

# W O G

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 1/2 - 3/10 januari 1976

### Ogenschijnlijk „hard” regeringsbeleid is in wezen barmhartig

De regularisatie van illegale, onwettig in ons land verblijvende werknemers heeft nog al wat mensen in beweging gebracht. Velen hebben de illegalen begeleid en daadwerkelijk geholpen. Om met succes door de procedure heen te komen.

Er zijn ook mensen verontrust geraakt, omdat zij meenden, dat vele illegale buitenlandse werknemers onrecht werd aangedaan. Onder hen bevonden zich kerkeleiders. Zij kwamen in het geweer, toen de illegalen de kerken binnen kwamen, zij het met hun geheel eigen oogmerk. De Raad van kerken lijkt het recht in eigen hand te nemen door de illegalen een soort schriftelijk vrijgeleide te geven. Kortom de regularisatie-maatregel gaf stof te over voor adressen, interviews, artikelen, kerstoverdenkingen, open brieven en natuurlijk een interpellatie in de Kamer, van de zijde van den P.S.P. en Van der Lek. Op zichzelf een goede zaak, deze beweging over het lot van vreemdelingen onder ons. Des te meer reden om te trachten nog eens duidelijk te maken, waarom de meeste uitingen van onze beweging niet kunnen worden gehonoreerd. Zou de regering op alle verzoeken,

suggesties, ideeën, waarin deze beweging resulteert, ingaan, dan zou dat leiden tot een algemeen pardon voor praktisch alle illegale buitenlandse werknemers; ook - ter vermindering van het meten met tweeërlei maten - voor hen, die ons land al hebben moeten verlaten omdat zij niet aan de voorwaarden om voor regularisatie in aanmerking te komen voldeden.

Zo'n generaal pardon is in 1974 in de discussie over de nota buitenlandse werknemers van de kant van de drie chr.-dem. fracties in de Tweede Kamer bepleit. Zij hebben zich toen echter door de regering laten overtuigen dat zo'n maatregel geen oplossing van het probleem van de onwettigheid zou betekenen. Dat probleem zou een slepend karakter krijgen. Er zou een toevloed van illegalen naar Nederland in stand blijven, die tot een „zich herhalend pardon” zou moeten leiden. Toen is gekozen voor de regularisatie; een maatregel die de kans zou bieden geval voor geval te toetsen aan bepaalde voorwaarden. Een niet geringe opgave voor de betrokken overheidsdiensten.

#### Regeringsvoorstellen

De voorstellen voor regularisatie, waarmee in het voorjaar 1975 de regering bij monde van de toenmalige staatssecretaris Glastra-van Loon kwam,

### Positie illegale buitenlandse werknemers

Door mr. G. C. van Dam;  
Tweede Kamerlid ARP

werden door de drie chr.-democratische fracties sterk gecritiseerd. Haar kritiek betrof vooral de sterke afhankelijkheid van de illegale buitenlandse werknemer t.a.v. zijn (voormale) werkgever voor wat de gegevens betreft die hij nodig zou hebben om aan de gestelde voorwaarden voor de regularisatie te voldoen. De regering heeft aan die kritiek gehoor gegeven. Zij heeft de nodige verbeteringen in de regularisatie-maatregel aangebracht, met name ook wat die afhankelijkheid t.o.v. de werkgever betreft. Een hardnekkig misverstand is nog steeds dat alleen een werkgeversverklaring wordt geaccepteerd om te bewijzen, dat men op 1 november 1974 in Nederland verbleef. Nadien zijn in de loop van 1975 nog versoepelingen in de regeling aangebracht; versoepelingen waarvan men zich kan afvragen, of zij niet hetzelfde effect zouden kunnen krijgen als een generaal pardon voor wat betreft de aantrekkelijkheid van Nederland voor „illegale werknemers”. Desondanks verdienen deze versoepelingen waardering, omdat daaruit de zorg van de regering voor de menselijke kant van de regularisatie bleek. Op een gegeven moment moest echter



Deze week blikt mev. Kraaijeveld-Wouters terug op de onderwijsbegroting.

### Aanpassing vormgeving N.G.

In het eerste nummer van dit nieuwe jaar is het „jasje” van deze krant iets gewijzigd. Zo is er bijv. een ander lettertype gekozen - „broodletter” heet dat in het jargon -, de vignetten zijn als regel vernieuwd en hier en daar is de pagina-indeling wat gewijzigd. Een dergelijke verandering vraagt enige tijd om aan te wennen, maar de redactie heeft er alle vertrouwen in dat de lezers na enige tijd niet meer zullen terug verlangen naar de oude vormgeving. In dit nummer overigens erg veel actuele informatie. Mr. Aantjes schrijft o.a. over het omstreden interview van premier Den Uyl; ook leest u een kort gesprek met de nieuwe ARP-onder voorzitter prof. Krol.



een punt worden gezet. Dat was dan op 1 december jl. Uit het voorgaande zal duidelijk zijn, dat onze drie fracties dat zetten van een punt juist achten. Pogingen van PSP en PPR om daaraan nog verder te tornen hebben wij afgewezen en het beleid van Staatssecretaris Zeevalking hebben wij gesteund. Het in 1974 ingezette beleid hield in, dat niet alle illegale buitenlandse werknemers binnen onze grens zouden kunnen blijven. Willen we het vraagstuk van de illegalen werkelijk de baas worden, wat ook in het belang van betrokkenen zelf is, dan zal er op een gegeven moment een strak en duidelijk beleid gevoerd moeten worden. Een zwak en onduidelijk beleid nu spaart huidige illegalen, maar kweekt en treft toekomstige slachtoffers. Het beleid van de regering mag een indruk van

„hardheid” wekken, in wezen is het juist barmhartig; barmhartig ten opzichte van potentiële toekomstige illegalen, die door een zgn. barmhartig beleid nu zouden worden aangetrokken om dan t.z.t. te ervaren, wat illegalen thans helaas moeten ervaren.

### OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V.

GOES  
Telefoon 01100-2.75.55\*

REEDS 75 JAAR  
DRUKKERS  
EN UITGEVERS

### DEZE WEEK IN N.G.:

Landbouwpolitiek, pag. 2

Aantjes over VPRO-interview  
Den Uyl, pag. 3

Geschiedenis ARP, pag. 4

Mw. Kraaijeveld-Wouters over  
onderwijsbegroting, pag. 5.

Instellingen Europese  
Gemeenschappen, pag. 6.

Stand van zaken gewetensbezwaren,  
pag. 7

Gesprek met nieuwe ondervoorzitter,  
pag. 7

Belastingdebat Senaat pag. 8

Uit de Arjos, pag. 9

Partijnieuws, pag. 11.



Buitenlandse werknemers protesteren in Den Haag tegen de regularisatieregeling.

### ABONNEER U OP NEDERLANDSE GEDACHTEN

Door onderstaande bon in te vullen en op te sturen kunt u iemand opgeven als lid van de A.R.P. en/of als abonnee op Nederlandse Gedachten, het wekelijks verschijnende blad van de A.R.P. (f 12,50 per half jaar; studenten f 7,50 per halfjaar; jongeren tot 21 jaar f 7,50 per half jaar).

Noteer als lid van de A.R.P.\*)

Noteer als abonnee op Nederlandse Gedachten\*).

Naam: .....

Woonplaats: .....

Adres: .....

Geb. datum: .....

\*) Het hokje van uw keuze dichtmaken.

opsturen aan: A.R.P., Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag.

## Wordt lid van de A.R.P.

# IN OGENSCHOUW

## Een moeilijk nieuwjaar

hierboven geschetste ontwikkeling niet bevorderlijk voor de stabiliteit van het kabinet. Het moet immers een beleid voeren om ons, naar de mens gesproken, uit vermoedelijk langdurige, moeilijkheden te helpen. Het politieke jaar 1976 zal er zeker niet gemakkelijker op worden – de polarisatie neemt weer toe.

Waarbij wij ons wel voor ogen moeten blijven houden dat Nederland op geen enkele manier gediend is met een kabinetloos tijdperk.

G.A.K.

Na de verkiezingen van 1972 is na een langdurige uitputtingslag, in 1973 tenslotte dan toch een „kabinet Den Uyl“ tot stand gekomen. Voorzover wij kunnen nagaan niet alleen de langste maar ook de meest merkwaardige kabinetsformatie van alle tijden.

Merkwaardig enerzijds omdat er een grote mate van openheid is geweest bij de totstandkoming. En wel zodanig dat de deelnemers aan het overleg in feite gedwongen werden openlijk bekend te maken hoe zij binnenskamers hadden gefunctioneerd. Waarbij wij ook nu nog betreuren dat het duo Van Agt/Albeda hun werkstuk niet openbaar heeft gemaakt. Anderzijds merkwaardig omdat de enige reële mogelijkheid een kabinet te vormen gebaseerd moest worden op tweemaal verkiezingsprogramma's: „keerpunt 1972“ van het linkse blok en het gemeenschappelijk manifest van AR, CHU en KVP.

### Samenspel

Dit laatste feit is uiteraard voortdurend een punt van bespreking gebleven: „Wie

heeft wát moeten toegeven“. Van tijd tot tijd is gedurende de zittingsduur van het Kabinet uit de debatten daarvan wel iets terug te vinden. Dit speuren naar het terugvinden van zulke sporen heeft naar onze mening echter geen wezenlijke betekenis. Als het om belangrijke wetsontwerpen gaat of om gewichtige vragen van uitvoerend beleid, is gebleken dat in concreto er maar weinig momenten waren waarop de kabinetsgezinden en – gedogers elkaar niet hebben kunnen vinden.

Tot en met 1975 is het samenspel binnen het Kabinet en het samenspel tussen Kabinet en Kamer beslist redelijk goed te noemen.

Toch lijkt de politieke situatie, dunkt ons, er niet beter op geworden. Het kabinet heeft te maken gekregen met ontwikkelingen die te voren niet waren te voorzien. Ontwikkelingen voorts die een verwerkelijking van veel zaken uit het aanvaarde Regeringsprogram in elk geval naar een verdere toekomst hebben verschoven.

Gebrek aan communicatie tussen

kabinet en keizers heeft dit uitstel nog niet aanvaardbaar gemaakt. De zeer sterk toegenomen werkloosheid met de slechter wordende financieel-economische omstandigheden hebben voorts het kabinet in een uitzonderlijk moeilijke positie geplaatst.

### Ontgoocheling

Dit ging gepaard met het feit dat grote groepen van kiezers teleurgesteld, wellicht ontgoocheld zijn geworden. In alle kringen van elke partij.

Het gevoel van „waar stevenen wij op af“ neemt hand over hand toe. Tot nu toe is de regeerploeg niet in staat gebleken aanvankelijk beleden idealen tot leven te wekken. Daarnaast ontwikkelen zich binnen de verschillende partijen en in de samenwerkingsverbanden, tendenzen die van tijd tot tijd verontrusten. Het linkse blok – zo „ideaal“ ons voor ogen gehouden vóór de verkiezingen – is aan het versplinteren. De PvdA lijdt voorts – evenals de PPR en nog sterker

D'66 – aan een stukje innerlijke verdeeldheid. De moeilijkheden rondom twee van de Amsterdamse „linkse“ wethouders bijv. zijn meer dan een persoonlijke botsing. En wat te denken van de houding van het NVV en dit Kabinet?

De VVD is daar evenmin aan ontkomen. De „gedogers“ van het huidige kabinet, AR en KVP, waarbij helaas de CHU ontbreekt – maar daarvoor geldt in wezen hetzelfde – kunnen evenmin bogen op een hechte en gesloten achterban. Ook daar kan men constateren dat men elkaar niet altijd even gemakkelijk verstaat. Trouwens het is – zacht gezegd – merkwaardig dat over de gehele linie in alle grotere fracties interne meningsverschillen naar buiten komen. Het „uit de boot vallen“ schijnt een normale zaak.

### Polarisatie

Nu Nederland in zekere zin in nood verkeert – wie zal dat ontkennen – is de

**De Landbouwbegroting sloot – als gevolg van de verschuivingen tengevolge van het Suriname-debat – ditmaal de reeks van begrotingsbehandelingen vóór het Kerstreces af. Achteraf gezien was dit een voordeel. Nu stonden inkomenscijfers ter beschikking over het lopende jaar en bovendien waren juist vóór het debat de voorstellen bekend van de Europese Commissie voor de landbouwprijzen in het komende jaar. In het licht van die beide cijferreeksen werd het debat niet opgewekter, maar wel meer realistisch.**

### Landbouwincomens

Uit de inkomenscijfers blijkt duidelijk dat de laatste twee jaar de inkomens in de veehouderij zijn teruggelopen. In 1974 lag het inkomen op het merendeel van deze bedrijven rond de f 15 000 en in 1975 wordt wel wat beter (f 21 000 tot f 32 000 op de grotere bedrijven en f 10 000-f 15 000 op de kleinere bedrijven), maar blijft toch ver achter bij wat nodig is om de bedrijven op peil te houden en een redelijk inkomen voor het gezin te kunnen besteden. De oorzaken van deze magere inkomens liggen in de verstoorde marktverhoudingen; in 1974 teveel vlees; in 1975 teveel melk – met daaruit voortvloeiende lage prijzen. De kosten zijn daarentegen sterk gestegen.

### Tekortschieten marktbeheersing

Uiteraard kijkt men bij onbevredigende prijzen eerst naar „Brussel“, waar de E.E.G.-commissie de prijzen vaststelt voor een aantal belangrijke landbouwproducten, waaronder melk en rundvlees. Ook daar heeft men echter slechts beperkte mogelijkheden. Prijsverhoging heeft alleen zin als men ook de maatregelen kan nemen om die verhoging werkelijk te realiseren. Voor de beheersing van de vleesprijzen schoten die maatregelen in 1974 tekort. Een produktieverhoging van 20% (onder invloed van hoge prijzen in 1973) en een consumptievermindering van 2% (onder invloed van de oliecrisis), leveren problemen op die niet meer te beheersen zijn. Als de grenzen zijn gesloten voor import, de export met hoge subsidies wordt gestimuleerd, de binnenlandse consumptie met subsidie wordt aangemoedigd en alle koelhuizen barstensvol liggen, is ook „Brussel“ aan het einde van zijn latijn. Aan het einde ook van zijn financiële mogelijkheden. De kosten van het vleesbedrijf zijn volgens

## Landbouw

Door drs. J. de Koning

# Prijsvoorstellen Europese Commissie Onaanvaardbaar

de E.E.G.-begroting vertienvoudigd, en ik verwacht dat die begroting wordt overschreden. Voor melk kan men op het ogenblik een soortgelijke situatie constateren. De produktie stijgt weliswaar niet, maar de afzet van kaas en melkpoeder loopt terug en de boterconsumptie blijft alleen op peil door extra consumentensubsidies in Engeland. De E.E.G. zucht onder een melkpoederberg van meer dan een miljoen ton, waarvoor geen kopers zijn te vinden. De kosten van het zuivelbeleid – 20% van de Europese landbouwproduktie – bedragen 40% van de beschikbare middelen. De boer krijgt voor zijn melk een prijs die achterblijft bij de vorig jaar vastgestelde richtprijs. Het is duidelijk dat „Brussel“ niet onder alle omstandigheden het verloop van de landbouwmarkten kan beheersen.

### De prijsvoorstellen

De Europese Commissie grijpt in de prijsvoorstellen voor het volgend jaar dan ook terug op de klassieke methode: lagere prijzen zullen de producenten ontmoedigen en daardoor de markt weer in evenwicht brengen.

Het totale prijsvoorstel is ingewikkeld, omdat het ook – en terecht – probeert om de gevolgen van re- en devaluaties van de afgelopen jaren weer recht te breien. Voor de Nederlandse boer is van belang dat de voorgestelde prijzen gemiddeld 2 à 3% achterblijven bij de kostenstijging en dat de monetaire correctie nog eens 2% van de prijsverhoging afrekt. In totaal komt dat neer op een inkomensachteruitgang van ± 10%. Voor de melkveehouderij komt dat nog wat harder aan, omdat voor melk – gelet op de bovengeschetste situatie – een nog aanzienlijk lagere prijsverhoging wordt voorgesteld: 3 à 4% prijsverhoging tegen 12% kostenstijging in de afgelopen jaren. Gelet op de toch al slechte landbouwincomens in de laatste jaren hebben de C.D.A.-partijen in de Kamer deze prijsvoorstellen onaanvaardbaar genoemd en de Minister gevraagd zich tegen aanvaarding daarvan te verzetten.

### Landbouwpolitiek méér dan prijsbeleid

De landbouwproblemen zijn niet alléén op te lossen langs de weg van prijsaanpassing. Bij de behandeling van de Landbouwbegroting is dan ook over tal van andere onderwerpen gesproken: over structuurbeleid, energiebeleid voor de tuinbouw, steun voor jonge agrariërs, tot bestrijding van hondsoldheid door het afschieten van vossen toe.

Dat in dit artikel zoveel aandacht is besteed aan de inkomenssituatie en het prijsbeleid, komt voort uit de aktualiteit van deze problemen. In februari zal de Raad van Landbouwministers over de E.E.G.-landbouwprijzen moeten beslissen. Voordien zal het Europees Parlement daarover een advies moeten uitbrengen. Van de Nederlandse Chr. Democraten mag worden verwacht dat zij in dat beslissingsproces de moeilijke positie van onze land- en tuinbouw krachtig naar voren zullen brengen.

### Minimum-inkomen voor de landbouw?

Het is in de laatste jaren wel duidelijk geworden dat de Europese markt- en prijspolitiek niet onder alle omstandigheden een bevredigend inkomen voor boeren en tuinders kan opleveren.

De regering heeft thans besloten om aan boeren en tuinders op levensvatbare bedrijven, die onder de huidige omstandigheden minder verdienen dan f 20 000 een aanvulling op hun inkomen te geven tot dat niveau. Een belangrijke beslissing die soulaas kan geven aan velen die buiten hun schuld in de knel zijn gekomen. Is dit een begin van uitvoering van het in de inkomensnota van Minister Boersma aangekondigde minimum-inkomensbeleid voor zelfstandigen? Zo ja, dan moeten voor de toekomst nog wel een paar vraagpunten worden beantwoord. Wat betekent dit bijv. voor de structuurpolitiek, die uitgaat van een afvalrace, waarbij de



„wijkers“ ruimte maken voor de „blijvers“. Het zou mooi zijn als het anders kon, maar hoe voorkomen we dan een verzwakking van de bedrijfstak als geheel? Wat betekent dit ook voor het markt- en prijsbeleid? Vervalt daarmee de noodzaak dat het inkomen van de producenten normaliter „uit de markt“ moet komen? Zo ja, wat betekent dat dan voor de overheidsfinanciën? Het opwerpen van deze vragen doet niet af aan onze waardering voor een

maatregel die duidelijk maakt dat het kabinet het mogelijke wil doen om de ondernemers in land- en tuinbouw tegemoet te komen. Niettemin blijven wij er van overtuigd, dat definitieve verbetering van hun omstandigheden alléén kan worden verwacht van beteugeling van de inflatie, gecombineerd met een effectief aanwenden van de mogelijkheden van het Europese landbouwbeleid. Daarop vooral zullen we ons moeten richten!

## Visies op arbeid

Als overdruk uit Nederlandse Gedachten verscheen een vier pagina's tellende krant onder de titel „Visies op arbeid“. Deskundigen geven hun visie op het begrip „arbeid“ in de huidige samenleving.

De auteurs zijn: drs. H. Borstlap, drs. A. Schouten, prof. dr. H. J. van Zuthem, mr. G. C. van Dam en drs. B. Beumer. Deze krent is bijzonder geschikt als handleiding voor een gesprek op de kiesvereniging of in kleinere groepjes. U kunt de krant bestellen door storting van het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Visies op arbeid“.

U gelieve de onderstaande prijstabel aan te houden:

1 ex.	f 0,75 per ex.
2 t/m 4 ex.	f 0,60 per ex.
5 t/m 9 ex.	f 0,50 per ex.
10 t/m 24 ex.	f 0,40 per ex.
25 en meer ex.	f 0,30 per ex.

☆☆☆  
**POLITICUS VAN HET JAAR**

De „beslissing” inzake de vraag wie de politicus van het jaar was is nog niet koud of de minister-president trekt de aandacht door een aantal opmerkelijke uitspraken. Uitspraken – mede als gevolg van een opgepepte publiciteit. De uitspraken hebben dan ook de nodige scherpe reacties opgeroepen, ook in de eigen kring van de progressieven. Die uitlatingen waren natuurlijk persoonlijke ontboezemingen, maar door de wijze van presentatie en door de publiciteit daarom heen maakten zij bij velen de indruk alsof het kabinet al een beslissing zou hebben genomen. Een minister-president moet ook weten, dat wanneer hij praat over toekomstig beleid, dit niet wordt gezien als gewoon een persoonlijk praatje bij de haard. Naar onze overtuiging heeft Den Uyl welbewust aan het begin van dit

nieuwe jaar willen waarschuwen. In deze zin: „Wij zitten met elkaar in het schip en wij zullen allemaal mee moeten helpen hopen”. Dat verdient waardering, maar de wijze kent niet alleen tijd en plaats, maar hij weegt ook zijn woorden zorgvuldig af. Het is ook wat jammer, dat de minister-president wel spreekt over lastenverzwaring, maar weinig concreet is over het zoeken naar mogelijkheden de rijksuitgaven terug te dringen. Juist dat laatste was een zaak waarover bij de Kamer een motie ingediend werd en aanvaard.

☆☆☆  
**ONZORGVULDIG**

De VPRO-uitzending van het vraaggesprek met de minister-president heeft een indruk van onzorgvuldigheid nagelaten. De minister-president heeft zich dan ook gehaast te verklaren, dat het een

☆☆☆☆☆☆☆☆  
**NG COMMENTAAR**  
☆☆☆☆☆☆☆☆

gesprek „met de benen op tafel” was. Het is dan ook geen logisch verhaal. Bezuinigingsgedachten staan in dat interview haaks op voornemens tot verdere verkleining van inkomensverschillen. De idee de AOW-premie niet langer aftrekbaar te doen zijn voor iemands loon levert geen enkele bezuiniging op. Slechts een grote rijksontvangst! De gedachten over afschaffing van de fiscale kinderattrek en de kinderbijslag zijn inmiddels ook van een nadere toelichting voorzien. Het is duidelijk, dat zulke maatregelen zorgvuldig op de consequenties bekeken moeten

worden. Bovendien kunnen zij slechts in gemeen overleg met de volksvertegenwoordiging tot stand komen. Overigens heeft oud-minister Roolvink ook al eens de gedachte gelanceerd de kinderbijslag geleidelijk aan af te schaffen. In de sector van de sociale verzekeringen zal er iets moeten gebeuren. Minister Boersma heeft daar onlangs in ons blad op gewezen. Een vraag is overigens ook in welke „kas” deze individuele inkomensverlagingen per saldo terecht zullen komen. In die van de overheden of in die van het bedrijfsleven? Dat is een vraag, die dan in het parlement aan de orde zal moeten komen.

☆☆☆  
**KOEKJES VAN EIGEN DEEG**

„Het is gevaarlijk als elke groep alleen het eigen belang ziet. De

welzijnswerkers – daar kan ik mij dood aan ergeren. Die staan te protesteren op he Binnenhof. Kijk naar de protesterende leraren. Wij hebben eerder de ambtenaren gehad die hun schietgebedje kwamen doen enz. enz.” Herinnert u zich nog de tijd toen Den Uyl fractievoorzitter in oppositie was? En opriep tot protesten en protestjes van „ongelofelijk” kleine groepsbelangen? 't Kan verkeren.

HOUT-EN METAAL-BEWERKINGS-MACHINES  
**HOLZ-HER**  
**VAN DER SPEK**  
ROTTERDAM – TEL. 27.97.55.  
WOLPHAERTSBOCHT 214

**VAN AT TOT U**

**Het interview met de minister-president**

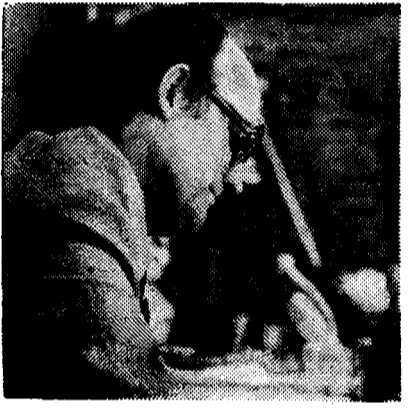
**Wij beginnen het nieuwe jaar onder de schaduw van een onvermijdelijke en ingrijpende versobering. Willen de zorg voor de werkgelegenheid en het terugdringen van de inflatie werkelijk voorop staan, dan zal er pas op de plaats gemaakt moeten worden met de loon- en inkomensontwikkeling, dan zullen de sociale uitkeringen moeten worden afgeremd en dan zullen de overheidsuitgaven moeten worden beperkt.**

**Beeld van 1975**  
Dit alles is niets nieuws. Iedereen weet het en bijna iedereen heeft deze noodzaak ook al maanden- en maandenlang beleeden. Of echter hetgeen met de mond wordt beleden ook werkelijk met het hart wordt geloofd, daarover bestaat gerede twijfel. Dan zou er immers sprake zijn van een mentaliteitsverandering die ook uit daden zou blijken. Een terugblik op wat 1975 aan blijken van een versoberingsmentaliteit heeft opgeleverd kan de twijfel alleen maar doen toenemen. In het versoberingsjaar 1975 werden er meer nieuwe auto's gekocht dan in enig jaar tevoren. De omzetten met Sinterklaas en Kerstmis overtroffen opnieuw royaal die van vorig jaar. De verkoop van het oudejaarsvuurwerk was zo'n 10% hoger (niet slechts in geld, maar ook in volume, dus los van de inflatie-invloeden) dan vorig jaar. De omzet van alcoholhoudende dranken sloeg alle rekords. Natuurlijk houdt dit laatste verband met de accijnsverhoging in januari, maar het werd dan toch maar allemaal gekocht en betaald en het wordt in elk geval allemaal opgedronken (en waarschijnlijk sneller dan was voorzien). En dat was dan het beeld dat Nederland te zien gaf aan het eind van het jaar, waarin iedereen zich de noodzaak van het aantrekken van de buikriem bewust werd...

**Geloofwaardig discussiekader**  
Intussen blijft die noodzaak onverminderd bestaan, maar blijkbaar is er een

hardhandiger aanpak nodig om de realiteit ervan te laten doordringen en de daarbij passende mentaliteitsverandering te bewerkstelligen. Het wil mij voorkomen dat het reeds als „berucht” bestempelde interview met de minister-president primair vanuit deze gezichtshoek moet worden beoordeeld. Ongetwijfeld is er op allerlei onderdelen wel het een en ander (en soms ook heel wat meer dan dat) aan te merken. Er rijzen ook vragen over plaats en vorm van de uiteenzettingen van de premier. Mogelijk zal binnen het kabinet ook nog de vraag aan de orde zijn geweest of er wel voldoende kabinetsberaad aan zijn stellingname is voorafgegaan, maar dat is een vraag die zich met betrekking tot een voor de A.R.-fractie extra-parlementair kabinet aan mijn waarneming onttrekt. Belangrijker dan alle overwegingen van deze aard is m.i. dat de minister-president duidelijk heeft gemaakt (en ook duidelijk heeft willen maken), dat aan zeer pijnlijke operaties niet valt te ontkomen en dat het kabinet de verantwoordelijkheid daarvoor ook niet uit de weg zal gaan. De manier, waarop hij zulks heeft gedaan, heeft iets van een schoktherapie. Als zodanig heeft het in elk geval het effect gehad, dat de discussie eindelijk is losgekomen op een manier die de voortzetting ervan onafwendbaar maakt. En dat lijkt mij, bij alle denkbare negatieve andere effecten, het belangrijkste. De slechtste reactie zou m.i. zijn op de bezwaren tegen de onderdelen zo eenzijdig het accent te laten vallen, dat daardoor die hoofdzaak zou vervagen. Juist door in de hoofdzaak de minister-president bij te vallen wordt het verantwoorde en geloofwaardige kader geschapen, waarbinnen de discussie (en zonnig het gevecht) over de concrete maatregelen kan worden gevoerd.

**Eis van billijkheid**  
Vanaf het optreden van het huidige kabinet is een van onze zorgen geweest, of de minister-president wel de moed zou kunnen opbrengen om de waarheid te zeggen, ook wanneer deze hard zou zijn om te horen, ook wanneer deze onpopulair zou zijn bij zijn eigen politieke basis, (hetgeen mij een beter woord lijkt dan het elitair-hoogmoedig praten over de „achterban”).



Reeds bij het debat over de regeringsverklaring op 28 mei 1973 heb ik aan die zorg uitdrukking gegeven. Later heb ik dat enige keren moeten herhalen. Soms heb ik gezegd dat de premier te vaak de indruk wekte te weinig vooruit te zien naar wat nodig is en te veel over zijn schouder achterom te kijken naar wat daar „goed valt”. Bij de laatste algemene politieke beschouwingen verbloemde hij de ernst van de situatie weliswaar niet, maar de maatregelen verschoof hij naar volgende jaren. Ik heb toen gesproken van „uitgestelde moed” die weinig overtuigend is. Uit die houding van het kabinet bij dat debat is de door KVP en ARP ingediende motie voortgekomen (de motie-Andriessen), waarin de regering wordt gevraagd reeds in het lopende jaar met de noodzakelijke maatregelen een aanvang te maken. Ook al dekken de gedachte concrete maatregelen elkaar niet geheel, in het feit dat de minister-president thans op zo in het oog vallende wijze over beperkende maatregelen „filosofeert”, zie ik een eerste effect van de genoemde motie. Tevens is onmiskenbaar, dat bij de door de premier genoemde ombuigingssterren er een aantal is, dat in zijn eigen kring steeds bijzonder is gekoesterd. Om ook die terreinen zo uitdrukkelijk in zijn beschouwing te betrekken, daarvoor is stellig enige moed nodig. Na de twijfels die voorheen te dien aanzien zijn geuit, zou het onbillijk zijn nu niet van waardering daarvoor te doen blijken.

**Moed en deemoed**  
Intussen rijst de vraag of de minister-president het met zijn uitspraken veroorzaakte schokeffect niet zelf weer grotendeels dreigt teniet te doen door de verontschuldigende en deemoedige wijze waarop hij begin deze week over zijn interview heeft gesproken. Het heeft er de schijn van alsof hij achteraf van zijn eigen moed is geschrokken. Deemoed is een deugd, maar dan wel om zich van

hoogmoed te bekeren, niet om zich van moed te distancieren. De kans is niet denkbeeldig dat de zo nadrukkelijk (en ik vermoed: bewust) opgeroepen schrik over de noodzaak van ingrijpende maatregelen nu meer als een opwelling van voorbijgaande aard zal worden ervaren dan dat het zal werken als een aanzet tot de bereidheid zich de noodzakelijke offers te getroosten. De onzorgvuldige en wat „scharrelende” wijze waarop de premier is te werk gegaan mag er niet toe leiden dat de zaak zelf niet in alle ernst aan de orde zou blijven, zulks te meer niet daar de minister-president bij al zijn excuses niets wezenlijks van de zaak zelf heeft teruggenomen.

**Zorgvuldige oordeelsvorming**

Wat iedereen zich vooral zal moeten realiseren is, dat men niet kan roepen om een ingrijpende beperking op het terrein van de loon- en inkomensvorming, van de sociale voorzieningen en van de overheidsuitgaven en tegelijkertijd elke concrete maatregel verontwaardigd afwijzen. Dit betekent niet dat alles maar geslikt zou moeten worden. Het vereist echter wel een veel zorgvuldiger overweging dan in een eerste reactie mogelijk is. Op verschillende onderdelen rijzen vragen. Ik noem bij de kinderbijslag b.v. de combinatie met de fiscale kinderattrek, de verhouding van premiebetaling en uitkeringsrecht, de lastenverlichting voor het bedrijfsleven, de relatieve positie van de zelfstandige. Bij de AOW-premie is er de vraag naar belastbaarheid van premie en/of uitkering. Iedere maatregel zal voorts niet slechts op zichzelf maar ook als onderdeel van het totale pakket moeten worden beoordeeld. De spreiding van de lasten en het in aanmerking nemen van de draagkracht daarbij zullen moeten worden bezien. Al of niet bewust beoogde neveneffecten (of hoofdeffecten?) zoals nivelleringsgevolgen, zullen moeten worden gesignaleerd en de oordeelsvorming mede moeten bepalen. De uitval van de premier naar het optreden van belangengroepen is een hele verrassende uitroep uit de mond van de vroegere oppositieleider. Mij althans staat nog helder voor de geest dat er geen demonstratie van een belangengroepering kon zijn of de PvdA haaste zich ermee te „solidariseren”. Er zal echter in de komende weken nog gelegenheid genoeg zijn om op de verschillende aspecten nader in te gaan.

*Aant*

Les maatschappijleer  
**POLITIEK? KOM NOU!**

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP heeft in de laatste dagen van 1975 een eerste les maatschappijleer het licht doen zien. In de loop van dit jaar zullen nog twee lessen worden samengesteld en uitgegeven. In de eerste les van de serie „Politiek? Kom nou!” wordt uiteengezet wat politiek is, hoe het bestuur bij ons is geregeld en hoe kiezers hun invloed kunnen bundelen. Tenslotte wordt de vraag gesteld: christelijke politiek... kan dat? Elk onderdeel van de les wordt opgevolgd door een opdracht (in totaal vier). De les is speciaal bestemd voor onderwijsinstellingen ter behandeling bij het vak maatschappijleer. Maar ook kiesverenigingen kunnen er wellicht gebruik van maken bij speciale activiteiten onder jongeren, bijv. op jeugdverenigingen etc.

De les is verkrijgbaar voor f. 1,- per ex. Bij grotere aantallen is korting – na overleg – mogelijk. Bestellingen via postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Les 1 Maatschappijleer”.

**„Grond-eigendom en grondbeheer”**  
Onlangs verscheen het rapport „Grond-eigendom en grondbeheer”, een uitgave van de wetenschappelijke instituten van ARP, CHU en KVP.  
Voor de prijs van f 3,75 kan men deze uiterst actuele CDA-publicatie bestellen.  
Stort dit bedrag op giro-nummer 89673, t.n.v. ARP-tij Stichting, Den Haag, met vermelding van titel.

## Bestelling „Een kleine eeuw kleine luyden”

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde onder bovenstaande titel een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Een hoofdstuk uit deze publicatie drukken wij hierbij af. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kuiper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en drs. A. J. van Dijk. Het geeft een beknopt overzicht van de geschiedenis van de ARP vanaf de oprichting. U kunt dit boek bestellen door een bedrag van f 5 over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARPPartij Stichting, Den Haag. Per omgaande wordt dit boek U dan toegezonden, waarvoor een zeer grote belangstelling bestaat.

Hoe hadden zich ondertussen de interne verhoudingen binnen de ARP ontwikkeld? De naneef krijgt de indruk dat de koersverandering van 1961 inzake de Nieuw-Guinea-kwestie een soort domino-effect heeft gehad. Het AR-denken en handelen onderging een stroomversnelling, die vergeleken kan worden met de „Stille omwenteling” die Thijs Booij reeds in 1956 in de Gereformeerde Kerken had bespeurd. Bruins Slot, die sinds zijn terugtrekken in 1962 geen actieve rol in de partij meer speelde, oefende met zijn Trouw-artikelen en zijn boekje „Kleine partij in een grote wereld” veel invloed uit op jongere generaties. Hij greep voor zijn eigen gevoel terug op de vroegere vernieuwingsidealen van de Trouw-groep en onderwierp het AR-beleid sinds de oorlog, waarvoor hijzelf medeverantwoordelijkheid had gedragen, aan een grondige kritiek, zonder dat hij het ideaal van een christelijke partij opgaf.

### Ommezwaai

Berghuis, tot 1968 partijvoorzitter, voerde in 1962 een pleidooi voor „de doorbreking van deze verstarring” voor de eerste na-oorlogse periode en stelde dat de ARP bezig was „de bocht te nemen naar de tijd waarin wij zeer reëel leven”. In 1963 stelde hij van de AR-richting „dat zij in het kerkelijke oecumenisch is, in het politieke mondiaal is en in het sociale radicaal”.

## Evangelische Volkspartij 1966

Door dr. D. Th. Kuiper

# Opkomst van drietal denkrichtingen in zestiger jaren

Hij sprak van de „eigen radicaliteit van het Evangelie” en meende dat aan christelijke politiek „de voorhoede-eis” gesteld mocht worden. Parallel hiermee liep de ontwikkeling in zijn denken met betrekking tot de meest wenselijke coalitie. In 1963 stelde hij vast „dat wij, AR, met de socialisten ..... een sterkere democratische verwantschap hebben dan met de andere partijen .....”. Hoewel hij zijn stelling handhaafde, dat de omstandigheden en de mogelijkheid het programma te realiseren bepalend waren voor de partnerkeuze, achtte hij in 1965 inzake de rechtsvorm van de onderneming, de ontwikkelingshulp en de sociale politiek in het algemeen samenwerking met de PvdA van belang.

Algra heeft vermoedelijk gelijk, als hij in zijn memoires stelt, dat het historisch gezien onjuist is de ommezwaai van 1961 als een onderdeel van een bewust gevoerd vernieuwingsbeleid te zien. Het is echter wel zo, dat op zichzelf incidentele gebeurtenissen, zoals de bouwcrisis de Nieuw-Guinea-kwestie en de deelname aan het kabinet-Cals als gevolg van de omroepcrisis, in de beleving van de opinieleiders als Berghuis en Bruins Slot deel zijn gaan uitmaken van een patroon dat resulteerde in een herbezinning op een heroriëntatie van de inhoud van christelijke politiek in de veranderde wereld van de zestiger jaren en daarna. In dit verband is ook niet zonder



Oud partijvoorzitter Berghuis.

betekenis dat zowel Bruins Slot, Berghuis als Smallegen, die als fractieleider en minister betrokken was bij de vorming van het kabinet-Cals, afkomstig waren uit de Trouw-groep en de heroriëntatie in de zestiger jaren beschouwd kunnen hebben als een verlate inlossing van de daar in de periode 1943-1945 gegroeide vernieuwingsidealen. In 1966 lanceerde Berghuis in een rede voor SSR-Eindhoven de ondertitel „Evangelische Volkspartij” voor de ARP. Deze toevoeging, die bedoeld was ter symbolisering van het vernieuwingsproces, werd nadien door het partijconvent gelegaliseerd bij de vaststelling van het Program van Actie 1967-1971.

### Drie denkrichtingen

Hoewel het niet goed mogelijk is om te spreken van scherp onderscheiden stromingen in de ARP van de zestiger jaren kan het verhelderend zijn naast de „radicaal-evangelische” denkrichting van Berghuis c.s. nog een tweetal andere manieren van denken te onderscheiden. Allereerst de „modern-pragmatische”, die sinds de vijftiger jaren de sociaal-economische politiek van de verzorgingsstaat als een wezenlijk onderdeel van het AR-beleid had leren aanvaarden en ook overigens openstond voor de aanvaarding van nieuwe inzichten. Men doet de beide premiers die de ARP na 1966 zou leveren, Zijlstra en Biesheuvel, geen onrecht door hen als vertegenwoordigers van deze denkrichting te beschouwen. Hun instelling maakte het mogelijk samen met Bruins Slot en Berghuis de koerswijziging inzake het Nieuw-Guinea-beleid te begeleiden. Zij waren ook bereid op zakelijke gronden aan coalities met de PvdA mee te werken. Daarnaast hadden zij echter vermoedelijk minder behoefte deze koerswijzigingen vanuit principiële gronden te rechtvaardigen, hetgeen na 1966 tot spanningen met de eerstgenoemde denkrichting zou leiden.

### „Verar”

Tenslotte zou nog gesproken kunnen worden van een meer „traditioneel anti-revolutionaire” denkrichting, van waaruit verzet aangetekend werd tegen tal van beleidspunten en ideeën van de beide eerstgenoemde varianten. Hier werd met name geput uit de anti-revolutionaire traditie, zoals die zich huns inziens ontwikkeld had onder leiding van figuren als Kuiper, Colijn en Schouten. Deze denkbeelden werden het best verwoord door mensen als het

Eerste Kamerlid Algra, die vanuit zijn onafhankelijke positie als hoofdredacteur van het Friesch Dagblad, maar ook als voorzitter van de redactie van het partijblad Nederlandse Gedachten, belangrijke invloed uitoefende, en het Tweede Kamerlid Schakel. Ook in kringen van de oudere generaties van de zogenaamde „Wijsbegeerte der Wetsidee” en rond het blad „Patrimonium” leefde die denkrichting. Terwijl de beide genoemde parlementariërs met behoud van hun kritiek hun loyaliteit tegenover de partij handhaafden, ontstonden er ook oppositionele groeperingen, waarvan een aantal leden na kortere of langere tijd de partij de rug toekeerden.

Voorbeelden hiervan vormden het comité „Verar” (Verontruste Anti-Revolutionairen) uit de zestiger jaren, voor wie de Chr. Geref. predikant ds. J. H. Velema als woordvoerder optrad, en de zogenaamde „AR-gezinden”, die zich in de zeventiger jaren rond de VU-hoogleraren A. C. Drogendijk en G. A. Lindeboom (beiden medici) groepeerden. Het geringe effect van beide laatstgenoemde oppositiegroepen valt ten dele te verklaren uit de omstandigheid dat de AR-traditionele denkrichting weinig aantrekkingskracht uitoefende op jongere generaties. Was de kritiek op de modern-pragmatische heroriëntatie van de partijleiding in de vijftiger jaren mede gevoerd vanuit de jongere generatie van aanhangers van de Calvinistische Wijsbegeerte en SSR-reünisten, een aantal van hen, die omstreeks 1960 posities in de partij gingen bekleden, maakten de heroriëntatie van Berghuis mee en gaven deze mee vorm. Daartoe behoorde o.a. de staf van de Kuiperstichting (J. H. Prins, W. C. D. Hoogendijk en B. Goudzwaard). De grootste weerklank vond de radicaal-evangelische lijn echter bij de jongste generatie, vaak leden van de Arjos en jonge afgestudeerden van de VU, die hierdoor bewust voor de ARP kozen en deze lijn doorgetrokken hoopten te zien.

Aan het einde van deze beschouwing over een drietal manieren van denken moet benadrukt worden, dat het een achteraf gemaakte indeling betreft, en dat zeker vóór 1967 beide eerstgenoemde richtingen nauwelijks van elkaar te onderscheiden waren. Bovendien is het niet mogelijk iedere AR-politicus uit deze tijd trefzeker bij één van de drie opvattingen in te delen. En tenslotte bestond er over een niet gering aantal punten éénstemmingheid tussen vertegenwoordigers drie varianten.

„De kleuterleidster is een schakelfiguur, die er verantwoordelijk voor is dat de bijbel in de juiste vorm wordt overgebracht aan de kleuters. Daarom is zij nooit klaar met bijbelstudie en goede voorbereiding van het bijbelverhaal”.

Dit schrijft de heer A. E. van Eeden in de inleiding van het pas verschenen cahier van de Unie „School en Evangelie”, dat de titel heeft: Blijspel, de godsdienstige vorming van de kleuter (1). De leidster van een christelijke kleuterschool is de ambassadeur met de Boodschap van het Heil. De schrijver van de inleiding zegt ook, dat de godsdienstige vorming geïntegreerd dient te zijn in de gehele opvoeding. Godsdienstige vorming speelt de hele dag een rol b.v. bij het zingen van het lied bij het vieren van een feest, bij projecten en actualisering van het Evangelie, bij inschakeling van de natuur en het kweken van liefde voor de medemens. Volgens de heer Van Eeden moet er niet te vroeg begonnen worden met vertellen, want kleuters moeten eerst de bereidheid hebben om te luisteren. Wel is de vertelling van de bijbelse boodschap het aangewezen middel om te komen tot een rechte relatie van het kind met God.

### Tien regels

De heer L. Jansen geeft in zijn bijdrage vele adviezen, waarin dan ook tien gulden regels voorkomen, die te gebruiken zijn als je aan vierjarigen vertelt. Ik wil er enkele noemen:

## „School en Evangelie”

Door Cees Sprong,  
voorzitter Arjos N.-Brabant.

# Over de godsdienstige vorming van de kleuter

■ De onderwerpen dienen te liggen binnen de belangstellingssfeer van de jonge kleuter.  
■ Het chronologisch vertellen van bijbelse verhalen heeft weinig zin. Daarom is het verkieslijk bij het vertellen uit te gaan van actuele gebeurtenissen.  
■ Het gekozen verhaal dient concreet te zijn. Verhalen met een sterk symbolische inslag lijken in deze fase niet aanvaardbaar.  
Volgens deze schrijver wordt met het voorbereidend karakter van de opzettelijke godsdienstige opvoeding weinig ernst gemaakt. Al gebeurt dit wel bij het taal-, lees- en rekenonderwijs. Enige verschillen van het bijbelse onderwijs tussen vier- en vijfjarigen worden ook vermeld.

### Praktische handreikingen

Mevrouw S. Wonink geeft ook vele praktische handreikingen. Ze schrijft over het contact tussen school en de ouders en over de zending. Verder hoe de leidster een gesprek met de kleuters

moet hebben. Het taalgebruik van de leidster in gesprek en vertelling komt aan de orde. De schrijfster schenkt aandacht aan het kleuter-gebed. Adviezen worden gegeven hoe een vertelling voorbereid moet worden. De muzikale vorming wordt in dit hoofdstuk niet vergeten. De woorden van het lied moeten begrijpelijk zijn en moeten aansluiten bij de gevoels- en gedachtenwereld van de kleuter. De feesten b.v. Kerstmis en Pasen krijgen de aandacht. Dat laatste feest is echter veel moeilijker om dat over te brengen aan de kleuters. De herhaling is voor een kleuter erg belangrijk. Dat wordt voor hem niet gauw vervelend.

### Kleuterbijbels

De heer L. Jansen schenkt eveneens aandacht aan de kleuterbijbels. Hij schrijft, dat eind 1972 een rapport is verschenen van het Nederlands Bijbelgenootschap en de Katholieke Bijbelstichting, waarin verschillende kleuter- en kinderbijbels kritisch worden besproken. Volgens de heer Jansen is

het grote bezwaar van het gebruik van alle kinderbijbels dat de bijbel zelf niet meer spreekt; hij wordt naverteld. Het genoemde rapport valt negatief uit voor de kinderbijbels van W. G. van der Hulst en van A. de Vries.

De heer Jansen neemt de beide schrijvers in bescherming, want zij vertegenwoordigen een andere tijd. De conclusie van deze schrijver is, dat in de vergelijking van enkele kinderbijbels de jongere er beter vanaf komen dan de oudere. Verder wordt er geschreven, dat voorlezen op een kleuterschool een uitzondering moet zijn.

### School-ouders

Mevrouw J. G. Jol-Mandersloot schrijft dat de samenwerking tussen school en ouders over de godsdienstige opvoeding belangrijk is. Een mogelijkheid is al het kennismakingsgesprek. Verder is een ouderavond, waar een onderwerp dat met het onderwijs te maken heeft, erg aan te bevelen. Enige adviezen worden hierover gegeven.

Ik hoop dat u, nadat u dit gelezen zult hebben, wel zult begrijpen dat het erg belangrijk is, dat dit boekje door kleuterleidsters ouders gelezen zal worden.

De heer T. Gilhuis, voorzitter van de Unie „School en Evangelie”, zei over dit boekje: „En wie over deze dingen straks in de school zal willen meepraten, die zal m.i. om dit cahier moeilijk heen kunnen”.

1 Blijspel, de godsdienstige vorming van de kleuter, door de werkgroep „Unie”-Kleuteronderwijs, uitgegeven door J. H. Kok in Kampen, 129 pag.

## De fractie in actie

Onlangs is de vierde editie in deze reeks verschenen:

een overzicht van standpunten, door de A.R. Tweede Kamerfractie ingenomen in de periode april tot en met juni 1975 en bij de algemene politieke en financiële beschouwingen oktober 1975.

Deel 4 van De Fractie in Actie (40 pagina's) is te bestellen door storting van f 2,- per ex. op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag. Bij bestelling van 5 of meer ex. f 1,25 per ex.

griep?  
slik  
nisylén  
t zijn druppels  
t is plantaardig  
en t helpt!

## Balans onderwijsbegroting

Door mevrouw  
J. G. Kraayeveld-Wouters  
Tweede Kamerlid A.R.P.

# Inspannende operatie om verschuivingen aan te brengen

**De behandeling van de onderwijsbegroting in de Tweede Kamer heeft goede resultaten opgeleverd. Via een gezamenlijke inspanning van K.V.P.-, C.H.U.- en A.R.-fractie is wel het een en ander bereikt. Hoewel niet aan al onze verlangens is voldaan kunnen we toch met voldoening op de behandeling terugzien.**

In eerste ronde dienden de drie fracties negen amendementen in. Op vijf punten wensten wij het begrotingsbedrag te verhogen. Daartegenover stonden vier dekkingsamendementen, waarin hetzelfde totaalbedrag aan postenverlaging werd aangegeven. De Regering nam een aantal van onze wensen over, deels met de daarbij ingediende dekkingsvoorstellen.

### Balans opgemaakt

De balans opmakende kan het volgende overzicht worden gegeven. Samen met praktisch de gehele Kamer is bereikt dat een deel der voorgestelde bezuinigingen voor het Middelbaar Technisch Onderwijs is teruggedraaid: de verhoging van de gemiddelde groepsomvang van 18 naar 20. Hetzelfde geldt voor het Nautisch Onderwijs.

De bewindslieden hebben zich op dit punt gewonnen gegeven en zullen zelf dus de gelden daarvoor vinden. Dat betekende tegelijkertijd het vervallen van de door ons daartegenover gestelde dekking. Ook ten aanzien van de vele kleine Mavoscholen, die van de groepsomvang-verhoging veel nadeel zouden ondervinden is tegelijkertijd door de Minister een positieve toezegging gedaan.

Mede op aandrang van anderen is toegezegd dat een fout die in de berekening t.a.v. het Hoger Economisch en Administratief Onderwijs (H.E.A.O.) reeds vorig jaar was binnengeslopen, zal worden hersteld, zodat veel bestaande irritatie bij deze onderwijssector wordt weggenomen. Tegelijkertijd is veilig gesteld dat de discussie over het al of niet verplicht blijven van de vakken Nederlands en gymnastiek voor het Hoger Beroeps Onderwijs reëel gevoerd kan worden, losgekoppeld van de bezuinigingen voor het H.B.O. (daarover schrijft drs. Beinema t.z.t. meer)

Het mavo loopt op vele punten nog steeds achter bij het havo/v.w.o., hetgeen geenszins de bedoeling was bij de invoering van de Mammoetwet. De harmonisatie tussen deze onderwijssoorten kon niet van de ene op de andere dag gereed zijn, maar het tempo waarin het dan wel wordt gerealiseerd is zeer traag gebleken. Terwijl juist het mavo een fors aantal leerlingen omvat, momenteel 320.000 (wanneer de mavoleerlingen uit de gemengde brugklassen worden meegeteld komt men op een aantal van 370.000).

Wij hebben getracht het mavo heel concreet in het licht van de belangstelling te trekken door f3 miljoen extra op te voeren voor de inrichting van dit onderwijs (eventueel exploitatiekosten of amanuensis).

### Contributiekosten voortgezet onderwijs

Een volgend amendement van onze kant

waaraan wij bijzonder hechten, betrof het opvoeren van een extra bedrag van f2.2 miljoen voor de verhoging der contributiekosten en administratiekosten voor het voortgezet onderwijs. Daardoor worden de scholen via hun organisaties beter in staat gesteld medespel en ook tegenspel aan de Overheid te bieden. Nu de gehele onderwijsproblematiek steeds ingewikkelder wordt en er vanuit het Departement steeds meer op 'het veld' afkomt, is het van groot belang de onderwijsorganisaties zodanige armslag te bieden, dat zij ook werkelijk in de gelegenheid zijn weerwerk te geven - vanuit hun eigen verantwoordelijkheid voor wat er in ons onderwijs zoal tot stand moet worden gebracht. De administratiekosten zouden dit jaar niet worden verhoogd en de contributiekosten stonden sinds 1964 op het bedrag van f1.- per leerling. Wat f1.- van 1964 vandaag nog waard is ervaren we allen aan den lijve.

De Minister heeft de redelijkheid van ons verhaal ingezien en - zij het misschien wat schoorvoetend - ons amendement overgenomen. We zijn daar blij mee. Een laatste amendement dat werd overgenomen, betrof de subsidiëring van de cursussen Middelbare Beroepsopleiding voor arbeidstherapie.

### Dekkingsamendementen

Eén der dekkingsamendementen betrof het stimuleringsbeleid. Tijdens de discussie bleek dat deze post een aantal onderdelen bevatte (die niet uit de begroting waren af te lezen) waarop moeilijk een bedrag ter vermindering aangebracht kon worden, wilde een aantal activiteiten niet onverantwoord worden gestagneerd. Toen dekking voor het M.T.O. niet nodig bleek hebben wij o.a. dit amendement ingetrokken, maar wel op voorwaarde dat de Minister geen uitbreiding zou geven aan het aantal experimenten dat opgezet is om de aanpak van achterstandssituaties te onderzoeken (met inschakeling van wijkwerk, welzijnswerk etc.) De Minister heeft dit toegezegd.

De dekking voor de door ons aangedragen extra kosten is gezocht in het wetenschappelijk onderwijs op de nader te verdelen bijdragen in de personeelslasten van universiteiten en hogescholen. De ruime marges zijn beperkt zonder daarmee in te grijpen in het toegezegde personeelsbestand. Tenslotte zijn ook de wensen die door K.V.P., C.H.U. en A.R. in een motie waren neergelegd, volledig door de Minister gehonoreerd, zodat we de motie hebben ingetrokken. Het betrof de bekostiging van de Pedagogische Akademies. Toegezegd is dat onderzocht zal worden hoe deze bekostiging zich verhoudt tot de bekostiging van de overige hogere beroepsopleidingen en indien hieruit onredelijke verschillen duidelijk worden zullen er maatregelen worden getroffen om deze op te heffen.

### Bijzondere moeite

Eén aantal duidelijke resultaten, maar niet bereikt zonder de nodige inspanning. De drie samenwerkende fracties zaten namelijk met de bijzondere moeite van de koppeling der amendementen. De laatste maanden is het reeds herhaaldelijk voorgekomen dat de Kamer bepaalde wensen wel overneemt, maar de daarbij gezochte dekking niet voldoende steunt, zodat er prompt een ongedekt 'gat' ontstaat.



Mevrouw Kraayeveld-Wouters aan het woord tijdens het recente Onderwijsdebat.

De vraag is hoe dat te voorkomen. De stemming vindt artikelsgewijze plaats en de dekking valt uiteraard onder een ander artikel dan de post waaraan geld wordt toegevoegd. Hoe je het ook wendt of keert, gelijktijdig over beide elementen stemmen is niet mogelijk. De V.V.D. had ook een aantal amendementen ingediend. Hoewel onze wensen gedeeltelijk met die van de V.V.D. fractie overeen kwamen was dat niet het geval met de daartegenoverstaande dekking. Na veel discussie zouden we het misschien op enkele onderdelen eens geworden zijn, zodat we elkaar hadden kunnen steunen bij de stemmingen, maar dan zou dat wel geven en nemen betekend hebben. De V.V.D. zou een deel van onze dekking moeten steunen die zij niet hadden uitgezocht en wij zouden voor een gedeelte van hun dekking, waarin we beslist geen heil zagen, mee verantwoordelijk moeten zijn. Naar onze mening een onbegaanbare weg.

De P.v.d.A.-fractie had geen enkel amendement ingediend. Geen mogelijkheden zodoende om tot enig vergelijk te komen. Hoe dan een Kamerveerderheid te krijgen voor onze ideeën? Het zag er somber uit.

De enige wijze om onze amendementen veilig te stellen (zoveel als maar enigszins mogelijk was) was de bewindslieden overtuigen van de redelijkheid en wenselijkheid van onze voorstellen, zodat zij bereid zouden zijn ze over te nemen. Daar hebben wij onze uiterste best voor gedaan - met het hiervoor omschreven resultaat. De P.S.P. trachtte nog even roet in het eten te gooien. Tijdens de artikelsgewijze behandeling - toen de Minister onze wens-amendementen reeds had overgenomen en de dekkingsartikelen aan de orde waren - verhinderde de P.S.P. de Minister overname van deze voorstellen door stemming over deze amendementen te vragen. Volgens de regels moet zo'n verzoek worden ingewilligd. Zou toch nog - wat ons betreft ongewild - een gat in de onderwijsbegroting ontstaan? Gelukkig steunde de P.v.d.A. ons, zodat dit gevaar werd bezworen.

### De samenwerking

De samenwerking tussen de K.V.P.-, C.H.U.- en A.R.-fractie was bij de behandeling van deze begroting redelijk. Hoewel het te betreuren valt dat we ten aanzien van het hoofdthema - de algemene beoordeling van het beleid, de belangrijke zaak van vrijheid van onderwijs e.d. - afzonderlijk hebben gesproken (een pijnlijk gegeven waarmee we ook in voorgaande jaren werden geconfronteerd, maar waarmee we blijkaar moeten leren leven zolang onze positie t.o.v. het Kabinet verschilt), hebben we ten aanzien van alle concrete onderwerpen en onderwijssectoren een taakverdeling kunnen aanbrengen en

namens elkaar het woord gevoerd. De K.V.P. kwam in de verdeling van de fractiesprektijd voor begrotingen op 75 minuten, de A.R. op 27, de C.H.U. op 30. Plak de vele, vele onderwerpen van al die speeches aan elkaar, dan zult u kunnen zien hoe onze drie samenwerkende fracties bijzonder veel aan de orde hebben gesteld, meer dan enig andere fractie in de Kamer. Een verheugend feit. Ook hebben wij alle amendementen en onze motie tezamen ingediend en verdedigd, met gezamenlijk resultaat. De stemmingen leverden tenslotte geen eensgezind beeld op. Dat was jammer, omdat daardoor de situatie toch vertekend werd. Praktisch alles wat wij bereikten kwam niet in stemming omdat de bewindslieden het hadden overgenomen - dus kwam ook niet duidelijk eensgezind stemgedrag tot uiting.

Enkele onderdelen uit het V.V.D.-pakket (die wel in stemming kwamen) werden door de C.H.U. gesteund, met de daarbij behorende dekkingsonderdelen. Als oppositie-fractie kun je je dat kennelijk wat gemakkelijker veroorloven. Dat betekende vele malen, op vele onderdelen van artikelen een verschillend stemgedrag van K.V.P. en A.R. enerzijds en de C.H.U. anderzijds.

### Moties

■ Een tevens door ons ondertekende V.V.D.-motie omtrent meer gegevens over het C.I.O.S. om tot een goede bespreking te kunnen komen over de gewenste vestigingsplaats voor dit opleidingsinstituut, werd, met alleen de stem van de Kamervoorzitter tegen, aangenomen.

■ Ook de V.V.D. motie over de toekomstige vestigingsplaats van de Stichting Leerplan Ontwikkeling, waaraan wij onze steun gaven, werd met een grote Kamerveerderheid aangenomen. Het voorstel was Nieuwegein.

De motie legde het accent op de noodzakelijke ontwikkeling van de regio buiten de randstad, in relatie tot de spreiding van overheidsdiensten.

■ De V.V.D. diende verder een wonderlijke motie in met een aantal concrete uitspraken over het 'funktioneren van de schoolbegeleidingsdiensten. Precies op die punten, waarover discussie is ontbrand tussen de Minister en de onderwijsorganisaties. Het gevolg van deze binnenbrand was dat de beleidsnota door de Minister is omgeturnd tot discussienota. Vele scholen en organisaties hebben deze discussiemogelijkheid aangegrepen en hun commentaar voor 1 december j.l. ingestuurd.

Het is een geweldige hoeveelheid reacties geworden, die het departement nu eerst moet verwerken, waarna de Minister (nadat hij hopelijk deze reacties goed op zich heeft laten inwerken) zijn uiteindelijke beleidsnota zal presenteren. Om nu dwars door deze gang van zaken

heen de Kamer te vragen zo maar, zonder enig debat, een aantal uitspraken te doen over deze „twist"punten is wel heel vreemd. De V.V.D. heeft de motie niet in stemming gebracht, maar laten „hangen". Wil de V.V.D. fractie zo in een prematuur stadium deze zaak claimen? Wonderlijk en niet zo fraai.

■ We hebben gestemd tegen een V.V.D. motie waarin de Regering uitgenodigd werd nog tijdens de eerste discussieronde een tweede versie van de contourennota te publiceren, waarbij iedereen geïnformeerd zou moeten worden over alle aspecten die verband houden met hetgeen in de contourennota wordt voorgesteld, waarbij een financiële en een wetenschappelijke onderbouwing zou moeten worden gegeven en alternatieve mogelijkheden gepresenteerd. Een voorstel dat onmogelijk uitvoerbaar is naar onze mening. De toezegging van de Minister dat een tweede versie van de contourennota - die verschijnen zal als de eerste discussieronde deze zomer achter de rug is - ook financiële aspecten zal belichten, vonden wij op dit moment voldoende.

■ Ook hebben wij de V.V.D. motie niet gesteund waarin de Regering verzocht werd gegevens aan het Parlement te verstrekken waarmee het mogelijk zou zijn op fundamentele wijze aan te geven welke beleidsomgevingen c.q. wijzigingen in de toekomst wenselijk zullen zijn. Er ligt een motie Andriessen c.s. waarin de Regering gevraagd wordt om een aantal voorstellen tot concrete beleidsomgevingen op korte termijn (uiterlijk eind februari).

Bovendien verzochten wij, via de K.V.P. woordvoerder Hermes, Minister Van Kemenade de Kamer een prioriteitenlijst voor te leggen: welke zaken wil de Minister realiseren en welke wil hij laten liggen? De mogelijkheden voor de naaste toekomst zijn - ook wat onderwijs betreft - zeer beperkt, dus is een goede afweging bijzonder noodzakelijk. Aan onze eigen benaderingswijze gaven wij de voorkeur.

### Operatie Onderwijs

De onderwijsbegroting vormt wel een gigant temidden van de andere begrotingen. Meer dan een kwart van ons nationale budget wordt erdoor opgeslokt, met een enorm bedrag aan personeelslasten en andere structurele uitgaven. Het was reeds nu een inspannende operatie om verschuivingen aan te brengen. De naaste toekomst zal niet gemakkelijker zijn. We zullen ook in deze sector zeer attent moeten blijven. Want er zal verdere bezuinigingspijn geleden moeten worden. Laten de bewindslieden hun afweging ons voorleggen - wij zullen hun ideeën aan onze eigen prioriteiten kritisch toetsen.

## Instellingen Europese Gemeenschappen

In een serie artikelen behandelt prof. Lauwaars, hoogleraar in het recht van de Europese organisaties aan de Vrije Universiteit in het kort het karakter en de bevoegdheden van de diverse instellingen van de Europese Gemeenschappen. Daarbij komen tevens de gebreken van die instellingen aan de orde en mogelijke middelen om die gebreken op te heffen. In deze eerste bijdrage met name aandacht voor de Europese Commissie en de Raad van Ministers.

Door  
prof. mr. R. H. Lauwaars  
Hoogleraar Vrije Universiteit

In zijn aardige brochure „Zo werken de instellingen van de Europese Gemeenschappen” merkt Emiie Noël, de secretaris-generaal van de Commissie, op dat het institutionele stelsel van de Europese Gemeenschappen moeilijk bij een bepaalde categorie is in te delen. „De Gemeenschap is veel meer dan een intergouvernementele organisatie. Haar instellingen hebben een eigen karakter en beschikken over verstrekende bevoegdheden.”

### Vier instellingen

Sinds 1 juli 1967 hebben de drie Gemeenschappen (de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal; de Europese Economische Gemeenschap en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie) dezelfde vier instellingen:

- de Commissie
- de Raad van Ministers
- het Europees Parlement, en
- het Hof van Justitie.

De Raad en de Commissie worden bijgestaan door het Economisch en Sociaal Comité, de Europese „S.E.R.”, waarin alle sectoren van het economische en sociale leven en het algemeen belang zijn vertegenwoordigd. Vóór de genoemde datum hadden de drie Gemeenschappen elk een eigen uitvoerend orgaan en een Raad van Ministers. Het Parlement en het Hof hadden zij al gemeen vanaf 1 januari 1958, de datum waarop het E.E.G.- en het Euratom-Verdrag (de zg. Verdragen van Rome) in werking traden.

### Commissie

De Commissie wordt wel aangeduid als het „dagelijks bestuur” van de Gemeenschappen. Zij bestaat uit onafhankelijke personen die door de regeringen van de Lid-Staten in onderlinge overeenstemming werden benoemd. Sinds de uitbreiding van de Gemeenschappen telt zij dertien leden (twee uit elke grote Lid-Staat: Duitsland, Italië, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, en één uit elk van de overige vijf Lid-Staten). Het Nederlandse lid is de heer Lardinois, die zoals bekend, in het bijzonder belast is met de landbouw. Voorzitter is de Fransman Ortoli. De leden van de Commissie worden benoemd op grond van algemene bekwaamheid. Zij moeten gedurende hun hele ambtsperiode geheel onafhankelijk optreden, zowel tegenover alle regeringen als tegenover de Raad. De Commissie is politiek verantwoordelijk tegenover het Europees Parlement. De belangrijkste bevoegdheid van de Commissie is haar recht van initiatief. Zij moet plannen maken voor het gemeenschappelijk beleid en voorstellen voor besluiten van de Raad indienen. Op een enkele uitzondering na kan de Raad zonder voorstel van de Commissie geen besluit nemen. De Commissie is voorts belast met het toezicht op de naleving van het Verdrag door de Lid-Staten en door particulieren. Wanneer een

# Recht van initiatief zwaarste bevoegdheid Europese Commissie

Lid-Staat het Verdrag schendt, moet de Commissie haar in gebreke stellen. Frankrijk is dat kort geleden overkomen in verband met de Frans/ Italiaanse wijnoorlog. Komt de betreffende staat het Verdrag dan nog niet na, dan kan de Commissie haar voor het Hof van Justitie dagen. Het toezicht op de gedragingen van particulieren komt vooral tot uiting op het gebied van het kartelrecht. Behalve dat de Commissie concurrentiebeperkende overeenkomsten kan verbieden, kan zij ook, zoals sommige Nederlandse ondernemingen al hebben ondervonden, geldboetes en dwangsommen opleggen.

In dit geval beschikt de Commissie over eigen beslissingsbevoegdheid. Soms ontleent zij die direct aan het Verdrag. In de meeste gevallen wordt die bevoegdheid evenwel eerst door de Raad aan haar gedelegeerd. Het duidelijkste voorbeeld daarvan is de gemeenschappelijke landbouwpolitiek. De grote lijnen van die politiek worden vastgesteld door de Raad. Het dagelijks beheer van de landbouwmarkt is aan de Commissie opgedragen. Ook op andere terreinen, zoals de gemeenschappelijke vervoerspolitiek en de sociale politiek, zijn bevoegdheden aan de Commissie overgedragen.

De Commissie speelt tenslotte een belangrijke rol bij het sluiten van handels- en associatieakkoorden. Het is haar taak om – binnen de haar door de Raad verstrekte instructies – over die akkoorden te onderhandelen. De akkoorden zelf worden door de Raad gesloten, soms door de Raad en de Lid-Staten tezamen.

### Raad van Ministers

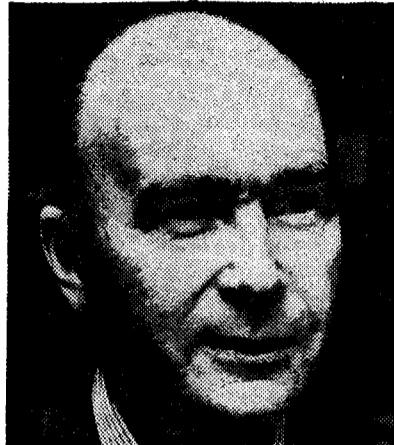
De Raad is het belangrijkste wetgevende orgaan van de Gemeenschappen. Vooral in het E.E.G.-Verdrag zijn talrijke bepalingen te vinden waarin aan de Raad wordt opgedragen nadere regelingen te treffen met het oog op de verwezenlijking van de doeleinden van de Gemeenschap of van afzonderlijke beleidssectoren. Het krachtigste instrument dat de Raad daarbij ten dienste staat is de verordening, die ruwweg gekarakteriseerd kan worden als een „Europese wet” en die een hogere rang heeft dan de nationale wetten. Een andere taak van de Raad is het algemeen economisch beleid van de

Lid-Staten te coördineren. Anders dan wat betreft de instelling en de werking van de gemeenschappelijke markt heeft hij op dit terrein evenwel weinig bevoegdheden gekregen. Hoewel er wel bevoegdheden zijn, bijv. terzake van de coördinatie van de conjunctuurpolitiek, moet toch worden geconstateerd dat de Lid-Staten het economisch en monetair beleid grotendeels in eigen hand hebben willen houden. Over de nadelige gevolgen daarvan zal ik het later nog hebben.

De Raad bestaat uit vertegenwoordigers van de Lid-Staten. Na de uitbreiding van de Gemeenschappen telt hij negen leden, één uit elke Lid-Staat. Het voorzitterschap berust elke zes maanden bij een andere Lid-Staat, thans bij Italië en in de tweede helft van 1976 bij Nederland. Hoewel de voorzitter geen bijzondere bevoegdheden aan de Verdragen ontleent, is het voorzitterschap toch een heel belangrijke functie omdat het de gelegenheid geeft het werk van de Raad te sturen, initiatieven te ontwikkelen en in bepaalde gevallen, bijv. in de Verenigde Naties, de gehele Gemeenschap te vertegenwoordigen.

### Europese Raad

Hoewel in de Verdragen steeds over „de” Raad wordt gesproken, is er niet één, maar zijn er in feite vele. De Raad komt nl. in geheel verschillende samenstellingen bijeen. Men spreekt daarom van de landbouwraad, vervoersraad enz. en de algemene raad waarin de ministers van Buitenlandse Zaken zitting hebben. Regel is evenwel dat alleen ministers en staatssecretarissen lid van de Raad kunnen zijn. Sinds het begin van dit jaar worden er ook Raadszittingen gehouden waaraan alleen de Eerste Ministers en de Ministers van Buitenlandse Zaken deelnemen, de zgn. „Europese Raad.” De Raad wordt geassisteerd door het Comité van Permanente Vertegenwoordigers dat bestaat uit de ambassadeurs van de Lid-Staten bij de Gemeenschappen en tot taak heeft de werkzaamheden van de Raad voor te bereiden en de door de Raad verstrekte opdrachten uit te voeren. In de praktijk heeft dit Comité een veel grotere invloed dan deze onschuldige formulering doet vermoeden!



U ziet hierboven enkele van de meest vooraanstaande leden van de Europese Commissie.

Van boven naar beneden ziet u in de linker kolom: Voorzitter Ortoli, de vice-voorzitters Hillerly, Haferkamp; in de rechterkolom de vice-voorzitter: Soames, Mugnozsa, Simonet, rechts onder ziet u tenslotte het Nederlandse Commissie-lid Lardinois.



## H. Algra 80 jaar



Maandag j.l. vierde de hoofdredacteur van het Friesch Dagblad, de heer H. Algra, zijn 80e verjaardag, zoals u misschien reeds in de pers heeft gelezen.

Voor vele trouwe lezers van dit blad is hij geen onbekende. Vele jaren was de heer Algra namelijk voorzitter van de redactie-commissie van dit blad. Namens de redactie en de lezers willen wij hem, die bovendien erlid van de ARP is, bij deze alsnog van harte gelukwensen met die bijzondere dag. Wij hopen dat het hem nog jarenlang vergund is zijn pennevruchten in te zetten voor de zaak van de christelijke politiek en voor de publieke zaak in het algemeen.

## EEN KLEINE EEUW KLEINE LUYDEN

### Grepen uit de geschiedenis van de ARP

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde vorige maand onder bovenstaande titel een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Een hoofdstuk daaruit publiceerden wij elders in dit nummer. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kulper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en dra. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen die een overzicht geven van AR-minister-presidenten, bewindslieden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht. Op de Hoogeveense partijraad waren een paar honderd exemplaren in een oogwenk uitverkocht. Op het partijsecretariaat kwamen in enkele dagen tijd eveneens al honderden bestellingen binnen. Het geeft een beknopt overzicht van de geschiedenis van de ARP vanaf de oprichting. U kunt dit boek nu reeds bestellen door een



bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag.

## Gewetensbezwaren militaire dienst

Door dr. W. de Kwaadsteniet  
Tweede Kamerlid ARP

## Kabinet moet met wetswijziging nu eens over de brug komen

Precies een jaar geleden schreven wij uitvoerig over de erkenning van gewetensbezwaren tegen de vervulling van militaire dienst (NG d.d. 11 en 18 januari 1975). Inmiddels is de zaak nog niet veel verder. Het blijft een slepende kwestie.

Wij herinneren eraan, dat op 17 februari 1971, dus nog tijdens het kabinet-De Jong, een wetsontwerp tot wijziging van de „Wet gewetensbezwaren militaire dienst” werd ingediend. Een wijzigingsontwerp met een overigens beperkte strekking. Van de zijde van de Tweede Kamer werd op het ingediende wetsontwerp een voorlopig verslag uitgebracht, gedateerd 9 december 1971.

„Nog steeds wordt op dit voorlopig verslag verwacht de memorie van antwoord van de zijde van de regering”, zo schreven wij een jaar geleden. Vandaag is het nog niet anders.

### Centrale punten

Centrale punten in de discussies zijn met name:

- welke verruiming van de mogelijkheid van erkenning van gewetensbezwaren wordt toegestaan? en
  - welke procedure moet in verband met de erkenning worden voorzien?
- In de eerste week van februari vorig jaar (4 februari) nam de A.R.P. Tweede Kamerfractie het standpunt in, dat alle gewetensbezwaren tegen militaire dienst erkend moeten worden, ook als die zijn ingegeven door politieke overwegingen.

De overheid moet, zo meent de fractie, geen onderscheid maken tussen bepaalde gewetensbezwaren. De vraag is ook niet: politieke bezwaren al of niet erkennen. Dat dilemma van het kabinet en van anderen werd een vals dilemma geacht. Het gaat namelijk niet om godsdienstige, zedelijke of politieke „bezwaren”. Het gaat om gewetensbezwaren.

En wanneer bepalend is of het om een gewetensbezwaar gaat, dan is het onverschillig of dit dan is terug te voeren op godsdienstige, ethische of politieke inzichten.

Een inzicht of overtuiging is op zichzelf dan niet voldoende. Zij kan alleen tot erkenning als gewetensbezwaar leiden, als zij de betrokkene in gewetensnood brengt met betrekking tot de vervulling van militaire dienstplicht. De zaak simpel samenvattend is dan ook de conclusie: **een gewetensbezwaar is een gewetensbezwaar.**

Met betrekking tot de militaire dienst leidt dit ons;

- tot erkenning van gewetensbezwaren tegen gebruik van geweld als zodanig
  - tegen gebruik van bepaalde geweldsmiddelen
  - en tegen gebruik van geweld of bepaalde geweldsmiddelen ten behoeve van een bepaald politiek doel.
- Het geweten is in dit kader een persoonlijk geweten; het gaat dan om een individuele overtuiging van een mens tegenover een collectieve beslissing. Wanneer aan zo'n individuele overtuiging als gewetensbezwaar ruimte wordt geboden, is met betrekking tot erkenning van gewetensbezwaren een erkenningsprocedure voor elke gewetensbezwaarde nodig.

Een toetsing van gewetensbezwaren, hoe moeilijk ook, is noodzakelijk om een serieuze aangelegenheid ook als een serieuze zaak te behandelen en mede om misbruik van de vrijstelling van militaire dienst tegen te gaan. Wij voelen niets voor een in feite vrije keuze tussen militaire dienst en de daarvoor in de plaats tredende vervangende dienst. Wat is er intussen verder gebeurd? Kruisinga sloot zich persoonlijk onmiddellijk, zonder dat de C.H.U.-fractie deze kwestie nog had besproken, bij het standpunt van de A.R.P.-fractie aan. Van de zijde van de K.V.P.-fractie, met name door Andriessen, werd daarentegen duidelijk afstand genomen van de A.R.-benadering. De K.V.P. zou de verruiming van de wet willen beperken tot de atoompacifisten.

Op vrijdag 7 februari 1975 besloot het kabinet in principe tot een verruiming van de tot dusver geldende erkenningsgronden. Maar de zaak moest overigens nog nader worden uitgewerkt en het kabinetsstandpunt ter zake zou vervolgens eerst voor advies naar de Raad van State gaan.

### Advies Raad van State

Vrijdag 21 maart 1975 nam het kabinet een nadere beslissing en zond het de memorie van antwoord en een nota van wijziging op het oorspronkelijke ontwerp van 1971 voor advies naar de Raad van State.

Deze stukken zijn als zodanig niet gepubliceerd en de exacte inhoud is dus niet bekend. Wel werd de strekking van het wetsontwerp van de zijde van het kabinet mondeling aan de publiciteitsmedia medegedeeld en zijn wij dus globaal op de hoogte. Het standpunt van het kabinet lijkt overeen te komen met dat wat ook onze fractie had geformuleerd, namelijk dat alle gewetensbezwaren kunnen worden erkend.

Tevens zou er een vervangende dienst voorzien worden, die langer duurt dan de normale militaire dienstdienst. Een opvatting die eveneens met de onze overeenstemt. De gedachte vervangende dienstdienst ten opzichte van de militaire dienstdienst zou zijn één en eenderde, met een minimum van achttien maanden.

### Toetsing

De toetsing zou als regel worden afgeschaft. Met een schriftelijke mededeling van gewetensbezwaar aan de minister van defensie zou kunnen worden volstaan, waarna de minister zonder meer vrijstelling zou verlenen. Er zou wel een toetsing komen als het



Dr. W. de Kwaadsteniet (foto ANEFO).

aantal gewetensbezwaarden te groot zou worden (meer dan achtduizend?), alsmede in tijden van oorlog en oorlogsdreiging.

Deze gedachte met betrekking tot de toetsing – en wij hebben dat ook terstond gezegd – lijkt ons allerminst een duidelijke en gezonde beleidslijn. Gewetensbezwaren moet je altijd en naar onze mening dan ook altijd toetsen. Van het geheime advies van de Raad van State, dat begin juli 1975 gereed was, en van de zijde van de toetsingscommissie gewetensbezwaren militaire dienst, is in de publiciteit gekomen, dat ook van die zijden een toetsing nodig wordt geacht. In oktober 1975 bleek uit persberichten, dat het kabinet bezig zou zijn alsnog enkele wijzigingen aan te brengen, met name toch een zekere toetsingsregeling tegen onvoldoende gemotiveerde beroepen, hetgeen de minister-president echter weer ontkende.

### Vertraging

En hier eindigt de historie. Sinds

september j.l. is eigenlijk elke maand de indiening bij de Tweede Kamer verwacht. Op 11 december j.l. deelde de minister van defensie mede dat zich een niet-voorzien verdrag had voorgedaan bij het uitwerken van het voorstel en dat hij geen zekerheid had over het tijdstip van indiening. Het wordt nu langzamerhand tijd, dat de wijziging van de huidige „Wet gewetensbezwaren militaire dienst” tot stand komt. Het kabinet moet over de brug komen. Wij hopen, dat 1976 het jaar wordt, waarin wij deze zaak zo spoedig mogelijk goed en duidelijk regelen, met elkaar. Zoals dat heet: in gemeen overleg van regering en Staten-Generaal.

N.B. Een ruime uiteenzetting over deze materie treft men aan in artikelen in *Nederlandse Gedachten* – van dr. W. de Kwaadsteniet – d.d. 11 en 18 januari, 15 februari, 15 en 29 maart 1975 en – van mr. W. Aantjes – d.d. 15 en 22 februari, 29 maart en 2 augustus 1975.

## Nieuwe ARP-ondervoorzitter:

## „CDA kan antwoord zijn waarop vele christenen wachten”

„Komend uit een A.R.-nest, beide grootouders afkomstig uit het Noorden van Friesland, evenals mijn ouders die geen twijfel lieten bestaan over hun voorkeur en inzet, werd mijn belangstelling voor de politiek reeds vroeg gewekt. Reeds op de middelbare school te Utrecht won de bereidheid om naar nieuwe structuur te zoeken, het van de traditionele verbondenheidsgedachte”.

Dit zegt ons in een gesprek de nieuwe ondervoorzitter van de ARP, prof. B. Krol uit Zeist, op de jongste najaarspartijraad eind vorig jaar, als zodanig gekozen. Over zijn „politieke levensloop” vertelt hij onder meer het volgende:

### Voorzitter kiesvereniging

„Zeer intensief heb ik de discussies in 1948 meegemaakt over het. zgn. „ethische probleem” dat zou samenhangen met het lidmaatschap van kerk, partij, school etc. Indrukwekkende referaten, indringende discussies tijdens het Amersfoortse congres gaven voor elke politiek geïnteresseerde A.R.-jongere de uitgangspunten aan van waaruit chr. politiek bedreven dient of kan worden. Voor mij was het toen, evenmin als thans duidelijk, waarom het lidmaatschap van een bepaalde kerk bestuurders van een partij zou moeten

dringen tot een standpuntsbepaling inzake typische kerkrechtelijke of dogmatische kwesties. Ook werd het mij toen niet duidelijk waarom A.R. en C.H. anders dan uit emotionele of praktische

politieke dan wel belangen-overwegingen nog langer gescheiden optrokken. Rond 1966 werd ik voorzitter van de kiesvereniging Zeist, ben na een aantal jaren afgetreden vanwege mijn



Prof. B. Krol (foto ANEFO).

benoeming tot Raadslid. Vooral in die eerste periode heb ik veel steun gehad van de actieve, goed geïnformeerde promotor van die vereniging, de thans 88 jarige heer R. Groenendijk. Vele gesprekken met hem sinds dien gevoerd leverden een schat van informatie en ideeën op zoals die thans wordt aangetroffen onder het A.R.P.-volk. We stonden open voor nieuwe ontwikkelingen, zoals b.v. sport, ontwikkelingshulp, milieuzorg, maar ook op het gebied van defensie en sociale voorzieningen, en dit leidde vaak tot interessante discussies. Die waren daarom extra interessant omdat jong en oud, middenstanders, werknemer en ondernemer vanuit verschillende kerkelijke afkomst daaraan meededen. Rond 1968 hadden we zelfs gesprekskringen over genoemde onderwerpen. Daarnaast zorgde Prins (toen directeur Kuyperstichting) maar ook Hoogendijk voor de fundering van de politieke overtuiging.”

### C.D.A.

Over de verhouding ARP-CDA zegt de 46 jarige nieuwe vice-voorzitter onder andere: „Nog indringender werd de discussie toen de samenwerking met C.H. en K.V.P. in het zicht begon te komen. Van meet af aan bestond daarover bij de overgrote meerderheid van de leden van de kiesvereniging geen twijfel dat die samenwerking er diende te komen. In de Raad werkten de fracties rond 1970 al samen over belangrijke kwesties (bijv. schooladviesdienst). Uiteraard waren het steeds de principiële uitgangspunten, die evenals op vele andere plaatsen, uitvoerig ter discussie gesteld werden. Vanaf herfst 1973 kwamen de besturen van de 3 partijen overeen om op basis van een aantal duidelijke doelstellingen, met één gezamenlijke lijst de verkiezingen van 1974 in te gaan. Het hartverwarmende resultaat van de Zeister C.D.A.

samenwerkingsvorm, een soort federatie, bepaalt ongetwijfeld mijn stellige overtuiging dat ook landelijk het C.D.A. het antwoord kan zijn waarop vele christenen wachten. Via dat organisatorisch verband zal de weg gevonden kunnen worden om met elkaar en ten behoeve van onze samenleving chr. politiek te bedrijven. Al jaren is er in kleinere en grotere kring iets merkbaar geweest van een evangelische beweging met het lot van de mens in onze samenleving. De erkende afhankelijkheid van God's bijstand dwingt tot gepaste bescheidenheid, maar de overtuiging dat het evangelie onze denk- en werkingrichting bepaalt, geeft de drang om concreet te worden. Sinds Woudschoten (ook in Zeist) is die weg duidelijk gefundeerd en Aantjes zorgde op het eerste CDA-Congres voor een aansprekende beschrijving van de marsruimte over die weg. De A.R. heeft bewezen een belangrijke inbreng te hebben bij de formulering van het uitgangspunt, ze heeft het ook bij het program. Juist dat program dient een zaak van velen te zijn. Principiële en praktische kwesties moeten geformuleerd en vertaald worden. Veler hulp is absoluut nodig; daarbij te coördineren is eveneens gewenst”.

### Sobere harmonie

Over zijn eigen belangstellingsfeer en over die zaken waaraan hij zelf graag een steentje zou willen bijdragen zegt prof. Krol ons tenslotte: Het is mijn overtuiging dat alles gedaan moet worden om verspilling van energie – zowel menselijke inzet als grondstoffen – tegen te gaan en te streven naar een sobere harmonie zowel in het gezin als in elk samenlevingsverband. Daaraan een kleine bijdrage te mogen leveren is steeds mijn streven geweest; een andere functie, ook in de partij, kan dat misschien meer accentueren.”

## Prof. Christiaanse in Senaat

# „Collectieve sector moet stap terug in de groei”

**Tijdens de Algemene Financiële Beschouwingen in de Eerste Kamer van half december 1975 zei het ARP Eerste Kamerlid prof. J. H. Christiaanse, namens KVP, AR en CHU onder meer: „In augustus heb ik in deze Kamer het belastingjaar 1975 getypeerd als het jaar van de drastisch teruglopende belastingontvangsten, maar ook als het jaar van de tijdelijke belastingmaatregelen. Hoe kunnen wij het jaar 1976 typeren en wat zijn de hoofdkenmerken van de situatie?**

Het Nederlandse belastingstelsel kenmerkt zich door een hoofddoel op drie belastingen:

- **inkomsten- en loonbelasting** brengen tezamen 45% van het totaal op
- **de omzetbelasting** 27,5%
- **en de vennootschapsbelasting** een kleine 10%. De grote drie tezamen dus 82,5%. Nu structureel een groot beroep moet worden gedaan op dekking uit belastingmiddelen, spreekt het vanzelf, dat dit Kabinet wel een beroep moet doen op de grote opbrengst dragers, nl. de loonbelasting en de omzetbelasting.

Bij de inkomsten- en loonbelasting wordt het tarief definitief op een hoger niveau gebracht door alle percentages, behalve het laagste van 20%, met één punt te verhogen. Dit levert op jaarbasis 700 miljoen op. Bij de omzetbelasting wordt voorgesteld het algemene tarief structureel ('blijvend') van 16% op 18% te plaatsen, hetgeen op jaarbasis meer dan 1700 miljoen oplevert.

### Strijd met uitgangspunten

Het staat voor mij wel vast, dat de bewindslieden dit structurele beroep op vooral loonbelasting – laten wij dat maar eerlijk erkennen: de inkomstenbelasting naast de loonbelasting betekent slechts 10% van het totaal – en de omzetbelasting niet gaarne hebben gedaan. Deze verhogingen van loonbelasting en omzetbelasting lijken fundamenteel in strijd met de uitgangspunten van het beleid, ook zoals dit laatstelijk in de Nota arbeidsvoorwaardenbeleid is verwoord. Wij denken hier aan het prijsbeleid en het arbeidskostenbeleid. Bovendien tasten zij beleidsruimte in het belasting-instrumentarium aan, waaraan wellicht na 1976 nog zeer veel behoefte zal blijken te bestaan. Deze twee hoofdpunten, aantasting van beleidsruimte in de toekomst en strijd met de uitgangspunten van het recente beleid, zijn voor ons zwaarwegende punten.

Het jaar 1976 laat zich op basis van de gedane voorstellen op fiscaal terrein binnen deze kabinetsperiode typeren als het „uitputten van de laatste reserves”. De inflatiecorrectie geschiedt voor 80%, ondanks correcties bij de accijnzen, en zelfs niet voor de tariefschijven vanaf 58%. Een en ander gebeurt dan ook niet bij delegatiebeschikking, maar via wetswijziging. Amendementen aan de overzijde om de inflatiecorrectie op 100% te stellen dan wel de 80% inflatiecorrectie over de gehele lijn te doen geschieden, dus ook vanaf de 58%-schijven, werden verworpen. Dat het niet toepassen van de correctie vanaf de 58%-schijven slechts 25 mln. oplevert, bewijst hoezeer dit instituut van de inflatiecorrectie van belang is voor de niet-hoogste inkomens. Wij zijn verheugd dat de correctie aan de inflatie in ieder geval voor deze lage en midden inkomens plaatsvindt. Mede dank zij een met algemene stemmen aan de overzijde aangevaard amendement-Beumer zal in 1976 een

ook door ons krachtig gewenste verdere kleine verbetering in de ouderdagreserve voor zelfstandigen optreden.

### Gehuwde vrouw

Zeer principieel is hetgeen is geschied bij het onderhavige wetsontwerp 13630 door de aanvaarding van het amendement-Dolman inzake de zelfstandige fiscale behandeling van de gehuwde vrouw die uitkeringen geniet krachtens arbeidsongeschiktheid of W.W. Het gehele CDA schaarde zich aan de overzijde achter de bewindslieden, die aanvaarding van het amendement krachtig hadden ontraden, maar gelet op de rampsituatie van de gijzelingen geen ander geschut in stelling wilden brengen. Hun voornaamste tegenargument was: niet te overziene precedentwerking met vergaande gevolgen voor de begroting in de toekomst. Men denke slechts aan de gehuwde vrouwen die pensioen ontvangen, hetgeen thans tezamen met het inkomen van de man wordt belast. Ongelijkheid is thans inderdaad troef. De PvdA-fractie aan de overzijde wilde dit punt kennelijk kost wat kost scoren, hetgeen met name de Staatssecretaris voor de belastingen na afloop van de stemming wel boze blikken van met name de vrouwelijke CDA-ers zal hebben opgeleverd. Als men een punt maar genoeg geïsoleerd beschouwt, is het spoedig zeer gerechtvaardigd. De NRC noemde de Staatssecretaris Van Rooyen „pamantig”, hetgeen men veelal van een kleiner manspersoon pleegt te zeggen, maar het was juist daarom kennelijk als compliment bedoeld.

### Splitting

Er komt nu van het ministerie nog voor de zomer in 1976 een studie over het gehele vraagstuk van de belastingheffing van de gehuwde vrouw. Aangezien de fiscale studenten aan de Erasmusuniversiteit dit onderwerp kozen voor een lustrumviering, werd ik wel gedwongen mij in het recente verleden veel met vrouwen bezig te houden, uiteraard mij beperkend tot hun fiscale status. Alle studies in binnen- en buitenland verricht doen mij meer en meer terugkeren tot de eerstmaals geuite voorkeur in mijn boekje „Eerherstel voor de Inkomstenbelasting”, te weten de zogenaamde „splitting”. Dat wil zeggen, het samenvoegen van eventueel inkomen van beide zijden, maar in ieder geval de splitting in tweeën van het inkomen, waarvan normaliter ook twee mensen tenminste leven, zodat ook fiscaal erkenning plaatsvindt van de vrouw die thuis een volle dagtaak vervult. Men kan bij de samenstelling van inkomen van man en vrouw namelijk een aantal verschillende tariefsvoorstellen

### Stemmotivering inzake BTW-verhoging

Mijnheer de Voorzitter, Gelet op het feit, dat de Minister het onaanvaardbaar zou uitspreken, indien een ordevoorstel zou worden ingediend om dit wetsontwerp aan te houden, zullen de fracties van KVP en ARP niet tegen dit wetsontwerp stemmen, behoudens dan ikzelf. Ik doe dit gelet op de ernst van de economische situatie en de strijd, die er bestaat tussen verhoging van de BTW en het loon- en prijsbeleid, dat het kabinet zich voorstelt in 1976 te voeren en tevens gelet op de urgentie van het ontwerp-Omzetbelasting, die niet zo groot is, dat niet zou kunnen worden gewacht op de uitkomst van het onderzoek naar de motie-Andriessen, ingediend en aangevaard in de Tweede Kamer.

volgen. Men kan het echtpaar hetzelfde tarief geven als een ongehuwde. Een echtpaar met f 30 000 wordt dan belast als een ongehuwde met f 30 000. Die situatie hadden wij hier tot 1940. Je zou kunnen zeggen, dat de vrouw een particuliere liefhebberij was van de man of, mooier gezegd, een „quantité négligeable” voor de fiscus. Je kunt ook – dat heeft mijn voorkeur – het echtpaar behandelen als twee ongehuwden met ieder de helft van het inkomen. Bij een gezamenlijk inkomen van f 30 000 is de belastingdruk dan gelijk, of de man en de vrouw nu beiden f 15 000 inbrengen, de man f 18 000 en de vrouw f 12 000, of de man de volle f 30 000 en de vrouw niets. Dat is het stelsel van de „splitting” dat in de V.S. en de Duitse Bondsrepubliek gelding heeft gehad of nog heeft. Het is een erkenning van het feit dat de vrouw die thuis is evenzeer bijdraagt tot het inkomen dat de man verdient. Ik denk dat velen van ons dat gevoel ook hebben.

De derde mogelijkheid is dat het echtpaar lager wordt belast dan de ongehuwde, maar toch meer dan bij de zoëven genoemde splitting van het (gezamenlijke) inkomen in tweeën. Daarbij wordt rekening gehouden met draagkracht verhogende factoren die van het huwelijk uitgaan. Dit was de situatie van 1940 tot 1973. In 1973 heeft de wetgever niet geheel de gezinsbelastinggedachte losgelaten maar alleen voor het „arbeidsinkomen” van de gehuwde vrouw geen bijtelling meer verricht bij het inkomen van de man. Dat was nadrukkelijk bedoeld voor het actief verwerven van het arbeidsinkomen. Door het amendement van de heer Dolman is op deze principiële benadering van 1973 inderdaad een ernstige inbreuk gemaakt door ook de vrouw die arbeidsongeschiktheidsuitkeringen of WW-uitkeringen ontvangt afzonderlijk in de belasting te betrekken, hoezeer wij dit ook aanvaardden als een verzachting in de belastingsteer voor velen, die waarschijnlijk toch reeds geen gemakkelijke plaats in de samenleving hebben. Zoals ik al zei ligt mijn uiteindelijke voorkeur bij de splitting van het (gezamenlijke) inkomen in tweeën. Nu de bewindslieden wellicht op korte termijn een pad op moeten gaan dat zij zelf niet verkiezen, verzoek ik hen in de studie die is aangekondigd ook de door mij voorgestane variant van de splitting opnieuw te bezien.”

### Omzetbelasting

Prof. Christiaanse zag vier redenen om de O.B.-verhoging niet thans reeds als structurele dekking te gebruiken:

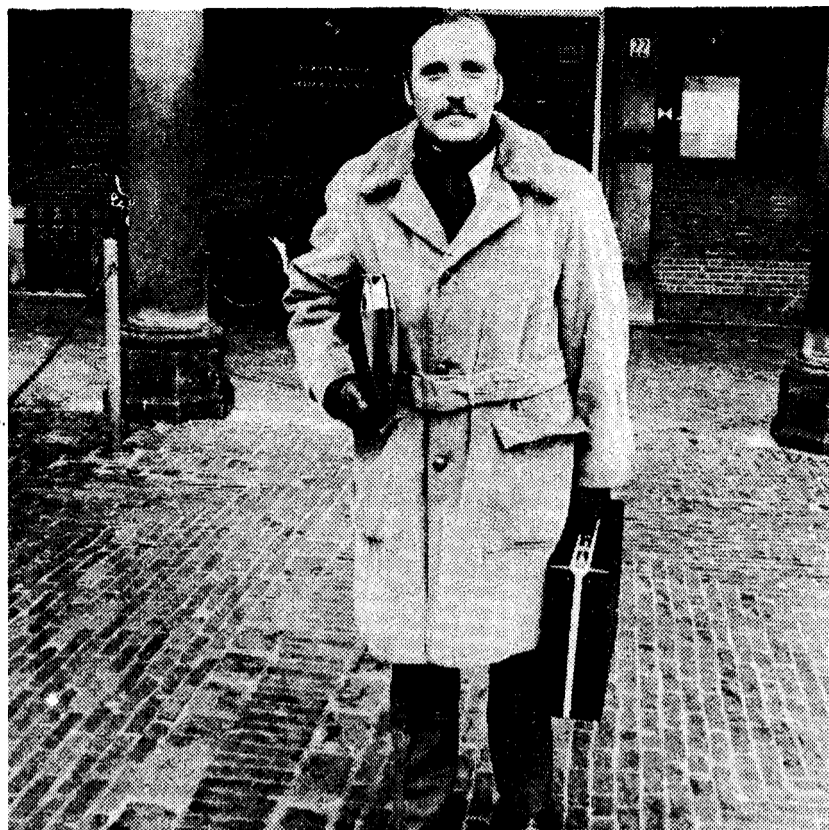
- zij is vermoedelijk in de toekomst zeer nodig, nodiger dan thans; (1)
- zij is in strijd met het arbeidsvoorwaardenbeleid, omdat zij prijsverhogend werkt; (2)
- zij werkt koopkrachtbeperkend; (3)
- de uitkomsten van het onderzoek naar aanleiding van de motie-Andriessen zijn nog niet bekend. (4)

### Collectieve sector

De collectieve sector heeft vier voedingsbronnen:

- de belastingen; (1)
  - de premies sociale verzekeringen; (2)
  - de niet-belastingontvangsten (met name het aardgas) (3) en
  - de door de particuliere sector overgedragen besparingen. (4)
- „Mijn betoog is vooral gericht op de belastingen, op nummer één dus, ook al wijs ik op de ernst van de situatie bij de sociale verzekeringsheffingen en de druk die deze veroorzaken” aldus prof. Christiaanse.

„Ik wijs er ook op, dat vooral door de derde groep van de opbrengsten van het aardgas, in feite de belastingen en de sociale-verzekeringheffingen nog zo „laag” kunnen zijn. De Minister zelf heeft al herhaaldelijk gewezen op de moeilijkheden die hij ondervindt bij het op lange termijn aantrekken van besparingen uit de particuliere sector. Ik ben onder de indruk van het betoog van Prof. Stevers in het Economisch Dagblad en van wat de heer Zijlstra gezegd heeft in z'n kwaliteit van President van de Nederlandsche Bank, dat een verlaging van de druk van de collectieve lasten nodig is, dus van de collectieve lasten in een percentage van het nationaal inkomen. Dat wil dus niet zeggen een niveauverlaging van deze collectieve lasten, zoals dikwijls wordt gesuggereerd. Daar is het geen



Prof. Christiaans gefotografeerd voor het gebouw van de Eerste Kamer.

pleidooi voor. Het is juist in het belang van onze collectieve voorzieningen, dat het beslag van de overheid op de groei van het nationaal inkomen wordt beperkt. Overigens wil ook dit kabinet de groei van de collectieve sector afremmen om economische groei opnieuw mogelijk te maken, maar naar mijn mening en de mening ook van de genoemden en van onze fracties gebeurt dit in te geringe mate.

### Motie Andriessen

Het is wel duidelijk dat de collectieve sector een stapje terug moet doen in de groei. De motie-Andriessen bevat hiertoe de uitnodiging voor 1976, maar ook buiten de Kamer – ik noemde reeds de president van de Nederlandsche Bank – wordt betoogd dat de doelstelling van de 1%-groei voor de collectieve sector nog te ver gaat en geheel zou moeten worden losgelaten. Stevers pleit zelfs voor een 1% daling van de groei van de collectieve sector. Zo ver gaan de CDA-fracties aan de overzijde en in dit huis niet. Hier wordt wel het verband gelegd met de omzetbelastingverhoging met 2 punten. Afgezien van in het grote geheel kleinigheden, die in dit

wetsontwerp zitten, is er thans geen „periculum in mora”, geen gevaar in uitstel, voor dit ontwerp. Mijn pleidooi is om dit omzetbelastingontwerp daarom ook te koppelen aan de studie over mogelijke beperkingen in de groei van de rijksbegroting, zoals voorgesteld door de motie-Andriessen. Er zijn ook nog twee andere argumenten:

- er wordt alle speling in het belastinginstrument weggenomen voor de toekomst;
- er is een nadelige invloed te verwachten op de arbeidskosten.

In feite geschiedt het financieel-economisch beleid op dit moment bij „dagnotering”. De situatie in juli was anders dan toen de miljoenennota werd ingediend en die was weer anders toen wij hier op 1 december de nota arbeidsvoorwaarden kregen. Vermoedelijk zal ze weer anders zijn in het voorjaar, wanneer de nota naar aanleiding van de motie-Andriessen verschijnt. In dit kader had de Minister zelf ook kunnen bedenken, de behandeling van de O.B.-verhoging eerst in het voorjaar voort te doen zetten. Het zou zeer verstandig zijn geweest, het had de discussie in deze Kamer vergemakkelijkt en het had een klein beetje spanning weggenomen.”

## publikaties CDA-instituten

# PLICHTEN EN PERSPECTIEVEN

aanzet voor een profielschets van het C.D.A.

Prijs f 3,90 per ex. inclusief verzendkosten

### Bestellingen:

postgiro 89673 t.n.v.  
A. R. Partijstichting, Den Haag;  
met vermelding van titel(s) en aantal

Dr. Kuyperstraat 3, Den Haag  
tel. 070-46.96.20

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

WEEKBLAD VAN DE A.R.P.  
EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuyperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A.R. Partijstichting te 's-Gravenhage. Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per half jaar. Losse verkoop f 0,85. Advertentie-exploitatie: 020-24.91.12.



**Informatie**

Binnen de Arjos bestaat in toenemende mate behoefte aan elementaire informatie over actuele politieke vraagstukken. Daarom geeft het hoofdbestuur van de Arjos regelmatig schetsen uit, die op een zo eenvoudig mogelijke manier aangeven wat er m.b.t. een bepaald vraagstuk een rol speelt.

Het is duidelijk dat het hier niet gaat om politieke standpunten, maar om het verschaffen van informatie en discussiestof gericht op jonge leden en jonge kernen binnen de Arjos. Aan de schetsen zijn ook steeds vragen toegevoegd die men kan bespreken en beantwoorden. Als het resultaat naar ons terug wordt gestuurd, dan zal de Arjos graag voor een reactie zorgen. Meerdere exemplaren zijn steeds verkrijgbaar bij:  
- sekretariaat Arjos, Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag. Tel. 070-46.96.20 of 45.03.24.

Het probleem van erkenning van gewetensbezwaren tegen militaire dienstplicht staat momenteel weer sterk in de belangstelling. De zaak Kees Vellekoop (wiens straf inmiddels is opgeschort) en andere zaken, hebben daar nog eens extra toe bijgedragen. Het vraagstuk is bepaald niet van de laatste tijd. Dr. A. Kuiper, stichter van de ARP, heeft zich in 1892 al met het probleem van gewetensbezwaren beziggehouden en ook anderen uit AR-kring zijn hiermee bezig geweest. Al tijdens het kabinet De Jong werd een wetsontwerp tot wijziging van de Wet gewetensbezwaren militaire dienst ingediend (17-2-1971). Het kabinet Den Uyl heeft in december 1974 meegedeeld dat het dit ontwerp niet ongewijzigd zou overnemen.

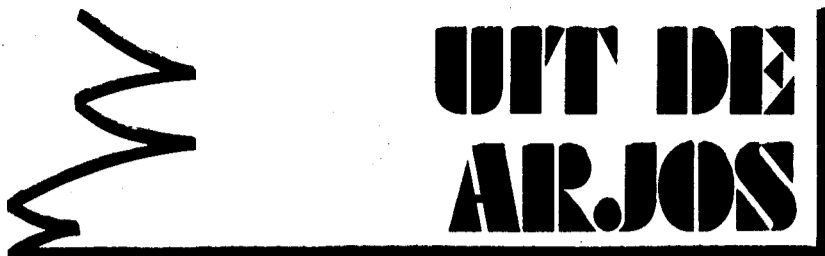
**Grondwet**

De Grondwet zegt over deze zaak in artikel 197, dat de wet de voorwaarden zal noemen, waarop wegens ernstige gewetensbezwaren vrijstelling van de krijgsmacht wordt verleend. Dit artikel is in 1922 in de Grondwet gekomen. De wet, waarover het artikel spreekt, is de Dienstweigingswet 1923, in 1962 vervangen door de huidige „Wet gewetensbezwaren militaire dienst” (wet GMD). In artikel 2 van deze wet worden ernstige gewetensbezwaren gedefinieerd als de onoverkomelijke gewetensbezwaren tegen de vervulling van militaire dienst van hem, wiens godsdienstige of zedelijke overtuiging zijn deelneming aan elk oorlogsgeweld verbiedt. De bezwaren kunnen zich richten:

- a. hetzij tegen de vervulling van militaire dienst, bepaaldelijk gericht op strijd met de wapens;
  - b. hetzij tegen de vervulling van militaire dienst van welke aard ook.
- Volgens deze wet wordt de bezwaarde, die tegen het onder a. genoemde bezwaren heeft, belast met ongewapende militaire dienst en hij die bezwaar heeft tegen het onder b. genoemde, onder alle omstandigheden vrijgesteld van de krijgsmacht en verplicht tot het vervullen van vervangende krijgsmacht.

**Vervangende dienst**

Onder de huidige wet bedraagt de duur van de vervangende dienst 26 maanden. Bij algemene maatregel van bestuur van 7-5-1968 werd deze tijd verkort tot 23 maanden in verband met de algehele diensttijdverkorting. Erkende gewetensbezwaren zijn dus bepaald niet vrijgesteld. Het aantal erkende gewetensbezwaren bedraagt thans ruim 1500 per jaar. De laatste jaren komt meer en meer de roep naar voren om, behalve met godsdienstige of zedelijke overtuiging, ook rekening te houden met politieke overtuiging. In een artikelenserie in Nederlandse Gedachten van het AR-kamerlid De Kwadsteniet, wijst deze erop dat de Grondwet spreekt van „ernstige” gewetensbezwaren. Daarmee wordt bedoeld op de intensiteit van het bezwaar (ernstig) en niet op de aard en oorsprong van het gewetensbezwaar (dus of het bezwaar voortvloeit uit politieke, godsdienstige dan wel zedelijke overtuiging). De wet is dus beperkter van de Grondwet. De Grondwet zegt dat de wet de voorwaarden moet noemen waarop de vrijstelling kan worden verleend, maar de wet beperkt de gewetensbezwaren echter tot bezwaren „tegen elk oorlogsgeweld”. Dit is een beperking en geen voorwaarde waarop. (zie art. 197 GW). Het AR Program van Actie 1971-1975 zegt o.m. dat de wet GMD zo moet worden gewijzigd, dat ook rekening kan



**Gewetensbezwaren militaire dienst kort belicht**



Staatssecretaris van defensie Van Lent.

worden gehouden met hen, die onoverkomelijke gewetensbezwaren hebben tegen het gebruik van ABC-wapens.

**Mening ARP-fractie**

Na rijp beraad kwam de fractie tot de konklusie dat een gewetensbezwaar een gewetensbezwaar is. Voor de vraag of een bezwaar erkend moet worden is het slechts van belang of het een gewetensbezwaar is, onverschillig of dit dan is terug te voeren op ethische (= zedelijke), godsdienstige dan wel politieke inzichten. (Een gewetensbezwaar is een bezwaar waarbij het geweten van een mens in nood komt). Gesteld wordt dat het erkennen van een gewetensbezwaar niet hetzelfde is als het goedkeuren ervan, maar dat het is: ermee rekening houden. Politieke bezwaren als zodanig zijn niet voldoende om voor erkenning in aanmerking te komen. Het zullen gewetensbezwaren moeten zijn en er zal altijd een relatie moeten zijn met het gebruik van geweld of bepaalde geweldsmiddelen. (Men kan dus niet met succes weigeren omdat men

niet onder een kabinet van een bepaalde kleur wil dienen). De heer Aantjes heeft er nadrukkelijk de aandacht op gevestigd, dat beslissend voor het erkennen van bezwaren niet is de vraag waardoor die bezwaren ontstaan, maar of het echte gewetensbezwaren zijn. Het moeten onoverkomelijke gewetensbezwaren zijn. Daarom acht hij een onderzoek naar de aard van de bezwaren (toetsing: een onderzoek naar de gerechtvaardigheid van de bezwaren) onmisbaar, hoe moeilijk dit ook mag zijn. In het bijzonder is het niet eenvoudig de grens te trekken tussen wat in feite slechts politieke bezwaren zijn en wat aan een politieke overtuiging ontleende gewetensbezwaren tegen het gebruik van geweld zijn. De moeilijkheid spitst zich vooral toe op de vraag of die gewetensbezwaren dan in alle omstandigheden aanwezig moeten zijn dan wel of zij ook slechts in bepaalde omstandigheden zich kunnen voordoen. Voor de vraag of een bezwaar tegen militaire dienst erkend moet worden, is dus bepalend of het gewetensbezwaar is. Hierbij is de „herkomst” van dat bezwaar niet van belang. Het kardinale punt hierbij is: komt het geweten in nood?

**Vele vooraanstaande politici op Jaarvergadering Arjos**

De jaarlijkse algemene ledenvergadering van de Arjos is ieder jaar weer een belangrijke gebeurtenis. Honderden Arjosleden trekken die dag naar de plaats van samenkomst om van gedachten te wisselen met een aantal vooraanstaande vaderlandse politici. De belangstelling van buiten af is ook steeds weer verheugend. De algemene ledenvergadering is openbaar en vrij toegankelijk.

De komende jaarvergadering wordt op zaterdag 20 maart a.s. gehouden. De volgende agendapunten kunnen genoemd worden. jaarrede Arjosvoorzitter Fred Borgman vaststelling jaarstukken vaststelling gewijzigde statuten Nationale Organisatie Arjos verkiezing nieuw vrijgekozen hoofdbestuurslid discussie met de voorzitters van de Tweede Kamerfrakties van de partijen die in het huidige kabinet vertegenwoordigd zijn: de heren Andriessen (KVP), Aantjes

(ARP), van Thijn (PvdA), De Gaay Fortman jr. (PPR) en Terlouw (D166). Thema: toekomstperspektieven voor een kabinet van socialisten en christendemokraten”

Om te voldoen aan de statutaire bepalingen omtrent de jaarvergadering, doen wij de leden van de Arjos namens het hoofdbestuur onderstaand alvast een aantal mededelingen.

**Wijziging statuten**

In opdracht van de in maart 1975 gehouden algemene ledenvergadering is, onder verantwoordelijkheid van het hoofdbestuur, een commissie bezig geweest met werkzaamheden gericht op het aanpassen van de statuten van de Nationale Organisatie Arjos. Aanpassingen in die zin dat de statuten in overeenstemming worden gebracht met een aantal ontwikkelingen binnen onze organisatie die de Arjos in sommige gevallen anders doen functioneren dan voorheen het geval was. Denk aan het

De fractie onderstreept, dat als een gewetensbezwaar wordt erkend, er vervangende dienst is en blijft, waarvan de tijd langer is dan de gewone militaire dienst. Zij is van mening dat men t.a.v. de aard van die dienst niet kieskeurig hoeft te zijn. Dit is een zaak van „er iets voor over hebben”. Naar haar mening is het vervullen van militaire dienst een niet geringe dienst aan de samenleving en hij, die op grond van een gewetensbezwaar van deze verplichting wordt ontheven, moet een andere, behoorlijke taak vervullen, in de eerste plaats ten dienste van de samenleving.

**Regeringsvoorstel**

Op 21 maart 1975 maakten premier Den Uyl en staatssecretaris Van Lent wijzigingsvoorstellen voor de Wet GMD bekend, die verder gingen dan algemeen verwacht werd, gezien de meningsverschillen hierover in het kabinet. De belangrijkste punten uit deze voorstellen zijn:  
■ de toetsing wordt als regel afgeschaft  
■ toetsing wordt alleen dan ingevoerd als het aantal gewetensbezwaarden te groot wordt (grens 8000) en in tijden van oorlog en oorlogsgevaar  
■ dienstplichtigen worden als gewetensbezwaarden erkend enkel op grond van een verklaring bezwaren te hebben; een nadere verklaring wordt niet gevraagd  
■ alle gewetensbezwaarden moeten vervangende dienst doen, welke 1/3 langer is dan de normale militaire dienst, met een minimum van 18 maanden. Deze 18 maanden worden gehandhaafd, wanneer de dienstdaag in 1976 tot 14 maanden wordt teruggebracht

Toelichting Den Uyl: een langere vervangende dienstdaag is redelijk omdat militairen ook op herhaling moeten. Gewetensbezwaarden en dienstplichtigen dienen gelijke offers te brengen. De langere vervangende dienst zal een rem moeten zijn op het aantal gewetensbezwaarden. Het nieuwe wetsvoorstel spreekt van onoverkomelijke gewetensbezwaren van de dienstplichtige tegen de vervulling van de militaire dienst, voortvloeiende uit de overtuiging dat voor hem onaanvaardbaar is:

- gebruik van wapens (traditioneel pacifisme)
- gebruik van bepaalde wapens door de eigen krijgsmacht of door een NAVO-bondgenoot, hoe en waar dan ook (atombommen, biologische en chemische wapens)
- wijze van gebruik van wapens (gebruik van napalm, vlammenwerpers tegen burgerdoelen, koloniale oorlogen)
- wijze van gebruik van de krijgsmacht of van een krijgsmacht van een ander NAVO-lid, in strijd met het internationale recht (bombardementen op steden)

Deze laatste bepaling geeft veel ruimte voor politieke gewetensbezwaren, maar niet aan alle. Vroegere tegenstanders van de Amerikaanse bombardementen op Vietnam, van het Portugese optreden in Angola, zouden nu, als zo'n situatie zich weer zou voordoen, als gewetensbezwaarden erkend kunnen worden. Echter niet de mensen, die op zichzelf bezwaren hebben tegen de NAVO of tegen één van de bondgenoten. Het moet uitdrukkelijk gaan om bezwaren tegen handelingen van de krijgsmacht

(relatie geweld). Over de afschaffing van de toetsing zegt staatssecretaris Van Lent, dat de verruiming van de wet de toetsing steeds moeilijker maakt, de bezwaren worden steeds persoonlijker. Het gaat volgens de staatssecretaris steeds meer tijd kosten, ook omdat er meer weigeraars zullen komen, waarbij het dan de vraag is of er voldoende mensen kunnen worden gevonden die capabel zijn om te toetsen. Als de zaak echter uit de hand dreigt te lopen, wordt de toetsing weer ingevoerd. Momenteel rekent de regering op p.m. 6000 weigeraars. De staatssecretaris ziet als compensatie voor de afschaffing van de toetsing door de overheid, de toetsing in de samenleving. Deze tolereert volgens hem geen misbruik van een zo serieuze zaak. „Mensen die het niet echt meenden, kunnen daar later bij - sollicitaties naadeel van ondervinden”. Die sanerende werking van de samenleving blijkt volgens de staatssecretaris ook uit de dalende aantallen weigeraars in Duitsland en Zweden, waar de regeling al lang zeer soepel is. Volgens de Grondwet dient elk wetsontwerp om advies aan de Raad van State te worden toegezonden. Inmiddels is het advies van dit college bekend geworden, evenals dat van de commissie gewetensbezwaren militaire dienst. Zowel de Raad van State als de genoemde commissie hebben ernstige bezwaren tegen de afschaffing van de toetsing. Een belangrijk punt daarbij was de rechtsongelijkheid tussen weigeraars die, als er ineens te veel zouden komen, weer voor de commissie zouden moeten verschijnen. Immers tot de grens van 8000 weigeraars zou geen toetsing plaatsvinden. Wordt die grens bereikt, dan is dit wel het geval.

Het kabinet is nu teruggekomen van zijn voorstel de toetsing af te schaffen. De betrokken ministers van defensie en justitie zijn onder leiding van de minister-president tot een nieuw voorstel gekomen waarin toch weer een zekere mate van toetsing is opgenomen. Volgens dit voorstel, dat binnenkort de Tweede Kamer zal bereiken, moet een dienstweigeraar zijn bezwaren duidelijk toelichten als hij als gewetensbezwaarde voor de wet erkend wil worden. Wanneer er nu op grond van die toelichting twijfel aan de ernst van de bezwaren ontstaat, dan moet de betrokkene voor de commissie verschijnen, die ook nu, onder de huidige wet, de gewetensbezwaren toetst. Door met dit compromis te komen, hoopt het kabinet nu een meerderheid in de Kamer mee te krijgen. Die kans is nu groter dan bij het voorstel de toetsing geheel af te schaffen.

**Vragen**

1. Is het juist dat men in oorlogstijd of in geval van oorlogsdreiging wel weer een toetsing wil gaan invoeren?
2. Vaak wordt de klacht gehoord, dat de mentaliteit in het Nederlandse leger niet de juiste is. Zou een verruiming van de Wet GMD hierop een „zuiverende” invloed hebben. Zou dit een goede reden kunnen zijn om de wet te verruimen?
3. Er zijn plannen in voorbereiding om in de toekomst ook de geestelijken, die tot nu toe zonder meer vrijgesteld werden, te gaan oproepen. Is dit een juiste zaak?
4. Is het huidige standpunt van de AR-fractie ruimer, beperkter of in strijd met het Program van Actie 1971-1975?

**Arjos Assen**

Ook in Assen is nu een Arjosafdeling opgericht. Een verblijvend bericht! Met behulp van de Arjos in Hoogeveen werd een klinkende ledenwerfkampagne op touw gezet. Tijdens de eerste bijeenkomst waren 30 belangstellenden aanwezig, waarvan de meesten na afloop onmiddellijk als lid konden worden ingeschreven. Er is inmiddels een voorlopig bestuur gevormd dat bestaat uit:  
■ Tjalling Klaucke (voorzitter)  
■ Ina de Vries (sekretaresse)  
■ Marjan Breimer (penningmeesteresse)  
■ Ruud Vos (alg. adjunct)  
■ Dolf Klok (lid).  
De eerstvolgende bijeenkomst zal plaatsvinden op maandag 12 januari a.s., te Assen in de Zuiderkerk. Aanvang: 20.00 uur. Een bijeenkomst die de Arjoskern met haar 20 nieuwe leden met spanning tegemoet ziet. Belangstellenden zijn hartelijk welkom.

(Greetje Willemsma te Amsterdam), in maart a.s. teneinde is, zal de ledenvergadering een nieuw h.b.-lid aan dienen te wijzen. Het dubbelal dat het hoofdbestuur voorstelt bestaat uit (in alfabetische volgorde):  
Kees Bangma uit Dokkum (Fr)  
Chris Westerlaken uit Zuilichem (Gld.)  
in één van de volgende nummers van N.G. wordt meer informatie over beide kandidaten opgenomen, alsmede andere bijzonderheden m.b.t. de jaarvergadering zelf

**Vrijgekozen h.b.-lid**

De algemene ledenvergadering is bevoegd om twee vrijgekozen hoofdbestuursleden te benoemen. Verkiezing vindt plaats uit een dubbelal dat door het hoofdbestuur aan de ledenvergadering wordt voorgesteld. Omdat de termijn van één van de thans zittende vrijgekozen hoofdbestuursleden

# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

## Werkende jongeren project

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze en herkenbaar als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

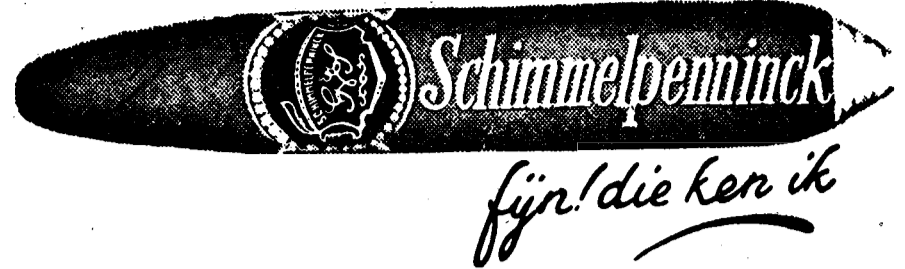
Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergaderingstechniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

Een cursus voor ondernemingsraad-leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN EN U ONTVANGT PEROMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**



## chr. Spaarbank „Eigen Haard”

LOPENDE DIEP 7 (bij de Kijk in 't Jatbrug) GRONINGEN TEL. 127902

**5%**

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**7%**

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

**5 1/4%**

tot **8%**  
BELEGGINGSBOEKJES

## Wordt lid van de A.R.P.

Door onderstaande bon in te vullen en op te sturen kunt u zich opgeven als lid van de ARP. De jaarlijkse contributie bepaalt u zelf; de Contributiestaffel kunt u als richtlijn hanteren.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Bon opsturen naar:

ARP, Antwoordnummer 66, Den Haag (U hoeft geen postzegel te plakken).

**ZONB**

## FIRMA DE REK EN HORSMAN Fabriek van Scheepslieren

DORPSTRAAT 102 - TEL. 0 1894-218  
OUDERKERK AAN DEN IJSSEL

## UIT ONZE BOUW- EN AANNEMERSWERELD

Alle soorten tegels. Telefoon 01848-1202

**DEN BOER**  
NIEUW-LEKKERLAND

**VINK**

Utiliteits- en woningbouw  
Kerklaan 9, Moordrecht.  
Telefoon 01827-3044 en 3045.

## MEILINK B.V.

HOUTHANDEL KISTENFABRIEK

## INDUSTRIELE VERPAKKINGEN

Vestigingen in Boreulo Ttel. 0 5457-1561<sup>2</sup>  
Zutphen: Tel. 0 5750-3748  
Boxmeer: Tel. 0 8855-1744

SYSTEEMBOUW VERMEULEN B.V. MILL  
Industrieterrein Postbus 3 tel. 08859-1024

Systeembouw (Permanente en Semi Permanente)  
Systeembungalows, Scholen, Kantoren, Houten garages, Bedrijfschuren en loodsen. etc.

In de Noordoostpolder en  
Oostelijk Flevoland

bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen

AANNEMERSBEDRIJF

**N.V. GEBR. SALVERDA**

T HARDE - BOVENWEG 7 - TELEFOON 0 5255-1669

## FIRMA C. VERMEER en ZONEN B.V.

Fabrieken voor GEBOGEN HOUT

Telefoon 0 1808-1230 - Ouderkerk aan de IJssel  
RONDE en OVALE TAFELRANDEN - GEBOGEN  
REGELS voor stoelen en fauteuils - ARMLEGGERS  
KAPPEN - REGELS - STIJLEN, ENZ. ENZ.

## HYPOTHEEK TOT 140%

Kostel. vrijbl. off. Geen afsl. prov. gratis advies

## GELDENING TOT f 500 000

HUIZEN te koop gevr. en aangeboden  
Adv. en bemidd. ONROEREND GOED  
Drs. J. A. Uding & Partn.

Fin. adv. en vastgoedcons. v. Maerlantlaan 7.  
Amersfoort. Telefoon 033-1.76.47 (4 lijnen)  
Bijkantoor:  
• v.d. Helstlaan 39, H'sum, telef. 02150-1.32.87.

## Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - Tel. 078-3.43.22

Snelle offsetdrukkers  
voor meerkleuren  
reklamedrukwerk

## FA. JAN DE MIK

HARDINXVELD-GIESSENDAM

Aannemers van oeververdedigings-  
werken - Griendhouhandel

Tel. 01846-2539-2484 Hardinxveld-Giessendam

## GELD-THUIS-SERVICE

Alle bedragen, wettelijk tarief, eigen termijnkeuze.  
ENKELE VOORBEELDEN

Privélening:  
f 3.500,- 36 mnd. f 127,-  
f 8.500,- 54 mnd. f 215,-  
f 14.000,- 60 mnd. f 322,-  
f 17.000,- 60 mnd. f 388,-

2e hypotheek:  
f 10.000,- 60 mnd. f 267,-  
f 20.000,- 120 mnd. f 351,-  
f 40.000,- 120 mnd. f 701,-

Woonverbetering:  
f 5.000,- 60 mnd. f 121,-  
f 10.000,- 72 mnd. f 205,-  
f 13.000,- 84 mnd. f 237,-  
f 15.000,- 96 mnd. f 250,-

Geen behandelings-  
kosten.

Doe als velen voor u:  
BEL 03410 - 14423 - 16710

## JANSENS KREDIETKANTOOR

VAN GOORSWEG 3, HIERDEN of

## BUKO FINANCIERINGSKANTOOR

DURANTESTRAAT 8 ZWOLLE Tel. 05200 - 19893  
Kantooruren: 's morgens van 9.00-21.00 uur 's avonds



Alle textielgoederen,  
bedden, dekens,  
matrassen, complete  
woninginrichting

Grootzand 14 - 38 - 42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE

IN PRIMA BOTER EN KAAS  
STEDS DE BAAS  
ALLE SOORTEN GROOT EN KLEIN  
KOMEN UIT DE IJSSEL- EN LEKSTREEK FIJN

## A. van Houwelingen - Moordrecht

TELEFOON 305 (0 1827) WETERINGSTRAAT 4

SCHUILING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGEL-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00



UIT ONZE SCHEEPSBOUW EN SCHEEPVAART WERELD

Handel in buizen (diverse maten) NIEUW IJZER,  
zoals platen, hoek- en balkijzer  
RIJPLATEN in diverse maten

## STOLK'S Handelsonderneming B.V.

Postbus 1, H. I ambacht  
afd.: Sloperij, Veersedijk 233, tel. 078-2.80.00  
Afd. Bruikbare materialen, Veersedijk 11,  
tel. (01858) 2029 en 5025.

A. BAARS Azn.

## Exploitatie van baggermaterieel B.V.

VERKOOP EN VERHUUR

Telefoon (0 1840) - 5566  
Postbus 70, Sliedrecht.

Scheepswerf A. BAARS Azn. B.V.

SLIEDRECHT  
Telefoon (0 1840) - 5566  
NIEUWBOUW EN REPARATIE

## AANNEMINGSBEDRIJF „SCHOUWEN-DUIVELAND” N.V.

Schuihaven 10 - ZIERIKZEE  
Tel. 0 1110-3951 (3 lijnen)  
HET ADRES VOOR  
UITVOERING VAN BETON-, WATER-,  
WEGENBOUW- en CULTUURTECHNISCHE  
WERKEN

# Contributie-inning 1976 van start

Half december 1975 is de contributie-inning voor het jaar 1976 onder de bijna 60 000 leden van de ARP gestart.

Ook dit jaar is er sprake van twee categorieën kiesverenigingen. In de eerste plaats zijn er de meer dan 800 kiesverenigingen, die de contributie-inning (laten) verzorgen per acceptgirokaart. In de tweede plaats zijn er ca. 30 kiesverenigingen, die de contributies zelf bij de leden incasseren.

# DE ARP VAN DE PARTIJ

## Acceptgirokaarten

Vanaf midden december stromen de betalingen per acceptgirokaart op het partijsecretariaat binnen. Naar schatting heeft reeds meer dan één derde van alle leden de contributie over 1976 voldaan. Voor uw spontane en snelle reacties zijn wij u erkentelijk. Om een zo vlot mogelijke afwikkeling van de contributie-inning 1976 te bevorderen, hopen wij, dat alle leden willen meewerken aan een spoedige betaling. Kiesverenigingen, die de

contributie-inning geheel zelf verzorgen, hebben toegezegd deze werkzaamheden vóór 30 juni a.s. af te ronden. Wij hopen en vertrouwen, dat deze datum als strikte sluitingsdatum zal worden gehanteerd.

## Contributie-niveau

In 1976 wordt gestreefd naar een gemiddelde contributieopbrengst van f 31 per lid. Voor het vaststellen van de te betalen contributie, kan gebruik gemaakt worden van de nevenstaande staffel.

Wanneer uw truto inkomen per maand bedraagt:

Dan wordt gedacht aan een contributie per jaar van:	
minder dan f 1.300	f 24
f 1.300 - f 1.400	f 28
f 1.400 - f 1.500	f 32
f 1.500 - f 1.600	f 36
f 1.600 - f 1.800	f 42
f 1.800 - f 2.000	f 48
f 2.000 - f 2.200	f 55
f 2.200 - f 2.500	f 65
f 2.500 - f 2.800	f 75
f 2.800 - f 3.100	f 85
f 3.100 - f 3.400	f 95
f 3.400 - f 3.700	f 110
f 3.700 - f 4.000	f 125
f 4.000 en meer	meer dan f 125

Voor de gehuwde vrouwelijke leden, van wie de man ook partijtied is, geldt in 1976 een minimum-contributie van f 16. Ten opzichte van 1975 is een contributie-aanpassing onvermijdelijk. Aan de leden is gevraagd de contributie gemiddeld met f 5 te verhogen. Met spanning zien wij uit naar het eindresultaat 1976.

# DE ARP IN DE ETHER

Televisie  
Woensdag, 14 januari a.s. verzorgt de ARP een korte t.v.-uitzending. U kunt de uitzending zien via Nederland 1 om 19.50 uur.

Radio  
De eerstvolgende radio-uitzending van de ARP is te beluisteren op vrijdag, 16 januari a.s. om 18.19 uur via Hilversum 2.

# WIJ KOMEN BIJ EEN

## Kadercursussen

De maand januari staan weer een tweetal ontmoetingen van scholingsbijeenkomsten van de „Stichting Kader- en Vormingswerk ARP” voor de deur. Op vrijdag en zaterdag 16 en 17 januari is er een bijeenkomst van de groep Soesterberg, in Contact der Continenten. Op deze manifestatie o.a. gesprekken met staatssecretaris De Jong, het Tweede Kamerlid mr. Van Dam en drs. Boonstra. Bij afwezigheid dit uiterlijk drie dagen tevoren aan C. Bremmer melden. Indien u nog geen stukken gehad heeft wilt u dit dan laten weten?  
De groep Zwolle komt donderdag 29 januari bijeen in hotel Van Gijtenbeek. Gesprekthema's deze dag: „stromingen in de politiek” en „het onderwijs in discussie”. Een aantal deelnemers liet bij de vorige bijeenkomst zonder kennisgeving verstek gaan. Ook hier geldt: dit tijdig berichten!

## Staatssecretaris De Jong in Heerenveen

Hierbij wordt iedere kiesvereniging uitgenodigd zijn leden en afgevaardigden uit te nodigen op woensdagavond 28 januari 1976 ter vergadering te komen van de Statencentrale; aanvang 8 uur, in het Cultureel Centrum „De Skáns” te Gorredijk, Loayerstraat 2. Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen Drs. K. de Jong O.zn. komt spreken over onderwijszaken.

## Rectificatie verslag Partijraad.

In N.G. van 20 december komt op pag. 5 in de tweede kolom „Drachten” voor (f. 20 van onderen). Daar staat: „Ook in Drachten was de vraag gerezen hoe men vertrouwen kan hebben in een humanistische opvatting als die toevallig blijkt samen te vallen met wat als eis van evangelische politiek wordt gezien. Ten onrechte is aan deze uitlating de naam van Drachten verbonden. Op de partijraad is het wel zo gezegd, maar het waren woorden van de heer Klifman uit St.-Anna Parochie, die ten onrechte over de Kamercentrale Drachten sprak. De Kamercentrale Drachten bestaat overigens niet. Wij hechten eraan het bovenstaande te rectificeren en voor de gemoedsrust van de Drachtenaren en voor die van de heer Klifman.

# AR-Minipost over politiek in het gezin

De AR-kiesverenigingen Dronten, Biddinghuizen en Swifterband geven van tijd tot tijd een zgn. AR-Minipost uit voor alle leden. Het december-nummer bevat een aantal zeer interessante bijdragen over de jeugd in de politiek. Hieronder nemen wij één van die bijdragen integraal over.

## „Politiek in het gezin”

„Om nu juist over dit onderwerp in de A.R. Minipost te schrijven, is beslist niet gemakkelijk. Maar als de kinderen groter worden en uitvliegen, wordt je er steeds meer mee geconfronteerd. Ze krijgen een basis mee van thuis, maar de indrukken van buiten zetten ook een groot stempel

op hun denken en mening. Politiek is bij de jeugd niet zo in, vooral Partijpolitiek niet. Dat is de algemene opinie! Maar dat valt heus wel mee. In ons gezin wordt vaak over politiek gesproken, want de jeugd heeft meer interesse dan men denkt. Ze denken en reageren vaak anders dan wij. Maar is dat zo vreemd? Wij zelf denken ook over veel punten weer anders als onze voorouders. Ze willen zelf beslissen en oordelen. Ze zijn eerder zelfstandig en dat wordt ook van ze verwacht in onze huidige maatschappij. 3 jaar eerder dan wij ouderen, moeten ze hun mening op papier zetten en in de stembus gooien. In de politiek wordt vaak gesproken over rechts en links. Dat er een andere, een eigen weg is, wordt aan voorbijgegaan. En er komen zoveel partijen op hen af, om van te duizelen. Ieder z'n eigen programma, en natuurlijk allemaal even goed!  
En toch, één Christelijke partij, vinden ze wel ideaal. Hoe deze georganiseerd wordt, is voor de jeugd van minder belang. Maar ze hebben wel degelijk respect voor dhr. Aantjes, zoals deze op het C.D.A.-congres omschreef wat Christelijke Politiek inhoudt. Ds. Kiers is met zijn 18-jarige catechisanten naar de A.R. vergadering geweest, waar dhr.

Aantjes het woord voerde. Reken maar dat daar later over gediscussieerd is. *Tactvol begeleidt van de jeugd.* 'n Korte zin, maar een zin vol mogelijkheden. En we zullen het met Gods kracht en onze volledige inzet, moeten waar maken. Het is dan ook beslist noodzakelijk, dat het A.R.P.-bestuur tracht de jeugd er bij te betrekken, want de jeugd staat er beslist niet negatief tegenover.”

K.A. van Woerden-Maris

## Abonnementsprijs N.G.

Met ingang van 1 januari 1976 wordt de abonnementsprijs van Nederlandse Gedachten enigszins aangepast. Stijging van port en andere kosten maken deze aanpassing onvermijdelijk. Het abonnementsgeld wordt verhoogd met f 1,- per halfjaar en komt daarmee op f 12,50 per halfjaar. Voor studenten- en jongerenabbonementen wordt het abonnementsgeld verhoogd van f 7,- tot f 7,50 per halfjaar. Het ministerie van Economische Zaken heeft ingestemd met deze prijsaanpassing. Wij vertrouwen erop, dat de abonnees begrip kunnen opbrengen voor dit besluit.  
Volgende week start de inning van de abonnementsgelden voor het eerste halfjaar 1976. De abonnees, die het abonnementsgeld per acceptgirokaart voldoen, ontvangen eind volgende week de acceptgirokaart. Bij de abonnees, die ons machtigden tot automatische incasso van het abonnementsgeld zal het bedrag van f 12,50 over ongeveer tien dagen worden afgeschreven.



# Boeiend programma voor tweedaagse bijeenkomst van oud-kaderkursisten

Sinds enkele jaren is het een vaste gewoonte oud-kaderkursisten een gelegenheid te bieden om hun politieke kennis „op te frissen”. Na de bijtanddag van 4 oktober j.l. in Utrecht, die door meer dan 50 deelnemers werd bezocht, staat er dit seizoen weer een tweede bijtand-bijeenkomst voor de deur, en wel op 12 en 13 maart 1976.

Ditmaal gaat het om een tweedaagse bijeenkomst in het vormingscentrum „Contact der Continenten”, te Soesterberg. Hiermee heeft de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP o.a. willen tegemoet komen aan de bij zeer velen levende wens om op dit soort bijeenkomsten wat meer ruimte te geven voor informele contacten. Door nu op

een vrijdagavond en zaterdag, te weten 12 en 13 maart a.s., een programma te organiseren hopen wij hiermee aan die bij velen levende wens tegemoet te komen.

## Programma

Het programma luidt als volgt:  
**Vrijdagavond 12 maart.**  
19.00 uur: aankomst en begroeting;  
19.15-20 uur: discussievoorbereiding;  
20.00-22.30 uur: gesprek met de nieuwe partijvoorzitter H. A. de Boer, over het thema „actuele politiek, in het licht van de eigen weg van de christen democratie”; 22.30 uur: informeel contact.  
**Zaterdag 13 maart**  
9.15 uur-10.00 uur: discussievoorbereiding;  
10.00-12.00 uur: gesprek met prof. dr. W. Albeda over „sociaal-economische verhoudingen in Nederland anno 1976”;  
12.30-13.30: warme maaltijd;  
13.45-16.30 uur: „verkiezingen in zicht”;  
gesprek met partijsecretaris D. Corporaal over de organisatorische en politieke kanten van een goed voorbereide verkiezingscampagne. Zoals u weet vinden uiterlijk mei 1977 landelijke verkiezingen plaats.  
Al met al een boeiend programma, waaraan vele deskundigen hun medewerking verlenen. Wilt u bovenstaande ook onder de aandacht brengen van bevriende oud-kursisten? In verband met verhuizingen e.d. zijn wij er niet helemaal zeker van dat wij alle oud-kursisten kunnen bereiken met een dezer dagen te verzenden schrijven over bovenstaande bijeenkomst.

## C.D.A.-studiedag

# „ONVOLLEDIG GEZIN”

Donderdag 26 februari 1976 in de Utrechtse Jaarbeurs.

De Stichtingen kader- en vormingswerk van A.R.P., C.H.U. en K.V.P. organiseren in samenwerking met het C.D.A.-Vrouwenberaad op donderdag 26 februari a.s. een studiedag met als thema: „Het onvolliedige gezin”

Basis-stuk is het t.g.v. het Internationaal Jaar van de Vrouw gepubliceerde rapport „Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”.

Aanvang: 10.00 uur Sluiting: 16.00 uur.

## Inleiders:

- mevr. Pastoor (plaats van het gezin in de samenleving)
- mevr. Lückers-Bergmans, Tweede Kamerlid (juridische aspecten)
- mevr. Cornelissen, Tweede Kamerlid (sociale aspecten)
- Tenslotte wordt ook een inleiding gehouden over het financiële aspect.

Aanmelding voor deze studiedag geschiedt door overmaking van de deelnemerskosten ad f 10,- (incl. lunch en consumpties op de studiedag) op gironummer 3 7 9 3 3 3 t.n.v. Alg. Penn. K.V.P., Mauritskade 25, Den Haag, onder vermelding van „Studiedag Onvolliedig Gezin”. Sluitingsdatum: 13-2-1976. Reiskosten boven de f 5,- kunnen worden vergoed. (Na aanmelding ontvangt men de konferentiestukken)

N.B. Wilt u op de overschrijving vermelden of u al in het bezit bent van de brochure „Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”?

## AANMELDING BIJTANKDAG

Hierbij geef ik mij op voor de bijtanddag van 12, 13 maart te Soesterberg.

Naam .....

Adres .....

Woonplaats .....

Deelnemer kaderkursus 19 - 19

Leeftijd .....

Sturen aan:

Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, dr. Kuiperstraat 3, Den Haag.



# ZWEMBAD "MAURITS- KADE"

**Leer Sauna-baden  
en blijf gezond!**

U bent van harte welkom voor een  
eerste kennismaking met het traditionele  
Finse zowel als Turkse bad.



*Voor dames  
solarium (hoogtezon)*



*Voor heren  
buitenbad aanwezig*

## **Dames- en Herenafdelingen**

U kunt bij ons zonder voorafgaande afspraak terecht op:

maandag t/m vrijdag	12.00-22.00 uur
zaterdag	9.00-18.00 uur
zondag	9.00-13.00 uur

**TELEFOON: 070 - 46 68 12 - 64 25 75**

# WAG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 3 - 17 januari 1976

### „Theologen” en de militaire dienst: een vrijstelling waard?

Vorig jaar maart kwam het bericht, dat staatssecretaris Van Lent (Defensie) overwoog de vrijstelling van militaire dienst voor dominees, priesters en studenten in de theologie af te schaffen. Hij zou hierover contact opnemen met de kerkgenootschappen in ons land. 1)

#### Vrijstelling

Volgens de Dienstplichtwet wordt vrijstelling van dienst als gewoon dienstplichtige o.a. verleend wegens „het bekleden van een geestelijk of een godsdienstig - menslievend ambt of opleiding tot zodanig ambt”. (art. 15, lid 1, sub c).

Nader omschreven wordt de vrijstelling verleend:

- aan de geestelijke, de bedienaar van de godsdienst, de zendeling, de broeder-diakoon van een godsdienstige vereniging en de rooms-katholieke ordebroeder;
  - aan de student in de godgeleerdheid en
  - zendeling-kwekeling, die tot geestelijke, tot bedienaar van de godsdienst of tot zendeling wordt opgeleid, en aan de proefbroeder, die tot broeder-diakoon van een godsdienstige vereniging wordt opgeleid” (art. 18).
- De vraag of deze vrijstelling gehandhaafd dient te worden is meer dan eens aan de

orde gekomen. Er wordt verschillend over gedacht, zowel in de kring van betrokkenen zelf als daar buiten.

#### H. Algra

Bij de behandeling van de defensiebegroting voor 1966 in de Eerste Kamer heeft H. Algra namens de ARP Eerste-Kamerfractie gezegd, dat het zeer belangrijk zou zijn om deze uitzonderingsbepaling voorgoed te laten verdwijnen. 2)

De toenmalige minister van defensie, P. J. S. de Jong, heeft in antwoord op deze suggestie toegezegd te zullen onderzoeken of de vrijstelling ten behoeve van studenten in de theologie al dan niet gehandhaafd dient te worden. 3) Het overleg, dat naar aanleiding hiervan met diverse kerkelijke instanties is gevoerd heeft niet tot resultaat geleid. 4) De in de noot genoemde commissie is zelf van oordeel, dat het niet op bezwaren stuit deze vrijstelling „vooralsnog” te handhaven. Dit dan „mede gezien het geringe aantal vrijstellingen geestelijk ambt”. Een verdere argumentatie ontbreekt. Overigens blijkt uit het rapport, dat „ook in de commissie de meningen op dit punt niet eensluidend zijn”. Staatssecretaris Van Lent heeft de kwestie vorig jaar dus weer naar voren geschoven. Hoe staan wij er tegenover?

#### Achterhaalde zaak

Van onze kant is tot dusver nog slechts een korte reactie gegeven. Mijnerzijds is gesteld positief te staan tegenover de gedachte van de staatssecretaris. Die vrijstelling is in feite een achterhaalde zaak. 5) De reactie van Aantjes was: „Terecht heeft het kabinet de beslissing tot herziening van de vrijstellingsvoorwaarden het goede moment geacht om ook de gebruikelijke vrijstelling van militaire dienstplicht voor degenen, die een geestelijk ambt bekleden of zich daarop voorbereiden, op de helling te zetten”. 6) Dr. Abraham Kuiper pleitte destijds reeds voor teruggave van het recht op vrijdom van militiedienst door de kerk aan de overheid. In „Ons Program” 7) schrijft Kuiper: „Voorts zou door de kerk aan de overheid moeten worden teruggegeven het recht op vrijdom van militiedienst voor haar aanstaande leraren of geestelijken. Voor deze immuniteit toch zou de genoegzame beweegreden vervallen, zoodra, overeenkomstig onzen voorslag, bij de bespreking van 's Lands defensie gedaan, het huurleger algeheel van de militie werd afgescheiden, en deze militie „op den voet van gewone moraliteit” werd gebracht”.

Ons lijkt, dat aan deze „voorwaarde” reeds lang was voldaan. „Trouw” acht in

Door dr.  
W. de Kwaadsteniet  
Tweede Kamerlid ARP

dit kader niettemin - o.i. ten onrechte - nog de volgende argumentatie nodig:

„Gezien de voortschrijdende vermaatschappelijking van de krijgsmacht kan intussen gezegd worden, dat zij, al is het dan op een andere manier dan Kuiper voorzag, op de door hem omschreven voet is aangeland. Hiermede vervalt dan het laatste argument voor de vrijstelling van geestelijken”. 8)

Overigens kan in de discussie van vandaag op zichzelf deze benadering wel als neven-argument gebruikt worden. Wij menen, dat er geen wezenlijk argument te vinden is om vandaag aan de genoemde categorie, samengevat „theologen”, automatisch en bij voorbaat vrijstelling te verlenen.

Abma (SGP) toonde desgevraagd tegenover „Trouw” 9) ook niet direct grote bezwaren te hebben, maar toch wel aarzelingen. „Het zijn natuurlijk geen aparte mensen. Anderszins zie ik wel een beetje moeilijke situatie als een dominee die daadwerkelijk in een oorlogssituatie meehielp de vijand uit te schakelen zijn gewone functie weer gaat uitoefenen”. Die aarzeling kan op het eerste gezicht misschien begrijpelijk worden genoemd, daartegenover staat dat dit voor ieder mens, die van zijn geloof wil getuigen, geldt. Er is dan toch in principe geen verschil tussen „theoloog en leek”. Wij nemen aan, dat ook van kerkelijke zijde instemming met de gedachte van de staatssecretaris zal kunnen worden verleend. Verschillende berichten wijzen daarop.

Uiteraard wacht ieder met belangstelling op het resultaat van de betreffende gesprekken. Wellicht kan men daarover en over de verdere voorbereiding van de wetswijziging iets naders vernemen.

#### Noten:

- 1) Medegedeeld op een persconferentie van Den Uyl/Van Lent na het kabinetsberaad van vrijdag 21 maart 1975 o.a. inzake de wet gewetensbezwaren militaire dienst, naar aanleiding van door journalisten gestelde vragen
- 2) Hand. E. K. 1965 - 1966, blz. 413
- 3) idem, blz. 434.
- 4) Aldus de Interdepartementale Commissie Dienstplichtbeleid, in haar rapport over Vrijstellingsbeleid, blz. 7, d.d. april 1973.
- 5) Zie „Trouw”, 25 maart 1975.
- 6) Zie Ned. Ged., 29 maart 1975, rubriek „Van A tot U”.
- 7) „Ons Program”, 3e herz. dr. 1892, blz. 393.
- 8) „Trouw” commentaar d.d. 26 maart 1975.
- 9) d.d. 25 maart 1975.



.Drs. E. Heerma

### Amsterdamse CDA-voorman aan het woord

„Aan deze bestuurschaos dient op de kortst mogelijke termijn een einde te komen. De enige oplossing is verbreding van het politieke draagvlak van het College van B. en W. VVD, CPN, CDA en D'66 hebben deze noodzaak inmiddels ook uitgesproken.” Dit schrijft drs. E. Heerma, anti-revolutionair voorzitter van de Amsterdamse CDA

Gemeenteraadsfractie in een uitvoerig artikel in dit blad. Over het beleid van de PvdA in dezen betoogt Heerma voorts:

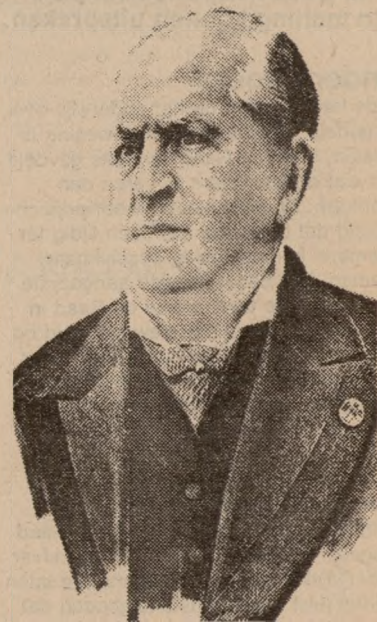
„De PvdA zal moeten inzien dat het bij decreet vanuit het landelijk hoofdbestuur regelen van de zaken in Amsterdam niet aangaat. Men heeft er een landelijke partij-politieke prestige-zaak van gemaakt.” Meer op pag. 7.

Ook mr. Aantjes schrijft in zijn vaste rubriek van A tot U hierover



### EEN KLEINE EEUW KLEINE LUYDEN Grepn uit de geschiedenis van de ARP

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde vorige maand onder bovenstaande titel een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Een hoofdstuk daaruit publiceerden wij elders in dit nummer. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kuiper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen die een overzicht geven van AR-minister-presidenten, bewindslieden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht. Op de Hoogeveense partijraad waren een paar honderd exemplaren in een oogwenk uitverkocht. Op het partijsecretariaat kwamen in enkele dagen tijds eveneens al honderden bestellingen binnen. Het geeft een beknopt overzicht van de geschiedenis van de ARP vanaf de oprichting. U kunt dit boek bestellen door een



bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag.

W. Smeenk & Zonen  
VLEUGELS, PIANO'S,  
ORGELS  
OVERHOOFD 174  
TEL. 020-18.51.51  
AMSTERDAM

DEZE WEEK  
IN WAG:

Onderwijsraad slachtoffer  
plichtsbetrachting, pag. 2

Europese verkiezingen, pag. 4

Drs. Oostlander over onderwijs, pag. 5

Defensiebeleid, pag. 6

Uit de Arjos, pag. 7, 9

Amsterdamse perikelen, pag. 7

Partijnieuws: tweedaagse  
„bijtankbijeenkomst”, pag. 11

# IN OGENSCHOUW

## Moeilijke politiek

Goed overleg betekent praten. Maar niet eindeloos en niet te lang praten. Want dat brengt goed overleg en samenwerking niet tot stand. Na voldoende gepraat is het tijd voor beslissen. Bij het nemen daarvan zal niemand ooit voor honderd procent zijn zin krijgen of zijn zienswijze geaccepteerd zien. Over en weer weten te geven en nemen; niet alleen nemen, maar ook geven. En daarbij niet de wijsheid vergeten van deze uitspraak: bij het uitoefenen van kritiek op besluiten wordt vaak vergeten, dat er besluiten genomen moeten worden. In een moeilijke situatie is het tenslotte verstandig niet onnodig te polariseren, niet onnodig tegenstellingen op de spits te drijven. In moeilijke situaties is dat noch „economisch“ noch „politiek“ gezien in het belang van de samenleving, de burgers.

versobering past kalmte en matiging. Zuinigheid ook in de opwinding, hoe (emotioneel) betrokken wij (soms) ook zijn. Wij hebben ook dit jaar nodig een grondige bereidheid te doen wat wij kunnen voor heel de samenleving, alle burgers.

W. de Kwa.

Het begin van het nieuwe jaar heeft opnieuw gelegenheid gegeven tot bespiegelingen, het uiten van wensen en het signaleren van moeilijkheden. Daarvoor is natuurlijk altijd gelegenheid, maar met name bij een jaarwisseling worden accenten gelegd. Veel meer dan bi voorbeeld per kwartaal of per half aar. Je vraagt je wel eens af of het voor een aantal dingen niet beter zou zijn wat meer te denken en te leven in tweejarige periodes. Het zou de moeite waard zijn, wanneer daarover eens wat meer gefilosofeerd zou worden.

### Geen illusies

Wij maken ons ter zake overigens geen grote illusies. De mens is hoofdzakelijk ingesteld op jaren en niet op langere periodes. Niet alleen in ons land, maar in de gehele wereld. Verander dat maar

eens. Overigens blijft het de vraag of het over de gehele linie veel beter zou zijn. Voor sommige zaken zou men er wellicht beter doen meer per halfjaar te denken en te leven. Wanneer wij evenwel al filosoferend eens in ogenschouw nemen de jaarlijkse stijgingen van begrotingen, van lonen en salarissen, van sociale premies en uitkeringen, van prijzen en van inflatie, dan vraag je je wel eens af – we beseffen de versimpeling – waarom ter zake één jaar niet eens een keer twee jaar zou kunnen zijn. Is het zo erg om enige tijd ongeveer pas op de plaats te maken; voor een jaar? Waarom moet eigenlijk elk jaar automatisch aangegrepen worden om ongeveer alles omhoog te schroeven? Kan wanneer de algemene situatie dat vereist de zaak globaal genomen over de gehele linie niet eens een jaar zo gelaten worden als die is? Op bepaalde punten kan de

rechtvaardigheid dan niettemin medebrengen, dat er enige correctie plaatsvindt. Maar het is mogelijk gemakkelijker vanuit een in principe over de gehele linie pas op de plaats maken hier en daar een stap vooruit te doen, dan over de gehele linie vooruitgaande hier en daar passen achteruit te laten doen.

### Versobering

Vanuit een dergelijke opstelling en een gezamenlijke mentaliteit van versobering zou bepaald wel een betere gezondheid van de huidige situatie kunnen worden bereikt, in goed overleg van regering en parlement, midden- en kleinbedrijf, zelfstandigen, werknemers en werkgevers, kortom van alle betrokkenen.

### Kalmte en matiging

Wel is het nodig deze dingen in alle openheid en openbaarheid te zeggen. In deze zin: hoe komen wij met elkaar tot de meest wijze beslissingen? Niet in deze zin: hoe slaan wij elkaar zo hard mogelijk om de oren. Wél in de zin van: hoe vangen wij elkaars gedachten het beste op en hoe haken wij daar zo goed mogelijk op in? Naast mentaliteitsverandering en

STER ELITE FREESIA'S  
ELITE ANJERSTEEKEN  
VASA ALSTROEMERIA

n.v. HANDELS-  
KWEKERIJ

M. C. VAN  
STAAVEREN

AALSMEER,  
POSTBUS 265,  
TEL. 02977-2.11.51

## Onderwijsraad op de helling?

Door  
prof. I. A. Diepenhorst

## Onderwijsraad slachtoffer van zijn plichtsbetrachting?

De uit 1919 daterende Onderwijsraad heeft veruit de langste tijd van zijn bestaan wat verborgen geleefd. Opgezet als een, op verzoek van, of uit eigen beweging aan de Minister van Onderwijs (Kunsten) en Wetenschappen adviserend lichaam terzake van algemene onderwijsvraagstukken, is er door hem veel werk verzet, evenwel zonder dat hier behoudens dan in het jaarlijks Verslag, bijzondere ruchtbaarheid aan gegeven werd, want de stukken droegen vaak een vertrouwelijk karakter. De Raad met sommige van zijn voorzitters voorop was er trouwens afkerig van de openbaarheid te zoeken. Men moest zonder enige gebondenheid van buiten af te gevoelen, onbewimpeld zijn mening kunnen uitspreken.

### Andere koers

In de laatste jaren nu het onderwijs over de gehele breedte sterk in beweging is geraakt, heeft de Raad behoefte gevoeld een wat andere koers te varen dan voorheen. Er werd steeds meer prijs op gesteld dat bepaalde adviezen tijdig ter algemene kennisneming beschikbaar kwamen. Het besef groeide aangaande een bijzondere taak, welke de Raad in een periode van sterke bewegingheid op onderwijsgebied te vervullen had. Meer dan enig ander college was hij nauw bij al hetgeen er zich terzake van het Nederlandse onderwijs afspeelde uit hoofde van zijn samenstelling – een zeventigtal leden van uiterst verschillende levenstoerusting – betrokken. Daarnaast was het de Raad mogelijk afstand te nemen en de zuiver onderwijskundige gezichtspunten te laten gelden juist onder omstandigheden dat de politiek zich opnieuw sterk met het onderwijs bemoeide en bewindslieden in toenemende mate nadruk gingen leggen op de staatkundige beslissingen welke

behoorden te worden getroffen. Sinds 1960 zette een merkwaardig verloop van zaken in. De onderwijsrust in Nederland verdween. De school moest enerzijds meer toegesneden zijn op de leerlingen, anderzijds op de behoeften der maatschappij. Verkregen machtsposities dienden te worden doorbroken en de democratisering was troef. Bovendien vroeg de zeer kostbaar wordende financiering aandacht. De politiek deed zich gelden. Erg goedkoop zou de redenering wezen, dat de Raad door meer openbaarheid te verlangen zelf in het politieke spel betrokken wenste te worden. Niets is minder waar. Terecht valien de grote beslissingen over kleuter- en basisschool, over middenschool, over open school, over bekorting van de academische studieduur, over studiefinanciering, in het parlement. Als een kwart van ons staatsbudget aan onderwijs en onderzoek wordt besteed raakt dit de kiezers en hun vertegenwoordigers. Ook verlangt beslissing het punt of alie onderwijs van de overheid zal uitgaan dan wel of er tevens vrijheid van onderwijs dient te bestaan, of de overheid haar scholen een eigen mening oplegt en niet van haar uitgaande scholen slechts financieel tegemoet komen zal als deze scholen haar welgevallige gedachten uitdragen, dan wel zich ver wenst te houden van geestelijk imperialisme, zulks zoveel mogelijk onder vermindering van kleurloosheid. Opnieuw moet de volksvertegenwoordiging spreken. Nederland heeft gekozen voor een stelsel van goed onderwijs, voor vrijheid dit naar eigen overtuiging te brengen, voor geldelijke gelijkstelling en de zelfde ontwikkelingsmogelijkheden voor overheidscholen en voor scholen die door particulier initiatief werden opgericht en sindsdien in stand gehouden, dit alles gewaarborgd door een soms ingewikkeld, gevoelig luisterend geheel van voorzieningen.

### Bestuurlijk geweten

De Onderwijsraad wil nu – moet t rouwens – toezien op de naleving van dit algemeen bestel. Men kan niet zeggen dat hij in zijn zorg voor eerbiediging van het aanvaarde politiek bedrijft;



integendeel, eerder werkt hij als bestuurlijk geweten van het departement. Want de verleiding is groot om soms terwille van de praktijk het met de wet op een accoordje te gooien door bepaalde ogenschijnlijk subtiele garanties te verwaarlozen. Uit dien hoofde hebben ook adviezen over nieuw te treffen bepalingen bijzonder – gewicht. Evenmin laat de Raad zich door politieke beweegredenen leiden, wanneer hij niet over de uitwendige regeling van onderwijs maar over de doelstellingen zelf van dat onderwijs, de methoden en de leerstof, de onderwijssoorten, de indeling, klassegewijs, of naar groepen, de keuze der leermiddelen, de opleiding der leerkrachten, de selectie, de leerplicht, het systeem van diploma's en titels, zich uitsprekt. Dat vanuit de verschillende politieke kampen hier soms geheel uiteenlopende denkbeelden worden voorgedragen, is een onmiddellijk gegeven. Evenzo zijn de oplossingen die men biedt dikwijls nauw verweven, niet enkel met politieke, maar ook met sociale of religieuze opvattingen, en met de aanvaarding of verwerping van feitelijk voorhanden maatschappelijke situaties. Maar daarom is ook meer onderwijskundig, en ook zelfs in de eerste plaats onderwijskundig, over de genoemde punten wel iets of ook veel te zeggen. Neem de doelstellingen. Een school tot evangelisatie-instituut of tot instrument voor sociale hervorming in de eerste plaats te maken, lokt ook onderwijskundig gerechtvaardigde kritiek uit. Het is een overschatting van de mogelijkheden der desbetreffende leerkrachten om op de basisschool reeds aan hen de eis te stellen dat, naast aandacht voor het oefenen van zintuigelijke en intellectuele functies en de ontplooiing van het gevoels- en wilsleven, dit basisonderwijs dient te individualiseren opdat de creatieve mogelijkheden der leerlingen die steeds meer hun eigen verantwoordelijkheid hebben te beseffen, tot hun recht zullen komen. Ieder voelt wat er aan de hand is, als hij verder nog op de toevoeging stuit dat tot nauwkeurigheid, netheid en doorzetten moet worden aangespoord,

terwijl bij dit alles verondersteld is het aanleren van culturele vaardigheden. Een gewoon mens spreekt in het laatste verband van leren lezen, schrijven en rekenen. En een gewoon onderwijzer wil in het algemeen bij zulk een omvattende, wereldvreemde opdracht weer met beide voeten in de aarde raken. Hier blijkt hoe aan een deskundige, levensechte, aan een uit het dagelijks schoolbedrijf geleverde beoordeling van hooggestemde idealen, behoefte bestaat. Ditzelfde is van toepassing op de methoden: een uitsluitend spelend en in onderling gesprek leren door de kleintjes dan wel een iets straffere scholing. Het is insgelijks van toepassing op de stof: een hoofdzakelijk zich eigen maken van een bepaalde hoeveelheid kennen, of het verwerven van een aantal vaardigheden, om zich op onderscheiden kennis terreinen te kunnen oriënteren, door de studenten. Bij de middenschool is het zaak niet enkel te overwegen of deze school betere gelijkheid van kansen waarborgt bij een wat meer globaal en uitwendig bezien der in aanmerking komende jaarlichtingen, maar of zij in feite door zich als enige mogelijkheid te presenteren aan de grotere veelvormigheid der jaarlichtingen recht laat wedervaren. Is het niet uiterst gewenst dat los van enige betrekking tot welke organisatie of bond ook gevraagd wordt naar aanwezigheid of ontstentenis van „klassegeborgenheid“, doordat het kind op de vertrouwde leerkracht kan terugvallen of deze kans mist? Waarom zou bij de leermiddelen voorbijgegaan worden aan de ervaring, niet in twee of drie jaar experimenteren, doch gedurende 15 of 20 jaar in praktisch werk opgedaan met alle mogelijke instrumenten? Kijken een, uit de actieve dienst zich teruggetrokken hebbend inspecteur en een vrouwelijk bestuurslid van onderwijsinstellingen met veeljarige ervaring, niet anders dan de nieuwste didactiek overbrengende docenten van pedagogische academies, aan tegen onderwijzers of leraren in opleiding, die een nieuw verworven geestelijk eigendom moeten toepassen op woelige jongens en meisjes?

### Indruk van simpelheid

De regering is er bij gebaat dat zij met haar dwaze voorieftde voor loten om toelating tot universiteiten en hogescholen te verkrijgen, wordt verwezen naar gezaghebbende stemmen in binnen- en buitenland, die deze „flirtation“ met vrouwe Fortuna onderwijskundig onhoudbaar en psychologisch een blunder achten. Bewindslieden, ook al menen zij op een verplicht onderricht tot 18 jaar aansturend het beste, doen verstandig de resultaten van langere leerplicht elders te beschouwen, de bandeloosheid die niet zelden aantoonbaar is – men heeft wel een leraar bij de benen uit het raam gehouden – nog gezwegen van de innerlijke tegenzin der docenten om voor niet belangstellenden les te geven; wetenschappelijk spreekt men in zulke

gevallen van frustratie. Een departement dat serieus het schrappen van titels overweegt ofschoon het tegelijk reeds bevroedt dat zulks met het oog op het buitenland moeilijkheid zal baren maakt zacht gezegd een indruk van simpelheid. Ik zwijg er over dat de Onderwijsraad krachtig en herhaaldelijk het pleit heeft gevoerd voor vergeten groepen, zoals kinderen van arbeiders uit de vreemde, kleine Surinamers, zigeunerjeugd, jongens en meisjes uit een achtergebleven milieu. Niet vermeld zij dat hij steeds om doordachtheid der, jammer genoeg voorheen meer dan eens bijzonder lichtvaardig opgezette experimenten in verschillende onderwijstakken vroeg, en wenste dat de financiële gevolgen nauwkeurig waren gezien. Voorbijgegaan worde aan zijn ijver voor zuiver taalgebruik in officiële stukken, zijn aandringen op nauwkeurige rapportage, zijn wijzen op de wenselijkheid betrouwbare gegevens aan te dragen, zijn voortdurend herinneren aan de plicht hoor en wederhoor toe te passen.

### Slachtoffer plichtsbetrachting?

Er zijn enkele aanwijzingen dat deze zelfstandigheid niet in goede aarde valt. Juist zij, die het onderwijs, meer dan nodig is, binnen de politiek trekken – de huidige minister van onderwijs en wetenschappen beschouwt het als een hefboom tot maatschappelijke hervorming – ergeren zich wellicht aan de zelfstandigheid van een zich aan niemand en niets verzwagerd hebbend college dat af en toe – zo bij de aanvankelijke poging de stichtingsnormen bij het basisonderwijs te verhogen – een scherp onaanvaardbaar liet horen uit eerbied voor de wet, ter bevordering van het werkelijk onderwijskundig behatenswaardige. Niet uitgesloten is dat men overweegt de Onderwijsraad vrij ingrijpend te reformeren om minder last van hem te ondervinden. Hij zou in dat geval slachtoffer worden van zijn plichtsbetrachting. Hij wacht beheerst af wat de voorstellen zullen zijn. Wanneer, fraaie betuigingen van het tegendeel ten spijt, het departement democratische inspraak enkel in de vorm van „meespraak“ niet als „tegenspraak“ begeert, is het duidelijk, dat bij dit vaker zich voordoende, maar steeds weer pijnlijke botsen van leer en leven, besliste tegenstand vereist wordt.

griep?  
slik nisylen  
t zijn druppels  
t is plantaardig  
en t helpt!

**Adviseurs**

Er is rondom het adviseren van Gulf Oil publiciteit ontstaan, omdat allerlei geruchten de ronde gingen doen over mogelijke adviseurs. Aan de geruchten is een einde gekomen, doordat drie Nederlanders gezamenlijk een persbericht hebben uitgegeven, waarin zij verklaarden aan Gulf Oil adviezen te hebben verstrekt. Bij deze aangelegenheid zijn twee personen uit de politieke wereld betrokken: de heren Roolvink en Schmelzer. Aan het geven van adviezen is overigens op zichzelf niets on-oirbaars en er is geen aanleiding te veronderstellen, dat er iets zou zijn geschied dat niet door de beugel kan.

Toch zijn wij niet gelukkig met de gang van zaken. Heel gemakkelijk kan de indruk ontstaan, dat er wel misbruik van posities wordt gemaakt. Politici moeten ervoor waken, niet in zo'n situatie verzeild te raken. Een hulpmiddel is daarbij in ieder geval, dat personen, die publieke functies bekleden heel openlijk bekend maken welke nevenactiviteiten zij ontplooiën. Er bestaat inderdaad geen wettelijke verplichting daartoe, maar politici zouden zich - ter voorkoming van mythevorming en niet ter zake doende verhalen - moreel verplicht moeten voelen tot het openlijk bekend maken van hun nevenactiviteiten. Wij herinneren ons dat de A.R. Tweede Kamerfractie in 1971 een overzicht heeft gepubliceerd van nevenfuncties, van de meeste leden staan ze trouwens vermeld in „Parlement en kiezer”. Wellicht is het goed dat de Tweede Kamerfractie het initiatief van 1971 nog eens herhaalt.



**Nevenfuncties**

In iedere politieke partij komt ten tijde van kandidaatstellingen de kwestie van de nevenfuncties aan de orde. Ook in onze partij is dit punt

herhaaldelijk ter sprake gekomen. De laatste jaren heeft ook het denken over de volksvertegenwoordiger en zijn eventuele nevenfuncties zich verder ontwikkeld. In 1966 nam het partijbestuur het standpunt in, dat over het algemeen een combinatie van Kamerlidmaatschap en bestuursfuncties in maatschappelijke organisaties niet gewenst is. In 1967 werd in het p.b. de stelling verdedigd, dat een Tweede Kamerlid in principe geen nevenfuncties dient te hebben en dat 80% van de tijd gewijd moet zijn aan het Kamerwerk. Najaar 1975 heeft het p.b. opnieuw van gedachten gewisseld over een aantal vraagstukken rondom de kandidaatstelling. Het aanvaardde toen een notitie, waarin wordt uitgesproken, dat uitgangspunt moet zijn dat het Kamerlidmaatschap een volledige dagtaak is, die geen ruimte laat voor andere gehonoreerde activiteiten. De notitie komt o.a. verder tot de

conclusie, dat het aanbeveling verdient dat Kamerleden geen bestuursverantwoordelijkheid dragen in organisaties, die directe belangen hebben bij het politieke gebeuren.

**Amsterdam**

Dat een bestuur van een politieke partij - landelijk, regionaal of plaatselijk - nauwelijkt de gekozen vertegenwoordigers volgt, is een goede zaak. Het gaat ons veel te ver, het is onrustbarend als een partij buiten de kiezers om de gekozen, nog steeds lid van die partij, wil dwingen zijn zetel ter beschikking te stellen. De man of vrouw is op democratische wijze door zijn achterban gekozen. Alleen bij volgende verkiezingen is een gekozen te wippen.

**„Amsterdam”**

Vórige week heb ik in deze rubriek in verband met het VPRO-interview met de minister-president de woorden moed en deemoed gebruikt. Algra filosofeerde in het Friesch Dagblad naar aanleiding daarvan over een derde woord, nl. ootmoed. In verband met de affaire-Amsterdam kwam mij nog een in deze serie passend woord in de gedachte, nl. hoogmoed, en wel in de uitdrukking: hoogmoed komt voor de val.

de arrogantie, dat de progressieven het allemaal beter wisten en dat Amsterdam het best bestuurbaar zou zijn als zij en zij alleen dat bestuur in handen hadden. Welnu, Amsterdam is onbestuurbaarder dan ooit. Dat is de val, die op de hoogmoed is gevolgd. Helaas wordt daar niet de oorzaak van de ellende gezocht. De PPR zoekt het bij de PvdA, de PvdA bij zondebokken. Merkwaardig genoeg lijkt Lammers (eens bijna de personificatie van de „arrogantie van de macht”) nog het meeste besef van de werkelijke oorzaak te hebben. De oplossing van de crisis wordt dan ook nog steeds niet op de goede plaats en in de goede richting gezocht. De PvdA-bestuursorganen blijven doen alsof de Raad eenvoudig niet bestaat, het enige orgaan nota bene dat door de burgers van Amsterdam voor het besturen van de stad is gekozen. Terecht heeft minister De Gaay Fortman dan ook het beroep van Lammers op diens kiezersmandaat ondersteund.

**Klaagzangen**

In de krampachtige poging om het bankroet van de gevolgd methode bij de collegevorming te ontlopen, is het bijna verbijsterend te zien, hoe angstvallig de PvdA de PPR blijft benaderen. Iedereen heeft op de televisie kunnen zien, hoe de voorzitter van de PPR, mevrouw Beckers,



klap op klap aan de PvdA uitdeelde, terwijl PvdA-vice-voorzitter Van den Doef maar om erkenning van de progressieve betrouwbaarheid van de PvdA bleef soebatten. Eerst de kwestie-Jurgens, nu de zaak-Van Duijn. Bas de Gaay Fortman verklaart glashard voor de televisie, dat er twijfel is aan de betrouwbaarheid van de PvdA als bondgenoot. Hoe lang laat de PvdA zich nog ringeloren? De benarde en beschamende positie, waarin de PvdA zich hiermee heeft gemanoeuvreerd, komt voort uit de verkeerde

probleemstelling. Het criterium voor de handelwijze van de PvdA is namelijk niet: „Wat is voor Amsterdam nodig?”, maar: „Hoe blijft het progressief akkoord overeind?”. Niet de bestuurbaarheid van de hoofdstad prevaleert, maar het tevreden stellen van de PPR. De landelijke leiding van de PvdA verwijt zijn prominenten in Amsterdam ellebogenwerk. Maar is aan die leiding dan werkelijk ontgaan, hoezeer dat ellebogenwerk sinds 1967 de vernieuwingsbeweging in de partij heeft begeleid, zo niet er onderdeel van heeft uitgemaakt? De PPR klaagt het slachtoffer te zijn geworden van pure machtspolitiek. Maar wat was de vorming van het meerderheidscollege dan anders dan pure machtspolitiek en beseffen de heren dan werkelijk niet hoezeer zij nu een broodje van eigen deeg te slikken krijgen?

**De enige weg**

Verbazingwekkend is, dat de PPR aan de gebeurtenissen in Amsterdam een negatief effect verbindt voor de landelijke politieke verhoudingen. Dit is daarom zo verbazingwekkend, omdat bij de vorming van de programcolleges in de verschillende steden juist de progressieve partijen luide hebben bestreden, dat dit enig effect zou mogen hebben op de landelijke verhoudingen. Het lag immers overal verschillend en dit moest plaatselijk worden beoordeeld. Nu is het plotseling anders. Het heeft niet veel zin over al dit soort dingen te filosoferen. Het gaat om de kern. Die kern is, dat de democratie met zich meebrengt, dat wordt samengewerkt

op basis van beleidsovereenstemming. Het alternatief is samenwerking op basis van machtsposities. En dat leidt tot een voortdurend onderling wantrouwen, onderlinge concurrentie en tenslotte wederzijdse doodslag. Van Duijn heeft bij zijn aftreden heel cynisch doen blijken, waartoe samenwerking op basis van machtsposities leidt: hij kondigde steun aan tegen een college van uitsluitend „progressieve” partijen, maar felle oppositie tegen een college, waarvan ook andere partijen zouden deel uitmaken, zelfs al zouden zij hetzelfde beleid voeren! Er is maar één weg tot gezondmaking van de door en door verziekte situatie, waarin PvdA en PPR de hoofdstad van Nederland hebben gebracht. Die weg is eindelijk tot rede komen, terugkeren tot de verdraagzaamheid van de democratie, en het belang van de stad voorrang geven boven dat van de partij. De grootste verantwoordelijkheid daarvoor berust bij de PvdA. En het kabinetsbeleid mag op geen enkele wijze worden beïnvloed door de verhoudingen waarin twee regeringspartijen zich in Amsterdam ten opzichte van elkaar hebben gemanoeuvreerd.



Noot: Zie ook pag. 7 in een beschouwing van de voorzitter van de CDA-fractie in de Amsterdamse Raad

**Oorzaak**

De tragiek van de tragikomedie, die zich afspeelt in het bestuurscollege van 's lands hoofdstad, lijkt mij vooral te zijn, dat PvdA en PPR niet inzien, dat de door hen aangerichte janboel een rechtstreeks gevolg is van de machtsbegeerte waaruit het nu door onderlinge strijd gestrande college was voortgekomen. Het is een simpele bevestiging van het gezegde, dat de revolutie haar eigen kinderen verslindt. En als de revolutie het niet doet, dan verslinden de kinderen der revolutie elkaar wel. Het nu vastgelopen college is ontstaan uit

**Boeiende politieke peiling met veel gegevens over CDA**

Met de resultaten van opiniepeilingen moeten altijd voorzichtig worden omgesprongen. In ons blad is daar ook meermalen op gewezen. De gegevens, die uit dergelijke onderzoeken voortkomen hebben altijd een relatieve betekenis, maar volstrekt waardeloos zijn ze ook weer niet!

goede tweede vrij dicht op Den Uyl eindigde. Verheugend is ook, dat ondanks de meningsverschillen in het C.D.A. de belangstelling daarvoor niet is verflauwd. Wanneer er gestreden wordt om wezenlijke dingen en wanneer de problemen het hart van een groot aantal mensen raakt, dan is daar duidelijk ook een bredere klankbodem voor.

**Lijsttrekker**

Er is ook een vraag gesteld over de lijsttrekker van het C.D.A. en daarbij is een aantal namen genoemd. In die rij eindigde Biesheuvel als eerste en Aantjes als tweede. Het is niet verwonderlijk - en het zal hem zelf ook deugd doen - dat de oud-minister president ook als ex-politicus nog niet in de vergetelheid is weggezakt. Hieronder een greep uit de vele cijfers met name toegespitst op A.R.P., C.H.U., K.V.P. en de C.D.A.-zaken. Wanneer er in december Kamerverkiezingen waren geweest zou de A.R.P. 9,8% hebben behaald (in juni 7%), de C.H.U. 6,9% (in juni 5,7%), de K.V.P. 15,4% (was 12,6%). De „confessionelen” zouden samen op 32,1% zitten (juni 25,3%).

Bij de Kamerverkiezingen in 1972 kregen zij 31,3%. De P.v.d.A. zou verlies boeken in vergelijking met juni, maar nog winnen vergeleken met 1972. De V.V.D. zou winnen. „Wanneer bij de eerstkomende landelijke verkiezingen, de drie partijen als C.D.A. naar buiten treden, zou u dan wel of niet C.D.A. stemmen?” Deze vraag werd als volgt beantwoord:

	stem C.D.A.	stem niet C.D.A.	geen opgave
ARP	89%	7%	4%
CHU	77%	21%	3%
KVP	78%	21%	1%

Gevraagd is ook hoe men zou stemmen wanneer het C.D.A. definitief niet zou doorgaan. Niet confessioneel stemmen van A.R.P., C.H.U. en K.V.P., respectievelijk 16%, 13% en 14%. Op de eigen partij respectievelijk 75%, 79% en 83%.

Stel, dat de drie partijen zelfstandig optreden, maar de K.V.P. heeft zich omgevormd tot een C.D.A. Stemt u dan C.D.A.?

Dat doen van de A.R.P. 10%, van de C.H.U. 3% en van de K.V.P. 77%. Van de A.R.P.-ers stemt 79% op de eigen lijst en van de C.H.U.-ers 85%.

De ontwikkelingen rondom het C.D.A. zijn gevolgd:

	wel	ten dele	niet
door ARP	25%	40%	35%
CHU	36%	36%	28%
KVP	18%	44%	37%

De verwachtingen t.a.v. één lijst:

	nooit	vóór land. vrk.	ná land. vrk.
ARP	16%	29%	54%
CHU	21%	23%	56%
KVP	18%	28%	52%

**Duidelijkheid**

Zijn de verwikkelingen rondom het C.D.A. duidelijk?

	wel	ten dele	niet
ARP	34%	33%	33%
CHU	31%	49%	21%
KVP	25%	32%	41%

**CDA-beu?**

Bent u de verwikkelingen rondom het C.D.A. beu?

	helem.	ten dele	niet
	11%	18%	71%
	15%	28%	56%
	18%	22%	59%

**KVP en CDA**

Zou u het een juiste stap vinden wanneer de K.V.P. een eigen C.D.A. zou oprichten wanneer de samenwerking niet doorgaat?

	juist	onjuist
ARP	13%	87%
CHU	15%	85%
KVP	48%	51%

**Belemmering CDA**

Welke partij staat het C.D.A. het meest in de weg?

	A.R.P.	C.H.U.	K.V.P.	geen van de drie	alle drie
ARP	31%	20%	18%	7%	16%
CHU	44%	8%	15%	3%	23%
KVP	37%	14%	8%	15%	20%

**Oorzaak belemmering CDA**

Wat is de belangrijkste oorzaak omtrent het niet tot stand komen van het C.D.A.?

	ARP/KVP in regering	onemigh.	intern geharrewar	rol evangelle
ARP	7%	13%	22%	55%
CHU	8%	18%	31%	36%
KVP	11%	28%	24%	31%

**Lijsttrekker**

Wie moet lijsttrekker worden?

	1e keus	2e keus
Biesheuvel	24%	46%
Aantjes	21%	15%
Andriessen	16%	15%
Steenkamp	16%	11%
Schmelzer	7%	12%
Lubbers	3%	10%
Kruisinga	3%	4%

## Europese instellingen

Door  
prof. mr. R. H. Lauwaars  
Hoogleraar Vrije Universiteit

## Europese Gemeenschappen

In een serie van vier artikelen gaat mr. Lauwaars, hoogleraar in het recht van de Europese Organisaties aan de Vrije Universiteit, in op het karakter en de bevoegdheden van de instellingen van de Europese gemeenschappen. Nadat hij in NG van verleden week de Europese Commissie, de Raad van Ministers en de Europese Raad in kort bestek besprak komen in bijgaand artikel het Europese Parlement en het Hof van Justitie aan bod.

# Erg belangrijk dat politieke partijen zich inzetten voor Europese verkiezingen

### Rechtstreekse verkiezingen

Het Europees Parlement, zoals de „Vergadering” zich sinds 1958 noemt, telt na de uitbreiding 198 leden die de nationale parlementen uit hun midden aanwijzen. Het Nederlandse parlement wijst 14 leden aan, tien uit de Tweede en vier uit de Eerste Kamer. Deze parlementariërs vertegenwoordigen volgens de Verdragstekst de „volkeren van de Staten die in de Gemeenschap zijn verenigd”, d.w.z. niet alleen het Nederlandse volk, maar ook de andere volkeren van de Gemeenschap.

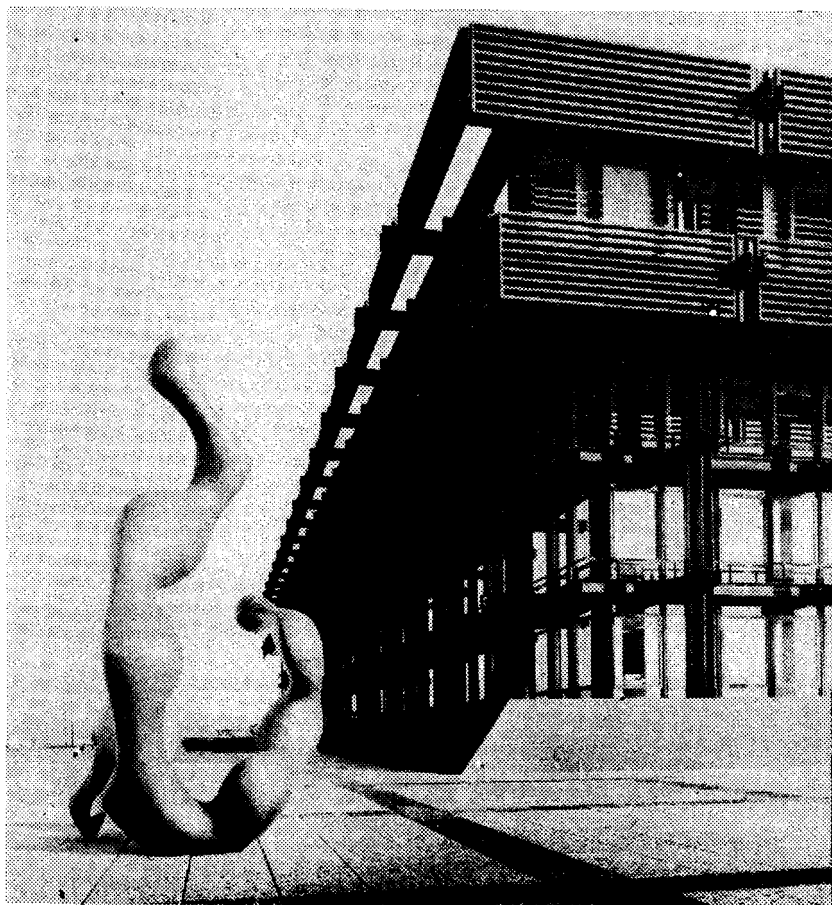
De leden van het Parlement hebben zich georganiseerd in fracties waarin zij, ongeacht hun nationaliteit, op basis van hun gemeenschappelijke politieke overtuiging samenwerken. Er bestaan op dit moment zes fracties, in volgorde van grootte:

- socialisten
- christen-democraten
- liberalen
- conservatieven
- Europese democraten voor de vooruitgang (de vroegere gaullisten)
- en de communisten.

De socialistische fractie is de grootste sinds de afgevaardigden van Labour hun boycot van het Parlement hebben opgegeven.

De Verdragen voorzien alle in de mogelijkheid dat de leden van het Europees Parlement in „rechtstreekse algemene verkiezingen volgens een in alle Lid-Staten eenvormige procedure” worden gekozen. Ter uitvoering hiervan heeft het Parlement reeds in 1960 een ontwerpverdrag tot regeering van de rechtstreekse algemene verkiezingen opgesteld. Dit ontwerp is met name vanwege Frans verzet nimmer door de Raad serieus behandeld.

Het Parlement – en de regeringen die, zoals de Nederlandse, achter hem stonden – hebben de moed echter niet laten zakken. Op 14 januari 1975 heeft het Parlement een door het Nederlandse



Het Hof van Justitie te Luxemburg.

lid Patijn ontworpen nieuw ontwerp-verdrag goedgekeurd „tot invoering van rechtstreekse algemene verkiezingen van de leden van de Europees Parlement” (Publ. blad E.G. 1975, no. C 32/15.) Volgens dit ontwerp zal het Parlement bestaan uit 355 leden (waarvan 27 uit Nederland), die voor vijf jaar worden gekozen, zij het vooralsnog volgens de in iedere Lid-Staat geldende verkiezingsprocedure. Dit ontwerp schijnt tot concrete resultaten te zullen leiden. Op de (laatste) topconferentie op 9 en 10 december 1974 in Parijs hebben de regeringsleiders de Raad opgedragen om in 1976 over het voorstel van het Parlement te beslissen en geconcludeerd dat in dat geval vanaf 1978 rechtstreeks algemene verkiezingen kunnen plaatsvinden.

Tijdens de Europese Raad in Brussel in juli van vorig jaar hebben de regeringsleiders en ministers van B.Z. daaraan toegevoegd dat de „normale” Raad (van Buitenlandse Zaken) de ministers het vraagstuk van de rechtstreekse algemene verkiezingen moet onderzoeken, rekening houdend met het ontwerp van het Parlement, en op de volgende Europese Raad (Rome, 1 en 2 december) verslag moet uitbrengen. Inderdaad moet het verdrag eerst door de Raad met eenparigheid van stemmen worden vastgesteld en vervolgens door de nationale parlementen worden aanvaard. Het is evenwel van groot belang dat ook de politieke partijen zich daadwerkelijk instellen op de komende Europese verkiezingen en met name Europese politieke programma's vaststellen.

### Bevoegdheden

De belangrijkste taken van het Parlement zijn raadgeving en controle. Daarnaast bezit het Parlement ook bevoegdheden betreffende de vaststelling van de begroting van de Gemeenschappen (zgn. budgettaire bevoegdheden). De raadgevende bevoegdheid houdt in dat de Raad in veel gevallen pas een besluit kan nemen nadat hij eerst het voorstel van de Commissie voor advies heeft voorgelegd aan het Parlement. Ook in andere gevallen, waar geen raadplegingsplicht bestaat, wordt het advies van het Parlement wel ingewonnen. De Raad is evenwel in geen van beide gevallen verplicht het advies van het Parlement op te volgen. De controlerende bevoegdheid van het Parlement heeft betrekking op de Commissie en haar beleid. Het Parlement oefent die bevoegdheid uit door te beraadslagen over het algemeen verslag dat de Commissie elk jaar over de werkzaamheden van de Gemeenschappen uitbrengt en door het stellen van schriftelijke en mondelinge vragen. Het Parlement heeft ook het recht een motie van afkeuring betreffende het beleid van de Commissie aan te nemen. De Commissie is dan verplicht in haar geheel af te treden. Veel effect zal zo'n motie evenwel niet hebben, omdat de Commissie benoemd wordt door de regeringen van de Lid-Staten en het

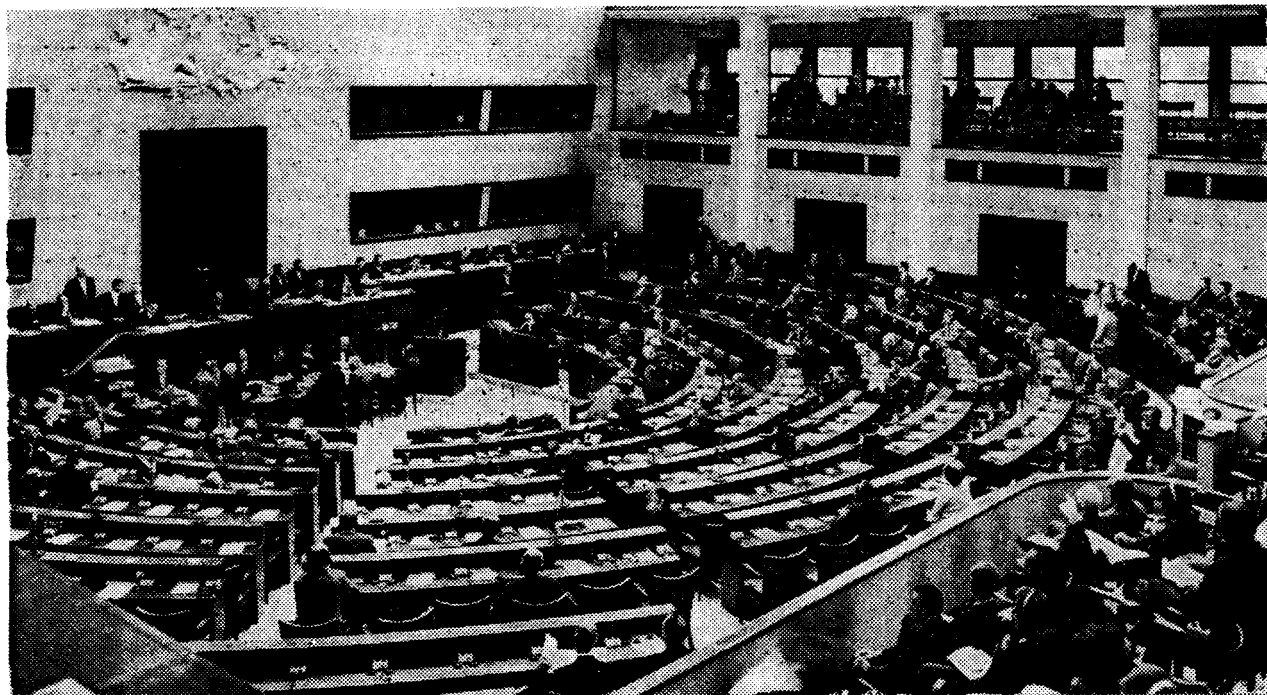
Parlement geen enkele invloed heeft op de samenstelling van de nieuwe Commissie. Het Parlement heeft geen controle-bevoegdheid jegens de Raad. De enige politieke verantwoordingsplicht die m.b.t. de Raad bestaat, is die van de individuele Raadsleden tegenover hun nationale parlement. Wel is de Raad bereid vragen van de zijde van het Parlement te beantwoorden. Ook vindt sinds 1958 een jaarlijkse samenspraak plaats tussen het Parlement, de Commissie en de Raad en brengt de Raad een keer per jaar verslag uit over zijn werkzaamheden. De budgettaire bevoegdheden zijn met ingang van het begrotingsjaar 1975 uitgebreid. Voortaan wordt de begroting van de Gemeenschappen vastgesteld door het Parlement. De uitgaven zijn dan evenwel voor het grootste deel al definitief vastgesteld door de Raad. Slechts voor een klein deel van de uitgaven heeft het Parlement werkelijk het laatste woord. Op 22 juli 1975 is een verdrag ondertekend, dat nu aan de nationale parlementen moet worden voorgelegd, over een verdere uitbreiding van de budgettaire bevoegdheden. Dit verdrag geeft het Parlement onder meer het recht de begroting in haar geheel te verwerpen.

### Hof van Justitie

Het Hof bestaat uit negen rechters (waaronder Mr. A. M. Donner) en vier advocaten-generaal, die benoemd worden door de regeringen van de Lid-Staten. Het is gevestigd in Luxemburg. De taak van het Hof is om de eerbiediging van het recht te verzekeren bij de uitlegging en de toepassing van de Verdragen. De werkzaamheden van het Hof zijn weinig spectaculair. In feite vervult het echter een essentiële rol bij de ontwikkeling van een eigen Europees rechtstelsel en heeft het baanbrekende arresten gewezen over onder meer de rechten die de onderdanen van de Lid-Staten direct aan het Verdrag ontleen en over de voorrang van het gemeenschapsrecht boven het recht van de Lid-Staten.

### Betaling abonnementsgeld N.G.

Deze week start de inning van het abonnementsgeld van Nederlandse Gedachten voor het eerste halfjaar 1976. Het abonnementsgeld bedraagt f 12,50 per halfjaar. De abonnees ontvangen dezer dagen een acceptgirokaart, waarmee de betaling kan worden verricht. Vriendelijk verzoeken wij u voor uw betaling uitsluitend deze kaart te gebruiken, aangezien dat onze administratie sterk vereenvoudigt. Bij de abonnees die ons machtigden tot automatische incasso van het abonnementsgeld zal het bedrag van f 12,50 over enkele dagen van de postgirorekening worden afgeschreven.



Het Europees Parlement tijdens een zitting in Straatsburg.

## Politiek wordt nu ineens begrijpelijk!

Nederlandse Gedachten, geeft u wekelijks een deskundig, in begrijpelijke taal geschreven overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen in de Nederlandse politiek. Actuele en controversiële onderwerpen worden bovendien vanuit een principiële christen-democratische stellingname belicht.

In het brandpunt van de belangstelling staande onderwerpen zoals de werkloosheid, onderwijsbeleid, abortus, defensiebeleid, CDA, belastingplannen, gewetensbezwaren komen regelmatig aan de orde.

Daarnaast geregeld interviews met vooraanstaande politici, bewindslieden en regionale bestuurders. Elke week een veel gelezen commentaar van mr. Aantjes op voorvallen in de landspolitiek!

Het abonnement neemt voortdurend toe. Neem ook een abonnement, of geef er één kado uit iemand van uw vriendenkring! De prijs ervan: f 12,50 per half jaar; studenten f 7,50; jongeren tot 21 jaar f 7,50.

**NEDERLANDSE  
GEDACHTEN**

veel gelezen, veel geciteerd.

### Hardheidsclausule

De belastingwetgeving kent een hardheidsclausule. De minister heeft n.l. het recht af te zien van belastingheffing van personen op grond van bijzondere omstandigheden.

In een bepaald geval weigerde de minister die hardheidsclausule toe te passen.

Zijn argument was: de wet heeft een zo specifieke regeling getroffen als het gaat om buitengewone lasten dat uitgaven die daar zijdelings mee te maken hebben in wezen niet meer in aanmerking komen voor toepassing van de hardheidsclausule. De Kamer is hier terecht tegen opgekomen. Immers – het is nimmer de bedoeling van de wetgever geweest toen de buitengewone lastenaf trek geregeld werd – de toepassing van de hardheidsclausule te beperken tot die gevallen waaraan in dat Kamerdebat aandacht is geschonken. Stel je voor dat dit anders zou zijn: zonder dat de

volksvertegenwoordiging zich daarvan bewust kon zijn, zou een inperking van verkregen rechten het gevolg zijn van een nieuwe wettelijke regeling. Wij zijn het met de Kamercommissie van de verzoekschriften van harte eens dat het niet toepassen van de hardheidsclausule schending van recht betekent.

Wij zouden op deze commissie een dringend beroep willen doen het niet te laten bij een constatering van het onrecht alleen.



## Onderwijsbeleid

Door drs.  
A. M. Oostlander  
Dr. Kuyperstichting

# Was bewindsman Van Kemenade soms iets gevraagd?...

Hoewel men bepaald niet kan zeggen dat het ten aanzien van het onderwijsbeleid gedurende de zestiger en zeventiger jaren aan activiteiten ontbroken heeft, schijnt de bewustwording op dit gebied in een stroomversnelling te zijn gekomen. De meest opvallende tekenen daarvan zijn de nota's die door de huidige minister van Onderwijs het land in worden gestuurd.

Men kan stellen dat ook hier de algemeen toegenomen belangstelling voor meer immateriële zaken, het welzijn, tot uitdrukking komt. Tevens wordt het principiële karakter van het beleid sterker benadrukt door de betrokken bewindsman dan voorheen. Een voorkeur die ook blijkt uit de activiteiten van de Unie „School en Evangelie”. Er zijn redenen genoeg om in deze situatie recht op te gaan zitten en de ogen uit te wrijven, en zulks temeer waar een niet-geest-verbante minister de scepter zwaait. De vraag rijst: met welk recht publiceert hij zulke verstrekkende plannen; was hem iets gevraagd?

### Vernieuwing en ontwikkeling

De aanpak is in het onderwijs duidelijk veranderd. Meestal denkt men dat deze verandering aan de politieke kleur van de minister te wijten is. Belangrijker is wellicht de invloed van de verschuivingen in de bestuurlijke wetenschappen. In het onderwijsbeleid werd voorheen de methode gevolgd van het stap voor stap oplossen van de opdoemende problemen, verantwoord verder knutselen. Op andere terreinen trof men voorstanders aan van het werken aan de hand van gedetailleerde planning, blauwdrukkenbeleid. Moderne sociologen kiezen veelal een tussenweg. Het scheppen van een globaal contourenplan, dat de richting, de kaders, aanwijst waarbinnen stap voor stap de nodige uitwerking kan plaatsvinden, past bij deze modernere beleidsopvatting. De eigengeaardheid van het onderwijsveld, o.a. de bestuurlijke verantwoordelijkheden van het veld zelf, bepalen in hoeverre het beleid structuurdoorbekende, geplande, vernieuwing kan zijn, dan wel de stap-voor-stap-methode van de ontwikkeling zal moeten volgen. Dat het beleid planmatiger moet zijn dan voorheen is niet door de huidige minister bedacht.

Deze wens is in het verleden duidelijk vanuit het onderwijsveld aesteld. In actieprogramma's, ook in dat van de ARP, werd daarop van de overheid een meer doelgericht beleid verlangd. Men kan natuurlijk betrouwen dat de contouren van het onderwijsbeleid niet in een gezamenlijke inspanning door het „veld” zijn geschetst. Insiders zullen daarover echter niet zo verwonderd zijn. Het is bijvoorbeeld al een heel werk om binnen het protestants-christelijk voortgezet onderwijs tot een regionale samenwerking te komen welke op gemeenschappelijke beleidsvoering is gericht. Dat daarin toch voortgang zit bewijst dat er toch in principe heel wat mogelijk is.

### Vrijheid tot verandering

Het wezenlijke van het bijzonder onderwijs, vrijheid ten opzichte van de overheid, schept overigens bij uitstek de mogelijkheid om broedplaatsen voor vernieuwingsdenkbeelden te vormen. Men kan zijn eigen doelstellingen ontwerpen, van waaruit de contouren van

de school van de toekomst kunnen ontstaan. Het openbaar onderwijs heeft het wat dat betreft veel moeilijker. Dat heeft alleen de anti-doelstelling van de neutraliteit. Deze armoede wordt terecht door de minister onderkend. Men kan alleen maar verbaasd zijn dat het christelijk onderwijs niet zó constructief met zijn mogelijkheden is omgegaan dat de grenzen van zijn vrijheid gevoeld werden. Het bijzonder neutraal onderwijs heeft wat dat betreft meer durven denken en doen. Er wordt zelfs gesteld dat de paar honderdduizend leerkrachten en bestuursleden van het christelijk onderwijs, met zijn pedagogische academies en geestverwante pedagogische sub-faculteiten, overrompeld zijn door de, door een paar duizend ambtenaren gesteunde, minister! Zijn er dan, naast diegenen die wezenlijk het christelijk onderwijzerschap in zich hebben, zoveel broodpedagogen in onze scholen voor wie hun werk op school slechts een vak is? Is de openheid van of de inspirerende steun voor de bestuurders dan zo gering? Heeft de financiële gelijkstelling dan zo'n verpletterende tevredenheid gebracht?

### Vacuüm wordt gevuld

Het vraagstuk van de identiteit van de school ligt als zodanig buiten de politiek. Hoeveel van die identiteit wordt gereïseerd, dat gaat de overheid niet aan. De overheid garandeert de vrijheid, respecteert de eigen verantwoordelijkheid van het onderwijs. Grenzen liggen in de eisen van deugdelijkheid (o.a. in verband met erkenning van diploma's). Tevens wordt in de laatste tijd de, niet in de grondwet vermelde, doelmatigheidsseis genoemd. Als de doelstellingen door het onderwijs helder zijn geformuleerd, dan kunnen de doelmatigheidsseisen alleen maar een ondersteuning zijn voor het onderwijs in zijn eigen identiteit. Ontbreekt de doelstelling, dan zal de overheid de graad van doelmatigheid vanzelf gaan toetsen aan eigen, bedekte of openlijk beleden, opvattingen omtrent het onderwijs. De doelmatigheidsseis krijgt dan een tegen de vrije school polariserend karakter. Waar niet is scheidt de overheid haar eigen recht. Moet niet geconstateerd worden dat de christelijke school zelf in hoge mate „wereldgelijkvormig” is? Krijgt de eigen kijk op mens en wereld voldoende gestalte in de organisatie van vakken en de leerplannen? Wordt het werk van het christelijk pedagogisch studiecentrum, de Unie „School en Evangelie” en anderen wel met voldoende gretigheid in de besturen besproken en in de scholen toegepast? Ook pedagogische academies en subfaculteiten, christelijke lerarenopleidingen, zouden hier een uitdaging moeten zien. De schuldige nalatigheid die men nu in het onderwijsveld ervaart, wordt ten onrechte op de politiek afgereageerd. De groei van het „aanvullende” departementsbeleid kan het best door eigen activiteit worden geremd, overbodig gemaakt. Zelfwerkzaamheid is nog beter dan argwaan.

### Onderwijs en maatschappij

Ouders van vroeger en nu verwachten dat de school ertoe zal bijdragen dat hun kinderen opgroeien tot „nuttige leden van de maatschappij”. Een consequentie hiervan is dat de maatschappij met de doelstellingen van de school te maken heeft; dat het verstandig is om andere geestverwante maatschappelijke organisaties te betrekken bij het schetsen van de contouren van de school. Als socioloog is de huidige minister geneigd de maatschappelijke betekenis van het onderwijs te benadrukken. Even goed als



Onderwijsbewindsleden Van Kemenade (l.) en De Jonge Ozn. (r.).

wij de school belangrijk achten voor het aanbrengen van een evangelische levenshouding, zo ziet ook de minister de school als een factor in het streven naar maatschappijvernieuwing. Natuurlijk zal iemand die kritisch staat tegenover de mens en de gebrokenheid van zijn wereld, daartegen geen bezwaar hebben. Bedenklijk wordt het pas wanneer de overheid de school zelf gaat gebruiken voor eigen maatschappelijke doeleinden. Alleen door een voorwaardenscheppend beleid kan de overheid invloed uitoefenen. De richting van het onderwijs behoort door het veld zelf te worden bepaald. Zelfs als bevoegd gezag over het openbaar onderwijs heeft de overheid weinig mogelijkheden. De „school voor de minderheden” kan in haar richting immers niet door de meerderheid worden bepaald!

De termen die in dit verband opkomen, „weerbaarheid”, „mondigheid”, spreken ons niet aan. Ze zijn erg vaag; je kunt er niet aan zien of ze betrekking hebben op „judo voor meisjes”, „opvoeding tot zelfstandig ondernemerschap” of „actiemodellen voor proletariërs”. In het christelijk onderwijs heeft men een voorkeur voor andere, meer door bijbelse kaders bepaalde, begrippen zoals verantwoordelijkheid, roepingsbesef, naastenliefde, gerechtigheid, de strijd tegen het kwade in de machten. Deze begrippen zijn dieper gefundeerd en minder onderhevig aan de grillen van de mode. Zij moeten uitmonden in een eigen pedagogisch-didactische inbreng in de school. Nieuwe vormen, zoals de middenschool, moeten getoetst worden aan de mogelijkheden die ze daartoe bieden. Het karakter van bijvoorbeeld een middenschool zal van dat onderzoek afhangen. Immers, de ouders moeten het allemaal goed vinden, de leraren moeten het zien zitten. Van dit proces van toetsing en vormgeving, aan de hand van christelijke opvoedingsidealen, hangt de aanvaarding af door het christelijk onderwijs. De vrijheid van onderwijs staat of valt met de erkenning van de sleutelpositie die de meest bij de school betrokken groep inneemt. Elke eventuele wijziging van de grondwet zal naar deze maatstaf beoordeeld worden.

### Rol van de overheid

De minister ziet zichzelf als een behoeder van de parlementaire democratie en van openheid en decentralisatie. Wat dit laatste betreft, praat men hardnekkig langs elkaar heen. De minister tracht inderdaad zoveel mogelijk bevoegdheden te plaatsen bij lagere politieke overheden. Daarmee streeft hij eenvoudig een doelmatig bestuur na; het is een verstandig beleid, technisch gezien. Het onderwijsveld heeft echter voornamelijk bezwaar tegen het feit dat andere bevoegde gezagen naast de politieke overheden onvoldoende worden gerespecteerd.

Nu is men in socialistische kring niet zo gewend aan gezagsopvattingen zoals wij die in de leer van de „sovereiniteit in eigen kring” kennen. Bij hen dreigt al gauw het gevaar van corporatisme, d.w.z. van het versmelten van gezagen of het opslokken van het ene bevoegde gezag door het andere, waardoor een relatie van bestuurder tegenover uitvoerder ontstaat. Eenzelfde soort corporatisme kan echter dreigen als de onderwijsdeskundigen in het parlement verworden tot de politieke arm van de organisaties van openbaar, katholiek,

protestants-christelijk of bijzonder neutraal onderwijs. Vandaar dat Kamerleden zich moeten hoeden voor eenzijdigheid. De antirevolutionairen zullen bijvoorbeeld niet alleen de vrijheid van het protestants-christelijk onderwijs verdedigen, maar van het hele onderwijs. Wellicht ook zullen zij aandringen op bevrijding van het openbaar onderwijs, als de mondigheid van de ouders voldoende is.

Door zijn visie op de rol van de overheid komt de minister niet verder dan het bevorderen van inspraak (geen beslissingsrecht!) in de openbare school en het weinig realistisch, spreken over „positieve neutraliteit”. Ook komt men de term „vrijheid van het openbaar onderwijs” tegen, wat evenwel slechts betrekking heeft op de speelruimte die ieder verstandig bestuur zijn personen laat, vrijheid van onderwijs is nu juist vrijheid van overheidsinmenging bij het bepalen van de pedagogische doeleinden, de bestuursvorm, de inrichting enz. enz. Voor de parlementariërs die onze kijk op de rol van de overheid delen betekent dit dat zij vaak geen beslissing willen nemen alvorens, na terugverwijzing naar (evt. ontpolitiseerde) overteorganen, met het onderwijs voldoende overeenstemming is bereikt. Dat ze niet te veel wettelijk zullen willen regelen. Niet alle door de minister aan het parlement toegekende bevoegdheden zijn voor het parlement aanvaardbaar!

### Stichtingsproblemen

In het recente verleden is gebleken dat de formulering van stichtingsnormen voor het bijzonder onderwijs nadelige vormen kan aannemen. Dat anderzijds de overheid een taak heeft om versnippering tegen te gaan waar deze evident de doelmatigheid van het onderwijs schaadt, wordt algemeen aanvaard. De vrijheid en doelmatigheid hangen hier dus samen met getallen.

In andere niveaus van het onderwijs wordt de methode van de planning gevolgd. De behoefte aan scholen van bepaalde richting wordt daarbij geschat. Het bestaan van een scholenplan is nuttig voor een rechtvaardige verdeling. Het geeft rechtszekerheid. Terecht streeft de ARP er dan ook naar om zulke, voor het onderwijsveld belangrijke, schooltypen als de lerarenopleiding onder de planprocedure te brengen. Het onthouden van rechtszekerheid kan niet verdedigd worden met de stelling dat één en ander in een experimentele fase verkeert. Een ander gevaar dat een rechtvaardige verdeling van scholen bedreigt is de neiging om de gewesten op dit vlak grote bevoegdheden te geven. Meestal zijn gewesten (mini-provincies) te klein om een levensbeschouwelijke spreiding van bepaalde opleidingen veilig te stellen. Daardoor kan gemakkelijk een dwang tot samenwerking onder de vlag van de „algemeenheid” ontstaan.

De planprocedure moet, soms ook nationaal, voor de diverse schooltypen gehandhaafd blijven. Daarbij is er ook een eminente taak weggelegd voor de besturen. Een school kan namelijk, onder een zwak of ingeslapen bestuur, van identiteit veranderen. Men mag van geluk spreken als de overheid een bevolkingsgroep die haar rechten zo verspeelt dan nog tegemoetkomend bejegt. Wie pleit voor behoud van

eigen verantwoordelijkheid dient niet alleen naar buiten, maar ook naar binnen waakzaam te zijn.

### De school in het midden

Acht men de overheidstaak beperkt, dan volgt daaruit dat de in de structuurnota beschreven „bovenschoolse” voorzieningen als randdiensten voor en van het onderwijs worden gezien en niet als hiërarchisch boven de scholen geplaatste instituten. Dit zal duidelijk tot uitdrukking moeten komen in de zeggenschapsverhoudingen. Ook zal de rol van de landelijke pedagogische centra als, o.a., specialisten in de ondersteuning van de levensbeschouwelijke geprofileerdheid van het onderwijs eerder sterker dan zwakker moeten zijn. De ontwikkeling vanuit het veld zal belangrijker moeten zijn dan de vernieuwingsplannen vanuit de overheid. Dit zal van het bijzonder onderwijs grote inspanning vragen. Dat kan alleen als de „koepels” alle medewerking vanuit de basis krijgen om tot een goede, samenhangende beleidsplanning te komen. De taak van leerkrachten en bestuurders is veel zwaarder dan tot voor kort bleek. Belangrijk is de suggestie van staatssecretaris De Jong om de bestuurders de nodige training te geven in het vormen van hun onderwijskundige inzichten. Bestuurders moeten meer tot oordelen bevoegd zijn. De organen die het overleg met de minister aangaan moeten evenzeer goed toegerust zijn. Met al zijn belangstelling voor een goed bestuur heeft men dit streven bij de minister nog te vaak gemist.

### Gezag van de minister

Gezag en vrijheid zijn niet alleen juridische begrippen, men moet ze ook ervaren. Het welzijn van het beleid hangt af van de mate van vertrouwen dat gewekt wordt. Vanuit de behoefte zich als socialist te profileren stoot de minister echter bepaalde partijen van zich af. Dit is een onverstandige en het gezag niet dienende methode om eigen identiteit te bewijzen. Mevrouw Kraayeveld heeft al uitvoerig de gebreken van de minister op dit vlak uiteengezet. Dat moet voldoende zijn. De groeiende vervreemding tussen minister en onderwijsveld, het gewekte wantrouwen, moet verdwijnen. De minister is daarbij de eerst verantwoordelijke. De onderwijsorganisaties anderzijds kunnen door het geven van door hen gewenste interpretaties, correcties op de geschetste contouren en vakkundige detaillering, toetsen in hoeverre hun wantrouwen op concrete fouten in de beleidsplannen berust. Daarmee sturen ze tegelijkertijd de ontwikkeling. De vrije school zal dan voor de ouders onmisbaar blijken.

## Defensie- begroting 1976

Door Drs. H. C. Couprie.

# Begrotingsdebat toetssteen welslagen defensiebeleid

**Bij de algemene politieke en financiële beschouwingen over de Rijksbegroting 1976 en de parlementaire behandeling van de NAVO-paragraaf van Buitenlandse Zaken zijn reeds enkele kernpunten van het defensiebeleid aan de orde gesteld. Eind januari is de defensiebegroting zelf aan de beurt. Als bijdrage in de algemene meningsvorming worden in dit artikel enkele kanttekeningen geplaatst bij het in de defensiebegroting uitgestippelde beleid.**

### Koploper of hekkedij?

Bij de discussies over de prioriteit die voor Defensie heeft gekregen bij het afwegingsproces rond de bijstelling van de begrotingsruimte is gebleken dat men met cijfers en percentages in wezen alle kanten op kan. Spraken sommige kamerleden hun bezorgdheid uit over het feit dat Defensie meer had moeten inleveren dan de andere ministeries, met dezelfde Miljoenennota in de hand trachtte men van achter de regeringstafel de Kamer er van te overtuigen dat Nederland voor wat betreft zijn defensie-inbreng in de stoet van NAVO-landen dan wel geen koploper is, maar daarmee nog niet als hekkedij fungeert. Het heeft weinig zin te trachten met allerlei cijfermateriaal aan te tonen wie gelijk heeft.

### Samenhangend beleid

Bij de ARP heeft altijd het belang voorop gestaan van een kwalitatief goed defensieapparaat in overeenstemming met de afspraken gemaakt binnen het NAVO-bondgenootschap. Als dat zuinig kan zal niemand daar bezwaar tegen hebben, zeker niet in een periode van economische teruggang. Aan de andere kant mag het ook geen dogma zijn dat Defensie - als weinig populair departement - bij iedere noodzakelijke vermindering van de overheidsuitgaven per definitie de grootste veer zal moeten laten. Wellicht hebben na de algemene beschouwingen sommigen binnen of buiten de ARP zich afgevraagd, waarom van de regeringspartijen het nu uitgeroemd de AR-fractie moest zijn die in deze ernstige economische situatie met z'n enorme problemen in de arbeidsfeer een verhoging van het defensiebudget heeft bepleit. Het zal dan wel duidelijk zijn dat dit geheel past in de hierboven geschetste opstelling. Het gaat hier immers niet om het scheppen van een uitzonderingspositie voor Defensie, maar om de onevenredig grote korting op het Defensiebudget en het eenzijdig afwijken van de in NAVO-verband aangegane en door het parlement goedgekeurde defensieplannen. Het getuigt dan ook van een consistent, samenhangend beleid dat de AR-fractie bij monde van Mr Aantjes er bij de regering op heeft aangedrongen op deze onjuiste beslissing terug te komen. Helaas krijgt de desbetreffende door de ARP gesteunde VVD-motie door onvoldoende eenstemmigheid onder de CDA-frakties geen kamermeerderheid. Dat Mr Aantjes niet van plan is het hierbij te laten en aangekondigd heeft bij de aanstaande behandeling van de begroting op deze zaak („een essentieel beleidsonderdeel“) terug te zullen komen, wijst er op hoe principieel de AR-fractie tegenover deze zaak staat.

### Breekpunten

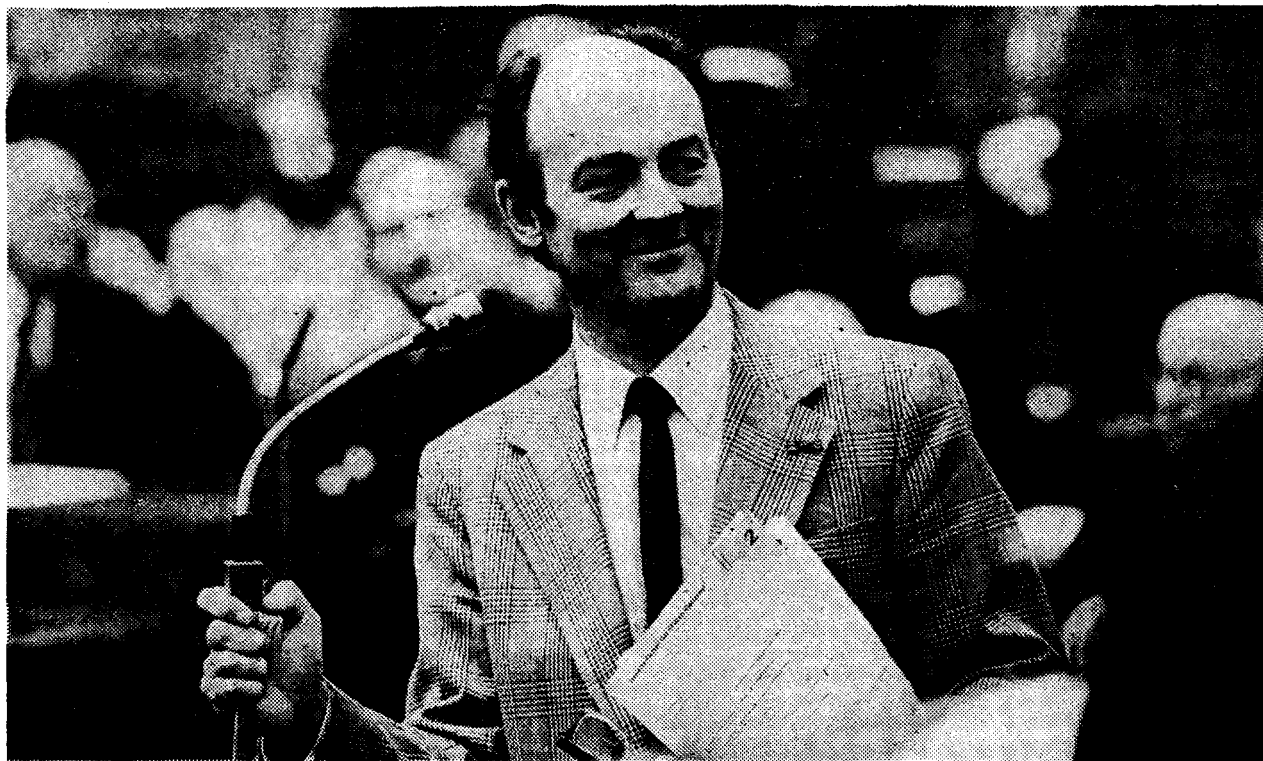
Een begroting wordt wel eens vergeleken met een luchtballon die onder druk wordt gezet. De druk zoekt een uitweg naar een

eventueel breekpunt, waar de wand de minste weerstand heeft. Zo ook bij de defensiebegroting. Naarmate deze meer onder druk komt van de nationale prioriteitenafweging gaat de eventuele ruimte verloren en ontstaan knelpunten of breekpunten in de verschillende beleidsgebieden die met elkaar het geheel van de defensieproblematiek bepalen. Primair kan dat de NAVO-afspraken betreffen of de inzetbaarheid en gevechtskracht van de operationele eenheden, maar ook het terrein van de planning en financiering, het personeelsbeleid en het materieelbeleid. Net als bij de luchtballon bestaat het gevaar dat de politieke druk die op de begroting wordt uitgeoefend al dan niet bewust wordt gelegd op die beleidssector, die de meeste buigzaamheid lijkt te bezitten. In de praktijk van Defensie is dat helaas maar al te vaak het personeel. Wie het defensiebeleid van de afgelopen tien jaar beziet kan constateren dat de onmiskenbaar toenemende druk op de begroting beurtelings is gelegd op de materiele sector (o.a. uitstel vervangingsaankopen en temporisering nieuwbouw) en op de personeelssector (drastische personeelsredukties en aantasting arbeidsvoorwaarden). Sedert het aantreden van het kabinet-Den Uyl is daar nog aan toegevoegd het eenzijdig tornen aan NAVO-afspraken en het anticiperen op een nog weinig resultaat afwerpend streven naar internationale taakverdeling en samenwerking.

### Vrees

De defensiebegroting 1976, die al weer enige maanden voor ons ligt en de in de Miljoenennota aangekondigde bijstellingen van de meerjarenramingen bieden een totaalbeeld van een uitgestippeld beleid dat niet in alle opzichten de gevolgen van een grote druk van buiten af heeft kunnen verwerken. Zoals men kan verwachten geeft een verminderd budget, waar alle ruimte reeds uit is gehaald, allokatieproblemen ook al lukt het om hier en daar wat spanningen weg te masseren door deze naar een volgende kabinetsperiode te verschuiven. Hoe groot de problemen zijn geweest om de financiële ingreep optimaal te verdelen over de verschillende beleidssectoren is ons wel duidelijk geworden uit alles wat over de begrotingsopstelling en afronding de perskolommen heeft gehaald. We noemen slechts de afwijzende reactie van de NAVO op de plannen tot éénzijdige taakafstoting en de verantwoordiging van de zijde van de belangenverenigingen over het knabbelen aan sekundaire arbeidsvoorwaarden en de overlevingskansen van de scheepsbemanningen in crisissituaties. De reactie van minister Vredeling was het terugdraaien van enkele maatregelen en het gedeeltelijk ongedekt laten van de meerkosten.

Het is duidelijk dat we er met de begroting 1976 nog niet zijn. Ook de aangekondigde bijstelling van de meerjarenramingen zal nog aan de orde moeten komen. En opnieuw rijst dan de vraag welke beleidssectoren of krijgsmachtdelen deze kortingen zullen moeten opvangen. De bedragen waar het nu om gaat zijn langzamerhand te groot om deze nog probleemloos te kunnen vinden in het taakstellend korten van enkele minder belangrijke begrotingsartikelen of in verschuivingen over de jaren. De vrees is gerechtvaardigd dat men in een organisatie met louter stalen schepen, vliegtuigen en gevechtsvoertuigen en met even hard gebleken afspraken met de NAVO, het leeuwendeel van de bezuinigingen zal



Mr. Aantjes: „NAVO-afspraken nakomen...“

zoeken in de personeelsbegroting. Niet omdat daarin nog ruimte zou zitten, integendeel, maar omdat deze sektor tot nu toe getoond heeft over de nodige buigzaamheid te beschikken. Deze vrees wordt versterkt door het feit dat men van een bewindsman kan verwachten dat hij in zijn pogingen om de opgelegde bezuinigingen zo goed mogelijk in zijn begroting te verwerken, niet zal voorbijgaan aan een post, die meer dan 60% van zijn totale begroting uitmaakt. Deze vrees wordt in ieder geval niet weggenomen door de beslissing om de voorgenomen compensatieregeling inzake de werk- en rusttijden voor militairen op te schorten, ook al wordt het uitstellen van dit - in minstens 10 jaar van overleg toch redelijk hard geworden stukje personeelszorg - nu opgehangen aan de loonpolitiek van het kabinet. Bovendien vindt deze vrees z'n rechtvaardiging in de ervaringen uit het verleden dat bij het afwegen van prioriteiten binnen de defensiebegroting de gevolgen van een verminderd budget in de operationele en materiële sfeer als beter kwantificeerbaar worden ervaren dan in de personele sfeer. Immers, wie kan meten hoeveel rek er zit in begrippen als motivatie, werklust en andere niet meetbare factoren in het geheel van de personeelsproblematiek? Wie kan er als er in vreedstijd aan primaire en sekundaire arbeidsvoorwaarden wordt getornd vaststellen in welke mate deze factoren de bereidheid tot persoonlijke inzet zullen beïnvloeden, indien er onverhoopt bij een crisis of erger een beroep op het personeel moet worden gedaan? Waar ligt het breekpunt tussen de personele inzet en het operationele produkt, als deze eerste door een minder goed personeelsbeleid en een aflatende personeelszorg wordt onderbouwd?

### Uitverkoop

Tot nu toe is de discussie rond de defensieproblematiek voor de komende jaren in die zin zuiver gebleven dat voor de ingrepen in de begroting 1976 en de meerjarenramingen uitsluitend budgettaire redenen werden aangevoerd. De parlementaire toetsing behoeft dus niet vertoebeld te worden door breedvoerige argumentaties over mogelijk gewijzigde strategische concepties of vermeende verbeteringen in de verhoudingen tussen Oost en West, op grond waarvan men de verminderingen in de defensie-inspanning zou kunnen rechtvaardigen. Het PvdA-kamerlid Dankert wijst ook elk economisch motief voor de bezuinigingen af en wil slechts uitgaan van een politieke prioriteitskeuze. De echte confrontatie tussen de coalitiepartners in het kabinet Den Uyl en de krachtmeting met de NAVO acht hij aanstaande.

### Toetssteen

Hoe het Parlement straks ook tegen deze begroting aan moge kijken, in ieder geval kon deze wel eens een wezenlijke toetssteen blijken te zijn voor het slagen van de in de Defensienota 1974 zo ambitieus geschetste plannen. Met zoveel ingebouwde risico's voor nu en de volgende kabinetsperiode en met zo weinig manoeuvreerruimte dat iedere

tegenval een nieuwe gang naar de NAVO of een konflikt met de belangenverenigingen inhoudt, lijken politieke vragen over de prioriteit van Defensie binnen het totaal van de overheidsbestedingen of ethische vragen over het vraagstuk van oorlog en vrede nog weinig relevant. Veel principieler is dan de vraag of het nog wel zin heeft aan de ene kant miljarden te steken in technologisch hoogwaardige platforms en wapensystemen als aan de andere kant in toenemende mate afbreuk wordt gedaan aan de bereidheid van het personeel, dat deze systemen moet kunnen bedienen, zich hiertoe eventueel tot het uiterste in te zetten.

### CDA

Naar ik meen stond ook Defensie op het

lijstje van politieke onderwerpen die - naar het voorstel van de Heer Krusinga - in commissieverband voorbehandeld zouden moeten worden teneinde binnen de Kamer tot grotere politieke eenheid van de CDA-partners te komen. Het is daarom te hopen dat de drie fracties kans zullen zien de behandeling van de defensiebegroting 1976 in grote eenstemmigheid te volbrengen. Dat zou goed zijn voor Defensie en goed voor het CDA.

*Noot: Drs Couprie, kapitein-luitenant ter zee, is financieel-economisch beleidsadviseur Departement van Defensie en docent Marinestafschool. Tevens is hij lid van de CDA defensiecommissie.*

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

WEEKBLAD VAN DE A.R.P.  
EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuyperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A.R. Partijstichting te 's-Gravenhage. Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per halfjaar. Losse verkoop f 0,85. Advertentie-exploitatie: 020-24.91.12.

## WELWEZEN MET DE SPORT

Onlangs is een sportkatern verschenen onder de titel „Welwezen met de sport“. In deze vier pagina's tellende krant komende de volgende zaken aan de orde: de sportnota van Van Doorn, de overheid en de sport, sportverwording, de christelijke sportbeweging, sport en samenleving, reclame in de sport.

De meewerkende auteurs zijn: H. A. de Boer, L. A. van Splunder, prof. dr. I. A. Diepenhorst, W. F. H. Grashoff, C. J. van Leeuwen en G. J. Groenman.

De katern, die zich o.m. goed leent voor discussie in groepen, is in nabestelling tegen het volgende tarief verkrijgbaar:

Bestellingen via postgiro 89673 t.n.v. A. R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste.

1 ex. f 0,75; 2 t/m 4 ex. f 0,60 per ex.; 5 t/m 9 ex. f 0,50 per ex.; 10 t/m 24 ex. f 0,40 per ex.; 25 en meer ex. f 0,30 per ex.

Amsterdam

Door drs. E. Heerma,  
fraktievoorzitter CDA  
in de Amsterdamse Raad

# Verbreiding draagvlak bestuurscollege enige oplossing voor politieke chaos

„Elke gemeente krijgt het bestuur, dat ze verdient. Maar verdient Amsterdam dit dagelijks bestuur? Met deze vraag sloot ik het artikel over de collegevorming in Amsterdam in „Nederlandse Gedachten” van 14 september 1974 af. Het antwoord op die vraag is van meet af aan duidelijk geweest. Dit is niet het college dat Amsterdam verdient!

De CDA-fractie heeft in september 1974 de bestuurlijke en politieke chaos voorspeld en ervoor gewaarschuwd. De „zegeningen” van het linkse program-meerderheidscollege: duidelijk

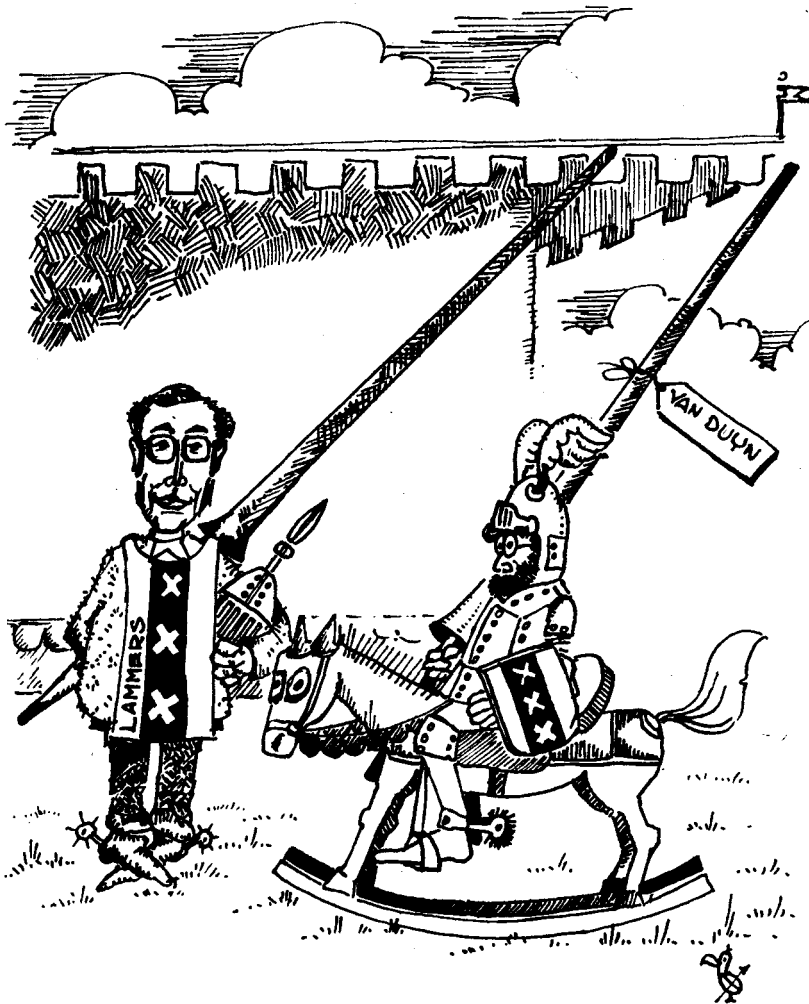
voor de kiezer en slagvaardigheid van bestuur zijn in hun tegendeel omgeslagen. De CDA-fractie heeft gelijk gekregen. Maar de bestuurlijke en politieke situatie die in Amsterdam is ontstaan en waarvan de jongste crisis reeds acht weken voortwoekert, geeft nauwelijks of geen voldoening omtrent dat gelijk!

### Arrogantie van de macht

De voorgeschiedenis is bekend. Het progressief akkoord behaalt 23 van de 45 raadszetels bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen. Het progressief akkoord claimde zes wethouderszetels. De resterende twee zetels waren – zo beschikte de meerderheid – bestemd voor CPN of CDA.

Het CDA weigerde als „politieke zichtzending” te fungeren. Het werd de CPN. Zo ontstond wat Lammers noemde „een comfortabele meerderheid”. Voor de goede orde enkele cijfers van de verkiezingsuitslag: het progressief akkoord behaalde 47,6% van de geldige stemmen, terwijl dit percentage voor de VVD, CPN en CDA 47,2% bedroeg. Een verschil van 0,4%! Hierop was de wil van de meerderheid gebaseerd. De ervaring van het Amsterdamse, linkse meerderheidscollege van de afgelopen anderhalf jaar geeft een beeld te zien van een permanente reeks van conflicten en onenigheden. Om enkele voorbeelden te noemen: *koopavond, bouwplannen nieuw stadhuis en muziektheater, metro, voorhaven.*

Permanente tegenstellingen binnen het progressief akkoord en binnen de PvdA-fractie. De in maart/april 1975 uitgebroken crisis binnen de PvdA-fractie over de opvulling van de wethouders-vakature, die was ontstaan door het vertrek van de PSP-er Riethof, werd door de door het PvdA-hoofdbestuur aangestelde curator mevr. Ien van de Heuvel voorlopig



bezwoeren. Er werd een vijfde PvdA wethouder benoemd.

### „Pleuris”

Eind november vorig jaar brak om een geveugelde stadhuisterm te gebruiken de „pleuris” weer uit. Aanleiding was de (persoonlijke) nota over de Kalkarheffing van de PPR-wethouder alsook de stemming over een motie over de wenselijkheid van een voorhaven bij IJmuiden. De zaak raakt in een stroomversnelling: College zegt vertrouwen in Van Duijn op. Lammers deelt mee bereid te zijn om af te treden terwille van verbreding van de politieke basis van het college. Landelijk hoofdbestuur PvdA grijpt opnieuw in: PvdA-Amsterdam wordt onder curatele gesteld; als curator wordt nu PvdA-vice-voorzitter en Tweede Kamerlid Van de Doef uit Utrecht, aangewezen. PPR dreigt met landelijke consequenties; Lammers moet – zo luidt het decreet – nu ook als raadslid aftreden, roeyement van de PvdA-lijstaanvoerder wordt overwogen.

Inmiddels hebben de wethouders Lammers en Van Duijn veld geruimd.

### Arm Amsterdam

De bestuurschaos duurt voort. Curator Van de Doef deelt vanavond (12 januari) in de NCRV-radiobriek „Hier en Nu” mee, dat de crisis bezwoeren kan worden door de politieke grondslag van het college te handhaven. De twee vakatures dienen opgevuld te worden door een PvdA- en PPR-man, aldus Van de Doef, om vervolgens weer over te gaan tot de orde van de dag! Arm Amsterdam! Een aantal dingen zijn inmiddels wel duidelijk: ■ Aan deze bestuurschaos dient op de kortst mogelijke termijn een einde te komen. De enige oplossing is verbreding van het politieke draagvlak van het College van B. en W. VVD, CPN, CDA en D'66 hebben deze noodzaak inmiddels ook uitgesproken. ■ De PvdA zal moeten inzien dat het bij decreet vanuit het landelijk hoofdbestuur

regelen van de zaken in Amsterdam niet aangaat. Men heeft er een landelijke partij-politieke prestige-zaak van gemaakt. Het is volstrekt onaanvaardbaar dat de PvdA de parlementaire democratie ondergeschikt maakt aan de eigen interne partijdemocratie.

De PvdA kan toch moeilijk volhouden, dat het PvdA-belang synoniem is aan het Algemeen belang van Amsterdam. Dat de PvdA als politieke partij alles in het werk stelt om in de landelijke politieke verhoudingen aan progressief Nederland te bewijzen, dat het een betrouwbare samenwerkingspartner is, is het goed recht van de PvdA. Maar het is toch ronduit schandelijk de prijs hiervoor de stad Amsterdam te laten betalen! Hetzelfde geldt ten aanzien van de grote verdeeldheid binnen de Amsterdamse PvdA-gemeenteraadsfractie. De enkele jaren geleden door de PvdA opgeroepen polarisatie is overgeslagen in eigen huis en verscheurt partij en fractie. Lammers plus de meerderheid van de fractie is de situatie beu, maar staat daarmee recht tegenover de meerderheid van de partijorganen. Een scheuring dreigt nog steeds. Ook op dit punt wordt de prijs om de partij bij elkaar te houden afgewenteld op de stad!

Het valt te vrezen dat de crisis voorlopig nog niet ten einde is.

■ Inmiddels heeft de fractie van de CPN het initiatief genomen om het overleg van fractievoorzitters te hervatten. Zicht op een fundamentele oplossing is er door de houding van de PvdA (lees: landelijk hoofdbestuur van de PvdA) niet.

### Standpunt CDA

De CDA-fractie heeft zich op het standpunt gesteld als meest ideale oplossing te zien – gezien uitzonderlijke omstandigheden – het ontbinden van de Raad en het uitschrijven van nieuwe verkiezingen. Om op deze wijze de Amsterdamse bevolking – die er al lang niets meer van begrijpt – in de gelegenheid te stellen zich uit te spreken. Maar de Gemeentewet kent deze mogelijkheid niet. Gezien vanuit het monistische karakter van de Gemeenteraad terecht niet. Maar het monisme in de Amsterdamse verhoudingen is ver te zoeken. Immers duidelijkheid voor de kiezer en slagvaardigheid van bestuur eiste formatie van regeringspartijen alsmede oppositiepartijen. Het kan verkeren! De afgelopen anderhalf jaar heeft aangetoond dat de politieke formule van het huidige college, steunend op een „comfortabele” meerderheid een frase is gebleken. Het tegen beter weten in voortzetten van deze formule zet de belangen van Amsterdam nog verder op de tocht.

De enige oplossing is een reconstructie van het college, gericht op een verbreding van het politieke draagvlak. In het belang van Amsterdam valt te hopen, dat de PvdA-top ook tot dit inzicht komt. De komende weken zullen het leren.

### SAMENSTELLING RAAD EN COLLEGE B. EN W.:

Samenstelling huidige Amsterdamse Gemeenteraad:

#### „Progressief Akkoord”:

PvdA	17
PPR	3
PSP	2
D'66	1
—	
CPN	23
VVD	7
CDA	8
—	
TOTAAL:	45

Samenstelling College B. en W. was:

PvdA	5
CPN	2
PPR	1

—De in maart 1975 door het vertrek van de PSP-wethouder Riethof ontstane vacature werd opgevuld met een vijfde PvdA-wethouder.

## Bij de dood van Tsjoë En-lai

Volgende generaties zullen vermoedelijk andere dingen belangrijk vinden van wat wij vandaag aan de dag als geschiedenis beleven dan wij zelf. Bepaalde gebeurtenissen, en figuren die daarbij een belangrijke rol spelen, die vandaag de volle aandacht krijgen zullen de geschiedenisboeken niet halen, omdat ze voor het verdere verloop van de geschiedenis weinig hebben bijgedragen. Andere gebeurtenissen, en de daarbij betrokken figuren, die misschien in de marge van onze belangstelling staan zullen later van doorslaggevend historisch belang worden geacht. Het lijkt mij geen wilde speculatie te veronderstellen dat wat er zich in de afgelopen vijftig jaar in China heeft afgespeeld tot het zeer belangrijke van deze eeuw zal worden gerekend, „de eeuw van Azië” zoals Jan Romein haar reeds decennia geleden eenzaam en visionair aanduidde. En dat hiermee Mao Tse-toeng en Tsjoë En-lai tot de zeer grote staatslieden van deze eeuw zullen worden gerekend lijkt mij al even zeer in de lijn van de verwachtingen te liggen. Eveneens Tsjoë En-lai, want men zou hem onrecht doen door hem louter te zien

als de eerste, zo nodig inwisselbare, tweede man. Hij was bij dit alles zeker de tweede man, maar dan wel een tweede man van een zeer bijzonder, en misschien wel onvervangbaar soort. Zij vulden elkaar n.l. aan. Mao was de grote visionair, degene ook die toen hij zag dat de revolutie in China verstarde het aandurfde om met de Culturele Revolutie een hele jongere generatie te mobiliseren, waarmee hij een ongehoord experiment begon. Het is echter maar zeer de vraag of zonder Tsjoë deze hele beweging niet in een volslagen chaos was uitgelopen. Tjoë was bij dit alles de voorzichtige, de man die niet aanstonds partij koos, maar met een feilloos gevoel voor machtsverhoudingen en timing wachtte met partij te kiezen om op het beslissende moment zijn gewicht in de schaal te kunnen leggen. Om zo in dit proces de zaak bij elkaar te kunnen houden en het land te kunnen besturen.

### Volop revolutionair

Maar men zou hem daarom ook al evenzeer onrecht doen om in hem de „gematigde” te willen zien zoals de

laatste jaren – nadat het in het verleden wel eens volslagen andersom is geweest – men hem in het Westen graag placht af te schilderen. Tsjoë En-lai was zeer voorzichtig en realistisch, maar tegelijkertijd, hoewel het in de buitenwereld dus wel eens anders anders overkwam, steeds volop revolutionair. De eerste reflex bij velen in het Westen bij het overlijden van Tsjoë, en straks bij het overlijden van Mao, is wat de consequenties hiervan zullen zijn voor de Chinese houding tegenover het buitenland. Natuurlijk is dat bij een groot land als China een uiterst gewichtige vraag. Maar de vraag die ons hierbij toch in de eerste plaats moet interesseren is wat er verder gaat gebeuren met China. Of er geen desintegratie-tendenzen zich zullen voordoen, wat bepaald niet denkbeeldig is. En vooral of het proces van materiële verheffing en bevrijding van de massa's, met alle negatieve kanten die ik zeker niet zou willen bagatelliseren, zich zal kunnen voortzetten. Want wanneer men Tsjoë En-lai en zijn medestrijders in hun diepste motivering wil begrijpen dan moet men het hier zoeken. P. J. A. Idenburg



# Chr. Spaarbank „Eigen Haard”

## LOPENDE DIEP 7

(bij de kijk in 't Jatbrug)

GRONINGEN TEL. 12.79.02

# 5%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

# 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

# 5 1/4%

tot

# 8%

BELEGGINGSBOEKJES

### „NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE”



Vraagt  
jaar-rond chrysanten  
die staan langer....

**FIDES Handelskwekerij**  
(stekken voor chrysantenkultuur)  
Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
Telex 3.27.23  
DE LIER



Echte kerkorgels  
ook voor  
hedendaagse  
kerken

orgelbouw  
**ERNST  
LEEFLANG  
APELDOORN**

Telefoon (05760) 1.75.82  
en 5.41.30.

### GETRON B.V.

Internationaal Transportbedrijf  
Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
Telef. 01880-12988 Telex 22642

**bulkwagens voor poederstoffen  
kiepladers  
kipchassis voor containers  
gesloten combinaties  
op- en overslag van goederen**



## UIT DE ARJOS

### Nieuwe Arjos-bulletin over Onderwijs en Zuid-Europa

In de serie Arjosbulletins binnenlandse politiek, verscheen onlangs de uitgave: onderwijs aan groepen in achterstandssituaties. In een inleidend hoofdstuk van Cees Sprong uit Eindhoven, wordt de problematiek in z'n algemeenheid aan de orde gesteld. In het tweede hoofdstuk benadert Astrid van den Berg uit Waddinxveen de praktijk van het onderwijs aan groepen die in achterstandssituaties verkeren. Hans Vesthoff uit Rotterdam gaat in op de vraag: wat is belangrijker voor de ontwikkeling: aanleg of milieu? Het hoofdstuk „meningen van deskundigen over kinderen in achterstandssituaties”, is samengesteld door Ria Stremmer uit Dud-Alblas. Tenslotte schrijft Cees Sprong over maatregelen om achterstand

voor leerlingen uit lagere sociale milieus op te heffen of te verbeteren. De fractiebegeleidingsgroep onderwijs heeft kans gezien weer een aktueel en informatief werkstuk af te leveren. Het bulletin is te bestellen door f. 1,50 over te maken op postgirorekening 127164, ten name van Stichting Arjos, Den Haag; vermelden: „onderwijs in achterstandssituaties”.

#### Politieke ontwikkelingen in Zuid-Europa

Met het oog op een Arjosstudiekonferentie over politieke ontwikkelingen in Zuid-Europa, heeft de buitenlandse commissie van de Arjos een nieuw bulletin het licht doen zien. Het bulletin geeft op overzichtelijke wijze

weer, wat er zich sinds de „oudste” geschiedenis in een aantal landen heeft afgespeeld. Achtereenvolgens komen aan bod: Portugal (geschreven door Bas Weenink uit Groningen), Spanje (door Dries de Haan uit Groningen), Italië (door Tineke Topman uit Monster), Griekenland (door Aart van Bochove uit Groningen). Een actuele brochure zeker gezien de politieke betekenis van deze landen in het licht van de internationale verhoudingen (NAVO, EEG!). Exemplaren van dit bulletin zijn te bestellen door f. 1,50 over te maken op postgirorekening nr. 127164, ten name van Stichting Arjos, Den Haag; vermelden: „Zuid-Europa”.

### „Moderne Islam en de politiek”

Werd tot voor kort in Nederland het Midden-Oosten uitsluitend in verband gebracht met de staat Israël, sinds de Arabische landen eind '73 dank zij hun olie een rol van betekenis in de politiek bleken te spelen, is ook hier de belangstelling voor dit deel van de aardbol veel serieuzer geworden. De buitenlandse werkgroep van de Arjos in Groningen wil d.m.v. een thema-avond „de moderne Islam en de politiek” op deze belangstelling inhaken. Het Midden-Oosten, waar de Islam veel belangrijker is als het Christendom in West-Europa, kan niet begrepen worden zonder de godsdienst erbij te betrekken. Aspecten als „de Islam en het materialisme, nationalisme en marxisme”, „de Islamitische eenheid”, „de invloed van de Islam op het dagelijks leven en op de leiders van de Arabische wereld”, komen uitgebreid aan de orde. Sprekers zijn prof. dr. J. J. G. Jansen en drs. G. J. van Gelder, beiden verbonden aan het Semitisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen, kenners van het Midden-Oosten. Alle belangstellenden zijn overigens welkom! datum: maandag 26 januari 1976, tijd: 19.30 uur,

plaats: CJMV gebouw, Grote Spijlsuizen 9, Groningen, inlichtingen: Marinus Wolthuis, Peizerweg 68-13, Groningen. Tel.: 050-12.56.53.

### „Grond-eigendom en grondbeheer”

Onlangs verscheen het rapport „Grondeigendom en grondbeheer”, een uitgave van de wetenschappelijke instituten van ARP, CHU en KVP.

Voor de prijs van f 3,75 kan men deze uiterst actuele CDA-publicatie bestellen.

Stort dit bedrag op giro-nummer 89673, t.n.v. ARP-tij Stichting, Den Haag, met vermelding van titel.

# UIT DE ARJOS

## In Italië winnen communisten steeds meer terrein op christen-democraten

**Mr. Mommersteeg ging als eerste inleider met name in op de hem voorgelegde vraag: „welke rol zullen de christen-democratische partijen in de Zuid Europese landen spelen“?**

Daarbij ging hij eerst in op de situatie in Italië. De christen-democratische partij heeft de hele naoorlogse politiek van Italië beheerst. Van hun leiders van de naam De Gasperi genoemd worden als degene, die nationaal en internationaal veel tot stand heeft gebracht.

### Korruptie

Mommersteeg constateert echter ook dat 30 jaar machtsuitoefening door de christen-democraten een korrumpende ontwikkeling in alle geleerden van de partij tot gevolg heeft gehad. Zo zijn er door het innemen van allerlei posities

door de christen-democraten wantoestanden in het ambtenarenapparaat ontstaan. De christen-democraten hebben de laatste jaren veel van hun aanhang verloren, met name aan de communisten. In 1946 stemde 19% van de bevolking bij de parlementsverkiezingen op de communistische partij. In 1972 was dit percentage gestegen tot 27%, waarbij de christen-democraten 38% verkregen en de overige partijen samen niet meer dan 15% (o.a. socialisten en neo-fascisten). De politieke verhoudingen liggen momenteel zodanig dat er alleen een parlementaire meerderheid verkregen zou kunnen worden bij samenwerking tussen de christen-democraten en de communisten. Zoals bekend is de Italiaanse communistische partij bereid om met andere partijen (met name de christen-democraten) regeringsverantwoordelijkheid te dragen.



De secretaris-generaal van de Italiaanse Communistische Partij Berlinguer

### JAAR-VERGADERING ARJOS OP 20 MAART TE DEN HAAG

In het vorige nummer van N.G. besteedden wij aandacht aan de algemene ledenvergadering van de Arjos op 20 maart a.s. Vooral de agendapunten „wijziging statuten“ en „verkiezing vrijgekozen hoofdbestuurlid“ betreffen zaken die vroegtijdig bij de leden bekend dienen te zijn. In een volgend nummer wordt het dubbelletal voor het hoofdbestuur nader voorgesteld. Over het wijzigen van de statuten bepalen de huidige statuten (in artikel 43) het volgende: „In deze statuten kan slechts wijziging worden aangebracht indien een daartoe strekkend voorstel, tezamen met het prae-advies van het bestuur van de Nationale Organisatie, tenminste twee maanden vóór de Algemene Vergadering ter kennis van de leden is gebracht. Zulk een voorstel is slechts aangenomen, indien 2/3 van het totale aantal uitgebrachte stemmen zich er voor heeft verklaard“. De artikelen 2. en 43. kunnen slechts met 3/4 van het totale aantal stemmen der leden worden gewijzigd.“ Vanaf eind januari kunnen leden die daar prijs op stellen, de wijzigingsvoorstellen, alsmede de bijbehorende toelichtingen en de thans geldende tekst, bij het Arjossekretariaat

opvragen. Degenen die zich voor deelname aan de ledenvergadering opgeven, krijgen e.e.a. overigens automatisch toegestuurd.  
**Vervoer**  
De vergaderplaats vindt dit jaar nogal af van die van voorgaande jaren. Door de nood gedwongen moesten gekozen worden voor het Congresgebouw te Den Haag. Vooral voor leden in de noordelijke en oostelijke provincies is dat, i.v.m. reistijd en reiskosten, een onvoordelige zaak. Daarom is besloten busdiensten te organiseren, die de leden vanaf een aantal plaatsen, rechtstreeks naar het Congresgebouw vervoeren. Een oplossing die de belangstelling voor de jaarvergadering, ongetwijfeld zal doen toenemen.  
*Om deze wijze van transport tijdig en voldoende te kunnen regelen, verzoeken wij de lezers en lezeressen bij deze, om belangstelling voor deelname, spoedig aan het Arjossekretariaat te melden sekretariaat Arjos, Dr. Kuypersstraat 3, Den Haag; tel.: 070-46.96.20 of 45.03.24.*  
*Over enige weken méér over reistijden en stopplaatsen. De jaarvergadering begint Nogmaals: de reiskosten kunnen zo bijzonder laag zijn en de reissfeervol. De terugreis vindt natuurlijk op gelijke wijze plaats.*

Propaganda voor deze ledenvergadering verdient aanbeveling.

### Konferentie over Zuid-Europa

De jaarlijkse konferentie van de buitenlandse commissie van de Arjos, zaterdag 10 januari jl, stond ditmaal in het teken van „de politieke ontwikkelingen in Zuid-Europa“. Hiertoe was een forum aanwezig, waarin zitting hadden:  
■ **drs. H. v.d. Bergh**, secretaris internationaal van de P.v.d.A.

■ **mr. J. A. Mommersteeg**, voormalig staatssecretaris van defensie van de K.V.P. en momenteel voorzitter van de staatscommissie „beroeps- of vrijwilligersleger“;  
■ **mr. F. Portheine**, Tweede Kamerlid voor de V.V.D. en als zodanig lid van de Assemblée van de Raad van Europa. Basis van deze konferentie: een Arjos-bulletin over Zuid-Europa. Op deze konferentie werd bij monde van Fred Borgman afscheid genomen van Maarten van

Ditmarsch, als voorzitter van de buitenlandse commissie. Vooral met het oog op zijn bemoeienissen met de Europese christen-democratische politiek, zal Maarten een aantal buitenland activiteiten op dit terrein voorlopig voort blijven zetten. Opvolger als b.k.-voorzitter is **Henk van Heuven** uit Den Haag. Cees Steenhoek uit Barendrecht, lid van de buitenlandwerkgroep van de Arjos in de „randstad“, maakte bijgaand verslag van deze bijeenkomst.

Men spreekt in dit verband over het zgn. „historische kompromis“. Mommersteeg wees er op, dat de Italiaanse communistische partij, zijnde de grootste in de westerse wereld, een eigen weg volgt, die naar hun mening, zou leiden naar een socialistische maatschappij.

### Eigen weg communisten

Deze eigen weg was al in de zestiger jaren gebleken en werd onder meer duidelijk gepropageerd na de Russische inval in Tsjechoslowakije in 1968. De sekretaris-generaal van de communistische partij Berlinguer heeft zich uitgesproken voor een autonoom en onafhankelijk West-Europa en vooralsnog tegen een eenzijdig uitreden van Italië uit de NAVO. De Italiaanse communisten nemen ook deel aan het Europese Parlement (evenals de Franse communisten). Men kan zich, aldus Mommersteeg, afvragen of deze houding alleen een kwestie van taktiek is, of dat de communisten zich hebben bekeerd tot de pluralistische parlementaire democratie. De christen-democraten hebben echter bij herhaling uitgesproken dat ze samenwerking met de communisten in één regering van de hand wijzen. Mommersteeg, haalt in dit verband een duidelijke uitspraak van Fanfani aan: „samenwerking van christen-democraten en communisten is niets minder dan zelfmoord: dit zou namelijk stemmen-verlies aan rechts (o.a. neo-fascisten) tot gevolg hebben“. Ook in de huidige kabinetskrisis (de 37e van na de oorlog) hebben de christen-democraten afwijzend gereageerd op het aanbod van de communisten. De heer Mommersteeg verwacht overigens dat een nieuw te vormen regering de stilzwijgende steun van de communisten zal ontvangen, omdat ze

blijven rekenen op deelname aan de regering in de nabije toekomst.

### Afzwakking NAVO

Tenslotte ging Mommersteeg kort in op de situatie in de andere Zuid Europese landen. Wat betreft Portugal verwacht hij dat de socialisten en de P.P.D. (links-liberalen) een dominerende rol gaan spelen. Hij acht het evenwel niet onmogelijk dat de christen-democraten (C.D.S.) hierbij ook betrokken zullen worden. Over Spanje zegt de heer Mommersteeg dat hij samenwerking tussen de socialisten en de christen-democratische groepering van Jimenez van het grootste belang acht i.v.m. de grote hervormingen, die nodig zijn voor het binnenleven van Spanje in de Europese Gemeenschap. Een lang uitstel van verkiezingen kan leiden tot grote spanningen. Mommersteeg pleitte verder voor toetreding van Griekenland tot de EEG. Hij sprak zijn waardering uit voor het, door de regering van Karamanlis, gevoerde beleid. Een gemeenschappelijk defensiebeleid van de West Europese staten acht hij niet reëel, zolang er geen gemeenschappelijke Europese politiek bestaat. Hij acht het overigens wel wenselijk dat er een efficiency-verbetering in het defensie-beleid zal komen, o.m. door standaardisatie van het materieel. De voormalig staatssecretaris van defensie is van mening dat er wel sprake is van een politieke verzwakking van de NAVO, o.m. door het Cyprus-konflikt tussen Griekenland en Turkije. Van een militaire verzwakking kan men echter niet spreken.

### Rol Russische C.P.

De heer Van den Bergh is van mening dat de rol van de Russische communistische partij, wat betreft hun invloed op de communistische partijen in Zuid- en West-Europa grotendeels is uitgespeeld. De Italiaanse communisten stellen zich wat betreft de buitenlandse politiek konstruktief op t.a.v. de EEG. Inzake de binnenlandse politiek vindt hij het nogal vreemd dat de communisten zich hebben uitgesproken voor een reaktivering van de effectenbeurs. Een dergelijke uitspraak zou hij bijv. van de P.v.d.A. in Nederland niet verwachten. Hij wijst verder op de verdeeldheid tussen de Italiaanse socialisten, die een volksfront-regering met de communisten voorstaan, en de sociaal-democraten die het huidige systeem willen handhaven en alleen wijzigingen in de marges willen aanbrengen. Gezien de geringe omvang van deze beide groeperingen (resp. 10% en 5% van de stemmen) is het begrijpelijk dat zij bang zijn tussen de wal en het schip te geraken bij een samenwerking tussen christen-democraten en de communisten. De heer v.d. Bergh wijst verder op de ernstige kritiek, die de Italiaanse communisten uitoefenen op hun Chileense zusterpartij, i.v.m. de, naar hun mening, te snelle ontwikkeling in dit land, tijdens het optreden van de regering Allende. Naar zijn mening zal het „Historische kompromis“ het resultaat worden van een, voor Italië, onvermijdelijke ontwikkeling.

### Portugal en Spanje

Drs. v.d. Bergh schetst het karakter van de Portugese communistische partij als opportunistisch en dogmatisch-marxistisch-leninistisch. Zij

leggen de nadruk op boeren en soldaten, wat betreft de rol, die deze groepen zouden moeten spelen in het revolutionaire proces. Hij is van mening dat de militairen niet op het politieke toneel thuis horen.

Hij constateert overigens dat de strijd tussen de socialisten en communisten, over de staatkundige ontwikkeling in Portugal, voorlopig in het voordeel van Soares is beslist. De verhouding tussen de Spaanse communisten en socialisten wordt volgens v.d. Bergh nog steeds beïnvloed door het optreden van de communisten in de Spaanse burgeroorlog, die daardoor bij een groot deel van het Spaanse volk een grondige afkeer hebben veroorzaakt. De Spaanse communisten houden, op hun beurt rekening met de effecten van een reactie van de bourgeoisie, t.a.v. een mogelijke samenwerking tussen socialisten en communisten.

### Griekenland en Turkije

Deze spreker v.d. Bergh is overigens pessimistisch over de mogelijkheden van het democratisch-socialisme in Griekenland. Tenslotte ging hij nog in het kort in op de ontwikkelingen in Turkije. Er zijn in dit land veel politieke gevangenen, waaronder ook communisten. Van een socialistische partij als zodanig is geen sprake, alhoewel de republikeinse partij van premier Ecevit lid is van de socialistische Internationale. Zij zoeken derhalve toenadering tot de democratische-socialistische partijen in West-Europa en hebben ook zitting in dezelfde fractie van de Assemblée van de Raad van Europa.

### Middellandse Zee

Mr. Portheine vestigt er de aandacht op dat in het verdrag van Helsinki een paragraaf is opgenomen over de veiligheid van het Middellandse Zee-gebied. De NAVO heeft hierin een belangrijke taak te vervullen. Hij hoopt ook dat de rol van Amerika hierin, met name in het Middellandse Zee-gebied, kan worden gehandhaafd. Portheine zegt geen voorstander te zijn van een toetreden van Spanje tot de NAVO, onder meer omdat hij dan vreest dat Frankrijk met Spanje en andere Zuid Europese landen een eigen groep gaan vormen, die een onafhankelijk defensie-beleid zou gaan voeren. Ook een Europese defensiegemeenschap in wat breder verband v.m. hij onaantrekkelijk. Het Europese ble „ou zich dan wel eens kunnen gaan opzetten tegen het Oostblok, waardoor de ontspanning, die de laatste jaren in Europa is bereikt, in gevaar zou komen. Ingaand op de situatie in Spanje vindt Portheine dat terechtstellingen, zoals in september 1975 hebben plaatsgevonden, wederrechtelijk genoemd kunnen worden. Een veroordeling over datgene wat er gebeurd is, acht hij op zijn plaats. Hij vindt echter niet dat dit een reden moet zijn om de bestaande contacten, in samenwerking met de landen van de Raad van Europa, te verbreken. Alhoewel er officieel nog niet van een toenadering tussen Spanje en de EEG sprake is zal West-Duitsland binnenkort de Minister van Buitenlandse Zaken van Spanje ontvangen. Wat betreft de positie van enkele andere Middellandse Zee-staten t.o.v. de EEG is hij van mening dat de associatie-verdragen met deze landen gehandhaafd moeten blijven. Deze landen zijn: Griekenland, Turkije, Malta, Cyprus, Marokko en Tunesië.  
CEES STEENHÖEK

### Arjos Gelderland

Arjos-Gelderland organiseert (niet alleen voor Gelderse Arjosleden), op **vrijdagavond 6 en zaterdag 7 februari a.s.**, een informeel studie-weekend.

#### vrijdagavond

In het kader van de **jaarvergadering** van de provinciale organisatie worden een aantal huishoudelijke zaken behandeld.

Het prov. bestuur verzorgt vervolgens een **politiek cabaret**, „een experimenteel geheel“. De avond wordt besloten met spel en het bekende drankje.

#### zaterdag

De konferentie die zaterdags gehouden wordt, staat in het teken van onderwijs; thema: **het kind in de school: onderwerp, meewerkend voorwerp, of lijdend voorwerp?** Na een rollenspel komen een aantal stellingen ter sprake, die worden voorgelegd aan **dr. A. Veerman** (AR-Tweede Kamerlid en tot voor kort staatssecretaris van onderwijs). Daarna discussie.

Het weekend vindt plaats in het voormalig koetshuis van **kasteel Hoekelum in Ede**. Men start vrijdagavond om 19.00 uur; sluiting zaterdag om 16.30 uur.

De **kosten** voor het gehele weekend bedragen slechts f 12,50 per persoon.

Aanmelding en inlichtingen:  
- Henk van Drunen, Schoobandweg 5, Rossum (Gld.), tel.: 04180-2651.

# Handel en Industrie

## VISSER ELEKTROTECHNIEK B.V.

Postbus 37  
BEVERWIJK  
Telefoon (02510) 2.52.44  
(4 lijnen).

MEER DAN 50 JAAR ELEKTROTECHNIEK

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

## B.V. GEBR. SALVERDA

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

## MEILINK B.V.

HOUTHANDEL

KISTENFABRIEK

## INDUSTRIELE VERPAKKINGEN

Vestigingen in **BORCULO:** Tel. 0 5457-1561\*  
**ZUTPHEN:** Tel. 0 5750-13748  
**BOXMEER:** Tel. 0 8855-1744

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGEL-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00



• Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.,  
Nude 28,  
Wageningen.

## W. VISSER & ZN. N.V.

SCHEEPSWERF  
MOTOREN-  
HERSTELPLAATS

Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

NIEUWBOUW en REPARATIE

## OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V.

GOES - Telefoon (0 1100) 2.75.55\*

REEDS 75 JAAR  
DRUKKERS EN UITGEVERS

## WIJ KOPEN EN VERKOPEN PALLETS

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

**30.000 STUKS**

w.o. veel nieuwe  
Bijzonder gesorteerd in de maat 100 x 120

PALLET-BEDRIJF

**J. STAAT - BARENDRECHT**

Telefoon 0 1806-2096.  
Opslagterrein: Noldijk 140.

Deel 4 is uit!

## DE FRACTIE IN ACTIE

Zojuist is de vierde editie in deze reeks verschenen. Het geeft een overzicht van standpunten, die in het parlement door de A.R. Tweede Kamerfractie zijn ingenomen in de periode april tot en met juni 1975 en bij de algemene politieke en financiële beschouwingen oktober 1975.

Deel 4 van De Fractie in Actie (40 pagina's) is te bestellen door storting van f 2,- per ex. op postgiro 89673 t.n.v. A.R.Partijstichting, Den Haag.

Bij bestelling van 5 of meer exemplaren bedraagt de prijs f 1,25 per ex.

# VAN DE P A R T I J

## ARP-Nunspeet ,ontdekt' effectieve methode om leden te winnen

### De ARP-adressengids 1976 is uit!

Zojuist is het nieuwe adresboekje met honderden namen en adressen van partijbestuurders en partijinstanties verschenen.

Het adresboekje 1976 van de ARP telt 48 pagina's en bevat o.m. de namen en adressen van:

- de partijbestuurders;
- de leden van de beide Kamerfracties;
- de bewindslieden;
- de bestuurders van Kamer- en Statencentrales;
- de leden van het AR-Vrouwencomité;
- het kader van de Arjos;
- het buitendienstteam.

De prijs bedraagt f 2,50 per ex.

Uw bestelling kunt u plaatsen door storting van dit bedrag op postgiro 89 673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Adressengids 1976”.

„Hoe activeer ik mijn kiesvereniging?” Onder dit motto heeft de voorzitter van de AR-kiesvereniging te Nunspeet, J.A. Abbink, eens op een rijtje gezet op welke wijze succesvol nieuwe leden gewonnen kunnen worden. Hieronder enkele citaten uit zijn verslag.

DE KIESVERENIGING. Dergelijke gegevens zijn te verzamelen via bijgewerkte (kerkelijke) jaarboekjes en aan te vullen door het bijhouden van de mutaties. Dit kaartsysteem is buitengewoon nuttig ten tijde van de verkiezingen en voor propaganda. Het adresmateriaal is goed bruikbaar bij verkiezingen en voor de ledenwerving.

#### Taal mr. Aantjes.

Een gunstige ervaring hebben wij hier te plaatse (Nunspeet) opgedaan. Aanvankelijk dachten wij dat de tijd niet gunstig was voor propaganda met het oog op de strubbelingen rond het CDA. Het tegendeel bleek waar te zijn. De taal die mr. Aantjes spreekt slaat heel goed aan. Een kleine steekproef wees uit, dat uit willekeurige adressen uit onze bijgehouden kaartenbak 20% nieuwe leden kwamen. Ons ledental steeg dit

jaar met 20. Als er geen verkiezingen zijn is het toch niet teveel gevraagd, wanneer elk bestuurslid in het voorjaar en het najaar een klein aantal adressen afwerkt met een speciaal daarvoor ontworpen circulaire. (In blanco enveloppe, naam propagandist achterop, zelf in de bus doen, drie dagen later antwoord halen.) Zo'n actie kan het beste aansluiten bij het bezoek van een bekend spreker. Bereikt men geen lidmaatschap, dan kweekt men toch vaak een zekere goodwill, of men gaat weer „goed” stemmen. Vooral onder jongeren heeft propaganda vaak bijna het karakter van „politieke evangelisatie”, wegens gebrek aan kennis. Men leest vaak te weinig of niets over christelijke politiek.

vergaderingen animeren. In overleg niet roken voor de pauze (of helemaal niet)! Een bloemetje op tafel.” Aldus de heer Abbink uit Nunspeet, die ons ook nog een voorbeeld van een circulaire voor nieuw-ingekeomenen en aspirant partijleden deed toekomen. Misschien dat die circulaire als (inspirerend) voorbeeld voor andere kiesverenigingen kan dienen. Zo mogelijk binnenkort zullen wij het voorbeeld op deze pagina - afdrukken.

#### Marienberg-Beerzerveld

De kiesvereniging „Marienberg-Beerzerveld” houdt op maandag 9 februari a.s. te 20.00 uur in de gereformeerde school „De Schakel”, Beerzerhaar 5 A te Beerzerveld, een ledenvergadering, waarin drs. R. Lanning, secretaris van de Overijsselse C.B.T.B., zal spreken over het onderwerp „Grondpolitiek”.

#### Dames op vergaderingen

Verder werken met advertenties in plaatselijke bladen! Damesbezoek op

#### Kaartsysteem

„Een hele tijd geleden was er in Nederlandse Gedachten regelmatig de kop „Heeft u een lijstje?” waarneembaar met een afbeelding van een gang, waarin aan een kapstok hoeden en jassen hingen. Met dit lijstje werd bedoeld een (aan te leggen) kaartsysteem van geestverwanten, die nog geen lid zijn van



**Staatssecretaris De Jong in Heerenveen**  
Hierbij wordt iedere kiesvereniging uitgenodigd zijn leden en afgevaardigden uit te nodigen op woensdagavond 28 januari 1976 ter vergadering te komen van de Statentrale; **aanvang 8 uur, in het Cultureel Centrum „De Skåns” te Gorredijk, Loayerstraat 2.** Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen Drs. K. de Jong O.zn. komt spreken over onderwijszaken.

**W. van den Bos Czn te Baambrugge**  
Op dinsdag 20 januari a.s. belegt de K.V. Abcoude/Baambrugge een politieke

avond over de grondpolitiek. Spreker: drs W. van den Bos Czn, medewerker dr. Abr. Kuiperstichting. Onderwerp: „CDA-visie op grondgebruik en grondbezit” **Aanvang: 20.00 uur, plaats „dorpshuis de vijf bogen” te Baambrugge.**

**Kadercursus**  
De groep Zwolle komt donderdag 29 januari bijeen in hotel Van Gijtenbeek. Gespreksthema's deze dag: „stromingen in de politiek” en „het onderwijs in discussie”. Een aantal deelnemers liet bij de vorige bijeenkomst zonder kennisgeving verstek gaan. Ook hier geldt: dit tijdig berichten!

**W. van den Bos Czn te Almelo**  
Op vrijdag 23 januari a.s. organiseren de Staten-centrales van ARP, CHU en KVP van Almelo een informatie- en discussieavond over: „Grondpolitiek in CDA-perspectief”, dit n.a.v. de brochure van de drie wetenschappelijke instituten. spreker: drs. W. van den Bos Czn., medewerker dr. Abr. Kuiperstichting en een der rapporteurs van deze brochure. **Aanvang: 19.30 uur, plaats ontmoetingscentrum „De Rönneboom”, Grotestraat 156, Almelo (zuid).**

**Mr. Schakel in Schoonebeek**  
A.R.-kiesvereniging Schoonebeek houdt

## Al weer een publicatie! Les maatschappijleer kan bij onderwijs in grote behoefte voorzien

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP heeft in de laatste dagen van 1975 een eerste les maatschappijleer het licht doen zien. In de loop van dit jaar zullen nog twee lessen worden samengesteld en uitgegeven. In de eerste les van de serie „Politiek? Kom nou!” wordt uiteengezet wat politiek is, hoe het bestuur bij ons is geregeld en hoe kiezers hun invloed kunnen bundelen. Tenslotte wordt de vraag gesteld: christelijke politiek... kan dat? Elk onderdeel van de les wordt

opgevolgd door een opdracht (in totaal vier). De les is speciaal bestemd voor onderwijsinstellingen ter behandeling

### Waarschuwing van Mao aan Kissing



bij het vak maatschappijleer. Maar ook kiesverenigingen kunnen er wellicht gebruik van maken bij speciale activiteiten onder jongeren, bijv. op jeugdverenigingen etc.

De les is verkrijgbaar voor f 1,- per ex. Bij grotere aantallen is korting - na overleg - mogelijk. Bestellingen via postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Les 1 Maatschappijleer”.

### C.D.A.-studiedag „ONVOLLEDIG GEZIN”

Donderdag 26 februari 1976 in de Utrechtse Jaarbeurs.

De Stichtingen kader- en vormingswerk van A.R.P., C.H.U. en K.V.P. organiseren in samenwerking met het C.D.A.-Vrouwenberaad op donderdag 26 februari a.s. een studiedag met als thema: „Het onvolledige gezin”

Basis-stuk is het t.g.v. het Internationaal Jaar van de Vrouw gepubliceerde rapport „Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”.

Aanvang: 10.00 uur Sluiting: 16.00 uur.

Inleiders:

- mevr. drs. M. Pastoor-Koopman (plaats van het gezin in de samenleving)
- mevr. mr. A. H. S. M. Lückers-Bergmans, Tweede Kamerlid (juridische aspecten)
- mevr. C. M. P. Cornelissen, Tweede Kamerlid (sociale aspecten)

Tenslotte wordt ook een inleiding gehouden over het financiële aspect.

Aanmelding voor deze studiedag geschiedt door overmaking van de deelnemerskosten ad f 10,- (incl. lunch en consumpties op de studiedag) op giro nummer 3 7 9 3 3 3 t.n.v. Alg. Penn. K.V.P., Mauritskade 25, Den Haag, onder vermelding van „Studiedag Onvolledig Gezin”. Sluitingsdatum: 13-2-1976. Reiskosten boven de f 5,- kunnen worden vergoed. (Na aanmelding ontvangt men de konferentiestukken)

N.B. Wilt u op de overschrijving vermelden of u al in het bezit bent van de brochure „Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”?

## Tweedaagse bijtanddag 12, 13 maart 1976 geeft veel ruimte voor informeel contact

Sinds enkele jaren is het een vaste gewoonte oud-kaderkursisten een gelegenheid te bieden om hun politieke kennis „op te frissen”. Na de bijtanddag van 4 oktober j.l. in Utrecht, die door meer dan 50 deelnemers werd bezocht, staat er dit seizoen weer een tweede bijtand-bijeenkomst voor de deur, en wel op 12 en 13 maart 1976.

Ditmaal gaat het om een tweedaagse bijeenkomst in het vormingscentrum „Contact der Continenten”, te Soesterberg. Hiermee heeft de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP o.a. willen tegemoet komen aan de bij zeer velen levende wens om op dit soort bijeenkomsten wat meer ruimte te geven voor informele contacten. Door nu op een vrijdagavond en zaterdag, te weten 12 en 13 maart a.s., een programma te organiseren hopen wij hiermee aan die bij velen levende wens tegemoet te komen.

**Programma**  
Het programma luidt als volgt:  
**Vrijdagavond 12 maart.**  
19.00 uur: aankomst en begroeting;  
19.15-20 uur: discussievoorbereiding;  
20.00-22.30 uur: gesprek met de nieuwe partijvoorzitter H. A. de Boer, over

het thema „actuele politiek, in het licht van de eigen weg van de christen democratie”; 22.30 uur: informeel contact.

**Zaterdag 13 maart**  
9.15 uur-10.00 uur:

diskussievoorbereiding:  
10.00-12.00 uur: gesprek met prof. dr. W. Albeda over „sociaal-economische verhoudingen in Nederland anno 1976”;  
12.30-13.30: warme maaltijd;  
13.45-16.30 uur: „verkiezingen in zicht”;  
gesprek met partijsecretaris D. Corporaal over de organisatorische en politieke kanten van een goed voorbereide verkiezingscampagne. Zoals u weet vinden uiterlijk mei 1977 landelijke verkiezingen plaats. Al met al een boeiend programma, waaraan vele deskundigen hun medewerking verlenen. Wilt u bovenstaande ook onder de aandacht brengen van bevriende oud-kursisten? In verband met verhuizingen e.d. zijn wij er niet helemaal zeker van dat wij alle oud-kursisten kunnen bereiken met een dezer dagen te verzenden schrijven over bovenstaande bijeenkomst.

### AANMELDING BIJTANKDAG

Hierbij geef ik mij op voor de bijtanddag van 12, 13 maart te Soesterberg.

Naam .....

Adres .....

Woonplaats .....

Deelnemer kaderkursus 19 - 19

Leeftijd .....

Sturen aan:  
Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, dr. Kuiperstraat 3, Den Haag.

# STICHTING

# BURGERSCHAPS-

# KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

*Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-*

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

*een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-*

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van **maatschappijvorming** voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

**8 afleveringen voor f 20,-**

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

*Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-*

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

**Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden**  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENUONTVANGT PEROMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**



# NG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 4 - 24 januari 1976

### Om de interpretatie van de vrijheid van onderwijs

De discussie over het onderwijsbeleid spitst zich de laatste tijd meer en meer toe op wat ook voor ons het centrale punt is: de vrijheid van onderwijs. Op papier is iedereen het wel met iedereen eens. Ons program zegt ervan dat wij de in de Grondwet neergelegde vrijheid van onderwijs voluit willen handhaven. Nu, wie wil dit niet?

#### Verwarrend

De discussie gaat dan ook niet over dit principe, maar over de interpretatie ervan. Wat is die vrijheid van onderwijs, die wij willen handhaven? En wat houdt de bepaling: „In de grondwet neergelegd” in - een beperking of alleen een omschrijving, of zelfs een versterking? Men leest en hoort tegenwoordig nogal eens de onderscheiding: vrijheid van richting, die als zodanig in artikel 208 van de Grondwet is geformuleerd; vrijheid van inrichting en vrijheid van stichting, die daarin begrepen zouden zijn, daarmee ook zouden worden bedoeld. Ik meen, dat de uitingen in dit opzicht soms wel verwarrend zijn.

Ik ben blij, dat de heer Oostlander (vanuit de dr. Kuypersstichting) begonnen is, in deze stof te duiken om tot nader begrip te komen (zie NG vorige week). Ik wil graag proberen hem op dat pad te volgen. Het Antirevolutionaire denken kent geen vrijheid zonder meer, maar steeds een vrijheid, die is ingepast in

een geheel van normen. Dat gaat ook op in dit geval, waar de vrijheid van het gesubsidieerde onderwijs aan de orde is. Want die hebben wij hier met name op het oog. Met de vrijheid verbinden we in ons program immers heel bepaald de financiële gelijkstelling. Dan wordt de tegenhanger van de vrijheid heel duidelijk gevormd door de eisen van deugdelijkheid, die vermeld immers de grondwet; en ik voeg daar aan toe, naar het voorbeeld van ons program, de eisen van doelmatigheid in de besteding van de overheidsfinanciën. Dat zijn de polen, die met elkaar in voortdurende spanning staan; de begrippen, die elkaar steeds begrenzen. De vrijheid vindt haar begrenzing in de normen van deugdelijkheid en doelmatigheid; deugdelijkheid en doelmatigheid mag niet in strijd komen met de eis van vrijheid.

#### Spanningsveld

Vrijheid van richting zegt de grondwet; dat is zowel levensbeschouwelijk als onderwijsbeschouwelijk. De Grondwet bevat geen levensbeschouwing en ook geen ideeën over een onderwijsbestel. De Grondwet bevat de principes, die in de regel nader uitgewerkt moeten worden. V van richting, deugdelijkheid, doelmatigheid zijn abstracte begrippen, die wel het principe aangeven, maar waaraan nader vorm gegeven moet worden; die vertaald moeten worden in wettelijke regelingen en waardoor men zich moet laten leiden bij het maken van uitvoeringsvoorschriften waarin zij hun concretisering krijgen. Dat brengt ons, naar ik meen, op niveau van de termen stichting en inrichting. En dat brengt ons ook bij de moeilijkheden, althans in de grenssituaties. Want dat brengt ons in het spanningsveld van regeling en vrijheid. We zien dat bij de stichting. In grote lijn zijn we daar wel uit. Bij het lager onderwijs (en later bij het kleuteronder-

Door  
dr. A. Veerman  
Tweede-Kamerlid ARP

wijs) zijn er getalsnormen vastgesteld (afhankelijk van de grootte van de gemeente), die wel algemeen aanvaard zijn. Bij het voortgezet onderwijs is er lang de onbevredigende situatie geweest (onder vigeur van het befaamde de overheid nogal arbitrair de zaak besliste; de mammoetwet bracht de planprocedure, die in enkele jaren de werking kreeg van een bevredigende overlegprocedure. En voor alle genoemde vormen van onderwijs is er een goed lopend beroepsrecht. Als gezegd: moeilijkheden doen zich alleen voor in grenssituaties. En... bij een voorgestelde wetswijziging. Want in theorie zijn wij het er wel over eens, dat de vastgestelde normen geen blijvende gelding hebben. Maar we bevinden ons in een kast vol porselein. En nog kostbaar porselein ook. Gelijksoortig is de situatie bij de inrichting. Ook dat is een vorm van concretisering van de vrijheid van richting.

De Grondwet geeft het beginnetje aan; met name de keuze van de leermiddelen en de aanstelling van de onderwijsgeveenden, zegt ze immers. Maar dan verder. Ook daar bevinden wij ons in een spanningsveld van vrijheid en reglementering. En... ook daar komen de moeilijkheden in grenssituaties. In het verleden zijn er vrijwel geen problemen geweest. Ten aanzien van leerplannen en uren tabellen had het bijzonder onderwijs wanneer het in vrijheid kiezen kon, geen moeite zich bij de algemene regeling aan te sluiten. Ten aanzien van de schoolbegeleiding koos het in vrijheid voor het samenwerkingsmodel. Tegen deze historische achtergrond moet het mogelijk zijn in een goede overlegprocedure de organisatievormen te vinden die enerzijds voldoen aan redelijke eisen van deugdelijkheid en (financieel en onderwijskundig gekwalificeerde) doelmatigheid en anderzijds de ruimte „eerbiedigen”, die men behoeft voor een goede ontplooiing in vrijheid. Maar tegelijk moeten wij er dan van overtuigd zijn, dat wij in deze zaken ook iets eigens te bieden hebben.

#### De ARP-adressengids 1976 is uit!

Zojuist is het nieuwe adresboekje met honderden namen en adressen van partijbestuurders en partijinstanties verschenen.

Het adresboekje 1976 van de ARP telt 48 pagina's en bevat o.m. de namen en adressen van:

- de partijbestuursleden;
- de leden van de beide Kamerfracties;

- de bewindslieden;
- de bestuurders van Kamer- en Staten centrales;
- de leden van het AR-Vrouwencomité;
- het kader van de Arjos;
- het buitendienstteam.

De prijs bedraagt f 2,50 per ex.

Uw bestelling kunt u plaatsen door storting van dit bedrag op postgiro 89.673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Adressengids 1976”.



Deze week worden diverse kanten van de relatie Nederland-Zuidmolukse gemeenschap belicht.

#### Aandacht voor de Zuidmolukse zaak

Einde vorige week sprak een kabinetsdelegatie uitvoerig met enkele vertegenwoordigers van de Zuidmolukse gemeenschap in ons land. Daarbij kwamen diverse aspecten van de Zuidmolukse wensen en verlangens aan de orde alsmede de houding van de Nederlandse regering daar tegenover. Deze week wil dit blad op bovengenoemde problematiek inhaken door het opnemen van een tweetal artikelen. U leest voorts o.a. een bijdrage van ir. Vink uit Moordrecht die „hoopt en vertrouwt dat onze ARP zich in deze zaak opnieuw oriënteert”. Daarnaast de van de hand van J. P. van Rijswijk er kort historisch overzicht opgenomen met enkele van de belangrijkste feiten m.b.t. de ontwikkeling van het Zuidmolukse vraagstuk en de houding van de ARP daar tegenover.



Dr. A. Veerman.

#### Politiek wordt nu ineens begrijpelijk!

Nederlandse Gedachten, geeft u wekelijks een deskundig, in begrijpelijke taal geschreven overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen in de Nederlandse politiek. Actuele en controversiële onderwerpen worden bovendien vanuit een principiële christen-democratische stellingname belicht.

In het brandpunt van de belangstelling staande onderwerpen zoals de werkloosheid, onderwijsbeleid, abortus, defensiebeleid, CDA, belastingplannen, gewetensbezwaren komen regelmatig aan de orde.

Daarnaast geregeld interviews met vooraanstaande politici, bewindslieden en regionale bestuurders. Elke week een veel gelezen commentaar van mr. Aantjes op voorvallen in de landspolitiek!

Het abonnemental neemt voortdurend toe. Neem ook een abonnement, of geef er één kado uit iemand van uw vriendenkring! De prijs ervan: f 12,50 per half jaar; studenten f 7,50; jongeren tot 21 jaar f 7,50.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

Bezuinigingen onderwijs, pag. 2

Zuidmolukse kwestie, pag. 2, 4

Middenkatern CDAktueel, pag. 5-8

Interview P. J. Rijpstra, pag. 5

Reacties uit het land over CDA, pag. 6, 7

CDA-Statenfractie Groningen, pag. 8  
Uit de Arjos, pag. 9

Partijnieuws: versterking buitendienstteam gewenst, pag. 11

## Bezuinigingen

Door drs.  
M. Beinema  
Tweede Kamerlid ARP

# Over een zoen en nog wat onderwijszaken

In de huidige onderwijssituatie moest mevrouw Kraaijeveld-Wouters bij de begrotingsbehandeling december 1975 verhoudingsgewijs veel van de voor ons beschikbare tijd besteden aan haar „algemene beschouwing”. Daarvoor konden we enkele concrete onderwerpen, die ons bij de taakverdeling met KVP en CHU toebadacht waren, slechts kort aan de orde stellen.

Geen slechte tijdsverdeling en tijdsbesteding overigens, omdat het kort zijn ons gelegenheids bood, om naar ik hoop, krachtig genoeg te zijn en omdat die algemene beschouwing bij de minister niet alleen goed aankwam, maar ook goed overkwam: hoewel mevrouw Kraaijeveld de bewindsman geen tien met een griffel had gegeven, zei hij haar aandacht voor zijn ontwikkelingsgang

„als een zoen van de juffrouw ervaren” te hebben.

### Eigen normen van het onderwijs

Mijn uitgangspunt vond ik in de onrust in het onderwijsveld, waarover in de Memorie van Toelichting o.m. geschreven staat:

„Het is duidelijk dat een pleidooi voor rust, dat wil zeggen het achterwege laten van veranderingen, geen oplossing biedt. Dat zou de afstand tussen de maatschappelijke eisen en de mate waarin het onderwijs daaraan tegemoet kan komen, alleen maar vergroten, hetgeen ook de spanning waaraan de betrokkenen zijn blootgesteld, weer zou doen toenemen.”

Ik heb daartegenover, mede namens KVP en CHU, gesteld dat ons inziens die maatschappelijke eisen „meer pluriform” zijn dan hier gesuggereerd wordt. Uit de maatschappij kunnen niet alleen zeer verschillende maar ook tegengestelde



eisen komen. De keus of er, en zo ja, aan welke eisen dan tegemoet gekomen moet worden, is niet alleen een zaak van minister en parlement en het bevoegde gezag, maar ook van betrokkenen, zoals ze in het citaat betiteld worden, omdat het onderwijs uit zich zelf ook normen heeft die desnoods moeten kunnen prevaleren. De spanningen ontstaan waarachtig niet alleen en allereerst uit het niet tegemoet kunnen komen aan de zogenaamde maatschappelijke eisen, maar kunnen evenzeer voortvloeien uit het móeten tegemoet komen aan die eisen, tegen het onderwijskundig gevoel en geweten in. Dan is er studie en overleg nodig in

plaats van verhaasting, laat staan overhaasting. Een voorbeeld is de gewenste schoolgrootte in het secundair onderwijs”.

### Eén van stem en geest

Bij voorbaat verklaarden we ons tegen een in de Memorie van Toelichting mogelijk geachte toekomstige bezuiniging op de tweede correctie bij het eindexamen havo/vwo, omdat daardoor „de exameneisen en -normen bij de verschillende scholen op natuurlijke wijze uiteengroeien” zouden. Hierbij bleken onze muzikale staatssecretaris en wij

eenstemmig te zijn, gehoord zijn antwoord, dat in de nabije toekomst „de tweede correctie meer dan ooit noodzakelijk” zal zijn.

### Eigen idealen vergeten?

De voorgestelde bezuinigingen bij het Hoger Beroepsonderwijs in combinatie met het aangekondigde voorstel bij dit onderwijs de vakken Lichamelijke Oefening en Nederlands niet meer verplicht te stellen, waren „voor ons zowel op zich zelf als binnen het beleid van deze bewindslieden onvoorstelbaar. Immers, wie stelling neemt tegen al te intellectuaalistische opleidingen moet het vak lichamelijke opvoeding niet in de waagschaal stellen en wie op wil voeden tot weerbaarheid en kritische zin, moet het vak Nederlands niet veronachtzamen”.

Helaas bleek de door ons gewetensvol aangewezen dekking niet volledig houdbaar en haalbaar, zodat ik een amendement om op dit punt meer financiële ruimte te scheppen, moest intrekken, daarbij een weinig getroost door de duidelijke ontkoppeling, die de bewindslieden in derde termijn gaven van bezuinigingsvoorstellen enerzijds en een eventueel – de Kamer beslist – t.z.t. facultatief stellen anderzijds.

Het Hoger Onderwijs kon bij deze begrotingsbehandeling grotendeels buiten beschouwing blijven, in afwachting van de inmiddels daarover verschenen Nota. Over die Nota – in meer dan één opzicht een academisch stuk, zoals collega Ter Woorst (KVP) al stelde – een volgende maal.

## Kort historisch overzicht van de Zuidmolukse zaak en het AR-beleid

Het gebied van de Zuid-Molukken maakte van april 1947 tot december 1949 als provincie deel uit van de Republiek Oost-Indonesië, welke republiek op haar beurt weer onderdeel was van de door de Nederlandse Regering gedachte conceptie van de Verenigde Staten van Indonesië. Voor die conceptie was een basis gevonden in de overeenkomst van Linggadjati van 15 november 1946.

Deze overeenkomst was ook basis voor de onderhandelingen tijdens de Ronde Tafel Conferentie, welke van augustus tot november 1949 in Den Haag werd gehouden tussen de Nederlandse Regering en de regering-Sukarno. Ook tijdens die Ronde Tafel Conferentie werd overeengekomen dat Indonesië een federale staat zou zijn. De staatsvorm en uitwerking kan men vinden in de Wet Souvereiniteitsoverdracht Indonesië van 21 december 1949.

### Overdracht van Souvereiniteit

Tijdens het debat over die Wet in de Tweede Kamer, van 6 tot 8 december 1949, is namens de AR-Tweede Kamerfractie door de heren dr. Jan Schouten en prof. Gerbrandy ernstige kritiek geleverd op het wetsontwerp van Souvereiniteitsoverdracht met name waar het de zelfbeschikking van de Indonesische bevolking betrof. Schouten wees er op dat de Molukken van mening waren dat zij hun zelfbeschikkingsrecht moeten kunnen uitoefenen alvorens de soevereiniteit wordt overgedragen; want al konden zij van dat recht na de overdracht van de soevereiniteit gebruik maken, dat zou slechts een formeel gebruik zijn doch niet een in vrijheid bepalen van hun keuze. Schouten verklaarde dat de Nederlandse Regering hier zeer ernstig in gebreke is gebleven; zij had er op moeten staan dat er van de overdracht van de soevereiniteit eerst sprake kon zijn nadat het zelfbeschikkingsrecht op behoorlijke wijze zou zijn gehanteerd. Dit vloeit reeds voort uit een behoorlijke voorbereiding van die nieuwe rechtsorde alvorens tot overdracht van de soevereiniteit in feite

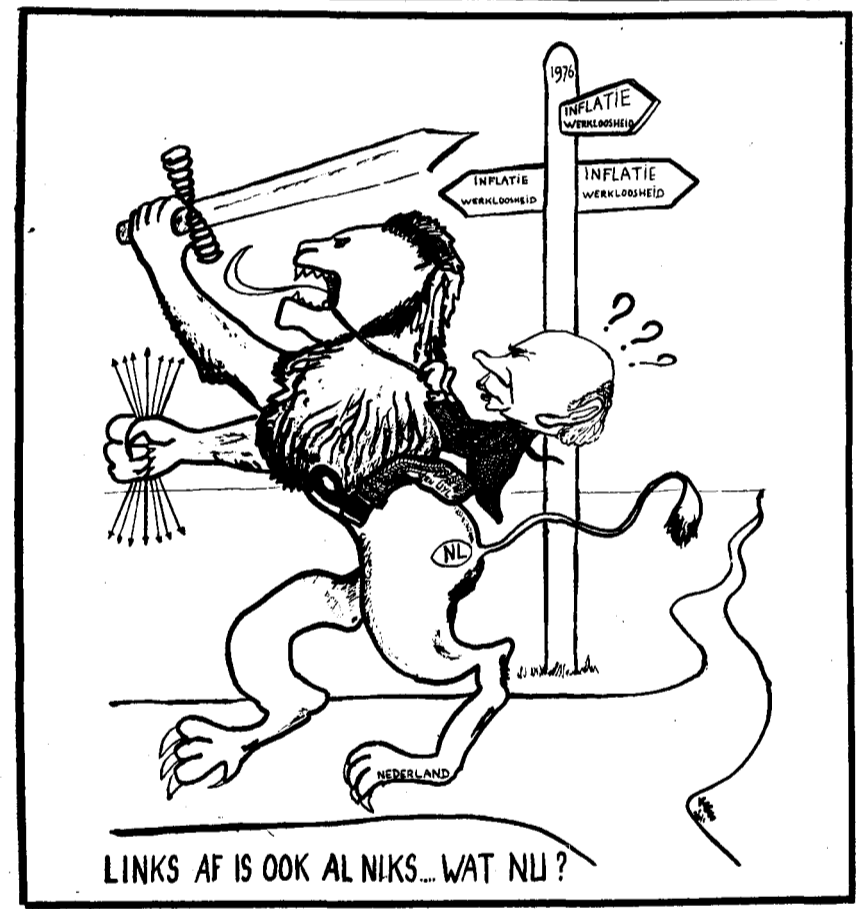
kon worden overgegaan. Men kan en mag niet het standpunt innemen: omdat het wellicht zo is dat die volken aan een zelfstandige politieke status niets zouden hebben uit economische en sociale overwegingen moet voor hen maar van het zelfbeschikkingsrecht worden afgezien. Schouten wees er nog op dat Nederland met betrekking tot o.a. Ambon te doen heeft met een bejegening van hen die in bijzondere zin trouw zijn geweest aan het Vorstenhuis en aan het Koninkrijk der Nederlanden, een bejegening welke in strijd is met elke reële betekenis van het Zelfbeschikkingsrecht. De Wet Souvereiniteitsoverdracht Indonesië werd aangenomen met 71 tegen 29 stemmen; de AR-fractie stemde in haar geheel tegen. Kort na de op 27 december 1949 voltrokken soevereiniteitsoverdracht bepaalde de centrale regering van Indonesië eenzijdig dat de Verenigde Staten van Indonesië omgevormd werd in de eenheidsstaat Indonesië.

### Uitroeping republiek

De Ambonese soldaten, die deel hadden uitgemaakt van het KNIL, weigerden zich te demobiliseren jegens de feitelijk Indonesische regering. Op 25 april 1950 was immers de Republiek Maluku Selatan uitgeroepen; men meende staatsburger te zijn van een aan de normen van het volkenrecht beantwoordende zelfstandige staat. Dit principe is erkend door de President van de Arrondissementsrechtbank te Amsterdam tijdens een kort geding van de RMS tegen de Koninklijke Pakketvaart Maatschappij; De RMS, aldus de rechter, bestaat zowel naar het volkenrecht als naar Nederlands recht. Het Koninkrijk der Nederlanden, aldus de rechter, dat zelf de overeenkomst met de republiek der Verenigde Staten van Indonesië is nagekomen, mag aan de bevolking van het gebied der Zuid-Molukken niet te goeder trouw verwijten dat, toen de wederpartij de overeenkomst schond, die bevolking volkenrechtelijk daartoe bevoegd het zelfbeschikkingsrecht uitoefende. Immers: dat zelfbeschikkingsrecht was de Zuid-Molukkers bij de soevereiniteitsoverdracht verzekerd (artikel 2 van de Overgangsovereenkomst), doch haar

door de wederpartij onthouden. Op basis van deze rechterlijke uitspraak heeft Nederland de Ambonese militairen met hun gezinnen in ons land opgenomen teneinde hen hier te demobiliseren. In de vijftiger jaren vond geen fundamenteel debat meer plaats over de positie van de RMS, wél over de opvang en begeleiding der in Nederland wonende Zuid-Molukkers. In genoemde periode kreeg Nederland in toenemende mate moeilijkheden met Indonesië inzake de kwestie-Nieuw Guinea. Toen in 1961 duidelijk werd dat de Nederlandse Regering in dezen niet kon rekenen op de steun van de Verenigde Staten van Amerika en de moeilijkheden dreigden te onttaarden in een regelrecht gewapend conflict, verklaarde de toenmalige fractievoorzitter van de ARP in de Tweede Kamer, dr. Bruins Slot, op 3 oktober 1961: „Wij zijn voorstanders van zelfbeschikking, maar wij zijn geen voorstanders van een gemakkelijke, abstracte formule. De zelfbeschikking, wil zij zinvol zijn, moet geprojecteerd worden tegen reële historische verhoudingen.”

Rond de kern van dit betoog wees de heer Bruins Slot op de dominante positie van Nederland in de Nieuw-Guineeraad. Hij sprak de vrees uit voor een door Nederland geïndoctrineerde visie van de Papoea's inzake de zelfbeschikking. Hij achtte het nodig dat Nieuw-Guinea zich oriënteerde op de Zuid-Oost-Aziatische landen, inclusief Indonesië; Nieuw-Guinea moest zich de visie van die landen op haar positie verschaffen. Bij het debat over het plan-Bunker, 24 mei 1962, liet mr. B.W. Biesheuvel zich in gelijke geest uit; hij wenste dat het conflict met Indonesië aan de onderhandelingsstafel zou worden uitgesproken. Bij de behandeling van de soevereiniteitsoverdracht inzake Nieuw-Guinea op 6 en 7 september 1962 ging de fractie van de ARP bij monde van dr. Bruins Slot met de overeenkomst van New York akkoord; de heer Meulink nam toen een afwijkend standpunt in: hij verwees naar het standpunt van dr. Schouten van december 1949 dat Indonesië zich niet aan de soevereiniteitsoverdrachts-afspraken zou houden. Bij het debat over Nieuw-Guinea is met geen woord gesproken over de RMS. Toch is het fractiestandpunt inzake Nieuw-Guinea van vitale betekenis gebleken voor de ontwikkeling van het beleid jegens de Zuid-Molukken. De Nederlandse Regering was in de loop der jaren tot de slotsom gekomen dat een



als resultaat van zelfbeschikking tot stand te brengen onafhankelijke Zuid-Molukse republiek niet meer tot de reële mogelijkheden behoorde. Daartoe was Indonesië niet bereid en daarvoor verleenden de Verenigde Staten van Amerika geen steun.

### Overval ambassade

Op 31 augustus 1970 overvielen militante RMS-jongeren de residentie van de Indonesische Ambassadeur in Nederland, te Wassenaar, waarbij een jonge politieman het leven liet. Daags daarna besprak de Tweede Kamer de gebeurtenissen. Daarbij sprak de toenmalige fractievoorzitter van de ARP, mr. B.W. Biesheuvel mede namens de fracties van KVP, CHU en VVD. Hij zei daarbij onder meer:

„Het probleem van de Zuid-Molukken is al jarenlang een vraagstuk dat ook bij de regering en de Kamer veel aandacht heeft gekregen. De Handelingen kunnen daarop wijzen. De woordvoerders van onze fractie hebben in het verleden ook vooral gewezen op de noodzaak van aanpassing aan en integratie in de Nederlandse samenleving van de Zuid-Molukkers, waarvan de jongere generaties in Nederland zijn geboren. Dit is naar mij dunkt een realistische

benadering. Het is duidelijk dat door de overval door de jonge mensen in Wassenaar treffend is geïllustreerd hoe groot ook de verantwoordelijkheden zijn van degenen die de Zuid-Molukkers leiding hebben te geven in hun denken en in hun handelen en voor de Nederlanders die hun politieke aspiraties steunen. Het is onze wens dat iets van de redelijkheid die leiders als ir. Manusama en ds. Metiary gisteren onder de druk der omstandigheden tijdens het overleg met de Minister-President ten toon hebben gespreid ook zou blijken in hun optreden elders, vooral ook in de voorlichting aan de jonge generatie der Zuid-Molukkers, over hun echte, hun reële toekomstmogelijkheden. Wij van onze kant, in Nederland, zullen in grote wijsheid moeten voortgaan met ons te bezinnen over de integratie van deze groep in onze Nederlandse samenleving, waarbij onze tolerantie nimmer zal mogen leiden tot het laten ontwrichten van onze samenleving door fanatici. Ook zullen wij ons moeten hoeden voor racistische gevoelens jegens de Zuid-Molukkers na wat gisteren in Wassenaar is gebeurd. Het zou ook niet stroken met onze typisch Nederlandse kritische gezindheid jegens het beleid in die landen waar wij racisme bespeuren.”

Noot: Zie ook het kader op pag. 1 boven.

## Buiten de partij om

Het middenkatern van dit nummer is gewijd aan C.D.A.-aangelegenheden. Dat geschiedt regelmatig en het heeft bepaald betekenis, dat de drie partijen dit gezamenlijk regelmatig doen. Daar kan iets positiefs van uitgaan voor de uitbouw van het C.D.A. en daarvoor is „C.D. Aktueel” ook bedoeld. In het middenkatern komt dit keer een vraaggesprek voor dat — onbedoeld naar wij hopen — een ander effect kan hebben. De heer Rijpstra suggereert daarin dat wanneer de drie partijen het C.D.A. niet tot stand brengen het er buiten de partijen om zal komen. En hij wil daar aan meewerken, desnoods. Dat is o.i. een verwerpelijke gedachte. Het C.D.A. bestaat al als federatie. De vraag hoe het C.D.A. zich verder zal ontwikkelen kan alleen maar beantwoord worden door middel van een democratische besluitvorming via de drie partijen. En niet anders. Het staat partijleden vrij akties te voeren, maar of die akties dan ook altijd dienstig zijn voor het C.D.A. is de vraag. Uiteindelijk vallen via gekozen afgevaardigden en via kiesverenigingen de beslissingen.

## Welke eenheid?

De heer Rijpstra is geïnterviewd vanwege het feit, dat hij de animator is van de actie „Wij horen bij elkaar”. Wij weten niet in hoeverre zijn opvattingen representatief zijn voor de andere aktievoerders. Wanneer hij echter verklaart, dat iemand het C.D.A. moet kunnen vertegenwoordigen wanneer hij het program onderschrijft, maar niet instemt met het uitgangspunt, dan verkondigt hij in ieder geval geen standpunt dat ook maar enigszins onze instemming heeft. Dat is zelfs bij benadering geen C.D.A.-standpunt. In

dit verband herinneren wij aan de „Berg en Dal”-conclusies van het d.b. van het C.D.A. die door C.H.U. en K.V.P. zijn beaamd en waarmede de A.R.P. genuanceerd heeft ingestemd. In die conclusies wordt gesproken over een zich kunnen vinden of verwant voelen met de nota van de contactraad en met „Plichten en Perspectieven”, over het gebonden zijn aan de C.D.A.-statuten en aan het politiek werkprogram; over een program van uitgangspunten en over een politiek werkprogram om daarmee het profiel van onze politiek te verscherpen. Vooral echter werd in „Berg en Dal” uitgesproken dat van vertegenwoordigers van het C.D.A. mag worden verwacht, dat zij in hun politieke optreden zo goed mogelijk tot uitdrukking brengen wat het C.D.A. beweegt. Als de wijze waarop de heer Rijpstra over de openheid van het C.D.A. spreekt representatief zou moeten worden geacht voor het C.D.A., dan zouden vele anti-revolutionairen zich daarbij niet kunnen thuisvoelen. Gelukkig is het geen officieel standpunt.

## Politieke redenen?

Het Kabinet heeft het „besluit” genomen nog geen beslissing te nemen over het tijdstip van de realisatie van drie nieuwe kerncentrales. Die beslissing wordt „vooruitgeschoven” tot na 1977. Dat betekent: na de verkiezingen 1977. Wij ontkennen niet dat er reële en emotionele bezwaren tegen de bouw van deze centrales op dit moment aanwezig zijn. Wij erkennen anderzijds ook dat het gevaar bestaat dat er een gat ontstaat in de noodzakelijke energie voorziening. Het argument van de minister dat de groei van het energieverbruik thans lager ligt dan enkele jaren geleden werd verwacht, is

## NC COMMENTAAR

echter niet overtuigend. Als het waar is dat in wezen tot uitstel is beslist om politieke redenen, dan kan dit misschien een handige tactiek zijn: geen protestaties te duchten en geen breuk van PPR en D'66 met het Kabinet. Maar het getuigt niet direct van beslissingskracht van een kabinet dat zich daarop zo graag beroept

## Verslaggeving

Het gijzelingsrapport is aan de Tweede Kamer ter beoordeling toegezonden. Misschien heeft het Kabinet gelijk als het stelt dat de tijd nog niet rijp genoeg is om uitvoerig uit te doeken te doen welke tactiek is gevolgd. Wij staan er nog te dicht op. De ministers komen verder tot de conclusie dat in een volwaardige rechtstaat er geen afpende garanties zijn te geven als het gaat om dit soort van geweld. Noch een wijziging van de strafwet, noch de instelling van een extra politiemacht zal naar onze mening enig soelaas bieden. Wij zien wél veel — in deze kolommen is daar reeds eerder voor gepleit — in een strakkere regeling van het verbod op wapenbezit én het bestaan van bewapende ordediensten. De nota zwijgt hierover. Vermoedelijk omdat het gesprek met ir. Manusama en de zijnen zo dicht op de openbaarmaking van dit verslag volgde.

Maar de Staten-Generaal zullen er niet aan kunnen ontkomen dit punt aan de orde te stellen.

## Open school

Spreiding van kennis staat hoog in het vaandel van dit Kabinet geschreven. Mede in dat verband kreeg de commissie „open school” de opdracht de mogelijkheden te onderzoeken voor onderwijs en vorming aan mensen die hun „schoolse” opleiding achter de rug hebben. De nodige gelden hiertoe zijn reeds op een begroting van Onderwijs en Wetenschappen uitgetrokken. Anders gezegd: een school voor iedereen die z'n leerplicht er op heeft zitten met een voorkeur naar een „school” voor „kansarme” groepen. Deze commissie heeft in 1975 al een advies uitgebracht en het schijnt in de bedoeling te liggen spoedig op de een of andere manier daarmee te starten. Op dit moment willen wij volstaan met drie opmerkingen — er van uitgaande dat het ideaal van een „open school” een aansprekelijk ideaal is. Ten eerste: laat men bij de opzet en uitwerking van dit ideaal vooral realistisch blijven. Dat is dringend nodig als het gaat om verwachtingen met betrekking tot de mogelijkheden van de media, met name de televisie. Het eerste advies van de commissie „open school” (1975) baseert de conclusies te zeer op vooronderstellingen die voor een groot deel zeker niet door allen worden onderschreven. Eén voorbeeld: er is vooral behoefte aan een maatschappelijke oriëntatie. Het is de vraag — gelet op buitenlandse ervaringen — of dit nog geldt voor diegenen die de leerplichtige leeftijd reeds achter zich hebben. Onderwijs als doel op zichzelf is voor hen in feite onaantrekkelijk — een nuttig gebruik is er in feite niet bij. Ten tweede: dat het noodzakelijk zal zijn de kosten van deze „proef” zo laag mogelijk te houden. Een zinvolle

**griep?**  
slik **nisylén**  
t zijn druppels  
t is plantaardig  
en t **hèlpt!**



samenwerking tussen — schriftelijk — onderwijs, vormingswerk, omroeporganisatie en uitgevers is een levensvoorwaarde. Ten derde: — voor ons erg belangrijk — er moet ruimte blijven om recht te doen aan de bestaande verscheidenheid naar levensbeschouwing. Wij menen dat vooraf vast moet staan dat het te creëren algemeen overkoepelend orgaan niet zo mag worden opgezet dat het „eigen geluid” ondergaat in het compromis van de algemeenheid.

## De fractie in actie

Onlangs is de vierde editie in deze reeks verschenen: een overzicht van standpunten, door de A.R. Tweede Kamerfractie ingenomen in de periode april tot en met juni 1975 en bij de algemene politieke en financiële beschouwingen oktober 1975.

Deel 4 van De Fractie in Aktie (40 pagina's) is te bestellen door storting van f 2,- per ex. op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag. Bij bestelling van 5 of meer ex. f 1,25 per ex.

# VAN ATOTU

## De brief van de negen

Van de brief van de „grote negen” is in allerlei toonaarden gezegd, dat hij niet zoveel nieuws bevat. Dit is ook zo, maar het doet op zichzelf aan de inhoud ervan niets af of toe.

### Saamhorigheid

Zeker, als die inhoud op zichzelf het overwegen alleszins waard is, kan het nooit kwaad als het nog eens herhaald wordt door mensen, die in ons economisch leven een grote verantwoordelijkheid dragen. Men moet er ook vanuit gaan, dat hun initiatief door die verantwoordelijkheid is ingegeven. Er is geen enkele reden aan de oprechtheid van hun bezorgdheid te twijfelen. Ook zou men hen onrecht doen, als men bij de beoordeling van hun visie zou veronderstellen, dat het hen alleen om grotere winsten zou te doen zijn en alsof gevoelens van nationale saamhorigheid en van verantwoordelijkheid voor (de gezinnen van) hun medewerkers niet mede een rol zouden spelen.

### Geen tegenstellingen

Het bovenstaande neemt niet weg, dat de brief door een zekere onevenwichtigheid wordt gekenmerkt, waardoor aan het beoogde effect afbreuk wordt gedaan. Met name geldt dit voor de tegenstelling, die wordt gemaakt tussen het bevorderen van het economische klimaat en het treffen van enkele met name genoemde maatregelen van sociale aard. De heren hebben ongetwijfeld het gelijk aan hun

kant, wanneer zij de oorzaak van een gunstig economisch klimaat beklemtonen, maar de geloofwaardigheid en klem van dit pleidooi zouden alleen maar versterkt zijn, als tegelijkertijd de noodzaak van een gunstig sociaal klimaat evenzeer was genoemd. Om samen de gerezen problemen de baas te kunnen is zowel een goed economisch klimaat als een goed sociaal klimaat nodig. Dit zijn geen tegenstellingen, maar elkaars noodzakelijke complementen. De brief zou erdoor aan waarde hebben gewonnen als dit daarin had doorgeklonken.

### Aanknopingspunten

Evenzeer zou het effect van de brief zijn versterkt indien de punten waarop overeenkomsten met de zienswijze van het kabinet aanwijsbaar zijn ook als zodanig zouden zijn aangemerkt. Verschillende door de brieven schrijvers noodzakelijk geoordeelde maatregelen zijn zelfs bijna met zoveel woorden ook terug te vinden in het veel besproken nieuwjaarsinterview van de minister-president. Waarom, daaraan aanknopend niet de bereidheid uitgesproken tot een gemeenschappelijke aanpak? Dat zou een kader hebben geschapen, waarbinnen de noodzakelijke kritiek ook veel beter tot haar recht zou zijn gekomen. Zo wordt bijvoorbeeld wel bij herhaling de stijging van de arbeidskosten in de laatste jaren genoemd, maar de door de regering reeds getroffen maatregelen op loon gebied (de nullijn!) worden niet vermeld. Nu is onvermijdelijk de indruk gewekt, dat de brief een tegen het kabinet gerichte



aktie is. Ook al is dit achteraf door enkele ondertekenaars ontkend, de gedachte dat aan de brief — gezien het moment van publikatie — vooral een politieke strekking moet worden toegekend kon daardoor al niet meer worden voorkomen.

### Begrijpelijke irritatie

De kennelijke irritatie van deze „captains of industrie” is alleszins verklaarbaar tegen de achtergrond van de smalende wijze waarop sommige in het kabinet vertegenwoordigde partijen over de functie van de ondernemers in onze maatschappij plegen te spreken. Trouwens, ook verschillende prominente kabinetsleden konden er in hun vroegere oppositieperiode wat van. Dit is echter niet de achtergrond, waartegen men het huidige kabinetsbeleid mag beoordelen. Daarbij moet men zich houden aan de zakelijke feiten.

De wenselijkheid van lastenverlichting wordt ook door het kabinet onderschreven, maar terecht stelt het daarbij de eis, dat in elk geval degenen,

die het meest in de knel zitten, er mee dienen te worden geholpen. De noodzaak van verbeterde rendementen met het oog op investeringen, die de werkgelegenheid bevorderen, wordt ook door het kabinet erkend. Terecht vraagt het daarbij echter waarborgen dat het beoogde doel er inderdaad ook door wordt gediend.

### Gezamenlijke verantwoordelijkheid

Het kabinetsbeleid en met name de in de laatste weken en maanden vanuit het kabinet ontvouwde gedachten boden derhalve allerlei aanknopingspunten voor een kritische bijdrage in positieve zin. De mogelijkheden daartoe zijn in de brief helaas onvoldoende benut. De aktie van de grote negen is onnodig in sterk antithetische en soms zelfs polariserende zin ten opzichte van het kabinet gesteld. Op zichzelf is dit niet zo verschrikkelijk, maar daardoor wordt niet of onvoldoende het effect bereikt dat de brieven schrijvers ongetwijfeld voor ogen heeft gestaan. Dit kan alleen indien door alle betrokkenen, door overheid en bedrijfsleven, door ondernemers en werknemers, wordt erkend dat alleen in een gezamenlijke aanpak onze gezamenlijke problemen tot een oplossing kunnen worden gebracht en indien wederzijdse kritiek in dit positieve kader wordt geplaatst. De brief van de negen kan het beste tot zijn recht komen, indien de elementen die hij daarvoor biedt naar voren worden gehaald, en de negatieve aspecten die eraan kleven naar de achtergrond worden geschoven.

*Aant*

## Aankoopbeleid kunstwerken

De overheden, rijk, gemeenten en provincies, stellen per jaar veelal een bedrag vast waaruit aankopen van kunstwerken in de ruime zin kunnen worden gedaan. De aankopen voorzien in een aanvaardbare behoefte van veel en veelsoortige instellingen. Ook deze instellingen zelf worden financieel op de been gehouden uit de kassen van de diverse overheden. Dit is een goede zaak. De overheden hebben hier een actieve taak. Nu de armslag voor aankoop ruimer is geworden doet zich echter een merkwaardig verschijnsel voor. Veel van door die instellingen gewenste kunstwerken en antiquaria (boeken en prenten etc.) worden te koop aangeboden via hand over hand toegenomen veilingen. Voor particuliere bezitters van dit soort werken niet een slechte zaak. Veel vraag en weinig aanbod doen de prijzen stijgen. Aankopende instellingen bewegen zich — de subsidie van de overheid maakt dat meer mogelijk — ook op deze veilingen. Het feit doet zich nu al een aantal jaren voor dat deze instellingen (b.v. universiteitsbibliotheken, rijksarchieven en musea) tegen elkaar opbieden om zich dat bezit te verschaffen. Er wordt zodanig geboden dat dit soort instellingen — levende bij de gratie (nog) van subsidie — elkaar opdrijven tot irreële prijzen, alweer uit de subsidies. Wij vinden dat beslist verwerpelijk. Het is noodzakelijk dat hieraan paal en perk wordt gemaakt. En dat kan. Wij zijn ervan overtuigd dat de instelling van een centrale instantie het aankoopbeleid moet coördineren. De kosten van die sober te houden instantie komen er dubbel en dwars uit en voorkomen wordt dat overheids subsidies oorzaak is van onwerkelijke prijzen!

## Zuidmolukkers

Door  
ir. F. VinkHet gaat om de naaste,  
verweg en dichtbij

De schrijver van dit artikel, ir. F. Vink, was o.m. voorzitter van een Indonesiëwerkgroep binnen de N.C.S.V. afd. Delft en had als zodanig vele gesprekken met Indonesische studenten (pro-Soekarno), met functionarissen van de Indonesische ambassade, en eenmaal een gesprek met ir. Manusama. Hij is architect van een Moluks cultureel jongeren centrum in Moordrecht en voorzitter van een sportvereniging in Moordrecht en heeft daardoor contacten met Molukse jongeren.

Indonesië - „De anti-revolutionaire partij praat nog steeds niet met rebellen.“

## Romeinen XIII

Onze partij die op grond van een diepgewortelde levensovertuiging van haar leden met enthousiasme en gedrevenheid heeft gewerkt aan de vormgeving van de Indië-politiek in de jaren '45-'50 en later moest erkennen dat die politiek niet goed was, heeft het daar moeilijk mee gehad, heel moeilijk. Niemand heeft die moeite beter aan den lijve ondervonden dan Bruins Slot. Wij wilden vrijheid voor de Indische volkeren, maar God zou die vrijheid slechts geven in de weg van het gezag van een overheid die naar Zijn geboden handelt, en dat was de Nederlandse overheid. Die overheid droeg het zwaard niet tevergeefs en dat konden de Indonesiërs zich aantrekken. Het „niet praten met rebellen“ - standpunt werd kost wat het kost verdedigd, zij het vanuit een geheel andere invalshoek dan b.v. de Rijks-eenheidsclub.

## Nieuw-Guinea

Toen de feitelijke onhoudbaarheid van deze politiek was erkend, diende zich de Nieuw-Guineacrisis aan. Onze partij was nog niet zover gekomen dat de principiële onaanvaardbaarheid van de tot dan gevoerde politiek ook was erkend. Op bladz. 201 e.v. van zijn boek... „en ik was gelukkig“ beschrijft Bruins Slot dat en zegt: „Dan ga je opportunistisch denken: Hoe kom ik er uit?“

Ik vermoed, dat als onze partij ten tijde van de Nieuw-Guineacrisis reeds principiële de onaanvaardbaarheid van het kolonialisme had beleden, wij nog verder zouden zijn „omgezwaid“ dan toen het geval is geweest. Welke motieven speelden een rol? De zendingen wezen onze a.r.-politici ten tijde van Lingadjatti en de politionele acties op de goede weg. De goede weg, die niet werd gegaan. Dat was vóór 1950!

In 1957 bepleitten de zendingen een christelijk gebaar om de bedorven verhoudingen met Indonesië te herstellen. Zij waren beducht voor groeiende communistische invloed. Heeft angst voor het verlies van kerkelijke contacten ook een rol gespeeld? Nederlanders werden in die tijd aan de lopende band uitgewezen. Hebben de zendingen voldoende onderkend dat vanaf 1950 Indonesië steeds meer een imperialistische politiek ging voeren? Is het verstandig dat de zendingen de „goede“ krachten in Indonesië wilden helpen? De overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië (Java) is niet te verdedigen op etnologische of geografische overwegingen, noch op grond van het feit dat het in het koloniale tijdperk onder dezelfde Nederlandse overheid ressorteerde. Hoe beoordelen wij „de druk van de V.S.“? Was de „bemiddelaar“ Elsworth Bunker later niet in Vietnam? Had het Westerse bedrijfsleven niet alle belang bij een goede verstandhouding met Djakarta? (groep-Rijkens). Vond de overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië dan toch plaats om voornamelijk opportunistische redenen? Is de agressie van Indonesië tegen Portugees Timor (en Fretif) een logisch vervolg op deze historie? En

stond de liquidatie van de R.M.S. en de executie van Soumokil aan het begin van deze reeks? Heeft de A.R.P. al deze vragen voldoende doordacht? Het gaat in de Zending en in de christelijke politiek toch om héél de wereld, de roepende wereld? Waarom zie ik Verkuyl dan een in mijn ogen goed Vietnamstandpunt vertolken en tegelijk een aanvechtbaar Indonesiëstandpunt verdedigen.

## Treurspel

Molukse jongeren hebben in Beilen en Amsterdam een diep ernstig treurspel opgevoerd. Wie schreven het scenario? Het is mij wat te simplistisch gesteld om daarvoor de stichting „Door de Eeuwen Trouw“ mede verantwoordelijk te stellen. Nog erger maken zij het, die de heer Manusama aan zijn kinderen wil laten vertellen dat Sinterklaas niet meer bestaat! Wij Nederlanders registreerden dit treurspel samen met onze voorouders. Onze eerste koloniale daad was onderdrukking en uitbuiting van de Molukkers. Daarna hebben wij tot het bittere einde toe uit hun midden militairen gerecrueteerd om de groeiende drang tot nationale zelfstandigheid in de Indische Archipel te onderdrukken. Vervolgens hebben wij de rechten van een aantal Molukse KNIL-militairen met voeten getreden. Wij hebben Lingadjatti verknoeid, maar ook de R.T.C. Van heel dichtbij heb ik waargenomen dat hoe harder C.R.M. werkt aan opname van de hier verblijvende Molukkers in het Nederlandse volk, hoe meer de Molukkers zich van ons distancieren. Zij hebben geen boodschap aan ons geld, maar wel aan onze hooghartigheid. De

verschuiving in het denken van de Zuidmolukkers hebben wij intussen niet opgemerkt.

## Neo-kolonialisme

Molukse jongeren houden vast aan de rechten van de R.M.S. die van 1949 dateren, zoals vader en moeder hen dat leerden. Maar er is meer! Op het Molukse eiland Boeroe bevinden zich tienduizenden politieke gevangenen waaronder vele Zuidmolukkers. Zonder vorm van proces. Categorie A, B of C, etiket communistisch

Indonesië wordt geregeerd door een anti-democratisch generaalsregime. Het kampt met het probleem van centralisatie tegenover regionalisatie. De hoofdstad op Java domineert. De gigantische bureaucratie zuigt de buitengewesten

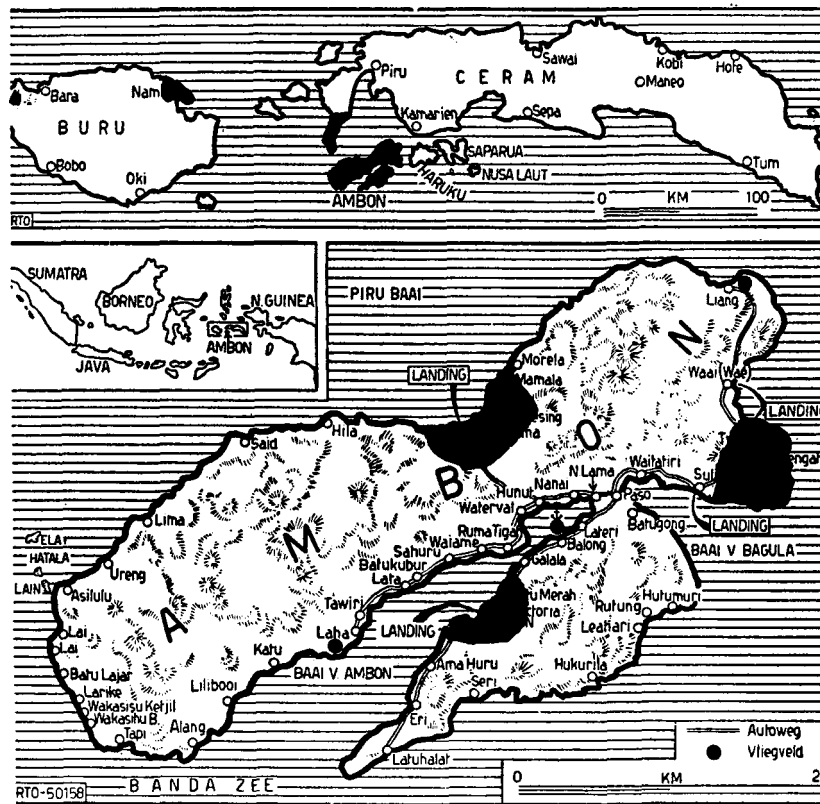
leeg en verwaarloost ze tegelijkertijd. De Banda-zee, de visrijkste ter wereld, is voor 20 jaar aan de Japanners verpacht, die met de modernste middelen de zee leeg vissen en niets overlaten aan de Zuidmolukse vissers. Ceram wordt kaalgekap en de opbrengst verdwijnt in de zakken van corrupte generaals. Intussen hebben wij het moreel van de Molukkers hier tot het uiterste beproefd. En nog steeds geldt blijkbaar binnen onze partij het „niet-praten met rebellen“-standpunt. Nu niet ten opzichte van Soekarno, maar ten opzichte van Manusama. Tijdens de gijzelsacties kon de partijraad niet spreken. Wat willen we nu? Nog steeds een neo-kolonialistisch bijrolletje spelen in de Zuidoostaziatische politiek, door middel van onze goede vriendschap met Soeharto? Of kiezen we voor de Zuidmolukse jongeren, die ons geweten

wakker schudden? Een keuze voor hen, is kiezen voor de zwakke en uitgebuite minderheden in de Indonesische archipel.

## Wat tenminste te doen?

Herziening van onze relaties met Indonesië, zolang daar de huidige imperialistische politiek wordt voortgezet. (1) Repatriërende Molukkers een Nederlands paspoort verstrekken voor het leven. Bejaarde Molukkers die terug willen een A.O.W.-uitkering verstrekken voor het leven. Beide maatregelen geven de Molukkers meer bewegingsvrijheid en bevorderen de oriëntatiemogelijkheden, familiecontacten en culturele contacten. (2) Met de Indonesische regering een regionaal ontwikkelingsplan voor de Molukse eilanden realiseren, dat de gehele Molukse bevolking ten goede komt. Nederland geeft daaraan belangrijke financiële steun. (3) Bevordering van lokale Molukse projecten op de Molukken in samenwerking met particuliere organisaties in Nederland. Bevordering van kerkelijke samenwerking. Zie programma Raad van Kerken in Nederland. (4) De onvrede in de Molukse regio politiek vertalen en uitdragen en met de Indonesische regering praten over de mogelijkheid van decentralisatie. Het besef dat Indonesië ons een dergelijk gesprek niet zal toestaan moet aanwezig zijn. (5) De mogelijkheid van erkenning van de republiek der Zuid-Molukken open houden. (6) Ik hoop en vertrouw dat onze A.R.P. zich opnieuw oriënteert. Lerend van het verleden en met het oog gericht op de toekomst. Vechtend tegen onrecht en besefend dat wat vandaag niet „haalbaar“ is, morgen kan worden gerealiseerd. Bewust van eigen onmacht, maar vertrouwend op Gods almacht. In dit geval gaat het om de NAASTE verweg en dichtbij.

Moordrecht, 3 januari 1976



Overzicht van de militaire situatie in de periode september-november 1950.

Volmondig ja voor  
het CDA

Sedert het CDA-congres heeft het christelijke karakter van het CDA de discussie meer beheerst dan het democratische daarvan. Op verzoek van de AR is een uitspraak van het CDA-congres gevraagd over het toen geconstateerde meningsverschil inzake de persoonlijke binding van CDA vertegenwoordigers met het uitgangspunt. Het AR standpunt behaalde toen helaas geen meerderheid. Een week later lezen we in Nederlandse Gedachten, dat gelijk krijgen niet betekent ook gelijk te hebben. Daarna volgt ons standpunt dat alleen de eigen partij-organen bevoegd zijn tot het doen van geldige uitspraken. Hierdoor wordt een proces van democratische besluitvorming door ons verzwakt immers; wij vragen een uitspraak, verkrijgen daar geen meerderheid en vechten vervolgens die besluitvorming aan. De ernst van de zaak zelve gaf aanleiding tot het houden van een extra partijraadsvergadering, die gelukkig ruimte wist te scheppen voor een nader en diepgaand beraad tussen de drie partners. Laten we duidelijk vaststellen, dat zowel de KVP als ook de CHU aan ons de concessie gedaan hebben om dit beraad mogelijk te maken en ons niet te willen houden aan een door de AR gewilde congres-uitspraak. De conclusie van dat gesprek te Berg en Dal bevat een aantal tegemoetkomingen aan ons standpunt. Te weten, dat herkenbare christen-democraten het CDA

dienen te vertegenwoordigen; de relatie die tussen de grondslag, het program en de kandidaten wordt gelegd en het feit dat een beroep op het Evangelie in het CDA een rechtmatige zaak is.

## Ongegronde angst

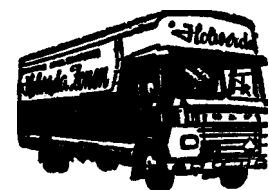
Op welke mensen hebben wij het oog waarop het CDA zijn appel richt. Toch zeker niet alleen de belijdende lidmaten van kerken. We zijn het er ongetwijfeld over eens dat het ons ook gaat om hen die met een been in het ongelooft staan, om de buitenkerkelijke christenen en om hen die een angstvallige geloofs-overtuiging bezitten en waarvan Paulus zegt dat wij hen hebben te accepteren. Wat dan te zeggen van diegenen, die zo dicht bij ons staan dat zij zich door een op het Evangelie gebaseerd program tot ons voelen aangetrokken? Welk een geweldige kans om juist hen in aanraking te brengen met de volle rijkdom van het Evangelie. Hieraan te mogen medewerken is de voornaamste opdracht voor christenen. Niet om exclusief in eigen kring te houden maar juist om ermee te werven in plaats van te weren. Durven we met hen de door Aantjes genoemde laatste linie in? Durven? Nee, we moeten. Niet voor ons zelf, maar juist met hen, om te spreken en als we durven ook te getuigen over de dingen die ons ten diepste bezig houden. Waar zijn we eigenlijk nog bang voor, de politieke gelukzoekers, de politieke carrière-makers, die van partij naar partij zwerven belust op aantrekkelijke posities? Die angst is natuurlijk ongegrond omdat zij niet zullen voldoen aan het gestelde criterium van de herkenbare christenen-democraten. Dit is wat ik als partij-raadslid had willen zeggen in Hoogeveen; echter was ik gehouden de verschillende standpunten - minderheids- en meerderheids- van de K.C. Haarlem te verwoorden. Dat verschil van mening zou de lang gevoerde discussie op waardige wijze hebben afgesloten. Nu er door de partijraad is gekozen voor de formulering, dat het geen beletsel behoeft te zijn bestaat de mogelijkheid dat de discussie opnieuw gevoerd kan worden. Is er ruimte voor enige zelfkritiek in de AR? Dan moeten wij ons afvragen of wij de ondertitel Evangelische Volkspartij terecht gevoerd hebben. Wij hebben het Evangelie eerder gebruikt als pretentie dan als een

uitnodiging aan anderen. Uit onze statuten blijkt, dat het ons ging om gelijk gerichte mensen. Niet om de brekebeentjes in het geloof. Wie het geloof der vaders niet bezat mocht wel op ons stemmen maar niet actief meedoen. Dit is wellicht de voornaamste reden, dat de AR een overwegend calvinistische beweging gebleven is.

## Nieuw reveil

Het heeft mij dikwijls verbaasd, dat velen uwer de gave bezitten met enkele priemende vragen de vele verschijningsvormen van het calvinisme te classificeren in: Bonders, Vrijgemaakten, Chr. Gereformeerden, Hersteld, Verbranders etc. Enkelen zijn hierin zo bedreven, dat men zelfs een onderverdeling kan maken in landstroken. Tussen bijv. Friesland en Zeeland zouden subtiele verschillen zijn aan te duiden. Ik spreek uit ervaring als ik constateer, dat het enige moeite kost door u te worden geaccepteerd als geen der categorieën op jezelf van toepassing is. Wellicht kijkt u onbewust met rönigen-ogen naar uw geestverwanten in KVP en CHU. Of zijn we beducht dat het knusse en eigene van de besloten kring verloren dreigt te gaan. De echte ontmoeting met geestverwanten uit meerdere geloofsgemeenschappen zal ons geestelijk verrijken en kunnen

medewerken aan een nieuw geestelijk reveil. Niet het isolement en terugzinken maar de soberheid in eigen kring. Laat het volmondig ja voor het CDA van ons uitgaan naar KVP en CHU. Het eigene en onze geestelijke bagage nemen we mee in het CDA. Laten we daartoe de moed en de bezieling vinden.

Haarlem P. J. Sikna  
(december 1975).

## Holwerda-Zonen

DOKKUM LELYSTAD  
0 5192-2292-2580 0 3200-1400 en 1600

Alle transporten  
BINNEN- EN BUITENLAND  
SPECIAAL  
VERHUIZINGEN  
Meubeltransporten

NEDERLANDSE  
GEDACHTENWEEKBLAD VAN DE A.R.P.  
EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mev. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer H. W. van den Brink, D. Corporaal dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuyperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementenprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A.R. Partijstichting te 's-Gravenhage  
Studentenjongeren abonnement f 7,50 per half jaar. Losse verkoop f 0,85  
Advertentie-exploitatie: 020-24.91.12.

# CDAktueel

## FEITEN EN MENINGEN

### CHRISTEN DEMOCRATISCH APPEL



P. J. Rijpstra, de man achter de actie: „wij horen bij elkaar”.

### Redactieteam CDaktueel

G. van den Berg  
dra. C. Bremmer  
F. J. van der Heijden  
mr. J. B. A. Hoyink  
Wm. C. de Kruijff  
H. Lokkerbol  
mr. C. van der Wetering

## Uit reacties blijkt sterke roep van gewone kiezer om christen-democratische politiek gestalte te geven

Over een actie voor het C.D.A., waarop uit het hele land in enkele weken tijd tienduizenden adhesiebetuigingen, volgden, mag men niet gering denken. Temeer daar de positieve reacties zich niet beperken tot de partijkaders van de drie christendemocratische partijen maar zich ook uitstrekken tot onze politieke tegenstanders en tot de zogenaamde politiek ongeïnteresseerden. Reden waarom een van onze redacteuren een vraaggesprek had met de landelijke coördinator van de actie „Wij horen bij elkaar”, de heer P. J. Rijpstra, tevens fractievoorzitter van het C.D.A. in de gemeenteraad van Haarlemmermeer.

### Ontstaan actie

Hoe is de actie ontstaan? In 1975 hebben een aantal gebeurtenissen de totstandkoming van het C.D.A. niet bepaald bevorderd. Toen ik met een tweetal Wethouders eind

november op het Raadhuis te Hoofddorp hierover zat te filosoferen, kwamen wij tot de conclusie dat dit zo niet verder kon. Wij besloten tot actie en hebben ons eerst tot de fracties van gemeenteraden en de provinciale staten gericht. De reacties waren oversteepend in aantal en verheugend van inhoud. Het was duidelijk dat wij verder moesten. In korte tijd zijn wij tot landelijk overleg gekomen met veel contactpersonen. Ons eerste doel was, voor de Unieraad van de C.H.U. en de partijraad van de A.R.P., die beiden op 13 december plaats vonden voldoende stimulans te geven om tot positieve besluitvorming te komen. Wij hebben dit doel bereikt.

### Grondslag

Hoe denkt U over het open karakter van het C.D.A., de zogenaamde grondslag-discussie?

Men mag niet gering denken over de moeilijke weg die wij met zijn allen moeten afleggen naar de eenheid. Wij moeten vanuit onze godsdienstige bunkers tevoorschijn komen, ieder moet zijn eigen inbreng kunnen geven. Het is ook duidelijk dat na de vele jaren van godsdienstige tegenstellingen van tijd tot tijd nu ook nog contactstoornissen ontstaan. Wat zeer opvallend is, is wel

het grote verschil in taalgebruik. Het C.D.A. moet wel politiek bedrijven vanuit het evangelie. Toch vind ik, dat als men zich op het politieke programma kan verenigen, er geen beperking mag worden gesteld ten aanzien van de deelname in het C.D.A. Dit geldt ook voor de vertegenwoordigende functies. Men zal toch van geval tot geval moeten nagaan of iemand die kwaliteiten bezit die nodig zijn voor zijn verkiezing. Dit is een toets aan de hand van een veelheid aan criteria, waarbij de totaliteit bepalend is. Voor de A.R.P. is dit een moeilijk punt. Op zichzelf vind ik dat niet erg. Wij worden op deze manier gedwongen om ons voortdurend te bezinnen op onze grondslag. Ik hoop dat de K.V.P. hiervoor begrip kan opbrengen.

### Politieke eenwording

Van de politieke eenwording blijkt in de Tweede Kamer nog niet zo veel. Is dit geen belemmering om het op korte termijn eens te worden?

In dit verband vind ik de uitspraak van de partijvoorzitter van de C.H.U. zeer bemoedigend. Hij stelde op de Unieraad van 13 december j.l. dat „de politieke profilering van het C.D.A. gesteld moet worden boven het eigen profiel van de C.H.U.”. De Fractievoorzitter heeft de opdracht meegekregen hieraan mee te werken. Ik merk wel op dat wij aan iets nieuws moeten werken en geen restauratie van de bestaande partijen mogen nastreven. Het programma van het C.D.A. moet ons allen bezielen. Hierin heb ik wel vertrouwen.

### VVD

Het politieke credo van het C.D.A. richt zich op de solidariteitsgedachte met de zwakkeren in de samenleving, dan is een kabinetformatie met de V.V.D. niet het eerste waar men aan denkt. Ziet U hierin geen struikelblok? Duidelijk niet. De huidige politieke

### Oud-premier De Jong CDA-Uithoorn

Op donderdag 29 januari 1976 ledenvergadering van het pl. CDA. Deze vergadering zal worden gehouden in de glazen zaal van de sporthal „De Scheg” te Uithoorn, aanvangende te 19.30 uur. Oud-premier P. J. S. de Jong zal op die vergadering aanwezig zijn en het thema: „Algemene Politieke Situatie CDA” inleiden. Daarna gelegenheid daarover van gedachten te wisselen. Ook uw huisgenoten zijn op deze vergadering van harte welkom.

### CDA-Almelo

Drs. W. van den Bos Czn. wetenschappelijk medewerker aan de Dr. Abraham Kuypersstichting te Den Haag en een der rapporteurs van het CDA-rapport over de „grondpolitiek” heeft zich bereid verklaard op vrijdag 23 januari 1976 te spreken over „Grondpolitiek in CDA-perspectief”. De heer J. H. Holsbrink heeft zich bereid verklaard als gespreksleider op te treden. De avond wordt gehouden in het

constellatie is niet bevorderlijk voor de samenwerking tussen de christendemocratische kamerfracties. Men zal voor de verkiezingen geen bindende afspraken met andere partijen mogen maken. Ik dacht dat binnen het C.D.A. niemand moeite heeft met deze stelling. De eventuele voorkeuren zullen uit de verschillende programma's wel blijken. Wij zullen onze eigen voorwaarden bij de formatie dienen te stellen. Ook hangt er veel af van de bij de formatie betrokken personen. De afloop van die besprekingen staat derhalve niet bij voorbaat vast. Ik wil een tijdelijke oppositierol voor het C.D.A. niet zonder meer uitsluiten. Ons gezamenlijk programma waarvan naar ik hoop een nieuwe bezieling zal uitgaan is maatgevend en niet de wens van een van de individuele partners.

### Geloofwaardigheid

Acht U het tot stand komen van de ene C.D.A.-lijst bij de eerstkomende kamerverkiezingen essentieel voor onze geloofwaardigheid? Mede essentieel. Ik sta volledig achter dit streven. Wij hebben geen tijd meer te verliezen: „de velden zijn wit om te oogsten”. De reacties aan de basis hebben duidelijk gemaakt dat grote groepen kiezers dit wensen. Als de drie partijen elkaar niet weten te vinden dan zal het C.D.A. buiten de partijkaders en de partijorganisaties om, tot stand

komen. Overigens heb ik er alle vertrouwen in dat men elkaar vindt, ook wat betreft de ene C.D.A.-lijst, zekerheid heb ik hierover niet. Ik hoop — en doe daartoe een dringend beroep — dat de partijraad van de K.V.P. op 31 januari a.s. hiertoe een belangrijke bijdrage zal leveren, door zich „en bloc” te voegen in het CDA.

### Vertrouwen

Wat zijn de toekomstplannen van de actievoerders? Dat hangt van de verdere ontwikkelingen af. Als het C.D.A. zich in positieve zin ontwikkelt dan zijn verdere acties naast onze constante begeleiding niet nodig. Als er onverhoopt ongewenste ontwikkelingen ontstaan dan zullen wij onze actie sterk opvoeren en uitbreiden. Een grote landelijke manifestatie zal dan nodig zijn. 1976 wordt naar mijn mening het jaar van de waarheid. Uit de duizenden reacties die wij uit alle provincies hebben gekregen blijkt de sterke roep van de gewone kiezer om de christen-democratische politiek in ons land gestalte te geven. Het is mijn vaste overtuiging dat daar niemand om heen kan. Ik verwacht dat wij, mits wij voldoende vertrouwen hebben in elkaar, onze krachten in het C.D.A. tijdig zullen bundelen.

J. Dzsingisz Gabor

bijbehorende vragen uitgegeven. Overal in het land worden met behulp van deze vier lessen discussieavonden gehouden waarbij van en door diverse politieke stromingen de standpunten worden uitgedragen over Landschapsparken, Stadsvernieuwing, Inkomenspolitiek en Ontwikkelingssamenwerking. Vaak wordt een beroep gedaan op christen democratische vrouwen en mannen op de bijeenkomsten in forums zitting te nemen.

Alhoewel bij de vragen over bovengenoemde onderwerpen een toelichting is verstrekt hebben de wetenschappelijke instituten van de CDA-partijen (ARP, CHU en KVP) zoals alweer gebruikelijk suggesties voor de beantwoording van die vragen op een rijtje gezet en dit is thans speciaal voor forumleden en discussieleidsters beschikbaar gesteld.

De suggesties voor de beantwoording van de vragen kunt u verkrijgen bij de Stichting Kader- en Vormingswerk van de CHU, Wassenaarseweg 7, Den Haag.

## C.D.A.-studiedag

### „ONVOLLEDIG GEZIN”

Donderdag 26 februari 1976 in de Utrechtse Jaarbeurs.

De Stichtingen kader- en vormingswerk van A.R.P., C.H.U. en K.V.P. organiseren in samenwerking met het C.D.A.-Vrouwenberaad op donderdag 26 februari a.s. een studiedag met als thema: „Het onvolledige gezin”

Basis-stuk is het t.g.v. het Internationaal Jaar van de Vrouw gepubliceerde rapport „Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”.

Aanvang: 10.00 uur Sluiting: 16.00 uur.

Inleiders:

- mevr. drs. M. Pastoor-Koopman (plaats van het gezin in de samenleving)
- mevr. mr. A. H. S. M. Lückers-Bergmans, Tweede Kamerlid (juridische aspecten)
- mevr. C. M. P. Cornelissen, Tweede Kamerlid (sociale aspecten)
- Tenslotte wordt ook een inleiding gehouden over het financiële aspect.

Aanmelding voor deze studiedag geschiedt door overmaking van de deelnemerskosten ad f 10,- (incl. lunch en consumpties op de studiedag) op gironummer 3 7 9 3 3 3 t.n.v. Alg. Penn. K.V.P., Mauritskade 25, Den Haag, onder vermelding van „Studiedag Onvolledig Gezin”. Sluitingsdatum: 13-2-1976. Reiskosten boven de f 5,- kunnen worden vergoed. (Na aanmelding ontvangt men de konferentiestukken)

N.B. Wilt u op de overschrijving vermelden of u al in het bezit bent van de brochure „Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”?

# Feiten en meningen uit het land

## Assen: Samenwerking gaat verder

1. Ten behoeve van de gemeenteraadsverkiezingen in 1974 werd door de ARP, CHU en KVP in Assen voor de jaren 1974 - 1978 een gezamenlijk gemeenteprogram opgesteld, en één kandidatenlijst ingediend. Het resultaat van de acties was een stembusuitslag van 6 raadsleden. Het totaal aantal raadsleden in Assen bedraagt 27. Op basis van een beleidsprogram werd een afspiegelingscollege gekozen uit de fracties van het CDA, de PvdA en de VVD. Voor het CDA treedt op als wethouder de heer J. Mulder. Fractievoorzitster is de heer W. Heerspink. De plaatselijke samenwerking in CDA-verband is ook na de raadsverkiezing verder gegaan. De besturen van de kiesverenigingen besloten over te gaan tot de oprichting van het CDA-overlegorgaan. Deze stuurgroep is samengesteld uit de voorzitters en de secretarissen (of hun plaatsvervangers) van de kiesverenigingen. Dit sextet is aangevuld met mevrouw W. Schuiling, Maria in Campislaan 175, Assen, die het secretariaat vervult. De CDA-achterban is ook actief bij de gang van zaken betrokken, doordat er een aantal studietoelagen zijn samengesteld. Deze groepen dienen vooral ter ondersteuning van de raadsfractie.



De voorzitters mr. E.J. Lutgert

### Kruisinga

2. Alle politieke bijeenkomsten worden gezamenlijk gehouden: over het gemeentelijk wel en wee en het optreden van onze CDA-fractie, over het doen en laten van het provinciaal bestuur en het aandeel van de CDA-vertegenwoordigers in Provinciale en Gedeputeerde Staten en last but not least over de landspolitiek, met als spreker de heer Kruisinga. Voorts worden, in samenwerking met andere politieke groeperingen, activiteiten ontwikkeld zoals Chili- en Angola-avonden. De besturen van de drie deelnemende partijen hebben gezamenlijk bestudeerd en besproken: „Plichten en Perspectieven”, aanzet voor een profielschets van het CDA.

## Nieuwerkerk aan de IJssel: eigen koers

Nieuwerkerk a/d IJssel heeft ca. 11.000 inwoners. De samenstelling van de raad is als volgt: 5 CDA, 4 PvdA, 4 VVD en 2 SGP.

1. Organisatorisch vormen de besturen van de ARP, CHU en KVP tezamen het CDA-kontakt Nieuwerkerk a/d IJssel. Het dagelijks bestuur plant o.a. de gezamenlijke activiteiten en vergaderingen, verzorgt propaganda, behartigt de CDA-financiën en is vertegenwoordigd in het CDA-fractie-beraad. Met de CDA-raadsfractie - 5 man, van wie 1 wethouder - bestaat een uitstekende samenwerking.

### Open CDA-avond

2. Een CDA-bulletin wordt elke 2 maanden huis aan huis verspreid. Het maandelijks CDA-sprekuren dat wordt gehouden door

onze raadsleden voorziet in een behoefte. In 1976 willen wij deze vormen van dienstverlening bestemd voor alle plaatsgenoten voortzetten en zo mogelijk uitbreiden.

In het voorjaar wordt een open CDA-avond gehouden; deze zal mogelijk in het kader staan van hulpverlening aan de nabije-naaste.

### Teameest

3. In 1976 moet samenwerking in één CDA-fractie verwerkelijk worden. Deze moet leiden tot een duidelijker eenheid. Wie dan nog wil touwtrekken moet maar gaan fietsen. Kandidaat volksvertegenwoordigers zouden voortaan aanbevolen en gekozen moeten worden mede om hun teameest. Het CDA zal hierdoor ook een duidelijker gezicht krijgen. Vooral wanneer beginselen verkiezingsprogramma's met eenvoudige woorden inhaken op de zorgen, vreugden en verantwoordelijkheden van vandaag. Een belichting vanuit het Evangelie moet

## Vragen aan gemeentelijke CDA-verbanden

De redactie van CDAktueel heeft de voorzitters van het (plaatselijk) CDA in een aantal grotere en kleinere gemeenten drie vragen voorgelegd. Op bijgaande pagina's worden ontvangen antwoorden afgedrukt. De vragen luiden:  
1. Hoe ver is het CDA

organisatorisch in Uw gemeente gevorderd?  
2. Welke activiteiten zijn van het CDA in Uw gemeente op korte termijn te verwachten?  
3. Aan de komende Tweede-Kamerverkiezingen neemt het CDA deel. Waarop dient naar

Uw mening het CDA in de verkiezingscampagne de nadruk te leggen?  
De redactie van CDAktueel heeft in enkele gevallen gebruik gemaakt van haar recht ontvangen antwoorden in te korten, in verband met de beperkte plaatsruimte.

### Minderheidsgroepen

De nadruk van het programma van het CDA voor de komende verkiezing voor de Tweede Kamer zal moeten liggen op:

- verminderen misdadigheid en vergroten persoonlijke veiligheid en vrijheid; ook van politieke tegenstanders;
- openen gesprek en ontwikkelen samenwerking met minderheidsgroepen zoals Zuid-Molukkers, Surinamers en gastarbeiders;
- bevorderen werkgelegenheid;
- schoner maken milieu, lucht en water;
- zorgen dat er steeds voldoende energiebronnen en grondstoffen zijn;
- bevorderen begrip, samenwerking en vrede tussen mensen en landen;
- zorgen voor goede woningen in een prettige omgeving voor iedereen;
- afremmen van geldontwaarding.

De voorzitters mr. E.J. Lutgert  
mr. B.J. Vreugdenhil  
J.A. van Weiden

## CDA-Pijnacker: menselijke vrijheid

1. In Pijnacker is de samenwerking gevorderd; één CDA-bestuur (6 leden), én fractie (7 zetels van de 17, incl. 1 van de 2 wethouders); CHU- en AR-kiesverenigingen functioneren nog, maar met duidelijke gerichtheid op CDA-verband; goed contact van bestuur met fractie en leden (veleerlei gemeenschappelijke avondbijeenkomsten); fractie treedt op als echte eenheid en geniet waardering van andere fracties (VVD is coalitiegenoot).

Duidelijke redenen waarom het goed gaat: veel geleerd van ervaring in CCP-verband (1969-'73); ons bestuur heeft de „moeilijke” vragen, die nu op topniveau spelen, direct in '72 bij „de drie” op tafel gelegd en duidelijkheid geëist, waarop unaniem is geantwoord; misschien zijn we in 't westen al veel langer op samenwerking aangewezen; partijvorming op christelijke grondslag ligt voor de gemeentelijke politiek gemakkelijker (kwesies als abortus, onderwijs e.d. spelen bij ons - nog - niet zozeer); in onze CDA zijn alle groeperingen uit onze gemeente vertegenwoordigd (werknemers en gevers, middenstanders, tuinders en agrariërs, ambtenaren); bestuur en fractie zijn alert en actief. Tenslotte: in een kleine gemeente (ca. 16.000 inw.) zijn nog menselijke relaties te leggen en te onderhouden.

### Activiteiten

2. Bestuur: in februari discussieavond over economische situatie en verhoudingen, later een (tweede) bezinningsavond over grondslag, najaar bespreking over begroting e.a. punten uit de gemeentepolitiek. Daarnaast de voortdurende contacten en ontmoetingen in onze werkgroepen en commissies. Fractie: grondpolitiek, onderwijs, subsidiebeleid plaatselijke verenigingen en instellingen, wonen-welzijn vooral m.b.t. de „Hofpleinspoorlijn” als door Den Haag gedachte bouwlocatie (voor



Dr. E. Th. Nollen, voorz. CDA-Pijnacker.

Pijnacker 4 cirkels getrokken van elk 10.000 woningen), de stijgende economische belasting van tuinders waardoor de werkgelegenheid in gevaar komt, de gevolgen van het ontbreken van aangepaste werkgelegenheid, slechte woonmogelijkheden annex moeilijkheden bij aantrekken van functionarissen (onderwijzers, tandartsen e.d.).

### Nieuwe levensstijl

3. Nadruk op wezenlijke zaken en dan wel eerlijk en begrijpelijk. Ik noem: werkloosheid met de 2 sociale aspecten: alternatieven voor werklozen, m.n. stimuleren van creativiteit én opwekking van respect bij de nog werkenden voor de gedwongen werklozen; probleem „onthemden” (van Surinamer tot Turk), inclusief het ontstellend gebrek aan informatie in de landen van herkomst en de begeleiding in Nederland. Dit is een direct mogelijke vorm van „ontwikkelingshulp”: deze mensen zó opnemen, dat ze ons „straks” graag komen helpen als we na 2000 sterke veroudering hebben (bejaardenopvang!) en gebrek aan jongere mankracht. Hierin zit ook een stuk bezinning op de nieuwe levensstijl. Benadrukking van de wezenlijke menselijke vrijheid. Tenslotte pleit ik voor hulp aan de echtparen in Oost-Duitsland, aan wie na een vluchtiging de kinderen door de staat worden ohtnomen en ter adoptie gegeven aan „goede” landgenoten.

## Rosmalen: Succes

1. In december 1974 is in Rosmalen een CDA-verband tot stand gekomen, en werd besloten om als CDA aan de volgende gemeenteraads-verkiezingen deel te nemen. Momenteel is geen van de drie CDA-partijen in de raad vertegenwoordigd. Er zitten vijf groeperingen in de raad die geen binding hebben met een landelijke politieke partij.

### Enthusiasme

2. Met deze groeperingen gaat het bestuur van het CDA-verband binnenkort contacten leggen om te proberen daar zoveel mogelijk medewerking te krijgen voor een CDA-fractie in de volgende gemeenteraad. De werkgroep-activiteit van de KVP



L. Buis, voorzitter CDA-Rosmalen

functioneert in CDA-verband en vergadert regelmatig. De enthousiaste voorzitter van de werkgroep, J. Hauptmeyer, heeft bij de nieuwe start in november alle leden van de CDA-partijen

schriftelijk én telefonisch uitgenodigd deel te nemen, en met succes. Verder zullen in dit jaar enkele thema-avonden gehouden worden. Op 5 februari zal het Tweede Kamerlid P. van Zeil als spreker optreden.

### Helder program

3. Bij de verkiezingscampagne zal het CDA een aansprekend appél moeten doen vanuit zijn uitgangspunten, en daarnaast uiteraard een realistisch en helder politiek program moeten presenteren. Dat appél moet zich mijns inziens richten op persoonlijke verantwoordelijkheid en solidariteit, op leders verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling en ontplooiing, niet alleen van zichzelf, maar ook van de samenleving.

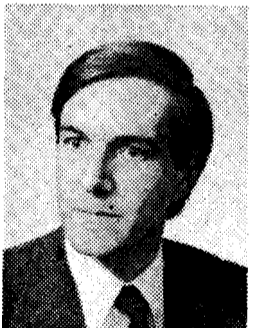
## Middelbeers: verdieping

De oprichting van het CDA-samenwerkingsverband in Middelbeers is ongetwijfeld vrijwel analoog verlopen als in vele andere kleine gemeenten, waar van functionerende afdelingen geen sprake meer was.

Een aantal enthousiaste mensen (15) werd vanuit een eerste oriënterende vergadering, waarbij alle maatschappelijke verenigingen door meerdere bestuursleden vertegenwoordigd waren, belast met de voorbereiding. Aangezien wij geen eigen gemeenteraadsfractie hadden (er zijn uitsluitend plaatselijke groeperingen in de gemeenteraad vertegenwoordigd) en er ook geen aanleiding was die bestaande situatie te beïnvloeden, hebben wij voor de volgende opbouwactiviteiten gekozen:  
- Vier maal per jaar een vergadering/bijeenkomst waarop met vooraanstaande christen-democraten over gerichte, actuele onderwerpen wordt gesproken. De grootste opkomst was 650 personen.  
- een driemaandelijkse plaatselijk informatieblad waarin nadere toelichting wordt gegeven op CDA-standpunten/opinievorming (zowel landelijk als provinciaal).  
- discussiegroepen die zich op actuele vraagstukken gaan richten.  
- het betrekken van leden bij bestuurlijke zaken van het CDA buiten de gemeente.

### Ontmoeting christenen

In korte tijd blijkt het mogelijk een actief samenwerkingsverband op te bouwen met tientallen nieuwe leden (totaal nu ongeveer 250 leden).



A. H. A. Veenhof.

De ontmoeting met elkaar en het proces naar eenheid hebben ook bij ons een stuk verdieping gebracht waardoor onze christen-democratische idealen weer meer zichtbaar werden. Niet het getal, maar deze verdieping heeft het elan teruggebracht.

Met grote zorg hebben wij dan ook de verwickelingen met betrekking tot de resterende „hypotheek” gevolgd. Verheugd en met enthousiasme hebben wij ons direkt achter de grote actie „WIJ HOREN BIJ ELKAAR” geschaard, omdat wij menen op die wijze het beste kenbaar te maken dat ook naar onze mening die ene lijst bij de komende kamerverkiezingen een levensvoorwaarde is geworden. Bij die verkiezingen zal het CDA zijn hoofdlijnen van visie en beleid nadrukkelijk moeten presenteren. Het CDA mag de actualiteit niet verwaarlozen, maar moet daarnaast zijn visie op grote maatschappelijke vraagstukken helder formuleren en nadrukkelijk presenteren. Juist daarin kan het zijn eigen weg tonen.

## Oosterhout (NB): Samenwerking sedert 1970

Voor wat betreft de Brabantse gemeente Oosterhout bestaat er al sedert 1970 een hechte samenwerking tussen de drie christelijke partijen die vooral in de gemeenteraadsfractie tot uitdrukking kwam in de Katholiek Protestantse Combinatie (K.P.C.). Op 12 juni 1975 werd de C.D.A.-afdeling in Oosterhout een feit, waarna in de raadsvergadering van 24 juni 1975 de K.P.C.-fractie haar naam wijzigde in C.D.A.-gemeenschapsfractie.

### Ledenwerving

2. Het C.D.A. afdelingsbestuur wil op korte termijn het volgende trachten te realiseren:

- ledenwerving;
- het vormen van werkgroepen, waarop leden van de fractie een beroep kunnen doen;
- het houden van een forumavond over het komplan Oosterhout;
- het vormen van een C.D.A.-jongerengroep;
- het samenstellen van een „C.D.A.-Informatiegids Oosterhout”;
- op wat langere termijn bezinning op de komende Kamer- en Gemeenteraadsverkiezingen.

### Indamming inflatie

3. Naar mijn mening zal het C.D.A. in de eerstvolgende verkiezingscampagne de nadruk moeten leggen op de volgende punten:

- terugdringing werkloosheid, herstel economische groei en indamming inflatie;
- waarborgen vrijheid van onderwijs;



H. Kalthoff, Voorzitter afdelingsbestuur C.D.A.

- garanderen nakomen Nato-verplichtingen;
- de voorkeur uitspreken voor bedrijven van politiek vanuit een geloofsbelijdenis;
- bezinning op relatie vervoert en welzijn voor alle mensen.

# Feiten en meningen uit het land

## Bocholtz: van de grond

1) Organisatorisch is het CDA-Bocholtz van de grond. Aan gemeentepolitiek doen we in principe niet mee. Een plaatselijke CDA-fractie zou de verhoudingen erg vertroebelen.

Problemen van plaatselijke en regionale aard zullen we echter bij de betreffende instanties aan de orde stellen.

### Ledenwerving

2) De ledenwerving staat centraal. Dit is het moeilijkste punt. Een extra handicap zijn de moeilijkheden in de CDA-top. De ledenwerving dient onzes inziens nu meer plaats te vinden in de persoonlijke benadering, eventueel de vorming van kleine gespreksgroepen. Vooral dient men zelf beslagen ten ijs te komen, bestudering van CDA brochures en Politiek Overzicht vormen hierbij een belangrijke handleiding. Op het programma staat nu een discussie over de brochure „Plichten en Perspectieven” uitgegeven door het CDA.

### Tactische wapens

3) Het CDA dient zich pragmatisch, geheel eigentijds, niet met een overladen



Lucas Vaessen, voorzitter CDA Bocholtz

programma in de verkiezingsstrijd te werpen.

Niet het keerpunt van de linkse drie, maar de nieuwe aanpak van het CDA tijdens de algemene beschouwingen vormen een duidelijk keerpunt in de aanpak van de inflatiebestrijding, de werkloosheidsbestrijding, de bestrijding van de overheidsuitgaven. Een verkiezingsprogramma moet duidelijk maken waar het geld vandaan moet komen om de uitgaven te dekken. Onze tactische wapens moeten zijn: totale inzet van alles en iedereen die zich CDA noemen en de kiezer duidelijk maken, dat de VVD een nog slechtere oppositie voert dan de PvdA onder Biesheuvel en De Jong.

## Smallerland: zorg over geweld.

In Smallerland is tot dit moment nog geen officieel CDA-bestuur in functie. Wel is er een door de drie partijen ingestelde commissie die bestaat uit 2 bestuursleden van elke partij. Deze commissie coördineert de CDA-activiteiten en heeft ook het initiatief genomen om een federatiebestuur te gaan vormen. Van deze commissie ben ik voorzitter.

### Reeds 15 jaar

De christen-democratische samenwerking in de gemeente Smallerland bestaat reeds 15 jaar in de vorm van één fractie in de gemeenteraad. Dat deze christen-democratische fractie een faktor van betekenis is in onze gemeente, blijkt wel uit haar grootte: 11 zetels van de in totaal 27, waaronder 2 wethouders. De verdere organisatorische uitbouw van het CDA in Smallerland zal binnenkort plaatsvinden. ARP, CHU en KVP hebben juist dezer dagen de statuten van een gemeentelijk samenwerkingsverband goedgekeurd. Er wordt een



J. Roukema, Drachten

federatiebestuur gevormd uit vier vertegenwoordigers van iedere partij. Een reeds bestaande vorm van samenwerking is het raadsadviescollege. Zij brengen op verzoek van de gemeenteraadsfractie (of van één der afzonderlijke leden) advies uit over kwesties die een bepaalde deskundigheid vereisen. **Chr. waarden** Bij de komende Tweede Kamerverkiezingen zal het CDA zich vooral moeten richten op het bewaren van de christelijke waarden en de democratie in de samenleving. De

overheid moet de persoonlijke vrijheid en veiligheid beschermen. Terecht maken velen zich zorgen over de toename van geweld. De democratie wordt ernstig bedreigd door groepen in de samenleving die uitsluitend eigen groepsbelangen zien en verdedigen.

Democratisch tot stand gekomen wetten moeten worden nageleefd. Het zijn de door de gemeenschap zelf afgesproken gedragsregels. Het CDA zal een slagvaardiger aanpassen van bestaande wetten in een veranderende samenleving moeten nastreven.

Dit om te voorkomen dat de overheid oogluikend toe moet staan dat bepaalde spelregels worden ontboden of ondergraven.

Het CDA dient verder de „C” in haar naam te onderstrepen door:

- haar zorg voor het zwakke in de samenleving
- onderwijs – welzijnszorg – gezondheidszorg
- haar bijdrage aan „het op weg zijn naar een verantwoordelijke maatschappij”
- haar bereidheid tot regeringsverantwoordelijkheid in samenwerking met werkelijk democratische partijen.

## Groningen: CDA heeft een duidelijke plaats

1. Wat betreft de organisatorische kant van het CDA in de gemeente Groningen het volgende:

Op 13 november 1973 werd het CDA in de gemeente Groningen geboren. De

opzet is toen zó geworden, dat het CDA-bestuur een federatie vormde van en uit de besturen van ARP, CHU en KVP-afdelingen in de gemeente Groningen. Met de besturen van de ARP, CHU en KVP hier in de stad is ondertussen afgesproken, dat alle activiteiten die de gemeente Groningen betreffen, door het CDA-federatiebestuur kunnen worden behartigd. In de algemene ledenvergadering van 25 november 1975 is deze federatie van besturen omgevormd tot een federatie van leden.

In deze vergadering is het door het landelijk secretariaat opgestelde model-reglement, enigszins aangepast aan de situatie ter plaatse, aangenomen. Ook is er toen een nieuwe voorzitter gekozen en 11 bestuursleden. Ook een rechtstreeks CDA-lid is thans in dit bestuur vertegenwoordigd. Tussen de verschillende organisaties en politieke partijen in de gemeente Groningen heeft het CDA zich al een duidelijke plaats verworven, niet in het minst door onze fractie in de gemeenteraad, die zich ook onder de drie bekende letters het CDA presenteert.

### „Periodiek”

2. Met betrekking tot de activiteiten van het CDA in onze gemeente trachten wij



D. A. Hollenga, secretaris.

steeds meer bekendheid te geven aan het CDA, o.a. door het uitgeven van een periodiek het „CDA-nieuws”. De eerste opzet is om dit winterhalfjaar 4 exemplaren uit te geven. Reeds 2 exemplaren zijn er verschenen. Zodra het CDA landelijk een iets grotere eensgezindheid heeft is het ook gemakkelijker om aan ledenwerving te doen. Bovendien zal het CDA in de gemeente Groningen zich daár laten horen en vertegenwoordigen waar zulks nodig, nuttig en gewenst is. 3. Aangezien er net een bestuurswisseling heeft plaatsgevonden kan ik hier op dit moment geen mening over geven.

## Amersfoort: nooit spijt.

1. Enige maanden geleden hebben de drie plaatselijke politieke partijen t.w. KVP, ARP, en CHU door het aannemen in de onderscheidene ledenvergaderingen van die partijen van het Algemeen Reglement voor het CDA besloten tot het CDA-verband. Bij de begrotingsbehandeling voor 1976 in de gemeenteraad is het CDA (een der grootste fracties) voor het eerst in de openbaarheid gekomen. Reeds eerder met name plus minus 7 jaar geleden werd al samengewerkt onder de naam (S)amenwerkende (C)hristelijke (V)olks (P)artijen. Onder deze naam werd ook aan de gemeenteraadsverkiezingen deelgenomen. Van deze samenwerking in SCVP-verband hebben de partijen nooit spijt gehad; in tegendeel zij zijn alleen maar verheugd, dat men elkaar heeft weten te vinden.

### Activiteiten

2. Op korte termijn zijn van het CDA de volgende activiteiten te verwachten: ■ het houden van spreekuren en vergaderingen in de diverse wijken van de stad, waar burgers terecht kunnen met hun wensen en vragen;



W. Th. Vernhout, voorzitter CDA Amersfoort

■ het installeren van een aantal commissies t.w. ruimtelijke ordening, onderwijs, financiën en programma, ten einde de fractie in de gemeenteraad desgevraagd van advies te dienen.

### Lijsttrekker

3. In de verkiezingscampagne zal door het CDA o.a. de nadruk dienen te worden gelegd op: ■ de lijsttrekker (te denken is hierbij aan Prof. Steenkamp); ■ de woningbouw; ■ de jeugd (vooruitstrevendheid mag hierbij niet uit het oog worden verloren).

## Warffum: duidelijkheid voor de kiezer

1. De laatste raadsverkiezing zijn wij als C.D.A. gestart en houden nu als C.D.A. onze vergaderingen van zowel de kiesvereniging als ook de fractievergaderingen.

2. Wij gaan door want we horen bij elkaar.

- Eén gezicht naar buiten.
  - Duidelijkheid voor de kiezer.
  - De herkenbaarheid aan de „C”.
- H. Zwerver

## Zeist: nieuw élan

Het C.D.A. in Zeist heeft drie voorzitters, die sinds 1973 een hecht team vormen. Het samengaan in de fractie van de Gemeenteraad sinds september 1974 en het samenwerken van de Kiesverenigingen, aarzelend en voorzichtig begonnen, hebben geleid tot een nieuw enthousiasme en versterkt élan. Ouderen en jongeren hebben nieuw zicht gekregen op de gemeenschappelijke politieke taak en mogelijkheden.

### Heilzame invloed

Met elkaar hebben wij de acties gevoerd voor de verkiezingen van Gemeenteraad en Provinciale Staten. Gemeenschappelijke vergaderingen worden georganiseerd en groeien soms uit tot complete happenings. Publikaties in de plaatselijke pers worden gecoördineerd. Studiegroepen komen van de grond. En wat het meest opvalt: in het College van B. en W. (twee van de vier wethouders) en in de Raad (tien van de eenendertig leden) heeft



Drs. Kieftenburg

## Boskoop: primair gemeente-politiek

1. Het CDA-Boskoop is als een federatie van de drie plaatselijke kiesverenigingen op 19 februari 1975 opgericht. Sedertdien is zij als enige politiek actief. De drie kiesverenigingen houden evenwel formeel hun zelfstandigheid, dit om het contact met de landelijke organisaties niet te verliezen. In de praktische politiek opereren in de gemeenteraad een protestants-christelijke fractie en een KVP-fractie. Gezamenlijk steunen beide fracties één wethouder. De fractievergaderingen worden altijd onder wisselend voorzitterschap, gezamenlijk gehouden. De afspraken liggen nu vast

het C.D.A., een duidelijke stem, als zingen de heren geen koekoekéézing. Wij willen zo samen voortgaan in het duidelijk besef, dat de toekomst kwaad zal zijn zonder de heilzame invloed van het geloof in Christus.

### Bereid veel te doen

Voor de komende Tweede Kamerverkiezingen zijn wij bereid veel te doen binnen een C.D.A.-verband, dat – en wij deelden dit begin december aan de hoofdbesturen van A.R.P., C.H.U. en K.V.P. reeds mee – in het politieke leven de doorwerking van het Evangelie van Christus in zijn eenheid in verscheidenheid naar beste kunnen en weten uitdraagt.

drs N. J. Kieftenburg K.V.P.  
prof. dr B. Krol A.R.P.  
drs A. de Vries C.H.U.



J. W. Stellingwerf, voorzitter CDA-Boskoop

om in 1978 met één CDA-lijst uit te komen. 2. Primair liggen de activiteiten op het vlak van de gemeentepolitiek. Er is een aantal ad hoc-werkgroepen dat in actuele kwesties de raadsleden adviseert. Op landelijk actuele CDA-problemen wordt gereageerd met discussieavonden en voorlichtingsbijeenkomsten. Het komende seizoen zal een meer wervend karakter hebben.

### Rechtvaardige samenleving

3. Bij de kamerverkiezingen dient het CDA een politiek alternatief te bieden tegenover een eventuele „progressieve” combinatie en tegenover een éenzijdige liberale benadering. Dit alternatief moet gebaseerd zijn op een maatschappijvisie die voortkomt uit ons christelijk geloof. Het essentiële daaruit is het streven naar een rechtvaardige maatschappij waarin elke groep of elk individu die in de verdrukking dreigt te raken of verdrukt wordt, tot zijn recht komt. Dit vereist een verantwoord en genuanceerd beleid. Eigen belangen of groepsbelangen staan niet op de voorgrond maar wél een rechtvaardige samenleving.

## Makkum: werkverband.

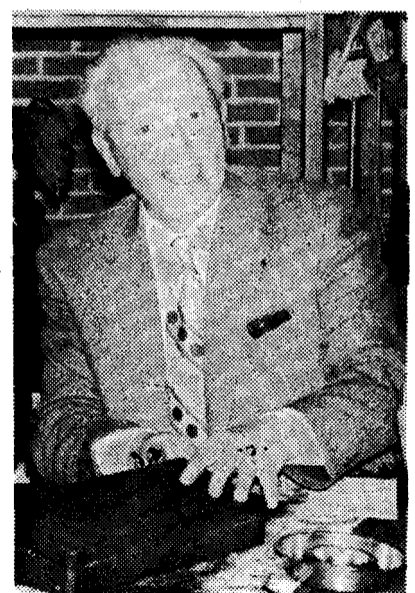
Antwoord 1.: In Wonseradeel is thans opgericht het Werkverband CDA Wonseradeel. Het bestuur bestaat momenteel uit 9 leden van iedere groepering 3. Verder zijn nog 3 zetels beschikbaar voor recht-streekse CDA-leden. Zodra er zich in onze gemeente 30 rechtstreekse leden hebben aangemeld kunnen die uit hun midden 3 leden voor ons bestuur aanwijzen. Momenteel is de procedurekwestie voor de volgende gemeenteraadsverkiezingen terug naar de oorspronkelijke gemeentelijke afdelingen van A.R., C.H.U. en K.V.P.

### Piet de Jong

2.: Wij hadden eerst drs. Van Leyenhorst en daarna in december j.l. de heer Piet de Jong als spreker in Wonseradeel. Het is de bedoeling drs Zijlstra van Drachten deze herfst uit te nodigen voor een spreekbeurt. Verdere activiteiten zullen waarschijnlijk bestaan in het oproepen van plaatselijke vergaderingen van het CDA. Verder hebben wij in overleg met onze Raadsfractie besloten om minstens een maal per 4 maanden gezamenlijk te vergaderen.

### Eenheid christenen

3.: Volgens mijn persoonlijke mening dient bij de volgende verkiezing voor de Tweede Kamer de nadruk te worden gelegd op het als een eenheid optreden van de gezamenlijke Christenen in Nederland met als basis de onderlinge liefde welke het evangelie ons voorhoudt.



J. F. H. M. Bergsma

Gezien de huidige ontwikkelingen vooral bij de grote onderwijsconcentraties is het beslist noodzakelijk dat wij als voorstanders van onderwijs op Christelijke basis een krachtige eenheid gaan vormen welke voldoende tegendruk kan geven tegen pogingen om het onderwijs te neutraliseren.



## Groningen: CDA zonder ophef of paniek

„Het CDA is er al in deze provincie, het functioneert in deze staten. Dat het er landelijk nog niet is, weten wij maar al te goed. Maar dat is voor ons geen reden om met de goede samenwerking in deze provincie op te houden. Voorlopig is er door het CDA in deze staten meer eensgezindheid gedemonstreerd dan door de zogenaamde progressieve partijen.”

Zo ongeveer heb ik het in december van vorig jaar bij de begrotingsbehandeling in de provinciale staten van Groningen gezegd. De voorzitter van de PvdA-fractie had namelijk gesuggereerd dat de landelijke ontwikkelingen rond het CDA wel eens funest zouden kunnen zijn voor de eensgezindheid die hij bij de CDA-fractie steeds weer kon constateren.

### Eensgezindheid

Die eensgezindheid in de CDA-statenfractie is één van de blijken dat er in Groningen de duidelijke wil is om wat van het CDA te maken. Dat komt maar niet zo uit de lucht vallen: het is gebaseerd op de jarenlange goede ervaringen met de samenwerking in fractieverband op provinciaal en gemeentelijk niveau. Eigenlijk zonder problemen kon dan ook in 1974 met het CDA worden gestart in de vorm van één

program, één lijst en natuurlijk ook één verkiezingsactie voor de provinciale staten. Toen zijn er o.a. kaderbijeenkomsten gehouden die voor de samenwerking erg belangrijk waren. Een groot aantal mensen uit de drie partijen hebben elkaar daar leren kennen; daar hebben wij ook met elkaar over het „waarom” van het CDA kunnen praten. Centraal stond daarbij het „ook in de politiek gehoorzaam willen zijn aan de Bijbel” zoals het in de inleiding van het provinciaal CDA-program is geformuleerd.

Het enthousiasme waarmee provinciaal voor de statenverkiezingen in 1974 werd gestart met het CDA heeft ook de samenwerking op gemeentelijk niveau verder gestimuleerd. Toch is er nog nauwelijks sprake van verregaande organisatorische samenwerking tussen plaatselijke kiesverenigingen resp. afdelingen, zoals in plaatsen als Groningen en Haren. Ook provinciaal is men nog niet verder dan een CDA in oprichting: voortzetting van het besturenoverleg zoals dat voor de statenverkiezingen van 1974 werd gevormd. De landelijke moeilijkheden zijn er mede oorzaak van dat het nog bij „in oprichting” is gebleven.

### Nodige nuchterheid

Wel worden die landelijke moeilijkheden door het bestuur van het CDA i.o met de nodige nuchterheid benaderd. Uiteraard spelen in Groningen ook verschillende motieven een rol bij de voorstanders van een CDA. Je hoort wel eens geluiden als:

„alleen samen kunnen wij het politieke hoofd boven water houden” of „wij moeten één front vormen tegen de macht van links”. Zulke pro-CDA-geluiden-uit-paniek zijn echter niet representatief en zij doen zeker geen recht aan het feit dat ARP, CHU en KVP in deze provincie al jarenlang de politieke samenwerking in praktijk brachten. Natuurlijk ondervindt het Groninger CDA i.o. de invloed van wat er landelijk in en tussen de KVP, de CHU en de ARP aan de hand is. Toch heeft men in het bestuur de mening van de antirevolutionairen over de relatie vertegenwoordigers-grondslag gerespecteerd; toch had men aan een actie als „Wij behoren bij elkaar” geen behoefte: men vindt dat de partijen landelijk t.a.v. de ene lijst de gemaakte afspraken na moeten komen. Ik dacht dat deze opstelling recht doet aan de moeilijkheden die er zijn, maar ook getuigt van een grote mate van vertrouwen in elkaars goede bedoelingen. En dat laatste moet toch minstens aanwezig zijn willen wij het CDA samen verder van de grond krijgen.

### Herkenbaar uitgangspunt

Wat daarvoor o.a. nodig is, is een politieke inhoud waarin het uitgangspunt herkenbaar is. Ook op provinciaal en gemeentelijk niveau moet christen-democratische politiek zó handen en voeten krijgen dat de C en de D tot hun recht komen. De samenbundeling van krachten uit ARP, CHU en KVP in CDA-verband om die politiek onder woorden te brengen en effectief te maken, is dacht ik de drijfveer voor de samenwerking in Groningen. De statenfractie heeft daarvoor al een aantal werkgroepen gevormd van provinciale deskundigen uit alle drie partijen; met enthousiasme wordt daarin samengewerkt en de fractie heeft er enorm veel profijt van.

### Staatssecretaris De Jong

Het bestuur van het provinciaal CDA i.o organiseerde onlangs een congres over een fundamentele CDA-benadering op beleidsterreinen als welzijn, ruimtelijke

## CDAktueel

### FETENEN MENINGEN

#### CHRISTEN DEMOCRATISCH APPEL

ordering en milieu. Uit de reacties van de deelnemers bleek wel dat het bij dat ene congres niet moet blijven. Dezelfde ervaring deed men op met een onderwijsconferentie die eerst alleen bedoeld zou zijn voor de ARP, maar de discussie o.a. met staatssecretaris De Jong over de Contourennota bleek in CDA-verband bijzonder waardevol. Ook de provinciale verenigingen van raads- en statenleden werken reeds in CDA-verband. Voor alle raadsleden van de drie partijen werden een aantal regionale bijeenkomsten georganiseerd over het ruimtelijke orderingsbeleid van de provincie. Zo wil men o.a. tot een betere coördinatie van de diverse fracties

komen, maar ook de raadsleden de mogelijkheid bieden tot een goede voorbereiding op de behandeling van diverse onderwerpen. In maart komt het onderwijs zo aan de orde (contourennota).

### Zonder ophef

Kortom: wat gezamenlijk kan worden gedaan, doet men in Groningen; al doende leert men elkaar beter kennen en zó groeit het CDA, zonder veel ophef, zonder veel paniek. Waarom? In de staten heb ik het voor de fractie zo gezegd: „Wij willen politiek bedrijven met de Bijbel als uitgangspunt. Dan moet het gaan om een rechtvaardige samenleving, om het zodanig inrichten van de samenleving dat revolutie van mens tegen mens als 't enigszins kan, wordt voorkomen. Over de menselijke mogelijkheden daartoe zijn wij op grond van de Bijbel niet zó optimistisch als liberalen en socialisten. Daarom kiezen wij voor een eigen politieke weg: het CDA.”



Staatssecretaris De Jong Ozn, van Onderwijs sprak onlangs voor CDA-Groningen.

## CDA in 1976

# Presidium CDA bezocht kamerkringen

Het jaar 1976 zal voor het CDA een uiterst belangrijk jaar worden. Het zal het jaar zijn, waarin de kroon moet worden gezet op het werken en zwoegen van de afgelopen jaren. Het moeilijke en moeizame proces van de christen-democratische eenwording nadert nu toch zijn voltooiing. Ondanks tegenslagen, ondanks veel scepticisme, ondanks een groot aantal handicaps. Dankzij het doorzettingsvermogen, de werkracht en het geduld van zovelen, niet in het minst ook aan de basis, dankzij vooral ook onze gemeenschappelijke politieke wil te komen tot een werkelijk gemeenschappelijke christen-democratische politiek in Nederland.

Maar laat ik niet te hard van stapel lopen, de kroon móet nog worden gezet. Hoofdschotel daarbij is de dit jaar te nemen beslissing om met één gemeenschappelijke lijst aan de eerstkomende Tweede Kamerverkiezingen deel te nemen. De feitelijke beslissing daarover zal, zoals bekend, vallen op de voorjaars-partijbijeenkomsten van ARP, CHU en KVP. De ARP zal als eerste, vermoedelijk op 10 april, zijn partijraad houden. Als die partijraad „ja” zegt tegen de ene lijst moeten de kiesverenigingen en de stemgerechtigde leden van de partijraad daarover nog schriftelijk stemmen, waarbij een meerderheid van 2/3 vereist is. De formele bevestiging van deze beslissingen valt, aldus de in „Woudschoten” gemaakte afspraak, uiterlijk in september a.s. Afgaande op de

recente partijbijeenkomsten en uitspraken mogen we de duidelijke wil constateren bij alle drie de partijen om te komen tot positieve beslissingen.

### CDA-programcommissie

Er is in de komende periode echter meer aan de orde. Een positieve beslissing over de ene lijst komt niet zomaar uit de lucht vallen. Een goede samenwerking en een grote mate van eensgezindheid in het parlement, alsook een overeenstemming op de hoofdpunten van het toekomstige beleid zijn nodig om het uitkomen met één lijst zo geloofwaardig mogelijk te doen zijn. Wat de parlementaire samenwerking betreft: de drie christen-democratische fracties in de Tweede Kamer hebben onlangs, om de nadelige gevolgen van de huidige parlementaire situatie zoveel mogelijk te bespreken, een groot aantal commissies gevormd die beogen een gemeenschappelijke opstelling van de drie fracties met betrekking tot de belangrijke actuele politieke problemen voor te bereiden. Wat het toekomstige beleid betreft: de CDA-programcommissie (de zgn. commissie-Goudzwaard) werkt keihard (een Kerstvakantie was er niet bij) om zo snel mogelijk met een ontwerp-program op tafel te komen. Het is de bedoeling dit ontwerp-program omstreeks half februari naar de drie partijen te sturen ter behandeling door de leden. Ook de rechtstreekse leden zullen in de gelegenheid worden gesteld zich via een bepaalde procedure over het ontwerp-program uit te spreken. Nadat het ontwerp-program de partijen zal zijn doorgegaan, zal het politiek program van het CDA definitief worden vastgesteld op het CDA-Congres dat in de loop van het najaar bijeen zal komen. Het spreekt vanzelf dat zowel het resultaat van de gemeenschappelijke fractiecommissies, alsook de discussie over het ontwerp-CDA-program van grote

betekenis zullen zijn voor de beslissing over de ene lijst bij de Kamerverkiezingen.

### Lijstvoorstel

Bij het nemen van die beslissing zal ongetwijfeld ook een rol spelen het zogenaamde „technisch lijstvoorstel”. Overeenkomstig artikel 23 van de statuten moet nl. het Algemeen Bestuur van het CDA, op suggestie van het Dagelijks Bestuur, een voorstel doen aan de drie partijen met betrekking tot de opbouw van de CDA-lijst(en). Zoals bekend is inmiddels in het Dagelijks Bestuur van het CDA overeenstemming bereikt over de verdeelsleutel tussen de drie partijen. Er zijn echter nog een aantal zaken die geregeld moeten worden, zoals het lijsttrekkerschap, de positie van de rechtstreekse leden e.d. Het zal wellicht niemand verbazen dat met betrekking tot het lijstvoorstel nogal omzichtig te werk moet worden gegaan. Natuurlijk mag men hier nooit een breekpunt van maken, maar het steekt hier nogal nauw. Als één van de belangrijkste activiteiten die ons het komende jaar te wachten staan wil ik hier nog noemen het treffen van de voorbereidingen voor de verkiezingscampagne. Er vanuit gaande dat wij met één CDA-lijst aan de Kamerverkiezingen deelnemen – en ik ben ervan overtuigd dat wij die beslissing zullen nemen – zal dat betekenen één gezamenlijke verkiezingscampagne. Het is duidelijk dat dit een niet gering karwei is waarvoor ik thans reeds de medewerking van een ieder, die ook maar enige verantwoordelijkheid heeft of voelt voor de Nederlandse christen-democratie, inroep. In het bovenstaande wordt er steeds vanuit gegaan dat de eerstvolgende Kamerverkiezingen volgens schema in mei 1977 worden gehouden. Wat, zo zal iemand vragen, wanneer het tot vervroegde verkiezingen zou komen? Men denkt nog al eens, zo is mij

gebleken, dat de ene CDA-lijst er bij vervroegde verkiezingen niet in zit. Dit is echter een misverstand. Als vervroegde verkiezingen noodzakelijk zouden blijken, zal de planning en het proces van besluitvorming dienovereenkomstig worden aangepast. En voor „noodgevallen” kunnen we altijd nog gebruik maken van „noodprocedures”.

### Bezoek Kamerkringen

Het spreekt vanzelf dat voor de goede gang van zaken een soepele samenwerking in CDA-verband tussen top en basis van de grootste betekenis is. Dat is een niet geringe opgave in deze federatieve fase van het CDA, waarin we te maken hebben met drie partijen, ieder verschillend gestructureerd, met daarbij de rechtstreekse leden van het CDA, wier aantal inmiddels zo'n 2000 bedraagt. Grote betekenis moet in dit verband worden toegekend aan de totstandkoming van officiële CDA-verbanden, vooral ook op gemeentelijk en provinciaal c.q. Kamerkringniveau. Tezamen met het landelijk CDA, dat officieel sedert april 1975 functioneert, vormen de gemeentelijke en Kamerkringverbanden de organisatorische as waarom het CDA moet gaan draaien. In deze situatie is een goede informatie en communicatie zeer belangrijk. Daarom heeft het Dagelijks Bestuur van het CDA aan het Presidium gevraagd alle 18 Kamerkringen te bezoeken, waarbij in een enkel geval misschien twee Kamerkringen tezamen kunnen worden genomen. (Het Presidium bestaat uit: prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp - voorzitter, mr. J. L. Janssen van Raay - vice-voorzitter, drs. R. Zijlstra, mevvr. M. H. M. F. Gardeniers-Berendsen - penningmeester, en ondergetekende - secretaris). Op 19 december jl. heeft het Presidium een brief geschreven aan de besturen van de Kamercentrales, Kamerkringen en kringen van ARP, CHU en KVP en aan de besturen van de CDA-Kamerkringverbanden. Daarin wordt voorgesteld op een aangegeven tijdstip een kaderbijeenkomst te beleggen in een centraal liggende plaats van de Kamerkring en daarvoor uit te nodigen de besturen van de Kamercentrales, de Kamerkringen, de kringen c.q. de

Kamerkringverbanden, de Statenkringbesturen en twee vertegenwoordigers van elke kiesvereniging, afdeling c.q. elk gemeentelijk CDA-verband. Per Kamerkring zal een wisselend aantal leden van het Presidium aanwezig zijn. Het hoofddoel van de bijeenkomst zal liggen op een gedachtenwisseling over de hierboven genoemde activiteiten. Het Presidium is van plan deze rondrit langs de Kamerkringen omstreeks de zomer van 1976 voltooid te hebben. Daarna kunnen we met z'n allen aan de verkiezingscampagne beginnen!

### Rooskleurige start

Er is dus nogal wat werk aan de winkel, zowel op politiek als op organisatorisch terrein. Het CDA komt waarachtig niet uit de lucht vallen, integendeel, er moet aan getrokken worden. We zijn als CDA in 1976 m.i. rooskleurig gestart. We zijn er echter nog niet. En ook in 1976 zal het CDA niet over rozen gaan. Ongetwijfeld zullen er vele problemen rijzen. Dat is niet erg, wanneer we bereid zijn die problemen in goed overleg en met vertrouwen in elkaar op te lossen. Ik meen, dat ons dat zal lukken. Om het met de actiegroep-Rijpsma te zeggen: „We horen immers bij elkaar”.

Krajenbrink  
(secretaris CDA)

## Welwezen met de sport

In deze vier pagina's tellende boeiende krant komen aan de orde: sportnota Van Doorn, overheid en sport, sportverwording, de christelijke sportbeweging, sport en samenleving, reclame in de sport.

Meewerkende auteurs: H. A. de Boer, L. A. van Splunder, prof. dr. I. A. Diepenhorst, W. F. H. Grashoff, C. J. van Leeuwen en G. J. Groenman.

De katern, die zich o.m. goed leent voor discussie in groepen kost:

1 ex. f. 0,75; 2 t/m 4 ex. f. 0,60 per ex.; 5 t/m 9 ex. f. 0,50 per ex.; 10 t/m 24 ex. f. 0,40 per ex.; 25 en meer ex. f. 0,30 per ex.

Bestellingen via postgiro 89673 t.n.v. A. R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste.



# UIT DE ARJOS

## Marxisme en christendom In Oost-Europa herwint het christendom zijn verloren zuiverheid

Door Aart van Bochove

### Arjos-bulletin

December 1975 verscheen in de serie „Arjos-bulletins over buitenlandse politiek” een uitgave onder de titel „Christenen in Oost-Europa”. In bijgaand artikel plaatst Aart van Bochove uit Groningen daarbij een aantal kritische kanttekeningen en geeft hij aanvullende informatie over de positie van christenen in relatie tot het marxisme-leninisme. Aart van Bochove is lid van de buitenlandwerkgroep in Groningen. Het Arjos-bulletin „Christenen in Oost-Europa” is te bestellen door f 1,50 over te maken op postgirorekening nr. 127164, t.n.v. Stichting Arjos, Den Haag, waarbij de titel van het bulletin vermeld moet worden.

Kort geleden verscheen een Arjosbulletin, getiteld „Christenen in Oost-Europa”. Dit bulletin, onmisbaar voor iedereen die iets zinnigs wil zeggen over dit onderwerp, vertoont evenwel een aantal onvolledigheden. Onderstaande opmerkingen bedoelen in die leemte enigszins te voorzien. Ze zijn deels ontleend aan een geruchtmakend artikel van de hand van kardinaal Franz Koenig – aartsbisschop van Venen, voorzitter van het Internationale Secretariaat der Rooms-katholieke kerk voor de niet-gelovigen – dat verscheen in het Franse dagblad Le Monde van 29 november j.l., onder de titel „Nieuwe Christelijke Opleving in de USSR”. Die opleving steit de marxistische-leninistische theorie voor grote problemen. Volgens deze theorie komt godsdienst voort uit verdriet, ijden; zaken die verdwijnen wanneer de productie-verhoudingen rechtvaardig zijn. De godsdienst had 58 jaar na de revolutie, allang verdwenen moeten zijn, en in intellectuele kringen is men bezig de oorzaken van dat verdriet en ijden opnieuw te onderzoeken.

### Het marxisme als godsdienst

Koenig betoogt, dat het officiële staats-atheïsme en de eis, die het aan iedere burger stelt, n.l. de restanten van de godsdienst te bestrijden, niet meer een puur politiek leerstuk is, maar het marxisme-leninisme verheft tot een levenbeschouwing die pretendeert alles te kunnen verklaren, en de enig juiste verklaring meent aan te dragen.

Gecombineerd met z'n filosofische en sociologische aspecten wordt het marxisme-leninisme een godsdienst met een messiaanse oriëntatie, en met de partij als kerk waaromheen de heilsverwachting zich concentreert. De Messiaanse partij-idealen zijn staatsidealen. Koenig noemt de Sowjet-Unie daarom een confessionele staat, waarin het atheïsme een rol speelt analoog aan de rol van het Christendom ten tijde van het Absolutisme. De grondwet bevestigt, tot op zekere hoogte, deze parallel. De constitutie van 1918 garandeerde nog de vrijheid van religieuze en anti-religieuze propaganda. Sinds 1929 erkent men nog slechts het recht van godsdienstoefening en anti-religieuze propaganda. In de Sowjettheorie ziet men zelfs die godsdienstoefeningen als iets tijdelijks dat verdwijnen moet. Dit laatste wordt actief nagestreefd. Zoals in de Tsarentijd „on-aangepastheid” gevaarlijk was, wordt men nu uitgesloten van het openbare leven, het stemrecht en de dienstplicht daargelaten. Wie schone handen wil houden, moet bij z'n vereenzelving met een andere dan de officiële staatsleer, binnen vier muren blijven. „Wetenschappelijk atheïsme” is op de scholen verplichte stof, godsdienst is verboden. De kerkgebouwen zijn eigendom van de staat.

### Verplichte registratie

Zogenaamde religieuze „verenigingen” met tenminste twintig leden die verplicht geregistreerd staan, zijn verantwoordelijk voor het onderhoud. Ze mogen echter geen speciale fondsen voor dit doel vormen. Wanneer na verloop van tijd de groep van 20 faalt, wordt de kerk gesloten. De groep heeft geen rechtspersoonlijkheid, kan hier niets tegen doen. De Grieks-orthodoxen, de katholieken, de Armenen en de Oudgelovigen, bij wie de priester belangrijke bestuurlijke en opvoedende taken heeft, hebben het meest van deze bevoogdende wetgeving te lijden. De maatregelen kunnen echter nog verder gaan. De katholieke kerk van Litouwen mag sedert maart 1974 geen maatschappijkritiek meer laten horen; geen pasgeborenen – zelfs niet in levensgevaar – laten dopen, vóórdat registratie heeft plaats gevonden; en geen onderwijs geven aan jongeren. Jongeren zijn uitgesloten van de mis, van processies en van de hoordienst. In 1963 presenteerde Leonid Ilitchev een bekend rapport, waarin werd gesproken over de levenskracht van de

godsdienstige weerstand, die hij aan het feit weet, dat de religie profijt trekt uit alles wat van de tsaristische uitbuigingsregimes over is, uit de obstakels op de weg naar het socialisme en uit menselijke privémoelijkheden. Koenig stelt, dat de nieuwe opleving alles behalve door een handvol lieden met „heimwee” wordt gedragen, maar door „mensen, die met het socialisme zijn geboren en groot geworden; maar die het antwoord op vragen naar oorsprong, bestemming en de zin van 't leven nergens anders dan bij Christus kunnen vinden”. Hij citeert o.a. uit „Land in verzet” van Levitik-Kraznov: „Er bestaat heden ten dage bij hoog gekwalificeerde lieden een dermate levendige belangstelling voor de godsdienst, dat, als we dit willen onderdrukken, de helft van onze top-intellectuelen zouden moeten weggezuiverd worden”. Koenig vervolgt, dat nog voor 1940 de kerk ontameld was, en alle godsdienstige overlevingen verbrijzeld waren, zodat van „burgerlijke, ideologische resten” maar nauwelijks sprake kan zijn. De herleving van het Christendom vindt z'n bron onder mensen die door en door socialistisch zijn opgevoed, en nooit contact hebben gehad met buitenlandse kerken. „Een opleving onder Sowjet-mensen in een Sowjet-maatschappij”. Deze beweging is echter niet puur elitair. De bekende Grieksorthodoxe priester Dimitro Dudcho, die zelf in twee jaar 5000 volwassenen doopte,

bevestigde, dat het hier om een massale volksbeweging gaat. De strijd tegen de godsdienst lijkt verloren, en nutteloos, en richt zich tegen mensen, die volstrekt loyaal zouden zijn, wanneer ze „Gode mochten geven wat, Gods is”. De Oostenrijkse bisschop concludeert, dat het wetenschappelijke marxisme-leninisme, dat de godsdienst als afstervend produkt van een feodaal sociaal-economisch systeem ziet, zijn verhouding tot het Christendom moet herzien, wil het een wetenschappelijke theorie blijven. Hij besluit met de waarschuwing, dat marxisme-leninisme en atheïsme niet hetzelfde hoeven te zijn: vervolg van de religie is in wezen vreemd aan het humanistische stelsel dat het marxisme pretendeert te zijn, en hij haalt de Westeuropese marxist Luigi Lango aan: „Zoals wij de confessionele staat verwerpen, zo verwerpen wij het staatsatheïsme en bestrijden wij een overheid die van een ideologie een godsdienst maakt”.

### Christenen herwinnen zuiverheid

In marxistisch-christelijke kringen elders in Oost-Europa verklaart men de opvallend heftige wrijvingen tussen kerk en staat in de Sovjet-Unie wel uit het feit, dat de Russische kerken standvastig weigeren zich te moderniseren en verwereldlijken, en vasthouden aan

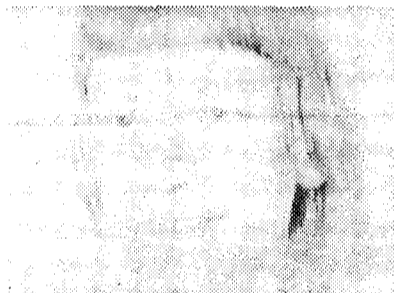
tsaristische tradities, een bewering die na lezing van het materiaal in het Arjosbulletin en het hier vermelde artikel van Franz Koenig over de omstandigheden in de USSR als een doodoener overkomt. Maar ook wij, in het westen, meten ons een verkeerde houding aan. Zoals Arjan te Raa in het bulletin terecht schreef worden kerkelijke leiders „door mensen uit het westen vanuit een superieure houding benaderd, door mensen die hen zonder veel kennis van zaken wel eens zullen vertellen hoe slecht zij het hebben en hoe verkeerd alles bij hen is”. Eerder nog mag men zich in het oostblok superieur voelen: de energie, de indrukwekkende levenskracht, het grandioze optimisme van de christenen, levend in dit marxistische staatsbestel, de nuchterheid waarmee zij over de politiek, over hun problemen en hun toekomst spreken, zorgen voor een schril contrast met de kerken en partijen in het westen. De christenen in Oost-Europa ondergaan een denkproces, waar men hier nog lang niet aan toe is; het christendom is daar hard op weg om z'n historische ballast overboord te zetten en de in loop der eeuwen verloren gegane zuiverheid te herwinnen. De recente ontwikkelingen in de Sovjet-Unie en hier en daar in de satellieten, lijken een oud drama opnieuw te bevestigen: wanneer het christendom onder druk staat, dáár en dan „viert” het z'n grootste geestelijke en getalsmatige triomfen.

## KANDIDATEN HOOFDBESTUUR

De algemene ledenvergadering is bevoegd om twee vrijgekozen hoofdbestuurleden te benoemen. Verkiezing vindt plaats uit een dubbeltal dat door het hoofdbestuur aan de ledenvergadering wordt voorgesteld. Omdat de termijn van één van de thans zittende vrijgekozen hoofdbestuurleden (Greetje Willemsma te Amsterdam), in maart a.s. teneinde is, zal de ledenvergadering op zaterdag 20 maart a.s. een nieuw h.b.-lid dienen aan te wijzen. Zoals in NG van 10 januari j.l. werd aangekondigd, bestaat het dubbeltal dat het hoofdbestuur voorstelt uit (in alfabetische volgorde) Kees Bangma uit Dokkum (Fr.) Chris Westerlaken uit Zuillechem (Gld.)

### Kees Bangma

Kees is 18 jaar oud en zit momenteel in de eindexamenklas van het Gymnasium B. Zijn hobbies zijn fotograferen, volleybal, en de Arjos, waar hij sinds 1974 lid van is. Hij is lid van het provinciaal bestuur van Arjos-Friesland, de Arjosraad en hij is namens de Arjos lid



Kees Bangma.

van de AR-staten-centrale Dokkum.

### Chris Westerlaken

Chris Westerlaken is 17 jaar en zit in de 4e klas van de HAVO. Hij leest graag en de rest van zijn vrije tijd gaat op aan Youth for Christ, waarvan hij medewerker is, en zijn belangstelling voor politiek.

Chris is het afgelopen jaar lid van de Arjos geworden en heeft zich aangesloten bij de Arjoskern in Zaltbommel



Chris Westerlaken.

Over het kiezen van vrijgekozen hoofdbestuurleden bepalen de statuten het volgende. „Voor de verkiezing () stelt het bestuur, acht weken voor de vergadering waarin de verkiezing zal plaatsvinden, telkens twee kandidaten, aan welk tweetal worden toegevoegd kandidaten die door tenminste 60 leden minstens één maand voor deze vergadering aan het bestuur van de Nationale Organisatie worden opgegeven.

## Arjos-brochure: „Suriname onafhankelijk”

De „buitenlandse commissie” van de Arjos gaat in deze, 36 pagina's tellende, brochure in op de situatie in Suriname.

Allereerst vinden we een korte geschiedsbeschrijving, waarin met name de betrekkingen tussen Suriname en Nederland de revue passeren.

Uitgebreid wordt stilgestaan bij de verschillende bevolkingsgroepen en godsdiensten. Na de slavernij – Nederland schafte in 1863 als laatste de slavernij af – werden Hindustanen, Javanen en Chinezen naar Suriname gehaald om tegen weinig geld het vele werk op de plantages te verrichten. Dat het Nederlandse bestuur met deze immigraties een enorm probleem in het Surinaamse huis haalde behoeft geen betoog. Oorspronkelijk woonden er alleen de Indianen, nu is Suriname een

smeltkroes van Hindustanen, Creolen, Javanen, Bosnegers, Indianen, Chinezen en anderen.

### Werkloosheid

De sociaal/ekonomische problematiek uit zich vooral in een hoog werkloosheidspercentage; liefst 25% in 1974. Vooral ook ontstaan in verband met de op het buitenland (Amerika en Nederland) gerichte ekonomie. Zowel de plantagekultures als de grote industrieën zijn in de eerste plaats bedoeld om winst te maken voor het buitenland. De opbouw van het land zelf is te lang buiten de belangstelling gebleven. Het onderwijsstelsel laat ook veel te wensen over. Zo leren de Surinaamse kinderen de Nederlandse geschiedenis, de Nederlandse aardrijkskunde. Niet alleen de kwaliteit, ook de kwantiteit is bij lange na niet voldoende. De brochure stelt dan ook dat het huidige onderwijs systeem ontwikkelingsbelemmerend in plaats van bevorderend werk; een drastische hervorming wordt bepleit.

### Literatuur

Een interessant hoofdstuk behandelt de Surinaamse literatuur. De samenstellers noemen het terecht een teken van ontwakend zelfbewust zijn. De volkstaal, het Sranan, krijgt mede hierdoor een eigen gezicht, en het blijkt dat de taal zich zeer wel leent voor poëzie en proza. Anders is het gesteld met de politieke partijen. Nog te veel zijn de scheidslijnen gebaseerd op raciale verschillen, en nog veel te weinig op partij-politieke verschillen.

De gezondheidszorg steekt in het algemeen guster af in vergelijking tot de situatie in andere ontwikkelingslanden. (Al zegt dit op zich nog niet zo veel!) Het werk van de Evangelische Broeder Gemeente moet in deze met ere worden vermeld. Alleen het volgende gegeven moet ons al beschaamd maken: Van 1952 tot en met 1969 werd door Suriname SF. 239,5 miljoen aan ontwikkelingshulp ontvangen, terwijl door de bedrijven SF. 474,5 miljoen werd overgemaakt naar het buitenland. Na aftrek van belastingen, van de normale bedrijfskosten, afschrijvingen en herinvesteringen, blijft een netto-bedrag over van SF. 396,7 miljoen geëxporteerde winst. Netto-verlies voor Suriname: SF. 157,4 miljoen!

Als laatste behandelt de brochure de

situatie van Surinamers in Nederland. Een drietal citaten:

■ „De Surinaamse arbeiders behoren tot de minst draagkrachtigen.”

■ „De Surinamers ondervinden een zeer beperkte woonruimte vooral ook als bezwaarlijk.”

■ „De Nederlandse kamerverhuurders hebben vaak bezwaar tegen het verhuizen aan Surinamers.”

De hier besproken Arjosbrochure is zeer de moeite waard voor persoonlijke informatie, maar leent zich ook uitstekend als discussiestuk voor groepen. (Een literatuurlijst is opgenomen). Echter, ze is niet helemaal up to date. Een telefoontje met de Solidariteitsbeweging Suriname is voldoende om het meest recente materiaal te verkrijgen; Maliesingel 13, Utrecht, 030-31.63.49.

Bestellen: Arjos, Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag. 070-46.96.20; prijs f 1,50, giro 127164, t.n.v. Stichting Arjos.

### Arjos Gelderland

Arjos-Gelderland organiseert (niet alleen voor Gelderse Arjosleden), op vrijdagavond 6 en zaterdag 7 februari a.s., een informeel studie-weekend.

### vrijdagavond

in het kader van de jaarvergadering van de provinciale organisatie worden een aantal huishoudelijke zaken behandeld.

Het prov. bestuur verzorgt vervolgens een politiek cabaret, „een experimenteel geheel”. De avond wordt besloten met spel en het bekende drankje.

### zaterdag

De conferentie die zaterdags gehouden wordt, staat in het teken van onderwijs; thema: het kind in de school; onderwerp: meewerkend voorwerp, of lijdend voorwerp? Na een rolspel komen een aantal stellingen ter sprake, die worden voorgelegd aan dr. A. Veerman (AR-Tweede Kamerlid en tot voor kort staatssecretaris van onderwijs). Daarna discussie.

Het weekend vindt plaats in het voormalig koetshuis van kasteel Hoekelum in Ede. Men start vrijdagavond om 19.00 uur; sluiting zaterdag om 16.30 uur.

De kosten voor het gehele weekend bedragen slechts f 12,50 per persoon.

Aanmelding en inlichtingen: – Henk van Drunen, Schoofbandweg 5, Rossum (Gld.), tel.: 04180-2651.

De Kiesvereniging „Nederland en Oranje” te Hardenberg geeft met leedwezen kennis van het overlijden van haar bestuurslid de heer

### K. LENNIPS

Dankbaar gedenken wij het werk dat hij als penningmeester jarenlang voor onze Kiesvereniging heeft vervuld.

Namens de Kiesvereniging:  
W. Gerholt, voorzitter  
E. v.d. Velde, secretaris

Hardenberg, 3 januari 1976

# NIVV LAS VOOR U

### De droom der revolutie

In de serie „Theologie en Gemeente” verscheen van drs. H. G. Leih, het boek met bovenstaande titel, dat 200 pagina's telt en als ondertitel draagt: „Over maatschappij kritiek en revolutie”. Uitgeverij KOK, Kampen, prijs: f 19,90.

### Parlement

Bij de Universitaire Pers Rotterdam verscheen van de hand van dr. M. P. C. M. van Schendelen het boek: „Parlementaire informatie, besluitvorming en vertegenwoordiging”. De prijs: f 32,50. Dit 300 pagina's tellende boek beschrijft, op basis van niet eerder gepubliceerd interview-onderzoek, het besluitvormingsproces in de parlementen van Nederland, Engeland en Amerika.

### De puinhoop van het christendom als teken van hoop

Bij Kok Kampen verscheen van de hand van dr. J. van Raalte dit 100 pagina's tellende boekje voor de prijs van f 11,75. Dit boek wil bijdragen „aan de bezinning op de missionaire verantwoordelijkheid die de gemeente van Christus in zes continenten mag dragen”.

### Iran

In de NIVV-reeks (Nederl. Instituut voor Vredesvraagstukken) verscheen deel 4 dat handelt over „Iran, de ontwikkeling naar een zelfstandige buitenlandse politiek”. Auteur: Frans M. Roschar. Prijs f 4,-.

### Ik herinner mij niet u iets gevraagd te hebben.

Deze uitgave over de journalistieke vrijheid en publiekrecht verscheen van de hand van dr. Anne van der Meiden en H. van Ommen. Uitgever: Boekencentrum B.V., Scheveningen. Prijs: f 20,-.

### Cyprus

Deel 2 in de NIVV-reeks handelt over Cyprus; in kort bestek wordt diepgaand ingegaan op dit eiland („mislukte republiek”, noemt de ondertitel het). Diverse bijlagen en een los ingevoegde gedetailleerde landkaart van dit eiland

maken deze uitgave tot een waardevol bezit. Auteur; drs. C. J. Visser, die al eerder een boekje over Cyprus schreef. Evenals alle NIVV-brochures kan me dit boekje bestellen bij NIVV, Alexanderstraat 7, Den Haag. Prijs f 4,-

### Ontspanning, handel en emigratie

Deel 3 in bovengenoemde NIVV-reeks behandelt enkele achtergronden van het amendement Jackson, de Amerikaanse democratische Senator, die het verlenen van handelsconcessies aan de SU afhankelijk wilde stellen van een verruiming door dit land aan haar burgers om zich buiten de SU te vestigen. Auteur: H. J. Neuman. Prijs f 4,-

### Anarchie in actie

De Nederlandse boekhandel, uitgeverij Antwerpen/Amsterdam verzorgde deze uitgave dat uitvoerig ingaat op het anarchisme als politieke stroming. Prijs: f 22,50 voor 200 pagina's.

# VAN DE P. AIR T.L.S.

### Schakel in Schoonebeek

A.R.-kiesvereniging Schoonebeek houdt haar jaarvergadering op vrijdag 23 januari 1976. Plaats: Geref. Jeugdcentrum Schoonebeek. Aanvang 20.00 uur. Spreker: Het 2e kamerlid Mr. M. W. Schakel. Onderwerp: „De A.R.P. in het huidige politieke krachtenveld”.

### Partijvoorzitter te Bleiswijk

Mede ten behoeve van de leden van de kiesverenigingen in de omliggende gemeenten, heeft de kiesvereniginge Bleiswijk op vrijdag 6 februari a.s. een bijeenkomst georganiseerd waar partijvoorzitter Hans de Boer komt spreken over het regeringsbeleid. Plaats: Parochie-huis aan de Hoefweg; aanvang 20.00 uur.

### J. v.d. Ploeg in Baflo

De Statencentrale Bedum-N. houdt op DINSDAG 27 januari 1976 haar jaarvergadering in gebouw Concordia te Baflo. Aanvang half 8. Spreker de heer J. v.d. Ploeg fractievoorzitter prov. staten CDA Groningen.

# DE FRACTIE IN ACTIE

## Vier edities beschikbaar

Standpunten, die door de AR-Tweede Kamerfractie zijn ingenomen, worden regelmatig samengevat in documentaties, welke onder de titel „De fractie in actie” verschijnen. Er zijn nu vier delen beschikbaar.

Deel I - periode juni 1973 t/m april 1975 f 0,50 per ex.  
Deel II - periode april t/m oktober 1974 f 0,95 per ex.  
Deel III - periode oktober 1974 t/m maart 1975 f 2,- per ex.  
Deel IV - periode april t/m oktober 1975 f 2,- per ex.

U kunt bestellen door het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag te storten met vermelding van het gewenste.

## FIRMA C. VERMEER en ZONEN B.V.

### Fabrieken voor GEBOGEN HOUT

Telefoon 0 1808-1230 - Ouderkerk aan de IJssel  
RONDE en OVALE TAFELRANDEN - GEBOGEN  
REGELS voor stoelen en fauteuils - ARMLEGGERS  
KAPPEN - REGELS - STIJLEN, ENZ. ENZ.

SCHUILING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGEL-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00

## ROTTERDAM

### W. J. SPOORMAKER B.V.

AUTOMOBIELBEDRIJF ROTTERDAM-ZUID

Wolphaartsbocht 246 - Telefoon 010-85.28.33

Official Peugeot-dealer voor Rotterdam-Zuid

en het eiland IJsselmonde.

### C. de Mooy & Zoon

Im- en export bloemenhandel

ROTTERDAM LOMBARDKADE 21, TELEFOON 11.33.50

## ZEELAND

### Bouwmaterialen

TEGELS  
BEKLEDINGSPLATEN VOOR  
BINNEN- EN BUITENWERK

### keukens

TIELSA  
ROSE  
PRISMA

A. DE JAGER-TOLHOEK N.V.  
SHOWROOM GOES EN MIDDELBURG

## AANNEMINGSBEDRIJF „SCHOUWEN-DUIVELAND” N.V.

Schuijthaven 10 - ZIERIKZEE

Tel. 0 1110-3951 (3 lijnen)

HET ADRES VOOR

UITVOERING VAN BETON-, WATER-  
WEGENBOUW- en CULTUURTECHNISCHE  
WERKEN

## DORDRECHT

en omstreken

### Handelsmaatschappij A. van ROON N.V.

WESTHAVENKADE 61, VLAARDINGEN  
TEL. 34.34.92 en 34.30.46

U slaagt beslist bij ons voor uw kampeer-  
en watersportartikelen

In ons atelier worden alle voorkomende werkzaam-  
heden op het gebied van tenten, caravans, luifels,  
bootzeilen etc. gedaan.

## v.h. GEBR. HARKEMA

SINDS 1948 JOHAN STAAT - DORDRECHT

ZOWEL VOOR	Automateriaal	tel. 3.94.29
WONING,	Gereedschappen	tel. 3.94.33
GARAGE,	Hang- en Sluitwerk	tel. 3.32.21
FABRIEK OF	IJzerwaren	tel. 3.43.03
SCHIP	Bevestigingsartikelen	tel. 3.43.03

LEVERING ALS REGEL UIT VOORRAAD  
GROOTHANDEL EN FABRIEKAGENT

### Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - Tel. 078-3.43.22

Snelle offsetdrukkers  
voor meerkleuren  
reklamedrukwerk



# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

### Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering,  
nieuwe bestuursvormen, sociaal-econo-  
mische beleid, woningbouw.....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

### Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volks-  
vertegenwoordigers, recht en  
rechtspraak, gemeente en pro-  
vincie, milieubeheer.....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

### Werkende jongeren project

Een serie afleveringen op het gebied van  
maatschappijvorming voor werkende  
jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze  
en herkenbaar als behorende tot de  
leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

### De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting,  
ruimtelijke ordening, subsidieregelingen,  
gewestvorming.....

Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

### De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-  
techniek, bedrijfseconomie, de vakbe-  
weging, sociale verzekeringen, perso-  
neelsbeleid.....

Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZON-  
DER POSTZEGEL) AAN: STICHTING  
BURGERSCHAPSKUNDE, ANT-  
WOORDNUMMER 235(G), LEIDEN  
ENUONTVANGT PEROMGAANDE  
UITGEBREIDE INFORMATIE! TELE-  
FOON 071-893403.

# VAN DE PARTIJ

## Verdere uitbreiding gezocht

# Buitendienstteam versterkt

### Rayon-indeling buitendienstwerk

Rayon	Naam medewerker/ster
KC Groningen SC Assen en Emmen	H. Faber, Waardeel 39, Borger Tel. 05998-5175
SC Hoogeveen en Meppel KC Zwolle	K. Lanting Nachtegaalstraat 1 Hardenberg Tel. 05232-2779
KC Arnhem KC Nijmegen KC Utrecht	Mevr. M. L. Wolfkamp-Jansen, Margrietlaan 16, Soestdijk Tel. 02155-11283
KC Amsterdam SC Hilversum en Nieuwer-Amstel SC Gouda	H. Dijk, Kievitsheuvel 106, Bodegraven Tel. 01726-3143
KC Den Helder SC Haarlem en Velsen SC Leiden KC Den Haag	J. Tjabringa, Colijnstraat 104, Katwijk Tel. 01718-73515
KC Rotterdam KC Dordrecht KC Tilburg KC Den Bosch KC Middelburg	Mevr. W. Chr. van Dinter-Vroegindewey, Van Beethovenlaan 397, Maassluis Tel. 01899-15309

Het buitendienstteam van de ARP is per 1 januari jl. versterkt. Met ingang van die datum trad de heer H. Dijk uit Bodegraven tot het team toe, waardoor de totale sterkte nu op zes is gekomen. Overigens wordt nog naar verdere versterking gezocht.

### Gratis service

Sinds begin 1974 beschikt de partij over een team vrijwilligers, die als buitendienstmedewerker de kiesverenigingsbesturen willen adviseren over het plaatselijk politieke werk. Deze extra service kost de kiesverenigingen niets. Nu de sterkte van het team (weer) op zes is gebracht, kan in de meeste delen van het land van de buitendienstactiviteiten worden geprofiteerd. Alleen in de Kamercentrales Leeuwarden en Maastricht is dit (nog)

niet mogelijk, terwijl het voor de Kamercentrales Middelburg en Den Bosch ook niet eenvoudig te realiseren is. In verband hiermee wordt dan ook gezocht naar meer vrijwilligers, die aan het buitendienstwerk meer vorm willen geven. Zie daarvoor de advertentie elders op deze pagina. Met name zoeken wij kandidaten in de provincie Friesland en het Zuid-Oosten van Nederland (Oost-Gelderland en Oost-Brabant).

### Modernisering kiesvereniging

Kiesverenigingen, die advies willen hebben over hun activiteiten (modernisering, uitbreiding, hervatting van het werk etc.) kunnen zich met één van de buitendienstmedewerkers in verbinding stellen. Met nadruk wijzen wij erop, dat er aan deze service geen kosten zijn verbonden voor de kiesvereniging. Bijgaand treft u de huidige rayon-indeling aan.



### Staatssecretaris De Jong in Heerenveen

Hierbij wordt iedere kiesvereniging uitgenodigd zijn leden en afgevaardigden uit te nodigen op woensdagavond 28 januari 1976 ter vergadering te komen van de Statencentrale; **aanvang 8 uur, in het Cultureel Centrum „De Skáns” te Gorredijk, Loayerstraat 2.** Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen Drs. K. de Jong Ozn. komt spreken over onderwijszaken.

### Mariëberg-Beerzerveld

De kiesvereniging „Mariëberg-Beerzerveld” houdt op maandag 9 februari a.s. te 20.00 uur in de gereformeerde school „De Schakel”, Beerzerhaar 5 A te Beerzerveld, een ledenvergadering, waarin drs. R. Lanning, secretaris van de Overijsselse C.B.T.B., zal spreken over het onderwerp „Grondpolitiek”.

### Al weer een publicatie!

## Les maatschappijleer kan bij onderwijs in grote behoefte voorzien

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP heeft in de laatste dagen van 1975 een eerste les maatschappijleer het licht doen zien. In de loop van dit jaar zullen nog twee lessen worden samengesteld en uitgegeven. In de eerste les van de serie „Politiek? Kom nou!” wordt uiteengezet wat politiek is, hoe het bestuur bij ons is geregeld en hoe kiezers hun invloed kunnen bundelen. Tenslotte wordt de vraag gesteld: christelijke politiek... kan dat? Elk onderdeel van de les wordt opgevolgd door een opdracht (in totaal vier). De les is speciaal bestemd voor

onderwijsinstellingen ter behandeling bij het vak maatschappijleer. Maar ook kiesverenigingen kunnen er wellicht gebruik van maken bij speciale activiteiten onder jongeren, bijv. op jeugdverenigingen etc.

De les is verkrijgbaar voor f 1,- per ex.

Bij grotere aantallen is korting - na overleg - mogelijk. Bestellingen via postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Les 1 Maatschappijleer”.

## DE ARP IN DE ETHER

**RADIO**  
De eerstvolgende radio-uitzending van de ARP vindt plaats op vrijdag, 30 januari a.s. om 18.19 uur via Hilversum 2.

### Betaling abonnementsgeld N.G.

Deze week start de inning van het abonnementsgeld van Nederlandse Gedachten voor het eerste halfjaar 1976. Het abonnementsgeld bedraagt f 12,50 per halfjaar. De abonnees ontvangen dezer dagen een acceptgirokaart, waarmee de betaling kan worden verricht. Vriendelijk verzoeken wij u voor uw betaling uitsluitend deze kaart te gebruiken, aangezien dat onze administratie sterk vereenvoudigt. Bij de abonnees die ons machtigden tot automatische incasso van het abonnementsgeld zal het bedrag van f 12,50 over enkele dagen van de postgirorekening worden afgeschreven.

### Arjos-Groningen bijeen over „Islam”

Werd tot voor kort in Nederland het Midden-Oosten uitsluitend in verband gebracht met de staat Israël, sinds de Arabische landen eind '73 dank zij hun olie een rol van betekenis in de politiek bleken te spelen, is ook hier de belangstelling voor dit deel van de aardbol veel serieuzer geworden. De buitenlandse werkgroep van de Arjos in Groningen wil d.m.v. een thema-avond „de moderne Islam en de politiek” op deze belangstelling inhaken. Aspecten als „de Islam en het materialisme, nationalisme en marxisme”, „de Islamitische eenheid”, „de invloed van de Islam op het dagelijks leven en op de leiders van de Arabische wereld”, komen uitgebreid aan de orde. Sprekers zijn prof. dr. J. J. G. Jansen en drs. G. J. van Gelder, beiden verbonden aan het Semitisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen, kenners van het Midden-Oosten. Alle belangstellenden zijn overigens welkom! datum: maandag 26 januari 1976, tijd: 19.30 uur, plaats: CJMV gebouw, Grote Spilsluizen 9, Groningen, Inlichtingen: Marinus Wolthuis, Peizerweg 68-13, Groningen. Tel.: 050-12.56.53.

### Oud-kaderkursisten kunnen op unieke wijze politiek „bijgescholen”

Op vrijdagavond en zaterdag 12 en 13 maart 1976 a.s. biedt de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP de vele tientallen oud-kaderkursisten een unieke gelegenheid om politiek en organisatorisch „bij te scholen”

Aan deze manifestatie zijn bovendien geen kosten verbonden. Reiskosten boven de f 2,50 worden vergoed!

Op het programma staan gesprekken met partijvoorzitter De Boer, prof. Albeda, en partijsecretaris Corporaal. Thema's: „de eigen weg van de christen-democratie”,

„sociaal-economische verhoudingen in Nederland” en „verkiezingscampagne 1977”. De bijeenkomst wordt gehouden in het centraal gelegen „Contact der Continenten” te Soesterberg. Dit centrum geeft een uitstekende gelegenheid tot informeel contact, zodat u volop kunt profiteren van de mogelijkheid om met uw „oude” politieke vrienden en vriendinnen boeiende ervaringen uit te wisselen. U kunt zich schriftelijk aanmelden bij Sticht. Kader- en Vormingswerk ARP, dr. Kuiperstraat 3, Den Haag. Vermeldt u adres, woonplaats, leeftijd, jaartal deelname kaderkursus en uiteraard naam. In NG van 10 of 17 januari treft u een aanmeldingsbon aan.

## EEN KLEINE EEUW KLEINE LUYDEN

### Grepen uit de geschiedenis van de ARP

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde vorige maand onder bovenstaande titel een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kuiper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen die een overzicht geven van AR-minister-presidenten, bewindslieden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht. Op de Hoogeveense partijraad waren een paar honderd exemplaren in een oogwenk uitverkocht. Op het partijsecretariaat kwamen in enkele dagen tijds eveneens al honderden bestellingen binnen. Het geeft een beknopt overzicht van de geschiedenis van de ARP vanaf de oprichting. U kunt dit boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag.



De boekjes vliegen de deur uit. Wees er dus vlot bij.

De Stichting Kader- en Vormingswerk van de Anti-Revolutionaire Partij wil graag in contact komen met kandidaten voor de onbezoldigde functie van

### PART-TIJD BUITENDIENST FUNCTIONARIS

## voor de rayons FRIESLAND en ZUID-OOST NEDERLAND

Van kandidaten wordt verwacht, dat zij zich betrokken voelen bij de christelijke politiek en dat zij ideeën hebben over een eigentijdse aanpak en vormgeving van het politieke werk op plaatselijk niveau.

Sollicitanten dienen te beschikken over een auto en bereid te zijn wekelijks enkele avonden voor de ARP werkzaam te zijn.

Het buitendienstteam van de ARP bestaat thans uit zes personen. Zij staan de plaatselijke kiesvereniging, elk in hun eigen rayon, met raad en daad ter zijde bij het ontwikkelen van nieuwe activiteiten. De werkzaamheden worden in overleg met het partijsecretariaat en de regionale partij-organen ingedeeld. Daaraan brengen zij ook verslag uit van de onplooidde activiteiten.

Aan de functie is geen honorarium verbonden. Wel een vergoeding voor autokosten, onkosten en telefoonkosten.

Belangstellenden kunnen hun sollicitatie richten aan de secretaris van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, D. Corporaal, Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag.

Voor nadere inlichtingen: tel. 070 - 46.96.20.

STICHTING KADER- EN VORMINGSWERK



EVANGELISCHE VOLKSPARTIJ

# Chr. Spaarbank „Eigen Haard“

LOPENDE DIEP 7

(bij de kijk in 't Jaarboek)

GRONINGEN TEL. 12.70.00

## 5%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

## 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

## 5 1/4%

tot

## 8%

BELEGGINGSBOEKJES

### HYPOTHEEK TOT 140%

Kostel. vrijbl. off. Geen afsl. prov. gratis advies

### GELDENING TOT f 500.000

HUIZEN te koop gevr. en aangeboden

Adv. en bemidd. ONROEREND GOED

Drs. J. A. Uding & Partn.

Fin. adv. en vastgoedcons. v. Maerlantlaan 7.

Amersfoort. Telefoon 033-1.76.47 (4 lijnen)

Bijkantoor:

• v.d. Helstlaan 39, H'sum, telef. 02150-1.32.87.

## GRONINGEN

Makelaarskantoor J. Fokkens Siddeburen

in roerende

en onroerende goederen

verzekeringen en hypotheeken

TELEFOON 05983-360

## FRIESLAND

Alle textielgoederen,

bedden, dekens,

matrassen, complete

woninginrichting

Grootzand 14 - 38 - 42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE

## RIVEL

Fabriek van RIJWIELI

en AUTOPEDS

SURHUISTERVEEN

Telefoon 0 5124-1545

## OVERIJSSSEL

50 JAAR DE MEEST GEVRAAGDE  
WONINGINRICHTING

J. Voerman & Zonen

Assendorperstraat 73-81 - Tel. 1.65.07. - Zwolle

Landbouwmechanisatiebedrijf

FA. K. ELLENS  
LANDBOUWMACHINES  
SMEDERIJ  
TRACTOREN

Eggestraat 3, telefoon 05276-2400, NAGELE (N.O.P.)

H. STRUIK & ZOON N.V.

Fabriek van dekkleden  
en tenten

IMP. GROOTHANDEL SCHEEPS-  
EN AANNEMERSBENODIGDHEDEN  
ELEKTRISCHE EN AUTOGENE  
LAS- EN SNIJBENODIGDHEDEN.

DEVENTER

Telefoon 05700-1.39.70

Diepenveenseweg 8

## GELDERLAND

radio K. B. Weimar Televisie

Landelijk erkend installateur

Elektrische apparaten - Verlichting

MAANDEREIND 19 - EDE - TELEFOON 8373

## MAGAZIJN „HET ANKER“

HOOFDSTRAAT 94-96 - VEENENDAAL

Zeer voordelige aanbieding in  
terlenka vallen en gordijnen

SPECIALITEIT IN NYLONKOUSSEN

## CONVECTOREN

VOOR KOLEN, OLIE EN GAS  
ZOWEL VOOR WOONKAMERS  
ALS VOOR KANTOREN, ZALEN  
ETC.

FIRMA  
T. VIETS

Bergstraat 38 - Telefoon 0 8370-2765 - WAGENINGEN

## UTRECHT

UW INTERIEUR

SMAAKVOL EN GEZELLIG  
INGERICHT  
EN TOCH NIET DUUR

Fa. W. van Tellingen

SLOTLAAN 135-137 - ZEIST  
TELEFOON 1.24.86



## AMSTERDAM



Postjesweg 91 - Javastraat 199 - Krugerplein 29 - Dapperstraat 16 - Jan van  
Galenstraat 60 - Jan Evertsenstraat 130 - Hugo de Grootplein 20 - Spaarndammer-  
straat 97 - Benlincckstraat 28 - Oranjestraat 2B - v.d. Helstplein 9 - Westerstraat 138  
- Spreuwpark 3 - Ribesstraat 39 - Tuinstad Osdorp, Tussenmeer 62

# NG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 5 - 31 januari 1976

### Het probleem van oorlog en vrede kan niemand onberoerd laten

**Namens de AR fractie heeft mevrouw J. v. Leeuwen een bijdrage geleverd in het debat over de begroting van Defensie. Het eerste deel van haar betoog had vooral betrekking op een principiële benadering van het veiligheidsbeleid, in aansluiting op de discussies die in onze partij een aantal jaren geleden is gehouden. Vanwege het belang van de zaak plaatsen wij de letterlijke tekst van dit deel van de rede.**

Nu tijdens de algemene beschouwingen onzerzijds reeds uitvoerig is stilgestaan bij enkele belangrijke knelpunten in de defensie-begroting 1976 en wij bovendien wachtende zijn op de herziene meerjarenplanning, willen wij ditmaal de beschikbare tijd gedeeltelijk gebruiken voor een uiteenzetting over onze principiële benadering van het veiligheidsbeleid. Misschien is dit voor de minister wel rustig, maar wij hopen, dat hij enkele onrustige momenten krijgt als hij onze gedachten heeft aangehoord.

#### Plicht overheid

De A.R.-Partij heeft van oudsher de instandhouding van onze defensie gezien als een noodzakelijke plicht van de overheid. Immers de overheid dient - ter handhaving en ter verdediging van het recht en de vrijheid en ter bescherming van het leven van de natie - te beschikken over een instrument, dat in het uiterste geval deze verworvenheden kan afdwingen. Naar A.R.-begrippen was en is de overheid zonder zwaarmacht

niet in staat haar taak te vervullen. Met andere woorden soms kan geweld niet worden gemist, maar dan als uiterste redmiddel en alleen dan wanneer het om een rechtvaardige zaak gaat. Met de gewapende macht in handen van de overheid kan binnenslands de orde worden gehandhaafd en het geweld van buitenaf worden gekeerd. Een leger dus als machtsmiddel, maar wel in een dienende functie, terwille van het behoud van de vrede en van onze samenleving, zoals de Grondwet ook stelt. Een beroep op bijvoorbeeld de Bergrede om geweld af te wijzen, werd in het verleden afgedaan met er op te wijzen, dat men heel de Bijbel moest laten spreken. Toch bleef ook toen, reeds en met name vlak na 1945 met aanvaarding van dit uitgangspunt aan veler geweten de verschrikkelijke uitwerking van gewapende conflicten knagen. De problemen spitsten zich echter verder toe, toen de wapens hoe langer hoe meer van karakter veranderden en ook de verdediging van rechten en vrijheden niet langer een nationale aangelegenheid was - Nederland zag af van een politiek van neutraliteit -, maar tot een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van naties werd. Begrippen als „rechtvaardige oorlog” - indertijd onder andere door Idenburg niet uitgewerkt - zijn dan ook niet goed bruikbaar meer.

#### Veranderd oorlogsbeeld

Het probleem van oorlog en vrede kan niemand en zeker ook geen christen thans meer onberoerd laten, nu in de loop der eeuwen het oorlogsbeeld zo drastisch is veranderd. Geen strijd, meer van leger tot leger, maar volk tot volk, mede door gebruikmaking van massale vernietigingswapens. Med.e door de ervaringen in de Tweede Wereldoorlog en de hierop gevolgde na-oorlogse ontwikkeling zijn velen de ogen weer geopend voor de demonie van het oorlogvoeren en ook binnen de A.R.-Partij bestaat bij velen, ouderen en jongeren, een groeiende ongerustheid over de te volgen weg. Het is geen schande te erkennen, dat er in dit opzicht nuances zijn, die variëren van het alleen mogen gebruiken van conventionele wapens - wie durft echter de vernietigings' kracht van deze wapens nog te onderschatten? - Yia hen die voor het moment nog een politieke strategie aanhangen, waarin de nucleaire bewapening als afschrikmiddel een rol speelt tot hen die onder zeer stringente condities ook van deze laatste wapens gebruik zouden willen maken. Gemeenschappelijk kennen wij echter de

grote zorg over de aanwezige gevaren, de keuze met betrekking tot de te volgen koers kan op onderdelen nog wel uiteenlopen. Het denken over de oorlog richt zich in dit kader met recht thans op zowel de oorlogs-oorzaken, de oorlogsvoorkoming en de oorlogsmiddelen. Oorzaken van oorlogen kunnen van verschillende aard zijn. We wijzen slechts op oorlogen, die ontstaan om een eind te maken aan onrechtmatig handelen in verleden en heden. Oorlog kan ook het resultaat zijn van een streven naar uitbreiding van macht en invloed door mensen en volken in hun rechten en vrijheden aan te tasten.

#### Internationale verhoudingen

Bezien wij nu de voor Nederland op dit moment van belang zijnde internationale verhoudingen, dan kenmerken deze zich door een toestand van afwezigheid van oorlog, als uiteraard iets geheel anders dan de meest gewenste toestand: vrede. Vrede in die zin, dat ook de gedachte aan oorlog is uitgebannen. Vanuit de feitelijke situatie - de afwezigheid van oorlog - zal echter naar onze mening met alle kracht moeten worden verder gewerkt aan het realiseren van werkelijke vrede. Zolang dit ideaal echter niet is bereikt, mocht o.i. ook het handhaven van de toestand van afwezigheid van oorlog als een reële doelstelling, als een bewuste veiligheidspolitiek worden gehanteerd. Een doelstelling te verwezenlijken door ontspanning en oorlogsvoorkoming op basis van een redelijk machtsevenwicht, crisisbeheersing en van beheersing van geweld in het vroegste stadium. Hiervoor is het noodzakelijk een samenstel van factoren te realiseren, die het ontketenen van geweld ter bereiking van een politiek doel tot een uiterst riskante zaak maken. Een geloofwaardige, direct inzetbare gevechtskracht kan een zich ontwikkelende crisis beheersen en het gewapend conflict voorkomen. In het nastreven van een zeker machtsevenwicht zit echter een uitermate gevaarlijk element. De mogelijkheden tot kwalitatieve verbetering op het gebied van de militaire middelen, waarbij niet alleen de vernietigingskracht toeneemt door verfijning en verbetering van de wapen-systemen, maar evenzeer ook het assortiment wapens steeds toeneemt, alsmede de biologische en chemische middelen - vergelijkbaar met nucleaire wapens - meer binnen bereik komen, heeft ons in een heilloze bewapeningswedloop gestort. De waarschuwing van wijlen John Kennedy blijkt hoe langer hoe meer terecht „De wapens zullen ons vernietigen, als wij de wapens niet vernietigen”.

#### Spanningsveld

Hier ligt ook voor de A.R.-fractie een benauwend spanningsveld. Immers voor

**W. Smeenk & Zonen**  
VLEUGELS, PIANO'S, ORGELS  
OVERTOOM 174  
TEL. 020-18.51.51  
AMSTERDAM



Drs. Beumer schrijft deze week over enkele kanten van de open brief van de negen ondernemers.

### Gesprek met één van de „negen ondernemers”

„Zijlstra heeft met zijn waarschuwingen onmiskenbaar gelijk gekregen”. Dit zegt ons de heer E. van Veelen, lid van de raad van bestuur van de Bestuursmaatschappij Estel NV Hoesch-Hoogovens, en één van de ondertekenaars van de open brief van „de negen ondernemers”. Dit schrijven over de economische positie van ons land wekte onlangs nogal wat beroering in politiek Nederland. De redactie van NG leek het zinvol één van deze ondernemers aan het woord te laten als bijdrage van haar kant tot een betere contact van bedrijfsleven met politici. Voorts gaat het Tweede Kamerlid Beumer in op enkele achtergronden van deze hartekreet van de betrokken ondernemers.



Mevrouw J. van Leeuwen: „principiële benadering van het veiligheidsbeleid”.

wie gelooft in de theorie van het machtsevenwicht ook door gebrek aan betrouwbare feitelijke informatie - is er de noodzaak van - al is het op afstand - „bijblijven” om het risico van het gebruik van al deze middelen door anderen niet te vergroten. Daartegenover staat, dat er - ethisch gezien - toelaatbare grenzen worden overschreden, omdat de relatie doel-middelen niet meer aanwezig is. Het gebruik van deze middelen kan onvoorstelbare gevolgen voor mens en

schepping hebben. Anderzijds het onbeschermd prijsgeven van volken en volksdelen aan de willekeur van een overweldigend belast ons geweten evenzeer als het hanteren van de wapenen Onvoldoende en verouderde bewapening kan tegenover hen, die onze veiligheid moeten dienen en eventueel verdedigen met inzet van hun leven, een misdaad, en dus een misdaad tegen de mensheid zijn.

Vervolg op pag. 4

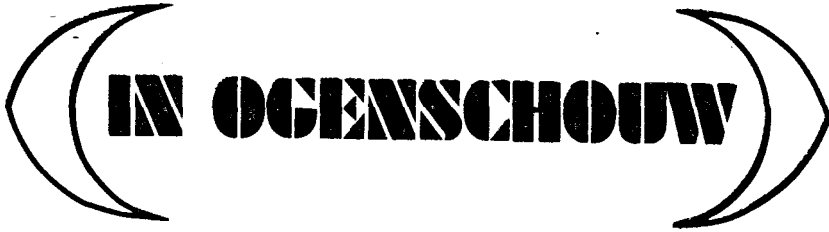
### Boeiende, maar goedkope leesstof om aan te schaffen!

Onlangs verscheen er opnieuw een uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, getiteld: „Politiek? Kom nou! Daarin wordt o.a. uiteengezet wat politiek inhoudt, hoe ons landsbestuur geregeld is, ook wordt de vraag gesteld: christelijke politiek... kan dat? Deze les bedoelt o.a. in een leemte te voorzien bij behandeling van vakken als maatschappijleer, geschiedenis en eventueel ook godsdienst. Voor leraren en leerlingen een uitkomst. Ook is deze erg leuk geïllustreerde uitgave goed bruikbaar om in de politieke belangstelling van uw schoolgaande kinderen te voorzien. Geef hen eens zo'n les kado! Trouwens ook kiesverenigingen kunnen deze uitgave goed gebruiken bij hun speciale activiteiten voor jongeren bijv. Deze les kost slechts f 1,- per exemplaar.

Meerdere delen zullen overigens nog volgen. Ook verscheen onlangs een bijzonder fraai geïllustreerd, 130 pag. tellend boekje over de geschiedenis van de ARP, onder de titel „Een kleine eeuw kleine luyden”. Diverse deskundige schrijvers werkten daar o.a. aan mee. Voor slechts vijf gulden in kort bestek een. unieke geschiedschrijving van de ARP. Elke dag komen tientallen bestellingen daarvan binnen. De prijs ervan: f 5,-. Tenslotte wijzen wij u op de onlangs verschenen adressengids 1976, die de namen van allerlei nuttige partij-instanties bevat, tot en met die van de ARP-bewindslieden toe. Kosten f 2,50. Bestel een of meerdere van deze uitgaven door overmaking van de desbetreffende bedragen op postgiro 89673, t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag, onder vermelding van het gewenste.

### DEZE WEEK IN NG:

- Deze week in NG
- Gesprek met „top-man” Estel Aantjes over defensiedebat, pag. 3
- Positie visserij, pag. 4
- Veiligheid Tessel, pag. 4
- Nieuwe gijzeling te voorkomen? pag. 5
- Beumer over positie bedrijfsleven, pag. 5
- Democratische controle van Europese Gemeenschappen? pag. 7
- Uit de Arjos, pag. 7, 9
- Partijnieuws, pag. 11



## Kiezerswal kan partij-schip keren

Citaat uit Trouw van 20 januari: „Het bestuur van het (P.v.d.A.)gewest kan geen verantwoordelijkheid dragen voor de oorzaken die hebben geleid tot deze situatie (de gebreken onmogelijkheid om een zgn. links college te vormen) maar kan onder de gegeven omstandigheden niet anders doen dan met de feiten rekening houden”. Met deze verontschuldiging gaf het gewestelijk P.v.d.A.-bestuur node groen licht voor het verbreden van het college van B. en W. in Amsterdam.

### Hoofd tegen muur

Sommige mensen moeten hard met het hoofd tegen een muur lopen om van het bestaan van die muur overtuigd te raken. Het blijft echter de vraag of het Amsterdamse gewestbestuur na de onzachte ontmoeting ook werkelijk overtuigd is van het bestaan van een

barrière, die de – te – directe invloed van partij-verbanden op de ontwikkelingen in Raden of Staten en zelfs in vertegenwoordigende lichamen op een niet te ontkomen wijze beperkt. De eerste zin van ons citaat is weliswaar een waarheid als een koe, maar waarschijnlijk heeft het gewestelijk bestuur die waarheid toch niet ten volle onderkend. Het door deze bestuurders ingebouwde „sorry, wij konden niet anders”, dient bij een nuchterder zicht op de verhoudingen te worden vertaald in de constatering, dat het niet anders kon, dat dergelijke zaken buiten de invloedssfeer van een partijgestuur liggen en daar ook buiten behoren te blijven.

### Niet meer decreteren

Een partij maakt een program, geeft desnoods voorkeur aan voor andere

partijen, waarmee dit program het best zou kunnen worden uitgevoerd, zoekt kandidaten, die bereid zijn zich naar het program te gedragen en vervolgens is het woord aan de kiezers. Die kiezers bepalen, doordat zij de besturende dan wel vertegenwoordigende colleges samenstellen, in welke mate de kandidaten het program, dat zij hebben meegekregen kunnen realiseren. Het werken met het program binnen de door het electoraat geschapen constellatie is van dan af primair een zaak van de verkozenen, in hun eigen, hun door de kiezers opgelegde, verantwoordelijkheid. De partij kan in de fase na de verkiezingen niet meer decreteren, hoogstens overleggen en adviseren. De rechtstreekse verantwoordelijkheid van de partij komt pas weer volledig aan de orde bij volgende verkiezingen, omdat dan moet worden vastgesteld of wellicht herkiesbare kandidaten het vertrouwen waardig zijn gebleven.

### Teleurstellend kleine kring

Het boven gestelde krijgt te meer gewicht wanneer men zich voor ogen stelt, dat partij, partijbestuur en kiezers, die op de kandidaten van een partij hebben gestemd, lang niet altijd groeperingen behoeven te zijn met volledig identieke visies en opvattingen. Een partijbestuur en de meestal teleurstellend kleine kring van werkelijk meelevende leden vormen een elite groep, die gemakkelijk in denken, keuzen en voorkeuren van de grote, onzichtbare en dikwijls al te lang zwijgende achterban kan gaan afwijken. En zeker niet alleen doordat zo'n elite voortdurend voorloopt en nieuwe wegen baant: die elite kan evengoed en vaak ook nog in korte tijd ontstellend achterop raken.

### Miserabele oligarchie

De verkozenen dient daar oog voor te hebben. Hij mag ruime eisen om adviezen en commentaren van partijbestuurders in eigen verantwoordelijkheid te wegen, te aanvaarden of te verwerpen, ze in ieder geval zoveel als maar mogelijk met de inzichten van de totale achterban (de kiezers) te vergelijken en ze aldus op hun wezenlijke waarde voor zijn werk te toetsen.

Sommige partijen hebben zich de bevoegdheid aangemeten om verkozenen tijdens de rit geregeld verantwoording te laten afleggen, hen te dirigeren, te instrueren en desnoods terug te roepen. Het hanteren van deze bevoegdheid heeft met democratie niets meer te maken, omdat nu eenmaal de candiderende en de verkiezende collectiviteit niet dezelfde zijn. Verkozenen aan de directie van een ten opzichte van partij en kiezers vrij willekeurig samengestelde partijclan onderwerpen is een van de miserabelste vormen van oligarchie. H. J. Lammers blijkt dit – zij het dan ook wat laat – te hebben ingezien. Moge dit voorbeeld door vele bestuurders in zijn – en andere – partijen worden gevolgd.

v.d.B.

## Topman Estel-Hoogovens:

# „Zonder ander beleid loopt welvaart met rasse schreden terug”

„Zijlstra heeft onmiskenbaar gelijk gekregen met zijn waarschuwing voor inflatie uit hoofde van de loonkosten”. Dit zei ons de heer E. van Veelen, van Estel NV Hoesch-Hoogovens, en een van de „negen briefschrijvende ondernemers”.

### Averechts effect?

Sommigen vrezen dat de brief van de negen averechts effect zal hebben op de besluitvorming van het Kabinet. Kunt u zich die vrees voorstellen en wat vindt u van het argument?

„U vraagt heel wat van mijn voorstellingsvermogen. Als ik de reactie van de heer Aantjes zoals die in de pers is gekomen, fletterlijk neem, lijkt het op een waarschuwing tegen de gevaren van een vrije meningsuiting! Dat mag ik toch van de heer Aantjes niet veronderstellen.

Ik deel de vrees die U noemt namelijk niet. Onze open brief is de weerslag van een stuk oprechte onrust en ik kan mij niet voorstellen dat beleidsverantwoordelijke mensen als onze ministers de brief niet op zijn juiste intentie zouden schatten. Ik zie echt geen minister reageren in de zin van „ik was eerst van plan om jullie (een beetje) je zin te geven, maar nu jullie ons proberen te beïnvloeden, krijgen jullie je zin (helemaal) niet”. Tenslotte: onze brief was een open brief: iedereen heeft van de brief kennis kunnen nemen en iedereen heeft kunnen reageren.”

### Verdieping contacten

Vindt u dat Nederland in een zodanige positie verkeert, dat er méér en beter contact nodig is tussen regering, bedrijfsleven en politici, of vindt u dat de ondernemers zich juist van politiek moeten onthouden?

„Ik geloof niet dat we in het algemeen als ondernemers kunnen klagen over bestaande en mogelijke contacten met de regering.

Wel kan men zich afvragen of in de omstandigheden waarin het bedrijfsleven nu verkeert, verdieping van deze contacten niet gewenst zou zijn. Overigens moet ik opmerken, dat hoewel, zoals gezegd, de contacten er wel zijn en dan denk ik in de eerste plaats aan die van de organisaties van de ondernemingen met de regering, dit nog niet betekent, dat we ook gehoor vinden bij de regering voor onze standpunten.

Meer contacten moeten er mijns inziens komen tussen de ondernemingen en politici. Wat mij betreft, zijn bijvoorbeeld Kamerleden en deskundigen van politieke partijen, die grondig en serieus willen praten met de onderneming waarvoor ik

werk over de problemen waar wij voor staan, van harte welkom. Natuurlijk kunnen de ondernemers zich niet van politiek onthouden. Zeker waar het gaat om het lot van de ondernemingen moeten de ondernemers zich – collectief of individueel – met politiek bezighouden. Daarbij dient men wel zijn grenzen te weten: ik kan als ondernemer zeggen dat de collectieve sector zoveel ruimte in beslag neemt, dat de particuliere sector – en daarmee het bedrijfsleven – ernstig in gevaar komt. Het is niet aan mij als ondernemer om te zeggen welke delen van de collectieve voorzieningen moeten worden teruggedraaid, tenzij ik bijvoorbeeld zou spreken als lid van een politieke partij”

### Loonkosten

De sterke loonkostenstijging verontrust de ondernemers; zijn zij zelf niet mede daaraan schuldig?

„Het gaat eigenlijk meer om het niveau van de loonkosten in vergelijking met de overige landen, b.v. die in de EGKS, waarbij met name de hardheid van onze gulden een belangrijke rol speelt.

Als je bijvoorbeeld de gemiddelde arbeidskosten per man in gulden bij de staalindustrie in Nederland voor 1974 stelt op 100, dan zijn deze kosten in Frankrijk 59, in Engeland 51 en in Duitsland –inclusief 10% overwerk – 103. Ik beschik jammer genoeg nog niet over betrouwbare vergelijkende cijfers voor 1975. Wel voorzover deze betrekking hebben op de staalbedrijven van ESTEL in IJmuiden en in Dortmund.

In 1975 lagen de gemiddelde arbeidskosten per man in IJmuiden in gulden circa 10% hoger dan in Dortmund, beide zonder overwerk. De te hoge arbeidskosten die wij in vergelijking tot het – concurrerende – buitenland hebben, zijn behalve door de harde gulden, veroorzaakt door het beslag op het loon door de hoge sociale lasten en door het prijscompensatiemechanisme.

Al jaren lang is ook van „onverdachte” zijde en dan denk ik vooral aan de president van De Nederlandse Bank, Dr. Zijlstra – gewaarschuwd voor met name de loonkosten. Zijlstra heeft onmiskenbaar gelijk gekregen.

En je kan nu achteraf constateren, dat de ondernemers zich in het verleden harder hadden moeten opstellen. Maar dat was in ons land met zijn sociale klimaat, zijn sterke vakbeweging en zijn – toen nog – grote vraag naar arbeidskrachten niet eenvoudig.”

Kunt u concreet formuleren wat voor bijdrage de regering zou kunnen leveren aan de verbetering van de economische situatie, terwijl toch volgens velen de slechte situatie door de internationale omstandigheden wordt bepaald.

„Het tweede deel van de vraag heeft te maken met de conjuncturele situatie van ons land. Onze open brief heeft betrekking op de structurele problemen van onze economie.

Concreet kan ik uw vraag niet beantwoorden, omdat de uiteindelijk te nemen maatregelen een zaak zijn van politieke keuze door regering en parlement.

Wél kan ik de richting aangeven, zoals ik die zie.

In de open brief hebben wij hierover het volgende gezegd:

„De belangrijkste elementen van de gezamenlijk na te streven oplossingen zullen onzes inziens moeten zijn:

- een aanzienlijk terugdringen van de collectieve druk – belastingen, sociale premies en niet-belastingmiddelen van de overheid – als voorwaarde voor een daadwerkelijke beperking van de stijging van de arbeidskosten zonder een onaantvaardbare druk op de arbeidsinkomens;

- een radicale verbetering van het ondernemingsklimaat door een positieve benadering van ondernemend Nederland en door het vermijden van beleidsdaden en – uitspraken die het vertrouwen van binnen- en buitenland in de mogelijkheid die Nederland biedt, ondermijnen;

- een bundeling van economische en maatschappelijke krachten, zodanig dat in goed overleg tussen overheid, werknemers en werkgevers een beleid kan worden gevormd dat erop is gericht werkgelegenheid, welvaart in de toekomst veilig te stellen”.

Waar het om gaat is, dat wij ons goed moeten realiseren hoe afhankelijk ons land is van het buitenland: zo wordt ongeveer 60% van ons nationaal produkt geëxporteerd. Daarmee is ook duidelijk hoe sterk ons bedrijfsleven afhankelijk is van de internationale concurrentieverhoudingen.

En wat dat betreft ziet het er nu zó slecht uit, dat er zeer dringend aan het herstel van de Nederlandse concurrentiepositie gewerkt moet worden. Wat de nationale politiek betreft, gaat het dan om structurele maatregelen, waardoor ons bedrijfsleven, op lange termijn gezien, internationaal mee kan komen. Ik begrijp heel goed dat deze ombuiging van het beleid niet tot stand kan komen door nu opeens zeer radicale wijzigingen in de structuur van ons stelsel voor collectieve voorzieningen, belasting, enz. aan te brengen. We zullen hier moeten rekenen met bijvoorbeeld vijfjarenplannen. Maar het is mijn vaste overtuiging dat er een ombuiging moet komen, anders worden de Nederlandse ondernemingen noodlijdend, groeit het aantal werklozen onrustbarend, en loopt onze welvaart met rasse schreden verder terug.”

C.Br.

Evert van Veelen (1911), momenteel lid van de Raad van Bestuur van Estel N.V. Hoesch-Hoogovens, trad reeds op jonge leeftijd in dienst; hij begon zijn werkzaamheden bij de hoofdboekhouding.

In 1931 ging hij naar de commerciële afdeling.

In 1953 werd de heer Van Veelen directeur van Wm. H. Müller en Co. N.V., waar hij de leiding van de commerciële activiteiten had.

Met ingang van 1 januari 1965 keerde hij naar Hoogovens terug en wel als lid van de directie (thans raad van bestuur).

Per 1 januari 1972 werden bij de onderneming drie bestuursniveaus ingesteld: 1. raad van bestuur; 2. staalbestuur en diversificatiebestuur; 3. bedrijfsdirectie (voorheen directie IJmuiden) en directies dochterondernemingen.

Als lid van de raad van bestuur werd de heer Van Veelen voorzitter van het staalbestuur.

Na de fusie van KNHS NV met Hoesch AG in juli 1972 kwam de heer Van Veelen in de raad van bestuur van de centrale bestuursmaatschappij ESTEL NV Hoesch-Hoogovens. Tevens heeft hij zitting in de raad van bestuur van de gevormde werkmaatschappij



Hoogovens IJmuiden BV. De redactie nodigde hem uit, als een van de ondertekenaars van de brief van „de negen grote ondernemers” zijn visie op de huidige economische problemen te geven. Bijgaand leest u een vraaggesprek met hem.

## publikaties CDA-instituten

### Plichten en perspectieven

aanzet voor een profielschets van het CDA  
brochure van de wetenschappelijke instituten van KVP, ARP en CHU  
2e druk; 34 pag.; f 3,90

### Emancipatie

„Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”  
publikatie van het CDA-Vrouwenberaad  
artikelen en interviews  
70 pag.; f 4,50

### Energiebeleid

Rapport van een commissie van de wetenschappelijke instituten van KVP, ARP en CHU  
68 pag.; f 5,25

### Gerede twijfel

bijdrage tot de discussie over de perspectieven van onze economische ontwikkeling  
3e druk; 30 pag.; f 3,75  
alle prijzen inclusief verzendkosten

### Bestellingen:

giro 89 67 3 t.n.v.  
AR-Partijstichting, Den Haag

## Gezondheidszorg

De Algemene Wet Gezondheidszorgs Verzekering, in ontwerp al klaar en om „formeel“ onverklaarbare redenen openbaar geworden, poogt een voor een ieder geldende regeling te scheppen om de financiële gevolgen van ziektegevallen op te vangen. Het gaat hierbij niet om een soort nationalisatie van de gezondheidszorg, maar om een vorm van een sociale volksverzekering. De financiële paragraaf ontbrak erbij. Toch moet er al heel wat werk zijn verzet om dit bijzonder belangrijke punt boven water te varen. Het gaat er immers om de financiële lasten van deze wet in cijfers te vangen en die zo rechtvaardig mogelijk over allen te verdelen. De overheidskas zal er belang bij hebben haar bijdrage daarin te vermijden, dan wel zo laag mogelijk te houden. Waarschijnlijk zal de overheid uitgaan van een te heffen premie naar het inkomen. Zonder meer staat vast dat de premie voor iedereen zeer drastisch verhoogd moet worden. De vraag is dan of er, en zo ja, op

welke wijze er een compensatie moet worden gegeven, zowel in de individuele als in de collectieve sfeer. Als wij de betrokken staatssecretaris goed aanvoelen koerst hij naar compensatie in de vorm van een werkgeversaandeel, zoals bij de huidige ziekenfondspremie. Dit betekent een collectieve verschuiving naar de verzekerden van bijna 2800 miljoen gulden (op basis van 1973). Als het om de gevolgen van de individuele sfeer gaat zal eerst duidelijk moeten worden gemaakt hoe de overheid zich de nieuwe premieheffing in haar totale omvang voorstelt.

Wij willen hier, omdat bij geruchte vernomen wordt dat daaraan geen aandacht wordt geschonken, voor één facet dringend waarschuwen. Het zou beslist onjuist zijn als de huidige werknemersbijdrage aan de ziekenfondspremie vergeleken zou worden met de huidige particuliere verzekeringspremie, die geen enkele compensatie kent. Een vergelijking is alleen juist als gekeken wordt naar de totale premie zonder rekening te houden met compensatie! De niet-werknemer moet niet de dupe worden van een sociaal gerichte wet. Om van de AWG een inkomenspolitiek instrument te maken is ver beneden de maat.

## NG COMMENTAAR

### Twee maten

Al meerdere malen is opgemerkt dat de overheid soms met twee maten meet. In een groot aantal gevallen vindt dit z'n rechtvaardiging in de betreffende concrete situatie. De regeling van de „buitengewone fiscale aftrek“ geeft bijv. hoge en minder hoge drempels vóórdat de burger deze regeling mag toepassen. Voor de man met het hogere inkomen is er een hoge drempel. Dat is gerechtvaardigd al kan een extra druk – ook uit andere hoefde op dezelfde gronden – niet „tot in het oneindige worden doorgezet“.

Er zijn ook gevallen waarin een ongelijke behandeling niet te rechtvaardigen is. De overheid bestliste dat in het PTT-bedrijf alle „poten“ waarop dit bedrijf steunt, elk voor zich een behoorlijke winst moeten maken. De grote winst van de één is niet van invloed op het verlies van de ander. Zo heeft het departement van Verkeer en Waterstaat dit geregeld. Economische Zaken redeneert anders.

De toegestane ziekte-kostenverzekeringspremies n.l. mogen alleen dan, bij uitzondering overigens, worden verhoogd als de rentabiliteit van het bedrijf daartoe aanleiding geeft. Met andere woorden – er mag best verlies op de ene poot worden gemaakt als de andere poten maar winst opleveren. Wij zouden er vrede mee hebben als de minister van Economische Zaken dit ook dwingend aan zijn collega van Verkeer en Waterstaat zou willen voorschrijven.

publieke functie bekleden overschrijdt in sommige gevallen de grenzen der betamelijkheid. De suggestie wordt soms gewekt dat het geven van adviezen op zichzelf al verdacht is en dat personen die menen als adviseur te moeten optreden van een bedenkelijke alloo zijn. Dankbaar wordt de Gulf-affaire aangegepen om aan te geven wie onbetrouwbaar zijn en wat zoal onbetrouwbaar is. Het gevaar van een heksenjacht ligt zomaar op de loer. Nederlanders kunnen van de ene op de andere dag doorslaan in uitersten; muggen worden dan olifanten. De persoonlijke integriteit of persoonlijke betrouwbaarheid mag niemand lichtvaardig in twijfel trekken. Aantjes heeft daar onlangs t.a.v. ons kamerlid Roolvink terecht op gewezen i.v.m. de Gulf-zaak en wij onderschrijven dat, zoals is gebleken, van harte. Kritiek en kritisch denken zijn nuttig en nodig maar zij mogen niet ontaarden in onbewezen aantijgingen of in niet door feiten gestaafde verdachtmakingen. Eer is teer; dat geldt t.a.v. iedereen.

### Heksenjacht

De publiciteit rond het geven van adviezen door personen die een

# VAN ATOTU

## Over defensiedebat en ondernemingsraad

Het debat dat bij de algemene beschouwingen van 7 tot 10 oktober 1975 in de Tweede Kamer werd gehouden over de voorgenomen buitendienststelling van de Neptunes heeft vorige en deze week een vervolg en teleurstellend slot gekregen.

### Algemene Beschouwingen

Het nadere besluit van de regering deze buitendienststelling voorlopig „op te schorten“ leidde er niet toe de begroting van defensie alsnog met de aanvankelijk geschrapte 21 miljoen gulden te verhogen. De minister-president zegde evenwel toe, dat deze benodigde gelden zouden worden gevonden door „verschuivingen“ en „bijstellingen“ binnen de begroting van defensie. Hij beloofde verder dat de Kamer daarover zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk bij de behandeling van de defensie-begroting concreet zou worden ingelicht. Voor een deel van de Kamer was deze toezegging echter onvoldoende, maar een motie-Wiegel, waarin dit onder woorden was gebracht, kreeg slechts de steun van een minderheid, waaronder ARP en CHU. De meerderheid, waaronder vrijwel de gehele KVP-fractie, nam genoegen met de door de minister-president toegezegde verschuiving binnen de defensiebegroting.

### Begroting Defensie

Het wachten was nu dus op de behandeling van de begroting van Defensie. Uiterlijk bij die gelegenheid zou de regering immers meedelen welke begrotingsposten tot een totaalbedrag van 21 miljoen zouden worden verlaagd. De bedoeling daarvan was natuurlijk dat de Kamer daarover dan zou moeten beslissen in de vorm van de al of niet goedkeuring der betreffende artikelen. De minister maakte de belofte van oktober echter niet waar. Hij legde geen

voorstellen tot wijziging aan de Kamer voor, maar volstond met het uitspreken van „verwachtingen“ omtrent voldoende „meevallers“ op andere posten, met name in de personeelssector. Dit is allemaal prachtig, maar de Kamer heeft er niets aan. Zij moet eenvoudig afwachten wat de minister er precies van zal maken en zij heeft achteraf geen enkel recht van spreken, omdat zij dan immers de begroting, zoals die haar was voorgelegd, inmiddels ongewijzigd heeft goedgekeurd.

### AR-amendement

Bij de stemming op 10 oktober 1975 was in alle duidelijkheid gebleken dat er binnen de Tweede Kamer (ongeacht de aan het bewind zijnde politieke combinatie) geen meerderheid voor het AR-standpunt aanwezig was, met name als gevolg van de verdeeldheid tussen de CDA-fracties. Gegeven dit feit was de AR-fractie bereid haar oordeel te geven op basis van wijzigingsvoorstellen binnen de begroting conform de toezegging van de minister-president. Nu echter deze voorstellen niet door de regering werden ingediend, bleef ons niets anders over dan bij amendement voor te stellen de begroting alsnog met 21 miljoen gulden te verhogen. De toezegging van de minister-president wekte nu achteraf de indruk onderdeel te zijn van een salami-taktiek, die nu door de minister van defensie werd voortgezet.

### KVP-motie

Het lag voor de hand, dat degenen, die op 10 oktober genoegen hadden genomen met de toezegging van de premier, nu althans ons voorstel zouden steunen. Daar zag het ook naar uit, maar de KVP-fractie nam de reeds geplaatste handtekening nog voor de officiële indiening terug. En daarmee was aan het amendement-Van Leeuwen hetzelfde lot beschoren als enkele maanden geleden de motie-Wiegel: verworpen. Wel diende de KVP een motie in, die verlangde dat de verschuiving niet zou gaan ten koste van personeel of



materieel. De minister is aan zulk een uitspraak echter niet gebonden. Bovendien kan de Kamer pas achteraf constateren of er al dan niet aan is voldaan en nakaarten heeft dan weinig zin. Integendeel, deze methode speelt de gesignaleerde salami-taktiek geheel in de kaart. Aanvaarding ervan zou de ware toedracht slechts verbloemen en daar heeft de AR-fractie niet aan willen meewerken.

### Drieërlei konklusie

De konklusie uit het debat is een bevestiging en versterking van de konklusie van 10 oktober 1975: in de Tweede Kamer is geen meerderheid voor het voor onze partij en fractie zo uiterst zwaar wegende punt van het defensiebeleid. Die konklusie geldt ongeacht de aan het bewind zijnde politieke combinatie. Die konstatering is naar onze overtuiging slecht voor de defensie. Die konstatering is eveneens slecht voor het kabinet. De rede van mevrouw Van Leeuwen (zie elders dit nummer) bood een kader voor een ethische discussie over defensie op niveau. Daartoe kwam het echter niet, toen de rekenmeesters van het kabinet (dat zich zo graag als idealistisch presenteert) hadden becijferd dat er geen meerderheid voor ons standpunt was. Dat die meerderheid ontbrak, kwam niet in de laatste plaats door de verdeeldheid tussen de CDA-fracties. Op het voor onze

partij en fractie zo zwaar wegende beleids onderdeel van defensie is er geen gemeenschappelijk beleid. Slecht voor het CDA; dat is de derde konstatering. Alles bijeen een weinig opwekkende drieledige konklusie, die in terugblik op het defensiedebat moet worden getrokken.

### Ondernemingsraad

Het is geen geheim, dat het kabinet al enige weken intensief bezig is met een voorstel over de herziening van de ondernemingsraad. Ons standpunt is, dat de onderneming een samenwerkingsverband is en dat dit ook in de samenstelling van de ondernemingsraad tot uitdrukking behoort te komen. Leiding en uitvoering (directie en personeel) behoren niet uit elkaar te worden getrokken. Van dat standpunt stappen wij ook niet af. Dit zegt nog niets over het voorzitterschap van de raad: dat behoort geenszins bij de directeur te berusten. Het zegt evenmin iets over de bevoegdheden: aan mensen die hun gehele bestaan en gezin aan de onderneming verbinden komt meer zeggenschap en medebeslissingsrecht toe dan aan wie er alleen hun geld in steken.

### Voorzichtigheid geboden

Over deze zaak is in de afgelopen weken veel informeel overleg geweest, ook tussen de christen-democratische ministers en de fractievoorzitters van ARP en KVP. Als dat een goede besluitvorming kan dienen, is zulks alleen maar nuttig.

Wel moet met de daardoor verkregen kennis van de stand van zaken uiterst voorzichtig worden omgegaan teneinde het in beweging gebrachte overleg binnen het kabinet niet te verstarren. Ook los daarvan is in het algemeen voorzichtig opereren in deze voor beide „kampen“ (het progressieve en het christen-democratische) zo gevoelige materie een eerste vereiste om geen onnodige of althans geen voortijdige brokken te maken.

### Zaak en methode

Voor de christen-democratische visie zijn naar mijn mening principiële en zeer steekhoudende argumenten aan te voeren. Alle nadruk dient daarom te vallen op de pogingen de ander met kracht van argumenten te overtuigen. Dat is overeenkomstig de christen-democratische visie, waarin aan overleg en samenwerking de voorkeur wordt gegeven boven konflikt en polarisatie, aan het argument boven het dreigement, en aan de overtuiging boven de macht. Alle betrokkenen dienen te bedenken, dat zelfs wie gelijk heeft, zijn gelijk kan verspelen, door de manier waarop hij dat gelijk tracht te verkrijgen.

*Aant*

Gezien het belang van maatschappelijke vorming en bewustwording is de Stichting kader- en vormingswerk ARP opgericht.

**ARP**

Bij deze stichting is plaats voor een

### VORMINGSCONSULENT(E)

Vereisten:

- bij voorkeur een opleiding specifiek gericht op vormingswerk of tenminste daarmede gelijk te stellen;
- praktijkervaring strekt tot aanbeveling;
- bereid zijn in teamverband samen te werken;
- positief staan t.o.v. de christen-democratische samenwerking.

Taken:

- het opzetten en begeleiden van vormingscursussen door regionale en provinciale partijverbanden, eventueel in samenwerking met CHU en KVP;
- uitbouw van het vormingswerk onder vrouwelijke leden;
- uitwerken projecten m.b.t. training in discussietechnieken.

De salariëring is afhankelijk van opleiding en ervaring; de salarisregelingen en de secundaire arbeidsvoorwaarden sluiten in het algemeen aan bij die welke voor overheidspersoneel gelden.

Sollicitaties te richten aan de Stichting kader- en vormingswerk ARP, t.a.v. de secretaris, de heer D. Corporaal, p/a Dr. Kuypersstraat 3, Den Haag.

**Grote verliezen** Door H. A. de Boer  
Tweede Kamerlid ARP

## Visserij bevindt zich in benauwde positie

**Onze vaderlandse visserij kampt met grote moeilijkheden. Hete hangijzers zijn: hoe komt men over het dieptepunt?; hoe houden we een zo groot mogelijk deel van de moderne vloot in stand?; hoe rijmen we de quoteringsmaatregelen met de noodzakelijke besomming om aan een lonende exploitatie te komen en ook... hoe zorgen we voor een herstel van de visstand? In dit artikel wordt getracht wat meer zicht op de gesignaleerde problemen te krijgen.**

### Rentmeesterschap

De cijfers liegen er niet om. Er is inderdaad van overbevissing sprake. Dit geldt met name voor haring en tong. De 25 000 ton tong in 1968 zakte tot 15 000 in 1974. De teruggang is veel dramatischer dan uit de cijfers blijkt, omdat de opgevisste hoeveelheden alleen gehaald konden worden omdat méér en sterkere schepen werden ingezet en er nieuwe vismethoden werden toegepast. Gewaarschuwd is er, zeker door de biologen, voldoende. Ook binnen de visserij-organisaties werd gepleit voor maatregelen en werd o.m. gevraagd het motorvermogen te beperken. De waarschuwingen waren tevergeefs. De individuele visserman bracht het niet op. De eigen verantwoordelijkheid werd verkeerd gebruikt, en van een rentmeesterschap over de schepping was weinig sprake. Ten laatste is er ingegrepen en stelden de deelnemers aan de Noordatlantische visserijkonferentie van de verschillende landen quota van de op te vissen

hoeveelheden vast. De Nederlandse Regering aanvaardde de voorgestelde regelingen.

### Quotering

De quotering zorgde voor de nodige deining. De visserman vroeg zich terecht af welke zekerheid hij had om bij sterk verminderde vangsten nog rendabel te kunnen vissen. De in 1974 door onze platvisvloot aangevoerde 15 000 ton tong werd teruggebracht tot 9200 ton voor 1975. De hieraan verbonden inkomstenderving werd nog vergroot door de gevolgen van de oliecrisis. De prijsstijging voor gasolie en andere materialen was enorm, soms tot in viervouden. Van een wat gelijk met de kostenstijging oplopende prijsaanpassing van de vis was echter geen sprake. Het behoeft dan ook niet te verbazen dat het bedrijfsleven de steun aan quoteringsmaatregelen van meet af heeft verbonden aan aanvullende overheidssteun. Een punt apart is de uitvoering van de quotering. Hoe verdeel je bijv. de 9200 ton tong en hoe regel je de controle? Het met de uitvoering belaste Produktschap van Vis en Visproducten heeft het er niet gemakkelijk mee gehad. Juist om zo dicht mogelijk bij de praktijk aan te passen is de regeling enkele malen gewijzigd. Is er als het ware geëxperimenteerd om het juiste systeem te vinden. Deze opzet dient positief te worden gewaardeerd. Een schaduwkant is natuurlijk dat men bij snel wijzigende regelingen spoedig niet meer weet waar men zich aan te houden heeft.

### Kontrole

De wisselende regelingen maakten ook de controle uiterst moeilijk. Wel werd er

maar liefst 600 maal proces-verbaal tegen het overtreden van de quoteringsregels gemaakt, maar tot veroordelingen kwam het niet of nauwelijks. De rechters wisten er kennelijk ook niet goed raad mee. Bij menige visserman vatte de idee post: „het steekt zo nauw niet”. De controle op de naleving is de minister van Visserij niet te verwijten. Vervolg is een zaak van Justitie en de bepaling van straffen een zaak van de onafhankelijke rechte. In menig hart kwam de gedachte op dat Nederland de regels veel serieuzer nam dan de andere verdragspartners. Wie controleert Rusland en Polen, om van België nog maar te zwijgen. Tegenover alle sombere feiten stelde de overheid een aantal positieve daden.

### Overheidssteun

In de afgelopen 2 jaar kwamen de volgende regelingen tot stand.

- Subsidie op gasolie van 6 cent per liter. De regeling is echter per 31 december 1975 beëindigd, als zijnde in strijd met Europese regelingen;
- bijdrageregeling voor werkloze vissers;
- overbruggingskredietregeling voor de visserij;
- hulp via de Rijksgroepsregeling Zelfstandigen;
- meer geld beschikbaar voor experimentele visserij;
- saneringsregeling voor de vloot. Het doel van deze laatste regeling is een door overbevissing en quotering noodzakelijke vermindering van het aantal vissersschepen, opdat de vloot op economisch verantwoorde schaal de visserij zal kunnen blijven uitoefenen. De overheid vulde het fonds met 30 miljoen gulden. De saneringspremie voor eigenaars die hun schip aan de visserij onttrekken bedraagt f 1400 per ton voor de eerste 150 bruto register-ton en f 700 voor elke volgende bruto register-ton. Begin december 1975 waren 108 schepen aangemeld. Gerangschikt naar bouwjaar gold voor maar liefst 81,5% van de voor sanering aangemelde schepen een bouwjaar van voor 1966. Steeds is een cijfer van 20% van de vloot genoemd als een noodzakelijk cijfer om voor de bijv. een rendabele visserij mogelijk te maken. De aangemelde schepen betreffen voornamelijk kleinere en oudere schepen, van een directe lijn naar de



quoteringsregelingen voor platvis is niet of nauwelijks sprake. De vraag rijst of de saneringsregels niet te algemeen zijn en of er geen gedifferentieerde saneringspremies, met name voor de kottersector, dienen te gelden. Een aanpassing van de saneringsregels is naar onze mening noodzakelijk.

### Perspektief

Over de gehele linie, zo heeft het L.E.I. berekend, is in 1975 sprake van belangrijke verliezen. De in 1976 voortgaande quoteringen en de onzekere situatie ten aanzien van het zeerecht, bieden in combinatie met de kostenstijgingen een somber perspectief. Dit beeld wordt versterkt door de afschaffing van de oliesubsidieregeling. Groot vraagpunt is, of na voltooiende sanering met 20% de resterende 80% van de vloot rendabel zal kunnen blijven varen. Bij ontbreken van de steun is de mogelijkheid nog grotere afvloeiing niet denkbeeldig. Een verdere inkrimping leidt tot onaanvaardbare kapitaalvernietiging en grotere werkloosheid. Bij de behandeling van de Visserijbegroting is onzerzijds een motie ingediend (en door de Kamer aanvaard) waarin de Regering wordt gevraagd in overleg te treden met het bedrijfsleven teneinde tot een zodanige ondersteuning te komen,

dat handhaving van het vlootbestand – via sanering – ook verwerkelijk kan worden. Een herstel van de visstand door middel van het strak houden aan de quoteringsregelingen kan plaatsheffen door de instelling van „stijl-dagen”.

### Stijl-regeling

Een stijl-regeling op basis van de te vangen quota. Bij deze voorstellen wordt er van uitgegaan dat na het bereiken van de door de sanering beoogde vermindering van de vloot schade door verdere verlaging van de quota voor 1976 gecompenseerd zou moeten worden. Een dergelijke stijl-regeling is ook voor controle op de uitvoering van de quoteringsregelingen het beste instrument. Een andere vanuit onze fractie bepleite mogelijkheid is het instellen van een kwaliteitspremie. Hierdoor wordt meegewerkt aan de veredeling van het produkt. De premie kan er als een compensatie voor de vervallen oliesubsidie toe bijdragen dat de resterende vloot het dal inderdaad doorkomt. Met een strakke quoteringsregeling en zonder steunmaatregelen ziet het er met recht somber uit. Zulk een perspectief lijkt ons niet aanvaardbaar.

## ARP en de defensie

Vervolg van pag. 1

De binnen de A.R.-gelederen bestaande spanning is ook neergelegd in het A.R.-Program van Actie 1971-1975. Een program, dat vandaag – ook in de opbouw van de verschillende elementen – nog uiterst actueel is. Het streven naar een internationale rechtsorde is hiervan een uiterst belangrijke pijler. „Altijd en overal, op alle gebieden en onder alle omstandigheden dient het recht de vrede in de verhouding van volkeren, rassen en mensen. Het tracht in deze wereld iets te verwezenlijken van wat God voor zijn mensen wil: „zitten onder de wijnstok en onder de vijgeboom zonder dat iemand hen opschrikt”. Zo had de huidige Minister De Gaay Fortman ons terecht in zijn bijdrage „Recht en Vrede” in de bundel „Christendom en Oorlog” voorgehouden. Een actief ontwikkelingsbeleid is een tweede hieruit voortvloeiende pijler.

## Visies op arbeid

In deze baten geven deskundigen hun visie op het begrip „arbeid” in de huidige samenleving.

De auteurs: drs. H. Borstlap, drs. A. Schouten, prof. dr. H. J. van Zutphen, mr. G. C. van Dam en drs. B. Beumer. Deze krant is bijzonder geschikt als handleiding voor een gesprek op de kiesvereniging of in kleinere groepjes.

Bestellingen door storting op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Visies op arbeid”.

Prijstabel	
1 ex.	f 0,75 per ex.
2 t/m 4 ex.	f 0,60 per ex.
5 t/m 9 ex.	f 0,50 per ex.
10 t/m 24 ex.	f 0,40 per ex.
25 en meer ex.	f 0,30 per ex.

Hiernaast kiest de A.R.-fractie vandaag voor het instandhouden van de NAVO en voor deelname aan dit bondgenootschap. Uiteenvallen van het westelijk bondsgenootschap zouden onzes inziens gevoelens van onveiligheid bij individuele landen eerder doen toe- dan afnemen. Wij steunen het streven naar een veiliger beleid in Europa. Bij het streven naar een Europese politieke unie, waarmee een gemeenschappelijk veiligheidsbeleid gepaard zal moeten gaan, ontmoeten wij evenwel een zwaar obstakel: de reeds aanwezige Franse en Engelse kernmacht. Hoe beoordeelt de Minister deze situatie?

Wij streven niet naar eenzijdige ontwapening, maar wel betreuren wij het met de regering ernstig, dat op het punt van de veiligheid weinig concrete afspraken tot stand zijn gekomen. In dit verband herinneren wij – voor wie op dit moment meer zou willen – aan een uitspraak van Kardinaal Alfrink gedaan bij de viering van zijn 50-jarig priesterschap: „Het is een utopie te verwachten dat eenzijdige ontwapening de wereldvrede nabij kan brengen maar anderzijds is het evenzeer een utopie, dat een steeds sterkere opvoering van de bewapening de wereldvrede zal bevorderen.” Internationaal politiek gezien bevinden wij ons momenteel in een zeer onzekere situatie. Desalniettemin blijven wij voorstanders van een krachtige voortzetting van de MBFR-onderhandelingen. Het opnemen van een voorschot op nog te voeren onderhandelingen – hoe vurig wij ook hopen, dat deze slagen – bleek niet gerechtvaardigd, zoals wij bij de behandeling van de Defensie-nota ook duidelijk hebben gesteld. Het opnieuw nemen van een voorschot – het amendement-Waltmans – wijzen wij af. Ik zal bij de behandeling van de amendementen wel uiteenzetten, waarom wij dat doen.

Zowel bij een heroriëntatie met betrekking tot het defensieplan als met betrekking tot de behandeling van de ontwapeningsnota is het onzes inziens nodig een antwoord te vinden op de vraag of er sprake is van ingrijpende veranderingen in de Oost-West-verhouding, in de Westerse strategie of in die van de Sowjet-Unie, of dat deze zullen moeten worden aangebracht.

## Bewoners Texel eisen 23 jaar na stormramp eindelijk veiligheid

**„Voordat de minister, Kamerleden en Rijkswaterstaat denken klaar te zijn met de uitvoeringswerkzaamheden aan de dijken op Texel, zijn de bewoners verdrongen”.**

### Dijkverhoging

Een opmerkelijke reactie van een lid van één der dorpscommissies op Texel. Die dorpscommissies hebben na de orkaanachtige storm van 3 januari jl. een actiecomité gevormd en deze week hebben o.l.v. dat comité honderden bewoners van Texel gedemonstreerd op het Binnenhof. De eis is, dat nu eindelijk, 23 jaar na de stormramp van 1953, veiligheid wordt gegeven aan de eilandbewoners door de dijken te verhogen, en op zogenaamde Deltahoogte te brengen. Nog steeds wonen de mensen op Texel achter dezelfde dijken die er in 1953 reeds

lagen. Kort na de stormramp is 1978 genoemd als uiterste jaartal, waarin de werkzaamheden, nodig voor een grote dosis veiligheid, moesten zijn voltooid. Op dat jaartal hebben de bewoners altijd vertrouwd. Inmiddels is 1978 echter 1985 geworden en daarover is men vooral teleurgesteld, want bij elke storm vliegt de angst de bewoners naar de keel.

### Werkbezoek

De christen-democratische Kamerleden Beumer, De Boer en Hermes behorend bij een delegatie die een werkbezoek brachten aan Zaanstad, gingen maandagmiddag jl. naar het eiland en spraken met het actiecomité over de situatie. Voorafgaand werden de bedreigde plekken in ogenschouw genomen. Een gedeelte is reeds op Deltahoogte gebracht, maar m.n. de gevaarlijkste punten zijn nog steeds van oudsher. Maar liefst 17 km. dijk is te laag.



De CDA-delegatie inspecteert het bedreigde punt van de Tesselse dijk. Geheel links ziet U het Tweede Kamerlid Hans de Boer.

Op sommige plaatsen is het tracé, waarop de (verhoogde) dijk moet komen te liggen, nog steeds niet vastgesteld. Tijdens de bespreking kon men duidelijk het conflict waarnemen dat bestaat tussen enerzijds de natuurbeschermers, die het mooie landschap achter de lage dijk willen behouden, en anderzijds de eilandbewoners die de veiligheid achter hoge dijken willen zien gewaarborgd. Volgens sommige bewoners is juist de vaststelling van het tracé vertragen waar milieumensen een stem in het kapittel hebben.

### Twee eisen

Op dit moment worden door het actiecomité twee dingen verlangd. Definitief moet voor de gehele 22 km. lange dijk het tracé worden vastgesteld, waarop de (nieuwe) verhoogde dijken moeten komen en op die stukken, waarvan de plaats en ligging allang bepaald is, dienen de werkzaamheden direct te beginnen. Een aantal kan zich zelfs niet aan de indruk onttrekken, dat door Rijkswaterstaat om problemen gevraagd wordt door de werkvloering wat uit te smeren over een langere termijn.

### Toezegging

Kamerlid De Boer concludeerde dat Texel terecht aan de alarmklok trekt. In feite wenst men dat „Den Haag” ervoor zorgt, dat het niet 1985 wordt, maar zoveel eerder als mogelijk. „In de kosten kan het niet zitten”, aldus De Boer. Een bedrag van 80 miljoen mag tenslotte geen reden zijn om de werkzaamheden uit te stellen, zeker niet waar het gaat om mensenlevens.” De C.D.A.-delegatie zegde toe dat zij de mogelijkheden zou onderzoeken om te pogen tot een versnelling van de procedure te komen. Bespreking in de fractievergaderingen, die nog vóór de Texelse demonstratie plaatsvonden, is de eerste aanzet daartoe geweest.



## Regeringsverslag

Door  
Mr. G. C. van Dam  
Tweede Kamerlid ARP

# Kunnen verbeterde garanties nieuwe gijzelingen voorkomen?

Het verslag van de regering over de treinkaping te Beilen en de overval op het Indonesische consulaat-generaal in Amsterdam is een interessant document geworden.

Niet omdat het veel nieuws of verrassends zou bevatten; het meeste was al via de publiciteitsmedia bekend geworden. Ook niet omdat het zo boeiend zou zijn geschreven. Al steekt het hier en daar wat leesbaarheid betreft boven het gemiddelde staatsstuk uit, daarmee is het nog niet boeiend te noemen.

### Beeld gijzeling

Het interessante zit 'm in het beeld van zo'n gijzeling, dat uit het verslag naar voren komt. Het is een gebeuren met veel facetten, dat wordt beheerst door de geweldige spanning rondom mensenlevens.

Een groot aantal mensen is direct bij zo'n gebeuren betrokken. Ik heb niet de tijd genomen om ze te tellen, maar het aantal overschrijft naar mijn schatting de duizend ruimschoots. Al deze mensen zijn bezig het doel van het

overheidsbeleid naderbij te brengen n.l. aan de beide situaties „zo spoedig mogelijk een eind te maken met behoud van het leven en de lichamelijke en geestelijke gezondheid van de gegijzelden”. „Daarbij hadden we zorgvuldig in het oog te houden – aldus voegen de bewindslieden hieraan toe – dat een oplossing zodanig moet zijn dat deze niet zelf weer een bron voor nieuwe gewelddaden zou vormen, dat de bevolking de geruststelling verkreeg dat doelbewust en effectief werd opgetreden en dat aan onze internationale verplichtingen, die met name bij de bezetting van het Indonesische consulaat-generaal zwaar wogen, werd voldaan. Of wij erin zijn geslaagd deze verschillende elementen te verenigen zal de toekomst moeten leren”. De afloop heeft intussen al geleerd, dat het doel niet ten volle, maar wel voor een belangrijk deel is bereikt. (Het stuit tegen de borst om op deze wijze over verloren mensenlevens te schrijven maar het kan moeilijk anders).

### Vragen

Deze min of meer goede afloop betekent niet, dat er na lezing van het verslag over de gijzelingen geen vragen overblijven.

Een van de belangrijkste vragen is, of onze ingewikkelde politieorganisatie doeltreffend optreden in de weg staat. Die kwestie brengt de regering ook enkele malen in haar verslag naar voren. 'Zij zelf beantwoordt deze vraag op voorhand in zoverre ontkennend dat zij de instelling bekend maakt van een klein landelijk rechteam voor de opsporing van misdrijven met terroristische inslag. Dit team zal onder leiding van een officier van justitie staan. Zouden, wanneer zo'n team al had bestaan, de gijzelingsacties voorkomen kunnen zijn, vraag je je dan even af?, je meteen realiserend, dat zo'n vraag niet zo zinvol is.

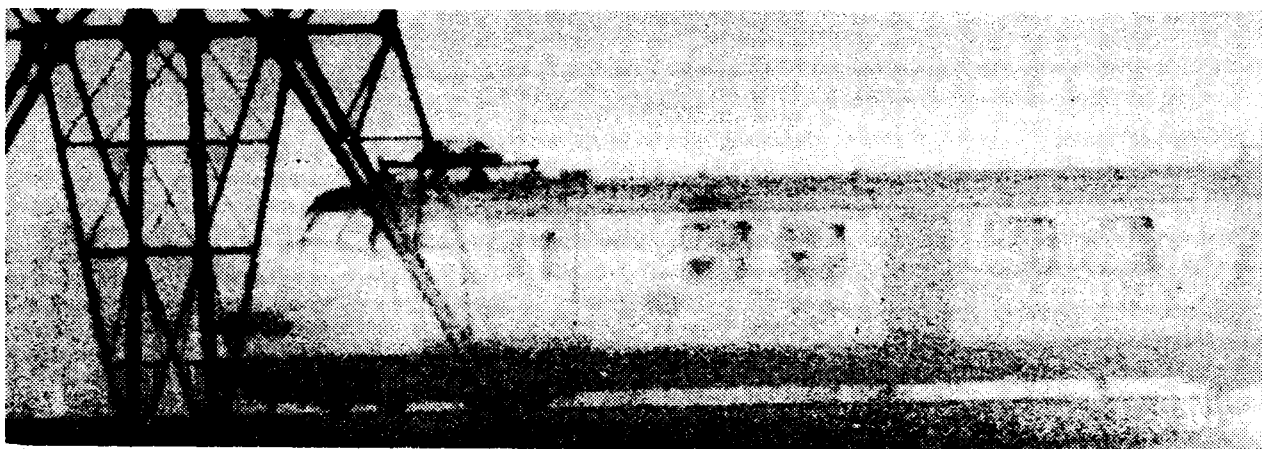
### Vuurwapenbezit

Een andere zaak, die tijdens de gijzelingsacties bij velen in de aandacht naar boven kwamen betrof het vuurwapenbezit: waar komen die wapens van die jongens vandaan? En hoe zit het met het toezicht en verboden vuurwapenbezit? Op dit punt kondigt het verslag een krachtige bestrijding, alsmede de spoedige indiening bij de Kamer van een in voorbereiding zijnd wetsontwerp tot verbetering van de

wapenwetgeving. Een landelijke aanpak van de opsporing van vuurwapendelicten is in overweging. Als je bij de begroting e.e.a. de aandacht van de Minister hebt gebracht en je zijn wat lauwe reactie nog herinnert, dan krijg je bij jezelf een zeker gevoel van gelijk maar de feiten waarop dat gelijk is gegrond nemen elke voldoening weg. De belangrijkste vraag in het verslag betreft de mogelijke voorkoming van terreurdaden als een gijzelingsactie. Hierover zegt de regering: „In een rechtstaat als de onze zijn afdoende garanties, dat explosies van geweld kunnen worden voorkomen niet te bieden. Daarvoor zouden de politie, de inlichtingen- en veiligheidsdiensten bevoegdheden moeten krijgen die zich met de grondslagen van ons rechtsbestel niet laten verenigen”. Wat die afdoende garanties betreft, daarin heeft de regering natuurlijk gelijk; die zijn niet te geven en in dat verband heeft hij ook gelijk met betrekking tot die bevoegdheden. De vraag moet echter niet zijn of afdoende garanties te geven zijn, maar: of er geen betere garanties zijn te geven?, en of die zijn te verkrijgen door o.a. een verdere uitbreiding van de

bevoegdheden van de betrokken instellingen. Ik stel dit niet op deze manier omdat ik al een conclusie klaar zou hebben, maar ik doe dat alleen ter beoordeling van de zuiverheid van de discussie. In principe zie ook ik de gevaren die de regering signaleert, maar die mogen de discussie over deze belangrijke zaak niet bij voorbaat onmogelijk maken. Ik ben er zeker van dat dit ook niet de bedoeling van de regering is en dat zij het met mijn benadering eens zal zijn. De Kamercommissie voert deze week mondeling overleg met de regering over deze feiten. Daarmee wordt een tijdrovende schriftelijke voorbereiding vermeden. Daarna zal zo spoedig mogelijk het openbare debat plaatsvinden. In dat debat zullen ook de brieven van de regering over vorige gijzelingszaken en de schriftelijke reacties daarop van de Kamer worden betrokken.

Het is van harte te hopen, dat dit niet slechts het eerste maar ook het laatste debat zal zijn over een levensernstige zaak als terreur- en gijzelingszaken.



Negen leiders behoren tot de grootste Nederlandse ondernemingen hebben de regering een brief geschreven over de moeilijke economische situatie in ons land. Waarom heeft deze brief zoveel aandacht gekregen?

Daarvoor zijn 4 redenen te bedenken. ■ het is geen alledaags verschijnsel dat negen belangrijke leiders van grote ondernemingen een brief over nationale economische situaties schrijven. ■ ze schrijven niet over de situatie in hun eigen bedrijf? ■ hoewel aangesloten bij de werkgevers, bonden, benaderen ze op eigen houtje de regering.

In de brief staat eigenlijk niets nieuws: in grote lijnen is het een herhaling van de standpunten van de werkgeversbonden. Toch kan ook een brief, waarin op zich „niets nieuws” staat onthullend zijn. Daarover straks. Eerst in het kort – tenslotte is de inhoud al vuldig weergegeven via pers en andere media – een samenvatting van de belangrijkste punten.

### Hoofdpunten brief

In de brief wordt met name aandacht gevraagd voor: ■ de moeilijke economische situatie in Nederland, die niet alleen maar veroorzaakt wordt door de huidige conjunctuur, maar versterkt wordt door een aantal onevenwichtigheden in onze economie.

## Bedrijfsleven

Door drs. B. Beumer,  
Tweede Kamerlid ARP

# Ondernemers bestrijden niet wezenlijk het kabinetsbeleid

■ te lang, te hoge arbeidskosten  
■ een te hoog peil van de collectieve lasten, te hoge belastingen en (sociale-premiedruk)  
■ mede als gevolg van die factoren: te lage rendementen, als gevolg daarvan: te weinig investeringen en dus te hoge werkloosheid.  
Ik geef het hier een beetje geschematiseerd weer, maar hier komt het in hoofdzaak op neer. Maar er staat meer in. De negen schrijven wat ons zo verontrust is, dat er in Nederland vaak zo'n negatieve houding t.o.v. het bedrijfsleven wordt aangenomen. Ook vinden zij dat de regering er eigenlijk te weinig aan doet om een positievere houding te bewerkstelligen. Dat leidt tot een zeker gebrek aan vertrouwen, tot aarzelingen en die bevorderen een goede sfeer voor herstel en opleving zeker niet.

Tenslotte schrijven de negen: natuurlijk moeten ook de ondernemers meegaan met hun tijd, letten op maatschappelijke veranderingen, zich aanpassen, maar is het nu wel de tijd voor experimenten als de vermogensaanwasdeling en omvorming van ondernemingsraden? Wordt ook niet teveel op de verdeling in onze samenleving gelet en te weinig op de produktie, die daarvoor nodig is. Zal juist herstel daarvan niet moeten zorgen voor handhaving van verkregen verworvenheden? Daarom eerst zorgen voor herstel van produktie en winsten en maar eens wat pas op de plaats met verdergaande vernieuwingen. Tot zover de hoofdpunten uit de brief. Als ik de brief goed lees zie ik nergens dat ondernemers het huidige kabinetsbeleid wezenlijk bestrijden. Een

analyse van de economische situatie zoals zij die geven wijkt niet of nauwelijks af van het kabinet en ook de maatregelen die zij vragen zijn of al door de regering genomen of worden in die zin voorbereid. Ga maar na: Tegengaan verdere verhoging arbeidskosten? De regering heeft een vergaande maatregel als bevrozing van de CAO's genomen. Vermindering stijging van de collectieve lasten? De regering heeft vergaande bezuinigingen (tien miljard over 4 jaar van 1970 tot 1980) aangekondigd. Herstel van de rendementen? Die zullen duidelijk uit de voorgaande maatregelen moeten voortvloeien, terwijl de regering bovendien enkele directe steunmaatregelen heeft genomen: overname van een deel van de sociale (werkgevers)premies, achtergestelde (risico-dragende) leningen als steun voor de financiering. Ik meen dan ook, dat minister Lubbers terecht heeft gezegd de analyse van de 9 lijkt in hoofdzaak juist, wat ze vragen komt mij ook begrijpelijk voor, maar waarom vergeten zij dan te vermelden dat we dat ook in feite doen of dat voorbereiden? Het verschil zit dan ook minder in de richting van het beleid dan wel in mate en tempo. Belangrijker in dit verband zal straks de discussie zijn over de vraag hoe de beperkte groei van ons nationaal inkomen zal worden verdeeld over collectieve voorzieningen en particuliere sektor. Met andere woorden zal de beperkte stijging van de collectieve lasten tot 1% per jaar genoeg soelaas voor de particuliere sektor overlaten. Het zal nuttig zijn geweest als de 9 hierover een concretere visie op tafel hadden gelegd.

wel de vraag of en in hoeverre zij er zelf toe hebben bijgedragen dat zo'n klimaat kon ontstaan. Mijn mening is, dat juist een te geringe maatschappelijke geëngageerde houding mede oorzaak is. Als voorzitter Van Veen van het VNO herhaaldelijk zegt wij kunnen bij de huidige stand van zaken niet over vernieuwingen betrouwen spreken dan negeert hij bedenkelijk de samenhang tussen herstel en zich ontwikkelende maatschappelijke veranderingen.

### Positieve mogelijkheden

Ook deze brief – en dat is mijn voornaamste kritiek – is daarvan een bewijs. Het gaat nl. niet zomaar om experimenten. Het gaat om het vinden van vormen voor zich ontwikkelende en wijzigende opvattingen. Een vermogensaanwasdeling gaat niet alleen over het overdragen van overwinsten. Het zegt iets over de verantwoordelijkheden en samen- en medewerking in de bedrijven; de erkenning van een onderbelichte participatie. Het functioneren van een ondernemingsraad is een ander symptoom: het gaat erom dat de werknemers in de bedrijven mee kunnen spreken over de zin van de produktie van het bedrijf, waarin zij werken zodat zij die zin ook ervaren kunnen. Hoe kunnen wij over gebrek aan motivatie spreken als mensen die in bepaalde situaties werken de uiteindelijke keuzemogelijkheden niet kennen? Hier liggen voor het bedrijfsleven wel degelijk positieve mogelijkheden en kansen waarbij zij door er juist constructief op in te gaan des te beter mee vorm kunnen geven. Het zou weleens evenzeer met goed ondernemingschap en continuïteit te maken kunnen hebben als herstel van winsten op korter termijn. Misschien is de beste kant van deze brief de uitnodiging die hij uitlokt om juist aan de werkgevers op dit punt fundamenteeler mee te spelen. Terwille van het ondernemingsklimaat en terwille van ten diepste verbeterde arbeidsverhoudingen in ons land.

*Noot:*  
Zie elders dit nummer in een vraaggesprek met een van de negen brieven schrijvers, te weten dr. E. van Veelen.

### Vermaatschappelijking onderneming

In de brief uit de negen hun zorg over de nationale economische situatie. Daar kan men best begrip voor hebben. Toch vroegen zijzelf door hun positiebepaling er nog een stuk zorg aan toe. Ik zou dit als volgt willen verduidelijken. ■ de negen schrijven een brief over de situatie van een landseconomie en mengen zich dus in een nationale discussie. Ik vind dat een hoopvol teken. Ondernemingen zijn geen geïsoleerde onderdelen van de maatschappij. Ze maken er deel van uit, functioneren er in en bepalen mee het gezicht daarvan. Deelnemen aan de discussie is dus wenselijk en dus toe te juichen. ■ zij schrijven over het ongunstige ondernemingsklimaat en ook over de negatieve benadering van ondernemingen. Ik geloof dat zij daarin niet helemaal ongelijk hebben, er zijn onmiskenbaar vooroordelen te bespeuren. Maar dan rijst



Fabriek van AAF-Famco te Emmen.

## Naar de „Groep van Achttien”

Door  
dr. D. Th. Kuiper

# Op weg naar de Christen-Democratische samenwerking

De ARP verkeerde na de nacht van Schmelzer in een vrij unieke positie. Hoewel ook van AR-zijde kritiek op het kabinet-Cals bestaan had, had de ARP de motie die tot de val van dit kabinet leidde niet gesteund.

Bovendien trad de top-econoom Zijlstra – even terug van de Nederlandse Bank – op als de premier van het rompkabinet, dat nieuwe verkiezingen uitschreef. Naast Zijlstra zaten in dit kabinet o.a. de vier AR-bewindslieden uit het kabinet Cals: Biesheuvel, Diepenhorst, Bakker en Verdam. Mr. B. W. Biesheuvel, de laatste der drie lijsttrekkers uit 1963, en minister van Landbouw in de kabinetten-Marijnen en Cals, trad op als enige lijststaande en voerde een campagne, waarin de heroriëntatie die de ARP had ondergaan duidelijk doorklonk. Het gecombineerde effect van al deze factoren werd gevormd door de uitslag van 1967 waarbij de ARP als enige der christelijke partijen winst boekte: van 13 naar 15 zetels.

De gang van zaken tijdens de daarop volgende kabinetsformatie vormde voor de meeste betrokkenen een teleurstelling. Nadat tijdens een informatie-Zijlstra de PvdA onder leiding van Den Uyl als mogelijke regeringspartij was afgevalen, mislukte de formatie-Biesheuvel omdat het overleg met de vier potentiële regeringsfracties zijns inziens geen aanvaardbaar team van ministers opleverde. Tenslotte kwam het kabinet-De Jong tot stand, steunend op ARP, CHU, KVP en VVD. Inmiddels was er in de ARP enige deining ontstaan ten gevolge van de brief van de zogenaamde „spijstemmers”, een aantal jonge Anti-Revolutionairen, die hun teleurstelling kond deden over de coalitie met de VVD. Ook partijvoorzitter Berghuis liet in een t.v.-interview merken, het niet met deze keuze eens te zijn.

Het kabinet-De Jong bleek een van de meest stabiele na-oorlogse kabinetten te zijn. „Zonder zelfs maar een „gelijmde” crisis zat het de vierjarige zit uit. Biesheuvel, die een zeer bekwaam fractieleider bleek, ontwikkelde enerzijds een hechte samenwerking met zijn beide christen-democratische collega's Schmelzer (KVP) en Mellema (CHU), maar hield anderzijds door middel van „schoten voor de boeg” enige afstand van het kabinet.

Met name nadat Berghuis in 1968 zijn voorzitterschap om gezondheidsredenen had neergelegd, kon hij beschouwd worden als de onbetwiste politieke leider van de ARP, die ook een nationaal aanzien genoot. Toen na de verkiezingen van 1971 de KVP geen kandidaat-premier naar voren schoof was Biesheuvel de aangewezen premier voor het nieuwe kabinet dat een voortzetting van de coalitie met de VVD vormde, aangevuld met de van de PvdA afgesplitste nieuwe partij DS'70. In de zomer van 1972 echter brak dit kabinet ten gevolge van een intern conflict met de beide DS'70 ministers, waarna nieuwe verkiezingen werden uitgeschreven.

### Van Pacificatie naar polarisatie

Deze gang van zaken hing mede samen met de ingrijpende wijzigingen die zich sinds 1966 in het Nederlandse partijstelsel hadden voorgedaan, waardoor de situatie, die sinds de Pacificatie van 1957 had bestaan op losse schroeven kwam te staan. Hadden zich tot 1966 reeds PSP en Boerenpartij als nieuwkomers gemeld, de Nacht van Schmelzer droeg ongetwijfeld in grote mate bij tot nieuwe stroomversnellingen. D'66 boekte als gematigde hervormingspartij, successen bij de 1967-verkiezingen. Het interne succes van Nieuw-Links in de PvdA, leidde tot het uitreden van DS'70 onder leiding van Drees jr., dat in 1971 D'66 in zetelaantal naar de kroon stak. Het optreden van de christen-radicalen in de christelijke partijen leidde tot het ontstaan van de groep-Aarden, die uit de KVP-fractie trad en in 1972 als PPR onder leiding van Bas de Gaay Fortman het succes van D'66 en DS'70

evenaarde.

De verkiezingen van 1971 en 1972 stonden in het teken van de zogenaamde polarisatie. De PvdA, die in 1969 had uitgesproken niet met „de huidige KVP” te willen regeren, presenteerde zich met PPR en D'66 in felle campagnes als alternatief voor de kabinetten-De Jong en Biesheuvel. Wist de ARP zich in beide verkiezingen goed te handhaven, bij de verkiezingen van 1972 bleek het zetelaantal van KVP en CHU vergeleken met 1963/1967 vrijwel gehalveerd, terwijl in de „progressieve” combinatie vooral de PvdA en PPR wonnen, evenals ter rechterzijde de VVD. Kon in 1971 de coalitie met de VVD nog voortgezet worden dankzij DS'70, de daling van het zetelaantal van de vijf regeringspartijen in 1972 en de omstandigheid dat het kabinet-Biesheuvel juist gebroken was door een conflict met DS'70 maakte het herstel van deze coalitie mogelijk.

### Nieuwe eenheid

Na een lange kabinetsformatie werd het kabinet-Den Uyl geformeerd waarin 10 ministers van PvdA, PPR en D'66 en 6 ministers van ARP en KVP. Mede ten gevolge van de manoeuvres van de socialistische informateur Burger, die aan de drie christen-democratische partijen geen gelijkwaardige plaats in het kabinet wilde bieden, kwam de CHU buiten spel te staan, hetgeen een ernstige tegenslag vormde voor de groeiende samenwerking tussen deze partijen. Biesheuvel, die enige weken voor de vorming van het kabinet-Den Uyl krachtens een grondwetsbepaling had moeten kiezen tussen zijn fractievoorzitterschap en zijn demissionaire premierschap, keerde niet in de Kamer terug.

Mr. W. Aantjes, vanaf 1967 ondervoorzitter en tijdens het kabinet-Biesheuvel voorzitter van de fractie, volgde hem ook in 1973 op en bracht de tijdens de formatie verdeelde fractie in de volgende jaren tot nieuwe eenheid.



Mr. W. Aantjes, J. T. Mellema en mr. F. H. J. J. Andriessen gefotografeerd in 1971 tijdens een bespreking over de chr.-dem. samenwerking.

Op welke wijze hadden de drie christelijke partijen gereageerd op de verschuivingen in het Nederlandse partijstelsel? Het verhaal van de christen-democratische samenwerking begint in 1959, toen de vroegere „coalitie” ten gevolge van het verlies der beide protestantse partijen zijn meerderheid in het parlement verloor. Daardoor ontstond voor de potentiële regeringspartners PvdA en VVD een veel gunstiger onderhandelingspositie, zoals reeds in het voorgaande gebleken is. Van KVP-zijde werd dan ook gepleit voor nauwere toekomstige samenwerking in de vorm van een gemeenschappelijk program. De reacties van ARP en vooral CHU, waarin de handhaving van de eigen identiteit vooropstond, waren echter uiterst terughoudend.

Bovendien werd het beleid van ARP-voorzitter Berghuis vanaf 1957 beheerst door „de begeerte naar een protestants-christelijke volkspartij”, zowel uit „zorg om de tanende protestants-christelijke invloed” als uit „verlangen naar het openen van een nieuw perspectief”. Nadat de CHU onder leiding van Beernink in 1964 niet bereid bleek op deze gedachtegang in te gaan, moest Berghuis concluderen, „dat dit station nu is gepasseerd”. Dit kwam mede tot uiting in zijn nieuwe aanduiding

„Evangelische Volkspartij” voor de ARP.

### Katholieke volksdeel

Ondertussen hadden er echter ook ontwikkelingen in de KVP plaatsgevonden. Factoren als de voltooid geachte emancipatie van het katholieke volksdeel, de vernieuwing in de katholieke kerk, en de daarmee samenhangende wens tot de confessionalisering, leidden ertoe, dat de KVP zichzelf ter discussie stelde in het in 1966 gepubliceerde rapport „Grondslag en karakter van de KVP”. In dit rapport werd weliswaar de wenselijkheid van een algemeen-christelijke partij in Nederland uitgesproken, maar het achtte de instandhouding van een dergelijke partij eerder een kwestie van doelmatigheid dan van beginsel. Berghuis critiqueerde dit rapport omdat het een „bredere christelijke partij... ziet als een soort programpartij in een centrumpositie”. Hij miste erin „een christelijke politiek”, die „zowel tegenover het socialisme als het liberalisme met een eigen radicaliteit staat”. Centraal achtte hij „hoe ook programmatisch het christelijk geloof de basis en de richting van een georganiseerde christelijke politiek aangeeft”.

Berghuis achtte een officieel gesprek tussen de drie christelijke partijen nodig om de „zowel nationaal als internationaal dreigende tweespalt te signaleren en tijdig uit te praten”.

Zodoende gaf hij mede de stoot tot het ontstaan van de „Groep van Achttien”, bestaande uit 6 afgevaardigden van elk der drie partijen. Onder verantwoordelijkheid van deze groep verscheen een aantal rapporten, waarvan het eerste betrekking op de grond had en de andere van programmatische aard waren. In de loop van 1968 werden deze rapporten door de drie partijen behandeld en over het algemeen goed ontvangen.

De ARP-partijraad sprak op 25 mei 1968 daarbij uit dat „eenheid van uitgangspunt, program en beleid” noodzakelijk was. Besloten werd de contacten voort te zetten en de lokale en regionale partijorganen te adviseren bij de verkiezingen voor Provinciale Staten en Gemeenteraden zo nauw mogelijk samen te werken.

**Noot: In NG van 10 januari publiceerden wij een hoofdstuk over de ARP in de zestiger jaren uit het onlangs verschenen boekje „Een kleine eeuw kleine luyden”.**



### Bouwcrisis 1960/61

In NG van 10 januari jl. stond een mededeling van het boekje „Een kleine eeuw kleine luyden”. Mij graag rekenend tot de aller kleinste onder die kleinen viel mij de eer te beurt van toezending omdat mijn naam hierin voorkomt. Daarvoor breng ik de Stichting langs deze weg mijn oprechte dank. Evenwel er zijn fouten

gemaakt, bijv. op pagina 70 waar het gaat om de Bouwcrisis. Mr. van Aartsen, een interview afgevend bij zijn heengaan uit Zeeland maakte toen dezelfde fout. Onze Fractie vroeg niet om 5000 Woningwetwoningen meer, maar ik citeer „nodigt de Regering uit het aantal te subsidiëren woningen te brengen van 65000 op 70000; „nodigt de Regering verder uit de 5000 meer te subsidiëren woningen *gelijkelijk te verdelen over de premiesector en de extra gesubsidieerde woningwetsector” (Zie zitting 1960-1961- 6100 hoofdstuk IX A Volkshuisvesting en Bouwnijverheid stuk 13). Wij kozen dit verdeelschema omdat we wilden blijven binnen de verdeling door de Regering zelf voorgesteld, maar ook, omdat wij ons goed konden verenigen met de opzet voor de z.g. Premie A woningen. We kwamen tot de motie omdat we de vaste overtuiging hadden dat er bouwruimte aanwezig was: men zie daarover bijv. pagina 4 van het Voorlopig Verslag (stuk 7) eerste kolom. Er waren overigens meerderen in het Parlement van mening dat er meer bouwruimte was, men zie daartoe o.m. de motie Andriessen, mede ondertekend door Oud (stuk 14, zelfde Hoofdstuk).*

Arnhem, J. van Elbergen.

### NASCHRIFT

Uit de reactie van de heer Van Eibergen blijkt, dat in de tekst niet van „5000 woningwetwoningen”, maar van „5000 te subsidiëren woningen meer” gesproken had moeten worden. Hoe subtiel een en ander overigens ligt, blijkt uit de

memoires van de toenmalige fractievoorzitter Bruins Slot, die op pag. 185 schrijft: „Het ging om het woningwetbouwprogram en Van Eibergen had een motie ingediend om dat program met 5000 woningen uit te breiden”. Bruins Slot maakt daar dus dezelfde fout als de schrijver, die zich wat dit punt betreft op hem baseerde.

## EEN KLEINE EEUW KLEINE LUYDEN

### Grepn uit de geschiedenis van de ARP

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde vorige maand onder bovenstaande titel een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kuiper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen die een overzicht geven van AR-minister-presidenten, bewindslieden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht. Op de Hoogeveense partijraad waren een paar honderd exemplaren in een oogwenk uitverkocht. Op het partijsecretariaat kwamen in enkele dagen tijds eveneens al honderden bestellingen binnen. Het geeft een beknopt overzicht van de geschiedenis van de ARP vanaf de oprichting. U kunt dit boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag.



De boekjes vliegen de deur uit. Wees er dus vlot bij.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

WEEKBLAD VAN DE A.R.P.  
EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer H. W. van den Brink, D. Corporaal dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuyperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A.R. Partijstichting te 's-Gravenhage  
Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per half jaar. Losse verkoop f 0,85  
Advertentie-exploitatie: 020-24.91.12.

## UIT DE ARJOS

### Staatssecretaris De Jong Ozn. in Amersfoort

Arjos-Amersfoort (en omstreken), organiseert op maandag 16 februari a.s. een bijeenkomst.

**Staatssecretaris drs. K. de Jong Ozn. van onderwijs zal dan met de aanwezigen spreken over: onderwijs en politiek.**

De bijeenkomst wordt gehouden in hotel-restaurant „Monopole“ (tegenover het station van Amersfoort)

aanvang: 20.00 uur. Belangstellenden zijn van harte welkom. Voor meer informatie kan men terecht bij - Connu van Altena, Bilderdijklaan 33, Soest.

### Jonge Christen Democraten bijeen in Venetië

De Wereld-Unie van Jonge Christen-Democraten, waarbij de Arjos middels de EUJCD (de Europese Unie van Jongeren Christen-Democraten) is aangesloten, zal van 3 t/m 8 mei 1976 in Venetië een kongres houden. Het doel van dit kongres is het vernieuwen van het **contact** tussen de Westeuropese jonge christen-democraten en hun **zusterorganisaties in m.n. Zuid-Amerika**. Speciale aandacht zal geschonken

### Studieconferentie Arjos Z.-Holland over maatschappijvisies.

De provinciale organisatie van Arjos Zuid-Holland houdt haar jaarlijkse studieconferentie op **zaterdag 21 februari a.s.** Het thema: **maatschappijvisies.**

De conferentie wordt ingeleid door een drietal sprekers, respectievelijk uit de socialistische, de liberale en de christen-demokratische hoek. De plaats van de conferentie is Rotterdam.

(Het conferentiecentrum, alsmede de namen van de sprekers zullen nog bekend worden gemaakt). Opgave voor deelname en verdere inlichtingen bij: - Janny Kersten, 3e Dwarsweg 2, Numansdorp, tel.: 01854-1845 (th.). De deelnemers aan de conferentie krijgen van tevoren uitvoerige dokumentatie toegestuurd.

worden aan de rechten van de mens en het christendemocratisch streven naar **gerechtigheid in onze visie op mens en maatschappij.**

Nederland zal met ongeveer zes man/vrouw vertegenwoordigd kunnen zijn. Over tegemoetkoming in de reis- en verblijfkosten zal in één van de volgende nummers van Nederlandse Gedachten nadere informatie verstrekt worden. Belangstellenden kunnen contact opnemen met Maarten van Ditmarsch, J. W. Frisostraat 28, Utrecht, tel. 030-52.05.90.

## Subsidiëring politiek jongerenwerk vergroot mogelijkheden

**Reeds enkele jaren is de vraag aan de orde of de activiteiten van politieke jongerenorganisaties niet in aanmerking dienen te komen voor overheids subsidie, gezien de regelingen, die de overheid hanteert voor ondersteuning van het jeugd- en jongerenwerk in het algemeen.**

De politieke jongerenorganisaties hebben zich hier zelf intensief mee bezig gehouden, maar ook de politieke partijen. Over de wijze waarop subsidie verleend zou moeten worden bestaat tussen de politieke partijen enig verschil van mening en op sommige punten ook tussen jongerenorganisatie en politieke partijen. Uit de gesprekken, die daarover met name in 1975 hebben plaatsgevonden is dat wel gebel. ken. Inmiddels werd in de begroting 1976 van C.R. aangekondigd, dat er met ingang van 1976 zou worden overgegaan tot verlening van subsidie voor politiek jongerenwerk.

### Brief staatssecretaris Meijer

Die aankondiging is thans gevolgd door een brief van staatssecretaris Meijer aan de politieke partijen.

Uit die brief blijkt, dat een organisatie voor politiek jongerenwerk subsidie kan krijgen krachtens de rijkssubsidie-regeling jeugd- en jongerenwerk op titel van speciale organisatie.

De staatssecretaris verbindt daaraan o.a. de voorwaarde, dat subsidie slechts verleend kan worden aan zelfstandige rechtspersonen, onafhankelijk van de politieke partijen en met de betrokken politieke partij geleverde rechtspersonen. Verder dient de betrokken jongerenorganisatie een schriftelijke verklaring voor te leggen waaruit blijkt, dat de organisatie wordt erkend door één van de in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen.

Vervalt die erkenning dan komt daarmee ook de basis voor subsidiëring te vervallen. Per politieke partij - in de Kamer vertegenwoordigd - kan slechts één politieke jongerenorganisatie voor subsidie in aanmerking komen.

Er geldt voor de subsidiëring een proeftijd van 3 jaar, terwijl in die periode regelmatig een evaluatie van de werkzaamheden zal plaatsvinden. Bestaat er over het beginsel van subsidiëring van politiek jongerenwerk overeenstemming, over de uitvoering er van is minder tevredenheid aanwezig. Zo krijgen alle partijen die tussen de 1 en

20 zetels in het parlement hebben een basisbedrag voor één functionaris (90% van f 30 000,-). Dit betekent, dat bijvoorbeeld een jongeren-organisatie R.K.P.N. of van de Boerenpartij, resp. beschikkend over 1 en 3 zetels, gelijk gesteld worden met bijvoorbeeld de A.R.P. die 14 zetels heeft.

Ook de ledentallen van de politieke jongerenorganisatie heeft, maar dan één dat misschien komen doordat een aantal politieke partijen (nog) geen jongerenorganisatie heeft of soms wel een jongerenorganisatie heeft, maar dan één zonder leden? De grote partijen krijgen een vast bedrag van respectievelijk f 45 000,- en f 60 000,- voor 1 1/2 en 2 functionarissen. Naast het vaste bedrag per organisatie geldt een bedrag per Kamerzetel.

■ Heeft een partij 1 t/m 10 zetels dan geldt een bedrag van f 900,- per zetel;

■ bij 11 t/m 20 zetels geldt een bedrag van f 800,- per zetel;

■ bij 21 t/m 30 zetels geldt f 700,- per zetel;

■ en bij 30 zetels of meer f 600,- per zetel.

De A.R.P. komt er in deze regeling vrij ongunstig af. Naar verhouding krijgt zij een „laag“ vast bedrag en gezien de grootte van haar jongerenorganisatie - tenminste de grootste qua actief ledental - een beperkt bedrag voor de „overige lasten“. Er is bepaald geen bevredigende regeling tot stand gekomen, maar er is in ieder geval een begin gemaakt met het vergroten van de mogelijkheden voor politiek jongerenwerk. Partij en Arjos zullen binnenkort nader overleggen over de „oepassing van de subsidiëring en over e consequenties daarvan.

## Gebreken Europese Gemeenschap

# Democratische controle is momenteel volstrekt onvoldoende

## Europese Gemeenschappen

In dit derde artikel in een serie van vier van de Amsterdamse hoogleraar, mr. Lauwaars, wordt nader ingegaan op de gebreken die kleven aan het bestel van de instellingen van de Europese Gemeenschappen. In NG van 10 en 17 januari publiceerden wij de eerste twee artikelen die ingingen op karakter en bevoegdheden van Europese Commissie, Raad van Ministers, Europese Raad en het Hof van Justitie.

Ziet het bestel van de Gemeenschaps-instellingen er op papier redelijk uit en zijn op het eerste gezicht de mogelijkheden aanwezig om althans de gemeenschappelijke markt naar behoren te laten functioneren, in de praktijk is een aantal fundamentele gebreken aan de dag getreden.

### 1. Verzwakking positie Raad en Commissie

Het eerste en wellicht belangrijkste gebrek is de **besluiteloosheid van de Raad**. De laatste jaren heeft de Raad, behalve op het gebied van de externe betrekkingen (waar hij onder externe druk staat), vrijwel geen belangrijke besluiten meer kunnen nemen. De voornaamste reden daarvoor is het beruchte „Akkoord van Luxemburg“ van januari 1966. In dit „akkoord“ (dat eigenlijk geen akkoord is, maar alleen de uiteenlopende opvattingen van vijf oude Lid-Staten en Frankrijk registreerde) werd de gewoonte geïntroduceerd om in de Raad met eenstemmigheid te besluiten, ook al maakt het E.E.G.-Verdrag besluitvorming bij meerderheid van stemmen mogelijk. Het heeft een verlamende werking. Hoewel het naar zijn letterlijke tekst alleen betrekking heeft op zg. „vitale“ kwesties en alleen de

Door prof. mr. R. H. Lauwaars

Fransen op dit punt eenstemmigheid eisen, is het in de loop der jaren door alle Lid-Staten gevolgd en niet alleen voor wezenlijke problemen maar tot de onbelangrijkste vraagstukken toe. Het „akkoord“ heeft bovendien ook in die zin een uitstralingseffect gehad dat het op alle niveaus in het besluitvormingsproces geëerbiedigd wordt, dus niet alleen in de Raad van Ministers, maar ook in het Comité van Permanente Vertegenwoordigers en de daaronder opererende werkgroepen.

### Benadeling positie Commissie

Het „akkoord“ heeft daardoor geleid tot een verzwakking van de positie en de besluitkracht van de Raad. Maar bovenal heeft het de positie van de Commissie benadeeld. Deze moet haar kracht in het besluitvormingsproces juist daaraan ontleenen dat de Raad volgens het Verdrag alleen met eenstemmigheid van haar voorstellen kan afwijken en met meerderheid van stemmen alleen conform het voorstel van de Commissie kan beslissen. Doordat de Raad onder alle omstandigheden een eenstemmig besluit nastreeft, doet het er niet meer toe of hij het voorstel van de Commissie wel of niet volgt en verliest het voorstel dienovereenkomstig aan waarde. De positie van de Commissie is verder verzwakt doordat de Raad onvoldoende gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheid bevoegdheden aan de Commissie te delegeren en als hij delegerde, tevens allerlei beperkende bepalingen te maken. Bepaalde Lid-Staten hebben voorts niet geschroomd stelselmatige aanvallen te doen op haar bevoegdheden en te verhinderen dat de Commissie een zelfstandige rol zou spelen en zich tot een werkelijke politieke instelling zou ontwikkelen.

### 2. Onvoldoende bevoegdheden

De laatste jaren is ook steeds duidelijker geworden dat het eerste doel van de E.E.G., de instelling en de verzekering van de goede werking van de gemeenschappelijke markt niet kan worden bereikt als ook het tweede doel (de onderlinge afstemming van het



Stadhuis van Luxemburg, waar de ministerraad van de EEG in 1966 de crisis in de Gemeenschappen besprak.

economische beleid van de Lid-Staten) niet verwezenlijkt wordt. Zo hebben de ontwikkelingen op het gebied van de wisselkoersen ertoe geleid dat de Gemeenschap thans is verdeeld in „slangenbezuuders“ en „valutazwevers“ en dat in dit merkwaardige circus de gemeenschappelijke markt voor landbouwproducten alleen nog in schijn bestaat en in feite is opgesplitst in een aantal afzonderlijke deelmarkten. Maar ook de douane-unie, de grondslag van de Gemeenschap, loopt gevaar als de economische toestand in de Lid-Staten te ver uiteenloopt. In mei 1974 zag Italië zich genoodzaakt in verband met enorme betalingsbalanstekorten invoerbeperkingen in te stellen en al geruime tijd doen geruchten de ronde dat ook het Verenigd Koninkrijk beperkende maatregelen zou willen nemen. Enerzijds loopt de gemeenschappelijke markt dus rechtstreeks gevaar door het ontbreken van een gebundeld economisch beleid. Anderzijds ontleent de instelling van die markt aan de Lid-Staten, als zij zich aan de regels houden, allerlei instrumenten voor het voeren van een eigen, zelfstandige economische politiek en verzwakt zij de deugdelijkheid van de resterende instrumenten. Zoals eerder opgemerkt, bezitten de instellingen op het gebied van de bundeling van de economische politiek echter zeer weinig en in ieder geval veel te weinig bevoegdheden. Ook dit is een wezenlijk gebrek van het institutionele stelsel. Het doet zich des te sterker gevoelen als men, zie de plannen voor een economische en monetaire unie, op bepaalde punten tot een werkelijk

gemeenschappelijke economische en monetaire politiek wil komen, d.w.z. niet alleen coördinatie van de politiek van de Lid-Staten, maar een communautaire politiek die wordt gevoerd door de (bestaande of nieuwe) Brusselse instellingen, gepaard gaande met een even gemeenschappelijke politiek op de gebieden van het regionale en sociale beleid, het industriebeleid, het milieubeleid enz. (de zg. complementaire beleidsterreinen).

### 3. Democratische controle

Het derde gebrek hangt nauw samen met het eerste. Het Europese Parlement heeft alleen vat op de aanzienlijk verzwakte Commissie, terwijl er geen verantwoordingsplicht bestaat voor de Raad als instelling, maar alleen een nationale verantwoordingsplicht voor de individuele Raadsleden die bovendien in de praktijk nauwelijks iets betekent. De democratische controle binnen de Gemeenschappen is daarom op dit moment volstrekt onvoldoende. Dit geldt nog des te sterker wat betreft het periodieke overleg van de ministers van buitenlandse zaken, soms met de regeringsleiders tezamen, over de buitenlandse politiek. Volgens het rapport van Kopenhagen over de Europese politieke samenwerking zullen de ministers en de leden van de politieke commissie van het Europees Parlement viermaal per jaar een gezamenlijke bijeenkomst houden. Voorts dient de voorzitter van het overleg eenmaal per jaar verslag uit te brengen aan het gehele Parlement. Toegegeven zij dat dit overleg zich op dit moment nog buiten de

Europese Verdragen afspeelt. Maar dat is m.i. geen reden het Europese Parlement zo'n minimale rol toe te bedelen, ook daarom niet omdat in het kader van dit overleg onderwerpen die van invloed kunnen zijn op de communautaire activiteiten aan de orde komen.

### Onverteerbaar

Het tekort aan democratische controle wordt niet opgevangen door een wetgevende bevoegdheid van het Parlement. Het Parlement heeft alleen een raadgevende bevoegdheid. De wetgevende macht in de Gemeenschap ligt in handen van de Raad en de Commissie. Dat was wellicht nog te aanvaard zolang als de Gemeenschap in het stadium van de gemeenschappelijke markt verkeerde. Het is echter onverteerbaar als de Gemeenschap grotere bevoegdheden krijgt op het gebied van de economische en sociale politiek. In een recent preadvies voor de Nederlandse Vereniging voor Europees recht betoogt Patijn dan ook dat op het gebied van de wetgeving in de Gemeenschap een principiële wijziging moet worden doorgevoerd. „De Raad zou zijn exclusieve wetgevende bevoegdheden in de toekomst moeten delen met het rechtstreeks verkozen en gelijkberechtigende Europese Parlement. Dit is een *conditio sine qua non* voor de beslissingen over de economische politiek van de Gemeenschappen....“.

# LEZERS SCHRIJVEN



## Bevoegdheden Personeelsraad

Indien men, al of niet vanuit het Evangelie, kiest voor een actieve geweldloosheid, niet alleen als methode om conflicten op te lossen, maar ook als middel om maatschappelijke structuurveranderingen te verkrijgen, dient men zich, zoals Theodoor Ebert het noemt in zijn boek „Geweldloze Opstand, alternatief voor burgeroorlog” te richten op „systeemvernietigende hervormingen”. Welaan, er is sprake van een mondiaal conflict tussen het kapitalisme en het communisme, min of meer in de vorm van een mondiale burgeroorlog vanaf 1917. Wij zitten daarbij in het kamp van het kapitalisme, terwijl we worden beiaagd door mensen die door middel van de marxistische revolutietheorie tegenover het kapitalisme de dictatuur van het proletariaat willen stellen. Daarbij zijn we terecht gekomen in een spiraal van geweld, die met de huidige wapeningstechniek wel eens fataal kan worden voor de mensheid. Teveel mensen zijn van mening dat de uitdaging van het marxistisch-leninisme alleen kan worden beantwoord met toenemende wapening. Het Evangelie leert ons echter dat niet wapening, maar het doen van gerechtigheid vrede teweegbrengt. Het Evangelie biedt via de broederschapsgedachte, in moderne termen te vertalen als radicale democratie, een uitweg of een derde weg in het conflict tussen het kapitalisme maakt duidelijk dat men haar met name een oligarchisch of autoritair karakter kan verwijten. De democratie houdt halt bij de fabriekspoort, is in deze een veelzeggende uitdrukking. Door wezenlijke hernieuwingen op dit terrein aan te brengen, geeft men gestalte aan de gerechtigheid en tevens een adequaat antwoord op de uitdaging van het communisme. We zijn dan ook zeer benieuwd naar de binnenkort te verwachten wet voor de ondernemingsraad nieuwe stijl. Indien hierin de machtsvraag in de onderneming op wezenlijke wijze aan de orde komt, kan deze wet van grote betekenis zijn. Helaas lag in de discussie van de laatste manden het accent meer op de samenstelling dan op de bevoegdheden van de zgn. personeelsraad. De bezwaren tegen eenzijdig samengestelde organen, die de polarisatie in de onderneming eerder versterken dan opheffen, delen we.

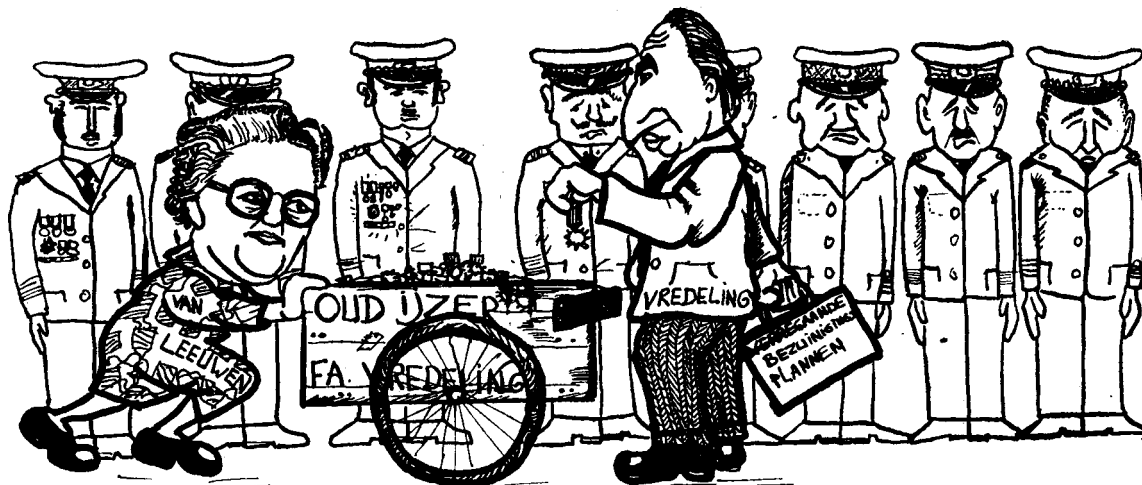
### Evenveel invloed

Maar een orgaan, dat geen wezenlijke bevoegdheden heeft en alleen over zaken als b.v. de inrichting van de kantine kan praten, kan in deze

nauwelijks een gevaar opleveren. Het gaat erom of het personeel *evenveel* invloed krijgt op de samenstelling van de raden van commissarissen als de andere belanghebbende in de bedrijven. Dit einddoel van Lanser en dit tussendoel van Pier van Gorcum onderschrijven we volkomen. Of die invloed van het personeel op de samenstelling van de raad van commissarissen nu plaats vindt via een verkozen personeelsraad of op andere wijze, is van secundaire betekenis. We vernemen echter, dat het NVV/NKV onder invloed van haar linkervleugel wel een personeelsraad wenst, maar dan zonder bevoegdheden, zeker met betrekking tot het samenstellen van de raden van commissarissen. Het NVV/NKV lijkt te vrezen dat daardoor aan haar taak als vakvereniging op den duur een einde komt, maar het is vooral om ideologische redenen, dat zij medeverantwoordelijkheid in de bedrijven, waarin men loon derft, afwijst. In de Haagse Post van 1 december 1975 verwijt dr. Hans van den Doel het NVV/NKV in deze een „schone handenideologie”.

### Primitief jargon

„Vooral geen medeverantwoordelijkheid, dan is er ook geen medeaansprakelijkheid. In primitief neo-marxistisch jargon dist een deel van de vakbeweging een visie op, die naar mijn mening in strijd is met de kern van het sociaal-democratisch streven”. Logisch doorgedacht, zo vervolgt v.d. Doel, zouden sociaal-democraten ook geen regeringsverantwoordelijkheid mogen dragen. „Progressieven, die liever afzien van hun machtsposities, zullen merken dat de conservatieven graag bereid zijn die machtsposities over te nemen. Alleen door binnen de bestaande verhoudingen macht te aanvaarden is het mogelijk om die machtsverhoudingen ook metterdaad te wijzigen”. Het is duidelijk dat er rechterzijde, ook in het confessionele kamp, het standpunt van het NVV/NKV wordt toegejuicht. Mensen



## TÉ VEEL BEZUINIGINGEN TASTEN HET MOREEL AAN

inspraak geven in zaken van ondergeschikt belang is voor velen nog wel aanvaardbaar, maar niet de macht echt met elkaar delen. Het is daarom te hopen, dat Boersma en Den Uyl geen concessie doen aan de druk van rechts noch aan die van het NVV/NKV. Ze hebben nu de keus via de herstructurering tot een gemeenschappelijk ondernemingsbestuur, gestalte te geven aan een belangrijk stuk gerechtigheid en aldus een uitweg te bieden in de klassestrijd tussen rechts en links.

Amsterdam,  
Dr. J. P. Feddema

## VAN DE PARTIJ

### M. W. Schakel te Waddinxveen

Op woensdag 4 februari a.s. jaarvergadering in het Verenigingsgebouw van de Geref. Kerk aan de Stationstraat. Aanvang 8 uur n.m. Spreker: de heer M. W. Schakel, Tweede Kamerlid ARP. Onderwerp: „actuele politiek”.

### Jaarvergadering Verband

De jaarvergadering van het Verband van AR-gemeente- en provinciebestuurders zal dit jaar worden gehouden op zaterdag 20 maart in het gebouw voor Christelijke Belangen, Kromme Nieuwe Gracht 39, Utrecht. Het onderwerp: „De taak van gemeenten en provincies bij de werkloosheidsbestrijding” zal worden ingeleid door de heren *ing. S. Attema* van het ministerie van Sociale Zaken en *drs. G. van Veenen*, burgemeester van Het Bildt. *Mr. P. van Zanten*, griffier van de staten van Utrecht, zal het forum leiden

### Mr. W. Aantjes in Nieuwleusen

Op maandag 9 februari 1976 hoopt mr. W. Aantjes, voorzitter Tweede Kamerfractie ARP in Nieuwleusen te spreken over „actuele politieke zaken.” Deze avond van de ARP Nieuwleusen is in het Geref. Jeugdgebouw aan de Backlaan 79, te Nieuwleusen en begint om 20.00 uur.

### Regionale campagneteams

Op vrijdag, 13 en zaterdag, 14 februari a.s. vergaderen de regionale campagneteams in „Kerk en Wereld” te Driebergen. De campagneleidingen ontvangen een uitnodiging en aanvullende formulier. Van elk regionaal team worden circa drie leden te Driebergen verwacht. De bijeenkomst begint op de vrijdagavond om ca. 19.00 uur. Schriftelijke aanmelding is noodzakelijk: ARP, Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag.

Noot:  
Zie ook pag. 11 de rubriek „Wij komen bijeen”

## DE FRACTIE IN ACTIE

### Vier edities beschikbaar

Standpunten, die door de AR-Tweede Kamerfractie zijn ingenomen, worden regelmatig samengevat in documentaties, welke onder de titel „De fractie in actie” verschijnen. Er zijn nu vier delen beschikbaar.

Deel I – periode juni 1973 t/m april 1975 f 0,50 per ex.  
Deel II – periode april t/m oktober 1974 f 0,95 per ex.  
Deel III – periode oktober 1974 t/m maart 1975 f 2,- per ex.  
Deel IV – periode april t/m oktober 1975 f 2,- per ex.

U kunt bestellen door het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag te storten met vermelding van het gewenste.

## Bewapening en wapenbeheersing C.D.A.-studiedag „Vrede en Veiligheid”

Zaterdag 27 maart 1976 te Utrecht. De Stichtingen kader- en vormingswerk A.R.P., C.H.U. en K.V.P. organiseren in samenwerking met de wetenschappelijke instituten van deze partijen op zaterdag 27 maart a.s. een studiedag met als thema „Bewapening en wapenbeheersing”. De basisgegevens voor deze conferentie worden ontleend aan het regeringsrapport „Ontwapening en veiligheid”. Aanvang: 10.00 uur. Sluiting: ca. 16.00 uur.

### Inleiders:

H. J. Neuman (dir. Ned. Inst. Vredesvraagstukken), mr. P. H. Kooijmans (staatssecretaris Buitenlandse Zaken, belast met vredesvraagstukken).

's Middags vindt een forumdiscussie plaats.

### In het forum nemen zitting:

Als voorzitter, mr. C. A. Bos (burg. Katwijk), H. J. Neuman, M. H. von Meijenfeldt (gouverneur K.M.A.-Breda), prof. jhr. mr. F. A. M. Aiting van Geusau (voorz. commissie wapenbeheersing van de wetenschappelijke instituten).

Aan het slot van de conferentie vat staatssecretaris Kooijmans de discussie samen.

Aanmelding voor deze conferentie geschiedt door overmaking van de deelnemerskosten ad f 15,- (inclusief lunch en consumptie) en gironummer 379333, t.n.v. Alg. Penn. K.V.P. Mauritskade 25, Den Haag onder vermelding van „Studiedag vrede en veiligheid”.

Aanmelding uiterlijk 13-3-1976. (Na ontvangst van de girobetaling worden de conferentiestukken toegezonden).

N.B.: In verband met de te verwachten grote belangstelling geschiedt inschrijving volgens volgorde van binnenkomst van betaling.

als het op  
smaak aankomt...



uw beste keus!

## „NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE”



Vraagt  
jaar-rond chrysanten  
die staan langer....

FIDES Handeldkwekerij  
(stekken voor chrysantenkultuur)  
Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
Telex 3.27.23  
DE LIER

## GETRON B.V.

Internationaal Transportbedrijf

Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
Telef. 01880-12988 Telex 22642

**bulk wagens voor poederstoffen  
klepladers  
kipchassis voor containers  
gesloten combinaties  
op- en overslag van goederen**

# Handel en Industrie

**chr. Spaarbank „Eigen Haard”**

LOPENDE DIEP 7 (bij de Kijk in 't Jatbrug) GRONINGEN TEL. 127902

**5%**  
DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**7%**  
JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

**5¼%**  
tot **8%**  
BELEGGINGSBOEKJES

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwdan wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

**B.V. GEBR. SALVERDA**

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

**MEILINK B.V.**

HOUTHANDEL

KISTENFABRIEK

**INDUSTRIELE  
VERPAKKINGEN**

Vestigingen in **BORCULO:** Tel. 0 5457-1561\*  
**ZUTPHEN:** Tel. 0 5750-13748  
**BOXMEER:** Tel. 0 8855-1744

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-156.00

**WIJ KOPEN EN VERKOPEN  
PALLETS**

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

**30.000 STUKS**

w.o. veel nieuwe

Bijzonder gesorteerd in de maat 100 - 120

PALLET-BEDRIJF

**J. STAAT - BARENDRECHT**

Telefoon 0 1806-2096.  
Opslagterrein: Noldijk 140.

**W. VISSER & ZN. N.V.**

**SCHEEPSWERF**

**MOTOREN-**

**HERSTELPLAATS**

Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

**NIEUWBOUW en REPARATIE**

**OOSTERBAAN**

**&**

**LE COINTRE N.V.**

GOES - Telefoon (0 1100) 2.75.55\*

REEDS 75 JAAR  
DRUKKERS EN UITGEVERS



*fijn! die ken ik*

• Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.,  
Nude 28,  
Wageningen.

De Stichting Kader- en Vormingswerk van de Anti-Revolutionaire  
Partij wil graag in contact komen met kandidaten voor de onbezoldigde  
functie van

**PART-TIME  
BUITENDIENST  
FUNCTIONARIS**

**voor de rayons FRIESLAND  
en ZUID-OOST NEDERLAND**

Van kandidaten wordt verwacht, dat zij zich betrokken voelen bij de  
christelijke politiek en dat zij ideeën hebben over een eigentijdse aanpak en  
vormgeving van het politieke werk op plaatselijk niveau.

Sollicitanten dienen te beschikken over een auto en bereid te zijn wekelijks  
enkele avonden voor de ARP werkzaam te zijn.

Het buitendienstteam van de ARP bestaat thans uit zes personen. Zij staan  
de plaatselijke kiesvereniging, elk in hun eigen rayon, met raad en daad ter  
zijde bij het ontwikkelen van nieuwe activiteiten. De werkzaamheden worden  
in overleg met het partijsecretariaat en de regionale partij-organen  
ingedeeld. Daaraan brengen zij ook verslag uit van de onplooidde activiteiten.

Aan de functie is geen honorarium verbonden. Wel een vergoeding voor  
autokosten, onkosten en telefoonkosten.

Belangstellenden kunnen hun sollicitatie richten aan de secretaris van de  
Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, D. Corporaal, Dr. Kuiperstraat 3,  
Den Haag.

Voor nadere inlichtingen: tel. 070 - 46.96.20.

**STICHTING  
KADER-  
EN VORMINGSWERK**

**ARP**

EVANGELISCHE VOLKSPARTIJ

# VAN DE PARTIJ

**„Een kabinet is geen gesubsidieerd toneelgezelschap, dat je elk moment kan wegzenden, maar vormt samen met de Kroon de van God gegeven overheid”.**

Aldus mr. G. C. van Dam, tijdens de tweede bijeenkomst van de kaderkursus Soesterberg. Een kleine 40 kursisten waren opnieuw bijeen om op een vrijdagavond en zaterdag politieke scholing en praktische vaardigheid op te doen.

Vrijdagavonds wisselden zij van gedachten met het ARP Tweede Kamerlid Van Dam over „actuele politiek” aan de hand van enkele door deze inleider geproduceerde stellingen. In de aanhef werd daarvan reeds één vermeld. Tijdens de discussie met Van Dam werd langdurig stilgestaan bij het ambt van de overheid – „Wat betekent nu precies: van God gegeven?” – maar ook bijv. bij een punt als het toelatingsbeleid t.a.v. buitenlandse werknemers. Een zaak waarover Van Dam een duidelijke mening heeft en waarover hij in dit blad meerdere malen schreef.

## Discussie bewindsman

Na afloop van dit gesprek werd de avond

tot ver voorbij twaalfen op informele wijze voortgezet met een gesprek met staatssecretaris K. De Jong Ozn, van Onderwijs en Wetenschappen. Deze anti-revolutionaire bewindsman was zichtbaar blij met de vele op hem afgevuurde vragen „waarvan ik er vele hier voor het eerst gesteld hoor”, om de bewindsman in dit verband zelf te citeren. Uit zijn beantwoording bleek een nuchtere en praktische instelling t.a.v. de diverse voorgestelde onderwijsvernieuwingen. Drs. De Jong Ozn. wil het liefst binnen de bestaande onderwijsstructuren aan noodzakelijke veranderingen werken. Voorts benadrukte hij o.a. dat ouders zich werkelijk betrokken moeten weten bij het christelijk onderwijs, en daadwerkelijk bereid moeten zijn daarvoor eventueel inspanningen te leveren. Het gaat niet aan de zaak van het christelijke onderwijs alleen over te laten aan docenten en besturen. Men verspeelt zo volledig zijn recht van kritiek op de gang van zaken.

Zaterdagochtend stond het thema: „democratie in Nederland op het ochtendprogramma”. Drs. D. Boonstra, lid van de Organisatie Commissie en wetenschappelijk medewerker aan de Amsterdamse Vrije Universiteit, was de deskundige gesprekspartner. „Het

## Grote belangstelling bijtankdagen

# Van Dam op kaderkursus: „kabinet is geen gesubsidieerde toneelgroep”

verlangen naar democratisering behoort voort te vloeien uit de wens de mens aan te kunnen spreken als verantwoordelijk deelnemer aan het maatschappelijk gebeuren”, zo bleek o.a. uit de discussie.

Deze tweede bijeenkomst werd besloten met het onderdeel „spreek en discussie vaardigheid”. Onder de inspirerende leiding van de heer Van Oosten, oefenden diverse kursisten zich in het houden van een toespraak. Hun moed tot het overwinnen van een natuurlijke drempelvrees werd ruimschoots beloond zo bleek uit een nabespreking. Al met al een geslaagde bijeenkomst, waarbij op één zieke na de hele groep voltallig was.

## Kursus Zwolle

De groep Noordoost Nederland, die in Zwolle bijeenkomt vergaderde eind december voor de tweede maal. Door het uitvallen van enkele NG's vanwege de jaarwisseling kon over deze bijeenkomst op deze plaats hier niet tijdig worden geïnformeerd. 's Ochtends werd er een krantenanalyse gehouden. Enkele conclusies geven wij hierbij weer.

Trouw: „veel kerkelijk nieuws, gematigd kritisch tegenover het kabinet, sober op het terrein van de illustraties, herkenbare politieke kleur, veel achtergrondnieuws”. Telegraaf: een gezellige bende; op de verkoop gerichte presentatie, nieuwsaarde ondergeschiktheid aan de leesbaarheid. Volkskrant: „in de rode hoek”; Algemeen Dagblad: „fatsoenlijker” dan de Telegraaf; NRC: „een krant voor de zakenman.” 's Middags werd met het Kamerlid Van Houwelingen gediscussieerd over „actuele politiek”. Deze week kwam deze groep voor de derde maal bijeen. Daarover binnenkort meer.

## Bijtankdagen.

Op 12 en 13 maart is er voor oud-kursisten gelegenheid om op een tweedaagse bijeenkomst politiek en organisatorisch bij te scholen. Een kleine 40 personen gaven zich reeds voor deze manifestatie te Soesterberg, in Contact der Continenten. Een boeiende programma – o.a. gesprekken met partijvoorzitter De Boer, met de voorzitter van de Eerste Kamerfractie prof. Albeda

en met partijsecretaris Corporaal over de op handen zijnde verkiezingen – staan op het programma. Met daarnaast volop gelegenheid voor informeel contact.

Meld u zich aan bij: Stichting Kader en Vormingswerk ARP, dr. Kuiperstraat 3, Den Haag (t.a.v. C. Bremmer) of stuur een aanmeldingsbon in zoals die in NG van 10, en 17 januari was opgenomen.

## Welwezen met de sport

In deze vier pagina's tellende boeiende krant komen aan de orde: sportnota Van Doorn, overheid en sport, sportverwording, de christelijke sportbeweging, sport en samenleving, reclame in de sport.

Meewerkende auteurs: H. A. de Boer, L. A. van Splunder, prof. dr. I. A. Diepenhorst, W. F. H. Grashoff, C. J. van Leeuwen en G. J. Groenman.

De katern, die zich o.m. goed leent voor discussie in groepen kost:

1 ex. f 0,75; 2 t/m 4 ex. f 0,60 per ex.; 5 t/m 9 ex. f 0,50 per ex.; 10 t/m 24 ex. f 0,40 per ex.; 25 en meer ex. f 0,30 per ex.

Bestellingen via postgiro 89673, t.n.v. A. R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste.

## Een nieuwe start in Het Bildt

Geïnspireerd door het ledencontactorgaan „AR-Minipost” van de kiesverenigingen Dronten, Swifterband en Biddinghuizen heeft de centrale AR-kiesvereniging Het Bildt (Fr.) een gelijknamig krantje laten verschijnen.

Uit het eerste nummer blijkt, dat men in Het Bildt belangrijke plannen heeft ontwikkeld om het plaatselijk politieke werk een stimulans te geven.

## „Aan de slag”

„Als er in de toekomst nog een plaats zal zijn voor christelijke politiek in Het Bildt, dan moeten we aan de slag!”, aldus het bestuur. Een kiesvereniging zal moeten uitgroeien tot een politieke actieve werkplaats, waar ouderen en jongeren, mannen en vrouwen, actief bezig zijn ten

dienst van de christelijke politiek. In zo'n Anti-Revolutionaire werkplaats (ARWP) dragen meer leden een stuk verantwoordelijkheid voor een deel van het werk. Een aantal mensen, die voor eenzelfde taak staan, vormen een werkgroepje, dat plaatselijk of gemeentelijk functioneert.

## Wat is bereikt

Bij het maken van plannen denkt men in Het Bildt aan de volgende werkgroepen: ledencontactorgaan, ledenwerving, propaganda en voorlichting, bezinning en planning, jongerencontacten, vrijwilligers en fractiebegeleiding.

Tot nu toe is in Het Bildt het volgende bereikt:

- een ledencontactblad (AR-minipost) zal regelmatig verschijnen;
- een ledenwerfactie wordt gehouden om de basis te verbreden;
- contacten met jongeren worden gezocht;
- plannen voor een begeleidingsgroep

gemeenten, heeft de kiesvereniging te Bleiswijk op vrijdag 6 februari a.s. een bijeenkomst georganiseerd waar partijvoorzitter Hans de Boer komt spreken over het regeringsbeleid. Plaats: Parochie-huis aan de Hoefweg; aanvang 20.00 uur.

## Prof. Diepenhorst in Brielle

Voor de A.R. statencentrale „Ridderkerk”, spreekt op maandag 16 februari 1976 te Brielle, in de zaal van de Geref. Kerk, aanvang 20.00 uur, prof. mr. I. A. Diepenhorst, Eerste Kamerlid ARP, over het onderwerp: „Waar het om gaat”.

## Mariëberg-Beerzerveld

De kiesvereniging „Mariëberg-Beerzerveld” houdt op maandag 9 februari a.s. te 20.00 uur in de gereformeerde school „De Schakel”, Beerzerveld 5 A te Beerzerveld, een ledenvergadering, waarin drs. R. Lanning, secretaris van de Overijsselse C.B.T.B., zal spreken over het onderwerp „Grondpolitiek”.

Noot:  
Zie ook pag. 8

## H. A. DE BOER IN NIJEVEEN (DR.)

Op woensdag 25 februari a.s. organiseert de A.R.-Statencentrale Meppel in samenwerking met de kiesvereniging Nijveen een openbare vergadering met als onderwerp „De Christelijke politiek in de praktijk”. Het onderwerp zal ingeleid worden door de heer H. A. de Boer, voorzitter van de A.R.Partij. De bijeenkomst vindt plaats in de Geref. Kerk te Nijveen, 's avonds om acht uur.

## Partijvoorzitter te Bleiswijk

Mede ten behoeve van de leden van de kiesverenigingen in de omliggende



van de gemeenteraadsfractie worden nader uitgewerkt;

- inhoud moet worden gegeven aan de andere, genoemde werkgroepen;
- niet-actieve kiesverenigingen wordt nieuw leven ingeblazen;
- nauwere samenwerking tussen de vier zelfstandige kiesverenigingen is tot stand gekomen door gezamenlijke aanpak. En voor wie het niet precies mocht weten, de centrale AR-kiesvereniging Het Bildt bestaat uit de samenwerkende AR-kiesverenigingen Nij Altoena, Oudebiidtzijl, St. Jacobiparochie en St. Annaparochie/Vrouwenparochie. Hopelijk verloopt de nieuwe start in Het Bildt succesvol en werkt het voorbeeld inspirerend op anderen.

## De ARP-adressengids 1976 is uit!

Zojuist is het nieuwe adresboekje met honderden namen en adressen van partijbestuurders en partij-instanties verschenen.

Het adresboekje 1976 van de ARP telt 48 pagina's en bevat o.m. de namen en adressen van:

- de partijbestuursleden;
- de leden van de beide Kamerfracties;
- de bewindslieden;
- de bestuurders van Kamer- en Statencentrales;
- de leden van het AR-Vrouwencomité;
- het kader van de Arjos;
- het buitendienstteam.

De prijs bedraagt f 2,50 per ex.

Uw bestelling kunt u plaatsen door storting van dit bedrag op postgiro 89.673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Adressengids 1976”.

## Nuttige politieke tijdschriften

Binnen de ARP zijn naast Nederlandse Gedachten nog enkele uitgaven van belang met het oog op informatie en documentatie van de leden.

## De Magistratuur

Het officiële orgaan van het Verband van Verenigingen van AR-gemeente- en provinciebestuurders in het maandblad „De Magistratuur”. Het blad geeft informatie en beschouwingen over bestuurlijke vraagstukken van gemeente, provincie en gewest. Ieder AR-raads en staten-lid is via het lidmaatschap van het Verband geabonneerd op de Magistratuur. De abonnementsprijs bedraagt f 22,- per jaar. Losse nummers f 22,50 per exemplaar. Redactie en administratie zijn gevestigd op de Dr. Kuiperstraat 5, Den Haag. Tel. 070-60.68.38.

## Anti-revolutionaire staatkunde

A.R.S. is het maandelijks orgaan van de dr. Abr. Kuiperstichting ter bevordering van de studie der anti-revolutionaire beginselen. Men kan Anti-Revolutionaire Staatkunde het wetenschappelijk maandblad van de AR-richting noemen. Via fundamentele – vaak pittige – artikelen wordt in het tijdschrift ingegaan op vragen betreffende staat en samenleving. De abonnementsprijs bedraagt f 26,- per

jaar; een studentenabonnement kost f 16,- per jaar. Adres redactie: Dr. Kuiperstraat 5, Den Haag. Tel. 070-60.68.38. Abonnementen kunnen daar ook worden opgegeven.

## Politiek Overzicht

De wetenschappelijke instituten van ARP, CHU en KVP laten maandelijks een documentatie-uitgave verschijnen onder de titel „Politiek overzicht”. De gemiddelde omvang van een nummer is circa 40 pagina's. Ieder nummer bevat documentatie over parlement, partijen en ministeries. Officiële resoluties worden opgenomen, wanneer dit uit een oogpunt van documentatie van belang wordt geacht. De abonnementsprijs bedraagt f 25,- per jaar. Redactie en administratie: Mauritskade 25, Den Haag. Tel. 070-65.39.34.

## AR-Post

En dan is er nog AR-Post, het officiële ledencontactorgaan van de ARP. Het verschijnt zes keer per jaar en wordt aan alle leden gezonden, die niet zijn geabonneerd op Nederlandse Gedachten. In de week van verschijnen is AR-Post namelijk gelijk aan het diezelfde week verschijnende nummer van Nederlandse Gedachten. Soms vragen abonnees op NG ons naar AR-Post. Vandaar deze toelichting.

## Wordt lid van de A.R.P.

Door onderstaande bon in te vullen en op te sturen kunt u zich opgeven als lid van de ARP. De jaarlijkse contributie bepaalt u zelf; de Contributie-staffel kunt u als richtlijn hanteren.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Bon opsturen naar:  
ARP, Antwoordnummer 66, Den Haag (U hoeft geen postzegel te plakken).

**BON**

**Hebt u de contributie 1976 voldaan?  
Dank voor een vlotte afwikkeling!**

# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

*Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-*

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

*een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-*

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van **maatschappijvorming** voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

**8 afleveringen voor f 20,-**

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

*Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-*

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

**Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden**  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENU ONTVANGT PEROMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**

# W O

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 6 - 7 februari 1976



### De ARP in het jaar 1975

Deze week bevat Nederlandse Gedachten het jaarverslag van de ARP over 1975. Samengevat in 10 pagina's leest u een kort overzicht van de belangrijkste activiteiten van de voornaamste organen binnen deze partij en van de diverse externe contacten. Daarbij blijft het evenwel niet. In dit extra grote nummer vragen wij de lezers o.a. de aandacht voor ontwikkelingen binnen de Raad van Europa en voor de Nederlandse Antillen. Landelijk trekt bovendien momenteel de aandacht de kwestie van de ondernemingsraden. Christen-democraten en socialisten zijn nauw bij dit politieke gevecht betrokken. Op pagina 3 aandacht hiervoor.

## Cuba

Door mr. G.C. van Dam  
Tweede-Kamerlid ARP

### Er is bijna geen ontwikkelingsland waarop niets is aan te merken

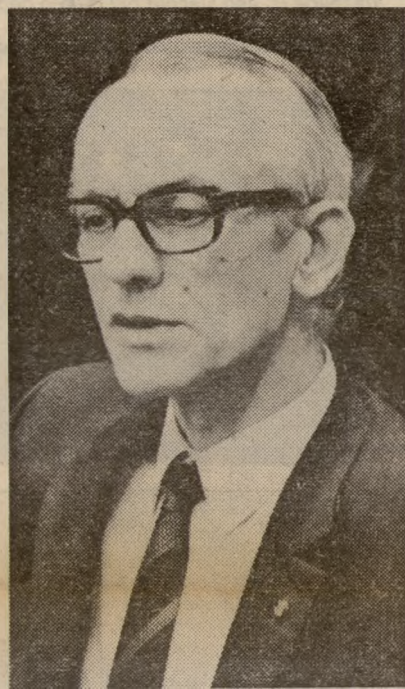
De A.R.-fractie stemde afgelopen week tegen een motie van de VVD om de Nederlandse ontwikkelingshulp aan Cuba te beëindigen. De vraag is gewettigd of dat wel strookte met de opvatting van de fractie bij de behandeling van de begroting 1975, toen deze hulp voor Cuba ook door haar werd afgewezen.

Die vraag kan met ja worden beantwoord. Bij de bespreking van de begroting 1975 was de AR-fractie tegen ontwikkelingshulp voor Cuba omdat het gemiddelde inkomensniveau van dit land relatief hoog boven de armoedegrens ligt. Bovendien ontvangt Cuba van andere zijde ontwikkelingshulp. Cuba voldeed naar het oordeel van de fractie daarom niet aan twee van de drie criteria op grond waarvan zg. concentratielanden hulp van Nederland kunnen ontvangen. De kamer besloot echter bij meerderheid Cuba wel hulp te geven. Op grond daarvan werden aan Cuba toezeggingen gedaan. Daarbij heeft onze fractie zich neer te leggen.

#### Toch voldoende geld

De VVD ging het in 1975 en ook nu om iets anders. De VVD vindt eigenlijk dat ontwikkelingshulp kan worden gebruikt om ontwikkelingslanden te dwingen van een ons onwelgevallige politiek af te zien bij haar interpellatie van vorige week om Cuba van zijn militaire interventie in Angola af te brengen.

De VVD hield er een wat ingewikkelde redenering op na, die hierop neerkwam, dat Cuba blijkbaar toch voldoende geld had en daarom niet aan de criteria voor het ontvangen van ontwikkelingshulp voldeed. Maar gelet op haar benadering van Cuba bij de begrotingsbehandeling 1975 was duidelijk, dat het eigenlijke motief van de VVD-fractie was gelegen in de onwelgevallige politieke signatuur van het Cubaanse regime. Wat de AR-fractie betreft: zij is allerminst van het Cubaanse bewind gecharmeerd. Zij deelt de vrij algemene afkeer in de Kamer van de Cubaanse interventie in Angola. Maar zij vond in de eerste plaats de VVD-fractie weinig samenhangend in haar beleid.



Waarom zich dan ook niet tegen de ontwikkelingshulp aan Zaïre, dat ook hulp geeft aan één der Angolese partijen

gekeerd. Waarom geen interpellatie over de ontwikkelingshulp aan Indonesië toen het Portugees Timor binnenviel?

#### Weinig konsekvent

Minister Pronk werd enige jaren geleden - naar onze mening terecht - door de VVD op de vingers getikt toen hij Indonesië dreigde met vermindering van ontwikkelingshulp als het niet iets deed aan het probleem van de politieke gevangenen. Toen mochten politieke factoren volgens de VVD geen rol spelen. Nu bij Cuba wel. Dat alles is weinig konsekvent.

Het standpunt van de AR-fractie is: de ontwikkelingshulp ten aanzien van de politiek van ontwikkelingslanden zo neutraal mogelijk te doen zijn. Dat is in de lijn die wij steeds verdedigd hebben. Er is haast geen (ontwikkelings)land op welks politiek niet iets aan te merken is. Als je de hulp afhankelijk stelt van de politiek van een land, houd je geen land meer over waaraan je hulp kunt geven. Het lag in de lijn van deze gedachtengang van de fractie om tegen de motie van de VVD te stemmen.

#### Misbruik

Is er dan nergens een grens? Deze vraag werd onzerzijds wel gesteld.

### Gewetensbezwaren militaire dienst

Door dr.  
W. de Kwaadsteniet  
Tweede-Kamerlid ARP

### Nieuwe toetsingsregeling roept vragen op

Eind vorige week heeft dan eindelijk de regering haar voorstellen tot wijziging van de „Wet gewetensbezwaren militaire dienst” aan de Tweede Kamer aangeboden.

Daarmede is deze kwestie weer in beweging gekomen. In Nederlandse Gedachten van 10 januari jl. drongen wij er nog op aan, dat het kabinet nu eens over de brug moest komen ten aanzien van deze slepende zaak. Op de historie behoeven wij thans niet opnieuw in te gaan. Het gaat nu om een eerste voorlopige en globale reactie op de kabinetsvoorstellen.

#### Veel aandacht

De memorie van antwoord, de nota van wijzigingen met toelichting en het gewijzigd ontwerp van wet behoeven overigens nadere studie. Er is duidelijk veel aandacht besteed aan en veel werk gemaakt van deze zaak. Maar de materie is nu eenmaal niet in enkele simpele bewoordingen wettelijk te regelen. Bestudeerd moet worden of de door het kabinet gebruikte formuleringen

voldoende aansluiten bij de aanduidingen van onze bedoelingen ter zake van de erkenning van gewetensbezwaren militaire dienst.

Onze voorlopige indruk is, dat dit in algemene zin inderdaad wel het geval is. Maar een nadere informatie ter zake van erkenning van gewetensbezwaren tegen het gebruik van geweld of bepaalde geweldsmiddelen ten behoeve van een bepaald politiek doel zou bijvoorbeeld kunnen zijn. Daarbij is bijvoorbeeld tevens aan de orde de betekenis van het door het kabinet gestelde vereiste van de „algemene strekking van het gewetensbezwaar”. Eén en ander in het kader van een vraagstelling of niettemin een bepaald „gewetensbezwaar” tussen wal en schip zou kunnen geraken, gelet op de stringente omschrijvingen. Zoals bekend hadden wij groot bezwaar tegen het als regel afschaffen van de toetsing. Wij hebben „een” toetsingsregeling bepleit. Ondanks de ontkenning van de minister-president, in oktober jl., dat toch een zekere toetsingsregeling overwogen werd, is die er nu niettemin gekomen. Wij waarderen dit rekening houden met parlementaire gevoelens.

Kort gezegd komt de thans voorgestelde toetsingsregeling als regel hierop neer dat de dienstplichtige, die als gewetensbezwaarde erkend wil worden, zijn motieven moet toelichten in een gesprek met een door de minister van defensie aan te wijzen gedelegeerde. Dit is de „vereenvoudigde procedure”. Bij twijfel echter zullen de gewetensbezwaren in de normale procedure door de commissie van advies inzake gewetensbezwaren militaire dienst getoetst moeten worden. Dit geheel lijkt in principe geen onredelijke regeling, zeker niet wanneer deze op onderdelen nog kan worden aangevuld.

#### Vereenvoudigde procedure

Niet geheel bevredigend lijkt echter, dat m.b.t. de vereenvoudigde procedure o.a. gezegd wordt, dat „binnen zekere grenzen enige tolerantie ter zake wel aanvaardbaar is”. Dat heeft zeker de geur van een het in bepaalde omstandigheden niet zo nauw nemen, hetgeen overigens in strijd lijkt met de algemene en consciëntieuze benadering van het vraagstuk in de thans ter beschikking gekomen papieren. Niettemin is die signaleerde geur m.b.t. de vereenvoudigde procedure aanwezig. Wij lezen namelijk: „Er zijn echter omstandigheden denkbaar, waarin die tolerantie niet langer gehandhaafd kan worden”. Dat zou dan met name het geval zijn wanneer:

1. het aantal te verwachten erkenningen dusdanig groot zou zijn, dat de handhaving van de vereiste sterkte van de krijgsmacht in gevaar zou komen;
2. de mogelijkheden van een verantwoorde tewerkstelling (i.v.m. mogelijkheden tot de vervangende dienst) in gevaar zou komen;
3. in geval van oorlog, oorlogsgevaar, of

andere buitengewone omstandigheden. In die gevallen komt de „stringentere procedure” voor de commissie van advies.

#### Niet geslaagd

Dit lijkt ons - voorzichtig gezegd - voornamelijk niet zo erg geslaagd. Enerzijds moet de procedure steeds (redelijk) stringent zijn. Anderzijds blijft zowel in de ene als in de andere omstandigheid een gewetensbezwaar een gewetensbezwaar. Dat heeft met een in de ene of andere situatie min of meer toleranter houding niets te maken.

Een gewetensbezwaar blijft ook in alle drie hiervoor genoemde gevallen een gewetensbezwaar. Of het is dit in één van de drie gevallen. De vereenvoudigde procedure moet evenzeer serieus zijn, als de procedure die „bij twijfel” daarop nog extra volgt voor de commissie van advies. Het gaat om een serieuze procedure. Zowel in gewone als in ongewone omstandigheden. Het zou tenslotte interessant zijn wanneer het advies van de Raad van State openbaar gemaakt zou worden. Van het advies van juli 1975 was reeds iets in de publiciteit uitgelekt. Wij beperken ons nu hiertoe. Naar ons oordeel zijn er nu stukken op tafel om - eventueel na amendement hier en daar - tot een gezamenlijke oplossing van deze materie te komen. Zoals dat heet - zo schreven wij aan het slot van ons artikel van 10 januari j.l. - in gemeen overleg van regering en Staten-Generaal.

HOUT-EN  
METAAL-  
BEWERKINGS-  
MACHINES

**HOLZ-HER**  
VAN DER SPEK

ROTTERDAM - TEL. 27.97.55.  
WOLPHAERTSBOCHT 214

Er kan immers een moment komen waarop de konklusie gerechtvaardigd is, dat een ontwikkelingsland blijkbaar andere zaken veel belangrijker vindt dan de ontwikkeling van het eigen land. Daarmee was minister Pronk het eens. Wanneer op lange termijn, voortdurend en aantoonbaar middelen aan de economie van een betrokken ontwikkelingsland worden onttrokken voor andere doeleinden, is er aanleiding de hulpverlening te bekijken. Maar dat is dan een meer verantwoorde invalshoek dan het zomaar even de ontwikkelingshulp aan te grijpen om politieke druk uit te oefenen. Dat laatste zou een misbruik zijn van ons ontwikkelingsssamenwerkingsbeleid, dat terecht in ontwikkelingslanden ons beleid onder verdenking zou stellen.

DEZE WEEK  
IN NG:

Positie Russische Joden, pag. 2

Ondernemingsraad, pag. 3

Jaarverslag van de ARP over 1975,  
pag. 4-13

Onafhankelijkheid voor de Antillen?,  
pag. 15

Partijnieuws, pag. 15





# IN OGENSCHOUW

## Feiten en commentaar

Oosterbaan & Le Cointre n.v.

Goes

Telefoon (01100) 7555\*

DRUKKERS-UITGEVERS

Al 70 jaar drukker  
in Benelux voor  
bedrijven en organisaties

In ieder kabinet komen regelmatig onderwerpen aan de orde waarover niet gemakkelijk overeenstemming is te bereiken. Soms gaat het daarbij om zeer principiële vragen. Een voorbeeld is de kwestie van de structuur en de bevoegdheden van de ondernemingsraad. Vragen waarop in eerste instantie uiteenlopende antwoorden worden gegeven. Dat is ook de laatste weken weer het geval. Zodra de meningsverschillen hoog oplopen breekt voor de politieke commentatoren het tijdperk van de veronderstellingen en speculaties weer aan. Over de feiten heen wordt een stortvloed van commentaar gestort op een wijze die het de politiek geïnteresseerde kiezer moeilijk maakt om feiten en veronderstellingen omtrent achtergronden uit elkaar te houden.

### Catshuis-koffiedik

De suggestieve veronderstellingen

hebben veelal nauwelijks meer betrekking op het onderwerp waar het kabinet het op een bepaald ogenblik zo moeilijk mee heeft. Meer aandacht is er voor vragen als: Wie heeft er politiek belang bij een kabinetcrisis? Wie heeft belang bij welk breukpunt? Wie heeft er belang bij om zijn verantwoordelijkheid voor weinig populaire maatregelen in de nabije toekomst te ontlopen door het nu tot een breuk te laten komen? Wie kan na een crisis met wie gaan regeren? En wie moet dus de schuld van de crisis krijgen?

Het staren in dit Catshuis-koffiedik levert dikwijls zeer verrassende resultaten op. Het lijkt erop alsof al onze politici de gewoonte hebben om bij alles wat ze doen eerst Machiavelli er op na te lezen. Erger is dat al deze commentaren gemakkelijk de indruk kunnen wekken alsof de crisis er eigenlijk al is, althans dat deze nauwelijks meer is te vermijden. Er ontstaat gewinning aan het idee van een crisis waardoor het, als het zover

komt, met een zekere gelatenheid wordt geaccepteerd, als iets onvermijdelijks. Zouden profetieën in deze steer een overeenkomstig effect hebben op de politici zelf, dan kunnen ze zich zelf vervullen.

### Blijvend letsel

Naar mijn mening doet men er goed aan de speculatieve vragen en antwoorden te toetsen aan een paar gegevens waarvan men mag aannemen dat zij, crisis of geen crisis, niet veranderen. In de eerste plaats is de politieke combinatie die het kabinet Den Uyl bepaalt, nog steeds een combinatie die de instemming heeft van de partners, ondanks alle meningsverschillen die er zijn, ook en vooral in de situatie waarin ons land zich economisch thans bevindt. Dat betekent, bijna per definitie, dat het ruilen van deze combinatie voor een andere, of het moest er een zijn die bijna dezelfde is, een slechte ruil is. Wie onder

deze omstandigheden een breuk zou accepteren, kan er niet omheen een oplossing van de daardoor ontstane crisis toch weer in de richting van dezelfde combinatie te zoeken. Een crisis is derhalve een luxe die we ons nauwelijks kunnen permitteren.

In de tweede plaats zal een crisis het ontstaan van het CDA geen goed doen. Wie gelooft dat dit anders ligt, gaat er stilzwijgend vanuit dat het kabinet Den Uyl een hinderpaal is voor het CDA. Alsof dit kabinet bepalend is voor de programmatische kleur van het CDA. En alsof een CDA per definitie ongeschikt zou zijn voor een combinatie als die van het kabinet Den Uyl. Men vergeet dan dat een CDA dat inderdaad door een dergelijke ongeschiktheid zou worden gekenmerkt, voor veel voorstanders van het CDA niet aantrekkelijk meer zou zijn. Een verwijzing naar de positie van de CHU is weinig overtuigend. Zelfs de Partij van de Arbeid gelooft niet in de karikatuur die Bas de Gaay Fortman

namens de PPR van de CHU heeft vervaardigd. Daar komt dan nog bij dat een CDA dat niet op basis van overeenstemming over een op het beginsel georiënteerd program tot stand komt, maar het moet hebben van een crisis die voor een behoorlijk programmatisch overleg te weinig tijd overlaat, wel eens blijvend letsel zou kunnen opleveren als gevolg van een dergelijke onnatuurlijke geboorte. Wie hiermee rekening houdt zal veel van de speculatieve vragen die de laatste tijd zijn gesteld als niet van belang van de hand wijzen. Aan een crisis bestaat geen behoefte, en ontstaat er toch een dan is reparatie noodzakelijk.

C.v.d.W.

## Raad van Europa neemt stelling ten gunste van Russische Joden

De laatste week van januari vergaderde de Assemblee van de Raad van Europa weer in Straatsburg en werkte een uitgebreide en ook interessante agenda af, waarvan ik overigens slechts een drietal onderwerpen kort zal bespreken.

### Joodse gemeenschap in Rusland

Allereerst de situatie van de Joodse minderheidsgroep in de Sovjet-Unie, waarover een rapport werd aangeboden door de commissie-voor-Europese staten, die geen deel uitmaken van de Raad van Europa. Namens de Nederlandse Christen Democraten heeft in deze commissie collega P.A.M. Cornelissen (KVP) zitting, die met een voortreffelijke speech aan het debat deelnam.

Waren in het Rusland van de Tsaren de Joden reeds de zondebok voor alles wat misliep, onder de heerschappij van het communisme is dat bepaald niet beter geworden. Zo werd tijdens de periode Chroestsjov het aantal synagogen teruggebracht van 500 naar een kleine honderd.

Sinds 1967 - de juni-oorlog van Israël en de Arabische buurlanden - heeft de Russische regering de anti-zionistische propaganda versterkt, waardoor vele Joden zich bedreigd voelen en enkele tienduizenden een uitreisvisum hebben aangevraagd. Terzake wordt door de Sovjet-Unie een zeer restrictief beleid gevoerd. Velen wordt een visum geweigerd en dat is in strijd met de Slotakte van de Conferentie van Europese Veiligheid en Samenwerking die op 1 augustus 1975 te Helsinki werd bekrachtigd en ook door Brezjnev is ondertekend. De Assemblee besloot de Russische regering van haar afkeuring m.b.t. de behandeling van de Joodse minderheid in de Sovjet-Unie op de hoogte te stellen, uiteraard in de hoop en verwachting dat die actie een gunstige

Door mr. J. N. Scholten  
Tweede Kamerlid ARP

uitwerking voor de Joodse bevolkingsgroep daar zal hebben. Vermeld ik in dit verband, dat er in de Assemblee een pittige discussie werd gehouden over de situatie in het Midden-Oosten, waarbij afstand werd genomen van de resolutie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, waar Zionisme en Racisme op een lijn werden gesteld. Cyprus, Malta en Turkije, leden van de Raad van Europa, behoorden in de VN tot de voorstemmers van de Resolutie en werden op hun stemgedrag nogal aangevallen.

De resolutie waarin de houding van de Algemene Vergadering van de VN werd veroordeeld kreeg niet alle stemmen. M.n. waren een aantal Britse Labour-afgevaardigden tegen. Weer een symptoom van de enigszins veranderende stemming in West-Europa jegens Israël? Op dit onderwerp als zodanig hoop ik afzonderlijk nog eens terug te komen.

### Euthanasie

Dat de Assemblee zich niet alleen met politieke zaken bezighoudt, moge blijken uit de behandeling van een rapport, ingediend door de Oostenrijkse Christen Democrate, mevrouw Hubinek, en de Nederlandse socialist Joop Voogd. Al hoewel het rapport een bredere opzet had en handelde over de rechten van de zieke mens, viel het accent in de discussies meer op de rechten van patiënten in hun laatste levensfase. Deze discussie bleef overigens niet beperkt tot de Assemblee en de daarvoor aangewezen commissie. Zo wierp zich de bisschop van Straatsburg via de Osservatore Romano, de officiële krant van het Vaticaan, in de strijd. Hij toonde zich duidelijk ongerust over het voornoemde rapport. Tijdens de behandeling in de Assemblee was Rome op de publieke tribune ook duidelijk zichtbaar aanwezig. Tenslotte mondde de gehele discussie uit in een resolutie waarbij aan de 18 lidstaten gevraagd wordt commissies in het leven te roepen, die moeten gaan onderzoeken of het mogelijk is artsen te vrijwaren van sancties, indien zij in bepaalde gevallen op verzoek van de patiënt meewerken aan een „humaan sterven“. Thans zijn in alle 18 landen artsen in geval van euthanasie strafbaar. De resolutie werd met ca. 80% van de uitgebrachte stemmen aangenomen.

### Spanje

Daags na de rede van premier Arias in



Bericht  
uit de Raad  
van  
Europa



J. N. Scholten

de Cortes, het Spaanse parlement, waarin hij een aantal wijzigingen aangaaf en verkiezingen voor 1977 beloofde, bediscussieerde de Assemblee de situatie in Spanje en wel met het oog op een eventueel toekomstig lidmaatschap van Spanje.

In het algemeen was men niet erg optimistisch over de situatie en was de sfeer toch wel zo, dat moet vast staan, dat Spanje een echte democratie wil en nastreeft, voordat er van serieuze contacten met democratisch West-Europa sprake kan zijn. Mijnerzijds heb ik erop gewezen, dat Spanje de mensenrechten dient te respecteren, zoals neergelegd in het verdrag van Rome, wil er van toenadering sprake kunnen zijn, en dat er dan nog veel moet veranderen! O.m. amnestie voor alle politieke gevangenen, intrekking van de anti-terroriswewet, invoering van een humaan strafrecht en respectering van de fundamentele menselijke rechten w.c. vrijheid van godsdienst, vrijheid van meningsuiting, vrijheid van politieke organisatie enz.

Allemaal wensen, die op het direkt volgend congres van de nog illegale Spaanse Chr. Dem. partij eveneens naar voren zijn gebracht, en die door grote groepen in de Assemblee van de Raad van Europa worden onderschreven. Hopelijk hebben de aanwezige Spaanse waarnemers de sfeer in Straatsburg goed geproefd en zal dit een bijdrage kunnen zijn voor een echte liberalisering en democratisering van Spanje.



Opvangcentrum voor kinderen van Joodse emigranten uit de Sovjet-Unie.

De Stichting Kader- en Vormingswerk van de Anti-Revolutionaire Partij wil graag in contact komen met kandidaten voor de onbezoldigde functie van

### PART-TIME BUITENDIENST FUNCTIONARIS

## voor de rayons FRIESLAND en ZUID-OOST NEDERLAND

Van kandidaten wordt verwacht, dat zij zich betrokken voelen bij de christelijke politiek en dat zij ideeën hebben over een eigentijdse aanpak en vormgeving van het politieke werk op plaatselijk niveau.

Sollicitanten dienen te beschikken over een auto en bereid te zijn wekelijks enkele avonden voor de ARP werkzaam te zijn.

Het buitendienstteam van de ARP bestaat thans uit zes personen. Zij staan de plaatselijke kiesvereniging, elk in hun eigen rayon, met raad en daad ter zijde bij het ontwikkelen van nieuwe activiteiten. De werkzaamheden worden in overleg met het partijsecretariaat en de regionale partij-organen ingedeeld. Daaraan brengen zij ook verslag uit van de onplooiden activiteiten.

Aan de functie is geen honorarium verbonden. Wel een vergoeding voor autokosten, onkosten en telefoonkosten.

Belangstellenden kunnen hun sollicitatie richten aan de secretaris van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, D. Corporaal, Dr. Kuyperstraat 3, Den Haag.

Voor nadere inlichtingen: tel. 070 - 46.96.20.

STICHTING  
KADER-  
EN VORMINGSWERK

ARP

EVANGELISCHE VOLKSPARTIJ

### VERPLAATSBARE HOUTEN GEBOUWEN

directie- en schaftketen  
scholen en  
kerken  
directie- en  
schaft-  
wagens  
etc.

HOUTBOUW **HAHBO**  
HARDINXVELD

tel. Giessendam-Hardinxveld 3888

## Ondernemingsraad

Mr. Aantjes heeft onlangs heel duidelijk gesteld dat het in de kwestie rond de ondernemingsraad niet gaat om het voorzitterschap van deze raad noch om meer bevoegdheden ervoor. In wezen draait de vraag om de gedachtenwereld achter deze zaak. Vandaar ook dat de vakbeweging het nog niet met elkaar eens kon worden. Net zo min als de SER die in drieërlei zin adviseerde.

De filosofie die achter het vraagstuk ligt schuilt in de benadering van de inrichting van onze toekomstige maatschappij. Daarom betreft het hier een bijzonder belangrijke politieke aangelegenheid. De ene principiële benadering gaat er vanuit de macht van de onderneming fundamenteel aan te tasten. Beslissingen dienen uiteindelijk bij de gezamenlijke werknemers te liggen. De andere overtuiging is gebaseerd op het uitgangspunt dat gewerkt moet worden aan een maatschappij waarin de mensen gezamenlijk hun verantwoordelijkheid kunnen belevan, ook in de onderneming. Niet tegenover elkaar, maar met elkaar in goed overleg. Die laatste overtuiging is de onze.

## Geen tussenvoorstel

De VVD-initiatiefnemers Veder-Smit en Geurtsen hebben donderdag voor een week de Memorie van Antwoord naar aanleiding van hun wetsontwerp abortus afgeleverd. Dit op zichzelf gedegen stuk werk beschouwen zij als een tussenvoorstel tussen de initiatiefontwerpen van de PvdA-ers Lambers en Roethof en van de Christen-Democraten Van Schalk en Van Leeuwen. In de pers is de indruk gewekt dat er overleg tussen initiatiefnemers zou plaatsvinden om tot een soort vergelijk te komen. Wij weten stellig dat zulk een overleg niet heeft plaats gevonden. En wat het karakter van het tussenvoorstel betreft: het VVD-ontwerp vertoont wat het toezicht op ziekenhuizen en klinieken betreft soortgelijke trekken als het Christen-democratische ontwerp, maar op het hoofdpunt, de norm waaraan de beslissing of tot abortus moet worden overgegaan, moet worden getoetst ligt het VVD-ontwerp veel dichter bij dat van de PvdA. Het mist namelijk een norm, waaraan de beslissing of tot abortus moet

## NO COMMENTAAR

worden overgegaan, kan worden getoetst. Daardoor ligt het op dat punt dicht bij het PvdA-ontwerp. Omdat het hier het hoofdpunt betreft is het in zijn geheel niet als een tussenvoorstel aan te merken.

## Veiligheidsbeleid

Wij zijn er blij mee dat mevrouw Van Leeuwen de benadering van het veiligheidsbeleid opnieuw – en nu in de Tweede Kamer – aan de orde heeft gesteld. Feitlijke ontwikkelingen van de bestaande krijgsmachten in de wereld maken een nadere overweging van deze problematiek in eigen kring

dringend noordzakelijk. Nu Rusland op het gebied van de kernbepanning volgens militaire deskundigen Amerika aan het voorbijstreven lijkt – in elk geval op gelijk niveau is gekomen – is er een geheel andere situatie ontstaan.

Dat betekent o.m. dat een conventionele achterstand niet kan worden ingehaald door méér gebruik te maken van tactische of strategische kernwapens. De stabiliteit tussen „Oost” en „West” gaat wankelen. Nu daarnaast gelukkig de overtuiging groeit dat effectief gebruik van moderne kernwapens – inclusief chemische en biologische wapens – een heilloze zaak is, heerst er onrust en onvrede over het huidige veiligheidsbeleid.

Een aanhoudende wapenwedloop dient zeker onze veiligheid niet – integendeel. Bovendien staat een dergelijke ontwikkeling een vrede tussen alle volken in de weg. Als dan bovendien blijkt dat een dergelijke ontwikkeling met zich meebrengt, dat er financiële offers zullen moeten worden gebracht, die niet meer op te brengen zijn, zal de wal het schip eens gaan keren. Met alle gevolgen van die-niet-meer-in-de-hand-te-houden ontwikkeling. Daarover hebben wij zorgen. Wij zullen ons derhalve tijd moeten

beraden over het te voeren defensie- en veiligheidsbeleid. Te meer nu minister Vredeling tot taak heeft zijn defensiebegroting aan te passen aan de noodzakelijke kabinetsbezuinigingen. Op hem in het bijzonder rust een grote en verantwoordelijke taak, mede gelet op ons partnerschap in NAVO-verband.

**moe?**  
lusteloos?  
**bio-fungin**  
versterkingswijn  
geeft nieuwe energie

\*verkrijgbaar bij apotheker en drogist  
dr. Wilmar Schwabe bv



# VAN A TOT U

## Nogmaals: Ondernemingsraad

Met betrekking tot de discussies rond de regeringsvoornemens tot herziening van de ondernemingsraad is er reden een aantal opmerkingen te maken, zowel over de aard van de discussies zelf, als over de positie van de ministers als over de rol van de geestverwante fractievoorzitters.

### Arbeid en leiding

De discussies zijn m.i. vertroebeld en ongunstig beïnvloed door een tweetal onjuiste probleemstellingen. Van christen-democratische kant is niet de indruk vermeden kunnen worden dat het vooral ging om het veilig stellen van de positie van de directie in de ondernemingsraad. Die indruk was echter onjuist. Het ging en gaat in de christen-democratische visie om het behoud van het karakter van de onderneming als samenwerkingsverband. Naar onze visie past daarin dat de ondernemer toegang heeft tot de ondernemingsraad. Het gaat echter niet om die toegang tot zichzelf. Vandaar dat ook het voorzitterschap of het stemrecht of zelfs het formele lidmaatschap niet essentieel zijn. Het gaat om het karakter van de onderneming als samenwerkingsverband, van arbeid, kapitaal en leiding. Het gaat om de zaak, niet om de vorm. Dit hebben wij in alle discussies steeds centraal gesteld. Het is jammer dat in de discussies steeds weer de positie van de directie voorop is gesteld en dat daardoor de indruk is gewekt, alsof het veilig stellen van die positie het centrale geschilpunt was en niet het karakter van de onderneming.

### Leiding en kapitaal

Een tweede vertroebelend element in de discussies is geweest de van progressieve zijde (o.a. door Van Thijn in de Brandpunt-uitzending) gewekte voorstelling van zaken, dat de directie het kapitaal vertegenwoordigt. De redenering is dan dat de „arbeid” ook geen toegang

heeft tot de „kapitaalvergadering”, dus waarom zou het „kapitaal” dan wel aanwezig mogen zijn in de „arbeidsvergadering”? Deze voorstelling van zaken berust op een ernstige misvatting. De leiding van de onderneming, het management; vertegenwoordigt noch het kapitaal noch de arbeid, maar is in het samenwerkingsverband van de onderneming een derde, zelfstandige factor van een eigen karakter en met een eigen verantwoordelijkheid. De vergelijking is een andere. Zoals het management wettelijk toegang heeft tot de aandeelhoudersvergadering (kapitaalvertegenwoordiging) zo behoort zij ook toegang te hebben tot de ondernemingsraad (personeelsvertegenwoordiging). Daarbij herhaal ik wat ik vorige week al schreef, namelijk dat dit nog niets zegt over de bevoegdheden van de ondernemingsraad, zeker niet in de verhouding tussen arbeid en kapitaal. Integendeel, aan mensen die hun gehele werkkraacht in bestaan en gezin „in de onderneming steken” komt meer zeggenschap en mede-beslissingsrecht toe dan aan wie er alleen hun geld in steken. Het is jammer dat het van progressieve zijde gewekte misverstand de discussies vertroebelend heeft beïnvloed.

### Program en programgrondslag

Een derde moeilijkheid is opgeroepen door de gedachte alsof het de taak van christen-democratische ministers zou zijn wetsontwerpen in te dienen van onverschillen christen-democratische snit. Als wij dit zouden verlangen, zouden wij in precies dezelfde fout vervallen, die wij aan sommige progressieven verwijten. Wie bijvoorbeeld van socialistische ministers verlangt, dat zij het Keerpunt onverkort in wetsontwerpen omzetten, miskent het karakter van een coalitiebeleid dat uit de kabinetssamenstelling dient voort te vloeien. Als zij van progressieve ministers verlangen een (voor beide partijen) aanvaardbaar coalitiebeleid te voeren, dan moeten wij zelf van christen-democratische ministers niet iets



anders verwachten. Alle ministers zijn tot het kabinet toetreden op basis van een programformule, waarin zowel het program van de progressieven als dat der christen-democraten gelijkwaardig zijn opgenomen. Hun aller taak is dan met inachtneming daarvan wetsontwerpen voor te bereiden en beleid te voeren, dat beide groepen als een voor hen aanvaardbaar beleid samen (en niet afgedwongen) voor hun rekening kunnen nemen. Ook het eerste concept-ontwerp van Boersma was reeds de vrucht van een serieuze poging daartoe en het streven van de christen-democratische ministers in de afgelopen weken is ook steeds daarop gericht geweest.

### Onderscheiden verantwoordelijkheden

Dat de geestverwante fractievoorzitters in dit voorberaad werden gekend, is geenszins onoirbaar en ook niet in strijd met de extra-parlementaire verhoudingen. Zij blijven immers degenen, die hun geestverwanten bij de formatie „groen licht” hebben gegeven en er is niets tegen, maar integendeel alles vóór, als zij hun geestverwante ministers desgewenst politiek van advies dienen. Zij dragen nu eenmaal een bepaalde verantwoordelijkheid voor de totstandkoming van het kabinet en voor de plaats van hun geestverwanten daarin.

## Parlementaire bewegingsvrijheid

Het ligt dan ook niet op de weg van de fractievoorzitters om te beslissen of een bepaald (dreigend) conflict in het kabinet tot een crisis en een breuk binnen dat kabinet moet leiden. Dat is en blijft de verantwoordelijkheid van de minister zelf. Dit standpunt heb ik zelfs ingenomen tegenover het wel zeer parlementaire kabinet-Biesheuvel (een kabinet ter uitvoering van een tussen vijf fracties gesloten regeerakkoord) en dit geldt dus in versterkte mate tegenover het voor ons extra-parlementaire kabinet-Den Uyl. Deze opvatting heeft niet alleen principiële, maar ook grote praktische betekenis. Naarmate fracties en fractievoorzitters zich namelijk intensiever en gedetailleerder in de discussies over een binnen het kabinet aanhangig voorlopig concept-wetsontwerp mengen, beperkt dat hun bewegingsvrijheid wanneer het definitieve ontwerp in het parlement in behandeling komt.

Zeker onder het huidige kabinet, dat een zo sterk accent heeft gelegd bij de besluitvorming in het parlement, is het gewenst de ruimte daarvoor zo min mogelijk aan te tasten. Wanneer bij het voorberaad geraadpleegde fractievoorzitters daarbij soms een onderling verschillende benadering hebben, behoeft dit niet als een tegenstelling te worden uitgelegd. Zulke verschillen in aanpak en benadering kunnen evengoed elkaar op een gelukkige manier aanvullen.

Vanuit die verantwoordelijkheid is het verantwoord en zinnig hen over de politieke aspecten te raadplegen, mits dit de eigen verantwoordelijkheid van de ministers onverlet laat. De bewindslieden zijn geen zetbazen die de aanwijzingen van hun politieke leiders hebben op te volgen. Iedere fractievoorzitter kent wel de momenten, waarop hij dat vurig zou wensen, maar het is niet zo en het behoort ook niet zo te zijn. Dit laat natuurlijk onverlet dat geen politiek gekwalificeerde bewindsman kan (blijven) functioneren zonder een bestendige vertrouwensrelatie met zijn geestverwante fractie en haar voorzitter. De verantwoordelijkheden moeten echter wel worden onderscheiden.

### Drie doelstellingen

Deze aflevering van mijn rubriek is, naar uit het bovenstaande blijkt, allereerst bedoeld om de verhoudingen te belichten en om vertroebelende factoren te signaleren. Zij houdt echter duidelijk tevens een zekere verantwoording in van de rol, die ik uit hoofde van de mij toevertrouwde verantwoordelijkheid heb gespeeld. Die rol is, naar ik hiervoor heb gemotiveerd, bewust een terughoudende geweest. Voorzover ik in de besprekingen ben betrokken geweest, heb ik er vooral

naar gestreefd de eensgezindheid der christen-democratische ministers te bevorderen ten gunste van een wetsontwerp, waarin het karakter van de onderneming als samenwerkingsverband duidelijk herkenbaar zou blijven. Voorts heeft het bevorderen van een – met inachtneming van het voorgaande – voor allen aanvaardbare redelijke oplossing mij daarbij meer voor ogen gestaan dan het scoren van „winstpunten”. Op het ogenblik waarop ik dit schrijf is het beraad binnen het kabinet nog niet afgesloten. Pas als dat – in welke zin dan ook – tot een definitieve conclusie heeft geleid, zal kunnen worden beoordeeld in hoeverre de genoemde doeleinden werden bereikt.

*Aant*

## DE FRACTIE IN ACTIE

### Nu vier edities!

Standpunten, van de AR-Tweede Kamerfractie, worden regelmatig samengevat in documentaties, onder de titel „De fractie in actie”. Er zijn nu vier delen beschikbaar.

Deel – periode juni 1973 t/m april 1975 f 0,50 per ex.  
Deel II – periode april t/m oktober 1974 f 0,95 per ex.  
Deel III – periode oktober 1974 t/m maart 1975 f 2,- per ex.  
Deel IV – periode april t/m oktober 1975 f 2,- per ex.

Bestellingen door storting op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van gewenste.

# De **ARIP** in het jaar 1975

## Partijbestuur

### Intensivering van discussie

**Een zeer belangrijk deel van de vergadertijd van het partijbestuur, dat in 1975 tien keer bijeenkomt, wordt besteed aan het Christen-Democratisch Appèl. Daarnaast doet mr. W. Aantjes als fractievoorzitter regelmatig verslag van het door de Tweede-Kamerfractie gevoerde beleid.**

Het partijbestuur begint in het verslagjaar met een oordeelsvorming over de Europese politieke partijvorming. Er worden bouwstenen aangedragen voor een door de Europese Unie van Christen-Democraten op te stellen manifest.

#### CDA

Op organisatorisch gebied neemt het partijbestuur een lange reeks beslissingen in het kader van het groei-model van het CDA. Na de conference van ARP, CHU en KVP op 21 en 22 februari 1975 te Woudschoten stemmen de AR-kiesverenigingen schriftelijk over de CDA-statuten en keuren deze met een meerderheid van ruim 90% goed. Het partijbestuur gaat accoord met een verdergaande samenwerking op het gebied van de publiciteit en de ledenadministraties. Er wordt een voorstel voor de partijraad

ontwikkeld, waarin een voorlopige afvaardiging naar het CDA-congres wordt geregeld. De planning in het kader van het CDA-groei-model gaat voort. Er komt een procedure tot stand om te komen tot één lijst van ARP, CHU en KVP bij Kamerontbinding. Het partijbestuur neemt kennis van het technisch lijstvoorstel van het dagelijks bestuur van het CDA, maar zal pas in 1976 een oordeel uitspreken. Het partijbestuur stemt in met het ontwerp-huishoudelijk reglement van het CDA. In nagenoeg elke partijbestuursvergadering komen ook eigen organisatorische zaken aan de orde. Zo bespreekt het bestuur in de vergadering van 7 maart een notitie over het buitendienstwerk. Het partijbestuur ziet de noodzaak van voortzetting en uitbreiding van het werk en stemt met conclusies en voorstellen uit de notitie in. In deze vergadering besluit het bestuur H. Algra te Leeuwarden te benoemen tot erelid van de ARP. Op 25 april geeft mr. G. C. van Dam, lid van de Tweede-Kamerfractie, een toelichting op het initiatief-wetsontwerp Van Schaik/Van Leeuwen inzake nieuwe regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap. Uit de discussie blijkt, dat de fractie zich gesteund kan weten door het partijbestuur. Dr. A. J. Vermaat, eveneens lid van de Tweede-Kamerfractie, geeft op 6 juni een toelichting op de interim-nota inkomensbeleid van minister Boersma. Naast instemming is er ook kritiek op bepaalde onderdelen van de nota. In

deze vergadering begint het partijbestuur een gesprek over de op handen zijnde vacature voor het voorzitterschap van de partij wegens het in november 1975 op medisch advies terugtreden van drs. J. de Koning.

#### Grondslagdiscussie

Na de zomer vergadert het partijbestuur in korte tijd vier keer, mede vanwege het in het CDA gerezen meningsverschil over de functionering van de grondslag voor vertegenwoordigers van het CDA.

Op 19 augustus spreekt het partijbestuur het volgende uit: „Het partijbestuur op 19 augustus 1975 in vergadering bijeen blijft volledig staan achter de conclusies waartoe de drie christen-democratische partijen te Woudschoten zijn gekomen t.a.v. de grondslag van het CDA, zoals vastgelegd in de artikelen 2 en 3 van de statuten. Het is van mening, dat deze afspraken voldoende zijn om de gerezen verschillen van inzicht tot een oplossing te brengen.

Het meent, dat in de gemaakte afspraken het karakter van het CDA als christelijke politieke organisatie en het functioneren van de grondslag voor het politiek handelen duidelijk zijn vastgelegd, zoals één en andermaal publiekelijk door de fractievoorzitter onder woorden is gebracht. Het acht het van belang, dat het dagelijks bestuur van het CDA met het oog op het CDA-congres van 23 augustus duidelijke uitspraken hierover voorbereidt voor het congres. Daarnaast is het gewenst, dat het CDA-bestuur en de drie partijbesturen zich blijven bezinnen op de relatie tussen het evangelie en het politiek handelen.”

Op 29 augustus beraadt het partijbestuur zich over de uitkomst van het eerste CDA-congres, waarin het eerder door het AR-partijbestuur ingenomen standpunt geen meerderheid kon vinden. Het bestuur doet de volgende uitspraak: „Het partijbestuur handhaaft het standpunt, zoals dit is neergelegd in zijn uitspraak van 19 augustus j.l. Het

partijbestuur stemt in met de wijze waarop de AR-fractievoorzitter dit standpunt op het CDA-congres heeft vertolkt.

Het partijbestuur constateert, dat de uitspraak van het CDA-congres niet in overeenstemming is met de opvattingen van het partijbestuur. Om die reden meent het partijbestuur dat zowel in de ARP als in CDA-verband verder gesproken moet worden over deze problematiek, die op het CDA-congres aan de orde was, in de hoop en het vertrouwen dat een voortzetting van het gesprek alsnog tot overeenstemming zal leiden.

Het partijbestuur wil er geen twijfel over laten bestaan aan het tot stand komen van het CDA mee te willen werken. Een verdere integratie van partijen zal echter op bezwaren stuiten zolang op belangrijke punten een diepgaand verschil van inzicht blijkt te bestaan. Het partijbestuur meent, dat eind september een partijraad moet worden bijeengeroepen.

Met inachtneming van het voorgaande blijft het partijbestuur op basis van de politieke meningsvorming in ieder van de drie partijen en afhankelijk van de politieke praktijk streven naar een gemeenschappelijk CDA-programa en de vorming van een gemeenschappelijke lijst”.

#### Miljoenennota 1976

Op 20 september bespreekt het partijbestuur de inhoud van de miljoenennota 1976 en de troonrede. Het Tweede Kamerlid, drs. B. Beumer, geeft een toelichting. In een uitvoerige verklaring (opgenomen in N.G. nr. 39 d.d. 27 september 1975) scharmt het partijbestuur zich achter het commentaar dat namens de AR-Tweede-Kamerfractie is geleverd.

Het partijbestuur vestigt voorts de aandacht op o.m. de sociaal zwakke groepen in onze samenleving, de migratie uit Suriname, de bezuinigingen bij de defensie, de economische groei in 1976 en de rol van de overheid in onze samenleving.

In dezelfde vergadering stelt het bestuur

de financiële jaarrekening 1974 en de begroting 1976 vast. Daarnaast wordt gesproken over de uit de Kamercentrales ontvangen reacties op de in 1974 toegezonden notities over het deelnemen aan acties en de selectie in de partij. Met de strekking van eerstgenoemde notitie wordt ingestemd. De suggesties in het kader van de selectie zullen bij vacatures en kandidaatstellingen worden geraadpleegd. Het partijbestuur stelt in alfabetische volgorde een dubbelal samen voor de vacature van partijvoorzitter, dat ter vaststelling naar de partijraad gaat. Het dubbelal luidt: H. A. de Boer te Santpoort en mev. J. G. Kraaijeveld-Wouters te Heerhugowaard. Op 24 oktober begint het partijbestuur met enkele voorbereidende werkzaamheden met het oog op de eerstvolgende Tweede-Kamerverkiezingen. Er worden notities vastgesteld over de kandidaatstelling en het Program van Actie.

In de bijeenkomst van 28 november, de laatste in het verslagjaar, stelt het partijbestuur een ontwerp-resolutie op ten behoeve van de najaarspartijraad van 13 december 1975 te Hoogeveen, waar opnieuw de grondslagkwestie aan de orde komt.

#### Wijzigingen

**In het verslagjaar treden tot het partijbestuur toe:** H. Algra (erelid), drs. A. M. Oostlander (dir. Kuypersstichting), M. Paats (penningmeester), mr. H. Sybesma (KC Groningen), G. Numan (KC Assen), ir. A. H. J. van Tol (KC Haarlem - per 1/1/76), P. Swart (Arjos) N. Schouten (voorzitter Organisatie Commissie) en H. A. de Boer (partijvoorzitter).

**Afscheid van het partijbestuur wordt genomen door:** mr. W. C. D. Hoogendijk (dir. Kuypersstichting), mr. D. J. Krajenbrink (KC Groningen), J. Oosterhuis (KC Assen), M. Kamper (KC Haarlem), A. J. van der Waals (Arjos), ir. G. H. Meijer, mr. A. Herstel (voorzitter Organisatie Cie.) en drs. J. de Koning (partijvoorzitter).

## Beperkt ledenverlies

### Tendens naar

### stabilisatie ledental

Ofschoon aan de daling in het ledental van de ARP in het verslagjaar geen einde is gekomen, kan toch een opvallend verschijnsel worden gesignaleerd: het ledenverlies blijft voor het eerst sinds een lange reeks van jaren beperkt van omvang.

In 1975 daalt het ledental van 61 761 naar 59 495.

Een netto-verlies van 2 261 leden. Hopelijk is deze beperkte daling een eerste stap in de richting van stabilisatie van het ledental.

Speurend naar de oorzaken van het ledenverlies kunnen er geen andere motieven dan andere jaren worden gesignaleerd. Bedanken vloeit voort uit politieke en financiële motieven, terwijl er ook leden bedanken wegens gebrek aan politieke belangstelling. Daarnaast moet jaarlijks vanwege de gemiddeld vrij hoge leeftijd van het ledenbestand een groot aantal leden wegens overlijden worden afgevoerd. De opmerkelijke beperktheid van het verlies kan wellicht als volgt worden verklaard. Door invoering van de centrale contributie-inning in 1973 is het ledenbestand in belangrijke mate gezuiverd van onjuistheden. Daarnaast is in de eerste helft van het verslagjaar verder gewerkt aan de ledenwerfactie onder het motto „Een sterke ARP: steun voor de christen-democratie”. Tenslotte heeft zich in de tweede helft van het jaar een grote groep nieuwe leden spontaan aangemeld.

De ontwikkeling in het ledenaantal in 1975 zal aanleiding moeten zijn in de

komende tijd alles op alles te zetten de daling een halt toe te roepen. Er zijn kiesverenigingen, die permanent aan ledenwerving doen. Andere kiesverenigingen doen alleen iets bij een speciale actie. Ook zijn er kiesverenigingen die er heimaal niets aan doen. Wanneer iedere kiesvereniging in 1976 de schouders eronder zet zou op zijn minst stabilisatie van het ledental bereikbaar moeten zijn.

Hieronder het overzicht van de ledentalen per Kamercentrale op resp. 1 januari 1975 en 1 januari 1976.

Kamercentrale	1-1-'75	1-1-'76
Groningen	5456	5307
Leeuwarden	8726	8513
Assen	4407	4259
Zwolle	5706	5562
Arnhem	4787	4694
Nijmegen	2248	2183
Utrecht	4098	3948
Amsterdam	1105	1029
Den Helder	2214	2088
Haarlem	3282	3121
Leiden	4941	4729
Den Haag	1362	1286
Rotterdam	1974	1834
Dordrecht	6855	6580
Middelburg	2564	2444
Tilburg	601	574
Den Bosch	975	935
Maastricht	168	155
Indiv. leden	273	226
Leden buitenland	28	28
	<b>61 761</b>	<b>59 495</b>

## Dagelijks bestuur

### Dagelijkse leiding ARP gewijzigd

**Het dagelijks bestuur van de ARP vergadert in 1975 in totaal vijftien keer.**

Het bestuur houdt zich bezig met dezelfde kwesties, die in het verslag van werkzaamheden van het partijbestuur, worden aangestipt. Elke vergadering van het partijbestuur vereist een gedegen voorbereiding door het dagelijks bestuur. Dus ook bij het dagelijks bestuur accenten op het CDA en de politieke meningsvorming. Het dagelijks bestuur onderhoudt contact met de geestverwante bewindslieden, af en toe mondt dat contact uit in een gezamenlijk gesprek.

#### Wijzigingen

In de samenstelling van het dagelijks bestuur, dat in totaal ruim vijftien stemhebbende en adviserende leden telt, komen in het verslagjaar enkele wijzigingen. Partijvoorzitter, drs. J. de Koning, treedt in december op medisch advies af en wordt opgevolgd door H. A. de Boer. Drs. R. Zijlstra treedt af als vice-voorzitter van het CDA. Zijlstra blijft adviserend lid van het partijbestuur. Als vice-voorzitter van de ARP wordt hij in december opgevolgd door prof. ir. B. Krol. Mr. W. C. D. Hoogendijk verlaat in februari de dr. Abr. Kuypersstichting en wordt ald directeur opgevolgd door drs. A. M. Oostlander, die dientengevolge als adviserend lid tot het dagelijks bestuur toetreedt. Het voorzitterschap van de Organisatie Commissie gaat in december over van mr. A. Herstel naar N. Schouten, hetgeen betekent, dat een gelijke wisseling bij het dagelijks bestuur optreedt. Tenslotte start aan het begin van het jaar M. Paats zijn werkzaamheden als partij-penningmeester en d.b.-lid.



Drs. J. de Koning trad in 1975 af als partijvoorzitter

## Verkiezing partijvoorzitter

**Wanneer de kandidaatstelling voor het voorzitterschap is geregeld vindt de verkiezing plaats door de kiesverenigingen.**

In de periode van 30 september t/m 1 november zijn de kiesverenigingen in de gelegenheid hun stem uit te brengen. Van hun recht maken 529 kiesverenigingen gebruik, die in totaal 1174 stemmen uitbrengen, waarvan er 4 ongedig zijn. De stemcommissie, bestaande uit de heren drs. T. J. Bouwers, drs. W. T. van

Gelder en mr. W. L. van Leeuwen stelt op 4 november de volgende uitslag vast: H. A. de Boer 651 stemmen (55,6%) mev. J. G. Kraaijeveld-Wouters 207 stemmen (17,7%) Sj. Jonker 312 stemmen (26,7%)

Hieruit blijkt, dat H. A. de Boer de absolute meerderheid heeft behaald van de uitgebrachte stemmen en dat hij daardoor gekozen is tot voorzitter van de A.R.P. Zijn installatie vindt in de partijraad van 13 december plaats.

## Tweede Kamerfractie

# Afscheid van Boertien, Schouten en Vermaat

### Samenstelling

Op 1 januari 1975 is de fractie aldus samengesteld: **mr. W. Aantjes, B. Roolvink, mevrouw J. van Leeuwen, dr. C. Boertien, M. W. Schakel, drs. J. de Koning, dr. A. J. Vermaat, drs. A. Schouten, mr. G. C. van Dam, H. A. de Boer, mr. J. B. Schouten, mevrouw J. G. Kraaijeveld-Wouters, dr. W. de Kwaadsteniet en J. van Houwelingen.**

### Afscheid

Dr. C. Boertien neemt met ingang van 16 januari 1975 ontslag als lid der Kamer wegens zijn benoeming tot Commissaris der Koningin in Zeeland; in zijn plaats wordt benoemd drs. B. Beumer, die op 21 januari 1975 als lid der Kamer werd beëdigd.

Drs. A. Schouten neemt met ingang van 17 april 1975 ontslag als lid der Kamer naar aanleiding van de koers van de Partij door de aanvaarding van de CDA-statuten; in zijn plaats wordt benoemd drs. M. Beinema, die op 29 april 1975 als lid der Kamer werd beëdigd. Dr. A. J. Vermaat neemt met ingang van 16 oktober 1975 ontslag als lid der Kamer teneinde de functie van gewoon hoogleraar aan de Vrije Universiteit op die datum te kunnen aanvaarden; in zijn

plaats wordt benoemd dr. A. Veerman, die op 4 november 1975 als lid der Kamer is beëdigd.

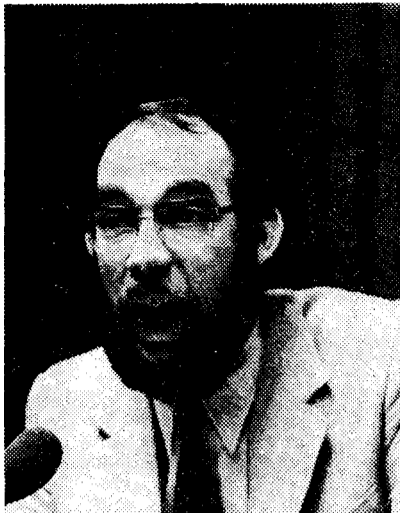
Door de fractievoorzitter, mr. W. Aantjes, is in Nederlandse Gedachten aandacht besteed aan het afscheid van de heren Boertien, Schouten en Vermaat aan wie de fractie zeer veel dank verschuldigd is voor hun vele werk, en aan de binnenkomst in de fractie van de heren Beumer, Beinema en Veerman.

Op 31 december 1975 is de fractie aldus samengesteld:

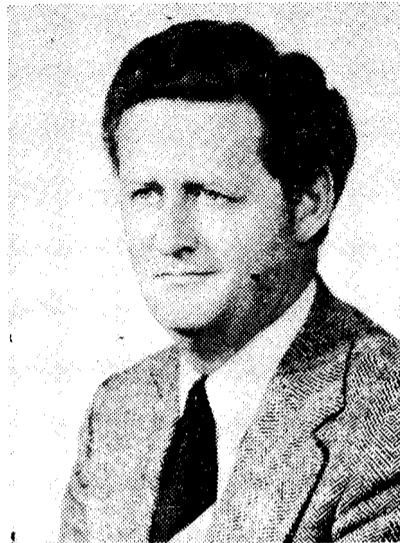
**mr. W. Aantjes, B. Roolvink, dr. A. Veerman, mevrouw J. van Leeuwen, M. W. Schakel, drs. J. de Koning, mr. G. C. van Dam, H. A. de Boer, mr. J. N. Scholten, mevrouw J. G. Kraaijeveld-Wouters, dr. W. de Kwaadsteniet, J. van Houwelingen, drs. B. Beumer en drs. M. Beinema.**

### Samenwerking met CHU en KVP

In 1975 worden 104 plenaire vergaderingen van de Tweede Kamer gehouden, waarvan de meeste ook des avonds worden voortgezet. De behandeling van de aan de orde zijnde zaken wordt voorbereid in de diverse fractiecommissies, die in het algemeen worden gevormd door de leden en plaatsvervangende leden van onze fractie in de vaste kamercommissies. **Een overzicht van de fractiecommissies vindt u elders in deze krant opgenomen.** De in het parlementaire jaar 1971-1972 op gang gekomen nauwe samenwerking tussen onze fractie en de fracties van KVP en CHU zet zich ook in 1975 voort. De commissie van Onderwijs en Wetenschappen en van Milieuhygiëne van de drie christendemocratische fracties werken geïntegreerd samen. Daarnaast bestaat er een nauwe, zij het nog niet geïntegreerde samenwerking tussen de andere fractiecommissies. Het is tijdens de plenaire vergaderingen der Kamer herhaaldelijk voorgekomen dat bij een wetsontwerp of nota één woordvoerder namens de drie fracties is opgetreden; ook verdelen de woordvoerders van de drie christendemocratische fracties de te behandelen stof onder elkaar en zij treden dan namens de drie fracties op. Dit bevordert een intensieve behandeling van het aan de orde zijnde onderwerp, gecombineerd vaak met een tijdsbesparing voor de Kamer.



Drs. A. Schouten



Dr. C. Boertien

Behalve bij de voorbereiding en behandeling van wetsontwerpen en nota's is er ook een goede samenwerking met de fracties van KVP en CHU op andere terreinen. De drie fractiebesturen komen om de 2 maanden in vergadering bijeen o.a. om de resultaten van de samenwerking in de fractiecommissies en in de plenaire kamervergaderingen te waarderen en om voorstellen inzake verdere integratie van werkzaamheden te behandelen. Elke dinsdag vergaderen de drie fractievoorzitters ter coördinering van het beleid, terwijl ook de secretarissen der fracties zeer intensief met elkaar overleggen. In 1975 worden drie gemeenschappelijke fractiestudiedagen gehouden:

- op maandag 24 maart 1975 over inkomensbeleid;
  - op maandag 26 mei over massamedia-beleid;
  - op maandag 29 september 1975 over Troonrede en Miljoenennota.
- De fractiebesturen hebben ook voor 1976 een aantal studiedagen in voorbereiding.

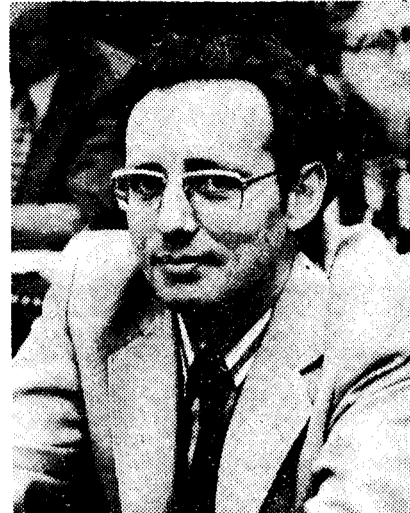
worden in het verslagjaar geen opvallende vorderingen geboekt.

### Secretarissen en penningmeesters

Onder auspiciën van de Organisatie Commissie vinden jaarlijks bijeenkomsten plaats met resp. de secretarissen en de penningmeesters van de Kamercentrales. De secretarissen komen bijeen op 21 oktober 1975. Evenals in 1974 is de opkomst van de secretarissen beperkt, maar de inhoud van het gesprek geeft alle aanleiding het jaarlijkse gesprek over organisatorische zaken voort te zetten. De penningmeesters komen bijeen op 9 oktober 1975. Instemming wordt betuigd met de financiële stukken van de landelijke partij. De meningen over het succes van de centrale contributie-inning blijven uiteenlopen, alhoewel het merendeel der penningmeesters niet ontevreden is met de gang van zaken. Enige financiële verlichting voor de Kamercentrales is mogelijk door subsidiëring van kader- en vormingsactiviteiten. Daarnaast zal de reiskostenvergoeding voor KC-vertegenwoordigers in het partijbestuur zo mogelijk door de landelijke partij worden overgenomen.

### Samenstelling

Aan het eind van het verslagjaar treden twee leden van de commissie af, t.w. mevr. R. Brinkman en mr. A. Herstel (voorzitter). De partijraad kiest het commissielid N. Schouten als nieuwe voorzitter. In de vacature Brinkman kiest de partijraad mevr. I. R. H. May-Weggen. De commissieleden mevr. C. C. Kakes-Veen en F. Jonkman worden door de partijraad voor een nieuwe periode herkozen.



Dr. A. J. Vermaat

### Werkbezoeken

De fractie komt elke dinsdagmorgen bijeen teneinde de in de betreffende week in de Kamer aan de orde komende onderwerpen te bespreken. De overlappende agenda maakt ook extra-fractievergaderingen noodzakelijk, die meestal op woensdagmiddag worden gehouden. Als fractie stellen wij een goed contact met de verschillende regio's op prijs. De fractie heeft daarom haar leden verdeeld voor het contact met de kamercentrales, welke verdeling u in deze krant aantreft. Regelmatig komen vertegenwoordigers van regio's en belangengroepen naar het kamergebouw om hun problemen met de fractie of een delegatie uit de fractie te bespreken. Op haar beurt gaat de fractie het land in om van de problematiek ter plaatse kennis te nemen, en de situatie met lokale autoriteiten en geestverwanten te bespreken. Bepaalde Kamercommissies, bestaande uit leden van de diverse kamerfracties, leggen ook werkbezoeken af. De werkbezoeken in het kader van de actie „Wij komen terug" worden ook in 1975 voortgezet. Deze werkbezoeken hebben, anders dan tijdens een verkiezingscampagne, een sterk informatief karakter. Voor 1976 staan weer bezoeken op het programma; een deel daarvan zal worden gebracht door de drie christen-democratische fracties gezamenlijk. Ter voorbereiding van deze werkbezoeken wordt veel werk verzet door de diverse regionale campagne teams, leden van plaatselijke kiesverenigingen, staten- en

## Verdeling kamercentrales over fractieleden

Groningen	Beumer
Leeuwarden	Roolvink/Beumer
Assen	De Kwaadsteniet
Zwolle	De Boer
Arnhem	Van Houwelingen
Nijmegen	Van Houwelingen
Utrecht	Van Dam
Amsterdam	Aantjes
Haarlem	Kraaijeveld-W.
Den Helder	Kraaijeveld-W.
Leiden	Veerman
Den Haag	Van Dam
Rotterdam	Schakel
Dordrecht	Van Leeuwen
Middelburg	Beinema
Tilburg	Scholten
Den Bosch	Scholten
Maastricht	De Koning

kamercentrales. Dat de werkbezoeken steeds zo geslaagd zijn is in belangrijke mate aan hun inspanningen te danken. De fractie is hen dan ook opnieuw veel dank verschuldigd.

### Fractiebestuur

Op 1 januari 1975 bestaat het fractiebestuur uit: **mr. W. Aantjes**, voorzitter, **mevrouw J. van Leeuwen**, vice-voorzitter en **mr. G. C. van Dam**, secretaris-peningmeester. De fractie heeft het fractiebestuur op 16 september 1975 in dezelfde samenstelling herkozen. Op 28 januari 1975 neemt de fractie afscheid van mr. W. C. D. Hoogendijk die sinds 1 juli 1968 de fractievergaderingen placht bij te wonen; de heer Hoogendijk aanvaardt per 1 februari 1975 een benoeming tot hoofd ener afdeling van de provinciale griffie van Zuid-Holland. De fractie is de heer Hoogendijk erkentelijk voor zijn bijdrage aan de politieke besluitvorming in de fractie. Op 9 december 1975 wordt in de fractie verwelkomd drs. A. M. Oostlander, de nieuwe directeur van de dr. A. Kuypersstichting.

De heren J. P. van Rijswijk, P. van Tellingen, drs. J. Nienhuis en J. W. Oosting zijn ook in 1975 als medewerkers in volledige betrekking werkzaam. De samenstelling van het secretariaat ondergaat in 1975 geen wijziging. **Mevrouw W. van Dinter-Vroegindewij en mevrouw G. H. Khan-Gleichmann** zijn werkzaam als full-time secretaresse; **mevrouw J. Schouten-De Jong** is als zodanig part-time werkzaam.

## Zetelverdeling parlement

	Eerste Kamer (1974)	Tweede Kamer (1972)
P.v.d.A.	21	43
K.V.P.	16	27
V.V.D.	12	22
A.R.P.	16	14
C.H.U.	7	7
C.P.N.	4	7
P.P.R.	4	7
D.S.'70	-	6
D'66	3	6
S.G.P.	1	3
G.P.V.	-	3
B.P.	1	2
P.S.P.	-	2
R.K.P.N.	-	1
	75	150

## Organisatie-Commissie:

# „Stemming over kandidatenlijsten stroomlijnen"

In 1975 komen de taken van de **Organisatie Commissie met betrekking tot het kader- en vormingswerk te vervallen in verband met de oprichting van de Stichting kader- en vormingswerk ARP.**

Toch blijft er voor de vergaderingen van 12 februari, 9 april, 3 september en 12 november 1975 genoeg stof tot discussie. In de eerste helft van het jaar ligt de klemtoon van de gesprekken op de voorbereiding van het draaiboek 1975-1976, de leden- en abonneewerving en de verhouding Arjos/ARP. Het draaiboek 1975-1976 komt in zijn definitieve versie in augustus beschikbaar en gaat in een oplaag van 2000 exemplaren de partij in. De klemtoon van de inhoud ligt op de politieke discussie (gespreksgroepen etc.), de organisatorische vormgeving van het CDA en de komende verkiezingen.

Ofschoon de leden- en abonneewerfactie in de zomer van 1975 met beperkte resultaten wordt afgesloten is toch een neiging naar stabilisatie bij het ledental

waarneembaar, terwijl het aantal abonneementen op Nederlandse Gedachten licht toeneemt. Vanuit de Organisatie Commissie wordt voor vertegenwoordiging gezorgd in de zgn. ledenwerfactie van het CDA. Zowel de Organisatie Commissie van de ARP als de CDA-commissie komen - zij het op verschillende tijdstippen - tot de conclusie, dat geen grote ledenwerfacties in CDA-verband moeten worden gevoerd op dit moment.

De in 1974 ingestelde ad-hoc cie. kandidaatstellingen speurt in 1975 verder naar een uniformere wijze van het stemmen over kandidatenlijsten voor Staten en Raden. Begin 1976 hoopt de commissie een notitie met advies gereed te hebben.

Een onderzoek naar de mogelijkheid het weekblad Nederlandse Gedachten naar alle partijleden toe te zenden levert een negatieve conclusie op. De financiële last is voor de partij te zwaar. De Organisatie Commissie begint in de tweede helft van het verslagjaar met een onderzoek naar een betere opzet van de partijraad, terwijl een gedachtenwisseling over de verkiezingen 1977 op gang komt. Met de integratie van Arjos en ARP

## Enerverend jaar voor het C.D.A.

Het C.D.A. is volop in de belangstelling. De publiciteit is niet altijd even positief, maar het is wel duidelijk, dat het C.D.A. een levendige aangelegenheid is. Het houdt de mensen bezig en in het bijzonder de leden van de drie partijen, die gezamenlijk het C.D.A. vormen.

### Woudschoten

Het dagelijks bestuur van het C.D.A. vergadert niet minder dan 16 keer. Wanneer drie partijen een federatie aangaan, dan zijn er veel zaken te regelen. Verschil in opstelling en positie, in wensen en verlangens, bemoeilijkt het komen tot een snelle besluitvorming. Het blijkt, dat verschil in sfeer en mentaliteit binnen de partijen, hun verwachtingen ten aanzien van hetgeen het C.D.A. zou kunnen zijn, een factor van geweldige betekenis is voor de verdere ontwikkeling van het C.D.A. De A.R.-vertegenwoordiging bestaat uit: mr. W. Aantjes (adviserend lid), D. Corporaal, drs. J. de Koning (na 12 december: H. A. de Boer), dr. D. Th. Kuiper, terwijl ook drs. R. Zijlstra nauw bij de zaken betrokken is als kandidaat voor het Ondervoorzitterschap. Op 21 en 22 februari komt het algemeen bestuur van het C.D.A. in de dubbele samenstelling te Woudschoten bijeen om te spreken over de verschillen, die tussen de drie partijen zijn overgebleven ten aanzien van de statuten van het C.D.A. Het zijn af en toe moeilijke en moeizame discussies, maar de wil is aanwezig vast te houden.

Voor de A.R.P. nemen aan deze „conferentie“ deel:  
F. Borgman, drs. W. van den Bos Czn., G. J. van den Brink, H. A. Brokking, D. Corporaal, mr. D. J. Krajenbrink, dr. S. Faber, L. C. van Galen, mr. J. H. Grosheide, R. Harkema, S. Jonker, prof. ir. B. Krol, dr. D. Th. Kuiper, mev. P. C. Lodders-Efferich, J. Oosterhuis, M. Paats, G. van Sliedregt, mev. E. van Velthooven-Older, E. Wiersma, drs. R. Zijlstra.

### Persbericht

Aan het slot van de bijeenkomst wordt het volgende communiqué uitgegeven: Het C.D.A.-bestuur heeft op 21 en 22 februari 1975 in Zeist vergaderd in dubbele samenstelling (20 K.V.P., 20 A.R.P., 20 C.H.U.). Taak van deze zgn. C.D.A.-conferentie was de amendementen, die door de afzonderlijke partijen op de ontwerp-statuten waren aangebracht, te verwerken tot een eensluidende tekst.

De discussie spitste zich toe op 4 hoofdpunten:

1. de wens om als toelichting op te nemen dat onder Evangelie wordt verstaan het Bijbels getuigenis van Gods geboden en beloften.
  2. de wens dat C.D.A.-kandidaten voor vertegenwoordigende lichamen schriftelijk hun instemming betuigen met grondslag en doel van het C.D.A.;
  3. de wens een artikel, gebaseerd op het amendement Scholten (C.H.U.), op te nemen inhoudende dat de beslissing over één C.D.A.-lijst bij de eerstkomende Tweede Kamerverkiezingen t.z.t. zal worden genomen door de bevoegde organen van de drie partijen aan de hand van de dan geldende parlementair-politieke situatie;
  4. de samenstelling van het C.D.A.-congres (verdeelsleutel).
- Ten aanzien van deze vier hoofdpunten werd het volgende overeengekomen:

Ad. 1. Bij artikel 2 van de statuten komt een voetnoot, zeggende, dat „onder Evangelie wordt verstaan de gehele Bijbel, hier aangeduid met een in brede kring gangbaar woord“.

Ad. 2. Het door kandidaten te ondertekenen politiek werkprogramma zal worden voorafgegaan door de volgende overwegingen:

- het samenbindend element en het herkenningspunt zijn onze politieke strategie, ons aktieprogramma en ons beleid, zoals wij die als antwoord aan de

evangelische oproep blijvend vorm willen geven (a);

- het C.D.A. aanvaardt het Evangelie als richtsnoer voor het politieke handelen (b);
- het C.D.A. wil streven naar een maatschappij waarin de bijbelse gerechtigheid meer gestalte krijgt, de mens zijn vrijheid en verantwoordelijkheid beter kan beleven en waarin het welzijn van allen wordt gediend. (c);
- het C.D.A. richt zich tot het gehele Nederlandse volk zonder onderscheid naar geloofsovertuiging of maatschappelijke groepering (d).

Ad. 3.

- Als voetnoot bij artikel 4 zal worden opgenomen het eerste gedeelte van het amendement Scholten, inhoudende: Voor zover en voor zolang geen wijziging is gekomen in de huidige parlementair-politieke situatie zijn de Tweede Kamerfracties van A.R.P., C.H.U. en K.V.P. niet gebonden het streven naar één C.D.A.-Tweede Kamerfractie, als bedoeld in dit artikel, te realiseren (a).

- Over de beslissing met betrekking tot de ene C.D.A.-lijst, is in plaats van het tweede gedeelte van het amendement-Scholten afgesproken het volgende bij de inleiding van de statuten te plaatsen:

De desbetreffende beslissing zal zo spoedig mogelijk door de betrokken partij-organen worden genomen. Politiek moet september 1976 daarbij als uiterste termijn worden gezien. Dit brengt mee, dat de bevoegde partij-organen in hun voorjaars-vergaderingen zullen vaststellen of aan de voorwaarden voor een gemeenschappelijke lijst wordt voldaan en daarover uitspraken doen. Zowel deze uitspraken als de parlementaire ontwikkeling zullen duidelijk aanzetten tot de definitieve beslissingen moeten geven (b.)

Ad 4. Het congres zal als volgt zijn samengesteld: 600 afgevaardigden voor de K.V.P., 390 voor de A.R.P., 240 voor de C.H.U. en 70 voor de rechtstreekse C.D.A.-leden en daarboven ook de leden van het C.D.A.-bestuur.

Tenslotte bereikte deze „C.D.A.-conferentie“ overeenstemming over de resterende hangpunten zoals de benoemde sekretaris, een gekozen presidium van drie leden en de mate van gebondenheid van gekozen vertegenwoordigers aan C.D.A.-uitspraken.

### Stemming over „Woudschoten“

Op basis van de overeenstemming van Woudschoten wordt aan de kiesverenigingen en de stemhebbende leden van de partijraad geadviseerd de statuten van het C.D.A. aan te nemen. Dit geschiedt in de weken daarop met overgrote meerderheid. De uitslag wordt 16 april gepubliceerd. Aan de stemming nemen 534 kiesverenigingen deel met in totaal 1171 stemmen en 203 leden van de partijraad. In totaal zijn er 1247 stemmen voor de statuten; 121 tegen en 3 blanco; 8 biljetten worden ongeldig verklaard.

In A.R.-kring is de gedachte aanwezig, dat dankzij de bijeenkomst in Woudschoten de zaak van de grondslag redelijk goed is geregeld en dat dit uiteraard ook consequenties heeft voor hen, die het C.D.A. vertegenwoordigen.

Toch blijkt, dat dit punt regelmatig vragen blijft oproepen. In de partijraad van 24 mei gaat Aantjes hier nog eens uitvoerig op in, maar van K.V.P.-zijde wordt een andere benadering gegeven. Het K.V.P.-standpunt wordt met name vertolkt door Andriessen in een interview in Hervormd Nederland van 12 juli 1975.

Mede naar aanleiding van de discussie beraadt het dagelijks bestuur van het C.D.A. zich over een nadere standpuntbepaling teneinde achter de discussie een punt te kunnen zetten. In de vergadering van 21 augustus wordt na uitvoerige discussie een ontwerp-uitspraak geformuleerd voor het C.D.A.-congres. Het dagelijks bestuur van het C.D.A. is niet eensgezind, doordat er verschil van mening bestaat in de A.R.-delegatie. Aantjes en Corporaal zijn het niet eens met de formulering: „en dat zij op basis daarvan het program en het beleid uitdragen“ zie 1e alinea blad 5.



Prof. Steenkamp (l.) in gesprek met mr. Aantjes op het C.D.A.-congres van 23 AUGUSTUS.

De tekst van de voorgestelde ontwerp-uitspraak luidt: „Naar aanleiding van de discussie rond het C.D.A. in de afgelopen weken stelt het d.b. van het C.D.A. voor het volgende uit te spreken: de grondslag van het C.D.A. zoals weergegeven in de artikelen 2 en 3 van de statuten, is aanvaard door de drie partijen.

Deze beide artikelen bepalen het karakter van het C.D.A. Op basis hiervan wil het C.D.A. zowel een christelijke als een christen-democratische politieke organisatie zijn. Beide termen bedoelen aan te duiden, dat wij in de politiek willen handelen vanuit de geest van het evangelie.

Van de leden van het C.D.A. en dus ook van de C.D.A.-vertegenwoordigers wordt gevraagd, dat zij aanvaarden, dat het evangelie richtsnoer is voor het politiek handelen van het C.D.A. en dat zij op basis daarvan het program en het beleid uitdragen.

Het ligt niet op de weg van een politieke organisatie vragen te stellen, laat staan een verklaring te eisen omtrent iemands persoonlijke geloofsovertuiging. In de C.D.A.-organen dient een bezinning te blijven plaatsvinden op de consequenties van de grondslag voor het praktisch politiek handelen.

Zij zijn van oordeel, dat van vertegenwoordigers van het C.D.A. mag worden verwacht, dat zij ook persoonlijk het uitgangspunt van het C.D.A. voor hun rekening nemen.“

### C.D.A.-congres

Het C.D.A.-congres van 23 augustus aanvaardt na uitvoerige discussie en nadat een voorstel is verworpen dit punt aan te houden, met een grote meerderheid de voorgedragde resolutie met een kleine wijziging in de op twee na laatste alinea. Deze luidt:

„Van de leden van het C.D.A. en dus ook van de C.D.A.-vertegenwoordigers wordt gevraagd, dat zij aanvaarden, dat het evangelie richtsnoer is voor het politiek handelen van het C.D.A. en dat zij op basis daarvan door het program en het beleid dit uitgangspunt uitdragen.“ Met name leden vanuit A.R.-kring zijn het met deze uitspraak niet eens. Op zichzelf heeft de uitspraak van het C.D.A.-congres ook geen bindende betekenis, omdat het C.D.A.-congres niet bevoegd is partijen te binden op dit soort uitspraken.

### Beraad „Berg en Dal“

In A.R.-kring vindt nader beraad plaats. Dit leidt tot een extra partijraad op 27 september. Naar aanleiding van de uitspraak van de partijraad spreken vertegenwoordigers van de 3 partijen op 2 oktober in het d.b. van het C.D.A. met elkaar. Besloten wordt tot een extra bijeenkomst op 30 en 31 oktober in Berg en Dal om te komen tot overbrugging van de meningsverschillen. Tijdens deze bijeenkomst overleggen vertegenwoordigers van de drie partijen

diepgaand over het verschil van inzicht. Op een aantal punten komen de drie partijen elkaar nader en bestaat er meer begrip voor de wederzijds standpunten. Het blijkt echter, dat het meningsverschil niet in alle opzichten overbrugd kan worden. Aan het slot van de bijeenkomst wordt de volgende verklaring uitgegeven:

1. Wij willen bereiken dat op elk bestuursniveau herkenbare christen-democraten het C.D.A. vertegenwoordigen. Geen afspraak, veronderstelling, verklaring of profielschets geeft absolute zekerheid.

2. In Woudschoten is besloten, dat aan het politieke werkprogramma, dat door de kandidaten wordt onderschreven, de volgende overwegingen zullen voorafgaan (zie bijlage bij de statuten). Op deze wijze wordt duidelijk dat het politiek programma getoetst is aan grondslag en doel van het C.D.A. Door middel van de onderschrijving van een op deze wijze getoetst programma geeft men te kennen een dergelijke toetsing van grote waarde te achten, waardoor in de toekomstige C.D.A.-fractie een appèl op deze toetsing een legitieme zaak is. Het Dagelijks Bestuur is van mening dat in deze formulering op objectieve wijze een relatie wordt gelegd tussen de grondslag, het programma en de kandidaten, die dat programma dienen te onderschrijven.

3. Een C.D.A.-vertegenwoordiger zal zich kunnen vinden in of zich verwant voelen met de nota van de Contactraad en „Plichten en Perspectieven“ en is uiteraard gebonden aan de statuten en aan het politiek werkprogramma. Het C.D.A. wil in een programma van uitgangspunten kernpunten formuleren van christen-democratische politiek om daarmee het profiel van christen-democratische politiek te verscherpen. Van vertegenwoordigers wordt verwacht dat zij in hun politiek optreden zo goed mogelijk tot uitdrukking brengen wat het C.D.A. beweegt.

4. Het Dagelijks Bestuur spreekt uit ■ dat er overeenstemming bestaat over de grondslag van het C.D.A., alsook dat een beroep op het evangelie in het C.D.A. een rechtmatige zaak is ■ dat er overeenstemming over bestaat dat de grondslag moet functioneren in programma en beleid ■ dat er op vertrouwd moet worden dat vertegenwoordigers van het C.D.A. in hun politieke optreden zo goed mogelijk tot uitdrukking zullen brengen wat het C.D.A. beweegt, er blijft een verschil van mening bestaan over de vraag of van de vertegenwoordigers van het C.D.A. mag worden verwacht dat zij ook persoonlijk het evangelie voor hun politieke handelen aanvaarden

- dat de discussie over de bredere problematiek van de relatie tussen levensbeschouwing en het politieke handelen van het C.D.A. moet worden voortgezet
- dat het in het onder c. genoemde meningsverschil geen beletsel ziet voor de totstandkoming van 1 lijst
- dat het hiervoor onder e. genoemde onverlet laat hetgeen in „Woudschoten“ is besloten omtrent de voorwaarden, van de vervulling waarvan de totstandkoming van 1 lijst afhankelijk is. Met de discussie over de politieke hypotheek is heden een begin gemaakt. Deze discussie wordt

voortgezet op zaterdag 15 november a.s. Het merendeel van de aanwezigen is het met deze uitspraak eens. Aantjes legt zich erbij neer, hoewel hij het ook niet eens is met de inhoud. Corporaal is tegen.

Laatstgenoemde is van mening, dat het d.b. van het C.D.A. niet uit moet maken of het verschil van mening een belemmering is om met één lijst uit te komen.

### Beraad Haaften

Op 15 november vergadert het d.b. van het C.D.A. te Haaften. Tijdens die bijeenkomst wordt van gedachten gewisseld over de aflossing van de politieke hypotheek. Aan het slot van de bijeenkomst wordt de volgende verklaring uitgegeven:

In overeenstemming met de in „Woudschoten“ gemaakte afspraken en ter voorbereiding van de in 1976 door de partijen te nemen beslissingen omtrent het uitkomen met één lijst bij de eerstkomende verkiezingen voor de Tweede Kamer, heeft het Dagelijks Bestuur van het C.D.A. zich beraden op de politieke situatie en de politieke verhoudingen.

Geconstateerd is dat op plaatselijk en regionaal vlak reeds een grote mate van politieke eenheid is ontstaan en de roep om eenheid op het nationale vlak toeneemt. Binnen het bestuur is diepgaand van gedachten gewisseld over de politieke ontwikkelingen, waarbij opnieuw is komen vast te staan dat de wil aanwezig is om te voldoen aan de politieke voorwaarden waarvan de totstandkoming van de ene lijst afhankelijk is gesteld.

Het bestuur constateert dat tussen de christen-democratische Tweede Kamer-fracties op tal van punten overeenstemming bestaat over het gevoerde beleid. Het realiseert zich echter dat de gebleken verschillen het wenselijk maken te blijven streven naar eenheid van optreden in het parlement en daarbuiten.

Het bestuur heeft er zich rekenschap van gegeven dat in de lopende parlementaire periode een aantal belangrijke politieke vraagstukken aan de orde zal komen. Daarbij zal kunnen blijken dat de christen-democraten in belangrijke mate tot politieke overeenstemming komen. Het beleid van het Dagelijks Bestuur van het C.D.A. is gebaseerd op de overtuiging, dat het uitkomen met één C.D.A.-lijst (c.q. -lijsten) bij de eerstkomende Tweede Kamerverkiezingen onmisbaar is voor de geloofwaardigheid van het C.D.A. in de nationale politiek en de verdere ontwikkeling daarvan.

De fractievoorzitters hebben meegedeeld in hun fracties te zullen overleggen met betrekking tot een zodanige besluitvorming dat daardoor een gezamenlijke standpuntbepaling wordt bereikt.

## Extra partijraad

# Levendige discussies over grondslag CDA na geschil op Congres

Tijdens het eerste CDA-congres op 23 augustus 1975 openbaart zich een meningsverschil tussen CHU en KVP enerzijds en ARP anderzijds over het functioneren van de grondslag voor vertegenwoordigers van het CDA. Dit meningsverschil is voor het AR-Partijbestuur aanleiding voor het uitschrijven van een extra partijraadsvergadering. De extra vergadering vindt plaats op zaterdag, 27 september 1975 in „De Doelen” te Rotterdam.

Dr. D.Th. Kuiper, ondervoorzitter van de partij, opent de bijeenkomst met een toespraak, waarvan de tekst als bijlage is opgenomen bij de notulen. Naar aanleiding van berichten over executies van vijf Spanjaarden besluit de partijraad de volgende verklaring, waarmee ook de partijvoorzitters en fractievoorzitter van CHU en KVP instemmen, te zenden aan de Spaanse ambassade te Den Haag: „De partijraad van de ARP is diep geschokt door de executie van vijf Spanjaarden onder verantwoordelijkheid van de huidige Spaanse regering. De partijraad betreurt het zeer, dat door deze afschuwelijke daad de Spaanse regering zich verwijderd van de Westeuropese beschaving. De partijraad betuigt zijn adhesie met de nationale manifestatie, die hedenmiddag tegen deze gruwelijke daad in Utrecht zal worden gehouden”. De partijraad herdenkt het overlijden van mr. T. A. Versteeg te Apeldoorn. In verband met het op handen zijnde afreden van partijvoorzitter, drs. J. de Koning, draagt het partijbestuur in alfabetische volgorde een dubbeltaal voor bestaande uit H.A. de Boer te Santpoort en mev. J. G. Kraaijeveld-Wouters te Heerhugowaard. 32 partijraadsleden maken gebruik van de statutair aanwezige mogelijkheid aan het dubbeltaal een derde kandidaat toe te voegen in de persoon van S.J. Jonker te Jezus-Eik (België). De 32 willen de weg open laten, dat ook een niet-Kamerlid kandidaat voor het voorzitterschap is.

### Functionering grondslag

In de discussie over de functionering van de grondslag voor vertegenwoordigers van het CDA komen meer dan vijftig

sprekers aan het woord. Op de door het partijbestuur aangeboden ontwerp-resolutie worden ruim twintig amendementen ingediend. Drs. J. de Koning, partijvoorzitter, en mr. W. Aantjes, fractievoorzitter, reageren op de gespreksronde. De tekst van hun toespraken is als bijlage opgenomen bij de notulen. Na een korte schorsing trekken alle indieners van amendementen hun voorstellen in. Met overgrote meerderheid neemt de partijraad vervolgens de door het partijbestuur voorgestelde resolutie, alsmede een door ir. W. F. Schut ingediende motie, aan.

De tekst van de resolutie luidt: „De partijraad op 27 september 1975 te Rotterdam heeft zich beraden over het verschil van mening over het functioneren van het uitgangspunt van het CDA, zoals dit verschil tot uitdrukking komt t.a.v. de politieke vertegenwoordigers en over de gevolgen daarvan voor de verdere ontwikkelingen van het CDA. Naar aanleiding van de uitspraken van het CDA-congres met inachtneming van de verklaring van het bestuur van de ARP, komt de partijraad – gehoord de discussie – tot de volgende standpuntbepaling.

1. Het partijbestuur heeft op 19 augustus j.l. vastgesteld, dat in de conclusies van Woudschoten t.a.v. de grondslag zoals vastgelegd in de artikelen 2 en 3 van de statuten, zowel het karakter van het CDA als christelijke politieke organisatie, als het functioneren van de grondslag voor het politieke handelen duidelijk waren vastgelegd en dat deze afspraken voldoende waren om de gezamenlijke verschillen van inzicht tot een oplossing te brengen. Niettemin is gebleken en ook op het CDA-congres van 23 augustus j.l. tot uitdrukking gebracht, dat er verschil van mening bestaat over de binding aan deze grondslag. Gelet op de aard van de problemen die daarbij aan de orde zijn, dringt de ARP erop aan, het gesprek over deze zaak voort te zetten omdat het welslagen van het CDA sterk bevorderd zal worden als klaarheid over deze zaak is geschapen.

2. Gezien de overeenstemming, die in de loop der jaren tussen de drie partners is bereikt, hoopt en vertrouwt de partijraad, dat ook op dit punt overeenstemming mogelijk zal blijken te zijn. Een christelijke partij moet herkenbaar zijn aan haar grondslag, haar program en haar beleid en aan de verbondenheid tussen deze

drie elementen. Van vertegenwoordigers van het CDA mag worden aangenomen dat zij de verbondenheid van deze drie elementen voor het politiek handelen aanvaarden.

3. Tussen de drie partijen zijn afspraken gemaakt over de besluitvorming t.a.v. één lijst en één program bij de komende Kamerverkiezingen. In de voorjaarspartijraden 1976 zal, zoals eerder reeds is overeengekomen, bezien moeten worden of de mogelijkheden voor één gezamenlijke lijst aanwezig zijn. Daarbij wordt uiteraard verondersteld, dat voldoende eenheid van visie over het functioneren van de grondslag zal zijn bereikt”.

### Motie „Schut”

De tekst van de „motie-Schut” luidt als volgt: „De partijraad, in vergadering bijeen, is van mening, dat het voortgaand gesprek binnen het CDA over het functioneren van de grondslag geen scheiding, maar binding, geen oponthoud, maar voortgang moet brengen, dat het formuleren van politieke beginselen nu en in de toekomst voor het CDA in zijn karakter van beslissende betekenis is, dringt er bij het CDA-bestuur op aan, het in de resolutie van heden voorgestelde beraad mede te doen strekken tot het formuleren van de voornaamste politieke beginselen”.

### De voorjaarspartijraad, waarin het accent jaarlijks ligt op de bespreking van het fractiebeleid, wordt gehouden op zaterdag, 24 mei 1975 in de Buitensociëteit te Zwolle.

Aangezien partijvoorzitter drs. J. de Koning op medisch advies zijn activiteiten moet inkrimpen, wordt de vergadering voorgezeten door de waarnemend partijvoorzitter, dr. D. Th. Kuiper. De openingstoespraak van de waarnemend voorzitter onder de titel „Creativiteit en verdraagzaamheid” is opgenomen in de brochure „Geen restauratie, maar reformatie”. Tijdens de bijeenkomst wordt het overlijden herdacht van K. de Geus, 's-Gravenmoerd, G. Weltevrede, Amsterdam, J. Schipper en G. J. v.d. Poll, Utrecht en T. A. van Dijken, Den Haag.

### Afreden partijvoorzitter

Meegedeeld wordt dat drs. J. de Koning om genoemde medische redenen in november 1975 zal aftreden als partijvoorzitter. Afsproken wordt dat de verkiezing van een nieuwe voorzitter zo spoedig mogelijk na de partijbestuursvergadering van 20 september 1975 zal plaatsvinden. De jaarverslagen worden goedgekeurd. Besloten wordt dat de Organisatie Commissie de huidige werkwijze van de partijraad onder de loupe zal nemen en zo mogelijk met voorstellen zal komen de functionering ervan te verbeteren. De op



Staatssecretaris De Jong Ozn. maakte naast zijn „politieke”, ook zijn „muzikale debuut” op de extra-partijraad door op het orgel het zingen te begeleiden.

## Voorjaarspartijraad H. Algra geïnstalleerd als erelid ARP

dit punt ingediende motie door de Statencentrale Gouda wordt verworpen. Partijvoorzitter, drs. J. de Koning, installeert vervolgens H. Algra als erelid van de partij. Het partijbestuur wil daarmee de grote waardering tot uitdrukking brengen voor de vele activiteiten, die de heer Algra als A.R.-politicus heeft verricht. Algra was 23 jaar lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal en 15 jaar voorzitter van de commissie van redactie van Nederlandse Gedachten. De partijraad onderstreept de benoeming met een langdurig applaus. De partijraad neemt een voorstel aan, waarin de afvaardiging naar het CDA-bestuur en het CDA-congres wordt geregeld. In een uitvoerige rede zet mr. W. Aantjes als voorzitter van de AR-Tweede Kamerfractie het fractiebeleid van de afgelopen periode uiteen. De rede is eveneens opgenomen in de brochure „Geen restauratie, maar reformatie”. Na de schorsing voor een lunchpauze doet mr. J. H. Grosheide, voorzitter van de dr. Abr. Kuiperstichting, mededeling van de benoeming van een nieuwe directeur: drs. A. M. Oostlander te Muiderberg, die per 1 september in

functie zal treden als opvolger van mr. W. C. D. Hoogendijk.

### Fractiebeleid

Het politieke beleid van de fractie wordt uitvoerig besproken. Er is een verdeling gemaakt in de blokken Internationale politiek, binnenlands bestuur, welzijn en sociaal/financieel/economisch beleid. Tientallen leden en gasten voeren het woord.

De partijraad aanvaardt aan het slot van de discussie een motie, waarvan de tekst als volgt luidt: „De partijraad van de ARP, in vergadering bijeen op 24 mei 1975 te Zwolle, spreekt uit, dat:

■ tot genoegen wordt geconstateerd, dat de AR-Tweede Kamerfractie in grote eensgezindheid het beleid van dit kabinet beoordeelt en dat zij een goede inbreng levert om een evenwichtig beleid tot stand te brengen;

■ zij het vertrouwen heeft, dat de fractie haar beleid zal voortzetten en dat de partij het Nederlandse volk duidelijk wil maken, dat de ARP, samen met CHU en KVP, streeft naar maatschappelijke veranderingen, die ten doel hebben concreet gestalte te geven aan wat in de bijbel gerechtigheid wordt genoemd”.

## Najaarspartijraad

# H. A. de Boer opvolger van J. de Koning als partijvoorzitter

De extra partijraad van 27 september 1975 is er oorzaak van dat de eigenlijke najaarspartijraad wat later plaatsvindt dan normaal. De najaarspartijraad wordt dit keer gehouden in het cultureel centrum „De Tamboer” te Hoogeveen en wel op zaterdag, 13 december 1975.

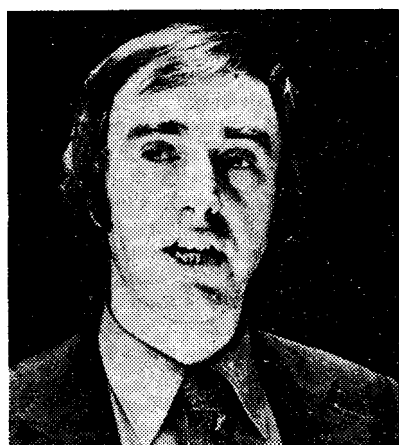
De aftredende voorzitter, drs. J. de Koning, houdt een openingstoespraak, welke – tezamen met andere toespraken – nog in brochurevorm zal verschijnen. De partijraad herdenkt het overlijden van de heer H. H. Baars te Sliedrecht en de heer A. Warnaar te Waddinxveen. Vaststelling vindt plaats van de jaarrekeningen 1974 en begrotingen 1976 van resp. A.R. Partijstichting en dr. Abr.

Kuiperstichting. Tot uitdrukking wordt gebracht dat de financiële positie van de dr. Kuiperstichting zorgwekkend is en dat in de komende jaren belangrijke extra bedragen nodig zijn om de voortgang van het wetenschappelijke werk veilig te stellen. Het bestuur zal zich over nadere maatregelen beraden.

### Dubbelballen

De partijraad stelt dubbelballen vast in verband met een aantal vacatures. In voorkeursvolgorde zijn dat de volgende dubbelballen:

vice-voorzitter ARP prof. ir. B. Krol en drs. E. Heerma (vacature drs. R. Zijlstra); voorzitter Organisatie Cie. N. Schouten en ir. J. A. Vonk (vacature mr. A. Herstel)



Het Tweede-Kamerlid De Boer werd in 1975 voorzitter van de A.R.P.

### Leden Organisatie Cie.

Mevr. J. R. H. May-Weggen en drs. T. den Dunnen (vacature mevr. R. Brinkman) mevr. C. C. Kakes-Veen en mev. M. Amelink-Verburg (vacature mevr. C. C. Kakes-Veen) F. Jonkman en R. J. Weiting (vacature Jonkman) De partijraad kiest resp. prof. ir. B. Krol, N. Schouten, mevr. J. R. H. May-Weggen, mevr. C. C. Kakes-Veen en F. Jonkman.

### Voortzetting grondslagdiscussie

Het politiek inhoudelijke gedeelte van deze partijraad staat opnieuw in het teken van de discussie over de functionering van de grondslag van het CDA. Aan de orde is de uitkomst van het gesprek tussen de drie partijen. Na een uitgebreide discussie met vele sprekers komt de partijraad met een belangrijke meerderheid tot de volgende uitspraak: „De partijraad op 13 december 1975 te Hoogeveen heeft zich beraden over de resultaten van het voortgezette gesprek over het functioneren van de grondslag voor de vertegenwoordigers van het CDA. De partijraad, beoordelende de resultaten van het gesprek van het dagelijks bestuur van het CDA op 30 en 31 oktober j.l. te Berg en Dal:

1. stelt met voldoening vast, dat het karakter van het CDA als christelijke politieke organisatie duidelijker tot uitdrukking is gebracht, en dat van vertegenwoordigers van het CDA wordt verwacht, dat zij in hun politieke optreden zo goed mogelijk tot uitdrukking brengen wat het CDA beweegt. Hierbij wordt ervan uitgegaan, dat op elk bestuursniveau herkenbare christen-democraten het CDA vertegenwoordigen; 2. betreurt, dat er een verschil van mening is gebleven ten aanzien van het functioneren van de grondslag voor de vertegenwoordigers van het CDA;

3. is van oordeel, dat dit verschil van mening geen beletsel behoeft te zijn voor de totstandkoming van één CDA-lijst en dat nu met voortvarendheid gewerkt moet worden aan een program van uitgangspunten en een politiek werkprogram ten aanzien van één CDA-lijst overeenkomstig de afgesproken procedure;

4. spreekt als zijn mening uit, dat – om bij de volgende verkiezingen op geloofwaardige wijze met een gemeenschappelijke lijst uit te komen en een gemeenschappelijke verkiezingscampagne te voeren – in het lopende parlementaire jaar in het parlement overeenstemming op hoofdpunten van politiek beleid tot uitdrukking dient te worden gebracht door de fracties van KVP, CHU en ARP”.

### Nieuwe voorzitter

Aan het slot van deze najaarspartijraad wordt de nieuwe partijvoorzitter, H. A. de Boer, geïnstalleerd en neemt de partijraad afscheid van drs. J. de Koning, die ruim 2½ jaar partijvoorzitter is geweest.

Aan de scheidende partijvoorzitter wordt het eerste exemplaar aangeboden van een boekje over de geschiedenis van de ARP onder de titel „Een kleine eeuw kleine luyden”. Het boekje is een eerste publicatie van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP. De nieuwe partijvoorzitter spreekt een slotwoord uit.



# UIT DE ARJOS

## Mede door flinke ledengroei is 1975 een geslaagd Arjos-jaar

Het jaar 1975 kenmerkt zich voor de Arjos door een aantal bijzondere activiteiten gericht op organisatorische versterking en verdere ontwikkeling van de politieke meningsvorming binnen de AR-Jongerenorganisatie.

### Ledental

Vermeldingswaard is een toename van het ledenaantal in 1975 met ruim 10%. Het totaal aantal nieuwe leden dat tijdens het verslagjaar ingeschreven kon worden, is aanmerkelijk groter. Immers, een jongerenorganisatie heeft immers met een natuurlijk ledenverlies te maken, dat allereerst „goedgemaakt” moet worden. De ledenaantallen van de laatste drie jaren zien er uit als volgt:

- 1973: 1.162
- 1974: 1.202
- 1975: 1.351

Als bekend, gaat het hier om contributie-betalende leden. Het resultaat van het afgelopen jaar is beslist een goede prestatie, wanneer men dergelijke cijfers vergelijkt met andere „traditionele” jongerenorganisaties. Er is kennelijk sprake van een aantrekkingskracht, met name bij de jongst bereikbare leeftijdsgroep: de rond 16-20 jarigen. Uit reacties van nieuwe leden blijkt, dat vooral de principiële koers die de Arjos (en ARP) vaart, aanspreekt. Dat is bemoedigend.

De Arjos blijft het als haar taak zien om leeftijdgenoten te betrekken bij, en te overtuigen van de noodzaak van politiek die zich baseert op het Evangelie.

Een politiek die er dag in dag uit probeert rekening mee te houden dat God een bedoeling heeft met de mensen en hun natuurlijke omgeving.

Zo'n politiek is niet gebaseerd op verschillen in huidskleur, materiële welstand of sociale afkomst. Zo'n politiek kenmerkt zich door de wetenschap dat wij in wezen gelijk zijn en ons daarnaar hebben te gedragen, zonder jaloezie, maar wel met een grote dosis liefde en begrip voor elkaar en elkaars omstandigheden.

De Arjos heeft een arbeidsintensief jaar achter de rug. Afgezien van de voortgang van de normale bezigheden, verdienen vermelding:

- de werkzaamheden van een statutencommissie die zich met herziening van de statuten van de Nationale Organisatie bezig houdt;
- de samenstelling van een rapport over „een Arjosvisie op het politiek beleid van het CDA”;
- de regionalisering van de landelijke fractie begeleidingsgroepen en het bevorderen van begeleidingsgroepenwerk gericht op de fracties van provinciale staten en gemeenteraden;
- de samenstelling van een Arjos-themanummer van AR-Staatkunde, het maandblad van de dr. Kuiperstichting, het wetenschappelijk instituut van de ARP.

### Subsidiëring

Het verslagjaar staat eveneens in het teken van allerlei contacten die verband houden met het subsidiëren van politiek jongerenwerk, via het ministerie van CRM.

Het hoofdbestuur besteedt diverse malen aandacht aan dit onderwerp, waarbij het bestuur zich overigens voortdurend voor ogen houdt, dat alleen een definitieve schriftelijke beschikking van het ministerie zekerheid geeft over mogelijkheden die er voor het Anti-Revolutionaire jongerenwerk zijn. Het hoofdbestuur neemt zich terzake voor, om eventuele overheidssubsidie vooral te besteden aan het bevorderen van het landelijk fractiebegeleidingsgroepenwerk en door de provinciale organisaties te organiseren studie- en scholingsbijeenkomsten. Ook de kosten voor landelijke introductie- en studiekonferenties, zullen financieel beter ondersteund kunnen worden. E.e.a. dient vergezeld te gaan van personele versterking om de toenemende activiteiten voldoende te kunnen begeleiden.

In november kan gekonstateerd worden, dat de Tweede Kamer een begrotingspost voor politiek jongerenwerk voor het jaar 1976 goedkeurt.

Eén van de belangrijkste argumenten, gehanteerd door de gezamenlijke politieke jongerenorganisaties om tot een dergelijke subsidieverlening over te gaan, is, dat jongeren een eigen benadering behoeven, die los staat van politiek vormings- en scholingswerk van politieke partijen. Jongeren (waarbij men globaal een leeftijdsgrens van 25 jaar hanteert), behoeven een gerichte en deskundige aanpak, met daarop afgestemde methodieken. Ook de Arjos zal zich daar in de nabije toekomst op in moeten stellen. Het gaat om werkzaamheden die niet zonder meer in het huidige activiteitenpakket van de Arjos zijn mee te nemen.

De huidige activiteiten zijn teveel gericht op een geschoold jongerenkader. De conferenties en publikaties van de Arjos zijn minder geschikt voor, en onvoldoende gericht op groepen die wij aanduiden met: werkende jongeren en scholieren.

De Arjos zal zich op alle fronten dienen te bezinnen op de vraag of een nadere en meer eigentijdse taakverdeling tussen ARP en Arjos geen urgente zaak is. De ARP heeft ernstig behoefte aan geschoolde jonge kaderleden: van kiesvereniging tot partijbestuur. Daarnaast is het werkveld van „jeugdigen” een nauwelijks ontgonnen gebied. De partij is gebaat bij een specialistisch werkend orgaan dat zich met de jongste leeftijdsgroepen bezig houdt.

### Nieuw bestaansrecht

Dat opent perspectieven voor een nieuw bestaansrecht voor de Arjos. Dat kan natuurlijk consequenties hebben voor haar huidige functioneren. Daarbij dient echter wel vastgehouden te worden aan de principiële en praktische doelstellingen van de jongerenorganisatie.

De Arjos zal, als kritische en vernieuwingsgezinde organisatie, een discussie als geschetst, aan moeten vatten en niet uit de weg mogen gaan. Voor de Arjos geldt 1975 als een succesvol jaar. Niet alleen het dagelijks bestuur en hoofdbestuur zijn daar verantwoordelijk voor. De Arjos kent over het algemeen fanatieke sekretarissen en andere kaderleden die er met fantasie en spirit tegenaan gaan.

Het hoofdbestuur van de Arjos bestaat uit vertegenwoordigers van de provinciale organisaties, de voorzitters van de vaste commissie, twee door de algemene ledenvergadering „vrijgekozen” leden, alsmede dagelijkse bestuursleden. Het hoofdbestuur komt, afgezien van de vakantiemaanden, maandelijks bijeen ter bespreking van huishoudelijke en politieke zaken. De bijeenkomsten van het hoofdbestuur worden voorbereid door het dagelijks bestuur.

### Bestuurswisseling

De Arjos wisselt in 1975 van vice-voorzitter. Gezien zijn zittingstermijn, treedt Ad van der Waals aan het begin van het verslagjaar af en wordt in de functie van vice-voorzitter opgevolgd door Piet Swart uit Ferwerd (Fr.).

Deze vakature in het dagelijks bestuur wordt vervuld door Harm Drost uit Groningen. In november treedt Jaap van der Spek af als lid van het dagelijks bestuur. Hij wordt vervangen door Klaas de Vries uit Delft.

Het dagelijks bestuur bestaat thans uit: Fred Borgman (voorzitter), Piet Swart (vice-voorzitter), John Toxopeus (sekretaris-penningmeester), Harm Drost, Jan Heideman, Marten Jan Kuipers, Klaas de Vries.

### Uitspraken

Namens de Nationale Organisatie Arjos worden in 1975 een aantal uitspraken over binnen- en buitenlandse politieke ontwikkelingen gedaan, als volgt.

- Op 22 maart spreekt het hoofdbestuur zich, op grond van een aantal staatsrechtelijke overwegingen, uit voor erkenning van de Voorlopige Revolutionaire Regering van Zuid-Vietnam.
- De Arjosraad, het politiek overlegorgaan van de Arjos, neemt op 10 mei een resolutie aan over



Het hoofdbestuur van de Arjos in 1975: zittend 1e rij v.l.n.r.: Dick Hoek, Jan v.d. Lagemaat, Jan Heijkoop, Kees Konningen, Addie v.d. Hoeven; zittend achter en op tafel v.l.n.r.: Wouter Oprel, Piet Swart, John Toxopeus, Fred Borgman, Jan Heideman, Frans Buijserd, Hans Burgers; staand v.l.n.r.: Gerrit v.d. Berg, Harm Drost, Marten Jan Kuipers, Henk Wolters, Bert Kappers, Maarten van Ditmarsch, Gerrit Hietland, Herman Schoon, Henk v.d. Vinne, Wilma Ritzema, Greetje Willemsma.

gewestvorming.

■ Tijdens dezelfde Arjosraadsvergadering wordt een resolutie over de vervanging van de starfigther aangenomen.

■ Het hoofdbestuur geeft op 30 augustus een verklaring uit over actuele ontwikkelingen rond het CDA.

■ Op 11 oktober spreekt het hoofdbestuur zich uit over plannen rond de vernieuwing van het kiesstelsel.

■ Op 1 november spreekt het hoofdbestuur zich uit over de levering van kernreactoren aan Zuid-Afrika.

■ De Arjosraad neemt op 29 november een resolutie aan n.a.v. de CDA-gesprekken te Berg en Dal.

Het hoofdbestuur besteedt middels geëigende partij-organen eveneens aandacht aan de politieke gevangenen in Indonesië, de positie van de Koerden, de moeilijkheden van de christen-demokraten in Uruguay, de VN-resolutie over het Zionisme en de strijd in Angola. De Arjossuitspraken worden steeds opgenomen in het officieel Arjosorgaan: Nederlandse Gedachten/Ad Rem.

Ook op andere wijze maakt de Arjos het afgelopen jaar gebruik van haar mogelijkheden om invloed uit te oefenen op de politieke ontwikkelingen. Het feit dat de leden van het dagelijks bestuur stemhebbend lid en de overige hoofdbestuursleden lid van de AR-Partijraad zijn, gaat niet onopgemerkt voorbij. Tijdens het CDA-kongres van 23 augustus 1975 speelt het „amendement Borgman” over het functioneren van het uitgangspunt voor vertegenwoordigers van het CDA, een belangrijke rol. De Arjos-hoofdbestuursleden zijn namens de ARP stemhebbende leden van het CDA-kongres.

Vermelding verdient het groot aantal spreekbeurten dat de Arjosvoorzitter voor plaatselijke en regionale partijorganen vervult, waardoor de ideële en praktische Arjosstandpunten verder worden gebracht.

### Ledenvergadering

Voorafgaande aan het huishoudelijk deel van de algemene ledenvergadering, gehouden op zaterdag 15 maart te Utrecht, geeft Fred Borgman in zijn jaarrede een overzicht van het door het hoofdbestuur gevoerde politieke beleid, alsmede een visie op actuele politieke ontwikkelingen. De ledenvergadering stelt voorts het jaarverslag over 1974 en de jaarrekening over 1973 vast. De ledenvergadering belast het hoofdbestuur met het benoemen van een commissie die zich bezig zal moeten houden met aanpassing van de statuten van de

Nationale Organisatie aan het huidige functioneren van de Arjos.

Tijdens het middagdeel van de vergadering zijn de aanwezigen in de gelegenheid om met de zittende AR-bewindslieden van gedachten te wisselen over „de ARP en het kabinet-Den Uyl”. Een speech van fractievoorzitter Aantjes dient als afsluiting van de door zo'n driehonderd leden bezochte jaarvergadering.

### Arjosraad

Het politiek overlegorgaan van de Arjos, de Arjosraad, komt voor de voorjaarszitting bijeen op zaterdag 10 mei en voor haar najaarsvergadering op zaterdag 29 november 1975. Op 10 mei bespreekt de Arjosraad de problematiek van de bestuurlijke organisatie in het algemeen en die van gewestvorming in het bijzonder. Tevens komt de dan actuele zaak van de vervanging van de starfigther aan de orde. De Arjosraad stelt over beide onderwerpen resoluties vast. Tijdens deze raadsvergadering neemt de Arjos afscheid van vice-voorzitter Ad van der Waals. De najaarsvergadering van de Arjosraad staat in het teken van discussie over de ontwikkelingen binnen het CDA. De raad besluit tot het aannemen van een resolutie waarin men zich o.a. uitspreekt over de vraag of het CDA met één lijst aan de volgende Kamerverkiezingen moet deelnemen. Tevens stelt de Arjosraad een procedure vast m.b.t. het behandelen van een rapport, bedoeld als Arjos-inbreng bij de behandeling van het politiek program van het CDA. 's Middags gaat de vergadering akkoord met een discussiestuk over de economische orde, voor verdere bespreking binnen de organisatie.

### Begeleidingsgroepen

Veel aandacht wordt besteed aan het ontwikkelen van het fractiebegeleidingsgroepenwerk. Als doelstelling daarbij geldt: het werk van de begeleidingsgroepen moet dichter naar de leden toe. Met medewerking van de vaste commissies en hun voorzitters, komt het hoofdbestuur tot vaststelling van een nota waarin het regionaliseren van de landelijke fractiebegeleidingsgroepen geregeld wordt. Tevens neemt het hoofdbestuur maatregelen om het fractiebegeleidingsgroepenwerk t.b.v. provinciale staten- en gemeenteraadsfracties ter hand te nemen. Met het oog op dit laatste wordt de provinciale besturen verzocht om „provinciale koördinatoren” te

benoemen. De begeleiding en coördinatie van het landelijk fractiebegeleidingsgroepenwerk is in handen van de documentatiecommissie (v.w.b. de binnenlandse beleidssectoren) en de buitenlandse commissie.

Voor de begeleiding en stimulering van de betreffende activiteiten gericht op provinciale en gemeentelijke politiek, heeft de organisatiecommissie een taak. Teneinde de nieuwe opzet van de werkzaamheden van de fractiebegeleidingsgroepen bij de leden ingang te doen vinden, vindt op zaterdag 14 juni een bijeenkomst plaats van leden van deze groepen, leden van de vaste commissie en leden van het hoofdbestuur. Deze bespreking wordt voorafgegaan door een inleiding van en discussie met de fractievoorzitter in de Tweede Kamer van de CHU, dr. R. Krusinga.

T.a.v. de fractiebegeleidingsgroepen is men er in het afgelopen jaar niet in geslaagd om vooral ARP-leden bij dit boeiende werk te betrekken. Ook in 1975 mochten de meeste groepen zich verheugen in belangstelling en medewerking van de leden van de AR-Tweede Kamerfractie.

### Vaste commissie

Het hoofdbestuur laat zich bij het vervullen van haar taken bijstaan door een viertal vaste, adviserende commissies:

- de buitenlandse commissie
- de documentatie commissie
- de organisatie commissie
- de redactie commissie.

De voorzitters van de eerste drie commissies zijn adviserend lid van het hoofdbestuur. Het voorzitterschap van de redactiecommissie wordt vervuld door de Arjosvoorzitter.

De Arjossekretaris is tevens sekretaris van genoemde vaste commissies.

De buitenlandse commissie is in het algemeen belast met het bevorderen van meningsvorming over buitenlandse politieke ontwikkelingen en het onderhouden van geregelde contacten met buitenlandse (zuster-)organisaties. Op 10 januari 1975 vindt onder auspiciën van de commissie een studiekonferentie over Suriname plaats. De conferentie ondervindt een verheugende belangstelling, zowel binnen als buiten de Arjos. Onder verantwoordelijkheid van de buitenlandse commissie verschijnen in 1975 bulletins over Israël en het Midden-Oosten, Christenen in Oost-Europa, oost-west relaties en Zuid-Europa.

# Eerste-Kamerfractie

## Vaak gezamenlijk optreden met CHU en KVP

### Samenstelling Gedurende het verslagjaar komt geen wijziging in de samenstelling van de fractie.

Deze bestaat derhalve uit: Dr. W. Albeda (voorzitter), Dr. W. P. Berghuis, Mr. P. J. Boukema (secretaris), Dr. J. H. Christiaanse, Dr. I. A. Diepenhorst en P. C. Efferich (vice-voorzitter).

### Werkzaamheden

De activiteiten van de Eerste Kamer

kunnen in twee categorieën worden ingedeeld:

■ medewerking aan de wetgeving  
■ en overleg met het kabinet over het gevoerde (controle) en te voeren beleid. Ook dit jaar wordt over het beleid vooral van gedachten gewisseld bij de zgn. beleidsdebatten die met de onderscheiden bewindslieden zijn gevoerd en die in de plaats zijn gekomen van de beraadslagingen over de begrotingen. Deze worden voor het grootste gedeelte reeds in een vroeg stadium zonder debat aanvaard. Vermeldenswaard is dat in de Kamer in een afzonderlijk debat aandacht wordt besteed aan de Nota inzake het

grondwetsherzieningsbeleid. Gelet op het belang van de voorgenomen algehele grondwetsherziening en de functie die de Kamer daarbij heeft, is behandeling van de nota gerechtvaardigd. Evenmin als in de Tweede Kamer blijkt in de Senaat veel geestdrift te bestaan voor de belangrijkste wijzigingsplannen die in de nota waren ontwikkeld. Het kabinet trekt hieruit de conclusie dat o.a. voor de invoering van een vorm van districtenstelsel, van de verkiezing van een kabinetformateur en van een ingrijpende wijziging van de positie van de Eerste Kamer de vereiste  $\frac{2}{3}$  meerderheid niet zal kunnen worden verkregen. Meegedeeld wordt dan ook dat op die punten van het kabinet geen voorstellen tot wijziging van de Grondwet zijn te verwachten.

De samenwerking met de fracties van de C.H.U. en de K.V.P. komt tot uitdrukking doordat zowel bij de behandeling van wetsontwerpen als bij de beleidsdebatten niet zelden de woordvoerders namens de drie fracties optreden. Tot een samenvoeging van de fracties komt het niet, terwijl gezamenlijke fractievergaderingen tot de uitzonderingen behoren. Ook in 1975 wordt door leden van de fractie, met name door de heer Efferich, deelgenomen aan de werkbezoeken. Voor een vermelding daarvan kan worden verwezen naar het verslag van de fractie in de Tweede Kamer.



De voorzitter van de A.R.P. Eerste-Kamerfractie prof. W. Albeda

## Vaste commissies Eerste Kamer

**Vaste commissie**  
Hoge Colleges van Staat Alg. Zaken  
Suriname en de Antillen  
Buitenlandse Zaken  
Ontwikkelingssamenwerking  
Eur. samenwerkingsorganisaties  
Justitie  
Binnenlandse Zaken  
Onderwijs en Wetenschappen  
Wetenschapsbeleid en wet. onderwijs  
Financiën  
Defensie  
Volkshuisvesting en R.O.  
Verkeer en Waterstaat  
Economische Zaken  
Landbouw en Visserij  
Sociale Zaken  
Volksgezondheid en Milieuhygiëne  
Cultuur en Recreatie  
Maatschappelijk Werk  
Bijz. commissie herziening B.W.  
Verzoekschriften

**lid**  
Boukema  
Efferich  
Berghuis  
Albeda  
Albeda  
Boukema  
Boukema  
Diepenhorst  
Diepenhorst  
Diepenhorst  
Christiaanse  
Elfferich  
Elfferich  
Berghuis  
Albeda  
Albeda  
Efferich  
Christiaanse  
Diepenhorst  
Albeda  
Christiaanse  
Diepenhorst  
Diepenhorst  
Boukema  
Boukema

**plv. lid**  
Albeda  
Albeda  
Albeda  
Diepenhorst  
Berghuis  
Diepenhorst  
Elfferich  
Christiaanse  
Albeda  
Berghuis  
Albeda  
Efferich  
Christiaanse  
Diepenhorst  
Efferich  
Diepenhorst  
Christiaanse  
Christiaanse  
Christiaanse  
Christiaanse  
Boukema  
Christiaanse

## Financiële commissie

De samenstelling van de financiële commissie is als volgt:

- drs. B. Witteveen, voorzitter
- W. A. van der Velden en
- drs. J. G. H. van Wijhe.

De commissie verklaart zich akkoord met de balans 1974.

## Commissie van beroep

De commissie van beroep bestaat uit drie leden, t.w. drs. J. J. A. Scholten, mr. L. Schuman en mr. M. H. Krans. De commissie krijgt, evenals in voorgaande jaren, in 1975 geen zaken te behandelen.

## Regionale Campagneteams

### CDA samenwerking wordt belangrijker

Organisatorisch beschouwd verloopt 1975 t.o.v. andere jaren voor de regionale campagneteams rustig. Tweemaal komen de teams bijeen, waar enerzijds wordt „bijgetankt” en anderzijds wordt „afgereageerd”.

Tijdens een avondbijeenkomst op 14 februari komt de functionering van de campagneteams voor de komende jaren aan de orde. Duidelijk wordt dat de samenwerking met CHU en KVP een grotere rol zal gaan spelen. Deze bijeenkomst is gekoppeld aan een bijtanddag voor oud-kadercursisten, waaraan ook veel leden van de

campagneteams deelnemen. Op 18 november staat de discussie vooral in het teken van het CDA. Men blikst vooruit op de komende verkiezingen en kijkt naar de problemen, die zich kunnen voordoen vanwege de verschillen in politieke opstelling van de drie christendemocratische partijen. Voor het overige wordt stilgestaan bij plaatselijke en regionale activiteiten. Suggesties opgenomen in het draaiboek voor de kiesverenigingen krijgen een nadere toelichting en er wordt gesproken over het opzetten van fractiebegeleidingswerk t.b.v. staten- en gemeenteraadsfracties. De komende tijd zal met het oog op de volgende Kamerverkiezingen van de teamleden veel tijd en energie vergen.

## Buitendienstwerk

### Verdere uitbouw noodzakelijk van buitendienstteam

„De kiesverenigingen zijn in het algemeen vóór verdere ontplooiing van het buitendienstwerk”. Dit is één van de belangrijkste conclusies uit een in het verslagjaar samengestelde (tussen-)balans over het buitendienstwerk.

De in april 1974 gestarte buitendienstactiviteiten worden in begin 1975 geanalyseerd, onder meer met behulp van een bescheiden enquête onder 40 in 1974 bezochte kiesverenigingen. Geconcludeerd wordt dat nog steeds weinig kiesverenigingen hun drempelvrees overwinnen om advies bij de buitendienst in te winnen. Veel contacten komen dan ook tot stand op initiatief van de medewerkers zelf. Toch is de belangstelling voor de gesprekken zelf vrij groot. Het merendeel van de geënquêteerde kiesverenigingen ervaart het gesprek als zinvol. Er worden plannen ontwikkeld, waarvan echter slechts een beperkt deel in concrete activiteiten wordt omgezet. Bij het uitstippelen van beleidslijnen voor de toekomst wordt binnen het buitendienstteam afgesproken, dat meer aandacht besteed zal worden aan de follow-up van een gesprek. Er zal ook meer concreet werkmateriaal voor de kiesverenigingen beschikbaar moeten komen.

### Contacten met regionale partij-organen

De contacten met Kamercentrales, Statencentrales en campagneteams

zullen moeten worden verstevigd. Om dit contact te bevorderen bezoeken de buitendienstmedewerkers van tijd tot tijd vergaderingen van de genoemde regionale partij-organen. De Kamercentrales ontvangen van ieder door een buitendienstmedewerker afgelegd bezoek aan een kiesvereniging een schriftelijk verslag. In het verslagjaar wordt begonnen met de benadering van kiesverenigingen in Statencentrale-verband. Zo worden in de provincie Groningen bijeenkomsten georganiseerd per Statencentrale voor de besturen van de kiesverenigingen. Dit Groningse experiment, op initiatief van de Groningse Organisatie Commissie en de buitendienstmedewerker voor dat rayon, is bijzonder succesvol. De bijeenkomsten worden prima bezocht, er worden veel organisatorische suggesties overgebracht en er volgen talloze individuele gesprekken bij kiesverenigingen. Het succes van dit experiment is er oorzaak van dat ook elders in het land in Statencentrale-verband met het benaderen van kiesverenigingen wordt begonnen. In het najaar van 1975 begint Groningen met de noodzakelijke follow-up van het eerder uitgevoerde experiment.

Er wordt naar gestreefd door deze aanpak in groter verband meer kiesverenigingen te overtuigen van het nut de organisatorische gang van zaken bij de kiesvereniging onder de loupe te nemen en waar mogelijk te herzien en aan de eisen des tijds aan te passen. Het buitendienstteam is er niet om als „voogd toe te zien” of „bedillierig” op te treden.

Het team moet worden gezien als een groep (jonge) mensen, die op vrijwillige basis uit idealistische overwegingen, de kiesverenigingsbesturen wil adviseren en met raad en daad terzijde wil staan bij een zo goed mogelijk functioneren van de plaatselijke ARP. Voor zo'n team is er werk genoeg in de partij. Uiteindelijk zijn er te veel kiesverenigingen die niet (meer) actief zijn. Van belang is, dat de besturen de mogelijkheid scheppen, het werk tot grote bloei te brengen.

## Samenstelling en spreiding

Het team, dat in het verslagjaar vijf keer een landelijke „trainings-bijeenkomst” heeft, bestaat thans uit zes personen. Het zijn: mevr. Van Dinter-Vroegindewey, mevr. M. L. Wolfkamp-Jansen, H. Faber, K. Lanting, J. Tjabringa en H. Dijk. Mevr. Wolfkamp trad per 1 juni 1975 tot het team toe, de heer H. Dijk per 1 januari 1976. In de loop van het verslagjaar ziet de heer W. A. van Zanten zich genoodzaakt zijn medewerking aan de buitendienst te beëindigen. Het buitendienstwerk, dat een concreet stuk kadertraining inhoudt werkt vanaf 1 januari 1975 onder auspiciën van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP. De rayon-indeling van de buitendienst wordt regelmatig gepubliceerd in Nederlandse Gedachten. Tot nu toe is er weinig of géén mogelijkheden voor buitendienstwerk in de Kamercentrales Leeuwarden en Maastricht. Enkele andere delen van het land zijn moeilijk bewerkbaar. Er wordt dan ook gestreefd naar verdere uitbreiding van het team.

## Enerverend jaar voor het CDA

Er is verschil van mening ten aanzien van de vraag of absoluut uitgesproken moet worden, dat de ene lijst onmisbaar is voor de geloofwaardigheid van het C.D.A., omdat anders het C.D.A. is mislukt. Sommigen vanuit A.R.- en C.H.-kring zijn van mening dat het al of niet slagen van het C.D.A. niet in die absolute zin van de ene lijst afhangt, maar dat het C.D.A. ook moet doorgaan, wanneer het onverhoopt niet zou gelukken één lijst tot stand te brengen.

## Noodprocedure K.V.P.

Op 13 december spreekt de partijraad van de A.R.P. uit, dat zij het verschil van mening betreurt, maar dat het verschil van mening geen beletsel behoeft te zijn om bij de eerstkomende verkiezingen één lijst tot stand te brengen. Alle partners hopen daar overigens op. Niettemin is de K.V.P. zo verontrust over een eventueel mislukken, dat zij vindt dat zij procedureel rekening moet gaan houden met het eventueel uitkomen met een eigen lijst (de zgn. nood-procedure). De besluitvorming ten aanzien van de ene lijst zal geschieden overeenkomstig de gemaakte afspraken. De permanente programadviescommissie brengt op 15 juli haar eerste jaarlijkse advies uit. Dit advies komt op het eerste C.D.A.-congres van 23 augustus aan de orde, maar vanwege het gerezen verschil van mening over het functioneren van de grondslag komt de bespreking onvoldoende tot haar recht. Het P.P.A.C.-advies levert de nodige politieke discussie op, met name doordat sommige passages bij enkele partners

nogal kritiek oproepen. Het dagelijks bestuur van het C.D.A. beraadt zich op 11 juli over de indeling van de lijst bij een gezamenlijk optreden. Binnen het dagelijks bestuur wordt overeenstemming bereikt. Afgesproken wordt, dat dit punt verder vertrouwelijk behandeld zal worden, zodat het eerst intern nader kan worden gesproken. Helaas verschijnt het voorstel enkele dagen later in de pers. Het voorstel moet nog worden behandeld door het algemeen bestuur van het C.D.A. en door de partijbesturen om vervolgens op de partijraden aan de orde te komen. Naast de Woudschoten-bijeenkomst komt het algemeen bestuur van het C.D.A. nog twee keer in normale samenstelling bijeen.

## C.D.A.-programcommissie

De drie partijen besluiten tot het instellen van een gezamenlijke programcommissie, teneinde een gezamenlijk verkiezingsprogramma voor te bereiden. De commissie start haar werkzaamheden op 11 september. Tot voorzitter van de commissie wordt benoemd prof. dr. B. Goudzwaard. Van A.R.-zijde hebben verder zitting in de werkgroep: mr. W. Aantjes, prof. dr. W. Albeda, dr. Boertien. De programcommissie heeft een tweeledige taak. Zij moet een programma van uitgangspunten formuleren en een politiek werkprogramma. Het is de bedoeling, dat beide stukken begin 1976 verschijnen. Het bestuur stelt in de loop van het jaar een werkgroep ledenwerving in. Gezien echter de verschillen van mening en de verschillen van inzicht wordt besloten niet tot openlijke activiteiten over te gaan. Op het eerste C.D.A.-congres wordt prof. mr. P. A. J. M. Steenkamp tot voorzitter gekozen. Ondervoorzitters worden: mr. J. L. Janssen van Raay en drs. R. Zijlstra. Tot secretaris van het C.D.A. wordt benoemd mr. J. G. H. Krajenbrink. Het algemeen bestuur kiest tot penningmeester mw. M. H. M. F. Gardeniers-Berendsen.



## A.R. Vrouwencomité

# Emancipatiebeleid staat centraal in het Jaar van de Vrouw

Het is een bijzonder jaar voor het comité, omdat 1975 door de V.N. is uitgeroepen tot Internationaal Jaar van de Vrouw. Een speciaal Nationaal Comité organiseert een grote manifestatie, onder de naam „Emancipade” van 20 mei t/m 8 juni. Tal van vrouwenorganisaties presenteren zich op deze manifestatie zo goed mogelijk.

Taak, doelstelling en activiteiten worden via woord, gebaar en geschreven tekst uitgedragen. Ook het A.R.V.C. brengt de partijen, in anuwe samenwerking met de vrouwenorganisaties van C.H.U. en K.V.P., het Christen Democratisch Appèl onder veler aandacht. Gebruik wordt gemaakt van diverse attracties. Zo kunnen bezoekers met ballen werpen op de voor hen meest geliefde of gehate politicus. Men kan ook door een juiste keuze van christen-democratische standpunten over politieke onderwerpen, als ontwikkelingssamenwerking, NAVO en abortus, gewogen en zonnig te licht worden bevonden.

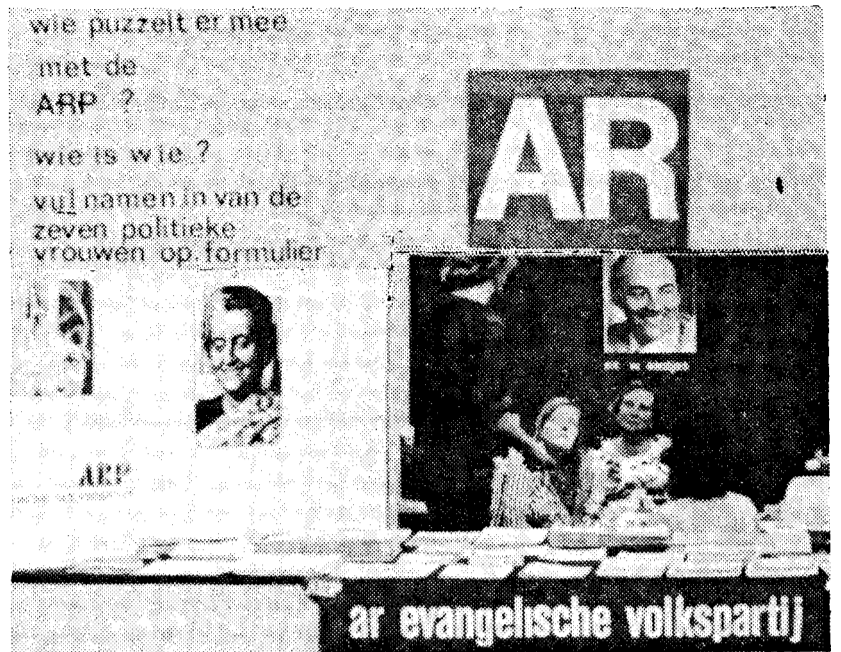
### Intense activiteiten

Behalve intensieve activiteiten op de Emancipade besteedt het A.R.V.C. in dit Jaar van de Vrouw onder meer aandacht aan emancipatievraagstukken d.m.v. bijeenkomsten met Kamerleden. Op 15 januari spreekt A.R. Tweede Kamerlid mr. G.C. van Dam over de rol en de betekenis van het gezin in de samenleving en op 23 april wisselt men van gedachten met een vrouwelijk A.R. Tweede Kamerlid, mw. J. van Leeuwen over de sociale wetgeving. Op genoemde vergaderingen komen daarnaast organisatorische zaken aan de orde, en vindt een voorbereiding plaats voor de activiteiten op de Emancipade. Mw. E. van Velthooven-Oide, in 1974 benoemd tot waarnemend presidente, wordt in de vergadering van 15 januari officieel voorgedragen aan het partijbestuur, ter benoeming tot presidente in de vacature mw. Schut-Heidinga. Tegelijk wordt mw. A.C. Westhoff-Hubée voorgedragen ter benoeming tot vice-presidente. Tijdens de vergadering van 11 september spreekt het A.R.V.C. nogmaals uitvoerig over het kernwerk. De besluitvorming hieromtrent in de voorafgaande jaren heeft in veel gevallen tot realisering van de plannen geleid. De discussie over de

functionering van het A.R.V.C. spitst zich toe. Het dagelijks bestuur krijgt de opdracht op zeer korte termijn te bezien op welke wijze daadwerkelijke resultaten kunnen worden bereikt. Natuurlijk houdt ook het A.R.V.C. zich bezig met de ontwikkelingen rond het C.D.A. Het comité spreekt op 16 december uitvoerig over de Contourennota. De werkgroep Dokumentatiemateriaal heeft daarvoor een handleiding, handelend over de discussienota op weg naar een totaal onderwijsbestel, opgesteld. Het is de bedoeling in het voorjaar van 1976 de discussie over de Contourennota voort te zetten.

### Nieuwe leden

Op 16 december worden twee nieuwe leden voor het dagelijks bestuur gekozen, mw. T. Bot-Van Gijzen, lid namens de K.C. Den Helder en mw. V.d. Schoor-Timmerman, lid namens de K.C. Leeuwarden. Zij vervangen resp. mw. C. van Drie-Meijer en mw. W. Schulling, die beiden besloten terug te treden, wegens gebrek aan tijd. Tevens worden mw. C.M. van Eck-Oosterwijk te Boskoop en mw. A. Muller-Lautenbach te Drachten ter benoeming voorgedragen aan het partijbestuur ter voorziening in de in de loop van het jaar ontstane vacature door het aftreden van mw. A.M. Kruijswijk-Sap en mw. M.G. Sybesma-Beukema. Voor regeling van de normale werkzaamheden komt het dagelijks bestuur van het A.R.V.C. regelmatig bijeen. Hierin hebben zitting: mw. E. van Velthooven-Oide (presidente), mw. A.C. Westhoff-Hubée (vice-presidente), mw. C. van Drie-Meijer, mw. J.G. Kraaijeveld-Wouters, mw. G. van Leeuwen-Bakker, mw. W. Schulling, mw. R. v.d. Waals-Kooi en D. Corporaal-secretaris.



De uitvoerende werkzaamheden geschieden door stafmedewerker G. v.d. Berg. Via het C.D.A.-Vrouwenberaad wordt over veel zaken overleg gepleegd met de vrouwenorganisaties van C.H.U. en K.V.P. Gezamenlijk zetten zij in verband met het Jaar van de Vrouw een project „Emancipatiebeleid” op en brengen dit ten uitvoer. De wetenschappelijke instituten van A.R.P., C.H.U. en K.V.P. bieden de helpende hand door het samenstellen van een brochure over emancipatievraagstukken, getiteld: „Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”. Op 12 mei wijden zij een studiedag aan deze publikatie.

### Regionale studiedagen

In het najaar vinden in aansluiting hierop

regionale studiedagen plaats in Goes, Drachten, Zwolle en Arnhem. Het project is mede mogelijk gemaakt door een subsidietoekenning van het „Nationaal Comité Internationaal Jaar van de Vrouw 1975”. Voor 1976 zijn opnieuw studiedagen gepland. Namens het A.R.V.C. hebben de volgende personen zitting in het C.D.A.-vrouwenberaad: mw. E. van Velthooven-Oide, mw. A.C. Westhoff-Hubée, mw. C. van Drie-Meijer, mw. G. van Leeuwen-Bakker en G. v.d. Berg. Ook mw. Kraaijeveld-Wouters (Kamerlid) en mw. Derksen-Koppe (lid E.U.C.D.-equipe) nemen deel aan het overleg. Het A.R.V.C. is door de presidente, mevr. Van Velthooven-Oide eveneens vertegenwoordigd in de Nederlandse Vrouwen Raad, een overkoepelende organisatie van alle landelijke vrouwenorganisaties.

## Partijsecretariaat

# De dienstverlening van het partijbureau

De zesde paragraaf uit de partijstatuten handelt over het partijbestuur en het laatste artikel daarvan gaat over het partijsecretariaat. Dat is niet zo verwonderlijk, want bij het partijbestuur berust de algemene leiding van de A.R.P. en bij het dagelijks bestuur de dagelijkse leiding. De beide besturen worden in hun werkzaamheden bijgestaan door het partijsecretariaat. En daarmee is de plaats en positie van het secretariaat aardig aangeduid.

Immers binnen het raam van de uitgezette beleidslijnen heeft het secretariaat een beleidsvoorbereidende en een beleidsuitvoerende functie. De beleidsvoorbereidende functie geidt met name ten aanzien van dagelijks bestuur en partijbestuur; de beleidsuitvoerende ten aanzien van de gehele partij. Daarmee is aangegeven, dat een zelfstandig optreden van het partijsecretariaat met een eigen beleid niet mogelijk is. En dat behoort ook zo te zijn. Naast de zojuist genoemde taken funktioneert het partijsecretariaat ook als het technisch en administratieve apparaat. Ook daaraan zitten zeer veelomvattende werkzaamheden vast. Voor velen in de partij doet het partijsecretariaat – gelukkig – dienst als vraagbaak en als informatiebron.

### Medewerkers

Onder de medewerkers doen zich tal van mutaties en verschuivingen voor. Samen met de Kuypersstichting heeft de partij een telefoniste/receptioniste. In juni wordt dit mevr. M. van Geest-Kulpers, die mevr. M. Scheepstra opvolgt. In de loop van het jaar treedt L. A. Smit in dienst als jongste medewerker. Aan hem is o.a. de verzending en administratie van de brochures toevertrouwd en de verwerking van de bestuursmutaties. Mej. I. D. Kaffa

is belast met de administratie van advertenties en vaste extra bijdragen. Mevr. E. M. Jansen-Keuvelaar houdt zich met name bezig met de contributie-administratie en met de samenstelling van de partijraad. Mevr. F. H. Mourits-Korteweg (part-time), mej. E. J. M. Paridon (sinds 1 juli) en mej. Y. van Bree nemen de leden- en abonnementsadministratie voor hun rekening.

Op de secretarisse-afdeling werken mevr. C. Verhagen-De Jong en mevr. J. M. Kruis-Van Bree, die per 1 mei mevr. G. A. v.d. Poel-Rotty opvolgt. J. A. M. Toxopeus is secretaris van de Arjos; formeel wel in dienst van de partij, maar verder ten aanzien van de werkzaamheden zelfstandig ten aanzien van de partij. Tot 1 december draagt G. Nas de verantwoordelijkheid voor de leden- en abonnementsadministratie, terwijl hij daarnaast de salaris-administratie voert en assisteert bij boekhoudkundige werkzaamheden. Tot zijn opvolger wordt J. A. Brunsting benoemd. A. van der Wees voert de boekhouding en is verantwoordelijk voor alle financiële aangelegenheden, zoals begrotingsbewaking; voorbereiding jaarrekening en begroting. G. van den Berg beantwoordt de schriftelijke en mondelinge inlichtingen, beoordeelt in eerste instantie reglementen, die ter goedkeuring worden voorgelegd, is betrokken bij de voorbereiding van conferenties en voert werkzaamheden uit voor het Comité voor Varenden, het A.R. vrouwencomité, de campagne teams en de actie „Wij komen terug”.

Drs. C. Bremmer (part-time) heeft de functie van redactiesecretaris van ons weekblad „Nederlandse Gedachten”. M. N. G. Kool is adjunct-secretaris en o.a. belast met de werkzaamheden betreffende het partijbestuur, met een belangrijk deel van de correspondentie, de voorbereiding van de partijraden; de organisatiecommissie en voorts heeft hij de leiding van de buitendienstmedewerkers. Daarnaast verzorgt hij de interne planning en coördinatie van de werkzaamheden. D. Corporaal heeft de



Een opname tijdens de voorjaarspartijraad te Zwolle. Van l.n.r. ziet u resp. partijsecretaris D. Corporaal, oud-partijvoorzitter J. de Koning en bestuurslid H. Brokkink

eindverantwoordelijkheid voor het functioneren van het partijsecretariaat en is als zodanig belast met de algemene beleidsvoorbereiding.

Hij houdt zich o.a. bezig met de voorbereiding van de vergaderingen van presidium en dagelijks bestuur; onderhoudt de contacten met fracties, Kuypersstichting en bewindslieden; is secretaris van de Stichting kader- en vormingswerk A.R.P. en neemt deel aan het secretarissen-overleg van de drie partijen en de C.D.A.-secretaris; is verantwoordelijk voor de radio- en TV-uitzendingen van de partij en zit uit hoofde van zijn functie in tal van werkgroepen en commissies. In totaal zijn er 16 personen in dienst van de partij, waarvan 3 voor halve dagen. De medewerkers, mevr. M. Scheepstra, mevr. G. A. van der Poel-Rotty en G. Nas, aanvaarden in de loop van het jaar een andere functie. Voor hun medewerking zijn wij hen zeer erkentelijk. Het partijsecretariaat kent een personeelscommissie, onder voorzitterschap van de partijsecretaris, die ongeveer eenmaal per maand bijeenkomt en waarover alle aangelegenheden de gang van zaken op het secretariaat betreffende kan worden gesproken. De staf van het secretariaat houdt iedere maandagmorgen een korte werkbepreking om de lopende zaken onder de loupe te nemen en elkaar te informeren over de belangrijkste punten. Wekelijks is er een gesprek met de p.r.-adviseur J. N. A. Groenendijk en de voorlichter van de A.R. Tweede Kamerfractie P. van Tellingen, over de

actuele organisatorische en politieke zaken.

### Mutaties

De ruim 60 000 leden en 12 000 abonnees op het partijweekblad zorgen voor veel mutaties. In totaal ongeveer 28 500, hetgeen overeenkomt met het aantal mutaties in 1974. Wij zijn soms geneigd te veronderstellen, dat alle leden en abonnees om de 3 à 4 jaar verhuizen, gezien de jaarlijkse lawine aan mutaties. Jammer, dat lang niet alle secretarissen van de mutatieformulieren gebruik maken, want daardoor ontstaan nogal eens moeilijkheden. Het ledenbestand per 1 december vormt de basis voor de contributie-inning. Mutaties, die voor die datum niet zijn binnengekomen, kunnen niet meer meespelen voor het vaststellen van dat ledenbestand. Bedankjes, die na genoemde datum binnengekomen worden eerst aan het eind van het jaar verwerkt, omdat de betrokken personen nog de statutaire verplichting hebben hun contributie te betalen. Het tweede jaar van de centrale contributie-inning verloopt redelijk. Het aantal leden dat reageert op de eerste accept-girokaart is hoger dan in het jaar daarvoor. Dat blijft ook zo bij de tweede en derde accept-girokaart. De afwikkeling van de kwitanties laat opnieuw te wensen over. Het aantal zelf-innende kiesverenigingen onderging opnieuw een wijziging; voor 1976 zijn er nog 25 kiesverenigingen, die hieraan de voorkeur geven. De kiesverenigingen kunnen over hun saldo beschikken, behalve wanneer:

- de kwitanties over 1975 nog niet zijn afgewikkeld;
  - wanneer geen regeling is getroffen m.b.t. schulden over 1972;
  - wanneer de Kamercentrale verzoekt het saldo te blokkeren.
- De inning van de abonnementsgelden levert geen grote moeilijkheden op. Bij controle van de administratie blijkt, dat ruim 100 personen – ondanks herhaald verzoek – weigeren te betalen. Zij worden als abonnee afgevoerd. Het totale abonnementsbestand stijgt. De partij voert een actie tot vergroting van het aantal personen, dat jaarlijks een vaste extra bijdrage (v.e.b.) aan de partij verstrekt ter ondersteuning van de financiële positie van de partij. Deze actie ondervindt weerklank. In totaal werken thans 1536 personen hieraan mee. De v.e.b.-ers, die f 15,- of meer geven ontvangen enkele publikaties, te weten: „Plichten en Perspectieven”; „Geen restauratie, maar reformatie”; „Grondeigendom en grondbeheer”.

### Publicaties

Mede in het kader van het verstrekken van voorlichting en informatie zien de volgende publikaties het licht: De fractie in actie II; Energiebeleid; De fractie in actie III; Jaarverslag 1974; Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij; Plichten en perspectieven; Geen restauratie, maar reformatie; Welwezen met de sport; Gespr. gr. onderwerp „Plichten en Perspectieven”; de fractie in actie IV; Grondeigendom en Grondbeheer; Een kleine eeuw kleine luyden.

Noot: zie elders dit nummer voor de wijze van bestelling van bovengenoemde publicaties.

## Verband AR Gemeente- Provinciebestuurders

# Grotere samenwerking van ARP-bestuurders gewenst

Tijdens de jaarvergadering 1975 wordt afscheid genomen van de voorzitter, de heer M. H. L. Weststrate. Hij wordt opgevolgd door de Utrechtse gedeputeerde (en oud-partijsecretaris) mr. W. R. van der Sluis. Weststrate heeft het Verband lange jaren gediend. Hij heeft zich doen kennen als een markante persoonlijkheid, die eenmaal ingenomen standpunten met verve kon verdedigen. Hij behoorde binnen de ARP tot die groep van bestuurders die ondanks het klimmen der jaren jong van hart en bestuurshandelen bleef. De bespreking van de ruimtelijke ordening en de taak en plaats daarbij van de grote en kleine gemeenten staat centraal. Het gaat met name om de vraag of veel kleine gemeenten niet verkommeren wegens met name door de provincie opgelegde groeionormen, en of met de nog schaars aanwezige ruimte wel goed wordt omgesprongen. In deze kolommen zal hierop niet verder worden ingegaan. Geïnteresseerden kunnen hierover meer lezen in het maartnummer van 1975 van De Magistratuur. Hier kan nog worden opgemerkt dat er intussen een werkgroepje „kleine kernen” is opgericht dat mede tot taak heeft dit jaar een CDA-conferentie „kleine kernen” te organiseren. Tevens houdt tijdens de

jaarvergadering partijgenoot minister De Gaay Fortman een toespraak over die zaken waar hij als bewindsman mee bezig is.

### Functioneren Verband

Op 23 april wordt er binnen het Verband van verenigingen van AR-gemeente- en provinciebestuurders een gezamenlijke vergadering gehouden van het algemeen bestuur, de besturen van de provinciale verenigingen en de redactie van De Magistratuur. Onderwerp van bespreking is het functioneren van het Verband. Op een daaraan vooraf gehouden algemene bestuursvergadering is door het Groningse lid H. C. Kleemans in een nota reeds een wensenpakket op tafel gelegd. Zijn belangrijkste bezwaren zijn dat:

- de AR-bestuurders te weinig inspelen op de problemen van de burgers
  - de bestuurders van de diverse bestuurslagen te veel langs elkaar heenwerken
  - er te weinig contact is met partij en Kamerfracties, en
  - er nauwelijks kadertraining bestaat.
- Op genoemde gezamenlijke vergadering is men het unaniem met bovenvermelde bezwaren eens. Er dient per regio meer



Mr. W. R. v.d. Sluis

eenheid in visie en beleid van AR-bestuurders te komen. Dit kan onder meer worden bevorderd door het instellen van regionale werkgroepen. Per werkgroep zal er een contactpersoon met de provinciale vereniging en het landelijk Verband moeten zijn, zodat van gemeenschappelijke problemen op tijd melding kan worden gemaakt c.q. informatie daarover kan worden gegeven.

### Conclusies

De discussie levert op korte termijn o.m. de volgende conclusies op:

- er komt een enquête onder de leden van het Verband, met het verzoek aan te geven welke problemen in door de provinciale verenigingen te organiseren bijeenkomsten aan de orde gesteld moeten worden; het secretariaat stuurt de uitgangspunten hiervan vervolgens door naar de provinciale verenigingen, met het verzoek activiteiten te organiseren op grond van de binnengekomen reacties; de

verenigingen brengen het resultaat van hun activiteiten ter kennis van het secretariaat, zodat in het algemeen bestuur de begonnen discussie eigenlijk continu gehouden kan worden;

- per provinciale vereniging moet er een „vaste medewerkersclub” ten behoeve van De Magistratuur worden gevormd; doel van deze werkgroep is het aan de orde stellen van provinciale c.q. regionale problemen in de vorm van artikelen; verder het signaleren van voor die provincie of regio van belang zijnde rapporten, nota's en bijeenkomsten;
- de contacten met de KVP- en CHU-bestuurders dienen geïntensiveerd te worden (eventueel federeren); dit mag echter niet leiden tot fusies, waardoor de leden die nog niet in CDA-verband opereren, politiek min of meer dakloos zouden worden.

Genoemde enquête heeft 200 reacties opgeleverd. Zeer binnenkort worden de resultaten bekend gemaakt.

### AR-partijraden

Het Verband als zodanig heeft op diverse partijraadsvergaderingen van zich laten horen teneinde aandacht te vragen voor de belangen en wensen van de (merendeels in CDA-verband opererende) lokale en regionale bestuurders. Zo werd op de extra partijraadsvergadering van 27 september door de **Verbandsvoorzitter** onder meer gesteld dat het samengaan van vele raads- en statenleden in CDA-fracties een **onomkeerbaar gebeuren is**. Ook sprak hij uit dat de moeilijkheden omtrent het functioneren van het uitgangspunt er niet toe moeten leiden dat het **vertrouwen** in elkaar wordt opgezegd. Dit zou er namelijk mede toe kunnen leiden dat het vaak moeizaam

verworven samengaan in raden en staten op de tocht wordt gezet. Het moet wel duidelijk zijn dat personen die innerlijk aan het uitgangspunt van het CDA géén boodschap hebben, niet gekandideerd moeten worden. Ook op de partijraad van 13 december werd in dezelfde geest door het Verband gesproken. Het verschil van mening over het functioneren van het uitgangspunt voor de vertegenwoordigers van het CDA mag, hoe reëel op zichzelf ook, géén beletsel zijn voor de totstandkoming van de ene lijst. Doordat de Tweede Kamerfractie teveel accent krijgt, wordt er te weinig gelet op de goede samenwerking op lokaal en regionaal niveau.

### Voorlichting

Ook dit jaar kwam er een speciaal nummer van De Magistratuur uit: een aantal christen-democratische schrijvers gaf commentaar op de voorlopige regeringsvoorstellen betreffende de bestuurlijke reorganisatie. Een onderwerp overigens dat (traditiegetrouw) permanent aandacht kreeg. Verder veel informatie over onder meer: het onderwijs in al zijn facetten, de werkgelegenheid, grondpolitiek en openbaarmaking van ambtelijke stukken. Tevens werd veel aandacht geschonken aan boek-besprekingen. De Magistratuur blijft zich gelukkig in een grote belangstelling verheugen. Wie meer over dit blad of over andere zaken van de AR-bestuurders wil weten, richtte zich tot: secretariaat Verband/Magistratuur, Dr. Kuiperstraat 3-5, Den Haag.

Wil van den Bos Czn., secretaris

## Abraham Kuiperstichting:

# Jaar van wisselingen

Het jaar 1975 is voor de Dr. Kuiperstichting een jaar van wisselingen. De nieuwe voorzitter mr. J. H. Grosheide, de voormalige staatssecretaris van Onderwijs en van Justitie, neemt de leiding over het stichtingsbestuur. Kort tevoren heeft mr. J. G. H. Krajenbrink zijn medewerkschap geruimd voor het secretariaat van het CDA, terwijl ook het afscheid, per 1 februari, van de directeur mr. W. C. D. Hoogendijk zich aankondigt.

Degenen die met de ARP meelevende, weten wat een belangrijke bijdrage de heer Hoogendijk geleverd heeft aan de ontwikkeling van het christen-democratisch denken. Voor veler besef vormde het werk dat onder zijn leiding plaatsvond één der weinige lichtpunten aan de grauwe hemel van de Nederlandse politiek. In een tijd waarin onder oppervlakkige leuzen naar een doel van onzekere kwaliteit werd gekoerst, werd mede onder zijn leiding een karakteristiek christen-democratisch denken tot stand gebracht, waarin de drie partijen ARP, CHU en KVP hun diepste motieven herkenden. Het in 1975 verschenen „Plichten en perspectieven” is van deze arbeid de bekroning. Zelfs binnen een partij als de onze zijn er die vraagtekens zetten bij een instituut dat zich met politiek-principiële studies wil bezighouden; met des te meer dankbaarheid constateren we dat ook hier het christelijk-politieke denken de waan van de dag overleefde. Zijn opvolger die per 1 september als nieuwe directeur in dienst treedt, hoopt met dezelfde inzet als zijn voorganger aan de ontwikkeling van het christen-democratisch denken, en de anti-revolutionaire variant daarvan, mede leiding te kunnen geven.

### Publicaties

Hoewel het jaar 1975, zowel door personeelwisseling als onderbezetting

bij de staf, als vanwege de moeilijkheden rond het CDA, voor de Kuiperstichting nogal wat onrust brengt, zijn de werkzaamheden op een zo goed mogelijk niveau voortgezet. Daarbij kan meestal worden samengewerkt met de zuster-instituten van KVP en CHU. De wetenschappelijke medewerkers, drs. W. van den Bos Czn. en drs. H. Borstlap, hebben daarmee een zeer prijzenswaardige prestatie geleverd. De brochure „Plichten en perspectieven” verschijnt en trekt, als fundamentele studie, sterk de aandacht. Bijdragen tot het bespreekbaar maken van deze brochure in het kader- en vormingswerk worden vanuit de Kuiperstichting geleverd. Toestemming wordt gegeven voor een uitgave in braille; bovendien blijkt ons dat vertalingen in andere Europese talen worden gemaakt. In hoeverre dit zal leiden tot uitgaven voor over de grenzen moet nog worden bepaald. Ieder, die weet hoezeer de Nederlandse christen-democraten verschillen van diverse andere „christen-democratische” partijen in Europa, zal zo'n vorm van „inwendige zending” weten te waarderen!

Ook aan het eerste advies van de Permanente Program Advies Commissie (PPAC) van het CDA wordt door onze medewerkers, in hun rol van secretaris-rapporteur-redacteur, een belangrijke bijdrage geleverd. Te noemen zijn hier de paragrafen „sociaal-economisch beleid” (drs. H. Borstlap), „bestuurlijke organisatie” en „stadsvernieuwing” (drs. W. van den Bos Czn.). Leden van de Adviesraad van de Dr. Kuiperstichting hadden een werkzaam aandeel in deze en andere paragrafen van het PPAC-advies.

Een derde belangrijke publikatie is de nota „Grondeigendom en grondbeheer” (drs. W. van den Bos Czn.). In deze studie zijn principiële lijnen doorgetrokken naar een onderwerp van grote politieke actualiteit. Vanuit diverse periodieken is daarop een stroom van reacties losgekomen. De belangrijkste, door stafleden

gepubliceerde, artikelen zijn: „Voor-vragen bij een inkomensbeleid” - drs. H. Borstlap, in ARS, maart 1975, en „Voor een duurzame samenwerking” - drs. A. M. Oostlander, in ARS, september/oktober 1975.

### Adviezen en congressen

De meeste studies worden ondernomen in samenwerking met de andere wetenschappelijke instituten van de CDA-partijen. Bij dat werk spelen ook de leden van onze Adviesraad een essentiële rol. Vanwege het bestaan van een vacature, kan door de Kuiperstichting niet aan elke sector de bijstand van een wetenschappelijk medewerker worden toegewezen. Derhalve wordt de Dr. Kuiperstichting in de sector „Buitenlandse politiek en defensie” slechts door een waarnemer vertegenwoordigd. Wel krijgt het partijbestuur desgewenst bijstand in deze sector, bijvoorbeeld ten behoeve van onderhandelingen over de Europese partijvorming.

### Vier sectoren

Hieronder volgt een overzicht van de werkzaamheden in de vier sectoren:

**Sector I - Buitenlandse politiek en Defensie (drs. H. Borstlap).**

- 1) Een commissie „Bouwstenen”, die de bestaande rapporten binnen de instituten heeft geïnventariseerd, komt gereed met haar rapportage. Op basis van de uitgebrachte nota worden begin 1976 nieuwe studieobjecten geselecteerd.
- 2) De commissie „Europa”, onder leiding van prof. Mr. Schermers, hoopt voorjaar 1976 een rapport te kunnen aanbieden.
- 3) Medio 1975 is een commissie „Wapenbeheersing” geïnstalleerd, met prof. Alting van Geusau als voorzitter. Deze behandelt de nota van staatssecretaris Kooijmans over ontwapening, vrede en veiligheid. Ook deze commissie hoopt voorjaar 1976 haar werk af te ronden.

**Sector II - Sociaal-economische politiek (drs. H. Borstlap).**

- 1) De „Energiecommissie” houdt over haar werk in maart 1975 een druk bezochte studieconferentie naar aanleiding van het rapport dat ze had uitgebracht.
- 2) In samenwerking met de drie CDA-partijen wordt in april een conferentie over de inkomenspolitiek gehouden. Daarvan is een uitvoerig verslag beschikbaar.
- 3) De „Inflatiecommissie” onder leiding van prof. dr. Bosman komt in februari



Drs. A. M. Oostlander, directeur dr. Kuiperstichting

1976 gereed met haar rapport. Dit zal in het voorjaar mede als basis voor een open conferentie dienen.

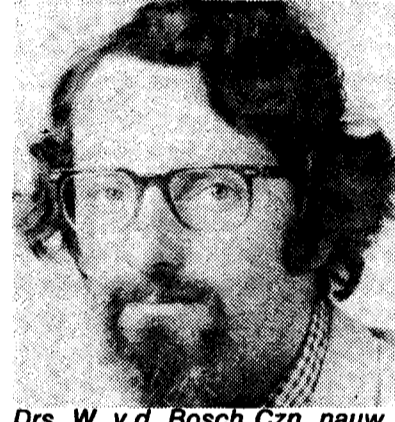
- 4) De commissie „Inkomensbeleid midden- en kleinbedrijf” stagneert het afgelopen jaar enigszins, maar hoopt medio 1976 haar werkzaamheden af te ronden.
- 5) Een werkgroep „Economische orde” bevindt zich in een voorbereidend stadium.

**Sector III - Sociaal-culturele politiek (drs. A. M. Oostlander).**

- 1) De werkgroep „Contourennota” zal haar werkzaamheden in het voorjaar van 1976 met een alternatief rapport afronden.
- 2) De commissies „Recht op onderwijs” en „Vernieuwing en innovatie” leveren werkstukken welke tot basis zullen dienen van een besloten studiedag op 24 januari 1976.
- 3) De commissie „Kennissen en carrière” stagneert door wisselingen in de staf. De werkzaamheden zullen in de loop van 1976 met een publikatie worden besloten.

**Sector IV - Bestuurlijke en staatkundige vraagstukken en justitie (drs. W. van den Bos Czn.).**

- 1) In november wordt naar aanleiding van de reeds genoemde nota „Grondeigendom en grondbeheer” een congres gehouden met een record aantal deelnemers. Een van de rapporteurs, drs. Van den Bos, wordt tevens, zowel binnen als buiten eigen kring, dikwijls als spreker over dit onderwerp uitgenodigd. Ook verzorgde hij artikelen over de grondpolitiek in de bladen van de drie partijen.
- 2) De commissie „Landschapsbeheer” verleent advies aan Kamerleden ten behoeve van de behandeling van de zogeheten „drie groene nota's”.
- 3) Als medewerker van de Dr.



Drs. W. v.d. Bosch Czn, nauw betrokken bij de uitgang van Grondeigendom en Grondbeheer

Kuiperstichting neemt drs. Van den Bos deel aan de redactie van het „Handboek voor gemeenteraadsleden” en is hij secretaris van het Verband en redactie-secretaris van De Magistratuur.

- 4) Voor de werkzaamheden ten behoeve van het „Verband van verenigingen van AR gemeente- en provinciebestuurders” verwijzen we naar het betreffende verslag in dit blad.
- 5) In 1975 worden 20 schriftelijke adviezen uitgebracht aan raads- en statenleden. Het aantal telefonische adviezen was daarvan een veelvoud. De andere stafleden namen incidenteel deel aan dit werk.
- 6) Een werkgroep „Kleine kernen” is in staat van voorbereiding.

### Tijdschriften

Naast de genoemde activiteiten heeft de zorg voor ons blad „Antirevolutionaire Staatskunde” (redactie-secretaris drs. H. Borstlap) en voor „De Magistratuur” een vaste plaats in de werkschema's. Deze bladen bieden de gelegenheid om het christelijk politiek denken verder te ontvouwen en om de lezers tot deelname aan een dialoog te stimuleren. De Dr. Kuiperstichting kent aan dit redactionele werk een hoge prioriteit toe. Hiernaast hebben wij een verantwoordelijkheid aanvaard voor de uitgave van „Politiek overzicht”.

In 1976 zal een aantal belangrijke rapporten verschijnen. Daarnaast wordt onze bijstand gevraagd bij de opstelling van het CDA-program en het tweede PPAC-advies. Een extra aandacht lijkt ons nodig voor de sociaal-culturele sector. Het achterblijven van studies in deze sector is, gezien het belang van de zaak, voor een partij als de onze, onaanvaardbaar. Wij hopen ook op dit terrein een bijdrage te leveren aan een principiële christelijke politiek.



## Kader- en Vormingswerk

# Ruimte voor nieuwe projecten door meer financiële armslag

Het jaar 1975 is voor het Kader- en Vormingswerk van de A.R.P. een zeer belangrijk jaar. Al is het alleen maar vanwege het feit dat het Ministerie van Binnenlandse Zaken op 29 mei de ministeriële beschikking bekend maakt inhoudende dat met terugwerkende kracht per 1 januari 1975 de Kader- en Vormingsactiviteiten van de politieke partijen zullen worden gesubsidieerd. Dat betekent dat dit soort werk een belangrijke uitbreiding kan ondergaan.

Met het oog op dit te verwachten besluit van Binnenlandse Zaken komt er een Stichting Kader- en Vormingswerk A.R.P. tot stand omdat de politieke partijen niet rechtstreeks gesubsidieerd gaan worden. De passering van de stichtingsakte geschiedt op 23 januari 1975. Deze stichting krijgt vanzelfsprekend ook een bestuur, dat toezicht houdt op de activiteiten in het raam van het kaderwerk en deze ook zoveel mogelijk tracht te stimuleren.

### Publicaties

Een onmiddellijk gevolg van dit subsidiëeringsbesluit is dat nu het startschot voor enkele projecten gegeven kan worden, waarvoor in het verleden geen of onvoldoende financiële middelen bestonden. Deze projecten betreffen in 1975 vooral de publiciteitsfeer en het regionale kaderwerk. Zo kunnen in

december een documentaire uitgave over de geschiedenis van de A.R.P., getiteld „Een kleine eeuw, kleine luyden”, en een eerste les maatschappijleer uit een serie van drie „Politiek? Kom nou!” uitgegeven worden. Laatst genoemde uitgave in samenwerking met C.H.U. en K.V.P. Samen met de zusterstichtingen verschijnt ook een handleiding bij „Plichten en perspectieven”. Tevens worden er plannen gemaakt voor enige nieuwe uitgaven in het kader van documentatie- en cursusmateriaal. Het Stichtingsbestuur stelt een subsidieregeling vast voor regionale vormingsactiviteiten, projecten in Drenthe, Groningen, Friesland en Leiden krijgen hierdoor van de stichting een subsidie op basis van deze regeling. Andere Kamercentrales hebben projecten in voorbereiding.

### Bestuur Stichting

In dit bestuur hebben in 1975 zitting: *mr. A. Herstel* (voorzitter), *D. Corporaal* (secretaris/penningmeester), *drs. D. Boonstra*, *mw. R. Brinkman*, *I. van Dellen*, *F. Jonkman*, *N. Schouten*, *J. A. A. Jittenbogaard*, *Mw. A. Verduijn-Meijnhardt*, *mw. C. C. Kakes-Veen*, *J. A. M. Toxopeus*. De heer *N. Schouten* volgt de aftredende voorzitter *mr. A. Herstel* op. *Mw. Brinkman* eveneens aftredend, wordt opgevolgd door *mw. J. R. H. May-Weggen*.

Met ingang van 1 januari 1975 treedt *drs. C. Bremmer* als part-time staffunctionaris in dienst van de Stichting in oprichting, terwijl *mw. J. de Koff-Buschman* als secretaresse belast wordt met

administratieve werkzaamheden. T.a.v. de boekhouding en t.a.v. de andere assistentie worden ad hoc-regelingen getroffen.

Onder de Stichting ressorteren ook het buitendienstwerk, waarover elders nadere gegevens worden verstrekt en de werkgroep documentatiemateriaal vrouwengroepen, die speciaal materiaal aandraagt voor vrouwelijke partijleden en sympathisanten, die een wat heldere politieke vorming willen. De groep verzorgt de volgende uitgave: *De A.R.P. en het onderwijs* (handleiding bij de discussie over een totaal onderwijs beleid). Bespreking onderwijs Contourennota, Vredespolitiek, Politieke vormgeving, Regering en partijen. De samenstelling is als volgt: *mevr. T. Bot-van Gijzen* (voorzitter), *mevr. J. G. Brants-le Cointre*, *mevr. N. van Dijk-Koffeman*, *mevr. J. G. Kraaijeveld-Wouters*, *mevr. J. R. H. May-Weggen*, *mevr. A. J. Verhoog-Bokma*, *mevr. S. de Vries-Delhaas*, *mevr. A. F.*

*Westhoff-Hubée*, *D. Corporaal*, *G. v.d. Berg* (secretaris), een medewerker van de Kuypersstichting. Het is jammer dat nog niet voorzien kan worden in een vacature. Een geschikte nieuwe te benoemen stafmedewerker, die zich moet inzetten om het regionaal vormingswerk verder van de grond te helpen, meldt zich nog niet aan. Dit betekent dat het werk nog niet met die krant ontplooid kan worden als de Stichting wenselijk acht. Voor de besturen van de Kamercentrale Assen, Tilburg, Groningen, Utrecht, Maastricht en Arnhem/Nijmegen worden oriënteringsdagen in Den Haag georganiseerd. Aan iedere dag nemen 12 tot 15 personen deel.

### Kursussen

In het najaar starten we twee landelijke kaderkursussen, waarvoor de belangstelling groter dan ooit is. Zowel in Zwolle als in Soesterberg zijn de kursussen in korte tijd volledig volgeboekt. Deze studiedagen beantwoorden, blijkens de reacties van de deelnemers - 35 in Zwolle voor de

groep „Noord-Oost Nederland” en 40 in Soesterberg voor de groep „Zuid-West Nederland” - volledig aan hun doel. Zet deze grote belangstelling zich door, dan kan in 1976 wellicht een derde landelijke cursus georganiseerd worden. Voor oud-kursisten worden er „bijtank-bijeenkomsten” georganiseerd waarvoor eveneens een grote belangstelling bestaat. In 1975 wordt eveneens een speciale commissie in het leven geroepen voor de coördinatie van de vormingsactiviteiten in C.D.A.-verband. Als resultaat daarvan komen o.a. gezamenlijke studiedagen tot stand. De coördinatie verloopt nog niet altijd naar wens. Dit komt mede omdat C.H.U. en K.V.P. op het punt van het kaderwerk een minder sterke traditie kennen dan de A.R.P. Toch kan gezegd worden dat deze coördinatie-commissie onder voorzitterschap van oud-secretaris Schelfhout nuttig werk verricht. In deze commissie hebben voor de A.R.P.-stichting zitting de heren Bremmer, Corporaal, Schouten.



Groepsfoto van de deelnemers van de cursus „Drachten” 1974/75

## Publikaties verschenen in 1975

Nummer	Titel	Prijs
301	„De fractie in Aktie II” Bij 5 ex. en meer f 0,50	f 0,95
302	„Energiebeleid” Rapport van een commissie van de wetenschappelijke instituten van K.V.P., A.R.P. en C.H.U.	f 5,25
303	„De fractie in aktie III” Een overzicht van de standpunten, die de A.R. Tweede Kamerfractie tijdens van belang zijnde debatten heeft ingenomen in de periode van medio oktober 1974 tot en met maart 1975	f 2,00
304	„Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij” publikatie van het christen-democratische Vrouwenberaad	f 4,50
305	„Plichten en Perspectieven” Aanzet voor een profielschets van het C.D.A.	f 3,90
306	„Geen restauratie maar reformatie” Toespraken van Dr. D. Th. Kulper en Mr. W. Aantjes op de voorjaarspartijraad van 24 mei 1975	f 2,50
307	„Wel-wezen met de sport” 2 t/m 4 ex f 0,60 10 t/m 24 ex f 0,40 5 t/m 9 ex f 0,50 25 en meer f 0,30	f 0,75
308	Gespreksgroepenonderwerp, „Plichten en Perspectieven” 1 t/m 4 ex f 0,75 10 t/m 24 ex f 0,50 5 t/m 9 ex f 0,60 25 ex. en meer f 0,40	f 0,75
309	„De fractie in aktie IV” Bij 5 ex of meer f 1,25 Deze regeling geldt ook voor De fractie in aktie III	f 2,00
310	„Grondeigendom en Grandbeheer”	f 3,75
311	Rede Mr. Aantjes C.D.A. Congres 23-8-'75 1 t/m 4 ex f 0,75 5 t/m 9 ex f 0,60 10 t/m 24 ex f 0,50 25 en meer ex. f 0,40	f 0,75
312	Katern „Visies op arbeid” 2 t/m 4 ex f 0,60 5 t/m 9 ex f 0,50 10 t/m 24 ex f 0,40 25 en meer ex f 0,30	f 0,75
313	„Kleine eeuw Kleine Luyden” Grepes uit de geschiedenis van de A.R.P.	f 5,00
314	„De A.R.P. en het onderwijsbeleid”	f 1,25
315	„Politiek? Kom nou!” Les Maatschappijleer 2 t/m 4 ex f 0,85 5 t/m 9 ex f 0,75 10 t/m 24 ex f 0,65 25 en meer ex. f 0,55 per ex.	f 1,00

Verkrijgbaar door storting van het verschuldigde bedrag op postgirorekening 89673 t.n.v. de A.R.P. Partijstichting met vermelding van brochure-nummer, de titel van de brochure en de aantallen.

## Nederlandse Gedachten

# Goede samenwerking met de Arjos na integratie „As Rem”

Eén van de belangrijkste gebeurtenissen in 1975 voor wat betreft het weekorgaan van de ARP, „Nederlandse Gedachten” is de opneming in dit blad van het Arjos-periodiek „Ad Rem”. In principe wordt wekelijks één pagina in N.G. uitgetrokken voor het nieuws uit de kring van de anti-revolutionaire jongerenorganisatie.

### Goede samenwerking

Over het algemeen is er sprake van een goede samenwerking tussen de redactie van N.G., waarin per 1 januari 1975 ook een Arjos-vertegenwoordiger is opgenomen, en de Arjos, die uit eigen kring een redactie-commissie heeft ingesteld t.b.v. haar inbreng in N.G. Voorts heeft de toenemende politieke samenwerking tussen ARP, CHU en KVP in CDA-verband zijn weerslag op dit orgaan, blijkens een nieuwe rubriek „CD-Aktueel”. In deze rubriek die na de zomer na besluiten van de partijbesturen uitgroeit tot een maandelijks middenkatern van 4 pagina's, vindt men informatie, feiten en meningen m.b.t. het Christen-Democratisch Appèl. Ook in de ledencontact-organen van CHU en KVP verschijnt deze rubriek. Ten behoeve van de coördinatie m.b.t. CD-Aktueel is een speciaal redactieteam ingesteld bestaande uit (2) afgevaardigden uit elk van de „moederredacties” van de bladen van de drie partijen. Ook een vertegenwoordiger van de rechtstreekse CDA-leden heeft in dit team zitting. De samenwerking verloopt i.h.a. niet onbevredigend, al moet gezegd worden dat de meningen wel eens uiteen lopen over de wenselijkheid en geschiktheid van bepaalde kopy t.b.v. CD-Aktueel. Dit is er o.a. de oorzaak van dat het oktobernummer van CD-Aktueel niet verschijnt.

Als katernen verschijnen o.a. een herdruk van „De ARP in vogelvlucht”,

met vele historische en actuele gegevens over de ARP; „Wel-wezen met de sport”, waarin diverse facetten van de sportbeweging en -beoefening kritisch worden beïcht; „De economische orde ter discussie”, een katern t.b.v. een Arjos-studiekonferentie en tenslotte „Visies op arbeid”, in deze krant wordt aandacht gevraagd voor een kritische bezinning op het begrip „arbeid” in deze tijd. Naast bovengenoemde katernen bevat het weekblad interessante artikelen-reeksen. Het tweede Kamerlid Vermaat schrijft enkele boeiende artikelen over „onze economische orde”, het dilemma „groeien of versoberen”, „zwart geld en andere praktijken”. Door deze artikelen loopt als een rode draad „voldoet de inrichting van onze economische samenleving aan de bijbelse normen?”. Zijn artikelen zijn er een voorbeeld van dat de redactie haar lezers daadwerkelijk een principiële, christen-democratische benadering wil bieden ten aanzien van allerlei vraagstukken.

### Comité voor varenden

# ARP-standpunt inzake blokkade wekt misverstanden

### Slechts éénmaal komt het comité bijeen, op 26 november

Reeds in februari en in augustus zijn bijeenkomsten gepland, maar schippersakties veroorzaken uitstel. In de novembervergadering wordt in aanwezigheid van een aantal vertegenwoordigers van schippersvakbonden overleg gevoerd met het Tweede Kamerlid M. W. Schakel, waarbij de beleidsnota Goederenvervoer en de presentatie van de stellingname van de AR Tweede Kamerfractie inzake de schippersblokkade en de eventuele afschaffing van de evenredige vrachtverdeling aan de orde komen. Men is het erover eens dat het standpunt op

### Aantal abonnees

Enkele andere thema's die veel aandacht krijgen zijn het onderwijsbeleid van minister Van Kemenade, de zaak van de gewetensbezwaren militaire dienst, de positie van de vrouw, en Zuid-Afrika. Dit laatste onderwerp bewijst dat de lezers zich sterk betrokken weten bij dit blad getuige de vele reacties op enkele artikelen van mr. B. W. Biesheuvel. Dat geldt trouwens ook voor de ontwikkelingen m.b.t. het CDA. Het aantal abonnees neemt in dit jaar belangrijk toe. Dit stemt de redactie tot dankbaarheid. De redactie bestaat in 1975 uit: G. A. Kieft, voorzitter; mevr. T. van Gelder-De Boer, H. W. v.d. Brink, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. v.d. Wetering, D. Corporaal, drs. C. Bremmer, secretaris. Tot de redactie treedt toe de heer G. de Boer, als Arjos-vertegenwoordiger. Het leden-contactorgaan ARPPost verschijnt 7 maal. In toenemende mate maken Kamercentrales gebruik van de mogelijkheid van een wisselpagina. De partij verzorgt de advertentie-acquisitie met behulp van free-lance medewerkers. Het jaar 1975 geeft een aanzienlijke grotere advertentie-opbrengst dan het jaar daarvoor. Dit draagt er toe bij, dat ondanks een sterke stijging van papier- en drukkosten de verhoging van de abonnementsprijs beperkt kan blijven.

zichzelf genomen juist is, maar dat de wijze van overbrenging een verkeerd psychologisch effect heeft. Ook wordt gesproken over de feitelijke functionering van het comité. Het comité speelt vooral een rol bij verkiezingsvoorbereiding, maar de specifieke beleidszaken komen thans vaak tot stand in het rechtstreekse contact tussen schippersvertegenwoordigers en Kamerleden. Het comité neemt zich voor binnenkort nader te spreken over haar functionering. De samenstelling van het comité wordt opnieuw versmaald door het aftreden van heer J. Boeijsing. In diverse vakatures moét nog voorzien worden.



# UIT DE ARJOS

## Konferentie Arjos Zuid-Holland

Zoals al eerder aangekondigd zal op **zaterdag 21 februari a.s.** de jaarlijkse studiekonferentie van Arjos Zuid-Holland plaatsvinden.

Het onderwerp van deze konferentie (MAATSCHAPPIJVISIES), wordt door een drietal sprekers ingeleid.

■ **drs. Hans Borstlap** (wetenschappelijk medewerker Dr. A. Kuiperstichting) zal een uiteenzetting geven over de christendemocratische visie op mens en maatschappij

■ **drs. A. J. Huber** (lid van de VVD en plv. griffier van de Tweede Kamer), geeft vanuit de liberale invalshoek zijn visie

■ **drs. K. Rozendaal** (lid van het gewestelijk bestuur Noord-Holland van de PvdA en schrijver van een studie over het democratisch-socialisme), zal tenslotte de socialistische maatschappijvisie behandelen.

Plaats van dit gebeuren is het **Groothandelsgebouw te Rotterdam** (vlak bij het Centraal Station). Aanvang: **10.00 uur 's morgens.**

Deelnemers aan de konferentie krijgen uitvoerige documentatie toegestuurd. Voor opgaven en verdere inlichtingen: Janny Kersten, 3e Dwarsweg 2, Numansdorp, tel.: 01865-2074 (th).

## Ledenblad Arjos-Utrecht

Het provinciaal bestuur van Arjos-Utrecht is het nieuwe jaar goed gestart, met het uitgeven van een eigen „krant” voor de Utrechtse Arjosleden. Daarmee beschikken nu bijna alle provinciale organisaties over een eigen periodiek.

Dat is een goede zaak, omdat dergelijke uitgaven de band tussen de leden in de provincie zal verstevigen en vergroten.

„Alleen samen kunnen wij onze organisatie levend maken en houden.

Laten we dit doen vanuit ons evangelisch denken en handelen”, aldus provinciaal voorzitter Tibbe Breimer, in het voorwoord. In het voorwoord valt eveneens te lezen dat „onze” krant de Utrechtse provinciale organisatie tot een enorme steun kan zijn. Verslagen, aankondigingen, mededelingen, ideeën, artikelen, tekeningen, cartoons, anecdoten, enz. zullen sneller en beter bij de leden terecht komen. Allerlei inbreng is uiteraard zeer welkom. Arjos-Utrecht hoopt dit jaar 6 à 7 nummers uit te brengen. In dit eerste nummer zijn vooral mededelingen en aankondigingen te vinden omtrent activiteiten van plaatselijke kernen en van het provinciaal bestuur. De redactie van „Arjos-Utrecht” wordt bemand door Dick Hoek, Frank Visscher en Helmer de Cointre, sekretaris; (adres: Camminghalaan 10, Bunnik).

**Oosterbaan & Le Cointre n.v.**  
‘Goes

Telefoon (01100) 7555\*

**DRUKKERS-UITGEVERS**

*Al 70 jaar drukker  
in Benelux voor  
bedrijven en organisaties*

## WORDT LID VAN DE ARJOS!

De ARJOS, de ongeveer 1500 leden tellende jongerenorganisatie van de ARP, biedt jongeren tot 29 jaar talloze mogelijkheden om politiek actief te zijn. Eigentijds, creatief en onafhankelijk, maar nooit vrijblijvend. Zo zijn er de diverse plaatselijke ARJOS aktie-kernen. Politieke werkplaatsen bij uitstek om je in allerlei zaken van gemeentelijk en regionaal belang eens kritisch te verdiepen. Daarnaast zijn er o.a. diverse groepen die het werk van de ARP Tweede Kamerfractie begeleiden. Een unieke mogelijkheid om als jongere ook op landelijk nivo invloed uit te oefenen. Dan hebben we het nog niet eens over de studiekonferenties die er regelmatig plaats vinden.

Bij dit alles ziet de ARJOS de Evangelische boodschap als enig uitgangspunt.

Doe mee! Neem de uitdaging aan om aan de samenleving vorm te geven. Meld je aan als lid door onderstaande bon in te vullen. Dan krijg je bovendien het ARJOS/ARP weekblad Nederlandse Gedachten toegezonden. Een blad met uitstekende en deskundige informatie over alles wat er zich op politiek terrein afspeelt. Onmisbaar als je echt politiek meeleeft.

Wil je liever eerst nog wat meer informatie. Ook dat kan.

## ARJOS: AKTIVITEIT EN CREATIVITEIT

NAAM: .....

ADRES: .....

WOONPLAATS: .....

meldt zci aan als Arjoslid en betaalde f 17,50 (postrekening) nr. 127164, ten name van Stichting Arjos, Den Haag voor het lidmaatschap ARJOS, Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag, tel. 070-46.96.20 of 45.03.24.

ontvangt toch liever eerst wat meer informatie.

## Politiek wordt nu ineens begrijpelijk!

Nederlandse Gedachten, geeft u wekelijks een deskundig, in begrijpelijke taal geschreven overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen in de Nederlandse politiek. Actuele en controversiële onderwerpen worden bovendien vanuit een principiële christen-democratische stellingname belicht.

In het brandpunt van de belangstelling staande onderwerpen zoals de werkloosheid, onderwijsbeleid, abortus, defensiebeleid, CDA, belastingplannen, gewetensbezwaren komen regelmatig aan de orde.

Daarnaast geregeld interviews met vooraanstaande politici, bewindslieden en regionale bestuurders. Elke week een veel gelezen commentaar van mr. Aantjes op voorvallen in de landspolitiek!

Het abonnementental neemt voortdurend toe. Neem ook een abonnement, of geef er één kado uit iemand van uw vriendenkring! De prijs ervan: f 12,50 per half jaar; studenten f 7,50; jongeren tot 21 jaar f 7,50.

Neem een abonnement, of vraag proefnummers, met vermelding van naam, adres en woonplaats.  
Adres: Ned. Gedachten, Antwoordno. 66, Den Haag. Geén postzegel.

# NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

WEEKBLAD VAN DE A.R.P.  
EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mev. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-sekretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie:

Dr. Kuiperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89873.

Abonnementprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89873 ten name van de A.R. Partijstichting te 's-Gravenhage

Studenten/jongeren

abonnement

f 7,50 per half jaar.

Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie: 020-24.91.12.



A. BAARS Azn.

## Exploitatie van baggermaterieel B.V.

VERKOOP EN VERHUUR

Telefoon (0 1840) - 5566  
Postbus 70, Sliedrecht.

Scheepswerf A. BAARS Azn. B.V.  
SLIEDRECHT  
Telefoon (0 1840) - 5566  
NIEUWBOUW EN REPARATIE

Handel in **buizen** (diverse maten) **NIEUW IJZER**, zoals platen, hoek- en balkijzer **RIJPLATEN** in diverse maten

**STOLK'S Handelsonderneming B.V.**

Postbus 1, H. I ambacht  
afd.: Sloperij, Veersedijk 233, tel. 078-2.80.00  
Afd. Bruikbare materialen, Veersedijk 11, tel. (01858) 2029 en 5025.

## W. VISSER & ZN.

n.v.

Scheepswerf - Motorenherstelplaats

Ankerpark 2 - Telefoon 02230-2887

**DEN HELDER**  
NIEUWBOUW EN REPARATIE

## FA. J. A. VISSCHER & ZOON

DE NIEUWESLUIS 5 - ZWARTSLUIS  
buiten kantooruren: 0 5208 - 1259 - 1546  
Telefoon kantoor: 0 5208 - 2120  
werkplaatsen: 0 5208 - 1259

Directieboten - Sleepvletten -  
Dekschuiten

N.V. Scheepsbouwwerf v.h.

**FIRMA A. LANSER**  
Sliedrecht-Holland

## Sleepdienst Broedertrouw n.v.

v/h Fa. C. DEN BOER & ZONEN  
Corr.-adres MAASPLEIN 9 - ZWIJNDRECHT  
Telefoonnummer 01850-2.61.66-2.61.67 (2 lijnen)

ALLE TRANSPORTEN TE WATER

## FIRMA DE REK EN HORSMAN Fabriek van Scheepslieren

DORPSSTRAAT 102 - TEL. 0 1894-218  
OUDERKERK AAN DEN IJSSEL

SCHUILING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00

## DROOG HOUT

SPECIALITEIT: GEWATERD IEPEN, VERDER  
BEUKEN, ESSEN, LINDEN, KERSEN, EIKEN EN  
PEREN. Incomplete bollen en plaathout. Contant 1%

**N.V. Hard- en Zachthout**  
*Import Mij.*

LOENEN (VELUWE) - TELEFOON 0 5765-212

## UIT ONZE BOUW- EN AANNEMERSWERELD

## FIRMA C. VERMEER en ZONEN B.V.

Fabrieken voor GEBOGEN HOUT

Telefoon 0 1808-1230 - Ouderkerk aan de IJssel  
RONDE en OVALE TAFELRANDEN - GEBOGEN  
REGELS voor stoelen en fauteuils - ARMLEGGERS -  
KAPPEN - REGELS - STIJLEN, ENZ. ENZ.

## MEILINK B.V.

HOUTHANDEL KISTENFABRIEK  
**INDUSTRIËLE VERPAKKINGEN**

Vestigingen in Boreulo Tel. 0 5457-1561\*  
Zutphen: Tel. 0 5750-3748  
Boxmeer: Tel. 0 8855-1744

SYSTEEMBOUW VERMEULEN B.V. MILL  
Industrieterrein Postbus 3 tel. 08859-1024

Systeembouw (Permanent en Semi Permanent)  
Systeembungalows, Scholen, Kantoren, Houten garages, Bedrijfsschuren en loodsen. etc.

In de Noordoostpolder en  
Oostelijk Flevoland

bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

AANNEMERSBEDRIJF

**N.V. GEBR. SALVERDA**

T HARDE - BOVENWEG 7 - TELEFOON 0 5255-1669

Alle soorten tegels. Telefoon 01848-1202



**DEN BOER**  
NIEUW-LEKKERLAND

## Nederlandse Antillen

Door dr.  
W. de Kwaadsteniet

# Onafhankelijkheid allereerst zaak van de Antillen zelf

„De ontwikkeling van onze verhouding met de Antillen staat wel in de context van een streven naar onafhankelijkheid. Ik moet zeggen, dat ik in dat verband de datum niet erg belangrijk vind. Het is bekend, dat de datum ginds wrevel wekt. Ik zou dan ook zeggen: Laat ons het gesprek over de datum een tijd opschorten. Naarmate wij opschieten komt dat gesprek vanzelf. De heer De Kwaadsteniet heeft erop gewezen, dat het niet alleen een zaak is van de Antillen, maar dat het evenzeer een zaak is van Nederland. Er moet een wederzijds elkaar beïnvloeden zijn van gedachten”.

Dit zei o.m. de minister voor Nederlands-Antilliaanse Zaken, De Gaay Fortman op 21 januari jl. Het was logisch, dat bij deze begrotingsbehandeling de mogelijkheid van toekomstige onafhankelijkheid van de Nederlandse Antillen aan de orde zou komen. De begroting betrof thans voor het eerst – na de onafhankelijkheid van Suriname in november jl. – de Nederlandse Antillen alleen.

### Geén concrete datum

Het Koninkrijk der Nederlanden bestaat thans uit twee landen, Nederland en de Ned. Antillen. „In dit kader zullen onze twee landen als het goed is alleen maar méér oog voor elkaar kunnen hebben. Met name zullen wij land en bevolking zo moeten dienen, dat men daar steeds meer en beter zijn eigen gang kan gaan, niet alleen politiek, maar ook sociaal-economisch, financieel en cultureel”, zo was de benadering van de ARP-fractie. Op dit moment behoeft ook geen concrete datum voor onafhankelijkheid te worden genoemd, noch door de Ned. Antillen, noch door Nederland. „Als je daarheen, op weg bent zit die onafhankelijkheid in eerste instantie niet op een – langere of kortere tijd van tevoren genoemde – datum. Dat zit op de politieke en mentale groei, op de culturele en educatieve ontplooiing, en op de sociaal-economische toestand en de ontwikkeling daarvan”. Verder werd dezerzijds gesteld: „De onafhankelijkheid is in de eerste plaats een zaak van de Ned. Antillen. In de tweede plaats ook een zaak van Nederland. Beide zijn betrokkenen, zij het op geheel verschillende wijze. Nederland kan stimuleren tot onafhankelijkheid van de Ned. Antillen in



het belang van de Ned. Antillen en steeds afgezien van eventueel mogelijk eigen belang van Nederland”.

### Planmatige voorbereiding

Het is duidelijk, dat wij ermede akkoord gaan, dat de onafhankelijkheid planmatig wordt voorbereid. „Er zullen zeker goede en diepgaande analyses nodig zijn van de werkelijkheid in de Ned. Antillen: de sociaal-economische positie, de cultureel/educatieve positie, de interne en externe positie. Wij kunnen er ook mede akkoord gaan, dat het tijdstip waarop en de omstandigheden waaronder de soevereiniteit zal aanvangen uitsluitend aan de hand van de belangen van de bevolking zal worden bepaald, zoals ook de memorie van toelichting op de begroting zegt”. Ook onzerzijds werd onderstreept, dat de interne situatie in eerste instantie uiteraard een interne aangelegenheid is. Of men nu streeft naar een gedecentraliseerde eenheidsstaat of bijvoorbeeld naar een federatief opgebouwde staat, is voor Nederland minder wezenlijk. Het zijn zaken, die aan de orde zijn als interne problematiek.

„Nederland heeft ingevolge het Statuut te maken met het land de Ned. Antillen en dan gaat het om één Staat. Dan kan elk der zes eilanden een belangrijke, een grote, een maximale eilandelijke zelfstandigheid hebben, als men maar beseft één staat te zijn, met de daarbij behorende saamhorigheid. Bij de gewenste versterking van de eilandelijke zelfstandigheid behoort dan de nodige versterking van onderlinge verbondenheid. Ook de moeilijkheden van de geografische ligging moeten daarbij worden overwonnen. Het lijkt ons juist, dat de wensen van alle zes eilanden aan elkaar moeten worden aangepast en op elkaar moeten worden afgestemd, zoals ook minister-president Evertsz heeft gesteld. Daarvoor zal de totale bevolking van de Ned. Antillen moeten worden gemotiveerd”.

Het is natuurlijk duidelijk, dat natievorming voor een jong volk van groot en wezenlijk belang is. Minister De Gaay Fortman geloofde, dat men nog niet kan zeggen, dat er een Antilliaans volk is. In het normale verkeer wordt niet in de eerste plaats gesproken over „wij Antilliaans”, maar „wij op Aruba”, of „wij Curaçaoënaars”, of „wij op Sint Maarten”.

### Caraïbisch gebied

Integratie zou van veel belang zijn. Als goed samenhangende staat zou een betekenisvolle plaats in het Caraïbisch gebied kunnen worden ingenomen. Financieel en sociaal-economisch ziet de zaak er nog niet gezond uit. De economische basis is kwetsbaar. Dat geldt niet alleen de olie, maar in bepaalde mate ook het toerisme. Mogelijkheden voor kleinere bedrijven en zelfstandige bedrijven zouden ter plaatse nader moeten worden beproefd. Gedacht kan ook worden aan tuinbouw, fruitteelt en kleinveeteelt. Tenslotte is mijnerzijds namens de fractie de gedachte naar voren gebracht, dat het eigenlijk de moeite waard zou zijn om over een aantal zaken, welke de Ned.

Antillen en Nederland raken, eens een debat te hebben in het „Koninkrijksparlement”. Zoals bekend heeft een Surinaamse delegatie Statenleden deelgenomen aan de debatten in de Tweede Kamer en in de Eerste Kamer over de rijkswet voor de onafhankelijkheid van Suriname op 21 oktober 1975 en volgende dagen. Een hoogst enkele keer is het eerder gebeurd, dat een Statendelegatie de behandeling van een rijkswet bijwoonde. Ik denk hier aan de behandeling van de Overeenkomst inzake de Internationale Bauxietassociatie op resp. 11 en 24 juni 1975, waarbij het Surinaamse parlement bijzondere gedelegeerden aanwezig deed zijn.

### Bemoeizucht

Het zou goed zijn, wanneer niet alleen ministers elkaar over en weer ontmoeten, maar dat ook de parlementen samen spreken en niet praktisch alleen bij een afscheid in verband met onafhankelijkheid. Weliswaar is er in de afgelopen jaren een regelmatige jaarlijkse ontmoeting van parlementaire delegaties gegroeid, maar dat is nog iets anders. Het moet toch mogelijk zijn, na een zekere voorbereiding daarvan, door de beide regeringen en door de beide parlementen, een gezamenlijke discussie over enkele punten die onze landen samen raken, te hebben. Minister De Gaay Fortman was belangstellend en benieuwd wat de beide Kamers der Staten-Generaal op dit punt zouden besluiten. Het leek hem, dat de regering hierin geen taak heeft, wil zij niet het odium van bemoeizucht op zich laden. In de Tweede Kamer is onze suggestie – nog onvoldoende voorbereid en uitgewerkt – bij deze begrotingsbehandeling verder niet aan de orde geweest. Intern beraad, een inhaken op deze gedachte in de Eerste Kamer en nader contact met het Ned. Antilliaanse Parlement kunnen mogelijk tot verdere stappen leiden.

# ANR VAN DE PARTIJ

## WIJ KOMEN BIJ EEN

### Jaarvergadering Verband

De jaarvergadering van het Verband van AR-gemeente- en -provinciebestuurders zal dit jaar worden gehouden op zaterdag 20 maart in het gebouw voor Christelijke Belangen, Kromme Nieuwe Gracht 39, Utrecht. Het onderwerp: „De taak van gemeenten en provincies bij de werkloosheidsbestrijding” zal worden ingeleid door de heren ing. S. Attema van het ministerie van Sociale Zaken en drs. G. van Veenen, burgemeester van Het Bildt. Mr. P. van Zanten, griffier van de staten van Utrecht, zal het forum leiden.

### H. A. de Boer in Nijveen (Dr.)

Op woensdag 25 februari a.s. organiseert de A.R.-Statencentrale Meppel in samenwerking met de kiesvereniging Nijveen een openbare vergadering met als onderwerp „De Christelijke politiek in de praktijk”. Het onderwerp zal ingeleid worden door de heer H. A. de Boer, voorzitter van de A.R.Partij. De bijeenkomst vindt plaats in de Geref. Kerk te Nijveen, 's avonds om acht uur.

### M. W. Schakel te Lunteren

De A.R.-Kiesvereniging te Lunteren houdt op maandag 8 maart 1976 een openbare vergadering in het „Westhoffhuis” te Lunteren, aanvang 20.00 uur. Spreker: M. W. Schakel, Tweede-Kamerlid A.R.P. Onderwerp: „De positie van de A.R.P. binnen het huidige politieke krachtenveld”. Belangstellenden uit Ede en wijde omgeving zijn van harte welkom.

### Verband Drenthe

Maandag, 16 februari a.s. in de bovenzaal van „Bellevue” a/d Dr. Nassaulaan te Assen. Hier zal drs. G. van Veenen, burgemeester van Het Bildt, refereren onder de titel: „Gemeente en werkgelegenheid”. Hierbij zal bijzondere aandacht worden geschonken aan de financiële mogelijkheden en moeilijkheden van de z.g.n. aanvullende werkgelegenheidsbeleid. Zie ook De Magistratuur van oktober 1975 (blzn. 113 en 114) en november 1975 (blzn. 134 en 135).

### Staatssecretaris De Jong Ozn. in Zeist

Op 18 februari spreekt staatssecretaris De Jong Ozn. voor CDA-Zeist over actuele onderwijsvraagstukken. Plaats van bijeenkomst: hotel Figi (alpha theater), Het Rond, Zeist. Belangstellenden van harte welkom.

### Partijvoorzitter De Boer te Rotterdam

Jaarvergadering Kamercentrale Dordrecht, donderdag 19 februari a.s., 's avonds om 8.00 uur in gebouw „Atrium”, Karel Doormanstraat 143 te Rotterdam. Spreker: de nieuwe partijvoorzitter de heer H.A. de Boer, lid van de Tweede Kamer. Thema: „de actuele politieke situatie”.

### Borgman in Vroomshoop

Op 10 februari 's avonds 8.00 uur hoopt in gebouw „Irene” te Vroomshoop de heer F. Borgman, voorzitter van de Arjos, te spreken. Onderwerp: „Actuele politieke rondblik”.

### AR-Statencentrale Ommen

Ledenvergadering op maandag 16 februari 's avonds 8.00 uur in de „Olde Wheeme” te Ommen. De heer H. M. de Weerd van Harrienberg hoopt te spreken over: „Hoe democratisch is onze Nederlandse democratie”.

## Boeiende, maar goedkope leesstof !

Onlangs verscheen er opnieuw een uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, getiteld: „Politiek? Kom nou! Daarin wordt o.a. uiteengezet wat politiek inhoudt, hoe ons landsbestuur geregeld is, ook wordt de vraag gesteld: christelijke politiek... kan dat? Deze les bedoelt o.a. in een leemte te voorzien bij behandeling van vakken als maatschappijleer, geschiedenis en eventueel ook godsdienst. Voor leraren en leerlingen een uitkomst. Ook is deze erg leuk geïllustreerde uitgave goed bruikbaar om in de politieke belangstelling van uw schoolgaande kinderen te voorzien. Geef hen eens zo'n les kado! Trouwens ook kiesverenigingen kunnen deze uitgave goed gebruiken bij hun speciale activiteiten voor jongeren bij. Deze les kost slechts f 1,- per exemplaar.

Meerdere delen zullen overigens nog volgen. Ook verscheen onlangs een bijzonder fraai geïllustreerd, 130 pag. tellend boekje over de geschiedenis van de ARP, onder de titel „Een kleine eeuw kleine luyden”. Diverse deskundige schrijvers werkten daar o.a. aan mee. Voor slechts vijf gulden in kort bestek een unieke geschiedschrijving van de ARP. Elke dag komen tientallen bestellingen daarvan binnen. De prijs ervan: f 5,-. Tenslotte wijzen wij u op de onlangs verschenen adressengids 1976, die de namen van allerlei nuttige partij-instanties bevat, tot en met die van de ARP-bewindslieden toe. Kosten f 2,50. Bestel een of meerdere van deze uitgaven door overmaking van de desbetreffende bedragen op postgiro 89673, t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag, onder vermelding van het gewenste.

## Bewapening en wapenbeheersing C.D.A.-studiedag „Vrede en Veiligheid”

Zaterdag 27 maart 1976 te Utrecht. De Stichtingen kader- en vormingswerk A.R.P., C.H.U. en K.V.P. organiseren in samenwerking met de wetenschappelijke instituten van deze partijen op zaterdag 27 maart a.s. een studiedag met als thema „Bewapening en wapenbeheersing”. De basisgegevens voor deze conferentie worden ontleend aan het regeringsrapport „Ontwapening en veiligheid”. Aanvang: 10.00 uur. Sluiting: ca. 16.00 uur.

### Inleiders:

H. J. Neuman (dir. Ned. Inst. Vredesvraagstukken), mr. P. H. Kooijmans (staatssecretaris Buitenlandse Zaken, belast met vredesvraagstukken).

's Middags vindt een forumdiscussie plaats.

In het forum nemen zitting:

Als voorzitter, mr. C. A. Bos (burg. Katwijk), H. J. Neuman, M. H. von Meijerfeldt (kolonel infanterie), prof. jhr. mr. F. A. M. Aiting von Gousau (voorz. commissie wapenbeheersing van de wetenschappelijke instituten).

Aan het slot van de conferentie vat staatssecretaris Kooijmans de discussie samen.

Aanmelding voor deze conferentie geschiedt door overmaking van de deelnemerskosten ad f 15,- (inclusief lunch en consumptie) op gironummer 379333, t.n.v. Alg. Penn. K.V.P. Mauritskade 25, Den Haag onder vermelding van „Studiedag vrede en veiligheid”.

Aanmelding uiterlijk 13-3-1976. (Na ontvangst van de girobetaling worden de conferentiestukken toegezonden).

N.B.: In verband met de te verwachten grote belangstelling geschiedt inschrijving volgens volgorde van binnenkomst van betaling.

**Hebt u de contributie 1976 voldaan?  
Dank voor een vlotte afwikkeling!**

# Chr. Spaarbank „Eigen Haard“

## LOPENDE DIEP 7

(bij de kijk in 't Jatbrug)

GRONINGEN TEL. 12.79.02

# 5%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

# 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

# 5 1/4%

tot

# 8%

BELEGGINGSBOEKJES

# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

## Werkende jongeren project

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze en herkenbaar als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

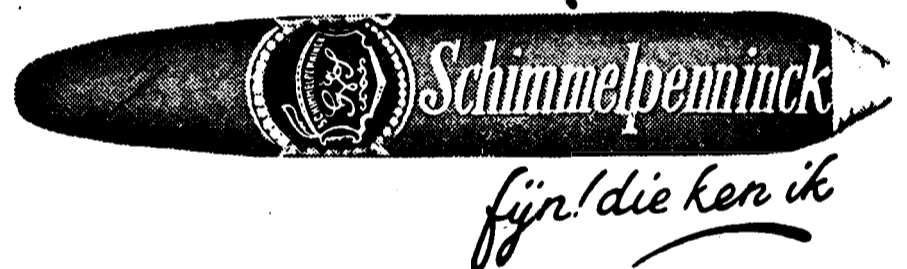
Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergaderingstechniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENU ONTVANGT PEROMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.



## FA. JAN DE MIK

HARDINXVELD-GIESSENDAM

Aannemers van oeververdedigings-  
werken - Griendhouhandel

Tel. 01846-2539-2484 Hardinxveld-Giessendam

IN PRIMA BOTER EN KAAS  
STEEDS DE BAAS

ALLE SOORTEN GROOT EN KLEIN  
KOMEN UIT DE IJSSEL- EN LEKSTREEK FIJN

## A.van Houwelingen - Moordrecht

TELEFOON 305 (0 1827) WETERINGSTRAAT 4

## Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - Tel. 078-3.43.22

Snelle offsetdrukkers  
voor meerkleuren  
reklamedrukwerk



Alle textielgoederen,  
bedden, dekens,  
matrassen, complete  
woninginrichting

Grootzand 14 - 38 - 42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE

## HYPOTHEEK TOT 140%

Kostel. vrijbl. off. Geen afsl. prov. gratis advies

GELDLENING TOT f 500 000  
HUIZEN te koop gevr. en aangeboden  
Adv. en bemidd. ONROEREND GOED  
Drs. J. A. Uding & Partn.

Fin. adv. en vastgoedcons. v. Maerlantlaan 7.  
Amersfoort. Telefoon 033-1.76.47 (4 lijnen)  
Bijkantoor:  
• v.d. Helstlaan 39, H'sum, telef. 02150-1.32.87.

# WAG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 7 - 14 februari 1976

### Omroepbestel

Door H. A. de Boer  
Tweede Kamerlid ARP

## Meer duidelijkheid nodig over identiteit nieuwe omroepen

In de sfeer van de politiek is er altijd een warme belangstelling geweest voor de problemen van ons omroepbestel. Die belangstelling zal wel mede gevoerd worden door het typerende van dat bestel, n.l. dat het nauw aansluit bij de eigen geaardheid van geestelijke en maatschappelijke stromingen, die in ons volk leven.

De Nederlandse omroep gaat uit van twee grondbegrippen: pluriformiteit (= veelvormigheid) en openheid. De uitwerking van die gedachten vinden we in de omroepwet.

### Medianota

De omroepproblematiek is twee weken geleden weer uitgebreid in de Tweede Kamer aan de orde geweest. Ter discussie stond de nota over het media-massabeleid, waarin ook voor omroepzaken een ruime plaats is ingeruimd. Het is niet doenlijk in het bestek van dit artikel recht te doen aan alle punten die de minister in zijn Medianota over de omroep opmerkt. Het blijft bij twee hoofdmomenten uit het debat; het meten van de aanhang van de omroeporganisaties, en het begrip pluriformiteit in relatie tot de opdracht een volledig programma te leveren.

### Ontkoppelen

Hamvraag: hoe meet je de aanhang, die tot zendtijdsverdeling leidt. De omroepwet kent drie elementen:

a-het aantal leden of contribuanten van de omroeporganisaties die de verschuldigde contributie (wettelijk minimum) hebben betaald.  
b-abbonnees op een programmablad worden geacht lid c.q. contribuant te zijn van de desbetreffende omroep, tenzij zij uitdrukkelijk het tegendeel verklaren.  
c-slechts die leden of contribuanten tellen mee die tevens omroepbijdrage betalen. De kritiek spitst zich toe op „b” en „c”. De minister vindt in de programmabladen weinig terug van de eigen identiteit van de omroepen.  
De binding wordt meer veroorzaakt door omvang, uitvoering en prijs van programmablad dan door het feit dat de lezers zich ook echt lid weten van de betrokken omroep. Als oplossing ziet de minister het ontkoppelen van lidmaatschap en abonnement. Een misschien daardoor te verwachten lagere organisatiegraad kan, aldus minister Van Doorn, op zich geen argument zijn om een systeem dat een zo zuiver mogelijke meting beoogt van de onderlinge verhouding tussen de aanhang van de verschillende omroeporganisaties, te veroordelen. Het bezwaar tegen „C” is dat het niet rekent met de gehuwde vrouwen en de inwonende kinderen boven een zekere leeftijd. Dit „huismanskiesrecht” ervaart de minister als discriminatie. Een ontkoppeling van lidmaatschap en omroepbijdrage is daarom gewenst.

### Bezwaren

Zonder enig tegenbewijs hebben wij geen reden het oneens te zijn met wat de ambtsvoorganger van de heer Van Doorn in zijn toelichting op het ontwerp van de huidige omroepwet neerschreef: „De programmabladen nu moeten in de eerste plaats worden gezien als de organen van de verenigingen, die de leden of contribuanten van de omroeporganisaties op de hoogte brengen van de voorgenomen activiteiten van de organisatie. Als zodanig vormen deze bladen een onmisbare band tussen de organisatie en haar leden. Wie regelmatig programmabladen van bijv. NCRV en EO leest, weet dat het „gekleurde” bladen zijn, en zo hoort het ook. Bij ontkoppeling komt eerst recht alle propaganda op het programma te liggen, wat zeker vervlakking ten gevolge kan hebben. De voorstellen van de minister zijn vooral voortgekomen door inhoud en gebruik van programmabladen van AVRO en TROS.

Het gevolg van een ontkoppelingsmaatregel is echter dat vooral de vervlakkingkampioen, de TROS, met de winst gaat strijken. Dit kan niet de bedoeling zijn van het door de

minister voorgestane mediabeleid. De afschaffing van het „huismanskiesrecht” stuit bij onze fractie niet op bezwaren, mits de minister ook instrumenten in handen heeft om het volledig programmavoorschrift te handhaven. In een ook door A.R.-fractie gesteunde, en door de Kamer aanvaarde - Motie Kosto staat dat de minister eerst dan met wetsvoorstellen betreffende de voorgestelde ontkoppelingen kan komen indien een in te stellen onderzoek aannemelijk maakt dat die ontkoppelingen recht doen aan de bedoelingen van de Omroepwet.

### Getal ... of meer

Om voor zendtijdsverdeling in aanmerking te komen dient men naast het beschikken over een getal aanhangers, o.m. te voldoen aan de eisen die artikel 13 van de Omroepwet stelt, te weten: „Zij moeten zich de uitzending ten doel stellen van een volledig radio- of televisieprogramma, dat in beginsel alle categorieën van programmastof omvat” en „zij moeten in zodanige mate gericht zijn op de bevrediging van de in het volk levende culturele of godsdienstige behoeften, dat hun uitzendingen uit dien hoofde geacht kunnen worden van algemeen nut te zijn”. Ons open en pluriform bestel kampt, na de belangrijke wetswijzigingen van 1966-1967, met twee „ziekten”: versnippering en vervlakking.

De versnippering zou, naar des ministers oordeel, wellicht ingedamd kunnen worden door het verhogen van de drempel en het afschaffen van de aspirantenstatus.

De toenemende versnippering van zendtijd brengt n.l. onvermijdelijk het brengen van een evenwichtig totaal programma in gevaar.

De vervlakking zal worden tegengegaan door streng de hand te houden aan het volledige programma. De opzet van dit programmavoorschrift is immers het garanderen dat iedere omroep zijn ware gezicht zal laten zien. In de praktijk komt er van het zich houden aan de bedoelingen van de wetgever niet veel terecht.

De minister heeft nauwelijks instrumenten in handen om de toenemende vervlakking, die een bedreiging vormt voor de pluriformiteit, tegen te gaan. Dit ontbreken van instrumenten bleek duidelijk bij de toelating van de Veronica Omroep Stichting. De minister besloot geen zendtijd te verlenen omdat hij oordeelde dat de V.O.S. niet voldeed aan de bepalingen in de Omroepwet.

### Citaat uit de overwegingen:

Dat op grond van het artikel 13, tweede lid, onder 4, onderzocht moet worden of de instelling zich in voldoende mate ten doel stelt het doen van uitzendingen met een zeker geestelijk en/of cultureel niveau, in tegenstelling tot de meer

W. Smeenk & Zonen  
VLEUGELS, PIANO'S,  
ORGELS  
OVERTOOM 174  
TEL. 020-18.51.51  
AMSTERDAM

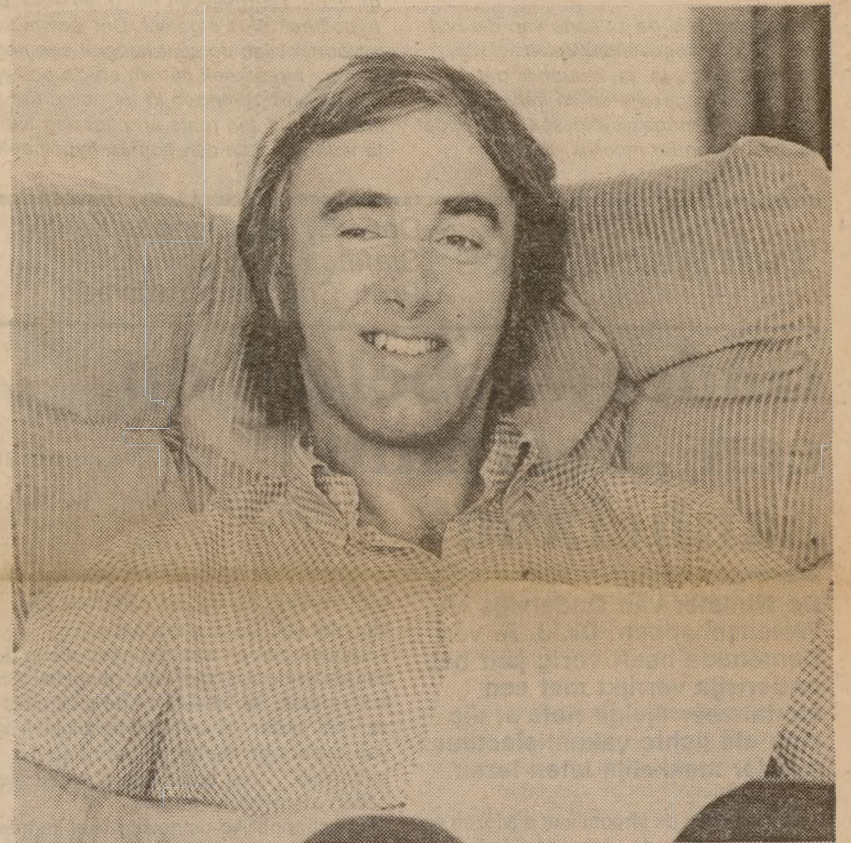


Premier Den Uyl en minister Boersma tijdens hun persconferentie over het wetsontwerp Ondernemingsraad, waarover meer in dit nummer.

### Terugblik en voorzicht op ondernemingsraad

In zijn vaste wekelijkse rubriek „Van A tot U” kijkt mr. Aantjes terug op de uiteindelijke overeenstemming binnen het kabinet over de herziening van de ondernemingsraad. „Een definitief oordeel schort ik uiteraard op tot de parlementaire behandeling”. Aldus Aantjes die het betreurt dat „de incidenten rond de persconferentie zozeer de aandacht van de zaak zelf hebben afgeleid”.

Voorts uitvoerige aandacht voor persbeleid en energiebeleid waarover resp. de Kamerleden Scholten en Van Houwelingen uitvoerig schrijven. Van de zijde van de Arjos wordt deze week aandacht gevraagd voor het probleem van de hulpverlening aan minderjarigen.



Het ARP-Tweede-Kamerlid De Boer

pretentieuze en oppervlakkige; Dat naar zijn oordeel de van de V.O.S. te verwachten wijze van het brengen van programma's gekwalificeerd kan worden als het uiterste van oppervlakkigheid, hetgeen het publiek, dat uit is op amusement en verstrooiing aanspreekt en dat er geen sprake is van enige geestelijke of culturele achtergrond, welke de signaturen van de programma's bepaalt. De Kroon, tot wie Veronica zich wendde, vernietigde het ministeriële besluit en meende dat: „gelet op de aanhang welke de klaagster zich voor haar streven om als omroeporganisatie te gaan fungeren heeft weten te verwerven, aangenomen moet worden, dat zij in zodanige mate gericht is op de bevrediging der behoeften, dat haar uitzendingen uit dien hoofde geacht kunnen worden van algemeen nut te zijn”.

### Iets nieuws

De uitspraak van de Kroon laat weinig

heel van de bedoelingen van Omroepwet. Het beoogde pluriforme en geprofileerde omroepbestel dat een weerspiegeling dient te zijn van de verschillende geestelijke en maatschappelijke stromingen in ons volk, komt op de tocht indien alle in de Omroepwet genoemde criteria kennelijk hun inhoudelijke vulling vinden in het getalskriterium. Het kwalitatieve criterium van de wet is naar ons oordeel door de uitspraak van de Kroon volledig ontkracht en verlaagd tot een kwantitatieve norm. Om een nog verdere uitholling van de idee van een werkelijk functionerend pluriform bestel te voorkomen, zal er duidelijkheid moeten komen ten aanzien van de eis van een eigen identiteit van nieuwe omroeporganisaties. Wij dienden daarom een motie in, welke de minister vraagt maatregelen te treffen die de

Vervolg op pag. 3

### Mr. Aantjes over „Lockheed”

Naar aanleiding van de door de Minister-President gedane mededelingen over de ontwikkelingen rond de Lockheed-affaire, gaf mr. Aantjes in het afgelopen week-einde het volgende commentaar:

„De Minister-President heeft aangekondigd het parlement zo spoedig mogelijk te zullen inlichten. Tevens is door de regering een onafhankelijk onderzoek aangekondigd, waarop ook Prins Bernhard prijs stelt. In afwachting van de aangekondigde mededelingen en van het onderzoek onthoud ik mij van commentaar. Iedere speculatie omtrent feiten en personen is uit den boze. Met nadruk sluit ik mij aan

bij de opvatting van de regering dat in een rechtsstaat ieders goede trouw wordt verondersteld zolang het tegendeel niet is bewezen”.

Ook thans zou ik het bij deze sobere reactie willen laten, niet in de laatste plaats om de moeilijke dagen, die onze Koningin ongetwijfeld doormaakt nu Haar Huis mede in geding is gebracht, niet te verzwaren.

Aantjes

Onderwijsbeleid, pag. 2, 5.

Ondernemingsraad, pag. 3.

Persbeleid, pag. 4.

Positie Europese Raad, pag. 5.

Energiebeleid, pag. 6.

Lessen uit gijzelingen, pag. 7.

Nevenfuncties ARP-Kamerleden, pag. 8.

Uit de Arjos, pag. 9.

Partijnieuws, pag. 8, 11.

DEZE WEEK  
IN WAG:





## Lockheed

Het verderfelijke doen en laten van de Lockheed-directie is door een senaatscommissie in Amerika bovenwater gevaren. Tientallen miljoenen dollars zijn uit een geheime pot welbewust overgeheveld naar diverse personen die gelet op hun functie, invloed zouden kunnen uitoefenen op bestellingen van vliegtuigen bij Lockheedfabrieken ter plaatse. Het is een goede zaak dat omkoppingen aan de kaak worden gesteld en dat man en paard worden genoemd. Een dergelijk ondernemershandelen moet tot op de bodem worden uitgezocht. Corruptie treft immers, moreel gezien, het hart van een democratische samenleving. De ervaring heeft geleerd dat ondernemingen die zich daaraan

schuldig maken zich voelen als een kat in het nauw. Men laat niet direct concreet namen en adressen los: in eerste termijn blijft het bij vage aanduidingen. „politieke figuren” – „regeringsfunctionarissen” – „enkele generaals” enz. Zo is eerst eind vorige week bekend geworden dat met de door de fabrieksdirectie aangeduide „hoge Nederlandse functionaris” Prins Bernhard bedoeld zou zijn.

Het kabinet heeft ons inziens een goede weg gekozen door met spoed een concreet onderzoek in te laten stellen naar de gang van zaken rond de Lockheed-gift en het al of niet betrokken zijn hierbij van Prins Bernhard. De samenstelling van de commissie – prof. mr. A. M. Donner, dr. M. W. Holtrop en drs. H. Peschar – waarborgt o.i. dat het onderzoek objectief zal geschieden. Terecht is het kabinet uitgegaan van de juiste stelregel: aan ieders goede trouw



wordt vastgehouden totdat het tegendeel blijkt. Wij hopen dat de in te stellen commissie – waar de Prins het mee eens is – grondig en snel tot concrete conclusie komt. Er is niet slechts sprake van een nog niet bewezen beschuldiging alléén. Er is ook een smet geworpen op een bij name genoemd persoon. Ook hierover moet duidelijkheid worden verschaft.

## Kernenergie

Nu de meest gangbare energie-bronnen, zoals aardgas en olie, schaarser en duurder worden, en nu blijkt dat deze bronnen de toekomstige behoefte aan energie niet kunnen dekken, vlucht het „welvarende” deel van onze wereld in het relatief goedkope gebruik van kernenergie. Wij willen in dit verband niet uitvoerig stilstaan bij de gevaren van kernenergie. Ondanks alle veiligheidseisen worstelt men nog steeds met de verwerking van radio-actieve afvalstoffen. Een samenleving wordt kwetsbaarder indien kerncentrales als giftige paddestoelen uit de grond schieten. Vandaar dat wij kunnen instemmen

met de motie-Van Houwelingen – ingediend namens ARP, CHU en KVP – die terecht oproept tot terughoudendheid bij gebruik van kernenergie en als reëel alternatief wijst op het meer gebruiken van kolen. Want wij mogen ons nageslacht niet opscheppen met de lasten van onze welvaartsvreugde, zonder de problemen die bij de verwerking van kernenergie zich voordoen goed onder de knie te hebben. Daarbij overigens beseffend dat goed internationaal overleg het energiegebruik in de toekomst wenselijk blijft opdat ons land geen eiland is waar wij met schone handen kunnen werken aan onze eigen energie-voorzieningen.

# VAN ATOTU

## Ondernemingsraad in terugblik en vooruitzicht

De uiteindelijke overeenstemming in het kabinet over de herziening van de ondernemingsraad geeft aanleiding nog een keer op deze belangrijke zaak, die de politieke gemoederen enige weken zo zeer heeft verhit, terug te komen. Naar mijn mening is er reden tot voldoening dat het kabinet tot overeenstemming is gekomen. Een definitief oordeel schors ik uiteraard op tot de parlementaire behandeling.

### Onwaardige vertoning

Het is m.i. zeer te betreuren dat de aandacht van de bereikte overeenstemming zo zeer is afgeleid door de onwaardige vertoning die onmiddellijk daarna is gevolgd. Dienaren der Kroon die elkaar in het openbaar met allerlei verwijten en kwalificaties te lijf gaan dragen er niet toe bij de morele waarde van de bereikte overeenstemming te verhogen. Ook al zou hij er persoonlijk part noch deel aan hebben, dan nog is voor een dergelijk ongecoördineerd gedrag der bewindslieden slechts één man verantwoordelijk: de Minister-President. Het siert Den Uyl, dat hij dit in het parlementaire debat onomwonden heeft erkend en onderschreven. Wat betreft dit debat, is het interessant de klachten van Wiegel (die overigens een van zijn beste „afleveringen” had in zijn

rol van leider van de grootste oppositiepartij) over beweerde betere informatie van „sommige” fractievoorzitters eens te vergelijken met soortgelijke verwijten van Den Uyl als oppositieleider in een vorige periode. Het is frappant te constateren hoezeer de rollen onderling verwisselbaar zijn. Met principiële tegenstellingen heeft het heel wat minder te maken dan zij beiden ons wel willen laten geloven.

### Verskil en overeenstemming

Betreurenwaardig is, zoals gezegd, dat de incidenten rond de persconferentie zo zeer de aandacht van de zaak zelf hebben afgeleid. Bij die zaak waren in de kern twee elementen fundamenteel in geding. Het ene was het karakter van de onderneming als samenwerkingsverband, het andere was de democratisering, zoals deze tot uiting komt in een uitbreiding van de bevoegdheden van de werknemers. Naar mijn mening is het zicht op het tweede hoofdpunt zeer vertroebeld door de wijze, waarop alle aandacht zich heeft geconcentreerd op het eerste punt (en dan nog in de ongelukkige vorm van een strijd om de positie van de directeur). Het ging echter ook en zelfs primair om het tweede punt de verdergaande democratisering. Over het eerste punt liepen de meningen van christen-democraten en progressieven niet parallel. Op het tweede punt daarentegen lopen de wensen van de beide samenstellende delen van het kabinet wel in grote lijnen parallel, tenminste als men daarvoor (en



dat lijkt mij niet te veel verlangd) op hun programma's afgaat. Als degenen, die elkaar zo heftig bestreden, na afloop verzekeren dat zij voor 95% hun zin hebben gekregen, is dat heel wat minder onwezenlijk dan het lijkt. Op het punt van de uitbreiding van de bevoegdheden van de ondernemingsraad lopen de opvattingen voor een groot deel gelijk. Als je daarvan uitgaat en erkent dat voor de punten, waarop de meningen uiteen lopen, een redelijk compromis is gevonden, dan kan ieder inderdaad aardig in de buurt van de 90% uitkomen.

### Polarisatie of harmonie

Wanneer het publiek niettemin wel bevreesd moet aankijken tegen de wederzijdse „overwinningen” dan komt dat doordat van twee kanten angstvallig vermeden is het uitgangspunt te kiezen in de aanwezige overeenstemming, maar intengedeel van de aanvang af de indruk is gewekt alsof alles moest worden bevochten in een strijd, waarin twee partijen in alle opzichten principiële tegenover elkaar stonden. De in belangrijke mate parallel lopende wensen

ten aanzien van een verdergaande democratisering is daardoor helemaal schuil gegaan achter het getouwtrek om de positie van de directeur (die als wezenlijk element van het samenwerkingsverband voor ons inderdaad principieel is). Op het moment van de strijd kan dit een aantrekkelijke methode zijn, achteraf moet men zich niet verbazen als de kiezers met wantrouwen of de strijdkreten of het overwinningsgejuich aanhoren. Bovendien past een dergelijke methode nog wel in een politiek, die het aanscherpen van de tegenstellingen als middel tot „duidelijkheid” belijdt en aanprijst, maar profitering van een christelijke maatschappijvisie door middel van een dergelijke polarisatiepolitiek is een innerlijke tegenstrijdigheid. Men kan niet het overleg en de samenwerking, de harmonie en de verzoening als doel hebben en tegelijkertijd het konflikt en de polarisatie als middel daartoe hanteren.

### Politieke konklusie

De belangrijkste politieke vraag, die uit de afgelopen weken overblijft, is uiteraard welke les er voor de naaste toekomst uit wordt getrokken. Als iedere beslissing moet worden genomen als het resultaat van een bittere strijd van twee politieke denkrichtingen, die in alles elkaars tegenstanders zijn en in niets elkaars medestanders dan kan het resultaat wederzijds alleen maar worden gewaardeerd als een optel- en aftreksom van winst- en verliespunten, en dan zullen zowel de procedure als het resultaat meer leiden tot verscherping dan tot overbrugging van de politieke tegenstellingen. De samenwerkingsmogelijkheden berusten op de overtuiging dat socialisten en christen-democraten elkaars tegenstanders en elkaars bondgenoten zijn. Hetzelfde kan trouwens gezegd worden van een coalitie van christen-democraten en liberalen en óók van een (door niemand principieel uitgesloten) combinatie van socialisten en liberalen. Uitzicht op betere politieke verhoudingen wordt niet bereikt en het belang van het land wordt niet gediend, als de overeenstemming

wordt verdrongen door een verbitterde en alles overschaduwende strijd over de verschillen, maar alleen als wederzijds getracht wordt vanuit de overeenstemming de (vaak principiële) verschillen op een redelijke en voor ieder aanvaardbare wijze te overbruggen. Dat dit allerminst gepaard behoort te gaan met een slappe en toegeeflijke houding en dat dit strijd geenszins uitsluit, kan voor de goede opmerker in de anti-revolutionaire opstelling van de afgelopen weken voldoende waarneembaar zijn geweest.

*Aant*

P.S.

Het artikel van vorige week moest door de jongste gebeurtenissen op het allerlaatste moment nog op enkele punten worden „geactualiseerd”. Onder die druk zijn helaas enkele misstellingen niet te vermijden gebleken. Een drietal is zo storend voor een goed begrip, dat ik die hier noem.

1. In de tweede kolom in de vijfde regel van onder moet „Als zij van progressieve ministers” zijn: Als wij van progressieve ministers
2. In de vierde kolom behoren de alinea's die aanvangen met: „Vanuit die verantwoordelijkheid” en „Dit laat natuurlijk verlet” thuis onderaan de derde kolom, dus na „de plaats van hun geestverwanten daarin”.
3. Aan het slot wordt van „drie doelstellingen” gesproken. De derde daarvan is echter weggevalen. De daarop betrekking hebbende zin had geplaatst behoren te worden in de laatste kolom na de woorden „het scoren van winstpunten” en luidt als volgt: „En tenslotte heb ik de handen van de anti-revolutionaire fractie zo vrij mogelijk willen houden bij de parlementaire behandeling”.

## EEN KLEINE EEUW KLEINE LUYDEN

### Grepen uit de geschiedenis van de ARP

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde vorige maand onder bovenstaande titel een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kuiper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen die een overzicht geven van AR-minister-presidenten, bewindslieden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht. Op de Hoogeveense partijraad waren een paar honderd exemplaren in een oogwenk uitverkocht. Op het partijsecretariaat kwamen in enkele dagen tijds eveneens al honderden bestellingen binnen. Het geeft een beknopt overzicht van de geschiedenis van de ARP vanaf de oprichting. U kunt dit



boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag. De boekjes vliegen de deur uit. Wees er dus vlot bij.

Vervolg van pag. 1

### Media-beleid

wezenlijke bedoelingen van het omroepbestel beter tot hun recht doen komen. Daarbij wordt de minister in het bijzonder gevraagd te bekijken of een betere waarborg kan worden verkregen door aan de eisen, geformuleerd in artikel 13, de bepaling van artikel 19 toe te voegen. Die bepaling geldt voor aanvragers om zendtijd, geen omroeporganisatie zijnde (bijv. Symbiose), en omvat het voldoen aan de eis dat in de te bevredigen behoeften niet reeds in voldoende mate door andere programma's wordt voorzien. De motie werd, na hoofdelijke stemming, aanvaard met 75 stemmen voor en 62 tegen. (Voor KVP, PvdA en ARP). De bel voor de volgende ronde luidt op het moment dat het gevraagde onderzoek (motie Kosto) is voltooid en de uitkomsten al dan niet aanleiding geven tot het indienen van wetsontwerpen welke ontkoppeling van lidmaatschap en programmablad en lidmaatschap en omroepbijdrage beogen. Daarnaast zal de minister gevraagd mogen worden wat hij, ter versterking van de in de omroepwet neergelegde opvattingen, heeft gedaan met de motie van schrijver dezes.

Volgende week verschijnt:

## SPELREGELS VOOR ECONOMIE & POLITIEK

In dit boekje stelt de auteur dr. Arend J. Vermaat drie thema's aan de orde:

- *Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?*
- *Groeien of versoberen?*
- *Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen.*

Het geheel is rijk geïllustreerd met cartoons van Arend van Dam.

Prijs per exemplaar: f 3,50.

### Bestellingen

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R.Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Spelregels voor economie & politiek”.

Een uitgave van de

**stichting kader- en vormingswerk ARP**



## Europese Raad wellicht doorbraak bij impasse in besluitvorming

Bijgaand leest u het laatste artikel in een serie van vier van de hand van de Amsterdamse hoogleraar mr. Lauwaars over de instellingen van de Europese Gemeenschappen. In NG van 10 en 17 januari ging hij in op karakter en bevoegdheden van de diverse instellingen; op deze pagina behandelt hij – evenals in NG van 31 januari j.l. – enkele gebreken die zoal kleven aan de instellingen, en gaat hij in op mogelijke verbeteringen die binnen het kader van de bestaande Verdragen aan de orde kunnen komen.

### Verbeteringen binnen de bestaande Verdragen

Afgezien van een reeks „praktische maatregelen”, waartoe de Topconferentie van Parijs in oktober 1972 had opgeroepen, maar die op zichzelf niet zo veel om het lijf hadden, zijn er pas fundamentele verbeteringen ontworpen op de top van Parijs van december 1974.

Op de korte termijn zou de belangrijkste daarvan kunnen worden dat op die conferentie de zg. Europese Raad werd ingesteld, d.w.z. de bijeenkomst van de regeringsleiders en de ministers van Buitenlandse Zaken die drie keer per jaar wordt gehouden en zowel als Raad van

de Gemeenschappen, dus als Gemeenschapsinstelling, als uit hoofde van de politieke samenwerking kan functioneren. Deze Raad kan er wellicht in slagen de bestaande impasse in de besluitvorming te doorbreken. Anderzijds bestaat evenwel het gevaar dat hij een „beroepsinstantie” voor de gewone Raad zou worden waardoor deze de problemen naar de komende Europese Raad zou sturen en de besluitvorming nog trager zou verlopen. Het is nog steeds niet duidelijk wat deze topraak gaat betekenen. Volgens minister Van der Stoep zouden het „praatjes rond het haardvuur” kunnen worden, informele gedachtenwisselingen die latere besluitvorming vergemakkelijken. Maar het was z.i. ook denkbaar dat men op de top tot bepaalde besluiten wilde komen. De Parijse topconferentie (oude stijl) van 1974 heeft zich ook uitgesproken over de meerderheidsbesluiten. De regeringsleiders meenden dat „moet worden afgezien van de praktijk om voor besluiten met betrekking tot ieder vraagstuk van welke aard dan ook unanimitéit van de lid-Staten te verlangen”. Zoals staatssecretaris Brinkhorst op 11 juni 1975 in de Eerste Kamer opmerkte, is de volledige terugkeer naar de besluitvorming volgens het Verdrag van Rome „een geleidelijk proces”. Een eerste begin was gemaakt door het informele overleg voorafgaand aan de Raadszittingen waar werd nagegaan welke besluiten bij meerderheid van stemmen zouden kunnen worden genomen. Zoals al vermeld namen de regeringsleiders ook een principe-besluit over de rechtstreekse verkiezingen van het Europese Parlement. Op langere termijn komt het natuurlijk op dit besluit aan.

Zelfs negen regeringsleiders zijn niet sterk genoeg om het Gemeenschapsgebouw te kunnen dragen. Daarvoor kan men alleen een beroep doen op de volkeren van de aangesloten staten. Voorts werd besloten dat de bevoegdheden van het Europese Parlement zullen worden versterkt, met name via verlening van bepaalde bevoegdheden in het wetgevingsproces van de Gemeenschappen.

### Europese Unie

Verdergaande verbeteringen – die een wijziging van de bestaande Verdragen vereisen – zullen aan de orde kunnen komen in het kader van de Europese Unie. Aangezien hierover nog een apart artikel zal verschijnen, ga ik niet op de Unie zelf in. Ik zou alleen willen wijzen op de institutionele aspecten van sommige rapporten die tot nu toe over die Unie zijn uitgebracht.

Zo stelt de officiële adviescommissie over de Europese Unie van de Nederlandse regering (de commissie – Spierenburg) voor, behalve herstel van de meerderheidsregel in de Raad, een verantwoordingsplicht voor individuele leden van de Commissie tegenover het Europees Parlement en mede-beslissingsbevoegdheid voor dat Parlement, een Europese Monetaire Bestuursraad te creëren. Deze raad zou moeten zorgen voor de uitvoering van het economisch en monetair beleid binnen de Gemeenschappen en met name voorschriften moeten geven aan de nationale Centrale Banken. De commissie-Spienburg bepleit verder in elk Lid-Staat een aparte „Europese” Minister” te benoemen die een belangrijke rol moet spelen bij de onderlinge afstemming van het beleid van de Lid-Staten en voldoende bevoegdheid zou moeten hebben om in Brussel met enige vrijheid te kunnen onderhandelen.

### Bescheiden programma

Deze commissie heeft, zoals zij zelf zegt, in sterke mate aansluiting gezocht bij de „realiteiten van het ogenblik”. Zij heeft zich ervan onthouden een „op zichzelf staande, van overige ontwikkelingen



Een ontvangst van de negen Europese regeringsleiders bij de Italiaanse president Leone. U ziet van l.n.r. onder andere: Schmidt (Du.), Cosgrave (Ierl.), Wilson (Gr. Br.), mev. Leone, Giscard d'Estaing (Fr.) en Leone.

losstaande schets” te maken. Zo'n schets treft men wel aan in het rapport van de Commissie in Brussel en de resolutie van het Europees Parlement over de Unie. De Commissie bepleit de instelling van een „Europees gouvernementeel orgaan” dat verantwoording zou zijn verschuldigd aan een Parlement dat zelf zou moeten bestaan uit twee Kamers („Kamer der Volkeren” en „Kamer der Staten”). De „Kamer der Volkeren” zou rechtstreeks op basis van algemeen kiesrecht moeten worden gekozen; de „Kamer der Staten” zou bestaan uit afgevaardigden van de nationale regeringen. Ook het Europese Parlement verlangt dat op den duur een echte

Europese regering wordt ingesteld die onafhankelijk is van de nationale regeringen en slechts verantwoordelijk tegenover het orgaan van de Unie. Vooral in het voorstel van de Commissie herkent men de oude gedachte dat de bestaande Commissie moet uitgroeien tot de Europese regering en dat de Raad van Ministers opgaat in een Senaat of, zoals dat nu wordt genoemd, Kamer der Staten. Het is inderdaad juist de taak van de instellingen perspectieven op langere termijn te ontwerpen. Het is evenwel toe te juichen dat beide, Commissie en Parlement, ook een meer bescheiden programma voorstellen dat op korte termijn gerealiseerd zou kunnen worden.

## Staatssecretaris K. de Jong Ozn:

### „Laat men zorgen dat men de vrijheid van onderwijs ook gebruikt!”

„Het prot. chr. onderwijs wordt minder bedreigd van buitenaf dan wei van binnenuit”. Dit zei onlangs staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen drs. K. de Jong Ozn., in een toespraak voor de AR Statencentrale Heerenveen. Enkele fragmenten uit zijn betoeg over „onderwijs en de actuele politiek” geven wij hierbij weer.

U weet allen dat er de laatste tijd over die vrijheid veel te doen is – je hoort nogal eens verhalen dat de overheid bezig zou zijn die vrijheid van onderwijs aan te tasten. Nu moet je, als je hier over wilt oordelen, wel weten wat die vrijheid van onderwijs precies inhoudt. Hiervoor heb ik het U al globaal uiteengezet.

#### Ongerustheid

De ongerustheid heeft te maken met twee hoofdzaken. In de eerste plaats omdat het grondwetsartikel waarin over de vrijheid van onderwijs gesproken wordt, herzien wordt. Men is daar trouwens al een jaar of tien mee bezig. Het ontwerp is nu echter enige tijd geleden naar de Raad van State gestuurd. Afwachten is dus voorlopig de boodschap. Wel is het belangrijk te weten dat Premier Den Uyl, die het ontwerp samen met de ministers Van Kemenade en De Gaay Fortman heeft ondertekend, onlangs verklaard heeft, dat men eerder geneigd is de vrijheid wat te verruimen dan andersom. Op het tweede punt wil ik iets dieper ingaan. De overheid wordt de laatste jaren steeds actiever op het gebied van het onderwijs. Sommigen vrezen nu dat dit o.a. ten koste zal gaan van het bijzonder onderwijs. Een aantal jaren geleden waren de bewindslieden in Den Haag heel wat

minder actief op onderwijsgebied. Het werk van een minister en een staatssecretaris droeg vooral een juridisch en een administratief, veel minder een onderwijskundig karakter. Langzaam maar zeker is dit veranderd totdat onder Minister Van Kemenade de onderwijskundige activiteit van de regering pas goed aan het licht is getreden. Zijn naaste voorgangers waren onderwijskundig zeker niet zonder activiteiten, maar onder de laatste minister is er een duidelijke versnelling opgetreden. Is die activiteit geoorloofd? Ik geloof het zeker. In één van onze CDA-ontwerp-programma's staat o.a. dat het onderwijs zich moet richten op de ontplooiing en vorming van jongeren en anderen tot het dragen van eigen verantwoordelijkheid in de samenleving, alsmede tot dienst aan de naaste.

#### Eis van deugdelijkheid

De overheid moet niet alleen zorgen dat het onderwijs dat mogelijk maakt. Zij moet er o.a. ook voor zorgen dat iedereen dezelfde kansen krijgt om zich volgens eigen aard en aanleg te ontplooiën. Dat is één van de eisen van deugdelijkheid die de overheid mag stellen. Ook kan van de scholen gevraagd worden dat aan betrokkenen zoveel mogelijk inspraak bij het onderwijs wordt gegeven. In het algemeen kan men zeggen dat het onderwijsbeleid bezig is welzijnsbeleid te worden. Daarbij, en nu grijp ik op het voorgaande terug, is er een spanningsveld tussen overheid en particulier initiatief, tussen overheid en bijzonder onderwijs. Als men nu vindt dat de overheid te actief is, te veel, om met Aantjes te spreken, zelf het bord van het onderwijs vol wil schrijven – wat dan te doen? Nu, dan heeft men in de eerste plaats natuurlijk het beroep op de grondwet, verder de controle door het parlement, en tenslotte



Staatssecretaris van Onderwijs K. de Jong Ozn.

(maar in dit geval uitermate belangrijk!): de eigen verantwoordelijkheid van het bijzonder onderwijs. Om het beeld nog even vast te houden: als het bijzonder onderwijs zelf niets op het bord schrijft, brengt men de overheid eerder in de verleiding of tot de aandrang dit te doen. Tussen haakjes: om maar te zwijgen van die scholen die uit een soort gemakzucht maar rustig de „overheidsformules” letterlijk overschrijven op hun eigen bord. Ik sprak hier nu net over formules die op het bord verschijnen – dat lijkt nogal technisch. In werkelijkheid gaat het hier om iets dat steeds meer afhankelijk is van de levensbeschouwelijke uitgangspunten. Als ik het heb over de relatie tussen onderwijs en welzijn, dan zult U toch weten dat levensbeschouwing en welzijn steeds meer met elkaar te maken krijgen, dus ook de vorm en inhoud van het onderwijs.

#### Bedreiging prot. chr. onderwijs

Natuurlijk is het de plicht van o.a. het bijzonder onderwijs de

overheidsbemoeningen met het onderwijs zeer alert te volgen. Minstens even belangrijk is dat het zich bezig houdt met de bezinning op de eigen identiteit. Ik heb het al vaker gezegd: eigenlijk wordt m.n. het protestants-christelijk onderwijs minder bedreigd van buitenaf dan van binnen uit. Graag wil ik hier wat nader op ingaan.

De tijd gaat hoe langer hoe meer voorbij, dat iemand die bv. lid is van een bepaald kerkgenootschap zijn kinderen naar een bepaald soort school stuurt. Vaak let men meer op de bereikbaarheid of de kwaliteit van de school. Vooral als je het verschil in identiteit tussen de verschillende scholen steeds minder ziet. Nu gaat het niet in de eerste plaats om die verschillen. Belangrijker is, dat je bv. aan een school van een bepaalde identiteit in het onderwijs duidelijk de trekken van die identiteit kan terugvinden! Doet men daar werkelijk wel genoeg aan, of vindt men het voldoende dat men er op gelet heeft bij de benoeming van de docenten? Dit laatste is wel belangrijk, maar nog lang niet voldoende. Ook is men er niet

als men de sfeer en bv. het godsdienstonderwijs „in goede banen heeft geleid”. Juist de laatste tijd wordt steeds meer duidelijk dat de relatie tussen de richting van de school en de inrichting in vele opzichten erg nauw begint te worden. En dit geldt niet alleen voor het protestants-christelijk onderwijs. Bij een eventuele discussie wil ik hiervan graag een aantal praktische voorbeelden geven. Nu moet ik mij beperken tot deze algemene opmerkingen: Laat men zorgen, dat men de vrijheid van onderwijs gebruikt. Dat is eigenlijk veel zinnvoller dan dat men met wat ongenueanceerde kreten z'n ongerustheid uitspreekt over de bedreiging van die vrijheid. Bij dat laatste moet men dan ook nog oppassen voor een polarisatie die de onderwijspacificatie niet ten goede komt! Ik hoop dat er vele bestuursleden van bijzondere scholen en onderwijsgeevenden in de zaal zijn. Tegen hen wil ik nog eens duidelijk zeggen: let op de identiteit van uw school, tracht haar te vertalen in concrete zaken, het is gemakkelijker dan U denkt – als U er maar intensief mee bezig bent!

#### Onderwijsdag ARP-Drenthe met Drs. De Jong Ozn.

Op za. 21 februari a.s., van 9.30-16.00 uur, is er in de Geref. Kerk „De Voorhof” in Westerbork een onderwijsconferentie. Spreker, staatssecretaris van Onderwijs K. de Jong Ozn. Thema: „toekomst van het chr. onderwijs”. Opgaven bij: secr. Prov. Org. Raad, p/a: W. R. van Noord-Hasper, Lhee 7A, Dwingeloo; tel. 05120-7266.

## Energie-debat

Door J. van Houwelingen  
Tweede Kamerlid ARP

# Maatregelen ter beperking van het energieverbruik hebben de hoogste prioriteit

**In de publieke discussie wordt helaas vaak de indruk gewekt dat toepassing van kernenergie de problemen voor de energievoorziening op langere termijn zal kunnen oplossen.**

Heel belangrijk was het daarom dat het tijdens het recente energie-debat duidelijk is geworden dat er grote inspanningen op alle terreinen nodig zullen zijn. Dat in Amerika nu al 25% van alle investeringen in de energiesector wordt aangewend en volgens de deskundigen zal dit percentage in de komende tien jaar nog opgevoerd worden tot 70% bewijst dat men internationaal het energieprobleem zeer serieus neemt. Nog onlangs heeft de Shell voorgerekend, op basis van de meest recente informatie over de energievoorraden in de wereld dat, ook al zullen wij ons op alle terreinen geweldig inspannen, eenzelfde economische groei, zoals we die in de jaren 60 gewend waren, uit een oogpunt van beschikbaarheid van energie niet mogelijk zal zijn. Zelfs met een relatief laag groei-percentage van 3,5%, zullen wij binnen afzienbare tijd te maken krijgen met de grenzen van de beschikbaarheid van energie.

### Gevaar beschermend beleid

Tijdens dit debat, heb ik, als woordvoerder van ARP, CHU en KVP nadrukkelijk gewezen op het gevaar van een te sterk nationalistisch en beschermend energiebeleid in de wereld. Iedereen wil immers zijn welvaart, gebaseerd op tot nu toe goedkope en onbeperkte energie-hoeveelheid, beschermen. De beschikbaarheid van energie betekent macht en zal dat in toenemende mate worden. Wij dragen niet alleen verantwoordelijkheid voor onze eigen energievoorziening, maar ook voor een rechtvaardige verdeling. Daarom hebben wij er op gewezen dat het streven naar grondstoffenovereenkomsten (ook voor energie) van groot belang is. Het gevaar bestaat dat in het internationaal beleid de discussie beperkt blijft tot de „rijke” olie consumerende en producerende landen.

### Beperking verbruik

Over een ding was ieder het wel eens: hoogste prioriteit geldt beperking van het energie-beleid en het tegengaan van verspillingen.

Wij hebben er op gewezen dat dit beleidsdeel te weinig aandacht krijgt. De concrete maatregelen blijven te lang uit. Wij hebben vooral aandacht gevraagd voor de mogelijkheden op het gebied van de ruimteverwarming. Ervaringen tot nu toe hebben duidelijk aangetoond dat energiebesparing door isolatie van woningen en bedrijfsgebouwen vaak nog groter is dan al werd verwacht. De nieuwe richtlijnen die sinds 1 juli 1975 functioneren voor nieuwbouw woningen in de gesubsidieerde sector, zullen naar onze mening ook van toepassing dienen te zijn voor de ongesubsidieerde bouw, maar ook voor bedrijfsgebouwen en voor renovatieprojecten. Als men in het bestaande tempo doorgaat, is het de vraag of in 1985 50% van de bestaande woningen zal zijn geïsoleerd. De huidige subsidieregelingen en voorlichtingscampagnes zijn onvoldoende. Naarmate de energieprijzen verder zullen stijgen, moet het ook voor huurders aantrekkelijk kunnen zijn aan isolatie mee te werken. Het is dan ook niet onbillijk ook van hen

een eigen bijdrage te vragen. Naast eventuele subsidieregelingen dient, mijns inziens, te worden nagegaan of ook een andere financieringsmogelijkheid niet mogelijk is, met name om bepaalde groepen juist over die toch niet onbelangrijke drempel te kunnen heen halen. Ook op verwarming van bedrijfsgebouwen kan veel worden bespaard. Gezien het belang hiervan hebben wij een motie ingediend waarin de regering gevraagd wordt een plan voor te bereiden om het gehele Nederlandse woningbezit in een periode van tien jaar volgens nader vast te stellen normen, te isoleren. Deze motie werd met grote meerderheid door de Kamer aanvaard. Tijdens dit debat hebben we verder nog gewezen op de volgende mogelijkheden:

- gebruik van afvalwarmte van de industrie en elektriciteitscentrales voor stadsverwarming
- stimulering van het gebruik van dieselauto's en het onderzoek naar kleinere dieselmotoren
- de instelling van een energie-consulentschap voor hulp bij het opstellen van de bedrijfsenergieplannen.
- stimulering van het openbaar vervoer.

### Spreiding van energiebronnen

Een belangrijke doelstelling van het energiebeleid is te komen tot een betere spreiding van de energiebronnen, zowel in soort als land van herkomst. Dit is nodig uit het oogpunt van spreiding van risico, maar ook ter voorkoming van een te snelle uitputting van de bestaande energiebronnen. Wij hebben er voor gepleit het kolenaandeel te vergroten (in de energienota wordt hiervoor 10% aangegeven). De volgende argumenten hebben wij hiervoor genoemd:

- steenkool is in zeer grote hoeveelheden in de wereld beschikbaar,
- er is reeds veel ervaring met het omgaan met steenkool,
- steenkool is ook geschikt voor grondstof voor vele chemische producten,
- Nederland beschikt over een goede infra-structuur voor aanvoer en verdere doorvoer van kolen voor Europa,
- in vele gevallen kunnen installaties betrekkelijk gemakkelijk worden omgebouwd van olie- naar kolenverbranding,
- kolen kunnen centraal worden

### Konferentie Europese veiligheid

Het Nederlands Komitee voor Internationaal Jongerenwerk (NKIJ), organiseert op 27 en 28 maart a.s. een conferentie over „Balans en perspectieven Europese veiligheid en samenwerking”. De conferentie wordt voorbereid door de oost-west werkgroep van het NKIJ, waarin de Arjos van oudsher goed vertegenwoordigd is. Plaats conferentie: Woudschoten nabij Zeist. Er is ruimte voor totaal 50 deelnemers, waarvan ongeveer 4 vanuit de Arjos. Opgave voor deelname dus spoedig via: sekretariaat Arjos, Dr. Kuyperstraat 3, Den Haag. De deelnemerskosten bedragen f. 20,- per persoon; reiskosten worden vergoed. Deelnemers ontvangen een kongresmap met materiaal ter voorbereiding.

**Programma**  
De conferentie start zaterdag 27 maart om 10.30 uur, waarna de film „Koude oorlog, koude vrede” vertoond wordt (o.a. de heren Rölling en Stikker spelen daarin een rol). Vervolgens een inleiding van de heer G. van Roon (docent Vrije Universiteit). 's Middags discussie in groepen, met medewerking van de heren Theunissen (politieke aspecten), Wetstein (economische aspecten) en

vergast, waardoor op langere termijn het bestaande gasleidingennet gebruikt kan worden.

### Onzekerheden

Zijn er vele voordelen op te noemen, er tegenover staan ook wel belangrijke nadelen of onzekerheden. De belangrijkste zijn de consequenties voor de mijnbouwgebieden. Zal de bevolking - waar steenkool aanwezig is - het accepteren wanneer steenkool op grote schaal door de wereld zal worden toegepast. Er zullen geweldige infra-structurele werken nodig zijn in deze gebieden.

Ook voor de gebruiker zijn er nogal wat consequenties, zoals luchtvervuiling bij verbranding, opslag en transport en ruimtelijke problemen. Aangetoond is echter al dat deze problemen kunnen worden opgelost, hoewel hiervoor geweldige inspanningen nodig zullen zijn.

Wat we ook doen op het gebied van besparingen en andere alternatieve energiebronnen, vaststaat dat we in ieder geval in de periode 1980-2030 voor een belangrijk deel aangewezen zijn op kolen. Het is dan ook naar onze overtuiging zeer noodzakelijk nu al te beginnen met de voorbereidingen voor het gebruik van steenkool. In ieder geval zal op korte termijn bepaald dienen te worden welke voorzieningen nodig zullen zijn. Meer informatie is nodig op het gebied van de ruimtelijke ordening, de infra-structuur, milieu-aspekten, de logistiek, werkgelegenheid en de financieel-economische consequenties.

### Kernenergie

In de publieke discussie over het energiebeleid heeft vooral het onderdeel kernenergie ruime aandacht gekregen.

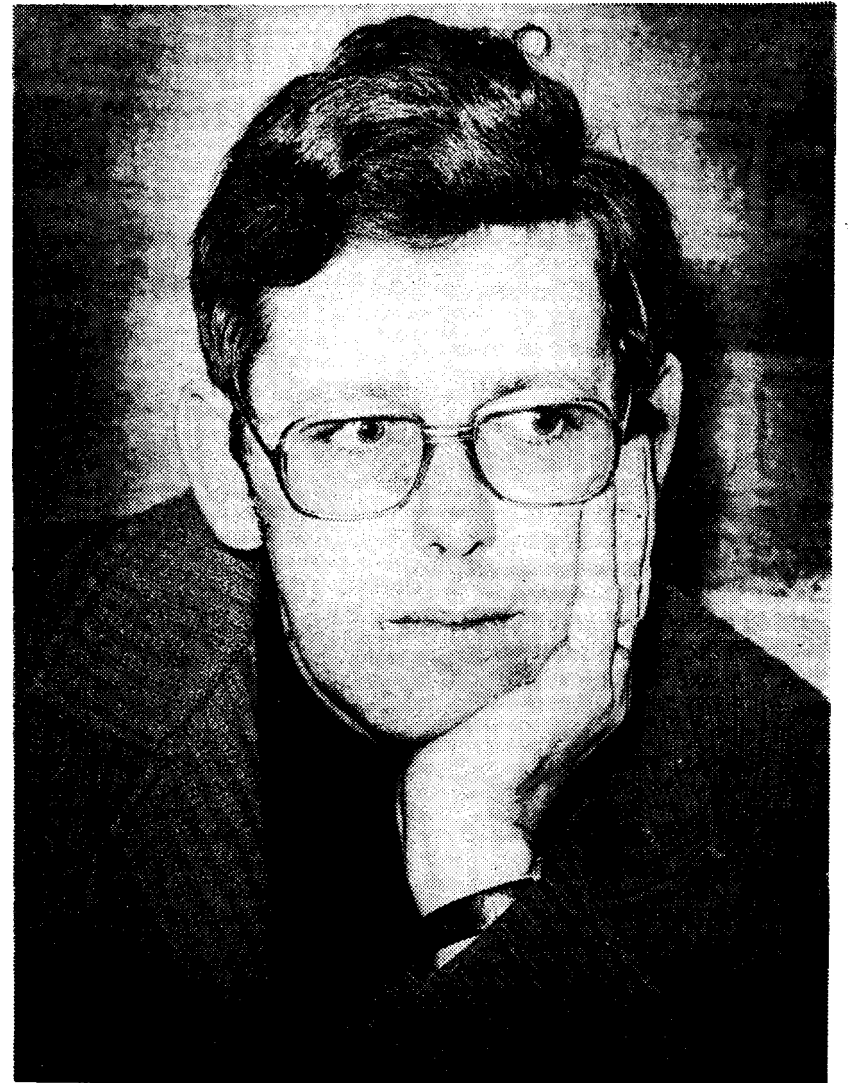
De vraag of we kernenergie op grote schaal mogen toepassen is op zich een moeilijke keuze, het blijkt echter slechts een onderdeel van het energieprobleem.

In het algemeen hebben wij instemming betuigd met het door de regering gevoerde beleid. Wel hebben wij gewezen op enkele problemen die een gevolg zijn van het uitstel tot 1977, van de beslissing ook in Nederland 3 nieuwe kerncentrales te bouwen. Wij hebben er op gewezen de industrie niet de dupe te laten worden van dit uitstel en gevraagd noodzakelijke maatregelen te nemen. Positief is echter dat er méér tijd is nog eens zorgvuldig af te wegen of vergroting van het kernenergie aandeel in Nederland wel noodzakelijk is. Kernenergie is immers geen ideaal alternatief en uitbreiding op grote schaal is onverantwoordelijk, zolang niet de problemen met het radio-actieve afval zijn opgelost. Het gaat daarbij ook niet alleen om drie kerncentrales in Nederland, even buiten de grenzen worden deze centrales op grote schaal reeds gebouwd. Ook hiervoor dragen wij een stuk verantwoordelijkheid in het kader van het Europese beleid. Dat er buiten onze grenzen wat gemakkelijker met

Scheepmaker (humanitaire aspecten), met daarna plenaire discussie. 's Avonds discussie met W. Klinkenberg en deskundigen uit zowel Roemenië als de Sowjet-Unie. Zondagochtend 28 maart forumdiscussie met o.a. de volgende kamerleden: Kruisinga (CHU), Van Thijn (PvdA), Waltmans (PPR) en Ploeg (VVD). Vervolgens groeps- en plenaire discussie. De conferentie is om 17.00 uur afgelopen. Deze conferentie is tevens een voorbereiding voor de Europese Jeugdmeeting a.s. zomer in Warschau. Eén der organisatoren daarbij is Arjoslid Bert Valk uit Zaandam.

### Drs. P. Bukman voorzitter FAO-commissie

De minister van Landbouw en visserij heeft drs. P. Bukman te Voorschoten benoemd tot voorzitter van de Nederlandse FAO-commissie. De heer Bukman volgt drs. R. Zijlstra op die in verband met zijn benoeming tot burgemeester van de gemeente Smallingerland de wens te kennen had gegeven van deze functie ontheven te worden. Drs. Bukman, partijbestuurslid voor de ARP, is voorzitter van de C.B.T.B.



J. van Houwelingen.

toepassing van kernenergie wordt omgesprongen heeft nog niet te betekenen dat we daarom in Nederland de kritische vragen maar achterwege zullen laten.

Het griezelige van de activiteiten op dit gebied in andere Europese landen is veelal de allesoverheersende motivatie te streven naar verdere onafhankelijkheid en de angst eigen welvaart en macht te zullen verliezen. De geweldige inspanningen op dit gebied hebben ook als consequentie dat men daarom ook weinig meer kan doen om werkelijk oplossingen te vinden voor het energieprobleem op langere termijn. Het bezit van kernenergie op grote schaal zal het verschil tussen arm en rijk opnieuw versterken. Een „schijnoplossing” zal ons bovendien ervan weerhouden ons eindelijk eens te bezinnen of we wel op de goede weg zijn met onze energie- en grondstoffenverslindende economie.

### Motie

Tegen deze achtergrond hebben wij een motie ingediend, waarin ingestemd wordt met een terughoudend beleid m.b.t. toepassing van kernenergie en het aandeel van steenkool in het Nederlandse energiepakket wordt vergroot. Tevens hebben we in onze motie gevraagd de consequenties te onderzoeken op het gebied van de

infra-structuur, de ruimtelijk ordening, het milieu, de werkgelegenheid en de logistiek. Ook deze motie verkreeg bij de stemming een ruime meerderheid. Minister Lubbers onderschreef het belang van steenkool voor de Nederlandse energievoorziening, hoewel hij betwijfelde of het al hoge percentage van 10% nog verder verhoogd zou kunnen worden.

### Tenslotte

Nog veel inspanning zal nodig zijn om de energievoorziening op langere termijn veilig te stellen. Onderzoek naar nieuwe energiebronnen en andere besparingsmogelijkheden zal met hogere prioriteit nodig zijn. Daarom hebben wij een motie die door de heer Kruizinga werd ingediend, graag ondersteund. Hierin werd uitgesproken dat de aardgas-opbrengsten vooral ook hiervoor dienen te worden bestemd. Op kortere termijn zullen we echter nog aangewezen blijven op de thans bekende energiebronnen.

Of de problemen kunnen worden opgelost hangt niet alleen af van wat de overheid doet, zeker niet onbelangrijk, ook de particuliere ondernemingen dragen hiervoor een grote verantwoordelijkheid. Onze gezamenlijke verantwoordelijkheid blijft, het toetsen van het beleid aan de normen van het rentmeesterschap.

## Politiek wordt nu ineens begrijpelijk!

Nederlandse Gedachten geeft u wekelijks een deskundig, in begrijpelijke taal geschreven overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen in de Nederlandse politiek. Actuele en controversiële onderwerpen worden bovendien vanuit een principiële christen-democratische stellingname belicht.

In het brandpunt van de belangstelling staande onderwerpen zoals de werkloosheid, onderwijsbeleid, abortus, defensiebeleid, CDA, belastingplannen, gewetensbezwaren komen regelmatig aan de orde.

Daarnaast geregeld interviews met vooraanstaande politici, bewindslieden en regionale bestuurders. Elke week een veel gelezen commentaar van mr. Aantjes op voorvallen in de landspolitiek!

Het abonnementental neemt voortdurend toe. Neem ook een abonnement, of geef er een kado aan iemand uit uw vriendenkring! De prijs ervan: f 12,50 per half jaar; studenten f 7,50; jongeren tot 21 jaar f 7,50.

Neem een abonnement, of vraag proefnummers, met vermelding van naam, adres en woonplaats. Adres: Ned. Gedachten, Antwoordno. 66, Den Haag. Géén postzegel.

# NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

## Boukema in Eerste Kamer

# Nadelen van „politiek kabinet” zijn groter dan voordelen

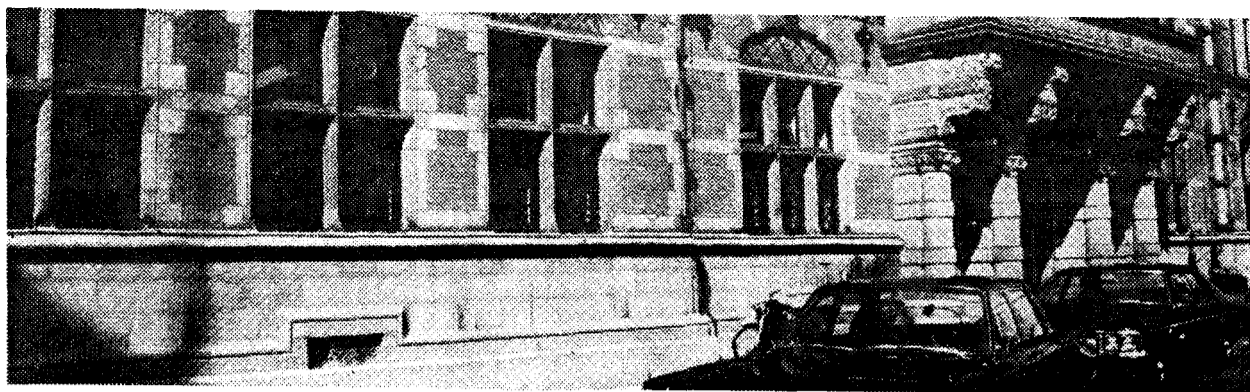
Het Eerste Kamerlid prof. Boukema heeft onlangs bij het debat over de begroting van Algemene Zaken, dat ressorteert onder premier Den Uyl, een interessante beschouwing gehouden over de figuur van een politiek kabinet. Daarbij dient men dan te denken aan een gezelschap van politieke adviseurs die met het optreden van een minister hun intrede doen en met hem vertrekken als deze aftreedt. Een soort prive ambtelijk bureau voor ministers naast en buiten het ambtenarencorps. In België bijv. heeft de minister-president een politiek kabinet dat meer dan 100 medewerkers bevat. Over deze figuur van het politiek kabinet, en over de voor- en nadelen daarvan zei de Amsterdamse hoogleraar en ARP-senator onder meer het volgende.

„Aanvankelijk heb ik voor de gedachte van een politiek kabinet enige sympathie gekoesterd. Bij nadere overweging ben ik echter tot de conclusie gekomen dat de nadelen groter zijn dan de voordelen. De voordelen van een politiek kabinet kunnen zijn dat de minister beter op de hoogte is op het terrein van zijn collega's,

zodat hij in de Ministerraad zijn verantwoordelijkheid voor het gehele beleid beter kan dragen. Voorts kan een politiek kabinet bijdragen tot een beter contact tussen de minister enerzijds en het parlement, de partij en de bevolking anderzijds. Ook kan een politiek kabinet de minister trachten te beschermen tegen eventuele pogingen van de ambtenaren de minister in te kapselen, voor hun karretje te spannen en te manipuleren. (We gaan er nu maar gemakshalve van uit, dat dergelijke pogingen worden ondernomen, al is dat voor de Nederlandse praktijk niet aannemelijk gemaakt).

### Nadelen

Maar nu de nadelen. Ervaring elders leert dat als gevolg van het aantrekken van politieke adviseurs de vertrouwensrelatie tussen minister en met name hogere ambtenaren ernstig verstoord kan worden. Niet denkbeeldig is dat het politieke kabinet een schildfunctie gaat vervullen als gevolg waarvan de minister onvoldoende inzicht behoudt of krijgt in wat er op of vanwege het departement gebeurt en te veel van zijn ambtenaren wordt afgeschermd. Ook zouden de politieke adviseurs, zeker als ze door of op voorspraak van de betrokken politieke partijen zouden worden aangetrokken, zich kunnen gaan ontpoppen als politieke toezichhouders, die eerder geneigd zijn het partijbelang dan het belang van de minister te dienen. In zo'n geval lijkt een politiek kabinet eerder te beogen de



„Doorstroming binnen het ambtenarencorps, ook tussen de departementen, is aan te bevelen”. Op de foto de voorgevel van het departement van Justitie.

greep van de partij op de minister, dan die van de minister op het totale regeringsbeleid te versterken. Politieke kabinetten zouden zich kunnen ontwikkelen tot moeilijk te controleren centra van politieke macht, die onherroepelijk gaan fungeren als adres van pressiegroepen en kortsluiting kunnen veroorzaken tussen minister en departement. Zij zouden veel beslissingsmacht in naam van de minister kunnen gaan uitoefenen, en zelfs voor de minister moeilijk te controleren zijn”, aldus Boukema, die hieraan toevoegde: „Een praktische moeilijkheid is nog dat, voorzover men meent dat ook een staatssecretaris behoefte heeft aan een politiek kabinet-, op een departement met bewindslieden van verschillende politieke kleur verschillend georiënteerde politieke kabinetten zouden moeten worden toegelaten, hetgeen de zaak niet overzichtelijker maakt. Eén en ander is voor mij voldoende aanleiding om grote terughoudendheid te bepleiten bij het invoeren van het politieke kabinet. Dit behoeft overigens niet het laatste woord te zijn.

### Positie ambtenaren

Allereerst zal het ambtenarencorps moeten beseffen dat zijn optreden van grote invloed is op de besluitvorming ten

aanzien van de politieke kabinetten. Als ambtenaren - bv. op politieke gronden - de uitvoering van het beleid van een minister frustreren, als er onvoldoende inzicht wordt gegeven in andere onderdelen van het regeringsbeleid, als er een storende politisering van de ambtenaren optreedt, als er getracht wordt de minister te beïnvloeden of onkundig te houden van wat er op zijn departement gebeurt, valt te verwachten dat de roep om een politiek kabinet zal toenemen.

Intussen moet erken worden dat ministers behoefte hebben aan informatie over tenminste die aangelegenheden waarover zij in de ministerraad mee moeten beslissen. Ik meen dat - voorzover dat niet nu reeds gebeurt - er per departement speciale ambtenaren moeten worden belast met de verzameling van die gegevens, inclusief de politieke verwickelingen ervan. Zij kunnen ook behulpzaam zijn bij het bijhouden van de vakliteratuur, het verzorgen van voorlichting en andere taken die men in de regel aan politieke kabinetten toedent.

Ik zou er echter geen voorstander van zijn die ambtenaren te verliezen, mede op grond van hun politieke gezindheid. Evenmin zouden ze behoeven te vertrekken bij de wisseling van de wacht,

al is doorstroming - ook interdepartementaal - binnen het ambtenarencorps aan te bevelen. Voor het contact tussen minister en partij c.q. fractie zullen in eerste instantie oplossingen moeten worden gezocht door partij en fractie. Tenslotte zal ook van de minister zelf het één en ander worden gevraagd. Allereerst natuurlijk dat hij zich zoveel deskundigheid eigen maakt, dat hij zich niet door zijn eigen ambtenaren behoeft te laten inpakken. Anderzijds zal hij over zoveel kennis van het politieke bedrijf moeten beschikken, dat hij in staat is in de ministerraad zijn verantwoordelijkheid voor het geheel te dragen. Het spreekt vanzelf dat bij de keuze van bewindslieden met deze wensen rekening moet worden gehouden. Ik verwacht geen uitvoerige beschouwingen van de minister-president, al zouden ze welkom zijn, op het punt van het politiek kabinet. Wel zou ik van hem willen weten in welke richting zijn gedachten gaan en hoe de stand van zaken op dit ogenblik is. Wanneer denkt hij het diepgaand beraad over deze kwestie dat hij nodig oordeelt te entameren en op welke wijze? Aldus tenslotte prof. Boukema.

## LEZERS SCHRIJVEN



Als de voortekenen niet bedriegen, dan komt binnen de ARP de discussie over de defensie-vraagstukken weer op gang. Bij de laatste begrotingsbehandeling van Defensie bracht de fractie haar principiële twijfel aan het dogma over de handhaving van het machts-evenwicht tot uiting. Ook de onmogelijkheid om als klein land met een voortdurende wapenwedloop mee te blijven doen speelde een rol. In dit laatste zit een groot gevaar, want in een tijd van financiële zorgen is de mens maar al te zeer geneigd zich met drogredeneringen te bedriegen. Daarom wil ik graag een bijdrage geven aan de principiële discussie over de noodzaak tot handhaving van het machts-evenwicht.

### Bezinning

Dogma's en theorieën in de politiek zijn op zich niets meer dan pogingen om een complexe situatie op eenvoudige wijze te beschrijven. Hierin schiet de theorie van het machts-evenwicht ernstig te kort, want de politieke verhouding tussen Oost en West wordt niet bepaald door een evenwicht in macht, maar door de wederzijdse gegarandeerde vernietiging (MAD = Mutual Assured Destruction). Voorwaar het toppunt van „Madness”. De aard van de vernietigingsmiddelen en de techniek van de transportmiddelen hebben de Oost-West verhouding omgezet in een onmetelijk gijzelingsdrama. Het is mis schien dan ook wel niet zo verwonderlijk, dat wij in de afgelopen jaren met een toenemend aantal gijzelings-affaires zijn geconfronteerd. Als staten het voorbeeld geven, moet je verwachten dat dit opgevolgd zal worden. Nu is het waarschijnlijk nog te vroeg om uit de jongste gijzelingen verstrekkende conclusies te trekken ten aanzien van het

## Welke lessen zijn er te trekken uit de gijzelingszaken?

veiligheidsbeleid. De overeenkomst tussen de Oost-West situatie en een gijzelingsdrama is echter zo groot, dat een paar conclusies wel duidelijk worden. Ik hoop dat deze gedachten zullen meewerken de bezinning op de huidige situatie te verdiepen, zodat wij kunnen ophouden in een nucleair tijdperk ons veiligheidsbeleid te baseren op theorieën en strategieën uit het verleden.

### Doelstellingen

Bij de gijzelingsdrama's is mij duidelijk geworden dat het van het grootste belang is dat er eenstemmigheid heerst over wat wij willen bereiken. Buiten gevecht stellen van de terroristen was in alle gevallen mogelijk, maar zou veel doden gekost hebben. De Nederlandse regering hanteerde voor haar beleid het behoud van mensenlevens als doel voor haar acties. Deze houding tekende haar optreden en bepaalde in hoge mate het verloop. Na afloop van de gijzelingszaak in de Franse ambassade sprak Den Uyl over: „Een vieze smaak, omdat misdadigers ongestraft gebleven waren”. De Duitse televisie wijdde aan deze zaak een uitzending onder de titel „Ende des Rechtstates oder Sieg der Vernunft?” We zullen moeten vaststellen wat bij onze defensieve acties prioriteit heeft: mensenlevens of abstracte waarden. Hoe deze keus ook uitvalt, duidelijk is dat de gevestigde doelstelling voor militaire acties n.l. het buiten gevecht stellen van de vijand” een oversimplificatie is van de situatie.

### Beleidsprocedures

Een tweede punt dat bij de gijzelingsdrama's is opgevallen is de voorzichtigheid waarmee de beleidsinstanties geopteerd hebben. Voorzichtigheid zowel in handelen, als in berichtgeving en meningsuiting. Bovendien werd het handelen niet gevoed vanuit één gezichtspunt - bijv. bescherming van het rechtssysteem - maar het beleid liet zich voeden door meerdere disciplines: ook de psychiater en de psycholoog leverden hun aandeel

in de oplossing. Ten aanzien van het veiligheidsbeleid betekent dit dat militairen en polemologen zullen moeten leren samen te denken i.p.v. zich tegen elkaar af te zetten. Alleen een multidisciplinaire samenwerking kan de beleidsprocedures ontwikkelen voor crises-management.

### Inclusief denken

Uit de berichtgeving na de gijzelings-affaires, vooral uit een interview met Dr. Mulder, kwam duidelijk naar voren, dat een gesprek of onderhandeling tijdens een gijzelingszaak alleen maar kans van slagen heeft als de andere partij ernstig wordt genomen. Dat vraagt een training in inclusief denken. In de Oost-West verhouding spraken wij over de communistische dreiging en de Russen over een Westerse dreiging. Wij zijn geneigd om ons bedreigd gevoelen ernstig te nemen en het gevoel van dreiging in Rusland als hersenschim te betitelen, want wij hebben immers geen agressieve bedoelingen! Willen wij ooit een stap verder komen, dan zullen wij moeten leren inzien dat onze allerbeste bedoelingen bij de ander toch als dreiging kunnen overkomen. Pas dan krijgt ons handelen en spreken de vereiste voorzichtigheid.

### Rol van machtsmiddelen

In de diverse gijzelings-affaires hebben wapens een grote rol gespeeld. Een negatieve rol voor zover de gijzelingen mogelijk werden door het bezit van wapens. Maar wapens hebben ook een positieve rol gespeeld bij de oplossing, zelfs in die gevallen waarin zij niet daadwerkelijk zijn gebruikt. Tot mijn spijt zijn diepgaande analyses over de invloed van de machtsmiddelen op het verloop van de gijzelingen nog niet voorhanden. Mijn indruk is dat wij de waarde van de afgrenzing en het machtsvertoon niet mogen onderschatten. Als verdere conclusie zou ik nog willen stellen dat het absolute aantal aan middelen waarschijnlijk minder belangrijk is dan de gevarieerdheid, zoals bijv.



Scherpschutter met karabijn tegenover het Indonesische Consulaat tijdens de Amsterdamse gijzeling eind vorig jaar.

transportmiddelen, verbindingsmiddelen en geavanceerde technieken (infrarood-apparatuur en laser-stralen). Reeds in 1972 hield de Amerikaanse militair-socioloog Prof. Janowitz een pleidooi om de ontwikkelingen in de krijgsmacht op een meer potentiële taak te richten. Bij een principiële bezinning op

ons defensiebeleid lijken mij zijn gedachten onmisbaar om de richting naar een oplossing te vinden, vooral omdat onze ervaringen met gijzelingen zijn visie ondersteunen.

Ede, Drs. G. W. Segers

Zie ook het artikel van mr. G. C. van Dam in NG van 31 januari j.

## Toelichting

Op initiatief van de voorzitter van de Tweede Kamer hebben de meeste leden een opgave van hun nevenwerkzaamheden ter griffie van de Kamer neergelegd. Hierbij volgt opgave van de ARP-Kamerleden. Daaraan is het

financiële aspect toegevoegd; met het oog op dit laatste brengt een goede informatie met zich mee te vermelden dat een deel van de neveninkomsten wordt afgetrokken van de schadeloosstelling en dat deze aftrek tevens op de pensioen-grondslag in mindering wordt gebracht.

### Mr. W. Aantjes

— algemeen-adviseur van het Ned. Verbond Ondernemers Bouwnijverheid 2)  
— voorzitter van het psychiatrisch ziekenhuis „Zon en Schild” en „Hebron” te Amersfoort en uit dien hoofde lid van het dagelijks bestuur van de Vereniging Ned. Herv. Stichtingen voor Zenuw- en Geesteszieken  
— voorzitter P.T.T.-raad 2)  
— bestuurslid Stichting Bouwvoorlichting Midden-Holland

### Drs. B. Beumer

— lid van het bestuur vereniging tot opvoeding en verpleging van geesteszwakke kinderen 's-Heerenloo te Amersfoort  
— lid partijbestuur ARP

### M. Beinema

— lid van de gemeenteraad Middelburg 2)

### H. A. de Boer

— voorzitter van de Anti-Revolutionaire Partij (onk. vergoeding)  
— lid van de gemeenteraad te Velsen 1)  
— voorzitter van de Christelijke Korfbalvereniging D.K.V.

### Mr. G. C. van Dam

— adviseur Ned. Chr. Werkgeversverbond 2)  
— secretaris-penningmeester „Stichting ter bevordering van De Christelijke Pers in Nederland”  
— commissaris van De Christelijke Pers B.V.  
— commissaris van de Uitgeversmaatschappij Trouw B.V.  
— lid Nationale Adviesraad voor Ontwikkelingssamenwerking 1)

— secretaris-penningmeester Stichting Adriaan Borstfonds  
— bestuurslid Scholtenstichting  
— lid Deputaten ad hoc Zuid-Afrika van de Gereformeerde kerken in Nederland

### J. van Houwelingen

— voorzitter bestuur Provinciale Jeugdgraad Utrecht (tot eind februari)  
— voorzitter stichtingsbestuur i.o. Lepper's N.V. te Dieren (functie wordt beëindigd wanneer bedrijfsproblemen zijn opgelost)  
— adviseur Electrofact-Control Data te Amersfoort

### Drs. J. de Koning

— voorzitter „Dienst over Grenzen” (bemiddelingsorgaan uitzending vrijwilligers naar ontwikkelingslanden)  
— bestuurslid I.C.C.O. (Interkerkelijke Coördinatie Commissie Ontwikkelingssamenwerking)  
— voorzitter Onderwijscommissie Ned. C.B.T.B.; 1)  
uit dien hoofde:  
— adviserend lid bestuur Ned. C.B.T.B. 1)  
— lid Onderwijscommissie Landbouwschap 1)  
— voorzitter „Stichting Schoolboerderij C.H.L.S.” (Onk. vergoeding)  
— lid Dagelijks Bestuur Chr. Hogere Landbouwschool Dronten 1)

### J. G. Kraaijeveld-Wouters

— bestuurslid Centrum voor Geestelijk Gehandicapten Reigersdaal-Heerhugowaard  
— bestuurslid Stichting De Christelijke Pers in Nederland 1)  
— lid Raad van Overleg Landelijke Stichting Scholenbouwteam

## Overzicht nevenfuncties ARP-Tweede Kamerleden

— lid Dagelijks Bestuur A.R.-Vrouwencomité

### Dr. W. de Kwaadsteniet

— voorzitter Schoolbestuur Banderschool-Rotterdam  
— lid commissie van redactie van Nederlandse Gedachten, weekblad A.R.P.  
— vice-voorzitter A.R.P.-kiesvereniging Rotterdam-IJsselmonde

### Mevr. J. van Leeuwen

— lid van de gemeenteraad te Zoetermeer 2)  
— voorzitter Stichting Algemeen Ziekenhuis Zoetermeer  
— voorzitter Protestantse Stichting Hogere Beroepsopleiding voor Verpleegkundigen  
— bestuurslid „Effatha”  
— bestuurslid Gereformeerd Sociale Arbeid  
— bestuurslid Vereniging voor Wetenschappelijk Onderwijs op gereformeerde grondslag („Vrije Universiteit”)  
— eindredactrice „Ons Plattelandsleven”  
— bestuurslid Sociale Verzekeringsbank 1)  
— lid Staatscommissie Bevolkingsvraagstuk  
— adviseur Nederlandse Vereniging van Ongevallen- en Ziektekostenverzekeraars 2)  
— lid Deputaatschap „Kerk en Bedrijfsleven”  
— lid Nationale Raad Welzijn Militairen  
— lid Adviesraad  
— lid Defensie-aangelegenheden  
— lid A.R.-partijbestuur

— lid Curatorium Nederlands Gespreks Centrum - Rotterdam

### B. Roolvink

— commissaris Spinnerij Swabo te Tilburg 2)  
— commissaris Van Leeuwen Buizenhandel te Zwijndrecht 2)  
— commissaris Ned. Credietbank te Amsterdam 2)  
— commissaris Ned. Scheepvaart Unie te Rijswijk (ZH) 2)  
— commissaris Ago Verzekeringen te Amsterdam 2)  
— commissaris Polynorm te Bunschoten 2)  
— commissaris Holec te Hengelo 2)  
— commissaris Drukkerij De Boer te Hilversum 2)  
— lid college van Advies bij ICI-Holland 2)  
— adviseur Raad van werkgevers in het schildersbedrijf 2)  
— voorzitter Ned. blinden wezen te Amsterdam  
— voorzitter stichting Alg. en Individuele Blindenbelangen te Amsterdam  
— voorzitter Stichting tot revalidatie van volwassen blinden en slechtzienden te Apeldoorn  
— voorzitter Diaconessenhuis te Hilversum  
— lid hoofdbestuur Oranje Groene Kruis te Utrecht  
— Drie kerkelijke deputaatschappen  
— lid Curatorium Alg. Sociaal Voorzieningsfonds voor Gooi en Eemland

### M. W. Schakel

— burgemeester Hoogblokland, Hoornaar en Noordeloos 1)  
— voorzitter Drinkwaterleiding Alblasserwaard en Vijfheerenlanden 2)

— lid Dagelijks Bestuur Streekziekenhuis Gorinchem  
— voorzitter Vereniging Christelijk Onderwijs Schipperskinderen  
— voorzitter Christelijke Scholengemeenschap Gorinchem  
— secretaris Waterschap „De Overwaard” 2)  
— secretaris Kring Alblasserwaard der C.B.T.B.  
— voorzitter Ruilverkaveling Alblasserwaard  
— voorzitter Prot. Chr. Beroepsgoederenvervoerders over de weg (onkostenvergoeding)  
— adviseur Ned. Ver. van Auto-assuradeuren  
— president-commissaris Gebr. Smits Holding te Vuren 2)  
— commissaris Ned. Middenstandsbank 2)  
— commissaris Scheepswerf „De Merwede” te Hardinxveld-Giessendam 2)

### Mr. J. N. Scholten

— voorzitter van de protestantse stichting voor bejaardenzorg in Andel, Giessen en Rijswijk (N.-Br.)  
— voorzitter kieskring Heusden van de A.R.P.

### Dr. A. Veerman

geen.

\* Noot:

Verklaring:

1). = Vergoeding per vergadering

2). = Gehonoreerde functie

Geen vermelding van „1) of 2)” betekent niet gehonoreerde functies

Den Haag, 30 januari.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

WEEKBLAD VAN DE A.R.P.  
EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie:  
Dr. Kuiperstraat 3,  
's-Gravenhage,  
tel. (070) 46.96.20,  
giro 89673.

Abonnementsprijs:  
f 12,50 per halfjaar.  
Giro 89673 ten name  
van de A.R. Partijstichting  
te 's-Gravenhage

Studentenjongeren  
abonnement  
f 7,50 per half jaar.  
Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie:  
020-24.91.12.

## Anti-revolutionair beraad



Nog een foto van het intensieve politieke beraad over het wetsontwerp Ondernemingsraden. Fractievoorzitter Aantjes pleegt overleg met zijn „geestverwante” bewindslieden Boersma en De Gaay Fortman.

### C.D.A.-studiedag

## „ONVOLLEDIG GEZIN”

Donderdag 26 februari 1976 in de Utrechtse Jaarbeurs.

De Stichtingen kader- en vormingswerk van A.R.P., C.H.U. en K.V.P. organiseren in samenwerking met het C.D.A.-Vrouwenberaad op donderdag 26 februari a.s. een studiedag met als thema: „Het onvolledige gezin”

Basis-stuk is het t.g.v. het Internationaal Jaar van de Vrouw gepubliceerde rapport „Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”.

Aanvang: 10.00 uur Sluiting: 16.00 uur

Inleiders:

- mevr. drs. M. Pastoor-Koopman (plaats van het gezin in de samenleving)
- mevr. mr. A. H. S. M. Lückers-Bergmans, Tweede Kamerlid (juridische aspecten)
- mevr. C. M. P. Cornelissen, Tweede Kamerlid (sociale aspecten)
- J. v.d. Heiden, voorz. Sticht. Welzijnsbevorder. Weduwen en weduwnaars, (financiële aspecten)

Aanmelding voor deze studiedag geschiedt door overmaking van de deelnemerskosten ad f 10,- (incl. lunch en konsumpties op de studiedag) op gironummer 3 7 9 3 3 3 t.n.v. Alg. Penn. K.V.P., Mauritskade 25, Den Haag, onder vermelding van „Studiedag Onvolledig Gezin”. Sluitingsdatum: 13-2-1976. Reiskosten boven de f 5,- kunnen worden vergoed. (Na aanmelding ontvangt men de konferentiestukken)

N.B. Wilt u op de overschrijving vermelden of u al in het bezit bent van de brochure „Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”?

Hebt u de  
contributie  
1976 al  
voldaan?  
Dank  
voor een  
vlotte af-  
wikkeling!

### GETRON B.V.

Internationaal Transportbedrijf

Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
Telef. 01880-12988 Telex 22642

**bulk wagens voor poederstoffen  
kiepladers  
kipchassis voor containers  
gesloten combinaties  
op- en overslag van goederen**

### „NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE”



Vraagt  
jaar-rond chrysanten  
die staan langer....

**FIDES Handelskwekerij**  
(stekken voor chrysantenkultuur)  
Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
Telex 3.27.23  
DE LIER





# Handel en Industrie

## chr. Spaarbank „Eigen Haard”

LOPENDE DIEP 7 (bij de Kijk in 't Jatbrug) GRONINGEN TEL. 127902

**5%**  
DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**7%**  
JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

**5¼%**  
tot **8%**  
BELEGGINGSBOEKJES

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

## B.V. GEBR. SALVERDA

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

## MEILINK B.V.

HOUTHANDEL

KISTENFABRIEK

## INDUSTRIELE VERPAKKINGEN

Vestigingen in  
BORCULO: Tel. 0 5457-1561\*  
ZUTPHEN: Tel. 0 5750-13748  
BOXMEER: Tel. 0 8855-1744

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGEL-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-156.00

## WIJ KOPEN EN VERKOPEN PALLETS

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

**30.000 STUKS**

w.o. veel nieuwe

Bijzonder gesorteerd in de maat 100 x 120

PALLET-BEDRIJF

## J. STAAT - BARENDRECHT

Telefoon 0 1806-2096.  
Opslagterrein: Noldijk 140.

## W. VISSER & ZN. N.V.

SCHEEPSWERF  
MOTOREN-  
HERSTELPLAATS

Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

NIEUWBOUW en REPARATIE

## OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V.

GOES - Telefoon (0 1100) 2.75.55\*

REEDS 75 JAAR  
DRUKKERS EN UITGEVERS



*fijn! die ken ik*

• Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.,  
Nude 28,  
Wageningen.

## VISSER ELEKTROTECHNIEK B.V.

Postbus 37  
BEVERWIJK  
Telefoon (02510) 2.52.44  
(4 lijnen).

MEER DAN 50 JAAR ELEKTROTECHNIEK

## GROEN LICHT

nota van de landbouwcommissie van de  
CDA-fracties in de Tweede Kamer.  
een korte beschouwing over de problemen in land-  
en tuinbouw, met suggesties voor de ontwikkeling  
van een op de toekomst gericht landbouwbeleid,  
vooral wat betreft de inkomensvorming en het  
belastingregime

**7 pag.; gedrukt;  
f 1,25 (incl. verzendkosten)**

te bestellen door storting op giro 89673 van  
AR Partijstichting, Den Haag; a.u.b. vermelden:  
„Groen licht”.

# VAN DE PARTIJ

Leden- en abonneewerving

## Kiesvereniging Nunspeet stuurt alle ingekomenen welkomstbrief

Enkele weken geleden schreven wij over de activiteiten van de kiesvereniging te Nunspeet. Er wordt door deze vereniging veel aan ledenwerving gedaan. Alle nieuw ingekomenen in Nunspeet ontvangen een brief van de kiesvereniging.

Een goed initiatief, naar ons oordeel. Dat zouden meer kiesverenigingen moeten doen. Misschien kunnen ze het model van de brief van Nunspeet daarbij gebruiken. Leest u maar, wat de nieuwe inwoners van Nunspeet van de AR-kiesvereniging horen.

### Brief

„Wij hebben vernomen dat u in onze gemeente bent komen wonen. We heten u hartelijk welkom en hopen dat u het in de gemeente Nunspeet naar uw zin zult hebben.

Mogen wij even bij u komen aankloppen voor een belangrijke zaak? Iets waar wij allen mee te maken hebben, een zaak van het welzijn van onze naaste en van onszelf: de politiek, of liever de christelijke politiek. Hiervan heeft eens één van onze voormannen gezegd dat het de kunst is van het meest bereikbare in dienst van



## Nog plaats op bijtankbijeenkomst

### „Bijbel spreekt erg relativerend over het eigendom”

„In zowel liberalisme als socialisme staan de „elgdoms-vragen” centraal. De keuze gaat dan tussen „gemeenschaps”- of „privaat” eigendom. De bijbel spreekt zeer relativerend over het eigendom. Toch blijkt ook dat bij christen-democraten zeer dikwijls sprake is van wereldgelijkvormigheid waar men de heidense leuze over het „goddelijk (of heilig) recht op eigendom hoort”.

Zo luidde één van de discussiestellingen van de directeur van de dr. Kuypersstichting, het wetenschappelijk bureau van de ARP, drs. A. M. Oostlander, op de 3e bijeenkomst Van de

kaderkursus Noordwest Nederland te Zwolle. Ook deze bijeenkomst werd weer door ruim 30 deelnemers bezocht. Twee thema's stonden op deze dag centraal.

Allereerst: „christen-democratie versus liberalisme en socialisme” met als gesprekspartner de heer Oostlander en vervolgens: „het christelijk onderwijs in discussie” met als inleider dr. A. Veerman, Tweede Kamerlid voor de ARP. Zoals gebruikelijk werden deze thema's in discussie-groepen voorbereid door de deelnemers aan de hand van stellingen van de inleiders en door bestudering van enkele lessen Burgerschapskunde en een hoofdstuk uit de brochure „Plichten en Perspectieven”, aanzet voor de profielschets van het CDA.

De deelnemers toonden een sterke betrokkenheid bij beide onderwerpen. In de ochtend-diskussie met dhr Oostlander

## ARP/CDA uitgaven op uw brochuretafel!!

Veel partijleden zijn niet of onvoldoende op de hoogte van de vele publikaties, die de A.R.P. en het C.D.A. op de markt brengen. Dat blijkt telkens, wanneer op vergaderingen gewerkt wordt met een lektuurtafel- of informatiestand. Er wordt altijd materiaal door leden gekocht op dergelijke bijeenkomsten. Te weinig Kamercentrales, Statencentrales en kiesverenigingen buiten de mogelijkheden uit. Het is immers van groot belang dat zoveel

mogelijk leden, belangstellenden en kiezers kennis nemen van onze informatie.

Wanneer uw Kamercentrale, Statencentrale of kiesvereniging meer aan de weg wil timmeren met A.R.P.- en/of C.D.A.-informatiemateriaal vraagt u dan bij het A.R.P.-secretariaat materiaal aan. U kunt een beperkte hoeveelheid gesorteerd brochurermateriaal in consignatie toegezonden krijgen. Afrekening vindt na afloop van de desbetreffende bijeenkomst of manifestatie plaats op basis van wat is verkocht.

U kunt zich voor het verkrijgen van het materiaal wenden tot het secretariaat van de A.R.P., Dr. Kuypersstraat 3, Den Haag. Tel. 070-46.96.20 (G. v.d. Berg).

## Wordt lid van de A.R.P.

Door onderstaande bon in te vullen en op te sturen kunt u zich opgeven als lid van de ARP. De jaarlijkse contributie bepaalt u zelf; de Contributiestaffel kunt u als richtlijn hanteren.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Bon opsturen naar:

ARP, Antwoordnummer 66, Den Haag (U hoeft geen postzegel te plakken).

Gods Koninkrijk. Goede christelijke politiek is, gezegd in alle ootmoed, Godsdienst, dienst aan God, hetzij wij handelen als gekozen of als kiezer.

Misschien zegt u: politiek is een vuile boel! Soms wel, helaas. Christenen hebben niet het monopolie, het alleenrecht van christelijke politiek en toch streven wij, ondanks fouten, naar het volmaakte, geïnspireerd door onze enige kenbron; het evangelie, ook voor het staatkundige terrein.

Om die gedachte en dat streven zoveel mogelijk gestalte te geven, is een partijorganisatie beslist noodzakelijk, van waaruit alle werk wordt geregeld en besproken en uit welke midden vertegenwoordigers voortkomen, die onze politieke zienswijze moeten „vertalen”, zou je kunnen zeggen.

Deze organisatie kost veel tijd en geld. Dit moeten wij gezamenlijk doen. Het is ons aller zaak samen een eigen politieke meningsvorming te verkrijgen en te strijden voor een christelijke organisatie, ook op dit terrein. Scholen, omroep, vakvereniging met de Bijbel, waarom dan niet politiek met de Bijbel?

Wij zouden uw medewerking op hoge prijs stellen door lid te worden, waardoor u meeleeft en u regelmatig op de hoogte wordt gehouden van elke vergadering en u mee kunt helpen aan politieke meningsvorming.

Ook krijgt u dan een maandblad toegestuurd, „AR-Post” geheten. En wilt u er meer van weten, dan kunt u zich abonneren op ons wekelijks partijorgaan „Nederlandse Gedachten”. U krijgt dan informatie uit de eerste hand.

Eén dezer dagen hoopt één onzer u te bezoeken en uw antwoord op het bovenstaande te vernemen. Bestuur en propagandacommissie van de kiesvereniging.

werd duidelijk dat we in deze na-industriële tijd als christen-democraten verder moeten zien dan het socialisme, dat als stroming zijn oorsprong had in de industriële revolutie van de vorige eeuw, zoals ook Groen van Prinsterer probeerde langs en over het liberalisme heen te kijken toen het tij daarvoor wegens veranderende omstandigheden begon te keren. Na de gezamenlijke koffie-maaltijd, een heerlijke gelegenheid om wat na te praten of in de persoonlijke sfeer eens ervaringen uit te wisselen, was dr. Veerman de gesprekspartner. Hierbij kwam uitvoerig de zorg om de identiteit van het christelijk onderwijs ter sprake. Met vele praktijk-voorbeelden werd deze zorg door de deelnemers gestaad. De heer Veerman gaf daarbij vele nuttige wenken en adviezen om er voor zorg te dragen dat het „christelijke” karakter van de bijzondere school ook werkelijk beleefd wordt, mits natuurlijk gedragen door de bezieling van de ouders zelf.

Op 12 en 13 maart is er voor oud kaderkursisten gelegenheid om politiek en organisatorisch bij te scholen door een weekendbijeenkomst van vrijdagavond en zaterdag bij te wonen op „contact der Continenten” te Soesterbergen. Aan deze interessante bijeenkomst zijn géén kosten verbonden; reiskosten boven de f 2,50 worden bovendien vergoed. Op het programma staan gesprekken met partijvoorzitter H. A. de Boer, thema: „de en weg van de christendemocratie”, met prof. Albeda, thema: „soc.-econ. verhoudingen in Nederland anno 1976”, en met partijsecretaris D. Corporaal over „de verkiezingen van - uiterlijk - 1977 in zicht”, waarbij de politieke en organisatorische voorbereiding daarvan ter sprake zal komen. Vele tientallen oud-kursisten gaven zich reeds op. Er is nog plaats!

Meld u aan bij C. Bremmer, Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, dr. Kuypersstraat 3, Den Haag. Tel. 070-45.10.15. Aan hen die zich reeds opgeven zijn deze week enkele stukken verzonden. Mocht u niets hebben ontvangen, wilt u dat meedelen?

Meld u aan bij C. Bremmer, Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, dr. Kuypersstraat 3, Den Haag. Tel. 070-45.10.15. Aan hen die zich reeds opgeven zijn deze week enkele stukken verzonden. Mocht u niets hebben ontvangen, wilt u dat meedelen?

## Informatieavond voor moeders! te Boskoop

Op een speciale avond hoopt mev. J. G. Kraaljeveld-Wouters informatie te verstrekken over „Ontwikkeling en vernieuwing van het onderwijs” (Contourennota) ten behoeve van de moeders, die veel met het onderwijs te maken hebben. Bijzondere aandacht krijgt het kleuteronderwijs en het basisonderwijs. Voor deze bijeenkomst zijn vooral uitgenodigd de moeders, die veelal direct door haar contact met de schoolgaande kinderen met het onderwijs te maken hebben en met goede informatie gebaat zijn. Vergadering: 18 februari 1976, in Hotel rest. „Florida”, te Boskoop. Aanvang 20.00 uur.

## Beslissing over CDA-lijst

### Voorjaarspartijraad 10 april a.s. te Amsterdam

Op 10 april a.s. neemt de A.R. Partijraad in de voorjaarsvergadering een beslissing over de totstandkoming van één gezamenlijke kandidatenlijst van ARP, CHU en KVP bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen.

Wanneer de partijraad positief beslist zullen vervolgens de kiesverenigingen, tezamen met de partijraad, schriftelijk over deze zaak hun stem kunnen uitbrengen. De partijraad van 10 april a.s. vindt plaats in het RAI-Congrescentrum te Amsterdam. Niet alleen de besluitvorming over de ene lijst komt aan de orde. Ook het fractiebeleid in de Tweede Kamer komt aan bod. Fractievoorzitter mr. W. Aantjes zal over de werkzaamheden van de fractie in het

afgelopen jaar rapporteren. Voorts worden de jaarverslagen van ARP, Arjos en Dr. Kuypersstichting behandeld.

### Belangstellenden

Naast de stemhebbende en adviserende leden van de partijraad zijn belangstellenden van harte welkom. Toegangsbewijzen kunnen schriftelijk worden aangevraagd bij het A.R.-Partijsecretariaat, Dr. Kuypersstraat 3, Den Haag. Vroegtijdige aanmelding is gewenst in verband met de te verwachten grote belangstelling. Wilt u bij uw opgave tevens vermelden of u gebruik wenst te maken van de lunch? Als bijdrage in de kosten van de partijraad, inclusief lunch en consumpties, gelieve u te rekenen met een bedrag Van ongeveer f. 15,- per persoon. Voorkom teleurstelling, meldt u vandaag nog aan!



### Jaarvergadering Verband

De jaarvergadering van het Verband van AR-gemeente- en -provinciebestuurders zal dit jaar worden gehouden op zaterdag 20 maart in het gebouw voor Christelijke Belangen, Kromme Nieuwe Gracht 39, Utrecht.

Het onderwerp: „De taak van gemeenten en provincies bij de werkloosheidsbestrijding” zal worden ingeleid door de heren ing. S. Attema van het ministerie van Sociale Zaken en drs. G. van Veenen, burgemeester van Het Bildt. Mr. P. van Zanten, griffier van de staten van Utrecht, zal het forum leiden.

### Verband Drenthe

Maandag, 16 februari a.s. in de bovensaal van „Bellevue” a/d Dr. Nassaulaan te Assen. Hier zal drs. G. van Veenen, burgemeester van Het Bildt, refereren onder de titel: „Gemeente en werkgelegenheid”. Hierbij zal bijzondere aandacht worden geschonken aan de financiële mogelijkheden en moeilijkheden van de z.g.n. aanvullende werkgelegenheidspolitiek. Zie ook De Magistratuur van oktober 1975 (blzn. 113 en 114) en november 1975 (blzn. 134 en 135).

### Staatssecretaris De Jong Ozn. in Zeist

Op 18 februari spreekt staatssecretaris De Jong Ozn. voor CDA-Zeist over actuele onderwijsvraagstukken. Plaats van bijeenkomst: hotel Figi (alpha theater), Het Rond, Zeist. Belangstellenden van harte welkom.

### H. A. de Boer in Nijveen (Dr.)

Op woensdag 25 februari a.s. organiseert de A.R.-Statencentrale Meppel in samenwerking met de kiesvereniging Nijveen een openbare vergadering met als onderwerp „De Christelijke politiek in de praktijk”. Het onderwerp zal ingeleid worden door de heer H. A. de Boer, voorzitter van de A.R.Partij. De bijeenkomst vindt plaats in de Geref. Kerk te Nijveen, 's avonds om acht uur.

### M. W. Schakel te Lunteren

De A.R.-Kiesvereniging te Lunteren houdt op maandag 8 maart 1976 een openbare vergadering in het „Westhoffhuis” te Lunteren, aanvang 20.00 uur. Spreker: M. W. Schakel, Tweede-Kamerlid A.R.P. Onderwerp: „De positie van de A.R.P. binnen het huidige politieke krachtenveld”. Belangstellenden uit Ede en wijde omgeving zijn van harte welkom.

### Staatssecretaris De Jong Ozn. in Barneveld

De kiesvereniging afdeling Barneveld organiseert dinsdag 24 februari a.s. een bijeenkomst voor leden en belangstellenden met als spreker staatssecretaris van Onderwijs de heer drs. Kl. de Jong Ozn. Het onderwerp is „onderwijs in al zijn aspecten”. De vergadering begint om 19.45 uur in gebouw „Oramba”, Wilhelminastraat 13, Barneveld.

### Aantjes in Amsterdam

Op maandagavond 23 februari zal de heer mr. W. Aantjes in het kader van de actie „Wij komen terug” Amsterdam bezoeken. Vele actuele politieke zaken zullen de revue passeren. Deze avond van de A.R.P.-Amsterdam, die dit jaar 125 jaar bestaat, zal plaatsvinden in hotel Krasnapolsky, 23 februari aanvang 8 uur. Iedereen is welkom.

### H. A. de Boer te Haarlem

Op zaterdag 14 februari spreekt partijvoorzitter De Boer voor de Chr. Geref. Jeugd van Noord-Holland in Haarlem; in de Chr. Geref. Kerk, Rako 18, Haarlem.

### H. A. de Boer te Arnhem

Ledenvergadering Prov. Comité Gelderland op zaterdag 21 februari om 2 uur in een van de zalen van de Westerkerk, Stationsplein 44a te Arnhem. Spreker H. A. de Boer voorzitter A.R.P. over „actuele politieke vraagstukken”

### „Verband” Overijssel

Op donderdag 18 maart a.s. is er in Overijssel een gezamenlijke CDA-vergadering van bestuurders; deze wordt gehouden in „De Bultensociëteit” te Zwolle; aanvang 19.45 uur. De heer R. Lanning, CDA-statenlid in Overijssel, zal een inleiding houden over grondpolitiek; daarna zal hierover een discussie gevoerd worden met medewerking van een forum. De gezamenlijke CDA-brochure „Grondeigendom en grondbeheer” zal sterk in de belangstelling staan.

### Prof. Diepenhorst in Brielle

Voor de A.R. statencentrale „Ridderkerk”, spreekt op maandag 16 februari 1976 te Brielle, in de zaal van de Geref. Kerk, aanvang 20.00 uur, prof. mr. I. A. Diepenhorst, Eerste Kamerlid ARP, over het onderwerp „Waar het om gaat”.

### W. van den Bos Czn. in Bussum

De Chr. Politieke Vrouwenorganisatie organiseert op donderdag 19 februari een vergadering alwaar de „grondpolitiek” centraal zal staan. Plaats: Bsssum, in Espresso, Landstraat 6. Aanvang: 10.00 uur 's morgens. Spreker: drs. W. van den Bos Czn., medewerker dr. Abraham Kuypersstichting en een der rapporteurs van de CDA-brochure „Grondeigendom en grondbeheer”.

# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw .....

*Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-*

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer .....

*een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-*

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van **maatschappijvorming** voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

*8 afleveringen voor f 20,-*

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming .....

*Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-*

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid .....

*Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-*

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENU ONTVANGT PER OMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**

# WAG

## NEEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 8 - 21 februari 1976

### Schakel bij debat gijzelingsdrama's

## „Gijzelnemers snijden met gewelddaden hun eigen vluchtweg af”

„Mijn fractie heeft geen greintje begrip voor hetgeen zich in Amsterdam en Beilen heeft voltrokken. Wij wijzen het onvoorwaardelijk van de hand. Het past niet in de Nederlandse rechtsorde, een willekeurige groep landgenoten op een donkere wintermorgen onverhoeds en volkomen onverdiend van hun vrijheid te beroven en hen voorwerp te maken van brutale intimidatie en bruut geweld. Het strijdt met de Nederlandse rechtsorde als men doet wat men De Groot heeft aangedaan, die op de nipper aan de dans met de dood is ontsprongen. De drie doden van Beilen strijden, vloeken met alles wat de kern is van onze Nederlandse rechtsorde. De machinist Braams, 30 jaar oud, een man die zijn NS-plicht deed, wordt omgelegd onder het misselijke motto dat de vent de held wilde uithangen. De soldaat Bulter, 22 jaar jong, wordt neergeschoten omdat hij „braniechtig” optrad. Een makaber dieptepunt vormt de moord in koelen bloede op de heer Bierling, 31 jaar oud. Het bloed dat aan de handen van deze jonge Molukkers kleeft wis je ook niet af met het af en toe zingen van een psalm of het lezen van Prediker 3: „Er is een tijd om te doden en een tijd om te leven”.

Aldus Schakel namens de ARP-Tweede Kamerfractie tijdens een vorig week gehouden debat over de gijzelingsdrama's die de laatste tijd in Nederland hebben plaatsgevonden. Daarbij richtte het debat zich vooral op het gijzelingsdrama dat zich in Beilen heeft voltrokken. Het ging tijdens het

debat vooral om het door de regering gevoerde beleid en niet om de positie van de Zuid-Molukkers in Nederland. Daaraan zal de Kamer in de komende tijd nog een apart debat wijden. Algemeen bestond er waardering voor het optreden van „Van Agt en zijn mannen” zoals Schakel het uitdrukte tijdens de gijzelingsdrama's.

### Decor-schildering

Wat zich in Beilen met name voltrokken heeft, vertoonde dramatische trekken, aldus Schakel, maar dat drama speelde zich ook tegen een bepaald decor af:

Als ik een paar schermen op het toneel mag plaatsen, dan horen daartoe beelden, opgenomen 24 en 25 april 1950 in de Molukken: zesduizend aanwezigen, waaronder dr. Soumokil en ir. Manusama, bij de stichting van de Vrije Republiek van de Zuid-Molukken. Daar zijn honderden bespiegelingen over gehouden, historische, juridische en staatsrechtelijke. Ik laat die in het midden. Die zijn vandaag niet aan de orde. Ik constateer alleen dat die Vrije Republiek van de Zuid-Molukken voor de hoofdmoot van de Zuid-Molukkers in ons land een verplichtend ideaal is. Ik mag wijzen op een kort geding over demobilisatie, op een dienstbevel om met gezin naar Nederland te komen en op een missive bij aankomst, dat men als militair ontslagen was, voorlopig in een woonoord kon intrekken en dat burgerkleding gereed lag. Dat hoort tot de decors van wat zich in Beilen en Amsterdam heeft afgespeeld. Ook de woonoord en woonwijken zijn bewust gekozen door de betrokkenen. Zij willen hun nationale identiteit gaaf bewaren tot de grote dag van de uittocht naar het Israël aan de evenaar. Tot zolang willen ze als bijwoners onder ons zijn, met het hart in de warme Archipel en het lichaam in het koude Holland. In dat spanningsveld functioneren voor mij altijd heel sterk de hunkerende tonen uit hun bamboefluitorkesten op hun toogdagen en nog sterker in hun eigen kerkdiensten.

### Diep wortelend ideaal

In die woonoord en woonwijken wonen ze, oude en jonge mannen en vrouwen, 40 000 in getal. De ouden hebben hun ervaring, de jongeren hebben het tot hun zaak gemaakt, zo opgevoed door moeder, op de catechisatie, in de kerk, in het isolement, met een sterke clanverbondenheid en de daarbij

behorende blikverenging en wildgroei. Er moet geen misverstand bij ons over bestaan, dat in Nederland zich onder ons een minderheidsgroep bevindt met een diep wortelend ideaal, een ideaal, waarvoor betrokkenen eventueel bereid zijn, het leven of een deel van het jonge leven op te offeren.

Nu kan men natuurlijk zeggen: het is een droom - dat heeft Minister Van Doorn eens gezegd - maar dan is het wel een droom, die in dit land in veertigduizendvoud wordt gedroomd. Ene Van Amerongen is daar inmiddels ook achtergekomen.

Men kan belerend het vingertje opheffen en zeggen, dat het niet haalbaar is. Dan kijken ze je aan en dan vragen ze: wat is nu wel en niet haalbaar in de wenteling van de tijd in de loop van de geslachten? Dan houden ze je eigen nationale historie voor: 80-jarige oorlog, de aan Willem van Oranje toegeschreven uitspraak: je hoeft niet te hopen om te beginnen en je hoeft geen succes te hebben om te volharden. Al die dingen functioneren in dat verband. Men kan z'n schouders ophalen - dat is een veel beoefende bezigheid geweest in ons land in de loop der tijd - met betrekking tot hun ideaal. Ik vraag mij af, of dat belerende vingertje wel zo prudent is. Het met een koel schouder ophalen voorbijgaan aan een al of niet gemotiveerd ideaal van een ander lijkt mij niet verstandig.

Schakel meende dat als buiten de groep zelf aan verantwoordelijkheid moet worden gedacht, gewezen moet worden op ontwikkelingen rond de figuur van Arafat. De redenering van: je kunt wel goede verhalen houden in de Houtrushallen, maar je redt het niet, je moet terreur uitoefenen. En zo, aldus Schakel is Beilen gekomen: „Langdurig. Driehonderd uur op een eiland op wielen. Bloedig: drie doden. Tot de fantasie sprekend, want vliegen is voor de happy few maar iedere Nederlander zit wel eens in de trein. Een extra dimensie wordt aan de kaping gegeven doordat de zaak in Amsterdam er achteraan komt. De gegijzelden hadden na hun vrijlating ernstige kritiek op de Regering. Iedere burger mag dat. Op zijn tijd hebben wij dat ook. De gegijzelden hadden ook nogal begrip voor de zaak van de gijzelnemers. Ik wijd dat maar aan de hogedrukketel van een gedwongen samenzijn in klein verband met de dood als reële partner in je midden. Dan ontstaat een vorm van belangenverstrengeling, in de zin van: hoe komen wij er allemaal levend doorheen.” In zijn bijdrage wees Schakel hierna in onverbloemde termen de gijzelingen af, zoals in het begin van de speech vermeld.

### Beleidslijnen

Schakel toonde zeer veel begrip voor het feit dat er een zware verantwoordelijkheid bij bepaalde ministers in een crisiscentrum ligt. „Ik doe dit niet licht af. Ik vraag mij toch af of als het zo lang duurt, het beslist noodzakelijk is, dat zoveel bewindslieden zoveel details van minuut tot minuut zitten te volgen.” Een opmerking waar de regering in haar beantwoording zeer wel begrip voor toonde. Schakel meende dat er na de vier gijzelingen een drietal lijnen is te

Dr. A. M. Donner



### Mr. Aantjes en de commissie Donner-Holtrop- Peschar.

In dit nummer besteedt mr. Aantjes in zijn rubriek van A tot U aandacht aan de geruchten die aanleiding hebben gegeven tot de instelling van de commissie Donner-Holtrop-Peschar. „Ik schrijf daar met grote tegenzin over, omdat het Koninklijk Huis en de zaak waar het om gaat met niets meer is gediend dan met een zo groot mogelijke rust, waarin de commissie haar arbeid kan verrichten”. De anti-revolutionaire fractievoorzitter hekelte o.a. de opstelling van enkele zich als „links gepresenterende kranten” en als „rechts” te boek staande bladen in deze zaak. Voorts aandacht voor de partijvorming door de Europese Christen-Democraten.



Het ARP-Kamerlid M. W. Schakel.

onderkennen.

- De eerste is dat gijzelaars geen exportartikel zijn; het wordt niet toegestaan dat gijzelaars buiten de landsgrenzen worden gebracht.
- De tweede lijn is, aldus Schakel dat „gijzelnemers - ik gebruik dat woord liever dan het tot tweemaal opvattingen leidende gijzelaars - die mensen gedood hebben, daarmee per definitie hun eigen vluchtweg hebben afgesneden”.
- Een derde lijn vond Schakel dat concessies in de materiële sfeer kunnen

worden gedaan maar niet in de politieke sfeer. Schakel: „Ik zou zeggen: laat deze drie lijnen in binnen- en buitenland voor de toekomst bekend zijn”. Schakel kon instemmen met de maatregelen die genomen worden ter beëindiging van paramilitaire activiteiten en ter beperking van de wapenhandel. De woordvoerder van de ARP-fractie beëindigde zijn betoog als volgt: „Wij Nederlanders waren bereid om de

volg op pag. 2

Zojuist is verschenen:

### spelregels voor economie & politiek

In dit boekje stelt de auteur, voormalige financieel-economische specialist van de ARP-Tweede-Kamerfractie en sinds kort hoogleraar aan de Vrije Universiteit, dr. Arend J. Vermaat drie thema's aan de orde:

- Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?
- Groeien of versoberen?
- Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen.

Het geheel is rijk geïllustreerd met cartoons. Prijs per exemplaar: f 3,50.

### Bestellingen

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Spelregels voor economie & politiek”.

stichting kader- en vormingswerk **ARP**

## DEZE WEEK IN WAG:

Zomertijd, pag. 2

Reformatische Wijsbegeerte  
en de ARP, pag. 4

Europese christen-  
democratie, pag. 5

Vrijwilligersleger, pag. 6

Landbouwprijsbeleid, pag. 7

Uit de Arjos, pag. 9

Partijnieuws, pag. 10, 11

# IN OGENSCHOUW

Wij hebben er geen bezwaar tegen dat het instrument: „theater maken” in dienst wordt gesteld van ideologieën. Ook niet als de overheden dit soort van theater-gezelschappen via subsidie menen te moeten steunen. De vraag is eveneens bevestigend te beantwoorden als het gaat om subsidies ten behoeve van die vormingstheater-gezelschappen, die welbewust kiezen tegen – wat in die kring dan – als het „kapitalisme” wordt aangeduid.

## Vraagtekens

Als in de politiek – en terecht ons inziens – geaccepteerd wordt dat bijvoorbeeld het communisme als geestesstroming binnen het Nederlandse volk een eigen plaats toekomt en op basis van objectieve normen over overheidsmiddelen kan beschikken, is er geen aanvaardbare

reden een en ander te onthouden aan de politieke c.q. sociale vormingstheaters. Maar – daar willen wij met nadruk de aandacht voor vragen – in kringen van linkse vormingstheaters G.L.Twee, Nieuwe Komedie en Proloog om er slechts enkele te noemen – moet er dan ook het besef zijn voor de noodzaak dat er wezenlijk theater wordt bedreven. Als het slechts de bedoeling is „ideologie om de ideologie” te bedrijven, behoort de subsidiekraan te worden afgesloten. Als het alleen maar gaat om „scholing in de leer”, zonder een wezenlijke betrokkenheid, ook bij de geestverwante groeperingen, dan is een verantwoordelijke minister verplicht een groot aantal vraagtekens te plaatsen achter de toekenning van subsidie.

Merkwaardigerwijs zijn het deze toneelgroepen die dan in pamfletten

## Subsidiëring van vormingstoneel

en betogingen allerlei onevenwichtige uiteenzettingen geven; ja, soms zelfs vervallen in zwart-wit scheldpartijen en verdachtmakingen. Deze houding viel zonder meer duidelijk af te lezen uit een massale manifestatie die in Utrecht onlangs gehouden is. Die actie stond overduidelijk in het teken van deze kreet: „roep reactie op tegen de kapitalistische tegenstromingen en zijn even geraffineerde handlanger de overheid. Zij remmen de opbouw en uitbreiding van ons werk”.

Die vermeende „geraffineerde handlanger” is in dit geval de minister van CRM.

Maar wat die plannen van de minister inhouden – komt via deze demonstrerende theatergroepen niet uit de verf. Integendeel, men legt andere bedoelingen ten grondslag aan die plannen en daarop wordt polariserend

verder door geborduurd.

## Wildgroei ongewenst

Het plan van de minister is naar onze mening duidelijk: het kabinet blijft ideëel en financieel het – politiek, sociaal – vormingstoneel steunen. Ruimer nog: de ontplooiing, noch de ontwikkeling wordt gestagneerd. Maar de minister wenst „wildgroei” niet te accepteren. Hij stelt, naar onze mening terecht, een aantal voorwaarden die deel uit maken van het uit te stippelen cultuurbeleid. Deze bestaan o.m. uit het volgende: Binding met de regio; men stelt toch zelf dat men aan de basis wil beginnen; een duidelijke taakverdeling in verband met de ontstane „wildgroei”; een niet afglijden naar een eenzijdige ontwikkeling van alleen-maar-politiek vormingstheater en tenslotte een zekere steun vanuit de regionale overheden.

## Redelijke voorwaarden

Dat zijn redelijke voorwaarden naar het ons voorkomt. Het is politiek gezien een onmogelijkheid slechts de politieke bewustwording via het vormingstheater te stimuleren met subsidies en de maatschappelijke, de creatieve en de sociale bewustwording te laten verkommeren.

## VERPLAATSBARE HOUTEN GEBOUWEN

directie- en schaftketen scholen en kerken directie- en schaft-wagens etc.

HOUTBOUW **HAHBO** HARDINXVELD

tel. Giessendam-Hardinxveld 3888

Naar onze overtuiging behoort een verantwoordelijke minister uren niet te laten hangen naar de soms leugenachtig aandoende pressie die in Utrecht tot uitdrukking werd gebracht. Wij hebben in vorige jaren het voor dit soort van theaters opgenomen – toen een aantal lagere overheden de subsidies plotseling introk. Ook deze vorm van cultuur behoort in een democratie niet bij voorbaat uitgesloten te worden. Maar als een aantal van deze groepen zich niet aan aanvaardbare regels willen binden is er voor hen geen plaats aan de subsidietafel.

G.A.K.

## Zomertijd

Door dr. W. de Kwaadsteniet Tweede Kamerlid ARP

# Kans invoering zomertijd in 1977 is sterk gestegen

De kans, dat in 1977 de zomertijd ook in ons land zal worden ingevoerd, lijkt gestegen. Het kabinet denkt in die richting, blijkt mededeling van minister Westerterp (Verkeer en Waterstaat) na het kabinetsberaad op vrijdag 6 februari jl. Minister Westerterp had de dag daarvoor nog overleg gepleegd met zijn Belgische ambtgenoot.

## Omringende landen

Italië heeft de zomertijd al sinds 1966. Frankrijk zal reeds dit jaar de zomertijd invoeren. Spanje deed dit in 1974. De Belgische en Nederlandse regeringen hopen, dat ook de Bondsrepubliek Duitsland, Luxemburg en Zwitserland tot invoering van de zomertijd zullen overgaan. Voor de Bondsregering ligt de zaak in zoverre moeilijk, dat een verschil in tijd tussen West-Duitsland en West-Berlijn vooralsnog bezwaarlijk wordt geacht, terwijl een gezamenlijke zomertijd West-Berlijn in een andere tijdzone zou doen geraken dan die van het omringende Oost-Duitsland, inclusief Oost-Berlijn. Anderzijds zou een niet meedoen van West-Duitsland met de andere West-Europese landen evenzeer ongewenst zijn, zodat de kans op een invoering van de zomertijd in de Bondsrepubliek toch gestegen lijkt. Het is op zichzelf logisch, dat gestreefd wordt naar het meedoen van zoveel mogelijk landen in een bepaalde regio, in verband met bijvoorbeeld het

internationaal vervoer, de handel en alle vormen van communicatie.

## Geschiedenis

Ook in het kader van de Europese Gemeenschap is derhalve reeds sinds eind 1973/begin 1974 deze zaak onderwerp van gesprek, mede op aandrang van de Nederlandse regering. Bij de behandeling van de begroting van Binnenlandse Zaken op 30 oktober 1973 was onzerzijds reeds een krachtig pleidooi in de Tweede Kamer gehouden om tot invoering van de zomertijd – 's morgens een uur later, 's avonds een uur langer licht – te geraken. Minister De Gaay Fortman zegde toen toe de zaak met de mede betrokken bewindslieden te zullen bespreken. Toen na ruim drie maanden publiekelijk nog niets naders vernomen was van de zijde van het kabinet, heb ik namens onze fractie de zaak opnieuw nadrukkelijk aan de orde gesteld door middel van mondelinge vragen aan de betrokken bewindslieden op 14 februari 1974 in de Tweede Kamer<sup>1</sup>. Staatssecretaris Meijer (CRM) deelde toen o.a. mede, dat inmiddels een interdepartementale commissie was ingesteld en dat een onderzoek plaats vond op grond van een positieve instelling van de zijde van het kabinet, juist ook tegenover de sociale en recreatieve elementen.

## Geen nieuw uitstel

De belangstelling voor deze zaak is onzerzijds sindsdien regelmatig mede wakker gehouden door schriftelijke vragen aan de betrokken bewindslieden, over de voortgaande ontwikkelingen en

het internationale overleg<sup>2</sup>. Ook bij de behandeling van de begroting van de Binnenlandse Zaken op 14 oktober 1975 is onzerzijds nogmaals de wenselijkheid van een spoedige invoering van de zomertijd onderstreept. Het spreekt vanzelf, dat wij ons erover verheugen, dat – al duurt het langer dan gehoopt werd – de zomertijd naderbij komt en dat het volgend jaar – 1977 – zover kan zijn. Het zal duidelijk zijn, dat wij er bij de regering op aandringen tijdig alle nodige maatregelen daarvoor te treffen. Een nieuw uitstel zou nauwelijks begrepen worden, ook niet wanneer (nog) niet elk van de andere in aanmerking komende landen in 1977 zou meegaan.

## Invoering

De Europese Commissie, het „dagelijks bestuur” van de Europese Gemeenschap in Brussel, vindt intussen, dat de lidstaten met zomertijd deze op een gelijk tijdstip moeten doen aanvangen en moeten doen eindigen. Die dag moet een zondag zijn en wel één uur in de ochtend. Voor het jaar 1977 stelt de Commissie voor de zomertijd op 3 april te laten beginnen en op 16 oktober te laten aflopen. Voor 1978 denkt de Commissie aan resp. 2 april en 15 oktober en voor 1979 een aan resp. 1 april en 14 oktober. Het lijkt inderdaad van belang, dat aan een dergelijke suggestie zoveel mogelijk gehoor wordt gegeven. Italië heeft thans bijvoorbeeld een zomertijd van 30 mei tot 26 september, terwijl Frankrijk dit jaar een zomertijd heeft van 28 maart tot 26 september. Dergelijke verschillen veroorzaken nodeloos problemen en maken de zaak internationaal onnodig onoverzichtelijk.

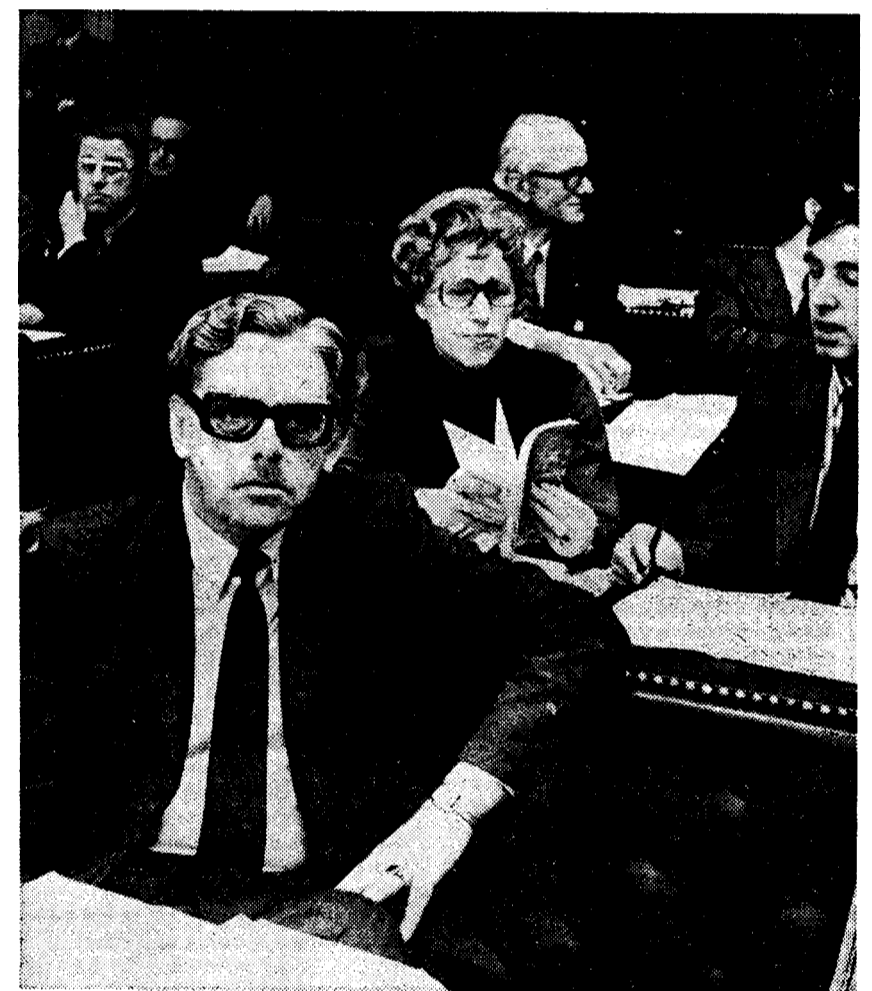
## Veel facetten

De zomertijd is een zaak met vele facetten. Vandaar dat reeds uit het SER-advies van 17 mei 1968 bleek, dat daarbij met name betrokken zijn de ministeries van Binnenlandse Zaken, Buitenlandse Zaken, Verkeer en Waterstaat; Cultuur Recreatie en Maatschappelijk Werk, Economische Zaken, Landbouw en Visserij, Volksgezondheid en Milieuhygiëne, alsmede Sociale Zaken. Overigens is de minister van Binnenlandse Zaken „de minister van de tijd”<sup>3</sup>. Wij hopen graag, dat de zomertijd zonder verder oponthoud in 1977 zal worden ingevoerd en wij hopen, dat alle daartoe nodige maatregelen tijdig worden genomen.

<sup>1</sup> Zie o.a. Ned. Ged. d.d. 23 februari en 30 maart 1974.

<sup>2</sup> Vraag dd. 27 juni 1974, antwoord staatssecretaris Meijer (CRM) dd. 12 juli 1974; vragen dd. 12 februari 1975, antwoord idem dd. 5 maart 1975; vragen dd. 24 april 1975, antwoord idem dd. 30 mei 1975; vra en dd. 11 jrg 1975, antwoord minister Van Doorn (CRM), mede namens de ministers van Buitenlandse Zaken en Verkeer en Waterstaat, dd. 11 augustus 1975. Inmiddels was ook een brief van staatssecretaris Meijer dd. 10 oktober 1974 – Kamerstuk 13148 nr. 1 – naar aanleiding van vragen mijnerzijds bij de Tweede Kamer binnengekomen.

<sup>3</sup>Vgl. o.a. Wet van 16 juli 1958 tot nadere regeling van de wettelijke tijd, Stb. 352.



/ Links op de voorgrond ziet u dr. W. De Kwaadsteniet in de ARP-banken in het Parlement.

Handzame les maatschappijleer!

## Politiek? Kom nou!

Begin dit jaar verscheen onder bovenstaande titel een les maatschappijleer t.b.v. het lager beroeps onderwijs en de lagere klassen van het middelbaar onderwijs. Hierbij wordt dan met name gedacht aan de vakken maatschappijleer, geschiedenis en eventueel ook godsdienst. Ook de kiesverenigingen kunnen deze les goed gebruiken bij hun activiteiten. Deze goed geïllustreerde uitgave kan tevens voorzien in de politieke belangstelling van uw schoolgaande kinderen. Uiteengezet wordt wat politiek inhoudt, hoe ons landsbestuur is geregeld en ook wordt de vraag gesteld: christelijke politiek... kan dat? De les kost f 1,- per exemplaar. Diverse scholen bestelden deze les: reeds bij tientallen tegelijk!

## Bestellingen

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste.

Een uitgave van de

stichting kader- en vormingswerk **ARP**

Vervolg van pag. 1

## Gijzelingsdebat

Zuid-Molukkers in onze nationale gemeenschap op te nemen, uit de aard der zaak met respect voor hun culturele identiteit. Zij begeren dit niet. Zij wensen bijwoners onder ons te blijven,

vreemdelingen binnen de poorten. De Bijbel zet ons het lot van vreemdelingen binnen onze poorten heel nadrukkelijk uiteen. Zij staan in één rij met weduwen, wezen, ontheemden. In hun geval komt daar nog bij een gemeenschappelijk beleefde historie. Zij hebben hun rechten, waaronder het recht om hun ideaal in de lijn van hun geslachten overreid te houden op voorwaarde dat het beleven en het uitdragen van dat ideaal zich voltrekt binnen de rechtsregels die gelden voor de rechtsorde in hun gastland, Nederland.

## Patrimonium

In het jaar 1876 is er iets belangrijks gebeurd in het sociaal maatschappelijk leven in Nederland. In Amsterdam – later overgenomen door vele andere plaatsen – werd een verbond opgericht voor de belangen van de maatschappij in haar geheel, „die der werklieden in het bijzonder, door alle geoorloofde middelen te bevorderen” Patrimonium. Hun uitgangspunt was dat Gods Woord de betrouwbare grondslag van een christelijke maatschappij is. Patrimonium heeft dat toen juist ingezien. Op die lijn zitten ook de ARP, de CHU en het CNV. Wij zeggen het nu wel iets anders. Het evangelie is uitgangspunt voor een maatschappij die het Koninkrijk Gods ten doel heeft. Veel heeft Patrimonium in de loop der

jaren betekend. Het werk werd vooral gezocht in de principiële aanpak van het sociale probleem.

Enkele namen vanuit het verleden: Kater, Talma, Smeenk en Piet Zuidema zijn moeilijk te vergeten. Zij hebben geprobeerd de christenen mee te laten denken in en over de bestaande maatschappij. En dusdoende werd invloed uitgeoefend op de christelijke vakbeweging en de christelijke politiek.

De kracht van Patrimonium is geweest dat het in heel zijn christelijk sociaal bezig zijn niet heeft afgelaten het evangelie centraal te stellen en zich daardoor te laten leiden. Moet Patrimonium blijven? De huidige voorzitter van Patrimonium – de heer T. Scholten – heeft gelijk als hij stelt dat ook nu het verbond als bezinningsorganisatie een belangrijke taak heeft. Wij wensen hem en zijn verbond wijsheid en sterkte toe om die

## NG COMMENTAAR

taak uit te bouwen. Het gaat om het Evangelie – nog steeds.

### De F-16

Er is veel te doen geweest over de aankoop van F-16 vliegtuigen, welke

bestelling tenslotte geplaatst werd bij de Amerikaanse industrie. Frankrijks vliegtuigindustrie heeft bij die gelegenheid het loodje moeten leggen. Beide gevechtsvliegtuigen – de F-16 zowel als de Franse Mirage waren technisch gezien op goed niveau. Amerika heeft na veel bieden en loven over en weer de zeer belangrijke bestelling in de wacht gesleept. Een van de gewichtigste factoren was de concrete toezegging dat Amerika betere economische compensaties bood dan Frankrijk. Zowel in Nederland als in België schijnen er nu moeilijkheden te zijn ontstaan over de inwilliging van de belofte van die economische compensaties. Het zal best waar zijn dat Amerika van oordeel is dat onze industrie minder dynamisch is, ten achter ligt bij de Amerikaanse technologie en meer last heeft van inflatie. Naar ons oordeel mag verwacht worden dat deze

„factoren” niet nu voor het eerst aanwezig zouden zijn. Die factoren waren immers ook tijdens de onderhandelingen bekend. Het is derhalve geen argument thans zich te ontworstelen aan de gedane Amerikaanse belofte. Te minder nu België en Nederland met werkloosheidsproblemen hebben te kampen.

Als Amerika geen duidelijke garanties geeft op korte termijn voor die compensatie moeten de landen die de F-16 hebben gekocht n.o.m. zich opnieuw beraden. Beloven en niet realiseren is meer dan een steen des aanstoots.

# VAN ATOTU

## Vals links-rechts

Dat velen niets liever zouden zien (en in elk geval geldt dit voor VVD en PvdA) dan dat Nederland politiek zou opgaan in de tweedeling rechts-links (in de onhistorische zin van conservatief-progressief) is bekend en ook ieders goed recht.

Bedenkelijk wordt het, wanneer gepoogd wordt deze tweedeling ook door te trekken tot zaken die niets, maar dan ook niets met dit onderscheid te maken hebben.

Ronduit zorgelijk wordt het evenwel, wanneer het dan bovendien nog zaken betreft die bij uitstek nationaal van aard zijn. Deze zaken geforceerd in de polarisatie betrekken kan een scheur door ons volk trekken die er niet is, niet behoort te zijn en ook niet hoeft te zijn.

### Suggesties

Naar te vrezen valt, dreigt het genoemde verschijnsel zich voor te doen ten aanzien van de geruchten die aanleiding hebben gegeven tot de instelling van de commissie-Donner-Holtrop-Peschlar. Ik schrijf daar met grote tegenzin over, omdat het Koninklijk Huis en de zaak waar het om gaat, met niets meer zijn gediend dan met een zo groot mogelijke rust, waarin de commissie haar arbeid kan verrichten. Vandaar het zeer sobere commentaar, dat vorige week in Nederlandse Gedachten stond afgedrukt en de uiterste terughoudendheid in het Kamerdebat.

In de afgelopen weken hebben echter een aantal zich als „links” presenterende kranten over de kwestie geschreven of een aantal ermee in verband staande of ermee in verband gebrachte geruchten uitgesponnen op een wijze die niet anders kan dan de verdenking oproepen of versterken dat Prins Bernhard op zijn minst op dubieuze wijze in verschillende transacties verwickeld is (geweest). Aan de andere kant zijn er een paar als „rechts” te boek staande dagbladen, die bijna dagelijks in grote opmaak smeuge verhalen brengen die de indruk (moeten) wekken dat er een geraffineerd „rood” spel wordt gespeeld, waartegen hoognodig een soort Bijzondere Vrijwillige Landstorm ter bescherming van de Koningin en Haar Huis zou moeten herleven.

### Feiten

Men hoeft geen groot politiek vernuft te zijn om te voorzien dat dergelijke „onthullingen” enerzijds en zulk een „edele verontwaardiging” anderzijds in de kortste keren zullen kunnen leiden tot een sfeer, waarin ons Koninkshuis een voorwerp van partijpolitieke strijd wordt en waarin ook de meest voorzichtige en verstandige daden van de regering naar de ene of naar de andere kant zullen worden uitgelegd en misbruikt.

Daarom is het goed zich koel voor ogen te houden wat er precies aan de hand is. In Amerika zijn onthullingen gedaan, die aan het licht hebben gebracht, dat de Lockheedfabrieken zich op grote schaal aan omkoping hebben schuldig gemaakt. In dit verband is ook de naam van Prins Bernhard genoemd en wel op een wijze die moest doen vrezen dat zijn naam in dit verband zou worden blijven genoemd, indien de Nederlandse regering passief zou blijven.

Er bleef daarom de regering geen andere weg over dan al het mogelijke te doen om de waarheid aan het licht te brengen. Dit is in de eerste plaats in het belang van de prins, die dan ook zelf een onderzoek als waartoe de regering de commissie instelde, op prijs stelt.

Ten overvloede heeft de Minister-President verklaard dat hiermee op geen enkele wijze twijfel wordt geuit aan de daden van de Prins. Evenals van ieder ander in een rechtsstaat wordt ook te zijnen aanzien van de goede trouw uitgegaan en wordt hij op zijn woord geloofd, zolang van het tegendeel niet is gebleken.

De Tweede Kamer heeft bij de uitoefening van haar controlerende functies de door de regering gevolgde procedure als juist bevonden en met haar optreden en beslissingen ingestemd.

### Sfeer

Met zijn beslissing heeft het kabinet de goede naam van Prins Bernhard onaangetaast gelaten, de noodzakelijke initiatieven genomen en een verantwoorde en in alle opzichten wenselijke rust om Soestdijk naar vermogen bevorderd.

In dit stadium is de allerbeste dienst die men en het Koninklijk Huis en het onderzoek kan bewijzen, de commissie zo ongestoord mogelijk haar werk laten verrichten.

Ik realiseer mij, dat ieder gesproken en geschreven woord daarmee in tegenspraak kan komen. Vandaar de eerder genoemde tegenzin, waarmee ik dit schrijf. Maar de sfeer, waarin sommige kranten bezig zijn de „affaire” te schrijven noopt er wel toe.

En daar laat ik het bij. Wie het Koninklijk Huis werkelijk genegen is, wie de waarheid werkelijk liefheeft, en wie de regering (ook „dit kabinet-Den Uyl”) werkelijk eerlijk beoordeelt, zal zich noch door Het Vrije Volk of De Volkskrant noch door Het Algemeen Dagblad of De Telegraaf ertoe laten verleiden ons Oranjehuis tot een speelbal van een politieke links-rechts polarisatie te doen worden.

### Man met groot hart

Nog één ander onderwerp wil ik deze week noemen. Als contactman van de fractie met de Kamercentrale Amsterdam ontmoette ik ook herhaaldelijk de onlangs overleden jeugtleider Rienks op mijn weg. Tamminga wijdde vorige week in Nederlandse Gedachten een treffende. In Memoriam aan zijn nagedachtenis.



Niettemin kan ik niet nalaten hier kort nog enkele woorden neer te schrijven, waarvoor verleden week geen gelegenheid was.

Rienks was een man met een ontzaggelijk groot hart. Zo groot dat hij de gehele jeugd van Amsterdam en alle Surinamers van de Bijlmermeer er in meedroeg.

Wie hoort vertellen hoe hij op zijn sterfbed niet getroost behoefde te worden, maar zelf zijn vrouw en kinderen troost meegaf voor het verlies, dat voor hen aanstaande was, besefte Wie die ruimte voor zovelen in zijn hart had gemaakt.

Alleen door ons hart wijd open te zetten voor de vereenzaamde jeugd en de geïsoleerde vreemdeling kan de leegte worden opgevuld die door het heengaan van mensen als Rienks ontstaat.

*Aant*

## Recente publicaties

Nummer	Titel	Prijs
301	„De fractie in Aktie II” Bij 5 ex. en meer f 0,50	f 0,95
302	„Energiebeleid” Rapport van een commissie van de wetenschappelijke instituten van K.V.P., A.R.P. en C.H.U.	f 5,25
303	„De fractie in aktie III” Een overzicht van de standpunten, die de A.R. Tweede Kamerfractie tijdens van belang zijnde debatten heeft ingenomen in de periode van medio oktober 1974 tot en met maart 1975	f 2,00
304	„Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij” publikatie van het christen-democratische Vrouwenberaad	f 4,50
305	„Plichten en Perspectieven” Aanzet voor een profielschets van het C.D.A.	f 3,90
306	„Geen restauratie maar reformatie” Toespraken van Dr. D. Th. Kuiper en Mr. W. Aantjes op de voorjaarspartijraad van 24 mei 1975	f 2,50
307	„Wel-wezen met de sport” 2 t/m 4 ex f 0,60 10 t/m 24 ex f 0,40 5 t/m 9 ex f 0,50 25 en meer f 0,30	f 0,75
308	Gespreksgroeponderwerp, „Plichten en Perspectieven” 1 t/m 4 ex f 0,75 10 t/m 24 ex f 0,50 5 t/m 9 ex f 0,60 25 ex. en meer f 0,40	f 0,75
309	„De fractie in aktie IV” Bij 5 ex of meer f 1,25 Deze regeling geldt ook voor De fractie in aktie III	f 2,00
310	„Grondeigendom en Grondbeheer”	f 3,75
311	Rede Mr. Aantjes C.D.A. Congres 23-8-75 1 t/m 4 ex f 0,75 5 t/m 9 ex f 0,60 10 t/m 24 ex f 0,50 25 en meer ex. f 0,40	f 0,75
312	Katern „Visies op arbeid” 2 t/m 4 ex f 0,60 5 t/m 9 ex f 0,50 10 t/m 24 ex f 0,40 25 en meer ex f 0,30	f 0,75
313	„Kleine eeuw Kleine Luyden” Grepren uit de geschiedenis van de A.R.P.	f 5,00
314	„De A.R.P. en het onderwijsbeleid”	f 1,25
315	„Politiek? Kom nou!” Les Maatschappijleer 2 t/m 4 ex f 0,85 5 t/m 9 ex f 0,75 10 t/m 24 ex f 0,65 25 en meer ex. f 0,55 per ex.	f 1,00

Verkrijgbaar door storting van het verschuldigde bedrag op postgirorekening 89673 t.n.v. de A.R.Partijstichting met vermelding van brochure-nummer, de titel van de brochure en de aantallen.

## STUUR EEN KIND NAAR SCHOOL!

In Israël dreigen 100 000 kinderen uit minder draagkrachtige gezinnen de dupe te worden van de slechte economische situatie, waarin het land is komen te verkeren ten gevolge van de steeds stijgende defensie-kosten.

Niet langer kan de staat de 275 gulden vrijmaken die nodig zijn om één kind één jaar gratis van de elementaire schoolbehoefte te voorzien.

De WIZO (Womens's International Zionist Organisation) wil proberen te helpen met over de hele wereld geld bijeen te brengen, waardoor deze kinderen toch onbezorgd deze schoolopleiding kunnen krijgen.

Daarvoor is Uw bijdrage hard nodig, elke bijdrage.

STUUR EEN KIND NAAR SCHOOL door geld over te maken op postgiro 535617 t.n.v. penningmeesteresse Wizo-Nederland, Graaf Aelbrechtlaan 94, Amstelveen.

WUUDH ZHUEH  
ORANJEWOUD  
Vraagt nieuwe prijscourant

## Wijsbegeerte der Wetsidee

Door drs. A. Schouten

# reformatorische wijsbegeerte oefende opbouwend-kritische invloed uit op ARP

## Beweging 76

Dit is de naam van de donateurs- en fondsenwervingsactie van de jubilerende „Beweging voor Reformatorische Wijsbegeerte”. Deze dagen start een landelijke actie die aandacht wil vragen voor het feit dat, in tegenstelling tot het stempel van wereldvreemdheid dat deze wetenschap meestal krijgt opgedrukt, de wijsbegeerte juist een zeer maatschappij-betrokken en maatschappij-beïnvloedende wetenschap is. En dat juist in deze tijd (waarin verwarring lijkt te overheersen, onzekerheid de overhand krijgt en wij de weg, de waarheid en naar het soms lijkt zelfs het leven dreigen kwijt te raken) wijsgerig denken vanuit de reformatorische geloofvisie meer dan ooit nodig is. Mede in het kader van deze actie schrijft drs. Ad Schouten bijgaand artikel.

**Een kenner van de reformatorische wijsbegeerte, ook wel de Wijsbegeerte der Wetsidee (W. d. W.) genoemd, ben ik niet. Maar dat behoef je ook niet te zijn om te beseffen dat de W. d. W. gedurende de laatste halve eeuw grote en opbouwend-kritische invloed heeft gehad op de Anti-Revolutionaire Parij.**

In de recente uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, „Een kleine eeuw kleine Luyden”, zijn daarvan bij voorbeeld de brochure „Minister Zijlstra en de ARP”, waarin Puchinger in 1956 kritiek oefende vanuit de reformatorische wijsbegeerte op de „modern-pragmatische” aanpak van minister Zijlstra.

### „Grote taak voor kleine mensen”

Ook Goudzwaards boekje „Grote Taak voor kleine Mensen”, uitgegeven bij gelegenheid van het 90-jarig bestaan van onze partij, getuigt van die invloed. De christelijke staatsidee en de gedachte van de soevereiniteit in eigen kring, die belangrijke pijlers van het anti-revolutionaire denken, zijn beide verder ontwikkeld door het diepgaande speurwerk van de reformatorische wijsbegeerte, zegt Goudzwaard op bladzij 58 en 59. Ik denk voorts aan Van Riessens boek „De Maatschappij der Toekomst”. In de vijftiger en zestiger jaren was het bijna verplichte kost voor iedere meelevende ARP-er om dat gelezen te hebben. En tenslotte: de eerste jaargangen van AR-Staatskunde werden voor de helft gevuld door artikelen van Dooyeweerd, die men terecht beschouwt als de grootste onder de vaders van de wijsbegeerte der wetsidee. Het zou overdreven en onjuist zijn te zeggen dat de W. d. W. de filosofische achtergrond is geweest van de anti-revolutionaire politiek. Er waren meer vruchtbare voedingsbodems. Maar het zou nog onjuister zijn te ontkennen dat de reformatorische wijsbegeerte goede resultaten heeft opgeleverd voor de ARP.

### Wat is normaal?

Mijn voorbeelden zijn tot nu toe ontleend aan de voorbije jaren. Maar dat mag niet tot de conclusie leiden dat het inmiddels gedaan is met de invloed van de Wijsbegeerte der Wetsidee op het denken

in onze partij. Een goede illustratie van de actuele betekenis vond ik in Goudzwaards bijdrage aan het boekje „Wat is Normaal?”, dat enkele jaren geleden door Bosch en Keuning in Baarn is uitgegeven. Ik geef daar graag het een en ander van door. Wat is normaal in het sociaal-economisch leven? Is winst normaal? Als geld de wortel is van alle kwaad, is omgaan met geld dan wel normaal? Is alles in een geideconomie dan niet gedoemd tot abnormaliteit, tot wederzijdse vernietiging? Teruggaand naar Augustinus waarschuwt Goudzwaard tegen de neiging op te gaan in het leven van deze wereld. „Want deze wereld gaat voorbij”. We zullen als niet-bezittend moeten beheren, anders worden we als mens en als samenleving naar de ondergang meegezogen.

### De wetsidee van het economische

Wat is normaal? Daarachter ligt de vraag: waar houdt in het economisch leven het goede, het normale op, en waar begint de zonde? Theoretisch is dat een ontstellend moeilijke kwestie. Maar in de praktijk blijkt dat de norm van God voor ons leven veel directer, eenvoudiger en ontwapenender is dan wij plegen te denken. In verreweg de meeste concrete gevallen weten wij deksels goed wat Hij van ons vraagt. Zo is het bijvoorbeeld duidelijk dat ook in het moderne economische leven de armen recht moet worden gedaan, barmhartigheid de verhoudingen moet beheersen, arbeider en ondernemer elkaar wederzijds hebben te waarderen als verantwoordelijke beeldragers van God. Eveneens is het duidelijk dat consumenten niet als willoze beïnvloedbare voorwerpen mogen worden behandeld en dat we met de natuur moeten omgaan als goede rentmeesters. Goudzwaard merkt vervolgens op dat al die bekende normen aansluiten op de schepping, die God heeft gemaakt. God is geen mens, die liegen kan: wat Hij van ons vraagt, sluit aan op wat Hij aan ons geeft. De wereld komt tot haar bestemming in het doen van Zijn Woord. Maar... het omgekeerde geldt ook. Wanneer samenlevingen economisch proberen te draaien zonder recht en zonder barmhartigheid, dan loopt de zaak vroeg of laat stuk. Want op zulke avonturen is Gods schepping niet berekend. Dat ervaren we al enigszins in de crisis van het vooruitgangsgeloof waarin we verkeren. Is winst maken fout? Dat hangt ervan af. Winst ontstaat als je zo omgaat met schaarse goederen, dat er meer economische waarden worden voortgebracht dan je bij de voortbrenging verliest. Zo geformuleerd heeft winst maken alles te doen met ons mandaat goede rentmeesters te zijn over Gods schepping. Immers, in dat mandaat ligt ook de opdracht geen arbeidsvermogen en geen natuurlijke mogelijkheden aan te wenden waar verlies (verspilling) dreigt. De problemen ontstaan wanneer het winststreven wordt losgemaakt uit de context van het gehele rentmeesterschap. Het klassieke liberalisme bijvoorbeeld stelt het streven naar winst, naar eigenbelang, op zichzelf, en veronderstelt ten onrechte dat de andere normen daardoor ook en vanzelf worden verwezenlijkt. Die verscheuring van Gods wet komt voort uit een geloof, dat vloekt met Gods Woord en Gods schepping. En dat „vloekgeloof” heeft zich in belangrijke mate uitgedrukt in het bouwwerk van onze economische orde.

### De -ismen en het restriktieve

Na op deze wijze de vraag naar

normaliteit positief te hebben benaderd begint Goudzwaard vervolgens vanaf de andere kant. Waaraan herkennen we de abnormaliteit van het sociaal-economisch leven?

■ De eerste vorm van abnormaliteit duidt hij aan als „ismen”: het uitroepen van één gezichtspunt tot de zingevoer en de bron van al het goede. Als voorbeelden noemt hij het liberalisme als een economisme, en het socialisme, dat in de „gemeenschapseigendom” van productiemiddelen de inhoudelijke waarborg ziet voor het heil voor allen. Het kenmerkende van „ismen” is dat er altijd een heilsverwachting in zit. Dat wijst op het schijngeloof dat erachter zit. We hebben dan ook meer te strijden met foute geloven dan met innerlijk foute structuren.

■ De tweede vorm van abnormaliteit duidt Goudzwaard aan met de term „restriktief (= verengd) denken en handelen”: het reduceren, het „terugklappen” in een aantal lagere kenmerken en aspecten. Restriktief, verengend, is het bijvoorbeeld wanneer men politiek beschouwt als alleen maar een machtspeel, of het huwelijk als uitsluitend een kwestie van sex. Zo ziet men - restriktief, met een enge visie - de onderneming ook wel als een strijd om de economische zeggenschap. Evenzeer is het restriktief wanneer men de onderneming verlaagt tot een voorwerp van kapitaalinvestering waar een zo groot mogelijk rendement uit moet komen. Door zo'n visie verhinder je de onderneming tot haar werkelijke bestemming te komen.

### Overheid en economisch leven

Ook in de verhouding tussen de overheid en het bedrijfsleven moeten -ismen en restriktief denken tijdig worden onderkend.

Goudzwaard noemt het een vorm van restriktief, van vernauwd denken, wanneer de overheid pas dan in lonen en prijzen zou mogen ingrijpen als het georganiseerd bedrijfsleven daarvoor vooraf toestemming geeft en in ruil voor dat ingrijpen bepaalde tegenprestaties bedingt. Dan wordt de overheid vertaagd tot „handjeklap-partij”, dan wordt de rechtsstaat op restriktieve wijze ingeruild voor de „overeenstemmings-staat” die uitgeleverd is aan de wil van een kleine groep plannende regeerders, die als hoogste doel hebben het samen eens te worden.

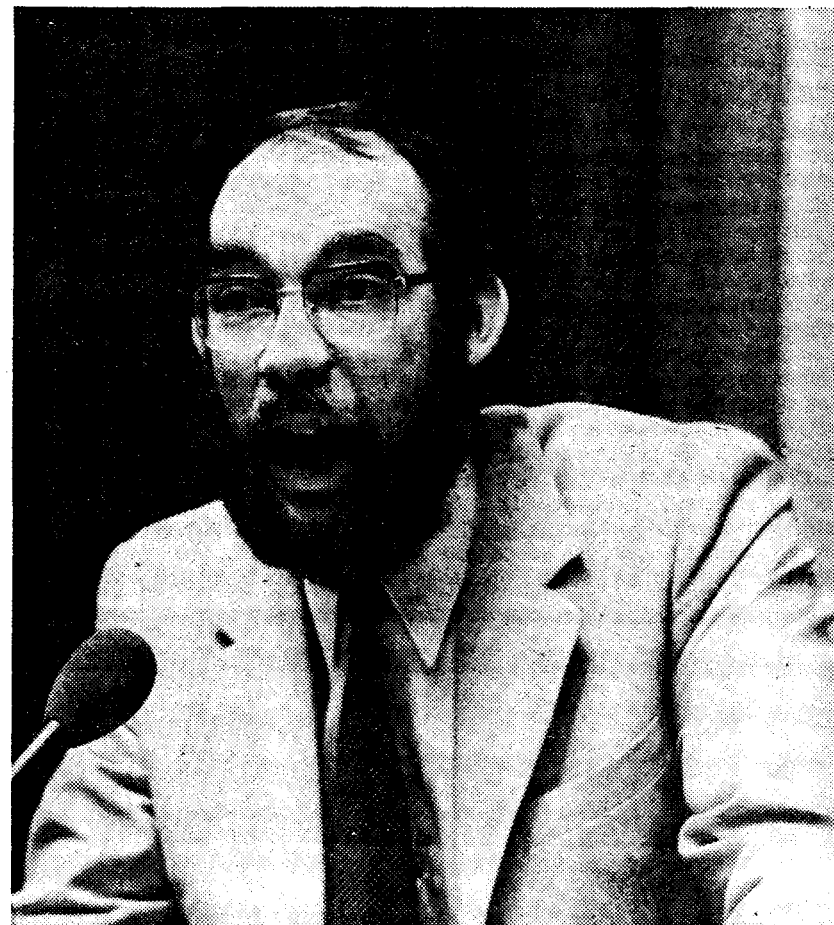
Wat is normaal in de verhouding van overheid en bedrijfsleven? Het antwoord ligt in de erkenning dat de activiteiten van de overheid (gericht op het brengen van recht) en van het bedrijfsleven (gericht op en genormeerd door het mandaat van het rentmeesterschap) over en weer in heiligheid niet voor elkaar onderdoen, omdat die beide activiteiten zich afspelen in een rechtstreekse verantwoordelijkheid aan de levende God. Dat is ook wat Kuyper met soevereiniteit in eigen kring bedoelde. Eikaars roeping hebben ze te eerbiedigen, en dat is iets anders dan het respecteren van elkaars daden. Het woord soevereiniteit (= hoogste gezag) slaat niet op mensen, maar op Gods normen, op Gods taakgeving voor elke levenskring.

### Overheidsingrijpen

Ter handhaving van die soevereiniteit, aldus nog steeds Goudzwaard, kan een diep ingrijpen van de overheid in het economisch leven vaak niet worden gemist. Want dat ingrijpen kan nodig zijn om het bedrijfsleven „terug te jagen naar zijn werkelijke roeping”. Een bedrijf dat bijvoorbeeld de natuur om zich heen vernietigt, verstaat zijn mandaat van het rentmeesterschap niet - en het is dat mandaat dat de overheid in haar verkeer met het bedrijfsleven heeft te eerbiedigen. Samenvattend: normaal is het dat het economisch leven niet verengd, niet restriktief wordt geleefd, maar ook in zijn opbouw en structuur ontsloten wordt naar de barmhartigheid voor de medemens, naar het recht voor de zwakken, naar het rentmeesterschap over de natuur, naar de verantwoordelijkheid van de bedrijfsmedewerkers. Tot zover Goudzwaards bijdrage aan bundel „Wat is Normaal”.

### Invloed op A.R.-politiek

Welke is nu de invloed van dit verhaal van de reformatorische wijsbegeerte op onze sociaal-economische beleidsinzichten?



Dr. A. Schouten.

Het belangrijkste vind ik de verhelderende invloed die ervan uitgaat op de probleemstellingen van de sociaal-economische politiek. Want iedereen ervaart de verwoestende en verlamme werking van -ismen en van restriktief denken in de praktijk - veelal zonder te kunnen zeggen waar nu eigenlijk de schoen wringt. En ieder weet van een verschil in normatiek voor overheidsop treden en voor bedrijfsactiviteiten - vaak zonder te kunnen aangeven waarop dat verschil nu ten diepste aankomt. Tenslotte: we beseffen allen dat we niet hebben te strijden tegen vlees en bloed maar tegen „de boze machten in de lucht” - en het werkt heel verhelderend te leren tegen welke schijngeloven we hebben te worstelen.

Vooraf dat laatste heb ik altijd ervaren als een goede bewustzijnsverruiming, die door de reformatorische wijsbegeerte aan praktiserende politici wordt verschaft. De zogenaamde grensoverschrijdende (transcendentale) kritiek wil de religieuze wortels bloot leggen van elk politiek ideeënstelsel en helpt je zo vast te stellen waartegen je eigenlijk hebt te strijden. Het kennen van de tegenstander is geen waarborg voor politiek succes, maar het voorkomt in elk geval schijngevechten en het biedt je een deugdelijke wapenrusting. De grensoverschrijdende kritiek van de W.d.W. laat zien dat de reformatorische wijsbegeerte evenzeer tot de zonen van Groen van Prinsterer behoort als de ARP.

In „Een kleine eeuw kleine Luyden” schrijft drs. A. J. van Dijk over Groen: „Het kwaad moet in zijn wortel bestreden worden. Die wortel ligt in de opstand tegen God. Groen liet zien dat de mens in al zijn doen en laten religieus gemotiveerd is. Scherp analyserend drong hij telkens weer door tot de religieuze voedingsbodem van elk cultureel verschijnsel en van elk politiek programmapunt. Dan stelde hij beginsel tegenover beginsel, en verklaarde zich alleen voor dat beginsel dat uitging van de exclusiviteit van het Evangelie”. De

reformatorische wijsbegeerte heeft die traditie van Groen voortgezet.

### Meningsvorming over en weer

Dat wil natuurlijk niet zeggen dat de resultaten van deze reformatorische wijsbegeerte klakkeloos voor de ARP-politiek moeten worden aanvaard. Er is sprake van meningsvorming, over en weer.

Zo zou ik op dit moment Goudzwaard een vraag willen stellen met betrekking tot het laatste deel van zijn verhaal. Terecht beschrijft hij in heldere bewoordingen dat de idee van de soevereiniteit in eigen kring geen pleidooi is voor staatsonthouding. Op grond van het recht dat de overheid heeft te dienen, moet de overheid inderdaad soms fors en diep ingrijpen in het bedrijfsleven. Maar, en dat is mijn kritische vraag, waar haalt de overheid het gezag vandaan om het bedrijfsleven, wanneer het fouten maakt „terug te roepen naar zijn werkelijke roeping, het mandaat van het rentmeesterschap”? Zit daar niet een -isme achter, overigens een heel gebruikelijk, namelijk een verabsolutering van het functioneren van de overheid in de samenleving? En is daarvan niet de konsekwentie dat we, naar de mate waarin het bedrijfsleven zijn roeping misverstaat, bovendien worden opgezadeld met een steeds meer totalitaire staat? In hetzelfde opstel schrijft Goudzwaard terecht: „Berg je, wanneer staten willen gaan bewijzen dat ze inderdaad tot het verlossen van je leven in staat zijn.” Roep hij aan het slot van zijn verhaal de overheid niet enigszins op tot zo'n actie, als hij zegt dat de overheid het bedrijfsleven moet terugjagen naar zijn werkelijke roeping? De reformatorische wijsbegeerte heeft goede resultaten opgeleverd voor de ARP. Daarvan wil dit artikel een klein bewijs zijn. En nu de W.d.W. zich op het ogenblik zo blijkt te verjongen en te vernieuwen, zou dat in de toekomst wel eens nog veel sterker het geval kunnen worden.

## Visies op arbeid

Als overdruk uit Nederlandse Gedachten verscheen een vier pagina's tellende krant onder de titel „Visies op arbeid”. Deskundigen geven hun visie op het begrip „arbeid” in de huidige samenleving.

De auteurs zijn: drs. H. Borstlap, drs. A. Schouten, prof. dr. H. J. van Zuthem, mr. G. C. van Dam en drs. B. Beumer. Deze krant is bijzonder geschikt als handleiding voor een gesprek op de kiesvereniging of in kleinere groepjes.

U kunt de krant bestellen door storting van het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Visies op arbeid”.

U gelieve de onderstaande prijstabel aan te houden:

1 ex.	f 0,75 per ex.
2 t/m 4 ex.	f 0,60 per ex.
5 t/m 9 ex.	f 0,50 per ex.
10 t/m 24 ex.	f 0,40 per ex.
25 en meer ex.	f 0,30 per ex.

## Europese partijvorming

Door D. Corporaal  
Secretaris ARP

# Naam en statuten nog strijdpunt voor Europese christen-democraten

De politieke partijen in de landen van de Europese Gemeenschap breiden hun internationale activiteiten gestaag uit. Het merendeel van die partijen onderhoudt in de een of andere vorm wel internationale contacten of is aangesloten bij een internationale beweging. Socialisten, liberalen en christen-democraten hebben allen hun internationale verbanden. Deze organisaties strekken zich in Europa in principe tot alle overige landen uit.

Zo is er de Europa Unie van Christen Democraten (EUCD) waar naast partijen uit de West-Europese landen o.a. ook partijen uit Zwitserland, Oostenrijk, Malta en Spanje lid van zijn.

### Nederlandse Equipe

ARP, CHU en KVP zijn gezamenlijk lid van die Unie en met elkaar vormen zij de Nederlandse Equipe van de EUCD. Die samenwerking op internationaal gebied was reeds tot stand gekomen vóórdat er ook maar sprake was van een CDA. In belangrijke mate hebben daartoe bijgedragen de contacten, die in het Europees parlement in Straatsburg en later in Luxemburg werden gelegd. De KVP besloot het eerste tot de EUCD toe te treden, die toen overigens nog *Nouvelles Equipes Internationales* (NEI) heette. Dat was in 1953 nog zo. In dat jaar besloten ARP en CHU tot toetreding. Van A.R.-zijde werd daarbij de voorwaarde gesteld, dat geen internationale congressen op zondagen zouden worden gehouden. Die voorwaarde werd volstrekt gehonoreerd. De naam N.E.I. werd terecht als nietszeggend ervaren en daarom werd met het oog op het duidelijk maken van de politieke doelstellingen van de aangesloten partijen in 1965 besloten tot de naam „Europese Unie van Christen Democraten”. Dit hiër ook verband met het feit, dat „het Europees parlement

sprake was van één christen democratische fractie.

### Verhuizingen Europees Parlement

Inmiddels zijn de ontwikkelingen verder voortgeschreden. Steeds is gesproken over rechtstreekse verkiezingen voor het Europees Parlement. Tot voor kort bleef het steeds bij het spreken daarover. Inmiddels heeft de Raad van ministers van de landen van de Europese Gemeenschap in principe uitgesproken, dat die rechtstreekse verkiezingen in het voorjaar van 1978 zullen plaatsvinden. Niet ieder land heeft daar tot nu toe mee ingestemd, terwijl er bovendien nog tal van zaken voor deze verkiezingen geregeld moeten worden. Het is dus heel goed mogelijk dat de verkiezingen op een later tijdstip zullen plaatsvinden dan 1978. Toch neemt dit niet weg dat het de hoogste tijd is voor de politieke partijen in het „Europa van de Negen” over te gaan tot politieke partijvorming. En de partijen, die de drie hoofdstromingen in Europa vertegenwoordigen zijn dan ook volop bezig met het ontwerpen van statuten en het opstellen van ontwerp-programmen in verband met die Europese verkiezingen. Het gaat dus om een bundeling van de politieke partijen uit België, Denemarken, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Ierland, Italië, Luxemburg en Nederland. De christen-democratische partijen hebben het punt van de Europese partijvorming binnen de EUCD al een tijd geleden aan de orde gesteld en vanuit de chr. democratische fractie in het Europees parlement zijn ook diverse bouwstenen aangedragen. Binnen de Equipe en binnen de partijbesturen van ARP, CHU en KVP kwam de zaak ook aan de orde. Er is een werkgroep gevormd, die thans ontwerp-statuten heeft opgesteld. De partijbesturen en het C.D.A. hebben zich daarover in overleg met de Equipe beraden. Algemeen wordt de noodzaak van Europese partijvorming ingezien, algemeen zijn er ook diverse wensen en verlangens op tafel gelegd. De christen-democratische partijen en groeperingen uit de negen betrokken landen stellen op 19, 20 en 21 februari 1976 te Parijs de statuten vast. Daarbij

moeten zij tevens beslissen over de overgebleven verschildpunten.

### Naamgeving Europese Partij

Een belangrijke aangelegenheid vormt de naam van de op te richten partij.

Er liggen tot nu toe vijf voorstellen op tafel:

- Europese Volkspartij (EVP)
- Europese Christen Democraten (ECD)
- Europese christen democratische volkspartij (ECDVP);
- Europese (christelijk) sociale volkspartij (E(C)SVP)
- Europese sociale partij voor de vooruitgang.

Rond de naamgeving hebben zich in de werkgroep van de EUCD boeiende discussies afgespeeld. En dat laat zich verstaan wanneer men de krachtsverhoudingen in Europa een beetje kent. De Nederlandse delegatie heeft steeds een eensluidend standpunt ingenomen en ook in de Equipe, de partijbesturen en het CDA-bestuur liepen de standpunten niet uiteen. De voorkeur van de Nederlandse partijen gaat in dit verband uit naar „Europese christen-democratische partij” of „Europese christen democratische volkspartij”. De Nederlandse partijen menen, dat in de naamgeving duidelijk herkenbaar moet zijn wie de nieuwe partij vormen en wat zij beoogt te zijn. De stichters van deze nieuwe partij zijn de christen-democratische partijen en met elkaar willen zij pogen christelijke politiek te bedrijven. Welnu wat ligt er dan meer voor de hand, dan dit ook in de naam tot uitdrukking te brengen? Deze benadering wordt door diverse andere partijen gedeeld, maar ze is geen gemeengoed. Er bestaat geen twijfel over dat men christen-democraten wil zijn. Maar in sommige landen, met name in de Bondsrepubliek Duitsland, is men er niet voor geporteerd dit ook in de naam tot uitdrukking te brengen. Daartoe gebruikt men een keur van argumenten. Eén van de belangrijkste is, dat er in een aantal landen van de gemeenschap geen christen-democratische partijen bestaan. In die landen zal de benaming derhalve niet aanspreken en zal men er niet in slagen kiezers voor een partij met zo'n uitzonderlijke naam te winnen. Bovendien kan de gemeenschap op den duur worden uitgebreid en dan zal het vooral om landen gaan, die geheel onbekend zijn met christen-democratische partijvorming. Ook dat zal weer mensen afstoten, terwijl het er juist om moet gaan zoveel mogelijk leden en kiezers voor die nieuwe partij te winnen. Bovendien is in enkele landen de „C” in discussie.

### Houding CDU

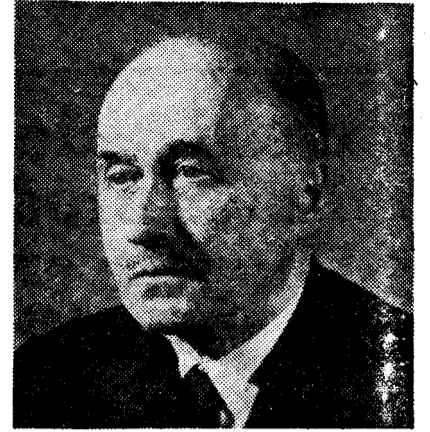
In de CDU is dat duidelijk aan de orde en men stelt, dat ook in eigen land tal van mensen moeite hebben met deze benaming. Hieraan wordt toegevoegd, dat onze intentie niet anders wordt wanneer we een andere naam kiezen. Hoewel er begrip bestaat voor deze argumenten zijn ze niet overtuigend bevonden. In onze naamgeving moeten wij laten zien wie wij zijn. Het mag er ons niet om gaan de mensen knollen voor citroenen te verkopen. Niet voor niets is destijds de benaming NEI veranderd in EUCD. De christen democraten hebben gezamenlijk ook een Wereld Unie van Christen Democraten gesticht en er wordt niet aan gedacht die naam te veranderen. Het laten vallen van de benaming christen-democraten zou tenminste ook de schijn met zich meebrengen, dat er sprake is van een stukje ont-ideologisering. En het is ons niet onbekend, dat dit zomaar welkom zou zijn. Evenmin is het ons onbekend, dat sommige landen de mogelijkheid willen openhouden ook niet christen-democratische partijen tot de nieuwe partij toe te laten. Al met al is er op dit punt een verschil van mening, dat tot veel discussie aanleiding zal geven. De afloop is niet te voorspellen. De suggestie is inmiddels ook gedaan eventueel naast de officiële naam een ondertitel te gaan gebruiken.

### Statuten

Een ander geschilpunt vormt de inleiding tot de statuten. Daarin wordt het streven verwoord in Europa een gemeenschap van vrije mensen en burgers met



1



3



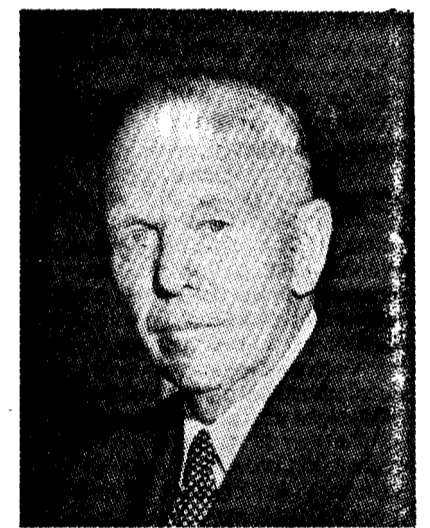
2



4

Enkele Europeanen „van het eerste uur” en voor de Europese eenwording belangrijke politieke voormannen ziet u op bovenstaande foto's:

1. De Belgische socialist Henri Spaak (1899-1972).
2. De Westduitse Bondskanselier Konrad Adenauer (1876-1976).
3. De Fransman Robert Schumann, de geestelijke vader van de E.G.K.S. (1886-1963)
4. De Fransman Jean Monnet, vele jaren voorzitter van de Europese Gemeenschap voor Kolen en staal.
5. De Amerikaan George Marshall hielp Europa na de wereldoorlog „weer op de been” met het zgn. Marshall-plan



5

verantwoordelijkheidszin tot stand te brengen, die volledig kan deelnemen aan het sociale, economische en politieke leven van een pluralistische maatschappij. Nog meer dan op het eerste punt trekken Belgen en Nederlanders hier samen op. Zij vinden dat niet alleen uit de naam moet blijken wat je wilt, maar dat je dit ook in je overwegingen tot uitdrukking moet brengen. De formulering die thans gebruikt wordt kan uit de statuten van iedere willekeurige partij komen. Daarom wordt voorgesteld na „Europa” aan de tekst toe te voegen: „op de grondslag van de christen-democratische opvattingen over mens en samenleving”. Hierover zal ongetwijfeld nog een hartig woordje worden gesproken. Deze beide belangrijke geschilpunten hangen nauw samen met de visie op de betekenis van een christen-democratische partij. De West-duitsers letten met name op de machtsverhoudingen in het Europees parlement. Zij constateren, dat de christen-democraten een minderheidsgroepering vormen. Als dat zo blijft zullen de christen-democraten in Europa een ondergeschikte rol blijven spelen.

### Bondgenoten

Zij zullen met name overvleugeld worden door de socialisten. Dat kan niet de bedoeling zijn en daarom moet je bondgenoten zoeken. Wij zijn op zichzelf geen tegenstander van het zoeken van bondgenoten op ad hoc-basis wanneer het anderen dan christen-democraten betreft. Naar onze mening zou het echter geheel onjuist zijn samen met hen een partij te vormen of andere permanente samenwerkingsvormen aan te gaan. Het zijn met name de Engelse en Deense conservatieven, waarbij men hier dan denkt aan de Franse „Giscardins”. Het is heel goed mogelijk dat in een bepaalde situatie een soort coalitie met hen nodig zal blijken te zijn, maar dat is een samenwerking van een geheel andere orde. Ook ten aanzien van dit punt bestaat er tussen de Nederlandse christen-democratische partijen geen enkel verschil van mening. De statuten van de Europese partij zijn van belang, de naamgeving ook, maar minstens even belangrijk is het program dat die partij straks zal gaan presenteren. En ook daarbij is het zaak te zorgen voor een goede inbreng, want er moet een goed program komen.

## WELWEZEN MET DE SPORT

Onlangs is een sportkatern verschenen onder de titel „Welwezen met de sport”. In deze vier pagina's tellende krant komende de volgende zaken aan de orde: de sportnota van Van Doorn, de overheid en de sport, sportverwording, de christelijke sportbeweging, sport en samenleving, reclame in de sport.

De meewerkende auteurs zijn: H. A. de Boer, L. A. van Splunder, prof. dr. I. A. Diepenhorst, W. F. H. Grashoff, C. J. van Leeuwen en G. J. Groenman.

De katern, die zich o.m. goed leent voor discussie in groepen, is in nabestelling tegen het volgende tarief verkrijgbaar:

Bestellingen via postgiro 89673 t.n.v. A. R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste.

1 ex. f 0,75; 2 t/m 4 ex. f 0,60 per ex.; 5 t/m 9 ex. f 0,50 per ex.; 10 t/m 24 ex. f 0,40 per ex.; 25 en meer ex. f 0,30 per ex.

## DE FRACTIE IN ACTIE

### Vier edities beschikbaar

Standpunten, die door de AR-Tweede Kamerfractie zijn ingenomen, worden regelmatig samengevat in documentaties, welke onder de titel „De fractie in actie” verschijnen. Er zijn nu vier delen beschikbaar.

Deel I - periode juni 1973 t/m april 1975 f 0,50 per ex.  
Deel II - periode april t/m oktober 1974 f 0,95 per ex.  
Deel III - periode oktober 1974 t/m maart 1975 f 2,- per ex.  
Deel IV - periode april t/m oktober 1975 f 2,- per ex.

U kunt bestellen door het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag te storten met vermelding van het gewenste.



Door dr. H. Visser  
Verbonden aan de  
Vrije Universiteit

## Betere lastenverdeling, minder produktieverlies en hogere arbeidsvreugde met vrijwilligersleger

In maart 1975 heeft de minister van defensie een staatscommissie, onder voorzitterschap van mr. J. A. Mommersteeg, ingesteld om te onderzoeken of het mogelijk en gewenst is de dienstplicht af te schaffen en over te gaan op een geheel uit vrijwilligers bestaande krijgsmacht. Deze commissie dient omstreeks 1 juli 1976 een rapport uit te brengen.

Ten behoeve van de oordeelvorming over dit onderwerp binnen de vrouwenorganisaties heeft de commissie een discussienota opgesteld, getiteld "Vrijwilligersleger, voor en tegen." Deze nota is bedoeld als korte samenvatting van wat in Nederland over deze stof is geschreven. Zij geeft dus niet de mening van de commissie weer, maar is een opsomming van de standpunten die de commissie tegengekomen is. Als nadeel van de huidige situatie wordt genoemd dat slechts ongeveer 35% van de dienstplichtigen ook werkelijk in dienst komt, terwijl de dienstplicht alleen voor mannen geldt. Een voordeel zou daarentegen zijn dat een dienstplichtige een redelijke afspiegeling vormt van de bevolking in al haar geledingen, wat kan verhinderen dat de krijgsmacht maatschappelijk geïsoleerd komt te staan. Sommigen zien een vormende waarde uitgaan van de vervulling van de militaire dienstplicht anderen daarentegen waarderen in dit opzicht de dienstplicht negatief. De korter wordende diensttijd maakt, daar de uitrusting waarmee de dienstplichtigen moeten omgaan steeds ingewikkelder wordt, dienstplichtigen steeds minder bruikbaar. Bij vrijwilligers die een aantal jaren dienen is „de opbrengst” van de opleiding uiteraard veel groter. Daarentegen is een vrijwilligersleger voor haar personeelsvoorziening geheel afhankelijk van de arbeidsmarkt. Deze opsomming is, naar het mij voorkomt, niet zo zeer opvallend door de standpunten die daarin naar voren komen, als wel doordat sommige belangrijke aspecten kennelijk niet in de discussie betrokken zijn. Ze ontbreken in de nota van de commissie-Mommersteeg, ze ontbreken eveneens in bij voorbeeld het artikel van M. H. von Meyenfeldt, "De dienstplicht niet afschaffen", in Trouw van zaterdag 24 januari jl. Ik doel hier op

1. het onvrijwillig karakter van de dienstplicht,
2. de maatschappelijke kosten van de dienstplicht (in onderscheiding van de budgettaire kosten, d.w.z. de feitelijke uitgaven die de overheid voor het instandhouden van het defensieapparaat verricht). Over beide aspecten enkele opmerkingen.

### Dienstplicht als plicht

Dienstplichtige militairen leveren arbeidsdiensten ten behoeve van de defensie van Nederland. Zij werken dus ten behoeve van de gehele Nederlandse samenleving. Dat laatste doen ook bij voorbeeld ambtenaren van het Centraal Planbureau, medewerkers van het KNMI, de rijkspolitie en de ambtenaren van het ministerie van volksgezondheid en milieuhygiëne. Het kenmerkende verschil, wat betreft de arbeidssituatie, tussen dienstplichtige militairen en de genoemde andere groepen is dat de dienstplichtigen hun arbeid gedwongen leveren. Ieder ander heeft op de arbeidsmarkt vrijelijk kunnen solliciteren naar de beschikbare functies. Het is merkwaardig dat, terwijl individuele vrijheid in onze samenleving hoog gewaardeerd is en het defensieapparaat zelfs dient om deze individuele vrijheid te beschermen, dienstplicht zo normaal gevonden wordt dat het gedwongen

karakter – men kan feitelijk spreken van dwangarbeid – niet of nauwelijks onderwerp van discussie is. Men is zo gewend aan deze uitzondering op de in onze samenleving geldende regel van vrije keus van arbeidsplaats dat zelfs zeer achtenswaardige lieden deze inbreuk op de individuele vrijheid tot regel willen verheffen en een pleidooi voeren voor de invoering van sociale dienstplicht voor meisjes. De gesignaleerde onrechtvaardigheid dat slechts rond 35% van ongeveer de helft van de bevolking in de leeftijdsklasse waaruit dienstplichtigen gerecrueteerd worden onder de wapenen komt kan evenwel beter uit de weg geruimd worden door de dienstplicht af te schaffen dan door ook maar dwangarbeid op te leggen aan de overige ruim 80% van de bedoelde leeftijdsklasse.

### Vrije arbeidsmarkt

Sommigen zullen van mening zijn dat ieder zgn. "rechtgeaard vaderlander" zijn spreekwoordelijke "steentje" moet bijdragen aan de landsverdediging. Het is evenwel niet in te zien waarom met betrekking tot de defensie dwang zich zou moeten uitbreiden buiten het terrein van de financiële bijdragen (d.w.z. de belastingen). Ook politieagenten, waterzuiveraars, weervoorspellers, melkveehouders en warme bakkers verrichten arbeid waar we moeilijk zonder kunnen. Zij zijn via de vrije arbeidsmarkt geworven. Defensiewerkers kunnen eveneens zo geworven worden. Zij zullen dan geen getrouwe afspiegeling vormen van de lagen van de Nederlandse bevolking. Dat doen de andere beroepsgroepen ook niet. Rampen zijn daar bij mijn weten nooit uit voortgevloeid. Het gevaar van een te zelfstandig opereren van de krijgsmacht kan bij een beroepsleger wellicht aktueel worden, maar het enige alternatief dat in Nederland voor een dienstplichtleger in overweging wordt genomen is een leger met, naast een aantal beroepsmilitairen, die er nu ook zijn, kort verband vrijwilligers. Dat moet voldoende waarborg zijn tegen een "maatschappelijk isolement".

## Reacties op nieuwe vormgeving

Per 1 januari jl. heeft de redactie van dit blad gekozen voor een iets andere vormgeving van deze krant. Na ruim 2 jaar met een zelfde type opmaak te hebben gewerkt, leek de tijd aangebroken voor een aanpassing van de vormgeving van Nederlandse Gedachten. „Verandering van spijs doet eten” zo luidt een bekend gezegde. De vraag is nu: hebben de lezers dit ook zo ervaren?

### Wennen

Over het algemeen is het het lezersbestand niet ontgaan dat het gezicht van deze krant per 1 januari behoorlijk gewijzigd is. En dat is op zich zelf een positief ding. Dat wijst op een grote betrokkenheid van onze lezers! De reacties varieerden van een „moderne opmaak” tot „Teiegraaf-achtig, sensationeel”, „foei-lelijk” en „hinderlijk lettertype”. Diverse lezers hadden nogal wat moeite met de zware aflijn-balken en het andere lettertype, dat hoewel van de zelfde grootte toch iets kleiner lijkt omdat de letters iets dichter op elkaar staan vergeleken bij het vorige lettertype. Het spreekt vanzelf dat het ook voor de redactie zelf de eerste weken nog een zaak van zoeken en tasten was. Want hoewel „op papier” de nieuwe



„De maatschappelijke kosten van een vrijwilligersleger zijn geringer dan die van een dienstplichtleger”.

### Maatschappelijke kosten

De kosten van een vrijwilligersleger zijn wellicht hoger dan van een leger met dienstplichtigen. Wel zullen de opleidingskosten in hun totaliteit lager worden en zal de uitrusting misschien ianger meegaan, maar de loonkosten kunnen hoog oplopen. De Amerikaanse ervaringen van de laatste twee jaar wijzen wel in die richting. De krijgsmacht zal moeten wedijveren met andere vragers naar arbeid. Hoe onprettiger men militaire arbeid vindt, hoe hoger de beloning die men eist. Het zij zo. Als men een defensieapparaat in stand wil houden is het rechtvaardig als werkelijk iedereen zijn steentje bijdraagt (via de belasting), en men niet een klein deel van een bepaalde leeftijdsklasse de nare klusjes laat opknappen via dwangarbeid. Intussen vormen hoge loonkosten een last op de overheidsbegroting. Voor de samenleving in haar geheel kan een vervanging van dienstplichtigen door vrijwilligers niettemin voordelen opleveren. Ik zal dat met de volgende redenering trachten te laten zien. Stel dat de krijgsmacht een bepaald aantal mensen nodig heeft met bepaalde eigenschappen en capaciteiten. De krijgsmacht kan deze mensen aantrekken via de dienstplicht of via de vrije arbeidsmarkt. In het laatste geval moet de krijgsmacht voldoende aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden bieden om het geringste aantal geschikte mensen uit andere productieve sectoren van de samenleving weg te halen (productieve sectoren) dient hier ruim opgevat te

worden: ook onderwijs, kunst en winkelopbouw vallen er onder).

### Minder verlies arbeidsvreugde

Laten we de maatschappelijke kosten van een krijgsmacht nu bepalen als de produktie (van goederen en diensten) en de arbeidsvreugde die verloren gaan doordat goederen en menselijke arbeid niet in andere sectoren kunnen worden aangewend als ze voor de defensie ingezet worden. Van degenen die de door de krijgsmacht gewenste eigenschappen en vaardigheden bezitten zullen zij solliciteren, voor wie indiensttreding bij de krijgsmacht een verbetering van inkomenspositie en arbeidsvreugde betekent. Ervan uitgaande dat de door de krijgsmacht geboden arbeidsvoorwaarden juist voldoende zijn om het gewenste aantal geschikte personen aan te trekken, zullen deze sollicitanten gemiddeld een lagere produktieve bijdrage leveren (en een lager inkomen kunnen verwerven) in de andere sectoren van de volkshuishouding en daar gemiddeld een geringere arbeidsvreugde hebben dan de groep van personen die de door de krijgsmacht gewenste eigenschappen en capaciteiten bezit in haar totaliteit. Bij dienstplicht wordt een keus gedaan uit de hele in aanmerking komende groep, zonder rekening te houden met de produktieve prestaties die aan andere sectoren onthouden worden of met de arbeidsvreugde die door gedwongen tewerkstelling verloren gaat. Een vrijwilligersleger gaat dus gepaard

met een geringer verlies aan arbeidsvreugde en een betere verdeling van de arbeidskrachten over de verschillende sectoren van de volkshuishouding dan een dienstplichtleger. De maatschappelijke kosten van een vrijwilligersleger zijn, met ander woorden, geringer dan die van een dienstplichtleger.

### Konklusie

De vanzelfsprekendheid waarmee dienstplicht aanvaard wordt is slechts te verklaren uit gewenning. Dienstplicht is aantrekkelijk uit geldelijke overwegingen. Daarmee worden de lasten aan een klein, vrij willekeurig gekozen en nog nauwelijks mondig deel van de bevolking opgelegd. Een vrijwilligersleger geeft een betere verdeling van de lasten van de defensie over de bevolking (via de belastingen), levert een geringer verlies aan produktie in de andere sectoren van de volkshuishouding en kan tenslotte, dat is het belangrijkste, zonder dwang toe, zodat ook de kosten aan arbeidsvreugde geringer zijn.

Noot:

"Vrijwilligersleger, voor en tegen. Een bijdrage tot de oordeelvorming binnen de Nederlandse vrouwenorganisaties. Staatscommissie van advies inzake de personeelsvoorziening voor de krijgsmacht. 's-Gravenhage, 30 oktober 1975 (verkrijgbaar bij het sekretariaat van de commissie, p/a Ministerie van Defensie, Bagijnestraat 36, 's-Gravenhage).

## Politiek wordt nu ineens begrijpelijk!

Nederlandse Gedachten geeft u wekelijks een deskundig, in begrijpelijke taal geschreven overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen in de Nederlandse politiek. Actuele en controversiële onderwerpen worden bovendien vanuit een principiële christen-democratische stellingname belicht.

In het brandpunt van de belangstelling staande onderwerpen zoals de werkloosheid, onderwijsbeleid, abortus, defensiebeleid, CDA, belastingplannen, wetensbezwaren komen regelmatig aan de orde.

Daarnaast geregeld interviews met vooraanstaande politici, bewindslieden en regionale bestuurders. Elke week een veel gelezen commentaar van mr. Aantjes op voorvallen in de landspolitiek!

Het abonnementental neemt voortdurend toe. Neem ook een abonnement, of geef er een kado aan iemand uit uw vriendenkring! De prijs ervan: f 12,50 per half jaar; studenten f 7,50; jongeren tot 21 jaar f 7,50.

Neem een abonnement, of vraag proefnummers, met vermelding van naam, adres en woonplaats. Adres: Ned. Gedachten, Antwoordno. 66, Den Haag. Geen postzegel.

# NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

## Cuba (II)

Door mr. G. C. van Dam  
Tweede- Kamerlid ARP

## „Politieke neutraliteit” van ontwikkelingshulp nodig om rechtsonzekerheid en koloniale herinnering weg te nemen

### Reacties

De diverse bij de redactie van Nederlandse Gedachten en bij het secretariaat van de fractie binnengekomen reacties op het standpunt van de fractie, ingenomen bij de interpellatie van de VVD-er Waalkens over ontwikkelingshulp aan Cuba, geven mij de gelegenheid nog eens enkele onderdelen uit mijn artikel in Nederlandse Gedachten van 7 februari j.l. nader toe te lichten.

### Bezwaren

Bezwaren van briefschrijvers raken in hoofdzaak het volgende: Het gaat bij Cuba om een communistisch land dat op het vestigen van de wereldrevolutie uit is. Cuba krijgt al steun uit de communistische wereld, m.n. van Rusland. Zo'n land komt niet voor onze ontwikkelingshulp in aanmerking. De een vertaalt dit zo: „als christelijke partij moet je daar tegen zijn”. De ander zegt: „zonde van onze belastingcenten”.

Een aparte vraag is nog of binnenlands-politieke overwegingen – met name het feit, dat het om een VVD-motie ging – een rol hebben gespeeld. Die laatste vraag is snel te beantwoorden. Een dergelijke overweging heeft in de discussie die tot de standpuntbepaling in de fractie heeft geleid, niet gespeeld. Ik wil ter nadere toelichting van het standpunt van de fractie in aanvulling op mijn artikel in Nederlandse Gedachten van 7 februari j.l. op de beide volgende punten extra nadruk leggen. In de eerste plaats vind ik, dat de briefschrijvers ontwikkelingshulp teveel zien als een zaak waarmee je politiek kan bedrijven.

### Geen charitas

Daar ben ik tegen. Een van de redenen, waarom onze fractie in 1975 tegen de hulp aan Cuba gekant was, vond zijn grond juist in het feit dat Minister Pronk te eenzijdig waarde hechtte aan het derde criterium voor hulp aan concentratielanden: „de mate van aanwezigheid van een politiek-sociale structuur die een beleid mogelijk maakt dat er werkelijk op gericht is de situatie in eigen land te verbeteren en waarborgt dat de hulp ten goede komt aan de gehele samenleving.” Dit is een



belangrijk criterium. Het gaat er immers bij de ontwikkelingssamenwerking om dat de hulp terecht komt bij degenen in de ontwikkelingslanden die er de meeste behoefte aan hebben. Maar deze maatstaf levert wel het gevaar van een zekere subjectieve hantering op. Daarom is het verband met de beide andere maatstaven, **armoede en betalingsbalansmoeilijkheden**, nodig. Die relatie was naar het oordeel van onze fractie bij Cuba in onvoldoende mate aanwezig. Vandaar ons verzet destijds in 1975. Ontwikkelingssamenwerking is geen charitas, liefdadigheid; het gaat o.a. om een correctie op de negatieve gevolgen, die voor de ontwikkelingslanden voortvloeien uit het internationale economische systeem. Je mag ook daarom bij ontwikkelingssamenwerking je niet te gemakkelijk laten leiden door de politieke kleur of door de politieke gedragingen van een partnerland.

### Meerderheidsbesluit

Nu denk ik, dat de briefschrijvers zullen zeggen: wel, als de fractie in 1975 vond,

dat minister Pronk teveel op politieke overwegingen tot hulp aan Cuba besloot, waarom dat standpunt dan nu niet volgehouden en voor de Motie-Waalkens gestemd. Daarmee kom ik op een tweede punt, waarmee de briefschrijvers te weinig rekening houden, te weten het feit, dat in 1975 Regering en Parlement bij meerderheid van stemmen tot ontwikkelingshulp aan Cuba hadden besloten. Op grond daarvan waren toezeggingen gedaan. Dat speelt, als ik verschillende briefschrijvers goed begrijp, voor hen geen rol, gelet op het gedrag van Cuba. De recente Cubaanse inmenging in Angola is voldoende reden om, door terugkoming op die toezegging, Cuba een lesje te lezen. Andere briefschrijvers die wijzen op al eerdere interventies van Cuba elders in de wereld vinden kennelijk dat onze fractie met meerderheidsbesluiten geen rekening hoeft te houden. Onze fractie staat op een ander standpunt. Dat betekent uiteraard niet, dat wij onder geen enkele omstandigheid meer, tegen de hulp aan Cuba zouden kunnen opkomen. Dat is



een misvatting. Aan Cuba is voor 1976 een toezegging gedaan. De hulp voor 1977 komt bij de begroting voor dat jaar aan de orde en Minister Pronk heeft op mijn vraag, waar de grens ligt voor beëindiging van de hulp te verstaan gegeven, dat er ook voor hem een grens is. Als Cuba op dezelfde weg voortgaat komt de zaak bij de begroting 1977 ongetwijfeld weer aan de orde. Maar dan gaat het om eventueel nog toe te zeggen gelden en niet om al toegezegde. Deze reactie op brieven is wat langer geworden dan de reactie in zulke gevallen toestaat. Het gaat dan ook om een belangrijke zaak. Niet Cuba is belangrijk, maar wel hoe wij ontwikkelingsamenwerking zien.

### Politieke Neutraliteit

Ik heb in mijn artikel van 7 februari gezegd: onze ontwikkelingshulp moet t.a.v. de politiek van ontwikkelingslanden zo neutraal mogelijk zijn. Zoals ook onze economische en commerciële betrekkingen met andere landen neutraal zijn en moeten zijn. Wij kunnen niet op eigen houtje boycotje gaan spelen. Economische boycot is een uiterste middel waarvoor internationaal erkende gronden aanwezig moeten zijn. „Politieke neutraliteit” van onze ontwikkelingssamenwerking is nodig naar de zijde van de ontwikkelingslanden om bij hen een gevoel van rechtsonzekerheid weg te nemen, alsmede herinneringen aan het koloniale tijdperk. Zo alleen kan de ontwikkelingssamenwerking een blijvende en goed groeiende waarde hebben.

## Landbouwbeleid

Door drs. J. de Koning  
Lid Europese Parlement  
voor de ARP

## Europese socialisten tegen opvattingen meerderheid in Europees Parlement

Het Europees Parlement heeft vorige week in Straatsburg bijna anderhalve dag besteed aan het uitbrengen van een advies over de landbouwprijzen voor het volgende seizoen.

Aan dit debat wordt elk jaar veel aandacht besteed, omdat

- met het landbouwbeleid een groot bedrag gemoeid is, zo'n 15 miljard gulden (3/4 van alle E.E.G.-uitgaven).
- het landbouwbeleid het enige beleidsterrein is dat volledig aan de E.E.G. is opgedragen. Terecht wordt dit landbouwbeleid dan ook beschouwd als de hoeksteen van de Europese integratie.
- de landbouw in alle lidstaten een politiek uiterst gevoelige sector is. Dat blijkt vooral als die bedrijfstak zoals in de laatste jaren – in de hoek zit waar de slagen van inflatie, monetaire onrust en machtversterking het hardst aankomen.

### Algemene uitgangspunten

Bij het opmaken van haar voorstel voor de vaststelling van de landbouwprijzen heeft de Europese Commissie rekening moeten houden met een aantal „randvoorwaarden”:

- De prijzen moeten passen in het algemene beeld van economische teruggang, waarbij in het bijzonder op de belangen van de consumenten moet worden gelet. Het landbouwbeleid moet ook niet in strijd komen met een

politiek gericht op bestrijding van de inflatie (1).

- De landbouwprijzen moeten aan de producenten compensatie geven voor hun gestegen kosten en erop gericht zijn de inkomens in de land- en tuinbouw ongeveer op peil te houden (2).

- De grensheffingen tussen de lidstaten, die zijn ontstaan als gevolg van re- en devaluaties in het verleden, moeten verder worden afgebroken. Voor de Benelux betekent dat een verlaging van het prijsvoorstel met 2%, maar dan is de heffing ook weg. Voor Duitsland wordt het prijsvoorstel met 3 1/2% verlaagd, maar dan blijft nog 6 1/2% over die in de komende jaren op de Duitse landbouwprijzen in mindering zal moeten worden gebracht (3).

- Het evenwicht tussen vraag en aanbod moet worden hersteld; de melkpoederberg en de wijnzee moeten worden weggewerkt (4).

- De kosten van het landbouwbeleid moeten niet verder stijgen. Weliswaar is f 75,- per hoofd van de bevolking per jaar geen hoge verzekeringspremie voor een goed geregeld voedselvoorziening (aardappelen vallen nog niet onder het E.E.G.-beleid!), maar 17 miljard gulden is ook voor Europa als geheel een groot bedrag. Vooral van Duitse zijde is op de hoogte van de E.E.G.-landbouw begroting nogal wat kritiek geleverd. Het is duidelijk dat de E.E.G.-commissie met haar prijsvoorstellen verdere stijgingen van de uitgaven wil voorkomen (5).

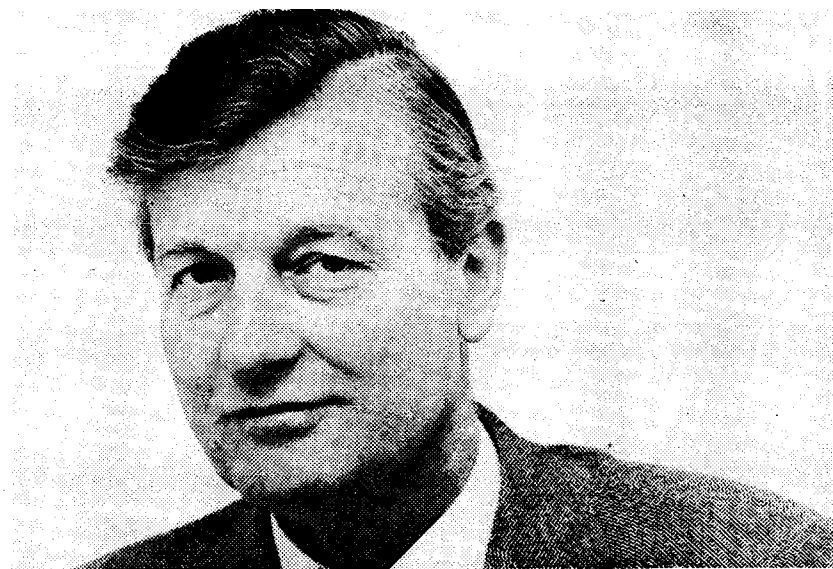
### Wijze van behandeling

In het Europese Parlement volgt men voor de behandeling van voorstellen van de Europese commissie (de uitvoerende macht) een procedure die overeenkomt met de gangbare praktijk in de meeste lidstaten, maar die sterk afwijkt van wat in Nederland gebruikelijk is. Een van de leden van het parlement wordt aangewezen als rapporteur, met als taak het voorbereiden van de resolutie waarin het parlement zijn oordeel uitsprekt over het voorstel van de Europese commissie dat aan de orde is. De rapporteur brengt een ontwerp-resolutie in de betrokken commissie van het parlement (i.c. de landbouwcommissie), die door middel van amendementen de resolutie kan wijzigen en die tenslotte vaststelt. Deze resolutie wordt voorgelegd aan het volledige parlement en de rapporteur is gehouden die te verdedigen en te proberen daarvoor een meerderheid te verkrijgen.

De keuze van de rapporteur is dus politiek en persoonlijk van belang omdat hij zijn eigen ideeën in kan brengen in de Ontwerp-resolutie. Die ideeën kunnen echter worden gecorrigeerd door amendementen van de betrokken commissie en van het parlement in plenaire vergadering. Voor de vierde keer ben ik gekozen als rapporteur van het Europese landbouwbeleid, met alle voor- en nadelen vandien.

### Gemiddelde prijsverhoging

De Europese Commissie heeft een gemiddelde prijsverhoging voorgesteld van 7 1/2%. Naar mijn oordeel is dat te laag en komt een verhoging van 9 1/2% beter overeen met de kostenstijgingen die zich in de landbouw voordoen. De kostenstijgingen lopen overigens erg uiteen als gevolg van het verschil in inflatiegraad, terwijl ook de herhaalde waardeverminderingen van de Italiaanse lire en het Engelse pond het beeld verstoren. De boeren in die landen hebben immers daardoor al aanzienlijk meer lire en ponden voor hun produkten ontvangen. Daardoor ontstaat het bizarre beeld dat – gemeten naar een Europees gemiddelde – de landbouwprijzen in Denemarken met 13% zouden moeten worden verhoogd en in Italië met 11%



Drs. J. de Koning: voor de vierde maal gekozen als rapporteur voor het Europese landbouwbeleid.

verlaagd. Voor de meeste landen geeft 9 1/2% echter een redelijke compensatie. Het advies van het parlement werd tenslotte vastgesteld met 62 stemmen vóór, 33 tegen en 5 onthoudingen. Tot de tegenstemmers behoorden vrijwel alle socialisten (met uitzondering van Laban mijn Nederlandse collega in de landbouwcommissie). Hun fractie had met name bezwaar tegen verhoging van het prijsvoorstel van 7 1/2 naar 9 1/2%. Ook wilden zij de kosten van opruimen van de melkpoederberg niet ten laste van de algemene middelen brengen. Het is een zorgelijke zaak dat de grootste fractie in het Europees parlement voor de zoveelste keer tegen de meerderheidsopvattingen over landbouwbeleid stemt. Op den duur kan dit beleid niet zonder hun stemmen.

### Marktevenwicht

Bij het herstellen van redelijke verhoudingen tussen vraag en aanbod ligt het moeilijkste probleem bij de zuivel. De laatste jaren is over de hele wereld een groot overschot aan mager melkpoeder ontstaan, in de E.E.G. meer dan een miljoen ton. Achteraf kan men betrouwen dat niet veel eerder een groter deel van deze voorraad is aangewend voor voedselhulp. Nu is het bij een uiterste inspanning niet mogelijk meer dan 200 000 ton voor dat doel te bestemmen. Van de rest zal 600 000 ton

bijgemengd moeten worden, voornamelijk in varkensvoer. Met die laatste operatie is meer dan een miljard gulden gemoeid. De vraag is: wie zal dat betalen? De Europese commissie meent: de varkenshouder. Ik meen: de belastingbetaler. Het gaat m.i. niet aan om problemen die ontstaan zijn in een bepaalde sector – mede ten gevolge van het overheidsbeleid – af te wentelen op een andere sector die met het ontstaan van die problemen niets van doen heeft gehad. Het parlement besloot mijn redenering te volgen en de financiële gevolgen daarvan te aanvaarden. Daarnaast werden voorstellen aanvaard voor aanzienlijke veranderingen in het graanbeleid, voor een nieuwe rooi-aktie van bepaalde soorten fruitbomen, en voor premies om de melkproduktie te beperken. De beslissing over de landbouwprijzen ligt uiteindelijk bij de Raad voor Landbouwministers, die voor eind februari al een aantal marathonzittingen heeft vastgesteld. Ook in die landbouwraad zullen tegenstellingen tussen landen moeten worden overbrugd en compromissen worden gesloten, evenals in het parlement. Als de Raad de adviezen van het Parlement zou volgen, zal dat nergens grote tevredenheid wekken. Maar dan is m.i. wel een redelijk compromis bereikt tussen alle belangen die in het geding zijn. In de politiek – zeker in het E.E.G.-beleid – kan men zelden méér verwachten.

## De wording van het CDA

Door dr.  
D. Th. Kuiper

# Oprichting PPR betekende einde van Christen-Radicalen

## Een kleine eeuw kleine luyden

Bijgaand leest u het laatste hoofdstuk van een serie artikelen van dr. D. Th. Kuiper uit het boekje „Een kleine eeuw kleine luyden” met grepen uit de geschiedenis van de ARP. Voor meer informatie over dit boekje, waarvoor zeer grote belangstelling bestaat, verwijzen wij u naar een advertentie elders op deze pagina. In het hierbij afgedrukte hoofdstuk gaat de auteur vooral in op de positie van de zogeheten werkgroep „christen-radicalen”. Voor eerder dit jaar gepubliceerde gedeeltes uit „Een kleine eeuw kleine luyden” verwijzen wij naar NG van 10 en 31 januari j.l.

Inmiddels was echter deze samenspreking doorkruist door de gebeurtenissen van 1966 en 1967: de val van het kabinet-Cals in de nacht van Schmelzer en de vorming van het op een andere coalitie gebaseerde kabinet-De Jong. De zogenaamde „AR-spijststemmers” die tegen dat laatste bezwaar aantekeningen vormden samen met generatiegenoten uit de KVP, die pijnlijk getroffen waren door het eerste, en uit de CHU, de werkgroep van Christen-Radicalen. Zij bepleitten „een snelle hervorming van de huidige christelijke partijen tot organisaties met een radicaal-vooruitstrevend program” en samenwerking van die partijen met andere vooruitstrevende partijen op een stembusaccorder. Hun actie, die haar

hoogtepunt vond in een groot programmatisch congres in Scheveningen in het najaar van 1967, kreeg veel publiciteit en vormde een kritische begeleiding van het werk van de officiële „Groep van Achtien”.

### Conflict in KVP

Nadat in datzelfde najaar van 1967 de KVP'ers uit de groep Christen-Radicalen samen met belangrijke KVP-politici als Cals, Bogaers, Aarden en Van Doorn een Manifest aan hun partijraad hadden gepubliceerd, ontstond een conflict in de KVP-leiding (Schmelzer en Aalberse). Toen uit het gemeenschappelijk t.v.-optreden der drie fractieleiders in begin 1968 („Samen uit, samen thuis”) bleek dat het gesprek in de „Achtien” een eigen gewicht had gekregen en op concrete samenwerking zou uitlopen zonder dat de wensen der KVP-radicalen over grondslag en beleid waren gerealiseerd, liep dit conflict uit de hand. De meerderheid der KVP-radicalen verliet hun partij en stichtte o.v. Bogaers, Aarden en Jurgens de PPR. Dit betekende tevens het einde van de werkgroep Christen-Radicalen. De nu zelfstandig optredende AR-radicalen zagen geen aanleiding het voorbeeld van de KVP-radicalen te volgen omdat de AR-leiding hen positiever tegemoet trad en de nieuwe partijvoorzitter Veerman hen inschakelde bij de programmatische vernieuwing. Zij bleven zich echter kritisch opstellen tegenover samenwerking met de KVP en CHU, vanuit de argumentatie dat daarmee moeilijk „eenheid van uitgangspunt, program en beleid” bereikt zou kunnen worden, en benadrukten de eigen identiteit van een vernieuwde ARP.

### Van Contactraad naar CDA

Niettemin verinnigde de samenwerking tussen de drie partijen zich gestaag. In

1970 werd besloten bij de verkiezingen van 1971 met een gezamenlijk urgentieprogramma uit te komen en de daarna ingestelde Contactraad, onder voorzitterschap van de uit de KVP afkomstige hoogleraar Steenkamp, publiceerde in 1972 de Nota „Op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”, waarin na uiteenzettingen over de christen-democratische visie op mens en samenleving het plan gelanceerd werd voor een Christen-Democratische beweging, die in haar program een antwoord moest geven „op de uitdaging van het Evangelie”, waarbij zich ook anderen „vanuit hun eigen bezieling” konden aansluiten. Deze ontwikkeling kon door een aantal AR-radicalen niet meegemaakt worden. Op het partijconvent van mei 1970 trad Hans Feddema uit, die na verloop van tijd de kleine Evangelische Solidariteits Partij (ESP) stichtte, terwijl de in het buitenland verblijvende Bas de Gaay Fortman zich bij de PPR aansloot. Een groot aantal radicalen volgde dit voorbeeld niet en aanvaardde, zij het met reserves, de christen-democratische ontwikkeling (o.a. Boukema, Schoften, Idenburg, De Graaf Kuiper), mede omdat zich inmiddels een proces van programmatische vernieuwing en een wisseling van de wacht in de KVP bleek voor te doen: het program Steenkamp en de opvolging van Aalberse en Schmelzer door De Zeeuw en Veringa (later Andriessen).

### Groeiende verbondenheid aan de basis

Desondanks werd het proces van groeiende samenwerking tussen de drie partijen door een belangrijk deel van de ARP („AR-traditionelen”, Arjos en AR-radicalen) kritisch gevolgd, omdat nog steeds de hamvraag: „Is er eenheid van uitgangspunt, program en beleid?” niet volledig bevredigend was beantwoord. Het bij wijze van proefballon gelanceerde denkbeeld om in 1972 met één lijst uit te komen strandde dan ook. In de discussie over de Nota van de Contactraad bleek dat de KVP weliswaar wilde uitgaan van één christelijke grondslag, maar tevens een beperkte mate van „openheid” wilde waarborgen. In 1973 ontstond een extra complicatie, omdat de CHU buiten het kabinet-Den Uyl bleef, terwijl ARP en KVP accorder gingen met toetreding van ministers tot dit kabinet. Niettemin gaven de bevoegde partijorganen der drie partijen in 1973 en 1974 het groene licht voor de vorming van het Christen-Democratisch Appèl (CDA), een federatie met groeimodel, die



Prof. P. Steenkamp, de eerste voorzitter van het CDA

zich ten doel stelde bij de verkiezingen van 1977 met één lijst uit te komen. De christen-democratische verbondenheid

aan de basis groeide. De vraag of zij ook nationaal voldoende gestalte zal krijgen is nog open.

## EEN KLEINE EEUW KLEINE LUYDEN

### Grepen uit de geschiedenis van de ARP

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde vorige maand onder bovenstaande titel een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kuiper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen die een overzicht geven van AR-minister-presidenten, bewindslieden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht. Op de Hoogeveense partijraad waren een paar honderd exemplaren in een oogwenk uitverkocht. Op het partijsecretariaat kwamen in enkele dagen tijdens eveneens al honderden bestellingen binnen. Het geeft een beknopt overzicht van de geschiedenis van de ARP vanaf de oprichting. U kunt dit



boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag. De boekjes vliegen de deur uit. Wees er dus vlot bij.

# NG LAS VOOR U

**Nadenken over de technisch-wetenschappelijke cultuur**  
Inaugurale rede van prof. dr. ir. E. Schuurman, bijzonder hoogleraar in de Reformatorische wijsbegeerte aan de TH te Delft. Voor f 4,75 (incl. verzendkosten) kan men deze rede bestellen bij H. Hoogenhout, Baambrugge, giro 1562942, Zand- en jaagpad 39.

**Verbeeldingskracht**  
In de serie „Vormingswerk, theorie en praktijk” verscheen bij uitgever Tjeenk Willink, Groningen een boek over „sociologische verbeeldingskracht en exemplarisch leren”. Het boek wijst op het belang van het onderzoek naar specifieke organisatievormen van het anti-autoritaire, collectieve en op de praktijk gerichte leren”. Auteur: (de Duitser) Oskar Negt; 100 pag. Prijs geen opgave.

**Christelijk-sociale gedachte**  
KOK-Kampen gaf de inaugurale rede van prof. dr. S. van Popta uit welke handelt over het thema: „De gemeente economische orde en de chr.-sociale gedachte”. Deze 50 pagina's tellende brochure gaat o.a. uitvoerig in op het denken in ARP-kring over deze problematiek.

**Ervaringen met misdadigers**  
Bij uitgeverij „De Nederlandse Boekhandel”, Antwerpen/A'dam, verscheen van Luc Adriaens het boek „Ben ik zo anders? ervaringen met

misdadigers”. Het boek bevat een pleidooi voor een weg naar gezondere opvattingen omtrent de behandeling van delinquenten. Aantal pag.: 200, prijs f 26,90.

### Psychologische aspecten van de organisatie.

M. H. K. van der Graaf schreef dit uitvoerige werk over de organisatiepsychologie dat uitgegeven is door SAMSOM, in de serie „Structuur, serie voor beleid, bestuur en organisatie”. Prijs f 21,50.

### Mondige mensen, Samen verantwoordelijk

CNV-voorzitter Lanser bundelde een aantal van zijn redevoeringen die door KOK, Kampen, werd uitgegeven. De democratisering van de ondernemingen neemt een zeer belangrijke plaats in zijn visie in. Prijs: f 9,50 voor 100 pag.

**Karl Marx en Lenin als Kerkvaders?**  
Prof. dr. A. J. Visser schreef bovenstaand boek dat kritisch ingaat op de neo-marxistische invloed in de moderne theologie. Ruim 110 pag., voor f 12,50.

### Vijftig jaar Sovjet-Unie

H. H. Vleesenbeek schreef een boekje dat een schets geeft van 50 jaar soc.-econ. en politieke geschiedenis van de Sovjet-Unie. Uitgever: Universitaire Pers Rotterdam. Prijs f 19,50.

### „Ik ben er geweest”

Van de hand van Wim Ramaker, verscheen bij uitgeverij KOK, Kampen, deze paperback voor de prijs van f 12,90. Het boekje bevat de tekst van enkele gesprekken van Wim Ramaker met invloedrijke schrijvers uit Zuid-Afrika, zoals André P. Brink, Chris Barnard, P. G. du Plessis e.a. De gesprekken zijn in interviewvorm en prettig leesbaar.

### Parlement en politieke besluitvorming in Nederland

Bij uitgeverij Samsom, verscheen voor de



## NEERLANDS' JOOP IN BANGE DAGEN

prijs van f 18,90, bovengenoemd werk waarin 3 ervaren waarnemers vanuit een langdurig politieke praktijk hun visie op de factoren geven die de rol van het parlement in de politieke besluitvorming bepalen. Te weten: mr. J. J. Vis, oud parlementair redacteur NRC, mr. W. J. Geertsema, de C.v.K. in Gelderland en mr. K. Millenaar werkzaam bij het ministerie van Financiën. Prof. Daalder uit Leiden vult deze artikelen aan met een epistel over „Het parlement en politieke besluitvorming- oordelen van kamerleden en kiezers in mondelinge enquêtes”.  
**Euthanasie**  
Bij uitgever Bosch en Keunig in Baarn

verscheen een publikatie van het Nederlandse gesprekscentrum over „euthanasie”. De medische aspecten behandelt vnl. prof. G. den Otter, de juridische aspecten prof. J. F. Rang. Daarnaast zijn er nog hoofdstukken over de ethische en pastorale aspecten.  
**Wapenfeiten 1975**  
Het NIVV het Nederlandse instituut voor Vredesvraagstukken, is een serie publicaties gestart inzake actuele ontwikkelingen op het terrein van oorlog en vrede. Deel I heet „wapenfeiten 1975” en gaat over de nieuwste gegevens over wapenfeiten, ontwapening en militaire bestedingen. Brochures over de kwestie

Cyprus, de situatie in en om de Perzische golf staat op stapel. Een abonnement op 6 nummers kost f 18,- (postrekening 1756565, t.n.v. penningmeester NIVV, Alexanderstr. 7, Den Haag) Prijs per deel f 4,-  
**Het verschil met anderen**  
Een bundel beschouwingen van de „Dezer dagen” columnist van het NRC-Handelsblad en directeur van het Nederlandsch Genootschap voor Internationale Zaken mr. J. L. Heldring. Het zijn beschouwingen over politiek en godsdienst. In deze verzameling treft men o.a. zijn bekende essay aan: „lof van het conservatisme”.



## VAN DE P A I R T L J

**Fred Borgman te Rotterdam**  
Op maandag 8 maart a.s. vindt een discussie-avond plaats met Arjosvoorzitter Fred Borgman en de voorzitter van de JOVD (de liberale jongerenorganisatie) Johan Remkes. Fred Borgman spreekt over „de brugfunctie van het kabinet Den Uyl” en Johan Remkes over „de vrije ondernemer en vakbondsgedrag”. De bijeenkomst wordt gehouden in Sociëteit „Huesca”, Vondelweg 101 te Rotterdam en begint om 20.00 uur.

**J. N. Scholten te Alkmaar**  
Op donderdag 4 maart a.s. spreekt het Tweede Kamerlid J. N. Scholten voor de kiesvereniging van Alkmaar over „grondpolitiek”, in „het Landbouwhuis”. Aanvang: 20.00 uur precies.

### Dr. A. Veerman te Hengelo

Op vrijdag 27 februari a.s. zal dr. A. Veerman in café-restaurant COSA, Markt 2 te Hengelo voor de Statencentrales Almelo en Hengelo een inleiding houden over: *Christelijk onderwijs als aktueel probleem*. Volop gelegenheid tot discussie.

### Wateringen-Kwintshoul

Woensdag 25 februari spreekt de heer Prins, C.H.U.-raadslid voor de A.R.-kiesvereniging. Hij zal „aktuele gemeentelijke problemen” behandelen. Verder zal hij wat vertellen over zijn werk als raadslid. Op de 2e openbare ledenvergadering is iedereen van harte welkom om 20.00 uur in De Wingerd.

**Hebt u de  
contributie  
1976 al  
voldaan?  
Dank  
voor een  
vlotte af-  
wikkeling!**

**DE ARP IN  
DE ETHER**

### Radio

De eerstvolgende radio-uitzending van de ARP vindt plaats op vrijdag, 27 februari a.s. om 18.19 uur via Hilversum 1.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

WEEKBLAD VAN DE A.R.P.  
EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie:  
Dr. Kuiperstraat 3,  
's-Gravenhage,  
tel. (070) 46.96.20,  
giro 89673.

Abonnementsprijs:  
f 12,50 per halfjaar.  
Giro 89673 ten name  
van de A.R. Partijstichting  
te 's-Gravenhage  
Studenten/jongeren  
abonnement  
f 7,50 per half jaar.  
Losse verkoop f 0,85  
Advertentie-exploitatie:  
020-24.91.12.

## WORDT LID VAN DE ARJOS!

De ARJOS, de ongeveer 1500 leden tellende jongerenorganisatie van de ARP, biedt jongeren tot 29 jaar talloze mogelijkheden om politiek actief te zijn. Eigentijds, creatief en onafhankelijk, maar nooit vrijblijvend. Zo zijn er de diverse plaatselijke ARJOS aktie-kernen. Politieke werkplaatsen bij uitstek om je in allerlei zaken van gemeentelijk en regionaal belang eens kritisch te verdiepen. Daarnaast zijn er o.a. diverse groepen die het werk van de ARP Tweede Kamerfractie begeleiden. Een unieke mogelijkheid om als jongere ook op landelijk nivo invloed uit te oefenen. Dan hebben we het nog niet eens over de studiekonferenties die er regelmatig plaats vinden.

Bij dit alles ziet de ARJOS de Evangelische boodschap als enig uitgangspunt.

Doe mee! Neem de uitdaging aan om aan de samenleving vorm te geven. Meld je aan als lid door onderstaande bon in te vullen. Dan krijg je bovendien het ARJOS/ARP weekblad Nederlandse Gedachten toegezonden. Een blad met uitstekende en deskundige informatie over alles wat er zich op politiek terrein afspeelt. Onmisbaar als je echt politiek meeleeft. Wil je liever eerst nog wat meer informatie. Ook dat kan.

## ARJOS: AKTIVITEIT EN CREATIVITEIT

NAAM: .....

ADRES: .....

WOONPLAATS: .....

meldt zci aan als Arjoslid en betaalde f 17,50 (postrekening) nr. 127164, ten name van Stichting Arjos, Den Haag voor het lidmaatschap ARJOS, Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag, tel. 070-46.96.20 of 45.03.24.

ontvangt toch liever eerst wat meer informatie.



## AMSTERDAM



Postjesweg 91 - Javastraat 199 - Krugerplein 29 - Dapperstraat 16 - Jan van Galenstraat 60 - Jan Evertsenstraat 130 - Hugo de Grootplein 20 - Spaarndammerstraat 97 - Bentinckstraat 28 - Oranjestraat 28 - v.d. Helstplein 9 - Westerstraat 138 - Spreuuenpark 3 - Ribesstraat 39 - Tuinstad Osdorp, Tussenmeer 62

## DORDRECHT

en omstreken

### Handelsmaatschappij A. van ROON N.V.

WESTHAVENKADE 61, VLAARDINGEN  
TEL. 34.34.92 en 34.30.46

*U slaagt beslist bij ons voor uw kampeer-  
en watersportartikelen*

In ons atelier worden alle voorkomende werkzaamheden op het gebied van tenten, caravans, luifels, bootzellen etc. gedaan.

## v.h. GEBR. HARKEMA

SINDS 1948 JOHAN STAAT - DORDRECHT

ZOWEL VOOR	Automateriaal	tel. 3.94.29
WONING,	Gereedschappen	tel. 3.94.33
GARAGE,	Hang- en Sluitwerk	tel. 3.32.21
FABRIEK OF	IJzerwaren	tel. 3.43.03
SCHIP	Bevestigingsartikelen	tel. 3.43.03

LEVERING ALS REGEL UIT VOORRAAD  
GROOTHANDEL EN FABRIEKAGENT

### Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - Tel. 078-3.43.22

*Snelle offsetdrukkers  
voor meerkleuren  
reklamedrukwerk*

### Uw adres voor

TAPIJEN - GORDIJNSTOFFEN - DE-  
KENS - TAFELKLEDEN - STOELN  
OVERTREKKEN ENZ.

### Woninginrichting M. VAN SCHAIK

VOORSTRAAT 41 - VLAARDINGEN - TEL. 4530

## UTRECHT

### UW INTERIEUR

SMAAKVOL EN GEZELLIG  
INGERICHT  
EN TOCH NIET DUUR

### Fa. W. van Tellingen

SLOTLAAN 135-137 - ZEIST  
TELEFOON 1.24.86



## FRIESLAND

### RIVEL

Fabriek van RIJWIEL  
en AUTOPEDS

SURHUISTERVEEN  
Telefoon 0 5124-1545



Alle textielgoederen,  
bedden, dekens,  
matrassen, complete  
woninginrichting

Grootzand 14 - 38 - 42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE

## ZEELAND

### Bouwmaterialen

TEGELS  
BEKLEDINGSPLATEN VOOR  
BINNEN- EN BUITENWERK

### keukens

TIELSA  
ROSE  
PRISMA

A. DE JAGER-TOLHOEK N.V.  
SHOWROOM GOES EN MIDDELBURG

## AANNEMINGSBEDRIJF „SCHOUWEN-DUIVELAND” N.V.

Schuithaven 10 - ZIERIKZEE  
Tel. 0 1110-3951 (3 lijnen)  
HET ADRES VOOR  
UITVOERING VAN BETON-, WATER-,  
WEGENBOUW- en CULTUURTECHNISCHE  
WERKEN

## GELDERLAND

### radio K. B. Weimar Televisie

Landelijk erkend installateur  
Elektrische apparaten - Verlichting  
MAANDEREIND 19 - EDE - TELEFOON 8373

## MAGAZIJN „HET ANKER”

HOOFDSTRAAT 94 - 96 - VEENENDAAL

*Zeer voordelige aanbieding in  
terlenka vallen en gordijnen*

SPECIALITEIT IN NYLONKOUSEN

## CONVECTOREN

VOOR KOLEN, OLIE EN GAS  
ZOWEL VOOR WOONKAMERS  
ALS VOOR KANTOREN, ZALEN  
ETC.

FIRMA  
T. VIETS

Bergstraat 38 - Telefoon 0 8370-2765 - WAGENINGEN

## GRONINGEN

Makelaarskantoor J. Fokkens Siddeburen

in roerende

en onroerende goederen

verzekeringen en hypotheeken

TELEFOON 05983-360

## OVERIJSEL

50 JAAR DE MEEST GEVRAAGDE  
WONINGINRICHTING

## J. Voerman & Zonen

Assendorperstraat 73-81 - Tel. 1.65.07. - Zwolle

## H. STRUIK & ZON N.V.

Fabriek van dekkleden  
en tenten

IMP. GROOTHANDEL SCHEEPS-  
EN AANNEMERSBENODIGDHEDEN  
ELEKTRISCHE EN AUTOGENE  
LAS- EN SNIJBENODIGDHEDEN.

### DEVENTER

Telefoon 05700-1.39.70

Diepenveenseweg 8

SCHUILING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00



# Chr. Spaarbank „Eigen Haard“

## LOPENDE DIEP 7

(bij de kijk in 't Jatbrug)

GRONINGEN TEL. 12.79.02

# 5%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

# 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

# 5 1/4%

tot

# 8%

BELEGGINGSBOEKJES

# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

## Werkende jongeren project

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze en herkenbaar als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN EN U ONTVANGT PEROMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**



## ROTTERDAM

### C. de Mooy & Zoon

Im- en export bloemenhandel

ROTTERDAM LOMBARDKADE 21, TELEFOON 11.33.50

### W. J. SPOORMAKER B.V.:

AUTOMOBIELBEDRIJF ROTTERDAM-ZUID

Wolphaartsbocht 246 - Telefoon 010-85.28.33

Official Peugeot-dealer voor Rotterdam-Zuid

en het eiland IJsselmonde.

### FIRMA C. VERMEER en ZONEN B.V.

Fabrieken voor GEBOGEN HOUT

Telefoon 0 1808-1230 - Ouderkerk aan de IJssel  
RONDE en OVALE TAFELRANDEN - GEBOGEN  
REGELS voor stoelen en fauteuils - ARMLEGGERS -  
KAPPEN - REGELS - STIJLEN, ENZ. ENZ.

#### HYPOTHEEK TOT 140%

Kostel. vrijbl. off. Geen afsl. prov. gratis advies

GELDLENING TOT f 500 000

HUIZEN te koop gevr. en aangeboden

Adv. en bemidd. ONROEREND GOED

Drs. J. A. Uding & Partn.

Fin. adv. en vastgoedcons. v. Maerlantlaan 7.

Amersfoort. Telefoon 033-1.76.47 (4 lijnen)

Bijkantoor:

• v.d. Helstlaan 39, H'sum, telef. 02150-1.32.87.

# W G

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 9 - 28 februari 1976

### „Onvervangbare instelling”

Door dr. P. H. Kooijmans  
Staatssecretaris  
Buitenlandse Zaken

## De Verenigde Naties: ook uw zaak!

Toen begin september van het vorig jaar de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in bijzondere zitting bijeenkwam om te bezien op welke wijze de nog steeds toenemende kloof tussen arm en rijk kon worden overbrugd, keek de wereld met een zekere spanning en verwachting naar New York.

Zou de wereldorganisatie, die er niet of slechts in zeer bescheiden mate in was geslaagd haar eerste taak - handhaving van vrede en veiligheid - te vervullen in staat zijn de even belangrijk geworden problematiek van economische rechtvaardigheid in de wereld de baas te worden? Zou zij bij machte zijn de grondlijnen te schetsen van een nieuwe internationale economische orde, die beter en sneller dan de huidige kan leiden tot een rechtvaardiger spreiding van welvaart?

### Geslaagde bijeenkomst

De onderhandelingen waren bepaald niet eenvoudig, de duur van de zitting moest zelfs met enkele dagen worden verlengd, maar na afloop kon toch duidelijk van een geslaagde bijeenkomst worden gesproken: de opvattingen waren elkaar genaderd en de Amerikaanse

vertegenwoordiger Moynihan - in het algemeen bepaald niet scheutig met lof voor de VN - gaf als zijn mening te kennen dat het systeem van de VN bewezen had te kunnen werken. Weliswaar moesten de daden nog bij de woorden gevoegd worden, maar over de grondslagen was men het in grote lijnen eens.

### Polarisatie-sfeer

De normale zitting (de 30e) van de Algemene Vergadering begon (direct aansluitend) dus onder een goed gesternte. Bij velen leefde de hoop dat de geest van positieve samenwerking en verzoeningsgezindheid, die de bijzondere zitting had gekenmerkt, zich ook zou manifesteren tijdens deze jubileum-zitting. Een schoner geschenk zou men de aangesloten volkeren nauwelijks kunnen geven. Die hoop is wel beschaamd geworden. Het is niet nodig hier alle bitterheid en tweespalt weer op te halen, die de laatst gehouden zitting hebben gekenmerkt, bitterheid en tweespalt, die niet tot de vergaderzaal beperkt bleven, maar hun weerslag hadden op de gehele wereld. Het enkele noemen van de resolutie, waarbij zionisme werd gelijkgesteld met racisme en rassendiscriminatie is al voldoende om bij vrijwel iedereen hier te lande die bitterheid weer op te roepen. De onevenredig grote hoeveelheid tijd die verder werd besteed aan het Midden-Oosten, de felle veroordelingen, die daarbij aan het adres van Israël werden uitgesproken, dit alles was oorzaak van een sfeer van confrontatie en polarisatie, die ook op andere terreinen de geest van de bijzondere zitting deed wegzinken.

### Gevoel van onbehagen

Al is het begrijpelijk dat de zionisme-resolutie de aandacht heeft weggezogen van andere onderwerpen, toch mag men de Verenigde Naties niet alleen daarnaar beoordelen. De geest van de samenwerking bleef bijvoorbeeld

wel behouden in de economische commissie, die zich bezig hield met het verder ontwikkelen van de blauwdruk voor een nieuwe internationale economische orde. En ook op ander gebied werd een bescheiden, maar daarom nog niet onbelangrijke vooruitgang geboekt.

Maar ook deze kleine lichtpuntjes nemen niet het gevoel van onbehagen weg, dat bij velen leeft, wanneer zij het reilen en zeilen der wereldorganisatie gadeslaan. Een oproep om de V.N. de rug toe te keren, zoals die wel werd gelanceerd onmiddellijk na de aanvaarding van de zionisme-resolutie, vindt wellicht nog weinig gehoor, maar het enkele feit van zulke oproepen is toch een teken aan de wand.

Ik geloof dat het een goede zaak is als we proberen deze gevoelens van onbehagen eens nader te analyseren. Kernpunt ervan is naar mijn overtuiging het feit dat een veelheid van staten en staatjes, die betrekkelijk weinig in de melk te brokkelen hebben, in staat is een meerderheid te vormen, die - zonder rekening te houden met de opvattingen van anderen (en onder die anderen bevinden wij ons dan) - de eigen wil doorzet. Twee kanttekeningen daarbij.

### Hand in eigen boezem

De eerste is een vraag. Hebben wij - de Westelijke landen - ons zo heel anders opgesteld, toen wij in de veertiger en de vijftiger jaren over een comfortabele meerderheid in de V.N. beschikten? Het argument dat wij toen voor een juiste zaak streden en dat de minderheid het functioneren van de V.N. dwarsboemde, is niet erg geschikt om de huidige meerderheid te overtuigen, omdat zij hetzelfde beweren. Critiek op de huidige gang van zaken kan derhalve slechts op geloofwaardige wijze plaatsvinden, als wij bereid zijn de hand ook in eigen boezem te steken. In het ongetwijfeld kleurrijke optreden van de heer Moynihan heb ik dat element wel gemist.

### Derde wereld

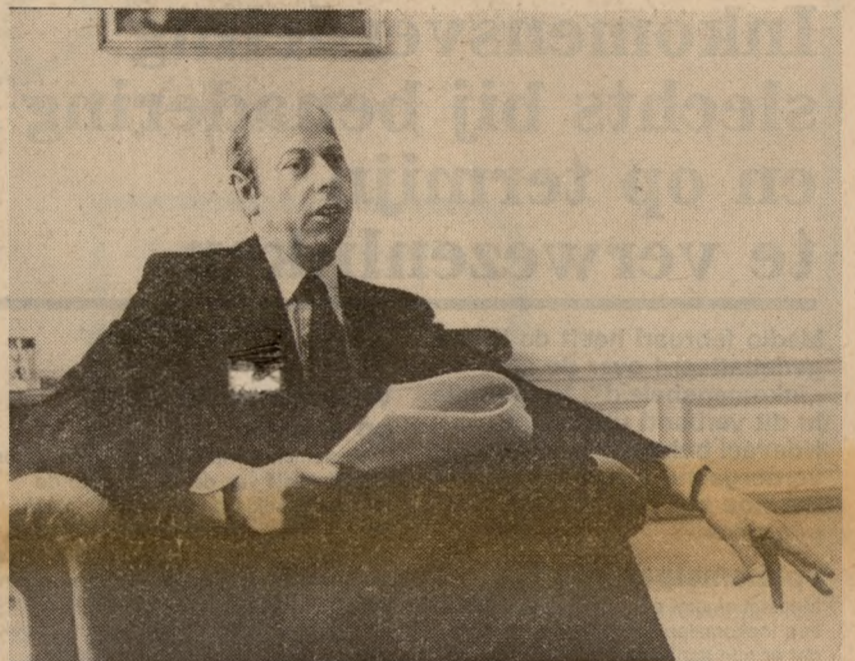
Tweede kanttekening. Het zou wel eens kunnen zijn dat het gebruik maken van de numerieke meerderheid door de landen van de Derde Wereld sterk te maken heeft met het bij hen bestaande gevoel van onmacht. Zij weten best dat zij de structuren in de wereld niet bij meerderheidsbesluit in hun voordeel kunnen veranderen, doch dat de sleutel daartoe zich bevindt in de handen van die minderheid, die behoort tot het ontwikkelde deel van de wereld. En wanneer hebben deze landen werkelijk ernst gemaakt met het delen van de welvaart en van de macht? De enige macht die de landen van de Derde Wereld hebben is macht van het stemgetal en deze macht hanteren zij veelal vanuit de bitterheid over hun werkelijke machteloosheid. De slechtste tactiek, die het Westen kan kiezen, is het dan ook wanneer wi onze bereidheid mee te werken aan rechtvaardiger economische structuren afhankelijk maken van hun „beter”, „verantwoordelijk” stemgedrag. Men kan



In dit nummer van ARPOST/Nederlandse Gedachten een uitvoerig vraaggesprek met minister drs. Jaap Boersma.

### Elke week nu ARPOST bij u thuis!

Ongeveer 6 keer per jaar ontvangen alle ARP-leden het ledencontactorgaan „ARPOST” in hun brievenbus. Er is evenwel een eenvoudige en goedkope mogelijkheid om elke week deze krant in de bus te krijgen, nl. door het nemen van een abonnement op „Nederlandse Gedachten”, het weekblad van de ARP. Dan leest u regelmatig gesprekken met bewindsleden en vooraanstaande politici. Dan blijft u volledig op de hoogte van de ontwikkelingen omtrent het CDA, waarover binnen enkele maanden („de ene lijst”) zulke belangrijke beslissingen worden genomen. Voorts een wekelijks commentaar van mr. Aantjes op de gebeurtenissen in de landspolitiek. Kortom deskundige en principiële politieke informatie op een begrijpelijke wijze gebracht. Zo'n blad geeft toch een schat aan politieke berichtgeving dat u eigenlijk niet missen kunt? Neem een abonnement of vraag proefnummers aan. Zie elders dit blad voor een bon (pag. 4).



Staatssecretaris Kooijmans van Buitenlandse Zaken.

met ontwikkelingshulp, laat staan met structurele wijzigingen op langer termijn, geen politiek spel bedrijven - men mag het naar mijn vaste overtuiging ook niet. In welke richting moet de oplossing dan wel gezocht worden, willen we

voorkomen dat de V.N. een zelfde uithollingsproces ondergaat als eertijds de Volkenbond en de kans daarop mogen we beslist niet uitsluiten.

Vervolg op pag. 4

### „Geldzuivering ernstig overwogen”

„De zwarte sector in de Nederlandse volkshuishouding is vermoedelijk al zo groot, dat een soort van geldzuivering ernstig moet worden overwogen”. Dit schrijft de VU-hoogleraar en voormalige financiële specialist van de ARP Tweede Kamer-fractie dr. A. J. Vermaat in de vorige week verschenen publikatie: „Spelregels voor economie en politiek”, een uitgave van de Stichting Kader en Vormingswerk ARP. In dit f 3,50 kostende boekje gaat de auteur o.a. in op de volgende thema's: voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?; groeien of versoberen?; ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen”. In een glasheldere taal - geen „moeilijke woorden”! - gaat dr. Vermaat in op diverse zwakke plekken in onze economische samenleving vanuit een

principiële en duidelijke stellingname. Voor de wijze van bestelling zie pag. 13.

### Politiek? Kom nou!

Vele jongeren, maar ook niet te vergeten ouderen, halen hun schouders op voor de politiek. „Het hoeft voor hen niet, zij zien het niet zo zitten”, heeft het dan vaak. De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP zag in deze houding juist een uitdaging om een los maatschappijleer samen te stellen voor jongeren t.b.v. het lager beroeps onderwijs en de lagere klassen van het middelbaar onderwijs. De belangstelling voor dit experiment overtreft de stoutste verwachtingen. De eerste les gaat soms met meer dan 100 exemplaren per bestelling de deur uit. De eerste druk is weldra uitverkocht. Binnenkort verschijnt les 2. Zie pag. 13 voor meer informatie en de wijze van bestelling.

### „Ik kan zo snel niet lezen als gij drukken”

„Ik kan zo snel niet lezen als gij drukken”. Dit schreef Abram Kuypers geestelijke vriend en tegenstander Gunning eens aan de oprichter van de anti-revolutionaire partij vanwege zijn grote bewondering over de prestatie van Abraham Kuypers' massieve boekwerk „Ons Program”. Dit schrijft dr. G. Puchinger o.a. in het boekje „Een kleine

eeuw kleine luyden” dat grepen uit de geschiedenis van de ARP bevat. Deze eind vorig jaar verschenen uitgave van de Stichting Kader en Vormingswerk ARP vliegt de deur uit. Elke dag komen er nog vele bestellingen binnen van deze 5 gulden kostende en fraai geïllustreerde uitgave. Zie pag. 13 voor de wijze van bestelling en voor meer informatie.

DEZE WEEK  
IN W G:

Aantjes over kabinetsvorming en één CDA-lijst, pag. 3

Drenthse onderwijsdag, pag. 4

Interview Boersma, pag. 7

Uit de Arjos: begeleidingsgroepen, pag. 7

Middenkatern CDActueel: pag. 9-12  
Goudzwaard over CDA-program, pag. 9

Tilanus over abortus, pag. 11

Partijnieuws, pag. 13 en 15.

W. Smeenk & Zonen  
VLEUGELS, PIANO'S,  
ORGELS  
OVERTOOM 174  
TEL. 020-18.51.51  
AMSTERDAM



# IN OGENSCHOUW

Hét begon allemaal zo mooi, begin 1975 werd het „Jaar van de Vrouw“ uitgeroepen, de V.N. Ook Nederland deed actief mee. Pers, televisie, radio gaven zo veel mogelijk publiciteit aan dit jaar. Actiegroepen, vrouwenorganisaties onderstreepten het belang dat gehecht diende te worden aan het „Jaar van de Vrouw“. De regering stelde een nationale emancipatiecommissie in en vele organisaties gingen aan het werk om van de Emancipade die van 20 tot 8 juni in de Utrechtse jaarbeurshallen gehouden zou worden, een grootse manifestatie te maken en nog eens extra de nadruk te leggen op de vele belemmeringen die de vrouw ondervindt, als zij anders wil handelen, zich anders wil gedragen dan zoals van oudsher bepaald was.

## Sceptici

Er waren natuurlijk allerlei sceptici die zich afvroegen waaruit die belemmeringen dan wel bestonden en waarin de vrouw achtergesteld werd in een zo hoog ontwikkeld land als het onze, maar erg lang hoefden ook zij niet op antwoord te wachten, want er valt inderdaad nog wel het één en ander te doen op het gebied van b.v. part-time arbeid, gelijke sollicitatie en promotiekansen, de veelal nog traditioneel bepaalde onderwijs- en opleidingsmogelijkheden voor vrouwen en meisjes, de plaats die zij uit traditie op de arbeidsmarkt innemen enz. enz. Daarom zou zo'n manifestatie als de Emancipade uiterst zinvol kunnen zijn,

## Vrouwen emancipatie: slechts een eerste aanzet

waar op een heldere manier nog eens uiteengezet kon worden, dat ook in ons land nog best aanleiding was voor het uitroepen van het jaar van de Vrouw.

## Snerend

Maar toen de Emancipade daar was leek alles fout te gaan. I.p.v. de verwachte 300.000 bezoekers waarop men hoopte bleek slechts een derde deel „de Emancipade“ een bezoek waard te vinden. De manifestatie kreeg geen goeie pers, vele mensen, en gek, juist vrouwen deden er erg snierend over, en zo kwam het dat het na „de Emancipade“ erg stil werd rondom het jaar van de vrouw. Pers en T.V. vonden het nauwelijks meer interessant er nog

veel woorden aan te verspillen, en ook de vrouwenorganisaties gingen weer over tot de orde van de dag. Kunnen we nu stellen dat het jaar van de vrouw een mislukking is geworden, een tachtigjarige inderdaad voor velen? Ja misschien wel als we hadden verwacht dat de emancipatie van de vrouw nu een feit geworden was. Maar of zo'n verwachting wel terecht is? Natuurlijk is het niet de bedoeling om in één jaar even recht te zetten wat als „krom“ beschouwd mag worden, als dat de bedoeling was geweest, dan mogen we het jaar van de vrouw inderdaad als één groot fiasco beschouwen, een flop waar terecht velen om lachen en anderen zich om generen. Maar wat wel steeds naar voren is gebracht, is het volgende: het jaar van de vrouw, de emancipade, probeert slechts een eerste aanzet te geven, om te komen tot verbetering van de positie van de vrouw.

## Mentaliteitsverandering

Om eerst tot die verbetering te raken is een mentaliteitsverandering nodig, en een mentaliteitsverandering, dat merken we ook op allerlei andere gebieden, is

een uiterst moeizaam proces, dat maar heel langzaam op gang komt. En mentaliteitsverandering bereik je niet van vandaag op morgen, daar is tijd voor nodig. Zo'n verandering zal zich ook en vooral moeten voltrekken bij die mensen, die een belangrijke stem hebben, in het bepalen van de toekomst van met name de vrouwelijke jeugd en dat kunnen de ouders zijn, de leerkrachten, maar ook de politie.

## Stimulans

Maar het allerbelangrijkste is dat die mentaliteitsverandering zich bij de vrouw zelf voltrekt. Zij zal moeten proberen door scholing, door vorming haar eigen mogelijkheden te vergroten en zo mee te werken aan haar eigen emancipatie. Er zal pas iets aan de positie van de vrouw kunnen veranderen, als de vrouw zelf daar aan werkt en als zij bereid is zich daarvoor moeite en doorzettingsvermogen te getroosten. Misschien heeft het „Jaar van de Vrouw“ tot dit alles een stimulans gegeven en als dat zo is, dan is zo'n „Jaar“ zeker niet mislukt.

T. v. G. d. B.

## Inkomensbeleid Door drs. B. Beumer Tweede-Kamerlid ARP

# Inkomensverdeling slechts bij benadering en op termijn te verwezenlijken

Medio februari heeft de Kamer gedebatteerd over de nota „inkomensbeleid“. Vragen die in dit verband rijzen zijn: Hoeveel behoefte is er aan een verdergaand inkomensbeleid? En: hoe kan het worden uitgevoerd?

## Toekomstperspektief

Meestal eindigt een beschouwing met een toekomstperspektief maar ik geloof dat er alle aanleiding is, er nu mee te beginnen. Omdat juist het toekomstperspektief een inkomensbeleid noodzakelijker lijkt te maken. Daarbij zou ik op 4 ontwikkelingen willen wijzen:

- de economische groei (a);
- toenemende mondigheid (b);
- veranderende visie op arbeid (c);
- internationale verwevenheid (d);

## Economische groei

In de zestiger jaren beliep de groei van ons nationaal inkomen nog ruim 6%. In de zeventiger jaren bedroeg die  $\pm$  4% en in 1974/75 was zelfs van een negatieve score sprake, terwijl de regering nu een trendmatige groei van 3 aanhoudt die bepaald niet pessimistisch gekozen lijkt. (het centraal planbureau spreekt nu al over ruim 3%.) Als oorzaken van die groei-halvering (in vergelijking met de zestiger jaren) kunnen worden genoemd: hogere milieu, energie- en grondstofkosten, het voorkomen van verzadigingsverschijnselen, de noodzaak de inflatie beter in de hand te houden. Het betekent dat er minder te verdelen zal zijn en dat de maatschappij - die zich heeft ingesteld op een hogere welvaartsgraad, zal moeten bijsturen. Als er minder te verdelen valt is de noodzaak dat rechtvaardiger te doen des te groter en is dus een inkomensbeleid dwingend.

## Toenemende mondigheid

Er is een ontwikkeling gaande, waarbij een gezag een verminderde, misschien moet ik zeggen andere, betekenis wordt toegekend. Gezag krijgt steeds meer het accent van verleend gezag en wel door diegenen over wie het wordt uitgeoefend. Het wordt namens hen over hen uitgeoefend: het gesteld zijn „boven“ is te meer „deel uit maken van“. Deze ontwikkeling benadrukt de roep om verantwoordingsplicht, die door alle bestuurlijke situaties heenloopt. Hierin past ook; een willen kunnen oordelen over datgene wat het sociaal-economisch proces mensen aan inkomens- en dus materiële beschikingsmacht - ter beschikking stelt. Een objectivering ligt dan ook in de lijn (waarom, waarvoor, hoeveel) en dus

ook een grotere doorzichtigheid. (openbaarheid van inkomens)

## Veranderende visie op arbeid

In toenemende mate krijgen we oog voor de betekenis van de arbeid, voor de persoonlijkheidsvorming van de mens. Arbeid is niet slechts een produktiefactor die geld oplevert, het is een mogelijkheid met anderen een bijdrage te leveren aan de maatschappelijke produktie en tegelijkertijd is het middel - zou dat ook meer in de doeleindesfeer moeten komen - om eigen creativiteit, inventiviteit, aanleg, kunde en verantwoordelijkheid te kunnen ontwikkelen, aanspreken. Nogal wat werksituaties spelen daarop (mede als gevolg van bepaalde mechanisaties) onvoldoende in. Toch krijgt die kwaliteit van de arbeid steeds meer accent (bijv. stimulerende werk-humaniseringsprojecten). Als er een sterker accent komt op kwaliteit in plaats van op kwantiteit zal dat wellicht leiden tot een minder dan maximaal mogelijk nationaal inkomen. Ook dat zou het verdelingsvraagstuk urgenter maken.

## Internationale verwevenheid

De met name door verbeterde communicatietechnieken ervaren grotere internationale samenhang confronteert ieder onontkoombaar met enorme welvaartsverschillen. De President van de wereldbank heeft nog zeer onlangs (bericht in „Trouw“ van 14 februari) verklaard dat tenminste achthonderd miljoen mensen in „volstrekte armoede“ leven. Deze enorme inkomensongelijkheid legt uit een oogpunt van rechtvaardigheid en vrede een zware hypothec op het beleid van de ontwikkelde landen. Het ontwikkelingsbeleid zal steeds meer onderdeel moet uitmaken van ons eigen sociaal-economisch beleid. Dat zal een beperkend effect op het beschikbare nationaal inkomen kunnen uitoefenen. Op grond van al deze tendenties lijkt de conclusie van een geringere middelengroei waarschijnlijk en daarmee een toenemende rechtvaardiging voor een inkomensbeleid.

## Hoofdpunten van beleid

Het voeren van een inkomensbeleid is niet nieuw: minimum inkomens, A.O.W., bijstandswet, progressie in de belastingen zijn er voorbeelden van. Toch gaat deze nota verder. Door het streven naar de normering van het inkomen treedt als het ware een vermaatschappelijking van het inkomen op, (de nota spreekt dan ook over

maatschappelijk aanvaardbare inkomensverschillen) en door een raamwet op te stellen waaruit belangrijke bestuurlijke lijnen lopen, tevens een zelfstandigheid.

## Hoofdpijnen zijn:

- het aangeven van wat wel en niet aanvaardbare inkomensverschillen zijn
- het voeren van een geïntegreerd (allen omvattend) inkomensbeleid (b);
- de keuze voor overleg mede als middel tot gedeelde verantwoordelijkheid (hoewel de uiteindelijke verantwoordelijkheid bij regering en parlement) en wezenlijker maatschappelijke acceptatie (3).
- het aangeven van een aantal instrumenten (d).

## Wel en niet aanvaardbare inkomensverschillen (ad. a)

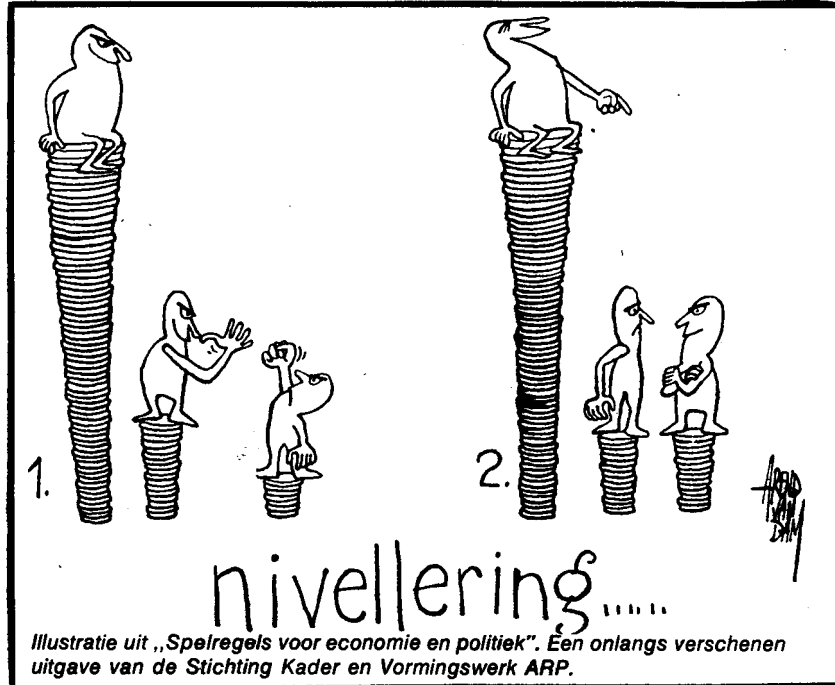
Aanvaardbaar worden geacht; inkomensverschillen op grond van: inspanning, te brengen offers, onaangenaam werk etc. Onaanvaardbaar worden geacht verschillen op grond van traditie (bijvoorbeeld teveel nadruk op - bepaalde - diploma's), afkomst, relaties; verschillen die dus niet allereerst aan eigen verdiensten zijn toe te schrijven. Tussenvormen zijn dan nog; verschillen als gevolg van aanleg, (door anderen betaalde) opleiding en natuurlijke voorsprong. Zij zijn mede economisch (markt) bepaald, en vereisen in verband met de aanvaardbare factor verantwoordelijkheid, een eigen benadering.

## Het voeren van een geïntegreerd beleid (ad. b).

Een dergelijk beleid wat alles omvat vraagt nogal wat van overheid en samenleving. Temeer als de overheid niet wil overgaan tot een centralistisch dirigistisch beleid, dat eenvoudigweg voorschrijft. Van de maatschappelijke partners vraagt het een coöperatieve instelling (dat houdt meer in dan het typisch eigen groepsbelang benadrukkend overleg) juist om een meer dan noodzakelijke centralisatie te voorkomen. De problemen zijn hier duidelijk; hoe representatief zijn de vertegenwoordigende organen? Hoe hoog is de mate van georganiseerd zijn? Hoe kunnen richtlijnen en afspraken in de praktijk geëffectueerd worden? Vragen waarvan de beantwoording in belangrijke mate de haalbaarheid beïnvloeden.

## Keuze voor overleg (ad. c)

Reeds bij het vorige punt bleek dat hier tegelijkertijd de kracht en de zwakte van de nieuwe aanzet kan liggen. Als het langs deze weg loopt is het maatschappelijk gezien een winstpunt. (gebleken voldoende mate van solidariteit, democratische besluitvorming). Als het niet slaagt zal de aanzet tot een geïntegreerd inkomensbeleid praktisch moeilijk zijn te verwezenlijken, waardoor een sterker overheidsingrijpen noodzakelijk zal zijn. Het is te hopen, dat de adviezen van de in te stellen onafhankelijke raad van advies (voor het inkomensbeleid) kan bijdragen tot vergroting van de maatschappelijke acceptatie. De adviezen zullen immers te minder onder invloed van (machts)politieke posities gegeven kunnen worden (zoals zou kunnen geuren bij een vertegenwoordigend orgaan met deelbelangen) en dus met grotere



Illustratie uit „Spelregels voor economie en politiek“. Een onlangs verschenen uitgave van de Stichting Kader en Vormingswerk ARP.

onbevangenheid (niet van de andere club, en dus) tegemoetgetreden kunnen worden.

## Het aangeven van de instrumenten (ad. d).

- Genoemd worden:
- een uitgebouwd en zo representatief mogelijk overleg tussen de sociale partners in de ruimste zin van het woord. (zie ook volgend punt)
  - minimumloon-beleid met aanvullend instrumentarium in een wet op de inkomensvorming (hierin zouden onder meer geregeld worden: instelling adviescollege inkomenspolitieke vraagstukken; instellen van centrale, landelijke, overlegkaders; doen van aanbevelingen met het oog op centraal overleg; mogelijkheid tijdelijke collectieve maatregelen in bestaande wetgeving - bijvoorbeeld loon- en prijzenwet; verbetering informatie - statistieken - en openbaarheid.
  - het sluiten van een sociaal contract met maatschappelijke partners
  - (eventueel) minimum inkomen voor zelfstandigen
  - regelen vermogensaanwasdeling
  - anti-discriminatie-wetgeving loonbetaling bij gelijke arbeid
  - maximum vakantie-bijslag

## Samenvatting

In dit artikel zijn nog maar zeer globaal een aantal hoofdlijnen uit de nota „inkomensbeleid“ aangestipt. Verschillende onderdelen, met name ook het instrumentarium betreffende, (denk bijvoorbeeld aan de V.A.D.) zullen geleidelijk aan wel wat meer aandacht kunnen krijgen als ze nader zijn uitgewerkt, wat dat betreft moet er nog veel gebeuren. Als we kijken naar het uitgangspunt: het streven naar een grotere gelijkwaardigheid van de mensen door ook een grotere stoffelijke gelijkheid, dan kan dit alleen maar onze instemming hebben. Het zal daarbij duidelijk zijn dat wezenlijke gelijkwaardigheid maar slechts ten dele door meer materiële gelijkheid kan worden bereikt. Toch kan het een eigen bijdrage leveren, ook omdat het te maken heeft met bewustzijn. Er dient wel beseft dat een evenwichtige, doorzichtige en algemeen aanvaarde inkomensverdeling alleen maar bij benadering op korte termijn kan worden

bereikt. Denk maar eens aan het vergelijkbaar maken van de verschillende soorten arbeid, aan het vertalen van overeengekomen verschillen van inspanning en offers in aanvaarde verschillen in inkomen. Het wegen ervan (bedoeld is te werken via functiewaardering) zal veel tijd en overleg vergen, en dat in een steeds sneller veranderend maatschappelijk patroon. Een andere ontwikkeling is nog, dat inkomens zo moeilijk vergelijkbaar zijn: denk eens aan pensioenrechten, verschillen in gezinsgrootte, emolumenten (diverse onkostenvergoedingen etc.). Ook op dit punt zal nog veel moeten worden uitgezocht om alles een beetje redelijk op een noemer te krijgen.

Einde vorig jaar heeft Prof. Hofstra afscheid genomen als hoogleraar in de openbare financiën. Ter gelegenheid daarvan werd onder meer een studiedag georganiseerd met als thema: „Belastingpolitiek en Inkomensverdeling“. Uit een bijdrage van onder meer prof Halberstadt bleek dat via de weg van de loon- en inkomstenbelasting nauwelijks meer een herverdelingsbeleid is te voeren.

Dat betekent dat een deugdelijk inkomensbeleid te meer zal moeten inhaken op de primaire (direct bij de bron) inkomensvorming. Dat maakt het overleg tussen overheid en sociale partners des te belangrijker en de verantwoordelijkheid van met name de overheid - gegeven de in de nota neergelegde uitgangspunten (o.a. het centrale element van de gelijkwaardigheid) - des te groter. In ons programma van actie vinden we: De A.R.P. staat vermindering van inkomens- en vermogensverschillen voor. Op grond daarvan staat zij positief ten aanzien van de ontwikkeling van een inkomensbeleid, dat gericht op gelijke beloning voor gelijkwaardige functies en op het stellen van aanvaardbare normen voor inkomensverschillen tussen functies van verschillend niveau. Van daaruit zal door ons een verdere uitwerking met een positieve instelling kunnen worden benaderd.

## Europees Manifest

De Europese Unie van Christen-Democraten (EUCD) heeft vorige week een manifest vastgesteld, dat de basis zal gaan vormen voor het program van een Europese partij van christen-democraten. Er is over de inhoud van dit manifest in de landen, die bij de EUCD zijn aangesloten uitvoerig gesproken. Met name van Nederlandse zijde zijn nogal wat amendementen ingediend, die voor een belangrijk deel zijn verwerkt. Wanneer een groot aantal partijen, die zeer verschillend

geaard en gestructureerd zijn, samen een manifest moeten gaan opstellen dan is dat een hele krachttoer. Het is verheugend, dat de Europese christen-democratische partijen elkaar hebben kunnen vinden.

Het vraagt de bereidheid naar elkaar te luisteren, maar tevens om soms met minder genoegen te nemen dan je vanuit de eigen nationale situatie wenselijk acht. De Nederlandse partijen hebben zich nogal moeite getroost in het program ook aandacht te besteden aan de achtergronden en uitgangspunten van het christen-democratisch handelen.

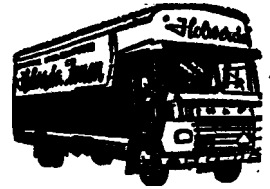
Ook dat is niet in alle opzichten gelukt, maar er zijn op dit punt toch bevredigende resultaten geboekt.

## NG COMMENTAAR

### Overheidsfinanciën

Algemeen wordt door alle politieke groeperingen aanvaard dat een

gigantische operatie verricht moet worden om de overheidsuitgaven vanwege de geringere economische groei minder snel te laten groeien. U kunt in het elders in dit blad afgedrukte interview met minister Boersma hierover meer lezen. Waar wij wel op willen wijzen is dat indien iedere politieke groepering om het hardst roept dat de uitgaven omlaag moeten, men eens wat voorzichtiger moet zijn met woordvoerders het sprekersgestoelte van de Tweede Kamer op te sturen, die op zich honorabele wensen uiten maar die dan wel meer geld kosten. Bezuinigingen eisen politieke invloed om impopulaire maatregelen te treffen. Het zou van meer karakter getuigen als genoemde woordvoerders bereid zouden zijn terwille van het landsbelang deze moed op te brengen.



## Holwerda-Zonen

DOKKUM LELYSTAD  
0 5190-2292-2580 0 3200-1400 en 1690

Alle transporten  
BINNEN- EN BUITENLAND

SPECIAAL  
VERHUIZINGEN  
Meubeltransporten

# VAN A TOT U

## Formatiekriteria

In de discussies over de mogelijkheid om als drie christen-democratische partijen bij de volgende Tweede-Kamerverkiezingen met één gemeenschappelijke lijst uit te komen, speelt o.a. een rol de vraag of er overeenstemming is over de criteria waaraan een kabinetsformatie moet voldoen. Daarom kan het zinvol zijn daaraan nog eens een beschouwing te wijden.

### Program

Het eerste criterium waarnaar een optredend kabinet moet worden beoordeeld is de vraag of het eigen verkiezingsprogramma in het kabinetsprogramma voldoende herkenbaar is. De geloofwaardigheid van een partij zou geheel en al verloren gaan als zij bereid zou zijn deel te nemen aan een kabinet met verloochening van het eigen programma, waarvoor zij de steun van haar kiezers heeft gevraagd en verkregen. In de langdurige formatie 1972-1973 is dit vooral het punt geweest dat de totstandkoming van een op progressieven en christen-democraten steunend kabinet zolang heeft opgehouden. Pas toen de progressieven hun eis van de voorrang voor het Keerpunt lieten varen en een nevenschikkende positie voor beide programma's hadden aanvaard, kwam er uitzicht op een positief resultaat. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat de hardnekkigheid, waarmee sommigen, ook in christen-democratische kring, het kabinet een Keerpunt-kabinet blijven noemen, de geloofwaardigheid van één lijst aantast.

### Meerderheid

Het eigen programma is echter niet de enige maatstaf. In een parlementaire democratie van uitsluitend minderheidspartijen is iedere groepering op samenwerking met een andere aangewezen. Althans wanneer men niet de weg van minderheidskabinetten op wil, maar voorkeur heeft voor een op een parlementaire meerderheid steunend kabinet.

Wie het eigen programma tot het een en al verklaart en tot enige maatstaf voor steun aan een kabinet verheft, komt op gespannen voet met de democratie zelf te verkeren.

Iedere partij die in een minderheidspositie verkeert (en dat is in onze situatie iedere partij) zal zich tot taak moeten stellen aan beide aspecten zo goed mogelijk recht te doen. Niet het eigen programma opofferen aan een meerderheidsvorming, maar evenmin een meerderheidsvorming opofferen aan het eigen programma, doch op basis van een parlementaire meerderheid een redelijke verwezenlijking van het eigen programma nastreven.

### Verkiezingen

Er is echter nog een derde criterium, te weten de uitslag der verkiezingen. Verkiezingen worden immers gehouden om de kiezer zich politiek te laten uitspreken. Het is dan ook niet voldoende dat er een parlementaire meerderheid voor een kabinet wordt gevonden, maar het verdient de voorkeur dat daarin de uit de verkiezingsuitslag sprekende tendens tot uitdrukking komt.

Zo waren in 1972 het verlies dat de tot op dat moment aan het bewind zijnde combinatie had geleden enerzijds, en de winst van de oppositiepartijen (waarbij de PvdA veruit de grootste partij werd) anderzijds belangrijke argumenten voor een kabinet van andere politieke samenstelling.

Ook dit is echter geen op zichzelf staand criterium dat mag worden verabsoluteerd, maar moet in samenhang met de andere maatstaven worden gezien en beoordeeld.

### Crisisoorzaak

Een element dat eveneens van belang is, is de oorzaak die tot de verkiezingen heeft geleid. In het bijzonder is dit het geval wanneer de verkiezingen niet het gevolg zijn van het verstrijken van een normale kabinetsperiode maar wanneer zij veroorzaakt zijn door een tussentijdse crisis.

Is die crisis veroorzaakt door een onoplosbaar gebleken konflikt binnen het kabinet, dan zal voortzetting van dezelfde combinatie niet voor de hand liggen, tenzij het geschilpunt alsnog afdoende wordt opgelost. Blijkt het konflikt onoverbrugbaar en komt de daardoor uiteengevallen combinatie bij de daaropvolgende verkiezingen bovendien als verliezer uit de bus, dan is een kabinetsformatie op dezelfde basis een der laatste in aanmerking komende mogelijkheden, willen de gehouden verkiezingen niet als volkomen zinloos worden ervaren.

### Aktuele problematiek

Hoewel dit deels uiteraard reeds uit de verkiezingsprogramma's zal zijn af te lezen, is er toch reden ook afzonderlijk aandacht te schenken aan de vraag, welke partijencombinatie het best in staat geacht kan worden de zich voordoende actuele problemen het hoofd te bieden. Zo wordt door weinigen betwist dat het in de huidige economische situatie van belang is dat de PvdA regeringsverantwoordelijkheid draagt. Dit hangt uiteraard samen met de bevolkingsgroepen waaruit deze partij traditioneel haar aanhang vooral recruteert, en welke medewerking bij het oplossen van de huidige problemen van zeer groot belang is. Vanzelfsprekend mag ook dit nooit het enige gezichtspunt zijn maar het mag als een der elementen zeker meetellen.

### Morele verplichtingen

Op de bereidheid van een partij, die



daarvoor gegeven de actuele problematiek in het bijzonder in aanmerking komt, regeringsverantwoordelijkheid te dragen kan echter niet vrijblijvend een beroep worden gedaan. Wanneer zij die bereidheid heeft, kunnen daaruit voor haar partners morele verplichtingen voor een toekomstige periode voortvloeien. Samen pünruimen draagt bij tot een wederzijdse voorkeur daarna ook samen weer op te bouwen. Wanneer ik van een zekere voorkeur heb doen blijken voor de samenwerking in de komende periode, dan heb ik die dan ook steeds afhankelijk gesteld van de bereidheid der betrokken partijen in de huidige situatie de last van de noodzakelijke (maar bij hun eigen kiezers onpopulaire) maatregelen mede voor hun rekening te nemen. Ook voor dit aspect geldt uiteraard — het zij in alle duidelijkheid gezegd — dat het niet verabsoluteerd mag worden maar dient te passen in het geheel der criteria.

### Alternatieven

Tenslotte zal de eindbeslissing over de totstandkoming van een kabinet mede bepaald dienen te worden in de afweging tegen andere op dat moment nog voorhanden reële alternatieve mogelijkheden. Een afweging, die vooral zal dienen te geschieden tegen de achtergrond van de bestuurbaarheid van het land.

De overweging, dat een bepaalde oplossing uiteindelijk als de minst slechte wordt gezien, is uiteraard geen al te hechte basis voor een kabinet, maar zij kan toch zeer wel een factor van betekenis en soms zelfs van doorslaggevende betekenis zijn.

### Optimum

Wie bereid is al deze aspecten in zijn oordeelsvorming te betrekken, zal tot de konklusie komen dat een verantwoord eendoordeel alleen mogelijk is, als niet een van deze criteria wordt verabsoluteerd, maar wanneer naar een oplossing wordt gezocht, waarin al deze aspecten in aanmerking worden genomen en in een onderlinge afweging aan elk ervan zo goed mogelijk wordt recht

gedaan. Moeilijker gezegd: alle criteria zullen niet maximaal, maar optimaal moeten meefunctioneren. Wanneer de christen-democratische partijen moeten beslissen over al dan niet één lijst, dan zal het noodzakelijk zijn het over die criteria eens te zijn. Tot nu toe is het meer gebleven bij het belangstellend kennis nemen van de wederzijdse visies daarop, maar daarover dient eensgezindheid te bestaan, willen zij binnenkort tot een verantwoorde voorlopige beslissing kunnen komen.

### Kabinet

In dit verband verdient een aantal van CH-zijde geformuleerde voorwaarden de aandacht.

Daartoe behoort o.a. dat het kabinet noch het kabinetsbeleid inzet der verkiezingen mag zijn.

Het eerste is niet zo moeilijk. Geen enkel kabinet is voor ons ooit inzet der verkiezingen geweest. Dit past niet in de Nederlandse verhoudingen van op coalitievorming gebaseerde samenwerkingskabinetten. Wanneer echter uit deze eis zou moeten worden afgeleid dat dit in het bijzonder voor het huidige kabinet geldt, dan zal dat m.i. op bezwaren behoren te stuiten, want dan zou het impliciet een verloochening inhouden van wat KVP en ARP bij de formatie voor hun rekening hebben genomen. De genoemde voorwaarde is terecht als een algemene regel, die ook voor het huidige kabinet geldt, niet minder maar ook niet meer dan voor andere kabinetten. Los daarvan staat dat de formatie in 1973 naar haar aard, eenmalig is geweest en zich niet voor herhaling leent. Wie daarover vandaag een bijzondere verklaring verlangt, suggereert daarmee dat ooit iets anders zou zijn overwogen. Vanaf het optreden van het kabinet, reeds onmiddellijk bij het debat over de regeringsverklaring heeft de ARP echter dit standpunt ingenomen.

### Kabinetsbeleid

Wat van het kabinet geldt, geldt ook van het kabinetsbeleid, zij het niet in zijn volle omvang. Voorzover het kabinetsbeleid door ons is gesteund, zullen wij het uiteraard ook in de verkiezingsstrijd verdedigen. Dit geldt trouwens zowel van regerings- als van oppositiepartijen. Waar de christen-democratische partijen in het parlement zich nogal eens verschillend tegenover het kabinetsbeleid hebben opgesteld, kan zich dit in een gezamenlijke verkiezingsstrijd tegen hen keren. Vandaar de in Woudschoten gemaakte afspraak dat een toenemende eensgezindheid van beleid in het parlement, met name in het parlementaire jaar 1975-1976, voorwaarde voor de totstandkoming van één gemeenschappelijke lijst is. Voor de principiële beslissing, waar de ARP op 10 april a.s. voor staat is dan ook niet alleen volstrekte duidelijkheid nodig over de vraag wat de voorwaarde „het kabinets(beleid) geen inzet der verkiezingen” concreet precies betekent, maar dient tevens serieus onder ogen worden gezien dat het tot nu toe verstreken parlementaire jaar de vervulling van de voorwaarden van Woudschoten nog niet dichterbij heeft gebracht.

### Afspraken vooraf

Een andere van CH-zijde geformuleerde voorwaarde is, dat er geen afspraken vooraf zullen worden gemaakt met andere partijen.

Die voorwaarde is in zoverre terecht, dat principieel verschillende politieke richtingen zich niet vóór de verkiezingen

zodanig tegenover elkaar dienen te verplichten dat daardoor de verkiezingsuitslag niet meer tot zijn recht zou kunnen komen.

Geheel uitsluiten moet men de mogelijkheid van althans het uitspreken van een zekere voorkeur niet. Dit hangt erg af van de omstandigheden, bijvoorbeeld al naar gelang voorzienbaar is dat de onderhandelingspositie na de verkiezingen erdoor versterkt dan wel verzwakt zou worden.

Als de omstandigheden daar aanleiding toe geven, zal er ook ruimte moeten zijn voor eventuele morele verplichtingen als eerder genoemd. In elk geval zullen eventuele afspraken of het uitspreken van een voorkeur of intentie vooraf slechts mogelijk mogen zijn onder de bepaling dat deze zullen moeten passen in het geheel der besproken criteria en in het bijzonder het recht doen aan de verkiezingsuitslag niet zullen mogen belemmeren.

### Geloofwaardigheid

Het zal geen nader betoog behoeven dat ook deze aspecten van groot gewicht zijn, wil elk der partijen op verantwoorde wijze haar beslissing over de ene lijst kunnen nemen.

Om het nog eens in de termen van Hoogveen te zeggen: niet de ene lijst maakt het CDA geloofwaardig, het CDA moet de ene lijst geloofwaardig maken.

## W. Scholten

Als de Tweede Kamer volgende week bijeenkomt zal er een vacature zijn in de CH-fractie. Oud-staatssecretaris Mr. W. Scholten zal dan zijn intrede hebben gedaan in de Raad van State. Het vertrek van deze bekwaame oud-bewindsman en -parlementariër is een groot verlies voor de Tweede Kamer in het algemeen en voor de christen-democratische fracties in het bijzonder, waaronder natuurlijk voor de CH-fractie in de eerste plaats. Niettemin gunnen wij hem de overstap naar het andere Hoge College van Staat van harte. Iedereen in de AR-fractie betreurt zijn vertrek als Kamerlid, maar juicht tevens zijn optreden als Staatsraad toe. Willem Scholten van Binnenhof 1a naar Binnenhof 1: de Tweede Kamer wordt er armer van, de Raad van State wordt er aantrekkelijker van!

*Adapt*

## „Grond-eigendom en grondbeheer”

Onlangs verscheen het rapport „Grondeigendom en grondbeheer”, een uitgave van de wetenschappelijke instituten van ARP, CHU en KVP.

Voor de prijs van f 3,75 kan men deze uiterst actuele CDA-publicatie bestellen.

Stort dit bedrag op giro-nummer 89673, t.n.v. ARP-tij Stichting, Den Haag, met vermelding van titel.

## Geslaagde onderwijsconferentie ARP-Drenthe

# Hoe kunnen we inhoud geven aan het christelijke onderwijs?

Op zaterdag 21 februari werd te Westerborg (Dr.) een onderwijsconferentie in het Gereformeerd Kerkelijk Centrum „de Voorhof” gehouden. De animo voor deze conferentie was groot: ongeveer 175 congressgangers waren naar „de Voorhof” gekomen om te discussiëren met de anti-revolutionaire staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen drs. K. de Jong Ozn. Deze had de conferentiegevangenen vóóraf een twaalfal stellingen toegezonden die in vier voorvergaderingen te Assen, Meppel, Hoogeveen en Emmen waren besproken.

Men kwam zodoende niet geheel onvoorbereid ter conferentie. Dit bleek 's middags ook wel bij de plenaire zitting, want toen werd de staatssecretaris vele malen geïnterrumped. Uitvoerig stond de spreker 's morgens stil bij de stellingen één en twee:

■ „onderwijs is nimmer een waardenvrije aangelegenheid” (1);

■ „onze visie op het onderwijs heeft alles te maken met onze visie op de maatschappij van de toekomst. Willen wij die maatschappij veranderen, dan zullen wij ons onderwijs daarop moeten afstemmen” (2);



Drs. K. de Jong Ozn.



Een „onderonsje” tijdens de Drenthse onderwijsconferentie. Van r.n.l. ziet u: mevr. W. R. Van Noord, J. de Graaf, staatssecretaris De Jong Ozn., en G. Numan.

Daar het voorwerp van het onderwijs de mens is, kan het onderwijs nooit waarde vrij zijn. De Contourennota is nog een discussienota. We moeten daarom ook intensief met deze nota bezig zijn.

### Positieve inbreng

Het bijzonder onderwijs heeft nog veel in te vullen. We moeten deze nota niet vanuit een afweerdiging benaderen, maar we moeten zorgen voor een positieve inbreng. Deze nota vormt volgens de heer De Jong daarom ook een geweldige uitdaging voor het bijzonder onderwijs, omdat zij dwingt het verband tussen de levensbeschouwing en de inrichting van het onderwijs opnieuw te onderzoeken omdat zij de vraag naar de eigen inrichting van het christelijk onderwijs opnieuw bijzonder actueel maakt. Vanuit de twaalf discussiegroepen, werd er via de

rapporteurs een lawine van vragen en opmerkingen over de spreker uitgestort. Nadat we gezamenlijk de voortreffelijke lunch hadden genuttigd, begon om twee uur de beantwoording, waarbij door verschillende congressgangers een gretig gebruik van de interruptie-microfoons werd gemaakt.

### Rol ouders

Enkele aanwezigen hadden erg veel moeite met de contourennota, omdat deze huns inziens geschreven werd vanuit een humanistische mensbeschouwing, waarbij de visie „de mens is van nature goed”, centraal staat. Vele onderwijskundige zaken werden aangekaart zoals: stichtings- en opheffingsnormen; de kleine dorpschool bedreigd; de problemen bij de mammoetscholen; de taak van ouders en besturen; de Zweeds middenschool; de financiële consequenties; en een tweede

lerarenopleiding in Zwolle. Het thema van deze onderwijsdag zou ook als volgt weergegeven kunnen worden: waar ligt onze verantwoordelijkheid t.o.v. de christelijke school?; hoe kunnen we als ouders, besturen en onderwijzend personeel inhoud geven aan het wezen van ons Christelijk onderwijs? Al met al was het een bijzondere geslaagde conferentie. Hulde aan de werkers uit Westerborg, die namens de Provinciale Organisatie Raad de conferentie vlekkeloos deden verlopen. In het kerkelijk centrum „de Voorhof” dat zich voor een dergelijke manifestatie uitstekend leent, was alles tot in de puntjes geregeld.

J. de Graaf.

Vervolg van pag. 1

## Verenigde Naties

In de eerste plaats wil ik opmerken dat we het niet moeten zoeken in spectaculaire wijzigingen van het Handvest, bijv. afschaffing van het vetorecht of weging van de stemmen naar inwonertal, oppervlakte, inkomen per hoofd van de bevolking e.d. Het is volstrekt irreal te verwachten dat dit verwezenlijkt kan worden en bovendien is gebleken dat het huidige systeem kan werken als de politieke wil aanwezig is - getuige de bijzondere zitting van september van het vorig jaar.

### Uit het moeras

De V.N. kan slechts uit het moeras worden getrokken als wij van onze kant ernst maken met de toezeggingen die wij gedaan hebben met betrekking tot het overbruggen van de kloof tussen arm en rijk, als wij bereid zijn hun kwetsbaarheid op te heffen door onszelf kwetsbaar te maken, als wij werkelijk in onze daden tonen dat hun hemoed ons even na is als onze rok. Pas dan kunnen wij van hen verlangen dat zij van hun kant rekening houden met onze verlangens en met onze overtuiging bij het opstellen van resoluties en besluiten. En wij kunnen dat met des te meer geloofwaardigheid van hen verlangen als wij bereid zijn te erkennen dat wij uit eigen ervaring weten dat het gebruik maken van automatische meerderheden in een veelvormige internationale samenleving niet bijdraagt tot een werkelijke oplossing van de problemen, omdat men in die veelvormige samenleving geen oplossingen kan opleggen of dicteren, maar slechts in geduldig overleg gezamenlijk kan uitwerken.

En in de tussentijd duidelijk blijven maken dat wij bepaalde besluiten, zoals bijv. de zionisme-resolutie, niet kunnen aanvaarden, en zullen blijven bestrijden, omdat zij botsen met onze diepste gevoelens van recht en billijkheid. Juist dergelijke uitwassen moeten ons er toe brengen onze inspanning voor het welslagen van de V.N. - die onvervangbare instelling - te verdubbelen. De V.N. is immers niet de club van een al dan niet toevallige meerderheid, het is onze club, de club van ons allen en daarom geldt ook ten aanzien van de wereldorganisatie - tua res agitur; het gaat om uw zaak.

## Europese federatieve christen-democratische partij spoedig een feit

In Parijs besloten vertegenwoordigers van de christen-democratische partijen uit het „Europa van de Negen” eind vorige week een Europese federatieve partij te stichten. Over de noodzaak tot zo'n partij te komen bestond geen verschil van mening. Uitvoerig is van gedachten gewisseld over de voorliggende ontwerp-statuten en over de zaken, die daarmee verband houden.

### Delegatie

Van Nederlandse zijde werd veel gewicht gehecht aan deze bijeenkomst, omdat zij als van wezenlijk belang werd gezien voor het karakter van de te stichten partij. Aan de besprekingen werd vanuit Nederland deelgenomen door mr. F. H. J. J. Andriessen (voorzitter KVP-fractie), H. A. de Boer (voorzitter ARP), D. Corporaal (secretaris ARP), C. Kleisterlee (secretaris Equipe; internationaal secretaris KVP), dr. R. J. H. Kruizinga (voorzitter CHU-fractie), ds. A. Oliemans (vice-voorzitter CHU), drs. W. N. K. Schmelzer (voorzitter Equipe), W. Vergeer (voorzitter KVP). Vanuit de christen-democratische fractie in het Europees parlement woonde de heer F. G. van der Gun de bijeenkomst bij. Gekozen is voor de oprichting van een federatieve partij, omdat men algemeen van mening was, dat die structuur het beste zou passen bij de huidige stand van zaken. Iedere partij was naar Parijs gekomen met verschillende wensen en verlangens, die niet altijd met elkaar bleken te kloppen.

### Grondslag

Definitieve beslissingen over de statuten en over de naam van de partij zijn dan ook nog niet genomen. Ook al omdat er bij diverse delegaties behoefte bestond - gegeven de stand van de discussie - aan een nadere raadpleging van de verantwoordelijke instanties. In de inleiding op de statuten werd, mede dankzij een krachtig pleidooi van Nederlandse en Belgische zijde, opgenomen dat de partij werkzaam wil

zijn op de grondslag van de christen-democratische opvatting over mens en samenleving. Vanuit sommige landen had men hiermede enige moeite. De naam van de nieuwe partij is nog een open aangelegenheid. In de volgende vergadering van de E.U.C.D., op 1 en 2 april a.s. in Den Haag, zal verder worden gesproken over statuten en naam van de op te richten partij. Tijdens die bijeenkomst, of op de eerstvolgende daarna, hopen de partijen de stichtingsakte officieel te kunnen ondertekenen.

### Doel van de nieuwe partij:

■ het verzekeren een nauwe samenwerking tussen de christen-democratische zusterpartijen van de Europese gemeenschap  
■ het verwezenlijken van een gemeenschappelijke politiek bij de opbouw van een Europese federatie  
■ en in het bijzonder om de deelname van de christen-democratie aan de verkiezingen van het Europees parlement veilig te stellen.

### Manifest

Tijdens de bijeenkomst in Parijs werd tevens het Europees manifest van de Europese Unie van christen-democraten vastgesteld. Ook hieraan gingen uitvoerige discussies vooraf, waarbij t.a.v. verschillende wijzigingsvoorstellen nog een beslissing moet vallen. In het manifest - dat binnenkort in Nederlandse vertaling verschijnt - komen de volgende paragrafen voor: de christen-democratie in Europa; de uitdagingen van onze tijd; onze fundamentele beginselen; hoe wij de toekomstige Europese samenleving zien; hoe wij de toekomstige internationale gemeenschap der volken zien; oproep aan de burgers van Europa.

D. Corporaal

Noot:  
Zie ook N.G. van vorige week, waarin uitvoerig aandacht werd besteed aan de samenwerking van de Europese chr.-dem. partijen.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

WEEKBLAD VAN DE A.R.P.  
EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie:  
Dr. Kuyperstraat 3,  
's-Gravenhage,  
tel. (070) 46.96.20,  
giro 89673.

Abonnementsprijs:  
f 12,50 per halfjaar.  
Giro 89673 ten name van de A.R. Partijstichting te 's-Gravenhage  
Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per half jaar.  
Losse verkoop f 0,85  
Advertentie-exploitatie:  
020-24.91.12.

## Politiek wordt nu ineens begrijpelijk!

Nederlandse Gedachten geeft u wekelijks een deskundig, in begrijpelijke taal geschreven overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen in de Nederlandse politiek. Actuele en controversiële onderwerpen worden bovendien vanuit een principiële christen-democratische stellingname belicht.

In het brandpunt van de belangstelling staande onderwerpen zoals de werkloosheid, onderwijsbeleid, abortus, defensiebeleid, CDA, belastingplannen, gewetensbezwaren komen regelmatig aan de orde.

Daarnaast geregeld interviews met vooraanstaande politici, bewindslieden en regionale bestuurders. Elke week een veel gelezen commentaar van mr. Aantjes op voorvallen in de landspolitiek!

Het abonnement neemt voortdurend toe. Neem ook een abonnement, of geef er een kado aan iemand uit uw vriendenkring! De prijs ervan: f 12,50 per half jaar; studenten f 7,50; jongeren tot 21 jaar f 7,50.

Neem een abonnement, of vraag proefnummers, met vermelding van naam, adres en woonplaats.  
Adres: Ned. Gedachten, Antwoordno. 66, Den Haag. Géén postzegel.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.



# Chr. Spaarbank „Eigen Haard“

## LOPENDE DIEP 7

(bij de kijk in 't Jatbrug)

GRONINGEN TEL. 12.79.02

# 5%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

# 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

# 5 1/4%

tot

# 8%

BELEGGINGSBOEKJES

## Nijkerk

Aan de rand van dit zeer centraal gelegen stadje in Nederland zijn in aanbouw:

## luxe herenhuizen

In een ontworpen villawijk op steenworp afstand van fraaie wandelgebieden doch ook dicht bij het centrum, te bouwen 9 woningen in 5 typen, waarvan wij er één aangeven:

L-vormige woonkamer van 40 m<sup>2</sup> annex luxe ingerichte keuken (evt. aparte studeerkamer).

1e etage: 3 ruime slaapkamers, waarvan één met balkon en een grote badkamer.  
2e etage: 4e slaapkamer en berging.

Garages en centrale verwarming.

De woningen zijn uitgevoerd in handvormsteen met hardhout kozijnen en ramen.

Aan de thermische en geluidsisolatie is maximale aandacht besteed.

Prijzen vanaf f 150 000,- tot f 197 200 all-in.

Inlichtingen:

**MAKELAARDIJ  
J. J. VAN DEN BRINK B.V.**

**Willem Alexanderplein 10**  
te NIJKERK  
(tegenover station)  
Tel. 03494-3385, b.g.g. 03418-3814

## De Bijbel in woord en beeld

in tien delen  
door

**Arthur  
S. Maxwell**  
De Bijbel  
van Genesis tot  
de Openbaring  
in ruim  
400 verhalen



Duizenden Nederlanders schaften deze unieke serie al aan.  
Wilt u meer informatie?  
Vult u dan even onderstaande bon in en stuur deze in een ongefrankeerde enveloppe aan

- de zuiverste navertelling van het Bijbelverhaal die er is
- honderden prachtige platen in vier kleuren
- onverwoestbare uitvoering
- een prachtig bezit voor elk gezin waarin de Bijbel nog telt
- in vele talen vertaald; sinds kort ook in het Nederlands

## UITGEVERIJ „VERITAS“

ANTWOORDNUMMER 52, DEN HAAG

Ja, ik wil alle bijzonderheden weten over DE BIJBEL IN WOORD EN BEELD

**BON**

NAAM: .....

ADRES: .....

(zo duidelijk mogelijk schrijven)



# meubelen en tapijten

afd. meubelen  
Schouteneinde 20  
afd. tapijten  
Arent van Lierstraat 15  
Puttershoek  
Tel. 01856-1484-3167.

Duidelijkheid in de prijzen, is het devies van de Geus  
Geen van... voor... of andere schijnprijzen, maar echte lage prijzen

En door de hoge omzetsnelheid steeds nieuwe  
dessins.  
U kiest bij ons ook niet van stalen, maar van de rol.  
Dat komt omdat wij er minimaal 250 in voorraad  
hebben, waardoor we alle bekende en minder  
bekende merken tapijt uit voorraad kunnen  
leveren, (en in de beste kwaliteit) voor prijzen  
beneden iedere concurrentie.  
Om enkele voorbeelden te geven:

Nieuwe voorraad enorm sterke en  
dubbeldikke  
**BIEZENTEGELS** à ..... **1.25**  
ook in voorraad biezentegels vanaf  
0.90 en prima  
**STROTEGELS** à ..... **0.66**

Grote keuze  
**SLAAPKAMERTAPIJT** **30.-**  
p.m. vanaf .....  
360 tot 400 cm. br.

Op onze meubelafdeling hebben we  
weer nieuwe  
**BANKSTELLEN**  
Prachtig, ijzersterk leren bankstel,  
3-2-1 zits,  
Italiaanse vormgeving. **4800.-**  
Uniek voor de Hoekse Waard .....

**NYLON**  
**KAMERTAPIJT** 400 cm br. **46.-**  
vanaf p.m. ....

Wij hebben reeds  
**BANKSTELLEN** **950.-**  
in prima kwaliteit vanaf .....

**PRACHTIGE**  
**BERBER** zuiver wol,  
400 cm. br. vanaf **88.-**  
p.m. ....

Ook onze grandioze kollektie eiken eethoeken breidt  
zich steeds verder uit, ditzelfde kunnen we zeggen  
van onze

**klein meubelen**

Nog enkele rollen  
**BLOEMTAPIJT** vanaf...p.m. **140.-**  
380 cm. br. ....  
Dezelfde kwaliteit ook in effen  
kleuren leverbaar.

Wij hebben tevens in voorraad, echte

**Eiken kasten**  
**Tafelkleden**

**SISAL TAPIJT** met rubber  
rug, 380 cm. br. p.m. .... **90.-**

**PERZEN EN**  
**JEMENVELLEN**

Dit alles voor aantrekkelijke de Geus prijzen.

**SISAL COCOS**  
**en BIEZENMATTEN**  
ovaal, rond en vierkant, uit voorraad leverbaar.  
Ook in standaard maten.

Ook tot ons assortiment behoren het vlechtriet en  
mandjes van witte teen en leuke boodschappen  
mandjes.

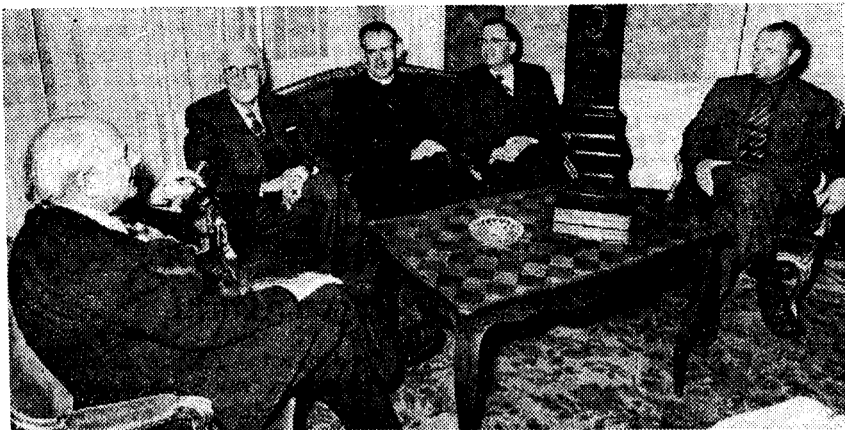
# DE GEUS

# CDAktueel

## FEITEN EN MENINGEN

Jaargang 2, februari 1976

CHRISTEN DEMOCRATISCH APPÈL



### Redactieteam CDAktueel

G. van den Berg  
drs. C. Bremmer  
F. J. van der Heljden  
mr. J. B. A. Hoyink  
Wm. C. de Kruyf  
H. Lokkerbol  
mr. C. van der Wetering

Prof. B. Goudzwaard

## Invalshoek CDA-programma is dat mensen sámen leven en dat groei grenzen heeft

De tijdelijke bewoner van de Kuyper-kamer van het Kuyper-huis in de Kuyper-straat in Den Haag voelt zich er wonderwel thuis. Het is niet voor het eerst, dat prof. Goudzwaard zich hier heeft teruggetrokken om zich geheel te kunnen concentreren. Met kennis van zaken en een vleug afstandelijke humor leidt hij de bezoeker rond in deze museale omgeving. Het ere-zwaard van Colijn, het opgetuigde scheepje, dat Kuyper bouwde in een periode van overspanning, het huldeblijk aan Elout van Soeterwoude en een ereteken voor dr. Kuyper, waarop twee engelen figuren: één van hen draagt de Bijbel, de ander het program van de AR-partij....

Vandaag wordt aan het gebeeldhouwde bureau van Abram de Geweldige de laatste hand gelegd aan het program van het CDA. Prof. Goudzwaard, voorzitter van de program-commissie, voltooit de laatste versie van het actie-program, dat de commissie straks aan het presidium zal moeten aanbieden, samen met een program van uitgangspunten, dat al voltooid is.

### Eigene van het CDA

Het is niet moeilijk om Goudzwaard in een praatstoel bij het raam heel praktisch

te laten filosoferen over het eigene, het wezenlijke, van het CDA. „Bij de liberalen ligt grofweg het accent op gedecentraliseerde vrijheid. Men gaat er dan vanuit, dat door samenwerking van een maximaal aantal individuele vrijheden van mensen het goede bereikt wordt. Bij de socialisten is hetzelfde accent te vinden op de gecentraliseerde verantwoordelijkheid. De overheid



verklaart zich min of meer integraal verantwoordelijk: van de economische stagnatie, tot en met de eenzaamheid van de oudere mens... In de CDA-lijn valt dit accent op gedecentraliseerde verantwoordelijkheid. De eigen verantwoordelijkheid van bijvoorbeeld gezin, onderneming, vakorganisatie, dient onderscheiden en erkend te worden. De overheid mag er wél aan meewerken, dat een ieder naar die eigen verantwoordelijkheid toegejaagd wordt.

### Liefde-gebod

Twee (al in de nota-Steenkamp genoemde) bepalende actuele elementen zijn:

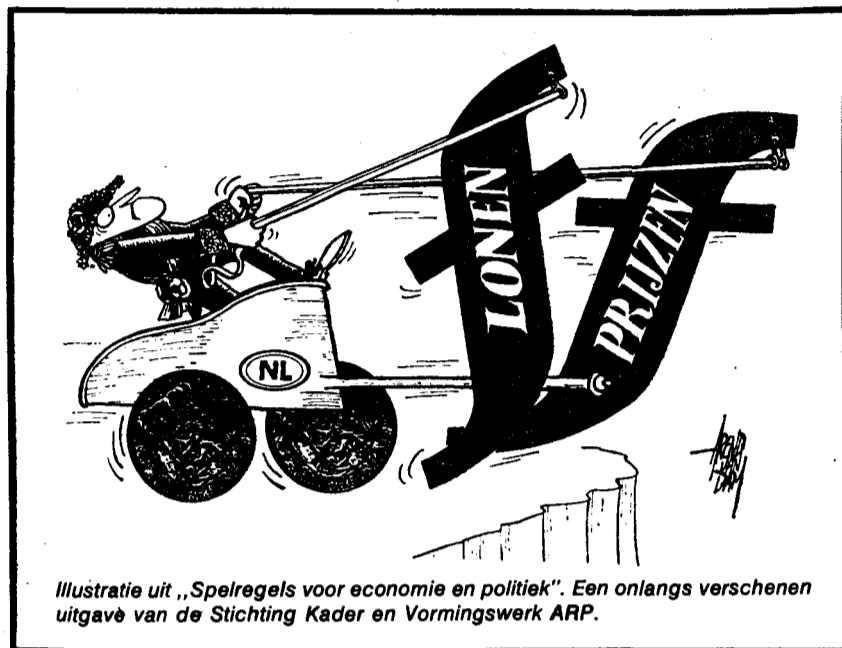
- het polarisatie-streven, het furieus doorzetten van de eigen belangen,
- en het vooruitgangsgeloof, de gedachte, dat groei alles ten goede oplost. In dat spanningsveld moet de christendemocraat bewust gaan staan, getuigend, dat de mens „niet bij brood alléén" zal leven. Het liefde-gebod noodzaakt tot een stellingname tegenover de polariserende mens, de mens, die denkt, dat hij „het zelf kan maken". Het onderkennen van de schaduwzijden aan de groei noopt tot een normering terzake, uitgaande van de gedachte van het rentmeesterschap, de verantwoordelijkheid tot behoud van de schepping".

### Raam-werk

Ons gesprek staat een beetje in het teken van het feit, dat het program van actie voor de komende vier jaar, zoals dat straks in den brede ter discussie zal staan, door de commissie nog niet is vastgesteld.

Wél klaar is de basis, het raam-werk, waarbinnen zich het politieke CDA-gebeuren moet afspelen. Twaalf punten, die beginnen met:

1. De samenleving waarvoor wij ons willen inzetten, is die:
    - waarin de menselijke verantwoordelijkheid en participatie veelkleurig tot hun recht komen;
    - waarin wordt uitgegaan van fundamentele gelijkwaardigheid van alle mensen, ongeacht onder meer hun levensovertuiging, ras, geslacht, afkomst, of economische positie;
    - waarvan de inrichting en bestuurlijke vormgeving zijn aangepast aan de maat van de mondige mens en van de door deze met anderen te dragen verantwoordelijkheid;
    - waarin allen die macht hebben, over het gebruik daarvan verantwoording afleggen aan degenen wier welzijn daarvan mede afhankelijk is;
    - waarin de geheel eigen verantwoordelijkheid van gezin en huwelijk wordt erkend;
    - waarin gewaakt wordt tegen elke vorm van onderschikking van menselijke verantwoordelijkheden aan de willekeur van staatsmacht of economisch belang;
    - waarin de veiligheid van de burgers is gegarandeerd, de oorzaken van geweld waar mogelijk worden weggenomen en bestaand geweld op effectieve wijze wordt bestreden.
- Punt 2 roept de overheid op tot



Illustratie uit „Spelregels voor economie en politiek". Een onlangs verschenen uitgave van de Stichting Kader en Vormingswerk ARP.

rechtvaardige dienst aan de samenleving. Punt 3 luidt: „Vanuit de erkenning, dat het menselijk leven een gave is van God, is een publieke rechtsbescherming geboden van zowel het ongeboort, als het gehandicapt, als het naar het einde neigende menselijke leven". Punt 4 maakt zich sterk voor de parlementaire democratie; punt 5 zegt, dat de bestaande orde voortdurend voor kritiek vatbaar is. Deze dient niet langs geweldadige weg te worden omvergeworpen, maar van binnenuit te worden vernieuwd. Punt 6 kiest uitdrukkelijk voor het overbruggen van tegenstellingen, voor overleg en samenwerking en wijst aanscherping van tegenstellingen en opdeling van de samenleving in groepen af.

### Economisch leven

Punt 9 zegt o.a. „voor wat de onderneming betreft moet worden uitgegaan van een volwaardig deelgenootschap van de werknemer in het bedrijf. Deze dient tot uitdrukking te komen in een gezamenlijk gedragen verantwoordelijkheid". Punt 10. Het economische leven zal gericht moeten zijn op een verantwoord beheer van de schepping. Daarom weigeren wij aan de voortgang van de groei van welstand en techniek een overheersende positie te gunnen in de ontwikkeling van de samenleving. Met name wijzen wij die vormen van economische en technologische expansie af, die mensen vervreemden van hun verantwoordelijkheid, die een verrijking inhouden ten koste van het arme en zwakke in de werelddamenleving en die niet beantwoorden aan vooraf te stellen eisen op het vlak van een goed beheer van de ons omringende natuur.

### Erkende CDA-verbanden

Er zijn zeer veel gemeenten waar het CDA reeds een vertrouwd begrip is via de CDA-raadsfractie. Eveneens functionarissen in veel gemeenten CDA-commissies, commissies van overleg, contactcommissies of hoe ze ook mogen heten. Officieel door het Dagelijks Bestuur van het CDA erkende CDA-verbanden dus met eigen bestuurlijke organen en goedgekeurde reglementen, bestaan nog maar in 21 gemeenten, te weten: Aalst/Waalre, Amstelveen, Arcen en Velden, Baarn, Berlicum/Middelrode, Beuningen/Weurt, Bloemendaal, Bochtolt,

### Hoofdinvalshoeken

Prof. Goudzwaard trekt snel en vaardig de lijnen van het uitgangspunten-programma door naar het bijna-voltooid actie-program.

„Er zijn daarvoor twee hoofd-invalshoeken: dat mensen sámen leven en dat groei grenzen heeft. Het samenleven van de mensen moet inhouden een open gaan naar de menselijke contacten en noden, naar de sociale verhoudingen. Het dient te omvatten het sámen dragen van verantwoordelijkheden (denk maar eens aan besturen, ondernemingsraden). Onze samenleving van nu is teveel gericht op wat ieder voor zichzelf heeft... Onze reserve van de (economische) groei steelt op de gedachte, dat expansie geen doel in zich mag zijn (ook geen geluk brengt) en dat er grenzen in zicht zijn. Wij gaan dus uit van genormeerde groei, waarbij de toetsing zal moeten plaatsvinden aan criteria als: respect voor de schepping; zorgvuldigheid met grondstoffen en energie en zinvolle arbeid. Deze beide hoofdlijnen komen straks terug in vrijwel elk onderdeel van het feitelijke actie-program voor de komende vier jaar, of dat nou over de ruimtelijke ordening, of over het buitenlands beleid gaat".

### Moed

Prof. Goudzwaard heeft moed geput uit de manier, waarop dit CDA-program kon worden voorbereid. De eensgezinde krachtige opstelling achter het programma van uitgangspunten, alsmede de praktische homogeniteit, die onder andere bij de hoorzittingen met de kamerleden bleken, houden naar zijn smaak „zekere beloften voor de toekomst" in. Gerard van den Berg

## Bewapening en wapenbeheersing C.D.A.-studiedag „Vrede en Veiligheid"

Zaterdag 27 maart 1976 te Arnhem. De Stichtingen kader- en vormingswerk A.R.P., C.H.U. en K.V.P. organiseren in samenwerking met de wetenschappelijke instituten van deze partijen op zaterdag 27 maart a.s. een studiedag met als thema „Bewapening en wapenbeheersing".

De basisgegevens voor deze conferentie worden ontleend aan het regeringrapport „Ontwapening en veiligheid". Aanvang: 10.00 uur. Sluiting: ca. 16.00 uur.

### Inleiders:

H. J. Neuman (dir. Ned. Inst. Vredesvraagstukken), mr. P. H. Kooljmans (staatssecretaris Buitenlandse Zaken, belast met vredesvraagstukken).

's Middags vindt een forumdiscussie plaats.

In het forum nemen zitting:

Als voorzitter, mr. C. A. Bos (burg. Katwijk), H. J. Neuman, M. H. van Meijlenfeldt (kolonel Infanterie), prof. Jhr. mr. F. A. M. Alting von Geusau (voorz. commissie wapenbeheersing van de wetenschappelijke instituten).

Aan het elot van de conferentie vat staatssecretaris Kooljmans de discussie samen.

Aanmelding voor deze conferentie geschiedt door overmaking van de deelnemerskosten ad f 15,- (inclusief lunch en consumptie) op gironummer 379333, t.n.v. Alg. Penn. K.V.P. Mauritskade 25, Den Haag onder vermelding van „Studiedag vrede en veiligheid".

Aanmelding uiterlijk 13-3-1976. (Na ontvangst van de girobetaling worden de conferentiestukken toegezonden).

N.B.: In verband met de te verwachten grote belangstelling geschiedt inschrijving volgens volgorde van binnenkomst van betaling.







# STICHTING

# BURGERSCHAPS-

# KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

*Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-*

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

*een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-*

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van **maatschappijvorming** voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

*8 afleveringen voor f 20,-*

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

*Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-*

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

*Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-*

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENU ONTVANGT PER OMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**

# VAN DE P A R T I J

## Vroegtijdig toegangsbewijzen aanvragen! Voorjaarspartijraad beslist op 10 april a.s. over CDA-lijst

Op 10 april a.s. neemt de AR-partijraad in de voorjaarsvergadering, die in de RAI te Amsterdam wordt gehouden, een beslissing over

de totstandkoming van één gezamenlijke kandidatenlijst van ARP, CHU en KVP bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen.

### AANMELDING VOORJAARSPARTIJRAAD

Ondergetekende,

Naam: .....  
Straat: .....  
Woonplaats: .....

meldt zich aan als belangstellende voor het bijwonen van de voorjaarspartijraad van 10 april 1976 in de RAI te Amsterdam.

Hij/zij zal wel/niet aan de lunch deelnemen.

doorhalen wat niet van toepassing is.

Uitknippen en toezenden aan: ARP, dr. Kuiperstraat 3, Den Haag

### BELANGSTELLENDEN

Binnen enkele weken ontvangen de stemhebbende en adviserende leden de uitnodiging, agenda, aanmeldingsformulier en andere stukken. Naast de partijraadsleden zijn belangstellenden ook van harte welkom. Gezien de te verwachten grote belangstelling is het echter noodzakelijk spoedig een toegangsbewijs aan te vragen bij het AR-partijsecretariaat, Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag. Aanmeldingen van belangstellenden worden in voigorde van binnenkomst genoteerd. De toegangsbewijzen en eventuele stukken worden circa twee weken vóór de vergadering toegezonden. Als bijdrage in de kosten van de partijraad, inclusief lunch en consumpties, gelieve u te rekenen met een bedrag van ongeveer f 15,- per persoon. Wilt u bij uw opgave tevens vermelden of u gebruik wenst te maken van de lunch? Voorkom teleurstelling en meldt u vandaag nog aan!

### AGENDA

Een definitieve agenda voor de partijraad van 10 april is nog niet vastgesteld, maar hoofdmoot van de vergadering is in elk geval de beslissing over de ene CDA-lijst. Daarnaast komt ook het fractiebeleid in de Tweede Kamer aan de orde. Mr. W. Aantjes zal over de werkzaamheden van de fractie in het afgelopen jaar rapporteren. Voorts worden de jaarverslagen van de ARP, Arjos en Dr. Kuiperstichting behandeld. Wanneer de partijraad positief beslist over één CDA-lijst zullen vervolgens de kiesverenigingen, tezamen met de partijraad, schriftelijk over deze zaak hun stem kunnen uitbrengen.

## Recente boeiende en goedkope uitgaven!

### EEN KLEINE EEUW KLEINE LUYDEN

#### Grepren uit de geschiedenis van de ARP

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde vorige maand onder bovenstaande titel een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kuiper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en dr. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen die een overzicht geven van AR-minister-presidenten, bewindsliden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht. Op de Hoogeveense partijraad waren een paar honderd exemplaren in een oogwenk uitverkocht. Op het partijsecretariaat kwamen in enkele dagen tijds eveneens al honderden bestellingen binnen. Het geeft een beknopt overzicht van de geschiedenis van de ARP vanaf de oprichting. U kunt dit



boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag. De boekjes vliegen de deur uit. Wees er dus vlot bij.

## DE ARP IN DE ETHER

### Radio

De eerstvolgende radio-uitzending van de ARP vindt plaats op vrijdag, 27 februari a.s. om 18.19 uur via Hilversum 1.

## ARP/CDA-uitgaven op uw brochurtafel!!

Veel partijleden zijn niet of onvoldoende op de hoogte van de vele publikaties, die de A.R.P. en het C.D.A. op de markt brengen.

Dat blijkt telkens, wanneer op vergaderingen gewerkt wordt met een lektuurfel- of informatiestand. Er wordt altijd materiaal door leden gekocht op dergelijke bijeenkomsten. Te weinig Kamercentrales, Statencentrales en kiesverenigingen buiten de mogelijkheden uit. Het is immers van groot belang dat zoveel mogelijk leden, belangstellenden en kiezers kennis nemen van onze informatie.

Wanneer uw Kamercentrale, Statencentrale of kiesvereniging meer aan de weg wil timmeren met A.R.P.- en/of C.D.A.-informatiemateriaal vraagt u dan bij het A.R.P.-secretariaat materiaal aan. U kunt een beperkte hoeveelheid gesorteerd brochurermateriaal in consignatie toegezonden krijgen. Afrekening vindt na afloop van de desbetreffende bijeenkomst of

## Maak gebruik van het buitendienstwerk!

Het buitendienstteam bestaat uit zes vrijwilligers, die de kiesverenigingsbesturen met raad en daad terzijde willen staan bij het ontwikkelen van organisatorische plannen. Eén van de teamleden zal uw bestuur graag bezoeken en van advies dienen. Kosten zijn er voor uw bestuur niet aan verbonden. Nevenstaand leest u een overzicht van de medewerkers.

manifestatie plaats op basis van wat is verkocht. U kunt zich voor het verkrijgen van het

materiaal wenden tot het secretariaat van de A.R.P., Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag. Tel. 070-46.96.20 (G. v.d. Berg).

## Afwezigheid op tweedaagse bijscholingsmanifestatie tijdig melden!!

Op 12 en 13 maart a.s. staat de tweede bijtankbijeenkomst voor oud-kadercuristen van dit seizoen voor de deur. Plaats van bijeenkomst: Kontakt der Continenten, Amersfoortsestraat 20, Soesterberg. Aanvang: 19.00 uur precies. Tot op dit moment gaven zich reeds 47 personen op voor deze bijeenkomst, terwijl er bijna elke dag nog wel een aanmelding binnenkomt. Deze vrijdagavond en zaterdag bieden naast een boeiend programma volop mogelijkheid tot informeel contact en uitwisseling van politieke en organisatorische ervaringen. Er is nog plaats voor uw aanwezigheid, maar meldt u zich dan spoedig aan! Indien u ondanks uw aanmelding verhinderd bent aanwezig te zijn, dan dient u dit uiterlijk drie dagen van te

voren aan ondergetekende mede te delen. In verband met een goede voorbereiding dient aan de leiding van Kontakt der Continenten tijdig het aantal deelnemers meegedeeld te worden. Extra-kosten die ontstaan door het zonder kennisgeving verstek laten gaan zullen aan de betrokkenen in rekening worden gebracht. Dit is evenwel bij een normale gang van zaken niet nodig. Overigens zijn aan deze bijtank-bijeenkomst géén kosten verbonden. Reiskosten boven de f 2,50 worden bovendien vergoed. Bevestigingen van aanmelding zijn inmiddels verzonden.

Aanmeldingen en of inlichtingen bij C. Bremmer, Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, tel. 070-45.10.15.

## Rayon-indeling buitendienstwerk

Rayon	Naam medewerker/ster
KC Groningen SC Assen en Emmen	H. Faber, Waardeel 39, Borger Tel. 03998-5175
SC Hoogeveen en Meppel KC Zwolle	K. Lanting Nachttegaalstraat 1 Hardenberg Tel. 05232-2779
KC Arnhem KC Nijmegen KC Utrecht	Mevr. M. L. Wolfkamp-Jansen, Margrietlaan 16, Soestdijk Tel. 02155-11283
KC Amsterdam SC Hilversum en Nieuwer-Amstel SC Gouda	H. Dijk, Klevitsheuvel 106, Bodegraven Tel. 01726-3143
KC Den Helder SC Haarlem en Velsen SC Leliden KC Den Haag	J. Tjabringa, Colijnstraat 104, Katwijk Tel. 01718-73515
KC Rotterdam KC Dordrecht KC Tilburg KC Den Bosch KC Middelburg	Mevr. W. Chr. van Dinter-Vroegindewey, Van Beethovenlaan 397, Maassluis Tel. 01899-15309

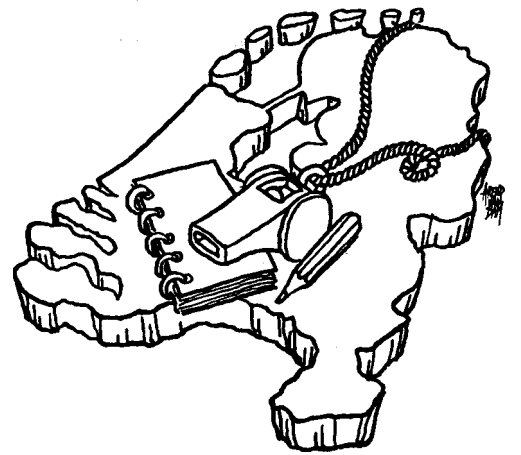
In dit boekje stelt de auteur, voormalig financieel-economische specialist van de ARP-Tweede-Kamerfractie en sinds kort hoogleraar aan de Vrije Universiteit, dr. Arend J. Vermaat drie thema's aan de orde:

- Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?
- Groeien of versoberen?
- Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen.

Het geheel is rijk geïllustreerd met cartoons. Prijs per exemplaar f 3,50. Bestellingen: Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Spelregels voor economie & politiek“.

Zojuist is verschenen:

## SPELREGELS VOOR ECONOMIE & POLITIEK AREND J. VERMAAT



EEN UITGAVE VAN DE  
stichting kader- en vormingswerk ARP  
DR. KUYPERSTRAAT 3, 'S-GRAVENHAGE

Handzame les maatschappijleer!

## Politiek? Kom nou!

Begin dit jaar verscheen onder bovenstaande titel een les maatschappijleer t.b.v. het lager beroeps onderwijs en de lagere klassen van het middelbaar onderwijs. Hierbij wordt dan met name gedacht aan de vakken maatschappijleer, geschiedenis en eventueel ook godsdienst. Ook de kiesverenigingen kunnen deze les goed gebruiken bij hun activiteiten. Deze goed geïllustreerde uitgave kan tevens voorzien in de politieke belangstelling van uw schoolgaande kinderen. Uiteengezet wordt wat politiek inhoudt, hoe ons landsbestuur is geregeld en ook wordt de vraag gesteld: christelijke politiek... kan dat? De les kost f 1,- per exemplaar. 2 t/m 4 ex. f 0,75; 5 t/m 9 ex. f 0,60; 10 t/m 24 ex. f 0,45; 25 en meer ex. f 0,30. Diverse echolen bestelden deze les reeds bij tientallen tegelijk!

Bestellingen

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste.

Een uitgave van de

stichting kader- en vormingswerk ARP

# Handel en Industrie



- Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.,  
Nude 28,  
Wageningen.

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

## B.V. GEBR. SALVERDA

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

## MEILINK B.V.

HOUTHANDEL

KISTENFABRIEK

## INDUSTRIELE VERPAKKINGEN

Vestigingen in **BORCULO:** Tel. 0 5457-1561\*  
**ZUTPHEN:** Tel. 0 5750-13748  
**BOXMEER:** Tel. 0 8855-1744

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGLO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00

## WIJ KOPEN EN VERKOPEN PALLET

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

**30.000 STUKS**

w.o. veel nieuwe

Bijzonder gesorteerd in de maat 100 x 120

PALLET-BEDRIJF

## J. STAAT - BARENDRECHT

Telefoon 0 1806-2096.  
Opslagterrein: Noldijk 140.

## W. VISSER & ZN. N.V.

SCHEEPSWERF

MOTOREN-

HERSTELPLAATS

Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

NIEUWBOUW en REPARATIE

## WELWEZEN MET DE SPORT

Onlangs is een sportkatern verschenen onder de titel „Welwezen met de sport”. In deze vier pagina's tellende krant komende de volgende zaken aan de orde: de sportnota van Van Doorn, de overheid en de sport, sportverwording, de christelijke sportbeweging, sport en samenleving, reclame in de sport.

De meewerkende auteurs zijn: H. A. de Boer, L. A. van Splunder, prof. dr. I. A. Diepenhorst, W. F. H. Grashoff, C. J. van Leeuwen en G. J. Groenman.

De katern, die zich o.m. goed leent voor discussie in groepen, is in nabestelling tegen het volgende tarief verkrijgbaar:

Bestellingen via postgiro 89673 t.n.v. A. R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste.

1 ex. f 0,75; 2 t/m 4 ex. f 0,60 per ex.; 5 t/m 9 ex. f 0,50 per ex.; 10 t/m 24 ex. f 0,40 per ex.; 25 en meer ex. f 0,30 per ex.

## GEO - MEETDIENST B.V. BUREAU VOOR LANDMEETKUNDE

Postbus 15 - Spakenburg Telefoon 03499-1966

### Buitendienst

Situatie-, hoogte- en dieptemetingen  
Traceringen  
Deformatiemetingen  
Landmeetkundige begeleiding uitbreidingsplannen  
Uitzettingen en maatvoering voor weg-, water- en burgerbouwkundige werken  
Hoek-, lengte-, hoogte- en situatiemetingen met de elektronische tachymeter SM 11 van Zeiss

### Binnendienst

Kaarteringen situatie  
Berekenen, tekenen, hoogte gegevens  
Verzamelen, kad. gegevens voor traceringen enz.  
Doorberekening matenplannen  
Grondverzetberekeningen  
Berekenen van punten in coördinaten  
Tekenen bijzondere kaarten al of niet in kleur  
Alle tekeningen op maatvast ondergrond

**Hoofdkantoor:**  
**Rikkert Jacobstraat 14**  
**Spakenburg, tel. 03499-1966**

Bijkantoor: Oosterhoutstraat 11, Assen,  
tel. 05920-1.34.00/1.24.85

Leusden (C), tel. 03496-1714.

# VAN DE PARTIJ

## Roolvink te Rotterdam

Op maandag 8 maart a.s. spreekt het ARP Kamerlid B. Roolvink voor de centrale AR Kiesvereniging Rotterdam. Plaats van bijeenkomst: grote zaal hotel Atlanta, A. van Nesstr. 4, R'dam. Thema: „actuele politiek”. Tevens afscheid van H. J. Brokking.

## Roolvink in Dronten

Het ARP Tweede Kamerlid B. Roolvink spreekt voor de gezamenlijke ARP-kiesverenigingen te Dronten op vrijdag 5 maart a.s. in het kerk-centrum „De Hoeksteen” te Swifterband; aanvang: 20.00 uur.

## J. N. Scholten te Alkmaar

Op donderdag 4 maart a.s. spreekt het Tweede Kamerlid J. N. Scholten voor de kiesvereniging van Alkmaar over „grondpolitiek”, in „het Landbouwhuis”. Aanvang: 20.00 uur precies.

## M. W. Schakel te Lunteren

De A.R.-Kiesvereniging te Lunteren houdt op maandag 8 maart 1976 een openbare vergadering in het „Westhoffhuis” te Lunteren, aanvang 20.00 uur.  
**Spreekster:** M. W. Schakel, Tweede-Kamerlid A.R.P.  
**Onderwerp:** „De positie van de A.R.P. binnen het huidige politieke krachtenveld”.  
 Belangstellenden uit Ede en wijde omgeving zijn van harte welkom.

## Kaderkursus Zwolle

Op donderdag 4 maart a.s. is de vierde bijeenkomst van de kaderkursus Zwolle. Plaats van bijeenkomst: hotel Van Gijtenbeek. Thema's: „Soc.-econ. verhoudingen in Nederland”, met als inleider drs. H. Borstlap en „Actuele vraagstukken van buitenlandse politiek”, met als inleider staatssecretaris mr. P. H. Kooijmans van Buitenlandse Zaken. Deze dagen worden u de stukken toegezonden. Heeft u deze eind februari nog niet ontvangen wilt u dit dan melden bij C. Bremmer?

## Debat Borgman-Remkes opgeschort

In Nederlandse Gedachten van 21 februari maakten wij melding van een

diskussie-avond met Fred Borgman en JOVD-voorzitter Remkes, in Rotterdam op 8 maart a.s. De bijeenkomst is voorlopig opgeschort.

## Mevr. J. van Leeuwen te Hilversum

De Statencentrale Hilversum belegt op 3 maart om 20.00 uur 's avonds in één van de zalen van de Torenlaankerk te Hilversum haar jaarvergadering. Spreekster: Mevr. v. Leeuwen, lid Tweede Kamer van de ARP, over „Actuele politieke vraagstukken”

## Mevr. J. van Leeuwen te Genderen

Op vrijdag 5 maart 1976 organiseert de Statencentrale „Heusden” van de ARP in samenwerking met de Kiesvereniging „Aalburg” een openbare politieke vergadering in het Dorpshuis te Genderen. Aanvang: 's avonds om 8 uur. Op deze bijeenkomst zal spreken mevr. J. van Leeuwen, de tweede voorzitter van de ARP Tweede Kamerfractie, over het thema „Het kabinet Den Uyl en de komende bezuinigingsoperatie”.

## Jaarvergadering Verband

De jaarvergadering van het Verband van AR-gemeente- en -provinciebestuurders zal dit jaar worden gehouden op zaterdag 20 maart in het gebouw voor Christelijke Belangen, Kromme Nieuwe Gracht 39, Utrecht.  
 Het onderwerp: „De taak van gemeenten en provincies bij de werkloosheidsbestrijding” zal worden ingeleid door de heren ing. S. Attema van het ministerie van Sociale Zaken en drs. G. van Veenen, burgemeester van Het Bildt. Mr. P. van Zanten, griffier van de staten van Utrecht, zal het forum leiden



## Adressen ARP Tweede Kamerleden

- Mr. W. Aantjes, Koningslaan 113, Utrecht, 030-51.04.48.
- Drs. M. Beinema, Noord Bolwerk 19, Middelburg, 01180-1.49.71.
- Drs. B. Beumer, Hoofdstraat 157, Hoogeveen, 05980-2626 (p).
- H. A. de Boer, Santpoortse Dreef 166, Santpoort, 023-37.05.57 (p).
- Mr. G. C. van Dam, De Mildestraat 32, Den Haag, 070-24.25.54 (p).
- J. van Houwelingen, Burgemeester Vermeerl. 6, Putten, 03418-1451 (p).
- Drs. J. de Koning, Willem Pijperlaan 1, Voorschoten, 01717-4881 (p)
- (Roland Holstlaan 708), (Delft) (Mw. Schaffelaar).
- Mw. J. G. Kraaijeveld-Wouters, Erasmussingel 12a, Heerhugowaard, 02207-1.35.03.
- Dr. W. de Kwaadsteniet, Dalenoord 73, Rotterdam, 010-32.04.82.
- Mw. J. van Leeuwen, Kennemerland 14, Zoetermeer, 079-21.18.03.
- B. Roolvink, Uytendbosch 26, Baarn, 02154-5483.
- M. W. Schakel, Dorpsweg 59, Hoornaar, 01838-1844 (k) en 01838-1288 (p)
- Mr. J. N. Scholten, Julianastraat 4, Andel, 01832-1205.

## Adressen ARP Eerste Kamerleden

- Dr. W. Albeda, Jan v. Ghestellaan 25, Rotterdam, 015-56.92.54 (k) en 010-22.46.28 (p).
- Dr. W. P. Berghuis, de la Sablonièrekade 8, Kampen, 05202-2773.
- Mr. P. J. Boukema, Watercirkel 336, Amstelveen, 020-48.46.62 (k) en 41.12.48 (p).
- Dr. J. H. Christiaanse, Molenlaan 219, Rotterdam, 01-14.59.57/14.55.11 (k) en 18.84.17 (p).
- Dr. I. A. Diepenhorst, Wilhelminalaan 4c, Zeist, 03404-1.33.12.
- P. C. Efferich, Rotterdamseweg 160, Delft, 015-56.02.56.

## CDA-kort

### Spreekbeurten:

Op 18 maart spreekt P. J. J. Mertens, staatssecretaris van Soc. Zaken in Voorburg, Koningkerk, Br. Ingenhouslaan 4, onderwerp „Soc. verzekeringen, onbetaalbaar?” aanvang 8 uur.  
 Op 15 maart spreekt prof. dr. W. Albeda in Hoek van Holland, „De Hoeksteen”, aanvang 8.00 uur.  
 Op 24 maart spreekt mr. F. H. J. J. Andriessen voor CDA-Den Haag, Café „Emma”, Regentesseplein Den Haag, aanvang 8 uur.  
 Op 25 maart spreekt prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp te Venray.  
 Op 30 maart spreekt prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp te Velsen-Noord, Cultureel Centrum „Schouw”, aanvang 8 uur.

### Bezoek Kamerkringen

**ROTTERDAM** 9 maart a.s. in de Pauluskerk te Rotterdam, aanvang 8.00 uur, aanwezig van Presidium: Steenkamp, Janssen van Raay, Krajenbrink.  
**MIDDELBURG** 16 maart a.s. „Prins van Oranje” aanvang half 8, aanwezig van Presidium: Steenkamp, Janssen van Raay, Krajenbrink  
**GRONINGEN** 24 maart a.s. in „Tehuis” te Groningen, aanvang half 8, aanwezig van Presidium: mevr. Gardeniers, Janssen van Raay, Krajenbrink.

## Herinnering betaling contributie 1976

Deze week wordt aan de partijleden, die de contributie 1976 nog niet hebben voldaan, een herhaald verzoek tot betaling verzonden.

Aan allen die een herinneringsacceptgirokaart ontvangen willen wij verzoeken de contributie 1976 zo mogelijk uiterlijk in de maand maart te voldoen. Uw snelle betaling bevordert een goede liquiditeitspositie van alle partij-organen.

Veel dank zijn wij verschuldigd aan de vele partijleden, die de contributie 1976 reeds hebben gestort. De contributie-inning 1976 begon half december van het vorig jaar. Per 13 december j.l. is de balans over de eerste periode opgemaakt. Daaruit blijkt dat 65% van alle leden de contributie voor dit jaar al heeft voldaan. Een opmerkelijk hoge score, waarvoor wij alle betrokkenen hartelijk danken.

## AR Staatskunde over de 1% norm

Bij de Algemene Politieke en Financiële Beschouwingen over de rijksbegroting 1976 is in oktober van vorig jaar een motie-Andriessen aanvaard. Hierin wordt de regering uitgenodigd aan te geven hoe zij de noodzakelijke structurele beleidsombuigingen denkt aan te brengen die nodig zijn nu blijkt dat de economie in veel geringere mate groeit dan wij gewend waren. Deze nota wordt in de loop van maart verwacht.

Deze problematiek wordt in de wandelgangen ook wel aangeduid als de 1%-norm. Deze norm geldt als interne werkafpraak binnen het Kabinet en houdt in dat de totale collectieve lasten jaarlijks met niet meer dan 1% van het nationale inkomen mogen stijgen. In het februari-nummer van A.R. Staatskunde, het maandblad van de dr. A. Kuyperstichting, geeft prof. dr. A. J. Vermaat, tot voor kort Tweede Kamerlid voor de ARP, achtergrondinformatie over de normering van de collectieve sector.

Hij schrijft over het structurele karakter van de problemen, over de normering tot nu toe van de overheidsfinanciën en hij legt uit hoe het Kabinet is uitgekomen op de 1%-norm en wat de consequenties ervan zijn.

Vervolgens schrijft H. J. Neuman, directeur van het Instituut voor Vredesvraagstukken, over onze defensiebereidheid in een tijdperk van détente. Het spreekt voor zich dat de 1%-norm ook de financiering van de defensielasten bemoeilijkt. De heer Neuman signaleert in zijn bijdrage een toenemende neiging tot het goedpraten van een verdere inkrimping van onze defensie-inspanning, mede onder invloed van de te verwachten problemen in de overheidsfinanciën. Hij confronteert deze neiging met zijn oordeel over krachtsverhoudingen en komt tot de conclusie: het kruit droog, ook in de détente.

Tenslotte schrijft dr. P. Hörchner in een uitvoerige boekbespreking over de studie van het wetenschappelijk bureau van de VVD: Milieu, groei en schaarste.

De recensent concludeert dat de schrijvers van dit liberale rapport de vraagstukken van milieu en schaarste in wezen als een technisch probleem zien dat vanuit de techniek aangepakt moet worden. Hörchner zelf stelt daartegenover dat de problemen van economische groei en milieu niet werkelijk aangepakt kunnen worden zonder een referentie naar de zin en toekomst van onze westerse beschaving.

Hij spitst zijn beschouwing tenslotte toe op de vraag in welke mate het prijsmechanisme bij deze problemen behulpzaam kan zijn; hij roept op tot een vervolgstudie op „Gerede Twijfel”.

## De ARP-adressengids 1976 is uit!

Zojuist is het nieuwe adresboekje met honderden namen en adressen van partijbestuurders en partij-instansies verschenen.

- de partijbestuursleden;
- de leden van de breide Kamerfracties;
- de bewindslieden;
- de bestuurders van Kamer- en Statencentrales;
- de leden van het AR-Vrouwencomité;
- het kader van de Arjos;
- het buitendienstteam.

De prijs bedraagt f 2,50 per ex.

Het adresboekje 1976 van de ARP telt 48 pagina's en bevat o.m. de namen en adressen van:

Uw bestelling kunt u plaatsen door storting van dit bedrag op postgiro 89 673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Adressengids 1976”.

## publikaties CDA-instituten

### Plichten en perspectieven

aanzet voor een profielschets van het CDA brochure van de wetenschappelijke instituten van KVP, ARP en CHU 2e druk; 34 pag.; f 3,90

### Emancipatie

„Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij” publikatie van het CDA-Vrouwenberaad artikelen en interviews 70 pag.; f 4,50

### Energiebeleid

Rapport van een commissie van de wetenschappelijke instituten van KVP, ARP en CHU 68 pag.; f 5,25

### Gerede twijfel

bijdrage tot de discussie over de perspectieven van onze economische ontwikkeling 3e druk; 30 pag.; f 3,75  
 alle prijzen inclusief verzendkosten

### Bestellingen:

giro 89 673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag



## PARKFLAT 't VELTHUYS te HATTEM

### EEN GEHEEL NIEUWE WOONVORM

**VOOR HEN, DIE** op rijpere leeftijd voor nu direct de volledige vrijheid verkiezen die de serviceflat hen biedt, maar toch, eventueel in de toekomst, zich de mogelijkheid van volledige verzorging vast willen reserveren.

**SERVICEFLAT 't VELTHUYS** biedt U voor nu ruime twee of drie kamerflats met volledige badkamer, keuken en balkon; keuze uit verzorgde menu's, hulp van meisje en onderhoudsservice. Eventueel een ruime verwarmde garage.

**STICHTING 't VELTHUYS** biedt u in een ander gedeelte van het gebouw (in precies dezelfde grote flats) de volledige verzorging met dag- en nachtverpleeghulp en idem bewaking, alle maaltijden en verder alles wat bij een **volledige** verzorging behoort.

De gebouwen, voorzien van liften en slechts 3 woonlagen hoog liggen in een eigen bospark terwijl de omgeving ideale wandel- en fiets gelegenheid biedt. Goede verbindingen met alle delen van het land.

Ruime logeergelegenheid voor bezoekers van beide categorieën.

Op aanvraag volledige voorlichting bij u aan huis.

Vraag volledige telefonische inlichtingen tussen 9 en 5

**PARKFLAT**

**'t VELTHUYS**

tel.: 05206-1641. Bij geen gehoor 1845 of 1076.

**BOSWEG**

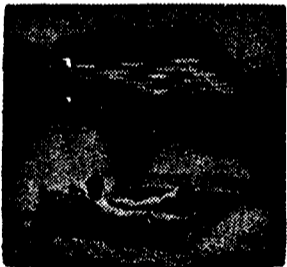
**HATTEM**



# ZWEMBAD "MAURITS- KADE"

**Leer Sauna-baden  
en blijf gezond!**

U bent van harte welkom voor een  
eerste kennismaking met het traditionele  
Finse zowel als Turkse bad.



*Voor dames  
solarium (hoogtezon)*



*Voor heren  
buitenbad aanwezig*

## **Dames- en Herenafdelingen**

U kunt bij ons zonder voorafgaande afspraak terecht op:  
maandag t/m vrijdag 12.00-22.00 uur  
zaterdag 9.00-18.00 uur  
zondag 9.00-13.00 uur

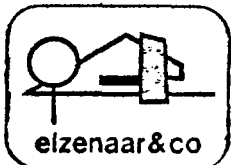
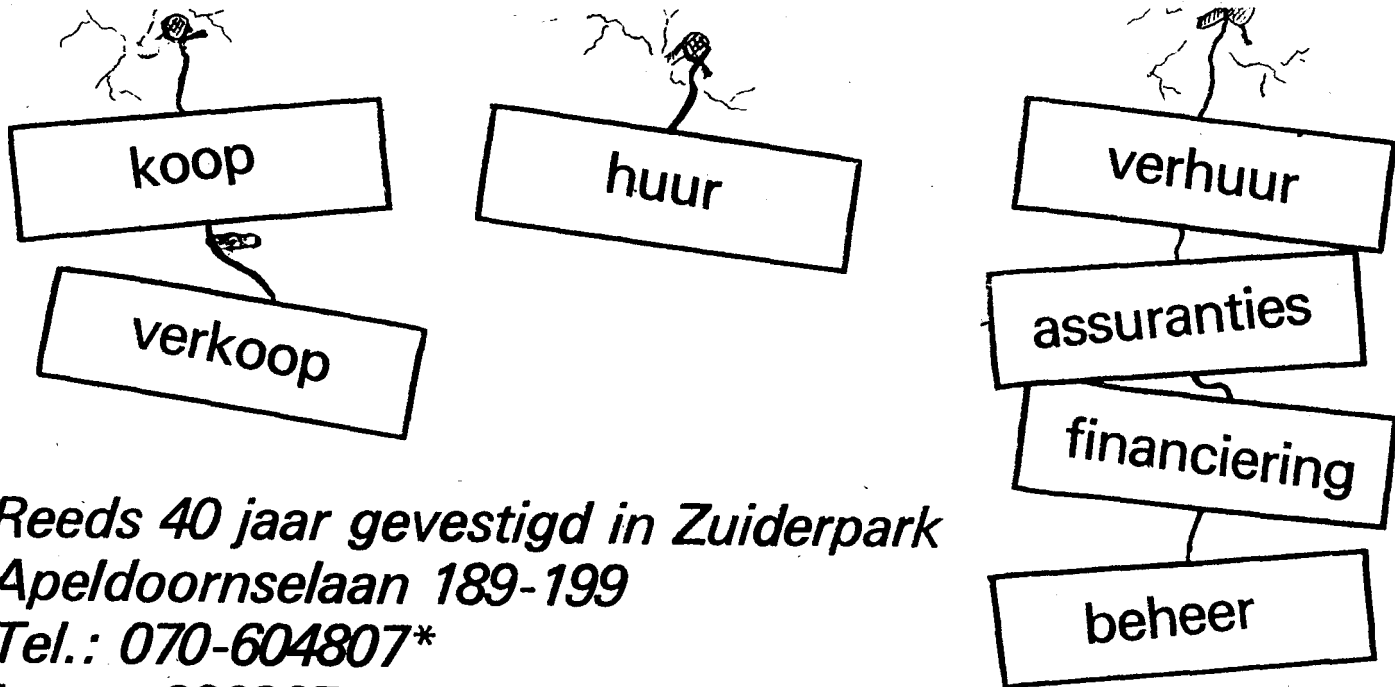
**TELEFOON: 070 - 46 68 12 - 64 25 75**





# Makelaarskantoor ELZENAAR & CO

(directie: H. & J.M. Wiekenkamp, beiden makelaar/taxateur o.g.)



Reeds 40 jaar gevestigd in Zuiderpark  
Apeldoornselaan 189-199  
Tel.: 070-604807\*  
b.g.g. 390265, 542498



28ste JAARGANG

## REFORMATIE BOEKEN SERIE 1976

Zojuist verschenen!

1. dr. W. den Otter

### HARMONIE TUSSEN BIJBEL EN NATUUR

De grote waarde van het eerste boek van de 28ste jaargang van de RB-serie, is gelegen in de omstandigheid dat de auteur het zogenaamde probleem tussen „Bijbel en wetenschap” oplost, voorzover het de natuurwetenschappen betreft.

Vele zaken komen aan de orde, zoals b.v. de evolutieleer, waarbij de nieuwste gegevens worden behandeld. Een blinde, niet door God geleide evolutie blijkt onmogelijk te zijn. In een paragraaf over abortus toont de auteur ons dat de vraag „Wanneer is een groeiende vrucht mens?” niet natuurwetenschappelijk is. Of iets wel of geen mens is, is een waarde-oordeel. De Bijbel spreekt duidelijk uit dat we vanaf de conceptie al met een mens te maken hebben.

In dit boek werden diverse illustraties opgenomen.

2. dr. G. J. Schutte

### MR. G. GROEN VAN PRINSTERER

Honderd jaar na het overlijden van deze journalist, geschiedschrijver, filosoof en staatsman, is een levensbeschrijving van deze kinderloze aristocraat, die de geestelijke vader van een groot geslacht van mensen uit alle lagen van het Nederlandse volk werd, geen overbodige luxe, omdat mr. G. Groen van Prinsterer ook vandaag — in zijn vele geschriften — nog een actuele boodschap heeft.

Het boek werd met illustraties verlicht.

(Verschijnt medio april.)

3. M. C. Capelle

### MOSLEMS ALS BUREN

De tijd ligt niet ver achter ons dat we Moslems alleen kenden als mensen uit een totaal andere wereld. Nu zijn ze echter onze burens geworden. Niet minder dan honderdduizend Islamitische werknemers uit Turkije, Marokko, Tunesië en andere landen kwamen over onze grenzen om hier een beter bestaan te vinden.

De schrijver heeft de Islamitische landen doorkruist en in dit boek wil hij de lezer en lezeres doen binnentreden in de Islamitische gedachten- en ervaringswereld om ons als christenen gereed te maken deze Moslems de Bijbelse boodschap te brengen.

Ook dit boek werd met illustraties voorzien.  
(Verschijnt medio juni.)

## OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Machtiging 10 - Goes - Tel. (01100) 2 75 55.

4. Willem L. Meijer

### KUNST EN REVOLUTIE

De schrijver geeft in dit boek een aantal opstellen die willen bijdragen tot het verstaan van de moderne kunst.

Niet alleen verschillende stijlen, zoals Renaissance en Barok, Neo-Classicisme en Romantiek komen aan de orde, maar ook onderwerpen als de opkomst van het museum, het verdwijnen van de ambachten, het ontstaan van de Ivoren Toren etc. Speciale aandacht geeft de schrijver aan Picasso's doorbraak naar de moderne kunst, in 1907 en de betekenis van Jugendstil/Art nouveau.

Worden andere boeken in deze serie op meer bescheiden wijze verlicht met illustraties, dit boek zal rijk geïllustreerd worden. Hoe kan het ook anders als met name de architectuur en schilderkunst aan de orde komen.

(Verschijnt medio september.)

5. dr. K. Deddens

### HET BEGON IN JERUZALEM

In Jeruzalem begon op Pinksteren — met de uitstorting van de Heilige Geest — het wereldwijde werk van de prediking van Gods Woord aan alle volken. In Jeruzalem begon in de vierde eeuw óók dat wat afboog van de geopenbaarde wil des Heren.

Daarom moest — eeuwen later — de Reformatie zich wel verzetten tegen de mysteriologie en de sacramentele eredienst met haar eigen hoogtepunten die uitgegroeid waren tot misvormen van de Gode welgevallige eredienst.

De auteur toont ons dat uit deze zaken lering is te trekken voor vandaag: Niet de heilige plaatsen, de heilige tijden en de heilige personen moeten in het centrum van de belangstelling staan, maar het „Jeruzalem dat boven is”, waar de verhoogde Christus Liturgie is, die ons regeert door Zijn Geest en Woord.

(Verschijnt medio november.)

Abonnees op de Reformatie Boeken Serie, die zich voor een hele jaargang verbinden, betalen slechts f 9,90 per boek (excl. f 1,90 verzendkosten) in plaats van f 16,50 zijnde de normale winkelprijs.

Door onderstaande BON in te vullen, kunt u zich als abonnee van de Reformatie Boeken Serie opgeven, of nadere informatie over deze Serie vragen.

Zend deze BON, voorzien van uw naam en adres aan uw boekhandel, of (zonder postzegel, in open envelop) aan de uitgever.

Ondergetekende wenst:  
a. zich m.i.v. 1976 te abonneren op de RB-Serie 1)  
b. nadere informatie over de RB-Serie 1)

**BON**

Naam: .....

Straat: .....

Woonplaats: .....

1) Doorhalen wat u niet wenst.

Handtekening: .....

als het op  
smaak aankomt...



uw beste keus!

### VERPLAATSBARE HOUTEN GEBOUWEN

directie- en schaftketen  
scholen en  
kerken  
directie- en  
schaft-  
wagens  
etc.

HOUTBOUW **HAHBO**  
HARDINXVELD

tel. Giessendam-Hardinxveld 3888

**kibboets  
tours**

3 maanden kibboets:  
vertrekdata: 1 maart, 5 april,  
3 mei, 2 juni, 4 juli, 10 aug.,  
6 sept., 3 okt., 1 nov., 6 dec.

de leukste manier om  
Israël te leren kennen

Het programma 1976 van Kibboets Tours zit van begin tot eind vol met Israël-reis mogelijkheden. Al vanaf f 680,- retour. Er zijn goedkope vliegvluchten (voor iedereen), kampeerreizen, archeologische reizen, hotelarrangementen, zwerftochten, Sinai-desert tours, jeugdherbergreizen, Jeruzalem-arrangementen en uiteraard vele kibboetsreizen (4, 5, 6 weken, 3 maanden en langer).

**coupon**

Stuur me het programma 1976

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Ongefrankeerd verzenden naar Kibboets Tours, antwoordnummer 2950, Rotterdam.

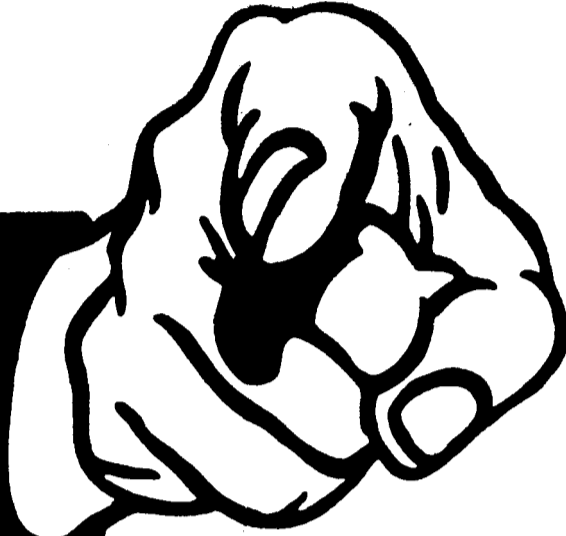
Kibboets Tours Mauritsweg 59, Rotterdam, telefoon 010-127274

# HUIS KOPEN, BOUWEN OF VERBOUWEN?

Laten wij uw **HYPOTHEEK** of **2e HYPOTHEEK** verzorgen.

*Wij adviseren u welke hypotheek voor u het beste is.*

**TEVENS FINANCIEREN WIJ UW  
AUTO, BOOT, CARAVAN OF WONINGINRICHTING.**



ook **U!!**  
kunt in uw  
**EIGEN** huis  
wonen.

*Vraagt vrijblijvend offerte.*

**AO** | **ADNIES-  
BURO** Herenwaard 37  
**OLYMPIA** Zoetermeer

Telefoon: 079-214983

VERZEKERINGEN

HYPOTHEKEN

FINANCIERINGEN

**STUUR VRIJBLIJVEND INFORMATIE**

Naam  
Adres  
Plaats  
Tel.  
Beroep  
Leeftijd man  
Inkomen  
Nodige hypotheek

## GETRON B.V.

Internationaal Transportbedrijf  
Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
Telef. 01880-12988 Telex 22642

**bulkwagens voor poederstoffen  
diepladers  
klpchassis voor containers  
gesloten combinaties  
op- en overslag van goederen**

## Sociaal-toeristische jongerenreizen (15-35 jaar)

**SOWJET UNIE** (vanaf f 695,-)  
**CUBA** (f 1895,-)  
**DDR** (vanaf f 495,-)  
**TSJECHOSLOWAKIJE** (vanaf f 725,-)  
8-10-13-15-19-daagse reizen,  
volledig verzorgd.

Bij alle prijzen inbegrepen: vol pension, vervoer, toeristische- en sociale excursies (o.a. mogelijk: bezoek aan fabriek, kollektieve boerderij, pionierskamp, kleuterschool, gesprekken over het onderwijs, discussies met jongeren).  
Speciale korting voor groepen vanaf 15 personen.

Vraag de folder aan:

**KONTAKT,**  
voorheen JKU REISDIENST

Gevestigd: Koudebergweg 55, Hoenderloo. Correspondentie UITSLUITEND: Postbus 5, Hoenderloo.  
Tel: 05768-258; b.g.g. 055-23.12.41.

## Zojuist in herdruk verschenen

Corrie ten Boom

### Gevangene en toch

In dit boek getuigt Corrie ten Boom van de realiteit van het persoonlijk geloof in de meest benarde en tragische levenssituaties, zoals u dat onlangs hebt kunnen zien in de film "De Schuilplaats" uitgezonden door de Evangelische Omroep.

Het zal daarom een inspiratie zijn voor velen.

ISBN 90.7004.8019, 188 blz. .... f 7.50

Isobel Kuhn.

### In de Arena

Dit boek beschrijft de jaren van Isobel Kuhn van arbeid op het zendingsveld in Zuid-West China en de verschillende beproevingen, die zij te doorstaan kreeg. Op haar eigen openhartige en meeslepende wijze maakt zij ons deelgenoot van de wisselende en nooit aflatende strijd, als die van de gladiatoren in de Romeinse Arena.

ISBN 90.7004.8116, 262 blz. .... f 7.90

Verkrijgbaar in de boekhandel of bij



**EVANGELISCHE LEKTUUR KRUISTOCHT**  
J.J. Cremerplein 2-4, Amsterdam tel. 020-160726

## "NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE"



Vraagt  
jaar-rond chrysanten  
die staan langer....

**FIDES** Handeldskwekerij  
(stekken voor chrysantenkultuur)  
Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
Telex 3.27.23  
DE LIER

## TE HUUR

**kompleet ingerichte  
vrije chalets, bungalows  
en boerderijtjes**

in diverse landen, o.a. BELGIË (Ardennen, Oost/Zuid), LUXEMBURG, FRANKRIJK (Bretagne, Normandië, Vogezes, Dordogne, Arcachon, Ardeche en Provence), SPANJE, DUITSLAND (Zwarte Woud, Algau, Bodensee, Sauerland, Eifel, Moezel), OOSTENRIJK, ZWITSERLAND, ITALIË (Zuid-Tirol), DENEMARKE, NOORWEGEN.

Brochure bij:

**VLUCHTHEUVEL VAKANTIEHUIZEN**

POSTBUS 25, PUIFLIJK (Gld.). Tel. 08870-2671.

SCHUILING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00

# beweging 76

**”Wij zijn er van overtuigd dat alleen het geloof in God en Jezus Christus als onze Verlosser, aan ons denken uitgangspunt en doel zal moeten geven, wil het tot een zinvol resultaat leiden.**

**En onze wereld heeft dat zinvol resultaat dringend nodig.”**

Met dit getuigenis richt de jubilerende Beweging voor Reformatorische Wijsbegeerte zich tot allen die er van overtuigd zijn dat wijsbegeerte verre van wereldvreemd, maar juist sterk wereldbeïnvloedend is. En dat mede daarom juist nu een reformatorische bijdrage aan het denkwerk over leven en samenleven meer dan ooit nodig is.

Vandaar de actie "BEWEGING 76" om het

werk van de beweging uit te breiden. En de resultaten op breder terrein te doen doorwerken. In de kerk. In de politiek. In de vakbeweging. In handel en industrie, In het gezin.

Lees de speciale pagina's in de NCRV-Gids en EO-Visie van deze week en kijk 9 maart naar de TV: Nederland I 22.30 (Socutera). Wordt donateur! Geef een jubileumgift!

## beweging 76

*Donateurs en fondsenwervingsactie van de Beweging voor Reformatorische Wijsbegeerte. Voor een studie- en informatiecentrum. Voor financiering van bijzondere leerstoelen. Publikaties. Conferenties.*

*Van harte aanbevolen door:*

Mr. W. Aantjes, Utrecht  
Prof. dr. ir. J.H. van Bommel, Maarssen  
Ds. D. Biesma Jr., Veenendaal  
Lt. Gen. b.d. M.R.H. Calmeijer, Den Haag  
Mevr. dr. F.T. Diemer-Lindeboom, Rotterdam  
Prof. dr. H. Dooyeweerd, Amsterdam  
Prof. dr. W.K. van Dijk, Haren (Gr.)  
Prof. dr. J.R. van de Fliert, Amstelveen  
Prof. dr. B. Goudzwaard, Oegstgeest  
Ir. J. van der Graaf, Huizen  
Prof. dr. C. Graafland, Gouda  
Drs. H. de Jong, Amsterdam

Prof. dr. H. Jonker, Hilversum  
Ds. P.K. Keizer, Groningen  
Dr. A. Kruijswijk, Enschede  
Mevr. H. van Leeuwen, Zoetermeer  
Prof. dr. ir. H.J. van der Maas, Delft  
Ds. C. Mak Azn., Hengelo  
Prof. dr. J.P.A. Mekkes, Den Haag  
Dr. K. van Nes, Amsterdam  
Drs. A. Noordegraaf, Ede  
Prof. dr. P. Nijkamp, Castricum  
Ir. J. Otten, Bilthoven  
Prof. dr. K.J. Popma, Utrecht

Prof. dr. H.N. Ridderbos, Kampen  
Prof. dr. ir. H. van Riessen, Aerdenhout  
Prof. dr. H.R. Rookmaker, Ommeren  
Prof. dr. K. Runia, Kampen  
Dr. G.J. Schutte, Hilversum  
Dr. C.A. Tukker, Kamerik  
Prof. C. Veenhof, Kampen  
Prof. dr. J. Veenhof, Amsterdam  
Ds. J.H. Velema, Nunspeet  
Prof. dr. J.P. Versteeg, Apeldoorn  
Prof. dr. D.H.Th. Vollenhoven, Amstelveen  
Ds. D.K. Wielenga, Rotterdam

**GIRO 30037 / BANKGIRO 54 93 1177 (ABN, AMSTERDAM)**  
*Beide t.n.v. Stichting Centrum Reformatorische Wijsbegeerte, Postbus 7804, Amsterdam.*

# WAG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij  
32e jaargang - nr. 10 - 6 maart 1976

### Druggebruik

## „Drugbeleid moet nieuw begin van hoop en vrede geven”

„Wij zijn vaak ziende blind en horende doof gebleven voor de signalen van onbehagen, onzekerheid, onvrede en onrust, die gepaard gingen met een vlucht van zovelen van ons uit de werkelijkheid, een zoeken naar eigen identiteit als oplossing voor het psychisch niet functioneren, voor het nieuwe sociale vraagstuk van de eerste orde, zo treffend weergegeven in Marsmans klacht in vroeger jaren: „Ik sta alleen: geen God of maatschappij, die mijn bestaan betreft in een bezielde verband”.

Aldus een citaat uit het begin van de speech van Mevr. Hannie van Leeuwen namens de ARP-Tweede-Kamerfractie tijdens het debat over het regeringsbeleid inzake de „drugs” ofwel de verdovende middelen. Zij ging in het begin van haar speech ook in op de achtergronden van het druggebruik: onzekerheid over de arbeidstoekomst, onvrede met de huidige samenleving en het heersende maatschappelijk bestel, „geen vertrouwen in de toekomst van een wereld, die wordt verscheurd door allerhande tegenstellingen, door enorme welvaartsverschillen, verschillen die zich niet verdragen met Gods bedoelingen

over gerechtigheid en menselijke waardigheid.”

### Ruimte scheppen

Vanuit deze sfeer van onvrede, onbehagen, onzekerheid en onmacht, die mevr. van Leeuwen treffend geformuleerd vond in de versregels van een jongere zelf:

„Wat maken wij jongeren van dít laatste respijt, de schepen vergaan en het zicht waait wijd, de kust verbráfd en de man gaat rond, het lood heeft gepeld, er is nergens meer grond”.

Vele jongeren hebben niet alleen de toevlucht genomen tot protest en provocatie tegen de gevestigde maatschappij en tegen de gevestigde orde, maar zij hebben hiervoor een andere uitweg gezocht in een andere levensstijl, vanuit een afwijkende ideologie. Mevr. van Leeuwen constateerde dat hier niet alleen sprake is van een generatieconflict: „Wij constateren dit zonder enige vreugde, maar wel in het besef dat onze politiek vaak heeft gefaald in het aanreiken van passende antwoorden”. En verder: „Christendemocratische politiek zal ruimte moeten scheppen juist ook voor in de knel geraakte mensen en groepen, die zich gemanipuleerd voelen door ongrijpbare machten. Wij staan een drugbeleid voor dat een nieuw begin van hoop en vrede kan geven, door mensen een nieuwe toerusting tot het dragen van eigen verantwoordelijkheid te bieden. Een beleid, waardoor een halt wordt toegeroepen aan de ernstige bedreiging voor de leefbaarheid, voor het menselijk geluk. Een beleid, waardoor ook perspectief wordt geboden aan vele geschonden levens”.

### Beleid vorig kabinet

Mevr. van Leeuwen constateerde dat de zeer verontrustende toename van het



Mevrouw J. van Leeuwen

gebruik van heroïne nu veel meer zorg verdient dan het gebruik van soft drugs. De AR-fractie vindt de strengere aanpak van de handel in hard drugs zo belangrijk, dat de fractie geen poging zal ondernemen het beleid inzake de soft drugs via wijzigingsvoorstellen te veranderen. Uitvoerig stond Mevr. van Leeuwen stil bij de duidelijk aanwezige relatie van het door dit kabinet voorgestelde beleid en het beleid van het vorige kabinet. Mevr. van Leeuwen herinnerde aan het feit dat de christelijke partijen indertijd gelukkig waren met de uitspraak van het kabinet-Biesheuvel dat er sterke nadruk moest worden gelegd op de preventie, het voorkomen van het druggebruik. Ook het kabinet Den Uyl stemde met deze doelstelling in, maar maakte daarbij de uitdrukkelijke kanttekening dat het zwaartepunt van het beleid diende te liggen op de bestrijding van de handel in hard drugs, die onaanvaardbare risico's met zich meebrengt. Een zeer waardevolle toevoeging, die geenszins in strijd is met de eerder genoemde doelstelling van het vorig kabinet en nauw aansluit bij de in AR-kring levende gedachten op dit punt en het gemeenschappelijk urgentieprogramma van ARP, CHU en KVP aldus Mevr. van Leeuwen. Dit program stelde namelijk dat „in afwachting van de resultaten van nader onderzoek, het beleid niet gericht moest worden op het straffen van de gebruiker, maar op het straffen van de handelaren en op het bemoeilijken van de verkrijgbaarheid van drugs langs onwettige weg”. De vorige minister van Volksgezondheid, de heer Stuyt, kwam reeds met het voornemen een wetswijziging voor te bereiden die het gebruik en het bezit van hennepproducten uit de sfeer van het misdrijf haalde en tot overtreding maakte, een voornemen dat ook met inachtneming van het mede door Nederland ondertekende internationale verdrag inzake verdovende middelen te realiseren zou zijn geweest. Minister Vorrink wil dit beleid nu effectueren. Zoals bekend, is Nederland deelgenoot in een internationaal verdrag inzake verdovende middelen, het zgn. Enkelvoudig Verdrag. Dit verdrag maakt het Nederland helaas niet mogelijk het gebruik en het bezit van hennepproducten (Soft Drugs) voor eigen gebruik helemaal uit de sfeer van het strafrecht te lichten. De Nederlandse

In dit nummer besteedt mr. Aantjes uitvoerig aandacht aan de CDA-samenwerking.

### Aantjes over CDA: „landelijke problemen van andere aard dan regionale vraagstukken”.



„De landelijke problemen zijn niet hoger of belangrijker, maar wel anders. Ook dit kan tot verschil in gevolgen leiden voor wat de beslissing betreft over het al dan niet uitkomen met één CDA-lijst”. Dit betoogt mr. Aantjes onder andere in zijn vaste rubriek Van A tot U n.a.v. de veel opgeworpen vraag „waarom landelijk niet zou kunnen wat provinciaal en plaatselijk wel kan”. Met zijn bijdrage hoopt Aantjes een verantwoord verkeer te bevorderen tussen „basis” en „top” en mede materiaal aan te dragen voor een verantwoorde beslissing door de partij.

### Overzicht strafmaat verdovende middelen

	Voorstellen Kabinet Den Uyl	Huidige wetgeving
<b>Hard Drugs (lijst I)</b>		
■ binnen of buiten grondgebied van Nederland brengen	12 jaar en/of f 250 000*	4 jaar
■ bereiden, bewerken verwerken, verkopen, afleveren, verstrekken of vervoeren	8 jaar en/of f 100 000	4 jaar
■ aanwezig hebben	4 jaar en/of f 100 000*	4 jaar
■ vervaardigen	8 jaar en/of f 100 000	4 jaar
■*: bij geringe hoeveelheid voor eigen gebruik	1 jaar of f 500	4 jaar; zonder opzettelijkheid 6 mnd of f 3000
■ valse recepten, e.d.	hechtenis 6 mnd of f 10 000	
<b>Hennepproducten (lijst II)</b>		
■ binnen of buiten grondgebied van Nederland brengen	4 jaar en/of f 50 000*	4 jaar
■ bereiden, bewerken verwerken, verkopen, afleveren, verstrekken of vervoeren	2 jaar en/of f 10 000*	4 jaar
■ aanwezig hebben	2 jaar en/of f 10 000*	4 jaar
■ vervaardigen	2 jaar en/of f 10 000*	4 jaar
■*: bij hoeveelheid van 30 gram	hechtenis 1 mnd of f 500*	4 jaar; zonder opzettelijkheid 6 mnd of f 3000

De genoemde uitzonderingen - bij hard drugs: geringe hoeveelheid en bij hennepproducten: 30 gram - betekenen, dat een zo goed mogelijk onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds gebruik en bezit voor eigen gebruik en anderzijds de (illegale en winstgevend) handel.

regering toonde zich daarvan een voorstander, evenals overigens een werkgroep van AR-deskundigen, die enige jaren geleden over deze problematiek het rapport „Touwtrekken om hennep” samenstelde. Mevr. van Leeuwen vond dat het lichtvaardig omspringen met internationale verdragen door de ARP als een uitermate slechte

zaak wordt ervaren. Maar, aldus de AR-woordvoerder „niet lichtvaardig tornen aan” is geheel iets anders dan „een zich verschuilen achter”. „Het ging en gaat ons om een geloofwaardig beleid. Daarom lijkt ons juist een pleidooi in internationaal verband voor ruimte voor een eigen, nationale aanpak alleszins

Vervolg op pag. 2

### „Agressievere prediking in de Kerken kan geen kwaad”

„Een wat agressievere prediking in de Kerken zou geen kwaad kunnen”. Dit schrijft de VU-hoogleraar en het voormalig ARP-Kamerlid dr. A. J. Vermaat in het onlangs verschenen boekje „Spelregels voor politiek en economie” wanneer hij in het zevende hoofdstuk constateert dat er wat mis is met de naleving van de regels op het financieel terrein en wanneer hij de verschillende mogelijkheden ter verbetering beziet. Ook voor deze jongste uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP bestaat een grote belangstelling. Zie elders dit blad voor de wijze van bestelling van dit met cartoons van Arend van Dam geïllustreerde boekje, dat slechts f 3,50 kost.

### „Groen van Prinsterer: een groot man in een klein land”.

Dat is de titel van één van de hoofdstukken uit het boekje „Een kleine eeuw kleine luyden”, dat grepen uit de geschiedenis van de ARP bevat. Drs. A. J. van Dijk, de schrijver van dit hoofdstuk haalt o.a. het volgende citaat aan van Groen, wiens honderdste sterfdatum dit jaar wordt herdacht: „Laat ons bedenken dat, zo het ons niet gegeven wordt grote dingen te verrichten, de ergste ontrouw in de kleinste zaken kan worden gepleegd; dat, zo de prediking daad mag heten, ook de daad predikt”. Deze bijzonder fraai geïllustreerde uitgave, die 130 pagina's telt, kost slechts f 5,-. Zie elders dit blad voor de wijze van bestelling.

### DEZE WEEK IN WAG:

Aantjes over „basis” en „top”, pag. 3

De ARP en „Europa”, pag. 5

Nieuwe onderwijscahiers, pag. 6

Situatie scheepsbouw, pag. 7

CDA-studiedag onvolledig gezin, pag. 8

Uit de Arjos: pag. 9

Partijnieuws, pag. 11

### Oosterbaan & Le Cointre n.v. Goes

Telefoon (01100) 7555\*

**DRUKKERS-UITGEVERS**

Al 70 jaar drukker in Benelux voor bedrijven en organisaties





## Prof. Albeda in Senaat

# „Achillespees van inkomensbeleid is het ontbreken van brede overeenstemming tussen betrokkenen”

**Centrale afspraken**  
„De memorie van toelichting spreekt van de noodzaak om in overleg met betrokkenen op centraal niveau tot afspraken te komen met betrekking tot het te voeren beleid. Centrale afspraken kunnen daartoe een wezenlijke bijdrage leveren. Daarvoor – aldus de memorie van toelichting – is een brede consensus, een brede overeenstemming, nodig. Dit geldt te meer wanneer men niet alleen aan lonen en winsten, maar ook aan vrije beroepen denkt.”

Aldus onlangs het ARP-Eerste-Kamerlid prof. Albeda in de Eerste Kamer bij een debat over het inkomensbeleid. Enkele zinsneden uit zijn betoog geven wij hierbij weer.

„Ik deel uiteraard het uitgangspunt van de Minister. Het ware inderdaad gewenst dat de vakbeweging, de werkgeversorganisaties, de vertegenwoordigers van vrije beroepen met de overheid samen een jaarlijks overleg zouden voeren, leidend tot consensus – liever: uitgaande van consensus – over een beleid, gericht op evenwichtige inkomensverhoudingen en grotendeels neerkomend op vrijwillige afspraken. Maar de problemen, die de Regering daarbij ontmoet, zijn bijzonder groot.”

### Evenwichtige inkomensverhoudingen

„De vraag is immers wat verstaan moet worden onder evenwichtige

inkomensverhoudingen. Een andere moeilijke vraag is wat precies het onderwerp moet zijn van centrale afspraken. Het gaat om belangrijke groeperingen als vakcentrales, werkgeversorganisaties en ook de Regering speelt hierbij een rol. Dat zijn de belangrijke groepen in het inkomensbeleid. Kunnen die groepen op de noodzakelijke gemeenschappelijke noemer komen over de vraag wat eigenlijk evenwichtige inkomensverhoudingen zijn? Dat is een eerste en uiterst moeilijk probleem. Daarnaast is er het uiterst principiële vraagstuk wat er allemaal wel en niet in een dergelijke afspraak moet komen”, aldus prof. Albeda, die voor de kwestie van centrale afspraken onder meer zei:

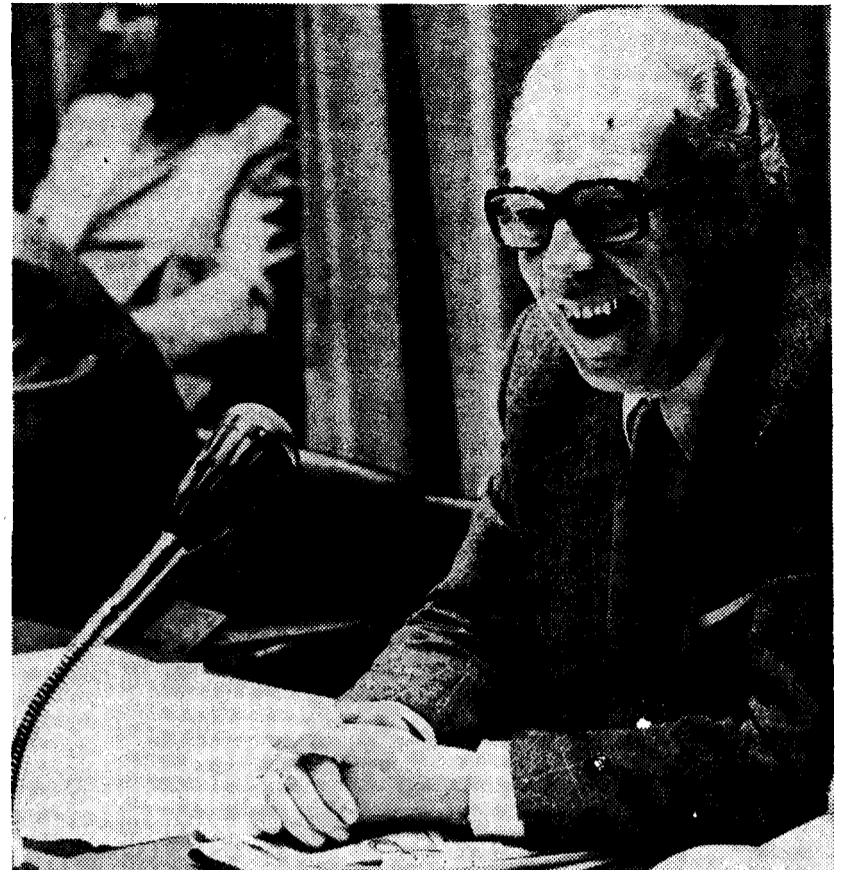
### Parlementaire democratie

„Het komt mij voor dat men niet kan ontkomen aan centrale afspraken, waarin tegenover beleidsvoornemens van de vakverenigingen, beleidsvoornemens staan van werkgevers, van mensen uit de vrije beroepen en van de Regering die zij uiteraard in het parlement zal moeten brengen. Dat zal voor het parlement soms een bijzonder moeilijke positie met zich brengen. Dit soort afspraken hoort wezenlijk bij een inkomensbeleid, want zonder dit soort afspraken is een inkomensbeleid niet denkbaar. Het ligt heel anders met de politieke voorwaarden. Wij zijn best bereid om te spreken over ondernemingsraden, raden van commissarissen, over inspraak in investeringen en dergelijke, maar ik ben van mening dat het parlement dan in staat moet zijn om die zaken op hun merites te bezien. Men kan niet zeggen dat wij dit soort onderwerpen maar

moeten aanvaarden, omdat de vakbeweging of een andere groep zich beperkingen heeft opgelegd. Naar mijn gevoel betekent dit het zoeken naar consensus, brede overeenstemming, over inkomens. De afspraken die daarbij behoren zijn aanvaardbaar. De bezwaren die daaruit voortvloeien voor het functioneren van het parlement hangen nu eenmaal samen met de inkomenspolitiek als zodanig. Afspraken met politieke voorwaarden die betrekking hebben op zaken die niet op het inkomensbeleid slaan, lijken mij op gespannen voet te staan met het functioneren van de parlementaire democratie. De afspraak waarover de memorie van toelichting sprak, is er niet gekomen in het najaar van 1975. De diepste oorzaak hiervan is naar mijn mening te zoeken in de achillespees van de inkomenspolitiek, namelijk de consensus, de ontbrekende overeenstemming”.

### Europees inkomensbeleid

„Om de problematiek nog wat te compliceren, kan men opmerken dat het veel uitmaakt in welk internationaal klimaat wij opereren”, aldus de ARP-senator die in dit verband het volgende zei: Het gaat hier met andere woorden om de vraag hoe de sociale partners in andere Westeuropese landen en in de Verenigde Staten zich gedragen. In 1976 zullen ook Belgen en Duitsers zich matigen. Hoe loopt dat tot 1980? Welke kansen heeft een inkomensbeleid in Nederland, dat hecht geïntegreerd is in een EEG waar waarschijnlijk geen inkomensbeleid zal worden gevoerd? Het vragen om een Europees inkomensbeleid lijkt mij een overschatting van de mogelijkheden. De mogelijkheden blijven nu eenmaal ver achter bij de wenselijkheid, of eigenlijk de noodzaak van wat er zou moeten gebeuren in West-Europa. Toch rijst de vraag of er op dit terrein niet aan initiatieven te denken valt. Op dit moment ontmoeten de vertegenwoordigers van de werkgevers en werknemers uit verschillende Europese landen elkaar regelmatig binnen het verband van de EEG. De vraag is echter, of de mensen die belast zijn met de loonpolitiek van hun eigen vakbeweging binnen de verschillende Europese landen, de mogelijkheid hebben om voldoende met elkaar te overleggen wat er gebeuren moet. Zou het niet denkbaar zijn dat de Europese Commissie jaarlijks de leiders van werkgevers- en werknemerscentrales uit de verschillende EEG-landen om de tafel roept om hen te confronteren met de verwachtingen ten aanzien van de economie en om hen te confronteren met elkaar, niet omdat ik de hoop heb dat



De voorzitter van de A.R.P. Eerste-Kamerfractie prof. W. Albeda

men daar een mooie en gemakkelijk functionerende consensus tussen iedereen zou bereiken, maar wel omdat het mogelijk zou kunnen zijn dat daardoor het referentiekader van elk van de betrokken partijen wordt uitgebreid, dat

werknemers uit verschillende landen en werkgevers uit verschillende landen met elkaar, maar ook de verschillende groeperingen onderling, hun beleid op elkaar zouden kunnen afstemmen”, aldus tenslotte prof. Albeda.

## DE FRACTIE IN ACTIE

### Vier edities beschikbaar

Standpunten, die door de AR-Tweede Kamerfractie zijn ingenomen, worden regelmatig samengevat in documentaties, welke onder de titel „De fractie in actie” verschijnen. Er zijn nu vier delen beschikbaar.

Deel I – periode juni 1973 t/m april 1975 f 0,50 per ex.  
Deel II – periode april t/m oktober 1974 f 0,95 per ex.  
Deel III – periode oktober 1974 t/m maart 1975 f 2,- per ex.  
Deel IV – periode april t/m oktober 1975 f 2,- per ex.

U kunt bestellen door het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag te storten met vermelding van het gewenste.

## LEZERS SCHRIJVEN



Het nut van het Voorkeursrecht van gemeenten bij verwerving van onroerend goed en de wijziging van de onteigeningswet.

Nu de Regering bij de Tweede Kamer twee wetsontwerpen, namelijk die welke het voorkeursrecht van gemeenten bij verwerving van onroerend goed regelt en de wijziging van de onteigeningswet, heeft ingediend, rijst de vraag naar het nut van beide. Deze beide wetsontwerpen zijn niet uit de lucht komen vallen, integendeel, zij hebben een lange aanloopperiode. Prof. De Haan heeft hierover uitvoerig geschreven en beide in het principiële licht geplaatst. Alles wat Prof. De Haan hierover heeft geschreven is duidelijk en behoeft dezerzijds geen aanvulling, laat staan verbetering. Wat door mij wordt beoogd is slechts te trachten in te gaan op het nut van beide wetsontwerpen.

### Kleinere boeren

De Wet die straks het Voorkeursrecht van de gemeenten moet regelen gaat er van

## Over voorkeursrecht en wijziging onteigeningswet

uit dat aspirant verkopers zich op het gemeentehuis kunnen melden. Deze gedachte gaat dus uit van verkopers, die als het ware staan te dringen om hun bezit te verkopen. Mag dit misschien waar zijn in de stedelijke sfeer, op het platteland is dat stellig niet het geval. De adviseurs van de landelijke gemeenten, die met de grondaankopen zijn belast, horen nooit of te nimmer dat zij juist op tijd komen. Zij moeten daarentegen met veel list en wijs beleid de eigenaren overtuigen van het goed-recht van de gemeenten om gronden met een andere, dan landbouwkundige bestemming aan te kopen. De kleinere boeren en dat is de meerderheid van onze landbouwers, zijn stellig niet bereid hun grond – en dus hun inkomen – te verkopen. In de landelijke gebieden zal daarom deze wet geen succes hebben bij het verwerven van grond. Eerder kan worden aangenomen dat deze wet, zo die er ooit mocht komen, remmend werkt. Bestemmingsplannen zijn over het algemeen niet populair bij de grondgebruikers. Het lijkt allemaal zo eenvoudig: de boeren/eigenaren verkopen hun eigendom en, zo zij willen, kopen elders een vervangend bedrijf. Zo gemakkelijk als het lijkt, zo moeilijk is het in de praktijk. Hun eigendom is niet zo maar een bezit, het is tevens een bron van inkomen. Het is vrijwel altijd de

voortzetting van het ouderlijk bedrijf, waarin zij zijn opgegroeid en waar zij hun bestaan hebben. Verkoop is dus afscheid nemen van een belangrijk stuk verleden en duiken in een onzekere toekomst. Geld hebben is natuurlijk belangrijk, maar het ontbreken van inkomen op een bedrijf waarvoor men is opgeleid is erg. Het is theoretisch natuurlijk mogelijk een vervangend bedrijf te kopen, doch praktisch is dat bijzonder moeilijk. Dit te meer, omdat de verkoper niet te ver uit zijn gebied terecht moet komen. Een zandboer kan namelijk niet aarden op de klei en andersom is het wellicht nog moeilijker. Een weideboer heeft niets aan een bouwbedrijf en een kippenhouder ziet geen brood in een boomgaard.

### Moelijke taak

Aankopers van gemeenten op het platteland hebben een bijzonder moeilijke taak en het wordt hen door vrijwel geen landbouwer in dank afgenomen wanneer zij aan de bel trekken. Zij stuiten vrijwel altijd op weerstanden, die met veel zorg moeten worden overwonnen. Het is daarom hoogst onverstandig wanneer zij in het eerste gesprek beginnen over het „moeten” verkopen. Tot dusver – ook Prof. De Haan wijst daarop – gaan de aankopen echter vrijwel geruisloos en

komen er betrekkelijk weinig onteigeningen voor. Zou er echter een wet komen, die de eigenaren verplicht aan de gemeente te verkopen, zo zij al willen verkopen, dan zal dat tot gevolg hebben dat niemand meer wil verkopen. En dit te meer nog, omdat zij dan moeten verkopen tegen „gebruikswaarde”. Elke onderhandelaar op het platteland weet dat het begrip „waarde van de grond” bijzonder moeilijk is te bepalen. Elke grondgebruiker hecht een andere waarde aan de grond; bij elk bedrijf past een andere „gebruikswaarde” en wel die, welke door de ondernemer zelf daaraan wordt gegeven. Het begrip „gebruikswaarde” van de wet is echter geheel anders dan het woord „gebruikswaarde” van de ondernemer. Het woord „gebruikswaarde” alleen al zal een bron van misverstanden zijn. Dit te meer omdat het begrip „gebruikswaarde” van de wet niet is omschreven. Mocht ooit een sluitende definitie van dit woord worden gevonden, dan nog zal dat de kleine ondernemer niet aanspreken. De „waarde” houdt voor de boer veel meer in dan waarde-van-grond alleen. Voor die ondernemer zit er onlosmakelijk aan verbonden „inkomen”. Nu zal de verkoper naast de „gebruikswaarde” ook een vergoeding voor het gemis aan inkomen vergoed krijgen, doch daar is hij niet gelukkig mede. Van de vergoeding van het inkomen moet hij een belangrijk gedeelte als belasting afstaan. De omschrijving van de „gebruikswaarde” bij de voorgestelde wijziging van de Onteigeningswet gaat uit van de waarde buiten de sfeer van het bestemmingsplan. Nu zal het duidelijk zijn dat de invloed van het bestemmingsplan veel verder reikt dan het plan zelf. Stel een boer, wiens bezit binnen het bestemmingsplan is gelegen, verschijnt op de markt. In wijde omgeving weet men dat hij te eniger tijd moet vertrekken en dat hij dus geld heeft. Elke verkoper zal

daarvan willen profiteren en hij zal daarom zijn vraagprijs opvoeren. Het gevolg is dat de prijzen oplopen, zodat, zelfs ver buiten de bestemmingsplannen, de invloed daarvan merkbaar is. Mocht de invoering van de gebruikswaarde slagen en dan een element van drukken van de prijzen inhouden, dan zal, mede gekoppeld aan het voorkeursrecht, geen eigenaar meer tot verkoop aan de gemeente bereid zijn. Zoals de wetten nu zijn geredigeerd zal de invloed strijdig zijn aan hetgeen de indieners hebben beoogd.

### Napraterij

De kreet „de prijzen vliegen de pan uit” is veelal napraterij, zonder dat men weet waar men het over heeft. Door de steeds sterkere intensivering van de landbouwbedrijven worden de inkomsten hoger. Niet dat ze een hoger „uurloon” voor de boer/ondernemer tot gevolg hebben, doch wel dat de bruto-inkomsten stijgen. De som van de prijs voor de grond en de vergoeding van de inkomstenschade wordt hoger. Wordt door de gebruikswaarde de prijs van de grond met enkele dubbeltjes gedrukt, het eindbedrag zal nauwelijks verandering ondergaan. Aan de andere kant zal veel onrust en veel onzekerheid ontstaan. Onteigeningen zullen toenemen en veel werk, zowel voor de Overheid, als voor de boeren/eigenaren zal het gevolg zijn. Met andere woorden: deze beide wetten, die zeker op het platteland veel weerstanden zullen oproepen, streven hun doel voorbij; noch de aankopen worden vergemakkelijkt, noch de prijzen zullen dalen. Mogelijk dat deze wetten in de stedelijke sfeer, waar veel meer handel is in onroerend goed, de gemeentelijke overheid te stude zullen komen – op het platteland zal het tegendeel het geval zijn.

Arnhem, Ir. B. van Dijk







## De Nederlandse scheepsbouw

Door drs.  
W. T. van Gelder

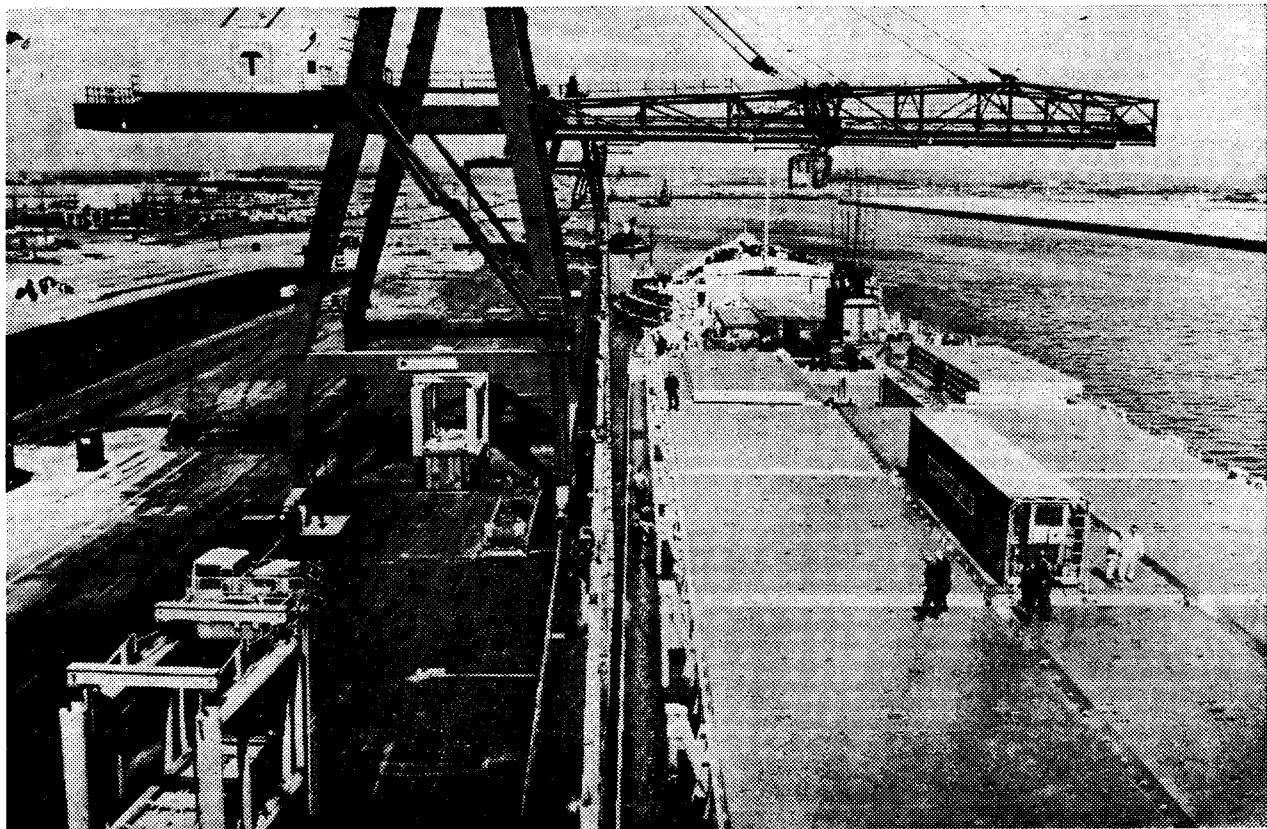
# Alle varende en bestelde tankers kunnen olievervoer tot 1980 aan

### Scheepsbouw

In een tweetal artikelen gaat drs. W. T. van Gelder in op de situatie in de wereldscheepsbouw in het algemeen en op die van de Nederlandse scheepsbouw in het bijzonder. De schrijver van dit artikel was zelf bij enkele marktonderzoeken in deze bedrijfstak betrokken. Het eerste artikel, dat u op deze pagina aantreft, is oriënterend van aard, in zijn tweede bijdrage zal de schrijver nader ingaan op de vooruitzichten van de Nederlandse scheepsbouw.

### Fluctuerend beeld

Hoe ontstaat dit sterk fluctuerende beeld? Bij een toenemende vraag naar scheepsruimte stijgen de vrachtprijzen. De oplevende vrachtenmarkt is een stimulans voor de scheepseigenaar om nieuwe schepen te bestellen. Het duurt echter minstens een jaar voordat de bestelling wordt afgeleverd en in de tussentijd blijven de vrachtprijzen stijgen. De reder ontvangt een goed inkomen. Voor de keuze gesteld: herinvesteren van deze inkomsten, of belasting te betalen, wordt voor het eerste gekozen. Er wordt weer een schip besteld. De vrachtprijzen blijven stijgen. Andere reders bestellen om gelijke, hierboven beschreven, redenen nieuwe scheepsruimte. Onze eerste reder, dit ziende, is bang voor zijn marktaandeel en besluit nog één schip te kopen. Door de hoge vrachtprijzen is zijn financiële positie uitstekend, de bank verleent hem dan ook gaarne krediet. Een ontwikkeling die ontstaat door een vertraagde aanpassing van het aanbod van scheepsruimte aan de vraag, maar die versterkt wordt door fiscale oorzaken, marktstrategie en het financieringsbeleid van de banken. Wanneer de nieuwe scheepsruimte eindelijk wordt afgeleverd overtreft het aanbod van scheepsruimte de vraag. Deze ontwikkeling wordt het best geïllustreerd met de bestelgolf van olietankers in het begin van de jaren zeventig. Op 1 januari 1970 bedroeg het bestelde tankervolume 55 miljoen dwt. Op 1



januari 1973 is dit volume toegenomen tot 100 miljoen dwt. en op 1 juli 1973 tot 145 miljoen dwt. Het bestelde tankervolume steeg tot 200 miljoen dwt. op 1 juli 1974, een volume dat gelijk is aan de omvang van de totale varende tankervloot op die datum. De wereldscheepsbouwcapaciteit nam door deze vloedgolf van bestellingen sterk toe. Anderhalf jaar later dragen de afleveringen van de bestelde tankers slechts bij tot een uitbreiding van het overschot in de tankermarkt. Op 1 februari 1976 waren 537 olievervoerende schepen opgelegd, tezamen een volume van bijna 50 miljoen dwt. Langzaam varende en wachtende tankers omvatten nog eens een scheepsruimte van 50 miljoen dwt.

### De Nederlandse scheepsbouw

Er zijn ongeveer 250 werven in Nederland met tezamen 51 000 arbeidsplaatsen. De vier grote scheepsbouwbedrijven Rijn-Schelde-Verolme (RSV), IHC, V.d. Giessen-De Noord en de Amsterdamse Droogdok Mij. hebben 35 000 werknemers in dienst. De RSV-combinatie alleen biedt aan 28 000 personen werk. De 125 middelgrote en kleine werven (25 tot 1600 werknemers) omvatten 15 000 arbeidsplaatsen. De overige kleine werven (minder dan 25 werknemers) bezitten 1000 arbeidsplaatsen. De Nederlandse scheepsbouw kent een grote toeleverende industrie. In deze toeleverende industrie zijn naar raming evenveel personen werkzaam als in de scheepsbouw zelf. Van de ontwikkelingen in de scheepsbouw zijn dus ongeveer 100 000 werknemers afhankelijk. De productie-omvang bedroeg in 1960 500 000 brt., daalde tot 200 000 brt. in 1965, om weer tot 500 000 brt. te stijgen in 1970. Het produktieniveau steeg verder tot 900 000 brt. in 1974. In geld uitgedrukt was de omzet in 1970 f 2,5 miljard en in 1975 f 5,3 miljard. Het Nederlandse aandeel in de wereldproductie daalde in de periode 1960-1965 van ± 6,5% naar ± 2,5% (1965: 1,6%). Terwijl in 1974 het aandeel van Nederland in de wereldproductie op 3% gesteld kan worden.

**Wereldbouwcapaciteit**  
De productie van de wereldscheepsbouw is de laatste jaren krachtig gestegen. Ter illustratie dient tabel I.  
De groei van de productie ontstond door de grote vraag naar nieuwe tonnage, die op haar beurt een afgeleide was van de sterke groei van de wereldhandel in 1968-1973 en door de verwachting van een sterk toenemende groei van het olievervoer uit het Midden-Oosten.  
De produktiegroei van de wereldscheepsbouw werd mogelijk door de bouw van nieuwe werven (vooral in Japan) en expansie van bestaande bedrijven. Momenteel is nog een aantal werven in aanbouw, dan wel kortgeleden met de productie gestart.  
De meeste plannen voor de bouw van nieuwe werven zijn sinds de oliecrisis opgeschort. De voor 1976 geraamde producties van bestaande werven zullen

in de praktijk lager zijn door het uitsluiten van bouwprogramma's in overleg met de reders.

Voor een vergelijking van de te verwachten toekomstige vraag met de wereldscheepsbouw capaciteit is de capaciteit van 1974 een beter uitgangspunt.

### Nieuwbouwvraag versus bouwcapaciteit

Een confrontatie van de vraagprognose (gemiddeld per jaar) met de aangenomen bouwcapaciteit (1974) geeft het volgende beeld, zie tabel II.

De jaarlijkse nieuwbouwvraag levert tot 1980 slechts empooi voor 23% van de aanwezige nieuwbouwcapaciteit. In de periode 1980-1985 neemt de bezettingsgraad toe tot 53%. Nu geeft een vergelijking in dwt. een vertekend beeld. De bouw van een tanker voor bijv. vloeibaar gas geeft meer bestag op de bouwcapaciteit dan de bouw van een olietanker met een gelijk draagvermogen. Gecorrigeerd voor deze verschillen ontstaat tot 1980 een mogelijke capaciteitsdekking door de vraag van 40%. Voor 1980-1985 wordt de geraamde bezettingsgraad van de wereldscheepsbouw in dat geval 75%.

### Studies

In een aantal rapporten is de toekomstige ontwikkeling van de Nederlandse scheepsbouw behandeld. De Commissie Nederlandse Scheepsbouw rapporteerde in 1965. Het rapport over de grote scheepsbouw (Winsemius) verscheen in 1972. In 1973 werd het structuuronderzoek middelgrote en kleine werven gepubliceerd. Een onderzoek dat

onder voorzitterschap van mr. B. W. Biesheuvel begon en beëindigd werd onder voorzitterschap van de voor ons niet minder bekende drs. J. A. Bakker. In 1975 werd een aanvulling op het onderzoek grote scheepsbouw aangeboden. Het rapport van de z.g. Commissie II werd o.a. op een hoorzitting op 14 oktober 1975 behandeld. De schrijver van dit artikel heeft voor de marktonderzoeken van de twee laatstgenoemde rapporten een bijdrage geleverd.

Naast deze nationale studies werd op internationaal vlak een aantal marktonderzoeken verricht. EEG-studies werden in 1968 en 1973 openbaar gemaakt. In 1972 waren de Europese en Japanse bouwers van grote schepen (groter dan 150 000 dwt), ondanks de vele bestellingen, bezorgd over de structurele overcapaciteit in de tankerbouw. Een Japans/Europees marktonderzoekteam, waarvan de schrijver deel uitmaakte, moest deze bezorgdheid toetsen.

### Vooravond oliecrisis

Aan de vooravond van de oliecrisis rapporteerde de Japans/Europese werkgroep dat de bezorgdheid reëel was. De herziene prognoses na de oliecrisis leverden als resultaat de volgende harde conclusies: alle in 1975 varende tankers zijn in staat het olievervoer tot 1980 voor hun rekening te nemen, alle varende en bestelde tankers zijn in staat om het olievervoer tot 1985 te verzorgen. M.a.w. nieuwe bestellingen kunnen op basis van de geraamde vervoersontwikkeling tot in de jaren tachtig niet verwacht worden.

Dwt.: 1 ton draagvermogen  
Brt.: bruto register-ton

### De scheepsbouwcyclus

In navolging van de in de economie zo genoemde „varkenscyclus“ wordt wel gesproken van een „scheepsbouwcyclus“. Rond 1965 bevond de scheepsbouw zich op een dieptepunt, in 1970 treedt een verandering ten goede op, om in 1973 een ongekend hoogtepunt in bestellingen te laten zien. Drie jaar later wordt gesproken van een crisis in de scheepsbouw, die wel eens tot een halvering van de nieuwbouwcapaciteit zou kunnen leiden.

Tabel I  
Scheepsnieuwbouw opleveringen in miljoen dwt (wereld)

	tankers	bulkcarriers	overige schepen	totaal
1970	20	10	6	36
1972	20	17	7	44
1974	40	13	5	58
1976	50	10	4	64

klassegrootte in dwt.	vraag per jr. tot 1980	in milj. dwt 1980-1985	bouwcapaciteit (1974)
10 000-70 000	9.9	16.8	15.0
70 000-150 000	2.7	4.6	12.8
groter dan 150 000	0.7	9.7	30.4
totaal	13.3	31.1	58.2

(bron: commissie II)

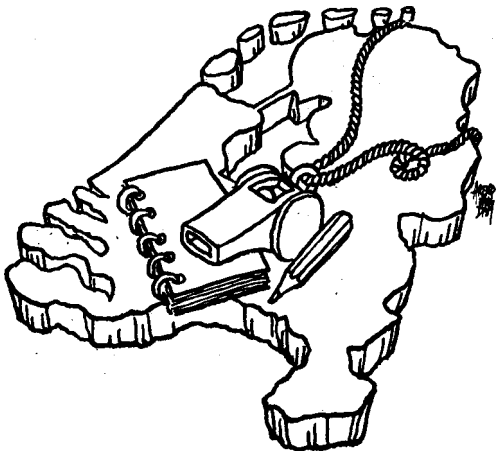
In dit boekje stelt de auteur, voormalig financieel-economische specialist van de ARP-Tweede-Kamerfractie en sinds kort hoogleraar aan de Vrije Universiteit, dr. Arend J. Vermaat drie thema's aan de orde:

- Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?
- Groeien of versoberen?
- Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen.

Het geheel is rijk geïllustreerd met cartoons. Prijs per exemplaar f 3,50.

Bestellingen: Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Parlijstichting, Den Haag met vermelding van „Spelregels voor economie & politiek“.

## SPELREGELS VOOR ECONOMIE & POLITIEK AREND J. VERMAAT



EEN UITGAVE VAN DE

stichting kader- en vormingswerk ARP

DR. KUYPERSTRAAT 3, 'S-GRAVENHAGE

## A.R.P.

Evangelische Volkspartij

Voor het partij-secretariaat worden gevraagd:

## SECRETARESSE/ TYPISTE

- bij voorkeur met middelbare schoolopleiding
- enkele jaren ervaring
- leeftijd 20 - 25 jaar

## MEDEWERKSTER LEDENADMINISTRATIE

- bij voorkeur met LEAO/MAVO-opleiding
- ervaring met ledenadministratie
- leeftijd vanaf 19 jaar

Salaris overeenkomstig leeftijd, opleiding en ervaring.

Schriftelijke sollicitaties richten aan:

## A.R.P.,

Dr. Kuyperstraat 3,  
's-Gravenhage.

**ARP**

Bel voor telefonische inlichtingen 070 - 469620 en vraag naar dhr. Corporaal of dhr. Kool.

## CDA-studiedag „onvolledig gezin”

# Besteedbaar inkomen van weduwnaren lager dan die van weduwen

„Het CDA Vrouwenberaad zal er bij het partijbestuur op aandringen dat in het ontwerp akte-program ook het „onvolledige gezin” aandacht krijgt. Daarbij wordt gedacht zowel aan de positie van weduwen en weduwnaren met hun kinderen, als aan die van gescheiden mensen en van andere samenlevingsvormen”.

Hiertoe werd besloten tijdens een vorige week te Utrecht gehouden CDA-studiedag over de verschillende aspecten van het onvolledig gezin. Er waren rapporten en stellingen over rondgezonden en deskundigen gaven in Utrecht toelichting. Het standpunt ten aanzien van samenlevingsvormen die van het vertrouwde „gezin” afwijken bleek echter moeilijkheden op te leveren. Om dat politiek-hanteerbaar en juridisch houdbaar te formuleren zullen nu eerst werkgroepen er zich nog eens in verdiepen. Er kwamen meer praktische en toch ook wel principiële vragen boven water dan in groepsverband konden worden beantwoord.

### Mentaliteitsverandering

Mevrouw drs. M. Pastoor-Koopman heeft in haar inleiding duidelijk gemaakt dat in een op het hof geslagen wereld ook het gezin mee moet. Het huidige gezinstype (gehuwde man en vrouw en hun kinderen) heeft zich ook sinds de 18e eeuw door maatschappelijke veranderingen ontwikkeld. Huwelijk en gezin lagen ingebed in de familiale leefgroep. Daarin vonden verschillende generaties, grootouders, ouders, kinderen ongehuwde ooms en tantes, weduwen, weduwnaars en wezen hun plaats. Er was sterke verbondenheid met de buurt en grote invloed van de kerk. De opkomende industrie heeft dat grootgezin uit elkaar getrokken. Het gezin kwam, vrijwel zonder band met familie, buren of kerk, in een koude productie-maatschappij te staan. Het bleef als zelfstandige en besloten eenheid hoog gewaardeerd. Dat veranderingen in het gezinsleven parallel lopen met veranderingen in breder maatschappelijk verband heeft ook gevolgen voor het onvolledige gezin. Groepen die voorheen in het groot-gezin (weduwe of weduwnaar, gescheiden man of vrouw, ongehuwde moeders) werden

opgevangen, missen nu aansluiting en bescherming. Deze ontwikkeling mag bij overheidszorg niet voorbij worden gezien, doch vraagt ook van de maatschappij zelf mentaliteitsverandering.

### Verdraagzaamheid

Afkeuring van echtscheiding en ongehuwd moederschap bijvoorbeeld, kan ten koste gaan van kinderen van alleenstaande ouders. Vooral christenen, zei mev. Pastoor, kunnen vaak zo makkelijk allerlei zaken afkeuren. Waarom reageren we vaak zo krampachtig en angstig? Ook wat betreft veranderingen in huwelijk en gezin is de christelijke verdraagzaamheid vaak ver te zoeken.

Dat geldt ook voor andere samenlevingsvormen dan het huwelijk. Er wordt daarvoor tegenwoordig steeds vrijer gesproken. Vroeger had men het fluisterend over leven-in-concubinaat, nu over „hokken”. Het is een samenlevingsvorm die we niet meer kunnen afdoen met te zeggen: „wat jullie doen, moet je zelf weten, als oma het maar niet merkt”. Jonge mensen zoeken naar een vorm van huwelijk die geen net is waarin ze worden gevangen, doch die ruimte laat om als man en als vrouw volledig mens te kunnen worden. De inleidster dacht van „een huwelijk in wording” te mogen spreken. Ook al hebben we er moeite mee, afwijzen mogen we niet.

Ook voor onze omgang in het gezin, in het onvolledige gezin en in andere nieuwe samenlevingsvormen moet de mens in vrijheid tot verantwoordelijk mens kunnen groeien. Er zijn gehuwden die bewust kiezen voor het niet krijgen van kinderen, vrouwen die bewust een ongehuwde moeder willen zijn, homo-sexuele paren en communes. De wereld is op hol, het gezin moet mee. Als het gezin zich maar niet isoleert, maar ons zelf en het gezin de kans geven om ons ook met het gezin thuis te voelen in de maatschappij heeft het gezin en alles wat daar mee samenhangt toekomst.

### Praktische problemen

Over het algemeen hadden de vrouwen, voorzover uit de gesprekken bleek, met de strekking van mevrouw Pastoor's betoog niet zo veel moeite. Het gezin moet, als het de deur weet open te houden naar de maatschappij, basis blijven van de samenleving. Akkoord. Maar hoe rijmt zich dat met de stelling dat



Vanachter de tafel ziet u van l.n.r. de heer J. v.d. Heide, en de dames H. Tegelaar, A. v.d. Beld, D. Cornelissen, M. Pastoor en Ph. Weijnenborg.

andere samenlevingsverbanden evenzeer recht op erkenning hebben? Met tolerantie alleen komen we er niet. Er duiken bij het spreken over „onvolledig gezin” allerlei praktische en juridische problemen op. Denk ook maar aan geslachtsnaam van het kind, de voogdij, de onderhoudsverplichtingen en het familierecht. Mr. A. H. S. M. Lückers-Bergmans, had daar, in breder verband, over gesproken en stellingen geformuleerd. Speciaal als er aan gedacht zou worden andere samenlevingsvormen als „gezin” te erkennen moet wel heel scherp op de gevolgen worden gelet. Welk recht heeft bijv. de achterblijvende als van samenlevende kinderen de kostwinner overlijdt? Het burgerlijk huwelijk, zo hield ook mevrouw H. T. Tegelaar-Boonacker haar gehoor voor, is ook een zorgvuldig met rechten en plichten omschreven contract. Daar kan maar niet, zonder vrees voor ongelukken, een andere samenlevingsvorm naast of voor in de plaats worden gezet. Er zou bij alles wat gezegd en geregeld wordt eerst onder het gezin een dikke streep moeten worden gezet. De ongehuwde moeder kan daar boven wellicht een plaats houden. Onder die streep kan dan volgen wat ten aanzien van andere samenlevingsvormen moet gelden.

„Zijn we met al die tolerantie niet bezig onze christelijke huwelijksmoraal te ondermijnen?” vroeg een dame zich verontrust af. Anderen, vol begrip voor al wat gezegd was, gaven in overweging maar tot stemmen over te gaan. De juridische formulering kon dan wel aan vakvrouwen worden overgelaten. Maar die uitweg lieten de aanwezige vakvrouwen niet open. „Wat wél en wat niet als gezin moet worden beschouwd mogen we niet door de politici laten

bepalen” zei mevrouw C. M. P. Cornelissen. „Maar ook niet door juristen” voegde mr. Lückers daar aan toe. De wetgeving raakt de verhouding van ouders, opvoeders en kinderen. Waar moet de meerderjarigheidsgrens liggen? Hoe denken we over de doopbelofte en onze verantwoordelijkheid? Of over levenslange alimentatieplicht? „We kunnen wel letten op veranderende maatschappij-verhoudingen, maar komen er als politieke partij niet onder uit te zeggen waar we wel en waar we niet achter staan” zei het Kamerlid Cornelissen nog eens. De conclusie van de vergadering was toch wel dat het gezin en de andere samenlevingsvormen elkaar niet behoeven te veroordelen doch dat beide, ook juridisch, niet in hetzelfde kader passen. „Ik dacht hier mijn moeilijkheden kwijt te kunnen, maar ik ga met meer moeilijkheden naar huis” verzuchtte een spreekster. Misschien kunnen de werkgroepen die zich nog eens met huwelijk en gezin zullen bezig houden (er werd ook naar het rapport van de christenvrouwenvonden verwezen) de moeilijkheden een beetje helpen oplossen.

### Positie weduwnaar

Bijzonder aandacht kreeg op deze studiedag ook de positie van de weduwnaar met kinderen. De bijbel spreekt niet over weduwnaars. „Dat komt misschien omdat men vroeger meer dan één vrouw had. Viel er één weg, dan bleef de weduwnaar andere hulp over” merkte de heer J. van der Heyden op. Deze voorzitter van de stichting welzijnsbevordering weduwen en weduwnaars lichtte een viertal stellingen toe. Nederland telt (1974) rond 150 000

weduwnaars en 540 000 weduwen. Dat zijn lang niet allen oudere mensen. De jongste weduwe is 16 jaar en van de weduwen en weduwnaars zijn er 20 000 jonger dan 45 jaar. Elk weekeinde verongelukken twee echtparen en blijven weer kinderen onverzorgd achter. Zeventig procent van de Nederlanders laat geen testament na.

Voor wat de financiële positie van weduwnaars betreft stelde de heer Van der Heyden dat diens besteedbaar salaris lager is dan dat van een weduwe die, naast een bescheiden pensioen, AWW ontvangt. Hij kan slechts tijdelijk gezinshulp krijgen. Maar dat dan alleen overdag en het kost hem ongeveer duizend gulden per maand. Die kosten zijn niet aftrekbaar voor de belastingen doch ze brengen hem vaak wel in financiële ellende. Zou hij zijn ontslag nemen om zelf helemaal voor zijn kinderen te kunnen zorgen dan komt hij in de bijstand terecht, zonder recht op werkloosheidsuitkering. Voordeliger is het voor hem met een weduwe in concubinaat te gaan leven, maar door dit te bevorderen gaan we gezin en huwelijk toch wel een geweldige schop geven, vond de heer Van der Heyden. Het is al evenmin verantwoord om een weduwnaar, die met zijn herinneringen wil blijven leven, door financiële nood tot hertrouwen te dwingen.

Als oplossing werd aanbevolen dat weduwe en weduwnaar een half-wezenrente krijgen en erkenning van de buitengewone lasten en huishoudelijke hulp volgens draagkracht. Waarbij werd opgemerkt dat voor weduwen die gaan werken huishoudelijke hulp evenzeer als luxe wordt beschouwd. Ook zij zouden die kosten dus fiscaal moeten kunnen aftrekken.

G. J. Brinkman

## EEN KLEINE EEUW KLEINE LUYDEN

### Grep uit de geschiedenis van de ARP

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde vorige maand onder bovenstaande titel een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kuiper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen die een overzicht geven van AR-minister-presidenten, bewindsleden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht. Op de Hoogeveense partijraad waren een paar honderd exemplaren in een oogwenk uitverkocht. Op het partijsecretariaat kwamen in enkele dagen tijd eveneens al honderden bestellingen binnen. Het geeft een beknopt overzicht van de geschiedenis van de ARP vanaf de oprichting. U kunt dit



boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag. De boekjes vliegen de deur uit. Wees er dus vlot bij.



Voor deze CDA-studiedag bestond een grote belangstelling blijkens deze foto.

# UIT DE ARJOS

## Gesprek met dr. C. Boertien

Wim van der Spek had onlangs een gesprek met de Commissaris van de Koningin in Zeeland, de heer dr. C. Boertien, over de sluiting van de Oosterschelde. Een zaak die opnieuw verhevigd in de publiciteit is gekomen, sinds de stormen van begin januari dit jaar. In bijgaand artikel geeft de heer Boertien zijn visie op deze problematiek. Wim van der Spek is lid van de redaktiekommissie van de Arjos en woont sinds kort zelf in Zeeland.

Oosterschelde overeenkomstig het oorspronkelijke plan af te sluiten werd met een klein verschil in stemmen verworpen.

### Ontbindende voorwaarden

De minister kreeg de (geringe) meerderheid voor de regeringsbeslissing slechts door de bekende drie ontbindende voorwaarden, te weten:

- Een Storm-stuw-caissondam moet technisch haalbaar zijn en dat moet binnen anderhalf jaar vast staan.
- Het plan moet financieel uitvoerbaar zijn.
- Het moet voor 1985 gereed zijn.

Toen al heeft de minister gezegd, dat als aan één van de voorwaarden in mei 1976 niet is voldaan, de oorspronkelijke afsluiting zoals dat in het oude plan staat, zal doorgaan. Zeer recent nog heeft de minister dit nogmaals bevestigd. Welnu, er is sprake van een duidelijke toezegging van de minister en we zullen hem daar graag aan houden. We moeten intussen echter wel doorgaan met de tijdelijke dijkversterking vanwege de zwakke plekken. Men spreekt wel eens over een volledige dijkverhoging rond de Oosterschelde. Voor de veiligheid van de Zeeuwen is de tijd daarvoor te kort. Men spreekt over periodes van 15-25 jaar. Dit vanwege inspraakprocedures, aankoop van gronden, etc. Belangrijk is daarbij overigens, dat een beslissing om de Oosterschelde niet af te sluiten, maar in plaats daarvan dijkverhogingen door te voeren, een wijziging vraagt van de bestaande Deltawet. En in de 2e Kamer zie ik voor een dergelijke wetswijziging géén meerderheid".

Op de vraag hoe het zit als de Oosterschelde wordt afgesloten en daardoor het water in het Noorden van het land 10 cm zou stijgen, antwoordt Dr. Boertien: „Er is weliswaar sprake van een stijging van het waterpeil met enkele centimeters, maar met de berekening van de hoogte van de dijken daar, heeft men

## Oosterschelde „Optimale veiligheid alleen mogelijk bij uitvoering Deltaplan”

rekening gehouden. We weten nu eenmaal, dat een groot deel van Nederland (West-Nederland) beneden NAP ligt en dat de Nederlandse overheid altijd veel geld heeft moeten uitgeven en zal moeten uitgeven om de zaak leefbaar te houden.”

### Financiën

Ten aanzien van de financiën, vindt Dr. Boertien, dat we als volksgemeenschap goed zullen moeten weten, dat voor de

veiligheid van de Nederlandse bevolking veel geld zal moeten worden uitgegeven. In Zeeland zullen we bezien, wat „Den Haag” in mei a.s. zal opleveren. Het zal zo langzamerhand duidelijk zijn, dat indien in mei a.s. zal blijken dat er geen doorlaatbare dam in de Oosterschelde komt, het oorspronkelijke plan zal moeten doorgaan.

Al jaren is het oorspronkelijke plan vertraagd. En dat is meer dan voldoende!



Zeeanemonen in de Oosterschelde.

### Optimale veiligheid

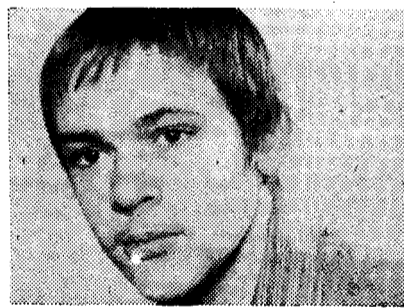
„Het is logisch, dat de Zeeuwen belang hebben bij hun veiligheid en dat ze terugdenken aan 1953. Sinds 1953 heeft men aan dijkverbetering gedaan. Optimale veiligheid is m.i. alleen mogelijk bij uitvoering van de Deltawerken. Laten we met de Oosterschelde eens terug gaan naar de Deltawet van 1958. Daarin is voorzien, dat een volledige afsluiting rondom 1978 gereed moet zijn, waarbij gebruik wordt gemaakt van een systeem van afsluiting d.m.v. een Blokkendam. Daarvoor zijn concreet nogal wat voorzieningen getroffen, getuige de aanvang van werken die reeds in gang is gezet. Een paar jaar geleden kwamen er tegenstemmen. De regering heeft toen de zaak in heroverweging genomen. Na een vinnig debat in de 2e Kamer in 1974 is toen de beslissing gevallen in het voordeel van de variant: „een Storm-Stuw-Caissondam”. Een motie van de heer Schakel om de

## Kandidaten hoofdbestuur

In een vorig nummer van N.G. zijn de foto's van de beide kandidaten „vrijgekozen hoofdbestuur” abusievelijk verwisseld. Daarom ditmaal een korrekte weergave.



Kees Bangma



Chris Westerlaken

## Jaarvergadering Arjos op zaterdag 20 maart

In de afleveringen van Nederlandse Gedachten van de laatste weken, zijn jullie regelmatig berichten tegengekomen i.v.m. de algemene ledenvergadering van de Arjos op zaterdag 20 maart a.s. Dat is niet voor niets, want deze jaarlijkse landelijke Arjosmanifestatie is van belang en het bezoek van alle Arjosleden meer dan waard.

Op 20 maart komen o.a. de volgende zaken aan de orde

- jaarrede Arjosvoorzitter Fred Borgman
- behandeling jaarstukken
- behandeling nieuwe Arjosstatuten
- discussie met de voorzitters van de Tweede Kamerfrakties van de partijen die in het huidige kabinet vertegenwoordigd zijn, de heren
- Andriessen (K.V.P.)
- Aantjes (A.R.P.)
- Van Thijn (P.v.d.A.)
- De Gaay Fortman jr. (P.P.R.)
- Terlouw (D'66).

Ze hebben alle vijf al toegezegd aanwezig te zullen zijn. Het thema van de discussie: „De brugfunctie van het kabinet Den Uyl”.

Omdat de jaarvergadering (noodgedwongen) in Den Haag wordt

gehouden, is voor een aantal provincies vervoer per bus geregeld. Afgezien van de informatie die hierover in Nederlandse Gedachten verscheen en nog zal verschijnen, zijn ook de provinciale sekretarissen(essen) van de plannen m.b.t. dit punt op de hoogte.

### Wijziging statuten

T.a.v. de wijzigingsvoorstellen voor de statuten van de Nationale Organisatie Arjos, verzoekt het hoofdbestuur om rekening te houden met de bepaling dat alléén wijzigingsvoorstellen, met het pré-advies van het hoofdbestuur in behandeling worden genomen. Met andere woorden: tijdens de jaarvergadering zelf, kunnen de voorstellen van het hoofdbestuur niet meer geamendeerd worden. Men kan alleen vóór, dan wel tegen stemmen. Vul spoedig onderstaande bon in en zorg dat je erbij bent. Ongeveer tien dagen van tevoren ontvang je dan de voor de jaarvergadering bestemde papieren, zoals: een programma, de jaarrekening van de Arjos 1974, de voorstellen voor de statutenwijziging, informatie over vervoer per bus.

### AANMELDING JAARVERGADERING

### BON

naam: .....

adres: .....

meldt zich aan voor de jaarvergadering, en ontvangt t.z. t. de voor deze manifestatie benodigde papieren.

sturen naar:  
**sekretaris Arjos**  
Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag.

## Visies op arbeid

Als overdruk uit Nederlandse Gedachten verscheen een vier pagina's tellende krant onder de titel „Visies op arbeid”. Deskundigen geven hun visie op het begrip „arbeid” in de huidige samenleving.

De auteurs zijn: drs. H. Borstlap, drs. A. Schouten, prof. dr. H. J. van Zuthem, mr. G. C. van Dam en drs. B. Beumer. Deze krant is bijzonder geschikt als handleiding voor een gesprek op de kiesvereniging of in kleinere groepjes.

U kunt de krant bestellen door storting van het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Visies op arbeid”.

U gelieve de onderstaande prijstabel aan te houden:

1 ex.	f 0,75 per ex.
2 t/m 4 ex.	f 0,60 per ex.
5 t/m 9 ex.	f 0,50 per ex.
10 t/m 24 ex.	f 0,40 per ex.
25 en meer ex.	f 0,30 per ex.

## ONDER DE HAMER

### Belangrijke maanden

De komende twee maanden zijn voor de Arjos zowel bijzonder drukke, als bijzonder belangrijke maanden.

Deze eerste „hamer-nieuwe-stijl” wil ik benutten om op een rij te zetten wat ons de komende periode zoal te wachten staat.

Zaterdag 6 maart vindt een konferentie plaats over de nota „Arjosvisie op CDA-beleid”. Dit stuk, dat het afgelopen jaar door een grote groep Arjossers is samengesteld, bevat in grote lijnen onze visie op het in de komende jaren door de christen-demokraten te voeren politieke beleid.

De afgelopen twee maanden is deze nota door de 10 provinciale Arjos-raadsafvaardigingen behandeld en konden er wijzigingsvoorstellen (amendementen) worden ingediend. Wel, van die mogelijkheid hebben de Arjos-raadsleden ruimschoots gebruik gemaakt. Er kwamen maar liefst 257 amendementen binnen, welke a.s. zaterdag stuk voor stuk moeten worden behandeld. Een ware krachttoer voor de konferentiegangers (leden hoofdbestuur, de samenstellers van de nota en de voorzitters van de provinciale Arjos-raadsafvaardigingen).

### Jaarvergadering

Op 20 maart a.s. houden we onze jaarvergadering, waarover jullie al veel hebben kunnen lezen. Vanaf deze plaats wil ik iedereen nog eens van harte opwekken om die dag in Den Haag aanwezig te zijn.

De heren Aantjes, Andriessen, De Gaay Fortman, Terlouw en Van Thijn hopen allen aanwezig te zijn. Ieder van hen zal een toespraak van ± 10 minuten houden, waarna de Arjos de gelegenheid krijgt om met de vijf fractievoorzitters in discussie te gaan.

### CDA

Op zaterdag 3 april komt het hoofdbestuur „in versterkte samenstelling” (met o.a. de voorzitters van de provinciale Arjos-raadsafvaardigingen) bijeen, om zijn standpunt te bepalen m.b.t. de vraag of de ARP bij de volgende kamerverkiezingen al dan niet op één lijst met KVP en CHU (één CDA-lijst), zal uitkomen.

Een week later, op 10 april, zal de partijraad van de ARP hieromtrent een uitspraak moeten doen, waarna de AR-kiesverenigingen uiteindelijk met een 2/3 meerderheid een beslissing nemen. Over het immense belang van deze kwestie hoef ik hier niet te schrijven, dat zal iedereen duidelijk zijn.

Evenmin wil ik ingaan op de te nemen beslissing. Dit wil ik wel kwijt: ik verwacht van iedere Arjoser, dat hij/zij zich ten volle bij deze zaak betrokken weet en zich ten volle realiseert waar het om gaat, nl. om ons ideaal: de poging iets van Gods gerechtigheid, ook in ons politiek handelen, gestalte te geven. Dat zal voorop moeten blijven staan, ook als we straks t.a.v. de ene lijst in moeilijke en harde discussies verzeild raken over alle pro's en contra's; de politieke effecten; de eenheid van de Arjos; de eenheid van de ARP; de posities van mensen. Voor deze discussies mogen we niet terugschrikken.

Rekening te houden met al deze - aan de politiek inherente zaken - is niet alleen noodzakelijk, het is ook volstrekt legitiem.

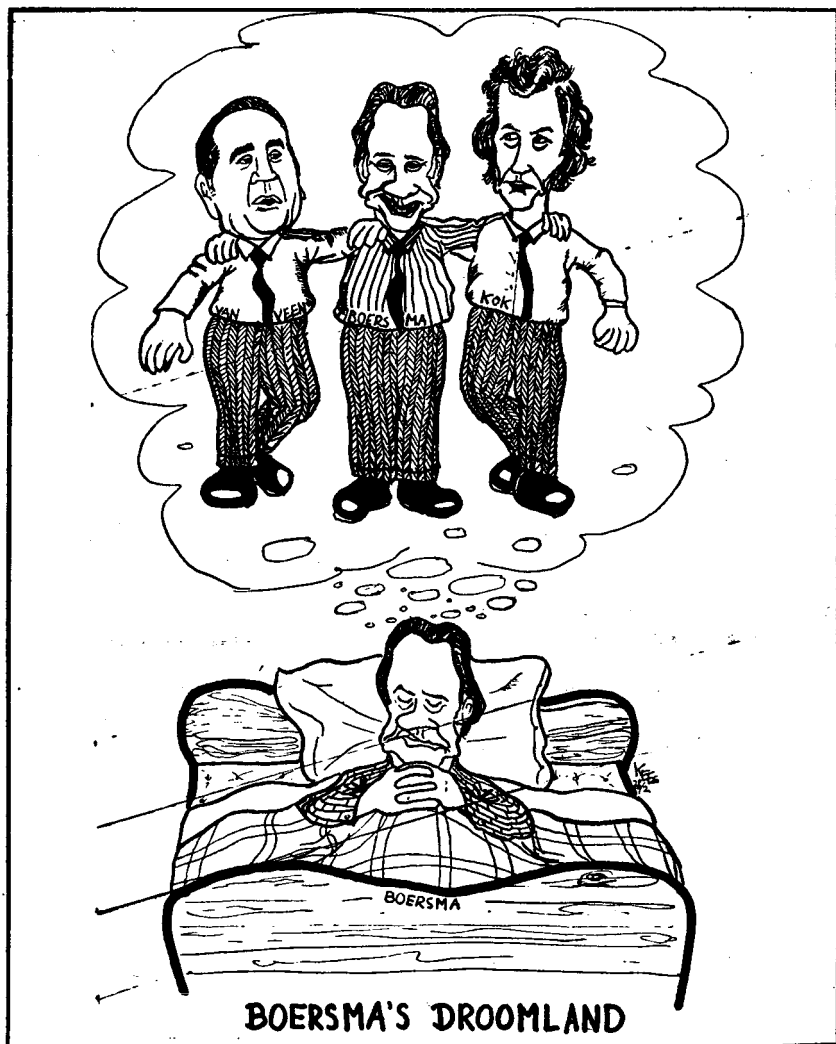
We dienen ons onze verantwoordelijkheid terdege bewust te zijn, vooral in een periode waarin we het erg moeilijk zullen krijgen.

Ieder van ons zal vervuld moeten zijn van de intentie om de moeilijkheden en problemen onder ogen te zien en niet uit de weg te gaan. En met de intentie om er gezamenlijk weer uit te komen.

Fred Borgman

### Arjos-Gelderland

De provinciale organisatie Gelderland, heeft een nieuwe sekretaris:  
Klaas Neutel, Frans Huismanstraat 11, Nunspeet, tel.: 03412 - 1525.



## Foto CDAktueel

In het nummer van vorige week zal het de lezers ongetwijfeld zijn opgevallen dat op de pagina van de katern CDAktueel het onderschrift van de foto ontbrak, waardoor de indruk kon ontstaan dat het rechts van deze foto vermeld staande redactie-team van deze katern als een soort bijschrift bij deze illustratie diende. Sommige lezers hebben dit misschien als een „grap“ opgevat. Het geval wilde dat het fotobijschrift was weggevalven, niet door toedoen van de drukker overigens. De foto bedoelde weer te geven een over recente abortus-ontwikkelingen verontruste delegatie op bezoek bij premier Den Uyl. Velen van u zullen ongetwijfeld herkend hebben de Apeldoornse ethicus prof. W. H. Velema. Plaatsing van deze foto was bedoeld met het oog op het artikel van het Tweede-Kamerlid Tilanus over deze materie n.a.v. de drie initiatief-ontwerpen inzake zwangerschapsafbreking.

**moe?**  
lusteloos?  
**bio-fungin**  
versterkingswijn  
geeft nieuwe energie

\*verkrijgbaar bij apotheker en drogist  
dr. Willmar Schwabe bv

## Hebt u de contributie al voldaan?

## Recente publicaties

Nummer	Titel	Prijs
301	„De fractie in Aktie II“ Bij 5 ex. en meer f 0,50	f 0,95
302	„Energiebeleid“ Rapport van een commissie van de wetenschappelijke instituten van K.V.P., A.R.P. en C.H.U.	f 5,25
303	„De fractie in aktie III“ Een overzicht van de standpunten, die de A.R. Tweede Kamerfractie tijdens van belang zijnde debatten heeft ingenomen in de periode van medio oktober 1974 tot en met maart 1975	f 2,00
304	„Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij“ publikatie van het christen-democratische Vrouwenberaad	f 4,50
305	„Plichten en Perspectieven“ Aanzet voor een profielschets van het C.D.A.	f 3,90
306	„Geen restauratie maar reformatie“ Toespraken van Dr. D. Th. Kulper en Mr. W. Aantjes op de voorjaarspartijraad van 24 mei 1975	f 2,50
307	„Wel-wezen met de sport“ 2 t/m 4 ex f 0,60 10 t/m 24 ex f 0,40 5 t/m 9 ex f 0,50 25 en meer f 0,30	f 0,75
308	Gespreksgroepenonderwerp, „Plichten en Perspectieven“ 1 t/m 4 ex f 0,75 10 t/m 24 ex f 0,50 5 t/m 9 ex f 0,60 25 ex. en meer f 0,40	f 0,75
309	„De fractie in aktie IV“ Bij 5 ex of meer f 1,25 Deze regeling geldt ook voor De fractie in aktie III	f 2,00
310	„Grondigheid en Grandbeheer“	f 3,75
311	Rede Mr. Aantjes C.D.A. Congres 23-8-'75 1 t/m 4 ex f 0,75 5 t/m 9 ex f 0,60 10 t/m 24 ex f 0,50 25 en meer ex. f 0,40	f 0,75
312	Katern „Visies op arbeid“ 2 t/m 4 ex f 0,60 5 t/m 9 ex f 0,50 10 t/m 24 ex f 0,40 25 en meer ex f 0,30	f 0,75
313	„Kleine eeuw Kleine Luyden“ Grepn uit de geschiedenis van de A.R.P.	f 5,00
314	„De A.R.P. en het onderwijsbeleid“	f 1,25

Verkrijgbaar door storting van het verschuldigde bedrag op postgirorekening 89673 t.n.v. de A.R. Partijstichting met vermelding van brochure-nummer, de titel van de brochure en de aantallen.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

WEEKBLAD VAN DE A.R.P.  
EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie:  
Dr. Kuiperstraat 3,  
's-Gravenhage,  
tel. (070) 46.96.20,  
giro 89673.

Abonnementsprijs:  
f 12,50 per halfjaar.  
Giro 89673 ten name van de A.R. Partijstichting te 's-Gravenhage  
Studenten/jongeren abonnement  
f 7,50 per halfjaar.  
Losse verkoop f 0,85  
Advertentie-exploitatie:  
020-24.91.12.

# Politiek Overzicht

archief van de Nederlandse politiek

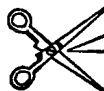
gezamenlijke uitgave van het Centrum voor Staatkundige Vorming, de Kuiperstichting en de Savornin-Lohmanstichting; verschijnt 11 x per jaar.

**Politiek Overzicht** is het enige Nederlandse blad in zijn soort, dat maandelijks in handzame, beknopte vorm verslag doet van het politieke gebeuren in ons land en over de hoofdzaken van de internationale politiek. Het bevat alleen „feiten en cijfers“, geen commentaar.

**Politiek Overzicht** biedt feitelijke informatie, gerangschikt per terrein, over handelingen en uitspraken van regering, parlement, partijen, maatschappelijke organisaties, enz. Ook geeft het blad officiële cijfers over werkgelegenheid, prijzen, woningbouw e.d. Bovendien worden de belangrijkste politieke „stukken“ letterlijk afgedrukt.

Elk nummer van **Politiek Overzicht** bevat een inhoudsopgave, elke jaargang een register.

Kortom, **Politiek Overzicht** betekent voor de gebruiker een handig eigen archief.



# BON

Naam: \_\_\_\_\_

Adres: \_\_\_\_\_

Plaats: \_\_\_\_\_

abonneert zich met ingang van ..... tot wederopzegging op **Politiek Overzicht** à f 25,- per jaar

verzoekt vrijblijvend toezending van een gratis proefnummer van **Politiek Overzicht**

Deze bon kan verzonden worden in een open enveloppe zonder postzegel aan:  
Centrum voor Staatkundige Vorming, Antwoordnummer 1459, Den Haag 2090



Handel in buizen (diverse maten) NIEUW IJZER, zoals platen, hoek- en balkijzer RIJPLATEN in diverse maten

**STOLK'S Handelsonderneming B.V.**  
Postbus 1, H. I ambacht  
afd.: Sloperij, Veersedijk 233, tel. 078-2.80.00  
Afd. Bruikbare materialen, Veersedijk 11, tel. (01858) 2029 en 5025.

**FIRMA DE REK EN HORSMAN  
Fabriek van Scheepslieren**

DORPSTRAAT 102 - TEL. 0 1894-218  
OUDERKERK AAN DEN IJSSEL

**A. BAARS Azn.  
Exploitatie van  
baggermaterieel B.V.**

VERKOOP EN VERHUUR

Telefoon (0 1840) - 5566  
Postbus 70, Sliedrecht.

Scheepswerf A. BAARS Azn. B.V.  
SLIEDRECHT  
Telefoon (0 1840) - 5566  
NIEUWBOUW EN REPARATIE

SCHUILING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGEL-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00



**SYSTEEMBOUW VERMEULEN B.V. MILL**  
Industrieterrein Postbus 3 tel. 08859-1024

Systeembouw (Permanent en Semi Permanent) Systeembungalows, Scholen, Kantoren, Houten garages, Bedrijfsschuren en loodsen. etc.



Alle soorten tegels. Telefoon 01848-1202

**DEN BOER**  
NIEUW-LEKKERLAND

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland

bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

**AANNEMERSBEDRIJF  
N.V. GEBR. SALVERDA**

T HARDE - BOVENWEG 7 TELEFOON 0 5255-1669

**MEILINK B.V.**  
HOUTHANDEL KISTENFABRIEK  
**INDUSTRIËLE VERPAKKINGEN**

Vestigingen in Borculo Tel. 0 5457-1561\*  
Zutphen: Tel. 0 5750-3748  
Boxmeer: Tel. 0 8855-1744

**AANNEMINGSBEDRIJF  
„SCHOUWEN-DUIVELAND“  
N.V.**

Schuihaven 10 - ZIERIKZEE  
Tel. 0 1110-3951 (3 lijnen)  
HET ADRES VOOR  
UITVOERING VAN BETON-, WATER-,  
WEGENBOUW- en CULTUURTECHNISCHE  
WERKEN

# VAN DE PARTIJ

Vroegtijdig toegangsbewijzen aanvragen!

## Voorjaarspartijraad beslist op 10 april a.s. over CDA-lijst

Op 10 april a.s. neemt de AR-partijraad in de voorjaarsvergadering, die in de RAI te Amsterdam wordt gehouden, een beslissing over de totstandkoming van één gezamenlijke kandidatenlijst van ARP, CHU en KVP bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen.

### BELANGSTELLENDEN

Binnen enkele weken ontvangen de stemhebbende en adviserende leden de uitnodiging, agenda, aanmeldingsformulier en andere stukken. Naast de partijraadsleden zijn belangstellenden ook van harte welkom. Gezien de te verwachten grote belangstelling is het echter noodzakelijk spoedig een toegangsbewijs aan te vragen bij het AR-partijsecretariaat, Dr. Kuyperstraat 3, Den Haag. Aanmeldingen van belangstellenden worden in volgorde van binnenkomst genoteerd. De toegangsbewijzen en eventuele stukken worden circa twee weken vóór de vergadering toegezonden. Als bijdrage in de kosten van de partijraad, inclusief lunch en consumpties, gelieve u te rekenen met een bedrag van ongeveer f 15,- per persoon. Wilt u bij uw opgave tevens vermelden of u gebruik wenst te maken van de lunch? Voorkom teleurstelling en meldt u vandaag nog aan!

### AGENDA

Een definitieve agenda voor de partijraad van 10 april is nog niet vastgesteld, maar hoofdmoot van de vergadering is in elk geval de beslissing over de ene CDA-lijst. Daarnaast komt ook het fractiebeleid in de Tweede Kamer aan de orde. Mr. W. Aantjes zal over de werkzaamheden van de fractie in het afgelopen jaar rapporteren. Voorts worden de jaarverslagen van de ARP, Arjos en Dr. Kuyperstichting behandeld. Wanneer de partijraad positief beslist over één CDA-lijst zullen vervolgens de kiesverenigingen, tezamen met de partijraad, schriftelijk over deze zaak hun stem kunnen uitbrengen.

## Bewapening en wapenbeheersing C.D.A.-studiedag „Vrede en Veiligheid”

Zaterdag 27 maart 1976 te Arnhem. De Stichtingen kader- en vormingswerk A.R.P., C.H.U. en K.V.P. organiseren in samenwerking met de wetenschappelijke instituten van deze partijen op zaterdag 27 maart a.s. een studiedag met als thema „Bewapening en wapenbeheersing”.

De beslisgegevens voor deze conferentie worden ontleend aan het regeringsrapport „Ontwapening en veiligheid”. Aanvang: 10.00 uur. Sluiting: ca. 16.00 uur.

Trainers:

N. J. Neuman (dir. Ned. Inst. Vredesvraagstukken), mr. P. H. Kooljans (staatssecretaris Buitenlandse Zaken, belast met vredesvraagstukken).

's Middags vindt een forumdiscussie plaats.

In het forum nemen zitting:

Als voorzitter, mr. C. A. Bos (burg. Katwijk), H. J. Neuman, M. H. von Meijenfeldt (kolonel infanterie), prof. Jhr. mr. F. A. M. Aiting van Geusau (voorz. commissie wapenbeheersing van de wetenschappelijke instituten).

Aan het slot van de conferentie vat staatssecretaris Kooljans de discussie samen.

Aanmelding voor deze conferentie geschiedt door overmaking van de deelnemerskosten ad f 15,- (inclusief lunch en consumptie) op gironummer 378333, t.n.v. Alg. Penn. K.V.P. Mauritskade 25, Den Haag onder vermelding van „Studiedag vrede en veiligheid”.

Aanmelding uiterlijk 13-3-1976. (Na ontvangst van de girobetaling worden de conferentiestukken toegezonden).

N.B.: In verband met de te verwachten grote belangstelling geschiedt inschrijving volgens volgorde van binnenkomst van betaling.

### AANMELDING VOORJAARSPARTIJRAAD

Ondergetekende,

Naam: .....  
Straat: .....  
Woonplaats: .....

meldt zich aan als belangstellende voor het bijwonen van de voorjaarspartijraad van 10 april 1976 in de RAI te Amsterdam.

Hij/zij zal wel/niet aan de lunch deelnemen.

doorhalen wat niet van toepassing is.

Uitknippen en toezenden aan: ARP, dr. Kuyperstraat 3, Den Haag

## Studiedag „vrouw in gezin/vrouw alléén”

De Haagse Vrouwen Raad organiseert op zaterdag, 3 april a.s. een studiedag met als thema: „vrouw in het gezin/vrouw alléén”, in de Maranathakerk, 2e Sweelinckstraat 156, te Den Haag. Aanvang: 9.30 uur. Einde ± 15.00 uur.

De Haagse Vrouwen Raad organiseert deze studiedag met medewerking van de Nederlandse Vrouwen Raad.

Onder leiding van mw. E. M. de Bruyn-Sepmeyer wordt gesproken over 3 thema's, t.w.:

1. Vrouw in het gezin als echtgenote, huisvrouw, consumente en opvoedster;
2. „Werkende” gehuwde vrouw;
3. Alleenstaande vrouw, ongehuwd, weduwe, gescheiden.

De bedoeling is na een korte inleiding over bovenstaand onderwerp kleine

groepen te vormen, waarin onderling gedachten worden uitgewisseld aan de hand van op schrift gestelde vragen, die ter plaatse worden uitgereikt. De hieruit voortkomende resultaten, eventuele voorstellen, zullen nog diezelfde dag ter tafel worden gebracht in een plenaire vergadering, waarvoor verschillende deskundigen worden uitgenodigd. De kosten bedragen f 5,- p.p. waarbij inbegrepen koffie, soep en broodje. Opgaven voor deelname vóór 26 maart a.s. door storting van f 5,- op girorekening 59 86 53 t.n.v. de Haagse Vrouwen Raad, Prinsestraat 37A, Den Haag. Vergeet U niet op de stortingskaart ook de naam van onze organisatie (A.R.) te vermelden?

### Bijtankbijeenkomst

Op 12 en 13 maart a.s. voor oudkaderkursisten een bijtankbijeenkomst in Contact der Continenten te Soesterberg. Aanvang: vrijdagavond 19.00 uur precies. Bij verhindering uiterlijk drie dagen van te voren afmelden, bij C. Bremmer, 070-45.10.15.

### Roolvink te Rotterdam

Op maandag 8 maart a.s. spreekt het ARP Kamerlid B. Roolvink voor de centrale AR Kiesvereniging Rotterdam. Plaats van bijeenkomst: grote zaal hotel Atlanta, A. van Nesstr. 4, R'dam. Thema: „actuele politiek”. Tevens afscheid van H. A. Brokking.

### Jaarvergadering Verband

De jaarvergadering van het Verband van AR-gemeente- en -provinciebestuurders zal dit jaar worden gehouden op

### De

### ARP-adressengids

1976 is uit!

Zojuist is het nieuwe adresboekje met honderden namen en adressen van partijbestuurders en partijinstanties verschenen.

Het adresboekje 1976 van de ARP telt 48 pagina's en bevat o.m. de namen en adressen van:

- de partijbestuursleden;
- de leden van de beide Kamerfracties;
- de bewindslieden;
- de bestuurders van Kamer- en Statencentrales;
- de leden van het AR-Vrouwencomité;
- het kader van de Arjos;
- het buitendienstteam.

De prijs bedraagt f 2,50 per ex.

Uw bestelling kunt u plaatsen door storting van dit bedrag op postgiro 89 673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Adressengids 1976”.

### Burgemeester te Waddinxveen

Bij Koninklijk besluit is met ingang van 16 maart 1976 benoemd tot burgemeester der gemeente Waddinxveen (Z.-H.): de heer mr. A. G. Smallegen, met toekenning van gelijktijdig eervol ontslag als burgemeester der gemeente Harmelen. De heer Smallegen, die 39 jaar is, is sinds 1 augustus 1971 burgemeester van Harmelen. Hij is Geref. en lid van de A.R.P.



Zaterdag 20 maart in het gebouw voor Christelijke Belangen, Kromme Nieuwe Gracht 39, Utrecht.

Het onderwerp: „De taak van gemeenten en provincies bij de werkloosheidsbestrijding” zal worden ingeleid door de heren Ing. S. Attema van het ministerie van Sociale Zaken en drs. G. van Veenen, burgemeester van Het Bilt. Mr. P. van Zanten, griffier van de staten van Utrecht, zal het forum leiden.

### M. W. Schakel te Veenendaal

Op 17 maart a.s. is er een openbare vergadering in het verenigingsgebouw

Eitheto, Fluitersstraat 2 te Veenendaal, 's avonds om 20.00 uur. Het AR-Tweede Kamerlid M. W. Schakel zal spreken over „actuele politieke gebeurtenissen”.

### Roolvink te Gouda

„Op vrijdag 19 maart a.s. organiseert de Goudse kiesvereniging van de A.R.P. een openbare vergadering voor leden en belangstellenden in „De Veste”, Swadenburg 68 in de nieuwe wijk Bloemendaal.

Spreeker: het A.R.P.-Tweedekamerlid B. Roolvink.

Onderwerp: Sociaal-economische problemen, als

- a) het werkloosheidsvraagstuk
- b) de huidige economische toestand
- c) positie van zelfstandigen, etc.

Aanvang: 8 uur 's avonds.”



### Radio

De eerstvolgende radio-uitzending van de ARP vindt plaats op vrijdag, 12 maart a.s. om 18.19 uur via Hulversum 1.

## publikaties CDA-instituten

### Plichten en perspectieven

aanzet voor een profielschets van het CDA  
brochure van de wetenschappelijke instituten van KVP, ARP en CHU  
2e druk; 34 pag.; f 3,90

### Emancipatie

„Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”  
publikatie van het CDA-Vrouwenberaad  
artikelen en interviews  
70 pag.; f 4,50

### Energiebeleid

Rapport van een commissie van de wetenschappelijke instituten van KVP, ARP en CHU  
68 pag.; f 5,25

### Gerede twijfel

bijdrage tot de discussie over de perspectieven van onze economische ontwikkeling  
3e druk; 30 pag.; f 3,75

alle prijzen inclusief verzendkosten

Bestellingen:

giro 89 673 t.n.v.  
AR-Partijstichting, Den Haag

## Rayon-indeling buitendienstwerk

Rayon	Naam medewerker/ster
KC Groningen SC Assen en Emmen	H. Faber, Waardeel 39, Borger Tel. 03998-5175
SC Hoogeveen en Meppel KC Zwolle	K. Lanting Nachtgaaistraat 1 Hardenberg Tel. 05232-2779
KC Arnhem KC Nijmegen KC Utrecht	Mevr. M. L. Wolfkamp-Jansen, Margrietlaan 16, Soestdijk Tel. 02155-11283
KC Amsterdam SC Hilversum en Nieuwer-Amstel SC Gouda	H. Dijk, Kliefvishuvel 106, Bodegraven Tel. 01726-3143
KC Den Helder SC Haarlem en Velsen SC Leiden KC Den Haag	J. Tjallingma, Colijnstraat 104, Katwijk Tel. 01718-73515
KC Rotterdam KC Dordrecht KC Tilburg KC Den Bosch KC Middelburg	Mevr. W. Chr. van Dinter-Vroegindewey, Van Beethovenlaan 397, Maassluis Tel. 01898-15309

# Chr. Spaarbank „Eigen Haard“

## LOPENDE DIEP 7

(bij de kijk in 't Jatbrug)

GRONINGEN TEL. 12.79.02

# 5%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

# 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

# 5 1/4%

tot

# 8%

BELEGGINGSBOEKJES

# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

## Werkende jongeren project

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze en herkenbaar als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN. U ONTVANGT PEROMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.



*fijn! die ken ik*

## FA. JAN DE MIK

HARDINXVELD-GIESSENDAM

Aannemers van oeververdedigings-  
werken - Griendhouhandel

Tel. 01846-2539-2484 Hardinxveld-Giessendam



Alle textielgoederen,  
bedden, dekens,  
matrassen, complete  
woninginrichting

Grootzand 14 - 38 - 42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE

## Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - Tel. 078-3.43.22

Snelle offsetdrukkers  
voor meerkleuren  
reklamedrukwerk

IN PRIMA BOTER EN KAAS  
STEEDS DE BAAS

ALLE SOORTEN GROOT EN KLEIN  
KOMEN UIT DE IJSSEL- EN LEKSTREEK FIJN

## A.van Houwelingen - Moordrecht

TELEFOON 305 (0 1827) WETERINGSTRAAT 4

## HYPOTHEEK TOT 140%

Kostel. vrijbl. off. Geen afsl. prov. gratis advies

GELDLENING TOT f 500 000

HUIZEN te koop gevr. en aangeboden

Adv. en bemidd. ONROEREND GOED.

Dr. J. A. Uding & Partn.

Fin. adv. en vastgoedcons. v. Maerlantlaan 7.

Amerfoort. Telefoon 033-1.76.47 (4 lijnen)

Bijkantoor:

• v.d. Helstlaan 39, H'sum, telef. 02150-1.32.87.

# WCG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 11 - 13 maart 1976



In dit nummer gaat mevrouw J. G. Kraaijeveld-Wouters dieper in op de problematiek van het participatie-onderwijs.

### Onderwijs voor werkende jongeren

„We moeten constateren dat we bezig zijn het apoor bijster te raken. We moeten ervoor waken met dit onderwijs niet geheel in het slop te geraken”. Aldus mevrouw Kraaijeveld-Wouters in dit nummer wanneer zij uitvoerig ingaat op de stand van zaken m.b.t. het participatie-onderwijs waarvan zij onder meer nog zegt: „Er is een geweldige ontduiking van de leerplicht. Het onderwijs voor werkende jongeren ontwikkelt zich tot restonderwijs”. Voorts o.a. een uitvoerige terugblik van mr. Aantjes op het drugs-debat mede in het perspectief van het CDA.

### Winkelsluitingswet

Door W. de Graaf  
Secretaris NCOV

## Kans voor zelfstandigenbeleid

De komende week wordt belangrijk voor rond 160 000 middenstanders en hun gezinnen. De Kamer zal dan beslissen over het ontwerp Winkelsluitingswet 1976, dat in feite de minimale arbeidstijd van deze ondernemers regelt. Het wetsvoorstel komt erop neer, dat de winkels maximaal 55 uur per week geopend mogen zijn tussen 5 uur 's morgens en 18 uur 's avonds. Binnen deze 55 uur mogen de winkels op één avond namelijk op vrijdagavond of op donderdagavond tot 21 uur geopend zijn.

doelstelling is de zelfstandige ondernemers, met name in het midden- en kleinbedrijf, zo veel mogelijk en rekening houdend met de belangen van andere groeperingen te garanderen, dat zij niet onredelijk lange arbeidstijden moeten aanhouden en daardoor in onvoldoende mate aan het maatschappelijk leven kunnen deelnemen". De staatssecretaris voegt daaraan nog terecht toe: „Gezien de ervaring in binnen- en buitenland kan de vaststelling van de openingsuren der winkels en daarmee van het aantal arbeidsuren niet aan de ondernemers zelf worden overgelaten, omdat de onderlinge concurrentie de ondernemers in een aantal gevallen ertoe drijft de winkels open te houden gedurende de uren, dat ook de directe concurrenten hun winkels niet sluiten".

#### Minimaal 58 uur.

Het merendeel van de genoemde 160 000 middenstanders heeft of geen personeel in dienst, hierbij afgezien van medewerkende gezinsleden, of maar een paar werknemers, die over het algemeen in aanwezigheid van de ondernemer hun werk verrichten. Deze 160 000 middenstanders hebben in de regel een arbeidsduur, die minimaal overeenkomt met de openingstijden van de winkels.

Hun arbeidstijd zal bij aanvaarding van het huidige wetsvoorstel 55 uur plus 6 maal een half uur afhelp- en opruimtijd is tezamen minimaal 58 uur per week gaan bedragen; om nog maar niet te spreken van de uren die hierbij nog opgeteld moeten worden voor administratie etc. in de avonduren. Het winkelpersoneel had in 1929 een werkweek van 53 uur en thans van 40 uur, zoals de meeste Nederlanders. Het is duidelijk, dat de in het wetsontwerp voorgestelde minimale arbeidstijd van in feite 58 uur voor de ondernemers in het midden- en kleinbedrijf nu reeds te zeer afwijkt van de heersende normen omtrent arbeidsduur. Met een te verwachten verdere verkorting van de arbeidsduur in het verschiep zal in het belang van genoemde ondernemers en hun gezinnen bij de behandeling van dit wetsontwerp het aantal voorgestelde openingsuren - eventueel gefaseerd - meer in overeenstemming gebracht moeten worden met de heersende normen omtrent arbeidsduur.

#### Zaterdagmiddag

Een adequaat middel hiertoe zou zijn een verplichte zaterdagmiddagsluiting om 14.00 of 13.00 uur. Rond de zaterdag hebben zich sinds de invoering van de huidige Winkelsluitingswet (1951) ingrijpende veranderingen voltrokken. De meeste Nederlanders hebben thans een vijfdaagse werkweek en een vrije zaterdag die bij hen hoog genoteerd staat. Ook de werknemers in de detailhandel hebben een 40-urige werkweek. Hun werkzaamheden op zaterdagmiddag moeten met extra vrije tijd worden beloond, hetgeen voor de detailhandel een extra kostenpost betekent. Inmiddels kennen veel gemeenten een koopavond. Werknemers in de detailhandel die op deze koopavond moeten werken krijgen hiervoor een toeslag op het loon; eveneens een extra kostenpost voor de detailhandel. Door de



Ook in de nabije toekomst winkelen op de zaterdagmiddag?

vrije zaterdagmorgen en de koopavond is het aantal koopuren voor de consument aanzienlijk toegenomen. Hierdoor moet het mogelijk zijn de zaterdagmiddagsluiting in te voeren. Immers nu reeds voltrekt zich het koopgebeuren op zaterdag effectief

tussen ongeveer 10.30 uur en 15.30 uur, dus binnen vijf uur. Vóór de invoering van de vrije zaterdag en de koopavond had de consument slechts de beschikking over de zaterdagmiddag voor de aankoop van

Vervolg op pag. 2

#### Doelstelling

De doelstelling, die de staatssecretaris van Economische Zaken, de heer Th. M. Hazekamp, met het ingediende wetsontwerp beoogt, wordt door de betrokken middenstanders van harte onderschreven. In de Memorie van Antwoord formuleert de staatssecretaris zijn doelstelling als volgt. „Deze

**W. Smeenk & Zonen**  
VLEUGELS, PIANO'S,  
ORGELS  
OVER/OOM 174  
TEL. 020-18.51.51  
AMSTERDAM

**DEZE WEEK  
IN WCG:**

Drugbeleid, pag. 3

CDA-studie: Inflatie als politiek probleem, pag. 4

De ARP en „Europa”, pag. 5

Nederlandse scheepvaart, pag. 6

Onderwijs werkende jongeren, pag. 7.

Uit de Arjos: Angola en Uruguay, pag. 9

Partijnieuws, pag. 11

### Op 19 mei a.s. herdenking 100e sterfdag Groen van Prinsterer

Op woensdag 19 mei wordt de 100ste sterfdag herdacht van de Nederlandse staatsman Guillaume Groen van Prinsterer.

De herdenking op 19 mei a.s. begint te 12.00 uur met een kranslegging bij het graf van Groen van Prinsterer op de begraafplaats „Ter Naveling” in Scheveningen. Bij het graf van Groen van Prinsterer zal het woord worden gevoerd door de minister van Binnenlandse Zaken, mr. W. F. de Gaay Fortman. In de Waalse Kerk te Den Haag zal te 14.30 uur een herdenkingsbijeenkomst worden gehouden, waar de heren dr. W. Aalders, mr. A. M. Donner en dr. J. W. van Hulst de geestelijke erfenis van Groen van Prinsterer zullen belichten.

Deze bijeenkomst zal een openbaar karakter dragen. A.R.P. en C.H.U. hebben het initiatief genomen tot het organiseren van een herdenking, omdat het leven en werk van Groen van Prinsterer een nationale betekenis hebben. Niet alleen was hij werkzaam op het terrein van de politiek en het staatsrecht, maar ook de ontwikkelingen in de kerk hielden hem in hoge mate bezig; in de Reveil-beweging had hij een werkzaam aandeel. De geschiedenis van het Protestant Christelijk Onderwijs in Nederland is in belangrijke mate door hem bepaald. Met het huis van Oranje is hij, mede door zijn werk, steeds zeer nauw verbonden geweest. Ter herdenking van zijn leven en werk zullen er in de loop van dit jaar diverse publikaties verschijnen.

#### Volgende week verschijnt:

### van Woudschoten tot Hoogeveen

#### Onmisbare documentatie grondslagdiscussie CDA

Dit unieke boek waar erg lang is naar uitgekeken, bevat alle officiële verklaringen, resoluties en moties van CDA, KVP, ARP en CHU inzake de recente discussie, over de vraag of vertegenwoordigers van het CDA in vertegenwoordigende lichamen de grondslag van het CDA persoonlijk voor hun rekening moeten nemen. Ook zijn in dit door de Stichting-Kader- en Vormingswerk ARP uitgegeven handzame boek opgenomen de belangrijkste redevoeringen van CDA-congres, AR-partijraden en CH-unieraad, uitgesproken door prof. Steenkamp, mr. Andriessen, mr. Aantjes, dr. Kruisinga, W. J. Vergeer, dr. De Koning, dr. D. Th. Kuiper, H. A. de Boer en Baron van Verschuer. Totale omvang: 160 pagina's. Ruim 40 foto's en cartoons. Prijs slechts f 5,59 per exempl., incl. verzendkosten,

christen democratisch appèl

# CDA

## VAN WOUDSCHOTEN TOT HOOGVEEEN

Documentatie over de  
grondslagdiscussie in  
het CDA

Uitgever:  
Stichting kader- en vormingswerk ARP

Bestel nu reedst stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag „Van Woudschoten tot Hoogeveen”.



# IN OGENSCHOUW

## Spelregels

Het schaatsfestijn ligt alweer enkele weken achter ons. Het oorspronkelijk Zuidnederlandse carnaval deed er een schepje bovenop. Ja, ja, óók in de noordelijke provincies. De Nederlander is van huis uit een man van de gezelligheid; staat er althans zo om bekend. Welk huisgezin kent dat niet? De gezelschapsspelen liggen hoog opgestapeld. Waarom eens niet de bloemetjes buiten gezet? Deze week hoorde ik van een nieuw, eigenlijk allang bekend verondersteld, spel, dat ik bij deze u gaarne wil doorgeven. Een simpel spel? Dat weet ik nog niet zo net. Het kent maar twee spelregels:

■ Vermijd alle aandacht „trekkerij” en  
■ Alleen geven is toegestaan. Er mag niet worden gevraagd.  
U snapt er misschien nog niets van. Daarom een illustratie.

**Experiment in schoolklas**  
Een onderwijzer had – om met zijn leerlingen bedoeld spel te spelen – op meerdere stukken karton een aantal

huisjes getekend en deze vervolgens uitgeknipt. Elk huisje verknipte hij daarna in 3 stukken. Echter steeds op een andere manier. Nadat hij alle stukken goed door elkaar had geschud, deelde hij deze uit onder zijn leerlingen en zo kreeg elke leerling 3 niet-bij-elkaar-passende delen van de diverse huisjes.

De opdracht luidde nu: Probeer met elkaar de huisjes weer compleet te maken, met behulp van slechts twee spelregels: a) je mag niet via woord of gebaar de aandacht van de ander proberen te trekken en b) je mag alleen onderdelen weggeven; er beslist niet om vragen.

Het spel werd gespeeld. Wat opviel?...  
■ Een van de leerlingen, Jan-Klaas, had direct al twee bij elkaar passende stukken. Het ontbrekende derde stuk ontdekte hij na enig speurwerk bij zijn buurman. Aanvankelijk rustig wachtte hij af of zijn buurman zou ontdekken, aan wie deze zijn onderdelen weg kon geven. Maar naarmate de tijd verstreek verloor Jan-Klaas zijn geduld: Hij had zijn

huisje bijna volledig. Dat ene deeltje miste hij nog. Waarom zag die ander nu niet dat hij op hem zat te wachten? Zijn spelplezier ging in rook op en sloeg om in verholten woede.

Wie schetste zijn verbazing, toen de onderwijzer later opmerkte, dat wanneer hij zijn 2 delen aan zijn buurman gegeven had, het huisje ook compleet was geraakt!!

■ Els dacht haar huisje compleet te hebben, maar zag een kleine oneffenheid over het hoofd: verkeerde deeltjes waren bij elkaar gevoegd, deeltjes waar de anderen op zaten te wachten. Uiteindelijk zag iedereen dat „valse” huisje, behalve Els zelf. Niemand mocht haar daar echter op opmerkzaam maken, de fout doorseinen. Dat was immers één van de spelregels! Zo bleek dat door de fout van één het spel niet 100% gespeeld kon worden. Of anders vertaald: Slechts één leerling kon al het spel bepalen.

Een spel bovendien, dat door ieder van ons dagelijks gespeeld moet worden. Ook wij hebben de opdracht gekregen

dit levens- en gezelschapsspel te spelen. Ook wij moeten ons gebonden weten aan twee voorwaarden:

■ Het mag niet gaan om de aandacht voor ons zelf. We mogen niet uit zijn op eigen eer, roem en bezit  
■ en we mogen alleen geven; nooit vragen.

Heel onze aandacht moet in het belang van een zaak, veel groter dan wij gericht zijn op de ander. Het gaat erom, dat wij leren ontdekken wie?... wat?... en waar?... nodig heeft. Verstand en een warm hart zijn daarbij onontbeerlijk.

Niet al wat we hebben moeten we direct, maar gericht weggeven.

We moeten ontdekken wie?... (de verdrukten, ellendigen, ontheemden, hulpbehoeftigen) waar?... (in onze steden en op 't platteland maar ook buiten Nederland, in de 3e wereld) en wat?... (onze aandacht, tijd en geld) nodig hebben.

We mogen niet meedoen aan polarisatie-vorming; we mogen niet eerst of alleen maar aan ons eigen hachje, onze eigen positie of naam denken. We können de spelregels.

Daarom moeten wij allen er ons aan houden.

Eén persoon kan reeds het spel bederven. Zo ook Adam te verstaan? Alleen door jezelf, met heel je hebben en houden, te geven, onvoorwaardelijk en zonder „winst” bejag, kan het spel volledig worden gespeeld: Gericht op de

STER ELITE FREESIA'S  
ELITE ANJERSTEEKEN  
VASA ALSTROEMERIA

n.v. HANDELS-  
KWEKERIJ

M. C. VAN  
STAAVEREN

AALSMEER,  
POSTBUS 265,  
TEL. 02977-2.11.51

ander, met verstand en een warm hart, wél gericht.  
„Alzo lief...” Afijn we voelen wel aan, dat op elk levensterrein de genoemde condities bepalend zijn voor ons gedrag, voor christenen, die geroepen zijn, Gods „spel” te spelen.

G. F. Ph. de B.

## Winkelsluitingswet

# Goede ervaringen met zaterdagmiddagsluiting in West-Duitsland

Vervolg van pag. 1

duurzame consumptiegoederen. Bij zaterdagmiddagsluiting heeft de consument via de koopavond nog drie koopuren meer dan destijds, toen er nog geen vrije zaterdag en een koopavond bestonden.

Op grond van de huidige omzetverdeling en op grond van speculatieve berekeningen van het grootwinkelbedrijf, die aan de staatssecretaris vertrouwelijk ter kennis werden gebracht, voert staatssecretaris Hazekamp niet voor zaterdagmiddagsluiting, omdat hij hiervan een daling van de omzet met name van de duurzame consumptiegoederen vreest. Een beroep op de huidige omzetverdeling als bewijsvoering is echter niet relevant en onjuist.

### Positieve ervaringen.

Het is realistischer om eens naar Duitsland te kijken, waar men al twintig jaar ervaring heeft met de zaterdagmiddagsluiting, weiswaar met uitzondering van één zaterdag in de maand waarop de winkels de gehele dag geopend zijn. Ook heeft men in Duitsland geen koopavond. Uit de literatuur blijkt dat de zaterdagmiddagsluiting in Duitsland niet tot omzetsdaling heeft geleid. Overigens gaan sommige winkels in Duitsland iets eerder open en sluiten alle winkels een half uur later dan bij ons. Meer effectieve koop tijd dan bij ons voor duurzame consumptiegoederen levert dit

echter niet op, temeer daar een koopavond in Duitsland ontbreekt. Voorts blijkt uit de literatuur dat een groot deel van de Duitsers zich van 17.45-18.15 uur aan tafel begeeft. De openingstijd tot 18.30 uur zal derhalve voor de omzet en als koop tijd weinig effectief zijn.

### Duitse cijfers

Uit een enquête in Duitsland is gebleken dat 87% van de ondernemers in het midden- en kleinbedrijf de Duitse Winkelsluitingswet overwegend positief waardeert. 58% van hen wenst geen verandering van deze wet en 26% van hen wenst verandering in de vorm van winkelsluiting gedurende de gehele zaterdag.

Deze Duitse cijfers die op ondervinding berusten duiden erop, dat het midden- en kleinbedrijf ook in de branches van de duurzame consumptiegoederen niet bevreesd hoeft te zijn voor zaterdagmiddagsluiting. De thans vrij vaak voorkomende regeling in een aantal branches, om gedurende de gehele maandag gesloten te zijn, zal in verband met het vervallen van de verplichte halve-dagsluiting tot het verleden gaan behoren.

Daar in toenemende mate, met name bij het grootwinkelbedrijf, de drang bestaat om ook 's maandags open te zijn, dreigt bij een weekmaximum van 55 uur en bij openstelling op zaterdagmiddag het



Op deze foto ziet u geheel links staatssecretaris van Economische Zaken Hazekamp tijdens een Kamerinterpellatie over de ontwikkeling van de inkomens bij het Midden- en Kleinbedrijf.

gevaar, dat gedurende zes volledige werkdagen plus een koopavond de winkel geopend zal moeten zijn als gevolg van concurrentieverhoudingen. De ondernemers in genoemde branches verliezen hiermee hun reeds gerealiseerde vijfdaagse werkweek.

### Meer vrije tijd

De toenemende welvaart is in de achterliggende jaren niet alleen beleefd in hogere gezinsinkomsten, maar eveneens in meer vrije tijd. Het gehele leven – ook dat van de middenstandsondernemer en zijn gezin – ondergaat de invloeden van deze maatschappelijke ontwikkeling. De ondernemers zullen in dit verband met name hebben te denken aan het probleem van de opvolgers. Wil de detailhandel jongeren voor de ondernemersfunctie blijven interesseren, dan zal deze functie aantrekkelijk moeten zijn. Het aantal arbeidsuren en het werken op zaterdag spelen daarbij een belangrijke rol.

De detaillist is dienstverlener aan de consument. Dit betekent, dat de detaillist bij het openstellen van zijn winkel zich niet zonder meer kan aansluiten bij de werktijdenregeling in de andere sectoren van het bedrijfsleven. De detaillist moet de consument de gelegenheid bieden in de eigen vrije tijd zijn aankopen te verrichten. Daartoe bestaat bij invoering van de zaterdagmiddagsluiting volop de gelegenheid op de koopavond en de vrije zaterdagmorgen. Het is in Duitsland gebleken hoe goed het mogelijk is zowel voor de detailhandel als de consument zich aan te passen aan een situatie, waarbij winkelsluiting op zaterdagmiddag verplicht wordt gesteld.

De problematiek voor de detailhandel tengevolge van de voortgaande arbeidsverkorting en een veranderend weekendpatroon werd tijdig onderkend door het Nederlands Christelijk Ondernemers Verbond (NCOV) de centrale van christelijke ondernemersorganisaties in het midden- en kleinbedrijf.

### Pleidooi NCOV

Sinds 1960 voert het NCOV dan ook het pleit voor een verplichte zaterdagmiddagsluiting, evenals de werknemersorganisaties in de detailhandel. Het is met name het

grootwinkelbedrijf dat zich altijd tegen zo'n regeling heeft verzet.

### Achterstand verkleinen

Staatssecretaris Hazekamp, de indiener van het ontwerp Winkelsluitingswet, heeft zich doen kennen als een bewindsman, die op voortvarende wijze binnen het raam van zijn mogelijkheden kansen voor het zelfstandigenbeleid weet te benutten. Daarom is het te betreuren, dat deze bewindsman de kans niet heeft aangegrepen om de achterstand van de middenstand via de Winkelsluitingswet te verkleinen. Die kans ligt er nu voor de Kamer.

## WELZIJSBELEID VOOR OUDEREN

Onder deze titel verscheen zojuist een CDA-brochure. Deze nieuwe publicatie bevat beschouwingen naar aanleiding van een in november 1975 gehouden CDA-studiedag.

Aan de orde komen o.a.:

- bejaardenbeleid vanuit chr. democratische optiek;
- beoordeling nota-bejaardenbeleid 1975;
- beleid m.b.t. de bejaardentehuizen;
- de zorg voor bejaarden en chronisch zieken.

Auteurs zijn o.a. mr. drs. A. P. J. van der Eyden, dr. J. M. A. Munnichs, P. J. Rijnja en dr. J. Th. R. Schreuder. De brochure bevat ook een bijdrage van staatssecretaris Mertens van Sociale Zaken.

De brochure telt 76 pagina's en kost f 5,90 per exemplaar.

### Bestellingen:

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijtichting, Den Haag met vermelding van „Welzijnsbeleid voor ouderen”.

De Heere nam tot Zich zijn moegestreden kind, onze lieve vader, behuud-, groot- en overgrootvader

KLAAS BAKKER  
wed. naar van Geertje Donkers,

in de ouderdom van ruim 89 jaar.

„Gij toch zijt hun roem, de kracht van hunne kracht”. Psalm 89.

De familieleden van de overledene; klein- en achterkleinkinderen

Alblasserdam, 6 maart 1976  
Corr. adres: Zeevaartstraat 42.



## CDA-studie

## „Inflatie als politiek probleem”

## Geld-ontwaarding

„Inflatie-bestrijding behoort een allereerste prioriteit te krijgen”. Dit staat te lezen in een door de wetenschappelijke instituten van ARP, CHU en KVP gepubliceerd rapport over de geldontwaarding, getiteld: „Inflatie als politiek probleem”. Het is voor het eerst dat een studie vanuit de politieke partijen over de inflatie is verschenen, en dan nog wel als een afzonderlijk studie-objekt. Het rapport is samengesteld door een commissie o.l.v. de Tilburgse econoom prof. H. W. J. Bosman. Op deze pagina leest u een samenvatting van deze vorige week verschenen uitgave van de hand van het commissielid drs. H. J. IJdo.

## Gevolgen van geldontwaarding

Het rapport onderzoekt de oorzaken en de gevolgen van de inflatie, de geldontwaarding en geeft vervolgens enige remedies. Inflatie wordt omschreven als het proces van een langdurige algemene, al dan niet regelmatig verloopende stijging van de prijzen van goederen en diensten. Inflatie is, aldus de commissie, een machtsproces (en geen rechtsproces) dat leidt of bijdraagt tot:

1. een willekeurige en ondemocratische herverdeling van inkomen en vermogen ten voordele van grote en goed georganiseerde groepen of organen en ten nadele van niet of slecht georganiseerde personen en instellingen;
2. een niet optimaal gebruik van de productiefactoren, met als gevolg verkeerd gerichte investeringen en consumptie, wat leidt tot verspilling en -

bij hoge en langdurige inflatie - tot structurele werkloosheid; in deze laatste situatie verliest de economie bovendien haar vermogen om de conjuncturele werkloosheid te bestrijden met de klassieke (Keynesiaanse) middelen;

3. het ontstaan of de activering van pressiegroepen, zodanig dat het normale democratische besluitvormingsproces kan worden overwoerd (in sommige gevallen is overwoerd, bijv. in Groot-Brittannië), hetgeen kan leiden tot totalitaire tendensen en tot het einde van het democratisch staatsbestel (vgl. Hitler-Duitsland);
4. De vergroting van de verschillen in welvaart tussen rijke en arme landen;
5. een wijziging van de maatschappelijke verhoudingen en structuren ten gunste van de machts- en invloedssfeer van grote organisaties en organen en ten nadele van het kleine (bijv. de middenstand).

## Oorzaken

Bij de behandeling van de oorzaken erkent de commissie dat inflatie onmogelijk zou zijn als de monetaire autoriteiten de omvang van de geldomloop (gedefinieerd als geldhoeveelheid maal omloopsnelheid) en in het bijzonder de geldhoeveelheid stevig in de hand zouden houden. Een algemene prijsstijging zou onder die omstandigheden stuiten tegen het „technische plafond” van de geldhoeveelheid en automatisch tot stilstand komen. De samenstellers zoeken de oorzaken die de monetaire autoriteiten er toe brengen om de geldhoeveelheid toch overmatig te doen of te laten groeien, in factoren die kunnen liggen aan de vraag- en aan de aanbodzijde van de economie. Met betrekking tot de huidige inflatie (sinds ± 1960) wijzen zij als specifieke oorzaken aan:

- a. in de eerste fase (vooral in de jaren '60) de sterke uitbreiding van de liquiditeiten op wereldschaal, in het

bijzonder door de export van Amerikaanse dollars, waartegenover geen productieve prestaties stonden; de commissie karakteriseert de internationale monetaire politiek van die jaren als een zeker wanbeleid, waarvan de schuldigen gezocht moeten worden aan beide zijden van de oceanen;

- b. vanaf omstreeks het midden van de jaren '60: loon- en salarisstijgingen die boven de produktiviteitsstijging uitgingen en leidden tot het ontstaan van de loon- en prijs-spiraal;
- c. vanaf omstreeks het einde van de jaren '60: het veralgemeniseren van de indexering van lonen en (gedeeltelijk) pensioenen;
- d. met name de laatste jaren: de sterke toeneming van de collectieve uitgaven, resulterend in een verhoging van de belasting- en premiedruk waarvan de dragers afwenteling zoeken in prijzen en lonen;
- e. in het bijzonder sinds 1973: enkele incidentele oorzaken, zoals de verhoging van de prijs van olie en (tijdelijk) die van sommige grondstoffen;
- f. tenslotte onderschrijft de commissie het in de hoek van de sociologie waargenomen verband tussen normloosheid en inflatie, waarbij het eerste bijdraagt tot versterking van het laatste.

De schrijvers zijn van oordeel dat de eerste oorzaak onmogelijk zou zijn geweest in een goed georganiseerd wereldgeldstelsel en dat zij overigens tot de ontmanteling van dit stelsel heeft bijgedragen. Wat de andere economische oorzaken (b - e) betreft is de commissie van mening dat deze tot inflatie hebben kunnen leiden doordat de monetaire autoriteiten (minister van Financiën en centrale bank) geen restrictieve geldvolume-politiek hebben willen voeren of zich daartoe niet in staat willen voeren of zich daartoe niet in staat achten. Deze autoriteiten dragen dan ook de formele verantwoordelijkheid voor de inflatie in ons land. Maar de materiële verantwoordelijkheid voor de genoemde economische oorzaken ligt bij vrijwel alle economische partijen, in het bijzonder de overheid en de loon- en salaristrekken, die beiden onder sterke druk de vraag naar liquiditeiten gedurende de laatste jaren torenhoog hebben opgevoerd.

## Remedies

De remedies die de commissie aanbeveelt, liggen dan ook zowel in het monetaire, als in het inkomenspolitieke als in het fiscale vlak. In concreto stellen de schrijvers voor:



Illustratie uit het boekje: „Spelregels voor economie en politiek”.

■ de ontwikkeling van het vermogen en de wil van vakministers en-parlementariërs om hun plannen en wensen te bezien op de eventuele inflatoire effecten;

## 2. in specifieke zin:

■ zodanige matiging van loon- en salarissen dat de arbeidskosten minder stijgen dan de produktiviteit, zo mogelijk per bedrijfstak, maar in ieder geval gemiddeld;

■ verlaging van de belasting- en premiedruk; in dit verband vraagt de commissie zich af of de 1%-groei-norm van minister Duisenberg toch nog niet te hoog is;

■ afschaffing van de indexering van lonen, salarissen en pensioenen. Inzake het loonbeleid zijn de schrijvers van mening dat inflatiebestrijding niet kan wachten op de totstandkoming van een inkomensherverdelingspolitiek, hoe belangrijk de vraag of de inkomensverdeling wijziging behoeft, op zichzelf is. Naar hun mening moet aan de bestrijding van de inflatie „een allereerste prioriteit” worden verleend. De bestrijding van de huidige structurele en conjuncturele werkloosheid is volgens het rapport tot mislukken gedoemd als niet eerst de inflatiebestrijding met kracht ter

hand wordt genomen. Overigens oordeelt de commissie dat vooral hoge en langdurige inflatie een verstandig en efficiënt beleid op elk gebied van overheidszorg (dus niet alleen dat van werkloosheidsbestrijding) in hoge mate verstoort, zo niet onmogelijk maakt. Ook daarom moet aan de bestrijding van de inflatie een allereerste prioriteit worden toegekend. Tenslotte geeft de commissie als haar mening dat met betrekking tot de huidige inflatie, de regering de toestand verkeerd inschat. In feite hoopt de regering dat de te verwachten economische opleving gepaard zal gaan met dalende inflatie. De schrijvers delen deze hoop niet, tenzij overheid en loon- en salaristrekken de grootste terughoudendheid aan de dag leggen wat betreft de verhoging van de staatsuitgaven en het reëel beschikbare inkomen.

## Samenstelling commissie

De commissie bestond uit de volgende personen: prof. dr. H. W. J. Bosman, (voorzitter), drs. H. J. D. Dieters, prof. dr. B. Goudzwaard, drs. H. A. C. M. Notenboom, mr. W. Scholten, prof. dr. A. J. Vermaat, dr. H. Visser, prof. drs. J. Weitenberg, drs. H. J. Ydo (rapporteur) en drs. H. Borstlap (secretaris).



Illustratie uit: Spelregels voor Economie en Politiek, van prof. A. J. Vermaat.

Salaris ~ Schaben....

## Politiek wordt nu ineens begrijpelijk!

Nederlandse Gedachten geeft u wekelijks een deskundig, in begrijpelijke taal geschreven overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen in de Nederlandse politiek. Eigentijdse en omstreden onderwerpen worden bovendien vanuit een principiële christen-democratische stellingname belicht.

In het brandpunt van de belangstelling staande onderwerpen zoals de werkloosheid, onderwijsbeleid, abortus, defensiebeleid, CDA, belastingplannen, gewetensbezwaren komen regelmatig aan de orde.

Daarnaast geregeld interviews met vooraanstaande politici, bewindslieden en regionale bestuurders. Elke week een veel gelezen commentaar van mr. Aantjes op voorvallen in de landspolitiek!

Neem ook een abonnement, of geef er een kado aan iemand uit uw vriendenkring! De prijs ervan: f 12,50 per half jaar: studenten f 7,50; jongeren tot 21 jaar f 7,50.

**NEDERLANDSE GEDACHTEN**

veel gelezen, veel geciteerd.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Wenst abonnement .....

Wenst proefnummers .....

Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 66, Den Haag. Géén postzegel.

Zojuist verschenen:

## INFLATIE ALS POLITIEK PROBLEEM

Een rapport van een commissie van de wetenschappelijke instituten van KVP, ARP en CHU over de zorgwekkende omvang van de huidige inflatie.

In dit nieuwe CDA-rapport, waaraan onder andere is meegewerkt door prof. dr. H. W. J. Bosman, prof. dr. B. Goudzwaard, prof. dr. A. J. Vermaat, prof. drs. J. Weitenberg, drs. H. J. Ydo en drs. H. Borstlap, wordt aangegeven waarom inflatie bestreden moet worden, wat oorzaken van de inflatie zijn en welke remedies noodzakelijk zijn voor de inflatiebestrijding.

**Het rapport telt 38 pagina's en kost f 4,25 per ex.**

Bestel uw exemplaar door storting van het bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van de titel van de brochure.

## 1. in algemene zin:

■ de publieke opinie gevoelig maken voor het verschijnsel van de inflatie, o.a. door de centrale bank op te dragen regelmatig in toegankelijke taal geschreven commentaren te leveren op verlangens, voorstellen, handelingen en besluiten van de economische partijen (overheid, bedrijfsleven, consumenten) die inflatoire tendensen in zich dragen; de commissie is van mening dat, zoals Nederland nationale meetstations heeft om de vervuiling te meten en te melden, De Nederlandsche Bank zich moet ontwikkelen tot een meetstation dat de inflatie meet en de bevolking waarschuwt;

■ vaststelling en brede publicatie vooraf van indicatieve doeleinden met betrekking tot de jaarlijkse groei van de geldhoeveelheid, en analyse en verantwoording achteraf van de mate waarin deze doeleinden zijn gerealiseerd;

■ de groei van de geldhoeveelheid ongeveer in de pas te doen lopen met de groei van de nationale produktie en de mogelijkheid om de geldhoeveelheid te variëren in verband met conjuncturele doeleinden, te beperken;

■ regelmatig en intensief parlementair overleg met de minister van Financiën betreffende de oorzaken van de ontwikkelingen; immers de normen waaraan de monetaire autoriteiten in het verleden waren gebonden, gelden niet meer; hun verdwijning dient minstens gedeeltelijk gecompenseerd te worden door een intensievere controle van het parlement;

## Verslag Tindemans

Door mr.  
J. N. Scholten  
Tweede Kamerlid ARP

# Strijdt koers van „Europa van de Negen” niet met AR-visie op federaal Europa?

## Europa en de parlementaire democratie

In zijn rapport zegt Tindemans: „De E.E.G. heeft markten geïntegreerd, de Europese Unie moet de politiek van de lidstaten integreren.” Hierbij wil hij de bestaande instellingen in Europa laten voortbestaan: Raad - Commissie - Parlement, maar er moet wel een kwalitatieve verbetering komen, want hij constateert: „dat het gezag van de instellingen versleten is, wat maar al te

dikwijls blijkt uit het uitblijven van besluiten of te trage besluitvorming.” De instellingen moeten zo verbeterd worden in hun werking, dat er sprake is van gezag, doeltreffendheid, samenhang en legitimiteit. Het gaat mij thans vooral om die legitimiteit, die wettigheid. Is het zo dat de democratie als voorwaarde voor ieder proces van besluitvorming in de politiek veilig gesteld is in de visie van Tindemans? Ik heb ook op dit punt twijfels waarbij overigens het vrijwel



Leo Tindemans, eerste minister België

## Europese Unie als ideaal?

In een tweede artikel gaat de buitenland-specialist van de ARP Tweede Kamerfractie, mr. J. N. Scholten in op enkele aspecten van het verslag van de Belgische eerste minister Leo Tindemans over het geheel van de betrekkingen tussen de lid-staten van de Europese Gemeenschappen. In deze bijdrage vraagt Scholten zich af of de koers van het Europa nog wel in overeenstemming te brengen is met de oorspronkelijke anti-revolutionaire visie op een federaal Europa; en bepleit hij een ARP-conferentie over dit thema.

ontbreken van een analyse van deze problematiek de discussie niet vergemakkelijkt.

## Europees Parlement

De rechtstreekse verkiezing van het Europese Parlement (E.P.) in 1978 en de toekenning van een recht van initiatief, waarbij de Raad zich verplicht te beraadslagen over de resoluties, is natuurlijk positief, alsmede de inschakeling van het E.P. bij de aanwijzing van de Voorzitter van de E.E.G.-commissie, al is het de vraag of zo invloed van het parlement op de commissie groot genoeg is. Maar het centrale punt ontbreekt en dat is de toekenning van een recht van medebeslissen aan het E.P., terwijl wel bevoegdheden bij de nationale parlementen worden weggehaald. Het accent bij dit alles legt Tindemans bij de Europese Raad, de mannen van nationaal gezag, die Europa moeten redden. Reeds zijn de voorstellen over een gemeenschappelijk buitenlands beleid besproken. Thans gaarne enige aandacht voor het meest concrete punt ten aanzien van het interne beleid, te weten het consolideren en uitbouwen van de „slang”, die daarbij „communitair” gemaakt moet worden, d.w.z. ingebracht in de gemeenschap.

## Economisch en monetair beleid

Inzake de noodzaak om de gemeenschap te versterken door de vorming van een monetaire en economische unie schrijft Tindemans: „Iedereen is het er over eens dat dit probleem de kern van de interne ontwikkeling van de Unie vormt.... Niemand heeft daarentegen beweerd een oplossing te hebben, waarmee al onze staten het eens zouden zijn.” Nadat hij nog eens vaststelt dat sedert 1969 de landen van de E.E.G. de wil hebben om te komen tot een gemeenschappelijk economisch en monetair beleid, constateert hij



vervolgens dat er geen werkelijke politieke overeenstemming is om dit beleid tot stand te brengen, omdat het schort aan voldoende vertrouwen in elkaar en omdat er geen overeenstemming bestaat over de techniek, waarmee dit beleid tot stand zou moeten komen.

Zijn suggestie om de zaak weer op gang te brengen is dat bepaalde Staten, die wel tot vooruitgang op het gebied van gemeenschappelijk economisch en monetair beleid kunnen komen, dit zouden moeten doen en wel met de „slang” als uitgangspunt. Dit voor niet-economen wat raadselachtige monetaire reptiel bepaalt de maximale wisselkoersmarge tussen de valuta's van die West-Europese landen, die met elkaar het slang-arrangement hebben gesloten. Dat zijn de landen van de E.E.G. met uitzondering van Italië, Engeland en Ierland, aangevuld met Noorwegen en Zweden. Tindemans stelt voor dat „de slang” zich er niet langer toe beperkt verplichtingen op te leggen inzake het buitenlandse monetaire beleid, maar dat overeenkomstige verplichtingen moeten worden aanvaard inzake het interne beleid (met name controle op de geldhoeveelheid), inzake het begrotingsbeleid (m.n. betreffende de omvang en financiering van de tekorten) en tenslotte inzake de sleutelementen van het economisch beleid ten aanzien van de conjunctuur en de beheersing van de inflatie. Het is duidelijk dat hier de nationale parlementen niet worden versterkt, terwijl daar vrijwel geen parlementaire genoegdoening op Europees niveau tegenover wordt gesteld.

## Slang-arrangement

Het slang-arrangement moet vervolgens ingebracht worden in de Gemeenschap, waar in het kader van de Instellingen gemeenschappelijke besluitvorming inzake wijziging van de spilkoersen van de valuta's moet plaatsvinden.

Bij deze discussie moeten ook de lidstaten, die niet aan de slang deelnemen worden betrokken, waardoor bij de aldus bevestigde en uitgegroeide slang voortdurend rekening kan worden gehouden met hun belangen „teneinde hun toekomstige aansluiting te vergemakkelijken.”

Collega Beumer heeft over dit voorstel een aantal kritische vragen gesteld aan Minister Duisenberg t.g.v. de begroting van financiën. De minister vond deze zaak kennelijk erg gevoelig, want hij deelde mee, dat hij liever in de beslotenheid van de commissie voor de financiën hierop terug wilde komen. Het is duidelijk dat bij Tindemans het streven gericht is, zowel op versterking van het gemeenschappelijk optreden naar buiten, als - zij het in mindere mate - op versterking van het gemeenschappelijke interne beleid.

De macht in die versterkte samenwerking legt Tindemans ook formeel bij de nationale deelnemers in de Europese Raad. Erkend moet worden dat onder de huidige omstandigheden geen Europese opzet te realiseren is, waarbij de positie van de nationale staten niet genoegzaam zou zijn gehonoreerd.

## Federaal Europa?

Maar het rapport Tindemans honoreert dit feit wel erg sterk in de Europese Raad, waardoor de opzet meer in de richting gaat van het Gaullistisch ideaal van het Europa der Vaderlanden, dan beantwoordt aan de A.R.-gedachten over een federaal Europa. Als om allerlei redenen dit laatste niet mogelijk is en het accent moet liggen op de inter-statelijke verhoudingen, rijst de vraag of de parlementaire democratie in dit proces niet ernstig zal worden verminkt en of ons dit niet meer tot een meer gereserveerde houding zou moeten brengen ten aanzien van de Europese eenwording. Is er in feite geen sprake van een gemis aan innerlijke samenhang in de A.R.-visie op Europa? Wij behoren tot de idealistische kampioenen van het federaal Europa, maar staan ook pal voor de parlementaire democratie, die in het volk geworteld is en zijn voorts voorstander van algemene ontwapening onder internationale controle en als zodanig overtuigd tegenstander van een Europese kernmacht.

## Conferentie

Het wordt in toenemende mate de vraag of deze drie idealen gezamenlijk wel te realiseren zullen zijn en of een voortschrijdende Europese eenheid niet zal gaan ten koste van de parlementaire democratie en ons zal brengen bij een Europese kernmacht.

Uit gesprekken is mij gebleken dat deze zaak binnen onze partij zo gezien meer de aandacht krijgt. Ik zou dit artikel dan ook willen besluiten met de suggestie dat de A.R.-partij binnen afzienbare tijd zich op een speciaal voor dit doel bijeen te roepen conferentie beraadt over haar nadere houding.

## Nieuwe cahiers Unie School en Evangelie”

# „Ouders, leerkrachten en leerlingen moeten een leerhuis vormen”

## Eén Gids - twee weken

In het boekje „Eén Gids - twee weken” van de Stichting Unie „School en Evangelie” hebben 14 personen geschreven en dat zijn; drs. T. M. Gilhuis, prof. dr. G. Th. Rothuizen, prof. dr. W. H. Velema, prof. dr. J. de Graaf, prof. dr. A. Troost, C.C. A. van der Wilde, dr. J. J. Buskes, prof. dr. B. Siersema, drs. G. Karsten, dr. C. H. Koetsier, drs. C. P. van Dijk, prof. dr. J. Verkuyel en dr. J. M. van Minnen. In het nummer van vorige week bespraken we reeds het met bovenstaande cahier tegelijk uitgekomen boekje „Christelijk voortgezet onderwijs - het bestaat dat?”.

## Benauwend probleem

Drs. T. M. Gilhuis zei over dit geschrift bij de aanbieding: „Dit cahier gaat in op het benauwende probleem dat christenen die één Heer als gids ten leven aanvaarden

toch blijikbaar - als het gaat om maatschappelijke en politieke vragen van de eerste orde - twee wegen op kunnen. Links of rechts. Of anders gezegd hun geloofsdenken richt zich veelal of horizontaal of verticaal, naar beneden of naar boven. De kerk waarin zij leven spreekt dan tengevolge hiervan, veelal of niet over de consequenties van het hemel-leven op aarde of geeft dubbelzinnige antwoorden en loopt daardoor gevaar afgewezen te worden. Dat risico loopt ook de school met de Bijbel. Als zij hier ten aanzien van de belangrijke vragen van de samenleving: oorlog en vrede, blank en zwart, rijkdom en armoede, eveneens niet kiest, maar de zaak blauw/blauw laat. Dit cahier, dat links en rechts gelijklijk aan het woord laat, wil proberen aan gene zijde van deze tegenstelling te landen door een ernstige bijbelse verantwoorde poging te doen daar boven uit te komen. Om zo te

proberen de school met de Bijbel voor kleurverlies te behoeden”. Om uit deze polarisatie te komen, zullen beide groepen moeten beginnen om elkaar serieus te nemen. Dat betekent in de eerste plaats dat je van elkaars informatie over de meeste belangrijke problemen kennis neemt om zo mogelijk te komen tot een door beide partijen aanvaarde een en dezelfde berichtgeving. Als dan opnieuw blijkt dat beide partijen toch vanuit het ene Woord twee wegen op kunnen, dan zal dit moeten leiden tot een met elkaar vernieuwd bijbelles.

## Enkele meningen

Prof. dr. J. de Graaf zegt dat voor hem heel duidelijk is dat men in navolging van Christus zich onmogelijk kan bevinden in de dienst van het doden en vernietigen. Deelname aan oorlog of aan gewelddadige revolutie lijkt volgens hem voor een christen uitgesloten. Daarentegen zegt prof. A. Troost dat de verhoging van de atoomdrempel nodig is om de onverantwoorde achterstand in de uitrusting en paraatheid van de NAVO weg te werken. Want God zien we in het huidige geding om de wereldheerschappij, aan de kant van het Westen staan. Dr. J. J. Buskes schrijft als een fel tegenstander van de apartheid in Zuid-Afrika en prof. dr. A. Siersema wil er nog begrip voor opbrengen.

Toch schrijven deze twee vanuit een evangelische visie. Van de andere schrijvers zijn natuurlijk ook nog citaten te

geven maar het is beter als het boek door u zelf gelezen wordt.

## Forumdiscussie

Bij de aanbieding van dit cahier was er tussen de schrijvers nog een discussie. De meningsverschillen bleken al gauw erg groot en ik vraag me af of deze nog eens bij elkaar zouden kunnen komen. Al zei de heer Gilhuis nog eens dat we de polarisatie te boven moeten komen door naar elkaar te blijven luisteren. Ouders, leerkrachten en leerlingen zullen een leerhuis moeten vormen. Je moet het bij een fatale tegenstelling in het christelijk onderwijs niet laten zitten. Voor ds. Buskus was dit cahier een teleurstelling geworden. Hij heeft zijn verhaal gebracht in verband met de school maar de meeste van de andere auteurs hebben

dat niet gedaan. Hij zegt verder, dat hij in het verhaal van mevrouw Siersema niets van het evangelie heeft terug kunnen vinden. Mevrouw Siersema zegt dat uit het willen schrijven in zo'n cahier al blijkt dat je een christen wilt zijn.

Ik hoop dat velen deze cahiers zullen lezen en verder dat ze in scholen en kerken besproken zullen worden. Het zal namelijk steeds gaan om het geluk en de vrede van het jongen en het meisje. Geluk als gemeenschap met God en daarin ook met de mede-mens. Vrede als die welke alle verstand te boven gaat. Eindhoven C. Sprong.

Een Gids-twee wegen? door drs. T. M. Gilhuis e.a. uitgegeven door J. H. Kok in Kampen. Prijs f 22,50 (244 blz.)

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

WEEKBLAD VAN DE A.R.P.  
EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuiperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A.R. Partijstichting te 's-Gravenhage. Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per half jaar. Losse verkoop f 0,85. Advertentie-exploitatie: 020-24.91.12.

## De Nederlandse scheepsbouw

Door drs.  
W. T. van Gelder

# Concurrentiepositie van Nederland verslechtert bij een afnemende markt

### Scheepsbouw

**Bijgaand leest u de tweede bijdrage van drs. W. T. van Gelder over de situatie in de wereldscheepsbouw in het algemeen en in die van de Nederlandse scheepsbouw in het bijzonder. In het nummer van vorige week las u het eerste artikel van de auteur die zelf bij enkele marktonderzoeken in deze sector was betrokken.**

Als hulpmiddel om na te gaan hoe de marktvooruitzichten de ontwikkeling van verschillende delen van de Nederlandse Scheepsbouw zullen treffen, volgt een persoonlijke schatting van de verdeling van de scheepsbouw omzet van 1975, groot f 5,3 miljard over de verschillende marktsectoren (zie tabel 1)

### Vooruitzichten scheepsbouw

De vooruitzichten voor de nieuwbouw van tanker zijn uiterst somber. Een aantrekkelijke vervoersmarkt zal eerst worden opgevangen door de langzaam varende en opgelegde tankers. De zg. combinatieschepen die zowel olie als ertsen kunnen vervoeren en na de oliecrisis in toenemende mate droge lading transporteren kunnen weer voor olievervoer beschikbaar komen. De heropening van het Suezkanaal heeft maar een beperkte invloed op het tankervervoer gehad. Het olietransport door het kanaal is slechts 5% van het volume dat vóór de sluiting het kanaal passeerde. Echter de

uitbreidingswerkzaamheden die het kanaal geschikt zullen maken voor tankers tot 150 000 dwt. (nu 70 000 dwt.) en de plannen om de toegang ook voor tankers tot 250 000 dwt. mogelijk te maken, zullen wel een negatieve invloed hebben op de tankermarkt en daardoor op de nieuwbouwvraag. Eerst na 1980 zal de situatie zich enigszins kunnen verbeteren maar dan zal de nieuwbouwvraag voor grote tankers toch nog slechts 1/3 van de bouwcapaciteit bedragen. (9,7 mln. dwt in verhouding tot 30.4 mln. dwt. capaciteit). Ook het vervoer van olieproducten biedt een weinig optimistisch beeld; 40% van het produktenvoer op de Noordzee had in 1972 Rotterdam als oorsprong. Het produktenvoer, dat met tankers van kleiner dan 50 000 dwt. geschiedt, had voor driekwart Engeland en Noorwegen/Zweden tot bestemming. Landen die de Noordzee-olieproductie via eigen raffinaderijen willen verwerken en daardoor importen zullen beperken. Enig perspectief biedt de export van olieproducten vanuit de nieuwe raffinaderijen in het Midden-Oosten. Het droge lading vervoer is zowel voor de grondstoffen ijzererts, kolen en bauxiet als de eindproducten sterk verbonden met de wereldwijde economische ontwikkeling. De matige vooruitzichten zijn nog verslechterd, doordat reders hun tanker-orders omgezet hebben in droge lading schepen. Tot 1983 zullen er geen nieuwbouworders geplaatst worden. De groei van de conventionele stukgoedvloot loopt o.a. door de Russische vlootuitbreidingen vooruit op de groei van het ladingpakket.

### Arabische landen

De enorme economische bedrijvigheid in het Midden Oosten heeft een grote vraag

naar scheepsruimte doen ontstaan. De Arabische landen willen een groot deel van dit vervoer met eigen schepen verrichten. Egypte en een aantal landen rond de Arabische Golf hebben nieuwbouwplannen (totaal ± 100 schepen). De Nederlandse scheepsbouw heeft kansen in dit gebied. Wereldwijd blijven de vooruitzichten echter somber, mede door de heropening van het Suezkanaal (verkorting van de vervoersafstand). Een lichtpuntje is de verandering van de stukgoedvloot; 30% van de schepen heeft een leeftijd van 20 jaar of ouder. De stormachtige ontwikkeling in de containervaart is ten einde.

Een matige nieuwbouwvraag kon in deze sector verwacht worden. De nieuwbouwvooruitzichten van binnenvaartuigen werden in 1973 als matig beoordeeld. De vraag vloeide vooral voort uit vlootvernieuingsprogramma's. De recente moeilijkheden in de binnenvaart beloven weinig goeds voor de scheepsnieuwbouw op korte termijn.

### Visserijvloot

De visserijvloot heeft een gemiddelde leeftijd van 7 jaar. De dalende vangsten, de quotering in de instelling van de 200 mijlszone markeren de negatieve vooruitzichten van deze vloot. De overheid geeft slooppremies, nieuwbouworders zullen voorlopig niet verwacht worden. De Nederlandse werven hebben in de beginfase van de ontwikkeling van het kontinentale plat tot een olie- en gasprovincie een redelijk aandeel in de bouw van „offshore-materieel” gehad. Nu de winning op de Noordzee tot volle ontplooiing komt; zijn de vooruitzichten minder gunstig. De toenemende overheidsbeïnvloeding van de kessessieverlenende landen zoals Engeland en Noorwegen, met het doel de nationale industrie te bevorderen, vormt voor de Nederlandse werven een negatief verschijnsel. De door de oliecrisis veroorzaakte piek in bestellingen van „offshore-materieel” is de behoefte voorbijgeschoten.

### Baggervloot

De eerste booreilanden zijn reeds werkloos opgelegd. De groei van de Nederlandse baggervloot en de vele nieuwbouworders zijn te verklaren uit de vele werken op het gebied van weg- en waterbouw die na de oorlog in opdracht van de overheid zijn verricht. Door het aflopen van de werken en de bezuinigingen bij Rijkswaterstaat is de ontwikkeling na 1968 verslechterd. De vloot, gekonfronteerd met een lage bezettingsgraad, tracht — en slaagt daar ook ten dele in — meer emplooi in het buitenland te vinden. Deze omstandigheden verklaren, waarom ondanks de vele opdrachten in het Midden Oosten er nauwelijks baggermaterieel besteld wordt.

### Sleepboten

De vraag naar sleepboten is deels afhankelijk van de ontwikkeling van de wereldvloot naar omvang en grootteklasse, deels van de havenuitbreidingen. Het aantal ligplaatsen in de havens van de Arabische/Perzische Golf wordt in de komende jaren van 100 tot meer dan 350 uitgebreid. De behoefte aan sleepboten zal overeenkomstig groeien. De omvang van de nieuwbouw van marineschepen is voor de komende jaren bekend.

### Scheepsreparatie

De nieuwbouw van recreatievaartuigen zal nog wel toenemen; de scheepsreparatie omvat 36% van de totale omzet van de Nederlandse Scheepsbouw. In deze sector wordt een lichte stijging van de activiteiten



Scheepswerf Verolme, Rozenburg.

### De omzet van de Nederlandse Scheepsbouw in 1975

(tabel 1)

(miljoen gulden)

sector	omzet	percentage
tankers	1900	19 %
droge lading schepen	400	7,5%
schepen kleiner dan 500brt	100	2 %
binnenvaartschepen	20	0,5%
visserij schepen	60	1 %
baggermaterieel	400	7,5%
sleepboten	100	21 %
overige schepen (w.o. defensie)	600	11 %
recreatievaartuigen	170	3 %
<b>2850</b>	<b>53,5%</b>	
reparatie van schepen	1900	36 %
overige werkzaamheden (b.v. bouw van motoren)	550	10,5%
<b>5300</b>	<b>100%</b>	

verwacht, die vooral bij een opleving van de economie, met een toename van het aantal binnengelopen schepen, gerealiseerd zullen worden. Tot de overige activiteiten van de Nederlandse scheepsbouw rekent men de bouw van motoren ed. De vooruitzichten van de afdeling van RSV, die zich richt op de bouw van materieel voor kerncentrales zijn niet gunstig. Men spreekt van een halvering van de scheepsnieuwbouw. Met de stabiliteit in de reparatie, betekent het dat de omzet in de scheepsbouw met een derde achteruit gaat.

### Concurrentiepositie

Bij de bovenstaande verwachtingen speelt de uitvoer een belangrijke rol. De internationale concurrentiepositie van de

Nederlandse Scheepsbouw wordt door een groot aantal elementen bepaald zoals prijs, kwaliteit, levertijd en marketing (marktonderzoek en marktbenadering). De levertijd is altijd een sterk punt geweest van de Nederlandse scheepsbouw, gevolgd door kwaliteit. Terwijl de prijs slechts zelden in het voordeel van het Nederlandse bedrijf heeft gewerkt.

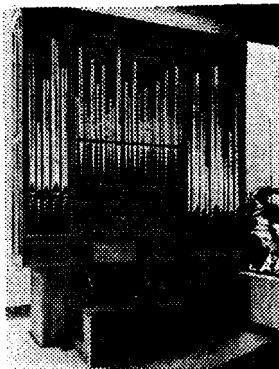
De internationale concurrentiepositie in de toekomst wordt sterk bepaald door de spanning tussen bouwcapaciteit en vraag naar nieuwbouw. Een verzwakking van de nieuwbouwvraag levert een druk op de prijzen en de dalende orderboeken geeft ook de scheepsbouw in andere landen de mogelijkheid korte en punctuele levertijden te garanderen. In een afnemende markt verslechtert daardoor de concurrentiepositie van Nederland

## GETRON B.V.

Internationaal Transportbedrijf

Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
Telef. 01880-12988 Telex 22642

**bulk wagens voor poederstoffen  
diepladers  
kipchassis voor containers  
gesloten combinaties  
op- en overslag van goederen**



Echte kerkorgels  
ook voor  
hedendaagse  
kerken

orgelbouw

**ERNST  
LEEFLANG  
APELDOORN**

Telefoon (05760) 1.75.82  
en 5.41.30.

## „NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE”



Vraagt  
jaar-rond chrysanten  
die staan langer....

**FIDES Handelskwekerij**  
(stekken voor chrysantenkultuur)  
Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
Telex 3.27.23  
DE LIER

## VERPLAATSBARE HOUTEN GEBOUWEN

directie- en schaftketen  
scholen en  
kerken  
directie- en  
schaft-  
wagens  
etc.

HOUTBOUW **HAHBO**  
**HARDINXVELD**  
tel. Giessendam-Hardinxveld 3888

## Fraai geïllustreerde uitgave!

## Historie AR-Partij in woord en beeld

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde onder de titel „Een kleine eeuw kleine luyden” een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kulper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen die een overzicht geven van AR-minister-presidenten, bewindslieden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht. U kunt dit boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag.



stichting kader- en vormingswerk **ARP**



# STICHTING

# BURGERSCHAPS-

# KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

*Een cursus burgerschapskunde*  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

*een oriënteringscursus*  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

*Een cursus gemeentepolitiek*  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

*Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden*  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENUONTVANGT PEROMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**





# Handel en Industrie

## VISSER ELEKTROTECHNIEK B.V.

Postbus 37  
BEVERWIJK  
Telefoon (02510) 2.52.44  
(4 lijnen).

MEER DAN 50 JAAR ELEKTROTECHNIEK

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

## B.V. GEBR. SALVERDA

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

## MEILINK B.V.

HOUTHANDEL

KISTENFABRIEK

## INDUSTRIELE VERPAKKINGEN

Vestigingen in  
BORCULO: Tel. 0 5457-1561\*  
ZUTPHEN: Tel. 0 5750-13748  
BOXMEER: Tel. 0 8855-1744

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00



- Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.,  
Nude 28,  
Wageningen.

## W. VISSER & ZN. N.V.

SCHEEPSWERF  
MOTOREN-  
HERSTELPLAATS

Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

NIEUWBOUW en REPARATIE

## OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V.

GOES - Telefoon (0 1100) 2.75.55\*

REEDS 75 JAAR  
DRUKKERS EN UITGEVERS

## chr. Spaarbank „Eigen Haard”

LOPENDE DIEP 7 (bij de Kijk in 't Jatbrug) GRONINGEN TEL. 127902

5%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

5¼%

tot 8%

BELEGGINGSBOEKJES

## WIJ KOPEN EN VERKOPEN PALLET

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

**30.000 STUKS**

w.o. veel nieuwe

Bijzonder gesorteerd in de maat 100 x 120

PALLET-BEDRIJF

**J. STAAT - BARENDRECHT**

Telefoon 0 1806-2096.  
Opslagterrein: Noldijk 140.

## Wordt lid van de A.R.P.

Door onderstaande bon in te vullen en op te sturen kunt u zich opgeven als lid van de ARP. De jaarlijkse contributie bepaalt u zelf; de Contributiestafel kunt u als richtlijn hanteren.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Bon opsturen naar:  
ARP, Antwoordnummer 66, Den Haag (U hoeft geen postzegel te plakken).

**ARP**

# ARP

## VAN DE PARTIJ

Kortgeleden ontvingen de stemhebbenden en adviserende leden van de partijraad de uitnodiging en agenda voor de voorjaarsbijeenkomst van 10 april a.s. Zoals bekend zal op deze bijeenkomst, die in de Congressaal van de RAI te

Amsterdam wordt gehouden, een beslissing worden genomen over de totstandkoming van één gezamenlijke kandidatenlijst van ARP, CHU en KVP bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen.

## ARP beslist over één CDA-lijst

# Nog toegangsbewijzen beschikbaar voor partijraad 10 april a.s.

### Eén CDA-lijst

De definitieve agenda is hierbij afgedrukt. Daaruit blijkt, dat aan de partijraad een ontwerp-resolutie zal worden voorgelegd over de éne CDA-lijst. Het partijbestuur zal op 12 maart 1976 een ontwerp-tekst vaststellen, waarna publicatie en toezending aan de partijraadsleden plaatsvindt. Aan de orde komt ook het fractiebeleid in de Tweede Kamer, waarover mr. W. Aantjes zal rapporteren.

Voorts worden de jaarverslagen van ARP, Arjos en Dr. Kuypersstichting behandeld. Wanneer de partijraad positief beslist over één CDA-lijst zullen vervolgens de kiesverenigingen, tezamen met de stemhebbende leden van de partijraad, schriftelijk over deze zaak hun stem kunnen uitbrengen, waarbij een tweederde meerderheid vereist is.

### Belangstellenden

Naast de partijraadsleden zijn belangstellenden van harte welkom. De

belangstelling voor deze partijraad blijkt weer bijzonder groot te zijn. Daarom dringen wij er bij iedereen, die van plan is deze partijraad bij te wonen, op aan per omgaande schriftelijk een toegangsbewijs aan te vragen bij het AR-partijsecretariaat, Dr. Kuypersstraat 3, Den Haag.

Aanmeldingen van belangstellenden worden in volgorde van binnenkomst genoteerd. De toegangsbewijzen en eventuele stukken worden uiterlijk twee weken vóór de vergadering toegezonden.

Als bijdrage in de kosten van de partijraad, inclusief lunch en consumpties, gelieve u te rekenen met een bedrag van ongeveer f 15,- per persoon. Wilt u bij uw opgave (gebruikt u s.v.p. de hierbij afgedrukte bon) vermelden of u gebruik wenst te maken van de lunch?

Voorkomt teleurstelling en meldt u daarom vandaag nog aan!

## Agenda voorjaarspartijraad

1. Opening.
2. Openingswoord door de partijvoorzitter, H. A. de Boer; tevens toelichting op de ontwerp-resolutie met betrekking tot één gezamenlijke kandidatenlijst van A.R.P., C.H.U. en K.V.P. bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen.
3. Mededelingen.
4. Vaststelling notulen partijraad d.d. 13 december 1975.
5. Behandeling, overeenkomstig artikel 33, lid 3, partijstatuut van de jaarverslagen 1975 van het partijbestuur, de Arjos en de Dr. A. Kuypersstichting.
6. Vaststelling dubbelbal verkiezing lid Organisatie Commissie (vacature-Schouten).
7. Rede mr. W. Aantjes, voorzitter A.R. Tweede Kamerfractie, ter toelichting op het politieke beleid van de Kamerfractie (overeenkomstig artikel 32, lid 5 en artikel 33, lid 3, partijstatuut).
8. Discussie over ontwerp-resolutie en over politiek beleid.
9. Rondvraag.
10. Lunchpauze van ca. 12.45 tot ca. 13.45 uur.
11. Voortzetting discussie.
12. Conclusies/stemmingen.
13. Uitslag schriftelijke stemming over vacature lid Organisatie Commissie.
14. Slotwoord.
15. Sluiting.

### AANMELDING VOORJAARSPARTIJRAAD

Ondergetekende,

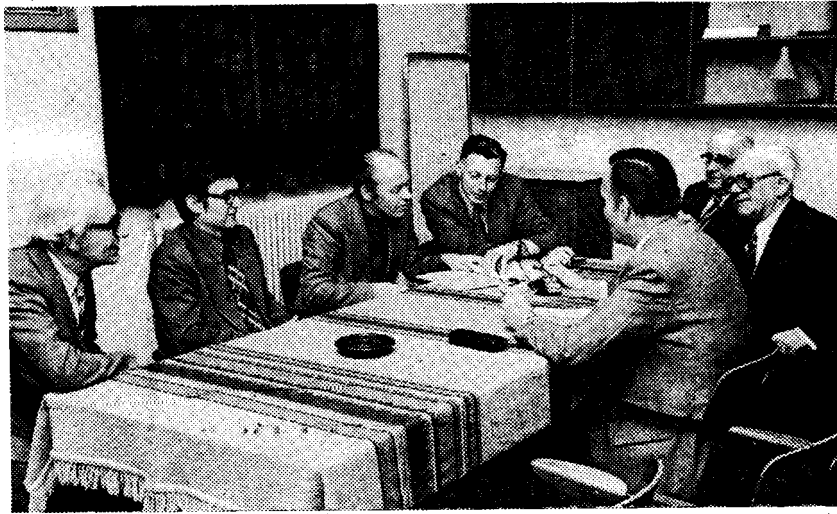
**Naam:** .....  
**Straat:** .....  
**Woonplaats:** .....

meldt zich aan als belangstellende voor het bijwonen van de voorjaarspartijraad van 10 april 1976 in de RAI te Amsterdam.

Hij/zij zal wel/niet aan de lunch deelnemen.

doorhalen wat niet van toepassing is.

Uitknippen en toezenden aan: ARP, dr. Kuypersstraat 3, Den Haag



Het CDA-Zeist heeft onlangs een spreekuur ingesteld om de band met de kiezer zo stevig mogelijk te maken. De CDA-Raadsleden en de CDA-wethouders zullen om toerbeurt zitting houden om de burgers - gratis - van advies te dienen. Bovenstaande foto werd tijdens het eerste „spreekuur” genomen.

### Studiedag „vrouw in gezin/vrouw alléén”

De Haagse Vrouwen Raad organiseert op zaterdag, 3 april a.s. een studiedag met als thema: „vrouw in het gezin/vrouw alléén”, in de Maranathakerk, 2e Sweelinckstraat 156, te Den Haag. Aanvang: 9.30 uur. Einde ± 15.00 uur.

De Haagse Vrouwen Raad organiseert deze studiedag met medewerking van de Nederlandse Vrouwen Raad.

Onder leiding van mw. E. M. de Bruyn-Sepmeyer wordt gesproken over 3 thema's, t.w.:

1. Vrouw in het gezin als echtgenote, huisvrouw, consumente en opvoedster;
2. „Werkende” gehuwde vrouw;
3. Alleenstaande vrouw, ongehuwd, weduwe, gescheiden.

De bedoeling is na een korte inleiding over bovenstaand onderwerp kleine

groepen te vormen, waarin onderling gedachten worden uitgewisseld aan de hand van op schrift gestelde vragen, die ter plaatse worden uitgereikt. De hieruit voortkomende resultaten, eventuele voorstellen, zullen nog diezelfde dag ter tafel worden gebracht in een plenaire vergadering, waarvoor verschillende deskundigen worden uitgenodigd. De kosten bedragen f 5,- p.p. waarbij inbegrepen koffie, soep en broodje. Opgaven voor deelname vóór 26 maart a.s. door storting van f 5,- op girorekening 59 86 53 t.n.v. de Haagse Vrouwen Raad, Prinsestraat 37A, Den Haag. Vergeet U niet op de stortingskaart ook de naam van onze organisatie (A.R.) te vermelden?

## DE FRACHTIE IN ACTIE

### Vier edities beschikbaar

Standpunten, die door de AR-Tweede Kamerfractie zijn ingenomen, worden regelmatig samengevat in documentaties, welke onder de titel „De fractie in actie” verschijnen. Er zijn nu vier delen beschikbaar.

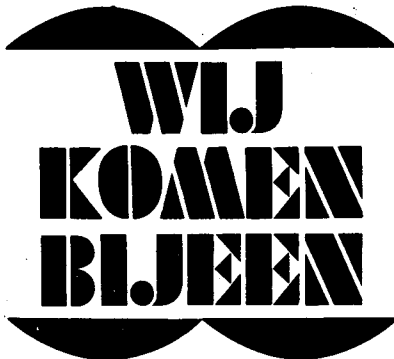
Deel I - periode juni 1973 t/m april 1975 f 0,50 per ex.

Deel II - periode april t/m oktober 1974 f 0,95 per ex.

Deel III - - periode oktober 1974 t/m maart 1975 f 2,- per ex.

Deel IV - periode april t/m oktober 1975 f 2,- per ex.

U kunt bestellen door het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag te storten met vermelding van het gewenste.



### Roolvink te Gouda

„Op vrijdag 19 maart a.s. organiseert de Goudse kiesvereniging van de A.R.P. een openbare vergadering voor leden en belangstellenden in „De Veste”, Swadenburg 68 in de nieuwe wijk Bloemendaal.

Spreker: het A.R.P.-Tweede Kamerlid B. Roolvink.

Onderwerp: Sociaal-economische problemen, als  
a) het werklozenvraagstuk  
b) de huidige economische toestand  
c) positie van zelfstandigen, etc.  
Aanvang: 8 uur 's avonds.”

### M. W. Schakel te Veenendaal

Op 17 maart a.s. is er een openbare vergadering in het verenigingsgebouw Etheto, Fluitersstraat 2 te Veenendaal, 's avonds om 20.00 uur. Het AR-Tweede Kamerlid M. W. Schakel zal spreken over „actuele politieke gebeurtenissen”.

### CDA - BERGEN OP ZOOM

Onderwerp: *grondpolitiek*. Plaats/tijdstip: vrijdag 12 maart om 20.00 uur in „de Korenbeurs”, Potterstraat, Bergen op Zoom.

Sprekers: *drs. H. Aarts*, Tweede Kamerlid KVP, *drs. W. van den Bos Czn.*, medewerker Kuypersstichting, *mr. J. H. A. G. van Maasackers*, burgemeester van Terheijden.

Ter discussie staan het rapport „Grondbezit en grondbeheer” (drie CDA-instituten) en de onlangs ingediende wetsontwerpen tot invoering van het voorkeursrecht en wijziging van de onteigeningswet.

### Heinkenszand

Een gezamenlijke bijeenkomst van de beide kiesverenigingen van ARP en CHU vindt plaats op dinsdag 9 maart a.s. in de „Vroone” te Kapelle, aanvang: 20.00 uur. *Drs. H. Eversdijk* uit Heinkenszand, voorzitter van de CDA-fractie in de Provinciale Staten zal ons deze avond bezig houden met allerlei actuele politieke zaken.

### Kadercursus Soeterberg

Op vrij. en za. 26 en 27 maart vindt te Soeterberg de 3e bijeenkomst plaats van de cursus Zuidwest Nederland. Op het programma staan gesprekken met prof. *Albeda*, partijvoorzitter De Boer en partijsecretaris *Corporaal*. Verhinderd uiterlijk drie dagen tevoren melden bij C. Bremmer, tel. 070-45.10.15.

### „Verband” Overijssel

Op donderdag 18 maart a.s. is er in Overijssel een gezamenlijke CDA-vergadering van bestuurders; deze wordt gehouden in „De Buitensociëit” te Zwolle; aanvang 19.45 uur. De heer R. Lanning, CDA-statenlid in Overijssel, zal een inleiding geven over *grondpolitiek*; daarna zal hierover een discussie gevoerd worden met medewerking van een forum. De gezamenlijke CDA-brochure „Grondeigendom en grondbeheer” zal sterk in de belangstelling staan.

### Defensie

In oost-Nederland gaat een werkgroep „defensie” van start. Alle belangstellenden zijn hartelijk welkom tijdens de eerste bijeenkomst van de groep op vrijdag 19 maart a.s. Onderwerp van gesprek zal o.a. zijn: de *Europese defensiepolitiek*. Degenen die meer willen weten kunnen schrijven naar of bellen met Jan Boers, Van Heemskerckstraat 12, Borne (Ov.), tel.: 05409-2448.

### Staten-Centrale Gouda

Vergadering der Statencentrale Gouda, op woensdag 24 maart 1976 te 20.00 uur in de Chr. Land- en Tuinbouwschool, Sportaan 83 te Gouda, ter voorbereiding op de Partijraad van 10 april te Amsterdam. Hoofthema: CDA-één lijst-ja of nee?

### Schakel te Drachten

Het A.R. Tweede Kamerlid M. W. Schakel spreekt op vrijdag, 12 maart voor de gemeentelijke A.R.-kiesvereniging te Drachten. Onderwerp: „Aktuele Politiek”, Aanvang: 8 uur, Plaats: Memorahkerk



### Radio

De eerstvolgende radio-uitzending van de ARP vindt plaats op vrijdag, 12 maart a.s. om 18.19 uur via Huiversum 1.

## Bewapening en wapenbeheersing C.D.A.-studiedag „Vrede en Veiligheid”

Zaterdag 27 maart 1976 te Arnhem. De Stichtingen kader- en vormingswerk A.R.P., C.H.U. en K.V.P. organiseren in samenwerking met de wetenschappelijke instituten van deze partijen op zaterdag 27 maart a.s. een studiedag met als thema „Bewapening en wapenbeheersing”.

De basisgegevens voor deze conferentie worden ontleend aan het regeringsrapport „Ontwapening en veiligheid”. Aanvang: 10.00 uur. Sluiting: ca. 16.00 uur.

### Inleiders:

H. J. Neuman (dir. Ned. Inst. Vredesvraagstukken), mr. P. H. Kooljans (staatssecretaris Buitenlandse Zaken, belast met vredesvraagstukken).

's Middags vindt een forumdiscussie plaats.

In het forum nemen zitting:

Als voorzitter, mr. C. A. Bos (burg. Katwijk), H. J. Neuman, M. H. van Meijlenfeldt (kolonel Infanterie), prof. jhr. mr. F. A. M. Alting van Geusau (voorz. com. llaie wapenbeheersing van de wetenschappelijke instituten). Aan het slot van de conferentie vat staatssecretaris Kooljans de discussie samen.

Aanmelding voor deze conferentie geschiedt door overmaking van de deelnemerskosten ad f 15,- (inclusief lunch en consumptie) op gironummer 379333, t.n.v. Alg. Penn. K.V.P. Mauritskade 25, Den Haag onder vermelding van „Studiedag vrede en veiligheid”.

Aanmelding uiterlijk 13-3-1976. (Na ontvangst van de girobetaling worden de conferentiestukken toegezonden).

N.B.: In verband met de te verwachten grote belangstelling geschiedt inschrijving volgens volgorde van binnenkomst van betaling.



# ZWEMBAD "MAURITS- KADE"

**Leer Sauna-baden  
en blijf gezond!**

U bent van harte welkom voor een  
eerste kennismaking met het traditionele  
Finse zowel als Turkse bad.



*Voor dames  
solarium (hoogtezon)*



*Voor heren  
buitenbad aanwezig*

**Dames- en Herenafdelingen**

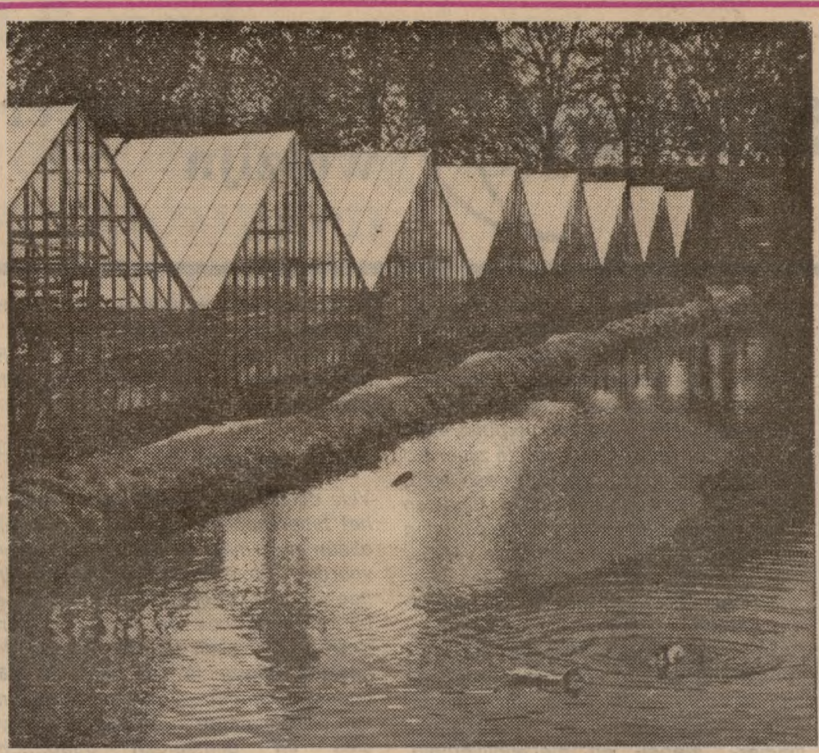
U kunt bij ons zonder voorafgaande afspraak terecht op:  
maandag t/m vrijdag 12.00-22.00 uur  
zaterdag 9.00-18.00 uur  
zondag 9.00-13.00 uur

**TELEFOON: 070 - 46 68 12 - 64 25 75**

# WAG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij  
32e jaargang - nr. 12 - 20 maart 1976



Het ARP Eerste Kamerlid Elfferich vraagt deze week aandacht voor de zorgelijke situatie in de land- en tuinbouw.

### CDA-samenwerking in historisch perspectief

In de maartaflevering van het middenkatern CDAAktueel belicht de historicus dr. G. Puchinger in een uitvoerig artikel de samenwerking van de CDA-partijen vanuit historisch perspectief. „Bezie men de afgelopen 50 jaar dan ontdekt men dat het meer is voorgekomen dat de ARP en de CHU jegens de opstelling van een zittend kabinet verschillende wegen gingen. Soms is het bepaald nuttig zich de geschiedenis te herinneren”, aldus Puchinger die tevens schrijft dat het CDA o.a. „het christelijke gelaat van Nederland zou dienen te bevorderen”.

### Drinkwater fluoridering

Door J. van Houwelingen  
ARP Tweede Kamerlid

## Staatsrechtelijke bezwaren geven doorslag bij afwijzen wetsontwerp

Het was de bedoeling om „even” een technische wijziging van de waterleidingwet (de mogelijkheid om fluor aan drinkwater te kunnen toevoegen) door te voeren. Ruim 2 jaar na de indiening is er dan eindelijk in de Tweede Kamer gediscussieerd over dit wetsvoorstel. Het is echter zeker geen „technisch” debat geworden.

hebben inmiddels de meeste waterleidingbedrijven de fluoridering gestaakt. Minister Vorrink en staatssecretaris Hendriks van Volksgezondheid en Milieuhygiëne willen nu via het genoemde wetsvoorstel fluoridering van drinkwater toch mogelijk maken. Reden hiervoor is de steeds slechter wordende gebitstoestand, vooral bij kinderen. Gebleken is dat bijvoorbeeld van de 5-jarigen slechts 4% nog over een gaaf melkgebit beschikt en dat bijna 10% van de recruten in militaire dienst reeds een volledige of gedeeltelijke prothese dragen. De tandartsen staan met de rug tegen de muur en vragen om maatregelen door de overheid. Dat fluoridering van drinkwater een zeer doeltreffend middel is, is reeds vaak aangetoond. Na verloop van enige tijd kan hierdoor een verbetering bereikt worden van ongeveer 60%. Het is dan ook zeker de moeite waard invoering van drinkwaterfluoridering serieus te overwegen.

### Lacune van principiële discussie

Bijna alle fracties hebben de indieners van dit wetsontwerp (minister Vorrink en staatssecretaris Hendriks) duidelijk gemaakt dat het achterwege laten van de principiële discussie onmogelijk is, ook al is deze wet slechts bedoeld voor een periode van 3 jaar.

Waarom was deze wet noodzakelijk? Immers tot 1973 werd drinkwater reeds op vele plaatsen (totaal voor ± 4 000 000 inwoners) gefluorideerd.

### Hoge Raad

Op 22 juni 1973 besliste de Hoge Raad echter dat er voor toevoeging van fluor aan drinkwater geen wettelijke basis is. Naar aanleiding van deze uitspraak

### Bezwaren

Tijdens het debat hebben we met veel nadruk gewezen op de problemen die veel mensen in Nederland hebben met drinkwaterfluoridering. Niet iedereen is het ermee eens dat toevoeging van fluoride aan drinkwater absoluut onschadelijk is voor de gezondheid. Ook „deskundigen” spreken elkaar tegen. Recentelijk heeft vooral de Amerikaan Dean Burk, werkzaam als deskundige in het Nationaal Cancer Institute gewezen op een vermoedelijke relatie tussen fluoridering van drinkwater en sterftecijfers aan kanker. Prof. Muntendam heeft overigens dit onderzoek weer als „nonsens” betiteld. Ook andere nadelige gevolgen worden door deskundigen zowel aangetoond als weer tegengesproken.

- Er zijn nogal wat mensen die er om godsdienstige redenen bezwaar tegen hebben via het drinkwater een „medikament” te moeten innemen.
- De aantasting van de persoonlijke vrijheid is echter het meest geuite bezwaar. Immers aan het gebruik van drinkwater kan niemand zich onttrekken. Bovendien is men bang dat de overheid met een beroep op dezelfde argumenten (het algemeen belang) ook andere toevoegingen aan het drinkwater zal kunnen gaan voorschrijven. Hoe men zelf ook denkt over fluoridering, bij de besluitvorming over het al dan niet geoorloofd zijn hiervan kan men niet om 2

feiten heen:

- Het gaat hierbij om een toevoeging van een stof op medische gronden aan op zichzelf deugdelijk drinkwater.
  - Tegen fluoridering van drinkwater hebben een niet gering aantal burgers bezwaar op grond van godsdienstige, medische en andere principiële overwegingen.
- Het is niet voor het eerst dat de overheid in soortgelijke situaties toch maatregelen heeft genomen. Nieuw bij deze wet is echter het ontbreken van een regeling in de wet voor bezwaarden. Uitgangspunt in ons staatsrecht is steeds dat in gevallen waarbij de persoonlijke vrijheid op deze wijze in het geding is, er nadrukkelijk rekening gehouden moet worden met gewetensbezwaren (inettingswet; wet immunisatie militairen; gewetensbezwaren militaire dienst etc.).

### Staatsrechtelijke bezwaren

Concluderend hebben wij de bewindslieden voorgehouden dat: „Het niet kunnen instemmen met dit wetsvoorstel is dan ook primair niet gebaseerd op twijfels over de schadelijkheid of wenselijkheid van fluoridering, maar vanwege de staatsrechtelijke bezwaren die wij tegen dit wetsvoorstel hebben. Wij hebben de bewindslieden daarom ook in ernstige overweging gegeven dit wetsvoorstel in te trekken. De volgende argumenten hebben we hiervoor genoemd:

- 1. Een van de belangrijkste argumenten om deze tijdelijke wet in te dienen was zoals de indieners zelf in de MvT verklaren: „het is niet verantwoord de fluoridering in de gebieden waar deze al een feit was geworden, tussentijds te laten schieten. Nu bijna overal inmiddels de fluoridering is gestaakt, is deze grondslag daarmede dan ook praktisch geheel vervallen.
- 2. De indieners hebben verklaard dat een meer definitieve regeling nu nog niet mogelijk is omdat dan ook de meer principiële aspecten van het fluorideringsvraagstuk aan de orde moeten kunnen komen. Nu zo duidelijk is bewezen dat de discussie ook over dit wetsontwerp niet gevoerd kan worden zonder dat de principiële aspecten aan de orde komen is de besluitvorming over deze wet in strijd met de door bewindslieden geformuleerde beleidsdoelstelling.
- 3. Het ontbreken van en de onzekerheid over een reële mogelijkheid van een regeling voor gewetensbezwaarden moet ook voor de bewindslieden van doorslaggevende betekenis zijn.
- 4. Nu vast staat dat ook m.b.t. deze wet vast staat dat de meer principiële aspecten betrokken zullen en moeten worden in het onjuist de gemeenten met de feitelijke beslissing te belasten. Dit moet primair de verantwoordelijkheid blijven van de rijksoverheid.

### Alternatieven bestrijding cariës

Tenslotte hebben wij de bewindslieden nog gewezen op de alternatieve mogelijkheden van tandcariës-bestrijding



J. van Houwelingen

zoals:

- verdere specialisatie van tandartsen waardoor een kortere opleiding mogelijk is.
- inzet van mondhygiënist
- het gebruik van fluorhoudende tandpasta
- het gebruik van natrium-fluoride tabletten

Nog belangrijker is echter aandacht voor onze slechte voedingsgewoonte. Wij hebben de bewindslieden er op gewezen dat bestrijding hiervan de hoogste prioriteit dient te hebben. Tijdens het schrijven van dit artikel was het debat nog niet beëindigd. Volgende week zal ik nog nader terugkomen op de afloop van dit debat.

### CDA-Congresrede Aantjes nu in boekvorm

De rede van mr. Aantjes op het eerste CDA-congres van 23 augustus vorig jaar, in het vaderlandse perswereldje al snel de „Bergrede” van Aantjes genoemd, vanwege zijn terugrijpen op het Mattheus-evangelie, kunt u o.a. lezen in het fraai geïllustreerde 160 pagina's tellende boek: „Van Woudschoten tot Hoogeveen” dat alle officiële verklaringen, resoluties en moties bevat evenals de belangrijkste redevoeringen van de politieke leiders van ARP, CHU en KVP over de veelbewogen grondslagdiskussie in het CDA. Op pag. 5, leest u meer over deze f 5,95 kostende uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP.

### „Kuyper zag de ARP graag als een leger”

„Kuyper zag de ARP graag als een leger. Hij zelf was de generaal, en verder waren er maar heel weinig opper- of hoofdofficieren”. Dit schrijft de hoofdredacteur van het Fries Dagblad, en erelid van de ARP o.a. in zijn bijdrage over „Mondigheid in

de AR-Partij” in het boekje „Een kleine eeuw kleine luyden” dat grepen uit de geschiedenis van de ARP bevat. Voor slechts f 5,- kunt u dit 130 pagina's tellende werkje, dat bijzonder fraai geïllustreerd is, bestellen op giro 89673 t.v.n. AR-Partijstichting, Den Haag.

### Vierdaagse werkweek?

„Het is de vraag of de doorsnee burger wel zo gelukkig zal zijn met bijvoorbeeld een vierdaagse werkweek plus een lager inkomen. Er zullen aanvullende leefvormen ontwikkeld moeten worden om psychische crises te vermijden”. Dit schrijft o.a. dr. A. J. Vermaat - tot voor kort ARP kamerlid en momenteel hoogleraar aan de Vrije Universiteit - in zijn recente publikatie „Spelregels voor Economie en Politiek”, dat met fraaie cartoons van Arend van Dam voor slechts f 3,50 is uitgegeven door de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP.

Hij schrijft dit wanneer hij recente versoberingsoproepen van de Kerken nader beschouwt. Er bestaat een grote belangstelling voor dit boekje. Vlot bestellen dus! Giro 89673 t.v.n. AR-Partijstichting, Den Haag.

## DEZE WEEK IN WAG:

- Concurrentiepositie tuinbouw, pag. 2
- Herdenkingsdienst Groen van Prinsterer, pag. 2
- Drugbeleid, pag. 4
- Middenkatern CDA-Aktueel, pag 5-8
- CDA-samenwerking in historisch licht, pag 6,7
- Uit de Arjos, pag. 9
- Partijnieuws: rol kiesverenigingen bij verkiezingen.



## IN OGENSCHOUW

## Geuniformeerd welzijn

Eén plaatje zegt meer dan duizend woorden. Deze waarheid geldt zeker voor de Structuurschets voor de Verstedelijking, het „plaatje“, dat is toegevoegd aan de vele duizenden woorden van de onlangs als beleidsvoornemen uitgebrachte Verstedelijkingnota. Een uiterst sober prentje, soberder dan de bij vorige nota's over de ruimtelijke ordening behorende kaartwerken. Ditmaal veel wit, met wat groen, grijs en rood. Waarbij het rood - misschien wel toepasselijk - de perspectieven aangeeft: groei-steden en groeikernen.

### „Hersenschim“

Groei-kernen wisselen per nota van patroon. De royale uitzaai over noord- en oost-Nederland, in de vijftiger en zestiger jaren planologisch-economische bon ton, is nu geheel verdwenen; de wal van de werkelijkheid heeft kennelijk het wenschap gekeerd. De nieuwe structuurschets geeft alleen rode driehoekjes voor groeikernen in het Randstadgebied en

de nieuwe polders. Enge driehoekjes eigenlijk, waarbij weinig fantasie nodig is om te weten wat het zal worden als dit onverhoopt allemaal doorgaat. Een paar ooit aantrekkelijke oude stadjes die verder de groen-te in worden verpuist. Voor het overige: vlekken waarvan te zijner tijd gezegd zal kunnen worden: geen stad, geen dorp, gewoon een plaats. Plaatsen waar, ondanks een vrij gunstige situering ten opzichte van het openbaar vervoer toch wel asfalt-plakken heen zullen moeten leiden. Plaatsen met de tegenwoordig obligate woonerven, verkeersdrempelels en trap-veldjes. Plaatsen met door subsidieregelingen enerzijds, grondprijzen en voorschriften anderzijds gelijkgerichte produkten van vaderlandse timmer-, stapel- en metselnerijverheid, waarvan je uit kleine nuances (L-, Z- of doorzonkamer, vide, boerderijafdak, doorlopende nepmuurtjes, pergola's) het bouwjaar kunt afleiden. Plaatsen waar het leven alleen nog maar via beeldbuisen binnenkomt en dan nog vertekend, waar allerhande welzijnwerkers tot het

onvermijdelijke straatmeubilair moeten behoren teneinde te bereiken dat de indolente bewoners mitsgaders hun groene weduwen nog enigermate zullen participeren.

### Strak regiem

Vele duizenden woorden geven aan, dat het bitter noodzakelijk is voortaan alles alléén nog maar binnen de - gerenoveerde - grote steden en de rode driehoekjes van de groeikernen te laten gebeuren. Maar ook: dat de hoge urgentie gebiedt de zaken buiten de rode driehoekjes streng in de hand te gaan houden. Daárom zal de rijksoverheid met een „dikke vinger in de pap“ de provincies en gemeenten gaan.....helpen... Aldus proclameren de vele duizenden woorden bij dat éne prentje een enorm stuk centralisatie van bevoegdheid. Alles wat met betrekking tot het ruimtelijk beleid maar goed en aangenaam is - het staat er verlokkelijk in geschilderd - kan alleen nog worden

verworven wanneer het strakke regiem van de rode driehoekjes wordt aanvaard. En waar de Verstedelijkingnota als een planologische kernbeslissing wordt beschouwd, die aan een inspraakprocedure dient te worden onderworpen, worden de aanstaande insprekers door middel van een speciale, even kleur- als fout-rijke begeleidingskrant van harte opgewekt de aanvaarding van het rode-driehoekjes-project te bevorderen.

### Ootmoedige voorzichtigheid

De insprekers van straks moeten zich goed realiseren, dat aan deze wijs opgezette derde nota over de ruimtelijke ordening twee andere nota's over dezelfde materie zijn voorafgegaan, die niet tot verwezenlijking van de eertijds gewenste doelstellingen hebben geleid, maar wel tot veel frustratie en onbehagen. Misschien is het allemaal wel mislukt als gevolg van dezelfde omstandigheden als die, waarvan ook heel aan het einde van deze nieuwe Verstedelijkingnota wordt gewaagd, te weten de aanwezigheid van „een aantal onzekerheden“ (pag. 258). „Deze hangen deels samen met de onbekendheid van de toekomst, deels ook met het ontbreken van voldoende inzicht in het karakter van maatschappelijke en ruimtelijke samenhangen. Deze onzekerheid heeft betrekking op de aard van de maatschappelijke processen, de doelstellingen die worden nagestreefd dan wel de middelen om die doeleinden te bereiken“..... De gesignaleerde onzeker-

heden nopen de opstellers in het allerlaatste deel van hun nota tot een plotse-linge, merkwaardig ootmoedig aandoende voorzichtigheid.

### Spontaner ontwikkeling

Wellicht kunnen de insprekers alvast een eerste poging doen om enig licht te verschaffen aangaande de reeds aangeduide kapitale onzekerheden. Zij zouden kunnen aangeven welke reële welzijnseisen ze aan hun woon- en leefwereld menen te mogen stellen, met andere woorden: waarom ze liever in een stad of een dorp wonen dan in een plaats, hoe comfortabel die ook naar theoretisch-ruimtelijke maatstaven moge zijn gesitueerd. Ze zouden de opstellers kunnen laten merken, dat echt leven en samenleven niet zomaar ergens kan worden tevoorschijn getoverd, maar in zekere vrijheid vanuit reeds aanwezige aanzetten moeten kunnen groeien. En dat mede daarom op die plekken waar al iets gegroeid is het bloed toch kruipt waar het niet kan gaan, alle centrale inspecteurs en controleurs ten spijt. Jammer voor geboren regelaars en ordenaars, maar desondanks volkomen waar. Waarbij deze regelaars en ordenaars als troost zou kunnen worden voorgehouden, dat een minder gedirigeerde en daardoor ook harmonischer en spontaner ontwikkeling lang niet zo bedreigend behoort te zijn als door planologen (de traditie der vorige nota's getrouw) steeds maar weer wordt gesuggereerd. V.d.B.

## Elfferich over tuinbouw:

# Voorkom verzwakking van onze concurrentiekracht

„Ik overdrijf niet door de tuinbouw te omschrijven als één van de bedrijfstakken, die de motor van onze economie blijft vormen. De cijfers over 1975 spreken in dit verband duidelijke taal; ze vallen temeer op, omdat deze voor onze uitvoer - en daarvan moet Nederland het nog altijd hebben - van grote betekenis zijn in een tijd van grote economische moeilijkheden“. Aldus ARP-senator P. C. Elfferich onlangs in de Eerste Kamer bij het beleidsdebat „Landbouw en Visserij“. Enkele passages uit zijn mede namens de CHU en KVP-fractie uitgesproken betoog geven wij hierbij weer.

### Kostenstijging

Door een aantal omstandigheden kon globaal gesproken worden van een redelijke prijsvorming. Maar in geen sector kan het eindresultaat desondanks zo uiteenlopen als juist in de tuinbouw. De wisselvalligheid van de markt, het op en neer golven van de prijs, het vallen van de topproductie van een gewas in een enkele week, al of niet gunstig beïnvloed door de weersomstandigheden is vaak maatgevend voor het winstcijfer van een teeltseizoen. Kan men dus in het algemeen zeggen, dat de enorme kostenstijgingen (met name in de glastuinbouw) beter konden worden opgevangen dan werd verwacht, het rendement loopt in feite terug. En als dat al niet zo is, dan is het slechts een gevolg van uiterste inspanning en gunstige markthoogtepunten. Intussen wordt voor het lopende productiejaar opnieuw een kostenstijging berekend van niet minder dan 16%, met voor dit vrije product geen enkele garantie van enige betere prijsvorming. Integendeel, de concurrentie heeft de neiging toe te nemen; de totale productie in en buiten de E.E.G. zal uiterste waakzaamheid vragen voor het te voeren beleid op korte en langere termijn. De bedrijfstak tuinbouw is van oudsher gegroeid en groot geworden door het durven aanvaarden van risico's. Van de overheid werd feitelijk niet meer maar ook niet minder gevraagd dan een gunstig

ondernemersklimaat. Met name de glastuinbouw heeft nimmer gearzeld meer te investeren dan verdiend werd. Ik geloof niet, dat ik mij profetische gaven toeken als ik nu stel, dat deze weg - thans - gevaarlijker is dan ooit. Immers, de bedragen die nieuwe investeringen vragen, krijgen langzamerhand een astronomische hoogte en de vaste lasten stijgen op dezelfde wijze. En niet alleen die, ook de andere kosten arbeid en energie stijgen de pan uit. De arbeidskosten heeft de ondernemer in de tuinbouw slechts in zoverre in de hand, dat arbeidsbesparende maatregelen tot het uiterste kunnen worden overwogen en afgewogen tegen de daarvoor in de plaats komende investeringen.

### Onderzoek en voorlichting

In dit verband mag de tuinbouw van de bewindsman een duidelijk beleid vragen op het terrein van onderzoek en voorlichting; inkrimping daarvan zou ik ontoelaatbaar vinden. Ik ga er zonder meer van uit, dat de bewindsman dit met mij eens zal zijn; het is één van de mogelijkheden die de overheid heeft, deze bedrijfstak ten dienste te zijn en aldus doende onze economie te helpen. Veel ernstiger is de stijging van de energiekosten, die voor het lopende jaar op basis van de genomen prijsbeslissingen circa 35% zal bedragen. De minister lijkt nogal optimistisch van aard en verwacht dat de stijgende opbrengsten deze hogere kosten zullen dekken. Waarop baseert de Minister deze verwachtingen en is hij vandaag nog zo optimistisch gestemd? Het ligt m.i. veeleer voor de hand te verwachten, dat het netto-inkomen onder sterke druk zal komen te staan, aldus tenslotte in dit verband de heer Elfferich.

### Mr. J. H. Prins lid van Kiesraad

Het AR-partijbestuurslid mr. J. H. Prins uit Amsterdam is onlangs benoemd tot lid van de Kiesraad. Hiermee is voorzien in de vacature die ontstond door het vertrek van dr. J. Donner die van dit college vele jaren voorzitter is geweest.

### Ontduiking gokwinstbelasting

Is het waar dat staatssecretaris van Rooijen een advies heeft gegeven dat zou kunnen leiden tot het ontgaan van het betalen van gokwinstbelasting (kansspelbelasting) door roulettespelers, zo vroegen de AR-kamerleden Beumer, Schakel en Van Leeuwen zich af in schriftelijke vragen. Zij vroegen de bewindslieden van Financiën of zij op de hoogte waren van een samenwerkingsverdrag tussen de Nationale stichting tot exploitatie van casinospelen in Nederland en de Oostenrijkse Spielbanken A.G. Zij vroegen de bewindslieden verder of de wet op de kansspelbelasting de mogelijkheid open laat dat de betrokken bank de door de spelers te betalen belasting overneemt en als kosten opvoert, waardoor de opbrengsten voor het Rijk geringer zullen zijn. Als dit juist is, dan vragen de betrokken AR-kamerleden zich af of de Minister bereid is de betrokken wettelijke regeling te wijzigen, opdat aan deze mogelijkheid een einde wordt gemaakt.

### UNCTAD IV en de nieuwsmedia

Aan welke maatstaven moeten nieuwsmedia voldoen, willen zij in aanmerking komen voor een vergoeding van de reiskosten naar UNCTAD IV, die in mei a.s. in Nairobi wordt gehouden, zo vraagt het AR-kamerlid Van Dam in schriftelijke vragen aan minister Pronk. Hij wil verder weten wat moet worden verstaan onder „bepaalde gevallen“, zoals de minister dit noemt waarin een dergelijke tegemoetkoming wordt verstrekt. Verder wil van Dam weten wat de kosten van deze regeling zijn.

### Hilversum II (slechte ontvangst)

De AR-kamerleden Schakel en de Boer hebben minister van Doorn en staatssecretaris van Hulten kritische vragen gesteld over de sedert de ont koppeling van Hilversum II van de FM slechtere kwaliteit van de ontvangst van de programma's, vooral in het Oosten en Noorden van het land. De kamerleden vragen zich verder af of daarmee de omroeporganisaties niet grote moeite hebben aan de eisen van een volledig

## AR-kamerleden stellen vragen over gokwinst, Unctad IV en Hilversum II

programma te voldoen. Als voorbeeld noemen zij de overheveling van de schoolradio-uitzendingen van de KVP van Hilversum II naar IV. Schakel en de Boer willen wel eens van de minister weten of hij de instelling van de zgn. klassieke zender, nu via de FM te beluisteren, nu net zo zou realiseren door

dit FM-kanaal te onttrekken aan Hilversum II. Zij willen verder weten of de minister alternatieve mogelijkheden overweegt voor een klassieke zender en vragen aan de bewindslieden te bevorderen dat de omroepen en de PTT ophouden met het maken van verwijten over en weer maar naar een goede oplossing streven.

## Op 19 mei a.s. herdenkingsdienst Groen van Prinsterer

In Nederlandse Gedachten van vorige week kon u op de voerpagina lezen dat op 19 mei a.s. de 100e sterfdag van de Nederlandse staatsman Guillaume Groen van Prinsterer wordt herdacht

ARP en CHU hebben met het oog op deze dag het initiatief genomen tot het organiseren van een herdenkingsbijeenkomst.

### Waalse kerk

Op deze 19e mei zal om 14.30 uur in de Waalse Kerk een samenkomst plaats vinden, waar de heren dr. W. Aalders, mr. A.M. Donner en dr. J.W. van Hulst de geestelijke erfenis van Groen van Prinsterer zullen belichten

Daaraan voorafgaand zal om 12.00 uur een kranstegging plaats vinden bij het graf van Groen op de begraafplaats „Ter Navolging“ in Scheveningen.

Belangstellenden voor de herdenkingsdienst kunnen zich opgeven



bij het partijburo van de ARP, dr. Kuyperstraat 3, den Haag. Vul daartoe de onderstaande bon in en vermeldt op de enveloppe, links boven „Groen-herdenking“.

### Geeft zich op voor „Groen-herdenkingsdienst“ in de Waalse kerk

Naam: .....  
Adres: .....  
Woonplaats: .....

Toezenden aan:  
Buro ARP, dr. Kuyperstraat 3, Den Haag;  
o.v.v.: „Groen Herdenking“

**BON**



Van Dam: vragen over Nairobi



## Drugdebat

Door mr.  
G. C. van Dam  
Tweede Kamerlid ARP

# Van Agt en Vorrink verdienen lof voor behandeling van wetsvoorstel

Het drugdebat in de Tweede Kamer heeft veel tijd in beslag genomen. Het strekte zich over 5 dagen tussen 25 februari en 9 maart uit.

### Ingewikkelde wetgeving

Het ging om de behandeling zowel van een nota als van een wet. Deze opiumwet heeft betrekking op tal van stoffen: drugs met een aanvaardbaar, drugs met een onaanvaardbaar risico en geneesmiddelen, die alle weer in een groot aantal stoffen uiteenvallen.

Met al deze stoffen kun je van alles doen, wat vanuit wetgevingsoogpunt van belang is:

In bezit hebben c.q. gebruiken, handelen, produceren enz. Het zal duidelijk zijn dat al deze onderscheidingen, vergeleken met de bestaande wet, die voor de handel in en het gebruik van alle produkten slechts één strafbedreiging kent, n.l. maximaal vier jaar, lelden tot een ingewikkeld stuk wetgeving.

### Uiteenlopende benaderingen

Er waren in de Kamer uiteenlopende benaderingen van de problematiek, vooral op het punt van de waardering van de drugs met aanvaardbaar risico (de z.g. soft drugs).

(Ten aanzien van de z.g. hard drugs lopen de opvattingen, veel minder sterk uiteen. Over een harde aanpak van de handel in deze stoffen bestond nagenoeg

eenstemmigheid). De ene stroming keek in hoofdzaak naar de risico's aan soft drugs verbonden en stond zowel wat de handel als het privé bezit c.q. gebruik strenge maatregelen voor. De andere stroming negeerde de risico's niet, maar meende, dat wat de te treffen strafmaatregelen betreft geen al te groot verschil kan worden gemaakt met produkten als alcohol en tabak. Aan het gebruik van deze stoffen zijn ook risico's verbonden, maar die risico's hebben niet tot strafmaatregelen wat betreft gebruik of handel geleid.

### Terughoudend inzake privé-sfeer

Tot laatstgenoemde stroming in de Kamer behoorde de AR-fractie. Zij liet zich door nog een andere overweging leiden. Gebruik van drugs, evenals dat van alcohol en tabak speelt zich af in de private sfeer van de burger. Dat is een gebied, ten aanzien waarvan de overheid zich naar AR opvatting terughoudend dient te gedragen. De overheid is niet geroepen de burger tegen zichzelf te beschermen. Zij mag dat alleen doen wanneer er belangen van anderen of van de samenleving in het spel zijn. De AR-fractie had niet al te veel moeite met de wetsvoorstellen. Deze sloten aan bij wat zowel het AR-program van actie 1971-1975 als het Gemeenschappelijk Urgentieprogramma, waarmee de drie chr. democratische partijen de verkiezingen van 1971 ingingen, omtrent het drugvraagstuk aan (wettelijke)



Minister Van Agt



Minister Vorrink

maatregelen voorstelden. Bedoeling van de wetsvoorstellen was verschillen in strafbedreiging aan te brengen: van de meeste straffen tegen de handel in drugs met onaanvaardbare risico's, die als misdrijf blijft aangemerkt, tot de vrijstelling van straf van het voor eigen gebruik in bezit hebben van maximaal 30 gram cannabis, zij het, dat dit als overtreding wel zal gelden. Het opleggen van zware straffen voor de handel leverde, zo als gezegd, voor de Kamer weinig problemen op. Dat deden wel de voorgestelde maatregelen met betrekking tot het gebruik. Veel Kamerleden lieten zich door minister Van Agt maar moeilijk duidelijk maken, dat nog afgezien van onze internationale verplichtingen het vanuit de opsporing nodig is het gebruik van drugs binnen de

## Melkpoeder in veevoer

Tijdens de gebruikelijke marathonzitting van de raad van landbouwministers ter vaststelling van de landbouwprijzen is ook besloten niet minder dan 400 000 ton magere melkpoeder weg te werken door het te vermengen met veevoer. Veel mensen verbazen zich over deze beslissing en vinden het zonde en jammer, dat kostelijk voedsel voor dit doel wordt gebruikt. Hoezeer dit ook begrijpelijk is, men kan niet voorbijgaan aan het feit, dat de voorraad magere melkpoeder in de EEG is opgelopen tot 1,2 miljoen ton. En dat een verdere toename moet worden verwacht. Door technische en economische oorzaken wordt steeds minder (onder-)melk op de boerderij gebruikt voor het opfokken van jong vee, en wordt meer melk afgeleverd aan de zuivelfabrieken. Het is op zichzelf niet onlogisch om het overschot aan melkpoeder dat daardoor ontstaat weer gedeeltelijk terug te leiden naar de boerderij. De Raad van Ministers heeft overigens wel degelijk oog gehad voor de grote vraag naar melkpoeder voor voedselhulp. De daarvoor bestemde hoeveelheid is vervoerd en gesteld op 200 000 ton. Het zal overigens nog een hele toer zijn om die hoeveelheid ook inderdaad te distribueren. Het is van veel belang, dat de EEG ook in de komende jaren zijn bijdrage op dit niveau blijft handhaven. Voedselhulp mag niet afhankelijk zijn van toevallige overschotten of tekorten.

## Ontwerp-resolutie voor partijraad en program

Het partijbestuur is op vrijdag 12 maart jl. bijeen geweest om een eerste discussieronde te houden over een ontwerp-resolutie voor de partijraad van 10 april a.s.

### Open discussie

Wat moet er in de resolutie komen te staan? En: hoe worden de verschillende factoren gewogen, die mede bepalend zijn voor de beslissing over de ene lijst? Het partijbestuur had daarvoor een open discussie, waaraan door veel leden uit het partijbestuur werd deelgenomen.

### Geen conclusies

Conclusies zijn niet getrokken. De discussie werd ook niet afgerond en kon dat niet worden, omdat het partijbestuur nog moet spreken over het ontwerp-program van uitgangspunten en over het ontwerp-CDA-program. Daarnaast zijn de fracties nog bezig met een aantal studies over toekomstig beleid.

### CDA-program

Het partijbestuur houdt zich op 18 maart bezig met de

ontwerp-program, terwijl het algemeen bestuur van het CDA daar op 19 maart over zal spreken. De bedoeling is, dat het program van uitgangspunten door het algemeen bestuur van het CDA wordt vastgesteld, terwijl het CDA-program als ontwerp de goedkeuring van het algemeen bestuur moet krijgen. Daarna volgt het in iedere partij de procedure, die in iedere partij van toepassing is.

### Extra AR-Post

Het streven is erop gericht, op 27 maart via een extra AR-Post (NG) het ontwerp-program aan alle leden toe te zenden, opdat iedereen weet hoe het ontwerp-program eruit ziet en wat staat bepaald in het program van uitgangspunten. Voor de AR-kiesverenigingen geldt dat zij tot uiterlijk 17 mei 1976 amendementen op het ontwerp CDA-program kunnen indienen. Beldé stukken zullen een rol spelen bij de beslissing ten aanzien van één lijst. Het partijbestuur zal op woensdag 24 maart a.s. verder spreken over een ontwerp-resolutie.

sfeer van het strafrecht te houden. De minister moest herhaalde malen het „waarom“ van deze kwestie uitleggen, wat tot de lange duur van het debat niet weinig bijdroeg. De strafbaarstelling is eveneens een instrument om verslaafden aan een gedwongen behandeling te onderwerpen. Een oneigenlijk instrument. Daarover was vrijwel iedereen het eens. Maar een instrument, dat nog niet kan worden gemist.

### ARP-moties

Het oneigenlijke karakter van dat instrument bracht onze fractie ertoe een motie in te dienen, waarin de Regering wordt verzocht, „de vraag in studie te nemen c.q. te geven, of langs andere dan strafrechtelijke weg tot hulpverlening kan worden gekomen.“ Minister Van Agt zag dit ook als een probleem en zegde deze studie toe, reden waarom deze motie kan worden ingetrokken. Een andere motie onzerzijds vroeg de Regering de „dienst- en hulpverlening aan verslaafden te rekenen tot de voor de eerstkomende jaren vast te stellen beleidsprioriteiten en zo spoedig mogelijk een plan voor een effectieve dienst- en hulpverlening op te zetten en hierbij een overzicht over te leggen van de hiervoor benodigde kosten.“ Deze motie werd op verzoek van de indienster mevr. Van Leeuwen, na de reactie van Staatssecretaris Meijer van de agenda afgevoerd om haar op een later tijdstip zo nodig nog in stemming te laten komen.

### Openbaarmaking

Een punt, dat ik nog uit het uitvoerige debat wil lichten, is het amendement van de VVD-er Dees, om elke openbaarmaking die er kennelijk op gericht is de verkoop, aflevering of verstrekking van drugs te bevorderen te verbieden. De relatie, die werd gelegd met een radio-rubriek van de Vara, bracht aanvankelijk een onzuiver element in de discussie. Daarvan losgemaakt bleef de vraag of het geen aanbeveling verdiende, waar het hier om verboden stoffen gaat, een dergelijke bepaling in de wet op te nemen. Ook de Geneesmiddelenwet en de Bestrijdingsmiddelenwet kennen een soortgelijke bepaling. Het amendement-Dees werd met steun van onze fractie aangenomen.

### Lof

Met dit drugdebat is voorlopig een einde gekomen aan een behandeling van dit vraagstuk, die in een belangrijke fase kwam door de instelling in 1970 van de commissie, genoemd naar haar voorzitter dr. P. A. H. Baan. Naar aanleiding van het rapport van deze commissie bepaalde het vorige kabinet zijn standpunt dat praktisch door het huidige kabinet werd overgenomen en in wetswijzigingen werd neergelegd. Dit wetsvoorstel kwam niet noemenswaard veranderd door de Tweede Kamer. De beide ministers Vorrink en Van Agt, verdienen daarvoor lof.

## Politiek wordt nu ineens begrijpelijk!

Nederlandse Gedachten geeft u wekelijks een deskundig, in begrijpelijke taal geschreven overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen in de Nederlandse politiek. Eigentijdse en omstreden onderwerpen worden bovendien vanuit een principiële christen-democratische stellingname belicht.

In het brandpunt van de belangstelling staande onderwerpen zoals de werkloosheid, onderwijsbeleid, abortus, defensiebeleid, CDA, belastingplannen, gewetensbezwaren komen regelmatig aan de orde.

Daarnaast geregeld interviews met vooraanstaande politici, bewindslieden en regionale bestuurders. Elke week een veel gelezen commentaar van mr. Aantjes op voorvallen in de landspolitiek!

Neem ook een abonnement, of geef er een kado aan iemand uit uw vriendenkring! De prijs ervan: f 12,50 per half jaar: studenten f 7,50; jongeren tot 21 jaar f 7,50.

# NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Wenst abonnement .....

Wenst proefnummers .....

Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 66, Den Haag. Géén postzegel.

In dit boekje stelt de auteur, voornamelijk financieel-economische specialist van de ARP-Tweede-Kamerfractie en sinds kort hoogleraar aan de Vrije Universiteit, dr. Arend J. Vermaat drie thema's aan de orde:

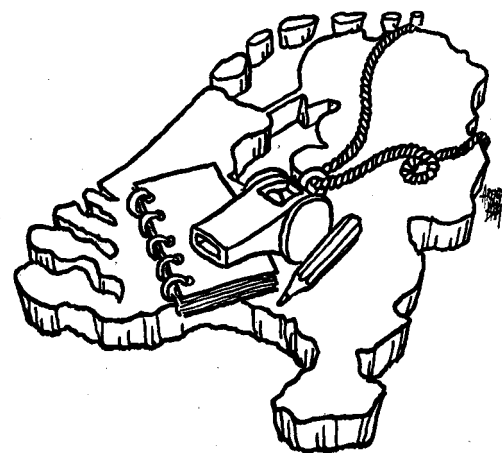
- Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?
- Groeien of versoberen?
- Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen.

Het geheel is rijk geïllustreerd met cartoons. Prijs per exemplaar f 3,50.

Bestellingen: Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Spelregels voor economie & politiek“.

# SPELREGELS VOOR ECONOMIE & POLITIEK

AREND J. VERMAAT



EEN UITGAVE VAN DE

stichting kader- en vormingswerk ARP

DR. KUYPERSTRAAT 3, 'S-GRAVENHAGE

# CDAktueel

## FEITEN EN MENINGEN

CDAktueel, 2e jaargang, maart 1976

### CHRISTEN DEMOCRATISCH APPÈL

## Ook rechtstreekse leden betrokken bij program en lijst

**Begin april zal aan alle leden van het CDA het ontwerp-programma, opgesteld door de commissie-Goudzwaard, worden toegezonden. Het programma zal op 10 en 11 december a.s. door het tweede CDA-congres definitief worden vastgesteld. Tevoren zal het worden besproken door de leden**

Het algemeen bestuur heeft in zijn vergadering van februari de wenselijkheid uitgesproken ook de rechtstreekse leden te betrekken bij de vaststelling van het programma en hen de mogelijkheid te geven amendementen in te dienen. In overleg tussen het presidium van het CDA en de vertegenwoordigers van de rechtstreekse leden in het algemeen bestuur is de volgende procedure afgesproken.

#### Procedure

Uitgangspunt is dat amendementen door rechtstreekse leden kunnen worden ingediend, indien zij voorzien zijn van de

handtekening van tenminste 5 rechtstreekse leden. Amendementen dienen uiterlijk 17 mei a.s. ontvangen te zijn op het secretariaat van het CDA, willen zij in behandeling genomen kunnen worden. Het is de bedoeling dat de ontvangen amendementen worden behandeld in een vergadering van de 70 rechtstreekse congresleden, die zullen beslissen welke amendementen zullen worden voorgedragen aan het CDA-congres. De indieners van de amendementen hebben het recht een van de ondertekenaars af te vaardigen naar deze bijeenkomst om de door hen ingediende amendementen te verdedigen. Deze vergadering is gepland op 21 augustus a.s. in Utrecht. Een persoonlijke uitnodiging voor deze bijeenkomst zal begin die maand aan de 70 congresleden worden toegezonden. Gezien het belang van het programma voor het CDA zou ik graag alle rechtstreekse leden willen oproepen zoveel mogelijk mee te denken en dit meedenken eventueel te laten resulteren in concrete amendementen. Op deze wijze kunnen de rechtstreekse leden direct medewerken aan de politieke meningsvorming binnen het CDA. Met nadruk zij gewezen op het grote belang dat rechtstreekse leden deelnemen aan de debatten over het programma daar waar

## CDA-studiedagen over inflatie en onderwijs

De Stichtingen voor Kader- en Vormingswerk van ARP, CHU en KVP organiseren in samenwerking met de wetenschappelijke instituten van deze partijen binnenkort een tweetal studiedagen.

#### Inflatie

Zaterdag 24 april a.s. is er in Rest „Monopole“ te Amersfoort (t.o. Station) een studiedag „Inflatie“. Basisstuk voor deze conferentie is het recente CDA-rapport „Inflatie als politiek probleem“ van de drie wetenschappelijke instituten. De titel van dit rapport is tevens het thema voor deze studiedag. 's Middags is er een forumdiscussie o.l.v. prof. A. Wattel, hoogleraar bedrijfseconomie, en oud rector-magnificus R.U. te Groningen. Verder nemen o.a. prof. H. W. J. Bosman, hoogleraar in geld, krediet en bankwezen aan de Kath. Hogeschool te Tilburg, drs. H. J. Ijdo, dir. onderneming van Mijnbouw en raffinage van non-ferro metalen alsmede een bewindsman zitting in het forum.

#### Onderwijsbeleid

Op zaterdag 8 mei a.s. wordt in het RAI-Congrescentrum te Amsterdam een studiedag „Onderwijsbeleid“ gehouden, met als thema „Contouren van een toekomstig onderwijsbestel“. Op korte termijn is van de zijde van de wetenschappelijke instituten van ARP, CHU en KVP een christen-democratisch

commentaar op de bekende Contourennota te verwachten. Dit commentaar wordt als basisgegeven voor de conferentie beschouwd. Belde studiedagen beginnen om 10.00 uur en worden beëindigd om ca. 16.00 uur.

#### Aanmelding

Voor beide conferenties kunt u zich aanmelden door overmaking van de deelnemerskosten ad f 15,- per studiedag (inclusief lunch en konsumpties) op gironummer 37.93.33 t.n.v. Alg. Penningm. KVP, Mauritskade 25, Den Haag.

Om verwarring te voorkomen is het gewenst dat betaling per studiedag, dus op aparte overschrijvingskaarten geschiedt. Wilt u op de betreffende kaart vermelden voor studiedag „Inflatie“ bepaald op maandag „Onderwijsbeleid“ op vrijdag 23 april

Sluitingsdag voor aanmelding is voor de studiedag „Inflatie“ bepaald op maandag 12 april 1976 en voor de studiedag „Onderwijsbeleid“ op vrijdag 23 april 1976. (Na ontvangst van de girobetaling worden de conferentiestukken toegezonden).

N.B. Te verwachten is dat de belangstelling voor de conferentie bijzonder groot is. Derhalve zal inschrijving - onverkort - plaatsvinden naar volgorde van binnenkomst van betaling!



Prof. B. Goudzwaard, voorzitter van de CDA-programmacommissie

het programma in CDA-verband behandeld wordt. Juist deze vorm van integratie van rechtstreekse leden is essentieel voor de verdere uitbouw van het CDA, omdat nu eenmaal vermeden moet worden dat de rechtstreekse leden binnen het CDA als het ware een „vierde poot“ gaan vormen. Dit is een van de conclusies die getrokken is op een vergadering van de 70 congresleden die op 21 januari jl onder voorzitterschap van P. Steenkamp te Utrecht heeft plaatsgehad. Deze bijeenkomst, door 50 van de 70 congresleden bijgewoond, zag met name ook een taak weggelegd voor de rechtstreekse leden in een actieve medewerking aan het opzetten van plaatselijke CDA-verbanden. De opbouw van plaatselijke CDA-verbanden en de voorbereiding van de verkiezingen is voor het presidium van het CDA de aanleiding tot het houden van een rondtoer langs de 18 kamerkringen. Op de genoemde vergadering is de wenselijkheid uitgesproken dat ook rechtstreekse leden de in dit kader georganiseerde bijeenkomsten bijwonen. Aangezien het hier kaderbijeenkomsten betreft is afgesproken dat van de rechtstreekse leden zullen worden uitgenodigd die leden van de 70 congresleden die in de desbetreffende kamerkring woonachtig zijn. Op deze bijeenkomsten zal ook altijd aanwezig zijn een vertegenwoordiger van de rechtstreekse leden in het algemeen Bestuur om informatie te verschaffen over de stand van zaken met betrekking tot de rechtstreekse leden.

#### Ledenwerving

Voorts is gesproken over de werving van leden voor het CDA. De vergadering heeft begrip getoond voor het feit dat de voor 1975 geplande landelijke ledenwerving-campagne geen doorgang heeft kunnen vinden vanwege de moeilijkheden die zijn ontstaan rond en na het CDA-congres van 23 augustus 1975. Geconstateerd werd dat dit ook zijn invloed heeft gehad op het aantal rechtstreekse leden van het CDA. Dit aantal beweegt zich op dit moment tussen de 1700 en 2000. Men hechte grote waarde aan het voeren van een campagne in dit jaar met name wanneer de beslissing over de ene lijst zal zijn genomen rond het congres van 10 en 11 december a.s. Van groot belang is dat de rechtstreekse leden ook hun bijdrage leveren aan de regionale en plaatselijke acties die in dit kader worden georganiseerd. Met belangstelling en waardering is kennis genomen van de activiteiten van de actiegroep „Wij horen bij elkaar“. Alhoewel men deze actieve duidelijk beschouwt als een manifestatie van de basis om het CDA tot stand te brengen, hechte men grote waarde aan de actieve deelname van rechtstreekse leden in de stuurgroep van deze actie.

#### CDA-lijst

Met „Wij horen bij elkaar“ zijn de rechtstreekse congresleden van mening dat de totstandkoming van een lijst onmisbaar is voor de geloofwaardigheid van het CDA in de Nederlandse politiek. Uitvoerig is gediscussieerd over het technische lijst-

## Redactieteam CDaktueel

G. van den Berg  
drs. C. Bremmer  
F. J. van der Heljden  
mr. J. B. A. Hoyink  
Wm. C. de Kruyf  
H. Lokkerbol  
mr. C. van der Wetering

## Fraai geïllustreerde uitgave

## Lang verwachte CDA-dokumentatie nu in boekvorm!

Onlangs verscheen het boek „Van Woudschoten tot Hoogeveen“, dat vanaf het moment dat het CDA voorjaar 1975 een federatie werd alle belangrijke gegevens bevat m.b.t. de vorig jaar gevoerde discussie in het CDA over diverse aspecten van het functioneren van de grondslag. Zo vindt men in deze fraai geïllustreerde en spotgoedkope uitgave bijv. alle redevoeringen die op het eerste CDA-Congres in Den Haag zijn gehouden. Daarnaast zijn bijv. ook de CDA-statuten opgenomen. Voor ieder die in het CDA is geïnteresseerd een onmisbaar naslag-werk! Door de vele illustraties - foto's en cartoons - en door zijn lage prijs is deze uitgave ook zeer geschikt om kado te geven aan iemand uit uw „politieke“ vriendenkring. „Van Woudschoten tot Hoogeveen“ is een 160 pagina's tellende uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, is voor de prijs van f 5,95 verkrijgbaar. Stort dit bedrag op giro 89673 t.n.v.

AR-Partijstichting, Den Haag, m.v.v. het gewenste. In samenwerking met de vormingsstichtingen van KVP en CHU verscheen onlangs ook een les maatschappijleer, getiteld: „Politiek? Kom nou! Voor de lagere klassen van het middelbaar onderwijs en het lager beroeps onderwijs is deze les uitstekend bruikbaar voor de vakken maatschappijleer, geschiedenis en eventueel ook godsdienst. Uiteengezet

voorstel - dat inmiddels op 27 februari j.l. door het Algemeen Bestuur is goedgekeurd en dat nu in behandeling is genomen in de drie partijen - en over de plaats van rechtstreekse leden op de ene lijst bij de komende verkiezingen. Het algemene gevoelens was dat er op de lijst plaatsen ingeruimd dienen te worden voor rechtstreekse leden. Daartoe voerde men de volgende 5 argumenten aan:

■ het CDA moet in zijn lijst ook het nieuwe element van het CDA tot uitdrukking brengen,  
■ het argument dat het aantal rechtstreekse leden te gering zou zijn om plaatsen voor rechtstreekse leden op de ene lijst te rechtvaardigen is niet doorslaggevend, omdat er, zoals reeds hiervoor uiteengezet, tot nu toe geen concrete ledenwervingcampagne is gevoerd,  
■ de mogelijkheden van de rechtstreekse leden binnen het CDA zijn betrekkelijk beperkt,

■ artikel 23 van de Statuten van het CDA opent uitdrukkelijk de mogelijkheid rechtstreekse leden op de lijst te plaatsen,

■ indien het CDA met een lijst uitkomt en zij behaalt meer zetels dan de drie partijen thans tezamen in het Parlement bezitten, is er sprake van CDA-winst, winst voor de nieuwe elementen van het CDA.

In de vergaderingen van 4 en 27 februari j.l. zijn deze argumenten in het Algemeen Bestuur naar voren gebracht. Het Algemeen Bestuur was van mening dat de hierboven genoemde argumenten bij de besluitvorming over het technisch lijstvoorstel betrokken dienden te worden, maar dat het niet wenselijk was het voorliggende technische lijstvoorstel te wijzigen aangezien dit het delicate evenwicht zou kunnen verstoren. Het Algemeen Bestuur heeft er daarom bij de drie partijen op aangedrongen te streven in het aan hen toegekende contingent in het technisch lijstvoorstel verkiesbare plaatsen in te ruimen voor rechtstreekse leden. Afsluitend zou ik willen opmerken: ik heb er alle begrip voor dat het aanbrengen van wijzigingen in het technisch lijstvoorstel een moeilijke zaak was en is. Het is een goede zaak dat een zo grote meerderheid van het Algemeen Bestuur van mening is dat er rechtstreekse leden op de ene lijst moeten voorkomen. Maar wil het CDA werkelijk geloofwaardig zijn in de Nederlandse politiek dan moeten er twee dingen gebeuren: de drie partijen moeten de ene lijst aanvaarden en er niet alleen naar streven voor rechtstreekse leden plaatsen in te ruimen op die ene lijst, maar dat ook doen!

Robert E.J.M. van den Toorn.

christen democratisch appèl

# CDA

## VAN WOUDSCHOTEN TOT HOOGVEEEN

Documentatie over de grondslagdiscussie in het CDA

Uitgave Stichting kader- en vormingswerk ARP

wordt wat politiek inhoudt, hoe ons landsbestuur is geregeld en ook wordt de vraag gesteld: christelijke politiek.. kan dat? Prijs per ex. f 1,-; 2-4 ex. f 0,75; 5-9 ex. f 0,60; 10-24 ex. f 0,45 en bij 25 of meer ex. f 0,30. Sommige scholen bestelden deze les met meer dan 100 stuks tegelijk. Stort verschuldigd bedrag op giro 89673, t.n.v. AR-Partij Stichting, Den Haag, m.v.v. het gewenste.

## CDA-kort

### CDA-Groningen

Onlangs is een begin gemaakt met een voortgezette discussie over de Onderwijscontourennota; op 29 nov. 1975 hadden we reeds een volle studiedag over dit thema. In samenwerking tussen de Verbanden van Gemeente- en Provincie Bestuurders en het S.C.O.G. is een aantal discussieavonden belegd t.w. Dinsdag 30 maart in de Wijkplaats, Luxemburglaan 2, Stadskanaal. Aanvang half 8. Woensdag 7 april in café Grommers, Burchtstraat 12, Middelstum. Aanvang half 8. Dinsdag 13 april in dorpshuis de Rotonde, Burg. Ritzemast 1, Niekerk (W.K.) In Groningen en Winschoten hebben reeds bijeenkomsten plaatsgevonden.

### Steenkamp in Velsen

Op dinsdag, 30 maart a.s. spreekt prof. Steenkamp (voorzitter van het CDA) voor het CDA IJmond. Onderwerp: Ontwikkelingen in het CDA. De bijeenkomst wordt gehouden in „De Schouw“ Bleijenhoevelaan 2, Velsen-Noord en begint om 19.45 uur.

### CDA-Twente

Hoe wordt gedacht over de bestuurlijke vormgeving van onze regio „het pre-gewest Twente“? Over dit onderwerp zal de heer H. G. Kamphuis op maandag 5 april a.s. des avonds 8 uur, het toringsprek in de zaal van café Mensink, Kerkstraat 78 te Reutum, tel. 05417-201. Gespreksleider: de heer A. Lieuwen, Wierden. Forumleden: G. B. Ankoné, Oldenzaal, J. Buitenweg, Wierden, H. G. Kamphuis, Almelo, F. Krommendijk, Nijverdál, A. van de Vinne, Tubbergen, C. van der Wolf, Vriezenveen. Op deze avond die in C.D.A.-verband wordt georganiseerd zullen wij u, evenals Statenleden en de Tweede Kamerleden Beumer, v.d. Mei en Weyers die toezegging deden om te komen, van harte begroeten.

### CDA-Overijssel

Op maandag, 22 maart 1976, vindt de Ommen in het Hervormd Centrum, aanvang 20.00 uur, een regionale CDA-bijeenkomst plaats met de CDA-gedeputeerden Meulink, Schoenmaker, Crommelin, over „actuele provinciale problemen“.





# land jk gelaat samen partijen



Jhr. mr. A. F. de Savornin Lohman



Dr. H. J. A. M. Schaepman

Nolens zonder enige rivaliteit met elkaar samen. Men wist wat het betekende dat het *landsbelang* op het spel stond, en dat het om de *regeerbaarheid van 't land* ging. Toen ondanks de zeer goede samenwerking van Colijn en Nolens, nu vijftig jaar geleden, de Coalitie toch uiteenviel, reikten De Geer en Colijn bij hun formaties beiden de hand aan linkse politici, om het land bestuurbaar te laten blijven.

## Drees en Zijlstra

Na de tweede wereldoorlog hadden A.R.P. en C.H.U. aanvankelijk moeite met de directe medewerking aan het kabinet, en moesten de P.v.d.A en de K.V.P. eerst de zwaarste last dragen. Maar dat na 1952 Drees en Zijlstra het lang met elkaar uithielden en wederzijds waardering voor elkaar hadden, is ons allen bekend. Ook dat de toetreding van anti-revolutionairen tot een kabinet met socialistische onder socialistische leiding steeds moeite gaf binnen de Anti-Revolutionaire Partij. Maar vaststaat dat het, achteraf bezien, niet de minsten waren die in 1939 en 1952 voor het eerst met de socialistische zee gingen! Gegeven die moeite van vroeger mag men daarom juist vanuit de Anti-Revolutionaire Partijleiding wel begrip verwachten jegens hen die vandaag moeite hebben met de samenwerking met een geradicaliseerde Partij van de Arbeid, waarvan zelfs dr. Drees geen lid meer is. Overigens doet drs. den Uyl als premier aan Kuyper

denken: ook deze wilde niet vóór alles een *nationale* premier, maar allereerst de *rechtse Coalitie-premier* zijn, en zo ook is hij de geschiedenis ingegaan. De rechtse partijen hebben na de tweede wereldoorlog niet meer die overwichtspositie gehad als vóór en tussen de beide wereldoorlogen. Maar vanuit nationaal standpunt bezien hebben ze een afrondende taak gehad jegens de socialistische en liberale opvattingen bij de opbouw van het kabinetsbeleid waarvoor zij mede verantwoordelijk waren. Evenzeer is waar dat zij op hun beurt in de loop der jaren door beide politieke stromingen zijn beïnvloed.

## Gouvernementeel

Evenals Groen van Prinsterer *zelfstandig* zijn positie wenste te bepalen jegens liberalen en conservatieven, en hij *juist daarom* van beide kanten verwijten kreeg inzake inkonsequente van zijn politieke opvattingen, heeft thans een christelijke partijformatie, in casu het C.D.A. in de vele problemen van vandaag een *eigen, zelfstandige* weg te zoeken. *Zelfstandig*, dat wil zeggen: deels in samenwerking met andere partijen, deels ook in afwijzing van bepaalde opvattingen elders, steeds weer bereid zich ook door anderen te laten corrigeren én anderen corrigerend waar wij dat als taak en mogelijkheid zien. Indien éven mogelijk meeregerend, óók echter een positieve taak ziend als wij worden uitgesloten; in het uiterste geval vrijwillig in oppositie



Dr. Abraham Kuyper

gaand, maar ook dan *gouvernementeel* gezind, want de regeerbaarheid van 't land dient voorop te staan en staat bij ons conform onze traditie voorop! Daarmee staan onze politieke voormannen voor moeilijke opgaven, soms voor een heksentoe, ook bij het samenstellen van de ene C.D.A.-lijst, maar zij mogen daarin niet falen, waar een vroegere generatie voldaan heeft aan de opgaven die *haar* in veelal niet simpele situaties gesteld werden!

## Christelijk gelaat

De politieke regeerbaarheid des lands dus voorop! Maar daar moet wel één ding, *last but not least*, aan worden toegevoegd: dat een christelijke partij wel in gebreke zou blijven, als zij niet tevens voorop stelde dat zij van iedere regeringspartner begrip verwacht voor haar intentie om het *christelijk gelaat* van Nederland te bevorderen. Ik gebruik graag de term *christelijk gelaat*, niét om daarmee iets uiterlijks aan te geven, maar juist om te doen blijken dat wij onze christelijke motieven en evangelische inspiratie ook in het *openbare* leven van Nederland graag zien doorwerken, want politiek hangt met *resultaten* samen, en geen zichzelf respecterende politieke partij zal zich *enkel* geroepen achten uitsluitend *ander* beleid te verwezenlijken, op straffe van anders te worden uitgesloten. Wij vragen van regeringspartners uiteraard *niet* dat zij onze christelijke idealen bij voorbaat delen, wij mogen wél van hen verwachten dat zij voor onze diepste intenties als christelijke partij begrip opbrengen. Het zou onaantrekkelijk zijn met een regeringspartner samen te werken die onze idealen alléén maar voor het

landsbelang *verwerpelijk* acht of niet ter zaken dienende. Wij mogen van een kabinetspartner op zijn minst respect verwachten voor onze idealen, zoals *Wij* respect en begrip dienen te betonen voor de instelling en inzet van een regeringspartner.

Intern zal de eensgezindheid over dat *christelijk gelaat* nog zorg en moeite genoeg geven. En begrijpelijk, want men mag niet verwachten dat de christelijke partijen, in casu het C.D.A. hier over eensgezind zijn, wanneer binnen de diverse kerken *hier juist* alles in beweging is. Maar de diverse christelijke partijen (en ik denk hier ook aan S.G.P. en G.P.V. en R.K.P.N.) moeten hierover met de christelijke kerken in contact blijven, en een wederzijdse openheid betonen, die mede bevorderd kan worden door pers, radio en televisie.

Zo bezien zal het C.D.A. in zijn program met grote lijnen moeten werken en er oog voor moeten hebben dat veel nog in ontwikkeling is, ook in eigen kring. Dit mag natuurlijk niét betekenen dat men het over de voornaamste punten in het program oneens blijft of dat ieder op zijn beurt wanneer het hem belieft dwarsligger kan zijn. Maar veel zal aan de toekomst moeten worden overgelaten. Een C.D.A.-program is nu eenmaal geen eindpunt, het is een beginpunt. De éne C.D.A.-lijst is geen lijst voor ééns en voor altijd, maar voor één keer, dat wil zeggen: nu zal deze lijst, ten bewijze dat het C.D.A. politiek kan functioneren, ook moeten functioneren!

## Beter samen dan gescheiden

Natuurlijk betekent dit als altijd tevens dat sommigen tijdelijk (!) zullen worden teleurgesteld of hun politieke idealen (nog) niet verwezenlijkt zien. Dit is een gebruikelijk verschijnsel in de politiek. Zij zullen hebben te bedenken dat ook christelijke politiek zich tevens op *langere termijn* afspeelt, en zij zullen hun trouw aan de christelijke politiek dienen te bewijzen door te *blijven*, om verdere ontwikkelingen te beïnvloeden! Wie de geschiedenis van de politiek kent wéét dat de lange-termijn-vechters doorgaans gewonnen hebben. Wanneer wij deze twee punten, de *regeerbaarheid* des lands én het *christelijk gelaat* van Nederland voorshands goed in de gaten houden, en wij bedenken voorts dat men altijd tegelijk politiek op *korte* en politiek op *lange* termijn moet voeren, dan ligt voor eigen kring de conclusie *dat men het altijd beter samen kan doen voor de hand dan gescheiden!* *Mij dunkt, wij hebben tot onze schade al genoeg mensen onderweg verloren!*

**„Het is de  
afgelopen  
50 jaar méér  
voorgekomen  
dat ARP  
en CHU  
jegens  
een zittend  
kabinet  
verschillende  
wegen  
gingen**

Op één punt is het gesprek over het „Onvolledig gezin” tijdens de CDA-studiedag van de vorige maand vast gelopen. Over het gezin van weduwe of weduwnaar, van de gescheiden of verlaten ouder en van de ongehuwde moeder konden duidelijke uitspraken worden gedaan. Maar de vraag of en in hoeverre ook andere samenlevingsverbanden (nog) als „gezin” kunnen en mogen worden beschouwd kreeg wel aandacht maar geen antwoord.

Wat die nieuwe samenlevingsvormen in verband met het onvolledige gezin ter sprake kwamen vond vooral zijn oorzaak in inleidingen en stellingen van drs. M. Pastoor-Koopman. Na het verband tussen maatschappelijke ontwikkelingen en de waardering van het gezin te hebben uiteengezet, noemde zij met een enkel woord: gehuwden die bewust kiezen voor het niet-krijgen van kinderen, de vrouw die bewust een ongehuwde moeder wil zijn, homoseksuele paarvorming, communes. In haar stelling werd gezegd dat, evenmin als andere gezinsvormen het recht hebben het traditionele gezin in zijn doelstelling af te wijzen, het traditionele gezin het recht heeft andere gezinsvormen te veroordelen.

## Gezinsvormen

Bij de groepsdiscussie gaf het al direct moeite dat in dit verband van „gezinsvormen” werd gesproken. Daar is later, met aller instemming, „mensen in andere levensverbanden” van gemaakt. Ook de inleidster had daar geen moeite mee. Uit haar inleiding was trouwens al wel gebleken dat het haar vooral te doen was tegen voor-oordelen te waarschuwen. Vooral christenen zijn, vond mevr. Pastoor, vlot in afkeuren. Sommige mensen worden al kwaad als je niet gelooft, of uit dat geloof andere

# cda-studiedag „onvolledig gezin” Andere vormen van samenleven alléén afkeuren is niet genoeg

gevolgtrekkingen maakt. Een gescheiden familielid wordt niet zelden pas na een zekere aarzeling weer aanvaard. We reageren vaak vreemd en angstig. Als een weduwe na verloop van tijd weer opbloeit wordt ze zo argwanend bekeken dat ze er soms schuldgevoelens aan overhoudt en een gescheiden vrouw of ongehuwde moeder lijdt vaak onder een afkeuring waarvan ook de kinderen de dupe worden.

## Verdraagzaamheid

Zo vroeg mevrouw Pastoor dan ook christelijke tolerantie ten opzichte van „andere samenlevingsvormen”. We kunnen het „hokken”, het leven-in-concubinaat afkeuren, er een etiket opplakken („verboden”) en ons omdraaien. Maar zo gemakkelijk komen we er niet af. Wat we moeten doen, aldus mevrouw Pastoor, is man en vrouw ruimte geven om als volledig mens te leven. In het gezin, maar ook hoeveel moeite het ons ook kost in andere samenlevingsvormen. Toen in de middagvergadering geprobeerd werd deze tolerantie ook ten aanzien van „andere onvolledige gezinnen” op papier te zetten kwamen principiële, maar vooral juridische moeilijkheden boven water. Het CDA beschouwt het gezin als een hechte kern van de samenleving. Daar bedoelde ook in Utrecht niemand aan te tornen, al was op dit punt niet iederéén helemaal gerust. Maar juist omdat men het gezin in volle waarde wil houden bleek het niet mogelijk

om tolerantie voor nieuwe samenlevingsvormen te vertalen in rechten en verantwoordelijkheden die het gezin toe komen. Het huwelijks-contract houdt voor man, vrouw en kinderen zorgvuldig omschreven beveiliging in, zo maakte mevrouw H. Tegelaar-Boonacke duidelijk. Allerlei dingen zijn niet verwisselbaar. Toch moeten we, opkomend voor de waarde van het gezin, maatschappelijke veranderingen wel in de gaten houden. Als rooie vrouwen het gezin een gevaar voor de vrouw noemen mag van het CDA een duidelijke en eigen visie worden gevraagd. Voor het ontwikkelen van zo'n visie heeft deze studiedag van CDA-vrouwenberaad in ieder geval veelzijdig materiaal op tafel gelegd.

## Veel belangstelling

Voor verscheidene andere problemen met betrekking tot onvolledige gezinnen zal aandacht van het partijbestuur worden gevraagd. Mevrouw G. M. P. Cornelisse leidde de discussie over de positie van de gescheiden vrouw, de heer J. van der Heyden belichtte de vaak moeilijke financiële positie van de weduwnaar met kinderen en mr. A. H. S. M. Lückers-Bergmans zette de juridische aspecten van het onvolledig gezin op een rijtje. Er bestond voor deze studiedag, (27 februari in Utrecht) weer veel belangstelling.

G. J. Brinkman.  
Hogerheide 5 - Oosterbeek

## Fraai geïllustreerde uitgave!

# Historie AR-Partij in woord en beeld

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde onder de titel „Een kleine eeuw kleine luyden” een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kulper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen die een overzicht geven van AR-minister-presidenten, bewindslieden, erelieden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht. U kunt dit boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag.



stichting kader- en vormingswerk **ARP**

Door mr.  
J. G. H. Krajenbrink  
Secretaris CDA

## Ook voor plaatselijke CDA-verbanden is zorgvuldige organisatie nodig

De bedoeling is om op termijn alle Nederlandse christen-democraten te verenigen in één politieke partij. In de huidige fase is het CDA een federatieve organisatie. De oprichters van deze organisatie zijn de ARP, de CHU en de KVP. Deze drie partijen zijn en blijven vooralsnog zelfstandig. Ze hebben zich wel aan elkaar verbonden in het CDA-verband. Dat CDA als partij-organisatie bestaat dus. Met zijn eigen bestuurlijke organen, zijn eigen statuten en reglementen. De leden van de drie partijen zijn via dat lidmaatschap ook lid van het CDA. Daarnaast bestaat de mogelijkheid rechtstreeks lid te worden van het CDA, dus naast de drie partijen.

Niet alleen op landelijk niveau, ook regionaal en plaatselijk moet het CDA als organisatie van de grond komen. Om misverstand te vermijden: het gaat hierbij dus niet om CDA-fracties in Provinciale Staten of in gemeenteraden, het gaat hier om de vorming van een **CDA-partij-organisatie** in regio en gemeente.

Men kent thans in veel plaatsen reeds overlegorganen, contactraden enz. Is dat dan niet voldoende? Waarom moet dat nu zo „officieel“? Behalve het nut van een goede organisatie in het algemeen, spelen de volgende factoren een rol.

### Niet vrijblijvend

Het is noodzakelijk de christen-democratische samenwerking van haar betrekkelijk *vrijblijvende* karakter te ontbinden. Zij wil méér zijn dan een overlegorganisatie. Ook voor de regionale en plaatselijke organen betekent dat een federatieve structuur, dus opgericht door bestaande en zelfstandig blijvende plaatselijke partij-organisaties van ARP, CHU en KVP. Tot deze federatieve organisatie behoren vanaf de oprichting uiteraard ook de rechtstreekse CDA-leden.

### Modelreglement

De organisatie van het CDA in regio's en gemeenten zal in grote lijnen gelijk moeten zijn. Daarom is de besturen van de partijorganisaties van ARP, CHU en KVP in regio en gemeente een modelreglement gezonden. Op dit reglement kom ik straks nog terug. Van belang in dit verband is ook stellig nog het Huishoudelijk Reglement van het CDA, dat is aangenomen op het eerste CDA-Congres van 23 augustus j.l. Voor wie inzicht wil krijgen in de wijze waarop het CDA landelijk, regionaal en plaatselijk is, dan wel moet worden georganiseerd, is kennisgeving van dit Huishoudelijk Reglement onmisbaar. (Gratis verkrijgbaar bij het CDA-secretariaat).

### Oprichtingsakte

Het vrijblijvend samenwerken moet dus als het ware worden omgezet in een *verplichtende overeenkomst*. Waarbij vanuit de oprichtende partijen bevoegdheden en taken worden overgedragen. Ik denk aan het opstellen van programs, de hele procedure in geval van kandidaatstelling bij staten- c.q. raadsverkiezingen, het voeren van propaganda enz. enz. Uit CDA-oogpunt zeg ik: laten de moederpartijen zoveel mogelijk bevoegdheden overdragen aan de CDA-organen. Maar maak in ieder geval duidelijk waar welke taken en bevoegdheden liggen. Daarom is met het model-reglement aan alle besturen een ontwerp-oprichtingsakte toegezonden. In dit stuk moeten de overgedragen bevoegdheden staan vermeld.

### Achterban

„Officiële“ CDA-vorming is ook nodig om te voorkomen, dat een CDA-fractie in een vertegenwoordigend lichaam in de lucht komt te hangen. Wanneer die ene CDA-fractie voor direct contact met de „achterban“ moet terugvallen op drie besturen, is dat een welhaast onmogelijke zaak. Bij één CDA-fractie hoort ook één CDA-bestuur.

### Rechtstreekse leden

In een CDA-verband kunnen rechtstreekse leden als volwaardige leden meedraaien. Dit zal nog beter kunnen naarmate er door de moederpartijen meer bevoegdheden aan

leden zitting hebben. De mogelijkheden in dezen verschillen nogal. Maar ieder gemeentelijk CDA-verband zal de consequenties moeten trekken uit het feit dat het CDA rechtstreekse leden kent. Een gemeentelijk CDA-verband draagt de plaatselijke verantwoordelijkheid voor de ontlooiingsmogelijkheden van de rechtstreekse leden. „Zichtbaar“ gemaakt kan men zich een standaard-CDA-verband m.i. als volgt voorstellen. Zie de tekening in het nevenstaande artikel.

### Afwijkingen standaardgeval

Hierboven is het voorbeeld gegeven van een gemeente met kiesverenigingen van ARP en CHU en een afdeling van de KVP. Er zijn echter tal van plaatsen waar zich deze situatie niet voordoet. Soms bestaan er slechts twee plaatselijke organisaties, soms ook maar één. Met name in Brabant en Limburg komt het nogal eens voor dat er alleen een afdeling van de KVP bestaat. In deze gevallen hoeft niet alsnog een organisatie van de ter plaatse ontbrekende moederpartij te worden opgericht. Het gaat erom dat de *bestaande* organisaties van de drie moederpartijen ter plaatse aan de oprichting van het CDA meewerken. Het spreekt echter wel vanzelf dat, indien bijvoorbeeld een kiesvereniging van de ARP ontbreekt, contact wordt opgenomen met de ter plaatse woonachtige individuele leden van de ARP. Daarbij is het gewenst contact op te nemen met de desbetreffende Kamercentrale c.q. Statencentrale waaronder de gemeente voor wat betreft de ARP in dit geval ressorteert. Ook is het dan zeer gewenst vertegenwoordigers van de ontbrekende moederpartij in het bestuur van het CDA-verband op te nemen. De oprichtingsakte ware in deze gevallen mede te ondertekenen door bijv. de voorzitter van de Kamercentrale c.q. de Statencentrale waarmee ter zake is overlegd.

Nog een ander voorbeeld: het komt voor dat in een gemeente één van de drie partijen ARP, CHU en KVP zijn vertegenwoordigd middels een plaatselijke organisatie. In zo'n geval kunnen ter plaatse wonende CDA-leden, dus zowel individuele leden van de drie partijen als rechtstreekse leden, indien het er ten minste tien zijn, verzoeken te worden opgericht als CDA-verband (artikel 30 van de statuten). De hierboven geschetste procedure rond reglement en oprichtingsakte kan in dit geval aanzienlijk eenvoudiger verlopen. De tien of meer leden van het CDA moeten het onderling eens zien te worden over een ontwerp-reglement. Dat sturen zij naar het Dagelijks Bestuur van het CDA, met het verzoek te worden opgericht als CDA-verband. Ook in dit geval zullen de meeste van de hierboven genoemde belangrijke punten goed moeten worden geregeld, met dien verstande dat men steeds zal kunnen kiezen voor het toekennen van bevoegdheden aan de algemene ledenvergadering als het hoogste lichaam van het CDA-verband. Voor wat betreft de financiën zal een afzonderlijke regeling moeten worden getroffen met het Dagelijks Bestuur van het CDA. Het komt er op neer dat in deze gevallen steeds de volle 25% van de terug te storten contributiegelden in de kas van het CDA-verband belandt.

Het komt ook voor dat plaatselijke, niet *landelijk georganiseerde* groeperingen willen deelnemen aan een CDA-verband. Daarbij is het volgende van belang. De leden van zo'n groepering dienen op een of andere manier lid te zijn of te worden van het CDA. De groepering kan als zodanig niet tot de oprichters van het CDA-verband behoren. Daarvoor kennen de statuten immers uitsluitend twee wegen: erkenning van een door bestaande plaatselijke organisaties in het leven geroepen CDA-verband en oprichting van een door ten minste tien CDA-leden gevormd CDA-verband. De hier genoemde afwijkende voorbeelden doen zich niet voor op Kamerkringsniveau. Daar bestaat steeds een organisatie van zowel ARP, CHU en KVP. Voor de totstandkoming van een CDA-Kamerkringsverband geldt overigens in grote lijnen dezelfde procedure als bedoeld voor het hierboven genoemde standaardgeval van een gemeentelijk CDA-verband.

### Slotopmerking

Het geheel overziende merk ik dat ik nogal wat overhoop heb gehaald. Toch geloof ik dat het ingewikkelder lijkt dan het is. Het is in ieder geval noodzakelijk aan een en ander zorgvuldig aandacht te besteden om zo te geraken tot een goed functionerend organisatorisch bouwwerk dat t.z.t. gemakkelijk kan uitgroeien tot één landelijk, regionaal en plaatselijk georganiseerd christen-democratische partij. Men doet dit door zich aan te melden bij het secretariaat van het CDA, postbus 7676, Den Haag (tel. 070-46.52.22). Ook de mogelijkheid van een *dubbel-lidmaatschap* bestaat, d.w.z. men kan lid van één der drie partijen zijn en tevens zich als rechtstreekse lid van het CDA aanmelden. Men dient dan echter wel dubbele contributie te betalen! J. G. H. Krajenbrink  
secretaris CDA.

## Oprichtingsakte en reglement: waar speciaal op letten?

*Belangrijke zaken die geregeld moeten worden.*

Thans afzonderlijk aandacht voor oprichtingsakte en reglement (zowel een ontwerp-oprichtingsakte als een modelreglement zijn bij het CDA-secretariaat verkrijgbaar). Er is een aantal zaken dat hierin *in ieder geval* geregeld moet worden. Het Dagelijks Bestuur let met name op de volgende punten:

### Samenstelling bestuur

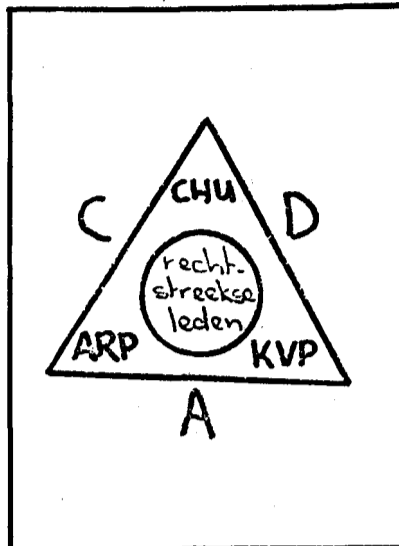
*Bestuursamenstelling van het verband.* In het hierboven bedoelde standaardgeval ligt het voor de hand dat ieder der deelnemende partijen ARP, CHU en KVP en zo mogelijk ook de rechtstreekse leden vertegenwoordigd zijn in bestuur en dagelijks bestuur. Men kan overeenkomen dat de drie moederpartijen ieder eigen vertegenwoordigers in het CDA-bestuur en CDA-dagelijks bestuur benoemen terwijl vertegenwoordigers van de rechtstreekse leden worden benoemd naar een stemming onder de rechtstreekse leden. Het is ook mogelijk bij de oprichtingsakte te bepalen dat het aantal leden van bestuur en dagelijks bestuur en hun verkiezing door de algemene ledenvergadering plaatsvindt. Ook in dit geval ligt het echter voor de hand ervoor zorg te dragen vertegenwoordigers van de verschillende groeperingen in het bestuur zitting te doen hebben. Daartoe zijn allerlei afspraken denkbaar zoals het vastleggen van verdeelsleutels, het door het bestuur laten stellen van tweeklappen etc. Waar het om gaat is dat alle leden zich zoveel mogelijk ook in het bestuur van het gemeentelijk CDA-verband kunnen herkennen.

### Bevoegdheden

*Waar liggen de bevoegdheden?* Er moet geen misverstand bestaan over de vraag of een bevoegdheid ligt bij het CDA-verband dan wel bij de organisaties van de drie partijen afzonderlijk. Wanneer bevoegdheden door de drie partijen aan het CDA-verband worden overgedragen moet dat met zoveel woorden in de oprichtingsakte worden vermeld dan wel in het reglement duidelijk zijn aangegeven. Uit de toedeling van de verantwoordelijkheden zal blijken of het opgerichte CDA-verband een zware dan wel een lichte federatie is. Dit zal afhangen van de mogelijkheden ter plaatse. Het ligt voor de hand dat vanuit CDA-oogpunt een maximale overdracht van bevoegdheden wordt toegejuicht. Wellicht ten overvloede merk ik ook hier nog eens op dat een en ander in deze fase niet mag leiden tot opheffing van de bestaande moederpartij-organisaties. In de huidige fase is niemand, juist ook het CDA niet, er bij gebaat dat de moederpartijen worden uitgehouden. Desnoods blijft de kiesvereniging of afdeling een papieren eenheid, zij moet als zodanig in stand blijven.

### Kandidatenlijst

*De samenstelling van de kandidatenlijst bij raadsverkiezingen.* Dit is vaak het moeilijkste probleem. Het is de gemakkelijkste oplossing dit probleem maar voor ons uit te schuiven tot de raadsverkiezingen van 1978. De ervaring leert dat dit zeer onverstandig is. Hoe gemakkelijk ontstaan er niet grote problemen wanneer „posities“ op de tocht staan. We zijn tenslotte maar mensen. Het Dagelijks Bestuur stelt als absolute voorwaarde dat bij het aangaan van een CDA-verband volstrekte duidelijkheid moet bestaan over de procedure waarlangs en de wijze waarop de kandidatenlijst voor de raadsverkiezingen tot stand komt. Ook hier geldt dat in de oprichtingsakte verdeelsleutels kunnen worden vastgelegd met alle mogelijkheden van dien. Mogelijk is ook bij de oprichtingsakte te bepalen dat de algemene ledenvergadering in de verkiezing van de kandidaten voor de raadsverkiezingen voorziet. In dit laatste geval is de groeiprocedure zoals voorgeschreven in artikel 18 sub 3 van het Huishoudelijk Reglement dwingend voorgeschreven. Tussen de procedure van benoeming door de drie moederpartij-organisaties en verkiezing door de algemene ledenvergadering zijn allerlei combinaties denkbaar. Zo kan men met verdeelsleutels werken, maar bijv. toch de lijsttrekker door de algemene ledenvergadering laten kiezen. Wanneer op de kandidatenlijst plaatsen worden toegewezen aan vertegenwoordigers van de rechtstreekse leden dient in de oprichtingsakte te zijn vermeld hoe die rechtstreekse leden worden aangewezen. Bijvoorbeeld door stemming onder rechtstreekse leden dan



wel verkiezing door de algemene ledenvergadering. Het laatste verdient m.i. aanbeveling.

### De rechtstreekse leden

Het is zoiets als ter sprake gekomen: de positie van de *rechtstreekse leden* moet zorgvuldig worden geregeld. Dit geldt met name wanneer men voor wat betreft het bestuur en de kandidatenlijst met verdeelsleutels werkt. De rechtstreekse leden behoren niet als een vierde organisatie op te treden maar dan moeten zij in CDA-verband volop ruimte krijgen. Het is zeer wel denkbaar dat het bestuur van het CDA-verband – dat is immers ook het bestuur van de rechtstreekse leden – op gezette tijden ook de rechtstreekse leden bijeenroept. Maar nogmaals, met een vierde organisatie is het CDA niet gebaat. Persoonlijk meen ik dat hiervoor van de zijde van de rechtstreekse leden begrip mag worden gevraagd wanneer we het huidige CDA als federatieve organisatie nadrukkelijk willen zien als een *tussenstation* op weg naar de eenheidsorganisatie, die binnen niet al te lange tijd een feit moet zijn.

### Financiën

*De financiën.* In politieke organisaties is een krappe kas zeer gebruikelijk. Het CDA-verband zal primair vanuit de kassen der deelnemende en oprichtende partij-organisaties moeten worden gefinancierd. De verbanden bepalen zelf de bijdragen der deelnemende partijen. De sleutel die daarbij wordt gehanteerd moet in onderling overleg worden vastgesteld. Een voor de hand liggend criterium daarbij is het ledental al rijzen hierover nog wel eens problemen die door onderling overleg moeten worden opgelost. Het hanteren van het draagkracht-principe kan soms oplossing brengen. In ieder geval zal men duidelijkheid moeten scheppen. Een tweede bron van inkomsten voor het CDA-verband kan zijn een deel van de door rechtstreekse leden betaalde contributie aan het gemeentelijk CDA-verband wordt teruggestort. De rechtstreekse leden betalen een contributie waarvan het gemiddelde ongeveer overeenkomt met de contributie die binnen de drie partijen wordt betaald. Deze contributie wordt door het landelijk CDA geïnd. Een *erkend CDA-verband* maakt aanspraak op een percentage van de door de rechtstreekse leden uit zijn werkbereik betaalde contributie. Het Algemeen Bestuur heeft bepaald dat 25% van de betaalde contributie wordt teruggestort op de rekening van de CDA-verbanden. Indien het daarbij alleen gaat om een gemeentelijk CDA-verband gaat die volle 25% naar de kas van het CDA-verband. Indien de gemeente gelegen is in het gebied van een Kamerkring waarin een *erkend CDA-Kamerkringsverband* bestaat, dient die 25% te worden verdeeld tussen CDA-Kamerkringsverband en gemeentelijk verband, waarbij als verdeelsleutel is aangehouden 45% 55%. Een cijfervoorbeeld: stel een rechtstreeks lid betaalt f 30,- contributie per jaar. Van dat bedrag wordt 25%, dat is f 7,50 teruggestort naar de CDA-verbanden. Betreft het alleen een gemeentelijk verband, dan gaat het volle bedrag ad f 7,50 naar de kas van dat verband. Bestaat er zowel een Kamerkringsverband als een gemeentelijk verband dan ontvangt het Kamerkringsverband 45/100 x f 7,50 = f 3,38 en het gemeentelijk verband 55/100 x f 7,50 = f 4,12. Zo is voorlopig de regeling. Wanneer er tussen Kamerkringsverband en gemeentelijk verband nieuwe verbandsvormen zouden ontstaan, bijvoorbeeld gewestelijke CDA-verbanden, dan zal de regeling moeten worden herzien.



## Bijeenkomst AR Vrouwencomité

# Hoor je er als vrouw in de ARP wèl of niet bij?

Dinsdag 9 maart 1976: het landelijk ARP Vrouwencomité komt in Utrecht bijeen. In een kort openingswoord wijst presidente mev. E. v. Velthoven-Olde op de verantwoordelijkheid van de vrouw in de politiek, met name in de Christen-Democratische politiek. Op de agenda prijkt naast de gebruikelijke „lopende zaken”, het functioneren van het ARVC, het „klapstuk” van de morgenvergadering.

## Funktioneren ARVC

De presidente geeft, in haar inleiding op dit onderwerp, haar visie op de taak en de huidige structurering van het comité, memoreert vorige besprekingen hierover en komt, aan de hand van een notitie van de heer A. Oostlander, directeur van de Kuypersstichting, met een aantal voorstellen op tafel. Zij bepleit bewustwording van en aandacht voor de vrouw in de politiek. a. Bewustwording van de vrouw, d.m.v. meer mogelijkheden voor AR-vrouwen om aan Kader en Vorming deel te nemen. b. Meer aandacht dient de vrouw te krijgen binnen de partij, met name in de Kamercentrales, zodat van de beschikbare vrouwkracht zo goed mogelijk wordt gebruik gemaakt. Ook wijst zij op de mogelijkheid van meer presentatie en publicatie. Zij besluit haar inleiding met: de landelijke ARVC-leden dienen de motor te zijn. De konsekwentie is: volledige inzet naar persoonlijke gaven en mogelijkheden.

## Hoor je er bij of niet?

Een levendige discussie over de diverse mogelijkheden en moeilijkheden ontstaat Frappant is de uitdijping van de (algemene) identiteitsvraag, toegespitst op de vrouw in de politiek. Diverse opvattingen omtrent rolpatronen komen naar voren die, naar verschillende vrouwen menen, te maken hebben met het functioneren van vrouwen in de politiek, in de ARP. De vraag wordt gesteld: „Hoor je er bij of hoor je er, als vrouw, niet bij?” Nadat van verschillende zijden de vele moeilijkheden zijn belicht, komt men tot de konklusie dat een hernieuwde structurering duidelijkheid zal scheppen zowel in de Partij als bij het optreden naar buiten. Gekonstateerd wordt dat de basis van het ARVC (art. 37 en 38 van de Partijstatuten) voldoende ruimte biedt, maar geen duidelijke doelen taakomschrijving weergeeft, wat dus een behoefte blijkt te zijn. Een voorstel een werkgroep in het leven te roepen, die, op basis van de twee genoemde artikelen, een exakte doel- en taakomschrijving gaat weergeven, wordt aangenomen. Op de vergadering van 3 april a.s. hoopt men de structuur van het ARVC opnieuw te bekijken.

## Eén CDA-lijst

In de middagvergadering houdt de heer Corporaal, secr. ARP, een inleiding over de op handen zijnde Partijraad d. d. 10 april a.s. Een historische beslissing staat

te wachten; komt éénheid van weleer tussen de Christelijke Partijen, mogelijk in een betere vorm, terug, of durft men de sprong van één lijst niet aan? In chronologische volgorde schetst inleider de bereikte overeenstemming en de op overeenstemming gerichte activiteiten vanaf 1967 en de punten van verschil. Hij belicht de „politieke hypotheek van Woudschoten”, erkent de mogelijke struikelblokken en de moeilijkheden hiervan, maar vindt dat we op moeten passen met het tegenover elkaar stellen van nationale politiek en regionale politiek. Velen aanvaardden die tegenstelling ook niet. Als punt van overweging wordt gewezen op de inhoud van de brochure „Plichten en Perspectieven”. Het CDA heeft één uitgangspunt; over het functioneren daarvan bestaat verschil van mening, maar daarmee is niet dat gehele uitgangspunt weg. De partijraad van Hoogeveen heeft daar ook uitspraken over gedaan. Een moeilijkheid vormt het niet eensgezind optreden in het parlement. Voor de partijen is het program van uitgangspunten en het ontwerp politiek program ook nog een vraagteken. Spr. verwacht dat partijen elkaar daarin zullen vinden. Pro en contra, winst en verlies zet spreker op deze manier naast elkaar. Hij verwacht: concentratie van de christelijke partijen en constateert dat plaatselijk en regionaal men dikwijls verder is dan nationaal. De uitspraak: één lijst, houdt de konsekwentie in... uitbouw van federatie naar fusie, maar blijkt, dat men niet gezamenlijk als één fractie door de formatie komt of slaagt men er niet in t. a. v. de grote lijnen één beleid te voeren, dan zal het afgelopen zijn met het CDA. Het alternatief: uiteenvallen en op de brokken van christelijke politiek zitten.

## Kretologie

Het gevaar om bij discussie over een dergelijk onderwerp te vervallen in een bepaald soort „kretologie” gaat ook deze vergadering niet voorbij. Zowel voor als tegen t. a. v. één lijst wordt op een gegeven moment fel naar voren gebracht. Daarnaast worden genuanceerder meningen geuit, die beide zijden van de medaille belichten. Met elkaar hebben we genoeg werkelijkheidszin om te constateren dat binnen de ARP waarlijk niet altijd eensgezindheid heerst en heeft geheerst, zodat we onszelf niet hoeven wijs te maken dat éénwording, vanzelfsprekend eensgezindheid meebrengt. De plicht van Christen-Democratie, zegt inleider in zijn beantwoording van de vragen die op hem afgevuurd worden, is: bundeling van krachten rond het Evangelie, om op basis daarvan te streven naar éénheid in beleid en politiek handelen. Het betekent. De moed hebben om de moeiten van het ogenblik mee te nemen, om te overwinnen of ten onder te gaan.

## Fractie in aktie

Het politiek beleid van de fractie (n.a.v. fractie in aktie deel IV) krijgt, na deze intensieve discussie weinig belangstelling meer. Een aktueel probleem t. a. v. de zaterdagmiddagwinkelsluiting wordt ter tafel gebracht. De vraag wordt gesteld of dit niet een specifiek regionaal probleem



# AMSTERDAM



Postweg 91 - Javastraat 199 - Krugerplein 29 - Dapperstraat 16 - Jan van Galenstraat 60 - Jan Evertsenstraat 130 - Hugo de Grootplein 20 - Spaarndammerstraat 97 - Bentinckstraat 28 - Oranjestraat 2B - v.d. Helstplein 9 - Westerstraat 138 - Spreuwerpark 3 - Ribesstraat 39 - Tuinstad Osdorp, Tussenmeer 62

# DORDRECHT

en omstreken

## Handelsmaatschappij A. van ROON N.V.

WESTHAVENKADE 61, VLAARDINGEN  
TEL. 34.34.92 en 34.30.46

*U slaagt beslist bij ons voor uw kampeer- en watersportartikelen*

In ons atelier worden alle voorkomende werkzaamheden op het gebied van tenten, caravans, luifels, bootzellen etc. gedaan.

## v.h. GEBR. HARKEMA

SINDS 1948 JOHAN STAAT - DORDRECHT

ZOWEL VOOR	Automateriaal	tel. 3.94.29
WONING,	Geredschappen	tel. 3.94.33
GARAGE,	Hang- en Sluitwerk	tel. 3.32.21
FABRIEK OF	IJzerwaren	tel. 3.43.03
SCHIP	Bestedingsartikelen	tel. 3.43.03

LEVERING ALS REGEL UIT VOORRAAD  
GROOTHANDEL EN FABRIEKAGENT

## Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - Tel. 078-3.43.22

*Snelle offsetdrukkers voor meerkleuren reklamedrukwerk*

# GRONINGEN

Makelaarskantoor J. Fokkens Siddeburen

*in roerende en onroerende goederen verzekeringen en hypotheeken*

TELEFOON 05983-360

# ZEELAND

Bouwmaterialen

TEGELS  
BEKLEDINGSPLATEN VOOR  
BINNEN- EN BUITENWERK

keukens

TIELSA  
ROSE  
PRISMA

A. DE JAGER-TOLHOEK N.V.  
SHOWROOM GOES EN MIDDELBURG

## AANNEMINGSBEDRIJF „SCHOUWEN-DUIVELAND” N.V.

Schuithaven 10 - ZIERIKZEE  
Tel. 0 1110-3951 (3 lijnen)  
HET ADRES VOOR  
UITVOERING VAN BETON-, WATER-,  
WEGENBOUW- en CULTUURTECHNISCHE  
WERKEN

TE HUUR  
APPARTEMENTEN TE VROUWENPOLDER  
OP WALCHEREN

Voorzien van c.v., koelkast, moderne keuken en meubilair, enz. Zowel voor vakantie als voor weekends,  
DICHT BIJ BOS EN STRAND  
Te bevragen bij: P. de Visser, Elsenoordlaan 2,  
Vrouwenpolder. Telefoon 0 1189-1586.

# GELDERLAND

## radio K. B. Weimar Televisie

*Landelijk erkend installateur  
Elektrische apparaten - Verlichting*  
MAANDEREIND 19 - EDE - TELEFOON 8573

## MAGAZIJN „HET ANKER”

HOOFDSTRAAT 94-96 - VEENENDAAL

*Zeer voordelige aanbieding in  
terlenka vallen en gordijnen*

SPECIALITEIT IN NYLONKOUSSEN

## CONVECTOREN

VOOR KOLEN, OLIE EN GAS  
ZOWEL VOOR WOONKAMERS  
ALS VOOR KANTOREN, ZALEN  
ETC.

FIRMA  
T. VIETS

Bergstraat 38 - Telefoon 0 8370-2765 - WAGENINGEN

is. Waar de landelijke overheid dient te zorgen voor een gezonde basis hoeft dit niet in te houden dat stringente landelijke normen aan het bedrijfsleven worden opgelegd. Laat de overheid dit regionaal, zonodig plaatselijk bekijken (zie verschil in

seizoenen en 'bv. binnenstad en recreatiegebied) is de suggestie. Een zinvolle vergadering waarin de mogelijkheid tot gedachtenwisseling volop aanwezig was en waarvan ook volop werd gebruik gemaakt, was een

opmerking die werd opgevangen nadat de presidente de vergadering had gesloten.

Mevr. C. J. Elenbaas-Murre J  
Baarland (Z.)

## BETERE ISOLATIE VAN WONINGEN IN STUDIE GENOMEN



# NEDERLANDSE GEDACHTEN

WEEKBLAD VAN DE A.R.P.  
EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem  
(officieel orgaan Arjos)  
onder redactie van  
G. A. Kieft (voorzitter),  
mevr. T. van Gelder-de Boer,  
G. de Boer  
H. W. van den Brink,  
D. Corporaal  
dr. W. de Kwaadsteniet,  
mr. C. van de Wetering,  
drs. C. Bremmer  
(redactie-secretaris)

Adres van redactie,  
advertenties en administra-  
tie:  
Dr. Kuypersstraat 3,  
's-Gravenhage,  
tel. (070) 46.96.20,  
giro 89673.

Abonnementsprijs:  
f 12,50 per halfjaar.  
Giro 89673 ten name  
van de A.R. Partijstichting  
te 's-Gravenhage

Studentenjongeren  
abonnement  
f 7,50 per half jaar.  
Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie:  
020-24.91.12.

# VAN DE P A R T I J

In dit weekblad zal D. Corporaal, partijsecretaris, enkele artikelen schrijven over de kandidaatstelling voor de komende Tweede-Kamerverkiezingen. Zijn eerste artikel schetst met name de te volgen procedure en de bevoegdheden van de kiesverenigingen daarbij. In de volgende bijdragen zal met name worden ingegaan op aspecten, die een rol spelen bij de samenstelling van de kandidatenlijst en bij het tot stand brengen van één lijst.

### Kandidaatstelling

Tweede-Kamerverkiezingen 1977. Het lijkt alsof de datum voor de eerstkomende Tweede-Kamerverkiezingen nog ver weg ligt. Als alles normaal verloopt zullen die verkiezingen immers eerst op 25 mei 1977 plaatsvinden. Nog meer dan een jaar scheidt ons van de dag waarop de kaarten geschud worden voor de parlementaire sterkte van de Nederlandse politieke partijen. Die verkiezingsdatum mag dan nog in het verschiet liggen, de verkiezingsvoorbereidingen zijn al in volle gang. Met name geldt dat voor de

totstandbrenging van een program van actie of een politiek werkprogram en voor de kandidaatstelling. Binnen de A.R.P. hebben dagelijks bestuur en partijbestuur zich eind vorig jaar al uitvoerig beziggehouden met notities, waarin lijnen werden uitgezet met het oog op program en kandidaatstelling.

### Partijbestuur

Dat laatste punt willen wij nader bezien. Het krijgt dit keer in de partij ook een extra accent, vanwege de beslissing over de vraag of ARP, CHU en KVP al dan niet met één lijst aan de verkiezingen zullen deelnemen en hoe die lijst dan moet worden samengesteld. Een partijbestuur kan maar niet zijn gang gaan op het gebied van de kandidaatstelling. In de A.R.P.-Partij is voor de kandidaatstelling een reglement van toepassing waarin de bevoegdheden keurig zijn vastgelegd. En daaraan moet het partijbestuur zich houden of er nu wel of niet één lijst tot stand komt. Bij normale verkiezingen geldt dat in ieder geval. In bijzondere omstandigheden mag het partijbestuur daarvan afwijken. Zo'n omstandigheid doet zich bijvoorbeeld voor bij een kabinetscrisis, waarbij besloten wordt tot Kamerontbinding. Dit laatste betekent immers automatisch dat er verkiezingen plaatsvinden, op een eerder tijdstip dan normaal was voorzien.

## Belangrijke rol van kiesverenigingen bij voorbereiding van verkiezingen

De kieswet schrijft voor dat binnen 40 dagen na een besluit tot Kamerontbinding de kandidaatstelling moet plaatsvinden en dat op de 43e dag na de dag van de kandidaatstelling de verkiezingen zullen plaatsvinden.

### Bijzondere situaties

Staat een zo korte spanne tijds, ter beschikking voor de voorbereiding van de kandidaatstelling, dan wordt als regel besloten de zogenaamde groslijstprocedure over te slaan. Bij de kandidaatstelling voor de verkiezingen van 29 november 1972 is dat o.a. gebeurd.

De overige regels moeten in zo'n situatie ook in kort bestek worden toegepast en dat komt de inspraak en de medezeggenschap van de overige partij-organen niet ten goede. Vervroegde verkiezingen zouden bij een gezamenlijke lijst van de drie CDA-partijen extra complicaties geven, want dan dient niet alleen de procedure bekort te worden, maar tevens moet dan onder grote spanning de beslissing ten aanzien van één lijst worden genomen. Op bijzondere situaties moet een bestuur altijd bedacht zijn en daarom heeft het partijbestuur destijds een tijdschema vastgesteld, dat wordt toegepast in geval van vervroegde verkiezingen. C.H.U. en K.V.P. hebben dat ook gedaan. De werkzaamheden zijn verder echter

afgestemd op het verloop van een normale parlementaire periode. Daarbij is ervan uitgegaan, dat de kandidaatstelling zal plaatsvinden op 12 april 1977 en de verkiezingen op de 43-ste dag daarna.

### Groslijst

De eerste aanloop voor de kandidatenlijst is het samenstellen van de groslijst. Binnenkort ontvangen de kiesverenigingen een brief, waarin aan hen wordt medegedeeld, dat zij tot 25 mei 1976 in de gelegenheid zijn de namen en hun personen op te geven voor de groslijst. Wie tien keer of meer wordt genoemd krijgt automatisch een plaats op die alfabetische groslijst. Het partijsecretariaat moet deze groslijst samen stellen. Daarbij speelt dus in geen enkel opzicht een rol hoe vaak men genoemd is als het maar tenminste tien keer geschiedt. Bij de te noemen personen behoeven zittende Tweede Kamerleden of bewindslieden geen plaats te krijgen.

Het reglement voor die kandidaatstelling bepaalt, dat zij geacht worden op de groslijst voor te komen, indien er geen verhindering bestaat ten aanzien van een nieuwe kandidatuur. Deze bepaling is opgenomen omdat het redelijk is mensen, die vier jaar lang — soms al veel langer — in de frontlinie van de politiek hebben gestaan automatisch mee te laten spelen bij de volgende kandidatuur.

actie komt dan het politiek program van het CDA. Het samenwerken in fractieverband betekent dan: in één CDA-fractie. De kandidaat zal dan tevens moeten verklaren, dat hij slechts een aan zijn partij toegewezen zetel zal bezetten. Binnen het CDA wordt gewerkt aan een program van uitgangspunten. Het is de bedoeling, dat dit program door het algemeen bestuur van het CDA wordt vastgesteld. Op basis van art. 25 van de CDA-staten wordt verwacht, dat de kandidaten bij hun arbeid rekening houden met dit program van uitgangspunten.

### Inwerkperiode

Kiesverenigingen, die namen gaan noemen voor de groslijst — en het zullen er ongetwijfeld vele zijn — doen er goed aan zich ervan te vergewissen of de door hen te noemen personen aan de voorwaarden voldoen en of ze de noodzakelijke bereidverklaringen willen verstrekken. Het partijbestuur staat op het standpunt, dat voor een eerste kandidatuur kandidaten de leeftijd van ± 50 jaar als regel niet mogen hebben overschreden. De gedachte, die hier achter zit, is, dat als uitgangspunt wordt genomen, dat kandidaten eerst een inwerkperiode nodig hebben en dat zij enkele periodes mee moeten kunnen doen, terwijl bovendien het Kamerlidmaatschap een veeleisende en onregelmatige werkkring is. Ten aanzien van de bewindslieden die dagelijks in de politiek werkzaam zijn geldt deze regeling niet. Het partijbestuur heeft de leiding bij de werkzaamheden rond de kandidaatstelling. De statuten bepalen zelfs, dat het partijbestuur verantwoordelijk is voor de voorbereiding en de organisatie van de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer. In dit licht bezien is het vanzelfsprekend, dat het partijbestuur zich beraadt over de vraag wie voor een kandidatuur in aanmerking komen.

Partijraad 10 april a.s. kent overweldigende belangstelling

## Extra ruime vergaderzaal in de RAI om iedereen plaats te bieden

Ofschoon reeds vele honderden partijleden zich als belangstellende hebben aangemeld, zijn er nog plaatsen vrij in de zaal van de Amsterdamse RAI, waar op 10 april a.s. de voorjaarspartijraad van de ARP wordt gehouden.

### Grotere zaal

Omdat tallozen geen toegangsbewijs konden bemachtigen voor de partijraden, die in het najaar 1975 werden gehouden, is dit keer een grotere zaal beschikbaar. Wanneer u de belangrijke partijraad van 10 april a.s. als belangstellende bij wilt wonen is dat (nog) mogelijk, indien u zich via de hierbij afgedrukte bon opgeeft. Maar de plaatsruimte is niet onbeperkt. Meldt u zich daarom vandaag nog aan! Wie het eerst komt, het eerst maalt. Bezoekers van de partijraad dragen allen iets bij in de kosten. Men gelieve te rekenen op een bedrag van ca. f.15,- per persoon, waarin de kosten van een lunch en consumpties zijn begrepen. Wilt u bij uw opgave vermelden of u gebruik wenst te maken van de lunch?

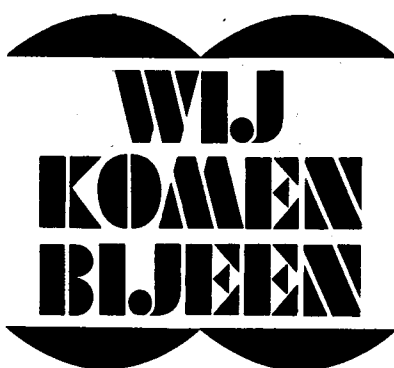
### Agenda

Tijdens de voorjaarspartijraad komt de vraag aan de orde of de ARP bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen met één gezamenlijke kandidatenlijst samen met CHU en KVP uit zal komen. Het partijbestuur hoopt binnenkort een ontwerp-resolutie vast te stellen, waarover de partijraad zich kan uitspreken. Vervolgens stemmen de kiesverenigingen over het voorstel, indien de partijraad het aanneemt. Aan de orde komt ook het fractiebeleid in de Tweede kamer, waarover mr. W. Aantjes zal rapporteren, en de jaarverslagen van ARP, Arjos en Dr. Kuyperschtichting.



### Radio

U kunt de ARP weer via de radio beluisteren op vrijdag, 26 maart a.s. om 18.19 uur via Hilversum 1.



### Roolvink te Gouda

Op vrijdag 19 maart a.s. organiseert de Goudse Kiesvereniging van de A.R.P. een openbare vergadering voor leden en belangstellenden in „De Veste”. Swadenburg 68 in de nieuwe wijk Bloemendaal. Spreker: het A.R.P.-Tweedekamerlid B. Roolvink. Onderwerp: Sociaal-economische problemen, als:  
a) het werklozenvraagstuk  
b) de huidige economische toestand  
c) positie van zelfstandigen, etc.  
Aanvang: 8 uur 's avonds.

### Statencentrale Gouda

Vergadering der Statencentrale Gouda, op woensdag 24 maart 1976 te 20.00 u in de Chr. Land- en Tuinbouwschool, Sportlaan 83 te Gouda, ter voorbereiding op de Partijraad van 10 april te Amsterdam. Hoofthema: CDA-één lijst-ja of nee?

### Kadercursus Soesterberg

Op 26 en 27 maart is de derde bijeenkomst van de groep Zuidwest Nederland. Op het programma gesprekken met drs. Oostlander, drs. Borstelap en discussietechniek met de heer Van Oosten (en niet zoals ten onrechte verleden week stond vermeld met de heren Albeda, De Boer en Corporaal). Verhinderend uiterlijk 3 dagen te voren melden.

### Mr. W. Aantjes in Zutphen

Maandag 22 maart a.s. spreekt mr. W. Aantjes, ARP-fractievoorzitter. Deze openbare vergadering, onder auspiciën van de a.r. statencentrale Zutphen, in de Gereformeerde Kerk, Wilhelminalaan gehouden zal een openbaar karakter dragen.

### W. van den Bos Czn. in Numansdorp

De ar-kv te Numansdorp houdt haar jaarvergadering op maandag 22 maart in het gebouw achter de Geref. Kerk aan de Torenstraat. Aanvang: 19.30 uur. Een der agendapunten is bespreking over de mogelijk gezamenlijke CDA-lijst. Na de pauze: „grondpolitiek in CDA-perspectief” ingeleid door drs. W. van den Bos Czn, medewerker dr. Kuyperschtichting.

### Leeftijd

Dit gebeurt natuurlijk niet, wanneer zittende Tweede-Kamerleden of bewindslieden mededelen, dat zijn niet beschikbaar zijn voor een kandidatuur. Herkandidering geschiedt als regel niet bij een leeftijd van 63 jaar en ouder. Er is een tijd geweest, dan men neigde naar de leeftijd van 65 jaar, maar het partijbestuur vindt dat als „richtleeftijd” 63 jaar moet worden aangehouden. Voordat de groslijst wordt samengesteld krijgen Kamerleden en bewindslieden ook de vraag voorgelegd of zij een eventuele kandidatuur willen aanvaarden. De personen, die tien keer of meer voor de groslijst zijn genoemd krijgen eveneens de vraag voorgelegd of zij er mede akkoord gaan, dat hun naam op de groslijst voorkomt en of zij eventueel bereid zijn een plaats op de kandidatenlijst te aanvaarden. Op basis daarvan wordt bij de groslijst vermeld of iemand al dan niet beschikbaar is.

### Voorwaarden kandidering

Niet iedere willekeurige Nederlander kan voor de ARP gekandideerd worden. Binnen de A.R.P. gelden voor kandidaten de volgende voorwaarden:  
a) voldoen aan de eisen der wet (bedoeld zijn de bepalingen in Grondwet en Kieswet);  
b) lid zijn van de A.R.P.;  
c) bereid zijn te verklaren, dat zij instemmen met beginselprogram en program van actie;  
d) bereid zijn — na verkiezing — in fractieverband samen te werken. Komt de ene lijst tot stand, dan blijven deze punten van toepassing voor AR-kandidaten. In de plaats van het AR-program van

### Schakel in Terneuzen

Het ARP Tweede Kamerlid M. W. Schakel spreekt 19 maart, om 20.00 uur 's avonds in het Zuidlandtheater, te Terneuzen. Onderwerp: „De ARP in de huidige politiek”.

### St. C. Amstelveen

vrijdag 2 april a.s. 's avonds 20.00 uur, in de Pauluskerk, Wolfert van Borsseleweg 116 (hoek Mr. Sixlaan) te Amstelveen, is er een **Algemene ledenvergadering** van de Statencentrale Amstelveen. Op de agenda o.a. Gang van zaken C.D.A. (landelijk) en Voorjaarspartijraad. Verder discussie met het lid der Prov. Staten van N. Holland drs. J. Achterstraat over de „nota van uitgangspunten voor het A'dam-Noordzeegebied”.

### AANMELDING VOORJAARSPARTIJRAAD

#### Ondergetekende,

**Naam:** .....  
**Straat:** .....  
**Woonplaats:** .....

meldt zich aan als belangstellende voor het bijwonen van de voorjaarspartijraad van 10 april 1976 in de RAI te Amsterdam.

Hij/zij zal wel/niet aan de lunch deelnemen.

doorhalen wat niet van toepassing is.

Uitknippen en toezenden aan: ARP, dr. Kuypersstraat 3, Den Haag

# Chr. Spaarbank „Eigen Haard”

## 4 1/2%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**LOPENDE DIEP 7**

(bij de kijk in 't Jatbrug)  
GRONINGEN Tel. 12.79.02

## 4 3/4%

## 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

tot **7 3/4%**  
BELEGGINGSBOEKJES



**FABRIEK VAN RIJWIELEN  
en AUTOPEDS**

**RIVEL**

**SURHUISTERVEEN**  
Telefoon 0 5124-1545



Alle textielgoederen,  
bedden, dekens,  
matrassen, complete  
woninginrichting

Grootzand 14-38-42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00



*fijn! die ken ik*

## ROTTERDAM

**C. de Mooy & Zoon**

Im- en export bloemenhandel

Veilingweg 7, Berkel en Rodenrijs. Telefoon 01891-5033

**W. J. SPOORMAKER B.V.**

AUTOMOBIELBEDRIJF ROTTERDAM-ZUID

Wolphaartsbocht 246 - Telefoon 010-85.28.33

Official Peugeot-dealer voor Rotterdam-Zuid

en het eiland IJsselmonde.

## OVERIJSSSEL

50 JAAR, DE MEEST GEVRAAGDE  
WONINGINRICHTING

**J. Voerman & Zonen**

Assendorperstraat 73-81 - Tel. 1.65.07. - Zwolle

Landbouwmechanisatiebedrijf

**FA. K. ELLENS**  
LANDBOUWMACHINES  
SMEDERIJ  
TRACTOREN

Eggestraat 3, telefoon 05276-2400, NAGELE (N.O.P.)

**H. STRUIK & ZON N.V.**

Fabriek van dekkleden  
en tenten

IMP. GROOTHANDEL SCHEEPS-  
EN AANNEMERSBENODIGDHEDEN  
ELEKTRISCHE EN AUTOGENE  
LAS- EN SNIJBENODIGDHEDEN.

DEVENTER

Telefoon 05700-1.39.70

Diepenveenseweg 8

## UTRECHT

UW INTERIEUR

SMAAKVOL EN GEZELLIG  
INGERICHT  
EN TOCH NIET DUUR

**Fa. W. van Tellingen**

SLOTLAAN 135-137 - ZEIST  
TELEFOON 1.24.86

# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

### Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering,  
nieuwe bestuursvormen, sociaal-econo-  
mische beleid, woningbouw.....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

### Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volks-  
vertegenwoordigers, recht en  
rechtspraak, gemeente en pro-  
vincie, milieubeheer.....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

### Werkende jongeren project

Een serie afleveringen op het gebied van  
maatschappijvorming voor werkende  
jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze  
en herkenbaar als behorende tot de  
leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

### De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting,  
ruimtelijke ordening, subsidieregelingen,  
gesteuvorming.....

Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

### De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-  
techniek, bedrijfseconomie, de vakbe-  
weging, sociale verzekeringen, perso-  
neelsbeleid.....

Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZON-  
DER POSTZEGEL) AAN: **STICHTING  
BURGERSCHAPSKUNDE**, ANT-  
WOORDNUMMER 235(G), LEIDEN  
EN UONTVANGT **PEROMGAANDE**  
UITGEBREIDE INFORMATIE! **TELE-  
FOON 071-893403.**

# WGD

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 13 - maart 1976



### Ontwerp CDA-program gereed

In dit nummer van Nederlandse Gedachten/ARPOST is het ontwerp program van het CDA opgenomen. Begin deze week werd dit ontwerp aan de pers aangeboden. Het is nu de beurt aan de kiesverenigingen om dit werkstuk, dat in een CDA-commissie o.l.v. prof. dr. B. Goudzwaard is tot standgekomen, te behandelen. Op pag. 17 van dit nummer leest u alles over de procedure van behandeling van dit ontwerp, waarbij tevens een tijdschema is opgenomen. Ook is er de mogelijkheid van het bestellen van overdrukken van dit ontwerp-program, zie daarvoor ook pag. 17. Volg het verdere gebeuren omtrent het CDA door een abonnement te nemen op het weekblad van de ARP, „Nederlandse Gedachten”. Maak gebruik van de bon op deze pagina of vraag vrijblijvend proefnummers! Op de foto links: prof. Goudzwaard tijdens de persconferentie begin deze week.

### Partijvoorzitter voor Arjos:

## Beroep op CHU te komen tot gezamenlijk fractieberaad

„In onze partij denken we over de totstandkoming van het C.D.A. en met name over de wenselijkheid van de ene lijst niet gelijk.

Ik vind het jammer, dat die ene lijst een toetssteen voor een echte C.D.A.-aanhanger is geworden. Over alternatieven valt nauwelijks meer te spreken. Dan ben je verdacht.

Wij behoren immers bij elkaar. Het spijt mij dat die oppervlakkige benadering van een zo wezenlijke zaak als de eenheid van hen die christelijke politiek voorstaan, z'n duizenden verslaat.

Verslaat op een wijze waaruit je niet proeft dat zorg voor herkenbaarheid en een inhoudelijk goed C.D.A. gemeenschappelijke zorg is”, aldus partijvoorzitter H. A. de Boer op de Arjos-jaarvergadering van zaterdag 20 maart. Enkele fragmenten uit zijn toespraak geven wij hierbij weer.

### Meer positieve bijdrage CHU

„De fracties doen al weken pogingen knelpunten die in het praktische werk gerezen zijn op te lossen en daarin ook toekomstgericht bezig te zijn. Ik vrees echter dat van een spoedige aflossing van de politieke hypotheek geen sprake zal zijn. De fracties mogen daarin niet berusten. Het moet onze gemeenschappelijke zorg zijn zo waarachtig en geloofwaardig mogelijk over te komen. Het is mijn mening dat hierin van de CHU een meer positieve bijdrage mag worden gevraagd. Bij de keuze voor 1 lijst is ook hun geloofwaardigheid in het geding. Ik zou het toejuichen wanneer de fracties in

het vervolg samen zouden vergaderen. Samen discussiëren bindt ons ook op de gezamenlijke verantwoordelijkheid, die wij voor elkaar hebben.

Ik zou terwille van ons gemeenschappelijk ideaal, een dringend beroep op de CHU willen doen om royaal over de brug te komen en tot gemeenschappelijk fractieberaad te besluiten. Dan scheppen we de grootst mogelijke kans de politieke hypotheek ook echt geloofwaardig af te lossen.

Vandaag zou ik geen eindoordeel willen geven over de uitspraak die onze partijraad op 10 april over de ene CDA-lijst moet doen. Ik wijs wel op het met instemming ontvangen ontwerp-program en het program van uitgangspunten.

### Spankracht Evangelie

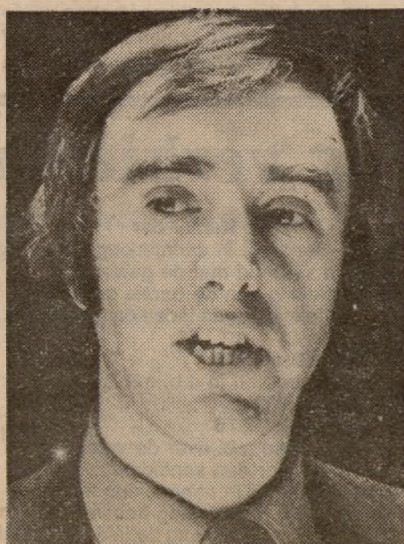
En ik zou daarnaast ook nog – juist ons – willen voorhouden wat de spankracht van het Woord van God vermag. Er valt aan de totaliteit van de christen-democratie in Nederland nog veel te verbeteren. Maar er is wel gekozen. Gekozen voor partijvorming op de basis van het Evangelie. Ik zou mij kunnen voorstellen dat wij – ook wanneer veel ons nog te vaag en te weinig inspirerend lijkt – „ja” zouden kunnen zeggen vanuit het geloof in de vernieuwende kracht van die Blijde Boodschap vanuit de verbondenheid die over kerkmensen heengrijpt en vanuit de hoop dat die kracht waarover ik spreek harten opent voor een politiek die aan bijbelse normen beantwoordt. Voor het waarmaken daarvan staan we onszelf minstens zo in de weg als dat we menen dat CHU en KVP ons in de weg staan. Daarom zouden we de uitdaging ook samen aan moeten durven.

### Koers ARP

Ik heb met overtuiging en ik zal dat blijven doen, gestaan achter de koers die de ARP vaart en die op zo voortreffelijke wijze door Aantjes wordt gepresenteerd. Onze partners moeten beseffen dat deze koers in een toekomstig CDA zichtbaar moet zijn, wil het CDA bij de ARP aan overtuiging winnen. Wij kunnen ook zelf veel aan het overreinen houden van die koers doen. Ons zuchten over het CDA zou – omgezet in werken voor het CDA – oneindig meer opleveren. De bewijst dat we het met onze grondslag en ons program menen ligt bij ons drieën samen, niet bij b.v. één van de 3 afzonderlijk.

### Een lijsttrekker

Met de lijstaanvoering van het CDA ligt het niet anders. Ik ben een krachtig voorstander van één lijsttrekker. Voor het gezicht van



Partijvoorzitter H. A. de Boer

het CDA en voor de presentatie naar buiten is dat een groot goed. Wie die lijsttrekker zou moeten zijn is echter geen zaak van de ARP alleen, zomin als die beslissing in bijzondere mate aan de KVP zou toekomen omdat zij de grootste is. Het dient een CDA-zaak te zijn, waarin zorgvuldig omgaan met elkaar geboden is.

### Voorkeursuitspraak

Ik wilde tenslotte iets zeggen over een eventuele voorkeursuitspraak voor verkiezingen, een problematiek die al snel uitloopt op de vraag: socialisten of liberalen. Principieel kan naar mijn oordeel het CDA geen op zich zelf staande uitspraak ten gunste van socialisten of liberalen doen. Ik zeg principieel, en ik zeg niet omdat wij het door innerlijke verdeeldheid over zo'n uitspraak niet eens kunnen worden en daarom maar zwijgen. De christen-democratie eist in de Nederlandse politiek een eigen plaats op. Die plaats verdraagt zich niet met een vaste keus voor rood of blauw. Het stelt teleur dat soms eigen mensen dat niet inzien en onze waarde afmeten aan de keus voor een ander.

### Intentie-verklaring

Het voorgaande houdt niet in dat het in het zicht van verkiezingen niet goed zou zijn tot een eventuele intentieverklaring te komen. Ik acht – uitgaande van wederkerigheid – en na gehouden programvergelijking zo'n intentieverklaring een goede zaak. Het laat onze normen bij een kabinetsformatie – waarbij die van de uitspraak der kiezers als een zeer wezenlijke – geheel overeen, aldus partijvoorzitter De Boer die aan het slot van zijn rede o.a. nog het volgende zei.

### Voortzetting coalitie

„Ik meen dat wanneer dit kabinet erin slaagt zijn brugfunctie te vervullen (en ik heb niet zo geweldig veel doorslaggevende minpunten) dat dit ook zijn gevolgen zou

### CDA-beker in Den Uyl's prijzenkast?

„Ik ben niet bereid het CDA te laten springen over korte – termijn – vraagstukken van weinig principiële aard en op deze manier in Den Uyl's prijzenkast een gebarsten CDA-bokaal te plaatsen”.

Zo maar een fragment uit een rede van CH-voorzitter Van Verschuier uit de onlangs verschenen uitgave „Van Woud-Schoten tot Hoogeveen”. Een 160 pagina's tellende met vele foto's en politieke spotprenten verluchte uitgave over de grondslagdissussie in het CDA. Deze uitgave, waar erg lang naar is uitgekeken, is verzorgd door de Stichting Kader en Vormingswerk ARP. Kosten slechts f 5,95. In dit onmisbare naslagwerk zijn alle belangrijke gegevens, redevoeringen, verklaringen en commentaren vervat m.b.t. de vorig jaar gevoerde discussie over het functioneren van de CDA-grondslag in de politieke praktijk. Zo vindt u er o.a. de beroemde rede van mr. Aantjes voor het CDA-Congres; maar bijv. ook CDA-statuten. Voor iedereen die geïnteresseerd is in de geschiedenis van de Nederlandse politiek en in die van de chr.dem-politiek in het bijzonder een uitkomst. Op 10 april a.s. beslist de AR Partijraad over de ene CDA-lijst: volg dit gebeuren op de voet met deze CDA-dokumentatie. Uw

boekencast wordt er veel rijker van, uw girorekening nauwelijks armer. Stort f 5,95 op girorekening 89673 t.n.v. AR-Partijstichting Den Haag m.v.v. het gewenste.

### Abonnement op „Nederlandse Gedachten”

Veel partijleden weten niet dat de ARP een eigen politiek weekblad heeft dat wekelijks 12 pagina's feiten, meningen en commentaren geeft op de gebeurtenissen in de Nederlandse politiek en daar buiten. Vraag eens proefnummers aan! De komende maanden zijn voor de landspolitiek, maar ook voor het CDA – nu de beslissing over de ene lijst binnenkort valt en het CDA-program ter discussie naar de kiesverenigingen gaat – enorm belangrijk. Voor iets meer dan een tientje per half jaar krijgt u een weekblad boordevol deskundige en principieel belichte informatie. Geef eens een abonnement aan uw kinderen of vrienden kado, wanneer u het blad zelf al leest. *Knip de bon op deze pagina uit, en stuur die naar: Ned. Gedachten, antwoordno. 66, Den Haag. Geen postzegel.*

moeten kunnen hebben voor een volgende periode. Aan het slagen van die brugfunctie kunnen ook KVP, ARP en CHU veel doen. Ook de CHU. Haar oppositie wekt soms de indruk alsof christelijke politieke partijen alleen maar geloofwaardig kunnen zijn, als zij socialisten afzweren en liberalen

omhelzen. Ik pleit niet voor het omgekeerde. Ik pleit voor het serieus nemen van onze eigen uitgangspunten en ons eigen program. En dan hoop ik in onze dagen op voortzetting van de coalitie met socialisten.”

## DEZE WEEK IN NG:

Kandidaatstelling verkiezingen Tweede Kamer, pag. 2

Drinkwaterfluoridering, pag. 3 \*

Ontwerp CDA-program pag. 5-16

Boelende en goedkope politiek lectuur, pag. 16

Partijraad 10 april, pag. 17,

Behandeling CDA-program, pag. 17

W. Smeenk & Zonen  
VLEUGELS, PIANO'S, ORGELS  
OVER/OOM 174  
TEL: 020-18.51.51  
AMSTERDAM

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Wenst abonnement .....

Wenst proefnummers .....

Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 66, Den Haag. Géén postzegel.





## Inkomensverdeling: afgunst, hebzucht of gerechtigheid

Het nationaal inkomen is wát wij in Nederland mét zijn allen verdienen. Een zeer groot deel daarvan bestaat uit lonen. En veel kleiner deel uit bedrijfs-winsten. Via de belastingen wordt daarvan een groot deel door de overheid in ontvangst genomen en vervolgens uitgegeven aan collectieve voorzieningen; dát zijn voorzieningen als onderwijs, defensie, politie, justitie, openbaar vervoer en wegen, ontwikkelingshulp enz. Weer een ander deel wordt uitgegeven aan sociale voorzieningen, die in belangrijke mate door middel van premieheffing, maar ook wel rechtstreeks via de belastingen worden bekostigd.

**Maar één keer uitgeven.** Het is mét het nationale inkomen net als mét het inkomen van een gezin. Als je je salaris uitgeeft moet je een keus maken, Soms moet je kiezen tussen een nieuwe fiets of een nieuwe radio; of tussen een wasmachine en een fijne vakantie. Als je inkomen erg klein is, kom je aan die keus niet eens toe; alles is nodig voor voeding, kleding, huisvesting. Zo is het

ook met het nationaal inkomen. Je kunt niet alles tegelijk. Als het nationaal inkomen groeit, dan kun je je geleidelijk allerlei nieuwe dingen permitteren. Als, zoals nu, het nationaal inkomen niet of weinig groeit, en allerlei dingen bovendien veel duurder worden dan voorheen, dan is het oppassen geboden. Wát je uitgeeft aan loonsverhogingen kun je niet besteden aan onderwijsverbetering. Als de kosten van de sociale verzekeringen teveel oplopen, kom je wellicht aan het verwezenlijken van mooie plannen voor een beter, maar duur, openbaar vervoer of aan wegeaanleg, misschien niet meer toe. De discussie over de problemen die hiermee samenhangen, is in volle gang. Langzamerhand wordt duidelijk dat het niet meer mogelijk is en ook niet eerlijk, om hartstochtelijke pleidooien te houden voor verbeteringen op allerlei gebied zonder er tegelijkertijd bij te zeggen dat iets anders dan maar niet moet gebeuren. Dát laatste hoor je niet zo dikwijls, want je maakt je er niet populair mee. Minister-president Den Uyl kreeg dan ook prompt de wind van voren

toen hij hardop „mèt de benen op tafel“ zát na te denken over de dingen die wel eens niet of niet meer, mogelijk zouden zijn, omdat het geld voor andere doeleinden moet worden uitgegeven. Het vraagstuk is er alleen maar dringender door geworden nu we weten dat er in de eerste plaats voor meer werkgelegenheid moet worden gezorgd. Dát kost veel geld.

**Steeds maar loonsverhogingen?** In deze discussie wordt wel opgemerkt dat loonsverhogingen natuurlijk wel door moeten gaan. Wel minder dan vroeger, maar in elk geval toch steeds een klein beetje. Je kunt niet op de „nullijn“ gaan zitten, heet het dan. Hiervoor worden twee argumenten gebruikt. Het eerste is dat de werknemers het niet zouden nemen. Het tweede dat je dat de vakbonden niet aan kunt doen want die hebben dan niets meer te onderhandelen voor hun leden, zodat die leden hun lidmaatschap opzeggen. Wát heb je aan een vakbond die niets aan de lonen doet en alleen nog

maar bezig is met dingen als medezeggenschap en dergelijke? Zeer terecht is Lanser tegen deze gedachte in het geweer gekomen. Je mag niet veronderstellen, zegt hij, dat iedereen het directe eigen financiële belang het zwaarst laat wegen; men is ook om nog andere redenen lid van het CNV. Het is goed dat dit geluid juist van het CNV komt. Juist het CNV heeft er weet van dat de mens inderdaad geneigd is om het eigen belang zwaar te laten wegen, maar ook dat diezelfde mens in het licht van de confrontatie van Evangelie en maatschappij er toe komen kan de zaken door een andere bril dan die van de belangen tegenstellingen te bezien.

**Toch inkomenshervdeling?** Blijkens het ontwerp-programma kunnen we erop rekenen dat de ARP, en ruimer, het CDA er niet anders over zal denken dan Lanser doet. Het CDA zal zich niet mogen laten leiden door een positiekeuze die wordt bepaald door bijvoorbeeld vastgelegde

**VERPLAATSBAARE HOUTEN GEBOUWEN**  
 directie- en schaftkete  
 scholen en kerken  
 directie- en schaftwagens  
 etc.  
 HOUTBOUW **HAHBO**  
 HARDINXVELD  
 tel. Giessendam-Hardinxveld 3888

belangentegenstellingen. Als de Partij van de Arbeid en de VVD het bij de komende verkiezingen opnieuw nodig zouden vinden om in grote dagbladadvertenties te laten zien, bij welke partij je portemonnaie er het beste afkomt, dan is dat hun zaak. Het CDA zal moeten afwegen, zonder vooroordelen, wát het zwaarst moet wegen. Zo was voor het CDA tot dusverre de inkomenshervdeling een zaak van rechtvaardigheid. Ook in geval van weinig of geen groei van het nationale inkomen, of van het totale looninkomen, blijft dit een rechtvaardige zaak. Het CDA is alleen dan aanvaardbaar als het uitstijgt boven de polarisatie van de belangen tegenstellingen, en boven de daaraan verbonden vooroordelen, en wanneer het zich niet laat indelen bij de partijen van de hebzucht of die van de afgunst.

C.v.d.W.

## Tijdschema kandidaatstelling verkiezingen

Het schema van termijnen en handelingen inzake de kandidaatstelling voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal i.v.m. de verkiezingen op 25 mei 1976, dat is gebaseerd op het „Reglement voor de voorbereiding van de kandidaatstelling voor de verkiezingen der leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal“ bijlage I bij statuten van de Anti-Revolutionaire Partij - ziet er als volgt uit.

maart 1976 kiesverenigingen ontvangen brief partijbestuur met uiteenzetting omtrent gang van zaken bij kandidaatstelling en program van actie.  
 In de brief o.a. de mededeling, dat de kiesverenigingen in de gelegenheid zijn tot 25 mei 1976 schriftelijk de namen van ten hoogste 10 personen in te zenden aan het partijbureau voor de groenlijst. Personen, die tien of meer keren zijn genoemd worden door het partijsecretariaat in alfabetische volgorde op de groenlijst geplaatst.  
 Bij de te noemen personen gaat het niet om zittende Kamerleden of om

bewindslieden (art. 3 lid 1)  
 15 april 1976 brief aan de zittende A.R. Tweede Kamerleden en de bewindslieden en staatssecretarissen met de vraag of er hunnerzijds geen verandering bestaat ten aanzien van een nieuwe kandidatuur; verzoek vóór 10 mei te reageren (art. 3 lid 1)  
 25 mei 1976 het partijsecretariaat stelt op basis van de binnengekomen reacties de groenlijst samen, waarbij dan tevens de zitting hebbende leden van de Tweede Kamer worden vermeld en de minister en bewindslieden (art. 3 lid 3)  
 6 juni 1976 het partijsecretariaat zendt een brief aan de personen, die op de groenlijst zijn geplaatst met de vraag of zij ermee accoord gaan, dat hun naam op de groenlijst prijkt en of zij bereid zijn een eventuele kandidatuur te aanvaarden; wijzen op verplichtingen t.a.v. fractieverband en CDA; mededeling standpunt partijbestuur t.a.v. nevenfuncties.  
 11 juni 1976 gedachtenwisseling in d.b. over de vraag welke personen voor een kandidatuur

voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal in aanmerking komen, mede in verband met de gewenste samenstelling van de fractie en de taakverdeling van de leden onderling (art. 4 lid 1 en 2)  
 20 augustus 1976 afronding beraad in d.b. m.b.t. kandidaatstelling  
 27 augustus 1976 eerste beraad p.b. over de vraag welke personen voor een kandidatuur voor de Tweede Kamer in aanmerking komen (art. 4 lid 2); raadpleging fractievoorzitter (art. 4 lid 2); vaststelling definitieve aantal kandidaten waarop de stemming betrekking heeft (art. 5 lid 5)  
 1 september 1976 brief aan kiesverenigingen, die niet de financiële verplichtingen over 1975 hebben voldaan (art. 5 lid 2); overzicht per Kamercentrale (art. 5 lid 3).  
 3 september 1976 partijbestuur rondt het beraad m.b.t. de kandidaatstelling af; aanwijzing commissie i.v.m. controle uitslag stemming over de kandidatenlijst  
 5 september 1976 brief naar K.C. over eventueel door hen te wijzen kandidaten (art. 8 lid 1)

6 september 1976 het partijbestuur zendt de groenlijst en het resultaat van zijn beraad over de kandidatenlijst naar de besturen van de Kamercentrales met het verzoek twee bestuursleden als afgevaardigden aan te wijzen voor de vergadering van het versterkt partijbestuur (art. 4 lid 3)  
 16 september 1976 vergadering van het versterkt partijbestuur m.b.t. de kandidatenlijst.  
 21 september 1976 toezending alfabetische groenlijst, en genummerde advieslijst, tegelijk met een stembiljet, naar de kiesverenigingen (art. 5 lid 1)  
 5 oktober 1976 eventuele brief naar K.C. met de eventuele door hen aan te wijzen kandidaten (art. 8 lid 2)  
 3 november 1976 vaststelling uitslag stemming kiesverenigingen m.b.t. de kandidaatstelling op het partijsecretariaat in overleg met de commissie  
 5 november 1976 dagelijks bestuur en partijbestuur bespreken de uitslag van de stemming  
 6 bespreking eventuele lijsten

Kamercentrales  
 7 benoeming algemene gemachtigde en zijn vervanger i.v.m. verbinding van lijsten (art. 11 lid 2)  
 13 november 1976 toezending proces-verbaal uitslag stemming van de Kamercentrales.  
 13 november 1976 partijraad stelt de kandidatenlijst vast, onder het voorbehoud, dat de kandidaten de verklaringen gevraagd in de partijstatuten (art. 350 en de CDA-statuten (art. 24) tekenen  
 13 december 1976 beslissing t.a.v. lijsten en lijstengroepen en t.a.v. staartlijsten in CDA-verband (art. 7 lid 4)  
 13 december 1976 machtiging tot uitwerking van de verdeling over de lijsten aan het dagelijks bestuur.  
 dec/januari 1977 technische regelingen tussen de 3 partijen over de plaatsing op de kandidatenlijsten  
 12 april 1977 kandidaatstelling  
 25 mei 1977 verkiezingen.

## Loonpolitiek

De kern van het betoog van enkele hooggeleerde socialistische vakeconomén die het opnemen voor een geleide loonpolitiek is, naar het ons voorkomt typisch socialistisch gericht. De huidige grote moeilijkheden moeten tot een oplossing worden gebracht door de overheid. Kabinet en Kamer moeten op democratische wijze - dat wil - werkgevers en werknemers onder dwang zetten een geleide loonpolitiek te aanvaarden. Werkgevers en werknemers staan aldus de hooggeleerde heren in wezen elk een eigen groepsbelang voor en kunnen zich voor het nationaal belang niet voldoende inzetten. De heren vergeten één zaak: ook de

overheid is in de huidige situatie „partij“. Het gaat immers óók om een afweging van de overheidsprioriteiten: de uitgaven in de collectieve sector. Naar onze overtuiging zullen die drie partners bij de oplossing - om uit de huidige bijzonder moeilijke situatie te komen - moeten worden betrokken: Kabinet en Kamer, werknemers en werkgevers. Aan de „regering“ alle bevoegdheden te geven lijkt ons beslist onjuist. Het betoog van de drie hoogleraren gaat naar onze overtuiging óók voorbij aan een stuk nare ervaring die wij in het verleden met de geleide loonpolitiek hebben opgedaan. Misschien vanwege het feit dat zij daarvoor evenmin een oplossing hebben. Wij willen op twee facetten van deze ervaring wijzen. Met het voortschrijden van een geleide loonpolitiek bleek dat betaling van „zwarte“ lonen hand over hand

toenam. Vóórdat die geleide loonpolitiek kon worden afgeschaft moest voor miljarden worden „gewit“. Met alle nadelige gevolgen van dien. Een ander ervaringsfeit was dat de prijzen onder verhoogde druk kwamen te staan. Aan de „zwakste“ ondernemer moest een zodanige winst worden gelaten dat hij het hoofd boven water kon houden. De aan de tijd aangepaste ondernemer profiteerde daarvan: hij mocht dezelfde prijzen aanhouden maar door zijn efficiënt geleide ondernemerschap werd zijn winst te groot. En de consument mocht blijven betalen!

**Enige en algemene kennisgeving**  
 God heeft tot Zich genomen onze beste broer, zwager, oom en vriend  
**ARIE IN 'T VELD**  
 sinds 3 februari 1976 weduwnaar van Johanna van der Mijn, in de leeftijd van 82 jaar. Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, Oud-Wethouder van de gemeente Amsterdam. Amsterdam, 20 maart 1976 Huize „de Kimme“, Beemsterstraat 546 Namens de familie H. J. Velzing (exec. test.) De begrafenissen heeft, overeenkomstig de wens van de overledene, inmiddels in kleine kring plaatsgevonden.

## Op 19 mei a.s. herdenkingsdienst Groen van Prinsterer

Op 19 mei a.s. wordt de 100e sterfdag van de Nederlandse staatsman Guillaume Groen van Prinsterer herdacht.

ARP en CHU hebben met het oog op deze dag het initiatief genomen tot het organiseren van een herdenkingsbijeenkomst.

**Waalse kerk**  
 Op deze 19e mei zal om 14.30 uur in de Waalse Kerk te Den Haag een

samenkomst plaats vinden, waar de heren dr. W. Aalders, mr. A. M. Donner en dr. J. W. van Hulst de geestelijke erfenis van Groen van Prinsterer zullen belichten.

Belangstellenden voor de herdenkingsdienst kunnen zich opgeven bij het partijbureau van de ARP, dr. Kuyperstraat 3, den Haag. Vul daartoe de onderstaande bon in en vermeld op de enveloppe, links boven „Groen-herdenking“.

**NEDERLANDSE GEDACHTEN**  
 WEEKBLAD VAN DE A.R.P. EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ  
 Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mev. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer H. W. van den Brink, D. Corporaal dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie:  
 Dr. Kuyperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 48.96.20, giro 89673.  
 Abonnementsprijs: f 12.50 per halfjaar. Giro 896/3 ten name van de A.R. Partijstichting te 's-Gravenhage Studenten/Jongeren abonnement f 7.50 per half jaar. Losse verkoop f 0,85  
 Advertentie-exploitatie: 020-24.91.12.

**Geeft zich op voor „Groen-herdenkingsdienst“ in de Waalse kerk te Den Haag (Noordeinde).**

**Naam:** .....  
**Adres:** .....  
**Woonplaats:** .....

**Toezenden aan:** **BON**  
 Buro ARP, dr. Kuyperstraat 3, Den Haag; o.v.v.: „Groen Herdenking“



## Program van uitgangspunten

Het algemeen bestuur van het CDA heeft in overleg met de partijbesturen een program van uitgangspunten opgesteld. Daarin zijn wezenlijke punten voor christen-democratische politiek geformuleerd. Het stemt tot vreugde, dat de partijbesturen en het CDA-bestuur elkaar hierop hebben kunnen vinden. Ieder lid van onze partij kan kennis nemen van de inhoud, want het staat in dit nummer afgedrukt. In onze partij is er steeds gesteld, dat het formuleren van de voornaamste politieke beginselen nu en in de toekomst voor het CDA in zijn karakter van beslissende betekenis is. Een partijraad nam over dit punt zelfs een motie aan. Omtrent de politieke beginselen van het CDA kan thans niemand in het duister tasten.



## Niet bij brood alleen

In de kringen van het CDA is het gezegde „spreken is zilver, zwijgen is

goud" kennelijk niet populair. Wij constateren dit op grond van de voortijdige publicaties, die in een groot aantal bladen zijn verschenen. Wij hebben voor dit voortijdige spreken geen waardering. Die waardering bestaat wel voor het inmiddels vastgestelde CDA-ontwerp-program. De leden van de drie partijen kunnen zich via de kiesverenigingen thans over dit ontwerp bulgen. Langs de daarvoor geldende organisatorische lijnen zal het ontwerp-program dit najaar in een definitief program moeten veranderen. Het ontwerp-program trekt duidelijke lijnen en het geeft de contouren aan voor een beleid, dat uit iets anders bestaat dan het rondstrooien van beloften in de materiële sfeer. „Niet bij brood alleen", zegt het thema en daar gaat een wereld achter schuil. Aanvankelijk stonden in het ontwerp alternatieve teksten en er werd al gesuggereerd, dat er ruzie was over de definitieve tekst. Het algemeen bestuur van het CDA heeft - geruggesteund door de partijbesturen - zijn verantwoordelijkheid genomen en de „knopen", die de werkgroep had voorgelegd doorgehakt. Laat niemand zeggen, dat papier geduldig is of dat men het over een program altijd eens wordt. Het ontwerp, dat nu de partijen is aangeboden is een inhoudelijk stuk,



dat van visie en geïnspireerdheid betuigt. Dat legt ons allen verplichtingen op.

## Winkelsluiting

Regelmatig geven wetsontwerpen aanleiding tot pittige discussies. Het behoeft dan niet eens te gaan om partijpolitiek geladen kwesties. Dat was ook het voorstel van de regering inzake de zaterdagmiddagsluiting niet. De regering wilde bij monde van staatssecretaris Hazenkamp de sluiting op zaterdagmiddag zes uur houden; vooral op - overigens bestreden - economische motieven,

Een gedeelte van de Kamer wilde naar vijf uur, een minderheid wenste de regering te volgen, een ander gedeelte pleitte voor vier uur en weer een gedeelte van de Kamer (waaronder de ARP) wenste op termijn te komen tot twee uur. Vóór en tegen kwamen in een zakelijk debat goed uit de verf. En aan het eind van het debat zag het er naar uit dat de staatssecretaris een veer moest laten. Niet alleen zouden de winkels om vijf uur dicht moeten op zaterdagmiddag, maar er was nog een kans dat de Kamer in meerderheid er een uur afknabbelde en de sluiting om vier uur vaststelde. Staatssecretaris Hazenkamp raakte daarover zo van streek, dat hij prompt dreigde met aftreden. Om moeilijkheden te voorkomen werd het voorstel vier uur zaterdagmiddagsluiting ingetrokken en is nu door de Tweede Kamer bepaald dat het vijf uur zal worden. Wij vinden het onbegrijpelijk dat een overigens voor het midden- en kleinbedrijf hard werkende staatssecretaris met een kanon op een mug gaat schieten en daarmee een goed parlementaire besluitvorming frustreert. Zeker ook omdat hij deel uitmaakt van een kabinet dat van het begin af aan erkend heeft dat meer dan in het verleden in het Parlement de zaken beslecht zullen moeten worden. En dat kan als het gaat om één uur winkelsluiting eerder

op een zaterdagmiddag zeker als economisch verlies daardoor niet bewezen is, en niet opweegt tegen de sociale voordelen, die zo'n maatregel voor middenstanders en personeel oplevert.



## Kamerzetel

De heer Huijsen was destijds een actief lid van de CHU en hij gaf enkele jaren leiding aan de CHU-jongerenorganisatie. Bij de kandidaatstelling gooide hij hoge ogen en hij kwam op plaats 8 terecht van de CHU-kandidatenlijst. De rol van de CHU bij de kabinetperiode schoot hem in het verkeerde keelgat. Zelfs zodanig, dat hij bedankte voor de CHU. Wie breekt met een partij aanvaardt daarvan ook de consequenties, zoals lemand, die lid wordt van een partij ook de consequenties aanvaardt. De heer Huijsen doet dat niet en daar hebben wij geen goed woord voor over. Gekandideerd voor de CHU op een CHU-lijst met een CHU-program en een gezamenlijk urgentieprogram, neem je dat allemaal mee of je laat het helemaal afweten. Dan blijkt karakter. De heer Huijsen echter aanvaardt een Kamerzetel, die vrijkomt op een CHU-lijst. Formeel niet te betwisten, moreel verwerpelijk!



## Parallel

Tijdens de vooral vorig jaar gevoerde levendige discussies over de verhouding van de vertegenwoordigers van een principiële politieke partij tot de principiële uitgangspunten van die partij, is enige keren gewezen op de parallel met de onderwijzer of leraar aan een christelijke school.

tot vestiging van een leerstoel, te bezetten door een marxistisch econoom. In de discussies daarover duikt onvermijdelijk de kwestie van de persoonlijke verhouding van de hoogleraar tot de fundamentele basis van de hogeschool op.

## Vrije Universiteit

In een vergelijkbare situatie bevindt zich thans de Vrije Universiteit, waar de vraag aktueel is geworden of docenten, die de grondslag van de universiteit niet onderschrijven, aldaar benoembaar zijn en of van studenten, die in bestuursfuncties worden benoemd, mag worden verlangd dat zij met de grondslag der universiteit instemmen. De Rector-Magnificus van de Vrije Universiteit, ons Eerste Kamerlid Prof. Mr. I. A. Diepenhorst is in enkele artikelen zeer beslist in zijn opvattingen. Hoewel er daaromtrent formeel niets geregeld is, meent hij dat een niet-geestverwant b.v. niet in een benoemingscommissie thuis hoort. Dezulken daaruit te weren acht hij in genen deele een vorm van discriminatie.



Overigens wil hij kennelijk niet een soort gewetensonderzoek. Wie verklaart met de grondslag in te stemmen, wordt op zijn woord geloofd.

## Discussies binnen CDA

De parallel met de discussies binnen het CDA is duidelijk, maar er is m.i. sprake van meer dan een parallel. Het is niet toevallig dat discussies van deze aard

vrijwel gelijktijdig op verschillende plaatsen aan de orde komen. Dit hangt m.i. samen met het algemene verschijnsel dat minder dan in het verleden de grondslagformule bepalend geacht wordt voor het principiële karakter van een organisatie of partij, maar dat daarvoor meer en meer bepalend wordt de mate waarin degenen, die als vertegenwoordigers optreden, op hun bewuste en principiële keuze voor en instemming met de principiële uitgangspunten kunnen worden aangesproken.

Het zou een aparte verhandeling vereisen in te gaan op de betekenis daarvan voor b.v. het oude onderscheid (dat in de gesignaleerde ontwikkeling zijn betekenis lijkt te verliezen) tussen de christelijke organisatie en de organisatie van christenen. Wat betreft het op dit punt nog altijd aanwezige verschil van mening binnen het CDA kan men op grond van opduikende parallellen twee kanten op. Men kan constateren dat de ARP er goed aan doet aan haar visie onverkort vast te houden. Men kan ook rekening houden met de mogelijkheid dat de parallele ontwikkelingen na verloop van tijd hun invloed ook op het CDA niet zullen missen.

Misschien is de grens tussen die twee mogelijkheden precies de grens tussen het uitkomen met één lijst (waarvoor het verschil van inzicht op zich zelf geen

beletsel behoeft te zijn volgens de uitspraak van „Hoogeveen") en het vormen van één partij (die zonder overeenstemming op dit fundamentele punt niet wel denkbaar is). In elk geval is duidelijk dat deze discussies te algemeen van aard zijn dan dat zij met een enkele congres-uitspraak als afgedaan zouden kunnen worden beschouwd.



**Neem een abonnement op Nederlandse Gedachten!**

Vul de Bon in op pag. 1

## Drinkwaterfluoridering voorlopig van de baan?

Uiteindelijk is het parlement dan toch niet toegekomen aan de stemming over het wetsontwerp waardoor fluoridering van drinkwater mogelijk gemaakt zou worden. Minister Vorrink en staatssecretaris Hendriks hebben de Kamer op het allerlaatste moment voorgesteld het debat te schorsen voor onbepaalde tijd.

wetsontwerp zou moeten worden ingetrokken omdat een uitspraak hierover nog geen duidelijkheid zou geven of men nu wel of niet voor drinkwaterfluoridering is.

De vraag is nu of de ontwikkeling van een defluorideringsfilter voldoende reden is om ons opnieuw te bezinnen op de vraag of dit noodwetje toch nog acceptabel zal zijn.



De bewindslieden hadden immers terecht de conclusie getrokken dat dit wetsontwerp niet de steun zou krijgen van een meerderheid van de Tweede Kamer. Anders wordt het, althans naar de overtuiging van de bewindslieden, wanneer er aangetoond kan worden dat een defluorideringsfilter op een verantwoorde wijze zal kunnen worden toegepast.

## Verrassende afloop

Graag wil ik naar aanleiding van deze verrassende afloop van het debat nog enkele kanttekeningen maken. In het debat hebben wij er geen misverstand over laten bestaan dat de A.R.P.-fractie het ingediende wetsontwerp zou afwijzen. Wij hebben bovendien benadrukt dat dit

Door J. van Houwelingen, Tweede Kamerlid ARP

Na dit debat is het naar mijn overtuiging volstrekt een misvatting dit wetsontwerp opnieuw op de agenda te plaatsen. De meerderheid van de Kamer heeft er immers geen misverstand over laten bestaan dat een beslissing over drinkwaterfluoridering, ook voor een periode van drie jaar, gebaseerd dient te zijn op basis van een principiële uitspraak.

## Slecht uitgangspunt

Deze noodwet is hiervoor een slecht uitgangspunt. Bovendien is het de vraag of een defluorideringsfilter onze staatsrechtelijke bezwaren zal kunnen oplossen. Het is voor ons nog lang niet zeker dat hierdoor echt tegemoet gekomen kan worden aan bezwaarden. Ook zijn de vragen over de democratische besluitvorming nog niet opgelost.

## Intrekken

Daarom zullen de bewindslieden er verstandig aan doen dit wetsvoorstel definitief in te trekken. Indien er inderdaad een alternatieve verstrekking voor bezwaarden mogelijk is, hoewel wij dit nog niet zien, is een meer permanente wet gebaseerd op een principiële keuze, gewenst. Het gaat dan niet alleen over de

principiële vraag of toevoeging van een stof aan drinkwater op medische gronden geoorloofd is, maar ook of dit ter bestrijding van tandcariës de beste oplossing is.

## Nadeel schorsing debat

Een belangrijk nadeel van de schorsing van het debat is echter de onduidelijkheid voor de gebieden waar nu nog gefluorideerd wordt. Het laten voortbestaan van deze onduidelijkheid is m.i. ontoelaatbaar. Minister Vorrink zal uit het debat niet anders dan de consequentie kunnen trekken dat maatregelen genomen zullen moeten worden om tot beëindiging te komen van drinkwaterfluoridering in het gehele land.

## Meer aandacht aan alternatieven

Drinkwaterfluoridering is overigens slechts een van de mogelijke maatregelen ter bestrijding van tandcariës; daarom is het nu belangrijker dan ooit, eindelijk eens voldoende aandacht te besteden aan de alternatieve mogelijkheden; tijdens het debat hebben we benadrukt dat de eigenlijke oorzaak: de slechte voedingsgewoonte is; een slechte voedingsgewoonte heeft niet alleen een negatieve invloed op de gebitstoestand maar ook op de totale volksgezondheid.

Het is dan ook van het grootste belang dat een intensieve voorlichtingscampagne zo spoedig mogelijk ter hand wordt genomen (bijvoorbeeld op scholen). Men behoeft

hierbij ook niet alle „heil" alleen te verwachten van de overheid. Het zou goed zijn dat op een zo breed mogelijk terrein hieraan aandacht besteed wordt. In ieder geval zal er ook iets gedaan moeten worden tegen de negatieve reclame voor snoep. De Kamer heeft zich - met onze steun - nadrukkelijk tegen deze reclame uitgesproken. Wanneer met deze maatregelen winst wordt geboekt dan is dat dubbele winst. In ieder geval hebben deze maatregelen onze voorkeur.



## Holwerda-Zonen

DOKKUM 0 5190-2292-2580 LELYSTAD 0 3200-1400 en 1600

Alle transporten BINNEN- EN BUITENLAND. SPECIAAL VERHUIZINGEN Meubeltransporten

# STICHTING

# BURGERSCHAPS-

# KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

*Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-*

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

*een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-*

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van **maatschappijvorming** voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

*8 afleveringen voor f 20,-*

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

*Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-*

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

*Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-*

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENUONTVANGT PER OMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**

# Ontwerp-program van het CDA

## Thema: NIET BIJ BROOD ALLEEN

### Inleiding

Christen-democratische politiek - wat is dat eigenlijk? In dit program is gepoogd dat duidelijk te maken en uit te werken in de situatie van nu. En dat is een situatie, die bepaald niet gemakkelijk is. Het kost al moeite om de problemen, waarvoor we in de politiek op dit moment staan, enigszins in kaart te brengen.

1. De welstandsgroei is de afgelopen jaren fiks geweest. Helaas nam ook de werkloosheid toe. Ze is bovendien van een soort dat heel moeilijk te bestrijden valt. Inflatie gaat van jaar tot jaar voort en bereikte reeds ongekende hoogtes. Bezorgd vragen we ons af of we groei en welvaart niet op wegzakkende bodem hebben gebouwd. Grondstoffen en energie worden schaarser, het levensmilieu is op vele punten grondig beschadigd en het lot van de armste landen heeft nauwelijks verbetering ondergaan.

2. Onderlinge menselijke verhoudingen zijn op niet weinig punten verhard. Mensen worden vanwege hun godsdienst vervolgd of op grond van hun ras onderdrukt. Ook binnen onze grenzen stellen mensen zich

makkelijker dan ooit in bunkerstellingen tegenover elkaar op.

3. Bij dit alles neemt voor velen de eenzaamheid toe. Een gevoel van onveiligheid, van zich bedreigd-weten steekt de kop op. Tegen de overmacht van een moderne wetenschap, alles-regelende techniek en een bijna magische economische macht voelt de mens zich ongeveer weerloos.

Wat zal het standpunt van het CDA tegenover deze torenhoge problemen zijn?

U suggereren dat al die problemen gevolg zijn van onze foute samenleving en dat we het met behulp van sterker overheids-ingrijpen wel klaren zullen? Of kunnen we de oorzaak van alle narigheid zoeken bij een overheid die zich tevél met ons leven heeft bemoeid en doen alsof bij terugkeer tot het vrije spel der maatschappelijke krachten de oplossing vanzelf wel weer in zicht komt?

Wie zich even in de aangeduide problemen heeft verdiept zal het met ons eens zijn dat de kern dieper moet worden gezocht. Het gaat meer dan ooit om de koers van onze samenleving als geheel. Niet minder om het kompas dat daarvoor wordt geraadpleegd.

Het CDA is een christen-democratisch appél, wat betekent dat het zich wil stellen onder de kritiek van het Evangelie van Christus, en dat het ook vandaaruit zijn appél op de samenleving van nu wil laten uitgaan. Die opstelling brengt ons ertoe in deze situatie vooral twee dingen te onderstrepen:

In de eerste plaats is het onze overtuiging, dat veel problemen teruggaan op het feit, dat onze samenleving te weinig de trekken heeft vertoond - en nog vertoont - van een echt-verantwoordelijke samenleving.

Een samenleving waarin de verantwoordelijkheid wordt beseft die wij dragen tegenover God voor de instandhouding van zijn schepping.

Een samenleving, waarin mensen zich voor elkaar verantwoordelijk weten en ook aan elkaar verantwoording willen afleggen.

Ons appél op de huidige samenleving is dat wij aan dat antwoordgeven voorrang moeten verlenen, ook al kost wellicht dat een vertraging in de uitbouw van ons materieel geluk. Wij doen dat appél omdat we weten dat de mens niet leven kan bij brood alleen. In de tweede plaats willen we

onderstrepen, dat naar onze overtuiging de overheid er op haar eigen wijze aan moet meehelpen, dat uit onze samenleving dat antwoord komen kan. De overheid kan het antwoord niet voor of namens een gehele samenleving verzorgen. Zij mag dat ook niet doen.

Maar wel zal ze op een rechtvaardige wijze de weg moeten banen en eventuele barrières moeten opruimen, zodat onze samenleving beter dan tot nu toe aan eigen veelkleurige verantwoordelijkheden kan toekomen.

■ Zo willen we dan ook het beleid voor de komende jaren vormgeven. De weg naar de medemens zal meer dan tot dusver ook door het overheidsbeleid moeten worden mogelijk gemaakt: dat is de invalshoek die in deel I van dit program zal worden gevolgd.

■ Ook zal er meer accent moeten worden gegeven aan het antwoord dat ook op het vlak van onze economische ontwikkeling nodig is: dat is de invalshoek van deel II.

■ In deel III en deel IV zullen tenslotte beide invalshoeken nader worden uitgewerkt naar respectievelijk de noodzaak van een dienstbaar beheer, en onze verantwoordelijkheid in de huidige wereldsamenleving.

erkend;

- waarvan de inrichting en de bestuurlijke vormgeving zijn aangepast aan de maat van de mondige mens en van de door deze te dragen verantwoordelijkheid;
- waarin de macht is gespreid en waarin allen die macht hebben, over het gebruik daarvan verantwoording afleggen aan degenen wier welzijn daarvan mede afhankelijk is;
- waarin gewaakt wordt tegen elke vorm van onderschikking van menselijke verantwoording afleggen aan degenen wier staatsmacht of economisch belang, aan overheersing door technologie of wetenschap;
- waarin de veiligheid van de burgers is gegarandeerd, de oorzaken van geweld waar mogelijk worden weggenomen en bestaand geweld op doelmatige wijze wordt bestreden.

### Menselijk leven

2. Krachtens haar opdracht is de overheid geroepen de samenleving op een zo rechtvaardig mogelijke wijze te dienen. De dienst houdt onder meer in, dat zij opkomt voor de zwakken, vervolgd en ontheemden, het onrecht bestraft, de gewetensvrijheid en de persoonlijke levenssfeer eerbiedigt en in het algemeen alle voorwaarden schept, die voor een samenleving van verantwoordelijke mensen nodig zijn.

3. Vanuit de erkenning dat het menselijk leven een gave is van God, is een publieke rechtsbescherming daarvan geboden. Dit geldt in het bijzonder voor het gehandicapte leven. Het geldt echter in even grote mate voor het ongeboren en het naar het einde neigende leven.

### Rechtsstaat

4. De parlementaire democratie is voor het goed functioneren van de rechtsstaat van wezenlijke betekenis terwijl het omgekeerde evenzeer geldt. Ze behoort uit te gaan van het respect voor minderheden en verdient bescherming tegen alle aanslagen, ongeacht, of die van de zijde van andere staten, van particuliere belangengroepen of van saboterende minderheden afkomstig zijn.

5. De bestaande maatschappelijke orde is terecht onderhevig aan voortdurende kritiek. Zij behoort - ook via een actief overheidsbeleid - van binnenuit worden vernieuwd en stellig niet langs gewelddadige weg te worden omvergeworpen.

6. Overleg en samenwerking behoren ook voor de overheid, met behoud van haar eigen rechtsstaak, richtsnoer te zijn. Ten aanzien van de uit particulier initiatief gegroeide organisaties en instellingen behoort zij daarbij verschillen in levensbeschouwelijke uitgangspunt te respecteren. Tegenstellingen binnen de bevolking die rusten op verschil in maatschappelijke positie, moeten zoveel mogelijk worden verkleind, mede met het oog op de vele verantwoordelijkheden in de samenleving die alleen gezamenlijk kunnen en mogen worden gedragen. Het doelbewust aanscherpen van deze tegenstellingen, evenals pogingen om de samenleving op te delen in groepen, onderscheiden naar levensovertuiging of ras, wijzen wij dan ook principieel af.

### Menselijke ontplooiing

7. Het onderwijs- en cultuurbeleid dient, door een samenhangend geheel van voorzieningen, de mens te helpen bij zijn vorming en persoonlijke ontplooiing. Daarbij dient de overheid de eigen verantwoordelijkheid van de ouders te respecteren en tevens de levenskracht van groepen die de samenleving cultureel dragen te bevorderen.

### Sociaal-economisch beleid

8. Arbeid als zodanig is van grote betekenis voor individuele ontplooiing en voor het functioneren van de samenleving. De mogelijkheid tot zinvolle arbeid als instrument voor inkomensverwerving en middel tot zelfontplooiing behoort in het overheidsbeleid een centrale plaats in te nemen.

9. Het sociale en economische beleid behoort uit te gaan van een door de overheid te respecteren en waar nodig te ondersteunen eigen verantwoordelijkheid van de burgers. Voor wat de onderneming betreft moet worden uitgegaan van een volwaardig deelgenootschap van de werknemer in het bedrijf. Dit dient tot uitdrukking te komen in een gezamenlijk gedragen verantwoordelijkheid.

10. Het economische leven zal gericht moeten zijn op een verantwoord beheer van de schepping. Daarom kan aan de voortgang van de groei van welstand en techniek geen overheersende positie worden gegund in de ontwikkeling van de samenleving. Alleen die vormen van economische en technologische expansie zijn aanvaardbaar, die mensen niet vervreemden van hun

verantwoordelijkheid; die geen verrijking inhouden ten koste van het arme en zwakke in de wereldsamenleving en die beantwoorden aan vooraf te stellen eisen op het vlak van een goed beheer van de ons omringende natuur.

### Internationale samenleving

11. De ongebreidelde bewapening zoals manifest in de zogenaamde wapenwedloop, dwingt tot een veiligheidsbeleid, waarin wapenbeheersing en ontwapening van vitaal belang zijn voor de internationale veiligheid.

De Nederlandse defensie-inspanning behoort afgestemd te worden op een in bondgenootschappelijk verband aanvaard niveau. Daarbij dienen wij ons er echter ernstig van bewust te zijn dat er een perfectionering van het wapentuig gaande is, die de schepping als zodanig bedreigt. Dit versterkt de noodzaak van een wereldomvattende bezinning over de grens van toegestaan wapengebruik door overheden.

12. In de internationale samenleving van volkeren zal de plaatsbepaling van Nederland in de eerste plaats getypeerd moeten zijn door solidariteit met wat arm is en geen voldoende bescherming geniet, alsook door een strikte naleving van internationale samenleving van alle volkeren. Vanuit dit startpunt heeft ontwikkelingssamenwerking prioriteit. Deze kenmerken van internationale politiek behoren bij de gewenste verdere integratie van Europa in het bijzonder vorm te krijgen. Deze integratie zal alleen tot stand mogen worden gebracht in het kader van verdere democratisering van de Europese instellingen.

Noot:

In de linker twee kolommen van volgende pagina's worden paginagewijs de concrete beleidspunten per paragraaf genoemd.

In de rechter twee kolommen staat per paragraaf paginagewijs de toelichting vermeld.

### Kanttekeningen

- Het op deze pagina afgedrukte program van uitgangspunten kan niet worden geamendeerd.
- Op de voorlaatste pagina van het ontwerp-program van het CDA treft u een begeleidende brief aan aan de besturen van de kiesverenigingen afdelingen van ARP, CHU en KVP m.b.t. de behandeling van dit program, evenals een schrijven aan ARP, CHU en KVP m.b.t. het program voor uitgangspunten.
- Bij de toelichting op de concrete beleidspunten van het ontwerp-program zijn ter wille van de leesbaarheid tussenkoppen geplaatst, die in het originele ontwerp-program evenwel niet voorkomen.





Illustratie uit  
„Spelregels voor  
Economie en Politiek“.

## Ic. Een menselijke maat

### Vormgeving van het bestuur

28. De organisatie van het bestuur is gericht op dienstbaarheid aan de burger. Zorg voor het leefmilieu, in brede zin, staat daarbij centraal.  
29. De gemeente moet als kleinste eenheid van het bestuursstelsel, groot genoeg zijn om de noodzakelijke basisvoorzieningen te kunnen verzorgen.



30. Veel taken kunnen door het lokaal bestuur worden verzorgd.  
Uitgangspunten voor dit beleid zijn:  
■ totstandkoming van kaderregelingen, waarbij de taak duidelijk wordt begrensd en eventueel minimumnormen worden opgenomen.  
■ toedeling van bevoegdheden en verantwoordelijkheden volgens opbouw van onderaf.  
■ toewijzing van financiële middelen met inachtneming van de prioriteitstelling van de betrokken organen.  
■ een betere afstemming van de verschillende procedures rond het vergunningenbeleid.  
■ verlegging van het accent van preventief naar repressief toezicht (onder gelijktijdige beperking van het repressief toezicht).

### Vormgeving van de produktie

31. De bevordering van de levenskracht van het – kleinschalige – midden- en kleinbedrijf is een centraal element in het gehele overheidsbeleid.  
32. In nationaal en Europees verband wordt scherp opgetreden tegen verdergaande samenvoeging van economische macht, met name waar deze is gericht op het veroveren van marktverwicht. Fusies behoren preventief te worden getoetst, conform het desbetreffende SER-advies.  
33. Teneinde produktie en dienstverlening in kleinere eenheden te behouden en te stimuleren dienen naast bedrijfseconomische maatstaven ook maatschappelijke overwegingen te tellen.  
34. Fondsvorming in het bedrijfsleven ten bate van de toepassing van kleinschalige produktie- of arbeidsmethoden heeft recht op fiscale begunstiging.  
35. Oprichting en instandhouding van kleinschalige bedrijfseenheden wordt bevorderd o.a. door het fiscale regime en wettelijke regelen toe te snijden op de mogelijkheden van het kleinere bedrijf teneinde tenminste gelijkwaardige behandeling ook bij de praktische toepassing te realiseren.

bezig zijn. Steeds moet de overheid zich afvragen op welke terreinen zij een beslissend overleg wil delen met of kan overlaten aan werkgevers, werknemers en hun organisaties.

### Onderneming

Ook in de onderneming zullen vele verantwoordelijkheden gezamenlijk moeten worden gedeeld. Geen besluitvorming ten aanzien van de hoofdzaken van het ondernemingsbeleid behoort zich te kunnen voltrekken, zonder dat leiding en werknemers daar, direkt of indirekt, hun medewerking hebben gegeven of hebben kunnen geven. De consequenties van deze stelregel liggen niet alleen op het vlak van de eigen werksituatie, het bedrijf, maar raken ook de bestuurlijke vormgeving

van het bedrijf. Ze hebben in de eerste plaats betrekking op grote naamloze vennootschappen. De samenwerkingsgedachte zal daarin worden onderstreepd indien een aantal leden van de Raad van Commissarissen langs direkte of langs indirekte weg door de werknemers van de NV worden benoemd. Van belang wordt hierbij het SER-advies over de samenstelling van de raden van commissarissen naar Europees model, waarbij 1/3 van het aantal commissarissen door de werknemers zou worden gekozen, 1/3 door de kapitaalverschaffers, terwijl het resterende 1/3 deel door de aldus gekozen commissarissen gezamenlijk gekozen wordt. Voor wat de kleinere economische verbanden betreft zullen onder meer diverse alternatieven moeten worden onderzocht om aan hen een aparte rechtsvorm te kunnen toekennen.

## Toelichting op Ic: Een menselijke maat

„De samenleving waarvoor wij ons willen inzetten, is die... waarvan de inrichting en de bestuurlijke vormgeving zijn aangepast aan de maat van de mondige mens en van de door deze met anderen te dragen verantwoordelijkheid“.

(art. 1, program van uitgangspunten)

Duidelijker aandacht voor de mens in de samenleving, en: verantwoordelijkheid moet samen gedragen en gedeeld worden. Deze twee punten werden in vorige hoofdstukken besproken. Er zijn binnen onze samenleving echter zulke kolossale lichamen tot ontwikkeling gekomen, dat ze voor menselijke benadering soms nauwelijks meer vatbaar lijken. Langzamerhand zijn sommige bestuursvormen en bedrijven, openbare diensten en woonwijken al groter-groeiend een menselijke maat te buiten gegaan. De kleine mens voelt zich er dan niet meer bij betrokken; hij kan er moeilijk meer zicht op krijgen of er verantwoordelijkheid voor aanvaardt.

Nu is de hang naar het kleine en knusse op zichzelf geen deugd en afkeer van schaalvergroting niet een soort „beginself“. Groei en ontwikkeling liggen in de natuur besloten. Een grote stad kan niet de sfeer van het Begijnenhof weerspiegelen en voor de bouw van mammoettankers is meer nodig dan een dorpsmederij. Zonder technische hulpmiddelen zouden land en volk bijna onbestuurbaar zijn en groei naar Europese taken en verantwoordelijkheden bevorderen we graag.

### Vormgeving bestuur

Het gaat niet om romantiek maar om realiteit. De

werkelijkheid is dat bij bouw en inrichting van onze samenleving doelmatigheid en expansie vrijwel als enige maatstaven werden gehanteerd. Nauwelijks is soms onderkend dat bij die eenzijdige benadering menselijke contacten en verantwoordelijkheden lelijk in het gedrang kunnen komen. Bij de vormgeving van het bestuur moet die menselijke maat weer als eerste worden gerespecteerd. Bevoegdheden en verantwoordelijkheden welke aan lagere bestuursorganen, als bijvoorbeeld gemeenten, kunnen worden overgelaten mogen niet in rijksdiensten worden samengetrokken. Gemeenten moeten uitgaven en lasten weer zelf op verantwoorde wijze tegen elkaar kunnen afwegen. Gebiedsomvang, taak en verantwoordelijkheid moeten op middelen en bevoegdheden zijn afgestemd. Her-indeling van gemeentegrenzen kan Den Haag rustig overlaten aan provinciale staten die immers met gewestelijke eisen en omstandigheden beter vertrouwd zijn.

### Vormgeving produktie

In de produktiesector van onze volkshuishouding dient de menselijke maat eveneens binnen het gezichtsveld te blijven. Automatisering kan in vele gevallen goed en nuttig zijn, maar als daarbij de gevolgen voor de menselijke samenleving zelfs niet meer in overweging komen is er iets mis.

Hoe groter bedrijven en bestuursvormen worden, hoe sterker ook de noodzaak wordt dat over het gebruik en de gevolgen verantwoording wordt afgelegd. Zowel in nationaal als in Europees verband staan we kritisch tegenover economische machts-concentraties die op een overheersend marktverwicht uit zijn.

Er is zeker nog een lange weg te gaan om tot een verantwoord schaalbeleid te komen. Onderzoek naar voor- en nadelen van grootschaligheid en klein-schaligheid is gewenst. Enkele beleidsaanpakken zijn echter al wel te noemen.

## Id. Vorming tot verantwoordelijkheid

36. Nadere wettelijke regelingen zijn in de sfeer van het onderwijs noodzakelijk voor advies en overleg, verzorging, en voor het op permanente basis verlenen van extra voorzieningen.

37. Een voortdurende prioriteitsafweging in het geheel van de onderwijsvoorzieningen is noodzakelijk ter realisering van de in dit program beoogde beleids-initiatieven.

38. Versterking van deskundigheid binnen de school is gewenst.

In dit verband:

■ a. Onderzoek naar andere mogelijkheden van personeelsformatie binnen de school, vooral bij primair en secundair onderwijs.  
■ b. Voorzieningen voor school- en leerlingenbegeleiding bij secundair onderwijs worden onder de personeelsformatie van de school gebracht.

■ c. Voor het funderend onderwijs zijn schoolbegeleidingsdiensten nodig. Verantwoordelijkheid en behoeften van de individuele school vormen daarbij het uitgangspunt. Daar waar deze diensten op basis van samenwerking voor openbaar en bijzonder onderwijs tot stand komen, zijn alleen privaatrechtelijke bestuursvormen aanvaardbaar. De wettelijk te regelen subsidie wordt voor een deel via de scholen uitgekeerd.

■ d. Verplichte her- en bijscholing voor alle onderwijsgeevenden en invoering van een weektaakstelsel voor onderwijsgeevenden.  
■ e. Mede vanwege hun levensbeschouwelijke inbreng worden de landelijke pedagogische centra verder uitgebouwd. Deze uitbouw steunt tevens de vernieuwing in het onderwijs en de coördinatie en ontwikkeling van schoolbegeleidingswerk.

39. Bijzondere aandacht is nodig voor kleuter- en basisonderwijs.

■ a. Integratie moet worden bevorderd.  
■ b. Er is behoefte aan een pedagogische academie voor onderwijsgeevenden aan 4 t/m 11 à 12-jarigen. Ook rekening houdend met de integratie voor bijscholing van reeds opgeleide onderwijskrachten.

■ c. Door verschuiving van prioriteiten binnen het onderwijs (geleidelijke leerlingenschaalverlaging tot een gemiddeld maximum van 30, voor 4-8-jarigen).  
■ d. Vastlegging is gewenst van het eindniveau van de leerstof van primair onderwijs.

■ e. Maatregelen moeten worden getroffen voor het bekostigen van godsdienstonderwijs.

■ f. Waar mogelijk krijgt het b.l.o. eigen voorzieningen voor school- en leerlingenbegeleiding.

40. Experimenten met een driejarige middenschool (vorm van funderend onderwijs voor 11 t/m 13 à 14-jarigen) zijn nodig – naast de in gang zijnde experimenten – om een gegronde mening te vormen over een toekomstige middenschool. Goede doorstroming van elke leerling na de middenschool moet daarbij vaststaan. De minimum inhoud van de leerstof dient te worden vastgelegd.

41. Handhaving van voortgezet onderwijs, zoals geregeld in de wet op het voortgezet onderwijs, met aandacht voor aansluiting aan de experimentele middenschool. De ontwikkeling van het voortgezet onderwijs, binnen de bestaande structuren, moet op overheidssteun kunnen rekenen. De wet op het voortgezet onderwijs zal nader moeten worden bekeken. Vooral op de punten: a) doorstromingsmogelijkheden; b) kiezen van vakkenpakketten; c) vervaging van beroeps- of functieopleiding; d) brede scholengemeenschappen (bijvoorbeeld avo-ibo).

42. Voor de ontwikkeling van beroepsopleiding is nodig: a) harmonisatie met het algemeen voortgezet onderwijs met behoud van eigen karakter; b) onderlinge afstemming van de soorten van lager beroepsopleiding; c) behoud van beroepsvoorbereiding en -opleiding bij het onderwijs; d) verbreding van de mogelijkheden van middelbaar beroepsopleiding.

43. Vakscholen moeten duidelijk plaats krijgen in ons onderwijssysteem. Uiterlijk met 14 jaar dient meer direkte aansluiting met gewenst vak of praktijk mogelijk te zijn. Het verval van vakmanschap moet worden gestopt. Speciale middelbare handelsscholen voor het ondernemerschap en leidinggevende functies zijn noodzakelijk.

44. Wenselijk is een geleidelijke vervanging van het onderwijs en de vorming voor werkende jongeren door participatie-onderwijs aan bestaande initiële beroepsopleidingen. Er dient te worden nagegaan hoe en in welke vormen van beroepsopleiding de methode van participatie-onderwijs toepasbaar is. In het beroepsopleidend onderwijs dient in ruime mate plaats te zijn voor vorming t.a.v. zaken, die buiten het toekomstige beroep liggen.

45. Hoger beroepsopleidend onderwijs worden met behoud van eigen karakter, onderling op elkaar afgestemd. De keuzemogelijkheid van studieprogramma's

## Toelichting op Id: Vorming tot verantwoordelijkheid

„Het onderwijs- en cultuurbeleid dient, door een samenhangend geheel van voorzieningen, de mens te helpen bij zijn vorming en persoonlijke ontplooiing. Daarbij dient de overheid de eigen verantwoordelijkheid van de ouders te respecteren en de levenskracht van van groepen, die de samenleving cultureel dragen te bevorderen“.

(artikel 7, program van uitgangspunten)

Laten we eerlijk zijn: wie vindt dat het op latere leeftijd toch maar allemaal op de dubbeltjes aan komt, doet verstandig de kans op een goed-betaalde baan als doel van onderwijs en vorming te beschouwen. Dat deze redenering niet rijmt met hetgeen in vorige hoofdstukken over „een verantwoorde samenleving“ is gezegd (en zelfs materieel steeds twijfelachtiger begint te worden) is wel duidelijk. Naar onze overtuiging moet ook het onderwijs op het dragen van eigen verantwoordelijkheid in en dienstbaarheid aan de samenleving zijn gericht.





## II GROEI BINNEN GRENZEN

69. In algemene zin zal de organisatie van elke Nederlandse onderneming dienstbaar dienen te zijn aan:

- a. het instandhouden van de werkgemeenschap waaraan in een goed werkklimaat zinvol werk wordt aangeboden;
  - b. een goed samenspel tussen leiding, medewerkers en kapitaalverschaffers;
  - c. een zinvol en doelmatig gebruik van grondstoffen;
  - d. een verantwoord gedrag ten opzichte van consument en directe omgeving.
- Het maken van een redelijke winst is daartoe een voorwaarde.

### Ila. Wat voorop gaat

#### Milieubeleid

70. Nodig is:
- vaststelling, zo mogelijk in Europees verband, van randvoorwaarden die bij bedrijfsinvesteringen onder geen beding mogen worden overschreden;
  - het aanvaarden van een regionaal „stilstand-principe” bij toetsing van nieuwe investeringsprojecten van overheid en bedrijfsleven;
  - het in Europees overleg ontwerpen en uitvoeren van een beleid tot reiniging van het Nederlandse milieu binnen tien tot vijftien jaar, waarbij de werkgelegenheidsaspecten niet veronachtzaam mogen worden;
  - een scherp-kritisch beleid bij het uitgeven van vergunningen in het kader van de bestaande milieuwetgeving;
  - krachtiger voortzetting van het beleid tot milieuverzuivering en toepassing van milieu-vriendelijke technieken-activiteiten die de overheid zonnig zelf ter hand neemt;
  - krachtiger aanpak van de internationale samenwerking inzake het milieubeleid;
  - intensiever onderzoek naar de neveneffecten van verandering en verontreiniging van het milieu. Daarbij bijzondere aandacht voor de ontwikkeling van doelmatige opsporings- en meettechnieken gericht op activiteiten die voor het milieu schadelijk zijn.

71. De voorlichting met het oog op een verantwoord milieubeleid wordt verbeterd, met behulp van de massamedia, doelgerichte groepsvoorlichting en verschillende onderwijsvormen.

72. De wetten op waterverontreiniging en op luchtverontreiniging behoeven aanpassing, evenals de warenwet en de bestrijdingsmiddelenwet. De wetten op geluidshinder en bodemverontreiniging worden zo spoedig mogelijk gerealiseerd.

73. Bij de kaderregelingen inzake de bouwplanning en verkeer- en waterstaatsactiviteiten wordt de bewindsman belast met de zorg voor het milieu effectief betrokken.

74. De intensieve veehouderij wordt in haar produktiewijze meer dan tot dusver gebonden aan elementaire eisen op het gebied van een dier-waardige behandeling van de aanwezige vee- of pluimveestapel.

75. Het Bruto Nationaal product is als maatstaf van (gezonde) economische groei onbruikbaar. Initiatieven tot ontwikkeling van zuiverder maatstaven van economische groei, alsmede tot ontwikkeling van zgn. sociale indicatoren, verdienen dan ook krachtige ondersteuning.

#### Consumentenbeleid

76. Zo mogelijk in Europees verband wordt een kwaliteitsmerk voor industriële producten ingevoerd waarbij wordt aangegeven de klasse van veiligheid, de mate van milieubelasting en/of de klasse van energieverbruik. In gevallen waarbij de negatieve aspecten cumuleren en gelijkwaardige andere producten zonder deze cumulatie op de markt worden aangeboden moet het mogelijk worden toelating tot de markt te verbieden.

77. De overheid ondersteunt het werk van de onafhankelijke consumentenorganisaties, met name voor zover dit gericht is op de verhoging van zowel het kwaliteits- als het sociale en het milieubewustzijn van de moderne consument.

78. De warenwet dient te worden uitgebreid tot een actief instrument van consumentenbeleid en eerlijkheid in de handel. Dit betreft hoeveelheidsaanduiding, datumaanduiding, samenstellingsaanduiding en informatieve etikettering. Het gebruik van chemische kleurstoffen en smaakstoffen in etenswaren wordt aan nauwer banden gelegd.

79. De overheid gaat misleidende reclame en agressieve reclame tegen. Ten aanzien van de indringende STER-t.v.- en radio-reclame bepleiten wij een loskoppeling van de nieuwsuitzendingen en het behoud van blokken die uitgezonden worden op vaste momenten, waarbij met name gedacht kan worden aan het begin en/of het einde van de dagelijkse uitzendingen.

#### Energie- en grondstoffenbeleid

80. Bij het uitwerken van het energie- en grondstoffenbeleid wordt rekening gehouden met de

te verwachten schaarste, met de verantwoordelijkheid ten aanzien van ontwikkelingslanden en ten aanzien van toekomstige generaties, en met de eigen positie in Nederland, zoals die bepaald wordt door de hoge graad van welvaart en van kennis en door haar geografische ligging.

81. Ondernemingen geven in hun jaarverslag een overzicht over het grondstoffenverbruik, alsmede hoeveel afval bij de vervaardiging van hun produkten betrokken is en wat zij ermee doen.

82. Ten aanzien van het gebruik van grondstoffen en energie wordt in ons land een beleid ontwikkeld, dat op een voortgaande besparing is gericht. Dit beleid omvat onder meer:

- a. het bevorderen van technieken waarbij grondstoffen worden hergebruikt: maatregelen ter bevordering van de technische levensduur van produkten;
  - b. het bevorderen van het gebruik van restwarmte voor stadsverwarming daar waar dat mogelijk is.
  - c. beperkingen van de produktie en het gebruik van zgn. wegwerpartikelen;
  - d. De bevordering van isolatie van woningen en gebouwen;
83. Vormen van rantsoenering in grondstoffen en energie kunnen in de toekomst nodig zijn. Deze behoren dan in Europees verband te worden overeengekomen.
84. Voor wat het toepassen van kernenergie betreft is, vanwege de daaraan verbonden risico's en effecten op langere termijn – die ten dele nog steeds onoverzienbaar zijn – uiterste terughoudendheid geboden. Mede om die reden dient het beleid er op te zijn gericht, de jaarlijkse toename van de vraag naar energie in onze samenleving zoveel mogelijk te beperken en de mogelijkheden aan te grijpen tot verhoging van het aanbod van energie uit conventionele en uit nieuw te ontwikkelen energiebronnen.

#### Produkten ontwikkelingslanden

85. De produkten van de ontwikkelingslanden krijgen in ruimere mate dan thans vrije toegang op de Europese markt, bij voorkeur met toepassing van algemene en niet-gebonden preferenties. Bevordert wordt dat de ontwikkelingslanden hun eigen grondstoffen zelf tot halffabrikaten verwerken.

#### Herstructurering van de Nederlandse economie

86. Op korte termijn wordt voor ons land een herstructureringsbeleid ontworpen. Doel van dit beleid is het aansturen op een verbeterde structuur van het Nederlandse bedrijfsleven, waardoor:

- a. dit in staat is ook op langere termijn een voldoende weerstandskracht van de Nederlandse economie op te bouwen en daardoor zinvolle werkgelegenheid te verschaffen aan de Nederlandse beroepsbevolking.
- b. de economische ontwikkeling van ons land beter kan beantwoorden aan de maatstaven van een gezonde economische groei, die getypeerd is door een strikte naleving van eisen van milieubeheer, van een zorgvuldig omgaan met grondstoffen en energie, en door een voldoende openheid naar eisen van internationale arbeidsverdeling, met name ook ten aanzien van de ontwikkelingslanden. Deze eisen vormen bij de structurering van onze economie even zovele randvoorwaarden, waarvan de nakoming ook in Europees verband met kracht wordt nagestreefd.

87. Over de opzet en nadere vormgeving van het structuurbeleid overlegt de overheid met de sociale partners. De overheid krijgt voldoende beleidsinstrumenten, waarbij tijdelijke overheidsdeelnemingen niet worden uitgesloten. De oprichting wordt bevordert van door werkgevers en werknemers samengestelde overlegorganen, vooral in de bedrijfstakken die in het kader van het zgn. speer- en knelpuntenbeleid van belang zijn. Die overlegorganen stellen in het kader van de beoogde indicatieve planning voor het Nederlandse bedrijfsleven na overleg met de overheid globale richtlijnen op voor het gewenste investeringsbeloop en het gewenste sociale beleid, milieu- en consumentenbeleid in de bedrijfstak. Bij gebleken overeenstemming in deze representatief samen te stellen overlegorganen krijgt de overheid de bevoegdheid desgewenst deze globale richtlijnen, van de gehele bedrijfstak bindend te verklaren.

88. Bij haar structuurbeleid dient de overheid uit te gaan van algemene en geobjectiveerde normen en regels.

#### Landbouw, midden- en kleinbedrijf

89. Met de van werknemers afwijkende positie van zelfstandigen wordt bij het algemeen beleid rekening gehouden. Het wordt gericht op sociale zekerheid en op een inkomensontwikkeling die gelijkwaardig is aan die van werknemers.

90. Het fiscaal beleid voor zelfstandige ondernemers wordt afgestemd op de drie functies van het ondernemersinkomen: consumptie, investering, reservering.

91. Het inkomensbeleid in de landbouw mag het noodzakelijke structuurbeleid niet doorkruisen. Inkomensstoelagen gekoppeld aan

## Toelichting op II: Groei binnen grenzen



Illustratie uit „Spelregels voor Economie en Politiek”.

**„Het sociale en economische beleid behoort uit te gaan van een door de overheid te respecteren en waar nodig te ondersteunen eigen verantwoordelijkheid van de burger”.**

(art. 9 CDA-program van uitgangspunten)

Het is in dit program tot nu toe vooral gegaan om „onbetaalbare” dingen in onze samenleving: om het samen dragen van verantwoordelijkheid en om meer gerichte aandacht voor onze medemens. Als we het nu hebben over het economisch leven, over alles dus wat deze samenleving met geld en goederen draaiende houdt, schijnt het dat de vraag naar doel en verantwoordelijkheid wel buiten beschouwing kan blijven. Het doel van economisch handelen lijkt immers het verkrijgen van zoveel mogelijk produkten te zijn, en de verantwoordelijkheid gaat niet veel verder dan de zorg voor voldoende loon en winst, nu en in de toekomst.

#### Economische expansie

Nu heeft onze westerse samenleving aan die doorgaande economische groei inderdaad veel te danken. Verscheidene sociale verbeteringen werden er bijvoorbeeld mogelijk door. Toch wordt het in onze tijd steeds duidelijker dat een onbeperkte economische expansie niet de laatste wijsheid is. Eerder is van het tegendeel sprake. Wat is immers het geval?

Wij zijn aan de voortgaande groei van onze inkomens en van de produktie zo gewend geraakt dat wij ons erop zijn gaan instellen. Wij hebben het beschouwd alsof het een vast, een vanzelfsprekend gegeven was. Alle instellingen in onze samenleving, inclusief overheid, ondernemingen en vakorganisaties zijn zich op de voortgaande groei gaan oriënteren. Alles leek en lijkt immers van die groei afhankelijk te zijn: de werkgelegenheid, ons stijgend inkomen, ons stelsel van sociale zekerheid, de ontwikkelingshulp en de stijgende kosten van het milieubehoud. Maar onze rekensom blijkt een verkeerde uitkomst te hebben en door de torenhoge problemen van deze tijd worden wij daar met onze neus bovenop gedrukt. We hebben te maken gekregen met een oplopende werkloosheid, met een vliegende inflatie, met een toenemende spanning tussen rijke en arme landen, met een dreigende ineenstorting van de financiering van ons fraaie stelsel van sociale zekerheid. En dat alles bij elkaar vormt een te hoge prijs. Ten aanzien van de werkloosheid bijvoorbeeld zal het cijfer indien enigszins mogelijk weer tot onder de 150 000 werklozen moeten worden teruggedrukt, terwijl een inflatiepercentage van meer dan 5% onaanvaardbaar blijft.

#### Schaarse grondstoffen

Het is met de economische groei kennelijk net als met de groei van de cellen in het menselijk weefsel. Die groei kan gezond, maar ook kwaadaardig zijn. Het is dan ook een illusie te menen dat wanneer de economische expansie maar weer verzekerd is, alles weer als vanzelf goed zal komen. Economische groei is pas gezond binnen het raam van normen en verantwoordelijkheden. Dat wil zeggen dat wij onze technische en economische mogelijkheden zo moeten kiezen – van te voren zo kiezen – dat zij het behoud van de natuur dienen, zinvol werk mogelijk (blijven) maken, dienstbaar zijn aan een zorgvuldig beheer van schaarse grondstoffen en dienstbaar zijn aan de economische mogelijkheden van arme landen. Economie moet in dienst staan van ons rentmeesterschap over Gods schepping. En dat is dan tegelijkertijd een (begin van) antwoord op de vraag naar de juiste gerichtheid van de menselijke verantwoordelijkheid in het economisch leven.

#### Dragers economische verantwoordelijkheden

Onze economische orde dient gebaseerd te zijn op een verantwoorde, maatschappelijk aanvaardbare ondernemingsgewijze organisatie van produktie en dienstverlening, waarbij door een grote verscheidenheid van ondernemingen en ondernemingsvormen de aanwezige macht is gespreid en verantwoording aflegt. In dat kader nu is het niet alleen de vraag of de overheid wel bereid is economische ontwikkelingen aan bepaalde voorwaarden te binden. Belangrijker nog is of al degenen die economische verantwoordelijkheid en mede-verantwoordelijkheid dragen bereid zijn toe te komen aan het vereiste daadwerkelijk „antwoord”. Dat vraagt van ondernemingen dat zij méér zijn dan instituten die er voor zorgdragen dat een gestage stroom van produkten en inkomens over de samenleving worden uitgestort. Ondernemingen moeten er door de overheid aan gehouden worden, dat zij ook een eigen verantwoordelijkheid hebben voor zowel de kwaliteit van het hen omringende milieu, als voor het spaarzaam beheer van grondstoffen en energie, als voor het mogelijk maken van zinvolle arbeid, als voor het ruimte maken voor de eigen ontplooiingskansen van ontwikkelingslanden als voor een kwalitatief goede dienstverlening aan de samenleving. Het is niet de taak van de overheid die verantwoordelijkheden van het bedrijfsleven over te nemen. Maar het kan wel haar taak zijn het bedrijfsleven op die verruimde verantwoordelijkheid vast te binden. Door omheiningen te plaatsen, door uitwegen af te snijden, en door ondernemingen er toe te stimuleren het rentmeester-zijn meer serieus te nemen. Zo pas krijgt ook het gezamenlijk dragen van werknemers en leiding in bedrijven wezenlijk zijn en reliëf.



bedrijfsbeëindiging op termijn kunnen niettemin noodzakelijk zijn.

92. Het structuurbeleid in de landbouw is – mede in EEG-verband – gericht op:

- het behoud van de concurrentiekracht van de Nederlandse agrarische bedrijven;
- actief herinrichtingsbeleid voor landelijke gebieden met zorgvuldige afweging van de belangen van de landbouw, natuur, milieu en landschap;
- toereikende beheersregelingen in de landschappelijk belangrijkste gebieden.

93. Het beleid voor het midden- en kleinbedrijf dient mede te omvatten

- uitbouw van de advies-, onderzoek- en bedrijfsontwikkelingshulpmogelijkheden
- verruiming van de Garantiekredietmogelijkheden en van de overbruggingsmogelijkheden bij tijdelijke moeilijke situaties.
- systematisch structuuronderzoek per sector en regio met toereikende herstructureringshulp.

■ oprichting van regionale dienstencentra voor eerste opvang en sociale begeleiding met regionale adviestaak ten aanzien van lokale overheid.

94. Ondernemersafspraken en economische macht via concentratie dienen onder toezicht te staan. Daarbij zullen ondernemersafspraken welke gericht zijn op verdediging en samenwerking van kleinbedrijf in beginsel – eventueel via soepele procedure – moeten worden toegestaan. De overheid dient de bevoegdheid te hebben minimumprijzen voor te schrijven. Prijsdiscriminatie moet worden tegengegaan.

95. Teneinde overcapaciteit in bedrijfssectoren tegen te gaan dient de overheid de bevoegdheid te hebben herstructureringsprocessen te begeleiden met tijdelijk ingrijpen. Ten aanzien van de dienstensector moet een vergelijkbare bevoegdheid komen als neergelegd in de bedrijfsvergunningwet voor de industrie.



\*IK WOU WEL GRAAG 1,25386 % REËLE VERHOOGING VAN M'N HUISHOUDGELD. ....\*

## IIb. Zinnvolle arbeid

96. De overheid draagt ertoe bij, dat arbeidsmogelijkheden enerzijds en onderwijs, vorming en schooning anderzijds aan elkaar worden aangepast. Met name de structurele kern van de jeugdwerkloosheid maakt deze aanpak noodzakelijk. Daartoe zal de capaciteit van het hoger beroeps onderwijs, middelbaar beroeps onderwijs en hoger onderwijs meer dan tot dusver mede moeten worden afgestemd op de te verwachten mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Overleg met de desbetreffende organisaties is noodzakelijk voor een goede aanpassing op langere termijn.

97. De overheid verleent actief steun aan experimenten met parttime werk, tweelingbanen en maatschappelijk aanvaardbare vormen van vrijwillige werkbeëindiging. Hetzelfde geldt ten aanzien van studieverlof, waarin mensen tegen betaling vrijgesteld worden van het verrichten van arbeid.

98. Bij de nog uit te voeren openbare werken-programma's wordt voorrang gegeven aan die openbare werken, welke een positieve bijdrage inhouden aan nationale programma's op het vlak van milieuzuivering, energiebesparing, en het opnieuw gebruiken van grondstoffen. Ook de stadsvernieuwing kan ten deze een bijdrage leveren.

99. Een nationaal arbeidsmarktbeleid vergt de ondersteuning van passende scholings-,

herscholings- en bijscholingsmogelijkheden. Tussen de inhoudsbepaling van het begrip „passende arbeid” en de mogelijkheid tot al dan niet aanvaarding van om- of bijscholingsmogelijkheden wordt een nauwer verband aangebracht.

100. Het beleid wordt gericht op het zoveel mogelijk overbodig maken van geestdodende arbeid. Voor zover dit niet mogelijk is worden de werkomstandigheden van deze arbeid verder verbeterd alsmede de arbeidsvoorwaarden. De overheid bevordert mechanisering van vooral die werkzaamheden, die door velen als van te laag niveau en daardoor als onaangenaam worden ervaren.

101. De overheid stimuleert ook van haar kant de vorming van fondsen, die de bedoeling hebben in het bedrijfsleven aanvullende werkgelegenheid te scheppen en/of meer zinvol werk mogelijk te maken. Werkgeversbijdragen aan deze fondsen worden belastingvrij.

102. Er zijn vele vormen van arbeid die geen inkomensverwerving betekenen, maar toch zeer zinvol zijn omdat ze gedaan worden vanuit een eigen verantwoordelijkheid voor het functioneren van de samenleving in al haar verbanden. Het stimuleren van deze arbeid kan er toe bijdragen dat in onze samenleving de menselijke contacten weer beter gestalte krijgen.

## Toelichting op II.b.: zinnvolle arbeid

„Arbeid als zodanig is van grote betekenis voor individuele ontplooiing en voor het functioneren van de samenleving. De mogelijkheid tot zinnvolle arbeid als instrument voor inkomensverwerving en middel tot zelfontplooiing behoort in het overheidsbeleid een centrale plaats in te nemen”.

(art. 8 program van uitgangspunten)

### Werkloosheidsbestrijding

Het schijnt in tegenspraak met elkaar te zijn: eerst werd in dit program gezegd dat de expansie van onze productie binnen zekere grenzen moet blijven, wil ze aithans onze samenleving niet gaan verstikken. In dit hoofdstuk gaat het daarentegen om het behoud van zinnvolle arbeid, en wordt op maatregelen ter bestrijding van werkloosheid aangedrongen. Is het dan niet beter die „grenzen” voorlopig maar te vergeten, en aan de groei van ons nationaal produkt een absolute voorrang te verlenen? Elk procent verhoging betekent tenslotte werk voor vele mensen. Om te beginnen willen we duidelijk stellen, dat de bestrijding van de werkloosheid inderdaad het hoofddoel moet vormen van het regeringsbeleid in de komende jaren. Al het water van de zee wast niet af, dat het werkloos zijn voor vele duizenden neerkomt, op een zich uitgerangeerd weten, op het besef aan de kant te zijn gezet door een samenleving die hun diensten niet meer nodig heeft. Dat is een situatie die niet mag worden goedgepraat. Naar onze overtuiging horen trouwens het mens-zijn en het verrichten van zinnvolle arbeid wezenlijk bij elkaar. Maar wanneer het gaat om de fundamentele bestrijding van dit voortdurende kwaad, moet daar wel iets aan worden toegevoegd. En wel dat het om die reden leggen van alle accent op de noodzaak van een zo fors mogelijke jaarlijkse productieverhoging nog geenszins het geven van een afdoende oplossing betekent. Door dat te denken en dat te doen schuiven we het probleem van de structurele werkloosheid in feite alleen maar weer een paar jaar voor ons uit. Want houdt een forsere groei van de productie de vervanging van arbeiders door machines tegen? Nee, om dat probleem fundamenteel te bestrijden, zullen we verder moeten doorstoten. Ook wanneer dat zou betekenen, dat pijnlijke oplossingen dan niet meer geheel te vermijden zijn.

### Maatregelen

Maar laten we nu eerst de maatregelen, die ter beschikking staan om werkloosheid te verminderen, te verzachten of in de wortel te bestrijden, eerst eens wat nauwkeuriger op een rijtje zetten.

#### Betere verdeling werk

■ 1. In de eerste plaats zijn maatregelen nodig die een betere verdeling van bestaande werkgelegenheid bevorderen. Deze maatregelen betekenen op zichzelf niet zo zeer werkloosheidsbestrijding, maar ze kunnen wel wat scherpe kantjes wegnemen. In dit verband moet o.a. ook de mogelijkheid van vrijwillige vervroegde pensionering, van de toepassing van „tweelingbanen” nog eens nader worden bekeken.

#### Openbare werken

■ 2. Door het doen uitvoeren van openbare werken en het ondersteunen van bepaalde vormen van particuliere investeringen kan de overheid veel voor directe werkloosheidsbestrijding doen, al worden de oorzaken daarvan hierdoor nog bepaald niet weggenomen.

Daarbij moeten in de eerste plaats die openbare werken worden uitgevoerd die passen in een op gezonde groei gericht overheidsbeleid.

#### Scholing

■ 3. Overheidsmaatregelen die gedeeltelijk al wel bij de oorzaken van de huidige werkloosheid inhaken, zijn die welke de aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt begunstigen, onder meer door (bij)scholing en aangepaste beroepsopleidingen.

#### Druk op loonkosten

■ 4. Hetzelfde geldt voor die overheidsmaatregelen die de druk van de sociale lasten op de loonkosten van de bedrijven doen afnemen. Die druk is de laatste vijf jaren sterk toegenomen en ze heeft ertoe bijgedragen dat bedrijven liever dure machines bestellen dan nog duurdere arbeidskrachten in dienst te nemen. Er heipt wat dit betreft geen moedertje lief aan; we zullen er in de komende kabinetsperiode niet aan ontkomen hier wat meer adem te scheppen door vrij drastische ingrepen in het hele pakket van sociale zekerheid. Zo kunnen we voorkomen dat de druk van de sociale premies op de arbeidskosten nog aanzienlijk verder toeneemt en zo steeds meer arbeidskrachten uit de markt prijst.

#### Arbeidsintensieve productie

■ 5. Een maatregel welke hier onder geen beding mag worden vergeten is er een, waarin wij als Nederlanders zelf een bijdrage kunnen leveren en die bovendien geheel en volledig de wortel raakt van de thans zo sterk opgelopen structurele werkloosheid. Het voor de hand liggende antwoord is dat net-weer-iets-nieuwere machines in verhouding tot hun kosten per saldo net weer iets efficiënter blijken te zijn dan mensen. En de mate van efficiency moet naar algemeen gevoelen, nu eenmaal de doorslag geven. Maar waarom is dat eigenlijk zo doorslaggevend? In feite alleen omdat we ons stelselmatig hebben aangewend arbeid en productie alleen te waarderen naar de mate waarin zij ons zo hoog mogelijke besteedbare inkomens (loon en winst) kunnen opleveren.

Er wordt te weinig aan gedacht dat deze inkomens ook kunnen worden gebruikt voor de geldelijke ondersteuning van die produktievormen welke op werk-verruiming en op het veraangename van werk zijn gericht. Het uitschakelen van mensen door machines wordt niet door een soort noodlot bevolen. Het is een verschijnsel dat we zelf in de hand hebben en dat we daarom ook actief kunnen tegengaan. Maar dan moeten er wel gepaste middelen voor worden gevonden. Zo'n middel is het vormen van fondsen waaruit die bedrijfsinvesteringen worden mogelijk gemaakt, welke in de eerste plaats zijn gericht op zinnvolle en wellicht ook meer arbeidsintensieve vormen van productie. Deze fondsen zouden door de werknemers zelf kunnen worden gevormd uit een deel van de aan hen uitgekeerde lonen (of vermogenswinsten) zodat ze ook onder hun zeggenschap in de bedrijven waarin zij werken kunnen worden ingezet. Het spreekt voor zich dat de overheid van haar kant elke activiteit in deze richting krachtig moet aanmoedigen en zo mogelijk ook fiscaal begunstigen.

#### Contractlonen

■ 6. Tenslotte mag niet worden verzwegen dat er ook in de komende jaren een directe wamenhang zal bestaan tussen de ontwikkeling van de werkloosheid en de hoogte van de in de CAO's geregelde contractlonen. Er valt niet te ontkomen aan de pijnlijke slotsom, dat een reële stijging van de contractlonen in de eerstvolgende jaren een onaanvaardbaar schadelijk effect zou hebben op de omvang van de nationale werkloosheidscijfers. Maar daarmee komen we als vanzelf terecht bij een volgend chapter: de noodzakelijke rechtvaardige verdeling van baten en lasten in de moeilijke situatie van nu.

Héé!! dat is niet eerlijk!  
jij hebt een groter stuk  
van de welvaart.....



Illustratie uit „Spelregels voor Economie en Politiek”.



Bijzondere vrijstellingen zijn noodzakelijk;

- a. voor bedrijfsvermogen van zelfstandigen;
- b. voor degenen, die wel vermogen bezitten, doch geen pensioenrechten hebben.

121. Een belasting van vermogenswinsten (met de mogelijkheid van verrekening van vermogensverliezen) is principieel aanvaardbaar, zij het, dat bij deze belasting de opbrengsten groter zullen moeten zijn, dan de kosten.  
122. De vrijstellingen in het schenkings- en successieve recht in de eerste lijn worden verhoogd

onder geïkjijtdige opwaartse bijstelling van de tarieven in de zijlijn.  
De mogelijkheden van de zgn. derde progressie worden onderzocht. In het successierecht zal rekening worden gehouden met het belang van de erfopvolging in familiebedrijven van zelfstandigen en familievennootschappen.  
Successierechten voor zeer langdurig samenwonenden worden geïjkgesteld met successierechten in de zij-lijn.

van onze gehele sociale wetgeving bitter noodzakelijk. Bij die wijziging t.b.v. een betere coördinatie van de veelheid aan wetten zal niet het ziek-zijn, werkloos-zijn, invalide-zijn etc. benadrukt worden. De verzekering, de controle en begeleiding zullen veel actiever dan thans gericht moeten worden op het herstel van de arbeidsgeschiktheid, van de werkgelegenheid, dan wel het aanpassen van de werksituatie aan de gewijzigde omstandigheden.

**Belastingwetgeving**

Ook de belastingheffing zal moeten zijn aangepast aan de bijzondere situatie waarin wij thans verkeren, en op indirecte wijze wegen moeten vrijmaken voor een herstel van de werkgelegenheid en een bestrijding van inflatie. Zo mogelijk zal ook een correctie van de tarieven van de inkomensbelasting door de opgetreden inflatie moeten plaatsvinden.

# III. EEN DIENSTBAAR BEHEER

## IIIa. Een dienstbare ordening

### Binnenlands bestuur

123. Het openbaar bestuur moet democratisch en doelmatig zijn. Dit houdt in dat:

- alle burgers de besluitvorming moeten kunnen beïnvloeden, met name via vertegenwoordigende organen;
- openheid en openbaarheid van groot gewicht zijn;
- de inrichting en werking van het bestuur voor de burgers doorzichtig en toegankelijk is;
- het bestuur effectief en efficiënt gevoerd behoort te worden.

124. Door hervordering van de bestuurlijke taken en bevoegdheden van respectievelijk rijk, provincies en gemeenten zal het bestuur zo dicht mogelijk bij de burger worden gebracht.  
125. Gebiedsindelingen van provincies en gemeenten moeten beter aansluiten bij de gebieden, waarop zich maatschappelijke en ruimtelijke problemen afspelen. Richtlijn daarbij is: schaalvergroting waar nodig; schaalverkleining waar mogelijk.  
In dat verband wensen wij:

- herindeling van de gemeenten en vereenvoudiging van de procedure daartoe o.a. door de gemeentelijke herindeling aan de provinciale staten over te laten, kleine gemeenten die levensvatbaar zijn handhaven;
- binnengemeentelijke decentralisatie bij de grote steden;
- ontwikkeling van een wettelijke regeling voor complementair bestuur.

126. Benoeming van de commissaris der Koningin zal geschieden door de Kroon, na overleg met provinciale staten.  
Benoeming van de burgemeester door de Kroon, na overleg met de gemeenteraad.

127. Gemeenten en provincies moeten hun taken in onderlinge samenhang kunnen vervullen en bij hun beslissingen nut en offer kunnen afwegen. Derhalve:

- afstemmen van de rijksbijdragen op het verschildend takenpakket van gemeenten en provincies;
- beperking van het aantal Artikel 12-gemeenten en andere noodlijdende gemeenten;
- doeluitkeringen waar mogelijk vervangen door een stelsel van algemene uitkeringen.

128. Omvang en toerusting van het politie-apparaat eisen bijzondere aandacht. De korpsen van de rijks- en gemeentepolitie moeten worden verenigd tot een Nederlandse politie, bestaande uit provinciale eenheden en een aantal landelijke diensten.  
129. Ter bevordering van een evenwichtig beleid op het terrein van het maatschappelijk- en cultureel welzijn komt een kaderwet tot stand. Daarin wordt geregeld – de planning van de verschillende voorzieningen – de positie van het particulier initiatief en de rol daarvan bij de beleidsvoorbereiding – de taakverdeling tussen rijk, provincie en gemeente – het toezicht op het functioneren van de voorzieningen – de beroepsmogelijkheden tegen overheidsbeslissingen op dit terrein en de inspraakprocedures.

De kaderwet zal zich in haar werking niet mogen beperken tot het arbeidsterrein van het huidige ministerie van CRM. Ook beleidsonderdelen van Justitie, Volksgezondheid en Onderwijs, in zoverre zij de functies zorg, educatie en recreatie betreffen worden in deze wetgeving betrokken.

### Kabinet en departementen

130. Tijdens de komende kabinetsformatie wordt een procedure vastgesteld over de tijdens de volgende regeringsperiode te nemen beslissingen inzake de departementale indeling, de werkwijze van het kabinet en het aantal ministers.  
In ieder geval zullen bij de volgende kabinetsformatie de belangrijkste knelpunten in de huidige interdepartementale taakverdeling (milieu, onderwijs en vorming; algemene bijstandswet en opperbeheer van politie) tot een oplossing moeten komen.  
Een staatssecretaris met een integratie-opdracht voor het emancipatiebeleid wordt aangesteld.

### Ruimtelijke ordening

131. Alle nota's over het ruimtelijk beleid alsmede de structuren en schema's zullen waar mogelijk uitmonden in beslissingen op nationaal niveau. Die beslissingen worden nader vertaald in streekplannen van de provincie en bestemmingsplannen van de gemeenten. De planologische kernbeslissingen hebben een dwingend karakter om een nationaal

beleid te waarborgen.  
In de wet zal een procedure worden opgenomen over de inspraak voor het voorstel van de planologische kernbeslissingen.  
De uit de planologische kernbeslissingen voortvloeiende akkoorden geven aanwijzingen voor globale programmering van de volkshuisvesting op regionaal en lokaal niveau.  
132. Door de ruimtelijke ordening (met name op lokaal of regionaal vlak) worden de verhoudingen in het midden- en kleinbedrijf in sterke mate bepaald. Planning, gronduitgifte en vergunningsbeleid zullen daarom worden gebaseerd op goed onderzoek, en de periode van onzekerheid bij het opstellen van plannen zal zo beperkt mogelijk worden gehouden.

### Stadsvernieuwing

133. Ten bate van de stadsvernieuwing is een doorbraak noodzakelijk in bestuurlijk, organisatorisch en financieel opzicht. Daarbij zal de functie van de stad als regionaal centrum van sociale, culturele en economische activiteiten worden hersteld. Planmatige aanpak en sterke bestuurlijke coördinatie krijgen behartiging in een nieuwe wet op de stadsvernieuwing. Bij de invulling van deze aanpak krijgt vooral aandacht:

- een doelmatige verhouding tussen vernieuwbouw en binnenstedelijke bouw;
- aanpassing van verkeersvoorzieningen;
- intensivering van het openbaar vervoer;
- de economische opbouw en ontwikkeling;
- zorgvuldige situering van verzorgende diensten en sociaal-culturele instellingen;
- luchtverontreiniging en geluidshinder.

134. Een goede regeling ter opvang van overbruggingsproblemen voor bedrijven in gebieden die bij stadsvernieuwing betrokken zijn, zal op straffe van mislukking van plannen, niet ontbreken.

### Verkeer en vervoer

135. Ten aanzien van verkeer en vervoer wordt een beleid gevoerd, dat rekening houdt met onze grote bevolkingsdichtheid en dat mooie natuurgebieden en binnensteden ontziet. Vandaar:

- a. voorrang voor het openbaar vervoer in grote bevolkingsagglomeraties; bevordering autovrije zones in de binnenstad van grote steden met behoud van de bereikbaarheid;
- b. een grofmazig wegennet; eerder verbetering van bestaande verbindingen dan aanleg nieuwe; aanleg van fietspaden;

- c. een parkeerbeleid, dat liever de auto's stapelt dan de mensen;
- d. een ruimere toepassing van treinhaltens in voorsteden.

136. In het verkeers- en vervoersbeleid wordt nagegaan hoe het openbaar vervoer en de auto tezamen op de beste wijze de vervoers- en verkeersstromen kunnen verwerken. Dit vergt:

- a. één wet voor het gehele openbare autovervoer;
- b. ruime overstapmogelijkheden voor auto en openbaar vervoer door goede en aantrekkelijke parkeermogelijkheden aan de rand van de stad en bij stations;
- c. bevorderen van experimenten waarbij taxi's voor het publiek sneller bereikbaar en beter betaalbaar worden;
- d. een modern openbaar vervoer met een betrouwbare dienstregeling, een goede dienstverlening, een uniform tariefsysteem en meer vrije banen voor druk bereiden trajecten van het openbaar vervoer.

137. Prioriteit wordt gegeven aan de verkeersveiligheid door:

- a. snelle invoering van het begrip „woonerf“ in woonwijken waardoor de leefbaarheid centraal wordt gesteld en de auto zich moet aanpassen (aanschaffing voorrang voor de auto, invoering zeer lage maximum snelheid, enz.);
- b. een meerjarenplan voor de verkeersveiligheid. Bij de maatregelen zal zowel aandacht besteed worden aan de mens (verkeersopvoeding, rijgedrag, betere controle), de auto (verplichte keuring) als de weg (scheiding van de verkeerssoorten en opheffing van de gevaarlijke flesschalzen);
- c. niet afschaffen van maximum snelheden, ook niet op de autosnelwegen.

138. Een passende sloopregeling is voor de opbouw en ontwikkeling van de binnenvloot noodzakelijk.

## Toelichting op III: Een dienstbaar beheer

„Krachtens haar opdracht is de overheid geroepen de samenleving op een zo rechtvaardig mogelijke wijze te dienen. De dienst houdt onder meer in, dat zij opkomt voor de zwakken, vervolgd en ontheemden, het onrecht bestraft, de gewetensvrijheid en de persoonlijke levenssfeer eerbiedigt en in het algemeen alle voorwaarden scheidt, die voor een samenleving van verantwoordelijke mensen nodig zijn“.  
„De parlementaire democratie is voor het goed functioneren van de rechtsstaat van wezenlijke betekenis. Ze behoort uit te gaan van het respect voor minderheden en verdient bescherming tegen alle aanslagen, ongeacht of die van de zijde van andere staten, van particuliere belangengroepen of van saboterende minderheden afkomstig zijn.“

(art. 2, 4 van program van uitgangspunten)

De samenleving zal in sociaal opzicht meer moeten worden ontsloten: dat was de strekking van het eerste hoofdstuk van dit program. Dat een meer genormeerde ontwikkeling van economie en techniek nodig is, stond centraal bij hoofdstuk II. In dit deel zullen we de consequenties hieruit moeten trekken voor de wijze waarop de overheid haar eigen apparaat en diensten gedurende de komende tijd zal moeten inrichten. Consequenties zijn er eveneens voor de inrichting van de ruimte van ons land, voor de vormgeving van steden en woonwijken, de huisvesting van mensen en de organisatie van de verkeersvoorzieningen. In al deze onderdelen van beleid die doorgaans met de woorden „ordening“ en „planning“ worden getypeerd, zullen in onze visie de dienstbaarheid en leefbaarheid maatgevend moeten zijn.

### Dienstbaarheid

Uit „dienstbaarheid“ vloeit voort een protest tegen elke overheidsorganisatie en een overheidsordening die een doel in zichzelf gevonden is of daartoe dreigt te worden: een organisatie en ordening die met mensen veeleer schuift dan hen dient, en die in plaats van wendbaar te zijn en waar nodig ook terugwijkt, statisch is en bestaande regels per geval toepast. Het doel moet zijn, de staat te vernemen in plaats van de mens te „verstabiliseren“. Mensen moeten hun overheid weten te „vinden“ – dat is eerste voorwaarde voor een samenleving die ook in sociaal opzicht open is.

### Leefbaarheid

„Leefbaarheid“ betekent dat mensen zich in hun omgeving werkelijk thuis kunnen voelen. Daartoe moeten stad en platteland zo worden ingericht dat menselijke contacten spontaan kunnen opleven. Wij

zoeken meer de menscultuur dan de ruimte-cultuur, wij leggen meer het accent op het kleinschalige dan op het grootschalige.

### A. Een dienstbare ordening

Als wij deze lijnen doortrekken naar het terrein van het binnenlands bestuur, dan komen wij tot de slotsom dat de bestuurlijke opbouw vanuit de mens moet plaatsvinden, in plaats van dat de mens aan het systeem wordt aangepast. Bestuurlijke taken en bevoegdheden dienen door hervordering zo dicht mogelijk bij de burger zelf te komen. De burger dient in principe alle vormen van bestuurlijke besluitvorming te kunnen beïnvloeden. Daartoe moet het aantal provincies in beperkte mate worden uitgebreid. In de gemeenten moeten meer beslissingen kunnen worden genomen, want zij staan het dichtst bij het dagelijks leven van elke inwoner. In die lijn past ook ons streven naar een verdere uitbouw van gemeentelijke belastingen. De burgers van de gemeenten moeten meer in staat worden gesteld, in hun gemeente- en wijkraden zelfstandig voorzieningen af te wegen tegen de offers die ervoor moeten worden gebracht. Ook het subsidiebeleid moet minder een rijks- dan een vrije gemeentetaak worden. Het overheidsapparaat is nog lang niet doeltreffend genoeg. Dat geldt ook voor de taakstelling binnen en de werkwijze van het kabinet. Deze onderwerpen moeten opnieuw in studie worden genomen.

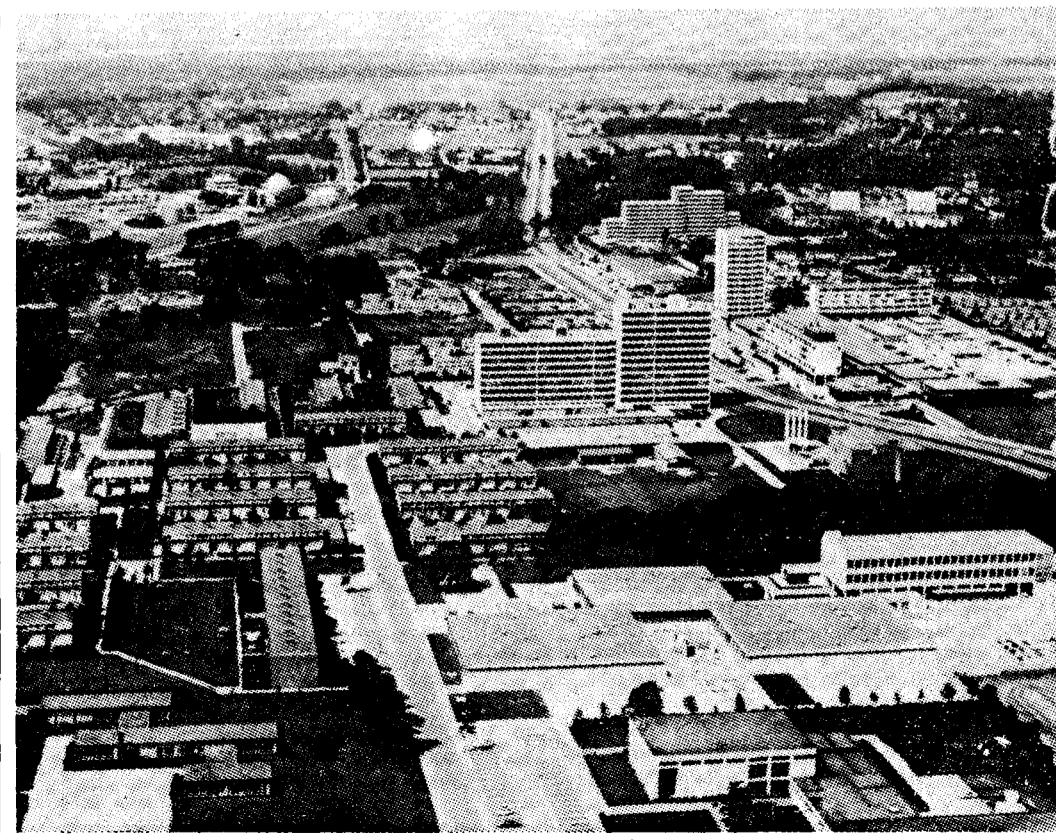
### Ruimtelijke ordening

Ruimtelijke ordening is er ter wille van de samenleving. Niet andersom. Aan de basis liggen maatschappelijke behoeften. Goede ruimtelijke ordening vereist internationale samenwerking en nationale samenhang. Dat geldt voor luchthavens en andere grote projecten, zowel als voor problemen van milieubeheer, verkeer e.d. Ruimtelijk ordening moet samengaan met sociale en economische planning. Deze drie grote beleidsterreinen hebben elkaar nodig.

Ook is nodig een goed samenspel van rijk, provincie en gemeente. Deze moeten elkaar in overleg aanvullen. Dat gelet bijv. bij groeikernen of een streekontwikkeling, door over de hoofdzaken van plan en uitvoering degelijke afspraken te maken, zonder op elkaars stoel te gaan zitten.  
Naast de beoordeelende inspraak moet er zoveel mogelijk gelegenheid zijn tot participerende inspraak, in werkbare vormen.  
Er moet ruimte zijn voor initiatieven van de mensen. Daarbij kan men zowel denken aan investeringen door ondernemers als aan het zelf inrichten van de woonomgeving door bewoners.

### Inrichtingsbeleid

Een duidelijk inrichtingsbeleid is nodig, ondersteund door goede gegevens. Die goede gegevens moeten komen van goed onderzoek. Vaak zijn er verschillende keuze-mogelijkheden, al naar gelang bijv. de oude stad, het milieu, de werkgelegenheid of de voorkeur van het publiek het zwaarst moet





„Maximum-snelheden worden gehandhaafd”

Een samenhangend beleid wordt gevoerd voor de nationale en regionale luchthavens, waarvoor o.a. een snelle beslissing of, en zo ja, waar en wanneer, er een tweede nationale luchthaven moet komen. Uitbreiding van Schiphol wordt hierbij niet overwogen.

### Volksgezondheid

139. In deze sector is het hoofddoel het bevorderen van de optimale geestelijke en lichamelijke gezondheid, en wel met name door het voorkomen van ziekten.

Bij maatregelen om ziekten te voorkomen wordt zowel aan specifieke groepen (bejaarden, jongeren e.d.) als aan de afzonderlijke mens gedacht.

140. Het bestrijden van flatneurosen, geluidshinder, en het bevorderen van kleinschalige leefgemeenschappen, van voldoende speelruimte, van privacy en van de eigen woning krijgen volle aandacht.

141. Bij de op de individu gerichte maatregelen moet de nadruk vallen op zuigelingen, kleuters en op de voor de ernstige volksziekten (hart- en vaatziekten, kanker) meest kwetsbaren. Gericht bevolkingsonderzoek is hiervoor nodig.

142. Meer aandacht krijgt wetenschappelijk onderzoek dat op doelmatige preventie is gericht. Waar mogelijk dient vergelijkend epidemiologisch onderzoek in internationaal kader plaats te vinden.

143. De wetgeving in de sector gezondheidszorg wordt op deze punten herzien:

- a. de organisatiestructuur; een nieuwe gezondheidswet is een noodzaak;
- b. de controle op spreiding en kwaliteit van de noodzakelijke gezondheidsvoorzieningen. Dit houdt in: vervanging van de wet ziekenhuisvoorzieningen door een wet gezondheidsvoorzieningen. Deze is ook nodig om doelmatige afstemming van de ziekenhuisvoorziening onder voldoende controle te bevorderen, naast de aanpassing van de zgn. „extra-murale” gezondheidsvoorzieningen (voorzieningen buiten ziekenhuis e.d.).
- c. het financieel bereikbaar zijn van de voorzieningen voor al degenen, die ze behoeven. Dit vergt een aanpassing van de AWBZ; deze wet moet eventuele tekortkomingen opvangen.

Uitgegaan moet worden van doorzichtige, regionale opbouw van de gezondheidszorg met ruimte voor particulier initiatief. Tenslotte zal nadruk vallen op het zoveel mogelijk bevorderen van gezondheidszorg buiten ziekenhuis of inrichting (extra-murale activiteiten). Betere beheersing van de bestedingen is daarbij belangrijk doel.

144. De medische opleiding dient meer dan tot dusver in algemene ziekenhuizen plaats te vinden, mede ter beperking van de wildgroei der academische ziekenhuizen; onderzoek naar de mogelijkheid deze ziekenhuizen onder het Ministerie van Volksgezondheid te brengen.

145. Voorop staat de zorg voor een goede en betaalbare huisvesting voor de minst draagkrachtigen en voor gehandicapten. Bijzondere zorg ook voor alleenstaanden en buitenlandse werknemers met hun gezinnen.

146. Bij het huurbeleid wordt uitgegaan van een doorzichtig huur- en subsidiesysteem. Uitgangspunt is dat allen die daartoe in staat zijn, de aan het wonen verbonden kosten moeten opbrengen. Huursubsidies voor andere woningen dan bestemd voor speciale categorieën bewoners dienen

individueel te zijn.

147. Het eigen woningbezit wordt gestimuleerd. Een wezenlijke opschuiving in het aandeel eigen woningbezit in het gehele woningbestand is noodzakelijk.

148. Het woningbouwprogramma wordt afgestemd op behoefte onderzoek, regionaal opgezet en bijgehouden.

149. Financiering van woningbouw en stadsvernieuwing zal met name steunen op:  
 ■ versnelde overgang naar een gemengd systeem van gerichte individuele huursubsidies en objectensubsidies;

- aantrekken van middelen van de zijde van institutionele beleggers op basis van een voor een langere periode gegarandeerd rendement;
- beperking van de kosten.

150. Verkorting van de tijd van bestuurlijke voorbereiding en beslissing op het vlak van het woningbouwbeleid wordt dringend nagestreefd.

### Grondpolitiek

151. Grondpolitiek is nodig om een ruimtelijk beperkt land bewoonbaar en leefbaar te houden. Het beheer van de grond staat centraal; de vraag naar de eigendom over de grond behoort daaraan ondergeschikt te zijn.

152. De gemeentelijke overheid komt een voorrangpositie toe (voorkeursrecht) bij de verkoop van onroerend goed. Het voorkeursrecht zal worden gekoppeld aan een operationele gebiedsaanwijzing op basis van bestemmingsplannen voor de volkshuisvesting; onderzoek is nodig naar de financiële consequenties van een aankoopplicht voor gemeenten op verzoek van betrokkene.

153. Gronduitgifte door middel van erfpacht, wordt via een bestuursrechtelijke regeling geregeld, waarbij doorzichtigheid en controleerbaarheid voorop staan.

154. Indien de overheid grond verwerft, dient daarvoor een prijs betaald te worden, die zowel voor de verkopende of onteigende eigenaar als voor de gemeenschap gerechtvaardigd is. Dat betekent dat speculatie en invloeden van overheidsinvesteringen bij de prijsvaststelling moeten worden uitgeschakeld.

155. Terzake de agrarische grondpolitiek stellen wij:

- a. de grondbank moet de mogelijkheid bieden om onder redelijke voorwaarden (w.o. recht op terugkoop) de eigendom van een bedrijf tegen verpachte waarde over te nemen van iedere boer, ondernemer met een levensvatbaar bedrijf, die vrijwillig deze eigendom in erfpacht of pacht wil omzetten;
- b. de opvolger van de overleden eigenaar-exploitant van een bedrijf wordt onder nader te stellen voorwaarden een voorkeursrecht toegekend in de vorm van een recht op overname in eigendom tegen verpachte waarde of in pacht.

### Eigen vrijheid, eigen offers

156. Een vergroting van de eigen bijdrage van de burgers is in het algemeen redelijk en gewenst op het vlak van zowel

- de eigen huisvesting;
- de sportbeoefening;
- het eigen risico in de sector van de sociale zekerheid.

Bij het onderwijs buiten de leerplicht dient de eigen bijdrage reëel tenminste ten volle gehandhaafd te blijven.

wegen. Een evenwichtige presentatie van die mogelijkheden is vereist. Er moet wel een duidelijke keus worden gedaan. Een keus die door financiële regelingen, praktische procedures en bereidheid tot overleg en inbreng naar behoefte, daadwerkelijk uitvoerbaar is. Zaken als stadsvernieuwing, kleine kernen, groeiesteden, spreiding van rijksdiensten enz. laten zich anders niet in een beleid vatten.

Ook voor een praktische ruimtelijke ordening is een intensieve samenwerking van de overheid met maatschappelijke organen veelal gewenst. De overheid hoeft zich daarvoor niet te hoog te voelen. Als ze voor een deugdelijke eigen opstelling zorgt, hoeft ze zich ook niet bedreigd te voelen. Overheid en bijv. bedrijfsleven hebben elkaar nodig. Als er goede spelregels zijn kent zo'n spel alleen winnaars. De overheid moet er bij de ruimtelijke ordening ook voor waken dat het betere niet de vijand wordt van het goede. Vooral kan dat een rol spelen als dat „betere” tijd gaat kosten.

Al te tijdrovend zijn beslist de procedures van bestemmingsplannen. Versnelling daarvan is nodig, bijv. door vermindering van bezwaar-mogelijkheden bij de Kroon, door de Kroon alleen uitspraak te laten doen over de punten van beroep, door het over de hele linie meer toepassen van fatale termijnen.

### Stadsvernieuwing

In de ruimtelijke ordening is tenslotte een speciaal accent nodig op de *stadsvernieuwing*. Vooral de oudere steden hebben vaak onleefbare buurten gekregen met ontstellende verkrotting. Hier raken wij een van de weinige beleidsonderdelen waarvoor wij de komende jaren uitbreiding van de voorzieningen beslist nodig achten.

Bij de vorming van buurten, wijken en stadsdelen moet meer worden gelet op de mogelijkheden tot beleving van het authentieke en de vorming van een echte gemeenschap. Hier is ook een belang van de volksgezondheid in het geding – denk aan geluidshinder, flatneurose, tekort aan privacy en tekort aan speelruimte voor de kinderen. Gebundelde de-concentratie behoort bij het beleid richtsnoer te blijven – de nadruk moet vallen op de vorming van kleine levensvatbare woonkernen.

### Verkeersbeleid

Het *verkeersbeleid* zal zich niet moeten kenmerken door de aanleg van nieuwe, maar eerder door het verbeteren van bestaande wegen. Het openbaar vervoer blijft voorkeur houden boven het particulier vervoer. Maximum-snelheden worden gehandhaafd, de verkeersveiligheid heeft voorrang.

### Gezondheidszorg

In de *gezondheidszorg* is een algehele herziening van de wetgeving nodig. Doel is o.a. de controle te versterken op spreiding en kwaliteit van de gezondheidsvoorzieningen. Het „voorkomen is beter dan genezen” krijgt een vaste plaats in het beleid. Dit rechtvaardigt ook een krachtig accent op de voorlichting.

### Huisvesting

Een goede *huisvesting* voor de minst draagkrachtigen blijft een hoofdlijn in het woningbouwbeleid. Daarbij wordt ook gedacht aan de buitenlandse werknemers en hun gezinnen. Er moet nauwlettend op worden toegezien dat de „sociale” woningbouw ten goede komt voor wie hij bedoeld was; het stelsel van individuele huursubsidies zal daaraan mede moeten bijdragen.

### Grondbeheer

Een juist *beheer van de grond* staat centraal in de grondpolitiek. Daaraan behoren eigendomsvragen ondergeschikt te zijn. De overheid komt een voorkeursrecht bij de aankoop van grond toe; zij moet grond kunnen kopen tegen een prijs waaruit invloeden van speculatie en van verrichte of nog te verrichten overheidsinvesteringen zijn verwijderd. Onteigening tegen de naakte gebruikswaarde wijzen

wij af als een te gebrekkige en daardoor vaak onbillijke schadevergoeding aan de vorige eigenaar.

### Regionaal beleid

Bij het streven naar een leefbaar land is het *regionaal* beleid van wezenlijke betekenis. Onjuist en onwettelijk is het, te streven naar gelijkheid van de gemiddelde inkomenshoogte tussen de verscheidene regio's. Uitgangspunt behoort te zijn, het eigenlijke van elk landsdeel tot zijn recht te laten komen, zowel in cultureel als in sociaal en economisch opzicht. Daarbij is een gericht beleid nodig ter voorkoming en bestrijding van regionaal-bepaalde haarden van structurele werkloosheid.

### B. Eigen vrijheid, eigen offers

De financiering van al deze activiteiten blijft – zoals ook uit het vorig deel van dit program al bleek – intussen een punt van zorg. Een eigen bijdrage van de Nederlandse burger voor de bekostiging van voorzieningen, die voor hem of haar van speciaal belang zijn, kan in dit verband natuurlijk helpen, kan dingen mogelijk maken die zonder dat niet mogelijk of betaalbaar zouden zijn.

Toch is deze praktische reden niet de enige, en zelfs niet de *hoofdrede* om het thema „eigen vrijheid – eigen offers” in dit program apart aan de orde te stellen. (Het is niet voor niets bij de „financiële paragraaf” opgeborgen). Die reden is vooral gelegen in het grote accent, dat in dit gehele program op de eigen menselijke verantwoordelijkheid wordt gelegd. In een samenleving, waarin vrijheden niet „opengaan” naar de dienst aan de ander, en alleen maar in het teken staan van de ruimte om te doen en te laten wat men zelf wil, is het zinspelen op eigen bijdragen alleen maar een aantasting van die eigen „vrijheid” die zoveel mogelijk moet worden vermeden. Maar dat ligt anders wanneer we het over een samenleving hebben die door het dragen van veelkleurige verantwoordelijkheden is getypeerd. Verantwoordelijkheid bindt eigen vrijheid en eigen inzet aan elkaar. Een overheid mag van volwassen burgers verwachten, dat zij bereid zijn direct bij te dragen in de bekostiging van die voorzieningen, die meer specifiek op de bevordering van hun eigen ontplooiing, hun eigen gemak of hun eigen „levensruimte” zijn gericht.

Vandaar, dat wij het niet meer dan billijk vinden, dat het merendeel van de Nederlandse staatsburgers – namelijk zij die een goed inkomen hebben – de volle kosten van hun eigen huisvesting betalen. Aan de daling van de huurquote in het nationaal product dient een halt te worden toegevoerd.

### Sport

*Sportbeoefening* dient goeddeels een zaak van eigen kosten te zijn. Regionale en lokale omroepen behoren eveneens niet op de financiering uit publieke middelen te steunen.

### Onderwijs

Bij *onderwijsvoorzieningen* dient, het basisonderwijs onder de leerplicht uitgezonderd, een eigen bijdrage voluit gehandhaafd te blijven. Financiering van sociale voorzieningen en voorzieningen van culturele aard behoren, wanneer het geen elementaire basisvoorzieningen betreft, de figuur van de eigen bijdrage of het gedeeltelijk eigen risico niet zonder meer van de hand te worden gewezen.

### Verzekeringskarakter

Handhaving van het *verzekeringskarakter* dat aan vele sociale voorzieningen ten grondslag ligt, is voor ons eveneens een belangrijk punt. De daarin opgesloten solidariteitsgedachte is ons als uiting van gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor elkaar zoveel waard, dat we alleen al om die reden het stelselmatig overhevelen van premiedruk naar belastingdruk – de zgn. fiscalisering van het stelsel van sociale zekerheid – niet wensen te ondersteunen.



# IV VERANTWOORDELIJKHEID VOOR DE WERELD

## Verenigde Naties

157. Nodig is, dat het instituut van de Verenigde Naties blijvend wordt gesteund en versterkt (hoewel het functioneren ervan zorgen baart), omdat het de enige wereldwijde organisatie is die een internationale rechtsorde kan scheppen, aan de groeiende onderlinge afhankelijkheid van landen en volkeren vorm kan geven en het steeds toenemend nationalisme kan tegengaan.

158. Vasthouden aan de universaliteit van de VN. Geen beroving van lidmaatschapsrechten op een manier die strijdig is met het Handvest.

159. Speciale aandacht voor vredebevoorredende en vredebevorderende taken. Veelvuldiger gebruik van mogelijkheden tot vreedzame geschillenbeslechting, waaronder toegang tot Internationaal Gerechtshof.

160. Versterking van de procedures tot bescherming van de rechten van de mens, b.v. door de oprichting van een Raad c.q. Commissariaat voor de Mensenrechten. Onderstreping van de fundamentele gelijkwaardigheid van alle mensen en verwerping van elke vorm van discriminatie; in de noodzakelijke omgang en samenwerking met totalitaire en niet-democratische staten, ook deze zaken aan de orde blijven stellen.

## Wapenbeheersing en ontwapening

161. Actieve inzet, met name door lidmaatschap Geneefse Ontwapeningscommissie en deelname aan MBFR-besprekingen, voor effectieve maatregelen tot beheersing en vermindering van wapenbezit, met name van wapens voor massale vernietiging. Dat betekent o.m.:

- a. een geringer accent op (het dreigen met) het eventuele gebruik van kernwapens in de defensiestrategieën; daarbij waken voor aantasting van de veiligheid als gevolg van onevenwichtigheden in de conventionele wapenbezit.
- b. afremming van de kwalitatieve nucleaire wapenwedloop, met name door de totstandkoming van een volledige stopzetting van alle kernproeven.
- c. het actief steunen van het tot stand komen van kernwepenvrije zones in gebieden waar het kernwepens zijn intree nog niet heeft gedaan.
- d. versterking van het waarborgenstelsel van het Internationale Agentschap voor Atoomenergie als bijdrage tot de niet-verspreiding van kernwapens.
- e. het steunen van maatregelen die beogen, wereldwijde regelingen te treffen om de ontwikkeling van nieuwe wapensystemen tijdig af te remmen en onder controle te houden.

## Oost-West-verhouding

162. Krachtige bevordering van de doelstellingen van de Slotakte van de Conferentie voor Europese Veiligheid en Samenwerking. De Slotakte vormt één

geheel, d.w.z. een hechte basis voor de normalisering van de verhoudingen in Europa vereist de naleving van zowel de afspraken over de verhoudingen tussen staten, als die over economische samenwerking en over de contacten tussen mensen en volkeren.

163. Normalisering moet mede tot uitdrukking komen in een vermindering van de militaire confrontatie door afspraken in het MBFR-overleg over een globaal gelijk wapeningspeil op een iager niveau.

164. Aangezien er nog geen echte normalisering van de verhoudingen in Europa is, blijft de NAVO onmisbaar voor het behoud van vrede en veiligheid, voor het voorkomen van oorlog – met eerbiediging van de strategie van het aangepaste antwoord – en voor het beschermen van de democratische en maatschappelijke waarden, die in onze samenleving gelden.

Het democratisch karakter van het bondgenootschap beklemtonen.

## Europa

165. Het is geboden dat in het gehele Nederlandse beleid bij voortdurend een Europese optiek wordt gehanteerd, die ertoe leidt dat in toenemende mate het beleid op basis van wederkerigheid wordt afgestemd op dat van de Europese partners. In het Nederlandse beleid moet met name tot uitdrukking komen, dat inflatie en werkloosheid alleen nog maar mede in Europees verband oplosbaar zijn.

166. De Nederlandse christen-democraten besteden speciale aandacht aan de opstelling van een gezamenlijk beleid van alle Europese christen-democraten. Hoofdpunt daarbij is een democratisch Europa dichterbij de burger te brengen.

167. De Europese Gemeenschap wordt uitgebouwd tot een Europese Unie. Het rapport-Tindemans kan daarbij een nuttige rol vervullen. Daarbij dient te worden gewaakt tegen utholling van effectief gebleken typisch communautaire verworvenheden.

168. Er komt een Europees monetair, industrie-, energie-, milieu-, sociaal en regionaal beleid. Harmonisatie van het fiscale en mededingingsbeleid van de Negen.

169. Uitbreiding van de samenwerking op buitenlands politiek gebied. Die samenwerking wordt dienstbaar aan de taken van Europa in de wereld, zoals de bescherming van mensenrechten, het bevorderen van ontwikkelingssamenwerking, het totstandbrengen van nieuwe economische structuren, het bijdragen aan het oplossen van conflicten elders in de wereld.

170. Speciale aandacht voor Portugal, Griekenland en Spanje; ondersteuning van ontwikkelingen die duiden op behoud, uitbouw en vergroting van democratische krachten.

171. Bevordering van de Europese samenwerking –

# Toelichting op IV: Verantwoordelijkheid voor de wereld

„In de internationale samenleving van volkeren zal de plaatsbepaling van Nederland in de eerste plaats getypeerd moeten zijn door solidariteit met wat arm is en geen voldoende bescherming geniet, alsook door een strikte naleving van internationale rechtsbeginselen in dienst van een vreedzaam samenleven van alle volkeren. Deze kenmerken van internationale politiek behoren bij de gewenste verdergaande integratie van Europa in het bijzonder vorm te krijgen. Deze integratie zal alleen tot stand mogen worden gebracht in het kader van verdergaande democratisering van de Europese instellingen”.

De ongebreidelde wapenwedloop, dwingt tot een veiligheidsbeleid waarin wapenbeheersing en ontwapening van vitaal belang zijn voor de internationale veiligheid.

De Nederlandse defensie-inspanning behoort afgestemd te worden op een in bondgenootschappelijk verband aanvaard niveau. Daarbij dienen wij ons er echter ernstig van bewust te zijn dat er een perfectionering van het wapentuingaande is, die de schepping als zodanig bedreigt. Dit versterkt de noodzaak van een wereldomvattende bezinning over de grens van toegestaan wapengebruik door overheden”.

(art. 11, 12 program van uitgangspunten)

## Ontwikkelingen wapentechniek

Het zou geen zin hebben brandspuiten uit te vinden die gelijk met het vuur de hele stad zouden vernietigen. Een dergelijk monsterapparaat is nooit gebruikt; geen brandweer-commandant zou daar verantwoordelijkheid voor aanvaarden. Zijn opdracht is brandblussen, ook al kan hij daarbij niet altijd schade aan belendende percelen vermijden. Voor het uitvinden van wapens bestaat een dergelijke aan menselijke verantwoordelijkheid gebonden beperking niet. Als wetenschap en techniek nog dodelijk instrumenten, nog verder- en diepgaande vernietigingsmiddelen weten te vinden worden ze gemaakt. De wapentechniek erkent slechts technisch-bepaalde grenzen. Die grenzen zijn reeds zo wijd geworden, dat er thans een „overkill-capaciteit” bestaat. Dat betekent eigenlijk dat er in de wereld reeds meer en vernijger wapens voorhanden zijn, dan voor het doden zelfs van heel de mensheid nodig zouden zijn. Waar de wapentechniek een zo verzelfstandigde macht werd, door geen enkele norm begrensd of gebonden, zal de overheid zich meer dan ooit op het gebruik van de voorhanden zijnde wapens moeten bezinnen. Voor ons geldt, dat een passende defensie-inspanning in onze huidige wereld nog steeds onmisbaar is. Een eenzijdige ontwapening zou de verleiding voor mogelijke tegenstanders te groot kunnen maken en een tekort aan rechtsbescherming betekenen voor alle hier-levenden. Maar wel zal voor elke overheid een zekere verhouding moeten bestaan tussen de omvang van het onrecht dat zij wil keren en de omvang van haar militaire weerwoord. Die verhouding nu raakt bij een moderne wapentechniek – die soms zelfs de schepping als geheel bedreigt – fundamenteel zoek.

## NAVO

Als klein land dat zelf nauwelijks wapenfabricage binnen zijn grenzen heeft zou Nederland dan ook naar ons oordeel het initiatief moeten nemen tot het beleggen van een internationale conferentie, waarin wetenschapsmensen en politici in de breedst mogelijke samenstelling proberen tot een gemeenschappelijk standpunt te komen ten aanzien van deze uit de hand gelopen ontwikkeling. Het is een initiatief, dat we hier met de grootst mogelijke klem bepleiten; de huidige situatie is er te ernstig voor om welke kans dan ook ongebruikt te laten.

Een dergelijk initiatief zou uiteraard nauw aansluiten bij het blijvend ondersteunen van elk initiatief tot verdergaande wederzijdse ontwapening. Onze noodzakelijke kritische instelling ten opzichte van de ontwikkeling van de moderne wapentechniek en van het moderne wapengebruik zal ook gevolgen moeten hebben ten aanzien van het gebruik van militaire mogelijkheden binnen de NAVO. Nederland zal binnen de NAVO moeten voorstellen dat de mogelijkheid wordt onderzocht om als NAVO tezamen met het Warschau-Pact een verklaring van niet-eerste gebruik van kernwapens af te leggen. Voorwaarde daartoe is dat er een globaal conventioneel evenwicht bestaat tussen Navo en Warschau-Pact.

## Buitenlands beleid Nederland

De buitenlandse politiek van Nederland als geheel zal naar onze mening door twee invalshoeken



getypeerd moeten zijn:

a. het vestigen en versterken van een internationale rechtsorde

b. solidariteit met mensen en volken die verdrukt worden, armoede lijden of op enig andere wijze tussen wal en schip dreigen te raken. De „gerichte aandacht” welke we van ons binnenlands beleid vragen voor de nood van mensen en groepen, zal met andere woorden ook moeten gelden voor landen, volken en groepen elders in de wereld. Hierdoor moet ook ons standpunt worden bepaald ten aanzien van de problemen welke Zuid-Afrika, de Palestijnen en Angola in de hedendaagse wereldsamenleving opleveren. De vredespolitiek in het Midden-Oosten, het recht van Israël binnen veilige grenzen te wonen gaan evenmin buiten onze verantwoordelijkheid in de wereld om. De, in het eerste deel van dit program bepleite „forums voor gezamenlijk gedragen verantwoordelijkheden” komen hier eveneens aan bod. Het instrument van Verenigde Naties betekent reeds zo'n forum. Het werkt niet volmaakt, doch mag zeker niet worden afgebroken. De Europese Gemeenschap betekent eveneens een forum dat reeds nuttig werkt. De NAVO kan evenmin gemist worden. Daarnaast kunnen en moeten in een flexibele buitenlandse politiek echter nieuwe platforms worden gezocht.

## Europa

Voor wat Europa betreft is het duidelijk dat verschillende taken van de Nederlandse overheid uitsluitend op boven-nationaal vlak kunnen worden uitgeoefend. Alleen in EG-verband kunnen inflatie en werkloosheid effectief worden bestreden en nieuwe openingen voor de ontwikkelingslanden op de wereldmarkt worden geboden. Ook in Europa dienen sociale partners (vakbeweging en ondernemers) platformen voor ontmoeting en overleg te vinden. Speciaal ook voor wat activiteiten van multinationale ondernemingen binnen de lidstaten betreft. De totstandkoming van de Europese Unie dient door Nederland positief te worden bepleit. Voor zover deze, binnen het kader van de vorming van een economische unie met verdere wezenlijk verdergaande gezagsoverdracht gepaard zou gaan moet echter:

a. worden verzekerd dat democratische controle door een Europees Parlement op het aanwenden van deze bevoegdheden metterdaad mogelijk is.

b. bij voorkeur in aanvullende protocollen op het EG-verdrag worden vastgelegd, dat in het Europa van morgen de sociale en economische ontwikkeling dient te zijn afgestemd op zowel eisen van daadwerkelijke openheid naar de arme landen in deze wereld als op een intern verantwoord sociaal- en milieubeleid.

## Noord-Zuid-verhouding

In de wereld van vandaag dienen wij ons mede-verantwoordelijk te weten voor rechtvaardige verhoudingen over het gehele aardrond. Dat is voor ons de diepste grond bij het streven naar ontwikkelingssamenwerking. De ontwikkelingslanden dienen te worden geholpen door een stelsel, van algemene preferenties; ook moeten zij in principe geheel vrije toegang hebben tot de gemeenschappelijke markt. Wij mogen er geen vrede mee hebben dat ontwikkelingssamenwerking maar zo'n kleine rol speelt in het denken van veel Nederlanders. Activiteiten welke er op gericht zijn een grotere bewustwording op te wekken verdienen dan ook de blijvende steun van de overheid. De Nederlandse ontwikkelings-inspanning mag niet terugvallen onder het bereikte percentage van 1 1/2% van het Netto Nationale Produkt. Verder verhoging moet daarbij mogelijk zijn naarmate de omvang van het stuwmeer vermindert. Ten aanzien van onze defensie dient de huidige defensie-inspanning relatief en kwalitatief op het thans bereikte niveau gehandhaafd te blijven. Internationale ontwikkelingen kunnen echter tot een opwaartse of ook neerwaartse bijstelling in het niveau aanleiding geven.



Veelste speelt vanouds een belangrijke rol in de Afrikaanse staat Niger. De Europese Gemeenschappen financieren de productie van inentingstoffen voor de strijd tegen ziekten en parasieten.

## Begeleidingsbrief ontwerp CDA-program

Geacht bestuur,

*Bijgaand treft u aan het ontwerp-program van het CDA. Dit ontwerp is vastgesteld op de vergadering van het Algemeen Bestuur van het CDA d.d. 19 maart 1976.*

*Thans is het woord aan de leden. U wordt verzocht dit ontwerp-program in uw plaatselijke organisatie aan de orde te stellen. Als de plaatselijke situatie het toelaat verdient behandeling van dit ontwerp in CDA-verband de voorkeur.*

*Voor het indienen van amendementen geldt in ieder der drie partijen uiteraard nog een verschillende procedure. Via de drie partijsecretariaten wordt u daarover nader ingelicht. Wij spreken de verwachting uit dat de leden zich intensief met dit ontwerp-program zullen bezig houden. Het zal in belangrijke mate bepalend zijn voor het politieke gezicht van het CDA.*

Met vriendelijke groet en hoogachting,

P. A. J. M. Steenkamp (voorz. CDA),  
J. G. H. Krajenbrink (secret. CDA),  
H. A. de Boer (voorz. ARP),  
D. Corporaal (secret. ARP),  
W. J. Vergeer (voorz. KVP),  
P. H. van Zeil (secret. KVP),  
O. A. W. van Verschuier (voorz. CHU),  
J. L. Janssen van Raay (secret. CHU)

binnen NAVO-kader – op het gebied van productie van conventionele wapenrusting en logistiek. Geen Europese kernmacht. In dat kader is het noodzakelijk dat de Britse en Franse kernmachten worden afgebouwd.

### Energievoorziening

172. Voor Europa – dus ook voor Nederland – is bij het grondstoffenvraagstuk van groot belang het veiligstellen van de energievoorziening tegen een redelijke prijs. Dit moet in de Noord-Zuid-dialoog meespelen bij de formulering van uitgangspunten voor nieuwe structuren in wereldeconomie en handel.

Via het International Energy Agency bevordert Nederland, ook in het belang van de ontwikkelingslanden, de ontwikkeling van alternatieve energiebronnen.

In de politieke dialoog van de EEG-landen met de Arabische staten moeten de overdracht van kennis en technologie aan de olielanden en de door deze te geven energieggarantie hoog op de agenda prijken.

### Midden-Oosten

173. Een oplossing van het Midden-Oosten-conflict vereist, dat Israël en zijn Arabische buurlanden kunnen bestaan binnen veilige en erkende grenzen, dat territoriale bezettingen worden beëindigd en dat de positie der Palestijnen in staatkundige vorm wordt geregeld.

### Zuidelijk Afrika

174. Afwijzing apartheidbeleid in Zuid-Afrika en Rhodesië. Onverkorte steun aan wapenembargo- en sanctieresoluties van de Verenigde Naties. Bijdragen aan oplossingen langs vreedzame weg.

### Nederlandse Antillen

175. Alle medewerking aan het streven naar onafhankelijkheid van de Nederlandse Antillen. Een planmatige voorbereiding, door Nederland en de Nederlandse Antillen samen, laat de datum voor de onafhankelijkheid thans open. Nederland neemt actief deel aan de opstelling en uitvoering van een integraal ontwikkelingsplan voor alle eilanden, het biedt hulp bij de decentralisatie en rationalisatie van het bestuursapparaat en bevordert de opnemng van de Nederlandse Antillen in internationale verbanden.

### Ontwikkelingssamenwerking

176. Er is een beweging naar een nieuwe internationale economische orde gaande. Daarin moet gezocht worden naar gelijkwaardigheid van alle landen die aan het economisch proces deelnemen, en naar daadwerkelijke erkenning van de onderlinge afhankelijkheid van ontwikkelingslanden en ontwikkelde landen.

In dit kader bepleiten wij, dat deze nieuwe economische orde: a. vorm en inhoud geeft aan de rechtmatige belangen van de deelnemende landen, met name de ontwikkelingslanden; b. gericht is op een rechtvaardiger inrichting van de wereldhandel, het internationale geldwezen, de industriële productie, c. regelingen bevat ten einde de ontwikkelde landen rechtvaardige prijzen te laten betalen voor de grondstoffen en andere produkten

die zij uit ontwikkelingslanden betrekken.

177. De hulp wordt geconcentreerd op die landen welke een hoge plaats geven aan verbetering van de levensomstandigheden van de armste groepen van de bevolking en die tevens een naar

verhouding laag inkomen per hoofd hebben. Het is in het belang van de ontvangende landen als de hulp niet gebonden wordt aan besteding in het gevende land. Daartoe moet gestreefd worden naar internationale overeenstemming over „ontbinding” van de hulp.

178. Een betere internationale arbeidsverdeling is noodzakelijk, ook wanneer die inhoudt, dat ontwikkelde landen bepaalde bedrijfstakken zien inkrimpen of verdwijnen. De gevolgen daarvan dienen zo goed mogelijk te worden opgevangen. Internationale afspraken op dit gebied zijn nodig.

179. Ten aanzien van particuliere investeringen in ontwikkelingslanden door transnationale ondernemingen is het opstellen van een internationale code van gedragsregels noodzakelijk. Ook zijn internationale rechtsregels nodig voor nationalisering van buitenlands vermogen en voor een procedure voor beslechting van geschillen op dit gebied.

180. Ofschoon projecten op grote schaal in de ontwikkelingslanden niet gemist kunnen worden, dient het Nederlandse ontwikkelingsbeleid bijzondere aandacht te geven aan kleinschalige projecten. Goed toegeruste particuliere organisaties dienen daarbij ingeschakeld te worden.

181. Het beleid erkent de eigen waarde van het ontwikkelingswerk van particuliere organisaties. Projecten in het kader van de medefinanciering worden slechts getoetst aan algemene criteria van rageringsbeleid.

182. Nederland levert een positieve bijdrage aan het ontwikkelingsbeleid van de Europese Gemeenschap. De overeenkomst die de Gemeenschap gesloten heeft met de Afrikaanse en Caraïbische landen, wordt naar letter en geest uitgevoerd en geleidelijk aangepast bij de eisen van een wereldomvattend beleid.

### Defensie

183. De Nederlandse defensie-inspanning blijft in NAVO-verband gericht op het voorkomen van oorlog en het beheersen van crisis. De strijdkrachten dragen bij tot stabiele verhoudingen in Europa.

184. De omvang van de Nederlandse bijdrage aan de NAVO is afhankelijk van de internationale veiligheidssituatie. Bij de onderhandelingen met de NAVO-bondgenoten over de verdere taakverdeling specialisatie en standaardisatie moet ervan worden uitgegaan, dat de materiële defensie-inspanning zoals deze in de defensienota 1974 is voorzien, kwalitatief op peil blijft. Bij mogelijke besnoeiingen op de overheidsuitgaven blijft defensie niet buiten schot. Hierbij wordt rekening gehouden met de besnoeiingen die sinds de behandeling van de defensienota 1974 reeds hebben plaatsgevonden.

Ook dan blijft echter de band met de internationale veiligheidssituatie gehandhaafd. Veranderingen in internationaal aanvaarde verplichtingen vinden alleen na bondgenootschappelijk overleg plaats.

185. Taakverdeling, standaardisatie en integratie van krijgsmachtonderdelen binnen de NAVO worden met kracht bevorderd. Een grotere onderlinge



Het Haagse Binnenhof, hart van onze parlementaire democratie

## Begeleidingsbrief „Program van Uitgangspunten”

Aan de besturen van  
de Anti-Revolutionaire Partij  
de Christelijk Historische Unie  
de Katholieke Volkspartij.

Geacht bestuur,

Op zijn vergadering van 19 maart jl. heeft het Algemeen Bestuur van het CDA een program van uitgangspunten vastgesteld, hetwelk u hierbij ter kennisneming wordt aangeboden.

Zoals reeds in de derde conclusie van het Dagelijks Bestuur, genomen in „Berg en Dal” op 31 oktober 1975, is gesteld, beoogt dit program van uitgangspunten kernpunten te formuleren van christen-democratische politiek om daarmee het profiel van christen-democratische politiek te verscherpen.

Bij de behandeling en vaststelling van dit document hebben een aantal overwegingen gegolden, die voor een goed verstaan van betekenis zijn.

■ Uitgangspunten of beginselen behoren zo te worden geformuleerd, dat wij er gezamenlijk en in alle opzichten van harte achter kunnen staan. Alleen dan functioneert een program van uitgangspunten als iets waar wij ons op verenigen en dat ons ook onderling verenigen kan.

■ Uit het sub 1 gestelde vloeit voort, dat een program van uitgangspunten een – ook voor anderen herkenbare – ruimte moet aanduiden, waarbinnen wij gezamenlijk willen en kunnen staan. Binnen een program van uitgangspunten als legitieme bewegingsruimte zal de praktische politiek steeds opnieuw moeten worden gevormd. Binnen deze omraming valt ieders politieke werkzaamheid. Het program van uitgangspunten zal tevens kunnen functioneren als een grens tussen meningsverschillen die binnen het CDA legitiem zijn en die dat niet meer zijn.

■ Op grond van het sub 1 en 2 gestelde moet ieder lid van het CDA worden geacht met deze uitgangspunten voor zijn of haar praktisch politiek beleid in te stemmen.

Met vriendelijke groet en hoogachting,  
P. A. J. M. Steenkamp (voorzitter),  
J. G. H. Krajenbrink (secretaris).

afhankelijkheid van de Europese bondgenoten wordt aanvaard, zij het dat gewaakt wordt tegen monopolieposities. Ook wordt de Europese samenwerking bij de productie en aanschaf van conventionele wapens bevorderd.

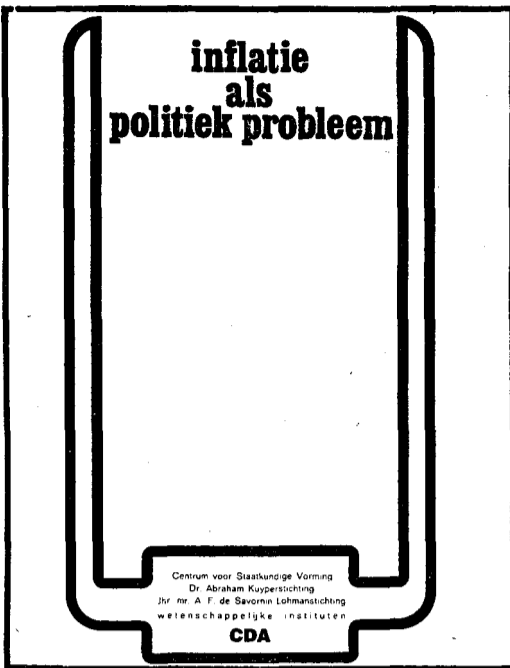
186. De nadruk komt te liggen op snelle inzetbaarheid van de strijdkrachten. De organisatie wordt gestroomlijnd en de exploitatielasten worden

teruggedrongen. Daartoe wordt intensief samengewerkt tussen de krijgsmachtgedelen.

187. Bevordering van de totstandkoming van een eigentijds materieel en formeel straf- en tuchtrecht, waarbij de berechting van militairen van strafbare feiten dient te worden ondergebracht bij gespecialiseerde kamers van de gewone rechterlijke macht.

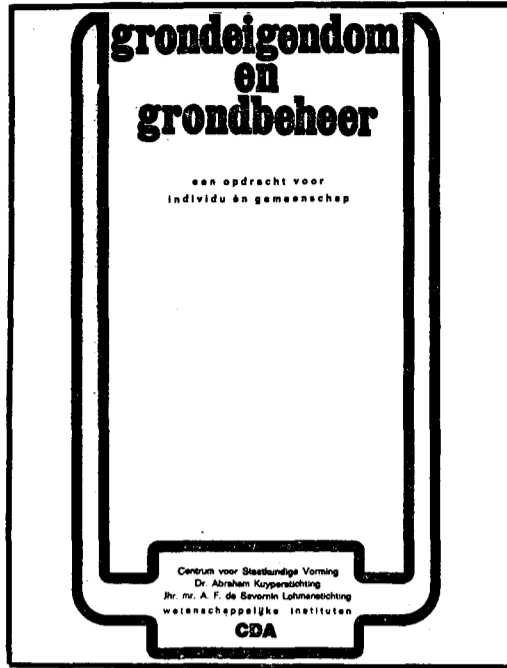
# BOEIENDE POLITIEKE LECTUUR!

## CDA-publicaties



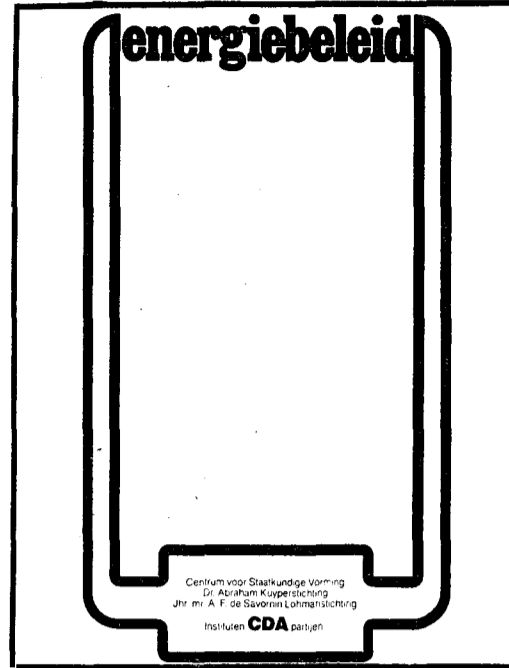
**INFLATIE ALS POLITIEK PROBLEEM**  
Het eerste politieke rapport over de zorgwekkende omvang van de huidige inflatie. Prijs: f 4,25 per ex.

**GRONDEIGENDOM EN GRONDBEHEER**  
Grondpolitiek is bijzonder actueel. Welke instrumenten heeft de overheid nodig om een optimale beschikking- en beheersbevoegdheid over de grond te verkrijgen? Prijs f 3,75 per ex.



**ENERGIEBELEID**  
Een concreet toegespitst vraagstuk, dat van centrale betekenis is in onze economische ontwikkeling; de energievoorziening. Het rapport gaat in op het te voeren energiebeleid op middellange termijn, met een uitzicht voor de periode daarna. Prijs f 5,25 per ex.

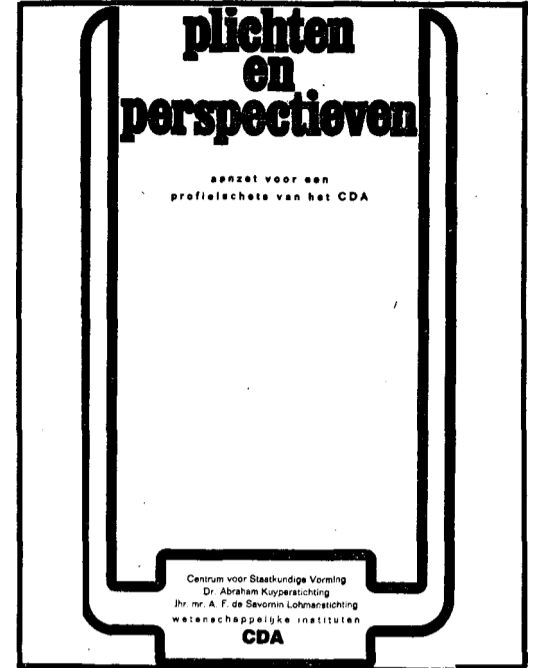
**PLICHTEN EN PERSPECTIEVEN**  
Aanzet voor een profielschets van het



**CDA. Een aantal zaken die van betekenis zijn voor de profilering van het CDA. Prijs f 3,90 per ex.**

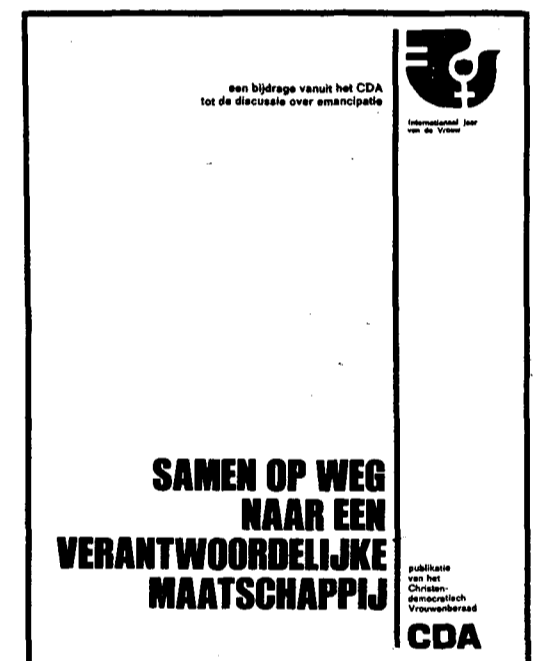
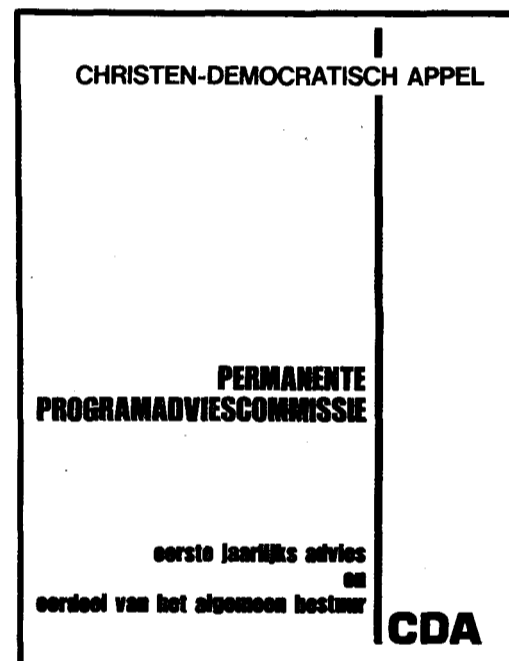
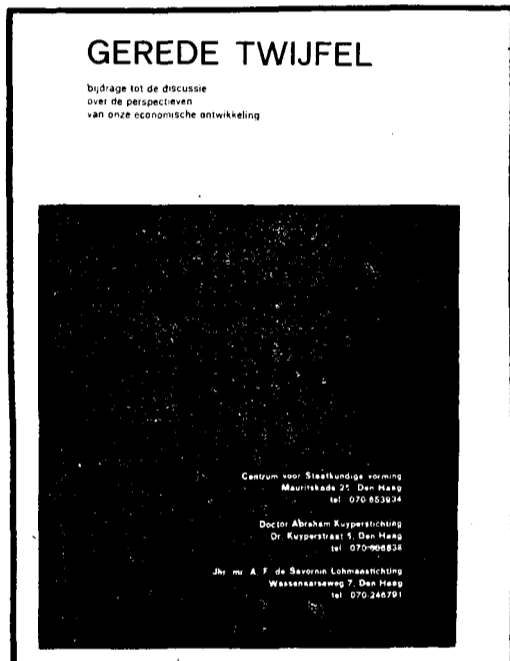
**GEREDE TWIJFEL**  
Bijdrage tot de discussie over de perspectieven van onze economische ontwikkeling. Prijs f 3,75 per ex.

**WELZIJNSBELEID VOOR OUDEREN**  
Een brochure naar aanleiding van een CDA-studiedag over het bejaardenbeleid. Prijs f 5,90 per ex.



**EERSTE PPAC-ADVIES**  
Eerste jaarlijks advies van de Permanente Program Advies-commissie van het CDA en het oordeel er over van het Algemeen Bestuur van het CDA. Prijs f 4,50 per ex.

**SAMEN OP WEG NAAR EEN VERANTWOORDELIJKE MAATSCHAPPIJ**  
Een bijdrage vanuit het CDA tot de discussie over emancipatie. Prijs f 4,50 per ex.



## Uitgaven stichting kader- en vormingswerk ARP

**VAN WOUDSCHOTEN TOT HOOGVEEN**  
Een uniek boek, dat alle officiële verklaringen, resoluties en moties van CDA, KVP, ARP en CHU inzake de recente discussie over de vraag of vertegenwoordigers van het CDA de grondslag persoonlijk voor hun rekening moeten nemen. Ook is opgenomen de tekst van alle belangrijke redevoeringen over dit onderwerp, o.a. die van het eerste CDA-congres. 160 pagina's, 40 illustraties. Prijs f 5,95 per ex.

**POLITIEK? KOM NOU! LES 1**  
Eerste uit een serie lessen maatschappijleer, uitgegeven door de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP in samenwerking met de vormingsstichtingen van CHU en KVP. In les 1 wordt uiteengezet wat politiek is, hoe het bestuur is geregeld en hoe kiezers hun invloed kunnen bundelen. Tenslotte de vraag: christelijke politiek... kan dat? Prijs f 1,- per ex. Bij grotere aantallen korting.

**EEN KLEINE EEUW KLEINE LUYDEN**  
Een royaal geïllustreerd boekje over de geschiedenis van de ARP met bijdragen van dr. D. Th. Kuiper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en drs. A. J. van Dijk. 132 pagina's, 50 illustraties, Prijs f 5,- per ex.

**SPELREGELS VOOR ECONOMIE & POLITIEK**  
In dit boekje stelt Arend J. Vermaat, oud-ARP-Kamerlid en thans hoogleraar aan de VU, drie thema's aan de orde:



Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?; Groeien of versoberen?; Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen. 48 pagina's, 11 cartoons, Prijs f 3,50 per ex.



## Bestellingen

U kunt de bovenstaande CDA- en ARP-publicaties bestellen door storting van het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van titel en aantal van de gewenste brochure(s)

# VAN DE P A R T I J

## Brief aan kiesverenigingen over behandeling ontwerp-CDA-program

**Aan de besturen van de kiesverenigingen is op 23 maart j.l. de navolgende brief met betrekking tot de behandeling van het ontwerp-C.D.A.-program verzonden.**

**Geacht bestuur**  
Alle partijleden ontvangen met een extra A.R.-post op 27 maart 1976 het ontwerp-C.D.A.-program. Voor de vaststelling van dit program geldt binnen de A.R.P. het „Reglement voor de vaststelling van het Program van Aktie ter gelegenheid van de Tweede Kamerverkiezingen”. Dit reglement is als bijlage 3 opgenomen bij de „Statuten” van de A.R.-partij. Het ontwerp-program is opgesteld door een C.D.A.-commissie onder voorzitterschap van prof. dr. B. Goudzwaard. De beslissing tot instelling van deze commissie is door de drie partijbesturen en het algemeen bestuur van het C.D.A. genomen.

Aangezien volgens art. 1. lid 1 van bovengenoemd reglement binnen de A.R.P. het partijbestuur verantwoordelijk is voor het ontwerp-program heeft het partijbestuur in zijn vergadering van 18 maart 1976 uitvoerig over het ontwerp gesproken. Daarbij is een aantal suggesties tot wijziging gedaan, terwijl daarnaast geconstateerd werd, dat er in de programcommissies op enkele punten verschil van mening bestond. Het partijbestuur bepaalde zijn standpunt daaromtrent en besloot de definitieve vaststelling van het ontwerp te delegeren aan het algemeen bestuur van het C.D.A. Op 19 maart 1976 heeft dit algemeen bestuur besloten een aantal wijzigingen aan te brengen, waarna de ontwerp-tekst definitief werd vastgesteld. De begeleidingsbrief van C.D.A. en partijen treft u hierbij aan.

**Behandeling**  
De kiesverenigingen dienen het ontwerp-program thans te behandelen.

Dit geldt ook voor de plaatselijke afdelingen van C.H.U. en K.V.P. Het zou plezierig zijn wanneer u, indien de situatie in uw woonplaats dat mogelijk maakt, ten aanzien van het ontwerp-program ook met uw plaatselijke partners zou kunnen overleggen. U kunt dan tevens nagaan in hoeverre u ten aanzien van het toekomstig beleid politiek eens geestes bent. Krachtens art. 2 van ons reglement zijn de kiesverenigingen bevoegd amendementen op het ontwerp in te dienen bij de Kamercentrale, waaronder zij resulteren. U hebt daartoe uiterlijk de tijd tot 17 mei 1976.

**Kamercentrale**  
De Kamercentrale schuift de amendementen in elkaar en belegt vervolgens een vergadering met de kiesverenigingen om te beslissen — art. 3 — over de vraag welke amendementen door de Kamercentrale zullen worden overgenomen en doorgezonden aan het partijbestuur. Daartoe dient voor

coördinatie te worden gezorgd, zodat voor hetzelfde punt niet een groot aantal amendementen binnenkomt. Ook ten aanzien van de Kamercentrale geldt, dat zij het zouden toejuichen wanneer men in K.C.-verband met de beide andere partijen zou kunnen overleggen. De Kamercentrale moet voor 1 september 1976 de amendementen op het partijsecretariaat hebben ingediend.

**Rechtstreekse indiening**  
Wanneer de Kamercentrale een amendement van een kiesvereniging niet overneemt, dan is de kiesvereniging op grond van art. 8 van het reglement bevoegd zo'n amendement zelf toe te zenden aan het partijbestuur, indien dit van belang geacht wordt. Zulke amendementen moeten dan:  
■ vergezeld gaan van een schriftelijke toelichting  
■ het verschil van opstelling tussen kiesvereniging en Kamercentrale moet zijn aangegeven.  
Wij adviseren u, — alvorens u bij afwijzing door de Kamercentrale, besluit tot zelf toezenden — eerst terdege te overwegen of het zinvol is, uw amendement rechtstreeks in te dienen.

Kamercentrale c.q. betrokken kiesverenigingen worden verdedigd. De amendementen, die op alle drie de partijraden worden aangenomen zijn daarmede automatisch in het program opgenomen. De amendementen, die op alle drie de partijraden worden verworpen zijn daarmede definitief van de baan. De amendementen, die door de partijraden verschillend zijn beoordeeld komen op het C.D.A.-congres aan de orde. Dagelijks bestuur en algemeen bestuur van het C.D.A. stellen eventuele alternatieve formuleringen voor met betrekking tot de voornaamste overgebleven geschilpunten en leggen die aan het congres voor. Het C.D.A.-congres zal op 10 en 11 december het program definitief dienen vast te stellen; indien daartoe machtiging wordt verleend. Bovenstaande procedure is in overleg tussen de drie partijbesturen en het algemeen bestuur van het C.D.A. tot stand gekomen. Op deze wijze is gewaarborgd, dat aan de reglementaire bepalingen wordt voldaan, terwijl er tevens een goede coördinatie tot stand komt. Op een bijlage vindt u de besluitvormingspunten nog eens globaal aangeduid.

**Partijbestuur**  
Na 1 september 1976 worden de amendementen op het partijbureau in elkaar geschoven en samen met die van C.H.U. en K.V.P. en rechtstreekse leden tot één pakket verwerkt. Vervolgens moet de programcommissie voor 1 oktober een préadvies uitbrengen over de ingediende amendementen. Op 15 oktober 1976 zullen de partijbesturen de amendementen en préadviezen behandelen, waarbij het dan de bedoeling is dat machtiging aan het algemeen bestuur van het C.D.A. wordt gegeven tot definitieve vaststelling van de préadviezen op 22 oktober 1976.

**Politiek beleid**  
Het partijbestuur spreekt de verwachting uit dat veel kiesverenigingen zich intensief met het ontwerp-program zullen bezighouden. Het is een belangrijke aangelegenheid, omdat het gaat over het formuleren van het program, dat dan naar de mening van de partijleden gestalte zal moeten krijgen in het politiek beleid. Het gezicht van het C.D.A. en van de drie partijen wordt voor de komende jaren mede door dit program bepaald. Met vriendelijke groet en hoogachting,  
D. Corporaal  
secretaris

**Partijraden en Congres C.D.A.**  
Hierna vindt toezending plaats aan de partijraden, die op zaterdag 13 november 1976 de amendementen zullen behandelen. Aan de partijraden wordt voorgesteld te besluiten de definitieve vaststelling van het program te delegeren aan het Congres van het C.D.A. Op grond van de artikelen 9 en 10 van het reglement kunnen de ingediende amendementen op de partijraad door de afgevaardigden van de betrokken

Noot: Een schematisch overzicht van de behandeling van het ontwerp-program treft u aan op de voorlaatste pagina van het in dit nummer afgedrukte CDA-program. Hoewel ieder partijlid een exemplaar ontving van het ontwerp-politiek-program van het C.D.A. bestaat de mogelijkheid overdrukken van het ontwerp te bestellen door storting van het verschuldigde bedrag op giro 89673 t.n.v. A.R.Partijstichting, Den Haag.  
Zie elders op deze pagina.

### Tijdschema behandeling ontwerp-CDA-program

vrijdag 2 april (of zoveel eerder als mogelijk blijkt): het ontwerp program wordt ter kennis gebracht aan de leden.  
maandag 17 mei: uiterste datum waarop kiesverenigingen hun amendementen kunnen indienen bij de Kamercentrales.  
woensdag 1 september: uiterste datum waarop Kamercentrales, en kiesverenigingen amendementen kunnen indienen bij het partijsecretariaat.  
vrijdag 10 september: ordening en administratieve verwerking door de partijsecretariaten van alle ingediende amendementen vanuit de partijen tot één pakket gereed.  
vrijdag 1 oktober: programcommissie gereed met uitbrengen van pre-adviezen op de ingediende amendementen.  
vrijdag 15 oktober: behandeling amendementen en pre-adviezen in partijbesturen. Machtiging aan Algemeen Bestuur van het C.D.A. om pre-adviezen definitief vast te stellen.  
vrijdag 22 oktober: Algemeen Bestuur van het C.D.A. stelt pre-adviezen vast.

vrijdag 29 oktober: besluiten Algemeen Bestuur C.D.A. administratief verwerkt. Verzending ontwerp-program, amendementen en pre-adviezen naar leden van de partijraden alsook naar de leden van het Congres.  
zaterdag 13 november: na jaarspartijraden spreken zich uit over de amendementen en delegeren de bevoegdheid om program definitief vast te stellen aan het Congres van het C.D.A.  
vrijdag 19 november: Dagelijkse Besturen van de drie partijen bespreken resultaten van de partijraden.  
maandag 22 november: Dagelijks Bestuur en Algemeen bestuur C.D.A. stellen compromis-formuleringen op met betrekking tot de voornaamste overgebleven geschilpunten. Met betrekking tot punten van minder gewicht blijft het oorspronkelijk pre-advies gelden.  
maandag 29 november: verzending stukken naar leden Congres.  
vrijdag en zaterdag 10 en 11 december: Congres C.D.A. spreekt zich uit over de overgebleven amendementen en stelt program definitief vast.



### Mr. Aantjes in Alphen a/d Rijn

Op woensdag 21 april a.s. zal mr. W. Aantjes voor Alphen a/d Rijn e.o. spreken over „actuele politiek”. In tegenstelling tot eerdere berichten zal de bijeenkomst niet worden gehouden in de Goede Herderkerk, maar in zaal „Nabij”, Lauraplein in het centrum van Alphen a/d Rijn. Aanvang: 20.00 uur.

### Aantjes te St. Annaparochie

Op vrijdagavond 26 maart a.s. 's avonds om 8.00 uur in „Ons Huis” te St. Annaparochie, spreekt Mr. W. Aantjes, voorzitter Tweede Kamerfractie ARP, over: „De ARP, het CDA en het kabinet”.

### Mevr. Kraayeveld te Woerden

Op vrijdag 2 april 1976 in één van de zalen van de Kruiskerk (ingang Mesdagplein) te Woerden, aanvang 20.00 uur, vergadering met als onderwerp: „het onderwijs in beweging”, ingeleid door Mevrouw J. G. Kraayeveld-Wouters, lid van de Tweede-Kamerfractie van de A.R.P.

### Overdrukken ontwerp-CDA-program

Van het ontwerp-CDA-program, dat in dit nummer van NG/AR-Post is afgedrukt, zijn extra exemplaren verkrijgbaar. De prijsregeling is als volgt:

1 ex.	f 1,25
2 t/m 4 ex.	f 1,- per ex.
5 t/m 9 ex.	f 0,85 per ex.
10 t/m 24 ex.	f 0,65 per ex.
25 en meer ex.	f 0,50 per ex.

**Bestelling**

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste aantal ontwerp-CDA-programmen.



**radio**

U kunt via de radio naar de ARP luisteren op vrijdag 26 maart en vrijdag 9 april 1976. Beide keren om 18.20 u. via Hilversum 2.

**televisie**

Op woensdag 14 april a.s. verzorgt de ARP een televisie-uitzending. Aanvang 19.50 uur via Nederland 1.

## Extra ruime vergaderzaal in de RAI om iedereen plaats te bieden

Ofschoon reeds vele honderden partijleden zich als belangstellende hebben aangemeld, zijn er nog plaatsen vrij in de zaal van de Amsterdamse RAI waar op 10 april a.s. de voorjaarspartijraad van de ARP wordt gehouden.

### Grotere zaal

Omdat tallozen geen toegangsbewijs konden bemachtigen voor de partijraden, die in het najaar 1975 werden gehouden, is dit keer een grotere zaal beschikbaar. Wanneer u de belangrijke partijraad van 10 april a.s. als belangstellende bij wilt wonen is dat (nog) mogelijk, indien u zich via de hierbij afgedrukte bon opgeeft. Maar de plaatsruimte is niet onbeperkt. Meldt u zich daarom vandaag nog aan!

### Staatssecretaris Kooijmans naar Groningen

Dinsdag 6 april a.s. brengt staatssecretaris Kooijmans van Buitenlandse Zaken een bezoek in het kader van de aktie „Wij komen terug” aan Groningen. Om 14.30 uur start een bijeenkomst in „Motel Postiljon Haren” te Haren, speciaal voor theologen uit de diverse kerkelijke richtingen. Thema voor deze bijeenkomst: „Vrede en Veiligheid”. 's Avonds spreekt mr. Kooijmans op de voorjaarsvergadering van de A.R.-Kamercentrale Groningen over het onderwerp: „Demokratische waarden in een veelvormige internationale samenleving”. De vergadering vindt plaats in Congrescentrum „Het Tenuis” te Groningen. Aanvang 19.30 uur.

Wie het eerst komt, het eerst maalt. Bezoekers van de partijraad dragen allen iets bij in de kosten. Men gelieve te rekenen op een bedrag van ca. f 15,- per persoon, waarin de kosten van een lunch en consumpties zijn begrepen. Wilt u bij uw opgave vermelden of u gebruik wenst te maken van de lunch?

### Agenda

Tijdens de voorjaarspartijraad komt de vraag aan de orde of de ARP bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen met één gezamenlijke kandidatenlijst samen met CHU en KVP uit zal komen. Het partijbestuur hoopt binnenkort een ontwerp-resolutie vast te stellen, waarover de partijraad zich kan uitspreken. Vervolgens stemmen de kiesverenigingen over het voorstel, indien de partijraad het aanneemt. Aan de orde komt ook het fractiebeleid in de Tweede kamer, waarover mr. W. Aantjes zal rapporteren, en de jaarverslagen van ARP, Arjos en Dr. Kuypersstichting.

### AANMELDING VOORJAARSPARTIJRAAD

**Ondergetekende,**

**Naam:** .....  
**Straat:** .....  
**Woonplaats:** .....

**meldt zich aan als belangstellende voor het bijwonen van de voorjaarspartijraad van 10 april 1976 in de RAI te Amsterdam.**

**Hij/zij zal wei/niet aan de lunch deelnemen.**

**(doorhalen wat niet van toepassing is)**

**Uitknippen en toezenden aan: ARP, dr. Kuypersstraat 3, Den Haag**



# Handel en Industrie

## chr. Spaarbank „Eigen Haard”

LOPENDE DIEP 7 (bij de Kijk in 't Jatbrug) GRONINGEN TEL. 127902

**4 1/2 %**

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**7 %**

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

**4 3/4 tot**

**7 3/4 %**

BELEGGINGSBOEKIES

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

## B.V. GEBR. SALVERDA

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

## MEILINK B.V.

HOUTHANDEL

KISTENFABRIEK

## INDUSTRIELE VERPAKKINGEN

Vestigingen in **BORCULO:** Tel. 0 5457-1561\*  
**ZUTPHEN:** Tel. 0 5750-13748  
**BOXMEER:** Tel. 0 8855-1744

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-156.00

## WIJ KOPEN EN VERKOPEN PALLET

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

**30.000 STUKS**

w.o. veel nieuwe

Bijzonder gesorteerd in de maat 100 x 120

PALLET-BEDRIJF

## J. STAAT - BARENDRECHT

Telefoon 0 1806-2096.  
Opstagerrein: Noldijk 140.

## W. VISSER & ZN. N.V.

SCHEEPSWERF

MOTOREN-

HERSTELPLAATS

Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

**NIEUWBOUW en REPARATIE**

## OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V.

GOES - Telefoon (0 1100) 2.75.55\*

REEDS 75 JAAR  
DRUKKERS EN UITGEVERS



*fijn! die ken ik*

- Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.,  
Nude 28,  
Wageningen.

## „NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE”



Vraagt  
jaar-rond chrysanten  
die staan langer....

**FIDES Handelskwekerij**  
(stekken voor chrysantenkultuur)  
Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
Telex 3.27.23  
DE LIER

## GETRON B.V.

Internationaal Transportbedrijf

Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
Telef. 01880-12988 Telex 22642

**bulkwagens voor poederstoffen  
diepladers  
kipchassis voor containers  
gesloten combinaties  
op- en overslag van goederen**

## Wordt lid van de A.R.P.

Door onderstaande bon in te vullen en op te sturen kunt u zich opgeven  
als lid van de ARP. De jaarlijkse contributie bepaalt u zelf; de Contributie-  
staffel kunt u als richtlijn hanteren.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Bon opsturen naar:  
ARP, Antwoordnummer 66, Den Haag (U hoeft geen post-  
zegel te plakken).

**BON**

# meubelen en tapijten

afd. meubelen  
Schouteneinde 20  
afd. tapijten  
Arent van Lierstraat 15  
Puttershoek  
Tel. 01856-1484-3167.

Duidelijkheid in de prijzen, is het devies van de Geus

Geen van... voor... of andere schijnprijzen, maar echte lage prijzen

En door de hoge omzetsnelheid steeds nieuwe  
dessins.  
U kiest bij ons ook niet van stalen, maar van de rol.  
Dat komt omdat wij er minimaal 250 in voorraad  
hebben, waardoor we alle bekende en minder  
bekende merken tapijt uit voorraad kunnen  
leveren, (en in de beste kwaliteit) voor prijzen  
beneden iedere concurrentie.  
Om enkele voorbeelden te geven:

Nieuwe voorraad enorm sterke en  
dubbeldikke  
**BIEZENTEGELS** à ..... **1.25**  
ook in voorraad biezentegels vanaf  
0.90 en prima  
**STROTEGELS** à..... **0.66**

Grote keuze  
**SLAAPKAMERTAPIJT** **30.-**  
p.m. vanaf .....  
360 tot 400 cm. br.

Op onze meubelafdeling hebben we  
weer nieuwe  
**BANKSTELLEN**  
Prachtig, ijzersterk leren bankstel,  
3-2-1 zits,  
Italiaanse vormgeving. **4800.-**  
Uniek voor de Hoekse Waard

**NYLON  
KAMERTAPIJT** 400 cm br. **46.-**  
vanaf p.m. ....

Wij hebben reeds  
**BANKSTELLEN** **950.-**  
in prima kwaliteit vanaf .....

**PRACHTIGE  
BERBER** zuiver wol,  
400 cm. br. vanaf **88.-**  
p.m. ....

Ook onze grandioze kollektie eiken eethoeken breidt  
zich steeds verder uit, ditzelfde kunnen we zeggen  
van onze  
**klein meubelen**

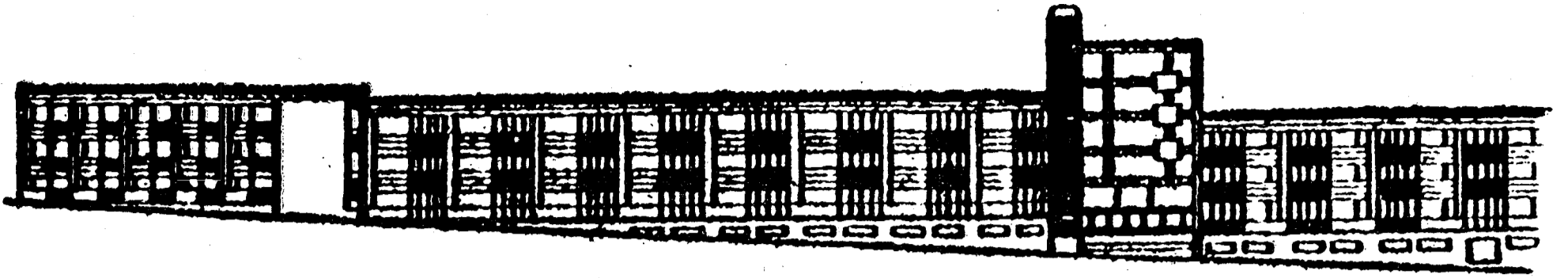
Nog enkele rollen  
**BLOEMTAPIJT** vanaf...p.m. **140.-**  
380 cm. br. ....  
Dezelfde kwaliteit ook in effen  
kleuren leverbaar.

Wij hebben tevens in voorraad, echte  
**Eiken kasten  
Tafelkleden**

**SISAL TAPIJT** met rubber  
rug, 380 cm. br. p.m. **90.-**  
**SISAL COCOS  
en BIEZENMATTEN**  
ovaal, rond en vierkant, uit voorraad leverbaar.  
Ook in standaard maten.

**PERZEN EN  
JEMENVELLEN**  
Dit alles voor aantrekkelijke de Geus prijzen.  
Ook tot ons assortiment behoren het vlechtriet en  
mandjes van witte teen en leuke boodschappen  
mandjes.

# DE GEUS



## PARKFLAT 't VELTHUYS te HATTEM

### EEN GEHEEL NIEUWE WOONVORM

**VOOR HEN, DIE** op rijpere leeftijd voor nu direct de volledige vrijheid verkiezen die de serviceflat hen biedt, maar toch, eventueel in de toekomst, zich de mogelijkheid van volledige verzorging vast willen reserveren.

**SERVICEFLAT 't VELTHUYS** biedt U voor nu ruime twee of drie kamerflats met volledige badkamer, keuken en balkon; keuze uit verzorgde menu's, hulp van meisje en onderhoudsservice. Eventueel een ruime verwarmde garage.

**STICHTING 't VELTHUYS** biedt u in een ander gedeelte van het gebouw (in precies dezelfde grote flats) de volledige verzorging met dag- en nachtverpleeghulp en idem bewaking, alle maaltijden en verder alles wat bij een **volledige** verzorging behoort.

De gebouwen, voorzien van liften en slechts 3 woonlagen hoog liggen in een eigen bospark terwijl de omgeving ideale wandel- en fiets gelegenheid biedt. Goede verbindingen met alle delen van het land.

Ruime logeergelegenheid voor bezoekers van beide categorieën.

Op aanvraag volledige voorlichting bij u aan huis.

Vraag volledige telefonische inlichtingen tussen 9 en 5

**PARKFLAT**

**'t VELTHUYS**

**BOSWEG**

**HATTEM**

tel.: 05206-1641. Bij geen gehoor 1845 of 1076

# W O G

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 14 - 3 april 1976

Door H. A. de Boer, Voorzitter ARP

### Om een karaktervol CDA

Het streven naar bundeling van christen-democratische krachten in ons land hebben wij in onze partij van meet af aan een ideaal genoemd. Dat begrip gebruik je voor iets waarvoor je warm kunt lopen. De discussies bewijzen dat ook. Wij vinden dat ideaal met elkaar zo belangrijk dat we er ons nog over kunnen opwinden. Kunnen opwinden over de vraag hoe goed of hoe slecht het ideaal verwezenlijkt lijkt te worden.

#### Partijraad 10 april a.s.

In die discussie is de partijraad van 10 april een belangrijk moment voor het voortgangsproces van het CDA. Op die dag beantwoorden wij de vraag of aan de algemene voorwaarden om tot een lijst bij de Tweede-Kamerverkiezingen in 1977 te komen, is voldaan. Het partij-bestuur heeft die vraag beantwoord. Het antwoord vindt u in een aan partijraad voorgelegde uitspraak welke in dit nummer staat afgedrukt op pag. 6.

#### Toetsing

Aan de realisering van de christen-democratische samenwerking hebben wij vanaf het begin een aantal voorwaarden verbonden. Wij dienden het in voldoende mate eens te zijn over het uitgangspunt van de nieuwe beweging, een politiek program tot stand te brengen en elkaar te vinden op het beleid, de uitvoering. De resolutie voor 10 april stelt vast dat alle voorwaarden niet ten volle zijn vervuld. Er is geen reden dat te verhullen.

Het lijkt evenmin juist alle nadruk te leggen op het niet-bereikte, waardoor de kans toeneemt dat het wel-bereikte uit het blikveld verdwijnt. Er is nu een duidelijke grondslag. Het CDA wil een christelijke politieke beweging zijn. Er is verschil van benadering gebleven voor wat het functioneren van de grondslag naar de vertegenwoordigers van het CDA (bijv. een Kamerlid) toe betreft. Dat verschil is verkleind door het zojuist gepubliceerde program van uitgangspunten.

#### Ontwerp politiek program

Er is een aansprekend politiek program aangeboden. De partij heeft het ontwerp ter discussie en ter amendering ontvangen. Het is te hopen dat de kiesverenigingen het program uitgebreid zullen bespreken. Waar dat kan zou men de bespreking samen met de KVP en CHU moeten opzetten. Het moet voor velen een verademing zijn eindelijk met elkaar over concrete politiek te kunnen praten. Ten aanzien van voldoende eenheid op het punt van de uitvoering valt er geen bevredigend resultaat te melden. De aflossing van wat de politieke hypotheek wordt genoemd is niet meegevallen. Te vaak vallen de 3 Tweede-Kamerfrakties op belangrijke beleidspunten uiteen. Dit zal de geloofwaardigheid van het CDA in een verkiezingscampagne niet bevorderen.

#### Drie invalshoeken

De aangeboden resolutie verhuult niet, wordt hier en daar zelfs hard genoemd. En men stelt de vraag: waarom weer voorwaarden, waarom geen royaal „jà.” De vorming van het CDA is in zichzelf geen doel. Het is een middel tot de door ons voorgestane politiek. Dat middel dient goed te zijn. Wanneer wij min of meer tevreden zijn over het instrument ARP dan zijn wij terecht slechts bereid tot inruil tegen een instrument CDA wanneer dat in redelijke mate tot de zelfde uitkomst kan leiden. Daarbij behoeft niet alles vooraf in zekerheden vast te liggen. Er mag ook plaats zijn voor een deel hoop en verwachting. Dat behoort bij het ideaal. De resolutie luidt zoals ze luidt vanuit drie overwegingen:

- a-het voor onze rekening willen nemen van ons aandeel in het jaren durende voortgangsproces van het CDA.;
- b-het als anti's in een zo groot mogelijke eensgezindheid samen bij het CDA uitkomen;
- c-het meer dan tot nog toe vervullen van de voorwaarde „eenheid van beleid”

#### Compromis

Binnen onze partij zijn er die het „ja voor het CDA” op een meer royale wijze zouden willen uitspreken. Anderen daarentegen menen dat de zo belangrijke voorwaarde van eenheid van beleid zo



Deze week uitvoerig aandacht voor de jaarvergadering van de Arjos, waar de politici Van Thijn, Aantjes en Pijnenburg o.a. als gastsprekers fungeerden. Rechts op de foto Arjos-voorzitter Borgman.

### CDA- studiedag „vrede en veiligheid”

„Er moet bij mensen en volken zelf iets veranderen. Ze moeten weer leren leven naar de normen van het Evangelie. Het veiligheidsvraagstuk is niet eenvoudig op te lossen door steeds-meer of steeds-minder voor bewapening uit te geven”. Aldus de anti-revolutionaire staats-secretaris van Buitenlandse Zaken mr. P. H. Kooijmans op een CDA-studiedag over vrede en veiligheid onlangs te Arnhem. Over deze bijeenkomst een uitvoerig verslag. Voorts veel aandacht voor recente jaarvergaderingen van de Arjos en van het Verband van A.R. Provincie- en Gemeente-bestuurders. Tenslotte wijzen wij u op een artikel op pag. 10 over het „profiel van een Kamerkandidaat”.

weinig vulling heeft gekregen, dat er vanuit een eerlijke benadering van de resultaten slechts tot een „nee” ten aanzien van de ene lijst kan worden gekonkludeerd. Weer anderen, willen de totstandkoming van het CDA graag bevorderd zien, en menen dat daarbij niet alleen de eenheid in het parlement beslissend kan zijn. Zij hechten vanuit onze gemeenschappelijke geloofwaardigheid echter sterk aan het meer dan tot nog toe bereiken van resultaten bij het overeind houden van de koers, het beleid.

#### Evenwicht

Het laat zich verstaan dat de tekst van de resolutie de bovenomschreven benaderingen in zekere mate weerspiegelt. Er zit meer evenwicht in dan mogelijke amendementenopstellers bij eerste lezing wellicht vermoeden. Daarnaast dient te worden bedacht, dat de resolutie het als het maar enigszins kan ook *alleen* mogelijk moet maken om zich in onze weg naar één lijst in geweten verantwoord te kunnen blijven voegen.

#### Voorwaarden

In de resolutie worden vier punten genoemd die in de komende maanden nadere uitwerking behoeven. De punten dienen alle om de gewenste eenheid van beleid meer body te geven. Het gaat dan ook niet om nieuwe voorwaarden. Een als 3 partijen en frakties ernstig nemen van de in uitspraak 9 van de resolutie geformuleerde punten is noodzakelijk vanuit gezamenlijk aanwezig te achten zorg over onze geloofwaardigheid nu en straks.

#### Herkenbaar beleid

Konkrete invulling is geboden om tot een herkenbaar christen-democratisch beleid te komen. Noodzakelijk om ons gezamenlijk als eenheid te kunnen presenteren en door invulling te bevestigen dat één program ook tot een zo groot mogelijke eenheid in uitvoering leidt. De voorwaarden moeten niet als Anti-Revolutionaire vondsten worden gezien om voor een beslissing weg te lopen. De voorwaarden worden alleen dan juist verstaan wanneer de 3 partijen het – en voor de waarde van ons gemeenschappelijk ideaal en voor onze gemeenschappelijke geloofwaardigheid – inlossen daarvan als noodzakelijk ervaren.

#### Positief

Aan de partijraad is een eerlijk, kritische en positieve resolutie voorgelegd. Een in

Oosterbaan & Le Cointre n.v.  
Goes

Telefoon (01100) 7555\*

Drukkers-uitgevers

Al 70 jaar drukker  
in Benelux voor  
bedrijven en organisaties



Partijvoorzitter H. A. de Boer.

een zo groot mogelijke eensgezindheid aanvaarden van die resolutie past en in ons streven om tot één lijst te komen, en in onze doelstelling dat alleen dan te

doen wanneer we er ook echt een geloofwaardig en karaktervol Christen Democratisch Appèl aan overhouden.

H. A. de Boer.

### „Wilt gij het CDA wel?”

„Wilt gij het CDA wel?” Als u het CDA wilt, dan is de consequentie daarvan dat u bereid bent daarvoor offers te brengen; dan zouden wij moeten ophouden met het benadrukken van het CH-profiel, met name als dat ten koste gaat van onze andere christen-democratische partners”. Zo maar een – actueel – citaat uit het boek „Van Woudschoten tot Hoogveen”, dat in 160 pagina’s, waarvan vele verlicht met foto’s en politieke spotprenten, de grondslagdiskussie in beeld brengt zoals die vorig jaar binnen het CDA is gevoerd. Het citaat uit de aanhef is ontleend aan een rede van de voorzitter van de CHU, baron Van Verschuer, voor een Unieraad. „Van Woudschoten tot Hoogveen” bevat

evenwel alle belangrijke redevoeringen, verklaringen, en commentaren over de CDA grondslag-diskussie, vanaf het moment dat het CDA een federatie werd. Een historische documentatie, onmisbaar voor uw boekenkast. Voor een beter begrip van de partijraad van 10 april a.s. en de stemming over de ene CDA-lijst is deze slechts f 5,95 kostende uitgave bijzonder leerzaam en waardevol. Schaf ook deze derde uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP naast een „Kleine eeuw kleine luyden” en „Spelregels voor Economie en Politiek” onmiddellijk aan! Stort f 5,95 op girorekening 89673, t.n.v. AR Partijstichting, Den Haag, m.v.v. het gewenste.

DEZE WEEK  
IN W O G:

Ontwerp-resolutie partijraad, pag. 1,3,6,

CDA-studiedag veiligheidsbeleid, pag. 4

Jaarvergadering „Verband”, pag. 5

Bouwdebat, pag. 5

Part-time lerarenopleiding, pag. 7

Jaarvergadering Arjos, pag. 8,9

Profiel kandidaten Tweede Kamer, pag. 10

Partijnieuws: behandeling ontwerp CDA-program, pag. 11

# IN OGENSCHOUW

## Telegram

Na de publicatie van de ontwerp-resolutie van het partijbestuur ontving ik een telegram. Het was niet afkomstig van de eerste de beste Nederlander maar van CDA-voorzitter prof. P. J. A. M. Steenkamp. In niet mis te verstane bewoordingen gaf hij zijn oordeel te kennen over de ontwerp-resolutie. Hij vond het maar niets. Aan het slot van zijn telegram verwees hij naar Mattheus 5: 37.

Nu is mijn bijbelkennis wel van dien aard, dat ik vermoedde in welke richting de tekst mogelijkerwijze zou gaan. Natuurlijk zocht ik de letterlijke tekst onmiddellijk op en daar las ik: „Laat het ja, dat jij zegt, ja zijn, en het neen, neen; wat daar bovenuit gaat, is uit den boze.“ Deze tekst spreekt mij zeer aan.

En ik begrijp heel goed, dat sommigen deze resolutie, „uit den boze“ vinden. Ik zal mij van dit telegram niet afmaken door te zeggen, dat de tekst in zijn context gelezen moet worden, of dat de tekst oneigenlijk gebruikt wordt en dat er een verkeerde exegese achter zit.

## Schijnbeslissing?

Er zijn mensen, die het gevoel hebben, dat de ARP ergens onderuit wil of dat zij een schijn-beslissing neemt. Beide gevoelens zijn ten onrechte en derhalve onjuist. Over de resolutie kan men veel zeggen, maar ze noemt de dingen bij de naam. Ze komt ook tot duidelijke uitspraken en conclusies. Aan de kiesverenigingen wordt voorgesteld tot een algemeen akkoord van federatieve samenwerking te komen met CHU en KVP. De kiesverenigingen en de stemhebbende leden van de partijraad zullen – ervan uitgaande dat de partijraad de resolutie aanneemt – na 10 april daarover stemmen. Wanneer die stemming positief uitvalt – en daar heb ik het volste vertrouwen in –, dan is dat bepaald niet niks. De partij heeft dan „ja“ gezegd tegen de ene CDA-lijst. Niet zonder meer overigens.

## Veronderstelling

De stemming geschiedt onder de veronderstelling, dat aan vier

## Is het „Ja“ wel echt „Ja“?

voorwaarden is voldaan. De partijraad moet in september 1976 definitief beoordelen of aan die voorwaarden genoegzaam voldaan is. Bij de stemming wordt daartoe aan de partijraad machtiging verleend. Is dat met de ene hand terugnemen wat met de andere wordt gegeven? Bepaald niet. De vier punten vormen een onderdeel van het „ja“, maar het valt op dit moment nog niet te bezien hoe het met die vier punten staat. Er zijn nog geen afspraken:

- over de criteria voor de kabinetsformatie.
- over de ruimte voor een eventueel uit te spreken voorkeur of intentieverklaring op basis van programvergelijking en wederkerigheid,
- over het ten volle voor onze verantwoordelijkheid nemen van het kabinetsbeleid, in zoverre het door ons is gesteund.

## Vertrouwen

Is het iets anders dan „ja“ zeggen, wanneer de partijraad deze uitspraak

doet onder de veronderstelling, dat ten aanzien van deze punten een voldoende mate van overeenstemming zal bestaan? Het gaat om punten, die zij niet kunnen negeren. In de politiek heb je niet met luchtkastelen te maken, maar met blijv. een verkiezingscampagne, die je gezamenlijk en met overtuiging moet kunnen voeren.

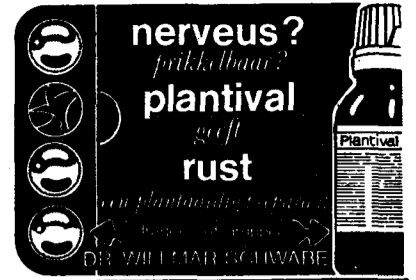
Het partijbestuur heeft er vertrouwen in dat de drie partijen elkaar op deze punten weten te vinden. Had ze dit vertrouwen niet, dan zou ze anders gehandeld hebben.

## Bezwaren

Het was ook mogelijk geweest, dat het partijbestuur had voorgesteld de beslissing te verdagen, totdat over deze vier punten overeenstemming was bereikt. Naar mijn mening was dat niet verkieslijker geweest. De beslissing had dan eerst in de tweede helft van november kunnen vallen. Ik zou daar grote bezwaren tegen hebben gehad, zowel uit een oogpunt van campagne-voorbereiding als ten aanzien van de partners.

## Machtiging aan partijraad

Bij een positieve beslissing zegt de partijraad „ja“ en zeggen de kiesverenigingen „ja“, in het vertrouwen, dat over de vier genoemde punten overeenstemming wordt bereikt. Natuurlijk moet je dan ook kunnen beoordelen of je vertrouwen uitgekomen



is. Dat is logisch. Er wordt aan de kiesverenigingen gevraagd niet zelf daarover te beslissen, maar machtiging te verlenen aan de partijraad. Ik realiseer me daarbij dat bij de één het vertrouwen groter is dan bij de ander. Ieder vormt zijn eigen oordeel.

Ik vind, dat het voorstel aan de partijraad, niet „uit den boze“ is. Persoonlijk was het mij liever geweest, dat zondermeer „ja“ gezegd had kunnen worden. Helaas moet ook ik constateren dat aan de politieke voorwaarden, die vertegenwoordigers van de drie partijen in Woudschoten vaststelden, niet is voldaan.

## Geen ARP-zaak alléén

Niettemin adviseert het partijbestuur tot een „ja“. Uit het oogpunt van bescherming van het CDA zelf, en uit een oogpunt van geloofwaardig gezamenlijk optreden waar wij het met elkaar wel over eens moeten zijn. Dat is niet een typische AR-aangelegenheid, maar eveneens een CHU- en KVP-zaak.

D.C.



## Standbeeld Prof. Gerbrandy

Vorig jaar is het „comité oprichting gedenkteken prof. P. S. Gerbrandy“ opgericht. H.M. Koningin Juliana is beschermvrouwe van de Nationale Commissie van aanbeveling. De redactie beveelt als regel geen geldelijke acties in dit blad aan. Zij wil echter in dit geval een hoge uitzondering maken omdat het hier om een van „de grote zonen“ van de ARP gaat. Een enkele zinsnede van een brief die de redactie van het bovengenoemde comité ontving drukken wij hierbij af.

## Dankbaarheid

„Als u de naam van prof. P. J. Gerbrandy leest of hoort denkt u nog wel eens aan zijn bemoedigende woorden en aan zijn rotsvaste vertrouwen in de bevrijding, die onherroepelijk zou komen? Een vertrouwen en bemoediging die hij – op de hem. eigen indringende manier van

spreken, wist over te brengen op zijn soms twijfelende, maar altijd hopende, landgenoten. Wij mogen – wij kunnen dat als ouderen nooit vergeten. En onze dankbaarheid verplicht ons dat over te dragen aan een jongere generatie. En een zichtbare betuiging van dankbaarheid willen wij vorm geven in een standbeeld. Dat streven is natuurlijk niet te verwezenlijken zonder ook uw geldelijke steun. Stort daarom een gift op de navolgende rekening.

- Comité Oprichting Gedenkteken Prof. mr. P. S. Gerbrandy,
- Giro Amro-Bank Sneek 811.548
- Rekeningnr. Amro-Bank Sneek 48.21.16.919

U kunt het comité een grote dienst bewijzen door heel eenvoudig een simpel gesprekje te voeren met familie, vrienden en bekenden, waarin u attendeert op ons streven“.

## Evangelische Solidariteits Partij

### ESP ontwikkelde zich van solidariteitspartij tot vredespartij

„Een solidaire samenleving is een samenleving, waarin ieder duidelijk beseft, dat hij verantwoordelijk is voor de ander. Een samenleving waarin het Paulinische woord gestalte krijgt: Een ieder lette niet slechts op zijn eigen belang, maar ook op dat van anderen.“

„Solidariteit is meer middel dan doel. Als doel is zij beter te verwoorden door: verantwoordelijkheid“.

#### „ESP-Opinie“

Bovenstaande citaten zijn aangehaald uit het eind februari voor het laatst verschenen orgaan „ESP-opinie“, het voormalige blad van de onlangs opgeheven Evangelische Solidariteits Partij, dat deze redactie ter kennisneming werd toegezonden en waaraan wij hierbij kort aandacht willen besteden. Eind november 1975 ontbond de ESP zich. Men meende dat binnen de A.R.P. „enige mogelijkheid ontstaat voor het voeren van

een evangelische radicale politiek“. Aldus een letterlijke formulering uit het besluit van de partijraad van de ESP. Men achtte het bovendien „niet langer verantwoord mensen als Aantjes, De Boer en Boersma onze steun te onthouden in hun strijd voor evangelische-radicalen politiek“. Deze woorden ontlene we aan het voorwoord van het reeds genoemde blad „ESP-opinie.“

#### Afplitsing

Herfst 1970 traden een aantal personen uit de A.R.P. en richtten de ESP op, met als voorman dr. J. P. Feddema. Deze partij is echter nooit goed van de grond gekomen, waarschijnlijk mede vanwege de opkomst van de P.P.R. die aanvankelijk het beeld kreeg van een „semie-confessionele“ partij. Het besluit tot afplitsing werd destijds vooral ingegeven door de keus van de A.R.P.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Wenst abonnement .....

Wenst proefnummers .....

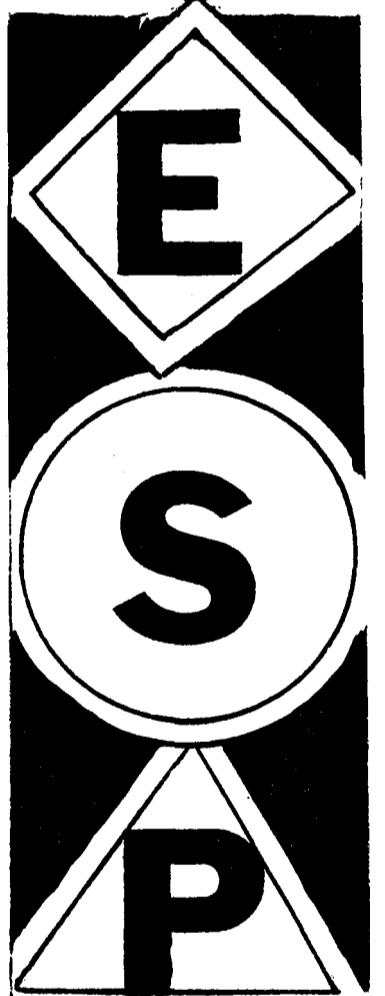
Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 66, Den Haag. Géén postzegel.

Abonnementsprijs f 12,50 per half jaar.  
Jongeren/studenten abonnement f 7,50 per half jaar.

**NEDERLANDSE  
GEDACHTEN**

veel gelezen, veel geciteerd.

voor een voortgezette politieke samenwerking met de V.V.D. Inmiddels achtte een grote meerderheid van de ESP-partijraad, zoals reeds werd signaleerd, het in november jl. niet



langer verantwoord gescheiden op te treden: 84% stemde voor het besluit om over te gaan tot de A.R.P. „in de verwachting dat het mogelijk zal zijn binnen deze partij samen met anderen te werken aan de doelstellingen en middelen van evangelische politiek“.

## „Vredespartij“

Uit het laatste nummer van Opinie krijgt men een redelijk beeld in welke richting de ESP het bij het bedrijven van een evangelische politiek heeft gezocht. Lag aanvankelijk het accent op de solidariteit, in een latere fase werd steeds meer nadruk gelegd op het aspect van „vrede en gerechtigheid“. De ESP evolueerde in de laatste jaren van haar bestaan meer en meer naar een „evangelische vredespartij“, die gewelddoosheid en radicale democratisering met elkaar verbond. Het aspect van gewelddoosheid onderscheidde deze partij bijv. van een P.P.R. en P.S.P. Daar willen we het in dit verband bij iaten. Een volledig beeld krijgt u door het aanvragen van het besproken nummer van „opinie“ bij: „redactie Opinie“, Zandkamp 161, Hoogland.

C. Br

## Resolutie

Niet minder dan zeven overwegingen leiden tot elf uitspraken van de partijraad. Tenminste, wanneer de ontwerp-resolutie door de partijraad wordt aangenomen. Iemand heeft destijds het Britse Gemeenebest eens gekarakteriseerd als „een solide lappendeken”. Die kwalificatie zou ook ongeveer voor de ontwerp-resolutie kunnen gelden. De balans wordt opgemaakt en de plus- en minpunten krijgen hun plaats. Het gaat daarbij niet om een simpele optel- of aftreksom. De verschillende onderdelen moeten ook worden gewogen.

Wie rechtlijnig plus en min bij elkaar optelt, komt tot een negatief oordeel. Wie de methode van het wegen volgt, komt tot een positief advies. Dat laatste is o.i. juist. Niet de moelten van deze jaren behoren bepalend te zijn voor de voortgang van christen-democratische politiek in Nederland, maar de mogelijkheden die bestaan in de toekomst aan christen-democratische politiek in ons land gestalte te geven. Bij alle bezwaren tegen de gang van zaken, tegen de verschillen van mening, tegen het gebrek aan nog onvoldoende overeenstemming op een aantal punten, moeten wij pogen aan ons ideaal gestalte te geven. Dat bergt risico's in zich. Zelfs het risico van een mislukking. Niettemin is een uiterste poging noodzakelijk om één lijst tot

stand te brengen, die in de toekomst hopelijk kan leiden tot één partij.

## Voorwaarden

De ontwerp-resolutie voor de partijraad veronderstelt, dat aan vier voorwaarden zal worden voldaan, wanneer met één lijst wordt uitgekomen. Ze staan in punt 9 van de ontwerp-resolutie. Het zijn geen zinloze kreten of gedachtespinnels, die plotseling boven tafel zijn gevaren. De CHU had er enkele – enigszins anders – ook al geformuleerd. Willen drie partijen één verkiezingscampagne voeren, dan zal er t.a.v. de vier punten een gezamenlijke beleidslijn dienen te komen. Daar bestaat zelfs geen twijfel over. En dat zou evenzeer gelden wanneer de ARP ze niet in de resolutie had vermeld. Het is van belang voor het CDA en voor de drie partijen, dat zij op korte termijn overeenstemming bereiken over punten die in de campagne een wezenlijke rol zullen spelen.

## Veiligheidsbeleid

Het is niet zo van zelf sprekend meer als een jaar of vijftien geleden: is Amerika nog wel bereid als eerste gebruik te maken van atoomwapens? Wij zeggen dit niet omdat wij daarvoor zouden willen pleiten. Het is nl.

# NC COMMENTAAR

de constatering van een feit waar ook wij in Nederland rekening mee moeten houden: de militaire waarde van het atoomwapen is gedevalueerd. Rusland is, naar deskundigen verzekeren, in staat een Amerikaanse atoomaanval in Europa te voorkomen, omdat Rusland een dergelijke actie op Amerikaans grondgebied kan beantwoorden. Deze ontwikkeling zal inhouden dat de conventionele militaire wapenen weer belangrijker worden. En op dit punt verschillen de meningen over de vraag of beide groot-machten, samen met hun bondgenoten elkaar in evenwicht houden.

Onlangs stelde een militaire deskundige in een scriptie: de Russen zitten binnen 24 uur aan de oevers van de Rijn. Naar onze mening is het zaak ons hierdoor niet meteen in een paniekstemming te laten brengen. Zeker niet door hals over kop te beslissen „dus” met man en macht onze conventionele militaire middelen te versterken. Vast staat immers dat de NAVO beslist geen aanvalsoorlog wil. Deze organisatie is uit op verdediging, hetgeen betekent dat een volledige

gelijkheid in militaire kracht van de NAVO tegenover de tegenstander niet direct nodig is. Verdedigen vergt niet dezelfde kracht als aanvallen. Toch is het zaak de ogen niet te sluiten voor de geconstateerde ontwikkeling. Een doorlopende vermindering van de defensiekracht in West-Europa is beslist ook geen wenselijke zaak. Het zou bijzonder verstandig zijn alvorens ons veiligheidsbeleid aan te passen aan de huidige wereldsituatie een duidelijke analyse te doen maken van alle facetten die deel uit maken van de Oost-West en Noord-Zuid verhouding.

## Onderwijsplanbureau

Al weer enige tijd geleden verscheen de nota „Naar een structuur voor de ontwikkeling en vernieuwing van het primair en secundair onderwijs”. Daarin wordt ook aandacht gevraagd voor een in te stellen onderwijsplanbureau. Al lezende kwamen wij tot de conclusie dat dit bureau een taak zou krijgen die bestond uit het verwerken van statistische gegevens, het opstellen van prognoses, enz. Deze nota is thans gevolgd door een wetsontwerp tot instelling van een dergelijk onderwijsplanbureau. In zekere zin tot onze schrik blijkt daar uit nu dat zijn taak ook behelst het doen van voorstellen en uitbrengen van adviezen naast nog andere voorbereidende en uitvoerende werkzaamheden.

HOUT-EN  
METAAL-  
BEWERKINGS-  
MACHINES

**HOLZ-HER**

**VAN DER SPEK**

ROTTERDAM – TEL. 27.97.55.  
WOLPHAERTSBOCHT 214

Wij menen dat dit geen taak is van een planbureau. Die zou naar onze mening alleen inhouden het aandragen van bouwstenen tot het maken van plannen. Meer niet.

Overigens: zelfs als dit zo is, is het de vraag of dit bureau niet te zeer afhankelijk wordt van de overheid: de minister heeft nl. alle bevoegdheden in handen! Spreiding van macht is er kennelijk niet bij.

Bij ons bestaat nog een tweede ernstig bezwaar tegen aanvaarding van dit wetsontwerp. Een bezwaar ontleent aan de huidige praktijk. Er bestaat nl. reeds een aantal instellingen die zich bezighouden met de vragen die het onderwijsplanbureau worden toevertrouwd. Er is een Centraal Planbureau, de Rijksplanologische Dienst, het Centraal Bureau voor de Statistiek en het (nieuwe) Sociaal en Cultureel Planbureau.

Is het juist zó veel mogelijkheden tot overlapping te scheppen? Of zou het wellicht de bedoeling zijn taken van deze bestaande instituten straks langzaam maar zeker over te hevelen naar dit nieuwe „overheids-bureau”? Zoals het wetsontwerp er nu uit ziet zou het aanbeveling verdienen dit niet te accepteren.



De ARJOS, de anti-revolutionaire jongerenorganisatie, had tijdens haar recente jaarvergadering een inspirerend plakkaat aan de voorzijde van het sprekersgestoelte bevestigd; „Nog geen Arjos-lid? Regel dit!” luidde de tekst van dit politieke rijmwerk. Op bovenstaande foto ziet u overigens D'66-fractie-voorzitter Jan Terlouw tijdens zijn speech. Achter de tafel ziet u drs. Ed van Tijn, fractie-voorzitter PvdA, Arjos-secretaris John Toxopeus, en Arjos-voorzitter Fred Borgman.

# VAN ATOTU

## Partij of beleid

Het lijkt wel alsof het antwoord op de vraag welke politieke combinaties in Nederland tot de mogelijkheden behoren, in toenemende mate niet afhangt van het beleid dat gevoerd wordt of zal worden, maar van de partijen waarmee men wel of niet wil samenwerken.

Natuurlijk weet ik ook wel dat beide zaken nauw met elkaar verband houden, maar ik kan het toch geen bijdrage tot zuivering der politieke verhoudingen vinden, wanneer het accent zozeer wordt gelegd bij wie wel met wie en bij wie niet met wie wil samenwerken.

## Verkeerde probleemstelling

Bijdragen tot deze verkeerde probleemstelling kan men allerwege aantreffen. De een wil wel met christen-democraten regeren, maar dan zonder de CHU. De ander wil wel met de progressieven verder, maar dan zonder de PPR. Een derde vindt dat het CDA moet doorgaan desnoods zonder de ARP. Een vierde houdt met een vertekende verwijzing naar de kabinetsformatie niet op ARP en KVP een bijwagenfunctie toe te dichten. Intussen blijven PvdA en VVD elkaar (althans voor nog een kabinetsperiode en ondanks hun principiële toenaderingspogingen inzake de abortuswetgeving) nog steeds bij voorbaat uitsluiten.

## Politieke koers

Het wordt tijd dat de verantwoordelijke politieke leiders eindelijk eens beginnen met de politieke koers, het beleid, als enige juiste maatstaf aan te leggen en daaraan de samenwerkingsmogelijkheden af te meten. Zo moet b.v. de PvdA het maar aan de drie christen-democratische partijen zelf overlaten, of zij principieel en politiek voldoende basis aanwezig achten om met één kandidatenlijst bij de volgende verkiezingen uit te komen. Beslissend voor de samenwerkingsmogelijkheden is dan de politieke stelling, die de daaruit

volgende fractie als zodanig betreft, niet of enkele leden dier fractie zich daar (nog) niet of slechts met moeite in voegen. Zolang hun vrijblijvende gedrag niet verder gaat dan b.v. de PPR zich thans binnen het progressieve kamp veroorlooft, behoeft dat een vruchtbare samenwerking op zichzelf nog niet onmogelijk te maken. Het lijkt mij nogal buiten proporties dit anders te zien.

## Geringe politieke belangstelling

En in elk geval denk ik, dat ook de kiezers er minder belangstelling voor hebben om te horen dat Jantje niet met Pietje wil en Pietje niet met Klaasje, dan om te horen voor welk gebied een voldoende basis te vinden zal zijn. Zolang partijen de indruk maken meer met zichzelf en met elkaar bezig te zijn dan met het beleid, dat noodzakelijk is, moeten zij zich niet verbazen als de politieke belangstelling gering is.

## Moraal

De economische woordvoerder van de VVD-fractie in de Tweede Kamer, Drs. van Aardenne, heeft vorige week een opzienbarende eis gesteld, die wel verdiend te worden gememoreerd. Hij verlangde namelijk het aftreden van minister Lubbers omdat deze als minister van Economische Zaken betrokken is bij de pogingen de werkgelegenheid van de werknemers van de „staalpoort” van de firma Nederhorst te redden door overname door een ander staalconstructiebedrijf. Een der gegadigden daarvoor is het bedrijf, waarvan minister Lubbers vroeger directielid was.

## Volle openbaarheid

Nu kan men niet voorzichtig genoeg zijn met een mogelijke verstrengeling van belangen en men moet ook de schijn vermijden. Minister Lubbers lijkt daar het uiterste aan te hebben gedaan door voor de duur van zijn ministerschap de zeggenschap over zijn aandelen over te dragen en zichzelf geheel buiten de behandeling van de zaak te houden. Alles gebeurt in volle openbaarheid en volgens objectieve, voor iedereen gelijke normen. Niettemin mag men het niemand kwalijk nemen, ook de heer Van Aardenne niet, als hij meent dat de zuiverheid vereist dat de grenzen nog nauwer worden getrokken, maar dan moet dat wel over



de gehele linie het geval zijn. Nauwelijks een week tevoren echter heeft VVD-senator Van Riel op zijn partijraad een staande ovatie gekregen, nadat hij het geven en ontvangen van steekpenningen ten behoeve van de werkgelegenheid als een welhaast nationale en vaderlandslievende daad bij uitstek had vergoelikt. Toen hebben wij de heer Van Aardenne niet gehoord. Het is wel een merkwaardig moraal die hem toen deed zwijgen en nu vanwege zuivere verhoudingen het aftreden van de minister doet eisen. Bij die boomdikke balk van Van Riel is Lubbers een nietig splinterje, dat je met een vergrootglas nog niet kunt vinden.

## Fatsoensbeugel

Wie meent dat hier van een dubbele moraal sprake is, vergist zich echter. Dit fatsoen is kennelijk slechts aan een enkele en steeds dezelfde norm onderworpen: slechts wat het huidige kabinet kan schaden dan wel dienen bepaalt wat wel en wat niet door de liberale fatsoensbeugel kan.

## WELZIJNSBELEID VOOR OUDEREN

Onder deze titel verscheen zojuist een CDA-brochure. Deze nieuwe publicatie bevat beschouwingen naar aanleiding van een in november 1975 gehouden CDA-studiedag.

Aan de orde komen o.a.:

- bejaardenbeleid vanuit chr. democratische optiek;
- beoordeling nota-bejaardenbeleid 1975;
- beleid m.b.t. de bejaardentehuizen;
- de zorg voor bejaarden en chronisch zieken.

Auteurs zijn o.a. mr. drs. A. P. J. van der Eyden, dr. J. M. A. Munnichs, P. J. Rijnsma en dr. J. Th. R. Schreuder.

De brochure bevat ook een bijdrage van staatssecretaris Mertens van Sociale Zaken.

De brochure telt 76 pagina's en kost f 5,90 per exemplaar.

### Bestellingen:

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Welzijnsbeleid voor ouderen”.

*Aant*

## CDA-studiedag „Vrede en veiligheid”

Door  
G. J. Brinkman

# Neuman: leger een tweede brigade in de Bondsrepubliek



Het forum van de CDA studiedag „vrede en veiligheid”. U ziet v.l.n.r. de heren Neuman, Bos, von Meyenfeldt en Altting von Geusau.

„Laten we elkaar vandaag niet platgooien met onbegrijpelijke afkortingen”, vroeg mr. C. A. Bos toen hij te Arnhem de CDA-studiedag over „Vrede en veiligheid” opende. Een treffende beeldspraak op een conferentie waar het om kernwapens, Navo en oost-west-verhouding ging.

### Openingswoord

Behalve voor ingewikkeld woord-gebruik waarschuwde de conferentie-voorzitter ook voor ontijdige conclusies. „We zijn geen gezelschap dat politieke standpunten voor het CDA vaststelt. Samen-studerend kunnen we er misschien wel toe bijdragen om t.z.t. tot zo'n standpunt over dit ingrijpende vraagstuk te komen”. Na een dag vol inleidingen, groepsbesprekingen en forum-discussie was er voor burgemeester Bos aanleiding naar zijn openingswoord te verwijzen. Er waren door verschillende deelnemers intussen meningen gevormd welke zij toch wel graag als uitspraak van de conferentie zagen vastgelegd. Zo wilde één groep instemming uitspreken met hetgeen in het concept-program van het CDA over het defensie-beleid is gezegd. Een ander vroeg met klem te zeggen dat er binnen het CDA ruimte moet blijven voor principiële dienstweigerers. Voorzitter Bos liet het niet tot stemming over deze voorstellen komen. Een studiedag achtte hij daarvoor niet de plaats. Organisatorisch is daarop ook niet gerekend want, zoals sommige sprekers benadrukten, er waren ook enkele

niet-CDA-ers onder de deelnemers. De gemaakte opmerkingen behielden desondanks hun betekenis en werden door het forum ook ernstig genomen. M. H. von Meyenfeldt (kolonel der infanterie en voorzitter van het Interkerkelijk Vredesberaad) zei te hopen dat het CDA inderdaad voor principiële pacifisten open blijft. Al zou het maar zijn om ons steeds de spiegel voor te houden van wat we als christenen toch eigenlijk zouden moeten zijn. Zij kunnen een brugfunctie vervullen om, de hoop levendig te houden dat tegen alle verwachting in, twee respectabele visies eens, tot eenstemmigheid komen.

### Inleiding Neuman

Eerste inleider op deze drukbezochte studiedag was de heer H. J. Neuman. Reeds hij had zuiver principiële afwijzing van ieder gebruik van geweld genoemd als argument waarop een pleidooi voor algehele ontwapening kan worden gebaseerd. De spreker zei deze gedachtegang, die door de ontwikkeling van kernwapens nieuw leven is ingeblazen, te respecteren doch ze niet te delen. Laten we ook niet denken daarmede de problemen welke bewapening oplevert zijn opgelost. Bij eenzijdige ontwapening, aldus Neuman, gaan de zwakken, als eerste verloren. Ze leidt, zo al niet onvermijdelijk dan toch waarschijnlijk, tot externe bedreiging en bezetting.

Een tweede argument voor eenzijdige ontwapening, n.l. dat bewapening is bedoeld tegen een bedreiging van buiten-af die slechts kunstmatig in stand wordt gehouden, wees Neuman eveneens af. De internationale situatie

geeft z.i. wel degelijk aanleiding ook-militair op onze hoede te zijn.

### Gedrag Sovjet-Unie

Er wordt zo makkelijk over „heksenjacht” gesproken wanneer iemand op dreigend gevaar wijst. Twijfel aan „détente”, aan ontspanning tussen oost en west, krijgt gauw het etiket „koude-oorlogs-taal”. Volgens Neuman lijken, geleed op het gedrag van de Sovjet-Unie bij tal van internationale conflicten koude oorlog en „détente” meer op elkaar dan we geneigd zijn te denken. De ideologische machtsstrijd van Rusland is groter dan ooit. Wanneer het streven naar ontspanning niet wederzijds is, betekent het capitulatie op afbetaling. Het zou mooi zijn, zei Neuman, als bij dreiging met strategische, tactische of conventionele wapens, steeds een „aangepast antwoord” kon worden gegeven. Maar we hebben al direct te maken met het feit dat de Navo op het gebied van conventionele wapens bij het Warschau-pact een achterstand heeft. Waar de centrale doelstelling van de Nederlandse regering is de rol van strategische kernwapens terug te dringen, is het van belang dat niet bij het eerste gerucht naar tactische kernwapens moet worden gegrepen.

### Tweede brigade naar Duitsland

In dit verband drong Neuman er op aan dat Nederland een tweede brigade in Duitsland legert. De militaire voorbereidingsstijd welke ons gelaten wordt zal waarschijnlijk te kort blijken om het eerste legercorps op oorlogssterkte te brengen en de gevechtsstellingen te doen betrekken. De in Nederland gelegerde onderdelen moeten immers tot 400 km in Duitsland worden gebracht. Deze onzekere factor versterkt de kans op dreiging met nucleaire wapens. Juist uit vredeswil vroeg Neuman daarom de hogere lasten, welke uit het legeren van een tweede brigade in Duitsland voortvloeien, te aanvaarden.

### Menselijke onvolmaaktheid

Mr. P. H. Kooijmans, staatssecretaris van buitenlandse zaken verwees voor zijn visie naar de mee door hem opgestelde regeringsnota „Ontwapening” en „Veiligheid”. Het probleem van de kernwapens vindt zijn oorzaak in onze collectieve menselijke onvolmaaktheid. - We zijn er niet in geslaagd om in onze internationale samenleving orde te scheppen, zoals deze binnen nationale verbanden bestaat. Konden we vroeger nog twisten over de vraag wat nog een „rechtvaardige oorlog” mocht heten, bij de tegenwoordige stand van bewapening is het begrip rechtshandhaving tot een farce geworden. Anders dan bij chemische wapens betekenen kernwapens een essentieel bestanddeel van de machts-verhoudingen. Juist daarom is het gevaar zo groot dat ze ooit gebruikt zullen worden. Als doel kan nog slechts gelden dat door dreiging met algehele ondergang oorlog wordt voorkomen. Dat feit kan niet uitsluitend negatief worden beoordeeld, maar op deze wijze wordt de vrede wel bewaard met wapens die het begrip vrede tot een aanfluiting maken.

### Niet gelukkig

Dat we, ondanks veel conflictstof, onder deze dreiging dertig jaar van oorlog verstoken zijn gebleven mag niet betekenen dat we er ons gelukkig mee voelen. Het is een toestand die met onze Goddelijke cultuur-opdracht strijdt. Ook verhindert ze doorwerking van veranderings-processen, zoals b.v. Tsjecho-slowakije aantoonde. Binnen de door atoom-dreiging bepaalde grens blijft bovendien een ruime marge voor geweld over. Met een verwijzing naar de



Staatssecretaris Kooijmans van Buitenlandse Zaken, tijdens zijn inleiding.

bisschoppelijke vastenbrief wees Kooijmans er tenslotte op, dat contact tussen regeringen niet voldoende is om werkelijke vrede te bevorderen. Er moet bij mensen en volken zelf iets veranderen. Ze moeten weer leren leven naar de normen van het Evangelie. Het veiligheidsvraagstuk is niet eenvoudig op te lossen door steeds-meer of door steeds-minder voor bewapening uit te geven. Steeds opnieuw moet het risico van het ene veiligheidsstelsel tegen dat van het andere worden afgewogen. We moeten blijven proberen de machts-blokken in gespreksblokken om te zetten en ons niet door angst en wantrouwen doch door eigen diepste overtuiging te laten leiden.

### Kernwapens

De vraag of de Navo moet verklaren nooit als eerste kernwapens te gebruiken gaf in groepsverband aanleiding tot soms emotionele discussie. Bij de forum-bespreking waarschuwde prof. jhr. mr. F. A. M. Altting von Gesau over het effect van deze verklaring geen grote illusie te koesteren. Het gaat bij deze dingen niet zozeer om een ethisch dilemma, als wel om de vraag hoe we in deze tijd de macht onder controle kunnen krijgen. Er bestaat geen internationaal machts-evenwicht. Gewapende conflicten zijn de laatste jaren buiten Europa gebracht omdat ze in Europa zoveel gevaarlijker zijn geworden. We moeten er echter op voorbereid zijn dat deze ook in Europa weer zullen terugkeren. Wat de bedoelde no-first-use-verklaring betreft zei forum-lid Neuman dat het westen daarmee zou terugvallen op de onevenwichtigheid in het bezit van conventionele wapens. En zou een Navo-verklaring, niet als eerste kernwapens te gebruiken, bij het Warschau-pact geloofwaardig over komen? Zullen ze zich, onze nucleaire overmacht kennende, niet afvragen wat we eigenlijk van plan zijn? De verwarring zou door zo'n verklaring slechts toenemen en het laatste restje van het afschrikkings-effect zou er mee verdwijnen. Bovendien valt te vrezen dat een met ondergang bedreigd land, alle voorafgaande verklaringen ten spijt, toch naar kernwapens zal grijpen. Von Meyenfeldt wees er op dat er nu een korte periode van betrekkelijke evenwicht in de machts-verhoudingen is bereikt. Dat zal niet lang duren. Laten we nu met alle kracht proberen tot een doorbraak van de onoplosbaar schijnende bewapingsproblematiek te komen.

### Rode Kruis-benadering

Altting von Gesau merkte op dat uitbouw van internationaal recht eerst op bereikte overeenstemming kan volgen. Bij

procedures van het Internationaal Hof zou meer nadruk moeten worden gelegd op de humanitaire kant van het oorlogsrecht. Ten aanzien van wapenbeheersing zijn we nog niet veel verder gekomen, maar met de z.g. Rode-Kruis-benadering van het oorlogs-geweld werd nog het meeste resultaat bereikt. Dat wil zeggen dat we alle kracht richten op de vraag hoe we mogelijke slachtoffers tegen de gevolgen van oorlogsgeweld kunnen beschermen. Langs deze weg valt misschien ook te komen tot maatregelen van gebruiks-verbod. Tot de lange reeks onderwerpen welke op deze studiedag verder nog aandacht kreeg, behoorde ook de obscure rol van de internationale wapenhandel. Iemand vroeg de Navo te verbieden wapens buiten eigen Navo-gebied te leveren. Neuman wees er echter op dat juist de Derde Wereld zulk een wapen-embargo niet zal aanvaarden omdat ze discriminatie inhoudt. Totdat de Derde Wereld kans ziet eigen wapens te maken. En ook daar is ze druk mee bezig.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

Weekblad van de A.R.P.  
Evangelische volks-partij

Waarin opgenomen Ad Rem  
(officieel orgaan Arjos)  
onder redactie van  
G. A. Kleift (voorzitter),  
mevr. T. van Gelder-de Boer,  
G. de Boer  
H. W. van den Brink  
D. Corporaal  
dr. W. de Kwadsteniet,  
mr. C. van de Wetering,  
dra. C. Bremmer  
(redactie-secretaris)

Adres van redactie,  
advertenties en administratie:  
Dr. Kuiperstraat 3,  
's-Gravenhage,  
tel. (070) 46.96.20,  
giro 89673.

Abonnementsprijs:  
f 12,50 per halfjaar.  
Giro 89673 ten name  
van de A. R. Partijstichting  
te 's-Gravenhage  
Studenten/jongeren  
abonnement  
f 7,50 per halfjaar.  
Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie;  
020-24.91.12.

## ARP Evangelische Volkspartij

Op het partijburo van de ARP bestaan twee vacatures.

### Een secretaresse/typiste

Van haar wordt verwacht, dat zij de verdeling en coördinatie van werkzaamheden over drie typistes verzorgt, diverse secretariaatswerkzaamheden uitvoert en zelf ook typewerk verricht. Onze gedachten gaan uit naar iemand met een HAVO/MAVO-opleiding, die enkele jaren ervaring heeft en 20-25 jaar is.

### Een typiste

# ARP

De taak van deze medewerkster bestaat uit het typen van brieven, notulen, rapporten etc., alsmede uit de daaraan verbonden kopieer- en verzendwerkzaamheden. Wij zoeken iemand met LEAO/MAVO-opleiding, die ervaring heeft met type-werk en 18-22 jaar is.

Salarisering voor beide functies volgens rijksregeling, overeenkomstig leeftijd, opleiding en ervaring.

Sollicitaties richten aan:

ARP, Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag, t.a.v. dhr. Corporaal.  
Telef. Informaties: 070-46.96.20. Vragen naar de heer Corporaal of Kool.

## SPELREGELS VOOR ECONOMIE & POLITIEK

In dit boekje, dat uitgegeven is door de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, stelt de auteur, voormalig financieel-economisch specialist van de ARP-Tweede-Kamerfractie en sinds kort hoogleraar aan de Vrije Universiteit, dr. Arend J. Vermaat drie thema's aan de orde:

- Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?
- Groeien of versoberen?
- Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen.

Het geheel is rijk geïllustreerd met cartoons. Prijs per exemplaar f 3,50.

Bestellingen:

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Spelregels voor economie & politiek”.

Mr. W. R. van der Sluis

## „Amsterdam is bewijs van bankroet program-college”

„Het achter ons liggende jaar heeft het bankroet van het fenomeen program-college in enkele gemeenteraden te zien gegeven. Amsterdam is het meest spectaculaire bewijs geweest van een mislukt experiment, doordat de partij-theoretici de practiserende bestuurders voor de voeten liepen. Ook bij ons staan de beste stuurlied aan wal. Het was in de hoofdstad een compleet knalpunt-1975; waarvan de echo in het jaar 1978 nog te horen zal zijn. Een zo breed mogelijke vertegenwoordiging van de politieke stromingen binnen raden en staten in de dagelijkse besturen van gemeenten en provincies, blijft de meeste waarborgen voor bestuurbaarheid bieden”.

Aldus de voorzitter van het Verband van Verenigingen van AR gemeente en provinciebestuurders, mr. W. R. v.d. Sluis, op de jaarvergadering van 20 maart jl. Het gedeelte uit zijn rede over de program-colleges kunt u hierbij lezen.

### Bestuurbaarheid

„Die bestuurbaarheid wordt van buiten-af, dus vanaf de straat en vanuit sommige actiegroepen toch al danig op de proef gesteld. Als eilanden van onze laatste archipel, namelijk die in de Waddenzee, onbereikbaar worden door tegen hun eigen levensader agerende burgers en als de Rotterdamse en andere havens miljoenen derven tengevolge van bloedserieuze blokkerende



Mr. W. R. v.d. Sluis.

binnenschippers of als woningbouw-plannen jaren stagneren door toedoen van actiegroepen of degenen „die buiten wonen, sinds zij binnen zijn” (Wim Kan), dit omdat zij blijkaar ver weg zetelende, anonieme instanties meer vertrouwen schenken dan hun eigen gekozen volksvertegenwoordigers, dan kan men toch nauwelijks meer spreken van een gezonde democratie. Buiten-parlementaire acties zijn op

zichzelf niet te veroordelen, doch zodra zij de democratische spelregels opzij zetten en in feite eigen rechter gaan spelen worden de rapen te gaar om nog consumeerbaar te zijn.

### Bijbelse opdracht

Daarom zijn lokale en provinciale overheden waarin veel christen-democraten een harmonie-bevorderende en een anti-polariserende invloed uitoefenen, nodiger dan ooit. Niet dat deze mensen uit zichzelf edeler van inborst of steviger gebouwd dan wel moediger dan anderen zouden zijn, maar omdat zij weten vanuit hun diepste levensovertuiging dat het „rustig te midden van de woelige baren”, een bijbelse opdracht en daarom een uiting van Gods kracht in hun menselijke zwakte is.

### Standvastigheid

Het moge op het eerste gehoor vreemd klinken, toch is het naar mijn stellige overtuiging zó dat conflict-zoekende mede-bestuurders in stilte rekenen op de standvastigheid van de zo door hen gekapitelde christen-democraten en op hun bereidheid om de brokstukken van de polarisatie te lijmen dan wel op te ruimen. Daar zijn „die confessionelen” goed voor

## Historie AR-Partij in woord en beeld

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde onder de titel „Een kleine eeuw kleine luyden” een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kuiper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen van AR-minister-presidenten, bewindslieden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht.

U kunt dit boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag.

en verder dienen ze om na hun gedane verzoeningsarbeid weer voor kleurloze, besluiteloze stumpers uitgemaakt te worden”, aldus tenslotte mr. v.d. Sluis.

## Werkloosheid in de bouw

Door J. N. Scholten  
Tweede Kamerlid ARP

## Is de continuïteit van de aanvullende bouwprogramma's voldoende verzekerd?

Werd een aantal jaren geleden een bouwdebat in de Tweede Kamer vooral gekenmerkt door de vraag of er een voldoende aantal woningen werd gebouwd, in toenemende mate is thans de vraagstelling: wat kan de regering doen om het aantal werkloze bouwvakkers zo laag mogelijk te laten zijn.

### Werkgelegenheidsdebat

Zodoende wordt een bouwdebat in toenemende mate een werkgelegenheidsdebat op een beperkt terrein n.l. dat van de bouw in de brede zin van het woord, die traditioneel gesplitst wordt in twee sectoren n.l. de z.g. burgerlijke en utiliteitsbouw en de sector van de grond-, weg- en waterbouw. Een werkgelegenheidsdebat dus op een beperkt, maar belangrijk terrein. Zowel omdat de werkloosheid zich voor 20 à 25% voltrekt in deze sector alsook omdat de activiteiten in de bouw van grote betekenis zijn voor het geheel van de nationale economie. Het antwoord op een van de belangrijkste vragen van dit moment, n.l. hoe groot de groei van het bruto-nationaal product de

komende jaren zal zijn, wordt in betekende mate bepaald door de ontwikkelingen in de bouw.

### Investerings

In 1972 beliepen de investeringen voor bouwwerken ruim 52% van het totale bedrag, dat voor investeringen beschikbaar was, welk bedrag voornamelijk bepaald wordt door het geheel van de nationale besparingen. Inmiddels zijn ook in de bouw de investeringen gedaald en bevinden deze zich ongeveer op het niveau van 1963 t.w. tussen de 45 en 47% van het zojuist aangeduide bedrag. Vermoedelijk kan dit niveau behouden blijven tot 1980, terwijl daarna door deskundigen van het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid een verdere daling wordt gevreesd. De bouw, die tot dusver als aanjager fungeerde in de nationale economie, zou dan als storingshaard een rol kunnen spelen. In dit verband wil ik ook nog wijzen op de gevolgen voor de werkgelegenheid. Het effect van dalende investeringen is zowel direct als indirect erg groot. Direct, omdat de bouw een arbeidsintensieve bedrijfstak is en indirect, vanwege de uitstraling van werkloosheid in de bouw naar verwante bedrijfstakken.

### Hogere woonwaardering

Mede tegen deze achtergrond heeft de A.R.-fractie bij herhaling gepleit voor een hogere waardering van het wonen, als zodanig. Ik roep graag in herinnering het betoog, dat collega Van Houwelingen vanuit zijn speciale verantwoordelijkheid terzake heeft gehouden bij de begroting van milieu. Zowel vanuit overwegingen van milieu (consumptiepatroon!) als gelet op de werkgelegenheid en de gevolgen daarvoor is het verantwoord en noodzakelijk een groter accent op de kwaliteit van het wonen te leggen, dan tot dusverre kon gebeuren. Dit vraagt een fantasievol en stimulerend overheidsbeleid! Deze en andere daarmee verbonden zaken zullen vermoedelijk op een termijn van een half jaar uitvoerig in de Kamer aan de orde komen, wanneer het recente rapport van het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid en het definitieve regeringscommentaar daarop ter discussie staan. Dit rapport, vervaardigd in opdracht van de regering, behandelt de ontwikkeling van de bouwbehoefte en de werkgelegenheid in de bouw, met als peiljaren 1980-1990-2000.

### Bouwproductie

Alhoewel deze zaken op de achtergrond van het bouwdebat van deze en de vorige week duidelijk meespeelden, was primair aan de orde de bouwproductie voor het jaar 1976 oftewel de werkgelegenheid in de bouw voor dit jaar. De A.R.-fractie drong er het vorig jaar bij de regering op aan de werkgelegenheid over 1975 te handhaven op het peil van 1974. Dit is niet gelukt. Het aantal werkloze bouwvakkers bedraagt thans een kleine 50 000. Het kabinet heeft wel met succes enige miljarden in de bouw gepompt via de Aanvullende Werken. Dit m.n. bij gemeentebestuurders zo verwachtingsvol werkend instrument verschaft thans werk aan 20 000 man. Het gaat hier om een breed assortiment van werken, die met 95% rijkssubsidie worden gebouwd. Bijvoorbeeld bouw van gemeentehuizen, aanleg van rioleringen en dijkverbeteringen. In de tweede helft van 1976 loopt het huidige werk af, terwijl de regering inmiddels opnieuw 650 miljoen beschikbaar heeft gesteld. Het is overigens de vraag of met dit bedrag de continuïteit in deze sector in voldoende mate is verzekerd. Wij hebben gesuggereerd een reserve-programma, maar dan kant en klaar, voor te bereiden, zodat op ieder gewenst moment deze reserve kan worden ingezet.

### Bouwvolume tot 1980

Ook nu hebben wij onze wens herhaald de bouw te houden op het peil van 1974 en ditmaal kregen wij een ruggesteunte via het genoemde rapport van het E.I.B., dat o.m. zegt, dat tot 1980 het volume van de bouw ongeveer op het peil van 1974 gehandhaafd kan blijven. In de plannen, die minister Gruijters in het z.g. Bouwprogramma 1976 aan de Kamer heeft overgelegd zit deze mogelijkheid, mits er o.m. voldoende huizen worden gebouwd. Dit zouden er 114 000 moeten

zijn. Een aantal, dat in alternatief II van de minister wordt genoemd. De groep is verdeeld in 40 000 woningwetwoningen, 54 000 woningen in de premie-sector en 20 000 in de ongesubsidieerde sector. De eerste groep zal wel geen problemen opleveren, de tweede wel. Deze sector is verdeeld in premiewoningen voor eigen-woning-bezit (E.W.B.) en in premie-huurwoningen, die in eerste instantie gebouwd moeten worden door institutionele beleggers b.v. de pensioenfondsen. Deze groep laat het tot dusver afweten, omdat men nog terugschrikt voor de voorwaarden, zoals deze onder het nieuwe huur- en subsidiebeleid worden gesteld.

### Premiehuursector

Wij hebben de minister gevraagd, indien op korte termijn geen verandering komt in deze houding, de premie-huursector dan royaal open te zetten voor de woningbouw-corporaties. Hier ligt voor hen een mogelijkheid een wat royale bouw te realiseren, hetgeen nuttig kan zijn voor de doorstroming. De minister heeft dit toegezegd. Reden voor bezorgdheid is er ook t.a.v. de ongesubsidieerde sector. Deze groep is in enkele jaren bijna gehalveerd en zit thans op ongeveer 20 000 woningen over 1975. Hetzelfde aantal is gepland voor 1976. Misschien, dat de nogal dalende rentestand hier uitkomst biedt, maar de kans is groot, dat deze 20 000 woningen niet in aanbouw worden genomen. Vandaar dat wij hebben voorgesteld de bouw van het aantal woningen in de sector van het E.W.B. via het beschikbaar stellen van méér premies te stimuleren, indien er in deze sector voldoende vraag is.



J. N. Scholten

### Stadsvernieuwing

Voor de arbeidsintensieve sector van de stadsvernieuwing hebben wij eveneens gevraagd extra middelen ter beschikking te willen stellen. Dit zo belangrijk onderdeel van de bouw komt thans in een mate van de grond, dat de uitgetrokken middelen voor 1976 wel niet voldoende zullen zijn. Op deze twee punten werd door ons mede namens KVP en CHU een motie ingediend, welke inmiddels door de Kamer is aanvaard. Met deze en andere suggesties hebben wij onze stelling dat de bouw op het punt van 1974 moet worden gehandhaafd en dat dit vermoedelijk ook kan, trachten kracht bij te zetten.

Indien er tegenvallers zijn in het thans geplande programma hebben wij daarmee tevens de richting aangegeven, waarin wij de besteding van eventuele middelen bij voorkeur zouden zien gebeuren.

## CDA-dokumentatie nu in boekvorm!

Onlangs verscheen het boek „Van Woudschoten tot Hoogeveen”, dat vanaf het moment dat het CDA voorjaar 1975 een federatie werd alle belangrijke gegevens bevat m.b. de vorig jaar gevoerde discussie in het CDA over diverse aspecten van het functioneren van de grondslag. Zo vindt men in deze fraai geïllustreerde en spotgoedkope uitgave bijv. alle redevoeringen die op het eerste CDA-Congres in Den Haag zijn gehouden. Daarnaast zijn bijv. ook de CDA-statuten opgenomen. Voor ieder die in het CDA is geïnteresseerd een onmisbaar naslagwerk! Door de vele illustraties - foto's en cartoons - en door zijn lage prijs is deze uitgave ook zeer geschikt om kado te geven aan iemand uit uw „politieke” vriendenkring. „Van Woudschoten tot Hoogeveen” is een 160 pagina's tellende uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, is voor de prijs van f 5,95 verkrijgbaar. Stort dit bedrag op giro 89673 t.n.v.

AR-Partijstichting, Den Haag, m.v.v. het gewenste.

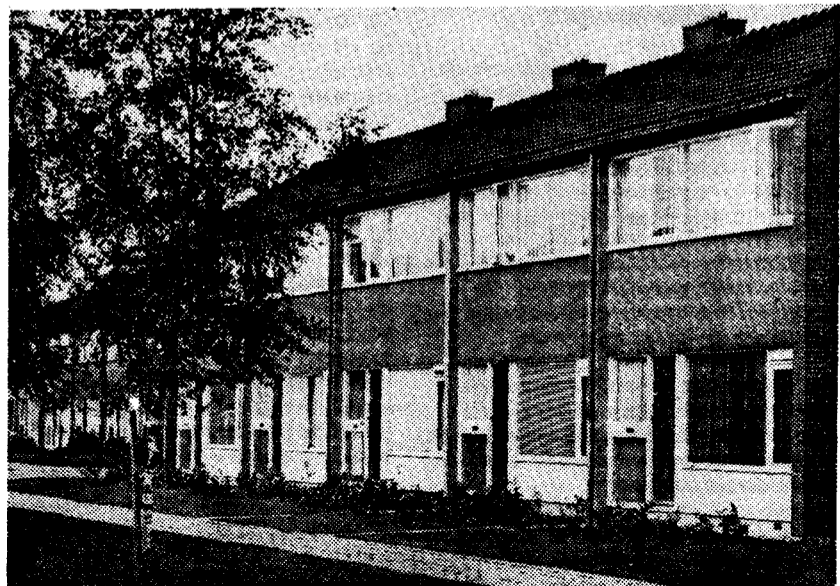
christen democratisch appèl

# CDA

VAN  
WOUDSCHOTEN  
TOT  
HOOGVEEEN

Documentatie over de grondslagdiscussie in het CDA

Uitgever: Stichting kader- en vormingswerk ARP



„De bouw moet op het punt van 1974 worden gehandhaafd”.



## Verkeer en Waterstaat

## Elfferich: „Zeeland niet langer in onzekerheid laten”

Ten aanzien van de Oosterschelde zijn de fracties namens wie ik spreek van mening, dat de beslissing nu d.w.z. in mei genomen moet worden. Het is onverantwoord deze langer uit te stellen en Zeeland langer in onzekerheid te laten”.

Aldus het ARP-Eerste Kamerlid P. C. Elfferich namens de 3 CDA-fracties in de Senaat bij het beleidsdebat „Verkeer en Waterstaat”. De passages uit zijn betoog over de Oosterschelde en de vervuiling van Noordzee en Rijn geven wij hierbij weer.

## Toezegging

„De toezegging van de bewindsman aan het Zeeuwse college van Gedeputeerde Staten is niet voor tweeërlei uitleg vatbaar, n.l. in elk geval dat in mei de rapportage voltooid zal zijn en dat het Kabinet zo snel mogelijk daarna een beslissing zal nemen. Het heeft nu lang genoeg geduurd; aanvullende onderzoeken of andere uitwegen kan de Minister, het Kabinet zich niet veroorloven”.

„Met het voorgaande wil ik overigens niet zeggen, dat de onderzoeken, die zijn afgesloten of daaraan toe zijn, niet van betekenis zijn voor de toekomst. De kennis over „onder-watertechnieken” is ongetwijfeld verdiept en verrijkt met nieuwe inzichten. Of ze echter toepasbaar zijn binnen de afspraken is een andere zaak, maar het sluitstuk van de Deltawerken laat verdere vertraging niet toe. Ik begeef mij thans bewust niet in een beoordeling van de mogelijkheden; alleen het moet afgelopen zijn met verdere vertraging van de uitvoering van een werk, dat in een wet is vastgelegd. In dat geval is van besturen geen sprake meer, maar wordt gesold met de rust van duizenden goede Nederlandse burgers”, aldus Elfferich die ook de vervuiling van Noordzee en Rijn ter sprake bracht.

## Noordzee en Rijn

„De mededeelingen, die in de memorie van antwoord zijn verstrekt over de vervuiling van de Noordzee en de Rijn, stemmen niet vreugdevol. Het is een moeilijke zaak, die door Nederland alleen niet op te lossen is. Ik heb er begrip voor,



P. C. Elfferich

dat voor wat de Noordzee betreft de aanloop, de effectiviteit van de controle tijd nodig heeft. Voorts dat een sluitend systeem niet mogelijk zal zijn, zonder dat internationaal goede sluitende regelingen worden getroffen. Genoemde regelingen zullen dan ook moeten worden nageleefd, niet alleen door Nederland, maar ook door de andere landen.

## Overtreders

Hoewel blijkt dat er – en dat stemt tot voldoening – reeds een aantal internationale verdragen en overeenkomsten tot stand gekomen zijn, ontbreekt kennelijk het sluitstuk, n.l. de berechting van overtreders. De vraag rijst in dit verband, welke mogelijkheden ziet de Minister daartoe? Aldus tenslotte in dit verband Elfferich.

## CNV vice-voorzitter De Graaf

## „Bescherming sociale zekerheid in ons aller belang”

Bescherming van onze sociale zekerheid tegen verspillings, misbruik en verkeerd gebruik is duidelijk in ons aller belang. Het is ook nodig om een einde te kunnen maken aan alle klakkeloze beweringen over misbruik op grote schaal die door sommigen zo gretig worden rondgestrooid. Vooral nu is het van belang om dit aan te pakken. Door bestrijding van misbruik en verkeerd gebruik kunnen we onnodige uitgaven voorkomen. Dat is teneer gewenst nu de economische situatie het noodzakelijk maakt om de automatische groei van de uitgaven af te remmen.

Aldus onlangs de tweede voorzitter van het CNV, de heer L. de Graaf op een gemeenschappelijke vergadering van de bestuursbonden van het CNV, NVV en NKV. Enkele passages uit zijn rede, die in de pers nogal de aandacht trok, drukken wij hierbij af.

Dat afremmen is al erg genoeg. Het zal tot gevolg hebben dat er hier en daar pijnlijke maatregelen worden gesneden, ook in de sociale verzekering.

## Weloverwogen aanpak

De regering is bezig daarvoor een plan uit te werken. Als sommige berichten juist zijn, wordt dat een gigantische operatie. Dat vergt een weloverwogen aanpak. Ik vind dat de vakbeweging bereid moet zijn voor die ingreep mede verantwoordelijkheid te aanvaarden. Wij behoeven niet voorop te lopen met het doen van voorstellen. Maar, wel zullen we bereid moeten zijn de te verwachten plannen van het kabinet serieus te bestuderen. In ons beleid past niet het hanteren van de botte bijl. Evenmin mag er plaats zijn voor een soms waar te nemen wellust tot afbraak van onze sociale zekerheid. Daartegen zullen we moeten waken. Maar evenzeer moeten we open staan voor herwaardering van wat we hebben. De verschillende belangen dienen opnieuw tegenover elkaar te worden afgewogen. Nogmaals: verwacht niet dat de operatie zonder pijn zal verlopen. Dat moeten we elkaar ook niet wijs maken. Wel moeten we ons

inspannen om het zo eerlijk mogelijk te doen.

## Recht op solidariteit

Vakbeweging en politieke partijen zullen het uiterste moeten doen om ons stelsel van sociale voorzieningen zo goed mogelijk in stand te houden. Het levenspeil van grote bevolkingsgroepen, die toch al mondjesmaat kunnen rondkomen, is daarvan afhankelijk. Zij hebben recht op onze solidariteit. Maar die solidariteit kan alleen gelden voor de mensen die het echt nodig hebben. Wij hebben geen enkele reden om solidair te zijn met hen die misbruik maken van de sociale verzekering. Daarom is het ook geen verrand als men iemand „aanbrengt” van wie men weet dat hij de zaak oplicht.

## Aanbevelingen

In zijn redevoering gaf de heer De Graaf, zonder verder commentaar daarop, enkele aanbevelingen door van een aantal deelrapporten van de Sociale Verzekeringsraad inzake het oneigenlijke gebruik over onze sociale verzekeringen.

- Directeuren van vennootschappen zijn, ook al beschikken zij over de meerderheid van de aandelen, sociaal verzekerd. Op die manier kan men het recht op uitkering teveel in eigen hand hebben.
- Een student-assistent die alleen voor de duur van de colleges in dienst is genomen, behoort tijdens de zomervakantie geen uitkering te ontvangen.
- Als de aard van de



L. de Graaf.

## Geen heksenjacht

Bestrijding van verspillings, van misbruik en van verkeerd gebruik van sociale voorzieningen is een middel om het hele stelsel van sociale zekerheid te beschermen. Als daar strenge maatregelen voor nodig zijn, is dat in ons aller belang. Natuurlijk mag dat niet ontaarden in een heksenjacht en niet leiden tot een kwetsende, mensenwaardige behandeling van zieken en werklozen. Maar we mogen ook niet vergeten dat zachte heelmeeesters stinkende wonden maken. En ook daar hebben we beslist geen behoefte aan.

dienstbetrekking ertoe strekt dat het werk gedurende regelmatige tijden wordt onderbroken, behoort die onderbrekingswerkloosheid niet met uitkering te worden gehonoreerd.

- Een verpleegster of kelner, die niet in de avonduren wil werken, stelt niet reële eisen met betrekking tot de werkaanvaarding.
- Op de ZW- of WAO-uitkering van vervoegd gepensioneerden dient het pensioen in mindering te worden gebracht.
- Op te verlenen ziekengeld na 65 jaar dienen de pensioenrechten eveneens in mindering te worden gebracht.
- Het moet onmogelijk worden gemaakt kinderbijlagen te verstrekken ten behoeve van kinderen die over voldoende eigen inkomsten beschikken.

## Ontwerp-resolutie voor partijraad 10 april 1976

Overeenkomstig de afspraken van Woudschoten heeft de partijraad in zijn voorjaarsvergadering 1976 beoordeeld of is voornemens aan de voorwaarden om bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen als drie partijen met een gezamenlijke kandidatenlijst aan de verkiezingen deel te nemen. De definitieve beslissing zal uiterlijk in september 1976 worden genomen.

## Overwegingen

De partijraad laat zich leiden door de volgende overwegingen:

A.—De A.R.P. heeft steeds gesteld, dat samengaan dient te berusten op eenheid van uitgangspunt, program en beleid.

B. Het verschil van mening over het functioneren van het principiële uitgangspunt van het C.D.A. is blijven bestaan en zal derhalve – hoewel het overeenkomstig de uitspraak van Hoogeveen geen beletsel behoeft te zijn voor de totstandkoming van een gemeenschappelijke lijst – bij de uiteindelijke oordeelsvorming mede een rol spelen.

C. In het door een C.D.A.-werkgroep opgestelde en door het algemeen bestuur C.D.A. vastgestelde program van uitgangspunten, zijn wezenlijke punten voor christen-democratische politiek geformuleerd. Hoewel dit niet het uitgangspunt van het C.D.A. vervangt of overbodig maakt, draagt het door de fundamentele benadering van een aantal belangrijke politieke punten in hoge mate bij tot een herkenbaar christen-democratisch profiel.

D. Het ontwerp-C.D.A.-program behandelt actuele politieke vraagstukken op een aansprekende wijze en geeft een nadere profilering van christen-democratische politiek.

E. In het parlementair-politieke optreden van de Tweede Kamerfracties is van een groeiende mate van eensgezindheid niet gebleken, zodat de zogenaamde politieke hypotheek niet is afgelost.

F. De geloofwaardigheid van het program is mede afhankelijk van de mate waarin in de lopende periode in het beleid van de fracties het thans geldende gemeenschappelijke urgentieprogram herkenbaar is.

G. Het voorgelegde lijstvoorstel kan voor de A.R.P. slechts als minimum aanvaard worden. Te snel deelt zij in het verlies, te laat in de winst.

## Uitspraken

Op grond van de bovenstaande overwegingen spreekt de partijraad het volgende uit:

1. Eenheid van uitgangspunt, program en beleid is niet bereikt in een mate als de partijraad had gehoopt.

2. Het program van uitgangspunten en het ontwerp politiek program van het C.D.A. beantwoorden op aanvaardbare wijze aan de verwachtingen. Het vertrouwen is aanwezig dat in onderling overleg tot een bevredigend definitief politiek program kan worden gekomen.

3. Met name op het punt van het beleid is onvoldoende eenheid gebleken. De politieke hypotheek kan tot op heden niet als afgelost worden beschouwd.

4. Wijzigingen in het lijstvoorstel, die zouden kunnen leiden tot een verzwakking van de positie van de A.R.P. op de lijst maken een nieuwe behandeling door de partijraad nodig.

5. Het is van groot belang voor de presentatie van het C.D.A. één lijsttrekker aan te wijzen, waartoe het C.D.A.-bestuur slechts met instemming van de partijbesturen een voorstel aan het C.D.A.-congres kan voorleggen.

6. Bij een uiteindelijke beoordeling van de vraag of tot één lijst gekomen dient te worden spelen echter – naast het voldoen aan de reeds genoemde voorwaarden – ook de navolgende overwegingen een belangrijke rol:

- a. het gemeenschappelijk ideaal, dat K.V.P., C.H.U. en A.R.P. in een bundeling van christen-democratische krachten steeds voor ogen heeft gestaan;
- b. de verantwoordelijkheid die partijen voor elkaar dragen, waarbij in het bijzonder wordt gedacht aan de federatie, die zij op weg naar een verdergaande gemeenschappelijke aanpak hebben gevormd;
- c. het in een groot aantal gemeenten en provincies functioneren van C.D.A.-verbanden;
- d. de gemeenschappelijke taak in Europa;
- e. de in het land gewekte verwachtingen met betrekking tot de totstandkoming van het C.D.A., door de gedurende vele jaren ook door de A.R.P. voor het voortgangsproces gedragen verantwoordelijkheid.
- 7. De gestelde voorwaarden om tot één lijst te komen zijn niet ten volle vervuld. Niettemin meent de partijraad tot een positieve aanbeveling aan de kiesverenigingen te kunnen overgaan, op grond van de overwegingen onder 6 en als een uiterste poging in de komende parlementaire periode aan de mogelijkheid van een eensgezind beleid optimale kansen te bieden.
- 8. Aan de kiesverenigingen wordt voorgesteld bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen een algemeen akkoord van federatieve samenwerking aan te gaan met C.H.U. en K.V.P., zoals neergelegd in artikel 32 lid 11 partijstatuten. Dit houdt in, dat bij die verkiezingen met één kandidatenlijst en één program wordt uitgekomen en dat één gezamenlijke verkiezingscampagne wordt gevoerd.
- 9. Deze uitspraak geschiedt onder de veronderstelling, dat aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:
  - a. dat er overeenstemming bestaat over de criteria, die als richtlijnen voor de kabinetsformatie zullen dienen;
  - b. dat met inachtneming van de formatiekriteria ruimte wordt geschapen voor een op basis van programvergelijking en wederkerigheid eventueel uit te spreken voorkeur of intentieverklaring;
  - c. dat in het parlement meer dan tot nu toe gekomen wordt tot een eensgezind beleid;
  - d. dat de A.R.P. – hoewel het kabinet als zodanig geen inzet van de verkiezingen zal zijn – in de verkiezingscampagne het kabinetsbeleid, voor zover met haar steun gevoerd, ten volle voor haar verantwoordelijkheid zal kunnen nemen.
- 10. De in 8 gestelde uitspraak wordt door de kiesverenigingen gedaan onder machtiging aan de partijraad om in september 1976 – geheel volgens de op Woudschoten overeengekomen procedure – definitief te beoordelen of aan de gestelde voorwaarden genoegzaam is voldaan.
- 11. De beslissing van de kiesverenigingen houdt geen automatisme in t.a.v. het overgaan van de federatieve samenwerking in een partij. Mocht de ontwikkeling van de federatieve samenwerking zo verlopen, dat voorstellen m.b.t. een fusie kunnen worden voorgelegd, dan zullen de kiesverenigingen daarover kunnen beslissen op basis van de statutaire bepalingen.



# Arjosjaarvergadering: Hoe staat het met de brugfunctie van het kabinet-Den Uyl?

## UIT DE ARJOS

In het door zo'n 350 leden bezochte middagdeel van de jaarvergadering van de A.R.-Jongerenorganisatie, tonen de politieke leiders van ARP en PvdA, de heren Aantjes en Van Thijn, zich niet afkerig van een voortgaande samenwerking tussen christen-democraten en socialisten. Over het thema van deze politieke manifestatie, „de brugfunctie van het kabinet-Den Uyl“, laten vertegenwoordigers van de vijf regeringspartijen in de Tweede Kamer hun licht schijnen.

### Overgangskabinet

De fractievoorzitter van D'66, dr. Jan Terlouw, kenschetst het kabinet-Den Uyl als een overgangskabinet. Dit kabinet overbrugt een periode van polarisatie en een tijd, waarin op zakelijke wijze tegenstellingen worden blootgelegd. De ARP en KVP kiezen steeds duidelijker positie. Hetzelfde kan, volgens Terlouw, van de CHU gezegd worden. Waar het gaat om kabinetsbeleid pleit hij ervoor om niet naar een geheel andere sociaal-economische orde te zoeken, maar bij voorkeur aan het bestaande verder te bouwen en zodoende tot verbeteringen van de maatschappij te komen. Terlouw zou met een voortgaande politieke samenwerking tussen b.v. D'66 en ARP geen moeite hebben. De politieke opstelling en beleidsdaden zijn daarnaar. Terlouw vreest, dat wanneer ARP en KVP met de CHU zouden opgaan in het CDA, dit verlies zal betekenen voor hetgeen het kabinet tot op heden tot stand heeft gebracht.

### „Ondemocratisch liberalisme“

Plaatsvervangend fractieleider van de radicalen, dr. Dolf Coppes, wijst op grote verschillen tussen christen-democraten en „progressieven“, als het gaat om een alternatief voor het „ondemocratisch liberalisme“. Liberalisme onttrekt zich in wezen aan echt democratische controle van onderop. Al de christen-democraten openstaan voor een discussie over een wezenlijke democratisering, dan ziet Coppes ruimte voor de PPR om weer tot samenwerking te komen in een volgand kabinet. Hij acht het volstrekt uitgesloten, dat zijn partij tot overeenstemming kan komen met de huidige CHU. Degenen, die voor het CDA kiezen laden in deze zin

een grote verantwoordelijkheid op zich, aldus Coppes. Het PPR-Kamerlid vindt dat het CDA het Nederlandse liberalisme met beslistheid van de hand moet wijzen. Doet men dat niet, dan leidt dit, als het aan de radicalen ligt, tot een isolement voor het CDA.

### Houding kabinet aarzelend

In verband met het congres van de christen-democraten in Italië, laat de heer Andriessen zich vervangen door het KVP-Kamerlid Peijnenburg. De heer Peijnenburg betreft dat de partners van het CDA in de landspolitiek nog steeds gescheiden optreden. Ook ontlokt de brugfunctie van het kabinet, zoals dit tot op heden gestalte kreeg, bij hem geen enthousiasme. De „Keerpunt-partners“ hebben naar zijn mening onvoldoende bewezen dat dit kabinet ook naar hun mening een brugfunctie dient te vervullen. Dat de vijf partijen het tot nu toe vier jaar met elkaar hebben uitgehouden, wil nog niet zeggen, dat men aan het begin van de rit een juiste keuze gemaakt heeft. De KVP-er vindt de houding van het kabinet aarzelend; de houding van de „progressieven“ leidt voortdurend tot problemen. Bij een hernieuwde samenwerking van christen-democraten en socialisten zal er sprake moeten zijn van nieuwe constructies. En daar zullen alle partijen aan mee moeten werken. De heer Peijnenburg wijst in dit verband op het streven van de christen-democratische Kamerfracties om zoveel mogelijk samen te werken.

### Marsroute ligt klaar

Drs. Ed van Thijn, fractievoorzitter van de PvdA, wijst op het groot aantal problemen dat het kabinet-Den Uyl te verwerken heeft gehad. Er zijn zaken, die wantrouwen veroorzaakt hebben; er is ook een aantal belangrijke ontwikkelingen te noemen, die de solidariteit tussen de regeringspartijen heeft versterkt. Als grootste politieke partij kan aan de PvdA bezwaarlijk regeringsverantwoordelijkheid onthouden worden. Van Thijn verwijst naar hetgeen Aantjes daarvoor heeft geschreven in Nederlandse Gedachten en vindt dat een belangrijk punt. Hij herinnert eraan, dat de PvdA na de Tweede Wereldoorlog als regeringspartij leergeld heeft betaald. De PvdA heeft meerdere malen puin mogen ruimen om daarna weer te vertrekken. In de ogen van de socialistische fractieleider heeft het kabinet een brugfunctie als het wantrouwen dat is ontstaan door de wijze, waarop zijn partij vaak behandeld is, wordt weggenomen.

Hij vindt, dat het kabinet vooral een brugfunctie moet vervullen waar het gaat om de volgende „bescheiden selectie“ van beleidszaken: grondpolitiek, vermogensaanwasdeling, investeringspolitiek. Wat Van Thijn ongerust maakt is dat de vijf partijen de rit van het kabinet uitzitten en dat er vervolgens onder hen zijn, die in de komende verkiezingstijd mogelijk geen verantwoordelijkheid willen dragen voor het gezamenlijk gevoerde beleid. Eveneens maakt hij gewag van de moeite die hij zou hebben met het samengaan na de verkiezingen van partijen, die voor de verkiezingen verklaarde tegenstanders zijn. Overigens eist de PvdA niet het monopolie van de verandering van de maatschappij voor zich op. De marsroute om samen verder te gaan ligt klaar, aldus Ed van Thijn.

### Aantjes over politieke koers

De voorzitter van de A.R.-fractie, mr. Aantjes, memoreert dat het mislukken van de vorige coalitie ten grondslag heeft gelegen aan het optreden van het huidige kabinet. Eveneens speelde destijds een rol de zorg over de gang van zaken binnen de PvdA. Het is ook onze verantwoordelijkheid om het regeren als zodanig mogelijk te maken, aldus Aantjes. Hij acht het onjuist dat er nog steeds gebruik wordt gemaakt van de wijze, waarop dit kabinet tot stand is gekomen. Daarover is tijdens de algemene beschouwingen voor het eerste zittingsjaar van dit kabinet duidelijke taal gesproken. Nu is relevant hoe we vorm kunnen geven aan het beleid voor de toekomst. Als het gaat om een brugfunctie, dan zal ook de CHU daar binnen het CDA aan mee moeten kunnen werken. T.a.v. de abortus-wetsontwerpen heeft Aantjes er geen moeite mee als de PvdA correspondeert met de VVD. Maar dan moet men wel de consequenties willen dragen als geconstateerd kan worden, dat men anders handelt dan bij de kabinetsformatie is afgesproken. Aantjes is niet negatief over het kabinetsbeleid. Wel vindt hij dat je de successen niet naar jezelf moet toepraten en de mislukkingen naar je partners. Daarin mag nog wel wat veranderen. Critiek heeft hij op het feit, dat iedereen er de mond over vol heeft wat zoal een crisis waard is. Belangrijker is wat dit kabinet in stand kan houden. We moeten het hebben van een politieke koers en niet van stickers, aldus de fractievoorzitter.

John Toxopeus

Noot:  
In NG/ARPost van vorige week kon u reeds de hoofdpunten uit de rede van partijvoorzitter De Boer voor de Arjos-vergadering lezen.



Van boven naar beneden ziet u op deze vier foto's van de recente Arjos-jaarvergadering respectievelijk:

■ D'66 fractieleider Terlouw, mr. Aantjes, PvdA-fractieleider Van Thijn en het PPR-Kamerlid Coppes;

■ Arjos-voorzitter Fred Borgman begroet mr. Aantjes op de jaarvergadering;

■ Fred Borgman feliciteert Roel Kremers uit Hoogeveen, de „topledenwerver“ van de Arjos van 1975. Hij won 30 jongeren voor de Arjos.

■ Ook de vice-voorzitter van de ARP Tweede Kamerfractie mevrouw J. van Leeuwen was op de jaarvergadering aanwezig.

### De Algemene Ledenvergaderingen van de Arjos heeft, zonder tegenstemmen, een herziene versie van de statuten van de Nationale Organisatie aanvaard. Ontwikkelingen die de organisatie „bij de tijd“ moesten houden zijn nu ook formeel geregeld.

Belangrijk is de schakelfunctie die de provinciale organisaties hebben tussen de landelijke organisatie en alles wat in de provincies vorm krijgt: clubs, werkgroepen, fractiebegeleidingsgroepen gericht op gemeentelijke en provinciale politiek. Aan de landelijke fractiebegeleidingsgroepen is een apart hoofdstuk gewijd. Tevens is de plaats van de Arjosraad binnen de organisatie nader bepaald. Deze raad heeft politieke bevoegdheden die in algemene zin liggen tussen die van het hoofdbestuur en de algemene ledenvergadering.

### Ledenwerwers

Het jaarverslag 1975 en de jaarrekening 1974 van de organisatie, levert eveneens instemming van de ledenvergadering en applaus voor de secretaris/penningmeester op. Het jaar 1975 is een succesvol jaar geweest, niet in de laatste plaats door een forse ledenwinst. Degenen, die daar vooral verantwoordelijk voor zijn, de bovenste,

## Jaarvergadering stelt nieuwe statuten vast

drie personen van de Arjos-top tien, worden door Fred Borgman in het zonnetje gezet.

Op de derde plaats eindigt Douwe de Witte uit Bolsward; op de tweede plaats Jan Wouda uit Hoogeveen. Als eerste eindigt Roel Kremers uit Hoogeveen, die met 30 nieuwe leden op zijn naam zich „topledenwerver 1975“ mag noemen.

### Afscheid en welkom

Tijdens de jaarvergadering is ook de verkiezing van een nieuw vrijgekozen hoofdbestuur aan de orde. Door het vertrek van Greetje Willemsma, die haar termijn in deze functie beëindigd zag, wordt het aantal vrouwelijke bestuursleden tot een enkeling teruggebracht; iets wat aan een aantal leden niet onopgemerkt voorbijgaat, getuige kritische opmerkingen. Het afscheid van Greetje Willemsma gaat overigens niet alleen met een dankwoord en handdruk gepaard. 's Middags wordt de uitslag van de schriftelijke stemming voor een nieuw vrijgekozen h.b.-lid bekend gemaakt. Van het door het

hoofdbestuur kandidaat gestelde dubbeltal (Kees Bangma uit Dokkum en Chris Westerlaken uit Zuilichem), behaalt Chris een meerderheid aan stemmen en is het hoofdbestuur een lid uit de groep „14 tot 18-jarigen“ rijker.

### Gloedvol

Halverwege 1975 verliet Jaap van der Spek uit Amsterdam het dagelijks bestuur. Hem valt een nadrukkelijk dankwoord te beurt. Het jongste verlies van het dagelijks bestuur betreft Jan Heideman uit Aalten die ook met de onverbiddelijke zittingstermijn van drie jaar te maken heeft. In een gloedvol afscheidswaard wijst Jan Heideman er o.a. op, dat de Arjos zich meer met de werkende jongeren en hun problemen bezig moet houden. Hij roept daarbij de grote jeugdwerkloosheid in herinnering. Jan vraagt zich tenslotte af: „Willen wij dienen of heersen? willen zij machtspolitiek of dienende politiek?“  
Ja: toch het laatste!“

„Alhoewel ik van oordeel ben, dat eigenlijk geen enkel departement op voorhand van beleidsomkeringen zou moeten worden vrijgesteld, acht ik een aantasting van de gelden voor ontwikkelings samenwerking onaanvaardbaar. Voorts hoop en verwacht ik, dat met name de christen-democraten zeer voorzichtig zullen zijn met de aantasting van de inkomensoverdrachten. Vooral in deze moeilijke tijd zal moeten gelden, dat de sterkste schouders de zwaarste lasten zullen moeten dragen.“

Aldus Arjos-voorzitter Fred Borgman in een uitvoerige rede tijdens de recente jaarvergadering van de ARjos op 20 maart j.l. Enkele van de belangrijkste passages uit zijn betoog geven wij hierbij weer (i.v.m. het publiceren van het ontwerp CDA-programa vorige week was hiervoor in het vorige nummer onvoldoende ruimte).

„Willen we de inflatiespiraal doorbreken, hetgeen voor een evenwichtige ontwikkeling een absolute noodzaak is, dan zal er een hard beleid gevoerd moeten worden. We kunnen het ons niet langer permitteren, om de strijd tegen de inflatie voor ons uit te schuiven. De inkomens zullen niet langer reëel kunnen stijgen, nog temeer daar een druk op de lonen het invoeren van kapitaalintensieve productie-processen heeft gestimuleerd, en verder zal stimuleren.“

Over de rol van de oppositie zei Fred Borgman:

### Kabinetcrisis

„De hamvraag is, of socialisten en christen-democraten elkaar zullen kunnen, maar vooral ook zullen willen vinden. Eigenlijk kan van kunnen en willen geen sprake zijn; het zal moeten. Een kabinetcrisis op dit moment zou voor ons land desastreuze gevolgen hebben. De polarisatie zou in ongekende hevigheid losbarsten, en dat in het dan ontstane klimaat niet die economische operaties waarover ik sprak kunnen worden doorgevoerd, spreekt voor zichzelf. Dit alles nog afgezien van het feit, dat de oppositie niet in staat is gebleken voor het huidige beleid, een wezenlijk alternatief beleid aan te dragen; intengedeel.“

### Oppositie VVD

Borgman kritiseerde in dit verband het beleid van de VVD. Op de laatstgehouden algemene ledenvergadering van de VVD heeft de heer Wiegel zich uitgesproken voor de nullijn. Waar serieuze politici met verantwoordelijkheidsgevoel met de grootst mogelijke moeite pogen de 1%-norm te realiseren, trachten te komen tot een verantwoord, evenwichtig bezuinigingsbeleid waarbij — met het zoveel mogelijk ontzien van de zwakkeren — 10 tot 12 miljard moet worden bezuinigd; schreeuwt de heer Wiegel nu om bezuinigingen tot 20 miljard, waarbij het mes tot in het bot van de sociale zekerheden en overheidsvoorzieningen gestoken zal moeten worden. Het is duidelijk wie hierdoor het zwaarst zouden worden getroffen. In een tijd dat socialisten en confessionelen trachten de mensen uit te leggen wat er aan de hand is, erop wijzen dat we een stapje terug zullen moeten doen en dat we, juist in zo'n periode, solidair dienen te zijn met de zwakkeren onder ons; in zo'n tijd slaakt de VVD leuzen, en speelt in op angsten, onzekerheden en ontevredenheid”, aldus Borgman die hieraan nog toevoegde:

### Demagogie

„Ais de VVD niet in staat is (en dat is ze niet) een wezenlijk ander, maar vooral uitvoerbaar beleid tegenover het huidige beleid te stellen, en dan bedoel ik een beleid dat in brede lagen van de bevolking meegevoeld en megedragen kan worden, dan noem ik de huidige VVD-opstelling geen gezonde oppositie, maar je reinste demagogie.“

„Ik hoop van harte, dat de VVD haar koers zal wijzigen, omdat naar mijn mening ons land niet gebaat is bij een partij, die zo inhoudsloos, zo initiatiefloos en zo visieloos opereert als de huidige VVD. Ondanks dat hij dat van mijnheer Krusinga niet mag zeggen, heeft de heer Andriessen, in het partijblad van de VVD verklaart, een relatie tussen VVD en CDA

## Arjos-voorzitter Borgman

# „Program van uitgangspunten brengt CDA-partners dichter bij elkaar“



niet te zien zitten. Dit is een belangrijk politiek gegeven.“

### Brugfunctie kabinet

Over de brugfunctie van het kabinet-Den Uyl zei de Arjos-voorzitter: „Er zijn door het kabinet fouten gemaakt, zowel in het beleid als in de presentatie; meerdere zaken konden slechts na veel hangen en wurgen worden doorgevoerd; maar het kabinet moest dan ook leven met de handicap die zij bij haar geboorte heeft meegekregen. Dit in achtnemende, en voorts overwegende voor welke enorme problemen het kabinet zowel naar hun aard als hun aantal heeft gestaan, heb ik veel waardering voor de wijze waarop het kabinet het er tot dusver heeft afgebracht“. In dit verband vermeldde de Arjos-voorzitter speciaal de namen van de chr. dem. bewindslieden Boersma en Lubbers. „Wij staan met sympathie en waardering achter hun gigantische taak“.

### ARP-fractie

De positie van de ARP was erg moeilijk. Innerlijk zeer verdeeld; zowel de fractie als de partij, hebben zich in een avontuur gestort waarvan we wisten, dat het moest slagen. Onze partij is, onder de briljante leiding van Aantjes, daarin uiteraard gesteund door zijn mede-fractiegenoten en het partijbestuur, de moeilijkheden te boven gekomen. De ARP-fractie, onverdeeld 14 man sterk, heeft het kabinet op haar beleid eerlijk en zakelijk beoordeeld zoals ze bij de aanvang reeds had aangekondigd.“

„Als het kabinet de eindstreep haalt, dan zal moeten blijken, hoe sterk de brug is. Het gaat er dan om, hoe wij ons in de verkiezingsstrijd zullen opstellen. De progressieven zullen ervoor moeten waken om al hetgeen tot stand is gebracht naar zich toe te halen, en voor al hetgeen is blijven liggen niet die afremmende christen democraten de schuld te geven. Wij van onze kant zullen ervoor moeten waken om niet ter wille van de ene CDA-lijst het beleid waarvoor we thans staan, in de verkiezingsstrijd te verloochenen.“

Als de CHU dat zou verlangen, dan is die prijs mij te hoog!“

### CDA

Over het CDA zei Borgman onder meer: „De AR-partijraad van 27 september heeft zich geconformeerd aan het standpunt-Aantjes, neergelegd in het amendement-Borgman, maar tevens het CDA uitgenodigd een program van uitgangspunten te ontwerpen waarin de binding tussen program en uitgangspunt zou blijken. Het bestuur van het CDA heeft dit program van uitgangspunten vastgesteld. In de pré-ambule van dit program staat, ik citeer letterlijk: „In antwoord op de wereldwijde oproep van het evangelie tot dienst aan God en de medemens, en vanuit de bereidheid zich te stellen onder de voortdurende kritiek van het evangelie, acht het CDA zich gebonden aan de navolgende algemene uitgangspunten“; einde citaat. En dan volgt een aantal uitgangspunten, die we voor wat hun strekking betreft nagenoeg eensluidend terugvinden in het Arjos-programma. Voorts is bepaald, dat krachtens artikel 25 van de statuten ieder binnen het CDA mag worden geacht zich hierin te vinden. Er is t.a.v. het uitgangspunt sinds 23 augustus veel gebeurd. Er wordt van CDA-ers verwacht dat zij in hun politiek handelen antwoord pogen te geven op de oproep van het evangelie tot dienst aan God en de medemens, en zich willen stellen onder voortdurende kritiek van het evangelie“.

### Ontwerp-program

„Ik vind dat we door dit program van uitgangspunten heel dicht bij elkaar gekomen zijn. Of we ook werkelijk „eensgeestes“ zijn zal moeten blijken als wij met elkaar op weg zijn. Van nieuwe formuleringen kunnen en hoeven we het ook niet meer te verwachten. Het program van het CDA is in concept gereed. De programcommissie o.l.v. prof. B. Goudzwaard heeft een concept-programma afgeleverd waarin ik durf te zeggen dat het naar geest en strekking overeenkomt met de, door de

Arjosraad vast te stellen nota „Arjos-visie op CDA beleid“.

### Eenheid van beleid?

„Van eenheid in politiek beleid, de zgn. politieke hypotheek van het CDA (red.), tussen de 3 partijen is in de eerste verte geen sprake. KVP en ARP zijn — met in achtneming van hun uitgangsstelling steun waar mogelijk, kritiek waar nodig — meer naar het kabinet toegegroeid. Het beleid van het kabinet geeft hiertoe ook alleszins aanleiding. De CHU echter, is steeds verder van het kabinet afgegroeid, of laat ik liever zeggen, heeft zich steeds meer van het kabinet afgewend. De Unie is verworden tot een harde oppositiepartij die eigenlijk op het predikaat gouvernementele partij, wat we door de jaren heen, ook in oppositie-periodes geweest zijn, nauwelijks nog aanspraak maken kan“.

### Een CDA-lijst

„Wel de konklusie is duidelijk zult u zeggen: niet één lijst. Ik vind dat wanneer de Arjos tot die uitspraak meent te moeten komen, zij ook alle konsequenties zal dienen te onderkennen en te laten meewegen. Een „neen“ tegen één lijst zal betekenen dat er aan de basis van onze partij een groot onbehagen zal ontstaan, omdat het in theorie mogelijk is dat iets meer dan  $\frac{1}{3}$  de wil zal opleggen aan iets minder dan  $\frac{2}{3}$ . ik vrees dat deze ontwikkeling in de partij een spanning zal veroorzaken die de partij naar mijn taxatie niet zal kunnen dragen. De KVP zal in bijzonder grote moeilijkheden komen, daar deze partij reeds al haar kaarten op het CDA heeft gezet. Ik vind dat wij voor de KVP als christelijke partij mede verantwoordelijkheid dragen; bovendien zijn zij met ons bruggebouwers naar een nieuw beleid. Als de beslissing over één lijst negatief uitvalt moet worden gevreesd dat de partijen zichzelf krachtig zullen gaan profileren en daardoor in de verkiezingsstrijd op bepaalde punten, zelfs frontaal tegenover elkaar zullen komen te staan“.

### Geén vrije keuze

„Het risico is levensgroot dat het ideaal van de christen-demokratische samenwerking dan voor jaren kan worden afgeschreven, en daarmee al hetgeen we tot dusver met elkaar hebben bereikt. De keuze wel of niet één lijst is eigenlijk al geen vrije keuze meer, omdat zeer vele Anti-revolutionairen die keus reeds hebben gemaakt. Daaronder bevinden zich vele mensen waarmee wij ons als Arjosers ten diepste verbonden weten. Als de situatie zou ontstaan die ik nu schets, hoof ik over de invloed die de 3e weg dan nog in de politiek heeft niet meer te spreken, om van onze invloed de invloed in Europa maar helemaal te zwijgen. Het rijtje konsequenties wat ik heb opgesomd, en wat bepaald niet volledig is, komt ongetwijfeld even hard als defaultistisch over. Toch vind ik dat het moet worden gezegd. De argumenten die ik noemde wegen zwaar, en ik acht het niet alleen legitiem maar ook noodzakelijk om ze in de besluitvorming mee te laten wegen. Ik durf nu echter al wel te zeggen dat het niet deze overwegingen zijn die mij tot een „ja“ zouden kunnen brengen. Het gaat ons niet om een partij, of dat nu een AR of het CDA is. Een partij mag nooit een doel in zichzelf zijn, maar voor ons slechts een middel om aan

christelijke politiek gestalte te geven. Ondanks alle moeiten wil ik nog steeds geloven in het ideaal van het christen-democratisch samengaan. ik geloof van ganser harte in de christelijke politiek. De Anti-Revolutionaire partij heeft de afgelopen jaren een beleid gevoerd waarin vele mensen, met name ook jonge mensen, zich herkenden, er zich door voelden aangesproken”, aldus Borgman die vervolgde:

### Uitdaging

„Velen zijn gemotiveerd of opnieuw gemotiveerd om de uitdaging van de christelijke politiek aan te nemen. Ook in onze eigen partij is men opnieuw gegrepen door het ideaal om door middel van de politiek iets van Gods gerechtigheid in deze maatschappij gestalte te geven. Als we ten aanzien van het CDA tot een „ja“ zouden komen, moeten we dit dan prijs geven? Neen, zeker niet! Het zou een enorme uitdaging inhouden om samen met anderen te pogen dit beeld van de christelijke politiek te transplanteren op het CDA. Daartoe zal er echter op een aantal punten toch duidelijkheid moeten ontstaan!“

### Positie CHU

„Zo zullen we moeten weten of de huidige opstelling van de CHU situatie-bepalend is. Is het de positie ten aanzien van het kabinet die hun houding bepaalt, of zijn er ten diepste verschillen over de opvatting van de praktische politiek“.

„Voorts zal er een diepgaand gesprek moeten plaatsvinden tussen de drie fracties over die zaken waarover de standpunten uiteen gelopen zijn. Echter het meest essentieel is voor mij de vraag of de CHU alsnog de brugfunctie van het kabinet Den Uyl zal willen erkennen“.

„Het is van het grootste belang, willen we na de verkiezingen niet onmiddellijk in een tweedeling uitkomen, dat wij samen met de socialistten bezig zijn te bouwen“.

„We zullen net als in 1972 de bereidheid moeten tonen om gedrieën op basis van programvergelijking en wederkerigheid voorkeur voor een regeringspartner uit te spreken. Wij hopen en verwachten dat wij met de socialistten verder zullen komen. Ons werk van de afgelopen 3 jaar is erop gebaseerd geweest en niemand mag verwachten dat wij bereid zouden zijn wat wij moeizaam hebben opgebouwd eigenhandig weer af te breken. Ik acht het in het belang van het land dat de socialistten en de christen-demokraten verder zullen kunnen regeren. Dan zullen de progressieven de CHU niet mogen uitsluiten. Ik kan me best voorstellen dat ze wat moeilijk tegen sommige CHU-ers aankijken, maar wij rekenen PvdA-leden als Pella Muur, Jan Nagel en Stan Poppe (die het kabinet Den Uyl een historische vergissing noemde) nou ook niet direkt tot onze politieke vriendjes, maar toch werken wij er mee samen.“

### Waagstuk

Aan het slot van zijn rede noemde Borgman het CDA een waagstuk: „Zelfs als we het over het voorgaande eens zouden worden, blijft een ja tegen het CDA een waagstuk. Een ja tegen het CDA betekent de politieke trits inruilen voor de Evangelische trits. Geloof, Hoop en Liefde. Alleen zullen we het niet aankunnen. Maar we mogen, nee, we moeten ook vertrouwen op de zelfwerkzaamheid van het Evangelie“.

### Tibbe Breimer Nieuw d.b.-lid

Het hoofdbestuur heeft voorzien in de vakature die ontstond door vertrek van Jan Heldeman uit het dagelijks bestuur van de Arjos. Gekozen werd Tibbe Breimer uit Utrecht. Hij is econoom en als zodanig werkzaam bij het Ministerie van Economische Zaken in Den Haag. Tibbe is 25 jaar oud. Wij wensen hem veel succes met zijn werk voor de Arjos op deze bestuurspost. Rechtsboven de komende man, op de foto rechts onder, de gaande man.



## Combinatie van diverse eigenschappen belangrijk

Door D. Corporaal  
Secretaris ARP

# Aan welke eisen moet een Kamer-kandidaat zoal voldoen?

### Profiel

In een serie artikelen gaat de secretaris van de ARP, D. Corporaal, nader in op enkele kanten van de kandidaat-stelling voor de komende Tweede Kamer-verkiezingen. In NG van 30 maart j.l. werd stil gestaan bij de rol van de kiesverenigingen. Deze week aandacht voor het „profiel van de kamer-kandidaat“.

**De procedure bij de kandidaatstelling voor de Tweede Kamerverkiezingen is van veel belang. Daarmede wordt het kader aangegeven waarbinnen dit gebeuren zich afspeelt. Maar daarmee is natuurlijk nog geen kandidatenlijst vastgesteld. Niet iedereen, die partijdig is, aan de wettelijke vereisten voldoet en bereid is de nodige verklaringen te tekenen, en in fractieverband samen te werken, staat daarmee tegelijk als Kamerkandidaat gekwalificeerd.**

### Hoedanigheden

Een aantal andere hoedanigheden is daarvoor tevens vereist. In dit verhaal duiden wij ze aan, zonder naar volledigheid te streven. Het ene punt weegt ook zwaarder dan het andere. En ongetwijfeld zal het zo zijn, dat de leden de diverse genoemde hoedanigheden ook niet alle op dezelfde wijze beoordelen. Die vrijheid heeft iedereen. Het is echter ontegenzeggelijk, dat alle te noemen facetten meespelen bij het samenstellen van een kandidatenlijst. Kamerkandidaten dienen te beschikken over de bekwaamheid de diverse ontwerpen in onderling verband te kunnen bekijken. Het gaat niet om ad hoc-beslissingen of maatregelen, maar om het tot stand brengen van een beleid. Daarbij vragen de politieke implicaties van wetsontwerpen e.d. voortdurend de aandacht. Kamerleden moeten beslissen over de meest uiteenlopende onderwerpen, die ze zelf allemaal niet in detail kunnen beoordelen. Veel wordt overgelaten aan collega-fractiegenoten en op hun oordeel moet men in veel gevallen bereid zijn af te gaan.

### Samenwerken

Samenwerken in fractieverband houdt o.a. in: kunnen en willen delegeren en in staat zijn op gezag van anderen een stem voor of tegen uit te brengen. Natuurlijk kan ieder een eigen oordeel hebben. In de praktijk komt men daar echter lang niet altijd aan toe. Veel onderwerpen zijn daarvoor te specialistisch en te technisch. Kamerleden hebben altijd het recht — wanneer ze een gefundeerd verhaal hebben — een opvatting te huldigen, die afwijkt van het standpunt zoals de fractie dat formuleert. In principe gaat het er echter om als fractie tot één standpunt te komen.

### Deskundigheid

Dat geschiedt zonder dwang, maar vanuit het besef, dat een fractie, die steeds verdeeld stemt in belangrijke mate bezig is de eigen inbreng teniet te doen. Immers de voor- en tegenstemmers uit één fractie schakelen anders elkaars invloed uit. Een Kamerlid is vertegenwoordiger van een politieke partij. Een partij heeft echter niet alleen een zakelijk program, maar vooral een kijk op de mensen en op de samenleving, op de plaats van de mensen in die samenleving en op de taak van de overheid daarbij. Bij zijn standpuntbepaling zal een Kamerlid in staat moeten zijn alle facetten, die van

belang zijn te wegen om op basis van afweging tot een afgerond oordeel te komen. Het spreekt voor zich, dat deskundigheid op één of meer terreinen van betekenis is, maar daarnaast zijn politiek inzicht en verbondenheid met de partij, die wordt vertegenwoordigd, van uitermate groot belang. Het politiek bedrijf vraagt een grote mate van kennis, anders kan geen tegenspel worden geboden aan een bewindsman, die door een grote staf wordt gesteund.

### Specialisatie

Een fractie dient alle departementen via de fractieleden te kunnen bestrijken en ook dat vereist meer dan alleen maar specialisatie van de kandidaten. Kamerleden zijn niet in de eerste plaats specialisten, maar het zijn politici. Kamerleden en aspirant-Kamerleden moeten dat ook zelf willen zijn. Wie als politicus door het leven wil gaan zal de bereidheid moeten hebben intensief contact te onderhouden met zijn kiezers en vooral met de mensen uit zijn partij, die hem in een vertegenwoordigende functie hebben gebracht.

### Vertrouwensrelatie

Dit houdt in, dat hij/zij een vertrouwensrelatie gaat opbouwen en dat hij/zij naar mensen moet kunnen luisteren, terwijl hij/zij zelf in staat moet zijn de mensen duidelijk te maken waarom een bepaald beleid door partij en fractie wordt voorgestaan en om welke reden tot een bepaalde afweging is gekomen.

### Onregelmatig leven

Een politicus moet de boer op en daarom moet hij goed uit zijn/haar woorden kunnen komen. Bovendien is het noodzakelijk een onregelmatig en daardoor niet altijd even gezond leven te accepteren, want het Kamerlidmaatschap kenmerkt zich door een grote mate van onregelmatigheid bij de arbeidstijden. Bij het samenstellen van de lijst zal er op gelet worden, dat er voldoende bekwaamheid in de fractie zit om inderdaad ten aanzien van ieder departement een woordje mee te kunnen spreken. Dit houdt in, dat een aantal „kwaliteiten“ voor een fractie vereist is. Wat moet een fractie zonder een econoom, financieel expert, jurist, onderwijsdeskundige? Iemand moet op de hoogte zijn met zaken van binnenlands bestuur, sociale verzekeringswetgeving, defensie-aangelegenheden, ontwikkelingssamenwerking, regionaal beleid, buitenlandse politiek, woningbouw, ruimtelijke ordening, landbouw, visserij, verkeer, energiebeleid... de opsomming is met andere onderwerpen uit te breiden. Hoe kleiner een fractie is hoe meer Kamerleden en Kamerkandidaten aan politieke onderwerpen gaan combineren, wil een fractie als geheel kunnen meespelen. Regelmatig zal het dan ook voorkomen, dat Kamerkandidaten gedwongen zijn zich in onderwerpen te gaan verdiepen, die voordien amper binnen hun gezichtskring lagen. Zo zal mevrouw Van Leeuwen een aantal jaren geleden nooit gedacht hebben, dat zij nog eens de defensie-specialist van de AR-fractie zou worden.

### Schaap met vijf poten?

Het ligt voor de hand, dat zoiets alleen maar kan gelukken wanneer iemand in staat is hard te werken, zich snel weet te oriënteren, en bereid is zich door anderen te laten coachen. Er zou over de hoedanigheden, die Kamerkandidaten moeten hebben om als een enigszins geslaagd Kamerlid te kunnen eindigen veel meer te zeggen zijn, maar het gaat er om een indruk te geven. Bij de keuze van kandidaten spelen — het zij herhaald — tal van hoedanigheden en kwaliteiten een rol. Gemakkelijk kan de indruk ontstaan, dat het gaat om „schapen met vijf poten“ bij het zoeken naar kandidaten. Nu, aan schaaftachtige



Kamerkandidaten heeft geen enkele partij iets, maar er wordt ook niet naar super-mensen gezocht. Wel naar personen, die verschillende eigenschappen in zich verenigen.

### Kerkelijke gezindheid

In onze partij is er een tijd geweest waarin angstvallig werd gelet op de kerkelijke gezindheid van de Kamerkandidaten. Bij de kandidaatstelling werd steevast vermeld van welk kerkgenootschap betrokkene lid was. Die tijd is voorbij. Kerkelijke schakering moet geen rol spelen bij de kandidaatstelling. Het gaat er om een bekwaam fractie samen te stellen, die de problemen vanuit onze visie weet te benaderen. Het lid zijn van een bepaalde kerk is voor een politieke partij ook geen extra aanbeveling, want het zegt niets over de politieke bekwaamheden van de personen in kwestie noch over zijn deskundigheden.

### Regionale spreiding

In onze partij is regelmatig de vraag aan de orde geweest of niet extra gelet moet worden op regionale spreiding. Soms is wel eens de indruk gewekt, dat iedere Kamercentrale eerst dan vond, dat er sprake was van een goede fractie, wanneer „hun“ kandidaat op een kansbiedende plaats stond. Deze benadering is niet juist. Bij de samenstelling van een fractie is het zaak op de belangrijkste terreinen mensen te hebben, die mee kunnen spreken. Dat moet voorop staan en niet de regionale

spreiding. Natuurlijk heeft het de voorkeur, dat niet alle kandidaten in het Westen woonachtig zijn maar zelfs wanneer dat zou gebeuren behoeft dat voor de samenstelling van een goede fractie geen belemmering te zijn. Uit een oogpunt van contact tussen kiezer en gekozen is er veel voor te zeggen, dat er zo mogelijk een spreiding tot stand komt. Voorop staat dan echter wel, dat het niet gaat om specifieke regionale deskundigheid. De eerder genoemde maatstaven zijn dan bepalend voor de spreiding. Het partijbestuur heeft het als conclusie aldus geformuleerd: „regionale spreiding telt mee, maar is niet een doorslaggevende factor; veel hangt daarbij af van de beschikbaarheid van geschikte kandidaten“.

### Vrouwelijke kandidaten

De samenstelling van een kandidatenlijst vraagt een voortdurende afweging van factoren. Bij haast iedere kandidaatstelling — landelijk of regionaal — komt de kansdiering van voldoende vrouwen aan de orde. Het is een aspect wat zeker aandacht verdient. Daarbij gaat het er niet om dat er — hoe dan ook — Vrouwen gekandideerd worden, maar dan gelden voor vrouwen en mannen dezelfde criteria. Op dit moment telt de AR-fractie twee dames, maar verder kwamen er op de oude groslijst en kandidatenlijst betrekkelijk weinig vrouwen voor.

### Jeugdige kandidaten

Het partijbestuur heeft een aparte

conclusie getrokken t.o.v. jongeren. Deze conclusie luidt: „reële kans voor jeugdige kandidaten“.

Dit is geen overbodige luxe. Wie de huidige fractie bekijkt zal tot de ontdekking komen, dat de „dertigers“ goed vertegenwoordigd zijn, maar dat de „twintigers“ geheel ontbreken. Ook op de verdere kandidatenlijst kwamen weinig „echte“ jongeren voor. Bij de komende kandidaatstelling moet bepaald gezocht worden naar potentiële kandidaten in de leeftijd tussen 23 en 30 jaar, die uiteraard dan aan dezelfde criteria beantwoorden. Het jongste AR-Kamerlid is thans 38 jaar.

### CDA-coördinatie

Een ding is in ieder geval duidelijk: de vraag „wie worden er Kamerkandidaten“ is niet met een simpel antwoord af te doen.

In dit verband is uiteengezet hoe de opvattingen in onze partij zich in de loop der jaren hebben ontwikkeld. Bij deze kandidaatstelling zullen er met de partners in het CDA ongetwijfeld gesprekken plaatsvinden om een coördinatie tot stand te brengen ten aanzien van de criteria, die bij de kandidaatstelling zullen gelden. Iedere partij volgt de procedure, die bij de kandidaatstelling is voorgeschreven, maar met het oog op het tot stand brengen van één CDA-fractie dient er een afstemming op elkaar plaats te vinden, zodat in ieder geval gewaarborgd is, dat bij een samenvoeging van drie kandidatenlijsten er een fractie ontstaat zonder „blinde vlekken“.



Handel in buizen (diverse maten) NIEUW IJZER, zoals platen, hoek- en balkijzer RIJPLATEN in diverse maten

STOLK'S Handelsonderneming B.V.  
Postbus 1, H. I ambacht  
afd.: Sloperij, Veersedijk 233, tel. 078-2.80.00  
Afd. Bruikbare materialen, Veersedijk 11,  
tel. (01858) 2029 en 5025.

W. VISSER & ZN.

n.v.

Scheepswerf - Motorenherstelplaats

Ankerpark 2 - Telefoon 02230-2887

DEN HELDER

NIEUWBOUW EN REPARATIE

A. BAARS Azn.

Exploitatie van  
baggermaterieel B.V.

VERKOOP EN VERHUUR

Telefoon (0 1840) - 5566  
Postbus 70, Sliedrecht.

Scheepswerf A. BAARS Azn. B.V.

SLIEDRECHT  
Telefoon (0 1840) - 5566  
NIEUWBOUW EN REPARATIE

FA. J. A. VISSCHER & ZOON

DE NIEUWESLuis 5 - ZWARTSLUIS  
buiten kantooruren: 0 5208 - 1259 - 1546  
Telefoon kantoor: 0 5208 - 2120  
werkplaatsen: 0 5208 - 1259

Directieboten - Sleepvletten -  
Dekschuiten

N.V. Scheepswerf v.h.

FIRMA A. LANSER  
Sliedrecht-Holland

FIRMA DE REK EN HORSMAN

Fabriek van Scheepslieren

DORPSSTRAAT 102 - TEL. 0 1894-218  
OUDERKERK AAN DEN IJSSEL

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00

IN PRIMA BOTER EN KAAS  
STEEDE DE BAAS

ALLE SOORTEN GROOT EN KLEIN  
KOMEN UIT DE IJSSEL- EN LEKSTREEK FIJN

A.vanHouwelingen - Moordrecht

TELEFOON 305 (0 1827) WETERINGSTRAAT 4



# Chr. Spaarbank „Eigen Haard”

## 4 1/2%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

### LOPENDE DIEP 7

(bij de kijk in 't Jatbrug)  
GRONINGEN Tel. 12.79.02

## 4 3/4%

## 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

tot **7 3/4%**  
BELEGGINGSBOEKJES

als het op  
smaak aankomt...



uw beste keus!

#### HYPOTHEEK TOT 140%

Kostel. vrijbl. off. Geen afsi. prov. gratis advies

**GELDENING TOT f 500 000**  
HUIZEN te koop gevr. en aangeboden  
Adv. en bemidd. **ONROEREND GOED**  
**Drs. J. A. Uding & Partn.**

Fin. adv. en vastgoedcons. v. Maerlantlaan 7.  
Amersfoort. Telefoon 033-1.76.47 (4 lijnen)  
Bijkantoor:

• v.d. Helstlaan 39, H'sum, telef. 02150-1.32.87.

#### FA. JAN DE MIK HARDINXVELD-GIESSENDAM

Aannemers van oeververdedigings-  
werken - Griendhouhandel

Tel. 01846-2484 Hardinxveld-Giessendam



Alle textielgoederen,  
bedden, dekens,  
matrassen, complete  
woninginrichting

Grootzand 14 - 38 - 42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE



UIT ONZE BOUW- EN  
AANNEMERSWERELD

SYSTEMBOUW VERMEULEN B.V. MILL  
Industrieterrein Postbus 3 tel. 08859-1024

Systeembouw (Permanent en Semi Permanent)  
Systeembungalows, Scholen, Kantoren, Houten ga-  
rages, Bedrijfsschuren en loodsen. etc.

Alle soorten tegels. Telefoon 01848-1202

SINDS  
1883  
**DEN BOER**  
NIEUW-LEKKERLAND

#### DROOG HOUT

SPECIALITEIT: GEWATERD IEPEN, VERDER  
BEUKEN, ESSEN, LINDEN, KERSEN, EIKEN EN  
PEREN. Incomplete bollen en plaathout. Contant 1%

N.V. Hard- en Zachthout  
Import Mij.

LOENEN (VELUWE) - TELEFOON 0 5765-212

#### AANNEMINGSBEDRIJF „SCHOUWEN-DUIVELAND” N.V.

Schuithaven 10 - ZIERIKZEE  
Tel. 0 1110-3951 (3 lijnen)

HET ADRES VOOR  
UITVOERING VAN BETON-, WATER-,  
WEGENBOUW- en CULTUURTECHNISCHE  
WERKEN

In de Noordoostpolder en  
Oostelijk Flevoland

bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

AANNEMERSBEDRIJF  
N.V. **GEBR. SALVERDA**  
T HARDE - BOVENWEG 7 TELEFOON 0 5255-1669

# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

#### Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering,  
nieuwe bestuursvormen, sociaal-econo-  
mische beleid, woningbouw .....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

#### Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volks-  
vertegenwoordigers, recht en  
rechtspraak, gemeente en pro-  
vincie, milieubeheer .....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

#### Werkende jongeren project

Een serie afleveringen op het gebied van  
maatschappijvorming voor werkende  
jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze  
en herkenbaar als behorende tot de  
leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

#### De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting,  
ruimtelijke ordening, subsidieregelingen,  
gewestvorming .....

Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

#### De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-  
techniek, bedrijfseconomie, de vakbe-  
weging, sociale verzekeringen, perso-  
neelsbeleid .....

Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZON-  
DER POSTZEGEL) AAN: STICHTING  
BURGERSCHAPSKUNDE, ANT-  
WOORDNUMMER 235(G), LEIDEN  
EN U ONTVANGT PEROMGAANDE  
UITGEBREIDE INFORMATIE! TELE-  
FOON 071-893403.

#### Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - Tel. 078-3.43.22

Snelle offsetdrukkers  
voor meerkleuren  
reklamedrukwerk

# WG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 15 - 10 april 1976

### Europese Unie

Door drs. J. de Koning  
ARP Tweede Kamerlid

## Tindemans' nadruk op Europese Raad is een realistische noodoplossing

**Ieder jaar wijdt de Vaste Commissie Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer een openbare vergadering aan de Europese politiek.**

Meestal gebeurt dat aan de hand van het jaarverslag van de Europese Gemeenschap (E.G.); dit jaar was daaraan toegevoegd het rapport over de Europese Unie, waarin de Commissie Spierenburg de regering adviseert over de gestalte die Europa in de toekomst moet aannemen. Van de kant van de regering verscheen op de valreep nog een nota waarin – mede aan de hand dat een inventarisatie bevat van de in Europa levende denkbeelden omtrent de inhoud van de toekomstige Europese Unie, van het rapport Tindemans, – de denkbeelden van het kabinet t.a.v. de Europese Unie werden aangegeven. Al met al stof genoeg voor een gedachtenwisseling van 's morgens elf uur tot 's avonds elf, waarbij allerlei onderwerpen van E.E.G.-beleid aan de orde kwamen. Een greep daaruit volgt hieronder:

### Europese Gemeenschap in een crisis

Wijd verbreid is de gedachte dat de Europese Gemeenschap in een crisis verkeert. Er worden niet of nauwelijks vorderingen gemaakt naar een verdere eenwording van het gemeenschappelijk beleid en de gevolgen daarvan zijn duidelijk zichtbaar:

- Er is geen gemeenschappelijk economisch beleid dat doeltreffend werkloosheid en inflatie kan bestrijden.
  - Het monetaire beleid verkeert op een dieptepunt na de zweefduik van de Italiaanse lire en het losmaken van de Franse franc uit het gemeenschappelijk monetair akkoord. Wekenlang moest men zelfs vrezen dat ook de Belgische en Deense munten zich niet zouden kunnen handhaven.
  - Van een gemeenschappelijk sociaal beleid is nog geen sprake, uitgezonderd enkele maatregelen ten behoeve van de sociale zekerheid van gastarbeiders en ook het regionaal beleid is mondjesmaat bedield. Van een politieke wil om geld over te dragen van rijke naar arme groepen en gebieden blijkt nog weinig.
  - Het buitenlands beleid van de E.E.G. blijft onderontwikkeld zolang het gebonden is aan de resultaten van vrijblijvend overleg tussen soevereine lidstaten. Op kritische punten heeft dat overleg gefaald, zoals tijdens de energie-crisis en – meer recent – bij de voorbereiding van Unctad IV, waar over de grondstoffenpolitiek t.o.v. ontwikkelingslanden niet één lijn wordt getrokken.
- De lijst van gebreken in het E.E.G.-beleid is nog ruimschoots aan te vullen op het terrein van de vervoerspolitiek, het milieubeleid, het energiebeleid enz.

### Ook positieve resultaten

Al die klachten moeten ons de ogen niet doen sluiten voor wat aan positieve resultaten is bereikt. Om maar bij het begin te beginnen: zo'n 20 jaar geleden stonden twee doeleinden voorop:

- het overwinnen van de Frans-Duitse tegenstellingen, die Europa in een eeuw tijds drie maal in een onvoorstelbaar lijden hadden gedompeld;
- het realiseren van een open gemeenschappelijke Europese markt, waarbinnen ons bedrijfsleven een antwoord zou kunnen geven op de na-oorlogse technologische uitdaging. Daarmee konden de economische en sociale voorwaarden worden geschapen waardoor Europa ook politiek partij zou kunnen geven aan de V.S. en de U.S.S.R., die al langer over zo'n grote markt konden beschikken.

Welnu, die aanvankelijke doeleinden zijn verwezenlijkt. „Het bezit van de zaak is het eind van het vermaak” en je moet dus niet verwachten dat mensen op grond daarvan vandaag nog enthousiast zijn of worden, maar het is goed eraan te herinneren dat in 20 jaar tijd twee grote

doelstellingen gemeengoed en vanzelfsprekend zijn geworden. Maar daar kan het niet bij blijven. Terecht zegt Tindemans: „Een onvoltooid gebouw kan de tand des tijds niet weerstaan; het moet worden afgewerkt, anders gaat het te gronde”.

Voor een verdere afwerking van het gebouw van Europa staan twee zaken centraal:

- de Economisch-Monetaire Unie. Het einddoel moet zijn één Europese munt, die overal in de Gemeenschap dezelfde waarde heeft. Dat kan echter alleen indien in alle Europese landen een zodanig sociaal-economisch en begrotingsbeleid gevoerd wordt, dat re-en devaluaties van afzonderlijke lidstaten niet meer nodig zijn. Daarvan lijken we verder verwijderd dan ooit. Toch moeten we proberen de weg naar dat doel te vinden. Een voorbeeld hoe dat zou kunnen is de miljarden-lening die thans, onder garantie van de E.E.G., aan Italië wordt verstrekt om de ontredde economie gezond te maken en een verder afglijden van de lire te voorkomen. Aan die lening worden voorwaarden verbonden t.a.v. het maximaal toelaatbare begrotings- en betalingsbalanstekort. Nakomen van die voorwaarden zal echter diep ingrijpen in het economisch en sociaal beleid van Italië. Dat brengt ons bij het tweede centrale punt:

### Besluitvormingscentrum

- een centraal gezagsorgaan en democratische controle.
- De Belgische eerste minister Tindemans zegt in zijn rapport terecht dat er met het oog op de interne problemen van de Gemeenschap en met het oog op het buitenlands beleid van de E.E.G. één enkel centrum van besluitvorming moet bestaan. De vraag is wie dat gezagsorgaan zullen vormen. Tindemans legt daarbij grote nadruk op de Europese Raad, d.w.z. de regeringsleiders van de lidstaten. Dat is een realistische noodoplossing. Realistisch, omdat de werkelijke macht voorlopig bij de nationale regeringen berust. Niemand kan voorbijgaan aan de geweldige macht die de nationale staten de laatste 50 jaar aan zich getrokken hebben. Geen enkele van die staten kan zich veroorloven wezenlijke bevoegdheden op sociaal, economisch of politiek terrein over te dragen aan een boven-nationaal lichaam dat niet onderworpen is aan de controle van de eigen volksvertegenwoordiging. Echter ook een noodoplossing, omdat ieder inziet dat regeringsleiders die in onderling overleg belangrijke besluiten nemen, daarvoor slechts zeer ten dele verantwoordelijk gesteld kunnen worden door het eigen parlement. Ieder kan zich immers beroepen op de druk van anderen en op de noodzaak concessies te doen om althans tot enig besluit te komen. Gezonde democratische verhoudingen komen slechts tot stand als besluiten op Europees niveau gecontroleerd worden



Deze week vraagt drs. M. Beinema, op bovenstaande foto links op de voorgrond in de ARP-banken van het Parlement, aandacht voor enkele achtergronden van het christelijke onderwijs.

## Reorganisatie binnenlands

### bestuur

„Wij moeten met elkaar hopen, en bevorderen dat de reorganisatie binnenlands bestuur op korte termijn slaagt”.

Aldus dr. W. de Kwaadsteniet in een uitvoerig artikel over de ontwerp-plannen van minister van Binnenlandse Zaken mr. W. F. de Geay Fortman m.b.t. de reorganisatie van het binnenlands bestuur. Ook leest u een deel van de bijdrage van het ARP Eerste Kamerlid mr. P. J. Boukema over deze materie. Voorts schrijft mr. L. J. v.d. Burg over enkele kanten aan de zaak van de „Drie van Breda”.

Partijsecretaris Corporaal vervolgt zijn serie over de kandidaatstelling voor de Tweede Kamerverkiezingen.



*Dr. J. de Koning*

door een Europees Parlement met voldoende wetgevende en geldelijke bevoegdheden. De Europese Raad van regeringsleiders, welke laatsten ieder voor zich hun gezag ontlenuen aan hun nationale positie, kan nooit op die wijze gecontroleerd worden. Daarvoor is een Europese regering nodig, die zijn gezag

ontleent aan een investituur door een rechtstreeks gekozen Europees parlement en die in overeenstemming met dat parlement het gezag uitoefent. Tindemans stelt die figuur voor t.a.v. de Europese Commissie, zonder echter aan die Commissie en aan het Europees

*Vervolg op pag. 2*

## Christelijke gemeente in Sovjetunie leeft temidden van agressief atheïstische wereld

„Publiekelijk en profetisch getuigen kan zij niet, maar haar stille en weerloze bestaan als enige gemeenschap die zijn wortels in andere bodem heeft dan de officiële partij-ideologie is een belofte van geestelijke vrijheid voor allen. Haar sterkte is niet sociale macht en aanzien, maar de kracht van de Geest in de harten van de gelovigen”.  
„In de trouw en de volharding van de gelovigen, in lied, verkondiging en aanbidding leeft de christelijke gemeente temidden van een agressief atheïstische wereld”.

### Oosteuropa-katern

- Bovenstaande citaten zijn ontleend aan een over twee weken in dit weekblad te verschijnen artikel, in een 8 pagina's tellende katern over Oosteuropa, van dr. J. A. Hebly over „Het leven van de christelijke gemeente in de Sovjetunie”. In dit katern wordt uitvoerig aandacht besteed aan:
  - diverse aspecten van de buitenlandse politiek van de Sovjetunie;
  - de inrichting van de volkshuishoudingen in Oosteuropa;
  - de militaire krachtsverhouding

van het Warschau Pact vergeleken met die van de NAVO;

■ een historisch overzicht van de geschiedenis na 1945 in Oosteuropa;

■ de verhouding van Kerk en Staat in Oosteuropa.

Aan deze bijzonder informatieve katern werken mee: dr. W. Maarse Nzn, kolonel M. H. van Meyenfeldt, dr. J. A. Hebly, en voorts E. Ouwejan en J. P. van Rijswijk.

### Groen van Prinsterer

Begin mei wordt vervolgens ruimschoots aandacht besteed aan de herdenking van de 100e sterfdag van Groen van Prinsterer. Een kleine 20-tal scribenten, waaronder oud minister-president dr. W. Drees, hebben hun medewerking toegezegd aan een speciaal herdenkingsnummer. Daarover volgende week meer. Al met al genoeg redenen om een abonnement op dit blad te nemen, of kado te geven. Voor slechts f. 12,50 per half jaar elke week 12 pagina's aktueel politiek nieuws. Durft u de stap nog niet aan? Vraag dan proefnummers. Stuur de bon – zie elders dit blad – zonder postzegels op naar de redactie van dit blad.

## DEZE WEEK IN WG:

Aantjes antwoordt CHU-voorzitter Verschuer, pag. 3

Beinema over onderwijs, pag. 4

De „Drie van Breda”, pag. 5

Vluchtelingenbeleid, pag. 5

De Kwaadsteniet en Boukema over binnenlands bestuur, pag. 7

Partijnieuws, pag. 8,11

Activiteiten kandidaat-kamerleden, pag. 8

**W. Smeenk & Zonen**  
VLEUGELS, PIANO'S, ORGELS  
OVER: OOM 174  
TEL. 020-18.51.51  
AMSTERDAM









## Vluchtelingenbeleid

# „Onafhankelijke instelling moet vluchtelingenstatus van asielzoekers bezien”



Prof. P. J. Boukema

Nog steeds schijnt het vrij lang te duren voordat aan asielzoekers uitsluitend wordt gegeven op hun verzoek om een verblijfstitel.

Aldus prof. P. J. Boukema bij het recente beleidsdebat Justitie in de Eerste Kamer.

Genoemd wordt een periode van 2 tot 7 of meer maanden. Is de door Grosheide ingeleide en door Glastra van Loon uitgewerkte nieuwe werkwijze hieraan debet of zijn er andere oorzaken? Mijn indruk is dat deze verdraging vooral te wijten is aan het tegelijkertijd uitvoeren van het onderzoek naar de vluchtelingenstatus en dat naar andere gronden voor toelating als asielgerechtigde.

Enkele passages uit het gedeelte van zijn betoog dat over het vluchtelingenbeleid handelde geven wij hierbij weer.

Verleden jaar stond ik al stil bij de praktijk om de asielvrager reeds aanstonds twee verzoeken tot toelating te doen indien, waarvan hij de draagwijdte niet kent en niet kan kennen, nl. een verzoek om een vergunning tot verblijf, en één tot toelating als vluchteling. Men schiet echter het doel van de regeling van 24 februari 1974 voorbij, indien van de aanvang af wordt overwogen welke van de beide aanvragen gehonoreerd kan worden.

het oogmerk van de in 1973 ingevoerde werkwijze, eerst te beslissen over het verzoek tot toelating voor verblijf, en daarna rustig te onderzoeken of betrokkene als vluchteling kan worden beschouwd.

herhaalde Boukema nogmaals, dat de vaststelling van de vluchtelingenstatus en de toelating als zodanig twee verschillende dingen zijn en uit elkaar moeten worden gehouden.

### Onafhankelijke instantie

„Wat dit laatste betreft, nog één opmerking. Verleden jaar bepleitte ik de instelling van een deskundige en onafhankelijke instantie, die de vluchtelingenstatus van asielzoekers zou kunnen onderzoeken en vaststellen. Daar is nu des te meer reden voor, omdat sinds kort de Hoge Commissaris 'der Verenigde Naties – die als zo'n instantie kan worden beschouwd – het afgeven van nieuwe mandaatverklaringen heeft gestaakt. Ik dring ook daarom op een onafhankelijke en deskundige instantie aan, omdat ik er niet van overtuigd ben dat die onafhankelijkheid en deskundigheid nu al gegarandeerd zijn.

„De beslissing over de vluchtelingenstatus mag niet onder politieke druk komen te staan, of op grond van politieke overwegingen worden genomen.

De term vluchteling in art. 15 van de vreemdelingenwet heeft dezelfde inhoud als die welke bij definitie gegeven is in het bij Protocol gewijzigde eerste artikel van het Vluchtelingen Verdrag. In het Verdrag is geen ruimte voor politieke overwegingen; juist daarom kent het Verdrag geen verplichting een vluchteling vestiging toe te staan. Het enige wat hier van belang is, is dat betrokkene niet mag worden gezonden naar een land waar hem de gevreesde vervolging wacht.

### Verhoren

Wat de deskundigheid betreft: is de bewindsman ervan overtuigd dat bij de verhoren van de asielaanvrager die gegevens worden vergaard die beslissend zijn voor de beoordeling van de vluchtelingenstatus? Wordt bij de beoordeling wel voldoende gelet op de „gegronde vrees voor vervolging (persecutie)?” Beklemtoond moet echter worden, zo

Mijn vraag aan de Staatssecretaris luidt nu of hij, zoals hij in de Tweede Kamer heeft toegezegd, over de zaak heeft nagedacht en adviezen heeft ingewonnen, en hoe hij denkt over de instelling van een onafhankelijke en deskundige instantie die de vluchtelingenstatus van asielzoekers beoordeelt en erover beslist”, aldus verslotte in dit verband prof. Boukema, die mede namens CHU en KVP sprak.

## „Drie van Breda” Door mr. L. J. van der Burg

# De oproep om de wraakgevoelens te overwinnen is vaak goedkoop en makkelijk

toen dienden en thans symboliseren hebben geleden en vaak nog – soms onvoorstelbaar – lijden. Als deze belangen botsen – en verklaringen van bevoegde medici alsook de reacties van een deel van die slachtoffers maken duidelijk dat ze dat doen – zal de overheid ze beide moeten verdiskonteren in haar beslissingen over voortgezette uitvoering van de straf of beëindiging daarvan.

### Goedkoop

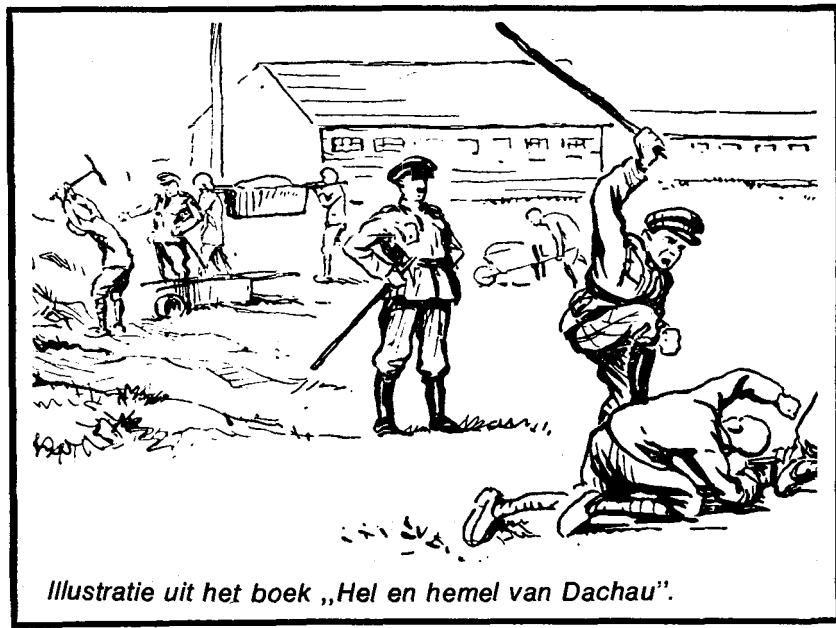
Niet ieder schijnt erg geneigd het uitgangspunt te aanvaarden dat ook thans nog rechtsbelangen van de slachtoffers in aanmerking moeten worden genomen. En voorzover men zich daartoe wel bereid verklaart, vindt menigeen al spoedig (veronderstelde) feiten of normen die zich daartegen verzetten. Voor wat de feiten betreft wordt te gemakkelijk aangenomen dat het, met verbeterde medische hulp, nu wel meevalt. Dit leidt er mede toe dat het rechtsbelang van de meest-beschadigden onder de slachtoffers niet wordt gezien, het belang namelijk dat voor hen is gelegen in een gevoel van veiligheid en rust, van solidariteit: in de psychische bescherming die wordt geboden door een voortgezette uitvoering van de straf van hen die het grote kwaad bedreven en symboliseren. Het leidt er tenslotte toe dat op te goedkope wijze er toe wordt opgewekt wraakgevoelens nu maar eens te overwinnen, of ook dat te gemakkelijk eigen gelijk wordt verdedigd met de stelling dat het toch te gek wordt als de slachtoffers het recht in eigen hand nemen. Als of het dit laatste zou zijn waar het – in een tijd van inspraak en medezeggenschap overigens – hier om zou gaan.

### Normen

In verbinding met de feiten worden de normen in het veld gevoerd. Zo hoort het ook. Maar dan wel graag erg nauwgezet en erg afgewogen zoals het niet alleen een goed rechter, maar ook goede burgers en een goede overheid betaamt. Dan mag men niet blijven steken in toetsing aan, voor de normale strafrechtstoepassing in de Nederlandse rechtsorde, ontwikkelde normen of gebruiken. Dan is zelfs toetsing aan normen of gebruiken die bij de bijzondere rechtspleging werden ontwikkeld niet voldoende. Dan wordt pas recht gedaan wanneer alle elementen in dit conflict van rechtsbelangen mogen meespreken ook werkelijk tot gelding worden gebracht. Dan mag blijv. aan het beschermingsbeginsel – één der doeleinden van de straf – niet lichtvaardig worden voorbijgegaan.

### Vergelding in primitieve zin

Het is natuurlijk erg onaardig om in dit verband van fatsoensrakkers te spreken. En toch zouden alle theologen, juristen, Kamerleden en andere vaderlanders die uit zorg voor de rechtsorde en voor de



Illustratie uit het boek „Hel en hemel van Dachau”.

rechte hantering van gewichtige normen voor beëindiging van strafvoltrekking pleiten zich eens moeten afvragen of zulk een kwalificatie niet een beetje verdiend is. Gebiologeerd door de drie – dofte ellende – en onze hoge normen lopen zij gevaar andere ellende en nog hoger norm over het hoofd te zien. Ze worden daarbij geholpen doordat maar al te vaak door anderen aan het strafrecht niet veel meer dan een vergeldende rol wordt toegekend en dat daarbij dan aan vergelding in de meest primitieve zin wordt gedacht: kwaad met kwaad en daarmee uit. Ze zien dan niet dat ook binnen het strafrecht, en de toepassing daarvan, kwaad met goed vergelden een rol speelt en ook moet spelen. Dat goed is dan wel altijd met kwaad gemengd en het kwaad ligt in de dwang vanwege de overheid. Maar toch zou, om tot onze zaak terug te keren, van een (afgedwongen) goed kunnen worden gesproken als de drie rustig bleven zitten om hun slachtoffers geen verder leed te doen.

geschondenen of hun vertegenwoordigers. Pas na zulk een gesprek, waarin de Raad meer vragend, dan stellend partij zou moeten zijn, zou een publieke stellingname verantwoord kunnen zijn. Pas wanneer van priesterlijke beweging naar beide kanten duidelijk zou zijn gebleken zou zulk een stellingname gezag krijgen, en wellicht worden aanvaard. De weg naar Breda loopt over het centrum 1940–1945 en over de synagoge.

### Kennis van zaken

De zaak heeft talloze kanten. Slechts enkele kenden worden belicht en dat nog onvoldoende. Voorzover publieke discussie onvermijdelijk is moge zij worden gekenmerkt door soberheid, door kennis van zaken en door kennis van mensen. Ook privé is er meer reden tot vragen en luisteren dan tot forse stellingname. Wij wensen hen die moeten beslissen wijsheid, vastberadenheid en kracht.

### Arjos-Ermelo

Arjos-Ermelo is inmiddels uitgegroeid tot de grootste Arjosklub in de provincie Gelderland. Dit is het gevolg van een intensieve ledenwerfkampagne. De Arjosklub stelt zich bij haar praktisch functioneren tot doel om naast de politieke studie ook daadwerkelijk bezig te zijn. Aandacht werd besteed aan de verkeersveiligheid in de Stationsstraat in Ermelo, waarover een opinie-onderzoek werd georganiseerd. In verband met deze actie werd door één van de Arjosleden alle beschikbare parkeerruimte in de Stationsstraat opgemeten. Eveneens werd over het onderzoek een perskonferentie belegd. Voorts gaat Arjos-Ermelo het probleem van de riolering in Ermelo-noord bestuderen om na te gaan wat de verschillende mogelijkheden zijn. Arjos-Ermelo bestaat momenteel uit zo'n 25 leden. Meer informatie bij: Gerrit Paarlberg, Retiefstraat 171, Ermelo

De kwestie van de gevangenhouding van de drie Duitse oorlogsmisdadigers die al zo'n 30 jaar te Breda worden gevangen gehouden werd onlangs weer actueel door een verklaring van de Raad van Kerken, die hun in vrijheidsstelling bepleitte. In bijgaande, de redactie toegezonden, bijdrage plaatst mr. L. J. v.d. Burg, die zelf sterk bij deze zaak is betrokken, enkele kritische kanttekeningen bij de pleidooien voor de invrijheidsstelling van de „Drie van Breda”.

De publieke discussie rondom „de drie” is weer opgeblazen. Nadat stemmen vanuit Duitsland hadden doorgelonden traden ook Nederlanders in het krijt: daar was blijv. een voortreffelijk artikel in „Trouw” van een man die in ieder geval recht van spreken heeft, mr. Abel J. Herzberg. Daar volgde onder meer een verklaring van de Raad van Kerken. En ook prof. Diepenhorst roerde onlangs deze zaak in de Senaat weer aan, zoals u in het nummer van vorige week hebt kunnen lezen.

### Symboolfunctie

Nadenken over de vraag of de drie nu maar weg moeten worden pas zinvol als je bereid bent alle feiten onder ogen te zien. We kunnen ze hier niet alle noemen, maar enkele mogen niet onvermeld blijven.

Aan de ene kant: „de drie”, eens om hun schanddaden ter dood veroordeeld, vervolgens gevangen gehouden (en dat nu al ongeveer dertig jaar, een periode niet te vergelijken met die waarmee de meeste „collega's” er afkwamen), in zekere zin terecht als „toevallige restpost” van de bijzondere rechtspleging aangemerkt.

Oude mannen nu, goed verzorgd, maar wel gevangen. En belast met een symboolfunctie: op hen trekt de aandacht zich samen. De wijze waarop hun zaak wordt afgehandeld is voor velen tekennend voor de wijze waarop de Nederlandse

samenleving en de Nederlandse rechtsorde zowel het onrecht als de slachtoffers daarvan tegemoet treedt.

### De slachtoffers

Aan de andere kant: „de slachtoffers”. Het zijn er vele duizenden. De doden leven voort in de herinnering van familie en vrienden. De overlevenden hebben hun plaats in de maatschappij weer ingenomen. Of niet, omdat ze niet konden. Of niet meer, omdat ze niet meer konden. Zij voelen zich in het algemeen sterk aan elkaar verbonden. Maar ook geïsoleerd in de Nederlandse samenleving. De onderlinge verbondenheid brengt met zich dat zij veelal weigeren alleen voor zichzelf te spreken, dat zij geneigd zijn toch eerst te luisteren naar diegenen onder hun vrienden die het meest kapot zijn, die eenvoudig de kracht niet meer hebben zich los te maken van wat hen – in henzelf, in hun vrienden of verwanten, voor wat de joden betreft in hun gehele volk – werd aangedaan. Zij spreken pas – als het dan moet – als deze verbondenheid daar door niet wordt geschaad. En voor het overige zijn zij – met de meest beschadigden onder hun vrienden – uiterst gevoelig voor woord en daad van anderen van wie niet duidelijk is dat zij werkelijke verbondenheid kennen met die meest-beschadigden, of van wie duidelijk wordt dat zij die nauwelijks zien en vluchten in een te rozige voorstelling van zaken.

### Botsing van rechtsbelangen

In de discussie van de laatste weken spreken vragen van gerechtigheid een grote rol. Terecht. Als het streven naar gerechtigheid ophoudt, houdt eigenlijk alles op. Dan storten wij in de afgrond waar tenslotte het leven onmogelijk wordt. Dan is het leven de moeite niet meer waard. Maar zoeken naar gerechtigheid is zelden simpel. Rechtsbeslissingen zijn maar al te vaak gewetensbeslissingen. En altijd moeten het beslissingen zijn waarbij alle rechten in aanmerking komende belangen ook werkelijk meetellen. In de zaak van de „drie van Breda” is duidelijk waar de rechtsbelangen liggen: bij de drie van Breda en bij degenen die onder hun wandaden en die van het regiem dat zij



## Binnenlands bestuur

Door dr.  
W. de Kwaadsteniet

# Reorganisatie van ons binnenlands bestuur moet spoedig slagen

De laatste weken is de discussie over de reorganisatie van het binnenlands bestuur weer krachtiger opgeblazen. Men voelt kennelijk, dat het menens kan worden. De ontwerp-voorstellen ondergaan nu zelfs stormpjes van kritiek. Allerlei kwalificaties worden ten aanzien van geheel of delen of

onderdeeltjes gegeven. Een bonte rij: haastwerk, ongelukkig, onzin, ondoordacht, slecht ontwerp, haastige spoed is zelden goed, zelfs „knots” doet ergens z'n intrede, terwijl sommigen hopen, dat het parlement het wetsontwerp „kapot” zal maken.



Dr. W. de Kwaadsteniet

## Nuchter

Het lijkt verstandig nuchter te blijven. Dit soort verschijnselen doet zich wel meer voor wanneer de meer abstracte discussie over mogelijkheden na verloop van tijd moet overgaan in het gesprek over wat concrete werkelijkheid dient te worden. Wij stellen vast, dat nu reeds tientallen jaren om reorganisatie wordt gevraagd. Iedereen roept, dat reorganisatie nodig is. Laten wij dit samen vaststellen!

## Pijn

Reorganisatie brengt altijd naast vreugde ook pijn. Dat zal ook in dit geval zo zijn. Iedereen kon dit uiteraard ook al lang weten. Daar moeten wij dan nu ook gewoon doorheen. Ook al begint thans deze dan gene, nu puntje bij zijn/haar paaltje komt, „au” te roepen. Wij zullen — met elkaar — gewoon moeten doorgaan. Dat wil niet zeggen, dat men de ontwerp-voorstellen van het kabinet zonder meer prachtig schoon moet vinden.

## Globale discussies

Er is een lange tijd geweest van globale discussies over globale mogelijkheden. Jarenlang is er gestoeid over „gewesten” in allerlei aantallen, 70, 60, 44, 26, 24, 20, 18; ja zelfs over vijf „landsdelen”; over gewesten naast of in plaats van provincies. De op tafel liggende ontwerp-voorstellen vroegen om beschouwingen. Die moeten dan ook gegeven worden. Desgewenst hardhandig. Het kind, dat na al het vuilmakende gestoei nu door vele vaders en moeders in bad gedaan wordt, moet overigens ook in dit geval niet met het gebruikte badwater worden weggegooid. Het badwater moet na gebruik weg. Het kind moet blijven. Na de waspartij kunnen wij weer beter zien hoe het kind er echt uit ziet. Schoon, nagels geknipt, tanden gepoetst, haren gekamd. Een heel karwei voor de ouders. Wij zijn er nog niet mee klaar. Wij praten nog steeds over ontwerp-voorstellen. Het definitieve wetsvoorstel moet de minister van Binnenlandse Zaken, mr. W. F. de Gaay Fortman, nog indienen. Hij hoopt dit voor

het eind van het lopende parlementaire jaar nog te doen. Wij hopen dat van harte met hem.

## Definitief wetsontwerp

Rekening houdend met diverse essentiële zaken, die in de discussie naar voren zijn gebracht, zou een definitief wetsontwerp op tafel kunnen worden gelegd, waarmee regering en parlement redelijk uit de voeten kunnen. Het is niet goed en er is geen reden voor om bijvoorbeeld pessimistisch te zijn over het gauw en goed ter hand nemen van deze omvangrijke operatie. Wij moeten naar goed vaderlands gebruik op tijd de zaken nuchter tegemoet treden, niet bij alle zakelijke discussie de sfeer vertroebelen, maar deze voor het land en de bevolking belangrijke zaak klaren. Samen, rond de tafel.

## Eensgezindheid

Naar onze mening zou er een vergaande eensgezindheid te bereiken zijn op basis van de volgende punten:

### Decentralisatie

1. Er zullen geen vier, maar drie bestuursniveaus zijn met herverkavelde taken en bevoegdheden over provincies—nieuwe stijl gemeenten en rijk.
2. Er dient een iets voorstellende decentralisatie van rijkstaken te zijn.
3. Een bevredigende afbakening van gemeentelijke taken en bevoegdheden, waarbij bij de gemeenten blijft wat werkelijk, mogelijk is en een onnodig wegzuigen daarvan door de provincies voorkomen wordt.
4. Een goed omschreven vulling van het begrip „complementair bestuur” is van wezenlijk belang.

### Aantal provincies

5. De neiging tot wegzuiging van in feite reëel door de gemeente te vervullen taken zal te minder aanwezig zijn naarmate de provincies—nieuwe—stijl nogal wat gedecentraliseerde rijkstaken krijgen, in verband waarmee tevens het te grote aantal van 26, inmiddels 24 provincies—nieuwe—stijl, dient te worden teruggebracht, mede gelet op financiële consequenties. Een en andermaal eerder hebben wij er voor gepleit, dat het bij een

„twintigtal” zou moeten blijven. In oktober jl. door ons nader aangeduid met „het kunnen er bijvoorbeeld ook achttien zijn”.

### Snelle aanpak

6. Het systematisch bekijken van gemeentelijke herindeling is hierbij tevens van belang. Een snelle aanpak ook daarvan is nodig zonder een dogmatische benadering in de zin van een automatische opdeling in blokken van tien- of twintigduizend inwoners. Een soort „structuurschets” voor een althans globale aanduiding van mogelijke gemeentelijke herindeling zou wellicht een redelijke begin—discussie kunnen bevorderen.

### Financiële middelen

7. Een aanduiding van de toekomstige financiële regelingen tussen rijk, provincie en gemeente mag niet achterwege blijven.  
8. Gelet op de algemene beperktheid van de financiële middelen zullen de financiële middelen voor de noodzakelijke reorganisatie zo beperkt mogelijk gehouden moeten worden en zal een inpassing van de eenmalige kosten van de operatie en van de blijvende kosten in het geheel van prioriteiten in het algemeen en in de betrokken sectoren in het bijzonder moeten plaatsvinden. Een nadere afweging van meerdere en mindere kosten in verhouding tot noodzakelijk gereorganiseer en verbeterd binnenlands bestuur is essentieel.

## Aanwezige onrust

Het is duidelijk, dat bij de indiening van het definitieve wetsvoorstel veel dingen duidelijker kunnen worden gemaakt. Wij nemen aan, dat met allerlei opmerkingen en reacties in mindere of meerdere mate rekening zal worden gehouden. Het zou overigens van veel belang zijn, indien intussen op enkele punten nadere, eventueel voorlopige, ministeriële informatie zou kunnen worden verstrekt om mogelijk op sommige punten ten onrechte aanwezige onrust nu reeds te verminderen. Wij moeten met elkaar hopen, en bevorderen dat de reorganisatie binnenlands bestuur in dit opzicht op korte termijn slaagt.

# Reorganisatieplannen binnenlands bestuur Boukema bepleit geringer aantal provincies

„Riep de voorgestelde taakverdeling tussen provincie en gemeente het verwijt op dat in de plannen voor de reorganisatie van het binnenlands bestuur teveel naar de provincie lijken te gaan, voor wat betreft de verdeling tussen rijk en provincie is er sprake van een onderbedeling van de provincie”. Aldus het ARP Eerste Kamerlid prof. P. J. Boukema bij het recente beleidsdebat Binnenlandse Zaken in de Senaat. Enkele zinsneden uit zijn, mede nemens CHU en KVP uitgesproken, betoog over de herverdeling van taken tussen Rijk en Provincie.

Tot nu toe zijn er weinig garanties dat een werkelijke spreiding van rijkstaken naar lagere overheden — toch een van de hoofddoelen van de reorganisatie — tot stand kan worden gebracht. Het onderzoek naar mogelijkheden om specifieke uitkeringen om te zetten in algemene, ten einde de financiële afhankelijkheid van de provincie van het rijk te verminderen, was globaal en beperkt van opzet en leverde geen afzienbare resultaten op. Evenmin

werd aannemelijk gemaakt dat op grote schaal gedeconcentreerde rijksdiensten naar de provincie zouden kunnen overgaan.

Ik behoef over dit punt, mede gelet op vroegere discussies in deze Kamer, niet lang uit te weiden, maar merk wel op dat, als er geen betere vooruitzichten worden geboden voor werkelijke bestuursopleiding, ik niet optimistisch ben over de bereidwilligheid van het parlement om de voorgestelde reorganisatie te aanvaarden. Dit betekent dat de bewindslieden er niet onverstandig aan doen zo gunstig mogelijke voorwaarden voor de gewenste spreiding van bestuurlijke taken te scheppen. Eén gunstige voorwaarde is een provinciale schaal die dit niet in de weg staat.

## Minister provincies

Met de gekozen schaal is dat naar ik vrees wel het geval. Boukema pleitte derhalve voor een geringer aantal provincies dan in de reorganisatie-plannen werd voorgesteld. Dit heeft volgens hem de volgende voordelen:

- grotere kansen op decentralisatie;
  - geringere noodzaak tot provinciale gemeenschappelijke regelingen;
  - minder aanleiding gemeentelijke taken aan provincies over te dragen;
  - minder verwickelingen op het praktische vlak van de reorganisatie;
  - grotere afstand tussen provincie en gemeenten, waardoor het oefenen van toezicht en controle meer verantwoord kan geschieden;
  - waarschijnlijk minder kostbaar.
- Natuurlijk zijn er ook schaduwzijden aan de provinciale schaalvergroting zoals een grotere afstand tussen burger en bestuur overigens lijkt dit op dit niveau minder schadelijk dan op het gemeentelijke. De voordelen ervan acht ik groter. Nader



Minister van Binnenlandse Zaken mr. W. F. de Gaay Fortman heeft zijn handen meer dan vol aan het wets-ontwerp reorganisatie binnenlands bestuur.

veldonderzoek zal moeten uitwijzen op hoeveel provincies men uiteindelijk moet uitkomen. Als dit er 15 à 18 zijn, is dat voor mij aanvaardbaar”, aldus tenslotte in dit verband prof. Boukema.

## Minister Boersma te Mariëberg

Minister van Sociale Zaken, drs. J. Boersma, spreekt op maandag 12 april te Mariëberg over het thema: „actuele sociale problemen”. De plaats van bijeenkomst is: geref. kerk, Oudeweg 20, Mariëberg. Aanvang: 20.00 uur. Iedereen van harte welkom! Door deze bijeenkomst met de bewindsman vervalt de geplande vergadering van vrijdagavond 9 april. Abusievelijk is dit in het vorige nummer niet vermeld. Daarvoor onze verontschuldiging.

## Onmisbaar documentatiemateriaal

# DE FRACTIE IN ACTIE VIJFDE DEEL!

Zojuist is het vijfde deel van „De fractie in actie” verschenen. In beknopte documentaties worden onderwerpgericht standpunten van de AR—Tweede Kamerfractie weergegeven, die zijn ingenomen tijdens belangrijke debatten in het parlement.

Deel 5 beslaat de periode

AUGUSTUS 1975 TOT EN MET JANUARI 1976.

Aan de orde komen o.a. alle begrotingsdebatten.

Prijs f 2,50 per exemplaar. 44 pagina's.

### Bestellingen

Stort het bedrag op post giro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „De fractie in actie, deel 5”.

nervus?  
plantival  
rust

DR. WILLMAR SCHWABE







# Handel en Industrie

## chr. Spaarbank „Eigen Haard”

LOPENDE DIEP 7 (bij de Kijk in 't Jatbrug) GRONINGEN TEL. 127902

**4 1/2 %**

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**7 %**

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

**4 3/4 tot  
7 3/4 %**

BELEGGINGSBOEKJES

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

## B.V. GEBR. SALVERDA

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

## VISSER ELEKTROTECHNIEK B.V.

Postbus 37  
BEVERWIJK  
Telefoon (02510) 2.52.44  
(4 lijnen).

MEER DAN 50 JAAR ELEKTROTECHNIEK

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGEL-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1 56.00

## WIJ KOPEN EN VERKOPEN PALLETS

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

**30.000 STUKS**

w.o. veel nieuwe  
Bijzonder gesorteerd in de maat 100 x 120

PALLET-BEDRIJF

## J. STAAT - BARENDRECHT

Telefoon 0 1806-2096.  
Opslagterrein: Noldijk 140.

## W. VISSER & ZN. N.V.

SCHEEPSWERF  
MOTOREN-  
HERSTELPLAATS

Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

NIEUWBOUW en REPARATIE

## OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V.

GOES - Telefoon (0 1100) 2.75.55\*

REEDS 75 JAAR  
DRUKKERS EN UITGEVERS



*fijn! die ken ik*

• Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.,  
Nude 28,  
Wageningen.

## „NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE”



Vraagt  
jaar-rond chrysanten  
die staan langer....

**FIDES Handelskwekerij**  
(stekken voor chrysantenkultuur)  
Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
Telex 3.27.23  
DE LIER

## GETRON B.V.

Internationaal Transportbedrijf

Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
Telef. 01880-12988 Telex 22642

**bulk wagens voor poederstoffen  
diepladers  
kipchassis voor containers  
gesloten combinaties  
op- en overslag van goederen**

## Wordt lid van de A.R.P.

Door onderstaande bon in te vullen en op te sturen kunt u zich opgeven  
als lid van de ARP. De jaarlijkse contributie bepaalt u zelf; de Contributie-  
stafel kunt u als richtlijn hanteren.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Bon opsturen naar:  
ARP, Antwoordnummer 66, Den Haag (U hoeft geen post-  
zegel te plakken).

**BON**

## Stemhebbende partijraadsleden VAN DE P.A.R.T.I.J.

# Naar de partijraad: met of zonder mandaat?

**De vraag of de stemhebbende leden van de partijraad een mandaat meekrijgen van de organen, waarvan zij deel uitmaken van de partijraad komt regelmatig aan de orde. Vanuit het Utrechtse kwam daarover vorige week op het partijsecretariaat een brief binnen. Daarbij was het verzoek in ons weekblad iets te schrijven over de positie van de partijraadsleden.**

Blijkens de brief stonden er twee opvattingen tegenover elkaar:

- afgevaardigden stemmen naar eigen inzicht
  - of afgevaardigden stemmen, zoals het college bepaald dat hen afvaardigt. Welke opvatting is juist?
- Alvorens daarop in te gaan geven wij eerst een opsomming omtrent de samenstelling van de partijraad voor wat betreft de stemhebbende leden.

### Drie categorieën

Artikel 31 lid 1 partijstatuten geeft daaromtrent uitsluitel. Ik zou ze willen onderscheiden in drie categorieën:

- a) de stemhebbende leden van het partijbestuur (40);
- b) de leden van de organisatie commissie (9); de door het partijbestuur benoemde leden van het A.R. Vrouwencomité (9); de leden van het bestuur van de Kuiper stichting (11); de leden van het Verband van Verenigingen van A.R. gemeente- en provinciebestuurders (7); de leden van

het dagelijks bestuur van de jongerenorganisatie (7);

- c) de leden aangewezen door de Kamercentrales (64) en de Statencentrales (139).

In totaal zijn er thans 286 stemhebbende leden. Ieder lid kan slechts één stem uitbrengen. Maakt iemand op grond van twee functies deel uit van de partijraad, dan heeft hij/zij niettemin slechts één stem.

### Leden partijbestuur

De leden van het partijbestuur, die zijn aangewezen door een Kamercentrale (19) kunnen zich doen vervangen; de leden aangewezen door kamer- en statencentrales eveneens. Volgens de statuten behoort daarin ook steeds te zijn voorzien. De leden van het partijbestuur stemmen als regel op grond van het standpunt, dat het partijbestuur heeft geformuleerd. Het gebeurt, dat sommige leden een afwijkend standpunt innemen of in het partijbestuur voorbehouden maken. Aangezien voorstellen vaak van het partijbestuur afkomstig zijn zullen partijbestuursleden zich als regel aan deze voorstellen houden. Dat geldt ook t.a.v. de vertegenwoordigers van de Kamercentrales in het partijbestuur.

### Vertegenwoordigende leden

Bij de stemhebbende leden genoemd onder b) ligt de situatie verschillend. De leden, die tot een bestuur behoren zullen de neiging hebben vooraf met elkaar te overleggen om te trachten namens dat bestuur tot een gezamenlijk standpunt te komen. Reeds enkele malen is dat op een partijraad ook wel gebelegen.



Een opname van de najaarspartijraad Hoogeveen december 1975.

Zij zijn minder gebonden aan een bepaald standpunt, omdat zij stemhebbend partijraadslid zijn geworden op basis van een functie die zij uitoefenen in een organisatie of commissie, die als van wezenlijk belang voor de partij wordt gezien. Deze leden kan geen mandaat worden opgelegd door het bestuur, waarin zij zitting hebben daar zij niet door dat bestuur worden afgevaardigd.

### Namens Kamer- en Statencentrales

De positie van de leden aangewezen door staten- en kamercentrales is anders. Kamercentrales en statencentrales kiezen (art. 16 lid 9 en art. 14 leden 1, 2) leden voor de partijraad. Het zijn afgevaardigden van deze centrales. Zij handelen niet naar eigen goeddunken of op eigen gezag. Het zijn vertegenwoordigers van staten- en kamercentrales, die in hun optreden ook het standpunt van deze centrales tot uitdrukking dienen te brengen. Het is niet voor niets dat de statuten bepalen, dat op de vergadering van de statencentrales de op de partijraad te

behandelen zaken vooraf worden besproken. (art. 13 lid 5). Het doel hierin is geen ander, dan dat de afgevaardigden op de hoogte zijn van het standpunt, dat de centrale inneemt. De afgevaardigden naar de partijraad dienen op de eerst volgende vergadering van de centrale verslag uit te brengen. Voor de afgevaardigden van de Kamercentrales staat hetzelfde bepaald voor het vooraf bespreken van de zaken in art. 16 lid 5. Bepaald is tevens, dat ook zij na een partijraad verslag uitbrengen en daarmede verantwoording afleggen. Het merendeel der Kamercentrales houdt zich hier ook aan. Ten aanzien van de statencentrales schort het nogal eens aan de naleving van de statutaire bepalingen.

### Niet naar eigen goed dinken

De partijraadsleden, aangewezen door staten- en kamercentrales kunnen dus zeker niet naar eigen goeddunken spreken en stemmen. Bij de discussies in de partijraad blijkt ook dat velen zich daarvan bewust zijn. Woordvoerders spreken vaak namens een bepaalde

staten- of kamercentrale. Een staten- of kamercentrale kan de afgevaardigden een duidelijke boodschap meegeven en ook een duidelijke aanbeveling doen voor een standpuntbepaling. Het betreft dan echter altijd een standpuntbepaling, die aan de discussie op de partijraad zelf vooraf gaat. Daarom moet het mandaat voor partijraadsafgevaardigden ruim zijn.

### Vertrouwensmensen

Zij zijn als het ware de vertrouwensmensen van staten- en kamercentrales. De interne discussies in de eigen centrale moeten meespelen, maar ook hetgeen ter partijraad naar voren komt. Regel moet zijn ruggespraak, maar daarnaast een mandaat (opdracht) dat ruimte laat voor een andere opvatting of een ander stemgedrag, dan ter vergadering vooraf blijkt. De discussies op de partijraad moeten kunnen doorwerken in de uiteindelijke standpuntbepaling. Onjuist zou het zijn wanneer afgevaardigden zich op het standpunt stellen, dat zij geen boodschap hebben aan hetgeen kamer- of statencentrale als standpunt innemen. Zo'n standpunt is ook niet acceptabel.

### Verantwoording schuldig

Daarnaast is een afgevaardigde altijd verantwoording schuldig tegenover staten- of kamercentrale. Ook daarvan wordt niet altijd gebruik gemaakt, maar de plicht ligt er wel. Dat afgevaardigden van staten- en kamercentrales speelruimte moeten hebben is geheel in de geest van de statuten. In art. 33 lid 6 wordt bepaald: „In de vergadering van de partijraad zijn de leden, aangewezen door een Statencentrale of Kamercentrale, door welke een voorstel of een amendement op een voorstel is ingediend, bevoegd, gehoord de discussie, dit voorstel of dit amendement te wijzigen dan wel in te trekken.” Conclusie: afgevaardigden van Kamer- en statencentrales houden ruggespraak; zij krijgen een mandaat mee, maar dit mandaat bindt hen niet definitief. Het gaat hier dus niet om een „of-of” kwestie. D. Corporaal

## Het Bildt wint vele nieuwe leden AR Woerden stoft de archieven af

**Nieuwe leden in Ens/Kraggenburg; een vernieuwd ledencontactorgaan in Woerden; een uitgebreid jaarverslag van de kiesvereniging in Meppel. Daarover ontving het partijburo in de afgelopen weken bericht. En dat nieuws van deze actieve kiesverenigingen willen wij u graag doorgeven.**

### Ens/Kranenburg

Het bestuur van de AR-kiesvereniging Ens/Kraggenburg (N.O.P.) stelde een propagandacommissie samen, die plannen zou moeten ontwikkelen om het ledental van de vereniging te verhogen. Eerst werd een brief rondgebracht bij een aantal adressen. Enkele dagen daarna volgde een persoonlijk bezoek. Resultaat: tot nu toe negen nieuwe leden!

### Meppel

De kiesvereniging Meppel bracht onlangs een verslag uit over de periode 1974/1975. Er werd vijf keer vergaderd met steeds tussen de 20 en 40 aanwezigen. In het verslag worden diverse politieke en financiële problemen gesignaleerd, maar de wil is aanwezig om aan die problemen het hoofd te bieden. In dit seizoen werden ledenwerkactiviteiten ondernomen. In Meppel kent men ook een bulletin voor alle leden, waarin de diverse activiteiten worden aangekondigd en begeleid.

### Woerden

Ook in Woerden kent men een bulletin voor de leden van de AR-Kiesvereniging. Het contactorgaan heet „Pak Aan” en is al aan z'n twintigste jaargang toe. Maar sinds het maart-nummer heeft „Pak Aan” een nieuw jasje gekregen; een paars jasje. Gestreefd is naar herkenbaarheid



door het opnemen van een aantal vaste punten, die van aflevering tot aflevering terugkeren. Telkens worden de wijzigingen in het ledenbestand doorgegeven. In de rubriek „Pak mee” zullen kort en bondig politieke wetenswaardigheden van het lokale vlak worden belicht. Verder kan de lezer met ARgusogen kijken naar plaatselijke politici, situaties of omstandigheden, die op een bepaald moment de aandacht verdienen. Het verleden wordt tot leven gewekt in de rubriek: „uit de archieven opgediept en afgestoft”. Aan de hand van notulen en andere archivalia wordt de lezer geconfronteerd met de AR-kiesver. van bijv. anno 1892. En dan is er de rubriek „Van B tot U”. Een steeds weerkerende kolom van PCG-fractievoorzitter Van Beek of een ander fractielid.

### AR-minipost

En nu we het toch over informatiebulletins hebben. Met AR-MINIPOST in Het Bildt gaat het nog steeds prima. Onlangs verscheen het derde nummer, waarin naast de introductie van mr. W. Aantjes als spreker op een grote meeting, melding wordt gemaakt van de werving van reeds 60 (!) nieuwe leden. „Wij gaan door!”, aldus de redactie.

## Agenda voorjaarspartijraad

1. Opening.
2. Openingswoord door de partijvoorzitter, H. A. de Boer; tevens toelichting op de ontwerp-resolutie met betrekking tot één gezamenlijke kandidatenlijst van A.R.P., C.H.U. en K.V.P. bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen.
3. Mededelingen.
4. Vaststelling notulen partijraad d.d. 13 december 1975.
5. Behandeling, overeenkomstig artikel 33, lid 3, partijstatuut van de jaarverslagen 1975 van het partijbestuur, de Arjos en de Dr. A. Kuiperstichting.
6. Vaststelling dubbeltal verkiezing lid Organisatie Commissie (vacature-Schouten).
7. Rede mr. W. Aantjes, voorzitter A.R.Tweede Kamerfractie, ter toelichting op het politieke beleid van de Kamerfractie (overeenkomstig artikel 32, lid 5 en artikel 33, lid 3, partijstatuut).
8. Discussie over ontwerp-resolutie en over politiek beleid.
9. Rondvraag.
10. Lunchpauze van ca. 12.45 tot ca. 13.45 uur.
11. Voortzetting discussie.
12. Conclusies/stemmingen.
13. Uitslag schriftelijke stemming over vacature lid Organisatie Commissie.
14. Slotwoord.
15. Sluiting.

## DE ARP IN DE ETHER

**RADIO**  
U kunt de ARP via de radio beluisteren op vrijdag, 9 april om 18.30 u. via Hilversum 2.

**TELEVISIE**  
Op woensdag, 14 april a.s. verzorgt de ARP een t.v.-uitzending, waarin de resultaten van de op 10 april a.s. te houden partijraad aan de orde komen. Aanvang 19.50 u. via Nederland 1.



### J. N. Scholten, te Eindhoven

Dinsdag 20 april 1976, te 20.00 uur, spreekt voor de S.C. Eindhoven, in de Opstandingskerk, Alphenroosstraat, Eindhoven, het ARP Tweede Kamerlid mr. J. N. Scholten over: „Problemen en perspectieven van de actuele politiek.”

## CDA-dokumentatie nu in boekvorm!

Onlangs verscheen het boek „Van Woudschoten tot Hoogeveen”, dat vanaf het moment dat het CDA voorjaar 1975 een federatie werd alle belangrijke gegevens bevat m.b.t. de vorig jaar gevoerde discussie in het CDA over diverse aspecten van het functioneren van de grondslag. Zo vindt men in deze fraai geïllustreerde en spotgoedkope uitgave bijv. alle redevoeringen die op het eerste CDA-Congres in Den Haag zijn gehouden. Daarnaast zijn bijv. ook de CDA-statuten opgenomen. Voor ieder die in het CDA is geïnteresseerd een onmisbaar naslagwerk! Door de vele illustraties - foto's en cartoons - en door zijn lage prijs is deze uitgave ook zeer geschikt om kado te geven aan iemand uit uw „politieke” vriendenkring. „Van Woudschoten tot Hoogeveen” is een 160 pagina's tellende uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, is voor de prijs van f 5,95 verkrijgbaar. Stort dit bedrag op giro 89673 t.n.v.

### Minister Boersma te Mariëberg

Openbare vergadering van de K.V. Mariëberg-Beerzerveld, maandag 12 april a.s., des avonds 8 uur, in de Gereformeerde Kerk aan de Oudeweg no. 20 te Mariëberg, met als spreker: Drs. J. Boersma, Minister van Sociale Zaken, over het thema: „Actuele sociale problemen”.

### Mr. Aantjes in Alphen a/d Rijn

Op woensdag 21 april a.s. zal mr. W. Aantjes voor Alphen a/d Rijn e.o. spreken over „actuele politiek”. In tegenstelling tot eerdere berichten zal de bijeenkomst niet worden gehouden in de Goede Herderkerk, maar in zaal „Nabij”, Lauraplein in het centrum van Alphen a/d Rijn. Aanvang: 20.00 uur.

AR-Partijstichting, Den Haag, m.v.v. het gewenste.

### christen democratisch appèl



**VAN WUDSCHOTEN TOT HOOGVEEN**

Documentatie over de grondslagdiscussie in het CDA

Uitgever: Stichting kader- en vormingswerk ARP

# STICHTING

# BURGERSCHAPS-

# KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

*Een cursus burgerschapskunde*  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

*een oriënteringscursus*  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

*Een cursus gemeentepolitiek*  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

*Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden*  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN**  
**ENUONTVANGT PEROMGAANDE**  
**UITGEBREIDE INFORMATIE! TELE-**  
**FOON 071-893403.**

# NG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij  
32e jaargang - nr. 16 - 17 april 1976



Deze week veel aandacht voor de voorjaarspartijraad van vorige week zaterdag. Op de foto hierboven een onderonsje tussen KVP-voorzitter Vergeer, mr. Aantjes en partijvoorzitter De Boer (foto ANEFO).

### Prof. Goudzwaard kritiseert „1%-norm” van Duisenberg

In dit nummer van ARPost/Nederlandse Gedachten een uitvoerig artikel van prof. B. Goudzwaard over de 1% norm van minister Duisenberg, die betrekking heeft op de toelaatbare groei van de druk van belastingen en sociale premies in onze volkshuishouding. Handhaving van deze norm bij een groeipercentage dat lager ligt dan 4 à 5% leidt tot volstrekt „scheve gevolgen”. Aldus de Amsterdamse hoogleraar, die verder stelt dat het 0,7%-cijfer uit het CDA-program de eigen principiële opstelling van het CDA t.a.v. het vraagstuk van de economische groei weerspiegelt „en niet een typerend cijfer voor een middenpartij is”. Voorts uitvoerig aandacht voor de partijraad van verleden week zaterdag. Volg met een abonnement op Nederlandse Gedachten de komende maanden de ontwikkelingen rond het CDA.

### Aantjes over kabinet en economische situatie

## „In economisch magere jaren komt het aan op eigen karakter en eigen inbreng”

„Op 28 mei 1973 presenteerde het kabinet-Den Uyl zich met zijn regeringsverklaring aan de Tweede Kamer. Bij het debat daarover typeerde ik het kabinet als voor ons te zijn een kabinet tussen vrees en hoop. Het zou, zo zei ik, van het beleid van het kabinet zelf afhangen of de hoop zou worden teleurgesteld en de vrees bevestigd danwel of de vrees zou worden beschaamd en de hoop vervuld. En ik besloot met namens de gehele fractie toe te zeggen dat het voor dit laatste van ons een reële en faire kans zou krijgen”.

Aldus mr. Aantjes in zijn rede voor de partijraad van 10 april j.l. Enkele van de belangrijkste gedeelten uit die rede geven wij in enkele aparte gedeelten in dit nummer. „Die toezegging konden wij doen, omdat het, ondanks alle bezwaren tegen de formatieprocedure, een wettig kabinet was, dat was opgetreden; omdat wij het met onze beginselen in strijd achtten na

te wrokkten of op wraak uit te zijn; omdat wij in de beleidsvoornemens aanknopingspunten zagen voor een vruchtbare samenwerking; omdat door polarisatie en wederzijdse frustraties de politieke verhoudingen dreigden te worden bedorven en tot onregeerbaarheid te leiden; omdat wij het zouden toejuichen als het kabinet zijn ontstaansgeschiedenis en zetelverhouding ten spijt, er blijk van zou geven een brugfunctie te willen vervullen; omdat wij niet alleen anderen van het polarisatiepad wilden weerhouden, maar er ook onszelf niet op wilden begeven.”

#### Na drie jaar

Wij zijn nu drie jaar verder. De volgende Kamerverkiezingen naderen en het wordt tijd tot een beoordeling te komen. Dit is ook voor onszelf nodig. In datzelfde debat van 28 mei 1973 heb ik gezegd: „Wij hebben de verantwoordelijkheid voor het regeringsbeleid in de verkiezingsstijd niet ontlopen en in de formatietijd niet verloochend; wij zullen dat ook nu niet doen.” Woorden van 1973, die in 1977 precies zo van toepassing zullen zijn voor een partij welke ja ja en neen neen is. Hoe weinig een verkiezingsprogramma bij voorbaat voor alle vraagstukken de oplossing kan bieden, heeft het kabinet al

spoedig ervaren. Vooral voor de Keerpunt-ideologen, die meenden dat zij vier jaar lang slechts het rode boekje behoeften op te slaan om op alle vragen een antwoord en zelfs het enig goede antwoord te vinden, zijn hardhandig tot de werkelijkheid teruggeroepen zodat er naar het woord van Van Agt, heel wat minder uit het rode brevier wordt gebeden dan in het begin.

#### Onvoorziene tegenslagen

Vervolgens noemde de ARP-fractievoorzitter enkele onvoorziene tegenslagen waarmee het kabinet te worstelen heeft gehad.

- „De eerste onvoorziene tegenslag was de onvoorziene tegenslag was de olieboycôt. De Nederlandse regering heeft bij vriend en vijand respect verworven door een karaktervolle houding,” aldus Aantjes, die nog zei: „Van alle verschikkingen, die de oppositie over de machtigingswet profeteerde, is niets in vervulling gegaan.”
- Een tweede grote tegenslag was volgens Aantjes de internationale economische recessie, „die vooral voor het zozeer van internationale invloeden afhankelijke Nederland een grote bedreiging vormde.” Het kabinet slaagde erin een aantal hoogst onpopulaire maatregelen, met name op loongebied te nemen, zonder dat dit tot onrust of acties leidde. Geen gering blijk van vertrouwen als men in aanmerking neemt dat velen op 31 januari 1976 minder in hun loonzakje aantreffen dan op 31 december 1975.
- Een derde onvoorziene grote proef voor het kabinet noemde hij de elkaar opvolgende *gijzelingen*, waarbij getracht moest worden onschuldige mensenlevens te redden zonder de grondslagen van onze rechtsstaat aan te tasten. „De regering toonde zich, zo stelde Schakel namens onze fractie vast, flexibel én standvastig.”
- „Het vierde onvoorziene probleem was de Lockheed-affaire. Door enerzijds de goede trouw van de Prins der Nederlanden volstrekt onaangetaast te laten, en anderzijds in overeenstemming met hem een onafhankelijk onderzoek naar de feiten te doen instellen is onze regering er tot nu toe in geslaagd ons Koningshuis buiten de politieke discussies te houden.”



Mr. Aantjes tijdens zijn toespraak over het algemeen politiek beleid (foto ANEFO)

### Groen van Prinsterer: „een staatsman niet?”

„Een staatsman niet, een Evangeliebelijder”. Zo luidt een bekende lijfspreuk van de geestelijke vader van de ARP mr. Guillaume Groen van Prinsterer.

Begin mei wordt zijn 100e sterfdag herdacht, waaraan in Nederlandse Gedachten (samen met het CHU-weekblad „De Nederlander”) het weekblad van de ARP, veel aandacht zal worden besteed. Ook aan zijn betekenis als staatsman, want dat was Groen zeker, ook al noemde hij zichzelf allereerst een Evangeliebelijder. Niemand minder dan de huidige bewindsman van Binnenlandse Zaken, mr. W. F. de Gaay Fortman zal op zijn betekenis als staatsman ingaan.

#### Groen-nummer

Aan dit op 8 mei te verschijnen speciaal-nummer over Groen van Prinsterer werken een twintigtal personen mee: historici zowel als politici, afkomstig uit diverse levensbeschouwelijke richtingen. Enkele namen: oud-minister-president dr. Drees, H. Algra, dr. M. Kluit, dr. J. Donner, mr. H. K. J. Beernink, dr. G. Puchinger, ds. S. Kooistra, dr. R. H. Bremmer. Dit was zo maar een willekeurige greep. Nog vele anderen werken aan dit speciaal-nummer mee.

#### Politiek weekblad

Nederlandse Gedachten van, volgende week, 24 april a.s. zal grotendeels gewijd zijn aan de geschiedenis van het communistische Oost-Europa na 1945. Aandacht wordt o.a.

besteed aan de positie van de christenen in Oost-Europa, aan de inrichting van de volkshuishouding, aan de militaire macht van dit blok en aan de buitenlandse politiek van de Sovjetunie. Neem nu een abonnement op Nederlandse Gedachten, dat slechts f 12,50 per halfjaar kost, en u beschikt zodoende over deze speciaal-nummers over Groen van Prinsterer en Oost-Europa. Daarnaast elke week 12 pagina's actuele politiek. Of neem eventueel proefnummers. Vul daartoe de BON in dit nummer in.

#### Historie

Voor mensen met een historische belangstelling wijzen wij u nog op geïllustreerde geschiedenis van de AR-Partij: „een kleine eeuw kleine luymen”. U vindt daarin o.a. een artikel dat in een glasheldere taal en in kort bestek de betekenis van Groen van Prinsterer schetst. Stort f 5,- op giro 89673, t.n.v. AR-Partijstichting Den Haag, m.v.v. het gewenste. Schaf dan meteen de andere goedkope publikaties van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP aan: de CDA-documentatie „Van Woudschoten tot Hoogeveen (kosten f 5,95) en „Spelregels voor Economie en Politiek” (kosten f 3,50).

Vervolg op pag. 4



- Partijraadnieuws:
- commentaar, pag. 3
  - resolutie, pag. 4
  - rede Aantjes, pag. 1,4,11,13
  - rede partijvoorzitter pag. 9,13
  - algemeen verslag, pag. 7
  - Goudzwaard over 0,7%-norm van het CDA, pag. 5
  - Uit de Arjos, pag. 15
  - Partijnieuws: pag. 19

**BON**

**Naam:** .....

**Adres:** .....

**Woonplaats:** .....

**Wenst abonnement** .....

**Wenst proefnummers** .....

**Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 66, Den Haag. Géén postzegel.**

Abonnementenprijs f 12,50 per half jaar.  
Jongeren/studenten abonnement f 7,50 per half jaar.



veel gelezen, veel geciteerd.

## De oudere werklozen

Door drs. A. D. W. Tilanus  
CHU-Tweede Kamerlid

# Ook oudere werknemer heeft recht op passende plaats in arbeidsbestel

Dezer dagen mocht ik in de Tweede Kamer voor de fracties van ARP, CHU en KVP de wijziging van de Wet Werkloosheidsvoorziening behandelen. De door de regering voorgestelde wijziging beoogt een verlenging van de WWV-uitkering voor diegenen, die na hun 60e jaar werkloos blijven.

dan de oudere werknemer heeft gehad. Het ligt dus buiten zijn schuld, dat hij werkloos moet blijven. Wij achten het dan ook een zaak van billijkheid, dat hij voor zijn inkomen kan blijven op het niveau van zijn vroegere prestaties en daarom hebben wij het wetsontwerp gaarne gesteund. Het resultaat van de wijziging is, dat iemand, die na de leeftijd van 57,5 jaar werkloos wordt, tot aan zijn 65e jaar de WWV-uitkering van 75% van zijn loon kan behouden.

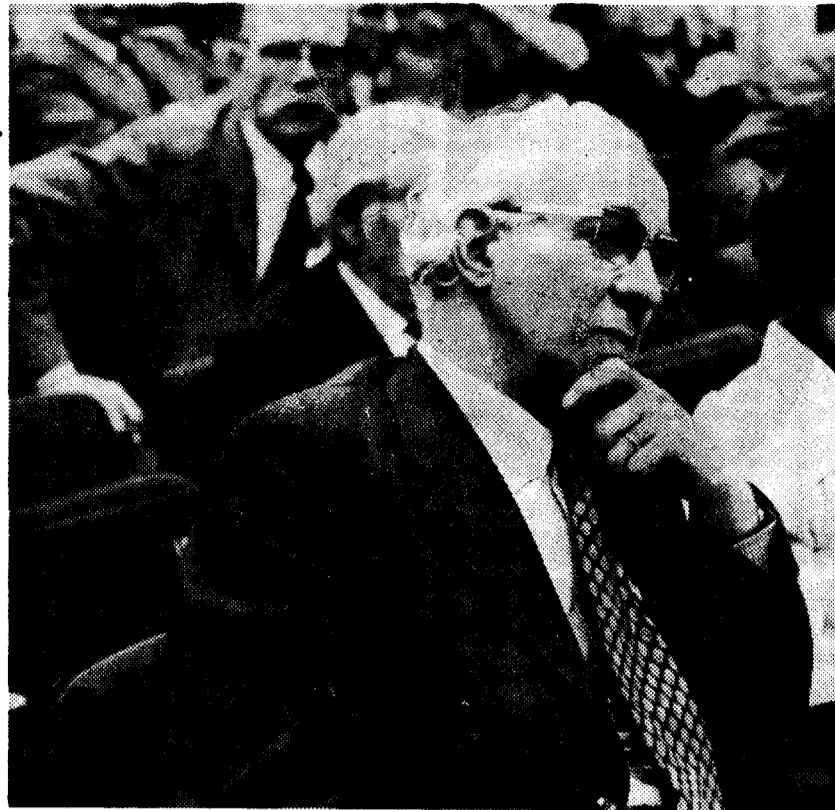
Een werkloze krijgt eerst gedurende een half jaar uitkering ingevolge de Werkloosheidswet. Vervolgens kan hij gedurende twee jaar een uitkering krijgen van de WWV, gebaseerd op 75% van zijn loon. Na 2½ jaar gaat de rijksregulering ingevolge de Algemene Bijstandswet werken, waardoor de werkloze terugvalt op het niveau van het minimumloon.

### Billijkheid

Nu is het helaas een feit, dat de oudere werkloze veelal tot zijn 65-jarige leeftijd werkloos blijft. Deels ligt de oorzaak in de huidige algemene werkloosheid, deels ligt de oorzaak in het feit, dat het arbeidsverleden en de ervaring van de oudere werkloze niet meer past bij de eventueel beschikbaar komende functies. De moderne ontwikkeling van het bedrijfsleven vraagt een andere opleiding

### 80 miljoen

Als de regeling na 5 jaar geheel zal zijn doorgevoerd, zullen de kosten op jaarbasis 80 miljoen gulden bedragen. Deze komen geheel ten laste van de rijksbegroting, omdat voor deze voorziening geen premie wordt betaald. Maar hier school voor ons wel een moeilijkheid in verband met de noodzakelijke bezuinigingen op de overheidsuitgaven in het kader van de 1%-operatie. Wij zijn ervan overtuigd, dat vele oudere werklozen reikhalzend naar deze regeling uitzien en dat de doorvoering hoog op de lijst moet staan. Maar kan het ook? Staatssecretaris Mertens heeft op deze vraag geantwoord, dat bij de afwegingen in de 1%-operatie niets buiten beschouwing kan blijven. Dat zou kunnen betekenen, dat deze regeling ook vertraagd moet worden ingevoerd. Wij zouden dat jammer vinden, maar we



Staatssecretaris Mertens van Sociale Zaken

zullen dat moeten bezien en afwegen, als de regering in mei met de voorstellen tot vermindering van de uitgaven komt.

### Twee groepen

Ook was voor ons een moeilijk punt, dat er twee groepen werklozen boven de 60 jaar zullen ontstaan, ■ nl. zij die na de 60-jarige leeftijd gedurende 2½ jaar werkloos zijn geweest en dan de verlengde WWV-uitkering behouden, ■ en zij, die reeds vóór hun 60e jaar gedurende 2½ jaar werkloos waren en teruggevallen zijn op de groepsregeling van de Algemene Bijstandswet. Wij hebben nogal wat brieven gekregen van oudere mensen, die deze ongelijkheid van uitkering voor dezelfde leeftijdsgroep vreesden. Toen wij

staatssecretaris Mertens op deze ongelijke behandeling wezen, heeft hij gezegd, dat iedere grens oorzaak is van grensproblemen. Deze worden het meest gevoeld door degenen, die net aan de verkeerde kant van de grens zitten. Hij rekende ons voor, dat grensverlegging 40 of 100 miljoen gulden extra zou kosten, al naar gelang de gekozen verruiming. En dat zou de 1%-operatie nog meer bemoeilijken. Uitsluitend om deze reden hebben wij ervan afgezien om op dit punt een amendement in te dienen.

### Spanningen

Juist omdat de aard van het werk en de vereiste opleiding zich wijzigen, hebben veel oudere werknemers de laatste jaren aan de rand van hun capaciteit moeten werken. Dat veroorzaakte allerlei

spanningen, die aanleiding kunnen zijn voor lichamelijke en psychische stoornissen. Veel oudere werknemers werden dan ook in de Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO) opgenomen. Nu zij een verlengde WWV-uitkering kunnen krijgen, moeten we vrezen, dat deze mensen gemakkelijker ontslagen zullen worden, omdat de financiële schade tot hun 65e jaar niet al te groot zal zijn. Zo zou de verlengde WWV als een mogelijkheid voor vervroegd pensioen gebruikt kunnen worden. Ook zouden WAO en WWV als communicerende vaten kunnen gaan werken. Dat zou voor de WWV een aanzuigende werking betekenen, omdat die door het rijk betaald wordt, terwijl werkgevers en werknemers voor de WAO-premie moeten betalen. Hoe minder klanten, hoe lager de premie!

### Richtlijnen ontslag

De staatssecretaris zal aan de directeuren van de Gewestelijke Arbeidsbureaus richtlijnen geven om het ontslag aan ouderen in de gaten te houden. Maar dat is naar onze mening niet voldoende. Wij moeten een beroep doen op de solidariteit van werkgevers en vakbeweging om de oudere werknemer die plaats in het arbeidsbestel te geven, die hem toekomt. Ook hij heeft recht op arbeid en op de voldoening, die men daarin kan vinden. Bij de behandeling van de regeringsnota Bejaardenbeleid 1975 hebben wij er onlangs voor gepleit, dat wij de bejaarde als gewoon en volwaardig mens in onze samenleving moeten zien. Dat pleidooi geldt zeker ook voor de oudere werknemer, die als aspirant-bejaarde dreigt voortijdig uitgerangeerd te worden. Dat is niet een probleem, dat de oudere werknemer zelf kan oplossen. De samenleving als geheel en hier vooral het bedrijfsleven is er verantwoordelijk voor, dat de ouder wordende mens niet zonder meer aan kant wordt gezet. Ook tegen deze achtergrond hebben wij het wetsontwerp gaarne aanvaard.

## Staatssecretaris De Jong

# „We hebben de docent aan zijn lot overgelaten”

„In het onderwijs hebben we zowat alles geregeld: van het aantal te geven uren per dag, het lesrooster tot en met de onderhoudsnormen en de rentevergoeding bij grondaankoop. Op het gebied van de methodiek en didactiek van het onderwijs zijn we echter in het andere uiterste vervallen. De docent hebben we aan zijn lot overgelaten. We hebben nagelaten hem door begeleiding, onderzoek en leerplanontwikkeling voldoende instrumenten te verschaffen om zijn meest essentiële verantwoordelijkheid te kunnen waarmaken en om zijn onderwijs eigen accenten te kunnen geven”.

Aldus onlangs staatssecretaris drs. K. de Jong Ozn. De staatssecretaris ging verder in op de toekomst van de individuele school. De school moet, aldus de bewindsman, meer gelegenheid hebben om haar eigen gezicht tot uitdrukking te brengen. Daarvoor moet volgens hem het keurslijf van wetten, beschikkingen en

andere regelingen worden vervangen door een minder gedetailleerd voorgeschreven kader. „De school zou bijvoorbeeld binnen een normbedrag vrij moeten zijn om te kiezen tussen extra leermiddelen, een wat duurdere inrichting of de aanstelling van vakleerkrachten”, zo zei de heer De Jong.



Staatssecretaris K. de Jong Ozn.

### Meer vrijheid, meer taken

Een ander belangrijk punt achtte de staatssecretaris een grotere vrijheid in de onderlinge taakverdeling tussen onderwijsgevers. Hij zei te denken over experimenten om scholen in de gelegenheid te stellen hun krachten eens te proberen op een meer gedifferentieerde taaktoedeling, waarbij de regering iets minder regels stelt en de scholen een grotere vrijheid krijgen. „De school zal dus door meer vrijheid, meer taken te vervullen krijgen. Aan de andere kant zal zij moeten worden bevrijd van taken die weinig of niets te maken hebben met haar eigen onderwijskundige verantwoordelijkheid”, aldus de heer De Jong. Hij dacht hierbij aan tal van administratieve werkzaamheden, het beheer van de gebouwen. De bewindsman wees er vervolgens op dat verleende vrijheid alleen daadwerkelijke vrijheid kan worden als de

toekenning van zelfstandigheid gepaard gaat met maatregelen die de medezeggenschap van ouders en onderwijsgevers in het schoolbeleid versterken.

### Decentralisatie

Over de decentralisatie van het onderwijsbeleid zei de staatssecretaris nog geen pasklare oplossingen te kunnen geven. „In het buitenland”, zo zei hij, „ziet men hier en daar verregaande regionalisering van het onderwijs. Dat past niet in ons land. Wij zullen naar een soort mengvorm moeten zoeken. In Den Haag stelt men zich die mengvorm als volgt voor: 1. de zelfstandigheid van de school moet worden vergroot; 2. samenbinding op regionaal niveau van alle activiteiten die beter gezamenlijk en op grotere schaal kunnen worden verricht dan door individuele scholen;

## Welwezen met de sport

In deze vier pagina's tellende boeiende krant komen aan de orde: sportnota Van Doorn, overheid en sport, sportverwording, de christelijke sportbeweging, sport en samenleving, reclame in de sport.

Meewerkende auteurs: H. A. de Boer, L. A. van Splunder, prof. dr. I. A. Diepenhorst, W. F. H. Grashoff, C. J. van Leeuwen en G. J. Groenman.

De katern, die zich o.m. goed leent voor discussie in groepen kost:

1 ex. f 0,75; 2 t/m 4 ex. f 0,60 per ex.; 5 t/m 9 ex. f 0,50 per ex.; 10 t/m 24 ex. f 0,40 per ex.; 25 en meer ex. f 0,30 per ex.

Bestellingen via postgiro 89673 t.n.v. A. R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste.

## Visies op arbeid

Als overdruk uit Nederlandse Gedachten verscheen een vier pagina's tellende krant onder de titel „Visies op arbeid”. Deskundigen geven hun visie op het begrip „arbeid” in de huidige samenleving.

De auteurs zijn: drs. H. Borstlap, drs. A. Schouten, prof. dr. H. J. van Zuthem, mr. G. C. van Dam en drs. B. Beumer. Deze krant is bijzonder geschikt als handleiding voor een gesprek op de kiesvereniging of in kleinere groepjes.

U kunt de krant bestellen door storting van het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Visies op arbeid”.

U gellieve de onderstaande prijstabel aan te houden:

1 ex. f 0,75 per ex.  
2 t/m 4 ex. f 0,60 per ex.  
5 t/m 9 ex. f 0,50 per ex.  
10 t/m 24 ex. f 0,40 per ex.  
25 en meer ex. f 0,30 per ex.

3. decentralisatie naar het regionale niveau van taken en bevoegdheden waarbij de afstemming op regionale situatie van belang is; 4. de centrale overheid behoudt de verantwoordelijkheid voor een deugdelijk onderwijsstelsel. Uit eigen ervaring noemde de bewindsman nog enige voorbeelden waarmee een regionale onderwijsraad zich bezig zou kunnen houden. a. bundeling tussen de verschillende organen van openbaar en bijzonder onderwijs in de regio; b. Uw medewerking verlenen bij het concentreren en spreiden van met name het middelbaar en hoger beroepsonderwijs in Uw regio; c. het signaleren en doorgeven van witte vlekken op de kaart van de onderwijsvoorzieningen. „Bij dit alles moet dubbel werk en overorganisatie met kracht worden bestreden”, aldus de heer De Jong.

**Partijraad**

De ontwerp-resolutie van het partijbestuur is door de partijraad ongewijzigd aangenomen. Aan amendementen ontbrak het niet. Sommige werden ingetrokken, de overige kregen onvoldoende steun. Daarmede werd duidelijk, dat de resolutie evenwichtig in elkaar zat en dat dit ook door de partijraad zo werd ervaren. De begrippen „eerlijk en openhartig” werden in verband met de resolutie meermalen gebruikt. Daaruit blijkt, dat er in de partijraad geen sprake was van groot enthousiasme voor de ene lijst. De moeiten en de moeilijkheden wegen zwaar. Velen in de ARP willen tot het uiterste gaan en menen, dat overeenstemming mogelijk moet zijn over de punten, waarover de opvattingen thans nog uiteenlopen. Het is ook een noodzaak wil het CDA ooit echt iets gaan voorstellen, in de Nederlandse politiek.

geheel overkomen. De gedachte alsof het hier gaat om iets specifiek anti-revolutionairs is onjuist. Het zijn algemene punten, die ieder die hart heeft voor het C.D.A. terharde moeten gaan. Daarom is de veronderstelling dat de voorwaarden in feite een wassen neus vormen, onjuist. De A.R.P. heeft – gelukkig – de gewoonte zichzelf serieus te nemen.

**NCG  
COMMENTAAR**

**Machtiging**

De kiesverenigingen – en de stemhebbende leden van de partijraad – wordt gevraagd „ja” te zeggen tegen de ene C.D.A.-lijst. Zij zeggen daarmee niet „ja” tegen één partij. Ondanks alle verhalen over automatismen zal voor een fusie van de drie partijen een nieuwe beslissing met een meerderheid van tweederde noodzakelijk zijn. De beslissing valt niet onvoorwaardelijk. In september zal de partijraad beoordelen hoe de stand van zaken is t.a.v. de geformuleerde voorwaarden. Niettemin nemen de kiesverenigingen een beslissing, zoals die statutair wordt voorgeschreven. Tevens machtigen zij de partijraad tot een nadere toetsing. Daaruit blijkt vertrouwen. Enerzijds ten aanzien van de vervulling van de voorwaarden, anderzijds t.a.v. de beoordeling door de partijraad. Dat legt de partijraad verplichtingen

op. De leden zullen zich voor hun stemgedrag in september niet kunnen beroepen op het oordeel van de kiesverenigingen. Deze laatste machtigen immers de partijleden te beoordelen hoe het met de vervulling van de voorwaarden staat. De partijraad beslist in september met een absolute meerderheid van die uitgebrachte stemmen. Het zou onjuist zijn voor dit geval af te wijken van de stemprocedure, die in de partijraad altijd wordt gevolgd.

**Salaris-bepanking?**

Er zijn stemmen opgegaan om de noodzakelijke inperking van

onderwijs-uitgaven te vinden in een vrijwillige salaris-bepanking van alle onderwijskrachten. Op zichzelf is dit geen onsympathieke gedachte. Hieruit spreekt de geëmotioneerde mens die het goed meent met het onderwijs dat aan onze kinderen moet worden gegeven. Hieruit spreekt ook een sterke medeverantwoordelijkheid van een aantal collega's die tengevoige van de bezuinigingsmaatregelen buiten werk zouden raken. Toch is deze gedachte niet te verwerkelijken. Er ligt de onbeantwoorde vraag: hoe groot de inkorting op het salaris zou moeten zijn om de noodzakelijke bezuiniging op te brengen. Men heeft zich evenmin gerealiseerd hoezeer de pensioengrondslag hierdoor zal worden aangetast. Bovendien: wie zal de garantie geven dat het door de onderwijzers op tafel gebrachte geld, in feite ook aan het onderwijs ten goede zal komen? Er is voorts geen denken aan dat de docenten bij meerderheid van stemmen zouden kunnen beslissen over de invoering van een vrijwillige salarisbepanking. Als er niet over de gehele linie, voor alle beroepen, een overheidsbeslissing valt inzake een gemotiveerde salarisverlaging, zal er niets anders op zitten om over te gaan tot een nog grotere persoonlijke inspanning van de docenten en leerlingen en ouders, teneinde de kwaliteit van het onderwijs te handhaven.

**Lardinois**  
Het is niet helemaal helder geworden waarom de oud-minister van landbouw ir. Lardinois – thans Europees commissaris voor de Landbouw – deze laatste post wil verlaten. Zeker zullen privé-redenen ook een rol hebben gespeeld. Zes jaar minister van Landbouw in Nederland en vier jaar „Europees Landbouw-minister” in Brussel vergen erg veel van iemand met verantwoordelijkheidsgevoel. Wilde hij met zijn ontslaanvraag – juist gezegd: het zich niet beschikbaar stellen voor een volgende vierjarige periode – protest aantekenen tegen het feit dat men „ergens in de politiek” een verdere ontwikkeling van de Europese politiek niet langer concreet ziet zitten? Heeft bij het niet willen verlengen van zijn ambtstermijn misschien ook een rol gespeeld dat de enige gemeenschappelijke politiek die in EEG-verband bestaat (de landbouw n.l.) gefaald heeft? Feit is dat die landbouwpolitiek in de achterliggende jaren in sterke mate vaak met lapmiddelen overeind moest worden gehouden. Tot principiële oplossingen waren de zes en later de zeven EEG-landen kennelijk niet bereid. Wij menen dat het in het belang van een verdere ontwikkeling van de EEG zou zijn indien het Europees parlement de achterliggende oorzaken van het vertrek van de heer Lardinois grondig zou onderzoeken.

**Wassen neus?**

De voorwaarden in punt 9 van de resolutie zijn duidelijk. De drie partners zullen daarover overeenstemming moeten bereiken, willen zij naar de kiezers toe als één



**Niet tegen CDA maar voor Christen-democratische politiek**

Uit verschillende reacties leid ik af dat het (vooral voor degenen, die niet aanwezig waren) zinvol is nog eens uiteen te zetten wat mij heeft bewogen om op de Partijraad t.a.v. de CDA-resolutie mij in mijn rede geheel buiten de discussie te houden. En in tweede instantie, daartoe door de partijvoorzitter uitdrukkelijk uitgenodigd, mij beperkt heb tot het geven van een oordeel, maar mij van een advies, hetzij in positieve, hetzij in negatieve zin, heb onthouden.

**Onderscheiden verantwoordelijkheid**  
In mijn rede heb ik aandacht besteed aan de gedachte van het delen in verantwoordelijkheid. Naar mijn mening is dit een fundamentele gedachte van de Christen-democratische visie op de samenleving. Het zou mij niet juist lijken dat beginsel anderen vóór te houden, maar zelf niet in acht te nemen. Er is in de ARP een eerste verantwoordelijkheid voor het politieke beleid die berust bij de fractievoorzitter, en een eerste verantwoordelijkheid voor het partijbeleid, welke berust bij de partijvoorzitter. Ik ben graag bereid vanuit de politiek mijn mening te geven over bepaalde voorstellen van partijpolitieke aard, maar de eerste verantwoordelijkheid voor de partijbeslissing rust op de schouders van partijvoorzitter. Vele malen heb ik verkondigd dat de tijd van het alomvattende éénhoofdige leiderschap in de ARP voorbij is en dat dit ook juist is. Concentratie van macht is geen christen-democratische gedachte. Ons standpunt is de gedeelde verantwoordelijkheid.

**Zorgen en twijfels**  
Dat een voorstel van de meerderheid van het partijbestuur, krachtig aanbevolen door de partijvoorzitter, en zonder een nadrukkelijk andersluidend advies van de fractievoorzitter, een royale meerderheid zou behalen was uiteraard een voorzienbaar effect. Daartoe heb ik de partijraad kunnen en willen opwekken, maar ik heb de partijraad daarvan evenmin willen affhouden. Dat onder de gegeven omstandigheden niettemin 20 à 25% van

de partijraadsleden tegen de resolutie stemde, terwijl onder de voorstellers er velen waren die boordevol twijfel zaten geeft enige aanwijzing hoe de stemming had kunnen uitvallen bij een zwaar appèl in tegengestelde richting. Ik vertrouw dat KVP en CHU daaruit zullen verstaan hoe ernstig de uitspraken moeten worden genomen. Van mijn kant heb ik zulk een appèl niet willen doen en heb ik ook verklaard geen enkele actie te ondernemen m.b.t. de stemming door de kiesverenigingen, omdat het niet mijn primaire verantwoordelijkheid is, omdat ik ook de schijn wil vermijden dat ik tegen het CDA op zichzelf zou zijn. En omdat ik in elk geval wil vermijden dat het een stemming pro of contra Aantjes zou worden, of nog erger, pro De Boer of pro Aantjes. Dit laatste zou in alle opzichten een volledige vertekening van de werkelijkheid hebben gegeven, omdat de door mij onder woorden gebrachte zorgen en twijfels geheel door de partijvoorzitter worden gedeeld. Van mijn kant heb ik er slechts toe willen bijdragen de partijraad ten volle voor zijn eigen verantwoordelijkheid te plaatsen, en ertoe willen bijdragen dat er geen misverstand over kon zijn wat die verantwoordelijkheid inhield.

Welke consequenties ieder voor zichzelf aan een beslissing van de partij verbindt, moet ieder ook voor zichzelf uitmaken. Het is een grove zelfoverschatting te menen dat iets van één man of vrouw kan afhangen. Een zeer onzuiver element in de besluitvorming heb ik dan ook de overweging gevonden, dat bij een negatieve beslissing, de éénheid van de partij gevaar zou lopen. Het was trouwens ten onrechte, want op mijn vraag wie in dat geval zich niet loyaal bij de uitspraak zou neerleggen heeft zich niemand gemeld. Ik mag dus aannemen dat een dergelijk argument niet alleen principieel, maar ook feitelijk ten onrechte in de discussie is betrokken.

**Na Hoogeveen**  
Er was nog een reden waarom ik aan mijn overwegingen geen uitdrukkelijke conclusie heb verbonden. De ervaring heeft mij geleerd dat uitdrukkelijke afspraken in CDA-verband achteraf niet altijd even serieus worden genomen. Zo is bijvoorbeeld geen twijfel mogelijk dat aan de voorwaarden m.b.t. de politieke hypotheek niet is voldaan. Het is het goed recht van een partij om te beslissen dat zij desondanks tot de ene

lijst wil besluiten. Het is in elk geval de verdienste van onze resolutie, dat zij dit in alle onverbloemdheid zegt. De resolutie van de CHU, die stelt dat aan de politieke voorwaarden wordt voldaan, komt tot dezelfde conclusie op volstrekt tegengestelde basis. Zwaarder heeft voor mij de ervaring na Hoogeveen gewogen om geen positieve aanbeveling te kunnen doen. Na het CDA-congres is mij van verschillende kanten verweten dat ik door mijn opstelling t.a.v. de verhouding tussen principiële grondslag en vértegenwoordigers de discussie over het politieke beleid blokkeerde en aldus de aflossing van de politieke hypotheek in de weg stond. Hoewel ik dit verwijt onjuist vond, heb ik niettemin in Hoogeveen een stap terug gedaan om daar ruimte voor te maken. Helaas heb ik moeten constateren dat sindsdien de eenheid van beleid niet ernstiger, maar in tegendeel lichter is genomen, klaarblijkelijk in de veronderstelling dat de ARP, als zij het op het beginselpunt niet op een breuk laat aankomen, het zeker niet meer zal doen op het politieke punt. Of die veronderstelling juist is zal trouwens pas in september blijken. In elk geval heeft Hoogeveen niet tot het in uitzicht gestelde effect geleid, hetgeen mij uiteraard zeer zwaar ligt. En dit is mede een reden voor mij geweest thans een positieve resolutie zonder afdoende waarborgen niet te kunnen aanbevelen.

**Teleurstelling en voldoening**  
Als ik de partijraad van zaterdag teleurgesteld heb verlaten, dan is dit niet vanwege de uitslag van de stemming op zichzelf, want die was te voorzien, maar vanwege de aard der discussies over de resolutie. In de pleidooien ten gunste van de resolutie heeft vrijwel geen rol gespeeld het argument, dat dit de aangewezen weg zou zijn om tot een echte Evangelische politiek te komen. In tegendeel, de principiële-politieke motivering ontbrak praktisch geheel. En toch is dit het enige echte motief dat doorslaggevend mag zijn. In het bijzonder geldt dit voor degenen, die verleden jaar in een open brief mij bezworen de politieke discussie niet te verhinderen door een grondslagdificatie (wat het overigens niet was), maar die nu in alle talen zwegen. Overigens zijn er bepaald ook wel positieve dingen te vermelden. Zo noemde ik al de openhartige wijze waarop de resolutie de feiten niet verhult, maar onverbloemd vaststelt. Verder mag zeker ook de volledige openbaarheid, waarin de ARP altijd haar discussies voert en besluiten neemt, met gepaste voldoening worden genoemd. Ook wat wij over anderen zeggen, mag door iedereen worden gehoord. Dit leidt er wel eens toe dat het onevenredige proporties krijgt. Wat bijvoorbeeld bij ons over de CHU wordt gezegd, krijgt grote publiciteit zonder dat iemand weet wat er bij de CHU over ons wordt gezegd. Toch geloof ik dat het, ondanks deze



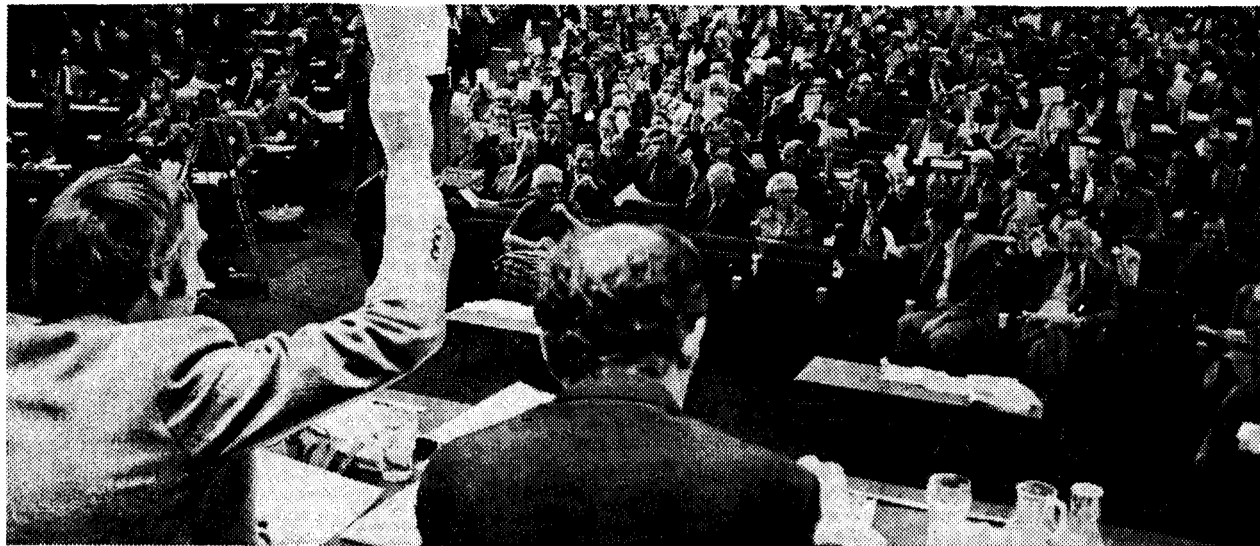
betreurenswaardige neveneffecten, goed is de publieke zaak ook publiek te blijven behandelen. In dit verband moet ik nog iets aanvullen op mijn artikel van vorige week. Zoals ik verleden week mededeelde had ik verzoekt mijn artikel (een reactie op de uiteenzetting van CHU-voorzitter Van Verschuer over wat mij z.i. „bezielt”) in het CH-weekblad te plaatsen, omdat het mij billijk leek dat de CH-leden vóór de Unieraad ook van zichzelf zouden kunnen lezen wat mij „bezielt”. Helaas moet ik daaraan nu toevoegen, dat de redactie van het CH-weekblad de plaatsing ervan heeft geweigerd.

**Vertrouwen in beleid**  
Terugkomend op onze partijraad, wil ik graag nog opmerken dat ik op één punt met grote dankbaarheid ben vervuld. Vanuit mijn primaire verantwoordelijkheid voor het politieke beleid heb ik mijn partijraadsrede geheel daaraan gewijd. Nog nooit eerder heeft de partijraad daarmee zo uitdrukkelijk zijn instemming betuigd. Ik begrip best (en ik had ook niet anders verwacht) dat bepaalde kranten en politieke kringen de stemming over de resolutie als een „politieke nederlaag” voor mij uitleggen. Deze wensdromen zij hun gaarne gegund. Juist echter waar het het beleid van de fractie betreft, is het vertrouwen van de ARP nog niet eerder zo hartelijk en overtuigend geweest. De politieke verantwoordelijkheid, die de fractievoorzitter draagt, is door de partijraad met warmte gehonoreerd. Laat men zich niet vergissen; welke weg de ARP ten aanzien van het CDA ook verder inslaat, zij zal er op staan dat de voortzetting van het door de fractie gevoerde beleid is gewaarborgd. De daarop betrekking hebbende uitspraken van de resolutie dienen heel ernstig te worden genomen. Welke wensdromen anderen ook mogen koesteren, de ARP heeft heel goed begrepen dat de fractievoorzitter niet

vecht tegen het CDA, maar vóór een geloofwaardige en echt christen-democratische politiek. En (hoe zwaar of hoe licht men ook de kansen van één lijst moge wegen) dit is wat uiteindelijk het zwaarst zal wegen. Om geen andere reden dan dat dit het zwaarste is.

**Herinnering aan Weijters**  
Vrijdagmiddag op het Binnenhof komend om de laatste hand aan mijn partijraadsrede te leggen, trof ik allerwege grote verslagenheid aan. In de leeftijd van 62 jaar was de eerste ondervoorzitter der Kamer en eerste vice-voorzitter van de KVP-fractie A. C. M. Weijters (samen met zijn vrouw op weg naar de jaarlijkse fractiebijeenkomst) ten gevolge van een hartaanval plotseling overleden. Als die jaren dat ik nu deel uitmaak van de Tweede Kamer, was Toon Weijters daar reeds aanwezig. Hoewel hij zeer verantwoordelijke posten bekleedde, was hij geen opvallende, zich op de voorgrond dringende man. Hij ging in alle rust zijn weg, maar onder die rust verborg hij een grote betrokkenheid bij alle parlementaire gebeuren. Zijn belangrijkste werk deed hij in stilte en dat is op den duur toch velen niet ontgaan. Het viel mij op, hoezeer ook de medewerkers en medewerkster van andere dan de KVP-fractie onder de indruk van zijn plotseling overlijden waren. Het verlies door zijn heengaan geldt niet alleen de KVP. Achter de schermen heeft hij veel gedaan om in de persoonlijke sfeer plooiën glad te strijken die in goede samenwerking aan christen-democratisch verband konden bedreigen. Ik schrijf deze „Van A tot U”, nadat ik zojuist de begrafenissen heb bijgewoond van de echtgenote van oud-burgemeester v.d. Hooft van Waddinxveen. De rouwdienst was een indrukwekkend getuigenis van wat het geloof vermag om een mens bij de zwaarste slagen overeind te houden. Kinderen van Janny en Cor van der Hooft verzorgden gedeelten van de rouwdienst. Eén van hen las uit een gedicht van Nel Benschot o.a.

„Je bent niet dood, maar ach wij zullen je missen, zoals de mens de meest geliefde mist. De jaren van geluk zijn nooit meer uit te wissen. En wij geloven: God heeft zich niet vergist”.  
Moge dat geloof ook mevrouw Weijters en haar kinderen de kracht geven om hun weg hier te vervolgen.  
*Aant*



Voor de partijraad van 10 april j.l. waar over de ene CDA-lijst beslist werd, bestond een bijzonder grote belangstelling. (foto ANEFO).

## AR Vrouwencomité Mondigheid in onderwijszaken leidt tot een opmerkelijke stellingname

Het zich verwerven van mondigheid is een vermoeiende, doch boeiende bezigheid. Dat was de ervaring van het A.R. Vrouwencomité, in vergadering bijeen te Utrecht op zaterdag 3 april j.l.

### Contourennota

Voor de tweede maal dit seizoen was de onderwijscontourennota onderwerp van bespreking. En hoe! De gemotiveerdheid van de aanwezigen was vanaf de opening tot aan de sluiting van de vergadering de garantie voor het uiteindelijke resultaat: politieke stellingname t.a.v. het onderwijsbeleid, verwoord in 20 stellingen. De volgende onderwerpen komen aan de orde: uitgangspunten voor het onderwijsbeleid, de positie van het meisje/de vrouw in het onderwijs, de onderwijsstructuur, integratie kleuter- en basisonderwijs, invoering middenschool, open school en milieu-invloeden. Dat een dergelijke stellingname vooraf gegaan wordt door het verzamelen en verwerken van veel informatie en urenlange discussies heeft geen betoog. Interessanter dan een verhaal hierover zijn de stellingen zelf. Helaas vindt u er deze keer, door gebrek aan plaatsruimte, slechts drie afgedrukt.

### Uitgangspunten

Deze betreffen de uitgangspunten voor het beleid. Hoewel de eerste stelling niet zonder reden bovenaan staat, is de derde, door een keuze voor de belangen van het kind, het meest interessant. Niet

vanuit een visie op de maatschappij, maar vanuit een visie op de mens, moet een onderwijsbeleid tot stand komen. Een gezichtspunt van waaruit, naast het zicht op alle mogelijkheden die mensen hebben, ruimte is voor de grenzen, waarvoor ieder mens op een ander punt in zijn ontwikkeling en ontplooiing halt moet en mag houden. In volgende nummers van Ned. Gedachten zal op de stellingen nog teruggekomen worden, zodat ook de onderlinge samenhang duidelijk wordt.

Rest mij nog te vermelden dat:

- De discussie op uitstekende wijze geleid werd door mevr. Kraayeveld-Wouters;
- Het discussiemateriaal werd vervaardigd door leden van de werkgroep documentatiemateriaal, dat is uitgegeven door de Stichting Kader- en Vormingswerk A.R.P., dat aldaar verkrijgbaar is (Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag).
- Het A.R.V.C. deze stellingen zal toezenden aan:



Mevr. Kraayeveld-Wouters

- a. het bestuur van de A.R.P.
  - b. de besturen van de Kamercentrales
  - c. de leden van de onderwijscommissie van de A.R.P./C.H.U./K.V.P.-fractie
  - d. de wetenschappelijke bureaus van de A.R.P./C.H.U./K.V.P. en de door hen in het leven geroepen onderwijscommissies
  - e. de leden van het C.D.A. Vrouwenberaad.
- U van onze acties op de hoogte zult worden gehouden.  
T. Bot-van Gijzen, lid d.b. ARVC

### Stellingen

1. De relatie tussen levensovertuiging en onderwijs is een gegeven van zodanig belang dat de Overheid de vrijheid van richting - geconcretiseerd in schoolstichting en inrichting van het onderwijs - moet eerbiedigen en royaal ruimte geven.
2. Het gaat in het onderwijs om optimale ontplooiing van ieder mens - opdat die mens naar vermogen een verantwoordelijke en dienstbare bijdrage zal kunnen leveren aan de maatschappij en kan meewerken aan het tot stand

brengen van een rechtvaardiger samenleving.

3. Maatschappijhervorming kiezen als uitgangspunt voor de vernieuwing van het onderwijs is geen goede start. Uitgangspunt voor onderwijsbeleid moet zijn - ongeacht de structuur - recht doen aan de belangen van het kind, waarbij het accent moet liggen op degenen die extra zorg nodig hebben. Ieder mens is uniek in zijn mogelijkheden en beperktheden. Ontplooiing van gaven en het leren onderkennen van eigen grenzen zijn beide van belang voor een optimale ontwikkeling.

### Werkgelegenheid

Over het probleem van de werkgelegenheid zei Aantjes onder andere:  
„Binnen de grenzen van onze sterke afhankelijkheid van de internationale factoren, zal de regering er alles aan moeten doen om de werkgelegenheid te verbeteren. Ook door middel van lastenverlichting voor het bedrijfsleven waar dit werkgelegenheidsbevorderend kan werken. Voor dit doel zullen partijpolitieke hobby's volstrekt moeten wijken. De minister-president heeft gelijk: De mensen vragen allereerst niet om een greep op de investeringen, maar om werk. Waar ik zo vaak kritiek op hem heb gehad, als hem de moed scheen te ontbreken de waarheid te zeggen, vind ik het een kwestie van moraal nu uit te spreken dat het hem siert dat hij de partijraad van zijn eigen partij uitkoos om de harde waarheid hard te zeggen.”

### Beleidsombuiging

Vanzelfsprekend ging mr. Aantjes ook in op de kwestie van de bezuinigingen en beleidsombuigingen. Daarover zei hij onder meer:  
„Juist vanwege de onvermijdelijkheid van deze gigantische beleidsombuiging hebben KVP en ARP erop aangedrongen de zaken niet vooruit te schuiven, maar er nog in dit jaar een aanvang mee te maken. Als de VVD daartoe in haar interpellatie van deze week serieuze constructieve gedachten had

aangedragen, zou dat voor zulk een nationale taak ook door het kabinet met waardering moeten zijn begroet. Maar helaas reikte de vindingrijkheid van de heer Wiegel niet verder dan het in een motie overschrijven van zinnen uit het perscommuniqué van Andriessen en Aantjes, daarmee eens te meer bewijzend dat van zijn kant niet de beleidsvisie te verwachten is waar Nederland op zit te wachten. Voor ons geldt slechts één uitzondering: niet ten laste van de zwaksten. En daarmee bedoelen we dan zowel de zwakste groepen in onze nationale als in onze internationale samenleving. Ik denk niet dat alle ambtenaren die onverkort aan het trendbeleid wensen vast te houden daartoe behoren. Ik denk evenmin dat de leden van het Nederlands Genootschap van Leraren, dat alvast met een staking heeft bedreigd, daartoe behoren. En ik denk ook niet dat de meesten van ons hiertoe behoren.  
De magere jaren zijn onmiskenbaar begonnen en wij zullen ons voor lange tijd op een materiële inperking moeten instellen niet alleen vanwege de economische teruggang, maar ook uit een oogpunt van milieubeheer en soberder levensstijl. Juist onder die omstandigheden komt het aan op het eigen karakter en de eigen inbreng van een christen-democratische politiek.”  
Aldus in dit verband tenslotte mr. Aantjes.

Noot: zie elders dit nummer voor andere gedeelten uit zijn rede.

## Resolutie partijraad over één CDA-lijst

Overeenkomstig de afspraken van Woudschoten heeft de partijraad in zijn voorjaarsvergadering 1976 beoordeeld of is voldaan aan de voorwaarden om bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen als drie partijen met een gezamenlijke kandidatenlijst aan de verkiezingen deel te nemen. De definitieve beslissing zal uiterlijk in september 1976 worden genomen.

### Overwegingen

De partijraad laat zich leiden door de volgende overwegingen:

A. De ARP heeft steeds gesteld, dat samengaan dient te berusten op eenheid van uitgangspunt, program en beleid.

B. Het verschil van mening over het functioneren van het principiële uitgangspunt van het CDA is blijven bestaan en zal derhalve - hoewel het overeenkomstig de uitspraak van Hoogeven geen beletsel behoeft te zijn voor de totstandkoming van een gemeenschappelijke lijst - bij de uiteindelijke oordeelsvorming mede een rol spelen.

C. In het door een CDA-werkgroep opgestelde en door het algemeen bestuur CDA vastgestelde program van uitgangspunten, zijn wezenlijke punten voor christen-democratische politiek geformuleerd. Hoewel dit niet het uitgangspunt van het CDA vervangt of overbodig maakt, draagt het door de fundamentele benadering van een aantal belangrijke politieke punten in hoge mate bij tot een herkenbaar christen-democratisch profiel.

D. Het ontwerp-CDA-program behandelt actuele politieke vraagstukken op een aansprekende wijze en geeft een nadere profilering van christen-democratische politiek.

E. In het parlementair-politieke optreden van de Tweede Kamerfracties is van een groeiende mate van eensgezindheid niet gebleken, zodat de zogenaamde politieke hypotheek niet is afgelost.

F. De geloofwaardigheid van het program is mede afhankelijk van de mate waarin in de lopende periode in het beleid van de fracties het thans geldende gemeenschappelijke urgentieprogram herkenbaar is.

G. Het voorgelegde lijstvoorstel kan voor de ARP slechts als minimum aanvaard worden. Te snel deelt zij in het verlies, te laat in de winst.

### Uitspraken

Op grond van de bovenstaande overwegingen spreekt de partijraad het volgende uit:

1. Eenheid van uitgangspunt, program en beleid is niet bereikt in een mate als de partijraad had gehoopt.
2. Het program van uitgangspunten en het ontwerp politieke program van het CDA beantwoorden op aanvaardbare wijze aan de verwachtingen. Het vertrouwen is aanwezig dat in onderling overleg tot een bevredigend definitief politiek program kan worden gekomen
3. Met name op het punt van het beleid is onvoldoende eenheid gebleken. De politieke hypotheek kan tot op heden niet als afgelost worden beschouwd.
4. Wijzigingen in het lijstvoorstel, die zouden kunnen leiden tot een verzwakking van de positie van de ARP op de lijst maken een nieuwe behandeling door de partijraad nodig.

5. Het is van groot belang voor de presentatie van het CDA één lijsttrekker aan te wijzen, waartoe het CDA-bestuur slechts met instemming van de partijbesturen een voorstel aan het CDA-congres kan voorleggen.

6. Bij een uiteindelijke beoordeling van de vraag of tot één lijst gekomen dient te worden spelen echter - naast het voldoen aan de reeds genoemde voorwaarden - ook de navolgende overwegingen een belangrijke rol:

- a. het gemeenschappelijk ideaal, dat KVP, CHU en ARP in een bundeling van christen-democratische krachten steeds voor ogen heeft gestaan;
- b. de verantwoordelijkheid die partijen voor elkaar dragen, waarbij in het bijzonder wordt gedacht aan de federatie, die zij op weg naar een verdergaande gemeenschappelijke aanpak hebben gevormd;
- c. het in een groot aantal gemeenten en provincies functioneren van CDA-verbanden;
- d. de gemeenschappelijke taak in Europa;
- e. de in het land gewekte verwachtingen met betrekking tot de totstandkoming van het CDA, door de gedurende vele jaren ook door de ARP voor het voortgangproces gedragen verantwoordelijkheid.

7. De gestelde voorwaarden om tot één lijst te komen zijn niet ten volle vervuld. Niettemin meent de partijraad tot een positieve aanbeveling aan de kiesverenigingen te kunnen overgaan, op grond van de overwegingen onder 6 en als een uiterste poging in de komende parlementaire periode aan de mogelijkheid van een eensgezind beleid optimale kansen te bieden.

8. Aan de kiesverenigingen wordt voorgesteld bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen een algemeen akkoord van federatieve samenwerking aan te gaan met CHU en KVP, zoals neergelegd in artikel 32 lid 11 partijstatuten. Dit houdt in, dat bij die verkiezingen met één kandidatenlijst en één program wordt uitgekomen en dat één gezamenlijke verkiezingscampagne wordt gevoerd.

9. Deze uitspraak geschiedt onder de veronderstelling, dat aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- a. dat er overeenstemming bestaat over de criteria, die als richtlijnen voor de kabinetsformatie zullen dienen;
- b. dat met inachtneming van de formatiekriteria ruimte wordt geschapen voor een op basis van programvergelijking en wederkerigheid eventueel uit te spreken voorkeur of intentieverklaring;
- c. dat in het parlement meer dan tot nu toe gekomen wordt tot een eensgezind beleid;
- d. dat de ARP - hoewel het kabinet als zodanig geen inzet van de verkiezingen zal zijn - in de verkiezingscampagne het kabinetsbeleid, voor zover met haar steun gevoerd, ten volle voor haar verantwoordelijkheid zal kunnen nemen.
- 10. De in 8 gestelde uitspraak wordt door de kiesverenigingen gedaan onder machtiging aan de partijraad om in september 1976 - geheel volgens de op Woudschoten overeengekomen procedure - definitief te beoordelen of aan de gestelde voorwaarden genoegzaam is voldaan.

11. De beslissing van de kiesverenigingen houdt geen automatisme in t.a.v. het overgaan van de federatieve samenwerking in een partij. Mocht de ontwikkeling van de federatieve samenwerking zo verlopen, dat voorstellen m.b.t. een fusie kunnen worden voorgelegd, dan zullen de kiesverenigingen daarover kunnen beslissen op basis van de statutaire bepalingen.

## Duisenberg's 1 %-norm kritisch getoetst Door prof. B. Goudzwaard

# De CDA-0,7 % norm weerspiegelt een principiële opstelling

**Politiek gaat in onze tijd steeds meer in „procenten” luiden. Zoveel procent prijsverhoging, zoveel procent loonsverhoging, zoveel procent werkloosheidsstijging – het is allemaal voor-pagina-nieuws. Op dit procenten-strijd-toneel is er sinds kort een nieuw verschijnsel te bespeuren: de 1% norm van minister Duisenberg.**

Het is een norm die nu eens niet betrekking heeft op lonen, prijzen en werkloosheid, maar op de toelaatbare groei van de druk van belastingen en sociale premies in onze volkshuishouding. Betrekkelijk kort na de introductie van deze nieuwe norm is hij al volop aangevochten: enerzijds door de VVD, die van de 1 % nul procent wil maken, en anderzijds door het CDA, dat overeenkomstig de voorstellen van de CDA-programcommissie op een 0,7 % norm aankomst. Wat gaat hier allemaal achter schuil? En welke conclusies kun je hieruit trekken? Bijvoorbeeld, dat het CDA naar een middenpositie in de Nederlandse politiek streeft, en daarom netjes tussen de VVD en de progressieve partijen wil belanden – met een tikje afwijking naar links? Het lijkt zo voor de hand liggend. Maar juist met voor de hand liggende conclusies is het ook in de politiek soms terdege uitkijken geblazen!

### Inhoud 1 % norm

Eerst iets over de inhoud van de 1 % norm, want daarvoor bestaan een menigte van misverstanden. Het is bijvoorbeeld niet waar, dat de 1 % norm aangeeft dat de overheidsbestedingen plus de sociale zekerheids-uitkeringen in totaal per jaar met 1 % mogen groeien. En ook niet, dat de belastingdruk plus de sociale premiedruk per jaar met 1 % van hun huidige omvang mogen groeien. Wat de 1 % norm aangeeft, is hoeveel belasting- en premiedruk samen jaarlijks mogen stijgen, maar dan uitgedrukt in procenten van wat wij met ons allen per jaar reëel en bruto produceren: het zgn. reëel Bruto Nationaal Produkt (= BNP). En dat maakt een wezenlijk verschil. Laten we bijvoorbeeld veronderstellen, dat we elk jaar ons Bruto Nationaal Produkt met 4 % zien stijgen; reëel, dus zonder gestegen prijzen mee te rekenen. Daardoor stijgt het Bruto Nationaal Produkt in indexcijfers uitgedrukt dus van 100 naar 104. Nu is het op het ogenblik zo, dat omstreeks 55 % van het gehele BNP via de collectieve sektor loopt, d.w.z. leidt tot

overheidsbestedingen en uitkeringen op het vlak van de sociale zekerheid. De 1 % norm zegt nu in feite niets anders, dan dat die 55%, uitgedrukt als som van belasting- en premiedruk in het nationale produkt, per jaar met 1 % mag oplopen. Die som mag dus volgend jaar 56 % zijn, het jaar daarop 57 %, enz.

### Nauwelijks ruimte

Voor wie gaat rekenen, begrijpt onmiddellijk dat dit bij een groei van de nationale produktie van 4 % al zeer fikse konsekventies heeft. De 55 % van 100 mag oplopen tot 56 % van 104. Anders gezegd: van de 4 % produktiegroei moet eerst 55/100 deel, dat is 2,2 %, apart worden gezet om het aandeel van de collectieve sektor in het bruto nationaal produkt gelijk te houden (Want pas wanneer ook van die stijging van het nationaal produkt 55 % naar de collectieve sektor toegaat, blijft het procentuele aandeel van de collectieve sektor in het gehele bruto nationale produkt hetzelfde). Maar daarna moet nog 1 van die 4 % worden gereserveerd voor de jaarlijkse groei van de collectieve sektor met 1 %. In totaal gaat dus 2,2 + 1 = 3,2 % ten opzichte van een totale groei van 4 % volgens de Duisenberg-norm naar een vergroting van de collectieve sektor toe. Voor de particuliere sektor (= verhogingen van het besteedbaar inkomen van gezinnen en van de ingehouden winsten van bedrijven) blijft in dit rekensommetje 0,8 % per jaar over – namelijk 4 min 3,2 % – en dat is nog maar net even meer dan de zgn. jaarlijkse incidentele loonstijging aan ruimte beslaat (inkomen van mensen meer krijgen omdat ze bv. in hun baan promotie krijgen). Met andere woorden: ruimte voor een stijging van de kontrakt-lonen zit er volgens deze 1 % norm ook bij een 4 % produktiegroei in feite nauwelijks in. De collectieve bestedingen maken de ruimte voor 80 % op.

### VVD-opstelling

Van hieruit wordt de opstelling van de VVD verklaarbaar. Die opstelling kan kortweg zo worden weergegeven: de collectieve sektor mag in het gehele BNP niet meer stijgen, maar moet gelijk blijven; bij een groei van 4 % mag dus zeker niet meer dan 2,2 % daarvan voor collectieve uitgaven worden gebruikt. En bovendien: laten we zorgen dat de produktie zich weer zo snel mogelijk tot een zo groot mogelijk percentage herstelt. Want door én de produktiegroei fors aan te zwengelen én de uitgroei van de collectieve sektor tot stilstand te brengen, kan de particuliere sektor weer gaan groeien, en ontstaat er – naast ruimte



Prof. B. Goudzwaard, gefotografeerd tijdens de partijraad van 10 april j.l. (foto ANEFOO).

voor kontrakt-loonverhoging – ook meer ruimte om de investeringen, en daarmee de werkgelegenheid, te laten toenemen. Zo komt tegenover de 1 % van het kabinet dus de 0 % norm van de VVD te staan.

### CDA en de nul-procent norm

In het ontwerp-CDA program is noch de 1 % norm, noch de 0 % norm gekozen. Waarom niet? Om met de 0 % te beginnen: die norm komt, zeker wanneer men die op korte termijn wil realiseren, meer over als een politieke stunt, dan als een daadwerkelijk haalbare kaart. Het tempo, waarmee op dit ogenblik de collectieve uitgaven (van de overheid zelf en van de sociale uitkeringen) per jaar groeien, beslaat namelijk niet 1 of zelfs 1,5, maar ongeveer 1,8 % van het Bruto Nationale Produkt. Om dat enorme stijgingstempo van de collectieve sektor, dat tijdens dit kabinet en de vorige in beweging is gezet, en dat een jaarlijkse groei van het nationale produkt van zo'n 5 % of meer eigenlijk al zonder meer noodzakelijk maakt – om dat stijgingstempo af te remmen tot een 1 % per jaar, staat al gelijk met een halsbrekende operatie in de nok van het politieke circus. Een uitgavenbeleid van de overheid wezenlijk afremmen doet nog het meeste denken aan het pogen, met een sleepbootje te trachten de vaart van een mammoettanker te minderen. Een nul-procent operatie voor de collectieve sektor moet dan ook op dit ogenblik worden beschouwd als ofwel dagdromerij, ofwel leidend tot een desastreuze afbraakpolitiek. Maar waarom dan niet gekozen voor de 1 % norm, zoals die door het kabinet is gelanceerd? Om dat te verduidelijken, moet een nieuw element aan dit gehele verhaal worden toegevoegd: de eigen lijn, die in het nieuwe concept-CDA program ten aanzien van ons omgaan met het vraagstuk van de economische groei is neergelegd.

### Groei en verantwoordelijkheid

Voor het CDA is het streven naar een zo hoog mogelijke economische groei geen eigen doelstelling van overheidsbeleid. Het wijst reeds in zijn uitgangspunten de visie af, dat onze economische expansie ons zou kunnen redden van al onze kwalen, en ons de beste wapenen in handen zou geven tegen zowel de werkloosheid als tegen de inflatie, als tegen het milieubederf, als tegen de armoede buiten onze grenzen. Dat is de illusie van een overleefd westers vooruitgangsgeloof. In het concept-program van het CDA is het juist andersom gesteld: we zullen onze verantwoordelijke zorg voor zinvolle

## SPELREGELS VOOR ECONOMIE & POLITIEK

In dit boekje, dat uitgegeven is door de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, stelt de auteur, voormalig financieel-economisch specialist van de ARP-Tweede-Kamerfractie en sinds kort hoogleraar aan de Vrije Universiteit, dr. Arend J. Vermaat drie thema's aan de orde:

- Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?
- Groeien of versoberen?
- Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen.

Het geheel is rijk geïllustreerd met cartoons. Prijs per exemplaar f 3,50.

Bestellingen: Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Spelregels voor economie & politiek”.

incidentele loonbeweging op te vangen! Een daling van de kontrakt-lonen zou dan zelfs nodig worden om binnen de perken te blijven – en dat, zonder dat nog ruimte is bereikt voor enig rendementsherstel ten bate van de werkloosheidsbestrijding, en voor het bieden van een tegenwicht tegen de dalende inkomsten uit het aardgas in de komende kabinetsperiode. Het is duidelijk: de 1 % norm is afgesteld op een produktiegroei die eerder 4 of 5 %, dan 3 % bedraagt. Zodra men het groeipercentage zou moeten verlagen, leidt handhaving van de 1 % norm tot volstrekt scheve gevolgen.

### Konklusie

Twee konklusies volgen hieruit. ● In de eerste plaats dat het verstandig lijkt, welke procentnorm men ook voor de groei van de collectieve sektor kiest, die uitdrukkelijk in verband te brengen met de mate waarin het Bruto Nationale Produkt zelf groeit. Wanneer die groei van het BNP laag is, moet ook de uitgroei van de collectieve sektor noodgedwongen zeer bescheiden blijven. Daarom is in het CDA concept program dan ook voorgesteld, om voor elk procent groei van het BNP maximaal 0,2 % groei van de collectieve sektor in dat BNP toe te staan. Bij een groei van 3 1/2 % -s'jaars is dat dus 0,7 %. ● En de tweede konklusie die hieruit volgt, is dat 0,7 % niet kan worden beschouwd als een typerend cijfer voor een „middenpartij”. Het is de eigen principiële opstelling van het CDA t.a.v. het vraagstuk van de economische groei, die tot dit cijfer geleid heeft. Naarmate bijvoorbeeld de „progressieve” partijen onze visie op de economische groei dichter gaan benaderen, zullen ook zij welhaast gedwongen zijn tot een nederwaartse bijstelling van hun 1 % norm over te gaan.

Prof. Goudzwaard is voorzitter van de CDA program-commissie en doceert economie aan de Vrije Universiteit

## Studiedag Inflatie

Zaterdag 24 april a.s. is er in restaurant Monopoeite te Amersfoort vanaf 10.00 uur v.m. een studiedag „Inflatie”. Basisstuk voor deze conferentie is het recente CDA-rapport „inflatie als politiek probleem”. De titel van dit rapport is tevens het thema van deze studiedag. Inleiders zijn prof. dr. F. H. M. Grapperhaus, buitengewoon hoogleraar aan de R. U. Leiden en prof. dr. L. F. van Muiswinkel, hoogleraar aan de V.U. te Amsterdam. Forumdiscussie 's Middags is er een forumdiscussie o.l.v. de Groningse hoogleraar prof. A. Wattél. Naast de inleiders zullen in het forum zitting nemen de voorzitter en de rapporteur van het inflatierapport, prof. dr. H. W.

J. Bosman en drs. H. J. Ydo en de staatssecretaris van het ministerie van Financiën, drs. M. J. van Rooijen.

**Aanmelding** Voor deze conferentie kan men zich aanmelden door overmaking van de deelnemerskosten ad f 15,- (inklusief lunch en consumpties) op gironummer 37.93.33 t.n.v. Alg. Penningm. KVP, Mauritskade 25, Den Haag. Na aanmelding krijgt u nadere gegevens toegezonden over de studiedag. Indien Uw giro-overschrijving na de 24e binnenkomt en U toch voor deze dag de documentatie in Uw bezit wilt hebben, dan kunt U daarnaar telefonisch informeren op het K.V.P.-partijsecretariaat, tel. 070-65.39.34.

**ARP**

## Evangelische Volkspartij

Op het landelijk partijburo van de ARP bestaat een vacature voor

## een typiste

De taak van deze medewerkster bestaat uit het typen van brieven, notulen, rapporten etc., alsmede uit de daaraan verbonden kopieer- en verzendwerkzaamheden. Wij zoeken iemand met LEAO/MAVO-opleiding, die ervaring heeft met type-werk en 18-22 jaar is.

Salariering volgens rijksregeling, overeenkomstig leeftijd, opleidings en ervaring.

Sollicitaties richten aan.

ARP, Dr. Kuyperstraat 3, Den Haag, t.a.v. de heer Corporaal. Telefonische Informaties: 070-499620, vragen naar de heer Corporaal of de heer Kool.





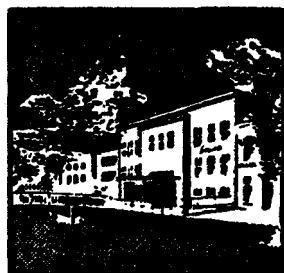
# ZWEMBAD "MAURITS- KADE"

**Leer Sauna-baden  
en blijf gezond!**

U bent van harte welkom voor een  
eerste kennismaking met het traditionele  
Finse zowel als Turkse bad.



*Voor dames  
solarium (hoogtezon)*



*Voor heren  
buitenbad aanwezig*

## **Dames- en Herenafdelingen**

U kunt bij ons zonder voorafgaande afspraak terecht op:  
maandag t/m vrijdag 12.00-22.00 uur  
zaterdag 9.00-18.00 uur  
zondag 9.00-13.00 uur

**TELEFOON: 070 - 46 68 12 - 64 25 75**

## Partijraadnieuws

Door  
G.J. Brinkman

Ruim 1.000 belangstellenden

# Partijvoorzitter: besluit over CDA-lijst is geen automatisme naar één partij

Een beetje traag liep zaterdag, na de koffiepauze, de RAI-congreszaal weer vol. Het lang-verwachte zonnetje trok blijkbaar meer, dan de discussie over „de ene lijst”, waarmee de A.R. partijraad 's morgens begonnen was. Om vier uur viel de beslissing: 181 voor, 50 tegen de door het bestuur ontworpen resolutie. Een beslissing die in de zaal de ongeveer 1.000 man niet tot gejuich aanleiding gaf zoals er evenmin fel debat aan vooraf was gegaan.

### Openingsrede

De openingsrede van voorzitter De Boer (op pagina 9 volledig afgedrukt) wekte ook niet de indruk dat het bestuur verwachtte met de ontwerp-resolutie grote geestdrift te zullen oproepen bij de partijraad. Daarvoor moesten eerlijkheidshalve in de resolutie teveel reserves worden verwerkt. Eenheid van uitgangspunt, program en beleid is niet bereikt in een mate als was gehoopt. Desondanks een voorstel aan de kiesverenigingen met één lijst, één program en één verkiezingscampagne akkoord te gaan. Uitgaande van de veronderstelling dat alsnog zal worden voldaan aan een viertal voorwaarden. Of dat inderdaad zal zijn gebeurd moet de partijraad in september toetsen.

### CDA-gebouw

„Het is allemaal niet meegevallen” zei De Boer de voorgeschiedenis nagaande. Hij maakte er geen geheim van de bouw van het CDA-gebouw persoonlijk steeds met argus-ogen te hebben bekeken. Soms

stopzetting van de bouw te hebben gewenst en vaak aan versterking van eigen politiek onderkomen de voorkeur te hebben gegeven. Toch erkende hij dat de samenwerking stap-voor-stap is gevorderd en, naar zijn oordeel, de drie partijen verder naar elkaar behoren te blijven groeien. Niet omdat de logica daartoe dringt, of omdat verder gaan nu eenmaal „onvermijdelijk” wordt geacht („wie dat meent moet de resolutie afwijzen”) maar terwille van het CDA. „En daar horen Aantjes en De Boer ook bij”. De Boer legde er de nadruk op dat de voorwaarden welke de resolutie aan de totstandkoming van de ene lijst stelt, geen typische A.R. eisen zijn. Ze volgen volledig uit hetgeen steeds met de andere partijen is overeengekomen. We hebben er ervaring mee, zei De Boer, tot welke moeilijkheden het leidt als er bij een kabinetsformatie duidelijke richtlijnen ontbreken. Die moeilijkheden willen we het CDA besparen. Aanvankelijk liet Aantjes, in zijn toelichting van het gevoerde parlementair beleid, het CDA onbesproken. „We praten hier alleen over die ene lijst omdat we toevallig toch voor andere zaken bijeen zijn gekomen” zei hij. Hij gaf de statutair voorgeschreven toelichting (zie elders dit nummer) en sprak „daartoe door de voorzitter uitgenodigd”- pas over het CDA nadat de partijraad zijn gedachtenwisseling over de ontwerp-resolutie had beëindigd.

### Toetsing kiesverenigingen

Een eerste vraag (Heerma, Amsterdam) aan het bestuur was wat nu precies wordt bedoeld met die definitieve toetsing in september. De kiesverenigingen moeten uitmaken of zij met de „ene lijst” akkoord gaan. Maar de partijraad zal daarna beoordelen of aan de gestelde



Het dagelijks bestuur stemt. Partijsecretaris D. Corporaal, geheel rechts, volgt belangstellend het verloop van de stemming (foto ANEFO)

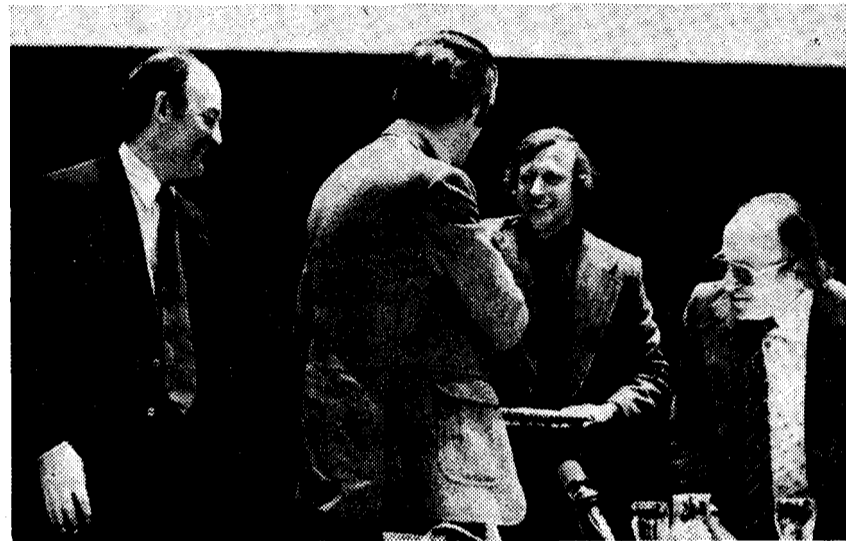
voorwaarden genoegzaam is voldaan. Noorda (Leeuwarden) zei het met een beslissing moeilijk te hebben. Verscheidene sprekers zeiden hem dit later na. De ontwerp-resolutie vond hij een nuchter en eerlijk stuk, maar met de conclusie had hij moeite. Eenheid van de A.R. partij wilde de Friese spreker voorop stellen. Zouden wij niet meegaan dan zullen toch a.r. op de lijst komen en daarmee is de partij dan uiteen gevallen. Ook Moordrecht (Vink) was huiverig. De overeengekomen voorwaarden dreigen te verslijten tot elastiek waar de rek uit is. Hij stelde voor dat de kiesverenigingen zich eerst over de ene lijst zouden uitspreken nadat gebleken is dat aan de vier voorwaarden is voldaan. In deze richting spraken meer afgevaardigden.

### Mistgordijn

Feddema daarentegen noemde de ontwerp-resolutie een mist-gordijn. We willen verbloemen, zei deze spreker, dat we nu een beslissing nemen, terwijl er nog geen voldoende eenheid is. Aantjes en Kruisinga samen boven aan één lijst? Dat kunnen we niet maken, vond hij. Laten we daarom eerlijk zijn en besluiten landelijk nog apart op te treden. We zijn nog helemaal vrij. Buuse zei dat Amsterdam niet tegen het CDA is. Wel tegen de conclusies van de resolutie. We zijn het nog niet voldoende eens? Laten we dan voorlopig met lijst-verbinding volstaan. Ook anderen kwamen tot die laatste conclusie. In ieder geval, zo oordeelde Bouwers (K.C.Leiden) moeten we de voorwaarden van punt 9 beslist handhaven. Wanneer ook op basis van het nu voorgelegde program geen eenheid van beleid kan worden verkregen zou dat wel een veeg teken zijn. Dat de ontwerp-resolutie, „een eerlijk verslag van ellende en dankbaarheid” (Kooistra, Eindhoven) met betrekking tot het CDA geeft, werd door niemand aangevochten. Slechts aarzelend tussen hoop en vrees kan voor de resolutie worden gestemd meenden sommigen. Zo wordt in ieder geval de weg open gehouden. „Tegen vragende mensen moeten we erkennen het over weinig dingen eens te zijn geworden. En toch één lijst? Sja, ziet-u we horen bij elkaar”. Deze prikkende opmerking was van Homans, die overigens wel vond dat teveel verwachtingen zijn gewekt om nu nog terug te kunnen gaan.

### Roi CHU

Van de Mark wilde zich niet door de „terreur der geschiedenis” een houding laten voorschrijven. We moeten de rol welke de CHU de laatste drie jaar heeft gespeeld maar vergeten. Een andere spreker vond dat Aantjes zich ook wat teveel tegen de CHU afzet. En Rietveld (Emmen) zei dat je sterker voor het CDA bent, naarmate je verder van Den Haag zit. „Dat zeggen ze je in Friesland niet na”, riep een bestuurslid. Later waarschuwde Aantjes tegen die kunstmatige scheiding tussen partij en vertrouwens-mensen. „Het Binnenhof kent geen ander soort A.R. dan bijvoorbeeld Drente. Dit soort wantrouwen wordt vaak gewekt door mensen die in troebel water willen 'vissen’. De statencentrale Ede wilde de vier voorwaarden maar liever laten vervallen en duidelijk uitspreken dat we



Een geestig moment tijdens de partijraad. Drs. Wim van Geider, voorzitter van de Amsterdamse Kamercentrale biedt partijvoorzitter De Boer, -omdat de Amsterdamse ARP 125 jaar bestaat-, het boek „Kijk op Amsterdam” aan (foto ANEFO).

op een CDA-lijst willen samenwerken. Van het functioneren van de grondslag achtte hij voldoende bewezen om samen verder te gaan en eventueel komende geschillen samen uit te kunnen praten.

### Arjos

De woordvoerder van de Arjos (Borgman) wilde wel eerlijk zeggen dat we sinds 1968 een heel eind met elkaar gekomen zijn. Van een open partij zijn we gekomen tot een partij die het evangelie als leidraad wil aanvaarden. Eensgezindheid in uitgangspunt zal verder moeten blijken. Het program spreekt ons aan en we verbloemen in deze resolutie niet dat het beleid nog onvoldoende eensgezindheid vertoont. De ene lijst is geen onvoorwaardelijke eis voor samenwerking. Wat ons bij onze houding tegenover het CDA bezielt, aldus Borgman, is dat we zo graag een politiek-geloofwaardige christelijke partij willen. Een partij die in de politiek naar Gods gerechtigheid vraagt. Een partij waar jongeren nu en in de toekomst zich door aangesproken voelen.

### Goudzwaard

Er kwam applaus toen Goudzwaard het woord kreeg. Als voorzitter van de program-commissie heeft hij op de inhoud van dit basisstuk zijn stempel gezet. Zijn toespraak was een dringend appél op de partijraad wel te beseffen welke dingen nu op het spel staan. We moeten voorkomen dat de christelijke partij straks met twee monden gaat spreken. Ook met het oog op de komende Europese partij-vorming. Laten we waken tegen een christelijke façade, waarachter machts-politiek doorslag geeft. Er staat zoveel op het spel, waar ook het hart van de ARP niet kan worden gemist. En daar hoort Friesland bij. Ook Amsterdam. Ook Aantjes. Zonder al deze zie ik het somber in, zei Goudzwaard. Wil het Appél slagen dan hebben we elkaar hard nodig. Er is aanleiding tot zorg en somberheid als we elkaar moeten missen. Maar het gaat dan wel om eenheid die reëel is.

### Aantjes

Ook Aantjes sprak later (in zijn elders gepubliceerde) rede over de eenheid

binnen eigen partij. Voor mij, zo zei de A.R. fractie-voorzitter is bij de discussie over het CDA die eenheid niet in het geding. Tegenover mensen die zeggen: wanneer het mij niet langer zint kies ik een andere partij, zeg ik: ik ga mijn politieke weg met de ARP. Welke plaats ik op die weg zal kunnen innemen is een andere vraag. Het antwoord daarop hangt van omstandigheden af, het hangt ook af van de vraag hoe nodig anderen het vinden dat ik een bepaalde plaats op die weg inneem. En van hetgeen mogelijk is binnen de grenzen om nog geloofwaardig te kunnen blijven. Na Hogeveen, zo zei Aantjes, is er niet meer overeenstemming in beleid gekomen. Op deze partijraad zei hij geen enkel politiek argument te hebben gehoord, dat ook in september niet zou kunnen worden gebruikt om te zeggen: hoewel de gemeenschappelijk door de drie partijen gestelde voorwaarden niet zijn vervuld moet de ene lijst er maar komen. Hebt u vertrouwen dat ze alsnog zullen worden vervuld? Dan moet er wel heel wat gebeuren, maar ga uw gang. Stem uit de vergadering: „geef dan een andere weg aan.” Aantjes: u beslist. Reeds te vaak is mij gezegd dat ik mijn mening niet moet opdringen. Wel vraag ik, dat u met open oog zult beslissen. Wetend dat we in september zullen moeten zeggen of het al dan niet gelukt is. Ik ben blij dat dit niet tot de competentie of verantwoordelijkheid van de kamerfractie behoort.

### Geen automatisme

Bij de beantwoording van de sprekers heeft voorzitter De Boer nog eens onderstreept dat een definitieve toetsing eerst in september plaats vindt. Een eventuele beslissing ten gunste van de ene lijst betekent geen automatisme naar één partij. Tegenover hen die van een werkelijke toetsing in september niet veel verwachten zei De Boer zich niet ten tweede male een „niettemin” te kunnen voorstellen. Hij waarschuwde overigens tegen een pessimisme, dat voorbijziet aan hetgeen reeds werd bereikt. Het gemeenschappelijk program ligt in concept gereed. Uitgangspunten zijn aanvaard. Hoop op en vertrouwen in groeiende eensgezindheid mogen niet ontbreken.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

Weekblad van de A.R.P.  
Evangelische volks-partij

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kleef (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer H. W. van den Brink D. Corporaal dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuiperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A. R. Partijstichting te 's-Gravenhage

Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per halfjaar. Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie: 020-24.91.12.

## ARP Evangelische Volkspartij

Op het landelijk partijbureau van de ARP bestaat een vacature voor

## een medewerk(st)er

Gedacht wort aan iemand met gevoel voor verantwoordelijkheid die zorgt voor de verzending en administratieve verwerking van brochures, voor diverse lichte administratieve werkzaamheden en voor koeriersdiensten.

Wij zoeken iemand met LEAO of vergelijkbare opleiding en 16-18 jaar is.

Salariëring volgens rijksregelling, overeenkomstig leeftijd, opleiding en ervaring.

Sollicitaties richten aan:

ARP, Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag, t.a.v. de heer Corporaal. Tel. Informaties: 070-46.96.20 (dhr. Corporaal of dhr. Kool).

**HYPOTHEEK TOT 140%**  
 Kostel. vrijbl. off. Geen afsl. prov. gratis advies  
**GELDENING TOT f 500 000**  
**HUIZEN te koop gevr. en aangeboden**  
 Adv. en bemidd. **ONROEREND GOED**  
**Drs. J. A. Uding/ Partn.**  
 Fin. adv. en vastgoedcons. v. Maerlantlaan 7.  
 Amerfoort. Telefoon 033-1.76.47 (4 lijnen)  
 Bijkantoor:  
 ● v.d. Helstlaan 39, H'sum, telef. 02150-1.32.87.

**Neem een  
 abonnement op  
 het ARP-weekblad  
 Nederlandse  
 Gedachten**

Vul de BON in op pag. 1

**VERZORGINGS-  
 annex SERVICEFLAT  
 „TALMA” - DRACHTEN**

De afdeling service-appartementen heeft nog enkele

**2-KAMERFLATS**

beschikbaar, bestaande uit woonkamer, slaapkamer, keuken, toilet- en douche-  
 ruimte, entree en berging.

Bij de huurprijs is inbegrepen:

- iedere dag een warme maaltijd, VERS GEKOOKT
- eens per week huishoudelijke hulp
- centrale verwarming
- elektriciteit
- waterverbruik en boilerhuur
- glasverzekering + diverse belastingen.

De huurprijs per 1 april 1976 is als volgt:

**2-kamer appartement per maand f 1039,-**  
 bewoond door 1 persoon  
**2-kamer appartement per maand f 1139,-**  
 bewoond door 2 personen

INLICHTINGEN EN BROCHURES:

Mw. J. Hes, Haverstuk, Drachten.  
 Maandag t/m vrijdag van 14.00 - 16.00 uur. Telefoon 05120-1.51.25.

**KOK** NIEUW In 1976 verschenen NIEUW **KOK**

**Dr. Rudolf Boon - HET CHRISTENDOM OP DE TOCHT**

Een onderzoek naar de opkomst van het West-Europese Atheïsme  
 258 blz., f 29,50

De auteur wordt in zijn pastorale praktijk, evenals vele anderen, voortdurend geconfronteerd met het voortgaand proces van ontkerstening. Hij kwam tot het besef dat een helder inzicht in het denken van hen die aan dit vervreemdingsproces richting hebben gegeven onontbeerlijk was. In dit boek volgt de auteur 'het spoor terug' en richt hij zijn aandacht op de wijsbegeerte, de natuurwetenschap en de geschiedbeschouwing vanaf het (in West-Europa) openlijk ontstaan van het atheïsme. Een boeiende studie die velen kan helpen de bestrijders van het christendom beter te leren verstaan om zo met de auteur een begin te kunnen maken met een 'antwoord' aan het atheïsme.

**Prof. Dr. P. J. Roscam Abbing - 60 PREEKVOORBEELDEN**

148 blz., gebonden f 17,50

Een handreiking voor predikanten, priesters, hulppredikers, kortom allen die voorgaan in kerkdiensten en samenkomsten. De auteur volgde bij de keuze van de teksten heel globaal het kerkelijk jaar en heeft elke eenzijdigheid willen vermijden door nu eens het accent te leggen op het mystieke, dan weer op het zielszorgelijke, op gemeentebouw, of op het sociaal-politieke. Deze preekvoorbeelden bieden voorts alle mogelijkheid voor een persoonlijke inbreng van de prediker.

**Prof. Dr. K. Runia - VRAGEN VAN ONZE TIJD**

160 blz., f 14,90

'Als er één ding kenmerkend is voor onze tijd is het wel het feit dat er meer vragen dan antwoorden zijn. Van alle kanten komen de vragen op ons af', aldus de auteur. In dit boek komen verschillende van deze vragen aan de orde. Beslissend is de vraag of in de antwoorden de boodschap van de Schrift doorklinkt. Vragen op het gebied van kerk en theologie worden beide door de auteur besproken in hoofdstukken als: De Christologie van H. Berkhof, Op de derde dag opgestaan van de doden... 'Zonder geloof vaart niemand wel', Waarom al die verschillen in de kerk en het probleem van de traditie in onze tijd. Elk meelevend gemeentelid zal dit boek willen lezen.

**M. Goote - HET EVANGELIE IN DE GRIEKS-ROMEINSE WERELD**

174 blz., f 17,90

Ondanks grote weerstanden, vervolging en marteling in de eerste eeuwen van onze jaartelling was de gang van het evangelie door de wereld niet te stuiten. Op boeiende wijze krijgt de lezer inzicht in de religieuze wereld waarin het evangelie verkondigd werd aan Joden, Klein-Aziaten, Grieken en Romeinen.

**Dr. H. Kakes - WAAR ZIJN DE ENGELEN NU?**

208 blz., f 17,90

Just in deze tijd wordt veel aandacht geschonken aan de onzichtbare geestenwereld. Demonische invloeden, parapsychologische verschijnselen - er gaat geen maand voorbij of we lezen en horen er wel iets over. Dit boek gaat over de bovennatuurlijke wezens uit de Bijbel: de engelen. Bestaan ze echt? Waar zijn ze nu? De auteur geeft een boeiend overzicht van hoe de Bijbel en talrijke theologen denken en schrijven over de engelen.

**Sipke van der Land - WAT EEN WERELD**

Op avontuur met de zending

176 blz., f 18,50

Een nieuw boek van Sipke van der Land! Hij bezocht diverse zendingsposten overal ter wereld. In dertig boeiende verhalen geeft hij zijn ontmoetingen weer met indianen, papoea's, clochards, kannibalen, medicijnmannen, kroeglopers, helden en vele anderen. Verhalen die tegelijk een avontuurlijke reportage zijn uit vele landen, zoals Kenya, India, Amerika, Israël, Suriname, Denemarken, maar ook Friesland en Holland. Een fascinerend boek, met veel foto's.

**Hans Bouma - OP ADEM KOMEN**

72 blz., f 7,90

Een verzameling gebeden voor persoonlijk en huiselijk gebruik. Naar een dergelijk gebedenboekje zien velen uit. Mee door het bijzonder mooie omslag een ideaal belijdenisgeschenk.

**Uitgeversmaatschappij J. H. KOK KAMPEN**



**BESTELBON**

ARP

Hierbij bestel ik via boekhandel:

Deze bestelbon zenden aan uw boekhandelaar of in open enveloppe (zonder postzegel) aan Uitgeverij J. H. Kok, Antwoordsnummer 18, Kampen. Bij rechtstreekse levering door de Uitgever wordt voor bestellingen beneden vijftien gulden f 1,50 verzendkosten berekend.

.....  
 ..... ex. ....  
 ..... ex. ....  
 ..... ex. ....  
 Naam: .....  
 Adres: .....  
 Plaats: .....

**Acht-daagse-Rijn-  
 Moezel-reizen**

Inlichtingen

met

Van der Takstraat 11 b  
 ROTTERDAM

ms

Tel. 010-13.76.77

Rijnkade

en folders:

**HERDRUK MATTHEW  
 HENRY**

**verklaring van het Oude  
 en Nieuwe Testament**

in 9 prachtige delen

Voor de herdruk van deze zeer bekende bijbelverklaring wordt een hoge kwaliteit papier gebruikt. De banden worden uitgevoerd in kunstleer met goudopdruk.

Het eerste deel zal D.V. mei a.s. verschijnen. Vervolgens elke 2 à 3 maanden een volgend deel, zodat binnen 1½ à 2 jaar het gehele werk compleet is.

De voorintekenprijs per deel is f 55,-. De gehele serie gaat dus compleet bij voorintekening slechts f 495,- kosten.

Deze voorintekenprijs geldt tot 1 sept. 1976.

Speciaal voor hen, die een incomplete serie in hun bezit hebben, stellen wij tot 1 juni 1976 de mogelijkheid open, losse delen van deze serie te bestellen. Voor afname van losse delen geldt een prijs van f 62,50 per deel.

Intekening bij Uw boekhandel of bij

**Uitgeverij de groot**

Zuidzijde 133, Postbus 1, Goudriaan  
 Tel. 01838-1441



# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

*Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-*

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

*een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-*

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van **maatschappijvorming** voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

**8 afleveringen voor f 20,-**

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

*Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-*

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbe-  
weging, sociale verzekeringen, perso-  
neelsbeleid.....

**Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden**  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZON-  
DER POSTZEGEL) AAN: STICHTING  
BURGERSCHAPSKUNDE, ANT-  
WOORDNUMMER 235(G), LEIDEN  
ENUONTVANGT PEROMGAANDE  
UITGEBREIDE INFORMATIE! TELE-  
FOON 071-893403.**

## Partijraadnieuws

### Over onderneming, onderwijs en derde wereld

# „Ontwikkelingshulp is geen gunst, maar een recht”

„Essentiële vraag is: hoe benaderen wij de samenleving. Vanuit een belang of vanuit een visie? Dit geldt ook voor de structuur van de onderneming.”

Met deze vraagstelling begon mr. Aantjes het tweede deel van zijn grote rede voor de partijraad waarvan wij hierbij de belangrijkste zinsredes opnemen. Eerder in dit nummer las u reeds het eerste gedeelte van zijn toespraak.  
„Zowel in de visie, welke de onderneming primair ziet als eigendomsobjekt, als in die welke haar vooral ziet als een strijdtoneel van tegenstrijdige belangen, gaat het wezenlijk om hetzelfde, namelijk de macht. De macht verdedigen of de macht veroveren. Het is polariserend met elkaar verkeren in een voortdurend gevecht tussen houden en halen. Het kapitalisme is net zo bevorderend voor de klassestrijd als het socialisme.

#### Gedeelde verantwoordelijkheid

Onze tijd brengt duidelijker dan ooit de vergissing aan het licht dat financieel rendement en maatschappelijk belang automatisch in elkaars verlengde zouden liggen. Echter, economische expansie die tot milieuvernietiging leidt, kan wel financieel rendement opleveren maar levert tevens verlies aan welzijn op. Naarmate een schoon milieu schaarser wordt, wordt het saldo van financieel rendement en maatschappelijk belang nadeliger. Daarom doet een visie op de onderneming die is gebaseerd op het eigendomsbegrip en waarvan de doelstelling uitsluitend of met name gezocht moet worden in het financieel rendement zozeer te kort aan de aspecten van het maatschappelijk belang, dat zij onvereenbaar is met de christen-democratische uitgangspunten van verantwoordelijkheid en rentmeesterschap. Dit betekent geen verwerping van de particuliere onderneming, maar vraagt wel om een andere visie daarop. Die andere visie is die van de gedeelde verantwoordelijkheid. Niet het spreiden van de macht, maar het delen in de verantwoordelijkheid. Onze toetssteen voor wijzigingen in de ondernemingsstructuur is niet hoe de machtsverhoudingen zijn, maar of naar binnen het karakter van samenwerkingsverband van gedeelde verantwoordelijkheden erin tot uitdrukking komt, en of naar buiten recht wordt gedaan aan het rentmeesterschap.

#### Arbeid en loon

De huidige economische situatie geeft ons alle aanleiding tot een nadere bezinning op de arbeid. Al te lang is de waarde van de arbeid afgeleid uit zijn economische rendement. Niet de maatschappelijke waarde, maar de productiviteitswaarde maakte uit op welk niveau arbeid werd gewaardeerd. Natuurlijk zijn prestatie en produktie noodzakelijk. Daar gaat het niet om. Natuurlijk is de arbeid een onmisbare faktor in het productieproces en verdient het dienovereenkomstig beloofd te worden. De arbeider is zijn loon waardig, zeggen wij dan heel schriftuurlijk. Maar ik vrees dat wij er in de praktijk meer van gemaakt hebben dat het loon bepaalt wat de arbeider waard is. En zo schriftuurlijk als het een is, zo onschriftuurlijk is het andere. Het gaat primair om de mogelijkheid voor de arbeidende mens zich als mens in zijn verantwoordelijkheid te kunnen ontplooiën. Dit zal ook voor zijn plaatsbepaling in de onderneming voorop moeten staan.  
Op die wijze komt ook arbeid, die misschien niet direct productief in economische zin is maar wel maatschappelijk belang heeft, tot zijn waardering. Dit legt ook een basis voor

hervelding van de schaarser wordende arbeid,” aldus mr. Aantjes die vervolgens uitvoerig stilstond bij de problematiek van het onderwijs.

#### Onderwijs: bij of krachtens?

Over de voorstellen van het kabinet tot wijziging van de Grondwet, geeft vooral dat met betrekking tot het artikel 208 over de vrijheid van onderwijs aanleiding tot discussie. Mr. Aantjes wilde nog geen eendoordeel geven, maar vroeg voor een paar aspecten de aandacht. „In de eerste plaats maakt het voorstel deel uit van een groot aantal voorstellen, dat fundamentele rechten vastlegt. In dat kader wordt ook het onderwijsartikel opnieuw geformuleerd.  
Thans staat in de Grondwet dat „bij de wet” voorwaarden worden vastgesteld waaraan het bijzonder onderwijs moet voldoen, om voor subsidie in aanmerking te komen. In de praktijk werd dit echter reeds gehanteerd alsof er stond „bij of krachtens de wet”. Dit was een algemeen aanvaarde interpretatie, die o.a. door prof. Anema in de Eerste Kamer bij de behandeling van de Wet op de Bedrijfsorganisatie krachtig is verdedigd. Als het nu de bedoeling van de regering is de term „bij de wet” uitsluitend te reserveren voor maatregelen waarvoor inderdaad telkens een wet nodig is en de toevoeging „of krachtens de wet” alleen gebeurt om de huidige praktijk ook in de toekomst mogelijk te maken, dan wordt daardoor althans de vrijheid van onderwijs niet beperkt. Integendeel, wie bij de nieuwe interpretatie de term „bij de wet” wil handhaven, wil in feite met een beroep op de vrijheid van onderwijs de minister vrijheden ontnemen die hij nu wel bezit.  
Simpelweg op de formulering afgaan is dus onvoldoende om aantasting van de vrijheid van onderwijs te vrezen. Alles hangt af van de betekenis ervan in het licht van de oude Grondwet en van de overige grondwetsbepalingen. Er zijn twee lezingen en er is een tweedeele meerderheid nodig en er is dus nog alle gelegenheid dit zuiver te beoordelen. De eerstverantwoordelijke minister is ook niet de minister van onderwijs maar van binnenlandse zaken en ik acht het geenszins uitgesloten dat de wenselijkheid van een zuivere grondwetsystematiek bij het voorstel meer een rol gespeeld heeft dan de wensen van de ministers van onderwijs.

#### School en overheid

Overigens moeten wij er goed op letten dat wij niet met een liberale overheidsvisie gaan opereren. De vrijheid

van onderwijs is te danken aan een opvatting ten aanzien van de onderwijswetgeving. Als er al aanleiding is minister Van Kemenade kritisch te volgen, dan horen VVD en Christen-democraten daarbij allerminst naast elkaar. Als liberalen de vrijheid van onderwijs prediken, christen-democraten past dan op uw overheidsopvatting!

#### Verantwoordelijkheid

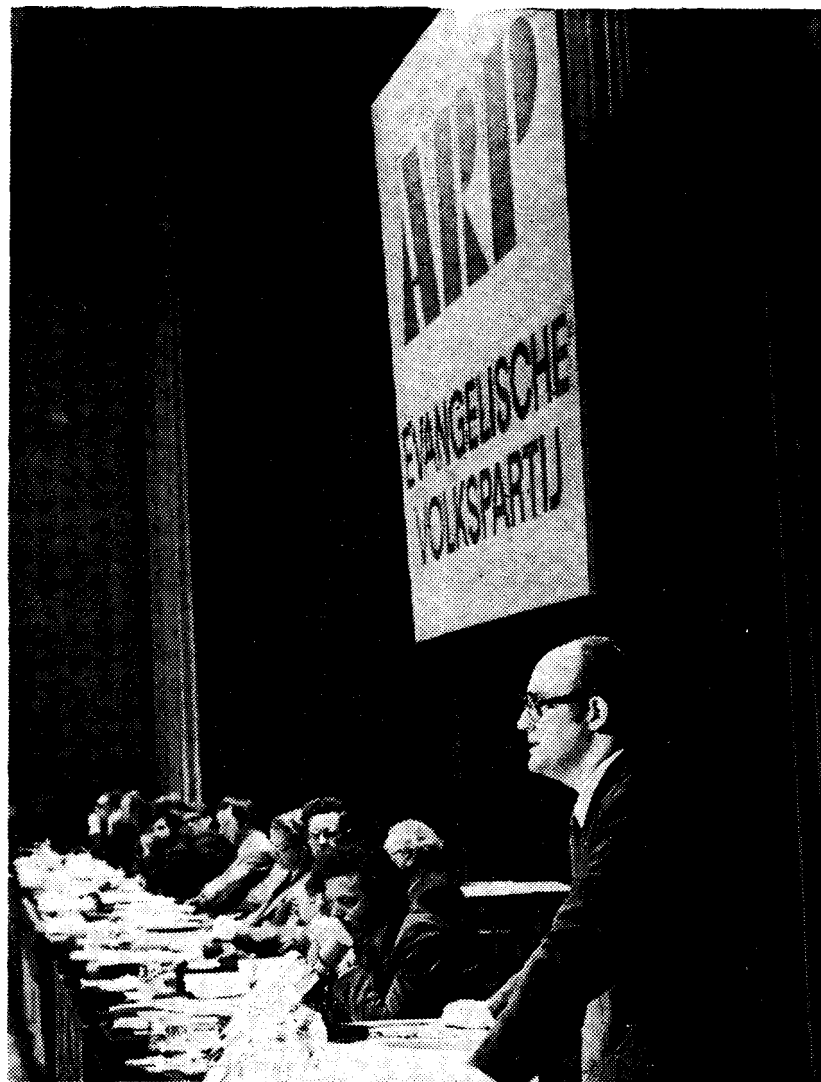
Onze eerste zorg dient te zijn onze eigen verantwoordelijkheid voor onze scholen. Ook Gilhuis houdt niet op daarop de nadruk te leggen. Nederland heeft een uniek onderwijssysteem. Nergens ter wereld tref je, bij mijn weten, een situatie aan als hier dat 70% van de scholen bijzondere scholen zijn, die, bij volledige subsidiëring, een grote mate van vrijheid bezit. Het zijn met name de christelijke partijen geweest die na tientallen jaren van strijd die vrijheid voor het bijzonder onderwijs hebben bevochten. Dit onderwijs heeft bij elke christen-democratische partij een ereplaats in haar geschiedenis. Er is dan ook geen enkele aanleiding of rechtvaardiging voor welke christen-democratische partij dan ook het op de bres staan voor de vrijheid van onderwijs voor zichzelf te monopoliseren. Overigens moet men zich bij de vrijheid van onderwijs wel realiseren dat ook deze niet onbepikt is. Zij mag niet worden gehanteerd als een onbepikte aanspraak op rijksmiddelen. Dit geldt zeker vandaag. Ook bij de bezuinigingsoperaties in de dertiger jaren is het onderwijs niet buiten schot gebleven. Ook moet de vrees voor aantasting van het onderwijs niet worden gehanteerd als een dekmantel om zich tegen noodzakelijke veranderingen in het onderwijs af te zetten.  
Ik heb meer bewondering voor de talloze onderwijsgevechten die elke dag opnieuw proberen de vrijheid van onderwijs in hun school gestalte te geven dan vrees voor een onder parlementaire controle staande minister. Vrijheid van onderwijs schept rechten en plichten. Plichten om de vrijheid te gebruiken, door een eigen vorm te vinden voor de vorming en opvoeding van de kinderen die de ouders aan hun eigen scholen hebben toevertrouwd. Vrijheid van onderwijs is allereerst een uitdaging voor het bijzonder onderwijs om zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid te beseffen. Om na te denken hoe de maatschappij van morgen er zou moeten uitzien, een maatschappij met een opdracht voor meer gerechtigheid en meer verdraagzaamheid, meer kansen voor achtergeblevenen, voor een nieuwe levensstijl, voor minder carrièredrang en meer dienstbaarheid,” aldus tenslotte Aantjes over dit „erg belangrijke” onderwerp zoals hij dit noemde. Vervolgens stond hij stil bij de ontwikkelingshulp.

#### Ontwikkelingshulp

„Als wij spreken over het ontzien van de zwakste groepen, bedoel ik bepaald ook de hulp aan de ontwikkelingslanden. Hulp niet als gunst maar als recht. Het gaat om het bestrijden en het opheffen van de armoede. Armoede die niet buiten ons om is gegaan, want de ontwikkelingslanden zijn allemaal voormalige koloniën van het rijke blanke westen. Hoe groter de armoede, hoe meer recht op hulp. Daarom zijn wij tegen ieder streven naar politisering van ontwikkelingshulp. De neiging van minister Pronk om de ontwikkelingshulp te gebruiken als politiek drukmiddel tegen Indonesië wijzen wij evenzeer af als de pogingen van de oppositie de hulp aan Cuba te staken uit afkeer van het politieke bewind aldaar. Van Dam heeft daar een- en andermaal zeer helder in Nederlandse Gedachten over geschreven.”

#### Geen politiek drukmiddel

„Ik wil het pleit voeren niet alleen voor het goed recht van ontwikkelingshulp maar voor ontwikkelingshulp als recht; als recht van de ontwikkelingslanden. Als wij de ontwikkelingshulp als recht zien en niet als een middel om het beleid van de ontwikkelingslanden naar onze inzichten om te buigen, zal ons beleid aan vertrouwen van de ontwikkelingslanden winnen. Als wij ontwikkelingshulp hanteren als politiek drukmiddel, zal dat ons verdere optreden in de wereld als overheid, als kerken, als ondernemingen, verdacht maken. Ontwikkelingssamenwerking wil ertoe bijdragen de jonge landen het mogelijk te maken zichzelf te worden. Onze eigen geschiedenis kan ons daarbij meer begrip



voor de jonge volken bijbrengen. Ook begrip ervoor dat verantwoordelijkheid alleen kan functioneren op basis van vrijheid. Vrijheid om de dingen goed te doen maar ook met een zeker marge om fouten te maken. Die marge zullen wij ook de jonge volken moeten gunnen, wil onze hulp werkelijk bijdragen tot hun ontwikkeling,” aldus Aantjes, die, nadat hij de problematiek van Zuidelijk Afrika aanroerde, in dit verband tenslotte nog zei: „Christen-democraten behoren niet af te wachten tot de rampen losbarsten en dan te kiezen al naar gelang de partijen door Rusland en China of door Amerika worden geholpen, al naar gelang het om stamverwanten of om voor ons naar cultuur en ras vreemden gaat, al naar gelang het om mede-christenen dan wel om anders- of niet-gelovigen gaat. Christen-democraten behoren niet af te wachten, maar voorop te lopen in standpuntbepaling en hulpverlening. Niet uit hooghartigheid, maar uit solidariteit. Solidariteit met de overheerster en met de slachtoffers van morgen zijn. Misschien wordt naar ons eerder geluisterd dan naar anderen en ligt daarin een reden tot een Nederlands christen-democratisch initiatief in de politieke sfeer, zoals de kerken dat in de kerkelijke sfeer ondernemen.”

„Ook in eigen land worden wij,” zo vervolgde Aantjes, „geconfronteerd met ons koloniaal verleden. Ook daar gaat het om de meest kwetsbare groepen, zoals Surinamers en de Zuid-Molukkers. Hoe men ook over hen moge oordelen, nooit zal hun plaats in ons midden losgezien mogen worden van de verantwoordelijkheid die wij vanuit ons verleden te hunnen aanzien met ons meedragen.

#### Minderheidsgroepen

Als de Zuid-Molukkers onder ons hun eigen identiteit zo goed mogelijk willen bewaren, dan is dat hun recht. Wij ontzeggen geen enkele onder ons levende minderheidsgroep het recht op het koesteren en uiten van soms diep gewortelde idealen. Daar behoort ruimte voor te zijn, mits het gebeurt met eerbiediging van onze rechtsorde en binnen de grenzen van de regels van ons democratisch staatsbestel. Die grenzen zijn in Beilen zeer duidelijk overschreden.  
Aantjes stond in dit verband tenslotte ook nog stil bij de positie van de buitenlandse werknemer „die wij hierheen hebben gehaald om het werk te doen waaraan wij onze handen niet meer wensten vuil te maken.”

## CDA-dokumentatie nu in boekvorm!

Onlangs verscheen het boek „Van Woudschoten tot Hoogeveen”, dat vanaf het moment dat het CDA voorjaar 1975 een federatie werd alle belangrijke gegevens bevat m.b.t. de vorig jaar gevoerde discussie in het CDA over diverse aspecten van het functioneren van de grondslag. Zo vindt men in deze fraai geïllustreerde en spotgoedkope uitgave bijv. alle redevoeringen die op het eerste CDA-Congres in Den Haag zijn gehouden. Daarnaast zijn bijv. ook de CDA-staten opgenomen. Voor ieder die in het CDA is geïnteresseerd een onmisbaar naslagwerk! Door de vele illustraties - foto's en cartoons - en door zijn lage prijs is deze uitgave ook zeer geschikt om kado te geven aan iemand uit uw „politieke” vriendenkring. „Van Woudschoten tot Hoogeveen” is een 160 pagina's tellende uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, is voor de prijs van f 5,95 verkrijgbaar. Stort dit bedrag op giro 89673 t.n.v.

AR-Partijstichting, Den Haag, m.v.v. het gewenste.

christen democratisch appèl



VAN  
WOUDSCHOTEN  
TOT  
HOEGVEEN

Documentatie over de  
grondslagdificatie in  
het CDA

Uitgever:  
stichting kader- en vormingswerk ARP

### Overdrukken ontwerp-CDA-program

Van het ontwerp-CDA-program, zijn extra exemplaren verkrijgbaar. De prijsregeling is als volgt:

1 ex.	f 1,25
2 t/m 4 ex.	f 1,- per ex.
5 t/m 9 ex.	f 0,85 per ex.
10 t/m 24 ex.	f 0,65 per ex.
25 en meer ex.	f 0,50 per ex.

#### Bestelling

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste aantal ontwerp-CDA-programmen.

### ZEER BELANGRIJK

is het boek van

## Dr. MOERMAN

de bekende

### KANKERTHERAPEUT

uit Vlaardingen

U zult versteld staan van de successen welke werden behaald met zijn

### NATUURGEMEESMETHODE!!

Ja, duizenden staan op de wachtlijst van deze ruim 83-jarige arts. Onvoorstelbaar hoe deze dr. overal is tegen gewekt (komt dit soms voort uit nijd en jaloezie)

Geïllustreerd o.a. met foto's van genezen patiënten. In Amerika vinden ze de geneeswijze van dr. Moerman zo belangrijk dat hij is uitgenodigd om daar lezingen te komen houden.

Te bestellen door storting van f 17,75 op Giro nr. 2824734 van

**Oudshoorn's Boekh.-Uitg.**  
Tolle-Lege Lodewijkstr. 49 Montfoort (Utr.)

### INFLATIE ALS POLITIEK PROBLEEM

Een rapport van een commissie van de wetenschappelijke instituten van KVP, ARP en CHU over de zorgwekkende omvang van de huidige inflatie.

In dit nieuwe CDA-rapport, waaraan onder andere is meegewerkt door prof. dr. H. W. J. Bosman, prof. dr. B. Goudzwaard, prof. dr. A. J. Vermaat, prof. drs. J. Weitenberg, drs. H. J. Ydo en drs. H. Borstlap, wordt aangegeven waarom inflatie bestreden moet worden, wat oorzaken van de inflatie zijn en welke remedies noodzakelijk zijn voor de inflatiebestrijding.

### Het rapport telt 38 pagina's en kost f 4,25 per ex.

Bestel uw exemplaar door storting van het bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van de titel van de brochure.

### Wordt lid van de A.R.P.

Door onderstaande bon in te vullen en op te sturen kunt u zich opgeven als lid van de ARP. De jaarlijkse contributie bepaalt u zelf; de Contributie-staffel kunt u als richtlijn hanteren.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Bon opsturen naar:  
ARP, Antwoordnummer 66, Den Haag (U hoeft geen postzegel te plakken).

# BON

### GELDLeningen

Wij geven u een zo eerlijk mogelijke voorlichting over de beste manier van lening. Zo zijn er 1e hypotheke (eventueel worden per computer uw belangrijkste gegevens berekend), 2e hypotheke, financieringen, persoonlijke leningen, etc.



Het verstandigste is ons onderstaande informatiecoupon te sturen, zodat wij met u de voordeligste manier van lenen kunnen overleggen.

#### INFORMATIECOUPON

Naam: .....

Straat: .....

Plaats: .....

Telefoon: .....

Wilt u sneller, dan kunt u ons bellen of schrijven met vermelding netto-inkomsten, geb. datum en beroep.

Eventueel in 1 dag geregeld.

Geen informatie werkgever, geen behandelingskosten.

Adres: Noorderbuitensingel 27a, Groningen.

Tel. 050-779358 ('s avonds tot 23.00 uur, ook weekend).

**Cor Severijnse**  
„VITRAGE- EN GORDIJNHOEK“  
DOELSTRAAT 14-15  
HAARLEM

GORDIJNEN  
GRATIS OP MAAT GEMAAKT  
TEL. 315208

TEVENS HET JUISTE ADRES  
VOOR AL UW  
STOFFEERWERK  
Lange Raamstraat 38-40, Haarlem.  
Telefoon 312595

# 'GAVE'

# VAKANTIE

# VOOR JONGEREN!

Reis- en activiteitenprogramma in binnen- en buitenland

Vakantie-activiteiten -  
Paardrijden - Zeilen -  
Parachutespringen enz.

## N.J.H.C.

STICHTING NEDERLANDSE  
JEUGDHERBERG CENTRALE  
Prof. Tulpstr. 2-6 - Amsterdam -  
Tel. 020-226045

**VRAAG ZOMERREISGIDS!**

als het op  
smaak aankomt...



uw beste keus!

„Een kabinet-Den Uyl, zo is voor de verkiezingen van 1972 beloofd, zou een ommekeer in de verhoudingen te weeg brengen en wel binnen drie maanden. Die ommekeer is inderdaad gekomen, zij het niet binnen drie maanden, maar binnen drie jaar en niet zozeer binnen Nederland en de wereld als wel binnen de PvdA”.

Aldus mr. Aantjes aan het slot van zijn rede voor de partijraad van 10 april, waarbij hij uitvoerig inging op de partijpolitieke situatie in ons land. De belangrijkste passages daaruit geven wij hierbij weer.

„Alleen de doctorandussen, die op de partijraad domineren lopen nog wat met het hoofd in de wolken, maar het is duidelijk dat er over het middenkader heen een sterke vertrouwensrelatie is tussen politieke basis en politieke top.

### Ondankbare rol

Het is mijn overtuiging dat de ondankbare rol die KVP en ARP in 1973 onder hoogst ongunstige omstandigheden op zich hebben genomen, daartoe in belangrijke mate heeft bijgedragen. Het is hun rol geweest, die deze ontwikkeling mede heeft mogelijk gemaakt en ons land voor politieke onstabiliteit heeft bewaard. De CHU zou er niet minder van worden, als ook van haar kant de positieve betekenis daarvan zou worden erkend. Het behoort tot de zorg van een christen-democratische partij, ook wanneer zij in de oppositie is, te hopen op en naar vermogen bij te dragen tot een constructieve opstelling van alle democratische partijen. De vraag is, tot welke politieke konklusie de genoemde ontwikkelingen voor de toekomst en met name voor de volgende formatie moeten leiden. ARP en KVP zijn de moeizame en riskante weg van 1973 niet gegaan om de vruchten ervan als afval te behandelen. Wij zullen ook staan voor de verantwoordelijkheid van het met onze steun gevoerde beleid. Wij staan voor een langdurige periode van omschakeling. Het accent zal verlegd moeten worden van de spreiding van macht, kennis en inkomen naar het delen in verantwoordelijkheid, werk en offers.

### Niet onvoorwaardelijk

Als in het licht van dit alles mijn voorkeur uitgaat naar voortzetting van een samenwerking tussen progressieven en christen-democraten, dan is dit geen principiële voorkeur maar een door de omstandigheden bepaalde en in beginsel tijdelijke politieke keus. En natuurlijk niet zonder voorwaarden. De eerste is dat het anders moet gaan dan in 1973. Die verzekering behoeven anderen niet telkens van ons te vragen, alsof dit ooit een twijfelpunt is geweest of nog is. Reeds bij het optreden van het kabinet in 1973 heb ik dit gezegd en sindsdien volgehouden. Een tweede voorwaarde is dat een dergelijke combinatie moet passen in de door ons altijd gehanteerde objectieve criteria, met name die van de herkenbaarheid van het eigen program, het tot zijn recht kunnen komen van de verkiezingsuitslag, en de basis van een parlementaire meerderheid. Een derde voorwaarde is een loyale opstelling van alle deelnemende partijen. Wij roepen niet dat de PPR niet mag meedoen, al staan we er niet om te dringen. Als de PvdA echter zozeer aan de deelname van de PPR hecht, dan kan ik dat uit een oogpunt van loyaliteit zelfs wel waarderen, maar dan zal de PvdA ervoor moeten zorgen dat er met de PPR ook redelijk te regeren valt. Dit lijkt mij politiek een juiste benadering. Misschien kan de voorzitter van de PvdA, mev. v.d. Heuvel, er nog iets van opsteken als zij nog eens over de CHU praat. Het gaat om de koers en het beleid, niet om een partij zus of een partij zo.

### Leerzame ervaringen

Dat het regeren met de PvdA ook niet alles is, is weer eens gebleken uit het merkwaardige gemanoeuvreerd rond de abortuswetgeving. Dit gebeuren is in drieërlei opzicht leerzaam.

In de eerste plaats leert het dat het vurige pleidooi van links voor de rechten van het parlement met een lading zout moet worden genomen, als het erom gaat de eigen wensen door te drijven. Als het aan de PvdA en de VVD had gelegen, dan hadden zij de hele zaak tot op de laatste

## Partijraadnieuws

### Aantjes over politieke situatie en CDA

## „Voorkeur voor regeren met progressieven door omstandigheden bepaald”

stem in een onder-onsje geregeld, zonder dat de openbare parlementaire behandeling er nog iets aan had kunnen toe- of afdoen.

In de tweede plaats wordt bevestigd dat de tegenstelling tussen liberalisme en socialisme alleen opgaat als de politiek wordt versmald tot een sociaal-economisch gebeuren. Als het om vraagstukken van leven en dood gaat, blijken zij echter elkaar nader te staan dan de christen-democratie een van hen beide staat.

In de derde plaats is het leerzaam voor al die voormalige christen-democratische kiezers die ons de rug hebben toegekeerd ten gunste van de VVD. Dankzij hun stem beschikt de VVD thans over de macht om een dergelijk wetsontwerp samen met de PvdA tot stand te brengen. Hun fout is dat zij meenden dat de politieke keus slechts een sociaal-economische was, waarbij zij dan ook nog de vergissing begingen te denken dat het daarbij niet om ethiek zou gaan. Waar zij en wij allen van doordrongen moeten zijn, is dat inkomensverdeling, machtsverhoudingen en ongelijkheid in kansen niet minder zedelijk van aard zijn dan abortus en euthanasie, dan filmkeuring en pornografie.

### Antwoord geven

Wij vallen steeds meer terug op het gehalte van onze boodschap en onze daden, aldus mr. Aantjes: „De kerken der reformatie worden leger en leger. Het kerkelijk gezag bij onze rooms-katholieke broeders valt weg. Daarmee verliest de christelijke politieke partij haar min of meer vanzelfsprekende aanhang en steun. Dit proces zal nog toenemen. Het is echter geen verlies. Het kan zelfs in winst verkeren. Maar dat hangt van ons antwoord af.

Een antwoord dat zijn kracht niet zoekt in krampachtig de restanten samenbundelen om te redden wat er te redden is althans in 1977, en in 1981 zien we dan wel weer”.

„Er moet”, aldus Aantjes, „een vonk overspringen, die verwarmt en iets in beweging zet.

Politiek antwoord geven met een program, niet op papier maar in praktijk gebracht, niet als plichtpleging maar als verplichting.

En vanuit een grondslag niet als een formule, maar als een kracht; niet als een beschutting, maar als een uitdaging; niet als een geruststelling, maar als een taakstelling.

Het gaat niet alleen om de concrete politieke beslissingen maar vooral om de

vraag hoe je de politiek en de politieke problemen benadert. Niet alleen: wat is je program, maar hoe ga je ermee om. Niet alleen: wat is je grondslag, maar hoe functioneert het.

### Nieuwe bronnen

Dat dit iets wakker kan roepen heeft de ARP in de afgelopen jaren ervaren in een nieuwe belangstelling voor en een herlevend vertrouwen in de mogelijkheid van een christelijke politiek. Onder de jeugd, maar ook onder ouderen, die het vertrouwen hadden verloren, of het nooit hadden bezeten. Er zijn reacties van mensen die uitgeweken waren naar andere partijen en vandaag schrijven: Ik heb mij als in politieke ballingschap gevoeld; in de ARP vind ik vandaag weer mijn politieke huis.

Als de ARP nieuwe wegen gaat, is het haar verantwoordelijkheid dat dit nieuwe of herleefted vertrouwen niet wordt beschaamd.”

Aan het slot van zijn betoog stond de fractievoorzitter stil bij de figuur van Groen van Prinsterer.

### Groen van Prinsterer

„Er zijn in de loop der tijden heel wat discussies gevoerd over het dilemma van een christelijke organisatie of een organisatie van christenen. Naar mijn overtuiging zal dit onderscheid in onze seculariserende samenleving steeds meer wegvallen. Een principiële grondslag alleen zal niet meer voldoende zijn maar zijn waarde steeds meer moeten ontlenen aan de mate, waarin degenen die als de vertegenwoordigers optreden op hun bewuste en principiële keus vóór en instemming met dat uitgangspunt zullen kunnen worden aangesproken.

U kunt het zien in de moeilijkheden aan de katholieke universiteit van Nijmegen, aan de katholieke hogeschool van Tilburg, aan onze eigen Vrije Universiteit, en aan tal van bijzondere scholen. Het zal ook voor een christen-democratische partij in toenemende mate het geval zijn. Zelfs als wij het niet willen, zullen anderen er ons voor plaatsen. En het is goed en nodig dat dit geschiedt.

### Lijspreuk

Het kan voor de politiek niet beter gezegd worden dan met de oude lijspreuk van Groen van Prinsterer, wiens 100-ste sterfdatum wij binnenkort herdenken: „Een staatsman niet, een evangeliebelijder”. Er is een neiging de komma te verplaatsen en te lezen: „Een staatsman, niet een evangeliebelijder”. Misschien zullen sommigen zeggen: „Dat is zo subtiel, dat is aan geen mens uit te leggen”.

Toch staat en valt daar een christen-democratische politiek en een christen-democratische beweging mee. Ik heb in mijn toespraak vandaag nauwelijks een woord over het CDA gezegd. Maar in wezen is dat de vraag waar u vandaag opnieuw voor staat: „Een staatsman, niet een evangeliebelijder”, of „Een staatsman niet, een evangeliebelijder”. Als Groen van Prinsterer meer dan een eeuw geleden voor het eerste had gekozen, was er vandaag geen ARP en geen CHU en dan discussieerden we vandaag niet over een CDA.

Het enige bestaansrecht van het CDA en de enige rechtvaardiging voor de ARP om in het CDA op te gaan, is het met volle overtuiging maken van dezelfde keus als Groen van Prinsterer maakte: „Een staatsman niet, een evangeliebelijder”.



Partijvoorzitter De Boer en fractieleider Aantjes achter de bestuurstaal.

## Partijraad in beeld



De partijraad stemde in overgrote meerderheid vóór de ontwerp-resolutie over de ene CDA-lijst (foto ANEFO).



De directeur van de Kuypertstichting, drs. A. M. Oostlander



Partijsecretaris D. Corporaal

Vervolg van pag. 9

eensgezindheid steun aan deze resolutie te geven. Over het politieke program zei De Boer onder meer:

### Politiek program

„Een program is belangrijk maar niet doorslaggevend. Zoals het goed van geloofsdogma's weinig uithaalt indien inhoud en bedoeling niet in ons leven tot uiting komen, zo vergaat het een politiek program. Een program is veel, meer is wanneer het gedachtengoed leidt tot een bepaalde houding, een gezindheid. Zo is ook de aflossing van de politieke hypotheek meer het eens worden over een mentaliteit ten opzichte van wat wij politiek voorstaan dan een optellen van moties waarover we het nog net wel of net niet met elkaar eens zijn.

### Pasen

Partijvoorzitter De Boer eindigde zijn rede als volgt: „Wij houden onze partijraad in de

Lijdenstijd. Een tijd waarin wij gedenken wat ons onmogelijk leek wanneer wij voor onze ogen dat zien gebeuren wat niet kan gebeuren: het leven sterft. Maar het evangelie weet van een Paasmorgen die volgde op de vrijdag van de dood en de zaterdag in het graf. Jezus' opstanding. Die strijdt met alles wat wij menselijkerwijs menen te weten. Maar het is een feit. Als uit een opengestoten bron barst het licht naar alle kanten uit en het golft over alle beschouwingen en bezwaren heen. Christus triumphator. In de wereld zal van die triumpf soms weinig te zien zijn. Mensen worden geknecht. Lijden honger. Staan elkaar naar het leven. Gunnen elkaar het licht in de ogen niet. Toch worden wij in ons persoonlijk leven en in ons politieke bestaan elke dag opnieuw opgeroepen in ons denken en doen meer van Gods bedoelingen met Zijn schepping en Zijn mensen zichtbaar te maken. Mogen wij aan onze roeping trouw blijven. Daarbij hebben wij één troost, een troost, die tegelijkertijd een geweldige kracht is: de overwinning is aan de Levensvorst.”



## Holwerda-Zonen

**DOKKUM** LELYSTAD  
0 5190-2292-2580 0 3200-1400 en 1600

*Alle transporten*  
BINNEN- EN BUITENLAND  
**SPECIAAL**  
**VERHUIZINGEN**  
*Meubeltransporten*



# Chr. Spaarbank „Eigen Haard”

## 4 1/2%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**LOPENDE DIEP 7**  
(bij de kijk in 't Jatbrug)  
GRONINGEN Tel. 12.79.02

## 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

## 4 3/4%

tot **7 3/4%**  
BELEGGINGSBOEKJES



## „Talma State” Heeg (Fr.) Zelfstandig woongenot met vele gemeenschappelijke extra's



„Talma State” Heeg ligt aan het Heegermeer, midden in het mooie zuidwesten van Friesland. Het biedt een beschermde woonvorm met appartementen voorzien van woonkamer, slaapkamer, keuken, douche,

sanitair, c.v., alarmsysteem enz.

„Talma State” Heeg is speciaal ingericht voor ouderen die wel op zichzelf maar niet alleen wensen te wonen. En die nog van het leven willen genieten.

Want eigenlijk woont u in „Talma State” Heeg permanent in een vrijetijds-woning met in de toekomst zelfs aanlegplaats voor als u een boot hebt. Tal van gemeenschappelijke voorzieningen als ontspanningszaal met bar, biljart, toko, rijwielberging, ontmoetingshal, maar ook wasserette, verwarming, elektra, verzekering enz. zijn in de huurprijs begrepen. Een huurprijs die, gezien de mogelijkheid van huursubsidie of gemeentelijke bijstand, voor niemand een bezwaar hoeft te zijn.



Wend u voor nadere informatie of afspraak voor bezoek van de modelwoning tot de directie van „Talma State”, Tollewei 33, Heeg, telefoon 05154-2641.

**talma state**

Heeg-Friesland

„Talma State” is gelieerd aan de Chr. Ver. tot verzorging van bejaarden „Talma Rustoorden”.

**Handzame les  
maatschappijleer!**

**Politiek?  
Kom  
nou!**

Begin dit jaar verscheen onder bovenstaande titel een les maatschappijleer t.b.v. het lager beroepsonderwijs en de lagere klassen van het middelbaar onderwijs. Hierbij wordt dan met name gedacht aan de vakken maatschappijleer, geschiedenis en eventueel ook godsdienst. Ook de kiesverenigingen kunnen deze les goed gebruiken bij hun activiteiten. Deze goed geïllustreerde uitgave kan tevens voorzien in de politieke belangstelling van uw schoolgaande kinderen.

Uiteengezet wordt wat politiek inhoudt, hoe ons landsbestuur is geregeld en ook wordt de vraag gesteld: christelijke politiek... kan dat? De les kost f 1,- per exemplaar. 2 t/m 4 ex. f 0,75; 5 t/m 9 ex. f 0,60; 10 t/m 24 ex. f 0,45; 25 en meer ex. f 0,30.

Diverse scholen bestelden deze les reeds bij tientallen tegelijk!

**Bestellingen**

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste.

Een uitgave van de

**stichting kader- en vormingswerk ARP**

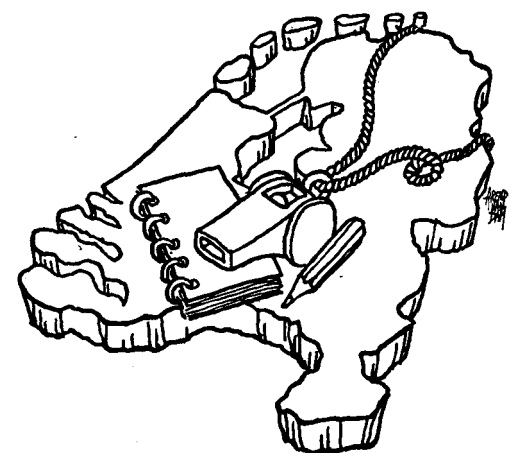
In dit boekje stelt de auteur, voormalig financieel-economische specialist van de ARP-Tweede-Kamerfractie en sinds kort hoogleraar aan de Vrije Universiteit, dr. Arend J. Vermaat drie thema's aan de orde:

- *Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?*
- *Groeien of versoberen?*
- *Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen.*

Het geheel is rijk geïllustreerd met cartoons. Prijs per exemplaar f 3,50.

**Bestellingen:**  
Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Spelregels voor economie & politiek”.

## SPELREGELS VOOR ECONOMIE & POLITIEK AREND J. VERMAAT



EEN UITGAVE VAN DE

stichting kader- en vormingswerk ARP  
DR. KUYPERSTRAAT 3, 'S-GRAVENHAGE

## Politiek Overzicht

archief van de Nederlandse politiek

gezamenlijke uitgave van het Centrum voor Staatkundige Vorming, de Kuyperstichting en de Savornin-Lohmanstichting; verschijnt 11 x per jaar.

**Politiek Overzicht** is het enige Nederlandse blad in zijn soort, dat maandelijks in handzame, beknopte vorm verslag doet van het politieke gebeuren in ons land en over de hoofdzaken van de internationale politiek. Het bevat alleen „feiten en cijfers”; geen commentaar.

**Politiek Overzicht** biedt feitelijke informatie, gerangschikt per terrein, over handelingen en uitspraken van regering, parlement, partijen, maatschappelijke organisaties, enz. Ook geeft het blad officiële cijfers over werkgelegenheid, prijzen, woningbouw e.d. Bovendien worden de belangrijkste politieke „stukken” letterlijk afgedrukt.

Elk nummer van **Politiek Overzicht** bevat een inhoudsopgave, elke jaargang een register.

Kortom, **Politiek Overzicht** betekent voor de gebruiker een handig eigen archief.



**BON**

Naam: \_\_\_\_\_

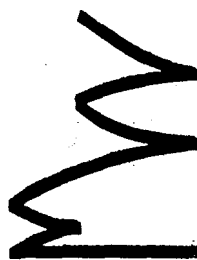
Adres: \_\_\_\_\_

Plaats: \_\_\_\_\_

abonneert zich met ingang van ..... tot wederopzegging op **Politiek Overzicht** à f 25,- per jaar

verzoekt vrijblijvend toezending van een gratis proefnummer van **Politiek Overzicht**

Deze bon kan verzonden worden in een open enveloppe zonder postzegel aan:  
Centrum voor Staatkundige Vorming, Antwoordnummer 1459, Den Haag 2090



# UIT DE ARJOS

## Subsidiëring van overheidswege: wat houdt dat in?

**De politiek jongerenorganisaties zijn met ingang van dit jaar, in de gelegenheid om overheidssubsidie aan te vragen. Deze subsidie wordt verstrekt door het ministerie van CRM. Aan de ontwikkelingen rond de besluitvorming is ook in N.G. diverse malen aandacht besteed.**

### Begroting

Het hoofdbestuur van de Arjos heeft onlangs een begroting vastgesteld en daarmee tevens aangegeven waar de extra geldmiddelen vooral terecht moeten komen. In het algemeen is de Overheidsbijdrage niet van dien aard, dat er forse uitbreidingen van de Arjos-activiteiten mogelijk worden. Het hoofdbestuur heeft het daarom vooral gezocht in beter toegankelijk maken van activiteiten die nu al binnen de Arjos ontplooid worden. En dit met name met het oog op de vele nieuwe, jonge Arjosleden, voor wie de financiën een belangrijke rol spelen. Zo voorziet de

Arjosbegroting 1976, in een verlaging van de deelnemersbijdragen voor de landelijke studiekonferentie en een tegemoetkoming in de reiskosten die gemaakt moeten worden om deze konferentie te bezoeken. Voor dit jaar gaat het concreet over de in september te houden introkonferentie voor nieuwe leden en de studiekonferentie over „rechtsstaat en terreur“ die in oktober gehouden wordt. (Zie elders deze pagina).

### Provinciale organisaties

In de tweede plaats is gedacht aan het uitbreiden van de mogelijkheden van de provinciale organisaties. Provinciale studiekonferenties kunnen voortaan via de landelijke organisatie financieel ondersteund worden. Zo'n ondersteuning gaat overigens gepaard met een aantal regels waaraan voldaan moet worden. Het hoofdbestuur zal daar nog besluiten over nemen waarna de provinciale besturen uiteraard ruimschoots geïnformeerd worden. Ook hier is het de bedoeling dat de deelnemers aan provinciale conferenties de vruchten kunnen plukken, door een lage deelnemersbijdrage. Eveneens dient

rekening te worden gehouden met de financiële mogelijkheden die de provinciale organisaties zelf hebben. Vooral als gevolg van de mate van ondersteuning van AR-Kamer- en Statencentrales, heeft de ene provinciale organisatie duidelijk meer behoefte aan aanvullende middelen, dan andere provincies. Een zaak die volgens het hoofdbestuur in de gaten gehouden moet worden.

### Begeleidingsgroepen

Vervolgens dient de overheidssubsidie, de Arjosbegroting volgend, aangewend te worden om het landelijk fractiebegeleidingsgroepenwerk te stimuleren. In 1975 was daar al f 2 000,- voor uitgetrokken. Dit bedrag is voor dit jaar bijna verdubbeld. De landelijke fractiebegeleidingsgroepen (al dan niet opererend in bepaalde delen van het land), kunnen aanspraak maken op bijdragen in vergaderkosten, porto- en telefoonkosten, reiskosten en kosten voor de aanschaf van studiemateriaal. Deklaraties in dit verband kunnen door de koördinator van de begeleidingsgroep worden ingediend bij het secretariaat van de Arjos. Het hoofdbestuur heeft

onderkend, dat extra financiën ook extra werkzaamheden met zich brengt. Al was het alleen maar om een evenwichtige en verantwoorde besteding (t.o.v. CRM) te kunnen waarborgen. Genoemde activiteiten van provinciale organisaties en fractiebegeleidingsgroepen, dienen op hun waarde getoetst te worden. In een aantal gevallen zal er sprake moeten zijn van deskundige begeleiding. Met dit doel is geld gereserveerd voor extra mankracht, die de inhoud van het te subsidiëren Arjoswerk ten goede zal moeten komen. Hoe deze „personele begeleiding“ gerealiseerd kan worden, wrdt bezien.

### Kontrolere gelden

De besteding van de overheidssubsidie, zal onderworpen moeten zijn aan een democratische controle. Dat is eveneens een voorwaarde die CRM stelt. Daarom is de financiële administratie van de Nationale Organisatie (personeelskosten, brutokosten, organisatiekosten), ondergebracht in de Stichting Arjos, waar tot op heden o.a. de lidmaatschapsgelden en opbrengsten en onkosten van abonnementen (Nederlandse Gedachten en bulletins), financieel werden

geadministreerd. De algemene ledenvergadering van de Arjos zal aldus in de toekomst een ander financieel verslag krijgen voorgelegd dan tot op heden het geval was.

### Subsidie van ARP

De CRM-subsidie is geen zaak van de Arjos alleen. De ARP maakt tot op heden met meer dan f 100 000,- per jaar, het functioneren van de Arjos mogelijk. Het hoofdbestuur vindt het een redelijke zaak dat deze jaarlijkse last voor de ARP enigszins verlicht wordt, nu de jongerenorganisatie ook op andere wijze gesubsidieerd wordt. CRM subsidieert voor een bedrag van max. f 30 000,- aan personeelskosten en f 12 200,- aan kosten voor overige kosten (buro, organisatie, activiteiten). De subsidie van de ARP is voor 1976 begroot op f 82 000,-. Wij hopen dat alle Arjosleden zich betrokken weten bij een goede besteding van het geld waar wij over kunnen beschikken. Dat vereist besef van de waarde van en inzet voor Anti-Revolutionair Politiek Jongerenwerk. *John Toxopeus*

## ARJOS T-SHIRTS

Bestel ze nu: de Arjos T-shirts. Voor slechts f 9,- per stuk. De opdruk is in paars en er zijn drie maten: small, medium en large. De shirts kunnen besteld worden door f. 9,- over te maken op postgirorekening nr. 127164, t.n.v. Stichting Arjos, Den Haag. Vermelden: „t-shirt“ en de maat (s./m./l.) **DOE MEE: NEM ER TWEE!**

## „Visie op CDA-beleid“ centraal op Arjos-raad

**De voorjaarsvergadering van het politiek overlegorgaan van de Arjos, de Arjosraad, houdt zich bezig met het vaststellen van het rapport „Arjosvisie op C.D.A.-beleid“.**

Aan deze uiteindelijke vaststelling is een intensieve procedure voorafgegaan, waarbij veel Arjosleden betrokken zijn geweest.

De afronding van dit project op 1 mei, betekent tevens de afronding van een belangrijk stuk politieke meningsvorming binnen onze organisatie.

Na vaststelling, wordt het rapport aangeboden aan de partij, die het zal kunnen gebruiken als bijlage in de discussie over het concept-CDA-program van de commissie Goudzwaard. Dit

konsept-program werd onlangs goedgekeurd door de besturen van KVP, ARP en CHU en kan vervolgens - via de AR-Kamercentrales - door de kiesverenigingen geamendeerd worden. Afgezien van deze weg, kan de Arjos ook rechtstreeks amendementen bij het AR-Partijbestuur indienen.

Over de uitwerking van de mogelijkheden in dit verband zal de Arjosraadsleden informatie worden toegezonden.

### Huishoudelijk reglement

De Arjosraadsvergadering van 1 mei is dus niet van belang ontbloot. De leden van de Arjosraad (gekozen afvaardigingen van de provinciale organisaties en het hoofdbestuur), kregen de vergaderstukken inmiddels toegestuurd.

Daarbij behoort naast een door het hoofdbestuur vastgestelde konsept-uitgave van „Arjosvisie op CDA-beleid“, eveneens een aantal belangrijke wijzigingsvoorstellen op het huishoudelijk reglement van de raad. Deze wijzigingsvoorstellen zijn afkomstig van het overleg van de voorzitters van de provinciale afvaardigingen en het presidium van de Arjosraad. Zij beogen een meer overzichtelijke en geregelde werkwijze tijdens de raadsvergaderingen te waarborgen. Dit zijn zaken die zaterdag 1 mei in ieder geval aan de orde komen. De vergaderingen van de Arjosraad zijn openbaar en vrij toegankelijk. Belangstellenden zijn hartelijk welkom. Op verzoek worden de vergaderstukken toegestuurd.

Schriftelijk: sekretaris ARJOS, Dr. Kuypersstraat 3, Den Haag. Telefonisch: 070-46.96.20 of 45.03.24.

De Arjosraadsvergadering wordt gehouden te Utrecht, in het Jaarbeurscongrescentrum (te bereiken via de traverse van het Centraal Station N.S.) en start om 10.00 uur.

### Wist u dat .....

**Er sinds 26 maart ook in Drachten een Arjosklup is, en dat deze klup op 29 april weer vergadert; dat Harry Coerts, Blauwgras 44, Drachten, tel. 05120-15407 u hier alles over kan vertellen; dat we in Friesland nu 3 Arjosklups hebben, nl. Bolsward, Drachten en Harlingen; dat er hard gewerkt wordt aan de oprichting van klup Leeuwarden, en dat Wiep de Graaf, Buorren 27, Goutul tel. 05100-20207 u hier volledig over kan inlichten; dat er in Friesland weer een werkgroep Buitenland is, die Zuidelijk Afrika als thema gekozen heeft, en dat Freek Post, Annie Westlandstraat 11-4 in Leeuwarden, de contactpersoon van deze groep is, en dat deze groep ook open staat voor jonge AR-, CH- of KVP-leden; dat de Friese Arjos sinds 5 februari een nieuwe penningmeester heeft nl. Harm Weistra, Geelgorsstraat 24, Zwaagwesteinde, tel. 05113-1373,**

### Arjos Noord-Holland

Arjos Noord-Holland organiseert 23 en 24 april een weekend in Haarlem-Overveen. Vrijdagavond begint het grote feest om 7.00 uur, als de jaarvergadering geopend wordt. Na het zware gedeelte 's avonds, begint het amusementsgedeelte. De volgende ochtend en middag zal opgedragen zijn aan de „Hoogovens-Noordzeekanaal“. De kosten van het weekend zijn f 20,-, waarvoor je vrijdagavond mag slapen, mag ontbijten, en een warme maaltijd naar binnen mag werken. Opgeven bij: Greetje Willemsma, Surinameplein 55 kamer D, Amsterdam.

**gironr. 13 11 255 t.n.v. Arjos Friesland, en dat onze penningmeester nog steeds graag nieuwe donateurs noteert, en dat donateurs die minimaal f 7,50 (graag meer) per jaar geven het Arjoskwartaal gratis toegestuurd krijgen; dat het Arjoskwartaal veel vaker als 4x per jaar verschijnt.**

## Arjos-manifestaties 1976/77

Regelmatig bereiken ons verzoeken om informatie over „volgende“ landelijke Arjosbijeenkomsten.

Na een bezoek aan dit soort manifestaties, heeft men meestal goed de „smaak“ te pakken. Voor het begin van het komende seizoen staan er weer twee op stapel.

### Introductiedagen

Aan het begin van ieder seizoen organiseert de Arjos een „introductieconferentie“ voor nieuwe leden. Dit jaar vindt deze conferentie plaats op vrijdagavond 10 en zaterdag 11 september.

Er wordt dan uiteraard vooral rekening gehouden met het feit, dat de deelnemers vooral kennis willen maken met elkaar en met de organisatie waarvan zij sinds kort lid zijn. Natuurlijk zijn ook „ouderejaars-Arjosleden“ die nog eens

een opkikker willen halen, hartelijk welkom.

### Studiekonferentie

De jaarlijkse studiekonferentie over een actueel politiek thema, betreft dit jaar: „rechtsstaat en terrorisme“. De binnenlandse commissie van de Arjos zit op het moment midden in de voorbereidingen.

De konferentie wordt gehouden op vrijdagavond 29 en zaterdag 30 oktober. Zoals gebruikelijk, worden de inleidingen voor deze conferentie verzorgd door bekende Nederlandse deskundigen. Het programma is er, als altijd, op gericht om alle deelnemers zoveel mogelijk bij de meningsvorming en de discussie te betrekken.

### Kosten en opgave

Het ligt voor de hand dat er over genoemde bijeenkomsten nog uitgebreid geïnformeerd wordt.

Bekend is al, dat beide konferenties plaatsvinden in centrum „Hydepark“ te Driebergen.

I.v.m. overheidssubsidie zullen de deelnemerskosten laag gehouden kunnen worden, terwijl eveneens rekening gehouden kan worden met een tegemoetkoming in de reiskosten.

Degenen, die belangstelling hebben voor deze Arjoskonferenties kunnen zich van een plaats verzekeren, door zich nu al op te geven.

Schriftelijk: sekretaris Arjos, Dr. Kuypersstraat 3, Den Haag. Telefonisch: 070-46.96.20 of 45.03.24.



Op deze foto ziet u een deel van het dagelijks bestuur van de ARP. Van r.n.l. ziet u de heren Borgman, Schouten, Albeda, Krol, Corporaal en Aantjes (foto ANEFO).

### Arjos-Drenthe

Op 24 april a.s. jaarvergadering Arjos-Drenthe. Dit evenement vindt plaats in één van de zalen van de Martiniakerk te Assen en begint om 10 uur 's ochtends.

Het onderwerp van de ledenvergadering is: het doen en laten van de Provinciale Staten.

De statenleden van de CDA-fractie zullen zoveel mogelijk aanwezig zijn en met de aanwezigen over hun werk van gedachten wisselen.

Afgezien van de ruim 100 Drentse Arjosleden, zijn uiteraard ook andere jongeren van harte welkom. Een programma en andere papieren worden spoedig aan de leden toegestuurd.

# Handel en Industrie

## WIJ KOPEN EN VERKOPEN PALLETS

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

### 30.000 STUKS

w.o. veel nieuwe

Bijzonder gesorteerd in de maat 100 x 120

PALLET-BEDRIJF

## J. STAAT - BARENDRECHT

Telefoon 0 1806-2096.  
Opslagterrein: Noldijk 140.

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwdren wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

## B.V. GEBR. SALVERDA

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

## OOSTERBAAN

### &

## LE COINTRE N.V.

GOES - Telefoon (0 1100) 2.75.55\*

REEDS 75 JAAR  
DRUKKERS EN UITGEVERS

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00



• Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.,  
Nude 28,  
Wageningen.

## W. VISSER & ZN. N.V.

### SCHEEPSWERF MOTOREN- HERSTELPLAATS

Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

### NIEUWBOUW en REPARATIE

### publikaties CDA-instituten

#### Grondpolitiek

„Grondeigendom en grondbeheer -  
een opdracht voor individu en gemeenschap”  
rapport van de wetenschappelijke instituten  
van KVP, ARP en CHU  
30 pag.; f 3,75

#### Plichten en perspectieven

Aanzet voor een profielschets  
van het CDA  
brochure van de wetenschappelijke instituten  
2e druk; 34 pag.; f 3,90

#### Energiebeleid

Rapport van de wetenschappelijke instituten  
68 pag.; f 5,25

#### Gerede twijfel

Bijdrage tot de discussie over de perspectieven  
van onze economische ontwikkeling  
nota van de wetenschappelijke instituten  
4e druk; 30 pag.; f 3,75

alle prijzen inclusief verzendkosten

#### Bestellingen:

- giro 89 67 3 t.n.v.  
AR-Partijstichting, Den Haag

### Wordt lid van een actieve politieke jongerenorganisatie!

De ARJOS, de ongeveer 1500 leden tellende  
jongerenorganisatie van de ARP, biedt jongeren tot 29 jaar  
tallose mogelijkheden om politiek actief te zijn. Eigentijds,  
creatief en onafhankelijk, maar nooit vrijblijvend. Zo zijn er de  
diverse plaatselijke ARJOS aktie-kernen. Politieke  
werkplaatsen bij uitsiek om je in allerlei zaken eens kritisch  
te verdiepen. Daarnaast zijn er o.a. diverse groepen die het  
werk van de ARP Tweede Kamerfractie begeleiden. Een  
unieke mogelijkheid om als jongere ook op landelijk nivo  
invloed uit te oefenen.  
Bij dit alles ziet de ARJOS de Evangelische boodschap als  
enig uitgangspunt.

Doe mee! Neem de uitdaging aan om aan de samenleving  
vorm te geven. Meld je aan als lid door onderstaande bon in  
te vullen. Dan krijg je bovendien het ARJOS/ARP weekblad  
Nederlandse Gedachten toegezonden.

NAAM: .....

ADRES: .....

WOONPLAATS: .....

Meldt zich aan als Arjoslid en betaalde f 17,50 (postrekening) nr.  
127164, ten name van Stichting Arjos, Den Haag) voor het lidmaatschap  
ARJOS, Dr. Kuypersstraat 3, Den Haag, tel. 070-46.96.20 of 45.03.24.

ontvangt toch, liever eerst wat meer informatie.

## CDA-werkbezoek

# Twentse textiel wordt met grote mokers afgebroken

Maandagmiddag 5 april j.l. brachten de CDA-kamerleden Drs B. Beumer, J. van Houwelingen, Drs D.F. v.d.Meij en a.c.m. Weljters(f) vergezeld van Drs W. Blondeel, wetenschappelijk medewerker van het Centrum voor Staatkundige Vorming, een bezoek aan Almelo om zich te laten voorlichten over de economische ontwikkeling in de regio Twente en met name op het gebied van de textielnijverheid.

Daartoe werd een bezoek gebracht aan het bedrijf Nijverdalen Cate. Voordat men toe kwam aan het meest trieste onderdeel nl. een wandeling door de fabriekshallen, was het gezelschap waarbij zich inmiddels een aantal CDA-bestuurders uit de regio en de provincie had gevoegd welkom geheten door de heer J.H. Holsbrink, wethouder van Almelo namens het CDA Twente. Mr J.J.C. Alberdingk Thijm, voorzitter van de raad van bestuur en van de centrale ondernemingsraad stelde het gezelschap voor aan een afvaardiging van ondernemingsraad en directie. Voor dat de heer Alberdingk Thijm aan de hand van lichtbeelden een uitvoerige toelichting gaf op de ontwikkelingen in de

textielindustrie, zette hij de heer T. Hilverda in het zonnetje, oud-werknemer van het concern, voor diens grote aandeel bij de organisatie van dit werkbezoek, zulks in navolging van de heer Van Holsbrink die in zijn welkomwoord reeds lovende woorden aan het adres van de heer Hilverda had gesproken.

## Textiel-industrie

De toelichting werd gegeven aan de hand van een zakboekje behorende bij het jaarverslag 1975 van het bedrijf. Bij Nijverdalen Cate zijn thans ongeveer 5400 werknemers in dienst, waarvan 1000 in het bedrijf Almelo. De verschuivingen in de textielindustrie werd de aanwezigen duidelijk gemaakt aan de hand van wereldgetallen van spinnen en weefgetouwen. Nederland telt thans ongeveer 8000 weefgetouwen waarvan 3500 stuks behoren tot het concern Nijverdalen Cate. De statistieken vertoonden de grote teruggang van de produktie in de EEG-landen en Nederland in het bijzonder en de enorme stijging van de produktie in de Oostbloklanden, Afrika en Azië. De markt in Nederland stijgt nauwelijks, maar het importaandeel blijkt in de periode 1968-1975 gegroeid te zijn

van 40% naar 61%. Thans werken in Nederland nog 49.000 mensen in de textiel. Het Centraal Planbureau heeft in een optimistische bui voorspeld dat dit aantal in 1980 zal zakken tot 44.000. Gerekend mag worden dat het aantal belangrijk lager zal zijn. Tot nu toe zijn in de E.E.G. 500.000 arbeidsplaatsen in de textiel verloren gegaan.

## Minister Lubbers

De heer Alberdingk Thijm merkt op dat minister Lubbers meer aandacht voor Twente heeft gekregen na vragen van CDA-kamerleden en zijn bezoek onlangs aan Twente. Men zal echter spoed moeten betrachten met het hulpprogramma voordat er nog ergere dingen gebeuren, vooral als men bedenkt dat alleen in 1975 de katoen, rayon en linnenindustrie een verlies van 100 miljoen gulden heeft geleden. De aanvullende steun die is toegezegd blijft lang uit. Een dergelijk programma heeft echter geen zin als de abnormale importen niet aan banden worden gelegd. Er zijn nl. een groot aantal landen die 25 tot 40 procent exportsubsidies verlenen. Het gaat in deze niet om de loonkosten maar wel om de abnormale overheidssubsidies. Blijkbaar weet Nederland en ook de E.E.G. daar geen raad op, zulks in tegenstelling tot de Ver.Staten dat een stringent import-beleid kent. Beter dan rapporten, toespraken en economische beschouwingen maakte de rondgang door de fabriekshallen duidelijk hoe erg de situatie is. Hallen vol ontluisterde machines, hallen waar slechts voor vijftig procent wordt gedraaid, totaal lege hallen. Het was de heer L. Doeve, districtsbestuurder van het C.N.V. die namens de Stuurgroep Economie Twente later op de middag in het Almelo'se stadhuis uitriep dat het realiteit is dat Twente naar de verfloddering gaat. De textielnijverheid wordt met grote mokers afgebroken. In Twente staat, aldus de heer Doeve, de vakbeweging aan de zijde van de werkgevers. De situatie is echt niet beter dan wordt voorgesteld. De vakbeweging heeft moeten vaststellen dat de politieke wil ontbreekt om de werkgelegenheid in de textiel te behouden. Als de economische teruggang in Twente nog verder zal dalen, dan is er geen uitgangspunt meer voor een nieuwe opbouw. Twente zit in een zeer kritieke fase. De heer

Doeve vroeg zich af of de regering eenzelfde situatie wil als in Zweden, waar men eerst de hele textielindustrie heeft afgebroken om deze daarna met enorme bedragen weer op te bouwen. De voor het noorden en zuiden van het land geldende maatregelen moeten ook voor het oosten onverkort gelden. De maatregelen welke genomen moeten worden dienen uit twee invalshoeken te komen t.w. regionaal en sectoraal. De heer Doeve bepleitte een versterking van de regionale ontwikkelingsbureaus. Deze moeten de waterdragers zijn van de provinciale bureaus. Gebeurd dat niet dan worden de regionale bureaus lege dozen. Ook zou het een goede zaak zijn indien er een oostelijke ontwikkelingsmaatschappij zou komen in plaats van een overijsselse en gelderse.

## Economie Twente

Vervolgens merkte burgemeester Schneiders van Almelo op dat de Stuurgroep Economie Twente blij is met de motie die de CDA-fractie met betrekking tot de ontwikkelingen in Twente heeft ingediend. Minister Lubbers is de eerste minister van economische zaken die heeft erkent dat Twente het op eigen kracht niet meer kan bolwerken. Almelo's burgemeester betreurd het dat de investeringspremieregeling in Twente nu nog incidenteel wordt toegepast. Indien de regeling integraal wordt toegepast geeft dat naar buiten betere mogelijkheden. Inzake de relatie van Twente tot de verstedelijkingnota werd opgemerkt dat Twente daarin niet als groeikern wordt aangemerkt. Het is een bijzonder vreemde zaak dat Twente op economische gronden injecties moet krijgen, onder meer door vestiging van overheidsdiensten, terwijl Zwolle die diensten krijgt enkel en alleen om bevolkingsgroei te motiveren. Het gezelschap was inmiddels verrast met beschuit met muisjes zulks ter gelegenheid van de geboorte van het CDA-Almelo. Nadat de Kamerleden antwoord hadden gekregen op een veelheid van vragen kon men de thuisreis aanvaarden met een grote krentewegge. Ook werd een wegge meegegeven voor de CDA-kamerfracties met het verzoek deze de volgende dag in een gezamenlijke vergadering op te peuzelen en daarbij te praten over de ernstige problemen die Twente heeft en de hulp die deze regio geboden kan worden.



Het ARP-Kamerlid Van Houwelingen ontving tijdens het werkbezoek een echte Twentse krentenmik

## Recente publicaties

Nummer	Titel	Prijs
301	„De fractie in Aktie II” Bij 5 ex. en meer f 0,50	f 0,95
302	„Energiebeleid” Rapport van een commissie van de wetenschappelijke instituten van K.V.P., A.R.P. en C.H.U.	f 5,25
303	„De fractie in aktie III” Een overzicht van de standpunten, die de A.R. Tweede Kamerfractie tijdens van belang zijnde debatten heeft ingenomen in de periode van medio oktober 1974 tot en met maart 1975	f 2,00
304	„Samen op weg naar een verantwoordelijke maatschappij” publikatie van het christen-democratische Vrouwenberaad	f 4,50
305	„Plichten en Perspectieven” Aanzet voor een profielschets van het C.D.A.	f 3,90
306	„Geen restauratie maar reformatie” Toespraken van Dr. D. Th. Kulper en Mr. W. Aantjes op de voorjaarspartijraad van 24 mei 1975	f 2,50
307	„Wel-vezen met de sport” 2 t/m 4 ex f 0,60 10 t/m 24 ex f 0,40 5 t/m 9 ex f 0,50 25 en meer f 0,30	f 0,75
308	Gespreksgroepenonderwerp, „Plichten en Perspectieven” 1 t/m 4 ex f 0,75 10 t/m 24 ex f 0,50 5 t/m 9 ex f 0,60 25 ex. en meer f 0,40	f 0,75
309	„De fractie in aktie IV” Bij 5 ex of meer f 1,25 Deze regeling geldt ook voor De fractie in aktie III	f 2,00
310	„Grondeigendom en Grondbeheer”	f 3,75
311	Rede Mr. Aantjes C.D.A. Congres 23-8-'75 1 t/m 4 ex f 0,75 5 t/m 9 ex f 0,60 10 t/m 24 ex f 0,50 25 en meer ex. f 0,40	f 0,75
312	Katern „Visies op arbeid” 2 t/m 4 ex f 0,60 5 t/m 9 ex f 0,50 10 t/m 24 ex f 0,40 25 en meer ex f 0,30	f 0,75
313	„Kleine eeuw Kleine Luyden” Grepes uit de geschiedenis van de A.R.P.	f 5,00
314	„De A.R.P. en het onderwijsbeleid”	f 1,25

Verkrijgbaar door storting van het verschuldigde bedrag op postgirorekening 89673 t.n.v. de A.R.Partijafdeling met vermelding van brochurennummer, de titel van de brochure en de aantallen.

## Op 19 mei a.s. herdenkingsdienst Groen van Prinsterer

Op 19 mei a.s. wordt de 100e sterfdag van de Nederlandse staatsman Guillaume Groen van Prinsterer herdacht.



ARP en CHU hebben met het oog op deze dag het initiatief genomen tot het organiseren van een herdenkingsbijeenkomst.

### Waalse kerk

Op deze 19e mei zal om 14.30 uur in de Waalse Kerk te Den Haag een samenkomst plaatsvinden, waar de heren dr. W. Aalders, mr. A. M. Donner en dr. J. W. van Hulst de geestelijke erfenis van Groen van Prinsterer zullen belichten.

Belangstellenden voor de herdenkingsdienst kunnen zich opgeven bij het partijbureau van de ARP, dr. Kuiperstraat 3, Den Haag. Vul daartoe de onderstaande bon in en vermeld op de enveloppe, links boven **Organisatie Commissie gekozen „Groen-herdenking”**.

Geeft zich op voor „Groen-herdenkingsdienst” in de Waalse kerk te Den Haag (Noordeinde).

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Toezenden aan:  
Buro ARP, dr. Kuiperstraat 3, Den Haag;  
o.v.v.: „Groen Herdenking”

**BON**

## DE ARP IN DE ETHER

### Radio

De ARP laat zich via de radio weer horen op vrijdag, 23 april 1976 om 18.20 uur via Hilversum 2.

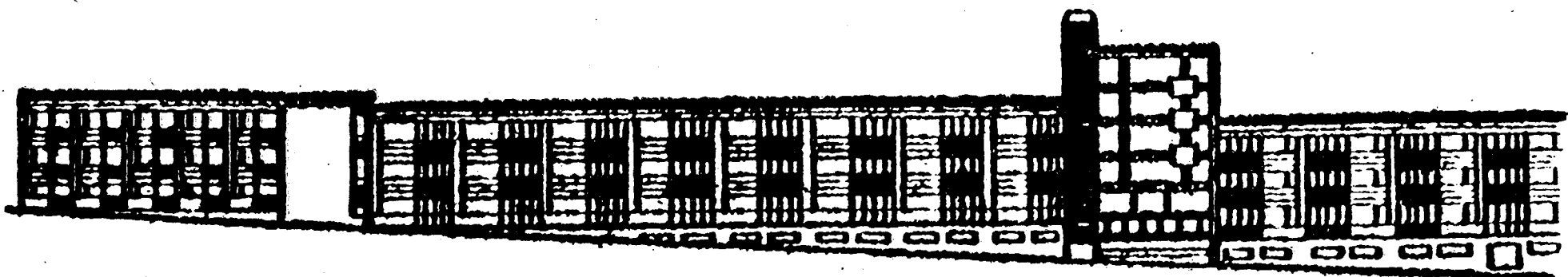
## J. J. Stavast gekozen in organisatie commissie



Tijdens de partijraad van 10 april j.l. is in de vacature-Schouten als lid van de **Organisatie Commissie gekozen J. J. Stavast uit Hogeveen**. De uitslag van de stemming was als volgt:

■ J. J. Stavast - 156 stemmen;  
■ K. H. Mollema - 33 stemmen.  
Het nieuwe O. C. lid is 31 jaar en in het dagelijks leven directeur-teamleider van een christelijk vormingscentrum voor jong volwassenen. Hij is voorts lid van de AR-fractie in de Provinciale Staten van Drenthe en van de gemeenteraad van Hogeveen.

**WUUDH ZHUBER**  
ORANJEWOUD  
Vraagt nieuwe prijscourant



## PARKFLAT 't VELTHUYS te HATTEM

### EEN GEHEEL NIEUWE WOONVORM

**VOOR HEN, DIE** op rijpere leeftijd voor nu direct de volledige vrijheid verkiezen die de serviceflat hen biedt, maar toch, eventueel in de toekomst, zich de mogelijkheid van volledige verzorging vast willen reserveren.

**SERVICEFLAT 't VELTHUYS** biedt U voor nu ruime twee of drie kamerflats met volledige badkamer, keuken en balkon; keuze uit verzorgde menu's, hulp van meisje en onderhoudsservice. Eventueel een ruime verwarmde garage.

**STICHTING 't VELTHUYS** biedt u in een ander gedeelte van het gebouw (in precies dezelfde grote flats) de volledige verzorging met dag- en nachtverpleeghulp en idem bewaking, alle maaltijden en verder alles wat bij een **volledige** verzorging behoort.

De gebouwen, voorzien van liften en slechts 3 woonlagen hoog liggen in een eigen bospark terwijl de omgeving ideale wandel- en fiets gelegenheid biedt. Goede verbindingen met alle delen van het land.

Ruime logeergelegenheid voor bezoekers van beide categorieën.

Op aanvraag volledige voorlichting bij u aan huis.

Vraag volledige telefonische inlichtingen tussen 9 en 5

**PARKFLAT**  
**'t VELTHUYS** **BOSWEG**  
**HATTEM**  
tel.: 05206-1641. Bij geen gehoor 1845 of 1076.

# VAN DE PARTIJ

**Aan de besturen van de kiesverenigingen is begin deze week de navolgende brief verstuurd m.b.t. de stemming over een algemeen akkoord van federatieve samenwerking met C.H.U. en K.V.P. bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen.**

**Geacht bestuur**  
De partijraad heeft zich in zijn vergadering van 10 april j.l. beraden over de vraag of A.R.P., C.H.U. en K.V.P. bij de eerstvolgende Kamerverkiezingen al of niet met één gezamenlijke lijst aan de verkiezingen zullen deelnemen. De uitspraak van de partijraad treft u als bijlage bij deze brief aan. In N.G./A.R.Post van 17 april 1976 worden de uitspraak van de partijraad en de toelichting van de partijvoorzitter op de ontwerp-resolutie opgenomen, zodat alle leden op de hoogte kunnen zijn van de uitspraak van de partijraad en van de strekking, die deze heeft. Besloten is aan de kiesverenigingen voor te stellen bij de eerstvolgende Tweede Kamerverkiezingen een algemeen akkoord van federatieve samenwerking aan te gaan met C.H.U. en K.V.P. Dit houdt in, dat bij die verkiezingen met één kandidatenlijst en één program wordt

uitgekomen en dat één gezamenlijke verkiezingscampagne wordt gevoerd.

**Voorwaarden en machtiging**

De partijraad is tot dit voorstel gekomen onder de veronderstelling, dat aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- dat er overeenstemming bestaat over de criteria, die als richtlijnen voor de kabinetsformatie zullen dienen;
- dat met inachtneming van de formatiecriteria ruimte wordt geschapen voor een op basis van programvergelijking en wederkerigheid eventueel uit te spreken voorkeur of intentieverklaring;
- dat in het parlement meer dan tot nu toe gekomen wordt tot een eensgezind beleid;
- dat de A.R.P. - hoewel het kabinet als zodanig geen inzet van de verkiezingen zal zijn - in de verkiezingscampagne het kabinetsbeleid, voor zover met haar steun gevoerd, ten volle voor haar verantwoordelijkheid zal kunnen nemen.

De kiesverenigingen nemen hun beslissing ten aanzien van één lijst onder machtiging aan de partijraad in september 1976 definitief te beoordelen of aan de gestelde voorwaarden genoegzaam is voldaan.

## Brief kiesverenigingen Stemming over CDA-lijst vindt plaats tussen 12 april en 25 mei a.s.

Teneinde ieder mogelijk misverstand uit te sluiten wijzen wij u erop, dat de kiesverenigingen en de stemhebbende leden van de partijraad zich thans definitief uitspreken over de ene lijst. De kiesverenigingen doen dit onder enkele voorwaarden. De kiesverenigingen verlenen daarbij machtiging aan de partijraad te beoordelen of genoegzaam is voldaan aan de voorwaarden, zoals deze zijn geformuleerd in punt 9 van de resolutie. De uitspraak, die de partijraad in september 1976 zal doen bepaalt voor wat de A.R.P. betreft definitief of bij de eerstvolgende Tweede

Kamerverkiezingen de drie partijen met één lijst zullen uitkomen. Besluiten tot een algemeen akkoord van federatieve samenwerking worden - krachtens art. 32 lid 11 genomen - tezamen door de kiesverenigingen en de stemhebbende leden van de partijraad. Met het oog daarop ontvangt u een stembiljet. Het aantal stemmen, dat een kiesvereniging heeft is afhankelijk van het aantal leden. De stemtoewijzing geschiedt overeenkomstig art. 10 lid 5 van de partijstatuten. Dit betekent, dat aan elke kiesvereniging één stem wordt toegekend en voorts voor iedere vijftig leden één

### Program van uitgangspunten

Ten aanzien van het program van uitgangspunten, dat is gepubliceerd in N.G./A.R.Post van 27 maart j.l., was binnen het C.D.A. afgesproken, dat het zou worden vastgesteld door het algemeen bestuur. De zware procedure, die wordt gevolgd om het politieke werkprogram vast te stellen is hierop niet van toepassing. In de partijraad is de vraag gesteld of de kiesverenigingen het program van

uitgangspunten alleen maar voor kennisgeving konden aannemen. Zo ligt de zaak niet geheel. Het C.D.A. heeft in het program van uitgangspunten duidelijk willen vastleggen, waarover tussen de drie partijen overeenstemming bestaat. Wanneer kiesverenigingen niettemin van mening zijn, dat overwogen zou moeten worden dit program van uitgangspunten te wijzigen en/of aan te vullen, dan kunnen wij daartoe aanbevelingen doen aan het algemeen bestuur van het C.D.A. Deze aanbevelingen kunnen ook worden ingediend bij de secretaris van iedere Kamercentrale.

stem meer.

**Stemming**

De stemming vindt plaats - zoals in eerdere brieven medegedeeld - in de periode tussen 12 april en 25 mei 1976. Uiterlijk op laatstgenoemde datum dient uw stembiljet in ons bezit te zijn. Voor het uitbrengen van uw stem moet u gebruik maken van het u toegezonden stembiljet. Doet u dit via een eigen stembiljet dan wordt uw stem ongeldig verklaard. Voor de terugzending van het stembiljet kunt u gebruikmaken van de meegezonden gewaarmerkte enveloppe van het partijbestuur. Het partijbestuur heeft een commissie aangewezen, die belast is met de controle op de verwerking van de stembiljetten, en die met behulp van het partijsecretariaat de uitslag van de stemming vast zal stellen. Met betrekking tot het gebruik van het stembiljet wijzen wij u er - wellicht ten overvloede - op, dat u alleen „voor" of „tegen" kunt stemmen. Een verdeling van de u toekomende stem(men) over „voor" en „tegen" maakt het stembiljet ongeldig. Overeenkomstig het bepaalde in artikel 32 lid 11 stemmen ook de leden van de partijraad. Zij brengen ieder één stem uit. Het voorstel tot een algemeen akkoord van federatieve samenwerking is aangenomen, indien van de in totaal uitgebrachte stemmen een meerderheid van tweedeerde voor het voorstel is uitgebracht. De partijraad heeft met 181 stemmen voor, 50 tegen en 1 onthouding de resolutie aangenomen. Het partijbestuur doet een dringend beroep op u in te stemmen met het voorstel dat u is voorgelegd. Met vriendelijke groet en hoogachting,  
(H.A. de Boer) voorzitter.  
(D. Corporaal) secretaris.

## Stemming over resolutie, indiening amendementen en groslijst Drukke periode voor ARP-leden

De komende zes weken zijn van groot belang voor de leden van de ARP. Via de kiesverenigingen is er gelegenheid zich uit te spreken over de partijraadsresolutie inzake één gezamenlijke kandidatenlijst van ARP, CHU en KVP bij de eerstvolgende Kamerverkiezingen.

Er bestaat ook de mogelijkheid namen te noemen voor de groslijst in verband met het samenstellen van een kandidatenlijst voor de Tweede Kamer. Tenslotte is er de mogelijkheid amendementen in te dienen op het ontwerp-CDA-program, dat onlangs via N.G. en A.R.Post aan alle partijleden is toegezonden.

**Termijnen**

Bij één en ander gelieve u de sluitingstermijnen goed in het oog te houden en ermee te rekenen, dat het stemmen, het indienen van amendementen en het noemen van namen uitsluitend via de kiesvereniging kan verlopen. Let u dus op de uitnodiging van uw kiesvereniging voor de bijeenkomst, waarop deze belangrijke onderwerpen aan de orde komen. Of trekt u desnoods bij uw kiesvereniging aan de bel, zodat tijdig een vergadering wordt gehouden en alle leden de gelegenheid krijgen zich uit te spreken.

De kiesverenigingen dienen zich vóór 25 mei a.s. uit te spreken over de partijraadsresolutie m.b.t. de ene CDA-lijst. 25 mei a.s. geldt als sluitingsdatum voor het inleveren van de stembiljetten.

**Groslijst**

Dezelfde datum 25 mei a.s., geldt als sluitingsdatum voor het noemen van namen van kandidaten voor de groslijst. Iedere kiesvereniging heeft de gelegenheid namen van ten hoogste tien personen te zenden aan het partijbureau. Niet genoemd moeten worden de namen van de zitting hebbende leden van de Tweede Kamer, de ministers en de staatssecretarissen, want zij worden geacht op de groslijst voor te komen, indien er geen verhindering bestaat ten aanzien van een nieuwe kandidatuur.

**Amendementen CDA-Program**

Krachtens art. 2 van het reglement voor de vaststelling van het Program van Actie zijn kiesverenigingen bevoegd amendementen op het ontwerp-program in te dienen bij de Kamercentrale, waaronder zij ressembleren. Het tijdschema voor de behandeling van het ontwerp-CDA-program geeft aan, dat de kiesverenigingen tot uiterlijk maandag, 17 mei a.s. amendementen kunnen indienen bij hun Kamercentrale.

## CDA-bestuur doet voorstel zetelverdeling bij één lijst

Op 27 februari j.l. heeft het Algemeen Bestuur van het CDA het

1. zetelverdeling

KVP	ARP	CHU	KVP	ARP	CHU
1	1	0	29	16	7
2	1	0	30	16	8
3	1	1	31	16	8
4	2	1	32	7	8
5	2	2	33	18	8
6	2	2	34	19	8
7	3	2	35	19	9
8	3	3	36	20	9
9	3	3	37	20	9
10	4	3	38	20	10
11	4	4	39	21	10
12	4	4	40	22	10
13	5	4	41	23	10
14	5	5	42	23	11
15	5	5	43	23	11
16	6	5	44	23	12
17	7	5	45	24	12
18	8	5	46	25	12
19	9	5	47	25	13
20	9	6	48	26	13
21	10	6	49	26	13
22	11	6	50	27	13
23	12	6	51	27	14
24	12	7	52	27	14
25	12	7	53	28	14
26	13	7	54	28	15
27	14	7	55	28	15
28	15	7	6		

gezamenlijk lijstvoorstel (zoals bedoeld in artikel 23 van de CDA-staten) vastgesteld. Dit voorstel is inmiddels toegezonden aan de AR-Partijraad omdat het mee in de oordeelsvorming over de ontwerp-resolutie inzake één gezamenlijke kandidatenlijst van ARP, CHU en KVP betrokken kan worden.

Wij geven hierbij het voorstel tot verdeling van zetels over de drie partijen. De daarbij behorende beknopte toelichting heeft u kunnen lezen in het nummer van vorige week.

**Drs. P. Bukman voorzitter Landbouwschap**

Binnenkort is de benoeming tot voorzitter van het Landbouwschap te verwachten van drs. P. Bukman, voorzitter van de CBTB. Deze benoeming, die bekrachtigd zal worden door de minister van Landbouw, geldt voor een periode van 2 jaar. Drs. Bukman is partijbestuurslid van de ARP.



**J. N. Scholten, te Eindhoven**

Dinsdag 20 april 1976, te 20.00 uur, spreekt voor de S.C. Eindhoven, in de Opstandingskerk, Alphenroosstraat, Eindhoven, het ARP Tweede Kamerlid mr. J. N. Scholten over: „Problemen en perspectieven van de actuele politiek."

**Mr. Aantjes in Alphen a/d Rijn**

Op woensdag 21 april a.s. zal mr. W. Aantjes voor Alphen a/d Rijn e.o. spreken over „actuele politiek". In tegenstelling tot eerdere berichten zal de bijeenkomst niet worden gehouden in de Goede Herderkerk, maar in zaal „Nabij", Lauraplein in het centrum van Alphen a/d Rijn. Aanvang: 20.00 uur.

**Mr. Aantjes te Kampen**

Mr. W. Aantjes komt op 10 mei a.s. een inleiding over „actuele politiek" houden voor de kiesverenigingen van IJsselmuiden en Wilsom. Deze bijeenkomst zal plaats vinden in Café-Restaurant „De Buitenwach" te Kampen, aan het Stationsplein, en begint om 8 uur 's avonds.

**Jaarvergadering CDA-Groningen**

Jaarvergadering op dinsdag 27 april 1976 om 8 uur in Congressentrum Het Tehuis, Lutkenieuwstraat 13 te Groningen. Onze Statenleden zullen verhalen wat zij het afgelopen jaar hebben gedaan en dit jaar nog zullen doen.

**Steenkamp te Amstelveen**

Op 11 mei organiseren de besturen van de kamercentrales Amsterdam en Haarlem van de ARP, CHU en KVP een openbare CDA-manifestatie. De bijeenkomst vindt plaats in het Cultureel Centrum in Amstelveen. Doel van de bijeenkomst is de totstandkoming van het CDA te stimuleren. Op de bijeenkomst zal prof. P. A. J. M. Steenkamp, voorzitter van het CDA, een inleiding houden over het CDA-programma. Bovendien bestaat er de mogelijkheid tot discussie met een forum, waarin behalve prof. Steenkamp andere leden van het CDA-presidium zitting zullen hebben. Voorafgaand aan deze bijeenkomst zullen de besturen van de kamercentrales met het presidium van, gedachten wisselen over de organisatorische aspecten in verband met de oprichting van een CDA-kamerkring.



Nog een foto van de partijraad. Rechts op de voorgrond mevrouw Ien v.d. Heuvel, voorzitter van de PvdA. Tevens ziet u het Eerste Kamerlid Efferich en minister De Gaay Fortman (foto ANEFO)

**Onmisbaar documentatiemateriaal**

**DE FRACTIE IN ACTIE VIJFDE DEEL!**

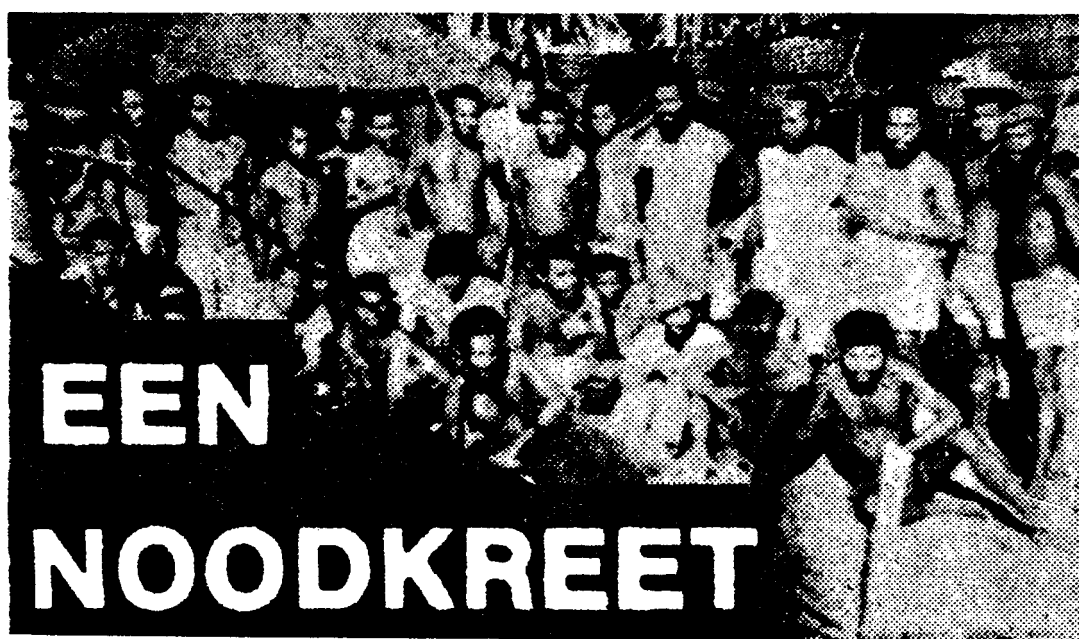
Zojuist is het vijfde deel van „De fractie in actie" verschenen. In beknopte documentatie worden onderwerpssgewijs standpunten van de AR-Tweede Kamerfractie weergegeven, die zijn ingenomen tijdens belangrijke debatten in het parlement.

Deel 5 beslaat de periode **AUGUSTUS 1975 TOT EN MET JANUARI 1976.**  
Aan de orde komen o.a. alle begrotingsdebatten.

Prijs f 2,50 per exemplaar. 44 pagina's.

**Bestellingen**

Stort het bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „De fractie in actie, deel 5".



## Tentenkamp voor Papua- vluchtelingen

# HELP ONS,

De afgelopen dagen heeft het weer in uw krant gestaan. Hoe moeilijk onze landgenoten het in West-Papua hebben, hoe ze verdreven, gemarteld en gedood worden.

Uit recente berichten die ons Comité ontving, blijkt dat meer dan 20.000 Papua's de grote plaatsen hebben verlaten en de rimboe zijn ingevlucht uit angst voor de Indonesische troepen.

Bij de grens van Papua New Guinea (voormalig Aust. Nw. Guinea) en West-Papua (door Indonesië Irian Jaya genoemd) is een groot vluchtelingenkamp ingericht, waar plm. 5000 mensen verblijven. Van hen hebben 500 asiel gekregen.

Voor deze vluchtelingen vragen wij uw steun:

- \* **benodigdheden voor een noodziekenhuis**
- \* **lesmateriaal voor twee scholen**
- \* **tuinbouw-materiaal t.b.v. eigen voedselvoorziening**

## want de Papua's verkeren in grote nood!

MEDEDELING:

Wegens het overlijden van de voorzitter, de heer F. T. J. Jufuway, en het vertrek van de secretaris, de heer B. M. R. Tangahma naar het buitenland, is het huidige ACVP-bestuur samengesteld als volgt:

Josef O. Jouwe (voorzitter), Dirk A. Kereway (penningmeester), Jason Makabori (secretaris), Ongkubuan (penningm.), mevr. A. Jufuway-Oyai (lid), Herman Womsiwor (adviseur), Dr. H. W. A. Voorhoeve (medisch adviseur).

Voor uw spontane bijdrage wil het Comité u namens deze Papua-vluchtelingen van harte bedanken.

## Actie-Comité Vluchtelingen hulp Papua's- Den Haag - Postbus 3266

NEDERLANDSE MIDDENSTANDS BANK TE DRIEBERGEN  
Girorekeningnr. 80162 t.n.v. N.M.B.  
Rekeningnr. 66 22 65 513 t.n.v. penningmeester ACVP.

# WAG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 17 - 24 april 1976

### Wijziging grondwetsartikel 208

## Opschudding vanwege de vrijheid van onderwijs

In het geheel van grondwetswijzigingen die Minister De Gaay Fortman voorbereidt, is nu ook artikel 208 aan de beurt, waarin het grondrecht van vrijheid van onderwijs is ondergebracht.

### Zorgvuldigheid

Wijzigen van de grondwet is een zaak van grote zorgvuldigheid! Er is dan ook een aparte procedure voor ontwikkeld. De Kamers nemen eventuele wijzigingen aan met gewone meerderheid van stemmen. Dan wordt gewacht op het moment dat de Kamers worden ontbonden. Nadat verkiezingen zijn gehouden en de Kamers in nieuwe samenstelling aan het werk gaan, worden nogmaals de gewijzigde artikelen voorgelegd. Willen deze artikelen opnieuw worden aangenomen dan is daarvoor nu een tweederde meerderheid vereist. U ziet, we gaan met grondwetswijzigingen niet over één nacht ijs - en dat is maar goed ook!

### Artikel 208

De vrijheid van onderwijs, zoals die in artikel 208 als grondrecht wordt aangeduid en via bepaalde formuleringen tot klinken wordt gebracht, is ons allen wel bijzonder dierbaar. Immers, onze christen-democratische partijen, ook zeker de Anti Revolutionaire Partij, hebben nog veel weet van de schoolstrijd. Het opkomen voor het grote goed van de vrijheid van onderwijs heeft

te maken met ons ontstaan en zit ons als het ware in het bloed. Moet het huidige grondwetsartikel 208 gewijzigd worden, moet de tekst worden gemoderniseerd en in overeenstemming gebracht met de terminologie van andere grondwetsartikelen, moeten er onduidelijkheden glashelder worden, akkoord. Als maar niets van de essentie van 1917 verloren gaat; van de oorspronkelijke bedoelingen van de grondwetgever nadat de zo zware en langdurige schoolstrijd tot een zegenrijk einde was gebracht.

### Kritisch

De eerst verantwoordelijke man voor de wijzigingen is onze A.R. Minister van Binnenlandse Zaken, mr. De Gaay Fortman. De Raad van State, als onafhankelijk college, heeft zich uitvoerig over de tekst gebogen, nadat in oktober vorig jaar een ontwerp-tekst was uitgelekt, waarover de oppositie, met name ook de CHU veel drukte maakte bij de Algemene Beschouwingen. Op dat moment ontving de CHU geen steun van ARP en KVP omdat er nog geen officiële tekst door de Regering op tafel was gelegd, en de Raad van State eerst nog adviezen aan het Kabinet moest uitbrengen, voor de eindtekst kon worden verwacht. Al met al wel reden om te vermoeden dat de Raad van State en ook de Regering er grondig naar heeft gekeken en staatsrechtelijke blunders heeft trachten te vermijden. Tegelijkertijd is dat geen reden om de voorgestelde wijzigingen niet kritisch te bezien. Het gaat immers om de grondwet en daarop kunnen we niet attent genoeg zijn. Bovendien zijn we ten aanzien van de vrijheid van onderwijs extra gevoelig, zodat waakzaamheid zeker op z'n plaats is.

### Enkele aanduidingen

Veel van de discussie rond het voorstel voor het nieuwe grondwetsartikel is juridisch en vooral staatsrechtelijk gekleurd. We zijn reeds maandenlang gezamenlijk druk in de weer over de interpretatie van het huidige grondwetsartikel. Minister Van Kemenade heeft urenlange beschouwingen in de Tweede Kamer eraan gewijd. De bekende brief van de negen instellingen en organisaties van het bijzonder onderwijs die onlangs aan de Minister is gericht, vormt een goede stellingname en bijdrage in de interpretatie-discussie. In mei gaat de Tweede Kamer het onderwijsdebat over

de structuur-nota aan, waarin de voorstellen van de Minister getoetst worden aan het huidige grondwetsartikel. Nu moeten we tegelijkertijd een nieuwe grondwetsartikel naast het huidige grondwetsartikel leggen en tot beoordeling komen. Een eindbeoordeling zal nog heel wat gesprek met deskundigen, met juristen, historici en staatsrechtgeleerden vergen. Daarom vandaag slechts voorlopige aanduidingen.

### Hoofdt thema

Het hoofdt thema van artikel 208, van waaruit alle onderdelen voortvloeien, is: „het geven van onderwijs is vrij”. Dat betekent een beperking van de overheid, een verbod. De overheid moet van het geven van onderwijs afblijven - het is een grondrecht van iedere burger. Dit is het uitgangspunt van het huidige grondwetsartikel en uiteraard ook van het wijzigingsvoorstel. Het vervolg van artikel 208 geeft een opdracht aan de overheid, een verplichting, een gebod. De overheid moet een prestatie leveren. Zij moet zorgen voor financiën, zodat de burgers ook werkelijk in staat worden gesteld om hun grondrecht te beleven, om er in de praktijk wat van te kunnen maken. Dat was de strijd van onze grootouders en overgrootouders: de financiële gelijkstelling - naar dezelfde maatstaven als het openbaar onderwijs voor bekostiging uit de openbare kas in aanmerking komen. En dat hebben ze gewonnen.

### Eisen

Dat betekent wel dat de overheid aan dat (voor 100%) bekostigde onderwijs voorwaarden mag stellen: eisen van deugdelijkheid en bekostigingsvoorwaarden, subsidievoorwaarden. De discussies gaan nu vooral over dit tweede gedeelte van artikel 208. Vinden we de bedoelingen van het huidige artikel 208 voor 100% terug in het wijzigingsvoorstel of geeft de nieuwe formulering iets meer ruimte, meer „macht” aan de overheid als het over die voorwaarden gaat, waardoor het wat tochtig kan worden in het bijzonder onderwijshuis? Is dit laatste het geval dan zullen we via amendementen, zeker ook van onze kant, de kieren moeten dichten. Dat is een duidelijke zaak!

### Bij of krachtens

In de huidige grondwet staat dat „bij wet” voorwaarden mogen worden gesteld. In de praktijk wordt dit begrip reeds vanaf het begin gehanteerd als „bij wet of krachtens de wet”. Dat betekent dat voor vele zaken geen aparte wet wordt gemaakt maar bevoegdheid gedelegeerd wordt aan de Kroon, aan de Regering. De Minister regelt deze zaken via een A.M.v.B., een algemene maatregel van bestuur.



Een historische foto. Mr. Aantjes ontmoet partijleider Dubcek, najaar 1968, vlak voor diens afzetting, in het raam van een bezoek van een Nederlandse parlementaire delegatie aan Tsjecho-Slowakije.

### Deze week 7-pagina's actuele informatie over Oosteuropa

In dit nummer van Nederlandse Gedachten, het politieke weekblad van de ARP, 7 pagina's boordevol actuele en deskundige informatie over de communistische landen van Oosteuropa. Een dubbel middenkatern vraagt aandacht voor het buitenlandse beleid van de Sovjetunie, voor de positie van de christenen in Oosteuropa, voor de militaire kracht van het Warschau Pact alsmede voor de economie van deze landen. Ook wordt uitvoerig stil gestaan bij de naoorlogse geschiedenis. Kortom: belangrijke leesstof. Win met dit nummer eens een abonnee!



Mevrouw J. G. Kraaijeveld-Wouters.

Reeds tientallen jaren werkt men zo met het begrip „bij wet”. Er zijn allerlei voorbeelden van in de kleuteronderwijswet, de lager onderwijswet, de wet op het voortgezet onderwijs etc. Het Academisch Statuut, dat berust op de wet op het wetenschappelijk onderwijs is b.v. een boekwerk, waarin praktisch de gehele inrichting van het wetenschappelijk onderwijs „krachtens de wet” wordt geregeld. „Krachtens de wet” betekent wel dat er een wet moet zijn waarop de maatregelen zijn gebaseerd, maar er behoeven niet

voor al die onderdelen en opnieuw bij elke wijziging aparte nieuwe wetten worden ontworpen.

### Glashelder

Minister De Gaay Fortman wil die dubbelzinnige uitleg van „bij wet” uit alle grondwetsartikelen halen. Een zo belangrijk begrip mag niet voor meer dan één uitleg vatbaar zijn. Hij wil dit systematisch in alle grondwetsartikelen doorvoeren dus ook in artikel 208. Dan weet voortaan een

Vervolg op pag. 3

### Groen van Prinsterer over het kiezen van een politieke loopbaan

„Mocht iemand aan het begin van zijn politieke carrière kiezen voor evangelische politiek, dan zou ik hem, zegt Groen meteen al in Lezing I, op het hart drukken: Weet wat u doet! Er zit, naar de wereld gesproken, weinig perspectief in. Maar als het u ernst is: „Laat niets u tegenhouden; voor u heeft de waarheid voorrechten en genoegens waardoor het teloor gaan van elke verwachting overvloedig zal worden vergoed!”

### GROEN-NUMMER

Dit schrijft drs. A. J. van Dijk in een bijdrage over Groen's „Ongeloof en Revolutie” in een speciaal nummer dat op 8 mei a.s. aan deze grote figuur uit onze geschiedenis gewijd zal worden vanwege zijn 100e sterfdag op 19 mei a.s.

Waarom voor Groen zoveel aandacht? Omdat „een volk, dat zijn geschiedenis niet verstaat, zelfs niet meer kent, kan

wegzakken in het moeras van het materialisme”, een citaat ontleend aan een nog niet gepubliceerd artikel van H. Algra, die in het zelfde Groen-nummer schrijft over „Groen als historicus”.

### OOST-EUROPA

Vanwege dit zelfde motief in dit nummer een katern over Oost-Europa, omdat het goed is kennis te nemen van de geschiedenis van enkele landen met een communistisch bewind. Een actuele zaak nu zowel in West-Europees verband - deelname van communisten in Italië aan de regering - en in eigen land - communisten in bestuursorganen - de discussie over de verhouding communisme - parlementaire democratie weer oplaait.

Met een abonnement op dit weekblad - of proefnummers - beschikt u t.z.t. over het bovenvermelde Groen-nummer.

DEZE WEEK  
IN WAG:

Onderwijs, pag. 1, 3,

Brief Goudzwaard, pag. 3

Oosteuropa nú: pag. 4-11

Geschiedenis sedert 1945, pag. 4

Kerk en Staat, pag. 5

Buitenlands beleid SU, pag. 6, 9, 10

Warschau Pact, pag. 7

Economie en handel, pag. 8, 10



# IN OGENSCHOUW

## Het politieke program: wat moet er in staan?

In deze weken vraagt het ontwerp-CDA-program de aandacht van de kiesverenigingen.

De vraag zal daarbij aan de orde komen of het program voldoende gewicht heeft om gedurende vier jaar te fungeren als vertrekpunt voor het fractiebeleid.

Wordt die vraag met „ja” beantwoord, dan zal men snel klaar zijn en uitsluitend pogen het ontwerp „bij te schaven”. Luidt het antwoord „neen”, dan dient te worden aangegeven hoe het program beter aan het doel zal beantwoorden.

### Alternatieve benadering?

De ervaring leert, dat dit de nodige hoofdbrekens kost. Wie zich niet kan vinden in een bepaalde benadering, die zal snel de neiging hebben te komen tot een alternatieve opzet. Wij geloven niet dat het zinvol is daar naar te streven. De partijbesturen en het CDA-bestuur hebben het ontwerp globaal getoetst en de benadering voor hun rekening genomen. Zij zullen er – mag men aannemen – niet gemakkelijk toe te brengen zijn deze opzet te laten varen.

Bij het behandelen van het ontwerp-program zal de kracht gezocht moeten worden in het verbeteren van de huidige opzet. Dat kan door amenderingen, die tekstverbeteringen inhouden, door schrappingen of door aanvullingen.

### Groepsbelangen

Het gevaar bestaat, dat een program beoordeeld wordt vanuit het behartigen van specifieke groepsbelangen.

Ons inziens zou dat een onjuiste benadering zijn. Een politieke partij vormt niet een verzameling van een aantal groepsbelangen. Iedere groepering, die er naar streeft de kiezers te lokken door het accentueren van de „belangenbehartiging”, zal op den duur bedrogen uit komen.

Een christelijke politieke partij zou zich ook ver van haar doelstellingen verwijderen wanneer zij zich daartoe liet verleiden. Vanuit het Evangelie komt de opdracht op ons af te werken aan een rechtvaardige en bewoonbare wereld. Daar serieus aan werken betekent, dat je tegen bepaalde tendensen ingaat; dat je sommige groepsbelangen afwijst.

Centraal komt in een politiek program te staan de kijk op mens en wereld. Van daaruit dient een concreet beleid te worden uitgestippeld om de eigen doelstellingen dichter bij hun verwezenlijking te brengen.

Dat is geen proces van 4, 8 of 12 jaar. Het is een continu proces, waaraan geen einde komt. De samenleving is voortdurend in beweging en er is steeds sprake van een scheef groeien van verhoudingen of van een noodzaak tot

aanpassing. De A.R.P. heeft wel eens een verkiezingscampagne gevoerd onder het thema „overleg en samenwerking”. Niet omdat alles uitsluitend via deze twee begrippen zou zijn op te lossen. Wel om aan te geven, dat de primaire benadering in de samenleving moet zijn met elkaar te willen overleggen en samen te werken.

Het was geen thema, dat iedereen aansprak. Het is ook geen thema dat de massa in beroering zal brengen; maar het geeft wel een benadering, die te maken heeft met christelijke verantwoordelijkheid.

Omdat een christelijke politieke partij nooit zal mogen en kunnen werken vanuit het groepsbelang – wil zij haar eigen verantwoordelijkheid niet te kort doen – zal het haar steeds moeite kosten een echte populaire partij te worden.

### Eerlijk

De verdienste van het huidige ontwerp-program is dat het duidelijk aangeeft waar de diverse knelpunten in de samenleving zitten en hoe wij alleen maar in staat zullen zijn echt iets aan die knelpunten te doen, wanneer elders in de samenleving daarvoor ruimte wordt gemaakt.

Dat is een eerlijk verhaal, maar niet iedereen loopt daar warm voor.

Wij willen wel anderen helpen, maar het moet niet ten koste van ons zelf gaan. Zelfverloochening is een christelijke deugd, maar zij fungeert in de politiek vaak als een ondeugd.

Het is zeer typerend, dat wanneer mensen vermoeden, dat hun portemonnee in het geding is door te verwachten politieke maatregelen, dat dan de correspondentie op het partijbureau meestal toeneemt. En dat geldt ongeacht de samenstelling van het kabinet. Een politieke partij mag de mensen niet blij maken met een dode mus en zij mag ze ook niet met een kluitje in het riet sturen.

Een program moet de formulering zijn van de politieke wil van een partij.

De concrete programpunten moeten tegen de achtergrond worden gezien van de richting waarin de ontwikkeling van de samenleving zou moeten gaan.

Dat gebeurt in het program, maar wellicht zijn sommige onderdelen helderder en scherper te formuleren.

### Teveel dierbaarheden?

Het program is nogal uitvoerig. Het zou wat mij betreft wel beknopter mogen zijn. De moeilijkheid is echter, dat je dan snel een te zakelijk program krijgt, terwijl je een aantal dingen gaat missen, die duidelijk de mentaliteit aangeven van waaruit je wilt opereren.

Er is ons wel eens verweten, dat onze programma's teveel uit dierbaarheden bestaan. Dat verwijt gaat thans niet op. Wel dreigt het gevaar, dat zij teveel in het program willen stoppen.

Hopelijk weten de kiesverenigingen zich in dit opzicht de nodige zelfbeperkingen op te leggen.

Het is nu nog ruim een jaar voor de verkiezingen. En in een jaar kan er veel gebeuren. Daarmede zal rekening gehouden moeten worden bij de definitieve vaststelling van het program.

Dat kan, omdat die vaststelling in december dit jaar zal plaatsvinden.

Het is o.i. noodzakelijk, dat er dan niet alleen een program tot stand is gekomen, maar dat dan ook zal zijn aangegeven hoe de financiering zal kunnen verlopen om dit program uit te voeren. Kiezers moeten niet alleen weten wat de partij wil, maar ook hoe je de uitvoering gaat betalen.

D.C.

**moeder's hulp**  
Schwabe  
**Hametum (ZALF)**  
het hamamelis preparaat  
bij schaafwonden, lichte brandwonden, ruwe, schrale en gesprongen huid. helpt heerlijk verzachtend.  
met natuurlijke grondstoffen bereid

**AMSTERDAM**

**WESTERVELD**  
WESTERVELD  
bespaart U geld!

Postjesweg 91 - Javastraat 199 - Krugerplein 29 - Dapperstraat 16 - Jan van Galenstraat 60 - Jan Evertsenstraat 130 - Hugo de Grootplein 23 - Spaardammerstraat 97 - Bentinckstraat 28 - Oranjestraat 25 - v.d. Helstplein 9 - Westerstraat 138 - Spreuwenpark 3 - Ribesstraat 39 - Tuinstad Osdorp, Tussenmeer 62

**UTRECHT**

**UW INTERIEUR**  
SMAAKVOL EN GEZELLIG  
INGERICHT  
EN TOCH NIET DUUR

### Fa. W. van Tellingen

SLOTLAAN 135-137 - ZEIST  
TELEFOON 1.24.86

**FRIESLAND**

**RIVEL**  
Fabriek van RIJWIELEN  
en AUTOPEDS  
SURHUISTERVEEN  
Telefoon 0 5124-1545

**METZ**  
Alle textielgoederen,  
bedden, dekens,  
matrassen, complete  
woninginrichting  
Grootzand 14 - 38 - 42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE

## DORDRECHT

en omstreken

**Handelsmaatschappij A. van ROON N.V.**  
WESTHAVENKADE 61, VLAARDINGEN  
TEL. 34.34.92 en 34.30.46

*U slaagt beslist bij ons voor uw kampeer-  
en watersportartikelen.*

In ons atelier worden alle voorkomende werkzaamheden op het gebied van tenten, caravans, luffels, bootcellen etc. gedaan.

## v.h. GEBR. HARKEMA

SINDS 1948 JOHAN STAAT - DORDRECHT

ZOWEL VOOR	Automateriaal	tel. 3.94.29
WONING,	Gereedschappen	tel. 3.94.33
GARAGE,	Hang- en Sluitwerk	tel. 3.32.21
FABRIEK OF	IJzerwaren	tel. 3.43.03
SCHIP	Bevestigingsartikelen	tel. 3.43.03

LEVERING ALS REGEL UIT VOORRAAD  
GROOTHANDEL EN FABRIEKSGAGENT

### Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - Tel. 078-3.43.22

*Snelle offsetdrukkers  
voor meerkleuren  
reklamedrukwerk*

## ZEELAND

<b>Bouwmaterialen</b>	<b>keukens</b>
TEGELS	TIELSA
BEKLEDINGSPLATEN VOOR	ROSE
BINNEN- EN BUITENWERK	PRISMA

**A. DE JAGER-TOLHOEK N.V.**  
SHOWROOM GOES EN MIDDELBURG

**AANNEMINGSBEDRIJF  
„SCHOUWEN-DUIVELAND”  
N.V.**

Schulthaven 10 - ZIERIKZEE  
Tel. 0 1110-3951 (3 lijnen)  
HET ADRES VOOR  
UITVOERING VAN BETON-, WATER-,  
WEGENBOUW- en CULTUURTECHNISCHE  
WERKEN

## OVERIJSEL

50 JAAR DE MEEST GEVRAAGDE  
WONINGINRICHTING

### J. Voerman & Zonen

Assendorperstraat 73-81 - Tel. 1.65.07. - Zwolle

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52. TEL. 05400-1.56.00.

### H. STRUIK & ZON N.V.

*Fabriek van dekkleden  
en tenten*

IMP. GROOTHANDEL SCHEEPS-  
EN AANNEMERSBENODIGDHEDEN  
ELEKTRISCHE EN AUTOGENE  
LAS- EN SNIJBENODIGDHEDEN.

DEVENTER

Telefoon 05700-1.39.70

Diepenveenseweg 8

## GRONINGEN

Makelaarskantoor J. Fokkens Siddeburen

*in roerende*

*en onroerende goederen*

*verzekeringen en hypotheeken*

TELEFOON 05983-360

**Neem een  
abonnement op  
het ARP-weekblad  
Nederlandse  
Gedachten**

Vul de BON in op pag. 1

Brief

Het blijkt steeds vaker, dat het geen verschil uitmaakt of een brief aan een

**VERPLAATSBARE HOUTEN GEBOUWEN**  
 directie- en schaftketen scholen en kerken  
 directie- en schaft-wagens etc.  
**HAHBO HARDINXVELD**  
 tel. Giessendam-Hardinxveld 3888

bestuur wordt gezonden of rechtstreeks aan alle media. In beide gevallen maken de media er melding van als zij er brood in zien. De afgelopen week kreeg een brief van prof. dr. B. Goudzwaard veel publiciteit. Begrijpelijk, gezien zijn afzender en gezien zijn inhoud. De bedoelingen van de brief spreken voor zichzelf. Wij hopen, dat die bedoelingen vooral overkomen bij hen voor wie de inhoud van de brief is bestemd. Het gaat Goudzwaard om het siagen van het CDA. De kans daarop acht hij alleen maar aanwezig wanneer alle betrokkenen ook eensgezind willen optreden. Hij constateert dat de noodzakelijke eensgezindheid er nog niet is. Het CDA dient o.l. snel een standpunt te bepalen om aan heersende onzekerheid een einde te maken en zelf stelling te kiezen. Wij delen Goudzwaards' bezorgdheid. Overigens zijn de brief en de

**NO COMMENTAAR**

toelichting daarop geen oproep tegen het voorstel van de partijraad te stemmen.

Democratie

Premier Den Uyl heeft zich onlangs in

Rome nogal merkwaardig uitgelaten over deelname van communisten in de regering van Zuldeuropese landen. Het was niet geheel duidelijk of hij dit namens het kabinet deed of op persoonlijke titel. Wij houden het op het laatste. Dat doet overigens niets af van de merkwaardigheid. De premier sloot niet uit, dat de communisten regeringsverantwoordelijkheid zouden dragen. Kennelijk was het meer dan een spontane ondoordachte opweiling van hem. Zou De Uyl zich verkeken hebben op de smalle marges van de democratie? Het betekent o.l. het begin van het einde wanneer men bereid is als uitgangspunt te nemen, dat niet-democratische partijen de belangen van de democratie gaan behartigen.

**„Grond-eigendom en grondbeheer”**

Onlangs verscheen het rapport „Grond-eigendom en grondbeheer”, een uitgave van de wetenschappelijke instituten van ARP, CHU en KVP. Voor de prijs van f3,75 kan men deze uiterst actuele CDA-publicatie bestellen. Stort dit bedrag op giro-nummer 89673, t.n.v. ARPartij Stichting, Den Haag, met vermelding van titel.

**van A tot U**

Brief

Deze titel heeft uiteraard betrekking op de brief die Goudzwaard vorige week aan het CDA-bestuur heeft geschreven. Het is niet mijn bedoeling op de inhoud ervan noch op de reacties erop thans in te gaan. Slechts over één facet, die overigens m.i. wel de kern raakt, wil ik iets zeggen.

Grote zorg

Duidelijk is, dat Goudzwaard zijn stap ondernam uit grote zorg over de ontwikkeling die het CDA dreigt te nemen. Zorgen van dezelfde of soortgelijke aard zijn eerder door hem en anderen geuit. Het CDA-bestuur, de KVP en de CHU, en laatstelijk ook de ARP, maakten echter de indruk voor die zorgen slechts aandacht te hebben, voorzover de ene lijst er gevaar door kan lopen. Was dit laatste niet het geval, dan was de aandacht voor de waarschuwingen heel wat geringer. Met andere woorden, niet het principiële karakter en de politieke richting waren primair, maar de

totstandkoming van de ene lijst.

Hartekreet

Men moet vurig hopen, dat de roep van Goudzwaard gehoor zal vinden. Hij is niet belast met verantwoordelijkheid voor de huidige politieke praktijk, hij heeft als geen ander zich ingezet voor de programmatische inhoud van het CDA, hij is deswege door alle drie partners luide geprezen. Als zijn „uit de nood geboren” (zijn eigen woorden) hartekreet geen gehoor vindt, wiens stem zal het dan wel? Het is geen wonder dat zijn brief onrust heeft teweeggebracht. Tot nu toe heeft die schrik echter niet zozeer betrekking op de inhoud van de brief, als wel op de gevreesde negatieve invloed die er van zou kunnen uitgaan op de totstandkoming van één lijst.

Gesprek

Er is nu aangekondigd dat het CDA-bestuur een gesprek met Goudzwaard zal hebben. Wil dit gesprek aan zijn doel beantwoorden, dan zal het niet ten doel moeten hebben Goudzwaard gerust te stellen teneinde de mogelijke schade voor de ene lijst te herstellen of te beperken, maar om de door hem geuite



zorgen zelf weg te nemen door het principiële karakter en de politieke koers van het CDA te waarborgen. Dat vereist een ander gesprek dan een gedachtenwisseling tussen het CDA-bestuur en de briefschrijver, zoals uit de inhoud van de brief volgt.

*(Handwritten signature)*

Aantjes te Amsterdam

AANTJES komt spreken over: „de actuele politieke situatie”. Datum: woensdag 28 april, 20.00 uur. Plaats: Gebouw Caritas, Buiksloterweg, (nabij brug Hagedoornplein) te Amsterdam.

Beinema te Middelburg

Het ARP tweede Kamerlid drs. M. Beinema spreekt voor de kiesvereniging aldaar op woensdag 5 mei a.s. te Middelburg, in de Getuigeniskerk, A. Lauereyszstr. 6. Aanvang 20.00 uur. Onderwerp: „actuele politiek”.

Aantjes te Leeuwarden

Op 31 mei a.s. spreekt de voorzitter van de ARP Tweede Kamerfractie, mr. W. Aantjes voor de AR Kamercentrale Leeuwarden, in de Salvatorkerk, Leeuwarden. Aanvang: 20 uur.

Van Dam en van Houwelingen naar Aalten-Dorp

Op maandag 26 april 1976, 20.00 uur in een van de zalen van J. T. Vultink („De Driesprong”), Plein-Zuid 12 te Aalten, vergadering van de Kiesvereniging. Sprekers: de Anti-Revolutionaire Tweede Kamerleden Mr. G. C. van Dam en J. van Houwelingen, over „actuele politiek”.

**WIJ KOMEN BIJ EEN**

Aantjes te Kampen

Mr. W. Aantjes komt op 10 mei a.s. een inleiding over „actuele politiek” houden voor de kiesverenigingen van IJsselmuiden en Wilsum. Deze bijeenkomst zal plaats vinden in Café-Restaurant „De Buitenwacht” te Kampen, aan het Stationsplein, en begint om 8 uur 's avonds.

W. van den Bos Czn in Koudekerke

De kiesverenigingen van de ARP en CHU in de gemeente Valkenisse organiseren op **dinsdag 27 april** een bijeenkomst over „de grondpolitiek in CDA-perspectief”. Plaats: jeugdgebouw achter de Geref. Kerk in Koudekerke; aanvang: 19.30 uur; spreker: drs. W. van den Bos Czn., medewerker dr. Abr. Kuyperstichting.

**„Meer macht voor onderwijsbewindsman lijkt niet gewenst”**

Vervolg van pag. 1

Ieder dat bij wet uitsluitend en alleen bij wet betekent en pas als er toegevoegd is „of krachtens de wet” er ook delegatiemogelijkheden zijn. Wie zegt: laat alleen in artikel 208 „bij wet” maar staan, die zal in de nieuwe betekenis daar dan niet meer allerlei algemene maatregelen van bestuur onder mogen vatten, zoals de staatsrechtsgelcerden bij de huidige wettekst nog wel toestonden, en zoals tientallen jaren lang het gebruik is geweest. Juist in de huidige grondwet is er veel onduidelijkheid over de mogelijkheden van „bij wet”. De nieuwe formulering is glashelder. Belangrijk wordt vandaag de vraag: moet in het grondwetsartikel worden aangegeven wat in ieder geval „bij wet” moet worden geregeld, in de nieuwe betekenis van het woord?

Deugdelijkheid en bekostiging

De huidige grondwet spreekt over de eisen van deugdelijkheid, waarbij voor het bijzonder onderwijs de vrijheid van richting in acht moet worden genomen, te regelen bij wet. Het wijzigingsvoorstel spreekt over voorwaarden die de vrijheid van richting moeten eerbiedigen en die zo geregeld worden dat, met inachtneming van de vrijheid van richting, de deugdelijkheid van het bijzonder onderwijs even afdoende wordt gewaarborgd als die van het openbaar onderwijs. Hier en daar lijkt de nieuwe tekst als twee druppels water op de oude. Toch moet er eens stevig op gestudeerd

worden waar ze nu precies in verschillen en waar de zo gevreesde tocht zou kunnen ontstaan, in welk geval eventueel een amendement zal moeten worden aangebracht. Worden de deugdelijkheidseisen niet te veel in één adem genoemd met de bekostigingsvoorwaarden en moeten ze daar niet duidelijker van onderscheiden worden? In de praktijk functioneren de deugdelijkheidseisen ook als bekostigingsvoorwaarden, akkoord.

Moeilijke vragen

Toch is er verschil in zwaarte, in betekenis. Je zou kunnen spreken van een „rangorde” in subsidievoorwaarden: „technische” subsidievoorwaarden, eisen van doelmatigheid, eisen van deugdelijkheid.

Onze indruk is dat de nieuwe tekst op dit punt vager is dan de oude, wat algemener gesteld. De vraag is: *is het terrein van de deugdelijkheidseisen voldoende af te bakenen, zodat ze in de nieuwe grondwetsversie ook een aparte behandeling billijken in de nieuwe „bij of krachtens de „wet”-formulering.* Een moeilijke vraag voor de komende maanden, waarop we een duidelijk antwoord zullen moeten geven. De suggestie van de KVP dat het huidige grondwetsartikel bedoelt de wetgever met de deugdelijkheidseisen op een afstand van het bijzonder onderwijs te houden, terwijl het wijzigingsartikel de overheid als het ware uitnodigt actief op te gaan treden en allerlei zaken te gaan regelen vindt, naar onze voorlopige mening, onvoldoende grond in de concrete formulering die de Kamer is voorgelegd.

Een tweede vraag hierbij is: *moet bij de bekostigingsvoorwaarden nu het begrip „vrijheid van richting” worden opgevoerd?*

Natuurlijk mag geen enkele voorwaarde de vrijheid van richting in gevaar brengen, daar zijn we het vooral in CDA-kring wel roerend over eens. Maar er is toch nog meer: de eigen regelingsbevoegdheid van het „bevoegd gezag”. Zoals de overheid op geen enkele terrein de particulier organisaties te veel voorwaarden moet opleggen – mensen zelf voor hun eigen zaken zo verantwoordelijk mogelijk moet laten zijn – zo is het ook hier. Als de overheid al meer subsidievoorwaarden te moeten opleggen, dan moet zij daarvoor de bewijslast aanvoeren, met overtuigende argumenten aankomen. We gaan tenslotte van het hoofdthema uit: het geven van onderwijs is vrij. Ook op dit punt zullen we de huidige wettekst eens heel precies naast het wijzigingsvoorstel moeten leggen en zoeken naar die formulering waarin onze bedoelingen het helderst worden uitgedrukt.

Vrijheid bijzonder onderwijs

Een enigszins wonderlijke discussie ontspijt zich rond het zesde lid van het huidige grondwetsartikel. Daar wordt eerst gesproken over het algemeen vormend lager onderwijs. In een tweede zin moet dan ter onderscheiding het bijzonder onderwijs worden aangeduid. Er staat dan: „Bij die regeling wordt met name de vrijheid van het bijzonder onderwijs betreffende de keuze der leermiddelen een de aanstelling der onderwijzers geëerbiedigd”. In het wijzigingsvoorstel staat deze zin op een wat andere plaats waarbij een aparte aanduiding over welke scholen het gaat daar niet nodig is. De KVP vindt het een bezwaar dat deze term „de vrijheid van het bijzonder onderwijs” nu is weggevallen. Voor zover wij weten heeft deze term op deze plaats in het huidige artikel nooit een eigen,

speciale, zware betekenis gehad, zodat het geen groot verlies is als deze term in de nieuwe versie niet wordt opgenomen. Nadere studie – akkoord – zorgvuldigheid blijft gewenst. Wel moet er voor worden opgepast dat vele begrippen die we kennen en in de onderwijsdiscussie hanteren, niet tot heilige, sacrale begrippen worden verheven. Het geven van onderwijs is vrij, dat is het uitgangspunt van art. 208. *De vrijheid van richting* dient gewaarborgd. In de praktijk spraken we het dan over de *vrijheid van schoolstichting* en de *vrijheid van inrichting* van het onderwijs. En daarnaast, daaromheen, daaroverheen spreken we met elkaar altijd – gemakshalve, of is het meer? – over de *vrijheid van onderwijs*. Zorgvuldigheid met grondwetsterminologie betekent ook zorgvuldigheid in het hanteren van de begrippen in de huidige tekst zoals de „oude” grondwetgever die heeft bedoeld. Een belangrijk punt uit de Memorie van Toelichting waarop we naar onze mening bijzonder attent moeten zijn is het verhaal over regionalisatie, over het spreiden van bevoegdheden van rijksoverheid naar regionale en plaatselijke overheidsorganen, over de

kaderwetgeving op het brede welzijnsterrein. Het delegeren van bevoegdheden aan de Kroon is nog wel even iets anders dan het decentraliseren, het spreiden van bevoegdheden. Dat is een apart verhaal. Zo is er nog een heel aantal concrete punten, zowel in de wettekst als in de Memorie van Toelichting die onze aandacht vragen en waarover helderheid moet komen. In de komende maanden zullen we ons terdege op de behandeling voorbereiden. Zeker geruggeleund door adviezen van staatsrechtelijke, juridische, onderwijskundige deskundigen. Op de partijraad stelde Aantjes: „Het gaat om de vraag of de minister van onderwijs wel of niet meer macht krijgt dan hij nu heeft. Dat is de toetssteen”. Meer macht dan tot nu toe lijkt ons niet gewenst. Daarop zullen wij de voorgestelde tekst concreet toetsen. De Minister van onderwijs vrijheden ontnemen die hij en zijn vele voorgangers tot nu toe hebben bezeten, lijkt ons ook niet gewenst. Ook daarop zullen we de nieuwe tekst toetsen. De stelling dat de Regering de onderwijsvrijheid wil aantasten lijkt ons na eerste bestudering zeker voorbarig. Dat sluit echter kritische amendering geheel niet uit.

**NEDERLANDSE GEDACHTEN**  
 Weekblad van de A.R.P. Evangelische volks-partij  
 Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mev. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)  
 Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuyperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.  
 Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A. R. Partijstichting te 's-Gravenhage  
 Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per halfjaar. Losse verkoop f 0,85  
 Advertentie-exploitatie; 020-24.91.12.

# Oosteuropa nu

## Politieke ontwikkelingen sedert 1975

Door J. P. van Rijswijk

# Alleen verwezenlijking akkoorden Helsinki kan impasse in Oosteuropa doorbreken

**De regeringsleiders van de Verenigde Staten van Amerika en van de Sowjet-Unie waren het aan het eind van de tweede wereldoorlog over één ding roerend eens. Europa had door het veroorzaken van twee wereldoorlogen bewezen zijn eigen zaken niet vreedzaam te kunnen regelen.** Ter voorkoming van een derde wereldoorlog besloten zij daarom ons werelddeel in twee invloedssferen te verdelen een Anglo-Amerikaanse en een Sowjet-Russische. Churchill verhaalt in deel IX van zijn oorlogsmemoires openhartig hoe Stalin en hij het in hun conferentie in Moskou in oktober 1944 eens werden over de - in procenten uitgedrukte - mate van invloed van elke supermacht in de betrokken landen. De uitwerking van een en ander geschiedde tenslotte tijdens de conferentie van Yalta en Potsdam, februari en juli 1945.

### Onjuiste benaming

Voor het deel van Europa dat thans onder Sowjet-invloedsfeer staat, wordt wel eens het woord „Oostblok” gebruikt. Die benaming is onjuist. De volksdemocratieën benadrukken weliswaar voortdurend de onderlinge hartelijke verhoudingen en hun vriendschap met de Sowjet-Unie, de feiten liggen iets anders. Aan het einde van de tweede wereldoorlog werd Tsjechoslowakije behandeld als een bondgenootschappelijk land. Hongarije, Roemenië en Bulgarije daarentegen hadden met Nazi-Duitsland samengewerkt en kregen daarom als straf een Sowjet-bezettingsovername te verduren en een zware oorlogsschatting opgelegd. Polen en Tsjechoslowakije hadden in de periode 1939-1945 zó verschrikkelijk van het Duitse Rijk te lijden gehad dat zij het in 1949 maar node oprichtten in de Duitse Democratische Republiek (Oost-Duitsland) het „betere leven in Hongarije nog wel degelijk „zekere gevoelens”. De Roemenen wroken vandaag nog over het door de Sowjet-Unie in 1940 geroofde Bessarabië - in Boekarest nog gebiedsafstanden, ook van gebieden met Hongaarse inwoners, aan die landen na de verloren eerste wereldoorlog, sinds 1945 moeten onderdrukken, maar er leven in Hongarije nog wel degelijk bad feelings. De Roemenen wroken vandaag nog over het door de Sowjetunie in 1940 geroofde Bessarabië - in Boekarest nog altijd als oer-Roemeens beschouwd. De geschiedenis van de Oost-Europese landen sinds 1945 is onderling verschillend verlopen, maar er zijn wel enkele gemeenschappelijke hoofdmomenten. En allen hadden zij het drukkende oppertoezicht van de Sowjetunie gemeen. In de beginfase werd in de meeste Oost-Europese landen het bestaan van verscheiden politieke partijen erkend. De communistische partijen, door zware subsidies en andere steun van de bezettingsmacht, hadden een voorsprong op de concurrerende partijen. Toch namen de communistische partijen een „democratische” houding aan en vormden regeringscoalities met sociaal-democraten, liberalen en christen-democraten.

### Tsjecho-Slowakije

De aanhang van de communistische partij was het grootst in Tsjechoslowakije, dat

overigens niet bezet was; in mei 1946 behaalde zij bij vrije verkiezingen 39% van de stemmen en zij vormde de kern van een coalitiekabinet rustend op een brede parlementaire meerderheid, onder leiding van Gottwald. Terwijl zij zich „democratisch” opstelden deden de communistische ministers ijverig aan kaderpolitiek; op alle sleutelposities van het bestuur benoemden zij partijgenoten of geestverwanten en het duurde niet lang of de coalitiepartners bemerkten dat zij de greep op het bestuur begonnen te verliezen. Toen zij zich daartegen wilden verzetten was het reeds te laat; de communisten schakelden hun gewapende arbeidersmilite in en in februari 1948 was de communistische machtsgreep in Praag een feit. De politieke leiders vluchtten het land uit of werden gevangen gezet; de van haar leiders beroofde sociaal-democraten bewilligden in een fusie met de communisten.

### Bulgarije

Ongeveer volgens hetzelfde recept ging het toe in de andere landen, alles stapje voor stapje en zo geruisloos mogelijk. Alleen in Bulgarije lieten de communisten zich reeds in een vrij vroeg stadium van de gewelddadige kant zien door de aanhouding, berechting via een schijnproces en terechtstelling van de fractievoorzitter van de Partij van Agrariërs in het Bulgaarse parlement, Nikola Petkov; hij had het gevaar van die geruisloze machtsovername onderkend en er publiekelijk tegen gewaarschuwd. Hij bleek niet tot een compromis met de communisten bereid; vandaar zijn terechtstelling als landverrader. In 1948 was het proces van de communistische machtsverovering in alle Oost-Europese landen voltooid.

### Terugdringing Sovjet-invloed

De toenemende invloed van de communistische partijen in Oost-Europa verontrustte de Westerse bondgenoten ten eerste, bevreesd als zij waren dat het door de oorlog verarmde en uitgeputte West-Europa ook onder de communistische invloedssfeer zou kunnen geraken. De Amerikaanse president Truman nam dan ook een reeks tegenmaatregelen; het Marshall-plan voor de economische wederopbouw van Europa (De Sowjet-Unie verbood de onder haar invloedssfeer staande landen aan dat plan deel te nemen), militaire steun aan de koninklijke Griekse regering tegen een inmiddels begonnen communistische guerrilla-oorlog, vorming van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) en het versneld tot stand brengen van de soevereiniteit van het door de drie westelijke geallieerden bezette deel van Duitsland. Dit alles in het kader van de „Roll-back”-politiek: de terugdringing van de Sowjet-invloed in Europa. Door deze serie maatregelen is een verdere communistische opmars in Europa inderdaad voorkomen.

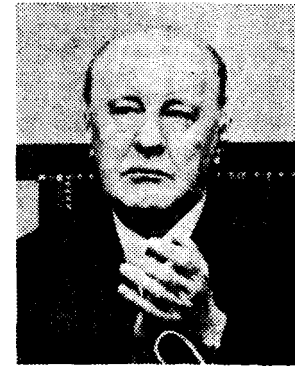
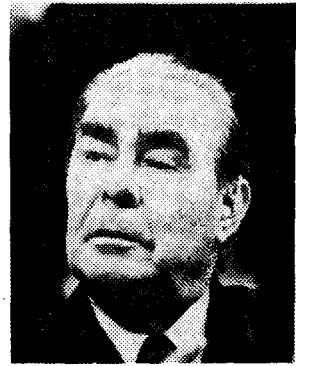
### Tegenreactie Stalin

Als tegenreactie eiste Stalin van alle onder Sowjet-invloed staande landen absolute onderwerping aan zijn politieke leiding. Hiertoe bleek echter het Joegoslavië van Tito niet bereid. Tito had

zijn land immers bijna geheel op eigen kracht van de bezetters weten te bevrijden en hij wenste vast te houden aan zijn onafhankelijke positie: hij wilde voor zijn land een eigen weg naar het communisme. Dit leidde, na een verhitte nota-wisseling, in juni 1948 tot de uitstoting van Joegoslavië uit de Komintern. Juni 1948 was overigens een maand waarin de Oost-West-verhouding zich in een ernstige crisis bevond door de Berlijnse blokkade. Voortaan was „Titoïst” het synoniem voor verrader. De uitstoting van Joegoslavië maakte echter in de communistische wereld diepe indruk; er was ook daar grote bewondering voor Tito wegens zijn uitzonderlijke prestaties als verzetsleider. Om de diverse communistische partijen tot een monolithisch blok samen te smeden besloot Stalin tot een bloedige zuivering van al die politici van wie bekend was dat ook zij sympathie hadden voor de gedachte van de „eigen weg” naar het communisme of die gedurende de oorlogsjaren in Westelijke landen waren geweest. Zo vielen prominente communisten als de Hongaar László Rajk en de Bulgaar Kostov in 1949 aan de zuivering ten offer; in grote „showprocessen” werden zij afgeschilderd als verraders van de communistische zaak aan het westerse kapitalisme. Vooral de zelfbekenissen zijn daarbij een huiveringwekkend aspect. In de Sowjetunie begon Stalin met een grootscheepse zuivering met name tegen Joodse intellectuelen, die haar hoogtepunt vond in het totaal verzonnen „artsencomplot” tegen het leven van Stalin. Dat antisemitische element kwam op weerzinwekkende wijze tot uiting in het schijnproces tegen de Tsjechische communistenleider Slansky in november 1952. Slansky was in zijn land de initiatiefnemer tot de grootscheepse zuiveringen waarvan hijzelf tenslotte het slachtoffer werd; evenals Rajk en Kostov is hij opgehangen.

### Na Stalins dood

Na de dood van Stalin trad een periode van onzekerheid in. Het leiderstrio Malenkov, Molotov en Beria waren over de te volgen koers zeer verdeeld. Door enkele halfhartige liberaliseringsmaatregelen, zoals de vrijlating van de Joodse artsen van het verzonden „complot”, wekten zij de indruk een milder beleid na te streven. De onzekerheid in het Kremlin sloeg over naar de leiders in de satellietlanden en dientengevolge traden spanningen op bij de bevolking. In Oost-Berlijn kwam het in juni 1953 tot een uitbarsting: de in slechte stoffelijke omstandigheden verkerende arbeiders weigerden een nieuwe verhoging van de toch al zware arbeidsnormen te aanvaarden en gingen in staking. Die staking kreeg vrijwel direct ook een politiek karakter. De DDR-leiding sloeg, met behulp van de Sowjet-tanks, de opstand meedogenloos neer. Kort daarop kwam Beria ten val; hem werden allerlei wreedheid van de geheime politie toegeschreven en nadien trad er tot op zekere hoogte in diverse Oost-Europese landen een zekere dooi in: strafkijwvrijstelling voor politieke gevangenen, afzetting van bepaalde Stalinistische leiders en verlichting van de materiële druk van de bevolking door een lichte accentverschuiving van de zware industrie naar de consumptiegoederenindustrie. De periode van onzekerheid bereikte haar hoogtepunt op het 20e partijcongres van de Communistische Partij van de Sowjetunie in februari 1957, waar de feitelijke leider Chroestjov met de Stalin-verering afrekende en hem aanwees als de ware schuldige van de begane gruwelen. De schok in Oost-Europa was groot. De reactie kwam pas na ernstige ongeregelde heden in Poznan in juni 1956, die een soortgelijke aanleiding hadden als in 1953 in Oost-Berlijn. Nu begon in Polen een periode van destalinisatie, die in oktober haar hoogtepunt vond in het terugroepen van de in 1949 in ongenade gevallen en uitgestoten leider Gomulka; deze wist als nieuwe Poolse leider de anti-Russische gevoelens te bezweren en door middel van enkele liberaliseringsmaatregelen de toenmaals verhitte gemoederen te kalmeren. Daarmede kreeg hij tenslotte, na veel moeite, het fiat van Chroestjov.



In de linker rij fotootjes ziet u de partijleiders Stoph, (Oostduitsland), Zjivkov (Bulgarije), Kadar (Hongarije),

In de rechter kolom ziet u van boven naar beneden: Breznev (Sovjetunie), Gierek (Polen), Ceausescu (Roemenië) en Husak (Tsjecho-Slowakije).

### Hongaarse opstand

Deze „Poolse lente in oktober” maakte diepe indruk in Hongarije waar de wrede stalinist Rákosi was vervangen door mannen die niet goed raad wisten met de te volgen koers. Op 23 oktober braken in Hongarije, naar aanleiding van de hoopgevende gebeurtenissen in Polen, demonstraties uit, die aanvankelijk slechts bescheiden politieke en economische hervormingen ten doel hadden maar die snel uitgroeiden tot een regelrechte opstand. Na vier dagen van verbitterde gevechten bereikten de Hongaren dat de Sowjet-troepen zich uit Boedapest terugtrokken. De door de opstand aan de macht gekomen communist Imre Nagy was een gematigd man, maar ten enen male onbekwaam de crisis waarin het land zich bevond op te lossen. Steeds radicaler werden de anti-communistische en anti-Russische eisen, uiteindelijk resulterend in de onberaden stap uit het Warschaupact te treden. Daarnaast waren er dan nog de onbeheerste en zeer bloedige wraakacties tegen Hongaarse communisten. Dit leidde dan tot het Sowjet-ingrijpen op 4 november 1956. De opstand werd na een bloedige strijd gesmoord, János Kádár werd de nieuwe leider. Een meedogenloze onderdrukking volgde; tienduizenden mensen werden weggevoerd of gevangenen gezet, enkele honderden terechtgesteld, waaronder Imre Nagy. 200.000 Hongaren vluchtten naar het Westen.

### Periode van stilstand

Na 1956 volgde een lange periode van stilstand. De communistische partijen volgden in het algemeen een strakke conservatieve politiek, waarin ook voor de officieel erkende, binnen de z.g. nationale eenheidsfronten opererende

politieke partijen geen speelruimte meer was. Het economisch beleid wordt gekenmerkt door een strakke planpolitiek van boven af; de bureaucratie drukt als een loden last op de landen, voor eigen initiatief is geen plaats. In het partijpolitieke vlak wordt tijdens het Roemeense partijcongres van juni 1960 de ideologische tegenstelling tussen de Sowjetunie en Rood-China openbaar. Roemenië neemt de gelegenheid te baat om, door een „neutrale” houding in het conflict in te nemen zich enige politieke bewegingsvrijheid te verschaffen. Deze door Gheorgiu Dej op sluwe en intelligente wijze aangevangen politiek wordt na zijn dood in 1965 voortgezet door de huidige partijleider Ceausescu. De meeste Oost-Europese landen steunen echter het standpunt van de Sowjetunie. De eerste jaren zestig laten een zeer merkwaardig patroon zien in Oost-Europa. In Polen draait Gomulka stukje bij beetje de liberaliseringsmaatregelen van 1956 terug; in Roemenië verschaft men zich een stuk speelruimte in de buitenlandse politiek doch handhaaft men de harde totalitaire koers; in Bulgarije en de DDR is er sprake van zuivere stilstand voorzover het het ideologische beleid betreft. Het is de Hongaarse leider Kádár die in die tijd begint met een voorzichtige, doch wel gestadige liberaliseringspolitiek, dat hij in november 1962 aldus kenmerkte: „Wie niet tégen ons is, is voor ons”. In Tsjechoslowakije voert partijleider Novotny een zeer conservatieve koers, maar onder de oppervlakte komen steeds meer stromingen op die naar verandering vragen en daar steeds openlijker voor gaan pleiten. De strakke planeconomie, die een gezonde economische ontwikkeling in dat potentieel welvarende land stagnert, wil men vervangen door een gemengd systeem van markt- en

## DE KERK IN OOST-EUROPA

Door  
dr. J. A. Hebly

# Christelijke gemeente in de Sovjetunie leeft temidden van agressief atheïstische wereld

Wie het karakter van de samenleving in Oost-Europa wil leren kennen en dieper inzicht wil krijgen dan de officiële propaganda hem kan en wil geven, doet er goed aan zijn aandacht te richten op de situatie van de kerken. Hoe ziet de overheid hen? Ongevaarlijk overblijfsel van een voorbije tijd, bedreiging voor de alleenheerschappij van een totalitaire ideologie, nuttig instrument in de buitenlandse politiek? Dit artikel richt zich vooral op de Sovjet-Unie, waar de Russisch-Orthodoxe kerk de grootste kerk is. De Unie van Evangelie-Christenen en Baptisten is de belangrijkste protestantse geloofsgemeenschap

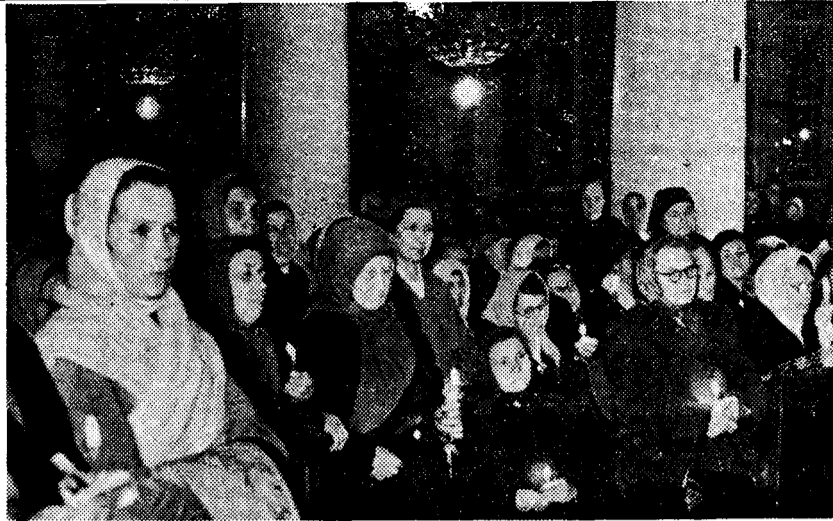
### Rand van de samenleving

Het is gevaarlijk om over „de“ kerk in Oost-Europa een kort artikel te schrijven. De indruk zou dan kunnen ontstaan dat de situatie in de communistische landen van Europa overal dezelfde is. Dat is duidelijk niet het geval. In het rooms-katholieke Polen heeft de kerk een heel andere positie dan in Tsjecho-Slowakije, waar haar leven steeds meer ingesnoerd wordt. In Roemenië heeft de orthodoxe kerk een andere plaats in de samenleving dan in Rusland. De lutherse kerken in de DDR behoren tot de weinigen die nog een enigszins zelfstandige koers kunnen varen en met een innerlijke vrijheid zich rekenschap kunnen geven van hun eigen opdracht in een door de marxistisch-leninistische ideologie beheerste samenleving. De nationale geschiedenis, de band van de gelovigen met hun kerk, het feit of het communistische regime pas na de oorlog is ingevoerd toen er in het moederland van de revolutie al een andere houding ten aanzien van de kerk werd gepractiseerd, spelen bij deze verschillen een rol. In een boekje „Kerken in Oost-Europa“ (Ten Have 1975) heb ik samen met drs. A. Burg en anderen geprobeerd aan deze verschillen recht te

doen en enig inzicht te geven in de situatie van ieder land. Toch zijn er natuurlijk gemeenschappelijke kenmerken en wordt overal geprobeerd de kerk naar de rand van de samenleving te verdringen, haar af te schermen van de jeugd en haar geestelijke uitstraling te verhinderen. Nergens bijvoorbeeld wordt in Oost-Europa door de partij een dialoog met de kerk gevoerd – hoe kan een op wetenschap gefundeerde levensbeschouwing serieus dialogiseren met bijgeloof? De partij heeft gelijk en het enige dat men wil is een dialoog gericht op praktische samenwerking op basis van het marxisme en in het kader van de doelstellingen die door de partij zijn uitgestippeld. Op die basis worden de kerken zo telkens ingeschakeld bij het politieke vredeswerk.

### Uitspraken partij-ideologen

Het atheïsme wordt als wezenlijk bestanddeel van de rijks-ideologie beschouwd en omdat de kerk nu eenmaal nog bestaat en het niet mogelijk is gebleken haar te elimineren, tracht de overheid haar in te schakelen ten behoeve van eigen doeleinden en haar in ieder geval als zelfstandige geestelijke kracht in de samenleving te isoleren of uit te schakelen. De partij voert een strijd om de geesten van de mensen en ziet eigenlijk alleen in de kerk een serieuze concurrent. Maar de partij beschikt daarbij over alle machtsmiddelen van de staat, het hele school- en opvoedingswezen, alle publiciteitsorganen en de bevoegdheid gunsten en voorrechten te verlenen aan wie hij wil. En dit alles staat ten dienste van een ideologie die zich als agressief atheïstisch voordoet en het christelijk geloof ziet als een bedreiging voor en een belemmering van het waarachtige mens-zijn. De mens moet van zijn religieuze vooroordelen worden bevrijd. Ik zeg dit niet op grond van een maatschappelijk vooroordeel, maar mij baserend op uitspraken van partij-ideologen behorend tot de marxistische orthodoxie die in de Sovjet-Unie de toon aangeven en dus ook in het machtsgebied van de USSR gezaghebbend zijn. Terwijl we de variaties en nuanceringen die er zijn in de



Een kerkdienst in Rusland, vaak alleen – oudere – vrouwelijke kerkgangers....

andere landen in het oog houden, zullen we ons hier nu beperken tot de bespreking van enkele aspecten van de situatie van de kerk in de USSR die toch richtinggevend model is ook voor de andere communistische landen in Oost-Europa.

### Vrijheid van eredienst?

Artikel 124 van de Grondwet laat een, naar onze opvatting beperkte, vrijheid van eredienst toe: „Om aan alle burgers de vrijheid van geweten te garanderen is de kerk in de USSR gescheiden van de staat en de school van de kerk. De vrijheid om erediensten te houden en de vrijheid tot anti-religieuze propaganda wordt alle burgers toegekend.“ Daarnaast regelt een resolutie van de raad van volkscommissarissen van 1929 de feitelijke situatie: religieuze gemeenschappen (van minstens 20 personen) moeten worden geregistreerd – hetgeen de mogelijkheid opent van allerlei bestuurlijke haarkloverijen zoals de afgescheiden baptisten hebben bemerkt, die meestal geen registratie hebben kunnen verkrijgen. De kerken zijn volstrekt verdrongen naar de rand van de samenleving en mogen geen enkele sociale functie uitoefenen – geen materiële hulp aan medeleden, geen jeugd-, kinder-, mannen- of vrouwengroepen, geen bibliotheken, excursies, medische hulpdiensten. Kerkgebouwen worden de geregistreerde gemeenten ter beschikking gesteld en men mag slechts collecteren in de gebedsruimten voor onderhoud van gebouwen en voor salarissen. Godsdienstonderwijs aan minderjarigen tot 18 jaar is niet toegestaan.

### Godsdienstige misdrijven

In de wetboeken van strafrecht van de verschillende Unierepublieken zijn een aantal zeer dubbelzinnige artikelen opgenomen in verband met godsdienstige misdrijven als „aanslag op de persoonlijkheid en de rechten van de burgers onder het voorwendsel van het uitvoeren van godsdienstige ceremoniën“. Daaronder kan dan bijvoorbeeld worden verstaan het schade toebrengen aan de gezondheid door te dopen. Ook het verhinderen van de uitoefening van het recht op vorming en ontspanning, of het oproepen van burgers zich aan maatschappelijke activiteiten te onttrekken is strafbaar, en daaronder kan worden verstaan iemand – zijn eigen kind – ervan weerhouden lid te worden van de communistische jeugdbeweging. Alles is erop gericht vooral de jeugd aan de invloed van de kerk te onttrekken en scheiding van kerk en school wordt gezien als een scheiding van kerk en jeugd. In de grondbeginselen van het huwelijks- en familierecht, wordt als taak van het Sovjetfamielrecht gezien „de uiteindelijke eliminatie van schadelijke overblijfselen en gewoonten uit het verleden in familierelaties“. Taak van de ouders is „hun kinderen op te voeden in de geest van de moraalcode van de bouwers van het communisme“. Schadelijk overblijfsel van het verleden is natuurlijk het christelijk geloof. Daarmee heeft de staat zich een juridisch apparaat verschaft om het mensen in de kerk die wat uit de pas gaan lopen of ouders die als „fanatiek“ te boek staan, moeilijk te maken. Godsdienstige beïnvloeding van minderjarigen is bij herhaling oorzaak van gerechtelijke procedures en vaak zware vonnissen geweest.

### Neutrale staat?

Het wordt van officiële zijde meestal zo voorgesteld, dat de Sovjet-Unie een neutrale staat is, die ruimte laat aan de kerk en niet discrimineert tussen gelovige en niet-gelovige burgers. Deze voorstelling klopt niet met de werkelijkheid. Wel moet gezegd worden dat de andersdenkenden, de dissidenten

– ook de afgescheiden Evangeliechristenen en Baptisten – zich bij voortdurende beroepen op de bestaande wetgeving en ervan uitgaan dat, als die ook werkelijk onpartijdig zou worden toegepast er al heel veel gewonnen zou zijn. Voor mij ligt een artikel van een Russische priester die werd afgevaardigd naar een conferentie over mensenrechten van de Wereldraad van Kerken, dus geen dissident. Hij spreekt over de religieuze rechten van de Sovjetburger en geeft een zakelijk verslag. Zo zegt hij over de registratie van gemeenten: een groep van minimaal twintig personen kan erkenning vragen bij de plaatselijke autoriteiten. Volgens de aanbeveling van de plaatselijke raad neemt dan de ministerraad van de republiek een beslissing en tenslotte beslist in laatste instantie de raad voor godsdienstzaken van de ministerraad van de USSR over erkenning of niet-erkenning. Er wordt niet gezegd volgens welke principes men hierbij te werk gaat en de bittere praktijk van vele groepen die geen officiële erkenning kregen of wier erkenning werd ingetrokken wordt niet vermeld. Ook hier weer de suggestie als zou de USSR ten aanzien van de godsdienst een neutrale houding innemen.

### Censuur

Over het verbod van diakonaat, godsdienstonderwijs, evangelisatie geen woord, ook niet over het gebrek aan theologische en godsdienstige literatuur – die is er eenvoudig niet, mag niet ingevoerd worden en voor drukken wordt geen papier beschikbaar gesteld. Het officiële kerkblad wordt maar in een beperkte oplage verspreid en is natuurlijk zwaar gecensureerd. Deze priester kan officieel niet anders schijnen dan hij doet, wil hij niet onmiddellijk beschuldigd worden van „de systematische verspreiding van bewust valse verzinselen, die de Sovjetstaat en het sociale systeem belasten“, wat hem enkele jaren gevangenschap zou kosten. Afgevaardigden van de Russische kerk naar het buitenland zijn gebonden mensen en de kerken en hun vertegenwoordigers worden streng en met grote argwaan in het oog gehouden. Want de Sovjet-Unie is een ideologische staat, men zou ook kunnen zeggen een confessionele staat naar middeleeuws model – met een heersende atheïstische van geen God willen wetende belijdenis. Deze staat valt telkens weer de kerk aan en bedreigt haar in haar bestaan. In de oorlog kon de kerk die in haar ambtelijke structuur en institutionele vorm bijna tot niets was teruggebracht, zich weer opnieuw organiseren. Het geloof was niet gedood in de herten en een sterke opleving van patriotisme bracht ook mee een herleving van de oude Russische kerk. Bisschoppen en priesters keerden terug uit gevangenkampen of wereldlijke beroepen, een patriarch werd gekozen, seminaries werden geopend en contacten met zusterkerken in het buitenland konden worden hersteld. Op dit punt liepen de verlangens van kerk en staat gelijk: de kerk zocht doorbreking van jarenlang geestelijk isolement, de staat zag in de kerk een mogelijk instrument ten behoeve van haar buitenlandse politiek bijvoorbeeld in het Midden-Oosten en in Oost-Europa. De dooi-periode na de dood van Stalin (1953-1959) leidde tot een zodanige opbloei van het kerkelijk leven dat het regime besloot de atheïstische acties te versterken. Een geweldige en pas vrij laat in het Westen bekend geworden vervolging van de kerk zette in (1959-1964) en meer dan de helft van de kerken die waren geopend werden weer aan de eredienst onttrokken, vele priesters werden ontslagen en de inmenging van de

staatsorganen in het innerlijk leven van de kerken werd geïntensiveerd. Chroesjtsjov wond er op het 22e partijcongres in 1961 geen doekjes om dat de staat niet neutraal is als het gaat om de strijd tegen de godsdienst. De Prawda (18 oktober 1962) gaf zijn woorden weer: „De strijd tegen overblijfselen van het kapitalisme in het bewustzijn van het volk, het veranderen door onze revolutie van de gewoonten en gebruiken van miljoenen mensen, opgebouwd over eeuwen, is een langdurige en geen eenvoudige zaak. Overblijfselen van het verleden zijn een verschrikkelijke kracht en heersen als een nachtmerrie over de geest van levende mensen. Zij zijn geworteld in levensvormen en in het bewustzijn van miljoenen mensen lang nadat de economische voorwaarden die hen deden ontstaan, zijn verdwenen. Communistische opvoeding veronderstelt bevrijding van religieuze vooroordelen en bijgeloof, die individuele Sovjetburgers verhinderen om hun creatieve vermogens volledig te ontplooiën. Een goed doordacht en goed opgezet systeem van wetenschappelijke atheïstische propaganda is nodig dat alle lagen en groepen van de bevolking moet bereiken om de verbreiding van religieus leven vooral onder kinderen en jongeren te verhinderen.“ Een interessante tekst om te zien dat de staat niet neutraal is in onze betekenis van dat woord, maar gericht op bestrijding van het christelijk geloof. Dit wordt beschouwd als overblijfsel van een voorbije burgerlijk kapitalistische fase van de geschiedenis, ontstaan uit economische voorwaarden die zijn verdwenen, en afgedaan als vooroordeel, bijgeloof en belemmering van menselijke ontplooiing. Dat er nog een kerk is, is een tijdelijke concessie, maar de ergernis is groot als blijkt dat jonge Sovjet-burgers zoeken naar God, en dat blijkbaar de huidige Sovjet-werkelijkheid nog steeds een voedingsbodem is voor het geloof. Want ook al is de onkerkelijkheid, door de staat op alle mogelijke wijze bevorderd en afgedwongen, in Rusland zeer groot, er is ook een grote onverschilligheid ten aanzien van het officiële marxistisch-leninistische dogmatisme. En het blijkt uit de samizdat literatuur (niet-officiële, ondergrondse publicaties) dat velen in de Sovjet-Unie, die zich afgewend hebben van het staatsdogma, zien naar de kerk en zich als gelovigen beschouwen. Partij en overheid achten dit een gevaar en een mogelijke verzwakking van hun invloed op het volk en zijn dan ook zeer repressief. Het vreedzaam naast elkaar bestaan van Oost en West als leidraad voor de buitenlandse politiek, gaat gepaard met een versterking van de ideologische druk op de bevolking en een verheving van de atheïstische propaganda. In de herfst van het vorige jaar vond in Moskou een groot congres plaats van partij-ideologen uit alle Oosteuropese landen om zich op de tactiek van de ideologische strijd te bezinnen. Helaas is een verslag van dit congres voorzover ons bekend nog niet gepubliceerd.

### Volharding gelovigen

De vraag wordt vaak gesteld: hoe kan de kerk in Rusland nog leven? Het antwoord daarop krijgt men als men een dienst bijwoont in een baptistengemeente of de liturgie meeviert in een orthodoxe kerk. In de trouw en volharding van de gelovigen, in lied, verkondiging en aanbidding leeft de christelijke gemeente temidden van een agressief-atheïstische wereld. De leiding van de kerk, door sommige kringen in het Westen veracht als slaafse meelopers van een kerkvijandig regime, probeert de kerk in zijn zichtbare structuur te bewaren. Zoals de Balkanorthodoxie eeuwenlang onder het Turkse juk moest buigen, niet werd vernietigd maar leefde om het voortbestaan van de kerk, zo ook de kerk in de USSR. Natuurlijk worden de leiders gemanipuleerd door de staat en gaan ze van het ene compromis tot het andere, natuurlijk moeten ze patriotisch optreden en in sociale en politieke vragen de uitgestippelde partijlijn volgen, maar zoals de in het Westen levende Russische kerkhistoricus J. Chrysostomos schrijft: „de Russische kerk is geen gevallen, maar een gevangene kerk“. Publiekelijk en profetisch getuigen kan zij niet, maar haar stille en weerloze bestaan als enige gemeenschap die haar wortels in andere bodem heeft dan de officiële partij-ideologie is een belofte van geestelijke vrijheid voor allen. Haar sterkte is niet sociale macht en aanzien, maar de kracht van de Geest in de herten van de gelovigen.



## Buitenlands beleid Sovjetunie (I) *Door Eric Ouwejan*

# Moskou is onbetwiste leider van het socialistisch kamp

Er zijn in het bestaande internationale systeem sinds de tijd dat het vorm kreeg, na de ineenstorting van de As Berlijn-Rome-Tokio, in 1945, grote veranderingen opgetreden. Na de gewelddadige verdwijning van het vooroorlogse, op Europa gebaseerde systeem, speelden in de nieuwe wereldgemeenschap, belichaamd in de Verenigde Naties, slechts een vijftigtal landen een rol, voornamelijk staten gelegen in Europa en op het westelijk halfrond. Thans in 1976, bestaat de wereldgemeenschap uit een honderdvijftig onafhankelijke staten, en is het accent verschoven naar Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Ook het sociaal-politieke aanzicht van de wereld is sterk veranderd, de nieuwe staten weerspiegelen grove ongelijkheden in de menselijke omstandigheden. De ontwikkelingen in het politieke beeld dat de Sovjetunie (S.U.) heeft van een wereld, die aan verandering onderhevig is, is vanwege de enorme rol van dit land in het wereldgebeuren, voortdurend onderwerp van discussie. Het twee-polige internationale systeem van de vijftiger jaren (de V.S. en de S.U.), heeft zich geleidelijk aan ontwikkeld naar een meer-polig stelsel waarin ook China, Japan, de Europese Gemeenschap, de OPEC-landen en de massa van arme landen in de „Derde Wereld” een belangrijke rol spelen. De Russen verwerpen echter de idee van een „vijfpolige wereld” (V.S., S.U., China, West-Europa, Japan), zowel als de „bipolaire” en „multipolaire” voorstellingen:

„Deze zinloze benadering leidt tot een duidelijke wanvoorstelling van het werkelijke beeld van de wereld met haar twee werkelijke polen: socialisme en kapitalisme. Het wezen van de „bipolaire” en „multipolaire” concepties is, dat zij de ontwikkeling van de

internationale betrekkingen niet afleiden uit de klassebasis van de deelnemende landen, maar uit enge nationalistische belangen”. (W. Kortvenov: „Vreedzame coëxistentie in de ideologische strijd”, in *Voprosy Istorii KPSS* 1,1972).

### Hoofdoelen

Dit citaat bewijst, dat de hoofdoelen van de Russische buitenlandse politiek blijven:

- het scheppen van gunstige internationale voorwaarden voor de opbouw van socialisme en communisme,
- de versterking van de internationale eenheid en cohesie van het socialistische gemeenbest
- en een „krachtig terugslaan van de agressieve krachten van het imperialisme”.

Het beginsel van het vreedzaam naast elkaar bestaan, de „vreedzame coëxistentie”, in 1956 door Chroestsjov gelanceerd, bleef ook de leidraad in de buitenlandse politiek van het „troika” Brezjnev-Kosygin-Podgorni na de val van Chroestsjov in oktober 1964. Op de topconferentie van Oosteuropese leiders in Boekarest in 1966, kreeg partijleider Brezjnev steun voor zijn politiek van „Detente” (= ontspanning), die sedertdien stapsgewijs bestendig is en geleid heeft tot een belangrijke verbetering van de Russisch-Amerikaanse betrekkingen. In augustus 1968 kreeg de ontspanning tussen Oost en West een klap door de interventie van 600.000 man Warschaupacttroepen o.l.v. de Sovjetunie in Tsjecho-Slowakije, daarmee een einde makend aan de prille „Praagse lente”. Het herstellen van de Russische hegemonie vermocht, ondanks de schok die het in het Westen teweegbracht, echter de ontspanning niet werkelijk in gevaar te brengen. Alle Oosteuropese leiders echter wisten vanaf „Praag” dat Moskou's vermogen om gehoorzaamheid af te dwingen was toegenomen; gerichte



Lenin op het Rode Plein, midden op de voorgrond in donkere kledij

Russische „voorstellen” en „waarschuwingen” kregen nieuwe afmetingen.

### Brezjnev-doctrine

De harde Russische politiek tegenover liberalisatiepogingen in Oost-Europa werd in het Westen bekend onder de naam „Brezjnev-doctrine”: het „recht” van de S.U. om in te grijpen in de binnenlandse aangelegenheden van leden van het Warschau-pact, wanneer het „socialisme à la Moskou” in een van die landen gevaar loopt. Een hoofdartikel in het regeringsblad „Izvestia” noemde de „verdere consolidatie van de eenheid en samenhang van de socialistische gemeenschap”, naast de pogingen om de betrekkingen met het Westen te verbeteren, van „ontzaglijke betekenis” (Izvestia, 8 aug. 1972).

De psychologische onzekerheid bij de Oosteuropese leiders over de hoogte van de Russische „tolerantierempel” maakte het de S.U. gemakkelijker om haar controle over Oost-Europa opnieuw te versterken, en dit feit was op haar beurt een noodzakelijke voorwaarde voor de ontspanning met het Westen. Deze ontspanningspolitiek concentreerde zich op twee aspecten: de wapenbeheersing en een te houden Europese Veiligheidsconferentie. Wat de wapenbeheersing betreft werden opmerkelijke resultaten geboekt: het kernstopverdrag van 1963 werd gevolgd door het ruimteverdrag en het non-proliferatie-akkoord, het zeebodemverdrag en het verdrag ter uitbanning van biologische wapens. Op 26 mei 1972 ondertekenden president Nixon en partijleider Brezjnev het eerste akkoord inzake de „Strategic Arms Limitation Talks” (SALT). In november 1974 ondertekenden Brezjnev en de nieuwe Amerikaanse president Ford een ontwerp-verdrag (een vervolg op het interimakkoord voor 5 jaar van 1972) over de beperking van het aantal offensieve wapens.

### Besprekingen troepenvermindering

In Wenen vingen op 30 oktober 1973 besprekingen aan over de wederzijdse troepenvermindering in Centraal-Europa (MBFR). Sindsdien slieden de besprekingen zich voort, het Oostblok hield haar bezwaren tegen de Westelijke voorstellen en omgekeerd. De MBFR neemt ook geen centrale plaats in in de Russische buitenlandse politiek. Het Westen maakte van deze onderhandelingen echter een voorwaarde vooraf om in te kunnen stemmen met de door Brezjnev zo vurig gewenste Conferentie voor Europese Veiligheid en Samenwerking (CEVS). Op deze conferentie in Helsinki liep als een rode draad door alle betogen van de Westelijke leiders het thema, dat na de bereikte politieke ontspanning de zaken geconcretiseerd zouden moeten worden op het militaire vlak, in de MBFR.

### Veiligheidsconferentie

Zoals de MBFR-besprekingen hun oorsprong danken aan een initiatief van de NAVO, de idee om een Europese Veiligheidsconferentie te houden is van Moskou afkomstig. In 1954 reeds kwam het plan op tafel om zo'n conferentie te houden met het doel om een systeem van „collectieve veiligheid” in Europa te

scheppen. Het Westen wantrouwde de voorstellen, omdat juist in die tijd de Parijse akkoorden werden gesloten, waarin de Westduitse herbewapening en de toetreding van de Bondsrepubliek tot de NAVO werden geregeld. Russische plannen om de NAVO en het in 1955 opgerichte Warschaupact te ontbinden en te vervangen door een akkoord over collectieve veiligheid werden door het Westen afgewezen. Hetzelfde lot ondergingen de plannen van de Poolse minister van buitenlandse zaken Rapacki om een kernwapenvrije zone in Centraal-Europa in te stellen (1957) en om een veiligheidsconferentie te houden (1964) en het Roemeense voorstel om op de Balkan een „zone van vrede en samenwerking” te scheppen. Het Westen zag al deze voorstellen als pogingen om de solidariteit van de NAVO te doorbreken.

In de „Verklaring over het versterken van vrede en veiligheid in Europa” (Boekarest, juli 1966) van het Warschaupact werd opnieuw aangedrongen op een ontbinding van de twee militaire blokken en het houden van een CEVS. Het Westen reageerde afwijzend, omdat het de deelname eiste van de VS en Canada. In juni 1970, in Boedapest, ging de Sovjetunie overstag en liet het Warschaupact weten dat deelname aan de conferentie ook voor de Noord Amerikaanse staten openstond. De enige Russische voorwaarde was de erkenning van de „Duitse Democratische Republiek”.

### Willy Brandt

Een enorme stimulans voor het ontspanningsproces tussen Oost en West was de regeringsswisseling in Bonn, in de herfst van 1969, waarbij Willy Brandt de -socialistische - leider werd van een coalitie van sociaal-democraten en liberalen. Een van de eerste bekendmakingen van de nieuwe regering gold de verzoening met Oost-Europa, een politiek die onder de naam „Ost-politik” vermaard werd. Brandt zwoer de zgn. Hallstein-doctrine af, die er op neerkwam dat de Bondsregering de diplomatieke betrekkingen zou verbreken met landen die de DDR erkenden. Hij toonde zich bereid te breken met de fictie, dat de regering in Bonn geheel Duitsland zou vertegenwoordigen en durfde de grote stap te wagen om in verdragen met Oosteuropese landen de grenzen te erkennen zoals die na de oorlog in Europa waren ontstaan. Het eerste resultaat van de Ost-politik volgde op 12 aug. 1970: bondskanselier Brandt en premier Kosygin tekenden in Moskou een verdrag waarin beide partijen beloofden geen geweld tegen elkaar te zullen gebruiken en waarin de bestaande grenzen - dus ook de grens met de DDR - werden erkend. Op 7 december 1970 ondertekende Brandt in Warschau een verdrag waarin het bestaan van de Oder-Neisse-grens door Bonn werd erkend. Brandt bracht ook een historisch bezoek aan de DDR, waarna beide landen over gingen tot diplomatieke erkenning van elkaar.

De Sovjetunie boekte met deze verdragen de grootste diplomatieke overwinning sedert 1945: de erkenning door het Westen van de DDR, van de Oder-Neisse-grens en het opgeven door Bonn van het zgn. „Westduitse revanchisme”, dus de bestendiging van de status-quo (= heersende machtsverdeling in Centraal- en

Oost-Europa. Het belangrijke „Viemoogendhedenakkoord” over de status van Berlijn, dat in september 1971 na 17 maanden van moeizame onderhandelingen gesloten werd, en waarin het Westen zijn voornaamste verlangens inzake Berlijn verwezenlijkt zag, gaf het startsein voor de „Salon de thé” van 34 ambassadeurs in Helsinki, als voorbereiding van de Europese Veiligheidsconferentie, op 22 november 1972. De conferentie werd in juli 1976 afgesloten met een bijeenkomst van de staatshoofden en regeringsleiders van 35 landen.

### Bevestiging status-quo

Brezjnev heeft de conferentie onmiskenbaar gebruikt om het succes van de Russische „Detente”-politiek aan te tonen en de status-quo in Europa te bevestigen, een situatie waar de S.U. alle belang bij heeft. Het slotdocument, waarin de staatshoofden uitspreken, dat zij de veiligheid in Europa wensen te bereiken via vermindering van hun onderlinge spanningen en door vergroting van hun samenwerking, is een belangrijke bijdrage tot de veiligheid van dit continent. De vraag blijft echter hoe de spanningen zullen worden verminderd en hoe de samenwerking zal worden vergroot. De conferentie is voor Moskou zeker een aanleiding geweest om de discipline binnen het Oostblok, Roemenië uitgezonderd, nog eens extra te versterken. In haar opzet, dat de bevestiging van de status-quo iedere mogelijkheid van een vermindering van de Sovjetheerschappij in Oost-Europa uitsluit, is de Sovjetunie zeker geslaagd. De Sovjetunie en de DDR wezen dan ook vanaf het begin iedere beperking van de onschendbaarheid van de grenzen en ieder voorbehoud ten aanzien van hun juridische status onvoorwaardelijk af, als antwoord op de pogingen van Bonn, gesteund door de VS om een voorbehoud te kunnen maken ten aanzien van de rechtskundige status van Europa's huidige grenzen (met het oog op de speciale verhouding tot de DDR). Boekte de Sovjetunie op dit punt een overwinning, een stap terug moest Moskou doen inzake de zgn. Brezjnev-doctrine. Een eventuele nieuwe Russische inval in een Oost Europees land zou thans een overduidelijke schending zijn van de akkoorden van Helsinki, in tegenspraak met de beginselen voor de betrekkingen tussen de deelnemende staten (10 in totaal), zoals die op de conferentie zijn opgesteld. De Sovjetunie stemde ook met artikel 8 over de interne zelfbeschikking in: de volken moeten de gelegenheid hebben om intern hun politiek, economisch, sociaal en cultureel systeem vrij te kiezen en te ontwikkelen, maar stemde niet in met het recht van elke staat om zijn systeem te veranderen. De uiteindelijke tekst zegt, dat elke staat behalve haar inwendige, ook haar uitwendige politieke status zonder externe tussenkomst mag bepalen. De Sovjetunie legde zich hierbij neer. De akkoorden van Helsinki kunnen Moskou in conflict brengen met het beginsel van het „proletarisch internationalisme”, de ideologische leidraad voor de Russische buitenlandse politiek, en de daaruit af te leiden verplichtingen tot „broederlijke hulp” aan de socialistische staten. Het „proletarisch internationalisme” ziet Moskou immers als de onbetwiste leider van het socialistische kamp.

## Staatsinrichting volksdemocratieën

De staatsinrichting in de diverse Oosteuropese volksdemocratieën is in hoofdzaak een aangepaste variant op die van de Sovjetunie. In een volksdemocratie worden politieke macht en produktiemiddelen geacht te zijn in handen van het werkende volk.

De communistische partij speelt de leidende rol in het politieke leven van de volksdemocratie.

■ Hoogste gezagsorgaan is formeel het *Congres*, dat om de 3 à 5 jaar bijeen komt; het kiest het Centraal Comité, het Secretariaat en het Politburo.

■ Het *Centraal Comité* is het partijbestuur van 100 à 200 leden, dat een paar maal per jaar bijeen komt. Het stelt de congresbesluiten bij aan de actualiteit. Het heeft ook het recht leden van het Politburo en Secretariaat te ontslaan en nieuwe leden te benoemen. Ook in zijn eigen midden kan het leden afzetten en bij coöptatie nieuwe leden benoemen.

■ Maar de werkelijke macht is in handen van Secretariaat en Politburo. Het *Politburo* is het dagelijks bestuur, een college van 10 à 15 leden.

■ Het *Secretariaat* bereidt de partijbesluiten voor en voert de genomen besluiten uit. Elke secretaris heeft een „portefeuille” (economisch beleid, propaganda etc.). Aan het hoofd van het

secretariaat staat de Eerste Secretaris, de feitelijke leider van de partij, voorzitter van het Politburo tevens. Bepaalde secretarissen zijn tevens lid van het Politburo. Wat de staatsinrichting betreft; gemiddeld om de vier jaar vinden algemene verkiezingen plaats voor een parlement, op basis van een eenheids-candidatenlijst. De feitelijke parlementen zijn groot (DDR 500 leden, Hongarije 352 leden), maar in pleno komen zij slechts twee maal per jaar gedurende enkele dagen bijeen.

■ Het pleno kiest het *Presidium*, een college van 20 à 30 leden, dat de feitelijke wetgeving verricht en ook decreten kan uitvaardigen, gratie verlenen etc. Het plenum moet de door het Presidium genomen besluiten bekrachtigen. De Ministers zijn formeel aan het parlement verantwoordig schuldig, materieel aan het bestuur der Communistische Partij.

■ De verbinding tussen staat en partij is evident, waar, zoals b.v. in de DDR, de voorzitter van het parlamentspresidium (Stoph), en de minister-president (Sindermann) leden zijn van het Politburo. In een volksdemocratie is de voorzitter van het parlamentspresidium staatshoofd. Alleen in Tsjecho-Slowakije is er nog een door het parlement gekozen President.

## Oosteuropa's militaire kracht

Door kolonel  
M. H. von Meijfeldt

# Positie NAVO bij conventioneel treffen met Warschaupact is beslist niet uitzichtloos

**De bezorgdheid in NAVO-kringen over militaire ontwikkelingen binnen het Warschau Pact neemt met de dag toe. Tijdens een persconferentie begin februari 1976 noemde de opperbevelhebber van de NAVO-strijdkrachten in Europa, Generaal A. Haig, deze ontwikkelingen explosief.**

### Kernbewapening

Op het gebied van de kernbewapening houden de partijen elkaar voorlopig nog in overwicht, zij het dat mede onder invloed van de techniek dit evenwicht op een steeds hoger doelmatigheidsniveau wordt vastgesteld.

### Maritiem

Op mariïem gebied bouwt het Oostblok verder aan een strijdmacht die nu reeds overal ter wereld inzetbaar is, en die plaatselijk en tijdelijk een overmacht kan inbouwen tegen aanwezige NAVO-zeestrijdkrachten. Deze dreiging is daarom zo ernstig omdat de NAVO - in tegenstelling tot het Warschau Pact - zonder vrije zeeverbindingen niet kan voortbestaan.

### Luchtmacht

Wat de luchtmacht betreft, het aantal vliegtuigen dat de NAVO in Europa onmiddellijk beschikbaar heeft is waarschijnlijk minder dan de helft van het aantal Warschau Pact (W.P.) vliegtuigen.

Wel kan de NAVO snel versterkingen aanvoeren en daarmee een betere verhouding realiseren. De luchttransportcapaciteit van het Pact is de laatste 3 jaar aanzienlijk uitgebreid. Tenslotte heeft de NAVO in de centraal Europese sector, die voor de verdediging van West-Europa van groot belang is, een achterstand van wat betreft enkele belangrijke wapensystemen zoals tanks: NAVO: 6100 - W.P.: 19 000.

### Warschau Pact

Het in 1955 opgerichte Warschau Pact is een alliantie van Rusland, Roemenië, Bulgarije, Hongarije, Tsjechoslowakije, Polen en Oost-Duitsland. Albanië heeft in 1968 het Pact verlaten. Het grondgebied van dit Pact is 8 x groter dan het Europese deel van de NAVO. Het aantal inwoners is 360 miljoen tegenover 553 miljoen binnen het NAVO-gebied. Het Bruto Nationale Product (BNP) van de Oostbloklanden is nog geen kwart van het wereldtotaal; het B.N.P. van de NAVO bedraagt meer dan de helft. De technische en economische achterstand van het Warschau Pact t.o.v. de NAVO lijkt almaar groter te worden. Tot zover enkele algemene gegevens. Wie Warschau Pact zegt, zegt Rusland. Dit land heeft zijn overheersende positie in het bondgenootschap vooral te danken aan zijn militaire en economische kracht, zijn gezag op ideologisch terrein en de Russische strijdkrachten gestationeerd op het grondgebied van de verschillende lidstaten. 20 Russische divisies bevinden zich o.a. in Oost-Duitsland (divisie: 11 000-14 000 man).

Vervolg van pag. 4

## Politieke ontwikkelingen sedert 1945

planeconomie. En binnen het nadrukkelijk beleiden beginsel van de leidende rol van de communistische partij eist men meer vrijheid van meningsuiting, wetenschap, vereniging en vergadering, pers. Die stemmen krijgen ook meer en meer gehoor in de partijleiding.

### Praagse lente

Een typisch voorbeeld daarvan is Dubcek, tot 1963 een volgzzaam partijbestuurder, afgestudeerd aan de Partijhogeschool in Moskou en wegens zijn bekwaamheden in dat jaar opgenomen in het presidium van de Partij, het college waar de werkelijke macht in de staat berust. In die positie ziet hij de ernstige fouten die worden gemaakt en wordt hij voorstander van hervormingen. Als Novotny in december 1967 Breznev te hulp roept doch deze het politieke geschil tot een zuivere Tsjechische zaak verklaart volgen de gebeurtenissen zich snel op. In januari 1968 wordt Novotny als partijleider vervangen door Dubcek; in maart 1968 volgt ook zijn afzetting als staatspresident. De stroom is niet meer te stuiten. Het eerherstel van de slachtoffers van de communistische zuiveringen begint, in letterkundige bladen, maar ook in het partijblad Rudo Pravo wordt toenemende mate kritiek geleverd op de methoden van de partij, de stagneringen in de socialistische economie, het bureaucratische en ondemocratische staatsapparaat. Een nieuw program van actie verkondigt ingrijpende hervormingen. In juni volgt de officiële afschaffing van de pers-censuur. Reeds vanaf februari pogen Breznev c.s. de ontwikkelingen bij te buigen - tevergeefs. Om meer druk uit te oefenen beginnen grootscheepse manoeuvres van de Warschaupactlanden aan de Tsjechische grenzen. Maar Dubcek en de zijnen geloven niet dat de Sowjetunie een gewapend ingrijpen als in Hongarije zal herhalen. Dat blijkt een fatale vergissing. Het is zeker dat men in het Kremlin lang

geaarzeld heeft. Begin augustus 1968 wordt in Bratislava in een conferentie van alle leiders van de Oost-Europese landen nog een modus vivendi gevonden. Maar als Dubcek kort na Bratislava achtereenvolgens de rebellen Tito en Ceausescu op staatsbezoek ontvangt interpreteert de Sowjet-leiding dat als een doelbewust affront - op 21 augustus 1968 vallen vijf Warschaupactlanden Tsjechoslowakije binnen en komt het einde aan de korte Tsjechische vrijheidsdroom. Weliswaar wordt Dubcek niet direct als partijleider afgezet; stap voor stap worden de bevrijdende hervormingsmaatregelen ingetrokken, worden hervormingsgezinde politici vervangen door personen, die het vertrouwen van het Kremlin genieten.

### Afzetting Dubcek

In april 1969 wordt ook Dubcek afgezet en een jaar later uit de partij gestoten. Zijn opvolger is dr. Gustav Husak, in de vijftiger jaren een der slachtoffers van het Stalinistische schrikbewind en daarom iemand, van wie men aanvankelijk nog hoopte dat hij een gematigde koers zou volgen. Die hoop is bedrogen uitgekomen: Husak voerde een drastische zuivering door van al degenen die op enigerlei wijze steun hadden verleend aan het beleid-Dubcek. Sommigen zijn in de gevangenis geworpen. De meeste journalisten, kunstenaars, politici, hoogleraren, die in de Dubcek-periode een rol speelden, zijn nu hotelportier, schoonmaker, straatveger of taxichauffeur. Het culturele en sociale leven is verward. Het gaat de Tsjechen qua geestelijk klimaat momenteel veel slechter dan in de nadagen van Novotny. Ogenscheinlijk hebben de Tsjechten geen belangstelling meer voor de politiek. Er zijn wel tekenen van weerstand; Smrkovsky en Dubcek schreven hun kritische brieven aan Husak en het Tsjechische parlement, maar hun protesten hadden slechts nieuwe vernederingen tot gevolg. Het schijnt dat

## Rusland

Rusland heeft een stevige greep op de hoogste politieke en militaire organen van het Warschau Pact. De besluitvorming is sterk gecentraliseerd en dat biedt de leiding de mogelijkheid om deugdelijkheid van de strijdkrachten o.a. door standaardisatie van het materieel op een hoog peil te houden. Zo ligt de productie van de belangrijkste wapensystemen geheel in handen van de Sovjetunie terwijl de militaire productie van de andere leden van het Pact zich richt op ondergeschikte uitrustingsstukken en reservedelen. Het rendement van de defensie-gelden is in het Pact aanzienlijk hoger dan in de NAVO.

De Warschau Pact-strijdkrachten staan in vredetijd onder een gemeenschappelijk commando met een Russische veldmaarschalk aan het hoofd. In tijd van oorlog treden zij op onder leiding van het Russische Hoge commando. Het bevel over de luchtverdediging van het gehele Warschau Pact-gebied is nu reeds

gecentraliseerd in Moskou. De belangrijkste Russische militaire hoofdkwartieren buiten Rusland zijn: Legnica-Polen (N-Groep); Budapest (Z Groep); Milovic-Tsjechoslowakije (Centrale groep) en omgeving Berlijn (Groep Sovjet strijdkrachten in Oost-Duitsland). Russische tactische vliegtuigen zijn gestationeerd in Polen, Oost-Duitsland, Hongarije en Tsjechoslowakije.

### Politieke doelstellingen

De politieke doelstellingen van het Warschau Pact zijn afgeleid van de Russische wereldwijde politieke doelstellingen die in algemene zin voorzien in de uitbreiding van de communistische invloedssfeer. En vandaag de dag blijkt o.a. in Z.O. Azië en Zuidelijk Afrika (Angola) dat zelfs de ontspanningspolitiek aan dat streven ondergeschikt is. Voor wat betreft West Europa kunnen deze politieke doelstellingen inhouden:

- het profijt trekken van de technische en economische mogelijkheden van het westen.
- het vertragen van de totstandkoming van de politieke en militaire éénwording

de Sowjetunie wel druk uitoefent op Husak om het politieke klimaat in Tsjechoslowakije wat aantrekkelijker te maken; het dilemma is echter dat onderdrukking en geestelijke vrijheid elkaar niet verdragen.

### Geen afwijkende opvattingen

In geheel Oost-Europa is er feitelijk sprake van een politieke, culturele en sociale stilstand. Materieel gaat het de burgers daar elk jaar beter, maar in het geestelijk en maatschappelijk leven speelt de communistische partij haar leidende rol en zij duldt geen afwijkende opvattingen naast zich. Sommige communistische intellectuelen in Roemenië meenden door Ceausescu's afkeuring van het neerslaan van de Praagse lente te kunnen afleiden dat ook in Roemenië de tijd rijp was voor liberalisering. De toenmalige minister van jeugdzaken was die mening ook toegedaan; in 1971 werd hij gedegradeerd tot een kleine partijfunctionaris op het platteland om, zo schreef hij in zijn gedwongen ontslagbrief, „meer ervaring op te doen”. Merkwaardig genoeg is het enige land waar een merkbaar geliberaliseerd regime bestaat Hongarije, en dat onder leiding van een man die de meedogenloze repressie van na de opstand van 1956 dekte.

### Slotdocument Helsinki

De door mij aangeduide impasse kan alleen doorbroken worden wanneer ernst wordt gemaakt met de uitvoering van het Slotdocument van Helsinki, wanneer de menselijke betrekkingen worden verbeterd. De vraag is of de Sowjet-Unie daartoe politiek bij machte is. De periode-Breznev wordt gekenmerkt door een behoudende „status quo” politiek. Het hangt nog altijd van het beleid van de Sowjet-Unie af hoeveel speelruimte de onder haar invloedssfeer levende landen kunnen krijgen voor een eigen beleid. Het is niet zo wezenlijk dat Breznev vervangen wordt, wezenlijk is of ook nieuwe leiders een nieuwe politieke voorstelling hebben. Onze verwachtingen terzake moeten niet al te hoog gespannen zijn.



Militaire parade op het Rode Plein t.g.v. de viering van de oktoberrevolutie, 7 november 1975.

van W-Europa; het ingesloten zijn door twee sterke politieke machten (West-Europa en China) is geen aantrekkelijk vooruitzicht. ■ het verminderen van de Amerikaanse invloed op het Europese continent.

### Inzet militaire middelen?

Zal het Warschau Pact militaire middelen gebruiken om deze politieke doelstellingen te bereiken? (Vraag 1) De Sovjet militaire leer maakt een onderscheid tussen een wereldoorlog en een oorlog met een beperkte doelstelling. Een wereldoorlog kan een totale kernwapenoorlog zijn waarin in de beginfase met atoomwapens een beslissing wordt afgedwongen. Nochtans kan een dergelijke oorlog lang duren en worden afgesloten met de inzet van strategische raket systemen of uitsluitend met conventionele middelen. In een beperkte oorlog zullen de partijen niet alle beschikbare strijdmiddelen gebruiken; de inzet van kernwapens blijft echter mogelijk. Rusland en het Warschau Pact bereiden zich voor op beide typen oorlogen, en op een veelheid van mogelijke ontwikkelingen in de loop daarvan. De militaire leiders van het Warschau Pact hechten grote waarde aan strategische beginselen als initiatief en verrassing. Het militaire optreden is dan ook gebaseerd op het offensief (de aanval); een aanval bij verrassing geeft uitzicht op het behoud van het initiatief. Van atoomwapens zal gebruik worden gemaakt wanneer het initiatief met conventionele militaire middelen niet behouden kan blijven. De slagkracht van deze laatste groep van middelen wordt zo hoog opgevoerd dat sterke parate strijdkrachten in staat zijn om bij verrassing situaties te scheppen die het de verdediger (de NAVO dus) moeilijk maken om tijdig als eerste atoomwapens in te zetten. Deze parate strijdkrachten dienen tevens om verrassing van de zijde van de NAVO te voorkomen.

### NAVO gewaagd aan Warschau Pact?

Kan de NAVO het Warschau Pact wel partijgeven? (Vraag 2) Voor een vergelijking van de wederzijdse militaire inspanning wil ik mij in hoofdzaak beperken tot de landstrijdkrachten in de centraal-Europese sector. Terzijde: Bij een dergelijke beoordeling gaat het uiteraard om meer dan een weging van kwantitatieve, getalsmatige, factoren. In Centraal Europa stelt het Warschau Pact 58 divisies (waaronder 29 Russische) tegenover 27 van de NAVO. Het Warschau Pact is ook in het voordeel als het gaat om het snel aanvoeren van versterkingen mede omdat de afstand West-Rusland - Oost-Duitsland aanzienlijk korter is dan de afstand Amerika (de basis van de voornaamste NAVO-reserves) - West Europa (650: 6000 km). Wanneer de NAVO voldoende tijd krijgt om zich op een oorlog voor te bereiden kan in het uiterste geval 2,7 miljoen man (en met Frankrijk er bij 3 miljoen) op de been brengen tegenover het Warschau Pact 2,6 miljoen. Een punt in ons nadeel is dat de mobilisatie van troepen, nog steeds een nationale verantwoordelijkheid is waardoor een snelle reactie op ontwikkelingen niet is verzekerd. Bovendien vraagt zo'n beslissing in een democratische samenleving meer tijd dan in een gesloten autoritaire

maatschappij. Het probleem is niet dat wij eventuele oorlogsvoorbereidingen niet zouden waarmaken. Veel meer gaat het er om de bedoeling van de tegenstander juist te schatten en de politieke waarschuwingstijd effectief te gebruiken. Uit voorgaande kan worden afgeleid dat het Warschau Pact het meeste succes van een militaire operatie kan verwachten wanneer het verrassend aanvalt met de in vredetijd beschikbare parate eenheden bijv. in aansluiting op een oefening langs het IJzeren Gordijn. Een dergelijke daad van agressie dwingt de NAVO de inzet van kernwapens te overwegen om de tegenstander te confronteren met de risico's die hij loopt wanneer hij zijn actie voortzet.

### Positieve punten NAVO

Natuurlijk zijn er ook aan NAVO-zijde positieve punten aanwijsbaar. ■ het materieel is vaak beter; ■ de geoefendheid van het personeel staat soms op een hoger peil; ■ de landstrijdkrachten beschikken over uitstekende anti-tank wapensystemen. ■ de huidige NAVO-commandant is bovendien actief bezig de beweeglijkheid en uitwisselbaarheid van de NAVO-eenheden op te voeren. Zou het onverhoofd tot een conventionele krachtmeting komen tussen NAVO en Warschau Pact dan is de positie van de NAVO mijn inziens beslist niet uitzichtloos. Veel hangt af van onze bereidheid ontwikkelingen te volgen en de inspanning op te brengen die nodig is voor een geloofwaardig defensief systeem. Zal Rusland West-Europa met militaire middelen aanvallen? Deze vraag kan alleen met een verwachting beantwoord worden. Rusland manifesteert zich in deze tijd als een wereldomvattende grootmacht o.a. door zijn militaire machtsontplooiing ter zee. Het streeft, om zelf veilig te zijn en om zijn positie te handhaven in de bufferzone in centraal Europa, naar het behoud van zijn overwicht op conventioneel militair gebied in Europa. Daar waar zich een machtsleegte voordoet zal Rusland om ideologische en andere redenen zijn invloedssfeer uitbreiden. Het handelt daarmee naar het voorbeeld van zoveel andere grootmachten in het verleden.

### Amerikaanse garantie

De Amerikaanse nucleaire garantie voor de veiligheid van West-Europa noopt echter tot voorzichtigheid waar het gaat om het gebruik van militaire middelen. Overigens vorderen de huidige Russische politieke doelstellingen m.i. geen militair optreden tegen West-Europa. Wij bepalen mede of deze situatie gehandhaafd blijft. Veel zal afhangen van de politiek-strategische doelstellingen die West-Europa nastreeft en de militaire middelen die het denkt nodig te hebben. In dit verband is de vraag actueel of wij besluiten tot oprichting van een Westeuropese kernwapenmacht. Zolang er nog geen duidelijkheid is over de weg die West-Europa zal gaan, zal het Warschau Pact zich militair blijven voorbereiden op alle eventualiteiten. Worden de toekomstige ontwikkelingen in West-Europa als dreigend ervaren - b.v. een Westduitse vinger aan de atoombrekker - dan mag het daadwerkelijk gebruik van militaire middelen om dit te voorkomen, niet uitgesloten worden geacht.



Landbouwgronden van een staatsboerderij nabij Tsalendzhik.

## Volkshuishouding en handel in Oost-Europa

Door dr. W. MAARSE Nzn.

# Kleinere Oosteuropese landen vonden aansluiting bij de internationale markten

Onder economische orde wordt in het volgende verstaan de maatschappelijke organisatievorm van het economische proces. In een volkshuishouding beweegt zich een goederenstroom, die er – eenvoudig voorgesteld – voor zorgt, dat de behoeften van de inwoners zoveel mogelijk bevredigd wordt. Deze goederenstroom is noodzakelijk, omdat een groot aantal producten is gespecialiseerd; dit houdt enerzijds in dat iedereen lange niet alle goederen voortbrengt, waaraan deze behoefte heeft en anderzijds dat de meeste subjecten meer van bepaalde goederen voortbrengen dan zij zelf kunnen verbruiken.

### Typen economische orden

Nu kan dit economische proces van productie, consumptie en verdeling qua organisatievorm verschillen; we spreken dan van verschillende economische orden.

In theorie kunnen twee hoofdvormen van z.g. „ideale” typen van economische orde worden onderscheiden.

■ In de eerste plaats de volstrekt vrije ruilverkeershuishouding. Deze volkshuishouding wordt met name gekenmerkt door de omstandigheid, dat een centrale instantie geen enkele regelende werking uitoefent op het economische proces. Aangezien deze volkshuishouding een veelheid van individuele plannen kent, is een mechanisme noodzakelijk, dat deze plannen als het ware coördineert, dat m.a.w. de omvang en de samenstelling van het geproduceerde goederenpakket afstemt op de verlangens van de consumenten. Dat mechanisme wordt in een dergelijke ruilverkeershuishouding gevormd door het *prijsmechanisme*.

■ In de tweede plaats kunnen we de centraal geleide volkshuishouding noemen. Ook in deze volkshuishouding bestaat vanzelfsprekend een groot aantal plannen van de economische subjecten, maar hierboven is er ook nog een centraal plan. In dit centrale plan wordt bepaald, welke goederen worden vervaardigd en in welke omvang. Ook wordt in het centrale plan vastgelegd,

welke beloningen men ontvangt voor de productieve prestaties. Bovendien stelt de overheid de prijzen van de verschillende goederen centraal vast. Uiteraard komen de hier geschetste tegenpolen van economische orde niet als zodanig in de werkelijkheid voor. Zo kan bijvoorbeeld ten aanzien van de vrije ruilverkeershuishouding gesteld worden dat de bestaande volkshuishoudingen, waarin het prijsmechanisme een belangrijke verdeelende („allocatieve”) functie vervult, steeds meer gekenmerkt worden door een grotere invloed van de centrale overheid op het economische leven.

### Typen centraal geleide volkshuishoudingen

In dit korte bestek zullen we ons voornamelijk bezighouden met de centraal geleide volkshuishoudingen. Ook hier kan de opmerking gemaakt worden, dat de verschillende „ideale” typen van een centraal geleide volkshuishouding zich in de realiteit niet voordoen. Er kunnen vier typen onderscheiden worden

### Volkomen bureaucratisch

■ In de eerste plaats kennen we de op volkomen bureaucratische wijze centralistisch geleide volkshuishouding, die als belangrijkste kenmerken heeft, dat

a) de productie en consumptie van een groot aantal goederen geheel is afgestemd op de directieven van het centrale planbureau.

b) de afzonderlijke economische subjecten in het geheel geen invloed kunnen uitoefenen op het centrale plan en

c) de toedeling van produktiemiddelen aan de afzonderlijke ondernemingen en bedrijfstakken niet afhankelijk is van de prijzen van deze produktiemiddelen. Deze prijzen zijn n.l. slechts administratieve prijzen, d.w.z. ze drukken niet het evenwicht van de vraag naar en het aanbod van de desbetreffende produktiemiddelen uit. De centrale overheid baseert zich dus niet zozeer op een zo doelmatig mogelijk gebruik van schaarse middelen, maar meer op het verwezenlijken van niet-economische doelstellingen, zonder dat het kostenapparaat van overwegende betekenis is. Een dergelijke doelstelling kan bijv. zijn dat bij de ontwikkeling van de volkshuishouding absolute voorrang gegeven dient te worden aan de zware industrie. Deze politiek-ideologische doelstelling is wel zeer actueel geweest

in de Sovjetunie in de jaren dertig.

### Enigermate gedecentraliseerd

■ In de tweede plaats kunnen we de enigermate gedecentraliseerde centraal geleide volkshuishouding onderscheiden, waarvan de kenmerken zijn dat

a) de afzonderlijke ondernemingen en/of bedrijfstakken het centrale plan in zekere zin kunnen beïnvloeden,

b) de prijzen evenmin van enig belang zijn voor de toedeling van produktiemiddelen en

c) het centrale plan minder primitief is opgezet dan in een op volkomen bureaucratische wijze geleide volkshuishouding. Met dit laatste wordt bedoeld dat de verschillende onderdelen van het centrale economische plan beter op elkaar zijn afgestemd als gevolg van het gebruik van bepaalde hiervoor geschikte wiskundige technieken.

### Planometrische volkshuishouding

■ In de derde plaats kan de planometrische volkshuishouding worden genoemd. In deze volkshuishouding fungeert een verdelingsstelsel, waarin wiskundige optimaliseringstechnieken een grote rol spelen. Ofschoon de beslissingen nog immer centraal genomen worden, maakt de invoering van dergelijke technieken het mogelijk, dat in het systeem een grotere soepelheid ingebouwd kan worden. In een dergelijke volkshuishouding wordt in tegenstelling tot de beide voorgaande een belangrijke functie toegekend aan de prijzen. Omdat het hier een centraal geleide volkshuishouding betreft, waarin het marktmechanisme is uitgeschakeld, verdient de prijsfunctie enige verduidelijking. In meer primitief geleide huishoudingen vervullen de prijzen slechts een rol als administratief controlemiddel, maar in de planometrische volkshuishouding dienen de prijzen ook als belangrijke instrumenten bij de toedeling van produktiemiddelen. Uit de toegepaste wiskundige technieken vloeien n.l. *schaduwprizen* voort, gefingeerde grootheden, die er evenwel voor kunnen zorgdragen dat de toedeling van produktiemiddelen over de verschillende ondernemingen met zo weinig mogelijke verspilling van grondstoffen, materialen, machines en arbeid gepaard gaat. Wanneer de centrale leiding van de planometrische volkshuishouding haar doelstellingen zou baseren op de doelstellingen van een willekeurige ruilverkeershuishouding, is het zelfs mogelijk dat, gegeven de overige omstandigheden, de samenstelling en de omvang van productie en consumptie in beide volkshuishoudingen gelijk zijn.

### Volkomen gedecentraliseerd

■ Als laatste type kunnen wij de volkomen gedecentraliseerde socialistische volkshuishouding afbakenen. In een dergelijke volkshuishouding worden de omvang en de samenstelling van de voortbrenging en het verbruik in beginsel door de werking van het marktmechanisme bepaald, terwijl de eigen zelfstandigheid van de afzonderlijke ondernemingen vrij groot is. Deze volkshuishouding onderscheidt zich

slechts van een ruilverkeershuishouding door de omstandigheid, dat de particuliere eigendom van de produktiemiddelen is afgeschafte. Het zal duidelijk zijn dat het hier dus gaat om een volkshuishouding met arbeiderszelfbestuur. Hoewel het een voor de hand liggende gedachte is om bij dit type aan Joegoslavië te denken, moet in dit verband worden opgemerkt dat in Joegoslavië het centrale plan een grote invloed uitoefent op het economische proces aldaar en op de economische subjecten.

De hierboven gegeven vierdeling is uiteraard niet in staat om alle zich in de werkelijkheid voordoende centraal geleide volkshuishoudingen te kunnen catalogiseren. Ruw geschat kan men stellen dat de meeste huidige socialistische volkshuishoudingen onder het tweede type kunnen worden gerangschikt, n.l. de enigermate gedecentraliseerde centraal geleide volkshuishouding. Voor zover dit niet nader zal worden aangegeven, zal dit type in het volgende steeds worden aangeduid als socialistische of als centraal geleide volkshuishouding.

### Veelvormigheid van Oost-Europa

In de westerse literatuur treft men zo nu en dan nog de met name in de VS populaire benamingen „Oostblok” en „communisme” landen aan. De eerste uitdrukking doet onvoldoende recht aan de veelvormigheid van de verschillende Oosteuropese landen, terwijl de uitdrukking „communisme” oneigenlijk wordt gebruikt, omdat het hier gaat om socialistische landen, d.w.z. landen waarin de produktiemiddelen zijn gesocialiseerd en waarin de staat een belangrijke functie vervult. Over de veelvormigheid van de Oosteuropese landen nog het volgende. Men moet bedenken, dat de economische orde van een bepaald land veelal het produkt is van een langdurige, historische groei, waarbij de overlevering en alle mogelijke culturele factoren als godsdienstige, ethische en politieke overtuigingen van invloed zijn. Deze geestelijke factoren houden ook verband met de aard van het volk en de aardrijkskundige ligging.

### Sovjetunie

Ofschoon het geen twijfel lijdt dat de Sovjetunie een alleszins overheersende positie inneemt ten opzichte van de overige Oosteuropese landen, zijn de onderlinge verschillen, ook vanuit het gezichtspunt van de economische orde bezien, vrij groot. Deze verschillen waren kort na de Tweede Wereldoorlog veel kleiner, hetgeen op zichzelf ook wel logisch is. Tot 1945 was de Sovjetunie n.l. het enige land met een centraal geleide volkshuishouding en het was welhaast vanzelfsprekend dat de opbouw van het socialisme in de overige landen geschiedde op basis van het enige bestaande voorbeeld. Al spoedig bleek echter, dat een oplossing in deze zin allerminst succesvol was. Dit kan als volgt verklaard worden. In de eerste plaats vond de socialisering in de Sovjetunie in 1917 plaats. Het land was op dat moment nog nauwelijks geïndustrialiseerd en het overgrote deel van de beroepsbevolking was werkzaam in de landbouw. De omstandigheden in de overige Oosteuropese landen ten tijde van de socialisering waren geheel verschillend; sommige landen, zoals Tsjechoslowakije en Oostduitsland, waren industrieel hoog ontwikkeld. In de tweede plaats kan worden gewezen op het feit, dat de overige landen te klein waren om een zelfde economische zelfgenoegzame (autarkische) ontwikkeling in gang te zetten als de Sovjetunie had gedaan; het gebrek aan natuurlijke hulpbronnen, waaraan de Sovjetunie zo rijk is, is hieraan mede schuldige. Dit alles leidde er toe, dat de eenzijdige nadruk die in alle Oosteuropese landen werd gelegd op de zware industrie gepaard ging met fllessehalsen in de buitenlandse handel.

### Roer om

Aan het einde van de vijftiger jaren bestond in de meeste socialistische landen het vrij algemene gevoel dat het roer diende te worden omgegooid. In plaats van de vervaardiging van goederen met andere die economisch in hetzelfde vlak liggen (parallellisatie) kwam de nadruk nu te liggen op specialisatie. Het internationale samenwerkingsverband van de socialistische landen, de RWEH (Raad voor Wederzijdse Economische Hulp, ook wel Comecon genaamd), had vanaf de oprichting in 1949 tot die tijd een

noodlijgend bestaan geleid. Hiernaast kan nog naar voren worden gebracht dat tegelijkertijd economische hervormingen werden doorgevoerd, waarbij een hoge voorrang aan het prijsstelsel werd gegeven. Het streven was er op gericht om de beschikbare produktiemiddelen op een meer doelmatige wijze toe te delen aan de afzonderlijke ondernemingen. Veel ophef, maar ten onrechte, heeft ook de invoering van het winstprincipe gemaakt, dat in de plaats kwam voor maatstaven als het bereiken van een bepaalde bruto produktie-omvang.

### Internationale handel

Gewijzigde politieke omstandigheden, zoals het einde van de koude oorlog, hadden er inmiddels toe geleid dat de kleinere socialistische landen zich, althans in economisch opzicht, onafhankelijker gingen opstellen ten opzichte van de Sovjetunie. Dit had mede tot gevolg dat de aard en de mate van de economische hervormingen in de verschillende landen zeer uiteenliep. Het zal duidelijk zijn, dat dit de onderlinge handel allerminst vergemakkelijkte. De internationale handel vormt trouwens toch een bijzonder probleem in de betrekkingen tussen centraal geleide volkshuishoudingen en vermoedelijk zelfs het grootste. Doordat elk land zijn eigen centrale plan onafhankelijk van de overige plannen opstelt, ontstaat in velerlei opzicht een ongelijkvormigheid welke met name in de prijsensfeer tot uitdrukking komt. Door de omstandigheid, dat elk land eigen prijsberekenningsmethoden hanteert, is het vrijwel onmogelijk om de prijzen in verschillende socialistische landen met elkaar te vergelijken.

### Doelmatigheidsverliezen

Wanneer wij voorts bedenken, dat als gevolg van het leggen van de nadruk op de zware industrie de prijzen van produktiemiddelen relatief laag worden gehouden en van consumptiegoederen hoog – door middel van verschillende omzetbelastingtarieven – is het bovendien onmogelijk om de z.g. interne prijzen van de centraal geleide volkshuishoudingen te vergelijken met die, welke in de westerse landen actueel zijn. Het merkwaardige feit doet zich voor, dat de Oosteuropese landen, bij gebrek aan een eigen „internationale prijsbasis” wel genoodzaakt zijn geweest om de prijzen op de „kapitalistische” wereldmarkten als verrekenningsmaatstaf te hanteren. Het behoeft geen verwondering te wekken dat dit in sommige gevallen aanleiding heeft gegeven tot gevoelige doelmatigheidsverliezen. Was het prijsprobleem er de oorzaak van, dat de internationale handel in de Oosteuropese landen niet die vlucht nam, welke in de handel van de westerse landen tot uitdrukking kwam, ook in een ander opzicht waren er belemmeringen, met name in het institutionele vlak. Door de sterke centralisatie van beslissingen was de buitenlandse handel n.l. geen zaak van de afzonderlijke productiehuishoudingen, maar van speciale buitenlandse handelsinstellingen. Hierdoor waren niet alleen de productie-ondernemingen ongeïnteresseerd in kwaliteitsverbetering ten behoeve van de uitvoer, maar ook waren geen prikkels aanwezig voor productiviteitsverhogingen aangezien men zich geen rekenschap behoeft te geven van concurrerende invoer. De internationale handel vond plaats op bilaterale basis, d.w.z. dat regeringsdelegaties van twee landen eerst tot overeenstemming dienden te komen over de omvang en de samenstelling van de internationale handel tussen de beide landen, voordat

Vervolg op pag. 10

Aan deze katern werkten mee:

- Dr. J. A. Hebly; verbonden aan het Instituut voor missiologie en oecumenica te Utrecht.
- Dr. W. Maarse; verbonden aan de VU, afd. Intern. econ. betrekkingen; hield zich in zijn proefschrift o.a. bezig met de volkshuishoudingen van Oost-Europa.
- M.H. von Meyenfeldt; kolonel der Infanterie; publiceert regelmatig in dit blad, alsmede in „Trouw”.
- J. P. van Rijkswijk; wetenschappelijk medewerker van de ARP Tweede Kamerfractie.
- E. Ouwejan, studeert politicologie, lid Buitenlandse Commissie Arjos, vice-voorz. Gesprekscentrum jonge Europese evangelische politici. Maakte reizen naar Oost-Europa, Midden-Oosten en China.

## Beleid tegenover andere communistische partijen

Door Eric Ouwejan

# Broedertwisten in internationaal communisme baren Moskou grote zorg

**Sinds 1945 is Oost-Europa een belangrijk element van de Russische veiligheid geweest en de handhaving van de Russische heerschappij een fundamenteel en duurzaam doel van de Russische buitenlandse politiek. Een stabiel Oost-Europa, waarin de Russische macht en controle gewaarborgd zijn, werd steeds beschouwd als een voorwaarde voor de uitbreiding van de Russische belangen in de rest van de wereld.**

Reeds vanaf het begin van de Russische ontspanningspogingen was er een nauwe wisselwerking tussen de Russische belangen in Oost- en West-Europa. Enerzijds probeerde Moskou in West-Europa zijn macht en invloed ten koste van Amerika uit te breiden, anderzijds heeft het alles wat in zijn macht stond gedaan om in Oost-Europa middelpunt vliedende krachten te bestrijden. Voorop stond de bevestiging van de bestaande toestand in het Oostblok, het behoud van de heerschappij, met als resultaat de gebeurtenissen in de DDR (1953), Polen (1956), Hongarije (1956) en Tsjechoslowakije (1968). Roemenië en Joegoslavië ontsprongen in 1968 ternauwernood de dans. Wel moest Rusland lijdelijk toezien, hoe Albanië zich in 1961 uit het Warschau Pact losmaakte, aangezien de SU niet beschikte over een corridor voor haar troepen. In Polen bestendigde zich, na de gevechten en rellen van december 1970 die leidden tot de val van Gomulka, de situatie door de matigende invloed van de nieuwe leider Gierk. Polen bleef een nauwe bondgenoot van Rusland, de vriendschap tussen beide landen werd zelfs vastgelegd in de nieuwe grondwet van 1976.

### COMECON

Op de 25e bijeenkomst van de COMECON, de Raad voor Wederzijdse Economische Bijstand (leden: de S.U., Polen de DDR Tsjechoslowakije, Hongarije, Bulgarije, Roemenië en Buiten-Mongolië), werd duidelijk dat het door Rusland voorgestelde integratieprogramma een verplichting tot eenwording inhield, een vorm van eenwording echter die berust op nauwere samenwerking en een sterker ontwikkelde centrale planning. Premier Kosygin beklemtoonde op de 26e bijeenkomst van de COMECON in juli 1972: „Voor ons is de integratie niet alleen een economische kwestie, maar ook een belangrijke politieke factor in de ontwikkeling van het socialistische stelsel”. Sinds 1969 heeft de S.U. geprobeerd, door de schepping van een aantal raden en commissies de militair-politieke evenknie van de COMECON, het Pact van Warschau te moderniseren en de integratie en coördinatie van de politiek te verbeteren. De belangrijkste van deze raden is de defensieraad, bestaande uit de ministers van defensie.

### Onafhankelijke positie Roemenië

Het grote zorgenkind binnen het Warschau Pact is voor het Kremlin Roemenië. De onafhankelijke buitenlandse politiek die dat land sinds het midden van de zestiger jaren voert, bleek o.a. uit het handhaven van de goede betrekkingen met China (bezoek van Roemeniës president Ceaucescu aan China in 1971), de weigering om in het ideologische conflict Moskou-Peking de kant van de Russen te kiezen, het handhaven van de diplomatieke betrekkingen met Israël en de scherpe kritiek op de invasie in

Tsjechoslowakije. De kloof tussen Boekarest en Moskou werd zo groot, dat de Roemenen vreesden voor een Russische invasie. Deze dreiging nam pas af, toen de Roemenen zich bereid toonden weer mee te doen aan de militaire troepenbewegingen van het Warschau Pact. In juli 1970 sloten beide landen zelfs een vriendschapsverdrag, dat de spanningen echter niet deed verdwijnen. Op de Europese veiligheidsconferentie nam Roemenië een onafhankelijke positie in en op het 25e partijcongres van de Russen, in Moskou, zette Ceaucescu zich af tegen wat zich als een gezamenlijke poging aftekende het Maoïsme te veroordelen en afwijkingen in West-Europa van de orthodox-communistische lijn te verwerpen. Hij beklemtoonde dat zijn partij de versterking voorstaat van de „samenhang binnen de internationale communistische en arbeidersbeweging”, maar zei te streven naar een „opbouw van een nieuwe eenheid, gebaseerd op eerbiediging van het recht van elke partij vrijelijk haar politieke koers te ontwikkelen, evenals haar strategie en haar revolutionaire tactiek, en op scheppende wijze bij te dragen aan de ontwikkeling van het Marxisme-Leninisme”. Ceaucescu onderstreepte de nauwe banden van vriendschap en solidariteit met alle communistische partijen, inclusief China.

### Eigen weg Joegoslavië

De crisis in de Russisch-Joegoslavische betrekkingen van 1968, de dreiging van een Russische invasie, werd bezworen door een verzoening in september 1970, bij het bezoek van de Russische partijleider Brezjnev aan Belgrado, een bezoek dat ook leidde tot een groeiende economische samenwerking tussen beide landen, een nauwere Joegoslavische band met de COMECON en de toekenning van omvangrijke Russische kredieten. Toch beklemtoonde de secretaris van de Joegoslavische Communistenbond, Stane Dolanc, op het 25e congres van de Russische communistische partij de „eigen weg van Joegoslavië tot het socialisme”, zoals die in 1955 door Moskou erkend was. Joegoslavië gaat uit van de algemene overtuiging, dat een veelzijdige internationale samenwerking slechts op de grondslag van de bekrachtiging der beginselen van gelijkheid, soevereiniteit, wederzijdse achtung en niet-inmenging resultaten kan hebben. De „broedertwisten” in de internationale communistische beweging baren Moskou grote zorg. Het is onmiskenbaar een nederlaag voor Brezjnev, dat hij er niet in is geslaagd nog voor het 25e partijcongres een conferentie van communistische partijen bijeen te roepen, waarop de Sovjet-Unie dan als overwinnaar in ideologische conflicten naar veren had moeten komen. De zgn. „Pan-Europese conferentie van communistische partijen” is er niet gekomen. De perspectieven worden steeds somberder, de meningsverschillen nemen in kracht toe: met de mond belijc Moskou zijn steun aan de „Volksfront-gedachte” in West-Europa, maar tegelijkertijd handhaaft het zijn verzet tegen „liberalistische” ideeën en veroordeelt het de „bourgeois-denkenbeelden” van de West-Europese communisten. „Het parlementaire systeem waarop sommige communistische partijen zich willen verlaten is een bolwerk van de reactie, geschikt om de partij te vervreemden van de massa”, aldus een schrijver in het Russische blad „Problemen van vrede en socialisme”.

### Italiaanse communisten

De problemen met de Italiaanse



communistische partij (PCI) dateren van 1968, toen Luigi Longo de Russische interventie in Tsjechoslowakije scherp hield. Sindsdien verslechterden de betrekkingen steeds meer. De huidige leider van de PCI, Enrico Berlinguer, wil een „historisch compromis” met de vroegere aartsvijand van zijn partij, de „democrazia Christiana”. Hij is ook voor handhaving van het Italiaans lidmaatschap van de NAVO, zij het dat hij uiteindelijk ontbinding van de beide militaire blokken in Europa wil, evenals Tito, Ceaucescu en de Franse communistische leider Marchais. Op het partijcongres in Moskou sprak Berlinguer nog eens uit, dat de PCI het volste recht heeft om een eigen politieke koers te varen, los van Moskou, en dat zijn partij doorgaat met het zoeken naar een „democratische oplossing” in de dialoog met socialisten en Christen-democraten.

### Franse communisten

De Franse communisten zorgden begin 1976 voor een schok: op haar 22e partijcongres in februari schrapte de partij de term „dictatuur van het proletariaat” uit de partijstatuten, zeer tegen de zin van Moskou. Marchais riep uit, dat „alles wat nationaal is, is het onze” en verklaarde dat ondanks de universele trekken het socialisme wordt opgebouwd volgens de realiteiten van ieder land en van ieder tijdperk, en bevestigde dat „voor ons de politieke en economische democratie de voorwaarde is voor de Franse weg naar het socialisme”. Hij uitte ook kritiek op de S.U.: „Wij uiten onze onenigheid wanneer in het land dat zijn socialistische revolutie 58 jaar geleden maakte, de vrijheid van de mens tekort wordt gedaan”. Ook Marchais verklaarde dat een eventuele „Volksfrontregering” het land binnen de NAVO zou houden. De Italiaanse en de Franse C.P.'s krijgen in haar standpunten de steun van de

Spaanse en de Engelse communisten, niet van de Portugese communistische partij. De Spaanse communisten-leider Carillo sprak zich in een interview met het Italiaanse blad „La Stampa” van 14 dec. 1975 uit voor een „omvorming van het internationalisme, dat ons optreden met dat van de overige arbeidersbewegingen van West-Europa coördineert. Met de regerende partijen van het Oosten zouden contacten en samenwerking kunnen blijven bestaan, maar de voorrang komt toe aan het Westen. Naar mijn mening is het traditionele internationalisme als zijnde een historisch relicf tot afsterven gedoemd”. Een rechtstreekse aanval dus op het Russische beginsel van het „Proletarisch internationalisme”.

### Conflict met China

Het conflict met de Westeuropese communistische partijen, dat naar een derde „schisma” lijkt te voeren (na Joegoslavië en China), wordt nog overschaduw door het conflict Rusland-China. In 1960 kwam het, na een vriendschap van 10 jaar, tot een breuk tussen de communistische partijen van de Sovjet-Unie en China. De ideologische strijd leidde uiteindelijk tot een relatie van openlijke vijandschap en tot ernstige grensconflicten aan het einde van de zestiger jaren aan de Oessoeri en de grens bij Sinkiang. De Sovjet-Unie bleek niet bereid om de andere communistische gigant als haar gelijke te erkennen. Zoals de „koude oorlog” China in 1950 had gedwongen tot het aangaan van een alliantie met de Sovjet-Unie, bleek evenzeer de later optredende „detente” tussen de S.U. en de V.S. van invloed op de betrekkingen tussen Moskou en Peking. De Chinese onmacht om te komen tot een, door Tsjoe En Lai gewenste, verbetering van de Chinees-Amerikaanse betrekkingen in de

vijftiger jaren (die door Dulles werd afgewezen), leidde tot een scherpere Chinese politiek jegens de V.S., juist in een periode dat de S.U. tot een politiek van ontspanning besloot. Chroestsjovs bezoek aan de V.S. (september 1959), de terugtrekking van Russische technici uit China (1960), de neutrale houding van Moskou in de Chinese grensconflicten met India (1959 en 1962) en het Russische echec in de Cubaanse raketten crisis (1962) deden de Russisch-Chinese vriendschap omslaan in een bittere vijandschap.

### Verzoeningspogingen

De verzoeningspogingen na de val, in oktober 1964 van Chroestsjov ledden schipbreuk. Mao Tse Toeng weigerde de uitgestoken hand van Brezjnev en Kosygin toen bleek dat de Russen niet van zins waren om wezenlijke veranderingen aan te brengen in de binnen- en buitenlandse politiek (een eind maken aan de destalinisatie en aan de ontspanning met Amerika). De interventie in Tsjechoslowakije in 1968, door de Russen verdedigd met een verwijzing naar de stelling van de „beperkte soevereiniteit” van socialistische staten (Brezjnev-doctrine) werd ook door China als een bedreiging gevoeld. Er braken gevechten uit aan de grens en Rusland dreigde China met een invasie of met een aanval op de Chinese kerninstallaties, tenzij de Chinese leiders bereid waren tot het houden van grensbesprekingen. In september 1969 begonnen langdurige, formele besprekingen over het grensconflict, die echter niet tot concrete resultaten leidden. De Chinees-Amerikaanse toenadering in 1971 en 1972 vermocht de „detente” tussen de S.U. en de V.S. echter niet te voorkomen, zoals China gehoopt had. De ontspanning tussen Peking en Washington liep vrijwel evenwijdig met die tussen Moskou en Washington en beïnvloedde deze niet. Op het 25e partijcongres keerde partijleider Brezjnev zich fel tegen China, dat volgens hem „gemeen zaak” maakt met de „extremste krachten van de reactie” in de wereld, en pogingen doet om de ontspanning te torpederen, de ontwapening tegenwerkt en probeert vijandschap tussen de staten te zaaien. „China's inspanningen om een wereldoorlog te provoceren, betekenen een groot gevaar voor alle vredelievende volkeren. Wij zullen de strijd voortzetten in een principiële en onverzoenlijke strijd”, aldus Brezjnev. Ondanks deze scherpe uitval, verzekerde hij dat de S.U. bereid is de betrekkingen met China te normaliseren op basis van de principes van vreedzame coëxistentie.

Desj en Zambia werden ruimschoots goedgeemaakt door de versterking van de Russische positie in landen als Nigeria, Somalië, Mozambique, Zuid-Jemen, Algerije, Mauritius en laatstelijk in Angola. Moskou concentreert haar diplomatieke, economische en militaire initiatieven op strategische gebieden: het Midden-Oosten, Zuid-Azië en Afrika. In Afrika genieten de landen aan de west- en aan de oostkust een duidelijke voorkeur, dat laatste in verband met de gestegen Russische belangstelling voor de Indische Oceaan.

### Inmenging in Angola

Een verharding van de Russische politiek trad onlangs op in het geval van Angola. Voor het eerst sinds de gebeurtenissen in de voormalige Belgische Congo, in het begin van de zestiger jaren, mengde de SU zich op massale wijze in de binnenlandse aangelegenheden van een Afrikaans land: Russische tanks en pantservoertuigen, honderden Russische adviseurs en zelfs 12 000 man troepen van Ruslands bondgenoot Cuba mengden zich in de strijd tussen de linkse bevrijdingsbeweging MPLA en de prowesterse bevrijdingsbewegingen FNLA en UNITA. Ethiopië, Oeganda en nu ook Zambia hebben geklaagd over de ontoelaatbare Russische inmenging in hun land. Een belangrijke diplomatieke overwinning boekte de SU in de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (OAE): de helft van het aantal leden bleek niet bereid de grootscheepse Russische inmenging in Angola te veroordelen. De MPLA werd uiteindelijk door de OAE als de wettige regering erkend.

### Verhouding met de Arabische wereld

De verhouding van de Sovjet-Unie met de Arabische wereld is de laatste dertig jaar

vervolg op pag. 10

## Sovjet-politiek ten opzichte van „Derde Wereld”

Door Eric Ouwejan

**De dood van Stalin in 1953 bracht een ommekeer teweeg in de Russische houding ten opzichte van de nieuwe onafhankelijk geworden staten. Tot dan toe was deze politiek gebaseerd op de „Twee kampen-leer” van Zjdanov, zoals deze op de oprichtingsvergadering van de COMINFORM in 1947 was aanvaard: er zijn maar twee kampen in de wereld, het socialistische en het kapitalistische kamp, waarbij de pas onafhankelijk geworden landen werden ingedeeld bij het kapitalistische kamp.**

Opzienbarend werd de reis die het „duo B. en C.” (premier Boelganin en partijleider Chroestjov) in 1955 maakte naar Afghanistan, India en Birma. Deze reis kan men beschouwen als de bevestiging van de andere politiek tegenover de Afro-Aziatische landen en een erkenning van het „neutralisme”. Het bestaan van een „derde wereld” werd erkend. Militaire (Egypte, Syrië en Afghanistan) en economische hulpprojecten (Egypte, Indonesië, Afghanistan) leidden tot opmerkelijke successen in de Russische buitenlandse politiek. Op het Congres van 81 communistische partijen in Moskou in 1960 werd de zgn. „nationale democratie” erkend, weliswaar als tussenfase naar het socialisme, waarbij

als voorwaarde aan een „nationale democratie” werd gesteld, dat deze economisch en politiek afhankelijk diende te zijn van het Westen. Teleurstellingen werden Moskou niet bespaard; het verbieden van de communistische partijen in b.v. Egypte en Soedan, de heksenjacht op communisten in het Midden-Oosten, het Russische echec in de vroegere Belgische Congo, de val van pro-communistische regimes in Indonesië, Ghana en Mali etc. In de zeventiger jaren herstelde zich de verzwakte positie van de Sovjet-Unie: de belangrijke vriendschapsverdragen met India, Egypte en Irak, en de toenadering tot de vanouds pro-westerse regimes in Turkije, Perzië en Pakistan.

### Pragmatisch beleid

De Russische politiek ten aanzien van de „derde wereld” is in de laatste jaren in hoge mate pragmatisch geweest: invloedssferen werden afgebakend (Cuba, het Midden-Oosten, Zuid-Azië) en de SU slikt het dat deze landen niet bereid waren om hun socialisme naar Sovjet-model te richten. De landen van de „derde wereld” worden niet langer geschikt naar hun politieke structuur, maar naar hun politieke onafhankelijkheid. Weliswaar worden de Marxistisch-leninistische beginselen met betrekking tot de „derde wereld”-politiek nog met de mond beleden, maar dat weerhoudt de SU niet, om met conservatieve regimes overal ter wereld betrekkingen te onderhouden, zoals b.v. met Mexico, Indonesië, Turkije en Perzië. Tegenstrijd in Egypte, Syrië, Bangla



Vervolg van pag. 9

## Rusland en Derde Wereld

aan een sterke verandering onderhevig geweest. Een kentering in de Russisch-Arabische betrekkingen vond plaats in 1955. Een toenadering vond plaats tot Egypte, waarvan de leiders Naguib en Nasser nog in 1954 door een vooraanstaand Sovjetkenner van Egypte, Vatolina, als „reactionair, terroristisch, anti-democratisch en demagogisch” waren gekarakteriseerd. De weigering van Egypte om toe te treden tot het anti-communistische Bagdadpact was de aanleiding tot een opzienbarend Russisch wapenaanbod aan Egypte. De aanvaarding hiervan door Nasser leidde tot de intrekking van de Amerikaanse belofte tot financiering van het Aswandamproject in 1956, een financiering die door de Russen dankbaar werd overgenomen en wat een tijdperk van Russisch-Egyptische vriendschap zou inluiden. Syrië volgde het voorbeeld van Egypte. In 1956 dreigde de SU zelfs met een wereldoorlog, als geen einde zou worden gemaakt aan de Engels-Franse tussenkomst in Egypte ten gunste van Israël. Voor de SU betekende de Arabisch-Israëliëse oorlog van 1967 de ernstigste nederlaag in het Midden-Oosten sedert de mislukte Russische inmenging in Perzië in 1946. De Russen hadden zich een enorme invloed verworven in de Arabische wereld, vooral in Egypte, door de grootscheepse wapenleveringen en door zich vrijwel geheel te vereenzelvigen met de Arabische klachten jegens Israël. Zodoende hadden zij in dit gebied bijgedragen om een onrust te handhaven die haar doeleinden leek te dienen. Het was echter het vermogen om de hevigheid van het Arabisch-Israëliëse conflict onder controle te houden wat de SU miste. De SU verloor haar greep op de Egyptische politiek en er brak oorlog uit, waarbij de volledig door de Russen uitgeruste Egyptische strijdkrachten vernietigend werden verslagen. Tijdens de periode tussen 1967 en 1970, gedurende welke de oorlog aan het Suezkanaal smeukte zonder ooit gedoofd te zijn, werden geheime Russisch-Amerikaanse besprekingen gehouden over een regeling in het Midden-Oosten. De Egyptische afhankelijkheid van de SU werd nog versterkt door de uitputtingsoorlog, die Nasser van maart 1969 tot aug. 1970 met Israël voerde. Om aan de tot diep in Egypte uitgevoerde Israëliëse

luchtaanvallen een einde te maken, werd door de Russen een modern luchtverdedigingssysteem opgebouwd en bemand. De Russen kregen het recht om bases op Egyptisch grondgebied te vestigen. In mei 1971 werd ook een vriendschapsverdrag gesloten. In januari 1972 beschuldigde een geïrriteerde president Sadat de Russen ervan hem te beletten een regeling van het conflict met Israël af te dwingen. In juli wees hij, bewerdend dat de SU weigerde om offensieve wapens te leveren, alle Russische militaire adviseurs het land uit. Een vriendschapsverdrag sloot de SU in dezelfde periode met Irak, en ook in Zuid-Jemen verwierf de SU zich belangrijke militaire faciliteiten. Ook ten aanzien van het nieuwe revolutionaire regime in Libië liet de SU zich niet onbetuigd.

Na het uitbreken van de oktoberoorlog van 1973 stuurde Brezjnev een strijdlustige boodschap naar de Algerijnse president Boumediene: „Syrië en Egypte moeten niet alleen staan in hun strijd met de perfide vijand, wat de SU betreft, zij geeft de Arabische staten hulp en steun in vele vormen in hun gerechtvaardigde strijd tegen de Israëliëse imperialistische agressie”. Maar Rusland waarschuwde Egypte en Syrië dat de steun strikt beperkt bleef tot het herkrigen van de in 1967 verloren gebieden. De regeling die de „Pravda” vroeg op 12 oktober 1973, moest rekening houden met de rechten en belangen van alle volken in dit gebied, met inbegrip van Israël binnen haar grenzen van 1967. Voor Rusland was er na het definitieve bestand nauwelijks meer een diplomatieke rol weggelegd. Vanaf oktober 1973 is het diplomatieke initiatief geheel aan Amerikaanse zijde geweest. Gromyko, Ruslands minister van Buitenlandse Zaken gaf zijn ambtgenoot Kissinger het Russische groene licht voor een akkoord in fasen. De Russische invloed in het Midden-Oosten is sterk verzwakt, door de wending in de Egyptische buitenlandse politiek ten gunste van de VS en de duidelijk minder anti-Amerikaanse opstelling van Syrië en zelfs Irak. De SU blijft een voorstander van het oplossen van het Arabisch-Israëliëse conflict aan de onderhandelingsstafel in Genève, met deelname van het Palestijnse bevrijdingsfront van Arafat, steunt ook het streven naar een Palestijnse staat, maar met inachtneming van de Israëliëse soevereiniteit binnen de grenzen van voor 1967. Zolang Israël zich niet terugtrekt uit de bezette Arabische gebieden weigert de SU haar diplomatieke betrekkingen met Israël te herstellen.

## De afdelingen I en II van de productieve sector van de Russische economie

In het artikel van dr. W. Maarse Nzn. wordt gesproken van de sterke nadruk, die in de Sovjetunie werd gelegd op de ontwikkeling van de zware industrie, dus van die bedrijfstakken, die produktiemiddelen – in tegenstelling tot consumptiegoederen – vervaardigen. Wellicht verdient dit aspect enige verduidelijking. De omstandigheid, dat de Sovjetunie stelt, dat zij een socialistisch land is en dat het marxisme de officiële ideologie is, zegt op zichzelf niet zoveel over de aard van het Sovjetstelsel; voor een deel moet dit worden toegeschreven aan het feit, dat Marx zich hoofdzakelijk heeft bezig gehouden met het onderzoeken van de ontwikkeling van het kapitalisme en geen blauwdruk voor de socialistische maatschappij heeft opgesteld. In de jaren twintig is uitvoerig gediscussieerd over het probleem, op welke wijze de Sovjetunie zich zou dienen te ontwikkelen. Daarbij werden vragen opgeworpen als: hoe moest de industrialisatie worden doorgevoerd? In welk tempo diende dit te geschieden? Op welke wijze konden de voor dit industrialisatieproces noodzakelijke produktiemiddelen worden verkregen? Het zou op deze plaats te ver voeren om uitgebreid op deze discussie in te gaan; hier beperken we ons tot een korte samenvatting van de groeipolitiek die daadwerkelijk is gerealiseerd. Allereerst het volgende. De productieve sector in de

Sovjetunie is verdeeld in twee afdelingen, nl. de afdelingen I en II. Afdeling I heeft betrekking op die bedrijfstakken, die produktiemiddelen voortbrengen, terwijl afdeling II bestaat uit bedrijfstakken, die consumptiegoederen produceren. Lenin heeft afdeling I nog onderverdeeld in 1.1: de productie van produktiemiddelen, met behulp waarvan weer andere produktiemiddelen kunnen worden gemaakt en 1.2: de productie van consumptiegoederen, waarmee produktiegoederen kunnen worden vervaardigd. Tijdens het bewind van Stalin was een z.g. „objectieve” wet van kracht, waarin werd gesteld dat het doorvoeren van moderne produktiemethoden op grote schaal slechts kan worden gerealiseerd, wanneer de groei van de produktie van afdeling I groter is dan van afdeling II. In de praktijk heeft dit er toe geleid dat vooral werd geïnvesteerd in sector 1.1. Ofschoon ook thans nog steeds grote nadruk wordt gelegd op de uitbouw van afdeling I, is sinds de jaren zestig duidelijk een kentering waarneembaar in deze zin, dat het accent duidelijk wordt verlegd naar de produktie van produktiemiddelen ten behoeve van de consumptiegoederenindustrie, zodat mag worden verwacht dat in een toekomst geleidelijk aan een steeds groter deel van het totale in de Sovjetunie voortgebrachte goederenpakket uit consumptiegoederen zal bestaan.

## Het buitenlandse beleid van de Sovjetunie; enkele slotconclusies

### Het kan niet ontkend worden, dat de Russische buitenlandse politiek de laatste jaren geen onverdeelde succes is geworden.

Dit houdt natuurlijk ook verband met de binnenlandse problemen van de SU. De Russische politiek in het Midden-Oosten is geen succes gebleken, zoals uit het voorgaande is gebleken. De vriendschap met Egypte is zeer bekoeld, de Amerikaanse invloed is sterk toegenomen en het niet-onderhouden van diplomatieke relaties met Israël verhindert Moskou om een bemiddelende rol te spelen. Indo-China is, na de overwinning van de communistische strijdkrachten in Cambodja, Zuid-Vietnam en Laos zeker niet gewonnen voor pro-Russische standpunten. In Zuid-Azië lijkt alleen India een betrouwbare vriend. Er is nog steeds geen toenadering in de betrekkingen met Japan, Gromyko kreeg begin dit jaar in Tokio nul op het rekest toen hij weigerde te praten over de teruggave aan Japan van de Koerillen-eilanden. De betrekkingen met China bleven onveranderd vijandig. Er is dit jaar nog geen nieuw topoverleg met de VS geweest, er is nog geen nieuw kernwapenakkoord met de Amerikanen, zoals was aangekondigd en er is een verkoeling van de betrekkingen vanwege de Russische inmenging in Angola. Brezjnev wilde een topconferentie van Europese communistische partijen, maar deze ging niet door vanwege de onenigheid en de diepgaande verschillen; Rusland zag een kans voorbijgaan te worden bevestigd in de rol van leider van de communistische wereld. Twee belangrijke successen boekte de SU wel: het doorgaan van de Europese Veiligheidsconferentie en de bevestiging van de status-quo in Centraal- en Oost-Europa, alsook de gestegen Russische invloed in Afrika.

### Interne problemen

De interne problemen van de SU zijn omvangrijk:

- De oogst van 1975 was veel geringer dan deze had moeten zijn, wat een enorme tegenslag was voor de Russische economie;
- de groeicijfers van de economie in het 5-jarenplan lopen terug
- er is een tekort aan deviezen en de handelsbalans is niet in evenwicht, het tekort bedraagt ongeveer 5 miljard gulden. Er is een sterke behoefte aan westerse deviezen
- een ambitieus binnenlands programma voor de periode tot 1990 is blijven liggen. De planning is nog steeds centraal. Economische hervormingen op basis van meer decentralisatie, zoals voorgesteld in de zestiger jaren door prof. Libermann, zijn stilzwijgend ondermijnd.
- er is nog geen sprake van een herziening van de vooroorlogse Grondwet, zoals zou geschieden voor het nu gehouden 25e partijcongres
- de invloed van de strijdkrachten is toegenomen, met als representant in het Politbureau maarschalk Gretsjo (benoemd in 1973 als eerste militair sinds

Vervolg van pag. 8

de buitenlandse handelsorganisaties aan een en ander gestalte konden geven. Het behoeft geen betoog, dat dit een weinig doelmatige gang van zaken was; een andere mogelijkheid was echter niet aanwezig gezien het strikt doorgevoerde stelsel van deviezenbeperkingen.

### Minder bureaucratisch

Natuurlijk hebben de Oosteuropese landen de in het voorgaande geschetste problematiek voldoende onderkend en hebben zij getracht om de grootste knelpunten weg te nemen. De moeilijkheid is evenwel dat de kleinere socialistische landen onvoldoende politieke mogelijkheden bezitten om afdoende maatregelen te nemen. De Sovjetunie, zelf nauwelijks afhankelijk van de internationale handel, heeft er geen behoefte aan om ter wille van een grotere rationaliteit van de buitenlandse handel een decentralisatieproces in gang te zetten en staat daarom enigszins aarzelend tegenover de pogingen van de overige landen in die richting. Niettemin

het verdwijnen uit het Politbureau van maarschalk Zjoekov in 1957). De Russische militaire macht is in de zeventiger jaren enorm versterkt. In het tijdschrift „Kommunist” van september 1975 beweerde Gromyko, dat de SU een „zichtbaar toegenomen militair overwicht” heeft gekregen. Toch wil de SU ondanks dit toegenomen overwicht doorgaan met de ontspanning. Het Westers vraagt zich af waarom?

### Ontspanningspolitiek

Er kunnen 3 redenen zijn waarom de SU ontspanning wil:

- Moskou wil deze opricht;
- Moskou wil ontspanning, maar met het oog op de zwakke positie van het Westen: de verdeeldheid tussen de VS en West-Europa, de morele crisis waarin Amerika zich bevindt, de verzwakte onderhandelingspositie van het Westen vanwege de vermindering van defensie-uitgaven;
- interne noodzaak, vanwege de verzwakte Russische economie en de noodzaak om westerse kredieten te verkrijgen.

Het lijkt mij een combinatie van de beide laatste redenen. De Russische ontspanningspolitiek hangt zeker samen met de ideologische kijk op het Westen: er heerst een algemene crisis van het kapitalisme en het Westen is volgens deze zienswijze gedoemd te sterven aan innerlijke tegenstellingen. Na 1985 zal de SU haar militaire overwicht zeker gebruiken voor een sterkere politieke druk op West-Europa. Het Russische legerblad de „Rode Ster” gelooft, dat de onenigheid in het Westelijke blok, de verminderde defensie-uitgaven en de demoralisatie van het Westen zal leiden tot een Sovjet-overwinning.

### Ideologische strijd

Het voortbestaan van de „detente” gaat gepaard met een verlenging van de ideologische strijd. Toen wij in mei 1975 met een groep politicologie-studenten van de Vrije Universiteit een bezoek

brachten aan het Sovjet-comité voor Europese veiligheid en samenwerkingen in Moskou, werd ons gezegd, dat ideologische tegenstellingen blijven bestaan, ja zelfs moeten bestaan, tussen de socialistische staten enerzijds en de niet-socialistische anderzijds.

Volgens de opvatting van de CPSU tot ongeveer 1956 had het kapitalistische systeem een nieuwe wereldoorlog nodig, sindsdien is er veel veranderd en hebben de Russen een groot arsenaal aan nucleaire wapens en zijn er grote moeilijkheden ontstaan binnen het kapitalistische systeem, waardoor er geen wereldoorlog meer nodig is. Onze Russische gastheren bevestigden ons, dat de idee van een gewelddadige revolutie in het Westen is losgelaten: die gewelddadige revolutie is niet meer nodig, aangezien de Russen geloven dat de socialistische revolutie toch wel komt, zonder geweld en dat de kapitalistische wereld zal instorten.

### 25e partijcongres

In zijn openingsrede voor het 25e congres van de Russische communistische partij in Moskou, op 24 februari 1976, maakte partijleider Brezjnev duidelijk, dat de ontspanningspolitiek geen enkele belemmering vormt voor de Russische vastberadenheid overal ter wereld de belangen van de Sovjet-Unie veilig te stellen. „Wij zien de ontspanning als een methode om betere condities voor de opbouw van het socialisme te scheppen”, aldus Brezjnev, „niemand kan verwachten dat communisten zich zullen neerleggen bij kapitalistische uitbuiting”. Tot slot van dit artikel enkele van de hoofdpunten die Brezjnev in zijn rede zei over de buitenlandse politiek:

- Er zou een wereldverdrag moeten komen dat het gebruik van wapens verbiedt. De SU is tegen een verdeling van de wereld in militaire blokken en tegen de bewapeningswedloop, maar zolang het militaire blok van de NAVO blijft bestaan en „militaire elementen” de bewapeningswedloop voortzetten, zullen de SU en de overige leden van het Pact van Warschau hun politiek-militair bondgenootschap versterken.
- De SU wil met iedereen samenwerken die het conflict in het Midden-Oosten „werkelijk wil regelen”, wij zijn bereid mee te doen aan het geven van internationale garanties van de grenzen van alle landen in het Midden-Oosten”.

Eric Ouwejan



Lenin met zijn opvolger Stalin.

voltrekt zich thans langzaam maar zeker een proces in de Oosteuropese landen, waarbij de internationale handel van steeds groter belang wordt. Dit komt niet alleen tot uitdrukking in de uitbouw van de RWEH, maar ook in de uitbreiding van de handelsbetrekkingen met het westen. Deze ontwikkeling gaat bovendien gepaard met een minder bureaucratische manier van handel drijven, hetgeen tot uitdrukking komt in de omstandigheid, dat (vooral de grotere) produktie-ondernemingen in de socialistische landen meer en meer zelfstandig contacten aanknopen met buitenlandse ondernemingen.

### Slot

In het vorenstaande is uiteraard summier aangegeven, op welke wijze de economische orde van de socialistische landen in verhouding staat tot de internationale handel van die landen. Uit deze beknopte schets van de historische ontwikkeling en van enkele facetten van de huidige situatie is het onmogelijk om enige algemene conclusies te trekken. Wel kunnen we opmerken dat recente

ervaringen in Oost-Duitsland, Hongarije en Tsjecho-Slowakije hebben geleerd, dat de doorgevoerde hervormingen tot op zekere hoogte succesvol mogen worden genoemd. Dit zou aanleiding kunnen geven tot het trekken van de voorzichtige slotsom dat, gegeven de duidelijk belemmerend werkende politieke factoren, vooral de kleinere Oosteuropese landen er in zijn geslaagd om hun economische orde zodanig te wijzigen, dat zij aansluiting hebben gevonden bij de internationale markten.

Noot:

\* In dit opzicht is het interessant om de uitdrukking „communistic” te verbinden met de poging van een aantal radicale volgelingen van de Boheemse sociale en kerkhervormer Jan Hus (1369-1415), die in 1420 de stad Tabor in Tsjecho-Slowakije stichtte. Deze Hussieten waren de eersten, die indachtig Handelingen 4: 32-35 hebben getracht om een christelijk communisme (waarbij de staat, in marxistische termen uitgedrukt, „afgestorven” zou zijn) te realiseren: het Koninkrijk Gods op aarde.

# Oosteuropa in beeld



**Foto's**

De foto geheel boven over 'de volle pagina toont het Russische Kremlin.

Daaronder ziet u een foto van de Berlijnse muur; daarnaast: een hond bewaakt de grens tussen Oost- en West-Duitsland.

Op de derde foto van boven rechts ziet u de Russische „troika”, Breznjew, Kosygin, Podgorny. Links daarnaast enkele recente postzegels.

Links onder: fraai stadsbeeld van Boedapest. Rechts daarnaast: stadsbeeld - met wolkenkrabbers - van Moskou.



# Chr. Spaarbank „Eigen Haard”

## 4%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

### LOPENDE DIEP 7

(bij de kijk in 't Jatbrug)  
GRONINGEN Tel. 12.79.02

## 4 1/4%

## 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

## 7 1/2%

tot  
BELEGGINGSBOEKJES

# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

### Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

### Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

### Werkende jongeren project

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze en herkenbaar als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

### De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

### De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergaderingstechniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

Een cursus voor ondernemingsraad-leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENU ONTVANGT PEROMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071.-89 34 03.



*fijn! die ken ik*

## GELDERLAND

radio K. B. Weimar Televisie

Landelijk erkend installateur  
Elektrische apparaten - Verlichting  
MAANDEREIND 19 - EDE - TELEFOON 8573

## CONVECTOREN

VOOR KOLEN, OLIE EN GAS  
ZOWEL VOOR WOONKAMERS  
ALS VOOR KANTOREN, ZALEN  
ETC.

FIRMA  
T. VIETS

Bergstraat 38 - Telefoon 0 8370-2765 - WAGENINGEN

## MAGAZIJN „HET ANKER”

HOOFDSTRAAT 94-96 - VEENENDAAL

Zeer voordelige aanbieding in  
terlenka vallen en gordijnen

SPECIALITEIT IN NYLONKOUSEN

## GETRON B.V.

Internationaal Transportbedrijf

Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
Telef. 01880-12988 Telex 22642

**bulkwagens voor poederstoffen  
diepladers  
kipchassis voor containers  
gesloten combinaties  
op- en overslag van goederen**

## SPIERPIJN?



## „NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE”



Vraagt  
jaar-rond chrysanten  
die staan langer....

**FIDES Handelskwekerij**  
(stekken voor chrysantenkultuur)  
Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
Telex 3.27.23  
DE LIER

## ROTTERDAM

**W. J. SPOORMAKER B.V.**

AUTOMOBIELBEDRIJF ROTTERDAM-ZUID

Wolphaertsbocht 246 - Telefoon 010-85.28.33

Official Peugeot-dealer voor Rotterdam-Zuid

en het eiland IJsselmonde.

## BON

Naam: .....  
Adres: .....  
Woonplaats: .....  
Wenst abonnement .....  
Wenst proefnummers .....  
Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 66, Den Haag. Géén postzegel.

Abonnementsprijs f 12,50 per half jaar.  
Jongeren/studenten abonnement f 7,50 per half jaar.

# NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

# WEG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 18 - 1 mei 1976

Door H. A. de Boer, partijvoorzitter ARP

### Kiesverenigingen, wat nu?

Opnieuw een artikel over het C.D.A. Weer zo'n profeet die nuance nr. zoveel probeert uit te leggen....

Eerst een brief van Goudzwaard, vervolgens een open brief. Een mens wordt er bunzig van.

Dat krijg je wanneer je al 8 jaar met de totstandkoming van iets nieuws bezig bent. Dan raken de helden vermoeid. Het élan is verbruikt. Zo'n situatie is voor het C.D.A. dodelijk. Dan worden alleen nog stellingen betrokken. Over het hoe en wat wordt met elkaar niet meer gepraat. Vanuit de stellingen van of het onvoorwaardelijke ja, of het onvermijdelijke ja, of het ontoelaatbaar ja, verwijt men elkaar niet in te zien waarom het gaat. Een eerlijke beoordeling van alle zaken en alle personen blijft geboden.

#### Onvoorwaardelijk

Bij alle C.D.A.-weeën zou je naar zo'n simpel standpunt als het „wij behoren bij elkaar” gaan verlangen. Moet dan die ongelukkige kabinetsformatie bepalend zijn voor partij-politieke verhoudingen van christen-democraten in het laatste kwart van deze eeuw? Wat meer vertrouwen in elkaar zou niet misstaan. Een politieke hypotheek is afgelost wanneer je je richt op de toekomst, op de uitvoering van ons program straks. Ha, je zou er naar verlangen.

Toch kan het zó niet. Er zal duidelijkheid dienen te zijn over karakter en koers. Daaraan dienen wij als ARP zwaar te tillen. Doet men dat niet, dan breekt het simpele „ja” later veelvoudig op. Het

onvoorwaardelijke „ja” is niet in het belang van een goed C.D.A.

#### Onvermijdelijk

Wanneer je je zin niet krijgt en toch voelt dat je geen kant op kunt, tja dan valt er weinig te kiezen. Dan wordt het: vooruit maar, we zien wel waar het schip strandt. De basis wil het nu eenmaal, waarom zal de leiding dan dwars liggen. 't Is met het C.D.A. net als met het drinken van melk... het moet. Laat ons er dan maar van maken wat er van te maken valt. De realisten onder ons, mensen met aanpassingsvermogen. Je kan soms naar die rek in standpuntbepaling verlangen. Toch kan het zó niet. Realisme zonder idealisme loopt stuk. Waar bezieling ontbreekt, springt geen vonk over. Het „nou vooruit maar” vermag niemand te inspireren. En dat overwonken is echt de voorwaarde voor een politieke beweging die het langer wil uithouden dan bij de gratie van het voordeel van de twijfel voor een nieuwe groepering bij de stembus. Het onvermijdelijke „ja” is niet in het belang van een goed C.D.A.

#### Ontoelaatbaar

De voorwaarden die je jezelf voor de totstandkoming van een geloofwaardig C.D.A. stelde zijn niet vervuld. Jouw zicht op karakter en koers rolt er niet of niet ten volle uit. Dan kan het niet. Anders ga je scharrelen. Komt het „geweten” in de knel. Wordt de koers die de A.R.P. vaart ingeleverd. Het „ja” tegen de ene lijst is niet toelaatbaar voor wie z'n ogen open heeft.

Je kan naar die duidelijkheid verlangen. Toch kan het zó ook niet. Wie samen met anderen iets opzet moet bereid zijn ook die inbreng van anderen het volle pond te geven. Dat volle pond houdt in, dat het gezamenlijke resultaat nooit één partner geheel tevreden zal stellen. Bereidheid tot zicht dat verder strekt dan het „nu” is hier onontbeerlijk. Voorts behoort het „eigen” standpunt in die zin herziening, dat erkend moet worden dat een beoordelen van eigen koers en eigen karakter erg veel met projectie te maken heeft. Met projectie van hoe men het zelf graag gehad zou willen hebben. Het ontoelaatbare van het „ja” is eveneens niet in het belang van een goed C.D.A.

#### Verwarring

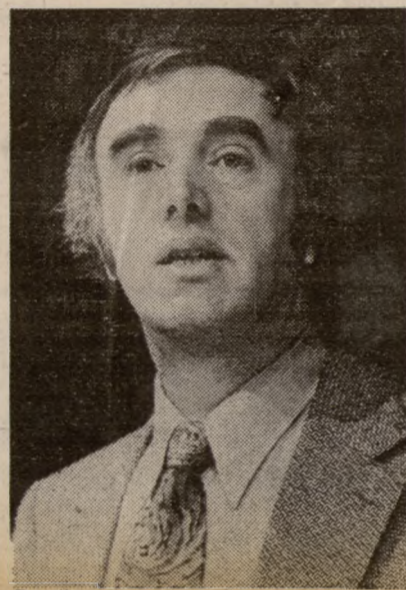
Met de kiesverenigingen zou je te doen krijgen. Kiezen tussen ja of nee voor één lijst is niet eenvoudig. Open brieven, waaronder zelfs namen van partijbestuurders, uitgegeven nadat de partijraad heeft gesproken, maken de verwarring slechts groter. Men zou meer respect voor de partij-democratie - zeker bij bestuurders - aanwezig mogen achten. Welk houvast heeft de kiesvereniging? Ik



Koningin Juliana vierde dezer dagen haar verjaardag op Soestdijk. Wij bidden haar en haar Huis veel heil en zegen toe.

### CDA-congres over inflatie als politiek probleem

Verleden week zaterdag congresseerden een groot aantal economen en andere deskundigen te Amersfoort over het CDA-rapport „inflatie als politiek probleem”. De redactiesecretaris van CDAktueel, de heer G. J. Brinkman schreef daarover een boeiend verslag. Staatssecretaris Van Rooyen bepleitte op deze dag een „meerjarig belastingplan”. Dan is op voorhand te voorzien welke gevolgen uit doorgaande kostenstijgingen moeten voortvloeien en kan recht worden gedaan aan vergeten groepen. Dat kan afschrikwekkend werken en roofofbouw op de toekomst voorkomen. Zie pag. 5.



Partijvoorzitter De Boer. (foto ANEFO)

grijp terug op de resolutie van 10 april j.l. Daarin wordt duidelijk:

- dat er overeenstemming is over de grondslag;
- dat het program van uitgangspunten het gebleven verschil over het functioneren van de grondslag m.b.t. de vertegenwoordigers van het C.D.A., verkleint;
- dat een aansprekend ontwerp politiek program is aangeboden;
- dat de politieke eenheid in het parlement tussen de 3 fracties in onvoldoende mate is bereikt;
- dat er door de kiesverenigingen „ja” gezegd kan worden tegen één lijst onder een 4-tal opschortende voorwaarden. Over de vervulling daarvan oordeelt de partijraad in september.

#### Ideaal

Voor de beslissing van de kiesverenigingen maakt de resolutie ook duidelijk dat in de beschouwingen dient te worden betrokken, dat het 8 jaar dragen van medeverantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van het C.D.A. niet zomaar bij het vuile goed gegooid kan worden. Dat meewerken aan het gestage voortgangproces sluit vrijblijvendheid tegenover het C.D.A. uit. De resolutie spreekt voorts over het ideaal van de samenbundeling van christen-democraten. Nee, bundeling is geen doel in zichzelf. Maar daarom blijft het schouder aan schouder optrekken van hen, die het in de politiek met de Heer van de wereld willen wagen, wel een zaak om warm voor te lopen. Ook dat mag meespreken. Wie samenwerking tussen mensen, die een zeer verschillende achtergrond, stijl en traditie

Oosterbaan & Le Cointre n.v.  
Goes

Telefoon (01100) 7555\*

DRUKKERS-UITGEVERS

Al 70 jaar drukker  
in Benelux voor  
bedrijven en organisaties

### Partijvoorzitter namens partij- bestuur

De partijvoorzitter, H. A. de Boer, deelt namens het gehele bestuur van de A.R.P. mede, dat het partijbestuur geen enkele aanleiding ziet om naar aanleiding van de publikaties van de afgelopen week tot een ander standpunt te komen dan in de resolutie van de partijraad is neergelegd.

kennen van tevoren geheel in details naar eigen snit geregeld wil zien, zal nooit slagen. Er mag, er moet ook plaats zijn voor een deel hoop en een deel vertrouwen.

#### Gedeelde zorg

De resolutie verhuult onze zorg niet. In dat

opzicht sluit de partijraadsuitspraak geheel aan bij de brief van Goudzwaard. Ook de laatste komt in zijn brief niet tot een „nee” voor de ene lijst. Goudzwaard schrijft zelf dat zijn brief moet worden gezien als een laatste poging om het C.D.A. te laten slagen. Dat is opnieuw een overeenstemming met de resolutie van 10 april. De voorwaarden die in die uitspraak worden geformuleerd worden juist gesteld terwille van het C.D.A. Het heeft mij verheugd, dat uit een beraad met mijn collegaevoorzitters bleek, dat zij overeenstemming over die voorwaarden essentieel achten voor het welslagen van het C.D.A. Ik kan slechts hopen, dat de geuite zorg aller zorg is omdat een geloofwaardig C.D.A. ons gemeenschappelijk doel is.

#### Slot

De partijraad heeft gesproken. Het woord is nu aan de kiesverenigingen. Zij doen dat in vrijheid. Aan de hand van een resolutie en enkele concrete stukken. De kiesverenigingen zullen, net als de partijraad, concluderen dat er aan debet- en creditzijde van het C.D.A. opmerkingen te plaatsen zijn. Tenslotte komt het op een eindafweging aan. In die eindafweging heeft de partijraad met een duidelijke meerderheid voor het „ja” gekozen.

### Oud-premier Willem Drees sr. over betekenis van Groen van Prinsterer

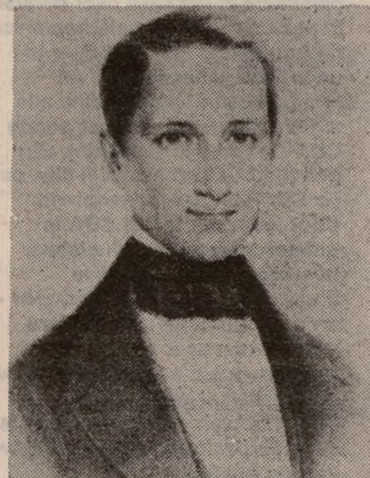
„Groen, die reeds de machtspolitiek van Bismarck met afkeer bezag, zou reden hebben gehad zich te verheugen hoe zijn volgelingen de machtiger en kwaadaardiger Hitler weerstonden. Ook de anders-denkenenden kunnen niet alleen de nobele figuur van Groen van Prinsterer met eerbied herdenken, zij zullen ook erkennen, dat, wat er ook veranderd moge zijn, het volksdeel, dat, mede door Groen, in ons land weer in de openbaarheid kwam, een waardevoller karaktervast element in ons nationale bestaan

is gebleven.” Dit schrijft oud-premier dr. Willem Drees in een speciaal nummer over de betekenis van Groen van Prinsterer, wiens sterfdag 19 mei a.s. wordt herdacht. Volgende week, in een speciaal-nummer 24 pagina's aandacht voor de figuur van Groen van Prinsterer.

#### Groen-kenners

Aan dit speciale nummer werken de volgende personen, waaronder vele „Groen-kenners” en politici, mee: dr. W. Drees, dr. J. Donner, minister mr. W. F. de Gaay Fortman, mr. H. K. J. Beernink, mr. W. Aantjes, H. Algra, prof. J. v.d. Berg, dr. R. H. Bremmer, mr. dr. J. van Bruggen, drs. A. J. van Dijk, mevr. J. L. van Essen, drs. T. M. Gilhuis, dr. P. Kasteel, dr. M. Kluit, dr. R. J. H. Krusinga, prof. J. Plomp, dr. G. Puchinger, dr. J. Zwaan, drs. H. van Spanning, ds. S. Kooistra; bovendien geven enkele politici nog hun reactie over de figuur van Groen te weten: ds. Abma (S.G.P.), mr. H. E. Koning (V.V.D.), mr. F. H. J. J. Andriessen (K.V.P.), drs. H. M. Franssen (P.v.d.A.).

Met een abonnement op Nederlandse Gedachten, het politieke weekblad van de ARP, dat slechts f 12,50 per halfjaar kost beschikt u over dit speciale nummer over Groen van Prinsterer. Vraag anders proefnummers. Zie de bon elders in dit blad (pag. 3)



Niet eerder gepubliceerd portret van de „jonge” Groen: als kabinetssecretaris te Brussel?

DEZE WEEK  
IN WEG:

Postzegel en tentoonstelling Groen, pag. 3

Beumer over Jeugdwerkloosheid, pag. 4, 10.

Middenkatern CDAktueel: Inflatiekongres, pag. 5, 6.

Christen-democratie in Portugal, pag. 7

Uit de Arjos, pag. 9, 10

Partijnieuws, pag. 11

# IN OGENSCHOUW

„Wij komen bijeen”

Wees echter niet bang langzaam te vorderen. Vrees de stilstand. De partijraadsvergadering hebben we pas twee weken achter ons liggen. De meeste aanwezigen hebben – zij het vaak met lood in de schoenen – een stap verder willen zetten op weg naar het heuse CDA: een geclausuleerd akkoord ten aanzien van de éne lijst. Het woord is nu aan de kieskringen. Dat klopt, althoewel.....

## Hartekreten

Aandacht, speciale aandacht, wordt plotseling gevraagd voor enkele „brieven en harte-kreten”, onmiskenbaar voortgekomen uit intense hartstocht voor en betrokkenheid bij de te volgen route

naar de verwezenlijking van het Christen Democratisch Appel. Weg is ineens de reeds veelzeggende gezapigheid, die voornoemde vergadering typeerde. Een gezapigheid, die overigens al bijzonder afstak tegen het decor van het aanvankelijke optimisme en vertrouwen in het samen-één, tegen het destijds zo benadrukte vernieuwings- en herkenningselan, tegen het grootse enthousiasme van de begindagen. Er voor in de plaats was geleidelijk – mede door het opkomen van telkens weer andere hinderpalen – een sfeer van gezapigheid de gelederen binnengeslopen, zó, dat sommigen op de partijraadsvergadering niets anders konden concluderen dan: we moeten maar verder... omdat we moeilijk meer

terug kunnen... Maar dan ineens lijkt de gezapigheid te zijn verdwenen. We zijn wat „wakkerder” geschud. Althans, daar begint het op te lijken. We beseffen terdege dat we er nog niet zijn. Ongetwijfeld zal de onrust van enkelen zijn uitwerking niet missen. Waarmee overigens niet gezegd wordt, dat de totstandkoming van de ene lijst nu gevaar loopt of op losse schroeven is komen te staan. Veeleer is een gezapigheid, gekenmerkt door een gevoel van onzekerheid, gebrek aan karakter en de idee „we zitten nu eenmaal in het schuifje”, blootgelegd en aan de kaak gesteld, die ons ervan weerhouden moet al te gemakkelijk de resterende stappen te doen. Immers: „Niet de ene lijst moet het CDA geloofwaardig maken, het CDA moet die

ene lijst geloofwaardig maken”.

## Wél-slagen

Vanzelfsprekend gaat het ons allen, de brieveschrijvers inclusief, om het wél-slagen van het CDA. Gesteld wordt, dat de daarvoor noodzakelijke eensgezindheid er nog bij lange na niet is; een gegeven, waarvoor men eenvoudig de ogen niet még sluiten. Een gegeven, dat ons allen ervan moet overtuigen, dat er nog steeds en waarschijnlijk nog heel veel werk aan de winkel is, wil het CDA uiteindelijk zijn definitieve plaats binnen het Nederlandse politieke bestel innemen. We moeten de tijd er voor nemen. Anders verloopt de ontwikkeling van ons CDA – afgezien van de ene lijst – desastreus. Hoe meer zorg, aandacht en tijd hier aan besteed, des te beter; in de stellige overtuiging, dat wij elkaar weten te vinden, dat het evangelie ons bij elkaar zal brengen. Die droom zal werkelijkheid worden.

## Vernieuwing

Wees echter niet bang langzaam te vorderen!! Een motto, dat we met de nodige voorzichtigheid ook de CHU en met name de KVP zullen moeten

**SPIERPILN?**  
amica  
**arniflor** zalf  
SCHWABE  
HELPT VLUG  
bij: verstuikingen, lichte kneuzingen, spit  
spier- en gewrichtspijnen

voorhouden. We zijn van goede wil, nog steeds, maar de laatste, definitieve stappen móeten nu eenmaal, ook praktisch, voldoen aan voorwaarden, die karakter en koers bepalen voor nu en later. Dan pas kan van het CDA het zo vurig gehoopte appél binnen de maatschappij resultaat oogsten; een appél, waarin juist de ander, de maatschappij centraal staat. Bij alles gaat het niet om het oude, noch om het nieuwe, maar om de vernieuwing. Een vernieuwing, die ons opgedrongen wordt. Willen we haar onderkennen, dan past ons bescheidenheid. Het gesprek is nog niet afgerond, maar we komen bijeen.

G. F. Ph.

## Prof. Diepenhorst in Senaat:

# „Binnen onderwijs zij èn armetierigheid èn overdaad afgewezen”

„Wie de van het departement uitgaande stukken raadpleegt zal niet vinden dat zij van welwillendheid jegens universiteiten en hogescholen overlopen. Dat behoeft ook niet. Er is zeker wat te laken. Maar daarom moet de verdedigers van het wetenschappelijk onderwijs nog niet worden verweten, dat zij denken „wat goed is voor het wetenschappelijk onderwijs is goed voor Nederland”, aldus onlangs het ARP Eerste Kamerlid prof. Diepenhorst, mede namens CHU en KVP bij het onderwijsbeleidsdebat in de Senaat. Enkele zinsneden uit zijn betoog geven wij hierbij weer.

## Ongepast

„Men kan zelfs staande houden dat alles wat voor welk onderwijs ook goed mag heten, tevens ons gehele land ten profijte strekt. Onder dat onderwijs in het

algemeen hoort ook het wetenschappelijk onderwijs als verbijzondering ongetwijfeld thuis. Staatssecretaris Klein lijkt er enig behagen in te scheppen, in navolging van Minister Van Kemenade, echte of vermeende feiten van hoogleraren breed uit te meten. Hij deed zulks wel eens voor de televisiebus en recentelijk in de Haagse Post. Ik stel vast, dat zo goed als het verkeer zou zijn, van een ministersploeg van 16 alles wat minder prettig aandoet geregeld op te dissen, het ook ongepast is, met verwaarlozing van het gegeven, dat professoren onophoudelijk door de Regering om adviezen worden gevraagd, bij te dragen tot de beeldvorming als zouden verscheidenen volstaan met enkele uurtjes onderwijs te geven en als zouden ook sommigen voor privédoeleinden van overheidspersoneel gebruik maken. Men mag niet een groep van tegen de 2000 aan enkele uitwassen, zijn zij reëel, beoordelen”. Aldus de ARP-senator die over de kosten van het onderwijs nog zei:

## Bekostiging onderwijs

„Binnen de grenzen van het betaalbare kan in Nederland het onderwijs niet goer-



ARP-Senator Diepenhorst (foto ANEFO)

genoeg wezen en dat niet dadelijk kan worden geweigerd daar nog meer geld dan vroeger voor uit te trekken. Dat sluit bezuiniging en besnoeiing natuurlijk in genen dele uit. De evenredigheid ten

opzichte van andere staatsuitgaven: defensiekosten, sociale lasten, worden gehandhaafd. Binnen het onderwijs zij èn armetierigheid èn overdaad afgewezen. Daarom is het verantwoord bij alle vormen van onderwijs te vragen of in een tijd van schaarste redelijke grenzen werden in acht genomen”.

## Grondwetswijziging

Over de voorgenomen wijziging van art. 208 van de Grondwet zei Diepenhorst o.a.: „Het klassieke spreekwoord „ex ungue leonem”, men herkent de leeuw aan zijn klauw, maakt in elk geval belagende een wijziging van grondwetsartikel 208 voorzichtig; ik verwerp deze in dit stadium niet. Ik stel enkel vast dat wij bij het huidige artikel, dat tot dusver geen ernstige belemmeringen opwierp voor de praktijk, in geval van onzekerheid uit de historische toepassing kunnen putten. Dat de bewindsman **verruiming wil, kan met rede zijn**. Volgens mij heeft men zich in de laatste jaren reeds op de rand van het constitutioneel geoorloofde bewogen bij het voorschrijven van de bestuursvormen voor instellingen van wetenschappelijk onderwijs zowel als voor basisscholen; ik zal er mijn kinderen niet heensturen – er zijn hier trouwens nog enkele hindernissen te nemen – maar in een democratische tijd moet terwille van de democratie indien men daarvan gebruik

zou willen maken het recht om pauselijke universiteiten en pauselijke basisscholen met alle hiërarchische aankleven van dien te stichten, onvoorwaardelijk aanvaard worden.

## Socialistische visie

De minister zegt eerlijk, en ik prijs er hem om, een socialistische visie in zijn arbeid te willen neerleggen. Ik zou de Minister geen vijand van organisatie of zelfs van hyperorganisatie durven noemen: hij heeft tot dusver nagenoeg geen instantie op onderwijsgebied afgeschafte en wel nieuwe lichamen, commissies en bureaus geschapen. Met zijn uitbouw van de generale verzorgingsinstellingen voor het onderwijs brengt hij in elk geval de bijzondere scholen in een lastig parket. „In het algemeen – zo zei de ARP-senator in dit verband tenslotte nog – „overschat hij kennis als leidend tot macht, is zijn kijk op de werkelijkheid soms eenzijdig, getuige de mening dat zestienjarige en zij die ouder zijn voor alles naar de maatschappelijke bruikbaarheid van het weten vragen, maakt het af en toe de indruk dat hij **tegenspraak moeilijk veelt – waarom anders het nogal geprikkeld reageren op hen die over het participatie-onderwijs – opnieuw in navolging van de Onderwijsraad – anders oordelen dan hijzelf, is hij ook van enige dwang niet afkerig: de verlenging van de leerplicht tot het 18e jaar behoeft niet als volop democratisch te worden beschouwd”.**

## ARP/CDA-uitgaven op uw brochuretafel!!

Veel partijleden zijn niet of onvoldoende op de hoogte van de vele publikaties, die de A.R.P. en het C.D.A. op de markt brengen. Dat blijkt telkens, wanneer op vergaderingen gewerkt wordt met een „lektuurtafel- of informatiestand. Er wordt altijd materiaal door leden gekocht op dergelijke bijeenkomsten. Te weinig Kamercentrales, Statencentrales en kiesverenigingen buiten de mogelijkheden uit. Het is immers van groot belang dat zoveel mogelijk leden, belangstellenden en kiezers kennis nemen van onze informatie. Wanneer uw Kamercentrale, Statencentrale of kiesvereniging meer aan de weg wil timmeren met A.R.P.- en/of C.D.A.-informatiemateriaal vraagt u dan bij het A.R.P.-secretariaat materiaal aan. U kunt een beperkte hoeveelheid gesorteerd brochuremateriaal in consignatie toegezonden krijgen. Afrekening vindt na afloop van de desbetreffende bijeenkomst of manifestatie plaats op basis van wat is verkocht. U kunt zich voor het verkrijgen van het materiaal wenden tot het secretariaat van de A.R.P., Dr. Kuypersstraat 3, Den Haag. Tel. 070-46.96.20 (G. v.d. Berg).

## CDA-dokumentatie nu in boekvorm!

Onlangs verscheen het boek „Van Woudschoten tot Hoogeveen”, dat vanaf het moment dat het CDA voorjaar 1975 een federatie werd alle belangrijke gegevens bevat m.b.t. de vorig jaar gevoerde discussie in het CDA over diverse aspecten van het functioneren van de grondslag. Zo vindt men in deze fraai geïllustreerde en spotgoedkope uitgave bijv. alle redevoeringen die op het eerste CDA-Congres in Den Haag zijn gehouden. Daarnaast zijn bijv. ook de CDA-statuten opgenomen. Voor ieder die in het CDA is geïnteresseerd en onmisbaar naslagwerk! Door de vele illustraties – foto's en cartoons – en door zijn lage prijs is deze uitgave ook zeer geschikt om kado te geven aan iemand uit uw „politieke” vriendenkring. „Van Woudschoten tot Hoogeveen” is een 160 pagina's tellende uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, is voor de prijs van f 5,95 verkrijgbaar. Stort dit bedrag op giro 89673 t.n.v.

AR-Partijstichting, Den Haag, m.v.v. het gewenste.

christen democratisch appél



VAN WOUDSCHOTEN TOT HOOGVEEN

Documentatie over de grondslagdiscussie in het CDA

Uitgever: Stichting kader- en vormingswerk ARP

Samenstelling Dr. G. Puchinger

Aandacht voor Groen van Prinsterer

door G. Busken Huet, dr. H. J. A. M. Schaepman en C. Gerretson

Dezer dagen verschenen:

Dr. G. Puchinger

## AANDACHT VOOR GROEN VAN PRINSTERER

86 blz., f 9,50

Op 19 mei 1976 wordt herdacht dat Groen van Prinsterer 100 jaar geleden gestorven is. Ter herdenking van deze grote 19e eeuwse A.R.-staatsman stelde Dr. Puchinger dit boekje samen.

Na een boeiende en waardevolle biografische inleiding geeft Dr. Puchinger het woord aan drie uitgesproken karakters, strijd bare personen en erkende literaire talenten, die in het verleden hun gedachten over Groen op papier gezet hebben: Busken Huet (1826-1886), Schaepman (1844-1903) en Gerretson (1884-1958).

UITGEVERSMATSCHAPPIJ J. H. KOK KAMPEN

## BESTELBON

Hierbij bestel ik via boekhandel:

..... ex. AANDACHT VOOR GROEN VAN PRINSTERER

Naam: .....

Adres: .....

Plaats: .....

Deze bestelbon zenden aan uw boekhandel of in open envelop (zonder postzegel) aan Uitgeverij J. H. Kok, Antwoordnummer 18, Kampen. Bij rechtstreekse levering door de Uitgever wordt voor bestellingen beneden vijftien gulden, f 1,50 verzendkosten berekend.

## Onjuiste argumentatie

Circa 100 ARP-leden hebben de kiesverenigingen opgeroepen tegen het voorstel van de partijraad te stemmen. Daarbij is o.a. het argument gebruikt, dat het voorgelegde voorstel tegengesteld is aan art. 32 lid 11 van de partijstatuten. Deze statutaire bepaling schrijft o.a. voor dat besluiten tot een algemeen akkoord van federatieve samenwerking met andere politieke partijen, voor de verkiezing der leden van de Tweede Kamer, worden genomen tezamen door de kiesverenigingen en de stemhebbende leden van de partijraad. Daarbij is een meerderheid van tweederde van de uitgebrachte stemmen vereist. De kiesverenigingen en de stemhebbende leden van de partijraad brengen nu hun stem uit vóór of tegen de ene lijst en zij machtigen daarbij de partijraad om in

september 1976 nader te toetsen of aan vier met name genoemde voorwaarden genoegzaam is voldaan. Hier geschiedt niets dat formeel of materieel in strijd is met de statuten. Het voorstel is duidelijk geformuleerd en de toelichting laat ook niets aan duidelijkheid te wensen over. Het is te betreuren dat de betrokken partijleden zich hebben laten verleiden tot het gebruik van een onjuiste argumentatie. Even onjuist is het argument dat anderen gebruiken door te zeggen dat zij wél één lijst willen, maar zonder voorwaarden. De partijraad heeft met grote meerderheid voorgesteld ja te zeggen tegen de ene lijst, maar onder vier voorwaarden, die nader zullen worden beoordeeld door de partijraad. Beide onderdelen van het voorstel zijn niet los te koppelen.

## Kortzichtig

De woelingen binnen de PvdA zijn zeker niet nog geheel tot rust



gekomen. Het tegendeel lijkt soms het geval. De groep „Nieuw-Links” – waartoe o.m. zich ook bewindslieden rekenen – in deze partij is op de ketting gesprongen. Het moet, als het om socialistische politiek gaat, uit zijn met welk compromis dan ook. Zó moet de conclusie worden vertaald van het PvdA-bestuurslid Kombrink: er moet op het PvdA-congres straks een anti-CDA-motie worden ingediend en aanvaard. Op deze wijze zou de PvdA zichzelf evenals in 1969 – het

jaar waarin de „banvloek” over de KVP werd uitgesproken – in de oppositie plaatsen. Dat zou kortzichtig zijn.

## Grondwet geschonden?

De VVD-fractie in de Eerste Kamer heeft een – inmiddels verworpen – motie ingediend waarin „gerechtvaardigde twijfel wordt uitgesproken of de midden-schoolwet wel in overeenstemming is met de vrijheid van het onderwijs”. Wij kunnen er begrip voor opbrengen dat er politiek wantrouwen is t.a.v. de bedoelingen van de onderwijs-minister met de midden-schoolwet. „Het onderwijs heeft een functie bij een rechtvaardiger verdeling van kennis, macht en inkomen – een stuk socialistische indoctrinatie”. Maar dat de Grondwet geschonden wordt door een verplichte midden-school in te voeren lijkt ons

veel te ver gaan. De vrijheid van onderwijs bedoelt de vrijheid van richting en inrichting van het onderwijs te waarborgen binnen het kader dat de wet aangeeft. Het voorschrijven van een bepaald type voor bepaalde leeftijdsgroepen valt daar naar onze mening niet onder.

## VERPLAATSBARE HOUTEN GEBOUWEN

directie- en schaftketen  
scholen en kerken  
directie- en schaftwagens  
etc.



tel. Giessendam-Hardinxveld 3888

# VAN A TOT U

## Slechts één uitzondering

Op de partijraad van 10 april j.l. heb ik gezegd dat er voor ons bij de bezuinigingsoperatie, die het kabinet thans aan het voorbereiden is, slechts één uitzondering geldt, namelijk niet ten laste van de zwaksten. Met die zwaksten bedoelen wij, zo voegde ik daaraan toe, zowel de zwakke groepen in onze nationale als in onze internationale samenleving.

## Instemming

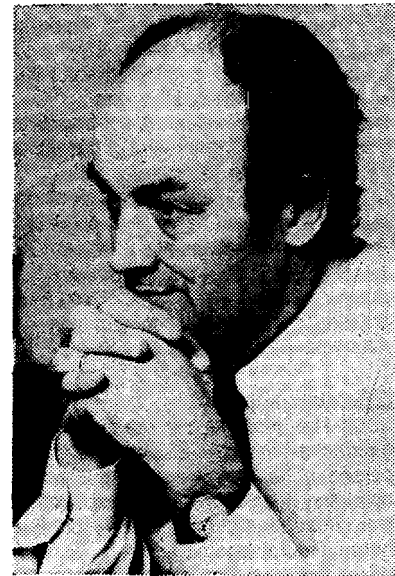
Die uitspraak is door de regeringspartners ter onze linkerzijde met grote instemming begroet. Echter, zowel uitspraak als instemming krijgt pas betekenis wanneer zij in de concrete

maatregelen werkelijk worden toegepast. Anders gezegd: als alléén het ontzien van de zwaksten reden mag zijn een bepaalde sector of groep buiten de operatie te houden, dan betekent dit, dat de bezuinigingsoperatie niet mag dienen (nog) andere politieke prioriteiten te stellen.

Als Van Thijn zegt, dat in het kader van de bezuinigingsoperatie vooral bij Defensie moet worden besnoeid, dan is dat een andere politieke prioriteit dan het ontzien van de zwaksten.

Als De Gaay Fortman (Bas) zegt dat bezuinigingen alleen aanvaardbaar voor hem zijn als zij worden aangebracht in het kader van een verdergaande nivellering, dan is dit een andere politieke prioriteit dan het buiten schot laten van de zwaksten.

Als P.v.d.A. en P.P. R. bezig zijn aan de



hand van de discussies in het kabinet (leve de extra-parlementaire positie die de P.P.R. zo graag voor zich opeist als het haar van pas komt!) een eigen prioriteitenlijstje voor de bezuinigingen op te stellen, dan gaat het daarbij om andere

politieke voorkeuren dan (alleen) het ontzien van de allerzwaksten.

## Herinnering

Daarom wil ik nog eens heel nadrukkelijk stellen, dat als wij zeggen dat wij slechts één uitzondering erkennen, wij dan ook slechts één uitzondering bedoelen. Sommigen zeggen dat het er bij de bezuinigingsoperatie om gaat het „progressieve” gezicht van het kabinet te ontzien. Daar heb ik vrede mee (hoewel ik niet van de aanmatigende term houd) als dit hetzelfde betekent als wat wij bedoelen met het erkennen van slechts die ene uitzondering.

Wanneer echter de bezuinigingsoperatie mede wordt benut om andere politieke prioriteiten te dienen (ongeacht of dit nu bij ontwikkelingssamenwerking dan wel bij sociale zaken dan wel bij onderwijs of waar dan ook gebeurt) dan zal daarvoor op onze medewerking niet mogen worden gerekend.

Wij kennen het kabinetsberaad niet en wij zoeken het ook niet te kennen, hoewel wij, wanneer geestverwante bewindslieden daarop prijs stellen, uiteraard graag onze zienswijze zullen geven. Overigens wachten wij de

regeringsvoorstellen af en die zullen wij alsdan in alle vrijheid in het parlement beoordelen.

En wij zullen daarvoor slechts het criterium hanteren of de offers, die van de een gevraagd worden redelijk zijn in verhouding tot de offers die de ander moet brengen. Voor dit samen delen in de lasten geldt slechts één uitzondering: de zwaksten sparen.

Wij zullen ons daarbij aan de uitspraak van onze partijraad houden en zo nodig zullen wij anderen daarbij aan hun warme instemming daarmee herinneren!

*Adriaan*

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

Weekblad van de A.R.P.  
Evangelische volks-partij

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kleff (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer H. W. van den Brink D. Corporaal dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuiperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A. R. Partijstichting te 's-Gravenhage

Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per halfjaar. Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie; 020-24.91.12.

## Tentoonstelling over Groen van Prinsterer

Ter gelegenheid van de honderdste sterfdatum op 19 mei a.s. van de staatsman Mr. Guillaume Groen van Prinsterer zal in Museum Swaensteyn, Herenstraat 101 te Voorburg van 15 mei tot en met 20 juni a.s. een herdenkingstentoonstelling gehouden worden.

### Levensloop

Groen werd geboren in 1801 te Voorburg op de buitenplaats „Vreugd en Rust”. Hij was een ijverig leerling en zag zijn studies in 1823 bekroond met twee promoties, één in de klassieke letteren en één in de rechten, beide behaald aan de Leidse Universiteit. In zijn studiejaren is hij beïnvloed door de christelijke ideeën van Willem Bilderdijk.

Groen vestigde zich als advocaat te 's Gravenhage en in 1829 werd hij secretaris van het Kabinet des Konings. In deze functie vergezeld hij Koning Willem I vaak naar Brussel en 's Gravenhage. Hij heeft de Belgische opstand, die o.a. een gevolg was van de Juli-revolutie te Parijs, waarbij men speculeerde op nationale gevoelens, bewust meegemaakt. Zijn ideeën over de politiek zijn in die jaren gevormd. Veel invloed ondervond hij ook van de Réveilbeweging, een godsdienstige stroming, die gericht was op het innig beleven van het evangelie.

In 1836 nam hij ontslag als secretaris van de Koning, omdat hij het niet eens was met het optreden van Willem I in de Belgische kwestie. In zijn politieke carrière heeft Groen zich beziggehouden met de herziening van de grondwet, met de schoolstrijd, waarbij hij eerst een overheidsschool in rechtzinnig protestantse geest voorstond, maar later zijn standpunt wijzigde, en met het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie. Groen was lid van de Tweede Kamer in de periode 1849-'57 en 1862-'66.

### Nederland

Herdenking  
Groen van Prinsterer  
Commemoration  
de Groen van Prinsterer  
Groen van Prinsterer  
commemoration  
Gedenkmarke für  
Groen van Prinsterer

Uitgiftedag / Jour d'émission  
Date of issue / Ausgabetag 19-V-1976

Beeltenis Groen van Prinsterer  
Portrait de Groen van Prinsterer  
Portrait of Groen van Prinsterer  
Bildnis von Groen van Prinsterer

Op 19 mei a.s. wordt bovenstaande postzegel in de waarde van 55 cent uitgegeven t.g.v. de 100e sterfdatum van Groen, in een oplage van 100 000, bij een formaat van 36x25 mm. Geldigheidstermijn: onbepaald. Bijgaande foto toont het goedgekeurde ontwerp.

In 1857 trok hij zich tijdelijk terug uit het politieke leven, omdat hij teleurgesteld was over de gematigde lager onderwijswet, uitgevaardigd door zijn partijgenoot Van der Brugghen. Groen wenste, dat van staatswege christelijk onderwijs gegeven zou worden, in tegenstelling tot het standpunt van de liberalen (Thorbecke) en de conservatieven, die neutraal onderwijs voorstonden.

Tot zijn dood toe is Groen in woord en geschrift een strijdbaar voorstander van het bijzonder onderwijs geweest. Groen geldt als de grondlegger van de anti-revolutionaire gedachte, die streng protestants en historisch gericht was. Het evangelie was de basis voor al zijn ideeën en handelingen.

Behalve politicus was Groen ook historicus en theoreticus. Van zijn hand

Ontwerp / Dessin / Design / Entwurf:  
Dienst voor Esthetische Vormgeving PTT, 's-Gravenhage



zijn o.a. verschenen: „Handboek der geschiedenis van het vaderland” en „Ongelof en revolutie”. In de jaren 1831-1866 hield hij toezicht op het Koninklijk Huisarchief en de vrucht van deze arbeid zijn dertien delen „Archives et correspondance inédite de la Maison d'Orange Nassau”.

### Openingstijden

De tentoonstelling wil een beeld geven van het werkzame leven van Groen van Prinsterer. Prenten, documenten en realia, afkomstig uit het Rijksarchief, de Koninklijke Bibliotheek, de Atlas van Stolk en het Réveilarchief, zullen het geestelijk klimaat der 19de eeuw belichten.

Deze tentoonstelling is geopend: 15 mei tot en met 20 juni 1976. di., do. en za. en zo. van 14-17 uur en do.avond van 19-21 uur.

**BON**

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Wenst abonnement .....

Wenst proefnummers .....

Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 86, Den Haag. Géén postzegel.

Abonnementsprijs f 12,50 per half jaar.  
Jongeren/studenten abonnement f 7,50 per half jaar.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

## Jeugdwerkloosheid

Door drs. B. Beumer  
Tweede Kamerlid ARP

# Perspectieven van werkgelegenheid voor jongeren niet gunstig

Op verzoek van de vaste commissie voor de werkgelegenheid hebben de ministers van sociale zaken en onderwijs onlangs een aparte nota aan de jeugdwerkloosheid gewijd. Omdat die nota met name ook onzerzijds is bepleit, wil ik er hier graag nader op ingaan.

In de nota wordt terecht opgemerkt, dat de jeugdwerkloosheid een onderdeel is van de totale werkloosheid en voor een belangrijk deel samenhangt met de huidige economische ontwikkelingen. Echte oplossingen kunnen dan ook niet geïsoleerd worden bereikt. Toch is er reden om aan jeugdwerkloosheid afzonderlijke aandacht te besteden: in de eerste plaats vanwege de groeiende omvang ervan en ten tweede vanwege het in toenemende mate structurele (harde, blijvende) karakter. Voor wat betreft dit laatste moet met name aan de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt worden gedacht. Daarnaast moet niet over het hoofd worden gezien, dat een wat langduriger werkloosheid voor nogal wat jongeren een onderbreking van hun ontwikkelingsproces betekent. Onzekerheid kan van invloed zijn op hun opvattingen over rechten en plichten t.o.v. de maatschappij.

### Omvang en aard

Waren in 1974 gemiddeld 38 500 jongeren onder de 23 jaar werkloos, in 1975 was dit gemiddelde gestegen tot 59 000 (+ 62%) 18% meer dan de stijging van de totale arbeidsreserve). De stijging was het meest opvallend onder de schoolverlaters (+ 86%) en dat ondanks leerplichtverlenging en verlengde cursusduur van het lager beroepsonderwijs. Dat méér dan 1/3 (38%) van alle werklozen jonger dan 21 jaar is bewijst de betekenis van de problematiek. Waar blijkt dat het in toenemende mate om schoolverlaters gaat, zal het geen verbazing wekken, dat met name de categorie beneden de 19 jaar is getroffen. Jammer is het, dat analyses, die meer duidelijkheid zouden kunnen verschaffen over kortsluitingen tussen vraag en aanbod nauwelijks mogelijk zijn met name door het vrijwel volledig ontbreken van informatie over de vraagzijde. Voor een gerichter aanpak lijkt het mij onontbeerlijk dat de pogingen hierin verbeteringen aan te brengen krachtig worden voortgezet. Hoe belangrijk dit is moge b.v. blijken uit de gesignaleerde niveauverhoging van het arbeidsaanbod (verlenging leerplicht en cursusduur) zonder dat een duidelijk inzicht bestaat in de mate waarin de vraag een dergelijke ontwikkeling volgt. De nota laat daarover niet helemaal parallel lopende geluiden horen: „Ook het gewenste niveau van de gevraagde arbeid neemt steeds toe; bedrijfstakken met meer gecompliceerde arbeid maken een groter deel van de economische activiteiten uit” maar ook: „Er zijn gegevens, die er op wijzen dat de groei van het niveau van de werkgelegenheid reeds aanzienlijk is achtergebleven bij die van de genoten opleidingen. De ontwikkelingen aan de vraagzijde lopen niet volkomen parallel met die van de aanbodzijde”. Behalve de groeiende omvang valt ook op dat de gemiddelde duur per werkloze jongere toeneemt, ook al ligt die nog altijd duidelijk lager dan die van de wat oudere werklozen. Toch is de tendens niet gunstig (zie tabel).

Werkloosheid langer dan 6 maanden (% mannen)

Jaar	(totaal)	tot 19 jaar	19-24	25 t/m 49	50 t/m 64
1974	5,7	0,7	2,5	6,6	18
1975	10,5	3,1	6,3	12,1	26,4

In 1975 kwamen 165 000 schoolverlaters tot 23 jaar op de arbeidsmarkt (werkloosheidspercentage in september 1975: 14%), het aantal kan voor 1976 worden geraamd op: 190 000. Met name de opvang van de i.t.s.-schoolverlaters baart zorgen (vooral wat betreft de richtingen metaal en bouw): werkloosheid voor de i.t.s.-abituriënten houdt voor een deel van deze jongeren een blokkering in van verdere mogelijkheid voor het volgen van vakopleidingen in het kader van het leerlingwezen.

### Oorzaken

In de nota worden 4 redenen genoemd die met name ook op aard en omvang van de jeugdwerkloosheid van invloed zijn:

- 1) de daling van de totale werkgelegenheid
- 2) kloof tussen onderwijsstromen en arbeidsmarktmogelijkheden
- 3) minimumjeugdloon
- 4) veranderende arbeidsoriëntaties en motivaties

### Totale werkgelegenheid

ad 1) Steeds blijkt dat bij daling van de totale werkgelegenheid, (aankomende) jeugdige werknemers daardoor sterker worden getroffen. Alleen al door het niet meer vervullen van openvallende plaatsen komen nieuwkomers (schoolverlaters) minder gemakkelijk aan de slag;

### Onderwijs

ad 2) Het onderwijs wordt minder exclusief dan vroeger gericht op voorbereiding op de latere beroepsuitoefening. Daarbij komt dat: a) langere deelname aan het onderwijs verhoogt het niveau van de uitstromen uit het onderwijs sterker dan voorheen; b) de lagere beroepsgerichte opleidingen zijn minder volledig op één bepaald beroep gericht; c) er is nauwelijks beroepsvoorbereiding voor hen voor wie algemeen vooronderwijs (mavo, havo, vwo) eindonderwijs is; d) een toenemende voorkeur voor niet-technische opleidingen; e) het bij schoolkeuze onvoldoende inzicht hebben in de situatie op de arbeidsmarkt; f) de partiële leerplicht. Het minder beroepsgericht zijn van de opleidingen vloeit voort uit het uitgangspunt, dat onderwijs primair een welzijnsvoorziening is, gericht op de persoonlijke ontplooiing van mensen en op maatschappelijke voorbereiding van de leerlingen in veel ruimere zin dan de beroepsopleiding alleen. Het is de bedoeling, dat het onderwijs de leerlingen de mogelijkheden geeft straks zelf ook een bijdrage te kunnen leveren aan de ontwikkeling van het straks gekozen beroep en de uitoefening daarvan. Anderzijds wordt gewerkt aan de verbreding van de beroepsopleidingen. Voor het bedrijfsleven zou dit betekenen dat meer tijd en geld moet worden gestoken in de beroepsstraining van de aankomende werknemers. Dit houdt wel een verhoging van de kosten van deze arbeidsplaatsen in.

### Jeugdloon

ad 3) Er wordt nogal eens beweerd, dat de partiële leerplicht en het minimumjeugdloon een negatieve invloed hebben op de jeugdwerkloosheid. Toch blijkt dat moeilijk aantoonbaar. Namelijk ook in de landen om ons heen waar deze elementen niet of in mindere mate een rol spelen is de jeugdwerkloosheid nauwelijks lager. Niettemin waar in algemene zin een verband is gekonstateerd tussen hoogte van de arbeidskosten en de werkgelegenheid

mag worden aangenomen dat het minimumjeugdloon enige invloed op de omvang van jeugdwerkloosheid zal hebben.

### Tegengaan jeugdwerkloosheid

Uiteraard behoren hiertoe scholings- en plaatsingsbevorderende maatregelen (zoals die ook in het algemeen gelden) waarbij het accent met name ligt op bevordering van de aanpassing van vraag en aanbod.

In het bijzonder voor jongeren zijn momenteel de volgende voorzieningen getroffen:

- 1) stimulering vakopleiding;
- 2) bijdragenregeling opleidingskosten (productie) personeel ruimer (confectie-industrie);
- 3) stimulering opleiding in bedrijfsscholen;
- 4) stimuleringspremie partiële leerplicht 1975/76;
- 5) interim-maatregel jeugdige werklozen.

### Vakopleiding

ad 1) hierbij gaat het om instandhouding van de vakopleiding in het kader van de wet op het leerlingwezen. Beoogd wordt:

- stimulering beschikbaar komen van extra arbeidsplaatsen voor werkloze leerlingen en schoolverlaters. Werkgever krijgt in de opleidingskosten een bepaalde tegemoetkoming (thans f 60,-);
- bevordering totstandkoming leerlingbouwplaatsen (deel bouwwerk door leerlingen uitgevoerd onder leiding van een of meer leermeesters);
- bevorderen pseudo-arbeidsplaatsen: leerling kan opleiding volgen ook al is er (nog) geen arbeidsplaats voor hem beschikbaar (f 80,- toeslag overheid). Tot dusver maken 1000 jongeren van deze regeling gebruik, zeker minder dan verwacht en mogelijk zou zijn.

### Opleidingskosten

ad 2) Het gaat hier om reeds bij het (confectie-)bedrijf in dienst zijnd personeel, waarvoor zonder passende opleiding geen arbeidsplaats zou kunnen worden behouden (subsidie 2/3 tot 1/3 van het minimumjeugdloon); ad 3) Het gaat hier om het zoveel mogelijk zeker stellen van de vakopleiding in bedrijfsscholen (tot 23 jaar); ad 4) Werkgevers kunnen tijdelijk een subsidie (f 45,- nu) krijgen voor jeugdigen die tenminste 2 dagen de partiële leerplicht volgen (per 1 maart 1976 ruim 8000 aanvragen); ad 5) Met deze interim-maatregel wordt beoogd jeugdige werklozen tijdelijk in de gelegenheid te stellen zinvolle arbeid te verrichten (tot dusver bijna 2000 aanvragen). Het aangeboden werk bestaat voor bijna de helft uit administratief werk en voor ongeveer een kwart uit allerlei dienstverlenende activiteiten in de maatschappelijke sfeer. De introductie van deze maatregel is erg aangeslagen en heeft veel belangstelling gewekt. Daarbij kunnen de volgende 5 punten worden genoemd:

- a) wenselijkheid voortzetting bestaande maatregelen;
- b) verlenging interim-maatregel;
- c) beroep- en beroepskeuzevoorlichting;
- d) maatregelen op onderwijsgebied: speciale risicogroepen;
- e) relatie onderwijs-arbeidsmarkt;
- ad a) De regering heeft besloten de bestaande maatregelen ter bestrijding

## Historie AR-Partij in woord en beeld

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde onder de titel „Een kleine eeuw kleine luyden” een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verluichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kulper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen van AR-minister-presidenten, bewindslieden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht.

U kunt dit boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag.



van de jeugdwerkloosheid voorlopig voort te zetten.

### Interim-maatregel

ad b) De maatregel wordt verlengd tot 1 juli 1977 en verder kan de tewerkstelling met één jaar nog eens met een half jaar worden uitgebreid. Hierbij zal met name ook bekeken worden of verlenging de perspectieven op definitieve tewerkstelling vergroot.

Ondanks vragen en aandrang van diverse fracties overweegt de regering nog geen speciaal scholingsprogramma voor deze „interim-kategorie”. Redenen:

- het zou bij betrokkenen de indruk vestigen dat ze in de betreffende (non-profit) sector wel een vaste plaats zouden kunnen vinden, terwijl uitbreiding van deze sector voorshands beperkt zal zijn;
- extra scholingsactiviteiten zouden ten nadele kunnen zijn van hen, die uit „eerste keus” in deze sector werkzaam zijn;
- de reguliere opleidingen hebben
- geografische spreiding te groot. Overigens overweegt de regering wel part-time arbeid in het kader van deze regeling te subsidiëren. In steeds meer provincies worden jongerenorganisaties betrokken bij beoordeling en afwikkeling van de projecten.

### Voorlichting

ad c) Op basis van het onlangs verschenen rapport van de ministeriële commissie schooldekenaat en advies van de Raad voor beroepsvoorlichting zal getracht worden een nauwere samenwerking op het punt van beroepen- en beroepskeuzevoorlichting tussen onderwijs en arbeidsbemiddelende instanties tot stand te brengen.

### Risicogroepen

ad d) Tot de bedoelde extra-risicogroepen behoren:

- 1) jeugdigen met uitsluitend mavo, havo of vwo. Deze groep kent geen beroeps- of funktiegerichte opleiding; een deel ervan is niet gemotiveerd tot het volgen van een (qua niveau) hogere beroepsopleiding. De capaciteit van de grootste afnemer van deze categorie: kantoor en handel groeit minder snel dan het aanbod; (ook i.v.m. de toenemende automatisering in de dienstensektor);
- 2) jeugdigen zonder diploma uit de eerste cyclus van het voortgezet onderwijs. Deze groep bestaat voor een deel uit jeugdigen die zijn gaan werken en die wegens het ontbreken van voldoende vooropleiding geen beroepsopleiding kunnen volgen. Een deel van deze groep verschijnt helemaal niet op de arbeidsmarkt, omdat ze deels niet gemotiveerd, deels niet in staat zijn (fysieke of mentale handicaps) tot regelmatige arbeid;
- 3) jeugdigen met diploma's van het lager beroepsonderwijs of mavo, die een opleiding in het leerlingwezen willen volgen.

Probleem: dit kan alleen als ze beschikken over een arbeidsplaats;

4) partiële leerplicht jongeren. Bedrijfsleven staat er nogal aarzelend tegenover. Het scheppen van z.g. „tweelingenbanen” (twee partiele leerplichtigen voor één arbeidsplaats) stuit op problemen bij de onderwijsinstellingen die veelal gegadigden van één bedrijf op dezelfde dag willen hebben;

5) jeugdigen met een diploma lager of middelbaar beroepsonderwijs in één van de beroepssectoren, waarvan de vraag structureel afneemt en het aanbod relatief hoog blijft, b.v. de bouw. Hoewel voor wat betreft deze groepen nog geen uitgewogen onderzoekresultaten beschikbaar zijn, heeft de regering toch tot een aantal stimulerende maatregelen besloten. Voor deze groepen zijn die van tijdelijke en experimentele aard. Het gaat hier met name om de groepen 1 en 2 (voor 3 en 4 bestaan al maatregelen). Gedacht wordt aan de organisatie van beroepsvoorbereidende cursussen. De bedoeling is, dat ze een schakelfunctie vervullen naar een bestaande beroepsopleiding (b.v. het leerlingwezen).

### Onderwijs-arbeidsmarkt

ad 5) De doelstellingen van het onderwijs en het onderwijsbeleid omvatten meer dan de opleiding tot beroepsuitoefening. Primair is persoonlijke ontplooiing en voorbereiding op het functioneren in de maatschappij in ruime zin. Ook waar het onderwijs voorbereid op de beroepsuitoefening gaat het niet om het zijn van een toeleveringsbedrijf voor de eisen die de functie stelt, maar ook om het door de afgestudeerden kunnen bijdragen aan ontwikkeling van het beroep in al zijn aspecten. Het onderwijsbeleid richt zich in de relatie tot de situatie op de arbeidsmarkt op:

- a) verlenging en verbreding van het algemeen funderend onderwijs;
- b) vergroting van de beroepsmobiliteit door verkorting van de initiële beroepsopleiding;
- c) beperkte toelating tot kostbare, zeer gespecialiseerde opleidingen;
- d) uitbouw van een systeem van repeterend onderwijs.

De ontwikkeling in maatschappij en bedrijfsleven gaat zo snel, dat de school steeds minder in staat is, leerlingen voor de totale duur van hun beroepsuitoefening de nodige kennis en kunnen bij te brengen; beter is de aanvankelijke beroepsopleiding korter en meer op beroepenvelden te richten. Daarnaast zouden er meer korte beroepsgerichte vervolgoopleidingen dienen te komen. De beperking van toelating tot dure beroepsopleidingen (zie c) geschiedt tot dusver vooral op grond van budgettaire overwegingen. Daarnaast – aldus de nota – zou kunnen worden gedacht aan regulering op grond van aan de situatie

Vervolg op pag. 10

# CDAktueel

## FEITEN EN MENINGEN

### CHRISTEN DEMOCRATISCH APPÈL

Jaargang 2, april 1976

#### CDA inflatie-congres Door G. J. Brinkman

## Is inflatie wel de oorzaak van alle ellende?

Een van de meest-dringende vragen welke vorige week zaterdag tijdens de CDA-studiedag te Amersfoort boven water kwam was deze: moet bij het regeerbeleid inflatie-bestrijding voorrang krijgen boven zorg voor directe werkgelegenheid? Slechts onder bepaalde omstandigheden kunnen overheids-maatregelen beide doeleinden ten goede komen. Vaak zal gekozen moeten worden.

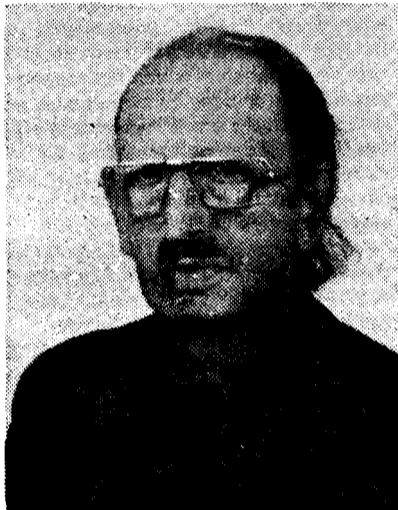
Het stellen van politieke prioriteiten heeft de commissie welke het rapport „Inflatie als politiek probleem” samenstelde niet als haar taak gezien. Maar het rapport (elders in dit blad uitvoerig besproken) gaf in dit opzicht toch wel een duidelijke uitspraak. „Bestrijding van de huidige structurele en conjuncturele werkloosheid is tot mislukken gedoemd als niet eerst de inflatie-bestrijding met kracht ter hand wordt genomen”. Dus toch wel: allereerste prioriteit voor inflatie-bestrijding ook al zou daarmee op korte termijn mogelijk de werkgelegenheid niet worden bevorderd.

#### Politieke wil

Voor zo'n stellingname is, meer nog dan economische wetenschap, politieke wil nodig. Het inflatie-vraagstuk is, zo werd op deze studiedag opgemerkt, te lang eenzijdig als een monetair probleem gezien. In wezen is het echter vooral een mentaliteits-probleem. De conferentie-voorzitter, prof. dr. A. Wattel (Groningen) zei in zijn openingswoord: een evangelische benadering van dit politieke probleem doet ons vragen wat we onze naasten aandoen, wanneer we ons maar bij de voorthollende inflatie blijven neerleggen. Het gaat hier, zoals prof. dr. F. H. M. Grappenhaus het noemde, om „hyper-inflatie”. Tijdelijke en beperkte prijsstijgingen hebben zich steeds, zonder ernstige gevolgen, voorgedaan. De oud-staatssecretaris van financiën vond dat in het rapport het onderscheid tussen beide onvoldoende uit de verf komt. Hij had ook graag gezien dat nauwkeuriger was becijferd hoe ernstig de inflatie, in Nederland-nu, wordt geacht. Doelstelling van het regeerbeleid zag hij ook liever positief geformuleerd: het bevorderen van genormeerde economische ontwikkeling en van zinvolle arbeid. Daarnaast: bestrijding van inflatie als negatief doel.

#### Monetaire autoriteiten

In het rapport wordt, ter beheersing van de geld-hoeveelheid, grote invloed toegedacht aan de „monetaire autoriteiten”. Daartoe zou dan, volgens Grappenhaus, de minister van financiën een versterkte invloed moeten krijgen tegenover de „spenders”, de uitgevende vakministers. Hij dient dan, bij dreigende begrotings-overschrijding door een departement, een voorstel te kunnen terugsturen of er eventueel zijn veto over te kunnen uitspreken. Bij de discussie werd er later op gewezen dat de minister van financiën in dit opzicht ook nu reeds bijzondere invloed heeft. Ook kan hij door aftreden duidelijk maken het beleid niet langer met zijn verantwoordelijkheid te kunnen dekken. Inflatie-bestrijding (o.a. door matiging van arbeidskosten en inkomens, en van belasting- en



G. J. Brinkman.

premiedruk) kan volgens het CDA-rapport niet wachten op het totstandkomen van een inkomens-herverdelingspolitiek. Grappenhaus was evenwel van mening dat het CDA ook hier duidelijk prioriteiten zal moeten stellen. Beperkt het zich tot maatregelen op korte termijn of durft het te kiezen voor een beleid dat eerst op lange termijn blijvende verbetering belooft. De diepere oorzaken van inflatie raken een mentaliteitskwestie. Menselijke hebzucht blijft. In onze maatschappij lopen de besluitvormingsprocessen niet meer consistent. Daarvoor is alles te ingewikkeld geworden. We willen (terecht) ook niet meer terug tot de klassieke economische wetten volgens welke elke economische overtreding zichzelf straft. Er is bij werkloosheid overheids-uitkering, noodlijdende bedrijven krijgen steun enzovoort. Daardoor is de natuurlijke rem op inflatie losgegooid. Oorzaken en gevolgen van inflatie zijn nauwelijks meer te onderkennen.

#### Grote geld-omloop

Prof. dr. F. L. van Muiswinkel noemde als diepste oorzaak van inflatie dat we het over belangrijke vragen niet meer met elkaar eens zijn. Niet over een juiste inkomens-verdeling, het juiste investeringsniveau en een juiste omvang van de collectieve sector. Inflatoire effecten worden op andere groepen afgewenteld. Hetzij omdat we de problemen collectief willen ontvluchten, dan wel omdat we het juiste antwoord eenvoudig niet weten. Dat een te hoog-oplopende inflatie bestreden moet worden stemde Van Muiswinkel toe. Hij maakte over het rapport echter veel relativerende opmerkingen. Er wordt daarin z.i. teveel waarde gehecht aan de te grote geld-omloop. Deze achtte hij een bij-verschijnsel, geen oorzaak. Te veel aandacht krijgen ook de buitenlandse

dollars en de daarbij door Amerika gevolgde financieringspolitiek. We moeten inflatie wel bestrijden, zei Van Muiswinkel, maar nu niet doen alsof daar maar alles aan kan worden toegeschreven. Men kan slechts gissen dat er tussen de inflatie in het Duitsland van de twintiger jaren en de opkomst van de dictatuur verband bestaat. Wanneer elders in de wereld, na sterke inflatie, de democratie omver werd geworpen, is het z.i. evenmin duidelijk wat nu oorzaak en wat gevolg kan worden genoemd. Dat door de inflatie vergeten groepen (zij die zich niet tegen geld-ontwaarding konden indekken) in de verdrukking kwamen is juist. Maar, aldus Van Muiswinkel, we zijn wel opgekomen voor andere vergeten groepen. Waarom dan niet voor deze? Financieel-technische middelen waren daarvoor wel te vinden geweest. Is hier dan de inflatie oorzaak of was dat onze onwil? Zo zette Van Muiswinkel ook vraagtekens achter de bewering in het rapport dat inflatie oorzaak was van verschuiving van eigen naar vreemd vermogen en van risicodragend naar risico-mijdend kapitaal.

Bij vrije doorberekening van stijgende kosten zou de winst niet in de knel zijn gekomen. Blijkbaar zijn de groepen die doorberekening tegenhouden steeds sterker geweest. Maar is dan inflatie oorzaak van de moeilijkheden? Over het algemeen stelde Van Muiswinkel dat het rapport wat teveel nadruk legt op de monetaire politiek. Vindt, zo besloot hij, ruw spel zijn oorzaak bij de scheidsrechter?

#### Groepsdiskussie

Bij de groepsdiskussie werd opgemerkt dat inflatie-bestrijding niet altijd uit onverschilligheid of gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel wordt nagelaten. Er zijn groepen die, naar rechtvaardigheid strevend, de gevolgen van inflatie op de koop toe willen nemen. Ook kan niet worden gezegd dat iedereen tegen inflatie is. Zij die een geïndexeerd inkomen hebben of zich, door goede belegging, tegen inflatie konden wapenen, laat inflatie onverschillig zo ze er al niet beter van worden. Doeltreffende inflatie-bestrijding, zo stelde een ander, vraagt een geïntegreerd beleid. Het moet b.v. ook een bijpassend loonbeleid omvatten en er op gericht zijn de belangen tegenstellingen in de maatschappij minder te versterken dan nu wordt gedaan. De samenhang tussen inflatie en haar uiteenlopende kwalijke gevolgen moet ook de burgerij duidelijk worden gemaakt. Het rapport bevat daartoe enige denkbeelden. Maar ook regering, parlement en bedrijfsleven zouden, zo werd gesteld, tijdig en duidelijk moeten worden gewaarschuwd wanneer partijen de inflatie op onverantwoordelijke wijze versterken. De Nederlandse Bank zou daarbij als meetstation kunnen optreden. Ook tegen milieu-bederf konden eerst gaandeweg maatregelen op gang komen, nadat wetenschappelijke meting en publieke waarschuwing gemeen goed werden. Wel werd er bij de discussie tegen gewaarschuwd de centrale bank geen boven-parlementaire macht toe te kennen. Volgens prof. dr. H. W. J. Bosman (voorzitter rapport-commissie) werd echter aan een taak-toekenning gedacht welke bij de bestaande positie past. „Waar zitten nu de dominees en pastoors?” vroeg een bezoeker. „Zij hebben ons altijd voorgelaten dat we niet mogen stelen. Inflatie is echter een vorm van doorlopende diefstal, maar daartegen heb ik ze nog nooit horen waarschuwen”. Wat de in het rapport ter bestrijding van de inflatie aanbevolen matiging betreft werd bij de groepsdiskussie opgemerkt dat steeds tegenstrijdige belangen hun invloed laten gelden. Er wordt teveel in machts-verhoudingen gedacht. Groepen die als kiezers weinig voorstellen gaan de boot in. Het CDA dat nadrukkelijk geen belangenpartij wil zijn moet, zoals



Staatssecretaris van Rooyen van Financiën was één van de sprekers op deze CDA-studieconferentie.

Bosman onderstreepte, de publieke gerechtigheid ook bij deze dingen durven nastreven.

#### Staatssecretaris Van Rooyen

Ook voor een overheid, zo lichte staatssecretaris Van Rooyen toe, is het niet makkelijk in te grijpen wanneer bij de bevolking niet de bereidheid aanwezig is een stapje terug te doen. De Kamer heeft de neiging om te zeggen: laat de regering maar met bezuinigingen komen als ze die nodig vindt, dan kunnen wij altijd nog zien. Nu een centraal akkoord is uitgebleven loopt de regering echter al gauw kans op het verwijt met plannen de vrijheid van overleg te negeren. Met de Duisenberg-norm wil de regering nu een algemene richting aangeven, die ruimte laat voor particuliere initiatieven. Het is een mentaliteitskwestie of en in hoeverre overheid, Kamer en burgerij bereid zijn die richting te volgen. „Zolang de

bereidheid er niet is de lasten te dragen welke voor sociale voorzieningen nodig zijn, zijn we met inflatie bezig”. Overigens bepleitte Van Rooyen een meerjarig belastingplan. Dan is op voorhand te voorzien welke gevolgen uit doorgaande kostenstijgingen moeten voortvloeien en kan recht worden gedaan aan vergeten groepen. Dat kan afschrikkend werken en roefbouw op de toekomst voorkomen. Prof. Bosman gaf wel toe dat allerlei kwade verschijnselen, welke in het rapport aan de inflatie worden toegeschreven zonder inflatie mogelijk ook niet geheel achterwege zouden zijn gebleven. Bij inflatoire ontwikkeling worden die verschijnselen echter erger. Ook al omdat aanpassingsmaatregelen ongelijk en ongelijktijdig doorzetten. Bovendien wordt hun effect soms door fiscale praktijken weer geheel of gedeeltelijk teniet gedaan.

## publikaties CDA-instituten

### Inflatie

„Inflatie als politiek probleem”  
rapport van de wetenschappelijke instituten  
van KVP, ARP en CHU  
38 pag.: f 4,25

### Welzijnsbeleid voor ouderen

beschouwingen over bejaardenbeleid,  
plus conclusies CDA-studiedag  
publikatie van de wetenschappelijke instituten  
78 pag.: f 5,90

### Grondpolitiek

„Grondeigendom en grondbeheer -  
een opdracht voor individu en gemeenschap”  
rapport van de wetenschappelijke instituten  
2e druk; 30 pag.: f 3,75

### Plichten en perspectieven

Aanzet voor een profielschets  
van het CDA  
brochure van de wetenschappelijke instituten  
2e druk; 34 pag.: f 3,90  
alle prijzen inclusief verzendkosten

#### Bestellingen:

- giro 89 67 3 t.n.v.  
AR-Partijstichting, Den Haag

## Redactieteam CDaktueel

G. van den Berg  
drs. C. Bremmer

F. J. van der Heijden  
mr. J. B. A. Hoyinck  
Wm. C. de Kruyf  
H. Lokkerbol  
mr. C. van der Wetering

G. J. Brinkman (secretaris)



# „Inflatie als politiek probleem”

Door drs.  
A. H. A. Veenhof

## Publicatie laat zien dat inflatie diepe wortels heeft

Met de nota „Gerede Twijfel” gaven de wetenschappelijke instituten van ARP, CHU en KVP in augustus 1974 een eerste aanzet voor een gezamenlijke, fundamentele bezinning binnen het CDA omtrent onze koers op sociaal-economisch terrein. Over een van de belangrijkste vraagstukken daarbij – de inflatie – is een vervolgstudie verricht die vorige maand is afgerond en waarvan het resultaat is vastgelegd in het rapport „Inflatie als politiek probleem”. Op 24 april a.s. zal aan dit onderwerp een CDA-studiedag worden gewijd.

Alvorens in te gaan op de commentaren die na het verschijnen van dit rapport in de verschillende dag- en weekbladen zijn opgenomen, volgt hier eerst een korte samenvatting van de hoofdelementen uit het rapport. In de inleiding wordt door de samenstellers van het rapport een karakterschets gegeven van inflatie; dit verschijnsel kan beschouwd worden als een graadmeter voor het collectief ontvluchten van de grote vraagstukken waarvoor wij ons in deze tijd gesteld zien en die wij deels zelf hebben opgeroepen. Daarom is inflatie niet alleen een economisch-monetair verschijnsel, maar in hoge mate een politiek probleem. De omvang van de inflatie geeft een indicatie van de mate waarin kiezers en belangengroepen zich aangesproken weten op hun verantwoordelijkheid voor de gang van zaken in het economisch leven.

### Vijf gevolgen

Inflatie wordt omschreven als het proces van een langdurige algemene af dan niet regelmatig verloopende stijging van de prijzen van goederen en diensten. Dit proces heeft gevolgen, waarvan de commissie de belangrijkste vijf noemt: een willekeurige wijziging van de inkomens- en vermogensverhoudingen. Niet ieder individu of groepering blijkt zich nl. even goed tegen de

waardevermindering van het geld te kunnen beschermen.

- Versterkt het ontstaan of draagt bij tot activering van pressiegroepen. Deze kunnen bij hoge inflatie zo'n intense rol gaan spelen dat het normale democratische besluitvormingsproces in ernstige mate wordt overwoerd.
- Vergroting van de verschillen in welvaart tussen rijke en arme landen.
- Desorganisatie van de produktie omdat bepaalde factoren (b.v. prijzen en rente) ontregeld raken. Dit kan leiden tot niet optimaal gebruik van produktiefactoren, geleidelijke verschuiving van arbeid naar machines, onzekerheid waardoor investeringen met een lage looptijd worden beperkt en derhalve tot een nadrukkelijke bijdrage aan het creëren van structurele werkloosheid.
- Ontoelaatbare wijziging van de maatschappelijke orde. Grote organisaties zullen zich staande weten te houden of zelfs groeien, maar dan wel ten koste van de kleinen.

### Oorzaken

Ook wat betreft de oorzaken van inflatie komt de commissie tot een uitvoerige analyse. Als eerste noemt zij het feit dat de monetaire autoriteiten (minister van Financiën en de centrale bank) – in binnen- en buitenland – de geldhoeveelheid m.n. vanaf het begin van de jaren '60 overmatig lieten groeien, waardoor de ruimte ontstond voor algemene prijsstijgingen. Wij waren het overigens zelf die deze ruimte afdwongen en gebruikten.

- Op de eerste plaats doordat wij als consumenten en investeerders meer goederen en diensten vroegen dan er geproduceerd konden worden, hetgeen prijsverhogend werkt.
- Een tweede oorzaak wordt gezocht in de sinds het midden der zestiger jaren optredende loon- en salarisstijgingen, die uitgingen boven de stijging van de produktiviteit. Hier ligt de basis voor de bekende loon- en prijs-spiraal.
- Als derde oorzaak kwam daar tegen het einde van die zestiger jaren bovenop het steeds algemener worden van de indexering van lonen en voor een deel ook van de pensioenen. Dit versterkte uiteraard de reeds genoemde loon- en prijs-spiraal.
- Door de genoemde oorzaken van inflatie speelt een aspect heen dat als aparte oorzaak wordt genoemd nl. overdracht van inflatie uit het buitenland, beter bekend als geïmporteerde inflatie.
- De vijfde oorzaak manifesteert zich met name de laatste jaren. Hier wordt bedoeld op de sterke toename van de collectieve uitgaven met als resultaat een verhoging van belasting en premiedruk. De dragers van deze lastenverzwaringen proberen dit weer af te wentelen in lonen en prijzen.
- Uiteraard zijn er ook incidentele oorzaken. Te denken valt aan de verviervoudiging van de olieprijs en de tijdelijke stijging van een aantal andere grondstoffen.
- Tenslotte legt de commissie een duidelijk verband tussen normloosheid en inflatie. Gerefereerd wordt aan een beschouwing van T. Huppes waarin deze een positieve samenhang aantoonde tussen normverlies en inflatie. Inflatie behoeft derhalve ook een psychologische en sociaal-culturele verklaring.

Remedies

Bij het aangeven van remedies maken de samenstellers van het rapport een onderscheid tussen aanbevelingen in algemene zin en die welke meer zijn toegespitst op de huidige inflatiebestrijding. Om met de eerste categorie te beginnen, hier stelt de commissie voor:

- In toegankelijke taal geschreven commentaren van de centrale bank over de inflatoire tendenzen van verlangens, voorstellen en besluiten van de

verschillende economische partijen. De centrale bank fungeert dan als een soort meetstation, dat de bevolking waarschuwt en hopelijk daarmee voor dit onderwerp gevoelig maakt.

- vaststelling en publikatie vooraf van indicatieve doeleinden met betrekking tot de expansie van de geldhoeveelheid en verantwoording achteraf van de mate waarin en de wijze waarop deze doeleinden zijn gerealiseerd.
- meer parlementair overleg met de Minister van Financiën over inflatoire ontwikkelingen.
- een beroep op de vakministers en kamerleden om bij het optellen van hun verlangens meer rekening te houden met de inflatoire effecten en deze wensen waar nodig vrijwillig te matigen.

Voor de bestrijding van de inflatie van vandaag stelt de commissie voor:

- zodanige matiging van loon- en salariseisen dat de arbeidskosten minder stijgen dan de produktiviteit.
- grote matiging van de overheid op het punt van belastingen en sociale premies.
- de groei van de geldhoeveelheid ongeveer in de pas te doen lopen met de groei van de nationale produktie.
- zo spoedig mogelijk beëindiging van de thans bestaande praktijken met betrekking tot de indexering van lonen, salarissen en pensioenen.

De schrijvers van het rapport zijn van mening dat bestrijding van inflatie „een allereerste prioriteit” verdient. Zonder krachtige inflatie-bestrijding is volgens het rapport de bestrijding van de werkloosheid tot mislukking gedoemd. Daarom kan die inflatiebestrijding niet wachten op de totstandkoming van een inkomenshervorderingspolitiek, hoe belangrijk die laatste ook is.

In het naschrift spreekt de commissie als haar mening uit dat de regering met betrekking tot inflatie de toestand niet goed beoordeelt. Volgens haar hoopt de regering teveel op een opleving van de conjunctuur gepaard gaande met een dalende inflatie. De commissie deelt dit standpunt niet en besluit met een dringende oproep aan de overheid en de vakverenigingen terughoudendheid te betrachten wat betreft de staatsuitgaven en het reëel beschikbare inkomen.

### Reaktie op reakties

Bij het lezen van de verschillende commentaren valt op dat zij allen waardering voor het rapport uitspreken en daar in de meeste gevallen de kwalificatie „moedig” aan toevoegen. Inhoudelijk ontmoet de analyse van oorzaken en gevolgen geen wezenlijke bezwaren, al pleitte Prof. Dr. N.H. Douben in de Tijd van 26 maart jl. voor meer volledigheid bij het aangeven van de mate waarin de inflatie heeft bijgedragen tot het ontstaan van structurele werkloosheid. De kritische kanttekeningen concentreren zich op de remedies. Zo schrijft Drs. W.D. Franckena in de N.R.C. van 17 maart „bij de remedies voor de te grote prijsstijgingen wordt hoog opgegeven van de rol die aan het manipuleren van de geldhoeveelheid kan worden toebedeeld” en „meer en beter uitgewerkte suggesties om de oorzaken van de inflatie aan te pakken, naast de manipulatie van de geldhoeveelheid, zouden het rapport nog veel loffelijker hebben gemaakt.” Ik meen dat beide stellingen onvoldoende recht doen aan het rapport. De commissie wijst het dichtdraaien van de geldkraan, zoals voorgesteld in het Engelse weekblad The Economist, af. Zij pleit er wel voor de groeivoet van de geldhoeveelheid terug te dringen tot een niveau dat ongeveer gelijk is aan de groei van het nationaal produkt, maar geeft daarbij aan dat, om zoveel mogelijk verstoringen van de economische processen te voorkomen, deze aanpassing zeer geleidelijk moet plaatsvinden. Ten aanzien van de monetaire effecten bij geïmporteerde inflatie realiseert de commissie zich nadrukkelijk de beperkingen veroorzaakt door de gebrekkige internationale coördinatie op het terrein van het monetaire en economische beleid, zowel in Europees verband als op wereldschaal. Waarlijk geen gebrek aan nuancering lijkt mij zo. De opmerking van de heer Franckena, waarin hij stelt dat de commissie met meer aanbevelingen had moeten komen, heeft mij verbaasd. Het rapport geeft duidelijk andere suggesties, waar m.n. de overige commentaren zich op richten. De belangrijkste kanttekeningen hierbij hebben betrekking op de relatie tussen inflatiebestrijding en inkomenspolitiek en het voorstel over de loonindexering. Het buiten beschouwing laten van inkomensbeleid bij de inflatiebestrijding wordt het meest gekritiseerd. De commissie heeft die

## Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	7
1. Wat is inflatie?	9
2. Waarom inflatiebestrijding?	11
1) Inleiding	11
2) Willekeurige wijziging van de inkomens- en vermogensverhoudingen	12
3) Strijd van allen tegen allen	13
4) Desorganisatie van de produktie	14
5) Ontoelaatbare wijziging van de maatschappelijke orde	16
6) Conclusie	17
3. De oorzaken van de inflatie	18
1) Vergroting van de geldomloop	18
2) Geïmporteerde inflatie	19
3) Inflatie van de kant van de overheid	21
4) Inkomensinflatie	22
5) Inflatie en structurele werkloosheid	26
6) Inflatie en normloosheid	27

relatie niet uitgewerkt. Zij heeft dat ongetwijfeld bewust gedaan, omdat zij dit niet tot haar taak rekende. Dat lijkt mij juist, want dan waren er nog heel wat meer onderwerpen voor besprekingen in aanmerking gekomen. Daarvoor is, na enige deelstudies, een tweede nota van het type „Gerede Twijfel” meer geschikt. Wat de samenstellers van het rapport mogelijk wel hadden kunnen doen is een globale toetsing op de maatschappelijke haalbaarheid van hun remedies. Zij deden dit tenslotte ook met de suggesties die zij verwierpen en kwamen bij hun eigen remedies in elk geval tot één aanzet door te stellen dat ook zonder een nieuwe inkomenspolitiek matiging van de nominale inkomens moet plaatsvinden. Het voorstel met betrekking tot de loonindexering ontmoette ook kritiek. Zo schrijft de Heer G. H. Terpstra in de Gids dat dit voorstel ten onrechte de indruk wekt dat officiële na-indexering een zeer belangrijke oorzaak is. In landen waar nl. geen officiële na-indexering plaatsvindt, wordt vooraf te de verwachten prijs ook geïndexeerd. Anders gezegd bij de looneisen wordt rekening gehouden met een bepaalde inflatiegraad. Deze kanttekening weerlegt naar mijn mening niet dat indexering – hoe ook toegepast – een belangrijke versterker van inflatie is. Toch roept deze opmerking terecht de vraag op of afschaffing van de officiële na-indexering een oplossing geeft. Er zijn schrijvers die menen dat bij de huidige inflatie een zekere indexering onvermijdelijk is. Wel pleiten zij voor een bezinning op de componenten die de indexering bepalen. Te denken valt aan eliminatie van externe (buitenlandse) factoren, kostprijsverhogende belastingen, kostprijsverlagende subsidies e.d. De commissie konstateert ook, dat dit ten onrechte niet is gebeurd.

### Waardering

Tenslotte een eigen kanttekening. Ik wil deze notitie bij het rapport niet beëindigen zonder mijn waardering uit te spreken voor de heldere analyse en de concrete aanbevelingen. Met Prof. Douben ben ik het eens als hij stelt „de rapporteurs laten zien dat het inflatieverschijnsel blijkbaar diepe wortels heeft. Ze werpen de economen geen onmacht voor de voeten bij het zoeken naar oplossingen. Wel kloppen zij bij de politici aan, omdat het hen zeer waarschijnlijk voorkomt, dat een oplossing van de steeds maar stijgende prijzen met name in de politieke hoek moet worden gezocht. De vrijwel onbeperkte drang van belangengroepen om een steeds groter aandeel in de nationale koek te bemachtigen, leidt tot een zekere mate van ontregeling van het economische en sociale verkeer”. Inflatie is derhalve een graadmeter voor het funktioneren van onze economische orde. Terecht houdt de commissie ons allen de spiegel voor.

Drs. A. H. A. Veenhof

### Bericht rechtstreekse leden

U wordt eraan herinnerd dat amendementen op het ontwerp-programma van het CDA uiterlijk op 17 mei a.s. binnen dienen te zijn op het CDA-secretariaat, postbus 7676, Den Haag. Ieder amendement dient voorzien te zijn van de handtekeningen van ten minste vijf rechtstreekse leden.

## INFLATIE ALS POLITIEK PROBLEEM

Een rapport van een commissie van de wetenschappelijke instituten van KVP, ARP en CHU over de zorgwekkende omvang van de huidige inflatie.

In dit nieuwe CDA-rapport, waaraan onder andere is meegewerkt door prof. dr. H. W. J. Bosman, prof. dr. B. Goudzwaard, prof. dr. A. J. Vermaat, prof. drs. J. Weitenberg, drs. H. J. Ydo en drs. H. Borstlap, wordt aangegeven waarom inflatie bestreden moet worden, wat oorzaken van de inflatie zijn en welke remedies noodzakelijk zijn voor de inflatiebestrijding.

**Het rapport telt 38 pagina's en kost f 4,25 per ex.**

Bestel uw exemplaar door storting van het bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van de titel van de brochure.

## CDA-kort

### CDA-verbanden

In de afgelopen periode zijn de volgende gemeentelijke CDA-verbanden door het Dagelijks Bestuur van het CDA erkend, Hengelo, Heteren, Geldrop, Gennep, Echteld, Doorn, Ouderkerk a.d. Amstel, Heemskerk.

Het eerste officieel erkende CDA-Kamerkringverband is dat van Utrecht. Op 6 april jl. heeft een en ander zijn beslag gevonden tijdens een grote vergadering in de Immanuelkerk te Utrecht, waar onder meer het woord werd gevoerd door de voorzitter van het CDA, prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp, jhr. mr. L. E. de Geer van Oudegein, prof. dr. W. Albada en de Utrechtse Gedeputeerde W. R. van der Sluis.

### Kamerkingen

De rondrit van het Presidium langs de Kamerkingen is thans in volle gang. Inmiddels is een bezoek gebracht aan de Kamerkingen Arnhem/Nijmegen, Rotterdam, Middelburg, Groningen, Assen en Utrecht. Op 27 april zijn de Kamerkingen Den Bosch en Tilburg aan de beurt (plaats van samenkomst: „Cockanje”, Vestdijk 47 te Eindhoven), terwijl op 28 april de Kamerking Leiden wordt bezocht („Florida” te Boskoop). In de maand mei staan op het programma 6 mei Kamerkring Den Haag, 11 mei Kamerkring Amsterdam/Haarlem, 13 mei Kamerkring Leeuwarden, 20 mei Kamerkring Maastricht.

## Gerichtere benadering nodig

Door  
G. J. Brinkman

# Belangrijke vragen op en over de CDA-studiedagen

**Verscheidene hedendaagse vraagstukken zijn door de studiedagen van het CDA reeds onder de aandacht van velen gebracht. De drie wetenschappelijke instituten (van KVP, AR en CH) zorgen voor verstaanbaar studie-materiaal dat op de studiedagen wordt toegelicht en besproken. Niet zelden volgen later nog gesprekken binnen plaatselijk of provinciaal verband.**

Studie-dagen van het CDA zijn anders van karakter dan gebruikelijke partij-vergaderingen. Anders ook dan van congressen welke uitsluitend aan vak-onderwerpen worden gewijd. Op politieke bijeenkomsten komen doorgewinterde partij-gangers die van zuiver politieke debatten innig genieten.

### Gemengde herkomst

Op vak-congressen voeren meestal zelfbewuste deskundigen de boventoon waarin enig misprijzen van „politiek“ nauwelijks onderdrukt wordt. Op CDA-studiedagen wordt daarentegen tussen politieke overtuiging en vak-deskundigheid verband gelegd.

„Gemengd“ naar herkomst is ook het bezoek. Je kunt er „haagse heren“ aantreffen, herkenbaar aan snijdig kostuum en gevuld knoopsgat, maar ook barokke baarddragers, welverzorgde dames en bedaagde voorzitters-typen. Bij de discussie blijken zij uit alle windstreken te komen en zeer uiteenlopende functies of beroepen te beoefenen. De zachte „g“ doet de aanwezigheid van veel katholieke brabanders vermoeden, maar weloverwogen betogen die op principiële duidelijkheid aandringen maken het waarschijnlijk dat ook het noordoosten des lands door volgelingen van Groen en Kuyper ruim is vertegenwoordigd. Ter afwisseling worden dit soort indelings-spelletjes ook wel eens als waardeloos onthuld. De in allerlei opzicht dus „gemengde“ basis van CDA-studiedagen brengt voor voorbereiding en leiding natuurlijk bepaalde problemen mee. Principieel en praktisch. Met spijkervaste stellingen-vooraf zou er voor werkelijke gedachtenwisseling weinig ruimte overblijven. Al te vrijblijvende gesprekstof leidt aan de andere kant tot oeverloze gesprekken waar eigenlijk niemand wijzer van wordt. Zowel bij de bespreking van het bejaardenbeleid, het onvolledig gezin als het

bewapeningsvraagstuk, kwam echter duidelijk de behoefte naar voren om aan eigen, christen-democratische, visie uitdrukking te geven. Sommige sprekers hadden die reeds duidelijker in de congres-stukken verwacht, anderen zochten ze op staande voet te formuleren. Maar waar het op studiedagen juist om onderwerpen gaat die vanwege hun ingewikkeld karakter tot „actuele vraagstukken“ zijn vergroeid, laat zo'n eigen visie zich niet makkelijk verwoorden.

### Geen uitspraken

Op de studiedag, aan vrede en veiligheid gewijd, heeft de voorzitter, burgemeester Bos van Katwijk, het congres trouwens reeds vooraf gevraagd geen bepaalde uitspraken te doen. „We behoeven niet te denken dat we vandaag uit de vraagstukken komen“. Een studiedag is niet voor het vaststellen van CDA-standpunten bestemd. Ze is er ook niet toe gerechtigd. Er kwamen hier o.a. problemen aan de orde als het gebruik van kernwapens, eenzijdige ontwapening en principiële dienstweigering. Op een andere studiedag werd gediscussieerd over de vraag of „andere samenlevingsverbanden“ ook niet als „onvolledig gezin“ moesten worden erkend en of, van evangelisch standpunt

bezien, de bejaarde mens niet principieel anders moet worden benaderd dan bij algemene bejaardenzorg gebruikelijk is geweest.

Er valt over dit soort vragen natuurlijk veel meer studie-stof aan te dragen dan op één samenkomst te behandelen is. Het zijn ook geen vragen die je, rationeel in „soorten“ verdeelt, maar aan enige gespreksgroepen behoort toe te wijzen om daarna de conclusies door deskundige samenvattters tot pasklare antwoorden te kunnen maken. Nog afgezien van het feit dat b.v. wapengeweld een vraagstuk is waarmede kerk en wereld reeds eeuwenlang worstelen. In zoverre zouden ook dertig studiedagen en honderd gespreksgroepen nauwelijks hoop een hanteerbaar antwoord wettigen.

### Nauwere samenhang

Voor het zoeken naar beter inzicht en gelijkgerichte benadering kan bij de voorbereiding van CDA-studiedagen m.i. wel worden gestreefd naar nauwere samenhang tussen inleidingen, groepsdiscussie en slotconclusies. Het hierboven genoemde voorbeeld van „andere samenlevingsverbanden“ had, in verband met het gezin, minder principiële aandacht gekregen dan voor verantwoorde conclusies geboden zou zijn geweest. Over het vraagstuk van vrede en veiligheid stonden de gespreksgroepen meer (en ingewikkelder) vragen te wachten dan vruchtbaar konden worden gesproken. De moeilijkheid om groeps-discussies in heldere zinnen aan het congres door te geven blijkt bovendien telkens weer.

### Meer gerichte benadering

Een meer principiële, bijbelsgerichte, benadering van de studieonderwerpen,

als bezoekers nu soms van CDA-studiedagen verwachten, zou de voorbereiding er natuurlijk niet eenvoudiger op maken. Maar de drie instituten zullen ook in die richting wel wegwijs zijn. CDA-studiedagen zijn ook niet de enige of eerste die zich met moeilijke principiële vragen bezig houden. Ik zag hoe een bezoeker van de studiedag „Onvolledig gezin“ met verbazing (en een beetje verontwaardiging) vaststelde dat het CDA-vrouwenberaad blijkbaar helemaal niet wist dat de drie samenwerkende christenvrouwenbonden over het gezin in de moderne maatschappij reeds een heel rapport heeft uitgebracht. En wat kregelig zegt dr. H. M. de Lange (met het oog op het CDA-beraad inzake het bewapeningsvraagstuk) in „Hervormd Nederland“ dat hij de belangstelling van de christendemocraten voor de kerken maar betrekkelijk beperkt vindt. „Als lid van de raad van kerken heb ik er nooit iets van gemerkt. Ik heb ook niet gehoord dat het CDA belangstelling had voor wat de Nederlandse afgevaardigden naar de wereldraad van kerken in Nairobi hebben meegemaakt“.

Nu gebeurt er binnen het CDA misschien wel eens iets zonder dat dr. De Lange het merkt of hoort. Maar waar elke CDA-studiedag meer vragen te verstouwen krijgt dan redelijkerwijs behandeld kunnen worden, lijkt eik vertrouwenwekkend aanbod om samen naar antwoord te zoeken, minstens de overweging waard. Ook bij de voorbereiding van studiedagen.

G. J. Brinkman  
Hogerheide 5 - Oosterbeek

Dr. R. J. H. Kruisinga, vice-voorz. Nederl. Equipe EUCD.

## Christen-democratie kan in Portugal wellicht verkiezingswinst behalen

**Democratie is een kostbaar bezit. Men moet dat bezit steeds verdedigen. Het wordt steeds opnieuw bedreigd. Ook nu in Europa is de democratie niet veilig. De vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van godsdienst, is in zeer grote delen van Europa een farce.**

In grote delen van Europa zitten mensen gevangen, wier enige misdaad is, dat zij de bijbel als Gods Woord beschouwen. De christelijke kerk is in grote delen van Oost-Europa een ondergrondse, een illegale kerk. We vergeten dat vaak te gemakkelijk. We mogen dat als christen-democraten juist niet vergeten! Na lange jaren van dictatuur op het Iberisch schiereiland lijkt, dat thans de hoop gerechtvaardigd is, dat daar een vorm van democratie tot stand zal worden gebracht.

### Teer kasplantje

In beide gebieden Spanje en Portugal is die ontwikkeling tot een democratie nog een teer kasplantje. En de ontwikkeling van deze democratie daar behoeft dan ook alle zorg, die men aan een teer kasplantje kan geven. Van de zijde van niet-democratisch geregeerde landen tracht men in andere landen de ontwikkeling van een democratie in het huidige tijdsgewricht nog al eens te willen verstoren.

De Cubaanse interventies leveren daarvan een triest voorbeeld. Dat versterkt de opdracht van de democratisch geregeerde landen om waar het mogelijk is steun te geven aan een ontwikkeling tot democratie in voorheen niet democratisch bestuurde landen.

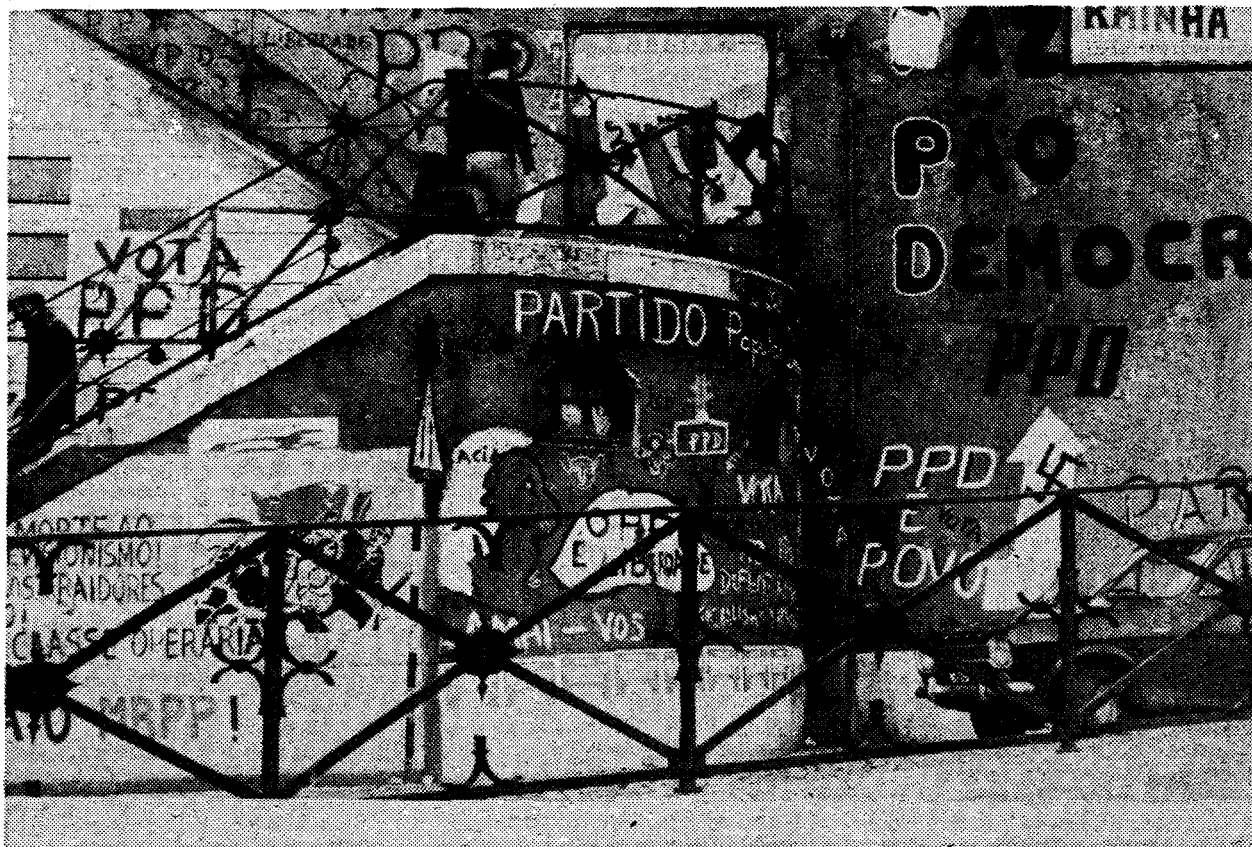
Dat geldt natuurlijk zeker voor Europese democratieën in hun relatie tot de ontwikkeling van een democratie in ons Continent in Europa. Het zou voor Europa van onschatbare betekenis zijn als het mogelijk zal blijken in landen als Spanje en Portugal een democratie tot stand te brengen. De

Europese christen-democraten zijn dan ook actief om aan hun christen-democratische vrienden in landen als Spanje en Portugal de noodzakelijke steun te geven. De ontwikkeling naar een democratie op dit ogenblik is in Portugal, hoezeer ook daar van een eerste ontwikkeling van deze democratie gesproken moet worden, toch verder gevorderd dan in Spanje. Op 24 april zijn de eerste Portugese verkiezingen voor een volksvertegenwoordiging gehouden. De vorige verkiezingen waren voor een constituerende vergadering en werden ongeveer een jaar geleden gehouden. Bij die laatste verkiezingen kwamen de socialisten als grootste partij, de volksdemocraten als tweede, de communisten als derde en de christen-democraten als vierde partij uit de bus. Opgemerkt moet hierbij wel worden, dat voorafgaande aan deze verkiezingen van werkelijke vrijheid van vergadering, met name voor de christen-democraten, niet veel terecht kwam. De vergaderingen van deze partij werden steeds verstoord. Toegang tot de pers, tot de radio en t.v. was er voor de christen-democraten in de praktijk niet. Dat zij desondanks toch nog een kleine 10% van de stemmen kregen, was een grote prestatie. De situatie is in het laatste jaar in Portugal sterk veranderd. Met name is dat het geval sinds de poging van een extreem linkse coup 25 oktober om de regering definitief in handen te brengen van extreem linkse niet-democratische krachten. Nog is het zo, dat radio en t.v. door links worden beheerst en dat de christen-democraten er daarin praktisch niet aan te pas komen.

### Veranderingen

Er zijn echter twee duidelijke veranderingen.

■ In de eerste plaats is een deel van de pers duidelijk niet meer beheerst door extreem links en dat geeft de mogelijkheid voor christen-democraten om via de massamedia hun stem te laten horen.



■ In de tweede plaats is de intimidatie van uiterst links afgenomen, terwijl het een jaar geleden nog zo was, dat de christen-democraten bij voortdurend geïntimideerd en bang waren en veel van hun samenkomsten daarom een quasi clandestien karakter droegen, omdat zij bang waren voor represailles dan wel als vergadering uiteen geslagen te worden. Hoewel sommige van hun vergaderingen nog worden verstoord, is er toch veel minder van intimidatie sprake. Verder is er vergeleken met vorige jaren nog een opvallende ontwikkeling. De onderlinge verstandhouding tussen de leiding van de op één na grootste partij, de Volksdemocraten en de leiding van de socialisten is veel verslechterd. De verstandhouding tussen de leiding van de socialistische partij en de christen-democraten daarentegen is verbeterd.

### Winst

#### Christen-democraten

Uiteraard durf ik geen voorspelling voor de komende verkiezingen te doen, maar het lijkt niet onwaarschijnlijk, dat de christen-democraten bij de volgende verkiezingen niet onbelangrijke winst zouden kunnen boeken. Ook voor de Volksdemocraten wordt winst verwacht. Aangezien de communisten met hun 12%

ongeveer op hetzelfde peil zullen blijven, zou die winst niet anders dan ten koste van de socialisten kunnen gaan. Binnen de communistische partij zelf is het gezag van de technisch bekwaame leider Cunhal ongetwijfeld aangetast. De communistische partij Portugal is sterk op Moskou georiënteerd. Het was een partij, die als één der eersten het optreden van de Russen in Tsjecho-Slowakije in 1969 goedkeurde. Cunhal heeft zijn politieke scholing voor een belangrijk deel in Moskou en Praag ontvangen. Zijn vaste greep op de communistische partij is thans minder sterk. Daarnaast ontwikkelt zich in Portugal een aantal andere kleinere communistische partijen, waaronder een actieve maoïstische groep. Het schijnt, dat althans één van deze andere communistische partijen enige, zij het geringe invloed bij de Portugezen verkrijgt. Het politieke beeld in Portugal is overigens regionaal sterk verschillend. Het Noordelijke deel van Portugal, het dichtstbevolkte gebied van Portugal, is het gebied, waar de christen-democraten en volksdemocraten het sterkst zijn vertegenwoordigd. Het kost de christen-democraten geen moeite in dat gebied bijeenkomsten in relatief kleine plaatsen van meer dan 10.000 mensen te organiseren. In Lissabon zelf lijkt de socialistische partij duidelijk sterk. Het gebied tussen Lissabon en de Algarve (Zuid-Portugal) is

het meest marxistisch gericht, maar dat is een zeer dun bevolkt gebied. De kuststrook van Zuid-Portugal toont meer een beeld, dat gemiddeld Portugal weergeeft.

### Millitair

Verheugend is, dat de militaire machthebbers, die thans aan het bewind zijn, dat is dus na de zuivering van de strijdkrachten sinds de 25-oktober-coup, doelbewust lijken te streven naar realisering van democratische verhoudingen in Portugal. Als de verkiezingen aflopen, zoals men verwacht, betekent dit winst voor de christen-democraten en de volksdemocraten, verlies voor de socialisten en een constante positie van de communisten. Maar dan zal het in Portugal noodzakelijk zijn voor de democratische partijen allen tezamen de handen ineen te slaan ter verwerkelijking van een politieke democratie. Het land verkeert sociaal, financieel, economisch in buitengewoon slechte omstandigheden en voor een financieel economisch herstel is samenwerking van alle democraten straks geboden.

N.B.  
Dit artikel werd vóór de verkiezingen van zondag 25 april jl. geschreven.

## Concept-program kreeg in pers veel aandacht

### Speculaties blijven boeiend

Het concept-program van het CDA kreeg in dag- en weekbladen royaal aandacht. Met fikse plaatsruimte en forse koppen. Perscommentaren beperken zich echter hoofdzakelijk tot de vraag: hoe het nu verder moet met het CDA. Komt er één lijst? Wordt voor een kabinet met socialisten gekozen? En hoe zit het dan met de CHU? Steenkamp en Goudzwaard werden op de persconferentie van 23 maart al direct met dit soort vragen besproken.

Dit vloeit uit de aard van het journalistieke beestje voort. Toen van de 187 program-punten er nog zes meningsverschil opleverden (twee dagen later door het algemeen bestuur tot klaarheid gebracht) werden die geschilpunten als „onoverkomelijke hindernissen“ uitgelegd. Nu het hele concept het bestuurs-fiat kreeg, richt de journalistieke aandacht zich op nog te verwachten kwesties. Speculaties betekenen meestal boeiender gespreksstof, dan reeds omschreven antwoorden. Van enkele pers-commentaren hierbij een samenvatting.

### Weinig regio

Volgens het Nieuwsblad van het Noorden heeft het concept-program „nauwelijks aandacht voor de regionale problemen. Niet voor die van het Noorden, niet voor die van Zuid-Limburg. Slechts één programpunt heeft een duidelijk-regionale strekking, maar dat is alleen voor wat betreft de cultuur in een beleidspunt vertaald. „Het gemis aan programmapunten over het sociaal-economisch beleid en het bestrijden van brandhaarden van structurele werkloosheid wordt daar overigens hoogstens schrijnender door“ Ook betreurt het Nieuwsblad het dat er geen duidelijke uitspraak wordt gedaan over de spreiding van rijksdiensten. Het blad ziet in dit concept-program een symptoom van de tanende politieke belangstelling voor regionaal beleid.

### Geen garantie

Trouw noemt het verrassend snel tempo waarin de nog resterende problemen voor een gezamenlijk programma werden opgelost „een stap vooruit naar de politieke eenheid tussen deze drie partijen die door zovelen wordt gewenst“ Een fraai geformuleerd verkiezingsprogramma, zo vervolgt het Amsterdamse ochtendblad, is helaas nog geen absolute garantie voor eenheid van politiek handelen. „Voor dat laatste is het van groot belang dat er één kandidatenlijst komt, met een bezielende lijstvoerder. Een man of vrouw (dat laatste moet men niet uitsluiten) die evenals de andere kandidaten het bijbels uitgangspunt met overtuiging weet uit te dragen“. Ook wil de kiezer weten „met wie het CDA het programma de komende jaren het beste meent te kunnen uitvoeren“.

### Redelijk duidelijk

Het Algemeen Dagblad vindt dat „het papieren gezicht“, waarmee de drie partijen de verkiezingen in zullen gaan, „redelijk duidelijke eigen trekken“ vertoont. „Of de voorgestelde bezuinigingen voldoende opleveren voor 1981 is (ook) nog niet becijferd, evenmin hoeveel de geopperde nieuwe maatregelen zullen vergen. Dit gaat om het kernpunt van het regeringsbeleid in de eerskomende jaren en juist hier schiet het programma tekort. De vaste wil om keihard ruimte te scheppen voor zo'n verbetering van de rendementen van het bedrijfsleven, dat de werkloosheid

geworden.

### Tegenstellingen

Een „vergelijkend waren-onderzoek“ brengt het Helmonds Dagblad tot de indruk dat, hoewel de tegenstellingen tussen CDA en PvdA niet gering zijn, de kloof tussen CDA en VVD nog moeilijker te overbruggen valt. Een indruk welke het blad van belang acht, aangezien men mag aannemen, dat de christen-democraten ook bij de volgende formatie de sleutel tot coalitie-vorming op zak hebben. „Daar staat tegenover dat de verschillen tussen CDA en PvdA door de laatste partij hoekiger worden uitgespeeld.

### Gematigd

Naar de mening van NRC-Handelsblad maakt het ontwerp-program een gematigde, vooruitstrevende indruk; er wordt niets geforceerd en het heeft geen werkelijk markante punten. „Wanneer men even voorbijgaat aan het confessionele element (dat natuurlijk in tal van motiveringen en in de aanpak van het abortusvraagstuk is) is het typisch een document van het midden.“

### Laatste kans

De Typhoon: men kan nog zo'n ongelovige Thomas zijn en men kan de combinatie van twee groeperingen die het progressieve kabinet steunen en één groepering (CHU) die diezelfde ploeg bestrijdt een ongelooftwaardig gezelschap vinden, zij gaat blijkbaar steeds duidelijker gestalte krijgen. In nuchterheid moet men ook vaststellen dat dit zo langzamerhand de laatste kans is voor de confessionelen.

### Ander verhaal

„Wat Wiegels roept over het CDA-program doet de vraag rijzen of hij eigenlijk wel weet waar hij het over heeft“ zegt de Haagse Courant. Wiegels zegde het CDA-program onvoorwaardelijke steun toe op een moment dat hij onmogelijk kon overzien wat het behelste. Het ontwerp-programma bevat wel wat meer dan enig gemorrel in de fiscale marge. „Het is doortrokken van het besef, dat de tijden van grote economische groei voorbij zijn. Het trekt daar consequenties uit die hard aankomen.“ „In elk geval is het een heel ander verhaal dan Wiegels vertelt“ aldus de Haagse Courant, die overigens in de 187 programpunten ook geen grond vindt voor de conclusie dat daarmee de loper wordt uitgelegd voor een tweede kabinet-Den Uyl.

### Belangrijke stap

De Telegraaf noemt het „een goede zaak“ dat door dit program een belangrijke stap vooruit is gezet in een tot nu toe moeizaam proces. „De weg naar het CDA lijkt geëffend, waarmee in ons land een belangrijke middenpartij tussen VVD en PvdA haar intrede heeft gedaan“. G. B. J. Hiltermann in hetzelfde ochtendblad: „er wordt door zeer velen visie verwacht van de mensen in ons land die zeggen te geloven in de (gemoderniseerde) normen en waarden van onze historische christelijke cultuur. Waarom legt het CDA niet ronduit het zwaartepunt op dat accent?“

metterdaad drastisch wordt teruggedrongen, spreekt er niet overtuigend uit“.

### Grondslag

„Een program als nu ontworpen is, zal niemand veel hoofdbreken bezorgen“ oordeelt Het Parool. „Het houdt, in de beste confessionele tradities, het midden tussen links en rechts, bewijst eerbied aan „de mens“, of liever: wil dat „de weg naar de medemens meer dan tot dusver ook door het overheidsbeleid mogelijk moet worden gemaakt“, maar ziet ook de noodzaak van „vrij drastische ingrepen in het hele pakket van sociale zekerheid“. Maar, zo vraagt Parool, is het ook een program van een partij of groepering die het evangelie als grondslag of richtsnoer van ieders persoonlijk handelen waarmaakt? Want daarover gaat de discussie.

### Zo gek nog niet

Het Brabants dagblad zegt dat men geneigd is een gemeenschappelijk program een stapje vooruit te noemen. „Maar iedereen weet“, aldus het blad, dat er drie partijen helaas niet staan te trappelen van ongeduld om elkaar zo innig mogelijk te omhelzen en zo spoedig mogelijk volledig in elkaar op te gaan. „Natuurlijk is een gemeenschappelijk program meer dan niets. Zeker als het, zoals het CDA-ontwerp, zo gek nog niet is. Maar het is ook een feit, dat een verkiezingsprogram nooit absolute waarde heeft.“ Het voortaan samen vergaderen van de drie kamerfracties zou, zo meent het blad, het stapje vooruit van het program wat meer relief kunnen geven.

### Niets te verwijten

Met tenminste een tweetal paragrafen zit, volgens het Dagblad voor Noord-Oost Brabant, het CDA op dezelfde golfhoogte als het kabinet-Den Uyl: a. dat we voor de eerstkomende jaren inkomensverbetering wel kunnen vergeten en b. dat aan pijnlijke ingrepen in de sociale zekerheden niet valt te ontkomen. „In dit opzicht hebben socialisten en christendemocraten elkaar dus niets te verwijten, nog minder te benijden. Electorale winst of verlies om deze redenen, zijn uitgesloten. Overigens ook voor de VVD, welke nog aanzienlijk meer zou willen bevriezen, afkappen en uitsnijden. Het inzicht van het CDA op deze punten is reeds gemeengoed

## CDA en top van basis

Het moet plaatselijk-gebonden politici goed doen te weten dat er ook buiten eigen woonplaats steeds gespannen naar hun naam wordt uitgezien. Als het plaatselijk weekblad bijvoorbeeld meldt dat het raadslid Hendriks (CDA) met kennisgeving afwezig was, wordt door de Knipseldienst naar het blauwe potlood gegrepen. Een streepje onder de naam, knip-knip, en het verslag gaat naar CDA-Aktueel. Vele honderden knipsels per week. Deze overrompelende volledigheid verschaft me nu breed en diep inzicht in hetgeen er, van basis tot top, namens en over het CDA wordt geplubliceerd.

### Verschillen

Basis-activiteiten, in raads- en statenvergaderingen, zijn van gans andere aard dan politieke problemen waarmee het CDA in parlement en kabinet te maken krijgt. Een knipsel uit Nederlandse Gedachten (artikel Aantjes) had me dat verschil al duidelijk gemaakt. Zou hij nog meer voorbeelden nodig hebben, dan kan ik hem wel een handje vol knipsels toeschuiven. Hoewel het Brabants Dagblad toch ook meldde dat het CDA in Rosmalen zich uitgesproken heeft „voor een totaal lidmaatschap van Nederland bij de Navo“ en dat het „het blijvende zoeken naar ontspanning en toenadering tot het Oostblok toejuicht“.

### Als een tang

Het CDA-raadslid Siekmans in Haren: „De reservering van een kwart miljoen voor de bouw van een sporthal in Haren slaat als een tang op een varken“. Hij wilde maar zeggen dat de Harense buiten-dorpen, zoals Noordlaren en Onnen, zelfs nog nauwelijks over gymnastiekzalen beschikken. Desondanks is die kwart miljoen voor Haren's hal gereserveerd. Soms hebben CDA'ers méér voldoening van hun ijveren. Best krijgt f 200.000 van Den Haag omdat een CDA-deskundige heeft uitgezocht dat voor flatbouw twee ton te weinig subsidie werd ontvangen. De Haagse CDA-raadsfractie kwam in verzet tegen de fietsroute van Waldeck naar Mariahoeve. Zij wil dat die route eerst duidelijker wordt onderzocht en dat tevoren een schadevergoedingsregeling vast staat. Op één punt kreeg het CDA zijn zin: de op te stellen route zal straks eerst door de raad moeten worden bekrachtigd.

### Burgemeesters

In Graft-De Rijp heeft de raad zich destijds voor een CDA-man als nieuwe burgemeester uitgesproken. Het werd nu een PvdA-vrouw. Die benoeming geeft veel deining. Wat de nieuwe burgemeesteres, mevrouw M. de Jong-Meijer, maar naar vindt. Zij houdt niet van conflicten. Met dat CDA heeft zij volgens de Alkmaarder Courant op zichzelf geen moeite. „De C staat voor christelijk, ik ben blijdend lid van de hervormde kerk. De D geeft democratisch aan, welnu ik ben democratisch. En wat die A betreft: ik wil dat Appèl graag aantekenen“. Overigens vindt zij dat een burgemeester „beter geen partij-politiek kan bedrijven“.

### Niet zo lief

Niet alle burgemeesters gaan zo lief met partij-politieke problemen om. Burgemeester J. G. Smit uit Rijssen toog helemaal naar Goes om de SGP over het CDA voor te lichten. „Ik zie het CDA er nog niet zo snel komen“ zei burgemeester Smit. „Men zoekt steeds weer naar compromissen en daarom zou die

„C“ ook kunnen staan voor „Compromis“. Zelfs voor „Compromitterend.“

### Nog twee burgemeesters

Als vierde burgemeester vond ik drs. R. Zijlstra uit Smallingerland tussen mijn knipsels. (Als voorzitter van de CBTB onlangs tot het commandokruis in de kroonorde van België onderscheiden). Ook van hem een ferme uitspraak: „Mocht het CDA op het laatste moment mislukken, dan komen er breuklijnen in alle vierhonderd gemeenten en tien provincies waar de drie christen-democratische partijen al tot samenwerkingverbanden zijn overgegaan. Maar veel kiezers laten zich het CDA niet meer ontnemen. De beweging is daarvoor te ver, te breed, te diep ontwikkeld“.

### Steeds breder

Die CDA-stroom wordt, blijkens vele krante-knipsels, als maar breder. Soms loopt er ook wel eens iets fout. In de Gelderse Staten zorgde P. J. Baltus, op een KVP-lijst gekozen, voor herrie. Hij bedankte voor de KVP en sloot zich aan bij de club van de vroegere KVP-voorzitter Dick de Zeeuw. Kwam daardoor uiteraard buiten de CDA-fractie te staan, maar meent zijn statenzetel evenzogoed te kunnen vasthouden. „Ik ervaar uw optreden als trouweloos“ voegde fractie-voorzitter Coen Winters het zetel-gehechte statenlid toe. (Dat komt dus óók aan de basis wel voor).

### Moelijke vragen

De Nijkerkse Courant vertelt me dat CDA-wethouder Van de Kloek knap weg weet met moeilijke vragen. De buurtvereniging Appel-Driedorp had gemeentebestuurders op bezoek om over het buurt-bestemmingsplan te praten. Daarbij kwamen ook vragen los die een wethouder van openbare werken moeilijk kan beantwoorden. „Ik heb liever andere vragen dan deze“ moet Van de Kloek toen bedachtzaam hebben geantwoord. (Dat zal men aan de top ook wel eens verzuchten).

### Achterbannen

Samenzwering van CDA met PvdA en/of VVD was ook in Hoorn in discussie. In andere zin natuurlijk dan er op landelijke niveau over wordt gespeculeerd. Ongeveer als Amsterdam kreeg Hoorn in 1974 een links program-college. Namens „Progressief Hoorn“ kwam Van Iersel daar in terecht. Een soort „Roel van Duyn“ die zoveel gekisbeis opriep dat hem verzocht werd maar op te willen stappen. De PvdA streeft nu naar een nieuw college met twee CDA-wethouders. Maar dat CDA is voorstander van een zo ruim mogelijke vertegenwoordiging van fracties. Ook dus van de VVD. „Niet omdat wij zulke VVD-fans zijn, maar om te voorkomen dat een college op smalle basis weer de gevangene wordt van politieke achterbannen“ zegt CDA-fractie-voorzitter A. Sijm.

### Nou-nou.....

Twee krante-koppen die je even „nou-nou“ doen mompelen. Vrij Nederland: „Het CDA moet met de biljetjes bloot“. Een kop in het Limburgs Dagblad sprak over „Billekens“. Een Limburgse versie van het Vrij Nederland-verhaal misschien? Maar neen. Het Amsterdamse weekblad publiceerde onder die schokkende kop een gesprek met Hannie van Leeuwen. Het andere bericht meldde simpel dat G. J. A. Billekens uit Venlo (CDA) lid van de provinciale staten is geworden.



Prof. Steenkamp en prof. Goudzwaard tijdens een persconferentie over het ontwerp CDA-program, einde vorige maand (foto ANEFO)

# UIT DE ARJOS

## Buitenlandse werknemer komt zelfde recht toe als Nederlandse collega

In de zestiger jaren beleefden de westerse landen een tijd van economische groei waardoor er meer vraag naar werknemers was dan aanbod van werknemers uit eigen land. Als oplossing hebben deze landen uit andere landen arbeiders aangetrokken, voornamelijk uit landen rond de Middellandse Zee. In 1972 was in Nederland 1,5%, in Duitsland en België 7% en in Zwitserland 30% van de beroepsbevolking vreemdeling.

### Blijvend verschijnsel

Omstreeks 1970 begon men in ons land in te zien dat het verschijnsel „gastarbeiders” niet tijdelijk maar blijvend is. Met de toeneming van de werkloosheid, vermindering of zelfs stilstand van de economische groei en het onderkennen van sociale en maatschappelijke bezwaren kwam een vrij levendige discussie los op allerlei niveau die o.a. leidde tot een „nota buitenlandse werknemers” (14/1/1970) en het wetsontwerp: „Bepalingen inzake het doen verrichten van arbeid door buitenlandse werknemers” oftewel „Wet arbeid Buitenlandse werknemers” die werd ingediend in november 1975. Dit wetsontwerp moet de Wet arbeidsvergunning vreemdelingen (WAV) van 1964 (in werking getreden in 1969) gaan vervangen.

Bij het wettelijk regelen van een dergelijke zaak moet rekening gehouden worden met verschillende eisen, aldus de Memorie van Toelichting (MVT). Ten eerste: de vraag naar buitenlandse werknemers (BW's) moet een kritische beoordeling kunnen doorstaan en het ontwikkelen van alternatieven voor de inschakeling van BW's moet worden bevorderd. Ten tweede: de wet moet een zo groot mogelijke vrijheid van arbeidskeuze laten aan legaal in Nederland werkende BW's. Dat men een beperkend beleid wil voeren vindt zijn oorzaak in het feit dat de produktiestijging zich de laatste vijf jaren niet voortzette en door het ontstaan van problemen die van te voren niet onderkend waren, zoals aanpassingsproblemen op maatschappelijk, religieus en cultureel gebied van BW's en hun gezinnen. Hierdoor lijken de voordelen van tewerkstelling van BW's (het innemen van arbeidsplaatsen waarvoor geen Nederlanders te vinden waren waardoor de continuïteit en groei van de produktie kon worden veilig gesteld) om te slaan in nadelen voor de Nederlandse samenleving en de BW's zelf.

### Veranderingen

De voornaamste veranderingen ten opzichte van de huidige situatie zijn in vijf

### SPELREGELS VOOR ECONOMIE & POLITIEK

In dit boekje, dat uitgegeven is door de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, stelt de auteur, voormalig financieel-economisch specialist van de ARP-Tweede-Kamerfractie en sinds kort hoogleraar aan de Vrije Universiteit, dr. Arend J. Vermaat drie thema's aan de orde:

- Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?
- Groeien of versoberen?
- Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwaden.

Het geheel is rijk geïllustreerd met cartoons. Prijs per exemplaar f 3,50.

Bestellingen: Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Spelregels voor economie & politiek”.

### Begeleidingsgroep

Bijgaand artikel over buitenlandse werknemers in Nederland is afkomstig van de fraktiebegeleidingsgroep „Justitie en juridische zaken” in Groningen. Het is het resultaat van studiewerk van de Groningse Arjosleden Rita Eerkes, Arnold Boukes, Ko Scheele en René Stoker. Het onderwerp van dit artikel sluit voor een deel aan bij het thema van de studiekonferentie die de provinciale organisatie Arjos-Groningen van 7 t/m 9 mei a.s. organiseert: minderheidsgroepen in Nederland. Belangstellenden voor het werk van de begeleidingsgroep „Justitie en juridische zaken” in het noorden des lands, kunnen informatie krijgen en zich aanmelden bij: René Stoker, Hoornsdediep 152, Groningen.

punten in te delen.

- 1. De arbeidsvergunning op naam van de werknemer wordt vervangen door een tewerkstellingsvergunning op naam van de werkgever en werknemer. De arbeidsvergunning kan door beiden worden aangevraagd; de tewerkstellingsvergunning alleen door de werkgever. Dit kan een bezwaar genoemd worden omdat dit de afhankelijkheid van de BW verroot.

De werkgever kan zelfs dreigen een aanvraag tot intrekking van de tewerkstellingsvergunning in te dienen, wat tot intrekking van de verblijfsvergunning van de BW kan leiden. Of dit bezwaar zo groot is hangt van de situatie af. In de regel zullen bonafide werkgevers geen machtsmisbruik plegen en als er een onheuse bejegening van BW's plaatsvindt kunnen vakbonden en andere instanties voor de belangen van de BW opkomen.

Toch moet bij de behandeling van dit ontwerp gewaakt worden voor een goede bescherming van de BW op dit gebied.

- 2. Er wordt een vergunningenlimiet ingevoerd. Als een werkgever meer dan 20 buitenlanders in zijn bedrijf wil tewerkstellen moet hij de minister van Sociale Zaken verzoeken een vergunningenlimiet vast te stellen. Bij deze vaststelling zal er gekeken worden naar mogelijke alternatieven zoals mechanisering en het aantrekkelijker maken van de functie zodat ook Nederlanders zich beschikbaar zullen stellen. Ook als die alternatieven er niet zijn kan het ongewenst zijn BW's aan te stellen. Dit is het geval wanneer de voordelen van het inschakelen van BW's voor de onderneming in geen verhouding staan tot de nadelen die er niet alleen voor de Nederlandse samenleving, maar ook voor de BW aan verbonden zijn. Dit is een formulering die vaker in wetten met een bestuursrechtelijk karakter voorkomt en een bron is van veel beroeps- en bezwaarprocedures vanwege haar onbepaaldheid en normativiteit.

### Vergaande overheidsinvloed

De overheid krijgt dus een vergaande bevoegdheid bij de bepaling van het aantal BW's en de plaats waar ze werken; zij kan zich rechtstreeks mengen in het beleid van de ondernemer. De bestaande wet; de WAV, biedt geen mogelijkheid om de tewerkstelling van BW's te beperken, ook niet als een alternatieve oplossing wel aanwezig lijkt.

Mr. Groenendijk en mr. Swart bekritiseren deze wijziging in het Nederlands Juristenblad, 1976 blz. 317 vv. met de opmerking dat de regeling van een vergunningenlimietstelsel tezamen met het op naam van de werkgever en werknemer staan van de tewerkstellingsvergunning, de mobiliteit van de BW, die toch al een

kleinere arbeidsmarkt heeft dan de Nederlandse werknemer, nog meer vermindert. Volgens ons zou deze beperking van het veranderen van baan verkleind kunnen worden door deze koppeling van werkgever en BW op de vergunning niet door te voeren. Het maakt voor de overheid niets uit welke (legale) BW bij welk bedrijf, dat BW's in dienst mag nemen, werkt. Als het bedrijf een aantal tewerkstellingsvergunningen heeft en de BW's hebben een arbeidsvergunning, dan moet dat voldoende controle zijn. Dit beperkt wel enigszins die controlemogelijkheid van de overheid, waterdicht. Het kan voorkomen dat een bedrijf, dat tijdelijk zijn BW's niet nodig heeft hen tijdelijk uitleent aan een ander bedrijf, dat normaliter voor tewerkstelling van BW's niet in aanmerking komt. Je kan dan de vergunning wel mooi in orde hebben, maar dat geeft nog geen garantie dat de feitelijke situatie in overeenstemming is met die vergunning. Het controleren hiervan lijkt ons erg moeilijk. De voorgestelde controle, inzien van de boekhouding en het betreden van het bedrijf kan dan ook niet voldoende blijken te zijn.

Het is overigens niet zo dat de overheid verplicht is tot het afgeven van het aantal tewerkstellingsvergunningen, dat in de vergunningenlimiet genoemd wordt. Door een wijziging in de inzichten of omstandigheden kan de overheid minder afgeven. Dit lijkt ook een bron te worden van beroepsprocedures vooral m.b.t. de problematiek rond de rechtszekerheid.

### Vergunningen

- 3. De gronden waarop een tewerkstellingsvergunning kan worden geweigerd worden uitgebreid. Ingevolge de WAV kan een zodanige wijziging alleen voorkomen op grond van overwegingen betrekking hebbend op de stand of ontwikkeling van de werkgelegenheid, is er onvoldoende arbeidsaanbod (van Nederlanders) en is er op korte termijn geen verbetering te verwachten, dan moet de vergunning worden verleend, ongeacht eventuele nadelen die er aan verbonden zijn. De WAV breidt dit uit met gronden als het overschrijden van de vergunningenlimiet, het niet onderdaan zijn van de BW van een land waarmee een wervingsovereenkomst is gesloten en het niet aanwezig zijn van passende huisvesting. In het hierboven aangehaalde artikel in het Ned. Jur. Blad wordt gesteld dat ingevolge artikel 11 verblijfsvergunning kan worden geweigerd op gronden aan het algemeen belang ontleend. Dit is zo ruim, dat het uitbreiden van de weigeringsgronden in de WAB geen wezenlijke verandering inhoudt. Volgens ons is het op dit punt wel een verbetering dat in de WAB deze gronden worden geconcretiseerd. Dit vergroot de rechtszekerheid.

### Sancties

- 4. Er komen verschillende sancties voor werkgever en werknemer. De werkgever wordt strafbaar gesteld als hij zonder vergunning een buitenlander doet arbeiden in zijn onderneming. Het delict wordt als overtreding gebracht onder de Wet Economische Delicten, hetgeen meer dan onder de huidige wet, het opleggen van ingrijpende sancties en maatregelen mogelijk maakt (zoals hechtenis van ten hoogste zes maanden en een boete van ten hoogste tienduizend gulden). De werknemer verliest zijn verblijfsvergunning als hij bij een baas werkt zonder verblijfsvergunning. Deze strafbaarstelling wordt van vele kanten toegejuicht. Het CNV en het FNV vinden het zelfs het enig aanvaardbare in het hele ontwerp. We moeten, dachten wij, echter wel rekening houden met de moeilijke opsporing van overtredingen.

- 5. De nieuwe wet zal niet gelden voor BW's die 5 jaar ononderbroken legaal in Nederland hebben gewerkt, zij krijgen een permanente arbeidsvergunning. Voorts geldt de wet niet voor buitenlanders die in het bezit zijn van een vestigingsvergunning, vluchtelingen, onderdanen van EEG-landen en van landen die deelnemen aan het Europees Vestigingsverdrag. In de praktijk komt het hier op neer dat de wet niet geldt voor onderdanen van 5 van de 8 wervingslanden. Er



Minister Boersma bij de opening van een moskee te Almelo, t.b.v. mohammedaanse buitenlandse werknemers in ons land.

vindt dus discriminatie plaats op grond van nationaliteit.

### Achterstelling

Uit dit alles blijkt dat een BW achtergesteld wordt bij de Nederlandse werknemer. Zonder overdrijving zou je kunnen spreken van „tweederangswerknemers”. Dit is in strijd met het uitgangspunt dat wij als het juiste zien n.l.:

- de beperking van aanwerving van buitenlandse werknemers, (zie de aangehaalde problemen aan het begin van dit artikel)

- buitenlandse werknemers, die zich legaal in Nederland bevinden, behoren dezelfde rechten te hebben als Nederlanders.

Een dergelijk uitgangspunt is nogal verstrekkend, dat beseffen wij ook, maar als de Nederlandse samenleving gebruik maakt van buitenlanders voor het opknappen van karweien waar geen Nederlander voor te vinden zijn (kruiers, schoonmakers, frikadellenbakkers op perrons, werkers aan de lopende band),

heeft die samenleving een morele zorgvuldigheid in acht te nemen jegens die buitenlanders. De gevolgen van een verslechterende conjuncturele en structurele situatie mogen wij niet voor een onevenredig groot deel op een kleine betrekkelijk weeroze groep afwentelen. Het zwaartepunt van het beleid zal dan ook behoren te liggen op het verminderen van aanwerven van BW's en het zoeken naar alternatieven. Een juridisch bezwaar tegen de voorgestelde wet is nog dat de BW's die nu in ons land werken afgetrokken zullen worden van rechten en vrijheden bij het in werking treden van de nieuwe wet. Dit echter is wel enigszins op te lossen met een soepele toepassing van de overgangsbepalingen.

Wanneer men wel van mening is dat je opstellen en tot wet verheffen, is de gekozen vorm, gezien de alternatieven die verregaande restricties jegens BW's mag in de MvT zijn aangehaald, redelijk te noemen, al moeten de kanttekeningen als hierboven aangegeven (en dit zijn waarschijnlijk niet de enige) wel in de gaten gehouden worden.

### Jonge Evangelische politici konfereren in Zwitserland over „kwaliteit van het bestaan”

*Samen met zusterorganisaties uit Noorwegen, Zweden, Zwitserland, Denemarken en Finland, maakt de Arjos deel uit van het Gesprekscentrum van Jonge Evangelische Politici in West-Europa. Vice-voorzitter van dit Gesprekscentrum is Arjoslid Eric Ouwejan, die met ingang van juli a.s. als voorzitter van het centrum zal optreden.*

Eén van de belangrijkste activiteiten van het Gesprekscentrum is, het organiseren van een jaarlijkse studie-konferentie. De vierdaagse conferentie zal dit jaar gehouden worden van 24 tot 27 juni a.s. in Wengen, Zwitserland (Berner Oberland, een ideale vakantie-omgeving...). De Arjos-delegatie zal bestaan uit (maximaal) tien personen. Het thema van de conferentie zal zijn: De kwaliteit van het bestaan - levensstandaard. (Quality of life - standard of living).

Alvorens over dit thema te discussiëren, zullen inleidingen gehouden worden door ■ prof. R. Tomic; de in ballingschap levende voormalige presidentskandidaat van de Chileense Christen-Democraten; hij spreekt over „het konflikt tussen rijk en arm op

wereldnivo”

■ prof. Oester; Lid van de Zwitserse „Evangelische Volkspartij”; hij spreekt over het vraagstuk van „de welvaartsproblemen en de levenswijze in de industriële maatschappij”.

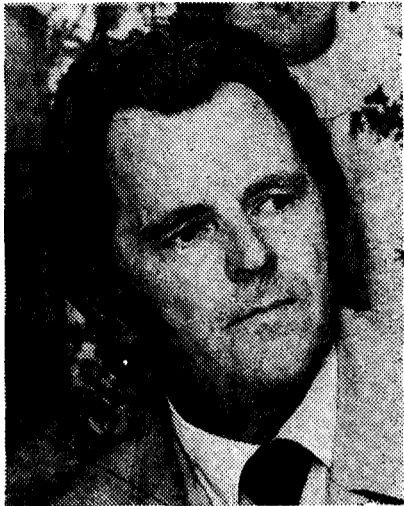
Helaas kan er voor deze conferentie geen sprake zijn van subsidie. Reiskosten zijn voor eigen rekening, terwijl ook in Zwitserland de verblijfkosten voor een deel zelf betaald moeten worden. Er wordt overigens meestal per trein of auto gereisd.

Doorgaans is de belangstelling voor de konferenties van het Gesprekscentrum bijzonder groot. Het Arjos-bestuur zal daarom ook dit jaar vaststellen wie er officieel tot de Arjosdelegatie van tien man gerekend kunnen worden. Er wordt dan o.a. rekening mee gehouden dat er zich vooral nieuwe leden onder de konferentiegeëngers bevinden. De Arjosdelegatie komt van te voren één of meermalen bij elkaar om het programma, etc. door te spreken.

Voor opgaven en inlichtingen: ■ sekretaris Arjos Dr. Kuyperstraat 3, Den Haag Tel.: 070-45.03.24 of 46.96.20.

# Sterke stijging van ziekteverzuim niet eenvoudig op te lossen

...er valt de laatste jaren een sterke stijging van het ziekteverzuim waar te nemen. Bedroeg dit percentage in 1954 nog 4,1% in 1975 is dit gestegen tot 8,7% van alle beschikbare werkdagen. Dit betekent een stijging van meer dan 100%. Het is dan ook begrijpelijk dat het ziekteverzuim niet meer alleen een medisch probleem is, maar tevens een politiek vraagstuk aan het worden is. Dit laatste wordt voornamelijk veroorzaakt door de kosten, als gevolg van een hoog ziekteverzuimpercentage.



CNV vice-voorzitter De Graaf

De oplossing van dit probleem is niet te vinden in een vuistregel. Daarvoor zijn er teveel factoren die van invloed zijn op het ziekteverzuim. Tevens zullen deze factoren per organisatie kunnen verschillen. Toch zal ik in het navolgende proberen om enkele belangrijke aspecten die van invloed zijn op het ziekteverzuim weer te geven.

## Veranderde opvattingen

Anno 1976 heeft elke werknemer of werkgever een grote mate van beslissingsvrijheid t.a.v. het afwezig zijn wegens ziekte. Dit was voor 1950 niet het geval. In die tijd werden voornamelijk de z.g. klassieke ziekten (infectieziekten, bloedziekten, botbreuken, voedingsstoornissen etc.) aangemerkt als legitieme voorwaarden voor het afwezig zijn wegens ziekte. Een tweede factor in die periode was de financiële kant van de zaak, die toen nog niet zo goed geregeld was als tegenwoordig. Men verzuimde vóór 1950 voornamelijk ten gevolge van oorzaken, die voor iedere buitenstaander waarneembaar waren en ook als zodanig rechtmatig waren. In de periode na 1950 kregen we veel meer te maken met de z.g. *subjectieve ziekten*, waarbij de beslissing om af of niet te verzuimen bij het individu is komen te liggen. Tot deze groep ziekten zou ik met name willen rekenen de psychische ziekten, de neurosen, hoofdpijnen en de ziekten die verband houden met acute aandoeningen van de ademhalingswegen. En vooral deze laatste categorie, die steeds meer als rechtmatige voorwaarde wordt ervaren om te verzuimen en die 43% behelst van alle gevallen en aandoeningen, is moeilijk onder controle te krijgen.

**Algemeen maatschappelijke factoren**  
Aangezien er zich tegenwoordig op tal van gebieden stormachtige ontwikkelingen voordoen, zal het duidelijk zijn dat deze hun weerslag zullen hebben in het ziekteverzuim. Denk in de eerste plaats aan de

werkgelegenheid. De mate waarin deze van invloed is op het gedrag van mensen t.a.v. het ziekteverzuim is dacht ik afhankelijk van twee aspecten.

a. *Heeft men werk en in hoeverre denkt men dat er kans is op consolidatie hiervan?*

b. *In hoeverre wordt de arbeid nog gezien als iets noodzakelijks?*  
Hecht men niet zo veel waarde aan de arbeid als onderdeel van de behoeftenbevrediging dan zal de invloed van de werkgelegenheid op het ziekteverzuim niet erg groot zijn. Een tweede factor is de gezondheidszorg die van grote invloed is op het ziekteverzuim. Hoewel de gezondheidszorg voortdurend verbetert, blijkt de gezondheid van de Nederlandse werknemer/werkgever niet steeds toe te nemen. Met name de subjectieve ziekten schijnt men niet onder controle te kunnen krijgen. Het zou wel eens zo kunnen zijn, dat onze economische groei en daardoor onze welvaart langzamerhand teveel neven-effecten gaat vertonen, waardoor de gezondheid van het individu in gevaar komt en het ziekteverzuim nadelig wordt beïnvloed.

De gezondheidszorg zal dan ook in de toekomst haar verouderde economische benaderingswijze los moeten laten en zich meer moeten gaan richten op de mogelijke gevolgen van een voortdurende expansie t.a.v. welvaart en welzijn, waardoor het ziekteverzuim zou kunnen afnemen. Als derde factor zou ik willen noemen de voortdurende verbetering van de sociale wetgeving die vooral gezien de financiële aspecten van invloed is op het ziekteverzuim. Hiermee wil ik beslist niet stellen dat daarom deze sociale wetgeving nu maar moet worden vermindert, maar ik ben het wel eens met CNV vice-voorzitter De Graaf (zie N.G. van 3 mrt. j.l.) dat er meer moeten worden gelet op het oneigenlijke gebruik, al is dat nog zo miniem. Dit laatste zal moeten gebeuren door de overheid en beslist niet zoals de heer De Graaf het voorstelt d.m.v. het elkaar aangeven.

## UIT DE ARJOS

Elke organisatie (bedrijf) zal er naar moeten streven, om er voor te zorgen dat er geen verzuimbehoefte ontstaat door oorzaken welke binnen de poorten van haar organisatie liggen. Deze oorzaken die vaak per organisatie verschillen, zijn over het algemeen het makkelijkst te beïnvloeden. De volgende factoren kunnen in dit verband genoemd worden. Interne ziektecontacten; werkomstandigheden; geschooldheid van het werk en verantwoordelijkheid; wijze van leidinggeven; aard en omvang van de organisatie en het personeelsbeleid (o.a. invoeren van variabele werktijden). Al deze genoemde factoren kunnen direct door elke organisatie worden beïnvloed en zij zullen ook mee kunnen helpen bij het zoeken van een oplossing van het ziekteverzuimprobleem. Een eerste vereiste hiervoor is dan wel dat in elke organisatie de sociale doelstellingen gelijkwaardig zijn aan de economische doelstellingen en niet een afgeleide hiervan zijn.

## Individueel gebonden

Bij deze groep factoren moeten we er rekening mee houden dat ze vrij moeilijk te beïnvloeden zijn, omdat met name het privé-leven een terrein is waar elk mens zo veel mogelijk zichzelf moet blijven. Toch kunnen we er niet omheen, dat ook aandacht moet worden geschonken aan de volgende factoren, omdat deze toch wel een sterke invloed kunnen hebben op het ziekteverzuim.

- *Geslacht* (vrouwen verzuimen meer als mannen, alléén de verzuimduur per geval is bij mannen groter).
- *Woon-werk afstand* (naarmate deze groter is, zal het meer invloed hebben op het ziekteverzuim).
- *Gezinsituatie* (hoe harmonieuzer het gezin hoe minder kans op verzuim).
- *Leeftijd* (kan van invloed zijn i.v.m. verantwoordelijkheidsgevoel).
- *Persoonlijke gezondheid* (directe relatie).

## Niet eenvoudig

We kunnen ons nu afvragen in hoeverre dit probleem is op te lossen. Het antwoord hierop is niet eenvoudig. Toch zal elke organisatie moeten trachten om met name de organisatiegebonden factoren zo veel mogelijk positief te beïnvloeden. (Dit is zowel een taak voor werkgever als werknemer). Tenslotte zouden we ons het volgende kunnen afvragen t.a.v. maatschappelijk gebonden factoren en de individuele gebonden factoren.

- *Worden de nadelige effecten van onze economische welvaart langzamerhand niet wat te groot?*
- *Zou een verkorting van de arbeidstijd kunnen leiden tot een verlaging van het ziekteverzuim?*
- *Zijn onze sociale verzekeringen langzamerhand niet op een zodanig niveau gekomen, dat het voor elk mens wel erg gemakkelijk wordt om bij het geringste al te verzuimen?*
- *Is de wijze waarop en waaronder de mens arbeid verricht nog wel in overeenstemming met Gods bedoelingen?*

Albert J. Marters

## AR Vrouwencomité

# Mondigheid in onderwijszaken leidt tot een opmerkelijke stellingname (II)

Zoals u in N.G. van 17 april j.l. hebt kunnen lezen is het AR Vrouwencomité van mening dat het onderwijsbeleid vanuit een visie op de mens moet worden gevoerd, waarbij het voor de hand ligt de aandacht allereerst te richten op het kind. Ook deze keer treft u ter illustratie enkele stellingen aan, ditmaal betreffende de integratie kleuter/basisonderwijs, milieu-invloeden en enkele opmerkingen over de structuur v.h. onderwijs.

## Integratie kleuter- en basisonderwijs

Zonder het kleuteronderwijs te romantiseren en idealiseren kan wel gesteld worden dat in dit type onderwijs d.m.v. „speelse lessen” veel gerealiseerd wordt van de moderne onderwijsidealen:

- *optimale ontwikkelingsmogelijkheden,*
- *individuele benadering*
- *en wegwerken van milieu-achterstanden.*

Op de kleuterscholen staat het leveren van intellectuele prestaties niet (of nog niet?) op de voorgrond. Kinderen mogen zichzelf zijn. Er is tijd, aandacht en ruimte voor het verwerven van motorische, emotionele, creatieve en sociale vaardigheden. Daarnaast wordt er hard gewerkt aan het wegwerken van milieu-achterstanden door veel aandacht te schenken aan de taalontwikkeling. Kortom, bij integratie van het kleuter- en basisonderwijs kan het basisonderwijs voor veel dingen in de leer bij het kleuteronderwijs. Om dit duidelijk aan te geven pleit het A.R.V.C. o.a. tot het omvormen van de Stichting Leerplan Ontwikkeling tot een Stichting voor Spel en Leerplanontwikkeling.

## Milieu-invloeden

Met de bewindslieden wordt de idee gedeeld dat milieu-invloeden niet te onderschatten factoren zijn bij de ontwikkeling en het studeergedrag van de jeugd. Voor de beïnvloeding van het ouderlijk milieu is de overheid echter afhankelijk van de bereidheid van de ouders medewerking te verlenen. Ouders zijn immers degenen die primair verantwoordelijk zijn voor de opvoeding van hun kinderen. Zij moeten beslissen of hulp wel of niet gewenst is en welke „kleur” die hulp moet hebben. Gelukkig blijven er voor een milieu-bewuste overheid terreinen te over waar zij zonder meer bevoegd is tot optreden. Gedacht kan b.v. worden aan punten zoals genoemd in stelling 12.

## Structuren

In de discussies over de contourennota komt uiteraard de verandering van de onderwijsstructuur telkens ter sprake. Zo ook in de stellingen van het A.R.V.C. Het

is in protestants-chr. kringen niet zo gebruikelijk de oorzaak voor de fouten in de samenleving te zoeken in verkeerde structuren. Het getuigt van (socialistisch?) optimisme te veronderstellen dat verandering van de structuur de oplossing voor de gesignaleerde problemen biedt. Het A.R.V.C. spreekt dan ook uit dat onderwijs – ongeacht de structuur – gericht moet zijn op de zwakste in de samenleving. Zwak kan zijn degene die, op welk terrein dan ook, ver boven of beneden de middelmaat uitsteekt. Wie nu veronderstelt dat het A.R.V.C. van mening is dat de structuur van het onderwijs er niet toe doet heeft het bij Met verkeerde eind. Wel leidt een dergelijk standpunt tot relativisering en het plaatsen van vraagtekens. Meer daarover leest u in een volgend artikelje waarin tevens de stellingen over de middenschool, open school en de positie van het meisje (de vrouw) in het onderwijs zullen worden gepubliceerd.

T. Bot-van Gijzen

## Stellingen ARVC aangaande contourennota

- Niet alleen de structuur van het onderwijs, maar vooral de verschillende milieus waaruit de jongeren voortkomen, vormen een belangrijke barrière voor het ideaal „optimale kansen voor iedereen”. Het is de vraag of verandering der onderwijsstructuren voor dit probleem een oplossing biedt. (8)
- Voorkomen moet worden dat bij integratie van kleuter- en lager onderwijs de aandacht voor de intellectuele ontwikkeling van het kind de boventoon gaat voeren. De aandacht die in het huidige kleuteronderwijs bestaat voor de creatieve ontwikkeling, dient in het gehele nieuwe basisonderwijs te worden doorgetrokken. De Stichting voor de Leerplan Ontwikkeling dient te worden omgezet in een Stichting voor Spel- en Leerplan Ontwikkeling – S.S.L.O. – (9)
- Het is gewenst in het basisonderwijs mannelijke en vrouwelijke onderwijsgevenden evenredig te verdelen over de klassen/groepen. (11)
- Niet alleen het gezinsmilieu maar ook het schoolmilieu is van invloed op de ontwikkeling van het kind. Een milieu-bewuste overheid dient door middel van onderzoek inzicht te verkrijgen in de voorwaarden waaraan een goed schoolmilieu moet voldoen. Daarbij wordt gedacht aan gewenste schoolgrootte, al of niet gewenste concentratie van schoolgebouwen, bouwwijze (o.a. in relatie tot gewenste openheid en tegelijkertijd optimale geborgenheid) en schoolomgeving – o.a. gewenste grootte van het schoolplein, invloeden van verkeersdrukte, groenvoorziening – (12)

# Jeugdwerkloosheid Het is steeds minder zinvol jongeren voor één functie op te leiden

Vervolg van pag. 4

op de arbeidsmarkt ontleende overwegingen. Met betrekking tot de onderlinge afstemming van onderwijsbeleid en arbeidsmarktbeleid is er groeiend overleg tussen de ministeries van Sociale zaken en Onderwijs.

## Perspectieven

De werkgelegenheidsperspectieven voor jongeren lijken noch op korte noch op langere termijn erg gunstig. Dit geldt niet in het minst voor de wat minder geschoolden. Het is nog maar de vraag, of verbetering van de economische situatie tot aanmerkelijke en definitieve verruiming zal leiden. Een belangrijk negatief aspect van het ontbreken van een voldoende perspectief is het

ontmoedigende karakter ervan, dat een positieve maatschappelijke oriëntatie minder kansen geeft. Des te meer reden voor de maatschappij zich deze problematiek aan te trekken. In de Nota is de relatie onderwijs-arbeidsmarkt terecht een van de Kernpunten. Er gaan in toenemende mate stemmen op, die het onderwijs weer meer functie- en beroepsgericht zouden willen maken. Ik geloof, dat we een dergelijke benadering uiterst gereserveerd dienen te bezien. Allereerst blijkt de arbeidsmarkt in toenemende mate een kwalitatief flexibel karakter te vertonen. Het betekent dat het steeds minder zin zal hebben jonge mensen voor één beroep of functie op te leiden. Er zal daarom in toenemende mate om- en bijscholing nodig en mogelijk moeten zijn.



Drs. B. Beumer

Dat vereist echter een wendbaarheid die vergroot zal worden door een bredere algemene vorming, die én betrokkene én de maatschappij meer aanknopingspunten zal opleveren. Ook uit een oogpunt van (te ervaren) maatschappelijke gelijkwaardigheid is een bredere algemene vorming gewenst. Tenslotte lijkt het mij mogelijk dat via bredere opzet jonge mensen gestimuleerd kunnen worden in de idee, dat arbeid niet alleen in de eerste plaats een inkomensverwervende kant heeft maar met name ook elk individu de gelegenheid geeft een eigen bijdrage te leveren aan de maatschappelijke

productie. Dit besef lijkt schaars. Daarom zal er ook op moeten worden ingespeeld door het bevorderen van als zinvol te ervaren arbeid en als zinvol te ervaren maatschappelijke productie. Hier blijkt duidelijk welke belangrijke invalshoeken deze hele problematiek van de jeugdwerkloosheid heeft. Natuurlijk hebben de jeugdige werklozen op dit moment weinig aan onderwijs op langere termijn. Als het goed is willen ze aan de slag. Daarom zijn de in de Nota aangekondigde maatregelen minimaal nodig.

Het zou mij echter niet verbazen als een nog grotere intensiteit ervan zal blijken vereist te zijn om een meer aanvaardbare omvang te krijgen. In dit verband spreekt mij het Friese jeugdwerkloosheidsbestrijdingsplan erg aan: bedrijven die jeugdige werkloze werknemers in dienst nemen een subsidie van 70% te verlenen over de bruto-loonkosten in regio's met tenminste een werkloosheidspercentage van 4. Voorts zal inderdaad alles moeten worden gedaan om, zo mogelijk via bedrijfstaksgewijze overleg, vak- en bedrijfsopleidingen in stand te houden en te stimuleren.

– Het in toenemende mate gericht beleid van verschillende G.A.B.'s verdient uitbreiding. Waar het hier toch ook om sterk structurele problematiek gaat verdient een anticiperend beleid alle aandacht. Dat vereist:

- nauwer en systematisch overleg tussen onderwijs en arbeidsmarkt!
- regelmatige prognoses (kwalitatief en kwantitatief) over de ontwikkelingen van vraag en aanbod;
- onderzoek naar wegen en instrumenten om een nadere verdeling van arbeid mogelijk te maken en op te kunnen vangen;
- de opzet van een systeem van korte specifiek gerichte opleidingen want ook de geografische spreiding dient in het oog te worden gehouden;
- een wetenschappelijk onderzoek naar de aard en effecten (financieel, sociaal-economisch, maatschappelijk) van het loskoppelen van arbeid en inkomsten. Een dergelijk onderzoek zou een bijdrage moeten leveren aan de totstandkoming van een gefundeerder discussie over de gegeven relatie en voor diverse keuzen op dit vlak van nut kunnen zijn. Het zal ons er immers om moeten gaan de ontwikkelingen zoveel mogelijk te sturen en niet bij gebrek aan vooruitzichten te ondergaan.

# VAN DE PARTIJ

## E. WIERSEMA GEKOZEN TOT LID DAGELIJKS BESTUUR

Het partijbestuur heeft vrijdag, 23 april j.l. de heer E. Wiersema uit Ommen gekozen tot lid van het dagelijks bestuur.

### Vacature Brokking

Hierdoor is de vacature, die was ontstaan door het aftreden van H. A. Brokking uit Rotterdam, vervuld. Evenals de heer Brokking is de heer Wiersema actief in één der Kamercentrales, nl. voorzitter van de Kamercentrale Zwolle.

De samenstelling van het dagelijks bestuur van de ARP is thans als volgt:

H. A. de Boer – voorzitter;  
dr. D. Th. Kuiper – vice-voorzitter;  
prof. ir. B. Krol – vice-voorzitter;  
N. Schouten – voorzitter Organisatie Commissie;  
M. Paats – penningmeester;  
E. Wiersema,  
dr. S. Faber,  
mevr. P. C. Ladders-Efferich,  
mr. J. H. Prins.

### Adviserende leden

Adviserend lid van het dagelijks bestuur zijn:

mr. W. Aantjes (voorzitter Tweede-Kamerfractie);  
prof. dr. W. Albeda (voorzitter Eerste-Kamerfractie);  
D. Corporaal (partijsecretaris);  
mr. J. H. Grosheide (voorzitter dr. A. Kuypersstichting);  
drs. A. M. Oostlander (directeur dr. A. Kuypersstichting);  
F. Borgman (voorzitter Arjos);  
drs. R. Zijlstra (vice-voorzitter CDA).



E. Wiersema

### Partijvoorzitters over CDA

De voorzitter van het C.D.A. en de voorzitters van K.V.P., A.R.P. en C.H.U. hebben zich beraden over de inhoud van de brief, die prof. Goudzwaard aan het C.D.A.-bestuur heeft geschreven. Zij delen de bezorgdheid, die in de brief tot uitdrukking komt. Zij zijn ervan overtuigd dat er één C.D.A.-lijst moet komen, maar dat deze wel geloofwaardig moet zijn.

Daartoe is een aantal zaken van groot belang.

In de eerste plaats vinden zij dat voor het optreden in het parlement een permanent gemeenschappelijk fractieberaad over de Kameragenda noodzakelijk is. Vervolgens zijn er nog punten, waaronder de resolutie van de A.R.-partijraad, die nader beraad vragen.

Hiervoor is een procedure ontworpen, die op korte termijn aan het dagelijks bestuur van het C.D.A. zal worden voorgelegd. Overeenstemming over deze punten achten zij essentieel.

### Belangrijke termijnen

17 mei 1976

Tot maandag, 17 mei a.s. kunnen kiesverenigingen amendementen op het CDA-ontwerp-program indienen bij hun Kamercentrale.

25 mei 1976

Laatste dag waarop kiesverenigingen hun stembiljet over de partijraadsresolutie inzake het CDA kunnen inleveren bij het partijsecretariaat.

25 mei 1976

Laatste dag waarop kiesverenigingen namen kunnen noemen van kandidaten voor de groslijst (eveneens toezenden aan het partijsecretariaat).

### Overdrukken ontwerp-CDA-program

Van het ontwerp-CDA-program, zijn extra exemplaren verkrijgbaar. De prijsregeling is als volgt:

1 ex.	11,25
2 t/m 4 ex.	11,- per ex.
5 t/m 9 ex.	10,85 per ex.
10 t/m 24 ex.	10,65 per ex.
25 en meer ex.	10,50 per ex.

#### Bestelling

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste aantal ontwerp-CDA-program's.

### DE ARP IN DE ETHER

De ARP laat zich via de radio weer horen op vrijdag 7 mei 1976 om 18.20 uur via Hilversum 2.

#### Aantjes te Leeuwarden

Op 31 mei a.s. spreekt de voorzitter van de ARP Tweede Kamerfractie, mr. W. Aantjes voor de AR Kamercentrale Leeuwarden, in de Salvatorkerk, Leeuwarden. Aanvang: 20 uur.

#### J. N. Scholten te Andel en Almkerk

De heer J. N. Scholten spreekt op 10 mei te Andel voor de gezamenlijke Kiesvereniging van Andel, Giessen en Rijswijk (N.-Br.), in de Schutskooi te Andel. 20.00 uur onderwerp: „Politiek beleid 1977-1981”.

Op 14 mei spreekt J. N. Scholten te Almkerk voor de Statencentrale Heusden. In het Wapen van Emmickhaven om 20.00 uur.

#### ARP-Gouda

Openbare ledenvergadering van de ARP-Kiesvereniging Gouda, te houden op 10 mei a.s. in „Het Brandpunt”, Turfmarkt 58, alhier, aanvang 20.00 uur. Aan de orde o.a. kandidaatstelling Tweede Kamer, resolutie partijraad, ontwerp CDA-program.

#### Beinema te Middelburg

Woensdag 5 mei a.s., aanvang 's avonds 7.30 uur, in de bovenzaal van het Nederlands Koffiehuis, Markt 49, Middelburg, vergadering van kiesvereniging. Spreker deze avond ons Middelburgs 2e kamerlid, drs. M. Beinema, die ons nader wil inlichten over het ontwerp-CDA-program.



#### Aantjes te Kampen

Mr. W. Aantjes komt op 10 mei a.s. een inleiding over „actuele politiek” houden voor de kiesverenigingen van IJsselmuiden en Wilsum. Deze bijeenkomst zal plaats vinden in Café-Restaurant „De Buitenwacht” te Kampen, aan het Stationsplein, en begint om 8 uur 's avonds.

### Onmisbaar documentatiemateriaal DE FRACTIE IN ACTIE VIJFDE DEEL!

Zojuist is het vijfde deel van „De fractie in actie” verschenen. In beknopte documentaties worden onderwerpsgewijs standpunten van de AR-Tweede Kamerfractie weergegeven, die zijn ingenomen tijdens belangrijke debatten in het parlement.

Deel 5 beslaat de periode

**AUGUSTUS 1975 TOT EN MET JANUARI 1976.**

Aan de orde komen o.a. alle begrotingsdebatten.

Prijs f 2,50 per exemplaar. 44 pagina's.

#### Bestellingen

Stort het bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „De fractie in actie, deel 5”.



Nog een opname van een recent CDA-werkbezoek aan Brabant. In de creatieve stal te Teteringen werd een sketch opgevoerd o.l.v. Eugenie Herlaar, geheel rechts. Op de foto ziet u o.a. de ARP-kamerleden Van Houwelingen en Scholten.



### FIRMA DE REK EN HORSMAN Fabriek van Scheepslieren

DORPSTRAAT 102 - TEL. 0 1894-218  
OUDERKERK AAN DEN IJSSEL

Handel in buizen (diverse maten) NIEUW IJZER, zoals platen, hoek- en balkijzer RIJPLATEN in diverse maten

STOLK'S Handelsonderneming B.V.

Postbus 1, H. I ambacht  
afd.: Sloperij, Veersedijk 233, tel. 078-2.80.00  
Afd. Bruikbare materialen, Veersedijk 11,  
tel. (01858) 2029 en 5025.

A. BAARS Azn.

### Exploitatie van baggermaterieel B.V.

VERKOOP EN VERHUUR

Telefoon (0 1840) - 5566  
Postbus 70, Sliedrecht.

Scheepswerf A. BAARS Azn. B.V.

SLIEDRECHT  
Telefoon (0 1840) - 5566  
NIEUWBOUW EN REPARATIE

### Sleepdienst Broedertrouw n.v.

v/h Fa. C. DEN BOER & ZONEN  
Corr.-adres MAASPLEIN 9 - ZWIJNDRECHT  
Telefoonnummer 01850-2.61.66-2.61.67 (2 lijnen)

ALLE TRANSPORTEN TE WATER



SYSTEEMBOUW VERMEULEN B.V. MILL  
Industrieterrin Postbus 3 tel. 08859-1024

Systeembouw (Permanent en Semi Permanent)  
Systeembungalows, Scholen, Kantoren, Houten garages, Bedrijfsschuren en loodsen. etc.

Alle soorten tegels. Telefoon 01848-1202



Utiliteits- en woningbouw  
Kerklaan 9, Moordrecht.  
Telefoon 01827-3044 en 3045.

### AANNEMINGSBEDRIJF „SCHOUWEN-DUIVELAND” N.V.

Schuithaven 10 - ZIERIKZEE  
Tel. 0 1110-3951 (3 lijnen)  
HET ADRES VOOR  
UITVOERING VAN BETON-, WATER-,  
WEGENBOUW- en CULTUURTECHNISCHE  
WERKEN

In de Noordoostpolder en  
Oostelijk Flevoland

AANNEMERSBEDRIJF  
N.V. GEBR. SALVERDA  
T HARDE - BOVENWEG 7 - TELEFOON 0 5255-1669

# Chr. Spaarbank „Eigen Haard”

## 4%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

### LOPENDE DIEP 7

(bij de kijk in 't Jatbrug)  
GRONINGEN Tel. 12.79.02

## 4 1/4%

## 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

## tot 7 1/2%

BELEGGINGSBOEKJES

# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

### Regeren - Reageren

Politieke partijen, demokratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

### Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

### Werkende jongeren project

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze en herkenbaar als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 28,-

### De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

### De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

Een cursus voor ondernemingsraad-leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENU ONTVANGT PER OMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**



## Waarom lezen zij Trouw?



... om z'n nuchtere kijk op het nieuws...  
R. Beller (25), analiste, West-Knollendam



... vervuld van de inspiratiebron: het evangelie...  
A. J. Olthaan (41), secr. medew., Berkel (Z.H.)



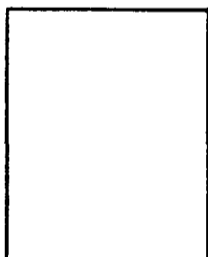
... politiek vanuit christelijke achtergrond belicht...  
N. Vooijs (36), wijk-verpleegster, Doorn



... geeft een stu-  
hoop op een  
fundamenteel andere  
samenleving...  
A. Keyzer (25),  
onderwijzer, Leiden



... een christelijk  
dagblad moet in  
Nederland kunnen  
blijven verschijnen...  
H. Wiersma-Slik (42),  
hoofdleidster,  
Meerkerk



... Waarom leest U  
Trouw nog niet?

Trouw. Omdat met 'je tijd meegaan' niet betekent: smaakvervalking, eenheids-pot, welvaarts-amusement. Maar wel: durf genoeg om nieuws en informatie op kerkelijk, maatschappelijk, politiek en cultureel terrein uit binnen- en buitenland aan eigen opvattingen en overtuiging te toetsen.

Kom maar eens om een krant die steeds zichzelf is. Met een ideële achtergrond. Actueel. Feitelijk. Opinie-vormend. Kom er maar eens om.

### Bon voor een proefabonnement

In open envelop zonder postzegel zenden naar: Trouw/Kwartet B.V., Antwoordnummer 2792, Amsterdam.

Ik neem een proefabonnement op Trouw en zal per kwartaal betalen. Ik ontvang Trouw 14 dagen gratis en bovendien betaal ik voor de 1e termijn f 6,25 minder.

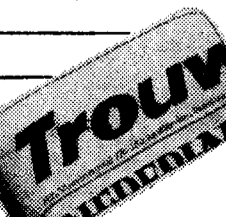
Naam: \_\_\_\_\_

Straat: \_\_\_\_\_

Plaats: \_\_\_\_\_

Giro: \_\_\_\_\_

Trouw hoort bij u.



## FA. JAN DE MIK

HARDINXVELD-GIESSENDAM

Aannemers van oeververdedigings-  
werken - Griendhoutheadel

Tel. 01846-2539-2484 Hardinxveld-Giessendam

IN PRIMA BOTER EN KAAS  
STEEDS DE BAAS  
ALLE SOORTEN GROOT EN KLEIN  
KOMEN JIJ DE IJSSEL- EN LEKSTREEK FIJN

## A. van Houwelingen - Moordrecht

TELEFOON 305 (0 1827) WETERINGSTRAAT 4

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52. TEL. 05400-1.56.00.

## Wordt lid van de ARP

### HYPOTHEEK TOT 140%

Kostel. vrijbl. off. Geen afsl. prov. gratis advies  
GELDLENING TOT f 500 000

HUIZEN te koop gevr. en aangeboden  
Adv. en bemidd. ONROEREND GOED  
Drs. J. A. Uding & Partn.

Fin. adv. en vastgoedcons. v. Maerlantlaan 7  
Amersfoort. Telefoon 033-1.76.47 (4 lijnen)

Bijkant v.d. Helstlaan 39, H'sum, tel. 02150-1.32.87.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 19 - 8 mei 1976

Door mr. W. F. de Gaay Fortman

## Groen van Prinsterer als staatsman

Daadwerkelijk heeft Groen van Prinsterer van 1840 tot 1876 aan de politiek deelgenomen.

In 1840 was hij ter gelegenheid van de beperkte Grondwetsherziening van dat jaar lid van de zgn. Dubbele Tweede Kamer. Van 1849 tot 1865 zat hij gedurende ongeveer elf jaren in de Tweede Kamer. In 1866 werd hij wel tot lid der Kamer gekozen, maar nam de benoeming niet aan, toen duidelijk werd, dat het pas opgetreden ministerie Van Zuylen van Nijvelt-Heemskerk niets tot oplossing van het onderwijsvraagstuk zou doen. Het leek hem nuttiger „nog niet in de Kamer en toch met de Kamer te spreken”. Minister is hij niet geweest. Onzeker is, of hem ooit een portefeuille is aangeboden. P. A. Diepenhorst heeft krachtig bestreden, dat dit in 1856 het geval zou zijn geweest. J. P. Duyverman oordeelt op grond van het dagboek van Aeneas Mackay de oudere anders. Het gedrag van Groen in die dagen pleit er ook voor, dat hem wel een aanbod is gedaan. Na 1866 is Groen geen lid van de Staten-Generaal geweest, noch heeft hij enig politiek ambt vervuld. Buitenparlementair heeft hij zich echter tot zijn dood, tien jaren later, intens met de politiek beziggehouden; hij bleef de algemeen erkende leider van de



anti-revolutionaire richting. Weliswaar treedt na 1871 Dr. A. Kuyper steeds meer op de voorgrond, maar de briefwisseling Groen-Kuyper, in 1937 uitgegeven, is er om te getuigen, hoezeer Kuyper Groen als leider bleef erkennen en hoe hij eraan hechte diens instemming met zijn denkbeelden en optreden te verkrijgen. De staatsman van de tweede helft van de negentiende eeuw bewoog zich in een gans andere ruimte dan die van onze tijd. Het kiesrecht was tot vlak voor de eeuwwisseling een beperkt censuskiesrecht. Voorts gold een districtenstelsel, dat soms aan een kandidaat door zijn bekendheid of bijzondere persoonlijkheid de mogelijkheid bood een zetel te verwerven, die hij louter op grond van de sterkte van zijn politieke richting niet spoedig zou hebben verkregen. Georganiseerde landelijke partijen waren

er niet, wel, maar dan grotendeels in gemeenten van enige omvang, plaatselijke kiesverenigingen, die kandidaten van een bepaalde politieke richting steunden. De verbanden waren uiterst gebrekkig, zodat een systematische bewerking van de kiezers over het gehele land niet mogelijk was. De telefoon was er nog niet. Ander dan plaatselijk contact moest per brief worden onderhouden.

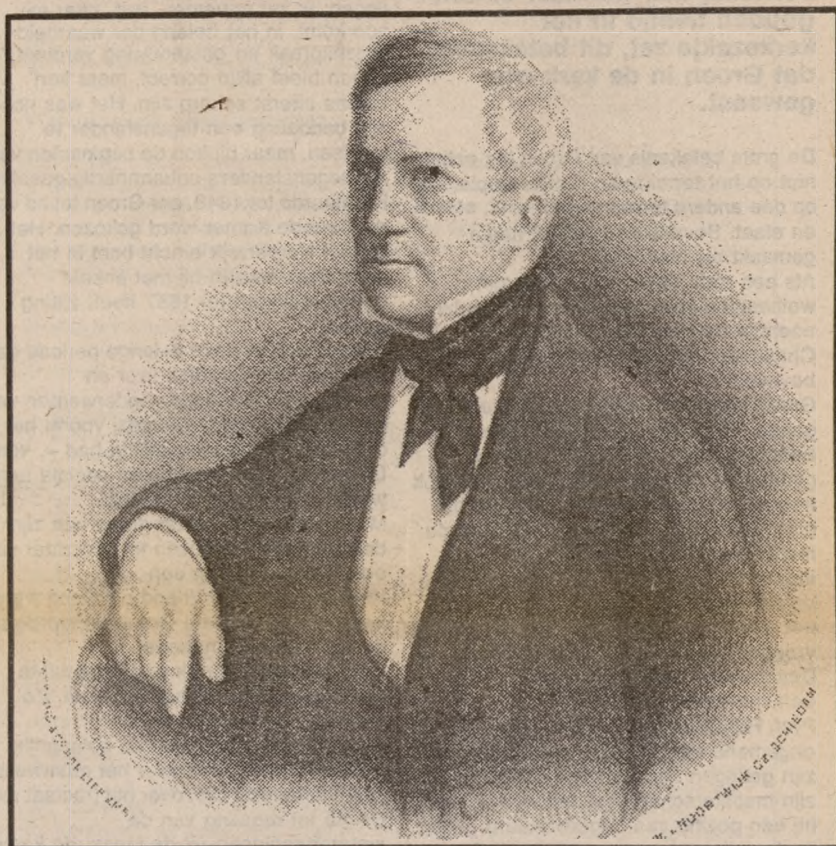
Bij al het bovengeschetste kwam daarbij voor Groen nog, dat hij zijn aanhang moest zoeken bij degenen, die bewust lid waren van een der protestantse kerken. Daaronder was slechts een beperkt aantal personen, dat voldeed aan de eisen van het censuskiesrecht. Numeriek moest de invloed der anti-revolutionairen in de Staten-Generaal beperkt blijven. Ter compensering beriep Groen zich dan ook in zijn geschriften en in de Kamer op het volk achter de kiezers. Dat volk behoorde ook een stem te hebben; hij ijverde daarom voor uitbreiding van het kiesrecht door verlaging van de census.

### Belang van de pers

Vervolgens heeft hij al jong het belang van de pers ingezien. Het Nederlandse volk leerde langzamerhand lezen. Vandaar een stroom van vlugschriften en grotere werken om dat volk voor te lichten en voor het grote ideaal, de (her)kerstening van het openbare leven te winnen. Vandaar ook gedurende een aantal jaren zijn opinieblad *Nederlandsche Gedachten* en zijn dagblad *De Nederlander*, al bleek het onmogelijk deze lang op de been te houden. Ter verklaring van Groen's invloed in de staatkunde noem ik zijn persarbeid, de relaties, die hij door zijn afkomst met tal van niet tot zijn onmiddellijke geestverwanten behorenden had en de kracht van zijn persoonlijkheid, die hem en de zijnen in de Staten-Generaal en in de politiek in het algemeen meer invloed gaf dan in overeenstemming was met hun getal.

### Anti-revolutionaire richting

Wat hem in de staatkunde bewoog heeft Groen samengevat in een boekje geschreven voor geestverwanten in het buitenland. Het verscheen in 1860 gelijktijdig in Amsterdam, Genève en Parijs en draagt als titel *Le Parti Anti-Révolutionnaire et Confessionnel dans l'Eglise Réformée des Pays-Bas*, De Anti-Revolutionaire en Confessionele Partij in de Hervormde kerk van Nederland. Reeds de titel is typerend voor Groen's staatkunde. Hij zag de anti-revolutionaire richting als een politieke in de staat, als een confessionele in de kerk. Die vielen in zijn wijze van zien samen. Kerk en politiek waren wel onderscheiden, maar niet gescheiden. De partij fungeerde in de kerk en vanuit de kerk. Zelfs in 1860 nog was zijn denken sterk theocratisch getint. De staat beweegt zich onder het beslag van het Woord van God, dat de kerk predikt. Hieruit moet men naar mijn overtuiging verklaren, dat Groen zo lang vastgehouden heeft aan een staatsschool, gesplitst naar de godsdienstige gezindten. Anti-revolutionair zijn, zo vat Groen het in



dit boekje puntig samen, betekent de strijd opnemen tegen de meest fundamentele godsdienstige en politieke dwaling, nl. de leer, die in de plaats van de geopenbaarde waarheid en het goddelijk gezag stelt de souvereiniteit van de rede en van de wil van de enkele mens en zodoende zowel de staat als de kerk omver werpt en de fundamenten van de moraal en van de maatschappij verwoest.

Vanuit dit uitgangspunt is Groen in en buiten de Staten-Generaal werkzaam geweest. Daaraan heeft hij de daden van de tussen 1840 en 1876 opgetreden kabinetten getoetst. Daaruit heeft hij richtlijnen getrokken voor een regeerbeleid, zoals het naar zijn oordeel zou moeten worden gevoerd. Daarbij heeft hij voor de praktische oplossingen niet krampachtig naar andere gezocht dan door de liberalen en de conservatieven van zijn dagen werden aangedragen. Waar hij met die oplossingen meeging, verzuimde hij echter niet te beklemtonen, dat hij die aanvaardde vanuit een ander grondbeginsel. Het zo duidelijk een band leggen tussen Evangelie en politiek heeft Groen vooral in de Kamer met de steeds kleine groep van zijn geestverwanten geïsoleerd doen staan. Misschien heeft hij dat uitgangspunt wel eens beklemtoond in situaties, waarin het niet onbetwist ter zake was. De consequente wijze, waarop hij eraan vasthield, verschafte hem echter een grote zelfstandigheid, die bijv. aan Thorbecke in de lange jaren van hun politieke strijd steeds eerbied afdwong. Voor Groen was het onderwijsvraagstuk in de politieke strijd veruit het belangrijkste. Reeds in de Dubbele Tweede Kamer van 1840 pleitte hij voor een wettelijke regeling van het onderwijs, die het mogelijk zou maken, dat op de van de overheid uitgaande scholen christelijk onderwijs zou worden gegeven en die de vrijheid om bijzondere

scholen op te richten zou waarborgen. Uit de klem, die dat vraagstuk voor hem had, moet men verklaren, dat hij, toen de Lager Onderwijswet van 1857 in de Tweede Kamer was aangenomen, onmiddellijk na de stemming zijn lidmaatschap neerlegde. Hij achtte de wet naar inhoud en strekking verwerpelijk en onwaarschijnlijk. Door haar aanneming ontviel hem op dat ogenblik alles, waarvoor hij in de politiek gestreden had.

### Persoonlijk gebaar

Bij mijn promotie heb ik verdedigd, dat deze daad een persoonlijk gebaar was zonder staatsrechtelijke en staatkundige betekenis. Ik ben die mening nog toegedaan. Wanneer men zich aan de politieke strijd bij tegenslag onttrekt, zelfs wanneer die tegenslag op dat ogenblik als onoverkomelijk wordt ervaren, handelt men te zeer naar eigen individuele emotie, geeft men blijk van onbewust gebrek aan vertrouwen in de kracht van eigen uitgangspunt. In 1862 keerde Groen dan ook in de Kamer terug zonder dat er op onderwijsgebied iets veranderd was en zonder dat er tekenen waren, dat de vrijheid van onderwijs op korte termijn tot een bevredigender regeling zou leiden. Uit Groen's uitgangspunt vloeide ook voort het ijveren voor de emancipatie der slaven in wat toen nog de overzeese bezittingen heette. Hij was voorzitter van de Maatschappij ter bevordering van de emancipatie der slaven en heeft vaak samen met het liberale lid der Kamer, de om zijn strijd tegen het cultuurstelsel bekende Baron Van Hoëvell, met kracht voor de vrijlating der slaven gepleit. De prediking van het Evangelie kon door de slavernij niet vrijuit geschieden en zo werd aan de slaaf het kostbaarste wat een mens verkrijgen kan onthouden. De slavernij verdierlijkte niet alleen de slaaf, maar ook de meester.

Al was Groen geen econoom en al nemen

Vervolg op pag. 2

### Ten geleide

Reeds in een vroeg stadium hebben de redacties van Nederlandse Gedachten en de Nederlander, de politieke weekbladen van respectievelijk ARP en CHU, zich beraden over de wijze waarop zij in hun afzonderlijke organen aandacht zouden besteden aan de 100ste sterfdag van Groen van Prinsterer, die op de 19de mei van dit jaar valt. Al spoedig rees evenwel in beide redacties de gedachte aan een gezamenlijke publicatie. Dat lag nogal voor de hand. Voor zowel ARP als CHU is Groen van Prinsterer immers de voortrekker van wat in zijn tijd „de anti-revolutionaire of christelijk-historische richting” werd genoemd. Deze lijnen van gemeenschappelijkheid dóórtrekkend besloten de redacties tot de uitgave van een gemeenschappelijk herdenkingsnummer, dat de kop van Nederlandse Gedachten en de Nederlander draagt. Is er mooiere

symboliek denkbaar tegen de achtergrond van het feit, dat Groen de oprichter van deze beide bladen is?

Groen van Prinsterer heeft enorm veel betekend voor de zaak van de christen-democratische politiek in ons land. De diverse bijdragen in dit herdenkingsnummer getuigen daarvan. Wij hopen dat zij iets zullen kunnen laten zien van die bijzondere betekenis van Groen van Prinsterer, een man die wij ook 100 jaar na zijn dood nog met grote dankbaarheid gedenken. Wij zijn de auteurs ten zeerste erkentelijk voor hun spontane medewerking. Zonder hun bereidwilligheid had dit speciale nummer niet tot stand kunnen komen.

G. A. Kieft, voorzitter redactie commissie Nederlandse Gedachten, dr. K. de Vries, voorzitter redactie de Nederlander.



## Groen als parlementariër

Door mr.  
H. K. J. BeerninkGroen kon beginselen  
van tegenstanders  
onbarmhartig geselen

Op de lagere school heb ik nog les gehad van een onderwijzer, die Groen van Prinsterer persoonlijk gekend had. Zijn vader was bestuurslid van een vereniging, die door Groen financieel werd gesteund en kwam een enkele maal bij Groen aan huis; zijn zoon mocht dan wel eens mee. Wie bij Groen voor een goed doel aanklopte, ging nooit met lege handen weg. Mijn onderwijzer vertelde, dat, wanneer er een gouden tientje in het kerkezakje zat, dit betekende, dat Groen in de kerk was geweest.

De grote betekenis van Groen lag echter niet op het terrein van de filantropie; wel op drie andere terreinen, n.l. kerk, school en staat. Bovendien heeft hij naam gemaakt als historicus. Als een rode draad loopt door zijn welbesteed leven de wens om, wat hij noemde de Nationale, Historische, Christelijke beginselen te bewaren en te bevestigen. Groen heeft het daarbij niet gemakkelijk gehad. Ten dele lag dat aan hem zelf. Enerzijds miste hij de gave om zijn gedachten zodanig te formuleren, dat ook het gewone volk begreep, waarom het ging. Anderzijds heeft hij op belissende momenten vaak een standpunt ingenomen, dat voor- en tegenstanders de wenkbrauwen deed fronsen, omdat het niet in overeenstemming leek met vroeger verkondigde denkbeelden. Desondanks heeft Groen als parlementariër geschitterd. Prof. Rogier zegt over hem: „Dank zij zijn ongemene eruditie, zijn stijlvol optreden, zijn getuigen zonder valse schaamte en zijn meesterschap over het woord, nam hij een positie van ongeëvenaard gezag in de volksvertegenwoordiging in.”

## Kamerlid

Groen werd voor het eerst Kamerlid in 1840. Na de afscheiding van België was een grondwetsherziening noodzakelijk en deze moest behandeld worden door een Kamer in dubbelde getale. Merkwaardig is, dat de Provinciale Staten van Zuid-Holland zowel Groen als Thorbecke naar deze Kamer afvaardigden. De grondwetsherziening van 1840 was vrij beperkt. Groen had wel verder willen gaan, met name wat betreft de Eerste Kamer. In een Brochure, getiteld „Bijdrage tot herziening der grondwet in Nederlandschen zin” had hij de samenstelling en de werkwijze van de Eerste Kamer scherp geheld. Groens invloed was in 1840 nog gering. Zijn denkbeelden vonden weinig gehoor en oefenden bij de totstandkoming van de grondwetsherziening geen rol van betekenis. Aan één ding heeft het Groen niet ontbroken, n.l. aan ijver. Zijn adviezen en redevoeringen bij deze herziening van de Grondwet waren legio, maar het resultaat was gering. Groen sprak als lid van de dubbele Kamer over de wetsontwerpen, die betrekking hadden op het Rijk en zijn inwoners, de Raad van State, de samenstelling van de Staten-Generaal, het inkomen van de Kroon, de overzeese bezittingen en de stedelijke kiezerscolleges. Hij verzette zich onder meer tegen de splitsing van de provincie Holland in Noord-Holland en Zuid-Holland, evenals trouwens Thorbecke. Zeer scherp werd Groen aangevallen, toen hij zich verzette tegen de onderwijswetgeving. Daartoe als het ware uitgedaagd, verklaarde hij van mening te zijn, dat het openbaar onderwijs niet alleen onchristelijk was, maar ook anti-christelijk.

## Redevoeringen

De redevoeringen van Groen vullen vele vellen van de Handelingen van de Kamer. Kort van stof was hij niet. Integendeel. Wat te zeggen van de volgende inleiding op zijn betoog in tweede termijn? „Het doet mij leed – aldus Groen – dat ik, door vele welsprekende en hooggeachte redenaars aangevallen na deze langdurige beraadslaging, Uwe aandacht nog een geruime tijd ter wederlegging en zelfverdediging behoef. Bij de meeste beknoptheid zal ik evenwel niet kort kunnen zijn. Vergeeft het mij, om het belang der zaak. Al wat mijn eigenliefde mogt hebben getroffen, zal ik laten liggen; ik zal opnemen, wat, naar mij voorkomt, in het belang der waarheid tegenspraak en ontzenuwing verdient.” Groen bleef altijd correct, maar kon tevens uiterst scherp zijn. Het was nooit zijn bedoeling een tegenstander te kwetsen, maar hij kon de beginselen van zijn tegenstanders onbarmhartig geselen. Het duurde tot 1849, eer Groen tot lid van de Tweede Kamer werd gekozen. Het district Harderwijk bracht hem in het parlement, waarin hij met enkele onderbrekingen tot 1857 heeft zitting gehad. Groen heeft in deze 8-jarige periode een bewonderenswaardige ijver en werkkraft ontwikkeld. Onderwerpen van staatkundige aard – waarbij vooral het onderwijs zijn belangstelling had –, van financiële, economische en sociale aard werden door hem behandeld. Meermalen werd hij op grond van zijn deskundigheid gekozen tot voorzitter van een afdeling of van een Kamercommissie. Vriend en vijand waren het erover eens, dat Groen behoorde tot de allerbeste Kamerleden. Ook naar betrekkelijk ondergeschikte zaken ging zijn belangstelling uit. Zo sprak hij, behalve bij vele begrotingshoofdstukken en belangrijke wetsontwerpen, ook over het muntwezen in Nederlands Indië, over het tractaat met België tot regeling van de wateraftappingen uit de Maas, de kosten van de rijkspolitie, de spoorweg van Semarang naar de Vorstenlanden, de afschaffing van tonnegeld en accijns op het geslacht e.d. Bij de behandeling van de Wet op de Kerkgenootschappen in 1853 hield hij een rede, die hem, zo hij nog leefde,

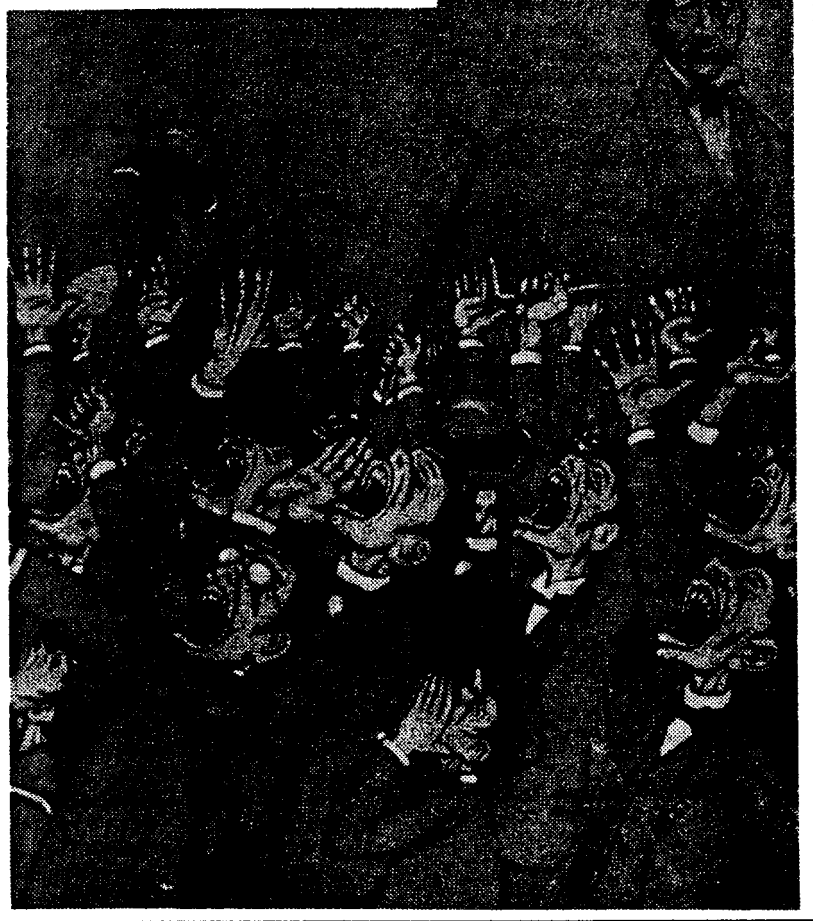
bepaald niet het erelidmaatschap van de KVP zou hebben bezorgd; zij was sterk anti-papistisch.

Noch de Gemeentewet noch de Provinciale wet konden de goedkeuring van Groen wegdragen. Hij leefde met zijn gedachten teveel in de dagen van vóór de Franse Revolutie om met allerlei nieuwigheden op het terrein van het binnenlands bestuur accoord te kunnen gaan. Hij verzette zich tegen de bouw van een paleis voor de Staten-Generaal, maar pleitte wel voor een gedenkteken ter herdenking van het opnieuw verkrijgen van onze onafhankelijkheid in 1813. Blijvande gedachten wisselden zich af met dore verhalen over een of ander technisch onderwerp. Men wist overigens nooit precies, hoe Groen uiteindelijk zou handelen of stemmen. Typend is het volgende gedeelte van de Handelingen van de Kamer van 20 augustus 1853.

## Ordedebatje

Na intrekking van een door het toenmalige lid van de Kamer Ten Cate ingetrokken motie ontspon zich het volgende ordedebatje:  
*De Heer Groen van Prinsterer:*  
Ik vraag het woord voor een persoonlijk feit.  
*De Voorzitter:*  
Een persoonlijk feit betrekkelijk eene motie van orde? De zaak is geheel afgedaan.  
*De Heer Groen van Prinsterer:*  
Ik wensch een antwoord te geven aan den Heer Van Hoëvell. Als de Heer Van Hoëvell maar weet dat ik een antwoord voor hem gereed had.  
*De Voorzitter:*  
Ziet de Heer Groen dan van het woord af?  
*De Heer Groen van Prinsterer:*  
Neen!  
*De Voorzitter:*  
Indien de Vergadering er geen bezwaar in ziet aan de Heer Groen nog het woord te verlenen, hoezeer de Heer Ten Cate zijne motie heeft ingetrokken...  
*De Heer Van Akerlaken:*  
Ik vraag het woord.  
*De Heer Groen van Prinsterer:*  
Ik zie van het woord af.

Een betoging tegen ongelooft en revolutie. Schim van Groen: „Zijn dát mijn jongeren”. Spotprent Hahn.



De vergadering wordt gesloten.”  
Typisch Groen!

Nu zou het volstrekt fout zijn om te veronderstellen, dat Groen zich alleen maar negatief opstelde. Vele amendementen op allerlei wetsontwerpen werden door hem ingediend. Voor de rechten van het parlement was hij een warm pleitbezorger en last, but not least, met niet aflatende ijver kwam hij op voor een nieuwe onderwijswet. Bekend is, dat hij, wat het onderwijs betreft, enige malen van mening is veranderd. Hij wijzigde daarbij zijn tactiek. Toch bezieldde hem steeds één gedachte, n.l. de kinderen op de scholen te brengen tot Jezus.

## Dieptepunt

Een dieptepunt in zijn leven is ongetwijfeld geweest zijn conflict met zijn vriend Minister Van der Bruggen, die in zijn wet van 1857 naar Groens mening de Bijbel van de school weerde. Groen voelde zich door deze houding zo gegriefd, dat hij onmiddellijk ontslag als Kamerlid nam. Veel is er over dit conflict geschreven. Wat er allemaal precies gebeurd is, zullen wij nooit te weten komen. Was er sprake van een misverstand? Voelde Groen zich gepasseerd en had hij zelf minister willen worden? Heeft Van der Bruggen zich welbewust van Groen verwijderd? Ondanks nauwkeurig bronnenonderzoek zijn er allerlei onduidelijkheden. Begrijpelijk, omdat de diepste roerselen van de menselijke ziel zich nu eenmaal niet voor een bronnenonderzoek lenen. Een ding blijft overeind staan en dat is de grote liefde en de niet aflatende zorg van Groen voor het christelijk onderwijs. Zien wij het fout, als wij beweren, dat ten diepste de vrees voor van staatswege uitgeoefende gewetensdwang hem daarbij inspireerde? Diep teleurgesteld door de houding van zijn vroegere vriend Van der Bruggen legde Groen in 1857 zijn Kamerlidmaatschap neer. In 1862 keerde hij daarin terug als afgevaardigde voor het district Arnhem. In 1865 moest hij zich wegens ziekte terugtrekken. De eerlijkheid gebiedt te zeggen, dat de periode 1849–1857 veel meer spectaculair is geweest dan de periode 1862–1865, al was Groen ook in de laatste periode een ijerig Kamerlid. Groen heeft de jaren 1862 tot 1872 zelf bestempeld als de moeilijkste en smartelijkste uit zijn leven. Hij was meer en meer vereenzaamd geraakt en had vrienden, waarmee hij jaren in en buiten de Kamer had samengewerkt, verloren. Wellicht heeft het oordeel van Prof. Buys, uitgesproken in 1865, dat misschien

## Groen van Prinsterer als staatsman

Vervolg van pag. 1

in zijn parlementaire redevoeringen sociale en economische beschouwingen een bescheiden plaats in, één grondfout van de economie van de liberale school heeft hij scherp gezien, de automatisering van het sociaal-economisch leven, het loslaten van de gedachte, dat zij, die in het bedrijfsleven werkzaam zijn, bij elkaar horen. Met een modern begrip zou men kunnen zeggen, dat hij tegenover het principiële aangeprezen individualisme stelde de gedachte van de solidariteit der klassen. Ordening in plaats van het ongebreidelde spel der maatschappelijke krachten was nodig en op het terrein van de arbeid zou daartoe wetgeving nodig zijn.

## Rijpingsproces

Tot slot een episode uit Groen's optreden als staatsman, die in de laatste periode van zijn leven zijn zelfstandigheid markeert. De grens tussen de anti-revolutionairen en de conservatieven was na de aanneming van de Grondwetsherziening van 1848 vloeënd. Onder de conservatieven waren er niet weinigen, die Groen in geestelijk opzicht na stonden en dit uitte zich hierin, dat sommige Kamerleden zich tot de anti-revolutionairen rekenden, hoewel zij in verschillende opzichten in de praktische politiek hem niet volgden. Met name werd Groen keer op keer door hen in het onderwijsvraagstuk in de steek gelaten. Met name werd hem dat duidelijk – ik vermeldde het hierboven al – bij het conservatieve ministerie Van Zuylen van Nijevelt-Heemskerk (1866–1868), waarvan hij op dat punt veel verwachtte. Bij de verkiezingen van 1871 breekt

sedert 1848 geen lid van de Tweede Kamer meer gedaan heeft om de bevoegdheid van het parlement uit te breiden dan de Heer Groen, hem toch weer goed gedaan.

## Hoogtepunt

Eén van de hoogtepunten in Groens leven is m.i. geweest zijn houding bij de verkiezingen van 1871. Zou Groen toen op een andere wijze zijn optreden, dan zou de christelijke partijvorming in ons land waarschijnlijk een geheel ander verloop hebben gehad. Groen brak in 1871 radicaal met enige van zijn oude vrienden, die als anti-revolutionairen in de Tweede Kamer zitting hadden, maar naar Groens opvatting in wezen in de ban van het conservatisme verstrikt geraakt waren. Hij ging op bijzonder harde en niemand en niets ontziende wijze tegen deze partijgenoten te keer. Dit heeft hem veel vriendschap gekost. Hij adviseerde zijn geestverwanten in den lande niet langer de candidatuur van deze „conservatieve christenen” te steunen, maar slechts te stemmen op drie door Groen aanbevolen personen: Dr. A. Kuyper, Mr. L. W. C. Keuchenius en M. D. van Otterloo. Groens houding was in de ware zin van het woord een keerpunt in de voorgeschiedenis van de Anti-Revolutionaire Partij. De verkiezingen van 1871 liepen voor Groen slecht af. Geén van zijn kandidaten werd gekozen. En velen dachten, dat het met de anti-revolutionairen was afgelopen.

## Stem van Kuyper

Maar Groen zette door. Hij ondervond daarbij de krachtige steun van Dr. Kuyper. En wat niemand in 1871 gedacht had, gebeurde in 1888. Nederland kreeg toen voor het eerst een rechts kabinet van anti-revolutionairen en rooms-katholieken. Voor wie in onze tijd wanhoopt aan de toekomst van de confessionele partijen – en wie zal ontkennen, dat deze toekomst er allerminst rooskleurig uitziet – kan het feit, dat er in 17 jaar, mits er gewerkt wordt en aan het beginsel wordt vastgehouden, heel wat kan veranderen, een lichtpunt zijn. Groen heeft in 1871 nog overwogen zich opnieuw als Kamerlid beschikbaar te stellen. Ik geloof, dat zijn candidatuur, gezien de toenmalige verhoudingen, op een mislukking zou zijn uitgelopen. In 1868 had hij bij de stembus al een nederlaag geleden. Groen had zijn tijd als parlementariër gehad. Hij kon terugzien op een glansrol. Hij had beginselpolitiek gevoerd. Hij had als parlementariër zijn land en volk op uitstekende wijze gediend.

Mr. W. F. de Gaay Fortman  
is minister van Binnenl. Zaken

**Dr. W. Drees: „een nobel figuur“****Karaktervast element is in ons nationale bestaan gebleven mede dank zij Groen**

Wie zijn gedachten laat gaan over de politieke geschiedenis van ons land gedurende de laatste tien jaar voor de grondwettelijke hervorming van 1848 en de kwart eeuw daarna, zal allicht als de twee markantste persoonlijkheden voor zich zien de liberaal Thorbecke en de anti-revolutionaire Groen van Prinsterer.



De laatste zag een nauw verband tussen liberale beginselen en revolutie; de eerste was van oordeel dat men revolutie het best kon voorkomen door tijdige staatkundige hervormingen in liberale geest tot stand te brengen. Thorbecke slaagde erin het hoofdpunt van zijn opvattingen omtrent de verhouding tussen Kroon en parlement in de grondwet te doen opnemen, werd driemaal minister als formateur en leider van een kabinet. Daarbij wist hij ook verder vele van zijn denkbeelden te verwezenlijken. Groen van Prinsterer is nooit tot het bewind geroepen en heeft zich zelfs een paar maal uit de Tweede Kamer teruggetrokken. Zijn voornaamste concrete eis, een christelijke openbare school of de vrije school regel en de openbare uitzondering, is tijdens zijn leven zelfs niet gedeeltelijk verwezenlijkt. Thorbecke scheen de toekomst te vertegenwoordigen, Groen van Prinsterer een verleden, dat hij tevergeefs trachtte te doen herleven. We weten nu dat hij als voorman van de gereformeerden en anti-revolutionairen voor de kerkelijke en staatkundige ontwikkeling in ons land een geheel andere betekenis heeft gekregen dan in zijn eigen tijd werd voorzien. Het heeft geen zin mijnerzijds in mijn bijdrage tot de herdenking te pogen een schets te geven van zijn leven en zijn werk. Dat doen deskundige geestesverwanten. Mijn taak kan slechts wezen Groen van Prinsterer te bezien van het standpunt van een godsdienstig en politiek andersdenkende.

**Karakter**

Allereerst moge ik dan getuigen van eerbied voor zijn karakter. Geen eerocht, geen wens tot hoge posten geroepen te worden, geen verlangen naar eigen macht, deden hem gedurende tientallen jaren een schijnbaar hopeloze strijd voortzetten. Hij werd gedreven door een sterke geloofsovertuiging, die hem in de kerk deed opkomen voor de onverkorte handhaving der belijdenis, en in de politiek niet naar een staatskerk deed streven, maar wel naar een christelijke staat, waarbij hij in wezen voor ogen had een staat in protestants-christelijke zin, zoals de Christelijk-Historische Unie later uitdrukkelijk in haar program formuleerde. In de kerk konden zijn beginselen slechts verwezenlijkt worden door wat zich pas na zijn dood voltrok: de afscheiding der gereformeerden van de Hervormde Kerk, die te veel schakeringen vertoonde om tot eenheid te komen over wat hij als de kern der geloofsleer zag. Hij had de geesten voorbereid, maar zijn opvolger, dr. Kuiper, van een andere geaardheid, zij het niet van een ander beginsel, bracht organisatorisch Groen's denkbeelden in de praktijk.

**Kerk**

Wat de kerk betreft zullen velen meer sympathie gevoelen voor wat de Genestet eens schreef; „Zet ze uit de kerk, zo roept Gij luid, zet liever Gij Uw kerk wat uit.“ Ook tal van geestesverwanten van Groen zijn toch in de Hervormde kerk gebleven. Wie echter beseft wat de gereformeerden als de geopenbaarde waarheid zien en welk heil die in hun ogen voor de mens betekent, zal begrip hebben voor wie niet duurzaam in één kerk meenden te kunnen blijven met degenen, die hun overtuiging omtrent de kern van het geloof niet deelden. Maar terwijl een kerkelijke organisatorische scheiding mogelijk is, geldt dat niet voor een staat. Evenmin was het mogelijk in Nederland op de staat een stempel te drukken van wat indertijd het eerste artikel van het program der anti-revolutionairen, stellig in overeenstemming met Groen's opvattingen, de grondtoon noemde van het Nederlandse volkskarakter, zoals dat, door Oranje geleid, zich omstreeks 1572 had gevormd.

**Grondtoon?**

Het was stellig een toon, maar de grondtoon? In de Republiek telden de Rooms-Katholieken niet mee, hoewel ze 40% van de bevolking telden, en inmiddels was de vrijzinnigheid opgekomen. In de onder het censuskiesrecht stemhebbende burgerij was genoemde grondtoon nog veel zwakker dan onder het volk achter de kiezers. De onderwijskwestie heeft het Groen mogelijk gemaakt in de politieke strijd stem te geven aan de niet-kiesgerechtigden, de „kleine luyden“, zoals men ze is gaan noemen, waartoe Groen zelf allerminst behoorde. Kuiper moge als eerste hen aan de politiek hebben doen deelnemen. Hij stichtte de anti-revolutionaire partij, de grondslag daarvoor was in wezen gelegd door het bijeenbrengen van geestesverwanten, ook uit de niet-kiezers, in de zestiger jaren van de vorige eeuw, in de organisaties voor het stichten en steunen van christelijke scholen. Daarbij was Groen nauw betrokken. Ook de andersdenkenden moeten eerbied hebben voor de offers, die gedurende vele jaren gebracht zijn om scholen in het leven te houden, geheel uit particuliere middelen, zonder enige steun van rijk of gemeente. Tegenwoordig kan men zich iets dergelijks nauwelijks indenken.

**Onderwijs**

Groen heeft geworfeld met de vraag hoe naar zijn beginselen het onderwijs zou moeten worden geregeld. In een rede, in 1840 in de Tweede Kamer gehouden, kwalificeert hij de openbare school, die elke godsdienstige overtuiging moest eerbiedigen en dus geen godsdienstige grondslag had, anti-christelijk, wat ook door velen, die zijn geloofsovertuiging deelden, als een onbillijke kwalificatie werd beschouwd. Hij zag echter zelf nog geen uitweg. De verantwoordelijkheid voor het onderwijs zou in de eerste plaats moeten berusten bij de kerk, niet bij de staat, maar het onderwijs voor een groot deel toevertrouwd aan de hervormde kerk, die naar zijn mening op dat ogenblik niet voldoende ernst maakte met haar belijdenis? Hij bepaalde er zich vooralsnog toe vrijheid te vragen voor het stichten van scholen, waarvoor toen nog vergunning nodig was. Hij heeft later ook gedacht aan splitsing van de openbare school naar richtingen maar heeft tenslotte zelf gevoeld dat dit in ons volk tot te grote moeilijkheden zou leiden. Dus toch de vrije school, maar dan financieel gelijkgesteld met de openbare school, althans zo gefinancierd dat ze zonder te zware offers van de ouders op een zelfde peil kon staan als openbare scholen. De strijd voor deze gedachte heeft degenen, die voor hun kinderen ook op school een christelijke opvoeding wensten, politiek

**De Kiezers worden ok thans dringend verzocht, om bij de nieuwe stemming voor een lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, op aanstaanden Dingsdag 12 Augustus, niet te verflauwen in hun ijver, maar op nieuw in grooten getale hunne stem uit te brengen op**

**MR. G. GROEN VAN PRINSTERER,**

**den uitstekenden, echt Nederlandschen Staatsman, den trouwen Vriend van Koning en Vaderland.**

**Het groot aantal stemmen vroeger reeds op dien Heer uitgebracht, maakt thans alle verdere aanbeveling overbodig.**

**KIEZERS! stemt op nieuw**

**MR. G. GROEN VAN PRINSTERER.**

**Zegt het voort.**

geactiveerd en daardoor ook in algemenere zin verstrekkende gevoigen gehad.

In onze dagen blijkt wel bijzonder sterk hoe christelijk onderwijs, hetzij in protestantse of in katholieke geest, bij de jeugd en in de maatschappij in het algemeen niet steeds de verwachte vruchten atwerpt. Groen's strijd voor de mogelijkheid van christelijk onderwijs was slechts een onderdeel van de geestelijke strijd, die Groen van Prinsterer als politicus, maar ook als geschiedschrijver en als polemist voelde.

**Fransen revolutie**

Tegenover de Franse revolutie waarvan hij in zijn kinderjaren nog de nasleep van de Napoleontische overheersing meemaakte, stelde hij het Evangelie. Tegenover de feitelijke revolutie niet alleen, maar tegenover de geest, die hij daarin tot uiting zag komen. In liberalisme, minder politiek uitgedrukt rationalisme, en sterker uitgedrukt in ongelof, zag hij de wezenlijke oorzaken van de revolutie. Ongetwijfeld heeft het rationalisme de geest van vele leiders der Franse revolutie beheerst, maar men behoeft geen marxist te zijn om te menen dat Groen toch te zeer heeft onderschat welke maatschappelijke verhoudingen de drijfkracht der revolutie vormden. Dat er misstanden waren, ontging Groen niet, maar verwerpelijc was voor hem niet alleen de gewelddadige revolutie, maar ook politieke actie, die enkel een beroep deed op de menselijke rede en zich niet grondde op handelen naar God's wil. In die zin maakte hij een scherp onderscheid tussen revolutie en opstand om des geloofs wille. Groen van Prinsterer was conservatief, zeker aan onze tijd gemeten, maar toch ook in het kader van zijn eigen tijd. Toch verbrak hij de verbinding, die er een tijd geweest was tussen antirevolutionairen en conservatieven, zoals men zich toen in de politiek nog durfde noemen. Hij verwierp ook niet alle vruchten der revolutie, zoals die b.v. in ons land, na de ellende van de Franse tijd, toch waarde hadden. Hij had kunnen zeggen, als Da Costa: ik ben niet contra-revolutionair, maar anti-revolutionair.

**Groen en Stahl**

In het onlangs verschenen proefschrift van dr. G. Fafie wordt uitvoerig gehandeld over de verhouding tussen de Duitse staatsman-theoloog Stahl en Groen. Ze waren in vele opzichten geestesverwanten, maar duidelijk komt tot uiting hoe Groen staatsrechtelijk de verhoudingen in Nederland gunstig zag afsteken bij die in Pruisen. Stellig stond hij anders tegenover de Koning en zijn positie dan Thorbecke, maar nadrukkelijk stelt hij tegenover Stahl's sympathie voor het Pruisische regeersysteem, dat de verhouding in Nederland anders was en

beter. Hij zou tegenover Stahl zijn „Vaderlandse zelfstandigheid“ niet opgeven. Stahl was zo stelde hij Luthers, ik Calvinist. In Nederland mocht eigenlijk van een „monarchie“ niet worden gesproken, want dat woord betekent alleen-heerschappij en die kende Nederland niet. „De echte gereformeerde kerk naar het voorbeeld van Calvijn, staat uitdrukkelijk tegenover de revolutie, maar zij neigt naar het republikeinse, en legt sterker nadruk op de wettige orde, dan op het persoonlijke gezag en de band daaruit“. Zo bevestigde hij wat buitenlanders wel eens hebben geconstateerd, dat in ons land ook aan aanhangers van het vorstenhuis een neiging tot republikeinse gezindheid niet vreemd is. Al aanvaardde Calvijn allerminst het recht op vrijheid van meningsuiting op godsdienstig gebied en al handhaafden Nederlandse Calvinisten lang de publieke alleenheerschappij, het is niet te miskennen dat de calvinistische vorm van kerkelijk bestuur, vrij van hiërarchisch gezag, een bijdrage tot onderminning van het monarchale gezag en tot vestiging van de burgerlijke vrijheden heeft geleverd. Groen was trots daarop. Al waren de uitgangspunten zeer verschillend, liberalen en anti-revolutionairen konden op sommige punten toch wel tot eenzelfde resultaat komen.

**Christelijke staat**

Wat overigens de tegenstelling tot Luther betreft, ook in landen, waarin de Lutherse kerk overheerste is tenslotte de democratie in de staat niet uitgebleven. Groen wees ook de voorstelling af alsof hij al het bestaande ongewijzigd zou willen laten. Verhoudingen en omstandigheden waren veranderlijk; onveranderlijk zijn de beginselen, al zullen die onder veranderende omstandigheden op verschillende wijze kunnen worden gehanteerd. Of hij het thans door zijn volgelingen gevoerde politieke beleid in overeenstemming met zijn beginselen zou hebben geacht? Van de gedachte aan een christelijke staat, zoals hij die bedoelde, is in de samenwerking met rationalisten weinig te verwachten. Het gaat er mij niet om te

critiseren. De eeuw die achter ons ligt, heeft zo ingrijpende wijzigingen aangebracht in omstandigheden en verhoudingen, dat onvermijdelijk anders wordt gedacht over wat met de beginselen verenigbaar is. Ik zou echter niet gaarne deze beschouwing besluiten zonder ook te doen uitkomen welke inspiratie van de beginselen, die Groen aanhing, nog kan uitgaan. Hij zag de periode om 1572 als een hoogtepunt in onze geschiedenis. De wijze waarop inzonderheid calvinisten de strijd hadden gevoerd tegen de Spaanse overheersing, die zowel de in de historie verworven burgerrechten als de geloofsvrijheid aantastten, als een hoogtepunt in onze geschiedenis. Wat toen naar het inzicht van Groen de grondtoon van ons volkskarakter was geweest, moest blijven doorklinken.

**Bezettingjaren**

De Calvinisten b.v. hebben zich opnieuw doen horen in wat weer een hoogtepunt in onze geschiedenis is geweest, al was het tevens een dieptepunt van ellende. Tijdens de bezettingjaren, onder de overheersing van nazi-Duitsland, hebben zij mede de voorhoede gevormd van het verzet, dat weer streed voor het behoud van onze rechten, voor handhaving van ons volkskarakter en onze nationale zelfstandigheid, en tegen elke poging om eenheid ook van levensbeschouwing op te dringen. Ze hebben daarbij een karaktervastheid, een moed, een opofferingsgezindheid, een trouw getoond, die ervan getuigen welke kracht uitging van hun beginselen. Groen, die reeds de machtpolitiek van Bismarck met afkeer bezag, zou reden hebben gehad zich te verheugen hoe zijn volgelingen de machtiger en kwaadaardiger Hitler weerstonden. Ook de andersdenkenden kunnen niet alleen de nobele figuur van Groen van Prinsterer met eerbied herdenken, zij zullen ook erkennen dat, wat er ook veranderd moge zijn het volksdeel, dat, mede door Groen, in ons land weer in de openbaarheid kwam, een waardevol karaktervast element in ons nationale bestaan is gebleven.

**NEDERLANDSE GEDACHTEN**

WEEKBLAD VAN DE A.R.P. EVANGELISCHE VOLKS-PARTIJ

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kleff (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, dra. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuiperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementenprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A. R. Partijstichting te 's-Gravenhage

Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per halfjaar. Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie: 020-24.91.12.

## De plaats van mevrouw Groen van Prinsterer in het leven van haar man

Door mevr. J. L. van Essen

# Een vrouw die de Here vreesde

*„De heer Groen van Prinsterer was voorbeeldig, dat is waar. Dat nauwgezet werken kan zich niemand voorstellen. Nog getuigen de oude boeken die hij voor 't Handboek plag na te lezen; vrienden en vijanden zoo precies onderzocht, en eene zinsnede op 't papier kwam.“<sup>1)</sup>*

*„Ik heb boeken en allerlei geschriften van zijne kindsheid af, waaruit blijkt dat hij zeer uitnemend was. En toch altijd weer even zacht en zonder uitwendige hoogmoed. Beminnlijker omgang reeds in zijn jeugd en aan de academie kan men zich niet voorstellen.“<sup>2)</sup>*

Dit zijn enkele uitspraken over Groen van Prinsterer van haar, die hem het beste gekend heeft, de vrouw, die acht en veertig jaar lief en leed met hem heeft gedeeld: Elisabeth Maria Magdalena, of kortweg gezegd Betsy, van der Hoop.<sup>3)</sup> In een herdenkingsnummer, gewijd aan haar man, verdient ook zij enige aandacht. Want wie zal zeggen, wat en hoe Groen zonder haar zou geweest zijn? Hij zou een onschatbare geestelijke steun hebben gemist, maar ook een uitnemende praktische hulp. Zij was voor hem in alle opzichten de deugdelijke huisvrouw, wier waardij naar Spreuken 31 vs. 10 verre is boven de robijnen. In haar zijn ook die andere woorden van de Spreuken-dichter bewaard: „De vreze des Heren is het beginsel der wijsheid“.

### Haar jeugd

Betsy van der Hoop is 6 febr. 1807 te Groningen geboren als vijfde uit een gezin van zes kinderen, vier jongens en twee meisjes. Toen zij negentien jaar was, overleed haar vader mr. A. J. van der Hoop, burgemeester van Groningen, op 51-jarige leeftijd. Haar moeder A. M. M. Thomassen 't Heussink mocht zij tot 1859 bezitten. Deze wordt door Groens zwager J. A. Philipse<sup>4)</sup> een lieve godvruchtige vrouw met een oprecht en kinderlijk geloof genoemd, die met waardigheid en Christelijke ootmoed haar lang niet altijd gemakkelijke taak vervulde.

Betsy was als jong meisje op een kostschool in Den Haag, waar zij vriendin werd met Groens zuster Mimi. Zodoende kwam zij in de zomer van 1827 logeren op Vreugd en Rust, het buiten van de Groens aan de Vliet in Voorburg. Het duurde niet lang, of de jonge Groen verklaarde haar zijn liefde, en Betsy schonk hem, ofschoon na enige aarzeling, haar ja-woord. Hoe blij Groen daarmee was, blijkt uit zijn brief van 14 aug. 1827 aan zijn leermeester en vriend J. Kappelyne van de Coppello<sup>5)</sup>: „Na de beschrijving, die ik u van mijne Betsy reeds heb gegeven, behoef ik, om u van de grootte van mijn geluk te overtuigen, dit alleen te zeggen, dat ik telkens levendiger inzie, dat de beschrijving nog te flauw is geweest“.

„Niet dat ik, door mijne tegenwoordige aandoeningen bedwelmd, mij een verschildt van onvermengde vraagde toveren zou; ik ben verzekerd, dat ik in mijne Betsy sommige, dat zij in mij zeer vele, thans haar nog onbekende, gebreken ontdekken zal, en dat ook aan ons lasten, rampen en wederwaardigheden beschoren zijn. Doch wij denken en gevoelen beide zoo geheel eveneens over alle gewichtige zaken; wij hebben elkander wederkeerig zoo oprecht en hartelijk lief.“<sup>6)</sup>

### Huwelijk

Ruim een half jaar later, op 23 mei 1828, trouwden zij. En het is een rijk gezegend huwelijk geworden, ook al is het kinderloos gebleven. Aan haar vriendin Marianne van Hogendorp<sup>7)</sup> bekende Betsy, dat zij wel graag een kindje zou willen hebben. Het zou door zo'n voortreffelijke vader worden opgevoed! Zij hoopte echter nooit jaloers te worden op anderen, die wel kinderen kregen. „Of kinderen altijd het geluk des levens vermeederen, zal ik niet beslissen; dat behoeft ik niet te weten, wanneer Gods liefde mij genoeg is; maar indien het bezit van kinderen waarlijk een zoo groot geluk is, dan zou ik het ook daarom niet meenen te mogen wenschen, wijl ik reeds zooveel heb en te groot geluk dikwijls eene zeer groote verzoeking is.“<sup>8)</sup>

Nu zette zij al haar krachten in voor haar Willem, wien zij heel wat werk uit handen nam. Zo werden praktisch alle financiële zaken door haar behartigd. En toen

Groen in de veertiger jaren met zwakte in zijn rechterhand begon te tobben, trad zij op als zijn „secretaris“, zoals hij haar meermalen noemde. Een groot deel van zijn correspondentie handelde zij voor hem af. Bovendien schreef zij vaak zijn eigen brieven, die hij haar dicteerde en zelf ondertekende. Natuurlijk zorgde mevrouw Groen ook voor de leiding van de huishouding. Het grote huis aan de Vijverberg in Den Haag, en later daarbij hun buiten in Wassenaar, eerst Oud-Wassenaar, daarna het iets kleinere Blankenburg, vereisten heel wat zorg. Betsy bleek een wijze en meelevende werkgeefster voor haar personeel te zijn.

### Stuwende kracht

Ook en vooral in geestelijk opzicht is zij voor haar man een stuwende kracht geweest. Reeds in 1831 schreef Groen aan A. G. A. ridder van Rappard<sup>9)</sup> dat hij de godsdienst vroeger altijd „meer als een afzonderlijk iets beschouwde dan als een levensbeginsel, hetwelk met ons gansche bestaan vereenigd en ingeweven behoort te zijn“, maar door de omgang met de Brusselse hofprediker J. H. Merle d'Aubigné<sup>10)</sup> en andere mannen van het Réveil, maar vooral door zijn huwelijks is daarin verandering gekomen.<sup>11)</sup> Groen klaagde nogal eens, dat zijn geloof te verstandelijk was, maar Betsy vertelde in 1832 aan Willem de Clercq<sup>12)</sup> dat zich bij Groen steeds meer liefde tot Christus openbaarde en zijn geloof vaster en levendiger werd. Hij kerkte nu zelfs altijd bij de rechtzinnige ds. Molenaar,<sup>13)</sup> hoewel die helemaal geen boeiende preektrant had.<sup>14)</sup> De Groens waren echter ook jarelang te vinden onder het gehoor van ds. Secrétan,<sup>15)</sup> predikant van de Waalse gemeente in Den Haag, die indringend en levendig kon preken. Intens leefde mevrouw Groen mee met haar man, als deze om Christuswil werd aangevallen. „De onaangenaamheden, beschuldigingen van allerlei aard, die ik zoo dikwijls heb gedeeld met hem, hij ziet er over heen, en niemand bespeurt aan woord of gelaat, dat hem op hatelijken toon verwijten werden gedaan, of allerlei verkeerde vermoedens en geruchten werden verspreid. Leest hij 't hardop voor, in stem en uitdrukking is soms een glimlach, en 't leed is alleen, wanneer 't de zaak of anderen, vrienden of vijanden, geldt in den zin van lasteren van den naam des Heeren.“<sup>16)</sup>

Als Betsy in 1850 wegens ziekte van haar moeder een tijdje in Groningen is, schrijft Groen haar bijna elke dag. Hij probeert haar gerust te stellen, omdat zij bang is, dat hij zich te druk maakt bij de Kamerdebatten. Maar hij mag zich niet onttrekken aan de grote strijd tussen geloof en ongelooft.

„Stel u bovenal gerust, omdat ik wensch in alles te zien op Hem die de moeden kracht geeft, en die weet ook wat voor u goed is, beste Betsy, en die, indien het Hem behaagt, u nog verder en bij toeneming tot een rijken zegen kan stellen, met of zonder hem voor wien gij meer dan twintig jaren een trouwe gezellin en hulp geweest zijt.“ Hij vreest weleens, dat zijn leefwijze en roeping haar te zware plichten oplegt. „Ik laat u zooveel over, of liever gij neemt mij zooveel uit den weg; meer dan vroeger moet ik u dikwijls alleen laten. Ik leg op u dikwijls het lastigste gedeelte eener verantwoordelijkheid die wij beide hebben.“<sup>14)</sup>

### Sociaal bewogen

Van jongs af aan heeft mevrouw Groen zich bekommerd om de sociale noden van haar medemens. Voor haar huwelijk bezocht zij al de gezinnen op de boerderijen, die ressorteerden onder de buitenplaats van de familie Van der Hoop, De Bult bij Steenwijk. Maar ook later trok zij zich het lot van armen en behoeftigen aan. Er werden nog geen sociale voorzieningen door de overheid getroffen, alles moest van het particuliere initiatief komen. En juist degenen, die bezielde waren door de geestelijke opwekking, die wij het Réveil noemen, hebben, gedreven door de liefde van Christus in dit opzicht pionierswerk verricht. De Groens stonden hierbij voraan. Groen bezocht geregeld met Jhr. P. J. Elout van Soeterwoude<sup>18)</sup> de armen en stond hun met raad en daad terzij. Er werden bewaarscholen, naai- en breischolen opgericht, waar men de

leerlingen 'niet alleen in de naaldvakken onderwees, maar hun ook uit de Bijbel vertelde. Mevrouw Groen nam geregeld een kijkje in deze scholen en ging met andere dames bij de armen in stege en achterbuurten op huisbezoek. Toen iets ongehoords voor deftige dames! Tevens waren de Groens jarenlang regent en regentes van het Waalse weeshuis en het nu nog bestaande hofje Rusthof in de Parkstraat te 's-Gravenhage, bekend als het hofje van Groen, werd door hen gesticht ten behoeve van arme oude vrouwen. Zij kochten ook een complex huisjes in de Bagijnestraat, die zij netjes lieten inrichten en tegen een zeer lage prijs verhuurden. En dan richtte mevrouw Groen nog een damesleesgezelschap op en correspondeerde met haar vrienden over geschikte lectuur daarvoor.

### Koninklijk Hof

Zij gedroeg zich zo bescheiden en eenvoudig, dat zij eens ergens door een dienstbode als naaister werd aangediend! Bij de eenvoudigen voelde zij zich meer op haar gemak dan in de hofkringen, waar zij zich wegens de positie van haar man ook wel eens moest vertonen. Met enige humor schrijft zij aan Marianne van Hogendorp, dat niet alleen zij zichzelf, maar ook de koningin verlegen was, en dat het eigenlijk belachelijk was zoals zij daar tegenover elkaar stonden. Telkens weer werd zij getroffen door de ijdelheid juist in het leven van de groten der aarde. „De koningin ziet zoo mager en bleek, dat het de levendigste tegenstelling maakt met die mooye kleeren en schitterende juweelen; alles is immers ijdelheid, als men ook in zulk een stand nog geen gezondheid kan kopen!“<sup>19)</sup>

Overigens had zij voor de koninklijke familie veel liefde en belangstelling. Zij is zeer bevriend geweest met koningin Sophie, die haar dikwijls kwam bezoeken in Wassenaar, waar men hen dan arm in arm in de tuin zag wandelen. Betsy heeft ook een paar maal een buitenlandse reis gemaakt met haar man. Daar werden vriendschappen voor het leven gesloten. In Zwitserland zat zij eens drie uur in een schuitje met twee Engelse dames uit Genève, met wie zij meteen, alsof ze oude bekenden waren, fijne gesprekken voerde over de dingen van Gods Koninkrijk. En toen Groen in 1836 voor een archiefonderzoek naar Parijs moest, nam hij zijn vrouw mee. Zij kon zich toen nauwelijks realiseren, dat zij nu in die stad was, temidden van het volk, waartegen zij van jongsaf zulke sterke vooroordelen had gehad. Maar ook daar vond zij broeders in Christus, in wie immers nog barbaar nog Scyth is.

### Kerkelijke strijd

In de kerkelijke strijd van die dagen stond mevrouw Groen geheel naast haar man. Samen hebben ze er vaak over gesproken en de zaak aan de Here voorgelegd. Zij zag met smart, hoe vreemde leringen de kerk ongestraft konden binnendringen, maar ook dat een dood geloof, hoe rechtzinnig ook,

## Historie AR-Partij in woord en beeld

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde onder de titel „Een kleine eeuw kleine luiden“ een fraaie uitgave 'over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kulper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen van AR-minister-presidenten, bewindslieden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht.

U kunt dit boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag.



daartegen geen verweer had. Alleen waar de Heilige Geest een levend geloof werkte, konden naar haar mening ongeloofttheorieën onderkend en bestreden worden. Het ergste vond zij, dat zovelen de afval wel zagen en toch bleven zwijgen. Zij vroeg in 1864 aan H. J. Koenen<sup>20)</sup> of bij de verloochening van al wat ons dierbaar is in de kerk en op de school, het woord van Calvijn vergeten is: een hond schreeuwt als zijn meester wordt aangevallen, kon ik dan zwijgen?<sup>21)</sup> Toch hebben de Groens zich niet bij de Afscheidenen gevoegd. Waarom niet? In de eerste plaats, omdat zij dachten de Ned. Hervormde kerk niet te mogen verlaten, „meenende dat, wijl de grondslag niet was weggeworpen, en volkomen vrijheid in de prediking der waarheid gebleven, alleen de genade, levenwekkende genade des Heiligen Geestes de verandering kon geven.“<sup>22)</sup> Maar misschien kwam daarbij, dat ook de Afscheidenen soms wel eens meer steunden op hun systemen en leerstellingen dan op de levendmakende Geest des Heren. Ongetwijfeld hebben dan nog de onderlinge twisten, die hier en daar, zoals bijvoorbeeld te Leiden, nieuwe splitsingen teweegbrachten, hun tegengestaan. Dit nam niet weg, dat zij zich nauw met de Afscheidenen verbonden voelden, en hen zeker als hun broeders in Christus beschouwden. Groen heeft openlijk de regeringsmaatregelen tegen hen gelaakt.<sup>23)</sup> Hoe diep moet het mevrouw Groen dan ook gewond hebben, toen zij in de Bazuin van 1 maart 1878 las: „Indien de Koning en het Hof Christelijk Gereformeerd waren, dan zou Groen het ook wel geweest zijn.“ „Heeft uit menschenvrede, de heer Groen van Prinsterer zijne overtuiging verloochend?“ vroeg zij aan de Afscheidene docent C. Mulder.<sup>24)</sup> „Zelfs de vijanden hebben hem nooit op deze wijs beschuldigd. In de Christelijk Afscheidene Kerk van vroeger jaren was juist het tegendeel gebleken, in zijne beoordeling der maatregelen van de Regering.“<sup>25)</sup> Gelukkig werd dit door de redactie van de Bazuin in het nummer van 8 maart 1878 recht gezet. Ook financieel heeft Groen de Afscheidenen gesteund. „Hij heeft, zoover mij bekend, nooit eenige bijdrage geweigerd aan de lieve geloofsgenooten die ons ten voorbeeld zijn in milde ondersteuning van Kerk en school“, schrijft Betsy in 1879.<sup>26)</sup> Het speet haar dan ook, dat bij een bezoek van Elout, Esser en Kuyper aan haar, professor Brummelkamp ontbrak.<sup>27)</sup> Al besefte zij levendig met de Prediker, dat alles ijdelheid is, zij kon toch intens genieten van de goede gaven, die God haar in deze wereld gaf. Zij hield van de natuur, van haar boeken en van haar briefwisseling, zij mocht graag tekenen en hield in 't bijzonder van de omgang met mensen. Menigmaal heeft zij anderen in moeilijke omstandigheden kunnen troosten, vooral door hun te wijzen op de

blijde boodschap van het Evangelie. Altijd stond Galaten 5 vs. 22, waar de vruchten van de Heilige Geest worden beschreven, haar levendig voor de geest.

Volgens het getuigenis van ds. Moll<sup>28)</sup> bij haar overlijden op 14 maart 1879, is zij „trouw geweest in al haar doen, trouw in de paleizen en in de hutten, want zonder onderscheid heeft zij overal Gods Woord gebracht.“ Bijna drie jaar heeft zij haar man overleefd. Die laatste jaren zijn niet gemakkelijk voor haar geweest. Zij kon haar „dierbare reisgenoot“ slecht missen. Maar toch kon zij schrijven: „De zegeningen die ik herdenk, doen mijn hart overvloeien van dank, ook bij het diepe gevoel van een gemis zoo onuitsprekelijk groot.“<sup>29)</sup>

Betsy Groen van Prinsterer-Van der Hoop ging in alle stilte en bescheidenheid haar weg. Omdat de liefde van Christus haar drong, zij ds. Gerth van Wijk<sup>30)</sup> bij haar graf, had zij zovelen ongekunsteld lief.<sup>31)</sup> Door die liefde is zij in de eerste plaats haar echtgenoot, maar ook allen met wie zij in aanraking kwam, tot een rijke zegen geweest.

### Noten:

<sup>1)</sup> Mevrouw Groen aan C. Mulder, 14 juli 1878; vgl. Dr. C. Gerretson en Dr. A. Goslinga, Groen van Prinsterer. Schriftelijke nalatenschap, V. Briefwisseling, IV, bewerkt door Dr. A. Goslinga en Drs. J. L. A. van Essen, 's-Gravenhage, 1967, p. 926, no. 19.

<sup>2)</sup> Mevrouw Groen aan C. A. Wilkens, 18 dec. 1876; vgl. Briefw., IV, p. 924, no. 13.

<sup>3)</sup> Vgl. voor mevrouw Groen van Prinsterer E. Gawin, in Den Réveilkring, Baarn, 1920, p. 32-62; T. de Vries, Mr. G. Groen van Prinsterer in zijne omgeving, Leiden, 1908, p. 43-46, 153-155; J. H. Silemeier, Elise van Calcar-Schlottling, Haarlem, 1921, p. 470-472; Gera Kraan-Van den Burg schreef over mevrouw Groen in Nederlandse Gedachten, 18 april 1959; J. L. van Essen in Rondom het Woord, 15 nov., 15 dec. 1964, 15 jan. 1965; vgl. verder de Standaard, 18, 19, 20 en 21 maart 1879; Trouw, 7 febr. 1957; Nieuwe Haagsche Courant, 7 febr. 1957. Een schat van gegevens vindt men in haar eigen, grotendeels voor het nageslacht bewaard gebleven briefwisseling; deze is over verschillende archieven verspreid, o.a. in verschillende verzamelingen in het Réveilarchief, UB Amsterdam; Verz. Groen van Prinsterer, en Verz. Boreel, ARA 's-Gravenhage; Archief Van der Hoop, RA Groningen (niet voor het publiek toegankelijk). Een beperkt aantal brieven uit genoemde verzamelingen is uitgegeven in Gerretson en Goslinga, Briefw., I, bewerkt door C. Gerretson, 's-Gravenhage, 1925, II, bewerkt door C. Gerretson en J. L. van Essen, 1964, III, bewerkt door H. J. Smit, 1949, en het reeds aangehaalde deel IV.

<sup>4)</sup> J. A. Philipse (1800-1884); huwde 1828 Groens zuster M. C. Groen van Prinsterer (1806-1869); sinds 1948 president van het Provinciaal Gerechtshof van Zuid-Holland.

<sup>5)</sup> J. Kappelyne van de Coppello (1790 (1790-1833); sinds 1816 rector van de Latijnse school te 's-Gravenhage.

<sup>6)</sup> Groen aan J. Kappelyne van de Coppello, 14 aug. 1828; vgl. Briefw., I, no. 127, p. 63.

<sup>7)</sup> Jkvr. M. C. van Hogendorp (1805-1878); dochter van W. graaf van Hogendorp, jongste zoon van Gijsbert Karel; huwde 1830 diens zoon Dirk.

<sup>8)</sup> Mevrouw Groen aan M. C. van Hogendorp, 15 nov. 1829; vgl. Briefw., I, no. 236, p. 207.

<sup>9)</sup> A. G. A. ridder van Rappard (1799-1869); 1831 referendaris bij Binnenlandse Zaken voor de ald.

Onderwijs; bekleedde vervolgens verschillende staatsbetrekkings; 1854-1857 minister van Hervormde Eredienst.

<sup>10)</sup> J. H. Merle d'Aubigné (1794-1872); Zwitser; 1828 hofprediker te Brussel, 1831 predikant te Genève.

<sup>11)</sup> Groen aan A. G. A. van Rappard, 20 nov. 1831; vgl. Briefw., I, no. 492, p. 503.

<sup>12)</sup> W. de Clercq (1795-1844); 1824 secretaris, 1834 directeur van de Ned. Handelbank.

<sup>13)</sup> D. Molenaar (1786-1865); sinds 1822 predikant te 's-Gravenhage.

Groen als historicus Door H. Algra

## Als een der weinige christenen besepte Groen de ontkerstenende macht van de „Verlichting”



In het jaar 1835 verscheen er bij Luchtmans te Leiden een merkwaardig boek. Eigenlijk het eerste deel van een eerste serie. Dit is de titel: „Archives, ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau.” En voorts vermeldde het titelblad, dat de correspondentie was uitgegeven met autorisatie van Zijne Majesteit de Koning (Willem I) en verzorgd was door Mr. G. Groen van Prinsterer.

### Vreemde opdracht

Een merkwaardige zaak. Koning Willem I was in het bezit van een archief van zijn huis, van zijn familie, zijn voorgelacht, met ganse bundels brieven, in portefeuilles samengebonden. Aan Groen was het toezicht op dat archief opgedragen. Maar toen heeft Koning Willem Groen gemachtigd, alles, wat hij van historische betekenis vond, zonder enige reserve, door de druk publiek te maken. Voor de Nederlandse geschiedschrijving is dit een feit van grote betekenis geweest. Het was opmerkelijk en bijna vreemd, dat een Vorst een dienaar machtigde, om alles te lezen en zonder restrictie alles te publiceren, wat in brieven was bewaard gebleven, niet alleen brieven over politiek, maar ook brieven tussen man en vrouw, tussen vader en dochter. Mits het maar licht zou kunnen werpen op de geschiedenis. Het is begrijpelijk, dat sommigen openlijk bezwaar maakten. Maar de Koning dekte Groen en Groen verdedigde de opdracht, die hij van de Koning had ontvangen. Zo komen wij aan deze merkwaardige bron voor de geschiedenis van Nederland en van het Huis van Oranje, een bijzonder rijke bron. Groen zelf heeft veertien delen verzorgd, waarvan acht delen met nog een supplement allemaal betrekking hebben op de tijd van Prins Willem I. Veel brieven van de Prins zelf, maar ook van Jan van Nassau, de man van de Unie van Utrecht, van graaf Lodewijk, en niet te vergeten brieven van Juliana van Stolberg. Men zegt, dat Koningin Emma uit die brieven heeft voorgelezen aan haar dochter Wilhelmina, die háár dochter weer Juliana heeft genoemd. En uit de prairie van Iowa schreef Ds. H. P. Scholte aan een Nederlandse minister (Van der Brugghen) dat hij van Koning Willem II de gehele eerste serie als een geschenk had mogen ontvangen. Elk deel begint met een soms breedvoerige inleiding, waarin Groen de betekenis van de brieven toelicht, en samen vormen die toelichtingen eigenlijk al een handleiding voor een deel van de vaderlandse geschiedenis. Intussen moet er nog een kleine aantekening bij worden geplaatst: Groen heeft vele oude brieven persoonlijk

In de negentiende eeuw waren er velen, die de Franse Revolutie zagen als een vervolg op de Reformatie. Luther heeft de kerkelijke monarchie een slag toegebracht, de Franse Revolutie rekende af met de wereldlijke monarchie. In deze trant. De eerste helft is er bij de Luther, maar de Revolutie maakt de tweede helft er bij en zo wordt de beweging naar de vrijheid compleet. Velen hebben het elkaar nagezegd, zo constateerde de Duitse historicus Von Rancke al, maar zelden zag hij een poging om ook het bewijs te leveren. In de inleiding op het eerste deel van de eerste serie van de Archives heeft Groen in bijzonder bewogen stijl zich tegen deze „leer” verzet:  
„Men spreekt vaak over de overeenkomst tussen de revolutie en de Hervorming, laat ons trachten ze samen te vatten. De Revolutie gaat uit van de soevereiniteit van de mens; de Hervorming van de soevereiniteit van God. De ene maakt de rede tot rechter van de openbaring; de andere onderwerpt de rede aan de geopenbaarde waarheden. De ene ontkeert de individuele meningen; de andere leidt tot eenheid van geloof. De ene maakt de maatschappelijke en zelfs de huiselijke banden los; de andere haalt ze nauwer aan en heiligt ze. Deze overwint door de marteldoden, gene handhaaft zich door te doden. De ene komt op uit de afgrond en de andere is neergedaald van de hemel.”

moeten ontcijferen en kopiëren. Tegenwoordig zijn er in het Nederlandse archiefwezen verscheidene specialisten, aan wie men dat werk volkomen kan toevertrouwen, maar dat was in de dagen van Groen nog niet zo. Vaak moest hij zich zelf helpen.

### Het handboek.

De Archives waren natuurlijk aileen bestemd voor de vakmensen in binnen- en buitenland. Om ze internationaal beter toegankelijk te maken, heeft Groen alie inleidingen en toelichtingen in het Frans geschreven. Maar daarna publiceerde hij in 1846 zijn *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, een standaardwerk van meer dan 900 biadzijden. Het boek beleefde in de vorige eeuw zes drukken. Het werd hét studieboek voor vele Christelijke onderwijzers. Het was geen neutraal boek. Wel onpartijdig, maar niet

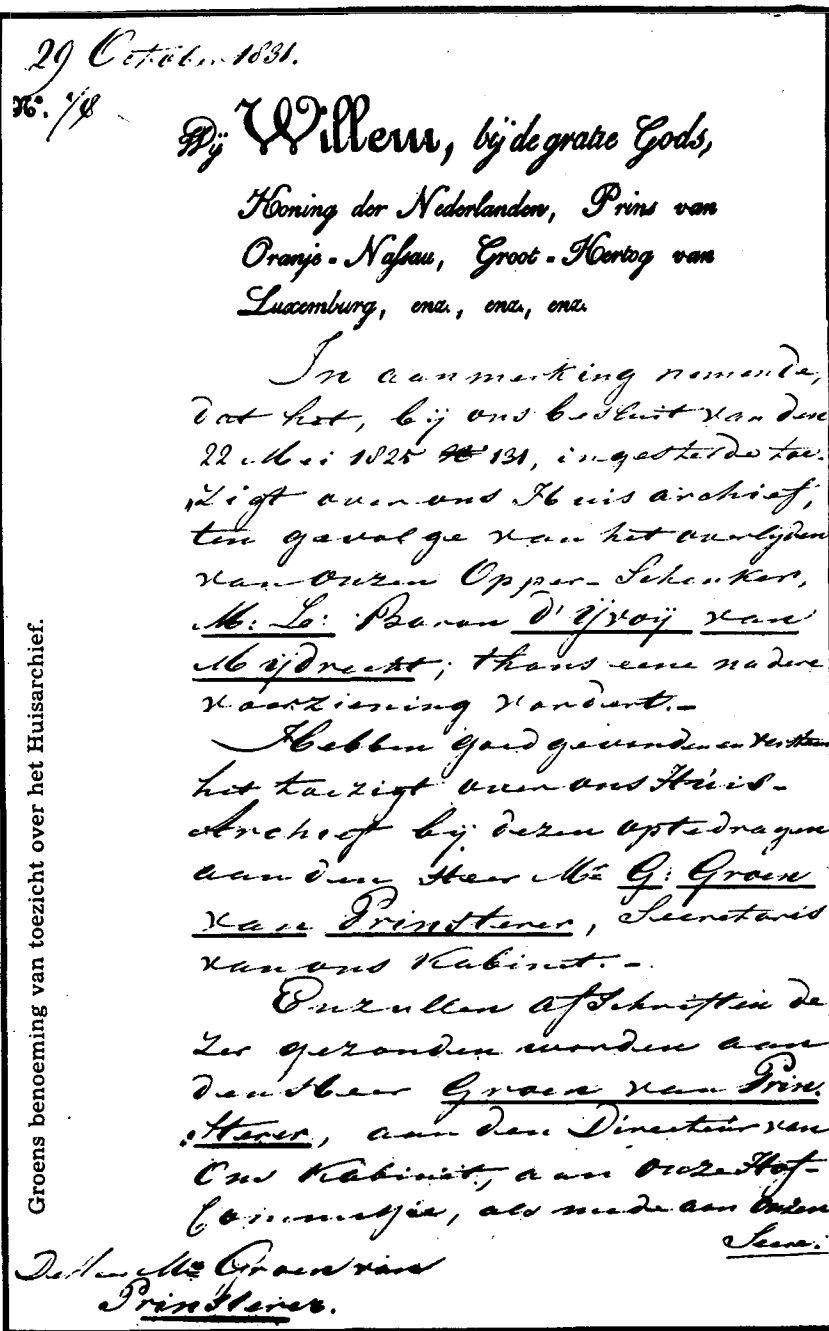
neutraal. Groen schreef zelf in de voorrede, dat verloochening van beginselen geen voorwaarde is voor onpartijdige geschiedschrijving. „Ik heb overal gesproken op de toon van Christen en Protestant.” En in de eerste paragraaf van de Inleiding komt deze verklaring voor over het verstaan van de zin der geschiedenis:  
„Ook op het pad der Historie zij Gods Woord een lamp voor onzen voet. Zonder de H. Schrift blijft de wereldgeschiedenis raadsel; door het geloof weten wij haar inhoud en doel; de vervulling der Paradijsbelofte, de zegepaal van den Messias over den verleiër-Christus, gekomen om zijne ziel te stellen tot een rantsoon voor velen, zal wederkomen om te oordelen de levenden en de doden. Aan de vorming, handhaving en verheerlijking zijner Gemeente, zijn de lotgevallen van personen en Natiën, door alle geslachten en eeuwen, ondergeschikt. Het getuigenis van Christus is de geest der wereld-historie, zoowel als der Profetie.”  
Het handboek van Groen is een zeer betrouwbaar, goed gefundeerd geschiedenisboek, dat ook de tegenstander recht doet weidervaren (bv. Filips II en Granvelle), en is het tegelijkertijd een getuigenis, een belijdenis, die boven het verhaal uitrijpt en wijst naar Hem, „wiens aimacht, wijsheid, rechtvaardigheid en genade in de lotgevallen van een zondig mensdom openbaar worden.” Zo heeft Groen het zelf geformuleerd. In 1860 werd de *Vereniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs* opgericht met Groen als voorzitter. De Vereniging heeft veel steun verleend bij de stichting en instandhouding van scholen met de Bijbel. In haar doelstelling vroeg zij aandacht voor twee hoogst belangrijke elementen voor het Christelijk Nationaal Onderwijs, in de naam eigenlijk al opgesloten. Onbelemmerd gebruik van de Heilige Schrift én trouwe voorstelling van onze volkshistorie. En voor dat laatste had Groen het eigenlijk onmisbare hulpmiddel gegeven in zijn Handboek, waarvan hij ook een beknopte editie heeft verzorgd.

### Da Costa

Wie de briefwisseling tussen Groen en Da Costa leest, die zal in de brieven van de laatste menige blijde en dankbare reactie vinden over wat Groen op het terrein van de Vaderlandse geschiedenis publiceerde. Toen de laatste aflevering van het Handboek was verschenen met aan het slot een getuigenis, schreef Da Costa:  
„de Heer zegene dit uw getuigenis, en doe het nog medewerken tot een betere toekomst voor Vorst en Vaderland, als het resultaat van uw gewichtigen arbeid naar den mensch kan doen hopen. Bij God zijn onuitdenkbare wegen, ook van ontferming en herstel.” Die laatste zin zou ik wel willen onderstrepen ook als een woord voor onze tijd.  
Op zijn manier had Da Costa getuigenissen gegeven in de zelfde geest als Groen, met name in zijn tijdzangen. Het is onze lezers bekend, dat een van die zangen, *Aan Nederland in de lente van 1844*, eindigde met het bekende strijdlied: „Zij zullen het niet hebben.” De Vereniging voor CNS heeft het laten drukken en aan alle aangesloten scholen doen toezenden met het verzoek, het de kinderen te leren. Zij léerden, hele generaties hebben geleerd te zingen:  
*Met al hun schone woorden  
Met al hun stout geschreeuw,  
Zij zullen het niet hebben,  
De Goden dezer eeuw, —  
Tenzij het woord des Zwijgers  
Moedwillig werd verzaakt.  
„Ik heb met den Heer der Heeren  
Een vast verbond gemaakt.*

### Aan twee fronten

Van ouds was in Nederland de geschiedenis van het vaderland op twee manieren beschreven. We zouden kunnen zeggen, als een vervolg op de geschiedenis van Rome en als een parallel met die van Israël. Tijdens het



Groens benoeming van toezicht over het Huisarchief.

beleg van Leiden was er al verschil van mening over de vraag, of het noodgeld de leuze moest dragen „voor de vrijheid”, of: „voor de religie.” Hooft heeft zijn Nederlandse Historiën geschreven naar het grote voorbeeld van Tacitus. Ds. Abraham van der Velde zag in onze historie een gelijkenis met die van het volk Israël, waarbij de stadhouders onze Gideon waren. De humanistische geschiedschrijving kreeg soms libertijnse trekken en volgde Vondel in de kruistocht tegen Maurits. Groen heeft zich daartegen verzet, Maurits recht gedaan en het volle licht laten vallen op Willem Lodewijk. Op een jaarvergadering voor CNS pleitte hij er al voor, dat voor deze Friese stadhouder eens een standbeeld zou worden onthuld op het plein vóór het verblijf in Leeuwarden, waar deze zijn waarschuwingen aan Maurits schreef. Als schoolnaap heb ik er bij gestaan, dat dit standbeeld inderdaad werd onthuld, nu bijna zeventig jaar geleden. Maar in de negentiende eeuw kwamen ook de Rooms-Katholieken met hun eigen visie op de Vaderlandse geschiedenis, en toen in 1868 de slag bij Heiligenlee werd herdacht, kwam van die zijde een felle aanval op Lodewijk van Nassau, door Groen op meesterlijke en volstrekt afdoende wijze weerlegd.

### Een ziener

In zijn soms aangrijpend boek *Modern Art and the death of a culture* wijst Prof. Dr. H. R. Rookmaker erop, dat in de negentiende eeuw zo weinig Christenen beseften, welk een ontkerstenende macht de Verlichting betekende. Maar hij noemt

ook een uitzondering. In Nederland was een man, die het wél zag, die de diepten zag, de afgronden, waarheen ongelof en revolutie leidden. Die man was Groen van Prinsterer. In de Angelsaksische wereld, zowel in Engeland als in Amerika, wordt nu zijn naam weer genoemd. Maar soms brengt men mij in verlegenheid. Dan krijg ik een vraag, die ik niet beantwoorden kan, waarop ik het antwoord niet weet. Deze vraag in welk leerboek voor onze scholen voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs en voor onze Christelijke Paedagogische Academien in welk leerboek van en voor deze tijd wordt de geschiedenis van Nederland beschreven vanuit de visie van Groen van Prinsterer. Op een heel andere vraag weet ik wel een antwoord. Ni. de vraag naar Christelijke professoren en kamerleden, die zonder enige aarzeling verklaren, met iets van een uitdaging, dat zij nog nooit één letter van Groen hebben gelezen. Maar wat niet is, kan komen. En ik heb daarstraks een merkwaardige zin geciteerd uit een brief van Da Costa aan Groen. En voorts — en ten slotte — een volk, dat zijn geschiedenis niet verstaat, zelfs niet meer kent, kan wegzakken in het moeras van het materialisme. Het kan zich ook bedrinken aan de bedwelvende drank van een revolutionair idealisme, en daardoor zó onvast ter been worden, dat het in de eerste de beste bocht verongelukt. In elk geval gaat het de vernieling in. Geschiedisonderwijs is niet alleen nuttig, het is volstrekt noodzakelijk. En neutralisering van dat onderwijs in boek en les is een aanslag op de natie.

Vervolg van pag. 4

14) Vgl. Mevrouw Groen aan W. de Clercq, 21 febr., 30 juli 1832; Briefw., I, nos. 543 en 613.  
15) J. C. I. Secrétan (1798-1875); Zwitser; 1828-1860 Waals predikant te 's-Gravenhage.  
16) Mevrouw Groen aan L. J. van Rijn, 30/31 aug. 1851; vgl. Briefw., III, no. 132, p. 83.  
17) Vgl. Groen aan mevrouw Groen, 17, 12 maart 1850; Briefw., III, no. 69, p. 49, en no. 64, p. 46.  
18) Jhr. P. J. Elout van Soeterwoude (1805-1893); 1838 rechter in het arrondissementrechtbank te 's-Gravenhage; 1847 lid van het Provinciaal Gerechtshof van Zuid-Holland; 1864-1874 lid van de Raad van State; verscheiden jaren lid van de Tweede en de Eerste Kamer.  
19) Mevrouw Groen aan M. C. van Hogendorp, 20 febr. 1829; vgl. Briefw., I, no. 173, p. 136.  
20) H. J. Koenen (1809-1874); 1842 lid van de Gemeenteraad van Amsterdam; 1850 lid van de Prov. Staten van Noord-Holland.  
21) Mevrouw Groen aan H. J. Koenen, 16 aug. 1864, UB Amsterdam, Réveillard-archief, Verz. Koenen.  
22) Mevrouw Groen aan C. Mulder, 14 juli 1878; vgl. Briefw., IV, p. 926, no. 19.  
23) In zijn: De maatregelen tegen de Afscheidenden aan het staatsrecht getoetst, Leiden, 1837.  
24) C. Mulder (1837-1914); 1866-1896 docent in de literaire vakken aan de Theologische School te Kampen.  
25) Mevrouw Groen aan C. Mulder, (maart 1878); vgl. Briefw., IV, p. 926, no. 17.  
26) Mevrouw Groen aan C. Mulder, 11 jan. 1879; vgl. Briefw., IV, p. 927, no. 20.  
27) Vgl. Mevrouw Groen aan C. Mulder, 13 jan. 1879; Briefw., IV, p. 927, no. 21.  
28) J. Moll (1801-1891); 1830-1868 predikant te 's-Gravenhage.  
29) Mevrouw Groen aan C. A. Wilkens, 18 dec. 1876; vgl. Briefw., IV, p. 924, no. 13.  
30) J. A. Gerth van Wijk (1837-1907); sinds 1874 predikant te 's-Gravenhage.  
31) Vgl. De Standaard, 21 maart 1879.



### Christelijk Historisch weekblad DE NEDERLANDER

Redactie:  
dr. K. de Vries, voorzitter; mevrouw H. Tegelaar-Boonacker;  
A. Buntsma; Wm. C. de Kruyf; D. Rebel;  
drs. H. van Spinning; drs. G. van Leyenhorst.

EINDREDAKTIE:  
H. Lokkerbol.

REDAKTIE-ADRES:  
Postbus 8822, 's-Gravenhage-2078

ADMINISTRATIE-ADRES  
(abonnementen, adresveranderingen voor het CH-weekblad „De Nederlander en advertenties): Van Deventerlaan 49, Voorburg, tel. (uitsluitend overdag); (070) 86.15.29.

ABONNEMENTSPRIJS f 25,- per jaar, vooruit te voldoen op postrekening 70154, Voorburg, t.n.v. Stichting Uniepers.

Groen en de schoolstrijd Door drs. T.M. Gilhuis

„Veldtocht voor de  
vrijheid van onderwijs”

„Verlatenheid, ja dat woord is niet te sterk. Verlaten ben ik, toen het ogenblik van wederzijdsche ondersteuning daar was; verlaten door mijn strijdenoten.... Verlaten, namelijk in zoover op hen, als bondgenooten..... ter opening van den veldtocht voor de vrijheid van onderwijs, rekening gemaakt werd.....”

„Wanneer ik hetgeen mij, in den strijd op politiek en kerkrechtelijk terrein, wedervoer naga, dan is het, dunkt me, onloochenbaar, dat mijn levensloop in een reeks van teleurstellingen, doorgaans in het meest gunstig tijdsgewicht door vrienden veroorzaakt, bestaan heeft.” (Groen van Prinsterer: „Parlementaire Studiën en Schetsen”, XXVII en XXVIII, 1866).

Nu de discussie over vrijheid van onderwijs – in verband met de voorgestelde wijziging van art. 208 van de Grondwet – opnieuw is opgevlamd en naar het zich laat aanzien zelfs scheiding zal brengen tussen de christelijk-historische en (off) antirevolutionaire richting, lijkt het raadzaam bij het onderwerp Groen en de Schoolstrijd voor dit maal uitsluitend de schijnwerper te richten op Groens strijd voor de vrijheid van onderwijs.

Zorg en beheer

Meer dan zelf aan het woord te komen, lijkt het dienstig met het zoeklicht van onze belangstelling die plaatsen in Groen's betoeg te beschijnen waar hij voor die vrijheid als een onversaagd kampioen in het krijt is getreden. Om zo-naar zijn eigen woorden – in kaart te brengen zijn „veldtocht voor de vrijheid van onderwijs”.  
Die veldtocht begint in 1837 wanneer Groen met een passage over het onderwijs in zijn „De maatregelen tegen de Afgescheidenen aan het Staatsrecht getoetst” – de Schoolstrijd inleidt. Reeds hier wijst hij op 't monopoliesysteem dat van Overheidswege in stand werd gehouden met betrekking tot wat later heten zou de „gemengde school voor héél de natie”.

„Het onderwijs werd niet slechts een aanhoudend voorwerp van de zorg der Regering; zij bracht het onder haar beheer.....; en gelijk door zamensmelting der nationale verscheidenheden eenheid in den Staat, zoo werd eenheid van Godsdienstig onderwijs op de school door zamensmelting der geloofsverscheidenheden gezocht.....”

„Een onderwijs, voorzeker algemeen Christelijk, doch voor niemand, zelfs niet voor de Joden, aanstootelijk..... Dit stelsel is te bedenkelijk omdat de Regering niet slechts zoodanige onchristelijke rigting aan haar onderwijs geeft, maar bovendien, zoveel doenlijk, door de Inrigting der schoolcommissien en de algemeenheid der wetten, bijna al het onderwijs tot haar onderwijs heeft gemaakt. Menigeen heeft dit een monopolie genoemd.....; juist en te regt, in zoover het Gouvernement zich een uitsluitend gezag toegekend heeft over datgene waaromtrent iedereen vrij behoort te zijn. Vrijheid van wetten, vrijheid van Godsdiensvoering, vrijheid van onderwijs, hiertusschen is een onverbreekbare band.”

Eerste protest

En wanneer Groen in ditzelfde pamflet te veld trekt tegen de situatie van de kerk als staande onder de zeggenschap van de staat, dan kan diezelfde karakterisering ook gelden voor de positie van de school – gezien in de ogen van diezelfde staat uit die dagen – als: „een werktuig dat zeer nuttig en ook zeer schadelijk kan zijn, en daarom in de hand dient gehouden en zelfs een weinig te worden geklemd; als eene dienares welke aan de hand van het Gouvernement behoort te gaan” – Ook na dit eerste protest van 1837 bleef Groen in de oppositie.

Zo in 1840 wanneer hij z'n intrede doet in de z.g. Dubbele Kamer, ingesteld ter behandeling van de Grondwetsherziening, nodig geworden door de afscheiding van België. In zijn toespraak van 27 augustus 1840 verzet hij zich daar tegen de vereniging der gezindheden op de scholen; hij acht deze

nadelig: „dewijl dientengevolge, hetgeen elke Gezindheid als het zout der opvoeding waardeert, vervangen wordt door een krachteloos surrogaat, om niet te zeggen door een doodelijk vergif”. Voorts meent hij dat het gedwongen dezer vereniging van gezindheden op de „gemengde” school onbestaanbaar is geworden.

Het bijzonder onderwijs – onderwijs gegeven zonder bijdrage van de staat – zal tenminste enige vrijheid moeten worden vergund.

Klassieke uitspraak

Dan komt de welhaast klassiek geworden uitspraak:

„Ouders die, met of zonder genoegzamen grond, in gemoede overtuigd zijn dat de strekking van het onderwijs op de bestaande scholen onchristelijk is, moeten niet, regtstreeks of zijdelings, worden verhindert aan hunne kinderen zoodanig onderwijs te geven als zij meenen te kunnen verantwoordten voor God. Die dwang, ik zeg het ronduit, is ondragelijk en behoort een einde te hebben. Het is eene aanmatiging ontsproten uit de revolutieere, welke, met voorbijzage van de regten der ouders, de kinderen beschouwt als het eigendom van den Staat. Onverschillig is het of die aanmatiging plaats heeft door de centrale Regering, door gewestelijk of plaatselijk gezag; eene wijziging te dien opzichte neemt het onrecht niet weg. Geene zoodanige vrijheid van Onderwijs als ik hier aangeduid heb, het corollarium (de krans; het geschenk) der gewetensvrijheid, kan op den duur worden geweigerd; en, zoo het Openbaar Onderwijs, van Gouvernementswege bekostigd, zich tegen dat soort van mededinging (gelijk, ten aanzien van sommige Gewesten, te voorzien is) niet handhaven kan, zal dit onvermogen wel het krachtigste bewijs wezen dat men, in plaats van op de Gouvernemensscholen in het aangenomen stelsel te volharden, beter zou gedaan hebben in tijds aan de gehele of gedeeltelijke wegneming van een radicaal gebrek gedachtig te zijn.”

Krans der vrijheid

Om de verkrijging van die krans der vrijheid nu was het Groen op het terrein van het onderwijs te doen. In de Kamer vindt hij slechts verzet. De geesten worden openbaar. De conservatieven voeren er nog de boventoon en willen op de weg der vrijheid niet zo snel vooruit als Thorbecke, de leider der liberalen. Een lid der Kamer wijst Groen er op, dat er toch vrijheid van „huisselijk” onderwijs bestaat. Groen repliqueert dan: „Geloof ik wellicht dat de landbouwer, de handwerksman, die nauwelijks in het zweet zijnes aanschijns zich het sober levensonderhoud verschafft, van die vergunning veel genot zal kunnen hebben? Ik ben zeer voor het onderscheid der standen maar ten aanzien der gewetensvrijheid, wensch ik alle standen gelijk. En, is alleen het huisselijk Onderwijs vrij, dan is even daarom het onderwijs voor de negen tienden der Natie niet vrij”.

Een tegen honderd

Wanneer er in 1840 ook klachten komen van roomskatholieken over het onderwijs – ook zij verlangen naar meer vrijheid – stelt Koning Willem II een commissie (waarin ook Groen zitting had) in om de klachten van de adressanten te onderzoeken. Het resultaat van de commissie was – als gevolg van verscheidenheid van inzichten – pover. Groen kwam met een eigen Nota waarin hij opnieuw optrad als pleiter voor de vrijheid van onderwijs en waarin hij vraagt om de opheffing van het Gouvernemensmonopolie en om een grondwettelijk recht tot vrije oprichting van bijzondere scholen.

Klem van dwang

Hij betoegt in deze Nota dat reeds de onderwijswet van 1806 de klem van dwang in zich droeg:  
„Het onderwijs werd niet slechts

aangeboden, maar ook, zoo veel mogelijk, opgedrongen en verpligtend gemaakt. Men behoeft de wetten, de reglementen slechts vlugtig in te zien, om overal de stelselmatige pogingen te ontdekken om het gansche onderwijs, bijzonder zoo wel als openbaar, te plaatsen, niet slechts onder toezigt, maar ook onder beheer van de Staat.... Alles loopt blijkbaar, met veel kunst en overleg, hierop uit, dat het schoolwezen, in een bepaalden geest zamengesteld, het aan andersdenkenden, zoo men dit verkiest, onmogelijk maakt, om zelfs met de grootste opoffering, zich een onderwijs te verschaffen dat hun bevrediging geeft”..... „het centraal Gouvernement (acht) zich geroepen de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling der Natie te ondersteunen niet slechts, maar ook haar in menig opzigt aan den lei-band der Overheid te doen gaan”.

Groen pleit er dan voor dat de Staat de bevoegdheid om het schoolonderwijs eigendunkelijk te regelen die hij na de Scheiding tussen Kerk en Staat (1799) aan zich had getrokken, weer teruggeeft.  
„Men geve deze bevoegdheid terug om, zoo dit soort van onderrigt niet behaagt; zoo deze opleiding zielverdervend wordt geacht, scholen in eigen zin en geest naast de openbare scholen te stellen. Deze bevoegdheid om zelf scholen te mogen oprichten wordt „bepaaldelijk ook verlangd als een grondwettig recht. Reeds in de huidige Grondwet – aldus Groen „ligt schijn of schaduw eener noodwendige onderwerping van het bijzonder onderwijs aan het beheer van den Staat.”

Daarom:  
„Wij vragen opheffing van dwang. Men toone ons de onregmatigheid dezer klacht; het doet niets hoegenaamd af te zeggen: „Wij, en we zijn honderd tegen één, begeeren die opheffing niet, omdat wij er geen letsel, omdat wij er voordeel van hebben”. „Dan juist – aldus Groen aan Willem II – „komt de verhevne roeping van den Koning te pas, die het regt van één tegen de willekeur van honderd beschermt”.

Ook het kind in de wieg?

In 1848 stelde de koning onder de druk der februarirevolutie in Parijs („in 24 uur van conservatief liberaal geworden”) een staatscommissie in ter herziening van de Grondwet. Toen de commissie met haar concept kwam, waarin ook vrijheid van onderwijs was voorgesteld, en Schimpeppenninck wiens ministerie nog maar nauwelijks zijn werkzaamheden begonnen was, bezwaren maakte tegen de voorgesteelde vrijheid, openbaarde Groen zich opnieuw als bijwend opposant tegen een met dwang opgelegde school voor allen. Van uit „het stille boekverreken” houdt Groen dan in een Open brief” aan Schimpeppenninck een hartstochtelijk pleidooi voor de vrijheid van onderwijs. Zeker nodig „wanneer men allen aan het eenzijdige goedvinden eener partij onderwerpt; wanneer men allengskens alle uitwegen om aan haar overheersing te ontkomen voor iedereen sluit; wanneer door de voorstanders der gemengde school het denkbeeld is geopperd geweest om ook de Bewaarscholen in het systema te omvatten: wanneer men, in voorzigenige bezorgdheid, welligt er op uit was om ook het kind in de wieg onder toezigt van een algemeen-Christelijken of algemeen-Godsdiensstigen Schoolopziener tegen alle sectarische invloeden van vaderhart en moederschoot in veiligheid te stellen”.

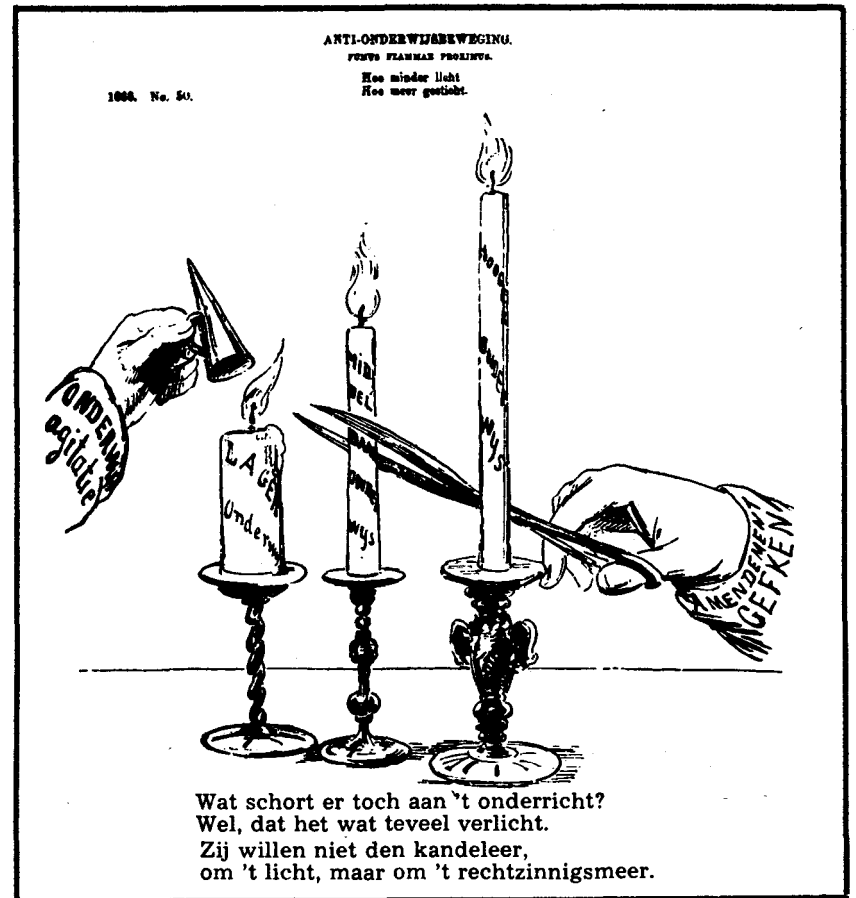
Daarom: Schitterend pleidooi

„Ik begeer niemand te dwingen tot het gebruik van een Christelijke school; maar niemand dwinge hen die deelgenooten mijner inzichten zijn, tot het gebruik van een school waarin datgene wat zij, ook daár, als onmisbaar beschouwen, ontbreekt”.... „Wij vragen niet dat aan anderen ontnomen worde hetgeen door hen hooggeschat wordt; wij vragen slechts dat het eene stelsel nevens het andere worde geduld; dat wij, op eigene kosten, mogen doen hetgeen onze tegenpartij met Gouvernemenssubsidien, mogen waartoe ook onze bijdrage geëischt wordt, verricht”.

In dit schitterend en klassiek pleidooi voor de vrijheid van onderwijs sprak Groen met nadruk en onbewimpeld; omdat het geen tijd voor flauwheid en dubbelzinnigheid is.

„Ik spreek met aandrang, omdat ik ten behoeve van Godsdienst, waarheid en regt spreek; omdat ik het Vaderland en het Huis van Oranje bemijn; omdat ik, bij het loeien van den orkaan en bij het slingeren van het ranke vaartuig geen anker dan in de Christelijk-historische beginselen van Godsdienstigheid en regtsgevoel, van vrijheid en verdraagzaamheid, die in Nederland steeds Nationaal geweest zijn, erken”.

Wanneer de Grondwetsherziening eer feit wordt, en daarin ook het omstreden beginsel van de vrijheid van onderwijs,



kan Groen de krans der zo begeerde vrijheid (hoewel gehavend: de openbare school behoudt haar voorrang: „de ellendige zinsnee” in art. 194) grijpen. Hij had gelijk gekregen: „Geene zoodanige vrijheid van Onderwijs als ik hier aangeduid heb, het corollarium (krans, geschenk) der gewetensvrijheid, kan op den duur worden geweigerd”.

Zijn vrijen loop

Ook na de wet van 1857 die als organieke wet voor de regeling van het onderwijs komen moest na de Grondwet van 1848, blijft Groen zich verzetten tegen allerlei min of meer sluiske maatregelen van landelijke, regionale of plaatselijke overheden die – ondanks de verkregen vrijheid – toch eigenlijk het bijzonder onderwijs het daglicht niet gunden.  
In „Ons Schoolwetprogram” van 1869 bindt Groen de strijd aan tegen een z.i. oneerlijke uitwerking van Van der Bruggen's wet. De strijd tegen kosteloos onderwijs voor de kinderen die de openbare school bezochten; tegen de verplichte vaccinatie; tegen het verschaffen van kerkelijke bedieningen aan onderwijzers van openbare scholen. Stuk voor stuk maatregelen gericht tegen het bijzonder onderwijs en tegen de daarvoor zo juist ontvangen vrijheid. Tegen ook het gebruik van het woord „christelijk” in Van der Bruggen's wet; een wet die de neutraliteit van de openbare school proclameerde maar deze toch ook tegelijkertijd versierde met een christelijk uithangbord (de christelijke en maatschappelijke deugden). Geen onchristelijken van 't openbaar onderwijs heeft Groen hiermee ooit bedoeld, maar onchristelijken van de wet, om deze school, althans in haar neutraliteit, ook bruikbaar te maken voor hen die nog geen christelijk onderwijs voor hun kinderen konden krijgen. Om niet onder christelijke benaming antichristelijk onderwijs mogelijke te maken.

Tegen de „ellendige zinsnee” ook die inhield dat er overal in het rijk, van overheidswege voldoende lager onderwijs moest worden gegeven (art. 194 G.W.), de fameuse zinsnee die de mogelijkheid opstelde zijdelings terug te nemen de afgedwongen vrijheid van onderwijs. Tegen de liberale of moderne richting die met toenemende felheid handhaving verlangde van een wet waardoor het staatsal-vermogen aan haar ongelooftspropaganda dienstbaar gesteld kon worden.

Vóór de anti-revolutionaire of christelijk-historische richting die recht voor allen wilde, dus ook voor de christen. En voorwaarde voor die vrijheid moest zijn dat er, ook voor het volk, was „de tweederlei school „vrije keus”

„Het Evangelie” – aldus besluit Groen zijn Schoolwetprogram – moet in Nederland zijn vrijen loop hebben. Dit regt althans, verkregen door christelijk-protestantsche veerkracht, oorsprong van onzen vaderlandschen luister, zal, ten ware wij van het voorgeslacht ten eenemaal ontaard zijn, niet zonder toeneming van prijzenswaardige schoolwetgeving en van pligmatigen religiestrijd, door een hooghartig en met zijn eigen ongelooft

dweepende liberalisme, worden miskend”.

Actualiteit Groen

In 1945 verscheen Smitskamp's: „Wat heeft Groen van Prinsterer ons vandaag te zeggen?”

Nu, ruim dertig jaar later is deze vraag opnieuw uiterst actueel.  
„Het antwoord op die vraag is op z'n minst drie-ledig.

Allereerst – dat in eigen gelederen alle onderwijs wordt afgeschud. Zeker als men van mening is dat thans het christelijk onderwijs van binnen uit en van buiten af bedreigd wordt. Laat Groen, ons aansprekend als „krijgsknechten van zoodanigen Veldheer” ons dan opnieuw de marsorder meegeven die hij in een hachelijk uur van de Schoolstrijd afkondigde (1861): „Of weet ge niet dat de Christen aan den echten krijgsmann moet gelijken die zich met de hachelijkheid van den strijd, omdat ze des te meer tot pligtbetrachting gelegenheid geeft, geluk wensch?”  
Mag dat gezegd worden door één die zich veelal van allen, zeker van vrienden, telkens weer verlaten wist? Die sprak van „een deel van zijn leger dat zoekgeraakt” was? En die toch altijd weer als veldheer – wanneer 't moest zelfs zonder leger – verder trok? Uit christelijke véérkracht? Zouden wij ons dan aan deze „ziel van vuur” (Gerretson) niet opnieuw verwarmen?

„In de tweede plaats roept hij ons op tot christelijke éénsgezindheid. Tot een sluiten van de gelederen. Tot een samen optrekken, niet ieder onder eigen al of niet kerkelijk vlakgetje, maar onder „de banier des Kruises”. „Het is” – aldus Groen in 1861 aan Ds. J. Moll „mijne bedoeling geweest alles te vermijden, waardoor vereeniging van hen die het reformatorisch en Apostolisch Christendom, die Jezus Christus tegenover bijgeloof en ongelooft belijden, zou worden belemmerd.....; de kracht van het Protestantisme ligt immers enkel in dat geloof hetwelk, steunende op de onfeilbaarheid en genoegzaamheid der Heilige Schrift, aan de vrije genade Gods in Christus getuigenis geeft”.

„In de derde en niet in de laatste plaats – men mag zich vandaag wel tien maal bedenken, zeker ook met het oog op de voorgestelde Grondwetsherziening, als men nu besluit Groen niet te volgen in het ophouden van de standaard der gewetensvrijheid” ook daar waar het gaat om de vrijheid van inrichting van het onderwijs

Eén stem

Men zegt – deze wijziging heeft ten doel „de grondwet systematiek” zuiver te houden. Het zal wel waar zijn. Het gaat slechts om een vastlegging van de vrijheid die de minister allang heeft. Ongetwijfeld! Maar waarom deze „ontucht” – ieder kan toch met de stukken bewijzen dat de al sinds jaren (ook vóór van Kemenade) aan de gang zijnde inperking van de vrijheid van inrichting ook de vrijheid van richting aantast – dan ook voor de toekomst gelegaliseerd in plaats van bestreden? Ook daarom is het zaak dat straks bij het graf van Groen de christelijk-historische of anti-revolutionaire richting hier spreekt als met één stem.

Jaargang 1, nummer 1, van Nederlandse Gedachten verscheen in september 1940. Het Nieuwe AR-maandblad met de historische naam was de vrucht van een nauwere samenwerking tussen de propagandclubs en de jongerenorganisatie. Het eerste nummer bevatte meteen al een studieschets (no. 74) over Groens „Ongeloof en Revolutie”.

Het was een goede greep. Niet zozeer omdat de schrijver, dr. H. Smitskamp, die juist dat voorjaar gepromoveerd was op een studie over Groen als historicus, voor een uitnemend kenner van Groens geschriften kon gelden. Evenmin omdat een schets over Groens hoofdwerk geheel paste in een nummer waarin de redactie toelichtte waarom men met de naam teruggreep op de periodiek waarmee Groen zijn levenswerk aangevangen en later afgesloten had. Nee, het was bovenal een goede greep omdat de tijd drong tot bezinning op de eigen identiteit.

### Nationaal-Socialisme

Die tijd was de begintijd van de nationaal-socialistische bezetting. Bij zijn installatie eind mei 1940 had de vreemde rijkscommissaris o.a. verklaard, aan dit land en zijn volk onze politieke overtuiging niet te zullen opdringen. En in de historische bijeenkomst in de Amsterdamsche Apollonal hadden begin augustus Colijn en Slotemaker eensgezind verzekerd: wij blijven onze politieke overtuiging toegedaan en zullen onze bijzondere staatkundige roeping niet opgeven. Maar wat was die bijzondere roeping, wat was de eigen identiteit? Colijn maande: „Wij moeten terug, mijne vrienden, naar onzen Bijbel; wij moeten weer dieper graven in onze volkshistorie”. En we moeten weer duidelijk leren zien, zo schreef de redactie in het blad dat de maand daarvoor het eerst verscheen, „de consequenties der revolutionaire beschouwing...ook van het staatsabsolutisme. Nu, dan was het een uitgemeakte zaak dat bestudering van „Ongeloof en Revolutie” ver bovenaan de agenda kwam te staan.

### Bundel voordrachten

Dat gebeurt telkens weer wanneer voorstanders van christelijke politiek in Nederland zich bezinnen op hun identiteit. Want met dat werk uit de vorige eeuw is het in dit land allemaal begonnen. Tot dan toe hadden er wel stemmen geklonken en was zich een richting gaan aftekenen die anti-revolutionair kon heten, had ook Groen in 1831 zijn verkennend en tegelijk grondlegend „Overzicht” gepubliceerd, maar van een duidelijk profiel, een herkenbaar gezicht was nog geen sprake geweest. Totdat in 1947 een boek de wereld werd ingestuurd met de programmatische titel „Ongeloof en Revolutie”, een politiek getuigenis van een wetenschappelijke omvang en een profetische diepgang als maar zelden in de moderne tijd in Europa verschenen is. Men weet, het boek is een bundel voordrachten die Groen op de zaterdagavonden van 8 nov. 1845 tot 4 april 1846 bij zich aan huis voor een twintigtal genodigden heeft gehouden. Zelf noemt hij het in de voorrede „een proeve van historisch betoog dat er een natuurlijk en noodwendig verband is tussen ongeloof en revolutie”. Al meer dan tien jaar had hij op dit onderwerp gestudeerd en materiaal erover verzameld. Hij vond het tijd worden – ook met het oog op de politieke discussie van de dag – dat hij zijn langzaam gerijpte visie eens volledig uitsprak voor een welwillend gehoor, van wiens op- en aanmerkingen hij ook hoopte te leren. In een vijftiental lezingen ontwikkelt Groen dan de volgende gedachtengang.

### Gedachtengang Van secularisatie naar totalitarisme

■ I. De huidige malaise in staat en maatschappij, zo begint hij, vereist een diepgaande analyse van wat onze tijd beweegt. Het gelijk opgaan van kapitalisme en pauperisme, de verwarring in politieke denkbeelden, de twijfelzucht in de kerk en de confessionele versplintering, de wanorde, op zedelijk gebied, alles wijst op een algemene oorzaak. Welnu, deze is gelegen in de revolutiebegrippen die sinds de vorige eeuw in Europa toonaangevend zijn geworden en tot een samenhangende theorie zijn uitgebouwd.

## Groen's „Ongeloof en Revolutie”

Door drs. A. J. van Dijk

# „Maar één weg leidt naar het geluk der volkeren”

■ II. Tot voor kort is deze ideologie door geen enkele tijd of beschaving gehuldigd. De hele wereldgeschiedenis door heeft men erkend dat het recht op aarde niet op menselijk goedvinden berust maar aan een hoger recht is onderworpen. Het afwijzen van de revolutie-ideologie wordt dus gesteund door de wijsheid van alle tijden en vindt vandaag zijn pleitbezorgers in alle landen van Europa.

### Overheidsambt

■ III. Naar de staatsbeschouwing van de anti-revolutie bekleedt de overheid een ambt. Het overheidsgezag is niet iets wat enkele sterken zich aanmatigen of waaronder allen zich uit welbegrepen eigenbelang schikken, maar het is een van God ingestelde en aan Hem verantwoordelijke macht „u ten goede”. De overheid heeft een goddelijk recht en zij is aan grenzen gebonden.

■ IV. De staatsregelingen van vóór de revolutie vertoonden gebreken, zeker, maar met de nodige aanpassing waren ze bruikbaar voor nieuwe tijden: tegenover een sterk koningschap stond een verscheidenheid van levensverbanden, elk met eigen onaantastbare rechten. Ambtsbesef aan weerskanten bewerkte een gezond evenwicht tussen gezag en vrijheid.

### Misbruiken samenleving

■ V. Evenals nu, sinds de revolutie, waren er vóór de revolutie ergerlijke misbruiken in de maatschappij. Met inspanning en geduld had men echter de structuren kunnen hervormen. Doch men heeft in blinde woede, bedweld door de ideologie, schoon schip willen maken, om

in één keer de heilsstaat te vestigen. Burke wees er al op: deze revolutie heeft zijn oorsprong in een theorie.

■ VI. De radicale omwenteling in de visie op staat en maatschappij is oorspronkelijk in de hand gewerkt door een verkeerde voorstelling van het wezen van de staat. Die voorstelling is zo oud als de renaissance van de wetenschap in de Middeleeuwen. Door haar eenzijdige bestudering namelijk van de klassieke Oudheid, met wier republieken men ging dwepen, werd men misleid tot de dwaling dat elke staat eigenlijk een republiek is, een vereniging ten behoeve van het algemeen welzijn. Hiermee was het hek van de dam wat betreft de begrenzing van de staatstaak: onverschillig of de vorst dan wel het volk soeverein is, werd het overheidsgezag als totalitair beschouwd.

### Hervorming

■ VII. Onderwijl werd deze revolutionaire ontwikkeling in de 16e eeuw gestuit door de Hervorming. Toen ging namelijk de Bijbel weer open. De Reformatie kan onmogelijk – zo weerlegt Groen een gangbare tegenwerping – gezagsondermijndend gewerkt hebben, aangezien ze bij het licht van de Schrift de beperktheid en het recht van de overheid weer leerde zien. Dit bood nieuwe levenskansen voor een evenwichtig staatsleven. Het zuivere zout van het Evangelie was een krachtig tegengif tegen het doordringende zuur van de revolutiebegrippen. Helaas was de opwekking van betrekkelijk korte duur, de liefde verkoelde en het reformatorisch élan liep dood in woordenzijferij en

formulierenknechterij. Zo kreeg de revolutie, als geestelijk macht, vrij spel om de hele denkwijze en gezindheid van het eens christelijk Europa verder om te keren.

### Goddelijke openbaring

■ VIII. Aan de goddelijke Openbaring werd nu in feite het laatste vertrouwen opgezegd. Er werd begonnen en geëindigd met de menselijke rede. Daterend uit de 17e eeuw, kwam de volle doorbraak van dit rationalisme in de eeuw van de Verlichting. Alles werd nu verstandelijk getoetst en gezuiverd, ook het Woord van God, ook de traditie, ook de moraal. Het christelijk geloof werd vervangen door rationeel aannemelijke religie, die op den duur weer het veld moest ruimen voor onverkort atheïsme. Niet God maar de Mensheid zou voortaan worden gediend. Jegens de resterende gelovigen kan het atheïsme niet tolerant blijven, want elk geloven-op-gezag saboteert de emancipatie van de mens en doorbreekt de solidariteit met de mensheid die zichzelf tot norm wil zijn. Dus is onderdrukking en vervolging slechts een kwestie van tijd.

### Zelfwetgeving

■ IX. Is er autonomie, zelf-wetgeving voor het denken, evenzo voor het handelen. Men kan de maatschappij naar believen inrichten. Het kwaad ligt tenslotte niet aan de mensen – die zijn redelijk en van goede wil –, maar aan de instellingen. In deze sfeer herleeft de verdragstheorie, nu geheel gesecculariseerd. God als bron van alle recht is weg, staat en maatschappij rusten in een contract waarbij de mensen, in ruil voor bescherming, hun individuele wil bundelen tot een collectief orgaan, de Staat, waarin voortaan de helft plus één uitmaakt wat voor allen zal gelden. Gezin, onderwijs, eigendom, godsdienst, alles valt onder de bevoegdheid van dit meerderheidsregime. In principe is daarvoor niets meer heilig.

### „Nieuwe staat”

■ X. De nieuwe Staat krijgt zo alle macht in handen gelegd, hij kan zijn wil vanuit één centraal punt aan allen opleggen, een totalitaire bemoeizucht spreidt zich als een ijzeren net over de bevolking uit. Maar – die in de Hemel zetelt, lacht. De natuur is sterker dan de leer, het leven stelt ook z'n eisen. De revolutionaire drivers lopen tegen een muur, er blijft rust en orde nodig, het instinct tot zelfbehoud wordt wakker, zodat sommigen aan de rem trekken en matiging eisen in de realisering van de ideologie. Zo groeit er een staat van permanente revolutie, een worsteling tussen gematigden en radicalen over vertraagde of versnelde uitvoering van... hetzelfde revolutionaire program. Die worsteling doorloopt, nadat de revolutie (1) is voorbereid en (2) in werking is gesteld, nog de fasen van (3) reactie, waarin streng orde op zaken wordt gesteld, (4) hernieuwde proefneming, langs een gulden middenweg, en uiteindelijk (5) moedeloze berusting in de status quo. In al deze gedaantewisselingen handhaaft zich intussen de op de volkssoevereiniteit gebaseerde absolute Staat.

### Fransen revolutie

■ XI. De voorspelbare gang van de ideologie die de praktijk zoekt, is nog het duidelijkst te illustreren aan de revolutie zoals zij tenslotte met name in Frankrijk tot uitbarsting is gekomen. In de fase van voorbereiding gaan de meest scheve voorstellingen van geschiedenis en maatschappij tot de vanzelfsprekendheden van de publieke opinie behoren. Daardoor worden zelfs goedbedoelde hervormingsplannen in revolutionaire banen geleid. De ideologie is ook in Frankrijk niet eerder tevreden dan wanneer ze onbetwist aan de macht is.

■ XII. Wanneer in de tweede fase de revolutionaire praktijk tot ontwikkeling wordt gebracht (1789-1794), moet de koning, die zelf zijn tol aan de revolutionaire ideologie had betaald, het met zijn leven bekopen. Laverend tussen allerlei onverwachte omstandigheden, volgt het nieuwe schip van staat zijn uitgezette koers: iedere man krijgt een stem, de volksvertegenwoordiging regeert, verschillen in stand en voorrechten worden afgeschaft, óók de bourgeoisie (meeloper, soms koploper) wordt gelijkgeschakeld, en andersdenkenden worden uitgeschakeld. De bureaucratie zwelt uit, en om de revolutie veilig te stellen werkt men toe naar de politiestaat: het Staatsbelang valt immers samen met het algemeen belang? Telkens winnen de mannen van de

beweging, de doctrinairers, het van de weifelaars, de halfslachtigen die met hun eigen belijdenis in tegenspraak komen.

### Terreur

■ XIII. De tweede fase eindigt in de terreur. Met instemming citeert Groen het oordeel van een Frans geschiedschrijver over de beruchte Robespierre: „Juist in zijn isolement lag zijn kracht”. D.w.z. door zijn beginselvastheid was hij onweerstaanbaar. Zijn gelijk moest telkens erkend worden. Op het laatst was ten overstaan van het Algemeen Welzijn geen leven meer veilig. De enige uitweg uit de gelegitimeerde anarchie was een staatsgreep, waarna de Sterke Man zijn regime van willekeur kon opleggen.

■ XIV. Deze reactie onder Napoleon deed weer naar meer vrijheid snakken. In 1815 begon de hernieuwde proefneming, maar de voorzichtige conservatieve praktijk strookte niet met de in wezen liberale grondwet, zodat Parijs in 1830 andermaal een omwenteling beleefde. Een nieuwe dreiging van radicalisme noopte echter tot een strak regime, moedeloze berusting zette in, men stelde voor alles prijs op vrede en rust, desnoods ten koste van het recht. In deze fase verkeren we nog, houdt Groen zijn tijdgenoten voor, en tenzij men met de ideologie breekt staan nieuwe omwentelingen ons te wachten.

### Terugkeer

■ XV. De enige uitweg uit deze vicieuze cirkel en uit de invloedssfeer van de revolutiebegrippen, zo besluit Groen zijn cyclus voorlezingen in het voorjaar van 1846, is terugkeer tot de beginselen die ons zijn geopenbaard. Op de permanente revolutie is maar één afdoend antwoord: voortgaande reformatie bij het licht van het Evangelie.

### 1789-1794; 1933-1945; 1917-heden

Tot zover de inhoud van dit klassieke werk. Groens stelling is kortweg deze: Zeg me waar ge van uitgaat en ik zal u zeggen waar ge uitkomt – of zo niet gij, dan uw geestverwanten-partijgenoten die consequenter zijn en u achter zich zullen laten. Heeft Groen de historische oorzakelijkheid gesimplificeerd, de dwingende logica van een ideologie overschat? Misschien. Maar wijzen bepaalde gebeurtenissen sinds 1917 en 1933 niet in die richting? Ongeloof en revolutie: dat is, wat het publieke leven betreft, afval en verderf op nationaal niveau, Godverzaking en Godverlatenheid op wereldschaal (zie het slot van de Lezingen VII en VIII). Wie kan het noodwendig verband ontkennen, het onvermijdelijke van de afloop in twijfel trekken? Het is het automatisme van de weg der zonde, die van kwaad tot erger leidt en voeren moet naar de afgrond. Tenzij God het in zijn genade verhoedt. Des te dringender klinkt Groens wervend appél: keert u om, bij Gods geboden alleen vinden we heil, die te zoeken is de onmisbare voorwaarde om „op de enige weg te geraken welke naar het geluk der volkeren leidt” (Lezing VIII).

### Les voor de politiek

Groen schaamde zich het Evangelie niet, hij kon er mee voor de dag komen, want het is een kracht Gods tot behoud voor ieder volk dat het aanneemt. Aan de andere kant, voor het Evangelie uitkomen op staatkundig terrein is geen sinecure. Nodig is, naast grondige studie en bezinning, ook zelfonderzoek. Want christelijke politiek stuit op tegenstand, hoon, vijandschap. Daarom moet men het rustpunt van zijn leven kennen, het oriëntatiepunt waar men niet van afwijkt. „Een staatsman niet, een Evangeliebelijder!” Dat moet het motief zijn, anders houdt men het niet vol. Mocht iemand aan het begin van zijn politieke carrière kiezen voor evangelische politiek, dan zou ik hem, zegt Groen meteen al in Lezing I, op het hart drukken: Weet wat u doet! Er zit, naar de wereld gesproken, weinig perspectief in. Maar als het u ernst is: „laat niets u terughouden; voor u heeft de waarheid voorrechten en genoegens waardoor het teloor gaan van elke verwachting overvloedig zal worden vergoed!” Groen van Prinsterer zag op het loon, in dit leven en in de toekomstende eeuw. De geschiedenis van zijn leven, en de geschiedenis van het land dat hij heeft gediend, laten al iets zien van het loon dat er is voor een trouw en volhardend getuigenis. Laten ook wij dáár mee rekenen.



## Groen en Thorbecke

Door dr. R. H. Bremmer

## Thorbecke begreep ten diepste niet Groen's strijd voor onderwijsvrijheid

„De dood van Thorbecke heeft mij geweldig aangegrepen.”  
Groen aan Kuiper, 7 juni 1872.

Wanneer een man op leeftijd zich geweldig weet aangegrepen door het overlijden van een tijdgenoot, heeft hij zich nauwer aan hem verbonden gevoeld dan de buitenstaander misschien dacht. Voor die verbondenheid van Groen en Thorbecke had men in hun eigen tijd reeds oog. Zo schreef de liberale „Schager Courant” van 29 juni 1871, bij hun beider leven nog: „De Nederlandsche parlementaire geschiedenis onzer dagen ontleent aan de twee staatslieden, welle daarin de grootste rol spelen, Thorbecke en Groen, de eer van eenig te zijn... Gewoonlijk steit men hen tegenover elkander... een diepere beschouwing doet de eenheid opmerken welke hen verbindt”.

## Vergelijking

Dr. H. Schaepman heeft hen, na Groens dood, aldus vergeleken: „Aan beiden behoorden de onvermoeide werkracht met even ondoofbare lust gepaard, de veelomvattende kennis, het stalen geduld, de vaardige vlugheid; beiden was de blik der groote veldheeren toebedeeld, de scherpe, verdragende en diep doordringende blik. Beiden wisten het woord en de veer te hanteren met geheel eigen meesterschap, want ieder van hun woorden droeg het onuitwisbaar zegelmerk van hun gedachte. Beiden waren niet alleen staatsman, maar ook mannen, ook karakters...”.

Het verschil tussen Groen en Thorbecke penseelde Schaepman in zijn woordenrijk negentiende-eeuwse *Nederlands aldus*: „Thorbecke was een wijsgeer, Groen van Prinsterer een geloovige, Thorbecke was een denker, Groen een strijder, Thorbecke een wetgever, Groen een stichter, Thorbecke een meester, Groen een veldheer. Tegenover de wetten van den Minister van Staat staan de vereenigingen in 't leven geroepen door den hoofdan van de anti-revolutionaire partij”.

Het is de moeite waard nu, na het gedenkjahr van Thorbecke's overlijden in 1872, dat van Groen is aangebroken, beider leven de revue te laten passeren en in historisch perspectief te bezien.

## Classici

Allereerst valt bij een vergelijking op, dat deze twee vertegenwoordigers van de eerste generatie die na de stichting van het nieuwe Koninkrijk in 1813 aantrad, veel gemeen hadden. Ze waren bijna even oud. Groen was slechts drie jaar jonger dan Thorbecke. Ze studeerden beiden te Leiden, beiden waren briljante studenten van Hollands oudste academie. Ze waren beiden grondig thuis in de klassieken. Groen promoveerde in 1823 op één dag in de klassieke én in de juridische faculteit *summa cum laude*, Thorbecke in 1820 in de klassieke letteren met een proefschrift waarvan zijn biograaf Brugmans schrijft „dat een student van tweeëntwintig jaar zulk een boek kan schrijven, grenst aan het wonderbaarlijke”. 2) *Classici* begeven zich bij voorkeur niet in de politiek, Groen en Thorbecke kregen de unieke kans hun politiek bedrijf klassiek te modelleren. Zij lieten zich die kans niet ontglippen! Dat uitte zich niet het minst in hun stijl van schrijven en spreken. Allard Pierson noemde hen „de bekwaamste stilisten van de Nederlandsche letterkunde”. Ze braken beiden met de gewoolen retoriek van een vorig geslacht. Groen en Thorbecke raakten in hun Leidse tijd met elkander bevriend. Dat is te opmerkelijker als we letten op het milieu waaruit ze voortkwamen. Groen stamde van moeders zijde uit een bijzonder gefortuneerd regentengeslacht, zijn vader was arts in hofkringen. Thorbecke's ouders hadden grote moeite het hoofd boven water te houden en waren eenvoudige burgers uit de provincie. Toch ontstond er tussen hen, vooral door hun correspondentie, een sterke vriendschapsband. Groen heeft, kort na Thorbecke's dood,

hun briefwisseling uitgegeven. Ze loopt in hoofdzaak over de jaren 1830-1832. Hij deed dat, schreef hij in de inleiding, „als bijdrage ter biografische bestudering van den, in aanleg, wetenschap en regeerkracht, zelden geëvenaarden land-en tijdgenoot”. 3) Hij zond het geschrift toe aan Thorbecke's zoon als het bewijs „eener vriendschappelijke betrekking, die, ook te midden van veeljarigen, principiëlen strijd, in wederzijdsche welwillendheid stand gehouden heeft”. 4) Prins Frederik der Nederlanden, oom van Koning Willem III, bood hij de brieven aan met de woorden: „Van mijn Academie-vriend; van mijn gestadigen wederpartijder in den plichtmatigen strijd der beginsels; van één, naar mijn inzien, der merkwaardigste Ned. staatslieden van vroeger en later tijd”. 5) Het bundeltje brieven boeit vanwege de correspondenten, maar ook omdat ze in de jaren van de Belgische opstand werden geschreven. Groen was in die tijd secretaris van Koning Willem I, Thorbecke hoogleraar te Gent. Groen was vaak met de Koning te Brussel: zo maakten ze beiden – Noordnederlanders in hart en nieren – de opstand in het Zuiden mee. Groen bekomentarierde de gebeurtenissen van de dag in het mede door hem geredigeerde orgaan „Nederlandsche Gedachten”, Thorbecke liet zijn vriend weten hoe dat kommentaar bij hem overkwam. De brieven laten ons zien hoe, bij aanvankelijke overeenstemming met betrekking tot de Brusselse revolutie, „de kiem” – zoals Groen schrijft – al aanwezig was „van veeljarig en principiëel antagonisme”. 6) Men zou dat overigens niet vermoeden wanneer Thorbecke op 29 oktober 1830 aan Groen schrijft (hij was inmiddels uitgeweken naar Leiden): „Het kan niet genoeg worden herhaald, dat het bondgenootschap des Gouvernements met de liberale gevoelens de hoofdoorzaak is van ons ongeluk”. 7)

## Lichte verwijdering

Een lichte verwijdering deed zich al spoedig gevoelen. Zo schreef Thorbecke Groen „Ik weet de hartelijke gezindheid mijwaarts te waarderen, in welke gij mijne denkwijze aangaande een praktische staatkundige uitoefening van het Christendom aanroert, maar „over dit teedere en hoogst gewigtige onderwerp” zal hij later schrijven. 8) Hem boeide in die tijd al de idee van de volkssouvereiniteit, het grote twistpunt tussen beide politici in latere jaren. „Waarom niet het beginsel van volkssouvereiniteit, door ruime en trapsgewijze toepassing op de deelen, geordend”? 9) vroeg hij Groen in reactie op diens kritiek in de „Nederlandsche Gedachten” van 2 en 9 februari 1831. Thorbecke hield zijn ambitie, die hem later tot grote hoogte zou opstuwden, voor zijn vriend niet verborgen. Hij beklagde zich dat hij te Leiden slechts was voorgedragen als buitengewoon hoogleraar, terwijl in Gent (waar hij dat óók was) zijn vooruitzichten op het ordinariaat steeds beter werden. Hij moest nu in Leiden weer van onderen op beginnen als „jongste der aanwezige Extraordinairen, en mijne bevordering van de hunne afhankelijk worden”. Hij voegde eraan toe – Thorbecke ten voeten uit – „In de daad, waarde Vriend, liever gewoon te Groningen, dan buitengewoon te Leyden”. 10) Hij moest tot 1834 wachten vóór hij gewoon hoogleraar te Leiden werd. Nog steeds bleef hij met Groen op goede voet. Na de Tiendaagse Veldtocht in 1831 maakte hij Groen deelgenoot van zijn „vaderlandlievende bezorgdheid in het studeervertrek”. 11) Hij vroeg om nadere informatie over de situatie in België: „In een tijd, als dezen, gevoel ik dubbel de waarde onzer gemeenschap”. 12)

## Breekpunt

Het moment van het breekpunt naderde. Groen nam in 1833 ontslag als secretaris van het Kabinet van Koning Willem I. Hij ging zich in de komende jaren verdiepen in de correspondentie van de Oranjes in het Koninklijk Huisarchief. Thorbecke gaf te Leiden zijn colleges in de diplomatie en de staatkundige geschiedenis. De juridische faculteit promoveerde hem honoris causa tot doctor in de rechten.

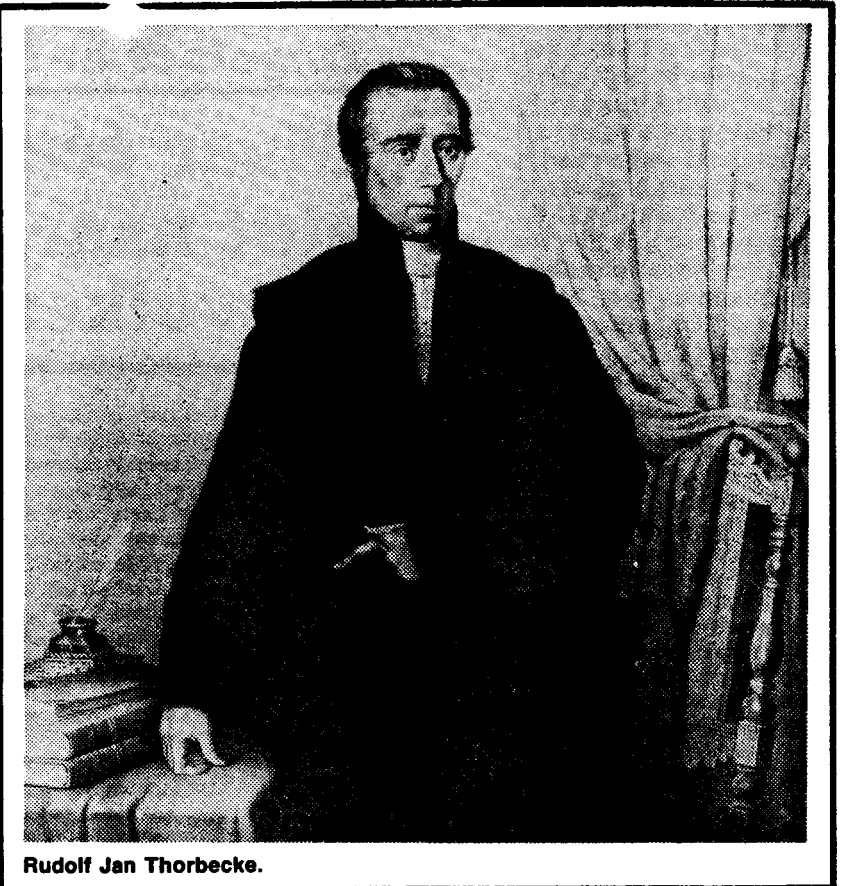
Voortaan noemde hij zich steevast mr. J. R. Thorbecke. In 1837 verscheen als een donderslag bij heldere hemel Groens *Maatregelen tegen de Afgescheidenen aan het Staatsregt getoetst*. Hierin koos hij positie in het gezapige Nederland van die tijd tegen de vervolging van de Afgescheidenen en hij deed het duidelijk: „Sedert geruimen tijd hoort men in Nederland gewagen van regtsgedingen, van boete en gevangenisstraf, van inlegering, van aanschrijvingen met buitengewone scherpheid gesteld; en dit alles tegen één klasse van ingezetenen gericht, tegen de Gereformeerde Christenen die zich van het Kerkgenootschap in 1816 gesticht afgescheiden hebben”.

De Staatsraad in buitengewone dienst, de oud-secretaris van de Koning, de man die zich naam had gemaakt door publicatie van de „Archives”: hij nam het op voor een in Nederland vervolgde en vertrapte volksgroep en trotseerde daarmee de hele publieke opinie. Het geschrift beleefde in dat eigen jaar 1837 drie drukken.

In augustus berichtte Thorbecke Groen dat hij diens geschrift gelezen had en wel „lust had als advocaat, uit overtuiging, tegen u op te komen.... Ik denk” – vervolgde hij – „dat onze oude en goede betrekking bij een verbloemd, niet bij een beleiden verschil van denkwijze lijden kan”. 13) Kort daarop verscheen in het *Journal de la Haye*, een semi-regeringsorgaan, Thorbecke's kritiek op Groens geschrift. De inleidende zinnen zijn befaamd: Groens partij „zoekt het leven bij de doden. Hij begrijpt niet, dat zij hebben geleefd om een nieuw leven mogelijk te maken”. 14) De vriendschappelijke briefwisseling naderde haar einde. Wel schreef Thorbecke op 7 oktober 1837 aan Groen „De zaak, die wij in 't publiek verhandelen, deert onze bijzondere gezindheid wederzijds niet”, maar de oude toen geslagen wond schrijnde nog na in het kommentaar van Groen uit 1872: „Liefelijke begeleiding van een meer dan vrijmoedig censuur”. En dan volgt het enige briefje, waarvan Groen afschrift bewaard had en dat hij nu, na zoveel jaren, publiceerde. Ik ontwaar uit uw brief van 7 oktober, zo schreef hij Thorbecke, „met groot genoegen, dat Gij door sommige uitdrukkingen van uw antwoord niet hebt bedoeld wat, naar mijn inzien, in de woorden opgesloten ligt. Ik houd mij aanbevolen voor uw toegezegd bezoek; te Leiden zijnde, kom ik u gaarne zien”. 15)

## Verder uiteen

De wegen van de vrienden weken van nu af aan steeds verder uiteen. Ze bleven elkaar nog wel ontmoeten in de Dubbele Kamer voor grondwetswijziging in 1840, waar ze „tamelijk eendragtig” bijeen waren. 16) Het vriendschappelijk epistolair contact was afgelopen. Groen bleef zich in de veertiger jaren van die negentiende eeuw verdiepen in het Koninklijk Huisarchief. Het ene deel na het andere van de „Archives” kwam van de pers tot en met het achtste, dat het grote werk in 1847 tot 1854 heeft gebracht. In deze jaren heeft Groen de grondslag gelegd voor zijn grote politieke strijd in de jaren vijftig. Thorbecke deed hetzelfde in zijn colleges te Leiden en in verschillende studies – vooral historische – die van zijn hand verschenen. Maar wat een verschil met die van Groen! Terwijl deze de Opstand tegen Spanje als de grote tijd van de vaderlandse geschiedenis zag, concentreerde Thorbecke zich op de Bataafse tijd. De oude Republiek had, ondanks haar gebreken, het hart van Groen gestolen. Thorbecke was er op uit te laten zien hoe afgeleefd zij in 1795 wel was. Zijn beroemde rede als rector magnificus in 1841 „Simon van Slingelandt's toelag om den staat te hervormen” werd een streng requisitoir tegen de staatsinrichting van het oude Gemeenbest. In 1848 sloeg voor Thorbecke diens grote uur. In maart 1848 had Koning Willem II hem met vier liberalen van de avant-garde benoemd in de grondwetcommissie. Het lot van het vaderland werd voor een week, constitutioneel en gouvernementeel, gelegd in de hand van dit vijftal.



Rudolf Jan Thorbecke.

Thorbecke gerijpt tot liberaal voorman, kreeg de kans van zijn leven en hij greep die kans. Had hij zelf niet in 1846 in één van zijn opstellen geschreven: „Men vat, dat iemand, de genie om zijn land te regeren in zich voelende, de hand naar de teugels uitstrekt”. 17) J. C. Boogman heeft geschreven, dat Thorbecke in de jaren 1840-1848 geconfronteerd werd met een „levensgrote uitdaging, die hem met heel zijn persoonlijkheid, met al zijn geniale gaven zal doen reageren”. Die uitdaging werd gevormd door de impasse waarin Nederland in de veertiger jaren van de vorige eeuw verkeerde. „Heel wat Nederlanders vroegen zich af of de Nederlandse natie nog wel levensvatbaar was, of zij in de ure des gevaars, als de in Europa bestaande spanningen zich zouden ontladen, wel genoegzaam weerstand aan de dag zou kunnen leggen”. 18) Het is, volgens Boogman, aan Thorbecke en zijn vormgeving aan de Nederlandse staat in 1848 te danken geweest dat het land zijn identiteit heeft hervonden. Daar steekt waarheid in. We voegen er dadelijk aan toe, dat het hervinden van de identiteit zeker niet minder aan Groen te danken was. Thorbecke baseerde zich voor zijn staatkundige vormgeving op de patriottentijd, Groen stelde op grond van zijn historisch onderzoek zijn onwrikbaar axioma dat de reformatie het Nederlandse Gemeenbest heeft doen geboren worden. 19) Dat betekende een diepere fundering van de identiteit dan bij Thorbecke.

## Merkwaardige paradox

Thorbecke was in 1849 de leider geworden van het eerste door hem gevormde kabinet. Groen werd in dat jaar lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en Thorbecke's grote antagonist. C. W. de Vries noemde Groen Thorbecke's „eenige groote tegenstander onder zijn tijdgenoten en hij had daarin gelijk. In en buiten de Kamer heeft Groen zijn oude vriend geen oogenblik met rust gelaten. Er zit een merkwaardige paradox in de strijd tussen die beide grote Nederlanders in de vijftiger en zestiger jaren van de vorige eeuw. Die paradox werd eigenlijk al zichtbaar in 1837. Thorbecke was liberaal en vocht voor de vrijheid van de burger in een democratisch geregeerde staat. Groen was monarchaal en anti-revolutionair en zocht, althans volgens Thorbecke, het leven bij de doden in de oude Republiek waar geen liberale vrijheid te vinden was. Intussen nam Groen het op voor de vervolgde Afgescheidenen en pleitte hartstochteloos voor de vrijheid die hen naar de grondwet toekwam. Daarentegen nam de liberaal Thorbecke het op voor de maatregelen van de regering. Na 1848 stond Groen onafgebroken op de bres voor vrijheid van onderwijs aan het volkskind met de grondwet in de hand! Thorbecke was niet te bewegen de door hemzelf in de grondwet verankerde vrijheid van onderwijs operationeel te maken. Groen heeft in de jaren vijftig een grootse strijd gevoerd. Hij had, politiek gezien, in de in de grondwet van 1848 vastgelegde vrijheid van onderwijs een voet tussen de deur en hij was in geen enkel geval bereid die terug te trekken: niet tegenover

vriend (Van der Bruggen) en niet tegenover vijand (Thorbecke). De driespraak Groen-Van der Bruggen-Thorbecke in de parlementaire strijd om de onderwijswet van 1857 is uitermate boeiend. Wie de bladzijden lange verslagen van de redevoeringen uit dit debat in de *Handelingen van de Tweede Kamer* (Bijblad bij de Staatscourant heette het toen) leest, voelt nog de spanning tussen de regels trillen.

## Vergaderzaal

Tegen het einde van de „beraadslagingen” kwam het tot een scherpe formulering van de standpunten. Men voelt de spanning in de vergaderzaal op een moment als dit:

*De heer Thorbecke*: „Zoo genegen als ik ben tot eerbiediging der vrijheid om het Christendom zoo op te vatten en te sluiten als hij (Groen) doet, even ongenegen ben ik om mij en anderen voor de beoordeling van het Christendom, dat wij koesteren, zijn maatstaf te laten opleggen. Nog ééne vraag, Mijnheer de Voorzitter, men stelle zich voor, dat hetgeen wij gisteren hoorden van den geachten spreker ons voorgedragen ware met het orgaan, met de houding, met de stem van Danton: welken indruk zou die taal hebben gemaakt?” Men kan zich indenken met welk een spanning de zaal afwachtte hoe Groen op de „zet” van Thorbecke reageerde: nota bene, Groen vergeleek met Danton! De *Handelingen* gaan verder:

*De Voorzitter* (wanneer nu Groen weer het woord neemt):

„Ik wensch den spreker uit te noodigen eenigermate zijne stem te verheffen, want bij zijne vorige redevoering is zijne stem niet geheel tot mij doorgedrongen. *De heer Groen van Prinsterer*: Mijnheer de Voorzitter, ik ben bevreemd mijne stem te verheffen na den wenk van den geachten spreker uit Deventer (*Thorbecke*)”. 21)

Het kon tussen beide parlementariërs ook anderszins toegaan. Op 22 september 1862 was Groen in de Kamer terug, nadat hij in 1857 had bedankt vanwege het aannemen van de wet-Van der Bruggen. Thorbecke en hij waren nu zestigers: ze bleven elkander in de parlementaire greep houden. Groen hield zijn voet opnieuw tussen de deur. Hij had zijn rede bij de discussies over het Adres van Antwoord op de troonrede geëindigd met de woorden:

„De Minister (*Thorbecke*), aan het einde der discussie, beschreef onze veeljarige verhouding aldus: „Ik herinner mijne betrekking tot den spreker uit Leiden (Groen) ten aanzien van dit onderwerp. Zoo hij vrijheid van onderwijs vroeg, was ik zijn bondgenoot; maar van het oogenblik af, dat hij het onderwijs, in zijn geest te geven, met een officieel karakter trachtte te bekleeden, was scheiding en strijd onvermijdelijk”. Welnu, op dit oogenblik sta ik, volgens den Minister op zuiver terrein: van officieel karakter is geen sprake; ik vraag alleen vrijheid van onderwijs. Zal hij wederom mijn bondgenoot zijn?”

Thorbecke antwoordde en wat nu volgt was iets heel bijzonders voor een man, die zo zelden in het publiek zijn gevoelens deed blijken: „Ik mag voor een oogenblik toegeven aan een persoonlijk gevoel. Het is het

Vervolg op pag. 10

Wat was de kracht van dat leven? Dat leven van geweldige werkzaamheid, schier onbegrijpelijk: die man die elke morgen om zeven uur aan zijn schrijftafel zat, en dat heeft volgehouden dat hele leven lang, zeventendertig jaar lang, tot zijn dood toe, Gij weet dat hij zelf dat heeft gekarakteriseerd: "Ik ben geen staatsman, maar een Evangeliebelijder".

C. Gerretson, Blij Groens graf (Verzamelde werken, IV, Baarn 1974, blz. 295 v.)

## Hartstochtelijk geleerde

Als jongen van zestien, zeventien jaar had Allard Pierson de gelegenheid Groen te observeren, wanneer hij de vergadering voorzat van de Christelijke Vrienden. Hij was een scherp waarnemer, dat blijkt wel uit zijn *Oudere Tijdgenooten*. Hij vertelt van Groen dat het een man was in wie een zekere hartstochtelijkheid niet te miskennen viel. Maar het was een hartstochtelijkheid bedekt door uitwendige kalmte waaraan een samenloop van gunstige omstandigheden had meegewerkt: een groot vermogen, geen kinderen, de levenswijs van een geleerde, geen enkele uitwendige steen des aanstoots<sup>1)</sup>. Let men op deze opsomming, dan moet men zeggen: Groen had zijn dagen kunnen slijten als een rentenier. Maar die hartstochtelijkheid was er. Nu kan men ook een hartstochtelijk geleerde zijn. Groen is dat geweest. Veel van wat hij als geleerde heeft geproduceerd – vooral als geschiedvorderer en geschiedschrijver – heeft blijvende waarde. Maar hij is zijn hartstochtelijkheid al meer gaan investeren in de publieke zaak en die dan heel ruim genomen: de kerk, het onderwijs, het parlement, de politiek in het algemeen, de maatschappij.

## "Calvinistische Plato"

Wat stak hierachter? Pierson heeft gemeend ons ook dit te kunnen onthullen. Groen kende Plato. Die wijsgeer was zijn eerste grote wetenschappelijke liefde geweest. Voor Plato was de wereld van de ideeën de voorbeeldige wereld. De onveranderlijke ideeën zijn de modellen die om verwerklijking vragen in onze veranderlijke wereld. Welnu, Groen was een calvinistische plato. Zijn ideeën op kerkelijk gebied waren de rechtzinnige theologie en op politiek terrein de anti-revolutionaire leer. Deze ideeën zijn het voorwerp geweest van Groens hartstochtelijke liefde, een liefde die zich geroepen wist ze op aarde te doen regeren. Aldus Pierson<sup>2)</sup>. Nu wordt de invloed van Plato op Groen tegenwoordig niet meer door ieder zo hoog aangeslagen<sup>3)</sup>. Maar geheel afgezien daarvan: als de vraag wordt gesteld waarvoor Groen gehouden moet worden en waardoor hij gedreven werd, zal toch wel de eerste die het recht heeft daarop te antwoorden, Groen zelf zijn.

Welnu, in 1864 wendde hij zich ter gelegenheid van de Kamer-verkiezingen tot de kiezers. In één van zijn geschriftjes uit dat jaar beveelt hij voor verschillende districten bepaalde kandidaten aan. Tegen het eind ervan schrijft hij: „En nu, kiezers, voor zover ge mij toegenezen zijt, nog een ernstig woord over het standpunt waarop ik uw ondersteuning beger. Als staatsman niet! als evangelie-belijder". En helemaal aan het eind: „Zeg het aan de kiezers, zeg het aan het volk achter de kiezers.... zeg, en herzeg hun dat ik, niet als staatsman, niet als hoofd ener partij, maar als belijder van het evangelie, hun gelovig Amen op mijn belijdenis in de Tweede Kamer tegemoet zie"<sup>4)</sup>. In 1870 herhaalt hij dat woord: „Een staatsman niet! Een evangelie-belijder". Hij voegt er dan aan toe: „Mijn eigen leus. Zij is het nog". En in de *Nederlandsche Gedachten* van 29 april 1876<sup>5)</sup> – een paar weken voor zijn dood – stond, afkomstig nog van zijn hand, te lezen: „In 1876, aan het naderend levenseind, een CHRISTELIJK-HISTORISCH TESTAMENT. Met de tollenaarsbede: 'O God! wees mij zondaar genadig!' – Met de Heidelbergse Catechismus-wijshied: mijn enige troost in leven en in sterven. – Met de juichtoon: „Ik dank God voor Jezus Christus mijn Heer". – Met de strijdleus der Reformatie: „Doet aan de gehele wapenrusting in aeternum"<sup>6)</sup>. Met de zinspreuk: *Een staatsman niet!*



Een opname van de Tweede Kamer omstreeks het midden van de vorige eeuw.

## Groen als Evangelie-belijder

Door prof. dr. J. Plomp

# Mede dankzij Groen zijn Nederlands politieke scheidslijnen principieel van aard

*Een evangelie-belijder*. Dat stak erachter: Groen moest het evangelie belijden.

### Evangeliebelijder

Bewust belijder van het evangelie is Groen geworden in het begin van de jaren dertig. Hij had een zorgvuldige opvoeding ontvangen, maar wel geheel in de geest van de eeuw. Hij volgde in zijn Leidse studententijd een tijdlang het *privatissimum* van Bilderdijk, maar dat had op hem veel minder uitwerking dan bijv. op Da Costa of Dirk van Hogendorp. Hij vond Bilderdijk wel zeldzaam gentiaal, maar diens toon van eigen onfeilbaarheid stond hem tegen<sup>7)</sup>. „Tot in 1828 was ik ongeveer – verklaarde hij later – als de toonaangevende Protestantse meerderheid, *Liberaal* en *Christen*; met de leus *medio tutissimus ibis*“<sup>8)</sup>. Als in de Hervormde Kerk bijkans iedereen, lid der *grote Protestantse partij*. Naar geïang van de thermometer *conservatief* – liberaal of *liberaal-conservatief*“<sup>9)</sup>.

1828 was het jaar van zijn huwelijk met Eijsabeth M. M. van der Hoop, een overtuigd christin. Nog datzelfde jaar vertrok het jonge paar naar Brussel. Uit hoofde van zijn functie – hij was verbonden aan het Kabinet des Konings – moest Groen wonen waar hof en regering verbleven, beurteilings dus in Brussel en Den Haag. In Brussel proefde hij de sfeer van het Réveil onder de prediking van en de omgang met de Zwitserse hofprediker J. H. Merle d' Aubigné. Terug in Den Haag leidde zijn vrouw en het echtpaar De Clercq-Boissevain hem binnen in de Réveil-kring daar. Een levensgevaarlijke ziekte sloot in 1833 de periode van zijn geestelijke omkeer af. Groen was belijder van het evangelie geworden. Nadere studie en bezinning stempelden hem tot een gereformeerd christen<sup>10)</sup>. Het evangelie vertoont meer facetten dan hier kunnen worden aangestipt. Maar in elk geval die twee welke getypeerd kunnen worden door de gelijkkenis van de verloren zoon: er is altijd vergeving, en die van de barmhartige Samaritaan: ga heen, doe jij evenzo (*Luk. 15 en 10*). Of door de éne gelijkkenis van die slaaf aan wie alles kwijtgescholden was en van wie nu verwacht werd dat hij tegenover zijn mede-slaven barmhartig zou zijn (*Matth. 18*). Het is het evangelie van Paulus: wij dan, gerechtvaardigd uit het geloof, hebben vrede met God (*Rom. 5*), en tegelijk van Jacobus: geloof zonder werken is dood (*Jac. 2*).

Van dit evangelie was Groen belijder geworden.

„Een ding, ik weet en belijd het, als zondars wensen wij zalig te worden. Eén weg, één waarheid is er. Ik vind de rust en de vrede mijner ziel in de blijde boodschap dat er in het schuldvolvoeden offer van de Zaligmaker uit vrije genade vergeving en zaligheid is voor een iegelijk die geloofd... Eén ding is nodig. Maar wanneer wij dat éne bezitten, moet de vrucht ervan openbaar zijn in alles. Wij willen, wat de behoudenis der zielen betreft, niets weten dan Christus en die gekruist. Maar indien wij dit weten, moet die wetenschap der liefde van Christus ons, ter verheerlijking Gods, overal waar Hij kan worden verheerlijkt, opwekken en dringen“<sup>11)</sup>.

### Vrijheid voor zending

Nu moet ik de verleiding weerstaan mij naar de verschillende terreinen te begeven waarop Groen zich bewegende heeft en getracht heeft het evangelie met woord en daad te belijden. Ik zou mij dan te zeer inflaten met onderwerpen die aan anderen zijn toebedeeld. Maar iets moet ik toch wel noemen, ter illustratie.

Sedert 1845 zat Groen de halfjaarlijkse vergaderingen voor van de kopstukken van het Réveil, de in het begin al genoemde Christelijke Vrienden. Daar werd over veel gesproken, maar er ging ook veel van uit, veel actie, voor de kerk, de evangelisatie, het christelijk onderwijs, de afschaffing van de slavernij, de zending, in dit alles ging het Groen en zijn vrienden om het evangelie en om de doorwerking daarvan in het eigen volksleven en in de koloniën. Een moment licht ik hier even uit: Groens pleidooi in de Kamer voor vrijheid voor de zending en missie begin december 1851. Priesters en zendelingen hadden een „bijzondere toelating“ nodig om in enig deel van Nederlands-Indië hun werk te mogen verrichten. Een toelating die kon worden ingetrokken wanneer ze „schadelijk“ werd bevonden. Groen verzette zich daartegen. Hij betoogde: „We gaan uit van het beginsel dat hetgeen wij voor de Javanen verlangen, gelijk voor ons, ook voor hen het éne nodige is; dat we tot mededeeling daarvan verplicht zijn, en dat onze staatsvorm in deze verplichting ener christelijke natie geen verandering gebracht heeft; zodat de vraag is, niet of maar hoe die verkondiging plaatshebben zal“<sup>12)</sup>.

Niet zonder opzet releveer ik juist dit pleidooi van Groen. Want het brengt mij terug bij „zijn autobiografisch slagwoord“<sup>13)</sup>: Een staatsman niet! Een evangelie-belijder. Ethisch-irenische vrienden van hem verwezen hem naar dit woord om hem van de politiek af te brengen. Maar zij hadden het wel grondig misverstaan. Want, schreef Groen: „Niet elke politiek misprijs ik; maar *enkel* die politiek acht ik prijzenswaard, welke met de uiting van het volksgeweten en met het levensbeginsel van onze uit de *strijd voor het evangelie* geboren of herboren nationaliteit homogeen is“<sup>14)</sup>. Gerretson heeft – zoals hij zelf zegt – wat Groen met zijn leus bedoelde „minder paradoxaal geformuleerd: staatsman alleen als belijder, krachtens en nopens mijn belijdenis“<sup>15)</sup>. Groen bedreef wel degelijk politiek toen hij in de Kamer pleitte voor vrijheid voor de zending en missie. Maar het was *principiële* politiek.

### Principiële politiek

Dit was iets zeer ongewoons. Want in het parlement waren zowel conservatieven als liberalen bedacht op het bewaren van „le juste milieu“, het rechte midden. In de tijd van de Franse revolutie hadden de uitersten van revolutie en reactie elkaar ten dode toe bestreden. Men wist waarop dat was uitgelopen. Dit nooit weer! Conservatieven en liberalen stonden in de Kamer wel tegenover elkaar, maar slechts tot op zekere hoogte. In hun denkbeelden verschilden zij niet zoveel, in elk geval niet principieel. De verschillen liepen over „meer“ of „minder“, over „nu al“ of „nog niet“. En de keus werd bepaald door redelijk denken, verstandelijk afwegen. Dat kon bij de een wel eens anders uitvallen dan bij de ander. Maar uiteindelijk heerste er in de Kamer de samenzwerving der eensgezindheid“<sup>16)</sup>. In dit parlement is Groen de spelbreker geworden. Tegenover het beroep op de rede stelde hij het beroep op het evangelie. Zijn rede van begin december 1851 is daarvan slechts één bewijsstuk. Hij deed dit altijd. Men vond dit vreemd, onzakelijk. Daarom kreeg Groen vaak ook geen antwoord. Daarom verweet Thorbecke hem dat hij voortdurend buiten de orde was. Maar zijn kiezers en het volk achter hen begrepen hem: deze man probeerde in de politiek het evangelie te belijden. Het begrip werd wederkerig: daarom durfde Groen hun te vragen om een gelovig Amen op zijn *politiek* optreden, geen kleinigheid! Dat optreden heeft op den duur een duidelijke uitwerking gehad in heel de Nederlandse politiek. Dat hier te lande de partij-politieke grenzen niet pragmatisch bepaald zijn – conservatief-liberaal of conservatief-progressief – maar *principieel*, is niet in de laatste plaats aan Groen te danken<sup>17)</sup>.

### Evangelische politiek

*Een staatsman niet! Een evangelie-belijder*. Die woorden nam ds. L. J. van Rhijn, Groens predikant als hij 's zomers in Wassenaar verbleef, ook als uitgangspunt voor zijn toespraak bij diens open graf, dinsdag 23 mei 1876: „Als evangelie-belijder heeft Wassenaar gemeente hem gezien in haar bedehuis, waar hij in gezonde dagen des zomers zijn plaats schier niet ledig liet staan. Zo

hem gezien aan de heilige nachmaalstafel waar hij in de diepst-oetmoedige houding, soms een traan in het oog, met ons aanzat“. Hier dronk Groen uit de levensbron, Deed hij de kracht en de inspiratie op voor het leven van door-de-week. Ds. Van Rhijn maakte ook een vergelijking met Maria van Bethanië die nardus uitgoot over het hoofd en de voeten van Jezus.

„Zo heeft mr. Groen van Prinsterer het beste, het fijnste en edelste dat hij bezat, de nardus van zijn geest en talent, van zijn werkracht en tijd, van zijn geld en goed, van zijn rust en genot, vorstengunst, volksgunst, vriendengunst, uitgestort over het hoofd zijns Verlossers, zonder iets voor zich te behouden. Een priester is hij geweest van zijn zelf-offerande“<sup>18)</sup>.

Dat is prachtig gezegd en ook wáár, al zouden wij ons in onze tijd misschien iets ingetogener uitdrukken.

Onder de vele sprekers op het kerkhof was ook dr. L. R. Beyen, een jongere vriend van Groen. Deze zei o. a. dat wat voor hem dit ogenblik „zo hoogst gewichtig, zo plechtig en indrukwekkend“ maakte, was „dat in deze groeve thans een geheel, een schoon, een machtig tijdpark“ afgesloten werd. Hij noemde Groen „de laatste vertegenwoordiger van een leven, dat geheel voorbij is gegaan“<sup>19)</sup>. Over deze woorden is nogal wat te doen geweest. Nog in onze eeuw kon Fabius zich er boos over maken<sup>20)</sup>. Op deze wijze werd toch de blijvende betekenis van Groen te enen male miskend! Al is miskenning van Groen allermist Beyens bedoeling geweest, zijn woord kon misverstand wekken. Want het was niet zo dat na Groens dood Kuyper – in wie Groen al in 1872 „de providentieel aangewezen leader“ had begroet<sup>21)</sup> helemaal opnieuw moest beginnen. Kuyper kon, met anderen, in de lijn van Groen verder gaan. En na het verscheiden van die generatie stonden weer anderen klaar het werk – datzelfde werk in dienst van het evangelie – voort te zetten.

De vraag is wel of dit in de toekomst nog mogelijk zal zijn en zo ja, hoe lang nog. Wij spreken tegenwoordig over politiek die *evangelisch geïnspireerd* moet zijn. Vermoedelijk zou Groen tegen deze terminologie weinig bezwaar hebben. De vulling zou hem meer interesseren. Maar hoe zou ze anders gevuld kunnen worden dan op de wijze van Groen?

Het behoeft niet onmogelijk te worden geacht – nog steeds niet – dat wat evangelische inspiratie oplevert aan politieke, sociale, of economische of welke andere gedachten en concepten ook, aantrekkelijk kan zijn voor velen. Maar die inspiratie zelf mag toch alleen worden verwacht bij hen die, evenals Groen, geleerd hebben het evangelie te belijden.

### Noten

- Pierson, *Oudere Tijdgenooten*, Amsterdam 1922 (derde druk), blz. 119 v.
- A. w., blz. 120–130.
- Vgl. J. Zwaan, *Groen van Prinsterer en de klassieke oudheid*, Amsterdam 1973 (diss. V.U.), blz. 138 vv. en de eerste stelling: „Plato's invloed op Groen is schromelijk overschat“.
- Aan de kiezers, III, onderleit: *Een staatsman niet! Een evangelie-belijder*, 's-Gravenhage, 8 juni 1864, blz. 11 16 De citaten – ook andere in de tekst nog volgende – zijn overgebracht in de handendaegse spelling.
- Blz. 49 v. Met het testament bedoelde Groen „het zevental Nederlandsche Gedachten van september tot december“ (1875).
- „Het Woord van God blijft tot in eeuwigheid“.
- Nederlandsche Gedachten*, tweede reeks, V (2 dec. 1873), blz. 250.
- „In het midden loop je het vulligst“.
- A. w., tweede reeks, V, blz. 255.
- Vgl. H. Smitskamp, *Wat heeft Groen van Prinsterer ons vandaag te zeggen?* 's-Gravenhage 1945 blz. 25 w.; M. E. Kluit, *Het protestante Réveil in Nederland en daarbuiten 1815–1865*, Amsterdam 1970, blz. 204 v.
- Groen, *Ongeloof en Revolutie* (uitgave H. Smitskamp), Franeker z.j. (tweede druk), blz. 21 v.
- P. A. Diepenhorst, *Groen van Prinsterer*, Kampen 1952, blz. 455.
- Kwalificatie van C. Gerretson, *Groen van Prinsterer, én anti-revolutionair én christelijk-historisch*, in: *Verzamelde werken*, V, Baarn 1975, blz. 77.
- Diepenhorst, e. w., blz. 113.
- Gerretson, e. w., V, blz. 77.
- A. M. Donner, *Groen van Prinsterer als staatsman en evangeliebelijder*, in: *Antirevolutionaire staatkunde* (maandelijkse orgaan), 22 (1952), blz. 58. Behalve aan dit opstel heb ik bij de samenstelling van deze paragraaf profijt gehad van de eerste bladzijden van Gerretsons rede *Groen en de revolutie*, in: *Verzamelde werken*, IV, Baarn 1974, blz. 369 vv.
- G. M. den Hartogh, *Groen van Prinsterer 21 augustus 1801 – 19 mei 1876*, in: *Gerf. Weekblad*, 18 mei 1951.
- Bij het geval van Mr. Groen van Prinsterer, Amsterdam 1876, blz. 27.
- A. w., blz. 13.
- G. M. den Hartogh wist zich dit nog te herinneren, blijkens zijn artikel *Bij het graf van Groen van Prinsterer*, in: *De Bazijn*, 1 juni 1951.
- Nederlandsche Gedachten*, no. 7, 29 april 1876, blz. 49.



## Groen en de N.H. Kerk Door prof. J. van den Berg

# Door spanning en teleurstelling bleef Groen trouw aan de Hervormde Kerk

Groen van Prinsterer was een zoon van de Nederlandse Hervormde Kerk. In de Waalse Kerk te Voorburg werd hij gedoopt. Op Paaszondag 1819 deed hij te 's-Gravenhage bij ds. I. J. Dermout belijdenis. Door spanning en teleurstelling heen is hij haar trouw gebleven. Bij zijn begrafenis getuigde de voorzitter van de Haagse Hervormde kerkeraad, ds. Ch. J. Bryce:

„De Kerkeraad der Ned. Hervormde Gemeente... en in dien kerkeraad geheel onze Haagsche gemeente, is diep doordrongen van het geleden verlies, maar ook ootmoedig dankbaar voor het voorrecht om zulk een man in het midden der gemeente te hebben zien wonen. Ja waarlijk hij woonde in ons midden, hij deelde met ons lief en leed. Wij zagen hem zoo dikwijls nederzitten onder de openbare Evangeliebediening; deelen in dien zagen, zagen wij hem nog den jongsten Goeden Vrijdag aan den Avondmaalsdich, toen onze grijze Moll voorving; op den tweeden Paaszondag, in de Grootte Kerk, onder de leiding van onzen Gunning, alwaar ik het voorrecht had aan zijne zijde te zitten en het laatst hem mocht ontmoeten; o, met welk een kinderlijke vreugde drukte hij mij de hand, wijzende op de talrijke schare: „Hoe velen toch, die met ons in den verzeen en eeuwig levenden Heiland gelooven; wij winnen toch, goede vriend! dat was het laatste woord, waarmee wij van elkander gingen. Deze man, de Haagsche gemeente zal van hem blijven spreken als voorstander van alles wat in haar midden het Godsrijk bevorderen kon, als geweldige bestrijder van al wat dat Godsrijk tegenstand bood”.

### Sterke spanning

In Groen's verbondenheid met de Nederlandse Hervormde Kerk ligt iets van duidelijke continuïteit, ligt echter tevens een element van sterke spanning opgesloten. Merkwaardig is, dat naarmate de spanning toenam ook het

befef van verbondenheid met wat Groen zag als de essentie van de Hervormde Kerk zich verdiepte. Men kan het ook omkeren en stellen dat, naarmate het besef groeide van datgene waar het in de Hervormde Kerk in wezen om ging, de spanning met de kerk zoals zij zich in de praktijk manifesteerde in evenredige mate toenam. Wij doen er echter goed aan, de ene en de andere benadering naast elkaar te laten staan. Groens betrekking tot de Hervormde Kerk kan niet worden beschreven als een verhaal van twee lijnen, die steeds verder uiteenwijken. Het leven van Groen is, bij alle kritiek die hij op haar had en die soms uitermate diep ging, toch tot het laatste toe ingebed gebleven in het bestaan van de Hervormde Kerk.

### „Juiste midden”

De kerk waarin Groen opgroeide en waarin hij zijn vroege religieuze impulsen ontving was de kerk van „het juiste midden”. De kerk waarin de theologie en de zedelijke houding van een bijbels geloof aan een bovennatuurlijke openbaring een overheersende invloed uitoefenden. Het is gemakkelijk, daarvan een karikatuur te tekenen: toch ook echter onbillijk: een te zeer gezeefd, maar in elk geval mild en zacht evangelieelicht viel door de hoge kerkvensters heen, een licht dat ook het leven van de jonge Groen bestraalde. De reeds eerder genoemde ds. Dermout, een typische vertegenwoordiger van de heersende richting, was in die tijd zijn geestelijke leidsman. Later zou Groen een in vele opzichten andere weg gaan dan zijn leermeester. Maar de band met Dermout bleef tot diens hoge levenseinde toe intact: er is geen breuk ontstaan, maar wel verwijdering, zoals ook de band met de kerk waarin de geest van Dermout en de zijnen de boventoon voerde niet werd verbroken, maar wel onder zware druk kwam te staan. Vanwaar deze verwijdering? In één der oudste ons bewaard gebleven brieven van Groen – aan zijn ouders, 22 oktober 1820 –



Willem de Clercq

Isâac Da Costa.

beschrijft de Leidse student die Groen toen was de kerkdienst waarin Da Costa, diens vrouw en Capadose gedoopt werden door de bekende predikant ds. L. Egeling.

„De heerlijke manier, waarop de predikant alles deed; zijne gebeden; zijne preek, zijne lieve en hartelijke toespraak; de delicate wijze, waarop hij over de Joden sprak; het gewicht van den stap, door die drie mensen gedaan; de algemeene eerbied, die er heerste: dit alles tezamen maakte zulk een indruk, dat op het plechtig oogenblik, toen zij één voor één knielden en de zegen over hen uitgesproken werd en zij nauwelijks weder konden opstaan, men waarlijk geen gevoel zou gehad hebben, indien men zich toen niet geheel anders als gewoonlijk bevonden had...”

„We zien Groen hier nog in volledige harmonie met de kerk van zijn dagen – die kerk op haar best –, maar tegelijk als getuige van een gebeuren, dat een belangrijke plaats inneemt in de geschiedenis van het Réveil in Nederland. Later zou het Réveil de levensgang van Groen beslissend bepalen. Aan de verhouding tussen Groen en het Réveil zal elders meer uitvoerig aandacht worden besteed, maar het feit dat Groen omstreeks 1830 door de geest van het Réveil werd aangeraakt moet toch worden vermeld: het heeft aan zijn verhouding tot de kerk een andere wending gegeven. Het besef van harmonie, in 1820 zo duidelijk aanwezig, moest wijken voor een gevoel van diepe onbevredigdheid.

### Gevoel van onvrede

Dat gevoel van onvrede ten aanzien van de stand van zaken in de kerk ontmoetten we in die dagen bij velen, niet alleen in Nederland maar ook elders. Het kon

verschillende vormen aannemen: de één leidde het naar de Reformatie, een ander naar de Oude Kerk, nog anderen naar Rome terug. Maar bij allen werd het gedragen door een verlangen naar meer ernst en grotere diepgang in het leven van de kerk. Men miste, in die tijd van gedempte, vaak matte lichtval, de oplaaiende vlammen van een heilig vuur zoals men dat in vroeger tijden, het verleden soms idealiserend, meende te ontwaren. Voor Groen betekende dit dat hij zijn ideaal zocht in de Gereformeerde Kerk van de Reformatie en de bloeitijd, de kerk die in het kader van het beeld dat hij zich vormde het geestelijk centrum van het volksleven was. In samenhang hiermee vond hij het oriëntatiepunt voor zijn kerkelijke houding in de historische belijdenis van de kerk, nader: in de Drie Formulieren, rechtens nog steeds het fundament voor de leer van de Hervormde Kerk. Groen heeft dit overigens niet op een enge confessionele wijze willen beleven. Onverdraagzaamheid tegenover de aantasting van wat hij als het hart van het evangelie zag ging bij hem gepaard met een mate van verdraagzaamheid met betrekking tot punten van ondergeschikt belang. Zo schreef hij op 31 maart 1833, naar aanleiding van een hard oordeel over een hem bekend predikant, aan zijn vriend Willem de Clercq:

„Gij weet wel, dat ik niet voor eene valse en filosofische verdraagzaamheid ben: *la religion de Christ* (de religie van Christus), of laat ons liever zeggen, *toute vérité est intolérante* (alle waarheid is intolerant). Maar, wanneer ik dergelijke veroordeelingen hoor, dan ben ik

verbonden-zijn, verbeelde hun eeuw”.

29) Elout van Soeterwoude, Groens bejaarde vriend, gaf ook commentaar. Hij was van mening dat de minister van justitie Jolles in diens herdenkingsrede Thorbecke voortreffelijk had getypeerd. Hij wilde echter verder gaan dan de minister in diens „vague erkenning” dat er boven deze machtige (Thorbecke) nog een machtiger was.

„Thorbecke heeft nog betere, zoo dan al niet bevredigende antwoorden gegeven; en hij ging ten avondmaal”. 30) Kan een christen zijn tegenstander beter herdenken? Enschede

Dr. R. H. Bremmer

### \* NOTEN BIJ GROEN EN THORBECKE

- 1) Citaat ontleend aan G. Puchinger, *Aandacht voor Groen van Prinsterer*, 1976, p. 33.
- 2) I. J. Brugmans, Thorbecke, 1958, p. 4.
- 3) *Brieven van Thorbecke*, 1873, p. 1.
- 4) *Briefwisseling Groen*, IV, 1967, p. 607.
- 5) T.e.p.
- 6) *Brieven van Thorbecke*, 1873, p. 1.
- 7) *Idem*, p. 7. 8) *Idem*, p. 36. 9) *Idem*, p. 7. 10) *Idem*, p. 36. 11) *Idem*, p. 37. 12) *Idem*, p. 56. (uitdrukking van Groen). 13) *Idem*, p. 80. 14) „Ce parti cherche la viemchez les morts. Il ne comprend pas que ceux-ci ont vécu pour rendre possible une vie nouvelle”.
- 15) *Idem*, p. 80.
- 16) „Na ons tamelijk eendragtig zamenzijn in de *Dubbele Kamer van 1840*”, Groen in commentaar op brief XXXIX, p. 81.
- 17) *Historische schetsen*, 1848, p. 127.
- 18) J. C. Boogman, „Thorbecke-Uitdaging en Antwoord”, *Bijdragen Geschiedenis der Nederlanden*, 1972, p. 367.
- 19) „L'Église Réformée avoit donné naissance à la République, Maurice et Barneveldt, 1875, 24
- 20) C. W. de Vries, *De ongekende Thorbecke*, z.j., p. 9.
- 21) *Handelingen 1856/57*, p. 50. 51.
- 22) Groen, *Parlementair fragment*, 1863, p. 12
- 23) J. C. Boogman, A.a., p. 373.
- 24) *Ned. Gedachten*, 1872, p. 298. 25) *Idem*, p. 339.
- 26) *Idem*, p. 201. 27) *Idem*, p. 338.
- 28) *Briefwisseling Groen-Kuyper*, 1937, p. 185. 29) T.e.p.
- 30) *Briefwisseling Groen*, IV, p. 559 in een in noot 5 geciteerde brief van Elout aan Groen van 10 juni 1872. Cursivering van mij.

inderdaad bevreesd, dat men tegenwoordig ook al eens secundaire stellingen als hoofdwaarden beschouwt en dan maar iedereen, die daaromtrent verschilt van onregtvaardigheid en vijandschap beschuldigt...”

De houding, die uit deze regels spreekt, is hem zijn leven lang bijgebleven. Zij verklaart mede, waarom hij zich bij de Afgescheidenen, als wier pleitbezorger hij optrad, nu afgezien van principiële en sociaal-culturele verschillen, ook geestelijk niet thuis kon gevoelen.

### Strijd binnen N.H. Kerk

Intussen werd hij, als leidende figuur uit de Réveiling, steeds sterker betrokken bij de strijd binnen de Hervormde Kerk, een strijd die trouwens voor zijn besef met zijn politieke strijd nauw verbonden was: kerk en vaderland beide moesten immers worden teruggeroepen, niet tot de status quo van vóór de revolutie, maar tot het evangelisch beginsel der Reformatie. De opkomst van de Groninger richting, met haar vrije houding tegenover het historische belijden der kerk, bracht velen uit de Réveiling ertoe, het belang van de handhaving der belijdenis voor het geestelijk leven der kerk duidelijk te accentueren. Overigens openbaarde zich in de kring der vrienden reeds vroeg een verschil ten aanzien van de wijze waarop dit zou moeten geschieden. Toen Groen in 1834 gepleit had voor onderwerping aan de belijdenis, schreef Da Costa hem (24 juli 1834): „Op blz. 62 zoude ik voor *onderwerping aan de belijdenis der kerk*, liever *samenstemming met-, in-, of getrouwheid aan dezelfde* gelezen hebben; de lijn tusschen Gods Woord en den best mogelijken afdruck der leer in menselijke schriften kan niet te scherp getrokken worden”.

### Twee visies

Hier ligt reeds de kiem van een verschil, dat later geformuleerd zou worden als het verschil tussen de „juridische” en de „medische” visie. De „juridische” visie, door Groen voorgestaan, *wil de belijdenis desnoods langs de weg van de leertucht gehandhaafd zien*, al kan zij, zoals bij Groen stellig het geval was, door honorering van bepaalde aspecten van de „medische” visie verzacht worden: „De medische werkzaamheid is, in verband met de wettische, onmisbaar...” (Groen aan M. Japikse, 11 februari 1855). Omgekeerd wilde Da Costa, die de „medische” weg voorstond, *de weg van de genezing van de zieke door de helende en vernieuwende kracht van Woord en Geest*, het „juridisch” element niet uitsluiten. Maar er was toch een verschil, dat samenhangt met een verschillende visie op de kerk. Terwijl Groen, in zijn beklamming van de continuïteit de duurzaamheid, de identiteit, de „historische eenzelligheid” van de kerk, neigde in de richting van een min of meer statisch kerkbegrip, draagt de visie van Da Costa, die sterke nadruk legde op de groei en de vernieuwing van de kerk, een meer dynamisch karakter. Kenmerkend voor Groen is een passage uit een brief aan Beets van 31 juli 1848: „Maar ik wil de onveranderlijkheid der kenmerkende waarheden in de historische kerk”. Groen dacht historisch en juridisch; de wijze waarop hij in de kerkelijke strijd van zijn dagen positie koos (ik denk hier onder meer aan de adresbeweging en, later, aan de strijd rondom ds. Zaalberg) werd mee hierdoor bepaald.

### Herstel der kerk

Nergens vinden wij zijn gedachten betreffende het vraagstuk van het herstel der kerk zo duidelijk geformuleerd als in het uit 1848 daterende geschrift *Het Regt der Hervormde Gezindheid*. De teneur van het geschrift is, dat diegenen die aan de hoofdzaak en het wezen van het geloof der kerk gehecht zijn de Gemeente uitmaken, de *Gezindheid*, wier leer in het kerkgenootschap moet worden gehandhaafd en desnoods van staatswege beschermd. Voor Groen hield dit allerminst een rechtlijnige en eenzijdige toepassing van het juridisch beginsel in; evenmin wilde hij door overmacht van formulier of van kerkgehoof de geestelijke worsteling ontwijken. Maar toch zou in later jaren, bij de toespitsing van de strijd, zijn standpunt hem verwijderen van de groep der ethisch-Irenischen, die vanuit een andere visie op de kerk, verwant aan die

## Groen en Thorbecke

### Vervolg van pag. 8

gevoel van een levendig genoegen, waarmee ik weder mij in het gezelschap van mijnen ouden vriend bevind; niet enkel het genoegen dat men smaakt, wanneer men een oud vriend terugziet, die afscheid genomen had, dien men onmisbaar rekende in het gezelschap, en dien men niet meer dacht te ontmoeten maar het genoegen, verbonden aan herinneringen van vroegeren leeftijd... wanneer men nog eens een straal van de vriendschap der jeugd laat vallen op den anderen dag”. 22)

In zijn zakelijke beantwoording gaf hij Groen geen streep toe. Hij had ten diepste van de vrijheid voor het onderwijs naar het Evangelie die Groen vroeg, niets begrepen.

### Levenseinde

De zeventig jaren brachten voor de vrienden uit de tijd van de Belgische opstand het einde van hun levensbedrijf. Zij hadden, ieder komende van een andere kant, het Koninkrijk heipen opstuwten uit de impasse waarin het na de scheiding van Noord en Zuid was weggezonden. De grote opbloei onder Koningin Wilhelmina zouden zij niet meer mee maken. Alléén: wat een verschil in toekomstperspectief voor elk van hen beiden!

In het levenseinde van Thorbecke ontwaart men iets „tragisch”, aldus Boogman. „Thorbecke, de geniale voortrekker van de jaren 1840, de radicale liberaal van toen, was nu een oud-liberaal geworden, mikt van hatelijke aanvallen van de kant van veel jongere liberalen”. Met Groen was het anders. In 1871

had de antirevolutionaire richting onder zijn leiding haar zelfstandigheid verworven tegenover de conservatieve groepering in de Kamer. Ze was bij de verkiezingen in zee gegaan met Groens kandidaten: Kuyper, Keuchenius en Van Otterloo. Abraham Kuyper was in die jaren in de rijen der orthodoxen gesprongen en stond te trappelen van ongeduld om de wacht van Groen over te nemen. Thorbecke, die tijdens zijn eerste ministerie zijn grandioze wettenstaat had afgebouwd, liet de zijnen nauwelijks een spirituele erfenis na. Groen die aan het regeren nooit was toegekomen, bezieldde met zijn geestelijke nalatenschap komende geslachten. De schat die hij naliet, is nog nooit ten volle geëxploreerd. Na het overlijden van Thorbecke in 1872 heeft Groen zich in zijn laatste serie „Nederlandsche Gedachten” intensief met zijn oude vriend beziggehouden. Inderdaad, Thorbecke had de vrijheid van onderwijs in de grondwet gebracht. „Doch wat is daarna gebeurd?” en vlijmscherp formuleerde Groen het verschil tussen de liberale vrijheid en de vrijheid, waarvoor hij zijn leven lang publiek op de bres was gaan staan: „Praktisch hebben zij (Thorbecke en de liberalen), door hun toelichting en hun toepassing van de Grondwet de vrijheid voor zich zeer bruikbaar, voor anderen zooveel hun doelnijk was, onbruikbaar gemaakt”. 24)

Het is bijzonder instructief die nabespiegelingen van Groen over Thorbecke te lezen. Als puntje bij paaltje komt had Groen veel beter dan Thorbecke begrepen wat de constitutionele positie van de Tweede Kamer was. Thorbecke, de liberale

democraat, was in feite *éltair*, de aristocraat Groen was *volksman*. Ongelofelijk fijn formuleerde Groen dat zó: voor Thorbecke was de Tweede Kamer een „talrijke Raad van State, waar de aristocratie des verstands zetelt. Niet de hartader van het Nederlandsche volk, waar de Regering aan de natie de pols voelt”. 25) Groen stak zijn bewondering voor zijn oude vriend niet onder stoelen of banken: „Altijd *facile Princeps*. Als *opposant*, meer nog dan als *minister*”. 26) Er was ook veel in Thorbecke dat hem tegen de borst heeft gestuit: „Onder Thorbecke was er ministeriële, in stede van landsvaderlijke *autocratie*—Willem I herlevend in *Thorbeckelaanschen vorm*. Een ministrieel *da capo* van het koninklijk wanbegrip”. 27) Scherper kon het niet worden gezegd.

### Verschil

Waar lag het verschil tussen beide mannen die elkaar een tijd lang zo na hebben gestaan? Het is misschien aldus op formule te brengen: in Thorbecke legde de nazaat van de dissidenten uit de Bataafse tijd bevochten vrijheid vast in de nieuwe gecentraliseerde wettenstaat van 1848, vast besloten die ten eigen bate te handhaven. In Groen vocht de Orangistisch-calvinistische traditie voor een vrijheid die Thorbecke niet verstond: het kind te onderwijzen naar het Evangelie. Groen schreef na Thorbecke's overlijden aan Kuyper: „De dood van Thorbecke heeft mij *geweldig aangegrepen*. Dit voor u alleen. Anderen zouden dit niet begrijpen; gij wel”. 28) Goeltinga die hun onderlinge briefwisseling uitgaf en commentarieerde, annoteerde hierbij: „Hun in tegenstelling

In een speciaal Groennummer als dit, waarin zijn arbeid in de diverse facetten wordt belicht, behoort zijn onvervaardigde inzet destijds voor de vervolgdte Afgescheidenen een plaats te hebben. Dit optreden van Groen heeft ook zijn verhouding tot de Afgescheidenen in hun politieke ontwikkeling blijvend bepaald.

**Uitbarsting**

De geschiedenis van de Afscheiding mag als bekend worden verondersteld. Steeds luider klom – na de omzetting van de Gereformeerde Kerk door het reglement van 1816 in het Hervormd Kerkgenootschap – vooral ook uit de onderste lagen van het kerkvolk – de klacht, dat aan de goddelijke waarheden, waaruit de Kerk steeds had geleefd, werd te kort gedaan. Het smeuulend conflict kwam tot uitbarsting, toen op 14 oktober 1834, na stormachtige gebeurtenissen op de daaraan voorafgaande zondag, Kerkeraad en gemeente van Utrum, waar de predikant Hendrik de Cock was geschorst, een acte van Afscheiding en Wederkeering tekenden, waarin – zoals zij de Minister van Eredienst schreven – de gronden waren vervat, „*waarom en waarop zij zich scheidan van de Synodale Kerk en van Uedls., zich houdende alleen aan Gods heilig Woord en aan onze Formulieren van eenheid in alles op dat Woord gegrond, hopen dat God UEdls de genade geve, om ook daartoe, vanwaar gij vervallen en uitgevallen zijt, weder te keeren, ons vredig latende in het bezit der Kerk en dier goederen die ons wettig toekomen en die door onze vaderen voor de Gereformeerde godsdienst zijn afgezonderd, en dat gij behoed en bewaard moogt worden, om onze consciëntiën onbezwaard en ons vredig te laten bij dat geloof, dat eenmaal den heiligen is overgeleverd en 't welk onze vaderen voor hun goed en bloed gekocht hebben*”.

**Harde hand**

Met harde hand werd tegen de Afgescheidenen opgetreden. Op hun bijeenkomsten werd een bepaling van de code pénal (het, in afwachting van een eigen wetboek van Strafsrecht toepasselijke, Franse Wetboek) van toepassing geacht, die „associations” van meer dan 19 personen aan voorafgaande goedkeuring van het openbaar gezag bond. Niet alleen werden vervolgingen ter zake ingesteld, die merendeels tot voor de bescheiden inkomens van de betrokkenen hoge boeten leidden, en die dan, bij gebreke van betaling, door verkoop van huisraad, klederen en kindergeod werden ten uitvoer gelegd, waarbij men zich niet ontzag de verkoping op zondag te doen plaatsvinden om wederinkoop te beletten. Maar ook trad de politie tegen deze bijeenkomsten door uiteendrijving op. Daarnaast werden „inlegeringen” gehanteerd: in vele gemeenten werden, uitsluitend bij de gescheidenen, militairen ingekwartierd, soms bij één huisgezin zes, tien, twaalf en meer; de reclames, de verzoeken om schadevergoeding bleven zonder antwoord. Ook verleende de politie geen bescherming, wanneer de gescheidenen vanuit het publiek werden lastig gevallen.

**Voorbarig**

Groen volgde de afscheidingsbeweging met intense belangstelling. Hoezeer hij begrip had voor de motieven van de afgescheidenen, zo meende hij toch, dat afscheiding in het algemeen als voorbarig moest worden beschouwd, omdat de middelen om binnen het kerkgenootschap redres van de bezwaren te verkrijgen nog niet waren uitgeput. De strijd binnen het kerkgenootschap moest worden voortgezet en daaraan heeft Groen in de opvolgende jaren met vasthoudendheid zijn krachten gewijd. Maar het optreden tegen de afgescheidenen keurde hij, als een inbreuk op de grondwettelijk gewaarborgde vrijheid van godsdienst, onvoorwaardelijk af. Toch heeft het tot het voorjaar van 1837 geduurd, dat hij zich ter zake tot de Koning wendde. Het is begrijpelijk, dat hij dit met schroom deed. Van 1 november 1827 was hij, eerst als referendaris, daarna als secretaris van het Kabinet des

**Groen en de Afgescheidenen**

Door dr. J. Donner

**Afgescheidenen hadden onbegrensd vertrouwen in Groens politieke leiderschap**

Konings, in de onmiddellijke omgeving van de Koning werkzaam geweest. December 1833 had hij met het oog op zijn gezondheidstoestand als zodanig ontslag genomen. De Koning had hem daarbij met eerbewijzen overladen: hij behield de rang en titel bij het Kabinet en spoedig daarna werd hij – op 32-jarige leeftijd – tot Staatsraad in buitengewone dienst benoemd. Maar bovendien bleef hij belast met het toezicht op het Huis-Archief der Oranjes, en met machtiging van de Koning begint hij de uitgave van de bekende reeks „Archives”, waarvan het vierde deel in 1837 verschijnt.

**Memorie aan de Koning**

Het is dan ook verstaanbaar, dat Groen niet aanstonds in het openbaar van zijn bezwaren rekenschap geeft, maar op 23 maart 1837 de Koning een Memorie ter zake aanbiedt. Groen vraagt daarbij de Koning aandacht voor de zaak, maar ook „toegevendheid voor mij”, en schrijft dan verder, dat door de Koning „hiermede durf ik mij vleijen, ook bij afkeuring mijner denkbeelden, noch de bedoeling des schrijvers miskend, noch de liefde en eerbied in twijfel zal worden getrokken”. De Koning laat hem antwoorden dat hij ten volle de goede bedoelingen, welke Groen hebben geleid tot het opstellen van dit stuk erkent en laat hem bedanken voor de aanbidding.

Maar als Groen de indruk krijgt, dat aan zijn memorie onvoldoende aandacht wordt gegeven, besluit hij tot publicatie, en doet hij zijn „de Maatregelen tegen de Afgescheidenen aan het Staatsrecht getoetst” verschijnen. Hij biedt dit de Koning aan bij brief van 13 juli 1837. Hij schrijft daarin dat hij zich vleit „dat U.M. indien het Haar behaagt een blik ook in deze weinige bladzijden te werpen, er niet in zal missen die eerbied, trouw en liefde, welke eerst dan ongeveinsd geacht kunnen worden, wanneer zij vereenigd met plichtmatige rondborstigheid zijn”. Ditmaal geen antwoord van de Koning! Wel komt Groen ter ore, dat de Koning op een vergadering in Den Haag gezegd heeft: „De heer Groen schijnt mij te mijden, vroeger bood hij mij de Deelen van het Archief in persoon aan, nu zendt hij ze met een brief”. Op informatie van degene, die dit heeft opgevangen schrijft Groen: „Over het niet in persoon overhandigen van Archives IV, heb ik mij per brief geëxcuseerd, wegens een verhaast vertrek naar Overijssel. Dit was een pretext, maar ik zou het ronduit ook aan Z.M. zeggen, dat ik de audiëntie gemijd heb omdat ik vreesde, zoo ik enigszins hard aangesproken werd, of te veel, of te weinig te zeggen, te veel voor een onderdaan, te weinig voor iemand die prijs op onafhankelijkheid stelt”. en later – in zijn levensherinneringen – schrijft Groen na vermelding dat de Koning hem nooit iets in de weg heeft geleegd, ook niet toen hij in de Nederlandse Gedachten de regeringspolitiek kritiseerde: „Eerst de pleitnota voor de Afgescheidenen bracht verkoeling”.

**Karaktervolle daad**

Dit alles bewijst welk een karaktervolle daad Groen met de publicatie van de maatregelen heeft gepleegd. Hij schroomt niet, in de meesterlijke stijl, die hem eigen is, onbewimpeld zijn afkeuring uit te spreken. De „weinige bladzijden” (brief aan de Koning) blijken een geschrift van 71 pagina's te omvatten. Uitvoerig gaat hij – meer dan de helft van het geschrift is daaraan gewijd – de achtergronden van de onrust in de Hervormde Kerk na. Het streven is, evenals bij het onderwijs, geweest de Kerk onder de Staat tot een eenheid te brengen door samensmelting der nationale verscheidenheden. De handhaving van de leer d' Hervormde Kerk werd weliswaar in het reglement van 1816 verordend, maar door de „geest en

hoofdzak” formule van de Synode ontkracht. De prediking van Christus en dien gekruist maakt plaats voor een verminkt, een verwaterd, een karakterloos Evangelie. Aan hen, die zich tenslotte afscheiden, werd alle handhaving der Hervormde leer en ook de minste tegemoetkoming aan rechtmatig bezwaar op hoge toon geweigerd. Na zo de achtergronden uitvoerig te hebben belicht, betoogt Groen, dat het gedrag der Overheid onverenigbaar is met een goede Staatkunde en vooral met rechtvaardigheid. De vervolging is ondoeltreffend, zij is ontoereikend, zij heeft ook een zeer nadelige strekking. Maar vooral is zij in strijd met het recht. Hij wijst dit, wat betreft de inkwartieringen, aan met een beroep op artikel 212 van de Grondwet en op artikel 73 van het Reglement op de huisvesting der troepen: „Zij zullen bij de inwoners, zonder onderscheid, uitzondering of voorrechten, moeten worden ingekwartierd”. Dan ontzenuwt hij het beroep op artikel 291 van de Code Pénal: onder „associations” kunnen gemeenschappelijke godsdienstoefeningen niet worden begrepen. En tegenover het beroep op de bepaling van artikel 191 van de Grondwet, dat alleen aan de in 1815 bestaande gezindheden bescherming wordt verleend, stelt Groen artikel 190 van de Grondwet, die volkomen vrijheid in godsdienstige begrippen aan elk waarborgt. Maar ook merkt Groen op dat de afgescheidenen Gereformeerd zijn. Gereformeerd bij uitstek. En het is niet aan het kerkgenootschap van 1816, het is aan de in 1815 bestaande Hervormde gezindheid, dat bescherming door de Grondwet toegekend wordt.

**Indruk op Thorbecke**

Het geschrift maakte grote indruk. Niemand minder dan Thorbecke, aan wie – zijn vriend uit hun studententijd, met wie hij regelmatig contact had onderhouden – Groen een exemplaar had toegezonden,



Koning Willem I



menigde zich in de strijd. „Ik heb wel de lust om als advocaat, uit overtuiging. Ik zeg het u openhartig. Ik denk, dat onze oude en goede betrekking bij een verbloemd, niet bij een beledend verschil van denkwijzen lijden kan”. Dienvolgens plaatste Thorbecke in „Le Journal de La Haye” in september 1837 een artikel, hetwelk door Groen in hetzelfde blad bestreden werd. Daarop volgde nog re- en dupliek. Thorbecke – door wiens laatdunkende toon, waarbij hij het geschrift van Groen als een „partij-geschrift” qualificeerde, Groen zich gekwetst gevoelde – betoogde, dat aan de Staat tegenover de Kerk een „jus in sacra” toekomt.

Artikel 190 mocht de volkomen vrijheid van godsdienstige begrippen aan elk waarborgen, dit had slechts betrekking op de individuele persoon. Maar corporatieve uiting daarvan staat onder het toezicht van de Staat en nieuw-optredende godsdiensten vereisen, onder voorwaarden door de Staat te stellen, de toelating van de Staat.

**Synode afgescheidenen**

Thorbecke was daarmee in de lijn, die ook de Regering had gekozen: bij rescript van de Koning aan het departement van Hervormde Eredienst van 10 december 1835 droeg de Koning de Minister op, op een door de Afgescheidenen ingediend verzoekschrift te antwoorden, dat „indien zij onverhooptelijk mogten blijven volharder bij hun voornemen om afzonderlijk nieuwe godsdienstige genootschappen te vormen, wij aan hen geene toelating en grondwettige bescherming kunnen verlenen, dan nadat ons zal zijn gebleken dat de openbare orde of veiligheid daardoor niet gestoord kan worden; dat wij dus afwachten de nadere daartoe in te dienen adressen, welke verzeld zullen moeten zijn van hunne reglementen en Statuten ten einde daarop finaal te beschikken”. Voorlopig zouden mitsdien de door hen zonder verkregen toelating feitelijk opgerichte gemeenten als onwettig niet kunnen worden geduld. De eerste Synode der Afgescheidenen (Amsterdam 1836) verklaarde zich wel bereid om, zoals in verzoek mede als voorwaarde was gesteld „op niemands bezittingen, inkomsten, of titels enige inbreuk te maken”, maar hield vast aan de overtuiging, dat geen nieuw godsdienstig genootschap was opgericht en dat dus geen nieuwe reglementen of statuten konden worden overgelegd.

**Strijdensmoede**

Maar – strijdensmoede – legden, nadat de Utrechtse gemeente onder leiding van ds. H. P. Scholte op eigen gelegenheid erkenning als „Christelijke afgescheidenen gemeente” had verzocht, ook de meeste andere afgescheiden gemeenten het hoofd in de schoot, zij het, dat een kleine groep gemeenten weigerde in deze weg te gaan en aldus een scheuring ontstond, waarbij de laatstgenoemde gemeenten zich in de „Gereformeerde gemeenten onder het Kruis” verenigden. In 1869 kwam een vereniging van beide groepen als „Christelijk Gereformeerde Kerk” tot stand, die toen volstond met ingevolge de na de April-beweging tot stand gekomen wet van 10 september 1853 (102) kennis te geven van haar constitutie, welke kennisgeving door de Regering als zodanig werd aangenomen.

Heeft aldus Groen met zijn „Maatregelen” niet kunnen bereiken, dat de aangelegenheid op de juiste wijze werd afgewikkeld, de dankbaarheid van de Afgescheidenen voor zijn interventie was er niet minder om. „Nimmer” – zo schreef de Reformatie, het blad van de Afgescheidenen – was de zaak zo diep, zo grondig onderzocht, nimmer zo onpartijdig voorgesteld als door de heer Groen”. Zij gevoelden in hem, ondanks het feit, dat hij meende binnen het Hervormde Kerkgenootschap de strijd te

moeten voortzetten, „een broeder in den Here”.

**Band met ARP**

En het gevolg daarvan is geweest, dat zij voortaan in Groen als politiek-leider een onbegrensd vertrouwen stelden. Groen zijnerzijds hield de band met de Afgescheidenen gaarne aan. Het was – de A.R. partij had bij zijn leven nog niet een georganiseerd bestaan gekregen – Groens gewoonte om regelmatig de redacties van de tijdschriften, die zijn politiek steunden, te raadplegen. En in de bijeenkomsten, die hij daartoe belegde, vindt men ook steeds „De Bazuin” en later „de Wekker” – organen van de Afgescheidenen – vertegenwoordigd.

De nauwe band van de Afgescheidenen met de A.R. Partij bleek ook daaruit, dat bij de verkiezing van het definitief Centraal Comité op 3 april 1879 na Kuypers en Lohman een Christelijk Gereformeerde predikant de meeste stemmen verkreeg.

Bij de begrafenis van Groen op 23 mei 1876 kwam de blijvende dankbaarheid van de Afgescheidenen aan Groen tot een treffende uiting. Buiten de vastgestelde orde van sprekers om kreeg op zijn verzoek, alvorens de plechtigheid met het zingen van een lied werd afgesloten, de heer A. Brummelkamp jr. – zoon van een van de vaders der Afscheiding – nog het woord om, zoals hij zelfde aan een persoonlijke plicht van dankbaarheid van de Christelijke Gereformeerde Kerk te voldoen. Na herinnering aan Groen's interventie met zijn „Maatregelen” ten behoeve van de Afgescheidenen, beëindigde hij zijn toespraak aldus: „Wij Christelijke Gereformeerden danken God, dat Hij een Groen van Prinsterer verwekt heeft om ook ons goed recht te verdedigen. We zullen hem niet vergeten. Wij hebben zijn nagedachtenis lief; en zolang het Evangelie van Jezus Christus van onze kansels zal verkondigd worden, zullen we zijner blijven denken en zijn naam aanschrijven onder de beste mannen uit onze rijke historie”.

„Waarlijk, de gedachten van deze Rechtvaardige zal ook in dit opzicht tot zegening blijven.”

Vervolg van pag. 10

van Da Costa, met alle nadruk het volgen van de „medische” weg bepleitten. In Groen's betrekking tot de ethische voormannen schuilt een merkwaardige ambivalentie. (aanwezigheid van tegengestelde stromingen). Er was verschil, soms in strijd zich manifesterend, maar tegelijk was er een diepe verbondenheid in spiritualiteit en geloofsbeleving. Dat Groen zijn ziel wist gelaafd en gesterkt onder het gehoor van Gunning is ook een stuk – en niet het minst belangrijke – van zijn relatie tot de Hervormde Kerk. Maar bij en onder dit alles groeide zijn beklagens om de heersende leervrijheid en om de invloed van het modernisme, door hem als een dodelijk gevaar beschouwd, al treft ons een uitsluiting in een brief aan ds. L. J. van Rhijn van 18 december 1860: „Absolute veroordeling van de liberalen, zoodat men de waarheid die in de dwaling gemengd is en daaraan kracht geeft, voorbijzie, behoort zeker niet tot het wezen der orthodoxie”.

**Doleantie**

Men heeft zich wel afgevraagd of de Doleantie mede een gevolg was van de door Groen gevoerde strijd. Het is duidelijk, dat Groen in de laatste jaren van zijn leven een sterke verbondenheid met Kuypers ervoer, ook in de kerkelijke strijd, al was hun geestelijke achtergrond en houding niet geheel dezelfde. Maar men kan toch bezwaarlijk steunen, dat er zonder meer een rechte lijn loopt van Groen naar de Doleantie. Hoe dat zij, juist uit de strijd die hij gevoerd heeft blijkt, hoezeer hij de Hervormde Kerk heeft liefgehad – niet als „genootschap”, als uitwendige organisatie, maar naar haar „wezen”, haar „beginnel”. Zó heeft hij de kerk beleefd op het laatste Paasfeest dat hij vierde, onder de prediking van Gunning, temidden van de velen die luisterden naar het evangelie der verrijzenis: „wij winnen toch” een merkwaardig woord, waar omheen nog de kruiddamp hing van de strijd, maar dat tevens getuigde van hoop en verwachting voor de toekomst van de kerk, die hij – ondanks alles – ten diepste niet heeft losgelaten.

J. van den Berg

Het leven rondt zich af ver over een graf.

Gerrit Achterberg, Verzamelde Gedichten, 1972, pag. 429.

**Wanneer op woensdagmorgen 19 mei a.s. de minister van binnenlandse zaken, mr. W. F. de Gaay Fortman, na het houden van een toespraak, een krans zal leggen op het graf van Groen van Prinsterer, op de kleine begraafplaats „Ter Naveling“ in Den Haag-Scheveningen, zullen veler gedachten teruggaan naar een eeuw geleden, toen Groen stierf, herdacht en begraven werd. Hoe was Groens einde, hoe zijn uitvaart, hoe zijn nagedachtenis?**

**Pers over sterfbed**

Groen is niet heengegaan zonder alom betreurd te zijn. Wat men ook beweren moge over onderschatting en miskenning gedurende zijn leven, maar zijn tijdgenoten - zowel zijn naaste geestverwanten als politieke tegenstanders - begrepen dat met hem een bijzondere persoonlijkheid aan het land ontvalt was, en zo werd hij ook overal in de pers herdacht. Vanaf de dag dat duidelijk werd dat zijn op 27 april 1876 aangevangen ongesteldheid, die op 29 april nog een gunstige wending scheen te nemen, zijn sterfbed zou kunnen worden, verschenen in de vele kranten die ons land toen reeds rijk was, bijna dagelijks korte mededelingen over de ernstige toestand van de zieke, die nu eens enige hoop gaven op herstel dan weer nieuwe achteruitgang meldden. Vrijwel alle dagbladen brachten het opmerkelijke bericht: „H.M. de Koningin, [Sophie] heeft woensdagmorgen [3 mei] persoonlijk, in haar rijtuig gezeten, aan de woning van den heer Groen van Prinsterer naar zijnen toestand geïnformeerd. De Vorstin overhandigde daarbij een ruiker, met verzoek, aan den heer Groen mede te deelen, dat zij zelve dit huldeblijk had aangeboden.”

**De Standaard**

En vele lezers, vooral van *De Standaard*, zullen zich herinnerd hebben hoe een vier jaar geleden, op maandag 3 juni 1872, de Koningin een soortgelijke attentie aan de stervende Thorbecke bewees, waarover zij op donderdag 6 juni in hun krant het op 4 juni doorgegeven persbericht hadden gelezen: „H.M. de Koningin, gisteren de Koninginnegracht passeerende, heeft H.D. rijtuig voor de woning van den Minister Thorbecke doen stilhouden om persoonlijk naar den toestand van dien hoogen lijder te informeren.” Op donderdag 18 mei 1876 meldde *De Standaard*: „Volgens de berichten heden ontvangen, wordt de toestand van den heer Groen van Prinsterer meer en meer zorgwekkend. Van dag tot dag, ja van uur tot uur nemen de krachten af. Tenzij de Heer het alsnog genadiglijk verhoede, zal onze richting spoedig andermaal in diepen rouw gedompeld worden. Dat wij ons biddend op het ergste voorbereiden!” In de vroege morgen van vrijdag de 19e mei 1876, om half zeven, stierf Groen na een ziekbed van drie weken. Mevrouw Groen heeft een zeer persoonlijk dagboek van deze weken bijgehouden, dat in 1932 door de heer J. Lens in *Stemmen des Tijds* (Band II, pag. 420-435) is gepubliceerd.

**Brief mevr. Groen**

Maar het treffendst verslag van Groens ziekte en overlijden vinden wij mogelijk toch in een brief van mevrouw Groen van Prinsterer aan de Weense predikant en groot correspondentievriend van Groen, C. A. Wilkens. Aan hem schreef mevrouw Groen een kleine twee maanden na Groens dood, op 9-12 juli 1876 in haar eigen, zeer persoonlijke trant: Maar zelden kan ik mij nederzetten, met eenige zekerheid van rustig voort te gaan. Een stille Zondag, terugkerende uit de dorpskerk, waar onze vriend Van Rhijn sprak over 1 Cor. XI: 28. „De mensch beproeve zich zelve!” ter voorbereiding voor het H. Avondmaal. — „Wat blijft ons over? ook aan de uitnemendste? een man is uit ons midden heengegaan, hooggeacht en geliefd van allen; „Christus alléén, Christus en Zijne gerechtigheid” was alles wat hij in de doodsure wenschte.” Die woorden waren van mijn dierbaren reisgenoot. 27 April meende hij nog naar de kerk te gaan, te stemmen over kerkelijke zaken die hem ter harte gingen. Hij kon niet meer. De doctor vond eerst geen bezwaar: 28 en 29 April werkte hij nog, ook die laatste *Nederlandsche Gedachten*, waarin van doodsure en gevaar wordt gesproken. Niemand had daaraan eigenlijk gedacht, als hij zelf. Wij hadden zeer goede aangename gesprekken, waarin toch altijd van zijn kant, aanwijzing wat ik moest doen, ook duidelijk voorgevoel van heengaan. Wij lazen veel, alléén de

Bijbel, gezangen, psalmen. De geloofsartikelen, het Gebed des Heeren moest ik langzaam zeggen, opdat hij 't mogt volgen met zachte stem. Hij zelf bad gedurig hardop. De laatste oogblikken dat hij nog het bed kon verlaten, op de knieën, zóó als wij in gezonde dagen plegen te doen.

**Geloofsgetuigenis op sterfbed**

In den nacht van 2 tot 3 Mei, wakende of slapende, hij wist het niet zeker, „een buitengewoon glansrijk licht, schijnende van dit ziekbed tot Gods genadetroon, dat voor ziel en ligchaam iedere angst wegnam - nooit heerlijker bevestiging van zijn geloof, grooter vreugd in zijne ziel gevoeld.” Nog eens is die „Goddelijke glans” op dezelfde wijs over hem neergedaald. „Zo ik nog mogt herstellen, zou ik nog een ander getuigenis geven, niet alléén de volkomen overtuiging van de waarheid van den Bijbel, dat Jezus Christus is de Weg, de Waarheid en het Leven, maar met volle persoonlijke ervaring en blijdschap.” Den 8 mei is ten gevolge van koorts de toestand verergerd. Ik vroeg op dien dag of hij nog hetzelfde licht mogt zien, hij antwoordde: „Spreek niet meer van iets dat ik heb gezien of gezegd. Christus alléén. Christus alléén. Sola fides. Geloof alléén. Christus gerechtigheid alléén, daarop ga ik de eeuwigheid in.” Bij koorts en zwakheid, in délire scheen hij over geschiedenis te spreken, stukken herhalende van bekende auteurs. Maar dan na eenige oogblikken, sloten de handen ineen, het oog naar boven, begon de biddende uitdrukking: „Christus alléén! 'k Zal rusten op uw bloed alléén. Hier is het ware testament - Uw bloed heeft mij omgeven. „Immanuel! Gij kent mij wél! Gij kent mij wél. Uit duizend, duizendtallen, Zie 'k één, één boven allen.” Zóó, in niet zamenhangende woorden, altoos met zaamgevouwen handen biddende, zonder tot eenig mensch te spreken, of mij te herkennen, waren de dagen van 12-14 Mei: Van 15 tot 19 zonder spreken, met gesloten oogen, gevouwen handen, is zeer zacht de ademhaling verminderd; en 19 Mei half 7 's morgens hoorde ik die niet meer. Schreef Gunning op 22 november 1872 niet terecht aan Groen over deze vrouw: „Welk eene briefschrijfster”?

**Pers over Groens dood**

Op zaterdag 20 mei verscheen het dagblad *De Standaard* met brede rouwband, en op pagina 4 vindt men de korte rouwadvertentie van mevrouw Groen van Prinsterer: *Mijn teeder beminde Echtgenoot Mr. GROEN VAN PRINSTERER, is dezen morgen opgenomen in de rust zijns Heeren, bijna 75 jaren oud. E. M. M. GROEN VAN PRINSTERER, geb. VAN DER HOOP, 's-Hage, 19 Mei 1876. Aan de vooravond van de begrafenis, op maandag 22 mei, zou de advertentie nogmaals in De Standaard worden opgenomen. Aan vrienden en bekenden zond mevrouw Groen van Prinsterer een iets uitgebreidere rouwkaart: 's Gravenhage, den 19 Mei 1876. Heden ontslep mijn dierbare echtgenoot Mr. Guillaume Groen van Prinsterer, in het onwrikbaar geloof aan zijn Heer en Heiland, wien hij zijn leven gewijd had. De scheiding eener echtverbintenis van 48 jaren met zulk een man, vervult mijne ziele met diepen rouw. Alleen de troost des Evangelie's en de hope eener zalige hereeniging lenigt mijne smart. 1 Cor. XV: 55-57. E. M. M. Groen van Prinsterer, van der Hoop.*

**De Standaard**

Het ruim gezette in Memoriam-artikel van *De Standaard* van 20 mei, dat niet van Kuyper is, want deze vertoefde wegens ernstige ongesteldheid in het buitenland, beslaat de gehele eerste pagina. Er aan herinnerend dat Groen bijna vijfenzeventig jaar was geworden, schrijft het blad: „Zevenenzeventig daarvan was hij met mond en pen Wordvoerder, Leider, Sieraad der Christelijk-historische richting in ons land.” Groen achtereenvolgens herdenkend als Evangeliebelijder, Staatsman, Geschiedvorsor en Geschiedschrijver, alsmede in zijn onverflauwde liefde „tot zijn laatste stonde” voor de Kerk, merkte het blad op: „Hij bewoog zich niet in de hoogste sferen des staatkundigen levens, als iemand die óók aan het Evangelie geloof; die, als hij straks van uit die hoogte naar de alledaagsche werkelijkheid afdaalt, blijkt óók een ootmoedig Christen te zijn, maar om daarna weer geheel Staatsman te zijn, met een andere roeping en een eigen moraal, neen - hij was overal Christen. Hij had het Evangelie omhelsd, eer hij Staatsman werd, en betrok slechts dien verhevenen post om er Christus te belijden! Het was niet de Staatsman, die het Evangelie beleed, maar de Evangeliebelijder die Staatsman was.” Ook andere dagbladen huldigden zijn nagedachtenis en gaven, een ieder vanuit de overtuiging die hij was toegedaan, de betekenis van Groen voor het nationale leven aan.



Door dr. G. Puchinger

**Groens einde**

**NRC**

De *Nieuwe Rotterdamse Courant* van zaterdag 20 mei, vatte, na Groens leven uitvoerig beschreven te hebben, zijn politieke betekenis aldus samen: „Het is niet mogelijk in een kort bestek in bijzonderheden zijne loopbaan te schetsen; genoeg zij het te vermelden, dat hij als bij zijn optreden in de Kamer zijn onafhankelijk standpunt steeds handhaafde, welk Bewind aan het roer was; dat hij zijne beginselen over strafrecht en zijne geloofsovertuiging volhield; dat hij lang bijkans alleen stond, maar zooals hij verklaarde, zijne kracht putte uit zijn isolement; dat hij langzamerhand zijne partij zag aangroeien; dat het hoofddoel van zijn en haar streven bleef, wijziging van de onderwijswet; dat hij in koloniale vraagstukken van eenige zijner staatkundige vrienden afweek en meer behoudende beginselen dan dezen was toegedaan; dat hij in zijne parlementaire loopbaan zich vaak tegenover zijn ouden vriend Thorbecke vond geplaatst, en hunne worstelingen tot de merkwaardigste staatkundige redevoueringen en beschouwingen van het vierde eener eeuw leidden. Het waren als twee atleten, niet door een geweldigen stroom van welsprekendheid, maar door klem van redeneering, door diepzinnig woord en stouthet van greep, over en weder. Het verschil van beginsel scheide die beide groote figuren, die toch innige hoogachting voor elkaar bleven koesteren.”

**De Maasbode**

Op 23 mei wijdde ook *De Maasbode* op pagina één een hoofdartikel aan Groen, met deze voor die jaren kentenkende woorden uit rooms-katholieke pen: „Voor ons is Groen van Prinsterer een groot man, die gedwaald heeft en wel het meest op het gebied van godsdienst en daarom op wetenschappelijk en staatkundig gebied. Wij gelooven, ter goeder trouw. Bekennen wij het eerlijk: het heeft ons dikwijls moeite gekost aan de goede trouw van Groen te gelooven, vooral als hij de Katholieke Kerk met eene bitterheid bestreed, die aan

ketterschen moedwil deed denken. Maar een man die zoo ernstig geleefd heeft en zoo ernstig de eeuwigheid is binnengegaan, kan van geen kwade trouw, van geen schuldige dwaling verdacht worden. Daarbij wij staan hier voor de geheimen van het geweten, en daarover oordeelt alleen God.”

**Ned.-Indische pers**

Ook in de *Nederlands-Indische pers*, onder meer in de *Java-Bode* van woensdag 28 juni werd (mogelijk in herinnering aan de briljante artikelen die de oud-redacteur Conrad Busken Huet op 15 en 16 april 1870 in dit orgaan over Groen van Prinsterer had geschreven?) het heengaan van Groen in het *Mail-Overzicht* uitvoerig herdacht. De *Rotterdamse Courant* van 21 mei vermeldde dat de heer Groen van Prinsterer het enige Tweede Kamerlid was dat „nooit grondwettelijke „schadeloosstelling” voor het lidmaatschap heeft aangenomen.”

**Arnhemse Courant**

Maar tegen deze „lof” kwam de *Arnhemse Courant* van 24 mei in verzet: „De strekking van die mededeling is evenwel niet duidelijk. Als bij de grondwet een inkomen wordt toegekend, is er niets berispelijks in om het aan te nemen, en omgekeerd ook niets edels of braafs om het niet aan te nemen. Het is eene eigenaardigheid zich in dit opzicht te isoleren van alle anderen. De schadeloosstelling voor het lidmaatschap der Tweede Kamer aan te nemen of te weigeren, getuigt evenmin tegen of voor iemand, als het aannemen of weigeren van de bezoldiging, aan eenig ander ambt verbonden. Dat voor een man, zoo rijk als de heer Groen van Prinsterer, het ontvangen van een paar duizend gulden 's jaars niets beteekende, behoeft geen betoog, maar er zijn andere vertegenwoordigers, die eveneens een aanzienlijk fortuin bezitten, en voor dezen was de weigering van hun medeaftgevaardigde een indirect verwijt, dat intusschen er zeker niet mede bedoeld was.”

christelijk-historische kring was des te groter, omdat kort voor Groens heengang deze kring op 6 maart getroffen was door het overlijden van de Vice-President van de Raad van State, mr. Aeneas baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen en op 7 maart van het Tweede Kamerlid jhr. mr. J. W. van Loon, terwijl men bovendien in grote zorg was over de langdurige ziekte van de jonge dr. Abraham Kuyper, die wegens ernstige overwerkling iedere arbeid had moeten staken, en voor lange tijd naar het buitenland was vertrokken voor herstel van gezondheid.

**Nederlandsche Gedachten**

Mede met het oog op dit alles had Groen met stervende hand in het laatste door hem geredigeerde nummer 7 van *Nederlandsche Gedachten* d.d. 29 april 1876, toen hij meende nog te zullen herstellen, een woord geschreven dat vooral door zijn naaste geestverwanten gedurende zijn hernieuwde ziekte met ontroering gelezen en na zijn sterven herlezen is: Sedert 17 December, toen ik de voortzetting der *Nederlandsche Gedachten* twijfelachtig keurde, sloeg voor dierbare vrienden en strijdgenooten de ure der oproeping daar. Hij, die de banier tegen *Ongehoof en Revolutie* reeds in de Dubbele Kamer van 1848 ophief, MACKAY, de oudste van allen, was in 1806 geboren, vijf jaar jonger dan ik. Terwijl Dr. KUYPER, die mij sedert 1869 met exceptionele genialiteit en veerkracht ter zijde gestaan heeft; in wien ik, in 1872 den providentiele, naar mij toe scheen, aangewezen *leader* begroet heb (moge het voor korten tijd zijn!) in het buitenland magtelooos verkeer. Het wel! Er zijn nog jeugdige krachten in het Land! - *De Standaard* is niet gevallen, al is het dat de voortreffelijke banierdrager (voorwaar niet vreemd!) behoefte aan rust heeft. Maar vergeet ook dit niet! het *Memento mori!* klonk, slag op slag, met verdubbeling van ernst, voor mij. Met tweederlei vermaning. *Wees bereid*. Gij weet de dag uwer doodsure niet. *Werk terwijl het dag is*. De nacht komt, waarin niemand werken kan.” (pag. 49)

**Groens uitvaart**

Het was op een sombere voorjaarsmorgen, dinsdag 23 mei 1876; dat vele hooggeplaatsten en eenvoudigen zich opmaakten om bij Groens uitvaart hem de laatste eer te bewijzen. Die dag verscheen *De Standaard* met een hoofdartikel, *Sursum Corda!* De harten omhoog!, waarin over de persoon van Groen treffend werd opgemerkt: „Hij toch die ons verliet, was door zóó vele banden aan ons gehecht. Had hij alleenlijk geschreven, men zou zich kunnen troosten met hetgeen hij achterliet. Maar hij was een edel mensch in den voisten zin des woords. Menigeen in den lande, en wellicht ook daar buiten, weet hoe liefderlijk hij was, hoe hij nauwelijks iemand die hem om hulp kwam vragen, kon afwijzen. Hij, die man van strenge beginselen en bepaalde begrippen, wiens kracht in zijn isolement was, rekende ieder, ook den dwalenden broeder, tot zijn naaste en verleende hulp zelfs aan zijn tegenstander, mits die hulp niet tot bestrijding der Waarheid werd ingeroepen! Daardoor is hij aan zeer velen lief geworden”. En zijn staatkundige betekenis formuleerde dit artikel: „Leider te zijn eener partij is een grootsche taak; maar grootscher nog haar formeerder te wezen. Dit geweest te zijn, is zijn grootste verdienste!”

**Verlies voor Vaderland**

Dat op deze begrafenisdag overigens niet alleen de anti-revolutionairen met eerbied van Groen afscheid namen, bewees wel het zo zeer waardeerd artikel *Nederland! bij het graf van Mr. G. Groen van Prinsterer*, dat de Utrechtse staatsrechtsoogleraar G. W. Vreede (1809-1880) diezelfde dag in het *Utrechtsch Dagblad* plaatste, dat aanving met: „Niet alleen te 's Gravenhage, neen, in alle oorden des Rijks, uit zoo menige school of bedehuis, 'door den milden liver en de heilige overtuiging van den edelen Grijsaard gesticht, zullen gewis heden toonen van

**ONTHULLING VAN DEN GEDENKSTEEN**  
 TER HERINNERING AAN WIJLEN  
**Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER**  
*en zijne Echtgenote,*  
**Vrouw ELISABETH VAN DER HOOP,**  
**DINSDAG, 3 JUNI 1884,**  
 des namiddags te half 3,  
 op de begraafplaats **Ter Naveling,**  
 op den Oud-Scheveningschen Weg, bij het dorp Scheveningen.

~~~~~  
**Gebed.**

Toespraak van O. Baron **VAN WASSENAER VAN CATWIJCK.**

~~~~~  
**ONTHULLING VAN DEN GEDENKSTEEN.**

Toespraak van Jhr. Mr. **P. J. ELOUT VAN SOETERWOUDE.**

Toespraak van **Dr. L. R. BEIJNEN.**

Toespraak van **Ds. P. VAN SON,**

Voorzitter der Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs.

~~~~~  
**Gemeenschappelijk gezang.**

**Zij gaan van kracht tot kracht steeds voort;**  
**Eik hunner zal in 't zalig oord**  
**Van Sion haast voor God verschijnen.**  
 Let, Hoer der legerscharen, let  
 Op mijn ootmoedig smeekgebed!  
 Ai, laat mij niet van druk verkwijnen.  
 Leen mij een toegenegen oor,  
 O, Jacobs God, geef mij gehoor! **Psalm 84 : 4.**

diepen en innigen rouw en tevens van dankbare vereering worden vernomen. Maar al kunnen wij ons niet aan dien treurigen stoet aansluiten, toch zal het Nederlanders, die niet tot de eigenlijke geestverwanten van den ontslapen Staatsman en Publicist hebben behoord, niettemin betamen, op dezen dag levendiger dan ooit te beseffen, hoe groot verlies het Vaderland in Groen van Prinsterer lijdt." Iemand die het stoffelijk overschot van Groen nog gezien heeft, meldde aan *De Standaard* van woensdag 24 mei: „Al had de dood ook op dit edel gelaat zijn onmiskenbare stempel gedrukt, dezelfde waardigheid en binnelijkheid sierden nog altijd die fijne trekken. Onveranderlijk als geheel zijn leven geweest was, liet hem ook de kille hand des doods."

## Verslag Standaard

Het blad, dat die dag weer in rouwband verscheen, vervolgde inzake het verslag van Groen's uitvaart: „Overeenkomstig den wil van den overledene, zou zijne ter aardbestelling een oud-Hollandsch karakter dragen. Bidders met steek en lamfers [rouwsluiers] en de dragers in het zelfde costume; allen gesierd met het Oranje, Groen's geliefde kleur. De dragers waren de boden van de verschillende departementen en hooge Staats-collegiën, alle dragende het officieel onderscheidingsteeken van hunne betrekking." Het vertrek van de stoet was om negen uur 's morgens aangekondigd, maar eerst om half tien werd Groen vanuit zijn woning aan de Korte Vijverberg, waar nu het *Kabinet der Koningin* zetelt, uitgedragen in een eikenhouten kist, met op een zilveren plaat zijn naam, geboorte- en sterfdata en daaronder de tekst 1 Cor. XV: 55-57, welke luidt: *Dood, waar is uw overwinning? Dood, waar is uw prikkel? De prikkel des doods is de zonde en de kracht der zonde is de wet. Maar Gode zij dank, die ons de overwinning geeft door onze Here Jezus Christus.* De baar was gedekt o.a. door kransen van Koningin Sophie en Prins Frederik, de oom des Koningins. Naar gewoonte van die tijd bleef mevrouw Groen van Prinsterer met enige verwanten in het sterfhuis achter, met de predikant dr. J. H. Gunning jr., die las en sprak over Openbaring 14.

## De lijkwagen

De lijkwagen werd slecht door drie koetsen gevolgd, waarnaachter zich weer de equipages aansloten van vrienden als baron van Wassenaar, Van Lijnden, Bassecourt Caen, Mackay, Van de Bergh van Heemstede en Hora Siccoma. Vanaf Groen's woning reed men via de Parkstraat, de Zeestraat en de Scheveningse weg naar de begraafplaats bij Scheveningen, waarover *De Standaard* opmerkte in zijn verslag: „'t is een klein pieksee slechts, die doodenakker, maar daar rust het gebeente van den roemrijke patriot. 't Werd in het leven geroepen door den vader van den overledene, die als opschrift boven den ingang „Ter navolging" deed beitelien, om het begraven buiten de kerken aan te moedigen."

## Belangstellenden

Hier hadden zich tegen half elf zeer velen verzameld, ook uit de politieke wereld, want „de zitting der Tweede Kamer zou heden eerst ten een ure plaats hebben, daar het van vele leden de wensch was de plechtigheid bij te wonen." Onder hen waren de minister van binnenlandse zaken, mr. J. Heemskerk Azn. en van justitie, mr. C. Th. baron van Lynden van Sandenburg, de pas benoemde Vice-President van de Raad van Staten, jhr. mr. G. C. J. van Reenen, de griffier van de Eerste Kamer, jhr. mr. J. A. Singendonck, de burgemeester van Den Haag, jhr. mr. F. G. A. Gevers Deynoot, de voorzitter van de Tweede Kamer, mr. W. H. Dullert, de secretaris van de Algemene Rekenkamer, jhr. mr. S. M. S. de Savornin Lohman; en natuurlijk de anti-revolutionaire Tweede Kamerleden, maar ook leden van andere richtingen, zoals mr. W. A. Bergsma, mr. E. J. B. Cremers, I. D. Fransen van de Putte, dr. W. J. A. Jonckbloet, mr. J. Kappeyne van de Coppello, J. J. van Kerkwijk en mr. W. Wintgens. Voorts de Belgische gezant in Den Haag en vele „predikanten van onderscheidene gezindten", onder wie o.a. de Lutherse predikant in Den Haag, ds. F. Domeij Nieuwenhuis en ds. J. H. Donner uit Leiden, de grootvader van het tegenwoordig erelid van de Anti-Revolutionaire Partij, de minister van Staat mr. J. Donner.

## Journalisten

Niemand was officieel genodigd, maar dat ook in die dagen de dagbladjournalisten zich niet zonder protest lieten bruskeren, blijkt uit het verslag dat *De Standaard* van de begrafenis gaf, waarin men onder meer kon lezen: „Zoó groot was de toevloed dat de vertegenwoordigers der pers, voor wie men – zonderling genoeg – weinig egards had, met angst het oogenblik

Gravenhage, den 19 Mei 1876.

Heden ontsliep mijn dierbare echtgenoot Mr. GUILLAUME GROEN VAN PRINSTERER,

in het onwrikbaar geloof aan zijn Heer en Heiland, wien hij zijn leven gewijd had.

De scheiding eener echtverbintenis van 48 jaren met zulk een man, vervult mijne ziele met diepen rouw.

Alleen de troost des Evangelie's en de hope eener zalige hereeniging lenigt mijne smart.

1 Cor. XV : 55-57.

E. M. M. GROEN VAN PRINSTERER.  
VAN DER HOOP.

verbeidden, waarop zij volgens het bevel der politie maar moesten zien hoe het hun gelukken zou een plaatsje machtig te worden. En van dit bevel was geen hooger beroep mogelijk. Zelfs kaarten, namens Mevr. de Wed. Groen, golden niet bij de onvermumbare vertegenwoordigers van den Heiligen Hermandad. Deze opmerking moest hier nolens volens ingeiascht om ons te verontschuldigen over het verminkt verslag, dat wij van het gesprokene kunnen geven. Hoe leed ons dit doet, behoeven wij schier niet te zeggen – we hadden zoo gaarne al het zielverheffende, wat aan die groeve werd gezegd, onder de oogen onzer lezers gebracht."

Toch bezitten we achteraf een goed verslag van het gesprokene, omdat evenals dit later is gebeurd na de begrafenis van dr. A. Kuypers op 12 november 1920, de toespraken zijn uitgegeven in een apart boekje, *Bij het graf van Mr. Groen van Prinsterer*, waarvan de redactie verzorgd is door dr. J. H. Gunning jr., die in zijn inleiding onder meer schreef: „Zijn beeld staat altijd voor mijn geest als waarschuwing tegen al wat onedel, traag, kleinmoedig is. De schoonste gaven Gods aan de menschheid en gemeente zijn niet instellingen, denkbeelden of stelsels, maar levende personen. In de persoonlijkheid ligt duurzame werking, inzonderheid wanneer het geloof haar heeft geheiligd." (pag. 3)

Bij het lezen van die vele redevoeringen aan het graf van Groen dienen wij wel te bedenken dat wij in de twintigste eeuw bij begrafenis ten minste meer spaarzaamheid met woorden als onze plicht gevoelen, terwijl men in de negentiende eeuw aan een graf juist duidelijk getuigen wilde van de rijke

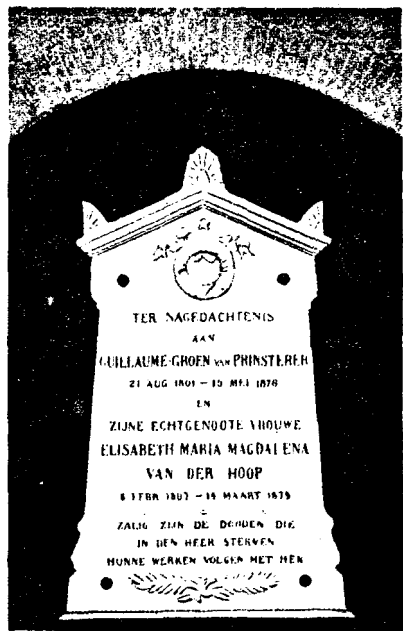
betekenis van het leven van hem die men ten grave droeg.

## Herdenkingsrede

De grijze jhr. mr. P. J. Elout van Soeterwoude hield de eigenlijke herdenkingsrede, waarin hij een zeer persoonlijk gesteld kort verslag gaf van Groen's levensloop. Na hem sprak dr. L. R. Beynen, wiens toespraak later wel becritiseerd is, omdat hij daarin onder meer opmerkte: „Groen van Prinsterer was de laatste vertegenwoordiger van een leven, dat geheel voorbij is gegaan." Maar men dient rechtvaardigheidshalve dan wel acht te slaan op wat hij op die woorden volgen deed: „'t is een gewoon verschijnsel, dat God aan 't einde van een wegstervende tijdsbedeeling een man roept, die de verschillende krachten daarvan in zich heeft kunnen opnemen en nog voor 't laatst als 't ware te aanschouwen geeft. Zulk een verbindt dan 't nieuwe aan 't oude; 't oude levenszaad wordt in nieuwe voren geworpen, om daaruit in veranderde gedaante maar met denzelfden geest te verrijzen. Dit heeft Groen gedaan. Hij heeft allen, die hem hebben willen volgen, als gevoerd naar den tempel van 't voorleden en ons geleid naar de graven van 't voorgelacht. Daar heeft hij de dooden gewekt en ze weder als levende gestalten ons doen naderen, met ons doen spreken en voor ons doen gewagen van hun geloof en roemrijke daden." Mr. D. J. baron Mackay van Ophemert herdacht Groen onder meer als uitgever van de *Archives* van het Huis van Oranje-Nassau, en sprak de woorden „*Issu de Calvin*" had voor hem de betekenis: een heilig doel mag alleen bereikt worden door heilige middelen." Na hem werd Groen door baron O. Wassenaar van Catwyck kort herdacht als christelijk Volksvertegenwoordiger.

## Profetische woorden

Ds. P. van Son memorieerde wat Groen betekend had voor de Vereniging voor Christelijk-Nationaal Schoolonderwijs, en sprak de profetische woorden: „Wat Groen van Prinsterer voor het onderwijs gedaan, gesproken en geschreven heeft, zal invloed en kracht blijven uitoefenen ook nadat hij gestorven is." In aansluiting daarop sprak de heer A. Meijer namens zeshonderd christelijke onderwijzers, en getuigde: „'t Was een man die hart voor het volk had." In het boekje met het verslag van de begrafenis is niet opgenomen het fragment van zijn toespraak, dat wel door *De Standaard* vermeld werd: „Aandoenlijk waren de woorden die spreker thans tot een van Dr. Kuypers zonen richtte. Hij wees er op, hoe heel de Christelijk historische partij op dien waardigen, talentvolle vader haar hope had gesteld, hoe men zich overtuigd hield dat hij de stappen van den onvergetelijken Groen zou drukken. De bede zond Spr. ten Hemel, dat Dr. Kuypers spoedig weer hersteld en gesterkt zou zijn, opdat hij in staat zou wezen dien zegenrijken arbeid voort te zetten." Namens de Haagse kerkeraad van de Hervormde Kerk sprak ds. Ch. J. Bryce: namens de Duits-Evangelische Gemeente te Den Haag ds. R. Schrader, die de gestorvene typeerde als een man „aus einem Guss und Stück", en tocht: „Groen van Prinsterer war bel aller



Groen's Grafmonument.

vaterländischen und reformirten Art und Treue ein öcumenischer Christ." *Ds. L. J. van Rhijn* sprak namens de Hervormde Gemeente van Wassenaar.

## Afgescheidenen

Treffend was het warme woord gesproken namens de Afgescheidenen van 1834 door ds. A. Brummelkamp Jr., die onder meer opmerkte: „Ofschoon ik geen officieel mandaat of eenige lastgeving heb om dien plicht te volbrengen, is het mij, is het ons, Christelijke Gereformeerden, toch onmogelijk hier te staan, zonder te denken aan hetgeen de heer Groen van Prinsterer voor ons is geweest, zonder dankbaar te gewagen van het opkomen voor de vrijheid des gewetens, ten onzen behoeve eenmaal door hem gedaan. De heer Groen was toen een jeugdig Rechtsgeleerde en Staatsman, die zijn sporen nog verdienen moest; nog niet de groote Groen van later. Maar toen heeft hij – en aan dat moment uit zijn leven wenschte ik te herinneren – de impopulariteit getrotseerd, die zulks over zijn naam en toekomst als Staatsman en Rechtsgeleerde brengen kon, om die „maatregelen" af te keuren en de Regeering en allen die in hoogte gezeten waren opmerkzaam te maken, dat zij een inbreuk inhielden op de edelste vrijheid door de Vaders en de tirannie der Spanjaarden veroverd, dat zij een tekortdoen waren aan de vrijheid des gewetens, die tot de edelste schatten onzer Natie behoort. Dit heeft de publieke opinie doen keeren en ons – uit diepen grond des harten willen wij het hier dankbaar herhalen – vrij doen ademen".

## Slotplechtigheid

De heer Van der Hoop van Slochteren, neef van mevrouw Groen van Prinsterer-Van der Hoop, besloot de plechtigheid met de woorden: „Namens de echtgenoot van den overledene en zijne betrekkingen dank ik U allen voor de hogachtigheid, de genegenheid en de liefde, welke Gij betoond hebt door Uwe aanwezigheid, op deze plaats en de woorden door U gesproken. Hoe groot onze droefheid is, kan ik niet met woorden uitdrukken; hoe groot ons verlies zij, is alleen Gode bekend; doch ook Hij alleen weet welken troost wij behoeven, en op welke wijze het geleden verlies te herstellen. Onze leus zij vervat in de woorden, die de overledene vele malen op zijn sterfbed herhaalde: *sola fides, het geloof alleen.*"

*De Standaard* vermeldde nog: „De lijkstaf was in den gemetselden kelder bijgezet. Met lauweren en bloemen was zij bedekt; de vriendelijke Mei-zon tintte ze." Dr. Beynen had laten zingen de bekende psalm 68:10: *Maar 't vrome volk, in U verheugd, en gezang 182:3. Zou ik naar die kroon niet streven, Naar die kroon, die nooit vergaet? 'k Wil alleen voor Jezus leven, Die mijn hoop geheel verzaad. Wereld, ach! wat is uw waarde Bij 't volzalig hemelhof? Wijk, ja wijk, o nietige aarde! Wijk, al wat mij boeit aan 't stof.*

Tegen het eind van de plechtigheid, tegen één uur, zong men gezang 46:48, dat Groen nog had laten afdrucken in het laatste nummer van *Nederlandsche Gedachten*:

*Het Lam, voor ons op aard geslacht, Is eeuwig waard te ontvangen De wijsheid, rijkdom, eer en kracht, En dank're lofgezangen.*

## Oprechte waardering

Zo namen honderd jaar geleden, op dinsdag 23 mei 1876 de menschen van het Reveil en de kerk, van politiek, wetenschap, onderwijs en weldadigheid afscheid van Groen van Prinsterer, op een wijze waarvan *De Standaard* van woensdag 31 mei 1876 ook ten aanzien van Groen tegenstanders erkennen moest „dat de tegenpartij met eene in Nederland ongewone, maar oprechte waardeering den man besproken heeft, die haar, zijns ondanks en ter wille zijner beginselen, zoo menigmaal diep heeft geërgerd." Gunning schreef op 27 mei 1876 in zijn Inleiding tot *Bij het graf van Mr. Groen van Prinsterer*: „Want zijn heengaan – bij de groeve werd het door allen levendig gevoeld – moet ons een teeken van vrede zijn. In de eigen persoonlijkheid droeg deze strijder den vrede. --- Laat ons dan door verzoening, zooveel mogelijk, de nagedachtenis van onzen doortuchtigen ontslapene eeren. Niet door prijs-gave van beginsel, maar door elkander in liefde te vermanen. „Ik geloof eene heilige algemeene christelijke Kerk" – dus belijden wij samen. Onze dierbare vriend heeft steeds met al den gloed zijner reine geestdrift op de heiligheid, de zuivering der Kerk die hem lief was aangedrongen. Anderen houden, in den nood dezer tijden, meer bepaald de roeping der Kerk om algemeen te zijn, het geheele rijke leven dezes tijds te omvatten, in het oog. Welnu, broeders! wij behooren bij elkander. Neemt gij van ons de herinnering aan dat een heiligheid, die de algemeenschap verwaarloost, licht in seklaire bekrompenheid ontaardt.

Vermaant gij ons gedurig, dat eeri algemeenschap die de heiligheid niet ten grondslag heeft, aan humanistische uitwisseling der grenzen tusschen dood en leven de hand reikt." (pag. 4-5)

## Nogmaals aandacht

Nog driemaal zou men in de daarop volgende jaren in sterke mate bepaald worden bij Groen's einde. Allereerst op dinsdag 18 maart 1879, toen op diezelfde begraafplaats de op 14 maart overleden mevrouw Groen van Prinsterer in aanwezigheid van „eene onafzienbare schare" te ruste werd gelegd. De predikanten J. Moll, L. J. van Rhijn en J. H. Gunning jr. leidden de rouwdienst thuis; op het graf spraken de predikanten J. A. Gerth van Wijk, Knottnerus en R. Schrader. *Ds. Gerth van Wijk* zei in zijn toespraak onder meer: „Op haar ziekbod sprak zij uit, wat haar geheele leven, sinds zij tot de dingen 'Gods betrokken was, betoonde: zij mocht 'de waarheid smaken van haar geloof, ook 'waar de macht tot haar verstandelijk betoog te kort schiet. 'Vervolgens op de Stille Zaterdag van het jaar 1883, toen op 24 maart aan Groen's woning aan de Korte Vijverberg twee eenvoudige gedenkstenen onthuld werden, ter herinnering aan de jaren dat Groen en zijn vrouw daar sedert 1838 gewoond hadden. *Dr. Beynen* hield in kleine kring de herdenkingsrede, onder andere herinnerend aan Groen's strijd in de Tweede Kamer: „Schoon was het daar 'die twee reuzenfiguren Groen en Thorbecke elkaar te zien bestrijden met mannenkracht. Dat was mannenwerk al: twee vijanden elkaar bekampen, maar al vrienden met elkaar omgaan. Dat is de chouding, die mannen past, welke samen werken willen voor het geluk van het lieve vaderland."

## Onwrikbare trouw

Direct na de onthulling van de gedenkstenen sprak de minister van justitie, mr. A. E. J. Modderman, namens de regering dank uit voor het genomen initiatief, en merkte onder meer op: „Als geleerde, als staatsman behoorde Groen niet tot een partij, maar zijn ernstige levensopvatting, zijn onwrikbare trouw aan beginselen stempelen hem tot denker, geleerde, Christen en edel mensch, die het eigendom is der geheele natie en wiens nagedachtenis is een kostbaar nationaal goed."

Nadat ook mr. Star Numan en het Tweede Kamerlid baron van Wassenaar van Catwyck gesproken hadden, nam mr. L. W. C. Keuchenius het woord en herdacht – ongetwijfeld in herinnering aan de felle strijd rondom zijn op 27 september 1866 ingediende motie-Keuchenius – Groen van Prinsterer als trouwe bondgenoot in de politieke strijd, „die vorstengunst en volksgunst had getrotseerd om zijn vriend te verdedigen in een tijdperk, dat bestrijding van een bewind als vijandschap tegen de vorst, ja als landverraad beschouwd werd."

Als laatste sprak de bekende schilder J. Bosboom, namens zijn niet minder vermaarde vrouw, de romanschrijfster A. L. G. Bosboom-Toussaint, die zo zeer bevriend met het echtpaar Groen van Prinsterer was geweest, en die het eerste initiatief had genomen voor het doen plaatsen van deze beide gedenkstenen. De schilder bracht dank „aan allen, die steun hadden geboden, dat nu een harer vurigste wenschen was bevredigd geworden."

## Betekenis van onderwijs

Ten derde male werden velen aan Groen's leven én heengaan herinnerd, toen op woensdagmiddag 4 juni 1884 's middags om half drie op de begraafplaats *Ter Navolging*, als onderdeel van de Algemene Vergadering van de Vereniging van Christelijke Onderwijzers en Onderwijzeressen, op het graf van mevrouw en mr. Groen van Prinsterer een eenvoudige gedenksteen in Cararisch marmer werd onthuld, die ontworpen was door de architect H. J. Mondt.

Voor de honderden aanwezige onderwijzers en onderwijzeressen werd, naar de gewoonte van die dagen door diverse sprekers op de betekenis van de herdachte gewezen. In onze ogen en oren was het misschien wat woordenrijk, maar men heeft mede daardoor in ieder geval veroorzaakt dat men ook honderd jaar nadien Groen van Prinsterer nog niet vergeten is. Baron van Wassenaar van Catwyck, de hoogbejaarde jhr. mr. P. J. Elout van Soeterwoude, dr. Beynen, ds. P. van Son, A. Meyer, J. P. Schaberg en mr. L. W. C. Keuchenius voerden het woord. Met name op de betekenis van Groen's arbeid voor het onderwijs werd gewezen. Wat dit laatste betreft vatte dr. Beynen Groen's betekenis samen op een wijze die ook voor ons christelijk onderwijs actueel blijft: „Groen was een man van 't Reveil, dat het Christendom weer als feit en kracht deed kennen. 't Is roeping der Christelijke onderwijzers daarvan te getuigen".

G. PUCHINGER

**SGP-fractie leider ds. Abma:**

**Een tweede vader, des vaderlands**

*Ik voel me als een van de eenvoudige tak van de grote familie, die in een deftig en voornaam huis bijeenkomt voor de uitvaart van een voorvader.*

De nakomelingen zijn uiteen gegroeid, de contacten waren nog al van oppervlakkige aard, soms is fors van gedachten gewisseld. Schriftelijk dan altijd. In het sterfhuis sta je onwennig en stijf tegen elkaar op. Toch is daar uit het verleden die verwantschap. Misschien heb ik de aanduiding niet helemaal slecht gekozen, wanneer ik probeer aan te geven hoe het mij te moede is nu de redactie een korte reactie van me vraagt voor het nummer van „Nederlandse Gedachten”, waarin de honderdste sterfdag van Groen van Prinsterer wordt herdacht. De sterfdag van mr. Guillaume!

**Groeniaanse atmosfeer**

In het ruime familiehuus van Groen ben ik geboren en getogen. Mijn leven lang heb ik Groen goed gekend. Als kind wist ik dat zo niet, doch later ben ik dat terdege gaan beseffen. Groens portret hing in de hal van mijn lagere school. Rondom een galerij van de schoolstrijders. Een baron was er bij. Mackay. Verder de Savornin Lohman. En vanzelfsprekend Kuyper, wiens markante kop fascineerde. Meer dan Groen, die aristocratisch opzij keek. Kuyper keek je met felle blik aan. Op mijn

eentje in de schemer van de avond heb ik wel eens mijn jongensvuist onder zijn neus gedrukt en gezegd dat ik zijn werk ongedaan zou maken. Ik vond het met mijn prille verstand ontstellend erg dat Kuyper het bestaan had de kerk te scheuren. Als tienjarige sta je voor niets.

Je bent een kerkhersteller in de dop. Ik moet daar overigens nog wel helemaal mee beginnen. Met wat ik de Geweldige heb verzekerd. Maar Groen was er ook. Groen was immers in het hele onderwijs dat ik ontving. Vooral was Groen er wanneer les werd gegeven in de vaderlandse geschiedenis. Toen wist ik het niet. Later heb ik het begrepen toen ik wel eens iets van Groen ging lezen. Ik besefte dat Groen sterk zijn stempel had gedrukt op de wereld waarin ik opgroeide. Hij was er in gedachten, ideeën kortom in de hele geest die heerste. Ik ben opgegroeid in een Groeniaanse atmosfeer. Ik geloof niet dat mijn juffrouws en meeste meesters uren in Groen zaten te lezen. Maar zij hadden het toch ook om zich heen en in zich. Ik vond die sfeer ook elders. Bij Hervormden, tenminste bij sommige sectoren, onder meer bij Gereformeerden, bij Christelijk Gereformeerden. Groen was de lucht die we inademen. Eigenlijk kenden wij twee vaders des vaderlands, wij reformatische volksdeel. Twee Guillaume's. Le taciturne en onze Tacitus.

**Geweken wereld?**

Is deze wereld niet grotendeels weggeweken? Wij kunnen wel eens herdenken. We kunnen zelfs graven bouwen. Vertellen wat wij van Groen denken en wat wij aan hem te danken hebben. Zeker, wij zijn al weer een eindweegs verder dan Groen, hij had zijn beperktheden, de beperktheden van zijn tijd en wij onze reserves, omdat wij zoveel wijzer zijn geworden inmiddels. Ik voor mij geloof nog altijd dat het een betere herdenking zou zijn wanneer wij eens naar Groen gingen luisteren om te horen hoe hij over ons denkt. Want ik geloof dat hij uit de verte van het verleden ons bij voorbaat bijzonder scherp geschoten heeft. Ons en onze tijd. In „Ongeloof en Revolutie” bijvoorbeeld. Dat interesseert me duizendmaal meer. Wat Groen over ons heeft gezegd. Wat wij van Groen vinden is niet erg relevant.

**Prachtig weefsel**

Groens Vaderlandse Geschiedenis is soms een prachtig weefsel. Schering zijn de loffelijke dingen uit ons nationaal verleden en inslag markante en toepasselijke oud-testamentische uitspraken in het taaleigen van de statenvertaling. Laat ik me daar ook een keer toe verleiden, wanneer ik aan Groens sterfdag denk. „Mijn vader, mijn vader, wagen Israëls en zijn ruiters”. In de Kanttekening op wagen Israëls lees ik: In Elias' leer, gebeden en werken school meer kracht tot bescherming des lands dan in het geweld van de oorlog. Ik geloof dat Groen van Prinsterer van zo'n uitspraak kon genieten. Maar ook dat Groen er zelf in getekend is.

H. G. Abma

(Ds. Abma is fractievoorzitter van de S.G.P.)

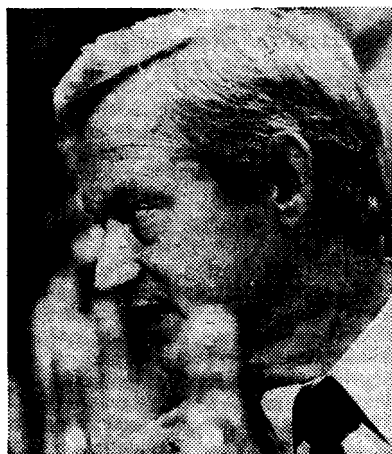
**KVP-fractie leider Andriessen**

**Karaktervolle houding prikkel voor opbouw CDA**

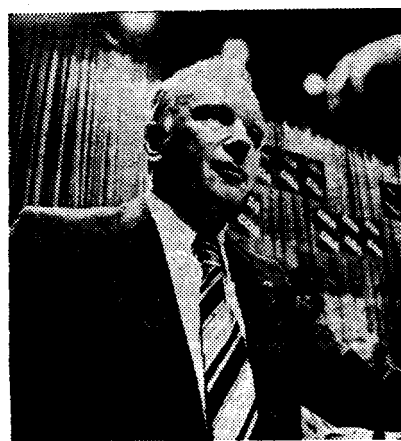
*De katholieken kennen Groen van Prinsterer siecht. Abraham Kuyper staat ons scherper voor de geest, door zijn botsingen en zijn samenwerking met Schaepman.* Misschien kreeg Groen een bescheidener plaats dan Kuyper in onze politieke en staatkundige geschiedenis omdat hij een minder groot organisator was. Dat laatste heeft echter wel het voordeel dat men Groen gemakkelijker dan diens erfgenaam het devies „macht om te dienen, niet om te heersen” toedicht.

**Ontkerstening**

Ik ga hier niet in op Groen's denkbeelden over het onderwijs, omdat de ontwikkeling daarvan een speciale beschrijving verdient. Groens prestaties verdienen in een breder kader te worden beschouwd: het is uiterst opmerkelijk – en Nederland kan er zich gelukkig mee prijzen – dat zijn strijd tegen de ontkerstening maatschappelijk resultaat heeft gehad. De vanzelfsprekendheid waarmee wij dit bezien heeft iets verblijdends maar ook iets ondankbaars. Groen's „anti-revolutionaire” geestesgenoten in Europa was – helaas – geen openbaar succes beschoeren. Het is goed Groen te gedenken. Hij was immers de exponent van een nog onverdeelde evangelische richting. Dat is



stimulerend voor ons die werken aan een C.D.A.-in-wording. Maar Groen was ook een zeer geprofileerd politicus. Voor mij blijft een hoogtepunt in zijn met karakter gevulde leven zijn stemadvies van 1871 voor het driemanschap Kuyper, Keuchenius en Van Otterloo, ontsteld als Groen was over het conservatisme van de zittende anti-revolutionaire Kamerclub. Ook dat moet voor ons een prikkel zijn bij de opbouw van het C.D.A.  
Mr. F. H. J. Andriessen,  
(voorzitter K.V.P.- Tweede-Kamerfractie).



Door dr. R. J. H. Krusinga

**In gedenken van Groen ligt opdracht aan geesteskinderen verloren eenheid te hervinden**

**Eenheid christen-democratie**

Hoezeer zou Groen, in deze tijd geleefd hebbende betrokken zijn geweest bij de inspanningen om eenheid binnen de Nederlandse christen-democratie tot stand te brengen. Hoezeer zou dat vooral het geval zijn geweest bij de worsteling in politicus om de eenheid der protestantse christen-democraten in ons land te hervinden.

Ik schrijf hervinden. Want als we ons iets bij een gedenken van Groen mogen willen, ja moeten willen voor de geest brengen, dan is het wel, dat Groen zich noemde Anti-Revolutionair of Christelijk-Historisch. Beide benamingen

waren hem even lief. Hij zou nooit één van die beide zonder de ander hebben willen accepteren. Ook dat zij ons nu een leidlijn. En als we van de geschriften van deze grote staatsman kennis nemen, dan is er in aanmerking nemende, dat ze meer dan 100 jaren geleden werden geschreven en onder geheel andere omstandigheden nog veel, ja zeer veel waarin wij ons verwant weten. Lezing van zijn geschriften brengt mij tot geen andere conclusie dan dat.

**Opdracht geesteskinderen**

In die zin ligt in zijn gedenken ook een opdracht voor zijn geesteskinderen de eenheid, die in de tijd van Lohman en

Kuyper verloren ging te hervinden. Groen was christelijk-historisch in die volgorde van de gebruikte termen. Het is voor hem: „Er staat geschreven – Er is geschied”. Als Groen ook dit laatste mede centraal stelde, was het in de éérste plaats omdat hij van oordeel was, dat wij Gods hand in de geschiedenis moeten zoeken. Die wordt voor velen onzer telkens weer zichtbaar. Steeds meer. Ook op ogenblikken, dat ons dat niet gelegen komt. Of misschien wel juist dan. Reden waarom wij bijv. niet afzijdig kunnen staan bij het lot van het volk van Israël. Maar in de tweede plaats keerde Groen zich hiermee tegen de waan van zijn tijd. Een tijd, die een vanzelfsprekende voorliefde voor eigenwaan had. Een vanzelfsprekende voorliefde zoals de eend die heeft voor het water. En vanuit dat beginsel stelde Groen: „Tegen de revolutie het evangelie!” De revolutie was er naar de visie van Groen op uit zonder acht te slaan op de lessen der ervaring, stelselmatig het bestaande ter zijde te stellen en de eigen speculatieve bedenselen aan recht, maatschappij en staat ten grondslag te leggen.

**Pseudo-religie**

De nieuwe pseudo-religie van het geloof in de „menselijke rede” of wat men daarvoor hield. Tegen die pseudo-religie nam Groen steiling. Ook die stellingname is nog actueel. Misschien meer actueel nog dan in zijn tijd. Want de pseudo-religie van de menselijke rede of nog meer van wat men daarvoor houdt is nog volop in ons midden. In zijn gevolgen voor het politiek handelen van vandaag de dag worden we er bij voortdurend mee geconfronteerd. Groen, kind van het Réveil, heeft ons ook daarom juist nu erg veel te zeggen. Toen als nu een golfbeweging van toenemend materialisme. Toen als nu voortschrijdende secularisatie. Toen als nu aanbidding van „het vermogen van de menselijke rede” als idool der samenleving. In die situatie moeten wij als Groen werkzaam zijn en als christenen werkzaam blijven. Ook hier mag het woord van Groen voor ons een opdracht inhouden. Actueel? In hoge mate! Zullen wij ook in de toekomst als christenen in vrijheid mogen leven? De christenvervolgingen zijn op dit ogenblik in zeer grote delen van de wereld de grote werkelijkheid. Wat is daarop tot nu ons antwoord? Dat antwoord op de systematische aantasting van vrijheid van geweten in grote delen van de wereld schiet naar mijn mening geheel te kort. Waar staan wij in onze steun aan onze vervolgd medechristenen nu? Het wordt de hoogste tijd, dat wij hier nadrukkelijk stelling nemen. Is het daarbij niet zo, dat – en ook Lohman heeft dat herhaaldelijk



onderstreept – niet de relativistisch gefundeerde maar alleen de in christelijke bodem gewortelde democratie zich op den duur kan handhaven?

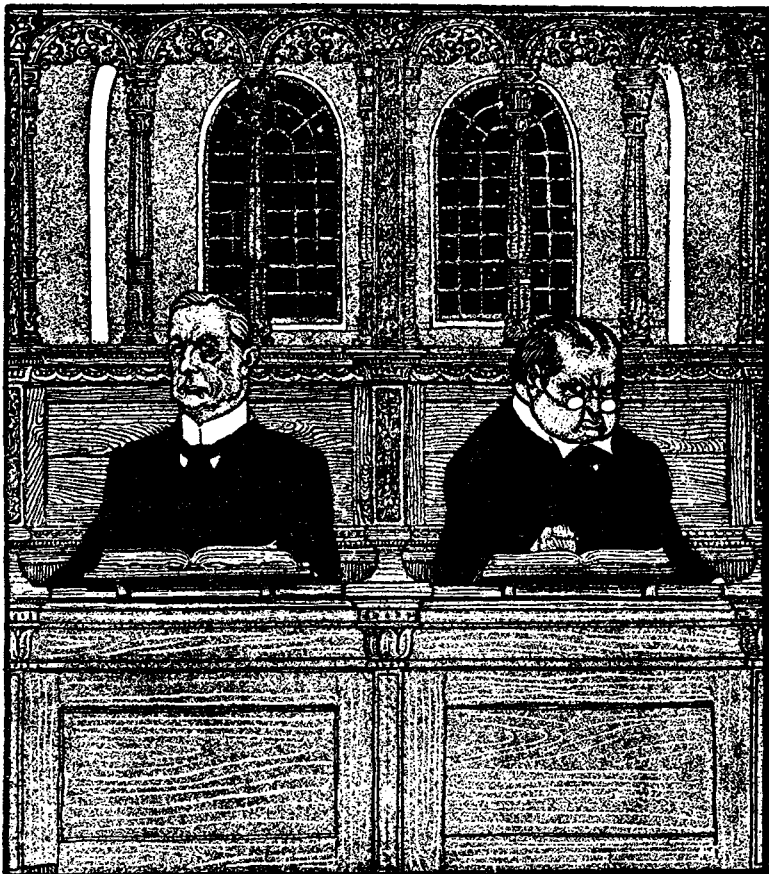
**Soltzenytzin**

Wat is ons antwoord in dat licht aan Soltzenytzin als hij stelt, dat als er staatkundige redding voor Oost-Europa zou kunnen zijn, die op christelijke beginselen moet zijn gebaseerd. In die zin is er voor ons die in de voetsporen van Groen willen trachten te treden, nog veel te doen. Het behoud van de vrijheid voor christenen hield voor Groen tevens in het verlenen van inrichting van de staat, opdat ook zij naar de eis van hun consciëntie zouden mogen leven. In dat licht heeft Groen ook zijn strijd voor de vrijheid van onderwijs gezien. Zonder die strijd is een beeld van Groen overigens niet te geven. Zij heeft bijna zijn gehele werkzame leven zeer centraal gestaan. En nu, juist nu dreigt deze vrijheid van onderwijs weer te worden aangetast. Gedenken van profeten of versieren van de graven der profeten mag niet, om in een bijbelse term te spreken, onverschillig zijn. Mattheus 23 onder meer waarschuwt daartegen. Bij gedenken van profeten hoort ook willen wandelen in hun voetsporen. Er is voor ons in het licht van de gestalte van Groen, in de geest van zijn opdracht voor ons nog veel te doen. Daarbij wilde Groen in de eerste plaats evangeliebelijder zijn. De functie in de politiek was voor hem de afgeleide van de opdracht als evangeliebelijder. Ook dat mag en moet ons voor de toekomst centraal staan.

dr. R. J. H. Krusinga  
Voorzitter  
C. H. Tweede-Kamerfractie

**Bladen**

Kentekenend daarbij is in zijn tijd het lot van de bladen geweest, die zijn stempel, zijn geestesmerk droegen. „Nederlandse Gedachten” vond reeds kort na het verschijnen geen belangstelling meer. Hetzelfde wedervoer „De Nederlander”, het dagblad, dat hij in 1850 had opgericht”, aldus Lohman. Weinigen, ja niemand zou toen hebben durven veronderstellen, dat meer dan 125 jaren nadien bladen van die naam als partijorganen van de anti-revolutionaire en van de christelijk-historische richting nog volop hun rol in de Nederlandse politiek zouden vervullen. En dat die bladen juist vanuit zijn geestesmerk politiek bezig wilden zijn. Anti-revolutionair en christelijk-historisch noemde Groen zich. Anti-revolutionair, omdat hij „de grondstellingen van vrijheid en gelijkheid, volksovereiniteit, maatschappelijk verdrag, conventionele herschepping, welke men als de hoeksteen van staatsrecht vereert” bestreed. Christelijk-historisch, omdat dit voor hem verwoordde de principiële leidlijn in de politiek die weergaf „Er staat geschreven en er is geschied”. Openbaring van de Schrift en de praktijk der historie zijn dan in zijn visie op zijn hand. Politiek dient te wortelen maar de visie van Groen in het geloof en in de geschiedenis der natie. Daarbij hechtte hij grote betekenis aan de functie van het Huis van Oranje in de relatie tot ons Nederlandse volk.



Sportprent Hahn op de verhouding Lohman-Kuyper.

**VERPLAATSBAAR HOUTEN GEBOUWEN**  
directie- en schaftketen  
scholen en kerken  
directie- en schaft-wagens etc.  
MOUTBOUW HAHBO HARDINXVELD  
tel. Giessendam-Hardinxveld 3888

Groen van Prinsterer vatte in 1857 het Christelijk geloof als volgt samen: „Het Christendom dat aan alle kerkgenootschappen gemeen is, heeft tot middenpunt: Het Kruis. In dat ééne woord is de gansche leer, die den Christen beide in het leven en in het sterven rust geeft, de leer van zonde, verlossing en dankbaarheid vervat". Het was een aanduiding van wat het Christelijk geloof was, maar tevens een belijdenis van Groen's eigen geloof, dat hij nog korter samenvatte door zich te houden aan Petrus uitspraak: „Gij zijt Christus des Zoon des levenden Gods". Dit vaste geloof heeft Groen moeten veroveren. Hij heeft een lange en soms bange geloofsstrijd gestreden.

De jonge Groen van Prinsterer catechiseerde bij *Ds Dermout* en werd bevestigd tot lidmaat van de Hervormde kerk. Hij was liberaal gelovig, zoals hij ook in het staatkundige een liberaal standpunt innam. Tijdens zijn studietijd in Leiden had hij wel met een zekere bewondering, maar ook zeer kritisch het privaatssimulacrum van Bilderdijs gevolg. Diens contra-revolutionaire denkbeelden waren langs hem afgelegd. Groen was zeer scherpzinnig en had een filosofische inslag. Hij was verstandelijk maar had toch een licht bewogen gemoed. Op 22 oktober 1822 woonde hij de doop bij van Isaac da Costa, zijn vrouw Hannah Belmonte en Abraham Capadose door *ds Egeling*. Hij schreef aan zijn ouders: „.....Vanochtend heb ik hier eene plegtigheid bijgewoond, die ik niet ligt vergeten zal".

### Geestelijke ommekeer

Groen vestigde zich na zijn studie als advocaat in Den Haag. In 1827 werd hij referendaris, in 1829 secretaris van het Kabinet des Konings. Het jaar 1827 is van uitzonderlijk belang voor Groen, hier begint zijn „geestelijke ommekeer". Het is in dit jaar dat zijn verloving plaatsvond met *Elisabeth M. M. van der Hoop*, in 1828 werd het huwelijk gesloten. Groen's Betsy was een overtuigde Christin, maar zonder een zweem van zelfverzekerdheid. Haar diep en innig geloof en haar streven het Christendom in haar leven waar te maken door Christelijke naastenliefde hadden grote invloed op haar man. Maar ook nog op andere wijze was 1827 een belangrijk jaar, de benoeming aan het Kabinet des Konings noodzaakte Groen met de regering om het jaar in Brussel te wonen, daar die stad als residentie fungeerde. In de *Nederlandsche Gedachten* van 12 december 1827 schreef Groen in een terugblik op zijn leven: „Te Brussel zou ik komen in de atmosfeer der Revolutie... Voor mij was het tegengif daar. Zonderheid ook in de prediking van *Merle d'Aubigné*...". Inderdaad het waren de prediken van deze Waalse hofpredikant die Groen tot een veel levendiger geloof brachten dan die van de Haagse hofpredikant *Dermout*. De jonge Waalse dominee *Merle* had reeds enige veel bewogen pastorale jaren achter zich. *Jean Henri Merle d'Aubigné* had in zijn studententijd in Genève behoord tot het kringetje van theologische studenten en jonge predikanten dat zocht naar een Bijbelse geloofsbeleving, maar die niet vond bij de hoogleraren. De studenten en predikanten waren dan ook zeer gelukkig met de bijbelzeringen over de Brief aan de Romeinen, die de Schotse Baptist *Robert Haldane* in Februari 1817 aanving. Hij begon met 8 studenten maar had spoedig een grote kring toehoorders. *Merle* volgde deze besprekingen trouw maar niet zonder critiek. Hij vond *Haldane* te rechtlijnig, te Calvinistisch al was hij dan Baptist.

### Erzonde

*Haldane* en *Merle* debatteerden heel wat af over het leerstuk der erzonde. Dit praten verruimde *Merle*'s blik en leerde hem zijn eigen denkbeelden goed onder woorden brengen. Toch had hij grote eerbied en bewondering voor de Schotse en met volle overtuiging liet hij zich met nog acht andere studenten door *Haldane* met handoplegging bevestigen in het predikambt. Nadat hij zijn Geneefse studie-tijd had afgesloten ging *Merle* naar Duitsland. In Berlijn volgde hij de colleges van *Schleiermacher* en *Neander*. In 1818 werd hij beroepen als predikant van de Waalse gemeente in Hamburg. Hier had

## Groen en het geloof

Door dr. M. Elisabeth Kluit

# Groen streed een lange en soms bange geloofsstrijd

hij 5 zware jaren. Zijn kerkeraad was geheel liberaal-rationalistisch en merkte al spoedig dat de nieuwe dominee van een geheel andere richting was en men ontzag zich niet hem een Methodist te noemen. Een betiteling, die in die tijd bij de liberalen als geestelijk scheldwoord gold. Vijf jaar hielden dominee en kerkeraad het samen uit. De spanning groeide en toen de uiterst liberale theologische hoogleraar uit Genève Professor *Chenevière* zich ermee ging bemoeien werd de toestand onhoudbaar. De slotsom was dat *Merle* Hamburg verliet. In 1823 werd hij Waals predikant en hofpredikant in Brussel. Dit laatste natuurlijk voor de jaren dat Brussel verblijfplaats was.

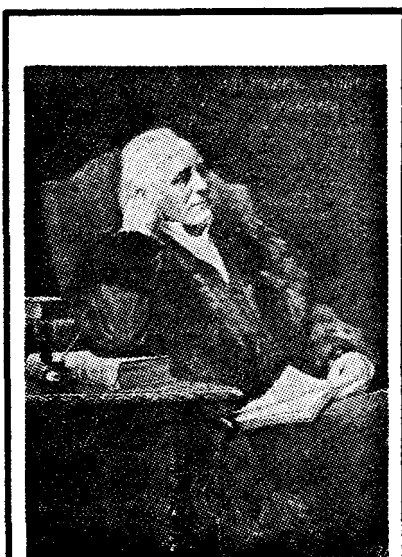
### Beproefd christen

*Merle d'Aubigné* was een jonge predikant maar een beproefd Christen. Misschien was het juist deze combinatie, die hem vooral voor de jongere leden van de Hof- en regeringskringen zo'n geliefd predikant maakte. Het duurde niet lang of ook Groen en zijn Betsy werden zeer getroffen door *Merle*'s preken, terwijl ook zijn persoon hen zeer aantrok. Er ontstond bij Groen een verlevendiging van zijn geloof, die ook in zijn staatkundige opvattingen doorwerkte. Was zijn in april 1829 uitgekomen anoniem *vlogschrift Volksgeest en Burgerzin* louter staatkundig, een andere toon klonk door in het periodiek *Nederlandsche Gedachten*, dat hij in de loop van 1829 samen met zijn vriend *Van Rappard* begon uit te geven. In een brief aan zijn vriend van 12 augustus 1829 schreef hij de grondstellingen waarvan hij uit wilde gaan. Wij lezen hierin o.m.: „Met hart en ziel ben ik aan de christelijke godsdienst, als aan onze eenigen troost beide in het leven en in het sterven, gehecht en in 't bijzonder een oprecht belijder der hervormde leer, niet, gelijk zij door velen wordt voorgesteld, als geschikt om naar den voortgang eener zoogenaamde verlichting te worden gewijzigd, maar althans wat de hoofdzaken betreft, zooals zij in onze kerkformulieren is vervat".

De *Nederlandsche Gedachten* ademde Inderdaad deze geest. Terwijl ook hetgeen hij op politiek gebied aan *Van Rappard* had geschreven, o.m.: „Ik ben een vriend zowel van de vrijheden van het volk als van de regten van een vorst... tot uiting kwam. Niet alleen in Brussel had Groen in zijn godsdienstig leven steun ontvangen, ook in Den Haag was dit het geval. Naast zijn vrouw hadden de nieuwe Waalse predikant *J. C. I. Secrétan* en het echtpaar *Willem en Caroline de Clercq-Boissevain* veel invloed op Groen. Ook schaarde hij zich gaarne onder het gehoor van *ds D. Molenaar*. In het kort willen wij deze invloeden bespreken. *Ds D. Molenaar* was de drager van de zuivere leer in de Haagse Nederduits Hervormde kerk en een uitstekend dogmaticus. In de loop der jaren trok het dogmatische van zijn preken Groen meer en meer aan. *Molenaar* had een grote kring aanhangers om zich heen. Ditzelfde kon men ook zeggen van de in Augustus 1828 in de Waalse kerk ingetreden *Zwitsers ds J. C. I. Secrétan*. Evenals zijn Hollandse collega trok hij volle kerken en had hij een kring van trouwe aanhangers. Eén ding was zeker de twee genoemde kringen stonden niet tegenover elkaar, maar vloeiden in elkaar over. *Secrétan* was een zeer eigen persoonlijkheid. Hij was niet dogmatisch, maar wel sterk evangelisch, terwijl hij een methodistisch-plötistische inslag had. Beide predikanten werkten in op Groen's geloof. Juist deze gecombineerde invloed is voor Groen van veel belang geweest.

### Echtpaar De Clercq

Naast invloed van predikanten was er ook invloed van leken en ik denk hierbij aan het echtpaar *Clercq*. In de zomer van 1824 leerden *De Clercq* en Groen elkaar kennen. Het was op een diner dat zij elkaar zagen. *De Clercq* schreef in zijn „Particuliere Aanteekeningen": „Er was de familie Groen van Prinsterer, de oude heer heeft een zeer lange neus,



Merle d'Aubigné



Ds. L. J. van Rhijn.

ziet er zonderling uit..... Zijn zoon een groot litterateur ziet er even fijn uit als de vader grof is en schijnt een jong mensch van uitmuntende bekwaamheden, hij heeft echter iets zwaks, melancholiek". Deze laatste trek was ook *De Clercq* niet vreemd, beiden stoelden op een melancholieke ondergrond. Hoewel *De Clercq* zich als secretaris der Nederlandse-Handelmaatschappij in Den Haag vestigde werd een werkelijke kennismaking nog uitgesteld, mogelijk doordat eerst hun betrekkingen zeer uiteenlopend waren, terwijl Groen's benoeming aan het kabinet des Konings hem regelmatig naar Brussel riep. Op 20 oktober 1828 vinden wij een notitie van *De Clercq*, die op toenadering wees. Wij lezen: „Ik deed een bezoek bij Groen. Zijne vrouw, die ik zeer verlangde te kennen, was ook thuis. Zij sprak voort over *Merle* en hetgeen hij verkondigde... Groen sprak ook hartelijk over *Merle* dat mij veel genoegen deed". Tussen *De Groens* en *De Clercq* ontbloede een vriendschap, die zich ook in de briefwisseling uitte. Het is juist deze briefwisseling, die ons veel laat zien over de groei van Groens geloof. Op 10 april 1829 wenste *De Clercq* Groen geluk met zijn nieuwe functie van secretaris van 't Kabinet des Konings, waarbij hij opmerkte: „In hoeverre de betrekking op zich zelf aangenaam is, kan ik moeilijk beoordeelen..... doch mij dunkt, dat er nog al een en ander belangrijks kan voorkomen, en voor iemand, die niet door eeroezucht gefolterd wordt en niet gedurig hoger wil zien en hoger streven, maar zijn plicht doet en verder Gods leiding in de omstandigheden afwacht, kan geen betrekking zonder belang zijn en valt er altijd veel in dank op te merken....."

### Gelukwens

Pas op 29 mei had Groen gelegenheid *De*

*Clercq* vanuit Brussel te bedanken voor zijn gelukwens. Dat hij er blij mee was geweest verraadde ons de zinsnede: „Onder mijne hartelijkste wenschen behoort niet slechts, als ik in 's-Gravenhage ben, u meer dan tot nog toe te mogen zien, maar ook als ik in Brussel ben nu en dan eenige letteren van u te mogen ontvangen...". Dit alles gebeurde. Over en weer hadden de twee bevriende echtparen, want ook de vrouwen waren opgenomen in de vriendschap, behoefte aan dit geestelijk contact, al was het ook wel eens moeilijk. Op 6 april 1830 schreef *De Clercq* aan Groen:

„Heb dank voor den aangenamen avond van verleden week. God heeft u meer gegeven, dan ik had kunnen verwachten, en roept u nu om het Koninkrijk Gods te zoeken bij zijn Gerechtigheid en alle dingen zullen u toegeworpen worden. Zelve ben ik op dien weg geleid geworden. Eerst zag ik alleen de waarheid des Evangelies buiten mij als iets heerlijks, thans mag ik beginnen om die in mij te gevoelen. Het is ons moeilijk, die veel weten, om dat alles weg te werpen voor één ding, de kennisse Jesu Christi, maar als wij het eens gedaan hebben, zien wij, dat wij niets verloren hebben, maar meer terugontvangen. De tijd is moeilijk, verleidingen van allerley aart vallen op ons aan en wij hebben niet minder nodig als de rots der eeuwen om vast te staan. Tot God, van wie alle goede gaven komen, zij ons gebed, opdat wij in alles bevestigd worden..."

Groen wist niet helemaal hoe hij dit briefje moest opvatten en schreef dezelfde dag terug:

„Ik geloof dat uw gissingen omtrent mijne gemoedsgesteldheid althans gedeeltelijk niet onjuist zijn. Evenwel ik vond in uw brief eene uitdrukking van soortgelijken aard, als ik meer van u, ook van *Bilderdijs*, *Da Costa* en anderen hoorde. „Het is ons moeilijk, die veel weten, dat alles weg te werpen". Maar moet dat weggeworpen worden? Kan dat niet juist zeer goed met de Evangelische waarheid worden vereenigd? Staat dat misschien eenigzins in verband met het *lijdelijk afwachten*? Moeten wij niet bidden en werken? Ik begrip wel, dat gij hierop eene solutie hebt, maar wenschte die zoo gaarne te weten. Ik heb menigmaal op die zwaarigheid gestooten, en nog niemand aangetroffen, wiens oordeel daarover mij zoo belangrijk is als het uwe. Ik heb dezen winter eens op een avond, dat ik niet wel was, daarover met u eene conversatie gehad, die u nog duidelijker zal doen begrijpen wat ik eigenlijk meen..."

*Willem de Clercq* liet zijn vriend niet lang zonder antwoord en schreef hem reeds op 7 april een nadere uitleg. Hij schreef o.m.:

„Versta mij regt, ik verlang niet dat gij dom wordt, maar dat alle uwe gaven geheiligd worden... Hebben wij historie geleerd en gelezen buiten Christus, wij moeten leeren inzien dat Christus het middenpunt van de gehele wereldgeschiedenis is, dat *afval van den mensch* en deszelfs *hereeniging met God* het thema der geschiedenis uitmaakt..... Hetgeen waarheid buiten ons was, moet waarheid binnen ons worden. Hetgeen een *aanschuwing van ons verstand* was moet een *gevoel worden dat ons hart vervult*. Wij kunnen ons dit zelve niet geven maar wie bidt, ontvangt....."

### Geloofsworsteling

*De Clercq* in al zijn bescheidenheid en zelf steeds worstelend om het geloof, maakte grote indruk op Groen. Het waren twee naturen, die elkaar lagen. Beiden zochten zij naar een geloof, dat niet alleen privé-zaak was, maar ook het leven van land en volk doortrok. Een geloof dat meesprak in het zakenleven, in het politieke leven. Hoe heeft Groen zijn lidmaatschap van de Kamer opgevat als een taak die God hem op de schouders had gelegd. Maar ook voordien, in de jaren van voorbereiding werd Groen in zijn geschriften steeds positiever. Men begreep dit niet. *Typender* was het briefje van zijn trouwe geestverwant en geestelijk helper, *Willem de Clercq* van 28 augustus 1830, waaruit wij citeren: „.....Veie dergenen, die de waarheid in Christus kennen, leven geheel voor hun zelve, alsof er geen rijk der genade bestond, dat uitgebreid moet worden. Over vele is in het staatkundige overal een diepe slaap gevallen, zij zien niet, dat het gehele gebouw waggelt. – Zalig zij, die waken –. En is het duister rondom ons, bij God is Licht en heil hem, die dat, wat Hij als waarheid heeft leeren kennen, verkondigt, in welk vak het zij". Groen's *Nederlandsche Gedachten* waren meer en meer doortrokken van zijn opbloeiend geloof. Maar zoals gezegd men begreep hem slechts in beperkte kring. Groen was ook bevriend geraakt met *de* Amsterdamse *Réveillé* *H. J. Koenen*. En het is deze die als het eerste deel van *De Christelijke Gedachten* als boekdeel verscheert vol vreugde aan Groen meldt

dat de recensie goed is, waarop echter volgt: „.....doch het is mij nog altoos voorgekomen, dat de meeste lezers, met uwe geheele denkwijze niet bekend (zijn)..... Men beschouwt de godsdienstige gevoelens, die er heerschende zijn, en de begrippen van orde en regt als twee verscheiden zaken, en blijft dus scheiden datgeen, tot welks vereeniging juist het doel van het schrijven leidt..." Groen voelde zich door de jonge Koenen begrepen. Trouw was Groen ook in zijn vriendschap met *Merle d'Aubigné*, meerdere brieven wijzen daarop. In zijn brief van 3 oktober 1831 sprak hij zijn vreugde uit over zijn steeds sterker wordend Evangelisch geloof, hij voelde dit als een genade. Juist in die tijd, dat het ongelof, Groen voelde het maar al te duidelijk, het grote kwaad van Europa was. *De De Clercq* verhuisden eind 1831 naar Amsterdam, daar de *Handel Maatschappij* haar hoofdkantoor verplaatst had. Het was voor de Groens een heel gemis.

### Toetreden Waalse kerk

In een brief van 2 november 1831 schreven de Groens *De Clercq* hoe zeer hij en zijn vrouw gemist werden en vertelden zij dat *Secrétan* een lang bezoek had gebracht en breedvoerig over de *De Clercq* had gepraat. De correspondentie tussen de vrienden was uitvoerig. *De Clercq* schreef Groen alles over zijn bedanken voor de *Doopsgezinde Broederschap* en zijn toetreden tot de Waalse kerk. Hij gaf ook een beschrijving van een preek van de Waalse dominee *P. J. J. Mounier*, die hij stichtelijk vond maar zonder veel grond. Bovendien was hij het geheel oneens met diens uitspraak dat de mens wel zondig maar niet verdorven was. Groen in zijn brief aan *De Clercq* van 17 december 1831 gaf zijn vriend gelijk; hij kon deze uiting van *Mounier* slechts een dwaling vinden. Hij schreef: „Het vicieux en niet *corrompu* is, dunkt mij, een dwaling, waarmede het wezen des Christendoms valt. Dan toch is er slechts uitroeying van gebreken noodig, maar niet verandering van hart...". Neen dan voelde Groen zich beter thuis bij *Secrétan*, die hem veel gaf. In een brief aan Koenen van 17 februari 1832 schreef hij van hem: „Het is een groot voorregt, dat *Secrétan* hier is, hier, waar hij door de aanzienlijkheid der Waalse gemeente, een uitgebreiden invloed oefenen kan. Hij heeft een buitengewone kracht van uitdrukking en vervolg de dwaling tot in haar uiterste schuilhoek; hij brengt alles zóó tot de uiterste consequentien en dat juist is, geloof ik, in onze tijden zoo noodig, dewijl men over 't algemeen zoo gaarne een weinig dwaling met een weinig waarheid vereenigen wil..."

Groen stond open voor *Secrétan*'s woorden, hij was rijp om ook zelf dit geloof te verbreiden. Het was juist wat *Mevrouw Groen* op 21 februari 1832 aan *De Clercq* schreef:

„Gij zult nog veel beter met *Willem* kunnen spreken dan vroeger: 't is heerlijk, zooals geheel zijne ziel al meer en meer wordt ingenomen met liefde tot Christus. – Hij heeft zoo veel meer liefde, vooral ook voor hen, die met hem in die beste ingenomenheid deelen. Ik vind geen woorden om uit te drukken de dank, die mij niet – zooals het nog jammerlijk genoeig is – bij oogenblikken 't hart wat verwarmt, maar die mij geheel moest bezelen en dooranngen....."

Groen droeg zijn geloof uit in zijn werk, in een artikelje over Groen en het Réveil in *Antirevolutionaire Staatkunde* gaan wij daar nader op in.

STER ELITE FREESIA'S

ELITE ANJERSTEEKEN

VASA ALSTROEMERIA

n.v. HANDELS-  
KWEKERIJ

M. C. VAN  
STAAVEREN

AALSMEER,  
POSTBUS 265,  
TEL. 02977-2.11.51

## Groens staatsbeschouwing Door dr. J. Zwaan

# „Rechtsstaat wordt gekenmerkt door heilrijke vereniging van gezag en vrijheid”

Groen is „een schrijver, dien men telkens meer bewonderen moet”, juist bij „herhaalde lezing”. We willen in deze bijdrage speciale aandacht vragen voor één aspect van zijn „politologie”, de staatsbeschouwing in engere zin. Binnen de door de redactie geselecteerde werken kunnen slechts enkele hoofdpijnen getrokken worden.

### Religieuze betekenis staatsverband

De godsdienst heeft niet alleen betrekking op het geloofsleven van de individuele mens, maar functioneert ook in staat en maatschappij. Het is kenmerkend voor de bestrijder van het ongeloof in staats- en volkenrecht, dat hij de rij van zijn grondbeginselen opent met de religie. Ook op het volgens velen neutrale terrein van de politiek wordt een „religiekrijg” gestreden. Omgekeerd leidt het voeren van die strijd tot verdieping van het geloofsleven.

„De strijd over de politieke vormen is daarom inzonderheid gewichtig, komt daarom vooral met de roeping van den Christen, niet slechts gelijk ieder hem aangewezen werk, maar ook bepaaldelijk in betrekking tot de hoogste bedoelingen van onzen arbeid hier-beneden, overeen omdat die pligtmatische strijd ter verlevendiging kan strekken van het geloof in de hoogste waarheid, zonder welke geen uitnemendheid der inrigtingen voor de welvaart en het behoud der Volken, en geen uitnemendheid van menselijke wijsheid voor de welvaart en het behoud der zielen genoeg is”. (Verscheidenheden, p. 326).

Tot die strijd over de politieke vormen behoorde voor Groen stellig ook de verdediging van het staatsgezag en het hooghouden van de gedachte van de rechtsstaat. De rechten van de staat moeten echter in evenwicht gebracht worden met de rechten van personen en gemeenschappen. De afbakening van de grenzen van het staatsgezag is daarom een permanente opgave voor de christenstaatsman. Indien Groen iets verfoeid heeft, dan is het de revolutionaire totalitaire staat geweest.

### Oorsprong staat

In de Nederlandse Geloofsbelijdenis staan „nooit verouderende waarheden” opgetekend omtrent de overheid, b.v. „dat de Regering... van God ingesteld zijnde uit oorzaak der verdorvenheid van het menselijk geslacht, juist daarom bestaat, opdat door haar de ongebondenheid der menschen bedwongen worde en het alles met goede ordonantie toega”. (Grondwetzering, p. 204). Zonder de erfzonde verklaart men niets! Dat is een hoofdthema in Groens werk. De strijd tegen de Revolutie is in wezen een strijd tegen het humanisme.

„Voor of tegen 1789? Dit is het alternatief... Verheerlijking van den Mensch is de karaktertrek van 1789. De Mensch is goed”. (Ned. Ged.; 2e serie V, 75).

In overeenstemming met deze gedachtegang zou Kuyper later spreken van de staat als „chirurgisch noodverband”. Het goddelijk recht der overheid is gefundeerd in de leerstukken van zondeval en verlossing. Elke gedachte alsof de staat — in welke vorm dan ook — ooit het heil aan de menschen zou kunnen brengen, wordt door Groen bij de wortel afgesneden. Hij gelooft in een staat van heil voor het volk van Gods verlopen, niet in een heilzaam. Met Augustinus ziet hij uit naar de *civitas Dei*, de staat Gods die komen zal na de voleinding van deze wereld. Dan zal God alles in allen zijn. Van dat komende vredeerijk mogen nu reeds tekenen opgericht worden door allen, die de

verschijning van Jezus Christus liefhebben. Dat is de „roeping van den Christen” waarop Groen hierboven doelde. Wie een ideaal voor ogen heeft, kan de aardse werkelijkheid relativeren en tegelijk verheffen. Daarom bewondert Groen Plato's worsteling om de ideale staat. Ook hij wenst „een staatsregt, vollomener dan ooit bij eenig volk aangetroffen werd”. (Beschouwingen, p. 147). Een moeilijkheid is, dat Groen de relatie tussen de overheid en de staat niet in een ondubbelzinnige formule vastgelegd heeft. Hij (er)kent een overheid buiten of liever voorafgaand aan het staatsverband.

Die ingewikkelde kwestie moeten we nu laten rusten. Daarom spreken we nu evenmin over de periode, waarin hij zich aan een (onhoudbare) privaatrechtelijke staatsopvatting ontworstelde. Ook de soms bedenkelijke kanten van Groens soevereiniteitsleer kunnen in dit artikel niet aan de orde komen.

Wel moeten we er op dit moment op wijzen, dat er bij Groen (en Kuyper) niet alleen een lijn van de zondeval naar de staat loopt, maar ook rechtstreeks van de schepping. Een van de grote problemen, waarvoor Groen zijn lezers altijd weer stelt, is dat hij dikwijls een beroep doet op „de natuur van de mens” en een „natuurlijke orde van zaken” zonder er steeds bij te zetten over welke natuur hij spreekt: over de natuur van de mens „in de staat der rechtzinnigheid” en over de „goede schepping” óf over de natuur van de in zonde gevallen mens en de schepping, „die in barensnoed is”. Het zal duidelijk zijn, dat men daarom altijd op zijn *qui-vive* moet zijn, als Groen iets als „natuurlijk” aanprijst. Uit deze onhelderheid vloeit ook voort, dat de positieve en negatieve uitlatingen over het natuurrecht elkaar op een — aanvankelijk verrassende — wijze afwisselen. Misschien mogen we het zo formuleren: Groen redeneert vooral vanuit de zondeval over de (zwaarmacht van de) overheid en meer vanuit de schepping, als hij de staat tekent als publieke rechtsgemeenschap.

### Gezag en vrijheid

Een rechtsstaat wordt gekenmerkt door de „heilrijke vereening van gezag en vrijheid”. (Ong. en Rev (2), p.1) De Heilige Schrift wijst „de grondslagen van regt en zedelijkheid, van gezag en vrijheid, ook voor Natïen en Regeringen” aan. (p. 19) Tot de „Christelijke, historische, Nederlandsche beginsels” behoren godsdienstzin, vrijheidszin, liefde tot het huis van Oranje en zucht naar eene orde, niet op willekeur, niet op revolutionaire centralisatie, maar op de regelmatige ontwikkeling van alle verkregen regten gevestigd. (Adviezen 1840, p.14 en 45) Groen beoogt „de vereening van gezag en vrijheid op christelijken grondslag”. (Parlementaire studiën III, 105) Daarmee is elke verheerlijking van „law and order” afgesneden. Als verdediger van de door de staatsmacht verdruchte Afgescheidenen weet Groen maar al te goed, dat „ook publieke orde en algemeen belang worden vergoed”. (Het Nederlandsche zendelinggenootschap, p. 141) Alleen een in godsdienst en zedelijkheid gefundeerde orde heeft recht van bestaan en verdient de naam van *rechtsorde*.

„Gods Woord eerbiedigt geenerlei soort van afgoden, het doordringt de maatschappij, het verbreekt den valschen vrede overal, en dus vereenigt het zich, ook niet in den Staat, met de openbare orde welke op miskenning van beginselen rust; het is rustverstorend, reeds door den tegenstand dien het verwekt”. (Verspreide geschriften I, 220; Ong. en Rev. (2), p. 238).

Het is Groens grote grief tegen de conservatieven, dat zij *onvoorwaardelijke* eerbied hebben voor het gezag en de bestaande orde „niet gedachtig dat orde zonder beginsels een toestand is die, daar ook het goede buitengesloten wordt, naar verbastering, materialisme en verdierlijking leidt”. (V.G. I, 232) Groen

wenst vrijheid en orde, niet vrijheid óf orde. Hij heeft ervaren, „dat orde, op revolutionair terrein, alleen door prijs geven der vrijheid gekocht wordt”. (Ong. en Rev. (2), p. 224) Uit de geschiedenis van Revolutie en Restauratie is „de beurtwisseling van *Revolutie* en *Reactie*” in de vorm van het telkens weer gestelde dilemma van „vrijheid óf orde” welbekend. In de dertiger jaren van onze eeuw luidde de variant op dit thema: *Mussert óf Moskou*.

### Servire statui libertas?

De burgerlijke en politieke vrijheid wortelt in de vrijheid der kinderen Gods. Onvrij is de slaaf van de zonde. In navolging van Augustinus predikt Groen deze waarheid (ook) voor het staatsleven: „*Servire Deo vera libertas*” (de ware vrijheid bestaat in het dienen van God). (Ter nagedachtenis van Stahl, p. 85)

„Zoo men vrijheden wil, is vóór alle dingen noodig dat zij met de ware vrijheid in verband staan. De ware vrijheid zoekt niet in stelselmatige losbandigheid haar levenskracht. Zij begint met onderwerping aan de wetten waarmee het aanzijn en de welvaart van Staat en Maatschappij in onafscheidelijk verband zijn”. (Ned. Ged.; 2e serie II, 38).

Met wetten bedoelt Groen in de eerste plaats de in de H.S. geopenbaarde geboden en leefregels voor het individuele en maatschappelijke leven. Voorts duidt hij er de structuurwetten mee aan, die God in de hele kosmos gelegd heeft. In de derde plaats betekent het bij Groen de positieve wet in de ruimste zin des woords: geschreven en ongeschreven rechtsregels en wetten, die — als het goed is — de toepassing op het historisch staatsleven zijn van de primaire regels van Gods religieuze en zedelijke wet, zoals deze in „de hoofdsom der wet” geformuleerd zijn. Als het goed is! De juiste toepassing op het staatsleven kan alleen gemaakt worden door hen, die als Samuel willen luisteren naar de stem van God. Helaas suggereert Groen meermalen, dat die bereidheid nimmer van „de meerderheid” van een volk te verwachten is.

### Ontwikkelingsgang

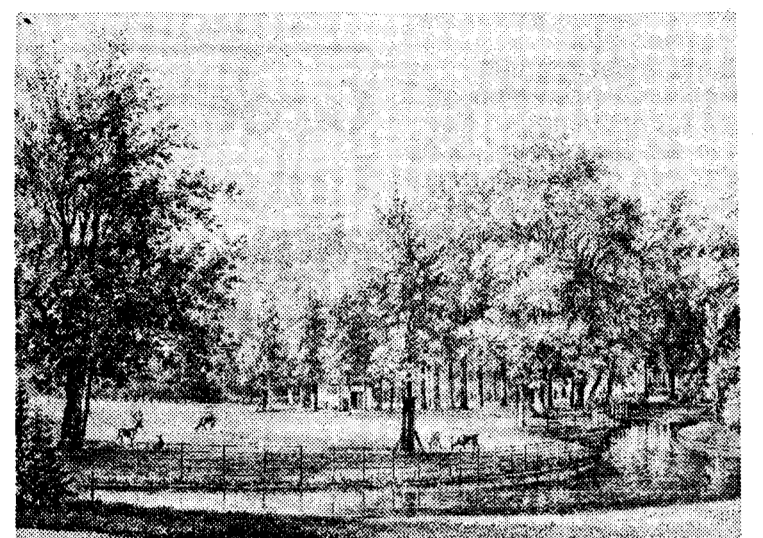
Uit zijn werken is een hele bloemlezing van „antidemocratische” uitspraken samen te stellen. Met name wanneer hij nog onder de verse indruk van de Belgische opstand verkeert, lijkt het wel eens alsof Groen uitsluitend gevaar ducht van de soevereiniteit der volken. In dit opzicht heeft hij stellig een ontwikkelingsgang doorgemaakt. Het monarchale element treedt in zijn staatsbeschouwing steeds meer terug ten gunste van het democratische. Hij heeft alleen bezwaar tegen een meerderheidsbewind, dat zich autonoom, d.w.z. van de eerbied voor Gods wet ontslagen acht.

„De vrijheid is onderwerping *aan de Wet*. Wij zeggen het ook; zoo de wet op erkentenis van den hoogsten wetgever en op onderwerping aan zijne geboden, ook in verband met nationale regten en historische volksontwikkeling, berust. Maar zeggen het niet, zoo de wet de wil, het goedvinden, *le bon plaisir* der meerderheid is: wij zouden, al hadden wij den Bijbel verworpen, door heidensche wijsheid te schande worden gemaakt. Als de vrijheid het onvoorwaardelijk gehoorzamen aan menselijk welbehagen is, dan is zij een hersenschim... De vrijheid, zegt men, is de onderwerping aan den staat. „*Servire statui libertas*” de zinspreuk. Dit verschilt slechts in uitdrukking, niet in de zaak. Redenering en ervaring hebben tot dusver niet geleerd dat hier, als bij het „de ware vrijheid is onderwerping aan God”, het accent op het bijvoeglijk naamwoord kan worden gelegd: „*vera libertas*”. (Ong. en Rev. (2), p. 98)

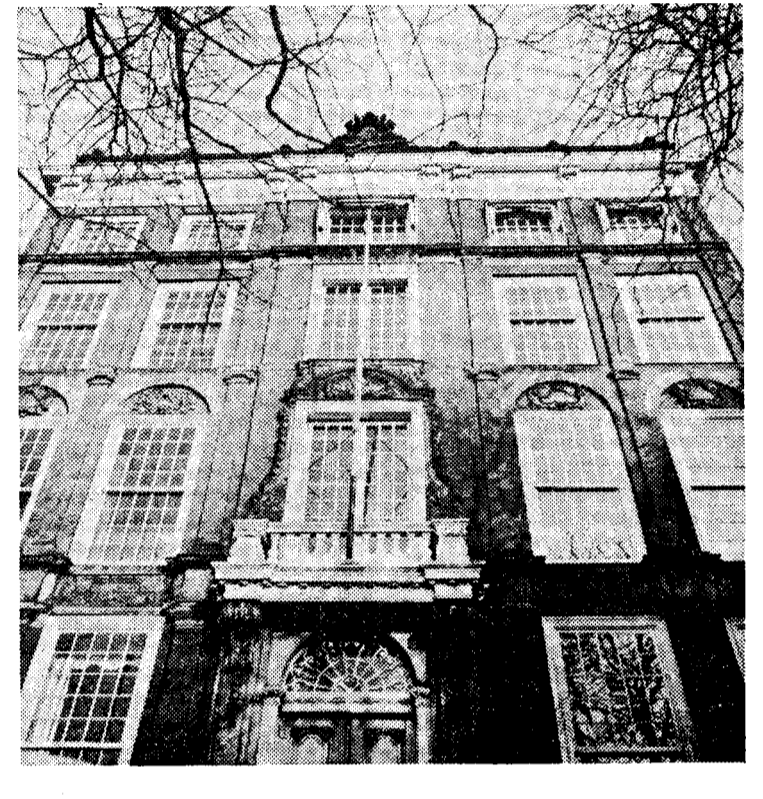
De politieke religiekrijg dateert van het paradijs. De revolutionairen van alle tijden hechten hardnekkig geloof aan de belofte van de satan: Gij zult als God zijn. In Groens tijd was het rationalisme de voornaamste vijand van het christendom. In onze dagen zou hij ongetwijfeld met dezelfde overtuigingskracht gefulmineerd hebben tegen een op irrationalistische leest geschoeide „Kerk van het ongeloof”. Mits we het begrip „rede” verruimen tot het humanistische „zelfbeschikkingsrecht”, kunnen we Groens formulering van het revolutionaire „droit divin” rustig overnemen: „Omdat de menselijke Rede gebied voert, daarom regeert God. Het volk onderwerpt zich niet aan de hogere Souvereiniteit Gods; neen de Souvereiniteit Gods openbaart zich, lost zich op in de Volksovereiniteit; en de belofte „gij zult als God zijn” wordt op luisterrijke wijze in de Volksvergoeding vervuld”. (Grondwetzering, p. 120)

### Wijzgerig en historisch staatsrecht

Talrijk zijn de aanvallen van Groen op het



Bovenste foto: gezicht op tuin en geboortehuis — „Vreugde en Rust” te Voorburg — van Groen. Onder: gevel woonhuis Groen aan de Korte Vijverberg 3, waar Groen van 1833 tot zijn dood woonde.



„filozofisch Staatsregt”, dat de eeuw der Verlichting had voortgebracht. Daarom heeft de Christenstaatsman de hulp nodig van een christelijke wijsbegeerte, die de gehele schepping onderzoekt bij het licht van Colossenzen 2. (Beschouwingen, p. 90) Ook in de menselijke positivering van het recht moet het wijsgerig element, het algemene in het bijzondere ontdekt en in het licht gesteld worden. Hetgeen langs deze wijsgerige weg gevonden wordt, is algemene waarheid, met universele geldigheid. Wat algemeen blijkt te zijn, behoeft daarom nog allerminst goed te zijn. De zondeval is immers algemener dan de verlossing. We stuiten hier opnieuw op de hierboven aangeduide antithese. Alleen de „staat Gods” kan als norm fungeren voor de menselijke statenvorming. Daarmee is niet gezegd, dat we dan bij een „christelijke staat” uitkomen, zoals Groen die zich (in ogenblikken van zwakte) ook nog wel gedroomd heeft. Ook in het staatsleven laat God de mensen vrij (tot de dag des oordeels) om hem *niet* te dienen. De „*civitas Dei*” levert ons wel de toetssteen om het waarlijk christelijk te leren onderscheiden van het algemeen menselijke. Men moet normen hebben om (historische) feiten te kunnen beoordelen. Groen is lang genoeg als historicus bezig geweest om te weten, dat „de volkomenheid van den besten Staat aan alle historische Staten ontbreekt”. (Beschouwingen, p. 155) De wijsgeer moet echter aan de staatsman het model voorhouden, waarop de laatste zich richten kan. Een heilzaam gevoel van onvoldaanheid met het reeds bereikte wordt zo levendig gehouden. Wijze hervormingen (die derhalve op de instemming van een ruime meerderheid moeten kunnen rekenen) vormen dan de voorwaarde voor het behoud en de verfraaiing van het staatsgebouw. De christenstaatsman wil niet conserveren wat vermolmd is, maar ook niets slopen waarvoor hij geen solider element in de plaats kan stellen. Toppunt van staatkundig onvermogen acht Groen het de christelijke grondslagen van staat en maatschappij te ondermijnen. Terugkeer tot de natuur betekent immers niets anders dan terugkeer tot de „natuurstaat” van Epicurus en Rousseau, waarin alleen het recht van de sterkste geldt.

De staat is er juist om ook het recht van de zwakste tot gelding te brengen.

### Recht van de zwakste

Wanneer Groen de eis stelt, dat het staatsrecht zowel wijsgerig als historisch moet zijn, maakt hij front naar twee zijden:

1) De historie moet wijsgerig, d.w.z. kritisch bekeken worden. In zoverre staat hij aan de kant van het naturrecht, met dien verstande dat Groen ernaar streeft een „christelijk naturrecht” in de plaats van het gangbare rationalistische naturrecht te stellen.

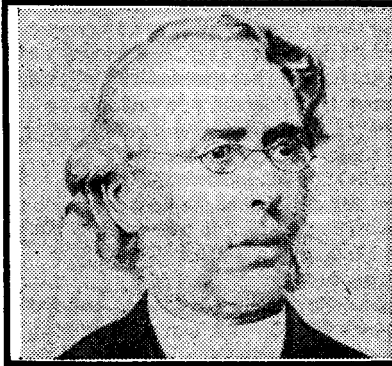
2) Het wijsgerig staatsrecht moet „historisch” blijven, d.w.z. dat er ruimte moet zijn voor een rijke verscheidenheid aan staatsvormen, eerbied voor tradities. In dat opzicht sluit Groen zich aan bij de z.g. „historische school”. Niet verouderd is zijn waarschuwing, dat „wie den besten, den volmaakten Staat wil ontwerpen, zich met de bestudering van historische Staten moet hebben beziggehouden”. (Beschouwingen, p. 148) Het valt niet te ontkennen, dat Groen — op het voetspoor van Savigny c.s. — de begrippen „historisch”, „nationaal” en „Nederlands” soms met het woord „christelijk” verbindt op zodanige wijze, dat het besef ondermijnd wordt, dat in de begrippenparen „christelijk-historisch” en „christelijk-nationaal” niet van twee gelijkwaardige componenten gesproken kan worden. Anno 1976 zou hij wellicht van een „christelijk-europees” staatsrecht gesproken hebben. Men vergeet echter nimmer, dat dergelijke uitdrukkingen hun zin ontlenen aan het verband. De door Groen in het leven geroepen christelijk-nationale school is er niet zoeer, omdat de Nederlandse natie christelijk is, maar omdat zij het moet worden. Evenzo moet een christelijk-historisch staatsman de rechten van het verleden, ook Groens befaamde „verkregen rechten” niet verabsoluteren ten nadele van het recht der toekomst. Regeren is vooruitzien. Groens christelijke staatsbeschouwing kan samengevat worden in deze belijdenis: „Eigenlijk is het staatsregt slechts de toepassing der algemeene Goddelijke wet van gerechtigheid en liefde op het wezen van de Staten...” (Beschouwingen, p. 162).

Het is niet eenvoudig over de relatie van Groen tot Hoedemaker te schrijven. Ons is geen uitvoerige briefwisseling tussen beiden overgeleverd, zoals het bijv. tussen Groen en Kuyper het geval was. Prof. Goslinga heeft destijds deze briefwisseling tussen Groen en Kuyper uitgegeven. Van Groen-Hoedemaker zou dit niet mogelijk zijn. Dr. G. P. Scheers vermeldt in zijn proefschrift over Hoedemaker, dat er slechts vier brieven van Hoedemaker aan Groen zijn bewaard.

Toch hebben zij beiden elkaar gekend, al kwam Hoedemaker pas in 1862, 14 jaar vóór Groen sterven in Nederland. Scheers vermeldt, dat beiden aanwezig waren op de eerste vergadering inzake de kwestie van de Doopformule en dat Groen op voorstel van Hoedemaker de voorzittersplaats innam. Toch komt men de naam van Groen niet bijzonder vaak tegen in Hoedemakers geschriften. Zo kan ik de conclusie van Scheers bijvallen, „dat de persoon en de werken van Groen op hem (Hoedemaker) geen beslissende invloed hebben geëffend“ (a.w. pag. 146).

### De Kerk

In dit artikel moet ik mij dan ook beperken tot het geven van een indruk van beide denkbeelden over Kerk, School en Staat, waarbij ons zowel verwantschap als verschil treffen. Groen heeft kerkelijk de strijd gestreden voor de handhaving van de reformatorische belijdenisgeschriften en formulieren. Hij heeft deze handhaving geëist van de kerkelijke besturen in zijn tijd. Men kan dit o.a. lezen in het adres van de zeven Haagse Heren aan de synode, opgesteld door Groen en ook in Groens boek: „Het regt der Hervormde Gezindheid“. Vlijmscherp heeft hij in deze geschriften aangetoond, dat de theologen van de overheersende Groninger richting in die tijd de grondslagen van de belijdenis der kerk aantasten, bijv. de leer der erfzonde, de verzoening door Christus en andere „grondwaarheden“ der christelijke leer. Groen zag deze waarheden als „eeuwige waarheden, door God aan ons verstand en hart geopenbaard in de Schrift.“ Groen was



## Groen en Hoedemaker Door ds. S. Kooistra Hoedemaker greep terug op Groens theocratische idealen

dan ook tegen de leervrijheid in de Hervormde Kerk. In de kwestie van de moderne dr. Zaalberg in Den Haag wilde hij leertucht, wat de ethische Gunning niet wilde.

Tegen de achtergrond van het modernisme moet men ook verstaan, dat Groen met anderen in 1864 de Confessionele Vereniging oprichtte. Het hem aangeboden voorzitterschap wees hij echter mede om gezondheidsredenen af. Wel steunde hij de vereniging volgens het boekje van drs. C. M. Luteijn „Honderd jaar Confessionele Vereniging“ met f 1000 per jaar. De Conf. Vereniging wilde in de tijd van Groen de handhaving van de leer der Kerk om het ongeloof te weren. Bij eventueel conflict met de reglementen der Ned. Herv. Kerk moesten gelovige voorgangers hun geloofsovertuiging handhaven. Men kan dit uitvoeriger lezen in het boek van dr. G. J. Vos „Groen van Prinsterer en zijn tijd“ deel II pag. 249 vv. Ook Kuyper is lid van de vereniging geweest, Hoedemaker in Groen zijn tijd nog niet.

### Doleantie

Het blijft een open vraag, of Groen met de Doleantie meegegaan zou zijn, die 10 jaar na zijn dood uitbrak. Groen was tegen de Afscheiding, al voelde hij zich met de Afscheidenen van 1834 verwant. Groen wilde eigenlijk de intrekking van de Koninklijke besluiten van 1816 en 1852 en daarmee de vrijmaking van de Herv. Kerk en daarna de hereniging met de Afscheidenen. Men kan dit o.a. lezen in het standaardwerk van prof. dr. mr. P. A. Diepenhorst over Groen van Prinsterer. Hoedemaker meende echter, dat de kerkelijke besturen geen leertucht konden en mochten uitoefenen, omdat zij als zodanig „onwettig“ waren. Hoedemaker wilde eerst reorganisatie

der gehele Kerk, voordat er van handhaving der belijdenis en leertucht sprake zou kunnen zijn. Ook wilde Hoedemaker daarom geen ondertekening van de drie Formulieren van Eenigheid. Volgens Scheers koos Hoedemaker in de discussie tussen Groen en Da Costa over de herziening der formulieren de kant van Da Costa. In het artikel over Hoedemaker in het Biografisch Woordenboek van Prof. Godgeleerden lees ik: „Van een ondertekening der Formulieren verwachtte hij geen heil, maar van hare (Herv. Kerk) vrijmaking van de organisatie van 1816; hij wenschte de mogelijkheid van een beroep op de Schrift, waartoe hij een Nationale Synode de stilzittende voorwaarde achtte“ (a.w. deel vier pag. 57). Volgens Hoedemaker kon de belijdenis alleen functioneren als het hart in het gehele lichaam der Kerk en moest er altijd beroep van de belijdenis op de Schrift als het Woord Gods mogelijk zijn.

Na de Doleantie geeft Hoedemaker leiding aan de Conf. Vereniging en richt daartoe het weekblad „De Gereformeerde Kerk“ op. Het eerste doel is nu de reorganisatie van de Herv. Kerk om langs deze weg de partijchap te overwinnen. In 1897 bedankt Hoedemaker echter als lid van de Conf. Ver., omdat hij nog te veel partijchap vreesde. Hoedemaker dacht dus minder juridisch over de handhaving der belijdenis dan de jurist Groen. Ook is er verschil tussen beiden over de Kerkidee. Groen spreekt soms van de „Vrije Kerk“, terwijl Hoedemaker centraal stelt de Volkskerkidee. Ook wees Hoedemaker de scheiding van Kerk en Staat af, welke Groen vanwege de situatie voorstond.

### De School

De Christelijke School is de levensstrijd van Groen geweest. Maar eigenlijk wilde

hij de Christelijke Staatsschool. In dat opzicht sluit Hoedemaker aan bij Groen. Voor Groen is het de grote teleurstelling geweest, dat de Wet van v.d. Brugghen in 1857 zijn ideaal voor goed onmogelijk maakte. Dan gaat Groen over op het spoor van de Vrije Chr. School. Zelfs heeft Groen op de vergadering van Chr. Nat. Schoolonderwijs in 1869 gepleit voor schrapping van het woord „christelijk“ uit de wetgeving voor het Openbaar Onderwijs. Hoedemaker was tegen deze schrapping. In dit opzicht heeft Hoedemaker altijd kritiek op Groen gehad. Het oude ideaal van Groen heeft Hoedemaker echter steeds verdedigd: „Voor het individu vrijheid, voor de nationale instellingen handhaving van het Christelijk-Historisch karakter der natie“ (een woord van Groen geciteerd bij Scheers pag. 145). En ook dit woord van Groen citeerde Hoedemaker graag: „Het Nationaal onderwijs is het Christelijk onderwijs“ (zie Scheers a.w. pag. 156). Hoedemaker betreerde, dat de christelijke school de afgod van het christenvolk was geworden, al kon hij ook niet voor het neutrale Openbaar Onderwijs zijn. De ontkerstening van de Openbare school is ook voor Groen het grote verdriet gebleven. Nog op zijn sterfbed roept hij uit: „Hoe is het mogelijk in een land, als ons land, kinderen te onderrichten, zonder God in de geschiedenis. Wat was ons land, had Hij het niet aangezien en gezegend?“ (zie J. Lens „Het sterfbed van een groot man“ in Stemmen des Tijds 1932 of later). Groen is theocraat. Men zie bijv. het artikel van prof. dr. C. Gerretson over hem in Verzamelde Werken deel V pag. 71 vv. In dit opzicht is er verwantschap tussen Groen en Hoedemaker meer dan tussen Groen en Kuyper. In de uitgave van de Briefwisseling tussen Groen en Kuyper van prof. Goslinga kan men merken, dat Groen en Kuyper niet in alles

gelijk dachten. Zo heeft Hoedemaker zeker gelijk, als hij in een brochure van 1891 „Dr. A. Kuyper in strijd met Groen van Prinsterer“ aantoonde, dat Kuyper iets anders wil dan Groen. Helaas had de Prov. Friese bibliotheek deze brochure niet, zodat ik in deze Scheers volg, die op pag. 144 van zijn proefschrift uit deze brochure citaten geeft: „Groen wilde van de vrijheid, die de Revolutie aan allen beloofde, gebruik maken ten behoeve van het Christendom, zonder het revolutionair beginsel zelf goed te keuren, Kuyper keurt het goed en wil het vereeuwigen“.

### De Staat

Groen en Hoedemaker wijzen beiden principieel de neutraliteit van de Staat af. Wel heeft prof. Gerretson gelijk, als hij schrijft, dat Groen als kind van het Reveil niet bedoelde de calvinistische staat van de Republiek, gebaseerd op een heersende kerk, maar de evangelische staat, niet gebonden aan een bepaald kerkgenootschap. (Verzamelde Werken deel 2 pag. 154). Hoedemaker achtte in verband met de theocratie nodig het Getuigenis van de Kerk, die de Overheid voorlicht en zag daarom in de reorganisatie van de Herv. Kerk de sleutel der positie voor de reformatie van het gehele volksleven. Hoedemaker wilde daarom ook het herstel van de Theologische Faculteiten (niet langer de splitsing van Rijks- en Kerkelijke hoogleraren) aan de Rijksuniversiteiten. Groen wilde dit niet vragen van een moderne staat.

### Geen leerling

Toch houdt ook Groen vast aan de gedachte van een „christelijke natie“ en citeert in deze met instemming zijn vriend Wormser, die van een „gedoopte natie“ sprak. Hier ligt de verwantschap tussen Groen en Hoedemaker. Men kan Hoedemaker geen leerling van Groen noemen. Daarvoor was hij een te oorspronkelijke figuur. Wel kan men zeggen, dat Hoedemaker in confrontatie met Kuyper teruggegrepen heeft op Groen zijn oorspronkelijke theocratische idealen. Beiden hebben zij er tegen geprotesteerd, dat de staatsinstellingen steeds meer aan het ongelooft werden prijsgegeven. Beiden zagen zij het „christelijke“ (het Evangelie) zo verweven in de historie der Nederlandse natie, dat zij dit wilden bewaren.

In mijn bezit bevindt zich een brochure waaraan ik zeer gehecht ben. Jaartal: 1850. Uitgever: Johannes Müller te Amsterdam. Prijs: 10 cents. Op het titelblad staat vermeld: „Present Exemplaar van den Schrijver“ (helaas staat er niet bij aan wie). Die schrijver: Mr. G. Groen van Prinsterer. De titel: „Welke is voor Nederland de hoop van een Christen?“ Een kostbaar kleinood.

### Groen actueel

Aha, nu eens Groen van Prinsterer niet als schrijver van een politiek handboek maar van een evangelisatie-traktaatje? Geen sprake van. Het gaat voluit over de politiek. Let vooral op de titel. Er staat niet: „Wat is in Nederland de hoop voor een Christen?“, maar: „Welke is voor Nederland de hoop van een Christen?“! Een politiek geschrift van de eerste orde. Anderen zullen stellig, puttend uit de rijkdom van Groens geschriften (daaronder in de eerste plaats zijn hoofdwerk „Ongeloof en Revolutie“), de volle breedte en diepte van zijn politieke gedachten trachten weer te geven. Laat mij daartegenover slechts aan de hand van enkele gedachten uit deze brochure mogen laten zien (daarbij meer Groen zelf latende spreken dan over hem schrijvend) hoe breed en diep de gedachten zijn die daaruit naar voren komen. En ook: hoe actueel! Want als de bezinning bij zijn honderdste sterfdag één ding bewijst, is het wel hoe levend zijn werk is.

### Beginsel en belang

Ook uit dit geschrift springt meer dan iets anders Groens overtuiging naar voren, dat niet belangen maar beginselen de wereld regeren. Het is „de tegenstelling des beginsels waardoor de verdere loop der wereldgeschiedenis bepaald wordt“. Tegen het heersende liberalisme

Door mr. W. Aantjes

## „Wij moeten weer terug naar Groen“

(voedingsbron van het hedendaagse liberalisme en socialisme beide) kiest hij zijn uitgangspunt in het Evangelie, want „alleen door het Christendom kan met vrucht gestreden worden tegen de liberale theorie“. Die overtuiging bepaalt zijn visie op rechten, onlosmakelijk verbonden met plichten: „Leert inzien dat de strijd voor uw regt, waar het met plichtbetrachting in verband is, hooger beteekenis heeft dan een strijd voor eigenbelang“.

### Gezag

Over gezagsdragers wordt heden ten dage kritischer geoordeeld dan vroeger. Gezag is gezag, is niet genoeg. Gezag moet zichzelf steeds opnieuw waarmaken. Woorden uit 1976? Hoor Groen van Prinsterer in 1850: „Het oordeel der volkeren omtrent overheden.....is meer dan ooit nauwlettend en gestreng. Er is veel dat ergernis en verontwaardiging geeft en waaromtrent voorheen oogluiking was. Tot handhaving van den eerbied voor het gezag is datgene waarmee men vroeger kon volstaan niet genoeg... De meest onbetwistbare regten moeten, om eenigen waarborg van bestendigheid te hebben bij voortdurende en als ware 't dagelijks op nieuw worden verdiend“.

### Links, rechts, midden

Groens principiële overtuiging brengt hem in de politiek op een eigen weg, die noch bij rechts noch bij links noch bij het midden („le Juste Milieu“) uitkomt. Hij verwerpt een driedeling in: „Eene partij die vooruitgang vreest; eene partij die



vooruitgang begeert; eene partij die vooruitgang beurtelings begunstigt en bestrijdt“. Zij hebben, zo zegt hij nogal fors, gelijk in alles, waarin zij elkaar bestrijden, en ongelijk in alles, waarin zij zichzelf aanprizen. Samenwerking met andersgezinden sluit hij daarmee niet uit, want, hoewel „nauwlettend op het kwaad“ mogen wij toch „ook niet onopmerkzaam en ongevoelig en ondankbaar zijn voor hetgeen goed is“. Want „er zijn er, Gode zij dank, in elke gezindheid nog velen...die weten wat zich te onderwerpen om der consciëntie wil beteekent, door wie de vrijheid niet als deksel der boosheid maar als middel ter plichtbetrachting verlangd wordt“.

### Eén norm

In zijn oppositie tegen het kabinet wenst Groen van Prinsterer dan ook diezelfde billijkheid te betrachten. Van oppositie om de oppositie moet hij niets hebben. Immers: „Niet tegen een Ministerie (= kabinet) zijn de beginselen waaraan ik toegegaan ben gekant“. Het gaat hem alleen om een zuivere beoordeling van het beleid vanuit zijn principiële overtuiging: „In deze overtuiging ligt onder elk bewind mijn rigtsnoer voor ondersteuning en voor oppositie“. Alleen het beginsel is zijn norm: „De hoop die wij voeden is niet op deze of gene politieke combinatie gebouwd. Zij heeft beteren grond“.

### De vaste grond

Welke die grond voor hem was, daarover heeft hij geen twijfel gelaten: „Nederland

zou ook in dezen tijd de proef kunnen nemen van de onbedriegelijkheid der belofte: zoek eerst het Koninkrijk Gods en Zijne Gerechtigheid en alle deze dingen zullen u toegeworpen worden“. „Gelukrijk Nederland, en hier wensch ik ook het Huis van Oranje nog als van ouds in dien Naam van Nederland te omvatten, indien het behoefte gevoelt daartoe weder te keren“.

Sommigen mogen een daarop gebaseerde staatkunde verouderd achten, Groen antwoordt simpel: „De waarheid is voor geen veroudering vatbaar“. Zulk een politiek kan houvast bieden bij de teleurstellingen over „onvervulde en onvervulbare beloften“; zij kan licht verschaffen „bij het tanen of uitgedoofd zijn van vele flikkerlichten“; zij kan sterk doen staan bij de ervaringen met „de wijsheid eener eeuw welke dagelijks meer, ten aanzien van haar eigen wijsheid eerst aan het twifelen en dan in vertwijfeling raakt“.

### Geen illusies

Groen heeft liever te maken met principiële tegenstanders dan met „een volk door politieke onaandoenlijkheid versteend“. Nog meer echter gruwt hij van het zich overgeven aan illusies. Uit onverschilligheid kan men nog worden opgeschrikt: „De felheid van een schok kan middel worden van opwekking en herstel“. Maar „erger is het wanneer men in een zoeten droom ongevoelig naar de klippen, die de stuurman voor een veilige haven aanziet, voortgedreven wordt“.

### Karikaturen

Een teleurstelling die Groen van Prinsterer heeft moeten verwerken was de wijze, waarop hij werd misverstanden, en waren de karikaturen die van hem werden gemaakt. Om zijn overtuiging uit te dragen, zo schrijft hij, „heb ik geene moeite gespaard, openlijk en openhartig, in elke betrekking, onder elken vorm, mijne zienswijze, bij herhaling en zonder ophouden, kenbaar gemaakt; desniettemin geld ik bij menigen voor

het tegenovergestelde van hetgeen ik ben“. In zijn hoop dat men zijn motieven en stellingname billijker zal beoordelen, is hij bescheiden: „Het terugnemen van eene enkele, zelfs van de meest ongerijmde dezer aanklagen, door iedereen, terwijl ik leef althans, reken ik ondenkbaar; van sommigen, van velen wellicht, zie ik reeds nu billijker oordeel, met eenig vertrouwen, te gemoet“. Zijn doorzetten heeft goede grond. „Als wij de hoop niet opgeven, het is om hetgeen van...de gehechtheid aan het Evangelie. Christelijke politiek was voor des Heeren, ook te midden van zooveel dat zorg- en angstverwekkend is kan worden verwacht“. Groen van Prinsterer verwachtte voor de politiek alles van het Evangelie. Christelijke politiek was voor hem niet een politiek program, dat door mensen van verschillende richting, elk vanuit zijn eigen bezieling, wordt onderschreven. Het christelijk geloof is niet een voor de politiek verstandelijk aannemelijke religie, maar een kracht. Vandaar dat er voor Groen geen scheiding is tussen politiek en politicus. Christelijke politiek wordt niet bedreven door mensen die een beginsel accepteren of respecteren, maar eruit leven en vooral handelen. In de verzelfstandiging van de christelijke organisatie en de christelijke partij hebben wij dat rationeel uit elkaar getrokken. Wij moeten weer terug naar Groen. Als hij de spreuk tot de zijne maakt „Een staatsman niet, een Evangeliebelijder“, dan wil dit niet zeggen dat hij of het één of het ander moest zijn en dan voor het tweede koos, maar het betekent dat hij ook als politicus allereerst Evangeliebelijder was. Niet de scheiding tussen Evangelie en politiek, maar Evangeliebelijder ook in de politiek en ook als politicus. Dat was in 1850 de hoop voor Nederland. Dat is in 1976 de hoop voor Nederland. Voor Nederland, voor Europa, en voor de gehele wereld.

AANTJES



## Groen en de Katholieken

Door dr.  
P. Kasteel

# Groen prikkelde de Katholieken tot studie

Groen van Prinsterer en de Katholieken... Maar, er zijn zoveel Groens! Daar is de mens Groen van wie naar waarheid getuigd mocht worden dat hij „behoefte Katholieken nooit ongehopen heeft afgewezen en aanzienlijke Katholieken in vriendschappelijk verkeer met guilheid liet delen”.

### Ambtenaar

En er is de ambtenaar Groen die het in zijn Brusselse tijd opnam voor terecht miskende wens van de Belgen en die enige jaren later eerst binnenskamers en toen dit niet hielp, openlijk verzet aantekende tegen de vervolging van de Afgescheidenen, tegelijk het besluit afkeurende, waarmee Willem I in 1816 het Hervormd Kerkgenootschap had georganiseerd. In beide gevallen vond Groen de Katholieken aan zijn zijde, zowel in ais buiten de Kamer. Geen wonder overigens, want ook zij gevoelden zich niet vrij en strede voor het herstel van hun sinds eeuwen gedesorganiseerd Kerkbestuur.

### Schrijver

Dan is er de schrijver Groen, „vol grote

dingen, vol grote dwalingen en vol grote leemten”, die tot het einde van zijn leven een scherpe anti-Roomse polemist bleef. Wel moeten wij hier onderscheiden tussen zijn zuiver historisch werk en zijn vooral religieuze polemieken. Als historicus heeft hij werk verricht dat Katholieken verraste en ten dele ook hun lof heeft geogost. Maar Groen bleef de bij uitstek protestantse historicus — hij kwam daar ook eerlijk voor uit — en voor zover hij dit protestantse element op de voorgrond stelde, ontmoette hij katholiek verzet. Zijn verdienste is dat hij Katholieken prikkelde tot eigen studie. Zou Nuyens zonder hem zijn grote werken geschreven hebben?

### Religieus element

Wat het religieuze element in zijn polemieken betreft, heeft Groen in eigen, dikwijls veel verbeterde stijl, voorstellingen van oudere Protestanten overgenomen, daarbij pogende de „gezegende Hervorming” een meer positieve inhoud te geven dan liberalen van zijn tijd deden. Nu had de Hervorming zeker ook een positief religieus element, zoals verstandige Katholieken altijd hebben erkend. Maar Groen maakte er, op het voetspoor van andere en oudere

Protestanten — een van zijn bronnen was de vroegere Brusselse hofpredikant Merle —, dit van, dat de Hervorming een terugkeer was naar het primitieve Christendom, waarvan het Katholicisme zozeer was ontaard dat hij het als verbastering en bijgeloof stempelde, als „georganiseerde afval” onder leiding van wat hij het moordzieke Pausdom achtte dat van geen trouw aan „ketteren” wist. Dat Katholieken tegen zulke in hun ogen wel zeer kwaadaardige voorstellingen moesten opkomen, spreekt vanzelf. De polemieken op dit stuk hebben niet veel geholpen. Zelfs een van gedachtenwisseling niet spoedig vermoede Broere schreef na een discussie met Groen ten einde raad: „Als wij hier nog wat willen doen, moeten wij maar ophouden met redeneren en aan ’t bidden gaan”. In Groens gedachte vermoedelijk geen kwaad advies.

### Staatsman

Dan is er Groen, de staatsman, tegelijk de schrijver over staatsrecht en politiek. Twee gevaren had hij in België onderkend, een regeringspolitiek die het onderwijs wilde inrichten tegen de wil van de meerderheid van de bevolking en een mogelijk politiek samengaan tussen Katholieken en liberalen. Na de afscheiding van België was herziening van de Grondwet nodig en Groen kwam in 1840 dadelijk met zijn Bijdrage daartoe „in Nederlandse zin”. Hij bedoelde in protestantse zin, want op een of andere wijze is hij altoos de gevangene gebleven van de gedachte dat de uit de voor hem gezegende Hervorming geboren Nederlandse natie een protestantse natie was die een protestantse staat had gevormd en als

zodanig diende te worden geregeerd. Nu was Groen niet zo blind of hij had wel ontdekt dat het hele zuiden katholiek was en dat het er in het noorden ook vrij zwart uitzag. Hoe daarvan een protestants geregeerde protestantse natie te maken? Daarvoor had Groen een even eenvoudige als radicale oplossing, namelijk alle Katholieken concentreren in het zuiden en aan de provinciën Brabant en Limburg een afzonderlijk bestuur geven met voorrang aan de Rooms-Katholieke godsdienst. Het lijkt ongelooflijk hoe zulk een scherpzinnig, historisch geschoold jurist en nobel man met zodanig voorstel kon komen. Maar hij heeft het ernstig gemeend en later voor Limburg nog eens herhaald. De Katholieken vooral in het noorden, vonden het ook ongelooflijk en hebben het nooit vergeten, zoals Groen zelf, ook ongelooflijk, het nooit heeft herroepen.

### Handboek

Hij ging door met zijn arbeid in het koninklijk huissarchief hij publiceerde zijn bekende Handboek van de vaderlandse geschiedenis — in zijn soort zeker een meesterwerk — hij leverde zijn dikwijls uitdagende journalistiek, zodat hij bij vele Katholieken als „zeer onverdraagzaam” gold, maar toch ook weer zoveel achting genoot dat Katholieken hem en zijn vrienden in de Kamer holpen. Zelf was hij zich van geen onverdraagzaamheid bewust. De man die met name in zijn toelichtingen op archiefstukken al wel had laten weten, wat hij van de Rooms-Katholieke religie dacht, zei op 27 augustus 1840 in de Kamer: „Voorts heb ik behoefte het vermoeden van mij te weren alsof ik tegen de R. Katholijken een vijandige gezindheid koesteren zou.

Niemand, ik mag het met vrijmoedigheid beweren, verdient minder dan ik dit mij zo dikwerf aangedane verwijt.” En hij had, in zijn kring rond kijkend, wellicht gelijk. In die kring en zeker bij liberalen als Fruin en Scholten gold hij als een crypto-Katholiek, zo geen verkapt Jezuit. Dat verhinderde hem niet om zich in de vergadering van de Tweede Kamer van 13 december 1849 tot zijn Katholieke medeleden te wenden met de duidelijke verklaring: „Wij, die prijs stellen op het kenmerkende geloof onzer Kerk, wij verlangen toenadering met u”...

### Actualiteit

Stormen — de Aprilbeweging! — en twisten hebben de vervulling van die wens kunnen vertragen maar niet blijvend verhinderen. Met uitdrukkelijke goedkeuring van Groen zochten zijn jongere geestesverwanten Kuiper en de Savornin Lohman de verwezenlijking van een toenadering, die eerst onbereikbaar scheen, maar verwerkt werd en in veel opzichten een zegen voor Nederland is geweest.

„Nooit is”, had Groen in dat wonderlijke boek *Ongeloof en Revolutie* aangetekend, „om de waardering van de uitnemendheid der Reformatie, de christelijke betrekking op de roomsgezinden, tegenover het ongeloof, bij mij in vergetelheid geraakt” (1903, derde uitg. bl. 389).

Als alles gezegd is, ligt daar vandaag nog de actualiteit van Mr. Guillaume Groen van Prinsterer.

Hoe zou Groen van Prinsterer tegen de doorbraak hebben aangekeken. Op zichzelf geen oninteressante vraag. Wanneer Groen in onze tijd zou hebben geleefd, zou hij misschien op de uitspraak, dat de keuze voor het socialisme tot de afgehele godloochening moet leiden, wel zijn teruggekomen.

Zoals de houding van het communisme tegenover het christendom stellig mede bepaald is door het gedrag van kerk en christenen in de vorige eeuw, zo werd omgekeerd de opstelling van de christelijke voormannen uit die tijd ingegeven door de uitspraken van het communisme over het christendom. Toch is het niet zo waarschijnlijk, dat Groen tot de doorbraak zou hebben gehoord. In die kringen zal men tegen het „Er staat geschreven” geen bezwaar hebben, al zal men dan nog wel eens een discussie willen aangaan, wat er dan werkelijk geschreven staat.

### Gollwitzer

Met het „Er is geschied” zal het nog

## Groen en de doorbraak

minder eenvoudig liggen, omdat de gevaren van een religieuze interpretatie van de feiten levensgroot zijn. Gollwitzer citeert in zijn boekje „Die marxistische Religionskritik und der christliche Glaube” nog een uitspraak van de hofprediker Pischon, die stelde dat het er om ging om de liefde en afhankelijkheid voor de oude Grondwet te bevorderen, te waarschuwen voor een voor de mens zo nodige vrijheid en gelijkheid, de noodzakelijkheid van het standensverschil aan te tonen en zijn woorden door te begrijpen toespelingen op de gevolgen van de vrijheidswoede van de franse revolutie te onderstrepen. Bij het lezen van en over Groen van Prinsterer lijkt op

sommige punten wel iets van deze instelling over te komen en met Gollwitzer vraagt zo'n „doorbraakchristen” zich dan af, of deze instelling, hoe overtuigend dan ook beleden, de opkomst van het marxisme niet in de hand heeft gewerkt. Tegelijkertijd moet ik ook zeggen, dat dit lezen van en over Groen van Prinsterer de grootste bewondering doet opkomen, voor de wijze, waarop hij als parlementariër heeft gearbeid. De wijze, waarop hij iedere opening binnen de spelregels van het parlement wist te benutten om de onderwerpen, die hem zozeer ter harte gingen, soms tegen de zin van een meerderheid van de Kamer in, toch aan de orde te krijgen, de welgekozen argumenten, waarmede hij zijn opvattingen wist te brengen, en misschien voor alles zijn nadrukkelijk ijveren om de kiezer, en toen nog vaak de mensen achter de kiezer, bij de politiek te betrekken, zou hem binnen een nederlands parlement van 1976 tot de kring van de toonaangevende politici hebben gebracht.

M. FRANSSSEN

De anti-revolutionaire leider en de conservatieve lijdert.

(Doof voor conservatief noodgeschrei).



## Een Amerikaanse stem over Groen van Prinsterer

In zijn beroemde werk „Ongeloof en Revolutie” toonde Groen aan dat het kwade in de revolutionaire beweging niet te wijten is aan overdrijving maar aan de ingeslagen richting. Wel respecteerde hij de radicalen voor zover zij gelovigen waren en iets hadden gezien van de zin van het leven, maar hun invloed was verwoestend omdat zij een vals geloof aanhingen: zij hadden hun geloof gesteld in een abstract opgevatte Rede, een afgod, een onding. Zeker, de meer gematigde liberalen gingen met de stroom mee, maar dank zij hun aanpassingen omwille van de praktijk en de doelmatigheid schenen zij zakelijker en legden zij een sluis over het heersende geloofsbeginsel dat nochtans werkzaam bleef in de loop der gebeurtenissen.

### Verdienste Groen

De verdienste van Groens profetisch inzicht was, dat hij de krachtige waarschuwing kon laten horen dat dezelfde afbraak die het radicalisme met zich meebrengt óók inherent is aan het liberalisme. Met instemming citeerde hij Stahl: „Voor de acute ziekte van het radicalisme ben ik niet bang; ik ben bang voor de chronische ziekte van het liberalisme. De radicale omwenteling vrees ik niet, ik vrees veeleer de geleidelijke omverwerping.” (. . .)

### Liefdegebod

Het conservatisme beriep zich op een

rationele, in de historie verschijnende wereldorde, die de mens krachtens eigen rede kan nagaan en volgen. En aangezien de christenen al sinds de oudste kerkvaders gewend waren het schriftuurlijke verstaan van Gods scheppingsorde te verbinden met antiekheidense denkersresultaten inzake een redelijke wereldorde, onderkenden zij niet het grote gevaar dat gelegen was in het politiek gemene zaak maken met de conservatieven tegen de revolutionaire bewegingen. Christelijk-historisch gestalte geven aan het centrale Liefdegebod in steeds wisselende situaties werd gefnuikt door statische natuurrechtstheorieën. Het conservatisme, tot grote schade voor de hele moderne tijd, was niet anti-revolutionair. Groen was dat, in principe, wel. (. . .) De conservatieven, die zich onder Noord Amerikaanse christenen in zulk een groeiende aanhang kunnen verheugen, zijn niet in staat het politieke leven een andere richting te geven. Al hun inspanningen ten spijt zijn ze tot machteloosheid gedoemd, tenzij ze, naar het voorbeeld van Groen van Prinsterer, het conservatisme achter zich laten om tot een politieke articulatie te komen van de These zoals die in het Evangelie opnieuw is afgekondigd. prof. dr. H. E. Runner Philadelphia — Grand Rapids (Ontleend aan publikaties uit 1951 en 1962)

## Recente literatuur over Groen van Prinsterer

Bij uitgeverij Kok, Kampen verscheen vorige maand het boek „Aandacht voor Groen van Prinsterer”. In deze door dr. G. Puchinger samengestelde uitgave zijn een drietal artikelen over Groen van Prinsterer opgenomen: te weten van Cd. Busken Huët, dr. H. J. A. M. Schaapman, en C. Gerretson.

Het is een goed idee geweest om deze drie opstellen over Groen van Prinsterer aan de voor-avond van zijn herdenking te bundelen.

Het dubbelportret van de grote Rooms Katholieke Staatsman uit de vorige eeuw dr. Schaapman over Groen en Thorbecke is bijv. bijzonder lezerswaard.

Uit het voorwoord van dr. Puchinger halen wij tenslotte het volgende citaat. „...wij... kunnen in ogenschouw nemen dat Groen vooral in zijn vurigste leerling en jonge medestander alsnog een moeizaam bevochten, maar imposante overwinning heeft behaald voor en van zijn beginselen, die het vaderland, thans, een eeuw na zijn heengaan, het recht geeft hem te herdenken. Het was immers Abraham Kuiper die de teugels zou overnemen van de enige maestro der politieke gereformeerde van de vorige eeuw, die — vreemde paradox — even vermoed door als onvermoeibaar in alle strijd, een boodschap en een program naliët, die een eeuw lang de generaties na hem zouden inspireren tot navolging of tot tegenspraak.”

Het boekje telt 84 pagina's en kost f 9,50.

Bij uitgeverij Oosterbaan en Le Cointre B.V., Goes verscheen, eveneens vorige maand, van de hand van dr. G. J. Schutte het boekje „mr. G. Groen van Prinsterer”. Dr. Schutte is er o.i. in geslaagd om in kort bestek een waardevol boekje over het leven en werk van Groen van Prinsterer te schrijven. Hij doet dat op een eerlijke en nuchtere wijze, zonder Groen van Prinsterer te verheerlijken, of zijn zwakke plekken te verdoezelen. Juist mede door die

## AR Staatkunde herdenkt Groen

Op 19 mei verschijnt een speciaal nummer van Antirevolutionair Staatkunde, het maandblad van de Dr. A. Kuypersstichting, ter herdenking van de 100e sterfdag van mr. G. Groen van Prinsterer. Aan dit nummer werken mee: mr. A. M. Donner Rede uit te spreken op 19 mei a.s. dr. W. A. Visser 't Hooft Groen van Prinsterer en het Revolutiejaar 1848 mr. I. A. Diepenhorst Groen van Prinsterer en de Revolutie dr. M. Elisabeth Kluit Groen van Prinsterer en het Reveil dr. P. Kasteel Groen van Prinsterer en de Roomsgezinden

dr. C. Rijnsdorp Groen in zijn brieven over zichzelf en zijn reputatie

me. drs. J. L. van Essen Groene uitgave van de „Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau” dr. G. Puchinger Uitspraken over Groen van Prinsterer in de jaargangen van Antirevolutionaire Staatkunde.

Men kan zich op ARStaatkunde abonneren voor f 26,— per jaar (studenten en Arjosleden f 16,—) bij de Dr. A. Kuypersstichting, Dr. Kuypersstraat 5, Den Haag, tel. 070-60.68.38.

**Bij de herdenking van Groen van Prinsterer valt vooral op dat er – zelfs 100 jaar na zijn dood – nog geen biografie over deze belangrijke figuur is verschenen. Er bestaan – naast zijn eigen werken – slechts publikaties over verspreide onderwerpen, die op Groen betrekking hebben en enkele voorzichtige pogingen om een meer algemeen beeld van Groen te schetsen.**

We staan daarmee voor enkele paradoxale elementen, die bij studie van Groen naar voren komen. In de eerste plaats is Groens werk moeilijk grijpbaar. Zelf heeft hij eens gezegd dat hij „de kunst voor het volk te schrijven niet verstond“. Maar ook gespecialiseerde deskundigen zijn er nog niet in geslaagd een totale visie op Groen vast te leggen. De inhoud van zijn werk is moeilijk te doorgronden. Men kan er de grote lijnen van zijn denken wel in onderkennen. Maar Groen biedt zo'n grote hoeveelheid van gedachten en reacties op in zijn dagen actuele gebeurtenissen, dat men steeds weer nieuwe aspecten tegenkomt.

### Achterhaald

Een tweede oorzaak waardoor bij velen een zekere terughoudendheid bestaat om Groen te bestuderen is mijn inziens het feit dat men zich kan afvragen of Groens visie op veel terreinen in de loop der jaren niet is achterhaald en thans „ouderwets“ of „volkomen uit de tijd“ aandoet.

Een voorbeeld hiervan is zijn opvatting over het kiesrecht. Groens voorkeur voor organisch kiesrecht heeft lange tijd het denken van ARP en CHU beheerst. De invoering van de evenredige vertegenwoordiging en het algemeen kiesrecht stelde deze partijen voor moeilijke problemen.

De ARP bleef nadien vele jaren pleiten voor huismanskiesrecht en afschaffing van de opkomstplicht. De CHU accepteerde de evenredige vertegenwoordiging en het algemeen kiesrecht maar zag de opkomstplicht hierbij als onoverbrekelijke aanvulling verbonden. Een tweede voorbeeld is „Ongeloof en Revolutie“, veelal beschouwd als Groens hoofdwerk. In zijn tijd is de historische opvatting van Groen kritisch bestreden door de bekende liberale historicus Fruin. Veel later is door volgelingen van Groen

Door drs.  
H. van Spanning

## Het paradoxale element in Groen

– zonder hem volledig los te laten – erkend dat de kritiek van Fruin op veel punten als juist moet worden erkend.

### Groen en Thorbecke

Met het noemen van de kritiek van liberaal geïntendeerde zijde komen we aan de relatie tussen Groen en zijn grote liberale tegenspeler in de politiek Thorbecke. Het beeld van Groen is niet volledig zonder hierin Thorbecke te betrekken. Dit geldt overigens wederzijds. Ook Thorbecke leert men slechts goed kennen in een vergelijking met Groen. Groen bestreed de uitgangspunten der volkssouvereiniteit principieel. Maar ook zijn politieke tegenspeler – oud studiegeenoot – Thorbecke wees de volkssouvereiniteit af. „Spreekt men van volkssouvereiniteit dan spreekt men van chaos“, zei hij eens in de Kamer. In 1871 zou de jonge mr. S. van Houten Thorbecke, in een brochure, openlijk verwijten dat hij het beginsel der volkssouvereiniteit verloochend had. Groen ging echter als anti-revolutionair diametraal tegenover de beginselen der Franse Revolutie (*ni Dieu, ni maître*) staan en trachtte de ontwikkelingen van vóór de Revolutie op basis van zijn christelijk historische uitgangspunt („Er staat geschreven; er is geschied“) door te trekken.

### Oppositieleider

Thorbecke zag de volkssouvereiniteit als leidend beginsel in zijn tijd. Hij wenste dit beginsel van zijn tijd – zoals L. W. G. Scholten het uitdrukte – „te temmen door het te organiseren“. Op die basis schiep Thorbecke de grondwet van 1848 en vele organieke wetten. Thorbecke toonde zich in dit opzicht meer dan Groen een groot staatsman, die boven de politieke discussies van zijn tijd uitrees. Maar daarmee was de rol van Groen geenszins uitgespeeld.

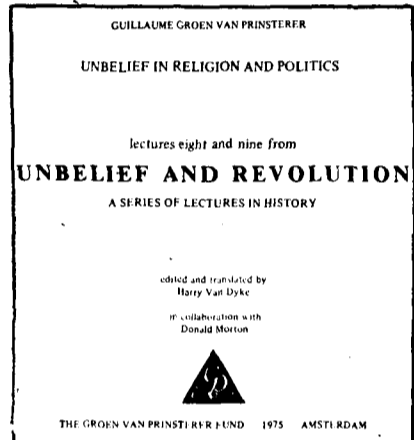
Hij ontwikkelde zich tot een principiële oppositieleider, die uitgroeide tot een groot parlementair. Daarbij heeft hij vaak op treffende wijze de zwakke kanten van Thorbecke aangetoond. Met name door zijn beklemtoning van de betekenis van beginselvaste uitgangspunten voor de politiek en zijn pleidooien voor een kabinetsovername. Bij het overlijden van Groen constateerde de vermaarde liberale staatsrechtgeleerde Buijs, dat wellicht niemand méér was opgekomen voor de rechten van het parlement dan juist Groen van Prinsterer; hoewel Groen steeds gewezen had op de betekenis van het overheidsgeslag.

### Blijvende betekenis

Wellicht het hoogtepunt in dit opzicht is Groens interpellatie in 1849 toen hij de vraag stelde aan Thorbecke of er wel een homogeen kabinet optrad. Daarmee legde hij de vinger op een zwak punt bij Thorbecke: zijn onvermogen om met anderen in teamverband samen te werken, en zijn bij uitstek persoonlijk overheerseren in een kabinet. Bij die gelegenheid stelde Groen dat er geen homogeen ministerie bestond maar een homo (*mens*); geen ministerie. Maar ook hier stuiten we op paradoxen bij Groen. We noemden reeds de opmerking van Buijs.

In tegenstelling tot Thorbecke, die afkerig was van partijvorming, onderstreepte Groen de noodzaak hiervan. Toch zou hij de anti-revolutionaire richting niet organiseren.

Groen achtte zich geen politicus. Hij typeerde zichzelf als „een staatsman niet“; een Evangeliebelijder. Toch is er in zijn tijd waarschijnlijk niemand geweest die zo'n groot aantal brochures en vlugschriften, gewijd aan actuele politieke kwesties, aan de kiezers heeft geschreven dan Groen van Prinsterer.



Groen blijft boeien ondanks het feit dat zijn visie op sommige punten achterhaald is.

Bij een beoordeling van Groen mag men niet in de vroeger veel gemaakte fout vervallen zijn werk te verabsoluteren of te canoniseren. Groen heeft ons geen politiek systeem gegeven maar een denkrichting voor het politiek handelen. In een oude studie wijst Grashuis erop dat Groen nadrukkelijk heeft gezegd dat hij in zijn hoofdwerk „Ongeloof en Revolutie“ geen systeem maar slechts een historisch vertoog heeft willen opbouwen.

Wat in Groen vooral boeit is zijn nimmer aflatende strijd tegen de geest van zijn tijd. Onophoudelijk en onverzettelijk bond hij – vaak als „een generaal zonder leger“ – de strijd aan met de twee grote politieke stromingen in zijn tijd, de liberalen en de conservatieven. Voortdurend bracht hij de essentiële betekenis van een politiek, geënt op christelijke beginselen onder woorden.

### Christen-democratie

De tijd heeft zijn opvattingen op sommige punten achterhaald of in een ander perspectief geplaatst. De politieke ontwikkeling leidde tot een splitsing in de anti-revolutionaire richting. De rooms-katholieken, die in Groens dagen veelal de liberalen steunden, vormden een eigen politieke organisatie. Eerst in de laatste jaren hebben ARP, CHU en KVP bewust gepoogd elkaar in één christen-democratisch verband te vinden. En juist bij deze herdenking van Groen is deze ontwikkeling in een beslist stadium gekomen. De christen-democratie ondervindt daarbij kritische aanvallen van socialist en liberalen, die menen dat partijvorming op christelijke grondslag niet politiek relevant is.

De christen-democraten van vandaag zullen de lijnen van Groen, Kuiper, Lohman en Schaeapman moeten ineenvechten en doortrekken. En daarbij blijft Groen van Prinsterer de man die, ruim een eeuw geleden, de richting heeft uitgestippeld door tegen de geest van zijn tijd in, de essentiële betekenis van de relatie tussen Evangelie en politiek duidelijk te maken.

*Enige geraadpleegde literatuur:*  
G. J. Grashuis: „Geloof en wetenschap in de Nederlandse staatkunde; levensbeelden I; de leer van Groen van Prinsterer; 1903.  
„Groens Ongeloof en Revolutie; een bundel studiën“ (1949)  
S. van Houten: „De Staatsleer van mr. J. R. Thorbecke“ (1871)  
L. W. G. Scholten: „Voetstappen van Thorbecke“ (1966)

## Medewerkers aan dit nummer

Aan dit speciaalnummer over Groen van Prinsterer, dat is uitgegeven onder verantwoordelijkheid van de redacties van Nederlandse Gedachten en de Nederlander werkten de volgende personen mee:

dr. W. Drees sr.; oud-minister-president  
dr. J. Donner; minister van Staat, ere-lid van de ARP  
mr. W. F. de Gaay Fortman; minister van Binnenlandse Zaken.  
mr. H. K. J. Beernink; oud-minister van Binnenlandse Zaken.  
mr. W. Aantjes; voorzitter Tweede Kamerfractie ARP  
H. Algra; hoofdredacteur Friesch Dagblad, ere-lid ARP  
prof. J. v. d. Berg; kerkhistoricus te Leiden.  
dr. H. H. Bremmer; predikant te Enschede.  
mr. dr. J. van Bruggen; oud eerste kamerlid CHU  
mevr. J. L. van Essen; verbonden aan het bureau der Rijksoverheids der vaderlandse geschiedenis.  
drs. T. M. Gilhuis; voorzitter Stichting Unie „School en Evangelie“  
dr. P. Kasteel; oud-ambassadeur.  
mevr. dr. M. E. Kluit; publiceerde veel over het Revell  
dr. R. J. H. Krulzinga; voorzitter Tweede Kamerfractie CHU  
prof. J. Plomp; kerkhistoricus te Kampen  
dr. G. Puchinger; hoofd Documentatiecentrum Nederlands Protestantisme.  
dr. J. Zwaan; wetenschappelijk bibliotheek medewerker V.U.  
drs. H. van Spanning; wetenschappelijk medewerker Tweede Kamerfractie CHU  
ds. S. Kooistra; predikant te Menaidum.

■ Voorts de politici:  
ds. Abma; fractievoorzitter SGP  
mr. H. E. Koning; lid Tweede Kamerfractie VVD  
mr. F. H. J. J. Andriessen; voorzitter Tweede Kamerfractie KVP  
drs. H. M. Franssen; lid Tweede Kamerfractie PvdA.

■ Foto's: Archief Ministerie van Onderwijs  
■ Productie en samenstelling:  
C. Bremmer, (redactiesecretaris Nederlandse Gedachten) met medewerking van G. J. Brinkman.

mr. G. van Bruggen

## Groen leerde waakzaamheid tegen overheersend pragmatisme

Ongeloof en Revolutie was in de bibliotheek van mijn vader en is in de mijne overgegaan. Zo ben ik reeds als student met Groen van Prinsterer vertrouwd geraakt en heb door diens geliefde leerling Mr. A. F. de Savornin Lohman Sr. mijn eerste aanraking gehad met de Antirevolutionaire of Christelijk-Historische richting. Wat heb ik van hen geleerd, dat mij tot richtsnoer is geworden bij het optreden in

de praktische politiek? Groens „Onpartijdig, omdat ik partijman ben“ dieper doordacht is mij bij het politiek debat steeds bijgebleven.

### Holheid „neutraliteit“

Dit openbaarde mij de holheid van de zogenaamde neutraliteit. Zij, die dit propageren, beseffen niet, dat zij zonder er zich wellicht rekenschap van te geven, ook uitgaan van beginselen nl.

op één of andere wijze de soevereiniteit van de menselijke rede met uitsluiting van het goddelijk gezag ook op het terrein van het openbare leven, al zullen velen gelovig zijn in hun particulier bestaan. Groens verdienste is in een tijd van rationalisme door het overheersend toenmalig liberalisme in Staat en in de Hervormde Kerk hiertegen front te hebben gemaakt al was hij toen een „generaal zonder leger“ en al beriep hij zich steeds in de staatkunde wegens het censuskiesrecht op „het voik achter de kiezers“.

Voorts dank ik aan Groen de gedachte van de organische opbouw van de samenleving. Toenmaals overheerste het individualistisch denken van de liberalen, die nakinderen waren van de ideeën van de Franse revolutie.

### Krachtig volksleven

Door het coalitieverbod was het onmogelijk tot organisatie van de arbeidende mens te komen en toen reeds pleitte Groen voor herstel van „de oude associatie“, die door de revolutie waren weggevaagd, aangezien de gilden waren opgeheven. Juist een krachtig volksleven is gediend met die vele gevarieerde organisaties op het gebied van school en maatschappelijk leven, waarin iemand zichzelf als mens en burger kan herkennen en waar maken. Toen ik in de praktische politiek mijn intrede deed als gemeenteraadslid in Dordrecht was na de Grondwetherziening van 1917 de financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder lager onderwijs voor de wet een feit. Er waren nog wat nagedachten over de eerlijke vaststelling van de kosten, die de gemeente aan de bijzondere schoolbesturen moest vergoeden, want daarop werd nog wel eens geknibbeld.

Wat ik bovenal van Groen heb geleerd is het uiterst waakzaam te zijn voor de juiste verhouding van Staat en Maatschappij. Wanneer staatsbemoeiing noodzakelijk is en in de huidige toestand kan deze vaak niet worden gemist, moet hiervoor steeds een deugelijke rechtsgrond aanwezig zijn, anders komt men impliciet tot de almachtige staat. Want decentralisatie is moeilijk te verwerkliken. Men lette er maar op, wanneer dat gaat spelen bij het probleem van de nieuwe provincievorming, waaromtrent nog steeds niets naar boven komt.

### Pragmatisme

Ongetwijfeld leven wij honderd jaar na Groens dood in een andere wereld. Thans overheersen in de door het verkeer klein geworden wereld de internationale problemen. Toen nog geen overmachtige industrialisatie met de problematiek van werkgelegenheid en werkloosheid. Toen nog geen sterke invloed van vakorganisaties van werkgevers en werknemers bij de

totstandkoming van CAO's en de loonvorming. Toen geen overwegend fiscaal beleid om collectieve voorziening te financieren. Bij deze werkelijkheid hebben wij te leven. Maar als leerlingen van Groen en ik persoonlijk als leerling van diens beste leerling Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman zullen wij behoedzaam zijn tegen het overheersend pragmatisme en bovenal tegen de ontkenning van de grond van het staatsgezag indirect afgeleid van de soevereiniteit Gods over al het geschapene. Dit geldt bovenal wanneer ethische vragen aan de orde zijn. Dan is waakzaamheid geboden en zal iedere politiek, die waarlijk vanuit het evangelie wordt geïnspireerd, telkens terugvallen op het „Daar staat geschreven en daar is gediend“.

## VVD-uitzicht op Groen:

daarvoor in het openbaar wensen uit te komen.

### Schoolstrijd

Voor het katholieke en het orthodox protestantse gedeelte van ons volk is de grote betekenis van Groen gelegen in de door hem begonnen schoolstrijd, zijn gevecht tegen de uitleg van het toenmalige grondwetsartikel over het onderwijs. Is Groen in de loop van zijn leven nog al eens van gedachten veranderd over de meest wenselijke oplossing van de kwestie, ook hier kan worden gesteld, dat zijn gevecht voor alle groepen van de bevolking van voordeel is geweest.

De Groenianse gedachten over godsdienstvrijheid, de uitoefening van die vrijheid en de schoolkeuzevrijheid, ze zijn stuk voor stuk overgenomen door socialist en liberalen. Ze worden nu beschouwd als normale elementaire vrijheidsrechten van de Nederlander.

### Nieuwe theologie

Groen begon in feite zijn gevecht mede



**Ventevogel**  
**Financiële**  
**Service Groep**

Uw adviseur als het gaat om financiële zekerheid

Badhuisstraat 95  
Vlissingen  
Postbus 151  
Telefoon (01184) 144 61 - 19192

# Handel en Industrie

## chr. Spaarbank „Eigen Haard”

LOPENDE DIEP 7 (bij de Kijk in 't Jatbrug) GRONINGEN TEL. 127902

**4%**

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**7%**

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

**4 1/4%**

**7 1/2%**

BELEGGINGSBOEKJES

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

## B.V. GEBR. SALVERDA

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

## VISSER ELEKTROTECHNIEK B.V.

Postbus 37  
BEVERWIJK  
Telefoon (02510) 2.52.44  
(4 lijnen).

MEER DAN 50 JAAR ELEKTROTECHNIEK

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGEL-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00

## WIJ KOPEN EN VERKOPEN PALLET

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

**30.000 STUKS**

w.o. veel nieuwe

Bijzonder gesorteerd in de maat 100 x 120

PALLET-BEDRIJF

**J. STAAT – BARENDRECHT**

Telefoon 0 1806-2096.  
Opslagterrein: Noldijk 140.

## W. VISSER & ZN. N.V.

SCHEEPSWERF  
MOTOREN-  
HERSTELPLAATS

Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

NIEUWBOUW en REPARATIE

## OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V.

GOES – Telefoon (0 1100) 7555\*

DRUKKERS  
UITGEVERS

Al 70 jaar drukkers in Benelux voor bedrijven en organisaties



*fijn! die ken ik*

● Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.,  
Nnde 28,  
Wageningen.

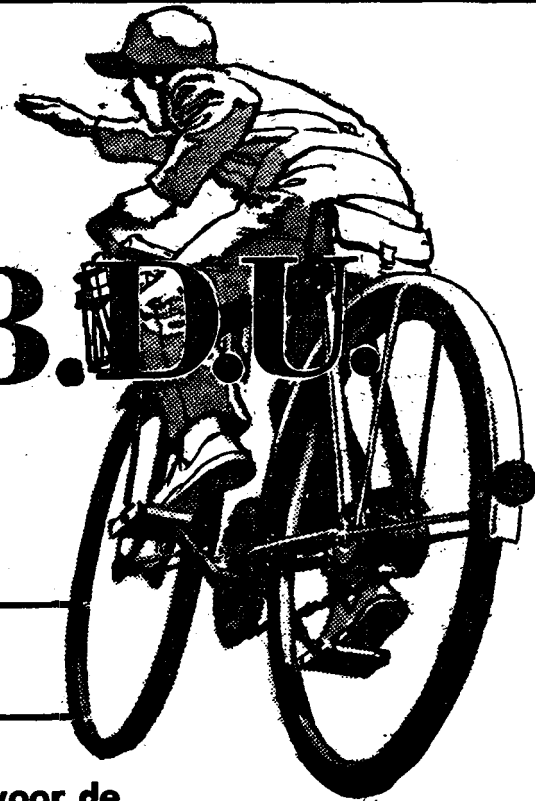
**HANAB B.V.**

VALRENBURG - ZH Telefoon 01718-71941\*

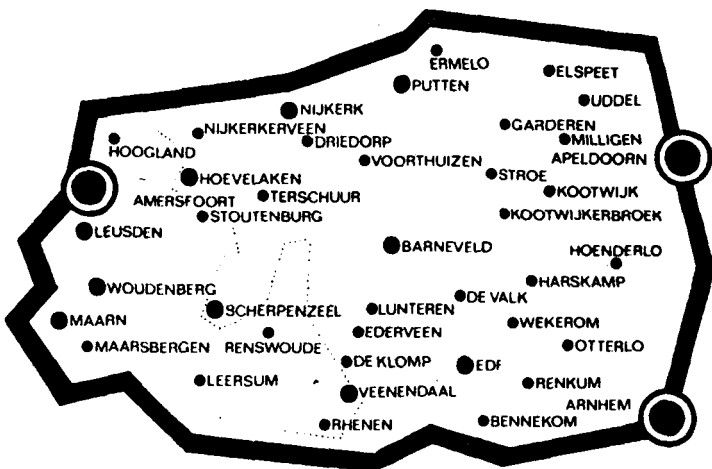
VEENDAM - Telefoon 05987-7800

**GASLEIDINGEN****KABELWERKEN****ZINKERS****OP DE GOEDE  
WEG MET DE B.D.U.**

- \* OPEN ADVIES
- \* OPEN VOORLICHTING
- \* OPEN ZAKELIJKHEID

**Alles omvat in een moderne techniek**

En een gesloten verspreidings-geheel voor de  
West - Veluwe en Oost-Utrecht met:



- \* De Barneveldse Krant
- \* De Woudenberg/  
Scherpenzeelse krant
- \* De Stad Nijkerk
- \* De Leusder Krant

- \* De Stad Amersfoort.
- \* Lunters Nieuwsblad
- \* Bennekoms Nieuwsblad
- \* Veldhuizen  
(weekblad voor nieuw Ede)

**barneveldse drukkerij en uitgeverij b.v.**

Fotografische Zetterij/Offsetrotatiedrukkerij/Handelsdrukkerij

Nieuwstraat 15 - Barneveld - Post 67 Tel. 03420-3141 - Telex 40261

**Gemeente Ermelo**

Diep geschokt geeft het gemeentebestuur van Ermelo kennis van het zeer plotseling overlijden van de heer

**TH. J. RIKKERS**

wethouder, tevens loco-burgemeester.

Zijn scherpe kijk op de dingen en zijn diep menselijke benadering van de problemen maakte hem tot een zeer gewaardeerd en hoogstaand bestuurder.

Zo zal hij in de herinnering blijven voortleven. Moge God mevrouw Rijkers en de familie de troost en de kracht geven om dit smartelijk verlies te dragen.

Ermelo 3 mei 1976.

Burgemeester en wethouders van Ermelo.

De burgemeester, E. Ph. Veen  
De secretaris, L. den Besten

REFORMATORISCH WEEKBLAD

**de Schakel**

- HEEFT NIET DE GROOTSTE OPLAGE VAN DE WEEKBLADEN, zei iemand  
- HEEFT MINDER ABONNEES DAN DE VROEGERE SPIEGEL, schreef iemand  
- IS NIET HET DIKSTE WEEKBLAD, fluisterde iemand  
- HOORT ZEKER BIJ EEN BEPAALDE KERKELIJKE RICHTING? vroeg iemand  
- NOOIT VAN GEHOORD!, riep iemand  
- HEB IK VOOR BEDANKT, deelde iemand mee

IK wil echter zelf mijn mening over DE SCHAKEL vormen en niet zomaar afgaan op wat anderen zeggen. Ik vul onderstaande bon in en stuur deze in een open envelop zonder postzegel naar:

**DE SCHAKEL,**  
antwoordnummer 69, GOES.

**Elke nieuwe abonnee  
ontvangt een prachtige  
surprise.**

Naam: .....  
Plaats: .....  
Straat: .....  
Giro: .....

Ik abonneer mij meteen en wacht uw acceptgiro-kaart af.

- Ik betaal: ..  
 per kwartaal f 21,-  
 per half jaar f 40,-  
 per jaar f 78,-

Ik ontvang graag als surprise:

- sleutel-etui  combi-beurs  
 zakkam in etui met vijl  hangkoord ballpoint  
 Ik ontvang graag eerst een proefnummer. A.C.

**griep?**  
slik **nisylén**  
t zijn druppels  
t is plantaardig  
en t **hélpt!**

# STICHTING

# BURGERSCHAPS-

# KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

*Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-*

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

*een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-*

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van **maatschappijvorming** voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

**8 afleveringen voor f 20,-**

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

*Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-*

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

**Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden**  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENU ONTVANGT PER OMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071 - 89 34 03.**



## Wist U?...

dat wij nog voor overdag mogelijkheden hebben voor uw

**conferenties, vergaderingen enz.**

(voor ruim 500 personen)

zeer ruime parkeergelegenheid aanwezig is.

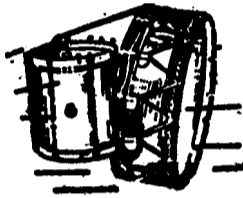
...dat wij ook broodmaaltijden, diners, recepties etc. verzorgen.

**„DE AKER”**

Kerkplein 4  
tel. 03418-1887.

**PUTTEN**

Alle verdere inlichtingen worden gaarne verstrekt door de beheerder.



**VAN DER  
GLAS  
Heerenveen**

**Blaas- en Slaginstrumentenfabriek**

Telefoon 05130-2.26.52

**BUDDINGH NATUURSTEEN B.V.**

Kanaalweg 10-11 — Telefoon 08385-19119

VEENENDAAL

**TUINAANLEG**

**BINDER B.V. - RHOON**

Aanleg en onderhoud van  
**GEMEENSCHAPPELIJKE TUIJEN, PLANT-  
SOENEN, PARKEN, SCHOOLTUIJEN etc.**

- grond- en straat-  
werken
- drainages
- rioleringen
- beplantingen
- windkeringen en  
afrasteringen
- aanleg grasgazons
- onderhoud van  
groenvoorzieningen
- onkruidbestrijdingen
- kleigrond, teelaarde
- graszoden en  
graszaden
- bloembakken

Dorpsdijk 50-52 - Postbus 820 - Rhoon  
Telefoon 01890-6111\*

**MAKELAARSKANTOOR  
HOOGENRAAD**

HAAGWEG 171 - TELEFOON 070-99.65.60  
RIJSWIJK (Z.-H.)

Onroerende goederen - Hypotheken - Taxatiën

**BOUWBEDRIJF  
P. HULSBOS Jzn. B.V.**

Venneperweg 873 - Nw.-Vennep.

NIEUW VENNEP - Telefoon 02526-2277

ABBENES - Telefoon 02524-226

**KERKEN- EN SCHOLENBOUWERS  
BURGERLIJKE EN UTILITEITSBOUW**

**Staatsuitgeverij**

Chr. Plantijnstraat 's-Gravenhage Tel. 070-8145 11



## Kamerstukken goedkoper voor publiek

Met ingang van het nieuwe zittingsjaar (de derde dinsdag in september 1976) kunnen particulieren tegen een gereduceerde prijs in het bezit komen van kamerstukken op een bepaald vak- of interessegebied. Dit beperkte abonnement op de kamerstukken, dat tot doel heeft de burger te informeren over wat erop zijn vak- of interessegebied omgaat, krijgt de naam Signaalabonnement.

### Signaalabonnement

De abonnee op een signaalabonnement ontvangt onmiddellijk bij verschijnen de nota's, de ontwerpen van wet met toelichting en de belangrijke brieven van het departement van zijn keuze. Hij blijft op deze wijze op de hoogte van de hoofdzaken. De rijksbegroting en de vervolgstukken, zoals het voorlopig verslag, de memorie van antwoord, het eindverslag en amendementen, zijn *niet* in dit abonnement begrepen. Deze stukken kunnen echter met een aanzienlijke korting worden aangeschaft.

### Waarom signaalabonnementen?

Het volledig abonnement op de kamerstukken is voor veel particulieren te omvangrijk en te duur. De overstelpende massa informatie in vele duizenden bladzijden druks (in 1975 maar liefst 17 000) kan de burger onmogelijk verwerken. Aan het vaak geuite verlangen naar een selectie volgens vak- of interessegebied uit deze informatiestroom kunnen wij nu voldoen met de aanbidding van (voorlopig) zes signaalabonnementen.

### Welke departementen?

De stukken van de volgende departementen kunnen via een signaalabonnement worden betrokken:

- Onderwijs en Wetenschappen
- Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk
- Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
- Volksgezondheid en Milieuhygiëne
- Sociale Zaken
- Verkeer en Waterstaat

### Wat kost een signaalabonnement?

De prijs van een signaalabonnement bedraagt slechts f 50,00 per jaar.

### Hoe blijft U verder op de hoogte?

Abonnees op een signaalabonnement ontvangen dus steeds de eerste stukken van een nieuw wetsontwerp of van een nieuwe nota. Willen zij de vervolgstukken (schriftelijke en mondelinge behandeling in het parlement) van een bepaald wetsontwerp ook hebben, dan kunnen zij hierop intekenen. De vervolgstukken worden dan steeds direct bij verschijnen toegezonden. Particuliere abonnees hebben daarenboven het recht om nota's, begrotingshoofdstukken, wetsontwerpen (eventueel met vervolgstukken) van andere departementen met 40% reductie op de normale prijs aan te schaffen. Om deze korting te kunnen krijgen, dient wel gebruik te worden gemaakt van speciale, daarvoor beschikbaar te stellen bestel- en intekenkaarten, welke op naam zijn gesteld. Wij zorgen dat U steeds voldoende kaarten in huis heeft.

### Informatiebulletin

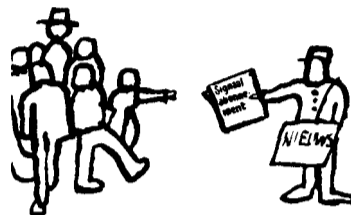
Aan alle abonnees op signaalabonnementen wordt periodiek een informatiebulletin gezonden. Dit bulletin bevat een opgaaf van alle nieuwe en binnenkort verschijnende kamerstukken, die op de speciale bestelkaarten tegen de gereduceerde prijs kunnen worden besteld.

### Korting op andere abonnementen

Speciaal voor de particuliere houders van signaalabonnementen is de mogelijkheid geschapen zich met een korting van 25% te abonneren op

- de Nederlandse Staatscourant (normale prijs f 115,00 per jaar)
- het Staatsblad (normale prijs f 67,50 per jaar)
- het Tractatenblad (normale prijs f 67,50 per jaar)
- de Handelingen der Staten-Generaal (normale prijs f 110,000 per jaar)
- de Kamervragen (normale prijs f 54,00 per jaar)

Hoewel de signaalabonnementen in de eerste plaats bedoeld zijn voor de individuele burger, kunnen ook maatschappelijke organen, de overheid en het bedrijfsleven zich abonneren. De kortingen op vervolgstukken en abonnementen gelden uitsluitend voor de particuliere abonnees.



### Prijzen

Losse kamerstukken of intekening op vervolgstukken van een bepaald wetsontwerp, per vel van vier pagina's f 0,45 (excl. verzendkosten).

Weekedities Handelingen der Staten-Generaal, bij een omvang van 1 t/m 48 pagina's f 2,50, 49 t/m 96 pagina's f 4,00, 97 t/m 144 pagina's f 6,00, 145 t/m 208 pagina's f 8,00 en 209 pagina's of meer f 10,00 per exemplaar (excl. verzendkosten).

Losse Staatsbladen, per vel van vier pagina's f 0,75 (excl. verzendkosten).

Particuliere abonnees op signaalabonnementen krijgen hierop een korting van 40%. Berekening achteraf, éénmaal per kwartaal.

### Bestelbiljet

\* één hokje  
zwart maken

datum: \_\_\_\_\_

handtekening: \_\_\_\_\_

Stuur het bestelbiljet in een open,  
ongefrankeerde envelop aan:

naam: \_\_\_\_\_  particulier\*  
t.a.v.: \_\_\_\_\_  niet-particulier\*  
straat: \_\_\_\_\_  
woonplaats: \_\_\_\_\_  
wenst zich met ingang van 21 sept. 1976 te abonneren op de volgende signaalabonnementen à f 50,- p. jr.:

- ex. Onderwijs en Wetenschappen
- ex. Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk
- ex. Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
- ex. Volksgezondheid en Milieuhygiëne
- ex. Sociale Zaken
- ex. Verkeer en Waterstaat

Staatsuitgeverij Antwoordmachtiging nr. 125 's-Gravenhage

**GETRON B.V.**  
 Internationaal Transportbedrijf  
 Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
 Telef. 01880-12988 Telex 22642


**bulk wagens voor poederstoffen  
 diepladers  
 kipchassis voor containers  
 gesloten combinaties  
 op- en overslag van goederen**

**„NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE”**



Vraagt  
 jaar-rond chrysanten  
 die staan langer....

**FIDES Handelskwekerij**  
 (stekken voor chrysantenkultuur)  
 Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
 Telex 3.27.23  
 DE LIER



Alle textielgoederen,  
 bedden, dekens,  
 matrassen, complete  
 woninginrichting

Grootzand 14-38-42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE

Zojuist verschenen:

Dr F. H. von Meyenfeldt

**Minister en magister**  
 Bijbels beraad over de staat

Veel mensen praten over politiek  
 Veel mensen lijden onder politiek  
 Weinig mensen maken politiek

Dit is het thema waar Dr von Meyenfeldt zich mee bezig houdt in zijn nieuwe boek. Hij komt tot merkwaardige resultaten: een nieuwe visie op het in Christelijke Politieke kringen veel aangehaalde Romeinen 13, een relativering van het begrip "STAAT", een vraagteken achter de Christelijke Politieke Partijen.

146 pag. Paperback. Prijs f 18,95  
 Verkrijgbaar bij uw boekhandelaar of rechtstreeks te bestellen bij de uitgever WYTSE BENEDICTUS, Antwoordnummer 1000, Hilversum. (geen postzegel nodig)



INTERIEURVERZORGING B.V.

Asselsestraat 21-23  
 APELDOORN  
 Tel. 055-21.29.08

KAMERBREED  
 TAPIJT  
 4000 m<sup>2</sup> in voorraad  
 KARPETTEN  
 BEDDEN  
 GORDIJNSTOFFEN  
 KANKSTELLEN  
 SLAPPKAMER-  
 AMEUBLEMENTEN  
 enz.  
 800 m<sup>2</sup> toonruimte.


**BETONFABRIEK,  
 'VRIJENBAN'**

A. M. HOEKE

Rotterdamseweg 376 - Delft  
 Telefoon 015-56.01.93 - b.g.g. 12.40.08

**BETONWAREN**

**GROEN na honderd jaar weer  
 aktueel!**



Mr. H. W. J. Mulder  
**Groen van Prinsterer**  
 staatsman en profeet

Omvang 140 pagina's. In fraaie paperbackuitvoering. Prijs f 14,-.

Naast een boeiende en onderhoudend geschreven levensschets bevat dit boek een duidelijke weergave in hoofdtekken van Groen's godsdienstig-staatskundige denkbeelden. Hernieuwde kennismaking met de figuur van Groen en aktuele bezinning op diens ideeën kan in een tijd van geestelijke en politieke crises alleen maar verhelderend en stimulerend werken. Groen wist zich een man van de toekomst meer nog dan van zijn eigen tijd, vervuld als deze was van een grenzeloos kultuuroptimisme. Misschien dat in de verwarring van onze dagen het ogenblik nadert voor een beter verstaan van Groen's levensdoel: behoud of herstel van de christelijke staat. Ons volk zou er wel bij varen!

Bij C. H. NEDERLANDER recensie Prof. Veenhof vervangen door:  
 „Uit het boek van Mulder blijkt een grote kennis van Groens werk... Voor een hernieuwde kennisname van Groens denkbeelden is dit boek een nuttige bijdrage”.  
 (Prof. C. Veenhof in OPBOUW)

„Een boek dat je hevig pakt, omdat het én goed én bijzonder aktueel is... Ik zeg het maar dadelijk: het zou een zegen zijn als allen dit boek lezen. Of liever, het bestudeerden tot ze het zich geheel eigen hebben gemaakt. Ik wil daarom alle aandacht vragen voor dit boek van Mr. Mulder”.  
 (Prof. C. Veenhof in OPBOUW)

„Dit onderhoudend geschreven boek van Mr. Mulder kan een nuttige functie vervullen, al was het alleen maar om ons bewust te maken hoezeer Nederland, religieus, sociaal en politiek, is veranderd. Te meer reden om de oude uitspraak te herhalen: gedenk uw voorgangers. En ken ze!”  
 (Dr. Rijnsdorp in TROUW)

Deze maand verschijnt een herdruk van Groens's belangrijkste boek

**Ongeloof en Revolutie**  
 Een reeks historische voorlezingen bewerkt door Prof. Dr. H. Smitskamp

Derde, uitgebreide druk. Omvang 336 pagina's. In fraaie gebonden uitvoering. Prijs bij voorintekening f 24,50; na verschijning f 29,50.

In geen ander werk is het visionaire karakter van Groen's beschouwingen zo scherp te onderkennen als in zijn „ONGELOOF EN REVOLUTIE”. Wie de moeite neemt zich de rijke inhoud van dit boek eigen te maken (en dankzij Prof. Smitskamp's bewerking is dat voor iedereen mogelijk geworden), ontdekt dat „ONGELOOF EN REVOLUTIE” aktueler is dan ooit. Onderstaande recensies spreken in dat opzicht duidelijke taal.

„In 1940 grepen we naar lektuur en vonden bij Groen de aansluiting, aktueel als was het de vorige dag geschreven... Groen werd voor tallozen de geestelijke vader van het christelijk verzet tegen de Duitse overweldiger. Men kan het dus verstaan met hoeveel vreugde wij dit werk aankondigen. Groen's boek moge weer gelezen worden. Niet éénmaal, maar bij herhaling”.  
 (TROUW)

„Wat lag er meer voor de hand dan dit geschrift, dat thans nog van even aktuele betekenis is als in Groen's tijd zelf, voor een zo breed mogelijke kring leesbaar te maken?... Moge dit boek thans ook zijn weg vinden tot ons volk, speciaal tot onze jonge mensen. Laten zij het met ernst bestuderen en zich eigen maken”.  
 (DE CHRISTELIJK-HISTORISCHE NEDERLANDER)

„Niet onvermeld mag blijven, welk een boeiende en aktuele indruk dit werk ook op de hedendaagse lezer maakt... Mede door deze uitgave - daarvan houden wij ons overtuigd - is het boek binnen het bereik van een zeer brede lezerskring gekomen”.  
 ANTI-REVOLUTIONAIRE STAATKUNDE)

**U BESPAART  
 VIJF GULDEN**

als u nu intekent op deze nieuwe uitgave van „ONGELOOF EN REVOLUTIE”. Bij verschijning wordt de prijs namelijk verhoogd tot f 29,50. Profiteer van de lage voorintekeningprijs door gebruik te maken van de **VOORDEELCOUPON**. Zend deze vandaag nog aan uw boekhandelaar of (in open envelop, zonder postzegel) aan:

**UITGEVERIJ T. WEVER  
 B.V.  
 ANTWOORDNUMMER 5  
 FRANEKER**

Zend mij de volgende boeke, **VOORDEELCOUPON**  
 rechtstreeks/via boekhandel:

...ex. Mr. H. W. J. Mulder,  
**GROEN VAN PRINSTERER -  
 staatsman en profeet.**  
 Prijs f 14,-.

...ex. Mr. G. Groen van Prinsterer,  
**ONGELOOF EN REVOLUTIE.**  
 Bewerkt door Prof. Dr. H. Smitskamp.  
 Voorintekeningprijs geb. f 24,50.

Naam: .....  
 Straat: .....  
 Plaats: .....  
 Gironummer: ..... Datum: .....

\*Doorhalen wat u niet wenst. CDA

**BON**

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Wenst abonnement .....

Wenst proefnummers .....

Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 86, Den Haag. Géén postzegel.

Abonnementsprijs f 12,50 per half jaar.  
 Jongeren/studenten abonnement f 7,50 per half jaar.

**NEDERLANDSE  
 GEDACHTEN**

veel gelezen, veel geciteerd.

# WAG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 20 - 15 mei 1976

Door dr. W. de Kwaadsteniet

### Operatie algemene grondwetsherziening is in gang gezet

De eerste stap is gezet op de niet eenvoudige, maar hopelijk toch niet al te lange weg naar een geheel herschreven Grondwet. Op 2 april jl. zijn de eerste wetsontwerpen door de regering aan de Tweede Kamer aangeboden.

#### Voorbereiding

Lange jaren is er voorbereidend werk gedaan. Er is veel geschreven en gediscussieerd over alle mogelijke onderwerpen, welke een plaats in de Grondwet moeten hebben. Wij noemen hier nu alleen maar het Eindrapport van de Staatscommissie van advies inzake de Grondwet en de Kieswet (commissie Cals/Donner), d.d. 29 maart 1971. Begin juni 1974 werd door het huidige Kabinet een „Nota inzake het Grondwetsherzieningsbeleid” aan de beide Kamers aangeboden. Op basis van die nota vond eind 1974/begin 1975 uitvoerig overleg plaats over een aantal belangrijke onderwerpen. Ten aanzien van sommige punten bleek, dat voorstellen die de regering voor ogen stonden niet op de vereiste meerderheid in het parlement zouden kunnen rekenen. Ten aanzien van andere punten schenen wel perspectieven aanwezig. Het was van veel belang, dat het Kabinet op deze wijze eerst het algemene gevoel van de beide Kamers peilde. Immers, enig inzicht in de mogelijkheid van niet alleen een gewone meerderheid, maar een meerderheid van tweederde der uitgebrachte stemmen, moest worden verkregen. Voor Grondwetswijziging zijn namelijk twee

lezingen nodig. Na aanvaarding met gewone meerderheid in zowel de Tweede als de Eerste Kamer worden de beide Kamers ontbonden. De nieuwe Kamers moeten elk de wetsontwerpen daarna met tweederde der uitgebrachte stemmen aanvaarden.

#### 34 wets-ontwerpen

De algemene herziening van de Grondwet wordt niet in één wetsvoorstel aan de orde gesteld, maar wordt geregeld via vierendertig wetsontwerpen. Dit is eveneens een belangrijke zaak. Anders zouden de beide Kamers mogelijk in een situatie kunnen komen te verkeren van of geheel aannemen of geheel verwerpen. De optelling van slechts weinige of mogelijk vaak steeds verschillende tegenstanders van steeds weer andere onderdelen van de herziening zou te gemakkelijk tot te veel tegenstemmers en dus tot een algehele verwerping kunnen leiden. Dat zou na zoveel voorbereiding en zoveel werk betrekkelijk dramatisch zijn. Wij juichen daarom de gekozen methode van vele afzonderlijke wetsontwerpen ten aanzien van de diverse onderdelen van de Grondwet toe. Dan nog zal het overigens niet altijd eenvoudig zijn om een betrekkelijk grote eensgezindheid te bereiken.

### Belangrijke termijnen

17 mei 1976

Tot maandag, 17 mei a.s. kunnen kiesverenigingen amendementen op het CDA-ontwerp-programma indienen bij hun Kamercentrale.

25 mei 1976

Laatste dag waarop kiesverenigingen hun stembiljet over de partijraadsresolutie inzake het CDA kunnen inleveren bij het partijsecretariaat.

25 mei 1976

Laatste dag waarop kiesverenigingen namen kunnen noemen van kandidaten voor de groslijst (eveneens toezenden aan het partijsecretariaat).



Deze week veel aandacht voor de recente CDA onderwijs-studie-conferentie, waar staatssecretaris De Jong Ozn. o.a. aanwezig was.

### AR-bewindsman De Jong Ozn. op CDA- onderwijsdag

„Het CDA moet zich, door het Evangelie gemotiveerd, steeds blijven afvragen hoe voor de maatschappij van de toekomst andere prioriteiten tot gelding kunnen komen, dan nu vaak de doorslag geven”. Aldus de anti-revolutionaire staatssecretaris van onderwijs drs. K. de Jong Ozn., op een recente CDA-studieconferentie, waarover in dit nummer een boeiend verslag van de hand van G. J. Brinkman. Deze week méér aandacht voor het onderwijs. Dr. A. Veerman schrijft over de discussie omtrent een eventuele grondwetswijziging van het onderwijsartikel. Voorts nog een verslag van de activiteiten van het ARVC op dit terrein.

Zo'n eensgezindheid wordt overigens terecht voor Grondwetswijziging gevraagd. Dat zal - waar dat kan - ook moeten betekenen, dat over en weer bereidheid tot geven en nemen, resp. nemen en geven aanwezig is. Dat zal tijdens de behandeling in de Tweede Kamer met name ook betekenen een zekere zelfbeheersing met betrekking tot het indienen van amendementen. Immers, het is best denkbaar met een gewone meerderheid een amendement aangenomen te krijgen en later in de tweede lezing het betreffende gewijzigde artikel verworpen te zien, omdat het dan geen gekwalificeerde meerderheid behaalt.

#### Acht hoofdstukken

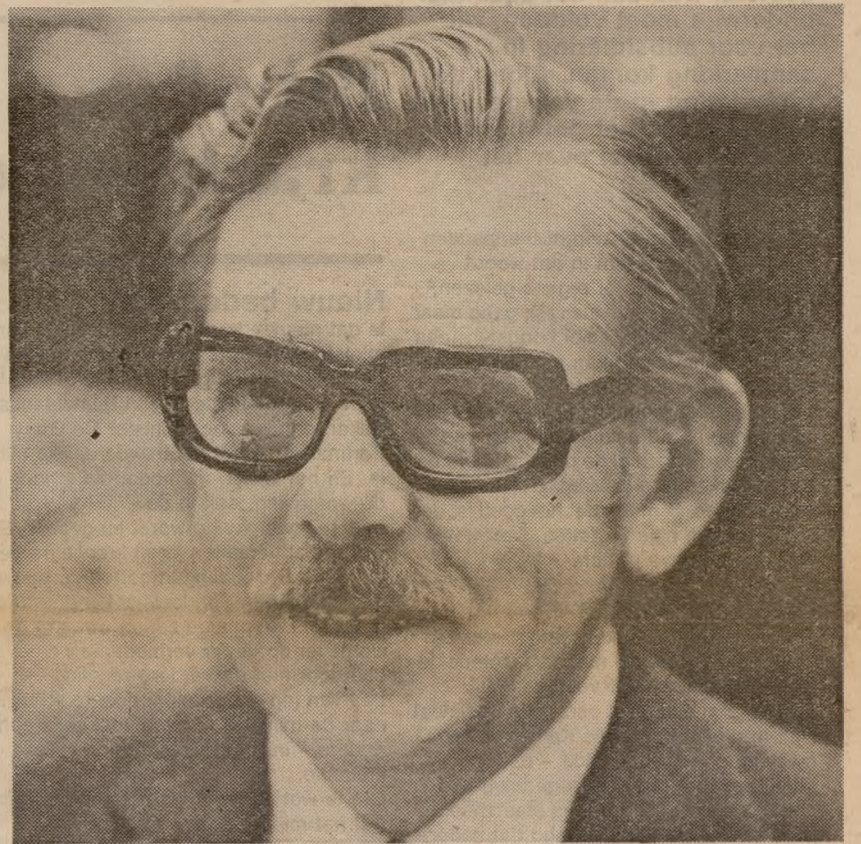
Het is de bedoeling, dat de herziene Grondwet uit acht hoofdstukken zal bestaan:

1. Grondrechten (vier wetsontwerpen)
2. Regering (drie)
3. Staten-Generaal (vier)
4. Vaste Colleges (één)
5. Wetgeving en bestuur (tien)
6. Rechtspraak (twee)
7. Provincies, gemeenten en andere openbare lichamen (zes)
8. Herziening van de Grondwet (één)

Naast deze eenendertig wetsontwerpen komen dan nog drie wetsontwerpen, waarbij uitsluitend bestaande grondwetsartikelen vervallen. Van de totaal vierendertig wetsontwerpen zijn er nu dan drie ingediend. Deze betreffen alle drie het eerste hoofdstuk. Het eerste wetsontwerp bevat de klassieke grondrechten in een vijftiental artikelen. Daaraan moet via een afzonderlijk in te dienen wetsontwerp nog een artikel worden toegevoegd betreffende het Nederlanderschap. Het tweede ingediende wetsontwerp bevat de sociale grondrechten in een zestal artikelen. Het derde wetsontwerp bevat het ene onderwijsartikel. Het is nog de vraag of alle vierendertig wetsontwerpen zo tijdig, d.w.z. omstreeks oktober/november a.s., bij de Tweede Kamer zullen zijn ingediend, dat de gehele eerste lezing nog in deze Kabinetsperiode, dus voor de verkiezingen in mei 1977, kan plaatsvinden.

#### Gigantische operatie

Er wordt rekening mee gehouden, dat dit niet lukt. Dit zou betekenen, dat de nieuwe Kamers een (belangrijk) deel van de wetsontwerpen, de wel behandelde, in tweede lezing zal goedkeuren en de resterende wetsontwerpen in de eerste lezing. Die laatste wetsontwerpen moeten dan na Kamerontbinding door weer nieuwe Kamers in tweede lezing behandeld worden. In de tussentijd zitten wij dan met een gedeeltelijk nieuwe, gedeeltelijk oude Grondwet. Dat is niet zo'n geslaagde situatie. Regering en parlement moet er veel aan gelegen zijn te trachten nog zo mogelijk de gehele herziening vóór mei van volgend jaar in eerste instantie te behandelen. De bijzondere commissie voor Grondwet en Kieswet van de Tweede Kamer heeft als datum voor de inbreng voor het voorlopig verslag van de Kamer met



Dr. W. de Kwaadsteniet.

betrekking tot de drie ingediende wetsontwerpen bepaald, woensdag 23 juni a.s., dus vóór het zomerreces.

De gigantische operatie, waarvoor regering en parlement staan, is begonnen.

Dezer dagen is de tweede lesbrief in de serie

## „Politiek? Kom nou!”

verschenen.

In deze tweede les komen de verschillende politieke stromingen aan de orde:

- LIBERALISME
- SOCIALISME
- CHRISTEN-DEMOCRATIE

Ofschoon les twee iets omvangrijker is dan les 1 blijft de prijsregeling gelijk:

- 1 ex. f 1,-
- 2 t/m 4 ex. f 0,75 per ex.
- 5 t/m 9 ex. f 0,60 per ex.
- 10 t/m 24 ex. f 0,45 per ex.
- 25 en meer ex. f 0,30 per ex.

#### Bestellingen:

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van lesnummer en aantal. Les 1 is ook nog verkrijgbaar (over inrichting van het bestuur in ons land).

DEZE WEEK  
IN WAG:

Aandacht voor onderwijs, pag. 2, 4, 6,

Aantjes over politieke voorkeur, pag. 3

Vermogensaanwasdeling, pag. 5

Mensenrechten Griekenland, pag. 5

Groen van Prinsterer als journalist, pag. 7

Uit de Arjos, pag. 8/9

Partijnieuws, pag. 11



# IN OGENSCHOUW

Onlangs is een groene folder in omloop gebracht, waarin een beweging, die zich „Reformatorisch Politieke Federatie” noemt, haar bezwaren tegen de A.R.P. en het C.D.A. uiteenzet en vervolgens suggereert een betere koers te kunnen wijzen.

## Tekenend

Vooraf één zin is voor dit geschrift tekenend. Na de constatering, dat de christen-democratische partijen aan het „verwerdelijken” zijn wordt daarvoor min of meer als bewijs aangevoerd: „De christelijke beginselen zijn steeds meer op de achtergrond geraakt en vervangen door een politiek, waarin de mens en de wereld centraal staan”. Het merkwaardige in deze stelling is, dat het

blijkbaar mogelijk wordt geacht politiek te bedrijven en daarbij de mens en de wereld niet centraal te stellen. De lezer moet kennelijk de indruk krijgen, dat juist bij het niet-centraal stellen van mens en wereld de „christelijke beginselen” weer beter tot hun recht zullen komen en uiteraard, dat de R.P.F. zich tot het bewerken van zulk een ommekeer in staat acht.

## Verwijtend wijsvingertje

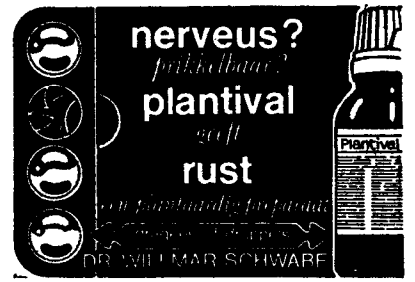
Wie in deze waan wil blijven leven moet de groene folder maar niet verder lezen. Want: in het vervolg gaat het verwijtende wijsvingertje nagenoeg uitsluitend naar mens en wereld, die dan misschien wel niet centraal staan, maar toch duidelijk aller aandacht behoeven. Men spreekt

## Hier-beneden liever niet

dan over zeden-verwilderding, ondermijnend defensiebeleid (onze zelfstandigheid in gevaar!), overheid die het kwaad niet voldoende straft (ons bezit in gevaar!), burgerlijke ongehoorzaamheid (ons gezag in gevaar!), linkse ideologieën (onze goed-hellige verhoudingen in gevaar!), overheidsdirigisme (onze zeggenschap in gevaar!). Kortom, een selectie, gesteld in retorische vragen, die meer aan het Telegraaf-beginsel van het bewust-gestookte Grote Ongenoegen doet denken dan aan toepassing van „christelijke beginselen” op deze tijd. Deze door het RPF zozeer gewenste „christelijke beginselen” blijven in het vervolg van het betoog op een hinderlijke wijze los tegen de beweringen aan en

in-de-lucht hangen, met hier en daar vage verwijzingen naar de eer van de Schepper, de verantwoordelijkheid van de mens, bijbelteksten en dergelijke. Door heel dit folder-verhaal wordt alleen maar de gedachte versterkt, dat het Evangelie wel degelijk een boodschap heeft voor mens en wereld en dat deze boodschap in de politiek wel terdege dient te worden door-vertaald naar en toegepast op de zaken van elke dag. En tegelijkertijd groeit het besef, dat die boodschap, om eens een oude term uit de Statenvertaling te gebruiken: niet „naar-de-mens” is.

Mensen gaan zich verzetten, gaan steigeren, zodra Evangelische noties duidelijk en concreet worden doorgetrokken naar het politieke vlak en daar gaan dwingen tot het formuleren van een aantal tegen-natuurlijke eisen als het erkennen van grenzen aan eigen macht, aan de drang naar eigen en absoluut bezit, de opdracht primair te letten op hetgeen-van-de-ander is, offers te brengen ten gunste van de minder-bedeelde naaste, afzien van misschienen maar al te veel, dat in een vrijere en eigenmachtiger competitie nog wél te bereiken zou zijn geweest....



## Beschamend

Beschamend is het zonder meer, dat telkens als dit soort consequenties helderder in het zicht komen, er een aantal mensen in het krijt treedt om te trachten de „christelijke beginselen” — wat daar dan ook onder moge worden verstaan — toch maar weer wat veiliger naar abstracte of zo men wil hemelser sferen verwezen te krijgen. Hier-beneden is het niet, denk je dan spijtig en — blijkbaar vinden sommigen onder ons dat nog wél zo plezierig.

vdB.

Bij of krachtens de wet zullen voorwaarden kunnen worden gesteld, waaraan het bijzonder onderwijs moet voldoen, wil het voor subsidiëring in aanmerking komen. Aldus de formulering in de voorgestelde wijziging van het gewijzigde grondwetsartikel over het onderwijs.

Daarover dreigen enkele misverstanden te ontstaan. Het zit 'm in dat woord „krachtens”. Ik heb al ergens gelezen, dat dus straks de minister zijn gang maar kan gaan en dat de Kamer hoogstens pas achteraf aanmerking kan maken. En ik lees ook de gedachte, dat dit een volkomen nieuwigheid zou zijn, een uitvinding van de huidige minister van onderwijs, die toch al de neiging heeft, de zaken aan zich te trekken. Even zoveel vergissingen. Ik meen dat het goed is, de feiten op een rijtje te zetten. Dan weten we, waarover we praten.

## Toezicht Kamer

In de eerste plaats: kan de minister zijn gang gaan? Bepaald niet. „Krachtens de wet” betekent, dat er volgens de grondwet in elk geval eerst een wet moet zijn; in die wet moet de Kamer er aan meewerken, dat bepaalde — nader omschreven — regelingen gedelegeerd worden aan de Kroon, dus staatshoofd plus minister, anders gezegd dat nadere regelingen vastgesteld kunnen worden bij koninklijk besluit. Pas als de Kamers dat doen, niet op basis van de grondwet alleen, maar op basis van een nader aan te nemen wet, waarvan de inhoud mee bepaald wordt door de Staten-Generaal, kunnen bepaalde bevoegdheden (met controle achteraf dus van de volksvertegenwoordiging) aan de regering overgedragen worden. De Kamer heeft het dus zelf in de hand.

## Grondwetswijziging Door dr. A. Veerman ARP Tweede Kamerlid

## Bij of krachtens de wet

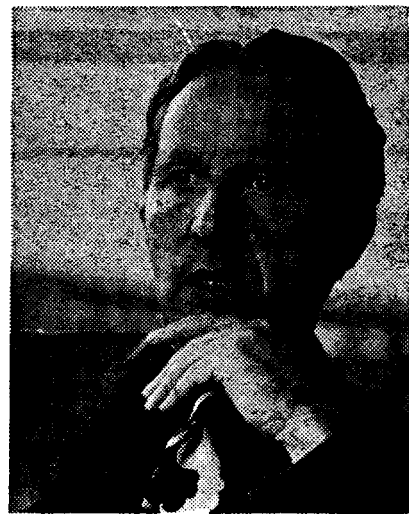
### Nieuw bedenkstel?

Is dat nieuw? Is dat een bedenkstel van minister Van Kemenade? Beide malen neen. Het is een gedachte die al lang leeft op het ministerie van Binnenlandse Zaken en waarvoor minister De Gaay Fortman de eerst verantwoordelijke man is. En het is een methode, die al lang in de wetgeving, ook in de onderwijswetgeving wordt toegepast. Er worden al tientallen jaren krachtens de wet bij K.B. regelingen getroffen, buiten maar ook in het onderwijs. De grondwet draagt n.l. bepaalde zaken wel aan de wetgever op, maar verbiedt die wetgever daardoor niet de verdere regeling daarvan (op onderdelen) door te schuiven naar de minister of eventueel zelfs een andere — in 't algemeen een lagere instantie. Om te weten, waar we het over hebben, lijkt het mij goed hier een aantal voorbeelden te geven van regelingen, die in de huidige wetgeving (hoewel de grondwet nu alleen zegt „bij de wet”) opgedragen worden aan de Regering — dus getroffen worden „krachtens de wet”. Dat is dus een praktijk, die wordt aanvaard, en nu dan ook zwart op wit wordt gezet.

### Voorbeelden

Zo wordt bij K.B. de leeftijd bepaald,

waarop de kleuters de kleuterschool moeten verlaten, en ook de leeftijd, die zij bereikt moeten hebben voor zij tot een lagere school worden toegelaten en voorts het tijdstip, waarop de kinderen die school moeten verlaten. Ook bij K.B. worden regels gesteld omtrent de bouw en inrichting van de lokalen, zowel in het belang van de gezondheid als van het onderwijs. En verder worden voor hele reeksen artikelen, zowel van de lager-onderwijs-wet 1920 als van de kleuteronderwijs-wet 1955, de uitvoering aan de minister overgelaten, dus bij K.B. Wat anders juridisch in het vat gegoten, maar in wezen ook een krachtens de wet gegeven bevoegdheid is de mogelijkheid voor gemeentebesturen al dan niet vakonderwijzers aan te stellen — zoals gebeurt b.v. voor muziek of handwerken of gymnastiek — en zelfstandig uit te maken hoeveel, uiteraard op voorwaarde, dat de regel van de financiële gelijkstelling van het bijzonder onderwijs onverkort gehandhaafd blijft. De wet op het voortgezet onderwijs van mr. Cals (in 1963) gaat nog een paar stappen verder. Om maar iets te noemen: bij K.B. worden de voorwaarden van toelating vastgesteld en voorschriften omtrent de eindexamens; eigenlijk de hele inrichting van de scholen uitgewerkt zoals b.v. het minimum en het maximum aantal wekelijkse lessen, de duur van de



Dr. A. Veerman.

lessen, de tijd voor vakantie en regels voor splitsing en samenvoeging van klassen. Om maar niet meer te noemen. En om het lijstje te beëindigen: de hele inrichting van het wetenschappelijk onderwijs was al onder de hoger-onderwijs-wet en is nu nog geregeld in het Academisch Statuut, een heel boekwerk, maar juridisch een Algemene Maatregel van Bestuur, een K.B. dus, door de wet aan de minister opgedragen.

### Gangbare praktijk

Het gaat er dus niet om, dat het zittende kabinet (of de minister van onderwijs) zo nodig alles moet regelen; (vandaar dan die formule: bij of krachtens de wet). De zaken worden al geregeld, op voetspoor van de grondwet, bij de wet; maar vaak ook bij K.B., want de grondwet verbiedt delegatie niet, zo luidde de motivering. Wat er aan de hand is, is dat men op het ministerie van Binnenlandse Zaken probeert, de gevestigde praktijk in de grondwet vast te leggen. Men wil liefst precies aangeven, wanneer de

Staten-Generaal zelf als mede-wetgever in actie moet komen en wanneer zij zich tot de hoofdlijnen kunnen beperken en de nadere uitwerking aan de Kroon (K.B.) overlaten. Men kan wat sceptisch zich afvragen of de poging zal gelukken, of de natuur niet sterker zal zijn dan de leer en of de praktijk van de wetgeving niet haar gang zal gaan ondanks de letter van de grondwet. Maar dat neemt niet weg, dat de bedoelingen respectabel zijn; de bedoeling is niet de wetgevende macht uit te hollen, maar ev. hollen, die er al zijn (waarvan we hierboven in de onderwijswetgeving enkele voorbeelden genoemd hebben) en die in de regel door de praktijk aanvaard of zelfs geboden zijn, eerlijk en duidelijk te noemen.

## Historie AR-Partij in woord en beeld

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde onder de titel „Een kleine eeuw kleine luyden” een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verlichte boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kulper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen van AR-minister-presidenten, bewindsliden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zeteloverzicht.

U kunt dit boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag.

Op het landelijk secretariaat van het CDA te Den Haag kan een

## ADMINISTRATIEF MEDEWERKSTER

worden geplaatst.

- Bij voorkeur MAVO-/LEAO-opleiding
- typevaardigheid
- omstreeks 18 jaar
- indiensttreding: zo spoedig mogelijk.

Salariëring volgens Rijksregeling, overeenkomstig leeftijd en ervaring.

Schriftelijke sollicitaties richten aan:

**CDA**, Postbus 7676, Den Haag.

Telefonische informatie: 070-46.52.22 (mr. J. G. H. Krajenbrink)

## In memoriam ds. C. van der Zaal:

### Een dienend leven

De laatste maal dat ik met ds. van der Zaal sprak was over ongeveer 4 weken geleden, toen ik de christelijk-gereformeerde pastorie in het Brabantse 's-Gravenmoer opbelde om hem geluk te wensen ter gelegenheid van zijn 83 ste verjaardag op 11 april. Het gesprek duurde niet lang, maar vanzelfsprekend kwamen er tal van belevenissen uit het leven van de werkluistige jarige naar voren. De werkzaamheden van ds. V.d. Zaal kunnen sterk gestrijd genoemd worden.

Vanaf 30 oktober 1921 tot aan zijn overlijden diende hij als predikant de christelijk gereformeerde gemeente achtereenvolgens in Deventer, Ulrum, Harlingen en 's-Gravenmoer. In Harlingen ging dat gepaard met het lidmaatschap en het wethouderschap van de gemeenteraad. In 1933 werd V.d. Zaal voor de Anti-Revolutionaire Partij lid van de Tweede Kamer. Gedurende zijn

25-jarig Kamerlidmaatschap behandelde hij voor zijn fractie visserijkwesties, omroepaangelegenheden en de geestelijke verzorging van militairen. Zijn Kamerlidmaatschap werd



onderbroken als gevolg van de Duitse bezetting. 3 juli 1941, werd hij met een 90-tal ander Anti's in het kamp Schoorl gehuisvest. Op 24 augustus 1941 werden een 40-tal van hen naar Buchenwald getransporteerd, waar ik fractiegenoot V.d. Zaal als kampgenoot mocht begroeten. In november van dat jaar verhuisden alle Indische gijzelaars uit Buchenwald naar Haarn (Brabant) en later naar het seminarium Boekvilt uit welke omrastering V.d. Zaal in december 1943 werd vrijgelaten. Een belangrijke functie bekleden V.d. Zaal ook bij de N.C.R.V. waarvan hij als bestuurder „recordhouder” genoemd kan worden. Van 1926-1969 maakte hij deel uit van het algemeen bestuur van deze omroep. Vanaf 1929 was hij lid van het dagelijks bestuur. Op vele terreinen heeft ds. V.d. Zaal verdienstelijk werk verricht, waarbij hij nooit enige neiging toonde zichzelf op de voorgrond te dringen. Zijn leven was een dienend leven. Een leven ten dienste van anderen, een leven in dienst van Hem, Die hij als zijn opdrachtgever beschouwde.

Amsterdam, 11 mei 1976,  
Mr. A. B. Roosjen



### Suggestie Zijlstra

Dr. Zijlstra, de president van de Nederlandse Bank, heeft zijn onlangs verschenen jaarverslag wat feller van toon geschreven dan in de voorgaande jaren. Hoewel hij zich uiteraard neutraal op moet stellen – een beschuldigende vinger op te heffen zou een „politieke daad” zijn. Daartoe is de president van de Nederlandse Bank ook niet geroepen. Hij behoort ons de spiegel van de werkelijkheid voor te houden. Dat heeft hij onomwonden gedaan door nadrukkelijk te stellen: „wie dat nu niet wil aanvaarden is ziende blind en horende doof”. Straffer kan het niet worden gezegd. Het „dat” slaat op de inflatie: „de door de inflatie geschapen wanorde laat een gezonde economische ontwikkeling niet toe – nog afgezien van de funeste gevolgen op het maatschappelijke en politieke vlak”.

Het is echter onjuist te stellen dat op grond van dit harde oordeel, volgens dr. Zijlstra het heil „dus” maar moet worden gezocht in een politiek van alleen loonmatiging en snijden in de collectieve sector.

Het feit dat hij zich een voorstander toont van de zgn. „1%-operatie Duisenberg” is voldoende aanwijzing dat dit niet het geval is: de 1%-norm betekent niet de groei ombuigen tot minder dan null!

Zijn suggestie een brede nationale discussie te voeren over de gewenste verhouding tussen de omvang van de collectieve bestedingen en die van de particulieren willen wij graag onderstrepen. Wij willen er echter wel aan toe voegen, dat het vraagstuk niet met cijfers of economische beschouwingen alléén kan worden opgelost. Dit soort belangrijke zaken is van politieke aard. Het gaat om een politieke keuze waarbij de vraag welke gerechtigheid in het geding is van overwegend belang is.



### Europese christen-democraten

De christen-democratische partijen uit het „Europa van de Negen” hebben eind april in Brussel een federatie opgericht. Deze federatie draagt de naam Europese Volkspartij, federatie van christen-democratische partijen. De beide delen van de naam zijn nevenschikkend. Zij vormen dus een onlosmakelijk geheel. Met name vanuit Nederland is eensgezind krachtig gepleit voor deze toevoeging. De voorkeur ging uit naar een andere naam, bijvoorbeeld Europese Christen Democratische Partij. Dat bleek niet haalbaar. De naam, die thans is gekozen betekent ons inziens wel een noodzakelijk minimum. Niet omdat het woord „christelijk” per se in



de naam zou moeten. De ARP heeft wat dat betreft een lange traditie zonder het gebruik van dit woord in de naam. Door de Nederlandse delegatieleden is eensgezind krachtig gepleit voor het gebruik van de benaming christen-democraten om de eigen identiteit van de nieuwe partij ook in de naam vast te leggen. Het is nu een federatie van christen-democratische partijen geworden. En het ligt voor de hand dat bij Europese verkiezingen deze naam zal worden gebruikt naast de nationale naam die iedere partij heeft.

Hoe de partij zich zal ontwikkelen moet blijken. Op basis van het Europees manifest van de Europese Unie van Christen-Democraten zal een program worden geformuleerd.

Het is een gelukkige zaak, dat de Europese christen-democratische partijen elkaar gevonden hebben. Wat ons betreft wordt het geen vergaark van allerlei stromingen, die iets niet willen, maar krijgt de nieuwe Europese partij een duidelijk gezicht. Wij zullen

moeten pogen een goede inbreng te leveren. Een krachtige christen-democratische beweging heeft meer betekenis dan een misschien sterk geprofileerde splintergroep in Nederland. Ook dat punt heeft in de overwegingen van de Nederlandse christen-democraten een rol gespeeld toen wij tot een beslissing moesten komen.



### Trieste ontwikkeling

In de afgelopen week zou de Tweede Kamer begonnen zijn met de parlementaire behandeling van de abortus-wetsontwerpen. Als gevolg van de indiening eerst op 6 mei jl. van een nieuw wetsontwerp – een gezamenlijk PvdA-VVD-initiatief – moest deze behandeling worden uitgesteld. Een trieste ontwikkeling, zeker voor de initiatiefnemers van het KVP/ARP-wetsontwerp, die reeds vóór Kerstmis 1975 een Memorie van Antwoord hadden ingediend. Wie schetst dan ook onze verbazing nu uit de pers min of meer als een diktaat te vernemen, dat de verschillende wetsontwerpen na het zomerreces nog vóór Prinsjesdag moeten worden behandeld.

Het is dan ook volkomen vanzelfsprekend dat één der hiervoor genoemde initiatiefnemers, die dit ook uit de pers moest vernemen, heeft laten weten, dat deze weken haar nu

uitgerekend niet schikken op grond van andere parlementaire verplichtingen. Uitsluitend VVD en PvdA zijn verantwoordelijk voor de vertraging, die nu is ontstaan. Eerst in maart jl. hebben deze fracties bedacht dat het zinvol zou zijn om overeenstemming te bereiken, waarvoor zij vervolgens een groot aantal weken nodig hebben geacht.



### Tegenvaller

Het moet helaas van ons hart te constateren dat het voorlopig ontwerp verkiezingsprogram van de PvdA ambitieus is en tegelijk een stuk struivogelpolitiek mag worden genoemd. Ambitieuze is dit program omdat er onverbloemd wordt gezegd, wat deze Partij zoal wil in de komende jaren '77-'81. Het verlanglijstje is indrukwekkend.

De vraag wie de lasten daarvan moet dragen blijft onbeantwoord, met een neiging in de toelichting dat dit program waarschijnlijk niet haalbaar is. De vraag waar „gesneden” moet worden – of in de collectieve sector of in de privé bestedingen van elke burger – blijft in het document onbeantwoord. Sterker nog: de leden wordt gevraagd alvast te kiezen terwijl bij deze achterban elk materiaal ontbreekt, om een keuze te kunnen maken!

Van een solide regeringspartij als de PvdA hadden wij iets anders verwacht.



## Voorkeursuitspraak en voorkeursafpraak (I)

**De resolutie zoals die door de partijraad aan de kiesverenigingen is voorgelegd, bavet o.a. als voorwaarden, dat tussen de CDA-partijen overeenstemming bestaat over de formatiekriteria en over een eventueel vóór de verkiezingen uit te spreken voorkeur of af te leggen intentieverklaring.**

Het is uiteraard noodzakelijk dat er geen onduidelijkheid bestaat over wat er met dergelijke voorwaarden precies wordt bedoeld. Aan het punt van de formatiekriteria besteedde ik reeds eerder uitvoerig aandacht. Ik mag daarvoor verwijzen naar deze rubriek in het nummer van 28 februari j.l.

### Voorkeur of intentie

Vooraf het punt van de voorkeurs- of intentieverklaring blijkt vaak in een licht te worden geplaatst, dat een geheel vertekend beeld geeft van de werkelijke betekenis ervan.

Zo wordt er b.v. ten onrechte een verschil gemaakt tussen de termen „voorkeur” en „intentie”. Wie te kennen geeft dat voor de volgende kabinetsperiode zijn voorkeur uitgaat naar een bepaalde politieke combinatie drukt daarmee een bepaalde intentie (bedoeling) uit. Of men dit met het woord „voorkeur” dan wel met het woord „intentie” aanduidt, maakt inhoudelijk geen verschil. De een zal uit een oogpunt van gevoelswaarde (maar die kan individueel heel verschillend zijn) liever het woord „intentie” bezigen dan „voorkeur”, de ander zal uit een oogpunt van Nederlands taalgebruik liever juist het omgekeerde doen.

Laten we echter over het woordgebruik niet twisten. In elk geval moet men er bij de beoordeling van deze beschouwingen geen verschil in zien.

### Invloed kiezer

De meest gehoorde tegenwerping tegen het uitspreken van een voorkeur vooraf is, dat zij afbreuk zou doen aan de waarde van de verkiezingsuitslag. De stem van de kiezer zou op die manier zijn betekenis tenminste gedeeltelijk verliezen. Sommigen drukken het nog krasser uit: de kiezer kan net zo goed thuis blijven, want de partijen hebben de buit al verdeeld.

Als deze tegenwerping juist zou zijn, zou dat ook naar mijn mening een meestal doorslaggevend bezwaar zijn. De vraag is echter of zij juist is. Ongetwijfeld kan een voorkeursuitspraak en zeker een wederzijdse voorkeursafpraak aan de verkiezingsuitslag afbreuk doen, maar dat behoort niet voor iedere uitspraak vooraf te gelden. Het hangt helemaal af van de voorwaarden waaronder zulk een uitspraak wordt gedaan.

Ook het omgekeerde is mogelijk, namelijk dat een uitspraak–vooraf de stem van de kiezer beter tot zijn recht doet komen. In de discussie over een voorkeur of intentie dient daarom niet te worden uitgegaan van het axioma dat zij aan de invloed van de kiezer af doet dan wel juist toe doet, maar dient het oordeel juist in belangrijke mate afhankelijk te worden gesteld van de vraag, wat de kiezer het meeste inzicht in het effect van zijn stemgedrag verschafft en of zijn invloed erdoor wordt versterkt dan wel juist verzwakt.

Ik kies in mijn beschouwingen dus het startpunt in de positie van de kiezer, terwijl vanzelfsprekend (maar het blijft wel degelijk nodig het n.c.g. eens met zoveel woorden te zeggen) ook de vraag van belang is of het landsbelang door een uitspraak–vooraf kan worden geschaad dan wel juist gediend.

### Voorkeursformaties

De tegenwerping dat een aanduiding vooraf van de richting die een partij bij de formatie zal inslaan strijdig is met een maximale invloed van de kiezer, snijdt geen enkel hout als er ondanks het achterwege laten van een voorkeursuitspraak vooraf na de verkiezingen wel een voorkeursformatie volgt.

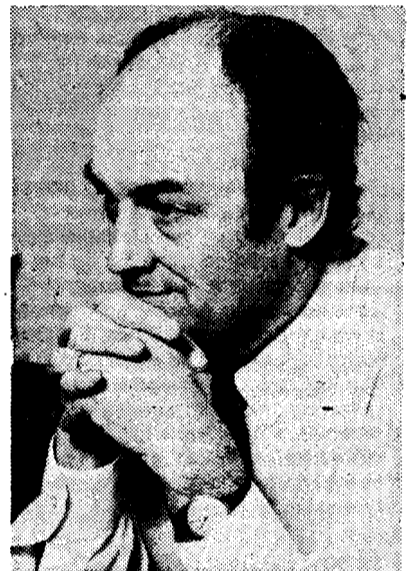
Toch heeft dit laatste zich enig keren onmiskenbaar voorgedaan. Heel duidelijk was dit het geval in 1963 toen formatie-De Kort na tevergeefs geprobeerd te hebben de PvdA of de VVD zichzelf te laten uitschakelen, onverbloemd de voorkeur gaf aan een combinatie met de VVD. Op zichzelf vond ik dat alleszins gerechtvaardigd. De coalitie met de PvdA was in 1958 onder druk van de Fakkeldragersdag van de PvdA bezwaken. Daarna was er vier jaar lang alleszins redelijk met de VVD geregeerd in het kabinet–De Quay en er was en is niets tegen dat – met inachtneming uiteraard van program.

verkiezingsuitslag enz. – de voorkeur der christendemocratische partijen uitging naar een voortzetting van die combinatie. Het einde kwam door de interne breuk in het kabinet–Marijnen. Ook in 1967 is niet de indruk vermeden kunnen worden dat bij de formatie de voorkeur uitging naar herstel van de coalitie met de VVD. Enige rechtvaardiging kan men vinden in de val van het kabinet–Cals, dat steunde op confessionelen en PvdA, maar het ontbreken van enige aanduiding daarvoor voor de verkiezingen leidde wel tot het verschijnen der zgn. spijststemmers. In 1971 was er een soortgelijke situatie als in 1963. Vier jaar lang was er onder het kabinet De Jong goed samengewerkt met de VVD. Het was dus helemaal niet zo vreemd, dat de voorkeur uitging naar een voortzetting van de combinatie. Toch waren er complicaties omdat de verkiezingsuitslag daarvoor een belemmering was. De oplossing die werd gevonden door vrijwel van stonde aan DS'70 bij de formatie te betrekken, was nogal twijfelachtig (en brak het kabinet een jaar later dan ook lelijk op). Had de PvdA zich door zijn onredelijke oppositie niet in een bijna onmogelijke positie gemaneuvreerd dan zou deze formatie van het vijf-partijen kabinet stellig in de kring van de confessionele partijen op meer verzet zijn gestuit. In elk geval wordt door deze gang van zaken wel de indruk gevestigd, dat de formatie in 1971 sterk door een reeds vooraf bestaande voorkeur werd beïnvloed.

### Vooraf en achteraf

Nu behoeft zulk een voorkeur bij de formatie, zoals gezegd, niet onder alle omstandigheden verwerpelijk te zijn. De politieke omstandigheden kunnen die zeer wel rechtvaardigen. Wie echter met een beroep op de invloed van de kiezer het doen van enige voorkeursaanduiding vóór de verkiezingen onjuist vindt, moet er wel helemaal met een diepe afkeer van gruwen, als er na de verkiezingen dan toch een voorkeursformatie volgt. Als achteraf blijkt, dat toch een voorkeur bij de formatie een rol speelt, dan is het beter daarover de kiezer dan ook van te voren in te lichten.

Dit is dan niet alleen eerlijker tegenover de kiezer, maar ook wordt zijn invloed er niet door verzwakt maar juist versterkt. Hij weet dan immers beter waartoe zijn stem uiteindelijk zal leiden en hoe die in de formatie zal worden verdisconteerd. Natuurlijk kan een voorkeursaanduiding niet onvoorwaardelijk gebeuren. Ik kom daar in het vervolg van deze beschouwingen nog op terug. Door echter zowel de voorkeur (indien deze aanwezig is) vooraf mee te delen als de voorwaarden kenbaar te maken, waarvan de realisering van die voorkeur afhankelijk is, kan de kiezer zo goed mogelijk weten tot welke politieke



constellatie zijn stem zal leiden alsmede onder welke omstandigheden een ander effect zal optreden.

In elk geval zal iedereen, die voorkeursuitspraken (en dan zeker voorkeursafspraken) vooraf verwerpelijk vindt vanwege de invloed van de kiezers, voorkeur achteraf vanuit datzelfde oogpunt des te meer verwerpelijk vinden.

### Spijststemmers

Een bijkomend, hoewel allerm minst onbelangrijk, voordeel van een aanduiding vooraf is, dat het frustraties in eigen kring na de verkiezingen kan voorkomen.

Alle drie de christen-democratische partijen hebben in de loop der jaren hun tol aan het verschijnen der spijststemmers betaald. Weliswaar waren hun stemmen dan „binnen”, maar over langere termijn gezien is de erdoor veroorzaakte afbraak duidelijk te zien. Het proces proberen te stuiten door op een andere combinatie over te stappen, heeft het proces alleen maar kunnen versterken. Alleen de AR-partij is er goed doorheen gekomen en het is niet te stout om te vermoeden dat dit vooral te danken is aan het vertrouwen dat de eigen „identiteit” zo krachtig zou zijn dat die zich in elke combinatie voldoende herkenbaar zou weten te doen gelden. Voor de christen-democratie als geheel heeft het verschijnen van de spijststemmers echter naar twee kanten duidelijk effect gehad. Dit proces is in de hand gewerkt doordat de christen-democratische partijen zelf ook niet altijd het accent uitsluitend op de eigen koers hebben gelegd, maar deze hebben „vertaald” in meer of minder liberaal dan wel socialistisch gezind. Het is niet alleen van belang bij de verkiezingen een zo groot mogelijke aanhang te verkrijgen, het is niet minder van belang deze met overtuiging te behouden, en niet na de verkiezingen te zien afbrokkelen of uiteenvallen.

### Andere aspecten

Er is over de kwestie van een voorkeursuitspraak of -afpraak uiteraard heel wat meer te zeggen dan in het voorgaande is gebeurd. Ik neem mij voor daaraan de volgende aflevering(en) van deze rubriek te wijden. Een ieder, die aanvechting heeft zich kritisch op mijn opmerkingen te storten, moge ik daarom verzoeken zich nog even in te houden. Ik mag de redactie van Nederlandse Gedachten niet aandoen het hele artikel in één keer te plaatsen.

In het voorgaande heb ik alleen maar gesproken over een eventuele voorkeursaanduiding voor de verkiezingen in het licht van de ernstige volgende formatie en van de verwachtingen van de eigen kiezers. Ik hoop nog nader in te gaan op de onderhandelingspositie, de invloed op de opstelling van andere partijen, de al of niet wederkerigheid, het politieke en niet-principiële karakter, de eenmaligheid, de voorwaardelijkheid, de basis van een uitspraak, de verbondenheid, en de vrijblijvendheid ervan, alsmede nog enkele andere aspecten.

Voor ditmaal derhalve (het is belangrijk genoeg om nog eens te herhalen): wie een uitspraak vooraf verwerpt, kan aan het verschijnen van de voorkeursformaties en van de spijststemmers in zijn beschouwingen niet voorbijgaan. Andere aspecten een volgende keer (of volgende keren).

*Ant*

**Geld op tafel.**

**GIRO 645300**

Actie „Gast aan tafel!” NOVIE, De Haag.

**Gast aan tafel.**

## CDA-onderwijs-studiedag *Door G. J. Brinkman*

# Als discussiestuk kreeg contourennota een goed onthaal

„Als we bij onze pogingen tot onderwijsvernieuwing er niet in slagen het dringen naar de top te doen afnemen, mislukt alles”, zei staatssecretaris De Jong in zijn slotwoord op de CDA-studiedag over „Onderwijsbeleid”, die zaterdag 8 mei j.l. plaats vond. Hij drong er bij het CDA op aan zich door het evangelie gemotiveerd, steeds te blijven afvragen hoe voor de maatschappij van de toekomst andere prioriteiten tot gelding kunnen komen, dan nu vaak de doorslag geven.

### Stellingname

In het rapport „Samen verantwoordelijk voor het onderwijs” dat voor de besprekingen op deze studiedag (te Amsterdam) de basis vormde kwam de principiële stellingname der christendemocratische partijen al wel naar voren. Zo werd herinnerd aan een uitspraak van de contactraad der drie partijen dat het onderwijs minder nadruk moet leggen op het vergaren van kennis en de prestatiemoraal, maar dat het aankwaken van begrip meer prioriteit dient te krijgen. Er moet worden gestreefd naar structuren waarin het onderwijs een bijdrage levert aan het bestemmingsplan van de mens.

Het in Amsterdam besproken rapport van de commissie-Verheul was een commentaar op de veelbesproken contourennota van Van Kemenade. In zijn inleiding zei prof. dr. H. Verheul blij te zijn dat in de nota veel problemen duidelijk worden gepresenteerd en dat de nota als discussiestuk is bedoeld. Wel maakte hij er bezwaar tegen dat de minister waar mogelijk reeds wil gaan werken in de richting van een structuur waarover nu nog geen gemeenschappelijke beslissing is genomen.

### Niet alleen overheid

Het vaststellen van onderwijsstructuren vindt de commissie niet alleen een taak van de overheid. Besturen, onderwijsgeevenden, ouders en leerlingen zijn daarbij evenzeer betrokken. Bij een overschatting van de overheidstaak daarbij krijgen andere groeperingen te weinig kans. Als de minister een schoolwerkplan wil dat zich tot het jaar 2000 uitstrekt, zal er toch wel voor moeten worden gewaakt om niet reeds teveel details vast te leggen. Anders blijft er voor nieuwe ontwikkelingen te weinig ruimte. Bij de opgesomde knelpunten bleven, vindt Verheul, onderwijskundige argumenten ook nog teveel buiten beschouwing.

Dat het maatschappelijk gebeuren meer aandacht vraagt stemt de commissie toe. Zij vraagt zich echter af of de daarvoor in de nota genoemde begrippen „sociale bewustwording” en „maatschappelijke weerbaarheid” wel hanteerbaar zijn. Volgens welke normen worden deze gemeten en door wie? Daarbij behoort, behalve de school, ook het gezin en de hele omgeving van het kind binnen het gezichtsveld te komen. Naar de zienswijze van het CDA gaat het veeleer om het bevorderen van dienstbaarheid aan de verantwoordelijkheid jegens de ander. Daarvoor is het verwerven van een levensbeschouwing nodig. De bijdrage welke de school daartoe kan leveren wordt in de contourennota overschat en die van het gezin onderschat.

### Haalbaar?

Of de doelstellingen van de minister „haalbaar” zijn acht de commissie twijfelachtig. Om die te kunnen bereiken zal een grotere mate van gemotiveerdheid moeten kunnen worden verwacht dan waarop nu reeds kan worden gerekend. In hoeverre uitvoering ook financieel mogelijk zal zijn wordt in de nota nauwelijks of niet duidelijk gemaakt. Dit alles neemt niet weg dat de commissie zeer positief staat tegen de nota waarin belangrijke zaken ter discussie worden gesteld. Verscheidene punten vragen echter om duidelijker uitwerking.

Om de gedachtenwisseling op gang te brengen leverde mr. L. A. Struik (directeur centraal bureau katholiek onderwijs) enig commentaar op het CDA-commentaar. Als de nota „onevenwichtige architectuur” wordt verweten dan zal, zei Struik, het CDA toch wel duidelijk moeten zeggen of het al dan niet lange-termijn-planning wenst. „Wel lange termijn”, antwoordde later Verheul, „mits evenwichtig, flexibel, bijstelbaar en uitvoerbaar.” Daarnaast voor korte termijn meer gedetailleerde uitwerking.

### Meer kansen

De kritiek welke het rapport op de sociale uitgangspunten van Van Kemenade heeft zou, volgens Struik, beter moeten worden gefundeerd. De commissie heeft z.i. te makkelijk de vlakke theorie van „gelijke kansen” uit de nota overgenomen. Gaat het om gelijke kansen bij het onderwijs of om gelijke individuele ontplooiingskansen. Er zouden, op basis van het bestemmingsplan van de mens, meer kansen voor achterblijvenden kunnen worden bepleit. Inplaats van de „verzamelijke mensheid” welke de minister blijkbaar voor ogen staat, had het CDA het beeld van „de gebroken mensheid” vanuit het evangelie beter kunnen funderen. Dan was ook duidelijker geworden dat hier meer dan alleen onderwijskundige vragen in het geding zijn. Deze aspecten, merkte



Het forum van de onderwijsconferentie: u ziet van l.n.r. de heren prof. Diepenhorst, prof. Verheul, drs. Loevendie, drs. G. v.d. Berg en mr. Struik.

Verheul op, kregen in het rapport wel aandacht. Niet de structuren moeten daarvoor op de eerste plaats worden gezet, doch eigen mens-beschouwing. Je komt dan bij onderwijsvragen terecht die zo goed mogelijk in structuren moeten worden vertaald.

Overigens waren Verheul en Struik het met elkaar eens dat over de taak van overheid en onderwijs verdere studie nodig is. Ook de rol van ouders en milieu verdienen nauwkeuriger onderzoek. Volgens Struik zal o.a. ook over de beoordeling van de middenschool nog duidelijker oordeel moeten komen. Na groepsdiscussie kwamen in de middagzitting, onder leiding van drs. H. W. A. L. Loevendie (Tilburg) nog verschillende punten uit contourennota en CDA-commentaar aan bod. Zo werd gesteld dat ook experimenten met uitbouw van de basisschool kans zouden moeten krijgen. Over de „middenschool” zei forum-lid drs. G. van den Berg (Ede): „We zeggen niet dat deze er moet komen. Hij kan er eventueel komen. Als we daarbij vrijheid van inrichting eisen dan zullen we er ook voor moeten zorgen er klaar voor te zijn”.

### Open school

Forum-lid, prof. I. A. Diepenhorst, kwam wat later binnen. Hij wilde zich toen liever niet mengen in een gedachtenwisseling welke hij niet had gehoord. „Zulk een spontaan getuigenis mijnerzijds zou wat al te reformatorisch kunnen lijken”, zei Diepenhorst. Wel veroorloofde hij zich een opmerking over de „open school” welke o.a. een tweede kans wil bieden aan mensen die reeds in de maatschappij werkzaam waren en die („als gedrevenen teruggekeerd”) op later leeftijd de achterstand in ontwikkeling willen inhalen. „Dat 75-jarigen nog Mavo moeten kunnen volgen”, merkte Diepenhorst op. „doet me denken aan het tegenovergestelde streven van sommige bejaarden-verzorgers, die 75-jarigen de kunst van zaklopen weer willen bijbrengen”. Waarom zo vroeg hij zich af, zou bevorderd moeten worden dat iemand op 75-jarige leeftijd gaat leren als het ook mogelijk is dit op 18-jarige leeftijd te doen. Laat ieder zo mogelijk tot 18-jarige leeftijd met studie doorgaan. De ervaring leert dat autodidacten op 25-jarige leeftijd grote moeite krijgen om verder mee te doen.

Wat de onderscheiden verantwoordelijkheid van overheid en onderwijs betreft werd bij de discussie enerzijds aangedrongen op het aanreiken van een politieke oplossing voor onderwijsproblemen, maar werd anderzijds ook onderschreven dat de



Een onderonsje tussen de KVP onderwijsdeskundige Hermes en mevrouw Kraaijeveld-Wouters.



Staatssecretaris De Jong Ozn. tijdens zijn toespraak.

overheid niet meer dan politieke kaders en financiële mogelijkheden mag bieden. Het onderwijs zelf zal daar inhoud aan moeten geven. Van Kemenade maakt de indruk juist de andere volgorde te kiezen. Duidelijk werd in ieder geval dat de

contourennota als discussie-stuk over het algemeen een goed onthaal kreeg doch dat voor 1 november, wanneer de eerste discussieronde eindigt, het politieke CDA-standpunt nog nader moet worden bepaald.

## Overdrukken ontwerp- CDA-program

Van het ontwerp-CDA-program, zijn extra exemplaren verkrijgbaar. De prijsregeling is als volgt:

|                |                |
|----------------|----------------|
| 1 ex.          | f 1,25         |
| 2 t/m 4 ex.    | f 1,- per ex.  |
| 5 t/m 9 ex.    | f 0,85 per ex. |
| 10 t/m 24 ex.  | f 0,65 per ex. |
| 25 en meer ex. | f 0,50 per ex. |

### Bestelling

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste aantal ontwerp-CDA-programmen.

## In memoriam Arie in 't Veld

Wij leven en vergeten snel. Een onderzoek naar de betekenis van Groen van Prinsterer onder leerlingen op naar de staatsman genoemde scholen maakte duidelijk dat het merendeel der scholieren zo goed als niets van de naamgever van hun school afwist.

Dat met leven en vergeten blijkt ook wanneer hoogbejaarde mensen overlijden. In hun actieve periode waren zij bekende persoonlijkheden. De later aktieven, altijd de jongere generaties, blijken zich hun voorgangers in ouderdom en bij overlijden vaak nauwelijks te herinneren.

Zo behoort het onder ons niet te zijn. Ik wil hier alsnog de aandacht vestigen op het overlijden van Arie in 't Veld die op 20 maart 1976 op 82-jarige leeftijd overleed.

De heer in 't Veld behoorde voor en na de tweede wereldoorlog tot de prominente politici in onze partij.

Met name de sociale zorg had zijn hart. Zijn ijveren voor sociale verzekeringen, goede woningbouw en de reumabestrijding dienen met ere genoemd. De bouw van vele duizenden woningen in Amsterdam tijdens zijn wethouderschap in de hoofdstad, zijn velen niet vergeten.

Zijn voorzitterschap van de Nationale Woningraad en zijn Patrimoniumachtergrond maakten in 't Veld ook bij uitstek geschikt voor de moeilijke post van wethouder voor de volkshuisvesting in het na-oorlogse Amsterdam.

Ik wijs tenslotte nog op het actieve aandeel in het verzet dat de overledene had. Een strijd tegen geestelijke diktatuur die zoveel Anti-Revolutionairen moedig en onverschrokken hebben gevoerd.

Wij gedenken met dankbaarheid het vele wat Arie in 't Veld voor partij en chr. organisatielevens heeft betekend.

## Europese christen-democraten

### dringen aan op rechtstreekse

### Europese verkiezingen

Het politiek bureau van de Europese Unie van Christen-Democraten (EUCD) heeft na afloop van een vergadering te Rome, op 6 en 7 mei j.l., een resolutie uitgebracht, waarin „diepe teleurstelling” wordt uitgesproken over het feit dat de Raad van Europese ministers van de Europese Gemeenschap op 3 mei j.l. geen oplossing heeft weten te vinden voor het punt van de rechtstreekse verkiezingen van het Europese Parlement.

Het politiek bureau betreurt het dat „daardoor de politieke crisis in de Europese Gemeenschap nog wordt versterkt”. De Europese christen-democraten dringen erop aan dat in dezen op zijn laatst vóór deze zomer een besluit zal worden genomen, opdat procedures ontwikkeld kunnen worden die de organisatie van rechtstreekse verkiezingen in mei of juni 1978 mogelijk zullen maken.

**De sluier over het geheim van de Vermogensaanwasdeling (VAD) is vorige week gedeeltelijk opgelicht. Een samenvatting van het voorontwerp van wet, dat naar de Raad van State is gezond, is naar buiten bekend gemaakt. Een uitzonderlijke procedure, waartoe de Raad van State zijn toestemming gegeven schijnt te hebben.**

### Dwangpositie

Daarmee heeft de Raad van State dan zowel het kabinet als zichzelf uit een zekere dwangpositie geholpen. Het kabinet was immers min of meer moreel verplicht om met de VAD te komen voordat het loonoverleg zou beginnen. Zou het voorontwerp eerst naar de Raad van State zijn gegaan, dan zou deze moreel gebonden geweest zijn op een mini-termijn zijn advies uit te brengen. De Raad kan dat nu met een zekere rust doen. Maar niet meer in volledige vrijheid wat de gepubliceerde hoofdlijnen betreft. Dat is een groot nadeel. Een bijkomend voordeel voor de Raad van State is, dat hij nu kennis kan nemen van de in deze dagen verschenen commentaren. Het is te hopen, dat dwangsituaties als rondom de VAD (en de wet op de ondernemingsraden) in de toekomst worden vermeden. De adviserende arbeid van de Raad van State is te belangrijk dan dat deze zou mogen worden beknot door wat de termijn betreft, onberaden toezeggingen.

### Hoofdpunten

De beknoptheid van de publicatie over de VAD-plannen verhindert een afgerond oordeel. Alleen op enkele hoofdpunten kan worden ingegaan.

## Vermogensaanwasdeling

Door mr. G. C. van Dam  
ARP Tweede Kamerlid

## Staat economie invoering wetsontwerp wel toe?

Vermogensaanwasdeling op zichzelf stuit in onze kring niet op bezwaren. Ons program van actie 1971-1975 en het gemeenschappelijk urgentieprogramma 1971/1975 van de drie christen-democratische partijen gewaagden er al van. Weliswaar in de meest algemene termen, maar de gedachte, dat de werknemers zouden moeten delen in de resultaten van de onderneming, zoals die in de groei en waardevermeerdering van de onderneming vooral d.m.v. investeringen tot uiting komt, werd aanvaard. Deze gedachte ligt in de lijn van de wijze waarop wij de onderneming beschouwen: een samenwerkingsverband, waarin betrokkenen elkaar nodig hebben en naar bepaalde overeen te komen maatstaven en afspraken delen in de gemeenschappelijke resultaten. Voorzover nu te bezien valt is die ondernemingswijze benadering nogal op de achtergrond geraakt door enige collectieve elementen, in de opzet, zoals het landelijke fonds, waarin de VAD-aanspraken terecht komen. Het grootste gedeelte van de aanspraken wordt collectief beheerd „als gezamenlijk vermogen van alle in Nederland werkende arbeiders” (ambtenaren en degenen, die een vergelijkbare

pensioenregeling hebben uitgezonderd). Dit collectieve deel zal door het fonds geheel of ten dele moeten worden gebruikt ten behoeve van de ouderdagsvoorziening van werknemers. Het andere (kleinere) deel van de overgedragen vermogensaanwas moet door het fonds worden bestemd voor de „eigen” werknemers van de ondernemingen die de vermogensaanwasdeling hebben afgestaan. Alles loopt dus via het fonds. De vraag is of het afzonderlijke ondernemingselement zo sterk moet worden teruggedrongen.

### Beheer vakbeweging

Het fonds zal door de vakbeweging worden beheerd. Dat lijkt ons in te gaan tegen de Nederlandse traditie op het gebied van sociale fondsen, waar de samenwerkingsgedachte tot minstens een bipartite beheer door werknemers en werkgevers leidt. Een punt van discussie vormt vanzelfsprekend de invoeringsdatum van 1 januari 1975. Die datum is destijds van de kant van de regering gesteld in het kader van het overleg over de lonen in 1975. De vakbeweging vroeg om afroaming van superwinsten. De regering achtte matiging van de lonen



Mr. G. C. van Dam.

noodzakelijk. Om die te vergemakkelijken is de regering toen gekomen met de VAD-gedachte, te realiseren m.i.v. 1 januari 1975. Intussen is er 1 1/2 jaar verlopen en voordat de VAD-wet er is, is het dik 1977. Kan je op winsten van 1975 terugkomen met een zo lang nadien opgestelde regeling? Bovendien is een vraag of in 1975 met de lonen een zodanige matiging is betracht, dat daarin voor toepassing van VAD aanleiding is te vinden. In het algemeen is het de vraag, of aankondiging en invoering van de VAD onder de huidige economische omstandigheden aanbeveling verdient.

Zoals boven al gezegd: op verschillende – waaronder belangrijke – onderdelen is door het ontbreken van nadere gegevens nog geen oordeel mogelijk. Er zijn schattingen gemaakt, wat er op basis van de bekende gegevens aan VAD in 1975 zal uitkomen. Wij zullen ons daaraan niet wagen. De voorstellen wekken de indruk, dat op een voorzichtige wijze wordt begonnen. Voor de eerstkomende jaren worden concrete oplopende percentages vastgelegd. De vraag is, of dat wijsheid is, gelet op de economische situatie waarin wij verkeren.

Door mr. J. N. Scholten ARP Tweede Kamerlid

## In Griekse gevangenschappen zitten veel Jehovah-getuigen

**De volle agenda van de Assemblée van de Raad van Europa, die van 3 t/m 7 mei te Straatsburg vergaderde, werd opgeluisterd door toespraken van o.m. de voorzitter van de Europese Commissie, Ortolan en van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Kurt Waldheim.**

De V.N.-topman liet zich nogal pessimistisch uit over de mogelijkheden van Unctad IV, de grote V.N.-Conferentie over handel en ontwikkeling, die thans te Nairobi wordt gehouden en die door collega Van Houwelingen namens de fractie wordt bijgewoond.

### Rhodesië

Ten aanzien van Rhodesië vroeg de secretaris-generaal zich af of de veranderende opstelling van Kissinger ook door het congres zou worden gehonoreerd. Met name zou dit dan moeten betekenen, dat het in 1971 aangenomen amendement-Byrd zou moeten worden ingetrokken. Door aanvaarding van dit amendement hebben de Verenigde Staten de oproep van de V.N. om tot boycot van Rhodesië over te gaan niet overgenomen, wat betreft de aankoop van chrom. Van deze waardevolle grondstof bezit Rhodesië 80% van de wereld-voorraad, waarvan ze per jaar 60 000 ton aan de U.S.A. verkoopt.

Door deze opstelling wordt de houding van de U.S.A. ten aanzien van Rhodesië en overig Zuidelijk-Afrika er niet geloofwaardiger op. De recente reis van Kissinger naar een zestal Afrikaanse landen maakt ook meer de indruk gericht te zijn op het tegen gaan van de invloed van de Sovjet-Unie in Zuidelijk Afrika dan op een oprechte bijdrage aan de strijd voor fundamentele menselijke vrijheid in Rhodesië, Namibië en Zuid-Afrika zelf. We wachten met interesse op de concrete stappen van het Congres.

### Mensenrechten

De agenda bevatte ook ditmaal een reeks interessante onderwerpen. Vermeld ik hiervan: rapporten over de multinationals, en de civiele luchtvaart in Europa, beschouwingen over de Noord-Zuid-dialoog en over de uitvoering van de Slotakte van de Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa,

het Helsinki-dokument dat in de zomer van 1975 na intensief overleg tussen Oost en West tot stand kwam. Een zevental commissies van de Assemblée rapporteerde over de voortgang van het geheel, waarover ik afzonderlijk een bijdrage voor dit blad hoop te leveren. De bescherming van de mensenrechten in het raam van de Verenigde Naties en de Raad van Europa vormde een ander discussiepunt. In dit verband vermeld ik graag de actie van Amnesty International, gericht op de vrijlating van de Jehovah-getuigen, die in Griekse gevangenschappen zitten, vanwege weigering van militaire dienst op grond van gewetensbezwaren. Dit probleem beperkt zich overigens niet tot Griekenland. Een Franse krant vermeldde vrijdag 7 mei jl. de veroordeling van 3 Jehovah-getuigen aldaar.

De problematiek van deze mensen is, dat zij weigeren een beroep te doen op de Wet Gewetensbezwaarden, vanwege hun religieuze overtuiging. Nederland heeft daar een praktische oplossing voor gevonden, andere landen nog niet. Het ergst is de situatie in Griekenland, waar zelfs een Wet op de Gewetensbezwaarden ontbreekt. Weigert een Jehovah-getuige dienst dan wordt hij tot gevangenisstraf veroordeeld. Heeft hij de straf uitgezeten, dan volgt een nieuwe oproep, uiteraard een nieuwe weigering en vervolgens veroordeling. Straffen van 12, 16 en 20 jaar komen zo voor!

In 1967 sprak de Assemblée van de Raad van Europa zich uit voor het recht van gewetens-bezwaren-militaire-dienst en voor de invoering van een passende wetgeving in alle lid-Staten van de Raad



Mr. J. N. Scholten.



van Europa.

Deze uitspraken in herinnering roepend heb ik thans op verzoek van Amnesty International de zaak van de gewetensbezwaarden in het algemeen en van de Jehovah-getuigen in Griekenland in het bijzonder, via schriftelijke vragen aan het Comité van Ministers aan de orde

## ARP, CHU en KVP besluiten tot gemeenschappelijk beraad over de Kameragenda

Zoals vorige week reeds in de meeste dagbladen stond vermeld, hebben de fracties van ARP, CHU en KVP in de Tweede Kamer tot gemeenschappelijk beraad besloten over de Kameragenda. Deze gemeenschappelijke fractievergaderingen zullen elke dinsdagmorgen om 10.45 uur aanvangen, en in de plaats komen van het afzonderlijke beraad der drie fracties over de Kameragenda. Dit beraad zal tevens een besluitvormend karakter dragen: d.w.z. in dit gemeenschappelijk beraad wordt gestreefd naar één standpunt van de drie fracties over de punten die op de Kameragenda staan. Op deze wijze kan blijken of er in de praktijk van alle dag ook politieke eensgezindheid kan worden bereikt.

Een bericht als zou de AR-fractie gestaan hebben op handhaving van het houden van een eigen fractievergadering vóór niet gemeenschappelijk beraad der drie fracties, is onjuist. De AR-fractie was juist een voorstander van een echt besluitvormend karakter van dit gemeenschappelijk vergaderen over de Kameragenda dat in de plaats treedt van de eigen fractievergadering. Het was de CHU-fractie, die oorspronkelijk stond op het eigen vooroverleg, maar zich tenslotte schikte in het voorstel, zoals het nu wordt uitgevoerd.

### ARP-voorstel

De gedachte voor gemeenschappelijk fractieberaad is overigens niet nieuw. Op 25 mei 1975 deed fractievoorzitter

kunnen stellen. De gestelde vragen zijn mede ondertekend door vertegenwoordigers van PvdA, KVP, VVD, CHU en PPR, te weten de in de Assemblée vertegenwoordigde Nederlandse partijen en door representanten van 9 andere landen. Uiteraard verheug ik mij erover, dat een in januari jl. gestarte activiteit thans door een zo brede ondersteuning wordt gedragen, waardoor kans op resultaat zoveel groter wordt.

Hopelijk komt spoedig een verbetering tot stand en kunnen wij u spoedig positieve beantwoording berichten.

### Portugal

Portugal vormde wederom uitgebreid onderwerp van discussie, ditmaal in aanwezigheid van vertegenwoordigers van de vier partijen, die op 25 april de

steun van de kiezers kregen, t.w. de socialisten, volksdemocraten, communisten en centrum democraten.

De laatste groep is aangesloten bij de Europese Unie van Christen-Democraten.

Gelet op de democratische vorderingen was de Nederlandse delegatie van oordeel, dat Portugal binnenkort lid zou kunnen worden van de Raad van Europa, indien althans de verkiezing van de President democratisch zal verlopen (juni a.s.) en het leger de plaats zal innemen, die haar in een democratie past.

Sluit ik deze berichtgeving af met een gelukwens aan het adres van Senator Piket, die gekozen werd tot vice-voorzitter van de Assemblée voor de periode 1976-1977.

Mr. Jan Nico Scholten is lid van de Raad van Europa

### Het Nederlandse Parlement vroeger en nu

In dit ruim 300 pagina's tellende en goed geïllustreerde boek vergelijkt oud minister-president dr. Willem Drees de werking van het parlement van het begin van deze eeuw met die van tegenwoordig. Uitgever: A. J. Strengtholt, Bussum-Prijs: f 39,-.

### De internationale bescherming van de mens

Bovengenoemd boek is een vertaling uit het Engels van een werk van dr. Robertson, dat bijzonder veel informatie over de internationale rechten van de mens bevat. Samenvattend wordt ingegaan op verdere vragen van de V.N., en het Europese Verdrag, de Amerikaanse Conventie en de ontwikkelingen in de Arabische en Afrikaanse wereld. Het boek kost f 26,40 en telt 226 pag., inclusief de teksten van vele verdragen.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

Weekblad van de A.R.P.  
Evangelische volks-partij

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mev. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuiperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A. R. Partijstichting te 's-Gravenhage. Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per halfjaar. Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie: 020-24.91.12.

**Het A.R. Vrouwencomité en de Onderwijscontourennota.**

**Mondigheid in onderwijszaken leidt tot opmerkelijke stellingname (III)**

Voor de derde en laatste maal geeft mevr. T. Bot van Gijzen, bestuurslid van het ARVC, een toelichting op de stellingen van het A.R.V.C. over de contourennota. Deze keer, over de positie van het meisje/de vrouw in het onderwijs, de middenschool en de open school. In NG van 17 april en 1 mei stonden de eerste twee artikelen afgedrukt.

Het A.R.-program heeft met de contourennota, naast vele andere punten van overeenstemming, in ieder geval gemeen de belangstelling voor de scholing van de vrouw/het meisje. Het is een voor ieder bekend gegeven dat het opleidingsniveau van vrouwen lager is dan dat van mannen. Dat dit gegeven aanleiding is voor extra aandacht zowel in het AR-program als in de contourennota is bijzonder plezierig. Mocht u veronderstellen dat bij zo'n belangstelling er voor het ARVC weinig reden is zich speciaal met dit onderwerp bezig te houden, dan bent u wellicht te optimistisch over het effect van een dergelijke, op zichzelf genomen verheugende, belangstelling. In de praktijk blijkt dat het vinden van een creatieve oplossing nogal moeilijk is. Het A.R.-program zoekt het in de beïnvloeding van de mentaliteit (hoe?) en een goede beroepvoorbereiding (jongens en meisjes attent maken op elkaars beroepen).

In de onderwijscontourennota delen de meisjes de aandacht met de leerlingen uit arbeidersgezinnen. Gesteld wordt dat het maken van een keus op 12- tot 13-jarige leeftijd tot gevolg heeft dat niet alleen de geschiktheid doorslaggevend is voor de schoolkeuze, maar ook sociale factoren als onbekendheid met de mogelijkheden, opvattingen over het werk, de rol van de vrouw e.d. Citaat: „Veel meisjes en veel leerlingen uit arbeidersgezinnen kiezen daardoor niet voor die schooltypen waarvoor ze geschikt zouden zijn en dat heeft eveneens grote invloed op hun ontwikkelingsmogelijkheden en hun maatschappelijke kansen”

**Uitstel studiekeuze?**

De structurele vernieuwing van het onderwijs waarbij o.a. uitstel van

studiekeuze mogelijk wordt, wordt in deze zienswijze beschouwd als hét middel. Dit nu is een opvatting waarmee het A.R.V.C. nogal moeite heeft. Een recent onderzoek Hoksbergen en de Goede, (Intermediair februari 1976) wijst uit dat het meisje niet op de leeftijd van 12 tot 13 jaar, maar op de leeftijd van 16 tot 17 jaar „verkeerd” kiest. De oorzaak hiervoor zou, volgens het ARVC gezocht kunnen worden in de totaal andere interessesfeer van het 12- tot 13-jarige en het 16- tot 17-jarige meisje. Voor het jonge meisje zijn beroep, huwelijk en moederschap verre toekomst en, op misschien een enkele uitzondering na, niet van invloed op de keus voor het vervolgonderwijs. Anders ligt dit voor het meisje van 16 tot 17 jaar, waarvan de aandacht naast de beroepskeuze in veel gevallen sterk gericht is op huwelijksluiting en gezinsvorming. Juist in die leeftijdsgroep wordt vaak gekozen voor beëindiging van de studie. Of, bij voortzetting, voor een opleiding op een lager niveau dan in overeenstemming is met de begaafdheden.

De cijfers wijzen dit ook uit. Van opzienbarende verschillen tussen deelname van jongens en meisjes aan de eerste vormen van vervolgonderwijs is geen sprake. Wel veelzeggend is dat voor veel meer meisjes dan jongens MAVO, HAVO of VWO eindonderwijs betekent. En dat veel meer jongens dan meisjes doorstromen van lagere naar hogere vormen van onderwijs, w.o. ook de beroepsgerichte opleidingen. Naarmate de leeftijd ouder en de opleiding hoger wordt, neemt het aantal deelnemende meisjes af. Het ARVC is van mening dat met het toekomstperspectief van het meisje noch nu, noch in de voorgestelde structuur van de contourennota rekening wordt gehouden.

**Geëmancipeerd beleid?**

U ziet aan een geëmancipeerd onderwijsbeleid ontbreekt nog wel het één en ander. 't Is te hopen dat vooral de heren-politici dit niet te lichtvaardig opvatten. Emancipatie van de vrouw is bepaald geen zaak die de man voorbijgaat. De situatie van nu is te tekenen als een moeizaam verloopend proces, waarbij de emancipatie van de vrouw nogal eens gepaard gaat met frustraties in de gezinnen doordat man,

vrouw en kinderen onvoldoende zijn voorbereid en ingespeeld op de veranderde rolverdeling van moeder-de-vrouw. 't Is bepaald niet teveel gezegd dat het huwelijks- en gezinsleven van de toekomstige generatie mede afhankelijk is van het onderwijsbeleid. Het streven te komen tot een geëmancipeerd beleid is dan ook geen luxe maar noodzaak. Enkele concrete mogelijkheden zijn naar de mening kan het ARVC invoering van vakken als huishoudkunde en gezinsleer in alle vormen van voortgezet onderwijs voor 12- tot 18-jarigen en gedeeltelijke of gehele integratie van de verschillende schooltypen in het beroepsonderwijs. Inhakend op het AR-program zou hieraan nog toegevoegd kunnen worden speciale voorlichting aan het meisje op tijdstippen dat belangrijke keuzen voor de opleiding moeten worden gemaakt.

**Hoera voor middenschool?**

Uit het vorenstaande zal u duidelijk zijn dat volgens het ARVC invoering van de middenschool moeilijk gemotiveerd kan worden met: „uitstel van de studiekeus is zo gunstig”. Op zijn minst zal hiernaar voor wat de meisjes betreft, verder onderzoek moeten worden gedaan. Betekent dit nu een zonder meer afwijzen van de middenschool? Een zo ongenueanceerde keus wordt niet gemaakt. De idealen van de middenschool: optimale toerusting, voorkomen van te vroege voorsortering, de ontwikkeling van sociale, artistieke, motorische en emotionele kwaliteiten, naast aandacht voor intellectuele prestaties, zijn daarvoor te belangrijk. Kritiek op het huidige onderwijs richt zich juist op deze punten. Iets anders is of invoering van een middenschool hiervoor noodzakelijk is. Beter zou zijn van meet af aan voor de idealen v.d. middenschool een plaats in het onderwijs in te ruimen. Dit te realiseren in de huidige structuur van het onderwijs is tot nu toe niet haalbaar gebleken. Er is dan ook geen reden zonder meer vast te houden aan het bestaande.

Hoewel de generatie van nu scheppende vorming tekort is gekomen zal creativiteit nodig zijn voor het verwezenlijken van idealen. Het niet bij voorbaat innemen van een standpunt vóór of tegen kan nuttig zijn. Er bestaat dan ook geen gevaar bevestigd te willen worden in een bepaalde vooropgezette mening. Wel is er bij een dergelijke houding behoefte aan meerdere soorten experimenten, zowel binnen de bestaande vormen van onderwijs als met zgn. middenschoolen. Gedacht kan bijv. worden aan een 2-jarige middenschool voor 12- en 13-jarigen, een 3-jarige voor 11- tot 14- of 12- tot 15-jarigen. Ook een verlenging en verbetering van de brugmethode is niet zonder meer taboe. Een oplossing die niet meer dan 2 jaar vergt of de leeftijdsgroep 11-14-jarigen betreft heeft als bijkomend voordeel dat de



leerplicht niet noodzakelijkerwijs verlengd hoeft te worden. Twaalf jaar verplicht onderwijs moet voldoende zijn kinderen te motiveren voor een vrijwillige keus. Valt de keus op het verrichten van arbeid dan is het fijn te bedenken dat in CDA-kringen arbeid o.a. gezien wordt als een middel tot zinvolle ontplooiing van de mens. Een eerlijke vergelijking van experimenten zal uiteindelijk moeten leiden tot een keus langs welke weg Rome het best bereikt kan worden.

**Open school**

Naast het voorbehoud dat op verschillende onderwijsplannen gemaakt wordt, nu een onderwerp waar positief op gereageerd kan worden. Doe moeder-mavo's zijn illustratie van de bij

vrouwen aanwezigte wil achterstand in te halen en de bij de overheid bestaande bereidheid hieraan mee te werken. Een initiatief dat zeker voor uitbreiding vatbaar is. (Zie stelling 20). In drie afleveringen hebt u kennis kunnen nemen van de standpunten van het ARVC t.a.v. de contourennota. Naar een volledige behandeling van nota is beslist niet gestreefd, wel naar het leveren van een bijdrage aan de discussie. 't is dan ook plezierig te constateren dat het materiaal voor de studiedag van het CDA op veel punten aansloot bij de stellingen van het ARVC. Hopelijk zal een volgende stap zijn een CDA-program waarin veel terug te vinden is van wat wij beogen. Hieraan wordt gewerkt.

T. Bot-van Gijzen, d.b.-lid -ARVC

**Adjunct-secretaris Kool aanvaardt andere betrekking**

De tweede man op het partijsecretariaat is met ingang van 1 september 1976 gekozen tot secretaris van de Bond van Christelijke Ondernemers in het Bakkersbedrijf (B.C.O.B.), een bij het Nederlands Christelijk Ondernemers Verbond (N.C.O.V.) aangesloten vakorganisatie.



M. N. G. Kool.

Graag feliciteren wij hem en de bakkers in de B.C.O.B. met deze benoeming. Zij krijgen er ongetwijfeld een efficiënt werkende en ter zake kundige secretaris aan. Dit gezegd zijnde is het duidelijk, dat wij hem node zien vertrekken. En dat geldt te meer nu er volgend jaar een verkiezingscampagne gevoerd gaat worden. Dat alles heeft Kool ook overwogen. Het is voor zijn vrienden ook niet als een volkomen verrassing gekomen, dat hij langzamerhand een andere werkkring ambieerde. Het werk in en voor de partij, in een belangrijke staffunctie, kan je alleen maar goed doen wanneer je je eigen opvattingen en overtuigingen daarin voldoende kunt herkennen. Dat heb je ook nodig om de problemen aan te kunnen die op je af komen. Zijn enthousiasme voor de groeiende samenwerking tussen A.R.P., C.H.U. en K.V.P. vond hij eigenlijk te gering om zelf ook nog aan een verkiezingscampagne daarvoor op overtuigende wijze te kunnen gaan deelnemen.

Het werk ligt hem en de bedrijfseconomische aspecten van zijn nieuwe baan zullen hem ongetwijfeld in hoge mate boeien. Op dit moment wil ik hem hartelijk danken voor de inspanning die hij zich in en buiten kantoor voor de partij getrooste. Het was zeer plezierig met hem samen te werken en die samenwerking zal nog enkele maanden kunnen voortduren. In 1969 kwam hij op het partijburo, m.i.v. 16 augustus in dat jaar werd hij benoemd tot secretaris van de Arjos; per 1 september 1971 volgde zijn benoeming tot adjunct-secretaris van de partij; vanaf 1 juli 1973 was hij tevens plaatsvervanger van de secretaris.

D. Corporaal

**Stellingen ARVC aangaande contourennota**

- De achterstand van de vrouw in onderwijs en vorming is nog steeds een zaak van grote zorg. De aandacht dient geconcentreerd te worden op de vroegtijdige uitval, de slechte doorstroming en de slechte rendementen voor wat betreft de deelname van de vrouw aan het maatschappelijk leven (4).
- De basisstructuur van het onderwijs, zoals voorgesteld in de contourennota, is gericht op het toekomstperspectief van de jongen en nauwelijks op die van het meisje. In die zin is de voorgestelde structuur geen verbetering t.o.v. de mammoetwetstructuur (5).
- Het is onaannvaardbaar dat de verwachting van huwelijksluiting en toekomstige zorg voor het gezin negatieve invloed heeft op het onderwijs- en vormingsniveau van het meisje en mede daardoor op haar toekomstige kansen in de maatschappij. Tegen dit effect zal de vrouw beschermd moeten worden (6).
- Het is lichtvaardig te veronderstellen dat een geëmancipeerde onderwijsstructuur zal leiden tot een geëmancipeerde maatschappijstructuur. De emancipatie van de vrouw in onze samenleving dient bevorderd te worden via een goed samenhangend emancipatiebeleid, dat betrekking heeft op alle sectoren van de samenleving (7).
- Optimale ontwikkelingsmogelijkheden en voorkomen van te vroege voorsortering zijn belangrijke

- onderwijsdoelen. In hoeverre verwezenlijking hiervan door invoering van de middenschool wordt bevorderd zal door experimenten moeten worden aangetoond. Verschillende experimenten zijn noodzakelijk t.a.v. de leeftijdscategorieën (2-jarige middenschool voor 12- en 13-jarigen, 3-jarige middenschool voor 11- tot 14- of 12- tot 15-jarigen (13)).
- Aandacht voor de ontwikkeling van sociale, artistieke, motorische en emotionele kwaliteiten naast aandacht voor intellectuele prestaties is van zodanig belang voor optimale ontplooiing van de mens, dat daarvoor van meet af aan een belangrijke plaats in het onderwijs moet worden ingeruimd. Indien dit „van meet af aan” wordt gerealiseerd is het de vraag of invoering van een speciale middenschool voor het bereiken van deze doelstelling noodzakelijk is (14).
- Ruimer aandacht en onderzoek is gewenst t.a.v. mogelijkheden binnen de bestaande onderwijsvormen. Gedacht moet worden aan verlenging van de brugperiode, een beter afstemmen op elkaar van de verschillende brugklassen met het oog op optimale doorstroming en het opbouwen van een goede variatie t.a.v. zelfstandig, groepsgewijs en klassikaal werken, waarbij met name de onderlinge behulpzaamheid wordt gestimuleerd (15).
- De mammoetwet heeft een gunstige invloed op de onderwijskeuze van het

- jonge meisje. Het 12- en 13-jarige meisje kiest in dit systeem geëmancipeerder en optimistischer dan het meisje van 16 tot 18 jaar. Invoering van een middenschool die de keus verplaatst naar het 16e levensjaar kan op deze gunstige ontwikkeling een ongunstige invloed uitoefenen. Onderzoek naar dit aspect is nodig vóór de uiteindelijke beslissingen over de middenschool worden genomen (16).
- De verschillende schooltypen in het beroepsonderwijs zijn sterk rolbevestigend. Gedeeltelijke of gehele integratie van deze schooltypen is dringend gewenst (17).
- Het verdient aanbeveling huishoudkunde en gezinsleer naast maatschappijleer onder te brengen in alle vormen van voortgezet onderwijs voor 12- tot 18-jarigen (18).
- Invoering van de middenschool waaruit automatisch verlenging van de leerplicht voortvloeit, doet (gezien in het licht van de discussies over leerplicht en leerrecht) denken aan koppelverkoop (19).
- De open school zal moeten functioneren als instrument om in en naast het bestaande onderwijs een gevarieerd onderwijsaanbod tot stand te brengen voor bijzondere groepen in onze samenleving. Ten gunste van de vrouw met gezinsverantwoordelijkheid valt hierbij ook te denken aan tweede-weg onderwijs in het algemeen vormend onderwijs à la de „vos-cursussen” en in het m.b.o., h.b.o. en w.o. overeenkomstig het model van de „moedermavo” (20).

**WUUBH 3 ZHUBH**  
ORANJEWOUD  
Vraagt nieuwe prijscourant

Ik heb de twee laatste nummers der *Ned. Ged.* met onbeschrijfelijk genoegen gelezen en herlezen. Daarin is alles opgesloten, hetgeen ik zou willen of kunnen zeggen.

J.-R. Thorbecke aan Groen van Prinsterer, 4 september 1831.

Op drie manieren heeft Groen van Prinsterer met de pen machtige invloed uitgeoefend op de Nederlandse samenleving van zijn dagen:

- allereerst via vele afzonderlijke publicaties: wetenschappelijke, politieke en kerkelijke boeken, brochures en vlugschriften;
  - voorts via zijn duizenden brieven, die later in forse delen door Rijks Geschiedkundige Publicatiën zijn gepubliceerd;
  - en dan vooral als journalist via de beide series *Nederlandsche Gedachten* alsmede van 1850 tot 1855 in het dagblad *De Nederlander*.
- In zekere zin kan men zeggen dat de eerste serie *Nederlandsche Gedachten*, die van 2 oktober 1829 tot 30 juli 1832 verscheen, Groens journalistieke loopbaan opende, en dat de tweede serie *Nederlandsche Gedachten*, die van 18 augustus 1869 tot 29 april 1876 verscheen, Groens vrijwel onafgebroken journalistieke activiteit afsloot.

### Wording

Hoe is Groen tot zijn eerste serie *Nederlandsche Gedachten* gekomen? Uit verontrusting over de toestand in het toenmalig Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, gedurende de jaren dat Koning Willem I de tegenwoordige *Benelux* regeerde. Sinds 8 oktober 1827 werkzaam aan het Kabinet des Konings, volgde de jonge Groen zo nauwgezet mogelijk de pers en woonde ambtshalve als toehoorder diverse zittingen van onze Staten-Generaal bij. Wat hij las aan ondermijning en tijdens de Kamerzittingen gewaar werd omtrent de zwakheid van de handhaving van het Staatsgezag, deed hem de schrik om het hart slaan. Op 1 maart 1829 schreef hij vanuit Brussel vol zorg aan zijn vader: „Alle de dagen van de week ben ik van elf tot vier uur met de Staten-Generaal bezig geweest - - - - Het gaat iemand, die zijn land lief heeft, aan het hart, op te merken, hoe slecht, op eenige uitzonderingen na, de Noordelijke Provinciën, in vergelijking der Zuidelijke, zijn vertegenwoordigd. De Brabanders komen allen op; van de Hollanders worden er nog verscheidene gemist. Onder de Brabanders is er bijna geen, die niet ten minste eenige talenten heeft voor een staatsvergadering; onder de Hollanders zijn er verscheidene, waarover men zich nog het minste schaamt, wanneer zij zwijgen. Van daar, dat de Brabantsche geest meer en meer den bovontoon en de overhand in de deliberatiën verkrijgt; 't geen te meer te bejammeren is, omdat die geest een geest van woeling en factiezuicht is, die de eerste beginselen van ons staatsrecht miskent en waarvan men treurige gevolgen te gemoet mag zien. Het Gouvernement, dit alles geheel onder ons, in plaats van een vasten gang te houden, neemt een weifelenden tred aan.”

Ziedaar Groens analyse. Welk middel wenste de nog geen zevenentwintigjarige aan te grijpen om de oppositiestroom tegen de landsregering te keren?

### Krijgsplan

Op 12 augustus 1829 formuleerde Groen zijn krijgsplan voor een zijner vrienden, de commissie bij de Administratie van het Onderwijs, de later zo bekende directeur van het Kabinet des Konings en minister, A. G. A. van Rappard: „Het was ons den vorigen winter eene wezenlijke pijniging, bij zoo vele schaamteloze aanvallen te moeten zwijgen - - - ik geloof, dat wij het ons naderhand zouden verwijten, geen hand uitgestrekt te hebben tegen eene factie, die alles wat in ons vaderland voortreffelijks overgebleven is, bedreigt. Ik zie niet, dat er reeds verdedigers opgetreden zijn, die onze moeite overbodig zouden maken; - - - ik wenschte dus, ook door u geholpen, in het begin van October, de uitgave aan te vangen van een blad in 's-Gravenhage, aan de behandeling der binnenlandsche politiek toegewijd.”

Groen kwam er jegens Van Rappard rond voor uit dat hij zelf aan het roer van deze journalistieke onderneming wenste te staan: „Laat ik nu tevens met vrijmoedigheid, of wellicht met onbeschaamdheid, u schrijven, hetgeen ik misschien niet zou durven zeggen: ik wenschte wel de hoofdredactie te hebben, in zooverre, dat ik die stukken en in die orde plaatste, als

## Groen van Prinsterer als Journalist (I) Door dr. G. Puchinger

# Groens eerste serie „Nederlandsche Gedachten”

(2 oktober 1829 – 30 juli 1832)

mij het geschiktste voorkomen zou, en dat ik vrijheid had om, waar ik mij met het een of ander niet vereenigen kon, er desnoods eene aanmerking bij te voegen.”

Van Rappard bleek Groens ware man te zijn, toen deze op 16 augustus volkomen bereid bleek op Groens wenschen in te gaan: „Gij verlangt verder de hoofd-directie van het blad te hebben. Ik billijk volkomen dit verlangen; wat meer zegt, het was juist mijn wensch, dat gij de directie op u naamt. Daardoor zal het blad in eenheid van inzichten en beginsels, ja in allen opzichte winnen. Gij zijt de oprichter, het is dus ook regtvaardig, dat gij alles zó schikt, als u het wenschelijkst voorkomt. Ik van mijne zijde tred door niets anders op, dan als medehelper.”

Maar één probleem was vrijwel onoplosbaar: Groen en Van Rappard waren beiden hoge ambtenaren, Groen zelfs werkzaam aan het Kabinet des Konings. In zekere mate in dagelijks contact met de Koning. Kon hij aan een blad leiding geven dat weliswaar de regeringspolitiek wilde steunen, maar desnoods óók door middel van de nodige kritiek op de zwakheden van het Gouvernement?

Groen overwoog in zijn schrijven van 12 augustus aan Van Rappard: „Wat onze positie als ambtenaren betreft, de doorgaande strekking van de onderneming zou zijn tot handhaving niet van alle de maatregelen, maar van de waardigheid en de kracht van het gouvernement”. Groen concludeerde in deze moeilijke casus positie dat, mochten de redacteurs van het nieuwe blad zich genoopt gevoelen „over handelingen van het bestuur onaangename waarheden” te zeggen, zij in dat geval dan maar moesten schrijven „zonder dadelijke openbaring van onze naam”, terwijl het aan de regering immers vrij stond om bij het eventueel bemerken van de journalistieke actie der auteurs-ambtenaren „ons de keus over te laten tusschen stilzwijgen en ontslag”. Met dit bijna avontuurlijke plan startte vanuit Brussel – de oudste hoofdstad van het Verenigd Koninkrijk – de anti-revolutionaire journalistiek van de vorige eeuw, en aldus doet zich het curieuze verschijnsel voor dat Groen van Prinsterer, de ridder zonder vrees of blaam, als *anonymus* het journalistieke strijdperk der politiek is ingetreden. Dat de anders zo openhartige Groen deze weg koos, tekent de ernst van zijn verontrusting, zijn drang tot activiteit en zijn morele moed.

### Verschijsning eerste nummer

Op vrijdag 2 oktober 1829 verscheen het eerste nummer van de *Nederlandsche Gedachten*, zonder dat één schrijversnaam vermeld werd, al giste men alom in den lande wie de schrijvers waren. Slechts aan zeer vertrouwden, zoals aan zijn Leidse juridische promotor, prof. mr. C. J. van Assen, dorst Groen op 15 november 1829 het geheim te verklappen: „Ik heb een voornaam deel aan de *Ned. Ged.*, „ik heb zeer groot belang om onbekend te blijven”. Op 6 maart 1830 meldde hij het zelfde aan zijn Reveilvriend Willem de Clercq: „Mijn positie vordert de meestmogelijke geheimhouding; niet omdat ik schroomen zou of naderhand schroomen zal mij bekend te maken, maar, zoo ik geloof, in het belang van de zaak”. Op 27 maart 1830 kon Groen aan Van Assen met het oog op de Koning nog schrijven: „Mijn patroon weet, geloof ik, niets stelligs; of hij iets vermoedt, is onzeker”. Toch bleef Groen dubbiëren of zijn positie zuiver was, en schreef daarover op 19 mei 1830 aan Van Assen: „Ik denk nu en dan zeer ernstig om mijn ontslag te verzoeken. Mijne positie wordt moeilijker, naarmate de *Ned. Ged.* den toon aannemen der oppositie”. Maar dat die oppositie gevoerd moest worden, stond voor Groen vast, want hij vervolgde: „Zonder meer veerkracht in het gouvernement, zonder beginsels, zonder Godsdienst en zedelijkheid gaan wij de grootste verwarring tegemoet”.

### Schamel blaadje

De inhoud van de eerste serie *Nederlandsche Gedachten* zijn om diverse redenen een uitvoerige studie waard. De artikelen munten uit door actualiteit én grondige probleemstelling, door emotionele geladenheid én soliede bezinning. De *Nederlandsche Gedachten* waren voor het uiterlijk oog een schamel blaadje, maar met een geweldige ziel. In ieder nummer werd keer op keer het regeringsbeleid stipt en rechtvaardig beoordeeld, waar het moest vlijmscherp terechtgewezen. Als schrijver oogstte Groen de lof van zijn tijdgenoten vanaf Thorbecke tot Kohlbrügge. Wij stipten slechts aan onder welke merkwaardige omstandigheden zijn eerste blad aanvankelijk verscheen. De rechtvaardiging van Groens journalistieke streven kan mede gevonden worden in het op 25 augustus 1830 uitbreken van de Belgische opstand te Brussel, die Groen vanuit het werkverrek des Konings als het ware had zien aankomen. Dat hij geschroomd noch gefaald heeft onder moeilijke omstandigheden zijn stem te verheffen en de Natie te waarschuwen, blijft hem tot ere strekken.

Ook toen Nederland door de Belgische opstand in de maalstroom der internationale ontwikkelingen betrokken werd, zette Groen zijn arbeid in het blad voort. Maar financiële moeilijkheden van het blad (men had in juni 1832 slechts honderdvijftig abonnés), een lichamelijke en geestelijke crisis en vooral Groens drang om door nieuwe studie zich grondiger te verdiepen in de vragen van zijn tijd, deden hem besluiten het blad te staken. Reeds op de Kerstdag 1831 had



Groen aan Willem de Clercq geschreven: „Overigens denk ik er zeer ernstig aan om de uitgave, althans voor een tijd lang, te staken. Daar zijn zoo vele gewichtige punten, waaromtrent ik, eer ik anderen tracht te leeren, zelf onderrigt behoef”.’

### Laatste nummer

Op 30 juli 1832 verscheen het laatste nummer. Maar in brede kring was langzaam maar zeker het publieke geheim doorgedrongen, dat niemand minder dan de jonge Kabinetsecretaris des Konings zelf de bekwame auteur was geweest. Door de uitgave van de *Nederlandsche Gedachten* was inmiddels aan velen duidelijk geworden dat Nederland een man

rijk was, van wie men ook in de toekomst op het gebied van wetenschap, godsdienst en politiek nog veel te verwachten had. Groens arbeid als journalist in de jaren 1829 tot 1832, die door vele politici en geleerden in den lande gelezen was, had aangetoond dat hij geen formele beletselen uit de weg ging, wanneer hij het als zijn taak zag zijn Vaderland en overtuiging te dienen. En ook nadat de eerste serie *Nederlandsche Gedachten* gestaakt was, zou Groen bewijzen dat de journalist in hem niet sterven kon. In Groen van Prinsterer herdenken wij tevens een van de grootste journalisten van onze negentiende eeuw.

(wordt vervolgd)

### Voorzitter Chr. Bedrijfsbond HBV

## Splits inkomen in elementen functie- en behoeftewaarde

Wordt het als een gegeven beschouwd, dat functieclassificatie niettemin als middel moet worden gehandhaafd om te komen tot vaststelling van een rangorde van de functies mede ter bepaling van het functieloon, dan dringt zich de vraag op, of het looninkomen – en ik beperk me daartoe in dit bestek – niet beter zou kunnen worden gesplitst in een functie- en behoeftewaarde-element. Aldus een suggestie van de voorzitter van de Chr. Bedrijfsbond HBV, de heer P. M. de Wit op de 16e Alg. Vergadering van zijn bond. Hieronder leest u enkele van zijn passages over bedoeld voorstel.

„Een functiewaarde-element, waarover in vrije onderhandelingen zou kunnen worden gesproken, uiteraard op basis van functieclassificatie, en in een behoeftewaarde-element, waarvan de groei van jaar tot jaar macro-economisch zou kunnen worden vastgesteld als een sociale wenselijkheid, voor wat mij betreft door overheid en bedrijfsleven, welks tegenwaarde in mindering zou kunnen worden gebracht op de vrijelijk te verdelen ruimte in de bedrijfstakken dan wel langs fiscale weg worden verhaald (waarbij dan ook de vrije inkomensgenieters zouden kunnen worden betrokken), of op beide. De vraag hoe de betrokkenen dan in het genot zouden kunnen komen van dit behoefte-element, kan worden beantwoord door te stellen, dat dit kan gebeuren:

- hetzij via een systeem van negatieve belastingheffing,
- hetzij via de werkgever, die het op zijn beurt weer op de een of andere wijze geheel of gedeeltelijk zou kunnen verhalen op de fiscus.

### Herverdeling

De gedachte vervolgend voeg ik er aan toe. Splitsing als door mij zoëven aangegeven zou naar mijn mening op een

rechtvaardiger manier herverdelend kunnen werken; voor wat betreft het functiewaarde-element omdat dit deel door middel van redelijk objectieve maatstaven kan worden vastgesteld en ook feitelijk en geheel behoort te drukken op de arbeidskosten van de onderneming; voor wat het behoeftewaarde-element betreft, omdat het – in deze suggestie – per definitie moet worden opgebracht door allen en niet alleen door die ondernemingen, die al dan niet naar hun aard of toevallig veel gebruik maken van lager geschoold of jeugdige personeel. Het

ligt ook een beetje voor de hand, dat wat door de gemeenschap als sociaal wenselijk wordt ingevoerd ten behoeve van de zwakkeren onder ons, ook op basis van solidariteit door alle leden van die gemeenschap wordt opgebracht, op basis van een soort van *inkomensaanwasdeling*. – Ik meen bovendien, dat zuivering van het inkomen op deze manier met zich zou brengen, dat de werknemer het etiket van „minimumloon” wordt afgenomen. Zelfs zou de vraag kunnen worden gesteld, of degenen die de laagste (lees: de minst aantrekkelijk e.d.) functies moeten (of willen) bekleden niet een extra groot deel van het behoeftewaarde-element zouden moeten krijgen. Het zal tenslotte ieder duidelijk zijn, dat bij de suggestie is verpakt de voorwaarde, dat een systeem van vermogensaanwasdeling voorwaarde is”. Aldus tenslotte in dit verband de heer P. M. de Wit.

|                                                                         |  |
|-------------------------------------------------------------------------|--|
| <b>BON</b>                                                              |  |
| Naam: .....                                                             |  |
| Adres: .....                                                            |  |
| Woonplaats: .....                                                       |  |
| Wenst abonnement .....                                                  |  |
| Wenst proefnummers .....                                                |  |
| Adres: <i>Ned. Gedachten, antwoordno. 66, Den Haag. Géén postzegel.</i> |  |

Abonnementsprijs f 12,50 per half jaar.  
Jongeren/studenten abonnement f 7,50 per half jaar.

# NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

## Unctad IV, te Nairobi

# Grondstoffen-probleem centraal op wereldhandelsconferentie

### Vanuit Nairobi

In enkele artikelen gaat Aalt van de Glind uit Ede in op de wereldhandelsconferentie, UNCTAD IV, die momenteel in Nairobi, de hoofdstad van Kenya, gehouden wordt. Dit artikel geeft een algemeen overzicht van de bedoeling van deze conferenties. In volgende bijdragen doet hij vanuit Nairobi verslag van de gebeurtenissen en de uiteindelijke resultaten. Aalt van de Glind, medewerker bij de Christelijke Plattelands-Jongeren voor ontwikkelingssamenwerking, heeft binnen de Arjos tal van functies bekleed. Voor de CPJ is hij thans in Nairobi bij de UNCTAD aanwezig.

Deze maand wordt in Nairobi, de hoofdstad van Kenya, de vierde wereld-handels-conferentie gehouden: Unctad IV. Delegaties uit nagenoeg alle landen ter wereld komen daar om te praten over een rechtvaardiger wereldhandel. Wellicht zal helaas ook deze conferentie gekenmerkt worden door veel gepraat en weinig besluiten. Het politieke steekspel is reeds lange tijd bezig. Vele landen zullen pogen onder de voorstellen van de landen van de derde wereld uit te komen.

Het is overigens niet alleen Amerika dat graag onder de voorstellen van de derde-wereldlanden uitkomt. De E.G.G., en Sovjet Rusland zullen waarschijnlijk ook maar al te blij zijn met een „cosmetic success” van Unctad IV. Echter, de zaken waar het om gaat zijn van dermate groot belang – zo'n veertig miljoen doden per jaar! – dat we niet kunnen volstaan met te zorgen dat we ons gezicht niet verliezen. De rijke landen zullen eindelijk de handen uit de mouwen moeten steken, teneinde de ongelooflijk grote kloof tussen arm en rijk te overbruggen. Unctad IV is misschien één der laatste kansen die de rijke landen hebben; laten ze die benutten!

### Historisch overzicht

In december 1962 besluit de V.N., tegen het verzet van het Westen in, om een wereldhandelsconferentie bijeen te roepen; een beraad voor een rechtvaardiger wereldhandel.

### Unctad I, Geneve, 1964

Men wil de hinderpalen bij de internationale handel uitschakelen, de uitvoer van produkten uit de derde wereld bevorderen, de prijzen van de basisprodukten op de wereldmarkt stabiliseren, regionale economische groepen en hun handel bevorderen en ook de kapitaalstroom naar de ontwikkelingslanden bevorderen. De resultaten zijn mager. Unctad wordt wel een permanente organisatie en de

ontwikkelingslanden vinden elkaar in de „groep van 77”

### Unctad II, New Delhi, 1968

De rijke industrielanden doen vage beloften over het doorvoeren van een veralgemeend voorkeurstelsel voor eindprodukten uit ontwikkelingslanden. Men maakt een beginselakkoord voor cacao en suiker. Globaal is het een grote desillusie voor de ontwikkelingslanden die goed voorbereid op de conferentie kwamen. De ontspanning Oost-West doet een „noordelijk blok” ontstaan.

### Unctad III, Santiago, 1972

De conferentie van de compromissen die niemand derde en dan ook weinig effect sorteerde. De breuk rijk/arm wordt duidelijker, en door de rol van nieuweling China wordt nu ook de Sovjet-Unie bij de rijken gerekend: het rijke noorden tegen het arme zuiden. Belabberd was ook de houding van de E.E.G., al kon de toenmalige voorzitter (Mansholt) nog iets van het Europese gezicht redden. Hier werd het idee geboren te streven naar een nieuwe internationale economische orde.



Kurt Waldheim.

als met de taal, waarin het geheel geschreven is. Met name de inleiding had ieders waardering. Dat er op onderdelen geen kritiek was, is hiermee niet bewezen. Vooral de provincies Gelderland en Noord-Brabant hadden een hoeveelheid amendementen ingediend, al lieten de andere provincies ook blijken de stukken te hebben bestudeerd:

■ Een volledig nieuwe paragraaf over adoptie werd ingevoegd bij het hoofdstuk over de geestelijke volksgezondheid. Overigens een belangrijk hoofdstuk in de discussie, aangezien ook langdurig van gedachten gewisseld werd t.a.v. de stellingname m.b.t. de passieve euthanasie; een te complexe problematiek, waar nog in brede lagen der bevolking over gediscussieerd moet worden; iets wat best uitgelokt mag worden!

■ De minimum-uitkeringen van de sociale verzekeringen, gekoppeld (is niet: gelijk gesteld) aan het minimum-loon, bracht Hendrik van Vuren op de barricades.

■ Bert Kappers wilde in de bio-industrie regels zien opgesteld ter verzekering van het dieren-welzijn. Het dier moet ook naar zijn aard kunnen leven. Onder grote hilariteit werd omstandig, aan de hand van 2 rapporten, uitgelegd wat er zoal in deze sector mis is. Reden, waarom zelfs een „eigen” amendement was ingediend. Van de zijde van het bestuur werd gereageerd in de trant van „Het CDA moet er inderdaad als de kippen bij zijn, en wat deze zaken betreft, de koe bij de hoorns vatten om dit varkentje te wassen” (serieus bedoeld, G.F.Ph.). Opgemerkt werd ook, dat de bio-industrie in Nederland, in vergelijking met andere landen, er nog gunstig voorstaat. Jagen we deze sector het land uit, dan wordt de dieren meer leed berokkend. Bovendien mag het welzijn van het dier niet ten koste gaan van het welzijn van de mens. Onder groot applaus van ieder der aanwezigen werd de definitieve tekst vastgesteld en akkoord bevonden.

### De éne CDA-lijst

Ook de middagvergadering eiste ieders aandacht volledig op. Het op de partijraad ingenomen standpunt van het versterkte Arjoshoofdbestuur, m.b.t. de resolutie betreffende de ene lijst, stond ter discussie. De voorzitter van de Arjosraad, Jan Eerbeek, opende de rij sprekers door een korte verklaring af te leggen. De raad

Na deze korte inleiding en historische opsomming een aantal belangrijke punten op de agenda van Unctad IV. Een van de belangrijkste problemen is de positie van Unctad zelf. Unctad heeft te maken gehad met een verbreding van opzet en agendering. Helaas is deze verbreding niet gepaard gegaan aan een verdieping: De besluitvorming vindt in veel gevallen elders plaats. (Noord-Zuid-conferentie te Parijs, V.N., I.M.F. enz.). Ook hieraan wil de conferentie iets doen. Van een „debatting house” naar een parlement; oftewel van een „praat-huis” naar een „beslissings-huis”. Uiteraard zijn er andere, belangrijkere agendapunten. Nog steeds hebben de ontwikkelingslanden te maken met enorme schommelingen van de prijzen van hun produkten (veelal grondstoffen). Bijkomende problemen zijn de mono-cultures van veel landen (men is afhankelijk van één produkt, bijvoorbeeld koffie), en verzadigingsgraad die in de rijke landen bestaat voor voedingsmiddelen (je kunt de rijke mensheid wel een tweede auto aanpraten, maar geen tweede maaltijd). Voor een achtentachtal grondstoffen (olie, koffie, koper enz.) worden betere regelingen bepleit, die moeten resulteren in stabiele prijzen die hoog genoeg zijn om de self-reliance idee, d.w.z. het economisch op eigen benen kunnen staan, te kunnen waarmaken.

### Verhoging van de hulp

Uiteraard wordt hier in Nairobi tevens gestreefd naar een zo groot mogelijk percentage ongebonden hulp. In 1965 besteedden de rijke landen gemiddeld 0,44% aan

# UIT DE ARJOS

ontwikkelingsamenwerking, nu is dat percentage gedaald tot 0,33%. De wens van de ontwikkelingslanden is om in 1980 1% van het bruto nationale produkt der rijke landen te ontvangen. De gevraagde financiële hulp betekent tot op heden voor de rijke landen slechts een lichte verhoging in de jaarlijkse vergroting van de welvaart. De te vragen verhoging heeft uiteraard alles te maken met de enorme schuldenlast van de derde wereld. Sommige landen moeten per jaar 30% of meer van hun inkomsten aan buitenlandse deviezen betalen voor aflossing van schulden. Ontwikkelingslanden die voor een financieel bankroet staan, en minister Pronk, die een stuwmeer heeft... Nog steeds is de Amerikaanse dollar oppermachtig in het internationale monetaire verkeer. De ontwikkelingslanden willen daarvan af. Als basisreserve pleiten zij voor het systeem van de Speciale Trekkingsrechten. (S.D.R.'s) Uiteraard is ook een wens om meer invloed in het Internationale Monetaire Fonds te verwerven. Immers daar vallen de monetaire beslissingen. Beslissingen waarvan de ontwikkelingslanden de grootste rekening betaalden. Uiteraard kan in dit artikelje niet alles worden gezegd. Ik hoop daarom dat het in ieder geval aanleiding is om de media ten aanzien van Unctad goed te volgen. Tevens hoop ik dat Unctad IV ertoe leidt dat de ARP, het CDA, en alle andere partijen voet bij stuk houden wanneer het om de ontwikkelingsamenwerkingsbegroting gaat!  
Aalt van de Glind,  
medewerker Christelijke Plattelands Jongeren Bond.

## Instemming van Arjosraad met rapport: „Visie op CDA-beleid”

Met meer dan voldoening kan worden teruggezien op de recente Arjosraadsvergadering van twee weken geleden. Want duidelijk werd, dat het de Arjos nog steeds niet ontbreekt aan elan, bezieling en enthousiasme, waar het een ècht christelijke politiek betreft. Bijna alle provincies waren door een volledig team van afgevaardigden vertegenwoordigd.

Vanwaar al die belangstelling? Wel, die zaterdag werd de laatste hand gelegd aan een eigen „Arjosvisie op CDA-beleid”. Nu kan de Arjos laten zien dat, maar vooral ook hoe zij op concrete en constructieve wijze bezig wil zijn met het CDA.

### Doel rapport

Vanuit haar taakstelling als jongerenorganisatie wil de Arjos bezig zijn met een permanente meningvorming omtrent politiek beleid en een voortdurende bezinning op de vertaling van haar uitgangspunten in beleidstaal. Toen de discussies rond het principiële en politieke karakter van een christelijke partij werden gestart, werden ook binnen de Arjos de hoofden bij elkaar gestoken en de krachten gebundeld om te komen tot het schrijven van een heus rapport, waarin de eigen ideeën en meningen zouden zijn weergegeven. Met dit rapport zou een tastbaar bewijs geleverd zijn van de betrokkenheid van de Arjos bij het praktische beleid, dat haar voor ogen staat bij christen-democratische politiek. Via de moederpartij zou dan tevens het CDA kunnen worden aangespoord, via bedoeld werkstuk, tot een politieke stellingname, die behoort tot de „gewenste” christelijke partij. Afijn, u

begreep het al: afgelopen zaterdag werd dit heuse rapport aan de Arjosraad ter beoordeling voorgelegd.

### Inhoud

Slechts een enkele notitie: In de inleiding wordt tot uiting gebracht wat onder het CDA als politieke partij moet worden verstaan: „een partij, die naar haar aard geen doel is in zich zelf, maar een middel voor hen, die haar vormen, om aan hun politieke opvattingen in de praktische politiek gestalte te geven, vanuit een door het Evangelie bepaalde visie op mens en maatschappij. In de overtuiging, dat wij weliswaar onvolkomen, maar nochtans strijdbare en dienstbare mensen zijn, die door het Evangelie is aangezegd, dat de navolging van Christus een omwenteling in deze wereld teweegbrengt, zowel persoonlijk als in alle samenlevingsverhoudingen, stelt het CDA tegenover de huidige maatschappijstructuur, die zich veroordeelt door het vele onrecht dat zij veroorzaakt, een andere, echt harmonische samenleving als Evangelisch alternatief. Het CDA acht derhalve beginsel, program en beleid onlosmakelijk met elkaar verbonden”. Tenslotte worden 9 algemene uitgangspunten voor het CDA genoemd. Hierna worden de, in 24 hoofdstukken ondergebrachte, politieke onderwerpen besproken, telkens voorafgegaan door een nadere visie-aanduiding, vanwaaruit het onderhavige onderwerp benaderd wordt. Centraal in elke visie-aanduiding staat de erkenning, dat God de mensen aan elkaar gelijkwaardig heeft geschapen om te leven in verantwoordelijkheid t.o.v. God, medemens, zichzelf en zijn natuurlijke omgeving. Deze overtuiging werkt door in alle beleidsonderdelen.

### Amenderingen

Alle provincie-afgevaardigden waren in grote lijnen bijzonder ingenomen met het rapport; zowel met de vorm, de inhoud

had er z.i. recht op te weten, waarom hij als één der honderd de „open brief contra de ene lijst” had ondertekend. Jan: „Met het hoofdbestuur van de Arjos ben ik van mening dat aan elk der voorwaarden van de partij-resolutie moet worden voldaan. Principieel bestaat er over de inhoud van het afwegingsproces in september op dit moment geen verschil van mening tussen het Arjosbestuur en mijzelf. Komt echter het hoofdbestuur (h.b.) vanuit haar overwegingen tot een advies van een voorwaardelijk ja, zo u wilt, ja, mits, ik, als één der honderd, zou mijn advies willen karakteriseren als een voorwaardelijk neen, zo u wilt, nee, tenzij”. Ook Arjosvoorzitter Fred Borgman bevestigt dat er tussen hem en Jan Eerbeek geen principiële verschillen, doch slechts een taxatieverschil te constateren is. Met klem betoogt hij, dat beiden dezelfde ideeën hebben over hoe het CDA er moet uitzien. De finale toetsing vindt in september plaats. Als de lijst geen geloofwaardige lijst is, stem ik, en met mij het hele hoofdbestuur, alsnog tegen de ene lijst. Voorlopig willen wij de ruimte geven aan diegenen, die de bezieling en het idealisme hebben te proberen het beleid van Aantjes, die eerlijke opstelling, te transplanteren op het CDA. De 4 voorwaarden zijn voor ons keiharde voorwaarden. Ik herhaal: van een overtuigende eenheid van uitgangspunt, program en uitvoering dient beslist sprake te zijn. In de Arjos is van twee groepen geen sprake. We zullen een stuk vertrouwen moeten kunnen opbrengen in elkaar, maar bovenal in de zelfwerkzaamheid van het Evangelie.

### Resolutie Friesland

Douwe de Witte lichte vervolgens de door Friesland opgestelde ontwerp-resolutie toe. Een resolutie, die uitmond in de uitspraak dat nu niet tot de vorming van een gemeenschappelijke lijst kan worden overgegaan. Opnieuw reageerde Fred, herhaalde nogmaals de standpunten van het h.b. en deed nogmaals een beroep op het goede vertrouwen; met name in de AR-Partijvoorzitter, die er geen misverstand over heeft laten bestaan, dat hij en zijn bestuur de 4 voorwaarden serieus zouden nemen. In de op tafel liggende resolutie van het dagelijks bestuur Arjos staat bovendien dat aan elk der voorwaarden

genoegzaam dient te zijn voldaan, alvorens een positieve beslissing t.a.v. één lijst kan en zal worden genomen. De Arjos toont nu tot het uiterste te willen gaan om de CDA-eenwording gestalte te geven, om samen op weg te gaan. De Arjos wil voor het CDA gaan staan, maar dan zal het ook een geloofwaardig CDA moeten zijn. Na een schorsing en intern beraad trok Douwe de Witte de resolutie – zij het onder een zwaar zuchten – in. Ook hij benadrukte dat er sprake was van verschil in taxatie tussen Friesland en hoofdbestuur, maar dat daar de eenheid in opstelling binnen de Arjos niet aan opgeofferd mag worden. Fred was zichtbaar opgelucht en bedankte Douwe en met hem de Friese delegatie om politieke en persoonlijke redenen.

### Resolutie v.h. d.b.

Na de voorgaande felle discussie werd de resolutie van het d.b. (elders in N.G. afgedrukt), met grote meerderheid aangenomen. Slechts twee afgevaardigden stemden tegen. De aangenomen resolutie onderstreept het belang van elk der 4 voorwaarden van de resolutie van de partijraad en zegt de Arjosraad een extra-vergadering toe, voorafgaand aan de beslissende vergadering van de AR-Partijraad in september 1976, om een definitieve opstelling t.a.v. één CDA-lijst te bepalen.

### Europese Volkspartij

■ Een ontwerp-resolutie van Overijssel m.b.t. de Coesterschelde-problematiek, welke na beraad werd meegegeven aan het h.b. met het verzoek een uitspraak te doen. De raad achtte zich te weinig competent tot het doen van een uitspraak. ■ Een rechtzetting door Maarten van Ditmarsch van een commentaar van het dagblad „Trouw” m.b.t. de oprichting der EVP. Trouw suggereerde dat de EVP een open centrumpartij beoogde te zijn, die zich niet wil afschermen van de Engelse Conservatieve partij. Maarten daarentegen deelde mee dat de volledige naam luidt: Europese Volkspartij, Unie van Christen Democraten en dat de partij beslist niet wilde samenwerken met de Engelse Conservatieve partij. Wijziging in het huishoudelijke reglement van de Arjosraad, waardoor een beter functioneren wordt gewaarborgd.  
G. F. Ph. de Boer

## Fred Borgman voor Arjosraad:

# „Inzake het CDA willen wij tot het uiterste gaan”

„Met de brief van de heer Goudwaard, waarvan de schrijver zelf zegt, dat die brief „uit nood is geboren” is op ontoelaatbare wijze omgesprongen; men heeft er regelrechte prostitutie mee bedreven. Sommigen gebruiken de brief als wapen om er voor- of achterhoedegevechten mee te leveren al naar gelang het uitkomt. Zo in de geest van „Zie je wel, zelfs Goudwaard is tegen die ene lijst”, of, nog erger, de brief wordt weggegeegd als zijnde weer zo'n obstakel dat door een lastige A.R.P.'er op de C.D.A.-weg wordt gelegd.”

Aldus Arjos-voorzitter Borgman aan het begin van zijn rede voor de Arjos-raad die onlangs bijeenkwam, en waarvan wij hierbij enkele gedeeltes weergeven. „Een het ergste is, dat het lijkt alsof voor sommigen niet de inhoud van de brief van belang is, maar het slechts gaat om de vraag wat de gevreesde dan wel gehoopte invloed is die ervan zou kunnen uitgaan op de totstandkoming van een lijst. Misschien ben ik toch te somber, en moet ik me meer richten op diegenen, — en die vormen ongetwijfeld gezamenlijk een grote meerderheid, die de totstandkoming van die ene lijst oprecht begenen, omdat zij menen, dat zij inmiddels het instrument C.D.A. hun idealen het best gestalte kunnen geven en die, gedreven door hun ideaal van christen-democratische eenwording, bereid zijn risico's te nemen; of me richten op die andere groep die ook het ideaal van de christen-democratische eenwording hebben, die willen staan voor hetzelfde ideaal van een politiek vanuit het evangelie, maar die het desondanks nu niet aandurven met deze resolutie. Deze mensen ken, en herken ik.

### Taxatie-verschillen

Ook zij zijn in de Arjos vertegenwoordigd. Dat kan en dat mag als we er maar oog voor hebben en houden dat we heel dicht bij elkaar staan, dat er in wezen geen verschillen zijn, omdat we pal naast elkaar staan als het gaat om onze diepste gedrevenheid om aan politiek te doen, waaruit de kracht, de bezieling en de normstelling van het evangelie blijkt. In het versterkt hofdbestuur dat zich 3 weken geleden met de resolutie van het partijbestuur heeft beziggehouden is dit in de discussie gebleken; is gebleken, dat verschillen slechts verschillen in taxatie zijn. In de Arjos is er dan ook van 2 groepen geen sprake!

### C.D.A.

Over het CDA zei Borgman onder meer: „Ik wil nu een korte toelichting geven bij het standpunt van het hoofdbestuur van de Arjos m.b.t. de resolutie van de A.R.-partijraad en tevens een toelichting bij de resolutie van het d.b. die thans voor u ligt. Op 3 april j.l. heeft het hoofdbestuur van de Arjos, versterkt met een extra afvaardiging uit de provincies, vergaderd over de ontwikkelingen rondom het C.D.A. in het algemeen, en de resolutie van de A.R.-partij in het bijzonder. Wij

hebben in die bijeenkomst heel diepgaand met elkaar gesproken; een open en eerlijke discussie. Uiteindelijk heeft met een grote meerderheid, de vergadering besloten om steun te verlenen aan de resolutie die het partijbestuur aan de AR-partijraad heeft voorgelegd. Ik ben, alles atwegende, ervan overtuigd, dat deze beslissing een juiste beslissing is en ik sta er dan ook voor! De partijresolutie roept de k.v.'s op zich voor de ene lijst uit te spreken en machtigt de partijraad om in september 1976 een definitieve beslissing te nemen nadat door de partijraad een toetsing heeft plaatsgevonden m.b.t. de vraag of aan 4 met name genoemde voorwaarden is voldaan. Terzijde zij hierbij nog opgemerkt, dat wat actievoerders ons ook willen doen geloven, hier geen sprake is, noch formeel, noch materieel, van strijdigheid met de partijstatuten.

### Hamvraag

De hamvraag is, of de oproep aan de k.v.'s om zij het dan voorwaardelijk nu voor één lijst te stemmen, gerechtvaardigd is. Onze voorwaarde is steeds geweest, dat er voldoende eenheid dient te zijn over uitgangspunt, program en uitvoering, alvorens er van een eenwording van de drie christen-democratische partijen sprake zou kunnen en mogen zijn. Nu zou je een discussie op kunnen zetten over de vraag of bij die eenwording nu wordt bedoeld op 1 lijst of 1 partij. Alhoewel er uiteraard een wezenlijk verschil bestaat tussen 1 lijst en 1 partij, ga ik toch die discussie niet aan. Ik ben van oordeel, dat ook alvorens men tot 1 lijst besluit er van een overtuigende, en ik herhaal: van een overtuigende eenheid van uitgangspunt, program en uitvoering sprake dient te zijn. Alhoewel ik dat in mijn jaarrede al heb gedaan, ontkom ik er niet aan, geleid op de ontwikkelingen, om wederom een tussenbalans op te maken. De genoemde partijresolutie doet dat ook”, aldus Borgman, die vervolgt: „het C.D.A. is een christelijke partij; lees er artikel 2 van de statuten maar op na. En het verschil van mening over het functioneren van het uitgangspunt dan? Na de discussies die daarover vorig jaar zomer zijn gevoerd heb ik, gesteund door anderen op het C.D.A.-congres van 23 augustus 1975 een amendement op een resolutie ingediend.

### Papier

Dit amendement telde 2 woorden: het uitgangspunt. Het ging erom, dat vertegenwoordigers van het C.D.A. behalve voor program en beleid, ook geacht dienden te worden met het uitgangspunt in te stemmen. Dit amendement werd verworpen. Maar er is sindsdien iets gebeurd. De commissie-Goudwaard heeft een program van uitgangspunten samengesteld wat door het C.D.A.-bestuur is overgenomen. In de preambule op dit program van uitgangspunten staat, dat het C.D.A. antwoord wil geven op de universele oproep van het evangelie en zich wil



Fred Borgman.



stellen onder de voortdurende kritiek van het evangelie. Dit stuk is gekoppeld aan artikel 25 van de statuten wat wil zeggen, dat ieder lid van het C.D.A. mag worden geacht hiermee in te stemmen. Daar hebben wij om gevraagd: geen evangelische paspoorten, geen röntgenapparaten, niet de maat nemen, dat alles hoort thuis bij de K.V.P.-karakturen van ons standpunt. Nee, wij vinden dat althans vertegenwoordigers — en nogmaals artikel 25 gaat verder en spreekt over leden — ook het uitgangspunt voor hun rekening dienen te nemen. Of we nu werkelijk „eens geestes” zijn zal moeten blijken. Ook zal in de praktijk moeten blijken of „instemmen met” leidt tot „aanspreekbaar zijn op”.

Borgman deelde de zorg die velen hebben, die zorg zullen we ook altijd houden. Ik heb echter geen begrip voor diegenen, die doen of het program van uitgangspunten niet bestaat, en als zij ermee worden geconfronteerd zeggen: „Ja, dat zijn alleen maar formuleringen op papier”. Een dergelijke houding is eigenlijk niet zuiver meer. Immers ook de statuten is papier, ook het amendement—Borgman is papier! We hebben zelf steeds om die formuleringen gevraagd. Alleen in de praktijk zal moeten blijken wat ze waard zijn. We zullen ook een stuk vertrouwen moeten kunnen opbrengen in elkaar, maar bovenal in de zelfwerkzaamheid van het evangelie. Over het C.D.A.—program kan ik kort zijn. Er ligt een concept-program van de commissie-Goudwaard wat door het C.D.A.-bestuur unaniem is aanvaard, en welke een geest ademt, die ook wij in onze beleidsvisie hebben trachten door te laten klinken. Het stuk zal nu in de drie partijen aan de orde worden gesteld, en het vertrouwen is gewettigd, dat we er ook met z'n drieën uit zullen komen.

### Optreden in parlement

Het derde punt van de trits, de uitvoering of zo u wilt het politiek beleid, geeft geen reden tot een opgewekt betoog: integendeel. De politieke hypothese rust loodzwaar op het C.D.A., zo zwaar zelfs, dat ik ernstig bezorgd ben over de vraag of deze zware hypothese het C.D.A. uiteindelijk tot een faillissement zal voeren. Van een eensgezind optreden in het parlement is geen sprake, en dan doel ik niet alleen op die vele keren, dat er in de Tweede Kamer verdeeld wordt gestemd, nee, dan doel ik veel meer op het verschil in mentaliteit wat daarbij aan de dag treedt. Het wordt tijd, dat het C.D.A.-bestuur aldus Borgman in dit verband — wat toch het bestuur van het federatief verband is, nu een duidelijke positie kiest. Dat zal er toe moeten leiden, dat van de C.H.U. een andere opstelling wordt verlangd. Wij vragen van de C.H.U. beslist niet of zij een knieval voor het kabinet-Den Uyl wil maken; wat we wel vragen is of de C.H.U. zich bij haar opstelling t.o.v. het kabinet wil bedenken, dat ook zij, dit kabinet aanvankelijk tegemoet zijn getreden met de uitgangsstelling „steun waar mogelijk, kritiek waar nodig”.

### Uitgangsstelling CHU

Als de C.H.U. naar deze uitgangsstelling die Tilanus aanvankelijk had gekozen weer wil terugkeren, dan zou het beleid van de C.H.U.—fractie er heel anders uitzien. Al zou de C.H.U. het dan alleen maar doen terwille van de C.D.—bewindslieden die in dit kabinet zitten en waarvan ze zeggen daarmee straks op één lijst te willen gaan staan. Maar er is meer. K.V.P. en A.R.P. zijn bezig middels dit kabinet een brug te bouwen, een brug naar normale, werkbare verhoudingen tussen sociaal-democraten en christen-democraten. Dat is geen zaak voor K.V.P. en A.R.P. alleen; het is evenzeer een zaak voor de C.H.U. Het is



De Arjosraadsafvaardiging uit Friesland.



V.l.n.r. ziet u: Klaas de Vries, Tibbe Breimer, John Toxopeus, Jan Eerbeek, Fred Borgman, Marten Jan Kappers.

een taak waar we gezamenlijk voor staan. Ik heb het al vaker gezegd, maar ik herhaal het nog maar weer eens, dat natuurlijk niet het beleid van het kabinet-Den Uyl de toetssteen is voor de politieke eenheid van de 3, maar dat het erom gaat dat de 3 fracties trachten tot een gezamenlijk fractiebeleid te komen.

### Voorkeursuitspraak

Ik hoop van harte dat die voorwaarden van de partijresolutie vervuld zullen worden, want zó kan het niet. We zullen het eens moeten worden over de formatie-kriteria willen we niet onmiddellijk na de verkiezingen uiteen vallen. We zullen het eens moeten worden over een eventueel uit te geven intentie-verklaring. Dat betekent niet dat wij een principiële voorkeur voor socialisten of liberalen zouden willen uitspreken; het betekent wel, dat wij op basis van programvergelijking de mogelijkheid wenselijk te houden om een voorkeursuitspraak te doen. Deze voorwaarde hangt heel nauw met de vorige samen. Een andere voorwaarde waaraan moet worden voldaan is, dat we de ruimte zullen hebben om het kabinetsbeleid voorzover dat met onze steun is gevoerd in de verkiezingen ook volledig voor onze rekening kunnen nemen. Wij wensen het beleid waar we nu voor staan, straks in de verkiezingsstrijd niet te verloochenen. Alles wat wij in de afgelopen periode hebben opgebouwd in onze verhouding met de progressieven zouden we dan weer afbreken”, aldus Borgman. In de verkiezingsstijd zal moeten blijken hoe sterk de brug is die we gezamenlijk gebouwd hebben. Het zal er dan om gaan of de progressieven en christen-democraten gezamenlijk willen staan voor het beleid dat we gevoerd hebben. Alleen dan kunnen we met elkaar verder, en kan de brug inderdaad een brug naar een nieuwe tijd zijn. Geen Keerpunt, maar een gezamenlijk vertrekpunt. En als ik zeg gezamenlijk dan bedoel ik ook met de C.H.U. Maar dan zal de C.H.U. dat ook zelf mogelijk moeten maken, en zich niet zo hard oppositioneel moeten blijven opstellen dat de P.v.d.A. niet anders kan doen — terwille van haar geloofwaardigheid — dan een C.D.A. afwijzen. Zover mag het echter niet komen. Voorwaarde voor de ene lijst is ook dat we tot een eensgezind politiek beleid komen. Dit zijn de 4 voorwaarden die de partijresolutie stelt. Het partijbestuur heeft er geen misverstand over laten bestaan, dat het die voorwaarden zeer serieus neemt. In de Arjosresolutie die voor u ligt, staat dat elk der 4 voorwaarden genoegzaam dient te zijn vervuld alvorens een positieve beslissing t.a.v. één lijst kan en zal worden genomen. Hieraan zal ook de Arjos krachtig vasthouden.

### Arjos-raad

In september zal de Arjosraad voorafgaande aan de partijraadsvergadering bijeenkomen teneinde een finale toetsing te kunnen plegen omtrent eenheid van uitgangspunt-program en uitvoering, en aan de hand daarvan een definitieve uitspraak doen. En nogmaals, ik kan het niet vaak genoeg zeggen: ik hoop van harte dat we tot een positief oordeel zullen kunnen komen. Als nu de kiesverenigingen „neen” zouden zeggen vrees ik dat we in de grootst mogelijk moeilijkheden zullen komen”, aldus Borgman.

„Daarom heeft het hoofdbestuur besloten om achter de partij-resolutie te gaan staan om zodoende tot het uiterste te gaan. In de hoop en het vertrouwen dat de partijraad in september tot een eerlijke beslissing zal komen. Het C.D.A. en/of de ene lijst is voor ons geen doel in zichzelf. Het is en blijft slechts een instrument om aan christelijke politiek gestalte te geven. De Arjos wil voor het C.D.A. gaan staan. Maar dan zal het ook een geloofwaardig C.D.A. moeten zijn. „Zo kan het niet” heeft Goudwaard gezegd. „Zo kan het niet” zegt ook de resolutie van het partijbestuur, en geeft dan ook gelijk de weg aan hoe het dan wel moet. De ene lijst moet geloofwaardig zijn of hij moet er niet zijn. Het is nu aan de C.H.U. maar vooral ook aan de K.V.P. De gestelde voorwaarden zijn anti-revolutionaire voorwaarden, maar essentieel voor alle 3 de partijen, essentieel voor het C.D.A. Nu zal moeten blijken of het C.D.A. meer is dan 3 samenstellende zaken en/of het ook een eenheid kan krijgen.” De Arjos-voorzitter noemde het droevig en voor het C.D.A. levensgevaarlijk, dat de K.V.P. dinsdag j.l. naar noodprocedure startklaar heeft gemaakt i.p.v. de voorwaarden als haar eigen voorwaarden over te nemen.

### Ideaal

„De christen-democratische eenwording is een ideaal; ook van de Arjos; we hebben er jaren aan meegebouwd. We zijn nu met het C.D.A. in een kritiek stadium aangeland. Laat en de Arjos, en de partij zich niet zwakker maken door verdeeldheid, simpelweg omdat we de zaak verschillend taxeren. Laten we ons sterk maken op het punt waar het ons allemaal om gaat. Een principiële partij met karakter. Een duidelijk herkenbare christelijke partij die aanspreekt nu en in de toekomst. De Arjos heeft getoond tot het uiterste te willen gaan om de CD-eenwording gestalte te geven: om samen op weg te zijn. Maar dan zullen we er ook van overtuigd moeten zijn dat die weg leidt tot één gezamenlijk doel: christelijke politiek in woord en daad werken aan een maatschappij die echt vredes kent”, aldus tenslotte de Arjos-voorzitter.

## Arjosraad over CDA-lijst

De Arjosraad, op 1 mei 1976 te Utrecht in vergadering bijeen:

### constaterende

■ dat het hoofdbestuur van de Arjos in versterkte samenstelling op 3 april 1976 in vergadering bijeen, besloten heeft steun te verlenen aan de ARPartijraadsresolutie van 10 april 1976;

■ dat genoemde resolutie met grote meerderheid door de partijraad is aanvaard;

### overwegende

■ dat in bedoelde resolutie wordt uitgesproken dat de onder punt 9 van de resolutie genoemde voorwaarden genoegzaam dienen te zijn vervuld alvorens de partijraad op 25 september a.s. een positieve beslissing t.a.v. één CDA-lijst bij de komende Kamerverkiezingen kan en zal nemen;

■ dat voor de steun van de Arjos voor deze resolutie zowel de voorwaarden als zodanig, als het vertrouwen in een door de partijraad op 25 september a.s. te plegen eerlijke toetsing, in belangrijke

mate bepalend zijn geweest;

■ dat de positieve opstelling van de Arjos t.a.v. de resolutie moet worden gezien als een uiterste poging om het ideaal van de CDA-samenwerking m.b.t. het principiële karakter en het politieke beleid voor het CDA, naderbij te brengen;

■ spreekt uit: dat een genoegzame vervulling van elk der voorwaarden essentieel moet worden geacht voor de geloofwaardigheid van het CDA;

■ dat de Arjosraad, in een vergadering in september 1976, voorafgaande aan de beslissende vergadering van de ARPartijraad zelf tot een beoordeling wenst te komen of, en in hoeverre er van een vervulling van de voorwaarden sprake is;

■ dat de Arjosraad bij die gelegenheid haar definitieve opstelling t.a.v. één CDA-lijst, getoetst aan de mate van eenheid over uitgangspunt-, program en uitvoering zal bepalen;



# Chr. Spaarbank „Eigen Haard”

## 4%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**LOPENDE DIEP 7**

(bij de kijk in 't Jatbrug)  
GRONINGEN Tel. 12.79.02

## 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

## 4 1/4%

tot **7 1/2%**  
BELEGGINGSBOEKJES

## STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

### Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

### Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

### Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze en herkenbaar als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

### De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

### De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN. ENUONTVANGT PEROMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**



## DORDRECHT

en omstreken

### Handelsmaatschappij A. van ROON N.V.

WESTHAVENKADE 61, VLAARDINGEN  
TEL. 34.34.92 en 34.30.46

*U slaagt beslist bij ons voor uw kampeer-  
en watersportartikelen*

In ons atelier worden alle voorkomende werkzaamheden op het gebied van tenten, caravans, luifels, bootscellen etc. gedaan.

## v.h. GEBR. HARKEMA

SINDS 1948 JOHAN STAAT - DORDRECHT

|            |                       |              |
|------------|-----------------------|--------------|
| ZOWEL VOOR | Automateriaal         | tel. 3.94.29 |
| WONING,    | Gereedschappen        | tel. 3.94.33 |
| GARAGE,    | Hang- en Sluitwerk    | tel. 3.32.21 |
| FABRIEK OF | IJzerwaren            | tel. 3.43.03 |
| SCHIP      | Bevestigingsartikelen | tel. 3.43.03 |

LEVERING ALS REGEL UIT VOORRAAD  
GROOTHANDEL EN FABRIEKAGENT

### Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - Tel. 078-3.43.22

*Snelle offsetdrukkers  
voor meerkleuren  
reklamedrukwerk*

## ZEELAND

### Bouwmaterialen

TEGELS  
BEKLEDINGSPLATEN VOOR  
BINNEN- EN BUITENWERK

### keukens

TIELSA  
ROSE  
PRISMA

A. DE JAGER-TOLHOEK N.V.  
SHOWROOM GOES EN MIDDELBURG

## AANNEMINGSBEDRIJF „SCHOUWEN-DUIVELAND” N.V.

Schuihaven 10 - ZIERIKZEE  
Tel. 0 1110-3951 (3 lijnen)  
HET ADRES VOOR  
UITVOERING VAN BETON-, WATER-,  
WEGENBOUW- EN CULTUURTECHNISCHE  
WERKEN

## UTRECHT

### UW INTERIEUR

SMAAKVOL EN GEZELLIG  
INGERICHT  
EN TOCH NIET DUUR

### Fa. W. van Tellingen

SLOTLAAN 135-137 - ZEIST  
TELEFOON 1.24.86

## FRIESLAND

## RIVEL

Fabriek van RIJWIELEN  
en AUTOPEDES

SURHUISTERVEEN  
Telefoon 0 5124-1545



Alle textielgoederen,  
bedden, dekens,  
matrassen, complete  
woninginrichting

Grootzand 14 - 38 - 42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE

# ARP

## VAN DE P... TIJ

### Twee jaar buitendienstwerk

Ruim twee jaar functioneert het buitendienstwerk van de ARP. Het buitendienstteam telt zes leden. Voor de drie noordelijke provincies trekt Henk Faber uit Borger er heel wat avonden op uit. Naar kiesverenigingen en provinciale vergaderingen, naar kadercursussen en sociëteiten. Van zijn ervaringen in de afgelopen tijd heeft Henk een korte balans opgemaakt. Die balans wordt in N.G. gepubliceerd in twee delen. Op deze pagina treft u het eerste gedeelte aan.

Buitendienstwerk is niet meer een onbekende term. Veel kiesverenigingen hebben eigener beweging er mee kennis gemaakt. Het meest frequent kwamen de aanvragen uit de provincie Groningen. Friesland en Drenthe lagen in dit opzicht ongeveer gelijk. In deze provincies werd een beetje op goed geluk gewerkt. Met de verzoeken van de kiesverenigingen werd zoveel mogelijk rekening gehouden. Het merendeel van de vragen had betrekking op animeren van de leden, teneinde een grotere opkomst ter vergadering te bereiken. Ook ledenwerving en daarmee samenhangende perikelen vormden onderwerp van gesprek. Hierover enkele

opmerkingen en (zeer) voorlopige conclusies.

**Logische en consequente aanpak.** Verwacht wordt, dat je even enkele gulden regels aan het kiesverenigingsbestuur voorlegt. Een soort panacee voor alle kwaaltjes. Dat valt dan doorgaans nogal tegen. Met elkaar probeer je wel de oorzaken van de moeilijkheden op te sporen. Het grondpatroon is vrij gemakkelijk te omschrijven: gebrek aan regelmaat in de werkwijze en lukraak opzet, wat betreft de programmering van het vergaderseizoen. Alle draaiboeken ten spijt, is er nog weinig sprake van een planmatige opzet, waarin ook de wensen van de leden voldoende worden betrokken. Enquêtering kan een goed middel zijn, om er achter te komen wat de leden willen. Er moet echter een aanzienlijke hoeveelheid tijd in worden gestoken. Daarom dienen de vragen scherp gesteld te worden. Een goede mogelijkheid is een totaalprogramma voor een winterseizoen, in concept aan de leden voor te leggen. Per activiteit kan gevraagd worden, of men bereid is mee te werken op de door het bestuur verwachte wijze. Een regelmatige en vooral directe benadering van leden, kan een herleving van de belangstelling ten gevolge hebben. Overigens, moet men niet verwachten, dat een verandering in aanpak, ogenblikkelijk indrukwekkende resultaten zal opleveren.

#### Onderwerpeuze

Ook wat de keuze van onderwerpen betreft, kan er nog wel wat zorgvuldiger gewerkt worden. Veelal krijgt een spreker maar de vrije hand in wat hij naar voren wil brengen. Het loont de moeite een onderwerp eens in een aantal facetten te

### Henk Faber maakt balans op van buitendienstwerk:

## AR-leden meer betrekken bij planmatige opzet

ontleden. Bij deze deelonderwerpen kan men sprekers zoeken, die dan een duidelijk omlijnd verzoek krijgen. De wijze van aanbidding is bij de meeste kiesverenigingen weinig gevarieerd. Bij enkele kiesverenigingen heeft men goede ervaringen met een forum. Wel moet worden gezorgd voor de nodige kleur in visie van de forumleden. Samen met een theoloog, lid van de P.P.R., heb ik in een forumje mogen optreden voor een groep A.R.-mensen. De meeste deelnemers waren van mening, dat deze aanpak bijzonder waardevol was. Je gaat je eigen argumenten behoorlijk doorlichten, alvorens ze te spuien. De argumenten van de ander geven bovendien heel wat stof tot nadenken. Concluderend, de volgende punten:

- het draaiboek is bij veel kiesverenigingen bekend, maar funktioneert naar de praktijk toe, nog gebrekkig (a);
- er zal veel meer gewerkt moeten worden in de richting van totaal-programma's (b);
- vanuit het partijbureau zal een stukje dienstverlening inzien, op gang moeten komen (c);
- een nieuwe inventarisatie van het sprekersbestand is gewenst. Men zal meer over zijn specifieke onderwerp, dan over de spreker zelf moeten vertellen. M.a.w. duidelijk gaan categoriseren naar onderwerpen. Niet iedere spreker kan met onverschillig welk onderwerp op een kiesvereniging worden losgelaten (d);
- met de edities van „Fractie in actie” kan meer worden gedaan. Het verdient

aanbeveling de uitgaven te verrijken met enkele werkmodellen. Wallicht is het mogelijk ook het onder (d) genoemde, in een nieuwe opzet te betrekken (e);

■ ondanks de ruim aanwezige mogelijkheden tot dienstverlening vanuit het partijbureau, hebben veel kv's het gevoel een eenzame weg te gaan (f).



Buitendienstmedewerker Faber.

### Rayon-indeling buitendienstwerk

| Rayon                                                                       | Naam medewerker/ster                                                                                 |
|-----------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| KC Groningen<br>SC Assen en Emmen                                           | H. Faber,<br>Waardeel 39,<br>Borger<br>Tel. 03998-5175                                               |
| SC Hoogeveen en Meppel<br>KC Zwolle                                         | K. Lanting<br>Nachttegaalstraat 1<br>Hardenberg<br>Tel. 05232-2779                                   |
| KC Arnhem<br>KC Nijmegen<br>KC Utrecht                                      | Mevr. M. L. Wolfkamp-Jansen,<br>Margrietlaan 16,<br>Soestdijk<br>Tel. 02155-11283                    |
| KC Amsterdam<br>SC Hilversum en<br>Nieuwer-Amstel<br>SC Gouda               | H. Dijk,<br>Kievitsheuvel 106,<br>Bodegraven<br>Tel. 01726-3143                                      |
| KC Den Helder<br>SC Haarlem en Velsen<br>SC Leiden<br>KC Den Haag           | J. Tjabringa,<br>Colijnstraat 104,<br>Katwijk<br>Tel. 01718-73515                                    |
| KC Rotterdam<br>KC Dordrecht<br>KC Tilburg<br>KC Den Bosch<br>KC Middelburg | Mevr. W. Chr. van<br>Dinter-Vroegindewey,<br>Van Beethovenlaan 397,<br>Maassluis<br>Tel. 01899-15309 |

#### Statencentrale Gouda

De Statencentrale Gouda van de ARP houdt een ledenvergadering op *dinsdag*, 18 mei a.s. om 20.00 uur in één der lokalen van de Chr. Land- en Tuinbouwschool, Sportlaan 83, Gouda. Er vindt een nabespreking van de partijraad plaats.

#### Statencentrale Tiel

De Statencentrale Tiel van de ARP vergadering op *maandag* 17 mei a.s. om 20.00 uur in het gebouw „Ons Huis”, Herman Kuijkstraat 11 te Geldermalsen. Aan de orde komt de resolutie van de partijraad van 10 april j.l. en de behandeling van een voorstel om met de Statencentrales Tiel van KVP, CHU en ARP te komen tot een CDA-verband.

#### Kooijmans te Dokkum

Op maandag 17 mei a.s. spreekt te Dokkum, in het Bolwerk, 20.00 uur 's avonds, staatssecretaris van Buitenlandse Zaken mr. P. H. Kooijmans, o.a. over actuele buitenlandse politieke vraagstukken.

#### ARP Dedemsvaart/Balkbrug

Op maandag 17 mei a.s., bespreking van het ontwerp CDA-program; plaats van bijeenkomst: „Antenne”, 20.00 uur precies. Toelichting door ing. J. de Jong.

#### Aantjes te Leeuwarden

Op 31 mei a.s. spreekt de voorzitter van de ARP Tweede Kamerfractie, mr. W. Aantjes voor de AR Kamercentrale Leeuwarden, in de Salvatorkerk, Leeuwarden. Aanvang: 20 uur.

#### Partijvoorzitter De Boer te Aalsmeer

Woensdag 19 mei a.s. hoopt H. A. de Boer, voorzitter van de A.R.P., te spreken op de jaarvergadering van de Arjos-Aalsmeer, welke wordt gehouden in het verenigingsgebouw „De Bron”, achter de Chr. Ger. kerk in de Lijnbaan, aanvang 20.00 uur. Onderwerp: actuele politiek! Iedereen is van harte welkom.



#### Prof. Albada te Enschede

Openbare ledenvergadering van de Statencentrale Enschede der ARP, op vrijdag 14 mei a.s. om 19.30 uur, in het gebouw van de Prot.-Chr. Scholengemeenschap „De Hoeksteen”, Wethouder Beverstraat 165, Enschede; spreker: Prof. Dr. W. Albada, de AR-voorzitter van de CDA Eerste Kamerfractie, over „De ARP en het CDA”.

#### Burgemeester Andijk

Bij Koninklijk besluit is met ingang van 1 juni 1976 benoemd tot burgemeester der gemeente Andijk: de heer W. Veldhuizen te Numansdorp. De heer Veldhuizen, die 42 jaar is, is sinds december 1965 gemeentesecretaris van Numansdorp.



#### Radio

De twee-wekelijkse radio-uitzending van de ARP vindt weer plaats op vrijdag, 21 mei 1976 om 18.20 uur via Hilversum 2.

## Partijvoorzitter De Boer keurt acties inzake CDA af

Sinds op 10 april de partijraad van de ARP een resolutie heeft aanvaard, die nu ter goedkeuring aan de AR-kiesverenigingen is voorgelegd, hebben verschillende personen en groepen zich tot deze kiesverenigingen gewend met publieke verklaringen, zowel ten gunste als ten nadele van de resolutie.

#### Democratische weg

Op 23 april j.l. heeft het partijbestuur vergaderd. Tijdens deze vergadering is unaniem afgesproken, dat ik als partijvoorzitter het gevoelen van het partijbestuur zou uitdragen. Dat gevoelen betrof het feit, dat de AR-partijraad langs democratische weg een beslissing heeft genomen op voorstel van het partijbestuur, dat nu aan de kiesverenigingen het advies is gegeven dit besluit goed te keuren en dat kiesverenigingen in volle vrijheid moeten kunnen beslissen. Op grond hiervan bestond er verder geen behoefte aan acties pro of contra.

#### Oproep

Het dagelijks bestuur van het A.R. Vrouwenkomité heeft, op verzoek van een aantal leden, besloten een werkgroep in het leven te roepen voor het voorbereiden van eventuele amenderingen op het ontwerp-CDA-program. De eerste bijeenkomst wordt gehouden op: maandag 31 mei 1976, 's avonds om 7 uur in jaarbeurs congres- en vergadercentrum te Utrecht. Om zo mogelijk vooraf tot een zekere taakverdeling te komen, worden geïnteresseerde ARVC-leden en „niet”-leden (zowel mannen als vrouwen), die hieraan enige tijd en energie willen besteden, verzocht zo spoedig mogelijk contact op te nemen met: Mevr. T. Bot-van Gijsen, Lepelaarpark 11, Purmerend, tel. 02990-20983

#### Partij-loyaliteit

Sinds die tijd zijn er diverse acties geweest, die ik op grond van dit besluit betreuren en afkeuren. Zowel het Verband van AR-provincie- en gemeentebestuurders als de vice-voorzitter van het CDA, als de AR-Eerste Kamerfractie als de vijf partijbestuursleden, die de open brief van de ruim honderd kaderleden hebben ondertekend zijn, direct of indirect, bij de besluitvorming van 23 april betrokken geweest, of in zoverre zij niet aanwezig waren, mogen zij zich daaraan gebonden achten. Uit een oogpunt van partijloyaliteit acht ik hun acties een slechte zaak temeer daar

## Drukke periode voor ARP-leden

Deze periode is van groot belang voor de leden van de ARP. Via de kiesverenigingen is er gelegenheid zich uit te spreken over de partijraadsresolutie inzake één gezamenlijke kandidatenlijst van ARP, CHU en KVP bij de eerstvolgende Kamerverkiezingen.

Er bestaat ook de mogelijkheid namen te noemen voor de groenlijst in verband met het samenstellen van een kandidatenlijst voor de Tweede Kamer. Tenslotte is er de mogelijkheid amendementen in te dienen op het ontwerp-CDA-program, dat onlangs via N.G. en A.R.Post aan alle partijleden is toegezonden. Bij één en ander gelieve u de sluitingstermijnen goed in het oog te houden en er mee te rekenen, dat het stemmen, het indienen van amendementen en het noemen van namen uitsluitend via de kiesvereniging kan verlopen. Let u dus op de uitnodiging van uw kiesvereniging voor de bijeenkomst, waarop deze belangrijke onderwerpen aan de orde komen. Of trekt u desnoods bij uw kiesvereniging aan de bel, zodat tijdig een vergadering wordt gehouden en alle leden de gelegenheid

deze alleen maar polariserend werken in eigen kring. Van leden van Kamerfracties en van het partijbestuur mag worden verwacht, dat zij, nu de partijraad in meerderheid een besluit heeft genomen, dit respecteren en zich van verdere acties onthouden. De tijd en inspanningen aan deze acties besteed, zouden beter gebruikt kunnen worden voor het meewerken aan de bouw van een geloofwaardig CDA; een taak waaraan de ARP in zo groot mogelijke eensgezindheid dient te werken. Op grond van het hierbovenstaande heb ik een extra vergadering van het dagelijks bestuur van de ARP bijeengeroepen.

N.B.: deze verklaring van partijvoorzitter H. A. de Boer is op 5 mei j.l. uitgegeven.

krijgen zich uit te spreken. De kiesverenigingen dienen zich vóór 25 mei a.s. uit te spreken over de partijraadsresolutie m.b.t. de ene CDA-lijst. 25 mei a.s. geldt als sluitingsdatum voor het inleveren van de stembiljetten.

Dezelfde datum 25 mei a.s., geldt als sluitingsdatum voor het noemen van namen van kandidaten voor de groenlijst. Iedere kiesvereniging heeft de gelegenheid namen van ten hoogste tien personen te zenden aan het partijbureau. Niet genoemd moeten worden de namen van de zitting hebbende leden van de Tweede Kamer, de ministers en de staatssecretarissen, want zij worden geacht op de groenlijst voor te komen, indien er geen verhindering bestaat ten aanzien van een nieuwe kandidatuur.

Krachtens art. 2 van het reglement voor de vaststelling van het Program van Actie zijn kiesverenigingen bevoegd amendementen op het ontwerp-program in te dienen bij de Kamercentrale, waaronder zij ressembleren. Het tijdschema voor de behandeling van het ontwerp-CDA-program geeft aan, dat de kiesverenigingen tot uiterlijk maandag, 17 mei a.s. amendementen kunnen indienen bij hun Kamercentrale.

## GRONINGEN

Makelaarskantoor J. Fokkens Siddeburen  
in roerende  
en onroerende goederen  
verzekeringen en hypotheek  
TELEFOON 05983-360



## AMSTERDAM



Postjesweg 91 - Javastraat 199 - Krugerplein 29 - Dapperstraat 16 - Jan van Galenstraat 60 - Jan Evertsenstraat 130 - Hugo de Grootplein 20 - Spaarndammerstraat 97 - Bentinckstraat 28 - Oranjestraat 28 - v.d. Helstplein 9 - Westersstraat 138 - Spreuwenpark 3 - Ribesstraat 39 - Tuinstad Osdorp, Tussenmeer 62

## GELDERLAND

radio **K. B. Weimar** Televisie  
Landelijk erkend installateur  
Elektrische apparaten - Verlichting  
MAANDEREIND 19 - EDE - TELEFOON 8573

## CONVECTOREN

VOOR KOLEN, OLIE EN GAS  
ZOWEL VOOR WOONKAMERS  
ALS VOOR KANTOREN, ZALEN  
ETC.

**FIRMA  
T. VIETS**

Bergstraat 38 - Telefoon 0 8370-2765 - WAGENINGEN

## MAGAZIJN „HET ANKER”

HOOFDSTRAAT 94 - 96 - VEENENDAAL

Zeer voordelige aanbieding in  
terlenka vallen en gordijnen

SPECIALITEIT IN NYLONKOUSSEN

## ROTTERDAM

### W. J. SPOORMAKER B.V.

AUTOMOBIELBEDRIJF ROTTERDAM-ZUID

Wolphaertsbocht 246 - Telefoon 010-85.28.33

Official Peugeot-dealer voor Rotterdam-Zuid

en het eiland IJsselmonde.

## OVERIJSEL

50 JAAR DE MEEST GEVRAAGDE  
WONINGINRICHTING

### J. Voerman & Zonen

Assendorperstraat 73-81 - Tel. 1.65.07. - Zwolle

### H. STRUIK & ZON N.V.

Fabriek van dekkleden  
en tenten

IMP. GROOTHANDEL SCHEEPS-  
EN AANNEMERSBENODIGDHEDEN  
ELEKTRISCHE EN AUTOGENE  
LAS- EN SNIJBENODIGDHEDEN.

DEVENTER  
Telefoon 05700-1.39.70  
Diepenveenseweg 8

Landbouwmechanisatiebedrijf

## FA. K. ELLENS LANDBOUWMACHINES SMEDERIJ TRACTOREN

Eggestraat 3, telefoon 05276-2400, NAGELE (N.O.P.)

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52. TEL. 05400-1.56.00.

## GROEN na honderd jaar weer aktueel!



Mr. H. W. J. Mulder

### Groen van Prinsterer

staatsman en profeet

Omvang 140 pagina's. In fraaie paperbackuitvoering. Prijs f 14,-.

Naast een boeiende en onderhoudend geschreven levensschets bevat dit boek een duidelijke weergave in hoofdtekken van Groen's godsdienstig-staatkundige denkbeelden. Hernieuwde kennismaking met de figuur van Groen en actuele bezinning op diens ideeën kan in een tijd van geestelijke en politieke crises alleen maar verhelderend en stimulerend werken. Groen wist zich een man van de toekomst meer nog dan van zijn eigen tijd, vervuld als deze was van een grenzeloos kultuuroptimisme. Misschien dat in de verwarring van onze dagen het ogenblik nadert voor een beter verstaan van Groen's levensdoel: behoud of herstel van de christelijke staat. Ons volk zou er wel bij varen!

„Uit het boek van Mulder blijkt een grote kennis van Groen's werk... Voor een hernieuwde kennisname van Groen's denkbeelden is dit boek een nuttige bijdrage”

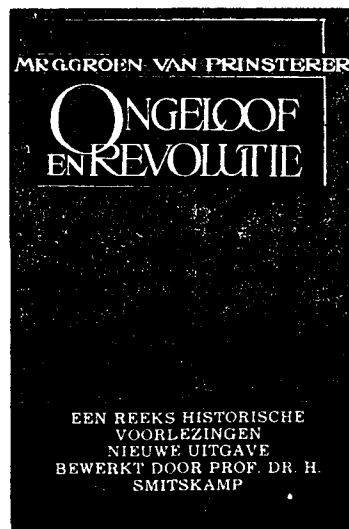
C. H. NEDERLANDER

„Een boek dat je hevig pakt, omdat het én goed én bijzonder aktueel is... Ik zeg het maar dadelijk: het zou een zegen zijn als allen dit boek lezen. Of liever, het bestudeerden tot ze het zich geheel eigen hebben gemaakt. Ik wil daarom alle aandacht vragen voor dit boek van Mr. Mulder”.

(Prof. C. Veenhof in OPBOUW)

„Dit onderhoudend geschreven boek van Mr. Mulder kan een nuttige functie vervullen, al was het alleen maar om ons bewust te maken hoezeer Nederland, religieus, sociaal en politiek, is veranderd. Te meer reden om de oude uitspraak te herhalen: gedenk uw voorgangers. En ken ze!”

(Dr. Rijnsdorp in TROUW)



Deze maand verschijnt een herdruk van Groen's belangrijkste boek

## Ongeloof en Revolutie

Een reeks historische voorlezingen bewerkt door Prof. Dr. H. Smitskamp

Derde, uitgebreide druk. Omvang 336 pagina's. In fraaie gebonden uitvoering. Prijs bij voorintekening f 24,50; na verschijning f 29,50.

In geen ander werk is het visionaire karakter van Groen's beschouwingen zo scherp te onderkennen als in zijn „ONGELOOF EN REVOLUTIE”. Wie de moeite neemt zich de rijke inhoud van dit boek eigen te maken (en dankzij Prof. Smitskamp's bewerking is dat voor iedereen mogelijk geworden), ontdekt dat „ONGELOOF EN REVOLUTIE” aktueler is dan ooit. Onderstaande recensies spreken in dat opzicht duidelijke taal.

„In 1940 grepen we naar lektuur en vonden bij Groen de aansluiting, aktueel als was het de vorige dag geschreven... Groen werd voor tallozen de geestelijke vader van het christelijk verzet tegen de Duitse overweldiger. Men kan het dus verstaan met hoeveel vreugde wij dit werk aankondigen. Groen's boek moge weer gelezen worden. Niet éénmaal, maar bij herhaling”.

(TROUW)

„Wat lag er meer voor de hand dan dit geschrift, dat thans nog van éven aktuele betekenis is als in Groen's tijd zelf, voor een zo breed mogelijke kring leesbaar te maken?... Moge dit boek thans ook zijn weg vinden tot ons volk, speciaal tot onze jonge mensen. Laten zij het met ernst bestuderen en zich eigen maken”.

(DE CHRISTELIJK-HISTORISCHE NEDERLANDER)

„Niet onvermeld mag blijven, welk een boeiende en aktuele indruk dit werk ook op de hedendaagse lezer maakt... Mede door deze uitgave - daarvan houden wij ons overtuigd - is het boek binnen het bereik van een zeer brede lezerskring gekomen”.

ANTI-REVOLUTIONAIRE STAATKUNDE)

## U BESPAART VIJF GULDEN

als u nu intekent op deze nieuwe uitgave van „ONGELOOF EN REVOLUTIE”. Bij verschijning wordt de prijs namelijk verhoogd tot f 29,50. Profiteer van de lage voorintekeningprijs door gebruik te maken van de **VOORDEELCOUPON**. Zend deze vandaag nog aan uw boekhandel of (ir. open envelop, zonder postzegel) aan:

UITGEVERIJ T. WEVER  
B.V.  
ANTWOORDNUMMER 5  
FRANEKER

Zend mij de volgende boeke. **VOORDEELCOUPON**  
rechtstreeks/via boekhandel:

....ex. Mr. H. W. J. Mulder,  
**GROEN VAN PRINSTERER -**  
staatsman en profeet.  
Prijs f 14,-.

....ex. Mr. G. Groen van Prinsterer,  
**ONGELOOF EN REVOLUTIE.**  
Bewerkt door Prof. Dr. H. Smitskamp.  
Voorintekeningprijs geb. f 24,50.

Naam: .....

Straat: .....

Plaats: .....

Gironummer: ..... Datum: .....

\*Doorhalen wat u niet wenst.

CDA

# WAG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 21 - 22 mei 1976

### Misleidende Reclame

Door mr.  
J. N. Scholten  
ARP Tweede Kamerlid

## Reclame-maker moet zijn aanprijzing waarmaken kunnen

Kritiek op reclame neemt toe en dat is begrijpelijk. Immers dagelijks wordt op de consument in bonte verscheidenheid een groot aantal reclameboodschappen afgevuurd, die de bedoeling hebben steeds weer opnieuw behoeften op te roepen, de mensen tot bepaalde vormen van koopgedrag te brengen.

### Positieve kant

Ongetwijfeld heeft reclame een positieve kant, die is gelegen in haar informatieve functie, vooral in een periode van veranderingen, zoals thans. Daarom dient niet iedere reclame te worden afgewezen, wel dient de eis gesteld te worden, dat de reclame informatief en eerlijk is en erop gericht de mensen te brengen tot een weloverwogen consumptie-patroon. Afgewezen moeten dan ook worden die reclame-methoden, welke rechtstreeks gericht zijn op het menselijk onderbewustzijn. Het concept C.D.A.-program „niet bij brood alleen“, wenst terecht een verbod van dergelijke reclame. Indien deze stelling wordt uitgewerkt, zal dit leiden tot de afschaffing van de STER, waarin met name van deze methode sterk gebruik wordt gemaakt. De STER reclame valt voorts op door het vrijwel geheel ontbreken van informatieve gegevens, zodat ze ook om deze reden moet worden afgewezen.

De consument heeft in het geheel van het sociaal-economisch gebeuren nog geen

volwaardige plaats en is nog te veel afhankelijk van de resultaten van het vrije spel der productie-krachten. Via de consumenten-organisaties wordt in toenemende mate tegenspel geboden. Deze organisaties dienen dan ook door de overheid in voldoende mate gesteund te worden. Behalve de consument heeft ook de bonafide producent belang bij een eerlijke reclame. Immers dan kan de consument op goede gronden kiezen, terwijl hij anders misschien via halve of hele onwaarheden een bepaalde kant wordt uitgelokt. We komen hier op het terrein van het mededingingsbeleid, waarbij het gaat om een ordelijk economisch verkeer. Met name de organisaties voor het midden- en kleinbedrijf hebben bij herhaling gewezen op bestaande praktijken op reclame gebied, die schadelijk zijn voor een goed economisch verkeer tussen producenten en handelaren onderling. Zij hebben daarbij ook om meer wettelijke maatregelen gevraagd, zoals ook de consumentenorganisaties hebben gedaan.

### Zelf-regulering

Hier komen we dus op de vraag of de overheid via haar machtmiddelen nader moet ingrijpen inzake de verhouding producent-consument en producenten onderling of dat ze dit aan de betrokken partijen moet overlaten via de zogenaamde zelfregulering, waarbij deze

### Belangrijke termijnen

25 mei 1976

Laatste dag waarop kiesverenigingen hun stembiljet over de partijraadsresolutie inzake het CDA kunnen inleveren bij het partijsecretariaat.

25 mei 1976

Laatste dag waarop kiesverenigingen namen kunnen noemen van kandidaten voor de groslijst (eveneens toezendend aan partijsecretariaat). (Zie ook pagina 11).

belanghebbenden zelf regels opstellen. Met de Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf en met de consumentenorganisaties ben ik van mening, dat niet volstaan kan worden met het systeem van zelfregulering, zoals dit thans wordt beoefend. Wel moet deze zelf-regulering positief worden beoordeeld. Ik denk met name aan het werk van de Reclamecodecommissie; maar dit is niet genoeg. Er zal een aanzienlijk grotere bescherming moeten worden ingevoerd langs de weg van de wetgeving. Hierbij staan twee wegen open: ■ de weg van het *civiele recht*, dat de verhouding tussen de burgers onderling regelt, ■ en het *strafrecht*, waarbij de overheid bepaalde handelingen tot een strafbaar feit verklaart. Beide wegen zijn tot dusver wel bewandeld. Voor het strafrecht ware te denken aan de *Warenwet*, die overigens uitgebouwd dient te worden tot een meer actief instrument voor consumentenbeleid en eerlijke handel. Voor het civiele recht ware allereerst te denken aan art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek, handelend over de onrechtmatige daad.

## Boeiende les maatschappijleer over politieke stromingen

Dezer dagen verscheen de tweede les-brief in de serie „Politiek? Kom nou!“ In deze tweede les, die geïllustreerd is met diverse cartoons en fraaie historische foto's, komen het liberalisme, het socialisme, en de christen-democratie uitvoerig aan de orde. Voor de vakken maatschappijleer, geschiedenis en godsdienstonderwijs is deze les een ware uitkomst. Trouwens, ook voor kiesverenigingen leent deze les zich goed. In een bijlage is een aparte portretgalerij opgenomen van Groen van Prinsterer, Abraham Kuyper, De Savornin Lohman, en Schaepman. Voorts zijn de adressen van de

partijsecretariaten van alle in de Tweede Kamer vertegenwoordigde politieke partijen opgenomen. De eerste lesbrief is een enorm succes geworden. Duizenden leerlingen maken er gebruik van! Bestel ook de tweede les! De prijsregeling ervan is als volgt: 1. exemplaar f 1,-, 2 t/m ex. f 0,75 per ex. 5 t/m 9 ex. f 0,60 per ex. 10 t/m 24 ex. f 0,45 per ex. 25 en meer ex. f 0,30 per ex.

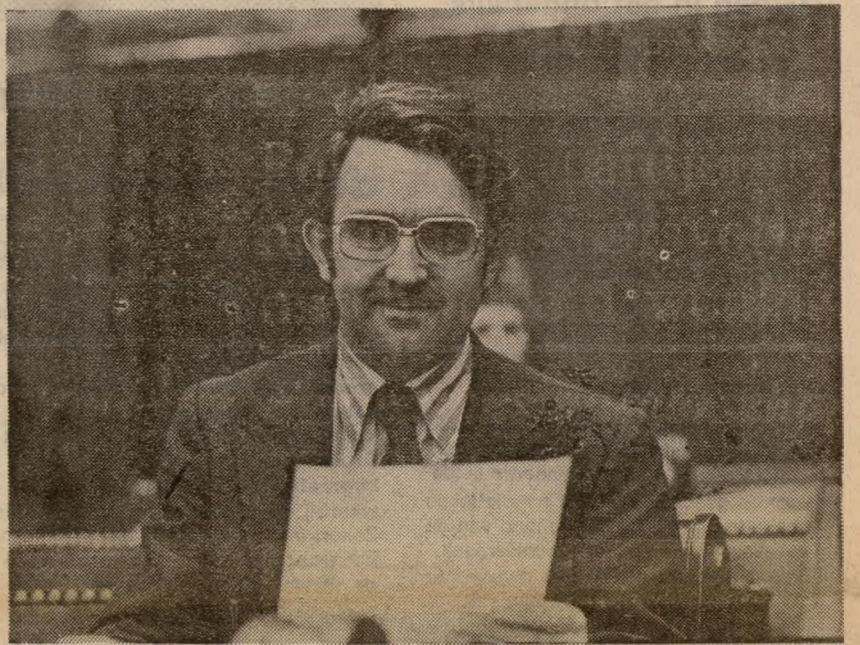
Bestellingen: stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R.Partijstichting, Den Haag met vermelding van les nr. en aantal.



Deze week werd in Den Haag, de 100e sterfdag van Groen van Prinsterer herdacht. Daarvoor in dit nummer aandacht. Op de foto ziet u geheel links, met hoge stoep Groens woning op het Plein, te Den Haag, waar hij van 1832-1838 woonde.

## „Een ziel van vuur“

„Een ziel van vuur, zoals onze staatkundige historie, in de XIX eeuw, geen tweede aan te wijzen heeft“. Zo typeerde prof. C. Gerretson de deze week in Den Haag t.g.v. zijn 100e sterfdag herdachte staatsman Groen van Prinsterer - het citaat is ontleend aan de door dr. G. Puchinger samengestelde bundel „Aandacht voor Groen van Prinsterer“, KOK, Kampen 1976 -. Aan de redevoeringen tijdens deze herdenkingsdienst gehouden - mr. A. M. Donner, dr. J. W. van Hulst en dr. W. Aalders belichtten de betekenis van Groen - besteden wij in dit nummer uitvoerig aandacht. Voorts deze week een middenkatern CD Aktueel, waarin o.a. drs. Piet Bukman, voorzitter van de CBTB zijn visie geeft op het Europese landbouwbeleid.



Mr. J. N. Scholten gefotografeerd in de ARP-banken in het Parlement

Een half jaar geleden werd door de regering een wetsontwerp (W.O.) aan de Tweede Kamer aangeboden, dat handelt over de privaatrechtelijke (= civielrechtelijke) bescherming tegen misleidende reclame. Inmiddels heeft de bijzondere kamercommissie voor dit wetsontwerp haar eerste reactie op dit w.o. gegeven via het zogenaamde voorlopig verslag (v.v.). Uit dit v.v. blijkt vooral een kritische opstelling, in feite heeft het wetsontwerp niet aan de verwachtingen beantwoord. Ook de fracties van K.V.P., A.R.P. en C.H.U. zijn blijken hun aandeel in het v.v. ernstig teleurgesteld en vrezen dat het w.o. slechts een geringe verbetering ten aanzien van de misleidende reclame tot

stand brengt, waarbij Nederland achterblijft bij een aantal andere West-Europese landen. De teleurstelling zit met name in het feit, ■ dat uitsluitend voor de civiel-rechtelijke benadering is gekozen, ■ dat uitgegaan wordt van een „smalle aanpak“ door niet te spreken over „onoorloofde mededinging“, als zodanig, zoals de STER had geadviseerd maar dat het wetsontwerp zich beperkt tot „misleidende mededelingen in het openbaar“ ■ en tenslotte vrezen de fracties een gering effect, omdat het bewijs van de onrechtmatigheid van de reclame bij de klager wordt gelegd. Zelfs belangenorganisaties staan hier vaak voor levensgrote problemen, hoe moet dan de eenvoudige consument hiermee aan?

### Omkering bewijslast

Wij hebben dan ook voorgesteld t.a.v. het misleidend karakter een omkering van de

Vervolg op pag. 2

**W. Smeenk & Zonen**  
VLEUGELS, PIANO'S,  
ORGELS  
OVERHOORN 174  
TEL. 020-18.51.51  
AMSTERDAM

Volgende week verschijnt:

### GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID

Dit boekje bevat de belangrijke redevoeringen, uitgesproken tijdens de voorjaarspartijraad van 10 april jl:

■ de rede van H. A. de Boer  
„Om een CDA met karakter“

■ de rede van mr. W. Aantjes  
„Delen in verantwoordelijkheid, werk en offers“

Tevens is opgenomen de tekst van de resolutie over één CDA-lijst.

Omvang: 32 pagina's, geïllustreerd.

Prijs f 3,- per exemplaar.

Bestellingen:

Stort het bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Gedeelde verantwoordelijkheid“

DEZE WEEK  
IN WAG:

Groen-herdenking, pag. 2

Participatie-onderwijs, pag. 4

Middenkatern CDAktueel, pag. 5-8

Europese Volkspartij, pag. 5

Drs. P. Bukman over landbouwbeleid, pag. 7

Uit de Arjos, pag. 9

Zuid-Molukken, pag. 10

Partijnieuws, pag. 11

# IN OGENSCHOUW

## Schijn en werkelijkheid

Het geven van namen aan mensen, dieren, dingen en begrippen, is typisch menselijk. Een nieuwe scheikundige verbinding, een nieuwe tulp, een pasgeboren menskind, zij krijgen allemaal namen. In de Bijbel is het geven van namen een uiterst belangrijke zaak. Door het geven van een naam onderscheid je iemand van alle anderen. Soms breng je met de naam eigenschappen tot uitdrukking. Het geven van namen kan ook gevaarlijk of misleidend zijn. Vooroordelen worden er soms mee tot uitdrukking gebracht. De opstand tegen de Spanjaarden, aan de vooravond van de tachtjarige oorlog, begon met een stel liederen die „bedelaars” werden genoemd, en die dat zelf toen overnamen. Deze bedelaars, de geuzen, kennen wij al sinds eeuwen heel anders dan als bedelaars. Door abortus zonder meer kindermoord te noemen, plak je een

etiket op een kwestie waarvan we nu wel geleerd hebben dat we die met iets meer onderscheidingsvermogen moeten benaderen.

### Afgaan op namen?

We mogen dan ook niet altijd op die namen afgaan, zelfs niet als een groep mensen zich zelf met die naam siert. Denk alleen maar aan al die groepen die zich protestant noemen. Of aan alle groeperingen die van het etiket „gereformeerd” zijn voorzien. Werelden van verschil kunnen we tussen deze groepen constateren. Een eenvoudig voorbeeld is het begrip „CDA”. De resolutie die op onze laatste Partijraadsvergadering is aanvaard, is er het bewijs van dat voor de ARP het ene CDA het andere niet is: het gaat om wat erachter zit. Aan deze achtergronden denk je wanneer je bemerkt hoe sterk de uitlatingen van minister Boersma over de

Italiaanse communisten de aandacht hebben getrokken. Deze anti-revolutionaire minister heeft het voor deze communisten opgenomen, en dat is voor velen onbegrijpelijk. Communisme betekent immers wereldrevolutie, dictatuur, concentratie-kampen, armoede, volksdemocratie, en bedreiging van de wereldvrede? Is de heer Boersma soms communist geworden? Is hij soms ten onrechte door de hoofdredacteur van Elsevier over het hoofd gezien als agent van de KGB, de Russische spionagedienst?

### „Op zijn Italiaans”

Heeft u wel eens geprobeerd aan een buitenlander uit te leggen wat anti-revolutionair of christelijk-historisch inhoudt? Dat zal u in een half uur niet lukken. Voor ons geldt dezelfde moeilijkheid ten opzichte van politieke partijen in het buitenland. Het is de vraag

of de christen-democraten in Italië die naam nog verdienen, althans naar onze maatstaven gemeten. Onbekwaamheid en corruptie komen nogal eens voor bij deze partij, die al decennia lang in Italië aan de macht is. Deze partij ziet geen kans om het land op een behoorlijke manier te besturen. De ene crisis na de andere doet zich voor. Dezelfde moeilijkheid die wij hebben met de christen-democraten, namelijk dat zij niet beantwoorden aan datgene wat wij als christen-democratisch zien, doet zich nu blijkbaar voor met de Italiaanse communisten. Wat zijn dat voor communisten die zeggen dat zij zich aan de democratische spelregels willen houden, in de NAVO willen blijven, en die goede en onkreukbare bestuurders blijken te zijn in menige streek en in menige stad waar ze de meerderheid hebben? Wat is dat voor een communistische partij waar vrijwel alle Italiaanse protestantse predikanten met sympathie tegenover staan? Wat is dat voor een communistische partij op de lijst waarvan een lid van de Europese Commissie – het dagelijks bestuur van de EEG – en een voormalige NAVO-bevelhebber zich kandidaat hebben gesteld? Het begint ernaar uit te zien dat deze communisten een ontwikkeling hebben doorgemaakt

die de vraag doet rijzen of hun etiket nog wel klopt.

### Schijn en werkelijkheid

Als er soms anti-revolutionairen zijn die zijn geschrokken van het feit dat een man als Boersma het voor de Italiaanse communisten opneemt, dan doen zij er goed aan te bedenken dat het op de werkelijkheid en niet op de schijn aankomt. Een gezonde portie wantrouwen tegenover alles wat zich communist noemt is op zijn plaats. En de wereld wordt er wat onoverzichtelijk van als zou gaan blijken dat niet alle communisten dat zijn waarvoor wij ze aanzien. Dat wantrouwen en die dreigende onoverzichtelijkheid mag ons toch de ogen niet doen sluiten voor de werkelijkheid die we kritisch moeten bezien. Als Boersma ons iets heeft te vertellen over etiketten die niet meer kloppen dan moeten we maar eens goed naar hem luisteren.

CvdW

## Groen in het onderwijs

Prof. J. W. van Hulst begon met aandacht te vragen voor onderwijs- en opvoedingssituaties in totalitaire staten als de Sovjet-Unie, de D.D.R. en Tsjecho-Slowakije. Hij vroeg zich af – gelet op de mondiale opvoedings- en jeugdproblemen – of het toch niet „Holland op z'n smalst” was om 100 jaar na 1876 de sterfdag van Groen te gedenken.

### Christelijk school

Om deze vraag te beantwoorden wees spreker er in de eerste plaats op dat Groen, door z'n gepassioneerde liefde voor de geschiedenis, z'n gehele leven gestreden had voor het behoud van dit vak, van lagere school tot universiteit. Bovendien was voor Groen de geschiedenis geen mausoleum van feiten, maar een bron van onmisbare kennis om het heden te beoordelen en de lijnen voor de toekomst te trekken. Prof. Van Hulst stelde vervolgens, dat Groen tot 1857 toe gelijverd had voor door de overheid bekostigde afzonderlijke gezinscholen, ingericht door kerk en synagoge. De wet van 1857, gegeven door Groen's geestverwant Van der Brugghen, betekende echter het einde van Groen's ideaal. Deze wet moet gezien worden als de consequentie van de grondwet van 1848; in deze grondwet werd het ideaal van „de christelijke staat” verlaten; alzo kon de staatsschool ook niet meer een christelijke school zijn, wat krachtens de

## Groen van Prinsterer deze week herdacht

Deze week viel op de 19e mei de honderdste sterfdag van Guillaume Groen van Prinsterer. Voor A.R.P. en C.H.U. is dat aanleiding geweest het initiatief te nemen voor het organiseren van een herdenking op die datum. Zo vond deze week een kranstegging plaats bij het graf van Groen van Prinsterer op de begraafplaats „Ter Navinging”, waarbij de minister van Binnenlandse Zaken mr. W. F. de Gaay Fortman o.a. het woord voerde. 's Middags werd in de Waalse Kerk, te Den Haag, een herdenkingsbijeenkomst gehouden

schoolewet van 1806 (Van der Palm, Van der Ende) tot op zekere hoogte nog wel mogelijk was. Groen heeft na 1857, door de omstandigheden daartoe gedwongen „de weg der verbijzondering gekozen: de strijd voor de christelijke school neemt dan een aanvang. De oud CHU-voorzitter wierp de vraag op, hoe het mogelijk was, dat Groen en Van der Brugghen, beiden zo sterk door het Réveil beïnvloed, ten aanzien van de school verschillende wegen konden gaan.

met als sprekers dr. J. W. van Hulst, ds. W. Aalders en mr. A. M. Donner. Een samenvatting van hun toespraken vindt u elders op deze pagina. Na afloop van de herdenkingsbijeenkomst vond een ontvangst plaats in de Eerste Kamer, waarbij de bijzondere postzegel ter herdenking van de 100ste sterfdag van Groen van Prinsterer door drs. Ph. Leenman, directeur-generaal van de P.T.T. aan minister De Gaay Fortman werd aangeboden. Volgende week méér over deze herdenking.

### Christelijke opvoeding

Van Hulst zocht het antwoord op deze vraag hierin, dat het Réveil wel een duidelijk beeld had van een christelijke opvoeding, gebaseerd op een centrale heilsfeiten-theologie, maar dat het denken over de schoolproblematiek nooit was uitgekristalliseerd. Het Réveil zocht z'n kracht in de zorg voor armen, wezen, ongehuwde moeders, verwaarloosde jeugd, zondagscholarbeid enz. Na 1857 blijkt, dat de Réveilmannen, uitgaande van eenzelfde opvoedingsideaal, verschillende wegen konden gaan inzake de school. Prof. Prof. van Hulst besloot zijn rede met de opmerking, dat de betekenis van Groen's idealen de Nederlandse grenzen verre overschrijden. Groen heeft, wat zijn denken over opvoeding en onderwijs betreft, niet slechts nationale, maar mondiale betekenis.

### Groen en de theologie

Dr. W. Aalders ging in zijn rede uit van Groen's levensdevisie: „Een Staatsman niet! Een Evangeliebelijder! Groen van



Dr. J. W. van Hulst

Prinsterer heeft in zijn leven aan het belijden een diepe en actuele betekenis gegeven. Hij keerde zich tegen de moderne theologen en ook tegen de mannen van de ethische-irenische richting. Hun theologie is wetenschap, geen Evangeliebelijden. Zij gaan mee met de aspiratiën van de tijd en koesteren ongelooftelijke illusies ten aanzien van de toekomst. Tegenover deze theologen met hun onbeperkt of geremd vooruitgangdenken stelde Groen het kruis der verzoening in het middelpunt. Geen vooruitgang, maar verlossing!

### Kwalijke ideologiën

Door de meesten zijner tijdgenoten is hij daarin niet begrepen. Nu er echter een eeuw verstreken is na Groen's dood, moet worden erkend dat de geschiedenis Groen in het gelijk heeft gesteld. Uit het vooruitgangdenken zijn immers al die kwalijke ideologiën voortgekomen, die het bestaan loswrikken van zijn fundament, en die de mens uitleveren aan totalitaire systemen. Tegenover die ideologiën heeft de moderne en de ethische theologie geen enkel verweer. Weerstand tegen de ideologiën is er slechts, wanneer men het Kruis belijdt als het middelpunt der wereldgeschiedenis. Daarom zou men thans Groen's leuze: „Toegen de revolutie het Evangelie!” moeten vertalen als: Tegen de ideologiën het Evangelie! Dat is de grote betekenis van Groen van Prinsterer als Evangeliebelijder

### Groen en zijn staatkundige betekenis

Mr. A. M. Donner begint zijn rede met de vraag: Wat doen Christenen in de politiek? Dat is een verontrustende vraag voor Christenen en niet-Christenen beiden. Het antwoord, dat Groen op die vraag met zijn leven en werken heeft gegeven, heeft een stempel op de Nederlandse politieke verhoudingen gezet.

### Dimensie te kort

De karakteristiek, die hij van zichzelf gaf: „Een staatsman niet, een Evangeliebelijder”, is geen erkenning dat het Christendom niet in de politiek thuis behoort. Het is, integendeel, een uitdaging aan het staatsmanschap van tijdgenoten als Thorbecke, dat naar zijn stellige overtuiging een dimensie te kort kwam. Het is een weigering om zich te laten opsluiten in de politieke polarisatie van zijn dagen tussen Thorbeckianen en niet-Thorbeckianen, tussen liberalen en conservatieven. Het is tenslotte een werkroep aan het volk achter de kiezers om zich niet buiten de politiek te laten houden. Groen heeft geen politiek programma of een staatkundig model achtergelaten als antwoord op de vraag: Wat doen Christenen in de politiek, maar hij heeft met zijn optreden een veel concreter antwoord gegeven, dat een blijvend voorbeeld is voor volgende generaties. Vandaar dat wij hem na 100 jaar nog herdenken, aldus tenslotte mr. Donner. Zo heeft hij uit het nieuwe staatkundige

## Misleidende reclame

Vervolg van pag. 1

bewijslast in te voeren, waardoor dus niet de consument behoort aan te tonen, dat de reclame misleidend is, maar de reclame-maker in een concreet geval moet aantonen, dat zijn aanprijzing op waarheid stoelt.

Ook ten aanzien van de twee andere hoofdbedenkingen zijn suggesties aan de Regering gedaan, waarbij is gevraagd of een combinatie van civiel-rechtelijke en strafrechtelijke regeling niet een veel gunstiger aanpak van de misleidende reclame betekent en voorts of de regering niet alsnog bereid is het w.o. een bredere strekking te geven door de ongeoorloofde mededinging als zodanig – zijnde het verrichten van handelingen in strijd met eerlijke gebruiken in nijverheid en handel – tot onderwerp van het w.o. te maken, waar de misleidende openbare reclame dan vanzelf een onderdeel van vormt. Wij wachten met belangstelling de reactie van de Regering op deze en andere suggesties af.

### Voor geschiedenis en voordelen

Het w.o. heeft al een flinke voorgeschiedenis. Vier jaar geleden nam het Comité van Ministers van de Raad van Europa een aanbeveling terzake aan. (On consumer protection against misleading advertising). In 1971 bracht de S.E.R. een belangrijk advies uit

„inzake wettelijke maatregelen ter bevordering van het ordelijk economisch verkeer” (publikatie 1971 nr. 21). Gememoreerd werden reeds de herhaaldelijk uitgesproken wens van het bedrijfsleven en de consumentenorganisaties.

### Winstpunten

Het wetsontwerp heeft bij alle tekortkomingen twee belangrijke winstpunten

- Allereerst betreft dit het feit, dat thans buiten twiifel wordt gesteld, dat belangenorganisaties op eigen naam in het belang van het doel van de organisatie in rechte tegen misleidende reclame kunnen optreden.
- Voorts is een mogelijkheid tot verplichte rectificatie in de wet opgenomen. Bij het eerste denken we met name aan de consumentenorganisaties. In onze wetgeving is het noemen van consumentenorganisaties iets nieuws en wordt door ons positief gewaardeerd. Daar zal ook het zwaartepunt liggen bij de toepassing van deze wet. Met name indien de Regering zou volharden in haar voornemen uitsluitend de civiel-rechtelijke weg te bewandelen, rust er op de consumentenorganisaties een zeer grote verantwoordelijkheid. Zelfs in dat geval zou de Regering deze organisaties het beleven? van hun verantwoordelijkheid ook financieel mogelijk moeten maken.



Mr. A. M. Donner

bestel de consequentie getrokken om als eerste openlijk van partijen te spreken en de grondslagen voor een partij te leggen. De vermaningen tot nationale eenheid en tot Christendom boven geloofsverdeeldheid zag hij terecht als evenzoveel valstrikken, door een paternalistische elite in het post-revolutionaire bestel opgesteld om te voorkomen dat haar wijze van zien door andere beginselen zou worden afgelost. Daarmee heeft hij de gevolgen van de nieuwe staatsidee eerder getrokken dan haar verdedigers zelf en er een andere, warmere, vollere toepassing aan gegeven dan met hun bloedarm denken over geestelijke en politieke vrijheid wel overeenkwam. Tenslotte: zijn uitspraak „een staatsman niet, een Evangeliebelijder” was ook een wrokroep, gericht tot het volk achter de kiezers.

Dat beroep op het volk achter de kiezers is hem vaak kwalijk genomen en heeft hem het verwijt gebracht een volksmenner te wezen. Het gaf geen pas, achter de bevoegde, door de wet aangewezen kiezers óm, een beroep te doen op degenen, die geen recht van spreken hadden. Wij hebben geen moeite om dat anders te zien en Groen's houding alleen maar consequenter te vinden dan een politiek bestel, dat enerzijds „de geregeerden de regeerders tevens” verklaarde doch anderzijds het kiesrecht tot een betrekkelijk kleine kring beperkte. Historisch kan men dat beroep plaatsen in het proces van emancipatie, dat door de staatkundige en geestelijke omwenteling in gang was gebracht. Het staat dan op één lijn met de vrijwel gelijktijdige agitatie om de kleine boeren, de kleine middenstand en de handarbeiders te mobiliseren en hun zinswijzen en belangen het hun toekomstige gewicht in staat en politiek te verschaffen. Dat gezichtspunt is zeker belangrijk. Groen's optreden als Evangeliebelijder in de politiek was een appèl op „de stillen in den lande” om zich niet, als onder het acien régime, in hun kerk en samenkomsten van de wereld af te zonderen en die wereld maar aan de machten zelfgenoegzame staatslieden en meer of minder irenische kerkvorsten, over te laten. Door zijn optreden bewees hij hun, dat zij hun plaats in de nieuwe bedeling konden en moesten innemen. Door zijn woord wees hij hun de weg, hoe zij in de rij van hun medeburgers hadden te treden. En door zijn falen bewees hij hun hoe nodig het was geen verstek te laten gaan.

## Kinderbijslag

Het is duidelijk dat bij de komende discussie in het kader van de 1%-operatie eventuele ombuigingen op het terrein van de sociale voorzieningen een belangrijke plaats zullen innemen. De kinderbijslagregelingen zullen hierbij zeker ook aan de orde komen, waarbij een fundamentele discussie over de aard van deze regelingen niet kan worden ontlopen. In het weekblad voor Fiscaal Recht lezen wij in artikel „Kits: Wel degelijk voor de bakker” van de hand van dr. Ir. F. de Vries en mr. C. A. de Kam bij het beantwoorden van de vraag of het bezit van kinderen op zichzelf voldoende grond vormt voor algemene gezinssubsidies ten laste van de publieke fondsen de navolgende uitspraak: „De ontwikkeling van de medische wetenschap heeft er onder meer toe geleid, dat het krijgen van kinderen momenteel veel meer dan tot voor kort het karakter heeft van een vrijwillige bestedingsbeslissing, die in feite op één lijn staat met de aanschaf van een automobiel of chromstalen Amerikaanse keuken”.

Tegen een dergelijke berzakelijke en normloze benadering die de laatste tijd meer opgeld doet, kan niet krachtig genoeg stelling worden genomen!

## Oosterschelde

Als het waar is dat het eindrapport van Verkeer en Waterstaat eruit ziet zoals minister Westerterp dit heeft vertaald voor de televisie is er hoop op een redelijke verzoening. Voor- en tegenstanders van een afsluiting van de Oosterschelde zouden zich in deze oplossing kunnen vinden, dunkt ons. Zeeland is dan in 1985 beveiligd - naar de mens gesproken - tegen bijzondere stormvloed. Milieubeschermers kunnen ook tevreden zijn. De bouw n.l. van een waterdoorlatende dam blijkt mogelijk - zelfs in 1985 te realiseren met inbegrip van hier en daar noodzakelijke dijkverhogingen. In dat geval menen wij dat de Kamer zo wijs zou moeten zijn, ook al kost deze oplossing iets meer dan was geraamd, haar goedkeuring niet af te laten springen op de financiën. De tijd dringt om een spoedige beslissing. Wij kunnen ons heel wel vinden in de

## NG COMMENTAAR

vrezen van de Zeeuwen.

Vandaar dat wij niet zouden willen aandringen nog eens een nieuw onderzoek naar andere mogelijkheden in te doen stellen. De politiek moet thans geen kostbare tijd meer verloren laten gaan. Mensenlevens staan hoger genoteerd dan een, hoe belangrijk ook, milieubehoud.

## Onbehoorlijk

Als het gaat om een zondebok te vinden voor de sinds per 1 januari jl.

geconstateerde prijsstijging, is dit te wijten aan „de ondernemer” - „het bedrijfsleven”. Nietwaar - deze conclusie wordt in de kranten, radio- en televisie-interviews via de mond genomen. Zij zijn de laatste jaren immers toch al vaak de wrijfpaal waaraan men zijn jeuk kwijt kan! Die houding van een deel van de Nederlandse oordeelvallers is naar onze mening af te keuren. Voordat een schuldige wordt aangewezen dient men dat te bewijzen, althans aannemelijk te maken. Dat is tot op heden niet gebeurd. Rustige beschouwing van de cijfers van het kwartaal geven echter geen aanleiding de werkgevers de zwarte piet toe te spelen. Als men het verhoogde prijscijfer over de eerste 4 maanden ontleedt blijkt dat met name de overheid hieraan een grote bijdrage heeft gegeven. Voor bijna de helft van deze stijging is de overheid verantwoordelijk vanwege de overheidstarieven en -belastingen. Voor de rest is de verhoging voor een groot deel te wijten aan de gevolgen van het slechte voorjaar: aardappelen en groente. Tenslotte is ook het EEG-prijsbeleid inzake het zuivelbeleid een der oorzaken. Duidelijk is dat in

het algemeen de „ondernemer” zeker niet de forse prijsopdriver over de eerste 4 maanden van het jaar is geweest. Waarmee het verwijt van een deel van de vakbeweging naar fabeltjesland moet worden verwezen.

## Kaderkursus Soesterberg

Vrijdag en zaterdag 21 en 22 mei 1976 a.s. is de laatste bijeenkomst van de kaderkursus Soesterberg. Een boeiend programma, dat o.a. een gemeenteraadsspel en een gesprek met ARP-vice-voorzitter prof. Krol bevat. Aanvang: vrijdag 19.00 uur precies. Iedereen wordt verwacht!

## VAN ATOTU

### Voorkeursuitspraak en voorkeursafpraak (II)

Verleden week besprak ik in deze rubriek de voorwaarde uit de partijraadsresolutie die betrekking heeft op een eventuele voorkeursuitspraak of intentieverklaring in relatie tot het verschijnen van een feitelijke voorkeursformatie en van de spijstimmers. Deze beide aspecten bezag ik vooral vanuit het gezichtspunt van een zo groot mogelijke kiezersinvloed en van een zo effectief mogelijk stemgebruik.

De na de verkiezingen te volgen (of in het verleden gevolgde) formatieprocedure en het daarmee samenhangende verschijnsel van de zgn. spijstimmers zijn echter niet de enige aspecten die van belang zijn bij de vraag naar de mogelijke zin van een uitspraak of aanduiding vooraf.

### Onderhandelingspositie

Een veel gehoorde tegenwerping is, dat zulk een uitspraak vooraf tot een nadelige onderhandelingspositie achteraf bij de formatie zou leiden. Zeker is dit het geval, als een partij zich vóór de verkiezingen als het ware op leven en dood zoeker aan een bepaalde combinatie gebonden heeft dat zij na de verkiezingen geen enkele andere kant meer uit kan. De „coalitiepartners” zouden haar dan als het ware haar wil kunnen opleggen. Zulk een verklaring bepleit echter niemand. Anders ligt het, wanneer een voorkeur inderdaad slechts een voorkeur inhoudt, dat wil zeggen dat er weliswaar een eerste keus is, maar dat er ook ruimte is voor andere mogelijkheden. Onder bepaalde omstandigheden kan zulk een voorkeur eerder tot een versterking dan tot een verzwakking van de onderhandelingspositie bijdragen.

Een partij die voor de verkiezingen van haar voorkeur blij geeft (en daarmee onmiskenbaar zeker risico's loopt), kan verlangen dat daarvoor bij de formatie een prijs wordt betaald. Zeker als na de verkiezingen een bepaalde combinatie de meest wenselijke of zelfs eigenlijk slechts de enig reëel mogelijke blijkt, kan een voor de verkiezingen daarvoor uitgesproken voorkeur de onderhandelingspositie versterken. Ook dit moet in de overwegingen worden betrokken als over een eventuele voorkeursuitspraak of intentieverklaring moet worden gesproken. Het gaat mij nu niet om de al of niet juistheid van zulk een voorkeur op zichzelf. Het gaat mij er in dit verband om duidelijk te maken dat een voorkeursuitspraak niet per definitie de onderhandelingspositie behoeft te verzwakken. Het tegendeel kan evenzeer het geval zijn. Dit hangt helemaal af van de omstandigheden waaronder en van de voorwaarden waarop zulk een verklaring eventueel wordt afgelegd.

### Invloed op anderen

Het spreekt vanzelf en het is ook volkomen gerechtvaardigd dat allereerst naar de gevolgen voor de eigen positie wordt gekeken als dit onderwerp aan de orde is.

Toch kan het geen kwaad (en het ontsiert zeker een partij niet die zich naar christelijke normen wil richten) ook over de eigen partijgrenzen heen te zien naar wat het effect op anderen kan zijn. Dit is destemee verantwoord als men uiteindelijk het landsbelang in het oog wil houden.

Indien een voorkeursuitspraak of intentieverklaring van de een (bijvoorbeeld van het CDA) kan bijdragen tot een constructieve opstelling van de andere (bijvoorbeeld de PvdA, maar hetzelfde kan onder omstandigheden voor de VVD gelden), is dit ongetwijfeld een positief aspect. Alleen wie van polarisatie de meest heilzame werking verwacht zal anders oordelen. Ieder ander zal erkennen dat het landsbelang meer is gediend met een gematigde dan met een extreme ontwikkeling.

Natuurlijk behoeven de christen-democratische partijen zich voor dit doel niet op te offeren of zichzelf ontrouw te worden, integendeel. Maar het is wel een overweging die waard is in de discussie te worden betrokken.

### (B)rugfuntcite

De verhouding tot andere partijen is ook in geding als er gerechtvaardigde

motieven zijn de voorkeur te doen uitgaan naar voortzetting van een bestaande combinatie. De vorige keer wees ik er reeds op dat er bijvoorbeeld in 1963 en (zij het in mindere mate) ook in 1967 gronden waren in de eerste plaats te denken aan een coalitie van christen-democraten en VVD. Tot de motieven, die KVP en ARP er in 1973 toe bewogen in beginsel loyale steun toe te zeggen aan het gevormde kabinet, behoorde ook de wens dat beleid, beleidsvorming en beleidsrepresentatie van het kabinet de brug naar meer normale verhoudingen tussen PvdA en christen-democraten zouden weten te slaan. Niet omdat er een bijzondere verwantschap of iets van dien aard tussen deze beide richtingen zouden bestaan, maar eenvoudig omdat zulks aan het goed functioneren van de parlementaire democratie en aan het landsbelang ten goede zou komen. Naarmate de brugfunctie beter slaagt, is er meer reden bij de volgende formatie voor zulk een combinatie.

Daarbij komt dat de geweldige problemen, die thans op financieel en economisch gebied om een oplossing vragen, bereidheid en moed vereisen verantwoordelijkheid op zich te nemen voor de daarvoor noodzakelijke impopulaire maatregelen. Naarmate regeringspartijen daar hun rug onder zetten, kan dit ook voor de periode daarna consequenties met zich meebrengen. Anders gezegd: wie samen het puin ruimen, hebben ook de meeste morele aanspraken samen het opbouwwerk te verrichten. Op beide punten (brugfunctie en rugfunctie) is het nog niet mogelijk daarvoor een uitspraak te doen. Daar gaat het nu echter niet om. Het gaat er nu slechts om de aandacht te vestigen op elementen die (afhankelijk van de omstandigheden en voorwaarden) het uitspreken van een zekere voorkeur kunnen rechtvaardigen.

### Wederkerigheid

Een belangrijke vraag in dit verband is de kwestie van de zgn. wederkerigheid: geen voorkeursuitspraak zonder dat ook omgekeerd eenzelfde voorkeur wordt uitgesproken; voor wat hoort wat, gelijk oversteken, geen eenzijdige liefdesverklaring (hoewel het hier meer om koele zakelijkheid gaat dan om emotionele banden) die de kans op blauwe schenen alleen maar vergroot. Toch is het de vraag of die wederkerigheid onder alle omstandigheden een absoluut vereiste moet zijn. Ook dit hangt m.i. meer van de omstandigheden af dan men op het eerste gezicht geneigd zou zijn te denken.

In de eerste plaats is de situatie niet voor alle partijen dezelfde en daarom zijn hun posities niet zondermeer vergelijkbaar. Voor de CDA-partijen gaat de keus in feite tussen samenwerking met de VVD of met de PvdA, in beide gevallen al of niet versierd met enige franje (DS'70, PPR). Men zou ook nog aan een christen-democratisch minderheidskabinet kunnen denken, maar dit zal voor partijen voor welke overleg en samenwerking hoog genoteerd staan de minst begeerde en slechts uiterste mogelijkheid (behoren) te zijn. Voor de VVD is er eigenlijk maar één



keus, namelijk het CDA. Zaken als de abortus kunnen haar voorkeur principiële meer naar de PvdA doen uitgaan maar een echte rood-blauwe coalitie behoort zeker (nog) niet tot de reële mogelijkheden. De voortdurende beleiden voorkeur van de VVD voor een combinatie met het CDA is dan ook weinig anders dan een poging haar enige mogelijkheid zo verleidelijk mogelijk aan het CDA voor te stellen. Voor de PvdA ligt het nog weer anders. Een combinatie met de VVD kan op korte termijn (hoewel zeker niet voor een verdere toekomst) gevoeglijk buiten de reële mogelijkheden worden gerekend. Er rusten dan evenwel nog drie mogelijkheden: combinatie met het CDA, minderheidskabinet en (aanzet tot een) volksfrontkabinet. Dat dit laatste thans niet tot de feitelijke mogelijkheden behoort, berust minder op de getalsverhoudingen (zo onoverkomelijk is de afstand tussen 65 en 76 zetels nu ook weer niet) dan op het parlementair democratische besef in brede kringen van de PvdA.

Het blijkt dus dat de posities van de verschillende partijen niet zondermeer vergelijkbaar zijn. En ook dat kan invloed hebben op het vereiste van de wederkerigheid.

In het geval van de VVD is er weinig aanleiding toe. Haar voorkeur is, als zijnde haar enige reële mogelijkheid, gewoon feitelijk bepaald. Wederkerigheid is voor haar dan ook zeker geen voorwaarde; het is haar genoeg als de weg maar open blijft. Voor een voorkeursuitspraak in de richting van de VVD is er voor het CDA dan ook geen aanleiding; zulk een uitspraak opent of versterkt geen enkele (nieuwe) mogelijkheid, zij kan hoogstens andere wegen bij voorbaat afsluiten. Tussen CDA en PvdA is er veel meer reden een eventuele voorkeur te binden aan de wederkerigheid, al moet men ook hier wel in het oog houden dat de posities niet vergelijkbaar zijn.

Er zijn omstandigheden denkbaar waarin een voorkeur een zodanige invloed op de politieke ontwikkeling kan betekenen, dat zij ook zonder wederkerigheid overweging verdient. In de huidige situatie lijkt er voor een eventuele intentieverklaring in de verhouding tussen CDA en PvdA zonder wederkerigheid geen aanleiding.

### Geen sentimenten

Tot mijn spijt heb ik hiermee nog niet alle aspecten besproken. Ik zal er dus een volgende keer nogmaals op moeten terugkomen. Het is nu echter al duidelijk dat juist dit punt een van de belangrijkste onderwerpen in de discussies over de komende verkiezingen zal zijn. En dit rechtvaardigt dat er zorgvuldig wordt nagedacht. Opdat niet sentimenten maar argumenten deze discussies zullen beheersen en beslissen.

*Aant*

## HERHAALDE OPROEP

Een Vormingswerker bij de A.R.P. draagt bij tot de politieke bewustwording

De Anti-Revolutionaire Partij is bezig met een drastische uitbreiding van de activiteiten op het gebied van kader- en vormingswerk.

Wij zoeken dan ook

### EEN VORMINGSLEIDER

die in staat is het beleid terzake te ontwikkelen en uit te voeren.

Voor deze nieuwe functie gaan onze gedachten uit naar iemand met een pedagogische opleiding, of opleiding soc. academie.

Wie een bijdrage wil leveren aan het kader- en vormingswerk in deze politieke partij, kan contact opnemen met D. Corporaal, Dr. Kuyperstraat 3, Den Haag, tel. 070-46.96.20.

**ARP**

stichting kader- en vormingswerk

Geld op tafel.



Gast aan tafel.

## Participatie- onderwijs

Door mevr. J. G.  
Kraaijeveld-Wouters,  
ARP-Tweede-Kamerlid

# In de weer voor de werkende jongeren

### De langdurige discussie in de Tweede Kamer over de nota „naar het participatie-onderwijs” is tenslotte afgerond.

De KVP-, AR- en CHU-fractie hebben zich tijdens de verschillende beraadslagingen (openbare commissie-vergaderingen, enkele malen mondeling overleg, uitvoerig plenair debat) op het standpunt gesteld dat het hoogst noodzakelijk is een aantal concrete beslissingen te nemen op korte termijn, wil het onderwijs aan werkende jongeren niet geheel in de vernieling geraken. Tegelijkertijd troffen zij in de nota zoveel onduidelijkheden aan over het lange-termijnbeleid dat zij het onverantwoord vonden daar en passant geheel het groene licht voor te geven. Zij hebben consequent getracht, tijdens het vele over-en-weer, de verschillende onderdelen en beslissingsmomenten uit elkaar te houden en ze zijn daar aardig in geslaagd.

### Opheldering

Wel hebben de drie fracties hun motie (zie het uitvoerige artikel over „onderwijs voor werkende jongeren” in Nederlandse Gedachten van 13 maart j.l.) in laatste ronde nog enigszins gewijzigd. De discussie maakte namelijk duidelijk dat bepaalde omschrijvingen door de verschillende partijen verschillend konden worden geïnterpreteerd. Minister Van Kemenade meende dat de motie hem niet voldoende instrumenten in handen gaf om het onderwijs aan werkende jongeren op korte termijn de zo noodzakelijke impuls te geven. Daar dit onderwijs hem hoog zit, omdat de werkende jongeren hem ter harte gaan, maakte hij bijna amok, toen de drie fracties niet bereid bleken hun ideeën voetstoots prijs te geven. Door verduidelijking van de motie – een nog scherper formuleren van wat onze fracties wel en niet wensten te ondersteunen in het beleid van de Minister – werd het misverstand opgehelderd en kon de vrede worden getekend.

### De anderen

Ook de fractie van de Partij van de Arbeid hield er een enigszins vreemde in- en uitlegkunde op na. Eerst diende men zelf een motie in. Daarna ondertekende men de „CDA”-motie, waarin de zaken duidelijker werden onderscheiden en waarin meer elementen waren opgenomen. In een later stadium trok men de eigen motie in. Toen de Minister nogal wat bezwaren tegen de „CDA”-motie bleek te hebben, begon de PvdA-fractie steeds meer bezwaren te ontdekken en haalde haar handtekening onder de motie vandaan. Na de aanpassing van de formulering stemde zij er tenslotte toch voor. Om het beeld van het debat nog wat completer te maken: de VVD-fractie diende in de eerste openbare commissievergadering – nadat nog geen enkele uitwisseling van gedachten plaats had kunnen vinden – reeds een motie in; vijf minuten na de aanvang. De gehele nota werd daarin tot discussie-nota gebombardeerd. Daarmee blokkeerde men de mogelijkheid om in ieder geval tot een aantal broodnodige beslissingen op korte termijn te komen. In de voortschrijdende discussies bleek wel hoe onhoudbaar deze opstelling was. Voor ieder waarneembaar maakte de VVD haar draai naar de „CDA”-motie toe. Begrijpelijkerwijs zag zij bovendien steeds meer in de motie toen de PvdA zich er steeds duidelijker van distandeerde. Tenslotte trok ook de VVD-fractie haar eigen motie in en stemde voor de aan de Kamer voorgelegde uitspraak van KVP, AR en CHU.

### Besluiten

Door het aannemen van de motie – waarin zelfs de Minister toen hij tenslotte goed keek veel positiefs kon ontdekken – heeft de Tweede Kamer in overgrote

meerderheid een aantal besluiten genomen. Hieronder volgen de hoofdpunten.

#### Leerplichtverlenging

Er worden geen maatregelen genomen om per 1 augustus 1976 te komen tot invoering van één of twee dagen leerplicht voor 17-jarigen. Reeds eerder was het idee van de baan (zoals de nota dat bracht, om alleen voor de groep die als 16-jarigen het onderwijs voor partieel leerplichtig volgt de gedeeltelijke leerplicht nog een jaar te verlengen. Er zal een nieuw voorstel komen voor de verdere fasering van eventuele, partiële leerplicht. Daarbij zullen ook de mogelijkheden van leerrecht worden onderzocht – leerrecht dat in de praktijk ook echt „hard” te maken moet zijn.

#### Stagenota

Het ontbreken van de stagenota werd in de discussie pijnlijk gemist. Er kon slechts een half, een geamputeerd debat plaatsvinden, want de nota „naar het participatie-onderwijs” was bijna niet te bespreken zonder zicht op de stageproblematiek. In het najaar zal naar alle waarschijnlijkheid een concept-nota door de „betrokkenen” in bespreking kunnen worden genomen. Wanneer dan de uiteindelijke stagenota op de Kamertafel kan worden gelegd? We hebben er begrip voor dat de materie moeilijk, zo niet uiterst ingewikkeld is – vooral om daarbij „alle koppen in één zak” te krijgen – onderwijs, werkgevers, werknemers etc. Maar waar een wil is, moet een weg te vinden zijn en er zal op dit punt toch binnenkort beslist een aantal knopen moeten worden doorgehaakt. Wanneer men nog langer om de hete brij blijft heendraaien en beslissingen worden uitgesteld moet toch langzamerhand van een onverantwoord beleid worden gesproken.

#### Participatie-onderwijs

Bij het aan de orde stellen van de nota over de stageproblematiek zal (volgens onze motie) in samenhang daarmee een aangepaste nota uitgebracht dienen te worden over „participatie-onderwijs” en „participierend leren” in andere vormen van onderwijs. Hierover kunnen immers pas duidelijke dingen worden gezegd als helder is wat precies onder stage kan worden verstaan. Wordt de deelnemer aan de stage „leerling” of moet hij als werknemer worden beschouwd? Welke verantwoordelijkheden heeft de school en waartoe zijn bedrijven en instellingen bereid en in staat? En zo voort! Bovendien, ook onderwijskundig, methodisch roept het begrip „participierend leren” en „participatie-onderwijs” nog vele vragen op. Meer duidelijkheid hierover is zeker gewenst, wil „participierend leren” echt als systeem, als wezenlijk element in het onderwijs voor boven 16-jarigen worden binnengehaald.

#### Integratie

Al of niet integratie van beroepsbegeleidend onderwijs en vormingswerk, dat was één van de hete hangijzers in het debat. De Minister wil alles op alles zetten om op korte termijn te komen tot een goed onderwijsaanbod voor werkende jongeren – bereikbaar, gevarieerd, aantrekkelijk zodat ze gemotiveerd raken etc. Wij staan daar volkomen achter. Het verschil van mening zat in de vraag of integratie van beroepsbegeleidend onderwijs en vormingswerk de enige mogelijkheid daartoe biedt; of deze integratie-weg als enige weg bewandeld moet worden. Wij achten integratie van beroepsbegeleidend onderwijs en vormingswerk – waar dat mogelijk is – van groot belang. Daarbij willen wij echter de weg van de vrijwilligheid volgen en in dit stadium er geen dwingende eis van maken. Vrijwilligheid betekent voor ons niet: pas op de plaats maken – rustig afwachten of

men in „het veld” al of niet toenadering zoekt. Zo'n passieve houding zal de impasse waarin het onderwijs voor werkende jongeren verkeert immers niet doorbreken en een aantal bestaande instituten en mogelijkheden zal dan niet meer een lang leven zijn beschoren.

#### Stimuleringsbeleid

Wij staan een krachtig stimuleringsbeleid voor: via gerichte maatregelen de samenwerking bevorderen en er duidelijk aan meesturen. Daarbij denken we aan een sterk stimulerend faciliteitenbeleid. De Minister heeft daarvoor f 23 miljoen gereserveerd (het bedrag dat hij zelf op de tocht zette toen hij dreigde dat hij het niet zou inzetten als – zoals hij meende – de KVP-, AR- en CHU-fractie de integratie-gedachte van de hand zouden wijzen). Bij een krachtig stimuleringsbeleid hebben we ook op het oog de harmonisatie, het op elkaar afstemmen van de spelregels, de rechtspositie etc. van beroepsbegeleidend onderwijs en vormingswerk. Daarbij doelen we bovendien op extra aandacht voor integratie-experimenten en voor de mogelijkheden van fasering. Je kunt toch immers stap voor stap tot samenwerking komen; tot het ineenvlechten van vormingscomponenten en beroepsopleidingscomponenten? Gezamenlijke voorlichting, afstemmen van programma-onderdelen op elkaar, gezamenlijk opzetten van programma-onderdelen, het zijn toch evenzovele stappen op een gezamenlijke weg.

Daarnaast hebben we aandacht gevraagd voor andere mogelijkheden om tot een goed onderwijsaanbod voor werkende jongeren te komen – mogelijkheden naast het gewenste samenwerken en samengaan van beroepsbegeleidend onderwijs en vormingswerk, die ook moeten worden uitgebuit. Het gaat immers om een zo royaal mogelijke kans voor de werkende jongeren. Dat betekent niet dat we vluchtwezen willen honoreren. Wanneer instituten allerlei onderwijsontwikkelingen willen uitproberen die mooi en prachtig kunnen zijn voor ons onderwijsbestel maar niet specifiek gericht op de werkende jongeren waar het vandaag allereerst om draait, dan vinden wij dat volstrekt onjuist. Dit vluchten betekent namelijk: de kwetsbare groep werkende jongens en meisjes de kinderen van de rekening laten worden – en dat is nu net niet de bedoeling.

Wij willen echter – juist ten behoeve van deze jonge mensen – niet eenzijdig slechts de integratie bevorderen, hoe goed die ook kan zijn, maar méér kaarten op dit belangrijke spel te zetten. Wij wensen meer kansen om tot slagen te komen. Vooral het vormingswerk – waarin als extra bijkomstigheid na veel moeite juist ook vele instituten op levensbeschouwelijke basis van de grond zijn gekomen – willen wij hierdoor een tweede kans bieden.

#### Motie

De door ons op de regeringstafel neergelegde motie zegt: „onder handhaving van het streven naar mogelijk te komen tot integratie bbo/vw (...) tevens mogelijkheden te bieden voor experimenten met „participierend leren” – zonder de stringente eis van integratie van bbo/vw – maar ook door samenwerking met andere vormen van onderwijs die zich daartoe lenen.”

#### In de regio

Het tweede hete hangijzer waarover een ware strijd werd geleverd was hoofdstuk 6 van de nota – de regionalisatie. Hoe komt een goed onderwijsaanbod voor werkende jongeren in de regio tot stand en moet het precies de structuur hebben zoals de nota aangeeft: een dienstencentrum met daaromheen een aantal ivo's – instituten voor vorming en opleiding (zie ook Nederlandse Gedachten van 13 maart). Wij hebben de Minister gesteund in zijn opvatting dat een regionale taakverdeling noodzakelijk is – dat men in de regio om de tafel gaat zitten en gezamenlijk de werkende jongeren een onderwijsaanbod biedt. Dat betekent aan de gang gaan met de regionalisatie en heenwerken naar een spreidingsplan. Wij achten het echter noodzakelijk dat daar landelijk door de Minister, in overleg met de betrokkenen, criteria voor worden ontwikkeld, waarover ook de Kamer zich kan uitspreken. Wat voor onderwijs moet gespreid



Mevrouw J. G. Kraaijeveld-Wouters achter de kathedraal in de Tweede Kamer

worden in de regio – wat is precies de onderwijs-conceptie? Wat is een minimumpakket dat per regio aanwezig moet zijn? Welke beroepsopleidingen moeten in ieder geval in het geheel worden aangetroffen? Welke criteria gelden als uitgangspunt voor de spreiding – bereikbaarheid, keuzemogelijkheid, levensbeschouwelijke verscheidenheid, doelmatigheid? En hoe is beroep mogelijk als aanvragers zich niet voelen recht gedaan? Op den duur moet dit alles zeker wettelijk geregeld worden – à la de planprocedure bij het voortgezet onderwijs. Vóór aan spreiding gedacht wordt moet er duidelijkheid komen over het wat en het hoe van de spreiding. Daarna zullen in de regio's de geschiktste modellen ontwikkeld kunnen worden. Het kan best zijn dat het model, zoals de Minister in hoofdstuk 6 tekent, er precies uit komt rollen, hoewel ons dat niet direct waarschijnlijk lijkt. Er kunnen ook andere mogelijkheden ontdekt worden in de regio-praktijk.

Zo steunden wij eensdeels de Minister in zijn regionalisatie-verhaal. Voor alle duidelijkheid hebben wij dat nog in de motie opgenomen, „de noodzaak tot regionalisatie”. Tegelijkertijd willen we de uitgangspunten, de ideeën over de invulling, als Kamer onder ogen krijgen vóór verdere beslissingen over de „spreiding van nieuwe edukatieve voorzieningen” worden genomen. De regionalisatiegedachte ondersteunen betekent voor ons beslist niet daarmee tegelijkertijd de voorgestelde structuur, model - hoofdstuk zes, accepteren.

#### Royaal

„Wij nemen aan dat de Minister – als wij hem de regionalisatievinger bieden – begrijpt dat hij de hele hand van de „dienstencentrum-ivo-structuur” niet kan grijpen”. De minister heeft dit niet tegengesproken. De motie is royaal door de Kamer aanvaard. De Minister heeft de indruk gegeven op de vele onderdelen er royaal uitvoering aan te willen geven. De daad is nu voornamelijk weer aan het „veld”.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

Weekblad van de A.R.P.  
Evangelische volks-partij

Waarin opgenomen Ad Rem  
(officieel orgaan Arjos)  
onder redactie van  
G. A. Kleff (voorzitter),  
mevr. T. van Gelder-de Boer,  
G. de Boer  
H. W. van den Brink  
D. Corporaal  
dr. W. de Kwaadsteniet,  
mr. C. van de Wetering,  
drs. C. Bremmer  
(redactie-secretaris)

Adres van redactie,  
advertenties en administratie:  
Dr. Kuiperstraat 3,  
's-Gravenhage,  
tel. (070) 46.96.20,  
giro 89673.

Abonnementsprijs:  
f 12,50 per halfjaar.  
Giro 89673 ten name  
van de A. R. Partijstichting  
te 's-Gravenhage  
Studenten/jongeren  
abonnement  
f 7,50 per halfjaar.  
Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie;  
020-24.91.12.

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Wenst abonnement .....

Wenst proefnummers .....

Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 60, Den Haag. Géén postzegel.

Abonnementsprijs f 12,50 ppr half jaar.  
Jongeren/studenten abonnement f 7,50 per half jaar.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

# CDAktueel

## FEITEN EN MENINGEN

mei 1976, 2e jaargang, nr. 5

### CHRISTEN DEMOCRATISCH APPEL

#### Verkiezingen

Op Europees Partijniveau wordt hard gewerkt aan de partijorganisatorische voorbereidingen van de directe verkiezingen van het Europees Parlement in 1978.

De politieke leiders van de

christen-democratische partijen in Europa hebben de afgelopen maanden, na langdurige en intensieve voorbereiding, twee belangrijke beslissingen genomen n.l. over

- de ideologische grondslag (het Europees Manifest)
- de juridische basis (statuten).



De Belgische eerste-minister Leo Tindemans, wordt de eerste voorzitter van de nieuwe Europese christen-democratische partij

## Nieuwe Europese Volkspartij

# Christen-democraten in Europa gaan eigen weg

Door C. F. Kleisterlee

De heer Kleisterlee is Tweede-Kamerlid van de K.V.P. en secretaris van de Nederl. Equipe, Europese Unie van Christen-Democraten.

De oprichting van de nieuwe Europese Partij is hiermee een politiek feit. De werkzaamheden concentreren zich de komende maanden op een derde, uiterst belangrijke, te nemen beslissing: de uitwerking van een concreet politiek programma.

#### Europees Manifest

Op 21 februari van dit jaar hebben de christen-democraten als eerste van alle politieke bewegingen in Europa een politieke daad gesteld door gezamenlijk een Europees Manifest vast te stellen dat de ideologische basis voor de nieuwe partij vormt. Dit manifest heeft in de nationale partijbesturen ter discussie gestaan.

Een belangrijk amendement van de drie partijbesturen van de KVP/ARP en CHU over de grondslag heeft langdurig en diepgaand ter discussie gestaan. Sommigen vreesden een te grote gebondenheid met kerk en religie. De kern van het amendement, een verwijzing naar de christen-democratische beginselen over mens en maatschappij, is tenslotte met grote meerderheid in de definitieve tekst opgenomen. De Nederlandse afvaardiging („equipe”) stonden daarbij drie argumenten voor ogen:

- de eigen identiteit naast socialisten en liberalen
- de herkenbaarheid voor de kiezer
- de verbondenheid met de ene christen-democratische fractie in het Europees Parlement.

De eigen christen-democratische visie op de mens in de samenleving is bepalend voor de sfeer waarin politieke beslissingen al dan niet worden aanvaard.

De basisfilosofie voor het politieke programma is gelegd.

#### Statuten

De leiders van de nationale christen-democratische partijen hebben op 29 april j.l. algehele overeenstemming over de juridische grondslag bereikt.

Gekozen is voor de federatieve partijvorm. De vestigingsplaats van de nieuwe partij zal Brussel zijn. In artikel 1. en 4. staat verder uitdrukkelijk vermeld dat de christen-democratische partijen en groeperingen van de Lid-staten in de E.E.G. die deel uitmaken van de E.U.C.D. en van de fractie van het Europees Parlement, de oprichters van de nieuwe partij zijn en dat de leden van de nieuwe partij de christen-democratische partijen en groeperingen uit de Lid-staten zijn die het partijprogramma onderschrijven en de statuten aanvaarden.

#### Hoofdproblemen

Twee hoofdproblemen hebben gedurende lange tijd onderwerp van discussie uitgemaakt: de preambule en de naamgeving. Er moest na 21 februari zelfs een tweede vergadering aan te pas komen om met name op het punt van de naamgeving tot overeenstemming te komen. Inzake de preambule is onder hevige druk van de Nederlandse equipe het karakter van de nieuwe partij uitdrukkelijk vastgelegd: „... op grond van onze christen-democratische visie op de mens en de samenleving en met de wil om in Europa de totstandbrenging te bevorderen van een gemeenschap van vrije mensen en verantwoordelijke burgers die volledig participeren in de sociale, economische en politieke structuren van een pluralistische maatschappij, alsmede van een rechtvaardige, vreedzame gemeenschap die solidair is met de volkeren van de gehele wereld...”. Over de naam is op 29 april j.l. overeenstemming bereikt. Deze zal zijn: *Europese Volkspartij (E.V.P.) – Federatie van christen-democratische partijen van de Europese Gemeenschap*. De Nederlandse equipe, die in alle opzichten in volstrekte unanimité is opgetreden en waarin de direct verantwoordelijke politieke leiders van de drie partijen vertegenwoordigd waren, heeft dit compromis aanvaard mede gelet op de uitdrukkelijke verwijzing in de statuten zelf naar de christen-democratische identiteit. Een politiek twee-stromen-land in Europa

is m.i. hiermee gelukkig afgewezen. Als politiek leider van de nieuwe partij is met unanimité de Belgische eerste minister, Leo Tindemans voorgedragen. Hij is op dit ogenblik de meest geprofileerde Europese politicus en biedt de grootste garantie voor het welslagen van deze nieuwe uitdaging. We mogen ons uit politiek en persoonlijk oogpunt erg gelukkig prijzen met deze keuze.

#### Politiek basisprogramma

Het politiek comité heeft een speciale werkgroep gevraagd om, met gebruikmaking van de resultaten van de bestaande werkgroepen in E.U.C.D.-verband, een politiek basisprogramma met een eigen Europese maatschappijvisie op te stellen. De uiteindelijke test van de geloofwaardigheid van de christen-democraten zal liggen in de erpnet waarmee zij de sociaal-economische solidariteit tussen de groepen en de regio's in Europa wenst aan te pakken en de mate waarin zij kiest voor een solidair Europa dat zijn groeikansen richt op rechtvaardigheid en welvaart op de wereldschaal. Dat impliceert met name een coherente en geloofwaardige ontwikkelingsamenwerking.

#### Betekenis

Met deze stap hebben de christen-democraten een grote bijdrage geleverd op de weg naar een verdere realisering van een verenigd Europa. Belangrijk, omdat dit wellicht kan leiden tot nieuwe politieke krachten en impulsen om de levende materie van de Europese integratie in beweging te houden, om ze te doen leven in onze politieke partijen en bij de publieke opinie. Het is de weg waarlangs een democratische basis gevonden dient te worden waarop het Europees integratieproces zich dient af te spelen wil het zijn geloofwaardigheid versterken, behouden en wellicht hier en daar opnieuw herstellen.

## Grote belangstelling voor CDA-lessen maatschappijleer

Reeds duizenden schoolkinderen houden zich bezig met de lessen maatschappijleer, welke de stichting kader- en vormingswerk van de ARP onlangs op stapel heeft gezet. In samenwerking met de vormingsinstituten van CHU en KVP is een tweetal lessen verschenen met als thema: „Politiek? Kom nou!”. Een derde les staat op stapel.

Uit deze titel wordt al wel duidelijk dat de samenstellers zich geen overdreven voorstelling maken van de belangstelling welke voor politieke voorlichting kan worden verwacht. „Politiek? Niks voor mij zeggen veel mensen”, zo wordt al direct in de eerste regel van de eerste les geconstateerd.

#### Stimulerend

Nu blijkt heel vaak uit de heftige wijze waarop mensen proberen uit te leggen waarom politiek niks voor hen is, dat het

met die belangstelling nog wel losloopt, maar een beetje eenvoudige voorlichting over feiten en achtergronden van de politiek aan hen goed besteed zou zijn. Wat dit betreft kunnen de lessen, welke voor kinderen en ter bespreking in klasse-verband zijn bedoeld, ook wel door vele ouders met plezier en profijt worden gelezen.

Het zijn trouwens stimulerende, bepaald geen kinderachtige vragen welke in „Politiek? Kom nou!” aan de orde komen. Geef maar eens voorbeelden van een belangen-, program- en beginselpartij. Of probeer onder woorden te brengen wat begrippen als „derde wereld”, de „Navo” en „bescherming van het menselijk leven” (aan een citaat van Steenkamps rede ontleend) jou te zeggen hebben.

liberalen en socialisten. De commissie voelde zich positief geïnspireerd door Uw stimulerende opmerkingen. Namens de commissie zeg ik u hiervoor heel hartelijk dank.

J. J. M. Penders, secretaris CDA-programcommissie

## Redactieteam CDaktueel

G. van den Berg  
drs. C. Bremmer

F. J. van der Heljden  
mr. J. B. A. Hoyinck  
Wm. C. de Kruyf  
H. Lokkerbol  
mr. C. van der Wetering

G. J. Brinkman (secretaris)

#### Politieke stromingen

In de pas uitgekomen bijzonder fraai geïllustreerde tweede les wordt uitgebreid op de hoofdstromingen van de Nederlandse politiek ingegaan (socialisme, liberalisme en christen-democratie). Daarbij komen begrippen als industriële revolutie, onderwijs-pacificatie, algemeen kiesrecht en namen van bekende politieke voor-mannen ter sprake. Ook krijgen onderscheidene opvattingen over de staat, ondernemingen en levensbeschouwelijke organisaties ruime aandacht. Het is duidelijk dat het vooral van aanpak en toelichting door belangstellende ouders afhangt, in hoeverre met dit lesmateriaal kinderen begrip voor politieke vragen kan worden bijgebracht. Er worden daartoe didactische handelingen gegeven, welke o.a. contact met raadsleden, gebruik van

collages, fotos, tekeningen en kranteberichten aanbevelen. Rollenspel en kleine tentoonstellingen worden eveneens voorzien. Veel in de lessen genoemde opdrachten lenen zich voor een klasse-, leergesprek en groepsdiscussie. De lessen zijn over het algemeen vlot en goed begrijpbaar geschreven. In de tweede les zijn vele opmerkingen n.a.v. de eerste les verwerkt. Ruim geïllustreerd met historische foto's en cartoons. Bovendien zijn de adressen van alle politieke partijen opgenomen. Ze kosten een gulden per les, maar bij grotere aantallen ligt de prijs aanzienlijk lager. Voor bestellingen of meer informatie zie de advertentie elders in dit blad. Voor de lessen bestaat een enorme belangstelling, bij honderden tegelijk gaan ze de deur uit. Bestel ze voor uw school, voor uw kinderen. Vraag eens een les op proef. Zie de bon op de volgende pag.

Zeer vele reacties zijn binnengestroomd op de vragen over de CDA-brochure „Plichten en Perspectieven”. Het CDA-secretariaat zond alles door naar de CDA-programcommissie in de hoop dat die er iets aan zou hebben en er iets mee zou doen bij het maken van het ontwerp-program.

En of die commissies er iets aan gehad heeft en of ze er iets mee gedaan heeft!

Die stroom van reacties was voor de programcommissie een enorme prikkel om haar werk zo goed mogelijk te doen. Uw opmerkingen bewijzen dat het CDA leeft, dat het er moet komen. Ook heel praktisch heeft de commissie iets gehad aan Uw werk. U hebt het kunnen zien aan de tekst van het program van uitgangspunten en het ontwerp-program voor de jaren 1977-1981.

In de ingezonden stukken zijn de achtergronden van de drie partijen die samen het CDA vormen, te herkennen. Het is te zien aan de beschouwing van God en mens, aan de visie op ons menselijk bestaan en onze opdracht,

## Stroom van reacties op „Plichten en Perspectieven”

op de plaats van de overheid in de samenleving, gezagsdragend en dienend, op de meer of minder optimistische of pessimistische kijk op de mogelijkheden van de mens. Die verschillende achtergronden kunnen een verrijking zijn bij de verdere opbouw en uitbouw van het CDA, een taak waarmee de commissie in het najaar opnieuw te maken krijgt bij het verwerken van de amendementen op het ontwerp-program. Zeer opmerkelijk was ook de ferme overtuiging van de inzenders, dat ons land snakt naar een duidelijk christen-democratisch antwoord op de uitdagingen van de komende jaren. Dat mag niet worden overgelaten aan

#### Ter discussie II:

- a. Waarin verschillen de in deze les behandelde drie politieke hoofdstromingen op de punten van:
- staatsopvatting
  - functioneren van de onderneming
  - levensbeschouwelijke organisaties

#### b. Rubriceer-oefeningen:

Plaats de hieronder vermelde woorden in de juiste kolom, en licht je keuze toe:

| liberalisme            | socialisme | christen-democratie |
|------------------------|------------|---------------------|
| - verantwoordelijkheid |            |                     |
| - individu             |            |                     |
| - vrijheid             |            |                     |
| - gelijkheid           |            |                     |
| - rentmeesterschap     |            |                     |

Doe hetzelfde ten aanzien van de onderstaande politieke leuzen:

| PvdA | VVD | CDA-partijen |
|------|-----|--------------|
|      |     |              |



In het kader van de actie „Wij komen terug” bezocht drs. K. de Jong op 28 april jl. de gemeente Baarn. Om omstreeks half drie arriveerde hij aan de Waldheim-mavo aan de Dalweg. Dat de heer de Jong een man van de praktijk is, bewees hij vervolgens door aan de leerlingen van de hoogste klas een les Maatschappijleer te geven.

„Wat is de maatschappij? Hoor jij er bij? Ben je ervoor verantwoordelijk, en waarom? Hoe kun je die verantwoordelijkheid waarmaken?” Dit waren onder meer de thema's en discussievragen, die in dit voor de leerlingen interessante uurtje aan de orde kwamen.

#### Surinaamse kinderen

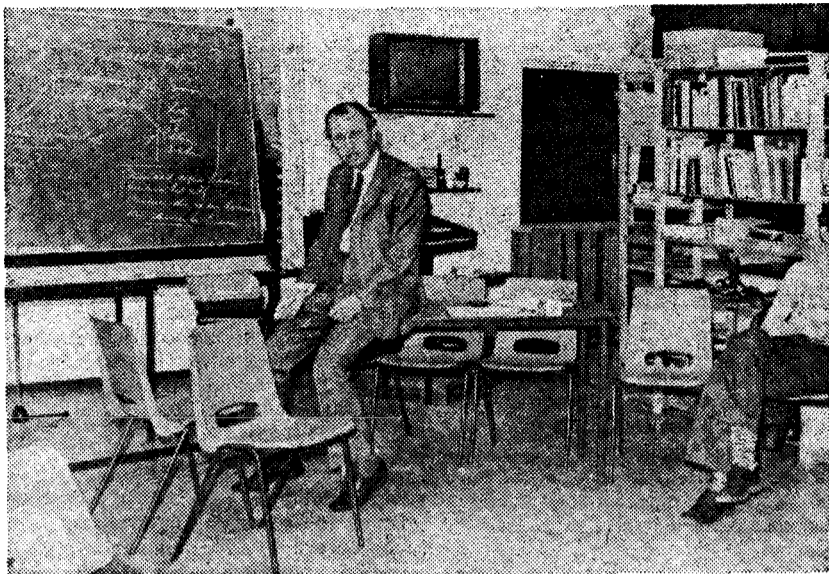
Op weg naar het gemeentehuis werd ook nog even één kijkje genomen bij de nieuwbouw voor de Waldheimschool. Vervolgens werd de heer de Jong door het College van Burgemeester en Wethouders ontvangen, waarbij ook enkele leden van de Onderwijs(raads)commissie aanwezig waren. Naast meer algemene onderwerpen als de financiën, kwamen daarbij ook typisch Baarnse onderwijsaspecten aan de orde. Zoals de problematiek van de opvang van Surinaamse kinderen (die door hun komst naar hier met leermoeiigheden hebben te kampen), studentenhuusvesting (vooral voor de „Jelburgers”) en de bestemming van de overblijvende driehoek grond naast het nieuwe Waldheim-schoolgebouw.

Ten huize van één van de bestuursleden van de plaatselijke kiesvereniging werd de maaltijd gebruikt, waarbij eveneens waren uitgenodigd de rectoren van resp. het Baarns Lyceum en het „Gritland”-college, bestuursleden van diverse schoolbesturen, het dagelijks bestuur van zowel de A.R. kiesver. als van het plaatselijk C.D.A.-verband.

#### C.D.A.-vergadering

's Avonds sprak de heer de Jong op een goed bezochte - meer dan 100 mensen - C.D.A.-vergadering. De heer de Jong stond eerst uitvoerig stil bij de vele op til zijnde veranderingen in het onderwijs. *Waarom moet dat?* vragen sommigen zich af. Wel, omdat de maatschappij in een snel tempo verandert en het onderwijs daarop moet inspelen. De nieuwe onderwijskundige benadering geeft een extra impuls aan die verandering, aldus de spreker. De grote vraag is evenwel: *Hoe zou het moeten?* De zg. Contourennota van minister van Kemenade geeft een beeld hoe het zou

## Staatssecretaris De Jong Ozn.: onderwijs heeft behoefte aan evangelische geladenheid



Drs. De Jong Ozn. tijdens zijn les maatschappijleer.

kunnen. De uitgangspunten van deze nota zijn: *gelijke mogelijkheden tot ontplooiing voor allen.* Hierbij merkte de heer de Jong op, dat dat een evangelische notie is, want mensen zijn gelijkwaardig (wat iets anders is dan gelijk). De nota voorziet voorts in het zg. *2e-kans-onderwijs*, b.v. avondonderwijs, moeder-mavo's, open school. Ook achtte de spreker het van belang, dat de jonge leerlingen niet al te snel tot beroepskeuze komen. Verdere pluspunten uit de Contourennota noemde de bewindsman: de bredere ontplooiingskansen, creatieve vorming, maatschappelijke vorming en vorming tot een *goed gezinslid*. Dat laatste zag hij er zelf graag aan toegevoegd. Ook de betrokkenheid van de ouders bij het onderwijs om een brug te slaan tussen school en huis vond de spreker van belang.

Verder toonde hij zich een groot voorstander van individualisering in de school, d.w.z. dat de leerkrachten hoe langer hoe meer moeten overgaan tot het vormen van groepjes. Want het klassensysteem heeft het nadeel, dat het zich richt op *gemiddelden*. Ook het zittenblijven is een gevolg hiervan. Dat werken in groepen vergt evenwel veel van de onderwijskrachten, ze zouden daartoe her- en bijgeschoold moeten worden. Aangezien het onderwijs enorme sommen gelds vergt (van elke gulden belasting die u betaalt, gaat er 28 cent

naar Onderwijs) moet er *doelmatigheid* betracht worden. Dat kan door betere organisatie in de scholen zelf, *efficiënter gebruik van materiaal en de juiste inzet van de mensen.*

#### Uitvoering idealen Contourennota

De *hamvraag* is evenwel: Wie moeten de idealen van de Contourennota uitvoeren? Het spreekt vanzelf dat én het onderwijs én de overheid een rol spelen. In art. 208 van de grondwet staat, dat het geven van onderwijs *vrij* is, op voorwaarde dat aan eisen van deugdelijkheid en doelmatigheid is voldaan. Nu is er nogal wat deining ontstaan over de door de regering voorgestelde wijziging van dit grondwetsartikel. Het is zo, volgens de bewindsman, dat de vrijheid van *richting* bij de wet wordt gewaarborgd en dat eisen van deugdelijkheid en vele andere zaken het onderwijs betreffende *krachtens de wet* (dit is nl. de toevoeging in het voorgestelde) allang worden geregeld bij algemene maatregel van bestuur. Er mag gerust stevig over die grondwetswijziging gediscussieerd worden, vond de staatssecretaris, maar voorop staat, dat de minister niet meer, maar ook niet minder bevoegdheden moet hebben. De heer de Jong merkte hierbij op, dat niemand binnen het C.D.A. de ander de loef moet trachten af te steken door flinker te willen zijn. Want het bijzonder onderwijs ligt het C.D.A. *aan het hart gebakken*. De 3 deelnemende partijen hebben hun ontstaan te danken aan de schoolstrijd. Door elkaar daar vliegen af te vangen bewijzen we het C.D.A. geen goede dienst. Laten we *met elkaar streven naar bevordering van evangelische geladenheid van het onderwijs*, zo besloot de bewindsman zijn toespraak, waarna nog een geanimeerde discussie volgde.

## CDA en top van basis

#### Geestverschijning

„Die wonderlijke politieke geestverschijning waarvan niemand weet of hij zich straks zal materialiseren of dat hij alleen maar een schimmige figuur blijft die zich weldra weer in het niet oplost.” Het GPV-Kamerlid Jongeling in Nederlands Dagblad. Hij doelde (ja - ècht!) op het CDA.

#### CDA-triangel

De raad van Terneuzen telt vier leden met dezelfde achternaam: Harmelink. In een olijke bui bood VVD'er De Zeeuw hen een herkenningsteken aan. Een belletje voor de PvdA-fractievoorzitter, een kwartetspel voor de gereformeerd-politieke Harmelink en een triangel voor de twee CDA'ers. Of er ook muziek zit aan de basis!

#### Toch maar niet

Hoopt Hans Wiegel dat het CDA er komt? werd hem door Parool gevraagd. „Als ik juichend ga roepen wat zou het toch geweldig zijn als het CDA er zou komen, dan zou dat sommigen op de gedachte kunnen brengen er maar niet aan mee te werken”, antwoordde Wiegel. Maar een keus uit drie belangrijke politieke richtingen leek hem voor de kiezer toch wel een goede zaak.

#### Ambtenaar (1)

Er wordt te vaak over „het ambtenarenapparaat” gesproken, in plaats van over „de ambtenaren” vindt het Leidse CDA-raadslid Bleijde. Het menselijke aspect van het personeelsbeleid krijgt z.i. in Leiden te weinig aandacht.

#### Ambtenaar (2)

Of het apparaat dan wel de ambtenaar schuld heeft weet ik niet, maar in de raad van Zaanstad werd erover geklaagd dat de burgerij vaak laat of nooit antwoord krijgt van het gemeentebestuur. Diederik (CDA) vroeg: „Kan er geen persoon worden aangesteld die verantwoordelijk is voor een goed antwoord?”. Sja - naar personen die goede antwoorden weten is overal vraag.

#### Ingrijpend

Roelof Kremers (26), theologisch student te Kampen, wordt fractie-medewerker van het CDA in de staten van Drenthe. „De mensen kennen het provinciaal beleid nauwelijks”, zegt Kremers, „terwijl het toch zo ingrijpend kan zijn.”

#### Service-kosten

Ongerust en verontwaardigd over de willekeur waarmee h.i. servicekosten worden berekend, heeft de werkgroep CDBiljmermeer/Driemond een pittige brief geschreven aan de wo-

ningbouwverenigingen. „Elke vorm van prijsbeheersing wordt genegeerd”, zegt de brief.

#### Voorrecht

„Er is nu slande ruzie in de PvdA. Prima, want je zou bijna gaan denken dat ruzie een bijzonder voorrecht is van het CDA” (Laurens ten Cate in Leeuwarder Courant).

#### Niet in één dag

„We zullen er toch van moeten uitgaan dat we niet van vandaag op morgen alle scheef gegroeide situaties kunnen veranderen”, zei het Limburgse CDA-statenlid Mastenbroek. In dit geval ging het om de eizame pogingen om in de westelijke mijnstreek de vijf DSM-gemeenten tot één centrumgemeente („Mauritsstad”) te smeden.

#### Mondig

Minister Lubbers in Arnhem: ik hoop dat we straks in een maatschappij kunnen leven van mondige mensen die bereid zijn die maatschappij beetje voor beetje te veranderen.

#### Niet voor catechisaties

Jeugdwerk van kerken kan bijna nergens op gemeentelijke subsidie rekenen. Op een CDA-vergadering in Middelburg werd daar naar geïnformeerd. Er wordt aan een nieuwe subsidieverordening gesleuteld, zei raadslid Peeck, maar activiteiten in de catechisatiesfeer zullen z.i. in ieder geval altijd buiten subsidie blijven.

#### Joke's gevoel

Een 25-jarige promotion manager, Joke Olijve, in „Elegance”: „Ik stem op het CDA, omdat daar voor mijn gevoel dingen gedaan worden die met mijn geloof overeenkomen. Het christendom is in wezen socialistisch, maar ik kan me toch niet verenigen met de uitvoering van socialistische politiek.

#### Volstrekt eigen

„Men wil het CDA natuurlijk graag zien als een middenpartij. Maar dat is het beslist niet. We hebben een volstrekt eigen program”, zegt P. J. Rijpstra, CDA-raadslid te Hoofddorp in een gesprek met de Hoofddorper Courant. „Kijk je mij in mijn hart dan tender ik zeer duidelijk naar de linkse hoek. Maar ik wil wel ruimte om me heen hebben. Niet in alles per se links zijn.”

#### Teveel storm

Frans Andriessen in Accent (10 april): „Ik heb de indruk dat de politieke discussies de laatste maanden teveel storm en te weinig zachte regens hebben gebracht.”

G. J. B.

### Tutti-Frutti in Leidse gemeenteraad

Een ontroerende moment-opname uit de Leidse gemeenteraad: de PvdA-fractieleider, Leo Meijer bedankt hét CDA-lid, Corrie Kramp, met een spontane kus. De socialist had, tijdens het begrotingsdebát, het CDA als „tutti-frutti in vacuümverpakking” gekwalificeerd. De CDA-woordvoerder bood hem later zo'n pakje aan, zodat hij de hoge waarde van dit fruit-voedsel zou kunnen leren kennen. En daarop volgde dan het ontroerende moment dat een fotograaf van het Leidsch Dagblad vastlegde. Van de eensgezindheid binnen de Leidse raad, sinds daar een links programcollege de macht kreeg, moet men zich overigens geen overdreven voorstelling maken. „Onze contacten met de VVD-fractie zijn misschien nog wel slechter dan die met de PvdA”, zei de CDA-fractievoorzitter, mr. H. Driessen. „Sommige leden van de VVD-fractie blijken nogal gevoelig te zijn voor de vrijages van de PvdA”, voegde Driessen daar aan toe. Maar dat was later op een KVP-vergadering en heeft dus niets meer met deze foto te maken.



### Overdrukken ontwerp-CDA-program

Van het ontwerp-CDA-program, zijn extra exemplaren verkrijgbaar. De prijsregeling is als volgt:

|                |                |
|----------------|----------------|
| 1 ex.          | f 1,25         |
| 2 t/m 4 ex.    | f 1,- per ex.  |
| 5 t/m 9 ex.    | f 0,85 per ex. |
| 10 t/m 24 ex.  | f 0,65 per ex. |
| 25 en meer ex. | f 0,50 per ex. |

#### Bestelling

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste aantal ontwerp-CDA-programmen.

Op het landelijk secretariaat van het CDA te Den Haag kan een

### ADMINISTRATIEF MEDEWERKSTER

worden gepiaatst.

- Bij voorkeur MAVO-/LEAO-opieding
- typevaardigheid
- omstreeks 18 jaar
- indienstreding: zo spoedig mogelijk.

Salariëring volgens Rijksregeling, overeenkomstig leeftijd en ervaring.

Schriftelijke sollicitaties richten aan:

**CDA**, Postbus 7676, Den Haag.

Telefonische informaties: 070-46.52.22 (mr. J. G. H. Krajenbrink)

# Hoe zwaar is de bui boven „Groen Europa?”

**De aankondiging van Lardinois, dat hij Brussel gaat verlaten heeft heel wat stof doen opwaaien. Velen hebben er een bevestiging in gezien van een reeds bestaand vermoeden dat het niets meer is in het groene Europa of een versterking van de vrees dat het nooit meer zal worden. Lardinois heeft daartoe zelf ook aanleiding gegeven door de motieven, die hij voor zijn besluit heeft aangevoerd; persoonlijke en politieke. De persoonlijke motieven had hij, naar zijn zeggen, nog wel wat opzij willen schuiven, als er geen politieke waren geweest. Latere uitspraken van de Europese landbouwcommissaris hebben nog eens bevestigd, dat hij het niet meer zo ziet zitten. Is er zoveel aanleiding tot pessimisme? Hoe zwaar is de bui die boven Europa hangt?**

## Spanningen

Om de situatie van vandaag te kunnen beoordelen is het goed er even aan te herinneren, dat de groei van de Europese eenheid tot op heden eigenlijk erg onevenwichtig is geweest. Men heeft de landbouw in het kader van de Europese integratie een hoge voorrang gegeven. De noodzaak van gemeenschappelijk beleid was daar wellicht het grootst. De mogelijkheden om in de praktijk iets te verwezenlijken waren er misschien ook het duidelijkst aanwezig. Maar hoe dan ook, integratie in één sector zonder parallelle ontwikkelingen in andere sectoren geeft kans op spanningen. Dat is duidelijk. Sectoren zijn tenslotte geen eilanden, zij zijn sterk met elkaar verweven. In tijden van opbouw, groei en grote welvaartsontplooiing blijven die spanningen meestal onder de oppervlakte. Maar owee, als er groeistoornissen optreden en de economie terugloopt. Zelfs als de oorzaken daarvan een goeddeels internationaal karakter dragen heeft men onder zulke omstandigheden toch sterk de neiging de oplossingen dicht bij huis te zoeken. Daarvan ondervindt het Europese landbouwbeleid eigenlijk al vanaf 1969 de nadelige gevolgen.

## Monetaire onrust

Het meest wezenlijke onderdeel van het Europese landbouwbeleid is het markt- en prijsbeleid, gericht op gemeenschappelijke marktordening en op één prijsniveau voor de belangrijkste landbouwproducten. De landbouwprijzen in de E.G. worden uitgedrukt in zogenaamde Europese rekeneenheden. Zolang de waarde van de valuta van de lidstaten ten opzichte van de Europese rekeneenheid gelijk blijft is er niets aan de hand en zijn de prijzen, uitgedrukt in nationale munten inderdaad gelijk. Maar als de monetaire wereld uit z'n evenwicht raakt, revaluaties worden toegepast om de economie af te remmen, devaluaties worden doorgevoerd om de economie aan te zwengelen, koersen wegzakken, aantrekken of zwevend worden gehouden, dan is het krammen en lijmen gebreken om het gemeenschappelijke prijsbeleid voor de boeren te handhaven. Dan komen er compenserende heffingen aan de grenzen van de lidstaten of men geeft de boeren nationaal wat vergoeding voor de schade die men oploopt. En zie, wat als tijdelijke maatregel terecht genomen werd, dreigt daarna een permanent karakter te krijgen; wat de gemeenschappelijkheid in feite in de weg staat. Daar zitten de Europese gemeenschappen mee. Een gemeenschappelijk markt- en prijsbeleid voor de landbouw kan in feite alleen blijven bestaan als er een gemeenschappelijk monetair beleid is en daar zijn we nog ver van af.

## Kritiek op kosten

Een nare toekomstigheid van het gebrek aan eenheid op monetair gebied en de

noodzaak van compenserende maatregelen aan de grenzen is, dat de kosten voor het Europese landbouwfonds er door stijgen. Het Europese landbouwbeleid wordt dus duurder, zonder dat de landbouw daar enige schuld aan heeft. Maar wel wordt de kritiek van de Minister van Financiën op de kosten van het landbouwbeleid er scherper door. De Duitsers lopen daarbij voorop als kampioen van bezuiniging in groen Europa, maar ook ons kabinet heeft in dit opzicht vorig jaar even een scheve schaats gereden. Het lijkt er wat op dat de boeren straf krijgen, omdat zij in het verwezenlijken van eenheid in Europa verder zijn gegaan dan in andere sectoren.

## Twee dubbeltjes

Het zou te ver gaan om te beweren dat alleen oorzaken van buitenaf hebben geleid tot de stijging van de kosten van het Europese landbouwbeleid. Het landbouwbeleid in engere zin kost ook nogal wat. Hoewel, per hoofd van de bevolking valt het nogal mee. De kosten komen neer op f 75,- per hoofd per jaar. Dat kan worden beschouwd als een soort verzekeringspremie voor een uitbundig gesorteerd, hoogwaardig en redelijk geprijsd voedselpakket. Twee dubbeltjes per dag, dat is nog te overzien.

## Geen plafond

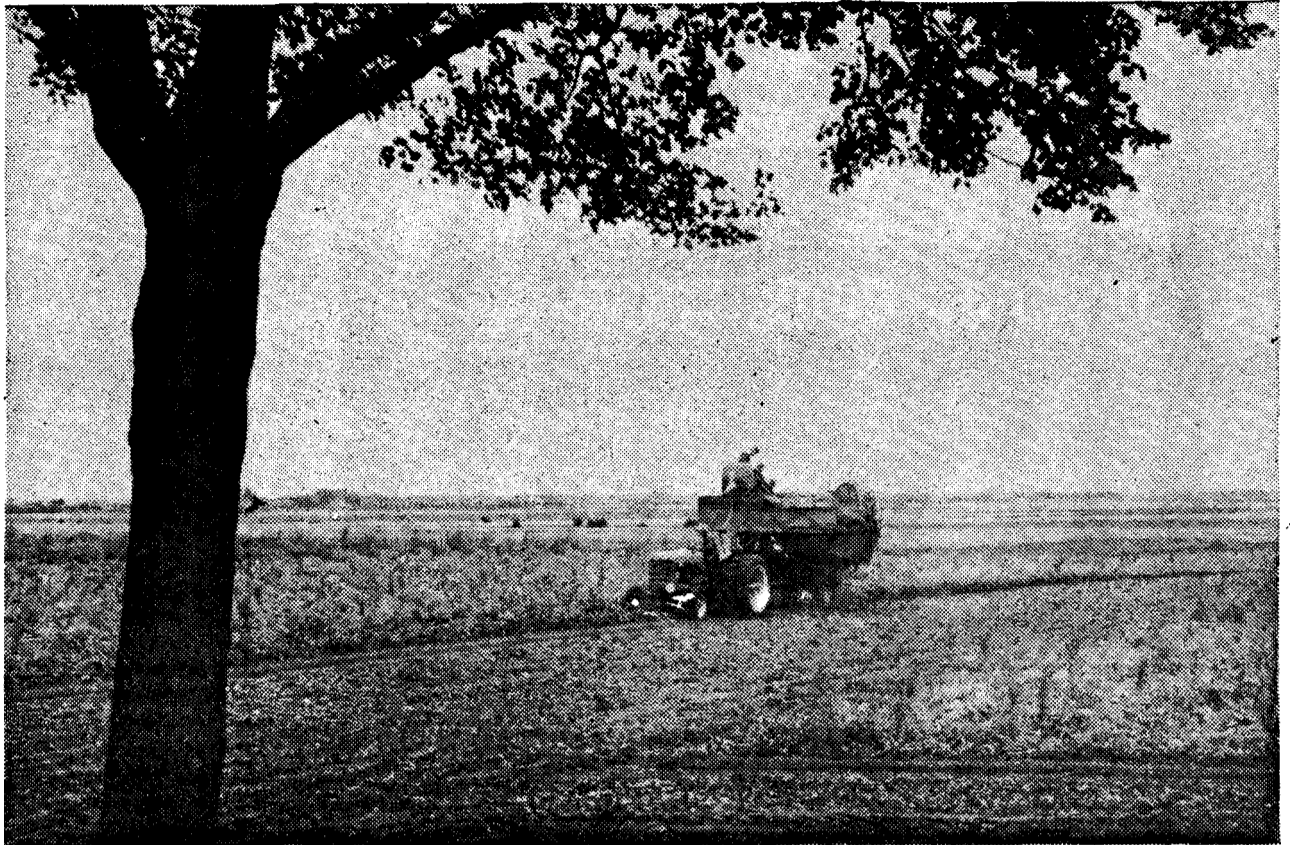
De kosten van dit landbouwbeleid kunnen stevig oplopen als zich door welke oorzaken dan ook voor een of ander product overschotten voordoen, waarvoor toch een afzetkanaal gevonden moet worden. Het ontstaan van tijdelijke overschotten is overigens bijna niet te vermijden. Wat 5 à 10 miljoen boeren in de E.G. produceren heb je niet in de hand. Die productie is niet precies op de vraag af te stemmen. Regen en droogte, warmte en kou zijn niet op afroep leverbaar, waardoor er zomaar oogstschommelingen van 15% en meer naar boven en naar beneden kunnen voorkomen. Soms doen zich ook onverwachte wijzigingen voor in de ontwikkeling van het verbruik. Kortom: onevenwichtigheden in de verhouding vraag-aanbod zijn in groen Europa onvermijdelijk, en schommelingen in de kosten van het landbouwbeleid daardoor evenzeer. Vandaar ook, dat de gedachte aan een plafond in de kosten van dit beleid eigenlijk strijdig is met het karakter van dit beleid.

## Veehouderij dynamisch

Naast tijdelijke onevenwichtigheden in de verhouding vraag-aanbod kan die verhouding natuurlijk ook meer blijvend zijn verstoord. Die situatie dreigt momenteel in de zuivel te ontstaan. De melkproductie neemt gaandeweg wat toe in de E.G. Niet zo vreselijk snel, maar als de afzetmogelijkheden geen gelijke tred daarmee houden is er gauw een voorraad van bepaalde producten, die groter is dan een normale handelsvoorraad. Zo zijn de



Dr. Piet Bukman



Het Europese landbouwbeleid kost jaarlijks f 75,- per hoofd van de bevolking van Europa: een soort verzekeringspremie voor een uitbundig gesorteerd, hoogwaardig en redelijk geprijsd voedselpakket.....

voorraden mager melkpoeder momenteel veel groter dan verantwoord is en dat drukt als een last op de markt en heeft een negatief effect op het boereninkomen. Het opruimen van te grote voorraden kost altijd geld en betekent een extra last voor Brussel. Een te grote last hebben de Europese landbouwministers gezegd en dus, vinden zij moeten de boeren in Europa maar mee gaan betalen aan het wegwerken van de te grote voorraden. Uiteraard kijken de boeren daar kritisch tegenaan, omdat deze medefinanciering in strijd is met het E.G.-beleid, de te grote voorraden op z'n minst voor een deel te wijten zijn aan een ondoelmatig handelen van Brussel en omdat een financiële medeverantwoordelijkheid, hoe men het ook wendt of keert, een druk legt op het toch al niet te hoge inkomen.

## Onpopulaire operatie

Het beste wat men van deze zo onpopulaire operatie mag hopen is, dat men er in slagen zal op wat langere termijn vraag en aanbod weer zo ongeveer in evenwicht te brengen. Eenvoudig zal dat niet zijn. De modernisering in de veehouderij gaat gelukkig door; het is een dynamische bedrijfstak, die vecht om bij sterke kostenstijgingen toch het hoofd boven water te houden; het is geen museumstuk. Bedrijven worden groter, de kwaliteit van het vee wordt beter en dat betekent meer melk. Daar staat tegenover dat er boeren mee stoppen. Dat kan worden afgeremd of gestimuleerd door overheidsmaatregelen. Een ding is echter zeker, namelijk, dat met 5,7 miljoen werklozen in het Europa van de Negen, de mogelijkheden om als boer buiten de landbouw een boterham te gaan verdienen er niet beter op worden. De mogelijkheden voor groei van de productie liggen meer voor het grijpen dan de mogelijkheden voor inkrimping.

## Mogelijkheden

Kortom, zwaarigheden genoeg in groen Europa en niet overmatig veel wenkend perspectief. Het zou echter niet verantwoord zijn de mogelijkheden breed uit te meten en de mogelijkheden die er zijn te bagatelliseren. Mogelijkheid nummer één, en tevens Europa's verworvenheid nummer één is de gemeenschappelijke markt, het vrije handelsverkeer. Het openleggen van een markt met niet minder dan 250 miljoen consumenten is voor de Nederlandse land- en tuinbouw een uitdaging van de eerste orde geweest. De handschoen opnemend is men met veel ondernemingslust op weg gegaan om ook de consumenten over de landsgrenzen van producten te voorzien. De modernisering en de expansie van de Nederlandse agrarische bedrijfstak zou ondenkbaar zijn geweest zonder de mogelijkheden die de gemeenschappelijke markt bood. De helft van de productiewaarde van land- en tuinbouw gaat de grens over, maar blijft grotendeels binnen de E.G. Geen wonder dat de Nederlandse land- en tuinbouw z'n hart vasthoudt, dat het met de Europese integratie bergafwaarts zal gaan. Men is zo ingesteld op de gemeenschappelijke

markt, dat een ineenstorting daarvan niet minder dan een ramp zou betekenen. In de tweede plaats is het instandhouden van het gemeenschappelijke markt- en prijsbeleid in z'n huidige opzet een dringende eis. Een beter alternatief is nog niet gevonden. Opgelapt en wel is het altijd nog veel beter, dan het ontbreken van een Europees beleid op dit vak.

## Omringende landen

Dan blijft uiteraard over de noodzaak om op andere terreinen die het wel en wee van boer en tuinder raken te komen tot Europese integratie. Dat is de moeilijkste opgave, zeker onder de huidige omstandigheden. Voor wat onder Europese vlag momenteel moeilijk te

volbrengen is, is echter wel een surrogaat. Nederland kan op eigen initiatief een stuk concurrentieongelijkheid die nadelig is voor onze land- en tuinbouw, wegwerken. Het blijven tamboeren van de georganiseerde landbouw op verbeteringen in het fiscale en sociale beleid is niet alleen ingegeven door de overtuiging, dat er in dit opzicht in Nederland zeker nog geen gelijkberechtiging van loontrekkenden en zelfstandigen is verwezenlijkt, maar zeker ook door de wetenschap, dat de collega-boeren en -tuinders in de omringende landen op deze terreinen in menig opzicht sterk in het voordeel verkeren, wat concurrentieverstorend werkt.

## CDA-nieuws:

In de maand juni zal het Presidium van het CDA de volgende Kamerkringen bezoeken:

3 juni: Kamerkring Zwolle. Plaats van samenkomst Raalte, aanvang 20.00 uur. Openbare bijeenkomst. „De Leeren Lampe” Aanwezig van presidium: drs. R. Zijlstra, mr. J. L. Janssen van Raay, mr. J. G. H. Krajenbrink.

9 juni: Kamerkring Den Helder Plaats van samenkomst: Alkmaar „Het

Gulden Vlies” aanvang 20.00 uur. Kaderbijeenkomst. Van presidium aanwezig: mevr.

Gardeniers-Berendsen, mr. J. L. Janssen van Raay, mr. J. G. H. Krajenbrink.

20 mei: Kamerkring Maastricht: Plaats van samenkomst: Schouburg te Sittard. aanvang 20.00 uur.

Kaderbijeenkomst. Aanwezig van Presidium: Mevr.

Gardeniers-Berendsen, mr. J. L. Janssen van Raay, mr. J. G. H. Krajenbrink.

Dezer dagen is de tweede lesbrief in de serie

## „Politiek? Kom nou!”

verschijnen.

In deze tweede les komen de verschillende politieke stromingen aan de orde:

- LIBERALISME
- SOCIALISME
- CHRISTEN-DEMOCRATIE

Ofschoon les twee iets omvangrijker is dan les 1 blijft de prijsregeling gelijk:

- 1 ex. f 1,-
- 2 t/m 4 ex. f 0,75 per ex.
- 5 t/m 9 ex. f 0,60 per ex.
- 10 t/m 24 ex. f 0,45 per ex.
- 25 en meer ex. f 0,30 per ex.

Bestellingen:

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van lesnummer en aantal. Les 1 is ook nog verkrijgbaar (over inrichting van het bestuur in ons land).

# Handel en Industrie

## chr. Spaarbank „Eigen Haard”

LOPENDE DIEP 7 (bij de Kijk in 't Jatbrug) GRONINGEN TEL. 127902

**4%**

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**7%**

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

**4<sup>1</sup>/<sub>4</sub>%**

**7<sup>1</sup>/<sub>2</sub>%**

BELEGGINGSBOEKJES

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

## B.V. GEBR. SALVERDA

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

## VISSER ELEKTROTECHNIEK B.V.

Postbus 37  
BEVERWIJK  
Telefoon (02510) 2.52.44  
(4 lijnen)

MEER DAN 50 JAAR ELEKTROTECHNIEK

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGEL-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00

## WIJ KOPEN EN VERKOPEN PALLETS

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

**30.000 STUKS**

w.o. veel nieuwe  
Bijzonder gesorteerd in de maat 100 x 120

PALLET-BEDRIJF

**J. STAAT – BARENDRECHT**

Telefoon 0 1806-2096.  
Opslagterrein: Noldijk 140.

## W. VISSER & ZN. N.V.

SCHEEPSWERF  
MOTOREN-  
HERSTELPLAATS

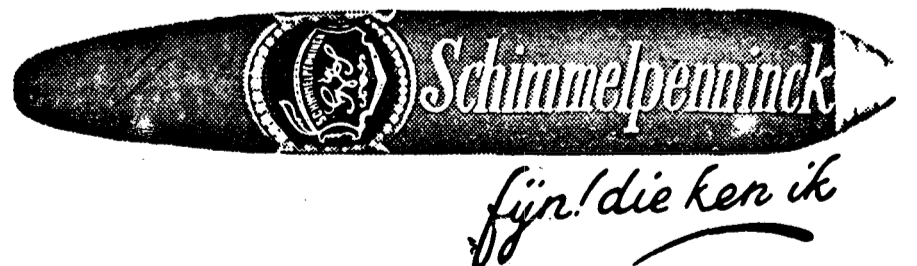
Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

NIEUWBOUW en REPARATIE

## OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V.

GOES – Telefoon (0 1100) 7555\*  
DRUKKERS  
UITGEVERS

Al 70 jaar drukkers in Benelux voor bedrijven en organisaties



● Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.  
Nude 28,  
Wageningen.



# UIT DE ARJOS

Reeds in het vliegtuig word je met de neus op de Unctad-feiten gedrukt. Naast me zit iemand van de Noorse delegatie: „We zullen ons best doen, maar ik verwacht weinig concrete resultaten”. Achter me mensen van de Wereldomroep die menen dat ik met „die en die” moet praten voor een aantal interessante gegevens. En iedereen zit ijverig te snuffelen in allerhande Unctad-paperassen.

van niets... Zijn verwachtingen van de conferentie klinken in eerste instantie positief, maar als op details wordt doorgevraagd blijkt ook hij minder enthousiast te worden.

## Niet gouvernementele organisaties

Temidden van alle officiële figuren lopen ook een groot aantal mensen van de zogenaamde „niet gouvernementele organisaties (N.g.o.'s) rond. Ik mag me één van hen rekenen. Bij de laatstgehouden Unctad vergadering (Santiago in Chili) bleek dat de N.g.o.'s pas tijdens de laatste conferentiedagen tot enig samenspel kwamen. Om dit nu beter te regelen organiseerde de „Informatiestaf van Unctad”, met behulp van het „centrum voor economische en sociale voorlichting van de V.N.” vorig jaar een bijeenkomst voor deze organisaties. De bedoeling was een veertig deelnemers uit de rijke landen te informeren inzake elkaars activiteiten, en zodoende meer mogelijkheden te scheppen om in Nairobi op een zinvolle manier bezig te zijn. Inmiddels is er een „Koalitie van niet gouvernementele organisaties” gevormd, waarin niet alleen vertegenwoordigers uit de rijke landen, maar ook van de arme landen zijn opgenomen. De Koalitie had een eigen sekretariaat in Genève, en een aantal voorbereidende bijeenkomsten is gehouden. Er bestaan plannen om deze Koalitie ook na Unctad IV te continueren, om er zo meer doel en zin aan te geven. Eén van de resultaten van de Koalitie is dat in andere rijke landen ook organisaties als de Nederlandse

## Indrukken

Na een paar dagen Nairobi probeer ik wat indrukken op papier te zetten. Onderweg van het hotel naar het imposante „Kenyatta Conferentie Centrum” ontmoet ik een bedelaar, met één been en een wandelstok, even later vraagt een schone dame me of er „nog iets te organiseren” valt. En vlak bij het centrum omarmt me een afgevaardigde van Tanzania die me al eens eerder hier of daar gezien had. Hij verzekert me dat Tanzania haar best zal doen om de eensgezindheid van de groep van 77 (arme landen) te bewaren, en er alles aan zal doen om de prijzen van grondstoffen te koppelen aan die van industrieproducten. Natuurlijk moet ik ook Tanzania bezoeken; „Arusha is maar een paar uur rijden!” In het conferentiecentrum zijn de voorbereidingen in volle gang. Journalisten zitten druk met schrijf- en telexmachines te ratelen. Tijdens een persconferentie van de sekretaris-generaal van Unctad, Gamani Corea, blijkt hoe raar, hoe schijnheilig ook deze conferentie in elkaar zit; iedereen weet al min of meer van de plannen van Kissinger, maar Corea weet

## Unctad IV, Nairobi Wat nut „Nairobi” de arme landarbeider?

### Vanuit Nairobi

In enkele artikelen gaat Aalt van de Glind uit Ede in op de wereldhandelsconferentie, UNCTAD IV, die momenteel in Nairobi, de hoofdstad van Kenya, gehouden wordt. In deze tweede bijdrage doet hij vanuit Nairobi

verslag van de gebeurtenissen en de resultaten. Aalt van de Glind, medewerker bij de Christelijke Plattelands-Jongeren voor ontwikkelingssamenwerking. Vorige week publiceerden wij zijn eerste bijdrage.

„Nationale Commissie voorlichting en bewustwording Ontwikkelingssamenwerking” in oprichting zijn. Tevens kon door middel van de Koalitie een groter aantal N.g.o.'s in Nairobi vertegenwoordigd zijn. Wellicht dat er tijdens de conferentie nog iets van de Koalitie verwacht kan worden. Er bestaan namelijk plannen om een „alternatieve Unctad”-bijeenkomst te organiseren. Een Unctad zonder officieel gedoe, en niet een zich eindeloos verschuilen achter elkaar. Misschien blijkt dat op niet-gouvernementeel nivo een grotere mate van overeenstemming bestaat. Te denken gaf bijvoorbeeld dat een aantal ministers van rijke landen tevoren een aantal arme landen afreiden, en daarbij kwistig met de hulp-portefeuille zwaaiden. In ieder geval zullen de N.g.o.'s ertoe bij kunnen dragen dat in hun landen het wel en wee van het internationaal overleg bekritiseerd gaat worden, want wat hier gebeurt is voor een belangrijk deel een schijnvertoning.

### Taalproblemen

In veel gevallen blijken de

taalmoeilijkheden tevens een goede mogelijkheid om standpunten dusdanig te formuleren dat iedereen er zich in kan vinden... terwijl de meningen sterk uiteenlopen. „We moeten streven naar een geïntegreerd grondstoffenakkoord”. De derde wereld meent dat ze op korte termijn geld voor hun waar moet krijgen. De E.E.G. meent dat dit streven het best gediend is door een onderzoek in te stellen wat voorlopig nog maar even uitgesteld moet worden. Amerika meent dat je het snelst een geïntegreerd grondstoffenakkoord bereikt als je eerst over iets anders begint (een nieuwe financieringsmogelijkheid). Het zal niet zo moeilijk zijn de konferentie vol te praten, evenmin zal het moeilijk zijn om enige gemeenschappelijke standpunten te formuleren. Met een aantal formules gaan de delegaties dan tevreden naar huis; vooral vertegenwoordigers van de rijke landen en vertegenwoordigers van arme landen met elite-regeringen (Brazilië, India, enz.) zullen daarmee zeker tevreden zijn. Maar de arme landarbeider ergens in land X wordt er nog steeds niet beter op, ook dit jaar zullen er weer veertig miljoen mensen en kinderen van

honger en ondervoeding sterven. Dit probleem wordt niet en nooit opgelost met gemeenschappelijke formules, maar met de wil, de gezindheid die problemen inderdaad op te lossen. Om het anti-revolutionair te zeggen: Zolang de machtigen der aard niet éénsgestes zijn om de hongerigen brood te geven, zolang zullen de gemeenschappelijke Unctadformules weinig helpen.

### Hoop

Toch is er hier en daar een lichtpuntje te bespeuren. Vooral als je terugkijkt naar vorige conferenties, dan blijkt er toch enige vooruitgang waar te nemen. Ik denk aan het feit dat de derde wereld zich steeds minder opstelt als hulpvrager, en steeds meer als partner waarmee te onderhandelen valt. Ik meen ook dat een aantal zaken (bijvoorbeeld de problematiek van de multinationale ondernemingen, en die van elite-regeringen in arme landen) die vroeger taboe waren binnen het internationaal overleg, nu schoorvoetend enige aandacht krijgen. Tijdens de persconferentie van Corea werd de vraag gesteld naar het nut van deze conferentie voor de arme landarbeider in land X. Misschien dat deze vraag mag bijdragen tot het besef dat het hier niet gaat om abstracte formuleringen, maar om levende mensen die van honger dreigen te sterven.

Aalt v.d. Glind, Nairobi 4 mei 1976.

**VERPLAATSBARE HOUTEN GEBOUWEN**

directie- en schattketen  
scholen en kerken  
directie- en schaft-wagens  
etc.

**HAHBO**  
**HARDINXVELD**

tel. Giessendam-Hardinxveld 3688

## Manusama: alleen door overleg problemen oplossen

### Zuid-Molukken

Arjos-Groningen organiseerde van 7 t/m 9 mei j. een bijzonder geslaagd weekend, met o.a. een studiekonferentie over „minderheidsgroepen”. In het kader van dit thema viel het oog vooral op de Zuid-Molukkers in Nederland. Met de president van de Zuidmolukse regering in ballingschap, Ir. J. A. Manusama, die als inleider van dit forum aanwezig was, had de redactie een gesprek. De schrijver van dit interviewtje is Albert Martens uit Groningen.

Op onze vraag waarom de Zuid-Molukkers in 1949 bij de soevereiniteitsoverdracht, toch kozen voor een Verenigde Staten van Indonesië, antwoordt de heer Manusama, dat men op grond van een gehouden Ronde Tafel Conferentie een keuze gemaakt heeft. Men leefde in de veronderstelling, dat er een voldoende waarborg inzat voor het intern- en extern recht van zelfbeschikking. Maar toen de Indonesische regering de afspraken niet nakam en een eenheidsstaat tot stand bracht, besloot men om een eigen Republiek voor de Zuid-Molukkers te stichten. De Indonesische regering echter maakte daar in 1963 met geweld een eind aan.

De heer Manusama is ervan overtuigd dat het streven naar onafhankelijkheid nog steeds bij zeer velen voorop staat, zowel binnen als buiten Nederland. Hij is er zeker van dat ook de Zuid-Molukkers in Indonesië dit ideaal nastreven, maar dat dit hun op vele manieren door de Indonesische regering onmogelijk wordt gemaakt.

### Vijf verzoeken

Over de rol die Nederland zou kunnen spelen in dit geheel zegt Manusama, dat men tot nu toe eigenlijk nog niets heeft gedaan. Na de gijzelingen van december 1975 heeft men vijf verzoeken (geen eisen) aan de Nederlandse regering gericht.

■ De erkenning van de Nederlandse regering dat het hier om een politiek probleem gaat en niet alleen maar om een sociaal probleem.

■ de erkenning dat het probleem niet een afgedane zaak is, maar nog steeds oplossing behoeft.

■ een duidelijk beleid voeren m.b.t. Indonesië. Een beleid, waarin tot uitdrukking komt dat de anti-democratische houding van de Indonesische regering wordt veroordeeld. De Nederlandse regering zal er met klem op moeten wijzen dat de rechten van de mens ook voor de Zuid-Molukken gelden. Een dergelijk beleid zou volgens de heer Manusama wel eens het gevolg kunnen hebben dat de Nederlandse regering de vriendschappelijke betrekkingen met Indonesië zal moeten verbreken, waarmee hij overigens niet pleit voor het afbreken van diplomatieke betrekkingen.

■ de Nederlandse regering dient in de Verenigde Naties een stringenter beleid te voeren t.a.v. het zelfbeschikkingsrecht van verschillende staten. Als voorbeeld noemt Manusama, Portugal, dat wel ageert tegen Indonesië als deze zich bemoeit met Oost-Timor.

■ Tenslotte vragen de Zuid-Molukkers aan Nederland om een beleid te voeren, waarin de positie van het Zuidmolukse kabinet in ballingschap wordt versterkt. Vier van deze verzoeken zijn niet gehonoreerd.

Alleen het eerste verzoek m.b.t. de politieke problematiek is geaccepteerd.

### Adviescommissie

Vervolgens stelt de heer Manusama dat hij gelukkig is met de advies-commissie



Ir. J. A. Manusama

van tien (bestaande uit vijf Nederlanders en vijf Zuid-Molukkers) die binnenkort zal worden geïnstalleerd en die de problemen van de Zuid-Molukkers zal onderzoeken.

De heer Manusama vindt het echter wel noodzakelijk dat het karakter van deze commissie hetzelfde zal moeten zijn als die van de Sociaal Economische Raad (SER), zodat de regering de adviezen van deze commissie niet zomaar naast zich neer kan leggen. Volgens Manusama heeft bij monde van minister Van Agt de Nederlandse regering daar wel oren naar. Het is eveneens noodzakelijk, dat het Nederlandse kabinet enkele malen per jaar overleg pleegt met het Zuidmolukse kabinet, teneinde de actuele problemen te bespreken. Men krijgt dan binnen onze kring tenminste het gevoel dat er gewerkt wordt aan het zoeken van een oplossing, aldus Manusama. Een oplossing die zal moeten leiden tot een stap verder in de richting van een onafhankelijke Zuidmolukse Republiek.

### Geweld

Op onze vraag of er in dit proces plaats is voor geweld, antwoordt de heer Manusama ontkennend, want zo stelt hij, wat bereik je met geweld. Je bereikt geen geluk voor de mensen. De Zuid-Molukkers zullen nooit via geweld een eigen staat voor alle Zuid-Molukkers kunnen bereiken. Ook een half jaar na Wijster en Amsterdam keurt de heer

## Arjos tegen kommunisten in VU-organen

In verband met de recente conflicten rond de benoeming van studenten in raden en commissies aan de Vrije Universiteit, heeft het bestuur van de Studenten Raad van de Vrije Universiteit (SRVU), een verklaring opgesteld en deze aan een aantal organisaties - waaronder de Arjos - ter ondertekening voorgelegd. Het Arjosbestuur is tot de conclusie gekomen dat zij de verklaring niet kan ondersteunen. In een brief aan de SRVU heeft de Arjos daar de volgende motivering voor aangedragen.

### Kriteria CPN

In de verklaring wordt gesuggereerd dat het christelijk karakter van de V.U. gebruikt wordt als instrument, waarmee een aantal „elementaire democratische rechten” worden aangetast. De Arjos is van mening, dat aan de uitoefening van deze rechten bij een levensbeschouwelijke instelling als de V.U. de voorwaarde gesteld mag worden, dat de doelstelling van de V.U. wordt gerespekteerd. Overigens wordt deze mening kennelijk gedeeld door de partij, waarmee de mensen, waarvoor de SRVU opkomt, sympathiseren. Om de beginselen en doelstellingen zuiver te houden hanteert de C.P.N. criteria voor en verbindt zij voorwaarden aan het (bestuurs-)lidmaatschap van haar partij. Als vereniging heeft zij daartoe het volste recht. De vrijheid van vereniging wordt hierdoor niet - zoals de SRVU stelt - ingeperkt, maar integendeel juist gerespekteerd, aldus de Arjosbrief.

### Anti-christelijk

De grondwettelijke rechten en vrijheden zijn het bestuur van de Arjos dierbaar, maar C.P.N.-sympathisanten kunnen hieraan niet het recht ontnemen om bestuurslid van de V.U. te worden. De levensbeschouwing, die de C.P.N. aanhangt is duidelijk anti-christelijk en propageert een mensbeeld dat volkomen in strijd is met het mensbeeld dat door het Evangelie wordt opgeroepen. Voorts wijst de Arjos er in haar brief op dat de vergelijking die in de SRVU-verklaring wordt getrokken met de „Berufsverbote” in West-Duitsland, niet opgaat. Het gaat hier immers niet om het weren van burgers uit openbare (overheids-)functies, maar om bestuursfuncties bij een bijzondere instelling met een geheel eigen doelstelling.

Manusama nog steeds deze akties af. Want zegt hij, mijn standpunt als Christen blijft nu eenmaal dat God ons zal helpen bij de realisering van ons ideaal.

Als we nog wat doorpraten over de akties in de decembermaand van 1975 komen al snel de woorden „Kurban” en „Adat” naar voren.

Onze vraag of de Kurban (een religieus geladen term die in verband gebracht wordt met een zelfmoordexpeditie ten gunste van het Vaderland), iets met de gijzelszaak te maken had, verwijst de heer Manusama naar het rijk der fabelen. Maar hij vindt dat ook niet meer van belang. Hopelijk komen deze akties niet meer voor. Veel zal afhangen van d

Nederlandse regering

### M 7 Christelijke partij

Als we de heer Manusama tenslotte

vragen wat een christelijke partij eraan kan doen, dan geeft hij het volgende antwoord: „Zowel de Zuid-Molukkers als de christelijke partijen gaan uit van het evangelie. Vanuit dit uitgangspunt zou a een bepaalde samenwerking mogelijk moeten zijn. Een christelijke partij heeft tot taak om voor de verdrukten op te komen.

Het is toch niet teveel gevraagd als we zeggen dat er in het program van de ARP of van het CDA wel eens een paragraaf zou mogen worden gewijd aan ons probleem?

Een probleem waar men niet omheen kan; dat men niet zo maar terzijde kan schuiven”. De heer Manusama vindt dat het probleem zal moeten worden opgelost door overleg van alle betrokkenen. „Maar, dit kan alleen door overleg en nooit door geweld”.

# De Zuid-Molukken: een probleem op menselijke schaal

## Beleidsadvies

Naar aanleiding van een verzoek van het partijbestuur is vanuit de Kuyperstichting onlangs een beleidsadvies betreffende de Zuidmolukse kwestie uitgebracht. Voor de lezers van Nederlandse Gedachten worden nu de belangrijkste elementen van dat advies uiteengezet. Een bredere en vollediger uiteenzetting kan men binnenkort in ons maandblad AR-Staatskunde aantreffen.

aanhang voor onafhankelijkheid schatten op ongeveer een kwart van de Zuid-Molukkers.

In verband met de te geringe aandacht die de buitengewesten krijgen kan men evenwel gevoelig aannemen dat het verlangen naar een zekere mate van regionale autonomie aanmerkelijk breder verbreid is. Voor een nog jonge staat, met zijn begrijpelijke vrees voor afscheidingsbewegingen welke immers de stabiliteit van de staat bedreigen, is het moeilijk om op bevredigende wijze op zulke wensen in te spelen.

## Rol voor Nederland?

De vraag in hoeverre Nederland in zijn buitenlandse politiek met een streven naar een onafhankelijke RMS rekening moet houden is reeds eerder in onze partijgeschiedenis behandeld. In 1959 namen de antirevolutionairen op dat punt al een grote terughoudendheid in acht. Er bestond toen al geen hoop „dat een optreden van Nederland ten gunste van de RMS enig positief effect zou hebben. Integendeel, het zou de internationale positie van de RMS slechts schaden". In de daaropvolgende periode werd, door de veranderde houding ten opzichte van de Nieuw-Guinea-politiek, in feite ook door onze partij de Indonesische republiek als rechtsopvolger over het gehele gebied van het voormalig Nederlands-Indië erkend. Sindsdien is in Indonesië een stabielere houding ontstaan waarin diverse ethnische groepen over hun toekomst binnen dit staatsverband duidelijkheid verkregen hebben. Het ontbreken van afscheidingsbewegingen elders in Indonesië versterkt de suggestie dat ook op de Zuid-Molukken de onafhankelijkheidsgedachte aan actualiteit verloren heeft. Deze overweging kan ons, terugdenkend aan het proces van dekolonisatie, niet van een slecht geweten bevrijden. Wel stelt het onze verantwoordelijkheid nu in een ander kader. De extra zorg voor de buitengewesten, en voor de Zuid-Molukken in het bijzonder, zal in ons ontwikkelingsbeleid een nieuwe verschijningsvorm krijgen. Onze hulp zal bij de armsten in de arme landen terecht moeten komen, en dat heeft zeker ook voor de Zuid-Molukken een bijzondere betekenis. Overigens zal de Nederlandse regering zich dienen in te spannen voor een verruiming van het repatriëringsbeleid. Zo zouden gepensioneerde Zuid-Molukkers in de gelegenheid moeten worden gesteld om, met behoud van hun AOW-rechten en zonder angst voor hun sociale of politieke positie, naar hun vaderland terug te keren.

## „RMS-regering in ballingschap“

De politieke organisaties achter ir. Manusama vertegenwoordigen een zeer groot deel van de in Nederland wonende Zuid-Molukkers. Met name zal men een volgingen kunnen vinden bij de 15 à 20 duizend statenlozen en wellicht ook bij de ± 15 000 tot Nederlander genaturaliseerden. Daarnaast treft men nog een 4 à 5 duizend Zuid-Molukkers van Indonesische nationaliteit aan. De „RMS-regering“ vertegenwoordigt zodoende ook Nederlandse staatsburgers. Onze democratie dient voor deze organisatie het recht op vrije meningsuiting te garanderen, ongeacht het feit dat een andere mogendheid zich daaraan ergert. De Nederlandse regering en samenleving kunnen het bestaan van de politieke ideeën van de minderheid passief aanvaarden. Daarnaast eist de gelijkheid in behandeling van ingezetenen dat deze groep zich binnen de Nederlandse rechtsorde dient te houden. Eigen weerkorpsen en illegaal wapenbezit kunnen niet worden aanvaard. Gewelddadige acties, dan wel het oproepen tot manifest onwettige daden in Nederland of elders, kan niet worden getolereerd. Het streven naar kanalisatie van de betrekkingen tussen de Nederlandse overheid en de

## Benadering

De ongelukkige wijze, waarop een aantal Zuid-Molukkers in Nederland hernieuwde aandacht voor hun zaak hebben verworven, dwingt de politiek verantwoordelijken tot een koel benadering van deze kwestie. Tezeer loopt men het gevaar om, gedreven door emoties, tot onevenwichtige uitspraken te komen. Dit gevaar dreigt zowel bij de keuze van „oplossingen“ als bij de mate waarin men aan dit specifieke probleem aandacht schenkt. Steeds zullen we ons bewust moeten zijn van het feit dat meerdere minderheidsgroepen met een andere culturele achtergrond of met „afwijkende“ leefwijzen in ons midden verkeren. Bij een beleidsadvies als dit dient men zich steeds af te vragen in hoeverre van een gelijke behandeling van Antillianen, Surinamers, Chinezen, gastarbeiders, maar bijvoorbeeld ook van woonwagengedwongen sprake is. Hoezeer deze groepen ook onderling verschillen, het zou niet goed zijn als de aandacht en de faciliteiten slechts aan bepaalde, in een „achterstandsituatie“ verkerende minderheidsgroepen worden geschonken en aan andere, toevalligerwijs, niet.

Voor wat betreft de benadering van de Zuid-Molukkers in het kader van de Indonesische republiek, geldt een soortgelijke waarschuwing. De Zuid-Molukken vormen een van de „buitengewesten“. De positie van die streken is en was moeilijk. Het streven naar meer politieke zeggenschap werd behalve in de Zuid-Molukken ook aangetroffen op Celebes, Sumatra en West-Irian, om maar enkele duidelijke voorbeelden te noemen. Men kan het streven in het ene gewest niet meer of minder rechtmatig achten dan in het andere. Ook hier past gelijkheid in benadering.

## De Zuid-Molukken en Indonesië

De Zuid-Molukkers zijn zowel in de koloniale periode als nu een integrerend onderdeel geweest van de Indonesische bevolking. Zij spelen ook nu nog een betrekkelijk belangrijke rol in de samenleving aldaar. Zowel in het bestuur als in kerk, school en leger treft men de Zuid-Molukkers op belangrijke posten aan. Zoals wel meer met ambitieuze, ondernemende bevolkingsgroepen het geval is, zijn ze verspreid over heel Indonesië. Minder dan de helft van de drieëneenhalf miljoen Zuid-Molukkers woont op de Zuid-Molukken zelf. Door deze omstandigheid en door de godsdienstige verscheidenheid onder hen (de helft is islamiet, de helft christen) lopen de politieke denkbeelden van Zuid-Molukkers sterk uiteen. Dit bleek al direct bij de uitroeping van de RMS. De islamieten zijn in de regel geen voorstander van de RMS. Ook christenen, onder leiding van de bekende dr. Leimena, hebben zich van meet aan tegen de RMS verzet. Hoewel nooit een volksuitspraak over onafhankelijkheid is gevraagd, wat op zichzelf zeer te betreuren is, kan men de

2e Jaargang No. 150

Dinsdag, 25 April

155

Abonnementstarief  
in Ambon:  
per maand bij voor-  
uitbetaling f 4.-  
Per vliegpost  
idem f 5.-  
Losse nummers:  
f 0.50

# Ambon Nieuws

Verschijnt voorlopig 4 x per week

E. A. D.

REDACTIE:  
ADM. en ADV.  
Vermeerlaan 1  
Tel. 89  
(Losse nummers ook  
bij Toko KIE)

## Proclamatie onafhankelijkheid der Z.-Molukker

Op 24 April 1950 om 8.30 n.m. heeft het Doerah-bestuur der Z. Mol. in overeenstemming met de wil van het volk het uitreden van deze daerah uit de NIT en de RIS geproclameerd en de REPUBLIEK MALUKU SELATAN uitgeroepen.

Deze proclamatie acht het bestuur volkomen gewettigd in verband met:  
1. de in 1947 genomen beslissing door de Zuid-Molukken Raad, voorlopig toe te treden tot de NIT, welke beslissing nade hand opnieuw zou worden overwogen.  
2. de den Pessur regeling, waarbij het zelfbeschikkingsrecht gelaten is aan de bevolking der betrokken gebieden.

## Fockema Andreae naar Indonesië

Schiphol (Aneta). Vrijdagavond vertrok mr. Fockema Andreae, staatssecr. van Oorlog, met vliegtuig naar Indonesië ten einde, zoals hij zeide de afwikkeling van het KNIL-personeel door te drukken. Hij gaat mede op verzoek van de VSI en zal ond drie weken in Indonesië blijven om zich vervolgens in Nederland bezig te houden met de begroting van oorlog. Hij ver-

## Verklaring van Acheson

Washington (UP). De Amerikaanse min. v. Buit. Zaken Acheson verklaarde Zaterdag in Washington „de enige basis voor onze bescheving en de enige veiligheid van een vrije wereld“ is door Rusland bedreigd geworden. Hij zei dit op een bijeenkomst van 700 hoofdredacteuren. Hij betoogde, dat het conflict waarin de VS en USSR grote tegenstanders zijn, sinds de blokkade in Berlijn in de zomer van het vorige jaar. Hij beschouwt de als een „belangrijke verklaring“.

SPRINGVLOEDEN TEISTERE N. DAKOTA  
New-York (AFP). De he staat N Dakota, waar ongeveer 7.000 personen gedwongen worden hun huizen te verlaten en waar vele steden van

Zuidmolukse organisaties alhier verdient onze steun. Bij de opzet van een overlegorgaan dient echter de schijn van een politieke erkenning van de RMS te worden vermeden.

## Sociaal-culturele aspecten

Aan het probleem der Zuid-Molukkers kan duidelijk worden gedemonstreerd dat menselijk gezelschap niet kan worden bewerkt door een welzijnsbeleid alleen. Nochtans zijn de sociale en culturele aspecten van hun situatie nog het meest toegankelijk voor het Nederlandse beleid. Volgens de huidige inzichten is de overheid daarbij evenwel afhankelijk van de medewerking van alle betrokkenen. De eigen verantwoordelijkheid en mondigheid van de mensen dient in een sociaal en cultureel beleid als uitgangspunt te worden gekozen. Verwaarlozing van dit inzicht zou immers een voortzetting betekenen van een beleid waarbij de Zuid-Molukkers als object van overheidsmaatregelen worden gezien, zoals ook sprake was bij de onoverwinnelijke en tactloze demobilisatie van de ex-KNIL-militairen onder hen. Door die procedure behoren zij nu tot die groepen wier sociale en financiële status na de oorlog geregeld is op een wijze die het rechtsgevoel niet heeft kunnen bevredigen. De belangrijke vraag waarvoor men zich nu gesteld ziet is: „assimilatie of isolement?“.

Het beleid van de regering dient de mogelijkheden voor een verschillende beantwoording open te laten. Enerzijds is een zekere mate van spreiding van Zuid-Molukkers op zijn plaats, anderzijds dient dit beleid zo ver te gaan dat goede mogelijkheden overblijven tot een eigen cultureel en organisatieleven voor hen die dat wensen. Binnen de Nederlandse samenleving is plaats voor een Zuidmolukse minderheidscultuur. Het sociaal-cultureel, voorwaarden scheppend beleid kan zich het best op gemeentelijk vlak afspelen, dichtbij de mensen waarom het gaat. Het verdient daarom aanbeveling om ook aan de in omvang afnemende groep van statenlozen het actief en passief kiesrecht te verlenen ten aanzien van de raadsverkiezingen. Op landelijk niveau is de opstelling van de zgn. „faciliteitenwet“ waarbij de staatsburgerlijke rechten zodanig worden verruimd dat een status van „quasi-Nederlandschap“ wordt bereikt, toe te juichen. Mogelijk komen ook anderen dan Zuid-Molukkers daarvoor in aanmerking.

## Kerken

Er is sprake van een nauwe verwevenheid van het politieke en het godsdienstige element in het RMS-ideaal. Reden te meer om via de kerken op een dieper niveau tot een verstandhouding met de Zuid-Molukkers in Nederland te komen. Op dat vlak wordt al veel, in stilte, gedaan. Er bestaat een min of meer regelmatig contact tussen de Zuidmolukse kerken in Indonesië en de Zuidmolukse gemeenten in Nederland. Ook is er steun bij de opleiding van predikanten van de zijde der Nederlandse kerken. De Indonesische kerken in de Zuid-Molukken zijn bereid predikanten ter

beschikking te stellen om de verhoudingen te verbeteren. Ook in Nederland zijn er enkele hoopvolle contacten tussen Nederlanders en Zuidmolukse gemeenten op plaatselijk vlak. De regering zou meer steun kunnen geven aan de plannen vanuit de kerken om tot verzoening te komen. Zo zou de uitwisseling van jongeren en predikanten tussen Zuid-Molukkers hier en in Indonesië kunnen worden bevorderd. Het is immers van groot belang dat een nuchter en realistisch beeld omtrent elkaars situatie en ideeën ontstaat.

## Nederlands bevolking

In het beleid heeft men niet alleen met de Zuid-Molukkers zelf te maken maar ook met de omgeving waarin ze verkeren. De houding van het publiek tegenover deze „immigranten“ bepaalt voor een deel het gedrag van de besproken groep. De moeilijkheden met RMS-aanhangers zijn ontstaan gelijk met de verandering in de houding van de Nederlandse bevolking. Ervoer men aanvankelijk een gevoel van schuld tegenover de Ambonnezen, na verloop van tijd beseften we dat hun terugkeer niet goed mogelijk was en hun ideaal niet te realiseren. De „RMS“ werd daardoor voor ons een rareiteit en dat lieten we merken! Door deze wending zijn we evenwel niet van onze verantwoordelijkheid voor de

Zuidmolukse medemens ontheven. Een waardiger bejegening is op zijn plaats. ■ Evenzeer als allerlei, door minderheden gekoesterde, ideeën door de Nederlandse bevolking worden gerespecteerd, zo moet ook de RMS-gedachte worden geaccepteerd als een uiting van politiek bewustzijn van een minderheidsgroep. Dit ongeacht het feit of men het ideaal deugdelijk acht of niet. Zo'n mentaliteitsverandering kan niet door geweld worden opgedrongen. Het moet als een kwestie van beschaving en opvoeding worden beschouwd. ■ In het onderwijs moet meer bekendheid worden aangebracht omtrent cultuur en leefwijze van minderheidsgroepen. ■ Via de media was er een redelijke voorlichting over de „rijksdelen over zee“. Zoiets zou ook mogelijk zijn ten behoeve van informatie over een gezinheidsbeïnvloeding ten aanzien van Zuid-Molukkers. ■ Het betrekken van Zuid-Molukkers en andere minderheidsgroepen bij verenigingen en bij gebeurtenissen in wijk en gemeente moet worden gestimuleerd. Gezien het karakter van een belangrijk deel van de problematiek is de rol van de burgers zelf van groot belang voor het beleid. Het gaat er mede om of wij deze groepen echt willen aanvaarden in onze eigen levensstijl. Het Zuid-Molukse probleem heeft zeer menselijke afmetingen.

## GETRON B.V.

Internationaal Transportbedrijf

Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
Telef. 01880-12988 Telex 22642

**bulk wagens voor poederstoffen  
diepladers  
kipchassis voor containers  
gesloten combinaties  
op- en overslag van goederen**

## „NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE“



Vraagt  
jaar-rond chrysanten  
die staan langer....

**FIDES Handelskwekerij**  
(stekken voor chrysantenkultuur)  
Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
Telex 3.27.23  
DE LIER

# VAN DE PARTIJ

## Samenwerking met campagne team

In de Kamercentrale Groningen was weer sprake van een hechte samenwerking tussen buitendienstfunctionaris en campagne team. De werkwijze van het vorige seizoen werd in grote lijnen opnieuw toegepast. Voorzitter van het campagne team en buitendienstfunctionaris bezochten alle statencentralebesturen. Incidenteel waren overige leden van het campagne team hierbij aanwezig. De volgende zaken kwamen telkens aan de orde:

■ bemanning van het regionaal campagne team

■ contacten vanuit het statencentraalbestuur naar kiesverenigingen

■ informatie over de mogelijkheid regionaal kaderkursussen te organiseren; hierbij de uitnodiging mee te werken aan de uitwerking in dezen.

■ aandacht blijven schenken aan functioneren kiesverenigingen binnen de betreffende statencentrale.

Voor zover te bekijken valt, mogen we spreken van een redelijk resultaat. Men is binnen de statencentrales meer „organisatiebewust” geworden. Het gezamenlijk onder ogen zien van de kwalen, waaraan onze organisatie lijdt, kan het zoeken naar een remedie bevorderen. Met enthousiasme werkte men mee aan de opzet van regionale kaderkursussen.

## Fraktiebegeleiding...

In enkele plaatsen is een begin gemaakt met het vormen van fraktiebegeleidingsgroepen.

In grote lijnen worden twee modellen gehanteerd. Het eerste model van de op specifieke onderdelen gerichte werkgroepjes. Een deel van de leden is min of meer deskundig. Zo zijn er werkgroepen voor ruimtelijke ordening, cultuur, onderwijs, jeugd- en jongerenwerk. Deze groepen rapporteren regelmatig aan fractie en besturen. Enerzijds tracht men een visie op het beleid te vormen, anderzijds krijgt men gerichte deelopdrachten voor uitwerking van de fractie.

## Kleine werkgroep

Het tweede model is dat van de kleine werkgroep. Deze wordt voornamelijk op verzoek van de fractie actief. De groep fungeert vooral als aanrager van gewenste informatie. De kwaliteiten van de leden moeten gezocht worden in de richting van het vermogen snel en op de juiste plaats informatie in te winnen. Een uitgebreide inventarisatie van informatieverschaffers is als voorwerk onder meer noodzakelijk. Ook wat het fraktiebegeleidingswerk betreft, zal er meer informatie en documentatie moeten komen. De beantwoording van enkele praktische vragen zal hierin moeten worden teruggevonden. Hoe kun je komen tot een zinvolle

## Henk Faber maakt balans op van buitendienst (2)

# „Samen klimaat scheppen, waarin enthousiasme kansen krijgt”



## Balans buitendienstwerk

Henk Faber uit Borger, één van de zes buitendienstfunctionarissen van de ARP, heeft de balans opgemaakt van twee jaar buitendienstwerk. Die balans wordt in N.G. in twee delen gepubliceerd. In N.G. van vorige week verscheen het eerste deel. Op deze pagina het tweede en laatste gedeelte. Dit keer

gaat het met name over de samenwerking met campagne teams, de fraktiebegeleiding en regionale kaderkursussen. Voor de goede orde nog dit: Henk Fabers werkterrein ligt voornamelijk in Groningen. Daarnaast ontplooit hij activiteiten in Friesland en Drente.

gemeenteraadsverkiezingen.  
■ Informatie over en modellen voor fraktiebegeleidingswerk;  
■ Kennismaken met (meer) presentatietechnieken t.b.v. het kiesverenigingswerk.

## Slotopmerkingen...

Er zijn mogelijkheden te over om nieuwe impulsen aan het werk van kiesverenigingen, statencentrales en kamercentrales te geven. Voorwaarde is, dat er weer voldoende zicht komt op wat ieders functie is in het geheel. Ook moet men niet verwachten, dat deze zaak te redden valt met de presentatie van wat vuistregels en foefjes. Het broodnodige enthousiasme ontbreekt te veel. Daar kunnen geen honderd draaiboeken of buitendienstmedewerkers iets aan veranderen. Het beleid van de partij zal van een grote duidelijkheid moeten getuigen. Duidelijk vooral, in het stellen van een politiek ideaal. Het valt geen mens te verwijten, dat hij wat dat betreft gevoelens van onbehagen koestert. Wel mag je van een partijbestuur verwachten dat ze hiervoor oog heeft en er bij de besluitvorming op inhaakt. Samen een klimaat scheppen, waarin een stuk enthousiasme weer kansen krijgt, is een uitdaging die we met elkaar moeten aandurven.

Henk Faber.

## Op 25 mei a.s. moeten stembiljetten en namen voor de groslijst op het partijburo zijn

Dinsdag, 25 mei a.s. is een belangrijke dag. Het is de laatste dag, waarop stembiljetten over de partijraadsresolutie inzake de ene CDA-lijst, ingeleverd kunnen worden bij het partijsecretariaat.

## Onherroepelijk

Let u er goed op: 25 mei a.s. is de laatste dag, waarop uw biljet ontvangen moet zijn. De stembus sluit die dag, des avonds om 12.00 uur! Wanneer uw biljet per post aan het partijsecretariaat verzonden moet worden, is het aan te bevelen uiterlijk in het weekend van 22/23 mei uw biljet in de brievenbus te deponeren. Deze sluitingstermijn is onherroepelijk. Op woensdag, 26 mei a.s. komt de commissie ter vaststelling van de

uitslag bijeen, waarna de resultaten van de stemming direct zullen worden gepubliceerd.

## Groslijst

Dezelfde sluitingstermijn wordt gehanteerd voor de groslijst. Iedere kiesvereniging is in de gelegenheid gesteld ten hoogste tien namen van personen, die men graag op de groslijst zou zien, in te zenden aan het partijsecretariaat. Ook hier: uw brief moet uiterlijk op 25 mei a.s. binnen zijn! En let u erop: niet genoemd moeten worden de namen van de zitting hebbende leden van de Tweede Kamer, de ministers en de staatssecretarissen, want zij worden geacht op de groslijst voor te komen, indien er geen verhindering bestaat ten aanzien van een nieuwe kandidatuur.

# ARP

## HERHAALDE OPROEP

### ARP Evangelische Volkspartij

Op het landelijke partijburo van de ARP bestaat een vacature voor

## een typiste

De taak van deze medewerkster bestaat uit het typen van brieven, notulen, rapporten etc., alsmede uit de daaraan verbonden kopieer- en verzendwerkzaamheden. Wij zoeken iemand met LEAO/MAVO-opleiding, die ervaring heeft met type-werk en 18-22 jaar is.

Salariëring volgens rijksregeling, overeenkomstig leeftijd, opleiding en ervaring.

Sollicitaties richten aan ARP, Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag, t.a.v. de heer Corporaal. Telefonische informatie: 070-46.96.20. Vragen naar de heer Corporaal of de heer Kool.

## UIT DE ARJOS

### Drie nieuwe Arjos-bulletins

In de serie Arjos-bulletins over buitenlandse politiek verscheen de publicatie „oost-west relaties II”. Dit is een vervolg op het eind 1975 verschenen bulletin over de verhouding tussen de westerse (kapitalistische) en de oosterse (kommunistische) samenleving. Dit tweede bulletin gaat over de verhouding van de beide machtsblokken ten opzichte van de „derde wereld” (de ontwikkelingslanden). Volgens de schrijver, Aart van Bochove uit Groningen, kan dit bulletin hopelijk een bijdrage leveren aan de hernieuwde discussie over het vraagstuk van vrede en rechtvaardigheid. In deze „oost-west cyclus” verschijnt dit jaar een derde aflevering, eveneens afkomstig van de buitenlandwerkgroep van de Arjos in Groningen. De prijs: f 1,50 per stuk. Te bestellen door het overmaken van dit bedragje op girorekening nr. 12 71 64, ten name van de Stichting Arjos te Den Haag; vermelden: „oost-west II”.

### Portugal

In de afgelopen maand verscheen van de kant van de buitenlandwerkgroep in het westen des lands, een Arjos-bulletin over Portugal. Achtereenvolgens komen aan de orde: de geschiedenis van Portugal, de omwenteling, veroorzaakt door linkse militairen en de omwentelingen daarna, de politieke partijen en het politieke systeem, de economische situatie, Portugal en haar koloniën, de verhouding tussen kerk en staat, de verhouding ten opzichte van de Verenigde Staten, de NAVO en de USSR. Ook is een hoofdstuk gewijd aan het buurland Spanje. Exemplaren van dit bulletin kunnen besteld worden door het overmaken van f 1,50 (per stuk) op girorekening nr. 12 71 64 ten name van de Stichting Arjos te Den Haag; vermelden „Portugal”.

### Werkende jongeren

In de serie Arjos-bulletins over binnenlandse politieke ontwikkelingen, kwam onlangs een uitgave over werkende jongeren uit. Het is een productie van de fraktiebegeleidingsgroep „onderwijs en werkende jeugd”. In deze actuele uitgave wordt geschreven over: onderwijs en vorming, de stageproblematiek en de motivatie van werkende jongeren. Het bulletin haakt voortdurend in op het door het ministerie van onderwijs ter discussie gestelde rapport „de kantoeren van een toekomstig onderwijsbestel”. Men bestelt dit bulletin door f 1,50 te



Minister De Gaay Fortman bracht onlangs een bezoek aan de provincie Drenthe. Ook daar een druk noteren van de wensen en verlangens van de bestuurders en de bevolking...

gieren op rekening nr. 12 71 64 ten name van Stichting Arjos, Den Haag; vermelden: „werkende jongeren”.

### Abonnementen

Het is mogelijk om verzekerd te zijn van regelmatige toezending van de Arjos-bulletins. Van zowel de uitgaven over buitenlandse politiek als die over binnenlandse politiek, verschijnen jaarlijks vier uitgaven. Een abonnement op de „buitenland bulletins” kost f 5,- per jaar. Bij girobetaling vermelden: „BW 1976”. Een abonnement op de „binnenland bulletins” kost eveneens f 5,- per jaar. Bij girobetaling vermelden: „DKA 76”.

## DE ARP IN DE ETHER

### Radio

De twee-wekelijkse radio-uitzending van de ARP vindt weer plaats op vrijdag, 21 mei 1976 om 18.20 uur via Hilversum 2.

Voor ons geheel onverwacht heeft de Here, na een kortstondige ziekte, tot Zich genomen onze voorzitter

K. KOOIKER Jzn.

op de leeftijd van 57 jaar.

Trooste de Here zijn vrouw en kinderen.

Bestuur en leden van de AR Kiesvereniging te Nijveen.

Nijveen, 13 mei 1976.

# STICHTING

# BURGERSCHAPS-

# KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

*Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-*

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

*een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-*

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van **maatschappijvorming** voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

**8 afleveringen voor f 20,-**

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

*Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-*

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

**Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden**  
**34 schriftelijke lessen voor f 45,-**

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN**  
**ENUONTVANGT PEROMGAANDE**  
**UITGEBREIDE INFORMATIE! TELE-  
FOON 071-893403.**

# W O G

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 22 - 29 mei 1976

### Unctad IV

Door  
J. van Houwelingen  
ARP-Tweede-Kamerlid

## Op weg naar een mislukking?

Velen zullen hoopvol hebben uitgekeken naar de vierde V.N.-conferentie inzake Handel en Ontwikkeling in Nairobi. Na de oliecrisis in 1973 is men immers gaan ontdekken, dat ook ontwikkelingslanden mogelijkheden hebben om een economisch machtsinstrument te hanteren. Het machtsinstrument van de schaarste aan grondstoffen.

De ontwikkelingslanden hebben ingezien dat het hanteren van dit instrument alleen maar doeltreffend is, als men zich aansluit tot één groep. Vandaar ook dat Unctad IV niet uitsluitend een conferentie is van „de dialoog” maar ook van de „onderhandelingen”. Dit alles geeft echter nog geen garantie dat er ook resultaten geboekt zullen worden. Halverwege de conferentie ziet het er wat dat betreft nogal somber uit.

### Teleurstellende ontwikkeling

De teleurstellende ontwikkeling tot nu toe is vooral ook te betreuren omdat in deze eerste weken van Unctad IV op duidelijke wijze is aangetoond hoeveel moeilijker de situatie voor de armste ontwikkelingslanden is geworden. Op mij heeft bijvoorbeeld de toespraak door de Minister van Handel van Pakistan grote indruk gemaakt. Op overtuigende wijze heeft hij aangetoond hoe zeer de economische recessie in de westerse wereld de situatie voor o.a. Pakistan heeft verslech'erd.

Er waren nogal wat delegaties in Nairobi die deze verklaring als een zielig verhaal aanduiden. Veel meer was het m.i. echter een aanklacht tegen de rijke landen die nog steeds weinig bereidheid tonen in te gaan op de voorstellen van de groep van 77 (de ontwikkelingslanden).

Hierbij gaat het niet alleen om hulp maar om veranderingen in ons economisch stelsel. Het streven naar een nieuwe economische orde is voor deze landen niet zo maar een vage kreet maar een harde noodzaak. Opnieuw hebben vele ontwikkelingslanden met cijfers aangetoond dat de problemen in deze landen niet worden veroorzaakt door een slecht beleid, een te gemakkelijke houding of achterstand in kennis en technologie.

De werkelijke situatie is dat deze landen in de huidige economische orde gewoon geen kans hebben.

Het handhaven van deze situatie is dan ook ontoelaatbaar voor landen die verklaard hebben zich te willen inzetten in de strijd tegen onrecht en te willen streven naar een samenleving waar vrede, veiligheid en rechtvaardigheid een eerste eis is.

### Spotgoedkope politieke uitgaven

„Van Woudschoten tot noogeteen”. In 160 pagina's alles over de geschiedenis van het CDA. Tientallen foto's en spotprenten. Prijs f 5,95.

„Politiek? Kom nou!” in deze serie verscheen de 2e lesbrieft maatschappijleer over politieke stromingen. Geschikt voor vakken maatschappijleer, geschiedenis en godsdienst. Prijs 1 ex. f 1,-, 2/5 ex. f 0,75 per ex.; 5/9 ex. f 0,65 per ex.; 10/24 ex. f 0,45 per ex.; 25 en meer ex. f 0,30 per ex.

„Een kleine eeuw kleine luyden”. Geïllustreerde geschiedenis van de ARP, met o.a. een zeer instructief artikel over C. de J. van Prinsterer. Prijs f 5,-; 130 pagina's.

Bestellingen: stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673, t.n.v. AR Partijstichting, Den Haag, m.v.v. titels en aantallen.

Opvallend is dat ook nu weer blijkt dat machtsinstrumenten slechts geringe mogelijkheden geven om juist deze idealen te verwezenlijken.

### Voorstellen

De belangrijkste onderwerpen die tijdens de Unctad IV worden besproken zijn: het grondstoffenvraagstuk en het schuldenprobleem. Hoewel wat minder in de belangstelling, zijn zeker ook niet onbelangrijk de onderwerpen: Overdracht van kennis en technologie, fabriekaten, industriële samenwerking, de multinationale ondernemingen en de Oost/Zuid betrekkingen.

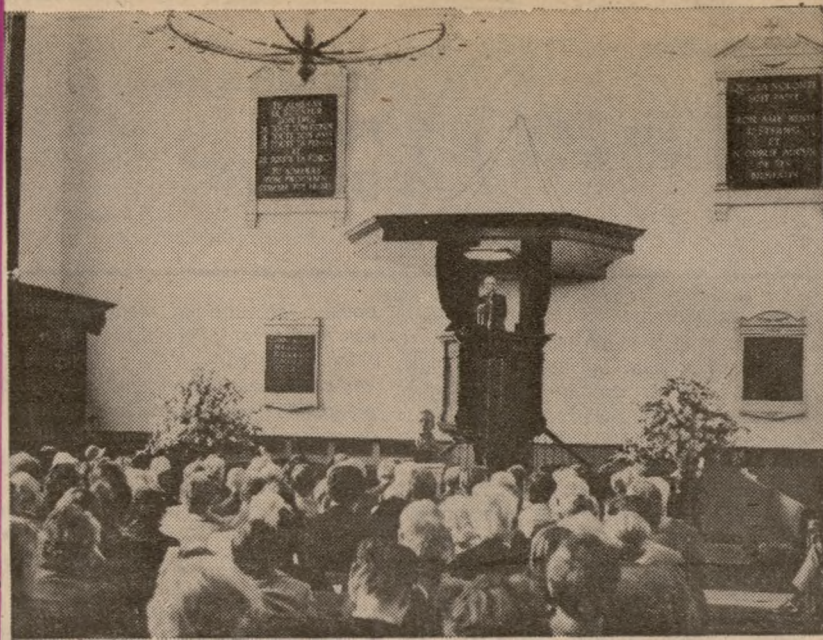
### Grondstoffen

Dat vooral de ontwikkelingslanden een overeenstemming over het grondstoffenvraagstuk en de schuldenproblemen zeer belangrijk vinden is niet onbegrijpelijk. Voor de meeste ontwikkelingslanden zijn grondstoffen vaak de enige bron van inkomsten. Helaas geeft deze bron van inkomsten slechts weinig zekerheid voor een redelijk bestaan. Immers de industrie-landen bepalen niet alleen het volume maar ook de prijs. Gezien de grote afhankelijkheid van deze landen van deze inkomsten zijn er weinig mogelijkheden een hogere prijs af te dwingen. Juist in een periode van een economische recessie is deze situatie extra klemmend. Het volume en de prijs dalen, terwijl de ontwikkelingslanden juist in zo'n periode de inkomsten niet kunnen missen.

Al enkele jaren wordt daarom getracht voor afzonderlijke grondstoffen overeenkomsten tussen producerende en consumerende landen af te sluiten. In de praktijk (o.a. voor cacao) zijn de resultaten nog weinig ideaal. De ontwikkelingslanden hebben daarom nu voorgesteld te komen tot een meer geïntegreerde aanpak bij grondstoffenovereenkomsten. Van groot belang is hierbij de instelling van een fonds ter financiering van buffervorraden, waardoor de prijsontwikkeling beter beheerst zal kunnen worden. De ontwikkelingslanden kunnen hierdoor wat meer stabiliteit en zekerheid in hun inkomenspositie verkrijgen.

### Schuldenprobleem

Een oplossing van het schuldenprobleem is vooral voor de armste landen bijzonder belangrijk. Een steeds groter wordend deel van de toch reeds minimale inkomsten moet worden afgedragen in verband met verkregen leningen. Voor enkele landen is het reeds nu onmogelijk hieraan te voldoen. De ontwikkelingslanden willen daarom een algemene regeling om niet steeds opnieuw de kans te lopen geconfronteerd te worden met nieuwe voorwaarden en te moeten bedelen om nieuwe leningen. Het niet tot overeenstemming komen hierover kan betekenen dat zeer noodzakelijke investeringen voor de voedselproductie niet tot stand kunnen komen in landen waar nu reeds grote hongersnood heerst.



Een opname tijdens de herdenkingsdienst in de Waalse Kerk t.g.v. de 100e sterfdag van Groen van Prinsterer.

## Veel aandacht voor herdenking Groen van Prinsterer

In het nummer van deze week - dat vanwege Hemelvaartsdag één dag eerder gedrukt is dan anders het geval is - een terugblik op de herdenkingsdag van de 100e sterfdag van Groen van Prinsterer, waarbij o.a. een vertegenwoordiger van H.M. de Koningin, Baron van Linden, de herdenkingsdienst bijwoonde. Naast een uitgebreide fotoreportage - fotopersbureau ANEFO maakte de opnamen - een impressie van de gebeurtenissen op deze dag. Tevens uittreksels uit de gehouden toespraken, terwijl de redevoering van minister W. F. de Gaay Fortman bij de kranstegging integraal is opgenomen. Voorts veel aandacht voor de wereldhandelsconferentie te Nairobi, die ogenschijnlijk in een impasse zit.

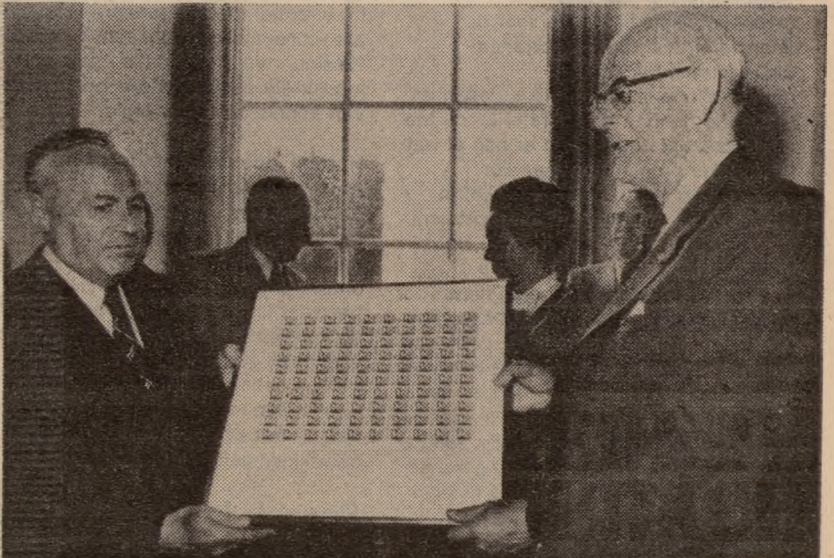
## Groen van Prinsterer herdacht



De voorzitters van ARP en CHU, de heren De Boer en Van Verschuer, leggen een krans bij het graf van Groen.



Vele prominenten woonden de herdenkingsdienst in de Waalse Kerk bij, daarbij waren o.a. oud-minister Beemink, staatssecretaris De Jong Ozn., mr. Aantjes en dr. Kruisinga.



Minister De Gaay Fortman kreeg t.g.v. de uitgifte van een Groen-zegel een speciaal blok van 100 Groen-zegels aangeboden uit handen van drs. Ph. Leenman, dir.-generaal van de PTT.

DEZE WEEK  
IN W O G:

Wereldhandelsconferentie, pag. 1, 2, 7.

Situatie in Portugal, pag. 7

Christiaanse over belastingen, pag. 2

Groen van Prinsterer herdenking te Den Haag, pag. 4, 5

Uit de Arjos: pag. 6, 7



# IN OGENSCHOUW

Het politieke bedrijf is eigenlijk altijd een onrustig bedrijf. Dat is zelfs zo, wanneer er alleen maar sprake is van „rustige” bedrijvigheid. De laatste jaren lijkt onrust meer dan ooit aanwezig in de politiek. Er zijn nogal wat problemen. Maar dat werd eerder hoogstwaarschijnlijk ook al gezegd. De laatste weken zijn overigens opvallend niet rustig. De politieke sfeer is wat grimmig, irritatie neemt toe, emotie gaat de weloverwogen benadering vervangen. Dat is - hoewel mogelijk begrijpelijk - niet wijs.

## Problemen

Er zijn natuurlijk wel wat problemen: financiële en economische perikelen. De 1%-operatie. Werkloosheid. Het langdurig niet zo best oplosbare abortusprobleem en van alles daaromheen. De kwestie van een eventuele Nederlandse bijdrage aan de levering van kerncentrales aan Zuid-Afrika, zozeer beperkte mogelijkheden om nieuwe wensen te

verwerkelijken, moeilijke partij-politieke verhoudingen in-nogal wat opzichten. Verder wil de zon nog maar steeds niet goed doorbreken door de blijvend schaduwvallende wolken van de kabinetsformatie. Het kabinet (en het parlement) raken na drie jaar - niet ongebruikelijk - in spanningen. Over een jaar zijn er de verkiezingen. Hoe kom je daar nu het beste uit? Zeker in moeilijke omstandigheden moet het oog erop gericht zijn, dat - meer dan ooit - het volk gediend wordt. Dit zal moeten leiden tot redelijke compromissen. „Ieder voor zich” is in de omstandigheden van vandaag - overigens altijd - een verwerpelijke gedachte. Polariteit is meer dan ooit - van welke kant dan ook - onaanvaardbaar.

## Strategie

Dat betekent, dat men - juist in de politiek - thans in de eerste plaats op de strategie zal moeten (blijven) letten. En pas in de tweede (en laatste) plaats op de tactiek. Het gaat niet alleen om de

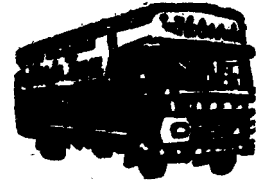
## Wijsheid, rust, geduld

politiek van vandaag, maar ook om die van morgen en overmorgen. Dat betekent ondermeer, dat - met behoud van principiële uitgangspunten - zonder polarisatie - overleg en samenwerking op de voorgrond dienen te worden geplaatst. Verslechterende persoonlijke en algemeen politieke verhoudingen dienen - domweg - verbeterd te worden, en derhalve geen leidraad bij het actuele handelen te zijn. Uithoudingsvermogen dient tijdelijke - soms overigens niet geringe - teleurstelling te overleven. Het emotionele applaus van het soms weinig zeggende moment dient - evenals overdreven boosheid - vervangen te worden door nuchterheid, veerkracht, nadenken en gedrevenheid om het volk - in zijn geheel - verder te dienen. Wij zijn niet gediend met nog eens onnodige moeilijkheden. Hindernissen - ook moeilijke - zijn er om overwonnen te worden. De kijken op de zaken verschillen en de indruk ontstaat, dat men zich dit over en weer niet meer voldoende realiseert. En dat men dus de tegenstelling versimpelt tot

doordrijvende onwillendheid om tot oplossingen te komen, met alle consequenties daarvan.

## Rust en beraad

Een paar dagen rust en beraad, een paar weken terughoudendheid, het hoofd koel en het hart uiteraard warm, zijn van betekenis. Politiek verstand en creativiteit blijven denken aan een redelijke politieke strategie, waarbij vergeleken tijdelijke frustraties en polarisatie op losse punten simplistisch en misleidend zijn. Redelijkheid is nodig en er moet niet nu reeds een soort verkiezingscampagne voor over een jaar begonnen worden. De regeringspartijen dienen elkaar ergens te vinden. Er met geduld naar streven elkaar te vinden, en vervolgens besluiten zonder verdergaande consequenties dan met betrekking tot de zaak zelve waarom het gaat. Daarbij over en weer elkaar althans begrijpend en zoveel mogelijk met elkaar rekening houdend. Als het tot de strategie behoort, dat dit kabinet voorlopig zijn normale periode tot 1977 uitdient, dan moet de zaak barsten op tactiek, niet barsten op in het totaal van de strategie incidentele - wat niet wil zeggen op zichzelf onbelangrijke - punten, met verwaarlozing van de strategie. Afgezien hiervan vergt het ontplooiën van een strategie (meer) tijd, ook al berust strategie op praktische overwegingen. Daarvoor is eerder 8 jaar te kort, dan 4 jaar van voldoende betekenis. Daarom blijven voorlopig oplossingen van



## Holwerda-Zonen

DOKKUM 0 5100-2370-2380 LELYSTAD 0 3200-1400 en 1400

Alle transporten BINNEN- EN BUITENLAND

SPECIAAL VERHUIZINGEN Meubeltransporten

moeilijkheden nodig binnen ongeveer het huidige politieke kader.

## Groen van Prinsterer

Daarbij weigeren wij ons overigens te laten opsluiten in een politieke polarisatie tussen dezen en genen. Van Groen van Prinsterer hebben wij dat al kunnen leren. De eigen denkbeelden van Groen van Prinsterer zijn ook vandaag voor de ARP van belang. Wij nemen een eigen plaats in en wij zijn bereid tot samenwerking. Geven en nemen, nemen en geven behoren ook bij de oplossing van praktische politieke problemen vandaag.

W.de K.

## Pleidooi prof. Christiaanse voor studie naar verlaging loon- en inkomstenbelasting

„In vergelijking met een onderzoek van tien jaren geleden blijkt, dat er aanwijzingen zijn, dat in de afgelopen 10 jaar een verschuiving is opgetreden in de richting van een meer negatieve houding ten opzichte van het betalen van belasting in Nederland, al overheerst nog steeds gelukkig een positieve opvatting”.

Aldus het ARP Eerste Kamerlid, prof. J. H. Christiaanse bij het recente beleidsdebat Financiën in de Senaat. Enkele passages uit zijn betoog geven wij hierbij weer.

Interessant is ook, dat de belasting- en premiedruk in Nederland in de laatste tien jaren steeds meer als te hoog wordt ervaren, waarbij weinig invloed uitgaat van de inkomensklasse. Voor mij onderstrepen deze gegevens de noodzaak van de studie naar een verlaging van de tarieven van loon- en inkomstenbelasting over de gehele linie.

## Belastingfraude

In zekere zin is het verheugend, dat de onderzoekers van de gepubliceerde studie over „Burger en Belastingen” kunnen concluderen, dat de belastingfraude over de verstreken tien jaren niet zou zijn toegenomen. Het toegenomen euvel ligt bij het ontgaan van de belastingen, het niet-strafbare gebruikmaken van allerlei constructies. Uiteraard moet de belastingdienst, en in laatste instantie de belastingrechter, hier tegenwicht bieden, hetgeen ook geschiedt. Hoezeer dit tegenwicht geboden en gewettigd is, dit neemt niet weg, dat ook hierbij de belangrijke principes van legaliteit van optreden en gelijkheid voor gelijke gevallen moet worden betracht.

Afdwingen van compromissen, omdat belanghebbenden geen rechtsonzekerheid kunnen hebben, behoort niet tot de edelste procedures. Ook wordt de gelijkheid en de rechtszekerheid niet ten hoogste gediend, indien onverwachte veranderingen in de jurisprudentie niet door de belastingdienst van een passende overgangsregeling worden

Vervolg van pag. 1

## Unctad IV: een mislukking?

Helaas hebben de meeste rijke landen tot nu toe nogal negatief gereageerd op de voorstellen van de ontwikkelingslanden. Zo hebben alleen Noorwegen en Nederland ingestemd met de totstandkoming van een gemeenschappelijk fonds voor de financiering van buffervoorraden als instrument voor grondstoffenprijzen. Amerika, Japan en Duitsland hebben dit voorstel tot nu toe afgewezen. Natuurlijk zijn er nog al wat technische problemen waarvoor oplossingen nog niet bekend zijn. In Nairobi gaat het echter nog slechts om een uitspraak over het principe. Het zijn overigens niet alleen technische bezwaren, vele landen voelen niets voor aantasting van het vrije-markt-systeem. Deze houding betreurt ik zeer, omdat zo duidelijk is aangetoond dat het huidige mechanisme voor de arme landen zeer onrechtvaardig is.

Het is op zijn minst noodzakelijk serieus na te gaan of door enkele corrigerende ingrepen in dit mechanisme de huidige onbillijkheden niet zouden kunnen verminderen. Ook met betrekking tot het schuldenprobleem is men nog niet veel verder dan een erkenning van het probleem en het uitspreken van de bereidheid de problemen van geval tot geval te willen bestuderen.

## Kissinger

Kissinger heeft namens de Amerikaanse delegatie een aantal belangrijke nieuwe voorstellen gedaan. Het belangrijkste is de instelling van een grondstoffenbank (garanties voor grondstoffenproductie) t.b.v. zowel grondstoffenproducerende als -consumerende landen. Ook heeft Kissinger vele voorstellen gedaan m.b.t. industriële samenwerking en overdracht van kennis en technologie.

Hoewel ieder ervan overtuigd is dat Amerika bereid is ook relatief veel te doen voor de ontwikkelingslanden zijn deze voorstellen nogal negatief ontvangen juist door deze ontwikkelingslanden. Het belangrijkste bezwaar is (m.i. terecht) dat Kissinger de voorstellen van de ontwikkelingslanden te veel heeft genegeerd. Het is dan ook niet geheel onbegrijpelijk dat men de voorstellen van Kissinger eerder in het belang ziet van Amerika dan in die van de ontwikkelingslanden.

## Speech Lubbers

Zoals reeds vermeld heeft Nederland de voorstellen van de ontwikkelingslanden zeer positief benaderd. Alom was er grote bewondering voor de speech van Minister Lubbers namens de Nederlandse delegatie. Hierin werd vooral getracht een



Minister De Gaay Fortman werd tijdens de ontvangst in de Eerste Kamer bestookt met verzoeken om handtekeningen door leerlingen van de diverse Groen van Prinsterer scholen uit ons land. (Alle foto's ANEFO).

## Bewindsman belaagd....

voorzien, indien deze dienst voordien een andere gedragslijn sanctioneerde. Een onderzoek naar de mentaliteit sinds jaren van de belastingheffers houd ik overigens voor even interessanter als een onderzoek naar de belastingmentaliteit van de betalers.

brug te slaan tussen de verschillende voorstellen. Heel belangrijk is m.i. het voorstel van Minister Lubbers parallel naast het werken aan afzonderlijke grondstoffenovereenkomsten (in een versneld tempo) te streven naar een gemeenschappelijk fonds. Dit gemeenschappelijk fonds kan hierbij dan functioneren als een coördinerend financieringsinstrument. Slechts één opmerking over de Oostbloklanden: slechts „vage” verhalen, zonder een echte bereidheid mee te willen werken aan oplossingen.

## Tenslotte

In Nairobi is men weinig optimistisch. De naam Unctad heeft men hier omgedoopt tot: Under No Circumstances Take Any Decision. Pas eind mei zullen we weten of tijdens Unctad IV al dan niet resultaten zullen worden geboekt. Ik hoop van harte dat de sombere voorspellingen niet zullen uitkomen. Een mislukking zal voor de hele wereld een slechte afloop zijn.

## Boukema Staatsraad

Het ARP Eerste-Kamerlid prof. mr. P. J. Boukema is met ingang van 1 juli a.s. benoemd tot lid van de Raad van State. Boukema doceert o.a. administratief recht aan de Vrije Universiteit.

## Reiskosten

„Wellicht werkt de Staatssecretaris nog eens mee aan een dergelijk onderzoek”, aldus prof. Christiaanse, die ook stilstond bij de aftrekpost reiskosten. „Er is in de wetgeving van de loonbelasting een regeling opgenomen voor deze reiskosten tussen woning en werk, die ook betrekking heeft op door de werkgever verstrekte reiskostenvergoedingen -- een materie overigens die parlementariërs ook in ander verband blijkt te interesseren! En ziet - zeer onverwachts - zegt deze minister in een uitzending van de Rooie Haan op 6 maart jl. - overigens in een beschouwing over aftrekposten in het algemeen en meer als een voorbeeld - of het nog wel zinvol is de aftrek voor reiskosten te handhaven, voorzover die betrekking hebben op het woon- en werkverkeer. Aangezien aan de woningnood langzamerhand een einde is gekomen, zouden deze kosten eerder als een uitvloeisel van een persoonlijke keuze van de woonplaats kunnen worden beschouwd.”

Christiaanse voelde zich beter thuis bij een uitspraak van Staatssecretaris Van Rooijen in de Memorie van Antwoord „Overigens is de tweede ondergetekende van mening, dat zolang de gedachten hieromtrent nog niet zijn uitgekristalliseerd, het reiskostenforfait in overeenstemming behoort te blijven met de oorspronkelijke doelstelling daarvan”. Zo is dit. Alle twijfels die de minister koesterde over de wenselijke aftrekbaarheid, zijn indertijd zorgvuldig door de wetgever gewogen, mede ook na positief advies van de commissie Hofstra. Drs. Van Rooijen deelt mee, dat de Troonrede gehandhaafd blijft en spoedig de aanpassingen van de regeling aan de gestegen kosten van het interlokale

openbaar vervoer zal plaatsvinden. Wanneer en hoeveel vraag ik thans? Wordt de volledige stijging sinds 1971 gehonoreerd? De bouwwereld zal hiermee, zoals de Staatssecretaris weet, nog onvoldoende geholpen zijn. Thans komen daar forse naheffingsaanslagen voor. Terecht vindt men het in die kringen, daar de bouwwerknemer geen vaste werkplaats heeft en dus niet om persoonlijke motieven een stuk van zijn werk af gaat wonen, onrechtvaardig dat belastbaarheid is ontstaan van de - in de CAO geregelde - autokostenvergoedingen. Bij een gemiddeld maximaal tarief van 50% (inclusief AOW) en een totaal belast gedeelte van 100 miljoen, gaat het globaal om ± 50 miljoen kosten. Aangezien de bouwvakker blijkens statistieken vier keer zoveel kilometers moet rijden om op zijn werk te komen dan de gemiddelde werknemer, lijkt een extra regeling voor deze groep passend. Wil de Staatssecretaris overigens tot een snellere, jaarlijkse aanpassing komen van dit soort vaste bedragen?” Aldus tenslotte in dit verband prof. Christiaanse.

**moeder's hulp**  
Schwabe  
**Hametum (ZALF)**  
het hamamelis preparaat  
bij schaafwonden, lichte brandwonden, ruwe, schraie en gesprongen huid, helpt heerlijk verzachtend.  
met natuurlijke grondstoffen bereid.

## Spelen met vuur

Ons land maakt met alle west-europese landen een economische crisis door, die ons geleerd heeft dat de economische bomen niet tot in de hemel groeien. Daarom is een duidelijke aanpak gewenst, die een serie inpopulaire maatregelen nodig maakt. De regering was van plan zich daartoe te zetten, maar heeft uren moeten vergaderen over op zich niet onbelangrijke zaken als de sluiting van de Bloemenhove-kliniek en de kredietgarantie voor de levering van materieel aan Zuid-Afrika. Maar de discussies werden bemoeilijkt door politieke straatgevechten van de eerste orde. De ARP-vertegenwoordigers in kabinet en parlement hebben er naar gestreefd in deze strijd de hoofden koei te houden en zich buiten deze straatvechten te houden. Waarbij mag worden aangenomen dat de eigen standpunten niet werden verioochend. Wij kunnen dit standpunt billijken. Want ailen die achteloos spelen en dreigen met kabinetcrises, anderen verdenken van een draaiboekachtig optreden, van wisseltrucs en alleen maar vinden dat het eigen gelijk de hoogste wijsheid voor het land inhoudt, moeten bedenken dat zij spelen met vuur, dat

kan leiden tot een uitslaande brand. Een brand die leidt tot alleen maar kommer en kwel voor met name de zwaksten in onze samenleving. Ons land is gediend met een krachtig regeringsbeleid. Toegegeven, de laatste tijd blijkt daar te weinig van. Maar ons land is beslist niet gediend met een kabinetcrisis, die juist tot het tegendeel leidt. Als men speelt op electorale successen op korte termijn, kon in het zicht van de economische situatie de kiezer dit wel eens - en terecht - afstraffen.

## Bloemenhove

Het openbaar ministerie heeft op grond van de haar ter beschikking staande gegevens besloten de abortuskliniek Bloemenhove te sluiten. Minister Van Agt, die in dit beleid werd gekend, heeft dit optreden met zijn verantwoordelijkheid als minister van Justitie gedekt. Reeds eerder was er politiek rumoer rond Bloemenhove ontstaan, en was er gedreigd met sluiting van deze kliniek. U kent ongetwijfeld de verdere geschiedenis. Het bestuur weigerde de sluiting te aanvaarden; een kamermeerderheid van vooral liberalen en socialisten, die de

## NG COMMENTAAR

minister van Justitie verzocht het door hen gesanctioneerde optreden van het openbaar ministerie te heroverwegen, dreigende moeilijkheden in het kabinet, waar volgens de berichten dit besluit van de minister van Justitie de zoveelste twistappel werd. Wij nemen zonder meer aan dat minister Van Agt zijn redenen had aan de hoofdofficier van Justitie geen belemmering in de weg te leggen uitvoering te geven aan zijn voornemen Bloemenhove te sluiten. Wij menen ook dat van iedere Nederlander mag worden gevraagd zich aan de rechtsregels te houden. Het weerstaan van justitionele maatregelen is niet aanvaardbaar. Maar wij hopen ook dat deze affaire niet nodeloos zal escaleren, opdat zij een fundamentele discussie over de toekomstige abortuswetgeving niet bij voorbaat onmogelijk maakt.

## Kredietgarantie

Politieke opwinding en crisisgeruchten behoren blijkbaar tot de vaste bagage van dit kabinet. Dat is weer gebleken bij de beslissing, die het kabinet moest nemen inzake de kredietgarantie voor de levering van onderdelen van kerncentrales in Zuid-Afrika. Een kredietgarantie, die voor Nederlandse bedrijven noodzakelijk was om in deze miljoenenorder te participeren. Het ging niet meer om een exportvergunning voor reactorvaten, waarover reeds vorig jaar enig politiek rumoer was ontstaan, en waaraan meer politieke consequenties waren verbonden dan bij kredietgarantie het geval is. Door een andere taakverdeling met o.a. Amerikaanse bedrijven is een aantal Nederlandse bedrijven niet de levering van reactorvaten toebedeeld, waardoor er nu sprake is van het wel of niet verlenen van deze kredietgarantie door de Nederlandse regering. Van deze andere taakverdeling was de Nederlandse regering op de hoogte. Blijkbaar is aan betrokken bedrijven toen bekend gemaakt dat de kredietgarantie wel tot de mogelijkheden zou behoren. Men kan twijfels hebben over de levering van onderdelen van kerncentrales aan Zuid-Afrika; een land dat het non-proliferatieverdrag niet heeft ondertekend en dat een verwerpelijke apartheidspolitiek voert. Maar men moet zich dan wel afvragen of de - wel

of niet terecht - gewekte verwachtingen ten aanzien van een positieve beslissing voor een kredietgarantie, die blijkbaar reeds vorig jaar zijn gewekt, wel om één minuut voor twaalf teruggedraaid mogen worden. Vooral als dit gebeurt door een politieke druk vanuit de PvdA, o.a. via dreigend ontslag van staatssecretarissen, die een normale beslissing onmogelijk maakt. Hoe de beslissing van het kabinet is uitgevallen is op dit moment niet bekend; wel dat er een oplossing is. Wij hopen dat deze oplossing ook recht zal doen aan de regels van behoorlijk bestuur; namelijk dat men een gegeven woord van de overheid, ook als het om het beloven van kredietgaranties gaat, zwaar zal wegen.

**Geld op tafel.**

**GIRO 645300**

Actie „Gast aan tafel“ NOVIB, Den Haag.

**Gast aan tafel.**

# VAN TOT U

## Tussen recht en recht

Het vervolg van mijn beschouwingen over „voorkeursuitspraak en voorkeursafpraak“ zal enkele nummers moeten wachten om voorrang te geven aan enkele actuele gebeurtenissen. De politieke situatie op de dag waarop ik deze copie reeds moet inleveren (maandag) geeft trouwens ook alle aanleiding de discussies over een mogelijke voorkeur maar even aan te houden.

In het nummer van volgende week zal er, naar zich laat aanzien, aanleiding genoeg zijn op de politieke situatie in het algemeen terug te komen. In dit verband is ook van belang de behandeling van de zgn. anti-kraakwetten die vorige en deze week in de Tweede Kamer plaats had.

### Tweërlie gezichtspunt

Het probleem van het kraken van leegstaande panden kan vanuit twee gezichtshoeken worden gezien. De discussies erover zijn niet weinig vertroebeld doordat of het ene gezichtspunt of het andere buiten beschouwing werd gelaten, dan wel verabsoluteerd. Het ene gezichtspunt is dat van de rechtsstaat. In een rechtsstaat is het ontoelaatbaar indien de burger met voorbijgaan van de geldende regels het recht in eigen hand neemt of zich rechten ten koste van anderen toeëigent. Vanuit dit gezichtspunt kan het kraken van leegstaande woningen niet worden getolereerd. De andere gezichtshoek is die van de sociale nood. Waar woningnood bestaat, is het sociaal ontoelaatbaar dat enerzijds eigenaren hun huizen om welke reden dan ook langdurig onbewoond laten, terwijl anderen bij gebrek aan een redelijk onderkomen in ellendige omstandigheden verkeren. Ook dit is een zaak niet van liefdadigheid maar van recht. Het kraakprobleem zit in wezen bekneld tussen recht en recht.

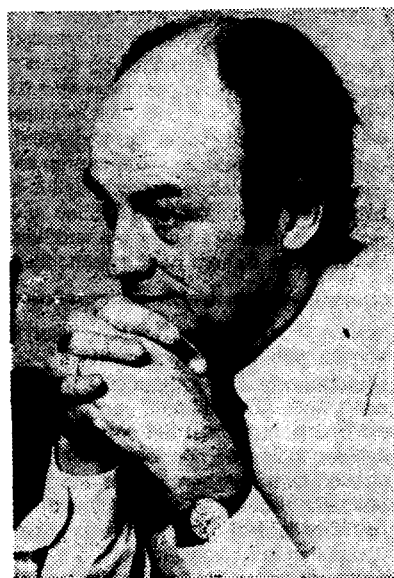
### Sociale functie eigendom

Beide gezichtspunten zijn gerechtvaardigd en verdienen hun rechtmatige plaats. De kernvraag bij de anti-kraakwetten was dan ook niet uit welke van beide gezichtspunten zou moeten worden

gekozen noch aan welke van beide voorrang zou dienen te worden gegeven. Ten onrechte is door sommigen die suggestie gewekt en gevoed. De kernvraag was hoe beide aspecten op een evenwichtige en rechtvaardige (vooral sociaal-rechtvaardige) wijze met elkaar te verbinden zouden zijn. Er is veel twist over de vraag wat nu wel de voorkeur verdient, de privé-eigendom, danwel de collectieve eigendom. Belangrijker dan die vraag is echter de vraag naar de sociale functie van de eigendom, zo heeft Van Agt eens gezegd. Die vraag tilt ons boven de tegenstelling privé of collectief uit. De meest wezenlijke vraag is, hoe de sociale functie van de eigendom (ongeacht of deze privé dan wel collectief is) tot haar recht komt. Die visie, die een echt bijbelse mag worden genoemd (verantwoordelijkheid en rentmeesterschap) heft ons ook uit boven de eenzijdigheden van liberalisme en socialisme die ons beide het dilemma privé- en collectief willen opdringen. De benadering vanuit de sociale functie van de eigendom is ook precies de benadering die beide eerder genoemde invalshoeken van het kraakvraagstuk met elkaar in een rechtmatige synthese kan brengen.

### Nood breekt wet

Nood breekt wet, is een veelvuldig ter rechtvaardiging van het kraken aangevoerd motief. Dit (op zichzelf zeker aanvaardbaar) beroep gaat echter slechts op, als inderdaad altijd uit nood wordt gekraakt. Vaak is dit het geval. Niet zelden echter wordt gekraakt, niet uit sociale nood, maar uit politieke motieven; niet om stakkers te helpen maar uit verzet tegen de huidige maatschappij met het daarin (over)heersende eigendomsbegrip en de daaruit soms inderdaad voortvloeiende wanverhouding, tussen het juridisch aanvaardbare en het sociaal vereiste. Niet de poging dit te veranderen is verwerpelijk, maar de poging dit langs andere dan de parlementaire democratische weg te veranderen is verwerpelijk. En daartoe behoort het kraken van leegstaande woningen uit politieke motieven. Bovendien gaat het beroep op „nood breekt wet“ voor het kraken van woningen alleen op als de kraker meer in nood verkeert dan andere woningzoekenden, als hij inderdaad tot de meest in nood verkerenden behoort. Want een woningbezetter, die een meer in nood verkerende dakloze een kans minder op onderdak biedt, is sociaal slechts graadueel minder verwerpelijk dan de leegstand.



### Schild voor de zwakken

Het is op dit punt dat wij zijn aangeland bij een typische overheidstaak. Als er woningnood is, dan is het namelijk een typische overheidstaak ervoor te zorgen dat de zwaksten daarvan niet het slachtoffer worden. De vraag wie verhoudingsgewijs het meest in nood verkeert en derhalve ook het eerst in aanmerking komt, behoort door de overheid te worden beantwoord. Niet ieder maakt voor zichzelf uit of hij dan wel iemand anders er de meeste aanspraak op heeft te worden geholpen, maar die selectie is een typische taak van de overheid. Als een langdurig leegstaande woning wordt gekraakt en de kraker moet inderdaad tot de radelozen worden gerekend, dan heeft primair de overheid gefaald. Dit is als regel de gemeentelijke overheid, maar als deze over voldoende mogelijkheden beschikt, dan behoort de rijksoverheid haar die mogelijkheden te verschaffen, ook als dit een stukje deliberalisatie zou betekenen.

### Crux bij volkshuisvestingsbeleid

Het kraakvraagstuk is derhalve allereerst een vraagstuk van leegstand en woningnood en daarmee is het primair een kwestie van volkshuisvestingsbeleid. Het was en is dan ook hoogst onbillijk onbehagen over het wetsontwerp over het hoofd van de minister van Justitie uit te storten in plaats van op de bewindslieden van volkshuisvesting, op wier beleidsterrein de werkelijke achterliggende oorzaak ligt. Amendementen die het kraken na drie maanden leegstand niet meer strafbaar wilden stellen, raakten het probleem dan ook op de verkeerde plaats. Het zegt namelijk niets over de vraag of de kraker wel de sociaal gezien eerst in aanmerking komende is. Nog eens: die vraag behoort niet ieder voor zichzelf maar de overheid te beantwoorden. Niet de vermindering van de strafbaarheid van het kraken pakt het probleem wezenlijk aan, maar het

treffen van passende maatregelen op het terrein van het volkshuisvestingsbeleid. Geen maatregelen die in de plaats treden van de strafbaarheid van het wederrechtelijk in gebruik nemen van een leegstaande woning, maar maatregelen die het strafbaar stellen van kraken moreel en sociaal rechtvaardigen. Het zijn de enige maatregelen die een anti-kraakwet sociaal aanvaardbaar kunnen maken.

### Evenwichtstoornis

Bij de behandeling van de wetsontwerpen ging het er nu om aan beide gezichtspunten recht te doen en een dreigende „evenwichtstoornis“ tussen de aspecten van de rechtsstaat en van de sociale rechtvaardigheid te voorkomen. Op die lijn heeft de A.R.-fractie steeds gezeten. Er is wel gesuggereerd dat er een tegenstelling was tussen KVP-woordvoerder van Schaik en ARP-woordvoerder Scholten. Uit het feit dat tenslotte beiden als woordvoerder van de drie christen-democratische fracties optraden, zou dan moeten blijken dat een van beiden in de eerste gemeenschappelijke fractievergadering er „onder door“ moet zijn gegaan en dat zou dan Scholten zijn geweest. Van een echte tegenstelling was echter m.i. geen sprake. Wel was het zo, dat de KVP (en in nog veel sterkere mate de CHU) aanvankelijk het kraakprobleem als een puur juridische aangelegenheid benaderde en het wetsontwerp sterk eenzijdig vanuit het aspect van de rechtsstaat beoordeelde. De AR-fractie was het er niet om begonnen de totstandkoming van anti-kraakwetten te verhinderen, maar om zodanige maatregelen op het terrein van het volkshuisvestingsbeleid te bevorderen dat de „evenwichtstoornis“ zou worden voorkomen of opgeheven.

### Synthese

Die synthese tussen de aspecten van rechtsstaat en sociale rechtvaardigheid werd tenslotte gevonden in het

aanvaarden van de wetsontwerpen, maar met een uitgestelde invoeringsdatum. In de periode tussen aanvaarding door de Tweede Kamer en de definitieve in werking treding zullen op het terrein van de volkshuisvesting die maatregelen getroffen kunnen en moeten worden, die de Kraakwetten sociaal aanvaardbaar maken. Het accent is daarmee nu terecht verlegd naar de regering en het volkshuisvestingsbeleid. De termijn van de tussentijdse periode is ongetwijfeld kort, maar dat de AR fractie en haar woordvoerder Scholten daartoe bereid zijn geweest, getuigt zowel van een verregaande bereidheid met KVP en CHU op de uiterste grens van de aanvaardbaarheid tot overeenstemming te komen, als van een groot vertrouwen in de bewindslieden van volkshuisvesting om in een kort tijdsbestek de vereiste maatregelen te treffen.

### Getemperde voldoening

Als enigszins triomfantelijk is gezegd dat zonder de gemeenschappelijke vergadering de antikraakwetten geen meerderheid zouden hebben verkregen, dan is dit in zoverre juist, dat zonder de bereidheid van de A.R.-fractie en haar woordvoerder om tot de grenzen van het aanvaardbare te gaan om de „evenwichtstoornis“ te verhinderen en de noodzakelijke synthese te bewerkstelligen, er noch naar de kant van de rechtsstaat noch naar die van de sociale rechtvaardigheid een minimaal bevredigende regeling zou zijn gekomen. De voldoening daarover moge getemperd worden door dit minimale karakter en door de moeite die het zelfs nog heeft gekost dit te bewerkstelligen, zij is er niet minder gerechtvaardigd om.

*Aant*

Deze week verschijnt:

### GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID

Dit boekje bevat de belangrijke redevoeringen, uitgesproken tijdens de voorjaarspartijraad van 10 april jl:

■ de rede van H. A. de Boer  
„Om een CDA met karakter“

■ de rede van mr. W. Aantjes  
„Delen in verantwoordelijkheid, werk en offers“

Tevens is opgenomen de tekst van de resolutie over één CDA-lijst.

Omvang: 32 pagina's, geïllustreerd.

Prijs f 3,- per exemplaar.

Bestellingen:

Stort het bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Gedeelde verantwoordelijkheid“.

## Groen van Prinsterer te Den Haag herdacht

Rede mr. A. M. Donner:

### „Wat doen christenen in de politiek?”

„Met heel zijn leven en werken heeft Groen bewezen dat, zo de Evangeliebelijder dan al afstand neemt van een staatsmanschap, dat zich door de 'raison d'état' laat leiden, zijn uitspraak „Een staatsman niet, een Evangeliebelijder”, zeker niet bedoelde om een schot op te richten tussen geloofsbelijdenis en actieve staatkunde.”

Aldus mr. A. M. Donner in zijn herdenkingsrede over Groen die als titel droeg: „Wat doen christenen in de politiek?” Het slot van zijn betoog – de staatkundige betekenis van Groen – geven wij hierbij weer.

„Metterdaad is Groen erin geslaagd om grote groepen, die ver van de politiek afstonden en daar weinig heil van verwachtten, te activeren en tot het bewustzijn van hun verantwoordelijkheid als belijdende burgers te brengen. Door die agitatie, zoals niet alléén zijn tegenstanders het noemden – hij heeft, als zovelen na hem, ondervonden, dat waar een Christen zich in de politiek begeeft, er altijd wel een theoloog klaar staat om hem vromelijk een mes in de rug te steken – door die agitatie heeft hij bevorderd, dat het volk achter de kiezers zich in de rijen van de kiezers plaatste, en heeft hij de Nederlandse staatkunde een

andere, minder eenzijdige richting helpen geven.

#### Nieuwe afmeting

Als Evangeliebelijder is hij dan toch staatsman geworden. Hij heeft aan de staatkunde een dimensie toegevoegd. Maar dat blijft een moeilijke dimensie. Om in het wiskundig beeld te blijven, zij die menen, dat het een derde dimensie is en zich zetten aan het schrijven van handleidingen voor Christelijke staatkunde of aan het opstellen van Christelijke politieke programma's of, zoals het tegenwoordig heet, aan een Christelijk politiek image, bestemd om met andere politieke programma's of images te concurreren, maken het zich te makkelijk en dreigen de band met het Evangelie te verliezen. Zij die er een vierde dimensie in zien, van waaruit de Evangelische boodschap als een bliksem door de menselijke constructies en berekeningen heen zou moeten slaan, bestemd om alles te ontzetten en in verwarring te brengen, maken het zich eveneens te makkelijk en dreigen de zin – óók de Christelijke zin – van staat en staatkunde te miskennen. Kortom, dat beeld van de dimensies gaat, ondanks zijn zeggingskracht, mank – het is maar een beeld, géén model.

#### Onrust

Zo blijven wij met de in de aanvang gestelde vraag: „wat doen christenen in

de politiek?” zitten. Er valt geen geruststellend antwoord op te geven. Of het wordt een antwoord dat de Christen zelf geen vrede laat of het wordt: conservatieven en socialisten een ergernis en liberalen een dwaasheid. Wij zullen met de onrust, die de vraag bij ons oproept, moeten blijven leven. De onrust van het in de wereld leven – ja: in de wereld geplaatst zijn – en toch niet wereldgelijkvormig mogen en kunnen worden. Groen heeft die onrust ook gekend, anders was hij niet zo verknocht geweest aan het troostend motto: Repos ailleurs.

Dat motto verwijst naar zijn rusteloze werkzaamheid en zijn nooit opdrogende pen. Het verwijst ook naar de grond, waarom die werkzaamheid niet stilstond en die pen in beweging bleef, ook toen hij zich eenzaam en miskend voelde en de vraag opkwam, of het alles wel zin had.

Hij verwachtte het niet van eigen werkzaamheid en wist dat het heil van de mensheid, van het land en volk, die hem zo dierbaar waren, niet hing aan de staatkundige beslissingen en de inrichting van de staat en zijn werkzaamheid, maar dat wij in Gods hand zijn, dat de gang der geschiedenis door een andere wil dan die der volken wordt bepaald en dat het rustpunt van ons hart buiten en boven de politiek te vinden is. In de schijnbare tegenspraak van dat rusteloze leven in verbanden, waarvan hij de betrekkelijkheid toch zo goed beseftte. ligt het antwoord van Groen van Prinsterer, de kern van zijn leven en werken. Daarom keek hij tegen de wetmatigheden der staatkunde en de politieke noodzaken wat anders aan en plaatste de accenten, wat daarin onafwijsbaar en wat daarin betrekkelijk en voor compromis vatbaar is, op eigen wijze. Wij kunnen het hem niet nadoen en wij zouden hem niet begrijpen, wanneer wij zouden trachten om zijn voorbeeld te canoniseren. Maar de wijze waarop hij in zijn tijd de vraag beantwoordt heeft is een blijvende inspiratie, en wij hebben alle reden om te danken voor het voorbeeld, dat God ons in hem heeft geschonken.”

Prof. J. W. van Hulst:

## Groens betekenis voor opvoeding en onderwijs is mondiaal

Uit het leven van Groen blijkt dan ook niet, dat hij zich vóór z'n 40e jaar intensief met schoolproblemen heeft beziggehouden. Dat komt pas met z'n Kamerlidmaatschap in 1840 en vooral na 1849 als hij lid is der Tweede Kamer.

Aldus prof. J. W. van Hulst in zijn toespraak „Groen van Prinsterer en het onderwijs”. Het slot van zijn rede, dat de erfenis van Groen belichtte, geven wij hierbij weer.

Groen kon tijdens deze periode niet terugvallen op een Réveil-traditie

betreffende onderwijswetgeving. Wie wel duidelijke ideeën heeft over de opvoeding, heeft nog niet steeds een helder zicht op hetgeen hij met het onderwijs wil. Vanuit eenzelfde opvoedingsideaal kon men ook in het Réveil tot een verscheidenheid van opvattingen komen over de school. Alleen van hieruit kan de spanning tussen Groen en Van der Bruggen begrepen worden. En als na het conflict over onderwijswetgeving met Van Zuylen van Nijveelt bij Groen toch weer het oude schoolideaal boven komt, dan bewijst dit opnieuw, dat vanuit de veelvormige Réveilstroom, diverse mogelijkheden voor schoolstructuur en onderwijswetgeving naar voren komen. De erfenis van Groen die alzo 100 jaar na z'n heengaan aan actualiteit nog niets

heeft ingeboet, is dus deze: wij zullen ten aanzien van de opvoeding onze kinderen moeten vasthouden aan het onwankelbaar fundament van waaruit wij opvoeden. Maar met het oog op onze scholen zullen wij doorlopend moeten streven naar hetgeen, vanuit ons opvoedingsideaal gezien, optimaal haalbaar is. Het fundament van onze opvoeding is onwankelbaar. De onderwijswetgeving zal naar de eisen van de tijd continu bijgesteld dienen te worden. De vraag blijkt dan actueel, hoe het onderwijs in onze scholen, het christelijk zowel als het openbaar onderwijs, het meest ons pedagogisch ideaal benadert. Dit is echter geen zuiver nationale opdracht. De grenzen van dit fundament zijn wereldwijd. Vandaar dat het niet „Holland op z'n smalst”, maar juist „Holland op z'n breedst” is, als wij ter herdenking van Groen's sterfdag aandacht geven aan de opvoedingssituaties in Oost en West, in Noord en Zuid. Ik denk daarbij ook aan de z.g. Derde Wereld. Met het oog op die Derde Wereld gaan we niet Groen's erfenis tot exportartikel devalueren. Maar wij proberen daar wel te brengen het fundament dat voor Groen het enige was, waardig om het huis van opvoeding en onderwijs op te bouwen. Als zodanig is Groen's betekenis niet nationaal maar mondiaal.

Wat Groen in de vorige eeuw aanwees als de Revolutie kennen wij thans als de macht van de ideologie: het fascisme, pacifisme, anarchisme, positivisme, marxisme, maoïsme.

Aldus ds. W. Aalders in zijn toespraak over „Groen en de theologie”, waarvan wij het slotgedeelte bijgaande afdrucken.

#### Slagvelden

In de honderd jaren na Groen's verscheiden is Europa het laboratorium en het slagveld geweest van dergelijke revolutionaire machten, dergelijke „idées-forces”, die alles voor zich opeisen, alles aan zich onderwerpen, niets en niemand ontzien, historische rechten en vrijheden vertrappen, – en die dat alles doen met een dubbel aureool. Het aureool van wetenschappelijkheid en het aureool van re-

**Dr. W. Aalders**  
„Alleen Evangelie kan de ideologieën weerstaan”

ligiositeit. Ideologieën zijn daarom bijkans onkwetsbaar. Als een net worden zij over het ganse bestaan uitgeworpen, zodat alle gedachten gebonden en vliegellam gemaakt worden. Zij zijn totalitair. Het zijn deze ideologieën als de rijpe vruchten van het revolutiebeginsel, die thans als „boze machten in de lucht” en

als „wereldbeheersers” (Efeze 6:12) overall heerschappij voeren. Daarom kan thans een zinnig mens, die niet ideologisch doof, blind en stom is, niet anders doen dan Groen gelijk geven tegenover Thorbecke, Opzoomer, Van der Bruggen, Da Costa, en al hun nazaten. Met dien verstande, dat wij in onze eeuw het woord „anti-revolutionair” van Groen liever veranderen in „anti-ideologisch”. Maar wel moet daarbij gezegd worden, dat men pas in de volle zin des woords, en zoals Groen het voorgeleefd heeft, „anti-revolutionair”, „anti-ideologisch” is, wanneer men daaraan toevoegt: Tegen de ideologie het Evangelie!

#### Alléén het Evangelie

Immers alléén het Evangelie is bestand tegen de ideologie en biedt kracht tot weerstand tegen de ideologen. Alléén het Evangelie! Elke andere macht die een ideologie bestrijdt wordt automatisch in die strijd zelf een ideologie. Dat is de tragiek van alle anti-fascistische en alle anti-communistische fronten.



Ook de ARP ere-leden Algra en Donner waren bij de kranstlegging aanwezig.



Kamervoorzitter Vondeling in gesprek met mr. A. M. Donner tijdens een ontvangst in de Eerste Kamer.

Alléén het Evangelie kan de ideologie weerstaan, omdat het Evangelie het kruis der verzoening stelt tot middelpunt van de wereldgeschiedenis. Daarmee is elke theorie der perfectibiliteit, elke toekomstillusie, alle vooruitgangdenken onmogelijk geworden. Tegenover de ideologie met haar wetenschappelijke en religieuze aureool en haar meeslepende zuigkracht voor de natuurlijke mens stelt het Evangelie het harde, onloochenbare feit van het Kruis. En de gehoorzame Evangeliebelijder doet niet anders dan tegenover de aspiratiën van zijn tijd de telkens nieuwe vorm herhalen: „Er staat geschreven! Er is geschied!”

Ongetwijfeld zal het u nu duidelijk zijn, waarom ik tot u spreken wilde over Groen van Prinsterer en de theologie. Groen's theologie was immers het stellen van het Evangelie tegenover de ideologie. En van hoe grote, actuele betekenis is dat in onze door ideologieën geknevelde tijd! Maar wél is er reden om te eindigen met de verzuchting: zulke Evangeliebelijders, – zijn die er nog in onze eeuw?



Prof. J. W. van Hulst tijdens zijn rede.

## Minister De Gaay Fortman bij het graf van Groen

### „Wij danken God voor wat hij ons schonk in deze mens”

De herdenking van het feit, dat het vandaag honderd jaren geleden is, dat mr. Guillaume Groen van Prinsterer in zijn huis aan de Korte Vijverberg in Den Haag stierf, begint bij zijn graf. Dat is een goed gekozen begin. Het accentueert, dat die herdenking sober zal moeten zijn. In het aangezicht van de dood – en dat is het geval, wanneer men bij iemands graf spreekt – wordt men wat voorzichtiger met hoog over mensen en hun kunnen op te geven.

Aldus minister W. F. de Gaay Fortman, aan het begin van zijn toespraak bij het graf van mr. Guillaume Groen van Prinsterer op de begraafplaats „Ter navolging” in Scheveningen. De tekst van zijn toespraak geven wij hierbij weer.

Er is echter meer. Wij staan bij het graf van een echtbaar, dat geleefd heeft in de kerk van Jezus Christus en die beiden zich in leven en sterven zijn eigendom wisten. Op het graf van K. H. Roessingh bij het Groene Kerkje in Oegstgeest staat: „Wij danken God voor wat Hij ons schonk in deze mens”. Dat is het enig juiste uitgangspunt voor een herdenking van een mens, die in het leven van zijn land en volk grote en beslissende betekenis heeft gehad. Wij herdenken Groen van Prinsterer, omdat wij in hem zoveel van God hebben ontvangen. Onze dankbaarheid daarvoor brengen wij Hem, die Groen riep en ons roept tot Zijn dienst

in het staatkundige leven.

Er zijn naar mijn mening drie dingen, die Groen van Prinsterer naar voren heeft gebracht en waaraan diegenen, die vandaag zoeken naar een verbinding tussen christendom en politiek, meer dan gewone aandacht moeten geven.

#### Paulinisch richtsnoer

In de eerste plaats heeft hij er met grote klem op gewezen, dat maatschappelijke en politieke stromingen altijd gevoed worden vanuit een geestelijke achtergrond. Zijn hoofdwerk *Ongeloof en Revolutie* (1847) is één toepassing van deze stelling. Maatschappelijke en politieke stromingen zijn zelden toe te schrijven aan een spontane opwelling van gevoelens. Bijna altijd zijn zij voorbereid door denkers over recht en staat. Daarom moet de staatsman, die vanuit het Evangelie politiek bezig wil zijn, altijd er op gespist zijn de geestelijke stromingen van zijn dagen te onderkennen. En dan zeker niet vanuit een vooroordeel, dat het nieuwe wel verkeerd zal zijn. Voortdurend geldt voor de christen-politicus het Paulinische richtsnoer: Beproeft alles, behoudt het goede.

#### Christelijke daad

Een tweede wat mevrouw Groen en Groen ons geleerd hebben is dit: het christelijk woord is zonder de daad krachteloos. Wanneer Groen zich verzet tegen het in de Armenwet van 1854 neergelegde beginsel van de armenzorg van wege de overheid, dan mag hij met recht pleiten voor het primaat van de kerkelijke en de individuele zorg voor de armen. Zijn vrouw en hij stuurden er niet anderen op uit om namens hen in de



Minister De Gaay Fortman tijdens zijn toespraak bij de kranstegging.

buurten der armen nood te lenigen, maar zij trokken er zelf op uit. Het Reveil, die machtige opwekkingsbeweging van de eerste helft der negentiende eeuw had hen gegrepen. Wie zegt, dat het het Reveil alleen ging om de verhouding van God en de ziel, heeft niet begrepen, wat deze beweging ten diepste bedoelde. De hoofdsom der wet was voor de mensen van het Reveil in het leven van alle dag een eenheid. De liefde tot God betekende liefde tot de naaste. Zij gingen er op uit om mensen voor Christus te winnen en dus ook maatschappelijk te recht te brengen.

#### Toekomst

Het laatste dat Groen ons heeft voorgehouden. Waar loopt al dat zwoegen om in de politiek de norm van het Evangelie gestalte te geven op uit?

Op de schare, die niemand tellen kan. Groen heeft zijn gehele leven troost en kracht geput uit de zekerheid, dat wij op weg zijn naar een toekomst, waarin geen kerkelijke gescheidenheid meer zal zijn, waarin misverstanden en verwijdering tussen vrienden niet zullen voorkomen, waarin pijn en moeite, ziekte en dood geen plaats zullen hebben en waar God alle tranen van de ogen zal afwissen, omdat de eerste dingen, de dingen, die ons zo vaak vruchteloos bezig houden, voorbij gegaan zullen zijn.

Prachtig heeft hij dat zelf uitgedrukt in een artikel, dat hij schreef naar aanleiding van de driehonderdste sterfdag van Calvijn in 1864. In dat artikel noemt hij de sterfdag van de kerkhervormer dienst levensdag.

Nagaan wat er geestelijk in de eigen tijd aan de hand is; persoonlijk hulp bieden aan hen, die op eigen kracht in de

maatschappij niet staande kunnen blijven; zich gedragen weten door de zekerheid, dat wij niet de chaos en de vergetelheid, maar Gods onwankelbaar Koninkrijk tegemoet gaan, waar de schare, die niemand tellen kan, ons wacht; dat zijn de dingen, waaraan wij bij het graf van Guillaume Groen van Prinsterer en Elisabeth Maria Magdalena van der Hoop in het bijzonder denken.

#### Dank aan God

In 1976 staan wij, wanneer wij terugdenken aan het jaar 1876 in een wolk van getuigen. Aeneas Mackay de oudere, Jan Willem van Loon, Guillaume Groen van Prinsterer en Ottho Gerhard Heldring, zij allen gingen in het jaar 1876 naar hun Heer. Bij de honderdste herdenking van hun levensdag danken wij God voor wat Hij ons schonk in deze mensen.

## Groen van Prinsterer sober, maar indrukwekkend herdacht

Verleden week woensdag, de 19e mei, is te Den Haag de 100e sterfdag van mr. Guillaume Groen van Prinsterer herdacht. Een kranstegging bij Groens graf, een herdenkingsdienst in de Waalse Kerk en de aanbidding van de eerste Groen postzegel vormden de hoogtepunten van deze dag, waarvan u bijgaand een verslag leest.

#### Sobere plechtigheid

Een honderdtal genodigden en belangstellenden waren 's ochtends naar Scheveningen getogen om aanwezig te zijn bij de kranstegging aan zijn graf op de kleine, in Scheveningen gelegen begraafplaats „Ter navolging”. Het was een indrukwekkende, maar sobere plechtigheid. „In het aangezicht van de dood – en dat is het geval wanneer men bij iemands graf spreekt – wordt men wat voorzichtiger met hoog over mensen en hun kunnen op te geven”. Woorden van minister W. F. de Gaay Fortman, wiens herdenkingstoespraak u elders in dit nummer kunt lezen. De bewindsman noemde als punten van Groens nalatenschap o.a. het nagaan van wat er geestelijk in de eigen tijd aan de hand is; het verlenen van hulp aan de zwakken en de zekerheid van het zich gedragen weten door de verwachting dat wij Gods Koninkrijk tegemoet gaan. Na zijn toespraak legde de anti-revolutionaire bewindsman een bloemstuk bij de grafsteen van Groen; de voorzitters van de ARP en CHU, de heren De Boer en Baron Van Verschuer legden er een kran, waarvan het lint de tekst droeg: „In dankbare herinnering”. Vele Kamerleden van ARP en CHU,

waaronder de heren Aantjes en Kruisinga woonden deze korte plechtigheid bij. Ook waren de ereleden H. Algra en mr. J. Donner aanwezig, eveneens o.a. oud-minister Beernink en de Utrechtse Commissaris mr. Verdam.

#### Herdenkingsdienst

In een herdenkingsbijeenkomst in de Waalse Kerk, 's middags van 14.30 tot 16.00 uur, spraken achtereenvolgens prof. dr. J. W. van Hulst, dr. W. Aalders en mr. A. M. Donner. Vele honderden belangstellenden – waaronder

### Speciaal boek over Groen van Prinsterer

Einde deze zomer verschijnt een unieke, fraai geïllustreerde uitgave over Groen van Prinsterer. In deze bundel zullen worden opgenomen artikelen die onlangs werden gepubliceerd in de *gemeenschappelijke uitgave van Nederlandse Gedachten/ de Nederlander, ARStaatkunde en het Christelijk-Historische Tijdschrift*. In een van de komende nummers zullen wij hierop terugkomen. Het boek wordt een uitgave van de Stichtingen Kader- en Vormingswerk van ARP, CHU en KVP.

Kamervoorzitter Vondeling en de fractievoorzitters van ARP, CHU en KVP – woonden deze dienst bij. Daarbij waren ook vele scholieren en leerkrachten. Alle Groen van Prinsterer scholen waren uitgenodigd een afvaardiging bestaande uit een leerkracht en enkele leerlingen, naar Den Haag te sturen. Een borstbeeld van Groen uit de Tweede Kamer was speciaal ter gelegenheid van deze plechtigheid naar de Waalse Kerk overgebracht. Als eerste gast spreker stond de voormalige voorzitter van de CHU, prof. J. W. van Hulst, uitvoerig stil bij de betekenis van Groen van Prinsterer voor het Nederlandse onderwijs. Groen zag de christelijke school als een burch van waaruit de aanval gelanceerd kon worden op de geest van ontkerstening. Heel ons volk moest weer worden teruggewonnen voor Christus. De grootheid van Groen bleek volgens prof. Van Hulst o.a. hieruit, dat hij, na een bittere ervaring uit 1957, toen zijn geestverwant Van der Bruggen Groens ideaal van een christelijke staatschool torpedeerde, een andere weg koos om zijn ideaal na te streven: de christelijke school, niet meer als noodwoning, maar als blijvend tehuis.

#### Onbegrepen

Dr. W. Aalders constateerde dat Groen vooral een onbegrepen en eenzaam christen geweest is te midden van zijn tijd- en geloofsgenoten. Wat Groen in de vorige eeuw als *de Revolutie* aanwees, aldus deze spreker, kennen wij thans als de macht van de ideologie: bijv. het fascisme, het marxisme en het anarchisme. Alleen het Evangelie biedt kracht tot weerstand tegen deze ideologieën, aldus dr. Aalders in zijn toespraak over „Groen en de theologie”. Als laatste spreker voerde mr. A. M.

Donner het woord. „Wat doen christenen in de politiek?” was zijn thema. Van Groen hebben wij geleerd dat „staatsmanschap dat waarheidsvragen tot meerderheidsvragen reduceert, dat een grens wil trekken tussen tijd en eeuwigheid en alleen op het tijdelijke ziet, een dimensie te kort komt, omdat het de mens miskent – en het miskent de mens, omdat het met God niet rekent”, aldus deze spreker. De redevoeringen werden steeds met een kort orgelstuk afgewisseld. Partijvoorzitter H. A. de Boer besloot de plechtigheid, waarna door de aanwezigen gezamenlijk het „Onze Vader” werd gebeden. Vervolgens werden de aanwezigen uitgenodigd voor een ontvangst in de Eerste Kamer. Tijdens deze bijeenkomst werd minister De Gaay Fortman, evenals diverse andere politici, door vele leerlingen van de diverse Groen van Prinsterer scholen bestookt met verzoeken om handtekeningen, die de bewindsman maar al te graag gaf. Aan het einde van deze receptie bood de directeur-generaal van de PTT, drs. Ph. Leenmans, de eerste Groen-postzegel aan minister W. de Gaay Fortman aan. De bezoekers kregen ook een presentje mee naar huis: voor alle gasten was er een Groen-postzegel met het stempel van „eerste dag van uitgifte”.

C. Br.

## CDA-dokumentatie

Onlangs verscheen het boek „Van Woudschoten tot Hoogeveen”, dat vanaf het moment dat het CDA voorjaar 1975 een federatie werd alle belangrijke gegevens bevat m.b.t. de vorig jaar gevoerde discussie in het CDA over diverse aspecten van het functioneren van de grondslag. Zo vindt men in deze fraai geïllustreerde en spotgoedkope uitgave bijv. alle redevoeringen die op het eerste CDA-Congres in Den Haag zijn gehouden. Daarnaast zijn bijv. ook de CDA-statuten opgenomen. Voor ieder die in het CDA is geïnteresseerd een onmisbaar naslagwerk! Door de vele illustraties – foto's en cartoons – en door zijn lage prijs is deze uitgave ook zeer geschikt om kado te geven aan iemand uit uw „politieke” vriendenkring. „Van Woudschoten tot Hoogeveen” is een 160 pagina's tellende uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, is voor de prijs van f 5,95 verkrijgbaar. Stort dit bedrag op giro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag, m.v.v. het gewenste.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

Weekblad van de A.R.P. Evangelische volks-partij

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kleef (voorzitter), mev. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer H. W. van den Brink D. Corporaal Dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie. Dr. Kuiperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A. R. Partijstichting te 's-Gravenhage

Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per halfjaar. Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie; 020-24.91.12.

De laatste tijd heeft iedereen zich er van kunnen overtuigen dat er wat aan de gang was in het agrarisch wereldje. De aanleiding voor de nodige discussies was het rapport „de jonge agrariër” van het Landbouwschap.

De essentie van dit rapport is de knellende positie van een jonge agrariër die een agrarisch bedrijf overneemt. Deze knellende positie wordt veroorzaakt door financieel-ekonomische problemen. In het rapport worden o.a. genoemd:

- het geringe eigen vermogen van de jonge agrariër,
- de noodzakelijke schaalvergroting die geleid heeft tot een sterke mechanisatie en een aanpassing en/of vernieuwing van gebouwen.
- de inflatie en de relatief geringe rentabiliteit in de agrarische sektor. Al met al factoren die een grotere vermogensbehoefte bewerkstelligen.

### Voorstellen

Bij overname van een agrarisch bedrijf komt de jonge agrariër dan ook voor een tweetal grote problemen te staan:

- nl. het probleem van de vermogensopbouw
  - en ten tweede het liquiditeitsprobleem. Ten aanzien van het eerste probleem is minister Van der Stee niet geneigd iets te doen.
- Aan het tweede probleem zal echter wel wat gedaan worden. Van de voorstellen van het Landbouwschap zijn dat:
- de vrijgestelde bedragen in de Successiewet moeten verhoogd worden, omdat schenkingen vooralsnog een

## Rapport Landbouwschap

### Jonge agrariër zit in een knellende positie

onmisbare aanvulling vormen op het eigen vermogen van de jonge agrariër;

- in verband met het belang dat de jonge agrariërs hebben bij een goed functioneren van de pacht, dient de wettelijke belemmering om het gepachte in te brengen in een samenwerkingsverband tussen een bedrijfshoofd en zijn opvolger te worden weggenomen;
- de toetredingsnormen van de grondbank zullen verlaagd worden, echter minder sterk dan de voorstellen van het Landbouwschap. Voor jongere agrariërs geldt dan de norm van 32 ha voor een akkerbouwbedrijf en 20 ha voor veehouderij- of gemengde bedrijven. Tevens zijn de erfpachtsvoorwaarden gewijzigd, zodat de erfpachter bij de grondbank tot de leeftijd van 65 jaar van de grond gebruik zal kunnen maken. Het recht zal echter niet korter dan 26 jaar duren en niet langer dan 40 jaar. Het verlengingsrecht is dus 13 jaar.
- de aanbeveling dat de banken, in overleg met het Borgstellingsfonds, een financieringsvorm introduceren, waarbij

het mogelijk is gedurende de eerste jaren een deel van de verschuldigde rente bij de hoofdsom te schrijven is aangenomen. Dat het Borgstellingsfonds zonnig garant dient te staan voor zowel de oorspronkelijke hoofdsom als de verhoging daarvan door de rentebijdragen en dat er hierbij van uitgegaan wordt dat ook het rentedeel dat in schuld wordt omgezet voor de bepaling van de fiscale winst aftrekbaar blijft is ook aangenomen.

### Terugdringing inflatie

Verder kan t.a.v. „de jonge agrariër” nog een terugdringen van de inflatie genoemd worden. Deze maatregel geldt echter als onderdeel van het gehele kabinetsbeleid en is dus niet specifiek voor de jonge agrariër.

De fractiebegeleidingsgroep Landbouw die zich ook met de problematiek van de jonge agrariër heeft beziggehouden plaatst echter nog de volgende kanttekeningen. Het is een nadeel dat niet alle EEG-richtlijnen uitgebuit worden,

## Begeleidingsgroep

De fractiebegeleidingsgroep „landbouw en middenstand” heeft de afgelopen maanden studie gemaakt van het rapport „de jonge agrariër”, een uitgave van het Landbouwschap.

Deze activiteit – en ook de plannen voor de toekomst – gebeuren in nauw overleg met de landbouwspecialist van de AR-Tweede Kamerfractie, drs. J. de Koning.

De begeleidingsgroep staat nog steeds open voor belangstellende AR- en Arjosleden. Voor verdere informatie kan men contact opnemen met

■ Leo Oprei, Berkenlaan 23, Sleeuwijk (N.-Br.); tel 01833-1300. Leo Oprei – de schrijver van dit artikel – is koördinator van de fractie-begeleidingsgroep „landbouw en middenstand”.

bijv. die, welke de mogelijkheid openen om werkenden in de agrarische sektor een inkomensdervingsvergoeding te verstrekken wanneer zij een bij- of nascholingskursus volgen. Het is een nadeel, omdat dit de scholing ten goede zou kunnen komen en omdat de overheid dan blijkt gegeven zou hebben van goede wil t.a.v. de agrarische sektor, wat nu niet het geval is.

UIT DE  
ARJOS

### Nieuwe rechtsvorm

Ook is de begeleidingsgroep van mening dat er onderzoek verricht zou moeten worden naar een nieuwe rechtsvorm voor de agrarische sektor, een soort agrarische B.V. Dit zou moeten om het bedrijfsvermogen meer zeker te stellen i.v.m. het erfrecht. Het is in ons erfrecht nog altijd zo dat alle erfgenamen gelijkkelijk erven; degene die het bedrijf dan voortzet zal al zijn mede-erfgenamen uit moeten betalen en ziet zich opgescheept met een grote hypotheek met alle daaraan verbonden lasten. Dergelijke afvloeiing van bedrijfsvermogen zou beter geregeld moeten worden, omdat het een onrechtvaardige zaak is dat vermogen dat nodig is voor het in stand houden van een arbeidsplaats veelal gaat naar hen voor wie al een arbeidsplaats is gecreëerd zonder dat ze die hebben moeten bekostigen.

Verder zou er op het ogenblik meer gedaan kunnen worden in de vorm van rentesubsidies.

Dit laatste zal waarschijnlijk nog een punt worden bij de behandeling van de problematiek van de jonge agrariër door de Tweede Kamer.



28ste JAARGANG

## REFORMATIE BOEKEN SERIE 1976

1. dr. W. den Otter

### HARMONIE TUSSEN BIJBEL EN NATUUR

De grote waarde van het eerste boek van de 28ste jaargang van de RB-serie, is gelegen in de omstandigheid dat de auteur het zogenaamde probleem tussen „Bijbel en wetenschap” oplost, voorzover het de natuurwetenschappen betreft.

Vele zaken komen aan de orde, zoals b.v. de evolutieer, waarbij de nieuwste gegevens worden behandeld. Een blinde, niet door God geleide evolutie blijkt onmogelijk te zijn. In een paragraaf over abortus toont de auteur ons dat de vraag „Wanneer is een groeiende vrucht mens?” niet natuurwetenschappelijk is. Of iets wel of geen mens is, is een waarde-oordeel. De Bijbel spreekt duidelijk uit dat we vanaf de conceptie al met een mens te maken hebben.

In dit boek werden diverse illustraties opgenomen.

### Zojuist verschenen!

2. dr. G. J. Schutte

### MR. G. GROEN VAN PRINSTERER

Een greep uit de recensies:

Nederlandse Gedachten: „Dr. Schutte is er o.i. in geslaagd om in kort bestek een waardevol boekje over het leven en werk van Groen van Prinsterer te schrijven. Hij doet dat op een eerlijke en nuchtere wijze, zonder Groen van Prinsterer te verheerlijken, of zijn zwakke plekken te verdoezelen”.

Het Vaderland: „Schutte maakt ons de betekenis van de grote parlementariër Groen voor de massa van zijn geestverwanten en voor velen daarbuiten in vlotte stijl duidelijk”.

3. M. C. Capelle

### MOSLEMS ALS BUREN

De tijd ligt niet ver achter ons dat we Moslems alleen kenden als mensen uit een totaal andere wereld. Nu zijn ze echter onze burenen geworden. Niet minder dan honderdduizend Islamitische werknemers uit Turkije, Marokko, Tunesië en andere landen kwamen over onze grenzen om hier een beter bestaan te vinden.

De schrijver heeft de Islamitische landen doorkruist en in dit boek wil hij de lezer en lezeres doen binnentreden in de Islamitische gedachten- en ervaringswereld om ons als christenen gereed te maken deze Moslems de Bijbelse boodschap te brengen.

Ook dit boek werd van illustraties voorzien. (Verschijnt medio juni.)

4. Willem L. Meijer

### KUNST EN REVOLUTIE

Wat heeft de moderne kunstenaar tegen de Renaissance? Waarom wijst hij de perspectief meestal af? Wat betekent de contactstoornis met het publiek? Uitgaande van Picasso's doorbraak naar de moderne kunst in 1907, tracht de schrijver de diepgang van de omwenteling te peilen. Niet om mooi en lelijk gaat het, maar om mooi en lelijk als wapens in de strijd der geesten. De moderne kunstenaar blijkt schouder aan schouder te staan met degenen die de maatschappij willen transformeren in een nieuwe wereld waarin ook de mens veranderd zal zijn. Aan de orde komen o.a. Ikonen, Renaissance, Barok, Neo-Classicisme, Romanticisme, Impressionisme, Symbolisme, Jugendstil/Art Nouveau, Fauvisme, Kubisme en Pop Art. (Verschijnt medio september.)

5. dr. K. Deddens

### HET BEGON IN JERUZALEM

In Jeruzalem begon op Pinksteren — met de uitstorting van de Heilige Geest — het wereldwijde werk van de prediking van Gods Woord aan alle volken. In Jeruzalem begon in de vierde eeuw óók dat wat afboog van de geopenbaarde wil des Heren. Daarom moest — eeuwen later — de Reformatie zich wel verzetten tegen de mysteriologie en de sacramentele erediens met haar eigen hoogtepunten die uitgegroeid waren tot misvormen van de Gode welgevallige erediens.

De auteur toont ons dat uit deze zaken lering is te trekken voor vandaag: Niet de heilige plaatsen, de heilige tijden en de heilige personen moeten in het centrum van de belangstelling staan, maar het „Jeruzalem dat boven is”, waar de verhoogde Christus Liturgie is, die ons regeert door Zijn Geest en Woord. (Verschijnt medio november.)

Abonnees op de Reformatie Boeken Serie, die zich voor een hele jaargang verbinden, betalen slechts f 9,90 per boek (excl. f 1,90 verzendkosten) in plaats van f 16,50 zijnde de normale winkelprijs.

Door onderstaande BON in te vullen, kunt u zich als abonnee van de Reformatie Boeken Serie opgeven, of nadere informatie over deze Serie vragen.

Zend deze BON, voorzien van uw naam en adres aan uw boekhandel, of (zonder postzegel, in open envelop) aan de uitgever.

Ondergetekende wenst:

a. zich m.i.v. 1976 te abonneren op de RB-Serie 1)

b. nadere informatie over de RB-Serie 1)

C. ex. Mr. G. Groen van Prinsterer à f 16,50 (excl. portij)

Naam: .....

Straat: .....

Woonplaats: .....

1) Doorhalen wat u niet wenst.

Handtekening: .....

BON

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Machtiging 10 - Goes - Tel. (01100) 275 55.

### Arjos-Friesland

De Friese Arjos beschikt sinds kort over een werkgroep „Zuidelijk Afrika”. Een komende bijeenkomst heeft men een oriënterend gesprek met de heer Tolman, in zijn functie van voorzitter van de Vereniging Zuid-Afrika.

De heer Tolman is lid van de CHU-Tweede Kamerfractie. De bijeenkomst wordt gehouden op maandag 31 mei a.s., bij Freek Post, A. Westlandstraat 11 IV, Leeuwarden en begint om 20.00 uur.

Belangstellenden zijn zeer welkom.

### AR Staatskunde herdenkt Groen

Op 19 mei is een speciaal nummer van Antirevolutionaire Staatskunde verschenen, het maandblad van de Dr. A. Kuyperstichting, ter herdenking van de 100e sterfdag van mr. G. Groen van Prinsterer. Aan dit nummer werkten mee:

mr. A. M. Donner: Rede, uitgesproken op 19 mei j.l.

dr. W. A. Visser 't Hooft: Groen van Prinsterer en het Revolutiejaar 1848

mr. I. A. Diepenhorst: Groen van Prinsterer en de Revolutie

dr. B. Zijlstra: Voegelin on Unbelief and Revolution

dr. M. Elisabeth Kluit: Groen van Prinsterer en het Réveil

dr. P. Kasteel: Groen van Prinsterer en de Roomsgezinden

dr. C. Rijnsdorp: Groen in zijn brieven over zichzelf en zijn reputatie

mev. drs. J. L. van Essen: Groens uitgave van de „Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau”

dr. G. Puchinger: Uitspraken over Groen van Prinsterer in de jaargangen van Antirevolutionaire Staatskunde

mev. drs. J. L. van Essen: Boekwerken

Men kan zich op AR Staatskunde abonneren voor f 26,- per jaar (studenten en Arjosleden f 16,-) bij de Dr. A. Kuyperstichting, Dr. Kuyperstraat 5, Den Haag, tel. 070-60.68.38.

## Recht op onze steun

Door mr.  
J. N. Scholten  
ARP Tweede Kamer lid

# Portugal vertoont vrij stabiel politiek patroon

**De nationale feestdag voor Portugal zal in de toekomst wel op 25 april worden gesteld. Immers dit is de datum waarop in 1974 de Beweging van de Strijdkrachten een staatsgreep pleegde, waardoor de fascistische regering van Caetano aan de dijk kon worden gezet.**

Met deze staatsgreep werd de laatste bel geluid voor de vrijheid van de Portugese gebieden in Afrika en tevens het startsein gegeven voor de eerste ronde van het democratiseringsproces in Portugal zelf. De staatsgreep kwam onverwachts en betekende in Afrika het einde van een uitzichtloze strijd tegen de steeds sterker wordende bevrijdingsbewegingen in Guinee Bissau, Mozambique en Angola.

### Nieuwe periode

In Portugal markeert ze het begin van een nieuwe periode, waarin de democratie kansen krijgt en waarin de fundamentele menselijke rechten tot ontplooiing kunnen komen. Op de weg van de democratie zijn sinds 1974 enkele belangrijke stappen gezet: op 25 april 1975 werd via algemene verkiezingen een Grondwetgevende Vergadering gekozen, bestaande uit 250 leden, die inmiddels een grondwet met een socialistische signatuur heeft ontworpen. Alleen de Centrum Democraten (CDS) stemden tegen. Even voor deze verkiezingen dwong de Beweging van de Strijdkrachten (MFA) de politieke partijen tot een akkoord op grond waarvan de MFA haar invloed voor de eerste jaren vastlegde, waaronder de bevoegdheid de President te benoemen. Na een fikse interne strijd gaf de MFA een deel van haar positie prijs met onder meer als gevolg dat eind juni in een algemene verkiezing de nieuwe president door het volk zal worden gekozen.

### Vier partijen

Inmiddels werden onlangs - en uiteraard wederom op 25 april - voor het gewone parlement verkiezingen gehouden. Vier partijen wisten de stembus te overleven: PSP - De socialistische partij van Portugal onder leiding van de bekende Mario Soares.

PPD - De zogenaamde volksdemocraten, die als „links-liberaal” worden gezien. Hun positie kan wellicht enigszins aangeduid worden door op te merken dat de Europese Unie van Christendemocraten haar graag als lid had begroet, terwijl de Socialistische Internationale haar niet als lid wilde aanvaarden. Het is nog niet duidelijk waar de plaats van deze partij in Europees verband zal zijn.

PCP - De communistische partij van Portugal, die onder leiding van Alvaro Cunaal op Moskou is georiënteerd.

CDS - Het zogenaamde sociaal-demokratisch centrum. Een gematigde partij van het midden onder leiding van Freitas do Amaral. Deze partij is aangesloten bij de Europese Unie van Christendemocraten.

Een vergelijking met de verkiezingen van 1975 leert allereerst dat Portugal reeds een vrij stabiel politiek patroon vertoont. De socialisten en de volksdemocraten verloren beide iets en kwamen daarmee op respectievelijk 35 en 24% der stemmen.

De communisten en christendemocraten maakten winst en kwamen respectievelijk op 14 en 15%, waarbij de CDS haar aanhang bijna verdubbeld zag. Haar succes is sterk bepaald door de teruggekeerden uit Angola, de zogenaamde Retornados, en door de verwerping door deze partij van de agrarische hervormingsplannen, die met name in het Noorden door de boeren sterk worden afgewezen. Voorts speelt een rol dat rechts van de CDS zich niet

meer in het politieke krachtenveld presenteerde.

De opkomst bij de beide verkiezingen was groot. In 1975 ruim 90%; dit jaar ruim 80%, waarmee Portugal na zoveel jaren van dictatuur wel mag worden gefeliciteerd. Hopelijk komt het zelfde beeld te voorschijn als aan het einde van 1976 lokale en regionale verkiezingen worden gehouden.

### Democratisering

„Hien het democratiseringsproces zich voortzet en het leger bereid is de plaats te nemen die haar in een rechtsstaat past, staat voor Portugal de weg naar nauwe samenwerking met de andere Westeuropese staten open. Democratie is een zaak die de Portugezen zelf zullen moeten maken en daarbij zullen zij op vele problemen stuiten.

De strijd om de signatuur van de nieuwe regering, waarvan de premier door de straks verkozen president zal worden benoemd is reeds in volle gang. Erkend moet worden dat de formatie van een kabinet - ook daar - zeer gekompliceerd is.

De nieuwe regering zal met een groot aantal immense vraagstukken worden gekonfronteerd. Ik denk aan de meer dan 15% werkelozen; aan de ruim 600 000 Retornados uit Angola en Mozambique, die de economische en financiële problemen van Portugal sterk vergroten. Portugal moet zoals gezegd de democratie zelf maken. Andere landen kunnen haar daarbij echter wel helpen: door geld en andere materiële steun en door een royale houding aan te nemen jegens de genoemde Retornados door een aantal van deze mensen op te nemen in het eigen land. Ondanks de problemen van dit moment - maar wie heeft deze niet - ligt ook voor Nederland hier een taak. De AR-fractie heeft zich reeds in 1973 bij monde van haar toenmalige woordvoerder Dr. Cees Boertien voor steun aan Portugal uitgesproken, indien dit land bereid zou zijn de gebieden in Afrika prijs te geven. Financieel is ons land reeds over de brug gekomen. Laten wij onze gastvrijheid thans uitstrekken tot een deel van de Retornados, die in staat en bereid zijn een nieuw leven te beginnen in een ander West Europees land. Daarmee helpen wij hen en Portugal zelf.

### Steun EEG

Hopelijk zal de steun van West Europa met name ook via de EEG toenemen en



Mr. A. M. Donner, zoon van het ARP erelid mr. J. Donner, gefotografeerd tijdens zijn rede in de herdenkingsdienst: „Wat doen christenen in de politiek?”.



De Waalse Kerk te Den Haag was tijdens de herdenkingsdienst geheel bezet.

zal Portugal daardoor geholpen worden bij de opbouw van een echte sociale democratie. Wat ook voor Portugal geldt dat het niet

in de eerste plaats gaat om een verandering in de macht, maar vooral om een verandering en vernieuwing van structuur van de samenleving.

Als u dit leest wordt in Nairobi de laatste hand gelegd aan de nodige compromissen. Waarschijnlijk zullen de toezeggingen van de rijke landen vooral er op neer komen, dat men het vaste voornemen heeft de armoede in de wereld te bestrijden, en dat men bereid is om in dit kader een aantal problemen te bestuderen. Wel, dat zou een mager resultaat zijn van een maand lang onderhandelen, een te mager resultaat. Ik heb me afgevraagd hoe het mogelijk is dat in een wereld waar miljoenen de honger dood sterven mensen tevreden naar huis kunnen gaan terwijl ze alleen maar een „buitenkant-resultaat” hebben geboekt. Misschien dat het onderstaande een antwoord kan zijn.

### Vrije ondernemers

Sommigen denken nog steeds dat als ieder voor zichzelf maar hard genoeg werkt, dat dan het geheel, in dit geval de wereld, wel tot een goede vorm van welvaart komt. Deze gedachte zou ik puur onchristelijk willen noemen; immers God heeft alle mensen als afzonderlijke, unieke mensen geschapen. Alleen wanneer we in de gaten hebben, dat we elkaar dienen aan te vullen, kunnen we tot een goede vorm van welvaart komen. Maar er is meer, en in dit kader misschien belangrijker: Een ieder-voor-zich systeem is natuurlijk onmogelijk wanneer de verschillende partijen niet dezelfde mogelijkheden hebben. Als Amerika en India met het uitgangspunt van vrij ondernemerschap zouden moeten werken, dan is dat ongeveer te vergelijken met een voetbalwedstrijd tussen Ajax en een elftal van kreupelen.

### Kapitalisten-vreters

Deze mensen besteden al hun tijd aan het geven van kritiek op de kapitalisten. Welke vorm van socialisme c.q. communisme zij voorstaan, daar kom je meestal niet achter. Ook dit is een onrealistische manier van benaderen. Immers, er zijn nauwelijks kapitalisten meer; zo wordt in Nederland maar

## Unctad IV, Nairobi

# Aandacht voor de buitenkant

### Vanuit Nairobi

**In enkele artikelen gaat Aalt van de Glind uit Ede in op de wereldhandelsconferentie, UNCTAD IV, die momenteel in Nairobi, de hoofdstad van Kenya, gehouden wordt. In deze derde bijdrage doet hij**

ongeveer 1,5% van het nationaal inkomen verdiend door dividend en pachten. Zoals Don Quijote vechten deze mensen tegen de windmolens van het verleden. Een tweede opmerking is een vraag: Waar ligt de grens tussen kapitalisten en uitgebuitenen? Deze vraag valt alleen aan de top en aan de basis, en dan nog maar een klein deel te beantwoorden. Vandaar dat ik de voortdurende aanvallen op de kapitalisten onrealistisch vind.

### Gemeenschappelijke wortels

Helaas wordt te weinig onderkend dat beide boven gekritiseerde denkwijzen dezelfde gemeenschappelijke wortels hebben: namelijk de enorme overwaardering van materiële welvaart, kortom van de buitenkant! We zien dan ook dat de grote multinationale ondernemingen en de staatscorporaties van Oostbloklanden in de ontwikkelingslanden op nagenoeg dezelfde wijze bezig zijn. Overigens mag dit niet gelden als verontschuldiging voor

vanuit Nairobi verslag van de gebeurtenissen en de resultaten. Aalt van de Glind is medewerker bij de Christelijke Plattelands-Jongeren voor ontwikkelingssamenwerking. In de voorgaande twee weken publiceerden wij zijn eerste twee bijdragen.

onze multinationals, door te zeggen dat er anderen zijn die het ook doen, wordt alleen maar gezegd dat de beschuldiging juist is. Een voorbeeld: In Kenya was een vrijwilligster bezig met een aantal moeders in een dorp te leren hoe zij hun babies en kleine kinderen met eenvoudige plaatselijke aanwezige middelen toch een goed dieet konden geven. Dit was nagenoeg gelukt. Er komt een wagen van East African Industries compleet met grote affiches, luidsprekers, en gratis melkpoeder. Het gevolg is dat de moeders overgingen op melkpoeder, het eerste pakje was gratis, en de rest vrij voordelig... Tenminste de eerste maanden; zodra de moeders eenmaal gewend waren aan de melkpoeder ging de prijs omhoog. Gevolg: ondervoede babies, de moeders kunnen de juiste hoeveelheid poeder niet betalen, en dus doen ze er wat minder in. Dat doet East African Industries. Deze plaatselijke monopolie heeft nauwe banden met Unilever...

### Verantwoordelijkheid

Kritiek op multinationale ondernemingen



# UIT DE ARJOS

verzandt al te dikwijls in algemeenheden, zo van: Als de multinationals maar aangepakt worden dan.... Nu is dat misschien wel zo, alleen is de vraag: Hoe pak je dit soort, hierboven vermelde, en andere praktijken aan. Dan geloof ik, dat het heel wat moeilijker komt te liggen. Immers aan de onderkant van de multinational zien we duidelijk kwade gevolgen; ondervoede kinderen van tal van landen, maar wie heeft dat zo uitgedacht, wie is verantwoordelijk? Dan denk ik niet dat je mensen, of groepen kunt aanwijzen, althans zeer moeilijk kunt aanwijzen. De verantwoordelijkheid berust in ieder geval niet bij de werknemers, noch bij de kapitaalverschaffers, maar ze berust misschien bij de managers! Deze managers hebben als enig doel te zorgen dat hun onderneming blijft bestaan, en als het even kan ook nog iets groeit, ze hebben echt niet het doel de derde wereld uit te buiten. (al komt het in de praktijk daar al te dikwijls wel op neer). Wij hebben in het westen te maken met een dusdanige spreiding van verantwoordelijkheden, dat niemand meer verantwoordelijk is!

### Unctad-delegaties

Op dezelfde wijze als de hierboven geschetste managers handelen de Unctad-delegaties. Hun enige zorg schijnt te zijn om voldoende tijd vol te praten, en als het even kan ook nog met één of andere mooiklinkende (maar nietszeggende) resolutie te komen. Werkelijk zoeken naar een oplossing is er al te weinig bij. Natuurlijk zijn er wel schuldigen aan te wijzen; mag ik eens

een gokje wagen: De Telegraaf zal beweren dat het de schuld van de elites in de derde wereld is, en de drammers ter linker zijde zullen ook zeker een veeg uit de pan krijgen. De Waarheid zal zeer fel uithalen tegen Amerika, met name Kissinger, en de multinationals krijgen er ook stevig van langs. De andere kranten zullen zich tussen deze uitersten bewegen. Toch zijn het anderen die in feite verantwoordelijk zijn, naar mijn idee zijn het de delegaties die alleen uit waren op een „kosmetisch sukses” en zich totaal niet verantwoordelijk voelden voor de drie miljoen mensen die tijdens deze Unctadbijeenkomst zijn gestorven van honger en ondervoeding! Alleen de buitenkant was voor hen belangrijk! Nairobi, 19 mei 1976,

Aalt van de Glind

## Burgemeester Aalten

Bij Koninklijk besluit is met ingang van 1 juni 1976 benoemd tot burgemeester der gemeente Aalten: de heer D. Bekius met toekenning van gelijktijdig eervol ontslag als burgemeester der gemeente Kollumerland en Nieuwkruisland. De heer Bekius, die 53 jaar is, is sinds 1 december 1966 burgemeester van Kollumerland en Nieuwkruisland.

# Chr. Spaarbank „Eigen Haard”

## 4%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**LOPENDE DIEP 7**

(bij de kijk in 't Jatbrug)  
GRONINGEN Tel. 12.79.02

## 4 1/4%

## 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

tot **7 1/2%**  
BELEGGINGSBOEKJES

## STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

### Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

### Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

### Werkende jongeren project

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze en herkenbaar als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 28,-

### De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

### De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENU ONTVANGT PER OMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**



als het op  
smaak aankomt...



uw beste keus!

### Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - T'el. 078-3.43.22

**Snelle offsetdrukkers  
voor meerkleuren  
reklamedrukwerk**

### HYPOTHEEK TOT 140%

Kostel. vrijbl. off. Geen afsl. prov. gratis advies  
**GELDLENING TOT f 500 000**  
**HUIZEN te koop gevr. en aangeboden**  
Adv. en bemidd. **ONROEREND GOED**  
Drs. J. A. Uding & Partn.  
Fin. adv. en vastgoedcons. v. Maerlantlaan 7  
Amersfoort. Telefoon 033-1.76.47 (4 lijnen)  
Bijkant v.d. Heistlaan 39, H'sum, tel. 02150-1.32.87.

|                                                                         |
|-------------------------------------------------------------------------|
| <b>BON</b>                                                              |
| <b>Naam:</b> .....                                                      |
| <b>Adres:</b> .....                                                     |
| <b>Woonplaats:</b> .....                                                |
| <b>Wenst abonnement</b> .....                                           |
| <b>Wenst proefnummers</b> .....                                         |
| <b>Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 66, Den Haag. Géén postzegel!</b> |

Abonnementsprijs f 12,50 per half jaar.  
Jongeren/studenten abonnement f 7,50 per half jaar.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

### SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00

# W G

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 23 - 5 juni 1976

Door H. A. de Boer, partijvoorzitter ARP

### Nà de stemming over de CDA-resolutie

**De Kiesverenigingen en de partijraadsleden hebben gesproken. In de achter ons liggende weken kwamen maar liefst 669 kiesverenigingen tot een standpuntbepaling inzake het CDA.**

Dit gebeurde aan de hand van de resolutie van de Partijraad van 10 april 1976. De deelname aan de stemming is buitengewoon groot. Een aanduiding van de grote betrokkenheid van de grote betrokkenheid van Anti-Revolutionairen bij de ontwikkelingen van het C.D.A.

#### Uitdrukkelijk voorbehoud

De uitslag is zoals kon worden verwacht. Met een duidelijke meerderheid van 87,6% stelden kiesverenigingen en partijraadsleden zich achter de partijraadsresolutie. Die overgrote meerderheid zei „ja” tegen het voorstel om bij de eerstvolgende Tweede-Kamerverkiezingen uit te komen

#### In dit nummer

Commentaren, pag. 3  
Unctad IV, Nairobi, pag. 5  
Werkgelegenheid internationaal, pag. 7  
Groen van Prinsterer als journalist, pag. 7  
Uit de Arjos, pag. 11  
Partijnieuws, pag. 15

### Russische jongeren zoeken naar God...

„De ergernis bij de Russische autoriteiten is groot als blijkt dat de huidige werkelijkheid in de Sovjet-Unie nog steeds een voedingsbodem is voor het geloof, als blijkt dat jonge Sovjet-burgers zoeken naar God”.

#### ONDER HAMER EN SIKKEL



Actuele informatie over Oost-Europa

Uitgave:

stichting kader- en vormingswerk ARP

Dit schrijft dr. J. A. Hebly, in een binnenkort te verschijnen uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP, getiteld: „Onder hamer en Sikkel”. Dit boekje bevat actuele informatie over Oost-Europa. Zeer deskundige auteurs belichten o.a. de politieke ontwikkelingen sedert 1945, de positie van de kerken, het buitenlands beleid van Rusland, broedertwisten in het internationale communisme en de inrichting van de economie. Staatssecretaris Kooijmans van Buitenlandse Zaken schreef een inleidend voorwoord. Omvang: ruim 70 pagina's. Tientallen schitterende foto's en diverse cartoons van de internationaal vermaarde cartoonist Frits Behrendt en van Arend Van Dam. Kortom: een juweel van een boekje, dat een grote leemte omtrent informatie over Oost-Europa opvult.

Het boekje kost f 5,- precies.  
Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89763 t.n.v. AR Partijstichting, Den Haag, m.v.v. titel en aantallen.



Deze week een artikel van J. van Houwelingen over de onlangs beëindigde wereldhandelskonferentie UNCTAD IV.

### Elke week nu ARPOST bij u thuis!

Ongeveer 6 keer per jaar ontvangen alle ARP-leden het ledencontactorgaan „ARPOST” in hun brievenbus. Er is evenwel een eenvoudige en goedkope mogelijkheid om elke week deze krant in de bus te krijgen, nl. door het nemen van een abonnement op „Nederlandse Gedachten”, het weekblad van de ARP. Dan leest u regelmatig gesprekken met bewindslieden en vooraanstaande politici. Dan blijft u volledig op de hoogte van de ontwikkelingen omtrent het CDA. Voorts een wekelijks commentaar van mr. Aantjes op de gebeurtenissen in de landspolitiek. Kortom deskundige en principiële politieke informatie op een begrijpelijke wijze gebracht. Zo'n blad geeft toch een schat aan politieke berichtgeving die u eigenlijk niet missen kunt? Neem een abonnement of vraag proefnummers aan. Zie elders dit blad voor een bon (pag. 7).

Er zijn er onder ons die zich bij een royaler „ja” beter thuis voelen. Anderzijds werd de bereidheid tot een verder meewerken aan de landelijke CDA-ontwikkeling voor weer anderen juist mogelijk gemaakt door de voorwaarden en de daaruit sprekende gezindheid ten aanzien van na te streven karakter en koers van het CDA. Het is dan ook het door zovelen tezamen tot stand gebrachte beleid dat voor zovelen een ruimschoots gegeven „ja” mogelijk maakte. Daaruit spreekt het zich verantwoordelijk weten voor zowel de eigen partij als de totaliteit van de christen-democratie.

#### Serius overleg

Vanuit die beide invalshoeken gezien mag thans van alle partners worden verwacht dat er een serieus overleg op gang komt over de door onderscheiden partijen op tafel gelegde punten. De in juni te houden bijeenkomsten lijken hierbij van zeer grote betekenis te worden. De voorwaarden zijn vanuit een wat vrije vertaling samen te vatten als een vragen om een grotere garantie voor een gemeenschappelijk politiek beleid, een door allen te delen toekomstvisie waar het de grote politieke vraagstukken betreft, vanuit een door allen onderschreven grondslag, welke



De fractieleiders van ARP, CHU en KVP gefotografeerd tijdens een gemeenschappelijke fractievergadering over de Kameragenda, zoals die sinds kort worden gehouden.

desemend het gehele werk doortrekt, richt en corrigeert. De poging hier samen uit te komen is, het zij hier nog eens herhaald, geen anti-revolutionair stokpaard, maar een levensvoorwaarde voor een CDA met karakter.

Wij voor ons hopen ons positief in te zetten voor een verwezenlijking van het bovenomschreven. Van harte zij daarbij op welslagen gehoopt, opdat ook onze partijraad op 25 september a.s. definitief en in grote eensgezindheid een „ja” aan de ene lijst

en daarbij ontegenzeggelijk aan de verdere voortgang van de christen-democratische samenwerking zal kunnen geven. Een „ja” voor een beweging die vanuit bijbelse lijnen heel het volk dient.

W. Smeenk & Zonen  
VLEUGELS, PIANO'S,  
ORGELS  
OVERHOORN 174  
TEL. 020-18.51.51  
AMSTERDAM

### Uitslag stemming resolutie CDA-lijst

De A.R.-kiesverenigingen en de AR-partijraad hebben hun instemming betuigd met de partijraadsresolutie van 10 april jl., waarin voorgesteld wordt bij de eerstvolgende Tweede-Kamerverkiezingen uit te komen met één gezamenlijke kandidatenlijst van ARP, CHU en KVP, onder de veronderstelling dat in september a.s. aan vier voorwaarden zal zijn voldaan.

Voor een besluit over federatieve samenwerking bij de eerstvolgende Kamerverkiezingen was de zgn. zware procedure, overeenkomstig art. 32 lid 11 van de partijstatuten, vereist. Dit betekent dat zowel de kiesverenigingen als de partijraadsleden schriftelijk hun stem over de resolutie van 10 april jl. moesten uitbrengen. De kiesverenigingen en partijraadsleden hadden gelegenheid hun stembiljet tot 26 mei 1976 in te leveren. Een stemcommissie, bestaande uit J. D. W. Eerbeek, mr. H. M. Krans en B. Wagenaar, heeft de uitslag van de stemming vastgesteld.

#### Kiesverenigingen

Bij het bepalen van de uitslag werd het aantal stemmen geteld, dat elke kiesvereniging kreeg toegewezen. De stemtoewijzing is geschied overeenkomstig artikel 10, lid 5 van de partijstatuten. Dit betekent, dat aan elke kiesvereniging één stem wordt toegekend en voorts voor iedere vijftig leden één stem meer. Van de ongeveer 825

stemgerechtigde kiesverenigingen hebben er 669 tijdig het stembiljet ingeleverd. (Ter vergelijking: aan de stemming over de CDA-statuten in april 1975 werd door 534 kiesverenigingen deelgenomen.) De uitslag is als volgt:  
■ 581 kiesv. met 1266 stemmen zijn „voor” (89,7%)  
■ 84 kiesv. met 140 stemmen zijn „tegen” (9,9%)  
■ 4 kiesv. met 6 stemmen stemden blanco (0,4%)

#### Partijraad

Van de stemhebbende partijraadsleden kon ieder lid één stem uitbrengen. 228 van de 278 stemhebbende leden hebben tijdig het stembiljet ingeleverd. De uitslag is als volgt:  
■ 169 partijraadsleden zijn „voor” (74,4%)  
■ 58 partijraadsleden zijn „tegen” (25,6%)  
■ 1 biljet werd ongeldig verklaard.

#### Einduitslag

De einduitslag, bestaande uit de stemming van kiesverenigingen en partijraad tezamen, is op grond van het bovenstaande als volgt:  
■ „voor” - 1435 stemmen (87,6%)  
■ „tegen” - 198 stemmen (12,1%)  
■ blanco - 6 stemmen (0,3%)

Geconcludeerd kan worden, dat de AR-kiesverenigingen en de

AR-partijraad tezamen met een ruime marge de vereiste tweederde meerderheid hebben overschreden, waardoor de resolutie van de AR-partijraad van 10 april jl. inzake het CDA is aangenomen. Tijdens een op 25 september a.s. in het Jaarbeurs Congres- en Vergadercentrum te Utrecht te houden vergadering zal de partijraad beoordelen of aan de voorwaarden, genoemd in punt 9 van de resolutie, genoegzaam is voldaan.

#### Ter herinnering

De voorwaarden, genoemd onder punt 9 van de partijraadsresolutie, luiden als volgt:  
■ 1. dat er overeenstemming bestaat over de criteria, die als richtlijnen voor de kabinetsformatie zullen dienen;  
■ 2. dat met inachtneming van de formatiekriteria ruimte wordt geschapen voor een op basis van programvergelijking en wederkerigheid eventueel uit te spreken voorkeur of intentieverklaring;  
■ 3. dat in het parlement meer dan tot nu toe gekomen wordt tot een eensgezind beleid;  
■ 4. dat de A.R.P. - hoewel het kabinet als zodanig geen inzet van de verkiezingen zal zijn - in de verkiezingscampagne het kabinetsbeleid voor zover met haar steun gevoerd, ten volle voor haar verantwoordelijkheid zal kunnen nemen.



# IN OGENSCHOUW

## Reclame en Welzijnsbeleid

Van de huidige minister van CRM - Mr. van Doorn - kan worden geconstateerd dat hij in pers, radio en televisie een besproken figuur is. Ten onrechte o.l. nogal eens in negatieve zin. Dat is te verwachten. Met name zijn departement is immers belast met de taak het behartigen van het welzijn, het welbevinden in ruime zin. Veelal via subsidieregelingen. Van tijd tot tijd ook via aangekondigde-wetswijzigingen, voorafgegaan door nota's.

### Kritiek

De taakstelling van dit kabinet de verschillen in welzijn zoveel mogelijk te verminderen is via zijn beleid zeer wel realiseerbaar. Het is daarom geen wonder dat juist zijn beleid, dat mensen en groepen van mensen direct aangaat,

kritisch door hen wordt begeleid. Immers historisch gegroeide posities - moeten worden aangetast en aanzetten tot nieuwe posities - moeten - worden veroverd. Enkele voorbeelden hiervan zijn de volgende. Het welbewust overeind willen houden van de veelvormigheid van de Nederlandse pers is gerealiseerd door een min of meer afgeronde subsidieregeling. De aangekondigde herstructurering van ons huidige orkestenbestel - dat inderdaad bezig is dicht te slibben - zal straks de betreffende belangengroepen als een kat in de gordijnen jagen. De nota massa-mediabeleid voorzover dat betrekking had op het omroepbestel heeft evenzeer de publiciteit rondom deze minister bol doen staan. Niet ten onrechte overigens - zoals bleek uit het zowel goed opgezette als goed

verdedigde standpunt van de AR-fractie. Toch, menen wij, is het onjuist te veronderstellen dat de uitgangspunten van deze minister zelfs onaanvaardbaar zouden zijn. Uit de, soms felle, publiciteit rondom deze minister mag die conclusie niet worden getrokken. Zijn opdracht luidt: een stuk gerechtigheid te brengen op het terrein van het welzijn. Voor hen die nog niet, of nog onvoldoende daaraan deel hebben - de zwakken in het, om het zó te omschrijven, brede culturele veld - de mogelijkheden te bieden daaraan deel te kunnen nemen. Dat een zodanige doelstelling bij verwerkelijking veel stof doet opwaaien, hoort daarbij. Deze minister is blijkens een brief gericht aan de Reclameraad van plan ook hier nieuwe wegen te gaan. Hij wenst gehoor te geven aan de

toenemende kritiek in brede kring op de etherreclame - de Ster-spots -. Hele en halve misleiding, soms discriminatie, zijn de belangrijkste bezwaren. Ook in de Tweede Kamer zijn deze bezwaren naar vorengebracht. Via een aanvaardbare motie van de Heer Scholten (AR) kwam dit concreet tot uitdrukking.

### Reclameraad

De huidige samenstelling van de Reclameraad is, ook naar ons oordeel, er niet op berekend dat haar toezichhoudende taak op de naleving van voorschriften over de inhoud van reclame-boodschappen in de omroep voldoende kan worden uitgeoefend. Ook de voorschriften voor de etherreclame zijn naar ons oordeel onvoldoende stringent. Misschien moet de minister bovendien nog eens zeer serieus overwegen of radio- en televisiereclame - gelet op de indringendheid daarvan - niet dient te worden geweerd. Zeker moet dit gebeuren als komt vast te staan dat via voorschriften en toezicht de schadelijke kanten van reclame niet worden geweerd.

### Onverantwoorde uitbreiding.

In elk geval zal de minister zich moeten hoeden voor een onverantwoorde uitbreiding van deze reclame. Het zou ons een lief ding waard zijn indien de minister bereid is - ook tegen de opvatting van de Reclameraad in - deze Raad te bemannen in elk geval met deskundigen uit de kringen van de consumptie, de geestelijke volksgezondheid en de geneeskunde. Het welzijn zou ook hiermee gediend zijn dachten wij.

G.A.K.

**moeder's hulp**

Schwabe  
**Hametum ZALF**  
het hamamelis preparaat

bij schaafwonden, lichte brandwonden, ruwe, schrale en gesprongen huid, helpt heerlijk verzachtend. met natuurlijke grondstoffen bereid

„Nederland moet met betrekking tot de soevereiniteit van de Nederlandse Antillen voor alles, een wijze en terughoudende opstelling kiezen. Terughoudend in die zin, dat het allereerst een zaak van de Nederlandse Antillen zelf moet zijn.” Aldus onlangs ARP-senator Eifferich in de Eerste Kamer bij het beleidsdebat Nederlands-Antilliaanse zaken. Een deel van zijn hiërbij gehouden rede geven wij hier weer.

„Ieder, die de Nederlandse Antillen enigermate kent, zal moeten toegeven, dat een vergelijking met Suriname eenvoudigweg niet opgaat. Suriname is een grondgebied, gelegen op het vasteland van Zuid-Amerika. De Nederlandse Antillen zijn zes eilanden, waarvan drie gelegen voor de kust van Zuid-Amerika, de z.g. Benedenwindse Eilanden en drie eilanden - zeker voor Nederlandse afstandsbegrippen - ver weg, de z.g. Bovenwindse Eilanden. In de historie zo gegroeid dat zij gezamenlijk de Nederlandse Antillen vormen. Gewoon de feitelijke situatie. Suriname, een stuk vasteland met verschillende bevolkingsgroepen. De Nederlandse Antillen zes eilanden, nogal verschillend in grootte en bevolkingsaantal en op de eilanden nog etnische verschillen. Als men deze feitelijke gegevens op een rijtje zet, is het mijns inziens zonneklaar dat een herhaling zonder meer van de wijze waarop Suriname - in hoog tempo - uit het Koninkrijk der Nederlanden is getreden niet valt te verwachten. Er moet op de Antillen nog wel het een en ander worden geregeld eer het zover is, dat een verantwoord uittreden valt te verwachten.

### Verstandige brief

Voor zover ik kan nagaan wordt dit ook gezien door de Regering van de Ned.

## Elfferich in Senaat:

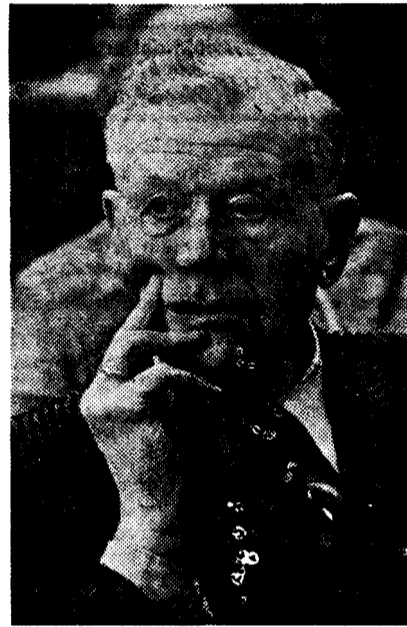
### „Wij mogen de Antillen de onafhankelijk niet opdringen”

Antillen. De jongste Regeringsverklaring sprak daarvan en met name de brief van premier Evertsz van 10 januari 1975 laat op dit punt niets aan duidelijkheid te wensen over. Ik vind dit een verstandige brief. De premier somt daarin enkele hoofdproblemen op, die naar zijn mening geregeld dienen te zijn alvorens de onafhankelijkheid - in welke vorm dan ook - kan worden overwogen. De brief vermeldt naar mijn mening terecht geen datum. Ik wil heel duidelijk stellen dat onze fracties daarvoor niet alleen begrip kunnen opbrengen maar het er op dit moment, en in deze fase, ook mede eens kunnen zijn. Wij hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het welzijn van de bevolking op de Ned. Antillen, die hebben we t.o.v. het verleden maar niet minder in de toekomst gezien. Dat betekent, om het duidelijk te zeggen, dat wij de Antillen onafhankelijkheid niet mogen opdringen of in een te gehaast tempo doen toekomen. Als er al mensen zijn in Nederland, die vinden dat nu ook voor de Antillen maar een datum moet worden genoemd - Suriname heeft dat overigens ook zelf gedaan - dan vraag ik hun ernst te maken met de beoordeling van feiten en achtergronden”, aldus Eifferich die vervolgde:

### Mens centraal

Bij het debat over de ontwikkelingsamenwerking is door de heer Piket namens onze fracties gezegd, dat bij elke wijze van hulpverlening en

begeleiding, de mens centraal dient te staan. De betrokken bewindsman heeft dat namens het kabinet onderschreven. Wie zou ook anders verwachten? Welnu, als wij de inhoud van de brief van Premier Evertsz goed op ons laten inwerken en rekening houden met de sociaal-economische situatie, zoals die op het ogenblik op de Ned. Antillen wordt aangetroffen, dan is voorzichtigheid - zeker op dit punt - geboden. Als het dan vooral en terecht gaat, om het geluk van de mensen die op de zes eilanden wonen, dus om een stukje meer welvaart in de zin van wat meer zekerheid met betrekking tot het dagelijks brood, dan is de vraag naar tijd en tempo van de zelfstandigheid niet de eerste die moet worden opgelost. Het kiezen voor een geleidelijke maar doelbewuste ontwikkeling zoals de Premier doet is dan een wijs beleid. De brief spreekt o.a. over de noodzaak van een goede eilandenregeling. En dan kan niet worden voorbijgegaan aan het streven naar een status aparte, dat op het eiland Aruba waarneembaar is, en waar aldaar geleid door de MEP veel tijd, energie en geld in is en wordt gestoken door betrokkenen. Onze collega's van de MEP vergissen zich als zij, volgens de „Amigoe” van 15 maart 1976 zeggen,



ARP-senator Eifferich

dat Nederland „chantage” pleegt als tengevolge van een „eventuele” eenzijdig onafhankelijk verklaren van Aruba. Nederlandse ontwikkelingshulp en andere zaken zouden wegvallen. Neen, het is eenvoudig en nuchter geconstateerd dat de gevolgen zouden zijn van zulk een stap. Het standpunt van de minister is het onze; Nederland heeft te maken met de Nederlandse Antillen gezamenlijk en met de regering daarvan wordt onderhandeld, worden afspraken gemaakt, overeenkomsten gesloten enz.”

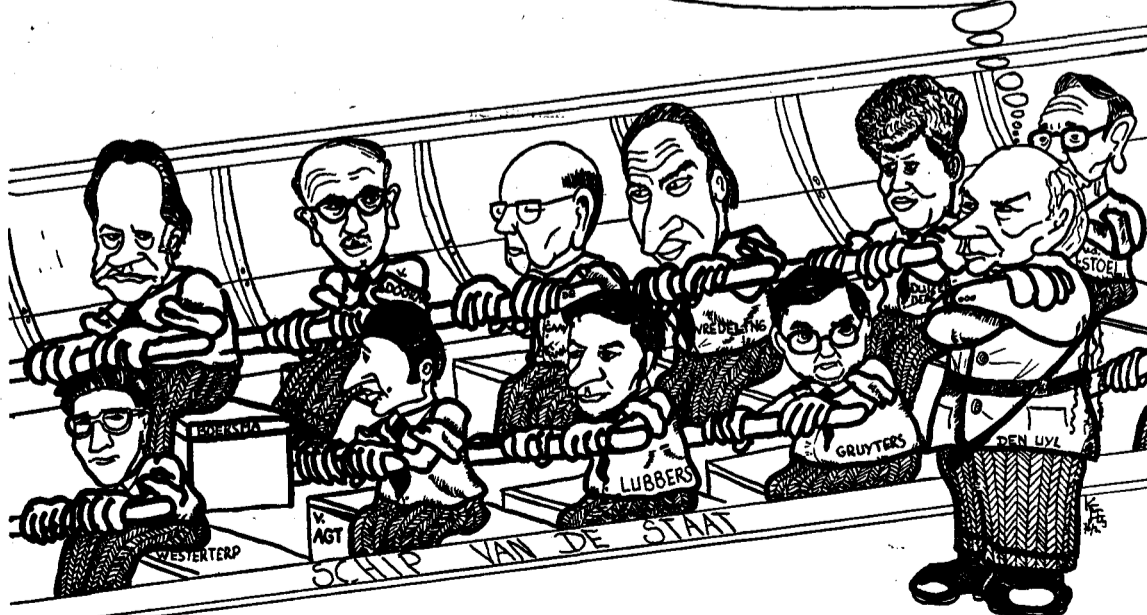
### Medewerking Nederland

De reeds genoemde brief van premier Evertsz somt niet alleen de onderwerpen

op, maar vraagt ook medewerking van Nederland, aldus Eifferich. Wij moeten bereid zijn, zo zei hij, die te geven, waar die gevraagd wordt om het totaal van de problemen te helpen oplossen. „Dat zal echter slechts mogelijk zijn op basis van wederkerigheid in die zin, dat de bestuurlijke en technische hulp zijn complement zal moeten vinden op de Nederlandse Antillen zelf. Een actief beleid, een duidelijke en gerichte voorlichting aan de bevolking, bereidheid er als het ware de schouders onder te zetten is noodzakelijk om resultaat te boeken. Mijn vraag aan de bewindsman is dan ook, wat is of zal het antwoord zijn op de brief van 10.1.1975 aan onze Minister-President en op welke wijze is het Nederlandse Kabinet voornemens in goede samenwerking met de Nederlandse Antillen de problemen van dit Rijksdeel aan te vatten? Voorzover dit in het vermogen van de Staten-Generaal ligt, zullen ook wij daaraan reeds nu onze medewerking moeten geven. Het stemt tot voldoening, dat de beide Kamervoorzitters onlangs aan hun collega Voorzitter van de Staten van de Nederlandse Antillen in het kader van de gebruikelijke tweejaarlijkse ontmoeting hebben voorgesteld een delegatie van de Antilliaanse Staten uit te nodigen voor een bezoek aan Nederland. Indien op deze uitnodiging positief wordt gereageerd, dan zou dit persoonlijk contact ditmaal in bijzondere mate kunnen worden benut om juist over deze problemen van gedachten te wisselen.” Aldus tenslotte in dit verband de heer Eifferich.

## DE MOEILIJKE SAMENWERKING IN EEN COALITIE-KABINET

ALS ZE NU MAAR ALLEMAAL BEGRÛPEN DAT ZE ELKAAR NODIG HEBBEN, DAN VAREN WE TENMINSTE NOG EEN POOSJE DOOR....



## Onmisbaar documentatiemateriaal DE FRACTIE IN ACTIE VIJFDE DEEL!

Zojuist is het vijfde deel van „De fractie in actie” verschenen. In beknopte documentaties worden onderwerpsgewijs standpunten van de AR-Tweede Kamerfractie weergegeven, die zijn ingenomen tijdens belangrijke debatten in het parlement.

Deel 5 beslaat de periode  
**AUGUSTUS 1975 TOT EN MET JANUARI 1976.**

Aan de orde komen o.a. alle begrotingsdebatten.

Prijs f 2,50 per exemplaar. 44 pagina's.

### Bestellingen

Stort het bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „De fractie in actie, deel 5”.

## Abortus

De kwestie van de door het openbaar ministerie gewenste sluiting van de abortuskliniek Bloemenhove is voor de rechter gekomen. Reden om op dit moment de rechterlijke uitspraak af te wachten. Maar als het waar is dat in deze kliniek een praktijk is gegroeid, die leidt tot een onzorgvuldig handelen ten aanzien van abortus, vraagt dit nadere maatregelen. Het zij nog eens gezegd: abortus achten wij slechts verantwoord als de lichamelijke en geestelijke volkegezondheid van de vrouw in het gedrang komt. Dat vereist een zorgvuldig onderzoek, omdat ongeboren leven bescherming behoeft. Wanneer dat onderzoek er niet is, wanneer daarbij op onzorgvuldige wijze de afweging plaatsvindt, dan worden grenzen overschreden.

## Regering regeer!

Tot opluchting van de één en tot groot verdriet van de ander heeft de Zuidafrikaanse regering besloten de order voor het bouwen van een kerncentrale te gunnen aan een Frans consortium. Dat gebeurde op een moment dat de regering na vele moeizame uren vergaderen had besloten staatssecretaris Kooijmans naar de VS te sturen om zich daar nog eens op de hoogte te stellen van de gang van zaken in dat land met betrekking tot deze order.

Maar de regering had geen besluit genomen vóór of tegen het verlenen van de kredietgarantie. Dat betreuren wij. Want omdat de regering op dit punt niet regeerde, ontstond onzekerheid, en kregen voor- en tegenstanders alle gelegenheid zich nog vaster in hun stellingen in te graven. Op het moment van het schrijven van dit commentaar is nog niet bekend hoe de Tweede Kamer zal reageren op alle gebeurtenissen rond de kredietverlening voor deze order. In ieder geval was een grotere besluitvaardigheid in deze kwestie nodig geweest. Dat zou passend zijn geweest voor een regering die wil regeren.

## Regeerakkoord

KVP-partijvoorzitter Vergeer heeft op de partijraadsvergadering van de KVP, vorige week, een uitspraak gedaan waarin wij ons zouden kunnen vinden. Hij liet duidelijk weten dat een regeerakkoord vóór de verkiezingen niet tot de mogelijkheden diende te behoren. Wat wél van belang is, is een programmavergelijking of bespreking tevoren van hoofdpunten van het beleid voor de komende jaren. Maar daartoe zijn twee of meer groepen nodig die dat zelf ook willen. Voor dat geval moet een voorgesprek positief worden beoordeeld.

## NC COMMENTAAR

### Alfrink

Wij hebben er behoefte aan het afscheid van kardinaal Alfrink in ons weekblad niet ongemerkt te laten voorbijgaan. Zeker - een politieke figuur - een rol spelend in politiek Nederland is hij, althans naar buiten, niet geweest. Toch was hij in Nederland en ver daar buiten zeer gezien. Met name omdat hij steeds volop bereid was te staan voor het goede dat zich in de diverse vernieuwingen van zijn tijd aankondigde, maar tegelijkertijd de grenzen aangaf die niet konden of mochten overschreden worden. De grondslag van zijn handel en wandel heeft hij welbewust gekozen toen hij bij de benoeming tot bisschop als motto koos: de blijde boodschap verkondigen van de rijkdom van Christus. De kardinaal stond - bleef staan - achter zijn kerk, die meer is dan mensenwerk. Maar hij verheelde niet dat de kerk óók mensenwerk is. Zijn eigen kerk, zijn parochianen hebben beide facetten ervaren. Het

was voor ons weldadig te mogen constateren dat hij de blik richtte over de grenzen van zijn eigen land en zijn eigen kerk. Hij had de mens, de mensheid en de wereld voor ogen! Zijn werk ten behoeve van Pax Christi is daarvan een levend voorbeeld. Opvallend is wel dat in al zijn werk méér de nadruk werd gelegd op de relatie van zijn kerk tot de wereld dan op de verhouding van de RK-kerk tot overige Christelijke kerken. Wij zeggen hem overigens van harte na dat vastgesteld moet worden dat het geloof niet verandert, zoals Christus niet verandert. Slechts de wegen, de methoden, de stijl en de manier van leven veranderen - niet de kern. Deze RK-leider was een mens die de vrijheid erkende van de kinderen Gods.

UNCTAD IV is weer voorbij. Wij zijn verheugd dat er op het laatste moment toch nog enkele resultaten konden worden geboekt. Positief is het, dat er volgend jaar verder gesproken zal worden over een grondstoffenfonds. Voor de ontwikkelingslanden is dit van het grootste belang. Een grondstoffenfonds is een reële mogelijkheid voor deze landen een meer aanvaardbare en stabielere opbrengst te verkrijgen voor hun grondstoffen. Het is te betreuren dat Nederland binnen de Europese gemeenschap zo weinig steun kreeg voor een positieve benadering van de UNCTAD-voorstellen. Vooral de harde houding van de Duitsers en Engelsen

## Brandend actuele uitgaven

„Van Woudschoten tot Hoogeveen”. In 160 pagina's alles over de geschiedenis van het CDA. Tientallen foto's en spotprenten. Prijs f 5,95.  
„Politiek? Kom nou!” In deze serie verscheen de 2e lesbrief maatschappijleer over Liberalisme, socialisme en Christen-democratie. Geschikt voor vakken maatschappijleer, geschiedenis en godsdienst. Prijs 1 ex. f 1,-, 2/5 ex. f 0,75 per ex.; 5/9 ex. f 0,85 per ex.; 10/24 ex. f 0,45 per ex.; 25 en meer ex. f 0,30 per ex.  
„Een kleine eeuw kleine luyden”. Politiek prentenboek van de ARP, met o.a. een zeer instructief artikel over Groen van Prinsterer. Prijs f 5,-; 130 pagina's.  
„Gedeelde verantwoordelijkheid.” In handzaam, geïllustreerd, formaat, toespraken en tekst CDA-resolutie van de voorjaarspartijraad 1976. Prijs: f 3,- per ex.

Bestellingen: stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673, t.n.v. AR Partijstichting, Den Haag, m.v.v. titels en aantallen.

is bijzonder teleurstellend. Wij hopen dat Nederland erin zal slagen deze landen in de komende maanden tot een andere houding t.o.v. de derde wereld te bewegen. Voor de armste landen is een oplossing van het schuldenprobleem een noodzaak. Relaas is er juist op dit punt weinig of niets bereikt. De noodzaak om de Nederlandse ontwikkelingshulp voor de armste landen te intensiveren is hierdoor nog vergroot.

## VAN ATOTU

### Méer dan opmerkelijk

De politieke situatie die in Nederland is ontstaan na het afspringen van de Amerikaans-Zwitsers-Nederlandse leverantie aan Zuid-Afrika kan niet op zichzelf worden gezien. Niet zozeer het afspringen van de order op zichzelf als wel het element dat het vormt in het totaal van de gebeurtenissen van de afgelopen weken heeft bijgedragen tot verslechtering van het politieke klimaat.

In dit verband moet mede worden genoemd de herhaalde hetze-achtige aanvallen vanuit het progressieve kamp op minister Van Agt (anti-kraakwetten, uitlating-Van Thijn over de onbetrouwbaarheidsprijs, uitlatingen-Lamberts over het gevaar voor volkegezondheid en openbare orde), maar ook de begrijpelijke maar wel wat erg spontane reactie van Van Agt na de aanvaarding van de Kamermotie en het daarna opklaterende applaus vanuit enkele christen-democratische banken.

### Hoofd koel

Het samenlopen van deze en nog andere gebeurtenissen deed de politieke temperatuur zodanig oplopen dat het allereerste en allerbeste advies aan alle betrokkenen slechts kon zijn vooral het hoofd koel te houden. In hoeverre dit advies is opgevolgd en in hoeverre onheilbare brokken zijn vermeden kan bij het lezen van dit artikel wellicht reeds beter (en hopelijk in positieve zin) worden beoordeeld dan bij het schrijven ervan.

In elk geval is er alle aanleiding om met zulk een koel hoofd een aantal aspecten te bezien en vragen te formuleren die met de leverantie aan Zuid-Afrika verband houden. Want als er één ding aan een afgewogen oordeel in de weg heeft gestaan, dan is het wel dat te velen hun oordeel te zeer van één enkel facet afhankelijk stelden. Voor zakelijk belanghebbenden, voor emotioneel bewegenen, en voor politiek bevooroordeeldeën moge dit wel eens moeilijk zijn, een definitief oordeel kan toch ook in dit geval slechts billijk worden gevormd na afweging van alle van belang zijnde factoren. Van mijn voorhemmen op de verschillende aspecten uitvoerig in te gaan - een artikel

daarover had ik gereed - zie ik op dit moment af, nu de regering met een voor haar doen (gezien althans de gebeurtenissen van de laatste weken) verrassende besluitvaardigheid het de Kamer heeft mogelijk gemaakt nog deze week een debat aan deze zaak te wijden. Wel wil ik twee meer algemene opmerkingen maken, waartoe het vorige week gehouden proceduredebat aanleiding geeft.

### Dualisme

De eerste opmerking raakt de verhouding van regering en parlement. Ons staatsbestel kent het zgn. dualistische stelsel, dat door de anti-revolutionaire richting met overtuiging wordt aangehangen. Dit houdt in, dat regering en parlement elk hun eigen functie en bevoegdheden hebben, die hun onderling verkeer dienen te beheersen. Professor Van Ruler placht wel eens te zeggen: het parlement moet praten (parler), de regering moet regeren (gouverner). Dit is natuurlijk ook niet juist, maar het geeft wel duidelijk aan dat er een belangrijk verschil in functie en bevoegdheden is.

De wetgeving is een zaak van regering en Staten-Generaal gezamenlijk. Het bestuur is een zaak van de regering alleen, waarvoor zij (achteraft) verantwoording schuldig is aan het parlement. De beslissing of en zo ja hoe en wanneer een krediet-garantie aan de bij de leverantie aan Zuid-Afrika betrokken Nederlandse bedrijven zou worden verleend, behoort duidelijk tot de bevoegdheid van de regering. Wanneer de regering daarin te kort schiet of naar het oordeel van de Kamer verkeerd handelt, kan zij daarvoor achteraf in het parlement ter verantwoording worden geroepen. In het uiterste geval kan dit zelfs tot een motie van afkeuring en tot een politieke crisis leiden. Dat is dan weer de bevoegdheid van het parlement. Het moet echter niet op de stoel van de regering gaan zitten en de beslissing van haar willen overnemen.

Dit laatste nu dreigde vorige week te gebeuren. Dit past echter niet in het dualistische stelsel, maar in het monistische, waarbij óf de regering een verlengstuk van het parlement is óf het parlement de spreekbuis van de regering is.



### Bedenkelijk

Het opmerkelijke vorige week was nu, dat politici en fracties die altijd het dualistische stelsel prediken, plotseling een voorstel stonden dat de strekking had een debat te forceren met het doel de Kamer de gelegenheid te geven een uitspraak te doen die tot de bevoegdheden van de regering behoorde.

Anderzijds waren er fracties en politici, die altijd vurige voorstanders van een (meer) monistisch systeem zijn en die nu plotseling met verve een debat afhielden met een beroep op de onderscheiden verantwoordelijkheden van onze hoge staatsorganen, waarbij de regering beslist en achteraf tegenover het parlement daarvan verantwoording aflegt. Nu is een enkele uitglip niet zo erg, ware het niet dat daaruit blijkt dat velen (van „links” en „rechts”) bereid zijn hun staatsrechtelijke opvattingen ondergeschikt te maken en aan te passen aan wat zij als de meest gewenste uitkomst van een debat zien. Dit nu is meer dan opmerkelijk. Het is bedenkelijk.

### Amerika

De tweede opmerking, die ik naar aanleiding van het procedure-debat van vorige week wil maken, is van soortgelijke aard. Velen in de Nederlandse politiek worden moede noch mat er voor te waarschuwen dat Nederland een ten opzichte van de Verenigde Staten van Amerika onafhankelijke koers dient te varen. Enige aanduiding van rekening te willen

houden met Amerikaanse standpunten maakt iemand al weinig minder dan verdacht. Hij is bijna een vazal.

Anderen daarentegen vinden juist dat Nederland, gezien de dankbaarheid die wij Amerika verschuldigd zijn voor onze dertig jaar geleden herwonnen vrijheid en vanwege de leidende rol die Amerika in de democratische westerse wereld speelt, in zijn beleid in bijzondere mate rekening dient te houden met het beleid zoals dat in Washington wordt bepaald. Toen nu vorige week de Nederlandse regering (gezien ook de positie die de Nederlandse bedrijven als onderaannemers ten opzichte van het Amerikaanse bedrijf als hoofdaannemer innamen) haar beslissing over het eventueel verlenen van de kredietgarantie mede wilde afstemmen op wat de Verenigde Staten terzake zouden beslissen, was het merkwaardigerwijze de eerst-genoemde groep die dit krachtig steunde en de tweede groep die er moord en brand over schreeuwde. Ook hier moet de konklusie zijn dat te velen bereid zijn hun wensen niet te toetsen aan hun opvattingen, maar integendeel hun opvattingen te doen bepalen door hun wensen. Opnieuw zeg ik: dit is meer dan opmerkelijk. Dit is bedenkelijk.

### Overtuigd

Wie het door de anti-revolutionaire fractie in het debat van vorige week ingenomen standpunt aan het bovenstaande toetst, zal (hopelijk ongeacht zijn eigen mening over de leverantie) begrijpen waarom onze fractie met zoveel overtuiging dat standpunt heeft verdedigd. Dat de houding van onze fractie de uitkomst van het debat beslissend heeft beïnvloed, heeft ons wel onze verantwoordelijkheid daarbij zwaarder

## Speciaal boek over Groen van Prinsterer

Einde deze zomer verschijnt een unieke, fraai geïllustreerde uitgave over Groen van Prinsterer. In deze bundel zullen worden opgenomen artikelen die onlangs werden gepubliceerd in de gemeenschappelijke uitgave van Nederlandse Gedachten/de Nederlander, ARStaatkunde en het Christelijk-Historische Tijdschrift. In een van de komende nummers zullen wij hierop terugkomen. Het boek wordt een uitgave van de Stichtingen Kaderen Vormingswerk van ARP, CHU en KVP.

doen beseffen, maar niet de overtuiging kunnen aantasten waarmee dat standpunt werd ingenomen.

*Abt*

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

Weekblad van de A.R.P.  
Evangelische volks-partij

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kleff (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuyperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 69673.

Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673, ten name van de A. R. Partijstichting te 's-Gravenhage  
Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per halfjaar. Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie: 020-24.91.12.

# STICHTING

# BURGERSCHAPS-

# KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

*Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-*

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

*een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-*

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

**8 afleveringen voor f 20,-**

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

*Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-*

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

**Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden**  
**34 schriftelijke lessen voor f 45,-**

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN**  
**ENU ONTVANGT PER OMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**

## Wereldhandels- konferentie

Door  
J. van Houwelingen  
ARP Kamerlid

# Onvoldoende resultaat voor de armste landen

**De Wereldhandelsconferentie Unctad IV is niet op een volledige mislukking uitgelopen. Het is verheugend dat er op het laatste moment toch nog enige beweging gekomen is in de negatieve opstelling van enkele rijke Westerse landen.**

### Resultaten

Vier weken vergaderen in Nairobi hebben eigenlijk toch maar een pover resultaat opgeleverd. Algerije en Nigeria bestempelden de resultaten als een overwinning voor de derde wereld. Het is zeker waar dat gezien de onwillige opstelling van landen als Japan, Duitsland, Engeland en Amerika tot aan de laatste dag, het uiteindelijke resultaat niet is tegengevallen. Om voorlopig de „Zwarte piet” niet in handen te krijgen, hebben ook deze landen ingestemd met een resolutie, waarin de bereidheid wordt uitgesproken over een gemeenschappelijk grondstoffenfonds te gaan onderhandelen. Voor de ontwikkelingslanden was dit één van de belangrijkste onderwerpen tijdens Unctad IV: Dit fonds zou als financieringsinstrument voor grondstoffenvoorraden van grote betekenis kunnen zijn bij het streven naar betere en vooral ook meer stabiele grondstoffenprijzen. Vele Westerse landen wijzen dit af vooral op basis van allerlei technische bezwaren. In de discussie is echter wel duidelijk geworden, dat de bezwaren meer fundamenteel zijn. Men is bevreesd hierdoor niet langer te kunnen profiteren van de goedkope grondstoffen. Gunstige bilaterale contracten kunnen immers nu vaak worden afgedwongen in ruil voor nieuwe leningen, waardoor de ontwikkelingslanden opnieuw weer wat meer afhankelijk worden.

### Onderling verdeeld

Een triest feit was het ook dat de ontwikkelingslanden onderling nogal verdeeld waren. Sommige landen hebben reeds relatief gunstige contracten voor grondstoffen die voor de rijke geïndustrialiseerde landen onmisbaar en ook schaars zijn zoals bijvoorbeeld koper.

De in Nairobi gemaakte afspraak om volgend jaar over een grondstoffenfonds te gaan onderhandelen is nogal vrijblijvend.

Duitsland, Japan, Amerika en Engeland hebben duidelijk gemaakt nog steeds weinig te voelen voor dit plan. Het is niet ondenkbaar dat deze landen volgend jaar ieder concreet voorstel zullen blokkeren. Voorlopig ben ik nog weinig optimistisch, hoewel het op zichzelf een belangrijke winst is dat er verder over gesproken kan worden.

Nog schraler is het resultaat m.b.t. het schuldenprobleem. Volstaan is met de erkenning dat er in de toekomst meer rekening gehouden moet worden met de positie van de arme landen bij het verstrekken van nieuwe leningen. Juist de armste landen, die meestal ook niet beschikken over grondstoffen zijn opnieuw met lege handen naar huis gegaan. Helaas een triest feit.

### Nieuwe economische orde

Velen waren vorig jaar na de Uno-vergadering over een nieuwe economische orde nogal optimistisch. Deze Unctad IV-conferentie heeft aangetoond hoe moeilijk wezenlijke veranderingen zijn te bereiken als het gaat om concrete voorstellen. Dan kan men niet volstaan met mooie verhalen maar zal men werkelijk bereidheid moeten tonen de eigen bevoorrechte positie ter discussie te stellen. Toch is het naar mijn mening niet alleen in het belang van de arme landen te komen tot een verandering in het economische systeem. Een betere handelspositie voor de derde wereld moet ook voor de rijke landen van belang zijn. Bovendien hebben ook de rijke landen voordeel van meer stabiele grondstoffenprijzen, waardoor o.a. een meer verantwoord investeringsbeleid mogelijk is. Afgezien van belangen dient echter voorop te staan dat de huidige onrechtvaardige inkomensverdeling in de wereld ontoelaatbaar is. Het handhaven van de bestaande economische orde maakt een werkelijke oplossing van dit probleem onmogelijk. Unctad IV heeft dit opnieuw duidelijk aangetoond.

### Europese Gemeenschap

Terecht heeft de Nederlandse delegatie



De vierde wereldhandelskonferentie wordt in de Afrikaanse staat Kenya gehouden. Ook in dit land heerst nog grote armoede, zoals deze foto laat zien.

tot op het laatste moment getracht te opereren binnen de Europese Gemeenschap. Natuurlijk is het wel aardig om als Nederland afzonderlijk mooie verhalen te houden. Belangrijker is het, ook voor de derde wereld, als er met een gemeenschappelijk standpunt geopereerd kan worden. Reeds voor de start van Unctad IV was al duidelijk dat een gemeenschappelijk EG-standpunt erg moeilijk zou zijn. Vooral de harde houding van de Duitsers heeft ertoe bijgedragen dat de EG-presentatie ronduit slecht was. Nu er is afgesproken dat volgend jaar verder gesproken zal worden over een gemeenschappelijk grondstoffenfonds, is het bijzonder belangrijk dat Nederland in de komende maanden een maximale druk zal uitoefenen op de Duitsers en Engelsen om tot een positievere opstelling te komen. Concessies zijn aanvaardbaar, zolang uitgangspunt blijft: een meer rechtvaardige samenwerking tussen arm en rijk.

### Amerikaanse voorstellen

De Amerikaanse voorstellen werden met een geringe meerderheid verworpen. De Amerikanen hebben dit overigens aan zichzelf te wijten. Het is op zijn minst onverstandig om tijdens de conferentie ineens met nieuwe voorstellen te komen en de voorstellen van het Unctad-secretariaat te negeren. Nederland heeft deze voorstellen uit politieke overwegingen gesteund. Immers bij de uitwerking is het niet uitgesloten dat deze voorstellen aanvullend zouden kunnen zijn op de voorstellen van het Unctad-secretariaat. Dit moet echter nog wel aangetoond worden. Gezien de uitslag van de stemming in Nairobi zullen



Minister Pronk van Ontwikkelingssamenwerking speelde een belangrijke rol op de UNCTAD-konferentie.

de Amerikanen zelf hiertoe initiatieven dienen te nemen. Bij alle terecht kritiek op de Amerikaanse voorstellen is het echter wel goed te bedenken, dat juist dit land, ook naar verhouding, veel bijdraagt aan de hulpverleningsprogramma's. Dit in contrast met de opstelling van de Oosteuropese landen. Zij voestaan met het afwijzen van de voorstellen van de Westerse landen, omdat ze niet ver genoeg gaan. Zelf brengen ze echter niets concreets in, terwijl hun daadwerkelijke bijdrage aan de

hulpverleningsprogramma's zeer minimaal is. Ook van de olieproducerende landen zal nog moeten blijken hoe groot hun loyaliteit uiteindelijk zal zijn.

### Tenslotte

Hoe men ook denkt over de Unctad resultaten, één conclusie is volstrekt duidelijk: opnieuw bleven de armste landen in de kou. Voor Nederland zal dit m.i. een stimulans moeten zijn vooral de hulp aan de armste landen te intensiveren.



## „Politici opgelet!”

Onder het kopje „Met de verkiezingen in het zicht: Politici opgelet!” wordt in het: „Bondsblad” van 21 mei jl. geschreven (ondertekend met de letters SR.) dat de politieke partijen zich nu reeds opmaken om met zoveel mogelijk succes te dingen naar de gunst van de kiezers. Tot goed begrip: het „Bondsblad” is het wekelijks orgaan voor ambtenarenbelangen en overheidsbeheer; onder auspiciën van: de Nederlandse Bond van Gemeente-ambtenaren, de Algemene Bond van Provinciaal Personeel in Nederland, de Bond van Ambtenaren bij de Waterschappen in Nederland. Bij dat dingen naar de gunst van de kiezers variëren de uitgangspunten van openlijk opportuun dan wel pragmatisch tot principieel, zo staat er.

Verder lezen wij: „Sommigen zien daarbij over het hoofd dat het overheidspersoneel ook tot het kiezersdom behoort. De meest ruime kring van overheidspersoneel is die van de ambtenaren in de zin van de burgerlijke en de militaire

pensioenwet, met elkaar rond 850.000 personen. Tezamen met het reeds gepensioneerd overheidspersoneel 1.130.000 Nederlanders. Dit aantal moeten wij nog uitbreiden met niet-ambtenaren wier rechtspositie wordt afgeleid van dat van het overheidspersoneel. Voorts zal het merendeel daarvan in Innige relatie staan tot andere kiesgerechtigden. Tezamen dus zo'n kiezerspotentieel van 2 miljoen stemmen”. En verder: „Welnu dat overheidspersoneel met aanhang is dus goed voor zo'n 40 Kamerzetels”. En dan komt de vraag: zouden de politieke partijen niet alleen „zo goed”, maar ook „zo verstandig” willen zijn daarmede terdege rekening te houden. Daaraan wordt nog toegevoegd, dat bovendien „het pogen om kiezers te lokken door op een groot deel van het kiezersvolk ongefundeerd af te geven, toch al niet zo'n beste zaak is”. En tenslotte de passage: „Gedenkt toch, gij politici, dat het kiezersvolk voor zeker meer dan een kwart belang heeft bij een rechtvaardige behandeling van de ambtenaren”.



## „Politici opgelet! II”

Als men dit nu leest rijst in de eerste plaats direct de vraag hoe dit artikelje nu gekarakteriseerd moet worden: „openlijk opportuun” of „pragmatisch” of „principieel”. Er lijkt iets van „drelging” in te zitten: let wel er zijn zo'n veertig zetels te koop. Politici dienen „zo verstandig” te zijn daar rekening mee te houden. Van zo'n benadering zijn wij — om het maar eens koel te zeggen — geen grote bewonderaars. Politici, zeker van volkspartijen, pogen te letten op allen in de samenleving en op de samenleving als geheel. Daarbij gaat het om realiteiten, argumenten en zo rechtvaardig mogelijke afweging vanuit een uitgangspunt. Ongefundeerd afgeven op een groot deel van het kiezersvolk vindt van de zijde van redelijke partijen niet plaats. Wel kan er ook van de zijde van politiek kritiek zijn op optreden van (groepen van) kiezers. Het gehele kiezersvolk — niet slechts „meer dan een kwart” in de sector van de ambtenaren — heeft niet alleen belang bij, maar ook recht op een rechtvaardige behandeling. Dus: kiezers opgelet!

## Wordt lid van een actieve politieke jongerenorganisatie!

**ARJOS!**

De ARJOS, de ongeveer 1500 leden tellende jongerenorganisatie van de ARP, biedt jongeren tot 29 jaar talloze mogelijkheden om politiek actief te zijn. Eigentijds, creatief en onafhankelijk, maar nooit vrijblijvend. Zo zijn er de diverse plaatselijke ARJOS afdelingen. Politieke werkplaatsen bij uitstek om je in allerlei zaken eens kritisch te verdiepen. Daarnaast zijn er o.a. diverse groepen die het werk van de ARP Tweede Kamerfractie begeleiden. Een unieke mogelijkheid om als jongere ook op landelijk niveau invloed uit te oefenen. Bij dit alles ziet de ARJOS de Evangelische boodschap als enig uitgangspunt.

Doe meel! Neem de uitdaging aan om aan de samenleving vorm te geven. Meld je aan als lid door onderstaande bon in te vullen. Dan krijg je bovendien het ARJOS/ARP weekblad Nederlandse Gedachten toegezonden.

NAAM: .....

ADRES: .....

WOONPLAATS: .....

Meldt zich aan als Arjoslid en betaalde f 17,50 (postrekening) nr. 127164, ten name van Stichting Arjos, Den Haag) voor het lidmaatschap ARJOS, Dr. Kuyperstraat 3, Den Haag, tel. 070-46.96.20 of 45.03.24.

# Chr. Spaarbank „Eigen Haard”

## 4%

DAGELIJKS  
OPVRAAGBAAR

**LOPENDE DIEP 7**

(bij de kijk in 't Jatbrug)  
GRONINGEN Tel. 12.79.02

## 7%

JEUGDSPAARDERS  
(met 10% premie)

## 4 1/4%

## tot 7 1/2%

BELEGGINGSBOEKJES

## Acht-daagse-Rijn- Moezel-reizen

Inlichtingen

Van der Takstraat 11 b  
ROTTERDAM  
Tel. 010-13.76.77  
en folders:

met  
ms  
Rijnkade

### GETRON B.V.

Internationaal Transportbedrijf

Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
Telef. 01880-12988 Telex 22642

**bulkwagens voor poederstoffen  
diepladers  
kipchassis voor containers  
gesloten combinaties  
op- en overslag van goederen**

### NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE



Vraagt  
jaar-rond chrysanten  
die staan langer....

**FIDES Handelskwekerij**  
(stekken voor chrysantenkultuur)  
Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
Telex 3.27.23  
DE LIER

als het op  
smaak aankomt...



uw beste keus!

## 'GAVE'

## VAKANTIE

## VOOR JONGEREN!

Reis- en activiteitenprogramma in binnen- en buitenland

Vakantie-activiteiten -  
Paardrijden - Zeilen -  
Parachutespringen enz.

## N.J.H.C.

STICHTING NEDERLANDSE  
JEUGDHERBERG CENTRALE

Prof. Tulpstr. 2-6 - Amsterdam -  
Tel. 020-226045

**VRAAG ZOMERREISGIDS!**

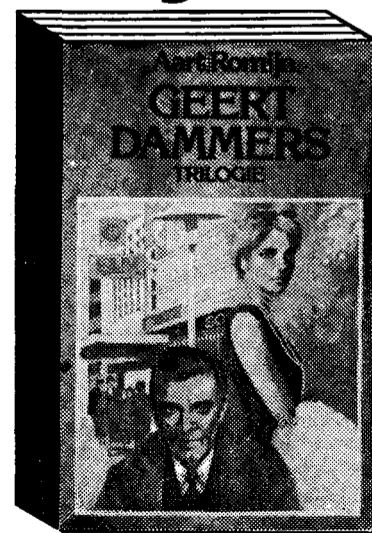


Alle textielgoederen,  
bedden, dekens,  
matrassen, complete  
woninginrichting

Grootzand 14 - 38 - 42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE

Weer overal in de boekhandel verkrijgbaar:  
Aart Romijn

## Geert Dammers trilogie



De grote roman-trilogie over een stuk jeugdleven uit vroeger tijd. Een boek van karakter, boeiend en met literaire vaardigheid geschreven. De delen 'De achtergrond', 'Het wonder der jaren' en 'Het leven is goed' in één band. De strijd van Geert Dammers en zijn liefde voor het „onbereikbare” meisje Noortje de Wilde.  
Het boek biedt geen goedkope oplossingen, maar toont duidelijk de uitweg uit de problemen waarvan het leven vol is. 544 bladzijden. f 24,50

Zomer & Keuning Boeken - Wageningen

## Werkgelegenheidsconferentie

Door D. H. Grasman,  
secretaris CNV

# In Genève begin van internationale aanpak werkgelegenheid

In de reeks van wereldconferenties van de laatste tijd wordt deze maand een wereldconferentie gehouden in Genève die gewijd is aan een van de grootste problemen van deze tijd, de werkgelegenheid, en dat in samenhang met de inkomensverdeling, de sociale vooruitgang en de internationale arbeidsverdeling.

Ook ons land zal met een delegatie van de overheid, de werkgevers en de werknemers aanwezig zijn. Het ziet er naar uit dat het aantal deelnemers groot zal zijn; ze komen uit vrijwel alle landen die lid zijn van de organiserende instelling, de Internationale Arbeidsorganisatie - I.A.O.

### Wereldwijd probleem

Het gaat om een probleem dat wereldwijd is: werkloosheid en armoede. Het rapport van de IAO dat ter voorbereiding van de conferentie is gemaakt - en waaraan de Nederlander L. Emmery een belangrijke bijdrage heeft geleverd - maakt duidelijk hoe noodzakelijk het is dat dit armoede-probleem wordt aangepakt. Immers ondanks een flinke economische groei in de na-oorlogse jaren verkeren 700 miljoen mensen in ernstige armoede, waarvan er 500 miljoen chronisch ondervoed zijn. En dan te bedenken dat de beroepsbevolking tot aan de eeuwwisseling nog eens met 800 miljoen personen zal toenemen. Zij zullen allemaal werk willen vinden om ook niet in armoede te moeten vervallen. De vraag is hoe dat allemaal moet. Het zal veel hoofdbreken kosten om voor dit probleem een oplossing te vinden.

### Onderwerpen

Er wordt een vijftal onderwerpen ter discussie gesteld:

- nationaal werkgelegenheidsbeleid met speciale aandacht voor ontwikkelingslanden;
- internationale migratiebewegingen en arbeid van buitenlanders;
- welke productietechnieken worden toegepast in ontwikkelingslanden;
- de rol van multinationale ondernemingen bij het scheppen van werkgelegenheid in ontwikkelingslanden;
- arbeidsmarktpolitiek en aanpassingshulp in ontwikkelde landen.

Over deze vijf punten die tot diepgaande discussies aanleiding zullen kunnen geven zullen we enkele regels schrijven, teneinde een indruk te geven waarover gesproken zal worden.

### Nationale werkgelegenheidspolitiek

Het Internationaal Arbeids Bureau doet de suggestie om een andere benadering te gaan volgen bij het ontwikkelingswerk. In plaats van het accent te leggen op de groei van de economie, die niet vanzelf leidt tot vermindering van armoede, wordt de nadruk gelegd op de noodzaak om te voorzien in de basisbehoeften van de bevolking, die o.a. bestaan uit een minimum aan gezinsconsumptiegoederen, voedsel, een woning, kleding, huishoudelijke spullen en meubels, maar ook uit wezenlijke gemeenschapsvoorzieningen, zoals goed drinkwater, gezondheidszorg, openbaar transport en onderwijsfaciliteiten. Werkgelegenheid, die goederen voortbrengt en een inkomen voor de betrokkene oplevert, bereikt een dubbel doel. Als de ontwikkelingsstrategie op de voorziening van basisbehoeften zou worden gericht dan zou het mogelijk zijn - aldus het rapport - om in het jaar 2000 dit doel te bereiken door een combinatie van maatregelen van structurele wijzigingen en een andere verdeling, naast een economische groei van 6,8% per jaar. Wezenlijke punten bij deze strategie zijn dan o.a. een herverdeling van goederen en productieve vermogens, landhervorming, een nieuwe prijs- en belastingpolitiek en een verschuiving van openbare middelen ten gunste van de armen in stad en platteland. Gezondheidsdiensten moeten zich op de brede massa richten, terwijl het onderwijs het mogelijk moet maken dat ze arbeid kunnen aanvaarden. Bij de bouw van huizen, de aanleg van waterleiding en andere voorzieningen zal men gebruik moeten maken van arbeidsintensieve productiemethoden. Daartoe is het mede nodig dat de armen deelnemen aan de besluitvorming. Er zou niets van terecht kunnen komen zonder een democratische inschakeling van de mensen en hun medewerking bij de actie. In de ontwikkelde landen zullen structurele wijzigingen nodig zijn, teneinde de ontwikkeling in de armste landen te kunnen opvangen.

### Internationale migratiebewegingen

Hier komt het grote probleem van de arbeid van buitenlandse werknemers ter tafel. Over deze zaak werd vorig jaar ook door de IAO gesproken, waarbij een verdrag plus een aanbeveling tot stand kwamen. Dit probleem heeft niet alleen moeilijke economische aspecten, maar vooral ook sociale, met name in perioden van economische stagnatie. Dan blijkt hoe uiterst kwetsbaar de buitenlandse werknemer is. Op zeer korte termijn is het voor de migrant wel voordelig om elders



Protestdemonstratie van buitenlandse werknemers te Den Haag, tegen de voorgestelde regularisatieregeling.

te gaan werken maar het is nog de vraag of het voordeel wel zo groot is als alles wordt afgewogen, noch voor de betrokken migrant, noch voor zijn land, dat vaak de besten ziet vertrekken. Dit laatste is vaak een probleem voor de ontwikkelingslanden. Ze zien vaak hun best opgeleide mensen het land verlaten, de z.g. „brain drain”. Er komen voorstellen aan de orde die ongewenste migratie zoveel mogelijk voorkomen en als dit niet kan de beweging in zo goed mogelijke banen leiden, door verdragen tussen de landen die erbij betrokken zijn.

### Toegepaste productietechnieken

Ontwikkelingslanden hebben in het verleden vaak industriële technieken toegepast die ontwikkeld waren door landen met een overvloed aan kapitaal en geschoold personeel, grote markten en dure arbeid. In veel gevallen bleken deze technieken ongeschikt voor armere landen. Een klein deel van hun werknemers werkte met veel kapitaal, de massa werkte met heel weinig kapitaal en weinig productieve werkmethode. In sommige sectoren zijn kapitaalintensieve werkmethode nodig, vooral daar waar energie in ruime mate beschikbaar is, maar men kan beter veel minder kapitaalintensief werken in de landbouw en de bouwnijverheid in ontwikkelingslanden. Een strategie die gericht is op vervulling van de basisbehoeften vereist een evenwichtige combinatie van kapitaalintensieve en arbeidsintensieve technieken. Met behulp van veel onderzoek zullen de traditionele werkwijzen moeten worden verbeterd, want deze vorm van werken zal voor het merendeel van de mensen de aangewezen weg zijn. De Internationale Arbeidsorganisatie maakt daarbij gebruik van de ervaringen, opgedaan bij de uitvoering van het wereldwerkgelegenheidsprogramma, dat al een aantal jaren loopt.

### Multinationale ondernemingen

De rol van deze wereldwijde ondernemingen blijft nog wel in discussie voorlopig. Vorig jaar werd er ook in dit blad een serie artikelen aan gewijd. Er is enkele maanden geleden een reeks studies van de IAO verschenen, waaruit men de conclusie kan trekken dat deze ondernemingen negatieve kanten vertonen maar ook belangrijke positieve. Het gaat hier in de conferentie om de werkgelegenheidsaspecten. Deze ondernemingen beïnvloeden de werkgelegenheid direct door hun keus van productietechniek en indirect door hun verbruik van tussen-producten, hun concurrentie met lokale bedrijven en de besteding van hun winsten. De conferentie zal zich stellig bezighouden met de wijze waarop kennis van productietechniek wordt overgebracht, hoe goederen voor de gewone man beschikbaar kunnen komen, hoe ze behulpzaam kunnen zijn bij scholing van mensen, hoe hun sociale beleid en hun loonbeleid worden gevoerd en in hoeverre zij lokale bedrijven inschakelen. De multinationals moeten er toe worden gebracht te voorzien in de basisbehoeften van de bevolking en hun energie en ervaring in te schakelen bij het scheppen van arbeidsintensief werk, hoewel het gevolg dan kan zijn dat het

plaatselijk bedrijf op langere termijn een concurrent van betekenis kan worden. Dit zal ongetwijfeld de nodige discussie oproepen.

### Aanpassingsprocessen

De huidige recessie stelt niet alleen het probleem van werkloosheid op korte termijn, maar vooral dat van structurele aard. Vorig jaar werd deze problematiek uitvoerig in dit blad besproken. Tijdens de conferentie zal een van de moeilijkste punten zijn hoe de aanpassing moet worden gevonden in de industrielanden als zij tengevolge van de door hen zelf gestimuleerde ontwikkeling een deel van hun productie zien verdwijnen naar ontwikkelingslanden. Wij ondervinden dit proces vandaag al aan den lijve in West-Europa. Het rapport van de IAO stelt vast dat stijging van de werkloosheid in de industrielanden als gevolg hiervan niet nodig is, mits er voor gezorgd wordt dat hulpschema's tijdig worden ontwikkeld en ingevoerd, voordat de productie verschuift naar het buitenland. Onze ministers van economische zaken

## Heldere uiteenzettingen over liberalisme, socialisme en christen-democratie Lessen maatschappijleer vullen grote leemte op

Reeds duizenden schoolkinderen houden zich bezig met de lessen maatschappijleer, welke de stichting kader- en vormingswerk van de ARP onlangs op stapel heeft gezet. In samenwerking met de vormingsinstituten van CHU en KVP is een tweetal lessen verschenen met als thema: „Politiek? Kom nou!” Een derde les staat op stapel.

Uit deze titel wordt al wel duidelijk dat de samenstellers zich geen overdreven voorstelling maken van de belangstelling worden verwacht. „Politiek? Niks voor mij zeggen veel mensen”, zo wordt al direct in de eerste regel van de eerste les geconstateerd.

### Stimulerend

Nu blijkt heel vaak uit de heftige wijze waarop mensen proberen uit te leggen waarom politiek niks voor hen is, dat het met die belangstelling nog wel losloopt, maar een beetje eenvoudige voorlichting over feiten en achtergronden van de politiek aan hen goed besteed zou zijn. Wat dit betreft kunnen de lessen, welke voor kinderen en ter bespreking in klasseverband zijn bedoeld, ook wel door vele ouderen met plezier en profijt worden gelezen. Het zijn trouwens stimulerende, bepaald geen kinderachtige vragen welke in „Politiek? Kom nou!” aan de orde komen. Geef maar eens voorbeelden van een belangen-, program- en beginselpartij. Of probeer onder woorden te brengen wat begrijpen als „derde wereld”, de „Navo” en „bescherming van het menselijk leven” jou te zeggen hebben.

## Historie AR-Partij in woord en beeld

De Stichting Kader- en Vormingswerk ARP publiceerde onder de titel „Een kleine eeuw kleine luyden” een fraaie uitgave over de geschiedenis van de ARP. Dit met vele tientallen, vaak historisch bijzonder waardevolle foto's verrijkt boek, dat ruim 130 pagina's telt, bevat artikelen van dr. D. Th. Kuiper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Rooßen en drs. A. J. van Dijk. Daarnaast waardevolle bijlagen van AR-minister-presidenten, bewindslieden, ereleden, partijvoorzitters, fractievoorzitters en tenslotte een zatekoverzicht.

U kunt dit boek bestellen door een bedrag van f 5,- over te maken op gironummer 89.67.3 t.n.v. ARP Stichting, Den Haag.

en ontwikkelingsamenwerking proberen iets in deze geest, hoewel de resultaten nog niet groots zijn. De IAO doet de suggestie om in dit verband een internationaal fonds te stichten dat zich met de aanpassing bezighoudt.

### Tenslotte

Er is een grote hoeveelheid onderwerpen en controverste punten samengebracht in het documentatiemateriaal van de conferentie. Het is ook nu de vraag wat er uit deze conferentie komt. Misschien is de IAO - de organisator van het geheel - wel wat te optimistisch. Het tijdstip waarop men bijeenkomt is enerzijds wel juist omdat er een duidelijk wereldprobleem is, maar anderzijds zullen vooral de betrokken groeperingen in de industrielanden moeite hebben hun medewerking te verlenen, want zij krijgen direct te maken met de gevolgen van dat beleid, nu zij reeds hun conjuncturele en structurele problemen dagelijks om zich heen slachtoffers zien maken. Tijdens of na de conferentie zullen we nagaan wat bereikt werd. In twee weken kan veel gepraat worden. Te hopen is dat men elkaar zal verstaan, ook al spreekt men verschillende talen.

Utrecht, 11 mei 1976

|                                                                  |
|------------------------------------------------------------------|
| <b>BON</b>                                                       |
| Naam: .....                                                      |
| Adres: .....                                                     |
| Woonplaats: .....                                                |
| Wenst abonnement .....                                           |
| Wenst proefnummers .....                                         |
| Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 68, Den Haag. Géén postzegel. |

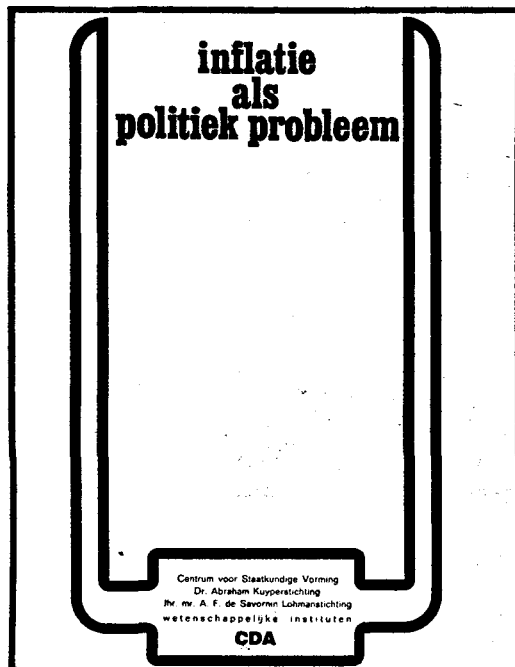
Abonnement...prijs f 12,50 per half jaar.  
Jongeren/studenten abonnement f 7,50 per half jaar.

# NEDERLANDSE GEDACHTEN

veel gelezen, veel geciteerd.

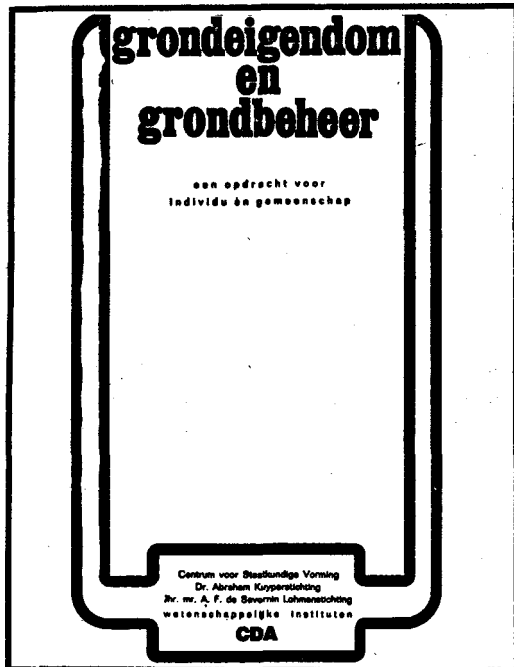
# BOEIENDE POLITIEKE LECTUUR!

# CDA-publicaties

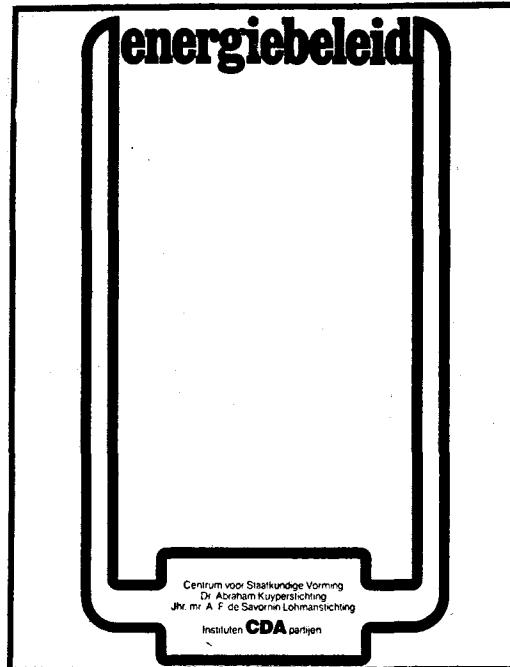


**INFLATIE ALS POLITIEK PROBLEEM**  
Het eerste politieke rapport over de zorgwekkende omvang van de huidige inflatie. Prijs: f 4,25 per ex.

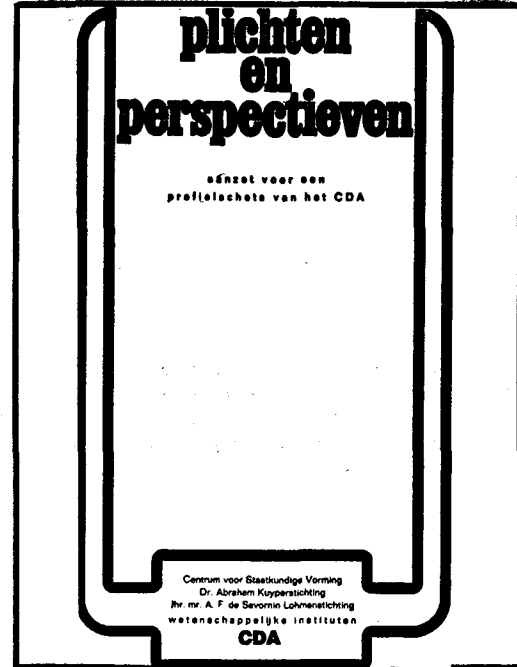
**GRONDEIGENDOM EN GRONDBEHEER**  
Grondpolitiek is bijzonder actueel. Welke instrumenten heeft de overheid nodig om een optimale beschikking- en beheersbevoegdheid over de grond te verkrijgen? Prijs f 3,75 per ex.



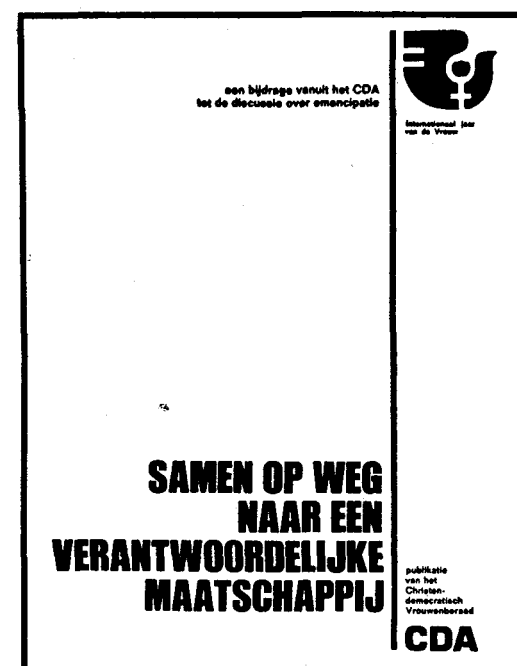
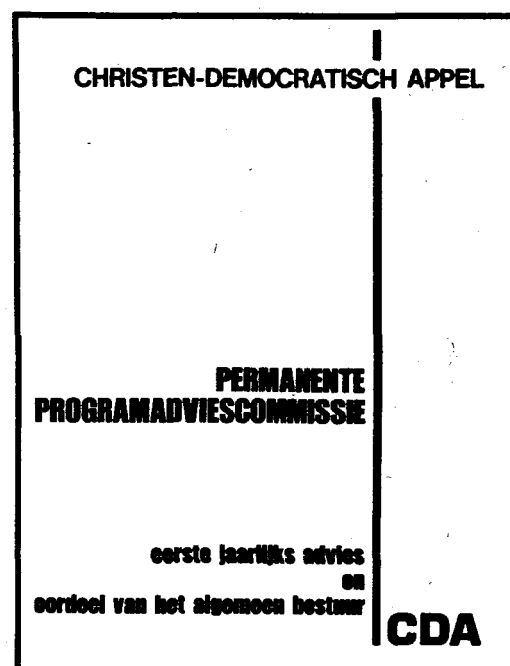
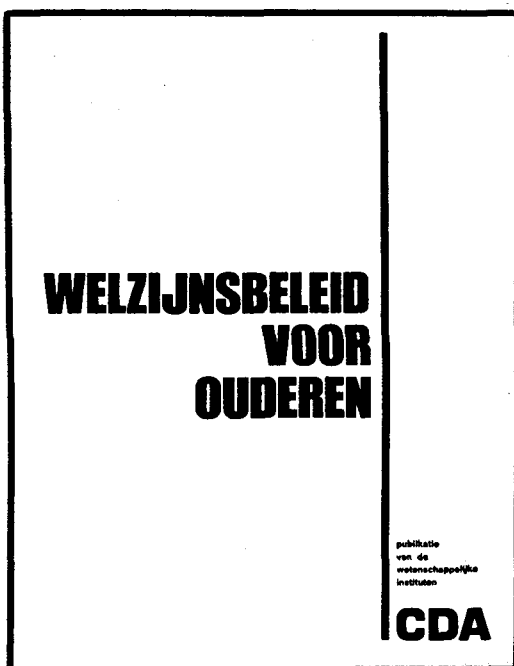
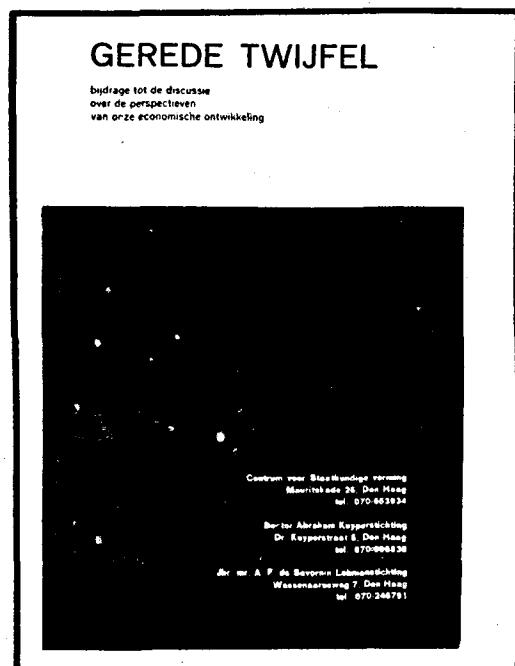
**ENERGIEBELEID**  
Een concreet toegespitst vraagstuk, dat van centrale betekenis is in onze economische ontwikkeling; de energievoorziening. Het rapport gaat in op het te voeren energiebeleid op middellange termijn, met een uitzicht voor de periode daarna. Prijs f 5,25 per ex.



**PLICHTEN EN PERSPECTIEVEN**  
Aanzet voor een profielschets van het bejaardenbeleid. Prijs f 5,90 per ex.



**GEREDE TWIJFEL**  
Bijdrage tot de discussie over de perspectieven van onze economische ontwikkeling. Prijs f 3,75 per ex.



## Uitgaven stichting kader- en vormingswerk ARP

**VAN WUDSCHOTEN TOT HOOGVEEEN**  
Een uniek boek, dat alle officiële verklaringen, resoluties en moties van CDA, KVP, ARP en CHU inzake de recente discussie over de vraag of vertegenwoordigers van het CDA de grondslag persoonlijk voor hun rekening moeten nemen. Ook is opgenomen de tekst van alle belangrijke redevoeringen over dit onderwerp, o.a. die van het eerste CDA-congres. 160 pagina's, 40 illustraties. Prijs f 5,95 per ex.

**POLITIEK? KOM NOU! LES 1**  
Eerste uit een serie lessen maatschappijleer, uitgegeven door de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP in samenwerking met de vormingsstichtingen van CHU en KVP. In les 1 wordt uiteengezet wat politiek is, hoe het bestuur is geregeld en hoe kiezers hun invloed kunnen bundelen. Tenslotte de vraag: christelijke politiek... kan dat? Prijs f 1,- per ex. Bij grotere aantallen korting.

**EEN KLEINE EEUW KLEINE LUYDEN**  
Een royaal geïllustreerd boekje over de geschiedenis van de ARP met bijdragen van dr. D. Th. Kulper, dr. G. Puchinger, H. Algra, mr. A. B. Roosjen en drs. A. J. van Dijk. 132 pagina's, 50 illustraties, Prijs f 5,- per ex.

**SPELREGELS VOOR ECONOMIE & POLITIEK**  
In dit boekje stelt Arend J. Vermaat, oud-AR-Kamerlid en thans hoogleraar aan de VU, drie thema's aan de orde:



Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?; Groeien of versoberen?; Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen. 48 pagina's, 11 cartoons, Prijs f 3,50 per ex.



## Bestellingen

U kunt de bovenstaande CDA- en ARP-publicaties bestellen door storting van het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van titel en aantal van de gewenste brochure(s)

Integendeel de tweederlei werkzaamheid zou zich wederkeerig ondersteunen en bezielen; eveneens, zoo ik dit voorbeeld mag gebruiken, als ik door mijn lidmaatschap van de Tweede Kamer voor het schrijven van de Nederlander onderwerp en lust en veerkracht ontving.

Groen aan J. de Neufville, 5 november 1867.

Werd de aanvang van Groens eerste serie *Nederlandsche Gedachten* in zekere zin nog gekenmerkt door iets van Marsmans enthousiaste „Groots en meeslepend wil ik leven”, Groens arbeid voor het dagblad *De Nederlander*, waarover hij van 1 juli 1850 tot 29 juni 1855 de dagelijkse redactie voerde, werd gekenmerkt door de rijpere levenservaring van de vijftigjarige.

#### Reveil

Groen had sinds 1835 diverse delen van de *Archives* van het Huis van Oranje-Nassau uitgegeven, was op 4 maart 1836 door Koning Willem I benoemd tot staatsraad in buitengewone dienst – een gelijk eerbewijs als zijn vader op 23 september 1822 had ontvangen – was in 1840 benoemd tot lid van de Dubbele Kamer en in januari 1849 gekozen tot lid van de Tweede Kamer, terwijl hij reeds sedert 1837 op de voorgrond was getreden op kerkelijk gebied.

Door zijn aanraking met het Reveil was – mede door de politieke ineenstorting van het Verenigd Koninkrijk, die een diepe indruk op Groen gemaakt had – zijn geestelijk leven verdiept. Het stond voor Groen vast dat men Bilderdijk en Da Costa toch hierin diende bij te vallen, dat ook het politieke leven in Nederland niet los van God en Zijn openbaring gezien en gediend kon worden.

In die overtuiging overwoog Groen wel eens zijn Kamerlidmaatschap te verbinden met journalistieke arbeid, omdat hij op die manier zowel kon spreken tot de regering als tot de ontwikkelde volksklasse.

Tot deze combinatie van werkzaamheden scheen in eerste instantie een weg geopend, toen de uitgever dr. H. H. Kemink (1817–1860) te Utrecht Groen in mei 1850 berichtte dat het dagblad *De Nederlander*, dat door prof. mr. J. van Hall (1799–1859) en dr. J. A.

Gratama (1817–1872) geredigeerd werd, nog slechts 289 betalende abonneés telde, en dat men dus nieuwe wegen moest zoeken om het voortbestaan van de krant in de één of andere vorm te verzekeren; zou Groen het blad niet willen overnemen en trachten het orgaan tot nieuwe bloei te brengen? De uitgever die zeer sympathiek stond jegens Groens overtuiging, hoopte het van harte! Groen, die nooit over één nacht ijs ging, wees het voorstel niet af, en zei toe het plan ernstig te zullen overwegen.

#### Kluzenaar

Op 6 juni 1850 meldde Kemink aan Groen dat de oude redactie de strijd opgaf, en drong er bij Groen op aan de krant thans over te nemen. Dit geschiedde op 1 juli 1850. Hoffelijk en principieel (want die twee gingen bij Groen altijd samen) schreef Groen op 4 juli 1850 in een hoofdartikel aan het adres van de oude redactie ten afscheid: „Onze verhouding tot de vorige verdienstelijke Redactie blijkt in de wijs, waarop zij veel, dat ons dierbaar is, voorgestaan heeft, en desniettemin telkens de gelegenheid aangreep om de beginselen te bestrijden, waarin, voor ons, het steunpunt der politiek ligt”.

#### Tegel open!

Men kan gerust zeggen dat de constante werkzaamheden die men nu eenmaal op zich neemt wanneer men als hoofdredacteur van een dagblad optreedt, Groen niet zijn meegevalen. Reeds op 21 september 1850 bekende hij aan zijn oude vertrouwde vriend, prof. mr. C. J. van Assen: „Ik leef hier als een kluzenaar; ik heb enkel, wat de politieke wereld betreft, verkeer met couranten”. Want hoewel Groen steun en medewerking kreeg via diverse artikelen van belangrijke vrienden als Da Costa, Wormser, Capadose, zijn vroegere Leidse literaire promotor, prof. Bake, Singendonck en ds. Barger, was het uiteraard Groen van Prinsterer die de dagelijkse leiding aan het blad moest geven en zowel geestelijk als maniereel diende te zorgen dat de krant gevuld werd. Nu behoeft men slechts op het feit te

## Groen van Prinsterer als journalist

Door dr. G. Puchinger

# Ondanks 400 abonneés oefende „de Nederlander” een grote invloed uit (1 juli 1850-29 juni 1855)

wijzen dat Thorbecke op 1 november 1849, tot enthousiasme van sommigen, tot ontsteltenis van anderen, met zijn eerste kabinet was opgetreden, om te begrijpen dat toen Groen *De Nederlander* overnam, er in Nederland allerminst politieke windstilte heerste, en dat er ook in de perswereld heel wat te doen was.

Groens positie was vooral sinds het optreden van Thorbecke als minister-president heel uniek. Groen en Thorbecke waren te Leiden

Hall (1853–1856) journalistiek begeleid heeft, als voor de positieve wijze waarop Groen zijn antirevolutionaire beginselen in diverse series artikelen heeft uiteengezet. Naast geestverwanten, die de *Nederlandsche Gedachten* nog allerminst vergeten waren, volgden Groens uiteenzettingen met aandacht en bewondering.

#### April-beweging

Van belang is ook Groens journalistieke beleid geweest tijdens de zg.



Rudolf Jan Thorbecke

studiegenoten geweest, waarover Groen op 8 maart 1873 aan Kuyper zou schrijven: „Wij hadden samen, met drie of vier anderen, een kranje voor Grieksche lectuur”.

Na hun studietijd hadden ze jaren achterein in vertrouwde correspondentie met elkaar gestaan, en nog gedurende de Belgische Revolutie en de jaren die daarop volgden, waren ze politiek één van hart en zin, getuige de grote waardering die Thorbecke betoonde voor Groens artikelen *Nederlandsche Gedachten*. Maar vooral sinds 1937 beider reactie Afgescheidenen van 1834 geheel verschillend was, en zij in dat jaar daarover openlijk gedebatteerd hadden in de *Journal de la Haye*, liepen de inzichten en wegen steeds verder uiteen. In diezelfde brief schreef Groen aan Kuyper hierover: „Mijne verdediging van de Afgescheidenen in 1837 is de oorzaak van de breuk en begin van het principieel antagonisme geweest”.

#### Oppositie tegen Thorbecke

Groens oppositie tegen Thorbecke is in Kamerdebat en perspolemie levenslang even hardnekkig als zakelijk-loyaal geweest. Groens reactie jegens Thorbecke was ook in *De Nederlander* zo welwillend – en zulks ondanks alle principiële bestrijding – dat Van Assen, die hevig het land aan zijn vroegere Leidse collega had, op 4 december 1850 aan Groen de raad gaf, dat *De Nederlander* Thorbecke niet nog verwaander moest maken dan deze reeds was, dat Groen over Thorbecke's grote invloed beter maar kon zwijgen dan deze in het openbaar memoreren, want door er over te schrijven zoals Groen deed, zou men Thorbecke maar versterken in „zijn begeerte om president der Nederlandsche republiek te worden”. Met dat al is *De Nederlander* zowel van belang geweest door de wijze waarop Groen gedurende deze jaren de belangrijke kabinetten van Thorbecke (1849–1853) en van F. A. van

Aprilbeweging van 1853, een protestantse protestbeweging tegen de onverwachte toelating door het kabinet-Thorbecke van de instelling der rooms-katholieke bisschoppelijke hiërarchie. Het is Groens grootheid geweest dat hij als invloedrijk protestants politicus en kenner der geschiedenis de volksreactie begreep, maar geen gebruik wilde maken van het alom zich demonstrerend antipapisme noch van het verlangen van velen om nu eindelijk het kabinet-Thorbecke kwijt te raken. Op 26 maart 1853 schreef Groen aan de Utrechtse staatsrechtoloog G. W. Vreede: „Wat de regeling der Roomsche hiërarchie aangaat, ik zou demonstratiën als die te Utrecht niet durven afkeuren; doch ik zie niet in hoe onder onze grondwettige instellingen dergelijke [kerkelijke] organisatie kan worden belet. De tijden zijn hoogst moeilijk, en onze ware, eenige en genoegzame kracht ligt in de nog niet uitgedoofde beginselen van godsdienst en nationaliteit”. Op 16 april schreef Groen aan zijn vriend prof. mr. B. J. L. de Geer van Juffaas: „Wij moeten geen schijn geven aan het vermoeden alsof het, onder een voorkomen van Protestantschen ijver, inzonderheid om verandering van gouvernement te doen was”.

#### Te zwaar

Eind 1854 voelde Groen dat de arbeid te zwaar voor hem werd, en meldde dit de uitgever. Deze betreunde het diep en antwoordde op 29 december 1854: „Ik gevoel ten volle de noodzakelijkheid eener verandering in de wijze van redactie van de *Ned.* Op den duur is een arbeid, als tot dusver door UHEGestr. werd verricht, niet te dragen. Evenzeer ben ik overtuigd van de wenschelijkheid eener voortzetting van de courant. Maar de wijze, waarop het een met het ander zal kunnen vereenigd worden, is mij duister. Het zegt wat, opvolger van UHEGestr. te zijn”. Groens besluit stond vast: per 1 juli 1855 zou hij zijn arbeid voor *De Nederlander*



Foto naar litho van Groen van Prinsterer

neerleggen. Op 5 mei 1855 informeerde hij bij de uitgever: „Hoe zal het na 1 juli met de *Ned.* gaan? Ik zou het behoud van de courant wenschen, met wijzigingen, waardoor mijne taak aanmerkelijk verligt werd. Zo kan ik, al bleef ik buiten alle betrekking, niet voortgaan”. Kemink ontwierp nog een plan tot de uitgave van een weekblad, waarvan hij zich Groen als redacteur dacht. Maar hoe wel Groen veel sympathie voor dat plan had, kon hij zelf de redactie niet op zich nemen”.

#### Slaaf van de courant”

In een der laatste nummers, op 18 juni 1855, bekende Groen aan de lezers: „Ik ben een slaaf geworden van de courant. Onder de dierbaarste vrijheden tel ik ook die om nu en dan, zeg ik niet lui, maar ledig, of juist nog van bepaalde werkzaamheden ontheven te zijn”. De diepste reden van het staken van *De Nederlander* – o.a. de spaarzame reacties van de politieke tegenstanders – en de motieven waarom hij met deze journalistieke arbeid begon was, lei Groen vast in een nieuwe, zelfstandige publicatie van honderdachtentwintig pagina's: *Narede van vijftienjarige strijd*. Hoe trouw de uitgever dr. H. H. Kemink in alles met Groen had meegeleefd, bewees de brief die hij op 29 juni 1855 toezond, toen het laatste nummer van het dagblad van de persen rolde: „En zoo gaat dan nu het laatste nummer der courant ter pers! Het is voor mij één der aandoenlijkste oogenblikken mijns levens. En hoe zal ik het gemis nog dagelijks bij vernieuwing voelen! Ik ben mij diep bewust van het groote nut en het evengroote genot, dat de courant mij dagelijks, zowel door de lezing, als door de correspondentie met

UHEGestr. en wat er verder aan te verrigten voor mij viel, verschaft. Woorden schieten mij te kort, UHEGestr. mijnen dank uit te drukken, dien mijn hart gevoelt UHEGestr. schuldig te zijn. Ook is het mij behoefte UHEGestr. vergeving te vragen voor hetgeen ik gewis te kort ben geschoten in de hulp, en in den arbeid, die op mij, als uitgever, rustte. Zonder twijfel heeft de courant veel goeds gesticht, ook al valt niet alles zoo terstond in het oog. De Heer zal het, gewis, ten Zijnen tijde aan het licht brengen. Vijandschap heeft zich geopenbaard, grooter dan men verwachten kon. En zij nam nog voortdurend toe. Ik schrijf aan dien gesystematiseerden haat ook toe het in den laatsten tijd afnemend aantal abonneés, dat nu, meen ik, tot beneden de 400 weder was gedaald”. De geest waarin Groen deze vijf jaren gewerkt had, ook als journalist voor *De Nederlander*, wordt treffend weergegeven door wat Groen op 20 juni 1854 aan het Tweede Kamerlid W. baron van Lynden schreef: „Thorbecke zeide: „ik heb geleerd te wachten”. Wij vooral behooren, op beter grond dan hij, te vermijden al wat den schijn zou kunnen hebben van ongeduld, van vooruitloopen, van vertrouwen op dezen of genen. – Wanneer het getal vermindert, zullen zoo het God behaagt, de krachten worden verdudd”. Een dagblad met beneden de vierhonderd betalende abonneés verbaast ons. Maar het is een troost te bedenken dat de invloed van dit eerste anti-revolutionaire dagblad, dank zij Groens kundigheid en overtuiging, groot is geweest!

Dezer dagen is de tweede lesbrief in de serie

## „Politiek? Kom nou!”

verschenen.

In deze tweede les komen de verschillende politieke stromingen aan de orde:

- LIBERALISME
- SOCIALISME
- CHRISTEN-DEMOCRATIE

Ofschoon les twee iets omvangrijker is dan les 1 blijft de prijsregeling gelijk:

1 ex. f1,-  
2 t/m 4 ex. f0,75 per ex.  
5 t/m 9 ex. f0,60 per ex.  
10 t/m 24 ex. f0,45 per ex.  
25 en meer ex. f0,30 per ex.

#### Bestellingen:

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van lesnummer en aantal. Les 1 is ook nog verkrijgbaar (over inrichting van het bestuur in ons land).



# Handel en Industrie

Alle soorten tegels. Telefoon 01848-1202



In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwen wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

## B.V. GEBR. SALVERDA

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

## VISSER ELEKTROTECHNIEK B.V.

Postbus 37  
BEVERWIJK  
Telefoon (02510) 2.52.44  
(4 lijnen).

MEER DAN 50 JAAR ELEKTROTECHNIEK

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00

## WIJ KOPEN EN VERKOPEN PALLETS

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

### 30.000 STUKS

w.o. veel nieuwe  
Bijzonder gesorteerd in de maat 100 x 120

PALLET-BEDRIJF

## J. STAAT – BARENDRECHT

Telefoon 0 1806-2096.  
Opslagterrein: Noldijk 140.

## W. VISSER & ZN. N.V.

SCHEEPSWERF  
MOTOREN-  
HERSTELPLAATS

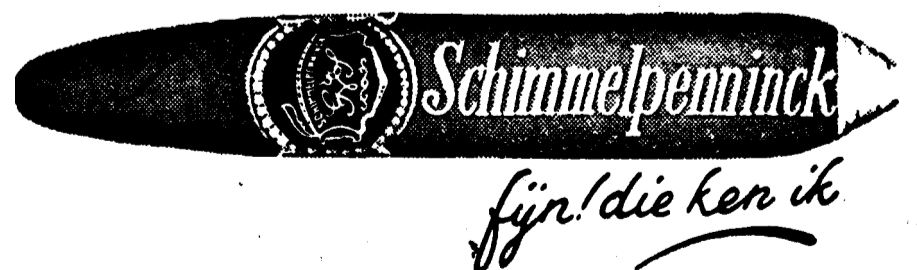
Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

NIEUWBOUW en REPARATIE

## OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V.

GOES – Telefoon (0 1100) 7555\*  
DRUKKERS  
UITGEVERS

Al 70 jaar drukkers in Benelux voor bedrijven en organisaties



• Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.,  
Nude 28,  
Wageningen.

# UIT DE ARJOS

## Vanuit Nairobi

In bijgaand artikel gaat Aalt van de Glind uit Ede in op de wereldhandelsconferentie, UNCTAD IV, die momenteel in Nairobi, de hoofdstad van Kenya, gehouden wordt. In deze bijdrage doet hij vanuit Nairobi verslag van de rede van minister Lubbers op deze conferentie, alsmede van de reacties die zijn toespraak opriep. Aalt van de Glind is medewerker bij de Christelijke Plattelands-Jongeren voor ontwikkelingssamenwerking.

In deze bijdrage o.a. een korte weergave van de toespraak die Minister Lubbers te Nairobi hield, met daarop een aantal commentaren. Volgens Minister Lubbers gaat het bij het vraagstuk van de arme landen om gerechtigheid en solidariteit. Nederland, dat een sterk open economie heeft, aldus Lubbers heeft in feite geen nationale economie meer. Onze importen en exporten zijn samen meer dan ons nationaal produkt. Solidariteit behoort de creatie van een Nieuwe Internationale Economische Orde in te houden; we mogen niet langer accepteren dat de verantwoordelijkheid van regeringen ophoudt aan de grenzen. We realiseren ons echter dat niet alleen filosoferen, maar vooral nuchter werken en concrete actie nodig zijn. In dit kader is de Lomé-overeenkomst een belangrijke stap voorwaarts. Nederland heeft reeds verklaard akkoord te gaan met de totstandkoming van het „Gemeenschappelijk Fonds” inzake grondstoffen. We zijn klaar om aan dit fonds bij te dragen. Wanneer het principe van een „Gemeenschappelijk Fonds” in Nairobi aanvaard wordt, kan dit een katalysator-effekt hebben op partiële onderhandelingen.

## Voorstel Kissinger

Wanneer het voorstel van Kissinger gelanceerd is met het doel de prijzen op een acceptabel nivo te stabiliseren, is dit een positieve bijdrage. Echter één en ander behoort aan voorwaarden onderhevig te zijn: marktvergroting, verdere ontwikkeling, overdracht van technologie, recht doen aan de arbeidsvoorwaarden van de Internationale Arbeiders Organisatie. Een zeer noodzakelijk punt is ook de overdracht van de technologie. Hiertoe kunnen centra worden opgericht; deze centra zullen het best functioneren wanneer ze in de ontwikkelingslanden worden gevestigd. Ook bestaat er nog steeds een grote hoeveelheid niet gebruikte capaciteit; industriële capaciteit, zowel als mankracht worden niet ten volle benut. Met name in het kader van de voedselproductie kan meer gedaan worden. Self-reliance (ontwikkeling op eigen kracht. Gl.) is hierop het antwoord. Ten aanzien van het schuldenprobleem moeten we komen tot een basis van algemeen aanvaarde regels, waarop we geval voor geval het schuldenprobleem moeten aanpakken. Met name de armste landen zullen spoedig hiervan moeten kunnen profiteren. Tenslotte willen we proberen in de geest van solidariteit en gerechtigheid aan deze conferentie bij te dragen.

## Reacties

**Bulgarije** (Ex. Ivan Nedev, Minister van buitenlandse handel) Geen kwaad woord van de Nederlandse bijdrage; een konstruktieve speech.

**Guatemala** (Mr. Fajardo, delegatielid) In vergelijking met de verhalen van Kissinger, West-Duitsland, en ook van de socialistische groep een zeer goede speech. Vooral omdat de toespraak van Minister Lubbers wegen opent voor verdere onderhandelingen. Of dat ook met de opmerkingen over het voorstel van Kissinger zal lukken moeten we afwachten.

## UNCTAD IV te Nairobi Brug- functie voor Nederland

**Israël**, (Mr. Haran, delegatielid) De Nederlandse bijdrage is ingegeven door een gevoel van rechtvaardigheid. Misschien heeft dit te maken met de religieuze traditie. Nederland begrijpt dat het ook voor zijn burenen verantwoordelijk is. Mede door de Nederlandse bijdrage komen we misschien van alleen maar praten, tot daadwerkelijk onderhandelen. Wat ik jammer vind is dat ook Nederland

niet heeft gewezen op de enorme mogelijkheden die de olielanden hebben om het „Gemeenschappelijk Fonds” door hun contributies tot stand te brengen. Het schijnt dat niemand dat aandurft.

**Japan** (Mr. Yoshino, delegatielid) Het is een zeer goed verhaal waarin de overeenstemming met de groep van 77 duidelijk naar voren komt. De moeilijkheid zit uiteraard in de passage over Kissinger's speech. De „grondstoffen-bank” (Amerika) gaat in feite uit van een hogere produktie, terwijl het „Gemeenschappelijk Fonds” (groep van 77) de nadruk legt op een hoger, en meer stabiel prijsnivo. Misschien dat de Nederlandse bijdrage een brug kan slaan tussen beide standpunten.

**Pakistan** (Ex. Minister Afzahi Kahn voor handel en toerisme). Ik vind dat Minister Lubbers erg duidelijk naar voren heeft gebracht, dat er een enorm stuk eigen belang voor de rijke landen bij zit, wanneer we inderdaad komen tot een rechtvaardiger economische wereldstructuur. Ik vind dat een zeer goede bijdrage, naast natuurlijk de algemene waardering.



Minister Lubbers

## ONDER DE HAMER

### Uitspraak kiesverenigingen

De kiesverenigingen hebben gesproken! Ruim 87% van de stemmen van de kiesverenigingen en de leden van de partijraad spraken zich uit voor de resolutie inzake het CDA, hetgeen betekent dat de resolutie met een ruime marge de vereiste tweederde meerderheid heeft gehaald. We kunnen dankbaar vaststellen dat de Anti-Revolutionaire Partij zich in overgrote meerderheid op deze resolutie heeft gevonden. Het is echter van belang dat we ons wel realiseren dat velen hun stem aan de resolutie gaven dank zij, en anderen, ondanks de voorwaarden. In zo'n situatie dient ieder met gevoel voor verantwoordelijkheid te waken over het bereikte evenwicht; het evenwicht dat ook in de resolutie besloten ligt. De resolutie spreekt duidelijke taal. „Ja” tegen één CDA-lijst, Mits genoegzaam aan een viertal voorwaarden is voldaan. De finale toetsing is opgedragen aan de partijraad die op 25 september a.s. bijeen hoort te komen.

### Arjos-raad

De Arjosraad is op 3 april j.l. na een bewogen vergadering eendrachtig achter de resolutie gaan staan; dit in het vertrouwen dat de partij in september, in de geest van de resolutie, tot een eerlijke beslissing zal komen. Het hoofdbestuur van de Arjos heeft in overleg met de voorzitter van de Arjosraad, besloten om op 24 september, de avond voorafgaande aan de partijraad, een vergadering van de Arjosraad te beleggen. Dit overeenkomstig de door de Arjosraad zelf geuite wens om voorafgaande aan de partijraad een definitief standpunt t.a.v. één CDA-lijst te bepalen. Het is van het grootste belang dat wij binnen de ARP in de komende weken t.a.v. „de ene lijst” open met elkaar spreken op basis van de door de partij aangenomen resolutie.

### Op basis van

Ik zeg op basis van en niet over de resolutie, opdat wij niet vervallen in de volstrekt ongenueanceerde discussie van vóór of tegen het CDA. Dit zou de partij in september – hoe de beslissing dan ook uitvalt – in de grootst mogelijke problemen brengen. Inmiddels hebben ook de CHU en de KVP weer een verdere stap gezet op weg naar het CDA en zullen zij evenals de ARP, in september een definitieve beslissing nemen. De drie partijen zullen in de komende weken met elkaar moeten spreken over de vervulling van de in de AR-resolutie genoemde voorwaarden. Dit kan naar mijn smaak alleen maar slagen als onze partners meer dan tot dusver willen inzien dat het hier niet gaat om bevreemding van een AR-verlangen, maar dat een genoegzame vervulling van de voorwaarden van essentieel belang is voor het CDA.

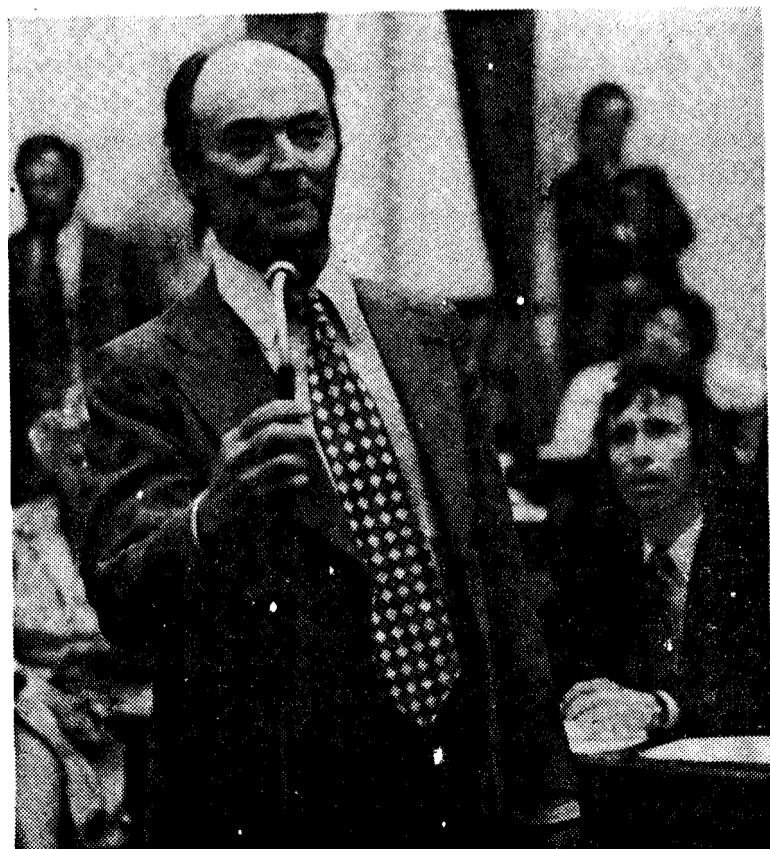
### CDA als middel

Het gaat ons immers niet om een partij als doel in zichzelf. Het gaat ons om het CDA als middel tot een doel. Een geweldig doel dat ons door de Bijbel voor ogen wordt gezet. Het bezig zijn met het verder brengen van Gods gerechtigheid in deze wereld. En dat is een permanente voorwaarde waar wij ons gezamenlijk als christenen in de politiek aan gebonden weten.

### Fred Borgman

**VERPLAATSBAAR  
HOUTEN GEBOUWEN**  
directie- en schaftketen  
scholen en  
kerken  
directie- en  
schaft-  
wagens  
etc. **HANBO**  
HOUTBOUW  
HARDINXVELD  
tel. Giessendam-Hardinxveld 3888

## Aantjes in actie in het Parlement...



Op bovenstaande foto ziet u mr. Aantjes, achter de microfoon in de Tweede Kamer, tijdens het debatje vorige week over de brief van enkele bewindslieden n.a.v. het kabinetsberaad over de levering van kernreactorvaten. Rechts naast Aantjes ziet u zittend het kamerlid Jac. Huysen.

## Drie nieuwe Arjos-bulletins

### Oost-West-relatie

In de serie Arjos-bulletins over buitenlandse politiek verscheen de publikatie „oost-west-relaties II”. Dit is een vervolg op het eind 1975 verschenen bulletin over de verhouding tussen de westerse (kapitalistische en de oosterse (kommunistische)samenleving. Dit tweede bulletin gaat over de verhouding van de beide machtsblokken ten opzichte van de „derde wereld” (de ontwikkelingslanden). Volgens de schrijver, Aart van Bochove uit Groningen, kan dit bulletin hopelijk een bijdrage leveren aan de hernieuwde discussie over het vraagstuk van vrede en rechtvaardigheid. In deze „oost-west cyclus” verschijnt dit jaar een derde aflevering, eveneens afkomstig van de buitenlandwerkgroep van de Arjos in Groningen. De prijs: f 1,50 per stuk. Te bestellen door het overmaken van dit bedragje op girorekening nr. 12.71.64, ten name van de Stichting Arjos te Den Haag; vermelden: „oost-west II”

### Portugal

In de afgelopen maand verscheen van de kant van de buitenlandwerkgroep in het westen des lands, een Arjos-bulletin over Portugal. Achtereenvolgens komen aan de orde: de geschiedenis van Portugal, de omwenteling, veroorzaakt door linkse militairen en de omwentelingen daarna, de politieke partijen en het politieke systeem, de economische situatie, Portugal en haar koloniën, de verhouding tussen kerk en staat, de verhouding ten opzichte van de Verenigde Staten, de NAVO en de USSR. Ook is een hoofdstuk gewijd aan het buurland Spanje.

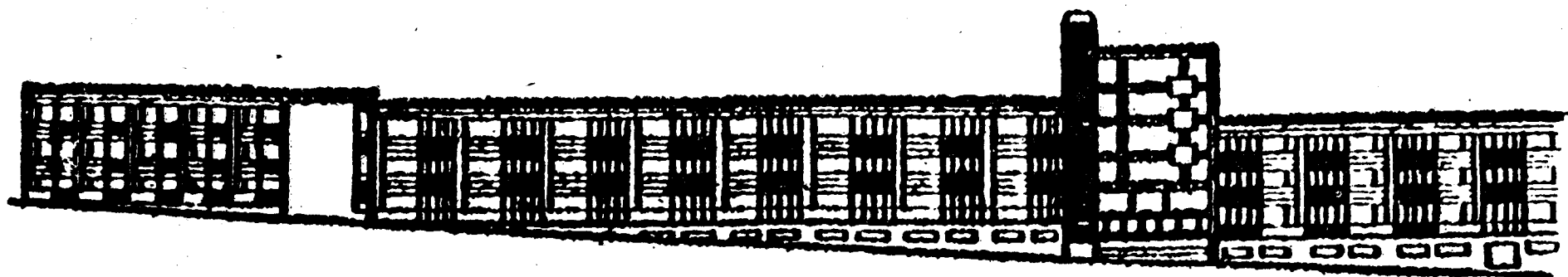
Exemplaren van dit bulletin kunnen besteld worden door het overmaken van f 1,50 (per stuk) op girorekening nr. 12.71.64 ten name van de Stichting Arjos te Den Haag; vermelden „Portugal”.

### Werkende jongeren

In de serie Arjos-bulletins over binnenlandse politieke ontwikkelingen kwam onlangs een uitgave over werkende jongeren uit. Het is een produktie van de fractiebegeleidingsgroep „onderwijs en werkende jeugd”. In deze aktuele uitgave wordt geschreven over: onderwijs en vorming, de stageproblematiek en de motivatie van werkende jongeren. Het bulletin haakt voortdurend in op het door het ministerie van onderwijs ter discussie gestelde rapport „de koutoeren van een toekomstig onderwijsbestel”. Men bestelt dit bulletin door f 1,50 te gireren op rekening nr. 12.71.64 ten name van Stichting Arjos, Den Haag; vermelden: „Werkende jongeren”.

### Abonnementen

Het is mogelijk om verzekerd te zijn van regelmatige toezending van de Arjos-bulletins. Van zowel de uitgaven over buitenlandse politiek als die over binnenlandse politiek, verschijnen jaarlijks vier uitgaven. Een abonnement op de „buitenlands bulletins” kost f 5,- per jaar. Bij girobetaling vermelden: „BW 1976”. Een abonnement op de „binnenland bulletins” kost eveneens f 5 per jaar. Bij girobetaling vermelden: „DKA 76”.



## PARKFLAT 't VELTHUYS te HATTEM

### EEN GEHEEL NIEUWE WOONVORM

**VOOR HEN, DIE** op rijpere leeftijd voor nu direct de volledige vrijheid verkiezen die de serviceflat hen biedt, maar toch, eventueel in de toekomst, zich de mogelijkheid van volledige verzorging vast willen reserveren.

**SERVICEFLAT 't VELTHUYS** biedt U voor nu ruime twee of drie kamerflats met volledige badkamer, keuken en balkon; keuze uit verzorgde menu's, hulp van meisje en onderhoudsservice. Eventueel een ruime verwarmde garage.

**STICHTING 't VELTHUYS** biedt u in een ander gedeelte van het gebouw (in precies dezelfde grote flats) de volledige verzorging met dag- en nachtverpleeghulp en idem bewaking, alle maaltijden en verder alles wat bij een **volledige** verzorging behoort.

De gebouwen, voorzien van liften en slechts 3 woonlagen hoog liggen in een eigen bospark terwijl de omgeving ideale wandel- en fiets gelegenheid biedt. Goede verbindingen met alle delen van het land.

Ruime logeergelegenheid voor bezoekers van beide categorieën.

Op aanvraag volledige voorlichting bij u aan huis.

Vraag volledige telefonische inlichtingen tussen 9 en 5

**PARKFLAT**

**'t VELTHUYS**

tel.: 05206-1641. Bij geen gehoor 1845 of 1076.

**BOSWEG**

**HATTEM**

**"Ongeloof en revolutie".**

Een reeks historische voorlezingen, van mr. G. Groen van Prinsterer. Uitgeverij T. Wever in Franeker gaf van dit klassieke werk van Groen een fraaie derde uitgebreide druk uit. Omvang 336 pagina's. Prijs gebonden f 29,50.

**"Evangelisch isolement".**

Bij de uitgeverij De Vuurbaak, Groningen, verscheen onlangs dit boekje dat gaat over de zinspreuk van Groen van Prinsterer "In ons isolement ligt onze kracht". Auteur prof. J. Kamphuis uit Kampen. Omvang 47 pagina's. Prijs f 7,50.

**Groen van Prinsterer.**

Bij de zelfde uitgeverij verscheen al weer enige tijd geleden het boekje van Groen van Prinsterer "Vrijheid, gelijkheid en broederschap". Deze vereenvoudigde versie van Ongeloof en Revolutie, telt ruim 120 pagina's. De prijs hiervan f 10,90.

**Een beeld van een vakbeweging.**

Bij uitgeverij L.J. Veen, Wageningen verscheen van de hand van prof. dr. Fr. de Jong Edzn. een boek over de geschiedenis van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen zoals die spreekt uit prenten en documenten, gebouwen en gedichten. Omvang: 200 pagina's fraai geïllustreerd. Prijs f 19,50.

**Coming out of the wilderness.**

In de serie Kamper cahiers verscheen van de hand van drs. Allen Boesak dit boekje, dat gaat over een vergelijking van de ethiek van Martin Luther King en Malcolm X. Prijs f 19,50. Omvang 48 pagina's.

**"Adem van de Cultuur".**

In dezelfde serie Kamper cahiers verscheen van de hand van prof. dr. G. Th. Rothuizen "De adem van de cultuur". Dit boekje gaat in op de problematiek van ethiek en landschap. Omvang: 36 pagina's. Prijs f 7,90.

**De zogenaamde MBFR.**

In de NIVV-reeks verscheen van de hand van mr. S. Rozemond, adjunct-directeur van het Nederlands Instituut van Vredesvraagstukken dit boekje dat gaat over de besprekingen tussen Oost en West over eventuele wederzijdse troepenverminderingen in Centraal Europa. Omvang: 50 pagina's. Prijs f 4,-.

**Minister en magister.**

Van de hand van dr. F.H. Von Meijenfeldt verscheen bij de uitgeverij Wytse Benedictus te Hilversum dit boekje dat gaat over bijbels beraad over de staat. De auteur gaat in op een bijbels bezinning over de geschiedenis en zin van het staatswezen. Hij komt daarbij tot merkwaardige resultaten: de nieuwe visie op het in christelijke politieke kringen en veel aangehaalde Romeinen 13, relatie van het verschijnsel "Staat", een vraagteken achter christelijke politieke partijen, achter de eed en vooral achter de zin van de zwaardmacht van de overheid. Omvang: 150 pagina's, prijs: f 18,95.

**Geen aardse macht begeren wij.**

Een bundel artikelen van prof. dr. A. Troost over o.a. onderwerpen die de christelijke politiek, de economie, en de christelijke maatschappij beschouwing betreffen. Omvang: 200 pagina's, prijs f 18,90.

# NIVV

## LAS VOOR U

**Tussen vrede en oorlog: veiligheid, iets voor mij?**

Pax Christi Nederland, gaf deze brochure uit ten einde een bijdrage te leveren aan de discussie over en de bezinning op de zaak van veiligheid en bewapening. Prijs f 3,50 per stuk, vanaf 10 ex. f 2,50 per stuk. Te bestellen bij Pax Christi, postbus 6727, Den Haag. Giro 593352.

**Krijgknechten van zoodanigen veldheer.**

In de cahiers voor het christelijk onderwijs, uitgegeven en onder auspiciën van de stichting Unie "School en Evangelie" verscheen het 21e deel. Dit geschrift verschijnt ter gelegenheid van het feit dat Groen van Prinsterer en Otto Heldring honderd jaar geleden gestorven zijn. Het boekje beoogt in het bijzonder te zijn een registratie van hun betekenis voor het christelijk onderwijs t.b.v. het volkscind in de negentiende eeuw. Dit cahier bevat bijdragen van drs. Gilhuis, dr. Puchinger, H. Algra en dr. A. van der Hoeven. Omvang: 116 pagina's, prijs f 11,90.

**Keelings landen vademecum, feiten en cijfers van honderdvijftig landen.**

In kort bestek leest men hier van alle landen ter wereld gegevens over geschiedenis, oppervlakte, inwoners, hoofdsteden, steden, produktie, handel en verkeer met overzichtelijke kaartjes maakt dit boekje tot een waardevol bezit. Prijs f 25,84.

**Waar gaan we heen?**

Dit boekje plaatst kritische kanttekeningen bij de ontwikkeling van VWO en HAVO. Auteur: A. Polman, prijs: f 4,90.

**Grenzen aan de toekomst.**

De Duitse theoloog Klaus Scholter houdt zich in dit boekje bezig met de problematiek van het rapport van Rome. Hij weet daarbij vanuit zijn christen-zijn de lezer weer hoop te geven op de toekomst. Omvang: 160 pagina's, prijs f 18,50.

**Ontwikkelingen in het onderwijs.**

Themanummer van het KVP-maandblad Politiek Perspectief. Dit themanummer bevat o.a. een bijdrage over de contourennota over de vrijheid van onderwijs, over de examenproblematiek, over de schoolbegeleiding, over de planning in het onderwijs, en de structuurnota. f 6,- Omvang: 100 pagina's.

**Grenzen aan de crisis.**

Bij uitgeverij Holkema en Warendorf verscheen dit boek van Alvin Toffler. De schrijver vraagt zich in dit boekje af welke strategieën kunnen worden aangewend om de overgang van onze industriële samenleving naar een naderende super-industriële beschaving te overleven? Hoe kunnen wij de crisis te lijf gaan? Omvang: 150 pagina's.

**Aspecten van de afschrikking.**

In dit boekje van het NIVV zijn enkele belangrijke studies verzameld over de rol van kernwapens in Europa. Opgenomen zijn de studie "moet het Westen zeggen dat het nooit als eerste kernwapens zal inzetten?" en het rapport "Kernwapens voor west-Europa". Toegevoegd is een verslag van een symposium over deze beide studies. Omvang: ruim 200 pagina's. Prijs: f 15,-.

**Na-denken over de technisch wetenschappelijke cultuur.**

Tekst van de inaugurele rede van prof. dr. Ir. E. Schuurman, bijzonder hoogleraar in de reformatorische wijsbegeerte aan de T.H. te Delft. Prijs: F 4,75. Girorekening 1562942 t.n.v. H. Hoogenhout, Baambrugge.

**Iran.**

Dit boekje is het vierde deel in de NIVV-reeks. Het behandelt de ontwikkeling na een zelfstandige buitenlandse politiek van Iran of Perzië. De Perzische buitenlandse politiek is een voorzichtig manoeuvreren tussen de Verenigde Staten, de Sovjet-Unie en de Arabische landen. Invang: 60 pagina's, prijs f 4,8.

**Ben ik zo anders? Ervaringen met misdadigers.**

Dit boek dat ingaat op criminaliteit en psychiatrie kost f 26,90. Omvang ruim 220 pagina's, uitgeverij: De Nederlandse Boekhandel Antwerpen/Amsterdam.

**Hei en hemel uit Dachau.**

Bij uitgeverij Kok Kampen verscheen de zevende druk van dit bekende boek van ds. J. Overduin. Prijs: gebonden f 14,90; 50 tot 100 ex. f 12,50; 101 tot 250 f 10,50; 250 tot 500 ex. f 9,50; 500 en meer ex. f 8,90.

**Frits de Zwerper.**

Eveneens bij uitgeverij Kok Kampen verscheen van de hand van Jan Hof dit boek over Frits de Zwerper, twaalf jaar strijd tegen de Nazi-terreur. Frits de Zwerper was een van de grootste verzetsmensen uit de jaren 40-45. Omvang ruim 260 pagina's, prijs: f 19,90.

**Johnny Cash persoonlijk.**

Dit boek bevat het verhaal van de bekende Amerikaanse pop-star Johnny Cash een artiest die ruim zeven jaar verslaafd is, en daarna zich tot het christelijk geloof bekeerd. Omvang: 130 pagina's, prijs f 12,50.

**Gewest en territoriale decentralisatie.**

Dit boek behandelt het vraagstuk van de gewestvorming in Nederland in betrekking tot het beginsel van territoriale decentralisatie, dat het binnenslands bestuur in dit land beheerst. Uitgeverij Samson, Alphen a/d Rijn. 1976. Prijs: f 32,50. Omvang: 315 pagina's.

**ARP-bewindslieden in touw...**

Op 19 mei j.l. werd de 100e sterfdag van Groen van Prinsterer herdacht. Minister De Gaay Fortman - op deze foto samen met Baron Van Verschuer gefotografeerd - hield een toespraak bij de kranslegging (foto ANEFO).



Staatssecretaris Kooijmans was aanwezig op een NAVO-bijeenkomst van ministers van buitenlandse zaken op 21 mei j.l. te Oslo. U ziet hem samen met minister van der Stoep en zijn collega Brinkhorst.

# Met een deel van deze advertentie kunt u uw cliënt-boseigenaren een uitstekende dienst bewijzen.

Dikwijls zijn zij onvoldoende verzekerd tegen de gevolgen van bosbranden - een risico dat de laatste jaren sterk is toegenomen. De O.B.V. (Onderlinge Bossenverzekering Maatschappij) is

gespecialiseerd in bosbrandschade. En geeft complete dekking. Dus: tegen de kosten van opruiming, herinplant en kapitaal + renteverlies. Vraag documentatie met onderstaande bon.

Inzenden aan  
Onderlinge Bossen-  
verzekering Maatschappij  
Koningsweg 35 c.  
Arnhem-Schaarsbergen  
Telefoon (085) - 43 31 25

**Bosbrandbon**

- Stuur mij meer gegevens over uw modelpolis Bosbrand-  
schade  
 Graag taxatie en offerte voor een bosperceel van één  
van mijn cliënten. Bij voorkeur uw afspraak op:

Naam : \_\_\_\_\_  
Straat : \_\_\_\_\_  
Postbus : \_\_\_\_\_  
Plaats : \_\_\_\_\_  
Telefoon : \_\_\_\_\_



# ZWEMBAD „MAURITS- KADE”

**LEER SAUNA-BADEN  
EN BLIJF GEZOND!**



U bent van harte welkom voor een eerste kennismaking met het traditionele Finse zowel als Turkse bad.

Voor dames  
solarium (hoogtezon)

Voor heren  
buitenbad aanwezig

## **DAMES- EN HERENAFDELINGEN**

U kunt bij ons zonder voorafgaande afspraak terecht op:

|                     |                 |
|---------------------|-----------------|
| maandag t/m vrijdag | 12.00-22.00 uur |
| zaterdag            | 9.00-18.00 uur  |
| zondag              | 9.00-13.00 uur  |

**TELEFOON:**

**070 - 46 68 12 - 64 25 75**

# ANR

## VAN DE PARTIJ

### AR Staatkunde herdenkt Groen

Op 19 mei is een speciaal nummer van Antirevolutionaire Staatkunde verschenen, het maandblad van de Dr. A. Kuypersstichting, ter herdenking van de 100e sterfdag van mr. G. Groen van Prinsterer. Aan dit nummer werkten mee:

mr. A. M. Donner: Rede, uitgesproken op 19 mei j.l.

dr. W. A. Visser 't Hooft: Groen van Prinsterer en het Revolutiejaar 1848

mr. J. A. Diepenhorst: Groen van Prinsterer en de Revolutie

dr. B. Zijlstra: Voegelin on Unbelief and Revolution

dr. M. Elisabeth Kluit: Groen van Prinsterer en het Réveil

dr. P. Kasteel: Groen van Prinsterer en de Roomsgezinden

dr. C. Rijnsdorp: Groen in zijn brieven over zichzelf en zijn reputatie

mev. drs. J. L. van Essen: Groens uitgave van de „Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau”

dr. G. Puchinger: Uitspraken over Groen van Prinsterer in de jaargangen van Antirevolutionaire Staatkunde

mev. drs. J. L. van Essen: Boekwerken

Men kan zich op AR Staatkunde abonneren voor f 26,- per jaar (studenten en Arjosleden f 16,-) bij de Dr. A. Kuypersstichting, Dr. Kuypersstraat 5, Den Haag, tel. 070-60.68.38.

## WIJ KOMEN BIJ EEN

bijeenkomsten voor kiezers en partijleden belegd. De Statencentrales Middelburg en Vlissingen komen bijeen in „De Schakel” te Middelburg. Aanwezig is o.a. fractievoorzitter Aantjes.

De Statencentrales Goes, Zierikzee en Tholen beleggen een bijeenkomst in de „Prins van Oranje” te Goes. Aanwezig is o.a. partijvoorzitter De Boer.

De Statencentrales Hulst en Oostburg hebben deze dag hun avondbijeenkomst in „Hotel Rotterdam” te Terneuzen. Aanwezig zijn o.a. de Kamerleden Beinema en Van Houwelingen.

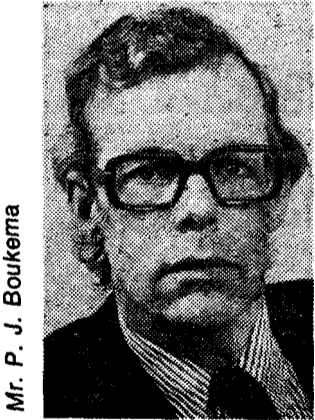
### Werkbezoek Zeeland

Op vrijdag 11 juni a.s. brengt de ARP een werkbezoek aan de provincie Zeeland in het kader van de actie „wij komen terug”. Aan het bezoek nemen vrijwel alle A.R.P. Tweede Kamerleden deel. Ook de Eerste Kamerfractie is vertegenwoordigd. 's Avonds om 20.00 uur worden openbare

### Tjeerdsma volgt Boukema op

Zoals bekend is het AR-Eerste Kamerlid, prof. mr. P. J. Boukema, met ingang van 1 juni a.s. benoemd tot lid van de Raad van State. Naar het zich laat aanzien zal Boukema

in de Eerste Kamer worden opgevolgd door P. Tjeerdsma uit Witmarsum, die reeds eerder deel uitmaakte van de Eerste-Kamerfractie. Gaarne onze felicitaties.



Mr. P. J. Boukema



P. Tjeerdsma

### Verschenen:

#### GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID

Dit boekje bevat de belangrijke redevoeringen, uitgesproken tijdens de voorjaarspartijraad van 10 april jl:

■ de rede van H. A. de Boer „Om een CDA met karakter”

■ de rede van mr. W. Aantjes „Delen in verantwoordelijkheid, werk en offers”

Tevens is opgenomen de tekst van de resolutie over één CDA-lijst.

Omvang: 32 pagina's, geïllustreerd.

Prijs f 3,- per exemplaar.

#### Bestellingen:

Stort het bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Gedeelde verantwoordelijkheid”.

### Dr. Abr. Kuypersstichting voert financiële actie

## Uw gift is aanmoediging om verder te gaan

De Doctor Abraham Kuypersstichting doet een beroep op u. Ons Instituut is sinds jaren een vast bestanddeel van de ARP en doet zijn werk zonder daarvoor ooit een rechtstreekse bijdrage van u te vragen. Dat kon, dank zij de offerbereidheid van vorige generaties. Zij zorgden ervoor dat de Kuypersstichting belangrijk ondersteunend werk kon doen. Maar nu teren we al jaren in op ons vermogen, ondanks het feit dat het rijk een bescheiden bijdrage geeft.

niveaus. Voor een beginselpartij is principiële bezinning noodzakelijk, vandaar dat ook in een toekomstig CDA-verband onze taak met kracht moet worden voortgezet. Onze partners verwachten dat ook van ons, want de principiële benadering van de politiek heeft bij de antirevolutionairen altijd bijzondere aandacht gehad. En laten we onze taak ten opzichte van de Europese christen-democratie niet vergeten.....

#### Eenmalige gift

Wilt u die inbreng versterken, wilt u ons in staat stellen om aan de vragen die zo dringend aan de Kuypersstichting worden gesteld te voldoen? Steunt u ons dan met een éénmalige gift. Volgende week ontvangt u daartoe een acceptgirokaart. U vermindert door uw gift de zorg om uw Kuypersstichting en het betekent voor ons een aanmoediging om met vertrouwen verder te gaan.

Mr. J. H. Grosheide, voorzitter.  
Drs. A. M. Oostlander, directeur



Drs. A. M. Oostlander



Mr. J. H. Grosheide

#### Tekort

Het begrotingstekort over 1976 zal ca. f 200.000,- bedragen. De partij wil haar bijdrage gaan verhogen, gelukkig. Maar intussen worden door gebrek aan mankracht enkele sectoren van het werk door ons onvoldoende behartigd. Dat kan zo niet doorgaan. Van de Kuypersstichting wordt een belangrijke bijdrage verlangd in de principiële en wetenschappelijke benadering van de politiek op allerlei

### ARP Den Haag vormt zes werkgroepen

## Grotere betrokkenheid bij politiek bevorderen

De ARP in Den Haag wil een begin maken met een nieuwe vorm van politieke werkzaamheid, naast de bestaande activiteiten van de kiesverenigingen.

In september a.s. zullen nl. zes werkgroepen van start gaan met als thema's: onderwijs, emancipatie, criminaliteit, politieke implicaties nieuwe levensstijl, gemeentepolitiek, verkiezingsprogramma CDA. De commissie van voorbereiding, bestaande uit E. M. Jansen-Keuvelaar, J. D. W. Eerbeek, A. P. Mastenbroek en J. A. Schild, hoopt

door dit initiatief een grotere betrokkenheid bij het politieke gebeuren te stimuleren en de mogelijkheid te bieden om bestaande belangstelling concreet gestalte te geven.

#### Eén maal per maand

De deelnemers aan de werkgroepen komen rondom een thema één maal per maand bij elkaar. De bedoeling van de groepen is om volgens een vast programma enerzijds aan de deelnemers zelf een stuk goede informatie te verschaffen en anderzijds deze informatie in onderling gesprek te verwerken. Zo mogelijk zullen de resultaten worden doorgespeeld aan bijv. Tweede

Kamerfractie of Gemeenteraadsfractie. De groepen zullen onder deskundige leiding staan. Er is voor de deelnemers voldoende inleidende informatie beschikbaar. ARP-leden in Den Haag worden hartelijk uitgenodigd om op één of meer groepen in te tekenen. Met nadruk wordt erop gewezen, dat belangstelling voor een onderwerp belangrijker is dan deskundigheid. Iedereen is welkom! Aanmeldingen bij: J. D. W. Eerbeek, De Lannooystraat 54, Den Haag. Tel. 070 - 67.03.42.

## DE ARP IN DE ETHER

Radio  
De eerstvolgende radio-uitzendingen van de ARP vinden plaats op vrijdag, 4 juni en vrijdag, 18 juni a.s., telkens om 18.20 uur via Hilversum 2.

### publikaties CDA-instituten

#### Inflatie

„Inflatie als politiek probleem”  
rapport van de wetenschappelijke instituten van KVP, ARP en CHU  
38 pag.; f 4,25

#### Welzijnsbeleid voor ouderen

beschouwingen over bejaardenbeleid, plus conclusies CDA-studiedag  
publikatie van de wetenschappelijke instituten  
78 pag.; f 5,90

#### Grondpolitiek

„Grondeigendom en grondbeheer - een opdracht voor individu en gemeenschap”  
rapport van de wetenschappelijke instituten  
2e druk; 30 pag.; f 3,75

#### Plichten en perspectieven

Aanzet voor een profielschets van het CDA  
brochure van de wetenschappelijke instituten  
2e druk; 34 pag.; f 3,90  
alle prijzen inclusief verzendkosten

#### Bestellingen:

- giro 89 673 t.n.v.  
AR-Partijstichting, Den Haag

### Data om te onthouden!

25 september 1976 -  
AR-Partijraad te Utrecht

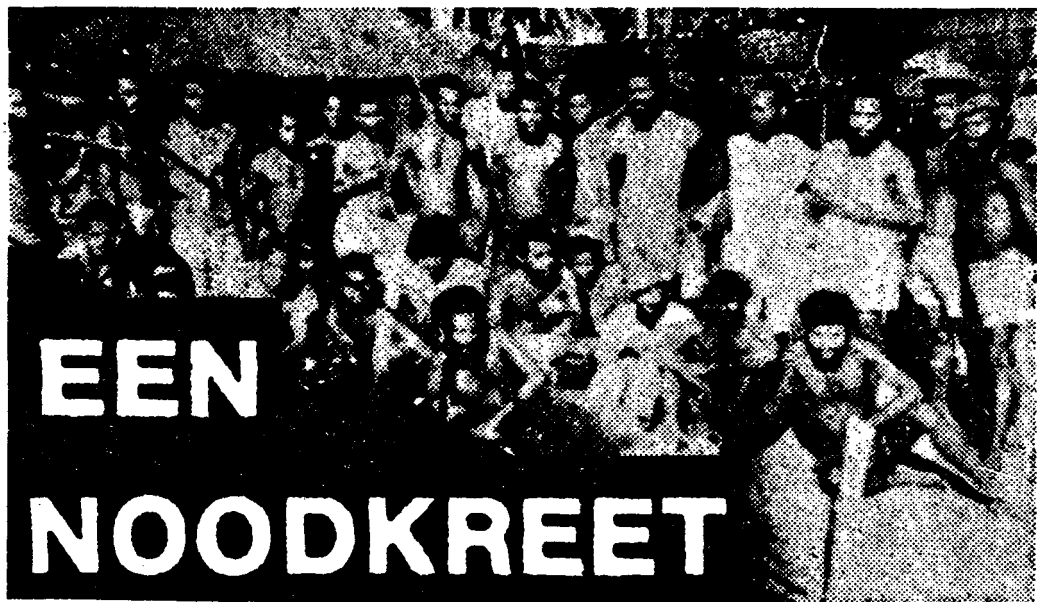
In deze partijraad zal beoordeeld worden of aan de in de resolutie van 10 april jl. gestelde voorwaarden ten aanzien van één CDA-lijst genoegzaam is voldaan.

13 november 1976 -  
AR-Partijraad te Rotterdam

Tijdens de najaarspartijraad komt het ontwerp-CDA-program aan de orde. De ingediende amendementen vanuit de AR-kiesverenigingen worden behandeld.

10 en 11 december 1976 -  
CDA-congres te Den Haag

Het tweede CDA-congres wordt opnieuw in Den Haag gehouden. Het CDA-program wordt vastgesteld. Noteert u nu reeds de data van deze belangrijke partijgebeurtenissen in uw agenda.



## Tentenkamp voor Papua- vluchtelingen

# HELP ONS,

De afgelopen dagen heeft het weer in uw krant gestaan. Hoe moeilijk onze landgenoten het in West-Papua hebben, hoe ze verdreven, gemarteld en gedood worden:

Uit recente berichten die ons Comité ontving, blijkt dat meer dan 20.000 Papua's de grote plaatsen hebben verlaten en de rimboe zijn ingevlucht uit angst voor de Indonesische troepen.

Bij de grens van Papua New Guinea (voormalig Aust. Nw. Guinea) en West-Papua (door Indonesië Irian Jaya genoemd) is een groot vluchtelingenkamp ingericht, waar plm. 5000 mensen verblijven. Van hen hebben 500 asiel gekregen.

Voor deze vluchtelingen vragen wij uw steun:

- \* **benodigdheden voor een noodziekenhuis**
- \* **lesmateriaal voor twee scholen**
- \* **tuinbouw-materiaal t.b.v. eigen voedselvoorziening**

## want de Papua's verkeren in grote nood!

### MEDEDELING:

Wegens het overlijden van de voorzitter, de heer F. T. J. Jufuway, en het vertrek van de secretaris, de heer B. M. R. Tanggahma naar het buitenland, is het huidige ACVP-bestuur samengesteld als volgt:

Josef O. Jouwe (voorzitter), Dirk A. Kereway (penningmeester), Jason Makabori (secretaris), Ongkubuan (penningm.), mevr. A. Jufuway-Oyai (lid), Herman Womsiwor (adviseur), Dr. H. W. A. Voorhoeve (medisch adviseur).

Voor uw spontane bijdrage wil het Comité u namens deze Papua-vluchtelingen van harte bedanken.

## Actie-Comité Vluchtelingenhulp Papua's- Den Haag - Postbus 3266

NEDERLANDSE MIDDENSTANDS BANK TE DRIEBERGEN  
Girorekeningnr. 80162 t.n.v. N.M.B.  
Rekeningnr. 66 22 65 513 t.n.v. penningmeester ACVP.

# NG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 24 - 12 juni 1976



- Achter de regeringstafel de bewindsleden, betrokken bij het debat over de kredietgarantie voor de Z-A. kernorder, v.l.n.r. de ministers v.d. Stoel, Lubbers, premier Den Uyl en Duisenberg.

### Kerncentrale Zuid-Afrika

Deze week besteedt NG uitgebreid aandacht aan (het missen van) de „kerncentrale-order van Zuid-Afrika”. Door technische nood gedwongen kon de redactie hierbij niet eerder stilstaan.

Op de eerste pagina's is vrijwel integraal de bijdrage weergegeven, die fractieleider Aantjes, mede namens de A.R.-Kamerfractie, uitsprak bij het vorige week gehouden Kamerdebat. Daarnaast wordt, vanzelfsprekend, ook in Van A-U over deze aangelegenheid geschreven.

Voorts een beschouwing over de Portugese politieke verhoudingen na de verkiezingen in april j.l. (zie pag. 4)

## Aantjes tijdens debat over kerncentrale-order aan Zuid-Afrika

„Onze fractie heeft geen enkele behoefte aan een crisis. Niet alle, ook ernstige kritiek op het beleid, rechtvaardigt het ten val brengen van een kabinet. Ik heb er geen enkele behoefte aan, een politieke chaos op te roepen door dit punt tot een volledige politieke crisis te doen uitgroeien”.

Aldus AR-fractievoorzitter Aantjes tijdens zijn bijdrage aan het debat over het niet doorgaan van de kredietgarantie voor een order inzake kerncentrales aan Zuid-Afrika. De voorgeschiedenis kent U. Door een aarzelend beleid van de Nederlandse regering en door een toch vrij plotseling negatief oordeel van de Zuid-Afrikanen ging deze order de neus van Rijn-Schelde-Verolme en Bredero voorbij. Aantjes noemde in het slot van zijn betoog nog een motief om namens zijn fractie de motie van wantrouwen, ingediend door de heer Wiegel, niet te steunen: „Om ons land uit de economische moeilijkheden te helpen, staat een geweldige en noodzakelijke operatie voor de deur. Dit is ook het oordeel van het kabinet. Ik blijf van mening dat een kabinet waarin christen-democraten en progressieven verantwoordelijkheid dragen in de huidige omstandigheden het meest aangewezen is om die operatie te

volbrengen. Het landsbelang is er niet mee gediend die uitdaging en vuurproef voor het kabinet-Den Uyl door middel van een crisis te blokkeren”.

### Ironisch

Zeer ironisch had Aantjes ook opgemerkt een „formeel” bezwaar te hebben tegen de moties van de heer Wiegel, die beoogden het kabinet ten val te brengen: „Om een kabinet ten val te brengen moet er wel een kabinet zijn. De aanwezigheid van een kabinet veronderstelt dat er wordt geregeerd. Aangezien die veronderstelling in dit geval niet opgaat, kan daar ook geen aanleiding in gelegen zijn het aftreden te vragen”. Gezien alle reacties ook in onze kring over deze kwestie, plaatsen wij vrijwel de integrale tekst van de bijdrage van Aantjes aan het debat hieronder.

### Onbegrip voor ondernemingen

Het lijkt mij dat er bij het kabinet onvoldoende begrip voor is, hoe een onderneming moet functioneren. Sommige ministers hebben dat begrip ongetwijfeld wel, hetgeen naar mij dunkt in het kabinet dan ook als een verrijking zou moeten worden ervaren en zwaar zou moeten wegen, evenals dat het geval is met bewindslieden die de vakbeweging door en door kennen. Voorts vrees ik dat de onderneming als zodanig voor velen, zeker in de progressieve kring, nog een soort besmet begrip is; ten onrechte. Het algemeen belang is er mee gediend, als ondernemingen over goede ondernemingsleiders beschikken. Mijn ervaring is ook, dat zij vaak over een zeer groot verantwoordelijkheidsbesef beschikken, met een grote zorg voor de mensen die met hun gezinnen van de onderneming afhankelijk zijn en dat zich ook zeer wel van hun Nederlands staatsburgerschap bewust zijn. Omgekeerd vrees ik dat er in de ondernemerswereld vaak onvoldoende begrip voor is hoe politieke organen moeten functioneren. Hun taak is om alle aspecten, ook politieke factoren, te laten gelden en met elkaar in evenwicht te brengen. Daarom is bij een transactie als deze een goed verkeer tussen overheid en bedrijfsleven onontbeerlijk. Aan een goed onderling verkeer heeft het duidelijk ontbroken. Daarin is de regering onzorgvuldig geweest. Zo kan een onderneming niet op de internationale markt opereren. Politieke subtiliteiten en formele armsglagen kunnen

daarin niet functioneren. Natuurlijk, nieuwe feiten en nieuwe ontwikkelingen kunnen nieuwe bezwaren opleveren, maar dan moeten zij wel van heel bijzonder gewicht zijn en de betrokken ondernemingen moeten dan voortdurend op de hoogte worden gehouden, ook met de daaraan verbonden consequenties.

### Niet eensgezind

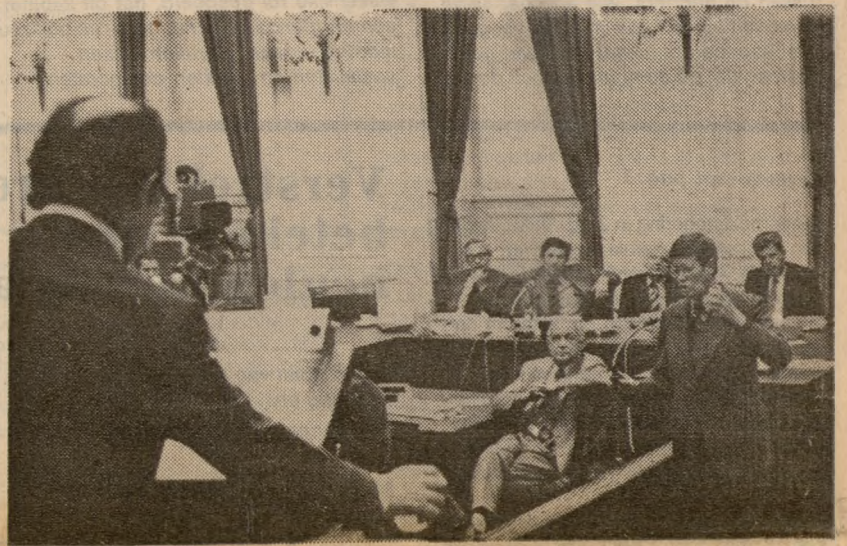
Een tweede punt dat ik wil noemen betreft het kennelijke tekort aan homogeniteit binnen het kabinet, dat in deze zaak een rol heeft gespeeld. Wij kennen in toenemende mate het verschijnsel dat bepaalde ministers door partijen en fracties worden gesteund tegenover andere ministers. Die kant moeten wij niet alleen niet verder op, maar daar moeten wij van terug. Ministersbeleid - hierbij maak ik voor niemand een uitzondering - is kabinetsbeleid, zolang de betrokken minister blijft zitten en zolang het kabinet het vertrouwen in hem of haar niet heeft opgezegd. Steun aan het beleid van een minister is steun aan het kabinetsbeleid en kritiek op het beleid van een minister is kritiek op het kabinetsbeleid. Mij dunkt dat dit een van de moeilijkste punten van dit kabinet is. Dat slaat, niet persoonlijk, maar functioneel, in het bijzonder terug op de minister-president, wiens taak het is voor de coördinatie te zorgen en voor de homogeniteit van het kabinet zorg te dragen. Er is in de afgelopen weken te veel naar buiten gekomen van de standpunten die binnen het kabinet een rol hebben gespeeld. Nu zij naar buiten zijn gebracht, heeft het parlement naar mijn mening recht op volledige opening van zaken. Het lijkt mij dat het de taak van de minister-president zal zijn dat in deze zaal te doen. Ik denk aan de rol van drie staatssecretarissen, aan de wisselende verhoudingen en aan de oorzaken die tot die wisseling van de verhoudingen binnen het kabinet hebben geleid. Ik zou hierover niets hebben gezegd, als dit niet uit het kabinet zelf naar buiten was gebracht. Ook denk ik aan de uittaling van de twee PPR-ministers dat zij zouden zijn afgetreden, als de kredietgarantie zou zijn verleend. Dit is echter achteraf gezegd, hetgeen de uittaling tot een bijzonder moedige maakt! Misschien kan de minister-president ons zeggen, of deze uittaling ook vooraf in het kabinet is gedaan en of zij daarin een rol heeft gespeeld.

Oosterbaan & Le Cointre n.v.  
Goes

Telefoon (01100) 7555\*

DRUKKERS-UITGEVERS

Al 70 jaar drukker  
in Benelux voor  
bedrijven en organisaties



- Mr. W. Aantjes (op de rug gezien) tijdens zijn toespraak geïnterrupteerd door V.V.D.-leider Wiegel.

### Het hanteren van regels

In de derde plaats is niet duidelijk, of - maar misschien moet ik juist zeggen is duidelijk, dat - verschillende regels, die voor verschillende gevallen gelden, onvoldoende uit elkaar zijn gehouden. Er gelden verschillende regels voor het verlenen van een exportvergunning, voor het verlenen van een kredietgarantie en voor het toepassen van een economische boycot. Voldoen aan de voorwaarden, die gelden voor het verlenen, de grenzen naar de economische boycot. Ik acht een economische boycot niet onder alle omstandigheden verwerpelijk, ook niet ten aanzien van een bepaald land. Dan moet hij echter wel passen in vooraf bekende regels en worden geëntameerd in het kader van internationale afspraken. Dit is ook altijd het

beleid van het kabinet geweest; het parlement heeft het kabinet daarin gesteund als het gaat om een internationale economische boycot. Als het onthouden van een kredietgarantie wel voldoet aan de voorwaarden, die voor een garantieverlening gelden, terwijl zij toch niet wordt verleend, zou moeten zijn voldaan aan de voorwaarden, die voor een economische boycot gelden. Ik zal een uiteenzetting over de verhouding tussen de genoemde drie gevallen graag verkrijgen.

### Kernenergie-aspect

In de vierde plaats heeft een rol gespeeld dat de leverantie een versterking van een

Vervolg op pag. 2

## Kan NAVO voldoende tegenwicht bieden aan Warschau Pact?

„Kan de NAVO het Warschau Pact wel partij geven”? Dat vraagt M. H. von Meyenfeldt zich af in het boekje „Onder hamer en sikkel”, dat actuele informatie over Oost-Europa bevat. Hij doet dit in een hoofdstuk waarin hij diepgaand ingaat op de militaire kracht van Oost-Europa. Uit zijn artikel wordt duidelijk dat Rusland zich probeert te manifesteren als een wereldomvattende grootmacht, o.a. door zijn militaire machtsontplooiing ter zee. In deze 70 pagina's tellende nieuwe uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP o.a. voorts aandacht voor de positie van de christelijke kerken in Oost-Europa en voor het buitenlands beleid van de Sovjetunie. Ook wordt uitvoerig ingegaan op de geschiedenis van Oost-Europa na 1945 alsmede op de inrichting van de economieën in deze landen. „Onder hamer en sikkel” is fraai geïllustreerd met tientallen foto's, en diverse cartoons van o.a. Arend van Dam en Frits Behrendt. Het boekje kost f 5,-. Stort verschuldigde

bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag, m.v.v. titel en aantallen.

### ONDER HAMER EN SIKKEL



Actuele informatie over Oost-Europa  
Uitgave:  
stichting kader- en vormingswerk ARP

DEZE WEEK  
IN NG:

Kerncentrale-order Zuid-Afrika, pag. 1, 2, 3

Portugal, pag. 4

Groen van Prinsterer als  
journalist, pag. 5

Uit de Arjos, pag. 7

Partijnieuws, pag. 8



# IN OGENSCHOUW

## Vanwege het landsbelang

Hét lijkt erop alsof de tegenstellingen in de Nederlandse politiek groter zijn geworden. De gebeurtenissen van de afgelopen weken schijnen er voldoende stof voor aan te dragen om aan die opvatting kracht bij te zetten. Hét is bekend dat de schijn kan bedriegen. Wij geloven, dat dit ook thans het geval is.

Niet de tegenstellingen zijn groter geworden. De tegenstellingen, die er op een aantal punten al waren, zijn duidelijker aan het licht gekomen. Over de politieke zaken, die aan de orde waren, bestonden vanaf het begin verschillende opvattingen. Zolang die opvattingen niet hard gemaakt behoeven te worden in een beleid, is het alsof er geen vuiltje aan de lucht is. Zodra de betreffende concrete politieke punten in behandeling komen, springen de verschillen van inzicht in alle hevigheid naar voren.

Iedereen roept dan, dat het mis gaat en dat er nu een grote kloof zichtbaar wordt tussen de partners. Wie een bepaalde combinatie nooit gewild heeft voegt daar snel aan toe dat hij het altijd wel gezegd heeft en dat de combinatie nooit deugde.

Al pratende en schrijvende kunnen wij elkaar op zo'n manier gemakkelijk een crisissituatie aanpraten. Er zijn mensen, die zo'n crisissituatie toejuichen en hopen, dat deze tot een echte crisis zal leiden. Niet iedere hoop wordt echter werkelijkheid en dat is maar gelukkig ook.

Een kabinet wordt gevormd met de bedoeling een volledige parlementaire periode te blijven zitten en de karweiën die het op zich heeft genomen af te maken.

In Nederland is dat niet veel na-orlogse kabinetten gegeven geweest. Maar in de meeste gevallen, dat er voortijdig een eind aan een kabinet kwam, kan men bepaald niet zeggen, dat daarmee het landsbelang of de continuïteit was gediend.

Aan de totstandkoming van dit kabinet zijn pijnlijke geschiedenissen verbonden. Bij het uiteindelijke accord gaan met de totstandkoming ervan heeft een wezenlijke rol gespeeld, dat dit kabinet een brugfunctie zou kunnen – en ook zou moeten – gaan vervullen tussen socialisten en christen-democraten.

Met alle kritiek die mogelijk en nodig is op het kabinetsbeleid, zoals dat steeds voor ieder kabinet geldt van welke samenstelling ook, moet geconstateerd worden, dat er van het optreden van het kabinet en van het kabinetsbeleid in het algemeen een de-polariserende werking is uitgegaan.

Dank zij dit kabinet is ons land regeerbaar gebleven en is er tot nu toe een grote mate van sociale rust geweest. Daarnaast is vaak in het voetspoor van voorbereidende werkzaamheden van een vrij kabinet, een aantal processen in gang gezet, die bijdragen tot een stuk maatschappelijke vernieuwing. Ho ho, roepen sommigen dan, het gaat om het realiseren van socialistische stekpaardjes.

Helaas gaat dit soort opmerkingen er bij een aantal mensen nog in als koek. Zoals bij andere kabinetten gréitig werd geaccepteerd, dat bepaalde maatregelen schoolvoorbeelden waren van liberale politiek. In dit opzicht zouden christen-democraten wat meer gevoel van eigenwaarde moeten hebben. Wanneer het om maatschappelijke en

staatkundige vernieuwingen gaat spreekt ons program duidelijk taal. En het is onze bedoeling, dat daaraan gestalte wordt gegeven. Voor iedere politieke partij geldt, dat de eigen opvattingen nooit hórderd'proccant realiseerbaar zijn. Daarom is het nodig, dat er tussen de verschillende opvattingen goede compromis-oplossingen tot stand komen. Tot nu toe is het kabinet daar onze inziens op redelijke wijze in geslaagd. De verdienste van het optreden van dit kabinet is ook, dat het socialisme niet verworpen is tot een utopistische beweging, die los valt van de realiteit droombeelden zou gaan hujagen. Drie jaar regeringsverantwoordelijkheid dragen heeft de socialisten met de neus op de werkelijkheid gedrukt en het nodige realiteitsbesef bijgebracht.

Intussen behoeven wij natuurlijk niet te doen alsof de lijnen tussen socialisten en christen democraten parallel lopen. De conflicten en contlicities zijn er ook al bewijs van, dat dit kabinet altijd het geval is. Er is in de afgelopen duidelijk sprake van drie hoofdstromen. Gezien de problemen waarvoor wij in ons land staan, gezien de veranderingen, die wij zelf in de samenleving tot stand willen brengen, is het onze inziens in deze en de komende jaren zo, dat het vormen van een regering tussen christendemocraten en socialisten verreweg de voorkeur moet hebben. Er valt nog heel wat opbouwwerk te verrichten. De liberalen ontpoppen zich de laatste jaren meer en

meer als de hoeders van de gevestigde posities. Een christelijke politiek die daarop uit zou zijn, verdient die naam niet langer. Het mag niet gaan om het handhaven van oude vertrouwde (machts)posities maar het gaat om het tot stand brengen van een meer rechtvaardige samenleving. Wil een partij daar iets aan doen, dan zal er de bereidheid moeten zijn zaken ter discussie te stellen en het mes te zetten in situaties, die gegroeid zijn vanwege vaak autonome processen. Irritatie en een weer kunnen de politieke sfeer verpesten. Naarmate kabinetten langer zitten, worden de politieke hielden wat vermoeder. En wanneer de verkiezingen dichterbij komen, is de behoefte aan klaroengeschal meestal groter. Die behoefte kan zo groot worden, dat juist daardoor aan de polarisatie nieuw leven wordt ingeblazen. Het is van betekenis, dat de politieke vraagstukken nuchter onder ogen worden gezien en dat de bereidheid blijft bestaan elkaar te vinden in het zoeken naar oplossingen vanwege het landsbelang.

D.C.

**WUDDA ZADEN**  
ORANJEWOUD  
Vraagt nieuwe prijscourant

Vervolg van pag. 1

minderheidsregering in Zuid-Afrika, los nog van het politieke karakter daarvan, zou inhouden. Als die overweging er is geweest, waarom gebeurt ook die dan buiten Internationale afspraken om waarom dan alleen als het om kernenergie gaat, en waarom dan alleen ten aanzien van Zuid-Afrika? Ik zou uit mijn persoonlijke ervaringen en kennis als parlementariër puttend nog eens op het Husak-regiem kunnen wijzen, dat in Tsjecho-Slowakije aan de macht is.

Men zegt, dat het in het bijzonder om de kernenergie gaat – het vijfde aspect, dat hierbij aan de orde komt – omdat dit een produkt van een heel speciaal karakter is. Voor velen is dit ook de invalshoek voor hun aarzeling of afwijzing van welke medewerking dan ook aan de transactie, die in het geding was, ook los van eventuele politieke bezwaren tegen het bewind in Zuid-Afrika. Het is geen geheim, dat in onze fractie deze zaak volop in discussie is en dat de standpunten erover nog niet onder één noemer zijn gebracht, zoals bij genoemde stemming over de motie-Ter Beek op 18 november 1975 ook is gebleken. Ik merk in de eerste plaats hierover op, dat ik het natuurlijk betreurt, dat dit verschil er nog is, maar ik schaam mij niet – integendeel – voor de geëngageerde discussie, die daarover in onze kring plaatsheeft. Ik ben allerminst opgelucht dat

## Verstrekken kredietgarantie betekent niet heulen met de apartheid

het ontlopen van een beslissing door de Regering ons nog niet tot een stellingname heeft gedwongen.

### Het apartheidsbewind

Mijn zesde punt betreft het apartheidsbewind. Mogen politieke factoren bij beslissingen als de onderhavige meetellen? Ik vind de vraag, zo gesteld, te abstract om haar in haar algemeenheid te kunnen beantwoorden. Ook daarvoor zijn regels nodig. Ik wijs het laten meetellen van politieke factoren niet af, mits het dan niet principieel tot een bepaald regiem is beperkt.

Ook acht ik een bepaalde vorm van selectie niet verwerpelijk, mits het niet de vorm krijgt van willekeur. In dit geval moet ik mij echter wel afvragen, of het onthouden van een kredietgarantie een bruikbaar middel is. Want het al dan niet geven van een kredietgarantie werkt naar zijn aard willekeurig naar de kant van de Nederlandse bedrijven al naar gelang zij er behoefte aan hebben. In ieder geval, als het standpunt van het kabinet zou zijn dat

met dit land – Zuid-Afrika – onder dit regime en met deze goederen geen zaken kunnen worden gedaan, dan had dat van de aanvang af gesteld moeten worden. Politieke voorwaarden van deze aard mogen in elk geval niet zo onverhoeds worden gepresenteerd. Als ik dat overzie, zeg ik dat er geen enkele reden is om op deze grond het afwijzen van een kredietgarantie als christelijke ethiek bij uitstek te zien, evenmin als de neiging tot het toestaan van een kredietgarantie als het heulen met de apartheid mag worden gezien. Daarmee wordt groot onrecht gedaan aan een aantal verklaarde en beproefde tegenstanders van de apartheid binnen en buiten het kabinet, die daarvoor ook overtuigende bewijzen hebben gegeven.

Er is gewezen op de risico's, die Nederland met zo'n kredietgarantie zou lopen als er in Afrika binnen enkele jaren ingrijpende veranderingen zouden plaatsvinden. Er moet stellig vrees worden uitgesproken voor de wijze waarop zich dat zou kunnen voltrekken. De financiële risico's zouden echter pas gaan werken bij zo'n omwenteling. Er is in dit debat op gewezen dat de eerste terugbetaling zou plaatsvinden in 1982. Eventuele risico's zouden worden veroorzaakt door de wijzigingen die zich intussen in Zuid-Afrika zouden hebben voltrokken. Welke bezwaren kunnen daaraan ontleend worden door degenen, die nu bezwaren opperen? Om ieder misverstand te vermijden: ik verwerp in ieder geval dat een zaak als deze uitsluitend een kwestie zou zijn van zaken doen en verder niets.

### Rol Zuid-Afrika

Een zevende aspect in deze zaak betreft de rol, die Zuid-Afrika zelf heeft gespeeld. De vraag is gerezen of Zuid-Afrika wellicht andere dan zakelijke motieven had om de voorkeur te geven aan een consortium waarin Nederlandse bedrijven deelnamen en om de opdracht afhankelijk te stellen van het als eerste beslissen door Nederland. Ik speculeer niet over vragen, die hierover zijn gerezen. Er lijkt mij één bruikbaar criterium aanwezig te zijn om een aanduiding te krijgen ten aanzien van het antwoord op deze vraag. Waren de voorwaarden, waaronder de verschillende gegadigden naar de betreffende werken in Zuid-Afrika konden dingen, volstrekt voor alle gegadigden gelijkwaardig? Daaruit kan worden afgelezen of inderdaad uitsluitend volstrekt vergelijkbare zakelijke aanbiedingen de doorslag hebben gegeven. Aan achste punt wil ik noemen de verhouding tot de Verenigde Staten. Ik wil niet uitvoerig ingaan op het toch wel belangrijke aspect, dat de wijze van besluitvorming in Amerika geheel anders is.

In Nederland is een beslissing van de Regering definitief. De Kamer kan dat betreuren en de Regering uitnodigen de beslissing te herzien of zelfs het Kabinet wegzenden. In het laatste geval verandert er echter niets aan het besluit, terwijl in Amerika een besluit de instemming van het Congres behoeft, zij het met een veto-recht van de President.

In dit opzicht is een beslissing van de Nederlandse Regering niet zonder meer vergelijkbaar met een beslissing van de Amerikaanse regering. Het gaat mij nu echter om het voornemen van de Regering om het besluit mede af te stemmen op het besluit van de Verenigde Staten van Amerika.

Op zichzelf vind ik dat een goede redenering, gezien de positie die de Nederlandse bedrijven als onderaannemer innamen ten opzichte van het Amerikaanse hoofdbedrijf en ook gezien de verhouding waarin die bedrijven in het totaal van het werk zouden deelnemen. Het is wel een goede redenering, maar dan als basis voor het beleid van het begin af en niet, zoals nu, op de valreep, om aan een beslissing te ontkomen. Dan is het geen beleid, maar een lendedoek om de naaktheid van het tekort aan eigen regeerkracht te bedekken. Overigens was het verleden week bij het debat over dezelfde aangelegenheid uitermate interessant om na te gaan wie er bij die gelegenheid voor pleitten om onze beslissing in hoge mate afhankelijk te stellen van die van Amerika en wie vonden dat wij zelfstandig onze beslissing behoorden te nemen, los van wat Amerika deed. Wat dat betreft was het debat van verleden week voor sommige fracties weling minder dan onthullend.

### Afweging van aspecten

Al deze aspecten – er zijn er stellig nog meer dan de acht die ik heb omgesomd – behoren in de overwegingen te worden betrokken. Als één ding een afgewogen oordeel in de weg heeft gestaan, is het wel dat te velen hun oordeel te zeer van één enkel facet afhankelijk stelden. Ik begrijp dat het voor zakelijk belanghebbenden, voor emotioneel bewogenen en voor politiek bevooroordeelden wel eens moeilijk is, maar een definitief oordeel had ook in dit geval slechts billijk kunnen worden gevormd na afweging van alle van belang zijnde factoren.

Dat de Kamer aan die afweging, waarover ik heb gesproken en aan een eindoordeel niet is toegekomen, komt omdat de Regering niet aan een beslissing is toegekomen. Ik sta nog geheel op het standpunt van verleden week. (Zie voetnoot) Ik had de vraag van de heer Wiegel in zijn eerste termijn overigens al gehoord. Ik pleeg die staatsrechtelijke opvattingen niet aan te passen aan de door ons gewonnen uitkomsten en afwisselend het dualistische en het monistische stelsel aan te hangen, al naar gelang de uitkomsten ons passen of tegenstaan. Ook wat dit betreft was het debat van verleden week voor enkele fracties onthullend. De heer Wiegel heeft gezegd dat hij het

standpunt van de antirevolutionaire fractie wel begreep, want het was om de verdeeldheid in eigen kring te verbergen. Ik stel er grote prijs op, die opmerking niet te ontlopen. Ik ontken niet dat de konklusie van de afweging van de door mij genoemde aspecten – wij zijn echter door de houding van de Regering niet tot een definitieve beslissing gekomen – niet voor alle leden van mijn fractie hetzelfde is. Wij zouden de konfrontatie met een regeringsbeslissing echter niet hebben gevreesd, integendeel, wij zouden die hebben aangegrepen en toegejuicht, ook als een stimulans voor de principiële bezinning die in onze kring met een zo grote betrokkenheid van iedereen plaatsheeft.

### Voetnoot

Aantjes doelde hier op het feit dat de ARP-Tweede-Kamerfractie, nu twee weken geleden, welgerde een aanvraag van de heer Wiegel tot een spoeddebat over deze kwestie te steunen. De reden daarvan betrof vooral een staatsrechtelijke. Zie hiervoor de „A tot U” van Aantjes vorige week.

## Brandend aktuele uitgaven

„Van Woudschoten tot Hoogeveen”. In 160 pagina's alles over de geschiedenis van het CDA. Tientallen foto's en spotprenten. Prijs f 5,95.  
„Politiek? Kom nou!” In deze serie verscheen de 2e lesbrief maatschappijleer over Liberalisme, socialisme en Christen-democratie. Geschikt voor vakken maatschappijleer, geschiedenis en godsdienst. Prijs 1 ex. f 1,-, 2/5 ex. f 0,75 per ex.; 5/9 ex. f 0,65 per ex.; 10/24 ex. f 0,45 per ex.; 25 en meer ex. f 0,30 per ex.  
„Een kleine eeuw kleine luyden”. Politiek prentenboek van de ARP, met o.a. een zeer instructief artikel over Groen van Prinsterer. Prijs f 5,-; 130 pagina's.  
„Gedeelde verantwoordelijkheid”. In handzaam, geïllustreerd, formaat, toespraken en tekst CDA-resolutie van de voorjaarspartijraad 1976. Prijs: f 3,- per ex.

Bestellingen: stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR Partijstichting, Den Haag, m.v.v. titels en aantallen.

Dezer dagen is de tweede lesbrief in de serie

## „Politiek? Kom nou!”

verschienen.

In deze tweede les komen de verschillende politieke stromingen aan de orde:

- LIBERALISME
- SOCIALISME
- CHRISTEN-DEMOCRATIE

Ofschoon les twee iets omvangrijker is dan les 1 blijft de prijsregeling gelijk:

- 1 ex. f 1,-
- 2 t/m 4 ex. f 0,75 per ex.
- 5 t/m 9 ex. f 0,60 per ex.
- 10 t/m 24 ex. f 0,45 per ex.
- 25 en meer ex. f 0,30 per ex.

### Bestellingen:

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van lesnummer en aantal. Les 1 is ook nog verkrijgbaar (over inrichting van het bestuur in ons land).

## Kabinetsgezag

Het prestige van het kabinet is bepaald niet gestegen. Wij moeten enkele duidelijke minpunten constateren. In het debat over de kredietgarantie kon de minister-president alleen aan het slot van het debat duidelijk maken dat hij er zich van bewust is, dat hij leiding dient te geven aan het kabinet. Het meest overtuigend in het debat was het optreden van minister Lubbers. Op velen zal zijn houding indruk hebben gemaakt. En terecht. Het kabinet mag dan volgens veel commentatoren nogal ongeschonden uit de strijd zijn gekomen. Wij zijn van mening, dat het kabinet zich ervan bewust moet zijn, dat het in brede kring een sterk gedeukt gezag heeft gekregen. Dat legt het kabinet verplichtingen op

realisering van dit verlangen blijft de loonkostenstijging niet beneden de 9%. Dit zou voor de ontwikkeling van de economie een slechte zaak zijn. Niettemin mag de F.N.V., dat die compensatie er moet komen. Sommige vakbondsbestuurders uit deze hoek spreken al dreigende taal en die taal zal communistische agitators als muziek in de oren klinken. De betrokken bestuurders vinden zelfs, dat eventueel het kabinet maar moet verdwijnen. Wij vragen ons af of een dergelijke handelwijze in 1976 passend is voor het zoeken van oplossingen in de moeilijke situatie waarin wij ons bevinden. Ook van vakbondsbestuurders mag worden gevraagd, dat zij letten op de consequenties van wat zij willen. Het dragen van verantwoordelijkheid legt verplichtingen op.



periode te kunnen ingrijpen. De loonwet verdient o.i. dan ook een wijziging te ondergaan waarbij da regering meer bevoegdheden krijgt. Het gaat overigens niet alleen om het beperken van de loonkostenstijgingen van loontrekkenden, maar evenzeer is van betekenis, dat in de vrije beroepen op eenzelfde wijze een matiging optreedt. Evenzeer is het echter nodig, dat de prijsstijgingen zo beperkt mogelijk blijven. In de huidige sociaal-economische situatie is een krachtiger vinger van de overheid een noodzaak. Dit laat overigens onverlet, dat het veel beter zou zijn, wanneer werkgevers, werknemers, ondernemers en overheid het in onderling overleg met elkaar eens zouden worden over een arbeidsvoorwaardenbeleid. Wij moeten echter constateren, dat dit thans waarschijnlijk niet bereikbaar is.

## Twee petten

De minister van financiën, dr. Duisenberg, heeft – blijkt nu – ook over andere dan zijn ministeriële meningen te beschikken. Als minister heeft hij bijv. nog geen standpunt bepaald over de vraag of al dan niet een vermogenswinstbelasting moet worden ingevoerd. Integendeel: vóórdat hij zijn oordeel als minister wilde uiten heeft hij eerst een ambtelijke werkgroep verzameld die hem van advies moet dienen. Als lid van de PvdA heeft hij dat oordeel wel: er moet een vermogenswinstbelasting komen. Wij hebben uiteraard geen bezwaren tegen het feit dat een minister echt wel een privé-overtuiging over politiek geladen zaken kan en mag hebben. Maar als een minister in functie wordt het einde van een zittingsperiode zo nadrukkelijk een eigen mening geeft over een uitbreiding van ons belastingstelsel, wordt zijn ministerieel beleid qua beoordeling er niet gemakkelijker op. Te minder omdat hij zijn wens tot invoering van een vermogenswinstbelasting niet nader verduidelijkt. Er zijn in dit vlak

immers een aantal mogelijkheden. Wij vinden het jammer dat de minister zó positief nu al stelling neemt over een zaak als deze. Hoezeer het onvermijdelijk is soms op een hoofd twee petten te dragen – in dit geval was het niet nodig geweest.

## Compensatie

De F.N.V. wil dat er per 1 juli een forse compensatie komt in de orde van grootte van ongeveer 5%. Deze compensatie zou iedere loontrekkende moeten krijgen. Bij

## Lonen en prijzen

Het is van wezenlijk belang, dat de lonen en de prijzen in de hand worden gehouden. De Kamer debatteert daar deze week over. In feite beschikt de regering over onvoldoende instrumenten om voor een langere

# VAN TOT U

## Debat van minpunten

Het vorige week gehouden Kamerdebat kan in vrijwel alle opzichten als een dieptepunt in de lopende parlementaire periode worden aangemerkt. Dit kan zowel worden gezegd van de houding van de regering als van de verhouding tussen regering en parlement als van de onderlinge positie der christen-demokratische partijen.

### Drie lijnen

Wat de zaak van de omstreden leverantie zelf betreft, vielen er globaal drie lijnen in het debat te herkennen. De eerste daarvan hield voldoening in over het niet-doorgaan van de order. De kritiek op de regering richtte zich erop dat de regering het niet op „het afspringen” had mogen laten aankomen, maar zelf het initiatief had moeten nemen door de gevraagde kredietgarantie te weigeren. Dit standpunt werd in het algemeen door de progressieve fracties vertolkt. Daartegenover werd door VVD, KVP en CHU het standpunt verdedigd dat de order niet gemist had mogen worden en dat de regering daarom de gevraagde kredietgarantie juist wel had moeten verlenen. In de benadering van de AR-fractie richtte de kritiek er zich primair op dat de regering in gebreke was gebleven een beslissing te nemen. De Minister-President heeft in een televisie-uitzending in deze kritiek „een element van hypocrisie” ontdekt, omdat ook de Kamer en zelfs fracties onderling verdeeld waren, maar hij heeft daarbij dan toch wel het een en ander over het hoofd gezien. Politieke verdeeldheid is bijna inherent aan een democratisch gekozen parlement. Bovendien behoort het nu juist tot de taak van een regering om te regeren en daardoor Kamer en fracties tot stellingname te dwingen.

### Aspecten wege

De achtergrond van de AR-benadering was vooral de overweging dat een verantwoorde conclusie alleen mogelijk zou zijn, indien alle terzake doende aspecten in de beschouwingen zouden worden betrokken en zorgvuldig tegen elkaar worden afgewogen. In de bijdrage, die ik namens onze fractie (en namens de gehele fractie, alle andersluidende voorspellingen ten spijt!) aan het debat heb geleverd, heb ik een poging gedaan dit nader uiteen te zetten. Ik mag daarvoor naar de weergave elders in dit nummer verwijzen. De discussie is zo

gepolariseerd, doordat te velen de kwestie te eenzijdig vanuit slechts één gezichtspunt benaderden en beoordeelden. Met name was dit dan hetzij het gezichtspunt van de zorg voor de werkgelegenheid in eigen land, hetzij dat van de afkeer van het apartheidsbewind in Zuid-Afrika. Het kost mij geen moeite om, als het werkelijk uitsluitend was gegaan om een keus uit die beide, voor het laatste te kiezen. Velen buiten de politiek mag men die vereenvoudiging niet al te zeer kwalijk nemen. Het kan zelfs tot een evenwichtige oordeelsvorming bijdragen, als anderen hun visie in alle duidelijkheid en eenzijdigheid naar voren brengen. Het is echter typisch de taak (en de niet geringe moeite!) van de politiek verantwoordelijke organen om tot een afweging van alle in geding zijnde aspecten te komen en daarop een conclusie te baseren. Dit behoort het overslaan van een „vonk” niet uit te sluiten.

### Geen vereenzelving

Toch moet mij hier een opmerking wel van het hart. Ook als men het apartheidsbewind principieel afwijst en het niet bij goedkope woorden wil laten maar bereid is ook in eigen vlees snijdende daden te stellen, moet men voorzichtigheid betrachten het voor of tegen de kredietgarantie zijn te verheffen tot een shiboeth voor het al dan niet tegen de apartheid zijn. Een man als prof. Verkuyl bijvoorbeeld pleegt op heel wat begripvoller wijze te oordelen over het huidige bewind in Indonesië dat op een met alle rechtsregels strijdige manier massaal politieke tegenstanders gevangens houdt, dan ik als lid van de Nederlandse parlementaire delegatie naar Indonesië twee jaar geleden heb gedaan. Men moet het eigen oordeel in één bepaalde zaak niet te snel met „de” christelijke ethiek vereenzelvigen en alle anderen in de hoek van „heulers” met de apartheid plaatsen. Men doet daarmee grotelijks onrecht aan bijvoorbeeld Ministers als Boersma en De Gaay Fortman, die verklaarde en beproefde tegenstanders van de apartheid zijn. Ik mag misschien ook verwijzen naar mijn eigen rede op de jongste partijraad en de ter uitwerking daarvan ondernomen activiteiten, alsmede naar de herhaalde weigering een uitnodiging van Zuid-Afrika te aanvaarden, zolang dr. Van den Heuvel, dr. Marga Klompé en prof. Berkhof niet alsnog het hun geweigerde visum ontvangen en zolang Beijers Naudé verhinderd wordt naar het buitenland te reizen.



### Beijers Naudé

In het nu alweer zo'n vijftien jaar oude geschrift van de Hervormde Synode over het „Christen zijn in de Nederlandse samenleving” wordt met grote nadruk gewaarschuwd tegen „het euvel der vereenzelving”. Het is een waarschuwing die waard is om in politieke discussies voortdurend in gedachten te worden gehouden. Juist de verklaring van Beijers Naudé gaf van evenwichtigheid blijk, waar hij zich tegen de leverantie keerde „tenzij de verzekering kan worden gegeven dat deze kernenergie alleen voor vreedzame doeleinden gebruikt zal worden”. Dit is precies wat de Nederlandse regering heeft nagestreefd. Voorts verklaarde dr. Naudé dat Nederland gesprekken met de Zuidafrikaanse regering zou moeten voeren over de fundamentele wijziging van het rasbeleid. Dit is precies de richting waarin ook de AR-Partij het wil zoeken.

### Nieuwe gegevens

Een beslissing van de regering en een debat, waarin zij zich daarvoor zou verantwoorden, ware de weg geweest om tot een definitief oordeel te komen. Het debat van vorige week heeft mijns inziens aangetoond dat dit ook mogelijk zou zijn geweest. Er zijn nl. enkele nieuwe gegevens naar voren gekomen. Het eerste nieuwe gegeven was, dat de regering van Zuid-Afrika in de loop van de onderhandelingen niet meer bleek te hebben volstaan met het vragen van een financiële maar ook van een politieke garantie. Dit gegeven geeft voet aan het vermoeden dat Zuid-Afrika niet slechts op zakelijke, maar ook op politieke gronden de voorkeur gaf aan het Amerikaans-Nederlands-Zwitserse consortium. Het tweede gegeven was dat uit het debat duidelijk is gebleken dat de aanvankelijke beslissing van de regering om eerst het besluit van de Verenigde Staten van Amerika af te wachten inderdaad (zoals ik eerder in het procedure-debat al veronderstelde) in de richting van een positieve eindbeslissing

wees, indien ook Amerika daartoe zou besluiten. Het niettemin daarna definitief afkappen van de order door Zuid-Afrika versterkt eveneens het vermoeden dat het er Zuid-Afrika om politieke redenen alles aan gelegen was dat juist de Nederlandse Regering (ongeacht wat anderen zouden doen) haar medewerking aan het project zou verlenen. De vraag, die op grond hiervan om beantwoording vraagt is: wie heeft (het eerst) de transactie gepolitiseerd? Als ik de fracties (en dat zijn helaas de meeste) even buiten beschouwing laat die al een van te voren onwrikbaar vaststaande mening hadden, is het zeer wel denkbaar dat een debat op basis van een regeringsbeslissing tot grotere helderheid en tot meer overeenstemming had kunnen leiden dan nu het geval was.

### Aangetast vertrouwen

De situatie is nu, dat er buiten het parlement een radikaliserende bij de sociale partners is opgetreden (werkgevers keren zich openlijk tegen het kabinet als zodanig, werknemers zetten zich fel tegen een mogelijke loonmaatregel), die alleen maar tot nadeel kan zijn van degenen die werkelijk in de knel zitten of dreigen te komen, en die voorts zeer ongunstig is voor de politieke stabiliteit. Binnen het parlement is de vertrouwensrelatie tussen kabinet en één der grootste regeringsfracties onmiskenbaar in ernstige mate aangetast. De debatten in eerste en tweede termijn laten geen andere conclusie toe.

### Drieërlei standpunt

De politieke verhoudingen, zoals deze na het debat zijn, vonden ook hun weerspiegeling in de stemming over de door Wiegel ingediende motie, waarin het aftreden van het kabinet werd verlangd, en waarbij ook elk der drie christen-democratische fracties een t.o.v. elkaar verschillend standpunt innamen. In het eerder gehouden proceduredebat traden de drie fracties op één lid na nog eensgezind op, zij het dat die ene uitzondering mij nog dwong op de kathedraal het „boetekleed” aan te trekken. Nu het om de zaak zelf ging, liepen de standpunten uiteen. De CHU was (evenals de VVD en enkele leden van de KVP) van oordeel dat het kabinet vanwege deze zaak diende te verdwijnen. De KVP vond dat dit (nog) niet behoorde en motiveerde dit vooral met de bezuinigingsoperatie die (eerst) moet worden voltoerd. De ARP vond dat deze zaak geen volledige politieke crisis rechtvaardigde en noemde ook overigens argumenten die het aanhouden van het kabinet rechtvaardigen. Bij zulke verschillen die zelfs tot het staan of (nog niet) vallen van het kabinet leiden, kan men in redelijkheid niet volhouden dat er slechts sprake is van onbetekenende nuances van de korte termijn.

### Politieke benadering

Het zou niet fair zijn hier voorbij te gaan aan het feit dat er over het al dan niet verlenen van de kredietgarantie binnen de AR-fractie verschillend werd gedacht. Dit heb ik ook in het Kamerdebat niet verzwegen. Hierbij bedenke men echter wel dat er (op misschien één uitzondering na) bij geen der fractieleden sprake was van een definitief oordeel. Het waren allemaal voorlopige standpunten die nog volop ter discussie stonden. Het is het uitblijven van een regeringsbeslissing geweest dat die discussie ontijdig heeft beëindigd. Belangrijker echter vind ik dat de politieke benadering dezelfde was, nl. de erkenning dat het hier ging om een zaak waarbij aan een veelheid van onderling vaak tegenstrijdige overwegingen op een billijke wijze naar vermogen recht moest worden gedaan. Het is mij vele malen liever dat een geijde benadering tot een verschillend stemgedrag leidt dan dat een verschillende benadering tot een gelijk stemgedrag leidt. Want voor elke politieke groepering is de eensgezindheid in de politieke benadering op de lange termijn belangrijker dan de optel- en aftreksom van een serie stemmingen. De Minister-President bleek dit goed te begrijpen toen hij snel veronderstelde dat de discussies in de AR-fractie dan wel veel op die in het kabinet zouden hebben geleken. Ik meende het heel ernstig, toen ik hem toewenste dat vooral het omgekeerde zou gelden.

### Hoofdvraag

Het diepste dieptepunt uit het Kamerdebat bleef nog ongenoemd. Te zeer overheerste de vraag of vanwege de Nederlandse werkgelegenheid de order ons in elk geval niet had mogen ontgaan dan wel of vanwege het Zuid-Afrikaanse apartheidsbewind de order in elk geval niet had mogen doorgaan. Te weinig was de vraag aan de orde, wat Nederland zou moeten doen of nalaten om voor zijn deel ertoe bij te dragen dat een afschuwelijke bloedige confrontatie tussen blanke minderheid en zwarte meerderheid wordt voorkomen. Als wij ons over een paar jaar zouden moeten realiseren, dat dit nu de hoofdvraag had behoren te zijn is het te iaat om er dan nog ons op te bezinnen. Als de besluiteloosheid van de regering en de verharding in het parlementaire ertoe zouden kunnen leiden dat wij die hoofdvraag gaan zien en ernstig nemen, dan is uit deze weinig verheffende affaire althans nog het goed van een dringend urgente bezinning geboren.

*Aant*

## Beweging naar „rechts” na „linkse” reaktie op diktatuur

Door mr L.J. van der Burg

# Portugal, een experiment in democratie

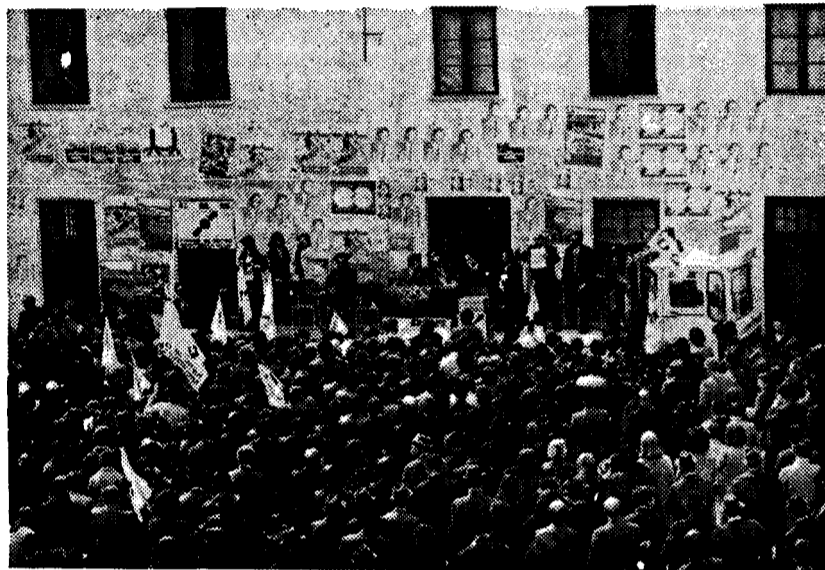
Ruim een jaar geleden werden in Portugal voor het eerst na vijftig jaar, vrije verkiezingen gehouden. Dat ging wei met het nodige rumoer gepaard. Eind april gingen de Portugezen opnieuw naar de stembus, nu voor het verkiezen van het parlement. Reileitjes e.d. bleven ditmaal grotendeels achterwege. Hoe ziet de constitutionele structuur van Portugal er thans uit? Welke groeperingen beheersen het veld? Vragen, waarop mr. L. J. van der Burg uit Leersum, die vóór de bovengenoemde verkiezingen in Portugal verbleef, in een tweetal artikelen zijn visie geeft. Hieronder zijn eerste bijdrage.

Vrijdagmiddag, 23 april. Het is erg rustig op het plein voor het koninklijk paleis in Sintra, de oude Koningsstad in het prachtige heuvelland ten Noord-Westen van Lissabon. Maar daar komt een autootje het plein op. Uit het voorraam steekt een grote rode vlag met het partijstijmbol van de Partido Socialista, de partij van Mario Soares. En plotseling, als een zwerm duiven zweven de pamfletten door de lucht: nog dezelfde avond, vanaf half tien, grote verkiezingsbijeenkomst in het plaatselijk lyceum, met bekende kandidaten als sprekers en daaronder Soares zelf. Het is duidelijk wat wij die avond gaan doen. Als wij het lyceum naderen klinken de strijdliederen ons al van verre tegemoet. De geluidsinstallatie is bepaald niet kinderachtig en ook buiten de gymnastiekzaal, de eigenlijke plaats van samenkomst kun je volgen wat er gezegd, gezongen en geskandeerd wordt. Geen reden overigens om niet naar binnen te gaan. Want daar wordt het pas echt de moeite waard.

### Jongeren

De zaal is groot en vol tot in de wandrekken toe. In die rekken staan, zitten en hangen jongens en meisjes van 8 jaar en ouder, sommigen met vlaggen, allen nieuwsgierig en geduldig naar het schijnt, want als het middernacht is geworden zijn ze er nog steeds in vrijwel dezelfde formatie. Wat zouden ze er aan beleven? Zoiets als de vooroorlogse jeugd in Nederland aan een bijeenkomst op Koninginnedag of aan een der massale verkiezingsbijeenkomsten uit die dagen? Ondanks de forse rij sprekers wordt het in ieder geval niet saai. Wild zwaaiende vlaggen en ritmische geskandeerde leuzen, leveren wel een wat andere sfeer dan een Nederlandse Kiesvereniging of

een massale verkiezingsbijeenkomst in dit land. In Portugal komen de deelnemers niet alleen om te luisteren. Zij komen ook en vooral om zich te uiten, om kameraadschap te beleven, om het eigen partijtje in de grote partij (soms letterlijk met toeter!) mee te blazen. Daar gaat wat verwarmends soms zelfs opwindends van uit. En in ieder geval geeft men elkaar moed.



— Een massale verkiezingsbijeenkomst in het Noorden van Portugal van de C.D.S.

De sprekers zijn vele, we zeiden het al. Eerst een vijftiger, keurig in het pak, nette baard, zo weggelopen uit de 19e eeuw zou je zeggen. Onderbrekingen door zijn luisteraars deren hem niet. Als er weer even rust is gaat het betoog rustig voort. Anders ligt dat bij de dertiger, ook met baard, die op hem volgt. Als de zaak in beweging komt doet hij mee en heeft dan daarna wat moeite de draad weer op te pakken. Uw voorman volgt U, denk ik even. Er schijnt overigens veel te zijn waar hij tegen is. Dat begrijp ik tenminste van zijn verhaal. Maar 't is vast een goeie kerel en misschien wel een heel goede kandidaat. Dat laatste lijkt wat waarschijnlijker met de man die volgt. Een jeugdige Jurgens, zo te zien. Geen baard dus, wel snor. Praat in het overhemd en doet — met hartstocht — veel „socialismo” in zijn speech. Volgt ook minder de massa wanneer deze het gemoed moet luchten. Een vrouwelijk kandidaat leest haar verhaal op. 't Zal wel goed zijn, maar de geluidsinstallatie brengt het stemmetje nogal scherp over. De belangstelling zakt wat in, dunkt me, en door het publiek wurm ik mij naar een plekje achter in de zaal en vervolgens naar buiten. 't Wordt al wat later, bij half twaalf. Komt Soares eigenlijk nog? Half uurtje geduld wordt me gezegd. De helicopter is onderweg.

### Soares

En dan, vlak voor middernacht, gedraaf beweging en daar is de aanvoerder, vriendelijk glimlachend, handen schuddend, kloppende op schouders en zwijgen en vooral zelf beklopt. En spoedig aan het woord. Hij maakt het kort. Dat mag ook wel na zo'n vijftig

spreekbeurten op één dag voor wat hem zelf en na zes toespraken voor wat de zaal betreft.

Soares memoreert zijn tournee door het gehele land, van Noord naar Zuid, het enthousiasme dat hij trof, de noodzaak om de toekomst van het land in handen te nemen. Neen, met Cunhal, de communist, zal hij niet in zee gaan, maar ook niet met de groepen die rechts van hem staan. De socialisten moeten het maken opdat geen partij in de regering zich achter een andere kan verschuilen. Viva, viva, viva, is het antwoord en dan zwaaien de vlaggen in een laatst enthousiasme en dan is het voorbij.

### Parlement gekozen

Inmiddels zijn de verkiezingen achter de rug. Portugal heeft, in alle rust, zijn parlement gekozen voor het eerst na vijftig jaar. Binnen de constitutionele



— De leider van de Portugese socialisten, Soares.

Hun voorman is Sa Carneiro die zijn ministerschap onder Caetano eraan gaf toen bleek dat in feite vernieuwing niet mogelijk was. De partijen van Soares en Carneiro nu bleven wel de grootste, vooral in het parlement, maar leden toch beide een verlies aan stemmen van 12 à 13%. De op deze partijen uitgebrachte stemmen (ongeveer 35% en 24% van het totaal) bezorgden socialisten en democraten respectievelijk 107 en 73 zetels. Samen zouden ze een zeer comfortabele meerderheid hebben. Maar verkiezingsbeloften, persoonlijke wijzigingen en belangen brachten de socialisten ertoe het eerst maar eens elders te proberen.

## Speciaal boek over Groen van Prinsterer

Einde deze zomer verschijnt een unieke, fraai geïllustreerde uitgave over Groen van Prinsterer. In deze bundel zullen worden opgenomen artikelen die onlangs werden gepubliceerd in de gemeenschappelijke uitgave van Nederlandse Gedachten/de Nederlander, ARStaatkunde en het Christelijk-Historische Tijdschrift. In een van de komende nummers zullen wij hierop terugkomen. Het boek wordt een uitgave van de Stichtingen Kaderen Vormingswerk van ARP, CHU en KVP.

HOUT-EN  
METAAL-  
BEWERKINGS-  
MACHINES  
**VAN DER SPEK**  
ROTTERDAM — TEL. 27.97.55.  
WOLPHAERTSBOCHT 214

## Politiek wordt nu ineens begrijpelijk!

Nederlandse Gedachten geeft u wekelijks een deskundig, in begrijpelijke taal geschreven overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen in de Nederlandse politiek. Eigentijdse en omstreden onderwerpen worden bovendien vanuit een principiële christen-democratische stellingname belicht.

In het brandpunt van de belangstelling staande onderwerpen zoals de werkloosheid, onderwijsbeleid, abortus, defensiebeleid, CDA, belastingplannen, gewetensbezwaren komen regelmatig aan de orde.

Daarnaast geregeld interviews met vooraanstaande politici, bewindslieden en regionale bestuurders. Elke week een veel gelezen commentaar van mr. Aantjes op voorvallen in de landspolitiek!

Neem ook een abonnement, of geef er een kado aan iemand uit uw vriendenkring! De prijs ervan: f 12,50 per half jaar: studenten f 7,50; jongeren tot 21 jaar f 7,50.

**BON**

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Wenst abonnement .....

Wenst proefnummers .....

Adres: Ned. Gedachten, antwoordno. 66. Den Haag. Géén postzegel.

Abonnementprijs f 12,50 per half jaar.  
Jongeren/studenten abonnement f 7,50 per half jaar.

**NEDERLANDSE  
GEDACHTEN**

veel gelezen, veel geciteerd.

## DE FRACTIE IN ACTIE

### Vijf edities beschikbaar

Standpunten, die door de AR-tweede Kamerfractie zijn ingenomen, worden regelmatig samengevat in documentaties, welke onder de titel „De fractie in actie” verschijnen. Er zijn nu vijf delen beschikbaar

- Deel I — periode juni 1973 t/m april 1975 f 0,50 per ex.
- Deel II — periode april t/m oktober 1974 f 0,95 per ex.
- Deel III — periode oktober 1974 t/m maart 1975 f 2,- per ex.
- Deel IV — periode april t/m oktober 1975 f 2,- per ex.
- Deel V — periode 1975 t/m februari 1976 f 2,50 per ex.

U kunt bestellen door het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag te storten met vermelding van het gewenste.

Ook met het laatste nr. der Ned. Gedachten voor mij zeg ik steeds: al ware uw werk alleen het trekken der demarcatielijn tusschen conservatisme en Christelijke Belijdenis, dan nog zou de zegen daarvan zeer groot zijn. In ons land schijnt het conservatisme een inheemse kanker. Een verwarrend vormenspel dat, als geest en kracht der Christelijke beïjdenis, helaas! zijn teruggeweken, door eerbiedwaardige woorden dien aftocht dekt.

J. H. Gunning Jr. aan Groen  
22 augustus 1973.

In de morgenstond van Groens leven vatte hij gedurende drie jaar de journalistiek op door het uitgeven van zijn eerste serie *Nederlandsche Gedachten*. In de middaghoogte van zijn levensweg was hij vijf jaar redacteur van het dagblad *De Nederlander*. In zijn laatste zeven jaren zou Groen nogmaals zich concentreren op de journalistiek, door opnieuw een tijdschrift uit te geven, dat diende voor geestelijk debat en bekendmaking van zijn christelijke overtuiging. Als om de eenheid van zijn leven aan te geven, noemde hij dit nieuwe orgaan wederom *Nederlandsche Gedachten*, en merkte daarover in het eerste nummer van 18 augustus 1869 op: „Van *Nederlandsche Gedachten* sprak ik. Thans, evenals in 1829 is deze titel reeds een program. Thans, gelijk toen, levert alleen de *Nederlandsche* eigenaardigheid, in volkshistorie en volksgeloof geworteld, voldoende waarborg van nationale welvaart en kracht.”

## Terugblik

Deze tweede serie *Nederlandsche Gedachten*, die van 18 augustus 1969, tot 29 april 1876 in zes „jaargangen” verscheen, van tezamen 257 nummers en 2252 pagina's, bevat een schat van gegevens om de volgrooide Groen van Prinsterer te leren kennen. Men vindt er veel politieke en kerkelijke actualiteit in terug, maar ook wetenschap en autobiografische terugblik. Allen met wie hij geleefd had of over wier werk hij had nagedacht vonden in de loop van deze jaargangen een plaats in Groens beschouwingen: de Oranjevorsten, maar ook Calvijn en Bilderdijk, zijn vrienden uit de Reveilkring: Willem de Clercq en Merle d'Aubigné, voorts Vinet, Lammennais en Stahl, maar ook Thorbecke en F. A. van Hall en buitenlanders als Bismarck en Napoleon III; theologen als Chantepie de la Saussaye en Doedes, maar ook jongeren als Kuyper en Gunning; Van der Bruggen evenzeer als de historici Ranke en Nuyens, Juristen als Keuchenius en Buys. Men ontmoet in de *Nederlandsche Gedachten* veel polemiek, maar ook is er de kennelijke onthouding van de polemiek, de poging van een laatst verstaan aan het einde van de levensweg.

## Laatste levensperiode

De uitgever H. A. Höveker te Amsterdam was zeer tevreden over het orgaan, en schreef reeds op 9 oktober aan Groen dat de *Nederlandsche Gedachten* „zeer goed weggaan”: er waren zeventiendertig exemplaren in omloop, en er werd in de andere kranten over gesproken; iemand had zelfs aangeboden het blad op zijn kosten gratis te verspreiden. Het was Groens laatste levensperiode: jongeren als Keuchenius, Lohman, Gunning, Fabius, Brummelkamp, Bronsveld en vooral Abraham Kuyper doemen aan de horizon op: zij zijn het die Groens boodschap zullen verder brengen. Maar ook ouderen als H. J. Koenen, prof. B. J. L. de Geer van Jutfaas, Bosscha, prof. van Oosterzee en mevr. A. L. G. Bosboom-Toussaint blijven Groen volgen en stimuleren. Men kan deze laatste serie *Nederlandsche Gedachten* één doorlopend testament van Groen noemen, een bijna wekelijks bijgehouden jagboek, waarin hij zijn gedachten en levenservaringen aan de hand van actuele gebeurtenissen heeft vastgelegd voor tijdgenoten, jongeren en nakomelingen. Naast al wat wij er in vinden, en waaruit wij de Groen van Prinsterer voluit leren kennen, die de eeuw na hem met zijn christelijke boodschap nog diep heeft beïnvloed vallen enkele zaken in het bijzonder op. Allereerst de diep menselijke vraag, die steeds weerklonk: hoe lang hij zijn arbeid nog zou kunnen volhouden, hoe lang hij zo gestaag zou kunnen voortgaan met aanhoudend corresponderen, publiceren, debatteren en commentariseren van al wat hij dagelijks las.

## Groen als journalist

# In zijn levensavond schreef Groen laatste nummers van *Nederlandsche Gedachten*

(18 augustus 1869–29 april 1876)

In een drietal artikelen schetst dr. G. Puchinger Groen van Prinsterer als journalist van de bladen „*Nederlandsche Gedachten*” en „*De Nederlander*”. De eerste twee artikelen stonden afgedrukt in

de nummers van 15 mei en 5 juni j.l. In deze derde bijdrage meer over de tweede serie „*Nederlandsche Gedachten*” welke van 1869 tot 1876 verscheen.

Voorts streden juist in zijn laatste zes jaren nog meer dan voorheen de politicus en de historicus in hem om de voorrang: aan wie moest hij het laatste woord laten? Steeds weer wilde hij als politicus de pen neerleggen, om enkel terug te kijken op de afgelegde levensweg; dan gaf hij al zijn aandacht aan zijn sterk autobiografisch getinte *Historische brieven*, en meende hij de actuele kerkelijke en politieke strijd aan de briljante jonge Kuyper te moeten overlaten, vooral sinds deze in staat bleek met de sterke arm van een geheel nieuw dagblad, *De Standaard*, het strijdperk in te treden. Voortgaan of terugtreden, het was de vraag die ook de ouderwordende Groen zich steeds weer stelde. Reeds op 30 december 1869 schreef Groen aan Kuyper: „Meermalen denk ik eraan om de *Ned. Ged.* te staken. Ik betwijfel of ik op mijn leeftijd, nog tegen dergelijke polemiek bestand ben”.

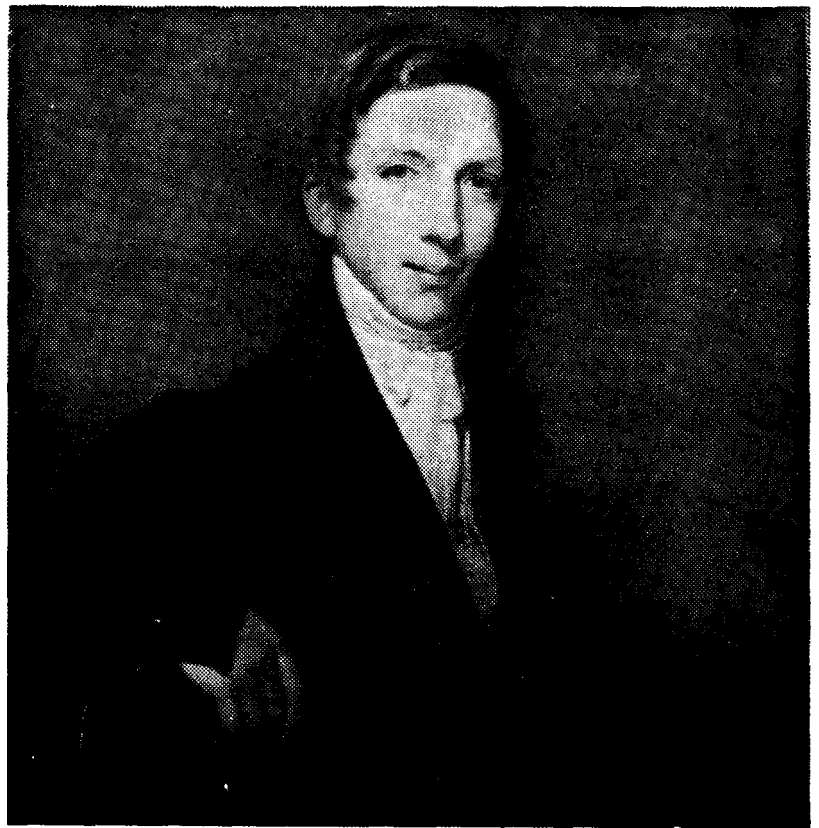
## Jonge Kuyper

Maar met zulke ontmoedigende toekomstplannen moest zelfs Groen van Prinsterer niet bij de jonge Kuyper aankomen, die juist bruisend van leven elke mogelijkheid van actie wilde in stand houden om het terrein te veroveren. Op 1 januari 1870 schreef Kuyper even beslist als pastoraal aan de oude veldheer terug dat daar niets van komen kon: „De moedelooze *onnederlandsche* gedachte om de *Ned. Ged.* te staken is, natuurlijk nu reeds voor een hooger gevoel bij u geweken. Toch spijt het mij innig, dat teleurstelling u zoo drukt. Nu en vóór 30 jaren, het geeft toch ook bemoediging! En zelden wordt het aan baanbrekers voor een nieuwe toekomst gegend, zelf de volle korenhalmen te aanschouwen. Niet



– Abraham Kuyper.

Door dr.  
G. Puchinger



– Een geschilderd portret van mr. Guillaume Groen van Prinsterer.

alsof mijn hart uw lijden niet gevoelt. Maar veel teleurstelling leert toch ook teleurstelling dragen, zonder dat de bezieling verflaucht. Jezus zag voor zijn sterven nog minder dan gij reeds aanschouwt. Ook Mozes zag Kanaän slechts van verre. En dit kunt gij toch niet loochenen, dat gij de jonge tarwe reeds boven den grond ziet komen, die voor de deugdelijkheid van het zaad pleit”. Uit Groens antwoord van 10 februari 1870 bleek welk gezag de jonge Kuyper reeds bezat, ook bij Groen: „Vraag u dan, lieve Vriend! of, in den bijkans 70-jarigen, een vlag van moedeloosheid, een gevoel van magtelooheid zoo vreemd is. Mijn briefje aan de *Haarlemsche Courant*: „Men verneemt van goeder hand dat de uitgaaf der *Ned. Ged.* voorlopig gestaakt is” heb ik tot dusver achtergehouden. Ik wil, ook in verband met uwe vermaning, geen overhaast besluit nemen.” Maar Groens klachten over te veel werk blijven aanhouden, ook jegens Kuyper, zoals wanneer hij op 20 maart 1871 schreef: „Mijne avonden moet ik, om de *Ned. Ged.* en om de gezondheid mijner dikwijls door vele, te vele werkzaamheden vermoeide Vrouw, vrijhouden”. Groen zou zich tot zijn einde ten aanzien van zijn journalistieke arbeid houden aan het devies dat Kuyper hem op 10 februari 1870 deed toekomen: „Het belang nu van dit beginsel verzet zich tegen een staking der *Ned. Ged.* op dit oogenblik onverbiddelijk”.

## Veel zorgen

Ondanks de vele zorgen die iedere periode aan zijn redacteur biedt, en zeker een oudere, smaakte Groen in zijn ouderdom de voldoening dat velen met dank van zijn laatste journalistieke arbeid kennis namen, en het waren niet alleen allernaaste geestverwanten en leerlingen. Allard Pierson schreef op 14 februari

1871 vanuit Heidelberg: „Ik zou uwe *Ned. Gedachten* wel voor mijne tegenwoordige landgenooten willen vertalen”. Prof. dr. J. J. van Oosterzee schreef op 17 november 1871 aan Groen: „Dat ik voorts onder de meest sympathetische lezers der *Ned. Gedachten* blijf behoreen, en God dank, die u tot zoo onvermoeiden arbeid bekrachtigt, behoef ik wel niet te herhalen”. Prof. B. J. L. de Geer van Jutfaas schreef op 7 april 1872: „En toch geloof ik dat hoe langs zoo meer de belangstelling in deze *Gedachten* toeneemt en hun invloed toeneemt. Moge u kracht en lust geschonken worden om voort te gaan”. De oud-minister dr. J. Bosscha, die in 1863 zijn bekende studie *Kroon en Ministers* gepubliceerd had, schreef op 20 juli 1872 aan Groen: Uwe *Ned. Gedachten* houd ik trouw bij, ofschoon ik in geen politiek strijdperk meer de lans opneem”. De schrijfster A. L. G. Bosboom-Toussaint berichtte op 30 april 1873 aan Groen: „want ik heb niet minder behoefte u te danken voor het hernieuwd opvatten van de *Nederlandsche Gedachten* en u te zeggen hoe zeer gij mij beschaamt op uw leeftijd nog zoo veel lust en kracht, tot bijna onafgebroken werkzaamheid, terwijl ik mij nu dikwijls reeds mat en moede gevoele”.

## Volhouden

Zo bleef Groen volhouden, al schreef hij op 18 november 1875 aan dr. A. W. Bronsveld: „ik ben oud, zwak, moe, en door vele, misschien te vele werkzaamheden, oversteipt. Ook door de misschien onvoorzigtige wederopvatting der *Ned. Gedachten*. Alleen door de onwaardeerbare hulp mijner lieve en trouwe echtgenote, die zelve dikwijls ter nauwernood tegen haar velertei eigen en overgenomen taak bestand is, kan ik nog voortgaan. Met het oog naar Boven en met ernstige bekommernis over land en Kerk”. Toen steeds meer oudere vrienden wegvielen schreef M. D. van Otterloo op 20 maart 1876 woorden van troost aan Groen: „Bij de verliezen, die ons in de laatste weken treffen, is 't mij begrijpelijk, dat de voorgenomen voortzetting der *Nederlandsche Gedachten* u moeilijk moet vallen. De zoo plotselinge dood van den heer Van Loon vooral is treffend, een bevestiging van het Schrifwoord, dat we

zijn als eene bloem des velds en voorbijgaan als eene damp. Hoe troostrijk daarbij, dat één blijft en wel Hij, die onze troost in leven en sterven is, het anker onzer hoop: de Heere Christus”. Wist Groen zijn einde nabij?

## Ziekbed

Men zou het zeggen, wanneer men in het laatste nummer van zijn *Nederlandsche Gedachten*, dat hij op 29 april 1876 vanaf zijn ziekbed schreef, de volgende regels aantreft, midden tussen politieke en staatsrechtelijke beschouwingen: „In 1831, aan het einde der *Nederlandsche Gedachten*, een Overzicht. In 1855, aan het einde van de *Nederlander*, een Narede. In 1876, aan het naderend levenseind, een *Christelijk-Historisch testament*. Met de tollenaarsbede: „O God! wees mij zondaar genadig!” Met de Heidelbergse *Catechismus-wijsheid*: mijn enige troost in leven en in sterven. Met den juichtoon: „Ik danke God door Jezus Christus mijnen Heer.” Met de strijdleus der Reformatie: „Doet aan de geheele wapenrusting Gods en het zwaard des Geestes hetwelk is Gods Woord”. Verbum Del manet in aeternum. Met de sinspreuk: Een Staatsman niet! Een Evangeliebelijder”. Groens laatste serie *Nederlandsche Gedachten* toont aan wat de Christelijke Boodschap aan inspiratie kan schenken, ook ter politieke volharding. Laat ons daarin zijn navolgers zijn!

## moeder's hulp



bij schaaftwonden, lichte brandwonden, ruwe, schrale en gesprongen huid. helpt heerlijk verzachtend. met natuurlijke grondstoffen bereid

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

Weekblad van de A.R.P.  
Evangelische volks-partij

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kieft (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. de Boer H. W. van den Brink D. Corporaal dr. W. de Kwadsteniet, mr. C. van de Wetering, drs. C. Bremmer (redactie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuyperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A. R. Partijstichting te 's-Gravenhage. Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per halfjaar. Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie; 020-24.91.12.

**Unctad IV, Nairobi**

**Uitkomst zonder inhoud**

Cocktails, perskonferenties, safari's, recepties, het uitwisselen van beleefdheden zullen zo'n 40 - 60 procent van de tijd der delegaties naar de Unctad-konferentie gevraagd hebben. (Of vroegen delegaties daar zelf om?) De overige tijd is gebruikt om tot resultaten te komen, dan wel gebruikt om resultaten te voorkomen. Nota bene drie weken lang is men bezig geweest de diverse voorstellen van vragen te voorzien, eerst tijdens de laatste week is getracht om tot antwoorden te komen door middel van onderhandelingen. De zoveelste maal hebben de rijke landen aan het langste eind getrokken; geen wonder, ze hebben zelf de touwtjes in handen.

**Resultaten...**

Je wilt een algemeen grondstoffenakkoord met een gemeenschappelijk fonds, en je krijgt (misschien!) een jaar later een vergadering over een grondstoffenakkoord, waarbij direct vermeld wordt dat geen land verplicht is te komen. Daarnaast zullen over afzonderlijke grondstoffen onderhandelingen gestart worden; dat wil zeggen (waarschijnlijk?) over die grondstoffen die voor de rijke landen belangrijk zijn. Je wilt vrijstelling van aflossing omdat de schulden van je land tot ongekende hoogten zijn gestegen, en je krijgt de toezegging dat onderzocht zal worden hoe die schulden zijn ontstaan. Je wilt dat Unctad een wezenlijk onderhandelingsplatform wordt, en er worden nieuwe „onderhandelings“-fora in het leven geroepen. Je wilt dat multinationale ondernemingen onder democratische controle komen, en je krijgt te horen dat Duitsland door hard werken de puinhopen van de Tweede Wereldoorlog heeft kunnen omzetten tot bolwerken van welvaart, en dus krijg je de raad ook maar hard te werken. Kortom je wilt concrete toezeggingen en je krijgt beloften zonder inhoud!

**Solidarity day**

Tijdens de konferentie bleek al waar het op uit zou draaien. De niet-gouvernementele organisaties (zie tweede artikel NG - nr. 21-'76) hebben daarom een solidariteitsdag georganiseerd. De bijgaande cartoon is één der vele affiches die in het conferentiecentrum en in de hotels werden opgehangen. Dit om zoveel mogelijk handtekeningen te krijgen als onderschrijving van de voorstellen der derde wereld. De ongeveer duizend handtekeningen mochten echter niet baten. Wel heeft de Koalitie (van niet-gouvern. org.) een nuttige functie naar de eigen organisaties kunnen vervullen. Daarom zal getracht worden om de Koalitie ook na Unctad gestalte te geven; gedacht wordt aan het kritisch volgen van bijvoorbeeld de Noord-Zuid-Konferentie in Parijs.

**Reaktorvaten**

Inmiddels weten we dat de levering van reaktorvaten aan Zuid-Afrika, mede door Nederland, niet doorgaat. Toch een paar opmerkingen. Een rede van premier Vorster haalde in Nairobi de voorpagina's: *Zuid-Afrika zal desnoods atoomwapens gebruiken om een eventuele oorlog tegen „terroristen“ te kunnen winnen.* Zou Nederland mede schuldigen mogen zijn aan moord op onschuldigen? Immers of je guerrilla's nu terroristen vindt of niet, met atoomwapens raak je zeker een groot aantal onschuldigen! Daarnaast meen ik dat we duidelijk op het verkeerde paard gewed zouden hebben. Verschillende gesprekken, het lezen van de kranten, hebben mij de ogen verder geopend: Het is spoedig gedaan met de nog resterende blanke (politieke) macht, *zwart Afrika neemt het niet langer!* We kunnen dit betreuren, we kunnen het toejuichen, ontkennen kunnen we het niet. Juist ook ten aanzien van de Nederlandse werklozen, mochten we ons

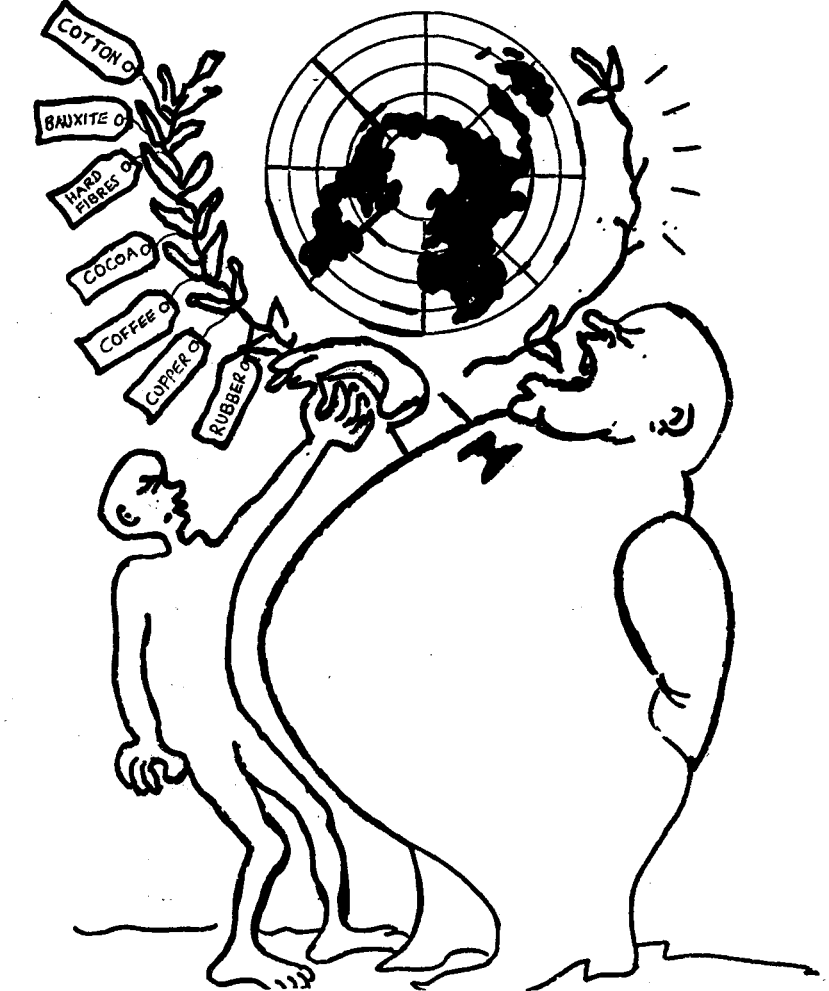
De afgelopen maand vertoefde Aalt v.d. Glind in Nairobi, waar hij de wereldhandelskonferentie UNCTAD IV bijwoonde. Deze week publiceren wij het slotartikel van deze medewerker bij de Christelijke Platteiaands Jongeren voor Ontwikkelingssamenwerking. In de edities van de voorgaande vier weken werden zijn overige bijdragen gepubliceerd.

beleid niet afstemmen op een atlopende zaak!

**Hoe verder?**

Hopelijk zullen de arme landen in onderling overleg verder gaan de solidariteit te versterken. Gedragskodes voor multinationale ondernemingen, voor hulpverlening, kunnen met onderlinge solidariteit ook zonder de rijke landen worden ontwikkeld. Of de derde wereld in staat zal zijn om voor andere produkten soortgelijke akties als met de olie te organiseren is niet zozeer een vraag: ze worden ertoe gedwongen, slechts apathie kan hen weerhouden. Toch kan (en moet!) in de rijke landen het meeste gebeuren; we onthouden de derde wereld nog steeds de voorwaarden waarbinnen zelfontwikkeling mogelijk is. Zolang wij onze verantwoordelijkheid uit de weg gaan, en blijven geloven in het goede van de materiële welvaartsgroei, kunnen wij die voorwaarden niet scheppen. Laten we als partij, die pretendeert vanuit de Bijbel in de politiek bezig te willen zijn, van de arm-rijk problematiek een hoofdpunt van beleid maken. We zullen de activiteiten van de Nationale Kommissie Voorlichting en Bewustwording kritisch moeten stimuleren. Onlosmakelijk hiermee verbonden is een voortdurende strijd tegen tenminste de aanmatigende etherreklame. Het

**UIT DE ARJOS**



- Een als affiche gebruikte cartoon bij UNCTAD IV in Nairobi (Kenya).

belangrijkste is het beseffen dat welvaart zeer wel mogelijk is zonder groei daarvan, en dat welzijn alleen kan, wanneer we de welvaart delen met iedereen.

Sommigen vinden dat niet nodig, waarom moet Nederland voorop lopen, menen zij. Wel, we zijn chauvinistisch genoeg om het sukses van het Nederlands elftal te waarderen, maar ik hoop dat we ook christelijk genoeg zijn om de gevoerde politiek ten aanzien van de derde wereld te waarderen en te stimuleren.

**Tenslotte**

Nederland-schijnt onder de rijke landen het meest tegemoet te komen aan de wensen van de derde wereld.

Nairobi/Ede, mei 1976, Aalt van de Glind

**Protestantenconferentie over :**

**Kwaliteit van het bestaan**

**Samen met zusterorganisaties uit Noorwegen, Zweden, Zwitserland, Denemarken en Finland, maakt de Arjos deel uit van het Gesprekscentrum van Jonge Evangelische Politici in West-Europa.**

Eén van de belangrijkste activiteiten van het Gesprekscentrum is, het organiseren van een jaarlijkse studie-konferentie. De vierdaagse konferentie zal dit jaar gehouden worden van 24 tot 27 juni a.s. in Wengen, Zwitserland (Berner Oberland; een ideale omgeving). Het thema van de konferentie is: DE KWALITEIT VAN HET BESTAAN; DE LEVENSTANDAARD.

Alvorens over dit thema te discussiëren, zullen inleidingen gehouden worden door prof. R. Tomić, de in ballingschap levende voormalige presidentskandidaat van de Chileense Christen-Demokraten; hij spreekt over „het konflikt tussen rijk en arm op wereldnivo“. prof. Oester, lid van de Zwitserse Evangelische Volkspartij; hij spreekt over het vraagstuk van „de welvaartsproblemen en de levenswijze in de industriële maatschappij“. Uiteraard is er ook gelegenheid om van het Zwitserse landschap te genieten.

**Subsidie**

Omdat de totale kosten voor een aantal deelnemers een onoverbrugbare belemmering zouden betekenen, neemt

de Arjos de verblijfkosten (overnachtingen en maaltijden) in Zwitserland voor haar rekening. De reiskosten betalen de deelnemers dan zelf. Per land kunnen maximaal tien deelnemers afgevaardigd worden. Mochten er meer belangstellenden zijn, dan stelt het Arjosbestuur de delegatie vast. Er wordt dan o.a. rekening mee gehouden dat er zich vooral nieuwe leden onder de konferentiegangers bevinden. Het is de bedoeling dat de Nederlandse delegatie van te voren een keer bijeenkomt om het programma e.d. door te spreken. Omdat de data van de konferentie niet ver meer verwijderd zijn, is opgave voor deelname een spoedeisende zaak.

Voor opgaven en inlichtingen: sekretaris Arjos, Dr. Kuyperstraat 3, Den Haag. Tel.: 070-45.03.24 of 46.96.20.

**ARJOS!**

**Wordt lid van een actieve politieke jongerenorganisatie!**

De ARJOS, de ongeveer 1500 leden tellende jongerenorganisatie van de ARP, biedt jongeren tot 29 jaar talloze mogelijkheden om politiek actief te zijn. Eigentijds, creatief en onafhankelijk, maar nooit vrijblijvend. Zo zijn er de diverse plaatselijke ARJOS aktie-kernen. Politieke werkplaatsen bij uitstek om je in allerlei zaken eens kritisch te verdiepen. Daarnaast zijn er o.a. diverse groepen die het werk van de ARP Tweede Kamerfractie begeleiden. Een unieke mogelijkheid om als jongere ook op landelijk nivo invloed uit te oefenen.

Bij dit alles ziet de ARJOS de Evangelische boodschap als enig uitgangspunt.

Doe mee! Neem de uitdaging aan om aan de samenleving vorm te geven. Meld je aan als lid door onderstaande bon in te vullen. Dan krijg je bovendien het ARJOS/ARP weekblad Nederlandse Gedachten toegezonden.

NAAM: .....

ADRES: .....

WOONPLAATS: .....

Meldt zich aan als Arjoslid en betaald f 10,- (postrekening) nr. 127164, ten name van Stichting Arjos, Den Haag) voor het lidmaatschap ARJOS, Dr. Kuyperstraat 3, Den Haag, tel. 070-46.96.20 of 45.03.24.

**Data om te onthouden!**

**25 september 1976 - AR-Partijraad te Utrecht**

In deze partijraad zal beoordeeld worden of aan de in de resolutie van 10 april jl. gestelde voorwaarden ten aanzien van één CDA-lijst genoegzaam is voldaan.

**13 november 1976 - AR-Partijraad te Rotterdam**

Tijdens de najaarspartijraad komt het ontwerp-CDA-program aan de orde. De ingediende amendementen vanuit de AR-kiesverenigingen worden behandeld.

**10 en 11 december 1976 - CDA-congres te Den Haag**

Het tweede CDA-congres wordt opnieuw in Den Haag gehouden. Het CDA-program wordt vastgesteld. Noteert u nu reeds de data van deze belangrijke partijgebeurtenissen in uw agenda.

Uitslag stemming over CDA-resolutie nader bekeken

## Kleine kiesverenigingen functioneren vaak moeilijk

In de afgelopen jaren hebben de AR-kiesverenigingen regelmatig hun stem kunnen uitbrengen bij belangrijke beslissingen omtrent het CDA. Daarnaast hebben de kiesverenigingen een aantal keren gestemd over personele zaken. Vaak kwam dan bij het bekendmaken van de uitslag van de stemming de klacht naar voren, dat maar zo weinig kiesverenigingen aan de stemming hadden deelgenomen. Hoe is het dit keer gegaan, bij de stemming over de partijresolutie inzake de ene CDA-lijst?

Een ervaringscijfer in de afgelopen jaren was: 525. Zo'n 525 van de ruim 800/850 kiesverenigingen deed telkenmale mee aan stemmingen. Aan de stemming over

de CDA-resolutie van 10 april hebben echter maar liefst 669 van de 821 stemgerechtigde kiesverenigingen deelgenomen, meer dan 80% (zie tabel I). Een opmerkelijk hoge score. En dan te bedenken dat er nog 10 stembiljetten binnengekomen zijn na het sluiten van de stembus. Wellicht dat de conclusie kan worden getrokken, dat de kiesverenigingen de beslissing over de resolutie m.b.t. één CDA-lijst als zeer wezenlijk hebben ervaren. Velen hebben hun verantwoordelijkheid beseft.

### Zwakke broeders

Waar zitten nu de zwakke broeders? Zoals bekend krijgt elke kiesvereniging een aantal stemmen toegewezen op basis van het ledental. Uit tabel I blijkt hoe die verdeling over de kiesverenigingen is. Al snel springt in het oog, dat de niet-stemmende kiesverenigingen zich in het algemeen bevinden onder de kleine. Zo heeft 31%

# VAN DE PAAR TIJ

Tabel I Stemmende en niet-stemmende kiesverenigingen

| Aantal stemmen per kiesver. | Totaal aantal kiesver. | Aantal kiesver. dat aan stemming deelnam | Aantal kiesver. dat niet aan stemming deelnam |
|-----------------------------|------------------------|------------------------------------------|-----------------------------------------------|
| 1                           | 378                    | 259 ( 69%)                               | 119 (31%)                                     |
| 2                           | 255                    | 229 ( 90%)                               | 26 (10%)                                      |
| 3                           | 104                    | 99 ( 95%)                                | 5 ( 5%)                                       |
| 4                           | 44                     | 43 ( 98%)                                | 1 ( 2%)                                       |
| 5                           | 21                     | 20 ( 95%)                                | 1 ( 5%)                                       |
| 6                           | 13                     | 13 (100%)                                | 0                                             |
| 7                           | 2                      | 2 (100%)                                 | 0                                             |
| 8                           | 2                      | 2 (100%)                                 | 0                                             |
| 9                           | 2                      | 2 (100%)                                 | 0                                             |
|                             | 821                    | 669 ( 81%)                               | 152 (19%)                                     |

Tabel II Gedetailleerde uitslag

| Aantal stemmen per kiesver. | VOOR          | TEGEN       | BLANCO     |
|-----------------------------|---------------|-------------|------------|
| 1                           | 208 x 1 = 208 | 49 x 1 = 49 | 2 x 1 = 2  |
| 2                           | 206 x 2 = 412 | 21 x 2 = 42 | 2 x 2 = 4  |
| 3                           | 89 x 3 = 267  | 10 x 3 = 30 |            |
| 4                           | 41 x 4 = 164  | 2 x 4 = 8   |            |
| 5                           | 19 x 5 = 95   | 1 x 5 = 5   |            |
| 6                           | 12 x 6 = 72   | 1 x 6 = 6   |            |
| 7                           | 2 x 7 = 14    | 1 x 6 = 6   |            |
| 8                           | 2 x 8 = 16    |             |            |
| 9                           | 2 x 9 = 18    |             |            |
|                             | 581           | 1266        | 84 140 4 6 |

van de kiesverenigingen met 1 stem niet aan de stemming meegedaan. 10% van de kiesverenigingen met 2 stemmen liet het afweten. En vanaf 3 stemmen wordt het aantal niet-stemmers al snel teruggebracht tot nul. Uit deze cijfers kan stellig worden gekonkludeerd, dat de kleine kiesverenigingen vaak moeilijk functioneren. Natuurlijk zijn er talloze kleine verenigingen, die goed draaien, maar eveneens velen hebben last van bloedarmoede of zijn volkomen op non-aktief. Het partijbestuur zou er met behulp van het buitendienstteam goed aan doen haar zorg met name te doen uitstrekken tot de kleine verenigingen. Nagegaan zou moeten worden welke kleine verenigingen hulpbehoevend zijn en op welke wijze hulp kan worden geboden: **hulp door middel van reactivering, samenwerking of fusie met andere kiesverenigingen.**

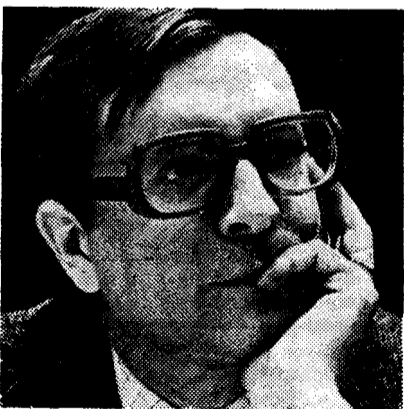
### Uitslag

Uit tabel II blijkt hoeveel kiesverenigingen per stemcategorie vóór, tegen of blanco hebben gestemd. Het aantal tegenstemmers is het grootst onder de kiesverenigingen met weinig stemmen. Harde conclusies kunnen daar evenwel niet uit worden getrokken. Bekend is immers niet welke kiesverenigingen dit zijn, d.w.z. uit welk deel van het land, stad of platteland. Het lijkt nuttig intern aan de beschikbaar gekomen gegevens veel aandacht te besteden en er een gepast gebruik van te maken voor de activering van kiesverenigingen. De liefde kan daarbij echter niet van één kant komen. Een bereidwilligheid van kiesverenigingen is bij het maken van (re-)activeringsplannen onontbeerlijk. **En denkt u eens aan het buitendienstteam. Doet u er rustig een beroep op!**

## Dr. Abr. Kuypers stichting voert financiële actie

### Uw gift is aanmoediging om verder te gaan

De Doctor Abraham Kuypers stichting doet een beroep op u. Ons Instituut is sinds jaren een vast bestanddeel van de ARP en doet zijn werk zonder daarvoor ooit een rechtstreekse bijdrage van u te vragen. Dat kon, dank zij de offerbereidheid van vorige generaties. Zij zorgden ervoor dat de Kuypers stichting belangrijk ondersteunend werk kon doen. Maar nu teren we al jaren in op ons vermogen, ondanks het feit dat het rijk een bescheiden bijdrage geeft.



Drs. A. M. Oostlander

### Tekort

Het begrotingstekort over 1976 zal ca. f 200 000,- bedragen. De partij wil haar bijdrage gaan verhogen, gelukkig. Maar intussen worden door gebrek aan mankracht enkele sectoren van het werk door ons onvoldoende behartigd. Dat kan zo niet doorgaan.

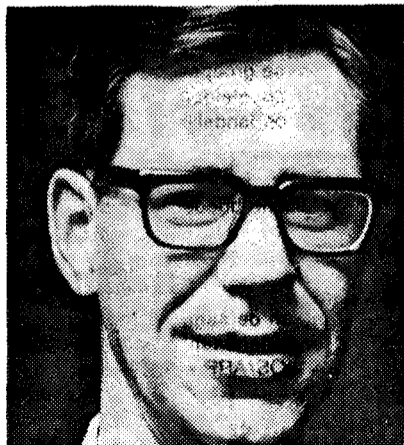
Van de Kuypers stichting wordt een belangrijke bijdrage verlangd in de principiële en wetenschappelijke benadering van de politiek op allerlei

niveaus. Voor een beginselpartij is principiële bezinning noodzakelijk, vandaar dat ook in een toekomstig CDA-verband onze taak met kracht moet worden voortgezet. Onze partners verwachten dat ook van ons, want de principiële benadering van de politiek heeft bij de antirevolutionairen altijd bijzondere aandacht gehad. En laten we onze taak ten opzichte van de Europese christen-democratie niet vergeten.....

### Eenmalige gift

Wilt u die inbreng versterken, wilt u ons in staat stellen om aan de vragen die zo dringend aan de Kuypers stichting worden gesteld te voldoen? Steunt u ons dan met een éénmalige gift. Deze week ontvangt u daartoe een acceptgirokaart. U vermindert door uw gift de zorg om uw Kuypers stichting en het betekent voor ons een aanmoediging om met vertrouwen verder te gaan.

Mr. J. H. Grosheide, voorzitter.  
Drs. A. M. Oostlander, directeur



Mr. J. H. Grosheide

### Radio

De ARP is weer via de radio te beluisteren op vrijdag, 18 juni a.s. om 18.20 uur via Hilversum 2.



### Werkbezoek Zeeland

Op vrijdag 11 juni a.s. brengt de ARP een

werkbezoek aan de provincie Zeeland in het kader van de actie „wij komen terug”. Aan het bezoek nemen vrijwel alle A.R.P. Tweede Kamerleden deel. Ook de Eerste Kamerfractie is vertegenwoordigd. 's Avonds om 20.00 uur worden openbare bijeenkomsten voor kiezers en partijleden belegd. De Statencentrales Middelburg en Vlissingen komen bijeen in „De Schakel” te Middelburg. Aanwezig is o.a. fractievoorzitter Aantjes. De Statencentrales Goes, Zierikzee en Tholen beleggen een bijeenkomst in de „Prins van Oranje” te Goes. Aanwezig is o.a. partijvoorzitter De Boer. De Statencentrales Hulst en Oostburg hebben deze dag hun avondbijeenkomst

in „Hotel Rotterdam” te Terneuzen. Aanwezig zijn o.a. de Kamerleden Beinema en Van Houwelingen.

### Oprichting CDA Gelderland

Op zaterdag 12 juni a.s. vindt de oprichting plaats van het Gelderse CDA in het Veluws College, Waltersingel 130, Apeldoorn om 11.00 uur 's morgens. Aanwezig is o.m. prof. Steenkamp, voorzitter van het CDA. De oprichting wordt gecombineerd met een CDA-studiedag over het CDA-program. Daarbij zijn als inleiders aanwezig: drs. Th. Hazenkamp, mevr. J. van Leeuwen, J. van Houwelingen en A. D. W. Tilanus. Ontvangst vanaf 10.00 uur.

# STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE

### Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-

### Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-

### Werkende jongeren project

Een serie afleveringen op het gebied van maatschappijvorming voor werkende jongeren.

Informatie op sterk beeldende wijze en herkenbaar als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

8 afleveringen voor f 20,-

### De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-

### De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

Een cursus voor ondernemingsraad-leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-

STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPS- KUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN EN U ONTVANGT PEROMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.

DE ARP IN DE ETHER



Handel in buizen (diverse maten) NIEUW IJZER,  
zoals platen, hoek- en balkijzer  
RIJPLATEN in diverse maten

**STOLK'S Handelonderneming B.V.**  
Postbus 1, H. I ambacht  
afd.: Sloperij, Veersedijk 233, tel. 078-2.80.00  
Afd. Bruikbare materialen, Veersedijk 11,  
tel. (01858), 2024 en 5025.

A. BAARS Azn.

### Exploitatie van baggermaterieel B.V.

VERKOOP EN VERHUUR

Telefoon (0 1840) - 5566  
Postbus 70, Sliedrecht.

Scheepswerf A. BAARS Azn. B.V.  
SLIEDRECHT  
Telefoon (0 1840) - 5566  
NIEUWBOUW EN REPARATIE

### W. VISSER & ZN. N.V.

Scheepswerf - Motorenherstelplaats  
Ankerpark 2 - Telefoon 02230-2887

**DEN HELDER**  
NIEUWBOUW EN REPARATIE

FIRMA DE REK EN HORSMAN

### Fabriek van Scheepslieren

DORPSTRAAT 102 - TEL. 0 1894-218  
OUDERKERK AAN DEN IJSSEL

### FA. J. A. VISSCHER & ZOON

DE NIEUWESLUIS 5 - ZWARTSLUIS  
buiten kantooruren: 05208-1259-1546  
Telefoon kantoor: 05208-2120  
werkplaatsen: 05208-1259

Directieboten - Sleepvletten -  
Dekschuiten



SYSTEEMBOUW VERMEULEN B.V. MILL  
Industrieterrin Postbus 3 tel. 08859-1024

Systeembouw (Permanent en Semi Permanent)  
Systeembungalows, Scholen, Kantoren, Houten ga-  
rages, Bedrijfsschuren en loodsen. etc.

In de Noordoostpolder en  
Oostelijk Flevoland

AANNEMERSBEDRIJF

### N.V. GEBR. SALVERDA

T HARDE · BOVENWEG 7 TELEFOON 05255-1669

### DROOG HOUT

SPECIALITEIT: GEWATERD IEPEN, VERDER  
BEUKEN, ESSEN, LINDEN, KERSEN, EIKEN EN  
PEREN. Incomplete bollen en plaathout. Contant 1%

*N.V. Hard- en Zachthout  
Import Mij.*

LOENEN (VELUWE) - TELEFOON 05765-212

### FA. JAN DE MIK

HARDINXVELD-GIESSENDAM

Aannemers van oeververdedigings-  
werken - Griendhoutheadel

Tel. 01846-2539-2484 Hardinxveld-Giessendam

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00

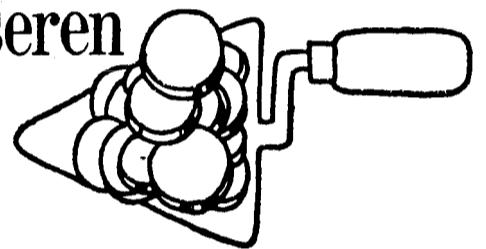
# hypotheken

Denkt u aan een eigen huis?  
Geld hoeft dan geen  
struikelblok te zijn.

Een hypotheek van de Spaarbank  
maakt 't u mogelijk. Er is óók

voor u een hypotheek,  
aangepast aan uw  
inkomsten tot 100%

Laat u uitgebreid adviseren  
door de



## SPAARBANK EIGEN HAARD GRONINGEN

Tel. 050-127902  
127687



Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - Tel. 078-3.43.22

Snelle offsetdrukkers  
voor meerkleuren  
reklamedrukwerk

IN PRIMA BOTER EN KAAS  
STEEDS DE BAAS  
ALLE SOORTEN GROOT EN KLEIN  
KOMEN UIT DE IJSSEL- EN LEKSTREEK FIJN

### A.vanHouwelingen - Moordrecht

TELEFOON 305 (0 1827) WETERINGSTRAAT 4

### Verschenen:

#### GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID

Dit boekje bevat de belangrijke redevoeringen, uitgesproken tijdens de  
voorjaarspartijraad van 10 april jl:

■ de rede van H. A. de Boer  
„Om een CDA met karakter”

■ de rede van mr. W. Aantjes  
„Delen in verantwoordelijkheid, werk en offers”

Tevens is opgenomen de tekst van de resolutie over één CDA-lijst.

Omvang: 32 pagina's, geïllustreerd.

Prijs f 3,- per exemplaar.

Bestellingen:

Stort het bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag  
met vermelding van „Gedeelde verantwoordelijkheid”.

#### HYPOTHEEK TOT 140%

Kostel. vrijbl. off. Geen afsl. prov. gratis advies  
GELDLENING TOT f 500 000  
HUIZEN te koop gevr. en aangeboden  
Adv. en bemidd. ONROEREND GOED  
Drs. J. A. Uding & Partn.  
Fin. adv. en vastgoedcons. v. Maerlantlaan 7  
Amersfoort. Telefoon 033-1.76.47 (4 lijnen)  
Bijkant ● v.d. Helstlaan 39, H'sum, tel. 02150-1.32.87.

# NG

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

weekblad van de anti-revolutionaire partij

32e jaargang - nr. 25 - 19 juni 1976

### Doet de voorgestelde verdeling van matiging recht aan het ontzien van zwaksten

## De 1% operatie

De overheidsuitgaven stijgen te snel. Zonder ingrijpen zouden zij b.v. in 1980 al 60% van het nationale inkomen omvatten. Om die overheidsuitgaven te kunnen betalen moeten er belastingen sociale premies worden opgebracht. Dat gebeurt in stijgende mate, zodat kan worden uitgerekend dat voor de jaren 1976 tot 1980 de druk van de collectieve lasten (belastingen en premie) per jaar met 1,7% zal toenemen. De regering wil die stijging nu tot 1% per jaar beperken en dat betekent een lager uitgavenniveau in 1980 van ongeveer 10 miljard gulden.

Ook wij menen dat die ombuiging tenminste nodig is. De groei van het nationaal inkomen moet verdeeld worden over drie categorieën aanspraken. Overheid, particuliere bestedingen, waarvan die voor lonen en salarissen en tenslotte die voor winsten t.b.v. het bedrijfsleven.

### Groei achtergebleven

Die laatste zijn nodig voor het doen van investeringen om de werkgelegenheid op peil te houden. Naar verhouding is de groei van de winsten al geruime tijd

duidelijk achtergebleven bij de groei van de overheidsuitgaven en de lonen en salarissen. Dit had ondermeer tot gevolg dat de arbeidskosten per produkt een stijgend verloop vertoonden. Dat leidde er weer toe dat het bedrijfsleven het in sterkere mate ging zoeken in arbeidsbesparende investeringen, zodat de werkgelegenheid terug liep. Wij hebben dan ook te maken met ongekend hoge werkloosheidscijfers (ruim 200 000) waarmee geen genoegen kan worden genomen. Natuurlijk zullen de arbeidsbesparende investeringen voor een deel ook te maken hebben met technologische ontwikkeling op zich, maar algemeen (ook de regering doet dat) wordt toch een duidelijk verband gelegd tussen de hoogte van arbeidskosten en de mate van arbeidbesparende investeringen. Er kan nu wat meer ruimte voor het bedrijfsleven worden gemaakt door een beperktere stijging van de overheidsuitgaven en een matiging van de lonen. Op die manier komen er grotere mogelijkheden voor nieuwe investeringen, terwijl de drang tot arbeidsbesparende investeringen geringer zou kunnen zijn. Er komt nog iets bij: door verschillende oorzaken (o.m. hogere grondstoffenprijzen, hogere milieueisen, hogere energiekosten) zal de economische groei zich op een lagere niveau blijven ontwikkelen dan wij bijvoorbeeld in de zestig jaren ( $\pm 5\%$  per jaar) gewend waren.

Dat betekent, dat er minder te verdelen zal zijn. Ook dat vraagt een zorgvuldiger verdeling over de genoemde aanspraken.

### Recht op arbeid

In de 1%-nota stelt de regering dat de voorstellen beogen een uitbreiding van de werkgelegenheid als onmisbare bijdrage tot een verwezenlijking van het recht op arbeid. Daarbij wil ze - mede gelet op de geringere te verdelen ruimte - haar voorstellen duidelijk plaatsen in het kader van een alle categorieën omvattend inkomensbeleid.

Daarvoor is ook nodig handhaving van de fundamentele van het gebouw van de sociale zekerheid.

Dat kan alleen als er produktieve capaciteit van de Nederlandse ekonomie wordt verstevigd. De regering formuleert haar doelstelling als volgt:

- de structurele werkloosheid dient zover mogelijk te worden teruggedrongen.
- een belangrijke vermindering van het inflatietempo vergeleken bij het recente verleden.
- een reële trendmatige (voorshands gemiddeld hoge) groeivoet van het nationaal inkomen van tenminste  $3 \frac{3}{4}\%$

Voor wat betreft haar bijlage geeft zij twee hoofdlijnen aan:

- beperking van de collectieve lastenstijging.
- stimuleringsprogramma t.b.v. de investeringen in bedrijven (struktuurnota Minister Lubbers).

### Gemeenschapsinvloed

Om de gemeenschapsvoorzieningen minder snel te kunnen laten stijgen om zodoende te komen tot een matiging van lonen en salarissen is voldoende



Op de derde dinsdag in september presenteert de Minister van Financiën de miljardenbegroting voor het daaropvolgende kalenderjaar. Voor 1977 ligt een drastisch bezuinigingspakket in het verschiet, al zullen de overheidsuitgaven nog wel blijven stijgen

### De maatregelen van het kabinet

Deze week een extra groot nummer van NG, waarin veel aandacht wordt besteed aan de bezuinigingsvoorstellen van het kabinet, de struktuurnota van Minister Lubbers en de Loonwet, welke de regering het wapen in handen geeft om eventueel in te grijpen in de lonen. Prof. Albada schrijft o.a. over deze wet en het arbeidsvoorwaardenbeleid in de middenkatern CD Aktueel. Een A.R.-delegatie bracht deze maand een werkbezoek aan Zeeland in het kader van de actie „Wij komen terug”. Een impressie van dit wellicht laatste A.R.-bezoek vindt U op pag. 11. Voorts een kritische kanttekening bij het concept-wetsontwerp voor het (nieuwe) basisonderwijs, dat kortgeleden werd gepubliceerd. Blijft ook hier de vrijheid van onderwijs gehandhaafd of niet? Zie pag. 12.



Het A.R.-Kamerlid Beumer

ondersteuning door „brede groepen van samenleving” nodig. Vandaar dat de regering zegt: „deze aanpak kun je niet los zien van andere maatschappelijke ontwikkelingen: verdergaande invloed van de gemeenschap t.a.v. het sociaal-economisch proces.” Daarom worden verband gelegd met o.a. de wet op de ondernemingsraden, de vermogensaanwasdeling en het meer richting geven aan de investeringen. Waar de 1% operatie met zich meebrengt een nogal fundamentele keuze over verdeling en aard van de groei is naar mijn mening de gesignaleerde samenhang onmiskenbaar en relevant.

### Financiering

De stimulansen die de regering denkt te geven (matiging van lasten, steun voor investeringen) kunnen niet allemaal worden betaald uit alverdiend geld. Via een voorschot op verwachte gunstiger ontwikkelingen (aantrekken van de conjunctuur: hoger groeicijfer) en dus voorshands omvangrijker tekorten op de begroting worden de stimulansen gegeven. Dat is bepaald niet zonder risico. De geldschepping die daarbij nodig is, komt op gespannen voet te staan met doelstelling 2 het terugdringen van inflatie. Minister Lubbers sprak in dit verband dan ook over het „gaan tot aan de grens van het aanvaarde”.

Vervolg op pag. 2

W. Smeenk & Zonen  
VLEUGELS, PIANO'S,  
ORGELS  
OVERTOOM 174  
TEL. 020-18.51.51  
AMSTERDAM

### Volgende week geen N.G.

Zoals gebruikelijk verschijnt N.G. in de zomermaanden om de veertien dagen. Deze regeling gaat met ingang van dit nummer van start. Dit betekent dat ons partijweekblad de komende tijd zal verschijnen op 3 juli, 17 juli, 31 juli, 14 augustus en 28 augustus 1976. Vanaf 28 augustus a.s. verschijnt N.G. weer wekelijks. Om te beginnen dus volgende week geen N.G.!

### ONDER HAMER EN SIKKEL

Nu in West-Europa de discussie over de verhouding communisme - parlementaire democratie weer oplaait, heeft de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP het initiatief genomen actuele informatie over Oost-Europa in een boekje te bundelen. Dat boekje is deze week verschenen en draagt als titel

#### ONDER HAMER EN SIKKEL

Actuele informatie over Oost-Europa.

Zes deskundige auteurs, t.w. mr. P.H. Kooijmans, dr. J.A. Hebly, dr. W. Maarse Nzn., M.H. von Meyenfeldt, J.P. van Rijswijk en E. Ouwéjan, belichten diverse aspecten van de situatie in Oost-Europa.

Aan de orde komen o.m. de politieke ontwikkelingen sinds 1945, de positie van de kerken, het buitenlands beleid, broedertwisten in het internationaal communisme, handel en economie en de verhouding tot de „derde wereld”.

Het boekje kost f. 5,- per exemplaar.

72 pagina's, meer dan 50 illustraties, waaronder cartoons van Frits Behrendt en Arend van Dam.

### BESTEL NU!

Stort f. 5,- per ex. op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Onder hamer en sikkel”.

ONDER  
HAMER EN SIKKEL

Actuele informatie over Oost-Europa  
Uitgave:  
stichting kader- en vormingswerk ARP

DEZE WEEK  
IN NG:

Bezuinigings- of 1%-operatie,  
pag. 1, 2

Portugal II, pag. 4

Participatie-onderwijs, pag. 4

Struktuurnota Lubbers, pag. 5

Debat Loonwet, pag. 6

Middenkatern CD Aktueel, pag. 7-10

Arbeidsvoorwaardenbeleid, pag. 7

Werkbezoek Zeeland, pag. 11

Uit de Arjos, pag. 13

Partijnieuws, pag. 16





## „Het hoofd koel”

Tijdens de zaterdag j.l. gehouden partijraadsvergadering van de PvdA, in Amsterdam, is overduidelijk geworden, dat de grootste steunpilaar van het huidige kabinet-Den Uyl grote problemen heeft met het thans door dit kabinet gevoerde beleid. Weliswaar werd een motie, die tegen het kabinetsbeleid gericht was, door de partijraad verworpen, de stemverhouding (45 voor en 63 tegen de motie) laat geen andere konklusie toe, dan dat de oppositie binnen de PvdA tegen dit kabinet sterk groeiend is.

De bedoelde motie sprak uit, dat de fractie van de PvdA geen enkele medewerking mag verlenen aan een looningreep of zelfs maar aan de wettelijke voorbereiding ervan, aangezien aan eerder gestelde voorwaarden (nog) niet zou zijn voldaan.

### Hoogtepunt

In de eerste plaats gold dat met betrekking tot de beheersing van de vrije inkomens en prijzen, maar van evenveel belang was de vraag naar toegezegde hervormingsvoorstellen, betreffende de wet op de ondernemingsraden en de vermogensaanwassing.

Fractievoorzitter Van Thijn hield de vergadering voor, dat nu pas de strijd goed gaat beginnen, nu de PvdA op het hoogtepunt van haar regeringsverantwoordelijkheid staat; nu het kabinet zijn hervormingsvoorstellen naar voren brengt.

De grote druk die met name drs. Ed van Thijn en drs. Jaap van der Doef op de partijraad uitoefenden, weerhield de raad er uiteindelijk van genoemde motie te aanvaarden. Zij konden echter niet verhinderen, dat een belangrijk grote minderheid zich voor de motie uitsprak en zodoende grote vraagtekens plaatste bij het gevoerde en te voeren beleid en daarmee onmiddellijk bij het voortbestaan van de huidige coalitie. Voeg daarbij het gegeven, dat vorige week een niet onaanzienlijk gedeelte der PPR-top „overstag” ging door de partij de rug toe te keren en over te stappen naar de PSP, omdat „een compromissenbeleid de PPR niet past”, dan wordt te meer duidelijk met welke problemen de sociale partners in hun gelederen, ook onderling, te kampen hebben. Al met al beslist geen rooskleurige situatie voor de huidige regering.

### Vertrouwen tanend

Op de partijraad van de PvdA kwam bovendien zonneklaar een brok wantrouwen t.a.v. de KVP tot uiting, die er niet om liegt. In navolging van destijds Ed van Thijn, die nu echter een sussende rooi voor zich opelste, werd meerdere keren vanachter de kathedraal uitgesproken, dat de KVP bezig was met een plan de campagne om roet in het eten van de regeringscombinatie te gooien, met als oogmerk de PvdA als zondebok weg te sturen. Diverse afgevaardigden betoogden dat de KVP de hervormingen wil tegenhouden, ja zelfs wil torpederen. Daarbij werd vooral gedoeld op het feit dat deze partij de loonmatiging wenst los te koppelen van de beoogde hervormingen. Deze beschuldigingen onderstrepen de tanende vertrouwensrelatie tussen de het kabinet steunende partijen, tussen de socialistische partijen enerzijds en de twee christelijke partijen anderzijds.

Dit alles bijeen genomen, doet ons er niet vrolijker op worden, juist nu niet. Gelet op deze spanningen, maar ook op de enorme tijdnood, die de regering zich bewust en onbewust geschapen heeft en

nog schept, is het zaak om het hoofd koel te houden. Heel gemakkelijk kan deze werksfeer leiden tot onvoorzichtige en daardoor gevaarlijke, ondoordachte of overhaaste besluitvorming of juist tot geen enkele besluitvorming.

### Hand in eigen boezem

Het past niemand, maar dan ook niemand, in het vooruitzicht van een paar loodzware weken-Den Haag in een hoera-stemming te geraken. Zeker ook niet degenen onder de voorstanders van één groot CDA, die dit kabinet graag zien verdwijnen. Want helaas moeten wij formuleren ik het voorzichtig, doch bewust negatief – een zichtbaar groeiend eensgezind CDA-beleid. De CDA-ontwikkeling is er jammer genoeg (nog) niet rooskleuriger op geworden. Zij, die een onderlinge toenadering der CDA-partners propageren ten koste van het huidige kabinet – en die mensen zijn er beslist – komen eveneens bedrogen uit. Alleen eerlijke overwegingen en eerlijke

bedoelingen doen ons elkaar echt en voor de toekomst vinden. De val van dit kabinet en evenzeer een nieuw en/of overgangskabinet scheppen andere, doch minstens even grote spanningen en onzekerheden.

De huidige regering wordt gesteld voor – en een toekomstige regering zal er evenzeer voor gesteld worden – vele moeilijke en bijna onoplosbare problemen, waarvan de meeste het aanzien, laat staan de populariteit van een regeringscoalitie beslist niet bevorderen. Alleen de wil om er gezamenlijk uit te komen, de oprechte wil, bespaart ons voor meer, nog niet te overziene moeilijkheden. Ondanks het warme weer moeten wij het hoofd koel houden. Begrip voor de ander, de andere partij, maar vooral het landsbelang is het beste, wat men elkaar kan toewensen.

G. F. Ph. de B.

### VERPLAATSBARE HOUTEN GEBOUWEN

directie- en schaftketen  
scholen en kerken  
directie- en schaftwagens  
etc.

**HABBO**  
HOUTBOUW  
HARDINXVELD

tel. Giessendam-Hardinxveld 3888

Vervolg van pag. 1

Wij volgen deze ontwikkeling van het begrotingstekort dan ook met zorg en er zal dan ook duidelijk moeten worden gemaakt hoe mogelijke inflatoire tendenzen in de hand kunnen worden gehouden.

Dit te meer omdat de regering zelf stelt, dat de perspectieven voor de economische groei naar 1980 hierdoor ongunstiger lijken.

### Voorstellen

De regering meent dat het grootste van de ombuiging in de sfeer van de sociale zekerheid zal moeten plaatsvinden. Zij noemt daarvoor als reden dat de ontwikkeling van de uitkeringen van de sociale voorzieningen zo explosief is, (sedert 1963 elke 4 jaar een verdubbeling) en dat een beperking hier het meest urgent is.

Vervolgens stelt zij, dat de nadelige directe effecten van de ombuigingen in de sektor van de sociale zekerheid voor de werkgelegenheid geringer zijn dan die van de ombuigingen in de sfeer van de overige rijksuitgaven. Omdat op deze wijze de sociale uitkeringen worden beperkt in een verhouding van 2 staat tot 1 t.o.v. de overige rijksuitgaven, hebben wij gevraagd met name de tweede reden nog eens wat duidelijker (cijfermatig) te onderbouwen.

## Kamer zal zich moeten laten leiden door de mensen van vandaag en morgen

Bij een operatie als deze zal het ons met name ook om moeten gaan om de pijn zo min mogelijk terecht te laten komen bij de werkelijk zwaksten en kwetbaarsten in onze samenleving. De verdeling van de wijziging voor wat betreft de overige uitgaven (excl. uitgaven sociale zekerheid) is zoals de overzichtstabel I op deze pagina aangeeft.

### Sociale voorzieningen

In de sektor van de sociale voorzieningen denkt de regering aan:

- matiging van de groei in de gezondheidszorg
- beperking van bepaalde categorieën van bijstandsuitkeringen
- effectief tegengaan van oneigenlijk gebruik van sociale voorzieningen
- verbetering van de uitvoering van de sociale verzekeringswetten

In overzichts staatje II is een - zij het nog globale - indicatie van de belangrijkste matigingscategorieën aangegeven.

### Eerste indruk.

Het is op dit moment van schrijven nog te vroeg om een afgewogen oordeel te geven.

Vast staat dat wij de operatie met Prof. Zijlstra noodzakelijk en onvermijdelijk

## Beperking van groei sociale voorzieningen

Hieronder staan (in miljoenen gulden) de voorgestelde geplande beperking in de groei van de sociale voorzieningen. Na elkaar worden weergegeven de geplande beperking in 1977 en de totale beperking over de jaren tot en met 1980.

|                                    | 1977 | 1980 |
|------------------------------------|------|------|
| Kosten gezondheidsverzekeringen    | 405  | 1495 |
| Algemene bijstand                  | 60   | 250  |
| Werknemersvoorzieningen            | 120  | 690  |
| Voorzieningen overheidsperoneel    | 418  | 630  |
| Kinderbijslag en kinderattrek      | 225  | 1000 |
| Correcties op uitkomsten loonindex | 350  | 1200 |
| 1578                               | 5265 |      |
| P.M.-posten                        | 100  | 500  |
|                                    | 1678 | 5765 |

## Beperking van de groei overheidsuitgaven

Hieronder staan (in miljoenen gulden) de geplande beperking van de groei van de overheidsuitgaven, eerst in het jaar 1977, daarna over de jaren '77 tot en met '80 samen.

|                            | 1977 | 1980 |
|----------------------------|------|------|
| Algemeen bestuur           | 16   | 86   |
| Defensie                   | 70   | 200  |
| Justitie en Politie        | 37   | 118  |
| Verkeer en Waterstaat      | 202  | 432  |
| Economische Zaken          | 15   | 40   |
| Energiefonds               | -    | 167  |
| Landbouw en visserij       | 12   | 52   |
| Onderwijs en Wetenschappen | 186  | 497  |
| Academische Ziekenhuizen   | 60   | 170  |
| Welzijnssector c.a.        | 40   | 145  |
| Volkshuisvesting           | 171  | 465  |
| Spreiding Rijksdiensten    | -    | 108  |
| Ontwikkelingssamenwerking  | 70   | 50   |
| Wetenschapsbeoefening      | 11   | 35   |
| Personeelsuitgaven         | 100  | 420  |
|                            | 990  | 2985 |

Overzichtstabel II

vinden. En dus in beginsel positief zullen benaderen. Niettemin zijn daarbij belangrijke vragen te beantwoorden zoals:

- Is de omvang van de operatie voldoende? Dit laatste zal mede afhankelijk zijn van de vraag of het tempo van verwezenlijking groot genoeg is (kan zijn) om het beoogde effect te hebben.
- Is de voorgestelde verdeling van de matiging ook naar onze mening er één die recht doet aan het wezenlijk ontzien van werkelijk zwaksten?
- Zullen de impulsen die van deze operatie uitgaan, ik denk daarbij ook aan de samenhang met de andere genoemde wetsontwerpen en de structuurnota, ook

aansluiten op de door ons gewenste maatschappelijke ontwikkelingen? (geest van de verantwoordelijke maatschappij).

- Zal de beoogde economische groei waarop het realiseren van de drie doelstellingen is gebaseerd worden gehaald, en zal die economische groei daarbij voldoen aan de normen zoals die o.m.zijn terug te vinden in de nota "gerede twijfel" (zie ook de vorige vraag)?
  - Zal de inflatie in het kader voldoende in de hand zijn te houden?
  - Zullen de meer gerichte stimulansen inderdaad tot vergroting van de werkgelegenheid leiden?
- Uit deze vragen blijkt onmiskenbaar dat

het hier om belangrijke, materiële en immateriële zaken gaat. Aan de orde is – ik denk aan de samenhang met de structuurnota, waarover Jan van Houwelingen verder in deze NG-editie schrijft – meer dan een puur technische operatie. De Kamer zal zich daarbij niet primair moeten laten leiden door de kiezers van vandaag, maar meer door de mensen van vandaag en morgen.

## ARP/CDA-uitgaven op uw brochurtafel!!

Veel partijleden zijn niet of onvoldoende op de hoogte van de vele publikaties, die de A.R.P. en het C.D.A. op de markt brengen. Dat blijkt telkens, wanneer op vergaderingen gewerkt wordt met een lektuurtafel of informatiestand. Er wordt altijd materiaal door leden gekocht op dergelijke bijeenkomsten. Te weinig Kamercentrales, Statencentrales en kiesverenigingen buiten de mogelijkheden uit. Het is immers van groot belang dat zoveel mogelijk leden, belangstellenden en kiezers kennis nemen van onze uitgaven, informatie.

Wanneer uw Kamercentrale, Statencentrale of kiesvereniging meer aan de weg wil timmeren met A.R.P.- en/of C.D.A.-informatiemateriaal vraagt u dan bij het A.R.P.-secretariaat materiaal aan. U kunt een beperkte hoeveelheid gesorteerd brochuremateriaal in consignatie toegezonden krijgen. Afrekening vindt na afloop van de desbetreffende bijeenkomst of manifestatie plaats op basis van wat is verkocht. U kunt zich voor het verkrijgen van het materiaal wenden tot het secretariaat van de A.R.P., Dr. Kuiperstraat 3, Den Haag. Tel. 070-46.96.20 (G. v.d. Berg).

## ARP

### Evangelische Volkspartij

Voor het partij-secretariaat worden gevraagd:

### typiste

- bij voorkeur met LEAO/MAVO-opleiding
- enkele jaren ervaring
- leeftijd 18-22 jaar

### Medewerkster ledenadm.

- bij voorkeur met LEAO/MAVO-opleiding
- ervaring met ledenadministratie
- leeftijd vanaf 19 jaar.

Salaris overeenkomstig leeftijd, opleiding en ervaring.

Schriftelijke sollicitaties richten aan:

**A.R.P.**  
**Dr. Kuiperstraat 3**  
**'s-Gravenhage**

Bel voor telefonische inlichtingen 070-46.96.20 en vraag naar DHR. CORPORAAAL of DHR. KOOL

## Onrust bij links

Er heerst onrust bij links. Sommige vakbondsbestuurders spreken openlijk uit dat het kabinet-Den Uyl maar beter kan vertrekken, omdat het beleid niet echt links is te noemen. Er is nu zelfs een minderheid in de PvdA-fractie die deze week waarschijnlijk tegen het voorstel van de regering zal stemmen om de mogelijkheid te hebben ook voor de tweede helft van 1977 zo nodig de lonen in bedwang te kunnen houden. Dat is nauwelijks een vriendelijke daad te noemen ten aanzien van het kabinet, waarin de PvdA een belangrijke positie inneemt. Er is geen reden voor leedvermaak. Want het zou triest voor ons land zijn als de grootste partij op den duur geen verantwoordelijkheid zou kunnen en willen nemen voor het niet populaire sociaal-economische beleid. Maar er is wel reden om deze onrust bij links te signaleren. Vooral tegenover mensen, die zeggen dat het kabinet een links beleid voert. Blijkbaar voert het kabinet een zodanig redelijk beleid, dat dit meer onrust veroorzaakt bij de PvdA dan bij het merendeel van de christen-democraten.

werkgelegenheid, van de inflatiebestrijding en ook terwille van het in stand houden van de kollektieve uitgaven in de toekomst waren deze ombulgingen noodzakelijk. Het is er tenslotte toch van gekomen. Bijna negen miljard zal er in de komende jaren moeten worden bezuinigd, waarvan de regering denkt zes miljard te putten door de te snelle groei van de sociale verzekeringen af te remmen. Er is uiteraard wat aan te merken op de onderdelen van de bezuinigingen, met name bij de sociale verzekeringen. Zo staan wij ook kritisch tegenover het grote begrotingstekort dat de regering denkt te kunnen handhaven, daarbij een zeer zware wissel trekkend op de mogelijkheden van economische groei. Dit laatste merken wij vooral, omdat zo'n groot begrotingstekort inflatiebevorderend kan werken, met alle nadelen van dien. Ondanks de late verschijning, ondanks kritiek op onderdelen, menen wij toch te kunnen konkluderen dat de beleidsnota met betrekking tot de bezuinigingen een niet onredelijk stuk is, dat een goede basis vormt voor een bijsturing van het financieel-economisch beleid.

## Koppelen

Het kabinet schijnt van de gedachte uit te gaan dat de besnoeiing van de uitgaven-groei 1977-1980 gepaard moet gaan met aanvaarding van een aantal - wat men pleegt te noemen - progressieve ideeën. Om enkele voorbeelden te noemen: de VAD (= verdeling van overwinsten), de nieuwe ondernemingsraden, een andere grondpolitiek, een ander

# NG COMMENTAAR

investeringsbeleid etc. Helemaal duidelijk is het Kabinet niet in dit opzicht. De heer Van Thijn (PvdA-fractievoorzitter) meende nog eens nadrukkelijk te moeten zeggen het noodzakelijk te vinden de „koppeling” tussen de bezuinigingsnota en de andere voorstellen voor 100% te onderstrepen. Wij menen dat in beginsel behoort vast te staan dat koppeling niet een onethische of ook geheel onbegrijpelijke gedachte is. Het was bekend bij alle partijen en fracties dat dit kabinet uitging van bepaalde concrete omschreven doelstellingen. Het kabinet heeft in de achterliggende jaren - door uitzonderlijke omstandigheden - geen kans gezien wetsontwerpen die deze doelstellingen willen realiseren, tijdig af te ronden. Dat dit kabinet van een zekere koppeling uitgaat vinden wij derhalve niet onredelijk. De vraag is natuurlijk niet, welke „progressieve” initiatieven gekoppeld kunnen worden en hoe deze er precies uitzien. Waarbij wij willen opmerken dat het uiteraard het recht van de Tweede Kamer blijft via amendementen de voorgelegde wetsontwerpen te verbeteren.

Aanvaarden zonder de concrete inhoud te kennen is een onzinnige zaak.

## De erfenis 1973-1977

Tegen het einde van de kabinetperiode heeft de Tweede Kamer een dik pakket stukken toegezonden gekregen. Een onderdeel van dit pakket betreft de realisatie van het voornemen van dit kabinet te streven naar een groeibeperking van uitgaven. Uitgaven die betrekking hebben op de jaarlijkse directe overheidsuitgaven, zoals de sociale voorzieningen. Dit kabinet gaat ervan uit dat vanaf 1977 (het jaar waarin het zijn portefeuille beschikbaar behoort te stellen) tot en met 1980 rond 9 miljard moet worden bijgebogen. Voor wat betreft het eigen vlees (de rijksuitgaven) gaat het om een bedrag van bijna drie miljard over deze jaren. Hiermee staat vast dat de motie-Andriessen, om reeds dit jaar (1976) een concreet begin te maken, door het kabinet in feite naast zich neer is gelegd. Vermoedelijk is dit te wijten aan het feit dat - omdat de uitgaven hoger zijn geworden dan voorzien was - nu al een groot bedrag aan interne bezuinigingen moet worden gevonden. Het kabinet zal naar onze mening overtuigend behoren aan te tonen dat en waarom en uit hoofde van, welke uitgaven 1976 als gevolg van overschrijving dit bedrag moet compenseren! Zou dat het geval zijn dan valt het niet uitvoeren van de motie-Andriessen te disculperen. Wat ons wel wat hoog zit in deze

situatie is het feit dat dit kabinet beginselbeslissingen neemt zonder enige (politieke) verantwoordelijkheid te hebben voor de concrete uitvoering in de dagen na hun vertrek (1e helft 1977). Zelfs in de hun toegemeten regeerperiode rijst de vraag of de vele wetsontwerpen die in alle pakketten alleen nog maar aangekondigd zijn, volledig kunnen worden behandeld. Dat zal er naar onze smaak niet in zitten. Het gevolg is dat dit kabinet een erfenis achterlaat die zal moeten worden overgenomen door anderen. Als men het „pakket” 1977-1980 aanvaardt zal men moeten bedenken dat dit konsekwenties heeft voor het komende kabinet. De tijd is er naar onze mening niet naar om geheel opnieuw te bestuderen op welke wijze de structurele werkloosheid en de inflatie kan worden aangepakt. Tijdverlies als het gaat om werkloosheidsbestrijding is onverantwoord.

## Lang gewacht en toch gedaan.

Langer dan in de bedoeling lag heeft de Tweede Kamer moeten wachten op de voorstellen van de regering het uitgavenniveau voor de komende jaren te beperken. Terwille van de

## Samenhang van beleid

Al te gemakkelijk wordt een onderscheid gemaakt tussen problemen van de korte termijn en doelstellingen van de lange termijn. Ook met betrekking tot de zaken, die volgende week in de Kamer zullen worden behandeld. Het maken van zulk een onderscheid, laat staan van een scheiding is echter juist voor een principiële politieke partij verwerpelijk. Het gaat er integendeel om de actuele problemen te benaderen en te beoordelen vanuit de visie op lange termijn.

Principiële betogen kunnen gemakkelijk goedkoop worden, als niet tevens de actuele problemen onder die gezichtshoek worden benaderd en beoordeeld.

# VAN ATOTU

## Uitgangspunten

Het kader, waarin ook de zaken van volgende week moeten worden beoordeeld, zal voor ons dan ook de christen-democratische maatschappijvisie moeten zijn. Die visie wordt gekenmerkt enerzijds door dankbaarheid voor hetgeen in de samenleving als waardevol kan worden aangemerkt en anderzijds door onvrede met hetgeen niet in overeenstemming is met wat aan de evangelische normen voldoet. In ons eigen program van actie, in het gemeenschappelijk urgentieprogram der drie christen-democratische partijen, en in het ontwerp-program voor de komende kabinetperiode is getracht dit in concrete vorm naar te leggen. Daaraan dienen de kabinetvoorstellen te worden gemeten, uiteraard met inachtneming van de beperkte mogelijkheden waarbinnen iedere partij (alle partijen zijn minderheidspartijen in ons land) moet functioneren.

## Samenhang

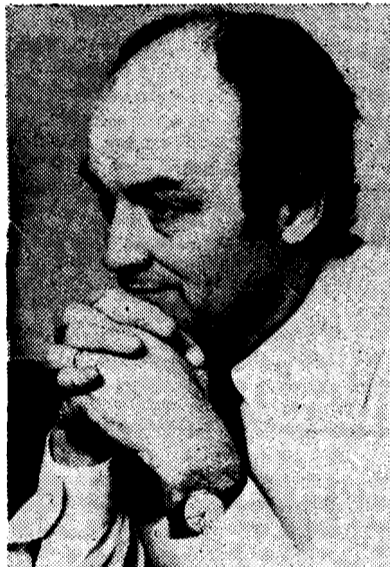
De door het kabinet enige keren onder woorden gebrachte opvatting, dat de bezuinigingsmaatregelen mede in relatie tot het gehele kabinetsbeleid moeten worden gezien, is in dit licht niet onredelijk. Aan de bereidheid om samen de verantwoordelijkheid te nemen voor maatregelen, die in de sfeer van het „puin ruimen” liggen, mag zeer wel worden verbonden de bereidheid ook samen de verantwoordelijkheid te nemen voor maatregelen die meer in de sfeer van de „opbouw” liggen. Het parlement mag en moet iedere maatregel niet uitsluitend op zichzelf bezien, maar ook in samenhang met het gehele kabinetsbeleid. Het is dan ook niet onredelijk wanneer een kabinet dit tegenover het parlement naar voren brengt.

## Geen koppeling

Deze kwestie is actueel met het oog op de bezuinigingsoperatie en de plannen met betrekking tot de vermogensaanwasdeling, de herziening van de ondernemingsraad, de economische structuurnota, en de grondpolitiek. Het is in het licht van het zgn. Zuid-Afrika-debat ook een begrijpelijke vraag. Die relatie van een incidentele beslissing met het gehele regeringsbeleid mag echter niet tot een zodanige „koppeling” leiden, dat het parlement ten aanzien van toekomstige regeringsvoorstellen zijn functie niet ten volle zou kunnen uitoefenen. De Kamer kan geen blanco-cheque tekenen en mag zich niet bij voorbaat „uitleveren” aan door de regering ingediende of in te dienen wetsontwerpen. Wat in het kader van de samenhang van het gehele regeringsbeleid wel mag worden gevraagd, is dat de fracties er blijk van geven de genoemde voorstellen met een positieve intentie te benaderen. Niet dus zich bij voorbaat vastleggen op de door de regering gedane voorstellen, wel zich in positieve zin uitlaten over de richting waarin de oplossingen worden gezocht.

## Vernieuwing

Zulk een in algemene zin positieve instelling mag van de christen-democratische fracties worden



verwacht, gelet op hetgeen vanuit hun principiële uitgangspunten daarover in hun programma's en geschriften is neergelegd. De suggestie, dat het hier om typisch socialistische wensen zou gaan, is geheel ten onrechte. Ook wij zijn voor een vermogensaanwasdeling, voor een verdergaande democratisering van de onderneming, voor een herziening van de grondpolitiek. Wij willen die veranderingen niet in socialistische zin, maar wel in vernieuwende zin. Niet vanuit de gedachte van overheveling van macht, maar wel vanuit de gedachte van spreiding van zeggenschap en meer nog vanuit de gedachte van delen in de verantwoordelijkheid. Niet vanuit een visie op de eigendom, die alleen naar de eigenaar toe functioneert, maar die ook en met name naar de ander toe functioneert. „Verantwoordelijkheid” betekent niet de ander buitensluiten, maar juist de ander insluiten, en bereidheid „antwoord” te geven en „verantwoording” af te leggen.

## Professor Vermaat

De samenhang in het totale regeringsbeleid was een belangrijk element in de rede, waarmee ons vroegere fractielid Vermaat vorige week zijn ambt van hoogleraar aan de Vrije Universiteit aanvaardde. Zijn rede was gewijd aan „factoren, die de effectiviteit van beleid aantasten” en hij kenschetste zulks als „een poging tot objectivering van vier jaar parlementaire ervaring”.

Als Vermaat deze ervaring in zijn wetenschappelijke arbeid blijft verwerken, is hij ook voor de praktijk van de politiek niet verloren. Er zal stellig aanleiding zijn na het in druk verschijnen van zijn inaugurele rede op de inhoud ervan nader in te gaan. Ik neem aan dat de redactie van Nederlandse Gedachten daarvoor wel een deskundige auteur zal weten te vinden. De relatie van een belangrijk onderdeel van zijn rede met de actuele politieke situatie is echter te treffend dan dat ik er in dit verband niet gaarne de aandacht op zou vestigen. Om een andere passage uit zijn rede te citeren: *Kan een geringere beleidseffectiviteit te maken hebben met een gebrek aan duidelijke en gekoördineerde doelen?* Een vraag, die dunkt mij ook voor het kabinet bepaald een hoge graad van aktualiteit bezit!

**moeder's hulp**

**Hametum ZALF**

his kamemelis preparaat

bij schaafwonden, lichte brandwonden, ruwe, schrale en gesprongen huid, helpt heerlijk verzachtend

## De ANTI-REVOLUTIONAIRE PARTIJ

zoekt een

### STAFMEDEWERKER(STER)

met belangstelling voor politiek met name in christen-democratisch verband.

#### Taak:

Het werk van deze stafmedewerker(ster) zal bestaan uit:

- het voeren van het redaktiesekretariaat van het weekblad „Nederlandse Gedachten”;
- het verzorgen van de productie van het blad;
- de organisatorische en beleidsvoorbereidende werkzaamheden;
- het onderhouden van mondelinge en schriftelijke contacten namens de partij

Hij/zij zal in teamverband met de andere stafmedewerkers op het sekretariaat werkzaam zijn.

#### Verelsten:

- leeftijd 23 tot 30 jaar;
- tenminste middelbare schoolopleiding, bij voorkeur tevens een voortgezette studie;
- (praktische) ervaring op journalistiek gebied strekt tot aanbeveling)
- positieve instelling t.a.v. de samenwerking in C.D.A.-verband;
- goede contactuele eigenschappen.

#### Honorering:

Het salaris zal - afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring - worden vastgesteld overeenkomstig functies bij de Rijksoverheid.

Sollicitaties met uitvoerige gegevens kunnen gerichte worden aan het sekretariaat van de A.R.P., t.a.v. D. Corporaal, Dr. Kuyperstraat 3, Den Haag, tel. 070-46.96.20.

## DE FRACTIE IN ACTIE

### Nu vijf edities!

Standpunten, van de AR-Tweede Kamerfractie, worden regelmatig samengevat in documentaties, onder de titel, „De fractie in actie”. Er zijn nu vier delen beschikbaar.

- Deel I - periode juni 1973 t/m april 1975 f 0,50 per ex.
- Deel II - periode april t/m oktober 1974 f 0,95 per ex.
- Deel III - periode oktober 1974 t/m maart 1975 f 2,- per ex.
- Deel IV - periode april t/m oktober 1975 f 2,- per ex.
- Deel V - periode augustus 1974 t/m februari 1976 f 2,50 per ex.

Bestellingen door storting op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van gewenste.

## Ook beweging vanuit gematigd links centrum

Door mr L.J. van der Burg

# Portugal, een experiment in democratie II

Vorige week publiceerden wij een eerste artikel over de constitutionele structuur van Portugal na de parlementsverkiezingen in april j.l. van de hand van Mr. L. J. van der Burg. Socialisten (P.S.) en Demokraten (P.P.D.) zouden samen een comfortabele regeringsmeerderheid kunnen opbouwen, maar verkiezingsbeloften en belangen maken dit onzeker. Vraag is of de grootste partij, de Socialisten, hun heil zullen en willen zoeken bij één der winnende groeperingen, die der kommunisten of die der centrum-demokraten. Hieronder volgt de tweede en afsluitende bijdrage van de heer v.d. Burg.

Bij communisten en centrum-democraten, de uitersten dus, vooruitgang. In stemmental voor de eerste ruim 10% en voor de laatste ongeveer 200%. Bij beide past echter een kanttekening. De winst van de communisten eigenlijk niet verwacht, lijkt goeddeels te verklaren uit het feit dat een vanuit de verzetsperiode voortgekomen groep waarin communisten, socialisten en anderen samenwerkten thans niet aan de verkiezingen deelnam en adviseerde

communistic te stemmen. Die van de centrumdemocraten is in sterke mate bepaald door het grote aantal „retornados” uit Angola en Mozambique, mensen die voor het eerst na lange tijd of zelfs helemaal voor het eerst deel uitmaken van de Portugese samenleving in Europa en die in meerderheid nu niet bepaald uitblinken door vernieuwingsgezindheid. Hoe dit ook zij, winst voor deze beide uitersten die voor communisten en centrum-democraten resp. 40 en 42 zetels opleverde.

### Splintergroepen

De beweging naar rechts of naar het midden, hoe men de hoofdstroom ook wil aanduiden, wordt dus – gecompliceerd door een tweede beweging – vanuit het relatief gematigde links centrum naar de linker- en rechter-uitersten. Als dan daarbij nog wordt bedacht dat de ruim tien procent van de stemmen die maar één parlementszetel opleverde vrijwel uitsluitend bij zeer verdeelde maar uiterst linkse splintergroepen terecht kwam, dan wordt het spanningsveld waarin de kabinetsformatie en daarna het regeren moet beginnen zowel duidelijk als rijkelijk ingewikkeld. De P.S. die zich links noemt en dat ook moet zijn, wordt als partij met afval bedreigd als ze te veel water in de linkse wijn doet. Tenslotte heeft het Portugese volk voor 60% op links gestemd en de roep voor een regering van links is dan ook wat je van de communisten kon verwachten en wat aan vrij brede lagen als een verleidelijk en in ieder geval verdedigbaar antwoord op de verkiezingsuitslag kan worden gepresenteerd. Maar Soares kan er niet aan beginnen. Hij is natuurlijk de-



Zelfs in de stromende regen luisterden drommen Portugezen naar hetgeen C.D.S.-leider Amaral te zeggen had

communistictheorie in praktijk die met democratische beginselen op gespannen voet staat, niet vergeten en probeert het liever met een eigen ploeg. Ook zijn verkiezingsbeloften spreken bij de afwijzing van zowel C.P. als P.P.D. en C.D.S. een hartig woordje mee. Anderzijds moet hij zien tot zaken te komen en hetzij een minderheidskabinet formeren dat op voldoende steun of gedogen uit andere groepen kan rekenen, hetzij toch naar een meerderheidskabinet koersen dat niet te zeer in zichzelf verdeeld is. Optrekken met de P.P.D. ligt dan voor de hand, met de C.D.S. veel minder. De centrum-democraten staan immers niet alleen programmatisch verder af van de socialisten, zij hebben dit ook al tot uitdrukking gebracht door vorig jaar als enige van de thans belangrijke groeperingen tegen de Grondwet te stemmen terwijl voorts hun versterkte achterban nu niet onmiddellijk vertrouwen wekt bij groepen die Portugal werkelijk vooruit willen zien gaan.

### Militaire macht

Een tweede element dat voor de nabije toekomst van groot belang zal blijken is dat de militairen er ook nog zijn. Zij

hebben zich het afgelopen jaar gelukkig steeds meer – teruggetrokken en ruimte gebracht voor de politieke partijen en een door democratische besluitvorming bepaald staatsbestel. Maar daarnaast hebben zij niet alleen de ontwikkelingen naar de democratie scherp bewaakt, maar ook zich een in de nieuwe constitutie verankerde positie verworven die hen binnen het politieke krachtenveld houdt. Dit komt mede tot uiting in de meer dan waarschijnlijke keuze voor een Militair als president die, onder het nieuwe bestel, over ruime macht en bevoegdheden zal beschikken. En dat laatste is dan tevens het derde element dat voor de nabije toekomst in sterke mate mede-bijstand is.

Tenslotte mogen we dan een element van enigszins andere orde maar van meer blijvende betekenis niet vergeten: De Portugezen vormen een vrij heftig volkje, nog slechts kort wakker geschud uit de lange slaap waarin een halve eeuw dictatuur het had gebracht. Het verzet tegen het bewind was lange jaren een zaak van een kleine groep, veelal links geïnspireerd. De tragiek van deze groepen is nu dat ze steeds meer worden ingekapseld of verdrongen door een volk dat wel juichend uit hun handen de vrijheid in ontvangst nam, maar dat

die vrijheid nu wil beleven op een wijze die met een andere kant van het volkskarakter alles te maken heeft: de sterk traditionalistische kant waarop de oude machten en in het bijzonder ook de Rooms-Katholieke Kerk zo'n sterk beroep deden en die zich in Portugal zo gemakkelijk verbinden met nostalgieke en weinig activerende neigingen.

### C.D.S.

Een enkel woord nog over de C.D.S., toegelaten tot de Europese Unie van Christen-Democraten en als zodanig ook formeel verbonden met bijv. ons C.D.A. Deze toelating tekent eigenlijk de problematiek der Europese Christen-Democraten – onze problematiek – ten voeten uit. In Portugal begreep ik dat aan de democratische gezindheid van de leiding van de C.D.S. niet behoefte te worden getwijfeld. Dat is al veel. Maar is het genoeg voor een christen-democratische groepering die zich geheel rechts in het politieke krachtenveld opstelt en bovendien nu met een groot brok achterban uit de oude kolonie werd „versterkt”? Kan deze groepering het voorbeeld geven van christelijke politiek? Voor Portugal zelf claimt ze dat niet en ze koos nadrukkelijk voor de naam centrum-democraten. Dat lijkt ook juist. Maar in onze Europese partijvorming willen we meer – om niet te zeggen iets heel anders – en dat geldt dan, naar we in Nederlandse Gedachten van 20 mei konden lezen, niet alleen voor de A.R. maar voor de gehele C.D.A.-delegatie in het Europees gesprek. Naast de door corruptie aangestaste democrazia christiana in Italië en de in menig opzicht bedenkelijke CDU/CSU-combinatie in West-Duitsland stelt ook de Portugese C.D.S. ons voor een levensgroot probleem: dat van de politieke machtsvorming en het christelijk getuigen. Dat probleem nemen we mee, naar het C.D.A. en naar de Europese volkspartij. Het zal ons van dag tot dag een probleem moeten zijn: mogen we ons verbinden of verbonden blijven aan deze machtsvorming? Een ja „voor alle tijden” hebben wij zeker niet. Het ja kan slechts klinken onder het voorbehoud dat steeds weer moet blijken dat deze partijvorming bijdraagt tot een nationale Europese en mondiale ontwikkeling die dienstbaar is aan het Rijk en daar – hoe zwak ook – de tekenen van uitdraagt.

## Onderwijs werkende jongeren

# Participatie-onderwijs in school- en werksituatie

Sinds 1 november 1969 hebben de werkende jongeren meer belangstelling gekregen. Op die dag trokken 10.000 jongeren naar Den Haag om zo hun eisen meer kracht bij te zetten.

De uitgangspunten van hun verklaring waren:

- Voor werkende jongeren dienen volledige ontplooiingskansen te worden gegarandeerd. In de komende jaren moet dit vorm krijgen door de invoering van een partiële leer- en vormingsplicht, minstens één dag per week voor alle jongeren in Nederland in de leeftijd van 15 tot 18 jaar. Deze verplichting moet in beginsel aansluiten op de negenjarige leerplicht. Bovendien dienen boven 17-jarigen het recht op minstens één dag vorming per week te krijgen (voor de werkgevers een plicht).
  - Onderwijs en vorming zijn daarbij een taak van de samenleving.
  - Wetten en andere maatregelen voor werkende jongeren dienen een volledige deelname van deze jongeren in de samenleving te waarborgen.
  - De leer-, werk- en onderwijssituatie van werkende jongeren moet met wettelijke maatregelen worden omkleed.
- Enkele maatregelen die, volgens de werkende jongeren die op de protestbijeenkomst aanwezig waren, op

korte termijn verwezenlijkt moeten worden, zijn:

- Een strengere en degelijker toezicht van de Arbeidsinspectie op de naleving van het voorwaardelijk arbeidsverbod
- Het opzetten van centra voor werkende jongeren, waarin beroepsbegeleidend onderwijs en vormingswerk op basis van gelijkheid geïntegreerd worden.

### Standpunt KVP, ARP en CHU

De politieke partijen gingen na die demonstratie ook meer aandacht aan de problematiek van de werkende jongeren schenken.

In het program van akte voor de jaren 1971-1975 van de ARP staat: „De leerplichtige leeftijd dient geleidelijk opgetrokken te worden tot 18 jaar. Aan een gefaseerde invoering van een partiële leer- en vormingsplicht voor werkende jongeren, waarbij niet de arbeid, maar de vorming centraal staat, moet hoge prioriteit verleend worden.”

### In het gemeenschappelijk urgentieprogram 1971-1975 van de KVP, ARP en CHU staat:

„De situatie van de werkende jongeren dient gelijkwaardig te worden aan die van leeftijdgenoten, die voortgezet onderwijs volgen. Daartoe dient geleidelijk aan partiële leer- en vormingsplicht te worden ingevoerd voor deze jongeren van respectievelijk 15, 16 en 17 jaar.”

In een serie van enkele artikelen gaat C. Sprong, voorzitter Arjos N.-Brabant in op enkele kanten van de problematiek van het onderwijs voor de werkende jongeren. In deze eerste bijdrage iets over de voorgeschiedenis van dit type onderwijs.

### Standpunt werkende Jeugd CNV

In haar beleidsplan staat: „De plaats van de werkende jongeren in de totale samenleving wordt voor een belangrijk deel bepaald door de opleiding die ze genoten hebben en de deelname aan het vormingswerk. De werkende Jeugd CNV blijft streven naar de verdere uitbouw van nieuwe educatieve voorzieningen voor werkende jongeren, waarin het participatieonderwijs als methode een belangrijke plaats blijft innemen.”

### Commissie Lievegoed

Op 16 februari 1967 werd door de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen de commissie „Vorming en Onderwijs leerplichtvrije jeugd” geïnstalleerd. Deze commissie zal onder de naam „de commissie Lievegoed” de wereld verder ingaan. Het rapport, dat op 1 november 1969 verscheen, heeft grote invloed gehad op het beleid, dat naderhand gevoerd zou gaan worden. De meeste nadruk werd door dit rapport op de onderwijskundige kant gelegd. Er wordt hierin beschreven waarom het noodzakelijk is, dat iedereen tot tenminste het 18e jaar onderwijs ontvangt. De motieven zijn rechtvaardigheid – zo groot mogelijke ontplooiingskansen voor iedereen – en doelmatigheid – ontwikkeling van alle

kwaliteiten die van belang zijn voor de vervulling van maatschappelijke taken en posities. In 1967 ontvingen 210.000 jongeren (71.000 jongens en 139.000 meisjes) in de leeftijd van 15 tot en met 17 jaar geen onderwijs: in de zin van de wet op het voortgezet onderwijs of de wet op het leerlingenzweden.

### Lange aanlooptijd

Uit onderzoeken van prof. Van Heek e.a. blijkt dat het meestal jongeren zijn uit het handarbeidersmilieu, en met name het „ongeschoolde” milieu. De oorzaken van het achterblijven van deze jongeren komen ten dele door het milieu en ten dele door het huidige onderwijsstelsel. Als je in het huidige schoolstelsel wil slagen, dan is zeker een voorwaarde dat de jongere een lange aanlooptijd kan accepteren, voordat hij zelfstandig aan het maatschappelijk leven kan gaan deelnemen. Er is echter een grote groep jongeren die dit niet kan opbrengen en de enige mogelijkheid voor hen is dan om te gaan werken. Volgens deze commissie zal het basis- en voortgezet onderwijs moeten veranderen om zo ook deze jongeren mee te krijgen. De commissie is van oordeel dat er meer voorzieningen voor de praktisch ingestelde jongeren moeten komen binnen het systeem van één gedifferentieerd voortgezet onderwijs, naast het onderwijs in volledig schoolverband voor de meer theoretisch ingestelde leerlingen. Dit houdt in, dat het onderwijs voor deze praktisch ingestelde jongeren een schoolcomponent en een maatschappijcomponent moet hebben. Ervaren in de praktijk van het leven kunnen dan verwerkt worden tot leer- en vormingservaringen. De commissie wil dit participatieonderwijs noemen.

### Grondregels

Enkele grondregels van dit soort onderwijs zijn:

- Vorming en opleiding moeten nauw zijn afgestemd op de ervaringen van deze jongeren en op de facetten van het maatschappelijk leven, die hen aanspreken.
- Vorming en opleiding kunnen plaatsvinden in scholen en in bedrijven, waar de leerlingensituatie gewaarborgd is.
- Leer- en vormingsactiviteiten moeten afgestemd zijn op de behoefte om praktisch-intelligent, dus al doende, ondervindingen op te doen.
- De deelnemers moeten mogelijkheden hebben om na te vroegtijdig verlaten van een onderwijsvorm terug te komen en verder te leren, ook na het 18e jaar en eventuele militaire diensttijd.
- De deelnemers zullen uiteindelijk het perspectief moeten hebben om door te kunnen studeren aan scholen voor middelbaar en hoger (beroeps-)onderwijs en instellingen voor wetenschappelijk onderwijs.

Uit dit alles blijkt wel, dat dit participatieonderwijs in een schoolsituatie zal plaatsvinden en daarnaast in een arbeidssituatie. De jongere zal ook de status van uitsluitend leerling hebben. De maatschappijcomponent van dit participatieonderwijs zal rekening moeten houden met de ontwikkelingen in de samenleving, vb. de steeds meer vrije tijd. De schoolcomponent moet hierop aansluiten. Het participatieonderwijs als volledig dagonderwijs zal in fasen dienen te worden ingevoerd. Volgens de commissie is er de mogelijkheid van oprichting van instituten voor vorming en opleiding waarin tenminste het huidige vormingswerk en het beroepsbegeleidend onderwijs nauw samenwerken of samengaan. Deze instituten dienen een streektentieve te hebben. De beste vorm van samenwerken of samengaan moet wetenschappelijk onderzocht worden.

## Struktuurnota van minister Lubbers

Door J. van Houwelingen  
ARP-Tweede Kamerlid

# In de ban van het werkgelegenheidsprobleem

Lang, en met spanning is uitgezien naar de struktuurnota van minister Lubbers. Deze keer zeker geen onnodig werkstuk. Al vele jaren is er een duidelijke behoefte aan een beleidsstuk over de gewenste richting van onze Nederlandse ekonomie. Nieuwe opvattingen over elsen met betrekking tot het milieu, de ruimtelijke orde, de internationale arbeidsverdeling en de schaarste-vraagstukken, zoals onder meer aangegeven door de Club van Rome, zijn hiervoor belangrijke motieven. Maar ook de voortgaande stijging van de strukturele werkloosheid en het hoge inflatietempo maken wezenlijke beleidsombuigingen noodzakelijk.

De vorige week verschenen nota kreeg de officiële naam „nota inzake de selectieve groei“. Zeker een juiste typering, gezien de ruime aandacht die is gegeven aan de voorwaarden voor een verdere groei. Minder duidelijk is het hierbij echter dat vooral het werkgelegenheidsprobleem als de rode draad in deze nota is te herkennen. Het hanteren van deze twee uitgangspunten,

„de selectiviteit en de continuïteit“, zal in de uitwerking nog vele moeilijkheden kunnen veroorzaken. Pas dan zal blijken of beide uitgangspunten op een verantwoorde wijze met elkaar in overeenstemming zijn te brengen.

### Belangrijke maatregelen

Het is niet onbegrijpelijk dat vooral de konkrete maatregelen ter bestrijding van de werkloosheid tot nu toe veel aandacht heeft gekregen. De regering wil om de werkloosheid te bestrijden bijna 5 miljard gulden uit gaan trekken. Het grootste deel daarvan, ± 3,5 miljard, is bedoeld om de investeringen te stimuleren. Daarnaast zal er jaarlijks ongeveer 1,25 miljard gulden worden besteed aan sociale verzekeringen en voor specifieke maatregelen op het gebied van de arbeidsmarkt. Het instrument om de investeringen te stimuleren krijgt de vorm van een speciale investeringsrekening bij de Nederlandse Bank. Dit fonds zal gevoed worden uit de opbrengst van de vennootschapsbelasting en eventueel de inkomstenbelasting. Over de vraag welke criteria moeten gelden om voor uitkeringen uit dat fonds in aanmerking te komen, wil de regering zich laten adviseren door een commissie van deskundigen (werkgevers, werknemers en overheid). Gesteld is dat het van groot belang is de mate waarin arbeidsplaatsen worden gecreëerd. De extra stimulansen hebben verder betrekking op regionale aspecten en bedrijfstakken, maar ook op investeringen ten behoeve van onderzoek en ontwikkeling en op investeringen, gericht op milieuzuivering en energiebesparing. De bestaande investeringsaftrek en

vervroegde afschrijving zullen bij de invoering van het nieuwe instrument worden omgezet in investeringspremies. Om te voorkomen dat de ondernemers hun investeringen uitstellen tot de datum van invoering van de nieuwe instrumenten; wordt in de overgangsfase de investeringsaftrek voor bedrijfsgebouwen van 2 maal 8 tot 2 maal 12 procent en voor outillage van 2 maal 4 tot 2 maal 8 procent verhoogd. Hoewel tot nu toe wat minder in de aandacht bevat de nota nog vele onderwerpen die wat minder directe invloed hebben op de werkgelegenheid, maar zeker van groot belang zijn voor de structuur van de Nederlandse ekonomie op langere termijn.

Belangrijk zijn vooral maatregelen om nieuwe technologieën, hoog gekwalificeerde arbeid (speerpunten) te stimuleren. Zeker niet minder belangrijk is het vraagstuk van de toetsing van de nieuwe beleidsinstrumenten. Hierover is nog wel wat studie en overleg nodig. In de nota is aangekondigd dat nog in 1976 een aanvullende nota over het regionale beleid zal worden gepubliceerd. Voor de uitvoering van het beleid is dit zeker zeer noodzakelijk.

### Vele afwegingen

Het is onmogelijk reeds nu een

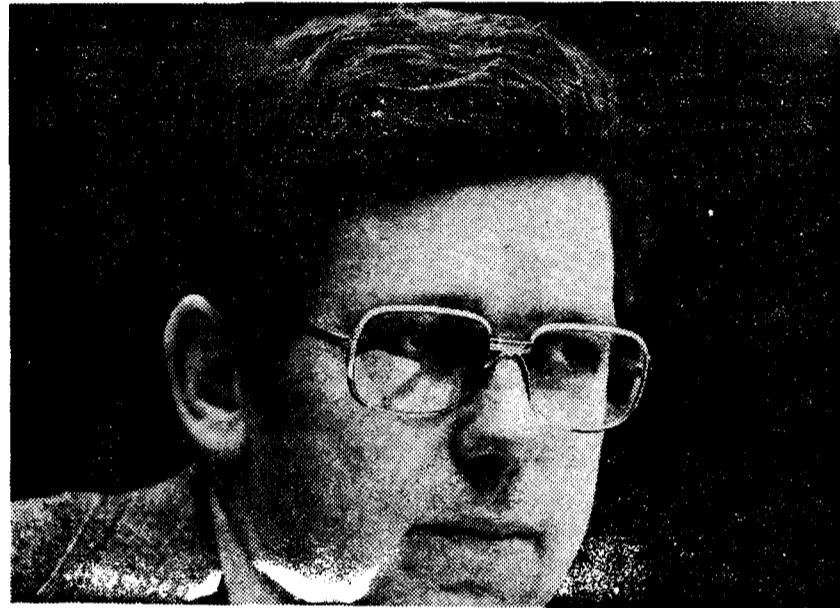
verantwoorde beoordeling te geven en derhalve beperk ik mij tot enkele kanttekeningen. Reeds heb ik gewezen op de spanning die er bestaat tussen de twee doelstellingen „selectiviteit en continuïteit“. Ook op andere punten is een soortgelijke spanning duidelijk waarneembaar.

Zo zullen vaak noodzakelijke maatregelen ter verbetering van de werkgelegenheidssituatie in strijd kunnen zijn met maatregelen ter verbetering van de structuur op langere termijn. Zullen er wel voldoende middelen beschikbaar blijven bijvoorbeeld voor de stimulering van hoogwaardige industrieën (speerpuntenbeleid). Investeren in sterk arbeidsintensieve produktie-systemen kunnen op langere termijn wel eens een omgekeerd effect hebben. Engeland is er een voorbeeld van welke consequenties er voor de werkgelegenheid kunnen zijn als er te weinig aandacht gegeven wordt aan diepte-investering (modernisering van produktietechnieken). Een ander spanningsveld is te herkennen in de uitspraken over de vrije ondernemingswijze produktie ten opzichte van de overheidsinvloed. In de nota wordt gesteld, dat de regering kiest voor een vorm van overheidsinvloed die stimulerend werkt op de particuliere

sektor, maar ook voortdurend corrigerend kan zijn. Deze spanning wordt in de nota erkend door het aangeven van de grote betekenis aan overlegprocedures. Ik ben het ermee eens dat bij tekortkomingen van de ondernemingswijze produktie een overgang naar overheidsexploïtatie niet per definitie de beste remedie is. Aan de andere kant moet het echter duidelijk zijn dat door het op vrij brede schaal toepassen van stimulerings- en afremmingsinstrumenten (S.I.R.) nauwelijks meer gesproken kan worden van een volledige „vrije“ ondernemingswijze produktie. Naast de neveneffecten van de milieuvuiling, grondstoffenschaarste, ruimtelijke ordening en werkgelegenheidsnoodzakende ook internationale ontwikkelingen een actief beleid van de overheid. Van groot belang is hierbij echter dat men willekeur zal kunnen voorkomen. Overlegprocedures alleen zijn niet voldoende, belangrijk is te komen tot objectieve toetsingscriteria. Op dit punt zullen we zeker de verdere uitwerking kritisch volgen.

### Gewenste richting

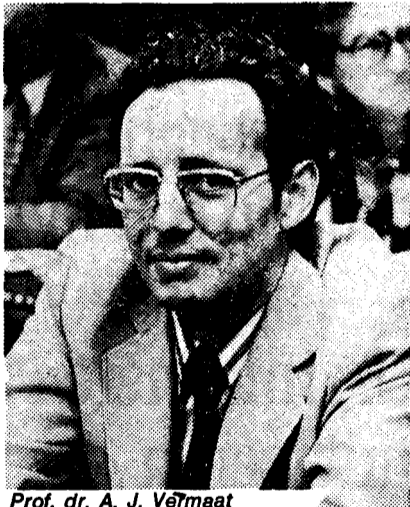
Eenzelfde probleem doet zich ook voor op een breder niveau, als het gaat om de economische orde. Minister Lubbers spreekt over een georiënteerde markteconomie. De definitie hiervoor is volgens de nota „een markteconomie, waarbij de gedecentraliseerde verantwoordelijkheden worden uitgeoefend binnen een zodanig kader dat de ontwikkelingen in belangrijke mate in de door de gemeenschap gewenste richting worden geleid“. Een duidelijke formulering van „de gewenste richting“ is dan echter wel gewenst. Het is vermoedelijk niet toevallig dat bij het doorlezen van deze nota op vele punten, gedachten uit de CDA studie „Gerede Twijfel“ zijn te herkennen. Wij kunnen er alleen maar verheugd over zijn dat de zorg voor een verantwoord beheer van onze schepping zo duidelijk en vaak concreet zijn terug te vinden in dit belangrijke beleidsstuk. Hopelijk zal ook in de uitwerking blijken dat het streven „arbeidsplaatsen te creëren“, hoe belangrijk ook, de andere noodzakelijke beleidsdoelstellingen niet buiten spel heeft gezet.



De specialist economische zaken van de A.R.-fractie, Van Houwelingen

## Intree-rede professor Vermaat aan V.U.

Ons oud Tweede Kamerlid, prof. dr. A. J. Vermaat heeft donderdag 10 juni zijn intree-rede (in de taal van de universiteit: inaugurele oratie) uitgesproken nadat hij was benoemd tot hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam in de staathoudkunde, in het bijzonder voor de economische politiek. Hij deed dat in de aula van de Vrije Universiteit waar o.a. aanwezig waren fractievoorzitter mr. W. Aantjes, partijvoorzitter De Boer, de Kamerleden Van Houwelingen, mw. Kraaijeveld-Wouters, Beumer en Van Leyenhorst van de CHU-fractie en staatssecretaris Van Rooyen. Wij komen in één van de komende nummers van N.G. nog uitvoeriger terug op de oratie van prof. Vermaat. Hij sprak over de economische politiek en signaleerde dat de effectiviteit van het sociaal-economisch beleid de afgelopen jaren is verminderd. Oorzaken daarvan zijn volgens prof. Vermaat de gebrekkige nationale en internationale ordening en het onvermogen om de lange-termijn doeleinden te benadrukken i.p.v. het accentueren van doeleinden op de



Prof. dr. A. J. Vermaat

kortere termijn, wat veelal gebeurt. Min of meer uitvoerig ging prof. Vermaat in op de problemen die verband houden met de structuur van onze ekonomie juist op de dag dat minister Lubbers zijn struktuur-nota publiceerde.

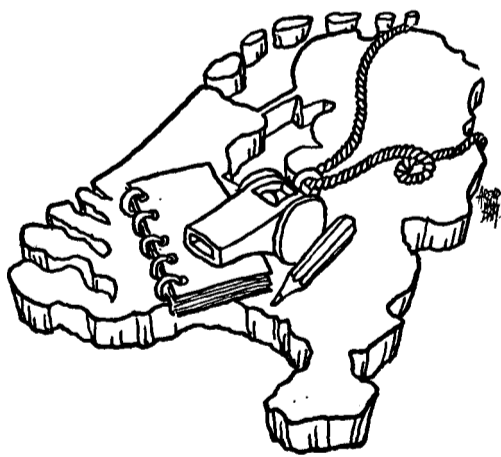
In dit boekje stelt de auteur, voormalig financieel-economische specialist van de ARP-Tweede-Kamerfractie en sinds kort hoogleraar aan de Vrije Universiteit, dr. Arend J. Vermaat drie thema's aan de orde:

- Voldoet onze economische orde aan bijbelse normen?
- Groeien of versoberen?
- Ethiek en politiek, over zwart geld en andere kwalen.

Het geheel is rijk geïllustreerd met cartoons. Prijs per exemplaar f 3,50.

Bestellingen: Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. A.R. Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Spelregels voor economie & politiek“.

## SPELREGELS VOOR ECONOMIE & POLITIEK AREND J. VERMAAT



EEN UITGAVE VAN DE

stichting kader- en vormingswerk ARP

DR. KUYPERSTRAAT 3, 'S-GRAVENHAGE

## Politiek wordt u nu duidelijk!

Nederlandse Gedachten, geeft u wekelijks een deskundig, in begrijpelijke taal geschreven overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen in de Nederlandse politiek. Eigentijdse en omstreden onderwerpen worden bovendien vanuit een principiële christen-democratische stellingname belicht.

In de belangstelling staande onderwerpen zoals werkloosheid, onderwijsbeleid, abortus, defensiebeleid, CDA, belastingplannen, gewetensbezwaren komen regelmatig aan de orde.

Daarnaast interviews met politici, bewindslieden en regionale bestuurders. Elke week een commentaar van mr. Aantjes op voorvallen in de landspolitiek.

Neem een abonnement, of geef er één kado! De prijs ervan: f 12,50 per half jaar; studenten f 7,50; jongeren tot 21 jaar f 7,50.

## NEDERLANDSE GEDACHTEN

Weekblad van de A.R.P. Evangelische volks-partij

Waarin opgenomen Ad Rem (officieel orgaan Arjos) onder redactie van G. A. Kleff (voorzitter), mevr. T. van Gelder-de Boer, G. Ph. de Boer, H. W. van den Brink, D. Corporaal, dr. W. de Kwaadsteniet, mr. C. van de Wetering, dra. C. Bremmer (redaktie-secretaris)

Adres van redactie, advertenties en administratie: Dr. Kuiperstraat 3, 's-Gravenhage, tel. (070) 46.96.20, giro 89673.

Abonnementsprijs: f 12,50 per halfjaar. Giro 89673 ten name van de A. R. Partijstichting te 's-Gravenhage

Studenten/jongeren abonnement f 7,50 per halfjaar. Losse verkoop f 0,85

Advertentie-exploitatie; 020-24.91.12.

## Onvoldoende geld

Onze minister van financiën blijft met een lelijke kater over 1976 opgescheept zitten. Waarvoor ook hij kennelijk nog geen oplossing ziet. Het loopt ni. mis met de financiering. Het bedrag dat de overheid (inclusief gemeenten en provincies) elk jaar moeten lenen om hun totale uitgaven te dekken (= het financieringstekort) mag niet groter zijn dan rond 4% van het nationaal inkomen. Over 1976 zal dit rond 9% bedragen.

Dat betekent een financieringstekort van bijna 18 miljard. De markt waarop men lenen kan, kan dit bedrag niet opbrengen. Met het trieste gevolg dat een groot deel van die 18 miljard geleverd wordt door de firma Enschede - drukker van bankbiljetten. En dat is inflatiegeld. Met grote risico's van dien. Waarvoor een minister alleen politiek - niet persoonlijk - aansprakelijk mag worden gesteld.



veel gelezen, veel geciteerd.

„Zou onverhoopt het overleg (bedoeld wordt het overleg tussen werkgevers, werknemers en de regering over het arbeidsvoorwaardenbeleid) mislukken en de regering een algemene loonpolitieke maatregel willen nemen, dan zou de regering dat op basis van de bestaande wetgeving niet kunnen. De bestaande wetgeving beperkt namelijk de duur van een dergelijke algemene maatregel tot een half jaar, waardoor de bestaande algemene maatregel na 30 juni 1976 zijn rechtskracht verliest.

## A.R.P., C.H.U. en K.V.P. tijdens debat over mogelijke looningreep:

### Regering geen bevoegdheden onthouden



Minister Boersma voerde gedurende ruim drie uur het woord bij de behandeling in de Tweede Kamer van de zgn. Loonwet

Een en ander houdt in dat wanneer de regering de nu gevraagde bevoegdheden onthouden worden, zij voor de tweede helft van 1976 tot machteloosheid is gedoemd en dat ongeacht de afloop van het te voeren centraal overleg. Het is duidelijk dat het niet verantwoord is de regering in een dergelijke situatie te manoeuvreren", aldus de KVP'er Van der Gun namens de fracties van ARP, CHU en KVP over het vorige week gehouden debat over de herziening van de wet op de loonvorming en de minimumloonwet.

zaken zich niet herhaalt.

#### Waardering

Tenslotte merkte hij op dat ARP, CHU en KVP de activiteiten van de ministers van Economische en Sociale Zaken positief waarden in zake de door hen ontwikkelde activiteiten met betrekking tot inkomens van anderen dan werknemers. De regering blijft voor deze activiteiten

sterk afhankelijk van de vrijwillige medewerking van direct betrokkenen. De regering moet overigens, aldus Van der Gun, aan de oplossing van deze problematiek binnen een inkomensbeleid hoge prioriteit blijven toekennen. Tenslotte vermelden wij nog dat de ARP, CHU en KVP nog wel wat moeite hadden met de wijziging van de minimum-loonwet met de bedoeling via een eventuele

ingreep een meer gelijke ontwikkeling van de lonen en het minimum loon in 1976 te bewerkstelligen als een eigen beperkte bijdrage van de minimum-loontrekkers aan de werkgelegenheidssituatie. Overigens blijft er in de regeringsvoorstellen duidelijk sprake van een reële vooruitgang van deze groepering.

De drie fracties vonden overigens dat het niet de sterkste schouders waren die dit offer zouden moeten dragen. Hopelijk kunnen wij in een volgend nummer van NG hierop terugkomen, omdat een definitieve standpuntbepaling hierover op het moment van schrijven nog niet was afgerond.

#### Steun voor Boersma

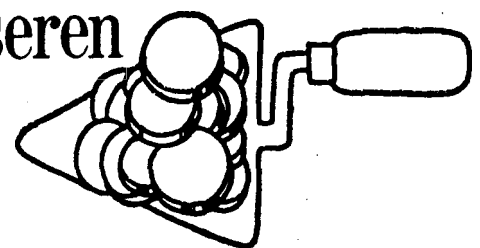
Op het moment dat wij deze citaten optekenen, is de stemming over deze wetsontwerpen nog niet gehouden. Wei is bekend dat vooral de PvdA, daarbij gesteund door de vakbeweging, moeite had met de wijziging van de loonvormingswet. De drie fracties steunden daarbij het voorstel, dat in de Tweede Kamer uitvoerig werd verdedigd door minister Boersma. Vurig hoopte de minister met de drie fracties dat er alsnog een accord tussen werkgevers en werknemers tot stand zou komen, maar mocht deze overeenstemming er niet komen dan zou indien de Kamer niet accoord ging met deze wetswijziging „zij noodgedwongen met de armen over elkaar moeten zitten", aldus de minister, „en dan zou ik het gezicht van de Kamer wel eens willen zien als de regering met die mededeling zou komen".

#### Werkgelegenheid

Minister Boersma benadrukte nog eens dat het uitgangspunt van de regering is en was een ombuiging van de arbeidskosten te bewerkstelligen welke een goede uitgangspositie zou scheppen in het jaar 1976 om geleidelijk de werkgelegenheid te verbeteren. Een uitgangstelling die door Van der Gun werd onderschreven. Daarvoor had Van der Gun namens de drie fracties nog eens uiteengezet dat wij in Nederland een systeem van loonpolitiek hebben, waarbij partijen in beginsel vrij zijn de lonen en andere arbeidsvoorwaarden naar eigen goedvinden te regelen. Aanvaard werd daarbij dat de centrale overheid de bevoegdheid dient te hebben, indien de nationaal-economische situatie daartoe aanleiding geeft, in samenhang met andere maatregelen, algemene loonpolitieke maatregelen te nemen. Van der Gun meende wel dat de regering met haar voorstellen wel erg laat is gekomen, waardoor het Parlement onder grote druk wordt gezet en het bedrijfsleven in een vrij laat stadium met uitbreiding van de regeringsbevoegdheden wordt geconfronteerd. Minister Boersma beloofde tijdens het debat in de toekomst bij zulke aangelegenheden een betere procedure toe te passen. De drie fracties vroegen zich ook af of de regering niet risico's op zich neemt de halfjaarlijkse duur van de maatregel te handhaven vanwege het feit dat de minister zelf in beginsel niet uitsluit dat wij in 1977 met eenzelfde ontwikkeling worden geconfronteerd. De minister had in de voorbereidende stukken daartegen ingebracht dat een voorontwerp van de wet op de inkomensvorming op korte termijn zal worden ingediend en dat over een meer definitieve wijziging van de wet op de loonvorming, waarbij de halfjaarlijkse periode niet het onbelangrijkste punt zal zijn, advies zal worden gevraagd aan de SER. Van der Gun hoopte vurig dat de minister snel het SER-advies zal ontvangen om te voorkomen dat de huidige gang van

# hypotheken

Denkt u aan een eigen huis?  
 Geld heeft dan geen  
 struikelblok. te zijn.  
 Een hypotheek van de Spaarbank  
 maakt 't u mogelijk. Er is óók  
 voor u een hypotheek,  
 aangepast aan uw  
 inkomsten tot 100%  
 Laat u uitgebreid adviseren  
 door de



**SPAARBANK EIGEN HAARD**  
**GRONINGEN**

Tel. 050-127902  
 127687

# CDAktueel

## FETEN EN MENINGEN

juni 1976, 2e jaargang, nr. 6

CHRISTEN DEMOCRATISCH APPEL



Afgelopen week startte in Den Haag het centrale overleg tussen regering en vakbeweging. U ziet v.l.n.r. C.N.V.-voorz. Lanser, F.N.V.-voorz. Kok, werkgeversvoorz. V. Veen, de minister Boersma en Lubbers en de vice-voorz. van het F.N.V. Spit

## Redactieteam CDaktueel

G. van den Berg  
drs. C. Bremmer  
F. J. van der Heijden  
mr. J. B. A. Hoyinck  
Wm. C. de Kruijff  
H. Lokkerbol  
mr. C. van der Wetering  
G. J. Brinkman (secretaris)

## Positie F.N.V. met scepsis bezien

Door prof. dr. W. Albeda  
A.R.P.-Eerste-Kamerlid

## Regering heeft recht verworven op te treden met betrekking tot de lonen

Sinds 1945, mag men wel zeggen, is het arbeidsvoorwaardenbeleid in een permanente discussie geweest. Dit komt doordat het zo gemakkelijk is twee zaken vast te stellen.

■ Dat het voor de economische ontwikkeling en met name voor de werkgelegenheid van wezenlijk belang is, dat niet vanuit de sfeer der inkomensvorming voortdurende kostenstijgingen optreden.

■ Dat het beheersen der inkomensvorming in ons economisch stelsel uiterst moeilijk is.

Eigenlijk kunnen alleen de lonen goed beheerst worden. Weliswaar vormen die ook de grootste post, en zet loonbeleid ook de meeste zoden aan de dijk, maar een regering die loonbeleid voert kan gemakkelijk het verwijt krijgen zich eenzijdig tegen de werknemers te keren.

Dat was ook de reden waarom de drie

Christendemocratische partijen in de Eerste Kamer in 1970 een motie indienden, die vroeg om een „samenhangend inkomensbeleid“, als kader voor de toen gevraagde bevoegdheden met betrekking tot het loonbeleid. Formeel gezien zijn wij nog niet zo erg veel verder. Er is nog steeds geen samenhangend en sluitend inkomensbeleid. De twijfel sluipert in of, zolang belangrijke inkomens op markten ontstaan, een echt sluitend beleid mogelijk is. Een twijfel overigens, die niet tot passiviteit hoeft te leiden, want ook een samenhangend en grotendeels sluitend inkomensbeleid zou al de moeite waard zijn. Zo ergens, dan is hier perfectionisme uit den boze. Soms verschuilt zich achter zulk perfectionisme („pas ingrijpen in de lonen, als alle inkomens echt in de tang zijn genomen“) een duidelijke onwil mee te werken aan enige vorm van beheersing der lonen.

### Vrij overleg

Men heeft wel eens gezegd, dat loonpolitiek alleen mogelijk is, wanneer er geen behoefte aan is. Dat wil zeggen, wanneer er werkloosheid is en vrees voor nog meer werkloosheid, zullen de vakverenigingen toch wel voorzichtig optreden, en niet het onderste uit de kan halen. Bovendien zullen ondernemers ook wat harder verzet bieden, dan in de

hoogconjunctuur. Vanuit die redenering zou er iets voor te zeggen kunnen zijn met enig vertrouwen te zien naar wat er komt uit vrij overleg tussen de centrales van werkgevers en werknemers. En tenslotte geven wij aan vrij overleg verre de voorkeur boven een dictaat van de overheid. Toch is er aanleiding voor de manoeuvre waarmee de regering thans bezig is. Wij hebben immers niet slechts werkloosheid, en bijgevolg een zekere druk op de lonen, maar tevens een nog steeds sterke inflatie. Zou men thans de marktkrachten (voorzover die aan de onderhandelingsstafel spelen) vrij spel laten, dan is te vrezen dat door het tenminste werken van het indexeringsmechanisme de inflatie ongehinderd verder gaat.

Vandaar het voorstel der regering te komen tot een wetswijziging waardoor de Minister van Sociale Zaken een loonmaatregel kan afkondigen ook voor het tweede halfjaar van 1976, wat volgens de bestaande wet niet kon. Deze mogelijkheid zou alleen gebruikt moeten worden, indien de „sociale partners“ het niet eens worden. Eigenlijk een weinig aantrekkelijk beleidsmodel. De regering zegt partijen dat zij liefst in vrij overleg het eens moeten worden, maar verbergt het voornemen niet, wanneer dit niet het geval is, in te grijpen. Het is duidelijk, dat daarmee de vrijheid van het overleg in een wat vreemd licht komt te staan. Maar men kan natuurlijk stellen, dat de prioriteit van een anti-inflatiebeleid zo hoog is, dat resultaten belangrijker zijn dan procedures.

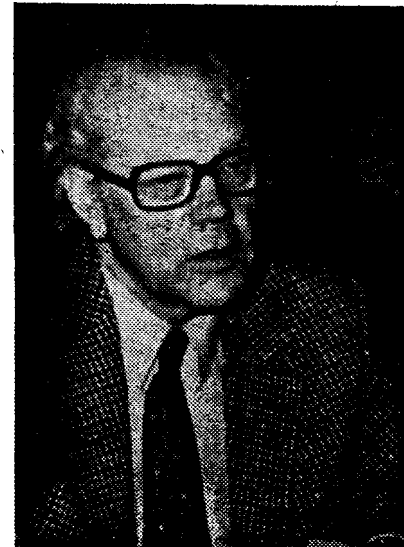
### Verworven recht

Ik vind dat de regering, gegeven haar omvangrijk program voor het herstructureren en daardoor herstellen van onze economie, gecombineerd met

de operatie voor het beperken van de groei van sociale uitkeringen en overheidsuitgaven, het recht heeft verworven met meer dan gewone bevoegdheden op te treden met betrekking tot de lonen. De redenering van „eenzijdigheid“ gaat in dit geval zeker niet meer op. Vooral wanneer gewezen wordt op de sterk verlaagde „overige inkomens“ (w.o. met name de winsten), dan blijkt wel hoe gekunsteld het zou zijn nu te spreken over een eenzijdig aanpakken van werknemersinkomens. Er is dan ook aanleiding de positie van het F.N.V. met enige scepsis te bezien. Een regering, die een zo omvangrijk program met zoveel „pijnpunten“ op zich neemt, hoeft men niet eerst nog een zeer precies examen af te nemen met betrekking tot een vermogensaanwasdeling en een ondernemingsradenwet alvorens haar het recht te gunnen op te treden inzake de lonen.

### Verantwoordelijkheid

Nu het er maar uitziet dat de regering de bevoegdheid krijgt, om de stok achter de



Prof. dr. W. Albeda,

deur in de hand te houden, indien het overleg mislukt, is het woord aan de sociale partners. Eens te meer blijkt hieruit hoe groot de verantwoordelijkheid is van de centrale organisaties van werkgevers en werknemers in het moderne staatsbestel. Zij stellen een zo gewichtig deel der inkomens in onderling overleg vast, dat zij als het ware een hefboom hebben om de economie hetzij nieuwe kansen te geven, hetzij verder te ontwrichten.

Wie zulke grote macht bezitten, hebben ook een grote verantwoordelijkheid. Men moet overigens niet onderschatten hoe moeilijk de problemen zijn, wanneer men ze beziet vanuit vakverenigingen of werkgevers. Immers de economie is, zelfs van een klein land als het onze, niet een ongedifferentieerd geheel. Er zijn ondernemingen, die in de zich toch wel iets verbeterende conjunctuur een volledige compensatie best zouden kunnen betalen. Er zijn er ook, voor wie iedere verdere kostenstijging de genadeslag zou kunnen betekenen. In centrale onderhandelingen moeten beslissingen genomen worden voor alle ondernemingen. Zowel voor de marginale, met moeite nog het leven rekkende, bedrijfjes als voor de ondernemingen die langzamerhand wel weer het licht zien dagen. Dat verschil in positie leidt tot spanningen binnen de vakverenigingen, maar ook binnen de werkgeversorganisaties. Zulke spanningen kunnen, gegeven het genoemde belang van de zaak, gemakkelijk vanuit het sociale naar het politieke vlak overslaan. Langzamerhand kun je echter de vraag stellen hoe scherp de scheidingslijn tussen die beide is. Dit lijkt mij een sterk argument voor het bestaan van politieke groeperingen, als het CDA, die bereid zijn hun standpunt in te nemen zonder daarbij eenzijdig naar één der betrokken belangengroepen te zien.

Naar mijn overtuiging zou een regering zonder Christendemocraten (links of rechts) het nog moeilijker hebben dan de huidige.

### Ghetto's

„Kleine kernen dreigen ghetto's van de welgestelden te worden“ zo werd op een CDA-vergadering in Helenaveen gezegd. Dat dorpen niet alsmat verder met „stadse“ woonwijken moeten worden uitgebreid gaf iedereen toe. Maar door kleine dorpskernen geheel te bevriezen ontstaan ghetto's en worden dorpelingen de dupe.

### Eieren

Het Nijmeegse raadslid Buitenhuis (CDA) over het markthalplan: „Lang heeft het college gezocht naar het ei van Columbus. Wat er nu uit de bus kwam is het resultaat van vier aangedragen eieren, waarvan er drie zijn kapot getrapt. Jammer dat het college zelf geen ei heeft durven leggen“.

Laat het college eens bij Frans Andriessen aankloppen. Die kreeg, na een rede in Barneveld, van de voorzitter drie echte Barneveldse kippen in een hokje cadeau.

### Weg bij PAK

In de raadsvergadering van Beemster heeft het PAK-raadslid J.A. Winkelhuizen medegedeeld dat hij zich als lid bij het CDA heeft aangemeld. De huidige landelijke situatie rond de abortus- en defensiepolitiek gaven hem tot deze beslissing aanleiding.

## CDA en top van basis

### Positiever svp!

Een inzender in „Studio“: „Ik ben meer dan 20 jaar lid van de KRO en wil dat ook graag blijven. Mits door onze christelijke omroepen en met name de KRO positief op de vorming van het CDA wordt ingespeeld“. Oh zo!

### Nog een argument

In Kollum werd 7 mei Tsjerk Rypkes Atsma negentig jaar. Een heel bekende figuur in het politieke en organisatie-leven aldaar. Burgemeester Bekius kwam hem de ere-medaille in goud opspelden. „Het CDA moet er komen“ zei de burgervader bij die gelegenheid, „al zou het alleen maar zijn om de heer Atsma een plezier te doen“.

### Brons en goud

Piet de Lijster bij zijn afscheid als

CDA-raadslid in Waddinxveen: „Wat ik van de socialisten in ons land verwacht: dat ze nu eindelijk eens korte metten maken met het huidige stelsel van rangen en standen. God heeft geen mensen geschapen van wie de één een bronzen en de ander een gouden medaille verdient“.

### Experiment

Metro of sneltram – dat is de kwestie. Voor Rotterdam althans. B. en W. hebben een soort combinatie van die twee op stapel gezet. Maar Van Atten (CDA) noemt het socialistisch program-college nu „een club ijverige doe-het-zelvers, die los van alle commissievergaderingen en adviezen van wijk-organen voor zichzelf plannetjes bedenkt“. Het experiment zou z.i. eerst maar-es in Madurodam moeten worden

uitgeprobeerd.

### Onmisbare markt

Moet de Sneker veemarkt blijven, ook al zou dat de gemeente jaarlijks een fikse bedrag kosten? Ja – vonden vrijwel alle bezoekers van een door het CDA belegde hoorzitting. Harmen de Boer verklaarde onomwonden: „Ik soe it in gris fine as Snits dit misse moast“. Nou maar-es afwachten.

### Duidelijke taal

De Groningse CDA-raadsfractie pleit voor duidelijk en begrijpelijk Nederlands in de Raadsstukken. Broekema had over het moeilijk taalgebruik van B. en W. een nota geschreven. „Vijf vellen kompres getikt“ zei Broekema. „Wat is dat precies: kompres getikt?“ vroeg burgemeester Buiter koeltjes. „Dicht in elkaar. Het staat trouwens ook in Van Dale“ antwoordde Broekema. Zo gaat dat in Groningen.

### Echte boer billijker

Voor bijna twee miljoen wordt in het Rotterdamse Zuiderpark de zesde kinderboerderij in Rotterdam gebouwd. Exploitatie-kosten: een half miljoen per jaar. Volgens Bohré (CDA-raadslid) kon het de helft goedkoper als een „echte boer“ er zijn bedrijf ging vestigen. Veel leuker ook voor de jeugd. De wethouder was echter bang dat een echte boer

geen tijd zou hebben naast zijn werk leergierige kindertjes voor te lichten. (Iets voor Mansholt misschien?)

### Eenstemmig boos

Grote verontwaardiging in Muidens raad. Rijkswaterstaat is stiekem met de aanleg van een rondweg om Mariahoeve begonnen terwijl het gemeentebestuur nog niets besloten had. Er zou nota bene eerst nog een hoorzitting voor de bevolking komen. Als één man hebben college en raad de „schadelijke handelwijze“ van RW gelaakt. „Nog nooit zijn we zo eenstemmig geweest. We voelen ons allemaal op onze teentjes getrapt“ zei 's raads nestor Van Diest (CDA).

### Recreatie

„Zolang de mens in zijn werk zijn eigen identiteit niet kan vinden blijft recreatie een vlucht. Recreatie kan werk niet vervangen“. (Drs J. de Geus op een bijeenkomst te Breda van de Brabantse CDA-commissie Vrouw en Partij)

### Wim's wens

„Wat is uw liefste wens“ vroeg de Haagse Courant aan Wim Aantjes. Wim, na een diepe zucht: „Dat christenen – katholieken en protestanten – met evangelische bezieling zich inzetten voor vernieuwing van de samenleving“.

G.J.B.

# Duurzame werkgelegenheid eerste probleem voor Antillen

De toekomstige onafhankelijkheid van de Nederlandse Antillen is wel in discussie, maar behoort bepaald niet tot de hoogste prioriteit van de bevoiking van de Nederlandse Antillen. Dat is toe te schrijven aan de erg hoge graad van werkloosheid waarmee de meeste eilanden te kampen hebben. Het houdt ook verband met het feit dat de Antillen nagenoeg geen grondstoffen bezitten zodat zij wat dit betreft in een sterk afhankelijke positie verkeren.

Een andere factor waarmee rekening moet worden gehouden is het feit dat het om zes eilanden gaat, waarvan de afstand tussen de benedenwindse eilanden (Aruba, Bonaire en Curaçao) en de bovenwindse eilanden (de overige drie) meer dan 800 kilometer bedraagt. De totale bevolking omvat ongeveer 240 000 inwoners. Het zijn allemaal factoren die de Antillen tot het inzicht brengen dat zij van zichzelf uit tot weinig zelfstandigheid in staat zijn. De discussies op de Antillen spitsen zich thans toe op het tot stand brengen van een integraal ontwikkelingsplan en van een nieuw beleidsplan met betrekking tot de interne staatkundige structuur.

## Ontwikkeling

Aan het integraal ontwikkelingsplan wordt gewerkt door ongeveer 40 mannen en vrouwen, die van alle zes de eilanden afkomstig zijn. Zij proberen een visie te ontwikkelen op de toekomstige sociale, economische, financiële, culturele en educatieve positie van de Nederlandse Antillen in het algemeen en op die van elk der eilanden in het bijzonder. Tegen die achtergrond gaat men in een latere fase de concrete projecten invullen, waarvoor een beroep op Nederland zal worden gedaan. Ik acht het een heel goede ontwikkeling, dat men met vertegenwoordigers van alle eilanden bezig is om zo'n integraal plan op tafel te brengen en pas daarna de verschillende projecten in wil vullen. Daarmee zal een goede basis worden gelegd voor een evenwichtige en gelijkwaardige ontwikkeling.

## Beleidsplan

Om tot een beleidsplan voor de interne staatkundige structuur te komen is de hulp ingeroepen van de Tilburgse hoogleraar prof. Jeukens. Deze zal in de tweede helft van dit jaar advies aan de regering van de Nederlandse Antillen uitbrengen. Verwacht mag worden dat daarin veel aandacht zal worden besteed aan het tot stand brengen van maximale zelfstandigheid van elk van de eilanden.

*Ik had het voorrecht van 10 t/m 30 april j.l. wederom op de Nederlandse Antillen te mogen zijn. Hoofddoel was onderzoek naar en advies over een systeem van openbaar vervoer op het hoofdeiland Curaçao. Van die gelegenheid heb ik gebruik gemaakt om ook te gaan naar de vijf andere eilanden: Aruba, Bonaire, St. Maarten, St. Eustatius en Saba. Een aantal van mijn indrukken wil ik hierbij graag geven. Immers vormen de Nederlandse Antillen met Nederland samen het Koninkrijk der Nederlanden en het is goed dat wij over en weer op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in elk van de delen van het Koninkrijk.*

P.H. van Zeil

Vanuit deze gedachte zullen alleen onderwerpen op nationaal niveau worden behandeld die alleen op dat niveau behandeld moeten worden. Ik zou het een goede gedachte vinden, wanneer de toekomstige besluitvorming op nationaal niveau een zodanige opzet kreeg, dat nimmer een van de eilanden de andere eilanden kan overheersen. In beginsel is dat vandaag de dag wel het geval.

bevolking en de regering van de Nederlandse Antillen zelf.

Wij zullen het standpunt moeten innemen, dat wanneer zij de nodige beslissingen genomen hebben, wij bereid moeten zijn aan uitvoering van die beslissingen maximale medewerking te geven. Zelfs is het mogelijk dat de beraadslagingen en de discussies nog niet direct in de richting van volledige

staatkundige en volkenrechtelijke onafhankelijkheid gaan. Verschillende eerst-verantwoordelijken werken althans met de gedachte om in een of andere vorm nog een band met Nederland te houden. Indien de Antillen daartoe zouden besluiten, zullen wij ook die opvatting hebben te respecteren en te honoreren.

Wij zijn n.l. niet in de positie om aan bevolking en regering van de Antillen op te leggen welke staatkundige en volkenrechtelijke positie gekozen moet worden.

## Cuba

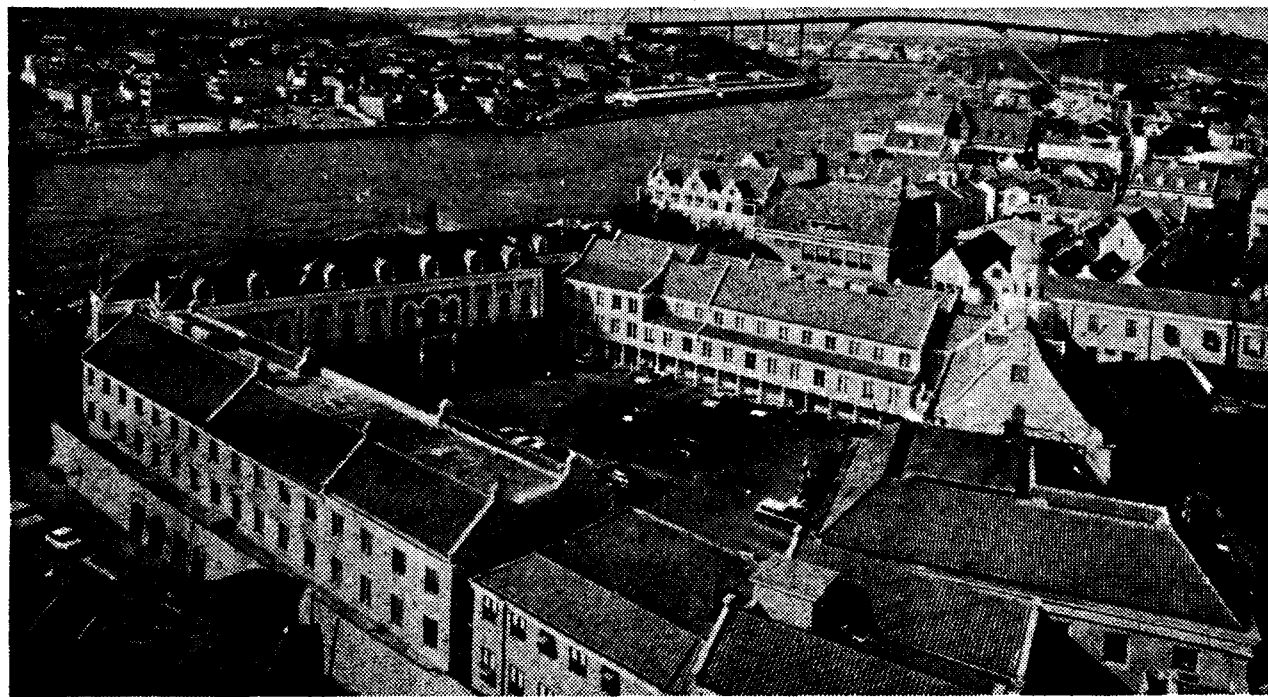
Een zaak die thans ook heel sterk op de Nederlandse Antillen leeft, is het complex van activiteiten dat Cuba in de achter ons liggende maanden heeft ontwikkeld. Het optreden van Cuba in Afrika en naar men zegt, ook in Guyana, heeft nogal wat indruk gemaakt. Zonder van wantrouwen uit te gaan wensen de Antillen wel maximale zekerheid.

Zoals gezegd gaat het bij de Nederlandse Antillen om zes kleine eilanden, die bovendien ver van elkaar verwijderd zijn. Het is duidelijk dat zij niet in staat zijn zichzelf te beschermen. Die bescherming zal van anderen, waaronder ook van Nederland, moeten komen en men vertrouwt erop, dat wij ons van die verantwoordelijkheid bewust zijn en zullen blijven. Een verantwoordelijkheid overigens waarvan men hoopt dat ze nimmer hoeft te worden beleefd.

## Werkgelegenheid

De sociaal-economische positie is verre van rooskleurig. Dat komt o.m. tot uitdrukking in een werkloosheid van 20-25% op de eilanden: Curaçao, Bonaire, Saba en St. Eustatius. Aruba heeft een werkloosheid van 12%. St. Maarten heeft een nagenoeg volledige werkgelegenheid, zij het dat deze is gebaseerd op toerisme en wij weten maar al te goed, dat toerisme een niet al te stabiele factor in de economie van een land is.

Ik ben van mening, dat in de komende besprekingen met vertegenwoordigers op de Nederlandse Antillen het bevorderen van een zo duurzaam mogelijke werkgelegenheid een centraal punt zal moeten zijn. Ook in ons land besteden wij daaraan veel aandacht, tijd en geld. Dat zal ook moeten gebeuren ten behoeve van de Nederlandse Antillen. Het hebben van werk biedt de mogelijkheid om in het eigen onderhoud en dat van het gezin te voorzien. Het verrichten van werk biedt ontplooiingsmogelijkheden. De aanwezigheid van veel werk versterkt de economische weerbaarheid van het land. Deze factoren dienen ons voor ogen te staan wanneer wij naar de sociaal-economische positie van de Antillen en daarmee van de Antillianen kijken. Hopelijk kunnen wij erin slagen om op niet al te lange termijn samen met de regering van de Nederlandse Antillen doeltreffende maatregelen te nemen.



## Bericht voor rechtstreekse C.D.A.-leden in het Congres

Op zaterdag 21 augustus a.s. zal in het Jaarbeursgebouw te Utrecht een bijeenkomst plaatsvinden van de 70 rechtstreekse leden van het C.D.A., die zitting hebben in het Congres.

Aanvang 10.00 uur. Op deze bijeenkomst zullen o.a. de amendementen worden besproken die vanuit de rechtstreekse leden zijn ingediend op het ontwerp-program.

U ontvangt voor deze bijeenkomst nog een afzonderlijke uitnodiging, maar u wordt reeds verzocht de datum te noteren.

## Volksvertegenwoordiging

Immers de Staten van de Nederlandse Antillen, de volksvertegenwoordiging, bestaat uit 22 leden. Daarvan worden er 12 op het eiland Curaçao gekozen, zodat dit eiland de mogelijkheid zou hebben de besluitvorming te bepalen. Uitgaande van een normaal meerderheidsprincipe zou dat op zichzelf niets bijzonders zijn. Want Curaçao telt 155 000 inwoners en de andere vijf eilanden samen + 85 000 inwoners. Elk van de eilanden heeft echter heel duidelijk een eigen identiteit en een aantal specifieke kenmerken. Om nu te voorkomen dat er ooit een situatie van wantrouwen, dan wel een tekort aan vertrouwen zou gaan ontstaan, zou het mijns inziens aanbevelenswaardig zijn, vast te leggen dat besluiten op nationaal niveau altijd een 2/3 meerderheid vereisen. Wanneer men dat niet zou kunnen realiseren is het te overwegen ook op de Nederlandse Antillen een zgn. Twee-Kamer-systeem te maken waarbij dan de Eerste Kamer een kamer van revisie wordt en waarin dan elk van de eilanden twee vertegenwoordigers mag aanwijzen.

## Onafhankelijkheid

Ik meen de situatie op de Antillen zo te mogen beoordelen dat wanneer het eerder genoemde integrale ontwikkelingsplan eenmaal in uitvoering is en er ook een goed staatkundige structuur bestaat, er uitgangspunten zijn voor het wat meer prioriteit geven aan beraadslaging en discussie over onafhankelijkheid. Het aangeven van een weg daarheen, het kiezen van de middelen daarvoor en het bepalen van een tijdstip waarop die onafhankelijkheid zal moeten worden gerealiseerd, acht ik een eerste verantwoordelijkheid voor de

# DORDRECHT

en omstreken

## Handelsmaatschappij A. van ROON N.V.

WESTHAVENKADE 51, VLAARDINGEN  
TEL. 34.34.92 en 34.39.46

*U slaagt beslist bij ons voor uw kampeeren watersportartikelen*

In ons atelier worden alle voorkomende werkzaamheden op het gebied van tenten, caravans, luifels, bootzellen etc. gedaan.

## v.h. GEBR. HARKEMA

SINDS 1948 JOHAN STAAT - DORDRECHT

|            |                       |              |
|------------|-----------------------|--------------|
| ZOWEL VOOR | Automateriaal         | tel. 3.94.29 |
| WONING,    | Gereedschappen        | tel. 3.94.33 |
| GARAGE,    | Hang- en Sluitwerk    | tel. 3.32.21 |
| FABRIEK OF | IJzerwaren            | tel. 3.43.03 |
| SCHIP      | Bevestigungsartikelen | tel. 3.43.03 |

LEVERING ALS REGEL UIT VOORRAAD  
GROOTHANDEL EN FABRIEKSGAGENT

## Drukkerij De Longte B.V.

Postbus 171 - Dordrecht - Tel. 078-3.43.22

*Snelle offsetdrukkers voor meerkleuren reklamedrukwerk*

## Uw adres voor

TAPIJTEN - GORDIJNSTOFFEN - DEKENS - TAFELKLEDEN - STOELN OVERTREKKEN ENZ.

## Woninginrichting M. VAN SCHAIK

VOORSTRAAT 41 - VLAARDINGEN - TEL. 4530

# ROTTERDAM

## W. J. SPOORMAKER B.V.

AUTOMOBIELBEDRIJF ROTTERDAM-ZUID

Wolphaertsbocht 246 - Telefoon 010-85.28.33

Official Peugeot-dealer voor Rotterdam-Zuid

en het eiland IJsselmonde.

## C. de Mooy & Zoon

*Im- en export bloemenhandel*

Veilingweg 7 - Berkel en Rodenrijs - Telefoon 01891-5033

## Overdrukken

## ontwerp-

## CDA-program

Van het ontwerp-CDA-program, zijn extra exemplaren verkrijgbaar. De prijsregeling is als volgt:

|                |                |
|----------------|----------------|
| 1 ex.          | f 1,25         |
| 2 t/m 4 ex.    | f 1,- per ex.  |
| 5 t/m 9 ex.    | f 0,85 per ex. |
| 10 t/m 24 ex.  | f 0,65 per ex. |
| 25 en meer ex. | f 0,50 per ex. |

## Bestelling

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van het gewenste aantal ontwerp-CDA-program.

De redactie vroeg mij iets te willen schrijven over de regionale aspecten, zoals we die kunnen vinden in het ontwerp-program van het CDA. Leest men dit ontwerp-program door, dan komt men af en toe wel een aanduiding of aanbeveling over de regio tegen, maar het komt hier en daar toch wel zo verborkeld over, alsof van een werkelijk regionaal beleid geen sprake is of zou zijn.

Zo lezen we onder punt 9 (Bejaarden) dat de behoefte aan voorzieningen voor bejaarden aan lokale en regionale criteria moeten worden getoetst. Bij de Cultuur en communicatie vinden we onder de punten 60, 65 en 67 dat de regionale culturen door de overheid in hun eigenheid erkend en gesteund worden, dat verantwoorde pogingen tot het oprichten van regionale bladen worden ondersteund, met name in regio's waar de dagbladders is gemonopoliseerd en tenslotte dat de regionale en lokale omroep worden gefinancierd uit regionale en lokale middelen. Onder het Milieubeleid wordt nodig geacht, bij toetsing van nieuwe investeringsprojecten van overheid en bedrijfsleven, het aanvaarden van een regionaal „stijlstand-principe”, wat dat dan ook moge zijn (punt 70). Het beleid voor Midden- en Kleinbedrijf (punt 93) dient mede te omvatten o.m. oprichting van regionale dienstencentra voor eerste opvang en sociale begeleiding met regionale adviestaak t.a.v. de lokale overheid.

### Dienstbaar beheer

Hoe noodzakelijk, dan wel aantrekkelijk bovengenoemde zaken wellicht ook kunnen zijn, groots of indrukwekkend lijkt het bepaald niet. Maar na deze eerste hoofdstukken, vinden we in hoofdstuk drie, onder „een dienstbaar beheer” bij het onderdeel „ruimtelijke ordening” en „stadsvernieuwing” alsmede bij „volksgezondheid” een aantal punten dat ons ongetwijfeld zal aanspreken. Om met dit laatste te beginnen, Volksgezondheid vraagt herziening van de wetgeving in de gezondheidssector t.a.v. de controle op spreiding en kwaliteit van de noodzakelijke gezondheidsvoorzieningen en verder, dat moet worden uitgegaan van doorzichtige en regionale opbouw van de gezondheidszorg, zoals intussen werd toegelicht in een commentaar van ds. C. Blankestyn in de CDA rubriek van mei jl.

### Ruimtelijke ontwikkeling

Velen onzer zullen bij het zoeken naar regionale mogelijkheden of ontwikkelingen ongetwijfeld direct gezocht hebben naar de ruimtelijke ordening. Immers, de ordening en het gebruik van de ruimte zijn in ons, zo dichtbevolkte land, van immense betekenis, vandaar: een dienstbaar beheer. Onder de punten 131, 132 en 133 lezen we o.m.: De uit de

## CDA-program over uw omgeving

planologische kernbeslissingen voortvloeiende akkoorden geven aanwijzingen voor globale programmering van de volkshuisvesting op regionaal en lokaal niveau. Door de ruimtelijke ordening (met name op lokaal en regionaal vlak) worden de verhoudingen in het midden- en kleinbedrijf in sterke mate bepaald. En tenslotte bij „stadsvernieuwing” o.a., dat ten bate daarvan een doorbraak noodzakelijk is in bestuurlijk en organisatorisch opzicht. Daarbij zal de functie van de stad als regionaal centrum van sociale, culturele en economische activiteiten worden hersteld. Tot zover het program.

### Regionaal beleid

U zult er vermoedelijk niet van ondersterven zijn. Maar, er is gelukkig juist hierbij een uitgebreide toelichting gevoegd. Allereerst vermeldt de toelichting op dit derde hoofdstuk, handelend over „een dienstbaar beheer” dat dit hoofdstuk, is gebaseerd op art. 2 van het program van uitgangspunten, luidende: „Krachtens haar opdracht is de overheid geroepen de samenleving op een zo rechtvaardig mogelijke wijze te dienen. Die dienst houdt o.m. in dat zij opkomt voor de zwakken, vervolgd, enz., de persoonlijke levenssfeer eerbiedigt en in het algemeen alle voorwaarden schept, die voor een samenleving van verantwoordelijke mensen nodig zijn”.

Deze toelichting wordt dan nader geconcretiseerd onder het kopje regionaal beleid: „Bij het streven naar een leefbaar land is het regionaal beleid van wezenlijke betekenis. Onjuist en onwerkkelijk is het, te streven naar gelijkheid van de gemiddelde inkomenshoogte tussen de verscheidene regio's. Uitgangspunt behoort te zijn, het eigene van elk landsdeel tot zijn recht laten komen, zowel in cultureel, als in sociaal en economisch opzicht. Daarbij is een gericht beleid nodig ter voorkoming en bestrijding van regionaal-bepaalde haarden van structurele werkloosheid”. Deze toelichting biedt een duidelijk perspectief voor heel dit land waar het CDA toch zegt mede-verantwoordelijkheid voor te dragen, of sterker nog: niet slechts negatief, maar ook positief: waarvoor het CDA verantwoordelijkheid durft te nemen, evenwichtig, zonder naar welke windrichting ook te lonken ten koste – altijd weer – van een andere, meestal westelijke richting.

### Rechtvaardige verdeling

Een verdere toelichting op een rechtvaardige verdeling van lasten, vertelt ons heel nuchter dat we bij het berekenen van de „prijs” voor het stimuleren van een gezonde



De voorzitter van de programkommissie van het C.D.A., prof. dr. B. Goudzwaard, presenteerde in maart j.l. het ontwerp-C.D.A.-program

economische ontwikkeling – ook regionaal – we goed moeten begrijpen dat het Nederlandse economische leven zich niet op een eiland afspeelt. Laat ons dat goed bedenken, want de Nederlandse markt is een onderdeel van de Europese, die op zich weer mee-beweegt met de eb en vloed-stromen van de hele wereld-economie. Bedoeld wordt dus een economische ontwikkeling die zich afspeelt binnen de grenzen van een verantwoord beheer, en daarmee gericht is op het scheppen van zinvolle werkgelegenheid. En tenslotte willen wij U dan nog een laatste stukje toelichting op dit derde hoofdstuk van „een dienstbaar beheer” doorgeven dat we vinden onder „inrichtingsbeleid”. Dat dit duidelijke inrichtingsbeleid moet worden ondersteund door goede gegevens, dank zij goed onderzoek, hetgeen tot verschillende keuze-mogelijkheden kan leiden, zult U waarschijnlijk willen onderschrijven. Een evenwichtige presentatie is nodig, opdat een duidelijke keus zal worden gemaakt, niet gehinderd door financiële onmogelijkheden of praktische procedures, maar een keus die daadwerkelijk uitvoerbaar is mede door bereidheid tot overleg en wederzijds inbreng naar behoefte. Let op, anders laten zaken van Stadsvernieuwing, kleine kernen, groeikernen en evenzeer spreiding van Rijksdiensten zich niet in een beleid vatten.

### Spreiding rijksdiensten

Het CDA kiest in haar ontwerp-program, blijkens de paragraaf „inrichtingsbeleid” bewust voor onderzoek en overleg, opdat daarna – en niet vooraf zonder enig nader gegeven – een duidelijke keus gemaakt kan worden. Zo wordt spreidingsbeleid geplaatst in het kader van een evenwichtige en doelbewuste regionale ontwikkeling. Indien bepaalde delen van ons land achterblijven in die regionale ontwikkeling hebben ook zij recht op al die pogingen die er aan kunnen meewerken die achterstand evenwichtig op te ruimen. Al meer dan 25 jaar wordt gesproken over spreiding. Er werd ook wel iets aan gedaan. Allerlei stimuleringsmogelijkheden om particuliere bedrijven via premies te bewegen zich naar het Noorden, Oosten of Zuiden te verplaatsen, gaven onvoldoende soelaas. Ook het wegzuigen van arbeiders uit die achtergebleven gebieden naar het Westen had steeds minder succes. Volgens insiders waren die pogingen uitermate weinig inventief, zonder veel samenhang en daardoor zo onaantrekkelijk dat ze volmaakt onvoldoende werkten.

Van tijd tot tijd werd een kleine rijksdienst, die niet per se in het Westen behoefte te blijven, verplaatst naar het midden van ons land en later ook wel naar het Noorden of Zuiden. Goede voorbeelden van vertrek of vestiging elders zijn b.v. te vinden in het Utrechtse of Gelderse, kijk maar naar Apeldoorn. Nog weer later slaagde men er in het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds naar Limburg te verplaatsen. Dat ging niet altijd geruisloos, maar slaagde na verloop van tijd meestal toch wel. Bovendien gingen allerlei diensten of departementen zich bezinnen of het wellicht mogelijk, dan wel verstandig zou zijn een niet al te grote dienst eigener beweging te

emotionele reacties, hoe raglijk zij aanvoelen welk risico hun gezin door spreiding kan ondergaan. Als de spreiding doorgaat zullen ze mee moeten, want in de Haagse agglomeratie is geen werk meer. Zij vragen echter overleg, vrijwilligheid bij de spreiding, oplossing voor hun problemen en die van hun kinderen. Is het dan werkelijk deportatie, dus iets onheilspellends dat er gewoon niet normaal over te praten valt? Begrijpt u dan die machteloosheid van die vrouwen?

### Desintegratie

Er is inmiddels berekend dat, indien er 16.000 arbeidsplaatsen uit de Haagse agglomeratie weg moeten, er dan ruim 30.000 arbeidsplaatsen wegvallen. Iedere rijksarbeidsplaats brengt via toeleveringsbedrijven, middenstanders, enz. nog 1 arbeidsplaats op, dus verwacht men dat die 16.000 rijksarbeidsplaatsen praktisch verdubbelen. Een heel eenvoudig onderzoek toonde aan dat het vertrek van zoveel arbeidsplaatsen zou betekenen dat er dan 60.000 gezinsleden bij zo'n vertrek zouden zijn betrokken. En dat uit een gebied waar de laatste 10 jaren al meer dan 100.000 personen vertrokken en enige tienduizenden arbeidsplaatsen verloren gingen, waardoor een werkloosheid ontstond als sinds de Tweede Wereldoorlog ongekend is. Het aantal 65 plussers is 50% hoger in de Haagse agglomeratie dan het gemiddelde van Nederland. De leegloop en vergrijzing desintegreert deze Haagse agglomeratie. Gevraagd wordt daarom:

- overleg tussen Rijk, Provincie en Gemeente, alvorens opnieuw werkgelegenheid aan de Haagse agglomeratie wordt onttrokken.
- waarom moet alleen de Haagse agglomeratie, die toch reeds zover is leeggelopen, ie Rijksarbeidsplaatsen verliezen?
- er zijn gebieden waar veel meer mogelijkheden zijn van daaruit rijksarbeidsplaatsen naar Noorden, Oosten of Zuiden te verplaatsen, waardoor daar een zekere vrijwilligheid veel sterker aanwezig is, omdat voor de blijvende ambtenaren een andere baan mogelijk is.
- indien toch uit de Haagse regio arbeidsplaatsen zouden moeten worden verplaatst, dit te beperken tot de groei van de Rijksarbeidsplaatsen aldaar.
- te overwegen of de immense bedragen nodig voor deze gigantische verplaatsing niet effectiever en doelmatiger voor het Noorden, Oosten of Zuiden zouden kunnen worden geplaatst. Dat vraagt natuurlijk wel overleg, wellicht zelfs studie.

We zouden zo best nog een poosje door kunnen gaan. Ik denk daarbij b.v. aan het stoppen van de desintegratie van de Haagse agglomeratie, door mee te werken aan de bouw van enige tienduizenden aantrekkelijke woningen. Door zodanige hulp bij de Stadsvernieuwing dat Den Haag weer spoedig voor iedere inwoner een fijn woonoord betekent. Dan zou de reeds aanwezige infrastructuur in de stad weer wezenlijk en optimaal kunnen gaan functioneren.

## Data om te onthouden!

25 september 1976 – AR-Partijraad te Utrecht

In deze partijraad zal beoordeeld worden of aan de in de resolutie van 10 april jl. gestelde voorwaarden ten aanzien van één CDA-lijst genoegzaam is voldaan.

13 november 1976 – AR-Partijraad te Rotterdam

Tijdens de najaarspartijraad komt het ontwerp-CDA-program aan de orde. De ingediende amendementen vanuit de AR-kiesverenigingen worden behandeld.

10 en 11 december 1976 – CDA-congres te Den Haag

Het tweede CDA-congres wordt opnieuw in Den Haag gehouden. Het CDA-program wordt vastgesteld. Noteert u nu reeds de data van deze belangrijke partijgebeurtenissen in uw agenda.

### Verplaatsing

Na alle grotere of kleinere acties is men tenslotte een paar jaar geleden met een groots plan gekomen, nl. de verplaatsing van 16.000 arbeidsplaatsen naar het Noorden of Zuiden. Uit de Haagse agglomeratie. De huidige regering heeft dat plan overgenomen en is bezig dat plan uit te voeren. Dat plan was niet gebouwd op gedegen en fundamenteel onderzoek, noch was er intensief overleg met gemeente, diensten, of de te verplaatsen mensen aan voorafgegaan. Inmiddels is een deel van het C.B.S. naar het Zuiden verplaatst. Dat heeft heel wat moeite en ellende gekost. Onrust in de werksfeer van het C.B.S., waardoor de produktiviteit snel en langdurig daalde door de onzekerheid en onvoldoende informatie. Nu komt de P.T.T. aan de beurt. U weet het. Aanvankelijk had men geen enkel verantwoord onderzoek gedaan, maar nu beschikt men over cijfers en rapporten van bekende en bekwaam onderzoeksbureaus, die de spreiding afwijzen, maar die legt men naast zich neer. Men wil toch spreiden? Dus objectief onderzoek helpt niet. Hoe ervaart nu de P.T.T.'er de boven zijn hoofd hangende dreiging? En de vrouwen? U kent ongetwijfeld hun

Het Centraal Verkiezingscomité van het christen democratisch appèl zoekt voor de organisatorische en administratieve begeleiding van de komende verkiezings-campagne een ervaren

## secretaresse

- vereisten:
- organisatorisch talent
  - zelfstandig kunnen optreden
  - improvisatievermogen
- gerekend kan worden op:
- goede honorering
  - onregelmatige werktijden
  - plezierige werksfeer

Schriftelijke sollicitaties richten aan:  
CDA postbus 7676 Den Haag  
Tel. informatie: 070-46.52.22 (J. G. H. Krajenbrink)

**CDA** christen democratisch appèl



## Nieuw computerprogramma voor leden-, contributie- en abonnementenadministraties

# C.D.A.-partners samen in de computer

**De samenwerking in C.D.A.-verband heeft ertoe geleid, dat de leden- en contributie-administraties van A.R.P., C.H.U., K.V.P. en C.D.A. met ingang van 1977 van één gezamenlijk computerprogramma gebruik gaan maken. De voorbereidingen om het systeem tijdig gereed te hebben zijn in volle gang.**

In 1975 begonnen oriënterende besprekingen met een aantal computer-service-bureaus. Van meet af aan lag het namelijk in de bedoeling niet zelf tot aanschaf van een computer over te gaan, maar de werkzaamheden uit te besteden bij een service-bureau. Na een gedegen vergelijkend onderzoek stelde de „computer“-werkgroep, bestaande uit H. Lindenburg (C.H.U.), F. Zimmerman (K.V.P.) en M.N.G. Kool (A.R.P.) aan de besturen van de drie partijen en van het C.D.A. voor een gezamenlijk computerprogramma te doen ontwikkelen door de Automatiseringsmaatschappij IJselbrein B.V. te Deventer. In februari 1976 gaven de partijbesturen het groene licht en kon met de eigenlijke werkzaamheden worden begonnen. De beslissing van de partijbesturen om nauwer te gaan samenwerken op het gebied van leden- en contributie-administratie geeft uitzicht op een aantal voordelen. De vier partners laten immers voor *gezamenlijke* rekening het computerprogramma ontwikkelen, terwijl de totale kosten volgens een inmiddels vastgestelde sleutel zullen worden verdeeld. In wezen betekent dit voor elk der partners een belangrijke kostenbesparing. Verder wordt door de samenwerking op computergebied de inrichting van de ledenbestanden precies gelijk, zodat bij een eventuele fusie van de partijen met beperkte kosten en weinig moeite één ledenbestand kan worden gerealiseerd. Let wel: de bestanden van A.R.P., C.H.U., K.V.P. en C.D.A. blijven op dit moment volkomen gescheiden!

### Huidige situatie

Tot nu toe worden de ledenbestanden van de partijen op verschillende manieren bijgehouden. Het C.D.A. heeft een eenvoudig ingericht bestand op kaartjes en adresplaatjes, De C.H.U. werkt eveneens met adresplaatjes, een zgn. scriptomatic-systeem. De K.V.P. heeft in eigen beheer een ponskaart-installatie, zgn. hollerith-apparaat. Nog geen tien jaar geleden een moderne vorm van administratie. Thans door de ontwikkelingen der techniek achterhaald en gedoemd binnenkort geheel te verdwijnen. Tenslotte de A.R.P., welke sinds 1971 het ledenbestand heeft vastgelegd op een magnetische band (tape); dit bestand wordt één keer per maand bijgewerkt door een computer van het servicebureau van I.B.M. te Zoetermeer. Deze verschillende systemen zullen dus aan het eind van dit jaar verdwijnen en opgaan in één groot, modern systeem, dat per computer zal worden bijgehouden door IJselbrein te Deventer.

### Tijdschriften

De samenwerking op computergebied blijft niet alleen beperkt tot de leden-administraties. Het nieuwe systeem wordt zodanig ingericht, dat ook de contributie-administraties er door kunnen worden verzorgd. Alle partijen innen immers de contributies centraal per acceptgirokaart. Daarnaast zal voor alle tijdschriften van de C.D.A.-partijen ruimte in het systeem worden gereserveerd. Dit betekent, dat niet minder dan 14 periodieken van het systeem gebruik kunnen maken. De adressenbestanden

kunnen er door worden bijgehouden, de adressen geprint en de acceptgirokaarten en incassogiro's vervaardigd. Welke bladen betreft het precies? Dat zijn in de eerste plaats de ledencontactorganen: A.R. Post (A.R.P.), De Nederlander (C.H.U.), Politiek Nieuws (K.V.P.) en C.D. Aktueel (C.D.A.). Verder de weekbladen Nederlandse Gedachten (A.R.P.) en De Nederlander (C.H.U.). Vervolgens de wetenschappelijke bladen: A.R. Staatskunde (A.R.P.), Christelijk-Historisch Tijdschrift (C.H.U.) en Politiek Perspectief (K.V.P.). Ook de bladen voor de gemeente- en provinciebestuurders: De Magistratuur (A.R.P.), Gemeentebode (C.H.U.) en Gemeente en Gewest (K.V.P.). Tenslotte zijn er dan nog Vrouwengeluiden (C.H.U.) en Politiek Overzicht (C.D.A.-instituten). In totaal dus 14.

### Doel

Bij de opzet van het vastgelegde systeem is er vanuit gegaan, dat de procedures voor alle partijen gelijk zijn, zodat bij integratie van de drie partijen (A.R.P., C.H.U. en K.V.P.) tot één partij (C.D.A.) het systeem bruikbaar blijft. Tevens is er vanuit gegaan, dat alle output (ledenlijsten, acceptgiro's etc.) *afzonderlijk* (voor elk der partijen) wordt geproduceerd. Kort samengevat is het doel van het nieuwe systeem als volgt:

- het vervaardigen van adressen t.b.v. de verzending van de diverse tijdschriften, zodanig, dat bij de P.T.T. een maximale korting kan worden bedongen;
- de inning van de contributies en abonnementsgelden per acceptgirokaart of incassogiro;
- de bewaking van de betalingsachterstand; binnenkomende betalingen worden geregistreerd en leden, die na een bepaalde termijn niet betaald hebben, worden aangemaand;
- het verstrekken van financiële overzichten t.b.v. de boekhouding;
- het verstrekken van bestuurlijke informatie en statistisch materiaal;
- het bijhouden van de contributieverdeling per afdeling.

### Service

Aan plaatselijke afdelingen/kiesverenigingen kan bij invoering van het nieuwe systeem een belangrijke service worden aangeboden. Het wordt dan namelijk mogelijk het eigen adressenbestand aan te vragen en afgedrukt te krijgen op lijsten of zelfklevende etiketten, die gebruikt kunnen worden en eenmaal per 14 dagen, tezamen met de mutaties van de partijen, zullen worden aangeboden ter verwerking door de computer.

### Opbouw systeem

Met de opbouw van dit omvangrijke computersysteem is veel tijd gemoed. Zoals gezegd besloten de partijbesturen in februari j.l. tot deze administratieve samenwerking. Direct daarna werd contact opgenomen met de Automatiseringmij. IJselbrein om de voorbereidingen te starten. Afgesproken werd, dat iedere woensdag de C.D.A.-computerwerkgroep zou vergaderen met medewerkers van IJselbrein. In februari en maart werd gewerkt aan een globale beschrijving van het systeem. In april en mei is het systeem tot in details uitgewerkt. Aan de laatste details wordt nu de hand gelegd. Deze maand wordt begonnen met de programmering, welke in de zomermaanden zal worden voltooid. Daarna kan het programma worden getest. Wanneer de in het najaar te nemen proeven gunstig verlopen kunnen in november de diverse leden- en abonnementenbestanden worden

omgezet in de gewenste volgorde ten behoeve van het nieuwe systeem. Als alles goed verloopt is het nieuwe systeem per 1 december 1976 operationeel, zodat in de maand december van dit jaar de acceptgirokaarten voor de contributie 1977 kunnen worden vervaardigd en verzonden.

### Interne regelingen

Voor die tijd moet er echter nog veel gebeuren. Niet alleen het programmeren, testen en converteren moet tijdig worden voltooid. Ook intern moeten nog belangrijke regelingen worden getroffen. Het ligt bijvoorbeeld in de bedoeling de leden-, contributie- en abonnementsadministraties gezamenlijk te huisvesten. Verder moeten voorbereidingen worden getroffen voor een nieuwe, moderne vorm van mutatie-invoer. Eén keer per twee weken worden mutaties (adreswijzigingen, nieuwe aanmeldingen, afvoeringen, contributiebetalingen etc.) ter verwerking aangeboden aan de computer. Al deze gegevens, op de machinaal te verwerken acceptgirokaarten na, zullen op uniforme wijze moeten worden vastgelegd. Naar het zich nu laat aanzien zal de keus vallen op een nieuwe manier van invoer, n.l. het diskettesysteem van I.B.M. Van I.B.M. zal dan een werkstation worden gehuurd, waarop de mutaties kunnen worden ingetoetst. De ingetoetste gegevens verschijnen op een beeldschermje. De gegevens kunnen dan worden gecontroleerd, zowel door de typiste als door het werkstation, dat de volgorde der gegevens op juistheid toetst.



Een werkstation van het I.B.M.-diskette-systeem, zoals het C.D.A. in de toekomst gaat gebruiken

Wanneer een ingetoetste mutatie foutloos lijkt, kan deze worden „weggeschreven“ naar een diskette. Dat is een minischijf (een soort grammofoonplaat) met een diameter van 20 cm, waarop maar liefst ca. 2000 mutaties kunnen worden vastgelegd. Dat „grammofoonplaatje“ met mutaties gaat naar de computer in Deventer, waar

de mutaties in de diverse bestanden worden verwerkt. De resultaten (output) komen vervolgens terug naar Den Haag. Wanneer alles volgens plan verloopt zullen de C.D.A.-partners in december 1976 beschikken over een modern verwerkingssysteem voor alle leden-, contributie- en abonnementsadministraties.

## OVERIJSEL

50 JAAR DE MEEST GEVRAAGDE  
WONINGINRICHTING

**J. Voerman & Zonen**  
Assendorperstraat 73-81 - Tel. 1.65.07. - Zwolle

**H. STRUIK & ZON N.V.**  
Fabriek van dekkleden  
en tenten

IMP. GROOTHANDEL SCHEEPS-  
EN AANNEMERSBENODIGDHEDEN  
ELEKTRISCHE EN AUTOGENE  
LAS- EN SNIJBENODIGDHEDEN.

DEVENTER  
Telefoon 05700-1.39.70  
Diepenveenseweg 8

## GRONINGEN

Makelaarskantoor J. Fokkens Siddeburen  
in roerende  
en onroerende goederen  
verzekeringen en hypotheek  
TELEFOON 05983-360

## ZEELAND

**Bouwmaterialen**  
TEGELS  
BEKLEDINGSPLATEN VOOR  
BINNEN- EN BUITENWERK

**keukens**  
TIELSA  
ROSE  
PRISMA

**A. DE JAGER-TOLHOEK N.V.**  
SHOWROOM GOES EN MIDDELBURG

**AANNEMINGSBEDRIJF  
„SCHOUWEN-DUIVELAND“  
N.V.**

Schuijthaven 10 - ZIERIKZEE  
Tel. 0 1110-3951 (3 lijnen)  
HET ADRES VOOR  
UITVOERING VAN BETON-, WATER-,  
WEGENBOUW- en CULTUURTECHNISCHE  
WERKEN

## UTRECHT

UW INTERIEUR  
SMAAKVOL EN GEZELLIG  
INGERICHT  
EN TOCH NIET DUUR

**Fa. W. van Tellingen**

SLOTLAAN 135-137 - ZEIST  
TELEFOON 1.24.86

## FRIESLAND

Fabriek van RIJWIELEN  
en AUTOPEDES.  
**RIVEL**  
SURHUISTERVEEN  
Telefoon 0 5124-1545

Alle textielgoederen,  
bedden, dekens,  
**METZ** matrassen, complete  
woninginrichting  
Grootzand 14-38-42, SNEEK - Midstr. 114, JOURE

## GELDERLAND

## CONVECTOREN

VOOR KOLEN, OLIE EN GAS  
ZOWEL VOOR WOONKAMERS  
ALS VOOR KANTOREN, ZALEN  
ETC.

**FIRMA  
T. VIETS**

Bergstraat 38 - Telefoon 0 8370-2765 - WAGENINGEN

## MAGAZIJN „HET ANKER“

HOOFDSTRAAT 94-96 - VEENENDAAL

Zeer voordelige aanbieding in  
terlenka vallen en gordijnen

SPECIALITEIT IN NYLONKOUSEN

## ARP-werkbezoek aan Zeeland

# Wanneer zal kabinet nu eindelijk beslissing nemen inzake de Oosterschelde?

In het kader van de actie „Wij komen terug”, die najaar 1971 begon, bracht de ARP op vrijdag 11 juni haar 32ste werkbezoek aan één van 's lands regio's. Doel van de reis was voor de derde maal Zeeland. In oktober 1971 lag het gevaartepunt bij de problematiek van de nieuw gevormde gemeente Borsele, die dertien woonkernen tot een harmonische eenheid moest herscheppen en die geconfronteerd werd met de planologische en milieuhygiënische vraagstukken rond het industriegebied. In juni 1974 stond de problematiek van de Oosterschelde en de mosselcultuur centraal. Thans richten leden van de AR-Eerste- en Tweede-Kamerfractie hun aandacht op veeteeltproblemen op Walcheren, belangen van drinkwatervoorziening in Zuid-West-Nederland en geestelijke en stoffelijke milieuverontreiniging in Zeeuws-Vlaanderen.

De dag begon met een ontvangst van de gehele delegatie door het college van Gedeputeerde Staten. Die ontvangst had een extra feestelijk tintje omdat wij te gast waren bij het oud-ld van onze Tweede-Kamerfractie, dr. C. Boertien, die ons in zijn kwaliteit van Commissaris der Koningin welkom heette en die daarna de bespreking over een aantal lopende problemen leidde.

### Oosterschelde

Allereerst is er dan de afsluiting van de Oosterschelde. Provinciale Staten van Zeeland hebben zich door de jaren heen uitgesproken voor volledige afsluiting. De discussies daarover bleven evenwel voortduren, waarbij allerlei alternatieven werden aangedragen, zoals een half-open pijlerdam of dijkverzwaring. In een recent debat hebben alle fracties in de Zeeuwse Staten – behalve de PPR – elkaar gevonden op een compromis – de pijlerdam. Het Provinciaal Bestuur van Zeeland hoopt nu maar dat minister Westertop zo spoedig mogelijk een beslissing neemt in de geest van het oordeel van Provinciale Staten. Dit punt heeft overigens alle

aandacht in politiek Den Haag – in de vergadering van de Tweede Kamer van 1 juni deed de heer Schakel, namens de fracties van KVP, ARP en CHU het verzoek aan de Kamervoorzitter, minister Westertop te vragen wanneer hij met zijn beslissing komt, indachtig des Ministers woord tijdens het Oosterscheldebate van 19 en 20 november 1974 dat hij „ipso facto” in mei 1976 een beslissing zou nemen.

### Vaste oeververbinding

Voorts wenst het Provinciaal Bestuur een spoedige beslissing van de Regering inzake een vaste oeververbinding over de Westerschelde in de buurt van de plaats waar nu nog de veerpont Kruijningen-Perkpolder vaart. Het betreft hier een ingenieus kunstwerk van een brug-tunnel-verbinding, waarbij de tunnel onder de diepe vaargeul van de Westerschelde zal lopen, wederzijds verbonden met een brug die het verkeer aan land voert. Met dit kunstwerk zal Zeeuws-Vlaanderen uit haar isolement kunnen worden verlost. Want het moge voor toeristen een aangenaam tijdverdrift zijn via de ponten Vlissingen-Breskens en Kruijningen-Perkpolder van de zilte zeelucht en het fraaie Zeeuwse landschap te genieten, voor de inwoners van Zeeuws-Vlaanderen betekent het ontbreken van de vaste oeververbinding veel overlast en tijdverlies. Het provinciaal Bestuur wees er voorts nog op dat de vaste oeververbinding het Rijk zal verlossen van het jaarlijks exploitatiekort op het veer Kruijningen-Perkpolder (thans ca. 17 miljoen) terwijl de dubbeldeksponten dan kunnen worden ingezet op het veer Vlissingen-Breskens. Wat de economische ontwikkeling betreft uitte het Provinciaal Bestuur twee voornamen wens: de uitbouw van de Zeeuws-Vlaamse „kanaalzone” Terneuzen-Sas van Gent en de aanleg van een groot industrieterrein op de zgn. „Axelse Vakte”. Daarvoor is rijksteun nodig met name voor de bekostiging van infrastructurale werken.

### Open riool

Zowel 's morgens bij het provinciaal bestuur als 's middags in een gesprek met B. en W. van Sas van Gent, waaraan de heren Beinema, Beumer, Van Houwelingen en De Kwaadsteniet deelnamen, kwam ook de grensoverschrijdende milieuverontreiniging aan de orde. Door het ongezuiverd lopen van industrieel afval in het kanaal van Gent naar Terneuzen is dat kanaal verworpen tot



een open riool. Verwijten terzake worden gericht tot de Belgische bedrijven, zoals de Hoogovens bij Zelzate. Maar anderzijds werd ook in alle nuchterheid gekonstateerd dat de perspijpleiding bij Waarde, die het lozen van ongezuiverd afval in de Westerschelde moet voorkomen, door Nederland nog niet is gerealiseerd. Er ontstaat nu een uitwisseling tussen Zeeland en de Belgische provincie Antwerpen van gegevens inzake de mate van milieuverontreiniging. Alom werd de wenselijkheid uitgesproken van een intensieve samenwerking met onze Belgische vrienden.

### Sex-shops probleem

Een ander aspect van milieuverontreiniging – nu in de sfeer van de geestelijke volksgezondheid – treffen we aan in Sluis. In dit prachtige, kleine stadje, door wallen en grachten omgeven, zijn negen sex-shops gevestigd op opvallende plekken in de stad. Op ons kwam dit over als een dissonant in het fraaie stadsbeeld. De shops voorzien in de behoeften van Belgische toeristen. Na een rondwandeling door de stad volgde een gedachtenwisseling met het College van B. en W. over dit probleem, waarbij door het College werd geklaagd over een te milde politiek van de centrale overheid jegens de pornografie e.a. Een aantal deelnemers onder wie de kamerleden De Boer, Roolvink en Veerman voerde 's middags een gesprek op het kantoor van de Waterleidingmij. Z.W.-Nederland over de grond- en drinkwatervoorziening.

### Avondbijeenkomsten

Op een bijeenkomst van de Statencentrales Vlissingen en Middelburg, in het gebouw „de Schakel” te Middelburg, spraken 's avonds de heren Aantjes, Christiaanse en Scholten. De heer Aantjes vond het een verademing in deze tijd van politieke spanningen er eens uit te zijn en waar kun je beter zijn dan in Zeeland, één van de mooiste provincies of in ieder geval één van de 11 mooiste provincies, zo zei hij.

De vergadering werd door een honderdtal mensen – jong en oud – bijgewoond. Er werd levendig gediscussieerd over de meest uiteenlopende onderwerpen, van de leefbaarheid van de kleine kernen, het marxisme, het christendom en de maatschappijvisie, de nieuwe politiewet, Bloemenhove, tot de op handen zijnde bezuinigingsoperatie waarbij met name het eventueel bezuinigen op het openbaar streekvervoer ter discussie kwam.

Om ongeveer half twaalf maakte de voorzitter een einde aan deze discussie en konstateerde dat men het weliswaar niet in alles met elkaar eens bleek te zijn maar dat er in ieder geval voldoende stof tot discussie was aangedragen. 's Avonds spraken de heren Beinema en Van Houwelingen op een bijeenkomst voor kiezers te Terneuzen over actuele politieke vraagstukken.

## De Boer op

### Agrarisch Zeeland

Bij de opstelling van het programma voor het werkbezoek vroegen de Zeeuwen zich af hoe ze een aantal Kamerleden het beste in aanraking zou kunnen brengen met een deel van de problematiek van de agrariërs in Zeeland. Daarbij kwam de gedachte naar voren een delegatie een bezoek te laten brengen aan een veeteeltbedrijf op Walcheren. Op die wijze zouden de Kamerleden niet alleen theoretische verhalen voorgeschoteld krijgen, maar zij zouden van een man uit de praktijk horen welke de problemen waren. De heer en mevrouw Marinussen te Grijskerke waren bereid een aantal personen te ontvangen. En zo gingen mr. W. Aantjes, prof. dr. J. H. Christiaanse en mr. J. N. Scholten de boer op, vergezeld van drs. J. M. Kerkhof (voorz. A.R.-Zeeland), J. v.d. Bos (gedeputeerde), G. de Jager (A.R. Statenlid, voorz. Zeeuwse CBTB), D. Corporaal (partijsecretaris), M. Lorier (secr. A.R. Zeeland) en mevr. W. van Dinter (Buitendienstfunctionaris ARP). Het gezelschap bezichtigde eerst de boerderij (circa 15 ha; waarvan 2,5 ha akkerbouw: 32 melkkoeien), vervolgens hield de heer J. Francke (voorz. Walcheren CBTB) een korte inleiding.

### Vanuit evangelie

Hij signaleerde, dat de CBTB als maatschappelijke organisatie vanuit het evangelie met de samenleving bezig wil zijn, zoals de politici dat ook willen. Hij maakte een aantal opmerkingen over het wel en wee van de landbouw en waarschuwde er tegen, dat er bepaald niet alleen „ach en wee” mag worden geroepen.

Veel bedrijven op Walcheren hebben een omvang van circa 12 ha, als gevolg van het feit, dat de herverkaveling van Walcheren 30 jaar geleden plaats vond. Het was de na-oorlogse verkaveling en in die tijd werd 12 ha een redelijke bedrijfsgrootte geacht. Het is thans in feite een te geringe bedrijfsgrootte, terwijl de weinige bedrijven een gesloten geheel vormen wat betreft de ligging van de grond. Veelal komt een gemengd bedrijfstype voor. Voor de verhouding is het nodig 25 à 30 koeien te melken wil een bedrijf rendabel zijn.

De vaak te kleine bedrijven leveren een te laag arbeidsinkomen; ze zijn moeilijk te specialiseren, terwijl de afvloeiing gestagneerd is, mede als gevolg van de verdere economische ontwikkeling. Bovendien zijn de peperdure grondprijzen nadelig voor bedrijfsvergroting. Ondanks economische werkwijzen, meer machines en meer koeien, is lang niet altijd op te boksen tegen de stijgende onkosten. Voor het bevorderen van een goede bedrijfsvoering is het niet goed dat opheffing of samenvoeging van consulentenschappen plaatsvindt. Namens de CBTB-Walcheren was ook de heer L. Wattel aanwezig en voorts ing. H. v.d. Meer van de Rijkslandbouwvoortichtingsdienst.

### Schaduwzijde

De heer Marinussen zette uiteen hoe hij het landbouwbeleid in zijn dagelijks leven ervaart. Hij signaleerde de schaduwzijde

In Goes waren o.a. partijvoorzitter De Boer en kamerlid Schakel de sprekers op een bijeenkomst voor de Statencentrales Zierikzee, Tholen en Goes.

van een eenmansbedrijf, dat een slechte sociale binding geeft waardoor je 365 dagen per jaar in touw kunt zijn. Het gevaar is dat er dan voor hobbies, voor huwelijk en maatschappelijk leven geen tijd over blijft. Subsidie voor bedrijfsverzorgende instellingen achtte hij van veel belang. Hij ging ook in op de inkomensontwikkeling en de problemen, die daarmede veelal komen. Moelijkheden leveren vaak de investeringen op, met name wanneer het gaat om grond en gebouwen. De premie-afrekening achtte hij nadelig voor de lagere inkomens en hij beval dit punt aan in de aandacht van de Kamerleden. Kritiek uitte hij op de normen, die gehanteerd worden om in aanmerking te komen voor samenwerkingsubsidie. Deze normen moeten soepeler worden toegepast. Een bedrijfsgrootte van 24 ha. achtte hij beter.

Overigens vond hij dat men zich niet in eerste instantie zou moeten laten leiden door datgeen wat nadelig is voor de mens. Maar door wat goed is voor de mens. Walcheren heeft z.i. een nieuwe verkaveling nodig. Er zou al een aanzet gegeven kunnen worden voor bedrijfsvergroting wanneer de boven-55-jarigen kunnen afvoelen. Bij de grondpolitiek, aldus de heer Marinussen, moeten wij niet Gods water over Gods akker laten lopen, want de grondprijzen rijzen de pan uit. Hij verklaarde zich voorstander van een beleid zoals dat in het CDA-rapport grondpolitiek wordt ontwikkeld.

Het spreekt vanzelf, dat er over tal van zaken werd gediscussieerd: produktiebeleidsligging, technische ontwikkelingen, kleinschaligheid, verplichting tot gebruik van melktanks, omzetten van landbouwbedrijven en b.v.'s, grondbouw, belastingheffing. Het zou te ver voeren daar hier uitvoerig op in te gaan. In ieder geval was het een informatieve en instructieve middag.

## Monumenten bij de vleet

De stad Middelburg is rijk gezegend met monumenten. Het heeft echter nogal financiële problemen die monumenten te onderhouden en met name voor oude en/of vervallen panden. Om die reden had er in het Middelburgse stadhuis een ontmoeting plaats met de vroede vaderen van de Zeeuwse hoofdstad. Het stadhuis van Middelburg is overigens van binnen en van buiten een bezienswaardigheid van de eerste orde. De delegatie, die 's middags „landbouw” had gedaan, ging enigszins versneld naar het college van B. en W., waar de loco-burgemeester de heer M. A. L. Hubregts de gasten een hartelijk welkom bereidde. Na vertoning van een film over Middelburgse monumenten gaf de heer Snoey aan de hand van dia's een uiteenzetting over een aantal werkzaamheden, die verband houden met vernieuwingswerkzaamheden in oude stadsdelen.

### Kneipunten

De wethouder van financiën de heer Bergshoef gaf een uiteenzetting over de opbouw van het dekkingsplan voor de stadsvernieuwing. Bij het gesprek werd stil gestaan bij de kneipunten, als het ontbreken van een goede voorschotregeling van het Rijk, de middelen van CRM voor monumentenzorg, de rehabilitatie-subsidie, de opname van een anti-spekulatiebepaling in kontrakten bij eventuele verkoop van gerestaureerde panden, de prijsontwikkeling t.a.v. te restaureren panden enz. Het laat zich verstaan, dat ook enig huiswerk werd meegenomen. Omdat men in Middelburg heeft begrepen, dat de mensen het meest gevoelig zijn voor dingen die ze aanschouwd hebben werd na het gesprek een wandeling gemaakt langs de belangrijkste gerestaureerde panden.

## Visies op arbeid

In deze baten geven deskundigen hun visie op het begrip „arbeid” in de huidige samenleving.

De auteurs: drs. H. Borstlap, drs. A. Schouten, prof. dr. H. J. van Zutphen, mr. G. C. van Dam en drs. B. Beumer. Deze krant is bijzonder geschikt als handleiding voor een gesprek op de kiesvereniging of in kleinere groepjes.

Bestellingen door storting op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Visies op arbeid”.

| Prijstabel     |               |
|----------------|---------------|
| 1 ex.          | 10,75 per ex. |
| 2 t/m 4 ex.    | 10,60 per ex. |
| 5 t/m 9 ex.    | 10,50 per ex. |
| 10 t/m 24 ex.  | 10,40 per ex. |
| 25 en meer ex. | 10,30 per ex. |

## Instemming en kritiek

# Van Kemenade en de nieuwe basisschool

**Minister Van Kemenade heeft een concept-wetsontwerp voor het nieuwe basisonderwijs gepresenteerd.**

**Veel instemming - kritiek van CDA-frakties op onderdelen, zo medde de pers.**

**Bij eerste bestudering van het wetsontwerp troffen we veel bekende aan.**

**Het vloeiend in elkaar laten overlopen van kleuteronderwijs en lager onderwijs staat in ons eigen programma vermeld.**

**Trachten het leerstof-jaarclassensysteem en het zitten-blijven te doorbreken, is uitgangspunt voor de experimenten basisschool, waarmee ook wij instemmen.**

**Af en toe echter wreven we onze ogen uit bij het bestuderen van het wetsvoorstel.**

**Hieronder een eerste indruk van de naar onze mening pikantste discussiepunten.**

### Schoolbestuur

In het wetsontwerp wordt verplichtend voorgeschreven hoe in het bijzonder onderwijs het bestuur moet worden gekozen:

– ten minste een derde deel door de ouders

– ten minste één bestuurslid door het personeel.

Wij achten deze verplichting beslist niet juist.

De Overheid mag zeker aan het geheel bekostigde bijzonder onderwijs voorwaarden stellen.

Het gaat dan vooral om eisen van deugdelijkheid, zoals b.v. de bewaking van het niveau van het onderwijs door het stellen van exameneisen, door de voorwaarde dat het onderwijs gegeven moet worden door bevoegde mensen e.d. Hoe men echter het bestuur van de school wil organiseren – of men b.v. kiest voor een stichtings- of verenigingsvorm en hoe de verkiezing van het bestuur statutair wordt geregeld, dat zal het particulier initiatief dat de school stichtte, zelf wel uitmaken.

### Democratisering

Is het dan niet gewenst om vandaag ook in het basisonderwijs naar verdere democratisering te streven – de betrokkenen, de ouders, de onderwijsgeevenden beter bij de beslissingen te betrekken? Verdere democratisering binnen de basisschool is een goede zaak. Maar dat zal dan voor wat het besturen betreft, de samenstelling van „het bevoegd gezag“, van binnenuit ontwikkeld moeten worden. En niet van buitenaf door de Overheid als bekostigingsvoorwaarde dwingend opgelegd.

De Overheid heeft er namelijk niets mee te maken hoe particulieren hun eigen school bestuur willen zien.

Vrijheid van onderwijs, vrijheid van richting en inrichting van het onderwijs zoals de grondwet deze aangeeft, slaat niet op degenen die het onderwijs volgen, de onderwijs-consumenten, maar op de mensen die de school oprichten. Zij mogen zelf hun bestuursvormen bepalen.

Een actuele uitwerking daarvan geeft b.v. de WUB te zien – de Wet Universitaire Bestuurs Hervorming.

Daarin is de democratisering aan de universiteiten geregeld (met alle moeilijke problemen van dien; zie b.v. de discussies aan de VU vandaag). Via de WUB is er veel inspraak en medezeggenschap geregeld voor de studenten, het niet-onderwijzend personeel e.d.

Hoe ver deze voorlopige wet echter ook gaat – van de bestuursvorm (stichting,

vereniging etc.) is de wetgever zeer terecht afgebleven; daarvoor worden geen wettelijke bepalingen gegeven. Vandaar dat een bijzondere universiteit tenslotte nog zelf kan uitmaken welke bepalingen zij stelt bij verkiezing van bestuursleden.

### School aan ouders

De oude leuze „de school aan de ouders“ is vandaan opnieuw bijzonder actueel.

Wij staan daar van harte achter.

Wij hebben begrip voor de reacties van sommige organisaties van het bijzonder onderwijs in 1970 toen zij, in hun commentaar op het voorontwerp van een wet op het basisonderwijs van staatssecretaris Grosheide, klaagden over de zo gesloten bestuursvorm van sommige scholen. Men kan daarbij b.v. denken aan sommige scholen die uitgaan van grote stichtingen, kerkbesturen e.d. waar de ouders soms in de school geen been aan de grond konden krijgen.

Om de ouders wat meer mogelijkheden te bieden van binnenuit er een „school van de ouders“ van te maken hebben ook wij eind 1973 ermee ingestemd de „verplichte“ oudercommissie voor het bijzonder onderwijs in de wet op te nemen.

Vanuit de KVP-, CHU- en AR-fractie hebben wij wel een amendement aangebracht op deze verplichte commissie. Wij hebben de stringente verplichting enigszins versoepeld door te stellen dat het bevoegd gezag verplicht is de gelegenheid te bieden tot oprichting van een oudercommissie te komen. Dat betekent dat „onwillige“ besturen verplicht werden ouders toch bepaalde kansen binnen hun scholen te bieden, terwijl tegelijkertijd het bestuur van b.v. een kleine school in een kleine gemeente, waar men veel moeite met de „bemanning“ van de oudercommissie zou kunnen hebben, niet de subsidie op het spel gezet zou zien. Deze wetswijziging ligt ons nog vers in het geheugen; de Minister kennelijk niet. Hij doopt de oudercommissie in zijn nieuwe ontwerp om in schoolcommissie en stelt deze zonder meer verplicht, alsof er geen discussie is geweest in het recente verleden.

Wel neemt hij een ontheffingsbepaling in de wet op, maar die stelt weer voorwaarden aan de statuten betreffende de samenstelling van het schoolbestuur, zodat we weer bij punt één zijn aangeland. Bovendien worden er nogal wat taken voor de schoolcommissie in de wet vastgelegd, terwijl net de bijzondere scholen zelf druk in de weer zijn geweest om een huishoudelijk reglement voor hun eigen oudercommissie te ontwerpen. Een wonderlijke zaak; temeer daar deze gedetailleerde taakomschrijving (bijvoorbeeld: de schoolcommissie moet minstens 4x per jaar vergaderen en minstens 2x per jaar een ouderavond organiseren) geheel niet past in deze wet, die als een raamwet is opgezet en op vele onderdelen nog uitermate vaag is en niet ingevuld.

### Eigendom

In het wetsontwerp wordt vastgelegd dat gebouwen en terreinen, die bestemd zijn voor blijvend gebruik door een bijzondere school, eigendom moeten blijven van de gemeente.

Het hoofdargument daarvoor is dat het gebouw dan gemakkelijker beschikbaar is voor medegebruik van anderen op uren dat de basisschool het niet nodig heeft. Het kan dan door een ander onderwijs of voor andere maatschappelijke en culturele activiteiten worden benut.

Eigendom van particulieren of de Staat, dat is een gevoelig onderwerp! Hopelijk zijn schoolbestuurders zorgvuldige beheerders van het schoolgebouw als dat hun eigendom is en onderscheiden zij wel degelijk de sociale functie van dat eigendomsrecht.

In de praktijk is dat toch regel, al zal de uitzondering ook deze regel wel bevestigen.

De moeite bij gezamenlijk gebruik van

Door mevr. J. G. Kraayeveld-Wouters  
ARP-Tweede Kamerlid

een gebouw zit echter meestal niet in het niet willen afstaan van ruimten voor andere activiteiten, maar in de onduidelijkheid over het beheer.

Wie is verantwoordelijk voor wat?

Bij wie kan men 's morgens z'n beklag doen als blijkt dat de avondklok de zaak niet heeft achtergelaten zoals het behoorde. Moet de schoolconciërge 's avonds de schaaclub van koffie en s pils voorzien of komt er een ander in zijn keuken rommelen etc. Is dit alles opgelost als de gemeente het gebouw maar in eigendom houdt?

Juist als verschillende gebruikers van het gebouw om de tafel moeten gaan zitten om de beheers- en organisatie-afspraken te regelen zal het van belang zijn daar als hoofdgebruiker te kunnen zitten als volwaardige partner.

een school vóór de basisschool, zoals bij het voortgezet onderwijs wel het geval is. Het argument voor deze andere opzet voor het basisonderwijs is, dat door deze nieuwe procedure wel gewaarborgd is dat een school die nodig is, er ook komt, maar dat er tegelijkertijd niet méér scholen worden gesticht dan nodig zijn om alle leerlingen in het gebied het verlangde basis-onderwijs te kunnen geven.

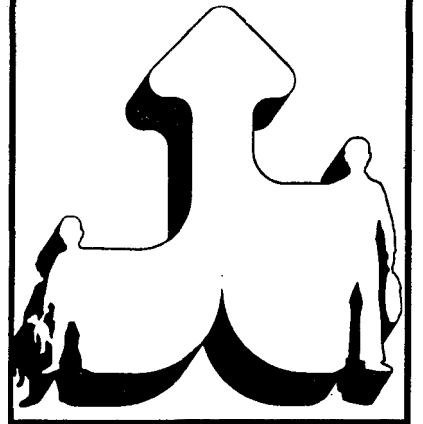
Deze argumentatie suggereert dat met de huidige schoolstichtingsprocedure gemakkelijk tot onverantwoorde schoolstichting wordt overgegaan en dat dat dan straks is afgelopen.

Naar onze mening een onjuist verhaal. Een enkele keer loopt de stichting van een school op een mislukking uit, b.v. omdat de bouwplannen van een gemeente stagneren. Het plannen via de planprocedure, waarmee ook vele jaren vooruit gekeken zal moeten worden, zal net zo min alle stagnatie in de toekomst kunnen voorzien.

Een ander argument is dat er in de

## Wet op het basisonderwijs

Concept-Wetsontwerp



## HET KIND GAAT NAAR SCHOOL.



Hoewel het schoolgebouw met gemeenschapsgeld is opgebouwd (een gegeven dat schoolbestuurders zeker zwaar zal moeten wegen) geeft het de schoolbestuurders toch een volwaardige uitgangspunt in het overleg als het gebouw hun eigendom is.

### Vrijheid van stichting

De vrijheid van richting zoals in grondwetsartikel 208 is verwoord, betekent in de praktijk de vrijheid van particulieren om tot het stichten van een eigen school te kunnen overgaan. Wil men voor bekostiging in aanmerking komen dan zal men aan enkele voorwaarden moeten voldoen; b.v. een bepaald aantal handtekeningen kunnen tonen van ouders die voor hun kind deze schoolstichting verlangen.

In de verschillende onderwijswetten is dit gegeven verschillend uitgewerkt.

In het voortgezet onderwijs werkt men met de planprocedure. De verdeling van de verschillende schoolsoorten wordt regionaal bekeken.

De behoefte aan scholen voor voortgezet onderwijs wordt als regel gemeten aan het aantal kinderen dat op de verschillende lagere scholen aanwezig is, zoals die verdeeld zijn over de verschillende „zuilen“.

Daar is op goede wijze een globale aanduiding uit af te lezen. De kleuter- en lager onderwijswet kent het automatisme: formeel kan elke groep ouders van een bepaalde grootte een school naar hun voorkeur stichten.

Voorstel in het wetsontwerp nieuw basisonderwijs: deze weg van het automatisme inruilen voor de weg van de planprocedure. Het Onderwijs Plan Bureau (dat nog moet worden opgericht) zal objectieve gegevens moeten leveren. Hoe kan men echter te weten komen hoeveel gezinnen straks hun kinderen naar het p.c., r.k., bijzonder neutraal of openbaar onderwijs wensen te sturen? Men kan niet terugvallen op cijfers van

komende jaren geen stijging van het aantal leerlingen meer wordt verwacht. Dat betekent dus: voorzichtig plannen. Maar moet daarom een andere stichtingsprocedure worden gekozen? Een bezwaar is ook dat de beslissing gelegd wordt bij Gedeputeerde Staten in plaats van bij de gemeente. De tekst voor de persconferentie spreekt van decentralisatie; het is echter juist een vorm van centralisatie.

### Opheldering

Nog een aantal andere punten vraagt om opheldering.

– Voor het eerst wordt in een onderwijswet het schoolwerkplan opgevoerd – een veel breder begrip dan het leerplan. Wat gaat dit precies – als verplichting – inhouden en hoe gaat het functioneren, ook in de uitwerking in „werkschema's“? Wat betekent het als de wet zegt „indien de inspecteur... bezwaar heeft tegen de werkschema's...“?

– Wat moet precies worden verstaan onder levensbeschouwelijke verscheidenheid als het wetsontwerp stelt dat deze t.a.v. de leerlingen in het openbaar onderwijs in acht moet worden genomen? Wanneer daarbij verwezen wordt naar artikel 208 en de historische betekenis welke de „neutraliteit“ van de openbare school heeft, terwijl tegelijkertijd positief aandacht aan die levensbeschouwelijkheid dient te worden geschonken, vergt dit alles nog wel verdere verduidelijking.

Bovendien doet het wel vreemd aan dat de wet aangeeft dat personeel van de openbare school (met toestemming van het bevoegd gezag) op die school kan worden aangewezen voor het geven van godsdienstonderwijs of vormingsonderwijs.

– Tussen de schoenen voor basisonderwijs en de scholen voor speciaal onderwijs (buitengewoon onderwijs) dient een overlegorgaan opgericht te worden. Doen de scholen dit zelf niet dan dienen Gedeputeerde Staten voer de totstandkoming van dit orgaan te zorgen. Geldt dit zowel voor het openbaar als voor het bijzonder onderwijs?

### Gang van zaken

Het wetsontwerp is op dit moment nog maar een concept. Het is naar de Onderwijsraad gezonden om advies.

Intussen kunnen de onderwijsorganisaties tot 1 oktober nog commentaar leveren.

Na verwerking van beide zal de Minister zijn uiteindelijke tekst ter beoordeling aan de Raad van State voorleggen. Hij hoopt in ieder geval dit wetsontwerp nog voor het einde van deze regeerperiode op de Kamertafel te kunnen leggen.

Hopelijk een verbeterd ontwerp, waarmee we royaler kunnen instemmen dan met dit concept!

## WELZIJSBELEID VOOR OUDEREN

Onder deze titel verscheen zojuist een CDA-brochure. Deze nieuwe publicatie bevat beschouwingen naar aanleiding van een in november 1975 gehouden CDA-studiedag.

Aan de orde komen o.a.:

- bejaardenbeleid vanuit chr. democratische optiek;
- beoordeling nota-bejaardenbeleid 1975;
- beleid m.b.t. de bejaardentehuizen;
- de zorg voor bejaarden en chronisch zieken.

Auteurs zijn o.a. mr. drs. A. P. J. van der Eyden, dr. J. M. A. Munnichs, P. J. Rijnja en dr. J. Th. R. Schreuder.

De brochure bevat ook een bijdrage van staatssecretaris Mertens van Sociale Zaken.

De brochure telt 76 pagina's en kost f 5,90 per exemplaar.

### Bestellingen:

Stort het verschuldigde bedrag op postgiro 89673 t.n.v. AR-Partijstichting, Den Haag met vermelding van „Welzijnsbeleid voor ouderen“.



# UIT DE ARJOS

Zijn christelijke sportverenigingen anno 1976 nog actueel? Dit is een vraag die best eens weer gesteld mag worden. De sport neemt immers langzamerhand een zeer sterke en belangrijke positie in onze maatschappij in.

Om een antwoord te geven op de vraag of er nog wel behoefte is aan christelijke sportverenigingen, moeten we ons de volgende twee problemen stellen.

■ Wat is de betekenis van de sport?

■ Op welke wijze kunnen we de sport inhoudelijk konkretiseren?

Over de vraag wat de betekenis is van sport wordt tegenwoordig nogal verschillend gedacht. Sommigen zien het als een passieve vorm van recreatie (b.v. toeschouwer bij sportevenementen), anderen meer als een actieve vorm van recreatie (het zelf bezig zijn). Nog steeds zien teveel mensen sport als iets, dat zich alleen maar afspeelt in het isolement van de sportparken en de sporthallen. Sport is sport zo redeneren ze en het heeft niets te maken met onze samenleving als geheel. Toch geloof ik, dat we dan verkeerd redeneren, omdat sport wel degelijk een onderdeel is van onze samenleving. Geen enkel maatschappelijk verschijnsel staat alleen op zichzelf. Er bestaat altijd een beïnvloeding door en met andere maatschappelijke elementen. Sport heeft daarom ook te maken met politiek, met medezeggenschap, met onderwijs, met ontplooiingsmogelijkheden etc.

## Christelijke visie

Sport zal gezien moeten worden als een onderdeel van de totale maatschappij. Het is daarom noodzakelijk om ook de sport te beoordelen vanuit de christelijke visie op mens en samenleving. Vanuit deze visie zullen we moeten constateren, dat de sport ligt in het verlengde van de scheppingsopdracht. Een scheppingsopdracht waarin de mens niet alleen de mogelijkheid heeft om met zijn lichaam te werken, maar ook de mogelijkheden heeft gekregen om d.m.v.

de sport de wereld leefbaarder te maken. Wel moeten we er nadrukkelijk voor waken dat de sport niet wordt gebruikt als een komponent om mensen positief of negatief te manipuleren. Dit laatste nu zien we in onze huidige maatschappij steeds weer opnieuw. Hoe vaak wordt de sport niet gezien als een ideaal investeringsobject als het gaat om de reclame van één of ander product. Hoe vaak wordt de sport niet gezien als prestige-object voor een bepaald land. Denk maar eens aan de betekenis van het Nederlandse voetbalelftal. Al dit soort sportactiviteiten waarin de commercie hoogtij viert, doet afbreuk aan de christelijke visie op sport als onderdeel van de scheppingsopdracht. Ook de sportprestaties zullen we moeten bezien vanuit de vraag of deze prestaties een dienst betekenen aan degenen, die presteert en aan de samenleving waarin hij of zij leeft.

## Prestige-object

Als we deze visie vasthouden dan kunnen we niet anders doen dan ons erg kritisch opstellen tegenover sportactiviteiten, waarin de sport niet meer wordt gezien als een middel waardoor wij meer gestalte kunnen geven aan de opdracht van God t.a.v. onze maatschappij. Voorbeelden hiervan zijn o.a. de Olympische Spelen, wat weinig meer te maken heeft met sport, maar wat steeds weer opnieuw een prestige-object is, doorspekt van commerciële belangen. Een andere vorm, waarbij volledig aan de bedoeling van de sport wordt voorbijgeschoten is die sport waarbij de prestatie het doel is dat alle middelen heiligt. Topsport waarin niet meer de gezondheid van de mens voorop staat, maar waar alleen de prestatie van belang is. Deze steeds doorgaande opvoering van het prestatieniveau wordt helemaal afkeurenswaardig als het gaat om topsport die bedreven wordt door kinderen (b.v. in de zwemsport en gymnastiek).

Al deze uitwassen van sport, waarin de mens ondergeschikt wordt gemaakt aan de sportprestatie moeten zoveel mogelijk worden tegengegaan. Hierbij zijn we dan gelijk bij de beantwoording van de tweede

Sport wordt vaak gezien als ideaal investeringsobject

## Christelijke Sportverenigingen?



Het beoefenen van sport is niet alleen gericht op prestaties. Bij korfbal speelt het sociale aspect een belangrijke rol

Door Albert Martens  
lid redaktiecommissie Ad Rem

vraag hoe we de inhoud van de sport concreet gestalte kunnen geven. Een van de mogelijkheden hiertoe is de christelijke sportvereniging. Het woord christelijk is uiteraard geen waarborg dat de betreffende sportvereniging de sportbeoefening dienstig maakt aan God en maatschappij. Maar al te vaak staat ook binnen christelijke sportverenigingen de prestatie voorop.

Toch zijn er gelukkig nog genoeg christelijke sportverenigingen waarbinnen getracht wordt om de levensopdracht, die ook geldt m.b.t. de sportactiviteiten zo goed mogelijk uit te voeren. Hierbij is het wel van groot belang, dat men de beschikking heeft over voldoende geïnspireerde kaderleden, die met name de jeugd voldoende kunnen begeleiden bij het uitoefenen van hun sport.

## Geen doel in zichzelf

Het bovenstaande impliceert niet dat er überhaupt geen sprake mag zijn van prestatie maar het gaat erom, dat deze prestaties geen doel in zichzelf mogen worden, omdat het actief bezig zijn met sport veel meer inhoudt dan alleen maar het verrichten van een prestatie. Als laatste opmerking zou ik dan ook willen maken dat er anno 1976 nog wel degelijk behoefte is aan de christelijke sportvereniging, temeer als de sport ook wordt gezien als een vorm van jeugdwerk.

De christelijke sportverenigingen zullen zich echter wel moeten realiseren dat het woord christelijk voor hun verenigingsnaam alleen niet voldoende is. Zij zullen het zowel intern als extern ook moeten tonen. Dit laatste geldt uiteraard voor iedereen die pretendeert christen te willen zijn.

## Koördinator fractiebegeleidingsgroep „financiële en economische zaken” over:

Door  
Rien v. Dieren

# Methoden Herverdelingspolitiek

In het bekende rijtje van vijf doeleinden van een economische politiek dat reeds in de vijftiger jaren werd geformuleerd, hoort ook een redelijke inkomensverdeling. En juist op dit punt is de laatste jaren, waarschijnlijk door het achterblijven van de economische groei, waardoor er minder uit te delen valt, wat meer de nadruk gevallen.

Veelal vertaalde men het begrip „redelijk” met „egaal” waarbij men dan kwam tot normen als 1: 5 of 1: 3 binnen welke verhoudingen de inkomens dan zouden mogen variëren en dan op grond van inspanning, opoffering of prestatie die men leverde. Daar echter dit laatste moeilijk te meten viel en valt, en de regering toch wat moest doen, heeft het beleid zich er in feite toe beperkt de inkomenschaal vrij ongenueanceerd in elkaar te drukken. Zo'n beleid valt moeilijk rechtvaardig te noemen wanneer men vasthoudt aan de eis dat het inkomen moet corresponderen met bijv. de opoffering die men pleegt. Egaliteit past immers alleen in de opvatting dat de inkomens sowieso gelijk zouden moeten zijn, en alleen door te wijzen op de technische moeilijkheden en het feit dat

geen beleid, hetgeen overigens alleen theoretisch mogelijk is, op zijn minst niet zo slecht is, valt deze handelwijze te motiveren.

## Begrippen en methoden

Aanvankelijk heeft men twee wegen bewandeld om tot niveellering te komen en wel door beïnvloeding van de markt waar de beloningen van de produktiefactoren (arbeid, kapitaal) ontstaan (bronnenpolitiek) en door correctie van deze beloningen d.m.v. belastingen. De hiernee corresponderende begrippen zijn primaire en sekundaire inkomensverdeling. De eerste kan men wijzigen door bijv. het onderwijs extern te demokratiseren, d.w.z. open te stellen voor grotere groepen waardoor het aanbod van hoog gekwalificeerde arbeidskrachten kan toenemen en (dus?) de beloning ervoor daalt. De tweede door o.a. een progressieve inkomstenbelasting, tariefstelling, sociale zekerheidsuitkeringen en minimumloon. De laatste jaren is vooral voor wat betreft de tweede methode, twijfel gerezen aan de effectiviteit ervan. Niet ten onrechte wijst men erop dat de beloningen die ontstaan mede beïnvloed worden door de belastingen die erop komen te rusten (afwenteling), op de fiscalisering (d.i. je leven zo inrichten dat je zo min mogelijk belasting betaalt) van het leefpatroon en

op de geringe greep die de overheid op de vrije beroepen heeft. Het is dan ook begrijpelijk dat politici omgezien hebben naar andere korte-termijnmethoden om nivellering te bewerkstelligen.

De aandacht is toen verschoven, althans enigszins, van de inkomensvorming naar de inkomensbesteding. Op dit terrein had de overheid al heel lang haar invloed doen gelden echter met het motief bepaalde schadelijk geachte consumptie af te remmen (tabak) en andere te stimuleren (onderwijs).

Van belang is echter dat deze goederen, indien ze door de overheid werden verzorgd, voor een voor iedereen gelijk bedrag werden aangeboden. De inkomensverdeling werd hierdoor in relatieve termen gesproken egalier maar het absolute verschil verminderde niet.

vóór aanbod overheidsgoederen  
verhouding 2 : 1  
verschil 100

ná aanbod 50 overheidsgoederen  
verhouding 5 : 3  
verschil 100

Met de nieuwe huurinkomensregeling gaat men (wat men in het beurzenstelsel al gedaan heeft), verder. De prijs die de burger voor een bepaalde consumptie moet betalen (i.c. wonen) wordt afhankelijk gesteld van zijn inkomen. Voor eenzelfde goed — moeten A en B nu verschillende prijzen betalen, waarmee de basis wordt gelegd voor een gelijke consumptiestructuur (d.i. de wijze waarop men zijn inkomen verdeelt over verschillende aanwendingsmogelijkheden).

## Bezwaren

Tegen dit stelsel (meer betalen voor eenzelfde goed, afhankelijk van het inkomen) zijn wel grote bezwaren te

noemen. In de eerste plaats lette men eens op het cumulatieve effect (opeenhoping van effecten), wanneer er sprake is van een progressieve belastingheffing.

Stel: A's inkomen is 100, belasting 10; B's inkomen is 200, belasting 80. A houdt over 90 en B houdt over 120. Nu moet B, omdat hij bruto zoveel verdient, voor de huur van eenzelfde woning 10 meer betalen. Zo ook voor zijn zwemabonnement en voor zijn brandverzekering. In feite hebben A en B dan evenveel te verteren. Indien A's inkomen vervolgens stijgt tot dat van B, dan houdt dat in het geheel geen verbetering voor hem in. Het marginaal tarief (d.i. dat gedeelte van het meer-inkomen dat je aan de overheid moet afstaan) is dan 100%.

In de voorstellen van de regering zijn deze effecten gereserveerd voor de inkomensstrekkers van f 18 000,- tot f 22 000,-!

Wat is het gevolg van dergelijke tarieven? Zij die zoveel meer kunnen gaan verdienen (bruto) laten dit nu na (negatieve belastingcompensatie), waarmee aanbod van hun prestaties uit de markt valt. Die markt was kennelijk al krap, anders hadden zij die stijging niet kunnen realiseren. De prijs (beloning) gaat hierdoor verder omhoog, waardoor de aanbieders nog sneller aan dat hoge tarief komen. Ze gaan nog korter werken waardoor de prijzen nog meer stijgen etc. De konklusie moet dan ook zijn dat het naast elkaar bestaan van progressieve belastingen en inkomensprijzen elk inzicht in de ware verhoudingen verluiert en het leidt tot idiote tarieven, juist bij lagere inkomens.

## Konsumptieverbod

In de tweede plaats valt nog wel af te dingen op de kennelijke opvatting van deze regering dat het op haar weg ligt de consumptiestructuur duidelijk mee te

gaan bepalen. Gedeeltelijk heeft elke regering dat wel gedaan door het verbieden van bepaalde consumptie (L.S.D. bijv.) of hoge belastingen op bepaalde goederen zoals auto's, drank, sigaren, omdat deze goederen, zo is de officiële motivering waarop we niet verder in zullen aan, zo schadelijk zouden zijn. Dit is echter weer heel wat anders dan het voorschrijven van het bedrag (in %) dat men van zijn inkomens behoort te besteden aan wonen en zo voorkomend dat het verschil tussen dit bedrag en de persoonlijk voor wonen uitgetrokken som besteed wordt aan levensmiddelen, kleren, boeken of (o schande), een kleuren-TV. De nu benodigde bedragen voor de huurinkomensstoelagen zullen met de nodige wrevel „afgestaan” worden door de belastingbetalers en ontvangen door mensen wier inkomen streng gecontroleerd moet worden omdat fraude bij percentages van ± 80-100% wel bijzonder profijtelijk wordt. Verkeerd opgeven levert dan nl. het volle foutief opgegeven bedrag op. De vrijheid van de burger is zo op tweeërlei wijze verder aangestast zonder dat overtuigend is aangetoond dat deze nadelen niet op andere wijze hadden kunnen worden ondervangen en het doel toch bereikt. Een stelsel waarin prijzen gerelateerd worden aan het inkomen (inkomensprijzen), heeft dezelfde nadelen als een bijzonder verrijfde belastingwetgeving; het vergt een groot apparaat, een strenge controle, het zet kwaad bloed bij de burgers en degene, die het beste de weg weet in de regels, profiteert het meest.

Alleen een actieve politiek in de bronnen sfeer en een eenvoudige belastingstelsel kunnen ons behoeden voor zowel de bureaucratie rompslomp en haar profiteurs, als een redelijke inkomensverdeling bewerkstelligen. Het is wel minder spectaculair maar een beleid dat langer dan één politiek leven meegaat.

# Handel en Industrie

## GETRON B.V.

Internationaal Transportbedrijf

Ir. H. de Grootweg 22, Spijkenisse.  
Telef. 01880-12988 Telex 22642

**bulkwagens voor poederstoffen  
diepladers  
kipchassis voor containers  
gesloten combinaties  
op- en overslag van goederen**

In de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland  
bouwden wij reeds vele kerken, scholen en boerderijen.

## B.V. GEBR. SALVERDA

AANNEMERSBEDRIJF

't Harde, Bovenweg 7.

Tel. 0 5255-1666.

### ABONNEER U OP NEDERLANDSE GEDACHTEN

Door onderstaande bon in te vullen en op te sturen kunt u iemand opgeven als lid van de A.R.P. en/of als abonnee op Nederlandse Gedachten, het wekelijks verschijnende blad van de A.R.P. (f 12,50 per half jaar; studenten f 7,50 per halfjaar; jongeren tot 21 jaar f 7,50 per half jaar).

Noteer als lid van de A.R.P.\*)

Noteer als abonnee op Nederlandse Gedachten\*).

Naam: .....

Woonplaats: .....

Adres: .....

Geb. datum: .....

\*) Het hokje van uw keuze dichtmaken.

opsturen aan: A.R.P., Dr. Kuypersstraat 3, Den Haag.

SCHULING INDUSTRIE TECHNIEK BV

BINNENHAVENSTRAAT 20  
HENGELO-O.  
POSTBUS 52 TEL. 0 5400-1.56.00

## WIJ KOPEN EN VERKOPEN PALLETS

in vele afmetingen en uitvoeringen

Onze handelsvoorraad:

**30.000 STUKS**

w.o. veel nieuwe

Bijzonder gesorteerd in de maat 100 x 120

PALLET-BEDRIJF

**J. STAAT - BARENDRECHT**

Telefoon 0 1806-2096.  
Opslagterrein: Noldijk 140.

## W. VISSER & ZN. N.V.

**SCHEEPSWERF  
MOTOREN-  
HERSTELPLAATS**

Ankerpark 2  
TELEFOON 0 2230-1.66.41  
DEN HELDER

**NIEUWBOUW en REPARATIE**

## OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V.

GOES - Telefoon (0 1100) 7555\*

DRUKKERS  
UITGEVERS

Al 70 jaar drukkers in Benelux voor bedrijven en organisaties



● Schimmelpenninck Sigarenfabrieken v/h Geurts en Van Schuppen N.V.,  
Nude 28,  
Wageningen.

# VAN DE PARTIJ

**Wisselende ervaringen en resultaten. Dat was het beeld tijdens een dinsdag, 8 juni jl. gehouden evaluatie-bijeenkomst van het buitendienstteam. Wisselend, maar bemoedigend genoeg om verder te gaan.**

Zoals bekend zijn sinds april 1974 zes vrijwilligers in de avonden op pad om kiesverenigingen en ook Statencentrales te adviseren over de organisatorische aspecten van het politieke werk. Een voor de kiesverenigingen kosteloze service, waar nog maar beperkt gebruik van wordt gemaakt.

Ook in het afgelopen seizoen 1975/1976 overwonnen maar betrekkelijk weinig kiesverenigingen hun drempelvrees en namen een buitendienstmedewerker in de arm. Veel gesprekken kwamen op initiatief van de medewerkers zelf tot stand.

In het algemeen verlopen de bezoeken goed. Er vinden goede, zinvolle gesprekken plaats. Maar na één gesprek stukt het contact vaak. Er worden weliswaar afspraken gemaakt voor het ontplooiën van nieuwe activiteiten, maar toch komt dat in veel gevallen onvoldoende uit de verf. Een meer gerichte, intensievere begeleiding van sommige kiesverenigingen zou wellicht nodig zijn. Maar daarvoor ontbreekt de mankracht en ook nog het materiaal. Elk seizoen verschijnt van de kant van het partijsecretariaat een draaiboek met organisatorische handreikingen, maar de inhoud ervan krijgt onvoldoende handen en voeten. Er zou aan de inhoudelijke kant van de zaak meer gedaan moeten worden.

## Doorgaan

Het buitendienstteam was eenstemmig van mening, dat het advieswerk met kracht moet worden voortgezet. Er zijn toch ook succesvolle activiteiten verricht. Zo werd in Groningen bijvoorbeeld een reeks regionale kadercursussen opgezet en begeleid. In andere delen van het land werden diverse kiesverenigingen weer aangezet tot hernieuwde activiteit.

Met name na de succesvolle ervaringen met het regionaal kaderwerk (niet alleen in Groningen, maar ook in Gelderland) zal in het komende seizoen gepoogd worden met behulp van de buitendienst en van een nieuw aan te trekken kader- en vormingsconsulent(e) meer regionale kadercursussen van de grond te krijgen. Natuurlijk verschijnt er met het oog op het seizoen 1976/1977 in augustus/september a.s. weer een draaiboek voor de kiesverenigingen. Een belangrijk onderdeel daarvan zal worden uitgemaakt door een werkmodel voor kiesverenigingen. In de komende weken zal het buitendienstteam bouwstenen aandragen voor een model-jaarprogramma, wat een kiesvereniging in het nieuwe seizoen kan hanteren. Daarnaast zal worden geprobeerd praktische handreikingen voor behandeling van politieke onderwerpen samen te stellen. Te vaak blijft een politieke discussie op een kiesvereniging steken omdat men door de bomen het bos niet meer ziet. De discussiehandreikingen zullen elk een bepaald politiek onderwerp in beknopte vorm bevatten, terwijl aangegeven wordt hoe behandeling kan plaatsvinden en welke vragen besproken kunnen worden. Voorts zal in het nieuwe seizoen het gebruik van de publicaties van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP

## Wisselende resultaten in 1975/1976

# Buitendienstteam blijft actief in nieuwe seizoen

op regionale kadercursussen en kiesverenigingen worden gestimuleerd. Er komt verder beschikbaar een notitie over fractiebegeleidingsgroepen. In die notitie zal worden aangegeven op welke manier raads- en statenfracties begeleid en geadviseerd kunnen worden door groepen deskundigen en geïnteresseerden uit de partij. Tenslotte zal - naar het zich nu laat aanzien - een boekje verschijnen, waarin de organisatiestructuur van de ARP met alles wat eraan vast zit, uit de doeken wordt gedaan. Met name nuttig voor (nieuwe) bestuursleden van kiesverenigingen etc.

## Verkiezingen

In het komende seizoen zal de verkiezingscampagne veel tijd in beslag nemen. Het buitendienstteam zal ook een actief aandeel in de campagne leveren. Elk teamlid zal als adviseur optreden van één of meer regionale campagne teams.

Maar toch zal het „gewone werk“, het begeleiden en adviseren van regionale partij-organen niet uit het oog worden verloren. Dat zal zeker niet gebeuren, wanneer de kiesverenigingsbesturen open staan voor de buitendienst en van de adviezen willen profiteren. *Maakt u eens een afspraak met de in uw rayon werkzame medewerker.*

(Zie rayon-indeling)

Overingens moet worden geconstateerd, dat het team van zes personen in wezen veel te klein is om het hele land optimaal te „bewerken“. Voor Friesland en Limburg is bijvoorbeeld in het geheel nog geen voorziening. Er zal naar worden gestreefd het team verder uit te breiden, zodat de rayons kleiner kunnen worden en de activiteiten van ieder meer kunnen worden geconcentreerd.

**Eventuele suggesties voor aspirant-buitendienstmedewerk(st)ers worden gaarne ingewacht bij het secretariaat van de ARP.**

## Rayon-indeling buitendienstwerk

| Rayon                                                                       | Naam medewerker/ster                                                                                 |
|-----------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| KC Groningen<br>SC Assen en Emmen                                           | H. Faber,<br>Waardeel 39,<br>Borger<br>Tel. 03998-5175                                               |
| SC Hoogeveen en Meppel<br>KC Zwolle                                         | K. Laning<br>Nachttegaalstraat 1<br>Hardenberg<br>Tel. 05232-2779                                    |
| KC Arnhem<br>KC Nijmegen<br>KC Utrecht                                      | Mevr. M. L. Wolfkamp-Jansen,<br>Margrietlaan 10,<br>Soestdijk<br>Tel. 02155-11283                    |
| KC Amsterdam<br>SC Hilversum en<br>Nieuwer-Amstel<br>SC Gouda               | H. Dijk,<br>Kievitshoevel 106,<br>Bodegraven<br>Tel. 01726-3143                                      |
| KC Den Helder<br>SC Haarlem en Velsen<br>SC Leiden<br>KC Den Haag           | J. Tjabringa,<br>Collijnstraat 104,<br>Katwijk<br>Tel. 01718-73515                                   |
| KC Rotterdam<br>KC Dordrecht<br>KC Tilburg<br>KC Den Bosch<br>KC Middelburg | Mevr. W. Chr. van<br>Dinter-Vroogindewey,<br>Van Beethovenlaan 397,<br>Maassluis<br>Tel. 01899-15309 |

## ARP Den Haag vormt zes werkgroepen

# Grotere betrokkenheid bij politiek bevorderen

**De ARP in Den Haag wil een begin maken met een nieuwe vorm van politieke werkzaamheid, naast de bestaande activiteiten van de kiesverenigingen.**

In september a.s. zullen nl. zes werkgroepen van start gaan met als thema's: onderwijs, emancipatie, criminaliteit, politieke implicaties nieuwe levensstijl, gemeentepolitiek, verkiezingsprogramma CDA. De commissie van voorbereiding, bestaande uit E. M. Jansen-Keuvelaar, J. D. W. Eerbeek, A. P. Mastenbroek en J. A. Schild, hoopt door dit initiatief een grotere betrokkenheid bij het politieke gebeuren te stimuleren en de mogelijkheid te bieden om bestaande belangstelling concreet gestalte te geven.

## Eén maal per maand

De deelnemers aan de werkgroepen komen rondom een thema één maal per maand bij elkaar. De bedoeling van de groepen is om volgens een vast programma enerzijds aan de deelnemers zelf een stuk goede informatie te verschaffen en anderzijds deze informatie in onderling gesprek te verwerken. Zo mogelijk zullen de resultaten worden doorgespeeld aan bijv. Tweede-Kamerfractie of Gemeenteraadsfractie. De groepen zullen onder deskundige leiding staan. Er is voor de deelnemers voldoende inleidende informatie beschikbaar. ARP-leden in Den Haag worden hartelijk uitgenodigd om op één of meer groepen in te tekenen. Met nadruk wordt erop gewezen, dat belangstelling voor een onderwerp belangrijker is dan deskundigheid. Iedereen is welkom! **Aanmeldingen bij: J. D. W. Eerbeek, De Lannoystraat 54, Den Haag. Tel. 070-67.03.42.**

## UIT DE ARJOS

### Startvergadering Arjos-Drenthe

Arjos-Drenthe organiseert op 21 en 22 augustus a.s. startvergadering voor het gehele Drentse Arjosgebied. Het programma is nog niet geheel rond, maar daar wordt spoedig over geïnformeerd als men zich opgeeft voor deelname. Het weekend wordt gehouden in Paterswolde. Ook vrienden en vriendinnen zijn hartelijk welkom. Voor opgaven en inlichtingen: **Henk Veldsink, Sirius 3, Hoogeveen, tel.: 05280 - 67754.**

### Wadlopen met Arjos-Friesland

Wie zin heeft zich eens heerlijk in te spannen aan het eind van een politiek beweging jaar, ten einde zich te ontspannen, moet beslist dit jaar met Arjos-Friesland gaan wadlopen. Verruil de politieke modderbrij voor die van het wad!

Wie kan en wil, zou er een leuk weekend van kunnen maken, door de avond van te voren al vast naar Holwerd te reizen en daar dan te kamperen. Friesland ontvangt je in de persoon van Jan v.d. Lagemaat met open armen!

Vaste gegevens: start is op **zaterdagmorgen 3 juli om 7 uur, Holwerd pier.** Kleding: hoge gym schoenen, wollen sokken, trui, korte broek. droge kleren in een waterdichte zak meenemen.

Na afloop borrelen op Ameland, met de gids van de Fryske Waedrinners. **Aanmelden en nadere informatie bij: Jan van de Lagemaat, Bosboom Toussaintstraat 59, Harlingen. Tel. 05178 - 3884.**

## DE ARP IN DE ETHER

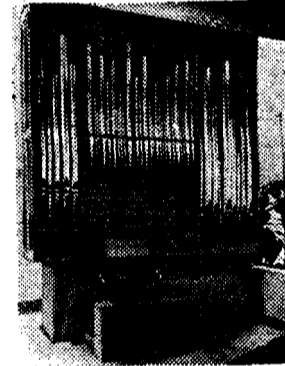
### Radio

De ARP is op vrijdag 18 juni 1976 voor het laatst in het lopende seizoen op de radio te beluisteren tussen 18.20 uur en

18.30 uur, via de zender Hilversum II. Gedurende de zomermaanden juli en augustus zijn er geen uitzendingen van politieke partijen. De e.v. radiouitzending voor de ARP vindt dan plaats op zaterdag 4 september a.s.

### T.V.

In het nieuwe seizoen zal de partij eveneens tenminste drie t.v.-uitzendingen verzorgen, waarvan u de eerste kunt zien op woensdag 8 september a.s. om 19.50 uur.



Echte kerkorgels ook voor hedendaagse kerken

orgelbouw

**ERNST LEEFLANG**  
APELDOORN

Telefoon (055) 1.75.82 en 5.41.30.

## „NEEM VAKER EEN BLOEMETJE MEE“



Vraagt jaar-rond chrysanten die staan langer....

**FIDES Handelskwekerij**  
(stekken voor chrysantenkultuur)  
Postbus 26, tel. (01745)-2113-3700  
Telex 3.27.23  
DE LIER

### TE HUUR APPARTEMENTEN TE VROUWENPOLDER OP WALCHEREN

Voorzien van c.v., koelkast, moderne keuken en meubilair, enz. Zowel voor vakantie als voor weekends, **DICHT BIJ BOS EN STRAND**. Te bevragen bij: **P. de Visser, Eisenoordlaan 2, Vrouwenpolder. Telefoon 0 1189-1586.**



**AMSTERDAM**



Postjesweg 91 - Javastraat 199 - Krugerplein 29 - Dapperstraat 16 - Jan van Galenstraat 60 - Jan Evertsenstraat 130 - Hugo de Grootplein 20 - Spaarndammerstraat 97 - Bentinckstraat 28 - Oranjestraat 28 - v.d. Helstplein 9 - Westerstraat 138 - Spreuwpark 3 - Ribesstraat 39 - Tuinstad Osdorp, Tussenmeer 62

# STICHTING

# BURGERSCHAPS-

# KUNDE

## Regeren - Reageren

Politieke partijen, democratisering, nieuwe bestuursvormen, sociaal-economische beleid, woningbouw.....

*Een cursus burgerschapskunde  
39 schriftelijke lessen voor f 30,-*

## Politiek bekeken

partijen en partijstelsel, volksvertegenwoordigers, recht en rechtspraak, gemeente en provincie, milieubeheer.....

*een oriënteringscursus  
12 schriftelijke lessen voor f 10,-*

## Werkende jongeren projekt

Een serie afleveringen op het gebied van **maatschappijvorming** voor werkende jongeren.

**Informatie** op sterk **beeldende** wijze en **herkenbaar** als behorende tot de leefsituatie van werkende jongeren.

*8 afleveringen voor f 20,-*

## De gemeenteraad

Het raadslidmaatschap, de begroting, ruimtelijke ordening, subsidieregelingen, gewestvorming.....

*Een cursus gemeentepolitiek  
24 schriftelijke lessen voor f 25,-*

## De ondernemingsraad

Wet op de ondernemingsraden, vergader-techniek, bedrijfseconomie, de vakbeweging, sociale verzekeringen, personeelsbeleid.....

*Een cursus voor ondernemingsraad-  
leden  
34 schriftelijke lessen voor f 45,-*

**STUUR EEN LEGE ENVELOP (ZONDER POSTZEGEL) AAN: STICHTING BURGERSCHAPSKUNDE, ANTWOORDNUMMER 235(G), LEIDEN ENUONTVANGT PEROMGAANDE UITGEBREIDE INFORMATIE! TELEFOON 071-893403.**